

Ad blasphemias contra Comp^a de Iesu et Granadae

R. 2998

D. DIONYSII CARTHVSIA
ni in quatuor Euangelistas enarrationes, prae-

CHARAE ADMODVM, ET AB ERV-
deissimis optimisque viris quam diutissime desiderata: atque nunc
ex quarta, eaque diligentissima ad archerypon recognitio-
ne, sublati mendis quibus scatebant pluribus,
quam diligentissime excusati.

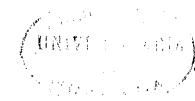
1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30

P A R I S I S,

Apud Iacobum Keruer via Iacobea
sub duobus Gallis.

M. D. LII.

Del Colegio de la Comp^a de Jesus de Granada

R.2998

D. DIONYSII CARTHVSIA-

ni in quatuor Euangelistas enarrationes, præ-

CLARAE ADMODVM, ET AB ERV-
ditissimis optimisque viris quam diutissime desideratae: atque nunc
ex quaer, eaque diligentissima ad archetypum recognitio-
ne, sublatis mendis quibus scatebant pluribus,
quam diligentissime excusa:

P A R I S I I S,

Apud Iacobum Keruer via Jacobea
sub duobus Gallis.

M. D. LII.

 Serenissimo atque inuictissimo Anglorum
 REGI, HENRICO, EIVS NOMINIS OCTAVO, THEODO-
 RICVS LOER ASTRATIS, PRAECLARA E CART HYSIENSIVM
 domus in Colonia Agrippina humilis Vicarius

S. P. D.

 PER RAE pretium me duxi facturum, serenissime Rex Henrice, atque Christi
 athleta inuictissime, si lucidissimas ac plane diuinias in quatuor Euāgelistas Dio-
 nysij nostri Enarrationes, regis tue celitudo, periculis hisce temporibus, cū
 omni qua decet reuerētia atq; honore dedicarem. Sic enim placuit (nec id qui-
 dem indecenter) venerabili ac religioso patri D. Petro Blomeuenae Leidensi, dā
 gnissima Carthusiana nostrę domus S. Barbarae in Colonia priori, ac principa-
 li provinciæ Rheni visitatori, ceterisq; cōfratribus nostris, tū Regis tue Maie-
 stati, tū reliquis omnibus catholicae fidei principibus, in Christo deditissimis.
 Et quid mirū? Scriptis enim tuis, in quibus de Sacramētis agitur, dilatati gloriā populo tuo, & ante
 annos aliquot induisti te lorica doctriñæ catholice, sicut gigas: succinxisti quoque & lōbos tuos arma
 scripturæ bellica in disputacionū præliis contra hereticos, & protestisti Seruatoris nostri castra gladio
 eruditioñis tue. Similis insuper leoni factus es Euāglico, & sicut mysticus leonis catulus ē cælo in ter-
 rā missus in venatione perfidorū. Persequutus enim es iniquos in regno tuo, eosque perscrutatis, qui po-
 pulum tuū fidem condēnatū quibusdā hæresibus nequeruntur conturbabant. Tuā igitur Regis celitu-
 dini tā p̄aclaras Dionysij nostri enarrationes nō imerito nuncupamus, vel ex eo etiam argumento,
 quod dignæ sint propter quas vadimoniu quā rectissime relinquantur. Præterea si sanctus Vuillefridus
 episcopus istic Eboracensis, libros quatuor Euāngeliorū aureis literis (vt Beda refert) conscribi voluit,
 atq; preciosis subinde amicis chlamydulis, quid nō facit hac in re singularis tuae Maiestatis pruden-
 tia? Ipse enim Dionysius fortitudine sancti spiritus induitus, veteres eneruans hereticos, Christi do-
 triñam luce lucidius declarat, nihilque quod ad rem facit nobis intentatum relinquit. In hisce quidē
 ipsius enarrationibus mens nostra vegetatur, eloquio diuinitus expolit, supellex arcanorum cele-
 stium copiosissima comparatur. In his quoque animus omnium noster grauioribus est exuendus cu-
 ris, literis etiam demulcendus sacrarioribus, & delitis quotidie refoundens nunquam perituri. Sunt
 præter hęc in Dionysio nostro, prudenti oculus, libra iustitiae, fortitudinis sedes, regula temperantie,
 honestatis exemplar, charitatis splendor, fons gratiarum, bonorum spes, refugium innocentium, præsi-
 dium miserorum, nec minus philosophorum quam theologorum sacrarium. Porro per hūc sanctum
 virum spiritus domini loquutus est, cuius & sermo per linguam eius. In hoc inquam viro vapor qui-
 dam fuit virtutis dei, & emanatio quadam claritatis eiusdem, cum candore etiam lucis aeternæ. Nec
 mirum: nam omnis quæ scripsit idem ipse Dionysius noster ex ore prodierunt altissimi, corūmque
 virtus in magna diuinorum charismatum abundantia ad extremum, procul dubio, terræ diffundetur.
 Et ne longum faciam, hic nunquam acquieui carni aut sanguini, sed in ea fuit plena priuati amoris
 extincio, & diuini duntaxat pura ardensque affectio. Quapropter oramus atque obsecramus regiam
 maiestatem tuam in Christo Iesu, vt hafce D. Dionysij elucubrationes boni consulat, & venerabilem
 nostri ordinis patrem F. Ioannem Batmannorum, conobii Annunciationis beatae virginis Mariae pro-
 pe Londonum priorem, ac Arnoldum Birckman bibliopolam Coloniensem, qui Dionysij opera apud
 Britannos in precio esse testantur, comēdatos sibi in tutelam suscipere non recuset. Valeat eadem re-
 gia tua celitudo feliciter, Coloniz ex sacris nostris ædibus. Anno domini, M. D. X X X I I. pri-
 die Idus Martias.

Eorum quæ præcipua in hisce habentur

EVANGELIORVM ENARRATIONIBVS,

Index copiosissimus.

Alma bifariam accipitur 5.a
A bimatu & infra, bifariam ponit 7.f
Ab æquitatis tramite nunquā deflectendum 88.a
Abrahā amicus dei, perfectæ obedientiæ forma, fidei & spei exemplum 1.d
Abraham quos spiritualiter significet 1.d
Abraham quomodo diem Christi vidisse dicatur 300.b
Absque charitate non est diuinorū sapor 98.d
Abstinentia quid secundum Basilium 147.a
A predicatoribus qui peccatores visitandi, quive vitandi 36.a
Abysmus multipharia accipitur in scripturis 164.a
Acetum in passione Christo binice porrectum 244.b
Actiæ virtæ opera duplicita 182.a
Actus charitatis & diligendi modus 71.e
Ad deum festinare quid 118.f
Adiutoratus Christus respōdet Caiaphæ 86.e
Admiratio quomodo in Christo fuerit 29.f
Adoratione latræ si Christi digni puli ipsum adorauerint 51.f
Aduentus christi duplex 248.e
Aduersarius quis 18.f
Aduersarios suos Christus variis modis conuincit 197.d
Adulatio nutrix est peccati 147.a
Aegyptum cur Christus ingressus 7.d
Agendū quid Christi fidelibus in praesenti vita 38.c
Ager quid designet 49.b
Agonia Christi quæ & qualis 228.c
Alabastrum quid significet 157.f
Aliiquid est causa alterius bipharia ratione 277.e
Aliiquid dicitur deus multipharia 307.d
Amare & regratiari quis magis tenetur, innocens, an conuersus peccator 125.e
Amicu[m] propter deum diligere, quanti meriti sit 93.a.b
Amicoru[m] dilectione quæ diuersimo de inimicorum dilectioni præmit-

neat & è diuerso 21.c
Amor carnalis quid efficiat 50.a
Amor excessivus quid faciat 34.g
Amor multiplex in scriptura sancta 316.b
Amor turbæ Christum sequentis 56.d
Amoris vis quid efficiat 125.f
Angelus quemadmodum Ioannes Baptista dicatur 39.h
Angeloru[m] ministerio resuscitatio mortuorum fiet 48.f
Angelū specialem quilibet homini fortitur 45.g
Angelus resurrectionis nuncius, cur in veste splendida apparuerit 102.f
Angelorum malorum dignitas, & nobilitas ante casum 298.c
Anima qualiter saluâda atque perdenda 56.h
Anima in hoc mundo cur salubriter perdenda 57.a
Anima per corpus meretur 71.g
Animam excacat inuidia 143.f
Animam ponere seu mori pro amicis, quemadmodum maxima charitas 329.a
Anima motrix est corporis 152.c
Animæ rationalis nobilitas 59.f
An proper scandalum vitandum bona spiritualia sint omittenda 213.a.b
An superior publice à subdito arguendus sit 56.h
Apparitiones christi post refurrectionem quot fuisse dicantur 92.d
Apex quid 17.d
Apostolos à Christo baptizatos probabile est 10.h
Apostoli ante Christi resurrectionem perfectam fidē non habuerunt 51.d
Apostoli quam gloriam in christi transfiguratione viderint 56.d
Apostoli an mortaliter peccauerit de maioritate disputando 38.c.f
Apostoli quidā diuines fuerūt 63.c
Apostoli montes transtulisse dicuntur 67.g
Apostolatus gratia stare potest cu[m] peccato 191.c.f
Apostoli quomodo mudi erant carendo mortalibus, sed non venialibus, & cetera 336.b
Apostolos quibus rationibus christus fratres nominet 343
Arbor quæ bona, quæ mala 27.d

Aream suam deus quotidie tripliciter purgat 130.b
Arguere peccantem actus est iustitia 60.e
Arguere proximum, actus est charitatis ibidem
Arrij lœtalis error, dicentis verbū secundū naturam verbi factū, vnde occasionem sumperit 257.a
Arcta via salutis quæ 198.b
Auaritiae descriptio 192.c
Auaritia sacerdotum insatiables 43.h
Auditus triplex assignatur in scriptura sancta
A laam quæquam ariolus & malignus, tamen verus propheta 313.d
Baptismatum genera multa secundum Damascenum, & Gregorium Nazianzenum 8.g
Baptismus Ioannis an sacramentū, vel sacramentale fuerit 9.a
Baptismatis Ioannis forma ibidem.
Baptismus Ioannis gratiam non contulit sua virtute, sed suscipientis deuotione & fide &c. 9.b
Baptismi Ioannis insufficientia 9.g
Baptizati à Ioanne denuo rebaptizandi erant à christo 10.h
Baptismus christi figura nostra regeneratio 56.e
Baptismo suscepto, Iesus oravit multipharia ratione 130.e
Baptizasse quomodo Christus crederatur 27.d
Beatorū mālio cælū empyreū 63.a
Beatitude in actu consilit 14.d
Beatitude fructusque in quibus couenient & differant ibidem
Beatitude bisfaria 14.c
Beatitude quælibet & meritum atque premium complectitur ibid.
Beatitude via & patriæ 146.h
beatitude essentialiter, & directe in actu intellectus consilit 324.f
Beatitude seu diuina fruitio bisfaria comparationem fortitur 323.c
Benedictio duplex 123.a
Benedictio dei quid 110.g
Beneficia propter retributionē nō conferenda 112.g
Bifariam res à cognoscente cōprehenditur 258.c
Blasphemare quid 8.g
Bonis quibus ex causis filii lucis voluntur 209.d

IN EVANG ELIA.

Bonoru[m] corporalium finis est bōnum spirituale 128.g
Bonum quām multiplex sit 131.b
Booz ætas longæa 2.b
Booz ætas mulieris fides. 156.v.
Charitas à seipso incipit 18.e.f
Charitate vacuus, de condigno nihil meretur 38.b
Charitatis ordo quis 38.g
Charitas forma virtutum & finis 72.a
Charitas virtutum præstantissima, ac diuinissima 113.d
Charitatis & dilectionis signa quomodo & quando exhibenda aduertafaris 157.b
Christi generatio cur per Matthēū & Lucā descripta sit, cū per Esaiam inenarrabilis dicatur 1.b
Christus cur potissimum filius David & Abrahæ dictus 157.b
Christi generatio spiritualis quomodo inenarrabilis 157.b
Christus cur ex virgine despontata nasci voluerit 4.c
Christus à peccato liberavit omnes sufficenter, solos electos efficienter 4.g
Christus cur baptizatus à Iohanne 10.g
Christus quas ob causas in desertu ductus sit 11.c.d
christus quicquid fecit aut pertulit totum homini meritorum 116.e
christus quomodo non venit vocare iustos, quomodo intelligendum 32.h
Christus quomodo nisi ad oves dominus Israël missus dicatur 35.d
Christus spiritualiter quomodo ad completorium dicatur 123.a
Canticum Symeonis qua ratione ad eos vide re, claudos ambulare, &c. fecerit 39.d
Christus quibus aduersetur 44.d
Christi mater & fratres qui dicantur pulchre 46.b
Christus cur in mōtem fugerit 51.a
Christus innocētes cur excusat, nō tentes vero accuset 16.g
Christus cur discipulos interrogavit 54.d
Christus cur prohibuerit prædicari eis esse Christum 56.c
Christus quare nō dixit se animam suam tradere pro omnibus, sicut ait pro multis 65.g
Christus qua ratione Iudeis, cū potuisse, non responderit 67.e
christus ubi sit 76.f
Christus in vniuersali ecclesia est ibidem, h
christus confecit in azymo 83.b
christi passioni grati simus 89.f
christus cum ecclesia quibus modis esse dicatur 93.b
Christus cur in curatione surdi & muti ingemuerit 38.b
Christus quare apostolos die Ascensionis increpauit of incredulitate, quando utique crediderunt, & valde de deo ut exierunt 10.d
Christus propter pacem pectoris & æternitatis ad nos venit atque pafus est 117.c
christus cur baptizatus 130.f
Christus cur manifestacionem, & p̄fissionem, p̄dicationem, &c. tādiu distulerit, & que penetratissimum anum 113.d
Christi dignatio, atque humilitas 137.b
christi de essentiali p̄fētio nō sibi promeruit 142.b
Christus in essentiali merito non profecit 241.e
Christus crescere oportet quo modo intelligendum 271.b
Christus quēmadmodum secundum diuinam naturam audire aliquid à patre intelligatur 377.f
Christus modi variis cū fidelib⁹ est in hoc inferiori mundo 301.c.d
Christus quantum nōs diligit secundum vtranque naturam 328.e.f
Christum omnia nota fecisse discipulis, quæ audiuit à patre, quomodo accipiendo 117.d
Cornu salutis erigere quid 117.d
Cornu salutis quid designet 115.d
Corpus christi ex purissimis sanguinibus virginis Mariæ formatum est 4.c
Corpo & anima agrotos curat Iesu[s] 13.h
corpora sanctorū quomodo vt sol fulgebunt 48.g
corporis resuscitatio pluribus rationibus futura astraruit 71.d
corporis christi in conceptione exiliis 128.c
Corpo si christus quandoq[ue] turbat 321.d
Correctio fraterna trib⁹ omittitur modis 60.c
correctio fraterna circūstantiis debitis exēcenda 117.d
corurom quare christus specialem mentionem faciat, sollicitudinem vetans 106.b
crastinū quomodo accipiatur in scripturis 25.d
Creatorem offendens, totius creatura meretur offensam 205.f
creatura relatiōe reali ad deum referatur 71.e
crucifixi cur christus voluerit, & non aliquo alio mortis genere mori 338.f
crucifixionis hora christi quæ extiterit 242.g
crucifixus qua hora christus dicitur 102.b

INDEX

Crux duobus modis tollitur 169.c
 Culpe remissio naturali ordine ultimum in iustificatione impij 17.h
 Culpe pena debetur secundum iustitiam 232.c
D Auid cur rex solus nomine tur 2.c
 Damnati qualiter penitent de peccato 27.f
 Derelictum se a deo Iesus clamans in cruce, quo accipiendo 340.g
 Desertum & solitudo Christi grata fuerunt pluribus ex causis 138.e
 Desolatiois abominatio quid 76.c
 Desperatio peccatum in spiritum sanctum 87.f
 Deus sicut infinita actualitatis, sic & cognoscibilitatis 41.h
 Deus qua ratione odiatur, & quae non 24.c
 Deus anima habere quomodo intelligatur 43.e
 Deus cur generator dicatur 158.d
 Deum non differre injuria electorum suorum, quo accipiedum 215.c
 Deus quomodo viorū dicatur, & non mortuorum 237.g
 Deus per iudicem iniquum quomodo designatur 215.e
 Deus rationalem creaturam libere mouet & trahit 286.c
 Deum suum qua ratione Iesus appellat patrem, seu trinitatem 344.a
 Damnati si ad infernum descendere possint corporibus glorificatis 122.e
 Damnatum esse ratione culpe, prius quam non esse 83.f
 Dat & cōmendati distatia 107.d
 Debitor dei, omnis homo 61.b
 Debitorum qui dicantur 161.a
 Decem virgines, si delium vniuersitatem signant 76.e
 Decimatio triplex in lege 106.b
 Decit Christum hominem esse absque ipsi p̄t̄, multiparua rōne 307.a
 Dedicatio tēpli Hierusalē triplex ibidem
 De discipulorum Christi sequela 262.a
 Daemonis potentia naturalis 44.f
 Demō tentans Christum quis fuit 133.h
 Daemones a cognouerint Iesum esse Messiam in lege promissum 128.c
 Daemones porcos intrare quas ob causas permisisti sunt 164.b
 Daemonum mira subtilitas, & potestis hominibus ignota 58.a
 Dei iniuria nūnq̄ disimulanda 12.f
 Deum tentare quid 134.h
 Diabolus cur per mulierem Christū liberare nititur 88.d
 Diabolus qua ratione volucres cœli

dicuntur 46.e
 Diabolus cur homo dicatur 48.e
 Diabolus cur surdus ac mutus dicitur 98.b
 Diaboli pōpa indurata, velle adorari 12.d
 Diabolus si cognovit Iesum esse christum 133.d
 diabolus homicida ab initio, qua ratione dicitur 298.g
 Diabolus hominem introire quomodo intelligitur 330.h
 Dies purgationis Mariæ dicitur secundum hominū estimationē, &c. 121. c.d
 Differens modus suscitandi mortuos Christi, & prophetarū Heliæ, ac Helisei 33.g
 Dignitas nominis Salvatoris 120.g
 Dilectio dei ex toto corde, &c. bifariam intelligitur 72.a
 Dilectionis preceptū quomodo in via imploratur ibidem
 Diligēti proximum spiritualiter quae sit ratio 148.a.b
 Diligere quid sit 232.a
 Dilectio dei ad nos ex traditione filii pro nobis perpeditur, itēmque iustitia 317.b
 Dilectiōis rationes multas 278.b
 Documēta duo precipua Christi in cena docuit verbo & facto 320.g
 Dominus cœli & terra solus deus, & quare dicitur 177.g.h.
 Donec, multisfariā in scripturis accipitur 5.c. item 195.f
 Dubia quando in meliorem interpretanda partem 25.h
 Dubia quibus exhibenda 134.e
 Dubitatiū quare Iesus loquatur quandoque 41.c
 Duplex voluntas in deo 60.a
 Duplex virtuosa confessio 188.d
 Dupli electione Christus non elegit 337.c
 Discipulorū Christi ruditas & imperfectio 65.f
 Discipuli cur Christo templū adificationem ostenderint 73.d
 Disciplina rectus ordo 125.c
 Discretionis moderamen in omnibus seruandum 143.a
 Discubitus quid diuinus Diony sius appeller 193.c
 Discretio, seu prudentia, quadriga virtutum 200.c
 Distincta inter renunciare omnibus & relinquere omnia 202.g.h
 Distatia principū seculi & ecclesiæ 236.f
 Discipulorū Christi hebetudo grādis, simplicitas, ac ignoratiā ante spiritus sancti receptionē 343.f.g
 Diuerforū dēmonū varia tentant potestas 50.h
 Ecclesia militans bonos & malos cōtinet 49.c.d
 Ecclesia cur sāgenē cōparetur, ibidem

Diuerforū quid dicatur 118.c
 Diuortium illicitum 21.d
 Diuortū qua ratione Iudeis permisum 62.b
 Diuitiae spirituales thesaurizandæ Christiano 24.c
 Diuina remuneratio in momento fieri 64.e
 Diuinæ potestatis efficaciā, in instanti opari & solo imperio 43.a
 Diuinæ potestatis, natura, & artis distans operatio ibidem
 Diuitiae qua ratione fallaces dicantur 47.f
 Diuitiē saluari, quibus rationibus difficile 63.b
 Diuitiē qualem difficile sit intra re regnum cœlorum ibidem
 Diuites in dupli differentia sunt 114.a
 Docebat Christus viam ambulans 66.a
 Doctori & prædicatori, siue prelato male viventi, an liceat alios increpare aut corriger 151.b
 Doctrina Christi suā naturalis 14.a
 Doctrinā Christinō esse suā, quomodo accipiedū 290.g
 Doctus à patre quomodo Iesus dicitur 296.b
 Documenta duo precipua Christi in cena docuit verbo & facto 320.g
 Dominus cœli & terra solus deus, & quare dicitur 177.g.h.
 Donec, multisfariā in scripturis accipitur 5.c. item 195.f
 Dubia quando in meliorem interpretanda partem 25.h
 Dubia quibus exhibenda 134.e
 Dubitatiū quare Iesus loquatur quandoque 41.c
 Duplex voluntas in deo 60.a
 Duplex virtuosa confessio 188.d
 Dupli electione Christus non elegit 337.c
 Discipulorū Christi ruditas & imperfectio 65.f
 Discipuli cur Christo templū adificationem ostenderint 73.d
 Disciplina rectus ordo 125.c
 Discretionis moderamen in omnibus seruandum 143.a
 Discubitus quid diuinus Diony sius appeller 193.c
 Discretio, seu prudentia, quadriga virtutum 200.c
 Distincta inter renunciare omnibus & relinquere omnia 202.g.h
 Distatia principū seculi & ecclesiæ 236.f
 Discipulorū Christi hebetudo grādis, simplicitas, ac ignoratiā ante spiritus sancti receptionē 343.f.g
 Diuerforū dēmonū varia tentant potestas 50.h
 Ecclesia militans bonos & malos cōtinet 49.c.d
 Ecclesia cur sāgenē cōparetur, ibidem

IN EVANGELIA.

Ecclesiæ pastori arx contemplationis scandēda 53.a
 Ecclesia qua ratione grano finapis comparetur 110.d. & sequēt
 Ecclesia aut synagoga quēadmodum vitrea dicatur 232.h
 Efficacia passionis, & mortis Christi maxima 313.b
 Effigie alia Christus post resurrectionē discipulus apparet quomodo accipiendo 247.h
 Fidei nihil impossibile 57.g
 Fidei sola non sufficit esse ecclesiæ membrum 17.d
 Fides sola non sufficit ad salutē 26.e
 Fidei nihil impossibile 57.g
 Fidei sola non sufficit ad salutē 17.d
 Fidei nihil impossibile 57.g
 Fidei sola non sufficit ad salutē 26.e
 Fidei nihil impossibile 57.g
 Fidei & opera quatuor Christi nū secum feret ad iudicium 78.f
 Electos in presenti seculo deus tribulari permittit 51.b
 Electi ad tempus affiguntur 51.b
 Electis dei pro vindicta ad deum clamare quomodo liceat 206.f
 Episcopi quanta doctrina & scientia præminere debeant 49.e
 Error dicentium filium dei patre minorem, improbat 67.h
 Error triplex circa deum 266.c
 Et, coniunctio, quandoque expostive tenetur 10.c
 Eucharistia sacramentum à Christo multiplici rōne institutum 227.e.f
 Eucharistia sacramento tria insunt 287.c
 Fides incommutabili veritati inheret, & innititur 275.a
 Fides Marthæ quemadmodum Iesum credit filium dei 311.a
 Fides Marthæ quando meritorum fiat 337.g
 Fidelium malorum damnatio maior an infidelium 36.d
 Fieri aliquid dicitur per aliud multum 242.e
 Filii regni qui dicantur 29.d
 Filius dei quo se nobis dedit 115.h
 Fletus & stridor dentium quid significant legi Mosaicæ 148.c
 Euangelium de Maria & Martha qua ratione in assumptione beatae virginis legitur 181.h
 Euangelii sancti Ioannis excellētia & præ ceteris canonici scripturis dignitas 250.d
 Ex deo omnia esse, bisfariam inteligitur 299.a.b
 Excoicatio diuinū iudicij approbat, & a deo efficaciā habet 60.c
 Excusat Christus multifariā de sabbati violatione 186.g
 Exercitatio corporalis ad modica prodebet 30.b
 Extiores sensus refrenandi 18.h
 Extremi iudicij dies inepta 79.c
 Extremi iudicij rigor 78.b
 Exultare quid 16.c
 Ezechiae fletus uberrimi quae causa extiterit 2.e
 Face quod in se est, quid 26.e.f
 Facies cœli quare dicatur 35.h
 Fallaces diuitiae qua ratione dicantur 1.d
 Febricitantium natura 29.h

Gentilis quare lapides dicatur 9.b
 Gentiles cur canes vocentur 60.f
 Gentilis populus cur adolescentior 206.f
 Genus humanum quomodo per Christum liberatum, cū tamen pauci salvantur 116.d
 Gladius animam Mariæ pertransiens quid, & quam multifariam intelligatur 123.c.d
 Glorificatorum corporum doles vnde erunt 36.d
 Gloria quid sit 119.c
 Gratia gratis data bonis malitique communes sunt 26.d.e
 Gratias Christus deo agit secundū humanitatem 62.g
 Gratia gratis data à malis haberi possunt 53.e
 Gratia plenitudo in Christo quāta fuerit 124.g
 Gratia triplex in Christo 126.a
 Eratia plenitudo Christo propria 132.d
 Gratia tempus in Christi incarnatione incepit 142.e
 Gratia à deo collata diligentius custodienda 162.a.b
 Gratia dī plena dupliciter 286.h
 Gratia gratis data in Christo fuerunt & virtutes, sed nō oēs ibidem
 Gratia dei quibus rationibus aqua comparetur 272.h
 Gratia naturē fraternitatē pficit, & ipsam extinguit & ordinat 261.f
 Gratia dei non ex meritis præuiis 337.f
 Gradus plenitudinis gratiae spiritualis 113.g.h
 Gradus baptismorum sex 194.h
 Grano frumenti qua ratione se Iesus comparavit 316.b
 Eratiorum error in fermētato occurrentium reprobatur 82.f.g
 Gregem porcorū ingredi cur Christus dæmonib⁹ concesserit 30.b
 ēule vitio cur primo tentatur Christus 133.d
H Elias per querū modum Heli eo duplēcē spiritū dederit 167.a
 Heluidii hæritici error conuincitur 5.d
 Heremū cur christi ingressus 132.f
 Heretici an sustinendi sint 48.h
 Heretici quando non sunt extirpandi 49.a.b
 Hæretorum errores circa verbi incarnationem ponuntur 236.g
 Herodes tres extiterunt 5.e
 Herodes quibus rationibus turbatus, & omnis Hierofolyma cum ipso 6.g
 Herodes quomodo credidit Christum se posse extinguere 7.g
 à iiiij

INDEX.

Herodes sicut contristatus, Ioānis optauit mortem 56.b
 Herodes Ascalonita sex habuit filios 56.b
 Hierosolymam mágos qua ratione deus introire voluerit 6.a
 Hierusalem qua ratione sancta dicatur 11.g
 Hominum corda quibus mediis Christus ingreditur 59.d
 Homo cur omnis creatura dicitur 103.a,b
 Homo quis vere & proprie dicitur 230.b
 Homini naturalis est exercitorū instantia, oīcum vero innatralē 128.f
 Homo animal admiratiū naturaliter scire desiderat 164.b
 Homo dicitur alteri proximus multipliciter 17.d
 Hominum genera septem ab ecclēsia expellenda 231.e
 Honor fugientem insequitur 96.b
 Honor dei ante omnia expetēdus, promouēdus, desiderādus 318.g,h
 Hosti spiritualē quæ sint 18.f
 Humana laus fugienda 96.g
 Humanitatis Christi dignitas, sanctitas & perfectio 231.h
 Humilitas ad gratiā profectum diffundit 109.b,c
 In carnationis opus cur spiritui sāto approprietur & ascribatur 4.d
 Incarnationis Christi mysteria, modus & utilitas 255.f,g
 In christi passione quid difcedū, & imitandum 37.d
 In Christo vna filatio atque personalitas, duæ vero generationes 109.b,c
 In carnationis multiplex à sacerdotibus veteris legis porrebatur 165.d
 Indulgenda offensa, sed non semper pœna 99.d,e
 Inferni pœna perpetua, & interminabilis 10.d
 In fide cum spe orandum 67.g
 Infidelis iam iudicatus dicitur trifaria ratione 269.a,b
 In igne baptizari quid 9.g
 Inimicus quomodo diligendus, & quomodo odieundus 147.f
 In iniuria quo ad culpam, semper dimittēda 212.d
 Innocentes peccantibus meliores 59.f,g
 Innocētia pœnitētis p̄stat 212.g,h
 In quib⁹ vera cōsistat ecclesia 34.d
 In qua fide ecclesia saluetur 55.f
 In quo corpore Christus discipulis post resurrectionem apparuerit 36.b
 In solitudinem Christus sequendus 53.g
 Insufflatio Christi dando spiritū sanctum quid significet 345.f
 Intentio speciem imprimit operationi 24.d,e
 Intentio dupliciter dicitur 24.d
 Interrogat hō multiplici rōne 39.a
 Interrogatio variis ex causis fit 220.a
 Inuidia omnia bona sinistre interpretatur 160.d,e
 Inuidia omnia bona sinistre interpretatur 17.g
 Intentio speciem imprimit operationi 24.d,e
 Ira quid 17.g
 Iræ triplex gradus 17.g
 Ira quādo & quomodo, ac qualiter

IN EVANGELIA.

fit peccatum ibid.
 Ira per zelum fuit in Christo 95.f
 Ira per vitium quid 136.d
 Isaac in quibus Christi figura fuerit 1.f
 Israëlitis cōtrahere matrimonium cū Moabitis quo casu licitum erat 2.b
 Iudam Christus eucharistia communicat 83.g
 Iudas qualis fuerit ab initio electio nis ad apostolatum 287.f
 Iudas si electus, quō praeſcitus ibi. 155.f,g
 Iudas Ischariotus ab initio electio nis in apostolum creditur sūisse bonus 314.d
 Iugum Christi in quibus legi Moysæ præſter 42.b
 Iudæorum status ter mutatus 3.g
 Iudæorum seſte triplices 9.c
 Iudæis Christus cur ſpecialiter miseras 32.h
 Iudæi viperis comparantur 9.c
 Iudæi cur filii nominentur 33.a
 Iudæorum cæcitas atque peruerſitas 49.f,g
 Iudæi Christus cur occiderint 69.c
 Iudæian Christum cognoverint esse verum Messiam, seu verū Christum in lege promissum 148.h
 Iudæi cur in responsione Christi mirati 71.a
 Iudæi quomodo nunquam audire vocem patris intelligentur 280.h
 Iudeos non potuisse credere propter Elaiæ verba, quomodo intellegendum 318.c
 Iudicio contendere an Christiano licet 19.h
 Iudicium quando licitum 25.f
 Iudicium multiplex ibidem,g
 Iudicium in quibus vitandū ibi,h
 Iudicium discretionis & discussio nis 43.h
 Iudicij veritas & rectitudo multa exigit 282.f
 Iurare quid 19.g
 Iurare non prouers illictum 19.d
 Iurare per creaturas quomodo & quando licet 187.a
 Iuramenti comites tres 19.d
 Iurare per creaturas Christus cur prohibuerit 16.g
 Iustitiam regni querere quid 25.c
 Iustum esse hō quin emante deum, trifariam intelligi potest 106.h
 Iustificari quomodo deum dicimus 156.d
 Iustificari quis dicitur tribus modis 157.c
 Laborantium disparilitas in huius via exilii 42.a,b
 Lachrymatus est Iesus pluribus vicibus 222.a
 Lumen vita Christi sequēs, quē admodum habere dicatur

extensionem sanarit 28.c
 Lapides de quibus Ioannes dixit deum posse ſuscitare filios Abrahæ iuſſerit 58.d
 Magi Achometi perfidia ſceleratissi Moma & Alchoranus ipſius reprobatum 227.f
 Magi qua ratione dicti ſint, reges Christum adorantes 5.g
 Magi sapientes, non malefici vocatione ibidem
 Magi quid in Christo munerebus profesi ibidem
 Magi supernaturalē aliquid in pueris Iefu viderunt 75.e
 Magi responſum quomodo accepte credantur ibidem
 Magorum munera myſtice quid significant ibidem
 Magi gentium designant conuersionem ibidem
 Magistri & domini ratio, ſecundū utrāq; naturam quam differenter Christo conueniat 320.f
 Maifas & gloria Salvatoris cui nulla ſequari queat 53.d
 Malchum cur Christus fanauerit 237.e
 Male operantium genera multa 375.h
 Malitia dici quomodo intelligatur 25.e
 Mandata legis triplicia 62.b,c
 Manuū impositio quid designat 97.b
 Marcus Euangelista cur per leonem designatus 94.e
 Margarita preciosa quid significet 49.c
 Maria Magdalena bis Christum vixit 81.g
 Marie turbatio qualis fuerit 110.h
 Marie ſuauitas quanta sit 120.c
 Marthe fides de diuinitate & filiatione domini Iesu 18.b
 Martha quō ſororem silentio vocauerit, cū tamē locuta fuerit ibid.
 Mansiones multæ in regno celorum quomodo accipiendo 323.b
 Matthæus Euangeliū ſuum curſcriferit 1.a
 Matthei Euang. conuersio 32.f,g
 Mathej erga Christū reuerētia 14.g
 Matrem effe dei pene infinita dignitas 110.a
 Matrimonium verum extitit inter Ioseph & Mariam 3.b
 Matrimonio iuncti qua ratione quandoque separari possint 62.b
 Matrimonium quid, & quomodo diffiniatur ibidem
 Maxilla dextera quomodo præbēda 20.a
 Maxima ſpes à Christo peccatoribus data 90.d
 Medicus animarū Christus ſecundū

INDEX

vtranque naturam 142.e
 Medius quomodo stare dicatur
 Christus 259.e
 Mel sylvestre quid 8.f
 Membrorū mutilatio illicita 59.d
 Mensis auerione receditur à deo
 204.g
 Merces quanta deum timentium
 37.g
 Mercenarii in dupli differentia
 inueniuntur 205.g
 Meritoria actio esse non potest nisi
 inhærendo per charitatem Chri
 sti 327.h
 Militia licita est, si bene exercetur
 320.h
 Miracula interdum non merito o
 perantis, sed recipientis sunt 27.e
 Miracula christi calumniari non
 poterant 67.d
 Miracula maiora Christus per a
 poftolos fecit, quam per seipsum le
 gatur fecisse 103.d
 Miraculorum virtus, qua ratione
 fiant, & quibus 302.a
 Misericordes qui censendit 15.f
 Misericordia descriptio 176.e
 Misericordi proprium Christo, iusti
 tia rigorem nostra peruersitas exigit
 & efficit 175.e.f
 Missio filii dei bisaria 280.g
 Mritis quid 14.g
 Moralis actus à fine speciem forti
 tur 24.d
 Mortuorum resurrectio probatur
 70.c
 Mortuostres legitur suscitasse Sal
 uator 33.h
 Mortē naturali affeetu abhorruit
 Christus 85.a
 Mors Christi & ipsius aeternitas
 quemadmodum constent 317.g.h
 Mortui corporaliter quemadmo
 dum dicuntur audire vocem filij
 dei 253.a
 Moruum aliquid dicitur dupli
 cit 228.g
 Moses & Helias cur cū christo in
 transfiguratione apparuerint 54.a.b
 Munditia cordis, tripli via seu a
 ctione acquiritur ibidem
 Mulieri Syrophoenissae cur Chri
 stus non responderit 52.g
 Mulier Chananaea ecclesiam gen
 tilium conuersam significat ibidē
 Multi sine propriis saluabuntur me
 ritis 56.g.h
 Munditia cordis quid 15.e
 Munditia interior amplexāda 81.f
 Mundus trifariam significationem
 habet 240.h
 Mundum quibus de causis deus
 ex tempore produxerit 252.d
 Mundum vicisse quemadmodū
 Christus int̄ illigatur 336.h
 Murmuratio seruorum condu
 torum in vinea domini, quid signi
 ficet 64.g
 Mutatio aquę in vinum, quemad
 modum primum fuisse intelligatur
 miraculorum à Salvatore factorum
 264.c.d
Nathan verus naturalis filius Da
 uid 3.e
 Nativitas Ioannis Baptista qua
 re multi congratulati 109.d
 Naturam ars non adaequat, tamet
 si eam imitetur 24.e.f
 Naturalis timor mortis nō repro
 batur, sed ratione frenādus 37.e
 Naturalia in dēmonibus manife
 stantur integra 49.e.f
 Naturali appetitu Christus à se
 transferri petit passionem 85.a
 Naucula, quam christus ascendit,
 crucem Christi signat 30.e. 31.e
 Necesitas bifaria 53.f
 Necesitas, communisque vitilas
 dispensationem exposcit 42.g
 Necesarium aliquid bifaria 232.b
 Negatur Christus tribus modis
 37.h
 Nemo hic se alteri preferat, aut
 quenquam contemnat 72.h
 Notitia duplex, approbationis, &
 simplicis visionis 198.e.f
 Nubes cur apostolos in transfigura
 tionē obumbrauerit 66.f
 Nulla pro anima commutatio fie
 ri potest 49.e.f
 Nulla creatura pura portuit huma
 num genus ab originali liberare pec
 cato 136.b
 Nullū bonū creatum satiare & qui
 erare valet anima appetitum 205.b
 Numerus electorum parvus respe
 cti reproborum 64.g
 Nummularii qui dicuntur 79.h
 Nunquam improudi simus & se
 cur 31.e
 Nuptiis interesse quibus rationi
 bus Christus voluit 263.d
Obscuratio qua species orationis
 dicatur 142.e
 Obscuratio proprie quid ibidem
 Obscurum nocturnū sine chari
 tate deo non placet 18.e
 Obscuratio p̄ceptorum decalo
 gi semper sufficiebat ad salutē ibid.
 Obstatum ingrediendi regnum
 calorū bifarium 52.b
 Occidi iuste vilius quam impie
 viuere 58.h
 Oculus dexter quis 18.h
 Oculos cur Christus in cālū le
 uauerit, cum hoc ipſi nihil ad men
 tis elevationem contulerit 312.b
 Oculos in cālū qua ratione chri
 stus leuauerit 334.b.c
 Odī, ppter xp̄m optabile 75.g.h

Odij causā quā sit 229.g.h
 Offensus quēadmodū offensori di
 mittere posuit peccata 23.e
 Offerēda deo fides illuminata, oīo
 deuota, corpus mortificatū 6.g.d
 Omnia quomodo tradita sunt chri
 sto à patre, pulchre 46. c.d
 Omissionis peccatū quando mor
 tale sit 9.g
 Omnia regna mundi dēmon quo
 modo Christo ostenderit 12.c
 Omnia p̄cepta in p̄ceptis cha
 ritatis continentur 72.b
 Omnia quomodo Christo tradita
 intelligentur 178.d
 Omnis status in sacra scriptura eru
 ditur 40.h
 Omnis scriptura sancta scandalū
 hæreticis parit 52.f
 Omnia quomodo christo sunt sub
 iecta 243.h
 Omnis peccans ignorans & errans
 194.c
 Origenes quomodo à quibusdā ex
 cussatur hæreſeos expers 253.g
 Originalis iustitia quā sit 231.g.h
 Originale peccatum quemadmo
 dum vnum & multa dicatur 310.g
 Ordinata solicitude quā dicatur
 24.e
 Ordo perueniendi ad contempla
 tionem 132.h
 Ordo correctionis quomodo fer
 vandus 131.d
 Ordine quodam peccator à deo
 cuaatur 197.a
 Ordo dignitatis in beatis 220.f
 Ordinem rerum gestarum ab eū
 gelistis descriptarum scire diffici
 le est 306.c.d
 Operarii veri in ecclesia qui dic
 edi 173.h
 Opera quā in publico fienda 17.b
 Operatio formam arguit 44.h
 Operatio miraculorum si requi
 ratur ad verum Chalilianū 324.f.g
 Opera sancte trinitatis ab extra
 diuifa 178.f
 Opera Christi omnia, persecutio
 nes, mors, ad nostrum meritū & p
 fectum relata sunt 336.c.d
 Opera misericordiæ potissimū ad
 Christianos pertinent 248.h
 Optimis in omni cōditione & gra
 du iūcti sunt pessimi 76.b
 Opus seruile quid 42.h
 Opus triplici ex causa dicitur ser
 uile 143.h
 Orandum pro omnibus 21.e
 Orationis dominicæ laudes & pre
 conia 23.c
 Orationem tria faciūt exaudibile
 26.f
 Orandum attente & absque euaga
 tione 184.e

IN EVANGELIA.

Pastor malus quantum obit 52.d
 Pastorum ecclesiæ cœcitas 138.e
 Pastori per ostium intrati quomo
 do ostiarius aperiat 304.b
 Pastor bonus quemadmodū Chri
 stus Iesus exīstā secundū vtranque
 naturam 314.d
 Paterfamilias cur Christus dicatur
 63.h
 Paterfamilias tota trinitas dicitur
 ibidem
 Pater in scripturis multifariam di
 citur 182.g
 Pater solus, quomodo solus iudicij
 diem, & horam scire dicitur 70.b.c
 Pater quomodo in filio & quem
 admodum in patre filius 233.c
 Pati Christum quomodo necessa
 riū 169.d
 Pauperem vitam cur Christus ele
 gerit 30.c
 Pax multifaria 37.h
 Pax, certū indiciū filiationis Chri
 sti 98.h
 Pax multifariam sumitur 119.f.g
 Pax quid & in quo cōsistat 327.c.d
 Pax mundi quā dicatur ibidem
 Peccata relaxare diuersis diuersi
 mode congruit 14.e
 Peccandi desiderium iugiter in dā
 natis est 27.f
 Peccatum in spiritum sanctū quid
 44.g.h
 Peccatum in spiritum sanctū cur
 irremissibile dicatur ibidem
 Peccati radix est libertas 59.b
 Peccans poena compellendus, quo
 à malo deflat 59.e.f
 Panem fregisse quomodo Chri
 stus dicitur 234.c
 Parentibus in necessitatibus casū su
 currendum magis quam vxori, aut
 filiis 52.g
 Parabolice cur Christus turbis lo
 quebatur 83.f
 Paralyſis spiritualis acedia est 141.d
 Parare domino viam quid sit 8.e
 Partulus in scripturis tripliciter
 dicitur 178.b
 Pascha vnde nomē accepit 81.b
 Paschæ nomen diuersis modis in
 scripturis accipitur 82.h
 Pascha in scripturis multifariam
 accipitur 234.a
 Passio christi cur excessus dicitur
 56.g
 Passionem suam cur Christus di
 scipulis suis prædixerit 57.h
 Passio Christi præstitū futura,
 quod confert iam facta 270.a
 Passiones animæ quomo do in chri
 stō fuerunt, & in qua animæ parte
 311.f
 Passio Christi ratio multifaria
 338.c.d
 Pastoris & predicatoris boni con
 ditio 33.h

Peccata diuersis modis dimitū
 tur 118.a.b
 Peccati abundantia mors charita
 tis est 75.h
 Peccator aut peccatrix multifariā
 quis dicitur in scriptura sancta
 158.a
 Peccatum diuersis modis dimitū
 tur 118.a.b
 Peccati effectus variū detectabilis
 que 179.a
 Peccatum quā mala hominibus
 inferat 139.c
 Peccatum in spiritum sanctū quo
 modo irremissibile dicatur 188.d
 Peccata in spiritum sanctū sex,
 ibidem
 Peccare in spiritum sanctū quid
 sit 179.a
 Peccatum circa cibum & potū sex
 modis 197.b
 Peccata infidelū an grauiora sint
 impiorum Christianorum peccatis
 233.c.d

Peccata mundi Christus queriād
 modum tollere dicatur 260.c.d
 Peccata mundi tollere nulla pura
 creature valuit ibidem
 Peccator dicitur quis multifaria cō
 sideratione 302.h
 Peccatores quomodo deus non au
 dire intelligatur ibidem.e
 Pedum nomine quid significetur
 206.h
 Peccna eterna soli culpe mortali de
 betur 73.c
 Peccna Sodomitarum, & Chri
 stū non accipientium comparatio
 176.d
 Penitentia cur amplexanda 9.f
 Penitentia quām multifariam ca
 piatur 8.e
 Peccnōsima Christi matuū &
 pedū perforatio, ac corporis in cru
 ce diftentio 242.f.g
 Perfecti & sancti viri quomodo
 appetant, & quemadmodum mor
 tem refugiant 345.b.c
 Periculi grauitate imminente, fer
 uor & orationis instantia crescere
 debet 238.g
 Persecutionis tempore quando
 fugiendum, quandōve persistend
 dum 37.h
 Perseverandum in oratione 189.a
 Petere in nomine Christi quid
 332.h
 Petilio filiorum Zebedæ in ordi
 nata fuit multipliciter 65.b
 Petri nauis concuti potest, nun
 quam demergi 31.a
 Petri fides ac charitas 51.e
 Petri ruditas in sermone perspi
 cuo 53.g
 Petrus si Christo non consenserit
 in pedum lōtione, quomodo mor
 taliter peccasset 320.a
 Petro cur Christus post resurre
 ctiōnē primo apparuit 231.b
 Petrus cur Christus interrogau
 it, an ipsum, & plus ceteris disci
 pulis diligat 347.g.h
 Petrus an vere sciuerit se amare
 Christum ibidem.g
 Phariseorum scribarumque iu
 stitia 17.f
 Pharisei qua ratione christum, a
 uariciam reprobantem deridebant
 209.d
 Philippi apostoli laus, & humili
 tas 315.b
 Philosophorum quantumcunque
 sublimis doctrina, Christi nequit
 doctrinæ comparari 104.b
 Pilatus toto affectu liberare ni
 fus est Christum 88.c
 Plantationem omnem eradicandam,
 quā non plantauit pater, quo
 modo accipendum 52.g

INDEX

Plenitudinis gratiae gradus plures 111.e
Pluralitatem personarum in deo esse, et lumine naturalis rationis probari possit 254.c
Porcos intrare qua ratione dementes petierunt 163.h
Præcepta legis triplicia 17.c.42.d
Præceptum de dilectione dei exerto corde, ex tota anima. &c., tripliciter exponitur & intelligitur 179.c
Præcepta sua monet Christus impletori multiplici ratione 315.f
Præcipere ac dominari proprie Christo conuenit 163.c
Præceptum de proximo diligendo cur dicatur nouum 322.d
Præcursor quomodo Ioannes dicitur per similitudinem 8.e
Prædestination non ex meritis 22.c
Prædestination diuinam nulla precedit merita 41.d
Prædestination libertatem non tollit 86.a.b
Prædicationis officium, quibus committat Christus 14.a
Prædicatio apostolorum, & messis fuit, & seminatio seu semen 274.h
Prægnatibus cur christus vè prædixerit 76.c
Prælatorum deploratur negligencia 16.g
Prælatos aut judici in mortali occulto existenti, si licet alium iudicare 26.c.d
Prælatus severus sit, increpando illicita 35.e.f
Prælatos corripere in quibus viatis licet subditis 60.g.h
Prælati opendam diligi magis quam timeri 139.h
Prælati boni atque pastoris conditiones præclaræ ibid.
Prima dies azymorum quæ dicatur 82.f
Primogenitus Christus cur magis dicatur quam vnigenitus 118.a
Principium quomodo Iesus dicitur 305.c
Principale animæ in corde, non in cerebro 53.b
Post Christi passionem permisum est apostolis de necessariis puidere 36.h
Profundissima Ioannis Baptista humilitas 129.e.f
Prohibitio Christi de non possidente aurum, & argentum, peram, &c. quomodo intelligatur 35.f
Pro spiritualibus nihil accipendum per modum precii, sed per modum stipendi viræ ibidem
Proprietatum quorundam libris caremus 8.c

prophetæ non esse acceptum in patria sua, quomodo accipiendum, & ipsius dicti ratio 275.f
prudentia dei ad quæ pertingat 192.a
Publicanorum amicus quomodo Christus 40.g.h
Puer in scripturis dicitur quis triplici ratione 289.a
Puluis pedum quibus de causis excutiebundis 168.c
Puñiri filios propter parentum peccata, quomodo accipiendum 300.f
Q Vadraginta diebus cur christus 11.c
Quantum ieiunauerit 11.c
Quæ exequit genus humanum reconciliatum deo patri per passio-nem, & mortem vnigeniti filij 232.c.h
Quadruplex semé inuenitur in scriptura sacra 161.d
Quadruplex de visio 258.e
Quadruplex ratio amandi deum 268.e.f
Quando & qualiter confessio fidei necessaria sit ad salutem 168.b
Quam vnionem Christus abstulerit à propinquis 38.c
Quam diuersimode quidam in christo scandalizati 39.d
Quam differenter iudicabunt in extremo iudicio, deus, christus, apostoli, electi minus mali 63.e
Quam virginem gestare Christus a apostolis prohibuerit 35.g
Quanta certitudo sit fidei christiana 271.h
Quanti meriti diligere spiritualiter amicum 148.g
Quatuor hominum genera verbum dei audiendum 47.e
Quatuor nullum de septem partibus, & paucis pisticulis refectio, quid significet 53.f
Quatuor doctes corporis Christus ante passionem assumptissime fertur secundum Hugonem 56.d
Quatuor vulnera genus humanum contraxit ex originali peccato 181.b
Quatuor noctis vigilæ, & quid significent 193.b.c
Quatuor superbiæ species 216.a
Quatuor ad voluntariam paupertatem inducunt 217.h
Quatuor in iudicio considerantur 278.g
Quatuor ex charitate amanda 328.h
Quæ ad infernum ducant 64.e
Quæ admodum ridere licet 146.g
Quæ coram mundo sunt eminentia, coram Christo sunt frequenter videra 165.d
Quibus miseretur Christus 54.a
Quibus dulia exhibenda 134.e

Quid sit de ratione dotis 56.d
Quid sint graviora legis 152.a
Quinque panes à Christo multiplicati, quid designent 120.c
Quinque passeræ, quid spiritualiter designent 187.h
Quinque difficultatem faciunt sequendæ salutis 217.d
Quinque panes ordeaci quibus Christus turbam ferè quinque milium refecit, quid significant 284.f.g
R Ab meretricem fuisse quomodo intelligendum 2.b
Rachel quid designet 7.h
Rama quam multifariam captiatur ibidem
Regem christum esse, utriusq; pagina testantur scripturæ 340.a.b
Reges tres qua ratione in generali christi omnitanur 2.d
Regnum celorum quid 14.f
Regnum celorum diversa ratione prima & ultima beatitudini proximio ponitur 16.a
Regnum celorum quomodo vim patiatur 40.c.d
Regnum christi quid 56.b
Regnum celorum quorū sit 62.g.h
Regnum celorum quidam rapiunt, quidam mercantur, alij furantur 209.g
Regnum celorum in sanctis scripturis multisfariam sumitur 197.f
Regnum Christi quomodo dicatur non esse de hoc mundo 11.g
Reliquæ peccati quæ dicantur 14.b
Religiosis fatagendum ne tepe-scant, sed quoidie feruentiores efficiantur 202.f
Reprehenditur homo facilius in verbo quam facto 71.d
Reprobi quomodo electos visuri sint in regno dei 198.h
Res dicitur bona dupliciter 62.f
Resurrecio mortuorum probatur 227.f
Rete, prædicationis verbum significat 15.d
Rex Israël quemadmodum Iesus dicitur & sit 314.g
Rhinozeros quale animal 120.b
Ridere quemadmodum licet 14.a.b
Rubeus in celo color unde exortatur 54.a
Ruditas discipulorum increparunt à Christo ibid.b
S Abbato ab operibus seruilibus Cessandum 144.a
Sacerdotes & scribæ in Christi cōfenserunt necem falem materialiter 7.h
Scripturæ sanctas citantes Christus, & apostoli ac euangeliste, sen-

IN E V A N G.

qué debant 55.c
Sacerdotum veteris legis insatiabilis auaritia 67.c.d
Sacerdotum veteris legis continetia 109.e
Sacerdoti confitendum, & eius iudicio standum 140.d
Scriptura sacra excellentia 104.d
Scriptura de minuto tempore vim non facit aut suppurationem 55.e
Sacramenti eucharistia duplex in stituto 287.a.b
Sacra scriptura scriptis doctrinam preferenda 54.h.item 56.b
Sacra scripturæ profunditas ineffabilis & incomprehensibilis, maxime in euangelio sancti Ioannis 324.g
Sal quid spūaliter significat 222.b
Saluos fieri omnes homines quomodo deus velit, pulchre 60.d
Saluatoris omnis operatio atque locutio, regula est virtutis & pietatis 181.d
Salus gregis nunquam omittenda 85.d
Saluator quam diuersimode dicitur Iesus secundum diuinitatem & assumptam humanitatem 118.d
Salutationem quemadmodum Christus prohibuerit discipulis & prædicatoribus 174.c
Sanctus sanctorum Christus secundum utrunque naturam 298.h
Sanctificare deum quomodo dicimus 112.g.h
Sanguinis effusio affectu vindictæ prohibetur 86.a
Sanguinem verum Christus sudauit 238.e
Sapientis officium quod 93.g
Sapientes & prudentes qui intelligent per Iesum 41.d
Sapientia & gratia quomodo Christus proficerit 126.a
Satum, mensuræ genus apud Palestinos 192.f
Scandalum quid sit 213.e
Scandalum actuum quid 52.b
Scandalum Christus vitare volens, tributum soluit 58.c
Scandala quomodo necessit ve-nire 59.b
Scandalo pusillorum qbstinendū 87.a.b
Scientia ad debitum clavis usum exigitur 55.c.d
Scientia bisfariam sumitur 310.g
Scribarum pharisæorumque auaritia 51.h
Scribarum ac pharisæorum in ecclesia successores 74.b.c
Scribanum pharisæorumque non sequenda vestigia ibidem
Scripturas sanctas citantes Christus, & apostoli ac euangeliste, sen-

sum magis quam verba committentes 6.g
Sacerdotum veteris legis insatiabilis auaritia 67.c.d
Scriptura eadem multiplicem sensum literalem continet 10.d
Scripturæ diuinis vincendæ sunt tētationes 14.a
Sacerdoti confitendum, & eius iudicio standum 140.d
Scriptura sacra excellentia 104.d
Scriptura de minuto tempore vim non facit aut suppurationem 55.e
Sacramenti eucharistia duplex in stituto 287.a.b
Sectæ triplices apud Iudeos 9.c
Secularis non aspernanda potestas 276.a
Secundum duplēcēm Christi natu-ram quædam cum ipso erant altissima, quædam abiecta 39.d
Securus metaphorice quid 9.f
Semē quadruplex inuenitur in scripta sacra 161.d
Sermo ad quid datus hominibus 53.a
Sero, quomodo intelligatur à christo 64.d
Separare propinquos ab iniuiciem quomodo christus venit 38.b.c
Septem genera hominum ab ecclesia expellenda 214.a
Septem spiritus nequiores cur dicuntur 46.a
Sequi Christum quid 56.a
Sequi Christum & per angustam portam intrare quid 198.b
Serpens exaltatus in deserto, multifaria ratione Christum figurabat 268.c
Seruitus multisfariam in scripturis inuenitur 297.e
Seruus prudens quis 76.d
Seruus Centurionis quid moraliter significet 29.g
Sex incommoda Christus per gravitatem suam tollit à nobis 155.d
Sicera quid significet 108.e
Signum trifariam sumitur 113.c
Silentio Mariam sororem quemadmodum Martha vocasse intelligatur 311.b.c
Stultos cur Christus phariseos appeti, cum dicat, qui dixerit fratri, fatue, &c. 284.d.e
Stola prima quæ dicatur 208.b
Stultus omnis peccator multiplici ratione 161.h
Stultos qua ratione discipulos euites in Emmaus Christus appellauit 245.f
Summa in scriptura concordia atque iniuolata veritas 104.b
Superbia omnium vitiorum regna 45.g.h
Superbiæ species quatuor 216.a
Supererogationis perfectio præcepta non est 62.c
Super quam petram Christus ecclesiam edificavit 54.g
Suspitionis triplex gradus 26.a

INDEX

TAlenta euangelica quid desigunt 79.c
Temerarium iudicium nocet iudicantem 29.a
Templum quibus rationibus Christus ingressus 67.d.e
Temporalia bona quando ob seculum omitienda 20.d
Temporibus praesesse, ac dominari Christo proprium 38.e.f
Tempus praesens est tempus poenitentiae 128.c
Tenebrae an super vniuersam terram fuerint 26.a
Tentari Christus quare voluit 11.e
Tentare proprie quid ibidem
Tentator Christi in deserto Lucifer fuisse fertur ibidem
Tetatio quid profisit electis 236.h
Terrena omnia à deo creata 12.e
Thesauroz quomodo licet, & quomodo prohibetur 24.a
Testium productio qua ratione fiat 60.b
Timoris filialis obiectum 32.a
Timor multiplex in scripturis inuenitur 192.d
Timor triplex dei 187.h
Timor à peccato retrahit 243.f.g
Transfigurationem suam cur christus manifestari prohibuerit 126.f
Transfigurationis gloriam Christus discipulis prohibuit manifestari multifaria ratione ibid.
Tres apostolos duntaxat qua ratione Christus in transfiguratione secum assumpserit 169.g
Tribus Iuda cur principatum obtinuerit 2.a
Tria sita quid significant 47.e.f
Triplex abnegatio à Christo cōfulta, in qua religionis fundatur effectio 169.g
Triste calum qua ratione dicatur 54.a
Thomas apostolus an spiritum sanctorum receperit cum decesset, Christo alii apostolis eundem dante 344.a
Torcular quid designet 68.e
Totis viribus magnificandus deus 113.a
Tonica Christi inconsutilis qualis fuerit 89.d
Turbauit seipsum Christus, & fremuit in Lazari resurrectione propter multa 311.f
Turbario Christi ante passionem nobis extitit meritoria & consolatoria 307.a
Turturis columbaeque significatio 121.d.e

VAlles impletæ quæ dicantur 127.d
Vana prophetia de aduentu Christi 74.d.e
Vana gloria abiicienda 27.e
Vana gloria, præsumptionisque pompa quid remedij habeat à Christo 34.b
Variarum Christi passionum probobis ratio explicatur 339.h
Velum tēpli duplex 245.a
Vendere tunicam, & gladium emere mystica ratione christus apostolis precepit 236.h
Ventilabrum quid 10.c
Verbi dei fructus multiplex 11.g
Verbi dei virtus, utilitas & efficacia 134.a
Verbum dei audientes, & facientes quomodo mater & fratres christi sunt 162.e.f
Verbi nomine & non filij, cur euangelista Ioannes magis vsus diuinatem christi ostensurus 251.a
Verbum tribus modis accipitur 251.b
Verbum cur spesialiter dicatur lux hominum 253.h
Verbum cur potius incarnatum quæ pater aut spiritus sanctus 255.f.g
Verbum caro factum est, cur euangelista dixerit potius, quam verbum factum est homo ibidem
Verbi verba quantæ efficacia & virtutis 262.b
Veritas quemadmodum liberare dicatur 297.b
Verba dei affectuose audienda, atque legenda 299.b
Veritatem faciens quemadmodum ad lucem venire censetur 250.d
Veritati trifariae Christus testimonium peribuit 339.g.h
Vestigia christi imitantes, quid mercedis consequentur 30.e
Vestium abusus, & cultus superfluis reprobañt multipliciter 210.a.b
Vestimentorum Christi dispositio & forma 23.g
Via, veritas & vita quemadmodum Iesus dicatur 324.g.h
Via domini quæ dicantur 127.b
Vigilia noctis quatuor 192.b.c
Vinea patris familiæ quid designet 68.d
Vinea ad literam synagogam designat 224.h
Violenti lquomodo regnum cælorum rapiant 40.a
Vipere proprietates tres, quibus a similitant Iudei 9.e
Virtutum & donorum conuenientia 121.d.e

tia differentiaque 14.d
Virtus circa difficile, in medio cōsistens ibidem
Virtutes celorum quæ dicantur 77.c
Virtus spiritus quid 135.c
Virtus Christi quæ dicatur 142.f
Virtus quid secundum Augustinum 151.f
Virtus quomodo in medio confisteretur dicatur 228.g
Virtutes celorum quomodo moueri dicantur 230.e
Virtus prædicationis apostolorum excellentissima 249.h
Vite austera Ioannis Baptista describitur 8.f.g
Videre quæ voluerunt prophetæ 47.e
Visus pro quo cunque sensu accipiatur in scriptura 54.f
Vita Christi meritoria cūctis hominibus, sed in passione & morte meritum consummabatur 261.d.e
Vitem se dixit christus varias ob causas 327.e.f
Vlra condignum remunerat deus 112.g.h
Vngere Christum quis dicatur 82.f.g
Vnctus Christus bina vice vnguento ibidem
Vnctio extrema instituta à Christo 96.f
Vnctus Christus bina vice vnguento ibidem
Volucres cæli quaa ratione diaboli dicantur 46.d
Voluntas diuina nulla præstringitur a rege 210.c
Voluntas multifariam accipitur 118.h
Voluntas duplex in Christo, sicut & natura 280.z
Vox quomodo dicatur verbum præcedere, cum sint realifer idem 259.a
Vsus rationis acceleratus in Ioanne 112.b
Vsura quam graue scelus 149.b
ZAchariae tres sancti fuisse leguntur 106.f
Zacharias pro quo dominum oraverit 108.a
Zacharias angelo incredulus, iuste punitus 109.b
Zachæus quomodo Abraham filius dicatur 219.f.g
Zelus carnalis & spiritualis 265.g.h
Zizania qui sunt 48.d.e

Index Euangeliorum quæ in templis, domi

NICIS ET ALIIS FESTIS DIEBUS LEGVNTVR, IVXTA CONSUETUDINEM ECCLESIE PARISIENSIS & ROMANE: in quo animaduerte signatum Euangelij principium tantum, & subinde quod finem illorum cōsequitur. Præterea R. literam, que vsum Romanum significat, euangelio præposita, quando non conueniunt. Postrem adiicitur, quanto folio, quotaque eius per Alphabeti literas partitione, quodlibet Euangelium explanetur.

DOMINICA PRIMA ADVENTVS.

In die S. Ioannis Euangelista Euangelium, Sequare me. Sunt autem Iohannes 21. folio 348
In die sanctorum Innocentium Euangelium, Qui cum recessissent, ecce angelus defuncto autem. Mat. 2. b. folio 7
Dominica secunda
Euang. Et erunt signa in sole. Attendite autem. Luc. 1. g. folio 236
Roma. Ioannes autem cui audisset. Matth. 11. g. folio 38
Dominica tercia
Euang. Ioannes autem cum audisset. Amen dico vobis. Matth. 11. g. folio 38. Rom. Et hoc est testimonium quando miserunt Iudei. Ioan. 1. d. folio 158
Feria quarta
Euangelium, In Epiphania domini Euangelium, Cum autem natus esset Iesus. Qui cum recessissent. Matthæi 2. b. folio 7
Dominica infra octa. Epiphany Euangelium, Exurgens autem Maria. Quia respexit humilitatem. Luc. 1. a. folio 109
Feria sexta
Euangelium, Exurgens autem Maria. Quia respexit humilitatem. Luc. 1. a. folio 112
Sabbato
Euang. Anno quintodecimo. Dicetab ergo ad turbas. Luc. 3. d. folio 26
Dominica secunda
Euangel. Et die tertia nuptie. Post hec descendit Ioh. 2. b. folio 26
Dominica quarta
Euang. Et hoc est testimonium quando miserunt Iudei. Altera die vidit Iohannes Iesum. Ioh. 1. d. folio 258
Rom. Anno quintodecimo. Luc. 3. d. folio 28
Feria quinta
Euangelium, Et post regressus inde Iesus. Et cum transisset inde Iesus. Matt. 15. g. 52
Feria sexta
Euangelium, Simile factum est regnum celorum homini qui seminavit. Aliam parabolam. Matth. 13. g. 5
Sabbato
Euangelium, Et post dies sex assumpsit. Et interrogauerunt. Matt. 17. c. folio 56
Dominica ij. Reminiscere
Euangelium, vt in præcedente sabbato
Feria secunda
Euangelium, Factum est autem in diebus illis, exiit edictum. Et factum est. Luc. 2. f. folio 117
In aurora
Euangelium, Et factum est, vt discesserunt ab eis angeli. Et postquam. Luce 2. b. folio 121
In die ad summam missam
Euang. In principio erat verbum. Ioannes testimonium. Ioan. 1. c. folio 254
In die S. Stephanus
Euangelium, Ecce ego mitto vos, ad finem usque capitis. Mat. 23. c. folio 74
Feria quarta cinerum
Euage. Cum autem ieiunatis. Lucifer corporis. Matth. 6. f. folio 23
Feria quarta
Euan. Et ascensio Iesu Hierosolymam. Et egredientibus illis à

INDEX

Hierico. Matthæi. 20.b. folio 63.
Feria quinta
Euang. Homo quidam erat diues, &c. ad capitis finem vsque Luc. 16. b. folio 210
Feria sexta
Euang. Homo quidam erat pater familias, &c. vsque ad 22. capitum principium. Matth. 21.d. fol. 68
Sabbato
Euang. Homo quidam habuit duos filios. Luke 15.e. folio 204
Dominica tertia. Oculi
Euang. Et erat ciuius demonium, & illud. Turbis autem concurrenibus. Luke 11.f. folio 184
Feria secunda
Euang. Utique dicetis mihi hanc si multitudinem. Et descendit in capharnaum. Luke 4.g. folio 137
Feria tertia
Euang. Si autem peccauerit in te. Ideo assimilatum est regnum celorum. Matt. 18.a. folio 60
Feria quarta
Euang. Tunc acceperunt ad eum. Et egredius inde Iesus. Matth. 15.f. folio 51
Feria quinta
Euang. Surgens autem Iesus de synagoga, &c. vsque ad principium quieti capitum. Luke 4.folio 137
Feria sexta
Euangeliū. Venit ergo in ciuitatem Post duos autem dies. Ioannis. 4.d. folio 272
Sabbato
Euang. Iesus autem perrexit in montem Oliveti. Iterum ergo locutus. Ioannis. 8.folio 294
Dominica quarta Letare
Euang. Post hæc abiit Iesus. Iesus ergo cum cognouisset. Ioannis. 6.b. folio 282
Feria secunda
Euang. Et prope erat pascha, vsque ad tertium caput. Ioan. 2.b. fol. 264
Feria tertia
Euang. Jam autem die festo medi ante. Christus cum venerit. Ioannis 7.g. folio 290
Feria quarta
Euang. Et præteriens Iesus. Et dicit eis Iesus Ioannis 9.e. folio 301
Feria quinta
Euang. Et factum deinceps ibat Iesus. Et exiit hic sermo. Luke 7.e. folio 154
Feria sexta
Euang. Erat autem quidam languens. Quidam autem ex ipsis. Ioannis 11.folio 308
Sabbato
Euang. Ego sum lux mundi. Dixit

ego iterum eis. Io. 8.g. folio 294
Dominica in passione
Euangelium. Quis ex vobis arguet me de peccato, vsque ad finem capi tis. Ioannis 8.a. folio 298
Feria secunda
Euangel. Audierunt Pharisei turbam. Nondum enim erat spiritus. Ioannis 7.e. folio 292
Feria tertia
Euangelium. Post hæc autem ambulabat, iam autem die festo mediate. Ioannis 7.f. folio 289
Feria quarta
Euang. Facta sunt autem encœnia. Quarreabant ergo eum. Ioannis 10. f. folio 306
Feria quinta
euangelium. Rogabat autem illum quidam Phariseus, &c. vsque ad finem cap. Luc 7.d. fol. 157
Feria sexta
Euangelium. Collegerunt ergo pôtifices. Proximum autem erat pascha. Ioannis 11.f. folio 312
Sabbato
Euag. Hec loquutus est Iesus, &c. vsque ad finem cap. Ioannis 17.b. fol. 334. R. Cogitauerunt autem principes sacerdotum. Cum autem tot signa. Ioannis 12.b. folio 318
Dominica in ramis palmarum
Euangelium. Et cù appropinqua sent. Et cum intrasset Hierosolyma. Matth. 21. g. folio 66
Ad missam
Passio domini secundum Matth. capite 26. & 27. eiusdem fol. 81
Feria secunda
Euangelium. Iesus ergo ante sex dies pasche. Cogitauerunt. Ioannis 12. g. folio 313
Feria tertia
Euangelium. Passio domini secundum Marcum. capite 14. & 13. eiusdem folio 101.
Feria quarta
Euangelium. Passio domini secundum Lucam. cap. 22. & 23. eiusdem folio 233.f
Feria quinta in cœna domini
Euang. Ante diem festum paschæ. Amen amē dico vobis, non est ser uis maior. Ioan. 13.d. folio 319
Feria sexta in paraseue
Euangelium. Passio domini secundum Ioan. cap. 18. & 19. 338. c
Sabbato sancto
Euang. Vespere autem sabbati. Et exierunt. Matth. 28. g. folio 91
In die sancto
Pascha
Euang. Et cum transiret sabbatu

Et illi exeuntes. Marc. 16.c. 102
Feria secunda
Euangelium. Et ecce duo ex illis. Dum autem hæc loquuntur. Lu ce 24.a. folio 147
Feria tertia
Euangelium. Dum autem hec loquuntur. Vos autem testes estis. Luke 24.d. folio 248
Feria quarta
Euangelium. Postea manifestauit se. Cum autem prandissent. Ioannis 21.f. folio 346
Dominica prima post pascha
Euang. Cum ergo Iero esset vsque ad finem capit. Io. 20.b. 343
Dominica secunda
Euangelium. Ego sum pastor bonus. Propterea me diligit. Ioannis 10. b. 305
Dominica tertia
Euangelium. Modicum & iam nō videbitis me. Et in illo die. Ioannis 16.b. fol. 332
Dominica quarta
Euangelium. Et nunc vado ad eum qui. Omnia quecumque. Ioannis 16. ibidem
Dominica quinta
Euangelium. Amen dico vobis. si quid petieritis. Respondit eis Iesus. Ioannis 16. ibidem
Feria tertia in Rogationibus
Euangelium. Quis vestrum habebit amicum. Et erat ciuiens demonium. Luc. 11.f. folio 183
Feria secunda
Euangelium. Petrie & dabitur vobis. Omnia ergo quecumque. Matthæi 7.e. folio 26
In vigilia Ascensionis
Euangelium. Subleuatis Iesus oculis in celum. Ioan. 17.b. folio 334
In die Ascensionis
Euangelium. Non sisime autem, &c. vsque ad finem capit. Marci 16.a. folio 103
Dominica infra octauas Ascensionis
Euangelium. Factum est autem cù turbæ irruerent. Et factum est. Luke 5.f. folio 138. Rom. Dico autem vobis, quia nisi abundauerit. Esto conuentis. Matthæi 5.e. folio 17
Dominica sexta
Euangelium. Dico autem vobis, &c. vt proxime supra. R. In diebus isti iterum cum turbæ. Et statim ascendet. Marc. 8.c. folio 326
Feria secunda
Euangelium. Sic enim deus dilexit mundum. Post hoc. Ioannis 3.d. folio 268
Feria tertia
Euangeliū. Si quis diligit me. Suge eamus hinc. Ioannis 14.c. folio 326
Feria sexta in paraseue
Euangelium. Dico autem vobis, &c. vt supra proxima dominica. R. Attende at falsi prophetis. Multi dicent mihi. Matthæi 7.b. folio 27
Dominica octaua
Euangeliū. Attedite à falsis prophetis, vt supra. R. Homo quidam erat diues, qui habebat villicum. Qui fidelis est in minimo. Luc. 16. d. folio 212

IN EVANGELIA.

Feria quarta quatuor temporum
Dominica nona
Euangelium. Homo quidam erat diues, vt supra proxima dominica. R. Et appropinquauit. Principes autem. Luca 19.h. folio 221
Dominica decima
Euangelium. Et factum est cum appropinquasset, &c. Principes autem, vt supra. R. Duo homines ascendebant. Afferbant autem. Luke 18.h. folio 215
Dominica undecima
Euangelium. Surgens autem Iesus de synagoga, vsque ad finem capit. Luke 4.h. folio 139
In die trinitatis
Euangelium. In principio erat verbum. Iohannes testimonium. Ioannis primo 9. folio 251
R. Estote ergo misericordes. Nō est enim. Luke 6.e. folio 151
Dominica prima post Pentecosten
Euangelium. Homo quidam erat diues, &c. vsque ad finem capit. Luke 10.h. folio 178
Dominica decimatercia
Euangelium. Beati oculi qui vident quae vos videtis. Factum est autem. Luke 10. h. folio 178
In die Sacramenti
Euangelium. Caro mea vere est cibus. Haec dixit in synagoga. Ioannis 6.h. folio 287
Dominica secunda post Pentecosten
Euangelium. Homo quidam fecit cœnam. Iabant autem turbæ. Luke 14.a. folio 201
Dominica tertia
Euangelium. Brat autem appropinquans. Aut quæ mulier. Luke 15.b. folio 203
Dominica quarta
Euangelium. Estote misericordes. Non est enim. Luke 6.f. folio 149. Rom. Factum est autem. vt proxima sequenti.
Dominica quinta
Euangelium. Factum est autem cù turbæ irruerent. Et factum est. Luke 5.f. folio 138. Rom. Dico autem vobis, quia nisi abundauerit. Esto conuentis. Matthæi 5.e. folio 199
Feria quarta quatuor temporum
Euangelium. Et respondeus vnus de turbæ dixit. Et inde profecti. Marci 9.a. folio 98
Feria sexta
Euangelium. Rogabat autem illū quidam phariseus, &c. vsque ad finem capit. Luke 7.d. folio 157
Sabbato
Euangelium. Arborem fici. Dicebat ergo. Luke 13.c. folio 196
Dominica decimaseptima
Euangelium. Et factum est cum introisset. Dicebat autem. Luke 14.g. folio 199. R. Pharisei autem audientes quod silentium. vsque in finem capit. Matthæi 22.f. folio 71
Dominica decimaoctaua
Euangelium. Pharisæi autem, &c. vt supra. R. Et scđens in nauim. Et cum transiret. Matthæi 9.e. folio 31
In die Annunciationis
Euangeliū. In mēle autem sexto.

Dominica decimanona
Euangelium. Et descendens, &c. sicut dominica decima octaua. R. Simile factum est regnum celorum homini regi. Tunc abeuntes. Matthæi 22.g. folio 69
Dominica xx.
Euangelium. Simile factum est regnum celorum homini regi, vt dominica decimanona. Roma. Et erat quidam regulus. Hoc iterum. Ioan nis 4.d. folio 275
Dominica xxj.
Euangelium. Et erat quidam regulus, vt supra. Roma. Ideo assimilatum est regnum celorum homini regi, vsque ad capitum finem. Matthæi 18. b. folio 61
Dominica xxii.
Euangeliū. Ideo assimilatum est, vt dominica 21. R. Tunc abeuntes pharisei, confilium. Et audientes, Matthæi 22.g. folio 70
Dominica xxiii.
Euangelium. Tunc abeuntes pharisei, &c. sicut dominica vigesima secunda. Roma. Hec illo loquente ad eos. Et transiente in. Matt. 9. b. folio 33
Dominica xxiv.
Euangelium. Hæc illo loquente, &c. vt supra proxima dominica. R. Cum videritis abominationem desolat. De die autem illa. Matthæi 24.b. folio 76
Dominica xxv.
Euang. Cum subleuasset ergo oculos Iesus ergo cum cognovisset. Ioan. 6.c. folio 282
Proprium Sanctorum.
In die sancti Andreæ.
Euangelium. Ambulans autem Iesus. Et circumibat Iesus. Matthæi 4.d. folio 13
In conceptione Mariæ
Euangelium. Liber generationis. Omnes itaque. Matth. 1.a. folio 1
In die S. Thomæ apostoli
Euangelium. Thomas autem vnus ex duodecim. Multa quidem. Ioannis 20.a. folio 346
In die purificationis Mariæ
Euangelium. Postquam impleti sunt. Et erat pater eius. Luc. 2.b. folio 121
In die sancti Matthæi
Euangelium. Hoc est præceptum meum. Hæc mando. Ioan. 15.b. folio 328. Roma. Confiteor tibi pater, &c. vsque ad finem cap. Matth. 11.c. folio 41
In die Annunciationis
Euangeliū. In mēle autem sexto.

INDEX EVANG.

Et discipulus ab illa angelus. Lucæ 1.
 a. folio 112
 In die S. Marci
 Euangelium, Ego sum vitis vera.
 In hoc clarificatus. Ioan. 15. e. fo. 327
 In die sanctorum Philippi &
 Iacobi apostolorum
 Euangelium, Non turbetur cor
 vestrum. Si quid petieritis me. Ioa.
 14. a. folio 327
 In die Iohannis Baptistæ
 'Euangelium, Fuit in diebus Hero
 dis. Et dixit Zacharias. Lucæ 1. e. fo.
 lio 106
 In die apostolorum Petri
 & Pauli
 Euangelium, Venit autem Iesus
 in partes Cesareæ Philippi. Tunc
 præcepit discipulis. Matth. 16. b. fo.
 lio 54
 In die Mariae Magdalenaæ
 Euangelium, Maria itabat ad mo
 numentum. Cum ergo fero esset. Io.
 annis 20. c. folio 344. Ro. Rogabat
 autem illum &c. vsque ad finem ca.
 Luc. 7. d. folio 357
 In die Iacobi apostoli
 Euangelium, Tunc accessit ad eū.
 Et egredientibus. Matt. 20. b. fo. 65
 In die sancti Laurentii
 Euang. Amen dico vobis, nisi gra
 num frumentum. Nunc anima mea.
 Ioan. 12. a. folio 316
 In die Assumptionis beatæ
 Marie
 Euang. Factum est autem dum irer.
 &c. vsque ad finem cap. Lucæ 10. c.
 folio 331
 In die nativitate beatæ
 Marie
 Euangelium, ut supra in conce
 ptione ciuidem.
 In exaltatione sanctæ crucis
 Euang. Et ego si exaltatus fuer. o.
 Hec locutus. Ioan. 12. c. folio 317
 In die sancti Matthei
 Euang. Et cum transiret inde Ic
 sus. Tunc accederunt. Matthæ. 9. a.
 folio 32
 In die sancti Michaelis
 Euangelium, In illa hora accesser
 unt. Venit enim filius hominis.
 Matth. 18. c. folio 58
 In die sanctorum Diony
 si, & sociorum.
 Euangelium, Et descendens cum illis. Secundum hæc enim. Lucæ 6.
 h. folio 145

In die sancti Luceæ
 Euangelium, Post hæc autem. No
 lite transire. Lucæ 10. c. folio 175.
 In die omnium sanctorum
 Euangelium, Vidés autem. Sice nimi
 persecuti. Matt. 5. b. folio 14
 In cōmemoratione defunctorū.
 Euangelium, Dixit ergo Martha
 ad Iesum. Et cum hæc dixisset. Ioa.
 11. e. folio 311
 Item Euan. Ego sum panis viuus.
 Caro enim mea. Ioan. 6. c. folio 287
 Item Euang. Sicut enim pater su
 scit mort. Amen dico vobis, quia
 venit. Ioan. 5. e. folio 278
 Item Euang. Omne quod dat mi
 hi pater. Murmuri. Ioan. 6. fo. 285. h
 Item Euangelium, Amen dico vo
 bis, quia venit hora. Non possum e
 go. Ioannis 5. b. folio 279
 Commune sanctorum,
 In natali apostolorum
 Euang. Hoc est præceptum meū,
 hæc mando vobis. Ioa. 5. h. folio 328
 Itē Euan. Ecce ego mitte vos, cu
 autē persequētur. Matt. 10. b. fo. 36
 Item, Hæc mando vobis. Cū autē
 venerit. Ioan. 15. d. folio 330
 Itē, Ego sum vitis vera. In hoc cla
 rificatus. Ioan. 15. e. folio 327
 Item, Facta est contentio. Ait autē
 dominus. Luc. 22. a. folio 236
 Item, Vos estis sal terre. Nolite pu
 tare. Matth. 5. e. folio 16
 In natali vniuersi martyris
 Euang. Si quis vult post me veni
 re, &c. vsque ad finem cap. Matth.
 16. a. folio 36
 Item, Euang. Amen dico vobis, ni
 si granū fru. &c. vt supra Laureti.
 Item, Qui vos audit me audit. In
 ipso hora. Luca 10. h. folio 176
 Itē, Si quis vult post me venire.
 Factum est autem. Luc. 9. e. fo. 170
 Item, Nolite arbitrari, &c. vsque
 ad finem cap. Matth. 10. d. folio 37
 Item, Nihil est opertum. Qui autē
 negauerit. Matth. 10. c. folio 37
 Item, Si quis venit ad me, & non.
 Bonum est fil. Luca 14. a. folio 202
 In natali plurimarum martyrum
 Euang. Et descendens cum eis. Se
 cundum hæc. Luc. 6. h. 145. vt supra
 Dionysij festo. Item, Cum autem
 audieritis prælia. Cum autem vide
 ritis. Luca 21. b. fol. 219
 Item, Et cum egredieretur detem
 plo.

F I N I S.

DE ORIGINE CARTHVSIA NAE RELIGIONIS, HENRICI Glareani Helvetij, poëta laureati, centimetrum.

Et docuit quo sit vita paranda modo:
 Effugite ò iuuenes stulti consortio mundi,
 Temnite quæ vobis mors inopina rapit.
 Quicq;d id est quod mūdus habet, linquam' oportet.
 Nil fane æterni vite cadauer habet.
 Temnite fortunas hominum, mala gaudia mentis
 Effugite ad mœsti vulnera quinque dei.
 Quarite diuitias cæli, nam summa voluptas,
 (At donum ignotum) dulcis eremus erit.
 Hæc ait, illi inter sepe pia verba retractant,
 Cordibus accensis incaluerit Deo.
 Transferant Ararim, deinde Hædua rura relinquunt.
 Dextera Lugdunum, Izua Gebenna fuit.
 Iamque aderat Rhodanus, qui gurgite lapsus aperto
 Dicit ab Alpinis frigoriæ sœua iugis.
 Hinc prata Allobrogū atq; Vocatia rura premebant,
 Suscipiunt fylas & nemora alta loci.
 Scilicet aërea quo protenduntur & Alpes,
 Atque vbi perpetuo frigus & algor adeat.
 Hæc placuit duri mira inclemens cæli.
 Hi scopuli digni carceris effe loco.
 Hugo erat Allobrogum bene dignus episcopus'oris,
 Candidior quo non vñus & alter erat.
 Viderat hic septem (diœti mirabile) stellas
 In nemora excelsi verticis ire palam.
 Somnium erat, talisque viam sibi calle parari
 Conificit ad cælum, stelligerasque domos.
 Hunc adiit Bruno locis comitantibus, hisce &
 Quid veniant paucis communere modis.
 Inclite forte tuas præfus peruenit ad aures,
 Qui modo Parthisa fertur ab vrbe pauor.
 Is nos hic calios vertit, vale diximus orbi,
 Vrgemur tacito, tum sine fine, deo.
 Non nos huc pepulit fitæ mala gloria famæ,
 Non simulatus amor, non simulata fides.
 Da, petimus, parvum nostris conatibus orbem,
 Seu scupulos isto, seu nemora illa loco.
 Obistupit præfus, tacitè præfigia mentis
 Cœcutiunt totum peccatum adusque virū.
 Felices animæ, dixit, felicia certè
 Tépora, quæ nostris vos tenuere locis,
 It, inquæ, ite, via vestro disponite fratri.
 Quod petitis cautum est, quodque petetis, erit.
 En sequeor ipse ego vos, manibúsq; opibúsq; iuuabo,
 Immemo rem vestri non sinet villa dies.
 Illi abeunt, loca fecunda sru, squalentia muco
 Tecta vident, trucibus vix habitanda feris.
 Hugo subit, templumque struit, totisque recessus,
 Et modico immensum tempore crevit opus.
 Ipse quoque, vt maior grauitas ornaret eremum,
 Induit hunc habitum, rupibus hisce fauet.
 Hi primi tantæ sunt religionis alumni.
 Hac fluat historia, Calliope Vale.

IN EVANGELIVM SECUNDVM MAT THAEVM

PROLOGVS AVTHORIS.

Eccle. 30.

Vasi stella matutina in medio nebulæ; & quasi luna plena; & quasi sol refu-

gens, sic iste effulgit in domo dei. Quamvis vniuersitatis creator, generisq[ue] hu-

mani redemptor christus, sapientia partis, cuncta ordinatè producerit, & singu-

la in numero, pondere & mensura sapienter molitus sit: nostram tamē salutem

ac reparacionem ordinatisimè, imo & sapienter compleuit. Venturus nempe in

mundum hunc, & operatus nostram salutem in medio terre, p[re]misi sui

adu[er]tus, seu incarnationis p[rae]cones, sanctos prophetas, qui omnes super dies re-

gis M[ari]as locuti sunt. Deinde in propria venit persona, nostra[n]a natura assum-

pta substantia: & sicut facer Hieremias admirando p[re]dixit, Ipse quasi colonus, & quasi viator ad ma-

nendum aduenit. Factus est enim eugenius propter nos, cum diues esset: quemadmodum Zacharias quo-

que testatus est, Ecce, inquisiens, rex tuus venit tibi iustus & salvator, ipse pauper. Visus ergo & cōuer-

satus in terra, docuit homines, prout Esaias fatetur, Docbit nos vias suas, & ambulabim[us] in semitis e-

ius. De hoc nanque doctore dixit Oseas propheta, Tempus requirendi dominum, cumvenierit qui do-

cibit nos iustitiam. Porro, cum excellentissimus modus sit docendi, proprio ore docere, seu p[re]dicare,

re, idcirco hic modus christi potissimum conueniebat, propter quod librum nō edidit, sed voce edo-

cuit. Vnde & inter philosophos p[re]cipui, Socrates, atque Pythagoras, libros facere renuerūt, via d[omi]n[u]m taxat voce docentes. Verum quia necesse fuit ad posterorum informationem cōp[er]nere libros, ne ob-

liuisioni traderentur p[re]terita, Christus hoc genus docendi suis commisit, ac inspiravit discipulis. In-

ter quos quartuor ad euangelicę veritatis describenda mysteria, documenta ac gesta elegit Matthēum,

Ioannem, Lucam & Marcum: quorum libri & dogmata vniuersis libris atque doctrinis p[re]fulgent,

ac p[re]seruntur. Fueru[n]t nihilominus (vt in Euangelijs sui exordio tetigit Lucas) quidam, qui non diuini

tus inspirati, sed proprio animo tumidi (iuxta illud beati Iob, Vir vanus in superbiam erigitur) conati

funt euangelium scribere, inter quos fuerunt Basiliades & Apelles heretici, qui vt siuos colorarent, ac

promulgarent, seu authenticos redderent errores, sub nominibus apostolorum scripserunt, videlicet

Bartholomei & Thomae, itēmque Matthēi. Sic etiam quidam peruersi sub nomine Pauli apostoli scri-

perunt ac transmisserunt epistolās. Vnde ad Thessalonices hortat, Ne quis vos seducat, ne que per

spiritum, neque per epistolam tanquam per nos missam. Rursusque in finibus epistolarum suarum ad

iungit. Salutatio mea manu Pauli, quod signum in omni epistola, ita scribo. Hoc enim signo sciebatur

epistola ab ipso composita. Sic & in veteri testamento nonnulli officia prophetandi sibi visuante-

tes ex no- runt. De quibus per Hieremiam loquitur dominus, Ipsi currebant, & ego nō misi eos. Et per Micheā,

Populum meum decepserunt propter fragmen panis. De talibus ait Salvator, Omnes quotquot vene-

runt, fuerunt fures & latrones. Sancta ergo ecclesia, quam constat regi à spiritu sancto, illorum dunta

xat recepit euangelia, quorum sanctitas manifesta fuit, qui & fide digni fuerunt, sequentes in hoc pro-

Hiere. 23. Ezech. 1. Hier. 23. Ezech. 11. Ioan. 10. Ezech. 1. Eccle. 30.

phetica reuelationis mysterium, secundum quod in Ezechiele quatuor animalia oculis plena descri-

buntur. Per quę quatuor euāgeliste signantur, ita vt per animal simile homini, significetur Matthēus,

quia ab humana Christi generatione sumpsit exordium. Per bouem, seu vitulum Lucas, per leonem

Marcus, per aquilam Iohannes: de qua propheticę reuelationis elucidatione ac prosecutione nunc trās-

eo, quoniam satis commune est, & ab expositoribus copiose tractatum. Denique ad commendatio-

nem sacratissimi euāgelistæ, & gloriose apostoli, diuinæ, sapientiæ similitudine Matthēi reuertor, de quo in-

troducti thematis verba conuenientissime exponuntur, quamuis ad literam de Symone Onia filio, sa-

cerdoti magno, sint dicta. Fulsit ergo Matthēus in domo dei, vt stella matutina, vt luna, vt sol, hoc est,

vehementer, vehementius, & vehementissime: seu clare, clarius, atque clarissime, quæadmodū stella ma-

tutina vehementer claréque fulget, sed luna clarius, sol autem clarissime. Fulsit enim clare per conuer-

sationem exemplarem, clarus per euangelicam p[re]dicationē, clarissime per euangelij cōſcri-

ptionē. Sua etenim sanctissima conuersatione illustrauit p[re]sentes & feci cōuerlantes:

sua p[re]dicatione illuminauit omnes aduētates & audiētes: sua vero scriptura vniuer-

sūt edocuit mūdum, & incessabiliter edocet auditores, sive lectores. Ipse quoque

p[re] ceteris euangelistis moralitate Christianæ sapientiæ, hoc est, morales Chri-

sti doctrinas plenius descripti videatur, ita vt Marco fulgente cla-

re vt stella matutina, Luca clarius tanquam luna plena,

ipse clarissime fulget in star solis: quamuis absolu-

te loquendo, Iohannes cun-

ctis p[re]fulgeat.

A D. DIONYSII CARTHUSIANI IN

EVANGELIVM SECUNDVM

Matthæum enarratio:

¶ Expositio primi capituli [liber generationis Iesu Christi.]

Articulus primus.

[liber generationis Iesu Christi, filii David, filii Abraham.] Sicut in prologo prote-
statur Hieronymus, Matthæus ante ceteros Euangelistas suum conscripsit E- Hierony-
vangelium in Iudea. Scripsit autem Iudeus conuersus styllo Hebreo, Chryso- Chrysoft:
stomus verò refert, quod facta magna perseguitione fidelium in Palæstina,
fratres dispersi preabantur Matthæum, vt eis verborum, & operum Christi
veritatem describeret, quatenus librum Euangelica legis ad manum haberet,
secūmque deferrent quocunque venirent. Hæc autem simul stāre possunt.

Quamvis enim in Iudea scripserit, portuit tamen plebs Christiana in Palæstina

existens, esse occasio huius scripturae: præfertim cum plurimi Iudeorum in Palæstina morati, conser-

viisque fuerint. Porro intentio Matthæi fuit, ostendere Christum veraciter incarnatum, atque ex semi-

ne David progenitum: quoniam infideles Iudei ex hoc arguebant Iesum Nazarenum, non esse Me- Michæ. 51
siam seu Christum, eo quod à Nazareth vrbe Galilæa fuerat oriundus: scriptura verò p[re]dixit Chri-

stum de Bethleem Iudea, & semine David venturum. Hinc enim principes Iudeorum loquuntur sunt

Nicodemo, Nunquid à Galilæa venit Christus? Nonne scriptura dicit, quia ex semine David, & de

Bethleem castello, ybi erat David, venit Christus? Declarans ergo Matthæus Iesum esse filium Da- Michæ. 51
uid, sic ortus est, *[Liber generationis Iesu Christi]*, id est liber p[re]terit à generatione Christi intitulatur. So-

lent enim Hebrei libros denominare ab eo de quo in exordio p[re]tractatur. Quemadmodum pri- Exod. 33.
mus liber Moysi dicitur Génesis, quia de mundi creatione sumit initium. Liber quoque in cuius prin- Num. 12.
cipio dōminus fertur iusfructus numerari filios Israël, vocatus est liber Numerorum. Ita iste est liber ge Iosuc. 3.
enerationis Iesu Christi, id est describens humanam, seu temporalem generationem Christi, de c[on]titu- 1. Reg. 6.
diuinitate, ac diuina generatione Iohannes plenus fermocinatur. Quamvis in veteri testamento plures 4. Reg. 23.
dicti sunt Iesu, vt Ioseph, aliás Iesus filius Natus, & Iesus filius Ioseph, sacerdos magnus: plures quo- Exod. 33.
que vocati sunt Christi, per quādam participationem & nuncupationem, imperfectamque ratio- Num. 12.
C nem: videlicet, quoniam populum Israël temporaliter, seu corporaliter, vel dispositiū & solum instru- Iosuc. 3.
mentaliter liberauerunt, & oleo sancto vñcti fuerunt corporaliter vel spiritualiter, vel modo vtrō- 1. Reg. 6.
que: nullus tamē secundum perfectam rationem ac plenarii proprietateſu dicit potest Iesu aut Chri- 4. Reg. 23.
stus, nisi vñigenitus dei homo factus, qui solus perfectam anima, & corporis librationem nobis pro- 1. Mach. 1.
meruit, fecit, ac tribuit, omnīmque diuinorum charismatum vñctione plenissimè est perfusus: quia Agg. 1.2.
non ad mensuram dat deus spiritum homini Christo. Vnde in psalmo canitur, Vnxit te deus oleo la- Ioan. 3.
ticie p[re] participibus tuis. Proprie itaque Christus est nomen personæ in duplice natura subsistentis, Psalm. 44.
diuinæ videlicet & humana: imo tamē Iesu quam Christus supponunt aeternam & incretam hypo- Hebr. 2.
stasis verbi, ita vt vera sint, Iesu est aeternus, immensus, omnipotens: Christus vñique est, omnia im- Gen. 22.
plet, omnia continet. Hic ergo est liber generationis Iesu Christi *[filii David, filii Abraham]*, id est qui Gensis. 28.
h[ab]ecit secundum assumptam humanitatem est filius David regis, & Abrahæ patriarchæ: iuxta quod Gabriel Gen. 49.
apud Lucan disseruit virginis benedictæ, Dabit illi dominus deus sedem David patris eius. Et Apo- Lucæ. 1.
stolus ad Romanos, Qui factus est ei ex semine David secundum carnem. Secundum Hieronymum, Roma. 1.
horum duorum duntaxat filius nominatur iam Christus, quia ad hos tantum de Christo facta est di- Hierony-
uina promissio. Ad David etenim dictum est, De fructu ventris tui ponam super sedem tuam. Ad A- Psalm. 131.
braham autem, In semine tuo benedicentur omnes gentes. Sed huic obuiare videatur, quod in Gene- Gene. 22.
sis legitur Isaac facta, ad quem inter cetera contestatus est dominus. Multiplicabo semen tuum, Et, Genesi. 28.
Bene dicendum est, quod in semine tuo omnes gentes terræ. Imo & Iacob patriarchæ in Genesi 49:1
legitur dominus hoc ipsum promisisse. Præterea Iacob quoque patriarcha manifeste p[re]dixit Iudea, Hierony-
quod de semine eius nasceretur Christus, expectatio gentium. Arbitror ergo idcirco Christum po- Chrysoft:
tissimum dici filium David & Abraham, quoniam ceteri principaliores, & fortè sanctiores fuerunt: Hierony-
Dauid hanc regum, Abraham verò patriarcharum maximus fuit. Sed cum per Esaiam de Christo Chrysoft:
prædictum sit, Generationem eius quis enarrabit? quid est quod Matthæus & Lucas Christi genera- Efæs. 53.
tionem describunt? Ad hoc Hieronymus, Chrysoftomusque respondent, quod Esaias de diuina Hierony-
Christi generatione loquatur, Euangelista autem de generatione humana, quamvis autem hoc ve- Chrysoft:
rum sit, quantum ad hoc quod diuina Christi generatio p[re]cipue inenarrabilis est, quæ secundum Hierony-
Dionysium posuit tenebras latibulum suum: nihilominus verbūm Esaiæ iam introduit, de hu- Chrysoft:
mana quoque Christi generatione intelligi potest: quemadmodum Leo papa vñbertim fatetur. Quis Hierony-
enim viator concipere, comprehendere, aut eloqui valeat, quomodo virgo aeternam personam, ve- Chrysoft:
rum & incommutabilem deum concipiat, quomodo de clauso vtero eius Christus procedat, quod Psal. 17.
fine penetratione dimensionum, omnem rationem excedente, non potuit fieri: imo vt aliqui pro- Efæs. 13.
habiliter astruant, verbum Esaiæ iam allegatum ad literam intelligendum est: nec de diuina, nec de Leo papa

humana, sed de spirituali Christi generatione; qua homines ex aqua & spiritu sancto renascuntur in Christo; & per Apostolorum prædicationem, cœlestisque gratia infusionem ad ipsum convergiunt. E

Ioan. 3. Prædictis enim verbis Esaïas adiecit, *Quia abscessus est de terra viuentium, id est Christus per mortem ablatus est à consilio hominum in mundo viuentium.* Hæc vero abcessus non est causa inenarrabilitatis diuinæ vel humanæ generationis Christi, sed generationis eius spiritualis; cum hoc sit validè mirabile, quod in horum crucifixum totus pene crediderit mundus. *Quamvis itaque quelibet harum trium Christi generationum inenarrabilis sit, ita quod perfectè comprehendendi, recitarique nequit, singulæ tamen aliquæ qualiter describuntur.* De diuina siquidem generatione ait Christus sapientia dei, *Nec dum erant abyssi, & ego iam concepta eram: ante colles ego parturiebar.* In Ecclesiastico quoque, *Ego ex ore altissimi prodixi, primogenita ante omnem creaturam.* Vnde in Sapien. lib. legitur, *Vapor est virtus dei, & emanatio quedam claritatis omnipotentis dei sincera.* Candor est enim lucis æternæ. Spiritualis autem generatio Christi, iam dicta in Actibus Apostolorum, ceterisque legendis sanctorum describitur. *[Abraham autem genuit Isaac] supernaturaliter de Sara nonagenaria naturaliter sterili, quando & ipse fere centenarius erat.* De Ismaele autem primogenito Abraham non fit mentio, sicut nec de ceteris filiis Abraham: quia ex eorum semine non prodidit Christus. Nec mystica ratio compulit eos commemorari, sicut inferius commemorantur fratres Iuda & Iechonias, de quibus tamen non est natus saluator. Ita est Abraham, quem deus per Esaiam appellat amicum, qui fuit perfecta obedientia forma, fideique ac spes exemplum. Vnde in Genesi dominus ait ad eum, *Ego protector tuus, & merces magna nimis: cuius preconia in Genesi describuntur.* Quoniam ergo ex Isaac natus est Christus, dictum est Abraham in eodem Genesi lib. In Isaac vocabitur tibi semen. Apostolus quoque ad Galatas dicit, *Ifmaelem natum secundum carnem: Isaac autem secundum spiritum, id est secundum spiritus sancti promissionem & operationem, ac typicam Christi præfigurationem.* In multis siquidem erat figura Christi, videlicet quia diuinus promissus, supernaturaliter conceptus ac genitus: & quia ad sui ipsius immolationem signa portauit, sicut & Christus bimaculans sibi crucem exiit ad passionem. Isaac quoque interpretatur rufus seu gaudium. Nam eo nato Sara mater eius, Rizum (inquit) fecit mihi dominus, omnis qui audierit corrigebit michi. Quis autem est spiritualis rufus & gaudium electorum, desideratusque gentium, nisi is de quo angelus pastoribus, Ecce (ait) annuncio vobis gaudium magnum, quod erit omni populo, quia natus est vobis saluator, qui est Christus dominus. Spiritualiter per Abraham (qui interpretatur pater multarum gentium) intelligitur quilibet virtuosus, qui est principium multarum operationum bonarum. Talis generat Isaac, id est spirituale habet lætiā, quoniam auctib⁹ virtuosus, sincera delectatio est annexa. *[Isaac autem genuit Jacob]* qui erat vir simplex, in tabernaculo habitans: de quo Augustinus sentire videtur, quod fuerit in vtero sanctificatus. Vnde et apud Malachiam prophetam loquitur dominus, Nonne frater erat Iacob Esau? Et, Jacob dilexi, Esau autem odio habui. His Jacob angelorum visionibus frequenter potitus est, qui ab angelo dictus est Israël. Porro quām præclarissimus propheta extiterit, quanque sanctissimum vite finem haberit, ex Genesi cluīscit. Spiritualiter Isaac, id est gaudium in domino generat, Jacob, id est vitiorum supplantatorem. Qui enim delectatur in domino & auctib⁹ sanctis, vitis fortiter reluetatur, aliis ad viriorum eradicationem inducit, secundum quod dicitur, *Gustato spiritu, despici omnis caro.* *[Jacob autem genuit Iudam & fratres eius]* vnde decim patriarchas, videlicet Ruben, Symeon, Leui, Isachar, Zabulon, hi Gene. 49. sex de Lyra exorti sunt: Joseph quoque & Benjamin ex Rachæle. Dan vero & Neptalin ex Bala: Psalm. 33. Gad autem & Asaf ex Zelphæ. Jacob pater duodecim patriarcharum, figura est Christi patris duorum. decim Apostolorum. Iudas autem interpretatur confessio. Qui ergo spiritualiter Jacob est, virtus supra Ecclesi. 15. plantando, generat Iudam, id est confessionem laudis diuinæ. dicens cum Psalmista, Benedic dominum in omnib⁹ tempore, semper laus eius in ore meo. Itēque, Confitebor tibi domine in toto corde meo. Talis quippe dignus est deum laudare, cum non sit speciosa laus in ore peccatoris. De hoc ludę scriptum est in libro Paralipomenon, Iudas fortissimus erat inter frater suos. *[Iudas autem genuit Phares & Zaram de Thamar]* nuru sua. Cui cum Iudas dare nollet filium suum in maritum, vt scilicet semen fratrum suorum maritorum Thamar, sine liberis defunctorum, illa prolem habere desiderans, mutato habitu sedit in via qua nouerat Iudam iturum: qui putans eam esse scortum concubuit cum ea, concepitque & peperit filios duos iam nominatos. Hoc loco dicit Hieronymus, in genealogia saluatoris nullam sanctorum assumi foeminarum, sed eas quas scriptura reprehendit, vt qui propter peccatores venerat, de peccatisbus nascent omnium peccata deleret. contra quod dictum Lyra argumentatur, quia inferius virgo Maria (quae erat sanctissima) ponitur. Hieronymus asserit etiam, tres Reges propter iniquitatem patris eorum omisso, ne in sanctæ nativitatis ordine ponerentur. Non ergo haec mulieres ponuntur hoc loco quoniam peccatrices. Certum est autem, quod harum obiectionum prima non sit contra mentem Hieronymi, sicut nec illa qua aliquis dicere posset contra verba Hieronymi, quibus ait quod Matthæus nominat Christum filium David, & Abraham tantum. Posset enim quis obiucere, quod etiam nominat eum filium Mariæ. De secunda obiectione dubium esse potest, quid Hieronymus senserit: non autem opinor eum sensisse, quod haec quatuor mulieres quas appellat non sanctas, sed peccatrices, videlicet Thamar, Raab, Ruth & Berlæbee, sint in vitiis consummatae seu condemnatae. Vn de Ambrosi. Dionysii. Ambrosius cas multum excusat, etiam ipsam Thamar, quæ inexcusabilior esse videtur, quasi rea incœcta. Sed quoniam (teste Dionysio) sanctum dicitur quasi immaculatum, Hieronymus vocat eas non sanctas & peccatrices, eo quod aliqua reprehensibilia commiserint, de quibus poenituisse cre-

duntur. Fuerant ergo peccatrices, eo modo quo de Maria Magdalena iam poenitentes in euangelio leguntur. Mulier quæ erat in ciuitate peccatrix, vt cognovit quod Iesus accubuit in domo Simonis, &c. De virtutibus autem eorum statim dicitur. Bona est igitur ratio sancti Hieronymi, quod haec foemina peccatrices in genealogia Christi ponuntur, propter exemplum sperandæ salutis, & propter spem excitandam: non solum in quantum peccatrices, sed in quantum peccatrices poenitentes, vt dum audiuntur sanctum sanctorum de peccatisbus medietate natum, nullatenus desperemus, sed peccatum illarum poenitentiam imitemur. Interea quod regibus illis omisso obiicitur, non est contra intellectum Hieronymi. Non enim dicit eos duntaxat omisso, quia iniusti fuerunt: nam simili ratione Roboam, Achaz, Amon, & alij quidam omisso fuissent: sed propter commixtionem patris eorum, videlicet Ioram regis Iuda, cum filia impiaissima Iezabel muliere gentili, atque idololatra, vnde propter labem gentilitatis omisso sunt. Sicque opposita ratio est de omissione regum istorum & predicatorum mulierum, eo quod Raab & Ruth gentilitate reliqua ad Iudaismum conuerse sunt. Ioram vero legitimo thoro contempto, accepit vxorem gentilem in gentilitate manentem. *[Phares autem genuit Esrom. Esrom autem genuit Aram. Aram autem genuit Aminadab. Aminadab autem genuit Naason.]* Hic Phares cum patre suo Iuda Aegyptum ingressus est, in qua genuit Esrom. Esrom quoque in Aegyptum genuit Aram, & ille Aminadab. Sed & Aminadab in Aegyptum genuit Naason, quorum utrumque egressus est Aegyptum cum Moza. Dicunt quoque Hebrei quod mari rubro diuiso, & Moze ille ingresso, cum cetera tribus formidarent eum sequi, Aminadab cum tribu Iuda, in qua principalior fuit, primo sequutus est Mosen: quo viso, alia tribus sequitæ sunt. Vnde per hoc dicunt tribum Iuda meruisse principatum & regnum. Potius tamen tenendum est, quod tribus haec sine suo merito ad regnum electa, atque promota est, propter reverantiam Christi, qui de ea incarnari elegit. *[Naason autem genuit Salmon.]* Ita Naason fuit princeps tribus Iuda: cuius sororem nomine Elizabeth, accepit Aaron in uxorem, qui etiam Naason fuit vnu duodecim principum, quem dominus iussit in patibulis ponit, propter peccata filiorum Israël cum filiabus & idolis Madianitarum fornicantium. *[Salmon autem genuit Booz de Raab.]* Salmon ita cum Iosue terram Chanaan introiit. Non enim numeratus fuit in prima numeratione inter filios Israël. Accepit autem Raab meretricem in conjugem, lignis ex ea Booz. Quamvis enim filius Israël esset prohibitus, inire coniugium cum mulieribus alienigenis, maxime Chananeis, hoc tamen intelligendum fuit de mulieribus in infidelitate durantibus, sed quando conuersæ erant ad Iudaismum, & notabiliter virtuosè viuebant, poterant in matrimonio recipi. Talem autem fuisse hanc Raab constat ex libro Iosue. Recepit enim, abscondit, atque dimisit exploratoris missos à Iosue, & omnipotenti dei Israël confiteatur: deinde gentilitate contempta, cum omni sua progenie apposita est ad filios Israël. Vnde propter hanc fidem, veritatem, atque iustitiam, meruit à viro nobili in coniugem recepi, scilicet à filio Naason. Quidam tamen asserit hanc Raab Iosue, non fuisse meretricem, quamvis sic nominetur: sicut frequenter aliquis pauper dicitur dux, qui non est dux. Dicit enim in Hebreo haberet mulierem hospitricem, vbi nostra translatio continet, mulierem meretricem. Non videtur etiam verisimile, quod Salmon potentissimus penè & maximus in tribu Iuda, recipisset meretricem in coniugem. Sed hoc dictum non consonat communib⁹ dictis sanctorū, qui asserunt Raab meretricem fuisse. Tale quoque agnomen non fit communiter in eodē casu, ne tam tunc agnomen conuenisset mulieri honestæ. Idecirco meretrix non videtur fuisse dūtaxat agnomen feminæ huius. Sed nec probable arbitror, q̄ beatus Hieronymus in lingua Hebreorum eruditus, loco hoc. Hieronymus pitiatricis translatissimæ meretricem, inq̄ potius extimo q̄ nomē hebraicū sit aquiuocum, ad hospitricem & meretricem. Sic enim frequenter inueni, q̄ Lyra dicit aliter haberet in hebreo, quām nostra habeat translatio. Tamen in libris Hieronymi inuenio, quod sermo hebraicus sit aquiuocus, possitque diversimode interpretari. Vnde Hieronymus significacionem conuenientiorem accepit, & ita non propriè habetur in Hebreo, alter quām Hieronymus translatit.

¶ Denique quod arguitur non esse probabile, Salmon accepisse meretricem in coniugem: Respondendum est secundum Chrysostomum, quod propter virtutes eius accepit eam post suam emendationem, quando etiam magna & sublimata fuerunt populo Israël. Est quoque consuetudo scripturæ, vt mulieres incontinentes & lubricæ, meretrices vocentur, quamvis non sint publicum scortum. Vnde ad saluandum quod Raab fuerit meretrix, non oportet opinari, quod omnibus se exposuit. *[Booz autem genuit Oberch ex Ruth.]* Ita est Ruth Moabitæ, quæ (vt legitur in libro Ruth) venit cum Noemo à terra Moab in terram Iuda, quam Booz accepit in coniugem, eo quod esset propinquus priori marito Ruth, filio Noemi sine prole defuncto. quamvis enim illicitum fuerit Iraelitica contra here cum Moabitæ, inq̄ tale matrimonium non erat verum matrimonium, propter disparem cultum personarum: propter quod Esdras abiecit à filiis Israël vxores eorum Moabitidas: nihilominus quando conuersæ fuerunt foemina tales ad Iudaismum, & virtuosæ effectæ, recipi poterant, saltem ex dispensatione. Quām autem virtuosa & fidelissima, humili atque obediens fuerit Ruth, patet in eius historia. Vnde et Booz dicit ad eam, Scit omnis populus viris mæ mulierem te esse virtutis. Quoniam vero inter matrimonium Salmon & Raab, quod fuit tempore Iosue, & matrimonium Booz & Ruth, quod fuit tempore Heli, vel circiter tempus trecentorum annorum transferit, vt potest probari, computando tempora iudicium intermedium: mirum appareat quomodo Salmon genuit Booz maritum Ruth. Ad quod aliqui dicunt, tres fuisse Booz, quorum primus erat filius Salmon, & annus huius Booz comprehenduntur tamen sub nomine vno. Sed ista responsio ex nulla canonica scriptura autoritatibus fortitur: inq̄ vbi cunque in nouo & veteri testa, describitur ordo generationis istorum, de uno duntaxat Booz fit mentio. Non tamen pro præsenti occurrit responso melior, nisi hic a ii

Booz dicitur tempore tam longo vixisse. Erat autem hic Booz homo magnarum opum, vir bonus & iustus. [Ober autem genuit Iesse] Iesse trinomius fuit, dictus est enim Isai & Naas: vnde secundò regum habetur, quod Amasa fuit filius Iether Iisraelitis, qui ingressus est ad Abigail filiam Naas, sororem Saruie, quae fuit soror David, & mater Ioab. Naas ergo erat pater dauid atque Saruie. Et quia Matthæus loquitur iam de Isai, secundum quod Christus ex eo natus est, ideo nominat eū Iesse, quia sic appellatur apud Esaiam, vbi Christus de eo nasciturus afferitur. Sic enim habemus, Egredietur virga de radice Iesse. Sic ergo ostenditur prophetia illa in ipso completa. De hoc Iesse primo Regum inducitur, quod in diebus Saul erat vir grandeus & magnus inter viros Israëli. [Iesse autem genuit David regem.] Nominatur solus David rex, propter excellentiam gratiae sibi concessæ, & quoniam nullus præcedendum rex fuit eorum, videlicet qui nunc ante Dauid expreſsi sunt: & quoniam primus electus est ad regnum tanquam stabilendus in eo. hic Dauid, hō secundum cor dei, penē in oibus Christi erat figura. [David autem rex genuit salomonem ex ea qua fuit Vrīa]. i.e. Bersabee quā fuerat vxor Vrīa Hethi, viri iusti, qui merito suā virtutis, hoc loco exprimitur. Genuit autem Dauid ex Bersabee filium unum in adulterio, qui & mortuus est infans, accepitque eam in coniugem, antequam ex ea genuit Salomonem. Porro quod Bersabee iusta fuerit, constat ex lib. Proverbiorum, vbi Salomon recitat, quomodo à matre sua instruētus sit. Iste est Salomon, qui inclinavit fecunda sua mulieribus, & dedit maculam in gloria sua. Reliqui quoque post se stultitiae, i. filium stultum, de quo subditur, [Salomon autem genuit Roboam,] propter cuius stultam responsionem, decem tribus omnino recesserunt à domo Dauid, constituentes sibi Ieroobam Efratæum in regem. [Roboam autem genuit Abiam,] ex filia Absalonis fratris sui, quā secundū legem habere non potuit, propter cognationis propinquitatē. [Abias autem genuit Asa. Asa autem genuit Iosaphat] Magnificentia atq; præconia Asa & Iosaphat in lib. Paralip. plenissimè describuntur. Erant nanque plurimum virtuosi & boni: quibus & maximis victoriis, atque diuitiis deus concedisit. [Iosaphat autem genuit Ioram,] Ivirū prauissimum, qui Athalam filiam Achab & Iezabel sumpsit in coniugē, cuius consilio plurima mala operatus est. [Ioram autem genuit Osiām.] In lib. Regū fertur q̄ Ioram genuit: Ochosia Ochosias autē genui Iosias, de quo natus est Amasias, qui genuit Osiām qui alio nomine vocatus est Azarias, sub quo Esaias orfus est prophetae. Tres ergo hoc loco reges omnes sunt, videlicet Ochozias, Iosas & Amasias, cuius ratio vna est secundum Hieronymum Hylarium & Chrysostomum, quoniam Ioram accepit filiam Iezabel femininę gentilis ac pessimā in uxore rem: idcirco filii eius de iniquo & maledicto semine natū, vsque ad quartam generationem tolluntur, ne in sancta nativitate ordine commemoretur, aut collocetur. Aliam rationem ponit Hieronymus. Nam Euangelista propositum erat, tres quaterdenas generationes in Christi genealogia disponere, & hoc indiuerso temporum statu, ut plenus ostenderet: ita vt à Dauid usque ad transmigrationem Babylonis esset vna quaterdena. Quoniam ergo decem & septem generations inter David & transmigrationem fuerunt, hi tres reges conuenientius quam alij fuerant omittendi, propter causam inductam. Ioram ergo genuit immediatè Ochosiam mediatè vero Osiām: qui cū thūificare vellet in templo, lepra percussus est, mansitque lepronus usque ad mortem, quem constat iustum fuisse, & de sua presumptione peccatum, plágam quoque paternæ correctionis dei patienter tulisse. [Osiās autem genuit Iothan,] qui rexit palatium, patre eius propter lepram habitante seorsum. Hunc Iothan dicit Hieronymus super Esaiam, fuisse iustissimum. [Iothan autem genuit Achas] hominem prouersus malignum: cuius idolatria, perueritas & infortia in libro Regum & Paralipomenum recitantur. [Achias autem genuit Ezechiam,] qui tanta perfectionis & gloria extitit, vt de ipso in libro Regum legatur, quod nec ante eum, nec post eum aliquis ei similis fuerit. Denique ipse bona conscientia auctus est dicere coram deo, Memento domine quomodo ambulauerim coram te in veritate, & corde perfecto, & quod bonum est in oculis tuis feci. Ad cuius instantiam reuersus est sol decem linēis, per quas descendit in horologio Achaz, ita quod dies ille prolongata fuit horis viginti. Vnde Dionysius in epistola ad Polycarpum, affirmat diem illam penē triplicatam fuisse. Angelus quoque percussit centumo et cinq̄ta quinque milia virorum Assyriorum. Cūmque Ezechias ab Esaiā audiret se moriturum, fleuit uberrime, non ex formidine mortis, nec desiderio vitæ præsentis, sed quoniam promissionem patribus suis factam de Christi nativitate ex eis, vidiit frustrari in se (nondum enim habuit filium) misertus dominus Ezechias prolōgauit vitam eius per quindecim annos [Ezechias autem genuit Manassen,] cuius grauiſſima scelera in libro Regum & Paralipomenum recoluntur. Observauit somnia atque auguria, seruuit omni militia cœli, repleuſtque Hierusalem sanguine innocentium, usque ad os. Esaiā quoque patrum suum iusſit lignea ferraria. Refert Chrysostomus, quod Ezechias aegrotans prælente Esaiā, docere cecepit Manassen, quomodo deo seruire, legem seruare, & populum gubernare debet. Dixit autem Esaiā, Verē verba tua non descendant in cor eius, & ego ab eo occidendum sum. Quod audiens Ezechias, voluit Manassen occidere: Melius (inquiens) mihi est sine filio mori, quam talēm relinquere. Esaiā vero tenuit cum, ne illum occideret. Postremō Manassen propter peccata sua à rege Assyriorum captus, incarceratus, & dire ligatus egit pénitentiam valde, toto corde conuersus ad deum, & liberatus, ad regnum suum reductus est. [Manasses autem genuit Amon,] qui sequitus est patris sui, non tam pénitentiam ciuit. [Amon autem genuit Iosam] virum sanctissimum, qui in pueritia sua quæsivit dominum, sub quo Hieremias orfus est vaticinari. De cuius laude scriptum est, Memoria Iosaiæ in compositione odoris facta, opus pigmētarium in omni ore quasi mel indulcorabitur, & vt musica in cōciuio vini. Occisus est autē à sagittariis Pharaonis Necao regis Aegypti, quē Hieremias maximè deplorauit. Hui⁹ Iosai⁹ nomē per annos penē quadragesitos diuinitus prænūciatū fuerat à propheta? qui dixit corā Ieroobā regē Israēl, Ec-

A ce nasceretur domui Iuda filius, Iosias nomine, &c. [Iosias autem genuit Iechoniam, ex fratre eius in transmigrationem Babylonis.] In libro regum legitur, Iothas filius Iosia immediate regnasse post patrem 3. Reg. 13. qui cum mensibus tribus regnasset, captus & in Aegyptum perductus est à Pharaone Necao 24. iam expresso, qui loco Iothas constitutus Elachim fratrem, Iothas filium Iosia in regem. Vocavitque eum Iochim, qui etiam dictus est Iechonias, & iste iam dicitur genitus à Iosia. Qui cum undecim annis regnasset, obfessus & captus est à Nabucodonosor rege Babylonis, qui aliqui dicunt translatum in Babylonem. Certum est autem, quod Nabuchodonosor eum remisit in Hierusalem ut regnaret, accepta ab eo promissione, quod non rebellaret. Vnde secundum quoddam, in via remisit cum rex Babylonis. Cum autem tribus annis seruisset regi Babylonis, repugnauit, propter quod ab exercitu eius interfactus est, proieceruntque eum extra portas Hierusalem infelatum: quemadmodum dixerat Hieremias, Sepulchra aīni sepelier. Quo mortuo, regnauit filius eius pro eo, qui etiam appellatus est Iochim & Iechonias, sicut pater ipsius, quamvis diversis literis scribantur. Cum vero & iste regnasset mensibus, tribus à rege Babylonis vallatus est cernensque se non posse resistere, exiuit ad regem qui misit eum cum matre, vxoribus arque principibus suis in Babylonem, & fecit Mathatiam aunculum eius filium Iosia regem pro eo, appellans eum Sedechiam, qui tandem rebellans, captus, ex carcere, & in Babylonem perductus est, sicut Hieremias ei prædictus, Babylonem intrabis, & eam nō videbis. Sic ergo Iosias genuit Iechoniam, & fratre eius iam nominatos, in transmigrationem Babylonis, id est transmigratione seu translatione Iudæorum in Babylonem iam imminente, quæ post generationem istorum sequuta est, euoluis annis circiter vigintiseptem. [Et post transmigrationem Babylonis] id est postquam Iudæi in Babylonem translati fuerunt, [Iechonias,] iste secundus est filius prioris Iechonias & nepos Iosiae. Genuit Salathiel, de quo dicit Chrysostomus, Putamus eum sanctum fuisse, & in captiuitate dominum assidue exorasse, pro liberatione populi sui. Verum Hilarius & Chrysostomus sentiunt eundem esse Iechoniam, qui ante & post transmigrationem fuit: sed verum est quod ait Hiero, quod unus fuerit pater alterius. Si enim idem esset non inuenirentur quatuordecim generationes post transmigrationem usque ad Christum, cuius contrarium infra habetur. Vnde Hiero. Si voluerimus inquit Iechoniam in fine primæ tessera decadēs ponere, hoc est ultimo loco secundus, seu media quaterdena, in sequenti, id est in ultima quaterdena, non erunt quatuordecim, sed tredicim. Sciam ergo Iechoniam priorem ipsum esse, quam & Iochim, secundum autem filium non patrem. Quorum prior per K. & M. sequens per Ch. & N. scribitur. [Salathiel autem genuit Zorobabel,] cuius præconia in apocryphis Ester narrantur, ad eum quippe petitionem Darius rex Persarum, dedit Iudæis licentiam redeundi à Babylone in sua: de quo in Ecclesiastico inducitur, quomodo amplificemus Zoro. 1. Edr. 3. babel. Ipse enim quasi signum in manu dextera Israëli. & Apud Aggaum, In die illo dicit dominus, Eccle. 46. assumam te Zorobabel fili Salathiel serue meus, & ponam te quasi lignaculum, quoniam te elegi. [Zorobabel autem genuit Abiud,] in libro Paralip. legitur Zorobabel genuisse Mefollam & alios quodam, inter quos non ponitur Abiud. Ad quod respondendum, quod unus illorum alio nomine appellatus est Abiud: vel non omnes filii eius ibi ponuntur. De reliquis generationibus quæ sequuntur usque ad Ioseph, nihil habetur in scriptura canonica veteris testamenti. Aliqui tamen Iudei diligenter scripserunt genealogias patrum suorum, præsertim ex cathena & semine Dauid, de quo nouerant Christum nasciturum, propter quod eius scilicet Dauid posteritatem diligentius descripserunt. [Jacob autem genuit Iosaphat virum Mariae de qua natus est Iesus qui vocatur Christus] Erat autem Ioseph veraci ter vir Mariæ. Nam inter eos verum exitit matrimonium, quoniam non fuerit consummatum. De qua Maria, id est ex cuius purissimis fanguinibus loco feminis à spiritu sancto formatis, natus est Iesus, secundum humanam naturam, qui vocatur, & est Christus, id est deus & homo in una persona, duplice natura. [Omnes ergo generationes ab Abraham (inclusiæ) usque ad Dauid,] inclusiæ, fuerunt Generationes quatuordecim, & a Dauid (exclusiæ) usque ad transmigrationem Babylonis, juxta quod videlicet usque ad priūm Iechoniam inclusiæ, fuerunt Generationes quatuordecim, juxta quod videlicet usque ad transmigrationem Babylonis, id est à secundo Iechonia inclusiæ usque ad Christum (inclusiæ) fuerunt Generationes quatuordecim. Ita vt quartadecima generatio in Christo compleatur. hoc planum est numeranti personas præscriptas.

D Determinatio dubiorum concernientium locum istum. Articulus II

D Ifficiliter interea facit lectori in primis, quod beatissimi Euangelistarum, Mattheus & Lucas, describendo genealogiam Christi, in aliquibus dissonare videntur, & opposito modo procedere. Primo itaque dubitatur, quomodo Lucas asserat Ioseph esse filium Heli, Mattheus vero affirmit, quod Ioseph sit filius Iacob. Et respondendum, quod Ioseph fuit filius naturalis ipsius Iacob, filius vero legalis Heli. Mathat enim & Mathan fratres fuerunt, qui successive eandem habuerent vxorem, de qua Mathan genuit Iacob, Mathat vero genuit ex ea Heli, ita quod Iacob, & Heli fuerunt fratres veterini. Heli vero accepta coniuge, mortuus est non relicto semine, propter quod Iacob frater eius de præcepto legis, accepit coniugem fratris sui defuncti, vt suscitaret semen fratris suo: genitumque ex ea ex Ioseph, qui fuit filius Iacob secundum naturam, & filios Heli secundum legem Moysiacam, quæ præcepit, vt fratre aliquo vxoriō sine liberis mortuo, frater eius, seu propinquus vxoriō eius acciperet, & filium ex ea natum defuncto ascriberet, ne nomen eius deleretur ex Israël. Sed tunc dubium occurrit quō duo fratres poterant eandem habere vxorem, ita q̄ vnuſquisq; eorum ex ea propriū semen habebat. Ad hoc aliqui dicunt, q̄ quādo aliquis non habuit nisi vna propter coniugē sua, non reputabatur semen relinquerere, & sic propinquus seu frater ipsius cū vxore sua

contrahere potuit, ac si nullum semen reliquisset. Vnde in Deuteronomio pluraliter dicitur, Si frater sine liberis mortuis fuerit, propinquus accipiat eius vxore, &c. Secundò dubitatur, quomodo Matthæus afferat Salathiel filium Iechoniam, cù Lucas dicat eum esse filiu Neri. Dicendum quòd Salathiel fuerit filius Iechoniam naturalis, Neri vero legalis vel adoptivus. Tertiò queritur, quomodo Zorobabel nunc dictus sit filius Salathiel, cum primo Paralipomenon appelletur filius Phalada. Respondent aliqui, quod Salathiel alio nomine nuncupatur Phadaida, sed hoc non videtur, cù loco praællegato, in quo filii Iechoniam describuntur, inter Salathiel & Phadaida aliis medius nominetur. Ideo alii dicunt, quòd Zorobabel filius Salathiel fuit alias ab isto Zorobabel filio Phadaida. Quartò principaliter dubitatur, quomodo Lucas dicat Christum descendisse à David per Nathan, Matthæus per Salomonem. Ad hoc diuersi diuersimode responderunt. Quidam, q; Nathan iste fuit filius David adoptivus. non naturalis. Et horum aliqui dixerunt, quòd fuit Nathan propheta, quem propter suā sanctitatē David adoptauit in filium. Alij, quod fuit filius Séma fratris David, quem Nathan Iesse ausus eius adoptauit in filium. defunctus q; Iesse, ipse David eūdem sibi filium adoptauit, & hoc dicit magister in historijs. Lyra autem potius fertur, quod fuit Nathan propheta. Quod enim non fuerit filius naturalis David, probat per hoc, quod Salomon in Prouer, de seipso testatur, Fui tenellus & vnigenitus coram matre mea, videlicet ex parte matris. Nā quamvis Bersabea habuerit filium de David ante Salomonem, ille tamen non cōputatur, quoniam ante circūcisionem defunctus est secundū Hebreos. Sed his obuiat, quod in lib. Paralip. manifeste habetur, q; in Hierusalē nati sunt David quatuor filii de Bersabea, quo rūm vnu ibidem Nathā vocatur. Nec videtur sufficere, dicatur filius naturalis Bersabea ex Vria & filius David adoptivus, vt aliqui dicunt, afferentes, quod tres illi nominati fuerunt filii Vria, quos David adoptauit in filios, dum matrem eorum accepit in conjugem. Si enim sic esset, non propriè diceretur nati ipsi David ex Bersabea. Idēo probabilit̄ reor, quod Nathan fuit verus & naturalis filius David ex Bersabea, ad quod valet dictum Damasceni lib. 4. vbi declarat beatam virginem descendisse de David per Nathan. Si ergo Nathan non erat naturalis filius David, sed fratri sū, vel alterius: dicetur Christus potius descendisse de Iesse per Semam, quām per David, vel de alio aliquo etiam secundum carnem, cum tamen Apostolus dicat eum factū ex semine David secundū carnē, imo secundū hoc Christus nō diceretur præcipue filius David. Præterea, secundū Ambrosiū super Lucā, Christus secundum carnem veraciter natus est ex semine Nathan. Quod autem allegatur in oppositū, ex Proverbiis soluitur. Si dicatur Salomonem notariorū dixisse, fui vnigenitus & vnicus, & non sum: hoc enim refert de scipio pro tempore pueritiae sua, quando & mater eius docuit eum, sicut subiungit. Potuit autē accidere, q; vsque ad illud tempus fuerit vnicus vnigenitus, alij postmodum natus: quod tamē dici non potest, si cum Hieronymo afferatur Salomon. nō fuisse, nisi vndecim annorum, cum cœpit regnare, cuius oppositū alij satis probabiliter tenent. Quintò queritur, cur, Lucas genealogiam Christi describat ascēndo. Matthæus descendendo. Respondendum, quod Matthæus principali- C ter loquitur de carnali & naturali Christi generatio, secundū, quod venit ad nos, & carnē assūpsit, G ideo à superiori incipit, dēcēndendo v̄sque ad Ioseph & S. Mariā: Lucas verò loquitur de Christi generatione, prout per eam ad deū reducimur, & eius filij adoptivi efficiuntur. Ideo incipit ascendendo à Ioseph v̄sque ad Adam. Sed quare nō sīst in Abrahā, in quo Matthæus exorsus est? Dicendum quod ideo, vt offēdat omnes electos in quaque mundi estate extiterint, per Christū ad deū redūtos atq; saluatos. Sextō queritur, cur inter Ioseph & Abrahā multo plures patres ponāt à Luca, quām à Matthæo. Lucas quippe enumerat, 50. Matthæus, 42. Dicendum q; Lucas ponit triples patres, videlicet naturales, legales & adoptivus. Matth. naturales dūtaxat, qui etiā ex certa cauſa quodam naturales patres omisit, sicut ostensum est. Septimō queritur, quomodo secundū Ambrosium atq; Hilariū Lucas genealogiam Christi describere dicitur secundū gradū fæderalium originis: Matthæus verò secundū successione regalis, p̄ paginā. Ad hoc aliqui respōderē, q; ideo, quia Matthæus ponit Salomonem, qui fuerat rex, Lucas autē Nathan, quē dicit fuisse fæderotē, iuxta illud, Filij autē David fæderotē erat. Sed hoc nō videtur sufficere. Nō enim sic intelligendum est, quod legales hostias in tēplo more fæderotū Leuiticoru offerebāt, & in altari ministrabāt, quia nō erat de genere Aaron, sed quia religiosi, vel (vt alij dicunt) principales & primi ad honores fuerunt. Vnde in Paralipo. scriptum est, H Filij autem David erant primi ad manum regis. Conuenientius ergo dicendum, quod tribus Iuda & Levi, seu regia & fæderotis principales fuerunt, idcirco frequenter coniuncti fuerunt vinculo matrimoniali, etiam ante David. Nam Aaron vxore habuit Elizabeth filiam Aminadab de tribu Iuda David quoque vt tangit Hilarius coniugium iniit cum tribu fæderotali, quod secundum eum Salathiel arque Zorobabel confirmatum fuit ex genere, sicutque Nathan & alij quidam à Luca positi, ex vna parte de tribu fæderotali fuerunt, quemadmodum & Maria: quod innoteſcit per hoc, quod Elizabeth vxor Zacharia, eius cognata ex filiabus Aaron duxit, originem, vt in Luca habetur. ¶ O ita quād inquiritur, cur Matthæus has generationes tripartitur, seu in tres quaterdenas partitum. Cum enim summātum posuisset generationes ab Abraham v̄sque ad Christum, quadraginta duæ fuerunt, distinete loquuntur eis dicens: Omnes generationes ab Abraham v̄sque ad David quatuordecim, &c. sicut in fine prædictis dicebatur articuli. Respōdet Chrysost. quoniam status hominū in Iudeis ter mutatus est, generationibus quatuordecim ter cōpletis. Ab Abraham enim v̄sque ad David fuerunt sub in dicibus. A David v̄sque ad transmigrationem sub regibus. A transmigratione v̄sque ad Christum sub p̄tificibus. Hoc ergo vult demonstrare, q; sicut bis mutatus est hominū status binis quaterdenis cōpletis: ita completa quaterdena à transmigratione v̄sque ad Christum, oportuit hominū statum mutari à Christo, quæadmodum factū est. Post eius nanque adūctū cōcepit humanū genus esse, nō sub multis in

A dicibus, regibus & pontificibus, sed sub vno iudice, rege atque pontifice Christo, qui trium illorum statuum, ac personarum sortitus est dignitatem. Pater quippe iudicium omne dedit filio. Et ipse est fācerdos in aeternum, secundum ordinem Melchisedech, habetque in vestimento, & in foemore suo scriptum, Rex regum, & dominus dominantium. His verbis Chrysost. obiici posset, quod Iudei ante David habuerunt regem Saulem, & ante Christi aduentum, Ioannem Hiricanum, itemque Herodem. Ad quod dici potest, quod Saul non fuit assumptus ad permanendum in regno. Ioannes quoque Hiricanus non diu regnauit, sicutque tempus illud non reputabatur. Herodes verò alienigena fuit. Non inquiritur, cui potius Ioseph, quām Maria origo describitur, cum tamen propositum euangelistæ fuerit demonstrare Christum ex semine David natum, qui non de Ioseph, sed de Maria natus agnoscat. Ad hoc omnium vna responsio est, consuetudinem non esse diuinā scripturā, mulierum genealogiam describere, & quoniam euangelistā docuit Ioseph iustum fuisse, satis declarauit eum atque Mariam ad eandem tribum spectare, cum secundum legem qualibet tribus contrahere debuit cū personis proprie tribus. Sed obiici potest quod cōsequentiā ista non teneat, cōd quod tribus Leuitica cum qualibet tribu contrahere potuit. Ad hoc pro p̄senti aliam responsionem non video, nisi vt dicatur Euangelista id supposuisse, quod omnibus suo innotuit tempore: vt pote patrem Mariæ fuisse de tribu Iuda & David: vel sequutum esse communem cursum, secundum quod vterque conjugum ad eandem tribum spectabant. Sed tunc rursus occurrit, cur non potius origo Ioačim patris Mariæ, B quam Ioseph enarretur. Dici potest quod ideo, quoniam maior est vnitatis mariti & coniugis, quam patris & prolis, iuxta quod scriptum est. Erunt duo in carne vna, & Relinquet homo patrem & matrem, adiacebit vxori sua. ¶ Denique de ortu & genealogia superlaudabilis benedicta que virginis, Damascenū lib. quarto sic ait, David inter ceteros duos filios habuit, Salomonem & Nathan. Ex cathena itaque Nathan Leui genuit Melchi & Panthera. Panthera genuit Barpathera, qui genuit Ioačim patrem Mariæ. Ex cathena verò Salomonis Mathan descendens, habuit coniugem de qua genuit Iacob. Mathan autem defuncto, Melchi duxit vxorem, videlicet matrem Iacob, de qua genuit Heli fratrem vterinum ipsius Iacob. Heli verò sine liberis mortuo, frater eius Iacob duxit eius vxorem, de qua genuit Ioseph. Ioačim insuper nupsit Anna matri Mariæ. Soror verò Anna nomine Hismeria genuit Elizabet, qua genuit Ioannem Baptistam.

¶ Prosequitio expositionis huius capituli, ab eo loco quo dicitur,
[Christi autem generatio sic erat.] Articul. III.

Escripta consueta ac naturali generatione patrū, nunc noua & supernaturalis generatio Christi describitur. [Christi autem generatio sic erat.] tanquam dicat: predicti solito modo generati sunt, sicut prædicti, per feminis defensionem. Christi autem generatio singulari modo & ordine facta est, quemadmodum subditur. [Cum esset despōsata,] id est promissa, vel in matrimonium tradita [Maria mater Iesu, Ioseph] id est viro sic dicto, de eiusdem Mariæ cognitione exorto: qui secundum Hieronymum cogebatur eam accipere vt propinquam, [Antequam conuenirent] ad cohabitandum (vt aliqui dicunt) vel ad carnalem coniunctionem secundum alios, ad quam nec posse conueherunt, [Inuenta est] Maria à Ioseph eius diligenti custode ac sponso, [In utero habens] id est filio impregnata, [De spiritu sancto] id est virtute & operatione spiritus sancti, qui ex purissimis virginis sanctæ sanguinibus corpus Christi formavit, organizauit, & anima rationali decorauit: quæ omnia facta sunt in instanti à tota superbeatissima trinitate, quoniam ascribantur & appropriantur spiritui sancto, eo quod ad misericordiam bōnitatemque dei pertinet, tanquam effectus in effabilis clementia dei. Clementia autem, & bonitas appropriantur spiritui sancto. De despositione autem & conuentione Mariæ & Ioseph multa leguntur, quæ pro magna parte apocrypha sunt: idcirco talia prætermitto. Cur autem vniogenitus dei de virgine despōsata nasci voluit, portius quām de non despōsata, multe rationes traduntur. Primā secundum beatum Ignatium martyrem, vt partus virginis lateret diabolus. Dicit tamē Thomas, & alij multi, quod si deus permisisset, diabolus a liuē bene perpendisset Mariam esse virginem, non obstante eius dispensatione. Poterat enim sua na D rurali industria faciliter percipere, quod corpore integra fuit. Secunda ratio, Ne virgo sanctissima à Iudeis periret, adultera: maluitque Christus Iudeos de suo ortu ambigere, quām de matris puderere perire sentire. Tertia, ne Iudei occasionem haberent abiiciendi Christum quasi de forniciaria nāsum. Quarta, vt virgo beata haberet casti viri solarium, atque obsequium, & Christi nutritium. Alias plurimas causas assignant doctores, quæ satis nota videntur. Denique cōventionem prædictam Hieronymus accipit de coniunctione concubitus. Dicit enim quod nec posse conuenierunt. [Ioseph autem vir eius cum esset iustus, & nollet eam traducere] id est Iudeis quasi adulterante tradere, seu puniendam expōnere, vel publicē accusare, [Voluit occulte dimittere eam.] Secundum Hieronymum & Bernardum, sicut Hieronymus certus fuit de castitate Mariæ. Si enim cognouisset eam fuisse adulteram, & non traduxisset Bernardum, sicut eam, fuisse iniustam, quia secundum legem non solum actor sceleris, sed & conscius eius obnoxius est peccato, si taceat. Dum ergo Euang. affirmat Ioseph iustum fuisse, atque ob id Mariam non traduxisse, innuit quod de castimonia sponte sua non dubitauit. Et si Christus noluit Iudeos de sua matris pudore, si in strūm quid suspicari, probable est quod non permisit iustum Ioseph de tanta virgine adulterium opinari. Sed cur tunc voluit eam occulte dimittere? Ideo, quoniam se reputauit cohabitatione, præsentiāque Mariæ indignum, quamobrem & Petrus repulit Christum, dicendo, Exi à me do Lucae. 5. mine, quia homo peccator sum. Et Centuria, Domine, nō sum dignus vt intres sub tectū meū. Chrysost. fonsomus verò testatur, q; Ioseph despōsata sibi virgine, accepit eā in domū suam, vbi cū angelus Ga Chrysost. brief ignorante Ioseph, virginis cōceptionē filii dei nūciascer, & iam ipsa cōcepisset, sicutq; cognatam Lucae. 1.

Elizabet concepisse audisset, mox surgens accepta à sponso suo licentia, abiit & visitauit Elizabeth. Evt ei cōgratularetur, obsequeretur, & ex Christi p̄fētia magnus profect⁹ acrēceret tam ip̄i Elizabet quam eius infanti. Reuersa autē Maria post trū mensium spatiā, videns Ioseph eam iam impregnatā, prima facie suspicatus est malū de ea, excusatione verō ab ea recepta, attē etiam sanctitate sue conuerteris, ambiguis fuit quid finaliter de ea sentiret. Idcirco voluit eā occulte dimittere, ne vel innocentē traduceret, vel adulterā cōsentiret. Verba Chrysostomi, quæ in diuersis locis de hac materia introducuntur, intelligenda sunt sapienter, quoniam sibi inuicē contrariari videntur. Alicubi enim ait, q̄ Ioseph putauit eam adulterā alibi verō dicit, quod inestimabilis laus Mariae: magis credebat Ioseph castitatem eius, quam ventri eius, & magis gratia q̄ natura. Cōceptionem manifeste videbat, & fornicationē suspicari nō poterat: possiblē credit̄ mulierē sine viro posse concipere, quam Mariā posse peccare. Quod ergo dicit Ioseph putasse Mariā fuisse adulterā, referendum est ad tempus quo primo vidit eā prole fecundā. Quod verō dicit eum nō posuisse fornicationē de ea suspicari, referendum est ad tempus excusationis recepte & sanctitatis penitē. Dubium enim non est quin interior gratia, sanctitas castitatisque Mariae mirabiliter ac potenter refulsi, nō solū in eius vultu, sed in toto corporis gestu & apparatu, intantū, quod cui eius conuerteris diligenter aduerteris, fornicationē autē crimen aliquod de ea suspicari non potuit. Prēterea, aliqui afferunt quod Ioseph profectus est cum Maria ad vitandum Elisabeth, tanquam obsequiosus ac diligens cōmīstae sibi virginis custos. Aliqui etiam dicunt quod Ioseph nondum accepit Mariam in domū suam, sed quod despōsatione peracta, ipse descendit in propriā domū, quasi nuptiis necessaria pr̄paraturus: Maria vero interim fuit in domo parentū suorum. Cūque reuersa fuisset ab Elisabeth, cernens eā Ioseph grauidā, noluit eā in domū suam recipere. Quid horum sit verius ignoramus. *[Ecce autem eo (videlicet Ioseph) cogitante] vtpote q̄ Mariam occul- te dimittere.* *[Ecce angelus domini apparuit in somno Ioseph]* id est ip̄i Ioseph dormientem. Apparuit autem ei apparitionē visionis imaginaria, & hoc tēpore somni, in quo revelationes diuinæ atque propheticae solent fieri, quia tūc anima aptior est ad talium receptionē, propter exteriorū sensuum clausurā, & à sensibili perceptione vacantia, & pr̄fertim ppter imaginationis ampliore quietē, propter quod dicitur. Per somnū in visione nocturna aperit aures virorū, & instruit eos. Apparuit ergo Ioseph, *[dicens, Ioseph fili David]* non solū carnis propagine, sed fidei atque iustitiae imitatione: vnde ad commendandam iustitiam Ioseph, nominat eum filiū David. *[Noli timere accipere Mariam conjugem tuam]*, i. audierat eam recipias ad cohabitandum, nec aliquid mali suspiceris de illa. *[Quod enim in ea natum est]* id est proles quam habet in utero. *[De spiritu sancto est]* hoc est, virtute & operatione spiritus sancti concepta est, non humano semine, sed deifico lumine sine virginitatis iniuria. Cur non potius aī Euangelista quod in ea conceptu est, q̄ in ea natu est? Respondendum, quod nativitas seu generatio est productio seu acquisitione esse substantialis. Res ergo tunc nascitur, cum formam substantiale fortitur. Hanc autem proles recipit primū in utero matris, ideo prima est nativitas in utero, deinde ex utero cū factus separatur à matre, incipitque apparerē, & in se perfecte subsistere. Quidam nēpe manet in utero, est quasi aliquid matris, quemadmodū pomum est aliquid arboris. Alia ratio est, ad insinuādū, quod conceptio Christi non fuit successiua ac naturalis, procedens ab imperfectō ad perfectiū, sed instanter & supernaturalis, ita quod in eodem instanti completa est corporis Christi organizatio ac animatio. Ideo dicit, *[Quod in ea natum est.]* Quoniam puer quem concepit a primo conceptionis sue infanti, fuit homo perfectus, imō & vir non corpōris quantitate, sed anima perfectione. Vnde Hieremias dicit, Noutum crebit dominus super terram, mulier circumdabit virum. *[Pariet autem filium.]* De quoī Esaias, Puer inquit natus est nobis, & filius datus est nobis: *[Et vocabū] ī die circuncisionis, quā dō Iudei nomina pueris impōnebant.* *[Nomen eius]* nominatum, id est ip̄i summet puerum *[Iesum]* id est nomine tali: vel vocabis, i. vocādo dices, nōmē eius nominās esse Iesum, i. q̄ nomē pueri sit Iesus. Cur autem ita vocandas sit, subditur, *[Ip̄e enim salutem faciet populum suum]* id est omnes electos peccato obnoxios. *[A. peccatum eorum]* originali & actuali, Christus enim merito fuit incarnationis, sanctissimā cōuerteriatis atq; diffīsimā passionis, liberavit genus humānum ab omni peccato sufficiēter, quantum in se est, solos autem electos falauit efficiēter. Oportet tamen, vt mēritum Christi, seu virtus passionis eius nobis applicetur, per sacramēta ecclesiæ seu fidē & charitatē, ad hot quod liberemur a Christo. Iesus autem interpretatur saluator aut salutaris, cōsuetudō verō Iudeorū fuit, rebus imponere non inā ab aliqua proprietate, quemadmodū Esaias dicit, Puer iste qui spoliavit infernum, vocatur velociter spolia detrahē, cito pr̄adare. Conuenienter ergo filius virginis, salus mundi dictus est Iesus. In cuius figura Ioseph & filius Iosephē facēdōs magnus dicitur sūnt Iesus. Queritur, quomodo secundum Matthēum angelus vocet nomen filii huius Ieūum, post eius conceptionem, cum Lucas dicit, Vocatum est nōmen eius Iesus, quod vocatum est ab angelo, priusquam in utero conciperetur. Dicendum, quod Lucas loquitur de vocatione angeli ad Mariam, cum dixit, Ecce concipies in utero, & paries filium, & vocabis nōmen eius Iesum. *[Hoc autem totum factum est.]* Scilicet quod virgo in spiritu sancto concepit, quod saluatorem peperit, quod nōmen pueri vocatum est Iesus, *[Vt adimpleretur quod dictum est a domino per prophetam Esaiam, dicentem, Ecce virgo in utero habebit, & pariet filium, & vocabitur nōmen eius Emmanuel, quod est interpretatum (id est expōsum) nobiscum deus,* id est per hoc nōmen Emanuel designatur, quod puer iste sit deus nobis per nōstrā naturā afflitionem, nūtus, & per humana vita conuerterem coniunctus: iuxta illud Baruch. Post hanc in terris vīsus est, & cum hominibus conuerterāt est. Vnde apud Esaiam testifatur, Propter hoc sciet populus meus nōmen meum in die illa, quia ego ip̄e qui loquebar, ecce adsum. Allegat autem Euangelista potius sensum quam verba Esaiam. Sic enim ait Propheta, Ecce virgo concipiet. Porro per hoc

A quod filius virginis appellatur Iesus, quia saluat à peccatis, & Emanuel, quia nobiscum deus, declaratur duplex natura, puta diuina & humana, in una Christi persona. Nullus enim nisi deus à peccatis vallet saluare. Et nobiscum deus, est deus & homo. Arguunt autem Iudei hoc loco aduersum nos, assertentes Euangelistam nostrum mendaciter allegasse scripturam propheticam. Esaias namque secundum hebraicam veritatem sic ait, Ecce adolescentula, concipiet & pariet. Adolescentula autem est nōmen commune virginis & corrupte. Respondendum secundum beatum Hieronymum, quod in hebreo pro eo quod euangelista dixit, Ecce virgo, ita habetur, Ecce alma. Alma autem duo significat, scilicet adolescentulam, & absconditam, nūcque accipitur pro abscondita, sed diligenter custodita, aspectib⁹que virorum subtrahēta, intantū ut de eius integritate dubitari non possit. Talis autem extitit sancta Maria, quæ vīque ad tempus sua despōsationis mansit, dominōque seruuit in templo. Vnde Matthēus spiritu sancto replicat, mentem Esaiæ certissimè sciens, allegavit sensum magis quam verba. De hoc plenius dixi in expositione Esaiæ proprio loco. De nativitate autem Christi ex virginē Psalmista fatetur, Descendit sicut pluia in vellus, & sicut stillicidia stillantia super terram. Et in Zacharia differuit dominus, Ecce ego adducam seruūt meū orientem, videlicet Christum, & calabo sculpturam eius, id est corpus eius in utero virginis supernaturaliter preparabo. Hoc idem in Esaiā pulchre legitur prophetatum, cum de Christo illic inducitur, Et ascendet sicut virgultum coram eo, & sicut radix de terra sitienti. Quemadmodū enim virgultum oritur de terra non ab hominibus culta, sed cælesti influentiā secundata; sic Christus de matre non ab hominibus ta- Psalm. 71. cta, sed diuinitus imprægnata. Quemadmodū etiam radix de terra sitienti, id est secunda, non compluta, pullulat; sic Christus matre non virili semine imprægnata processit. Circa hæc quaritur, cur dicat Euangelista, Hoc totum factum est, vt impleretur &c. & non potius hoc totum prædictum fuit, quia sic fuit agendum. Non enim ideo factum est quia prædictum, sed ideo prædictum quia sic erat futu- rum. Et respondendum, quod in talibus sermonibus, hoc quod dicitur, vt, tenetur non cauſaliter, sed concomitanter, vt sit sensus: hoc factum est, vt impleretur quod dictum est per prophetam, id est ideo est prædictum, quia sic fuit futurum, & hoc etiam dicit Albertus in libro de laudib⁹ virginis gloriōſa. *[Exsurges autem Ioseph a sonno, fecit sicut precepit ei angelus domini. Et accepit coniugem suam]* quam de- c̄reuit dimittere. Accepte autem eam vel ad cohabitandum & obsequendum, secundum eos qui asserunt, quod nondum suscepit eam in propriam domum: vel ad permanendum cum ea ex animo, secun- dum eos qui dicunt, quod iam ante in domum suam eam accepit. Vnde Chrysostomus, Non in do- mo accepit eam: nondum enim de domo dimiserat eam, sed de animo suo disponuerat eam, & iterum in animum suum recepit eam. Itaque eam accepit, tanquam de cætero iungit permanētus cum ea sine suspitione, cum ingenti humilitate, puritate, ac reverentia, ministrando ei in omnibus velut dignissima genetrici creatoris saluatorisque fui. *[Et non cognoscet eam, donec peperit filium suum primo- genitum.]* Hoc Chrysostomus de intellectuali cognitione fatis subtiliter veraciterque exponit. Nam ante virginis partum ip̄e Ioseph perfēcte non sciuīt quārē dignitatis & gloriae esset hæc virgo. Post partum vero ipsius, plenus eius excellentiam nouit, quia ex tunc in animo Ioseph facta est spe- ciosior atque præstantior quā totus mundus. Quidam exponunt de cognitione fēnsitua, dicen- tes, quod Christo in utero virginis consistente, tantus in vultu eius splendor claritatis ex præfētia Exod. 34. Christi refulsi, quod Ioseph eam intueri non valuit, sicut nec filii Israēl poterant vultum inspicere 2. Cor. 3. Moysi, propter cūs fulgorem ex confortio angeli. Literaliter verō exponitur de cognitione copulæ Math. 1. carnalis, ita, quod Ioseph non accessit ad eam maritali affectu, donec peperit Christum. Sed nunquid postmodum eam cognovit? Non vtique. Tunc enim imp̄iſimus & pr̄fūptuosissimus extitisset, si templū filij dei, si sacrarūm spiritus sancti, si vultur puritatis violare tentasset. Maria quoque ingrata fuisset, si tanto filio nō fuisset contenta. Sciendum ergo quod dictio, donec, interdum importat tē- pus determinatum, quo euoluto fit aliquid. Sic Job ait, Quis mihi tribuat, vt in inferno protégas me, donec pertranseat furor tuus? Sicut communiter dicimus, Non faciam hoc, donec veneris. Interdū verō accipitur pro tempore indeterminato, sicque includit omnem differentiam temporis. Excluden- Iob. 14. do enim illud tempus quo magis videbatur aliquid esse, vel non esse, consequenter excludit alia tem- pora, quibus minus tale quid videatur. Et ita habetur in Psalmo, Sed à dextris meis, donec ponā inimi- cōs tuos scabellum pedū tuorum. Et iterum, Oculi nostri ad dominum deum nostrū, donec mis- Psal. 108. reatur nostri. Et iterum, Deus ne derelinquas me, donec annūciant brachium tuum, &c. Non est sen- Psal. 122. fus, quod postquam hostes Christi fuerint ei subiecti, tūc ipse cessabit federe ad dexteram patris imō Psal. 70. tunc maiori eū ratio vt sēdeat. Vnde, eū scriptura dicit eū sedere ad dexteram patris donec ponātur aduersarij scabellum pedū eī, innuitur q̄ postea eternaliter sēdeat. Hoc itaque modo sumitur, do- nec, in proposito. Posſibilē quippe videbatur, quod Ioseph cognoverit spōsam & coniugē suam ante conceptionem filii dei, quām̄ postea. Ideo cū Euangelista edocuit, quod nō cognovit eam ante Chri- sti generationem, pro certo reliquit, quod nec postmodum eam accēserit. Iuxta hīc sensum dicit de Christo Apóstolus, Oportet autē illum regnare, donec ponantur inimici scabellum pedū eius. Nū- quid postea non regnabit? Hinc ait Chrysostomus. Hoc quod fieri potuit, dixit Euangelista factum non esse. Id autem quod fieri nō potuit, quid necessarium habuit dicere, quia factum non est? Ex his patet error Heluidij haeretic⁹, qui erat fēcēdōs & idiota, dicens, quod Ioseph nō cognovit Mariam ante partum Christi, sed postea, qd̄ quod scriptum sit, Non cognovit eam donec peperit. Item, quo- niā Christus nūc dicitur primogenitus Mariæ, ergo & postea alium genuit. Pr̄fertim cum in ean- gelijs legatur Christus fratres habuisse, sicut patebit. Dicendum, quod in scriptura primogenitus no- Exod. 12. minatur, non solū respectu sequentis, sed etiam quia priorem non habuit. Sic enim in Exodo legi- Psalm. 77. Psal. 10.

Psalm.104. tur Dominum percusisse omne primogenitum in terra Aegypti, nec erat domus in Aegypto, in qua E
Psalm.134. non iaceret defunctus. Nunquid in qualibet domo erant plures filii? Sic etiam in lege Moysi fuit praeceptum, omne primogenitum deo offerri: & si parentes non haberunt nisi unigenitum, tamen vi huius precepti tenebantur illum offerre. Postremo fratres Christi dicuntur, quia cognati, quomodo Abram Luce.8. dum dixit ad Loth, fratres sumus: & Ioab ad Amasam, Salve mi frater. Et in iudicium lib. dixit Iudas Symeon fratri suo. Contra istum Heluidum prorsus turpisissimum & insanum, composuit sanctus Hieronimus liberum. Quod vero subiungitur, [Et vocavit nomen eius Iesum] hoc tam de Maria, quam de Ioseph intelligi potest. Vtique enim seorsum praeceperat angelus, vt puerum Iesum vocarent, quod uti que nomen, secundum suam plenariam proprietatem, id est salutarium virtutem, a deo impositum & appropriatum est filio virginis, qui solus perfecte saluat, & vniuersaliter liberat. Propter quod Esaias dicit, Dominus ab utero vocauit me, de ventre matris meae recordatus est nominis mei.

[Elucidatio secundi capituli, Cum ergo natus esset Iesus, &c.]

Articulus. 1111.

Lucas.3.

Hristi descripta generatione precedenti capitulo, nunc eius apparatio, seu manifestatio describitur. [Cum ergo natus esset Iesus in Bethleem Iudea.] Secundum quod Lucas plenus enarrat: Cum egresso edito Augusti, vt describeretur orbis Ioseph cum Maria ascendisset a Galilaea in Bethleem Iudea impleti sunt dies vt parcer virgo, peperitque deum infantam in diuersorio seu stabulo, reclinans eum in praesepio, quia non vacuit ei locus in diuersorio. Dicitur autem in Bethleem Iudea, ad differentiam alterius Bethleem in Galilaea, pertinens ad tribum Zabulon, vt habetur in libro Ioseph. [In diebus Herodis regis] A colonita natione Idumaei, cuius filius dictus Herodes Antipas, occidit Ioannem, & Christum in passione illusit. Fuit & alter Herodes Agrippa, qui Iacobum decollauit, & Petrum incarcerauit, qui ab angelo percussus, consumptus est a vermis. Sicut in Actibus Apostolorum recolitur. Nominatur autem hoc loco Herodes secundum Chrysostomum, ad ostendendum, quod propheta Danielis de nativitate Christi, post septuaginta hebdomadas annorum a tempore Danielis fini Christo impleta, quia ab illo tempore usque ad regnum Herodis, tot hebdomadæ transierunt. Vna autem hebdomada continet septem annos, omnésque simul continent circa quadringentos annos. Alius ratio est, vt prophetia patriarchæ Jacob declaretur impleta in Christo. Prædictum enim, Non auseatur sceptum de Iuda, & dux de fæmore eius, donec veniat qui mittendus est, & ipse erit expectatio gentium. Quoniam ergo tempore Herodis alienigenæ ablatum fuit sceptrum, id est dominium de Iuda, & dux de eius prospicio, certum est Christum tunc aduenire, qui est expectatio gentium prout in Aggei.1. Aggei habetur, Veniet desideratus cunctis gentibus. Nam usque ad tempus Herodis, aliqui de tribu Iuda præfuerunt Iudeis. Quamvis enim tempore captiuitatis Babylonicae, regia dignitas sit ablata a Iuda, tamen post captiuitatem illam rurus præfuerunt aliqui de tribu Iuda, videlicet Zorobabel, cum quo redierunt de Babylone, & Machabæi, qui erant de tribu Iuda. Et Leui & aliqui alii. [Ecce Magi] id est sapientes viri [Ab oriente] id est a Perside, que est in plaga orientali respectu Iudeæ. [Venerunt] cum grandi comitatu, utpote reges. Illis nanque temporibus sapientes regnare solebant, quales erant amici Iob, qui in libro Tobiae, & a sancto Ambroso reges vocantur. [Hierosolymam dicentes.] Viri isti Magi vocantur, non ab arte magica, seu quia malefici, vt Magi, Pharaonis, nec quia illius, sed quoniam sapientes. Nam qui apud Hebreos dicuntur Scribae, in à Græcis appellantur Philosophi, à Latinis Doctores, à Persis Magi. Quidam vero affirmant quod secundum Chrysostomum dicti sunt Magi, quia fuerunt malefici, quamvis conuersti sint postea. Veruntamen Chrysostomus hoc loco dicit, quod fuerunt viri orientales à Perside, & quod apud Persas Magi, non malefici, sed sapientes vocantur. Vnde nescio, si hoc dicat Chrysostomus, Magi isti secundum Hieronymum fuerunt successores Balaam prophetæ, & de eo nati fertuntur. [Vbi est, qui natus est rex Iudeorum?] Quam certa atque secura interrogatio? Iam Romani legem dederunt, vt sub periculo mortis, nemo aliquem regem vocaret sine coram consensi. Fuit quoque præceptum, & Magis non ignoratum, quod qui regi viuente alium regem pronunciat aut adorat, punitur in sanguine. Quomodo ergo Magi audiebant viuente & regnante Herode, in eius praesentia sine Romanorum licentia, regem alium profiteri? Proculdubio, istam eis audiacionem puer natus influxit. Dicit enim Chrysostomus, quod non curabant de sanguine. Quod si curassent de morte, ita locuti non essent. Nondum viderant Christum, & iam parati erant mori pro Christo. Denique verbo, operè, atque muneribus, Magi profesi sunt Christum esse verum hominem, verum regem, verumque deum. Verbo quidem, quia dum dicunt, Vbi est qui natus est? humanitatem eius fatentur. Cūmque adjiciunt, rex Iudeorum, regiam eius potestate declarant. Dum vero annoctunt, & venim⁹ adorare eum. Diuinitate in eius testantur. Quomodo autem idem egerunt operè, & muneribus, infra dicetur. Insuper causam cur tam secure interrogent de ortu regis Iudeorum aperiunt. [Vidimus eum stellam eius.] id est stellam suæ nativitatis declaratiuam [In oriente] quia in terra eorum apparuit eis, ita quod stetit prope in conspectu ipsorum. Non enim sic intelligendum est, quod ipsi existentes in oriente viderunt stellam hanc in Iudea, [Et venimus adorare eum] adoratione latræ, quæ solo deo debetur, quod Esaias testatus est, Ego dominus, hoc est nomen meum, gloriam meam alteri non dabo. Secundum doctores, Magi notitiam stelle apparituaræ, ex vaticinio Balaam patris sui sumpserunt. Sic enim in Numeris legitur prophetaffe, Orietur stella ex Num.24. Iacob, id est causa Christi nati de semine Iacob, videlicet, ad manifestandum ipsius nativitatem, & exiugere virginem de Israël. Crediderunt ergo hanc stellam apparitaram, eiūsque ortum seu apparitio-

Iosue.19.
Actu.12.

Daniel.9.

Gene.49.

Aggei.1.

1. Ezech.1.

1. Mach.12.

Iob.2.

Tobia.4.

Exodi.7.

Christof.

Hierony.

F

G

H

A nem præstolabantur, & obserabant. Cūque in hora nativitatis Christi vidissent coram se quandam nouam ac radiosissimam stellam, mox deo inspirante intellexerunt hanc esse stellarum diutissimè experitam: propter quod statim surgentes, paratis parandis, secuti sunt ortum ducatum. Refert Chrysostomus (quod tamen ipse non afferit sicut nec reprobatur) fuisse gentem quandam in principio Orientis iuxta Oceanum, quæ ex doctrina Seth didicit futuram hanc stellam: propter quod elegerunt ex se duodecim viros sapientes atque cælestium mysteriorum amatores, qui nominabatur Magus, quoniam in silentio deum glorificabant, qui & obserabant ortum stellarum istius. Cum vero aliquis istorum duodecim moriebatur, alias substituebatur. Cum igitur quodam tempore essent in monte altissimo, quæ vocabat montem victorialem, apparuit eis stella descendens super hunc montem, habet in se formam pueri partuli, crucis bauitantis in humeris, & locuta est eis, vt tenderent in Iudeam. Quibus per biennium itinerarium, nec cubis nec portus deficit in peris eorum stellarum istam sequentium. Præterea Magis Iudeam ingressi, stella ad tempus disparuit: dicuntque aliqui, quod idcirco disparuit, quoniam Magi recurrentes ad humanum præsidium, ad Hierosolymas, perdere meruerunt diuinum ducatum. & ita ingressi fuissent, vel ingredi Hierosolymam proposuissent, antequit stella disparuit, nec eius datum secuti fuissent assidui. Quod non est verisimile: quoniam audissima ac deuotissima mente sectabantur hanc stellarum. Vnde & ea denouo vita, gaudi sunt gaudio magno valde. Probabilius itaque dicitur, quod stella ex diuina dispensatione disparuit, qua non apparet. Magi opinati sunt regium puerum in vrbe regali Hierusalem esse querendum. Voluit ergo deus, vt Hierosolyma introirent, ad maiorem sui confirmationem, & Iudeorum confusione ac condemnationem, videlicet, vt testimonio prophetali certificarentur de puro nato, & vt Iudei inexcusabiles fierent, eorumque cæcitas atq; de fidia confundenter, dum gentibus Christum confitentes, ac defuderant quarentibus, ipsi nec crederunt, nec quæsierunt: immo regem suum quem ex libris Prophetarum alis monstrauerunt, ipsi videbant neglexerunt. [Audiens autem Herodes rex (verba Magorum) turbatus est] non solùm turbatione admirationis propter rei nouitatem, sed etiam turbatione inordinata affectionis. quia cum esset ambitiosus & alienigena, formidauit regno priuari, & velut alienigena à populo Iudeorum, cuius proptius prius rex natus esset, et pelli. In quo implenum est illud Iob, Sonitus terroris semper in auribus impiorum & cum pax sit, semper in fidis suscipitur. [Et omnis Hierosolyma cum illo] id est omnes & maximè principales habitatores Hierusalem cum Herode turbati, commoti, & admirati sunt: non quia Herodem, & eius principatum amabant, sed quoniam eius crudelitatem scientes, timebant maxima bella concitari ab eo, aduersus regem natum & eius fautores. Et ita Iudei propria vita ac rebus timabant. Multi quoque turbabantur, quoniam Herodi applaudere atque fauere volebant, conformantes se dominio suo, quia vt dicitur in Ecclesiastico, Secundum iudicem populi, si & miseri eius. Et, Qualis est Ecclesi. 10 rector ciuitatis, tales & habitantes in ea, Ex quo innotefecit, quam periculosus, nociuusque sit indigens, impiumque prælatus. In hac turbatione impletum est, quod Psalmista predixit, Quoniam ecce Psalm. 47. reges congregati sunt, conuenienter in vnum. Ipsi videntes sic, admirati sunt, conturbati sunt, commoti sunt, &c. [Et congregans Herodes omnes principes sacerdotum] quorum vnu succedere alteri solebat in pontificatu, quamvis pro eodem tempore non esset nisi vnu princeps sacerdotum. [Et scribas populi] id est doctores & legisperitos Iudeorum, scicribatatur, id est inquirebat. [Ab eis ubi Christus nascetur.] Ex hoc constat, quod Herodes per regem Iudeorum, non quemlibet regem, sed regem Messiam, summum, & verum regem Iudeus promissum intellexit. Erat quippe profelytus, id est ad Iudeum conuersus, sed imperfècte instructus fuit in lege, putans Christum in primo suo aduentu temporaliter regnaturum. Quod & multi excœci putant Iudei, cum tamen prophetæ primum eius aduentum in paupertate & humilitate futurum descripserint: iuxta quod ait Esaias, Inglorius erit inter viros aspectus eius. Et Zacha. Ipse pauper, & ascensus super asinam. [At illi dixerunt ei, In Bethleem Iudea] Sic enim scriptum est, per prophetam Michaeam. [Et tu Bethleem terra Iudea, nequam minima es in principibus Iudea, ex te enim exierit dux, qui regerit populum meum Israhel.] Nostra translatio altere sonat, quæ talis est, Et tu Bethleem Effrata, parvulus es in milibus Iudea, ex te mihi egredietur, qui sit dominator in Israhel. Christus enim & Apostoli & Euangelistæ allegando scripturas veteris testamenti, frequenter potius sensum, quam verba commemorant. Interdum quoque allegant secundum aliam translationem. Allegatio autem Euangelistæ quantum ad sensum, reddit in idem cum nostra translatione. Est itaque sensus, Et tu Bethleem terra Iudea, id est pertinens ad Iudeam, vel ad fortem tribus Iudeæ, nequam minima es in principibus Iudea, id est inter principales vices, seu præcipuos ciues Iudeæ. Quamvis enim fuerit parca quantitate ædificiorum, vel paucitate habitatorum, tamen præclara fuit dignitate ciuitum. David & aliorum dignissimorum, qui erant nati ex Bethleem: & maximè ex nativitate Christi in ea, sicut subiungitur, Ex te enim exierit id est procedet & oriatur Dux, id est Christus, Daniel. 5. de quo in Daniele legitur, Ab exitu sermonis usque ad Christum ducem, &c. Christus nanque ex loco & ciibus Bethleem natus est. Qui regat spiritu regimine, Populum meum Israhel id est electos ac filie Iudeæ, Israhælitæ, in quorum cordibus Christus per fidem gratiarumque regnauit: iuxta quod archangelus loquitur, Regnabit in domo Iacob in eternum. Christus etiam per seipsum, deinde per Apostolos Baruch. 3. alioisque discipulos, rex plurimos Iudeorum, docendo eos conuerseat & videbatur in terris. Porro sensus nostræ translationis concurrit in idem, videlicet, Et tu Bethleem Effrata, id est, que Gene. 25. alio nomine appellata es Effrata, vt patet in Genesi. [Parvulus es (locus) in milibus Iudea] id est inter cætera loca & oppida Iudeæ, quæ propter suam multitudinem milia nuncupantur: parvulus (inquam) spacio non dignitatem [Ex te mihi] id est ad honorem & gloriam meam. Egredier qui sit dominator in Israhel, id est in populo Iudeorum, non corporaliter præsido, sed spiritualiter prin-

Chrisost.

Iob.15;

Zacha.9.

Micha.5;

Lucæ.1.

Luka.1.

Chrysoft. cipando. Secundum Chrysoftomum, Principes sacerdotum & scribæ peccabant, dicendo Herodij locum natuitatis Christi. nam nouerant Herodem velle Christo infidari. [Tunc Herodes clam vocat Magis] Noluit enim propositum suum indicare Iudeas, quia nec in eis confidentiam habuit, & verebatur ne ipsi sibi refisterent, adhærent proprio regi ex eorum semine nato. [Diligenter didicit ab eis tempus stellæ] id est certum & determinatum diem apparitionis stellæ, [Quia apparuit eis] quando videlicet eis primò apparuit. Hoc inquisuit, vt cognati nati regis aetate, melius puerum cognosceret istum, ad interficiendum. [Et mittens] id est ire suadens, [Ilos in Bethleem, dixit, ite in equis seu alijs iumentis, non enim pedestres venerant, sed in dromedarijs, secundum Hieronymum. [Et interrogate diligenter] à ciuibus Bethleem, [De puer] scilicet, in quo loco sit, & cuius potentia. [Et cum inuenieris eum] renunciare mibi] reuertendis ad me, vel per alium mihi insinuando determinata domum, in qua puer sit. [Vt ego veniens adorem eum.] hoc simulariorè dixit, vt per falsam obsequiū promissionem induceret Magos ad renunciandum sibi de puer. Talis nempe est consuetudo pessimorum. vt dum aliquem in occulto grauius lædere querunt, humiliatorem ei, & amicities singant. Vnde tunc amplius metuendum & præcauendum est à noctumento, dum aduferarius magis arridet. Non puto quòd Herodes voluerit puerum natum in presentia Magorum accedere vel occidere, sed eis ad sua reuersis, decreuit cum suis satellitibus Christum extinguere. Non ergo sic voluit sibi, de puerō renunciari, vt Magis adhuc in Bethleem constitutis veniret, [Qui cum audirent regem] id est verba Herodis, de quo nil mali contra puerum suscipiantur, [Aberunt] à Hierusalem versus Bethleem cum festinatione non modica: quoniam ardens affectus nati regis impulit eos. [Et ecce stella quam viderant in oriente, antecedebat eos.] Quemadmodum enim deo diponente circa Hierusalem disparuit: sic deo rursus volente, mox vt Hierofolymam eglesiæ sunt, cis apparuit, atque præcessit in aëre mota ab angelo, [Vtque dum venient staret supra domum] id est in qua, vel supra, scilicet, caput (vt alii afferunt) puta in domo, [Vbi erat puer] regalis, quasi diceret, Ecce quem queritis? [Videntes autem stellam] cum egredientur Hierusalem, [Gauis sunt gaudio magna valde] sicut & ante deius disparitione vehementissime tristabantur. His verbis Euangelista ostendit, Magos ineftimabili, & ultra humanum modum gaudio esse latatos, stella rursus conspecta, tanquam duplificiter certificati de pueri inventione iam proxima. Dum enī aliquid cum desiderio queritur, tanto maius, est gaudium, quanto desiderati inuentio certior fuerit, vsque vicinior. [Et intrantes domum] videlicet stabulum seu diuersorium, brutis potius quam hominibus aptum, ad quod nemo declinare solebat, nisi itineris necessitate inductus, secundum Chrysoftomum, [Inuenient puerum cum Maria matre eius] & forte in gremio eius. Ioseph verò secundum aliquos, deo ordinante, tunc absur, ne pater pueri putaretur. Vel forte adfuit, quatenus via tanta pueri veneratione, eum de cetero amplius reuere retur. Potuit enim puer hic à corde Magorum tales suspicionem excludere, quos in alijs mirabiliori bus supernaturaliter docuit. [Et procidentes] humiliter cum maxima réuerentia coram puerō super genua sua, vel proni in terram. [Adorauerunt eum] adoratione latræ, tanquam dominum maiestatis, regē cœlestem, & omnium saluatorum, de quo locuti erant prophetæ. Viderunt enim proculdubio nō solū intellectibus, sed & corporalibus oculis, aliquid supernaturale, in puerō isto: videlicet, quedam deiformem fulgorē in vultu ipsius: intus quoque instruxit eos spiritus sanctus, omnē exteriorē paupertatem & abiectiōnē in puerō. eiisque matre apparente, nō esse humanæ necessitatē, sed diuinā dispositionis: in signum quòd puer iste nō temporalem opulentiam, atque mundanā prosperitatem, sed verā, & item cœlestem, ac sempiternam beatitudinem in se creditibus impartiretur. idco moti non sunt ex stabuli vilitate, ex matris inopia, ex pueri soliditudine: imò quo exteriora videbantur abiectiores, eo interiora intellexerūt esse diuiniora. [Et aperte thesauris suis] id est repotitoris diuinarum suarum, quas secum detulerant, [Obtulerunt ei munera (vtpote) aurum, thura, & myrrham] hæc tria singuli obtulerunt. Primo, quoniam Persæ & Arabes his rebus abundant, easque magnis personis offere solebant. Hi verò Magi Persæ fuerunt, qui & in Arabia minori regnasse creduntur, que Arabia non multum distat à Iudea & Perse: vnde in oblatione ista magorum, ex parte impletum conspicimus, quòd Esaias predixit, Omnes de Saba venient, aurum & thus deferentes, & laudem domini annunciantes. Et quod ait Psalm.71. Psalmista, Reges Tharsis & insulæ munera offerent, Reges Arabū & Saba dona adducent. Secunda ratio oblationis munerū horū, est spiritalis & mystica. Magi nāque (vt dicitū est) cognoverunt puerū istum esse verū hominē, regem, ac deum. Aurum ergo obtulerunt ei vt regi, myrrham vt mortali, thus vt deo. Tertia ratio, quia videbant matris paupertatē, pueri teneritudinē, & stabuli foeditatē. Aurum itaque obtulerūt ad subleuationem inopiatē matris, thus ad expulsionē fœtoris, myrrham ad membrorum pueri consolidationem. Hæc quoque munera, & nos spiritualiter Christo quotidie offerre debemus. Per aurum enim significatur fides illuminata, vel donum sapientie, vel charitas fruenda: vnde in Apocalypsi legitur, Suae tibi emere aurum ignitum, probatum. Et secundum Apostolum, Alius superadūcat aurum, argentum, lapides preciosos. Per thus verò figuratur bonę famę suauitas, vita exemplaris, vel affectuō fa dulcis oratio, dicit enim Apostolus, Christi bonus odor fūmus in omni loco. Et Psalmista, Dirigatur (inquit) oratio mea sicut incensum in conspectu tuo. In Apocal. quoque habetur, Ascendit fūmus incensuř orationibꝫ sanctorum coram deo. Per myrrham autem signatur mortificatio carnis seu opera bona. Nam sicut myrrha corpora defunctorum præseruat à putredine verium, & à corruptionis dissolutione: sic mortificatio carnis cultodit hominem à putredine, vitiorum, & dissolutione divisionis à deo. Debemus ergo deo offerre fidē illuminatā, ardente affectum seu animam sapientiam decoratam, hoc est, aurum. Item bonam famam, atque deuotam orationem: iuxta quod scriptum est, Curam habe de bono nomine. Et rursus, Oportet semper orare & nō deficere.

1. Cor.3:

2. Cor.2:

Galat.5:

A hoc est, thus. Tertiō, immolare debemus corporis mortificationem, seu corpus mortificatum per operā penitentia. Qui enim fuit Christi, carnem suam crucifixerunt cum vitiis & cōcupiscentiis. [Et responso accepto in somnis] id est tempore dormitionis eorum in aliquo hospitio in Bethleem, [Ne redirent ad Herodem] videlicet, ne Herodes cognito loco pueri, cum occideret. Hoc responsum habuerunt ab angelo, vel à puerō nato, eis in somnis visione imaginaria apparente. Responsum autem propriè datur interroganti, & sic Magi interrogasse videntur forsan à Maria, an ad Herodem redire deberent. Vel responsum istud datum est non sermoni, sed operationi eorum: quoniam suo obsequio meruerunt sic admoneri à deo. [Per aliam viam reueneri sunt in regionem suam] Sic & nos cum ab Herode, id est mundi ac dæmonis cultu per penitentiam ad Christum accessimus per aliam viam, quā est via iniquorum, in qua ambulauimus olim, reuerti debemus in regionem nostram. Videlicet in societatem Ecclesiæ militantis, ac triumphantis, seu paradisum cœlestem. Præterea hi tres Magi, omnium gentium conversionem figurauerunt. Ternarius namque est numerus perfectionis: in quibus impleri cœpit illud Esaïæ, Ecce gentem quam necebias vocabis: & gentes quæ non cognoverunt te, ad te current. Per fulgorem insuper stellæ, præsignata est claritas gratiæ, per quam corda gentilium contemplata sunt Christum. Bethleem quoque interpretatur domus panis, per quam intelligitur anima religiosa, quæ pane obedientiæ, pane lachrymarum, & panē sacramentali, fouetur. In tali anima nascitur Christus: quo cognito, Magi, id est penitentes, veniunt, & Christum in anima tali honorant.

¶ Prosecurio expositionis huius secundi capituli.

Articulus, quintus.

Q ui cum recessissent.] Descripta pueri Iesu veneratione, in qua eius diuinitas paruit, cōsequenter describitur eius perfecitio, in qua sua humanitas clare innotuit. Qui cum recessissent, id est Magi à Bethleem, ad sua redire coepissent per aliam viam, [Ecce angelus domini apparuit in somnis Ioseph, dicens ei, surge & accipe puerum, & matrem eius, & fugi in Aegyptum: ex ego ibi, usque dum dicam tibi] itam diu, donec annunciatum tibi de reditu. Causa autem huius cōmissionis futuringitur, [Entrum est enim ut Herodes querat puerum ad perdendum eum]. i. interficiendum non ad adorandum, sicut vulpino corde spopondit. Ita apparitio, & allocutio angelī facta est sancto Ioseph, post præsentationem pueri Iesu in templo, vbi Symeon accepit eum in brachiis, & Anna prophetissa confessa est dñs, omnibusq; habitatoribus Hierusalem de Christo locuta est. Herodes quippe cernens Magos non reuerti ad se, affinavit eos per phantasticam stellam illusos, siccō: ex verecundia non redisse ad eum, sed clam abcessisse, ideo nō curauit requirere puerū. Verū post purificationem Mariæ percipiēs verba Symeonis, Annæ, atque pastorum perhibentium testimonium Christo, tunc credens Magos non esceceptos, vehementer turbatus est, suspicatus successorem regni. Hæc est enim implacabilis regum iracundia, dum

C sentiunt regnum suum ab alio impeti. [qui (Ioseph) confugens] à somno sine dilatatione, quia de pueri præseruatione, atque custodia diligentissimum extitit. [Accepti puerum & matrem eius nocte] id est suo itineri eos associavit, & forte in propriis vlnis vel scalpis puerum bauiulat: nisi dicatur Mariam & Iesum iumento vexisse, propter itineris prolixitatem: sicut & virginem sacram in afiō creditur deduxisse ad Bethlehem hora natuitatis Christi iam proxima. Acceptipque eos nocte, forte eadem qua angelum vidit, quoniam tempus nocturnum magis aptum est fugi, ne de fuga accusaretur ab aliquo: secundum principem theologorum diuinum Dionysium, ecclesiastice Hierarchia ab angelica gubernatur, & omnia opera dei ordinatisima sunt. Quamuis ergo puer natus, poterat sanctum Ioseph intus doce re, imò & foris affari de fuga arripienda, tamen hoc fecit per angelum, vt ordo Hierarchicus seruaretur. Poterat quoque Iesu alio modo euader manum Herodis, quemadmodum euasit manus Iudaorum, cum precipitate & lapidare violentum. Sed quia nostram assumpit naturam, & ad patiendum atque ad exhibendum totius perfectionis exemplum aduenit, voluit humano modo procedere, fūgiendo, aduersa patiente, & exemplum præbendo: sicut in euangelio loquitur, Cū vos persecuti fūrint in unam ciuitatem, fugite ad aliam, [Et secessit] Ioseph cum Maria & infantulo [In Aegyptum] propter Esaiam fuerat prophetatum, Ecce dominus ascendet super nubem leuem, & ingreditur Aegyptum, & commouebuntur simulachra Aegypti à facie eius. Fertur equidem in scholastica historia, quod Christo Aegyptum ingrediente, omnia idola in phanis Aegyptiorum in terram colapsa sunt, Christi præsentiam ferre nequaquam valentia: sicut nec Dagon prætentia arcæ, sed corruit. Per quod figurabatur idolatriam penitus defruendam in toto mundo Christi virtute: iuxta illud, In die illa, dicit dominus, disperdam nomina idolorum de terra. Quaritur cur potius Aegyptum ingressus sit Christus. Respondendum, Primò, quoniam Aegypti olim tempore Ioseph circa populum Israël Genesi.50 multum benevoli erant, Nam & Iacob patriarcham primo septuaginta diebus, deinde triginta planxerunt, vt in Genesi dicitur. Secundò, quoniam deus qui non in perpetuum irascitur, postquam percusit, rursus medetur. ideo sicut quondam grauissime cecidit Aegyptios propter populum Israël, sic nunc eam curadam misericorditer visitat. Tertiò, quia Aegyptus fuit euidens mundi huius figura: ideo cā intravit, ad præfigitā quod per Apostolorū prædicationem toto mundo in veheretur [Et erat Ioseph ibi] videlicet in Aegypto, cū matre & puero, manibus suis viçtū cōquirēs, [Vtque ad obitum Herodis] vtpote sepiē annis, vt tertur. Herodes enim triginta septē annis dicitur regnasse ciuitate imperi tricesimo anno Christus legitur natus fuisse, [Et adimpleretur, in Christi reuersione ab Aegypto Exod.4. post mortem Herodis] quod dictum est a domino per prophetam (Osee) dicentem, Ex Aegypto vocati filium meum] Hoc Iudei ad literam exponunt de populo Israël, qui dicitur filius, imò & primogenitus dei. Iuxta illud, Israël primogenitus meus. Dixi tibi, dimitte filium meum vt sacrifices milii, quod cer-

Luc.2.

Matth.10.

Esa ia.19.

Psalm.102.

Exod.4.

tum est dici de populo Iudeorum ad Pharaonem. Sic in proposito afferunt per filium designari popu-
lum Israël, non Christum. Vnde in Osea ita habetur, Puer Israël, & dilexi eum, & ex Aegypto voca-
ui filium meum. Veruntamen Euangelista docente, compellimur profiteri, hoc ad literam de Christo
predictum. Probatio nāque per allegationē scripturā non valet, nisi ex sensu literali, secundū Augu-
stinum. Oportet itaque scire quid cum aliquid dicitur de populo, vel certa persona veteris testam-
ti, prout erat figura Christi sive ecclesie, quamvis ad literam de illis exponatur, principalis tamen ac li-
teralius exponitur de Christo, vel Ecclesia, quemadmodum illud de Salomone, Ego ero illi in patre,
& ipse erit mihi in filium, Apostolus introducit de Christo predictum ad Hebreos. Dictum est enim
de Salomone, inquantum Christi figuram gerebat. Idcirco de Christo principalius intelligitur. Sic
quod apud Oseam habetur, Ex Aegypto vocavi filium meum, quamvis ad literā dictum sit de popu-
lo Iudeorum, literalius, principaliusque de Christo accipitur, quia de populo illo predictum est, secū-
dum quod erat figura Christi: qui non solū per determinatas personas, sed per totū populi synago-
gę multoties praefiguratur. [Tunc] vtpote crecente rumore de Christo, propter Symeonis & Annae,
pastorūque verba: puto etiam q̄ Zacharias & Elizabeth parentes Ioannis, non tacuerunt de Christo.
[Herodes videns] id est considerans [quoniam illius] id est deceptus atque contemptus [Est a magis]
non redeundibus ad ipsum iuxta condicium [Iudas est valde] indignè ferens se esse derū, & de
puero nato vindicare se cūpiens, quem ad suam iniuriam natum putauit [Et mittens] crudelites satellites,
F [occidit] per manū seruorum suorum [Omne pueros (mares) qui erant in Bethleem, & in omnibus fini-
bus eius] id est in locis & in villis vicinis ad eam pertinentibus. Secundum historias iudicium non con-
tigit statim, postquam se illusum penfauit. Quamvis enim tunc statim deinceps occidere pueros, tamē
propter accusationem filiorum suorum coactus est Romanum venire, & ibi cum filii suis corā impera-
tore comparere. Obtenta autem sententia pro se, videt se confirmatū in regno, cum redisset, impleuit
quod de nece infantū cōcepit, interfici faciens omnes pueros [Abimat]. labestate, seu tēpore duo-
rum annorum, videlicet, omnes infantes biennes, seu duorū annorū tēpus habentes [Et infra]. i.e. etiam
illos qui erant minoris aetatis, vsque ad pueros vnius diei inclusiū, vt videtur insinuari per hoc quod
dicitur infra [Secundum tempus quod exquisierat a magis]. i.e. iuxta mēfūram temporis culoti ab hora ap-
paritionis stellae, nativitatīque pueri, quod tēpus, videlicet diem apparitionis stellae, exquisiuit & di-
dicit à Magis, per quod agnouit, quantā aetatis consisteret Christus. Herodes quippe certificari vo-
lens de Christi occisione, & sciens eum iam esse vnius anni, & modicū amplius (tāntum enim tēporis
fluxit à nativitate eius vsque ad regressum Herodis à Roma) precepit occidi pueros maioris aetatis vs
que ad bimōs, itēmque minoris aetatis vsque ad pueros diei vnius, ne puer requisitus euaderet. Ista est
expositio praeſentis loci cōmuniōris, procedens secūdum eos qui dicūt q̄ stella in die nativitatis Christi
Magis appāravit, cōsque infra tredecim dies vsc; ad Christū perduxit, & ita hāc dīctio infra, deno
G tat ordinē temporis. Secundū exponitur, prout denotat ordinē numeri, vt sit sensus, Abimat, id est à
pueris duorū annorum, & infra, i.e. etiam illos qui erant infra aetatem duorū bimatum. I.e. pueris qua-
tuor annorū, vsque ad pueros quinquenches, secundū tēpus quod exquisierat à Magis at quibus secun-
dū exponētes hoc modo, didicit stellā appāruisse eis per duos annos antequā hierofolymā intrauerūt.
Herodes ergo putās Christū tūc natū cū stella appāruit, astimauit eī iam plus esse quā triū annorū:
quia annus lā fluxit à recessu Magorū, antequā ipse à Roma reuersus est. Ideo interfecit omnes pueros
bimōs vsque ad quinquenches, ne Christus euaderet, si fortē solito maioris, aut minoris existeret quā-
titatis. Ista expositio fertur esse Chrysostomi, eo q̄ dicat stellā diu appāruisse Magis ante Christi na-
tivitatem. Verū (vt tetigi) hoc Chrysostomus non dicit afferendo, sed quādam scripturam apocry-
pham recitando. Nihilominus hūc opinioni apparētiam confert, quid quorundam innocentū ossa
adē magna sunt, q̄ biennium vixisse credantur. Alio modo exponitur quid dictum est, infra, vt sit
sensus, quid pueros annorum duorū, vsque ad pueros vnius diei fecit occidi, quod verius astimatur.
Ecce quanta crudelitas impiissimi regis. [Sed quoniam dictum est, Herodem fuisse proselytū, & credi
dīſe scripturis de Christi aduentu, mirū videtur, q̄ tentauit eī extingere, quasi posset dei cōſilium,
& prophetarum scripturas mutare. Refudendum, quid credit fidē informi, vel opinione humana,
H sicut credit hāreticus, qui nec fidē informē habet. Nihilominus malitia, & passionum vehementia,
obtenebant intellegētū Herodis, quid nō attendit, nemine posse resistere deo, vel eius immobile
confiliū variare, vel diuinās scripturas falsificare. Sed tētauit suis paſionib⁹ ſatiſfacere, malo ſuper-
tus affectu, qui non aduertit iudicū. Et quid hoc mirum de Herode, cum & Salomon, qui tempore
ſuā ſapientia dixit, ſcriptūque, Non eſt ſapientia, non eſt prudētia, non eſt confiſilium contra domi-
num, à mulierib⁹ infatuatus, tentauerit timile aliiquid perpetrare? Cum enim audisset à deo regnum
ſuum eſe ſcindendum, percepiſſetque à prophetā Achia, prepuñciatū eſe Ieroboam Effrāeo, quod
super decem tribus regnaret, tentauit occidere Ieroboam, qui in Aegyptum aufugit. [Tunc ample-
rum eſt, quid dictum eſt per Hieronimā prophetā dicentem, Vox in rama] id eſt in ſublimi [Auditā eſt] vtpote
longē & latē diffusa, propter vehementiam ſoni, vox inquā [Ploratus], i.e. plorationis, puerorū, qui à ma-
tribus auellebantur & occidebantur, matribusque lamentantibus miserabilius flebant: vox quoque
[Ploratus] matrum, qui de filiorum separatione, & interficie, duplicer & incredibiliter crucia-
bantur, quæ ſola tantæ crudelitatis memoria ſupra modum afflixit. [Rachel] id eſt congregatio fami-
narum Bethlemitarū, quæ nomine Rachaelis lignāntur: primō, quoniam Rachael iuxta Bethleem eſt
sepulta, & matrum corporū hoſpitiū nomen matris accepit ſecundū Hieronimū: ſecundū, quo-
niam tribus Iuda & Benjamin iunctā erant loco & forte. Herodes autem iuſſit non tantū in Beth-
leem, sed in locis quoque adiacentibus pueros trucidari: ſicque ex propinquitate locorum nō ſolū,

Hiere.31. 2. Reg. II.

Hierony. Hierony.

Chryſost. 2. Para. 22.

Exod. 13.

Hierony.

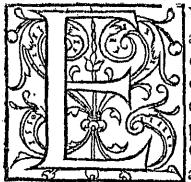
Ioan. 2.

A filij Liae habitantes in Bethleem, quæ pertinebat ad tribū Iudei nati ex Lyā: ſed & multi ex filiis Ra-
chel matris Beniamini, hoc eſt de tribū Beniamini, interfecti fuerunt. Propter quod Rachel, id eſt po-
ſteritas eius dicitur plorare filios ſuos ab Herode necatos. [Et noluit consolari] id eſt matres filiorum oc-
ſiforum conſolationem recipere noluerunt de morte filiorum: ſicut nec Iacob, cum putauit Ioseph à
fēra pessima deuoratum. [Quia non ſunt] id eſt quoniam filii eorum ab hac vita subtracti ſunt eis per
mortem crudelem, quod fuit eis inconfonabili cauſa doloris. Rama interdum eſt proprium nomen
loci, interdum vero eſt nomen commune, & interpretatur excelsum, ſicque accipitur nunc. Vnde in
Hieronimā habetur, Vox in excelsis audita eſt, lamentationes & planctus &c. Quod autem aſſeritur, Hiere.31.
vox iſta in excelsis audita, ſic quoque intelligi potest, quia in cœlum coram deo ascendit: ſecundum
quod à Iacob de pauperibus dicitur, Clamor eorum in aures domini ſabaoth introiuit. Et alibi, O-
ratio humiliantis ſe, penetrat nubes. [Defuncto autem Herode, ecce angelus domini appāravit in ſomnis Ioseph
dicens, surge & accipe puerum & matrem eius, & vade] ex Aegypto [In terram Irael.] Determinatam au-
tem vrbe ad quam reuertatur non ei exprimit angelus, quia de hoc poſtea inſtructurus erat fan-
tūm Ioseph, quando ſpecialis ratio hoc exigit. [Defuncti ſunt enim, qui querebant animam pueri] id eſt
Herodes & eius fautores, qui animam, id eſt vitam animalem pueri querēbant extingue. Per quod
ſecundum Hieronymum & Chrysostomum, datur intelligi facerdotes & ſcribas de morte Christi co-
gitasse, & Herodis ſtudio conſenſisse, quod intelligi potest de Christo materialiter & formaliter. Ma-
terialiter, quia conſeruerunt in mortem eius qui fuit verus Christus, quem ipſi non crediderunt eſſe
Christum. Formaliter, quia & Christum etiam cognitum, optauerunt occidi. An hoc ſecundū modo
intelligi poſſit, difficile eſt, & ſatis ambiguum: cum Apostolus dicat, Si enim cognouiffent nunquam
dominum gloriæ crucifixiſſent. Et Petrus Iudeis loquens, dicit, Scio quod per ignorantium feciſtis,
ſicut & principes vestri. Et dominus in cruce pendens, dixit, Pater, dimitt eis, non enim ſciunt quid
faſiunt. [Qui conſurgens accipit puerum & matrem eius, & venit in terram Irael.] Audiens autem Ioseph quod
Archelaus filius Herodis, [Regnaret in Iudea pro Herode patre ſuo], referat Iosephus quod Herodes to-
tum regnum ſuum dimiſit Archelaō, quem diligebat præ ceteris filiis. Herodes ergo & Philippos fi-
lii huius Herodis, & fratres Archelaī, petierunt ab Imperatore partem regni paterni: qui conſilio ha-
bitato, diuifit regnum maioriſ Herodis in duas partes, dans vnam medietatem Archelaō: aliam verò
mediotatem in duas partis eſt, dans vnam Herodi minori videlicet Galilæam. aliamque Philippo,
puta Ituriam & Traconitidem regionem. Medietas verò Archelaō conſeſſa, tenuit nomen Iudeæ,
ideo Archelaus dicitur in Iudea regnasse. Et quoniam à patre ſuo conſtitutus erat heres totius regni,
& charior patri, idcirco fuit machinationibus patris ſui, de Christi occiſione, & aliis malis. Vnde
Ioseph proditionem formidans, non audebat ad terram Archelaō reuerti, ſicut ſubiungitur, [Tinuit il-
lo ire, id eſt ad Iudeam tranſire.] Et admonitus in ſomnis] haud dubium quin ab angelo, [Seceſſit in partes Gal-
ilee] id eſt per loca & terminos Galilæe tranſiuit, quia Herodes dominus Galilæe patrem ſuum non
dilexit, à quo regno erat priuatus. Ideo Ioseph in terra eius ſecurius morabar, [Et veniens Ioseph] ha-
bitauit in ciuitate que vocatur Nazareth, cum Maria & puerō, in qua angelus virginis Christi concep-
tionem annouicit, [Ut adimpleretur] in Christi habitatione in Bethleem, [Quod dictum eſt per prophetas, quo
mā Nazarens vocabitur] Christus, quia in Nazareth fuit moratus, conceptus atque nutritus. Hoc in Eſa-
ia ſecundum Hebraicam veritatem ſic legitur, Egredietur virga de radice Iesse, & Nazareus de radice
eius conſurget. Loco cuius nos habemus, Et flos de radice eius ascendet. Et forſitan alij prophetas,
quorum ſcripta non habentur, idem dixerunt. Non enim omnium prophetarum libros habemus, &
tamen omnes prophetas de Christo loquuti ſunt. Vnde Philippos ſciens hoc à prophetis predictum,
ait ad Nathanael, Quem ſcripit Moyses & prophetæ, inuenimus Iesum filium Ioseph à Nazareth.
Cui concordans Nathanael, à Nazareth, inquit, potest aliquid boni eſſe? Postrem in fine capituli re-
colo, quod pene excidit menti, videlicet ſtellam quæ Magis appāravit, non dīſi ſtellam vniuocē cum
veris ſtellis. Differebat nempe ab illis, ſicut corruptibile, ab incorruptibili. Formata eſt enim angelico
minifterio de materia elementali & corruptibili, peracto que ſuo obſequio, in praiaſcentem eſt reſolu-
ta materiam. Sed & motu, loco ac tempore, differebat a veris ſyderibus: ſicut in diuersis libris ſatis o-
ſtenditur, idcirco tranſeſo. Item circa illud quod dictum eſt, Ex Aegypto vocavi filium meum, di-
cit Hieronymus, Poſsumus hunc locum aliter exponere propter contentioſos, & teſtimonium profe-
remus ex Numeris, dicente Balaam, Deus ex Aegypto vocavit eum, gloria eius vt unicornis: loco cu-
ius habemus, Fortitudo eius ſicut rinocerotis, hoc enim in Numeris ſcriptum eſt. Sed agnoscendum
quid hoc non minus literaliter dictum eſt de populo Iſraël, quam praedictum verbum Oſea. Cum
enim Balaam retulifet, Non eſt idolum in Iacob, nec ſimulachrum in Iſraël, ſubdit, Dominus deus e-
duxit eum de Aegypto, &c.

Expositio Cap. III. [In diebus autem illis venit Iohannes.]

Articulus vi.

Vangelista beatissimus tractatus in ſequentibus de conuerſatione, doctrina
atque miraculis Christi primō de præcurſore ipſius mentionem inducit, ſan-
ctitatem, idoneitatem, doctrinam & vitam Iohannis describens: vt innotescat
quā dignum & credibile ſit teſtimonium eius de Christo. Christus ergo qui
eſt lux vera, ſumma & infinita, ſciens mundum ſui immediatē non eſſe capace,
premisit magnum quēdam ſui aduentus præparatorem, qui corda Iudeorū ad
Christi receptionem diſponeret. [In diebus autem illis] quando videlicet Iesu
adhuc habitat in Nazareth, putat circa tricēſimū annum Christi: nō quando

redit de Aegypto. *Venit Ioannes Baptista.* Vnde, nisi à latibus herem, in quibus sive usque solitariam vitam duxit? Venit ergo ab occulto loco deserti, ad loca eiusdem deserti publica, ubi hominibus se vindendum exhibuit. *[Predicans in deserto Iudea.]* in quo utique desertu fuerat enutritus. *[Et dicens, Peccatum agite]* id est peccata vestra deflete, & per opera penitentie pro eis satisfacie, nec deplorata reiterare. Penitentia tripliciter sumitur. Primo, pro sacramento, Secundo, pro virtute morali, quae est pars iustitiae. Tertio, pro actu penitentiae, sic modo accipitur. *[Appropinquabit enim regnum celorum]* id est iam in proximo est, ut ianua patriæ aperiatur per Christum: ut gratia & veritas fiat per saluatorem, ut beatitudo coelestis condonetur electis. Christus namque per suam passionem, regnum celorum aperuit. Regnum ergo celorum vocatur patria, vel patrum electorum, seu triumphans ecclesia. Hoc regnum primum publicè predicatum est à Ioanne. In veteri etenim testamento promittebantur bona terrena aperte: cœlestia vero quasi implicite. Consequenter dignitas Ioannis propheticum testimoniū declaratur. *[Hic] id est iste Ioannes Baptista.* *[Est enim qui dicit]* id est prænuntiatus *[Est per Etsiam prophetum, dicens, Pro clamante in deserto]*, id est fermo Ioannis in solitudine predicantis est iste qui subditur. *[Parate viam domini]*, i.e. corda vestra disponite ad receptionem, inhabitationemque Christi, vitiorum obliquitates, seu gratia obicem repellendo, & quod in vobis est faciendo. *[Rectas facite semitas vestras]*, i.e. divina præcepta atque consilia, quibus itur ad deum, pure & irreprehensibiliiter obseruate. Itaque dimino viam parare, est penitentiam agere. Quemadmodum autem terrenus rex vrbem aliquam ingressurus, habet præcursorēs, qui viarum sordes amoucent, vias complanent, hospitium orient: sic Christus rex cœlestis ad hominum corda venturus, præmisit Ioan̄em, qui viam sibi pararet, inducendo homines ad virtutes. Ipse quoque Ioannes, vox clamantis vocatur. Sic enim respondit Iudæis, Ego vox clamantis, &c. Dicitur enim vox per similitudinem, seu ratione officij. Primo, quoniam sicut vox prior est verbo ordine naturæ, sic Ioannes præcessit Christum. Secundo, quia ut vox rem significat notificat, sic Ioannes Christum monstrauit. Dicitur autem vox clamantis. I. Christi seu dei per ipsum loquentis in deserto: quia non ipse erat qui loquebatur, sed spiritus sanctus, & Christus per eum; secundum quod Paulus ait, An experimentum queritis eius qui in me loquitur Christus? Deinde describitur auctoritas vita Ioannis in vieti & vestibus. *[Ipsa autem Ioannes habebat vestimentum de pilis camelorum]* videlicet vestem ciliicum, seu pellem camelī, vnaqua veste erat contentus. *[Et Zonam pellucem]* id est grossam corrigiam, *[Circa lumbos suos]*, quemadmodum & Helias, eratque de duris & crudis pellucrum minutis facta. *[Etsiam autem eius erat locusta]*, Locusta significat tria, videlicet herbam, radicem, & auem minutam. Chrysolomus autem & alij multi hoc loco per locutas intelligunt animalia parua, non alte volantia, que in deserto Iudea abundabant: & fixa cum oleo etiā sunt pauperum. Alij per locutas intelligunt herbas deserti, cum non videatur probabile, quod Ioannes qui nec pane & visceribus, carnes animalium, aut alijs coctū comederet. *[Et mel syriacum]* id est quod in fylis reperitur, & arborum truncis, Rabanus autem, per mel syriacum intelligit quoddam genus foliorum, que alba & tenera, manib[us]que attrita, melleum habent saporem. *[Tunc exhibat ad eum]*, videlicet ad Ioannem in desertum, & postea quando Ioannes descendit ad Iordanem, ut Lucas dicit, venit ad eum illuc. *[Hierosolyma]*, i.e. habitatores Hierusalē etiam in maxima multitudine. Vnde Marcus enarrat quod egrediebantur ad eum Hierosolymitæ vniuersi, *[Et omnes Iudei]*, i.e. quid de omni genere populi Iudeorum, *[Et omnis regio circa Iordanem]*, i.e. etiam illi qui circa Iordanam morabantur, videlicet Galilæi. Ponitur hoc loco continens pro contento, & locus pro locato. *[Et baptizabantur]*, i.e. corporaliter laubantur, non iatus purgabantur à culpa. *[In Iordanem ab eo, confitentes peccata sua]*, in communi, non confessione sacramentali distincta atque plenaria, prout confessio est sacramentum nouæ legis & gratiae. Sic enim instituta est à Salvatore, nec erat in veteri lege, in qua data non erat potestas hominib[us] ligandi atque solvendi, seu via relexadi: imò nec Ioanni data est ista potestas. Deniq[ue] Damasc. 4. lib. cap. 1. ponit octo genera baptismati. Primum vocat diluvium, secundum transitum maris rubri, tertium oblationem legalem quartum baptismum Ioannis, quintum baptismum Christi, quo ipse à Ioanne baptizari dignatus est, sextum baptismum penitentie seu lacrymarum, septimum sanguinis seu martyrij, octauum flaminis seu spiritus. Gregorius vero Nazarenus non ponit nisi quinque genera baptismatum. Nā tria prima genera cōp[er]e h[ab]ent sub uno, quod nominat baptismum figuratum. Baptisma quoq[ue], quod Ioannes dedit, & Christus accepit, sub uno videtur generē cōprehēdisse. Primum itaque genus baptismi secundum eum vocatur figuratum, ut erat trahitus maris rubri, & lotio corporalis in aqua, secundum Moysæ legem. Secundum genus, vocatur præparatoriū, puta baptismus Ioannis, quod disponebat ad Christi baptismum, à Christo institutu. Tertiu dicitur purgatiū, quo regeneratur ex aqua, & spiritu sancto, & purgatur ab omni piaculo. Quartum vocatur supererogatiū, videlicet baptismus sanguinis. Quintū est quotidiani, videlicet lacrymarum baptismus. Scindū ergo secundum Thomā super quartū sententiārū, vnum duntaxat esse baptismus propriè dictū, quod celebratur in aqua sub determinata & certa verbis forma à Christo præfixa, de quo Matthæus ait, Euntes docete omnes gentes, baptizantes eas, in nomine patris & filii & spiritus sancti, alia vero nomē baptismi fortioriū secundum ordinē quēdam ad istud baptismū: & hoc tripliciter. Primo, inquantū aliquid fuerat signum huius baptismatis: sicq[ue] diluvium appellatur baptismus, prout nostrum baptismum præfigurauit: quantū ad spiritualis vita saluationem, ex saluatione naturalis vita humani generis facta in arca Noe. Vnde scriptum est apud Petrum Apostolum, In arca pauci, id est oīto animæ saluæ factæ sunt per aquam, quod & nos nunc similis formæ saluōs facit baptismus. Transitus quoque maris rubri baptismus afferitur, quoniam nostrum baptismus præfigurauit quoad liberationem à potestate diaboli: sicut per transitus maris liberabantur Hebrei à potestate regis Aegypti. Hinc dicit Apostolus, Omnes in Moyse bapti-

A zati sunt, in nube & in mari. Nubes autem significauit spiritum sanctum & gratiam eius: Mare vero aquam baptismi. Ablutiones etiam legis figurabant baptismum, secundum quod mundat à macula culpe, quæadmodum ablutiones illæ mundabant à immunditia corporalibus. Alter modo dicitur aliquid baptismus, quia aliquo modo causa fuit nostri baptismi, sicq[ue] baptismus Ioannis vocatur baptismus, tanquam diluvios ad eum, & baptismus Christi passius, tanquam dans efficaciam ei. Tertio aliquid nuncupatur baptismus, secundum proportionem ad eundem effectum baptismi propriè sumpti, & ita martyriū, penitentia, & spiritus sancti infusio, baptismatu appellantur. De baptismate autem spiritus, ait Saluator apostolis, Vos baptizabimini spiritu sancto, nō post multis hos dies. De baptismate insuper sanguinis, Ego (inquit) baptismu habeo baptizari. *[Quæritur, an baptismus Ioannis fuerit sacramentum, vel solum quid sacramentale? Respondendum, quod erat sacramentum, quoniam fuit signum rei sacræ, puta baptismus Christi. Quoniam enim nō contulit gratia, fuit tamē inchoatio quædam sacramentorum gratie, nouęque legis. Vnde propriè dicitur mediū inter sacramenta veteris testamēti & noui, quemadmodum dispositio ad formam media est inter priuationē & formā. Conueniebat enim cū sacra mentis legis in hoc quod erat signum duntaxat: cum sacramentis vero nouæ legis & gratiae in hoc quod erat propinquuo disponebat ad gratia, & in forma, atq[ue] materia cōuenientiam habuit cū nostro baptismo. Fiebat namq[ue] in aqua in nomine Christi. *[Quæritur ergo, sub qua forma baptizauit Ioannes? Respondendum, quod sub ista, Ego te baptizo in nomine vēturi, iuxta illud, Ioannes baptizabat populum, dicens, In eum qui vēturi es post ipsum ut crederas, hoc est in Iesum. Quoniam enim Christus tunc venit in carnē, nondum tamen venit ad prædicationē, *[Sed si baptismus Ioannis non praefuit gratia, quæritur, cur baptizauit? Respondendum, quod multas ob causas, quarū primā ipsēmet tangit Ioannes loquens de Christo, Ut manifestaretur (inquit) in Israhel, propterea veni ego in aqua baptizans, i.ad hoc vt ostenderē populo Israhel, q[uod] Christus est qui baptizat in spiritu sancto, Ex hoc enim Ioan. 1. quod Ioannes baptizauit, quod nulli prophetarum ante eum concessum est, cōcurrebat ad eū populus, sicq[ue] omnib[us] manifestare potuit Christū, cuius fuit ipse præcursor. Secundō, vt ordinē sua præcursoris in omnibus obserueret, quatenus fuit Christū præuent nascēdo & prædicādo, sic eū quoq[ue] præcederet baptizando. Tertio, vt ad Christi baptismum disponeret. Quod enim cathecuminiis nondum baptizatis cōfert instrūctio fidei, hoc cōculit credentibus baptismus Ioannis. Quartō, vt homines ad penitentium induceret. Quinto, vt ad suscipiendū Christi baptismū hoīes māsculos efficeret. Quoniam ergo baptismus Ioannis dabatur in nomine vēturi, videlicet Christi, idcirco erat quēdā ptefatio, atq[ue] professio, credendi in Christi, & opera penitentiae digna agēdi: ordinabatur quippe ad hēc. Et quia penitentia nō cōpetit pueris, ideo eis nō cōferebatur sicut nec foemini, vt aliqui dicūt, quoniam instruēdā erant per viros. Quāuis autē baptismus Ioannis nō contulit gratia sua virute, tamē ex fide & devotione fūscipietates, ex sanctitate quoq[ue] & precib[us] dantis, ptefatio gratia, sicut & sacramenta legis. *[Vt Luc. 3. dens autem Ioannes multis pharisæorum & Saducæorum venientes ad baptismum suum, dixit eis,] In populo Actu. 1. Iudeorum erant tres sc̄ētra, quæ si ceteri pteferebant, puta Esrael, qui abstractam & rigorosissimam vitam duxerunt, sed errauerunt in multis, putantes se sua iustitia sine gratia posse saluari. Pharisæi quoq[ue] qui quasi diuisi ab aliis, dicebatur quasi religiosiores & doctiores, eratq[ue] honesta fēcta eorū, de qua fē Paulus fuisse testatur. Ego, inquiens, pharisæus sum, filius pharisæorū. Item & Saducei, dicentes se natos de semine Sadoc pteficiis, qui libros Moysi recipientes, prophetas nō receptorūt, & nec angelum, nec spiritū, nec resurrectionē cōcesserunt, quæ omnia pharisæi admiserunt. His ergo dixit Ioannes, *[Progenie viperarum]* id est generatio, seu filii serpentum, videlicet peruersorum, venenatorumque patrum. *[Quis demonstrauit vobis fugere a ventura ira?]* locus iste dupliciter explanatur. Ambrosius enim super Lucam exponit, vt sit cōmendatio penitentium, hoc modo, *[Gennima]* id est progenies *[Viperarum]* patrum impiorum, non tamen impii filij, quoniam penitentes. Ad generationem itaque non ad successionem, id est ad genitores, non ad filios referenda est comparatio viperarum secundum Ambro. *[Quis demonstrauit vobis]* id est quis docuit vos iā penitentes, *[Fugere a ventura ira?]* i.e. timere extremum iudicium, & vitam corrigerem, per quod sententia damnationis vitatur? Nullus vtique, nisi misericors deus, cum sitis filii pessimorum. *[Facite ergo fructum dignum penitentia]* id est quia iam datum est vobis d[omi]n[u]s intus penitere, curate exterius opera fauillactionis idonea perpetrare, quatenus secundum mensuram peccati & delectationis illicite, si mēsura operū penitentialium & afflictionis sp̄otaneæ: iuxta illud, Quantū glorificauit se, & in delictis fuit, tantū date ei luctū & tormentū. Peccata nempe sunt vulnera animæ: medicina vero est penitentia. Certum est quod vulnera profundiora ac magis mortifera majori ac acerbiori indigent medicina. Secundū exponit secundum Chrysostomū & Bedam, vt sit exprobatio impenitentium fūcta venientium ad baptismū, vt insidentur Ioanni. His igitur loquitur, Progenies viperarum, id est venenati, fallacesque filii patrū serpētinorum, quorum venenosam prauitatem, ac simulationem se cōtamini. Quis demonstrauit vobis fugere à vētura ira, id est nullus potest vobis dare consilium, viam, seu modum euadendi diuinæ iustitiae, vltionem vobis imminentem, nisi penitentia. Et quamvis nunc occultetis hominibus vestrā malitiā, tamē in die iudicii deducetur in publicum. Vnde in sapientia scribitur, Manū tuā domine impossibile est effugere. Et Pſalmista, Cuō ibo à spiritu tuo, & quid à facie tua fugiā? Facite ergo fructum dignum penitentia, sicut ex intimo corde, cum diligenter custodia mentis, & animo timorato, ne reciduetis. Horrendum est enim incidere in manus dei viuētis. Porro q[uod] iste sit sensus, videtur ex eo quod infra habetur, quæadmodum Christo interrogante pharisæos, Baptismus Ioannis de celo erat, ex eō hominibus trahi audebant responderē de celo, scientes quod diceret ipsi. Quare ergo vos nō credidistis ei? Quod autem prior expo- *[Luc. 20. sitio aptior sit, apparet ex hoc quod in Luca fertur Christū verba ista dixisse ad turbas communiqueret,*****

Turbæ autem credebat Ioanni, propter quod pharisei dicere non audebant ex hominibus, propter E populum. Omnes enim habebant Ioannem quasi prophetam, vt euangelista differat. Probabilius er go apparet Ioannem dixisse hæc verba ad omnes communiter, quorum aliqui boni, aliqui mali fuerunt, non tamen secundum eundem sensum, nec propter finem eundem. Nec hoc mirum putetur, cum secundum Augusti, eadem scriptura habeat sensum literalem multiplicem. Bonis ergo & pœnitentibus, sed nondum perfectis sic fatur, vt eos magis humiliet, ad melioraque prouocet. Frequenter enim viri sancti dure loquuntur etiam valde bonis, propter hanc aut similem causam: malis vero sic loquitur, vt treuant atque pœnitentem. [Et ne velitis dicere intra vos] i.e. ne cogitatis inaniter gloriantur de ingenita carnalis propagationis nobilitate. [Patrem habemus Abraham] magnum patriarcham, de cuius semine sumus exorti, quasi hoc vobis ad salutem sufficiat. ¶ Iactabant etenim se Iudei de dignitate profapię, quod friuolum est, quoniam imitatores fidei itaque iustitia, patriarcharum, potius appellatur filii eorum, quam filii solum carnales, pppter quod Salvator ait Iudeis, Si filii Abrahæ estis, opera Abrahæ facite. Quod quoniam non fecerunt, audierunt à veritate, Vos ex patre diabolo estis. Vnde ad Galatas dicit Apostolus: Qui ex fide sunt, hi sunt filii Abrahæ. Merito denique non debetis de ista paternitate presumere. [Dico enim vobis quoniam potens est deus de lapidibus istis sufficere filios Abrahæ] secundum duplētum. Primò, nam deus omnipotens qui cuncta creavit, potest facilime de axis procreare homines iustos qui sint spirituales filii Abrahæ, veriores nobiliorē que filii eius, quam estis vos. Secundò, quia de gentilibus, qui propter cordis sui duriam, stoliditatem, ac idolatriam, lapides nominantur, potest misericordia dei facere homines sanctos & spirituales, qui digni sunt dici filii Abrahæ quemadmodum per Ezechielem affirmat, Auferam cor lapideum de carne vestra, & dabo vobis cor carneum: quod de Iudeis literaliter dicitur. Hanc sufficationem deus impleuit, quando ad prædicationem apostolorum obstinati sunt Iudei, & gentiles illuminati, quando deus vocavit non dilectam, dilectam: & non misericordiam consecutam, misericordiam consecutam, sicut Osseas prædictit, hoc est plebs gentilem, qua tempore fuit perfida fuit non dilecta, & deo odiosa secundum præsentem iustitiam, fecit sibi dilectam, conuertendo eam ad fidem. Tunc quoque impletum est illud Esaiae, Quia multi filii disertæ, id est gentilitatis olim reliquæ, quam eius que habet virum, hoc est, synagogæ, cuius sponsus & vir exitus deus. ¶ Secundum Chrysostomum Iudei à Ioanne dicuntur progenes viperarum, propter tres viperæ proprietates. Prima est, Cum viperæ momorderit hominem, statim ipsa currit ad aquam: quam si inuehiere non potest, moritur. Sic Iudei peccata mortifera committentes ad baptismum currebant, vt more viperarum periculum mortis evaderent. Secunda, nam sicut natura viperarum est rumpere viscera materna, & sic nasci: sic Iudei persequentes assidue sanctos prophetas, corruperunt matrem suam, videlicet synagoga Tertia, nam viperæ foris speciose & quasi pictæ videntur, intus vero replentur veneno: sic pharisei & saducæ sancti fornicatio simulabant, sed venenum malitiae portabant in corde. Deinde subditur ratio cur efficaciter pœnitere oporteat, [Iam enim securis ad radicem arboris posita est] id est de proximo imminet vobis interitus mortis atque aeternæ damnationis, nisi pœnitentiam dignam egeritis, sicut arbori propinquæ infiat ruina, quando securis applicatur radici, vt arborem amputet, funditusque auellat. Loquitur autem metaphorice, vt per securum intelligatur rigor, seu vltio diuinæ iustitiae, qua & frequenter tollit & damnat impenitentem repente, ac improuice, iuxta illud Ecclesiastici, Non tardes conuerti ad dominum, subito enim veniet ira illius, & in die vindictæ disperdet te. Arbor vero est genus humanum, seu homo quisunque: radix vero est firmitas vel subtilitas vita præfentis. Securis ergo, i.rigor diuinæ equitatæ ad radicem arboris, id est ad subsistens vita hominis posita est, vt peccatorem tollat & puniat, quoniam deus parus est impium extirpare, prout in Ecclesiastico habetur: In peccatores respicit ira illius. Vt in libris Machabæorum legitur, A verbis peccatoris ne timueritis, quoniam gloria eius stercus & vermis, hodie extollitur, & cras non inuenitur. Hinc etiæ per Ecclesiasten inducitur, Non sit zonu impio, nec prolongentur dies eius, sed quasi umbra prætereant. Potest quoque per securum intelligi transitus vita præfentis, quæ quanto prolongatur, tanto amplius breuiatur. Vnde Ezechias, Præcisæ est, inquit, velut à texente vita mea, dum adhuc ordiner succidit me. Vt, securis, hoc est, comminatio sacræ scripture, ad radicem arboris, hoc est, ad intellectum hominis, posita est, vt eum hortetur, ac terreat. Deus nanque in scripturis comminatur hominibus vt corrigan semetipso: propter quod Hieremias protestatur, Nunquid non verba mea sunt quasi ignis, & quasi malleus conterens petram? [Omnia ergo arbor] hoc est, quilibet homo adulter & compos rationis, [Qui non facit fructum bonum], id est actum meritiorum interiorum vel exteriorum, imò utrumque si adsit facultas & tempus debitus, [Exciderit], hoc est, ab electis separabitur: [Et in ignem (Infernalem) mittetur]. talis enim non implet præcepta affirmativa. Nec sufficit declinare à malo, sed oportet insuper bene facere. Omisso ergo interdum est peccatum mortale. Hinc seruus inutilis iubet miti in tenebras exteriores. Et Christus dicit, Omne palmitem in me non ferentem fructum, tollet eum pater. Ex preinductis pascit veritas iustitiae in Ioanne, qui sine personarum acceptione peccatores dure redarguit, neminem palpans, nullique blandiens. Cöfèquenter Ioannes ostendit insufficientiam sui baptismi, & propriæ personæ cöditionem, cuius ratio est vt tangitur in Luca, quoniam omnes opinabantur Ioannem esse Christum. [Ego quidem baptizo vos in aqua], id est exterior lauo vos, aquam super vos fundens, non interior purgo peccata tollens, aut gratiam conferens. Baptizo ergo, & corpora vestra in aqua lauo, [In pœnitentiam], hoc est, ad hoc vt ad pœnitendum vos inducam, non vt peccata dimittam. [Qui autem post me venturus est] in publicum, id est Christus, qui cito post hæc manifestabit seipsum, prædicando, miracula faciendo, atque per suos discipulos baptizando, [Fortior].

Matth.11.

Eccl.16.

Chrysost.

Math.7.

Hiere.23.

Ioan.13.

A id est maior & dignior[me est] secundum utramque suam naturam: quia vt deus est infinita potentia, dignitas ac perfectionis, secundum humanitatem quoque assumptam, data est sibi omnis potestas in celo & in terra. Pater enim diligit filium, & omnia dedit in manus eius: imò Christus vt homo exceptit perfectionem, dignitatem & gratiam omnium creaturarum simul sumptarum, propter immediatam & hypostaticam, seu personalem uniuersum sue humanitatis cum verbo. [Cuius non sum dignus calciamenta portare], hoc est, intantum excedit me, quod non sum dignus ei in minimo ministerare. De Christo legitur, quod cœpit facere & docere: cum ergo discipulos suos ad prædicandum miserit sine calciamentis, credibile est quod ipse calciamens vñs non sit. Quod ergo ait Ioannes de Christo, cuius non sum dignus calciamenta portare, intelligendum est secundum communem modum loquendi, quo aliquis volens se multum humiliare sub aliquo, dicit se non esse dignum gerere calcios eius: per quod Ioannes declarat se incopabilius Christi minorē. O quanta humilitas in corde Baptista. Merito vtiq; à Christo excellentissimè laudari sublimari; meruit, qui se tantu sub illo delectit, quauis nec plene humiliare potuerit per comparationem ad Christum: qui tamē de Ioanne testatur, Inter natos mulierū, non surrexit maior Ioanne Baptista. ¶ Sed queritur, cum secundum doctores quosdam, homo de condigno possit mereri vitam æternam, quomodo Ioannes dignus non fuit Christo in minimo ministerare, seu eius calciamenta portare? Deniq; si dignus fuit, & meruit Christi bapizare, quomodo dignus non fuit ei in minimo deseruire? Respondendum, qd aliquis dicitur dignus per coparationem ad Christum duplētum. Primò, simpliciter: secundum modum humanæ possibilis & conditionis. Primò modo nemo dignus fuit vel est Christo appropinquare aut ministerare, propter infinitum excessum sue perfectionis præ omnibus: tamē secundò modo est aliquis dignus ei ferire, imò & corpus & sanguinem eius confecrare, ac manducare, præsternit cum dicat Apostolus. Quicunque manducaverit panem hunc, vel bibet calicem domini indignè, erit enim corporis & sanguinis domini. [Ipse vos] hoc est vosipos, vel alios per vos designatos, & vobis in specie similes [Baptizabit] per suos ministros, ita quod ipse erit principalis baptizator, mundans interiori: ministri vero ipsius erunt baptizatores instrumentales, Christus qui per seipsum non baptizauit, vt dicit Ioannes. [In spiritu sancto] hoc est, virtute & gratia spiritus sancti, videlicet, gratia spiritus sancti infundendo, & virtus diluendo, [Est ignis] & si dixisset, in spiritu sancto & aqua, conponere videatur Saluatori dicenti, Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, &c. Quid ergo per ignem intelligitur? puto quod charitas feruor, de quo Christus dicit, Ignem veni mittere in terram, & quid volo nisi vt accendatur? Christi nanque baptimus ordinatur ad diuinæ charitatis perfectionem atq; feruorem, propter quod lex euangelica appellatur lex amoris & gratiae. Baptizabit ergo vos in spiritu sancto & igni, id est baptizando charitatem in vobis accendit, inducendo vos in memoriam beneficiorū fuorū. Hieronymus per spiritū sanctum & ignem, idem intelligit, eo quod spiritus sanctus sit ignis: iuxta illud Apostoli ad Hebreos, Deus noster ignis consumens est, sicutque coitinctio, & tenet expostivè. Chrysostomus & Beda per ignem intelligent, ribulationis atque tentationis feruorem, quo Christi fideles purgantur, nam omnes qui volunt pie vivere in Christo, persecutionem patientur. Lyra per ignem intelligit sensibile signum, in quo spiritus sanctus frequenter in primitiva Ecclesia dabatur baptizatis, quemadmodum & apostolis in die pentecostes in igne linguis legitur datus. Alij per ignem intelligent purgatorijs pœnam, in quo Actu.2. post vitam præsentem lauantur atque purgantur qui cum reatu decedunt. [Cuius ventilabrum in manu sua] Ventilabrum est instrumentum quo blada purgantur, separando ea à paleis, per quod intelligitur iustum iudicium Christi, quo eleciti à reprobis segregantur. Area autem vocatur ecclesia, in qua boni ac mali commixti sunt, sicut in area triticum paleaque simul ponuntur. Triticum vero elecitos significat, horreum vero regnum celeste, palea reprobos. Est igitur sensus, [Cuius] videlicet Christi, [Ventilabrum], id est iustum iudicium, iudicariā que potestas est, [In manu] id est in potestate sua. Pater enim omne iudicium dedit filio, & potestatem dedit ei iudicium facere, quia filius hominis est, & [Pernundabit] id est perfecte purgabit. [Aream suam] id est ecclesiam militante in die iudicij, quando se Ioan.5. parabit agnos ab hædis. Nūc enim peruersi cū bonis miscentur, sed tūc loco & premio separabūtur. Quotidie quoque purgat deus aream suam dupliciter. Primò, impios de hac vita tollendo, ne inficiant simplices. Secundò, electos multipliciter castigando, spiritualiter circumsindendo, ad futuram beatitudinem disponendo per tribulationes diueras, quemadmodum in Sapientia scribitur, Tanquam aurum in fornae probauit illos, & quasi holocausti hostiam accepit eos, Reprobos vero dimitti fecundum desideria cordis eorum, vt erant in adiunctionibus suis, super quos non est virga dei, vt in Iob legitur. [Et congregabit triticum suum in horreum suum] id est electos in regnum supernum, quando daturus est eis, Venire benedicti patris mei, percipere regnum vobis ab origine mundi paratum. [Tales autem] i.e. in fructuoso, letes & reprobos, de quibus in psalmo, Non sic impii, non sic, sed tāquā puluis quem prouicit ventus à facie terræ. [Comburet], id est puniet, non consumet, [Igni inextinguibili] id est flamna & pœna infernali nunquam cessante. Per quod damnatur error dicentium peinas inferni tandem post longa spacia terminari. Vnde in Ezechiele testatur ad impios, Conflabo & congregabo vos, vt succedam vos in igne furoris mei, & conflabimini in medio eius, sicut conflatur argentum in medio ignis. Vnde Psalmographus, Cadent inquit, super eos carbones, in ignem defices eos, in miseria non subsistent. Et Ioannes in Apocalypsi, Pars illorum erit in stagno ardenti & sulphure, & fulmus tormentorum ascendet in secula seculorum. O vitam verba ista terrificat anima sapienter saperet, & aure cordis ea perciperet, vtiq; nil carnale aut transitorium eam delectaret, sed cum sancto Iob dicaret, Semper quasi tumetes super me fluctus timui deū. ¶ Sed cū de impiis dicatur, Ad nimū calorem transcant ab aquis niuium, cur de solo igne nūc fit mentio? Dicendum quid nomine ignis qua-

Lucas 4:
Marci.1:

F

G

H

B id est secundum utramque suam naturam: quia vt deus est infinita potentia, dignitas ac perfectionis, secundum humanitatem quoque assumptam, data est sibi omnis potestas in celo & in terra. Pater enim diligit filium, & omnia dedit in manus eius: imò Christus vt homo exceptit perfectionem, dignitatem & gratiam omnium creaturarum simul sumptarum, propter immediatam & hypostaticam, seu personalem uniuersum sue humanitatis cum verbo. [Cuius non sum dignus calciamenta portare], hoc est, intantum excedit me, quod non sum dignus ei in minimo ministerare. De Christo legitur, quod cœpit facere & docere: cum ergo discipulos suos ad prædicandum miserit sine calciamentis, credibile est quod ipse calciamens vñs non sit. Quod ergo ait Ioannes de Christo, cuius non sum dignus calciamenta portare, intelligendum est secundum communem modum loquendi, quo aliquis volens se multum humiliare sub aliquo, dicit se non esse dignum gerere calcios eius: per quod Ioannes declarat se incopabilius Christi minorē. O quanta humilitas in corde Baptista. Merito vtiq; à Christo excellentissimè laudari sublimari; meruit, qui se tantu sub illo delectit, quauis nec plene humiliare potuerit per comparationem ad Christum: qui tamē de Ioanne testatur, Inter natos mulierū, non surrexit maior Ioanne Baptista. ¶ Sed queritur, cum secundum doctores quosdam, homo de condigno possit mereri vitam æternam, quomodo Ioannes dignus non fuit Christo in minimo ministerare, seu eius calciamenta portare? Deniq; si dignus fuit, & meruit Christi bapizare, quomodo dignus non fuit ei in minimo deseruire? Respondendum, qd aliquis dicitur dignus per coparationem ad Christum duplētum. Primò, simpliciter: secundum modum humanæ possibilis & conditionis. Primò modo nemo dignus fuit vel est Christo appropinquare aut ministerare, propter infinitum excessum sue perfectionis præ omnibus: tamē secundò modo est aliquis dignus ei ferire, imò & corpus & sanguinem eius confecrare, ac manducare, præsternit cum dicat Apostolus. Quicunque manducaverit panem hunc, vel bibit calicem domini indignè, erit enim corporis & sanguinis domini. [Ipse vos] hoc est vosipos, vel alios per vos designatos, & vobis in specie similes [Baptizabit] per suos ministros, ita quod ipse erit principalis baptizator, mundans interiori: ministri vero ipsius erunt baptizatores instrumentales, Christus qui per seipsum non baptizauit, vt dicit Ioannes. [In spiritu sancto] hoc est, virtute & gratia spiritus sancti, videlicet, gratia spiritus sancti infundendo, & virtus diluendo, [Est ignis] & si dixisset, in spiritu sancto & aqua, conponere videatur Saluatori dicenti, Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, &c. Quid ergo per ignem intelligitur? puto quod charitas feruor, de quo Christus dicit, Ignem veni mittere in terram, & quid volo nisi vt accendatur? Christi nanque baptimus ordinatur ad diuinæ charitatis perfectionem atq; feruorem, propter quod lex euangelica appellatur lex amoris & gratiae. Baptizabit ergo vos in spiritu sancto & igni, id est baptizando charitatem in vobis accendit, inducendo vos in memoriam beneficiorū fuorū. Hieronymus per spiritū sanctum & ignem, idem intelligit, eo quod spiritus sanctus sit ignis: iuxta illud Apostoli ad Hebreos, Deus noster ignis consumens est, sicutque coitinctio, & tenet expostivè. Chrysostomus & Beda per ignem intelligent, ribulationis atque tentationis feruorem, quo Christi fideles purgantur, nam omnes qui volunt pie vivere in Christo, persecutionem patientur. Lyra per ignem intelligit sensibile signum, in quo spiritus sanctus frequenter in primitiva Ecclesia dabatur baptizatis, quemadmodum & apostolis in die pentecostes in igne linguis legitur datus. Alij per ignem intelligent purgatorijs pœnam, in quo Actu.2. post vitam præsentem lauantur atque purgantur qui cum reatu decedunt. [Cuius ventilabrum in manu sua] Ventilabrum est instrumentum quo blada purgantur, separando ea à paleis, per quod intelligitur iustum iudicium Christi, quo eleciti à reprobis segregantur. Area autem vocatur ecclesia, in qua boni ac mali commixti sunt, sicut in area triticum paleaque simul ponuntur. Triticum vero elecitos significat, horreum vero regnum celeste, palea reprobos. Est igitur sensus, [Cuius] videlicet Christi, [Ventilabrum], id est iustum iudicium, iudicariā que potestas est, [In manu] id est in potestate sua. Pater enim omne iudicium dedit filio, & potestatem dedit ei iudicium facere, quia filius hominis est, & [Pernundabit] id est perfecte purgabit. [Aream suam] id est ecclesiam militante in die iudicij, quando se Ioan.5. parabit agnos ab hædis. Nūc enim peruersi cū bonis miscentur, sed tūc loco & premio separabūtur. Quotidie quoque purgat deus aream suam dupliciter. Primò, impios de hac vita tollendo, ne inficiant simplices. Secundò, electos multipliciter castigando, spiritualiter circumsindendo, ad futuram beatitudinem disponendo per tribulationes diueras, quemadmodum in Sapientia scribitur, Tanquam aurum in fornae probauit illos, & quasi holocausti hostiam accepit eos, Reprobos vero dimitti fecundum desideria cordis eorum, vt erant in adiunctionibus suis, super quos non est virga dei, vt in Iob legitur. [Et congregabit triticum suum in horreum suum] id est electos in regnum supernum, quando daturus est eis, Venire benedicti patris mei, percipere regnum vobis ab origine mundi paratum. [Tales autem] i.e. in fructuoso, letes & reprobos, de quibus in psalmo, Non sic impii, non sic, sed tāquā puluis quem prouicit ventus à facie terræ. [Comburet], id est puniet, non consumet, [Igni inextinguibili] id est flamna & pœna infernali nunquam cessante. Per quod damnatur error dicentium peinas inferni tandem post longa spacia terminari. Vnde in Ezechiele testatur ad impios, Conflabo & congregabo vos, vt succedam vos in igne furoris mei, & conflabimini in medio eius, sicut conflatur argentum in medio ignis. Vnde Psalmographus, Cadent inquit, super eos carbones, in ignem defices eos, in miseria non subsistent. Et Ioannes in Apocalypsi, Pars illorum erit in stagno ardenti & sulphure, & fulmus tormentorum ascendet in secula seculorum. O vitam verba ista terrificat anima sapienter saperet, & aure cordis ea perciperet, vtiq; nil carnale aut transitorium eam delectaret, sed cum sancto Iob dicaret, Semper quasi tumetes super me fluctus timui deū. ¶ Sed cū de impiis dicatur, Ad nimū calorem transcant ab aquis niuium, cur de solo igne nūc fit mentio? Dicendum quid nomine ignis qua-

b ij

- Esaie.82. liber gravis afflictio designatrix: vel de igne solum fit mentio, tanquam principali tormento. [Tunc] E videlicet Ioanne prædicante, ac baptizante [*Ponit Iesu a Galilea,*] puta à ciuitate Nazareth, in qua ipse hucusque iuuenis habitauit cum virgine, sponsus cum sponsa, creator cum creatura, Christus saluator cum Maria præelecta incomparabiliter benedicta, cum qua deus tantò tempore in terris conuersari, ad memor elegit, quia delicitas eius esse cum illa. [*In Iordanem*] id est ad loca iuxta Iordanis fluenter, [*Ad Iordanem (Baptismum) ut baptizaretur ab eo*] in Iordanis. ¶ Cur agnus sine macula, cur deus & homo inter populares aduenit, vestimenta depositis, & vt baptizaretur manibus serui se nudum supposuit? Ostupendum, ac metuendum, pariterque amandum spectaculum: quid mirum si expectauit Ioannes oculis corporalibus hoc cernens, cum & nos sola consideratione intellectualis oculi contremiscimus? Cur ergo hoc factum sit, itatim dicetur, [*Ioanne autem*] ex humilitate [*Prohibebat eum*] non per modum imperii, cum hoc sit superioris, sed per modum humillime abnegationis, sciens se indignum ad baptizandum filium dei, quemadmodum etiam Petrus ait ad Iesum, Non lauabis mihi pedes in æternum. Considerans namque Ioannes suam paruitatem, & Christi maiestatem, incredibiliter mirabatur de tanta dignatione & humiliatione dei incarnati. Prohibebat itaque eum publice coram populo dicens, [*Ego a te debeo*, id est indigeo & debito condescientia teneo, [*Baptizari*] baptismo tuo, euangelica legis sacramento, vel faltem interiori baptismo: quod & factum est, iuxta arc Chrysostomus, quod Christus postea baptizauit Ioannem. ¶ Debuit autem Ioannes baptizari a Christo, propter veniam remissionis, propter gratiam incrementum, propter propriæ doctrinæ approbationem, quatenus ipse faceret ad quod alios hortabatur, Admonuit enim alios vt Christi baptismum susciperent: Apostolos quoque baptizatos esse a Christo probabile est. [Et tu venisti ad me?] seruum tuum, quasi dicat, Hoc omnino mirabile est, mysteriumque ignoro. [Respondens autem Iesu (Ioanni) dixit ei, Sime,] id est ab hac tua prohibitione cessa, & dimite me baptizari [*Modo*], nunc, cum tempus est humiliacionis [*sic enim*] videlicet, vt ego baptizet a te, tuique baptizes me, [*Decet nos*] ambo, & me specialiter [*Implore omnem infitiam*], id est omnem perfectionem, virtutem, & maxime humilitatem. Hæc est præcipua ratio baptismationis Christi, vt omnem impleret iustitiam. Sumitur vero iustitia hoc loco communiter, prout omnem virtutem includit. ¶ Iustum itaque fuit Christum baptizari. Primo, quoniam in hoc natus est, & ad hoc venit in mundum, vt humanam operaret salutem. Quemadmodum ergo occisus est, vt nos à morte eriperet: sic baptizatus est, vt suo baptismo animas nostras purgaret, tactusque sui sanctissimi corporis, aqua vim regeneratiuam praefaret. Tertio, vt baptismum Ioannis approbare. Quartò, vt nobis perfectæ humilitatis formam ostenderet. Quinto, vt primo faceret quod statim edocuit: docuit enim Christus alios vt baptizarentur. [Tunc dimisit eum Ioannes,] id est ratione tanti mysterii cognita, dimisit Christum suis se subdere manibus, præparans se ad baptizandum dominum vniuersorum. [*Baptizatus autem Iesu*, confessus ascendit de aqua,] id est Iordanem exiuit, stans in ripa vel prope. [Et ecce aperti sunt ei cali,] non per diuisionem celestium corporum, quæ incorruptibilia sunt, sed per effectum quandam celestem calitus apparentem.
- Cum enim pater & spiritus sanctus in celo habitere & eli dicuntur, tunc caeli afferuntur aperiiri, quādo per subiectam creaturam apparent hominibus: iuxta quem modum orat Psalmista, Domine inclina celos tuos & descendere. Efas quoque, Vitnam (inquit) disrumperes caelos, & descenderes. Propter quod dicit Hieronymus, Aperti sunt caeli, non reparatione elementorum nomine autem elementorum intelligit etiam orbites celestes. Et Chrysostomus, Non rupta est creatura celestis. Veruntamen aduentum, quod lux quædam copiosa desuper fusa descendit, & circa Christum apparuit, propter quam videbatur quædam scissio rure aperto esse in celo, quemadmodum tempore magna fulgurationis. Vnde Ezechiel, cum visione Dei describeret, caelos, affirmat apertos fusiles. Similiter Stephanus de apertione celorum loquitur. Sic ergo aperti sunt ei (videlicet, Christo), id est ad manifestandam gloriam eius, caeli omnes. [*Et vidit*] visione corporali ipse Christus fuit Ioannes. Ut terque enim eorum vidit quod subditur, [*Spiritu dei*,] id est spiritum sanctum [*Defendentem sicut columbam*] id est in forma columbae, [*Et venientem super se*,] id est sedentem super caput Christi, vt supra apostolos fedit in igne linguis. Vnde Ioannes Baptista ait, Vidi spiritum descendente de celo quasi columbam, & mansit super eum. Hanc columbam angelus ex materia elementari formauit H vt dicitur, eamque mouit, sed ipsa spiritum sanctum representauit, quæ ministerio suo peracto, in præiacentem est reuersa materiam. [*Et ecce vox de celo intonuit*] dicens. Vox ista ab angelo formata est in persona dei patris, qui dicitur apparuisse in voce, non quia visus est, sed quia auditus. [*Hic est filius meus*] naturalis, coaternus, & vnicus, non adoptivus. [*Dilectus*,] quem secundum quod Deus est tantum diligo sicut meipsum, videlicet, superæstant, dulcissimo, penitusque infinito amore. Secundum vero humanitatem eius assumptam, verbo vnitam, diligo eum amplius quam totum vniuersum: quoniam maius bonum contulit ei soli, quam omnibus aliis limul, videlicet, personam vniuem cum verbo, & gratiam sine mensura. [*In quo mihi complacui*,] id est de seipso & eius perfectione in meipso complacentia delectationemque habeo, tanquam qui tales filium genui, tam speciosum, sanctum, & mihi omnino simillimum. Si enim letat deus in operibus suis, & si beneplacatum est domino in populo suo, quantò magis in filio suo vniigenito delectatur & complacet, in quo nil dissimilitudinis, nil cœtrarieratis, nil malum inuenitur. Denique secundum diuinitatē Christi cōplacet sibi pater in Christo, complacēta infinita: secundum humanitatem vero assumptā, habet in eo complacentiam singularē, tanquam in filio obediētissimo. Vnde & ita potest exponi. In quo mihi cōplaciuit, Ioannis.7. id est in quo volūtas mea implebitur, quantū ad reparacionē generis humani: propter quod Christus testatur Quæ placa sunt ei facio semper. ¶ Circa præhabita queritur, an baptizati baptismo Ioannis

- A erant rebaptizandi baptismate Christi. ¶ De hoc duplex opinio fuit: una dicentium, quod baptismus Ioannis, quia preparatorius fuit ad Christum, idcirco si baptismū illū suscipiens, retulit eum ad Christum, constitudo spem suam in gratia eius, non indiguit denuo baptizari. Hæc est opinio Magistri lib. iiiij. Thomas vero & alii multi dicunt, quod quia sacramenta nouæ legis gratia cōferunt ex opere operato, idcirco quod baptismus Christi fuit de necessitate salutis, non sufficit baptismū Ioannis, cū relatio ne prædicta sed baptizati baptismo Ioannis, baptizati erat baptismate Christi, sicut & Paulus in Acti bus apostolorum fecisse narratur. Et ista opinio roboratur verbis Augustini, qui dicit super Ioannem, Baptizauit Ioannes, & baptizatum non est: Baptizauit Iudas, & baptizatum est. ¶ Insuper queritur, cur spiritus sanctus in forma columbae apparuit in baptismo? Dicendum, q̄ per columbam innocentia, puritas, atque simplicitas designantur: quæ omnia ad bonitatem pertinent, quæ spiritui sancto appropriatur. Conuenienter ergo in specie columbae ostensus est. Secundò, ad designandum quod in Christo vera innocentia, summa puritas, & circunspecta simplicitas fuit. Tertio, ad denotandum quod per baptismum homo ad originem innocentiam, puritatem ac simplicitatem reuerterit, dum ab omnī labore peccati mundatur, & omni virtute infusa subito decoratur. ¶ Quæritur, cur spiritus sanctus descendit super Christum baptizatum. Respondendum, q̄ primò quatenus Joannes plenus intrueretur de Christo & efficacia sui baptismatis: propter quod ait, Ego nesciebam eum, hic est qui misit me baptizare in aqua, ille mihi dixit, super quem videris spiritum descendenter, hic est qui baptizat in spiritu sancto. Etio Secundò, vt Ioannes dignitatem & gloriam Christi populo nuntiaret, sicut & fecit: iuxta illud, Testimonium perhibuit Ioannes, dicens, quia, vidi spiritum descendenter, & mansit super eum. rursumque, Ego (inquit) vidi & testimonium perhibui, quia hic est filius dei. Tertio, ad demonstrandum plenitudinem gratiae Christi, cuius gratia in baptismo aucta non est. Quartò, propter mysterium, scilicet ad insinuandum, quod baptizatis Christi baptismo spiritus sanctus infunditur, regnumq; cælestē aperitur: ideo enim & celi aperti sunt, tunc quoq; trinitas super beneficia monstrata est, in cuius nomine christi baptisimus confertur, que vsque ad illud tempus nulli præcedentium patriarcharum aut propheticarum ita aperte atque distincte reuelata est, sicut Ioanni, in quo eius excellentia declaratur. Tunc e- Ioan.2. nim pater apparuit in voce, quæ formata fuit in aere, ad insinuandum, q̄ dicendo genuit unicum filium suum, qui est verbum ore patris æternalem intellectuæterq; prolatus: iuxta illud Eccl. Ego ex ore altissimi mi prodidi, primogenita ante omnem creaturam. Filius vero apparuit in humanitate assumpta. Spiritus sanctus in columba, non vtique sicut assumpta, sed velut in signo representatiuo. Postrem quæritur, an solus Ioannes viderit columbam super Christum descendenter, an etiam ipse audierit solus vocē patris, præsupposito, q̄ Christus vidit & audiuit illam & istam. De hoc nil legi, sed appetit quod sicaliter non indigisset testari populo, quemadmodum viderit spiritū sanctum in Christum descendere. Eccles.14.
- C ¶ Elucidatio cap. IIII. [Tunc dixisti eis Iesu in desertum a spiritu] Articulus. vii.
-
- Stensa vera diuinitate, humanitatēque Christi, consequenter tendit Euangelista ad describendam conuersationem ipsius, cuius tota actio nostra instrucción est. [Tunc] videlicet mox vt baptizatus est [*Duximus eis*] rationali suggestione atque interna inspiratione [*Iesus in desertum a spiritu*] sancto, qui animam Christi in duxit ad hoc vt ingredieretur desertum; propter rationabiles causas. Christus quippe vt homo plenissimus fuit septē donis spiritus sancti, quemadmodum in Elia legitur, Requiescat super eum spiritus domini, &c. ¶ Sic autē virtutes morales efficiunt hominē prompte mobilem à ratione, vt eius sequatur iudicium: sic dona spiritus sancti redditum eum faciliter mobilem à spiritu sancto. Idcirco Christus homo à spiritu sancto directus, ductus & motus est, vt introiret desertum. Vnde Lucas dicit, quod agebatur a spiritu in desertum. Qui autē spiritu dei aguntur, hi sunt filii dei. Quod enim hoc loco per spiritum defingatur spiritus sanctus, patet ex duob; Primo, quoniam in Luca dictum est, Iesus plenus spiritu sancto regressus est à Iordanis, mox subditur, Et agebatur a spiritu in desertu. Secundò, quia hoc loco dictum est, in desertum a spiritu, subiungitur, [*vt tentaretur a diabolo*.] per quod notatur distinctione inter spiritum & diabolum. Potest quoque per spiritū quo ductus est Iesus intelligi spiritus eius rationalis creatus, videlicet anima, de quo ait, Spiritus quidem própterus est, caro autē infirma: ad denotandum quod propria atque sponte ea voluntate, & ex rationis iudicio, non coacte, desertus ingressus sit. ¶ Dicunt aliqui, quod desertū de quo iam sermo, sit illud quod est inter Hierusalē & Hiericho. ¶ Oportet ad uertere, quod multiplex est spiritus, scilicet increatus, qui est incircumscripitus, uaelicet deus: & creatus, ac circumscripitus. Spiritus quoque creatus, alius est rationalis, alius irrationalis, de quo Salomon, Quis scit, si spiritus filiorum hominum ascendet, & spiritus iumentorum descendat? Spiritus autem rationalis creatus, alius est coniunctus, vt anima rationalis: alius separatus. & iste est duplex: alter e- Ibidem. nim est ad deum inauertibiliter conuersus, vt angelus: alius à deo inconuertibiliter aueritus, vt dēmō. Denique ratio subditur in desertum ductus est Iesus, vt tentaretur a diabolo. Ista est vna causa non tamen tota, nec sola, neque præcipua. Potebat nanque & extra illud tetari, sicut & in pinnaculo templi tentatus est. Sunt ergo & aliae causa potiores. Prima, vt solitariam vitam commendaret, atque eremitice, ac anachoritice conuersationis exemplum præberet. Secunda, vt pro nostris peccatis in éremo poenitentiam, id est opera satisfactoria ageret. Tertia, vt formam vitandi laudem hominum de monstraret. Mox enim vt à Ioanne tam magnifice commendatus est populo, secessit in eremum, b iiiij

Et nos ergo laudati, quæramus abscondi, amantes nesciri. Voluit quoq; Christus tentari, vt nos ad t' E tationes perferendas animaret, vt gratia tritiphandi nobis mereretur, vt formæ vincendi ostenderet, vt tentator virtutæ debilitaret, nosque a tētationibus liberaret. Aliam ratione tangit Apostolus ad Hebreos, Debut (inquit) per omnia fratribus similari, ut misericors fieret & fidelis pontifex ad dei. In quo enim passus est ipse & tētatus, potens est eis qui tentant auxiliari. [Et cum ieiunasset quadragesima diebus (artificialibus) & quadraginta noctibus] non vtiq; eo modo sicut nos ieiunamus, qui quotidianæ se mel reficiunt, & tamen ieiunare censemur: sed tantò tempore nullum corporeum cibū sumpsit, nec potum: vt in Luca habetur, Nihil manducavit in illis diebus. [Postea esurit] non necessitate nature, sed diuina dispensatione ac, propria voluntate. ¶ Quāuis enim omnino supernaturale sit hominem tot diebus nil edere, sicut in Moysi & Helia, tamē in Christo mirabilius fuit, quod postea esurit, quām q; interim nihil comedit: quia (vt ait Aug. in epistola ad Diocletianum) Tanta extitit beatitudine animæ Christi, quod ex redundantia eius poterat corpus Christi ab omni passione & lassione præferuari: & præferuatum fuisset, nisi deo dispensante redundantia illa fuisset sufficiens ad resurrectionem. Nō ergo indiguit cibo, nisi ex voluntate, qua voluit redundantia beatitudinis animæ sua in corpus suspensi. Esurit quoque, vt sua fame mereretur nobis gratia magna, & animæ saturitatē. Quicquid enim fecit aut pertulit vt viator, nobis meritoriu fuit. Item, vt afflupta humanitatis veritatem officeret. Rursus vt dæmoni darer occasionē tētandi. In veteri testamento legitur Moses & Helias tot ieiunasse diebus, de quorum esurie nihil subiugitur. Certū est tamē, quod postea esurierū. ¶ Queritur quare Saluator nō ieiunauit diutius, quām Moses & Helias. Dicendum, ne eius diuinitas paterer diabolo, & etiā propter mysticā rationē, eo q; quadragenarius numerus cōueniat pœnitētia. Cōstat namē ex denario quater duōto, sicq; significat castigationē hominis ex quatuor elementis cōposito cū observatione decalogi secundum quatuor euāgeliorum doctrinam. Et iterum, Quoniam tot diebus ieiunando offerimus deo decimas anni sive dierum, cui & aliarū rerum decimas offerre iubemur secundum Gregorium. [Et accēdens tentator, dixit ei.] Ille tentator & dæmon fertur fuisse Lucifer, quod Magister sententiarum sentire videtur: Hilarius quoq; testatur, quod fuerit dæmonius princeps. Accedit autem ad Christi in forma visibili & humana, & forte in forma hominis religiosi, vt simulata sanctitatem circundatus, citius falleret. ¶ Porrò tentare propriæ sumptū, est experientiā explorare de re ignorata, vel dubia. Dæmon ergo dubitauit de Iesu Nazareno, an esset Christus, idcirco optauit certificari de hoc, habuit namque pro vtraque parte rationes sibi quodammodo insolubiles. Dicit autē Chrysostomus, quod audiuit angelos, Gloria in excelsis deo, cantantes. Angelum quoque euangelizantem pastoribus, quia natus est vobis hodie Saluator, videt & Magos venientes, & puerum adorantes. veiba etiam Symeonis & Annae audiuuit, testimoniumque Ioannis, ex quibus conficiebat Iesum esse Christum: præsertim quia ex yaticino Danielis de numero hebdomadari cognovit tempus aduentus Christi impletum. Ex prophetis insuper Esaias & Hieremias, quorū vnu ait, Vocabitur nomen eius, admirabilis, consiliarius, deus fortis, &c. Alius verò, Hoc est nomen quod vocabunt eum dominus iustus noster, loco cuius in Hebreo habetur, nomen domini Tetragrammaton, quod soli verò cōuenit deo. Ex his (inquam) & aliis prophetarum scripturis, sciebat quod Christus esset deus & homo in una hypostasi, seu persona, ex quibus omnibus simili pensatis, vehementer opinatus est quod Iesu esset Christus mundi salvator. Sed ex alia parte, videntis eum inter populares baptizatum, & fame conseruum, dubitauit quomodo talis posset esse deus & homo seu Christus. Hinc ergo dicit ad eum, [si filius Dei] vniuersitus, de quo locuti sunt prophetæ [Es, dicit], id est propria autoritate iube, & dicendo efficie, [vt lapides ifi] qui coram te facient. [Panes fiant.] Cogitauit autem diabolus versipellis, si sine meo subsidio poterit propria potestate subiēt rerum naturas mutare, sciens quod sit vniuersorum creator, de quo legitur, Ipse dixit, & facta sunt. Si autem non poterit, scio quod homo purus consistat. Tentauit autem de lapidum mutatione in panes, eo quod esset fame laborans, & per consequens magis inclinatus ad tale miraculum. Sed non est sapientia, nec est scientia, neque confituum contra dominum. Sapientia enim in omnibus sapienter agit. Quid ergo respondit fons sapientia, verbum dei in excelsis, sequitur. [Qui respondens dixit ei, scriptum est, non in solo psalmi] id est corporeo cibo [Vivit homo], secundum vtramque partem suam, videlicet corpus & animam, [sed in omni verbo] sacræ scripture, [Quod procedit de ore dei] id est ab intellectu diuino inspiratur, & per angelos reuelatus hominibus sanctis. Quemadmodum enim corpus sustentat & conservatur in vita natura per panem materiale: sic anima conferatur ac roboretur in vita gratiae per verbum dei, seu sacram scripturam quemadmodum ait Saluator, Qui audit verbum meum, & credit ei qui misit me, habet vitam æternam. Et alibi, Beati qui audiunt verbum dei, & custodiunt illud. Itaque verbum dei intellectum illuminat, ad fidem inducit, opera dirigit, errores excludit: propter quod ait Psalmista, Lucerna, pedibus meis verbum tuum, & lumen femoris meis. Spem roborat, iuxta illud, Memori esto verbi tui seruo tuo in quo mihi spem dedisti. Charitatem accendit iuxta illud, Ignitum eloquium tuum vehementer. Animam consolatur, à voluptate avertit, timorem inducit, & breuiter sicut ait Apostolus, Omnis scriptura diuinitus inspirata, vtilis est ad docendum, ad argendum, ad erudiendum in iustitia, vt perfectus sit homo ad omnem opus bonum. Quemadmodum ergo merito desperatur vita naturalis eius, qui corporalem cibum non sumit, vel sumptu no[n] retinet: sic rationabiliter desperatur spiritualis vita illius, qui verbū dici non audit atque custodi. Qui enim ex deo est, verbum dei audit. Ait autē Ambrosius, Cum diabolus sic exploret vt tentet, & sic tētetur ut explore, Christus eū sic fallit, vt vincat: & sic vincit, vt fallat. ¶ Aduentus autē tres esse species tētationis, ad quas alia reducuntur, videlicet gulæ, avaritie, & superbia prout Ioannes afferit, Omne quod est in mundo, aut est cōcupiscentia carnis, aut concupiscentia oculorum.

Luca. 4.

3 Reg. 19.

Psalm. 32.

Ioan. 5.

Psalm. 118.

Ioan. 8.

A aut superbia vita. Ita sunt arma diaboli contra famulos dei. Quoniam ergo in prima tentatione quæ fuit de gula superbum se conspicit, aggreditur Christum per altam tentationem, quæ est de superbia vanaque gloria. Nouerat quippe hostis versutus, viros perfectos, qui gulam facile vincunt, sepe tangi motu superbia. [Tunc assumpit eum diabolus in sanctam ciuitatem.] ¶ Quomodo autem eum asumperit, scriptura non exprimit. Quidam verò affirmant quod portauit eum in brachijs, vel humeris suis, tanquam fatigatum & debilem ex longo ieiunio, & magnitudine famis, quasi compatiens ei, cui & Christus acquisiebat, vt falleret deceptorem. Aliqui dicunt, q; portauit eum volando per aerem: vnde Lyra dicit quod intentio dæmonis Christum portatiss erat, vt Christus à populo volare videretur, atque ex hoc inaniter gloriaretur. Alij dicunt, quod duxit eum quasi manu ad manum per terram quod magis consonare videtur ei, quod in Luca habetur, Tunc duxit eum diabolus in sanctam ciuitatem. Aliquo Lucae, ergo horum modorum asumpsit eum diabolus non violenter, sed quasi ex prævia admonitione, vt iret ad homines causa subiungendi, seu prædicandi, vel ob aliquod tale quod bonum videbatur. [In sanctam ciuitatem] i. Hierusalem, in qua sanctus sanctorum sanguinem fudit, & primitiva Ecclesia spiritum sanctum recepit, atque euangelicam legem prædicare exhorta est. [Et statut] id est posuit [Eum super pinnaculum templi] id est deambulatorum seu tectum quod fuerat planum vbi sacerdotes sedebant cum populo prædicabant. Posuit autem eum illuc præsente populo, vt Christus alliiceretur ad laudem humanam, putans Christū videri ab omnibus: sed ipse se inuisibilē reddidit. Instantū enim fuit corpus eius subiectū rationi ac deo, q; ad imperiū dei ac propriæ rationis immutauit vel nō immutauit vi sum aliorū: sicut & corpora glorificata. [Et dixit ei, si filius dei es] patri æqualis, [Mitre te deorsum] in conspectu astantium, vt videntes sine casu volare, vel sine laetione cadere, mirerentur & laudent te & ne timeras de periculo, [Scriptum est enim] in Psalmo, [Quoniam angelis suis mandauit] id est præcepit deus pater. [De te.] Id quod in Psalmo illo subiungitur, [Præcōdiant te in omnibus vix tuus] non autem in vanis præcipitis. Ideo dæmon subiungit hoc, ne sua fraudulentia notaretur a Iesu, quem sciuīt esse astutum, ac prouidum. [Et in manibus] id est sua virtute & operatione. [Tollent] id est portabunt, [Tunc] cum fuerit opportunum, [Ne forte offendas ad lapidem pedem tuum] id est ne aliquid tibi in via obstruat aut laedat. Secundum Hieronymum Bedam & alios, Psalminus iste non est ad literam scriptus de Christo, sed de quocunque homine virtuoso & viatore, angelorum custodia indigente, qua Christus non eguit: in quo patet dolus diaboli scripturam mendaciter, & tamen verisimiliter, seu multum apparet applicantis. [Ait illi Iesu rursum: scriptum est, Non tentabis dominum deum tuum] id est dō homo quicunque sis ille, non præsumas deum tentare. Non autem dixit christus hæc in verba, vocando se deum diaboli, cuius utique deus fuit, sed vt per veram alegationem scripturæ impio præuleret, ita quod nec eius diuinitas dæmoni patuit, nec aliquid certum de eius conditione atque persona cognovit, an scilicet esset purus homo. ¶ Porrò deum tentare, est sine necessitate de eius prouidentia vel potestate experimentum accipere, omittendo videlicet quod in se est, & secundum humanum modum sibi incumbit, atque diuinæ potentiae se indiscretè commitendo: vt si quis fame laborans posset medicando panem acquirere, sed hoc omittens, committit se diuinæ prouidentiæ, non intelligens quod hoc ex diuina prouidentia omnia complectete, sit, quod posset medicando acquirere panem. Quoniam ergo a pinaculo templi ad pavimentum paratus fuit descensus per gradus, si Christus se precipitasset, deum videretur tentasse. Consequenter describitur tentatio tertia, quæ fuit de ambitione & avaricia, ut pote de concupiscentia oculorum. [Isterum assumpit eum diabolus,] forte eo modo vt ante, [In montem excelsum valde,] vt locus esset occasio conscientiæ tentationi, scilicet ex mutatione locorum frequenter mutari affectum. [Et offendit ei omnia regna mundi] principalia. Ostendit autem ei non ignoranti. ¶ Sed quomodo potuit ei omnia regna, id est vrbes, terras, prouincias mundi demonstrare, cum certum sit, nullum montem esse tam altum, vt ab eo omnes prouinciae possint videri? Et licet satis altus consisteret, tamen propter localem distantiam, vistum constitutum in monte immutare nequaquam valerent. Respondendum q; ostendit ei omnia regna mundi, non quia obiecit ea oculis intuenda determinate & corporaliter, sed proxima regna ostendit ad oculum, quantum fieri potuit, versus quatror plagas mundi: cetera vero dixit in tali, vel tali parte terra situata: velut si aliquis existens in turi cum alio, dicat, Hieronymy.

C D ecce ibi est Roma, ibi Leodium, ibi Colonia. [Et gloriam eorum] id est pompas, delicias atque diuitias regnorum terrenorum exposuit Christo. [Et dixit ei, Hec omnia tibi dabos, si cadens] genua flecentendo, vel in terram te prosternendo. [Adoraueris me] adoratione latræ. ¶ Hæc est antiqua & solita dæmonis pōpa, vt deo assimilari & à conceptri adorari desideret. [Tunc dixit ei Iesus, Vade]. i. recede à me [satana] id est aduersarie veritatis. Vade inquit in ignem æternum, secundū Hieronymy. Veruntamen tempore passionis creditur rediisse & christū per Iudeos tētasse. [Scriptum est enim, Domini deū rūm adorabit] adoratione interiori & exteriori, [Et illi soli seruies] propter se atq; finaliter. Vel loquitur de seruitute latræ, quæ deo dūtaxat debetur. Soli ergo deo seruēdū est propter se: quia & si alii nō solū superiorib; sed etiā equalib; ac inferioribus seruēdū fit, pro loco, caufa & tēpore, iuxta illud A postoli, Per charitatem seruit iniquitatem. Et Saluator in Euāg. Qui maior (inquit) est vesperū, sit vester minister. Omnis tamē seruitus ista ad dei honorē referēda est, & propter eiō ordinationē ac volūtate impēdēda, neq; alicui seruēdū vel obedientiū est in his quæ diuinitus prohibentur, quemadmodum Petrus testatur, Quia obediēre oportet deo magis quam hominibus. Cum igitur homini ministramus, nō tam homini quā deo in homine ministremus: præsertim cum dicat Saluator, Quod vni ex minimis meis fecisti, mihi fecisti. Seruīt autem dulia, hominibus potest & debet impēndi. Cum enim deus sit summus in se, & maximus benefactor noster, atque altissimus princeps vniuersorum, propria potestate potens saluare quoscunque voluerit, constat quod summa & singularis ei reverentia debeatur, videlicet

Psalm. 90.

Hieronymy.

Deute. 6.

Hieronymy.

Matth. 20.

Hieronymy.

cultus latræ. Considerandum in Christi responsonibus, quomodo falsas de scripturis à diabolo sumptas sagittas, veris scripturarum clypeis reijciat atque cōfringat. *[Tunc reliquit eum]* in monte isto sublimis *[Diabolus]* confusus & vicitus recedens, nec aliquid certi de Christi persona cognoscens. *[Et ecce angelis accesserunt]* motu repētino ad Iesum in monte, *[Et ministrabant ei,*] non quasi inferiori aurā indigentis, sed vt domino, cūm humilitate & reverentia, deponendo eum à cacumine montis ad terrę planiciem. ¶ Quia enim humanam assumptū naturam, humano modo se habuit, conformato se fratribus, atq; angelico famulatu vtendo. Nec solum hac vice, sed etiam prius angelī ministrabant ei in eremo : iuxta illud, Spiritus expulit eum in desertum, erātque cum bestijs, & angelī ministrabant ei. In quibus omnibus diuinæ naturæ sublimissimis. & item humanæ nature declinatus manifestans in Christo. ¶ Circa præinducta primò inquiritur cur Lucas tentationem factam super pinnaculum templi ponit tertią, quā Matthæus ponit secundā. Ad hoc quidam dixerūt, Lucas delibrere tētationes has Christi secundū ordinem factas, ita q̄ Christus secundò tentatus est in monte excelso, quem dicunt fuisse in eodē deserto, in quo facta est prima tētatio: sicque in monte quasi in locū propinquiorē, duxit eū diabolus statim post primā tentationē: Matthæus verò dicunt de scriptis tētationes Christi, nō secundū ordinē rei gestæ, sed iuxta quandam correspōdētiā, ad tentationē primorū parentum: qui pri mō tentati fuerūt de gula, secundō de superbia, tertio de avaritia. Hæc autē respōsio nō videtur conueniens. Euangelista nanq; Matth. apertissimè docet, q̄ diabolus Christi reliquerit quasi confusus & vicitus, audita respōsione Christi, qua demonē de avaritia tentantē, & idolatriā quodammodo fugerentem, dure obiurgans dicebat, Vade Satana: Ergo tētatio ista ultima facta est. Denique Lucas de scripta tētatione in pinnaculo facta, quam tertiam ponit, non dicit, q̄ tunc reliquit eum diabolus, sed omni (inquit) consummata tentatione, recessit ab eo ad tēpus. Non ergo recessit ante eā, quā in monte cōplēta est, postquā dicit eum recessisse Matth. Hæc ergo ultima fuit. Hoc quoque patet per hoc q̄ tētatio dæmonis gradatim processit ad deterioria. Tertia autē, in qua se adorari suggesit, pessima fuit. Veruntamen August. afferit nos ignorare, quā duarum ultimarū tentationū præcesserit, & dicit, non referre quā ante aliā reciterit: quia scriptura nō semper recitat gesta ordine illo quo facta sunt. ¶ In super queritur, an tentator duxit Christum innuitum, vel quā spontaneū, hoc est, an putauit q̄ Christus secum tendebat libēter, vel magis coacte. Respondendū secundū Hieron. & Chrysost. q̄ dæmon voluntatē Christi putauit infirmitatem, ac necessitatē, pūas se eum cōpellere ad proficisciendū secum.

Gene. 3.

Lucæ. 4.

Hierony.

Ioan. 8.

Lucæ. 4.

Psal. 17.

Alij verò satis probabiliter dicunt, q̄ dæmon in specie viri religiosi apparet, & Christum decipere cupiens blandiebatur ei, & suam malitiam occultabat ne sciretur esse diabolus: sicq; Christum quasi spontaneū secum assumpst. Ex quo sequi videtur, q̄ non voluit secum per aëra. Sic enim putauit eū nō hominē fuisse. Nihilominus in tertia tentatione, in qua manifestū crimen sua fuit, ostendit se nō esse tamē, qualis apparuit. Cernēs quippe se per simulationē sanctitatis & allegationem scripturarum nihil proficeret, manifestam iniquitatē, p̄fuit: ad quā vt induceret, magnū obtulit præmiū, vt pote omnia regna mundi. ¶ Quæ quia diabolus dicit se posse dare, Manichei opinabantur omnia ista terrena à dia bolo esse creata, eūq; imperio ad nutū subiecta. Sed hoc dictum stultū, ac debile est. Cum enim diabolus sit mēdax & arrogans, nō verè, sed p̄sumptuose afferret se regna omnia posse dare alicui: nisi intelligatur q̄ permissione diuina frequenter diabolus cooperatur aliquibus ad obtainenda dominia mūdi. Quod verò non sit intellegendum, quasi propria potestate & iure creationis valeat ea dare alii: euidentissimè constat per illud quod apud Lucam habetur, dicente ad Christū diabolo, Tibi dabo potestatem hanc vniuersam & gloriam illorum, quoniā mīhi tradita sunt. Postremò per hoc quod Christus duas primas tentationes ad suam iniuriam pertinentes, cum māfuetudine pertulit, solum ad verba satanæ congruerter respondens. Tertiā verò tentationem cum exprobatione quasi exasperatus reiecit, dicens tentant. Vade satana. Per hoc inquam secundū Chrysost. edocemur, nostras iniurias magnanimititer sustinere: Dei autem iniurias & contemptum, nec vsc̄ ad auditum fuisse. quoniā in propriis iniurijs patientem esse laudabile est: iniurias autem dei disfūmāre, nimis est impium. ¶ Insuper per hoc quod Christū post baptismum atque ieiuniū tentator aggressus est, in sinuatur tunc quemlibet nostrum fortius à diabolo impugnare, vel etiam à proximis infestari, cum vohemētiori affectu applicamus cor nostrum puritatem internam, ac vera deuotioni. Tunc enim fremit & fuerit impīfis. H̄ simus hostis, incitatque frequenter proximos nostros, aduersus nos. Nos verò inuitissimo animo infistamus custodiā cordis, tanto ardentius quānto sentimus nos duris impietis & tentari, dicentes cum Propheta, Persequar inimicos meos, & compræhendam illos, & nō conuertas donec deficiant. Et ita verè in nobis implebitur quod dicit Apost. Deus conteret satanā sub pedibus vestris velociter. Rursum per hoc quod Christus deiecit diabolum allegādo scripturas, instruimus tētationib⁹ obviandum esse scripturis diuinis, vnicuiq; tentationi obiciendo scripturā contra tale vel tēle peccatum, de quo tentamur: vt si de elatione temerū, cogitemus quod scriptum est, O dibilis coram deo & hominib⁹ est superbia. Et illud, Deus superbris reficit, humilibus autē dat gratiam. Si de iniuria, cogitemus illud beati Ioannis, Omnis qui odit fratrem suum, homicida est. ¶ Porro modus qui dicitur est, quomodo, sci licet diabolus ostendit Christo omnia regna mūdi, videtur quibusdā superficialis. Vnde quasi subtilius loqui volentes dicunt, q̄ cum intelligētia sit plena formis diabolus, qui omniū regnorū species in se cōtinebat, poruitas eas p̄sente intellexit animas Christi: & ita omnium regna sibi ostendere, vel etiā depingendo ea in terra, sicut sit in mappa mundi, vel exponēdo ei dispositionē regnorū. Quamvis autē huiusmodi ostensiones fieri potuissent, tamen propter eas dēmō nō indigueret Christum in monte altum assumere: quia tam cōuenienter fieri posuunt in valle sicut in monte: ideo præinductus modus, etiam qui concordat Chrysostomo, rationabilior existimatur.

¶ Prosequitio expositionis hujus cap. ab eo loco, quo dicitur,
[Cum audisset Iesus,] Articu. viii.

A

Citata domini saluatoris tentatione, prosequitur Euāgelista ordinem & progressum conuersationis, instructionis, & miraculorum ipsius. Porro (vt Beda testatur in prologo suo super Ioannem) Matthæus, Lucas, Marcus referunt Christum post incarcerationem Ioannis Bapt. cœpisse miracula facere, & ea ostendunt quā ante incarcerationem hanc siebant à Christo, videlicet mutacionē aquæ in vinum, sanationem filij reguli, &c. quā Ioānes in suis cap. describit: Cœpit ergo Iesus prædicare, discipulos congregare, per apostolos baptizare, & signa facere ante incarcerationem Ioannis: idcirco Euāgelistā Ioannes qui ultimus euāgeliū scripsit, & aliorum trium Euāgeliū legit, supplevit quod illi omiserunt. Veruntamen Christus non prædicauit tam apertē, nec miracula fecit tam copiosē ante incarcerationē Ioannis, vt postea: proptereā tres Euāgeliſtæ satis putauerunt si facta & documenta Christi post incarcerationem Ioannis exhibita prosequeretur, quāmuis vnuſquisque eorum multa omiserit: nō omnes tres suscitacionē Lazari omiserunt. Vnde nō mirum, si multa quoque omiserint minorā. Ioan. ii.

B

ordium itaque sumens Matthæus ab operibus Christi, quā post Ioannis incarcerationē contigerunt, subiecit, [Cum autem audisset Iesus] à discipulis Ioannis vel propriis, quod tamen certissimè præcognovit, videlicet [Quod Ioānes] Baptista [Traditus est] à deo permisiū, in manū Herodis Antipæ, & ab Herode in manū seruorum suorum, ut Ioānes in carcerearent, eo quod illicitas nuptias Herodis ac Herodiadis increpasset. [Sic est in Galilæam] id est à loco quo capitū est Ioānes se elongauit, cedens furori Herodis, ne occideretur ab eo, secundū Chrysostomū: nō quod timuit mortem, sed vt opportuniore tempore pateretur. & item vt fugiendi daret exemplum quando non prodest comparere.

[Et reliqua ciuitate Næareth] in qua fuit nutritus & conceptus [Pavit & habitavit in ciuitate] dicitā [Capernaum maritima] id est supra mare Genzareth sita, in cuius littore sita erant Capernaum, Tyberias, Bethsaida, Corroſaim, ciuitates pertinentes ad fines Zabulō & Neptaliū: ideo subditur, [In finibus] id est forte vel terminis [Zabulon ac Neptaliū] scilicet, duarum tribuum, ad quarum vnam pertinebat Capernaum. Vnde Christus habitando in Capernaum, habitauit in finibus Zabulon & Neptaliū, id est inter fines & vrbēs Iudeorum descendantium de tribu ac semine Zabulon & Neptaliū: [Pr. adiutor pleretur quod dicitur est] à spiritu sancto, [Per Esiam prophetam, Terra Zabulon & terra Neptaliū] quæ est Esaia. 91.

[Via maris] id est in qua est via communis, qua deferuntur merces à Iordanē ad mare Mediterraneū [Trans Iordanem] id est per quam viam itur trans Iordanem tendendo in eam vñque Iordanem [Galilæa gentium] id est iuxta quam est Galilæa gentium, id est, prouincia illa, quam in lib. Regum legitur

C

Salomon dedisse Iram regi Tyri, cui dedit viginti oppida in Galilæa. ¶ Et quoniam Iram fuit gentilis, illa pars Galilæa vocata est Galilæa gentium, quam ipse Iram appellauit, terram Cabul. Vel sic, via maris trans Iordanem, id est via qua itur à mari prædicto ad Iordanem Galilæa gentium. Hac igitur terra dicitur via, quoniam via publica erat in ea. Quid autem per terram Zabulon & terram Neptaliū principaliter intelligatur, subiungit, [Populus qui ambulabat in tenebris] id est habitatores harum terrarum qui conuerabantur in tenebris ignorantia, perfidia & peccati, [Vidit lucem magnam,] videlicet Christum, qui ait, Ego sum lux mundi. Allegatio Euāgelistæ decurta est, & dum breuitati studuit, obscuritatem induxit. Ad pleniorē ergo intelligentiam habendam, sciendum quod in Esaia sic dicitur:

Primò tempore alleuiata est terra Zabulon, & terra Neptaliū, & nouissimo aggrauata est via maris trans Iordanem Galilæa gentium. Populus qui ambulabat, &c. scilicet nunc allegatur: Est itaque sensus

[Primo tempore] id est in principio euāgeliū prædicationis facta ab ipso Christo, [Alleuiata est terra Zabulon, & terra Neptaliū] id est habitatores terrarum istarum, videlicet nati de Zabulon & Neptaliū, qui pro maiori parte translati & capiti fuerunt diu ante Christi adventum, aliqui tamen remanerunt, de quibus nunc agitur: H̄ ergo alleuiata sunt, & animo relevanti à iugo diaboli: & seruitute peccati. In his etenim locis cœpit Iesus prædicare & signa facere, credideruntque multi in eum. [Et nouissimo] id est circa finem prædicationis Christi, [Ag grauata est via maris] id est populus iste in his terris habitans oneratus est vitiis, induratusque corde, revertens ad vnitum, & fidem, doctrināque Christi abiiciens. Vnde infra Saluator exprobat ciuitatibus istis, dicens. Vx tibi Bethsaida, vx tibi Corroſaim, &c.

[Populus iste qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnam.] nam oculus cordis viderunt & intellexerunt Math. ii.

Christi doctrinam, [sedentibus] id est degentibus seu manētibus [In regione umbra mortis] id est terra ple na peccatis: quae sunt vmbra mortis, quoniam lucem gratiae abscondunt, & morti eternæ proximum faciunt, [Lux] Christiana veritatis Orta est ei. Exinde id est post traditionem Ioānis & mansiōnem in Capernaum, [Cœpit Iesus prædicare] manifecte, & quasi continuo, tamen & ante incepit, [Et dicens, Pan] tentiam agite, appropinquabit in regnum celorum. ¶ Tale fuit etiam exordium prædicationis Ioannis: cuius prædicationem volens confirmare Saluator, & ostendere quod ipse sit de quo Ioannes testatus est, similis modo exorbus est. Hac autem verba supra exposta sunt. [Ambulans autem Iesus iuxta mare Galilæa,] quod alio nomine vocatur Genzareth, eratque lacus magnus secundum Hierony, sed dicitur mare iuxta conuentum idiomatis Hebræorum, qui quilibet magnam congregationem Math. 3.

D

aquarum nominant mare, [Vidit duos fratres] videlicet [simonem qui vocatur] Iulio nomine [Petrus] id est fir mus, & Cœphas, id est principalis: quæ duo nomina Christus illi imposuit, [Et Andream fratrem eius,] qui erat discipulus Ioannis [Mittentes rete] suum [In mare] vt caperent pisces, [Erant enim pīcatores,] quod viue officium futuro eorum officio spiritualiter congruebat, vt per pīcium captionem figuraretur b v

rationalium p̄scium in hoc mari magno & spacioſo defluentium, vt pote hominum adunatio per rete verborum celeſtium. [Et ait illis, Venite posſi me] id est gressibus corporis atque virtutibus animae ſequimini me, volopſis abnegando, & propria deferendo, vt euangelicæ perfectionis apicem apprehen datis, [Et faciam vos fieri] id est conſtituam vos per gratiam apostolatus [P̄ſcatores hominum] id est colletores diuerſorum populorum infra vinam Eccleſiam per expansionem doctrine veftra super eos, quemadmodum p̄ſces diuerſi colliguntur per rete in vnam nauiculam. Per rete ergo significatur verbum prædicationis: per nauim, Eccleſia: per mare, mundus: per p̄ſcatorem, doctoſor seu prædicator: per pſcationem, iuſtricō, qua diuerſi in eadem fide, ſpe, & charitate ſpiritualiter colliguntur. Iuxta hanc similitudinem ait dominus, Ecce ego mittam p̄ſcatores multos, & pſcabūt eos [At illi continuo relatio retribu] & ceteris quæ habebant, ſecundum quod alibi loquitur Petrus, Ecce nos relinquimus omnia. [Sequuti ſunt eum] mente & corpore. ¶ Triplex fuit discipulorum istorum vocatio. Vna ad ſimplicem noritiam, quæ apud Ioan. deſcribitur. Cum enim Andræas à magiſtro ſuo Ioanne Bapt. audifet, Ecce agnus dei qui tollit peccata mundi, deſontrante Christum Ioanne, Andræas ſequitur eſt Iesum, adduxitque Symonem fratrem ſuum ad eum: ibi quoq; deſcribitur vocatio Philippi & Nathanael. Seunda vocatio fuit ad familiaritatēm, quæ deſcribitur apud Lucam, quando Petrus viſa miracula ſa piſcium captione, procidit ad genua Iesu, dicens, Exi à me domine, quia homo peccator sum. Tunc enim omnia reliquerunt ad tempus, & rurus ad pſcandum reverſi ſunt ſicut & ante. Tertia fuit ad a- poſtolatum, quando ſimplicerit omnia reliquerunt, & iſta deſcribitur hic. Hę autem duæ vocations Ioanni & Iacobō filiis Zebedæi exhibeunt ſunt ſimilis cum Petro & Andræa: vnde nunc ſubditur, [Et procedens inde] id est Iesu ultra paululum tendens [Vidit alios duos fratres, Jacobum Zebedæum] ſilium [Et Ioan- nem] Euangeliſtam [Fratrem eius, in nati cum Zebedæo patre eorum, rificentes] id est reparantes & melioran tes [Reſta ſua, & vocavit eos] forte per eadem verba quæ dixit ad Petrum & Andræam, videlicet, [Venite posſi me, faciam vos p̄ſcatores hominum.] Ioannes & Iacobus consanguinei erant Christi, videlicet filii ſo- riis virginis benedictæ Mariae. [Illi autem ſtarum relatio retribu & patre] ſuo Zebedæo [Sequuti ſunt eum]

Matth. 10. **vator.** *Opera qua dedit mihi pater testimonium perhibent de me.* Hinc ergo descripta Christi noua **Marc.** 1. admirabilis quod doctrina, *qua* tame *intra* plenus introducitur, de eius miraculis subfertur. **[Et finis** **Lucas.** 10. *annum. Linquatur etiam tunc fons genitrix, sed nascitur inter incurvabiles. Et cum omnibus insinuationibus impo-*

Marci.1 admirabilis que doctrina, que tamen infra plenius introducitur, de eius miraculis subinfertur, [Et sicut omnes longiorum] inueteratum seu grauem, vel naturaliter incurabiliem, [Et omnem infirmitatem] minorrem & per artem seu viam naturae curabilem, qualis fuit cecitas Tobiæ, [In populo] ad ipsum pro remedio humiliantur accedente, non tamen simpliciter omnes infirmos Iudeæ vel Galilææ curasse videuntur. Cum eius discipuli post resurrectionem ipsius multos infirmos curauerint in Iudeæ & Galilææ, qui ante Christi passionem infirmi fuerunt, [Et abit opinio eius] id est fama & rumor de Christo diuulgatur.

Ioan. 10. ante Christi passionem infirmi fuerunt. [Et abit opinio eius] id est fama & rumor de Christi diuagatus est [In totam syriam,] qua est regio propinqua Galilaeæ. Crebra nanque & magna prodigia fecerunt eum famosum. [Et obseruerat ei omnes male habentes] videlicet [Viris languoribus] intus latentibus, [Et tormentis] foris apparentibus [Comprehensos & qui demona habebant] id est a daemonibus obsessos. [Et lunaticos.] ¶ Lunatici nuncupantur, qui singulis vexantur lunationibus, & mente laborant: & accidit dum luna est plena. Lunatio autem est tempus quo luna recedit a sole, & rursus sequitur eum. Denique secundum Hierony. tales non verè lunatici sunt, sed putantur lunatici propter fallaciam demonum, qui obseruantes lunaria tempora, creaturam, videlicet lunam, diffamate cupiebant, quasi ipsa causaret huiusmodi mala, vt in creatorum blasphemias redundant, tanquam qui tam nocuia sydera condidisset. Sumit ergo Hierony. lunaticos secundum intentionem eorum qui ab influxu lunæ ipsos vexare dixerunt. [Et paralyticos] id est contractos morbo, qui vocatur paralyticus, [Et curavit eos] Quos autem corpore sanauit, creditur curasse in anima, quoniam dei perfecta sunt opera, quamvis multi eorum recidivauerint. [Et sequente sunt cum turbe multis de Galilaea & de Decapolis] id est prouincia

Marcij. 3. vos vèxare dixerunt. [Et paralyticos] id est contractos morbo, qui vocatur paralysis, [Et curauit eos] Quos autem corpore sanauit, creditur curasse in anima, quoniam dei perfecta sunt opera, quamvis multi eorum recidivauerint. [Et sequuntur sunt cum turbæ multis de Galilæa & de Decapolis] id est prouincia decem vrbes continent.

¶ Decapolis namque dicitur à decas, quod est decē, & polis ciuitatis, quasi regio decē ciuitatum. [Et de Hierosolymis & de Iudea], i.e. ceteris vribus quarū metropolis est Hierosolyma, [Et de trās Iordanem] i.e. de terra duarū tribū & dimidiis, vt pote Ruben, Gad, & Manassæ, quæ terra fuit ultra Iordanē respe. Et Iudæa & Galilæa. Horum aliqui sequebantur Saluatorem propter informationem, sicut discipu

A li, aliqui propter curationem, vt lagundi; aliqui propter cibum corporalem, vt famelici; aliqui vt signa viderent, quemadmodum curio si; aliqui vt occasionem calumniandi inueniret, vt scribae & pharisei. ¶ Circa vocacionem predictorum quatuor apostolorum dicit Hierony. Piscatores & illiterati eliguntur & mittuntur ad praedicandum, ne fides credenti, non virtute dei, sed eloquentia & doctrina fieri putaretur. Mysticè autem per Simonem Petrum, signatur obediens & firmi in fide: Simon quippe interpretatur obediens, Petrus dicitur firmus. Per Ioannem speciali gratia decorati. Ioannes enim interpretatur habens gratiam. Per Iacobum supplantantes peccata, quia Iacobus interpretatur supplantator. Per Andream, qui interpretatur virilis, designantur magnanimitate fulgentes, in quorum conspectu ad nihil deductus est malignus. Hos tales vocat & mittit Salvator ad docendum, ad presidendum. ¶ Oportet enim omnino, ut dignus & efficax praedicator, doctoꝝ, sive prelatus, sit recta ratione, deo atque ecclesiæ semper obediens, & firmus in fide, quatenus alios ad sanctam obedientiam, fidei q[ui] im mobilem firmitatem inducat. Oportet quoq[ue], ut speciali gratia adoretur, immo exuberet, quatenus de plenitudine eius accipiunt alii, scilicet purgatione, illuminatione & perfectione. Item necesse est, ut vitoriis sit viator, quatenus quod alios docet, ipse in primis adimplat: ne sibi dicatur, Qui aliū docet, tuis p[ro]p[ri]is non doces. Et, Medice cura teipsum, Rursum, necesse est ut sit virilis in omnibus, non pullanimes, non p[ot]erans ista terrena, non succumbens aduersis, nec mortem formidans amore iustitiae. ¶ Postremo, cum actio Christi sit omnium nostrorum instruatio, per hoc quod ipse totam Galileam tam sollicitè circumiuuit, docentur prelati & predicatorum oves sibi commissas vigilanter circumire, vivi fitare, docere, consolari, souere per seipsum, si congrue fieri poscit, vel per idoneos vicarios: sicut & de religioso rege Iosephat clypeum est. Misit de principibus suis, & cum eis leuitas & sacerdotes habentes, librum legis, & circumibant cunctas v[er]bas Iuda, eruditabantque populum.

B tam sollicitè circumiuit, docentur prelati & predictatores oues sibi commissas vigilanter circumire, visitare, docere, consolari, fouere per seipso, si congruè fieri posset, vel per idoneos vicarios; sicut & de religioso rege Iosaphat scriptum est. Misit de principibus suis, & cum eis leuitas & sacerdotes habentes, librum legis, & circumibant cunctas vrbes Iuda, eruditibantque populum.

¶ Elucidatio capituli quinti. [Videns autem Iesum turbas, ascendit in montem.] Articulus, ix.

Voniam dominus noster Iesus Christus sectundum omnium vaticinia propheta Ioan. 8, tarum falsus & lux mundi est, doctorem iustitiae, & euangelicae institutionis legislator, idcirco cum opportunum adfuit tempus, fecit quod de seipso predicatum erat, tradens euangelicanam legem. Et quoniam lex omnibus danda est, aperte proponenda, & ad hominum correctionem ac perfectionem ordinanda: propterera videns Saluator copiosissimam turbam sequentem, instructione indigentem, & virtutis oneratam, ascendit in montem, ut ab omnibus melius videatur ac placuisse audiatur. Secundum yea per montem sublimiter euangelicam legem Ieron.

ac disciplinæ excellentia monstratur: de cuius vtrique legis excellentia accipi potest illud Psalmista,
Iustitia tua sicut montes dei. Tertio, ut demonstraret prædicatorem verbi dei, virtutem altitudinem
debere consondere. Iuxta illud Esaïæ. Super montem excelsum ascende tu qui euangelizas Siō. De- Psalm. 30.
nique secundum Augustinum, in hoc sermone domini continetur quicquid ad optimos pertinet mo Esaïæ. 40.
res, & ad Christianæ conuerstationis perfectionem. Ideo prout dominus dederit, diligentius immo-
randum est presenti, sequentibusque quibusdam capitulis. Ait ergo, [Videns Iesu] oculo corporali [tur] Matth. 4.
bus] de quibus in fine praecedentis capituli dictum est, quas oculo intellectuali incessibiliter vidit:
Nam anima Christi semper à principio suæ creationis, actu intellexit, scientia visionis omnia que vñ
quam fuerunt, sunt, & erunt, [Ascendit in montem] quandam Galileæ: in montem Thabor, vel alium
aliquem secundum Hieronymum, non in montem Oliveti, ut aliqui putaverunt. Cur autem in montem
ascenderit dictum est. [Et cum sedisset] in monte tanquam magister, ad quem pertinet sessio in docen-
do, [Accesserunt ad eum discipuli eius], qui quasi ceteris perfectiores, magistrum perfectionis sequi valebant, & ei appropinquus copulari. [Et aperiens os suum] Per hanc circumlocutionem notatur magni-
tudo dicendorum. Itaque aperiens os suum, id est per seipsum atque in propria persona loquens, le-
gémque tradens, qui olim per angelos & prophetas loquebatur, & per Moyensem legem proposuit,
D [Docebat eos, dicens.] Non dicitur, quid docuit turbas, sed discipulos: quod quomodo intelligentium
sit, mox ostenderet. [Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum celorum.] In exordio huius sacro
sancti sermonis docet virginitus filius dei octo beatitudines.

¶ Oportet ergo aduertere, quod virtutes, dona, fructus & beatitudines, in aliquibus conueniunt, & in aliquibus distinguuntur. Virtus enim & donum in hoc conueniunt, quod vtrumque corum est habitus: differunt tamen in hoc, quod dona perficiunt, & in operando expeditas reddunt virtutes, easque in dignitate excellunt, demptis virtutibus theologicis, quae praestantiores sunt donis: unde virtutes sunt plures quam dona, quae non sunt nisi septem. Beatitudo vero & fructus in hoc conueniunt, quod vtrumque eorum est actus virtutis: sed beatitudo superaddit fructui rationem perfecti & eminentis: ita quod de ratione beatitudinis est, ut sit actus excellentius virtutis: ad rationem vero fructus, sufficit, quod sit actus virtutis delectationem spiritualem habens anexam. Interdum autem fructus accipitur pro delectatione actus virtuosi, & beatitudo pro virtute seu habitu: immo hoc loco quidam per beatitudines istas intelligunt ipsas virtutes: quantum magis propriè per eas intelligantur actus. Beatitudo enim consistit in actu, non in habitu, secundum Peripateticos: tamen Platonici dixerunt eam in habitu consistere. Quemadmodum autem Christiani doctores distinguunt virtutes, ita quod virtutes in summo gradu consistentes dicuntur diuinæ, conuenientes statui perfectorum, non incipientium, nec proficitum: sic Peripatetici tales virtutes vocabant heroicas, Platonici vero seu Stoici vocabant

cas virtutes purgati animi, à passionibus & vitiis absoluti. Harum ergo virtutum, actus præsertim beatitudines dicuntur. Quidam præterea asserunt beatitudines potius esse actus donorum, quām virtutū: quoniam dona excedunt virtutes. Sed hoc sic intelligendum opinor, quia virtutes non producunt elicitiū ipsas beatitudines, nisi secundum quod dona perficiunt ipsas virtutes, vt sint promptae ad operandum, & omne obstaculum citè, facileque repellant. De prima ergo & fundamētali beatitudine veritas ait, [Beati pauperes spiritu.] ¶ In qualibet beatitudine duo tēguntur, videlicet meritum & præmiū. Meritum est ipsa beatitudine via, videlicet actus virtutis, quod tangitur cum dicitur. Beati, &c. Præmiū vero est merces merito correspondens, quae tangitur cum dicitur, Quoniam, &c. Cum enim actus virtutis in hac vita sit laboriosus aliquo modo, maximè in principio. Ars nanque & virtus sunt circa difficultia, secundum Philosophum. Idcirco Saluator beatitudines commendans, protinus subdit de premissio, ad beatitudines exercendas nos excitat. Commemoratio enim mercedis prouocat & confortat laborantem. ¶ Expedit insuper scire, quod beatitudo est duplex, videlicet via & patria. Beatitudo via, est meritum seu actio virtuosa, vnde iam sermo. Beatitudo patriæ, est premium cælestis. Beatitudo quoque habetur dupliciter, scilicet in spe & in re. Beatitudo ergo patriæ nunc habetur in spe, per hoc quod beatitudo via habetur in re. Hęc est enim dispositio propinquæ & summa ad illam. Præterea cum beatitudo strictè accepta sit optima operatio perfectissimæ virtutis, oportet quod inter octo beatitudines, sit una summa & essentialiter beatitudi vocata, præfertim cum in omni genere & ordinata multitudine sit unum primum atque præcipuum, ad quod alia ordinantur. Hęc autem beatitudo in via, est munditia cordis: in patria vero est visio dei, quæ ponitur tota merces. Ad munditiam ergo cordis alia beatitudines disponunt ac referuntur. Ex quo pater, quod beatitudines non annumerantur hoc loco secundum ordinem dignitatis seu perfectionis quo eminentiora priora vocantur: sed partim secundum ordinem generationis, quo imperfectionum præcedit perfectum: iuxta quę Hierony. modum dicit Apostolus, Non prius quod spirituale, sed quod animali, deinde quod spirituale. Prima Augustin. autem beatitudinem, qua dicitur, Beati pauperes spiritu, Hieronymus, Augustinus, & Chrysostomus Chrysost. exponunt de humilitate, vt sit sensus, Beati pauperes spiritu, id est humiles corde, qui non inflantur, Galat. 6. non magna de leipsis presumunt, nec aliquid boni sibi, sed totum deo attribuunt, penitentes illud Apostoli, Quid habes quod non accepisti? Et illud, Qui se putat aliquid esse cum nihil sit, ipse se seducit. De quibus ait Psalmista, Humiles spiriti salubri. Qui autem in propriis oculis magni & sapientes, Ambrōsi. ceterisque perfectiores sunt, non sunt pauperes spiritu. Ambrofius vero & Leo papa exponunt de voluntaria paupertate, propter deum assumpta, desiderata vel complacente, vt sit sensus, Beati sunt iam in spe, ino & beati in re, loquendo de beatitudine viae pauperes, id est temporalibus bonis carent, spiritu, id est cum affectu cordis, ita quod diuitias non appetunt, sed contemnunt, & in paupertate sua lætantur, nil proprium possidentes: dicentes cum Paulo, Omnia arbitror ut stercora, ut Christum lucrifaciam. Hęc est paupertas euangelica, quam confulit Christus, dicendo, Qui non renuntiat omnibus quae possidet, non potest meus esse discipulus. Itēmque, Si vis perfectus esse, vade & vende omnia quae habes, & da pauperibus. Hęc est paupertas illa diutissima, de qua Apostolus loquitur, Altissima pauperras corum abundauit in diuitiis simplicitatis corum. Hęc quoque est paupertas potentissima, de qua Petrus claudio nato, Argentum (ait) & aurum non est mihi, quod autem habeo hoc tibi do, In nomine Iesu surge & ambula. De vtriusque autem pauperibus intelligi potest illud Esaiæ, Domine deus confitebor tibi, quia factus es fortitudo pauperi & egeno in tribulatione sua. Hęc ergo paupertas contemnit omnia exteriora, honores atque diuitias, quantum posibile est: quatenus summo enti, in quo omnia bona, omnia pulchra ac desiderabilia superplenissimè continentur, absoluta, tota & libera mente adhucrat homo: qui tanto minus deo coniungitur, quanto amplius transitorii implicatur, & per diuersa distractur. O amanda, uinceranda, & amplectenda paupertas, cuius se Christus dedit exemplum, propter nos pauper factus, cum esset diues secundum quod ait, Voluntates cali nidos habent, & vulpes foecas: filius autem hominis non haberet vbi caput recinet. Denique secundum utraque expositionem, paupertas spiritus est basis seu fundamentum beatitudinum ceterarum. Humilitas enim est radix, cultus, & stabilitum virtutum & omnis perfectionis. Similiter diuitiarū abiectione efficit hominem ad omnia spiritualia expeditum, cælestiumque gratiarū abundantier capacem. Deinde subditur præmium pauperum spiritu, seu merces voluntariæ paupertatis, [Quoniam] if formum est regnum calorum id est cælestis patriæ opulentia eis pro mercede debetur, atque parata est. Per regnum ergo cælorum plenissima omnium bonorum sufficiencia designatur, de quibus Esaias & Paulus testantur, quia oculus non vidit, nec auris audiuit, quæ preparauit deus his qui diligunt illum. Quae autem sunt bona haec, nisi obiectaliter ipsem deus gloriofus, & felix, diues in se, & diues in aliis, qui erit omnia in omnibus? Formaliter vero sunt doles animæ & corporis, & cetera quæ cælestem beatitudinem ornant, compleant, perficiunt. Cum enim præmium correpondat merito, pauperibus & humiliis ritè promittitur opulentia atque sublimitas regni cælestis. [Beati mites.] id est qui omnem irrationabilem iram refrenant, & animo mansuetu illatas aduerstitates atque iniurias sufficiunt, nec propter aliquod contrarium occurrens irascuntur. ¶ Mititas nempe seu mansuetudo est virtus moralis, passionem iræ refrenans, ac moderans. Nunc tamen præfertim fit mentio de mititate purgati animi. Et sumitur mititas pro actu mititatis. Videtur autem mititas iam parum extensus accipi quāmodo prædicto, videlicet prout patientiam, passionem tristitiam ordinantem includat: & mites vocentur homines patientes, amaritudinis fæle & indignatione, & appetitu vindictæ carentes. Quemadmodum autem ira comparatur stultitiae, quoniam actum rationis plurimum impedit, dit, & in honestos gestus in vultu ac corpore parit: propter quod Ecclesiastes dicit, Ne sis velox ad

A irascendum, quoniam ira in sinu stulti requiescit. Et Tob, Virum stultum interficit iracundia. Salomo Iob, 3: ne quoque testante, Qui impatiens est operatur stultitiam. Et, Doctrina viri per patientiam noscitur: Prouer. 14: Sic mititas maximè ornat scientiam, atque diuina sapientia illustrationem meretur, faciens homi- Prou. 10: men veraciter sapientem, modestum, ornatum, secundum quod ait Psalmista loquens de deo, Dirigit Psalm. 24: mansuetos in iudicio, docebit mites vias suas. Et quoniam mititas sapientiam præmeretur, & ad stabili- lem contemplationem disponit, impedimenta contemplationis, & causas internas infabilitatis tollen- do, videlicet iram, impatiens, indignationem & amaritudinem, ideo mites experient merentur interne pacis dulcedinem: iuxta illud Psalmista, Mansueti autem hæreditabunt terram, & delectabun- tur in multitudine pacis. Hęc etiam virtus speciale a deo gratiam ac familiaritatem sortitur, ino & sublimationem ac beatitudinis altitudinem, prout fertur in Psalmo. Quia beneplacitum est domino in populo suo, & exaltauit mansuetos in salutem. Facit quoque hominem proximis suis vehementer a- mabilem, sicut Ecclesiasticus scribit, Fili, in mansuetudine opera tua perfice, & super hominum glo- riam diligenter. Hinc Iacobus ait in sua Canonica, Quis sapiens & disciplinatus inter vos? ostendat ex bona conuerteratione operationem suam in mansuetudine sapientiae. Vnde Dionysius in Epistola ad Demophilum monachum asserit ideo Mosen, Joseph & David maximam apud deum gratiam inue- nisse, quoniam mansueti fuerunt. ¶ Consequenter ponitur proportionatum præmium beatitudinis huius, [Quoniam ipsi possidebunt] in præsenti vita [Terram] proprij corporis, id est carnem suam habe- bunt rationis imperio subditam, compostam, gubernatam. Cum enim radio diuinæ sapientiae doceatur, scipios gubernant in omnibus, in futuro autem possidebunt terram, id est firmam & stabilem mæ- sitionem paradisi cælestis, de qua Propheta, Credo videre bona domini in terra viuentium. Et Place- Psalm. 28: bo domino in regione viuorum. De qua in Esaiâ habetur, Si glorificaueris dominum dum non inue- nitur voluntas tua, sustollam tu super altitudinem terra, dicit dominus. Hoc est corresponds præ- miū mitium, vt pote ne æstimemus in futuro mites sic posse repelliri à terra celesti, per inuisibilis ho- stes, quomodo nunc frequenter expelluntur à terra elementari ac hæreditaria per hostes visibilis. ¶ Conuenienter præterea ponitur mititas post paupertatem spiritus. Primò, quoniam humiles & ini- opes faciliter contemnuntur, iniuriantur, & multas penurias atque incommoda sentiunt: idcirco in primis maximè indigent mititate, ne ad iram, vel impatientiam concidentur. Secundò, quoniam humi- les ac pauperes maximè dispositi sunt ad mansuetudinem obseruant, sicut superbi & cupidi ad ira- cundiam proni sunt: iuxta illud, Vbi fuerit superbia, ibi & contumelia; vbi autem humilitas, ibi & sa- pientia. Séquitur beatitudo tertia, [Beati qui lugent,] propria vel proximorum peccata deflendo, & ad patriam suspirando, vel Christo passo ac crucifixo compatiendo cordialiter. Sic luxit qui ait, Exitus Psalm. 114: aquarum deduxerunt oculi mei, quia non custodierunt legem tuam. Sic Samuel luxit Saulem, Hiere- 2. Reg. 19: mias Hierusalem, Daniel populi sui capitularem, Sic ex desiderio patriæ luxit Apostolus, dicens, In- Hiere. 12: scilicet ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Et Psalmista, Fuerunt mihi lachrymæ Daniel. 10: meæ panes die ac nocte, dum dicitur mihi quotidie, vbi est deus tuus? Et denuo, Heu mihi quia inco- Roma. 7: latus meus prolongatus est. Hic luxit omnem carnalem delectationem gustus & tactus, omnem ina- Psalm. 41: nem gloriationem in verbis, factis, & ludis abscondit: que madmodum scriptum est, Renuit consolari Psalm. 119: anima mea. Et Ecclesiastes, Rism reputata errorem, & gaudio dixi, cur frustra deciperis? Videtur Psalm. 70: quoque hic luxit esse actus penitentia, vel charitatis fraternalis sue diuinæ, secundum quod diuersæ Ecclesi. 2: sunt causæ ac species luxit. Aliqui vero infelicitate lugent propter damnata temporalia. Præmium lu- xit est, [Quoniam ipsi consolabuntur] per internam diuinę visitationis dulcedinem, sicut restatur Prophe- ta, Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo consolationes tua latifiscauerunt anima Psalm. 93: meam. Consolantur autem in præsenti inchoatiu & aliqualiter in patria vero complete atque to- taliter. Si enim compatimur & conglorificabimur. Pio etenim luxit sepe misericordia, & penitentia semper eum concomitantur consolatio spiritus sancti, secundum illud, Domine post tempestatem tranqui- lum facis, & post fletum exultationem infundis. Verè enim & copiosè meretur gustare quād dulcis est dominus, ita vt cum admiratione exclamat, Quād magna multitudo dulcedinis tua domine. Qui hunc sanctum luxit assumit, omnia vana oblectamenta aspernatur, dicens cum Salomone, Melius est ire ad domum luxit, quād ad domum conuiuij. ¶ Conveniente autem ordinatur beatitudo luxit tertio loco, quia post exteriorū abnegationē, & adeptam anima mansuetudinem, aptus est homo ad considerationē eorum, quæ prædictum pariunt luxit. Sequitur quarta beatitudo, [Beati qui esuriant & sitiunt iustitiam] id est tam ardenti affectu appetunt in omnibus iustitiam obseruari, vt deus honore- tur in omnibus, sicut famelicus appetit cibum & potum corporalem. Itaque esurire & sitiire iustitiam, quæ est virtus generalis, de qua nunc sermo, est vehementer optare ut omnes deo obedient, & tam ipse q̄ alij in bona vita proficiant, vnicuiq; quod suū est conferatur. De tali siti loquitur Esaias, Omnes sientes venite ad aquas. Et Christus apud Ioannem, Si quis sitit, veniat ad me. Hac fame & siti labo- rant homines religiosi, qui toto conatu studēt quotidie in gratia crescere, de virtute pro- cedere, & deo semper cum ampliori reverentia deservire, secundum quod ait Apostolus, Ego non ar- bitror me apprehendisse, unum autem quæ quidem priora sunt obliuiscens, in anteriora autem exten- dens meipsum, ad destinatum sequor, Nemo autem tantum proficiat quantum desiderat, quatenus hoc ipsum quod agit pro nihilo reputet, sive humiliter, & iustitiam esurire nullo cesset in tempore. Cum Lucæ 17: enim fecerimus omnia quæ præcepta sunt nobis, dicere debemus, Serui inutiles sumus, quod debui- mus facere, fecimus. Magna perfectio est ista esurientes, quae peccata consumit quemadmodum ignis de- uorat stipulam, cuius præmium subditur, [Quoniam ipsi sic esurientes] sitiunt. Nunc enim aliqui- liter saturantur pane sacramentali, de quo air Saluator, Caro mea verè est cibus, & sanguis meus verè

est potus. Panis quoque obedientia, de quo ait Ioannes, Meus cibus est ut faciam voluntatem patris E mei. Augetur enim in eis gratia dei quotidie, quia quod aliquis se magis præparat gratia, eò copiosius eam fortitur. In futuro autem saturabuntur plenissimè in intellectu atque affectu, qui tam clare deū videbunt, possidebunt ac diligent, sicut oportebit, eumque habendo obtinebunt quicquid optauerint. Propter quod dicit Psalmista, Adimplebis me laetitia cum vultu tuo. Et, Satiabor cum apparuerit gloria tua. ¶ Porro ita esuris & fatis sequitur luctum praedictum, quia dum homo imperfectum suum conficit, aliorum peccata perpendit, ad futuram felicitatem suspirat, aliud non exquirit nisi vt purgetur à culpa, tam ipse quām alij crescat in gratia, & patre appropinquet iugiter per feruida desideria. [Beati misericordes] alii compatiendo, subueniendo, ignoscendo, imo corum miseriā quāsi propriam astimando ac relevando, corporales ac spirituales elemosynas impartiō: quorum prae-
mium est, [Quoniam ipsi misericordiam consequentur], id est peccatorum remissionem, optata gratia in-
fusionem, atque diuinā pietatis succursum in omnibus. Hoc est quod dicit Psalmista, Beatus qui intelligit super egenum & pauperem, in die mala liberabit eum dominus. Ideo Salomon dicit, Per fidem & misericordiam purgantur peccata. Et, Qui pronus est ad misericordiam, benedicetur. Tobias quoque instruens filium suum, sic eum hortatur, Quomodo poteris ita cito misericors, & ne auertas faciem tuam ab illo paupere. Ita enim fiet vt nec auertatur a te facies domini. Plene misericor-
des rite censendi sunt, qui implant illud Apostoli, Quis infirmatur, & ego non infirmor? Quis scandali-
lizatur, & ego non voror? Et rursus, Alter alterius onera portate. Hinc admonet Epheſios, Elītore in-
uicem benigni, misericordes, donantes inuicem, sicut & deus in Christo donauit vobis. Hac virtute
deo assimilamur, cui proprium est misereri & parcere. [Beati mundo corde] hoc est puri intellectu, &
fynceri in voluntate, ita quād conscientiam peccati non habent, nec aliqua intentione obliqua fe-
dantur, sed contemplationi ac dilectioni dei altissimi cælestiumque bonorum vacant sine permixtio-
ne erroris, & absque occurruo paſſionis animam obtenebrant. Ad hanc cordis munditiam disponunt
virtutes morales, appetitum ſenſituum à paſſionum inordinatione purificantes, & ceteræ virtutes
intellectuales, naturales, atque iustitia, quæ eſt virtus ſpecialis moralis. Omnia enim hæc ordinantur
ad hoc, vt intellectus donec ſapientia ſupernaturalis ſupernaturaliter illuftretur, donis quoque intel-
lectus ſcientia & confiſci. Et vt voluntas diuinā charitate feruescat, donisque tribus, ſcilicet fortitudi-
ne, timore & pietate perficiatur, quibus peractis, potens eſt anima ſtabiliter, fyncerē & affectuō ſe deo
vacare, contemplando ac diligendo, ſicque munditia cordis essentialiter eſt ardens contemplatio dei,
ſeu contemplatiua eius dilectio. Ad hanc cordis munditiam perducitur homo tripli via ſeu tripli
actione: hierarchica (vptote purgatiua) qua mundantur à culpa: illuminatiua, qua diuinus illuſtratur,
fitque ſedes ſapientiae & vnitia ſeu perfectiae, qua charitate accensu deo coniungitur. Cum ergo
puritas cordis fit finis omnium exercitorum noſtrorum, ac ſumma praefatis vita perfectio, debe-
mus incessabiliter eam intendere, ad eam ſuſpirare, ad eius conſiderationem intellectum reducere, to-
tiisque dolere ac reſipifcere, quoties ſentimus nos ab ea corruiſſe, recessiſſe, vel elogationem aliquam
incurriſſe. Propter quād Salomon monet, Omni custodia ſera cor tuum, quia ex ipſo vita proce-
dit. Et Moyses, Cufodi temetipsum, & animam tuam ſollicitę. Ne obliuſcaris verborum domini, &
ne excedant de corde tuo cunctis diebus vita tua. Hoc deo iuuante facere poſſumus, ſi diuini vultus
4.Reg. 17. praefatiat atque iudicium ſapienter penſemus, dicentes cum sancto Heliā, Viuit dominus, in cuius
4.Reg. 1. conſpectu ſto hodie. Et cum Psalmista, Meditatio cordis mei in conſpectu tuo ſemper. Talis erat fan-
Pſalm. 18. cius Iob, dicens, Nonne deus conſiderat vias meas, & omnes gressus meos dinumerat? Nec ſolum pa-
Iob. 32. ſiones & via magna, ſed & cogitationes ſuperfluæ, & distractiones inanæ cordis tollunt, aut minu-
Ecclesi. 19. unt puritatem, quia veriſimile ait ſcriptura, Qui neglit modica, paulatim decidit. Oportet ergo om-
nem animi euagationem & cogitationem inutilem deuitare, arque ad ſortiendam cordis puritatem in
fatigabiliter vigilare, laborare, & exorare. [Quoniam ipſi deum videbunt] facie ad faciem, id eſt clarè per
speciem: quæ viſio beatifica correfpondet munditiae cordis. Sequitur beatitudo ſep̄ta, [Beati pacifi-
cō] hoc eſt interna pacis, fraternæ concordia communisque vnanimitatis amatores, ſectatores, & ope-
ratores: qui primò in ſeipſis pacem habere conantur, vt appetitus inferior ſuperiori obediat, ſensuali-
tas rationi, & caro ſpiritu, & ipſe totus homo obediat deo.
¶ Deinde cum aliis fatagunt pacem habere, & discordantes reconciliare, omnisque ad vnanimita-
tem quandam reducere, quemadmodum in primitua ecclie, Multitudinis creditum erat cor vnu-
num & anima vna. Sic enim deus habitare facit vnu moris in domo. De qua habitatione concor-
di atque fraterna cantamus, Ecce quām bonum, & quām iocundum habitare fratres in vnu. Hæc
pax ex charitate procedit: iuxta illud Psalmista, Pax multa diligentibus legem tuam. Et per iustitiam
custoditur, ſicut Eſaias fatetur, Et erit opus iustitiae pax, de qua pace dicit Saluator, Pacem meam do
vobis, non quomodo mundus dat ego do vobis. Itēmque Apoſtolus, Pax Christi quæ exuperat o-
mnem ſenſum, cuſtodiāt corda veftra. Quid enim pax ita appetenda fit, præcipue omni Christiano,
conſtat ex hoc quād Christus diſcipulos ſalutando dicere conſuevit, Pax vobis, eſque præcepit, In
quancunq; domum intraueritis, primū dicate, Pax huic domui. Idcirco ad hanc beatitudinem ſa-
pe nos hortatur Apoſtolus, vt cum ait Epheſios, Sollicite ſeruante vnitatem ſpiritū in vinculo pa-
cis. Et alibi, Si fieri (inquit) potest, quod in vobis eſt, cum omnibus hominibus pacem habentes.
Præmium autem pacificorum ſubiungit, [Quoniam filii dei vocabuntur] hoc eſt adoptiui, & digni e-
runt vocari filii dei in praefati ſeculo, & in futuro pótissimum. Homines namque filii dei vocantur
propter aliquam afſimilacionem cum eo. Hoc autem maximè conuenit deo, amare & facere pacem,
ſecundum illud Apoſtoli, Deus erat in Christo mundū reconcilians ſibi. Et de Christo ait, Ipſe enim

A eſt pax noſtra, qui fecit vtrique vnum. Pacifici ergo ſunt ſimiles deo, qui cū Psalmita dicere poſſunt,
Cum his qui oderunt pacem, eram pacificus. Veruntamen ſicut dicit Chryſotomus, Multi ſunt qui 2. Cor. 5.
alios libenter reconciliant, & ipſi inimicis ſuis nunquam ex corde reconciliantur. Hic tales, illuſores Ephesi. 20.
ſunt pacis, non amatores. ¶ O cœtu demum beatitudo ſubiungit, [Beati qui perſecutionem patiuntur pro- Psalm. 119.
per iuſtitiam] hoc eſt propter veritatem doctrinae, propter veritatem vita, vel propter veritatem iuſti-
tiae, ſcilicet propter fidem, bonam conuerſationem, vel æquitatis, & iuriſ deſenſionem, & hoc ex amo-
re dei, ad eius honorem & gloriam. Veritas enim & æquitas paruit odium. Qui iigit propter nul-
lam aduerſitatē & perſecutionem relinquit viam iuſtitiae, ille beatus eſt, dicens cum ſancto Iob, Do- Job. 37.
nec deficiam, non recedam ab innocentia mea, & iuſtitiationem quam coepi non deſeram. Multi
autem propter ſuos excessus, caſtigantur, qui volentes ſeipſos exculari, & quaſi beatificare, inconve-
nienter allegant iſtam ſcripturam, dicentes, Beati qui perſecutionem patiuntur propter iuſtitiam: cum
ipſi condignam luant disciplinam propter ſuam militiam. Veruntamen ſi quis excesſit, & pecnam fi- Judith. 8.
bi iuſtitiam pro culpa ſua equanimiter tolerat, etiam ipſe quodammodo beatus eſt videtur. Quam-
uis enim non patitur propter iuſtitiam ſuam, tanquam propter cauſam alios ad persequendum moue-
tem, patitur tamen propter iuſtitiam, tanquam propter cauſam finalē, videlicet vt ſua culpa per pec-
nam ordinetur, & dei iniuria vindicetur, amissaque gratia reparetur. Idcirco quicquid aduersitatis &
pecnam nobis acciderit, debemus propter noſtrā peccata patienter ſufferre, reputantes hæc ipſa ſuppli- Para. 60.
cia noſtri flagitiis eſte minora. Sed hoc multo minus eſt, quām propter iuſtitiam pati. Vnde Petrus
inquit, Hæc eſt gratia, ſi propter conſcientiam dei ſuſtinet quis triftis patiens iuſtè. Quæ enim
gratia, ſi peccantes & collaphiziati ſuſtinet? Si autem bene facientes ſuſtinetis, hæc eſt gratia apud deū.
In hoc enim vocati eſtis. ¶ Inſuper taliter patientium præmium ſubditur, [Quoniam ipſorum eſt regnum celorum], id eſt aeternam
victorian conſequentur. Opprēſis enim atque afflīctis maximè conuenit gloria regni, conſolatiō-
que cæleſtis. Hoc præmium octauæ & vltimæ beatitudinis præmī quoque beatitudini eſt promiſſum,
cum dicitur, Beati paupers ſpiritu, quoniam ipſorum eſt regnum celorum. Considerando nempe in
regno cæleſti ſublimitatem & opulentiam vniuersorum bonorum, ſic ponitur præmium paupertatis.
Considerando autem in eo plenitudinem gaudiōrum, ſic ponitur præmium patientium & afflīctorū
propter iuſtitiam. Prædictarum autem beatitudinum præmia vnum & idem ſunt, vel essentialiter vel
reductiū. Quid enim eſt regnum celorum, niſi poſſeſſio terra viuentium? Et quid eſt conſolatio pa-
tria, niſi prædicta poſſeſſio, vel aliquid conſequens eam? Similiter ſaturari & deum videre idem ex-
ſtunt. Huius vltimæ beatitudinis ad martyres maximè pertinentis, omnes electi particeps ſunt, prout
reſtatur Apoſtolus, Quia omnes qui volunt p̄e viuere in Christo, perſecutionem patientur.
¶ Conſequenter Saluator quaſi exponit beatitudinem vltimam, [Beati eſt cum maledixerint], i. malum
C de vobis dixerint vobis [Homines] ſecundum modum qui ſubditur, ſi propter Christum. [Et perſecuti-
vos fuerint] mala inferendo, vel de loco ad locum fugando, [Et dixerint omne malum aduerſum vos] Jaria
crimina vobis imponendo, non veraciter, ſed [Mentientes]. i. mendaciter vos accuſantes [Propter me]. i.
omnia mala hec vobis inſerentes ob id, quoniam mihi adhæretis ac ministratis, videlicet propter iuſti-
tiam vobis. [Gaudete] interius cordialiter delectando in iſis aduerſis, quemadmodum dicit Apoſtolus,
Gloriam in tribulationibus. [Et exultate] i. ex plenitudine interioris iuſcindit signa letitiae fo-
ris ostendit: iuxta illud, Cor meum & caro mea exultauerunt in deum viuum. Hoc eſt quod in Iaco-
bo docetur, Omne gaudium exiſtimate fratres, cum in diuersis tentationes incidentis. Hæc enim ſunt
magna beneficia dei, ſicut affirmat Apoſtolus, dicens, Vobis datum eſt pro Christo, non ſolum vt cre-
datis in eum, ſed etiam vt patiamini pro illo. Et Petri, Si exprobamini (inquit) in nomine Christi, bea-
ti. Hinc ait Saluator, In mundo preſſuram habebitis, fed cōſidite quia ego vici mūndum, [Quoniam mer. 2. Corin. 4.
ces reſtria copiſa eſt in calis] Hæc eſt vna ratio gloriandi in aduerſis, magnitudo remuneratiōis, quia te-
ſtante Apoſtolo, Id quod in præſenti eſt momentaneum, & leue tribulationis noſtræ, ſupra modum Joannis. 6.
in ſublimitate aeternum gloria pondus operatur in nobis. Vnde Saluator ait diſcipulis ſuis, Vos nunc
quidem triftiam habetis, iterum autem videbo vos, & gaudebit cor vestrū, & gaudium vestrū
D nemo tollet a vobis. Cum ergo non ſint condigne paſſiones huius temporis ad futuram gloriam, de-
bemus in omni tribulatione cordialiter exultare. Gaudendum quoque eft in iſis aduerſis propter alijs causas. Videlicet quia per eas Christo paſſo assimilamur, deum veneramur, & sanctis hominibus
coformamur: ideo ſubditur, [sic enim] hoc eſt etiam ideo in aduerſis & perſecutionibus iſis gaudete,
[Perſecuti ſunt] Iudei [Prophetæ, qui fuerunt ante vos] videlicet Eſaiam, Hieremiam, & ceteros. pro-
pter quod Stephanus ait, Quem prophetarum non ſunt perſecuti patres veftri? Ex hoc patet, verba
iſa ſpecialiter dici ad apofolos ceterosque diſcipulos. ¶ Circa præinducta magna oritur queſtio, an
fermo præſens, quem hoc loco de ſcribit Matthæus, ſit idem cum fermone qui in Luca deſcribitur.
Ad hoc quidam dixerunt, quod imo, quia vterque fermo idem habet principium, eundemque finem,
& in multis intermediiſi coincidit. Alij tenent oppoſitum. Primò, quoniam ſecundum Matthæu Chri-
ſtus prædicauit in monte, ſecundum Lucam autem descendit de monte, & prædicauit in loco campe-
ſtri. Secundò, quia ſecundum Matthæum prædicauit ſedendo, ſecundum Lucam ſtando. Tertiò, quia
ſecundum Matthæum docuit oīto beatitudines, ſecundum Lucam quatuor. Quarò, quoniam Lucas
multa omitit quæ ponit Matthæus. Quid horum ſit verius ignoratur: vtriqueque tamen opinionis ra-
tiones ſatis faciliter foluerentur. Primam nanque opinionem tenendo diceretur, quād Christus pri-
mo cum diſcipulis montem ascendit, ibique elecione Apoſtolorum facta, & predicatione incep-
ta deſcendit versus pedem montis, & ibi itans docuit diſcipulos, & populum ſimul, & ſi mons ille
Luca. 6.

Lucae. II. fuit in campo, tunc vtique stando circa montis acfesum, stetit in loco capeltri. Nec obstat quod mula omittat Lucas, quæ ponit Matthæus, sicut in oratione dominica Matthæus ponit septem petitio-nes, Lucas quinque duntaxat, vterque tamen eorum eandem orationem describit. Sciens enim vnus Euangelista, aliquid ab aliо plene digestum minus prosequitur illud. Qui verò secundam opinionem tuetur, dicere potest, quod nō sit incoueniens, diuersos sermones eodem modo inchoari ac terminari atque in multis communicare. Hæc secunda opinio verior existimatur à quibusdā, videlicet quod fuerint diuersi sermones, sicut patet diligenter consipienti virilisque sermonis descriptionem.

¶ Prosecutio expositionis præsentis capituli, ab eo loco quo dicitur,
[Vos estis sal terre. &c.] Arti. x.

Vamus sermo iste ad turbas factus dicatur, ad apostolos tamen præsertim directus est. In principio enim huius cap. dicebatur, Accesserunt ad eum discipuli eius, & aperiens os suum, docebat eos. Lucas etiam dicit, Elevatis oculis in discipulos suos, dixit, &c. Eosdem ergo nūc alloquens, docet quales debeant esse, tā ipsi quām eorū successores, videlicet omnes prælati. [Vos estis sal terra] i.e. condimentum hominum in terra viuentium, quia per discretionem & exemplarum conuersationem vestram, corda aliorum condiri seu dirigi debent, vt saporem habeant operum virtuosorum, & vt præferuerint à purendine virtutum, quemadmodum sal confert cibo saporem, & à putrefactione conseruationem. Per sal ergo notatur diuersio, quæ in omni opere necessaria est, proper quod in Leuitico dicit, Quicquid obtuleris sacrificiū pale cōdes, in omni oblatione offeres sal. Vnde ait Saluator. Habete in vobis sal. Et quia exempla superiorum maximè dirigunt, & conseruant animas subditorum, conuenienter per sal designatur conuersatio exemplaris. [Quod si sal euenerit] hoc est, corruptum fuit. & suum vigorem perdidit. [In quo salutur?] i.e. quid illo condiri poterit? Nil vtique. Tunc enim potius inficit cibum quām profit, ideo subditur, [Ad nihil vales ultra, nisi ex mititur foras] hoc est, penitus effundatur, ne locum in domo inutiliter occupet, vel per errorem cibo immisum corrumpat. [Ex conculetur ab hominibus] in via vbi effusum est sal pergentibus. Per hoc insinuat, quod prælatus indiscrētus vel in exemplariter viuens, non condit, nec dirigit corda subditorum, nec potest eis prodesse, sed potius obest, idcirco prælatione indignus est: & ab ea auelli meretur, ac humiliari, atq; subfesse. Propterea Paulus admonet Timotheum, imò & omnem prælatum, Esto exemplum fidelium in verbo, in conuersatione, in charitate: hoc enim faciens teipsum salutum facies, & eos qui te audiunt. ¶ Consequenter Christus comparat eos luci, [Vos estis lux mundi] hoc est, doctores hominum in mundo degentium, quoniam mentes aliorum illustrare debetis ratio sapientiæ atque scientiæ, docendo eos quid credendum, quid sperandum, quid diligendum, quomodo discernere debeant inter bonum & malum, inter verum & falsum, inter pretiosum & vile. De talibus prælati dominus loquitur, Dabo vobis pastores iuxta cor meum: & pascent vos scientia & doctrina. Ex his constat, quod pastor aliorum debeat esse actione præcipuum, & contemplatione sublimis: imò in vtraque via perfectus, vt valeat gregem sibi commissum ad instar cælestis hierarchiæ, purgare, illuminare & perficere. Sed heu multi iam aliorum cum suscipiunt, in quibus non est aqua sapientiæ salutaris, nec panis sanctæ conuersationis, qui si se ipso diligenter attenderent, puto quod dicent, Non sum medicus, & in domo mea nō est panis, nō lute me constitutus principem populi. De talibus loquitur, Esaias, Speculatoriæ cæci, canes muti, nō valentes latrare, videntes vanæ & dormientes. ¶ Sed cum de Ioanne (quo maior inter natos mulierum non surrexit) legatur, Non erat ille lux, quomodo apostoli appellantur lux mundi? Et respondendum quod Ioannes non erat lux principalis & substancialis, sed ministerialis & participata. Denique triplex est lux, videlicet lux illustrans non illustrata, vt deus, & sic Christus secundum diuinam natum lux erat, non Ioannes. Lux illustrans & illustrata, tales præsertim fuerunt Ioannes & sancti apostoli atque prophete. Deinde gloriosus Dionysius, aliquid doctores dicuntur lux illustrata non illustrans, sicut de peccantibus & conuersis dicit Apostolus, Fueritis aliquando terere, nūc autem lux in domino. Qod autem Apostoli & prælati debeant sapientiam sibi communicatam alijs publice prædicare, eosque splendore virtutum adiudicare, ostendit Saluator per duo, quibus hi comparantur, videlicet per similitudinem ciuitatis altæ, & lucernæ, & ponunt eam sub modio] hoc est, cum eam accenderint, non abscondit accensum communiter, nisi forte ad tempus, vt opportuno tempore ponatur in publico, [sed super candelabrum] ponunt eam, [vt luceat omnibus qui in domo sunt:] simil modo deus non illustrauit apostolos tam copioio lumine sapientiæ, vt occultentur ac lateant, sed totum mundum luce veritatis perfundant: ideo subditur, [sic lucet lux vestra] hoc est, virtus tua, ac splendida conuersatio vestra [Coram hominibus] id est, in eorum præsentiæ manifestetur, fiat ac patet. [Præ videant opera vestra bona, & glorificant patrem vestrum qui in celo est] hoc est, ad hoc seu propter hunc finem opera bona coram alijs facite, vt pater vester cælestis glorifice-

A tur, laudetur, & iustus esse noscatur ab illis, per vitæ vel træ sanctitatem. Deus namque per seruos perverbos inhonatur, per bonos laudatur: secundum quod Apostolus ait quibusdam: Per vos, nomen domini blasphematur inter gentes. Et per Ezechiel ait dominus, Frequenter communicas nomen meum sanctum. Rursusque, Sanctificabo nomen meum magnum, quod pollutum est per vos inter gentes. Gentiles namque & perfidi si viderint Christianum in omnibus sancte & irreprehensibiliter conuersantem, nonne dicturi sunt, Vera & sancta est lex, quæ tales instruit vitam, & sanctus dominus cui talis complacet vita? Si autem conspexerint Christianum sceleratus agentem, nonne mox Christi legem derident, & talem esse dominum suspicantur, quales sunt servi eius? Fideles vero & boni cum viderint quemquam honeste & sancte viuentem, statim gratiam dei collaudant, deum in suo ministro atque effectu extollunt, eiusque misericordiam admirantur, dicentes, Mirabilis deus in sanctis suis. Non ergo debemus bona coram aliis operari, vel proprias manifessare virtutes propter propriam laudem, sed ad dei honorem, & etiam ad proximorum edificationem. Solique deo debemus velle placere finaliter. Ideo enim dicit Saluator, Videte ne Psalm. 57^a faciatis iustitiam vestram coram hominibus ut videamini ab illis.

¶ Porro, secundum quod operum bonorum quedam sunt communia, ad quæ communiter obligantur, nec alicuius singularis sanctitatis aut simulationis speciem habent: talia coram aliis fieri debent. Alla sunt opera singularis devotionis, & gratiarum eminentiæ: ista itaque potius occultanda videntur; ne homo vltra modum ab aliis reputetur aut honoretur, & ne speciem simulationis incurrit, aut singularis apparcat: Vnde non debemus in manifesto peccatum specialiter tundere, suspiria magna emittere, manus in cælum extendere: sed cum generali exterioris hominis apparatu esse contenti: interius vero semper ad præcipuum deuotionem anhelare. Et quoniam Christus noua documenta intulit mundo, ne quis putaret suam doctrinam esse contrariam documentis Moysei & prophetarum, subiecti, [Nolite putare quoniam] id est quod [Veni solvere] hoc est, falsificare, reprobare; aut etiam destruere [Legem] Mosaicam, [Aut prophetas] diuinus inspiratos: quorum aliqui fuerunt Gentiles, & ante legem, vt Iob, Enoch, [Non veni solvere] illa [sed adimplere.]

¶ Legem Christus impleuit, secundum duplum sensum. Primo, quia quod lex iussit, fecit. Factus est enim sub lege, vt eos qui sub lege erant, redimeret, secundum Apostolum. Etenim secundum legem est circulus, in templo oblatus. Secundo quoniam quod legi defuit, perficendo suppleuit, præceptis legis euangelica consilia adiiciendo. Similiter Christus impleuit prophetas, quia quod illi de eius incarnatione, doctrina, conuersatione, prodigiis, passione, resurrectione, & ascensione prædicterunt, verificauit & actu complevit, cetera quoque in die iudicij adimpluit. Propter quod ait, Necesse est impleri omnia quæ scripta sunt in lege Mosi & prophetis & psalmis de me. ¶ Denique præcepta legis fuerunt triplicia, scilicet Moralia, ut pote præcepta decalogi, haec Christus impleuit, secundum quod ait, Si vis ingredi ad vitam, serua mandata. Alia erant ceremonialia, vt circumcisio, discretio ciborum, eisus agni paschalisi, & cetera quæ certum est Christum obseruasse. Cum enim de Ioanne Baptista prædicterit angelus, Vinum & siceram Lucæ. I. non biberit. Et Petrus post resurrectionem Christi testatus sit, quia nunquam comedii omnime immunum & commune: constat quod Christus quoque seruauerit discretionem in cibis. Tertia legis præcepta erant iudicia, & haec Christus interdum misericorditer relaxauit, tanquam legislator præcipius. Interdum vero probabile est eum talia obseruare. ¶ Sed videtur contrarium: nō præcepit sancto, vt tolleret lectum suum in sabbato: sabbato quoq; fecit lutum quo oculos ceci nati linuit. Propter quod Iudei dixerunt, Non est hic homo a deo qui sabbatum non custodit. Respondendum, quod opera corporalia quæ dñe ordinabantur ad dei honorem, licebant in sabbato, sicut ornare templum offerre sacrificium. Quod autem iusit sanato ferre lectum in sabbato, fuit ad declarationem facti miraculi, in quo diuina virtus resplenduit. Simili modo fecit lutum ad exhibendum miraculum, in quo omnipotentia dei fuit ostensa. Iudei vero male intellexerunt præceptum de honoratione sabbati, multisque aliis, sicut inferius eluceat. Quod igitur Christus impleuit haec omnia manifestat, subden Lucæ. 16. do, [Amen quippe dico vobis, donec (id est quousque) transeat celum & terra] id est usque ad finem seculi, in quo celum & terra transibunt, & peribunt, seu esse cessabunt, quantum ad esse accidentalē, non quantū ad esse substantiale, hoc est, quoad qualitatē, situm, motum, & influentiam, non quoad eorum substantiam: tunc enim mutabuntur in melius, nec habebunt motum, & influentiam vt modo. [Iota vnum] hoc est, minimum verbum seu minima litera, [Aut vnum apex] id est minima particula, [Non præteribit a lege] id est non remanebit non adimplerit, sed erit sicut lex afferit. [Donec omnia] in lege contenta [Fiat] seu implanteat. Per hoc autem quod dicit, donec transeat celus & terra, iota vnum, &c. non datur intelligi, quod postmodum iota prætereat: sed per hoc quod ait interim non præterire iota vnum, insinuat, quod nunquam aliquid ibit incassum, nec erit mendosum, quod continetur in lege. Nam & figura arque mysteria legis ac prophetarum in Euangeliō adimplentur. Iota propriè est minima litera hebreaca. Apex vero iam sumitur pro particula litera infummitate litera posita, ad discernendum. ¶ Insuper docet Saluator in tantum oportere impleri, & obseruari omnia verba legis, vt nec minimum eius præceptum possit omitti sine damnationis periculo: [Qui ergo] hoc est, cum necesse sit omnia illa impleri, idcirco qui [soluerit] id est transgressus furcit [Vnum de mandatis ihsis minima] in lege contentis: quæ significauit per iota & apicem, & quæ statim dicturus sum, videlicet, Non occides, non meeehaberis, non peierabis, que licet pertincent ad præcepta decalogi, tamen minima appellantur, quoniam parui meriti (comparatiue loquendo) est ea implere, pertinentque ad imperfectoris, rudes, & incipientes. Vnde secundum Augustinum inchoant hominem, faciunt enim declina-

re à male. Qui igitur soluerit vnum de mandatis his minimis, [Et docuerit sic hominem] id est male & inobedienter viuendo prædicauerit alii, [Minimus vocabitur] id est infimus erit & dicetur, quantum ad bona gratia gratum facientis, quamvis interdum sit magnus prælator. [In regno celorum] id est in ecclesia militante, de qua dicit Apostolus, loquens de suis discipulis, Hi soli sunt adiutores mei in regno dei. Talis namque non est in statu salutis & gratie, quia præuaricando præceptum, peccat mortaliiter: docendo quoque alios, quod ipse non facit: in cuius contrarium facit, gratus peccat, & deo acceptus non est. Peccatori enim dixit deus, Quare tu enarras iustitias meas? Propterea itaque minimus iudicatur à sanctis & sapientibus viris, quoniam sola fide ad corpus ecclesie pertinet, non per charitatem & opera. [Qui autem fecerit et docuerit, non] adiecit vnum de mandatis istis minimis, sed absolute affirmat, [Qui autem fecerit et docuerit, id est qui diuina præcepta seruauerit, & taliter conuenerit] fundo verò instruxerit alios, [Hic magna vocabitur] id est magni meriti erit, [in regno celorum] prædicto, imò & in futuro. Nihil enim diuinus secundum Dionysium, quem deo cooperari in resurrectione animalium ad suæ beatitudinis fontem. Hinc in Danielis legitur, Qui multos erudit ad iustitiam, quasi stellæ fulgebunt in perpetuas aeternitates. Quid vero non sufficiat docere, nisi adsit eius oda præceptorum, adiecit Salvator, [Dieo enim vobis] discipulis meis, [Quia nisi abundaverit iustitia] id est bona conuersatio, [Vera plus quam] abundat iustitia, [Scribarum & phariseorum] hoc est, nisi maior fuerit iustitia vestra quam illa, [Non intrabis in regnum celorum] id est in patriam beatorum. F

Quod tripliciter accipi potest. Primo, quoniam scribi & pharisei veraciter docuerunt, sed opera non responderunt doctrinæ, prout infra habetur, Super cathedram Moysi sedevit scriba & pharisei, omnia quæcumque dicunt, facite, secundum opera verò eorum nolite facere: dicunt enim & non faciunt. Secundo, quoniam scribarum & phariseorum iustitia sicut seruare præcepta minima secundum superficialem intellectum eorum, videlicet, non occidere, non mechari, vitando duntaxat opera exteriora nepharia, non desideria prava. Per talia quippe præcepta putabant prohiberi opera, non affectum, secundum quod verba sonant. Talis autem iustitia non sufficit ad salutem. Huic sensui concordant sequentia, sicut patebit. Tertiò accipi potest, quasi dictum ad Apostolos, & prælatos, ac eos qui ex speciali vocatione, profissione, seu gradu ad perfectionem tenentur, ideo eorum non est circa communia languere, quia nec sufficit eis, sed oportet vt vitam aliorum alta puritate transcedant. Ita que quod non sufficit iustitia scribarum ac phariseorum, subiungitur, [Audistis quia dictum] id est præceptum à deo, per Moysen [Est antiqua] hoc est, populo Iudeorum egredientium de Aegypto, [Non occides,] qui autem occiderit] hominem prætermisso ordine iuris, [Reus erit iudicio] damnationis, id est mortem corporalem meretur, & item aeternam. [Ego autem dico vobis] id est non solum occidi prohibeo, sed dico. [Quia omnis qui irascitur fratri suo] ira inordinata, rationem obfuscans, [Reus erit iudicio] id est accusatione coram diuina iustitia, hoc est, tantum dicere. Ego legem non soluo, sed impleo, expono, atque perficio, & ad perfectam ac sufficientem iustitiam doceo ac perducō. In lege enim aperte prohibetur homicidium cum dicitur, Non occides, sed lex non exponit perfectè quomodo. intelligendum sit illud præceptum. Propterē ego verum intellectum illius pando precepti: & dico, quod omnis qui irascitur, id est vindictam desiderat, seu nocumentum inferre proponeat, reus est iudicio. Est ergo sciendum quod aliqui Iudeorum per præcepta huiusmodi negatiua, quibus dicitur, Non occides, non mechareris, non furaberis, estimabant sola facta vetari, non autem cogitationes & affectiones, vnde putabant eas non esse peccata, nisi in opus procederent. Hunc errorem aufert Salvator, inquit, non solum facta, sed etiam motus interioris & verbi perverbi est damnatione condigna. Obseruatio autem præceptorum decalogi sicut semper ad salutem sufficiens, si ergo sola facta impia prohiberentur, nemo propter desideria prava, cogitationes, & animi motus damnatur, cuius oppositum nunc docet Salvator, imò ex lege & prophetis patet oppositum. Scriptum enim est, Vae qui cogitatis inutile. Et Malum vir fratri suo non cogite in corde suo. Imò per Hieremiam dominus, sapientia ait, Reuertimini a cogitationibus vestris pessimis. Ira quoque in vestimento prohibetur. Vnde in Genesi Iacob, Maledictus (inquit) furor, quia pertinax & indignatio, quia durus. Et Joseph ad fratres suos, Ne irascamini (ait) in via. Vnde quod dictum est, [Audistis quia dictum est antiqua, Non occides,] quidam exponunt hoc modo, Audistis quia dictum est antiquis per modum interpretationis seu expopositionis. Non occides, id est præceptum de non occidendo interpretabantur de solo facto, [Ego autem] corrigit huiusmodi expositionem, [Dico vobis, quia omnis qui irascitur, &cetera] [Qui autem dixerit fratri suo] id est proximo [Racha] id est verbum indignantis animi effundit, tamcn confusè & quasi in generali, non certam vituperationem aur contumeliam inferens, sed affectum interioris commotionis per signum seu verbum indignationis aperiens, [Reus erit consilio] id est tractatu quo inuestigatur, quia pena torquendus sit, quem constat esse damandum. [Qui autem dixerit] proximo suo, [Fatus] id est per commotionem iræ verbum contumeliosum, manifestam vituperationem designans effuderit, [Reus erit gehenna ignis] id est pena infernalisa. ¶ Ecce triplex gradus culpæ, cui correspondet triplex gradus reatus seu pena. Est enim ira latens in animo, quæ notatur, cum dicitur, Qui irascitur: cuius pena est, mereri iudicium. Et est ira prorumpens in vocem indignationis & vituperationis in generali, quod grauius est primo: cuius pena est, prolatione sententiae contra eum, quæ pena grauior est quam prima. Et est ira in verbum contumeliosum procedens, quod est grauius primis duabus, cuius pena est, punio ignis gehennæ, quæ prædictis penis est grauior: ordinatur tamen & tendit ad eam. Loquitur ergo Salvator de ira prout est mortale peccatum, videlicet prout est ex consensu cum affectu nocendi iniuste. Dicere autem Racha ex tali ira, est grauius: dicere verò fatue, extat grauiissimum. Secundum Hieronymi Racha est verbum Hebraicū, signifi-

G Leuiti. 15. G

Nume. 25. Nume. 25. Nume. 25.

Exodi. 20. Exodi. 20. Exodi. 20.

H

cans vacuum vel inane, & idem dicit Chrysost. Augustinus tamen testatur, q̄ sit vox non significans a liquid determinatè, sed soluē commotu cordis affectum, cuiusmodi sunt interiectiones. Sed hoc facili concordatur, quia secundū Chrysost. quāvis significat vanū seu inane. i. stultum, hic tamen accipitur secundum vsum loquētū: s. Iudeorū, secundū quod quilibet prouincia habet aliquod verbū exprimatorum. ¶ Circa prædicta inquiritur, quando quomodo & qualiter ira sit peccatum. Quamvis autem hæc quæstio cōmuniſit, habet tamen difficultatē præcipuam propter sanctorū atq; catholicorum doct̄rīnā contraria (vt videtur) determinationē. Dicit enim præstante loco Hieronymus. Definita sententia est, vt ira penitus tollatur. Si enim iubemur verberanti alteram præbere maxillam, & inimicos diligere, & pro persequentiibus exorare, omnis ira occasio tollitur, quoniā ira viri iustitiae dei non operatur. Sed aliter sonant verba Chrysostomi dicentis hoc loco, Qui ex causa irascitur, reus non est. Nam si ira non fuerit, nec doctrina proficit, nec iudicia stant, nec criminis compescuntur. Iusta ergo ira mater est disciplina. Itaque non solum non peccat qui cum causa irascitur, sed contra nisi iratus fuerit peccat, quoniā patientia irrationalis virtus seminar, negligētiam nutrit: & nō solū malos, sed etiam bonos invitat ad malum: quia malus quamvis incorruptus fuerit nō emendatur: bonus autem nisi corruptus fuerit, perit: quia in corpore præualeat magis malū quā bonū. Ad habendam autē huius quæstio B nis plenam noticiam, aduentum, q̄ Stoici sive Platonici dixerunt, passiones simpliciter esse malas atq; culpabiles ac animę morbos. Et horū modum loquendi multi Theologi sunt sequuti. Peripatetici autem dixerunt passiones esse quosdam motus naturales indifferentes, videlicet, nec bonos, nec malos moraliter ex sua ratione: sed fieri bonos, si per rationem moderentur: & malos, si metu rationis excedant. Horum ergo sententiam imitando, quā Augustinus & posteriores cōmuniciter imitantur, dicendū, q̄ ira propriæ sumpta, secundū Damascenum, est desiderium vltionis seu appetitus vindictæ propter iniuriam illatā seu culpm alterius. Hæc autem vindicta bene & male optari potest & exerceri, videlicet secundū rationis censurā & ordinē iuris, & item modo opposito. ¶ Itaq; ira ad rationē se habet dupliciter. s. antecedenter, sicque impedit actum rationis, & dicitur ira per vitium. Secundū se habet ad rationem consequenter, prout mouetur contra peccata secundum rationis dictamen, quæ dicitur ira per zelum, & est bona, & actus virtutis moralis, quæ appellatur vindictatio, de qua ira dicit Gregorius. Tunc robustus ratio contra peccata erigitur, q̄d ira subditā rationi famulatur. Et denō, Cauendū summo pere est, ne ira, quæ vt in strumentū virtutis assumitur, rationi dominetur ne quasi domina præcat, sed tanquam ancilla ad obsequium parata à tergo rationis nunquam recedat.

¶ Deniq; moderamen seu ordo rationis circa iram pensatur dupliciter. Primo, quantum ad id in quod tendit ira, quod est vindicta: quæ si queratur propter correctionem peccantis, punitionem culpæ, seu conservationem iustitiae, erit laudabilis & per zelum. Secundū, quantum ad modum irascendi, vide licet, ne ira immoderata feruerit, sic enim fieri vitiosa, quamvis in finem laudabilem tenderet. Dicendum ergo secundum Thomam, quod ira immoderata ex parte vindictæ optaret seu irrogaret, ex suo genere est mortalís, quoniam charitati contrariatur, quæ non irritatur, nec cogitat malum: contrariatur quoque iustitiae, quia maiorem expedit vltionem quā culpa meretur, vel iustum est potest tamē esse venialis propter parvitate iniquitatem illatā, vel propter imperfectionem actus rationem præuenientis. Ira verò immoderata in ius vel foris ex modo irascendi, non est ex genere suo mortalís, nisi in tantum concrescat, vt faciat hominem à charitate dei vel proximi sui excidere: quod contingit dum impedit rationem ab eo ad quod tenuerit. Denique præter prædictam acceptancem sumitur ira adhuc dupliciter, quamvis improprie. Primo pro sola cōmōtione animi ex imaginatione contrarii, quæ non est grāve peccatum. Secundū, pro motu voluntatis, pœnam iustè infligētis, & ita dicitur esse in deo ac angelis. Eo autē modo quo ira laudabilis est, defectus ira est viriosus. Doctores ergo qui iram dicunt omnino vitandam atque culpabilem, accipi possunt de ira rationem præueniente, & dicta per vitium, de qua exponenda sunt authoritates scripturæ, quæ iram vituperant. Alij vero loquuntur de ira per zelum, quam bonam esse prefertim binc constat, quod de Christo scriptum est, Circūspiciens eos cum ita. Hac ira motus est Phinees & Sampson. De ira autem per vitium Christus iam loquitur. ¶ Queritur, quomodo dicens fratris suo, fatue, mereatur gehennam, cum dicat Apostolus

D O insensati Galatæ. Et iterum, Tu in sibiens quod seminas, &c. Christus quoque ait discipulis, O stulti & tardi corde ad credendum. Dicendum, quod cum verba sint noræ & signa conceptionum animæ, ex ipsa cordis intentione & affectione consideratur culpa in verbis. Dum ergo huiusmodi verba dicuntur, non animo calumniandi seu contemnendi, sed in struendi, aut charitati corripiendi, non est peccatum. Sicque Christus & eius Apostolus sunt locuti. Ex hac prædicta doctrina, infert Salvator, [si ergo] id est, cum nō licet irasci fratri, vel dicere ei racha, aut fatue, idcirco [Offers munus tuum] id est, oblationem corporalem vel spiritualem, quam das deo vel eius ministris: nō q̄ deus ea indigeat: sed quoniam sponte offers in lignum quod omnia bona tua à deo receperis, secundum quod David testatur, Tua domine sunt omnia, & quæ de manu tua accepimus, dedimus tibi. [Ad altare] mate riale in templo, Ve!, ad altare, spirituale in anima, quod est fides secundum Augustinum, vel charitas secundum Gregorium. Nil enim acceptum est deo nisi in fide & charitate agatur, & per eas deo exhi beatur. [Et ibi] videlicet in loco & tempore oblationis, [Recordatus fueris, quia frater] id est, proximus [Tunc habet aliquid] hoc est, iustum quærelam, [Adversum te] propter iniuriam sibi à te illatam. hoc est, quia ei in aliquo male fecisti. Si enim tu eum offendis, ipse habet aduersum te, non tu contra eum. Si vero ipse te offendit, habes aduersum eum, sed tunc sufficit ut ignoras ei sicut vis tibi à deo ignosci, nec oportet facere quæ sequuntur. Quæ tamen si feceris, opus magna perfectionis exhibes maximamque mercedem acquiris. [Relinque ibi munus ante altare] id est, inchoatum obsequium c ij

feu oblationem, suspende vel intermitte actu aut proposito, quia nō esset deo acceptū, nisi quod sub-**E**
ditur, feceris. [Et vnde primi reconciliari fratri tuo] id est, placare & satisfacere ei, veniam postulando, & emendationem exhibēdo, secundum exigentiam culpæ. Obsequium enim nostrum deo non placet nisi ex charitate nascatur, quam non habet, imo & contra iustitiam agit, qui fratri se lœso non fatigat reconciliari & satisfacere. Eundum est autem pedibus corporis, si commode fieri posſit, videlicet, si frater offensus non longe sit & haberit queat, alia eundum est pedibus mentis, hoc est, desiderio atq; proposito, quatenus proponas & optes ei statim satisfacere: quod quia nō vales, intendas eū accedere & placare, loco & tempore opportuno. In his quoque pensanda est mensura offensa seu iniuria proximo irrogata: quam quanto maior exriterit, tanto celerius ac laboriosius conandum est, ut reconcilietur offensus. Debum vero interim munus ante altare relinquare, non facere opera bona, nisi primo proponamus ire ad fratrem offensum, quod vtq; propositū exequi oportet statim cum cōuenienter fieri potuit. [Porro secundū Chrysostom, & Celsianum ad charitatis perfectionē præcipue pertinet, vt etiam ille qui Iesus est studeat aduersarium mitigare, non solū dimittendo illatam iniuriam, sed blando ferme cor eius placido, quatenus de cetero sincerum ad se affectū retineat. Sic enim possū alterius quamvis iniuratoris iracūdiam, inuidiam, peruersitatem sanare, cuiusque animam à morte culpe eripe re. Prīmū accedendo ad eum, & pacem reformando inter eum & me: & cum non facio hoc, non videor esse perfeciū in charitate Christi, qui pro iniquorum salute sanguinem fudit: nec proximi, quē F possū a tanto liberare periculo, humiliando meipsum. Dicit ergo Chrysostomus, Ne dicas ille mihi nocuit, ille mihi satisfacere debet, non ego illi, si pro gloria salutis tua iubet te dominus amicitias facere, tu portis noctis seu documentum perperitus, debes nocenter rogare ut duplice gloriā consequaris. Nam, quia noctis es alteram, quia prior rogasti. Felina ergo inimicū tuum prauenire ad amicitias, ne forte te tardante ille perueniat ad rogamū, & rapiat de manibus tuis pietatis mercedem. Nam si ille tibi nocuit, & ille te rogat, infructuosa est amicitia tua. Quam enim iustitiam fecisti ante deum, si rogatus te placaueris? [Et tunc venies] i.e. localiter rediens, vel intentionem tuam ad id quod cooperas, retocans, [Offerem munus tuum] id est, inchoatum dei obsequium perficies & continua bis, spiritualem vel corporalem hostiam immolando. Spirituales autem hostiae sunt deuotio oratio, dei laudatio, cordis compunctione, præceptorum implatio. Infuper inferi Saluator aliud documentum ex his quā deira inducta sunt, [Esto consensio aduersario tuo cito] id est concordiam fac cum eo quem laefisti velociter, quoniam periculum est in mora, cum ignore diem ac horā, [Dum es in via cum eo] id est cum iu vita praesenti secum conuersaris, quā vita est via ad patriam, peregrinatio arque exilium. [Ne forte tradat te aduersario inuidi] id est ne laefis a te, faciat te reum coram Christo, sc̄cne tradat te materialiter, quoniam est occasio & materia, propter quam coram Christo culpabilis inueniris: iuxta G quem modum, dracones, abyssi, ignis, grando, & cetera inanimata & irrationalia dicuntur deum laudare. [Et index tradat te ministro] id est, Christus det te in manum diaboli, [Et in carcere] id est lacum inferni mittaris, in eternum damnatus, quia non satisfecit offensio. [Amen dico tibi, non exies inde] videlicet de inferno quasi liberatus, quoniam in die iudicij omnes egredientur in inferno detenti, rursus grauius retrudendi in eum. [Donec reddas novissimum quadrantem] id est, pro minima culpa satisficias, hoc est, nunquam redimeris, quoniam in inferno nulla est satisfactio. Potest quoque per aduersarium intelligi sacra scriptura, mandatum seu lex, quā nostris concupiscentiis & propriæ voluntati aduersatur, prohibiendo quod cupimus. Huic bono aduersario consentire debemus obediendo sacra scripturæ dum sumus cum ea in via, id est, quandiu viuimus in seculo isto, in qua verba dei audimus, & locum merendi ac demerendi habemus. Ne forte aduersarius iste tradat nos iudici, id est, testimonium proferat contra nos, reprobando scelerā nostra in conspectu diuino. Non autem possū per aduersarium istum intelligere carnem aut dæmonem, quoniam nulli eorum consentire aut concordare debemus. Deinde Saluator ostendit verum intellectum præcepti negatiū prohibentis mactationem seu adulterium, vel illegitimum concubinum, [Adiutori quia dictum est] id est, diuinus iustum [Antiquus] ereditatem ex Aegypto cum Moyse, [Non mechaberis. Ego autem dico vobis] id est, non solū corporalem fornicationem prohibeo, quam Iudei putabant diuina hoc prohiberi præcepere, non concupiscentiam interiorē: imo præceptum quod dicitur, Non concupisces vxorem proximi tui, expouerunt signis concupiscentiæ, vt sunt amplexus & oscula: non de concupiscentia intus latente. Dico itaque vobis, [Quoniam omnis qui viderit mulierem ad concupisendum eam] id est, ad huc & eo fine, vt concupiscentia sc̄mnia concitetur in eo, [Iam machatus est eam in corde suo] id est, animo seu consensu cum ea fornicatus est, & ipse inordinatus cor dis affectus facit eum reum ac si opere perpetras. Deus enim inspicit intima cordis. Concupiscentia itaque quā est cum animi deliberatione atque consensu in delectationem vel opus, est mortale peccatum. Quoniam hoc non est solum titillare, sed consistere. Refrenandi sunt ergo sensus exteriores, maximè visus, tactus, auditus, ne mors intret animam per corporis sui fenestrā. Testante quippe scriptura, Colloquium mulieris quasi ignis inardescit, & in specie mulieris multi coruerunt. Propter quod ait beatus Iob, Pepigi foedus cum oculis, ne saltē cogitarem de virgine. Vnde secundum Gregorium, Non licet videri quod non licet concupisci. [Quod si oculus tuus dexter scandalizat te, erue eum & proice ab te.] Oculus dexter intelligi potest tripliciter. Prīmo ipse oculus corporalis. Si ergo iste scandalizat, id est, occasionem peccandi ingerit, & ad concupiscentiam inducit. [Erue eum] non essentialiter, sed quantum ad vsum, id est, reprime eum, ne intueatur illita, quemadmodum in Eccles. legitur, Auerte oculos tuos à muliere compta. Et in Psalmo.

Psal. 148.

Exod. 20.

Iob. 3.

Eccles. 9.
Psal. 118.

A ad vsum illicitum, non quantum ad organum. Iuxta hunc sensum dicit Apostolus, Mortificare membra vestrā qua sunt super terram. Et ne hoc male intelligeretur, adiecit quāsi exponens seipsum, fornicationē, immunditiam, & cetera id est vitia membrorum occidite. Secundo, per oculum intelligi tur oculus cordis; videlicet intellectus seu consideratio curiosa, qua abiciendi sunt modo prefato cum scandalum parunt. Tertio, per oculum dextrum intelligitur quicunque proximus, seu quālibet res adēd chāra vt oculus, cuius occasione si ad ruinam peccati inducimur, debemus eam vitare. Cauenda est ergo familiaritas & contāctus eius, cuius occasione scandalum patimur. [Expedit enim tibi vt pereat] id est prædicto modo eruant ac proiiciantur a te, [Primum membrorum tuorum;] videlicet oculus dexter, præsertim dilectus, [Quam totum corpus tuum] id est caro tua in die iudicij. [Proiiciatur in gehennam quis] Potest quoque per corpus intelligi congeries operum, de qua infra dicetur. Si fuerit oculus tuus simplex, totum corpus tuum lucidum erit: opera autem illorum sequuntur eos. Melius ergo est unus membrum virtutis sum actum abscondere, quam totius corporis opera bona amittere & dannari. [Et si dextera manus tua scandalizat te, absconde eam & proice ab te.] Sicut de oculo, ita de manu intelligi potest tripliciter, videlicet de manu corporali, de manu interiori, videlicet voluntate, & de quocunque ita dilecta ac utili, vt est manus dextera. Quocunque ergo istorum scan Math. 6: dilazauerit te, id est occasione peccandi intulerit, [Absconde] illud quantum ad actum, vsum atque affectum immoderatum, quatenus manus corporis a contactu libidinoso, & opere malo cohebas, voluntatem quoque a prauo desiderio retrahas, proximorum utilitatem ac delectationem, propter bonum honestum, id est anima tua salutem & gratiam vites. Non enim potest vitare peccata, qui non vitat occasions peccandi. Præterea Christus corrigit Iudeorum errorem circa matrimonium, [Pictum est antiquis] per Moysem, [Quicunque dimisit uxorem suam] id est dimittre voluerit, [De illi bellum repudij] id est causam repudiationis scribat; & representet antequam dimittat.

B [Libellus repudij est scriptura continens causam cur vxor dimittitur. Præcepit autem deus per Moysem, non utique vxorem dimittere tanquam in se bonum ac licitum, sed hoc præcepit, vt non dimitteretur, nisi dato libello repudij. Sic enim scriptum est, Si acceperit homo vxorem, & non inueniet gratiam ante oculos eius propter aliquam fealdatem, scribet libellum repudij, quem dabit in manu illius, dimittetque eam. Iudei vero putabant dimissionem vxoris esse simpliciter bonam, ius Math. 19. fam ac licitam, ignorantis verba prædicta intelligentia esse per modum permissionis, ne maius Mat̄. 10. malum accideret, scilicet ne Iudei vxores suas odiofias occiderent, ad quod proni fuerint. Per quem modum accidere, scilicet ne Iudei vxores suis odiofias occiderent, ad quod proni fuerint. Per quem modum erōneum Iudeorum excludens, subiecit, [Ego autem dico vobis, quia omnis qui dimisit] id est a se expulerit, [Vxorem suam, excepta fornications causa,] corporalis vel spiritualis, videlicet idolatria, C [Facit eam machari] id est dat ei occasionem adulterandi: ex quo patet quod diuortium fit illūcum, & quod illa toto tempore vitæ sua maneat vxor prioris mariti si vixerit. [Et qui dimisit duxerit, adulterat] quia alterius viri vxorem sumit in coniugem, cognoscitque eam. Propter vtramque autem fornicationem prædictam, videlicet adulterium, idolatriam, licet relinqueret coniugem seu maritum quantum ad cohabitationem & debiti redditionem. Non tamen oportet nisi in casu. Sunt etiam varij casus, in quibus propter fornicationem corporalem non licet relinqueret coniugem, scilicet si mulier ab alio sub specie proprii viri sit cognita, vel si vir proflituit, vel ipse quod adulter exstaret, &c. His verbis consonant dicta Apostoli ad Corinthios. His qui in coniugio sunt præcipio, non ego, sed dominus, vxorem a viro suo non discedere: quod si discesserit, manere in autopam, aut viro suo reconciliari, & vir vxorem non dimittat. De hac materia infra plenus diceretur. [Auditis, quia dictum est antiquis] per Moysem, [Non perebras reddes autem domino iuramenta tua] id est nec per idola, neque per clementia, sed per deum iurabis: dixit enim, Dominus deum tuum timebis, & per nomen eius iurabis. Hoc Iudei male intellexerunt, putantes sola iuramenta mendosa esse prohibita, iuramenta quoque iniulta & inculta esse feruenda. Hunc errorēm excludens Saluator, subiungit, Hieronymus, [Ego autem dico vobis, non irare omnino.] Secundum Hieronymum Christus non prohibet iurare per deum, sed per ea quā subsequuntur, videlicet, [Neque per celum, &c.] sed quoniam statim subiungitur, D [Sit autem sermo vestus] id est, non non intelligit secundum aliquos Christum etiam iuramentum per Augusti. deum diffusum vel prohibuisse: non quia semper malum atque illicitum sit, sed vt Augustinus ne Jacob. 5. per assiduitatem iurandi, incidat homo in periculum. Est quoque alia ratio cur non debeamus iurare Romā. 1. sine necessitate, vel magna utilitate, quoniam sine vera quā dicimus, quia hoc cedit ad irreuerentiam dei, quod homo tam leviter, inaduertenter & intimorante assumit tantę sanctitatis maiestatem in testē. Philip. 4. Quod autem iurare non sit prorsus illicitum, innoscit per hoc, quod Paulus in suis epistolis toties 2. Tim. 4. inuenitur iurasse, dicendo, Testis est mihi deus. Et Testificor coram deo, &c. Hier. 4. [Porro secundum Hieronymum super illud Hieremias, Iurabis, dicit dominus, in veritate & iudicio & iustitia: tres sunt comites iuramenti, videlicet veritas, iudicium & iustitia; & quocunque horum defuerit, iuramentum erit illicitum: imo sic iurans, eō ipso quo iurat, per iurum efficitur, secundum Thomam, quia haec obseruare tenetur in quolibet casu. Si enim desit veritas, iuramentum est mendax: si iudicium desit, iuramentum est temerarium & incutum: si iustitia, iniquum est, leue atque inutile. Veritas itaque ad iuramentum ordinata requiri ex parte rei de qua iuratur: iudicium vero seu discretio ex parte iurantis: iustitia autem ex parte causæ, vt sit necessitas ad iurandum. Iuratio ergo de bītē circumstantiata, videlicet, vt fiat ex causa necessaria, tunc vbi taliter & propter congruum finem, non solum est licita, sed & actus virtutis, quā dicitur latria. Qui enim sic iurat, exhibet reueren-

ciiij.

tiam deo, præsupponens eum habere infallibilem veritatem, omniumque certam notitiam, ac vniuersalem prouidentiam. Vnde ait scriptura, In omni corde suo iurauerunt domino, & inuenierunt. Et Psalmista, Laudabuntur omnes qui iurant in eo. Hieronymus quoque affirmat, quod iurans venatur vel diligit eum per quem iurat. Sic ergo intelligenda est litera, [*Dico vobis non iurare omnino*] hoc est, non iurare omnibus modis indifferenter seu ex qualibet causa, sed solummodo iam dicto, videlicet [*per celum, quia thronus*] id est sedes & habitatio [*Dei est.*] Quamvis enim incircumspectus, immensusque deus loco nullo claudatur, ibi tamen esse assertur, vbi operatur, & se ipsum ostendit. Cum ergo in celo empyreum maximè operetur, illicque facie ad faciem conspicatur, meritò cælum empyreum appellatur thronus eius. Vnde vniigenitus dei, Ego (inquit) vici, & sedi cum patre meo in throno eius. [*Nequis per terram*] iuraueris, [*Quia scabellum pedum eius est*] id est diuina potestate subiecta, & a deo in ultima ac infimo rerum ordine collocata. Per pedes itaque dei designatur operatio seu prouisio eius, pertingens usque ad infima. Hoc idem in Esaiam scriptum est, Hoc dicit dominus, Cælum mihi sedes est, & terra scabellum pedum meorum. Non est itaque sic intelligendum, quasi deus in diuinitatis natura corporalia habeat linimenta, & ritualiter sedeat, præsertim cum de ipso scriptum sit, Excelsius calo est, & profundius inferno, longior terra mensura eius, & latior mari. [*Nequis per Hierosolymam*] iuraueris, [*Quia ciuitas est magna regis,*] de quo legitur in Hester, Domine rex omnipotens in ditione tua cuncta sunt posita. Et in Psalmo, Quoniam deus magnus dominus, & rex magnus super omnes deos. Fuit enim Hierusalem deputata ad huius regis obsequium. [*Nequis per caput tuum*] iuraueris, [*Quia non potes unum capillum album facere aut nigrum*] propria potestate & solo imperio, quamvis per artem & naturam rerum applicationem, possit homo diversos colores crinibus capitum sui inducere. Ecce non solum per deum, sed etiam per creaturas iurare prohibuit vel dissuasit.

Sed quomodo intelligendum est hoc? Nonne per Euangelium & per sanctos sit licitum iuramentum? Nonne Ioseph per salutem Pharaonis iuravit? Nonne Apostolus dicit, Ego testem inuoco deum in animam meam? Quæritur ergo, quando & quomodo licet per creaturas iurare. Respondet beatus Thomas, quod iuramentum fit dupliciter. Primum, per simplicem contestationem. Secundò, per execrationem. Iuramentum primo modo factū principaliter diuīnē veritati innititur. Secundario autem assumentur aliqua creaturæ ad iurandum, non secundum se, sed inquantum diuina in eis veritas manifestatur, sicutque iuratur per Euangelium, id est per deum, cuius veritas in Euangeliō continetur, & item per sanctos, qui hanc veritatem crediderunt. In iuramento autem quod fit per execrationem assument creaturæ, tanquam id in quo diuinum exercutus iudicium, si non verum asseritur, vt cum homo iurat per caput, vel filium suum, seu aliam rem dilectam. Denique sicut licitum est iurare per deum pro loco, causa & tempore: sic & per creaturas, tam per simplicem contestationem quam per execrationem. Per execrationem nanque iuravit Apostolus, Ego (inquit) G testem inuoco deum in animam meam. Quod verò Ioseph per salutem Pharaonis iuraverit, vtroque modo intelligi potest, videlicet per modum execrationis, ita quod Pharaonis salutem obligauit deo, & per modum contestationis, contestando veritatem diuinæ iustitiae, ad cuius exequitionem principes terræ confituntur, quem cum vnu sicut Pharao, sicutque per eius salutem iuravit Ioseph, in quantum diuina iustitia in Pharaonis imperio monstrabatur. Cum ergo per creaturas iuratur, iurans obligatur implere iurata, ac si per deum iuraret: quia non iurat per creaturas, nisi inquantum diuina virtus in eis reletur. Ideo quoque non licet per eas iurare, nisi circumstantiis debitis obseruat, quemadmodum nec per deum. Est etiam alia ratio cur Christus per creaturas iurare prohibuit, quia speciem idolatriæ habet huiusmodi iuramentum. Idolatriæ enim sic iurant, & eis per quod iuratur diuinus honor impendi videtur, vt tangit hoc loco Hieronymus. Quid enim est iurare, nisi infallibilem testem ad confirmationem verborum inducere? Christus verò insinuat ideo per creaturas non esse iurandum sine causa necessaria, quia in eis aliquid diuinæ virtutis reluet. Dicit enim, [*Non per celum, quia thronus deus est*] id est gloria dei manifestatur in celo, [*Nequis per terram, quoniam scabellum pedum eius est*] id est in terra reluet dispositio potestatis diuinæ, sicutque iurando per celum aut terram, iuratur per eum, cuius maiestas præsentatur in celo, vel cuius dispositio reluet in terra. Per hoc quoque, quod non possumus vnum capillum capitum nostri facere album vel nigrum, euidenter patescit, quod non à nobis, sed à deo ipsum caput acceptimus. [*Sit ergo sermo reger, et est, non non*] id est simpliciter affirmare quod verum est, & negare quod falso est: nec adhibetur iuratio sine necessitate. [*Quod autem his abundantius est*] id est iuramentum quod affirmationi seu negationi superadditur, [*A malo est*] id est ex malo culpæ, vel malo pena procedit, videlicet ex infirmitate, incredulitate, vel suspitione eius qui exigit iuramentum: vel ex malo iurantis, qui iurat omisissis tribus prædictis iuramenti comitibus. Non dixit, quod his abundantius est, malum est, sed à malo, quia iuramentum non est semper peccatum, sed origo iuramenti est malum quoddam, videlicet, quoniam homines fibiuniuem discredunt.

Elucidatio sequentis partis huius capituli, usque ad finem ipsius, videlicet.

[*Adiutor quia dictum est.*] Articulus XI.

C Onsequenter Saluator informat discipulos circa iudiciale legis præceptum, de pœna talionis, [*Adiutor quia dictum est*] id est per Moysem denuntiatum est filiis Israël [*oculum pro oculo*] requires, [*Dentem pro dente*] exiges id est si quis tibi excutiat, dentem vel

oculum, fiat ei similiter. Dixit enim Moyses, Qualem læsionem quis intulerit, talem sustinere cogetur, vel liuorem pro liuore, vulnus pro vulnere, animam pro anima. Hæc vltio licita erat in lege rudi bus data, quatenus timore eadem patiendi retraherentur ab iniuriatione, & ne læsi ex impatientia & crudelitate excederent modum in vlcifendo. Est enim commune hominibus, vt velint plus læsionem repudere, quam paci sunt, eo quod alius prior in eos peccauit: siveq; non solum læsionem, sed & contemptum, iniustitiamq; perpepsi sunt. Lex ergo aliqualiter reduxit ad pacem, & præparauit ad patientiam, dum iubet non plus inferre quam illatum est. Iudæorum vero nonnulli circa verba prædicta dupliciter errauerunt. Primo, quoniam existimabant vindictam propter se appetendam. Secundò, quia putabant hæc verba sic dici per modū præcepti, vt non liceret aliter agere, seu penitus indulgere: non fuentes illud in Psal. Si reddidi retribuentibus mihi mala, decidam merito ab inimicis meis inanis. Hieremias quoque virum perfectum describens, ait, Dabit percutienti se maxillam, saturabitur opprobriis, Christus ergo istos errores excludens, subiecit, [*Ego autem dico vobis, non resistere malo*], i. non repugnare, non reddire malum pro malo, non litigare nec repercutere. Per hoc non datur intelligi, vi tia non esse coercenda, nec excessus esse corrigitur ab his, quibus ratione officij competit seruare iustitiam: sed ne priuata persona vindicet semetipsum, & ne aliquis affectu vindictæ potius quam zelo iusticie, corrigitque animo resistant malo, id est peccatori seu peccato. Si autem per hoc quod nō resistitur malo, periret ordo iusticie, ac rigor disciplinae, & impii in suis malignitatibus indurarentur ac fouerentur, resistendum esset secundum ordinem iuris ex charitate, præterim ne iniqui in æternum perirent. Si vero ex resistencia mali oritur graue scandalum infirmorum vel maius malum, teneatur homo nō resistere malo, ne ponat offendiculum proximo, aut peior fiat scissura, vel scandalum tale alio modo cedendum est. Si autem desistat homo resistere malo, inviditam non querendo, quamvis resistendo nō oriatur scandalum predictum maius ve malum, tunc erit opus supere rogationis atque consilij non resistere. Hinc ergo dicit Apostolus, Noli vinci à malo, sed vince in bono malum. Denique imperfectis, & passionatis hominibus tutius atque salubrius est, vt assuecant non resistere malo, quamvis possint. Nam & si astim se resistere secundum ordinem iuris, timendum est tamen, quod potius impellant paucis ratione, in patientia quam iusticia, priuato amore quam sincera dilectione. Itaque vindicta non est optanda neque quærenda sub ratione vindictæ, sed medicinae atque iusticie, vt pote vt transgressor in hoc seculo corrigitur, ordo iusticie obseruetur, alij terreauntur vel propter aliquid simile. Propterea secundum Christi perfectissima documenta parum est non resistere: subditur enim, [*Sed si quis te percutit in dexteram maxillam tuam, prebe ei et alteram*] vel secundū C realem exhibitionem si ratio id depositat, ad ostendendam patientiam, & aliorum ædificationem, vel ad demonstrandum charitatis feruorem, quo homo paratus est ad omnia sustinenda pro fide & Christo. Si autem nil tale occurrat, præbenda est altera maxilla, seu alia pars corporis, sicut beatus Martinus præbuit dorsum cæd entibus secundum animi præparationem, ita vt homo paratus sit plura perfere, quia non semper corporaliter præbenda est altera maxilla, præsertim cum Christus alapa recepta dixerit sacrilegio. Si male loquutus sum, testimonium perhibe de malo: si autem bene quid me casdis? Paulus quoque Apostolus cum à militibus cæderetur, dixit, Si ciuem Romanum & indamnatum licet vobis flagellare? Et tamen vtique non solum flagellari, sed & mori pro Christo paratus fuit, sed desiderauit primo Romanum videre & informare.

Videtur tamen prædictis contrarium, quod illico iussus cædi dixit pontifici id iubenti, Percutite deus paries dealbate. Thomas quoque Apostolus in vultu percussus, satis horrendam legitur vltionem impetrasse, ita vt percussorem leo occideret. Ad primum respödet August. quod verba Apostoli erant prophetia, non imprecatio mali. Ad aliud dicit, quod non cogimur illæ historiæ credere. Possumus autem dicere, q; ex misericordia potius quam ex crudelitate Thomas hoc fecerit, vt Deus parceret animæ percussoris, & ceteri diuinam potestatem agnoscerent. [*Et ei qui vult tecum indicio contendere, et turicam tuam tollere, dimitte ei et pallium.*] Istud secundum August. intelligitur non quoad operis ostensionem, sed animi preparationem. Sed quia Apostolus dicit, Iam omnino delictum est in vobis, quod iudicis habetis inter vos, quare nō magis iniuriam accipitis, quare non magis fraudem patimini. Hinc ergo oportet diligenter intellectum horum verborum inquirere. Chrysostomus ita hoc loco multis persuasib; videtur velle probare, nequaquam seruum dei debere coram iudeo pro temporalibus causam habere vel apparere, propter peccati periculum, quod vix euitar potest, & scandalum aliorum: & quoniam Christus maiora rependere potest, si eius amore vitetur iudicium. Idem videtur August. sentire expонata præmemorata verba Apostoli dicens: Hoc ipsum vestro peccato agitur, quod inter vos negotia iudicis determinata habetis, quia peccatum est habere iudicium contra fratrem. Verum si hoc absolute intelligatur, daretur impensis magna libertas atque occasio spoliandi & rapiendo, præsertim bona simplicium, ferentque innumerabilia mala. Glossa igitur quasi exponens verba Augustini addit, Perfectus licet repetere sua simpliciter, vt pote sine lite, sine causa, sine iudicio, sed non conuenit eis inde mouere causam ante iudicem. Infirmis vero licet repetere sua coram iudice, iudiciumque habendo contra fratrem, sed non contentiose vel fraudulenter, vel apud iudices infideles. Verum nec istud videtur alijs satis resolutum. Ecclesia namque non peccat habendo iudicis, & religiosi possunt coram iudice sua repetrere. Fideles quoque in terris infidelium habitantes, nec fideles iudices habere potentes, possunt ad iudices infideles recurrere. Alij ergo respondent, quod licet (non autem expedit) secularia habere iudicia, & quod religiosi ac perfecti possunt sua repetrere coram iudice quasi bona communia, non vt propria. Aliqui etiam breuiter dicunt, quod non licet repetrere sua in iudicio, si ex repetitione oriatur scandalum & malum deterius. Sed tunc sci-

re oportet quando & quomodo bona temporalia omittenda sunt propter vitanda scandalorum. Ad quod Thomas respondet, quid temporalium bonorum, quadam sunt nobis commissa, quemadmodum bona ecclesia committuntur praepatis, & bona reipublica committuntur rectoribus. Horum itaq; conservatio imminet his quibus commissa sunt de necessitate, sicut & depositorum. Ideo propter scandalum vitandum dimittenda non sunt, sicut nec alia quae sunt de necessitate salutis. Vnde beatus Thomas Cantuarien. Episcopus repetit bona ecclesia cum grandi scandalo regis. Alia bona temporalia sunt nostra seu propria, & haec propter scandalum dimittenda sunt, vel largiendo ea aliis, si apud nos sunt: vel dimittendo ea aliis, si apud nos non sunt, quando scandalum ex infirmitate vel ignorantia oritur, quod est scandalum infirmorum: dimittenda sunt inquam, vel scandalum alio modo sedandum est, ut errans instruatur & scadizari desistat. Quod si noluerit, iam scandalum eius erit scandalum pharisaorum. Dum igitur scandalum ex malitia scandalizati procedit, non sunt bona temporalia, quamvis propria, propter id vitandum dimittenda, quia hoc vergeret in detrimentum boni communis, & rapientibus hoc noceret in anima. Quod ergo ait Saluator & eius Apostolus, intelligendum est secundum promptitudinem animi, ita quod homo parior sit pati fraudem atque iniuriam, quam iudicio agere, desiderio pacis internae & quietis, & ne alij offendantur, dummodo aliunde expediat. Ex his aliquanter elucescit, quomodo intelligendum sit quod alibi precipit Christus: Qui auferat quae tua sunt, ne repetas: scilicet cum lite & contentione, vel cum scandalo pusillorū. F [Et quicunque te angariauerit] id est, coegerit seu violenter compulerit [Mille passus] hoc est ambulare tecum per mille passuum spaciun. quinque autem pedes faciunt passum. [Vade cum illo alia duo milia] passum, secundum animi præparationem, vel secundum operis executionem, si fine maioris mali & scandali orti vitare non poteris, id est, si aliquis à te exigerit indebitam seruitutem sed licitum, debes animo esse paratus plus facere quam illi angariando requirit. Si autem in omnibus præinductis percutiens, rapiens siue angariens, ex nostra patientia in sua malitia confirmetur ac foveatur, expedit ei resistere secundum iuris processum. Si tamen habeatur spes de eius emolumente, videlicet quod eius prævitas per nostram pietatem, charitatem & patientiam corrigatur, sustinendum est, sicut Apostolus loquitur: Vince in bono malum. Vnde Chrysostomo. Patientia, inquit, tua illius vincat crudelitatem, & ostendit quod maior sit benignitas dei in sanctis, quam malitia diaboli in iniquis hominibus. Interea si seruus Christi liberetur eis cum impio vel seruat violentia, non angariatur, sed ille estimat se istum angariare. [Qui autem peccat a te da ei] quod postulat, si rationabiliter querat, & tibi facultas adsit. Da iraque ei secundum exigentiam & possibiliter tui status ac facultatum tuarum, & si non corporale, tam spirituale munusculum: vt si inconvenienter vel inconvenienter postulauerit, informes errantem, quia verbum melius quam datum. Nonne ecce verbum super datum bonum? Vt autem testatur Ambrosius, Eiusdem criminis est habenti sua auferre, & indigenti quod querit denegare, cum possit tribuere. Quoniam, contestante Chrysostomo, homines non domini, sed dispensatores sunt diuinitatum, idcirco omnia sunt quodammodo communia. Huic consonat quod in Actibus dicit Apostolus, Oportet reminisci verbi domini Iesu, quia beatus est magis dare quam accipere. Denique secundum principem theologorum, bonum est sui diffusum, & charitas non querit quae sua sunt. Ideo dicit Apostolus ad Thymotheum: Diuitibus præcipe, facile tribuere. Veruntamen prodigalitas non laudatur.

G [Nec obstat prædictis illud in Ecclesiastico, Bene fac humili, & ne dederis impio. Hoc enim intelligendum est de beneficio corporali, quod non est impio dandum, si sit in fomentum & adiutorium suæ impietatis. Spirituale autem beneficium nulli negandum est, sicut nec corporale, in articulo necessitatis. [Et volenti mutuare a te] id est aliquid sibi concedi seu mutuum accipere a te, [Ne auferaris] negando ei quod petit, si rationabiliter petit, & tibi adsit facultas. Hoc enim spectat ad charitatem, vt necessitatem proximi quasi propriam estimemus ac subleuemus, subuenientem egenti, immo agendum quod in Ecclesiastico scribitur, Perde pecuniam propter fratrem & amicum. Teste quoque Psalm. Iucundus homo qui miseretur & commodat, quia in eternum non commouebitur. Præterea Christus exponit preceptum legis de dilectione proximi. De qua ait Apostolus, Qui diligit proximum, legem impletuit. [Audits quia dictum est] in lege Moysi [Dilige proximum tuum] non dilectione carnali, nec solum dilectione naturali, sed & dilectione charitatis atque gratuita, quae fundatur in communicatione felicitatis externæ, [Et odio habebis inimicum tuum] non odiendo naturam, sed culpam: non personam, sed vitum. quod vtique odium ex charitate procedit, & ad perfectionem pertinet. De quo in Psalmo cantatur, Perfecto odio oderam illos, & iniquos odio habui. Hoc autem quod de odio inimici subiicitur, quidam Iudaorum pessime intellecterunt, dicentes, inimicos simpliciter odiendos, ad quod multa veteris testamenti testimonia adduxerunt. Multa enim sunt quae superficialiter intellecta videntur hoc ipsum pretendere. Sicut cum Moyses ait, Non queras ei bonum. Et Neemias, Confundantur, & peccata eorum non delectantur. Sed talia atque similia intelligendo sunt, quantum ad temporalia bona, vel de inimico secundum vitium inimicitiae, non secundum esse naturam: vel dicuntur zelo iustitia, seu modo prophetie, non affectu inuidiae. Quod autem inimici non sint odiendi secundum verum intellectum legis, hinc liquet, quod in Leuitico scribitur, Ne oderis fratrem tuum in corde tuo, sed publicè argue eum, ne habeas super illo peccatum. Et denuo, Ne queras ultionem, nec memor eris iniurie ciuium tuorum. Salomon loquitur, Cum ceciderit inimicus tuus, ne gaudeas, & in ruina illius ne exultet cor tuum. Iob quoque protestatur, Si gauisus sum ad ruinam cuius qui me oderat, & exaltavi, quod inueni est eum malum. Iudaorum ergo errorem Christus excludens, adiunxit, [Dilige inimicos vestros.]

Psal. 138

Psal. 118.

Iob. 24.

Iob. 31.

A Quantum ad id quod habent à deo, puta naturam ad dei imaginem factam, & beatitudinis suscep- Luca. 6.
tum. Diligere autem est alicui bonum velle secundum Philosophum. Debemus ergo aduersarijs nostris bona spiritualia velle, videlicet gratiam in presenti, & gloriam in futuro, & bona corporalia eis optanda sunt, secundū quod expedīt eorum salutē. [Beneficite his qui oderunt vos,] interiorē affermātū extēndendo in opus, vt scilicet impendat eis beneficia spiritualia seu corporalia, secundum congruentiam causæ, līcī ac tempori. Vnde & Salomon admonet, Si esurierit inimic⁹ tuus, ciba illū, si sit portum da illi. [Et orate pro peregrinib⁹ & calumniantib⁹] hoc est, calumniam inferentibus, Prou. 12.
[Vos] in generali pro omnibus illis orandum est, & etiam in speciali, si specialis causa orandi occurrit, & si visiderimus inimicū grauior anxiatum, seu damnationis periculō expositum. De necessitate ergo p̄cepti est, vt omnibus quantumcunque aduersarijs appetamus saltem in generali gratiam conuersiōnē, & catera ad salutem necessariā. Nec alicui tali specialiter nos precanti negemus subſidium ei necessariū, si dare poterimus. In speciali autem alicui aduersario charitatue affici, & auxiliari speciali necessitate non occurrente, ad supererogationē pertinentē videtur. [Vt si sit filii (adop̄tū) patris ve- 1. Ioan. 4.
fri qui in celis est,] scilicet dei patris, vel rotius superbeatissimam trinitatem, quae est vnuſ creator ac deus & pater omnium nostrum, [Qui solen suum] corporalem in celo fulgentem ac diſcurrentem [Oriri facit super bonos & malos,] omnibus enim hominibus sol ministrat & nascitur, radios suos omnibus in fluendo, [Et pluit super iustos & iniquos.] Inuitat ergo nos Christus ad inimicorum dilectionem exempli deo, qui naturalia beneficia nemini subtrahit. [Vt si simus filii eius] id est, vt ei aſſimilemur, confor- mando nos eius bonitati ac pietati.

C [Ratio enim filiationis in quadam aſſimilatione consistit: propter quod dicit A postolus, Estote imi Ephesi. 5.
catores dei sicut filii charifissimi, Vnde Ioannes loquitur. Sicut ille est & nos sumus in hoc modo, vide- 1. Ioan. 4.
runt aduersarijs nostris affectum & effectum charitatis impendendo. Consequenter ponit Salvator aliam rationem amandi inimicōs, [Si enim diligitis eos qui vos diligunt] id est si solum amatis amantes vos non tam propter deum, quam ideo quia vos diligunt [Quoniam mercedem habebitis] à deo in patria: quasi dicat, nullam. [Nonne & publicani] hoc est, publici peccatores, [Hoc faciunt?] vtique & tamen nullam à deo mercedem fortunantur, [Et si salutaveritis fratres vestros tantum] id est, salutem & bona optaueritis propinquis vestris, [Quid amplius faciunt?] quā publicani, [Nonne & Ethnici] id est, Gentiles [Hoc faciunt?] Quia in hac clausula additum, tantum, datur intelligi quod in præcedenti quoque clausula subaudiendum erat.

C [Siendum ergo quod amicos diligere ex charitate, non est immitteritorium: diligere vero amicos alia quacunque dilectione non est meritorium. Signum autem quod amici diliguntur, quia amici & non principales propter deum est, cum sic diliguntur, quod inimici non diliguntur.

D [Denique qui vnum odit, nullum veraciter diligit, cum sit in mortali peccato, quod charitatem extinguit. Idcirco qui amat amicos & non inimicōs, non amat amicos per charitatem, sed per naturalem, carnalem, siue politicam amicitiam. Non ergo habet à deo mercedem.

D [Quare potest hoc loco, quid sit magis meritorium, diligere amicum vel inimicum. Ad hoc diuerſimode sati a diuersis respondet. Thomas vero responderet hoc modo, Dilectio refertur ad diligētē, & ad deum qui est ratio diligēti proximum. Referendō ergo dilectionem ad diligētē, sic dilectionē amici eminet dilectionē inimicōi. Quia amicus cum sit melior atque propinquior, est materia aptior dilectionē quam inimicus, propter quod actus charitatis transiens super tamē materialē est melior, & oppositum eius est peius, videlicet odium amici quam inimici. Quantum vero ad id quod est Ratio diligēti proximum, quod est deus, diligētio inimici præmerit. Primo, quoniam solus deus est causa huius dilectionis. Secundo, quia ex dilectione inimici ostenditur amor dei fortior esse in diligēte, quam ex dilectione amici. Nihilominus diligētio amici secundum se est melior, seruentior, magisque meritoria, quia ad rationem virtutis ac meriti, plus facit bonum quam difficile. Quamuis ergo dilectionē inimici sit difficilior, non tamen est melior vel magis meritoria, nisi premij accidentalis ratione laboris annexi. Præmium vero essentialē correspondet seruori dilectionis. [Estote ergo vos peregrini.] Non solum amicos, sed etiam amulos diligendo, pietatis vñfera temperando, & in omni virtute viriliter vos habendo, [sic ut pater vester celestis perfectus est] perfectione simpliciter dicta, & extra omne genitum, ita quod nulla ei deest nobilitas, sed omne quod absolute loquendo melius est inesse quam dcessisse, convenit deo cum plenitudine infinita. Huic ergo perfectioni aſſimilari non possumus similitudine aequalitatis, sed imitationis. Scriptum est enim, Cui similem fecisti deum, aut quam imaginem ponens ei, & cui aſſimilatis me, dicit sanctus. De hac perfectione deiformi, qua deo aſſimilari præci- 1. Isaiae 40.
Deut. 18.

D [Esaie 40. Deut. 18.]
tas atque dignatio dei, & quanta est dignitas rationalis creature, eo quod deus immensus, in cuius comparatione totus mundus est velut puluis exiguis vult sibi aſſimilari, similemque vocari creaturam suā rationalem. Ad hanc quippe perfectionem, etiam in veteri testamento diuinitus inuitamus, iuxta Esaie 40 illud, Nolite contaminare animas vestras: Ego enim sum dominus deus vester. Sancti estote, quoniam ego sanctus sum.

D [Postquam sublimia perfectaque documenta Saluator proposuit, congruentissimè admonet vi- Gene. 17.
tare vulpeculam, vptote vanam gloriam, quae tunc fortius atque latentius ingredi solet sive pulsare, Eſaiæ 42
non solum pusillus, sed & proficiens ac feruīdos, quando efficacius diuinis obtemperauerunt p̄ceptis siue confilijs. [Attendete ne inſtrīam vñferam,] videlicet opera virtuosa quae docui [Fa- Eſaiæ 50
ciliatis coram hominibus ut videamini ab illis,] hoc est, ad hunc finem, quod virtuosi ab illis repute-

Psalms.52. mini & laudem humanam capetus, hoc enim estet hominibus velle placere, deus autem dissipat of-
fa eorum, qui hominibus placent. [Alioquin] id est, nisi attenderitis sicut admoneo, [Mercedem non ha-
bebitis apud patrem vestrum, qui in celis est] id est, in conspectu dei, in patria, quoniam cœlestem beatitu-
dinem fortituri non esitis. Non enim aliquid meremini sic agendo, quia in moralibus aëtus habet spe-
ciam à fine. Et secundum Ambrosium, Intentio imprimis speciem actui tuo: si ergo finis est vanus, o-
pus est virtuosum. Denique secundum Dionysium, bonus est ex integra causa, videlicet omnibus cir-
cumstantibus concurrentibus: Malum vero contingit omnipariè, in est, quæcunque circumstantia o-
mittatur. Inter omnes autem circumstantias actus virtuosi, propter quod extat præcipua: & ergo si
opus agatur prop. ter laudem humanam, maxime vitiatum atque inficitur. [Tu ergo cum facis eleemosinam
noli tuba canere ante te] id est, noli alta voce, vel signo alio manifestare, te ipsum propter laudem homi-
num obtinendam, [Sicut hypocrite faciunt in synagogis & vici] hoc est, templis & plateis. Sic enim mul-
ti Iudeorum fecerint. [Præ honorificetur ab hominibus. Amen dico vobis, recuperant mercedem suam,] videli-
cet laudem humanam. O vanitas ac miseria infinita, propter volatiliter, villem, fallacem, et mométanæ
hominum laudem, diuino, æternæ & cœlesti honore priuari. [Te autem faciente eleemosinam, nesciat fini-
sira tua quid faciat dextera tua,] id est, tam occulte hanc facias, quantum ad animi intentionem, ut nec ab
illo videatur qui tibi tam victus est ut vna manus alteri. ¶ Per talen etenim modum loquendi, da-
tur intelligi, quod homo debet à nemine velle videti propter gloriam hominis capiendam: quamvis
ad aliorum edificationem & dei honorem, possit eleemosina fieri, in aperto. Vel spiritualiter. Nesci-
at sinistra id est, cogitatio peruersa seu vana affectio, quid faciat dextera tua, id est, cogitatio & affectio
bona, hoc est, cogitatio vana omnino abiicitur, nec bona cogitatione de qua eleemosina nascitur,
admisceatur. [Præ sit eleemosina tua in abscondito] loco, id est, occulte fiat, saltem secundum desiderium
cordis, intentionemque animi ne cupias inaniter apparere. [Et pater tuus] cœlestis [Qui videt] oculo
intellectuali. [In abscondito] id est, intus in anima, scrutans corda & renes, & etiam in occultis tenebro-
sisque locis: quemadmodum Hieremias ait, Si occultabitur vir in absconditis, & ego non video eum.
Homo quippe videt quæ foris apparent, deus autem intuetur cor. [Reddet tibi] copiosum præmium
eleemosinæ, quod in præsenti inchoatur & in futuro perficitur.

Hiere.23.
1.Reg.10.

¶ Explanatio capituli sexti, [Et cum oratis.]
Articulus. xii.

Ost exhortationem operum misericordia & charitatis fraternæ, quibus homo
ad proximos suos virtuose extenditur, docet Salvator de actu latræ, per quem
anima ad deum eleuator, videlicet de oratione, quæ secundum Damascenum,
est affectus mentis in deum, vel petitio docentium, id est, rerum quas decet pe-
ti à deo. [Et cum oratis] deum suppliciter inuocando. [Non eritis scur hypocrite] id
est, affimiliari non debetis vanis hominibus, humanum laudem potius quam
dei honorem vel honorationem à deo quærentibus, [Qui amant in synagogis] id
est, in publicis conuenticulis seu templis, [Et in angulis platearum stantes orare.]
Stant enim, vt sic remotius videantur. Quod autem apud Christianos designat ecclesia, hoc apud Iu-
daeos significabat synagoga, videlicet locus cultus diuini, vel collectionem fidelium populi. Secundum
Chrysostomum dicit non in plateis, sed in angulis platearum, ad insuandum, quod hypocrita in-
terdum querunt secretum locum orandi, non vt lateant, sed vt videantur quasi in abscondito orare,
sicque dupliciter commendentur. Primò quoniam orant, secundò, quoniam latere desiderant. Sciant
enim laudabilius esse in occulto orare. Tales sunt multi qui simulant se honores refugere, nolle præ-
fere, gloriam vanam odire, vt honorem prælationem & gloriam consequantur. Sciant enim quoniam
honor sequitur fugientem, & quod se humilians exaltetur. Ideo scriptum est, Et qui nequerit se hu-
miliat, & interiora eius plena sunt dolo. Sic igitur orant, [Præ videatur ab hominibus] id est, deucti puten-
tur, laudentur & honorentur. [Amen] id est, veraciter [Dico vobis, recuperant mercedem suam.] Imo si à
nullo homine videantur neque laudentur, receperunt tamen mercedem suam in præsenti, quantum
ad suum propositum & affectum, nec à deo, præmium sortiuntur, sed penam tanquam sacrilegi, qui
re sacra abutuntur in vanitatem, His verbis non prohibet Christus in ecclesia materiali ac publicis lo-
cis orare, cum dicat Apostolus, Volo viros orare in omni loco, leuantes puras manus.

Lucæ.14.
Lucæ.18.
Eccles.19.

¶ Et Psalmista, Vota mea domino reddam coram omni populo eius. Itemque, Adorate dominum in
atrio sancto eius. Et quomodo poterimus semper & sine intermissione orare, si non orauerimus
vbiunque fuerimus?

Psalm.117.

Psalm.28.

Psalm.65.

1.Tim.5.

Lucæ.18.

Elaïs.56.

Matt.21.

Lucæ.19.

Marci.11.

¶ Denique quædam sunt orationes solemnes ac publicæ, quas faciunt ministri ecclesiæ pro populo,
quas certæ est in ipsa ecclesia publice oportere. Orationes quoque priuatæ singulorum maxi-
mie in ecclesia fieri debent, proper loci sanctitatem & sacramenti præsentiam: iuxta illud, Domus mea
domus orationis vocabitur, cum tis gentibus, dicit dominus. Quod ad literam de materiali ecclesiæ di-
ctum esse Christus allegat, Prohibet ergo dñs in templo & angulis platearū orare, more hypocitarum,
videlicet appetitu laudis humanæ, vel cōmodi temporalis. Et ne solū oremus in publicis locis, ideo sub-
ditur, [Tu autē cum oraveris] i. orare intendis vel incipi. [Intra in cubiculum tuum] id est, locum secretū
& quietum, [Et clauso oficio] loci, ne quis accedat, atq; impedit, vel ad inanē gloriā excitet, eo quod in-
ueniaris in tam sancto opere, humanum aspectum, præconiūm, vitare. Aliqui enim solent subito &

A inaniter gloriari, cum inueniuntur præter vel contra propositum suum laudabiliter occupari, [Ord pa-
trem tuum] cœlestem deum trinum ac simplicem. [In abscondo] loco, [Et pater tuus qui videt in abscondo] non
enim latent eum quæ sunt in locis abstractis. Specialiter quoque videt deus per approbationem, in
abscondo, id est misericorditer aspicit, & acceptat opera bona, quæ sunt in abscondis ad vitandum vitiū
vanitatis. ¶ Locus verò secretus & quietus plurimum confert ad orationis puritatem atque seruorem:
quia tunc homo securior est, nec à sensibilibus totiens inquietatur, vnde imaginatio eius quietior est,
& intellectus stabilior: voluntas quoque tanto ardens fertur in deum, stabilitusque in eo permaneat
fixa, quanto amplius à multis abstractitur. Potest etiam per cubiculum spiritualiter accipi cor hominis.
Sic ergo debemus intrare cubiculum animæ, id est ad cor nostrum redire, & spiritum nostrum intra se Psalm. 84.
colligere. Iuxta illud, Aūdiāt quid loquatur in me dominus deus, quoniam loquetur pacem in ple- Ioann.13.
bem suam, & in eos qui conuertuntur ad cor. Et patrem in abscondo, id est in cordis secreto soli deo 1.Reg.2.
patenti orare sicut ait Salvator, Spiritus est deus, & eos qui adorant eum, in spiritu & veritate adorare Iob.42.
oportet. Hoc modo orauit Anna, cuius tantum labia mouebantur, & vox penitus non audiebatur. Et
pater tuus qui videt in abscondo, hoc est in intimu cordis fundo, quem nulla latet cogitatio, [Reddet ti-
bi] quod postulas, in modo multiplicem orationis effectum tibi præstabit, videlicet dulcem in orando sa-
porem, optatæ gratia infusionem, sempiternamque gloriam, si tamen infatigabiliter oras. [Orante au-
tem nolite mulrum loqui] id est verba coram deo multiplicare, [Sicut Ethnici] id est Gentiles [Faciunt] qui
deo orando multum loquuntur. [Putant enim quod in multiloquio suo] hoc est virtute multorum verbo-
rum [Exaudiatur] à diis suis, & non mirum quod diu orant, & verba multiplicant, nam orant dæmo-
nes, qui & si audiant, exaudire non valent, nec aliquid facere, nisi permitti à deo. Orat regos mortuos,
Iouem, Mercurium: quorum crimina sunt notiora, quam nomina: qui & si viuerent, salutem conferre
non possent. Orant idola insensata, quæ habent aures, nec audiunt. [Nolite ergo a similiariis,] verba mul-
tiplicando ea ratione, quia illi, vt arbitremini in multiloquio, & non potius in affectu ferudo, exaudi-
ri. Patet ergo quod Christus non absolute prohibet verba in oratione protendere, sed ne hoc facia- Psalm. 113.
mus more Ethnicorum. Nam ipse hortatur nos, vt oremus instanter & semper, quod sine multiplica- Psalm. 143.
tione verborum mentalium sive vocalium non fit. Ipse quoque in oratione pernoctauit. [scit enim pa Lucae.6.
ter vester quid opus] id est necesse vel vtile, [sit vobis, antequam petatis eum] pro quoconque negotio. Scien-
tia enim dei aeterna, perfecta, invariabilisque conficitur. Ideo non oportet multum loqui, quasi in mul-
tiloquio exaudiret deus: quia si sic, tunc per nostros sermones aliquid sibi notificaretur, quod antea
ignorasset: vel per verborum multitudinem flecteretur, quorum nullum omni scienti & incommuni-
bili competit deo. ¶ Denique circa hunc locum dicit Chrysostomus, De oratione nobis est sermo,
quam solam quasi spirituale tributum anima de visceribus suis offert deo. Vis autem scire, quam pre-
dicta sit oratio? Nulla iustitia thymiamati compariatur, nisi sola oratio. Sicut enim thymiamata bene
conficitur delectant hominem odorantem, sic & oratio, iusti suavis est ante deū. Vis autem scire digni-
tatem eius: Mox vt de ore processerit, suscipiunt eam angeli manibus suis, sicut Tobia angelus dixit,
Ego orationem tuam obtulisti deo. Orans autem, nil noui facias quod aspiciant alii: aleat clamando, ma-
nus extendendo, pectus rundendo, vel oculos impudenter ad cœlos levando. Sed interiora sua ingre-
diatur, vt nihil cogitet, nisi de quo orat, & quem orat, vt claudit ostium sensus carnalis, omnésque co-
gitationes carnales, & solicitudines foras expellat. Si autem de extraneis & carnaibus rebus cogitare-
ris, non introisti in interiorum intellectum tuum, neque clausisti ostium sensus, sed tacite cum cogita-
tionibus superfluis loquens, tempus orationis amittis. Possumus & per ostium intelligere, vt non cla-
moscē oremus. ¶ Ex clamosa enim oratione multa mala sequuntur: maximè hæc tria. Primum, quia cla-
moscē orans non credit deum esse ubique, & abscondo audire, id est ita se habet aleat sibilando, ac si non
crederet illa. Secundum, quia mysteriū orationum tuarum aliis pandis, & non audiris à deo, quoniam
indisciplinatè orasti, sed adhuc ab hominibus dereris. Tertium, quoniam alterum iuxta te non per-
mittris orare: vocibus enim tuis rapis sensum illius ad tuos sermones: & non solum non exaudiris, sed
adhuc peccatum colligis, dum orare alios non permittis. Sic igitur ora vt Anna, cuius labia moueban-
tur, vox non exaudiebatur. Hæc Chrysostomus. ¶ Porro per hoc dictum, Scit pater vester quid opus
sit vobis antequam petatis eum, videretur aliquiliter confirmari opinio Socratis afferentis, Nihil de-
terminatum petendum à deo, quoniam melius sit quā nosipsi quid nobis expedientiū immediatè
subiungentur Christus, orationem determinata bona petentem. Sed cum deus invariabilis non flecta-
tur, nec solum sciat quid nobis necesse sit, sed etiam quid ipse daturus existat, cur eum oramus? Respō-
endum quod ideo vt ipse donet eo ordine quo se daturum præuidit. Quamuis enim prædestinationis
non sit ex meritis, tamen ex sua aeterna prædestinatione disposita se daturum gratiam in præsenti, &
gloriam in futuro, per preces nostras ac merita. Oramus quoque vt orando feruentius desideremus,
& copiosius mereamur, sicut capaces reddamus, & plura beneficia obtineamus, susceptamq; gra-
tiam diligenter custodianus, in spe diuina roboremur, acquirendo quod perimus, & deo familiarior-
es quodammodo efficiamur, cum omni fiducia ad thronum gratiae accedentes. Consequenter docet
filius dei formam orationis perfectæ, materiamque petendam, [sic ergo vos orabitis.]

G

C

D

H

¶ Expositio orationis dominicæ, [Pater noster.]
Articulus. xii.

D E huius orationis expositione, laude & efficacia, tanta iam à sanctis atque catholicis doctoribus
dicta sunt, vt pene tædio sit ea perlegere. Veruntamen, nec digna nec sufficiens dicta sunt, nec
visquam dicentur. Tanta nempe est huius gloriose orationis profunditas in sensu, secunditas in

mysteriis, efficacia in effectu, artificialitas in processu seu ordine, ut nemo capere queat vel cloqui. In mensum igitur eternumque dei verbum propter nos incarnatum, & quodammodo breuiatum verbū abbreuians & consummans fecit super terram. [sic] [inquit] Iordanus, Pater noster] quid tam auger fiduciam, quid tam inflamat affectum, quid tam latifacit humilem animam, sicut deum vatum & summa uelle a fidelibus patrem vocari, eumque fiducialiter patrem vocare? Ut ergo cum plena fiducia postulemus, eiisque quem inuocamus benevolentiam conciliemus seu capiamus, voluit Christus ut sic inchoemus, Patet, pater utique creatione, prouisione, adoptione, redemptione, ad cuius imaginē conditi sumus, cuius prouidentia gubernatur, cuius gratia adoptati sumus, cuius pietate sumus redempti. Quamvis autem hoc loco nomine patris possit intelligi deus pater, prout pater relativa accipitur, in modo quelibet diuina persona, tamen secundum Augustinum, per patrem deus trinitas designatur. Dicit autem, Pater noster potius quam pater meus, ut dicendo noster intelligamus nos omnes fratres esse, atque ad fraternam dilectionem ac mutuam orationem teneri, sicutque oremus pro inuicem ut salvemur. Et etiam ideo ut sciamus quod deus sit in uersale bonum, apud quem non est per sonum acceptio, qui bonum commune diligat ac requirat. Secundum Chrysostomum, libenter exaudiat deus precem, dum orans non solum pro fe, sed & pro aliis orat. Pro se enim orare natura est & necessitatis: orare autem pro altero, charitatis & gratiae. Sed pensamus ac fatigamus ne tanta dignationi, charitati & gratiae creatoris sumus ingratii, non considerando beneficia eius, nec eius maiestatem honorando, ne dicat nobis, Si pater ego sum, ubi est honor meus? Qui es in celis? id est, in caelestibus ciuitatis, seu beatis, in quibus est excellentissimo modo per gloriam beatificamque presentiam. Vel in celis materialibus, praesertim in calo empyreio, ubi specialiter esse & habitate diceris, quoniam ibi excellentius operaris, & te ipsum ostendis, quamvis secundum veritatem ad nullum locum vel tempus determineris vel habitudinem habeas quantum in te est, sed sis ante omnia, non solum post omnia, non preventus, in omnibus non inclusus, extra omnia non exclusus, supra omnia non clatus, infra omnia non oppressus, manens aeternaliter in tua substantiali simplicitate, inuariabiliter, incircumscribilierteque subsistens. Vel in celis, id est sanctis ac virtuosis hominibus, quorum conuersatio est in celis, qui terrenis non inhant. Talibus enim dicit Apostolus, Templum dei sanctum est, quod estis vos in omnibus quippe est deus per essentiam, praesentiam, & potentiam omnia penetrans, ambiens & conservans, singulisque magis propinquus ac intimus quam aliqua pars suo toti, vel aliquid similimet ipsi, quoniam ipse solus illabitur rerum essentiis, nec aliquid alteri adest, nisi virtute diuinæ praesentis seu praesentis ut sic loquar, praesentissimi dei, qui Per Hieremiam testatur, Nunquid non cælum & terram ego implo? [sanctificatum] id est cum omni puritate & reuerentia honoretur, sanctificata esse sciatur, in sanctitate & iustitia ei ministretur, laudetur & glorificetur [nomen tuum] nominatum, videlicet rupse qui diuersis nominibus designari: qui testatus es, Quicumque glorificauerit me, glorificabo eum. De quo Esaias inducit, Dominum exercitum ipsum sanctificate, ipse paor vefer, & ipse terror vester. Ecce hoc ad bonos pertinet filios, ut primo omnium patris sui honorem & gloria querant. Deus enim bonorum nostrorum non eger, nec ei nostro obsequio aliquid felicitatis aut gloria accrescit: sed hoc prorsus iustissimum est, ut omnis illi honor & gloria impendatur. Itaque sanctificetur ab omnibus nomen tuum, praestaque gratiam adimplendi hoc ipsum. Heu me miserum, ingratum ac frigidum, qui toties sine attentione, & per consequens sine reuerentia & affectu, verba ista pronuncio. Studeamus igitur agere quod ab omnibus fieri cupimus, videlicet, ut deum ubique & semper honore conuenire, quoniam maledictus qui habet se ad cum intromoratur & irreuerenter. Vnde in Ecclesiastico, habetur, Et tunc in domini corde & ore collaudate & benedicite nomen dominij. Adueniat regnum tuum] id est ad tuam beatitudinem perducamur, ut aedificantur muri caelstis Hierusalem, & ruina angelorum suppletur, numerus beatorum in patria compleatur, sicutque regnum triumphantis ecclesie consumetur, ac cito adueniat, ut transferatur de via ad patriam. Vel adueniat regnum tuum, id est ecclesia militans, in qua per fidem & gratiam regnas ac habitas, perficiatur ac multiplicetur, totoque orbe diffundatur, ut tu solus regnes in ea, hosteque eius, maximè damones, eliciant sorras. Eiat voluntas tua] id est omne preceptum tuum ac beneplacitum custodiatur, seu impleatur [sicut in celo] hoc est, in beatis & comprehensoribus, [Et in terra] id est in viatoribus, hoc est, da gratiam, H per quam nos in hac valle degentes, tibi tam prompte, reuerenter ac pure obediamus, sicut beati in celo uiuentes, quantum nostra fragilitas hoc permittit videlicet vt corpore & anima tibi in omnibus parcumus: [Panem nostrum supersubstantiam] id est Christum verè superessentialē, & tibi substantiale, qui ait, Ego sum panis viuus qui de celo descendit, hoc est, panem sacramentalem [Pater noster] hodie,] ut hoc cibo spirituali ac saluberrimo quotidie sustentemur ac roborem, suscipiendo eum sacramentaliter & spiritualiter, et spiritualiter solum. Vel, supersubstantialē, id est præcipuum secundum Hieronymum, hoc est, panem vita & intellectus, panem anima, panem gratia & obedientia. De quo dicitur, Meus cibus est, ut faciam uoluntatem patris mei. Vel certe, ut dictum est, Panem eu-christi, quem Dionysius supersubstantialē appellat. Lucas dicit, Panem nostrum quotidianum da nobis, id est quo indigenus quotidie, scilicet ad sufficientiam alimenti, da nobis hodie, ut licet iam panem pro multis diebus sufficietem habeamus, nihilominus cibum corporalem cum gratiarum, actione, & sobrietate quasi de manu tua accipiamus: hoc est quod in Proverbii peritur, Tantum uictui meo tribue necessaria, [Et dimitte nobis debita nostra] id est peccata & penas quas peccando meruimus, [sicut & nos dimittimus debitoribus nostris,] qui nos offendunt, & emendare tenemur. Qui igitur non ignoscit, contra se orat. Aliqui vero dicunt se culpam dimittere, non penam, quam secundum viam iustitiae proponunt inferre. Qui tales sunt, videant quomodo deus eis penas debitas relaxabit,

Ecclesi.4:

Et dimitte nobis debita nostra] id est peccata & penas quas peccando meruimus, [sicut & nos dimittimus debitoribus nostris,] qui nos offendunt, & emendare tenemur. Qui igitur non ignoscit, contra se orat. Aliqui vero dicunt se culpam dimittere, non penam, quam secundum viam iustitiae proponunt inferre. Qui tales sunt, videant quomodo deus eis penas debitas relaxabit,

Ioann.6.

A Non tamen semper dimittenda est pena, presertim a prælatō vel iudice, quia non expediret delinquēti. Si autem homo quantum in se est malleat penam clementer dimittere quam iuste uicisci, nisi fraterna charitas & ordo iusticie aliud flagitarent, potest securè deum orare pro pena relaxatione [Et ne nos inducas in temptationem] Secundum Iacobum deus neminem tentat, loquendo de temptatione hostili & deceptoria, quae ordinatur ad malum tentati: tentat tamen electos probationis & exercitationis, quae ordinatur ad purgationem & perfectionem tentati. Probat autem seu tentat non ut si bi aliquid innotescat, sed ut homo purificetur, & alijs ostendatur, atque seipsum cognoscat. Vnde locutus est Moyse, Recordaberis itineris, per quod adduxit te dominus, ut affligeret te, atque tentaret, & nota fierent quae verabantur in corde tuo. In exodo quoque legitur, Ut probaret vos deus, venit ut terror illius semper in vobis sit. Sic & Christus tentauit Philippum. De qua sancta temptatione in Sa pientia legitur, Deus tentauit iustos & inuenit illos dignos se. De qua sanctus Iohannes contestatur, Probauit me dominus quasi aurum quod per ignem transit. Non ergo petimus non induci in hanc tentationem, non enim directe inclinat ad culpam. Ideo dicit Psalmus, Proba me domine & tenta me, Et in Iudicio habetur, Illi qui temptationes non suscepserunt in timore domini, & in patientia sua exterminati sunt. Tobie quoque temptatione angelus affirmauit, Quia acceptus eras deo, necesse fuit ut tentatio probaret te. Nihilominus orare debemus deum, ut praefat nobis gratiam patientiae atque constantiae in tentatione huismodi. De alia vero temptatione iam dicta, quae est ab hostibus animæ, scilicet mundo, carne & dæmonie, petimus ut non inducamur in eam per consensum, quamvis ipsa inducatur in nos per impugnationem. Imbecilles quoque & imperfecti suam infirmitatem scientes, quandoq; utiliter orant ne tententur, propter vitandum ruinæ periculum, vel ne grauitate impungentur. Tentatio autem huismodi dum ei non consentimus, est magni profectus occasio. Qui enim non est tentatus, quid sciret Itaque, Et ne nos inducas in temptationem, ne opprimat nos, nec mergamur in ea, nec desinas nos supra vires tentari, sed da fortitudinem resistendi, & fac cum temptatione prouentum. Porro viri perfecti ora re possunt ut tententur vitroq; modo, qui cum Apostalio dicere possunt, Quis nos separabit a charitate Christi? Et, Certus sum qui neq; mors, neq; vita, neq; angeli, neq; creatura alia poterit nos separare a charitate dei, quæ est in Christo domino nostro. Talibus quippe dicitur, Omne gaudiū existimante fratres cū in diuersis temptationes incidere. Vnde Hieremias orauit, Corripe me domine, In hanc malam temptationem inducit deus permissive, subtrahendo auxilium: iuxta quem modū dicitur induisse Pharaonem, Seon & Og, & quomodo dicit Apostolus, Mitte illis spiritum erroris ut credant me dacio. [sed libera nos a malo.] Hoc est, ab omni incentive & occasione peccati, a malis penalibus propter originali peccatum inflictis, ab omni periculo, & salutis obstatculo. [Amen] id est, fiat.

B ¶ Hæc dictio, amen, est hebreæ, quam nec Grecus nec Latinus interpres transtulit, propter reuerentiam eius, eo quod Christus totiens vobis est ea. Est autem orationis signaculum fructuosum, & animi recollectuum. Dicendo enim, Amen, anima summam fertur ad omnia præinducta, & renouatur affectio impetrandi: sicutque oratio cum feruore finita, pleniorum fortiter effectum.

C ¶ Postremo de huius dominica orationis perfectione, & septem petitionum in ea contentarum congruissimo ordine dicit Thomas hoc modo. Oratio dominica omnino perfectissima est, quia non solum continetur in ea quicquid orandum est, sed etiam eo ordine quo petenda sunt. Ita quod ipsa est informativa totius nostri affectus. Primo enim cadit in desiderio animæ ipse finis. Deinde media ad finem. Finis autem noster est deus, ad quem duplicitur tendimus. Primo desiderando gloriam dei, quantum ad ipsum, videlicet, ut ipse honorificetur in omnibus, quod procedit ex charitate, qua diligimus deum in seipso, & ad hoc pertinet prima petitio qua dicitur, Sanctificetur nomen tuum. Secundò prout desideramus perfici gloria dei, quod oritur ex charitate, qua nos ipso in deo diligimus, ad quod spectat secunda petitio, Adueniat regnum tuum. Ad hunc autem finem ordinat, seu adducit nos aliquid dupliciter. Primo per se, & hoc rursus dupliciter, scilicet principaliter & directe, ut sunt opera virtuosa quibus meremur, ad quod respicit perito terria. Fiat voluntas tua. Secundò iustitrialiter, ut pote cooperando fieri adiuuando ad opera bona, quod facit alimento, & hoc querit quarta petitio, Panis nostrum quotidianum. Secundò, ordinat nos aliquid ad finem predicitum per accidens, scilicet remouendo prohibens, sive impedimentum salutis consequendæ, quæ est noster finis. Sunt autem tria quæ nos à salute impediunt. Primum est peccatum quod directè à scelicitate excluditur. Ideo quinta petitio est, Et dimite nobis debita nostra, &c. Secundum est, tentatio a deo nos retrahens. Propter quod sexta petitio oramus, Et ne nos inducas in temptationem, &c. Tertium est præsens penalitas, quæ vita sufficientiam impedit. Ideo septima petitio, Sed libera nos, &c. ¶ Harum septem petitionum, tres primæ nunc impleri incipiunt, in patria vero pefectè implentur. Aliæ quatuor ad præsentis vite necessitatibus atque miserationem pertinent, secundum Augustinum. Sed quia militia est vita hominis super terram, nec à penalitateibus originali peccati liberamur in seculo isto, videtur quod etiam duæ ultimæ impleantur in patria, in qua neque temptatione locum habet, neque penalitas. ¶ Hanc igitur sacratissimam orationem ex diuinæ, ac semper sapientiæ fonte immediate manantem deuotissime proferamus, & tanto deuotius quanto frequenter, sive frequentia incuriam pariat atque fastidium, sed eam, sibi iterando, crescamus semper in eius affectu, seu gratia, per quem ardentes solito repetatur. Noui fratrem, qui vi hanc orationem attentius diceret, quamlibet eius petitunculam ad digitum manus per ordinem legit. Quod autem harum septem petitionum quinta, videlicet, Dimitte nobis, sit maximè attendenda propter pactum, quod in ea cum domino facimus, constat per hoc, quod hanc solam Christus quasi exponendo profequitur. [Si enim dimiseritis] tanquam dicat, rectè docui vos sic orare, & merito sic oratis, Dimitte nobis debita nostra. Si enim dimiseritis hominibus peccata eorum in vos

D. DIO NYSIVS CHARTHVSIAN.

Math. 8.
Eccle. 28.

Matc. 2.

comissa vel omis. [Dimitteret ego vobis pater celestis delicta vestra] in eum patrata. [Si autem non dimiseris. E tu hominibus, nec pater vester] celestis [Dimitteret vobis peccata vestra.] Hoc inferius magis tractabitur, & ex prehabitis patet. tenetur enim omnes, etiam persequentes diligere. Vnde in Eccl. dicitur. Qui vindicari vult, a deo inuenient vindictam, & peccata illius seruans seruabit. Relinque proximo tuo non centi te, & tunc deprecanti tibi peccata soluentur. Et in lib. Iudicium. Sicut feci, ita reddidit mihi dominus. ¶ Quæritur, quomodo homo quicunque offensus offensori peccata dimittere possit, cum scriptum sit, Quis potest peccata dimittere, nisi solus deus? Dicendum, quod solus deus dimittit peccatum simpliciter per gratiam: tollendo maculam culpæ, relaxandoq; pœnam, quæ secundum diuinam æquitatem peccato debetur. Homo autem dimittit peccatum quodam modo, id est, quantum ad iniuriam, seu offensam sibi illatanam, vel quoad satisfactionem sibi debitam.

¶ Declaratio residuæ patris.

Articulus. xiii.

Matt. 23.
Iob. 36.

Iob. 20.

1. Tim. 6.
Efiaæ. 42.
Psalim. 7.
Hierony.

Cum ieiunaueritis, nolite fieri sicut hypocrita tristes. ¶ Ieiunium est actus abstinentiae, quæ est pars temporis. Est enim ieiunium moderata alimenta carentia, & ordinatur ad multa, præsertim ad quatuor, ut pote ad concupiscentia refrenationem, ad contemplationis puritatem, ad culpæ emendationem, ad virtutem & gratia adepitionem. Vnde cantatur, Qui corporali ieiuniū viatia reprimis, mentem elevans, virtutem largiris, & premia. Cum ergo ieiunium sit actus virtutis, ad dei duntaxat honorem fieri debet, non ad ostentationem inanem: ideo ait Saluator, Cum ieiunatis, vosipos corporaliter affligendo ex parsimonia victus, nolite fieri, id est, non solum non sitis, nec efficiamini, sed nec cupiatis esse vel fieri sicut hypocrita tristes. Hoc quod ait, Hypocrita tristes, legi potest dividum & coniunctum. Divisum sic, Nolite fieri tristes in corde vel apparatu, sicut hypocrita tristes sunt vel corde vel apparatu. Coniunctum sic, Noli fieri sicut hypocrita tristes, non efficiamini similes hypocritis tristibus simulando mororem in vultu quasi ex magna deuotione. [Exterminant enim] id est extra conuenientem dispositionem, seu naturalem ac solitum terminum ponunt. [Factes suis,] pallorem, attenuationem, seu maciem assumendum in vultu. Secundum dueras enim animæ affectiones facies facile immutatur. Quemadmodum ergo Hester regina animum celavit vultu iucundo, sic hypocrita inanem animum celant facie mœsta. Aliqui autem hypocrite ieiunat, ut facient macilentiam, pallidamque acquirant: & sic sancti ac ieiunantes putentur. Aliqui vero non ieiunant, & tamen facta exterminatione vultus ieiunate se simulant. ¶ Sunt enim quatuor species hypocrisis. Prima, qua homo se fingeat habere vel facere quod non habet nec facit. Secunda, cum bona facta propter inanem gloriam. Tertia, cum mala bonis obumbrationibus depinguntur ac palliantur, vnde infra habetur. Vt vobis qui similes estis sepulchris dealbatis. Quarta, cum homo simulat se velle latere, & tamen hoc facit ut videatur, nec hypocrita, sed humilis reputetur. Ecce quam infelicitissimum, vile, & contemptibile est genus hypocritarum, de quibus merito dicitur, Simulatores & callidi provocant iram dei. Deus namque est ipsa veritas: totum ergo negotium hypocritarum falsitati innititur. Exterminant igitur facies. [Et paream] id est, videantur [Hominibus ieiunis,] non ad edificationem intuentum, sed ad propriam laudem. [Amen dico vobis, quia receperunt mercedem suam,] quæ modica est. Quoniam gaudium hypocrite in star puncti. [Tu autem cum ieiunis,] consuetudo scriptura est, sape mutare personam, tempus, vel numerum: sic modo à plurali ad singulare descenditur. Tu autem o fidelis quicunque sis ille, cum ieiunis, [Vnge caput tuum, & faciem tuam laua] id est, syncerum vultum prætere, & felixius ac hilaris es. [Ne tideris hominibus ieiunis,] id est, vt vanam gloriam fugias, [sed patris tuus] celestis [Qui est in abscondito,] id est, inaccessibilem lucem inhabitat, & incomprehensibilis est. Quemadmodum Esias testatur, Vere tu es deus absconditus, deus Iesu Christi. Posuit nempe tenebras latibulum suum, vel qui est, id est, habitat in abscondito, id est, in corde humiliatricem optanti, non in manifesto, id est, in animo vane apparet voluntate. Secundum Hieronymum, Christus loquitur secundum modum propincae Palestinae, in qua diebus felis homines capita vnguntur: scilicet per capitum vñctionem & faciei locationem, insinuantur celebritas quædam, seu gaudium vultus. In omni enim opere virtuoso letandum est ut p. s. cum dicat Apostolus, Gaudete in domino semper. Potest quoque per caput, mens: per faciem, conscientia designari, vt sit sensus, Vnge caput tuum, id est, mentem tuam spirituali iucunditate perfundere de qua ait Psalmista, Vnxit te deus tuus oleo latiticia. Est enim oleum præsum de H quo scribitur, Oleum peccatoris non impugnat caput meum. Et est oleum bonum, de quo in Cantico, Oleum effusum nomen tuum, id est, dulceclarum ac delectabile, quemadmodum oleum. Hoc oleum non competit hypocritis: iuxta illud, Nunquid hypocrita poterit in omnipotenti delectari? & faciem, i. conscientiam tuam laua ab intentione corrupta, omnique macula, prout per Hieremiam consulitur, Laua à malitia cor tuum, vt salua sis. Et Esias inquit, Lauamini mundi efforte, auferite malum cogitationum vestrum: & pater tuus celestis qui videt in abscondito, id est, intima cordis agnoscit, & in abscondito facta bona accepta, approbandoq; inspicit. Hoc modo deus non videt inaniter facta in manifesto, iuxta quod Sapiens ait, Non respicit dominus in oblatione iniustorum. [Reddet ibi] salutarem effectu ieiunij, & primum copiosum, videlicet indulgentiam, concupiscientiarum mitigationem, cōtemplationisq; gratiam. Denique, q; ieiuniū mereatur diuinæ sapientiæ illustrationem, patet in Daniele, Anania Azaria & Misael, quibus deus prestitit sapientiam & scienciam proper abstinentiam. Meretur & preci, exauditionem, sicut ad Daniele angelus loquitur, Ex die quo posuisti cor tuum vt affligeres te in con spectu dei tui, exaudita sunt verba tua, Tanta népe est virtus ieiunij, vt de pessimi dæmonibus Christus dicat, Hoc genus dæmoniorum in nullo potest exire, nisi in oratione & ieiunio. ¶ Sed quoniam parvum prodest abstineare à cibis, nisi abstineatur à vitiis, prout dominus afferit. Ecce in die ieiunii vestri in

A uenitur voluntas vestra. Ecce ad lites & contentiones ieiunatis. Nunquid hoc est ieiunium quod elegi? Nónne hoc est magis ieiunium quod elegi? Dissolue colligationes impietatis, solue fasciculos deprimentes. Et rursus, quoniam ieiunij tres sunt comites, scilicet eleemosyna, humilitas, & oratio: vnde in Tobia legitur, Bona est oratio cum ieiunio & eleemosyna: Ideo consequenter Christus docet vitia extirpare, avaritiamque vitare per eleemosynam largitionem, [Volite thefuriq; are vobis] id est, Deuter. 10 immoderatè colligere, [Thefauros] id est temporales diuitias naturales, vt sunt blada, gemmæ, &c. vel artificiales, vt sunt pecunia, vasa & vestes, [In terra] id est in seculo isto, vbi non habetis manentem locum, sed peregrini & adueniæ estis: iuxta illud in psalm. Ne si leas quoniam adiuva ego sum apud te, & Psalm. 28. peregrinus facit omnes patres mei. Vnde in libro Paral. David fatetur, Peregrini sumus coram te ¹⁴ Para. 19. domine: dies nostri quasi umbra sunt super terram, & nulla est mora. [Vbi ergo] id est rubigo, [Erinea demolitur] id est corrumptit diuitias seu thefauros, [Et ubi fures effodunt] domus vel loca in quibus occultantur thefauri, [Et finantur] eos. Thefaurus enim est vel de metallis, & hunc demolitur rubigo: vel de vestibus quas destruit linea: vel de lapidibus, quem subtrahunt fures. Hinc scriptum est, Agite nunc diuitias, plorate, vltantes in miseriis, quæ aduenient vobis, diuitias vestre putrefactæ sunt Iaco. 5. & vestimenta vestra à tiniis comepta sunt. A urum vestrum & argentum vestrum eruginavit, & erugo eorum in testimonium vobis erit. Hanc thefaurizationem, seu avaritiam granulosam damnat scriptura. Dicit enim Apostolus, quod avaritia idolorum seruitus, omniumque malorum radix sit cupiditas. Et, Qui volunt (inquit) diuitias fieri, incidunt in tentationes & laqueum diaboli. Sapiens quoque ait, Autero nihil est scelestius, & nihil est iniquius, quam arrare pecuniam. Hic enim animam suam habet venalem. Cum enim temporalia ad spiritualia ordinantur, habent rationem instrumenti ac mediæ, ideo non sunt amplius appetenda vel exquirenda, quam ad spiritualia bona adipisci, augenda, seu conservanda prosunt & conferunt. Propter quod dicit Apostolus, Habentes victimæ & quibus tegamur, his contenti simus. Veruntamen thefaurizatio procedens ex causa honesta & nemini nocens, atque ad pium finem relata, non est illicita, neque his verbis prohibita. [Thefaurizare autem] id est copiosè colligere, & prudenter reponere [vobis] id est ad vestram salutem [Thefauros] id est cumulum operum meritorum, [In celo] empyreao, id est ad hunc finem, ut ad celestem perducamini mansionem, committing opera vestra bona deo, & mercedem ab eo tantum querendo. Hoc est quod Apostolus monet, Diuitibus huius seculi precipere, non sublimē sapere, nec sperare in incerto diuitiarum, diuitias fieri in operibus bonis, thefaurizare sibi fundamentum bonum in futurum, ut apprehendant veram vitam: Auari autem diuitias qui in terra, non celo thefaurizant, ex Iob 27. perierint verum esse quod in Iob scribitur, Diuca cum dormierit, nihil secum auferet, apprehendet eum quasi aqua inopia. Denique quidam thefaurizant sibi in inferno, sicut affirmat Apostolus, Secundum duritiam tuam & impunitatem cor tuum thefaurizas tibi iram in die ire & revelationis iudicii dei. Tales sunt peccatores in peccatis assiduis, de quibus Propheta, Nescierunt (inquit) facere rectum, thefaurizantes impunitatem. Peccator enim adiicit ad peccandum. [Vbi neque ergo, neque linea demolitur] thefauros, [Et ubi fures non effodunt neque furantur] In regno enim celorum nihil est, ne potest nocuum aut corruptuum, iuxta illud, Non intrabit in illam ciuitatem aliiquid coquinatum, nisi qui scripti sunt in libro vite. Propterè vero in celo thefaurizare debes o quilibet Christiane [Vbi enim est thefaurus tuus, ibi & cor tuum.] Thefaurus namque est quod præcipue amat, colligitur & custoditur. Vbi ergo thefaurus tuus, ibi est & cor tuum, non per essentiam, sed per affectionem, intentionem arque memoriam. Per cor enim desiderium & cognitionis cordis exprimitur. Quod ergo magis amat, hoc frequentius cogitat. Ideo thefaurizantes immoderatè in terra, conuerterentur non habent in celo: neque cor supernis ac diuitiis intentum, sed in sensibilius pressum & miserabilitate occupatum. Sed quoniam Christianus oculum mentis semper ad celum, tanquam ad patriam erigeret debet, incumbit ei thefaurizare in celo spirituales diuitias meritorum quas in die mortis inueniat, adat, & sine fine possideat. [Lucerna corporis tui, est oculus tuus.] Non de oculo exteriori, neque de corpore naturali intelligendum est hoc. Subditur enim, [Si fueris oculus tuus simplex, totum corpus tuum lucidum erit, &c.] Oculus enim exterior non propriè dicitur simplex vel nequam, sed sanus vel infirmus. Et quamvis aliquo modo simplex dici possit, non tamen propter eius simplicitatem, id est custodiā, totum corpus naturale lucidum erit, id est bonis actibus ornatum, & a carnalibus vitiis incontaminatum. Potest enim contingere, ut propter incustodiā tactus vel gustus maculetur, quemadmodum & in cæcis. Intelligendum est ergo de oculo interiori & corpore moralis: vt sit sensus, Lucerna, id est illuminatrix atque directrix corporis tui, id est totius operationis tui: seu vniuersitatis & congerie operum tuorum licitorum, est oculus tuus, id est ratio illuminata, vel intentio recta, quæ dirigit animam in agendo sicut lucerna illuminat hominem in cuncto. Si fuerit oculus tuus simplex, id est ratio non peruersa, & intentio bona, totum corpus tuum id est omne opus tuum, lucidum erit, id est splendore virtutis ornatum & purum, [Si autem oculus nequam fuerit] id est intentio obliqua, & ratio errabunda, [Totum corpus tuum] congeries operum, [Tenebrosum erit] id est vitiosum & maculatum. Quamvis ipsa ex genere bona sit & præcepta, vt si quis vadat ad miseri, vt videat mulierem vel præstet eleemosynam vt videatur ab homine. Intentio enim imprimit speciem moralitatis operationi, & sine maximè pendet bonitas & malitia actionis. ¶ Intentio verò & finis est duplex, videlicet, correspondens, conaturalis, seu proportionatus operi. De quo fine & intentione nunc agitur. Alius est finis & intentio improportionata se habens ad actum, sed solum ex parte operantis concipiatur, & sic ex se mala non possunt fieri propter finem bonum, seu bona intentione, loquendo de fine & intentione primo modo acceptis: sed fieri possunt bene si

ne & bona intentione, secundo modo. Hoc tamen non sufficit ad operis bonitatem, ut si quis occidat adulteriarum suum, quatenus illo occiso pacifice vivat. *[Si ergo lumen quod in te est, tenebre sunt, id est, si ratio tua quae debuit alia illustrare, qui signatum est super eam lumen, vultus diuinus] tenebris ignorantis & peccati fuscatur; ipsa quoque intentio perueratur,* *[Ipsa tenebre, quante erunt? id est, si affectioes carnales & operationes iniusta quam impie erunt? Erunt quippe dupliciter vitiose. Primo, quia in se male sunt. Secundò, quia ex prava intentione procedunt. Consequenter ponit Saluator rationem non thesaurizandi in terra, seu contemendi superfluitatem temporalium diuitiarum,* *[Nemo potest duobus dominis] non subordinatis, sed contrariam voluntatem habentibus* *[seruire,] videlicet deo & mundo, deo & carni. Propter quod dicit A post. Si hominibus placet, Christi seruus non essem. Düs verò subalternat atq; concordibus, potest homo simul seruire, ac obediere, videlicet deo & eius vicariis: imò qui vni eorum repugnat, reluctatur & alteri, sicut ait Saluator, qui vos audiri, me audi & qui vos spernit, me spernit. *[Aut enim unum odio habebit,] quantum ad id quo contrariatur alteri,* *[Et aliter diligit,] cum videlicet, cui ex animo seruit: iuxta quod dixit A post. Serui diligit dominos vestros, non ad oculum seruientes quasi hominibus placentes, sed ex animo, *[Aut unum sustinet] id est, eum cui seruit, & si non diligit, tamen tolerabit eum, & iugo eius subiiciet le, *[Et alterum contemnet,] videlicet eum cui non seruit neque obedit. Non dicit, Aut unum diligit, & alterum contemnet: quia interdum non diligit eum cui deferit, & tamen sustinet eum, quasi durum dominum, vt patet in his qui dæmoni seruunt, quem non diligunt. Item non dicit, & alterum odio habebit, sed contemnet, videlicet deum: quia secundum Augustinum, etiam illi qui non seruunt deo, non odiunt eum, sed spernunt, dum quia de eius bonitate securi sunt. Dicit enim Augustinus, Nullius ferè conscientia deum potest odire. *Sed videtur contrarium quod de Iudeis ait Christus, Nunc autem viderunt & oderunt me & patrem meum gratis. Et Psalmista, Nonne qui oderunt te domine oderam? Et rursus, Superbia eorum qui te oderunt ascendit semper. Dicendum, quod considerando deum, secundum se, & vt causa rerum, nemo eum odit: Considerando verò eum vt prohibitorem & punitorum delectationis ac delectabilium, multi odunt ipsum.* *[Non potest deo seruire] id est verò & obedientialiter subditus,* *[Et manum] id est diuitiis seu dæmoni de avaritia tentanti. Qui enim deo seruit, praesertim spiritualia & aeterna utilibus ac transitoriis, qui verò diuitiis seruit, praesertim caduca cælestibus. Diuitius nanque seruare, est in ordinato eorum affectu ligari, in eis finem ponere, cupiditatique virtus superari atque subesse. A quo autem quis vicit est, huius & seruus est. Vnde Saluator ait, Omnis qui facit peccatum, seruus est peccati. Talis potius possidetur & regitur à diuitiis quam regat & possideat eas;* *[ideo dico vobis] discipulis meis, qui ad perfectionem tendere festinatis. Talibus enim principiis loquitur Christus in sequentibus, quamvis ad omnes Christianos aliquo modo pertinant.* *[Ne solliciti sis] id est inordinatam & anxiam curam habeatis.* *[Anima & vultus] id est vita animali, almonis indiget, vel vobisipsis, vt ponatur pars pro toto, scilicet anima pro homine, *[Quid manducetis] i. de cibo & sustentaculo vita, sub quo intelligitur potus, *[Neque corpori vestro] solliciti sitis hoc modo.* *[Quid indumenta] id est de vestitu. Superflua autem sollicitudo circa huiusmodi appellatur, quando homo in tantum circa talia adipiscenda occupatur, quod à spiritualibus debitibus impeditur, vel talia abundantius querit, quam necessaria sint. De sollicitudine tali Salomon loquitur, Expectatio sollicitorum peribit. Porro sollicitudo ordinata & rationalia vocatur, qua homo secundum exigentiam sui status querit necessaria vita presentis in ordine ad spiritualia, talisque sollicitudo est pars prudentia. Hanc nec habere, est deum tentare, vel ignorare le habere. Predictam verò superfluum, sollicitudinem non esse habendam, probat Saluator multiplici ratione & exemplo. Et primò per locum a maiori.* *[Nonne anima plus] id est præstantior.* *[Est quam ea] corporalis, *[Et corpus] nonne plus, id est dignius est.* *[Quam vestimentum?] Vtique. Qui ergo sine vestra sollicitudine ex sua liberalissima bonitate largitus est vobis animam & corpus, alimentum quoque & vestitum præstabit sine immoderata sollicitudine vestra. Ipsi enim cura principia est de rationali creatura. Deinde ponit aliam rationem ad idem sumptum ex consideratione irrationalium creaturarum,* *[Respicite] i. sapienter attendite* *[Volatilia celi] aerei, qua dicuntur volucres celi, quoniam volant in aere, qui infimum cælum vocatur, *[Quoniam non seruant, neque metunt, neque congregant] fructus.* *[In horrea.] Omnia enim haec sunt opera rationis, quae illis convenire non possunt. Videmus tamen quod multæ aues congregant victum in nidos. Quemadmodum ergo volatilia pergunt ad grana, & colligunt ea secundum naturalem instinctum: sic hominibus committitur labor & prouidentia, non sollicitudo inquietu vel avaritia. *[Et pater vester celus] pascit ea per causas secundas. Nam opus natura & intelligentia est opus primæ causæ. Vnde in Psal. cantamus, Qui dat iumentis escam ipsorum, & pullis corvorum inuocantibus eum. Et Iob ait, Qui preparat corvo escam, quando pulli eius clamant ad eum vagientes, eo quod non habeant cibos.**********

[Nonne magis vos plures] id est maioris dignitatis ac pretij. *[Ebis illis?] volatilibus, & per consequens magis vobis prouidebit. In tantum siquidem maior cura est deo de rationabilibus quam irrationalibus creaturis, vt dicat A postolus, Nunquid cura est deo de bobus?*

[Quis autem vestrum cogitans] potest adiudicare ad statuam suam cubitum unum? id est cum nemo ex vobis possit cogitando, seu alio modo augere staturam seu quantitatatem corporis sui magnitudine vnius cubiti, sed deus dat vobis debitam quantitatem, patet quod etiam de alimento sufficientiam tribuet & de vestitu. Ideo subditur, *[Et de vestimento quid id est cui] solliciti est?* modo prefato. Quod autem sollicitari non debet, pandit exemplo inanimatorum, *[Considere lilia agri]* id est quae in agris nascuntur, *[Quoniam] crescent, Non laborant neque nent] pro adeptione naturalis decoris, seu quantitatis: & tamen speciosissimum vestituntur: seu adornantur a deo in colore & superficie. Ideo subditur.*

[Dico vobis, quo-

A *niam nec salomon] qui erat rex dictissimus, valde potens, in vestibus atque ornatis suis & ministrorum suorum plurimum glorioſus. Propter quod regina Saba videns vestes seruorum eius, non habuit spiritum. [In omni gloria] id est præclarus ac splendida iudicione sua* *[Cooperatus est]* id est tam speciose vestitus est, *[sicut unum ex illis] illici agri. Quae enim purpura regum, qua tintura artificum æquari poterit pulchritudini florum? Ars namque humana imitatur naturam, sed non adæquatur eam: sed nec natura adæquat artem diuinam & exemplarem, quamuis eam aliqualiter imitetur.* *[si autem] id est quia* *[Fenix agri] id est herba* *[Quod hodie est, et cras] id est cito post hæc vel die sequenti* *[In clibanum mititur] ad comburendum,* *[Deus sic vestit] id est ornata viriditate, seu alia specie & pulchra superficie,* *[Quanto magis] deus vestit.* *[Vos modice fidei?]* id est qui de diuina prouidentia imperfectam fidem habetis, & ob id tam immoderata sollicitudinem de necessariis acquirendis habetis.

[Nolite ergo solliciti esse] cum inquietudine mentis impidente pacem internam, & libertatem cordis in deo, *[Dilectores, Quid manducandum, aut quid bibendum, aut quo operi] omnia]* *[Cilicet cibum, potum; & vestimenta]* *[Gentes inquirunt] cum sollicitudine animi, id est gentiles qui diuinam prouidentiam vel non attendunt vel negant, præsertim quantum adhæc inferiora, putantes non agnoscere distincte, neque curare actus humanos, neque hæc corruptilibus prouidentia disponere: iuxta illud in Psalmo. Et dixerunt, quomodo scit deus, & si est scientia in excelso? Iob quoque dicit, An cogitas, quod deus excelsior calo sit, nec nostra considerat, & circa cardines celi perambulat? In persona talium dicetur per Sapientem, Aestimauerunt lusum esse vitam nostram & conuersationem vitæ ad lucrum compositam,* *& oportere undeunque acquirendre. Cur autem hæc Christianis cum sollicitudine inquirenda non* *sint, subditur,* *[Scit enim patet vestier celus,] aeternus & adorandus, cuius ineffabilis pietas, incomprehensibilisque dignatio, patet in hoc, quod à nobis vermiculis pater vocari dignatur, in deo & præcepit, sicut infra inducitur, Patrem nolite vocare super terram. Sed attendendum est nobis ne propter in gratitudinem & negligientiam nostram mereamur ab eo audire illud Esaie, Filios enutriū & exalta ui, ipsi autem spreuerunt me. Et illud, Homo cum in honore esset non intellexit. Scit itaque pater,* *[Quia his omib[us] scilicet vietu & indumento ac domo]* *[Indiget] Nomine enim indumenti seu operimenti, etiam habitaculum vel hospitium insinuat, de qua est major sollicitudo habenda, quam de indumento. Ex præinductis infert magister vniuersa perfectionis saluberrimum documentum,* *[Qua rite ergo] id est contemplando, amando, & bene agendo ad ipsi studet.* *[Primum] id est principaliiter, & ante omnia inferiora,* *[Regnum dei] id est cœlestem patriam, vitam eternam, triumphantis ecclesiæ societatem, hæc bona à longe spiciendo, salutando, & confitendo, quoniam peregrini & adueniæ eius super terram: de quo regno scriptum est, Iusti accipient regnum decoris, & diadema speciei de manu domini. Hoc regnum est finis noster, ideo debet primo cadere in intentione, & quotidie prima ac summa occupatio nostra esse debet, pro adipiscendo hoc regno. Quod quia adipisci non possumus, nisi obseruando mandata, idcirco post desiderium huius finis statim quærere debemus,* *[Institutum eius] id est opera bona ac meritoria, quibus ad regnum perducimur.* Hæc verò iustitia est, quam Christus iam docuit, de qua & profectus est, Nisi abundauerit iustitia vestra plus quam scribaturum & pharisæorum, non intrabit in regnum cœlorum. His autem aeternis ac spiritualibus bonis diligente quæstis temporalia necessaria nobis non deerunt si tamen saluti expediat. Vnde subiungitur,

[Et Hebrei, ii, hec omnia] ad victum & experimentum opportuna *[Adiuvantur] id est superaddentur* *[Vobis,] quia bona accidentia, minus principia ac instrumentalia, sine quibus spiritualis conuersatio nequa subfinetur. Primum autem referunt ad secundum: Per hoc igitur quod Salvator docet regnum dei & institutionem eius primo esse querenda, innuit temporalia quoque secundario esse querenda, cum labore qui dem, sed non cum sollicitudine, secundum Chrysostomum. Scriptum est enim, Labores manuum tuarum quia manducabis, beatus es. Et Ada dicitum est, In sudore vultus tui (non in sollicitudine) vel certe pane tuo. Vnde Apostolus, Ad ea (inquit) quæ mihi necessaria erant, ministraverunt manus istæ. Non ergo sic adiuvantur quod homo debeat ponere manum suam in gremio suo & non facere quoniam in se est. Sed nonne aliqui martyres ex fame extinti sunt, & multi iusti maximas patiuntur penitias sicut & Paulus perpeccutum se afferit? Et respondendum, quod saepenumero subtrahuntur prædicta ele*

D ex causis sibi agnitis facit interdum aliter in particulari. *[Nolite ergo solliciti esse] inordinate, vt dictum est,* *[In crastinum] id est in tempore futurum pro temporalibus, quæ vobis tempore futuro necessaria erunt: sed agite quod ait Psalmista, Tacta cogitatum tuum in dominum, & ipse enutriet. Et princeps Apostolici agminis,* *[Omnem] (ait) sollicitudinem vestram prouidentes in deum, quoniam ipsi cura est de vobis. Ideo Paulus quoque dicebat, Volo vos sine sollicitudine esse. Quamvis autem possit homo ordinatum habere sollicitudinem de prouisione temporalium, illa tamen non erit nisi tempore congruo. Omnia enim tempora tempus habent, & cui libet negotio aptum tempus debetur. Qui ergo ante tempus sollicitatur de temporali negotio, sollicitus est in crastinum, sicut qui tempore hyemali occupantur pro messe seu fructibus colligendis. Qui verò instantem tempore messe moderatam curam habet de fructibus congregandis, non sollicitatur in crastinum, quia non preuenit debitum tempus. Crastinum ergo hoc loco accipitur non solum pro die proximè subfrequent, sed pro tempore futuro, sicut fréquenter accipitur in scripturis. Vt cum ait Jacob, Cras respondebit mihi iustitia mea. Et moyses, Cum interrogauerit te filius tuus, cras dicens, & cætera Sic in libro Iosue duæ tribus & semis dixerunt ahi filii Israhel, Cras filii vestri dicent filii nostris.*

¶ Denique due rationes subtiles subduntur, cur non sit habenda sollicitudo, id est paenitentia & anxia. E
cura de crastino, quantum ad temporalia: quantum vero ad spiritualia, debemus semper esse solliciti
de crastino: iuxta illud, Vigilate & estote parati, quia nescitis diem neque horam. Prima ratio est,
[Crastinus enim dies sollicitus erit sibi] id est propriam curam habebit, hec est, quounque die futuro
occurrit vobis sufficiens sollicitudinis causa sua occasio, nec oportet sollicitudinem miserabilem pra
uenire, seu ante tempus arripere. Secunda ratio est, [Sufficit enim dies] id est cuiuslibet temporis [Malitia sua]
id est sollicitudo sua, quae est malum peccatum, & etiam malum culpam interdum. Hoc est, Sufficit homini
omni die malitia peccata & culpa, multiplicesque miseriae occurrentes quotidie. Ideo non oportet v
no die admittere malum futurum diei, ne vno die duplex malum affligat. Vnde Apostolus dicit, Redi
mentes tempus, quoniam dies mali sunt. Dicitur autem diei malitia sua sufficere, & dies mala esse, non
quod tempus in se prauum consistat, sed quoniam his qui in tempore huius seculi vivunt, multa
mala occurunt. Nam homo natus de muliere, brevi viuens tempore, repletur multis miseriis.

¶ Caput vii. [Nolite indicare, vt non iudicemini.]

Articulus xv.

N præsentis capituli exordio prohibes dominus iudicare, [Nolite iugendis,
iudicare, vt non iudicemini.] Lucas dicit: & non iudicabimini. Et nonne vti
que omnes nos astare oportet ante tribunal Christi, vt referat vniuersusque
prout gesit? Habet autem hic locus difficultatem præcipuam, propter diuer
sas autoritates scripturae, quæ quantum ad verba, videntur contrarie. Vber
tina quippe ad iudicandum invitamus, inno iudicare precipimus. Ut enim Apo
stolus dicit, Spiritualis homo omnia iudicat. Et rursus, Si nos ipsos, inquit, iu
dicaremus, non vriue iudicareremus. Et tamen ait, Neque me ipsum iudico. I
temque, Tu quis es, qui iudicas proximum tuum? Et penè innumerabilia sunt loca scripturae: quo
rum quedam prohibent, quedam iubent vel admonent iudicare.

¶ Aduertendum ergo secundum Thomam, quod iudicium propriæ sumptum est actus iudicis,
in quantum huicmodi. Iudex vero dicitur quasi ius dicens, Idcirco iudicium est determinatio iu
ris seu prolatio sententia. Iudicium ergo est actus iustitia, tanquam habitus ad judicandum idone
num inclinantibus rationis vero seu prudentiæ, tanquam iudicium proferentes. Iudicium itaque in
stantium est licitum, in quantum ex iustitia & ratione procedit. Tria vero requiruntur ad hoc quod
iudicium de alio per modum sententiantis sit licitum. Primo, vt procedat ex habitu iustitia &
ratione, non ex imperio passionis. Qui enim in magnis peccatis sunt, iudicare non debent eos qui
in eisdem vel minoribus sunt peccatis, secundum Chrysostomum. Secundo, vt procedat ex autho
ritate præsidentis, quia iudicare homo non debet nisi subiectum. Tertiò, vt proferatur secundum
se tam rationem prudentiæ. Si primorum horum defuerit, vocatur iudicium iniustum & peruersum:
si secundum, erit usurpatum: si tertium, erit suspicitorum & temerarium. Nihilominus de manife
stis & que bono animo fieri nequeunt, iudicare permittimur vel iubemur: iuxta illud, Attendite
vobis à falsis prophetis, à fructibus eorum cognoscetis eos. Prædicta ergo tria inordinata iudicia
prohibentur.

¶ Denique vt alii dicunt, multiplex est iudicium. Primum est iudicium discretionis, quod
est aeritorum si cum circumstantiis debitis fiat: de quo per Hieremiam loquitur deus, Si separauer
is pretiosum à vili, quasi os meum eris. De quo & in Job afferitur, Nunquid qui non amat iudicium
poterit fanari? Vnde ait Psalmista, Recte iudicate filii hominum. Aliud est iudicium commendabi
le, scilicet iudicium propriæ discussionis, de quo Apostolus loquitur, Si nos ipsos iudicaremus & ca
etera. Et Psalmista, Ideo non resurgent impi in iudicio. Job quoque ait, iudicium eligamus, & inter
nos videamus quid sit melius. Tertium iudicium est tolerabile, vt propter iudicium definitionis de inex
cusabilibus malis. Quartum est vtile, puta iudicium præsidentis, secundum regulas iuris. Vnde Christus
apud Ioannem præcepit, dicens, Nolite secundum faciem iudicare, sed iustū iudicium iudicare. Quintū est
iudicium inutile, scilicet suspicionis, tamē sine consensu rationis. Sextum est detestabile, quod fit
quatuor modis. Primo, cum fertur sententia de discretis cordis sine sufficientibus signis. Secundo,
cum dubia in peiori partem trahuntur. Tertiò, dum iudicatur de futuro hominis statu. Quartò,
cum contra ius assumitur exequitio. Porro secundum augustinum, duo sunt in quibus iudicium
est vitandum: cum ignoramus quo animo aliquid factum sit: & cum ignoramus qualis futurus sit qui
peccavit. Et quoniam vnuquisque quolibet momento potest à deo tangi, conuerti & emendari pro
pterè nunquam definitiū iudicare debemus personam alteri, seu statum eius futurum. ¶ Queritur,
An per suspiciones sit iudicandum. Dicendum quod suspicion est opinio mali de altero ex leibus cau
sis concepta: & procedit ex tribus. Primo, ex malitia suspicantis qui sibi de propria malitia conscius,
facile putat alios tales qualis est ipse, Secundo, ex malo affectu ad alterum, sicut qui alium odit vel
ei irascitur, facile suspicitor malum de eo. Tales suspiciones sunt peruersæ, sicut & causa earum. Ter
tiò, suspicion procedit ex quadam experientia. Vnde secundum Philosphorum secundo Rhetoricæ,
Senes sunt magis suspiciosi, tanquam aliorum defectus magis experti, & ista suspicione minus culpabi
lis est, quoniam causa eius melior est, & ipsa propinquior est certitudini.

A ¶ Insuper triplex est gradus suspicionis. Primus, dum quis ex leibus signis de bonitate alterius du
bitat, quod est veniale peccatum, pertinens ad tentationem humanam, sine qua præsens vita non a
gitur, & ex infirmitate procedit. Secundus gradus est, quando ex leibus signis firmiter affirmat a
lium esse peruersum, quod est mortale peccatum, & est contra charitatem fraternalm, & contem
plum habet adiunctum, si malum quod de alio existimat, sit de genere peccati mortalis. Tertius
gradus, est quando ex leibus signis procedit ad punitionem alterius, quod est gravius alijs, & con
tra iustitiam: quamvis autem dubia sint in partem meliorem interpretanda, quantum ad quandam pia
fiduciam (quoniam non debemus proni esse ad male sentiendum de alio) tamen quando impenden
dum est remedium contra animæ morbum, interpretanda sunt in partem deteriori, propter secu
ritatem, non simpliciter definiendo, sed de peiori timendo. Quād autem peruersum sit prædictis
illictis modis de alio iudicare, innocescit ex plurimis locis epistolæ Pauli. Siquidem ad Romanos
fateretur dicens, Inexcusabilis es & homo, omnis qui iudicas: in quo enim alium iudicas, te ipsum
condemnas. Et alibi, Tu quis es, qui iudicas alienum seruum? suo domino stat aut cadit. Itaque,
[Nolite indicare,] iudicio usurpatorio, temerario, suspiciose: vel de incertis, & ceteris modis inordi
natis iam dictis, [vt non iudicemini] iudicio reprobationis à deo, tanquam transgressores præcepti de
non iudicando. [In quo enim iudicio iudicaris,] id est, secundum qualitatem meriti vel demeriti ve
stri, quod incurritus iudicando bene vel male, [Iudicabisini] à deo, qui reddet vñicuique quod me
retur. Si ergo temerari iudicatis, ipsa temeritas vestra vobis nocebit, vñisque damnablem faciet.
Et si rectè iudicatis, rectitudine vestra vobis proficiet. Iuxta hunc sensum dictum est Petro, Omnis
qui acceperit gladium, gladio peribit: id est iniuriant, quam facit gladium accipiendo, damnable
tur, si non pœnitentiam eggerit. Simili modo scriptum est in Genesi, Omnis qui effuderit sanguinem,
effundetur sanguis illius. Vniuersusque enim peccatum in proprium redundat authorem. I
deo in Proverbis dicitur. Iniuriantes suæ capient impium, & funibus peccatorum suorum constrin
getur. Et Ecclesiastes, Qui fodit (inquit) foueam, incidet in eam. Et, Qui dissipat sepem, morde
bit eum coluber. Etaio in loco, Faciente nequissimum consilium, super ipsum revoluetur. [Et
in qua mensura mensurati fuerint,] id est, secundum quod alijs feceris, [Remetetur,] id est à deo re
tribuetur [vobis] hoc est secundum proportionem operis vestri ad alios, erit proportio vestra mer
cedis. Iudicium enim sine misericordia fiet ei, qui non fecerit misericordiam. Qualem ergo vis
deum esse tibi, talem te exhibe alteri. [Quid autem vides festucam in oculo fratris tu?] hoc est, Cur
observas & pensas, paruum peccatum in conuersatione vel corde proximi tui, iudicando eum, &
arguendo de minori excessu. [Et trahem] id est: grande peccatum, [In oculo tuo,] id est, in animo
C tu seu vita, [Non videt?] Quasi dicit Saluator, Hoc irritationiblē agitur. Charitas namque ei
rit ordinata, vt seipso incipiat homo, nec prefumat alium increpare, iudicare, seu disciplinare, qui
seipsum non purgat, discutit, & emendat. Dicit enim Apostolus, Qui alium doceas, te ipsum non do
ces: qui gloriariis in lege, per prævaricationem legis deum in honoras. Itaque si peccatum arguitis, seu
iudicis publicum est, & tamen iudicat alium, peccat peccato præsumptionis ac scandali: si vero pecca
tum eius sit abditum, peccat per præsumptionem.

¶ Propter quod dicit Ambrosius, Iudicet de errore & culpa alterius, qui in seipso non habet quod
iudicet, ne cum de alio iudicat, in semetipsum ferat sententiam. Scriptum est enim, Ex ore tuo te iudi
co serue nequam. Veruntamen Thomas affirmat, Quod si peccatum prælati vel iudicis, sit occultum,
& non incumbat ei iudicare ratione iniuncti officij, potest cum timore & humilitate iudicare atque
arguere. Cui concordat, quod alii dicunt, videlicet, quod si arguens corde pœnitentiat, potest fratrem cū
humilitate arguere. [Aut quomodo] Hoc est, quia ratione vel fronte, [Dicit fratri tuo, sine] id est, permitte
te & sta, [Eliciam festucam de oculo tuo] id est, paruum peccatum tollam à te, teque mundabo per infor
mationem, increpationem, vel correptionem, [Et ecce trah] hoc est, magnum peccatum, [In oculo tuo
est:] imo tua præsumptione auges vitia tua priora. [Hypocrita] ideit, simulacrum sanctitatis, qui tuam ma
litiam pallias, nam aliorum parua mala redargendo ostendis te immunem à vitis, quod tamen non
est. [Ego] per confessionem & pœnitentiam, [Primum] antequam alium increpes, [Trahem de oculo tuo]
id est, magna peccata à corde tuo, quemadmodum scriptum est, Quasi à facie colubri, fuge peccatum.
D [Et tunc videbis ejus] id est, illuminatus eris ad eiicendum. [Refutcam de oculo fratris tui,] tunc enim non
poteritibi dicere, Medice cura te ipsum.

¶ Circa hanc literam dicit Chrysostomus, Omnis sacerdos qui vult docere populum, prius doceat se
ipsum: alioquin nec alium reprehendat aut doceat, vt si iudicium dei non euadit, opprobrium homi
num non patiar. Quemadmodum enim medicus ægrorum, argumentum fuisse imperitiae in pro
prio gestat corpore: sic prælati iniquus seipsum non curans, suæ stultitiae iudicium secum portat. [No
lite sanctorum] hoc est, Pura & immaculata mysteria fidei, profunda & secreta Christianæ sapientie
vel sacramenta ecclesie, [Dare] id est, propalare seu tradere, [Canibus] id est, irrationalibus & insanis hæ
reticis, vel ceteris infidelibus, aut indoctis, impudentibus, & passionis hominibus, de quibus dicit
Apostolus, Vide canes, vide malos operarios, vide concisionem. [Neque mittatis margaritas vestrarum,]
hoc est, pretiosissima dona celestium gratiarum vobis concessa, [Ante porcos] id est, homines carnales
de quibus Paulus, Malæ bestiæ (inquit) ventres pingues. Hinc Dionysius primo mysticæ theologie capitulo, ait ad Timotheum, Videne quis indoctorum
hæc videat, qui in sensibilibus detinentur. Iste omnino indigni & incapaces sunt prædictorum bono
rum. Quoniam teste Apostolus, Carnalis homo non percipit ea quæ sunt spiritus dei, stultitia enim est illi.
d ij

Ioan.9.
Propt. 28.
1.Ioan.2.Eccle.2.
Iob.30.

1.Corin.12.

Psalme. 83;

Hoc est, quod in Esaiā habetur, *Quem docebit dominus scientiam, & quem intelligere faciet auditum? Ablactatos a latē, auulſos ab vberē.* Hinc & Apostolus, Sapientiam (inquit) loquimur inter perfectos. [Ne forte concilcent eos pedibus suis] hoc est, intellectu & affectu prædicta bona contemnunt irrideant, & condemnent, [Et conuersi] non à malo ad bonum, sed à malo in peius, vel corporaliter ad vos conuersi [Dirumpant] id est, persequeantur, impugnant vel occidant [vos]. Quoniam vero præinducta Christi præcepta ac hortamenta supernaturalia sunt, & difficilia, qua humana virtute obseruari non possunt, idcirco Saluator inuitat ad fiduciam deprecadi pro adiutorio gratia per quam faciliter adimplentur. [Petite] à deo quæ decent, & vere salubria sunt, [Et dabitur vobis] quod petitis, si instanter petieritis, & pro vobis: quemadmodum ait Saluator, *Quiquid petieritis patrem in nomine meo hoc faciat.* [Querite] hoc est diligenter inquirete, & agite ea per quæ oratio redditur exaudibilis: quæ sunt facere quod in se est, disponendo se ad gratiæ poltulata susceptionem, declinando, videlicet à propriece peccandi, & dando se ad obseruanda præcepta. Vnde scriptum est, Si omnipotentem deprecatus fueris, si mundus & rectus incesseris, statim euigilabit ad te.

[Et Christus ait, Scimus quoniam peccatores deus non audit, sed si quis cultor est dei. Hoc est quod Salomon dicit, Qui declinat aurem suam ne audiat legem, oratio eius erit execrabilis. Et Ioānes, Chariſimi, si cor noltrum, non reprehenderit nos, fiduciam habemus ad deum, & quicquid petierimus, accipiemus. Ideo subditur, [Et inueniēmus. Pulsate] hoc est misericordiam dei clamore sancte dilectionis id est, ex alto desiderio inuocate, [Et aperietur vobis] janua vita, thesaurus pietatis diuinæ, id est, bonitas dei effundet se super vos, & vestrā precem admittet. Vel sic: Petite desiderando, quærit vocaliter exorando, pulsate bene viuendo. [Omnis enim qui petit] à deo, modo prædicto [Accipit] quod precatur, vel aliquid melius, [Et qui querit inueni, & pulsanti aperietur] hoc est, perseueranter & lachrymose aures diuinæ misericordiæ flagitati, tribuetur ingressus ad bona gratiæ in hoc seculo, & ad bona gloria in futuro.

[Vnde Marci vndecimo legitur, Omnia quæcumque orantes petitis, credite quia accipietis, & euenient vobis. In Ecclesiastico quoque legitur, Quis inueniavit eum & despexit eum? sed videtur contrarium, quod ait de seipso beatus Iob, Clamo & non audis me, sto & non respicis me, mutatus es mihi in crudelē. Dicendum quod hoc ideo dicitur, quoniam deus interdum dispensatiæ differt exaudiens preces fidelium, tuncque afflito appareat, quod deus non attendat neque exaudiat eum, & tali affectu loquitur Iob.]

[Tria autem requiruntur, vt oratio sit exaudibilis. Primo, vt petantur quæ ad salutem pertinent. Ideo paulus pro stimulo carnis auferendo, ter supplicauit & exauditus non est, quoniam magis erat ei expediens stimulum illum manere in ipso, eo quod virtus profectorum in infirmitate perficiatur. Secundo, vt perseueranter oretur. Tertio, vt pro seipso.

[Deus tamen quandoque cito exaudit etiam pro alijs. Quod autem deus neminem exaudire contemnat, probat Christus per locum à minori, & per exemplum patris terreni. [Aut quis est ex vobis] hoc est de numero vestro [Homo] pater [Quem si petierit filius suus] famelicus [Panū nūquid lippidem porriget eis] pro pane, non vtique. Pater enim prouidet filio de alimento, & sustentaculo vita [Aut si pīcēm petierit] filius [Nūquid serpentem porrigit eis?] patet, palam quod non, [si ergo vos cum suis malis] id est, non obstat quod efficiat peccatores, & ad peccata proclives [Nōfīs] per operis exhibitionem [Bona data] id est, vtilia pro sustentatione vita [Date filii vestris] carnibus, [Quanto magis pater vester qui in calis est, dabit] bona spiritualia & honesta, videlicet virtutes & gratiam [Potentibus se.] Ipse enim naturaliter bonus est, & omnino misericors, à quo plus habemus, quā à parte carnali, videlicet animam immediatè. Idcirco incomparabiliter plū amat nos, & diligenter prouidet nobis, quāt pars carnis. Et quoniam diictum est orationis effectum impediri per impiam conuerterem, ideo Christus docet hoc impedimentum esse vitandum, [Omnia ergo quæcumque vultu] voluntate rationabili, & discreta [Ut faciam vobis homines] proximi vestri. [Et vos facite eis] id est, Quemadmodum vultis vt vobis impendatur à proximis vestris consilium, auxilium, & omne quod expediti: sic facite illis pro viribus vestrīs, hoc est quod Tobias docet, Quid ab alio oderis fieri tibi, vide ne aliquando alijs facias. Aliqua autem irrationaliter & contra legem diuinum volunt homines, de talibus non est nūc sermo. Cur vero Christus hoc dixerit, subditur, [Hoc est enim lex & propheta] hoc est. Doctrinale moralis Mosaicæ legis ac prophetarum ordinatur, & tendit ad hoc, vt faciamus proximis, quod fieri nobis ab illis peroptamus. Ad quod reducitur illud, Non facere illis, quod nobis optamus non fieri ordinata voluntate. Illud est enim unum primum principium naturaliter totum in agibilibus, ad quod naturaliter inclinat synderesis, ex quo deducuntur & eliciuntur reliqua præcepta ad proximum ordinantia hominem. Omnia ergo virtualiter in ipso includuntur.

[Preterea, Christus ostendit rectam viam perducentem ad patriam [Intrare] id est, ad veram beatitudinem pergit, [Per angustam portam] hoc est, per opera penitentialia, laboriosa, ac ardua: vt sunt ieiunia, abstinentia, disciplina, vigilie, & per cæterarum actus virtutum, videlicet per humiliationem, obditionem, inimicorum dilectionem, continuam cordis custodiā: que omnia sunt angusta itinera quoniam virtus est circa bonum difficile, & consistit in medio quod difficile est attingere.

[Nonne angusta via est nec ad dexteram nec ad sinistram diuertere, regia via incedere, concupiscentias refrenare passiones animi superare, odientem diligere, aduersanti benefacere? Hoc tamen est via perducens ad finem beatum. Ideo dicit Psalmista, Propter verba labiorum tuorum, ego custodiui vias duras.

A Denique porta angusta Christus intelligi potest, qui afferit, Ego sum ostium, per me si quis introierit. Per hanc portam intrare, est Christi volertia imitari, iuxta quod dicit, Qui vult venire post Ioannis. to me, abneget semetipsum, & tollat crucem suam quotidie, & sequatur me. Sed & lex euangelica appellari potest porta angusta, & tantò angustior quantum perfectione, tanquam omnium vitiorum prohibituia, supernaturalia iubens credi & fieri [Quia lata porta ex fracio] via est que ducit ad perditionem, [hoc est, aternam damnationem. Hæc lata porta spaciofaque via est, in desideriis carnis ambulare, per vitiorum abrupta incedere, mundi vanitatibus inhæreare, sine timore peccare. [Et multi sunt qui intrant per eam, id est qui taliter conuersantur. Multi enim vocati, & pauci electi. Stulto- Matth. 23: rum quoque secundum Salomonem infinitus est numerus. Vnde in Osea habetur, Non est veritas, Eccle. 1: non est misericordia, non est scientia dei in terra. Maledictum & homicidium, mendacium, furtum Oſe. 4: & adulterium inundaerunt, & sanguis sanguinem tetigit. [Quam angusta] hoc est, multum stricta, & laboriosa [Est porta & arcta via] iam dicta, [Qua ducit ad vitam aeternam. Et pauci sunt qui inueniunt eam] Nā quānius; eis ostendatur, nolunt tamen per eam incedere. Quamvis autem per portam & viam idem posset intelligi, possumus tamen per portam intelligere actus virtutum theologicarum præsertim charitatis, cui directè correspondet præmium esemplificare. De qua legitur, Hæc porta domini, iusti intrabunt in eam. Per viam vero aliarum seu inferiorum virtutum operationes, quæ disponunt ad perfectum actum charitatis, per hoc quod afferunt passionum vitiorumque impetus. Ita que arcta dicitur via hæc quoniam omnis qui vult deo placere, oportet in omnibus diuinæ voluntati, matri ecclesiæ & recta rationi obtemperare: quod non est parum difficile homini fragili ac mortali, in carne viuenti: quemadmodum Ecclesiastes inquit, Quid est homo vt sequi possit regem factorem suum? tamen dicitur nobis, Si quis totam legem seruauerit: offendat autem in uno, factus est omnium reus. &, Nemo coronatur, nisi qui legitimè certaverit. ¶ Porro, quoniam teste scriptura, Cum peruerso peruerteris, & qui terigerit picem, inquinatur: ideo Christus docet societatem fallaciū atque prauorum vitare, ne impediatur ab introitu regni. [Attendite,] hoc est, vos ipsos custodite [A falsi prophetis] id est peruersis doctoribus, hypocritis, & fictis sanctis, [Qui veniunt ad vos in vestimenta ouium] hoc est, cum apparenti religione, & ficta maturitate: seu vestiū Iacob. 2: bus abiectis ac religiosis. Ut enim decipiunt simplices, simulant se iustos ac veros. Vnde A posto 2.Tim. 2: lus ait, Ipse satanas transfigurat se in angelum lucis: non est ergo magnum, si ministri eius transfor- Psalm. 18: mentur velut ministri iustitiae. De talibus prophetis scriptum est, Visionem mendacem & diuinationem fraudulentam, & seductionem cordis sui prophetant vobis. Vestimenta itaque ouium intelligi possunt corporaliter, ipsa corporis indumenta decentia: & spiritualiter opera virtuosa, vt i.Corin. 11: sunt, ieiunia, orationes, quibus animæ adornantur, quorum imaginem simulatam assumunt isti prophetæ atque haereticæ. [Intrinsicus autem] id est in anima, [sunt lupi rapaces,] id est rā Hie re. 14: pacibus lupis similes, quia sub pelle seu veste ouina abscondunt ac deferunt cor lupinum, desiderantes animas fidelium strangulare, inducendo eos ad suos errores. De talibus dicit Paulus, Scio quod post defensionem meam intrabunt in vos lupi graues non parcentes gregi. [A fructibus] Actu. 10: id est ex operibus [Eorum cognoscetis eos,] quales intrinsicus sint: quia si diligenter considerentur, inueniuntur vane glorioi non humiles, sapientes in oculis suis, & proprij sensu, non veraciter patientes, sed pleni priuato amore, & aliquibus singularibus vitiis deformati. Hoc in omnibus haereticis claruit. Operatio igitur arguit formam, quoniam qualis quisquis est, talia operatur. Nec diu potest quis ferre personam fictam, secundum Senecam, sed cito in suam natu- Seneca. radam incident, quibus non libet veritas. Quod autem isti peruersi, non possunt opera veraciter bona producere, probat Christus per simile. [Nunquid colligunt] homines, [De spinis vras, aut de tribulis vras?] Non vtique. Sic nec de cordibus prædictorum fallacium (qui propter suam crudelitatem, & passionum suorum aculeos, spinis ac tribulis comparantur) possunt boni fructus pro- cedere: qui vuis & sicibus assimilantur, quoniam animam inebriant atque delectant. Huic similitudini consonat illud Iacob., Nunquid fons de cœdē foramine emanat dulcem, & amaram aquam? Nunquid potest fucus vuas facere, aut vitis fucus? [sic omnis arbor bona, fructus bonos facit,] si tamen ordinetur ad fructificantum, & non potius ad alios vissus. Vel per fructum intelligitur omnis utilitas ex arbore, proueniens: [Mala autem arbor fructus m̄los facit.] Hæc principaliter de hominibus afferuntur, intelligendo per arborem bonam, rectam voluntatem, seu hominem iustum: per arborem malam, voluntatem peruersam, seu hominem vitiosum. Bonus itaque homo inquantum huiusmodi, facit fructus bonos, & malus malos. [Non potest Iacob. 3: arbor bona fructus malos facere] inquantum bona, sic nec homo virtuosus vt talis, facere potest opera mala. Potest tamē malus fieri & peccare. [Neque arbor mala,] vt talis [Fructus bonos facere potest:] sic homo iniquus secundum quod talis, facere opera bona non potest, quoniam posset fieri bonus. Loquitur ergo Saluator de arbore bona & mala formaliter, non materialiter. Vnde huiusmodi propositiones verae sunt in sensu compósito, & non in sensu diuiso. [Omnis arbor] hoc est, quilibet homo adūltus, ratioñsque compós, [Que non facit fructum bo num,] obseruando præcepta, [Exceditur] à confortio electorum: iuxta illud, Tollatur impius, ne videat gloriam dei, [Et in ignem] infernalem [Mittetur,] in iudicio particulari, quantum ad animam: iudicio vero vniuersali, cum anima & corpore. Si ergo peccatum omissionis meretur ignem inferni, peccatum commissionis quam horribiliter punietur? Vnde dicit Saluator, Omnem palmitem in me non ferentem fructum, tollet eum & in ignem mittet. Ex his infertur conclusio,

Igitur ex fructibus eorum cognoscetis eos. Quod autem sine fructibus bonis nemo queat salvare, pandit Saluator subiungens, [Non omnis qui dicit mihi] ex fide informi, [Domine domine] sicut factae virgines, [Intrabit in regnum celorum,] quia non sufficit pura confessio oris. ¶ Sed videtur contrarium illud Apostoli, Nemo potest dicere dominum Iesum, nisi in spiritu sancto. Et rursus, Corde creditur ad iustificari, ore autem fit confessio ad salutem. Dicendum, quod Apostolus sumit dicere propriè, pro enunciatione intenta ac affectuosa, quæ exigit charitatem. Loquitur etiam de confessione oris, procedente ex fide formata. Fides autem sine operibus informis ac mortua est ideo eius confessio non sufficit ad salutem [sed qui facit voluntatem,] hoc est præceptum voluntatis [Pateris mei qui in calix est, ipse intralit] post huius exilii incolatum, omniumque peccatorum plenam latificationem, [In regnum celorum.] ¶ Denique ne fideles vanitate seducuntur, desiderant gratias gratis datas ad excellentiam quandam ac admirationem pertinentes, cuiusmodi sunt prophetia, electio demonum, operatio miraculorum, que omni bonis & malis sunt communia: sed potius cupiant gratiam gratum facientem, & veras virtutes, adiecit, [Multi dicent mihi in die illa] hoc est, in die iudicij, quæ est dies famosissima: ideo intelligitur, quamvis non exprimatur, distinctè dicent, aut potius verbo mentali quam vocali, quia iudicium illud celerrime het, ac finietur quernadmodum infra assertur, Sicur fulgor exit ab oriente, & appetat vsque ad occidentem: sic erit aduentus filii hominis. [Domine, domine, nonne in nomine tuo,] hoc est, in te, & in virtute, & gratia tua [Prophetauimus? & in nomine tuo daemonia ejecimus?] Videlicet inuocando nomen tuum, & per illud dæmones adiurando, [Et in nomine tuo virtutes multas fecimus?] Hoc est, multa miracula. Haec non sufficiunt, quoniam Balaam diuinitus prophetauit, & in Actibus quidam de circuneuntibus exorcistis Iudaorum leguntur ejecisse dæmonia, dicentes, Adiuro vos per Iesum, quem Paulus annunciat. Miracula quoque interdum fiunt, non merito operationem sed recipientis, ad declarationem potentis Christi, [Et tunc confitebor] hoc est, per inspirationem internam vel

Num. 22. tis, ad declarationem potentiae Christi. [Et tunc confitor] hoc est, per inspirationem internam veritatem contra eos plorationem, respondebo eis, [Quia nunquam nouis vos] per absolutam approbationem, eternamque praedestinationem, [Discedite a me] in infernum, [Qui operamini,] etiam nunc quantum ad effectum peccandi [Iniquitatum.]

¶ Quod enim in angelis casus, hoc in hominibus agit mors, secundum Damascenum. Quemadmodum ergo angelii externaliter manent in illo affectu malitia, in quo erant quando cadebant: sic anima externaliter manet in illo affectu, in quo recedit a corpore. Ideo reprobi iugiter erit in affectu peccandi & in die iudicii, & in inferno erit in eis desiderium peccandi, quamvis non poterunt exequi Chrysost. Vnde Hieronymus & Chrysostomus dicunt: Non dicit qui operari estis, ne videatur tollere punitam, sed qui operamini, id est qui usque in praesentem horam cum iudicij tempus aduenit, licet non
habeatis.

Chrysost. Vnde Hieronymus & Chrysostomus dicunt: Non dicit qui operari estis, ne videatur tollere pente-
tiam, sed qui operamini, id est qui vsque in praesentem horam cum iudicij tempus aduenit, licet non
habecatis facultatem peccandi, tamen adhuc habetis affectum.
Sed opponi posset quid in Scripturis de peccato dicitur.

¶ Sed opponi posset, quod in Sapientia de impis legitur. Videntes turbabuntur timore horribili, intra se penitentiam agentes. Dicendum, quod per initium de peccato, non in quantum est malum, sed in quantum est peccatum meritorum. [Omnis ergo,] hoc est quia confessio oris sine opere bono non sufficit, ideo omnis [Qui audit,] Iauri carnis & mentis [verba mea haec] que in isto sermone differui, in quo euangelicum legem proposui. Et facit ea bene viviendum. [Assimilabitur viro sapienti, qui adificauit dominum suam,] materiali, supra petram, id est stabile fundamentum. [et descendit pluvia, & venerunt flumina, & flauerunt venti, & irruerunt in demum illam, & non cedidit fundatum eam erat supra petram.] Hoc enim rotum literaliter accipi potest de domo materiali, firme fundamento subinxisse, quam flumina, venti, & similia deiecerit nequeunt, propter sua constructionis stabilitatem. Tali igitur viro similis est omnis bonus Christianus, qui adificat dominum suum, hoc est, conscientiam, vel operum suorum structuram, supra petram, videlicet Christum. De quo Apostolus, Petra (inquit) erat Christus. Et, Fundamentum aliud nemo ponere potest, praeter id quod positum est, quod est Christus Iesus. Descendit pluvia, hoc est, malarum suggestionum ac cogitationum tumultus seu copia. Et venerunt flumina, id est persecutionum abundantia, & flauerunt venti, hoc est rumores elationis ac vanitatis: & irruerunt, id est temendo impugnauerunt, dominum illam: hoc est, conscientiam piam, vel operationum bonorum congeriem, fibilante & inuidente diabolo: & non cededit, à via iustitiae. Fundata enim erat supra petram, id est, Christo fortiter adhaesit, eius gratia & adiutorio iugiter innititur. Omnes enim, qui sperant in eo, non infirmantur. Mystice per virum sapientem intelligitur Christus, qui adificauit per charitatem, fidem, & gratiam, dominum suam, id est ecclesiam, quae sumus nos, supra petram, id est, in deo patre: de quo dicitur, Dominus petra mea, vel supra petram hoc est, fidei firmitatem. Propter quam & de qua dictum est Petro. Tu es Petrus, & super hanc petram adificabo ecclesiam meam. Itemque in Psalmo, Statuit supra petram pedes meos. In hac domum, irruerunt pluviae aduersariarum flumina, id est hominum per

Psalm. 25. *Tequemur agmina venti, id est invisibilis hostes, spirituales nequitia in cœlestibus, contra quos enim nobis præcipua collectatio; & non cadit nec vincitur, quoad se totam, quoniam in Christo extat fundata. Huic igitur sapienti viro, imo & sapientiae dei pro viribus assimilem, fundando, & conseruando corda ac opera nostra in Christo cum timore sancto & diligenti custodia, quia veraciter scriptum*

Matth. 16. est, si non instanter seruaueris te in timore domini, cito subueretur dominus tua. [Et omnis qui audi-
verba mea haec] auribus corporis solum, [Et nos facit ea] obediendo praeceptis meis iam introductis
solo natus, seu voluntate, quam verbo & tactu? Et respondentum, quod iusfit eum tacere. Primum
Ephesi. 6. ut instrueret nos vanam gloriam deuitorare, & in mirificis actibus malle abscondi quantum in nobis
est, quam propalati: quamvis interdum propter aliorum prosecutum oporteat talia manifestari. Secun-

A Ad literam planum est totum hoc. Talique stulto ædificatori parificatur homo sciens seu audiens verba dei, nec tamen obediens. Aedificat enim dominum suam, id est, mentem, conscientiam seu operationem supra genam; id est, supra bonum creatum, variabile & caducum, videlicet supra humanam laudem, yanam gloriam; propriam adinuentionem. Idcirco à prædictis pluviis, ventis, ac fluminibus in ipsum eiusque domum irruentibus, cadi totaliter domus ipsius. Poteſt quoque per virum stultum dæmon intelligi. De quo in Euangeliō dicitur, Inimicus homo hoc fecit: qui dominum suam, hoc est, ecclesiam malignantium supra prædictam arenam ædificat. [Et factum est cum consummaret] id est prædicando finiuisset [Iesu] verba hac, admirabantur turbæ super doctrinam eius,] quoniam talia aut similia nonquam audierant a suis docterib[us]. Erit enim docens eos, sicut potestatem habens] hoc est, gratiam efficacissimæ sermocinatio[nis] fortis, qua corda audientium fortiter mouit & excitauit, sicut de ipso Iudæi dixerunt, Nunquam sic loquutus est homo, sicut hic loquitur. Vnde de ipso in Psalmo prædictum est, Diffusa est gratia in labiis tuis. Et Prophetæ, Posuit(ait) os meum quasi gladium acutum. Vel sic, Sicut potestatem habens non solum ministerialiter quasi fessus, sed propria autoritate, vt dominus legis ac prophetarum: ideo non ea docuit solum quæ habentur in lege, sed legem exposuit & supplevit, atque pro suo libito addidit & subtraxit. [Et non sicut scribæ eorum, & pharisei,] qui tam efficaciter & authoritatibus prædicare non poterant, sed tenebantur ad id quod Moyses in Deuteronomio iussit, Non adjicies ad verbum quodd ego propono in conspectu tuo, nec detrahas.

B

CAPUT VIII. [Cum autem descendisset Iesus de monte.
Articulus xvi.]

VONIAM præinducta Christi doctrina supernaturæ, est humanae ratio-
nis facultatem transcendens, neque argumentis humanis probabilis; ideo o-
portuit eam supernaturalibus argumentis, hoc est diuinis miraculis confirma-
ri, vt sciretur esse à deo, qui fatalitatem affertur aut confirmator esse non valet.
Hinc ergo post euangelicae doctrinæ descriptionem, describit beatissimus E-
uangelista Christi miracula: de quibus alibi Christus testatur, Opera quæ de-
dit mihi pater, testimoniū perhibet de me. Et rursus nō venissem, & opera nō
fecisset, quæ nullus alius facere potest, peccatum non haberent, videlicet in
fideles Iudæi. Hæc sunt diuinæ veritatis, verique dei sigilla, Euangeliō Chri-

Cisti appensa: quibus certissime scimus euangelicum librum esse velut epistolam nobis à deo per Christum transmissam: sicut & ipse fatetur, Mea doctrina non est mea, sed eius qui misit me. At itaque sanctus Matthæus, [cum autem descendibet] Iesus [De Monte] in quo prescriptum fecit sermonem, qui non erat mons Oliveti, quamvis hoc dicat Chrysost. sed mōs quidam in Galilæa, in quo fecit sermonem Chrysost.

nem hunc: vnde & statim fertur ingressus Capharnaum, quæ erat principalis vrbs Galilee, & hoc etia dicit Hieronymus. [Sequuntur sicut cum turbæ multæ] propter diuersas rationes, vt tactum est supra. [Et ecce leprosus veniens, adorauit eum] Si creditit eum esse verum deum, quod vtique Christus de seipso in Hierony. sermone præscripto insinuauit, dicendo, Multi dicent mihi in die illa, Domine, domine, nonne in nomine tuo prophetauimus, & in nomine tuo dæmonia eieciimus, & in nomine tuo virtutes multas fecimus? quæ fieri non poslunt, nisi in nomine dei. Si ergo leprosus hoc intellexit, & Iesum deum esse credidit, tunc dicendum quod adorauit eum adoratione latræ. Si autem creditit eum esse propheta tantum & hominem purum, quamuis sanctum, adorauit eum veneratione dulæ, quæ creaturis impenditur: sicut & Ioseph adorauit angelum, & Salomon matrem suam illaque Daud regem. Adorauit ergo Iesum prostratus in terram vel genibus flexis, [Dicens, Domine, si vis potes me mundare.] Quam fiducialis, certa, ac reverentialis petitio. Non enim de potentia subueniendi dubitauit, qui voluntatis pietatem implorauit. Certissimum fuit iste leprosus hominem illum amantisssimum esse deo, & omnia posse impetrare ab eo, cuius doctrinam tam potestatiuum efficacissimamque esse aduerit. Et quoniam plena fide orauit, exaudiens mox meruit. Omnia namque possibilia sunt credenti: video subditur, [Et ex Chrysost.

D tendens Iesum manum] suam, unita deitatis organum, [Teigit eum, dicens, Volo: Mundare] hoc est, volo ut munus deris, ut legantur haec verba diuisim. In lege prohibitum erat tangere leprosum, sed hoc intelligendū erat de his qui maculari poterant à leproso, non de his qui suo tactu poterant purgare leprosum. Potuit vero Salvator sanare leprosum sine manus sua extensione & tactu: sed quia humanitatem assumptū, per eam operatus est, & in agendo humano modo se habuit, ut sciamus totam salutem nostram per afflumptam Christi humanitatem esse completam.

Denique Christus dicendo, Volo: Mundare, ostendit se esse de quo dictum est, Ipse dixit & facta sunt. [Et confessim mundata] id est. repulsa seu ablata [Est lepra eius.] in quo parat quām libere ac imperialiter operatas sit Christus, magisque mirandus est modus agendi, quām acti. [Et ait ille Iesus, Vide] id est, perpende quod tibi iniungo, videlicet [Nemini dixeris] quōd curavimus te.

TNōne in præsentia multorum Christus curavit hunc languidum etiam ad suæ doctrinæ confirmationem? Cur ergo iussit eum tacere? imò si voluit miraculum esse occultum, cur non potius curavit eum silenter solo nutu, seu voluntate, quam verbo & tactu? Et respondendum, quod iussit eum tacere. Primò vt instrueret nos vanam gloriam deuitare, & in mirificis actibus malle abscondi quantum in nobis est, quām propalari: quamvis interdum propter aliorum profectum oporteat talia manifesta

Cap.8. D. DYONIS. CARTHUSIANI

Hieron. ri, Secundo, ut ait Hieronymus, quia necesse nō erat, vt voce iactaret, quod corpore preferebat. Tertio, E secundum Chrysostomum, ne si fama fanationis eius ad sacerdotes perueniret, recufarent cum ex inuidia Christi, tanquam mundatum admittere. [sed vade ostende te sacerdotibus] vt illi iudicent te mundatum, sicque inter homines, cōuerteris. [Et offer munus tuum,] id est, debitam oblationem deo pro gratiarum actione beneficij tibi impensi, & pro emundatione tua, hoc est, pro manifestatione tuae purgationis. [Quod precepit Moyses,] a leprosis mundatus offerri [In testimonium illius] id est, ad hoc vt testimoniū eis pēribeat a sacerdote quod sint vere à lepra purgati, quemadmodum in Leuitico legitur, Iusserrat Moyses, vt leprosus mundatus offerret tortam panis, duos turture, atque sextarium olei, iuxta ritum qui p̄dicto loco describitur. Christus qui non venit legem soluere, nec cérémonialia reprobare ante suam passionem, misit leprosum mundatum, vt legalem hostiam cérémonialia legis vsque ad Christi passionem durabant, & viam obligandi habebant.

Matth.5. Porro secundum Hieronymum multis de causis mittit Christus leprosum ad sacerdotes. Primo, ex humilitate, vt sacerdotibus videatur deferre. Secundo, ne legem videatur infringere. Tertio, vt sacerdotes vel credendo propter tantum miraculum saluarentur, vel non credendo inexcusabiles fierent. Est etiam alia ratio, scilicet figura futuri. Misit enim eum ad sacerdotem, ad figurandum quod Christianus quamvis si per contritionem & gratia infusionem à lepra animæ seu peccato mundatus, teneatur tamen congruo tempore (si adhuc facultas se sacerdoti nouit) legis ostendere, aperiendo ei cor suum per veram confessionem, quia nec dimittit peccatum, nisi sub hac conditione, videlicet vt penitentes proponat confiteri secundum Christi præceptum.

Lucas.5. In Luca legitur iste leprosus mundatus a Christo in una ciuitatum, puta Capharnaum. [Cum autem introrsus Capharnaum, accessit ad eum Centurio, rogans eum, & dicens, Domine, puer meus iacet in domo paralyticus,] Scindū quod iste Ceturio, i. princeps centum militum seu hominū armatorum, non accessit ad Christum in propria persona, sed per alias a se missos, secundū quod Lucas dicit: Misit ad Iesum seniores Iudeorum. At illi cum venissent ad Iesum, rogabant eum sollicite, dicentes ei, Quia dignus es, vt illi hoc p̄fases. Diligit enim gentem nostram, & synagogam ipse ædificauit nobis. Et post pauca, Me ipsum (inquit) non sum dignum arbitrius vt venirem ad te. Sed quia homo dicitur facere quod facit per alios, maximè per amicos, quemadmodum dicimus regem aliquem obsidere ciuitatem, eo quod populus eius eo ipsoe eam obsideat, idcirco Matthæus asserit Centurionem accessisse ad Iesum: Domine puer meus iacet in domo paralyticus, id est, paralyticus ut pote resolutionem ac immobilitatem membrorum & sensuum sustinens, [Et male torquetur] hoc est, grauiissime infirmatur, quia (vt dicit Lucas) moriturus erat pra infirmitate. [Et ait illi Iesus,] hoc est, per alios respondit, non immediate dixit ad Centurionem verba sequentia, [Ego veniam, & curabo eum] Quærerit, quomodo hoc verum sit quod ait, Ego veniam. Non enim vsque Centurionis domum, vt patet ex consequentibus. Ad hoc responderi potest dupliciter. Primo, quia (vt Lucas dicit) Iesus ceperit ire ad dominum Centurionis, & appropinquavit domui eius: ideo ait, Veniam scilicet usque ad locum domui tuæ propinquum. Secundo, vt intelligatur conditionaliter, scilicet ego veniam ad paralyticum, domumque tuam, si desideraueris hoc, vt sit promissio bencvolentia, non assertio operis.

Lucas.7. Denique propter magnam fidem, humilitatem, charitatem, ac sapientiam Centurionis, Christus tam prompte promisit, Ego veniam & curabo eum. Fides enim Centurionis apparuit in hoc, quod creditur. Christum posse curare letaliter infirmantem, quod non fuit multominus miraculum quam sufficere defunctum. Humilitas, quod indignum se æstimauit in propria persona coram Christo apparet, vel eum in domo sua recipere: sicut Petrus dixit, Exi a me domine, quia peccator sum. Charitas, quod pro seruo suo tam infantem rogauit, quem etiam puerum nominat, propter dilectionem ad eum. Vnde Lucas scribit, quod fuerat ei pretiosus, id est, charus. Sicque Centurio implevit illud Sapientis, Seruus fidelis sit tibi quasi filius. Est quoque consuetudo scripture, ministros pueros appellare. Unde in libris Regum haberur, quod Helias venit in Berthabee, & dimisit ibi puerum suum. Sapientia autem Centurionis patet in hoc, quod Christi diuinitatem cognovit, eumque solo verbo vel angelorum ministerio posse dare ospitatem penituit. Denique ad dandum humilitatis exemplum, promisit se ad paralyticum seruum iturum. Ut enim in Joanne habetur, Rogatus visitare filium reguli, non acquieuit: sed rogatus visitare seruum Centurionis, statim assensit, ne dedignemur abiecas & pauperes visitare personas. In quo facto secundum Gregorium, superbia nostra retunditur, qui in hominibus non naturam qua ad imaginem dei facti sunt, sed honores & diuitias veneramur. Hinc ait Bernardus, Ad sanandum filium reguli ire noluit, ne diuitias honorare videretur: rad seruum pergit, ne seruilem conditionem contempnere putaretur. [Et respondens Centurio ait, Domine, non sum dignus,] statim responsionem fecit Centurio per nuncios intermedios. Cum enim aliqui retulissent ei verba Christi, Ego veniam, remisit nuncios ex parte sua, dicentes, Domine non sum dignus, prout Lucas plenius recitat, Itaque non sum dignus, [Vt intres sub tecum meum,] hoc est, in domum meam teatō apertam. Cum tu sis genere Iudeus, ego Gentilis. Tu saluator, ego peccator. Tu deus, ego homo. Quæ enim conuentio lucis ad tenebras? Et quid tritico cum paleis? Agnouit Centurio quam abominabile erat Iudeis alienigenam accedere, vel cum Gentibus manducare, bibere, ingredi, vel misceri. Quidam dicunt, quod ideo dixit Centurio, Domine non sum dignus, vt intres sub tecum meum, quia fortassis habui idola in domo sua: sed hoc non videtur probabile, quia (vt dictum est) ipse ædificauit synagogam Iudeis, propter quod certum est, quod fuerat feruens cultor vniuersi veri dei, sicut Cornelius Centurio. Quis enim vnde sponte construeret Christianis ecclesiam, nisi coleret Christum? [sed tantum dic verbo] imperiali, id est, dicendo præcipue, vt puer meus sanetur, [Et sanabitur]

Ioan.4. 11

IN EVANG. MATTH. ENAR. Arti. XVI.

A paralyti [puer meus.] Non enim est tibi difficile omne verbum.

Vnde habebat Centurio iste tantam fidem de Christi potentia? Dicendum, quod partim ex tua, qua audierat predictum leprosum tam potenter ac imperiose a Christo curatum: partim ex inspiratione diuina.

¶ Propterea, quod nō exigeretur corporalis præsentia Christi, probat per locū à minori, [Nam & ego homo sum,] videlicet homo purus, non deus & homo, vt tu, [sub potestate constitutus] id est, superiori principi subditus, vt pote imperatori ac p̄fāsi. Ex parte enim Romanorum positus fuit Centurio in urbe Capharnaum, vt eam secundum legem Romanorum gubernaret & custodiret, [Habens sub me milites] centum mihi obedientes, [Ex dico] imperando, [Huic] militi, [Vade] quo mitti te, [Et vadit] vt iubeo, [Ex alio] secundum antiquam grammaticam, id est, alteri militi dico, [Ven] ad me, [Et venit] & seruo meo di eos, [Fac hoc] quod tibi iniungo, [Ex facit] per hæc verba dedit Centurio intelligere quod Christus solo præcepto, atque angelorum obsequio, sine sua corporali præsentiā poterat facere omne quod voluit, nec indigeret ad curandū paralyticū corpore, prefens esse, [Audiens autem Iesu] verba hæc ab ore nuntiorum, [Miratus est] vel vere vel secundum apparatus, vt plenius inquireretur. Miratus, est ergo de tam insolita fide, eximia humilitate, ingenti sapientia viri gentilis, [Et sequentibus se] turbis [Dixit a men] id est, veraciter, [Dico vobis, non inueni tantam fidem in Israele] id est, in populo Iudeorum, sicut in isto Centurione. Non est hoc intelligendum de fide omnium Iraelitarum simul accepta, sed de fide Hieronymi, cuiusvis seorsum. Secundum Hieronymum Christus loquitur de præsentibus, non de præteritis prophetis ac patriarchis.

¶ Sed nunquid fides Centurionis maior erat fide beatæ virginis, Joseph Zachariae, Elizabeth, Simonis & Annae? Non utique. Quomodo ergo intelligenda sunt hæc. Et respondentum, quod modicum pro nibilo reputatur, secundum Philosophum. Quoniam ergo Iudei in Christum pefecte credentes, paucissimi erant respectu aliorum. Nondum enim fratres eius in eum credebat, vt apud Ioannem dicitur. Ideo ait, Non inueni tantam fidem in Israél. Simili sensu ait in Psalmo. Et sufficiunt qui simili contraharetur & non fuit, cum tamē scriptum sit, quod multæ mulieres sequentes plangebant eum, & discipuli eius velementissimi contristabantur. Per Irael ergo intelligit maiorem partem Iudeorum, & principes eorum. Vel dicendum, quod ideo asserit se non inuenisse tantam fidem, id est, tam manifestam & excellenter fidei confessionem in Irael, quoniam nemo Iudeorum tempore conuersationis christi in mundo tam publice ac preclare confessus est eius maiestatem sicut Centurio, nisi forte paucissimis qui bulsdam exceptis, vt Ioanne Bap. &c. Potest insuper dici mystice intelligendum esse hoc dictum, videlicet de ecclesia, respectu synagogæ, non de persona Ceturionis & quocunq; Iudeo vt sit sensus, Non inueni tantam fidem in Israél, id est, in synagoga veteris testamen, sicut in Centurione, id est, in ecclesia noua legis. Per Centurionem designata, qui secundum doctores figura fuit ecclesia ex gentibus congregata.

¶ Sed tunc rursus dubium oritur, quonodo fides ecclesiæ præferatur synagogæ, cum virgo benedicta apostoli (& tota pene ecclesia primitia curia fides perfectissima erat) fuerint ex populo Iudeoru. Et respondentum, quod nomine ecclesiæ intelligi possunt omnes renati fonte baptifmatis, & sic fides ecclesiæ maior est fide synagogæ perfectione ac numero. Si autem per ecclesiam intelligatur sola gentilitas conuersa seu ecclesia ex gentibus adunata, sic fides ecclesiæ maior est fide synagogæ numero, id est, credentium multitudo. Nam plures ex gentibus quam ex iudeis crediderunt in christum. Aliqui etiam dicunt, quod fides centurionis preferunt fidei Irael & apostolorum discipulorumque christi, non quoniam ad devotionem, sed quantum ad facilitatem credendi. Quod autem per Centurionem figuretur fides ecclesiæ ex gentilitate collectæ, hinc constat, quod christus ad occasionem fidei Centurionis, de gentium conuersione prædictit. [Dic autem vobis, quod multi ab Oriente & Occidente] ac ceteris partibus terræ, quæ per duas principales partes mundi significantur, puta gentiles ex omnibus finibus mundi, [veniunt] ad fidem & gratiam per prædicationem apostolorum: de quibus prædictis. Et unum est, In omnem terram exiit sonus eorum: quibus & dixit. Eritis mihi testes usque ad ultimum terræ. Hoc est quod Esaias inquit. Cantate dño canticū nouum: laus eius ab extremis terræ. Ecce isti de longe venient, & ecce illi ab Aquilone & Mari, & isti de terra australi. [Et recumbent] id est, reclinerunt requiescent, & spiritualiter edent & bibent. Cum Abraham & Isaac & Iacob cœteris electis iudeis, [In regnum celorum] Nominat autem Christus specialiter hos tres, quia inter patriarchas præcipiuit, primi ac famulosim suis videantur, saltem in multis, & quoniam principaliter facta est eis promissio terra recompensationis, per quam celestis figuratur hereditas seu regnum celorum [Fili autem regni] id est, iudei increduli, qui dicuntur filii regni celestis, quia ad illud specialiter inuitabantur, & quia in eis olim deus regnauit cui crederent in futurū, in quem non credebant præsentialiter apparerent & inter eos conuerstant. Iti ergo sunt filii vocazione & nomine suaq; presumptuosa reputatione, nō prædestinatione & vera consequtione, de quibus scriptum est, Pronoucauerunt eum filii sui & filiae. Et Esaias, Filios (inquit) enutriui, ipsi autē sparerunt me. Hi ergo eiiciuntur a cōsortio electorū. In tenebras exteriores, i.e. corporales atq; palpabiles tenebras infernalis, statim cum moriuntur quoad animam in die autem noīisimo quoad corpus & animam. Tenebras aliud non sunt nisi priuatio lumen. Lumen vero est duplex, videlicet spirituale, sicut est sapientia, gratia, veritas, & huius priuatio sunt tenebrae interiores, existentes in spiritu. Aliud est lumen sensibile seu corporale, cuius priuatio sicut tenebrae exteriores, que sequuntur per privationem, sicut silentium dicitur audi. Quamuis enim in inferno sit ignis, ille tamen obscurus est atque sumosus, non lucidus, nisi forsitan in tantum: vt

Psal. 18.
Mart. 28.
Esai. 42.
Ge. 17, 19.
Esaiæ. 1.

d v

Iob.19.

Damasc.

Rom.7.

Ioan.1.

Marci.1.
Luc.2.4.

damnati possint se mutuo videre ad cumulum suæ misericordie, secundum Thomam. Potest quicunque per Etenbras istas infernas tenebras intelligi, qui propter suæ obscuritatis horribilem desistat, nomine tenebrarum exprimitur, de quo ait beatus Iob, Dimitte me antequam vadam ad terram tenebrarum & operata mortis caligine [bi] videlicet in inferno seu tenebris eius [Erit fletus & stridor detinet]. Certum est quod fletus & stridor dentium non sint corporaliter in substantiis spiritualibus, scilicet animabus separatis atque dæmonibus: sed ante diem iudicij est in eis fletus interior, id est summa tristitia, ex qua corporalis fletus solet causari, & dentiti stridor, id est, interior uisceru horrenda concusso. Post diem vero iudicij erit in hominibus condemnatis stridor dentium corporalis ex frigore infernali, quoniam ibi est calore nimio ad aquas nivium. ¶ In fletu autem corporali duo persentur, vis delicet, oculorum ac cerebri conturbatio, & resolutio lachrymarum. Quantum ad primum, erit in eis fletus, non quantum ad secundum: quia cessante motu primi mobilis, omnis generatio atque corruptio finem habebit. Talis etiam fluxus seu resolutio lachrymarum tandem finetur, nisi deus miraculose multiplicaret in illis materiam lachrymarum, puta humorum in corpore. [Et dixit Iesus Centurioni] per internuncios. [Vade] id est, ab hac tua sollicitudine & timore recede, securusque esto. [Ecce cui creditisti] puer tuum posse sanari solo verbo meo, me absente. [Stat tibi] ut ille curetur. [Et sanatus est puer in illa hora] imo eodem ut puto movente, quo Christus verba haec protulit, vel quo Centurio ea audiuit. ¶ Quæritur circa predicta quomodo in Christo fuit admiratio? Ad quod aliqui dicunt, quod in Christo non fuit vera admiratio, vt assirer Damascenus admiratio ex subita imaginatione alicuius noui procedit, videlicet ex noua & repentina apprehensione alicuius insoliti prius incogniti, vel non considerati, Christus autem, vt homo a primo sua conceptionis instanti vidit aequaliter que cognovit in verbo visione beatifica, omnia quæ cognoscit verbum notitiae visionis, hoc est, omnia quæ vñquam fuerunt, sunt vel erunt: video nil de novo apprehendit, vnde ad admirationem inducens sit: sed in eo fuit admiratio secundum exteriorem apparentiam, quæ non fuit deceptoria, sed ordinata ad nostram instructionem, videlicet, vt fidem Centurionis, aliorumque mirificam conuersationem, & iudiciorum perfidiam admiraremur. Sic nempe & deus per modum mirantis se habuit, cum de Sodomitis loqueretur in Genesi, Descendam & videbo si iuxta clamorem qui venit ad me faciat. Alij dicunt, quod in Christo fuit vera admiratio, non quantum ad scientiam beatificæ visionis, nec quantum ad scientiam habitualem infusam, quæ cognovit res in proprio genere: sed quantum ad scientiam acquifitam & experimentalem, quam isti ponunt in anima Christi. Sic ergo secundum iustos fuit in Christo aliquid de nouo cognitum, prius ignotum, quoad istum sciendi modum seu habitum, ex cuius inspectione admirabatur.

¶ Postremo moralitatem breuiter tangendo, sicut pet Centurionem figuratur ecclesia, ita per seruum eius paraclytum figuratur quilibet languidus, & maximè aediosus, more paralitici ad diuinam piger, & quah immobiles: pro tali orat ecclesia Christum, vt puerum huiusmodi cureret, & ad diuinam feruidum, agilemque efficiat, cuius precibus Christus frequenter annuit, & sicut Centurio ex humilitate misit sermones Iudeorum intercessores: sic ecclesia per fæcēdotes tanquam per mediatores implorat Christi clementiam, quorum fide, prece, ac merito, peccatores frequenter sanantur, quemadmodum fide Cen- turionis sanatus est puer eius. Per Centurionem quoque qui dixit humiliè: Domine, non sum dignus ut intres sub tecum meum, figurati sunt triumphati ac humiles Christiani, qui Christi opem defiderant sed eum intra se communicando velcelebrando recipere vehementer verentur, vnde cum spirituali receptione sacramenti multoties contentantur. Et quamvis hoc interdum sit bonum, melius tamē est ex furore & spe pietatis diuinæ sacramentum recipere. Semper enim expedit cum Centurione, Christi dignitatem, propriamque utilitatem perpendere, & intimo corde fateri, Domine non sum dignus, &c. Per puerum quoque seu seruum paraliticū, conuenienter intelligitur appetitus fensis, totus infectus & ad mala proclivius, qui iacet in domo nostra videlicet corpore fragili, in quo secundum Apostolum non habitat bonum, Hunc ergo petamus sanari a Christo, vt sine rebellione seruari ac deo.

¶ Prosecurio capit. [Et cum ingressus esset.

Articulus.xvii.

Ecclitis duobus miraculis in sexu virili peractis, describitur tertium factum in fezu fœmineo. Vtrumque etenim sexum venit Christus corporaliter, spiritu- literque sanare, congruo ordine, [Et cum venisset Iesus in dominum Petri] Apostoli, qui erat in ciuitate Capharnaum, quamvis Petrus esset de ciuitate Bethsaida, vt legitur in Ioanne. Solebat enim Christus diuertere ad domos familiarium suorum & amicorum, ad quiescendum atque vescendum: non ex necessitate, sed ex dignatione. [Vidit socrum eius] hoc est, matrem vxoris Petri [Iacentem fabrictatem], vt habetur in Luca, quod tenebatur magis febris. Erat enim vetu la quæ multū debilitabatur ex febris, propter defectum naturalis caloris. [Et tetigit Iesus manū eius.] id est recessit ab ea, [Febris] repente, quia (vt Lucas ait) imperauit febris, & continuo surrexit. In quo signo magis mirandus est modus agendi, quam actio. Quamvis enim naturaliter possit quis sanari à febris, non tamē in instanti, sed hoc supernaturale est. [Et surrexit] socrus sanata, Et ministrabat eis] ad mensam, vel in alijs, vt pote Christo & eius discipulis, in quo aliud signum consideratur, quia (vt dicit Hieronymus) natura febricitantiū est, vt post febrem corpora magis laffescant, & incipiente fa-

A nitate, mala pristinæ ægritudinis sentiant. Quod ergo hæc mulier subito vires perfecte recepit, certum est supernaturale fuisse. [refere autem factū,] videlicet die isto ad occasum tendente, [Obnulerunt ei] videlicet Christo, [Moltos demona habentes] id est dæmoniacos, [Et eisiebat spiritus] malignos ab Psalm.8. obsecsis corporibus [Peribō] id est solo vocis suæ imperio, non longa adiuratione, vt exorcista Iu- Esaie.45. dæorum. Ab instanti enim quo Christi humanitas vnitæ fuit verbo personali vniōne, subiecta est ei omnis creatura: ideo eius imperio omnia creata obedient, proper quod ait Saluator, Pater diligit 1.Corin.13. filium, & omni dedit in manu eius. [Et omnes male habentes] id est infirmos. [Curavit.] Vicini nan- Hcbræ.2. que perceptis prescriptis miraculis, adduxerunt ad Iesum omnes languidos suos, curauitque vni- Ioan.5. tueros, [Ita ut impletetur quod dictum est per Prophetam, dicentem, Ipse infirmates nostras accepit, & a- grotationes portauit.] Nostra translatio continet sic, Verè languores nostros ipse tulit, & dolores no- Esaie.53. fros ipse portauit, & reddit in idem, vt sit sensus, Ipse Christus infirmates, id est penitentes no- Psal.68. stras ex originali peccato consequtitas, videlicet mortalitatem, famem, sitiū laitudinem, caterof- que inderetabilis defectus accepit in seipso & habuit eas sicut ait in Psalmista. Infirma est in pau- B pertate virtus mea. Et iuris, Ego sum pauper & dolens. Itemque Repleta est mala anima mea, & agrotationes portauit, id est nostros languores pie in alis supportauit, & condolendo curauit, sicut Apostolus dicit, Alter alterius onera portate. Non tamē fuit in Christo infirmitas corporalis ex in- di dispositione complexionis proueniens, secundum Damascum. Non ergo assumpit omnes defectus no- Marci. manam laudem & gloriam fugere: tunc præfertim, quando magnum aliquid egimus, & magis ab vniuersis cuiusadmiratione insipimus. Cum enim prædicta miracula faceret, omnes in eius præco- Luca.3. nium prospicunt. Dæmones quoque copiose clamabant, dicentes, Tu es Christus & filius dei. Marci. sicut alij referunt Euangelista. Alia ratio fuit vt daret prædicatoribus ac prælatis exemplum: sa- Luca.9. pius recedendi a strepitu populi ad locum secretum, ad vacandum contemplacioni ac orationi, vt sic Luca.8. repleantur gratia illustrationis diuinæ: & quæ diuinus perceperunt, alii affectuosè eructent. [Et accedens ad Iesum vñus scribarum] id est eruditus in lege [Ait illi, Magister, sequar te quocunque teris] id est tibi inseparabiliter adhærebo. Qua intentione hoc dixerit, ex subsequenti Christi responsione elicitor. [Et dicit ei Iesus, Vulpes foieas habent;] id est latubula sua sub terra [Et volucres exibit] aërem in quo volant, habent Nidos, in quibus quiescunt & pullos enutrunt: [Filium autem homi- nis non habet ubi caput regnet] id est propriam domum.

C ¶ Sed nomine Maria, quæ erat vñca suis parentibus, ex parte patris habuit domum parentum: suorum? & Ioseph (qui adhuc vixit secundum quodam) propriam habuit domum? Et respondendum, probabile esse quod virgo beata omnia sua vendidit, egenisque contulit, similiter Ioseph: aliter Matth.19. non implessent quod Christus edocet alios, & apostoli perfecerunt, qui relictis omnibus sequuntur Luca.18. sunt Christum. Christus ergo in summa vixit inopia, proprio carente hospitio. Propter quod Hie- Marci.10. remias vñhemerit admirans, ait ad eum, Quare quasi colonus venturus es in terra, & quasi via- Actu.2. tor declinans ad manendum? Quare venturus es quasi vir vagus?

¶ Quæritur, cur Christus pauperem vitam elegit; Dicendum primum, vt scripturas prophetarum impletet. Sic enim primus Christi aduentus: in paupertate delibrabitur, Exulta satis filia Sion, Psalm.8. Ecce rex tuus venit tibi iustus, & Saluator, ipse pauper. Et in Psalmo, Pauper sum ego, & in labitoribus iuuentute mea. Vnde patet cæcitas Iudeorum expectantium regem Mesiām in primò suo aduentu temporaliter regnaturum, & omnia regna seculi possessorum. Secundo, vt faceret quod docere volebat. Venit enim vt mundi ac diuinarum prædicaret contemptum: non ergo debuit eas habere. Tertiò, vt non solum verbis, sed etiam rebus futuri seculi vitam do- ceret. Per hoc enim quod omnia temporalia contemporuntur, maximè declaratur esse vita alia post præsentem. Quartò, ne putaretur collatione diuinarum attraxisse sibi discipulos. Quintò, vt 2.Cor.8. merito sua paupertatis, veras diuitias consequamur: quemadmodum dicit Apollonus, Propter nos, egens factus est, cum dives esset, vt illius inopia diutes efficeremur. Ex prædicta Christi respon- sione elicitor, quod scriba peruersa intentione dixit, Sequarte, vt pote quæcunq; conuerfando cum Christo congregaret sibi diuitias. Quoniam enim literatus fuit, cogitauit multis infirmis sanitatem à Christo acquirere, inducendo Christum ad sanationem illorum, sicque volebat pe- A clu.8. cuniam multam à sanatis colligere. Simili intentione Simon Magus dixit Petro & Ioanni, Date mihi hanc potestatem, vt euincatur manum imposuero, recipiat spiritum sanctum. Iesus itaque videns mentem illius, repulit eum, dicendo, Vulpes foueas habent, id est cum ego tātam paupertatem elige- rim, quid quæras mecum conuerfando congregare diuitias? [Alius autem de discipulis suis] scilicet Iesu Christi. [Ait illi, Domine permitte me primum] id est antequam te inseparabiliter sequar [Ire & sepelire pa- trem meum] Quidam dicunt istud non esse intelligendum, quasi pater huius discipuli iam defunctus fuisset, & ipse ad sepeliendum patrem ire rogasset, quia hoc ei negatum non esset, cum sit opus pietatis: sed quod discipulus iste tenebatur carnali amore parentum, cum quibus usque ad mortem eorum voluit permanere, siquaque sepultus Christo adhærebat. Veruntamen Ambrosius, Isidorus, & Glossa super Lucam dicunt, quod pater discipuli huius mortuus fuit, & ipse ad patris sepulturam ire optauit, quod magis consonat litera. Nec ratio illa concludit, videlicet, quod sepelitus patris non fuisset nega- tis discipulo, cum sit opus pietatis. Nam apud diuum, Lucam, vbi factum istud narratur, alius le-

gitur Christo dixisse, Sequare te domine, sed primum permite mihi renunciare his quae domus sunt: quod quamvis bonum sit, tamen Christus ei id negavit, propter periculum mortis. Similiter negavit huic patris sepelitionem, non quia mala, sed quia maioris boni impeditiva. Dicit itaque Ambrosius: Docet Christus minora bona pro utilitate esse prætermittenda. Maius est enim animas mortuas prædicando suscitare, quam corpus mortui in terra abscondere. Unde elicitur, quod quando parentes aliunde habere possint sustentaculum vita vel sepulturam, filii non impediuntur a religiosis ingressu. [Iesus autem ait illi, seque me] mentis affectu, operis imitatione, & corporis gressu. Nec obuiat quod secundum Lucam Christus dixit, Vade & annuntia regnum dei, quia hoc erat Christum sequi operis imitatione: corporaliter vero sequebatur eum saepe seu congruis horis. [Et dimittit mortuos] scilicet morte culpa, sicut de vidua delicia dicit Apostolus, Viuens mortua est. Et Iohannes in Apocalypsi, Nomen inquit habes quod viuas, sed mortuas es. [Sepelire mortuos suis] morte naturæ.

¶ [Et ascendente eo] videlicet Christo, [In nauiculam.] Nunquam legitur Christus intrasse nauim contumam, negotiatorum aut piratorum, sed nauiculam aut nauim pectorum, in quo eius humilitas commendatur. [secuti sunt eum discipuli eius:] quia cum eo ingressi sunt nauim, ut legitur in Luca. Secundum Originem, Christus cum multa & magna fecisset in terra, perrexit ad mare, ut ibidem excellentiora opera demonstraret, quatenus terra, marisque dominum se ostenderet. Ascendit autem in nauiculam, ut pergeret ad locum secretiorem, & populum fugeret, propter causas paulo antea praætractas.

¶ Secundum Hieronymum, iste a census Christi in nauiculam fuit, quando exiuit Capharnaum: sed hoc intelligendum non est de exitu factu statim post sanationem socrus Petri. De nauigatione namque seu transfretatione post illum exitum immedieate praedictum est, postquam rursum introiit Capharnaum post dies octo, ut habet Marcus: Et postea egressus Capharnaum cum fecisset sermonem de parabola seminis, eodem die, videlicet tempore vespertino ingrediebatur nauiculam istam, ut patet in Marco. [Et ecce motus magnus factus est in mari] id est in stagno Genezareth ultra quod transfretauit, quod dicitur mare iuxta proprietatem idiomatis Hebreorum. Hi quamlibet magnam collectionem aquarum, nominant, eo quod in Genesi legitur, Congregationem aquarum appellauit deus maria. Motus hic maris creditur suscitatus magis virtute diuina seu miraculose, quam naturaliter, ut Christi potentia atque diuinitas pandenter per motiones huiusmodi seditionem. Naturaliter autem motus maris generatur ex vaporibus inferioribus aquarum ascendentibus, & vento flante ac currrente in aere. [Ita ut nauicula operetur fluctus] maris, nam aqua eam abundantanter ingrediebatur. [Ipse vero] Iesus [Dormiebat] in puppi super cervicali, ut Marcus habet.

¶ Dormiebat autem secundum assumptionem humanitatem, ut ciuius veritatem ostenderet, & futurum miraculum gloriae exhiberet: non secundum diuinitatem, iuxta illud in Psalmo, Ecce non dormabit neque dormiet, qui custodit Israël.

¶ Denique secundum partem sensitivam, non secundum portionem intellectuam dormiuit, iuxta illud, Ego dormio, & cor meum vigilit. Et accesserunt discipuli, et suscitauerunt eum dicentes, Domine salua nos, id est a tempestate haec libera, [Perimus] hoc est mergi incipimus. [Et dicit ei Iesus, Quid timidi es?] in ordinato timore, qui ex defectu fidei oritur, non solum timore naturali, qui ex imminentia periculi nascitur. [Modica fides] id est vos qui adhuc parvam, sed tamen aliquantulam fidem habetis. Quod enim dixerunt, Domine salua nos, ex fide manauit, qua crediderunt eum esse dei filium, & ad saluandum potenter: quod vero dixerunt perimus, ex timore & pusillanimitate procelsit: quod autem suscitauerunt eum, ex ignorantia & fidei imperfectione descendit. Putabant enim quod Christo dormienti, minus innotescerent omnia, quam vigilanti, quasi somnus aetum rationis impedit: in ipso, unde increpari & audire meruerunt, quid timidi es? modica fides? Nempe si magna fidei extitissent imperassen & ipsi tempestati, mox quecessisset: prout alibi ait Saluator, Si habueritis fidem sicut granum synapis, diceris huic monti, tolle te, & mette te in mari, & obediet vobis. [Tunc surgens Iesus] a somno & puppi seu loco dormitionis, [Imperauit] id est per modum imperantis, potenter inuinxit [Mari], id est commotione, tempestatisque maris. [Et ventus] ut cessarent, [Et facta est tranquillitas magna] id est plena quietis a procella prefata in instanti, quoniam virtus diuinitatis Christi cum sit infinita, agit in instanti, in quo operè Christus sua diuinitatis omnipotentiam demonstrauit. Nam vento & mari imperare, & imperialiter subiecta habere ad nutum, non conuenit nisi vero deo. Propter quod Marcus, vt ictu miraculum gloriae commendaret, sic ait, Surgens communatus est vento, & dixit mari, Tace & obmutesc. In isto fundatur positio Theologorum, ponentium in omni natura creata potentiam obedientiam, sua suorum creatori ad nutum obediens in omnibus. [Porro homines] existentes in nauis [Mirati sunt] viso tanto prodigo, [Dicentes, Qualis est hic?] quasi dicant, Aliiquid supra hominem apparet in eo, videlicet quod sit deus, vel deo charissimus, ac summe familiaris. [Quia venti et mare obdurate ei] de quo scriptum est, Tu dominaris potestati maris, motum autem fluctuum eius tu mitigas. Inanimata autem propriè non obediunt, nisi deo per authoritatem. Si ceteris obediunt in his quæ sunt supra naturam, intelligendum est, per ministerium. Secundum Hieronymum & Bedam. Quod dicitur, Porro homines mirati sunt: non de discipulis Christi, sed de nautis, & aliis, qui aderant: intelligendum est. Aliis vero sati, probabiliter videtur, quod de discipulis quoque hoc ipsum dicatur, quod ex verbis Marci & Lucae sequi putatur. Miratio enim confurgit ex inspectione, effectus & ignorantia causa: quemadmodum homines videntes lunam eclipsari, & causam eclipsis ignorantes mirari coperiunt, cum ergo causa perfectè cognoscitur, cessat miratio, idcirco astrologus eclipsis non admiratur ut rusticus. Discipuli autem nondum cognoverunt Christi diuinitatem, cuius virtute fa-

IN EVANG. MATTH. ENAR. Arti. XVII. 31
A eta sunt haec. Ipsi ergo mirati sunt, quamvis minus quam alijs, quoniam magis soliti erant videre miracula Christi.

¶ Præterea per nauiculam quidam mysticè intelligunt crucem, in qua Salvator moriendo dormiuit, quam secum ascenderunt discipuli postmodum tollentes crucem suam quotidie: quo pendente in cruce, facta est magna in mundo tempestas, quia à sexta hora usque ad noctam tenebra facta sunt, terra mota est. Apostoli quoque turbati fuerunt, suscitaueruntque Christum, eius resurrectionem optando. Quo resurgentem, magna cordis tranquillitas data est christi discipulis, Chrysostomus per nauem intelligit ecclesiam, id est, congregationem fidelium, ad quam Christus descendit per incarnationem & conuersationem cum ea. Ipsa quoque portauit Christum, prædicando eum per totum mundum, qui est mare magnum, de quo ait Salvator in Psalmo, Veni in altitudinem maris. Christo autem hanc nauem ingresso, temptationum & aduersitatem commotio irruit super discipulos, sed clamando ad Christum euaserunt. Naus enim Petri concuti potest, non mergi. Sic & nos in omni gratia tribulatione claram ad Christum dicentes, Domine salua nos, perimus. [Et cum venissent] Iesus cum discipulis, [Transfretum] id est, ultra stagnum seu mare prædictum, [In regionem Gerasenorum, que erat ex alio littore huius maris. Et dicitur regio Gerasenorum a principali ciuitate terra illius, quia dicitur Gerasa, vel Geneser, occurserunt ei duo homines [Habentes demonia], quia quilibet eorum, vel famulus vero & Lucas non loquuntur, nisi de uno habent demonum sed non est contradicatio inter eos & Mathaeum, quoniam numerus minor non excludit maiorem, neque econtra.

[De monumentis exiuntem] quia non habitant in domibus, sed in fossis factis pro sepulta, [sicut nimis] id est, valde ferocius in le & in alios, quoniam à demonibus obsessi erant, quibus data fuit à deo licentia exercendi crudelitatem magnam per homines istos ab ipsis obsessos, & tam laeti erant, [Ita ut nemo posset] illæsus atque securus [Transfretum per illam viam. Et ecclesi clamauerunt]. Viso enim Iesu, demones loquebantur per vascula a se implata dicentes, [Quid nobis & tibi Iesu fili de?] id est, quia conuentio vel simili tuto inter nos infanos atque obsessos, & te sapientem ac sanctum? Quasi dicant, Non debuisti venire ad nos. Hæc verba homines isti loquebantur, sed demonibus eos ad loquendum mouentibus ascribuntur. Quod autem nominant Iesum filium dei, non ex certa cognitione, sed conjectura & suspitione procedit, secundum Hieronymum. Hæc quoque confessio ex necessitate potius, quam ex voluntate processit: velut si servi fugitiui verbera metuentes, verba blanda suo domino loquantur, ut eis parcatur. [Penitus ante tempus] id est, valde cito & ante tempus a nobis presumptum, vel ante diem iudicij, in quo erit plena & finalis reproborum damnatio, [Torquere nos] quoniam tua præsentia nobis poenalis est, & timemus eiicii à te, quod nobis graue est valde. Demones enim cum maxime odiant homines, delectantur eos torquent, & dolent dum expelluntur. Ideo autem potissimum dixerunt [Vi reor] venisti ante tempus torquere nos: quoniam verebantur in infernum retrudi, in quem nouerant se in die iudicij retrudendo. Veruntamen vbique ferunt ignem suum secum. [Erat autem non longe ab illis] demoniacis [Gress porcorum multorum] usque ad duo milia, secundum Marcum. [Pascens] id est, nutritum sumens [In monte], de herbis atque graminibus. [Demones autem rogarabant eum] videlicet ictum dicentes, [Si eiici nos] ab ictis duobus obsessis, [Mittere] id est, ire permitte. [Nos in gregem porcorum] id est, in porcos, Talis fuit ista petitio, velut si reus timens patibulum, querat gladium: quia inter duo mala minus malum elegitur [Et ait illis Iesu: te] in porcos. Hæc Christus concessit, non ad instantiam demonum, sed propter alias causas. Primo, vt ostenderetur hominibus, quæ tus sit rancor demonum contra eos propter hoc quod querunt nocte iumentis, & pecoribus hodiernum. Secundo, vt miraculum ictu electionis demonum hac occasione amplius diuulgaretur ad hominem informationem, quod & factum est, vt statim subiungitur. Tertiò, quoniam homines regionis Gerasenorum suis peccatis, hoc dannum meruerunt.

¶ Erant quippe gentiles, vt fertur, [At illi] demones [Exeunt] ab obsessis, [Abierunt in porcos] imò Marcii, in unum porcum plures demones intraverunt, secundum quod numerus demonum numerum porcorum excessit. In uno siquidem obsesso fuerat legio demonum. [Et ecce impetu] id est, cum strepitu veloci ac vehementi, seu motu celerrimo & rapido cursu, [Abiit totus gress porcorum per praeceps] id est precipitanter, seu per locum præcipitem & tortuosum, [In mare] Genezareth, demonibus porcos impellentibus. Porci namque potius agebantur, quam agebant. [Et mortui sunt] porci [In aquis] id est, Marcii, submersi & suffocati, [Postores autem] porcorum [Fugierunt] territi tam insolito, horrendoque facto. Et ne damnum ipsius imputaretur, & ne ipsis quoque à demonibus inuaderentur. [Et videntes in ciuitatem] Geneser metropolim huius prouinciae, quæ fuit ex opposito Galilea, vt Lucas commemorat, [Nunciuersunt omnia] ciuibus, scilicet de submersione porcorum, & de his duobus qui demonia habuerunt, quomodo curati essent à Christo, de cuius licentia demones ingressi sunt porcos. [Et ecce tota ciuitas] id est, populus ciuitatis pro magna vel principaliori parte, [Exit obuiam Iesu] vt eum honorarent, vel signa sua videnter, vt afficerit Marcus, [Et viso eo rogarabant eum, ut transferat à finibus eorum] id est, ab ipsis, & terra eorum recederet, vel quia se indignos reputabant eius præsenti, sicut Centurio, vel ne talia damna amplius paterentur, si Christus plures demoniacos in terra ipsorum curaret. Veritatem si sapientes sufficiunt, potius Christus rogarat secū manere quā omnino terrā eorum exire.

¶ Mysticè per hoc quod Christus post maris transfretationem, dormitionem, & suscitationem ingressus est terram Gerasenorum gentilem, significatur, quod post conuersationem suā in hoc seculo, turbulentissimo mari post dormitionē in cruce ac monumento, & resurrectionē, intravit terras gentilium

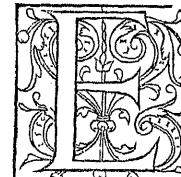
mitterendo ad eos apostolos, & intreiendo corda eorum per fidem & gratiam.

Eccl.8. ¶ Per sanationē quoque seu simorum dæmoniacorum, designatur conuersor habituatorum & obstinatorum in vitijs, qui cum in profundum peccatorum venerint, contemnunt, qui sine vilo timore perpetrant mala, super quos clausit puteus os suum: de quibus ait Psalmista, Prodit quasi ex adipe iniquitas eorum. Et Salomon, Letantur cum male fecerint, Tales saepius sanantur & conuertuntur à Christo, ita ut omnes qui viderint, obstupefcant.

¶ Cha. ix. Et ascendens in nauiculam transfretauit.

Articulus. xvij.

Marci.8.

Tascendens] id est, ingrediens, [Jesus in nauiculam] forte in eandem, in qua veniebat ad terram Gerasenorum, [Transfretauit] hoc est, nauigando per mare prædictum reuersus est cum sua comititia, [Et venit in civitatem suam.] Per hanc civitatem et̄ Hieronymus intelligit Nazareth, à qua Iesus dicitur Nazarenus. Augustinus vero intelligit per eam Capharnaūm, & hoc communius tenetur: quoniam apud Marcum manifeste describitur sequens miraculum in vrbe Capharnaūm perpetratum. Quemadmodum ergo Nazareth dicitur ciuitas christi, quia in ea cōceptus: & Bethleē, quia in ea natus, Sic Capharnaūm, quia in ea morat⁹ conservat⁹ frequenter & multa miracula operatus, [Et cœt] habitat⁹ vel existet⁹ in Capharnaūm, [Offerabant] h̄c est, præs̄tabāt, [Ei] videlicet Christo, [Paralyticum idem in lecto] qui secundum Marcum à quatuor portabatur, quia per se ingredi non valebat. Denique secundum Lucam, cum domum in qua Iesus fuerat, intreire viri isti non possent, ascenderent tectum, & illo nudato per tegulas submiserūt ægrotum in lecto ante Iesum per funes, ut puto [Et videns iesus] oculo interiori [Fidem illorum] offerentium paralyticum, atque ipsius paralyticus, qui etiam fidem habuit recipiēdæ sanitatis, & potentiae christi, quamvis forte minorem quam illi. [Dixit paralyticus. Confide fili] hoc est spera te adepturum quod optas imò maiora recipies. Nam [Resistuntur tibi peccata tua] propter qua hanc sustinet infirmitatem antequam christus paralyticus peccata sua indulxit, infudit, iquandam displicentiam seu contritionem culparum. [Et ecce quidam de scribis] quorum multi tunc aderant, vt Lucas Euangelista refert: qui magis venerunt ex curiositate, vel animo calumniandi, quād desiderio proficiendi [Dixerunt intrare, Hic blasphemus,] usurpando sibi, quod soli deo possibile est, scilicet peccata remittere. Dixerant in cordibus suis, Quis potest peccata dimittere, nisi solus deus. Quoniam ergo putabat Iesum esse hominem purum, imposuerunt sibi crimen blasphemiae, eo quod præsumpsit alicui peccata dimittere. Iesus vero probat se non blasphemasse, verūmque deum esse, aperiendo secreta cordis illorum, & paralyticū folo imperio, propria virtute & autoritate curando, quorum vtrumque deo est proprium. Quis enim nouit quid agatur ī hoīe, nisi spiritus hominis? [Et cum vidisse] oculo intellectuā [Jesus cogitationes illorum] scribarum, quas tunc videre non cōcepit, sed à principio creationis anima ī eis cognovit, sicut & cetera futura: sed nunc oīt edit̄ ī eis vidisse, vt sit sensus, cum vidisset, id est, vidisse se oītendere vellet Iesus cogitationis illorum peruersus. Vnde Ioannes in suo Euangelio protestatur, Nec essarium Christo non erat, vt quis ei testimonium perhiberet de homine. Ipse enim sciebat quid eset in homine. [Dixit eis, vt quid cogitatis mala] id est, falsa [In cordibus vestris] hoc est, cum cordis consensu imputando mihi blasphemiam, qui non quāro gloriam meam, sed honorifico patrem meum. Hoc idem ait Christus apud Hieremiam, Visque quo morabuntur in te cogitationes noxiæ: deinde probat per experientiam, se esse deum, & posse relaxare peccata, [Quid est facilius dicere] hoc est, dicendo efficere, [Remittuntur tibi peccata tua, an dicere] id est, dicendo peragere, [Surge] oī paralyticus [Et ambula] omnino sanatus? [Vi] scitis autem, quoniam filius hominis? Non uerant turbæ quod per filium hominis intellexit seipsum, [Habet potestatem in terra] id est, in hominibus qui demorantur in terra, [Dimitendi peccata] secundum quod deus est, per authoritatem, ita quod operari posuit in anima: maculam culpæ per nitorem infusæ gratia auferendo. Loquitur autem Christus iam de potestate sua increata, diuina ac infinita nō humana, alter ratio sua non uideretur concludere, [Tunc ait paralyticus,] Hoc verbū interponit Euangelista, christus nempe adiecit, tibi dico paralyticus, [Surge] sanus a lecto ægritudinis, [Tolle lectum tuum] in quo iaces, [Et vade in dominum tuum] quæ forsitan intra Capharnaūm fuerat sita.

¶ Sed quāritur, quomodo ista argumentatio valeat, cum maius sit anima languore peccati curare, quā corporalem infirmitatem sanare. Dicendum, quod Christus intendit probare vtrumque soli diuinæ posse conuenire potentiae. Nam licet paralysim curare posuit naturaliter fieri, tamē tam imperialiter, subito & authoritatib⁹ eam curare, non competit nisi potentia infinita. Idcirco ostendendo se taliter posse sanare paralysim, demonstrauit quoque se posse dimittere culpan. [Et surrexit paralyticus, iam sanatus] abīt in domum suam] proprium portans lectum, ad declarandum, quod nec vellit ḡium pristinæ infirmitatis in eo permaneſt. [Videntes autem turbæ] tantum prodigium [Timuerunt,] Obiectum timoris est malum, Nam timoris seruilius obiectum est malum pœnae: timoris vero filialis obiectum est malum culpæ, videlicet separatio à deo, vel dei offensa. Quid ergo vel cur timuerunt turbæ, eum potius exultare, & amare debuerunt? Et respondentum quod ex tanto miraculo perpenderunt sanctitatem, dignitatemque Christi: quem licet nondum putarent deum, certissimè tamen tenebant eum esse virum sanctissimum, diuina potestate agentem, sicque considerata sanctitate, ipsius propriam prauitatem clarius attendebant, quia opposita iuxta se posita clarius innotescunt, sicque vltionem diuinæ iusticiae metuebant, seipso abhoruerunt, & Chilli presen-

A tia reputabant indignos, et̄imque offendere verebantur, [Et glorificauerunt deum,] id est glorioſum, pium & omnipotentem esse profecti sunt, [Qui dedit potestatem talem hominibus] scilicet potestatem faciendo miracula. Cur non dixerunt, qui dedit talem potestatem huic homini, singulariter, præser-tim cum secundum Marcum dixisse legantur, quia nūquam sic vidimus? Dicendum, quod fortè Marchi intendebant potere plurale pro singulari, vel nondum putabant ampliore potestatem collatam Christo quam Moysi, & prophetis. Consequenter glorioſus Euangelista Matthæus suis profectis conuerzionem describit, [Et eam transiſſet inde,] hoc est à Capharnaūm, seu domo, vbi sanauit hunc paralyticum, [vidiu hominem sedentem in relonio] id est occupatum in colligendo vectigalia seu tributa: & fortè ad iteram tunc sedebat quantum ad situm corporis in telono, id est in domo publica, vbi solueban-tur predicta, vel teloneum est mensa in qua computantur vectigalia. Hic Matthæus alio nomine appellatus est Leui, sicque vocant eum Lucas & Marcus, dum eius conuerzionem describunt. Nam propter reverentiam nolunt eum visitato nomine designare, dum inhonestum eius officium exprimit. [Et ait illi Iesus, sequere me,] Respexit Iesus Matthæum oculo corporali, sed multo profundiſus oculo pietatis intertrae seu compunctionis affectu, quemadmodum respexit & Petrum post trinam negotiacionem. Similiter vocat Matthæum v erbo vocali ab extra corporales aures pulsando, sed multo virtuofius vocavit eum verbo inspirationis occulæ, exhortationisque intimæ, de quo ait Propheta, Audiam quid loquatur in me dominus deus. Porro verba Christi operativa erant, & penetrativa cordis, [Et sur-gens] à pristina conuercione iniusta, à loco telonei, & ab omni affectu terreno, [Secutus est eum,] vide-licet Christum mentis religiosa deuotione, & corporis gressu promptissimo. [Et factum est, discubente] Psal.84. eo id est Christo manducante [In domo] Matthæi, qui fecit Christo magnum coniuicium secundum Lucam, non tamen immediate post conuerzionem suam, sed postea, imò quod hic dicitur de vocatio-ne Matthæi, per recapitulationem dicitur: non secundum historiam ordinem, vt habetur in Luca, Quod Luc.5. Iesus ascendens in montem antequam illuc sermocinaretur, vocavit ad se discipulos suos, elegitque ex eis duodecim apostolos, quorum Matthæus exitus vnuſ: sermo autem in monte diu factus fuit ante prædicti paralyticī curationem: postquam hic describitur vocatio Matthæi. Sed fortè coniuicium factum est statim post curationem paralyticī huius. Quamvis enim Matthæus primo mox sequitus sit Christum, postea tamen de licentia Christi vna cum Christo & eius discipulis rediit ad domum suam, forsitan dispositurus de negotiis suis, quia telonearius fuit, & dominis suis rationem reddere debebat. Glossa tantum videtur alteri dicere, [Ecce multi publicani] id est publici transgressores, [Et pec-catores] minus famosi in vitiis, [Venientes] ad domum Matthæi ab eo inuitati, quoniam socii eius fuerunt, & exemplo Matthæi Christum sequi ac penitente ceperunt: quemadmodum in libris Regum Helias vbi vocatus fecit coniuicium socii suis, macrantes boues duos, [Discubebant cum Iesu & discipulis eius] in domo Matthæi.

C [Porro si Matthæus in sua vocatione omnia sua penitus reliquisset quasi non reuersurus nec disponitus de eis, non rediisset ad propriam domum, neque de suis facultatibus exhibuisset Christo & ceteris tam solemne coniuicium,] Christum & eius discipulos cum publicanis comedere, [Discabant discipulis eius,] Secundum Lucam & Marcum etiam scriba murmurabant, dicentes, [Quare cum publicanis & peccatoribus manducat magister vester?] Quasi dicant. Hoc indecens est cam dicat Hieremias, Quid tritico cum palecis? Et Dauid, Superbo oculo & insatiabili corde, cum hoc non edebam. Et ruris scriptura hortatur, Viri iusti sint tibi commensales. Et Salomon in Proverbiis, Ne comedas, inquit, cum homine inuidō. [At Iesus audiens] ad minus aure cordis verba pharisaicorum qui ista dixerunt, vt quasi non audirentur à Christo, [At eis] efficaciter respondendo, atque illorum præsumptionem ac elationem redargundo, [Non est opus] id est necessarius non est [Valentibus] id est sanis [Medicis] loquendo de vtrisque formaliter. Medicus enim ordinatur ad vulnerum atque morborum sanationem, quæ in hominibus sanis non sunt: vnde nec indigent medico quād diu sunt tales, quod de spirituali & corporali fano ac medico, verum est. [sed ma-le habentibus] id est infirmis opus est medicus. Nam spiritualiter vulneratis seu impensis necessarius est medicus spiritualis, qui posuit animam peccataricem ad statum gratiæ reuocare, & illud Apostoli implere, Corripote inquietos, confolamini pusillanimis, fuscipite infirmos, patientes estote ad omnes. Talis fuerat Christus, qui in Esaia testatur, Dominus, inquiens, dedit mihi linguam eruditam, vt sciāt sustentare eum qui lapsus est verbo. Itaque misericordia miseriae necessaria est, quod Christus consequenter probat authoritatem Osee prophetæ dicens, [Euntes autem] id est corporaliter à me recedentes vel spiritualiter à præsumptione, crudelitate & ignorante abeuntes. Nam duplicitate peccatis. Primo, quod vlosipos iustificatis. Secundo, quod alios spenitatis, iudicatis, & condemnatis audetis. [Discite quid est] id est quomodo intelligi debeat & obseruari, [Misericordiam vole,] hoc est compassionem & subuentiōnem ad proximum indigentem, [Et non sacrificium] legale, quasi illud sit per se acceptum ac meritorum sicut misericordia. Vel, non sacrificium legale pro tempore euangelica legis, in quo misericordia maximè prædicatur. Simili modo scriptum est apud Esaiam prophetam, dicentem, Holocausta arietum, & adipem pinguium nolui. Quid autem velit deus subiungitur illico, scilicet subueniri oppreso. Vnde Micheas propheta hoc ipsum clarius introducit dicens, Nunquid offeram domino holocaustum? Nunquid placari potest deus in milibus arietum? Quād dicat, nequaquam. In quo ergo placatur adiecit, Indicabo tibi homo quid sit bonum, aut quid dominus requirat à te, Vtique facere iudicium, & diligere misericordiam. Consequenter subditur causa vel potius signum, quod deus vult misericordiam potius quam sacrificium, [Non enim veni vocare iustos, sed peccatores,] Hoc est quod alibi ait Salvator, Venit filius ho-

minis querere & saluum facere quod perierat. Et Apostolus, Fidelis sermo & omni acceptione dignus, quoniam Christus Iesus venit in hunc mundum peccatores saluos facere. Sed nonne Christus vocavit Iacobum iustum, Petrum, qui nunquam comedit omne immundum, Andream, Ioannem, & alios quosdam iustissimos? Et nonne Apostolus veraciter asserit? Quos praedestinavit, hos & vocavit. Quomodo ergo non venit Christus vocare iustos? Et respondendum dupliciter. Primo, quia secundum Ambrosium per iustos intelligit scribas & phariseos, de sua iustitia praesumentes, qui tamen veraciter iusti non erant, sed vani atque elati. Per peccatores vero intelliguntur humiliter poenitentes, qui veraciter iusti sunt. Illos ergo iustos Christus non venit vocare per salutarem effectum seu efficientiam, & consecrationem salutis: iuxta quem modum Christus non est crucifixus pro reprobis, sed electis: quia de taliter iustis dicit Apostolus, Ignorantes dei iustitiam, & suam volentes ita tuere, iustitiae dei non sunt subiecti. Iustos vero peccatores venit vocare efficiens atque finaliter, de quibus infra testatur, loquens ad Phariseos, Cum videritis publicanos & peccatores procedere vos in regnum dei.. Secundo dicendum, quod Christus loquitur hic de vocatione ad poenitentiam, quae peccatoribus conuenit, non iustis, secundum quod tales sunt. Vnde apud Lucam sic legitur respondisse, Non veni vocare iustos, sed peccatores in poenitentiam. Iustos vero vocavit & vocat ad gratia incrementum & vita spiritualis perfectionem.

Denique authoritates inducunt ad hoc quod cum peccatoribus vescendum non sit, intelligi possunt de peccatoribus penitus obstinatis, de quorum conuersione non est spes: & de iustis imperfectis, quibus obesse valet conuersatio cum iniustis, iuxta quod scriptum est, Cum peruerso peruerteris. Vnde Apostol. Cum huiusmodi (ait) nec cibum sumere: Christo autem nocere non potuit conuersatio cum peruersis. Publicani quoque & peccatores cum eo vescentes non erant inconuertibilis, ideo ut illuminarentur & conuerterentur, Christus se humane ac affabiliter habuit. Interea per corporale conuivium quod Christo Matthaeus exhibuit, mystice intelligitur spirituale conuivium quod ei in anima sua parauit, prabendo Christo delicias cordis, per hoc quod eum in anima toto teccepit affectu, aperiens ei ostium mentis. De quo conuinio ait Saluator in Proverbiis Salomonis, Delicia mea esse cum filiis hominum. Et in Apocalypsi, Ego sto ad oltum & pulso, si quis aperuerit mihi intrabo ad illum, & cenabo cum eo & ipse mecum. Praeterea, per corporale illud conuivium designatur spirituale conuivium, quod Christo facit Matthaeus quotidie in tota ecclesia, ubiunque eius euangelium legitur, & auditur, ex cuius auditione corda hominum proficiunt, Christo se offerunt, cum recipiunt, & cum eo spiritualiter epulantur. Sed & dum exemplo Matthei graues transgressores conuertuntur & corriguntur, facit Matthaeus Christo solema conuivium. In vocatione quippe publicani & telonearij ad discipulatum, & Evangelistæ officium, proponitur omnibus quantumcumque peruersis, grandis fiducia poenitenti ac venia. [Tunc] id est postquam Saluator sua responsione confudit & obturauit ora phariseorum, ut dictum est, [Accesserunt ad eum discipuli Iohannis (Baptista) dicentes, Quare nos ex phariseis ieiunamus frequenter,] videlicet sepius quam in lege præcipitur ex speciali deuotione: [Discipuli autem tui non ieiunant,] tam sæpe, quamvis ieiunia præcepta feruauerint.

In hac interrogatione multipliciter peccant Iohannis discipuli. Primo, quod se de suo iactant ieiunio, quod potius fuerat occultandum, maximè quoad illud supererogationis exiterat. Secundo, quod se phariseis coniunxerant, quos à Ioanne nouerant reprobatos. Tertio, quod Christi discipulos imò & Christum redargueret, præsumpserunt, quem à Ioanne laydatum sciebant. [Et ait illis Iesus, Nunquid possunt filii sponsi] id est spirituales filii & discipuli mei, qui sum sponsus ecclesiæ, de quo legitur, Tanquam sponsus procedens de thalamo suo: de quo dicit Apostolus, Despondi vos vni viro virginem castam exhibere Christo. [Ligere] id est affligi & contristari ieiunando frequenter, & alia rigorosa exercitia prosequendo? Tanquam dicat, hoc non decet. Amicus autem & filius sponsi, qui stat & audit eum gaudio gaudet propter vocem sponsi. [Veniet autem tempus, cum auferetur ab eis sponsus,] videlicet dies passionis & ascensionis, quando Christus ablatus est à suis, quantum ad corporalem præsentiam, quemadmodum ait, Pauperes semper habebitis vobiscum, me autem non semper habebitis. Et iterum, Exiui à patre & veni in mundum, iterum relinquo mundum, & vado ad patrem. Quantum vero ad diuinam maiestatis naturam & gratiosam ac spiritualem inhabitationem, semper erat & est cum suis fidelibus: iuxta illud, Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus, & que ad consummationem seculi. [Et tunc ieiunabunt] corporaliter abstinentio. sicut & Iacobus qui vovit se non commestur, donec vidisset filium hominis resurrexisse à mortuis: & Petrus, qui egressus flevit amare, quoque Christum resurrexisse audiuit. Certum est autem apostolos, & totam primituam ecclesiam, post Christi passionem in magna sobrietate vixisse. Insuper probat Christus per quadam similitudines, quod discipulis suis adhuc non congruebat frequens vel magnum ieiunium. [Nemo autem] prudenter agens [Immitit] id est suendo transfert & inserit, [Commissuram] id est iuncturam seu particulam [Panni rudi] id est noui, pilosi, ac spissi [In vestimentum vetus] illud reformando cum tali particula à nouo panno seu vestimento abrupta. [Tollit enim plenitudinem eius a vestimento] id est si quis partem panni noui, à noua veste acceptam, adiungat & consuat veteri vestimento. [Aufert plenitudinem eius] id est perfectionem noui panni, à vestimento novo, quod deformatur & partim corruptitur, si ei pars sua abstrahatur, ut veteri vesti iungatur. [Et peior fissura] id est damnosior corruptio [Pra] in nouo panno seu vestimento, quam fuerat in antiquo. Per hoc innuit Christus, quod sic tam differentium pannorum coniunctio, improportionata est & deformis: sic status ieiunantium, non potest subiungi in eos, qui vifitati sunt manducare frequenter, quales fuerunt discipuli Christi. Idcirco oportuit eos primo spiritualiter innouari, per spiritum sanctum, tuncque abstinerere, sicut & factum est.

H

A Nam statim post resurrectionem, receperunt spiritum sanctum, insufflante in eos Christo, quem in die pentecostes plenius receperunt, & ex tuba ieiunauerunt. Istud videmus quotidie verificari quod homines quāmis pœnitentia multum, tamen ieiunare non valent, nisi per gratiam confortentur ac resūnentur. Aliud exemplum subiungitur, [Neque mitum] id est, homines non fundunt [Vnum novum] videlicet mustum [In utræ vetere] id est, in vase antiqua [Aliquin] id est, si mustum in veteres vases transfundatur, [Rumpuntur vases, & vites] tales [Pereant] id est, destruantur, [Sed vnum novum in utræ novis mitum] homines [Et ambo conservantur] id est vinum & vase manent in esse. Per hoc Saluator insinuat, quod sicut debilia vase ferre nequeunt noua vina: sic rudes & fragiles discipuli sui nondum dispositi erant ad sustinendum magnum rigorem ieiuniū, sed innowandi erat per infusione spiritus sancti, quatenus fortiorē perfectionis, abstinētia & rigore, vilius & fructuose possent sufferre. quia Iohannes & phariseorum discipuli, quamvis corporaliter ieiunabant, parum tamen interius profecerunt: quoniam gratia innovationis prædictæ non erant repleti. Tali ergo infructuoso ieiunio noluit Christus suis vexari, præsternit cum corporalis exercitatio ad modica proficit. Per vinum igitur nouum, rigor abstinētia & serior perfectionis designatur: per vices veteres, homines fragiles, nondū spirituiter, rēnouati, roborati, accensi. Idcirco ferre nō possunt rigorē ieiunia, & perfectionis laborē: sed rū B puntur, quia sub diuine cadunt, nisi miserabiliter prætraientur à spiritu sancto. propterea paulatim ad i. Tim. 4: perfectionem diuindunt: sicut nouitius in religione coeditur annus probationis, in quo vires proprias experiantur, & pedetentum ad perfectionem exercitia extendantur. Nam & paulatim longius itur. Et Bernardus ait, Nolo subito summus fieri, successu proficeri volo. [Hæc] verba iam præinducta [illo] videlicet Christo [Logente] ad illos discipulos Iohanni Bapt. [Ecce princeps unus aetatis] ad Iesum corde fidelis, & corpore celeri. Secundum Lucam & Marcum, princeps ille fuit archisynagogus seu princeps synagogæ cuiusdam, vocatusque Iairus. Habebam Iudei certas dorios seu templis, nō ad sacrificia offenda, sed ad vacanci orationi, lectio, cõfilio ac laudibus dei: & haec domus vocata sunt synagogæ. Qui vero prægerant synagogas & eis qui ad synagogas cõfluxerunt, nominabatur archisynagogi, quoruū viuis exiit Iairus iste, [Et adorauit eum] videlicet Christum: nō adoratione latræ, quia non Luke 8. putauit Iesum esse deum. Nam vt ex subditis innotescit, non putauit eum posse facere quod rogabatur. Eccle. 3. tur, nisi corporaliter esset præsens. Adorauit igitur eum, i. magnam ei reverentiam exhibebat. cecidit enim ad pedes eius, vt Luc. refert: iuxta quod scriptum est, Quantu[m] maior es, humili te in omnibus. Luke 8. Sed queritur, si non creditur Iesum esse deum, quomodo mente fidei accessit? Et respondendum, Matth. 8. quod creditur eum posse facere quod rogabatur, nec Iairus tenetur adhuc ad tam explicitam fidem, vt ideo dicatur non fuisse fidelis, qua nō creditur Iesum esse deum. Acessit ergo dices, [Domine filia mea, modo defunctor est.] Videatur huic contrarium, quod in Marco legitur Christus dixisse, Filia mea in extremis est. Dicendum dupliciter. Primo, quod Iairus loquitur secundum cõmunem modum loquendis: quo de agonizante, cuius vita desperatur, cõtiter dicitur, & sit mortuus homo. Iairo autem recedente à domo, cœpit filia ei se ad morte disponere. Vnde apud Luc. habetur, quod moriebatur, idcirco ac Marci. 5. seruit eam defuncta. Secundū, quod Matheus narrat verba Iairi quæ dixit Christo, postquam à seruis suis percepit filiam suam iam esse mortuam [sed vni] corporaliter, [Impone manum tuam super eam & vivet] id est resuscitabitur. Nō ergo Iairus tam perfectæ fidei fuit sicut Cœturi, sed corporalem præsentiam Christi necessariæ existimauit. Tanta vero virtute ac sanctitaté creditur inesse animam Christi, vt corporali tactu sue manus, filia eius suscitaret utique virtute prece ac merito animæ Christi. Nō enim ignorauit hic Iairus quemadmodum in libris Reg. legitur defunctus quidam suscitatus, ex cõactu 4. Reg. 13. osium Heliæ, [Et surgens Iesus] à dormi Matheus, in qua cum publicanis comedit, sūosque (vt dictum est) discipulos excusauit. [Sequebatur eum] videlicet Iairum. Compaticiebatur etenim Iairo, quia secundum Lucam, filia ista vñica erat parentibus suis, habens annos fere xij. Videtur itaque Iairus præcessisse, quia nūc dicitur quod Christus sequebatur eum. Vnde in Marco scriptum est, quod abiit cum eo, nec in hoc est dissonantia. Quamvis enim itinerantium vñus ante aliū vadat, nū filiomini simul ire dicuntur: & fortè Iairus parum præcessit, quasi dispositus domum suam, ad recipiendum Christum cōdigñet. Et discipuli eius] videlicet Christi simul cum suo magistro secuti sunt Christum, int̄ & Marci. 5. turbam magna secundum Marcum, [Et ecce mulier] cum in diuinis scripturis præmittitur, Ecce, int̄ uitetur notable esse quod sequitur, [Quæ sanguinis fluxum patiebatur] forte in naribus [Dividit enim] & cum vita animalis consistat in sanguine, patet quod talis infirmitas sit periculosa atque letalis. [Accedit retro] quia prie vñcunda in loculo occulta faciat quod fecit, præsternit cum secundum legem effet in Marci. 6. mundo. [Et teigii fimbriam vestimentum eius] hoc est inferiorem partem vestimenti. Hoc loco asserunt expostores, estque probabile, quod Christus portauerit vestimentum iuxta consuetudinem Iudaorum vñbū, fabbato ligha colligente lapidari, eo quod præceptum de labbati celebratione fuisse transgressus, iusit dominus, vt filii Israël facerent fibi fimbrias quatuor, per quatuor angulos palliorū, ponentes in eis vittas hyacinthinas, quas cum viderent, recordarentur omnium præceptorū domini. Hoc ad precepta ceremonialia pertinebat: idcirco Christus factus sub lige, id oblerauit, sicut & alii quædā legalia, vñq; ad tempus passionis, in quo cæremonialium obligatio prorsus cessauit. Hanc mulierē dicit Ambrosius Marthā fuisse, sed videtur obistere, q; apud Lucam mulier hæc fertur omnem subficiatam Luke 8. suam in medicos erogasse. Martha vero post hūius miraculi perpetrationem diues fuit, alter Christum & eius comitiam tam frequenter ac liberaliter aliusse ac hospitasse nō valuerat. Eusebius ergo in Ecclesiastica historia ait, quod fuit mulier cuius Cæsarea Philippi: in cuius testimonium dicit, Ante fo-

res domus eius eretiam imaginem arcem genibus prouolutam, iuxta quam est imago Salvatoris dexteram protendentis ad statuam mulieris. Dicit Eusebius se ista vidisse. [*Dicebat enim intra sē*] id est in corde, [*si te igitur tamum vestimentum eius salua ero*] ab isto sanguinis diurno profluvio. In quo magnitudo deuotionis ac fidei huius sc̄minae declaratur, quæ non solum per tactum manus, vt archiflyagogus, sed etiam per tactum vestis Christi creditit omnem infirmitatem, quamvis naturaliter incurabilem, posse curari. Nam & iste sanguinis fluxus, naturaliter incurabilis fuit, vt patet ex eius diurnitate & impotentiā medicorum: in quos dum mulier omnia bona sua expendisset, nihil proficit secundum Lucam. Tantam igitur creditit Christo sanctitatem ac potestatem inesse, vt diffundere per vestem, quæ licet in se virtutem sanandi non haberet, tamen in quantum erat operimentum corporis Christi virtuosum & efficax fuit instrumentum curandi, interiori virtute redundante ad exteriora. [*Et Iesu coniux*] id est retro eis post se aspiciens, [*Ei videns eam*] oculo corporali, & notitia approbationis [*Dixit, Confide filia*] magis quam ante, id est firmiter sperare obtinere quod cupis, atque maiora. Inuitat ergo eam potius ad robur, augmentumque spei, quam ad ipsam spem: nam & ante confidebat, alter non tetigisset. Lucas & Marcus plenius recitant istud miraculum, quia secundum eos Christus interrogauit, quis me tetigit? & Petro respondente, Praeceptor turbæ te compri-
marci. 5. munt & affligunt, & tu dicas tetigit? Christus repetiuit, tetigit me aliquis. Nam & ego noui vir-
tutem de me exisse. Quo dicto videns mulier quia non latuit, venit, procidit, & coram omnibus pro-
fitebatur quid fecit, & quomodo ei acciderit. [*Fides tua*] id est actio fidei [*te saluam fecit*] ab isto lan-
guore per modum cauæ instrumentalis ac meritoriae, id est merito fidei tua curata es a me, tanquam à causa principali & efficienti. [*Ei salua facta est mulier*] à profluvio sanguinis, & à peccatis [*Ex illa ho-
ra*] qua retigit fimbriam eius. Christus equidem cuius perfecta sunt opera, saluauit in anima, quos saluauit in corpore, quamvis quidam eorum reciduū inciderint, redeundo ad vitia. Moraliter per multicū sanguine profluentem intelligitur quælibet anima peccatrix, fluxu peccati atque immundi-
tia contabescens, quæ a nullo viatore curari potest, sed tangendo fimbriam vestimenti Christi, id est sacramenta Salvatoris recipiendo curatur. [*Et cum venisset Iesu in dominum principis*] scilicet, Iairi archi-
synagogi. Omittit Matthæus quod aliij Euangeliæ pronuntiant, videlicet quod Iesu existente in via quidam venerunt dientes ad Iairum, filia tua defuncta est, quid ultra vexas magistrum? Putabant enim Iesum non posse suscitare defunctam, quamvis potuerit agonizantem sanare. Pròpter quod Iesu dixit ad Iairum, Noli timere. Tantummodo crède, & salua erit. [*Et cum vidisset tibi-
cenes*] hoc est, quosdam homines lugubre carmen canentes ad prouocandum fletum in aliis. Tales adducabant antiquitos in funeris magnarum personarum. Quemadmodum enim quadam sym-
phoniam melodiæ, seu cantus provocant ad audaciam, sicut in bellis: quædam ad lætitiam, quædam
Deuter. 31. ad deuotionem: sic quædam inducent ad planctum, [*Et turbam multiuam*] hoc est, confusum sonum, & magnu[m] frepitem facientem, loquendo, lamentando, & funeri necessaria præparando, [*Dicbat*] ad eos, [*Recedite*] dominum exēundo, & ab ista afflictione & tumultu cesso[n]do. [*Non é-
nim est puer morsa*] quoad me, quamvis naturali ordine mortua sit, [*sed dormit*] mihi qui eam va-
leo faciliter suscitare a morte, quam vos dormientem a somno. Itaque non est mortua, id est irrepa-
rabiliter destituta a vita; sed dormit dormitione mortis, simili dormitione somni. [*Et deridebant cum,
scientes quod mortua esset.*] laborabant enim in aquiuocis, & non intellexerunt profunditatem verbo-
rum Christi: & forte puella ista non fuit mortua morte culpe, quamvis fuerit mortua morte natu-
ra, vt ideo quæcumque dictum sit, Non est mortua, sed dormit. [*Et cum cœlētū*] hoc est, de domo ex-
pulsa effet [*Turbā*] tumultuans, qua propter crudelitatem & derisionem Christi, digna non erat conspiceré tantum miraculum, [*Intrauit*] cubiculum, [*Et tenuit manum eius,*] videlicet defunctæ puellæ [*Dicens*], imò secundum Lucam clamans, [*Puella surge.*] Cui hoc dixit, iam non erat puer, seu ca-
dauer, seu corpus exanimatum, Anima quoque non surrexit localiter, nisi per accidens. Ponitur ergo pars pro toto. Corpori enim præcipitur, vt resurgat. [*Et surrexit puer.*] In quo pensandum quod non orando, sed imperando Christus puellam refuſit, in quo eius omnipotentia atque diuinitas declarantur. ¶ Recolamus qualiter Helias & Heliæus mortuos suscitauit, moxque sci-
mus quanta sit differentia in modo agendi illorum, & Christi: quamvis in facto conuenientia quædam consistat. Illi ad deum clamando, & super corpora extincta sepius incubendo, tandem imprestant quod depositunt: iste solo imperio operatus quod placet. Quanta ergo differentia est inter dominum imperantem, & seruū orantem: tantum iste illos excedit. Porro secundum Lucam nemo suscitatio[n]e pueræ interfuit, nisi Petrus, Iacobus & Ioannes Christo familiarissimi, parates quoq[ue] puellæ. Quamvis autem Salvator sine cōtactu potuerit illa reduxisse ad vitam, tenuit tamē manū eius, ad ostendendū, quod tua caro seu humana exitit instrumentū vniq[ue] ac operantis deitatis. Secundum Marcū puella resus-
citata protinus ambulauit, quo viso, qui aderant obſtupuerunt stupore maximo. Iesu vero vehemē-
ter ei præcepit, ut nemo hæc sc̄ret iūlūisque pueræ dari cibaria, & comedit, vt veraciter suscitata pro-
baretur. Quamvis autem apostoli & parentes puellæ tacuerūt, non vulgando miraculum istud: turba tamē eiecta, que nouerat puellam verè defunctam, percepto quod reuixisset, non tacuit: ideo subdi-
tetur, [*Et exi fama haec*] id est rumor tanti prodigiū [*In uniuersim terram illam,*] hoc est ad omnes habitan-
tores Galilei, quæ facta sunt hec. ¶ Denique tres mortulos legitur suscitasse Salvator, per quos spiritualis suscitatio trium generū hominū impiorum mysticè figuratur. Suscitauit namque filia Iairi in domo: per quod designatur spiritualis suscitatio eorū, qui propter peccatum interioris consensus spiritualiter mortui sunt. Alium suscitauit in via ad tumulum, scilicet vniū filii viduæ: quo designatur spiritualiter suscitatio impiorū, propter peccatum operationis, vita gratiæ desitutorum. Terrium

A suscitauit de monumento, vt pote Lazarum: per quod figuratur spiritualis suscitatio habituotorum in malo, qui pessima constitudine velut lapide grandi premuntur. Specialiter verò per Iairum, qui interpretatur illuminans, quilibet bonus ac doctus prælatus omnisque diligens proprie animæ custos exprimitur. Cum ergo prælatus talis seu homo timoratus, conspicit filiam suam, id est, congregacionem sibi commissam, seu propriam animam grauiter infirmantem, pergit per desideria sancta ad Christum, eisque procedens ore pro spirituali sanatione huiusmodi filia, quatenus Christus per gratia in-
fusionem, eam visitare, vivificare: & saluare dignetur. [*Et transiit inde Iesu*] id est, à domo archisyn-
agogi eo redeunte, & patriam suam intrante secundum Marcum, videlicet Nazareth secundum Hiero-
nymum, [*Secuti sunt eum duo ceci*] duœ ab alijs [*Clamantes et dicentes*], tamen clamor & dictio idem
fuit in re, scilicet dictio seu locutio clamorosa ex magno affectu procedens, [*Miserere nostri fili, David*] nostram cæcitatem tollendo, & nostra misericordia condolendo. Vocant autem eum filium David, quoniam cæderunt eum esse Christum, quem Iudei communiter nauerat de semine David nascitur. [*Cum autem Iesu venisset domum*] id est, ad suum hospitium non enim habuit propriam domum, quia non habuit ubi caput reclinaret, [*Accesserunt ad eum ceci. Et dicit eis Iesu, Creditis quia,*] id est, quod
[*Hoc*] vt pote lumen & visum oculorum [*Potius facere*] id est, tribuere vobis? Non ex ignorantia sci-
ficatur, sed vt illi fideli oris confessione amplius mereantur, & vt manifestetur, omnia possibilia esse Marci 9.
B perfectè credent. [*Dicunt ei, Vtique domine credimus hoc, aliter non te effemus fecuti.*] Tunc tetigit oculos eorum dicens Secundum fidem vestram. I. i. prout credidistis, & iuxta exigentiam meriti fidei veſtræ [*Fiat vobis,*] hoc est, recipiatis quod creditis vobis posse conferri à me. [*Et aperti sunt oculi eorum*] cor-
porales proprio actu vtido. [*Et communitus*] id est, cum mina locutus, [*Et si dicens*] cum imperio, quo-
niam mala eis minabatur, nisi obedirent suo precepto quo ait, [*Sedete*] quantum in vobis est, cautele, [*Ne quis*] abfentium [*seculi*] istud miraculum. [*Illi autem exerentes*] de domo in qua visum receperunt [*Dissimauerunt*] id est, diversimode atque celebriter famauerunt seu famosum fecerunt [*Eum*] à quo tantum beneficium erant sortiti [*In tota terra illa*] Galilæa.
¶ Quæritur an hoc agendo bene fecerunt? Videtur quod imò, quoniam ex magnitudine deuotionis & gratitudinis hoc fecerunt: apparent tamen quod non, eo quod Christo non obedierunt. Et responden-
dum, quod omnis Christi actio nostra est instrucción. Interdum ergo Christus præcepit vel permisit miracula sua manifestari ad gloriam dei, & hominum ædificationem seu fidei confirmationem: vt in-
strueret nos, quod vicissim debeamus simili ratione propria bona alijs propalare: iuxta illud, Luceat lux vestra coram hominibus. Vnde & Paulus virtutes suas & signa diligenter describit, in tantum vt dicas, Nihilominus feci ab his, qui supra modum Apostoli. Aliquo modo verò Salvator iussit sua mira-
C cula occurrat, vt doceat nos hominum laudes & admirationes omnimequevanitatem abhorrente ac fu-
gere. Illi vero qui nihilominus eius miracula ad dei gloriam prædicauerunt, dicuntur non fecisse con-
tra Christi præceptum: quia præceptum eius intelligebatur secundum vnam considerationem, vide-
licet ne talia signa panderentur ex vanitate propter iactantiam: & etiam vt per tale præceptum doce-
remur vanam gloriam abiciere. Voluit tamen ea manifestari propter alias rationes iam introductas. Idem autem secundum diuersos respectus est volutum, & non volutum: sic ergo cœci illustrati, mente magis quam corpore, impluerunt secundum quosdam Christi præceptum, quoad verum intelle-
ctū ipsius. [*Egregiis autem illis*] duobus cœci iam illuminatis de domo in qua illuminati sunt, lumine luuinum. Ecce qui aderant obtulerunt ei, videlicet Christo [*Hominem mutum, demonium habentem*] id est, possesum à dæmonie ipsum mutificare. Non enim hic homo mutus erat ex naturali defectu, sed dæmonis operatione, vnum lingua in eo impeditus. Quemadmodum nanque dæmones loqui pos-
sunt per homines à se obsessos idioma talibus hominibus prorsus ignota, sanguine eorum ad talium prolationē verborum, eo quod natura corporalis obediens spirituali substantiæ quantū ad modum localē, vt Thomas pulchre declarat: sic impeditre possunt organa corporis humani ab actibus suis, videlicet lingua à loqua, sicque efficiunt hominem mutum. [*Et iacto demoni*] quod Christus ab homine expulit, potenti imperio, quoniam omnia subiecta erant pedibus suis, [*Locutus est mutus*] id est, qui mutus extiterat. Cessante enim causa, cessat effectus. Et ideo sicut dæmon per suam præten-
tiam fecit hominem mutum: sic per suam expulsionem, restitutus est homo pristinæ facultati loquen-
di. [*Et admirata sunt turbæ*] propter insolitus opus. Imò duo signa in eodem peracta sunt, videlicet dæ-
monis electio & lingua relaxatio, multoque amplius admirabilis, virtuosus & glorirosus fuit modus agendi, quam opus, scilicet quod tam imperialiter atque faciliter, & item tam frequenter & quasi innumerabilitate Christus signa ista peregit: ideo admirata sunt turbæ. [*Dicentes, nunquam apparuit sic in Israe-*] id est, Nunquam aliquis Israëlitæ, patriarcha sive propheta, tam gloriose operatus est, vt iste. Quamvis enim multi corum fecerint signa maiora, quam sit dæmonem mutum expellere, sicut Ioseph & Esaias, ad quorum instantiam sol à naturali cursu cessavit: nullus tamen in veteri testamēto, tot & tanta fecit miracula, tamque potenter & imperialiter. Propter quod Ioannes dicit, Si opera inquit non fecisse in eis, quæ nemo alijs fecit, peccatum non habent. [*Pharisæi autem, qui erant ambitionis, auari & inuidi, maximè contra Christum, quia eorum vita increpabat liberrime*] Di-
cebant ex iudicio rationis iudicium: obtenebrante. Amor enim priuatus & odium, peruerunt iudiciū iuxta illud Prophetæ, Nunquid vestrum est scire iudicium qui odio habet bonum? [*In principe dæmoniorum, id est, virtute & cooperatione pessimi dæmonis, huic seductori familiaris, cum quo pactum habet*] Exiit dæmons ab obesitis, ita quod cœcio dæmonem est obedientia in suum superiorē, ad cuius invocationem iste dæmonia eiicit. Dicebant itaque quod Iesu principi dæmoniorum, videlicet Beelzebub esset concors & familiaris, & quod dæmon ille superior præcipiter dæmonibus e ij

inferioribus exire ab hominibus ad invocationem seu imperium Iesu', quatenus homines existimantes talia fieri potestate diuina seducerentur, putando Iesum esse Christum sive prophetam. Sic quoque dicebant miracula Saluatoris fieri magicis artibus. Falsitatem vero huius dicti Christus infra evidenter ostendit, sicut patebit. [Et circubat Iesus] cum discipulis suis [Civitates omnes et castella] Galilææ & aliarum terrarum vicinarum, & simpliciter omnes ciuitates & castella: vel quasdam de omnibus, vt sit distributio pro generibus singulorum. Vel forte est locutio hyperbolica, id est, per excessum prolatæ, ad insinuandum, quod valde multa loca circuunt. [Docens in synagogis eorum] videlicet Iudeorum, ad quas conuenire solebant ut audirent verbum dei.

Porrò per hoc quod Christus non solum ciuitates, sed & castella circuunt, docetur prelati, & predicatori non postponere curam paucorum, & eorum qui in paruis locis morantur, sed omnibus & singulis pro viribus prouidere. [Et predicans euangelium regni] id est, euangelicam legem atque doctrinam, in qua regnum cœlestis promittitur, & per cuius obliteratiā ad illud directe ac immediate pertinet, [Et curans omnem languorem] grauiorem, [Et omnem infirmitatem] minorem vel languorem refertur ad vitia anima: i. firmitas autem ad incommoda corporis. Nam quos curauit in corpore, sanauit quoque in anima. Primo itaque prædicauit & docuit: deinde agititudines repulit, quatenus operatio miraculorum supernaturalem doctrinam commendaret, auditoribusque velementer infigeret, & vt eos quos sermo non emendauit, signa conuerterent. Frequenti Euangelista desribunt Christi miracula in communione tot, tanta, & talia extiterunt, quod sigillata & plene recitari non poterat. In quo evidenter ostenditur virtus & veritas Christi, præsertim cum nil tale legatur de aliquo sancto veteri testamento, quamvis Helias & Hælisæ plurima fecerint signa. Hinc Joannes ait, Multa quidem alia fecit Iesus, quæ si scribantur per singula, nec ipsum arbitrio mundum capere posse, eos qui scribendi sunt libros. [Videns autem Iesu] turbas ipsius sequentes, [Misericordia est eius,] tanquam misericordifimus & amator præcipiu[m]. [Quia erant vexati] fatigatio, famæ, & etiam dolore cordis propter commissa mala, & bona omisita, de quibus cordialiter multi eorum penitiebant, ex verbis Christi ad compunctionem inducti. [Et iacentes] præ fatigatio, & forte iacebant in terra sub diu carentes hospitio quoniam plures eorum pauperes erant, nec poterant præ multitudine faciliter hospitari: & illum sequabantur qui personaliter non habebant reclinatorum capit. Erant ergo affliti, [Sicut oves non habent pastorem.] quoniam sicut oves tales non habent alentem, & eas in stabulum colligentes ne deuorentur à lupis: sic ita carebant bonis doctoriis ac prælati, excepto Christo & eius discipulis. Sacerdotes quippe & scribi pascebant & quærebant seipso, non gregem sibi commissum: de talibus enim dominus dicit per Prophetam, Qui comedunt carnem populi mei, & pellem desuper excoriarunt. Et per Hieremiam, Sacerdotes (inquit) non dixerunt, vbi est dominus, & tenentes legem ne scierunt me, & pastores prævaricati sunt in me.

Sed cum Christus sit pastor bonus, quomodo gregem se sequentem comparat ouibus sine pastore? Et respondendum, quod excepti semetipsum. Vel ideo dicit eum similem ouibus sine pastore, quoniam licet ipse in spiritualibus pasceret se sequentes non tamem semper in temporalibus seu corporalibus, sed erant saepe in magna penuria. [Tunc] Christus prouidus pastor [Dicit discipulis suis, Meus quidem multa,] id est, multi sunt parati audire & facere verba dei, qui mesi comparantur, qui dispositi sunt congregari ac recipi in horreum Christi, tanquam boni fructus, & in virtute maturi. De talibus enim ait Joannes Baptista, quoniam de Christo, Triticum colligit in horreum suum, videlicet in ecclesiasticis militantem & triumphat, [Operari autem,] id est, boni & efficaces pastores, doctores ac predicatori sunt [Pauci,] imò paucissimi: & tanto pauciores, quanto maior perfectio requiritur ab bono pastore, qui verbo & opere congreget populum in domum seu horreum dei. Nam eti sunt qui audiunt, defuncti qui dicant. [Regate ergo dominum messis,] videlicet Christum omnium hominum dominatorem: seu deum trinitatem, dominum vniuersorum maximè electorum, in quibus actualiter dominatur dum ei obediunt. [Et mittat operarios,] id est, fructuosos atque idones doctores & prælatos [in messem suam,] id est, ad plebem ecclesie instruendam ac gubernandam. Maximum enim, dei beneficium est, habere bonum pastorem: quoniam vere ait scriptura, Qualis est rex ciuitatis, tales & habitantes in ea. Hoc Moy ses oravit dicens, Prouideat dominus deus spiritu vniuersa carnis hominem, qui sit super multitudinem hanc, ne sit populus domini sicut oues sine pastore. Tales operarios promittit se dominus præstirum per Hieremiam prophetam, dicens, Dabo vobis pastores iuxta cor meum & pascent vos scientia & doctrina. Ecclesia ergo quæ (secundum Apostolum) est dei agricultura, & secundum Esaiam dicitur vinea domini, ipsa quoque nunc dicitur messis domini.

TCA P. X. [Et inuocatis duodecim discipulis suis dedit.]
Articulus. xix.

Ostquam Christus docuit se rogadum, ut mitteret operarios in messem suam, statim nondum rogatus, saltē condigne, ex abundantia sua clementia mittit operarios sanctos apostolos in messem suam, de qua alio afferit loco, Non sum missus, nisi ad oues, quæ perierunt, dominus Israël. Itaque postquam instruxit apostolos de euangelicæ legis doctrina, multisque miraculis eos confirmavit in fide, mittit eos ut alios doceant. Ut enim Dionysius protestatur, non est aptus alios ad deum reducere, purgando, illuminando, perficiendo eos, nisi si in seipso excellenter purgatus, illuminatus, perfectusque fuerit, quate-

A nus de plenitudine eius accipiunt alii [Et conuocatis duodecim discipulis suis,] puta apostolis ad se, [Dedit illis] Iesus [Potestatem spiritum immundorum,] id est virtutem supra & contra dæmones impuritate peccati repletos, [Vt cicerent eos,] ab hominibus obsecris, sive nomine Christi. Dedit quoque eis potestatem, [Vt et curant omnem languorem,] difficulter sanabilem, inueteratum, latentem, [Et omnem infirmitatem,] facilius curabilem, hoc est, omne genere cuiuscunque morbi. Vel per languorem inualecedo animæ seu peccatum per infirmitatem vero morbus corporis designatur. Nam & corporum curatio ordinabatur ad animæ sanationem, de qua Hieremias, Sana me (inquit) & sanabor. Misericordia fuit ergo apostoli ad animas reparandas. Data preterea est Apostolis tanta miraculorum potestas, quatenus veritas euangelice predicationis diuinum testimonium fulciretur: & quia non aliter crederetur illiteratis ac idiotis. [Duodecim autem apostolorum nomina sunt haec,] Ponit Euagelista nomina apostolorum, ne alij pseudoapostoli recipiarentur quasi veri apostoli. Ut enim in epistolis Pauli frequenter ostenditur, tempore apostolorum, multi falsi Apostoli surrexerunt, dicentes se veros Christi apostolos. [Primum] dignitate, non vocatione, est [Simon,] qui alio nomine dicitur [Petrus,] & etiam Cæphas. Simon autem fuit primum nomine ipsius: alia duo nomina imposuit illi Christus. Simon interpretatur, obediens: Petrus, firmus: Cæphas, caput, vel principalis. Petrus tamen & Cæphas idem significant: ita quod Petrus interpretatur firmus & principalis: similius Cæphas. Vnde alio in loco Saluator, Tu vocaberis Petrus quod interpretatur Cæphas. [Et andreas frater eius] videlicet Petri. Quamvis autem Petrus & Andreas B primo simul a Christo vocati sint ad apostolatum (vt dictum est supra) Andreas tamen primò a Christo vocatus est ad sui cognitionem: & cognitus Christo, Andreas duxit fratrem suum Petrum ipso seniorem ad Christum. [Iacobus] maior, id est vocatione prior, & Christo familiarior, qui interfuit resuscitatione pueræ, transfigurationi, & triuæ orationi Christi tempore passionis, [Zebadei] filius, [Et Iohannes] Euangelista [Frater eius,] vt pote Iacobi. Hos duos (vt Marcus refert) Christus vocavit Boanerges, id est filios tonitru, propter altisonam & inuictam Euangelij predicationem [Philippus,] quem Christus legitur apud Ioannem statim post sua baptismationem vocasse. Erat Hiere. 17. que Philippus a Bethsaïda, & frater Nathanaelis, de quo testatus est Christus, Ecce verè Israëlit, in quo dolus non est. [Et Bartholomeus, Thomas, & Matthæus publicanus,] Lucas & Marcus nominant Matthæum ante Thomam, nec addunt publicanus. Matthæus vero sicut verè humilis, Thomam sibi præponit, seque publicanum appellat. [Et Iacobus] minor, filius [Alphæi,] qui dictus est frater domini, tanquam vultu & conuersatione ei conformis: & fuit primus Hierosolymorum Christianorum antistes. [Et Thaddæus,] qui alius in locis vocatur Iudas Iacobi, id est frater Iacobi minoris, qui etiam teste Hieronymo dicitur Lebbæus, quod interpretatur corculus, id est cordis sui diligens custos. Fuit ergo trimonijs, [Simon Cananæus,] qui dicitur Chananæus, non quia de genere populi Chanaan, sed a vico Cana. vbi Christus conuertit aquam in vinum. Hunc Lucas vocat Simo C nem Zelotem, quoniam Cana interpretatur zelus secundum Hieronymum. [Et Iudas Ischariotus] id est natus a vico Iudea nomine scariot, [Qui et tradidit eum,] videlicet Iesum, dicens, Quid vultis mihi dare, & ego eum vobis tradam? Qui velut alter lucifer cedidit de celo, & tanquam alter Satan adfuit inter filios dei. [Hos duodecim misit Iesu] ad prædicandum binos & binos, seu cōbinatos secundum Marcum. Vnde quod Matthæus & Lucas expriment eos combinatos, putant nonnulli ideo factum, quia illi pariter misi sunt qui combinantur. Denique post hanc missionem apostolorum, designauit dominus Iesus & alios septuaginta duos discipulos, & misit illos binos & binos ante faciem suam, vt Lucas refert. [Principes eius,] puta apostolis, [Et dicens, In viam gentium] id est ducentem ad gentiles [Ne abieritis,] illas visitando seu instruendo. [Et in civitate samaritanorum,] qui receperunt quinque libros Moyli, sed non prophetas, erantque natione gentiles, & à rege Assyriorum adducti, filii Israël capti, prout in libris Regum plenus edocetur, [Ne intraveritis,] gratia predicatori, nec in villas aut castella eorum, [sed potius ire ad oues que perierunt,] id est perditas, seu propter peccatum dam- 4. Reg. 18. nationis obnoxias Domus, id est populi seu familie Israël. Potest autem per Israël intelligi Jacob patriarcha, de quo Iudei exorti sunt, qui alio nomine nūcupatus est Israël, vel populus Israëliticus. Quod admodum ergo Christus ait, Non sum missus, nisi ad oues que perierunt, domus Israël: sic & apostolos mittit solum ad illos, non quod pse nullo modo missus sit ad gentes, præsertim cum in Actis Apostolorum dicat Apostolus, Nōtum vobis sit, quia gentibus missum est hoc salutare dei. Et Simeon iustus, Viderunt inquit oculi mei salutare tuum, quod paraſti ante faciem omnium populorum, Sed quoniam primo ac principaliter missus est ad conuertendos Iudeos, deinde gentiles sic nunc iubentur Apostoli solis prædicare Iudeis, quoniam primò eis prædicari decebat quam populo peculiari, quorum patres ex quibus Christus, ad quos facta fuit de Christi aduentu promissio: & etiam vt Iudei, inexcusabiles fierent de sua incredulitate. Si enim Christus suos discipulos ad infideles primò missus est, habuissent occasionem calumniandi atque dicendi, quod ipse non esset Christus in lege promissus populo Iudeorum. Itaque quoniam Christus & eius discipuli ante passionem eius modico tempore prædicatorum, idcirco ante passionem non prædicatorum nisi Iudeis. Porrò post resurrectionem dicitur eis Saluator, Euntes in mundum vniuersum, prædicate Euangelium omni creatura. Et tamen nec Hiere. 17. hoc exequuntur sunt apostoli, nisi post prædicationem Iudeis copiose & diu impensam: quibus pro maiori parte induratis, ad gentes profecti sunt. Propter quod Paulus & Barnabas dixerunt Iudeis, Vobis oportebat primum loqui verbum dei: sed quoniam repulisti illud, ecce conuertimur ad gentes. [Euntes autem prædicate, dicens, Quia appropiquetur regnum dei,] id est gloria regni cœlestis, quia per Christi incarnationem ac meritum, ingressus regni patet. Homines nempe elongantur ac distant à regno cœlesti, & vera felicitate per culpam. Quoniam ergo Christus venit tollere peccata mundi, id Actu. 13. Aetu. 27. si in seipso excellenter purgatus, illuminatus, perfectusque fuerit, quate-

circō tempore sui aduentus appropinquauit hoc regnum, & homines ad eius adiectionem disponi ceperunt. Nemo tamen ante passionem illud ingredi potuit. Consequenter Saluator donat apostolis congrua, proportionataque argumenta probandi doctrinam euangelicam, [Infirmos curate,] miraculo se & instrumentaliter, diuinam potentiam, atque clementiam inuocando, [Mortuos suscitate,] Non leguntur apostoli ante passionem mortuos suscitasse, sed postea, [Leprosos mundate,] orando pro curatio ne, eorum. [Gratis] id est sine pretio vestro ac merito, [Accipitibus,] à me dona, spiritus sancti, videlicet gratias, gratias, gratia facientem, alioqui gratia non esset gratia, [Gratis,] pure propter deum, [Date,] alias, communicate spiritualia vobis concessa sacramenta ecclesia, beneficia sanitatum, sapientiam & scientiam, & ceteros actus spirituales, pro quibus nihil sumendum est per modum pretij, ne spiritualia temporalibus comparentur: quamvis aliquid accipi posse, tanquam stipendium vita Hoc & Petrus in prima sua hortatur canonica, dicens, Vnusquisque sicut accepit gratiam, in alterutrum illam administrantes, sicut boni dispensatores multi formis gratiae dei, [Nolite possidere aurum neque argentum, neque pecuniam in Tonis vestris,] id est in burfis ad zones pendentibus.

[Quid mirum si hoc dicatur ad discipulos, quibus & dixit, Qui non renunciaverit omnibus que pos sident, non potest esse discipulus? A postoli nanque esse debuerant ceteris omnibus maxima præ dicatoribus exemplum perfectionis, videlicet paupertatis, & plena spei in deo, non cogitando de cra stino; itēmque de libertatis perfectione, sola futuri scelui bona querendo. Denique non solum prohibuit Christus apostolis nil horum possidere, sed etiam nihil secum portare. Vnde apud Lucam, Ni hil, inquit, tuleritis in via, & cetera. Temporalium nanque possesso parit sollicititudinem, & impedit animi libertatem, sicut efficit hominem minus expeditum ad infatigabile prædicationis officium, [Non peram,] id est repositorium virtualium in via prædicationis possideatis aut circumferatis.

[Videtur contrarium quod at Saluator Quando misi vos sine fasculo & peram, nunquid aliud defuit vobis? Sed nunc qui habet fasculum, tollat similiter & peram. Sed & ipse Saluator aliud tulit in via, videlicet fasculum, peram, pecuniam, quorum Iudas custos fuit. Nam cum in cena Christus ei dixisset, Quod facis, fac citius putabant Apostoli quod dixisset ei, Eme nobis quae ad diem festum necessaria sunt, Discipuli quoque eius intrauerunt ciuitatem Samaritanorum emere cibos. Et respondendum ad primum, quod Christus secundum congruentiam loci ac temporis, convenientia dedit præcepta. In legatione igitur Apostolorum, quae facta est ante passionem præcepit ne quid tollerent in via, quia tunc mittebantur ad notos, nec prædicabant mirabilia aut super naturalia de Christo, sicut post passionem, vnde & & tunc persecutionem perpepsi non sunt ut postea: sed satis prouisum est eis ab his quibus prædicatorum: ideo iussi sunt pro tunc nihil secum portare. Post pa sionem verò ceperunt mirabilia prædicare de Christo, & hominum virtutia ac idola publice reprobare, idcirco tunc permisisti sunt secum ferre necessaria vita. Quod autem apostoli post passionem hoc egerint, innotescit ex eo, quod ad Corinthios dicit Apostolus, Nunquid non habemus potestatem mulierem, sororem circunducendi, sicut & ceteri, Apostoli, & fratres domini, & Cæphas? Ad secundum dicendum, quod Christus tulit & habuit talia pro communitate sui gregis, & pro necessitate egenorum, non quasi priuata & propria bona, [Neque duas tunicas,] superiores seu tales quantum vna duntaxat necessaria est, id est non habete vestes superfluas: iuxta quem sensum ait Iohannes Baptista, Qui habet duas tunicas, det non habenti. Hoc ergo intelligendum est, secundum qualitatem locorum ac temporum: quia in uno loco & tempore pauciora vestimenta sufficiunt, quam in alio, [Neque calciamenta, neque virgam,] Marcus referit Christum dixisse, Nihil tuleritis in via, nisi vir gam tantum, sed calciata sandalias. Quomodo ergo nunc dicitur, neque calciamenta, neque vir gam? Et respondendum, quod loquitur de integris calciamentis. Sandalia verò sunt incompleta calciamenta, nec reputantur pro calceis. Quod autem ad Ephesios dicit Apostolus, Calciati pedes in præparatione Euangelij pacis, de spiritualibus calciamentis intelligi potest, de quibus in Canticis scribitur, Quam pulchri sunt gressus tui in calciamentis. Denique non omnia quae iam iubentur apostolis, existimanda sunt omnibus prædicationibus ad literam esse præcepta, sed his in quibus ea dem ratio inuenitur: [De] virgin maior est difficultas. Vnde sciendum, quod Christus concepsit discipulis portare virgam, sumendo virgam literam, quoniam Iudeorum consuetudo erat, vt doctores & prædicatores eorum ferrent virgam in signum doctrinæ, & in signum quod his quibus prædicatorum, tenebantur eis de virtualibus prouidere. Sed hoc loco virga accipitur spiritualiter, pro innitentia animi super quamcumque rem temporalem, vel pro re temporali quantumcumque parua & vili vt sit sensus, Neque virgam, id est nolite alicui rei temporali inniti, vel rem temporalem quantumcumque minutam, quasi propriam possidere. Cur autem nil horum possidendum sine portandum sit prædicatori, subiungitur, [Dignus est enim operari,] id est prædicator verbi dei, & minister altaris, seu quilibet spiritualis in templo ministrans, & spiritualia populo exhibens, [Cibo suo,] id est necessariis ad corporis sustentationem. Imò hoc dictat ratio, lex que diuina, & ius humanum. Imò hoc ipsum Apostolus pro modico reputans, sic ait, Si nos vobis spiritualia seminavimus, magnum est si vestra carnalia metamus? Ideo iterum loquitur. Communicebat autem qui cathecizatur ei qui cathecizat in omnibus bonis. Itemque, Dominus ordinavit his qui Euangelio deserviunt, de Euangelio vivere. [Mystice, per aurum hoc loco prohibitum, intelligitur sapientia secularis; per argentum, sermo colo ratus, per pecuniam autem cupiditas per duas tunicas duplicitas animi, vel sanctitas simulata; per vir gam, vigor vindictæ; per peram, thesauri impietas. Omnia igitur haec abiencia sunt prædicatoribus atque doctoribus Christi, quia ut ait Apostolus, Prudentia carnis, mors est. Et rursus, Sermo/ inquit) meus non fuit in persuasibilibus humanæ sapientiae verbis. Iacobus quoque hortatur, Purificate cor

A Purificate corda duplices animo, [in qua cumque autem ciuitatem,] id est, locum maiorem, [vel castellum] id est, locum minorem, [Intraeritis] gratia prædicandi, vescendi, vel hospitandi, [Interrogari,] id est, ab Roma, 8, hominibus locorum illorum diligenter inquirent, [Qui] habitator, [In ea] ciuitate, id est, tali vel tali lo- 1. Cor. 2, lo, [Dignus fit] vestro introitu, seu hospitatione, id est, Non ad quemlibet indifferenter intretis ad ve- Iacob. 4. scendum, vel quiescendum, sed ad aliquem bonæ famæ, ac vita laudabilis, ne ex diffamia & peccatis hospitis vos recipientis, incurritis diffamiam vel suspicionem malam, & ne alios scadulentur, vel traque doctrina vilipendatur ab aliis.

[Sed huic documento videtur contrarium, quod ipsem Christus ad publicanos & peccatores ingressus est, conuersens cum eis. Porrò apostoli & successores eorum, cum sint medici animarum, viderunt potissimum ingredi debuisse domus peccatorum, non iustorum. Et respondentum, quod pec Marci. 2, catores, ad quos Christus declinauit, veraciter penituerunt, & tales à predicatori sunt visitati: qui Luca. 7, verò indurati atque infames sunt, non sunt visitandi à prædicatorebus: sicut nec medicus visitat languidos omnem medicinam & sanitatis consilium respondeunt. [Et ibi,] id est, in tali hospitio, [Mane doc- nece exeat,] id est, tandem quoque occurrat vobis rationabilis causa egrediēdi de domo illa, videlicet ut alibi prædictet, vel aliquid boni alibi efficiat. Vult itaque Christus ne prædicator more gyronagi & hominis vani currat de domo ad domum, & locum sine profectu frequenter transmuter: quia ut

B Salomon profitetur, Sicut avis transvolans de nido suo, sic homo qui relinqvit locum suum: sed actu prædicationis & corporalis necessitatis cessante, conuertatur ad deum, orationi, compunctioni, & contemplationi vacando, quatenus illic sibi deus infundat, quod alius postmodum affectuose proponat.

Qui autem non valeret corpus suum stabilire in loco, quomodo poterit cor suum stabilire in deo? [Intrantes autem domum,] talem [Salutem eam dicentes,] id est, veram salutem seu felicitatem optate, & dicite habitantibus & exsistentibus in ea, [Pax] exterior, scilicet quies ab hostiū impugnatione. Paxque Ephe. 2, interior, puta tranquillitas mentis, sit [Huic domui.] Quid enim Christus pax nostra aptius, quam pa cem mandaret? Est tamen pax quædam carnalis, & virtuosa quam habuit Adam & Eva, quam etiam habet ratio impij cum sensualitate. Hanc Christus non mandat: iuxta illud, Non veni pacem mittere, sed gladium. [Et si quidem fuerit domus illa digna,] id est, si existentes in ea fuerint capaces pacis, se disponen do ad gratiam à vobis petitam vel si fuerint præordinati ad pacem Christi, quia omnem sensum exuperat, & prædestinat, [Veniet pax vestra super eam,] id est, pax quam eis opertis præstabitur ipsi, & oratione vestra pro illis exaudiatur: [Si autem non fuerit digna,] id est, capax seu prædestinata, sed obicem ponens & reproba, [Pax vestra ad vos revertetur,] id est, sermo quo eis pacem petitis, vobis meritorius erit, & salutarem in vobis sortietur effectum in præsenti & in futuro iuxta quæ sensum ait Psalmista.

C Oratio mea in finu meo conuertetur. [Et quicunque non receperit vos,] negando vobis hospitium, [Neque audierit] auribus cordis, [Sermones vestros,] vestris exhortationibus obtenerando, [Exeunte foris de domo vel ciuitate] non recipientum vos, [Excute puluerem de pedibus vestris,] id est, minutias terræ pedibus vestris adhaerentes remouete, & in loca illorum reiicie, in signum damnationis eorum, ut excusio illa significet illos in infernum excludendos, & item quod vos nil temporale ab ipsis quæsistis. [Amen dico vobis, tolerabilius,] id est, minor pena, [Erit terra,] id est, populo [sodomorum & Gomorrahorum,] & per eos sequens, aliarum trium, urbium cum illis merciarum, videlicet Seboim, Adama, & Segor, [In die iudicij quam illi ciuitati,] id est, populo ciuitatis vos non hospitant nec audiunt. An hoc intelligendum sit ab solute, ita quod impliciter omnibus consideratis, maior erit damnatio horum, quam, Sodomitarum, difficile est determinare. Videtur enim quod sic, quoniam ceteris paribus, maior est damnatio malorum fideliū: quam infidelium: & tanto grauius est peccatum, quo major gratia offertur ac spernitur. Sodomita autem non viderunt miracula, nec prædicationem tam efficacem, vt fuit sermonatio apo fotorum. Oppositum verò huius apparet ex eo, quod in Genesi legitur, quemadmodum homines So domita pessimi erant, & peccatores nimis coram domino. Lyra ergo responderet, quod comparatio ista intelligenda sit, solum quantum ad aliquid, hoc est, quoad peccatum in hospitalitat & immiseri cordis Sodomorum, non quod peccata eorum contra naturam: ita quod Sodomitis remissus erit in die iudicij, quam istis: non simpliciter, sed quod hoc quod minus peccauerunt, non exercendo opera misericordiae in fuos, quam isti qui non receperunt apostolos, Sed huic solutioni videatur obstat, quod Christus sim pliciter loquitur. Item qui non receperunt apostolos, non viden tur minus peccasse quam Iudei tempore Ezechieli, & tamen de illis ait Ezechiel, quod Sodoma non pec cauit dimidium peccatorum illorum. Rursus Sodomita trahens sunt legem naturalem duntaxat, iti verò legem naturalem atque diuinam seu scriptam.

Hæc tangendo, sic dixerim, quoniam nil determinare audeo. Certum est tamen quorundam Iudeorum, eorum videlicet, qui Christū occiderunt, & forte eorum qui occiderunt eius discipulos, peccata esse grauiora sceleribus Sodomorum.

Luce. 10.
Esaïe. 3.

Psalm. 57.

Prou. 14.

Prou. 11.
Prou. 3.
Prou. 7.Marci 13.
Lucæ. 12.
Hie. 9.

Act. 25. 12.

1. Pet. 3.

Ioan. 14.
Psal. 84.

Act. 6.

Lucæ. 12.
Galat. 1.
Matth. 25.

Vbinde Saluator docet discipulos, omnésque prædicatores ad veram prudenteriam, ad iniūtiām atque fortissimam patientiam, ad plenam quoque habendam in deo fiduciam, [Ecce ego mitti vos] ad prædicandum, [sicut oves in medio luporum,] id est, sicut mittuntur homines pīj, innocētē, ac simplices, qui ouibus cōparantur: inter rapaces, voraces, crudelēsque homines, qui more luporum op̄imunt innocētēs iuxta illud Esaïe prophetæ. Quare afteritus populum meū, & facies pauperum commilitis? Tales fuerūt sacerdotes, scribae, & pharisei Iudeorū, qui Christum & eius discipulos dilaniare conati sunt. [Estote ergo prudenter.] id est, circumspecti, cauti, ac prouidi, ne à lupis fallamini, [Sicut serpentes] qui obturant aures suas, ne audiant incantantem, & toto corpore caput suum, in quo vita consistit, occultant, & protegunt. Sic nos aures obturamus, ne verba noctia, detraictoria, aut deceptoria audiamus, quemadmodum sa piens nos hortatur, Sepi aures tuas spinis, & noli audire linguam nequam. [Et simplices,] id est, sine felle amaritudinis, sine simulatione ad duplicitate estote, [sicut columba,] Non enim est sensus, vbi abūdat amaritudo: & ve duplaci corde, Ecce ordinata temperies, vt prudentia nostra sit simplex, non vulpina, aut versipellis. Callidi nanque prouocant iram dei, & vir versutus odiosus est vt in Prouerbijs dicitur, Simplicitas quoque nostra non sit rūs, indocta, aut indiscreta. De hac sancta simplicitate Salomon ait, Simplicitas iustorum dirigit eos, & iustitia simplicis dirigit viam eius. Et alibi, Cum simplicibus sermocinatio dei. Qui itaque inter perverbos & persequentes mititur, viuit, & conueratur, maxima eget prudentia, ne aliquo modo perueratur, aut mente laedatur ab ipsis. Idcirco Sapiens inquit, Dic sapientie, foror mea es, & prudētiam voca amicam, [Cavete autem,] id est, vos ipsos obseruate & custodite, Ab hominib⁹,] ne detrimentum salutis & gratiae inferant vobis, terrendo aut blandiendo. Vnde in Ecclesiastico scriptum est, A filiis tuis caue, & à domesticis tuis attende. Et Hieremias, Vnusquisque (ait) à proximo te custodiāt, & in omni fratre suo non habeat fiduciam. Et certe multum perfectus arque beatus est, qui se ita ab hominibus cauet, quod nullus sit sibi peccati occasio. [Tradent enim,] i. adducēt [Vos in confusione,] i. ad loca secreta consiliorū, seu inter seipsos contra vos con filia celebrantes, [Et in synagogis suis,] id est, publicis locis seu congregationibus, [Flagellabunt vos,] Hec atque sequentia non leguntur illata. A postulō seu discipulis Christi ante ipsius passionem, sed postea frequenter & copiose, ut patet in Actis apostolorum, [Et ad præfides,] id est, iudices substitutos, quales fuerūt Festus & Felix, ante quos ductus est Paulus. [Et ad reges,] qualis fuit Herodes, qui Iacobum occidit, & Petrum incarcerauit, volens post pachā producere eūm populo, [Ducemini propter me,] id est, G ob constantem prædicationem fidei meæ, & nominis mei cultum atque amorem, [In testimonium illis, & gentium,] id est in testimonium damnationis tam regum, & iudicis vos condemnantium, quām gentium eis consentientium, vel vos ei præsentatiūm: ita quod veltra innocens adductio, vera confessio, libera prædicatio, iniustāque passio testimonium perhibebit & declarabit illos esse damnabiles, qui credere noluerint, & vos persequuntur. Vel, in testimonium illis, id est, vt testimonium perhibebitis de me coram ipsis: vel, vt ipsi testimonium ferant aduersus vos. [Cum autem tradet vos Jante confitū regum & iudicium,] Nolite cogitare, i. anxie præmeditari, & cum sollicitudine quādā inquirere, [Quomodo aut quid loquamini,] i. per quem modū, vel quā rationem seu respōsionem detis ad obiecta vel interrogata. Non prohibetur per hoc, quin homo possit facere quod in se est, sagaciter considerando, quid & quām constanter ac sapienter responderi & portear, præsertim cum princeps apostolorum dicat, Parati semper ad satisfactionem omni poscenti vos, de ea que in vobis est fide & spe. Sed ne homo in sua præmeditatione, inquisitione, vel eruditōne confidat ut turbetur: & metuat si tempus præmeditandi non habeat. Huius insuper efficax ratio assignatur, [Dabitur enim vobis in illa hora,] traditionis vestrae, Quid loquamini, id est, diuinitus mentibus veltris infundetur ac reuelabitur apta respōsio. Tūc enim potissimum adimplerūt quod dominus loquitur, Aperi seu dilata os tuum, & implebo illud: cuius annexitur ratio, [Non enim vos estis qui loquamini,] quāi principales loquutores, vel ex proprio inge nio respondentes, [sed spiritus patris vestri,] i. spiritus sanctus à patre aeterno procedens, ait [Qui loquitur in vobis,] id est, in anima vestra, per inspirationem internam, docendo vos iuxta illud, Audiam quid lo quatur in me dominus deus. Propter quod dicit Saluator, Paracletus spiritus sanctus docebit vos omnia, & suggester vobis omni quecumque dixerō vobis. Vel, Loquitur in vobis, id est, per os vestrum, tanquam principalis loquutor, prout in Actis de Stephano scribitur, quod Iudei non poterant resistere sapientia & spiritui qui loquebatur, [Tradet autem frater infidelis fratrem,] fidelem, [In mortem] martyrij, [Et pater,] infidelis, [Filiū] fidelem, [Et insurgent filii,] infideles, [In parentes,] fideles, [Et marte eos afficiunt,] Hac omnia frequenter contigisse in sanctis martyribus, multa testantur historia, [Et eritis odio omnibus,] id est, aliquibus de omni genere hominum, puta cunctis perversis, de quibus dicit Apóstol. Si hominibus placerem, Christi seruos non esset, [Propter nomen meum,] i. propter me, & propter fidem, spem, & charitatem, conuerstationem, & prædicationem, quam habetis in me. Veritas enim generat odium. Hinc Christus inquit, Si de mundo essetis, mundus quod suū erat diligere: quia vero de mundo non esis, sed ego elegi vos de mundo, propterea adit vos mundus. Et Ioan. Nolite, inquit, mirari si odit vos mundus, [Qui autem perseverauerit,] in fide, charitate, & opere, [Vtque in finem] vita præsens inclusiuē, [Saluus erit,] beatitudinem patriæ consequendo. In quācūque enim hora iustus receferit a iustitia, omnes iustitiae eius obliuioni tradetur, vt ait Ezechiel. Et in ea affectione anima aeternali manet, in qua separatur à corpore, prout Salomon afferit, Si ceciderit (inquit) lignum ad austrum,

A ut ad aquilonem, in quocunq; loco ceciderit, ibi erit. Sola ergo perseuerantia coronatur, nec inchoasse, sed consummativa, virtus est. Hanc vocem (qui perseuerauit) non audiunt nisi ques [Cum autem persequentur vos in ciuitate ista,] in qua principaliter estis, [Fugite in aliam,] Sic enim Christus fugit in Aegyptum, & sep̄is abit, & abscondit se. Petrus quoque de carcere ab angelo liberatus relicta Hierosolyma, fugit in alium locum Sic & Paulus à Damasco fugit. Et Stephano lapidato, fideles qui erant Hie Act. 9. rolosymis, dispersi sunt per regiones Iudeæ preter apostolos, quē omnis in actis recitantur. Act. 8.

[Sed videtur huic contrarium, quod apud Ioannem scriptum est, Mercenarius videt lupum venientem, & fugit, Et respondentem quod ista admonitio de fuga non est vniuersaliter intelligenda, nec per modum præcepti communiter data. Quando enim ex fuga alicuius alij grauiter scandalizarentur, fides irrideretur, iusticia opprimeretur, subditī perclitarentur, nequaquam est fugendum, præfertim prælato, superiori vel doctori nisi omnes simil fugere possint. Porro cum ex fuga alicuius non imminet tale periculum, sc̄d potius aliquod commodum, sc̄ilicet, quia non expediet ecclesiā tali pastore, seu membro priuari, proptei futurum profectum: & quia qui fugit, potest alibi fruētūcare, & in loco à quo fugit, alium idoneum loco sui relinqueret, tunc fugere licet. Fugere autem ex timore ruinæ, propter propriam infirmitatem non semper est illicitum, quamvis sit imperfectum. Sed & multi sancti rerum ex furore fidei etiam non requisiiti, obliterunt seipso ad martyrium. Et quasi Apostoli quærent, q uāndis fugiemus, respondet, [Amem dico vobis, non consummabitis,] id est, perfectè non perambulabitis, nec prædicādo circuitis, [Ciuitates Israhel,] id est, populi Iudeorū, [Donec,] id est, antequam, [Filius hominis veniat,] id est post resurrectiōnem ad vos reuertatur, quemadmodum apud Ioannem scriptum est, Nos vos relinquerāt orphanos, yado & venio ad vos. Et alibi, Iterū autem videbo vos, Tempus quippe prædicationis. A postolorum in Iudea ante passionem modicum fuit, nec in eo poterant omnes ciuitates Israhel consūmare. Vel sic, Non consummabitis, id est, non conuertetis ad fidem, ciuitates Israhel, id est, totum populum Iudeorum, vos & successores vestri, donec veniat filius hominis ad iudicium vniuersale. Non enim generaliter conuertentur, nisi in fine seculi, instante secundo Christi aduentu, [Non est discipulus super magistrum, nec seruus super dominum suum,] Si per magistrum & dominum determinatē intelligamus Christum, certum est nullum Christianum hoc magistro ac domino esse maiorem vel parem. Si vero per magistrum & dominum intelligatur indeterminatē quicunque magister & dominus, intelligendum est verbum hoc formaliter, vt sit sensus, Non est discipulus pulus, in quantum discipulus super magistrum, id est, maior aut doctor eo, nec seruus, secundum quod talis est super dominum suum, id est, maior ac dignior eo, [sufficit discipulo, ut sit, sicut magister eius,] id est, ei assūmetur, si tame illi perfectus sit. Alioquin amulari oportet charifinata meliora, & magis proficere C præsertim cum dicat Prophetæ, Super omnes docentes me intellexi. Si vero per magistrum Christus specialiter designetur, tunc omnino sufficit discipulo, id est, cuiuslibet Christiano, vt sit similis Christo Matth. 12. qui omnis perfectionis ac sanctitatis exemplar est, cui nullus aequari valet seu parificari. Debet tamen Lucæ. 11. cius sequi ut frigida iuxta illud, Qui se dicit in Christo manere, debet sicut ille ambulauit & ipse ambulare. Et debet seruus esse contentus: vel, [Seruus] sufficere debet, [Per se sicut dominus eius,] id est, dominus suo conformetur vt decet. Hæc Saluator ait, quatenus sui ipsius exemplo prouocet discipulos suos & omnes fideles ad patientiam incoçūsam. Vnde predicta applicans ad seipsum, adiicit, [Si] pro quia [Patrem familius,] id est, me Christum, ecclesiasticæ familie patrem, [Beelzebub,] id est, dæmonem seu dæmoniacum [Vocauerunt,] Iudei dicende, In Beelzebub principe dæmoniorum eicit dæmonia, [Quia] Ioan. 6. to magis, id est, multo amplius, [Domelicos eius,] id est, discipulos meos filios domus mea, quæ est ecclesia, appellabant Beelzebub, scribendo verba, facta, & signa eorum principi dæmoniorum.

[Dicitur aliquis dæmon dupliciter, videlicet per naturam & per participationem seu imitationem diabolice prænitatis, & hoc secundo modo vocauerunt Iudei Christum Beelzebub: sicutq; Christus ait de iuda, Nonne vos duodecim elegi, & vnu ex vobis diabolus es? [Ne ergo timueritis eos,] propter iniurias & contumelias, quas vobis posuimus infligere, sed potius exultare in omni aduersitate, quam ab eis patimini; considerantes quid passus sum ego, & gloriante in hoc, quod domino veltro, ac magistro conformari meruiſtis, cum hoc sit beneficium ingens.

[Quid enim tam gloriosum est seruo, quād ut domino suo asimiletur? Sæpe contigit vt aliquis iniuriam passus doleat, & vltisci se cupiat. Si vero confinxerit alium, multo sublimiore eadem vel gria uiora peressum, & tamen seruare patientiam, incipit consolari, & ab ira cessare dicens in se, Si ille ratus talia patitur, quantomagis ego? Ita & nos, si christi passionem, patientiamque pensamus, patientiam dicimus, & cum Apostolo in tribulationibus iucundamur, Cur verò hi imp̄i metuendi non sint, subditur, [vñb̄ enim operum,] id est, nullum opus est iam ita absconditum & ignotum, [Quod non reuelabitur,] id est, manifestum erit cunctis & singulis in die iudicii, quatenus omnes sciant iustum esse iudicium dei, [Et occulitum,] id est, nullum propositum, confitum, desiderium, vel cogitamen est nunc ita secretum, [Quod non sicutur,] ab omnibus in die nouissimo, quando (secundum Apóstolum) adueniet dominus, qui illuminabit abscindita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium, Quasi dicat, Non curetis quid nunc patiamini propter me, quoniam venit hora, in qua vestra patientia & illorum per Apoca. 22. ueritas dignam ac iustum fortiet mercedem, secundum illud Ioannis in Apocalypsi 22. Cap. Ecce venio citio, & merces mea mecum est dare vniueque secundum opera sua, [Quod dico vobis in tenebris,] hoc est in locis secretis, vel in tenebris, id est, in parabolis, mysteriis, & figuris, de his quæ euangelicam veritatem concernunt. [Dicite] alij, [In lumine] hoc est, publicè coram omnibus, [Et quod in aure,] id est, in secreto, & quasi silenter, [Auditis] à me de finali omnium retributione, & ceteris fidei documentis, [Predicate super recte,] hoc est itando in locis eleuatis atque patentibus, c v

prout Esaias inquit, Clama, quasi tuba exaltans vocem suam. Et alibi, Super montem excelsum aces-
Esaie. 18. de, tu qui euangelizas Sion. Ad literam per tecta intelligi possunt, deambulatoria templi, super quæ af-
Esaie. 40. cendebant doctores Hebreorum predicaturi populo. Vel, tecta domorum in Palestina, quæ plana e-
runt & apta ut super ea staret preducans populo. [Et nolite timere] timore carnali & inordinato [Eos qui
corpus occidunt] hoc est, tyrannos & persecutores. [Animam autem] rationalem [Non possint occidere,]
cum sit immortalis. Non ergo possunt ei auferre vitam naturæ, nec etiam vitam gratiæ, compellendo
eam ad culpam, cum libera sit. Ideo dicit scriptura, Qui timet hominem citio corrueit. Et Esaias, Noli-
te (inquit) timere opprobrium hominum, & blasphemias eorum. Quis tu vt timebas ab homine morta-
li, & à filio hominis, qui quasi fœnum arescit? Non itaque cessus ab opere bono propter tormenta
que reprobri infligere possunt, ne simus de eorum collegio. De quibus fertur in psalmo, Deum non in-
uocauerunt, illuc trepidauerunt timore, ubi non erat timor. Vnde rursus ait psalmista, Non timebo mi-
lia populi circundantis me, &c. Et, Si confundant aduersus me astra non timebit cor meum. Et Iob,
Psal. 19. Si expauit (inquit) ad multitudinem nimiam. Si autem pensamus huius vita breuissimam vmbram, insta-
bilis fluxum, & infinitam calamitatem, atque futura beatitudinis quæ pro temporali passione mo-
mentanæ redditur merces in aeternum mansura, non solum non timebimus, sed & affectabimus mori
pro Christo, quoniam tamen hoc ipsum magna perfectio est, & donum dei, orare deberamus cum Psal-
mista, A timore inimici eripe animam meam, videlicet, ne timeat persecutem. Veruntamen natura-
lis timor mortis, qui etiam fuit in Christo, non reprobatur, fed per rationem frenandus est, ne im-
moderatus consistat, quinimo cesseret, [sed potius cum timere, qui potest & animam & corpus perdere in gehen-
næ] hoc est, damnare atque prolixcere in infernum, videlicet deum: qui tanto amplius metuendus est
omni persecutore, & impio homine, quætum penitior est diutinior est pena inferni, quam pena hu-
iis mundi, temporali que mortis. Ideo Propheta, Magnus es tu (inquit) & magnum nomen tuum in
fortitudine quis non timebit, & rex Gentium? Et factus Iob ait At facie eius turbatus sum, & consideras
eum timore sollicito. Salomon quoque in Proverbiis, In timore (inquit) domini, esto tota die, & ha-
bebis spem in nouissimo. Denique ad habendum cor tam securum ac imperterritum, iuxta illud, Iu-
stus quasi leo confidens, absque terrore erit, hortatur nos Christus ex consideratione diuinæ prouiden-
tiae omnia disponentes ac premiatis dicens, [Nonne duo pasteres aſeu vaneunt?] hoc est, pro numero sic
dicto venduntur. Est enim as asilis genus numimi parvi valoris. [Et vnu ex illis] pasteribus venditis [No-
nū cadet ſuper terram] mactatus, id est, non occidetur [Sine patre vſtro] hoc est, nutu & prouidentia patris
caelstis. Vnde in alio loco, inquit, Nonne quinque pasteres vaneunt dispondio? Et vnu illorum non
est in obliuione coram deo? Est autem dispondio, duplum valorem asilis habens. [Peftri autem & ca-
pili capiti omnes numerati sunt. Quoniam omnia quantumcunq; parua & vilia, distincte & perfectissi-
mè cognoscuntur a deo. Ex his infert Salvator conclusionem intentam, [Nolite ergo timere] corporū oc-
cidores, quasi deus non attendat nec curet de persecutione & morte vobis inferenda, nec præmium
tribuat, quod vtrique ita non est, [Nam muli paſteribus meliores eſti vos,] cum sitis rationales creature, il-
lae vero irrationales. Si ergo illorum prouidentia habet deus, nec fine eius nutrit vnu illorum occidi-
tur, quanto magis habet curam vestri, & pensat, quid pro iustitia sustinetis, redetque præmium copio-
sum? Ostendit preterea Christus quantu sit merces timentium deum non homines persequentes, [Omnis ergo qui conſtituitur me,] verbo & opere, seu confessiones fidei formatæ ac laudis diuinæ [Coram homi-
nib;] maximè infidelibus, impijs, & tyrannis: quod se fecisse gloriatur Psalmista, dicens, Et loquebar
in teltimoniis tuis, in conspectu regum, & non consudebar. [Confitebor] hoc est, approbabio, & ad me
pertinere affirmabo [Eum coram patre meo, qui in celo eſt.] quia cum fuerit meo tribunali presentatus,
iudicabo pro eo, & eius iustitiam commemorabo, inquit Christus indefinenter constitutus tales perti-
neat ad se. [Qui autem negauerit me, coram hominibus, negabo & ego cum;] nisi poenitentiam agens, respuerit,
quemadmodum Petrus, qui post trinam negationem fleuit amare, & veniam meruit. [Coram patre meo
qui in celo eſt.] quia cum fuerit mihi ad iudicandum oblatus, pronunciabit sententiam contra eum, di-
camque, Nescio te. Tripliciter Christus negatur, Verbo tantum, vt in his qui timore peccarum chri-
stum negauerunt: Verbo & opere, sed non corde, vt cum malus Christianus dicit & agit contra fidem
cum tamen non dubitet fidem esse veram: Opere sed non verbo iuxta illud Apostoli, Confitentur se
nosse deum, factis autem negant, cum sint abominati & reprobri. Potest etiam addi quartus modus, vi-
delicet cum quis corde non credit, & tamen se credere afferit, vel ostendit. Quglibet harum negotio-
num est peccatum mortale, saltem in casu aliquo. Vnde dicit Apost. Si negauerimus eum, & ipse ne-
gabitis nos. Et alibi, Noli (inquit) erubescere & timonium domini nostri Iesu. [Nolite arbitriari quod ve-
nerit mittere pacem] carnalem mundanam, & in malo fundatam [In terram] hoc est, inter homines. Est
igitur pax nociva & inordinata, quæ est concordia seu confusus, vel quietatio aliquorum in malo
quam Paulus sciens esse inter Sadducæos & Phariseos, ex industria rapit eam, dicens. De spe & refus-
rectione mortuorum ego iudicor hodie. De qua pace dicit Salvator, Hierusalem, & quidem in hac
die quæ ad pacem tibi. Et Psalmista, Quia zelaui super iniquos, pacem peccatorum videntes.
Denique alia est pax vera, spiritualis interna, que est tranquillitas mentis, ex ordinatione interiori (quæ
charitas facit) procedens. De qua fertur in Psalmo, Pax multa diligentibus legem tuam. Et Rursum,
Aet. 10. Manuelfi delectabuntur in multitudine pacis. Ita non convenit prauis; prout in Esaiæ scriptum est,
Mich. 5. Non est pax impijs, dicit dominus. Hanc Christus venit mittere in terram, sicut in Actis loquitur Pe-
trus, Verbum (inquietus) misit deus in Israël pacem annuntians per Iesum. Vnde per Prophetam de
Christo predictum est, Et iste erit pax Asirij, cum venerit, & cum calcauerit in domibus vestris.
Et Zacharias dixit, Loquetur pacem Genibus.

FConsequenter ergo Christus, quasi exponens scipsum, adiunxit, [Non veni pacem] iam dictam ac vi-
A tiosam [Mittere, sed gladium] hoc est eradicationem, ac separationem huiusmodi pacis. Poneat quo-
que per gladium accipi rigor perfectionis, quem docuit Christus, vel sermo euangelicus, de quo Pau Epheſi. 6:
lus, Et gladium (inquietus) spiritus, quod est verbū dei. Et in Psalmo, Accingere gladio tuo, super fce Psalm. 44:
mur tuum potentissime. Hinc in Esaiæ Christus testatur, Posuit dominus os meum, quasi gladium acu Esaiæ. 49:
tum. Ad literam autem loquitur Christus potissimum, de gladio seu discordia, quæ in toto orbe, ex
Apostolorum prædicatione sequuta est, dum pene in qualibet domo quidam conuerſi sunt, & quidā
in infidelitate manerunt, inter quos diffensio fuit. Propter quod dictum est, Tradet frater fratrem in Matth. 10:
mortem, & patet filium. Ut enim dicit Hieronymus, Nullus fidus affectus inter eos est, quoru diuersa Hierony-
mum, & fides. [Venit enim separare hominem aduersus patrem suum] hoc est filium à patre diuidere, carnalem eq-
rum pacem deſtruendo, & inordinatam unionem, tollendo, ne vñanimes sint in peccato, sed altero co-
rum auctor à me, aliis conuerſatur ad me. [Et] simili modo venit [Separare filiam aduersus matrem suam]
malam amicitiam auferendo, & bonam inimicitiam, seu veram dilectionem inducendo, vt euellatur
carnalis affectus. [Et nūram] hoc est coniugem filij. Aduersus scurum suum id est matrem mariti. [Et in-
imici homini] partis familiæ erunt [Domestica eius,] quia commorantes secum sibi aduersabuntur atque Mich. 7:
dissentient. Hoc ipsum apud Michæam prophetam legitur, Vir fratrem suum venatur ad mortem. Ab
ea qua dorrit in finu tuo, custodi clauſtra oris tui, quia filius contumeliam facit patri, filia confugit
aduersus matrem, nurus aduersus socrum, & inimici hominis domestici eius.
BVenit igitur Christus homines quanturcumque propinquos separare ab inuidem, dupliciter. Pri-
mo, auferendo ab eis vñionem carnalis affectionis, & consensem in malo, & haec est separatio spiritua-
lis, necessaria ad salutem, sine qua nemo potest esse seruus vel discipulus Christi. Secundo, auferendo
ab eis vñionem coniuctus & cohabitationis, trahendo quidam ad religionis ingressum, & haec est separa-
ratio localis pertinentis ad supererogationem. Qui autem amat patrem aut matrem carnalem [Plus quam me]
maius boni eis optando quam mihi, vel magis affiſcendo ad eos, quam ad me, seu magis inherendo
eis q; mihi, aut magis appreſciendo eos q; me, [Non eſt me] hoc est mea fruſtione, aut dilectione [Dignus,]
cum non habeat charitatem ordinatam; & por consequens, nec charitatem, cum ordo charitatis sit in
præcepto. [Et qui amat filium aut filiam super me,] hoc est plus quam me, [Non eſt me dignus,] quoniam bo-
num creatum, caducum, finitum præfert bono diuino, incommutabilis, atque immenso. Ordo nempe
charitatis efflagitat, vt deus summe & incomparabilis, ac sine mensura diligat, videlicet, tote cor
de, tote virtute, &c. Deinde propria anima, deinde proximus, deinde proprium corp. Inter proximos
verò maximè diligendi sunt parentes, nec propter aliquius rei create fauorem, amorem, sive intuitum
recedendum est ab amore & cultu diuino. Denique in Euangeliō secundum Lucam Christus affir-
mat, Qui non odit patrem, & matrem, & vxorem, & filios, non potest meus esse discipulus. Nō quod
debeamus odio habere illos, quoad id quod sunt, sed quoad culpm quam habent, & quantum nobis
CIn via dei obſtinent. [Et qui non accipit crūcem suam,] hoc est penitentia afflictionem, vitiorum & con-
cupiſcentiarum crucifixionem. [Et sequitur me] ambulando pér arētam viam, & ingrediendo portam
angustam, vel etiā mortem corporalem sustinendam pro me, li ratio exigat, [Non eſt me dignus,] quia nō
habet gratiam gratum facientem. Idcirco hortatur Apolotus, Semper mortificationem Iesu in cor-
pore nostro circumferentes, vt & vita Iesu manifestetur in carne nostra mortali. Rursumque, Si com-
mortui sumus, & conuiuemus. Si sustinebimus, & conregnabimus. Maledicti sunt ergo qui nunc in Iob. 21:
deliciis & vanitatibus, vel voluntatibus viuunt, qui ducent in bonis dies suos, quia in puncto ad infer-
na defecēdunt. Ex quo certissime constat impossibile esse nunc gaudere cum seculo, & post regnare cū
Christo, secundum quod Salvator noster afferit. Vx vobis qui hic habetis consolationem vestram. Tōtum equidem tēpū vita p̄-
ſentis ad gemendū & flendū, ad p̄nentiam peragendam, ad suspirandum ad patrīam, ad pugnandum
contra vitia nobis indulsum est, districteque requirendū est a nobis per Christum, quomodo sit
expensum. [Qui inuenit,] hoc est verè cognoscit, & spiruſaliter diligat [Animam suam, perdet eam,] id est
præſenti ſeculo eam affligit, ac mortificabit, abſtrahendo ei delectabilita mundi, exponendōque eam
omni propter Christum perſectioni. [Et qui perdidit animam suam] hoc modoſ Propter me,] hoc est a-
more mei, & vt mihi finaliter vniatur: quod tamen non est anima perdere secundum veritatem, sed se-
cundum carnalium estimationem, [Inuenit eam] id est in futura beatitudine eam posſidebit, & ſaluum
reperiſt. Hoc est, quod alibi dicit Salvator, Qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam æternam Marci. 8:
custodit eam. Alij sic exponunt, Qui inuenit animam suam, hoc est p̄nentiam vitam carnaliter incor-
dinatè diligat, perdet eam, hoc est damnatione faciet eam obnoxiam, seu damnatione condignam,
cum p̄ſens vita non sit amanda in ſe, nec delitiosa ſouenda, ſed ad futuram vitam ordinanda. [Qui re-
cipit vos] p̄dicatores & pauperes meos ad ſuam menſam, vel dormiū, neceſſaria ministrando. [Me re-
cipit] hoc est rem mihi tam grata ac meritoriam facit, ac ſi meam perſonam reciperet. Recipit enim
membra mea, ſeu mysticum corpus meum. Hinc Christus ad Paulum, Quid me perſequeris? Et ad Sa-
muel, Non te abiecerunt, ſed me. Tantus eft amor dei ad nos, vt dicat per Zachariam prophetam,
Qui tetigerit vos, tanget pupillam oculi mei. [Et qui me recipit] in propria persona dum adhuc in mun-
do viuo inter homines, vel in membris meis, vel spiritualiter in corde ſuo per fidem & charitatem. [Re-
cipit eum qui me misit] id est deum patrem, vel totam trinitatem, quæ inseparabilis eft. A qualibet nan-
cia persona diuina missus eft Christus ſecundum quod homo, quemadmodum in Esaiæ testatur, di-
cens, Et nunc dominus misit me, & ſpiritus eius. Qui autem Christum corporaliter receperunt in
mundo, certum eft, quod deo deo gratiam fecerunt, elūmque per gratiæ infusionem spiritualiter

fusceperunt. Qui verd me receperunt; Christum, spiritualiter credendo in ipsum, receperunt & pa- E
1. Joann. 2. trem, totamque super beneficisiam Trinitatem. Vnde Ioannes ait in Epistola, Qui negat filium, nec patrem habet. Et qui non credit in filium, mendacem facit patrem: quia non credit in testimonium quo teſtificatus est pater de filio. [Qui recipit prophetam] hoc est nuntium dei de futuris vaticinantem. [In nomine prophetae] id est ob hoc, quia propheta est, & inspiratus a missus a deo, [Mercedem prophetae] id est beatitudinem prophetae in celo paratam. [Accipiet] a deo, quamvis non tantam sicut propheta, nisi aliunde sit magni praeclarus que meriti: imo si talis receptus vt Prophetae non esset verus, sed pseudopropheta, si tamen recipitur quia putatur propheta, recipiens non priuatur mercede veri prophetae, quoniam deus mentalis intentionis inspecto est. [Et qui recipit iustum in nomine iusti] hoc est ea ratione quoniam iustus est, & famulus dei, iustificatus a deo, non quia cognatus, aut cōpatriota, [Mercedem iusti accipiet] a deo in patria pro operē misericordia. Talis namque receptio iusti, cum ex charitate procedat, & actus misericordiae sit, meritoria est vita eterna. Si vero recipiens non esset in charitate, nil de condigno mereretur. Posset tamen deus ei charitatem infundere expectatione preparata. [Et quicunque potum dederit vni ex minimis isti] discipulis meis aut famulis, utpote. [Calicem aquae frigidae] id est aquam frigidam tam modicam, que contineri possit in cypho. [Tantum in nomine discipuli] id est ideo solum, quia discipulus Christi est, quod est ad Christi honorem conferre. [Anen dico vobis, non perdet mercedem suam] Deus enim nullum bonum dimittit irremuneratum, magisque penitit, a fectum & intentionem quam minus vel magnitudinem eius. Nullus ergo adeo pauper est, vt possit se de omissione operum misericordiae excusare, cum regnum calorum porrectione calicis aquae frigidae possit mercari, imo solo affectu, si desit aqua.

¶ Potrem sapienter pensanda est diseratio Christi in suis praeceptis, quomodo rigorem iustitiae clementia temperet. Qui enim praecepit prædicatoribus suis sanctis Apostolis aliusque discipulis nil posse videtur ferri in via nunc alias ad receptionem & sustentationem illorum tam copiosissimis præmissionibus incitat, vt afferat se recipi ab his, qui illos receperint, recipientes quoque afficiendos receptis in gloria. [Et factum est cum consummasset] id est terminalis, [Iesus sermonem] præhabitum, [Præcipiens duodecim discipulis suis] puta Apostolis nihil possidere aut ferre in via, & cetera quæ nunc exposita sunt. [Transit inde] id est à loco in quo istum sermonem fecit, vt doceret prædicaret in ciuitatibus eorum, videlicet Iudeorum & Apostolorum, quia in eisdem locis ad quæ præmisit eos, & de quibus orti fuerunt, prædicauit dominus Iesus.

Caput x. I. [Ioannes autem cum audisset in vinculis opera Christi.]

Articulus, xxi.

Ecclata eruditione, ac missione Apostolorum, consequenter agitur de præcursori. [Ioannes autem] Baptista [Cum audisset] à suis discipulis, iuxta illud, Nuntiauerunt Ioanni discipuli eius de omnibus his, videlicet Christi miraculis, quomodo filium vidua suscitauit à morte, &c. Vnde iam subditur, [Opera Christi] miraculosa [In vinculis] positus, hoc est ab Herode Antipa incarcerated ad instantiam Herodiadis, prout Marcus Euangelista describit. [Additens duos de discipulis suis] ad Christum. Duos misit ad socialis vitæ commendationem, & ad id neam testificationem, quia in ore duorum vel trium testium stat omne verbum.

[Ait illi] Interrogando per internuntios, [Tu es qui venturus es, an alium expectamus] Ioannem non dubitasse de Christi persona, videlicet quod ipse effet rex Mesiās mundi Salvator in lege promissus, & à Prophetis prænuptiū, omnes sancti catholici que doctores concorditer protestantur. Quomodo enim de hoc ambigere potuit, qui nondum natus Christi presentiam se cognoscere exultando monstrauit? Qui alii quoque Christum monstrando differuerit, Ecce agnus dei. Qui spiritum sanctum in forma columbae conspergit, super Christum descendere, sequē humiliando ei dixit, Ego à te debeo baptizari, & tu venis ad me? Non ergo dubitando interrogauit.

¶ Sed vt breuior fiat tractatus, exponenda sunt diligenter verba Baptiste, Tu es qui venturus es? Quare non ait, Tu es qui venturi eras, quomodo venit, vel quomodo venturus erat? Arbitror ego hæc verba Ioannis, dupliciter posse intelligi. Primo sic, Tu, de quo talia audio, es, qui venturus es, hoc est, prænuntiatus, seu prophetatus es esse futurus, hoc est. An tu es Christus, quem Prophetæ cecinerunt venturum? an alium expectamus? id est alium Salvatorem praestolari debemus? Quoniam enim apud Iudeos celeberrima extitit fama Christum tandem nasciturum, sicut à principio mundi erat predictum, idcirco per hanc circumlocutionem, Tu es qui venturus es, Christi persona exprimitur: sicut & alio loco scriptum est. Illi homines cum vidissent quod fecerat signum, dixerunt, Quia hic est verè propheta, qui venturus est in mundum. Hoc etiam pater per id quod in Actibus apostolorum Paulus affirmat, Ioannes baptizauit populum, dicens in eum qui venturus est vt crederent, hoc est in Iesum. Si ergo hoc modo exponatur, certissimum est Ioannem non interrogasse haec ex aliqua sui dubitatione.

¶ Cur ergo interrogauit, imo quomodo interrogauit, cum interrogatio videatur esse dubia proposicio? Et respondendum, quod interrogauit non ob propriam dubitationem, sed propter discipulorum suorum ignorantiam, quos volebat ex Christi response doceri, & certificari. Nouerat enim in spiritu, qualiter Christus fuerat responsurus. Vt enim ait sanctus Hieronymus, discipuli Ioannis super-

A bierunt, & aliquid mordacitatis habuerunt contra Christum. Nam ex liuore atq; inuidia sciscitabantur à Christo. Quare nos & Pharisei ieiunamus frequenter, discipuli autem tui manducāt & bibūt? Simi- Matth. 19. li mente dixerunt Ioanni Baptista, Magister cui tu testimonium prohibebas, ecce hic baptizat, & om- Ioann. 3. nes veniunt ad eum, tanquam dicant, Nos relinquimus, & ad illum confluit turba. ¶ Preterea quod nū tiauerunt Ioani opera Christi, nō fecerunt simplici corde, sed inuidia stimulante, vt dicit glossa Lucæ, Volens ergo Ioannes animas discipulorum suorum sanare, mitit eos ad Christum, vt viſis eius mira- Lucæ, 7. culis, credant ac diligant. Querit autem non quasi dubitans, sed informationem nütiorum desideras. Vnde & Christus multoties interrogauit, quæ vtique non ignorauit. Vt cum dixit de Lazaro, Vbi po- ffectus eum? Et ad Philippum, Vnde ememus panes vt manducent hi? Et alias, Cuius est imago hæc & superscriptio? Quandoq; enim interrogat homo vt instruatur. Interdum vt instruatur. Interdum vt ex- Ioann. 11. periat si aliquis sciat, quod querit. Interdum vt alterius ignorantiam monstrat. Ioannes quæsivit vt Ioan. 6. discipuli sui inſtruenter. Hæc dicta sunt secundum eos, qui exponunt hunc locum modo nunc ta- Matth. 21. eto. Secundò exponitur sic, Tu Christe fili dei vnigenite, es qui venturus es ad passionem & lymbum Marci. 12. inferi, an alium expectamus, qui pro mundi salute paſſurus sit, & ad infernos defensurus? sic exponit Luca. 20. Gregor. Tanquam dicat Ioannes, Quero, an sicut natuitatem tuam p̄curri nascendo, & tuam ba- p̄tizationem baptizando: sic tuum defensum ad inferos p̄curram, p̄nuntiando patribus in inferno te defensurus ad eos. Secundum Gregorium autem Ioannes quæsivit duo. Primo, an christus per seipsum descendenter in infernum. Secundò, an mori dignaretur pro humana salute. Et secundum Grego- rium hæc interrogauit Ioannes de eis dubitando. Sed hoc communiter non tenetur. Ioannes enim fuit plusquam propheta, & repletus spiritu sancto in utero matris, præcursor Christi, & iudicis præaco: ideo magis illuminatus fuit de Christo, & eius mysteriis, quæ propheta veteris testamenti. Quod autem Christus per se pro hominum redēptione moreretur, propheta sciuere, & apertissime prædixerunt. Vnde est illud Danielis, Post hedemadas sexaginta duas occidetur Christus. Et Hieremias in- quid, Ego quasi agnus mansuetus, qui portatur ad victimam, Esaias quoque ait, Ipse autem vulneratus Hier. 11. est propter iniurias nostras, attritus est propter sceleram nostram. Imo in Psalmo qui incipit, Deus Esaiæ. 52. deus meus respice in me, p̄fatio Christi tam clare prædicta est, vt potius videatur illuc res gesta narrari, Psal. 21. quam p̄nuntiari futura. ¶ Insuper quod Christus per se ad infernum defenderet per Zachariam prop̄stam prædictum est, Tu quoque in sanguine testamenti tui emisisti vincitos tuos de lacu, in quo Zacha. 9. non est aqua. Ad quod pertinet illud Osea, Ero mors tua & mors, mors tuus ero inferni. Et illud in Osea. 13. Psal. 67. ¶ Veruntamen cognoscendum, quod expositio Gregorij sumpta est ex verbis Hieronymi, vel saltem consonat eis. Sic namque exponit Hieronymus, Tu es qui venturus es, an alium expectamus? hoc est, Manda mihi, quia ad inferna defensurus sum: Vtrum te & inferis debeat nuntiare, qui nuntiauisti su- peris: an non convieniat filio dei vt gustet morte, & alium ad sacramenta hæc missurus es. Hoc omnino est quod dicit Greg. sed in hoc differunt, quia secundum Hieronymum, Ioannes non quasi ignorans interrogat, & hoc melius sonat. [Et respondens Iesu] discipulis Ioannis, Ait illis, Euntes remuniate: hoc est pro nuntio mili ab eo facto rel pondete [ioanni qui audisset et vidisset], hoc est verba & opera mea, utpote doctrinam meam, & quomodo verbis imperatiuis miracula facio, de quibus subiungitur, [Cœ] hoc est qui paulo ante cœci fuerunt, nunc [vident] miraculosè illuminati à me. [Cloudi] qui vim progre- siuam penitus perdiderunt, [Ambulant] curati à me. [Leprosi] mundantur à lepra. [Surdi] audiunt, mortui re- surgunt. ¶ Secundum Augustinum incertum est quot mortuos suscitaverit Christus. Tres quippe legi tur suscitasse: sed multa alia fecit Iesus in conpectu discipulorum suorum, quæ nō sunt scripta. Quod verè suscitauerit plures quam tres, videtur ex verbis istis apparentiam quandam habere. Cum enim dixit hæc verba, nondum suscitauerat Lazarum, quamvis fortasse suscitauerit filiam archisynagogi, & filium viduae. Si ergo Christus tempore huius responsionis non suscitasset nisi hos duos, non dixisset forsitan, tam absoluē pluraliter, mortui resurgent, præfertim cum secundum philosophum morale sit in his quæ ad propriam commendationem pertinent, declinare ad minus, fala semper veritate. Sed & omnes tres Euangelista omiserunt describere suscitationem Lazarī, qua tamen solennissima extitit. Vnde probabile est, quod quorundam aliorum suscitations referre omiserunt. [Pauperes euangeli- D tantur], hoc est euangelica lege & gratia instruuntur, vel beati prædicantur: iuxta illud, Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum celorum. Vnde per Esaiam prophetat̄ ait Christus, Spiritus domini super me, euangelizare pauperibus misit me. Et istud intelligi potest, tam de pauperibus spiritu, quam de pauperibus opibus, qui contemnunt terrenas diuitias. Sicutque Christus ostendit se non esse acceptorem personarum, dum non præfert diuites pauperibus, sed omnibus indifferenter euangelizat. Prædictorum autem miraculorum multa fecit Iesus in praefecta discipulorum Ioannis secundum quod Lucas scribit, dicens, In ipsa hora curauit multis à languoribus & plagiis, & spiritus malis, & cœcis multis donavit visum. ¶ Quomodo verè Saluator ista miracula spiritualiter fecerit, facile est pensare. Spiritualiter etenim cœci vident, dum Christo desuper radiante, homines ab ignorantia, errore, vel infidelitate purgantur. Surdi audiunt, dum rebellis verbo dei obedient. Spiritualiter namque duritas mentis furditas appellatur. Leprosi mundantur dum à vitiis gu- 12. atque luxuria homines expurgantur. Claudiambulant, dum pigri & infatibiles, ad diuinam efficiuntur ferentes. Claudicant enim obliquitas affectionis, accedit vel nutatio mentis accipitur: iuxta illud Regum, Vsquequo claudicatis in duas partes? Vnde Apostolus admonet, dicens, Rectos Reg. 8. facite gressus pedibus vestris, vt non claudicans quis erret, magis autem sanetur. Mortui quoque re- surgunt, dum impij peccant. Sed & pauperes euangelizantur, dum infirma & abiecta mundi, & ea

que non sunt, predicantur deo electa, ut fortia & superba confundantur. [Et beatus est] nunc in spe, beatus et infideliatis induetus [In me,] id est ex verbis & factis meis, prae tertium ex humanitate eorum quae in me apparent, ut quod inter homines ambulo, manduco, & bibo: & ex acerbitate eorum quae patior, & passurus sum, ut quod more aliorum fatigor, derideor, & morte turpisima occidendum sum. Quemadmodum autem in Christo erat duplex natura, una altissima & diuina, alia humilis & humana: sic in Christo fuerunt quædam altissima, ut pote memorata miracula, & alia multa diuinitatis insignia. Fuerunt quoque in eo quædam humiliata & abiecta, ut quod esurit, lassus fuit, irrisiones sustinuit, & tandem amarissimam pertulit mortem. Quidam ergo pensantes magnalia Christi, concesserunt quod esset verus filius dei, sed non hominis: & illi ex magnificentia Christi sunt scandalizati. Alij considerantes abiecta Christi, ut quod mortaliter fuit, quod expauit, tristis fuit & crucifixus est, cœcesserunt quod esset filius hominis, sed non dei: & isti ex humilitate Christi scandalum passi sunt. Sicque nunc loquitur Christus, tanquam dicat, Beatus est, &c. hoc est. Ille qui visus miraculis meis credit me esse Christum filium dei, & viis tormentis, & tribulationibus meis, non discredit de mea maiestate, sed stabilis manet in fide, & charitate, beatus est. Talis tempore passionis fuit Maria, non apostoli: quibus dicit Saluator, Omnes vos scandalum patiemini in me nocte ista. Prædictis verbis tetigit Christus Ioannis discipulos, qui scandalizati fuerunt in Christo. Ex prædictis constat, quod Christus non responderet directè ad verba interrogaçionis sancti Ioannis, sed opera sua iussit ei referri, quatenus ex illis miraculosis effectibus Ioannes demonstraret suis discipulis Iesum esse Christum, quoniam talia signa futura esse in Christi aduentu Esaia prædicterat dicens, Tunc aperientur oculi eorum, & aures surdorum patebunt. Tunc sicut cœrus claudus, & aperta erit lingua mutorum. ¶ Insuper Christus conuertitur ad laudem Ioannis, Quoniam enim turbæ nouerant Ioannem ante suam incarcerationem testimonium perhibuisse Iesu, quod esset Christus, & nunc quæsivit, Tu es qui venturus es, potenter si spicari Ioannem esse leuem, mollem, & mobilem: ideo hoc excludens Saluator, laudat Ioannem, non in præsentia discipulorum suorum, ne illis vel Ioanni videatur adulari. quoniam certum fuit quod discipuli Ioannis referrent ei, quicquid à Christo audirent. Subditur itaque, illius autem abeuntibus hoc est ad Ioannem redire incipientibus, Capit Iesus dicens ad turbas de Ioanne, Quid, id est qualem virum [Existit] in desertu vbi morabatur Ioannes, Videante incarcerationem Ioannis. Arundinem vento agitatam? id est, An existis ad hoc, ut videatis hominem leuem atque instabilem, similem arundini seu calamo, quem venitus in omnem partem impellit, faciliter mouet, quasi Ioannes ex animi levitate nunc dubitet de me. De quo dixit, Quia non sum dignus ut procumbens soluam corrigiam calciamentorum eius. Hoc Christus interrogat, interrogando innuit talēm non esse Ioannem. Quali dicat, Ioannes vir iustus & stabilis est, quem nulla culpa vel passio à rectitudine deicit. Quemadmodum scriptum est, Homo sanctus in sapientia permanet, ut sol: nam stultus sicut luna mutatur. Et Salomon ait, Iustus quasi fundatum aeternum. Tales sunt omnes qui nec blandimentis, nec minis, nec amore, nec odio, nec prosperis, nec aduersis à veritate & æquitate flecentur. Sed homines vani cum laudantur, extolluntur: cum virtu perantur, irascuntur, quasi propter aliorum laudem aut vituperationem ipsi meliores essent vel detestiores. sed quid existit videtur? secundum sensum prædictum, Hominem mollibus hoc est deliciosus indumentis, vestitum? id est aut tamē videre existit? Quod si fecisti, errasti, quoniam Ioannes talis non fuit: sicut subiungitur, Ecce qui mollibus vestiuntur, hoc est pretiosus & dulcibus vestimentis, In dominis regum sunt, id est in palatis principum. Ioannes autem non in palatis, sed in eremo habitavit: non molia indumenta, sed vestem de pilis camelorum portauit, cibūque eius fuerunt locusta & mel syruestre. sed quid existit videtur, prophetam? hoc est, Nunquid egesisti existis ad videndum prophetam? Hoc Christus querit, sed non negat, quin potius auget & roboret. Ioannes enim propheta fuit, secundum illud Lucæ, dicentes, Tu puer propheta altissimi vocaberis. ¶ Eram dico vobis, & plus quam prophetam existit videre, id est excedens ad videndum Ioannem egesisti et si videre virum, qui est plus quam propheta, hoc est excellens propheta, & maiori honore ac gratia atque cognitione de Christo decoratus, quam ceteri prophetarum. Nā nondum natus signo prophetavit, & Spiritu sancto præuentus vsum rationis accepit & Christum agnouit: Christū quoque baptizauit, ac digito demonstrauit, & propheta prophetatus est, atque angelus appellatus, eratque finis legis ac prophetarum, & nouæ legis exordium. Unde dici potest horizon, ligamentum ac cingulus noui & veteris testamenti. ¶ Hic est enim de quo scriptum est per Malachiam prophetam, Ecce ego deus pater, vel trinitas Mittit angelum, hoc est numerum, vel angelum meum, id est hominem conuersationis angelicae. Vel Ioannes dicitur angelus, quoniam filius sacerdotis, & per consequens sacerdos fuit, saltem secundum authoritatem vel potestatem. Sacerdos autem angelus appellatur per Malachiam prophetam, dicentes, Labia sacerdotis custodiunt scientiam, & legem de ore eius requirent, quoniam angelus domini exercituum est. Quemadmodum enim Dionysius docet, infimum superioris ordinis, & supremum inferioris ordinis, magnam conuenientiam habent in natura & appellatione: In ecclesiastica vero hierarchia sacerdotes fortius turgent pri-matum & summi censemur: idcirco nomen eorum qui in caelesti hierarchia infimum ordinem sortiuntur, conuenit eis, ita ut angeli nuncupentur. quia sic appellantur caelestes spiritus de infimo ordine spirituum supernorum. Quidam haereticus dixerunt Ioannem angelum incarnatum, ita quod angelus appelletur, non tantum ratione officii, sed & veritate ac societate naturæ. Itaque mitto angelum meum, de quo Ioannes inquit, Fuit homo missus à deo cui nomen erat Ioannes. ¶ Ante faciem tuam, id est ante tuam apparitionem, vel ante te o Christe. Ioannes enim orbus est prædicare ante Christum, & manifestationem Christi præcessit: immo ipse Christum manifestauit, quicquid apud Ioannem

A inquit, Ut manifestetur in Israël, propterea veni ego in aqua baptizans. Qui preparavit viam tuam hoc est fidem, doctrinam, & opera virtutis, per quæ Christus ingreditur corda hominum, dispositum inducit in animas populis. ¶ Ante te, id est antequam tu o Christe venias ad prædicandum. Per hoc enim quod Ioannes dispossuit animas Iudeorum ad recipiendum fidem, doctrinamque Christi, & ad penitentiam peragendam, præparauit Christo ingressum ad corda audientium. Vnde scriptum est, Hic venit in testimonium, ut testimonium periberet de lumine, ut omnes crederent per ipsum. Hoc plenus exposuit est supra cap. 3, quo legitur, Vox clamantis in deserto, parate viam domini, rectas faci te semitas eius. Porro Evangelista hoc loco sensum magis quam verba Malachia allegat. Sic nanque continet nostra translatio, Ecce ego mitto angelum meum & præparabit viam ante faciem meam: sed sententia yna est, quia sic Joannes dispositus homines ad notitiam Christi: sic & ad notitiam patris. Quod autem Joannes meritò nuncupetur plus quam propheta, subiungitur, Amen dico vobis, non sis rex, id est ortus non est, nec ad virtutes ascendit nec fuit. Inter natos mulierum, id est inter eos qui ex feminis à viris imprægnatis geniti sunt, Major, id est dignior aut sanctior. ¶ Mulier ergo hoc loco accipitur pro femina cognita à viro: sicque Christus natus de virginie, & virgo mater, quæ fuit inter natas, non inter natos, excipiuntur. Quoniam ergo nullus prophetarum & patriarcharum vel sanctorum naturali ordine genitorum præferatur Ioanni, non tamen Joannes cunctis illis præfertur, sed potest esse aequalis eis.

B ¶ Hoc testimonio de Ioanne prolato, Christus ostendit se esse deum ac iudicem hominum: aliter non iudicaret nullum prædictorum Ioanne maiorem, quoniam (Salomon teste) spiritum pôderat est dominus. Propter quod stultus est disputare de comparatione sanctorum, quis maior sit alio, nisi quantum ex scripturis elicitor. Qui autem minor est in regno celorum, id est infimus beatorum, seu comprehendens forum in patria, Major, id est perfectior. ¶ Est illo, puta Ioanne Baptista: quoniam clarius videret Prover. 16. & ardenter diligit deum quilibet comprehensor, quam aliquis purus viator. Premium quippe exceptum meritum, nec potest perfectio via aquari perfectioni patriæ, quia secundum Dionysium, supremum ordinis inferioris non attinet infimum ordinis superioris, quamvis eius perfectioni multum propinquat. Veruntamen Ioannes & multi viatores in dispositione propinquâ maiores fuerunt multis beatissimis, quoniam tanti meriti extiterunt, quod amplior eis felicitas debebatur, quam multis sanctis in patria. Prater ea aduertendum, quod cum Christus verba hæc prorulit, nullus hominum adhuc in regno celorum fuit, nisi ipsem Christus, secundum quod ait, Nemo ascendit in celum, nisi qui descendit de celo, filius hominis, qui est in celo. Quod igitur dicit Saluator, Qui minor est in regno celorum, non de hominibus, sed de angelis ritè accipitur: & ita intelligi potest de dignitate naturali, ut sit sensus, Qui minor est in regno celorum, id est infimus angelorum, maior, id est dignioris naturæ seu species est illo. Planum est enim quod natura angelica altior sit, quantum ad essentialia, natura humana: C sicque iis verbis Christus excludit errorem dicentium, quod Ioannes sit angelus incarnatus. ¶ Ibidem. veritas qua Ioannes appellavit angelum, volens hoc intelligi ratione officij, non naturæ, dicit minimum angelorum maiorem Ioanne. Quo circa vitandum est error Eustachij Graeci Episcopi, qui in commentariis suis super liberum Ethicorum assertit, nullum viatorem posse pertingere ad aequalitatem beatitudinis cuiuscunque angelici spiritus: ita quod post Christum & virginem benedictam, nemo quantumcunque perfectus perueniat ad aliquem ordinem angelorum, sed ex vniuersitate hominum electorum, unus ac infimus ordo constitutur in celo. Quidam exponunt prædicta hoc modo. Qui minor est in regno celorum, id est Christus, qui in ecclesia militante minor fuit Ioanne hominum reputatione, & natuitate posterior, atque humilitate profundior, maior est illo, quemadmodum idem fateretur Baptista, Qui (inquietus) de celo venit, super omnes est. Et rursus, Illum oportet crescere, me autem minui.

D Prosequutio cap. A diebus autem Ioannis Baptiste.]

Artic. xii.

Diebus autem Ioannis Baptiste usque nunc, regnum celorum vim patitur. ¶ Quid est hoc? Quis enim vim inferat regno celorum? Et si illud vim patitur, cur potius à diebus Ioannis, quam ante? vel quomodo à diebus Ioannis, usque nunc, id est hora Christi hæc dixit, quasi nec postea passum sit vim? Est igitur sensus, A diebus autem, id est ab exordio prædicationis Ioannis Baptiste, regnum cælorum, id est vita æterna, seu gloria patriæ, vim patitur, id est per violentiam lucæ, 3. quandam acquiri prædicatur. Ioannes enim primo sic legitur prædicasse, Post penitentiam agit, quia appropinquabit regnum celorum. Sed penitentiam age, est fibi pñ bonam videntiam facere, affligendo & reprimendo seipsum. Non ergo sic intelligendum est, quasi ante Ioannis prædicationem potuerit aliquis regnum celorum mereri sine virali, seu penitentia, sed quia auctor non docebatur aperte, quod regnum celorum taliter acquireretur. Per hoc Galat., quoque, quod dicitur, usque nunc, non datur intelligi, quod post verba hæc Christi, non pati-Psalms 16. tur vim. Subditur enim, Et violenti, id est superantes seipso, qui contra seipso & concupisci-2. Cor. 7. dentias, cunctaque virtus efficaciter pugnant, Raptum, id est cum labore & bona violentia capiunt, illud pro præmio sui certaminis. Violenti sunt ergo qui desiderio patriæ, seipso quotidie mortificant, carnem suam cum vitiis & concupiscentiis crucifigentes: qui dicere possunt cum Propheta, Proper verba laborum tuorum ego custodiu vias duras. Et cum Apostolo, Nulla requiem habuit caro nostra, sed omnem tribulationem passi sumus. Foris pugna, intus

timores. Dicitur itaque regnum celorum vim pati, quoniam propter ipsum adipiscendum, infert homo sibi vim bonam, & patitur affligendis seipsum, & ita est prædicatio causalis, cum dicitur, Regnum celorum vim patitur. Vnde Lucas sic habet, Omnis in illud vim facit. Vel dicitur vim pati, quia per modum patientis se habet, dum homo cum grandi labore illud apprehendit, secundum quem sensum dominus ait, Laborauit sustinens. Et alio in loco, Si affiget homo deum, quis vos configitis me & inualuerunt super me verba vestra. Insuper Christus aperit causam, cui dixit a diebus Ioannis regnum celorum vim pati. [Omnis enim propheta, & lex] Moyse. [Vsq; ad Ioannem prophetauerunt] id est obscurè & figuratiuè de Christo & regno cœlesti annuntiauerunt sub promissionibus terrenorum bonorum, intelligendo cœlestia, atque per corporalia bona, designando spiritualia beneficia Christi. Ioannes vero de his apertissime nuntiavit, digito Christum demonstrans, regnumque cœlestis proprio nomine exprimens ac promittens. Et quod iste sit sensus, patet per illud quod in Luca scriptum est, Lex & propheta vñque ad Ioannem, ex eo regnum dei euangelizatur. Sanctus Hieronymus ita exponit, Omnes propheta & lex vñque ad Ioannem prophetauerunt, hoc est de Christo vaticinati sunt, quem Ioannes demonstrauit, & eius tempore fuit, Loquitur ergo de prophetae veteris testamenti, & per legem significat scripturam librorum Moyse. [Et si vñlus recipere] id est cognoscere, [Ioannes ipse est Heliæ] non per essentiam, sed per magnam assimilationem, secundum quem modum quidam dixerunt Christum esse Hieremiam, alii Heliam, & Christus vocauit Iudam diabolum. [Qui] Heliæ venturus est] in fine seculi ad convertendos Iudeos, ut præcedat secundum Christi aduentum sicut Ioannes primus iuxta illud Malachia propheta, Ecce ego mittam vobis Heliam Testyten, antequam vñ enier dies domini magnus & horribilis. Dicitur ergo Ioannes Helias, qui vñque eremita, vñque similibus vestibus vñtis, præcursor, præcōne iudicis, vñque ardenterius zelator iustitiae, rigorosus, strenuus & imperterritus: Nam sicut Helias corripuit Achab & Izabel: sic Ioannes Herodem ac Herodiadem. Vnde de Ioanne prædixerat angelus, Ipse præcedet ante illum in spiritu & virtute Helie. Sed quia haec verba, quibus dictum est Ioannem esse Heliam, prudentem intellectum requirunt, ideo Christus adiecit, [Qui habet aures, audiendi] hoc est a te cordis, videlicet intellectum aduententem ac studiosum, de quibus auribus scriptum est in Deuteronomio, Dixit Moyses ad filios Israël, Non dedit vobis dominus aures, quæ possent audire vñque in presentem diem. [Audies] id est sapienter aduertat quod dixi Ioannem esse Heliam, ne incidat error hæreticorum, & quorundam Iudaicorum Platonem sequentium atque dicentium, Animas trans corporari, ut qui nunc est in isto corpore, sit idem qui olim fuit in aliò corpore. Fidei igitur autem omnia verba aduertenda sunt, iuxta illud Sapientis, Auris bona audier cum omni concupiscentia sapientiam. [Qui aen. similem est Iambu] hoc est iudicabo & pronuntiabo [Generationem istam], id est rebellis atque peruersos Iudeos. Non de omnibus tunc presentibus dicit hoc Christus, sed de scribis & phariseis, de quibus sequenti capitulo scribitur, Generatio prava & adultera signum querit. Vnde apud Lucam legitur, Omnis populus audiens, scilicet prædictas laudes Ioannis & publicani, justificauerunt deum, baptizati baptismo Ioannis. Pharisæi autem & legisperiti consiliū dei spreuérunt, non baptizati ab corde his itaque Christus nunc loquitur. ¶ Quærerit quoque ut audientes ad diligenter aduententiam exciterit. Et responderit, [Similes est pueri, sed illi in foro, qui clamantes] hoc est cantantes [coequalibus], id est aliis pueris sibi numero paribus. [Dicimus] cum exprobatione [Cecinimus vobis] id est carmen latitiae cantauimus. Et & non saltuisti id est nobis congratulati non esisti, [Lamentauimus] hoc est carmen lugubre vobis cecinimus, [Et non planisti] id est ad compassionem moti non esisti. Pueris ergo, qui nec gaudentibus congaudent, nec dolentibus condolent isti assimilantur: cuius ratio subditur, [Veni enim Ioannes Baptista, neque manducans neque bibens] hoc est, socialiter non conuersans, nec consuetudo cibo, potuque vñtis, & frequenter ieiunans, sicut de eo prædictum est, Vinum & siceram non bibet, [Et dicunt] homines huius pessima generationis, [Dæmonium habet] id est dæmoniacus est Ioannes, & dæmonis operatione sic abstinet, abstracteque vivit. Posse si quippe & arreptitus multa agunt & sustinent, quæ alij agere, & pati non valent. [Venit filius hominis] id est Christus [Manducans & bibens], hoc est socialiter viuens, cum hominibus vñfcens, & filiis suis licentiam manducandi concedens, dicens, Nunquid ieiunare possunt filii sponsi, quandiu cum illis est sponsus? [Et dicunt] de eo, [Ecce homo vorax] instar lupi, seu canis famelici, quasi putaret se non posse saturari, [Et potator vni] H tanquam lurco & delitosus, [Publicanorum] id est magnorum & manifestiorum in prævaricatorum [Et peccatorum] hoc est aliorum minus malorum. [Amicus] quia manducat cum eis, non solum amans eorum naturam, sed etiam culpas. Erat vñque Christus eorum amicus attingendo naturam, non vitia: nam & animam suam pro talibus posuit: & idcirco cum eis conuersari ac vñscī dignatus est, ut sua pietate, charitate, ac mansuetudine eos ad poenitentiam prouocaret. Quidam enim mediator erat dei & hominum, reconciliator peccatorum, & medicus infirmorum ac miserorum, tales vita non debuit, sed benignissime reparare, conuersando cum ipsis. Prædictis itaque pueris assimilantur scribæ & pharisei, quia nec Ioanni abstinenti, nec Christo manducanti se formare vel credere voluerunt, sed vñiusque vitâ peruersè interpretati sunt, & in sua obstinatione pertinaciter permanerunt. Referunt quidam quod Iudei volentes filios suos ad virtutes prouehere, assueferunt eos ad ludos honestos, ita q; pueri conuenient in forum, cibisq; in duas partes equeales diuisi, vna pars cecinit carmen iucundū, alia lugubre. Et que cecinit carmen latitiae, exprobrait alteri cui sibi non cōgaderet: similiter pars cātān canticū triste, exprobrait alteri parti, cur sibi nō cōpateretur. Et ista fiebant ad insinuandum vanitatem letitiae, & defectum compunctionis ac amicitie, in hoc mundo. Aliqui per pueros istos intelligunt prædictatores & discipulos Christi de quibus per Esaiam Christus testatur, Ecce ego

A & pueri mei quos dedit mihi dominus, hi prædicauerunt Iudei canticum iucunditatris spiritualis, vt delectarentur in deo: canticum quoque doloris, vt poenitentem. Iudei vero nulli cantico consenserunt. Sed non videtur quod prædictis bonis, sanctisque pueris comparentur Scribæ & Pharisæi, in datus qui cecinit Carmen consolationis & gratiae, Ioannes quoque canens Carmen comminationis ac poenitentiae eis assimilantur. Scribæ autem & Pharisæi his assimilantur, qui nec flent cum flentibus, nec gaudent cum gaudientibus. Tales prædolor adhuc multi sunt qui omnia facta aliorum interpretantur Rom. 12, tur in partem deteriore, facientes sibi de melle venenum, & bona quæ nequeunt imitari, malunt detrahendæ & deriderit vituperare, quā humiliter venerari. [Et iustificata] id est laudata & vera cognita, [Et sapientia] id est sapientialis Christi doctrina, vel ipsam Christus, qui est increata sapientia patris, [A filio] id est ab amatoribus & studiosis auditoribus eius, pura Apostolis, ceterisque Iudeis fidelibus, qui (vt allegatum est) auditis prædictis sermonibus, iustificauerunt Deum, & Christi eloquia approbauerunt. Stultus autem (vt Salomon dicit) non recipit verba pruden Prover. 8, tia. Nec animalis homo percipit ea quæ dei sunt, teste Apostolo, [Tunc iesus caput exprobare] ex com. 1. Cor. 2, passionis affectu vel zelo iustitiae, non ex inordinato motu, [Cuiabitus] id est vrbium habitatibus, [In quibus plurima virtutes eius facta sunt] id est multa miracula à Christo, & fortè etiam ab Apostolis, [Quia non egistis penitentiam] stabilem vñsis tot signis. [Vt] id est externa damnatio immunit, [Tibi Corio fam, via tibi Bethsida, quia si in Tyro & Sidone] vrbibus idolatriæ deditis, [Facte ef- sent virtutes] id est miracula & efficacissimæ prædicationes, [Quæ facta sunt in vobis, olim in cibicio] illud induendo, [Et cinere] illum capitibus suis superponendo, vel in cinere se prosternendo, [Pa- nitentiam] egilunt, quemadmodum Niniuitæ ad prædicationem Iona. Quā verum sit hoc, constat ex Actis Apostolorum, vbi fides atque deuotio Tyriorum describitur, qui crediderunt Apostolis, Iona. 4, maximè Paulo. Huic testimonio Christi omnino simile est quod ad Ezechiel dominus ait. Fili ho Luca. 11, minis non ad populum profundi sermonis & ignota lingua terneris. Et si ad illos mittereris, ipsi Actu. 12, audirent te: Domus autem Israël ad quam mitto te, nolunt audire te quia nolunt audire me. [Per iunctamen Exech. 3, dico vobis, Tyro & Sidone] i. populo vrbū harum in gentilitate defuncto, [Remissus erit] i. minor dānicus, [In die iudicij] quoniam solam naturalem legē transgressi, sunt, [Quam vobis] qui prævaricati estis legem naturalem, ac scriptram, & insuper signa documentaque Christi parupendistis, propter quod tanto grauiora sunt sceleris vestra, quanto maiora beneficia contempstis, & ingratisimi extitistis. [Et in Ca pharnaum] principalis vrbis Galilee, [Nunquid usque in celum exaltaberis] sicut præsumis, id est nunquid ad tantam sublimitatem pertinges sicut elatio tua conatur? Per talen enim modum loquendi designatur magnitudo superbia, ut est illud in Psal. Posuerunt in celum os suum, [Usque in infernum descendes] propter pompam & ingratitudinem tuam, iuxta illud, Si ascenderis vñque ad celum superbia cius, & Psalm. 17, caput eius nubes tetigerit, quasi sterquilinium in fine perdetur. Simile est quod ait Abdias propheta, Iob. 20, 2. Petri. 2.

C Si exaltatus fueris vt aquila, & si inter sydera posueris nuditum vñm, inde detrahant te dicit dominus. Porro Capharnaum, Corrasia & Bethsida vrbes Galilee sitae in littore lacu seu stagni vel maris Genezareth, primò receperunt doctrinam Christi, sed post redierunt ad vñmitum: ideo non penituerunt veraciter ac stabiliter, sicut supra cap. 4, plenus patuit. [Quia si in sodomia] id est in Pentapoli, propter peccatum contra naturam submersa. Illarum enim quinque vrbium principalis fuerat Sodoma, [Facte eis sunt virtutes quæ factæ sunt in te] à meipso Forte permisit, usque in diem hanc, id est habitatores penituerunt, nec essem vrbes illæ submersæ, vel potius combustæ igne ac sulphure. Dicit Matth. 4, autem, fortè, non quasi dubitans, sed vt seruat sobrietatem sermonis, & libertatem voluntatis defi- gnet. [Per iunctamen dico vobis, quia terra] id est habitatoribus olim [sodomorum remissus erit in die iudicii quam tibi] & probabile est quod absoluēt, loquendo, minor erit damnatio Sodomorum quam istorum, & quod minus grauius peccauerint quam isti, prout in prædicto cap. dictum est, de non recipiuntibus ipsis Apostolis. Merito ait Psalm. Venite & vide opera dei terribilis in consilio sui, Psalm. 33, per filios hominum. Et, Iustitia tua sicut montes dei iudicium tua abyssus multa. Quis enim inuesti- get vel explicit cur iustus atque omnipotens deus coram illis miracula fecit, & illis nuntios suos ac prædictores misit, quos nouerat non credituros, & horum nullum fecit his quos noverat credituros, si vidissent aut audirent quod isti? Vnde cum apostolo exclamare oportet, O altitudo diuina Rom. 11, rum sapientia & scientia dei, & cetera. Præterea ipsemet Christus cum ista dixisset in vocem confessionis, laudis ac gratiarum actionis prorupit, sicut subiungitur, [In illo tempore] cum ista dixisset, [Respondens] id est ad prædicta proportionatè ac pertinenter adiuvens, [Iesu dixit, Confitebor tibi,] confessione laudis & gratiarum actionis, hoc est, laudo te & gratias ago, & ad manifestandum iustitiam tuam, dico ac fateor, [Tibi] id est ad gloriam tuam, [Pater] mi naturalis, qui es aliorum pater per gratiam adoptionis, qui in Psalm. ait ad me, Ex vtero ante luciferum genui te. Et, Ego hodie genui te, [Domine cali terra] id est celestium atque terrestrium, visibilium & inuisibilium dominator de quo Hester. 13, Hester ait, Domine rex omnipotens in ditione tua cuncta sunt posita. ¶ Est ergo duplex confessio, scilicet propriæ culpa, de qua David, Dixi confitebor aduersum me iustitiam meam domino, & laudis diuinæ, de qua Sapiens, Confitebor tibi domine rex, & collaudabo te deum saluatorem meum, [Quia abscondisti hec] mysteria fidei & sacramenta nouæ legis, & prædicationis meæ noticiæ. A sapientibus & prudentibus in oculis suis, de qualibus asserit Esaias, Ve inquietus qui sapientes estis in oculis vestris, & cora vobis metipis prudētes. Itēque, Sapiencia & scientia tua decepit te. Qui tamē veraciter Esaias. 3, stulti sunt, quemadmodum Hieremias fatetur, Stultus factus est omnis homo à scientia sua. In male, Esaias. 45, uolam enim animam non introibit sapientia. Quamvis autem per sapientes & prudentes intelligi pos Hiere. 10, sint omnes literati huius seculi, philosophi & legi periti, & quos mundus reputat sapientes: tamen Sapien. 11, f j

hoc loco per sapientes & prudentes praesertim signantur scribæ & pharisei, qui se eruditos putabant, sequentes literam occidentem, non spiritum viuiscantem. Dicuntur autem sapientes quantum ad notitiam diuinorum, Prudentes quoad humanarum rerum notitiam. [Et reuelasti ea] per illuminationem internam, [Parvulus] id est humilibus, de quibus ait Psalmista, Declaratio sermonum tuorum illuminat, & intellectum dat parvulus. Et sapientia in proverbiis, Si quis est parvulus, veniat ad me. Ad hos enim quasi ad valles profundas descendunt a patre lumen & fonte riui bonitatis, ac radix sapientiae, quos corda pomposa nequeunt continere: iuxta illud Psalmista, Qui emittis fontes in conuallibus, inter medium montium pertransibunt aquæ. Hinc dicit Apostolus, Videote vocationem vestram fratres quia non multi sapientes secundum carnem sunt inter vos. Et rursus, Nonne stultam fecit deus sapientiam huius mundi? Sapientes ergo & prudentes in oculis proprij cordis propter suam superbiam diuinæ veritatis illustrationi priuati sunt: Partuli vero per humiliatum meruerunt à spiritu sancto doceiri, sicut apostoli aliquie credentes, de quibus iam dicebatur, Iustificata est sapientia filiis suis: propter quod Salomon loquitur, Vbi humilitas, ibi sapientia, [Ita Pater,] id est sic vere est, & ita contingit ò pater eterne, [Quoniam sic placitum fuit ante te,] hoc est, in conspectu tuo, vel in corde ac luce sapientie tua. Tanquam dicat, Prima causa istius, quod quidam præ aliis illuminati sunt, non est nisi ipsum beneplacitum voluntatis diuinae. Quod enim unus præ alio humilitatem, & cetera, quæ ad diuinam illuminationem disponunt, habet, originaliter procedit ex prædestinatione diuina, quam nulla præcedunt merita. Præterea quamvis in communione ratio assignetur, cur quidam electi, quidam prescelti sunt, vt potest quatenus misericordia dei resulgeat in electis, qui sunt vasla pietatis in honorem & gloriam: & iustitia dei manifestetur in reprobis, qui sunt vasla iræ in infernum, in speciali tamen causa dari non valet, cur potius iste quam ille electus sit, nisi voluntas diuina. Propter quod ait Augustinus, Quem trahat, & quem non trahat, cur istum trahat & illum non trahat, nolli diuidicare, si non vis errare. Voluntas enim dei, cum sit prima omnium entium causa, causam non habet. Nec tamen irrationaliter vel iniusta esse potest, cum essentialiter sit ipsa sapientia, atque iustitia infinita. Quod igitur comprehendere nobis valemus, cum omni reverentia veneremur, quoniam scrutator maiestatis opprimetur à gloria. Prædictis Christi verbis consonat illud Psalmista, Brachium eorum non saluauit eos, sed dextera tua & brachium tuum, & illuminatio vultus tui, quoniam complacuisti in eis. Et quod in Exodo ait deus sublimis & benedictus, Miserebor cui voluero, & clemens ero in quem mihi placuerit. Ideo dicit Apostolus, Cuius vult miseretur, & quem vult inducere, [Omnia mihi tradita sunt a patre meo.] In Christo est duplex natura. Secundum ergo diuinam naturam, omnia, id est tota diuinitate plenitudo & quicquid perfectionis in patre est, tradita, hoc est per modum naturalis emanationis data sunt filio per generationem æternam, quemadmodum apud Ioannem ipse protestatur, Omnia (inquietus) quecumque habet pater, mea sunt. Et rursus ad patrem, Omnia (inquit) mea tua sunt, & tua mea sunt. Ex quo innotescit, Sicut omnia haec data filio, vt in patre permanescerunt, ita quod idem numero esse ac posse in troque constat. Et quamvis in patre non sit diuersitas, sed simplicissima unitas, filius tamen pluraliter dicit, omnia, quoniam diuinitas patris omnium perfectiones, cum infinita plenitudine comprehendit. Vnde & Paulus pluraliter dicit, Inuicibilis dei per ea quæ facta sunt, intellecta cognoscuntur. In super secundum humanam Christi naturam omnia creata, data & subiecta sunt ei, quantum ad autoritatem, ab exordio incarnationis. Nam eo ipso quo eius humanitas unita est verbo hypoistica vno ne, prælata est omni creatura. Propter quod ait, Pater diligit filium, & omnia dedit in manu eius. In resurrectione vero omnia data sunt Christi homini, quantum ad manifestationem, quia ex tunc ceperit innotescere, & publicè prædicari excellenter Christi. Ideo infra, Data est (ait) mihi omnis potestas in celo & in terra. In die autem iudicii, omnia ei subiicientur, quantum ad plenissimam executionem. Loquendo autem de Christo, secundum quod est mediator dei ac hominum, sic omnia tradita sunt ei à patre, id est omnia genera hominum salvandorum, seu omnes electi, qui per ipsum reducuntur ad patrem: de quibus ait, Ego si exaltatus fuerò à terra, omnia traham ad meipsum. Et, Nemo venit ad patrem nisi per me. Et item ad patrem loquens, Dediisti (inquit) ei potestatem omnis carnis, vt omne quod dedisti ei, det eis vitam æternam. [Nemo, id est nullus seu nulla intellectus persona] [Non fit filium] secundum eius diuinitatem notitia comprehensionis præceptæ, [Nisi Pater] æternus, qui æqualis est filio, in effendo & cognoscendo. [Neque patrem quis non] notitia plena comprehensionis, [Nisi filium] patri æqualis, [Et cui voluerit filius reuelare.] per fidem in via, vel per speciem in patria, vt sunt homines electi, & angelii sancti, non quod isti ex reuelatione Christi agnoscant patrem, aut filium modo prædicto, videlicet comprehensione plenaria: inquit omnis intellectus creatus in infinitum distat, id est occupabit & deficit ab huiuscmodi notitia dei immensi, seu summae trinitatis atque cuiuslibet diuinæ personæ. Quoniam sicut deus est infinita actualitas ac perfectionis, sic est infinita cognoscibilitatis. Non ergo comprehenditur plenè, nisi ab intellectu virtutis & capacitatis immensa. Denique per hoc quod dictum est, Nemo nouit filium, nisi pater: nec patrem, nisi filius, non excluditur quia si filius cognoscat seipsum, & pater similiter, nec excluditur spiritus sanctus à notitia patris & filii: quia in his quæ absolute dicuntur de deo, quod de una persona affirmatur, de qualibet trium verè accipitur. Vnde Apostolus dicens, Quæ dei sunt nullus nouit, nisi spiritus eius. Non negat quin pater & filius cognoscant quæ dei sunt. Patet quoque ex his quod nulla diuina persona nec trinitas cognita sit ex lumine naturali, sed ex reuelatione supernaturali per fidem. Postremò secundum principem theologorum in libro mysticae theologiae, inquit secundum theologos atque philosophos communiter & concorditer perfectissima cognitione quæ haberi potest de deo in via, est per meram ac puram

A ablationem seu negationem: ita vt vniam deo tanquam enti incomprehensibili & prorsus ignoto, quantum ad quid est. Et quia Saluator dixit sibi omnia tradita à patre, & se patrem perfecte cognoscere: ideo monet nos, vt confidenter accedamus ad ipsum, quemadmodum Saluator ipse monet, Eum (inquietus) qui venit ad me, non ejiciam foras. [Venite ad me] spirituali accessu seu mentis cōuersione, iuxta illud Prophetæ, Venite & reuertamur ad dominum. Et rursus, Cōuerterimini ad me in toto corde vestro. Vnde & Iacobus dicit, Appropinquare deo & appropinquabit vobis. Hoc est ab istis cadu- Iean. 6. cis, terrenis & vanis auertite corda vestra, & ad summum bonum dirigite ea, totumque affectum ve- Osze. 3. strum & cogitationem in Christo stabilire satagit sicut ait Psalmista, Deus cordis mei & pars mea, deus Iacob. 4. in æternum. [Omnes qui laboravit] in via huius exilij. Homo enim ad laborem nascitur, & auis ad volatum. Pſal. 72. Quidam enim laborant in operibus penitentia, quidam in opere manuum, quidam in diuercis languo- Iob. 5. ribus. Quidam in actibus vitiis, prout apud Sapientem deplorant, dicentes, Lassati sumus in via ini- Sapien. 5. quietatis. Quocunque ergo labore laboremus accedamus ad Christum, malos labores dimittendo, & Act. 15. bonos continuo vel in melius transferendo, eudo videlicet de labore actionis ad quietem contem- Eccl. 40. plationis. [Et onerati estis, malis culpæ & poenæ seu onere obseruantiarum legalium, quod (Petro teste) importabile fuit. Est autem onus quoddam graue, vniuersi commune, ex originali peccato fecutum, de quo in Ecclesiastico legitur, Occupatio magna creata est omnibus hominibus, & iugum graue su- per omnes filios Adam, à die exitus de ventre matris eorum, vsque in diem sepulturae in matrem omnium. Propter quod ait beatus Iob, Homo natus de muliere, brevi viues tempore, repletus multis miseria. [Et ego reficiam vos] id est, confortabo & consolabor vos, minuendo grauitatem laboris, vt opera Iob. 14. bona qua cum difficultate, tñdo quæ fecistis, cum furore & gaudio facere incoetus, sicut ait Prophetæ, Viam mandatorum tuorum cucurri cum dilatati cor meū. Hinc Saluator inquit, Qui finit, veniat Pſal. 118. ad me & bibat. Et Apoca. Ego sitienti dabo de fonte aqua vita gratis. Sic refecta fuit sponsa, quæ ait Iean. 7. in Cantico, Introduxit me rex in cellam vinearum. Haec refectio inchoatur in via per gratiam, & con- Apoc. 21. summatur in regno per gloriam. [Tollite iugum meum super vos] id est, præceptis meis subiicie vosme. Cant. 2. tipos, & euangelicam legem seruate. Vnde inobedienti populo dicit dominus per Hieremiam, A fe- cculo (inquietus) confregisti iugum, rupisti vincula mea, & dixisti, non seruiam. [Et disceire a me] non miracula facere, non mundum creare, sed [Quia mitis sum] in ordinationem iræ & impatientiæ penitus nō habendo. Mitias quippe seu mansuetudo propriè dicitur virtus moralis iram refrenans. Mitis vtique imit mitissimus extitit Christus, qui tanquam ouis ad occisionem ductus est, & quasi agnus coram tondente obmutuit. [Et humili corde] quia quicquid ago, ad gloriam patris refero, & ei omne bonum adscribo, nullum contemno, claritatem ab hominibus non accipio, in medio discipulorum sui sicut C qui ministrat, pedes eorum laui, in omnibus meipsum humiliatis exemplum præbui. [Et inuenies requiem animabus vestris], id est, in me dulciter quietiscit, motibus iræ atque superbia mitigatis. Quia enim mitis & humili est, ad contemplationem & stabilitatem mentis aptissimus est, & delectatur in multitudine pacis. Hinc Hieremias ait, Interrogate qua sit via bona, & ambulate in ea, & inuenietis requiem animabus vestris. Haec requies perficietur, & plena erit in patria. Non enim perfecte quietatur cor nostrum, nisi summo bono fuerit immediate seu fruitive coniunctum. Ideo dicit Psalmista, Psal. 114. Conuerte anima mea in requiem tuam. [Iugum enim meum] id est, obseruationis præceptorum [sua] est, diligenter, quoniam nulla forma delectabilius vel facilius agit quam charitas. Ideo ait scriptura, Iu- Psal. 118. dicia domini, id est, præcepta vera, iustificata in semetipsa. Desiderabilia super aurum, & dulciora su- Rom. 8. per mel & fauum. Etenim seruus tuus custodit ea. [Et onus meum leue] est scilicet obseruationis consilio- rum: quæ sicut pigro & frigido, extat grauissima, sic seruido amatori leuisima est atque dulcissima: ita vt dicat, Quam dulcia saucibus meis eloquia tua. Et, Non sunt condigne passiones huius temporis ad futurum gloriam.

¶ Quæritur si iugum Christi suave est, & onus eius leue, quomodo ait, Intrate per angustum portam. Et, Arcta est via quæ ducit ad vitam. Itemque, Regnum caelorum vim patitur, & violenti rapiunt illud? Et respondendum, quod vnum & idem est angustum, laboriosum & graue, incipienti imperfecto & spirituali consolationem nondum experto: quod tamen letum, iucundum, & leue est exercitato, proficiente & habituato in bonis. Denique mandata atque consilia Christi ex sua natura dulcia exane & leuis, quamvis per comparationem ad nostram fragilitatem & pronitatem in malum, difficiliter in principio implentur.

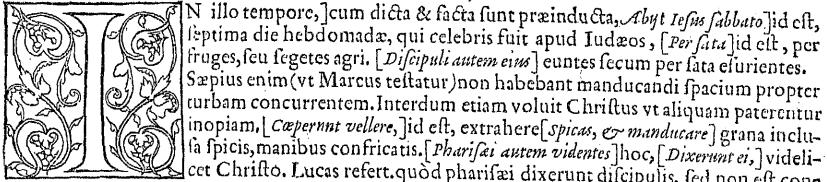
¶ Quæritur etiam an iugum Christi seu Euangelica lex grauior sit ad obserandum, quam lex Mo- Mat. 5. saica. Et videtur quod imo: quia quod perfectio maior, eo ad eam difficilius homo pertingit. Major est autem perfectio nouæ legis quam veteris. Item superius patuit, quomodo præcepta legis Christus sua maiora præcepta adiecit, prohibuit irasci, & dicere racha aut fatue, quod difficultatum est imple- re. Gregorius quoq; aperte affirmat hoc ipsum, sed si ita est, non videtur quomodo iugum Christi sit suave, & onus ipsius leue. ¶ Et respondendum, quod in veteri lege, erant præcepta triplicia, puta moralia, iudicia, ac ceremonia, si ergo loquamus de veteri lege, quo ad præcepta eius ceremonia, Act. 15. constat quod difficilis fuit eam seruare quam nouam legem. Vnde in Actis Petrus dicit, Quid ten- tatis imponere iugum super ceruicem discipulorum, quod neque nos neque patres nostri portare po- A. 15. tuimus? quod intelligitur de ceremonialibus legis. Præcepta vero moralia vtriusque legis sunt eadæ, quæ tamen nunc facilius implentur quam tunc, propter magnitudinem gratiae, quæ conferunt in noua lege, per sacramenta ecclesiæ. Consilia vero Christi difficiliora sunt quam præcepta moralia legis, per comparationem ad nostram infirmitatem: sed per comparationem ad gratiam, quæ adiuuat nostrâ Rom. 8. imbecillitatem, etiam ipsa consilia facilime adimplentur. Hanc questionem non intendo hoc loco

plenus prosequi, sed sic eam tetigisse sufficiat. Hoc vero summe requiritur, & maximè admonendum est, ut discamus à magistro nostro (in quo sunt omnes thesauri sapientiae & scientiae absconditi, immo qui sapientia patris) veram mansuetudinem & humilitatem sinceram, quoniam haec duas virtutes præcipue faciunt hominem tam deo quam proximis suis amabilem, fratribus exemplarem, laudabilem, dulcem, solatiolumque omnibus. Scriptum est enim in Ecclesiastico, Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. Et iterum, O dibilis coram deo & hominibus est superbia. Et rursus, In mansuetudine opera tua fac, & super omnem hominum gloriam diligenter. Vnde Leo papa optime dicit, Tota Christiana sapientia disciplina, non in abundantia verbi, non in astutia disputandi, non in appetitu laudis & gloriae, sed in vera & voluntaria humilitate consistit, quam dominus Iesus ab eterno matris usque ad supplicium crucis pro omni fortitudine elegit & docuit. Et denouo, Tota (inquit) Victoria Saluatoris, quæ & diabolum stravit & mundum, humilitate est concepta, humilitate confecta.

CAP. XII. [In illo tempore, Abiit Iesus sabbato per sata.]

Articulus. xxij.

Marc. 2.
Luca. 6.

N illo tempore, cum dicta & facta sunt præinducta, Abiit Iesus sabbato] id est, s'optima die hebdomadis, qui celebris fuit apud Iudeos, [Per sabbatum] id est, per fruges, seu frumentos agri. [Discipuli autem eius] euntes secum per sata efflentures. Sæpius enim (vt Marcus testatur) non habebant manducandis spaciū propter turbam concurrentem. Interdum etiam voluit Christus vt aliquam pateretur in opere, [Cuperunt vellere] id est, extrahere [spicas, & manducare] grana inclusa spicas, manibus confricatis. [Pharisei autem videntes hoc, Dixerunt ei,] videlicet Christo. Lucas refert, quod pharisei dixerunt discipulis, sed non est contrarietas. Poterant enim tam Christo quam eius discipulis dicere quae sequuntur: vel quidam eorum dixerunt hæc Christo, alii eius discipulis. Vnde in Luca notanter scriptum est, quod quidam phariseorum dicebant discipulis eius. Dixerunt ergo magistro, in quem culpam discipulorum retorquere conati sunt. Dixerunt non zelo iustitia, sed rancor affectus, [Ecce discipuli tui faciunt quod non licet eis sabbatis facere,] scilicet spicas vellere & confricare. Moyses enim præcepit in Exodo, vt filii Israël prepararent cibaria non in sabbato, sed in die præcedenti. [At ille,] videlicet Christus [Dixit eis,] Jexuscando discipulos suos, & quodammodo exponendo præceptum, [Non legisti] primo Regum, quod utique legisti, vel legere aut scire debuisti: [Quid fecerit David quando suruistit] fugiens a facie Saul, [Et qui cum eo erant,] hoc est quid fecerint viri seu serui, vel pueri eius, [Quomodo intravit in domum dei] id est, tabernaculum domini, in Nobe yrbe sacerdotum, [Et panes propositionis] id est, panes qui die sabbati ponebantur calidi super mensam in tabernaculo pro viu sacerdoti, [Comedit,] tam ipsi quam socij eius necessitate famis compulsi, quos dedit ei Achimelech pontifex, quoniam panes laicos non habebat ad manum. [Quos] panes [Non licet ei] id est, ipsi David [Edere] extra necessitatis articulum, seu aliis horis, [Neque his qui cum eo erant, nisi soli sacerdotibus?] Si ergo David & sui ac pótifice excusantur à transgressione legis propter famis necessitatē, cur nō simili ratione excusantur discipuli mei? Præcepta enim illa intelligenda non erat in articulo necessitatis, sed dispensationē & expositione admittebat. Necessestas vero est mater dispensationis, secundū quod ait ad Eugenium papā sanctus Bernardus, Nō sum tā rūdis ut ignorē vos dispensatores esse positos, sed in edificationē, nō in destructionē. Vbi ergo virget necessitas, excusabilis est dispensatio. Vbi utilitas prouocat, laudabilis est dispensatio: utilitas in qua communis, non propria. Deniq; pharisei nō reprehendebant discipulos Christi de hoc quod spicas vellebat & māducabat, quia hoc licuit eis, iuxta illud quod in Deuteronomio scriptū est, Si intraueris segetē amici tui, franges spicas & manu conteres, falce autē nō metes: sed quod fecerūt hoc sabbato, cōsequenter excusat Christus suos discipulos alia ratione, videlicet quia de eius libertate ista fecerūt, ipse autē vim dispensandi se habere restatur. [Aut nō legis in lege,] videlicet in libris Moyis, [Quia sabbatis,] hoc est diebus sabbatorū [sacerdotes] legales [In templo sabbatum violant], i. sabbati celebrationē non seruant, quantum ad verba præcepti, sed manualiter operantur animalia deo immolando, & ea excoriando, hostiasq; loquendo [Sine crimine sine?] hoc est sine transgressione præcepti, quia non agunt contra intentionem præcepti, quoniam opera illa directe ordinabantur ad cultum diuinum, & deo iubente siebant in sabbato. [Dico autem vobis, quia templo maior est hic] locus in quo ego sum. Sic exponit Hieronymus, quoniam locus continens Christum dignior fuit templo. Vel, hic, id est, ego Christus, maior seu dignior sum templo, cum sim dominus templi. Ideo mea autoritate, potest hic fieri à discipulis meis, quod fit in templo a sacerdotibus. [Si autem sciretis] hoc est, perfecte intelligeritis, [Quid est] id est, quid significat illud Osee prophetæ, [Misericordiam] id est, opera pietatis, & affectum compassionis [vobis] ego dominus, [Et non sacrificium] hoc est, plus quam legalem hostiam, [Nunquam condemnasset,] id est, præcepti prævaricatores iudicantes, [Innocentes] discipulos meos, sed opera misericordiae sacrificiis templi præponendo condoluisse discipulis meis necessitate famis spicas vellentibus, & excusassetis eosdem.

Deut. 24

Osee. 6.

Matth. 9.

Marc. 3

Luc. 6

Quod autem Christus potestatem habuerit dispensandi de obseruantia sabbati, declaratur subdiendo. Dominus est enim filius hominis, scilicet Christus, qui propter humilitatem frequenter se nominat filium hominis, raro filium dei, [Eum sabbati,] id est, septimi diei, & per consequētū aliorum dierum, totiūque temporis. Ex quo ostenditur, quod Christus sit verus deus, cui proprium est temporibus præesse ac denominari. Vnde in noua lege Christi autoritate celebriter sabbati cessauit, & prima feria facta est celebris. Eadem autoritate discipuli spicas sabbato vellere poterant, eundo per sata, seu blada. [Et cum inde,] id est, à campo se agravabat, hinc conti-

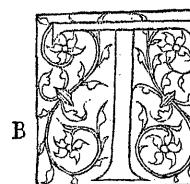
A gerunt [Transfaret] Iesus [Per ut in synagogam eorum] videlicet phariseorum quibus fuerat redargutus, vel aliorum Iudeorum [Et ecce homo manum habens aridam,] id est contractam, [Erat ibi] in synagoga, [Et interrogabant] Pharisei, [Eum dicentes, si] id est an [Licit sabbatis curare?] id est infirmum sanare, [Præ accidens eum] quomodo conque responderet aut faceret. Quoniam enim Christus discipulos suos excusauit, & misericordiam sacrificio præstulit, Pharisei infidili cooperunt magistro, inquirentes an licet sabbato sanare: vt si Christus diceret imo arguerent eum de sabatti transgresione. Si diceret non, arguerent eum de immisericordia seu crudelitate, vel etiam de impotentiā, si non curaret, vt scriptum est in Luca & Marco, quod Iesus interrogauit phariseos, an licet sabbato curare? Hic dicitur quod illi interrogauerunt eum, & vtrunque verum est. Ipsi namque primò interrogauerunt Iesum, de hoc dolosè & insidiosè, deinde Christus iussit hominem in medio stare: quo stante Christus questionem illorum repetit, vt eis conuenientius responderet. [Ipsa autem dixit illis] propriæ questionis respondendo, quoniam ipsi respondere non poterant, vel nolebant. Secundum Marcum Iesus circunspexit eos cum ira contristatus super cœpitum cordis eorum. Probat itaque Christus quod licet sabbato hominem reparare & confortare, per locum à minori vel maiori, eò quod licet in die sabbati, bruto succurrere, [Qui erit ex vobis homo] rationabiliter iudicans rationemque sequens, [Qui habet ouem viam, & si cediderit hac sabbatis in foream, nonne tenet & leabit eam?] de foœa sabbato: [Quantomagis melior est homo] summae trinitatis imagine insignitus, [Oue?] & qualiter irrationali creatura? id est quantò homo per naturam, & gratiam dignior est oue, tanto conuenientius est hominem sabbato curare, quam ouem de lacu leuare [Itaque licet sabbatis benefacere,] id est opera pietatis & actus virtutum exercere. Iudei verò male intelligebant præceptum de sabbati celebrationē, putantes quémlibet actum exteriorem illicitum sabbato, cum tamen Moyses notanter præcepit, Omne opus seruile non facietis in eo: & potest opus seruile intelligi quálibet operatio, non habens bonitatem ex sua ratione in genere moris, vt arare, ædificare, tales actus illiciti erant in sabbato. Actus verò ex se boni, in genere moris liciti erant, vt sanare infirmum ex charita Leuiti. 23, te & misericordia, & præserit quando hoc fit miraculosè. Hinc etiam licuit sabbato se defendere, & vim vi repellere, Quod ignorantis quidam Iudei, permisit se occidi à gentibus, vt legitur in libro Machabæorum, [Tunc] Iesus [Ait homini] contractam manū habentī [Extende manū tuam] arefactam [Et extendit] eam non naturali, sed diuina virtute, quia vis motu impedita erat per defectionem spirituum, [Et restituta est sanitati] manus contracta, in illo momento quo dixerat Iesu, extende manū tuam. In quo patet efficacia potestatis diuinae in instanti agentis: quāuis enim saepe per naturam & artis operationem contractus cureret, non tamen in instanti, vel solo imperio. Natura enim & ars operantur successiū, non subito. Non autem potuit manus arida extendi, nisi prius sanaretur. Restituta est ergo sanitati, [sicut altera,] id est sinistra, quia secundum C Lucam, dextera fuit contracta, non quod sinistra restituta sit sanitati, sed dextera restituta est sanitati, id est sana effecta est, sicut sinistra sana fuit. [Excutes autem pharisei,] de synagoga Confilium faciebant aduersus eum videlicet Iesum [Quomodo cum perderent,] id est accusarent, atque occidere. Secundum Marcum, confilium fecerunt cum Herodianis: in quo patet intolerabilis phariseorum peruersitas, qui inde deteriorati sunt, vnde emendari debebant. Firmauerunt enim sibi sermonem nequam, & ex liberatione, ex certa malitia, ex habitu malo inique egerunt, propter quod insanibiles, incorrigibile que fuerunt, præcipue propter odium contra Christum quod peruerterit omne iudicium. Vnde de eis dici potest illud Hieremia propheta, Indurauerunt facies suas supra petram, & noluerunt reuerti. [Ie sus autem sciem] machinations eorum, [Rerum est inde,] est, à synagoga ad mare, vt Marcus habet, non ex timore mortis, sed cedens furori & cōdolens cœpit eoru: & quoniam nondum venit hora eius, & quia nō deceat perire prophetam extra Hierusalem: & item vt daret exemplum fugieudi pro loco causa & tempore, tunc superius dixit, Cum persecuti vos fuerint in vnam ciuitatem, fugite in aliam. Porro moraliter, per hominem habetē manū aridam, & hanc dexteram, intelligitur quilibet piger, a cedosus siue peccator, qui negligit operari quæ dei sunt. Vnde de negligente pastore scriptū est, Bra chium eius aridat siccabitur. Hinc præcepit Christus vt surgat à culpa per pœnitentiam. Stet in me dio per exemplarem conuersationem. Manū quoque extendat, per operum misericordie exhibicio nionem, [Et secum sunt eum] cordis affectu, corporis gressu multi qui omiserunt Iesum sequi propter ti morem phariseorum, [Et curauit eos omnis] qui cura indigebant, & eam requirebant. Alos curauit spiritualiter, vel realiter, vel quantum in se fuit. [Et præcepit eis ne manifestum eum facerent] miracula eius alii insinuando, in quo docuit nos humilitatem amplecti, & vanam gloriam abominari. Vnde, ne manifestum eum facerent, id est ne aduersariis suis ac phariseis manifestarent: quo iuisset ac vbi esset. Propter easdem enim causas, voluit christus latere, propter quas abiit. [Et adimpleretur quod de eum est per Esaiam prophetam diceretur] in persona dei patris, [Fecit puer meus,] id est Christus, de quo in Actis assertur, Con uenerunt aduersum sanctum puerum tuum Iesum, Pontius Pilatus & Herodes. Et Esaias, Puer (inquit) natus est nobis. In veteri testamento puer seruo frequenter accipitur. Vnde noſtræ translatio habet, Ecce seruus meus, quod conuenit Christo, ratione naturæ assumptæ. secundum quam pa ter maior est filio, qui exinauit semetipsum formam serui accipiens. Si autem puer pro filio accipiat, sic Christus secundum diuinam naturam est puer naturalis. [Quem elegi] non secundum diuinam naturam, sed secundum humanitatem assumptum. Electio enim ex libertate procedit, & rendit ad bona gratiæ, donaque gloriæ. Christus verò vt verbum ac filii dei procedit à patre per modum naturalis emanationis, & aeternaliter essentialiterque beatus est: immo, tandem numero cum patre ac spiritu sancto beatitudinē habens. Electus ergo dicitur Christus vt homo, de quo sponsa dicit Can f. iij

I. Cant. 5. ticus, Dilectus meus candidus, & rubicundus, electus ex milibus. Et Apostolus, Qui predestinatus est. E

Roma. 5. (ait) filius dei in virtute, secundum spiritum sanctificationis, dilectus meus quem secundum diuinitatem ipsius diligo amore simpliciter infinito, tanquam àequalē mihi in bonitate. Secundum humilitatem verò eius verbo vniat, Diligo eum magis, quam totum vniuersum. Verè enim pater diligit filium, amore super dulcissimo, omni creatura ignoto ac inexperto quantum ad plenitudinem suam. Sancti tamen in paria gaudere eum pleno ore, [In quo bene complacuit anima mea.] hoc est, cor di meo. Tantam enim complacentiam habet pater in filio, quantam & dilectionem: nēc aliquid in est filio, quod oculos patris offendat: propter quod ait, Ego quæ placita sunt ei facio semper. Et Christo baptizato se transfigurato, audita est vox patris dicens, Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui. Loquitur autem deus pater affectu & more humano, cum ait, In quo bene complacuit anima mea, non quod habeat animam, cum sit simplicissima vnitatis, purissimaque natura: sed ad denotandum quod intime diligit filium, secundum quod sponsa ait in Canticis. Iudica mihi quem diligit anima mea. Et, Inueni quem diligit anima mea. In veteri tamen testamento frequenter dicitur deus animam habere, vel per animam suam iurare, vt patet in Amos quo legitur, Iurauit dominus in anima sua. Detegitur ergo superbiā. Et Hieremias ait, In gēte iniqua vlciscetur enim mēta. [Panum spiritum meum super eum, id est spiritum sanctum anima eius super copiosè infundam, quia non ad mensuram dat deus spiritum homini Christo, vt Ioannes habet, & in Luca scriptum est, Iesu plenus spiritu sancto, egredens est à Iordan. Denique conceptus est de spiritu sancto. Et à primo illius conceptionis instanti tam plenus fuit spiritu sancto, quod nunquam in gratia, charitate, vel contemplatione profecit. Propter quod Esaias, Requiescerit inquit super eum spiritus domini, spiritus sapientiae, [Iudeum] discretionis, id est distanta inter bonum & malum, futurum quoque iudicium remuneracionis. Vel iudicium, id est diuinum præceptum, quod deus iudicat esse iustum, [Genibus nuntiabit] per predicationem. Apostolorum, quibus locutus est, Lentes docete omnes gentes. Vnde in Genesi dicitur, Ip se erit expectatio gentium. Et in Agg. 20, Venier desideratus cunctis gentibus. Vnde per Esiam loquitur pater de Christo, Ecce testem populus dedi eum, ducem & præceptorem gentibus. Christus autem in propria persona, non prædicavit nisi Iudeis. In die quoque nouissimo Christus proprio ore pronunciat iudicium, id est iudiciale sententiam, dicens inquis, Ite in malitia in ignem eternū. Et iustis, Venite benedicti patris meis, [Non contendet] contra aduersarios suos ex passione rixando, [Ne que clamabit] late loquendo, propter desiderium laudis humanæ, vel affectu vindictæ, seu inordinate & impatienser loquendo: de quo clamore dicit Apostolus, Omnis amaritudo, & ira, & clamor tollatur à vobis. Vnde in passione obmutuit intantum, vt ab Herode illudetur, atque Pilatus vehementer miraretur. Nihilominus Christus in sua prædicatione frequenter clamauit, ex charitatis feruore, iuxta illud, Iesu hæc dicens clamauit, Qui habet aures, &c. Et rursus, Clamat Iesu, si quis sit, veniat ad me. Apostolus quoque ad Heb. dicit, quod eum clamore valido, & lachrymis preces fudit, [Neque audiens aliquis in plateis vocem eius,] Videtur contrarium quod alibi Christus ait, Ego palam locutus sum mundo, & in occulto locutus sum nihil. Insuper certum est, quod Christus eundo per vias & plateas, saepe prædicauit discipulis suis, & etiam aliis, sicut in die Palmarum, cum venit à Bethania in Hierusalem. Et respondendum, quod Christus dicitur non esse locutus in plateis, quoniā propter vanam ostentationem & gloriam nihil locutus est. Alij plateas spiritualiter sumunt pro lata via quæ ducit ad mortem, in qua certum est Christum nunquam fuisse aut prædicasse, [Arundinem quæfassam,] hoc est, calamus læsum, & penè destrutum, [Non confingit,] id est non penitus relinquet, aut perdet. Per arundinem istam, signatur populus gentilis, diuersis erroribus, & peccatis attritus & laceratus, quæ Christus misericorditer reparauit cōuertendo eum ad fidem & gratiam, prout apud Ioannē protestatur, Alias, [inquietus] oues habeo quæ nō sunt ex hoc ouisi, & illas oportet me adducere. [Et linum fumigans,] id est populus Iudeorum, qui propter aliqualē legis & Christi notitiam, licet valde obscuram, lino fumiganti comparantur, quibus ait, Adhuc modicum lumen in vobis est, [Non extingue,] id est penitus ex cœcari nō definet, sed quosdam illorum misericorditer illuminabit, quibus & dixit. Cum exaltaueris filii hominis, tunc cognoscetis quia ego sum. Reliquæ equidē per electionē gratiæ saluę factæ sunt. Possimus autem per arundinem quæfassam, & linum fumigans, eandem plebem in dō eadem personam accipere, quæ dicitur arundo quæfassam, propter vitorum corruptionem: & linum fumigans, propter intellectualis lumini parvitatem, cœcitat interna propinquum. Sic omnis bonus prælator, prædictator, ac frater non debet arundinem quæfassam confringere, nec linum fumigans extinguerre, sed subditio, seu confratri vitiis irretito, tentato, & penè excectato, infatigabili charitate succurrere, sicut hortatur Apostolus, Fratres, [inquietus] si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spirituales estis, huiusmodi instruite in spiritu lenitatis. Et rursus, Corripite inquietos, consolamini puillanimes, suscipite infirmos, patientes esto ad omnes. Vnde Hieronymus ait, Qui peccatori non porrigit manum & non portat onus fratris sui, iste calamus quæfassum confringit. Et qui modicam scintillam fidei contemnit in parvulis, iste linum extinguit fumigans. Sequamur ergo vestigia Christi, qui venit quærere & saluum facere quod perierat. [Denice cœcias ad vicitorianum iudicium,] hoc intelligi potest, tam de iudicio discretionis, quam extrema remuneracionis. Primiō sic, prædicta Christus non faciet, sed eorum opposita, donec eiūciat, id est prosequatur, siue effundat, ac perducat iudicium discretionis, id est separationem electorum à reprobis in præfenti per fidem & gratiam, ad vicitorianum: id est electionem diaboli illum ab electorum cordibus excludendo. De hoc iudicio dicit Saluator, Nunc iudicium est mundi, nunc princeps mundi eiūcietur foras. Coepit quippe istud iudicium, maximè prædicatione Christi & Apostolorum, quia extunc in toto mundo coeperunt qui-

A dam ad fidem & charitatem vocari, aliis derelictis, & ita tunc separabantur ab inuicem, fide, voto, ac merito, quod ad discretionis iudicium pertinet: per quod Christus diabolum vicit, ciciendo eum foras, & retribuendo fidelibus potestatem præualendi contra eum. Secundò sic, donec eiūciat ad vicitorianum iudicium, id est iudicium vicitorianum, seu extrema remuneracionis exerceat & perducat ad vicitorianum, id est, ad plenum sui ipsius triumphum, quia tunc perfecte deiūciet omnes aduersarios suos, secundum illud Esiae propheta, Ad eum venient, & confundentur omnes qui repugnant ei. Illo autem iudicio consummato Christus non amplius reparabit quæfassam arundinem, nec illuminabit fumigans linum. Esaia. 45

¶ Prosecutio expositionis præsentis cap.
Articulus. xxiiij.

B

Vne oblatus est ei, videlicet Christo ad sanandum [Demonium habens] id est, homo obesus à dæmoni [Cacus & mutus] non à natura vel agititudine naturali, sed à dæmonis operatione. Vnde in Luca scriptum est, Erat eiūciens dæmonium, & ille erat mutum, non vtique formaliter, sed efficienter, id est, mutificans hominem, [Et cur auit eum] Iesu, dæmonem expellendo, [Ita ut loqueretur & uidetur,] qui paulo ante mutus fuit ac cæcus, sicutque secundum Hieronymum tria signa in eodem peracta sunt. Nam obesus curatur, mutus loquela, & cæcus visum recepit. Tamen duo ista consecuta sunt naturali ordine primum signum, videlicet dæmonis electionem: quoniam enim dæmon hominem cæcum ac mutum efficit sua præstitia, id eo cœcto homo recepit facultatem lingua ac oculorum, [Et stupor] id est, vehementer mirabantur, [Omnes turbæ] quæ aderant, [Et dicebant] querendo ad inuicem, [Nonne hic est filius David?] hoc est, Christus in legi promissu, & prænunciatus nasci de semine David? Tanquam dicunt, Cum hic sit Christus, vel si est Christus prius verba & opera eius teſtantur, non debemus in tantum mirari quod signa hæc operetur, cum hoc sit prophetatum de eo, [Pharæsi autem audientes] turbam tam reverenter de Iesu loquentem, [Dixerunt] ex graui inuidia, quæ omnia etiam bona interpretatur sinistre, & occasioñem calumniandi contingit, [Hoc non erit dæmon, nisi in Beelzebub principe dæmoniorum] hoc est, virtute summi ac pessimi dæmonis, cum Iesu pæctum & familiaritatem habentis: cui dæmonum principi alijs inferiores obediant, egrediendo ab obesuſis ad verba Iesu, quatenus homines decipientur, putando quod Iesu diuina virtute hæc agat, & Christus existat, [Iesu autem sciens] certitudinaliter [Cogitationes eorum,] quod deo est proprium vt propria potestate cogitationes cordium intrueatur, nec homo potest eas cognoscere, nisi deo reuelante, [Dixit ei.] Antequam Christi responsionem elucidam, commemorare oportet, quid moraliter per dæmoniacum istum surdum ac mutum signetur. Significatur autem per eum quicunque habituatus in vitijs, quem dæmon ducit quo vult, habens eum captivum ad suam voluntatem, qui verba deire cordis non percipit, nec gratias agit deo. Hunc curat Christus, dæmonem per gratiæ infusionem efficiendo, ita ut homo talis audiat quid loquatur spiritus, & dominio conhieatur, sicutque spiritualia loquens, & audiens sic loquentes. Audiens itaque Iesu pravitatem pharisaorum, redarguens, non ad verba, sed ad cogitata eorum responderet, vt vel sic fateantur eius maiestatem, quam experientur cordium secreta rimari, [Omne regnum diuisum contra se] hoc est, intellectu, nam discordiam habens & pugnam, ita quod una pars contra aliam prælatur, [Desolabitur] hoc est, cito destruetur, [Et omnis ciuitas vel dominus diuisa contra se non habet] hoc est, vrbis & habitatio, quarum habitatio, quarum habitatores contra se dimicant, defruentur, [Et si satanas satanam ejus] Hoc est, si adiutorio superioris dæmonis alij ab hominibus expelluntur, [Aduersus se diuisus est] id est, contra se pugnat, & proprium regnum corrumperit, cum regnum eius sit hominibus prævalere, [Quomodo ergo statuit regnum eius?] hoc est, qualiter potestas & dominatio principis dæmonum perseuerabit, quam ad probationem electorum stare oportet vsque ad diem iudicij? Sed ad hoc poterat dicere pharisei, quod satanas satanan ejicibat, ita quod electio dæmonum fuit obedientia in principem suum in Christo, quatenus non minoribus inuoluerentur erroribus, & stimando Iesum esse filium dei. Ad quod facile est respondere, Nam Christus in omnibus ore & opere docuit, ea quæ maximè contrariantur diabolo, scilicet D charitatem, obedientiam, patientiam, pacem, humilitatem, paupertatem, mundi contemptum, idolatrię destrucionem, perfectam mentis adhesionem seu vniōem cum deo, plenam abrenunciationem diaboli, per quæ, potestas & regnum diaboli deiūciuntur. Si ergo diabolus sibi cooperabatur, directe diffusus erat contra seipsum, nec erat vera cœctio dæmonum, quam fecerat Christus, sed fraudulenta à vexatione cessatio.

¶ Interea ponit Salvator aliam rationem ad idem, [Et si ego in Beelzebub ejcio dæmones, filii vestri] hoc est, exorcista, qui proferendo exorcismos seu adiurationes a salomonē aditos, expellebant dæmonia. Vel filii vestri, id est, Apostoli, & alij discipuli mei, de vestra flirpe exorti, [In quo] hoc est, cuius virtute, [Ex eis] dæmones? [Id est ipsi iudices erunt vestri] id est, cum de illis dici non posse, quod magica arte, seu dæmonis opere eiūciant dæmones, sed virtute diuina, id est in die iudicij iudicabunt vos, hoc est, damnatione dignos ostendent vos, qui eundem effectum, scilicet dæmonum electionem, in me ascribunt principis dæmonum, quam in eis ascribunt deo. Itaque iudices vestri erunt, quoniam vobis non creditibus, ipsi crediderunt. Si autem per filios Iudeorum intelliguntur exorcista, illi iudices erunt infidelium Iudeorum, comparatione vel sententia approbatione, quemadmodum regina Saba dicitur in die iudicij condemnatura Iudeos incredulos. Si autem per filios intelligentur Apostoli, alii que discipuli viri perfecti, illi iudices Iudeorum erunt per assepcionem cum Christo, iuxta illud, Vos f. iiiij

alter coniugum alienæ corporaliter commiscetur, sic spirituale adulterium est cum homo seu anima E
Deute. 16. deo relicto, creaturis finaliter adhæret, sicut in Deuteronomio dominus dixit ad Moyſen, Populus iste fornicabitur post deos alienos. Hæc ergo generatio seu populus iste, [Signum querit, & signum non dabitur ei,] hoc est ego pro præsenti non dabo ei signum, quo sciat me esse Christum, [Nisi signum Iona prophetæ] id est quod significatum est per signum seu miraculum quod contingit in Iona. [Sicut enim fuit Iona in ventre ceti tribus diebus & tribus noctibus] iuxta illud Iona, Misericordia Iona in mare, & preparamit dominus pescem grandem ut deglutiens Iona, & erat in ventre pescis tribus diebus & tribus noctibus, & dixit dominus pesci, & euomuit Iona in aridam. [sic erit filius hominis in in corde terra] hoc est sub terra, videlicet in monumento tribus diebus & tribus noctibus. Quemadmodum Christus dicitur fuisse in monumento vel in lymbo per synecdochen, scilicet ratione lute partis. Nam fuit in tumulo per corpus, in lymbo per animam; sic fuit ibi tribus diebus & totidem noctibus per synecdochem ut pote per unum integrum diem & duorum dierum partes. Conclusio ergo Iona in pesci fuit signum figuratiuum collocationis Christi in monumento: Vnde Christus dat Iudeis signum resurrectionis. Et loquebatur tunc de signo rememoratio præteriti, non de signo prænóstico futuri. De huiusmodo signo rememoratio loquitur Elia Iudeis sui temporis. Ecce (inquietus) virgo concipet & parit filium. Tale nanque signum non prædictum signatum, sed sequitur. [Viri Ninius,] qui habitauerunt in Niniue ciuitate magna tempore Iona, [Surgerent in iudicio] hoc est in die iudicij resuscitabuntur, [Cum generatione ista] id est sicut & generatio hæc scribarum & phariseorum incredula, surrecta est. Vel, surgent, id est apparebunt in iudicio cum generatione ista in conspectu meo, [Et condemnabunt eam] id est suo facto præterite ostendunt eam damnationem dignissimam, [Quia invenientiam egerunt in predicatione Iona] diligentes. Adhuc quadraginta dies, & Ninius subverteretur. Qui audito rex Ninius surrexit de folio, induitique sacco, sed in cinere similiter principes eius & vulgus. Timendum est tamè, quod non diu permanerunt in operè penitentiali. [Et ecce plus quam Iona hic] id est ego, qui in præsencia vestra sum, & à vobis conteneror, maior sum Iona, qui nec miracula fecit in Niniue, ideo Ninius est peiores, duriores, & infideliores. [Regina Austriae] id est regina Saba, quæ nūcupatur regina Austriae, quoniam regio eius fuit in plaga australi, respectu Hierusalem, [Surget in iudicio cum generatione ista, & condemnabit eam] secundum eundem intellectum, quo dictum est hoc de Ninius, [Quia venit] cum grandi comitatu & aromatis preciosissimis, [A finibus terra] id est à remotis valde locis in Hierusalem. [Audire sapientiam Salomonis] ut legitur in libro Regum. [Et ecce plus quam Salomon hic] id est Salomon ne major & sapientior ego. Ille enim potens & sapiens, ego virtus & sapientia patris: qui etiam quantum ad sapientiam cretam mihi infusam incomparabiliter Salomonem excedo, & tamen à vobis derideor, diudicor & contemnor. Ex his constat quod viri perfecti interdum possunt proprias virtutes commemorare humiliiter ad gloriam dei, & adificationem proximi, Vnus tamen alteri se præferre non debet, sed hoc soli Christo præcipue licuit tanquam infallibili iudici. [Cum autem immundus spiritus exierit ab homine.] Quod istud ad literam dicatur de populo Iudeorum, hinc constat, quod Christus finito hoc exemplo, mox addidit, Sic erit generationi huic pesima. Est igitur sensus, Cum autem immundus spiritus exierit ab homine, id est quando diabolus electus est à populo Iudeorum tempore quo suscepit legem dei per Moyſen, & deum colere coepit secundum legem tenorem, [Ambulat per loca arida] id est tunc circumiuit congregations seu corda gentilium, non habentium rorem gratiae, vel aquam sapientie. Quando enim ab uno populo eiicitur dæmon, fortius nititur decipere alium, [Quarens requiem] id est itabilem atque perpetuam habitationem in ipsis gentilibus, ut suo semper iubundant obsequio, [Et non inuenit] in eis requiem talem. Nam sicut ad tempus in idolatria fuerint, tamen ad prædicationem apostolorum conuersi sunt. [Tunc dicit] i.dæmon videns gentium conversionem, seqne ab eis expelli, quemadmodum Christus alibi dixit, Nunc princeps mundi huius eiicitur foras. [Requiescat in domum meam,] id est synagogam incredulam, que nec Christo neque apostoli creditit, de qua in Apocalypsi inducitur. Dicunt se Iudeos esse, & non sunt: sed sunt synagogæ factane, [Vnde exiit] eo tempore quo deo seruivit. In isto sermone seu exemplo non loquitur Christus de eisdem numero gentilibus & Iudeis, sed specie, sicut & Elia frequenter loquitur de populo synagogæ. [Et veniens inuenit eam vacantem] id est à fide atque virtutibus vacuam, otiosam, & sua inhabitationem patenter, quoniam deum habitatorum non habuit, prout salvator prædictus, Relinquetur vobis dominus vestra deserta. Et Hieremias, Reliqui (inquit) domum meam, dimisi hereditatem meam, [Sed] eorum mundatam id est exterioribus obseruantis legis seu traditionum phariseorum purgatam, non intus purificatam, [Et ornatam] quoad sanctitatis apparentiam, & corporalem compositionem seu sanctum seculare. Propter quod similes asteruntur sepulchris dealbatis atque hypocritis. [Tunc vadit] diabolus [Et asumit septem dios spiritus] in mundos, nequiores, se, id est copiam sociorum seu multitudinem tentatorum. Scenario nanque vniuersitas designatur. Vnde Raphæl dixit se esse unum de septem spiritibus stantibus ante deum. [Et intrantes habitant ibi,] id est dæmones cœrdia Iudeorum iam usque ad finem seculi possident multo copiosius quam ante unquam.

Dicuntur autem hi alijs septem spiritus nequiores. Primo quoniam homo recidiuans meretur peioribus dæmonibus subiici ac impleri, quam ante deum nondum recidiuauit. Nam melius est viam veritatis nescire, quam post agnitionem reverti ad vomitum. Ideo subditur, [Et sunt nouissima bonum illius peiora prioribus] id est grauius nunc peccant Iudei non credendo, sed blasphemando Christum, quem teste Hieronymo, quotidie in suis synagogis tribus vicibus blasphemant, & pro extirpatione discipulorum Iesu Nazareni, ac destructione Romani imperij iugiter orant) quam peccauerunt ante legi testationem in Aegypto. [sic erit generationi huic pesima,] id est tantum malum euenerit istis incre-

dulis. Ex quo elicitor quod præsens exemplum de uno homine traditum, referatur ad infidelem populum Iudeorum, quod tameu moraliter exposuit potest de quolibet homine, de cuius corde dæmon expellitur in sacramento poenitentia vel baptismi. Et tunc vadit per loca arida, id est corda bonorum vitantium fluxum luxurie, & corda propria per abstinentiam macerantium, circuit quærens quem deuoret, in quibus non inuenit requiem, quoniam viriliter tentationibus reluctantur. Tunc redit ad eum unde exiit, & si inueniter eum vacantem, id est negligenter, scopis mundatum & ornatum, id est solum exterius cultum non interius reformatum, tunc vadit & allumit septem alios spiritus, secundum sensum iam præinductum, & ingressi habitant in homine tali. Quia à tot dæmonibus homo habitatur, quot mortalibus vitiis implicatur. Vnde de Maria Magdalena electa dicuntur septem dæmoni. Patet quoque ex his, quod septem sunt virtus principalis & mortalia, & unum simpliciter capitale, puta superbia, omnium vitorum regina. [Adhuc eo loquente ad turbas] videlicet præinducto sermone nondum finito, [Ecce mater eius] virginæ, gloriose, & superdignissima, altissimum angelorum puritatem transcendens, [Et fratres] id est, cognati vel consobrini Christi, non filii Joseph de alia coniuge, secundum Hieronim. Est autem consuetudo scriptura idiomatisque Hebrei, vt consobrini & consanguinei fratres vocentur. Vnde Abraham dixit ad Loth, Fratres suos. [Stabant foris] non valentes intrare præ turbæ, cuius tantus fuit concensus, quod non poterant manducare, vt Marcus habet, [Quarentes loqui ei] Secundum Chrysost. Diabolus videns quod Ie- Gene. 3. sus ostendebat se filium dei, introduxit parentes eius carnales, vt per illorum presentiam diuinitatem Christi obscuraret. Sed non videtur bene sonare, vt virgo sanctissima dicatur intraesse aut aliiquid peregrine suggestione diaboli, [Dixit autem ei quidam,] secundum Hieronim. Ille fuit insidiator, & dixit Christo de præsenti matris sue ac fratribus, volens ex periari propter eos omittenter opus dei seu prædicationem: quod si faceret, argueret eum de carnali affectu. Veruntamen Marcus manifeste habet quod mater & fratres eius miserunt quandam ad eum, [Ecce mater tua & fratres tui foris stant, quærentes te alloqui. Si ipse respondens dicens fili, Quis est mater mea, & qui sunt fratres mei?] Hoc dicit non aspernando vel negando matrem carnalem atque cognatos, quasi phantasticum corpus habens, vt Marcion & Manichæus mentiriunt: sed ad ostendendum quoniam non solum habet matrem & fratres carnales, sed etiam spirituales. Itemque, vt doceat nos carnalem affectum obincere, & operi dei nihil præferre. Ideo subditur, [Et extensis manum in discipulos suis, dixit, Ecce mater mea & fratres mei] sunt hi. Quod tribus modis intelligi potest. Primo sic, Mater mea & fratres mei sunt, id est tam dilecti vt mater & fratres diliguntur. Secundò sic, Tantò propinquiores sunt mihi, quanto amplius intenti sunt rebus diuinis. Tertiò sic, mater mea sunt, id est per contemplationem internam spiritualiter me concipiunt, & per prædicationem ac vitam exemplarem generant me in cordibus aliorum, sicut Apostolus loquitur, Filii mei quos iterum parturio, donec formetur Christus in yobis. Sic erat Galat. 4. ego generant me, id est, esse & habitate me faciunt in aliorum præcordiis. iuxta illud Apostoli, Ha- Ephesi. 3. bitare Christum per fidem in cordibus vestris, & fratres mei sunt, non solum quia eiudem natura mecum, sed quia opera patris mei faciunt, mihique affectu & operi similes sunt. [Quicunque enim fecerit] perseveranter, [Voluntatem patris mei qui in celo est,] diuinis præceptis seu consilijs obediendo, [Ipse mens frater, & soror & mater est,] secundum eundem sensum quo discipulos meos dixi matrem meam & fratres. Imo felicitas est conceptus spiritualis quam carnis, secundum quod libro de virginem & fratres. Imo felicitas est conceptus spiritualis quam carnis, secundum quod libro de virginitate affert August. Beator fuit Maria propter fidem Christi, quam concipiendo carnem Christi, quia nil ei materna profuerit propinquitas, nisi Christum feliciter gestasset corde quam ventre.

Cap. xiii. [In die illo exiens Iesus de domo sedebat se-
cùs mare.] Arti. x. v.

N illo die exiens Iesus de domo, Si prudenter pensamus verba Euangelistarum Lu- Lus. 8. ca & Marci, compellimus hoc loco accipere diem non pro determinato die na- Mar. 4. turali aut artificiali, sed pro tempore, sicut & propheta communiter diem acci- Roma. 17. piunt Apostolus quoque cum ait, Nox præcessit dies autem appropinquabit. In illo itaque die, id est, tempore quo dicta & facta sunt in præcedenti capitulo recitata, exiens Iesus de domo in qua prædicauit, nec ab omnibus propter eorum multitudinem audiri valebat, [Sedebat ecclesie mare] videlicet in littore maris, forsan Galilee. [Et congregatus sunt ad eum turbam multam] in nau, quatenus me- Iohannis. 16. lius audiretur ab omnibus in littore stantibus. [Et omnis turbam habebat in littore, & locutus est ei multa in pa- rabolis dicens.] Quid ultas ob causas loquitur Christus in parabolis. Primò, vt veritas abscondatur indi- Psal. 18. gnis, iuxta illud, Nolite sanctum dare canibus. Secundò, vt studiosi detur occasio bonæ exercitationis, Iibidem. seu diligentis inquisitionis. Tertiò, vt discamus ex corporalibus ac sensibilibus spiritualia atque diuina intelligere. [Exiit qui seminar seminarare] In expositione huius parabolæ non praefatur nobis libertas qualitercunque expoundi, vel propriam rationem sequendi, sed Christi summi magistri expositionem sequi debemus. Exiit qui seminar. i. Christus seminarans in mundo verbum euangelicæ legis, exiit de celo in terram, iuxta illud Iohannis, Exiit à patre, & veni in mundum. Et in psalmo, A summo celo egressio eius. Vel, exiit de vtero virginis apparendo in mundo, secundum illud, Ipse tanquam sp̄s procedens de thalamo suo. Exiit autem conuenit Christo ratione humanitatis assumptionis, imo & ex parte diuinae nature, quia secundum Augustinum & Hilariū eo ipso dicitur filius à patre exire, quo ge-

neratur ab ipso. Propriez quod Michæas, inquit, Egressus eius ab initio à diebus æternitatis. Quantum ad operationem quoque conuenit Christo ex parte diuinæ naturæ, vt secundum quod deus dicatur exire, id est in actu procedere, non locum mutare. Exiit ergo seminarie, id est ad feminandum seu spargendum in cordibus hominum verbum salutis & gratiæ, prout apud Ioannem testatur, Ego in hoc natus sum, & ad hoc veni in mundum, vt testimonium perhibeam vicitati. [Et dum feminat] id est doctrinam evangelicam prædicavit Iudaïs. [Alia] id est quedam semina sua verba prædicationis, semen enim est verbum dei, vt Lucas habet. [Ceciderunt secus viam], id est in corda carnalium hominum, qui in terrenis venturæ, & vias seculi latas perambulant, vanitatisque intendunt. De qualibus scriptum est, Domine, recedentes à te in terra scribentur, [Et venerum volucres celi] id est aëreae potestates, de quibus Paulus, Non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus principes & potestates contra spiritualia nequitas in cælestibus.

[Dicuntur autem diaboli volucres celi.] Primo, propter subtilitatem naturæ. Secundo, propter habitationem eorum in aëre caliginoso. Tertiò, ratione inordinati aëcūs eorum ad alta ex tumore superbia. Interdum tamen per volucrem intelligitur Christus, ratione suæ altissimæ contemplationis, vt cum Esaïas ait, loquens de deo, Vocans ab oriente autem: quod Hieronymus ad literam exponit de Christo. Et Iob, Semitam ignorauit auis: vbi Gregorius per aëmum intelligit Christum. In parabolica quippe loquitione interdum per candem rem significantur diuersa, secundum diuersam proprietatem rei, quemadmodum per leonem ratione fortitudinis intelligitur Christus, vt in Apocalypsi patet, Ecce vicit leo de tribu Iuda. Per leonem quoque ratione crudelitatis, signatur diabolus, vt Petrus inquit, Aduersarius vester diabolus tanquam leo rugiens circuit. Hi itaque volucres [Comederunt ea], id est eis frumentorum suggestionibus abstulerunt verba dei de cordibus prædictorum. [Alia autem semina] id est verba à Christo prolatæ, [Ceciderunt in petra] id est in corda lapidea, dura, rebellia, rora gratiæ deserta, [vbi non habebant terram mulam] id est mentes capaces, fructiferas, quæ infar pro funda terra possint fructificare in bono. [Et continuo exorta sunt] id est semina ista repente creuerunt in fructum compunctionis instabilem, non firmum aut fixum, [Quia non habebant alitudinem terre] id est fundamentum profundum, ita quid verba dei non introierunt intima cordis eorum, nec radicem foecundam habuerunt in corde. Videamus quippe quid corda dura & faxea se penumero auditio verbo dei de horrore futuri iudicij, ac tormentis inferni, compunctionem quandam concipiunt, & ali quid boni agere ordiuntur, sed non perseverant in compunctione & opere bono. Ideo dicit scriptura, Cor durum male habebit in nouissimo, & cor nequam grauabit doloribus. [sole autem orto] id est igne tribulationis ac tentationis exurgéte, [Asflauerunt] id est semina illa infirmitus effecta sunt, & tribulationis calore consumpta. [Et quia non habebant radicem] id est firmum atque secundum fundamentum in corde, videlicet gratiam habitualem & stabilem devotionem, [Aneum] id est à compunctione & opere bono defecerunt. Vnde Lucas ait, quid semen aruit, quia non habebat humorum, videlicet gratiæ alimentum, quod mentem foecundat, sicut arborem humor aquarum. [Alia autem ceciderunt in finis,] id est in corda sollicitudinis vita præfensis amara, curis seculi puncta, & diuitiarum angustiæ lacerata. Ita expositio postea tanguntur à Christo. [Et creuerunt finis] id est curæ superfluae in anima ortæ sunt, [Et suffocaverunt ea] id est verba dei amouerunt ab anima, quia dum tales de spiritualibus meditari incipiunt, statim cogitationes terrena & anxiæ se commiscunt, & bona meditationes impediunt. [Alia vero] semina caelestis verbi [Ceciderunt in terram bonam] id est in cor fidele, docile, atque tractabile. [Et dabant fructum] id est in opus bonum creuerunt, sed diversimode secundum diuersam dispositionem cordium recipientum ea. Ideo subditur, [Aliud] semen id est quoddam verbum dei dedit, [fructum centesimum]. i.e. habuit opus perfectum, sicut in spiritualibus diuinis atque heroicis viris. Tali est fructus castitatis in virginibus, [Aliud] semen protulit fructum [scrag. simum] id est opus proficiens habuit, sicut in his qui conantur quotidie tendere de virtute in virtutem, & de statu proficiens ad statum perfectorum pertingere. [Aliud] semen attulit fructum [Tricessimum] id est opus bonum habuit, sed imperfectum, inchoatum, ac animaliæ vt in incipientibus.

[Porrò quod dicitur de fructu centesimo, specialiter solet referri ad statum virginalem. Et quod dicitur de fructu sexagesimo, ad statum vidualem. Quod vero de fructu tricesimo dicitur, ad statum coniugalem. Non tamen simpliciter & vniuersaliter referri potest ad personas statuum prædictorum, cum sapientia in statu inferiori inueniantur perfectiores homines, quam in statu superiori. Tamen comparando statum ad statum, si se habet castitas virginalis ad vidualem, eam exceedingo in meritâ, sicut centum ad sexaginta: & ita se habet castitas vidualis ad coniugalem, sicut sexaginta ad triginta. Nam finis ad quem ordinatur seminatio seminis huius, id est prædictatio verbi diuinæ, est homines à carnalibus ad spiritualia ducere: quod multo perfectius fit in continentia virginali, quam viduali: & in viduali, quam in coniugali. Vnde dicit Apóstolus, Virgo cogitat quæ dominii sunt, vt sit sancta corpore & spiritu: quæ autem nupta est, cogitat quæ sunt mundi, quomodo placeat viro, & diuina est. Consequenter Christus admonet auditores ad diligentem ac mysticam intelligentiam prædictorum. Qui habet aures audiendi] id est aures mentales, quibus verbum dei salubriter percipitur, atque audiendo seruant & impletur, sicut alio in loco ait, Qui ex deo est, verba dei audit, [Audiat & accedentes discipuli] id est duodecim apostoli, vt Marcus refert. Accesserunt autem ad Iesum, non in nunciâ, vel actu prædicationis durante, sed cum esset separatus & vacans à populo. Vnde Marcus, Cum esset inquit singularis, accesserunt ad eum, [Dixerunt ei, Quare in parabolis] id est obscuris & metaphoricis sermonibus [Loqueris eis?] videlicet turbæ?

A ¶ Denique parabola est dissimilium rerum sub quadam similitudine facta comparatio. [Qui respondens ait illis, Quia vobis apostolis Datum est] per gratiam specialem [Nostre], id est ut noscastis, & me docente intelligatis [Mystera], id est sacra secreta seu spirituales ac mysticos intellectus [Regni dei] id est ecclesiæ militantis vel diuinæ scripturaræ, in qua cælesti regnum nunciatur, & spiritualium deliciarum epulæ continentur quasi in paradiso dei, secundum Damascenum. [illis autem] id est turbis [Non est datum,] propter incapacitatem & culpam eorum, vel quia ad gratiam tamam prædestinati non sunt. Apostolis namque tanguam post Christum primis ac funimis doctribus, & quasi fundamentis ecclesiæ pandenda erant diuina secreta, vt de sua plenitudine influenter alii. De eis siquidem in Apocalypsi Apoc. 19. legitur, Murus ciuitatis habens fundamenta duodecim, & in ipsis duodecim nomina apostolorum. [Qui enim habet] fidem sinceram, bonam intentionem, vel humilitatem. Vel, qui habet, id est qui deo gratus est, recognoscendo omne bonum suum esse à deo, [Dabitur ei] gratia maior, sapientia plenior, vita perfectior, [Et abundabit] spiritualibus bonis, iuxta illud in psalmo, Gloria & diuitiae in domo ei. Ideo vobis discipulis meis fidelibus datur cognitio mysteriorum cælestium. [Si autem qui non habet] Psal. 113. id est qui modicum habet quod comparatione magnorum donorum pro nihilo reputatur. Vel, qui non habet, id est deo datori ingratius est, non attendens unde accepit, sed sic glorians quasi non accepit. Vel, qui non habet fidem humilitatem, [Et quod habet auferetur ab eo,] id est cætera dona sibi diuinitus prestata meretur amittere. Ideo increduli & peruersi Iudei non meruerunt incrementum, sed detrimentum spiritualium intelligentiarum, cælestiumque bonorum. [Ideo in parabolis loquor eis, quia videmus] oculo corporali [Non vident] sincere, oculo intellectuali, quoniam excœcauit eos malitia eorum. Vnde, videntes facta & conuersationem atque miracula Christi, non vident, id est non considerant eas esse à deo, sed principi dæmonum deputant ea. Vel, videntes, id est scripturas veteris testamenti literaliter & superficialiter intelligentes, non vident spiritualem & verum intellectum eorum, propter quod occiduntur à litera, [Et audientes] prædicationem meam, vel verba legis ac pro phætarum auribus corporis, [Non audiunt] ea auribus cordis, debite auscultando. [Neque intelligunt] ea salubriter, [Et adim plerat in eis prophetia Esaie, dicens, Auditu] corporali [Auditus,] ô infideles Iudei eloqui Christi, parabolicō que sermones, [Et non intelliget] ea veraciter, scilicet parabolârum mysteria. [Et videntes videbitis] opera, humanitatemque Christi, [Et non videbitis] oculo interiori operum qualitatem, & eius diuinitatem. [Incrastatum est,] obustum & carnale factum est, [Cor populi huius,] terrenis ac sensibilibus inhærendo, prout in Deuteronomio scribitur, Incrastatus est dilectus, & recalcarit, [Et auribus grauiter audierunt] id est ad audiendum verbum dei aure mentali tardi fuerunt, [Et oculos suis] interiores, videlicet intellectum, [Clausuram] id est influentiæ seu irradiationi lucis diuinæ, instructionisque Christi incapacem fecerunt, ponendo obicem gratiæ dei, videlicet contemptum & infidelitatem. Peccata enim separant mentem à deo, vt sint velut murus seu ianua intermedia inter mentem ac deum. Propter quod Hieremias fatetur, Peccata vestra prohibuerunt bonum à vobis. De talibus scriptum est, Dicunt deo, recede a nobis, scientiam viarum tuarum nolumus, [Ne quando oculis] cordis videmus] veritatem, [Et auribus] interiorebus [Auditus] salutarem doctrinam, [Et corde intelligentiam] id est intrus legat, atque subtiliter penetrant spiritualem sensum diuinorum verborum, [Et concurvant] ab errore ad veritatem, & à caducis rebus ad summum, ac incommutabile bonum, [Et sanem eos] liberando intellectum à falsitate, voluntate piauitate, animam ab omni laſtione peccati: de qua sanitate Hieremias Hiet. 17. precavut, Sana me domine, & sanabor. Et Psalmista, Sana animam meam, quia peccavi tibi. [Veſtri an- Pſal. 40. ten] ô discipuli mei, [Oculi] interiores [Sunt] iam [Beati] in sp̄, beatificandi in re per claram diuinæ efficiæ visionem, [Quia vident] id est rectè intelligunt, & fidei lumine illuſtrantur, [Et aures vestre,] de Eſaiæ 52. quibus iam dixi, Qui habet aures audiendi audiat. Vnde et Eſaias inquit, Dominus deus meus aperuit mihi aures, ego aures non contradico. Hæ itaque aures vestre beata sunt, [Qyoniā audīti] verba mea fideleri. Beati coim qui audiunt verbum dei, & custodiunt illud. [Amen quippe dico vobis, quia multi prophetæ ex iusti,] qui futuram dei incarnationem spiritu prophetali, seu fide agnouerunt, [cupierunt videre] id est optauerunt, si fuisset posibile, videre, [Quæ vos videtis,] videlicet Christum in carne, & conuersationem ac signa ipsius, [Et non vident] ea præstantialiter corporali intuitu, sicut vos. Vnde & Symeon iustus pro suo desiderio, quo Christum videre optauit, responsum accepit à spiritu sancto, non vilurum sé mortem, donec videceret Christum dominum. ¶ Sed quæritur, de quo visu dicat Saluator prophetas & iustos voluisse videre quæ viderunt apostoli, & non viderunt? Non enim videtur spirituali visu posse intelligi, quia prophetæ visione intellectuali & imaginaria viderunt omnia quæ Eſaiæ 21. de Christo prenunciauerunt. Intelligentia enim opus est in visione, vt Daniel ait. Vnde cum Eſaias Babylonis vassilitatem prædicaret, Corruī (inquit) cum viderem, multo magis vidi Christum in sp̄, quando dicebat de eius incarnatione, Puer natus est nobis. Et multa similia. Hieremias quoque cum dixit, Quare quasi colonus venturus es in terra? Tunc enim imaginaria visione vidi Christum. Denique sal Eſaiæ 9. uator ipse inquit, Abraham pater vester exultauit vt videret diem meum, vidi & gauius est. Nec vi- Hier. 14. detur posse intelligi de visu corporali, quia de illo nō intelligitur quod Apostolis dictū est. Veftri bea Iohann. 8. ti oculi quia vident. Sic enim Iudas & reprobi Iudei viderunt, Puto ergo quod intelligendum sit verbum prædictum de visu interiori coniuncto visu exteriori. Vt roq; enim visu optauerunt videre, quæ apostoli videroque visu intuitu sunt. Si autem fiat vis in hoc quod ait, Multi prophetæ & iusti, & nō omnes prophetæ & iusti: dici posset, quid quamvis maiores sancti ac vates viderunt, quæ viderunt apostoli, non tamen alii omnes minores. Vnde respondentum, quod licet prophetæ ac iusti viderunt quædam eorum, quæ & apostoli, non tamen tam multa, nec ita distincte ac circumstantialiter : & hoc

maxime verum est, si hoc quod Christus ait apostolis, (Quæ vos videtis,) referatur ad totum tempus E
pus quo Christus cum eis in terra conuersatus est vsque ad horam ascensionis, & hoc modo ut arbitrator intelligentium est. Voluerunt quoque [Et audire] verba sapientia ex ore meo, [Quæ auditus,] qui me ad libitum interrogatis, & responsonem piam ac informationem recipitis, [Et non audierunt,] eo modo ut vos, nec ita perfecte. Multa tamen documentorum Christi reuelata fuerunt prophetis. [Vos ergo audite parabolam] id est interpretationem seu expositionem parabolæ [seminantis] id est Christi qui per seminarum de seminante ipsum. [Omni] homo [qui audit] corporali auditu [verbum regni] id est sermonem de regno caelesti, [Et non intelligit] verbum hoc, id est virtutem & sensum verborum, cordi suo non imprimuit, nec sagaciter pensat, [Punit malum] id est diabolus in malitia obstinatus, non essentia, sed voluntate malignus. Venit autem per tentationis congressum, [Et rapit] id est austertus seu infructuosum facit, & obliuioni tradi procurat, [Quod seminatum est in corde eius] id est verbum prædicationis infusum menti hominis talis. [Hic] homo tam negligens, [Est qui secu viam seminatus est] id est quem supra figurauit per eum in quem cecidit semen verbi caelesti, secus viam seculi huius, iuxta sensum præhabitu. Et dicitur homo seminatus, id est semina tali perfusus, quemadmodum terra dicitur corporaliter seminata. [Qui autem supra petrosa seminatus est] id est in corde duro ac saxeо semen verbi recepit: quem figurauit per eum in quem semen cecidit supra petrosa, id est arida, duraque corda. [Hic est qui verbum dei audit, & continuo cum gudio suscipit illud] in anima taquam sibi proficuum, per cuius susceptionem euadat periculum. [Non autem habet in se radicem] id est habitualem gratia fecunditatem, ac stabile fidei fundamentum, seu firmum propositum, [sed est temporalis] id est inconfitans, ad modicum tempus perseverans in bono, sicut arundo vento agitata, & puluis a vento proiectus. [Fallax autem] id est sibi illata vel imminentia [Tribulatione], ab iniustisibus hostibus, [Et persequitione] à visibilibus inimicis, [Propter verbum,] id est ob id quod verbum dei recepit, & implore disponet. Vel, propter verbum extinguentium, id est ut verbum dei tollant de corde eius, continuo scandalizatur, id est ex verbis seu factis illorum in peccata prolabitur, non resistens viriliter, relinquens viam iusticie, ne patiatur aduersa, vel ut consequatur delectabilia, [Qui autem seminatus est in spinis,] id est qui verbum dei recepit in corde punctionibus temporalium curarum replete, [Hic est qui verbum dei audit, & sollicitudo seculi istius] id est superflua cura acquirendi vel retinendi res mundanas, videlicet honorem, famam, voluptatem, [Et fallacia diuinarum] id est fallaces diuinitate, quæ sufficientiam quandam promittunt, sed conferre non valent, suosque amatores eternis cruciatibus ingerunt: imò quo plus crescent, tanto maius desiderium in corde auari accendent, & eum quotidie insufficientiorem ac miserabiliorum efficiunt. Bene ergo vocantur fallaces. Vnde Sapiens inquit, Creaturae factæ sunt in temptationem, & in muscipulam pedibus insipientium. Vel fallacia diuinarum, id est deceptoria affectio, quam diuitiae temporales causant G in animo hominis. Blandiuntur enim, sed pungunt, quia cum labore acquiruntur, cum timore amittendi possidentur, cum tristitia amittuntur, [suffocat verbum dei] id est memoriam auditii sermonis afferat anima, quæ tanto amplius obliuiscitur divinorum, quanto plus in terrenis occupatur, transitorisque inhaeret. [Et sine fructu] boni operis ac spiritualis delectationis [Efficitur] verbum dei in tali corde diffusum. [Qui vero in terram bonam seminatus est,] id est qui significatur per eum qui semen recepit in terra secunda, seu ille qui corde deuoto verbum dei audiuit. [Hic est qui audit verbum dei] aure corporali atque mentali [Et intelligit illud] [Et fructum adserit,] id est opera bona producit verbum in tali anima seminatum. [Et facit, aliud quidem centesimum,] id est verbum in cordibus quorundam facit fructum centesimum, [Aliud autem] facit fructum [sexagesimum, aliud vero trigesimum,] sicut exposuit est, vpo te secundum diuersam dispositionem ac diligentiam recipientium. Posuit Christus hoc loco quatuor generas hominum audientium verbum dei, & quatuor differentias feminis, quorum quartum genus dunrat saluator. Nam pauci electi, & quarta pars feminis solùm fructificat. Veruntamen quod dictum est de generibus audientium, ad literam intelligitur de Iudeis, quibus Christus in propria sermocinabatur persona, & paucos conuertit ex eis. Misericordia vero intelligi potest de ceteris gentibus. Subinde Salvator comparat regnum calorum, id est militante ecclesiam aliis rebus. [Aliam parabolam proposuit] Christus [Illi] videlicet turbis in litora stantibus co-existenti in naui. [Smile factum est regnum calorum] id est status militantis ecclesie, [Homini qui seminavit bonum semen in agro suo, & cetera.] Cum ipse unigenitus filius dei, sapientia patris eterni, polt capu proprio ore parabolam istam expōnat, non debenus explanationem illius anticipando præcurrire: Differenda est ergo elucidatio præsentis parabolæ, vsque ad locum ubi a Christo exponitur. Et accedendum ad tertiam parabolam interpretationem. [Aliam parabolam] ordine tertiam, [Proposuit ei] scilicet turbis, [Dicens: smile est regnum calorum] id est ecclesia militans, maximè primitiva, quæ fuit parua quantitate seu numero, sed magna virtute: ideo subditur. [Grano sinapis] de quo sinapis exprimitur, [Quod] granum sinapis [Accipiens homo] agricola [Semnauit illud in agro suo, quod] granum [Minimū quidem est ex omnibus seminibus] id est inter omnia semina valde per modicum, vt patet ad oculum. [Cum autem creverit] granum istud in agro, [Maius est omnibus holeribus] id est in altius germen crescendo exurgit, quam alia semina herbarum seu holerum, [Et fit arbor] id est per modum arboris crescit in altum, [Ita ut volvices cœli,] præfertur parua vel mediocres, [Veniant et habitent in ramis eius] quiescendo sub illis. Quemadmodum ergo hoc granum quantitate permodicum crescit in altum: sic ecclesia in principio sui contempta, & numero parua, crevit in populum infinitum, seu ecclesiam toto orbe diffusam, quando in omnem terram exiuit prædicatio apostolorum, ita ut sub ramis eius: id est, sub documentis atque auxiliis ecclesiæ, habitent volvices cœli, id est animæ contemplantes cœlestia, vel principes &

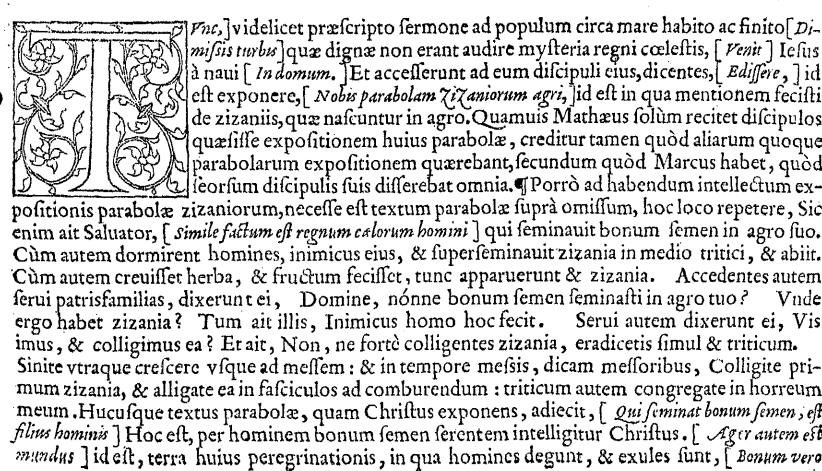
Marth. 12. [Qui autem supra petrosa seminatus est] id est in corde duro ac saxeо semen verbi recepit: quem figurauit per eum in quem semen cecidit supra petrosa, id est arida, duraque corda. [Hic est qui verbum dei audit, & continuo cum gudio suscipit illud] in anima taquam sibi proficuum, per cuius susceptionem euadat periculum. [Non autem habet in se radicem] id est habitualem gratia fecunditatem, ac stabile fidei fundamentum, seu firmum propositum, [sed est temporalis] id est inconfitans, ad modicum tempus perseverans in bono, sicut arundo vento agitata, & puluis a vento proiectus. [Fallax autem] id est sibi illata vel imminentia [Tribulatione], ab iniustisibus hostibus, [Et persequitione] à visibilibus inimicis, [Propter verbum,] id est ob id quod verbum dei recepit, & implore disponet. Vel, propter verbum extinguentium, id est ut verbum dei tollant de corde eius, continuo scandalizatur, id est ex verbis seu factis illorum in peccata prolabitur, non resistens viriliter, relinquens viam iusticie, ne patiatur aduersa, vel ut consequatur delectabilia, [Qui autem seminatus est in spinis,] id est qui significatur per eum qui verbum dei recepit in corde punctionibus temporalium curarum replete, [Hic est qui verbum dei audit, & sollicitudo seculi istius] id est superflua cura acquirendi vel retinendi res mundanas, videlicet honorem, famam, voluptatem, [Et fallacia diuinarum] id est fallaces diuinitate, quæ sufficientiam quandam promittunt, sed conferre non valent, suosque amatores eternis cruciatibus ingerunt: imò quo plus crescent, tanto maius desiderium in corde auari accendent, & eum quotidie insufficientiorem ac miserabiliorum efficiunt. Bene ergo vocantur fallaces. Vnde Sapiens inquit, Creaturae factæ sunt in temptationem, & in muscipulam pedibus insipientium. Vel fallacia diuinarum, id est deceptoria affectio, quam diuitiae temporales causant G in animo hominis. Blandiuntur enim, sed pungunt, quia cum labore acquiruntur, cum timore amittendi possidentur, cum tristitia amittuntur, [suffocat verbum dei] id est memoriam auditii sermonis afferat anima, quæ tanto amplius obliuiscitur divinorum, quanto plus in terrenis occupatur, transitorisque inhaeret. [Et sine fructu] boni operis ac spiritualis delectationis [Efficitur] verbum dei in tali corde diffusum. [Qui vero in terram bonam seminatus est,] id est qui significatur per eum qui semen recepit in terra secunda, seu ille qui corde deuoto verbum dei audiuit. [Hic est qui audit verbum dei] aure corporali atque mentali [Et intelligit illud] [Et fructum adserit,] id est opera bona producit verbum in tali anima seminatum. [Et facit, aliud quidem centesimum,] id est verbum in cordibus quorundam facit fructum centesimum, [Aliud autem] facit fructum [sexagesimum, aliud vero trigesimum,] sicut exposuit est, vpo te secundum diuersam dispositionem ac diligentiam recipientium. Posuit Christus hoc loco quatuor generas hominum audientium verbum dei, & quatuor differentias feminis, quorum quartum genus dunrat saluator. Nam pauci electi, & quarta pars feminis solùm fructificat. Veruntamen quod dictum est de generibus audientium, ad literam intelligitur de Iudeis, quibus Christus in propria sermocinabatur persona, & paucos conuertit ex eis. Misericordia vero intelligi potest de ceteris gentibus. Subinde Salvator comparat regnum calorum, id est militante ecclesiam aliis rebus. [Aliam parabolam proposuit] Christus [Illi] videlicet turbis in litora stantibus co-existenti in naui. [Smile factum est regnum calorum] id est status militantis ecclesie, [Homini qui seminavit bonum semen in agro suo, & cetera.] Cum ipse unigenitus filius dei, sapientia patris eterni, polt capu proprio ore parabolam istam expōnat, non debenus explanationem illius anticipando præcurrire: Differenda est ergo elucidatio præsentis parabolæ, vsque ad locum ubi a Christo exponitur. Et accedendum ad tertiam parabolam interpretationem. [Aliam parabolam] ordine tertiam, [Proposuit ei] scilicet turbis, [Dicens: smile est regnum calorum] id est ecclesia militans, maximè primitiva, quæ fuit parua quantitate seu numero, sed magna virtute: ideo subditur. [Grano sinapis] de quo sinapis exprimitur, [Quod] granum sinapis [Accipiens homo] agricola [Semnauit illud in agro suo, quod] granum [Minimū quidem est ex omnibus seminibus] id est inter omnia semina valde per modicum, vt patet ad oculum. [Cum autem creverit] granum istud in agro, [Maius est omnibus holeribus] id est in altius germen crescendo exurgit, quam alia semina herbarum seu holerum, [Et fit arbor] id est per modum arboris crescit in altum, [Ita ut volvices cœli,] præfertur parua vel mediocres, [Veniant et habitent in ramis eius] quiescendo sub illis. Quemadmodum ergo hoc granum quantitate permodicum crescit in altum: sic ecclesia in principio sui contempta, & numero parua, crevit in populum infinitum, seu ecclesiam toto orbe diffusam, quando in omnem terram exiuit prædicatio apostolorum, ita ut sub ramis eius: id est, sub documentis atque auxiliis ecclesiæ, habitent volvices cœli, id est animæ contemplantes cœlestia, vel principes &

Sapien. 14. [Qui autem seminatus est in spinis,] id est qui significatur per eum qui verbum dei recepit in corde punctionibus temporalium curarum replete, [Hic est qui verbum dei audit, & sollicitudo seculi istius] id est superflua cura acquirendi vel retinendi res mundanas, videlicet honorem, famam, voluptatem, [Et fallacia diuinarum] id est fallaces diuinitate, quæ sufficientiam quandam promittunt, sed conferre non valent, suosque amatores eternis cruciatibus ingerunt: imò quo plus crescent, tanto maius desiderium in corde auari accendent, & eum quotidie insufficientiorem ac miserabiliorum efficiunt. Bene ergo vocantur fallaces. Vnde Sapiens inquit, Creaturae factæ sunt in temptationem, & in muscipulam pedibus insipientium. Vel fallacia diuinarum, id est deceptoria affectio, quam diuitiae temporales causant G in animo hominis. Blandiuntur enim, sed pungunt, quia cum labore acquiruntur, cum timore amittendi possidentur, cum tristitia amittuntur, [suffocat verbum dei] id est memoriam auditii sermonis afferat anima, quæ tanto amplius obliuiscitur divinorum, quanto plus in terrenis occupatur, transitorisque inhaeret. [Et sine fructu] boni operis ac spiritualis delectationis [Efficitur] verbum dei in tali corde diffusum. [Qui vero in terram bonam seminatus est,] id est qui significatur per eum qui semen recepit in terra secunda, seu ille qui corde deuoto verbum dei audiuit. [Hic est qui audit verbum dei] aure corporali atque mentali [Et intelligit illud] [Et fructum adserit,] id est opera bona producit verbum in tali anima seminatum. [Et facit, aliud quidem centesimum,] id est verbum in cordibus quorundam facit fructum centesimum, [Aliud autem] facit fructum [sexagesimum, aliud vero trigesimum,] sicut exposuit est, vpo te secundum diuersam dispositionem ac diligentiam recipientium. Posuit Christus hoc loco quatuor generas hominum audientium verbum dei, & quatuor differentias feminis, quorum quartum genus dunrat saluator. Nam pauci electi, & quarta pars feminis solùm fructificat. Veruntamen quod dictum est de generibus audientium, ad literam intelligitur de Iudeis, quibus Christus in propria sermocinabatur persona, & paucos conuertit ex eis. Misericordia vero intelligi potest de ceteris gentibus. Subinde Salvator comparat regnum calorum, id est militante ecclesiam aliis rebus. [Aliam parabolam proposuit] Christus [Illi] videlicet turbis in litora stantibus co-existenti in naui. [Smile factum est regnum calorum] id est status militantis ecclesie, [Homini qui seminavit bonum semen in agro suo, & cetera.] Cum ipse unigenitus filius dei, sapientia patris eterni, polt capu proprio ore parabolam istam expōnat, non debenus explanationem illius anticipando præcurrire: Differenda est ergo elucidatio præsentis parabolæ, vsque ad locum ubi a Christo exponitur. Et accedendum ad tertiam parabolam interpretationem. [Aliam parabolam] ordine tertiam, [Proposuit ei] scilicet turbis, [Dicens: smile est regnum calorum] id est ecclesia militans, maximè primitiva, quæ fuit parua quantitate seu numero, sed magna virtute: ideo subditur. [Grano sinapis] de quo sinapis exprimitur, [Quod] granum sinapis [Accipiens homo] agricola [Semnauit illud in agro suo, quod] granum [Minimū quidem est ex omnibus seminibus] id est inter omnia semina valde per modicum, vt patet ad oculum. [Cum autem creverit] granum istud in agro, [Maius est omnibus holeribus] id est in altius germen crescendo exurgit, quam alia semina herbarum seu holerum, [Et fit arbor] id est per modum arboris crescit in altum, [Ita ut volvices cœli,] præfertur parua vel mediocres, [Veniant et habitent in ramis eius] quiescendo sub illis. Quemadmodum ergo hoc granum quantitate permodicum crescit in altum: sic ecclesia in principio sui contempta, & numero parua, crevit in populum infinitum, seu ecclesiam toto orbe diffusam, quando in omnem terram exiuit prædicatio apostolorum, ita ut sub ramis eius: id est, sub documentis atque auxiliis ecclesiæ, habitent volvices cœli, id est animæ contemplantes cœlestia, vel principes &

A magnates huius seculi ad fidem conuersi. Sic ergo per hominem seminarum intelligitur Christus, vel prædicator ipsius: per granum, ecclesia primitiva: per agrum, orbis terrarum, per quem longe ac late diffunduntur ac seminarunt fideles, ita ut per Malachiam dominus dicat: Ab ortu solis magnum est nomen meum in genitibus. Vnde in Esaia scriptum est, Floredit & germinabit Israël, & implebit faciem orbis semini. Hieronymus per regnum cœlorum intelligit Euangelij prædicationem, vel notitiam scripturarum. Per hominem seminarum, Christum, vel quemlibet alium; qui in agrum pro Matth. 4: prij cordis mittit verbum dei, quod significari dicit per granum sinapis Malac. 5: parvum crescit in altum: sic prædicator Euangelij primo valde contempta, & omnibus scientiis magis Esaie. 27: dirisa, crevit per omnes nationes, ita quod sub ramis, id est, diuersis dogmatibus eius prædictæ volvuntur & conquiescant, omnisque secularis scientia, & philosophorum doctrina minorata est sub ea, eque subiecta. [Aliam] vt pote quartam [Parabolam locutus est ei, simile est regnum cœlorum] id est ecclæsia militans, Fermento, quod acceptum mulier faciens massam pro panibus conficiens, [Abscondit,] id est, locauit ac miscut, [In farina tribus suis] id est, tribus mensuris farinæ aqua consperga se, mappa, vel azimi. Satum autem lecuhdum Hieronymus, est mensura Palestinae, vnum modium cum dimidio capiens, [Donec fermentatum est totum] id est, tam diu dimisit mulier fermentum in massa, quo usque tota fermenta permixta est, atque conueniens facta, vt de ea fieret panis. Hoc ad literam planum est. ¶ Spiritualiter vero per fermentum intelligitur euangelica legis doctrina, per quam corda hominum bonum sortiuntur saporem, vt gustent quam dulcis est dominus, & recte de omnibus iudicent, quæ admodum massa ex commixtione fermenti redditur apta, vt de ea sapores effici possint. Mulier vero est sapientia dei incarnata, vel ipsa ecclesia ac prædicatorum diligentia. Tria sata significant diversa loca, in quibus fideles conuersi sint, vel carnem, sensualitatem, & rationalem animæ partem, vel partem intellectualem, vim concupiscentib[em] & irascib[em]. His tribus sati, haec mulier infudit Euangelii documenta, donec totum fermentaretur, id est tria haec conuenient ac consentirent in idem: deo ynamiter seruendo, ita ut caro & sensualitas rationi, & ratio deo obedienti, sicque simul sint vnum in Christo, & mundus panis, sicut Apostolus dicit, Vnus panis, vnum corpus multi sumus. Quamvis autem doctrina euangelica non sit subiecta nisi in rationali parte animæ: redundat tamen, effectu que habet in sensitiva parte & carne, & sic in eis abscondi dicitur vel infundi. ¶ Sed cum dicat Apostolus, Epulemur non in fermento veteri, neque in fermento malitiæ ac nequitia, Rursusque, Modicum fermentum totam massam corrumpt, queritur quomodo regnum cœlorum, id est status vel doctrina ecclæsia assimiletur fermento? Et respondendum, quod in fermento sunt duo, videlicet quædam humorum corruptio, & calor inclusus, seu virtus latens interioris. Quantum ad primum procedit comparatio Pauli: quantum ad secundum, comparatio Christi. [Haec omnia locutus est Iesus in parabolis ad turbas,] propter causas superius assignatas, & subditur iam alia ratio. [Et sine parabola non loquatur es,] C hac vice, vel in isto sermone, [Vi adimpleretur quod dicitur est per prophetam] David vel Aphroph. [Dicentes] in Psalmo. lxxvii, qui incipit, Attende popule meus legem meam: [Aperiatis in parabolis os meum, erubetis abscondita a constitutione mundi.] Ultimam partem huius versiculi, nostra translatio habet sic, Loquar propositiones ab initio. Patet ergo, quod duo primi versiculi Psalmi illius in persona Christi dicuntur, qui in parabolis nunc loquuntur describunt, & eruuntur, id est discipulis suis manifestauit atque depropulit, abscondita, id est parabolam istarum interpretationes seu mysteria regni cœlorum, quæ a constitutione mundi homines latuerunt, sicut iam dixit, quod multi prophetae & iusti voluerunt audire quæ ipsi audierunt, nec audierunt.

1. Cor. 10.

¶ Prosecutio Cap. [Tunc dimisis turbis, uenit in domum.] Articulus. xxvi.
¶ Proscriptio sermone ad populum circa mare habito ac finito [Dimisis turbis] quæ digne non erant audire mysteria regni cœlestis, [Venit] Iesus à nau in domum. [Et accesserunt ad eum discipuli eius, dicentes, Edifice,] id est exponere, [Nobis parabolam] Zaniorum agri, id est in qua mentionem fecisti de zaniorum, quæ nascuntur in agro. Quamvis Mathæus solum reciter discipulos quæsisse expositionem huius parabolæ, creditur tamen quod aliarum quoque parabolarum expositionem querebant, secundum quod Marcus habet, quod discipulis suis differebat omnia. ¶ Porro ad habendum intellectum expositionis parabolæ zaniorum, necesse est textum parabolæ suprà omisum, hoc loco repetere, Sic enim ait Salvator, [Simile factum est regnum cœlorum homini] qui seminavit bonum semen in agro suo. Cum autem dormirent homines, inimicus eius, & superfeminavit zanioria in medio tritici, & abiit. Cum autem crevisset herba, & fructum fecisset, tunc apparuerunt & zanoria. Accedentes autem serui patris familias, dixerunt ei, Domine, nónne bonum semen seminasti in agro tuo? Vnde ergo habet zanoria? Tum ait illis, Inimicus homo hoc fecit. Serui autem dixerunt ei, Vis imus, & colligimus ea? Et ait, Non, ne fortè colligentes zanoria, eradiceris simili & triticum. Sinite utraque crescere usque ad messem: & in tempore messis, dicam messoribus, Colligite prius zanioria, & alligate eā in fasciculos ad comburendum: triticum autem congregate in horreum meum. Huncque textus parabolæ, quam Christus exponens, adiecit, [Qui seminavit bonum semen, est filius hominis] Hoc est, per hominem bonum semen seruentem intelligitur Christus. [Ager autem est mundus] id est, terra huius peregrinationis, in qua homines degunt, & exiles sunt, [Bonum vero

[semel] quod Christus seminavit in mundo, [Hi sunt filii regni] hoc est, homines electi, quos Christus mittit ac spargit per omnia climata mundi, quemadmodum semina mittuntur in agris. De hoc semine Christi, seu spiritualibus filiis eius scriptum est. Si posuerit pro peccato animam suam, videbit semen longaeum. [Zizania autem sum filii nequam] id est reprobi, præferti hæretici, & persecutores Ecclesiæ. [Inimicus autem qui seminavit ea] videlicet ista zizania. [Est diabolus] cuius suggestione & machinatione surrexerunt, & perueria dogmata inuenient hæretici, cuius etiam inspiratione alij reprobi se contra Ecclesiam exerent. Dicitur autem diabolus homo, non propter veritatem naturæ, sed propter similitudinem culpæ. Vnde de semine eius predicit, Ioannes, Qui peccat (inquit) ex diabolo est. Et iterum, Iam Antichristi multi nati sunt. Ex nobis prodierunt, sed non erant ex nobis. Hinc de Iudeis Christus testatur, Vos ex patre diabolo estis. Dicuntur autem homines mali seminati, vel esse ex demone, non creatione, sed præautatis imitatione, iuxta illud Sapientis, Imitantur illum qui sunt ex parte sapientiæ. [Meus Verus] vsque ad quam simili crescent & viuent in hoc mundo electi ac reprobi, [Consummatio seculi est] id est, finis mundi, vel dies iudicij, in quo electi in palatio dei ponentur, velut in horreo. [Messores autem] qui bonos ac malos ad iudicium deducent, & eos ab iniuicem separabunt. [Angeli sunt] non mali, sed boni, [sicut ergo colliguntur] à messoribus [Zizania] hoc est, inutiles herba, seu folia, [Ex igni comburuntur] scilicet erit in consummatione seculi. Mittet filius hominis angelos suos, qui sibi subiecti sunt, etiam secundum naturam assumptam. vt verbo vnitam [Et colligent] hoc est, auferent, [De regno eius] id est, de ecclesia electorum, seu bonis fidelibus, [Omnia scandala] hoc est, persecutions & tentations, per quas boni frequenter scandalizantur. Vel, omnia scandala, id est, scandalizatores aliorum qui generant scandala, qui tunc ab electis loco & præmio separabuntur.

Math. 25. [Et eos qui faciunt iniuriam] i.e. ceteros operarios malos, hypocritas, simulatores, & callidos, irā dei p. Apoca. 13. uocantes, [Et mittent eos in caminū ignis] Christo dicente, Ita maledicti in ignem aeternum. Tunc enim angeli sancti executores iudicii, omnes reprobos homines atque diabolos, in infernali ignis fornacem proiicient. Vnde in Apocalypsi legitur, Proiectus est draco ille magnus serpens antiquus. Et alio loco ait Ioannes, Crucifabitur iniquus igne, & sulphure, & fumus tormentorum eius ascendet in secula seculorum. Ministeria itaque sanctorum angelorum dispositiæ agentium, fieri sufficiat mortuorum, quos cineres angelii colligent, & suscitatos ad iudicij locum perdudent, reprobos ab electis segregabunt, & damnatos in penas retrudent. [Ibi erit flatus & fridor dentum] hoc supra exppositum est capitulo octavo. Tunc videlicet statim peracto, vel durante iudicio, & illis in caminū ignis seu infernum, qui comparatur ardenti & fumoso camino, proiectis [Fulgebunt insi] in corpore per dotem claritatis, que tanto copiosior erit in corporibus glorificatis, quanto eorum animæ deum clarius viserunt. [sicut sol] iste sensibilis, non solum sicut nunc lucet, sed sicut tunc lucebit, quando lux solis erit septempliciter sicut lux septem dierum. Estque probabile, quod claritas corporis glorificari exceedit claritatem solarem, quoniam opera gratiae excedunt opera naturæ. Vel sicut sol spiritualis, videlicet Christus, de quo in Malachia dominus perhibet, Orietur vobis (inquiens) timentibus nomine meum sol iulifiræ. Corpora namque electorum assimilabuntur claritati corporis Christi, prout dicit Apostolus, Saluatorem expectamus dominum Iesum, qui reformabit corpus humilitatis nostræ configuratum corpori claritatis sua.

¶ Denique sicut corpora electorum fulgida erunt ut sol, sic corpora reproborum obscurissima erunt, secundum quod animæ eorum omni lumine interiori, quantum ad rectum usum, omnino priuantur. His dictis patet exppositio huius parabole, paucis exceptis quæ tangenda sunt breuiter. Cum autem dormiret homines i.e. prelati ecclesiæ & aliorum doctores de vita migrarent, vel a diligenti custodia gregis sui carent, venit inimicus eius id est, diabolus aduersarius Christi, & superseminavit zizania, hoc est, hæreticos, & peruersos misit ac miscuit in medio tritici, hoc est, inter electos atque catholicos: & abiit alibi facere aliquid mali. Et citò reuersurus est. Cum autem creuisset, herba, hoc est, semina bonum seminatum à Christo, & fructum bona conuersationis fecisset, id est, cum filii regni numero ac merito aucti fuissent in seculo isto, apparuerunt inter eos & zizania, id est, predici in iusti. Accedentes autem spirituali accessu servi patris familiæ, hoc est, famuli Christi, vt pote angeli secundū Hieronymum. Vt deuoti prelati, ac vicarii Christi, dixerunt ei, Domine, Nōn bonum semen seminasti in agro tuo? id est, homines fide & opere Christianos in mundo. Vnde ergo habet zizania? Et ait, inimicus homo hoc fecit, id est, diabolus. Sertui autem dixerunt, Vis imus & colligimus ea? id est, vis ne vt separemus & auferamus hæreticos & peruersos à societate fidelium, per excōmunicationem, vel vel tradendo eos protestati seculari ad occidendum? Et ait, Non. Ne forte colligenentes zizania ista, eradicerit, id est, periculo vel occisioni exponatis & triticum, id est, electos fideles. Sinite utraque cresceri usque ad messem, id est, diem retributionis extreme, seu iudicij: & in tempore mesesis dicam mesforibus, id est, angelis, Colligitte primum zizania, id est, antequam proferatur iudicialis sententia separare malos à bonis, & allegate eam in fasciculos, id est, per modum fasciculorum adunate eos ad comburendū, hoc est, vt in igne gehennæ succendantur, non cōsummantur. Impius quippe funibus peccatorum suorum constringetur, vt Sapiens inquit. De hac impiorum colligatione scriptum est in Esaia, In di illa visitabit deus super malitiam cali in excelso, & super reges terræ, & congregabuntur in congregacione vnius fascis in lacum, & claudentur ibi in carcere.

¶ Circa hunc locum queritur, an hæretici sint sustinendi? Et videtur quod imo, cum Christus dicat, Sinite utraque simul crescere usque ad messem. Hieronymus quoque hic dicit, Monemur ne citò amputemus fratrem, quoniam fieri potest, vt ille qui hodie noxiō depravatus est dogmate, cras resipiscat. Oppositum videtur ex eo quod ait Apostolus, Auferte malitia de medio fratrum vestrorum. Et

A secundum Apostolica documenta, prohibemur hæreticos salutare, & cum quibusdam perueris datum accipere. Ad hanc questionem respondit Thomas, quod circa hæreticum duo penitentur, videlicet eius iniqitas & ecclesiæ pietas. Quantum ad primum meretur non solum excommunicari, sed & occidi, cum multo grauius sit fidem corrumpere, quam falsare pecuniam: & tamen falsores pecunia secundum iura occiduntur. Quantum ad secundum non, decet hæreticum statim damnare, sed ad veritatem proprie reducere. Ideo ecclesia non immediate & subito, sed post primam & secundam correctionem damnat hæreticum, sicut ad Timotheum docet Apostolus. Si vero ex tunc in suo errore manifesta pertinax, separat eum ecclesia à se per cōmunicationis sententia, relinquit eum seculari iudicio mori tradendū. Vnde alia loco Hieronymus. Secundæ sunt putridæ carnes, & scabiosa ovis à caule repellenda est, ne tota domus, massa, corpus, & peccora, ardeant, corrupantur putrefiant. Arrius, In Alexandriavna scintilla fuit, sed quoniam non statim opprimitur, toti orbem eius flama depopulata est. Itaque quod Philippus, dominus ait zizania non esse tollenda, sed finita ut crescat cum tritico, si per zizania intelligantur hæretici, tunc intelligentur est in causa, quando videlicet extirpari non possunt sine eradicatione, seu periculo tritici: quando videlicet non sunt aperti, vel sati noti, vel potentes habent defensiones. Vnde dicit Hieronymus, Monet dominus ne ubi quid ambiguum, cito proferamus sententiam. ¶ Sequitur quinta parabola, [simile est regnum celorum] hoc est, præmium beatorum in patria [zizania] abscindit in agro] Nam sicut propter talen thesaurum possidendum, omnia venduntur: sic propter ad ipsendum regnum celorum omnia temporalia deferuntur. Ideo subditur, [Quem thesaurum] qui inuenit homo ab ostendit] tanquam pretiosum clenorium [Et prægadio illius] id est ex dilectione & amore thesauri inueni, [Vadit & vndit omnia quæ habet, & emit agrum illum] ut habeat ius possidendi thesaurum ex integro. Olim enim thesauri in agro inueniti, quanvis propter temporis longitudinem ignorabatur cuius fuissent, tamen propter communem hominum pacem pro media parte fuerunt dominorum agri. Ager ergo est vita actua, vel sacra scriptura, in quibus thesaurus iste, videlicet beatitudine cœlestis quadammodo latet & continetur ut merces in merito. Homo autem thesaurum reperiens, est quicunque deuotus, qui cum Apostolo omnia arbitratur ut stercora, ut Christum lucrifaciatur. Vel, Thesaurus est Christi diuinitas: ager, caro ipsius, [Iterum simile est regnum celorum] id est ecclesia militans [Homini negotiatori, qui erunt bonas margaritas], hoc est, lapides pretiosos, [Inuenta autem una pretiosa margarita] id est, gemma quadam dignissima, qualis est iaspis, [Abiit & vendidit omnia quæ habuit & emit tam] ut carius venderet ipsam, vel tanquam prænobile, bonum possideret. Sic Ecclesia & quilibet veraciter Christianus, querens pretiosas margaritas, hoc est, virtutes præclaras & cardinales, & veteris testamenti scripturas, vnam vero pretiosissimam inueniens, scilicet Christianæ legis doctrinam, vel consiliorum euangelicorum perfectionem, vel incrementum sapientiam dominum Iesum, vendit vel vilipendit cuncta terrena ut margaritam istam obtinet, sicut testatur Apostolus, Omnia arbitror de trumentum propter eminentem scientiam domini nostri Iesu Christi, Pretiosior nempe est sapientia cunctis opibus, & omnia quæ desiderantur huic non valent comparari. ¶ Postremo, septima & ultima parabola subditur, [simile est regnum celorum] hoc est, ecclesia militans, in qua deus per fidem & gratiam regnat, quæ & ipsa regnat in nomine Christi, seculare ac spirituale dominium atque iudicium. Petri. 2. Apocalypsi facetur, loquens ad Christum, Fecisti nos deo nostro regnum & sacerdotes, & regnabimus super terram. [De hoc] Regno dixit archangelus de Christo ad virginem, Regnabit in domo Jacob in aeternum, & regni eius non erit finis. Itaque regnum illud simile est [Sagena] seu reti [Misericordia] pectoribus [In mare] ut capit pisces, [Et ex omni genere piscium congregantur] hoc est, bonos & malos pisces capient, vel quodammodo omni specie pisium, [Quam] sagena [Cum implita est] pescibus talibus [Educens] pescatores [Et secus littus] hoc est, iuxta ripam aquæ, [Sequentes elegerunt] ex sagena, [Bonos] pisces [In ratis sua] malos autem foras miserunt id est penitus abiencerunt, & bestias ac avibus ad deuorandum dedecur. Sic modo ecclesia continet bonos & malos, & quodammodo de omni genere hominum. Mystice etiæ per sagenam exprimitur prædictio Apostolorum & successorum ipsorum, qui ex verbis viriisque testamenti sermonem per modum retis texentis, miserunt illum in mundum istum, qui magno procelloso mari assimilatur, & congregauerunt intra ecclesiam quosdam de omni natione, pluresque reprobos quam electos. Vnde in vocatione priorum Apostolorum dictum est, Venite post me, faciam vos esse pescatores hominum. ¶ Præterea ipsius Christus declarat cur ecclesia comparetur tali sagena, [sic erit in consummatione seculi] Quantum ad hominum separationem ab iniicie, quod agni ponentur à deo dextris, & hæci à sinistris: sicut nunc dictum est de pisium separatione. Nam tunc, [Exibunt angeloi] à summo calo [Et] miseri à Christo, separabunt malos de medio iustorum] hoc est, de tota yniuersitate electorum [Et mittent eos in caminū ignis, ibi erit flatus & fridor dentum] Hoc totum iam euidenter exppositum est, ¶ Itaque ecclesia per modum sagena nata & fluctuat in hoc mari magno ac spacio, & saepe fluctibus tribulationum, & aquis tentationum ita afficitur atque torquetur. ut clamet cum sancto David, Saluum me fac deus, quoniam intrauerunt aquæ versus ad animam meam. Veni in altitudinem maris, & tempestas demerit me, Nunc quoque nescitur, qui pisces sint electi, & qui reprobi. ¶ Porro in fine seculi, Christo ad iudicium descendente, sagena ista quasi ad littus trahitur, cum omnes ante Christum in valle Iosaphat ducentur ac præsentantur, tuncque boni manifeste secernentur à malis, [Intellexisti haec omnia?] Icilius parabolæ istas & interpretationes earum. Hoc Apostolis dicitur, qui tamen a pud Marci referuntur à Christo reprehensi, eo quod primam parabolam non intellexerunt. [Dicunt ei Etiam] Sit illis, Ideo est, ex quo ad vos tanquam ad aliorum magistrorum spectat hæc omnia intelligere. Propterea [Omnis scriba doctus in regno celorum] hoc est, quilibet prædicator, & prælatus, prefer-

im episcopos militante ecclesia, [similis est homini patri familiæ, qui profert de thesauro suo noua et vetra,] vestimenta, vtsilia, alimenta talenta. Quemadmodum enim talis pater familiæ vnicuius de filiis, ac familiæ suis dat secundum quod indigeret, & capere potest, vel dignus est sic scriba doctus de quo nunc sermo est, vnumquaque de grege suo pacificat infirmit, prout capere valet, secundum quod Paulus latet portas se dicit eos, qui solidum non poterant capere cibum. In diuinis enim scripturis inuenitur, quod omni statu congruit. Huiusmodi itaque scribi profert de thesauro suo, hoc est, de plenitudine gratia perfectionis & scientiae sibi diuinitus distributa, Thesaurus enim desiderabilis in ore sapientis secundum Salomonem: Noua & vetera, hoc est, vtriusque testamenti eloqua. sermonem suum confirmans authoritatibus nouæ & veteris legis. Vnde in Canticis ait Ecclesia, Omnia poma noua ac vetera dilecta mi seruavi tibi. Debent ergo maiores prelati in vtriaque lege esse periti, imo secundum dei formam Theologorum ducem sacratissimum Dionysium, ad Episcopos pertinet, vt sint adeò docti, quod difficillima quæque & omnes subditorum dubitationes soluere possint. [Et factum est cum confunxisset] Hoc est, perfecte terminasset [Ite, ha parabolæ sua] septem, non solum ea, sed etiam earum mysteria, seu interpretationes, differenda discipulis, [Transiit inde,] recedendo à domo, in qua loquutus est ista, [Et veniens in parvum suum] videlicet Galileam, in qua conceptus, nutritus, atque moratus est. [Docebat eum] videlicet compatriotas & cum ciues suos in virbe Nazareth secundum Hieronymum, [Ita ut mirarentur] Nazarei. [Et dicentes, Vnde huius sapientia haec & virtutes?] F hoc est, miracula. Quasi dicerent, Qui dedit ei tanta dona? Nouerant enim quod non habuit sapientiam istam per studium, iuxta Illud Ioannis septimo capitulo, Vnde hic scit literas, cum non didicerit? Virtutem quoque miraculorum estimabant sibi non esse collatam à deo, propter ignobilitatem parentela. Vnde subditur, [Nonne hic est fabri filius?] scilicet ipsis Ioseph, qui fertur fuisse faber lignarius. Marci sexto ita habetur, Nonne hic est faber filius Mariae? Vocabant ergo Iesum fabrum, vel despiciunt, sicut communiter sit cum filiis impropperatur officium patrum, vocantur nomine talis officii, vt si filius fullonis promoueat in episcopum, inuidi dicunt, Ille filius. Vel, quia Iesus patrem suum putatium frequenter adiuvit in suo officio, quod Nazareos istos non latuit. Nam vixque ad tricelimum annum habitabuit cum eis. [Nonne mater eius dicitur Maria, & fratres eius sunt iacobus & ioseph, & simon, & iudas?] De ipsis fratribus dictum est supra, quod fuerunt consobrini, Christi, & filii Mariæ vxoris Cleophae sororis virginis gloriose, vñ dicit Hieronymus in libro contra Heluidium hereticum. Sanctus Thomas in uno loco ait, quod illi qui in euangelio appellatur fratres Christi, fuerunt filii Ioseph de alia coniuge. Alibi dicit, quod Ioseph creditur virgo fuisse, quod Beda & alii communiter assertunt, & sic fratres isti fuerunt Christi nepotes. Cum enim in cruce commiserit matrem suam virginem virginem cum esset adulta, probabile est, quod iuuenciam non commiserit nisi virginis sponsus. [Et fratres eius] id est cognata [Nonne apud nos sunt?] hoc est inter nos habitando. [Et scandaliabantur in eo] id est ex consideratione humili genealogie cognitionisque Christi, in peccatum prolapsi sunt, estimantes quod sapientiam & virtutes habuerit à diabolo, potius quam à deo. In quo patet infinita eorum cecitas atque perueritas, cum multi prophetarum illiterati, & egeni extirpent, & tamen prophetali sapientia deo miserante impleti sunt, vt Amos agricola vellicans sycomorus. Hieremias puer [Iesus autem dixit eis, Non est propheta sine honore, nisi in patria sua, & in domo] id est familia [sua] Non quod alibi vbique honoretur, vel ab omnibus suis compatriotis spernatur, sed quia communiter sic est, quod à suis magis contemnitur, quam ab aliis. & hoc ex inuidia oritur, vel superbia, quia homines male pati possunt, vt compares sui præferantur eis. & compatriotæ melius sciant imperfectionem alium, quam alij, & frequenter conuentur oculum mentis ad considerationem eius, quod homo suu tempore pruerit, vel cum eis similis videbatur. [Et non fecit ibi virtutes mulieres.] Hoc est, multa miracula saltem ac vice. [Propter incredulitatem illorum] videlicet quia indigni erant & etiam ne faceret eos maiori damnationi obnoxios. Fecit tamen ibi quadam miracula, ne excusationem suæ infidelitatis haberent. Vnde Marcus habet, Et non poterat ibi virtutem villam facere, scilicet poterat tia ordinata, quia non decuit nisi infirmos impositis manibus curavit.

¶ Cap. xiiii. [In illo tempore, Audiuimus Herodes Tetrarcham iesu]

Articulus xxvii.

N illo tempore, Audiuimus Herodes Antipas filius Herodiæ Ascalonitæ, cuius tempore natus est Christus, qui & infants occidit Tetrarcha] id est princeps quartæ pars regni. Nam patre eius mortuo, diuinus est regnum Iudeæ in quatuor partes, quarum duas sunt Archelao filio prædicti Herodis. Tertia pars Philippo. Quarta, huic Herodi data ab Imperatore Romano, [Famam iei] i. rumorem miraculorum, documentorum & operum Christi. [Et ait puer,] id est saeculibus, suis vel sibi familiariter iunctis. Hic Iesus de quo audio tanta [Et iohannes Baptista] sciebat enim Herodes Ioanè virū sanctū & iustū fuisse, vt habet Marcus. Idcirco audiēs tāta de Christo, putauit quod ipse esset idem iustus & sanctus, quasi deus non haberet nisi vnum excellentē ministrum in mundo. Ipse Iohannes quem ego decollauis [surrexit a mortuis] Ex hoc patet quod iste Herodes fecit & pater eius, legem Moysei acceptauit. [Et idea virtutes] hoc est, præcedentia merita, seu opera virtuosa Iohannis. Operantur in eo] id est sunt causa, quod tante mirabilia agit. Quamvis enim Iohannes ante mortem suam nullum fecerat signum, estimauit tamen Herodes quod post suam resurrectionem miracula faceret, quasi ad statum meliorem promotus.

Amos. 7.
Hierœ. 1.

H

A Et quia de morte Iohannis jam tactum est, Euangelista describit causam, modum, & ordinem sua occisionis. [Herodes autem] per feruos suis [Tenuit] hoc est, comprehendit accepit, [Iohannem & alligauit eum & posuit in carcere propter Herodiadem uxorem fratris sui] id est ad instantiam Hierodiadi coniugis Philippi, qui fuit frater Herodis, cuius legitimam coniugem nomine Herodiadem abstulit iste Herodes, & secum in adulterio sededit, vel propter Herodiadem, hoc est, propter amorem carnalem quem habuit ad eam, quam tantò carnalitatis ardore amauit, quod increpationem de hoc ferre non potuit. Vel, propter Herodiadem, id est ad hunc finem. Vt Iohanne occiso, cum illa quietius a securis delectaretur. [Dicebat enim illi] puta Herodes [Iohannes, Non licet tibi] qui legem Moysi receperisti [Habere eam] in coniugem, quia hoc prohibet lex, ne quis uxorem fratris, illo viuente accipiat. [Et volens] Herodes [Illum] id est Iohannem [Occidere, invictum populum] ne insurgeret contra ipsum, si Iohannem occideret, [Quia sic prophantum cum habeant] id est, Iohannem reputauit populus communis esse prophetam. Vnde dicit illa, sicut, hoc loco dicit non tantum similitudinem, sed etiam veritatem. Marcus habet quod Herodes metuebat Iohannem, sciens eum virum sanctum & iustum, & custodiebat eum: & auditio eo, multa faciebat, & libenter eum audiebat, quibus verbis Marcus praemisit. Herodias autem infidiabatur Iohanni, volens occidere eum, nec poterat, cuius impotentia causam Marcus assignans dicit, quæ allegata est. Herodes enim metuebat Iohannem. Ex quibus patet, quod mulier ista nepharia, primò concepit odium contra Iohannem, suæ concupiscentia inimicum. Videns enim quod Herodes Iohannem libenter audiuist eoque audito multa opera batur, ceperit timere ne propter prædicationem Iohannis Herodes eam abiiceret, & primo rediceret viro. Quod ergo nunc dicitur, quod Herodes quererat Iohannem occidere, intelligentem est pro celis illis ex Hierodiadi suggestione. Effeminatus quippe Herodes intantum vietus est luxuriose mulieris concupiscentia & amore, vt contra legem & propriæ rationis iudicium acquieuerit mulieri. Et infidiabatur Iohanni, quem ante libenter audiuist ac timuit. [Die autem natalis] id est vniuersario die nativitatis [Herodis, saltuaria] hoc est, corizando tripudiauit [Filia herodiadis] ex alio viro, in medio aule seu alterius loci, vel in medio eorum qui aderant. [Et placuit Herodis] Saltans filia meretricis, & saltatio eius [¶] id est ex qua vana complacientia [Cum iuramento polliciis] hoc est promisit. [Et dare quodcumque postulasset ab eo] quamvis median regni partem. [Et illa] puerilla [Promonita a matre sua] Heroide, à qua petuit consilium, dicens, Quid petam? Et illa caput Iohannis. [Damhi inquit] puerilla Herodis. Hic hoc est, in loco præsenti, [In disco, caput iohannis Baptista] quod fieri non potuit, nisi decapitaretur. [Et contristata est rex] Herodes, quod tam inconsulte iurauit ac promisisset, & quod illa tam crudeliter postulasset. Quidam dicunt, quod Romani abstulerunt à Iudeis nomen regium. Et tamen hoc loco Herodes dominus Iudeorum dicitur rex. [Propter iuramentum autem] quod fecit puerla, ne videretur perius, [Et eos qui pariter recumbebant] id est simus, cum ipso manducabant. Fecit enim cœnam principibus & tribunis, & primis Galilææ. Itaque propter istos ne in tantorum virorum præsentia videretur perius & mendax, vel ne ipsi turbarentur, quia fortassis confererunt Hierodiadi in mortem Iohannis. [Ius sit dari] caput Iohannis pueræ ne quisquis. ¶ Secundum Hieronymum, & alios plures, Herodes cum Hierodiade ordinavit, quomodo posset Iohannem occidere, & inuenio concordi consilio, fecit coniuvium in quo filia Hierodiadi tripudiauit, qua saltante fixit se rex ultra modum delectatum in saltatione illius, mox que iurando promisit dare ei quod peteret. Quia caput Iohannis penti, simulauit se rex contristari, vt populus haberet eum excusatum de morte Iohannis, cum tamen corde gauderet, & hoc alij probant. Primo, quia vt scribitur hic, Herodes ante saltationem, accubitum & postulationem pueræ, voluit Iohannem occidere. Secundò, quoniam nisi optusset mortem Iohannis, non occidisset eum propter iuramentum quia sub promissione huiusmodi non intelligitur aliquod illicitum cadere. Tertio, quia non est probabile quod propter saltationem promitteret pueræ tantum donum. Veruntamen Augustinus sentire videtur, quod Herodes verè metuebat, & libenter audiebat Iohannem, & ex animo tristis affectus est postulatione illa audita, quod litera huius capituli & verbis Marci magis consonare appetat. Quod igitur dicitur, Herodem voluisse occidere Iohannem, intelligi potest de voluntario permixto inuoluntario, quomodo Pilatus voluit crucifigere Christum, quem is vtique voluntarie crucifixit, aliter non peccasset, sed erat voluntarium illud in uoluntario mixtum.

D Denique sicut (iuxta Salomonem) vult & non vult piger, si talis vult & non vult, hoc quoque quod vult efficit cum merore, quemadmodum negotiator cum tristitia proicit merces in mare. Habet ergo disloquentiam contra Iohannem propter increpationem ipsius, & inclinationem & occidendum eum, propter Hierodiadi preces. Sed non tantum quod absolute decreuit vel optauit eum occidere secundum Augustinum, ideo contristatus est auditio petulantis pueræ. Ad secundum dici potest, quod reges, principes & superbi volunt promissa ac iuramenta sua implere, quamvis illicita, ne ab hominibus iudicentur periuri aut mentientes. Et quod opponitur, Si pueræ petisset caput patris & matris, Herodes non consensisset, ergo quod iurauit pueræ dare quicquid peteret, infidiabitur fecit. Hoc solueretur dicendo, quod intentio Herodis non erat absolute promittere, sed dummodo non esset penitus irrationalis, & absurdum. Ideo enim dixit, Licet dimidium regni mei. Quasi diceret, Si aliquod maius petieris, non præstarem. Ad tertium dicetur, quod reges cum vino calefacti sint, faciliter inclinantur ad promittendum, vt patet de Alluero modo promiserat Hester. Quamvis autem caput Iohannis dare saltante fuit maximè irrationalis, tamen Herodes non reputauit hoc tam irrationalis, vt alia multa. [Mistique] spiculatorem [Et decollauit] per manus illius Iohannem in carcere. Et allatum est caput eius in disco, & datus est pueræ, & suli matris sua. Herodiadi, vt viso capite increpatoris sui gloriaretur, de condigna vindicta. O qualia sunt iudicia dei. Hester. 5. g ij

Et quomodo permitit deus iustus & sanctus electos suos in praesenti seculo tribulari, à reprobis op- E
primi, multis iniurias affici. Scit enim quā salubre & meritorum hoc eis existat. Ecce sanctissimum virum consanguineum Christi, p̄reconem, p̄cursorē, baptistam salvatoris, quo inter natos mulierum maior non fuit, permisit ad suggestionem adulterae in carcere, ad infantiam petulantis ac vilius puerilē occidi. Nemo ergo seruorum Christi murmuraret, contristetur, aut pusillanimus sit, dum aduersitatibus atque iniurias fatigatur. Multæ enim tribulationes iuſtū. Et tanquam aurum in fornace probabilius deus electos. [Et accedentes discipuli eius] putta Ioannis [Tulerunt corpus eius] de carcere vel loco carceri propinquō, [Et spelierunt illud] in vrbe Sébaste, vt dicitur, quā olim vocabatur Samaria. Nec dubium quin fecerint planctūm magnum super tam dilectūm & sanctūm magistrum. [Et venientes nuntiaverunt Iesu] de occisione Ioannis. Nouerant enim Iesum esse cognatum & amicum Ioannis p̄cipuum. [Quod cum audist̄ Iesu] Non quod tunc illud primo cognouit, quippe cum ipse omnia praeterita, praeflentia, & futura, à primo sue conceptionis instanti agnouerit, sed tunc ostendit se illud cognoscere, faciendo quod subditur, [secus iste] videlicet à patria sua, seu Nazareth, [In nauiculam] vt pauper, & humilis, vili & humili vehiculo nauigaret trans fretum, seu mare Galilæa, vt patet in Ioanne [In locum corsum] non quasi timens ab Herode occidi, quem poterat solo nutu destruere: sed quasi cedens furori hostis, dansque exemplum vicissim declinandi p̄secutionem, & vt die diuinitas p̄ordinate pateretur in Hierusalem, sicut frequenter p̄adixit. [Et cum audist̄ turba] Iesum transtisse ad locum hunc, [sequuta sunt pedestres de ciuitatis] Nec dubium quineriam de villis atque castellis. Causam quare sequuta sunt eum, Ioannes refert, videlicet, quia videbant signa quae facebat super his qui infirmabantur. [Et exiit Iesus] hoc est, desertum locum egressiens, & turbas quodammodo obuians, [Vidit turbam multam, & misericordia est eius] quia erant sic ut oves non habentes pastorem, secundum Marcum. [Et curauit languidos eorum] hoc est, infirmos quos turba adduxit, & docuit turbam. Per hoc mystice designatur, quod Christus ip̄sus vestigia sequentibus, eiusque gratiosam præsentiam quærentibus, protinus obuiat, & vltro se offert. Iuxta illud, Omnis qui querit, inuenit, vulnera vitorum in eis curat, & lumen sapientiae influit. [Vespere autem factio acciserunt eum discipuli eius dicentes, Deserit̄ est locus] In quo sumus, hoc est, domos & cibos non habens [Et hora p̄terer] id est tempus huius diei ad occasum iam tendit, idcirco [Dimittite turbas] dando eis licentiam vel consilium reuertendi ad loca habitationis, [vt euntes in castella emant sibi escas] Marcus sic habet, Vt euntes in villas & vicos. Vnde per castella, alia quoque loca conuenientia intelliguntur, in quo declaratur sollicitudo superflua imperfecta fides discipulorum, qui dabant consilium recēdendi à Christo, & spirituali alimento propter corporeum cibum, & quasi fame periclitari possent, quibus adfuit Christus. [Iesus autem dixit eiis, Non habent necesse ire] ad cibos emendos. [Date illis vos] manducare. ¶ Quæritur, cui hoc Christus dixit discipulis, quos nouerat non habere cibaria tanta. Dicendum, primo ad insinuandum, quod si discipuli habuissent fidem sicut granum sinapis, certi fuissent se sola prece posse acquirere eas sufficietes turbæ à deo. Secundò, intelligi potest per modum propheticæ prænuntiationis, vt Christus dicatur dixisse discipulis, Date illis manducare, quia sciuī sic esse eventurum. ¶ Sciendum tamen quod ante quam Christus hac dixit, interrogavit Philippum, Vnde de cœmēmus panes vt manducent hi? vt habet Ioannes. Quo respondente, Ducentorum deciariorum panes non sufficiunt eis: dixit Salvator, Vos date illis manducare. Responderunt discipuli, Euntes emanus denariis deciuntis panes, & dabitim illis manducare? Qui dixit, Quot panes habetis? vt in Marco habetur. Quid autem ad hoc responderint subiungit Matthæus. Responderunt ei, [Non habemus hinc quinque panes & duos pisces] Ioannes sic habet, Respondent ei Andreas, Est puer hic unus, habens quinque panes hordeaceos, & duos pisces. Itaque per synecdochē, ponitur pars pro toto, vel omnes respondisse dicuntur, quia Andreas respondit pro omnibus. [Quis autem ei, Afferte huc illos mīhi] panes & pisces. [Et cum insisset turbam discimberet] Hoc est, manducare, vel ad manducandum queſcere, seu fedē ſuper ſenū] erat namque ſenū mulm in loco illo, nec tabulas nec ſediū habuerunt, [Accipit̄ ſenū] quinque panes & duobus pisibus, [afficiens celum] non quod per eleuationem corporalium oculorū ſuo rum, hoc est, interiores oculi animæ ſue plus quā ante eleuarentur ad deum per contemplationem, quem indeſinenter per speciem vidit: sed aſpexit in celum. Primo, vt daret nobis exemplum ſemper H
Ioannis. 6. recurrendi ad deum, iuxta illud in Pſalmo. Oculi mei ſemper ad dominum. Secundò, ad ſignificandum quod tota virtus & efficacia ſua effet à patre. Quemadmodum ait apud Ioannem, Non poſsum ego à meipſo facere quicquam. [Benedixit] In quo docuit ante commiſſionem benedicere cibos [Et frigus, & dedidit discipulis panes] Iam fractos. [Discipulis autem] dederunt [Turbis]. ¶ Denique inter manus Christi & discipulorum, multiplicati ſunt panes & pisces, vel per creationem nouorum panum & pīſcīum: vel per folam eorum multiplicationem, ſine alicuius materia conuersione in panes pīſcīque: vel per augmentationem, conuertendo aliquid in panes & pisces. De modo ſi quidem huius multiplicationis el̄ longissima atque difficultis diſputatio inter doctores [Et manducauerunt omnes & saturati sunt] omnes. [Et discipuli tulerunt] hoc est, colligendo à manducantibus abſtulerunt [Reliquias] ciborum remanentes, [Duodecim copiōs] fragmentorum plenos. Ponit continens pro contento, hoc est, fragmenta ſportarum duodecim. Myſtīca horum explanatio ponit ſoleat in Ioannis Euangeliō. Vnde ad locum illum hanc differo [Manducantiam autem numerus fuit quinque milia virorum exceptis mulieribus & parvulis] quorum numerus forſitan numerum virorum excedit. Quemadmodum verò in Numeris habetur, Viri vocantur qui viceſimū annū attigerunt, quasi potētes ad bella procedere. [Et ſtatim inſit discipulos ſuos ascendere in nauiculam, & præcedere eū trans fretum] Videlicet vltra mare Galilæa im̄ cogit eos ad hoc ſecundū. Marcū, per quod patet, quod nec ad horā libenter ſeparabātur à tē dulci as

Lucæ. 9.

Marci. 6.

Pſalm. 24.

Numeri. 1.

Marci. 6.

A potenti magistro. Nihilominus statiti obtemperauerunt, [Donec dimitteret turbas] à ſe recedere, & tunc lequeretur discipulos. Turbae enim noluerunt abire, niſi viſo diſcipulorum reſeffi. [Et dimiſſa turbas, aſcendit] im̄ secundum Ioannem fugit, [In montem ſolum orare.] Ratio cur fecit diſcipulos præcedere, & Ioannis. 6. cur ipſe fugit in montem prædicti deferti, exprimitur Ioannis ſexto, quo legitur, Sciens Iesu quia vē turi erant vt raperent, & facerent, eum regem, viſo ſcilicet tantò miraculo [Fugit in montem, in quo do- cuit honorem & gloriā mundi humili declinare. [Videlicet autem factio, ſolum erat ibi] in vertice mon- tis. ¶ Porro quod Christus turba dimiſſa aſcendit montem cauſa orandi, ostendit, quod aliorum p̄- ſentia frequenter impedit orationis iuſtantiam ac feruorem, & quod locus ſublimis ſeu opportunus occasionaliter proficit ad excitandum mētis feruorem in orando, laudando, contemplandoque deum psalm. 14. & item, quod prælator, prædictor, ac doctor dominici gregis ſemper, cum potestate, redire debet ad lo- cum quietum, in quo ſolus cum domino occupetur, atque ab eo purgetur illuminetur ac perficiatur, ita vt rediens memoriam abundantia ſuauitatis dei gulfata ſuis erueret. gratiamque perceptam alijs adminiftraret. [Nauicula autem] in qua erant diſcipuli, [In medio mari] stagno prædicto. Non enim fuit ma- gnū mare, [Iactabatur fluctibus] orta tempeſte in aqua, [Erat enim contrarius ventus] nauigationi eorum, nec poteſtan facile remigare. Ex quo figuratur eſt, quod carentes præſentia Christi, variis peri- culis ſubiuent: eiſiſque interna conſolatione abſente, diuersas afflitiones & tempeſtes tentationum Iob. 17. B oriuntur in animo. Ideo S. Iob, Pone me iniquitate iuxta te, & cuiusvis manus pugnet contra me, [Quar- ta autem vigilia noctis] id eft tribus partibus noctis iam lapsis, & ultima parte eius instance vel inchoata. Solebant enim milites tempore prælii exercitum custodientes, diuidere noctem in quatuor partes, quatenus in qualibet parte vna pars militum vigilaret ad custodiendum exercitum [Venit] Iesu [Ad e- os ambulans] ſupra mare per agilitatem doteſ, ſecundum Hugonem, quod tamen alii negant: ſecundum Marcum, Iesu stans in terra, ydit diſcipulos laborantes in remigando, & tamen non ſlatim, ſed circa Marci. 6. finem noctis venit ad eos, qui tota nocte periclitabantur: ad designandum, quod ſepe permittit ele- ctos ſuos ad tempus affligi, vt a venialibus purgentur & Christi gratiam atque præſentiam inuocan- do, ampliori gratia & gloria decoretur. [Et videntes eum ſupra mare ambulantem turbati ſunt] propter rem prorsus inſolitam. [Dicentes, quia phantasma eſt] id eft apparentia rei non existentis, quod eſſe videtur. Forſitan timebat ne eſſet ſpiritus malignus in ſpecie Christi. [Et pra timore clamauerunt] diuinam pro- tectionem inuocando, quia timebant à demone illudi, & documentum inuicere. [Strinxerunt Iesu lo- quutus eſt ei, dicens, Ego ſum] ſicut appetet, & cuius vocem cognoscitis, & qui verum eſſe habeo, qui o- lim dixi ad Mosen, Ego ſum qui ſum: haec dices filiis Iſrael, Qui eſt misit me ad vos, [Habete fiduciam] Exodi. 3. in deo, [Nolite timere] inordinato pauro, à negotio perambulante in tenebris. In omnibus inueniū- Psalm. 90. tur diſcipuli Christi viſque ad ſpiritus ſancti emiſſionem vel aſcenſione ſatis imperfeciū ac rudes, pro Marci. 6. pter quod ſaluator apud Marcum ait, Qui obcœcum fuit cor eorum. [Respondens autem Petrus] qui in omnibus inueniuit ceteris in fide & charitate ardentior. [Dixit, Domine ſi tu es] Hoc dixit, non amplius dubitando, alioqui non commiſſiferet ſe tantò periculo, vt propter verbum ipſius inciperet ambulare ſupra mare. Quod igitur ait, Domine ſi tu es, ex charitatem procedit ardore & fidei magnitudine qua creditis ſe per potentiam vel meritum Christi poſſe ſupra aquas incedere, [Tuba me venire ad te ſupr a- quas] quoniam tibi obediendo perire non valeo. [Et ipſe] Iesu [Fit, Vini, Et defendens Petrus de nauicula ambulauit ſupra mare.] Nouerat Petrus quod virtute Christi poſſet aqua ſub pedibus ſuis confoli- dari, vel corpus ſuum leuificari. Et ad magnitudinem huius miraculi conſert, quod tam Christus quāt Petrus non ſupra tranquillum, ſed turbulentum mare deambulauit. [Videns vero] im̄ expiriens, [Ven- tum validum] ſe impellentem, [Timuit, Et cum capiſſet mergi] propter timorem inordinatum ex fidei im- perfectione deſcendentem, [Clamauit dicens, Domine ſaluum me fac] ab illo ſubmersionis periculo. [Et continuo Iesu extendens manū apprehendit eum.] Sic cūtis electis periclitatibus ſpiritualiter facit Christus. Nam licet ad tempus ſinat eos aduersitatibus agitari, tamen cū proſpicit quod mox perituri ſint, niſi ipſe ſuccurrat, porrigit manū adiutricem. Propter quod ait Pſalmista, Impulsus, euērſus ſum vt Psalm. 117. caderem, & dominus ſulcepit me. Itēmque, Cum ceciderit, nō collidetur, quia dominus ſuppōnit ma- num ſuum [Et ait illi Iesu, modica fidei] id eft tu Petre modicam habens fidem, & vel potius fidei actum, quantum ad p̄fēſ. Modicam enim fidem habere videtur, in quo paſiōni partiſ ſenſitua fidei a- actum impeditum ſue obnubilant, [Quare dubitasti?] id eft incertus fuisti de mea cultodia, & tua con- ſeruatione, quaſi mergi poſſet, qui me iubente ſuper aquas progreditur, cum ego per Eſaiam teſtatus ſum. Cum transferis per aquas, tecum ero, & flumina non operient te. Nondum fuerat Petrus tantus in fide, vt cum Pſalmista dicere poteſſet, Nam & ſi ambulaueris in medio vmbra mortis, non timebo mala, quoniam tu mecum es. [Et cum ascenderet Iesu] cum Petro, [In nauiculam, ceſauit ventus] haud du biū quin Christo iubente ſic Christo per internam visitationem, redeuente ad cor, quod tempus diſ- penſatiū reliquit, redit tranquillitas animi, delectat ſe anima in multitudine pacis. [Qui autem in na- uicula erant] videlicet alii diſcipuli, & vt dicit Hieronymus vectores & nautæ, [Penerunt] & genibus fle- xis, vel proni ſuper alleſies, [Adorauerunt eum] Si crediderunt eum eſſe verū deum, adorauerunt eum adoratione latræ. Et certum eft quod nec Apoſtoli habuerunt firmam & fixam fidem de hoc, vñque poſt resurrectionem. Nondum enim ſciant minoria de Christo, vt quod eſſet paſſurus pro mundo, vel resurrecturus à morte. [Vere filius dei es] Si adorauerunt eum vt verū deum, vocabant eū filiū na- turalem & vnicum: ſi autem adorauerūt eum adoratione dulicē, quaſi hominem excellentem, vt Iacob David regem, vocabant eum filium dei per gratiam singularē. Communiter verò affirmant docto- res, quod adorauerunt eum adoratione latræ, quaſi filium dei naturelē, verūque deum. Sed fi in hac fide ſtabiliti fuissent, non tam facile poſtea dubitarent, ſicut in ſequenti dicetur cap. & p̄ſerit g. iiij.

tempore passionis, quando verba credentium mulieris videbantur eis deliramenta. [Et cum transfretat sent] id est ultra mare istud nauigassent Iesus & discipuli [Venerunt in terram Cenesar.] de qua dictum est supra. [Et cum cognosissent eum viri loci illius,] jux ex solo rumore, quia famosus erat: vel ex aspectu, vel quod potius tenendum est, quoniam Iesus iam semel fuit in regione illa, in qua liberavit duos a demo nibus, qui ingressi in porcos precipitaverunt eos in mare, quod factum omnibus terra illius innoveruit. [Misericorditer in uniuersam regionem illam] colligendo & adducendo ad Iesum omnes infirmos, sicut subiungitur, [Et obtulerunt ei omnes male habentes.] Et consideratione enim praedicti miraculi, & aliorum signorum quae percepserunt facta a Christo, firmiter crediderunt, quod possit quoscunque infirmos curare. [Et rogabant eum] infirmi vel alii pro infirmis, [Ut vel simbriam vestimentum eius tangerent,] vt sanarentur corporis sui sanctissimi tactu, se reputantes indignos, nec oportere illud contingere, sed sufficere tactu extreme partis vestis ipsius propter excellentiam suae sanctitatis, quibus Christus libenter assensit. [Et quicunque tergerent] simbriam [Salvi facti sunt] ab incognito modo seu languore metis & corporis. Virtus nempe exiuit de eo, & redundans in corpus, sicut diffundens per vestem, sanauit omnes, vt dictum est.

¶ Declaratio cap. xv. [Tunc accesserunt ad eum ab Hierosolymis scribae & pharisei.] Aticules xxviii

Vne accesserunt ad eum] cuius vestimentorum contactu sanabantur infirmi. [Ab Hierosolymis scribae & pharisei dicentes, Quare discipuli tui transgredimur traditiones.] id est ordinationes morales [seniorum?] id est factas seu institutas a senioribus quae praeerant populo Iudeorum & successerunt septuaginta senibus electis a Moysi, de quibus in libro Numerorum legitur. Hi seniori ordinauerunt ne Iudei comederent manibus communibus, hoc est, non lotis, quod discipuli Christi interdum non seruauerunt: nec tenebantur ad hoc, quoniam sub summi dispensatoris magistro erant, qui poterat eos ab hac ordinatione absoluere. nam & ipsemet Christus saepe non lotis mandauit, ut Lucas habet. [Non enim lavans manus suas cum panem manducans] id est quando ad mensam accessi sunt. Per panem autem designata scriptura querolibet cibum [Ipse autem] Iesu. [Respondens ait, Quare & vos transgredimini mandatum dei, propter traditionem vestram?] vt obserueris vestras institutiones. Non ex patientia, sed zelo iustitiae taliter Christus responderet, innocentes excusando, & intuidos ac praeuaricatores accusando. Primo, ad ostendendum quod indigni sunt alios de paruis accusare, qui magnis subiacent vitiis. Secundo, vt ad impleretur quod per Esaiam de seipso prae dictum est, Iudicabit in iustitia pauperes, & arguet in aequitate pro manuferis terra. & in Psalmo, Iudicabit pauperes populi, & saluos faciet filios pauperum, & humiliabit calumniatorem. Quomodo autem scribae ac pharisei transgressi sunt diuinum mandatum, subiungitur. [Nam dicas dixi] id est per Moysen iussit, [Honora patrem tuum & matrem] carnales non solum reverentiam exhibendo tanquam principiis existentiae tue, sed etiam necessaria ministrando cum indigent. Quamvis enim per se & secundum communem cursum non debeant filii parentibus thezaurizare, sed econtra, vt dicit Apostolus, tamen per accidentis, scilicet, in causa necessitatis & notabilis indigentiae hoc oportet, immo in casu necessitatis magis succurrendum est parentibus, quam vxori aut filiis propriis, secundum Thomam [Et qui mal eduxerit patri aut matri] verbo vel facto, vel aperata rebellione, [Morte moriatur,] secundum legem occidatur, haec erat pena maledicentium suis parentibus. Vnde in Ecclesiastico scriptum est, Quam male fama est qui relinquit patrem, & est maledicetus a deo qui exasperat matrem [Vos autem dicitur] hoc est, praeceptum falsè exponente, atios vestra traditione ita instruitis. [Quicunque] filius [Dixerit] patri aut matri indigenti. [Munus quodcumque est ex me] id est quicquid ego obtulero deo: seu omne munus, quod ex mea devotione deo offertur vel consecratur. [Tibi proderis] id est tibi utilius erit quam si illud tibi praestarem, quia proficiet tibi ad spiritualem salutem, quam melior est quam corporalis nutritio.

¶ Ad huius intellectu sciendum, quod sacerdotes, scribae ac pharisei avaritie dediti, vt maiores oblationes acquirerent, impietatem suam quadam religione palliabant, dicentes, quod melius esset deo offerre que parentibus danda erant, quam cōferre ea parentibus. Primo, quoniam deus esset pater summus ac principalis, de quo Esaias ait, Tu domine pater noster. Secundo, quia hoc magis prodesset saluti parentum: dixerunt ergo, quod quando filii dicerent parentibus egenis, Munus quodcumque est ex me, vel a me deo promissum oblatum vel consecratum, vobis proderit magis, quam si illud in vobis vestros expedereritis: tūc filii non tenerentur parentibus viuālia ministrare, quamvis indigerent: & hoc etiam idcirco dix erunt scribae ac pharisei, vt parentes sic esse putantes, non auderent bona filiorum deo oblata contingere, ne sacrilegium crimen incurserent. Sed ista scribarum assertio falsa est, non enim vult deus sibi offerri ea quae aliis debentur. Parentibus autem tenentur filii ministrare necessaria vita in causa prae dicto. Porro quod subditur. [Et non honorificabit patrem suum ac matrem suam.] Dupliciter autem intelligi potest. Primo, Et non honorificabit, id est filius ista dicendo parentibus vel bona sua deo uendo, non tenet, nec debet honorificare, seu necessaria ministrare patri aut matri. Secundo sic, & non honorificabit, quicunque filius vestra traditione sequitur, non honorificabit veraciter suos parentes, dando eis viētū atque vestitum dū indigent. Sicut lex praecepit, sicut transgreditur diuinum preceptum, sequendo vestrum errorem. Ideo subditur. [Et irritum.] id est vacuum & falsè intellectum ac praeuaricatum, [Fecisti mandatum dei,] de honoratione parentum, [propter traditionem vestram] iam dictam, quia per illam induxit aliquos ad falsum intellectum, atq; crudelē transgressionem diuī

- ni præcepti, euactiatisque illud, & ita agitis contra præceptum Moysi in Deuteronomio; vbi ait, Deuter. 4. Non adicies ad verbum quod ego loquor, nec aufereris ab eo: & fecisti homines potius obedire vobis quam deo. [Hypocrite] qui aliud estis & aliud simulatis [Bene prophetavit de vobis Esias dicens, Post pulm hic,] a foris religiosus, sed intus vitiatus. [Labis me honorat] ore laudando deum ac predican- Esaias. 29. do diuina: [Cor autem corum longe est a me] non locali distanta, cum ego ubique sim, & omnia pen- trem, sed dissimilitudine, quia peccata eorum diuidunt inter me & eos. Vnde sapiens inquit, Longe est dominus ab impiis. Et Oseas, Dereliquerunt (ait) dominum in non custodiendo. [sine causa autem] id est inaniter [Coloni me,] exteriori obsequio solum, quia non est meritum opus huic modi, nec perducit ad ultimum finem, qui est vita eterna. [Docentes doctrinas] id est exhortationes, [Et mandata hominum] humano spiritu, non spiritu sancto loquentum, id est traditiones seniorum iuorū diuino mandato contrarias. [Et convocatis turbis ad se, dixit eis,] Iesu, [Audite & intelligite] id est diligenter aduertite quae dico. [Non quod intrat in os] id est cibis corporalis qui ore accipitur. [Comprimit hominem] inquisitione peccati, quantum est ex natura cibi, quoniam omnis creatura dei bona est, & nihil reiciendum quod cum gratiarum actione sumitur: sanctificatur enim per verbum dei, nihilominus cibus potest esse materia vel occasio spiritualis immunitatis ratione prohibitionis vel immorantiae, sed tunc origo & radix inquisitionis est ab anima, non a cibo: sicutque multi cibi erant in lege prohibiti. Apostolus quoque vetat teolothyta, seu idolis immolata comedere, ne alij scandalizarentur, [sed quod procedit ex ore] videlicet verbum inordinatum, seu superstitiosa traditio, [Hoc co inquinat hominem] iutus in anima. Vnde Iacobus inquit, Vniuersitas iniquitatis lingua constituitur in membris nostris. Et Paulus, Corrumptus (inquit) mores bonos colloqui prava. [Tunc accessentes discipulis eius, dixerunt ei,] Discipuli autem tenebantur humano timore, idcirco ne Christus grauius ostenderet scribas ac phariseos, vel contra se eos prouocaret, accesserunt ad Iesum, dicentes, [scilicet, quia avari et audito hoc verbo] Non quod intra in os coquinat hominem, &c. [Scandalizat] iussum, id est ad ruinam culpae inducit, videlicet indignati & seditionem mouere optantes in turba contra Christum, quasi in fringeret legem, qui alii quos cibos vocat immundos. Christus autem non scandalizauit eos directe, quoniam scandalum actuum est, dictum vel factum minus rectum prebens alteri occasionem ruina: sed illi ex sua perueritate scandalizantur, non volentes acquiescere fana doctrinae. [At ille respondens] discipulis suis, [Ahi, Omnis plantatio,] id est, generatio plantata, vel doctrina humanitus adiuuenta atque erronea. [Quam non plantatio,] id est per gratiam prædestinationis non fundauit, vel per lumen sapientiae non inspirauit nec stabilis. Patet mihi calisti eradicabitur, id est reprobabitur atque damnabitur, fit per Esiam prædictum est, Turbabis eos, & ventus tollit, & aura disperget eos. Et iterum, Et qui dem neque status neque radicatus in terra truncus eorum, repente fluit in eos & aruerunt. Vnde Eccl. 8. cleias, Quasi umbra (inquit) pretererunt, qui non timent faciem domini.
- C. ¶ Sed quartatur, si omnisplantatio a deo eradicatur, & plantata ab eo non eradicator, quomodo Hier. 2. ad synagogam dominus dicat per Hieremiam, Ego plantavi vineam electam, & conuera es in am- Psalm. 79. ritudinem vitis aliena. Et in Psalmo, Vineam de Aegypto transtulisti, elecisti gentes, & plantasti ea. Et post pauca, Ut quid destruxisti maceriem eius, & vindemiant eam omnes qui pergediuntur viam. Exterminauit eam aper de sylva. Denique Apostolus Corinthiis scribens, Ego (inquit) plantavi: nū quid & illa plantatio eradicata est? Insuper quicquid existentiae vel existentiae est in rebus, a deo patre proflixus. Ergo omnis plantatio ab eo plantata est, præsertim cum Hieremias de impiis dicat, Plantasti eos, & proflicisti. Et respondentium, quod synagoga deo plantata fuit, quantum ad receptionem temporali bonorum, & habitationem in terra promissionis, multique Iudeorum, quantum ad bona gratia plantati fuerunt diuinitus. Vnde quod de plantatione & destructione synagogæ allegatum est non oportet accipere de eiusdem numero, sed specie. Apostolus quoque plantauit instrumenta, deus principaliter, ppter quod ait, Dei cooperatores sumus. Interea omne existens potest dici platanum a deo, quantu[m] ad esse naturale quod recepit a primo vniuersorum fonte principio. Nūc autem fit sermo de plantatione, seu interiori fundatione metis a deo per gratiam, sine qua nemo finaliter stabilitur: ad quod 1. Corin. 3. pertinet quod ait Saluator, Nemo potest venire ad me, nisi fuerit ei datum a patre meo. Et denuo, Ne- Hier. 12. mo (inquit) venit ad me, nisi pater meus traxerit eum alij eradicatur, iuxta illud, Tollatur impius ne vi deat gloria dei. Separant enim a consortio electorum, & regione viuentium. Hinc scriptum est, A dul terinae plantationes non dabunt radices altas, [Sinite illos] hoc est dimittit scribas ac phariseos incorrigibili Joann. 6. les scandalizari, errare, turbari, quatenus qui in sorbis est fordescat adhuc, & peccator adiiciat ad pec Esaias. 26. candū. Non enim propter scandalum aliorum vitandum, omittenda est veritas vite, iustitiae vel doctrinae Sapien. 4. na, secundū Hieronymum: vnde ait Gregorius. Cum de veritate scandalū oritur rectius nasci permitti Apoc. 22. tur, quam veritas defteratur: veruntamē scandalū pusillorū vitandum est magis quam phariseorū, sicut infra dicetur, [Cecidit] corde id est lumine vere sapientie, & recte intelligentie scripturarū priuati. Ex Hierony. Speculatoris eius cœci omnes videntes vani, ipsi pastores ignorauerunt intelligentiam. [Cecidit autem] prælatus seu docto non illuminat a spiritu sancto, [sic & cō] gregi vel subdito ignorati, [Ducantur profici] inducendo cum ad ambulandum per vias suas, seu ad sequendum opera & iudicia sua, [Ambo in forū cadunt] id est in viā præcipitant, & tandem in locum gehenna labuntur, quemadmodum scriptū Sapien. 2. est, secundum iudicem populi, sic & ministri eius. Hinc Hieremias inquit. Quia stulte egerunt pa- Esaias. 50. stores, ideo omnis grex eorum dissipatus est. Maximum ergo beneficium dei est habere doctrinam, ac virtuosum prælatum, quia (vt contestatur Gregorius) Cum pastor per abrupta graditur, neceſſe Hier. 16. g. iiiij

est, ut grex in præcipitum ducatur. Vt in tales dicerent illud Esaiæ, Non sum medicus, & in domo mea non est panis. Nolite me constitutere principem populi. [Respondens autem Petrus dixit ei] videlicet Christo. [Edicere] hoc est, expone [Nobis parabolam istam], qua dixisti. Non quod intrat in os coquiat hominem, & cetera. Quod tamen non fuit parabola, sed manifesta sententia. Sed Petrus quoniam rudit fuit, sicut & soci eius, & quoniam Christus solitus fuit parabolice loqui, putauit istud per parabolam dictum, queriturque mysticum intellectum, in sermone perspicuo. Ideo meretur audire. [Adhuc & vos] apostolus [sine intellectu] id est actu intellectus, videlicet, sine debita consideratione [Et sic] folius Petrus interrogavit, sed quia de consilio & in persona condiscipulorum [sciscitatus est, idcirco omnibus] increpatore dicitur, adhuc & vos sine intellectu estis, pro quo in Marco scriptum est. Ad huc & vos imprudentes estis [Non intelligentes] quod merito intelligeritis, quasi rem planam. [Quia omne] alimentum, [Quod in nos intrat] id est a comedente ori imponitur ad alendum. [In ventrem vadi] qui est locus ciborum, sicut mare aquarum, [Et in se ipsum emititur] non totum, sed quantum ad partes impuras atque superfluas; purior tamen pars alimenti, post completam digestio nem in corpus converterit comedentis. Hanc autoritatem allegant pro se Magister & Petrus Comestor cum aliis. Qui dicunt nihil de alimento conuersti in veritatem substantiae altius, ita quod in primis parentibus fuit secundum eos tota substantia carnis posterorum. Præterea ponderandum quod hoc loco afferit sanctus Hieronymus, Omnia (inquit) euangeliorum loca, apud haereticos & peruersos scandalis plena sunt. Ex hac nempe sententia, quidam peruerissimi homines dixerunt Iesum fuisse idiota & physici ignoramus, ex eo quod dicit, Omne quod intrat in os, in ventrem vadit, & cetera quasi accepta escæ non diffundenter per medullas venas, nervos ac artus. Sed isti dum sapientiam dei ignoramus fuisse comprobare nituntur, propriam manifestant præsumptionem atque infamiam. Nonne in tota scriptura canonica, immo & in communi vsu locutionis, frequens & celebris est modus loquendi per Synedochem? Et illa Christus iam vititur. [Quia autem de ore procedunt] videlicet verba illicita [De corde excent] id est ab intellectu & voluntate cauulantur, quia (vt ait Plato) ad hoc datus est nobis sermo, vt mutua voluntatis indicia. [Et ea conquinam hominem] inferendo maculam culpa [De corde enim procedunt cogitationes male] quae sunt verba mentalia, & exprimuntur per verba vocalia; sive cogitationes procedunt de ore per verba vocalia, quae sunt cogitationum indicia. [Homicidia, adulteria, fornicationes] id est ceteri vitiis concubitus, [Furia, falsa testimonio, blasphemia] quæ etiam dicuntur de ore procedere, in quantum aliquis per verba inducitur ad ista peccata. [Hoc] virtus sunt quæ coinquant, id est interior maculant. [Hominem] ita vt anima eius demonibus similes sit. Ex his infert Hieronymus, Ergo principale anima, non secundum Platonem in cerebro, sed secundum Christum in corde est; sed hoc facile solueatur. Nam Christus hic accipit cor pro mente, quemadmodum & Psalmista dicendo, Confitebor tibi domine in toto corde meo: sic enim & alibi astraruit, Beati mundo corde. Plato vero accipit cor pro parte corporis, sicut & Aristoteles, dicens, q[uod] cor est primum vivens, & ultimum moriens. Insuper G dicit Hieronymus, arguendi sunt hi qui cogitationes malas dicunt immitti à demone, & non propria nasci voluntate. Diabolus enim adiutor & incensio cogitationum malarum esse potest, non actor. Si autem in infidili positus, leuem cogitationum nostrarum scintillam suis somnis inflammerit, non debeamus opinari eum cordis quoque occulta rimari: sed ex corporis habitu & gestibus existimare quid verius intrinsecus; verbi gratia, si pulchram mulierem videtur nos crebro respicere, intelligit cor nostrum amor iaculo vulneratum. [Et egressus inde] videlicet à terra Genesar, & à conuenticulis scribarum ac pharisœorum, [Iesu] fecit [cum discipulis suis] in partes Tyri & Sidonis, quæ erant verbes famosæ antiquæ, magna, & opulentæ. [Et ecce mulier Chananea] genere, id est de stirpe Chananeorum progenita, nam prædictæ verbes ad terram Chanana pertinebant. [Asinibus] id est locis seu terminis [illis egesta] corpore, & anima: corpore, quoniam domum suam exiuit ut quereret Iesum; anima quoniam Chananeorum incredulitatem ac impietatem deseruit, credens in Christum, [Clamauit], quia ex vehemenzi affectu in verba erupit, & propter magnitudinem necessitatis sua oblitus est foeminae verecundie, clamans sine rubore, nam excelsius amor rationem non pensat. [Dicens ei, Misericordia domine fili David] Percepit mulier ista miracula Christi, audiuitque eum appellari filium Dauid. [Filia mea mala] id est grauitat. [A demonio vexatur]. Quia non respondit ei verbum] non ex superbia vel contemptu, sed ratione mysterii, ut designaret se primo ac principaliter aduenire ad loquendum ac subueniendum populo Israël: & quod iam ante præcepit prodicimus. In viam gentium ne abierit. Hec autem mulier gentilis erat gener Syrophœnæ, hoc est, de Syria Phœnicis. Ideo etiam non respondit ut illa instantius petret: & ardentius postulando copiosius exaudiretur. [Et accidentes discipuli eius, dixerunt ei, Dimittit eam] id est exaudiendo age quod rogat ut reuertatur, [Quia clamat post nos,] sequens vestigia nostra. Ex quo patet, quod ista contigerunt in via, [Sed quæstio tunc occurrit, Nam Marcus inquit, quid mulier ista venit & procidit] coram Christo in domo. Respondeatur, quod primo venit in domum, & cum ibi exaudita non esset, sequuta est Christum in via. Porro discipuli orant pro ea, vel clamore eius attèdiati, vel necessitatibus eius compassi, vel fide eius, deuotione que moti. Mulier ista non clamauit, nisi ad Iesum, & tamen discipuli dicunt, clamat post nos. Iam enim reputauerunt se vnum cum Christo in deo. [Ipse autem respondens] discipulis, [Ait non sum missus] primo ac principaliter, & ad ad prædicandū ac operandū prodigia in propria persona. [Nisi ad oves quæ perierint domus Israel] id est ad oves familiæ Israëliticæ perditas per peccatum originale & actualē, videli ad populum Iudeorū, quibus Christus, primo per seipsum usque ad diē passionis, deinde diu per apostolos prædicavit, donec illis penitus obstinatis & inexcusabiliter induratis, iusta facta est ad gentes transmigratio. Vnde Christus in propria persona parum prædicasse gentibus legitur, interdūta-

Hierony.

Marci. 7.

A men parum prædicauit, & signa fecit in gentibus ex superabundanti, & ad figurandum quod postea prædicandum esset ei Euangeliū regni. [At illa venit & adorauit eum] Non est probabile; quod putauerit eum verum deum, cum nec discipuli hoc putauerint, sicut ostendi, & Beda fatetur, sed prophetam & hominem sanctum, vel etiam Messiam. Adorauit itaque eum eo modo, quo mulier Thécuitæ Reg. 14: David regem. [Domine adiuua me] Mulier ista filiam suam petit iuuari atque sanari, & tamen ait, Adiuua me. Primò, quoniam calamitatem proprie filia reputauit ut suam. Secundò, quoniam sciuit filiam suam non possit sanari principaliter, nisi a deo, ideo orat ut per Iesum impetrat, quod per se impetrare a deo non potuit. Sic nempe & Martha loquuta est, Domine, scio quia quæcumque poposceris a deo, Ioh. 11: dabit tibi deus. [Qui respondens ait] difficultatem quandam monstrando, [Non est bonum sumere panem filiorum, & mittre canibus.] Hoc ad literam ita est, & tamen iste non est sensus literalis seu principaliter intentus, nec mulier ita intellexit. Spiritualiter ergo exponendum est. Non est bonum, id est, iustum ac ordinatum, sumere panem filiorum, id est, spiritualia alimenta seu beneficia dei, videlicet gratiam doctrinæ, & opera miraculorum. Iudeis promissa ac impendenda, qui filii nominantur propter cultū & fidem viui dei, & mittere canibus, id est, dona illa impartiri gentilibus, qui propter idolatriæ infaniam & sanguinis atque cadaverum immolatorum eum canibus comparantur. Hinc de populo Israël dominus ait, Puer Israël & dilexit eum. In Hierusalem quoque Ephraim (inquit) primogenitus meus. Verum per filios hoc loco præsertim significantur electi Iudei, quales fuerunt discipuli. Non enim reputantur in semine Abrahæ, nisi qui credunt, secundum Apostolum. [At illa dixit etiam dominum] Ita est ut dicis, & etiam fieri docet quod postolo. [Nam & catelli] id est parui catuli seu caniculi, [Eduum de meis], id est, fragmentis, [Quia cadunt de mea dominorum suorum.] Hoc literaliter ita est, sed licet Christus metaphorice loquitur: sic & mulier metaphorice, subtiliterque, & valde pertinenter respondit, ut sensus. Sicut parvuli canes fulsatur fragmentis ciborum dominorum suorum; sic detet me gentilem catello similem aliquid gratia Iudeorum fortiri, ut ad instantiam mean filia mea satnetur a te. [Tunc respondens Iesu ait illa, O mulier, magna est fides tua,] id est firma & integra, bonis operibus, ceterisque virtutibus adornata; quoniam toties repulsa, & quasi vilipensa a me quia canibus comparata, non cessas fideliter, humiliiter, prudenter, ac patientissime postulare. ¶ Dignum est ergo ut tibi aperiā ianuam pietatis. [Fiat tibi sicut vis] id est, sicut petisti ipsi implaurit. Hunc Christi sermonem mox effectus secutus est. Nam sequitur, [Et finata est filia eius] id est, a deo monio liberata, [Ex illa hora] hoc est, statim cum Christus locutus est, fiat tibi sicut vis. Denique quo Christus videbatur huic mulieri asperior foris in verbis & gestibus, eo fuit ei benignior intus per operationem occultam, per inspirationem ac illustrationem internam. Alioquin quomodo mulier ista, tantâ fidem, humilitatem, patientiam atque prudentiam habuisset? Mystice, per mulierem hanc figuratur ecclesia, quæ gentilitate relicta, incedit & clamat ad Christum pro sanatione filii sui, hoc est, ani Psalm. 76: marum seu particularium ecclesiarum, pro qua Apostoli ac ceteri sancti intercedunt ad dominum. Et consideranta est hic mutatio dexteræ excelsi, quomodo Iudei qui filii dicebantur, nunc canes vocantur, Philip. 3: sicut de eis ait Christus in Psalmo, Quoniam circundederunt me canes multi. Et Apostolus, Vide te canes, uidete malos operarios, vide concisionem. Gentiles vero qui canes erant, iam filii nuncupatur. ¶ Sed queritur, si verum est quod dixit Saluator, Non est bonum sumere panem filiorum & mittere canibus, ergo ipse faciendo oppositum videtur fecisse non bene. Et respondendum, q[uod] verbū Christi intelligendum erat in generali, tamen in casu bonum fuit oppositū: sicut & Moyses iussit, ne Amonitæ & Moabitæ intrarent in ecclesiæ dei. Nihilominus Ruth Moabitæ & Achior Amonites, propter virtutes suas & devotionem ad deum Israël, statim admisi sunt ad ritum Iudeorum: sic & mulier ista ex singulari deuotione obtinet, quod communiter alij cōdonandum non fuit. [Et quoniam transiit inde Iesu] hoc est, a partibus Tyri & Sidonis ad Iudeam reuertendo, [Veni secus mare Galileæ, & ascendens in montem sedebat ibi] quatenus ab omnibus videtur, audiretur, faciliusque posset ad ipsum esse accessus: per quod figuratum est, quod predicator & custos domini gregis, omnisque vicarius Christi, ascendere debeat arcem contemplationis, apicemque spiritualis conuersationis. [Et accesserunt ad eum turbæ multæ habentes cum muto, clando, caco, debile] Si per debiles intelligenterunt communiter omnes alij a prædictis agrotis adiectum non esset, [Et alios multos] videlicet languidos. Sicut ergo per claudos intelliguntur qui vno claudant pede: sic per debiles qui vnam manum habent inutilam. Ecce ponit hoc loco velut sub compendio Euangeliū multa miracula Christi, quæ si singularem recitarentur, facerent magnū volumen, & simile ponit frequenter: ex quo patet maiestas & gloria Saluatoris, qui tam innumerabilia operatus est signa, vt nemo in veteri testamento, queat ei æquari. Penfemus Helia & Helisæ miracula, & sciemus quā minor ac rariora sint signa eorum prodigia Christi. Sed & modus agendi incomparabiliter differt in eis, [Et proiecerunt eos ad pedes eius, & curauit eos solum imperio, ita ut turbæ mirarentur, videntes] i.e. audientes. Mutos hoc est, qui muti fuerunt [Loqui] vi si in scripturis, pro quoque sensu accipitur videntes etiam [Clanos ambulantes, caco, videntes, & magnificabant] id est, magnum ac omnipotentem esse profesi sunt [Deum Israël] qui tanta ac talia operabatur per Iesum [Ipse autem] Iesu [Conuocatis discipulis suis] quib[us] tāquā familiarib[us] & amicis secreta sua p[re]debat. [Dixi, Misericordia super turbā] hoc est, indigēti populi huius condoleo, charitatis ac pietatis affectu. [Quia iam virido per seuerant, necum] id est per tres dies tecum manferunt in solitudine & sub diu, in quo declaratur amor eorum ad Christum, & deuotio ad doctrinam atque miracula eius, [Et non habent quod mandant] video dignū est, vt eis prouideat tāquā pastor bonus, de quo dominus prædictit per Ezechielem dicens, Suscitabo super gregem meū pastorem vnu, qui p[re]fcat eum David seruum meū, Ezecl. 34.

- Marci. 3. id est, Christum, ut omnes exponunt. [Et dimittere eos ieiunos nolo, ne deficiant] id est, fame periclitantur, E
In via redeundo ad propria. Quidam enim ex eis de longe venerunt, ut Marcus habet, [Et dicunt ei discipuli. Unde ego nobis in deserto panes tanti] id est, ex quo vis populum istum reficere, qualiter acquirimus in hac eremo hanc escam ad hoc sufficientem, ut satureremus turbam tantam, quasi dicant, hoc nobis impossibile est. Discipuli tanquam magistri suo familiarissimi, pluraliter responderunt. Christus quippe singulariter dixit, Dimittere eos ieiunos nolo, discipuli vero in persona sua ac Christi responderunt. Vnde nobis, id est tibi & discipulis tuis, in quo pater eorum imperfictio, quia non considerauerunt potentiam Christi, qui paulo ante de quinque panibus, piscibusque duobus quinque milia hominum saturauit. [Et ait illi Iesus, Quot panes habetis?] Non quasi ignorans interrogat, sed ut ex discipulorum response, futuri miraculi magnificientia pateat, & ipse in faciendo miraculo ordinare procedat. [At illi dixerunt, Septem, & panos numeros, Pisciculos. Et praecepit turba, ut discubueret super terram. Et accipiens Iesus septem panes & pisces] quantitate per modicos [Et gratias agens] secundum assumptum humanitatem deo patri, seu toti supergloriosissima trinitati omnium bonorum liberalissimo fonti, [Freget] & frangendo multiplicavit, secundum & deus potestate immensa (sicut superioris dictum est) de quinque panum benedictione, & fractione & multiplicatione. [Dedit discipulis suis] qui acceperunt de manibus eius, seu loco vbi reposuit panes. Non iam septem panes duxtaxat, sed tot quot sufficerunt populo tanto. [Et discipuli dederunt populo, & comederunt omnes & saturati sunt] id est, sufficienter, non gulosè refectioni. Et quod superflua de fragmentis videlicet reliquias panum ac pisciculorum, [Tulerunt] i.e. collegerunt discipuli, [Septem sportas plenas] hoc est materiam septem sportas impletam. [Eram autem qui manducaverunt quatuor milia hominum extra parvulos] hoc est, praeter eos qui erant sub anno vicesimo, [Et mulieres in quo vtique signo ostensa est omnipotenter Christi. Porro huius miraculi, sicut & superioris de quinque panibus aliquatenus fuit figura, quod in libro Regum de Heliaco recolitur, qui de panibus primitarianum centum viros cibavit, & superabundauit. Mystice per hanc corporalem refectionem quatuor milium de septem panibus & paucis pisciculis, designatur spiritualis refectione populi Christiani, doctrinam quatuor Euangeliorum tenentis, & quatuor virtutes cardinales habentes, qui septem panibus, id est, septiformi gratia, seu septem donis Spiritus sancti reficitur. Et paucis pisciculis, i.e. ceteris donis gratiis, que comparatione dictorum bonorum minima sunt, cu[m] posint haberi a malis, & tamen conferuntur a Spiritu sancto, sicut testatur Apostolus. Alij per Spiritum sanctum datur sermo sapientiae, alijs sermo scientiae, alijs gratia sanitatum, alijs operatio virtutum. Hæc autem sunt pauca numero. Hos autem cibos obtulit Christus hominibus per sanctos apostolos, per quorum manuū impositionem dabatur Spiritus sanctus, & quorum prædicatione illuminata ac Spiritu sancto replete sunt gentes. Deniq[ue] quod Christus dixit se misereri turbæ, ipsum triudo imitantur, hoc significat, q[uod] Christus omnibus verè penitentibus & contritis, omnibus mundi huius delicias fugientibus, crucem suam portantibus, secretum locum penitentibus causa contemplationis, lachrymationis ac austerioris conuersationis, qui dicere possunt cum Psalmista. Similis factus sum pellicano solitudinis. Itemque, Ecce elongati fugiens & mansi in solitudine. His inquam Christus miseretur, peccata indulgendo, gratiarum opulentiam influendo, intus loquendo & consolando: quemadmodum ait per Olearium, Ecce (inquietus) ego laetabo eam & ducam eam in solitudinem, & loquar ad cor eius. Propter quod ait Apostolus, Sicut pro Christo abundant tribulationes nostra, ita per Christum abundat consolatio nostra. Oportet ergo Christum in solitudinem sequi, fugiendo, tacendo & quiescendo, cum eo stabiliter die & nocte perleuerare, carnales arque humanas consolations vitando, & tunc Christus conspiciens, quia à nobisipsis non habemus quod manducemus, hoc est, quo spiritualiter confortemur, non dimitet nos ieiunos, sed alet nos vsque ad satietatem, ita vt totum capere nequeamus, vel ultra deficiamus in via peregrinationis huius exilii, sed cœlesti confortati viatico perducamus ad patriam.
- Nume. 1. Matth. 14. 4. Reg. 14. r. Cori. 12. A ctu. 5. Psalm. 10.

¶ Cap. x vi. [Et dimissi turbæ, ascendit in nauiculam.] Articulus x x ix.

T dimissa turbæ, quam in fine præcedentis capituli legitur refectione, quæ refecta remeauit ad propria, [Ascendit] Iesus s. In nauiculam, cum discipulis suis. Raro legitur Christus dominus maiestatis ascendisse in nauim, sed in nauiculam, ut sic in aliis, ita in hoc quoque humilitatis exemplum præberet. [Venit in fines] id est, loca [Magedam] vbi in libris Regum habetur. Iosias rex Iuda occurrit Nechao Pharaoni regi Aegypti, à cuius sagittarii letaliter Iesus est.
 ¶ Sed huic videtur contrarium, quod in Marco asseritur. Statim ascensens in nauim, venit in partes Dalmanutha. Et respondendum, quod eadem terra est habens nomina duo, ut aliqui dicunt: alij dicunt q[uod] sint loca contigua, & ergo Christus exiens in cōfinio horū locorū, in vtroque sūisse describitur. [Et accesserunt ad cum Pharisæi & Sadducei tentantes Christū] i.e. experientiū sūmē cupientes, an ipse esset Christus, vel querentes reprehēdere eum in aliquo verbo vel facto, [Et rogauerunt eum] insidiose ac perfida mente, [Ut signum de celo], i.e. aliquam supernaturalem mutationē in corporibus superioribus, vel apparitionē angelicā, [Ostenderet eis] per quod scire possent q[uod] Mæsiās venisset, & quod ipse esset Mæsiās. [At illi respondebat ait ei, factu usq[ue]rere] id est de sero. [Dimicet] interdū, [serenum erit] id est, cras etiā aura pulchra [Rubicundum est enim calum] id est, rubeus quidam color apparet in celo, ex incidentia lucis solitaris permodice super vapores eleutus in aere, in quibus est rubor predictus, non in cælestibus corporibus. Tiliis autem dispositio signum est futuræ serenitatis, quia vapores subtile ac modici sunt, qui non resoluuntur in pluvias. Interdum tamē contingit oppositum ex causa superueniente. [Et manu] dicitis sæpe, [Hodie temp̄as erit] id est, au-

- A a turbulentia seu pluviis, [Rurulat enim] id est, coruscationibus fulget, vel rubore quodam coloratur, [Triste celum] i.e. nubibus obductum. Et dicitur cælum rutilus, triste ac rubrum; quia in nubibus est qualitas iste fulgoris sive ruboris: & dicitur cælum triste, quia talibus qualitatibus in aere existentibus, ex aspectu cali generatur tristitia quedam in anima, sicut opposito modo dicitur latum, cum adeat serenitas aëris. Hæ itaque dispositiones apparentes in celo, sunt signa tempestatis instantis, [Factum ergo cali] id est, prædictas dispositiones apparentes in celo, quæ faciunt cali vocantur, quoniam per modum vultus in superficie apparent, & primò ingerunt se oculis intuentis. [Dividere] id est ab inuicem distinguere, & ex eis futura quadam conicere. [Notis signa autem temporum] id est, argumenta atque iudicia, quibus pateat tempus primi aduentus Christi iam esse impletum, mæque esse Christum [Non potest] diudicare & scire: hoc ait Salvator increpando & exprobrando, quasi dicat, Merito attenderet signa prophetiarum prænuntiata de Christi aduentu iam esse completa in me. In Danielis enim propheta, Tempus aduentus Christi, & passionis eius prætaxatum fuit. Gabriele dicente, Post hebdomadas sexaginta duas occidetur Christus. Similiter in Genesi per ablationem sceptri à Iuda, quod Herodis tempore erat completum. Sic nempe prædictum patriarcha Iacob, Non auferetur sceptrum de Iuda, & dux de fœmore eius, donec veniat qui mittendus est. Item quod Ezechias prædictum, Tunc appearantur oculi cæcorum, & aures surdorum patet, tunc saliet claudus sicut cerus. &c. Testimonium quoque Iohannis, de quo Ezechias & Malachias vaticinata fuerunt, fuit manifestum signum aduentus Christi: similiter trium Magorum oblatio, innocentium occisio, atque miracula Christi, de quibus ait Salvator, Opera quæ ego facio in nomine patris mei, testimonium perhibent de me. Et rursum, Si non facio opera dei, nolite credere mihi. Si autem facio, & si mihi non vultis credere, operibus credite. Increpat ergo Iudeos, quod ex omnibus his non considerauerunt eum esse Mæsiām. [Generatio mala & adultera signum querit, & signum non dabatur ei, nisi Iona propheta] Hoc supra habitum atque expostum est. [Et reluctat illis] Incredulitatem diuino signo indignis, [Abiit] Iesus, ingredients nauim cum discipulis suis, & transfratans, vbi Marcus habet. [Et cum venissent discipuli eius] & etiam ipse [Transfretum, oblitus] sunt panes accipere] hoc est, tunc aduerterunt se ex obliuione non sumpsisse panes, antequam transfratare inciperent, forte tam occupati fuerunt circa cibum animæ, quod corporalem cibum secum ferre obliiti sunt. Habuerunt tamen vnum panem secundum Marcum. [Et quærerunt, vbi dimiserint septem illos cophinos fragmentis ciborum impletos, de quibus in fine præcedentis capituli dictum est? Dicunt potest, quod cibos illos dederunt egenis ad propriæ redeuntibus, ut haberent eas in via, quia nonnulli eorum de longe (teste Marco) venerunt. [Qui] Christus [Dixit eis, Intuimini] hoc est, prudenter discerne, [Et canete a fermento Pharisæorum & Sadduceorum] Quomodo autem intelligendum sit hoc, Christus post pauca exponit. Nec decet eius expositionem anticipare. Marcus addit, dicens, Et à fermento Herodis [At illi cogitabant] & ex prævia cogitatione loquebantur [Inter se dicentes: quia panes non accipiunt] hoc est, quoniam panem materiali non sumpsimus nobiscum, ideo admonet nos, ne emanuimus vel accipiamus panem fermentum à Pharisæis & Sadduceis. Rudes nanque discipuli existimabant Magistrum loqui de pane materiali, & de prouisione sollicita corporei cibi. Ideo increpatur sicut subiungitur, [Sciens autem Iesus] cogitationes & verba eorum, quæ inter se susurrando dixerunt, voce submissa, ne audirentur ab eo: sed cum nil latuit, & cogitationes eorum prodendo diuinitatem suam ostendit, & dixit eis, [Quid cogitatis inter vos modice fidei?] id est qui modicam fidem habentis, quoniam existimatis quod monerim vos de corporalis alimenti prouisione, quasi non possem vobis supernaturaliter prouidere. Quid ergo cogitatis me loqui de corporali fermento virando? [Quia panes non habent] ideoque putatis me vos exhortari de pane materiali. [Non intelligitis] signa qua vidistis, per quæ omnipotentiam meam merito cognosceritis. [Neque recordamini quinque panum] multiplicatorum & expiatoriorum per manus vestras. [In quinque milia hominum] præter pueros & mulieres, & non recordamini, [At quo copinos sumpsisti] id est, quo sportas de fragmentis impletis. [Neque] recordamini [sepiem panum in quatuor milia hominum, & quo sportas sumpsisti] tanquam dicat: si ista sagaciter penfaretis, sciretis vtique, quia non de materiali fermento locutus sum, ideo subditur, [Quare non de intelligentiis] quod mentio intelligenteris, in quo appetit imperfectio vel negligentiā vestrā [Quia non pane] corporale [Dixi vobis] istud, [Cauete a fermento Pharisæorum & Sadduceorum] Tunc intellexerunt discipuli [Quia non dixerit] Christus esse. Cauendum a fermento panum] id est pane fermentato, seu fermento corporeo, [sed a doctrina Pharisæorum & Sadduceorum] ecce hic ponitur expositio metaphorice locutionis Christi. Itaque per fermentum propter suam corruptionem designatur infœcta & falsa doctrina istorum, à qua Christus admonet esse cauendum. Quandoque etiam per fermentum notatur simulatio sanctitatis, vt cum ait Saluator, Cauete a fermento pharisæorum, quod est hypocrisia. [Veni autem Iesus in partes] id est, loca vicina [Caesarē Philippi] id est, ciuitatis, quām Philippus frater Herodis Antipæ qui decollauit Ioannem, vocauit Caesarē, ad honorem Tyberij Caesaris, à quo recepit quartam partem regni patris sui Herodis Ascalonitæ, videlicet vnam tetrarchiam. Hæc virs olim (vt fertur) vocabatur Lachis, quam, sicut in libr. Iudicium recitat, Filii Dan destruxerunt, reparatamque vocauerunt nomine patris sui Dan, quam Philippus iste amplificans & emendans, vocauit Caesarē, & postea dicta est Panæs. Fuit quoque secundum historias alia Caesarē, Palestina, in qua Cornelius Centurio mansisse narratur, [Et interrogabat discipulos] non velut ignorans, sed ut discipulorum fidem corroboraret, & ei eorum responsione conuenientia documenta inferret. [Quem dicunt homines esse filium hominis?] scilicet, me. Secundum quod Iudas Christus non dicit, Quem dicunt me esse, sed quem dicunt filium hominis, ne de se itaланter interrogare videarentur. Sed cum aliquid tale à quocunque doctore catholico dicitur, cuius oppositum in scriptura canonica invenitur, ingenti cautela vti oportet

magisque sequi oportet scripturam quam verba doctoris. Sic in presenti. Nam in Marco legitur Christum quæsisse. Quem me dicunt homines esse? Et in Luca. Quem me dicunt turbæ? *[At illi dixerunt, Alij] dicunt filium hominis, seu te esse [Iohannem Baptistam], sicut Herodes qui dixit, Quem ego decollau Ioannem, ipse surrexit a mortuis, & ideo virtutes operantur in eo. Ista fuit rudis opinio. Nam tempore Ioannis Christus habuit tringinta circiter annos, de hoc dictum est supra. [Alii autem dicunt te esse Heliam] quemadmodum enim sacerdotes suscipiunt Iohannem Baptistam esse Heliam dicentes, Helias est ut propter solitaria vitæ austritatem, & vestimenta parilitatem, sic aliqui putauerunt Iesum esse Heliam, primo, quia Helias creditur redditurus ad populum Iudeorum, iuxta illud Malachiae propheta, Ecce ego mittam vobis Heliam. Secundo, propter miraculorum eminentiam. Tertio, propter veritatis atque iustitiae insuperabilem zelum. *[Alii vero Hieremiam]* vel propter vitæ sanctitatem, quoniam Hieremias sanctificatus fuit in utero, vel propter eximam charitatem ad populum, sicut de Hieremias scriptum est, Hic est fratrū amator: vel propter patientiam inconsumam. *[Aut unum ex propheticis]* videlicet Esaiam, vel aliquæ talem propter eloquentiam. Putabant enim aliquem prophetarum surrexisse a mortuis: iuxta illud Lucæ, Quia propheta unus de prioribus surrexit. *[Dicit illis fratres, vos autem]* quorum non est circa communia languore, qui non tam homines quam dii estis, & documenta mea ac opera melius alii notis. *[Quem me iste dicitis?]* quid sentiis & affirmatis de me? *[Respondens Simon Petrus, dicit ei]* Petrus tanquam principialis pro omnibus dat responsum *[Tu es Christus filius dei vivi]* Christus est nomen personæ in duabus naturis subsistentis, in divina videlicet & humana. Itaque tu es Christus, id est rex, Mefias, mundi Salvator, oleo exultationis, plenitudine gratiæ, charismate spirituali excellentissime vincens, filius dei vincens, vngeneritus, naturalis, non adoprius. Dei viui, id est, vere viuentis vita beata, quod additur ad differentiam hominum mortuorum, qui à gentibus collebantur, ut dicitur, ut Iupiter, Apollo, Minerua, Diana: quæ quantū, ad corpus omnino defuncti sunt: quantū vero ad animam mortui sunt morte culpæ ac peccata, quæ est mors secunda. *[Respondens autem Iesus, dicit ei, Beatus es]* beatitudine viae, beatitudine inchoata, beatitudine spei & gratiæ. *[Simon]* quod interpretatur obediens, *[Bariona]* id est, filius Ioannis. Sic enim dictus est pater eius, unde in Ioanne Salvator ait, Simon Ioanni diligi me? vel Bariona, id est, filius columba, videlicet Spiritus Sancti, qui per columbam significatur. *[Quia caro & sanguis]* id est, Iudei, de quorum sanguine natus es, vel caro & sanguis, &c. *[Non renescunt tubi]* id est, à te ipsis non inuenisti, quod professus es dicens, quod sim Christus filius dei vivi. Simili modo Paulus testatur, Non acqueui carni & sanguini, *[sed pater meus qui in celis est]* A quo est omne datum optimum, & omne darum perfectum. Nemo enim nouit filium, nisi pater, & cui reuelauerit pater. *[Et ego dico tribi]* hoc est tui cōfessioni qua mihi dixisti, tu es Christus, vicisitudinem & præmiū reddo, & dico, dicendoq; facio, quoniam meū dixisse fecisse est. *[Quia tu es Petrus]* id est, principalis, & in fide firmus. Vel Petrus, i. vera petra, qui es Christi dignus confessor. Sic ergo imponitur ei nouum nomen propter fidei suæ confessionē. Et dicitur Petrus, qui Simon vocabatur, *[Et super hanc petram]* hoc est, fidei huius firmatatem & fundamentum. Vel, super hanc petram quam confidens es, hoc est, super meipsum lapidem angularem, monte altissimum, de quo ait Apostolus, Fundamentum aliud nemo potest ponere, præter id quod posuit est, quod est Christus Iesus. *[Adedicabo]* hoc est, spiritualiter, collocabo ac confirmabo, *[Ecclasiā meā]* id est, congregatiōnē fiduum, corda eorum per fidem, charitatem & gratiam mihi inseparabiliter connectendo, ita ut omnes sint unum corpus mysticum, vnaque domus: iuxta illud Pauli Apostoli, Scias quomodo oporteat te cōversari in domo dei, que est ecclesia dei, columna & fundamentū veritatis. In hac igitur fide, quod Iesus est Christus, filius dei viui, fundatur atque saluat̄r ecclesia, præsertim cū in nomine Christi, tota superbeatissima trinitas intelligatur, videlicet pater vngens, filius vincens, Spiritus sanctus vincit. Hinc Iohannes in canonica, Omnia (inquit) qui credit, quoniam Iesus est Christus, ex deo natus est. Et rursus. Quis est qui vincit mundū, nisi qui credit, quoniam Iesus est Christus? *[Et porta inferi]* hoc est: ecce quæ ducunt ad poenas inferni, videlicet tentationes diaboli, doctrinæ fallaces, & vitia, vel ea quæ propter suā pœnitentiam comparantur portis vel pœnis inferni, videlicet tribulationes aduersariorū, persecutions tyrannorū, & reliqua pœnitentia in commoda. *[Non præualebunt aduersus eam]* id est, contra totam ecclesiam supradictam petram spiritualiter adscipiantur. Non enim poterunt eam à fide autere, à deo abstrahere, dæmonum seruituti subiicerē, quo se ad totam, hoc est, quantum ad electos, in quibus præsertim confitit ecclesia, de quibus Iohannes, Omnis (inquit) qui natus est ex deo, non peccat, sed generatio dei conseruat illum. In eadem quoque epistola ait Iohannes, Qui natus est ex deo non peccat, finaliter scilicet quoniam semen eius manet in eo. Talibus quippe Christus promisit, Ecce ego vobis sum omnibus diebus, usque ad consummationem seculi. Hanc potestatem habet ecclesia, nō à se per naturā sed gratiam Christi, de quo profitetur Apostolus, Omnia possum in eo, qui me cōfortat. *[Et tibi dabo claves regni calorum.]* Huic loco paulisper immorari oportet. Primo ergo p̄elandū, q; sicut in corporalibus, clavis vocatur instrumentum quo ianua regulariter aperitur: ita in spiritualibus seu sacramēto pœnitentia, clavis appellatur potestas, qua obstaculum ingrediendi regnum celeste aſſertur. Hoc autem obſtaculum duplex est, scilicet macula & reatus seu obligatio ad pœnam. Clavis ergo, vt nū ſumitur, est potestas ligandi & ſoluēdi, qua Ecclesiastice iudex indignos excludit à regno, & dignos ad illud admittit. Quæ potestas est in deo trinitate per authoritatem, in Christo homine per excellentiam, in ministris ecclesiæ per illuſtramentalem administrationem. Quidam vero dixerunt, q; sint duas claves realiter conditinctæ, videlicet scientia infusa seu acquisita, per quam sacerdos iudicat quis dignus, & quis indignus confitit, & potestas admittendi ad regnum vel excludendi à regno: sic tamen, vt scientia dicatur clavis minus principalis, & in ordine ad aliam clavem, sine qua nec clavis*

A effet, & haec videtur fuīsse opinio Magistri in libro quarto. Alij probabilius dicit, quod & cōmunius iam tenetur, quod non ipsa scientia, sed authoritas ostendit scientia ad discernendum inter bonū & malum, sit clavis, quæ potest esse sine scientia, & econtra, quemadmodum in secularibus iudiciis quidam habent authoritatem iudicandi, non habentes iuris scientiam: & quidam vice versa habent scientiam iuris, non autem authoritatem exercendi iudicū. Et clarum est, quod scientia necessario exigitur ad debitum vñum clavis iſtius. Porro Hieronymus ait hoc loco, quod sicut in veteri testamento iubebat Hieronymus, ostendere se sacerdotibus, vt si lepram haberet, à sacerdote immundi fierent, non q; sacerdotes legales leprosi faciant, & immundos, sed q; habeant notitiam leprosi & non leprosi, p̄ſintq; discernere, quis mundus vel immundus sit. Quomodo ergo ibi sacerdos leprosum facit immundū, sic in novo testamento ligat vel solvit Episcopus vel sacerdos, non eos qui infantes seu innocentes sunt, vel qui noxi, sed pro officiis, cum peccatorum audierit varietates, scit qui ligandus sit, vel qui solvendus. *[¶ Verum iuxta hanc assertionem, non videtur sacerdos nouæ legis (vt quidam obnūciantur)* maiorem habere efficaciam atque virtutem quam sacerdos legalis, nec sacramenta nouæ legis faceret (vt videtur) quod significant. Considerandum ergo quod secundū Magistrum quarto libro Sententiarum, sacerdotibus nouæ legis cōmisa est authoritas remittendi, peccata, vel retinendi, non vt propria authoritate hoc faciant, sed dei operatione virtus remittunt ostendunt, quasi ipsius ministri. *[¶ Hæc autem ostensio tribus modis efficitur. Primo, ostendendo eam nonvt p̄fentem, sed promittendo tan-*

B *quam futuram, sine hoc quod aliquid operetur ad eam, sicutque sacramenta veteris legis ostendebat dei operationem, & significabant eam. Vnde sacerdos legalis ostendebat duntaxat, nil operabatur ad culpæ remissionem. Secundò fit ostensio, vt sacerdotes significant operationem dei tāquam p̄fentem, & nil operentur ad eam. Et ita aliqui afferunt, sacramenta nouæ legis solū ostendere infusionē gratiæ, quam deus confert in sacramentorū dispensatione, sicutq; potestas claviū tantū ostenderet collationem gratiæ seu remissionē culpæ factam in sacramento pœnitentia. Tertio, vt sacerdotes significant p̄fentem operationem dei in remissionem culpæ, aliquid operando ad eam instrumentaliter & dispositiue, quantum in ipsis est, licet interdum culpa sit ante remissa, & istud cōmunius nunc tenetur, quod scilicet virtute claviū minister ecclesiæ cooperetur hoc modo ad remissionem peccati, quod etiam verbis Christi magis consonare videtur: quibus ait apud Iohannem, Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis: & quorum retinuerint, retenta sunt. Vnde nunc quoque subiungitur. *[¶ Et quodcumque ligatur super terram]* id est, quemcunque à regno excluderis, excommunicaueris, inabsolutum dimisieris, seruato recto processu seu debito claviū vñu. Ait nempe Theologus vltimo ecclesiastica hierarchia capitulo, quod sacerdotes vti debent virtutibus hierarchia sibi collatis, secundum quod diuinitas mouerit eos, quoniam agens instrumentaliter non fortitur efficaciam, nisi prout à principali agente moverit, propter quod dicit Apostolus, Secundum potestatem quæ data est mihi in edificationē, nō in destructionem. *[¶ Erit ligatum & in celis]* id est ratum & approbatum erit coram deo. *[¶ Et quodcumque sol-**

C *uris super terram]* id est, quomcunque in ecclesia militante absoluuntur, ad regnum admireris, *[¶ Et in solutum & in celis]* id est, à deo dimissum erit & ratum, seruato (vt tactum est) ordinato processu, vt vere pœnitentis & contritus absoluatur, non is qui in voluntate maner peccati, hanc autem potestatem Christus dedit Apostolis omnibus (vt aliqui dicunt) quando post resurrectionem insufflavit in eos & dixit, Accipite Spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata, &c. Denique secundum Thomam, & alios multos, duæ perfectæ claves non differunt secundum essentiam, sed per comparationem ad actum, ita ut duæ dicuntur propter actus diuersos. Imò secundum Thomam potestas ista, seu clavis realiter idem est quod character, seu ordo sacerdotalis vel virtus confiendi, & secundum hoc Christus dedit hanc potestatem Apostolis in cena quando ordinavit, id est fecit eos sacerdotes, dicendo. Hoc facite in meam commemorationem. *[Tunc]* Iesus [Præcepit discipulis suis ut nemini dicerent, quia ipse esset Christus] *[¶ Mirum videtur, cur Christus istud præcepit. Si enim noluit prædicari se esset Chri-*

H *stum, cur misit & permisit Iohannem Baptistam prædicare eius aduentum? Et cur ipfem interdum Marci, 3 respondit se esse Christum, dicendo, Ego veni in nomine patris mei, & non recipiſtis me? Et, Qui credit in me, non morietur in æternum. Et, Ego & pater vñum sumus. Supra quoque capitulo decimo legitur, quod misit Apostolos predicare suum aduentum. Ad quod Hieronymus, Ambrosius, D aliquique expoſitores, diuerſimode responderunt, & ſatis obſcurè. Videtur autem hoc modo poſſe responderi, quod Christus noluit suum aduentum penitus publicari, ne ſua paſſio impediaretur. Quia ſi cognouissent, nunquā dominum gloriæ crucifixiſſent. Noluit etiam ſuum aduentum penitus taceri & occultari, ne Iudei excuſationem haberent. Ideo per Annam prophetiſſam, per Symeonem iuſtu per Magos præcurſores, per diſcipulos per propria verba atque miracula, interdum inſinuit ſe esse Christum, ſecundum congruentiam cauſe loci & temporis. Vnde interdum præcepit miracula ſua taceri, aliquando manifestari. Nunc ergo iuſit taceri ſe esse Christum ne Iudei audientes, quod eſſet filius dei & poſtea videntes eum scandalarentur. Idcirco iam ſubditur *[Exinde]* id est, ſtatiu poſt hæc verba, in quibus ostendit ſe verum Christum dei filium, verumque deum, habentem potentiam dandi claves regni calorum *[Capit 1, ſus ostendere]* per ſcripturas Prophétarum vel aliis modis *[Discipulis suis quia oportet eum ire]* tempore præordinato atque profixo a patre *[¶ Hierosolymam]* hoc autem oportuit non neceſſitate coactionis, ſed vt impleretur præordinatio dei, qui per Chrifti paſſionem propositus mundum redimere. Oportuit ergo neceſſitate conditionata, neceſſitate conſequentiæ, & neceſſitate finis. *[Multa pati]* id est, verba blasphemia ac dira ſupplicia, Matth. 3, *[¶ Señoribus]* Iudæorum, *[¶ Et scribiſ]* & phariseis, qui erant clerici Iudæorum, *[¶ Et principibus sacerdotum]* Anna & Caipha, *[¶ Et occidi]* vt implerentur ſcripture, & vefra delicta fol-*

uerentur, non propter propriam culpam, sicut in Psalmo testatur, *Quæ non rapui tunc exoluerebam*, E [Et tertia die refugere] hoc ad consolationem discipulorum adiecit, ne propter passiōis eius auditum inconsolabiliter tristaretur. Et assū mens eam Petrus seorsum, ne magistrum in præsentia discipulorū arguere videtur, quia non debet subditus superiore suum publicè increpare. Vel, ideo sumpsit eum seorsum, ut ei familiarius atque audacius seu fiducialis loqueretur, sicut moris est amicorum in secreto securius colloqui, [Capit. increpare] non quasi de culpa, sed increpare, id est, verbis reprimere per modum dissuadentis [illam] suum prædictum magistrum, à quo tan dulcissima verba immediate audierunt, Beatus es Simon Bariona, [Ahsit a te dominus] vt tanta patiaris qui culpam non habeas, cum & pena culpæ debearis, [Non erit hoc] malum penæ [tibi] innocentia. Ex quo patet, quod Petrus nondum agnouit ex scripturis, quod Christus pro mundi salute fuerit occidendus, [Qui conserua] id est, vultum suum ad Petrum conuertens, vt cum districtus increpare, & aspergit suo terrifico pertureret. Nam per trifitiam vultus corrigit animus delinquentis, [Dixit petro, Tade post me] id est sensum tuum relinque, & sequere me, voluntatē tuam conforma præordinationi iudicis, [satana] id est, aduersator meus, in omnium inimice, quantum ad hoc quod passionem meam, ex qua mundi salus dependet, niteris impedit, & meo sermone conaris resistere, [scandalum es mihi] id est, quantum in te est, suggeris mihi malum culpæ, & occasionem ruinae, vt non obediam deo patri, qui decreuit mea passione mundum salvare, [Quia non sapio ea que deus] Diuina nondum intelligis, nec secundum deum afficeris, habendo cognitionem formatam ac sapidam, affectionēsque spirituales secundum influentiam Spiritus sancti. Sic quoque ait apostolus, Animalis homo non percipit ea quæ sunt, Spiritus dei, [sed ea quæ hominum] hoc est humanum sensum & carnalem affectum sectari, optando ne patiar.

¶ Ex naturali ergo amore, & quadam pia compunctione Petrus hæc dixit, nec peccauit mortaliter.

¶ Præterea constat ex his quod sicut Iesus blandus erat in commandingo quæ bona sunt, sic terribilis erat in increpando illicita; quod secundum congruentiam loci, cause, ac temporis imitari debet prælatus, & omnis Christi vicarius. Veritas enim neminem palpat. Vnde ad Titum dicit apostolus, Durare increpa illos. Non tamen semper hoc expedire, propter quod dicit apostolus, Seruum domini non oportet litigare, sed docibilem esse ad omnes, patientem, cum modestia corripientem, Tunc Iesu dixit discipulis suis, & etiam alijs. Vnde Lucas ait, dixit autem ad omnes, Et Marcus, Conuocata (inquit) turba cum discipulis suis dixit ad eos, [si quis vult post me venire] hoc est, mea vestigia sequi meis virtutibus conformari, ad perfectionem pertingere, ad patriam cælestem post me intrare, [Abneget semetipsum] id est propriam voluntatem relinquat, deo obediatur, concupiscentias vincat, hoc est, secundum apostolum, deponere veterem hominem cum actibus suis, & induere nouum, qui secundum deum creatus est in sanctitate & iustitia, [Et tollat crucem suam] hoc est, tribulations, adversitates, tentations, & quanimitate arque viriliter perferat, seipsum quotidie per opera penitentiae mortificet, & omne gen' martyrij pro fide & equitate pati paratus sit: quemadmodum scriptum est, Quoniam propter te mortificamur tota die, propter quod Paulus, Semper (inquit) (mortificatione) Iesu in corpore nostro circuferentes, vt & vita Iesu manifestetur in carne nostra mortali. Hoc agit qui sapienter pensat illud apostoli, Non sunt condignæ passiones huius temporis ad futuram gloriam. Et, Omnes qui volunt pie vivere in Christo, perfectionem patientur, [Et sequatur me] perleuerando in bonis vñque ad finem. Istud ad omnes pertinet. Quoniam teste Ioanne, Qui se dicit in Christo manere, debet sicut ille ambulauit, & ipse ambulare. Si vero quod dictum est, Abneget semetipsum, intelligatur sic, vt propriā voluntatē prorsus abiiciat, obedientiam promittendo homini superiori propter deum, tunc erit consilium, [Qui enim voluerit] voluntate perfecta & efficaci, que procedit in opus dum potest, Animam suam saluam facere, hoc est, à damnatione eterna cripere, atque ad veram felicitatem perducere, [Perdeit eam] id est in præsenti vita eam vitaliter, salubriterque occidet, priuatam amorem extirpando, delectabilia huiusvitæ spernendo, & animam propriā propter Christum in omnibus affligendo, vel morti corporali eam exponendo propter iustitiam, ita vt cum apostolo dicere posset, Vnuo autem iam nō nego, vniuit vero in me Christus, id est, nil ago secundum priuatam amorem, sed omnia secundum charitatem diuinam propter vitam eternam. ¶ Porro q[uod] iste fuit verus ac proprius intellectus huius scripturae, innotescit ex eo quod subditur, [Qui autem perdidit animam suam] hoc modo eam despiciendo & affligendo, quasi non esset sua, Propter me id est, amore mei, & ad hoc vt premium consequatur à me, [Inueniet eam] id est in futuro seculo ipsam saluam habebit, ac feliciteter possebit, iuxta illud, De celo ista possedeo, sed propter deum nunc ista despicio, quia in futuro ea recipere spero. Ad hoc pertinet quod alibi ait Salvator, Qui amat animam suam in hoc mundo, in vitam eternam custodit eam. Sic ergo debet animam suam salubriter perdere propter suipius salutem, cuius ratio a signatur, [Quid enim proficit homini si vnuersum mundum lucretur] omnia temporalia acquirendo, deliciis affluendo, alios sibi subiiciendo, vel etiam aliis prædicando ac proficiendo, [Animæ vero fuit detrimentum] id est damnatione, casum seu nocumentum in spiritualibus [Patiatu] per negligentiam propriam, non faciendo que docui. Imò nō solū non proficit sed plurimū deficit, perdido bonū spirituale propter corporale, felicitatem eternam propter rem temporalem. ¶ Ordo ergo charitatis requirit, vt vnuquisq[ue] post deū primo ac maximè amet seipsum in deo & propriā satagat prouidere salutem, scies quoniam vnuquisque onus suum portabit, & pro seipso redditurus est rationem: veruntamen multi sunt qui docent & non faciunt, qui aliorum magis q[uod] proprios obseruant, ponderant, increpantique defectus, qui totum mundum volunt salvare, & tamen palpant seipso: talibus clamat apostolus, Qui alium doce, te ipsum non doce, Qui gloriari in lege, per prævaricationem legis deum in honoras, [Aut quam dabit] hoc est, dare poterit, [Homo coniunctio] id est, redēptionem seu præiūm, [Pro anima sua] si contigerit eam damnari? Nullam

A vtique. Ideo nil proficit si totum mūdum lucretu, & eam neglexerit, Propter quod ait Psalmista, Nō dabit deo placationem suam, & pretium redēptionis anima sua. Iob quoque ait, Non credit impius frustra, quod aliquo pretio redēendum sit, Externarum vero rerum, damna potest homo aliqua cōmutatione recompensare ac recuperare, Quod autē homo non possit aliquam cōmutationem dare pro anima sua, ostenditur ex districione diuini iudicis, [Filius enim homini venturus est] in die nouissimo ad iudicium, [In gloria pars fut] id est, in maiestate & potestate, quam habet à patre, [Cum angelis suis] qui tunc visibiliter apparet secundum Gregorium, & tunc reddet vnicuique secundum operā eius id est, secundum exigentiam meritorum suorum per opera, omnem actum interiorē & exteriorē intelligendo, videlicet cogitationes, affectiones, locutiones & operationes, imō & operū debitorum omissiones, quia & arbor quæ non facit opera bona, excidetur, & in ignem mittetur: multi tamen saluabunt sine operibus proprijs, scilicet pueri baptizati ante discretionis annos defuncti. Loquitur ergo Saluator de adultis & ratione vñtibus, Hinc scriptum est in Iob, Absit à deo impietas. Opus enim hominis redet ei, & iuxta vias singulorum restituet. Sed quoniā dura erant quæ de Christi passione, eiuſque imitatione prædicta sunt, & discipuli eius iis auditis tremefacti ac defolati fuerūt, idcirco subdūt consolatio pia, qua ipsis promittitur visio eius in præsenti seculo, quod in futuro vñfuri sunt, [Amen dico vobis, sunt quidam de hic stantibus] id est, quidam discipulorum mēorum [Qui non sunt stabunt mortem] hoc est, morituri non sunt, [Donec videant filium hominis vincentem in regno suo] id est, Actu, 3 ascendentem ad regnum coeleste, quod omnes Apostoli in die ascensionis viderunt. Vel, venientem in regno suo, id est, in ecclesia militante in qua Christus, spiritualiter venit per gratias in habitacionem & piam subventionem, quando posit resurrectionem numerus credentium quotidianū mirabiliter Matth. 17 augebatur. Adhuc nanque vñtibus Apostolis prædicata atque recepta fuit fides per omnes principales partes mundi. Vel venientem in regno suo, hoc est, apparentem in tali claritate, qualē habebit in regno coelesti. Talem quippe viderunt eum Petrus, Iacobus & Ioannes in transfiguratione. Vel in regno suo, id est, in corpore glorifico, in quo semper regnabit. In illo enim viderunt eū discipuli post resurrectionem, quamvis non apparuerit eis in forma glorioſa.

¶ Cap. x vii. Et post dies sex assump̄t̄ Iesu Petrum & Iacobum & fratrem eius. Articulus x x.

C Vi id quod in fine præcedentis capituli Christus promisit de visione sui in regno suo, exponunt de visione Christi in forma glorioſa, dicunt quod in huīus capituli exordio ostenditur Christus illam promissionem implisse, [Et post dies sex] la promissione & sermōnate in præcedenti capitulo factis, [Assump̄t̄ Iesu Petrum & Iacobum & fratrem eius] tanquam familiariores & charitores, qui & resuscitatiōne puerā interfuerūt, & nocte passionis à Christo assumpti atque seorsum duciti fuerunt. ¶ Quidam sentire videntur, quod Iacobus qui transfigurationi interfuit, fuerit Iacobus primus Hieronymitarum episcopus, scilicet Iacobus filius Alphai. Sed quia hoc loco aperte assertur, quod fuerat Iacobus frater Ioannis, simpliciter dicendum, quod fuit Iacobus maior filius Zebædi ab Herode occisus, Quoniam docunq[ue] autem doctores catholici aliud asserunt, cuius contrarium manifeste habetur in scriptura canonica, certum est, quod dicant hoc non recolentes nec attendentes, quemadmodum scriptura facra contineat. Et si eam attendissent, nequaquam sic affirmassent. Vnde in talibus non oportet delibere, quid respondereatur. ¶ Quæritur, quomodo dicat Matthæus post dies sex, assump̄t̄ Iesu, &c. cum Lucas dicat, Post dies fere octo. Respondendum, quod Lucas connumerat diem prædicta promissio[n]is & dies implorionis. Matthæus vero & Marcus dies intermedios computant, [Et duxit illum in montem excelsum] videlicet in montem Thabor, [Seorsum] ab aliis discipulis, [Et transfiguratus] hoc est, in splendore formam seu glorioſorem figuram ac qualitatē mutatus est, [Ante eos] videlicet in confiteū eorum quibus ostendere voluit gloriam, quam ipse post resurrectionem fuerat habiturus, quam dabit in resurrectione futura suis electis. Ideo tres assump̄t̄ in ore trium testium starer huius transfigurationis testimonium, & propter sancte trinitatis mysterium designandum, & propter ternarii numeri perfectionem. Omnia nanque super tria ponimus secundum Philosphum. In hac transfiguratione Christi, nec substantia sua humanitatis, nec quantitas sui corporis est mutata. Sed qualitas dignior seu claritas admiranda superinducta est corpori, [Et resplenduit facies eius sicut sol] Si illa claritas tanta fuit, quanta post resurrectionem erit dubium nullum est, quin facies eius in comparabili clario ruerit sole: præsertim cum de cæteris scriptum est, Quia fulgebunt sicut sol in regno patris eorum. ¶ Denique secundum communē dictum doctorum in resurrectione futura dotes corporum glorificatorum, erunt ex redundantia beatitudinis animarum in corpora, quod intelligendum videtur per modum cauæ moritoria, non effectuæ ex parte animalium. Anima autem Christi in primo instanti sua creatio[n]is cum verbo erat vere ac fruictu beata. Idcirco nisi ex diuina dispensatione moderamine retracta atque dilata fuisset redundantia beatitudinis animæ eius in sacramentum corpus ipsius, omnes quatuor dotes corporis gloriosi fuissent in corpore Christi à primo suo formationis instanti, sed fuit dispensatiū dilata, aliquando tamen fuit permitta, scilicet in transfiguratione.

D ¶ Porro secundum Hugonem, Christus ante passionem successivū seu diuersis temporibus assump̄t̄ quatuor corporis dotes, videlicet Subtilitatem in nativitate egrediendo de clauso dulcissimæ virginis Matth. 13 Deut. 7.

- Ioan. 6.** vtero: Agilitatem ambulando super aquarum fluenta: Claritatem in transfiguratione: Impensisilitate
Matth. 29. tem in consecratione seu porrectione corporis sui in cena. Alij tamen communiter tenent oppositum, maximè quantum ad dotem impensisibilitatis tempore cena. Tale enim corpus dedit Apostolis, quale tunc habuit. Et cum ratione doris sit vt habeatur & insit per modum qualitatis fixæ ac permanentis, non transeuntis, propterea claritas ista licet secundum essentiam fuerit eiusdem rationis cum claritate qua ponitur das, tamen non habuit ibi modum, rationemque doris, quia non inerat permanenter. **[Vestimenta autem eius facta sunt alba, scut nix.]** De modo huius albefactionis dubitatio est. Augusti.
- Lucæ. 9.** Augustinus enim videostreret, quod claritas seu albedo apparet in vestibus, non erat subiectum in eis, sed ex illustratione aeris candidæ apparetabant ac alba, quemadmodum ea pars cœli cui sol est vicinior. Verumtamen satis probabile est, quod ad declarandam futuram glorificationem corporum electorum in se & in mansionibus suis, etiam vestimenta Christi fuerunt veraciter immutata & clarificata, quod & scripturæ magis consonare censemur. Scribitur namque in Marco sic, **Vestimenta eius facta sunt splendida & candida nimis velut nix,** qualia fullo super terram non potest candida facere. Et Lucas, **Vestitus** (inquit) eius factus est albus, resplendens.
- Lucæ. 9.** **Hierony.** **Hieronymus**, si verba eius benè pensentur, Ait enim, quod in transfiguratione non est substantia mutata, sed splendor vultui additus, quod probat, eo quod substantia velutum non sit mutata, quae tamen splendida facta fuerunt. Clarum est autem, quod argumentatio ista nulla esset, nisi & vestes verè clarificatae fuissent.
- Actu. 10.** **Num. 12.** **Reg. 19.** **Mos. & Helias** Hoc quoque sciendum, quod licet Lucas dicat, quod species vultus Christi facta sit altera, non tamē sic intelligendum est, quasi sola facies sit clarificata, sed tota caro, quemadmodum in resurrectione futurum est. **[Et ecce Iesus valde notabilis, nam Apparuerunt ei] videlicet Petro, Iacobō & Ioanni.** **[Moyse & Helias]** Hi præ ceteris cum Christo affuerunt. Primo, vt per Moysem verè defunctum, & Heliam nondum mortuum ostenderetur Christus iudex ac dominus viuorum & mortuorum. Secundo, propter specialem conformitatem eorum cum Christo: nam sicut Moyse veteris, sic Christus nouæ legis est collator, & Helias secundum eius præcurret aduentum. Tertio, ad designandum Christi perfectionem, per Moysem nempe qui manuetus erat præ omnibus habitantibus super terram. Et Helia rigorosissimum, qui surrexit velut ignis, & maximus diuinus honoris ac legis fuit emulator, significatur, quod Christus simul mitissimus atque iustissimus fuit, & in tantum zelatus est pro patris honore, vt transgressores constantissime increparet, & propter patrem glorificandum pro hominum salute vitam suam exponere morti. Quartò, propter imminentiam dignitatis ac miraculorum & sanctitatis Moyse & Heliae. Quinto, vt ostendatur Christus non esse legis solutor, sed impletor, & prophetarum verificator, cuius oppositum imposuerunt ei Iudei. Insuper Moyse & Helias vere & personaliter aderant non secundum multitudinem quandam, vel angeli in forma eorum, vt aliqui dicunt. De Moyse enim aliqui dicunt, quod surrexit ad horam apparet in proprio corpore, quod videtur esse de mente Hieronymi, qui ait, quod Moyse resurrexit ab inferis. Alij probabiliter dicunt, quod apparuit in corpore assumpto & sibi adaptato, eo modo quo angeli. De Helia vero certum est, quod diuina virtute, forsan angelico ministerio adductus sit de paradiso terrestri, sicut subsistit in anima & corpore, tamen varqueret eorum apparuit tunc in magna claritate, & ampliori quam Helias ante vel postea habuit. Vnde Lucas ait, quod apparuerunt cum Christo in maiestate. **[Cum eo loquentes]** sermocationis illius matrem exprimit Lucas. Et dicebant excessum quem completerus erat in Hierusalem, id est, de Christi passione loquebantur, cum Christo gratias referendo, & pro mundi salute orando, de Iudeorū quoque perueritate dolendo ac admirando.
- Ibidem.** **Dicitur** autem passio Christi excessus propter eius excessiu[m] dolorem, quia ex amore excessu ad nos, pati dignatus est, propter excessiu[m] impietatem Iudeorum in eum. **[Respondens autem Petrus,**] qui verba Moyse & Heliae audiuimus de Christi passione, vt aliqui dicunt: tamen Lucas habet, quod Petrus & qui cum eo erant somno erant grauati: & antequam Lucas describit euigilationem eorum, recitat de colloquitione Christi, Moyse atque Heliae. Vnde certum non habeo, an colloquientium verba audierit, quæ tamen postea eum cognovisse ex revelatione certissimum est. **[Dixit ad Iesum, Domine, bonus, id est, delectabile & honestum]** Est, nos] sex, videlicet et Moyse, Heliam, & nos tuos discipulos. **[Hic est]** videlicet in monte, vt videamus te in tanta maiestate & gloria. Moyse quoque & Heliam excellentissimos viros in tanto decore. **[si vnu]** Reuerenter & sobrie loquuntur Petrus, quantu[m] ad hoc quod defert domino suo, non absolute, sed conditionaliter loquens, quia inferior suam semper debet voluntatem subiicie beneplacito domini sui in lictis & honoriis. Vnde & Christus in passione orauit. Pater si vis (inquietus) transfer calicem istum à me. **[Faciamus tria tabernacula,** id est, habitacula in quibus stabiliter perseueremus: fortè talia tabernacula volvit facere, qualia habebant in veteri testamento, videlicet de frondibus atque tentoris quæ facile fiunt. **[Tibi unum, & Moyse unum, & Helie unum.]** Quare non dixit, faciamus hic iux tabernacula? Forte ideo, quia putauit in illis tribus tabernacula fe[ci]s se & duos condiscipulos suos recipi posse ac commorari: sic tamen, vt ipse esset in tabernaculo sui magistris charissimi. Secundum Lucam & Marcum, Petrus haec dixit, nesciis quid diceret, quia præ excessu sua dilectione, dulcedine & deuotione in Christum loquebatur quasi in extasi, & sine consideratione considerandorum. Nihilominus secundum Marcum, causa huius nescientiae fuit nimis timor ex infolio visu. Timor autem immoderatus impedit valde vium rationis & lingua: iuxta illud Iob, Aferat dominus à me virgam suam, & pauro eius non me terreat, neque enim possim metuens responderem, Nihilominus ordinata tristitia, vel non multi excessu, conferit ad veritatis cõtemplationem, inquantum dissolutionem, vanitatem, & inconsideratam libertatem auferit: propter quod Esaias
- Matth. 26.** debet voluntatem subiicie beneplacito domini sui in lictis & honoriis. Leuit. 23.
- Lucæ. 9.** **Marci. 9.** **Iob. 9.** **Esaie. 26.**

A inquit, Domine in angustia requisierunt te, in tribulatione murmuris doctrina tua eis. **[Se]cundū Hie ronum, Petrus haec dicens erauit. Primò enim errasse videtur, quod in cõtemplatione humanitatis Christi voluit cõtentari sive quiete, cum tamē beatitudine in diuinis tuis cõtemplatione esset taliter sita sit, quā tunc Petrus non vidit. Secundò, quod in terra & non potius in celo locum mäfionis quæsivit, cū tamen dicat Apostolus. Non habemus hic manentē ciuitatem, sed futurā inquirimus. **[Hebræ. 13.]** Tertiò, quod aliorum discipulorum obliuisci videbatur, & de præsentium cõtentari salute. Sed utiq[ue] si Petrus voluit ibi ad tempus cū Christo sic transfigurato commorari, non penitus errasse dicendum est. **[Adhuc eo] videlicet Petro [Loquente:]** verba prædicta, **[Ecce nubes lucidae]** id est, pulchra & clara, non ex grossis vaporibus causata, sed talis qualis recepit Iesum in hora ascensionis ab oculis discipulorum vt in actis legitur, **[Obumbravit]** id est, temperanter operuit **[Eos.]** Difficile fortè appetet ad quos referendum sit hoc, Immediate enim de Christo, Moyse & Helia est mērio, sicq[ue] videtur obumbratio ista referenda ad eos. Veruntamen si ea quæ Lucas scribit diligenter pensemus, inueniemus Moysem & Heliam ante nubis apparitionem recepsisse, nam ibi habetur, quod cum Moyse & Helias discederet, Petrus dixit, Bonum est nos hic esse. Nubes ergo obumbravit eos, id est, Petrum, Iacobum & Ioannem, ne oculi eorum claritate corporis Christi omnino repercuterentur & obtunderentur. **[Et ecce vox]** patris **[De nube]** sonuit, **[Dicens, Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui.]** Hoc ipsius supra scriptū ac diligenter expositionis est. **[Ipsum audire]** auribus cordis corporis, quoniam ipse est veritas infallibilis, sapientia increata, magister perfectus, docto[r] salvificus, qui ait, Qui audit verba mea, & credit ei qui misit me, habet vitam aeternam. Hunc magistrum esse audiendum prenunciavit Moses in Deutero. **[Deut. 18.]** Prophetam (inquietus) suscitabit vobis dominus, tanquam me ipsum audieris, & omnis qui non audierit verba prophete illius, exterminabitur de populo suo. Denique similis apparitio & testificatio facta sunt in Christi baptismō ac transfiguratione, vtrobique namque ostensa est trinitas superbenedicta, videlicet pater in voce, que angelico ministerio creditur formata, Filius in humanitate, Spiritus sanctus ibi in specie columbae, hic autem in nube. Quemadmodum enim Spiritus sanctus pes columbam designatur propter simplicitatem & innocentiam, ceteraque bona proprietates columbae: sic figuratur per nubem, quia vt nubes refrigerat & descendit à so[lo] calore, sic Spiritus sanctus ab igne concupiscentia, & omnium tentationum feruore, propter quod in Esaiā, per nubem exprimitur gratia Spiritus sancti, cum dicitur, Creabit dominus super omnem locum montis Sion, & ibi inuocatus est nubē per diem. Cum ergo Christus sit nobis causa gratiae in praesenti, & gloria in futuro, idcirco in eius baptismo & transfiguratione apparuit trinitas, & pater de filio testimonium protulit, quia baptismus Christus fuit figura & causa nostræ regenerationis, quia in presenti renascitur gratiam acciendi, eius transfiguratio figura fuit nostræ glorificationis in futuro. Vnde per nubem lucidam hic apparentem, intelligi potest claritas visionis diuina, quia electi ab omnib[us] adueritate tutantur: iuxta illeū Apocalypsis & Esaiæ, Non esurient neque sitiunt amplius, & non percutient eos aestus & sol. **[Et audientes discipuli]** vocem qua deus maiestatis de nube intonuit, **[Ceciderunt in faciem suam]** more prophetarum qui frequenter corruisse leguntur auditis sermonibus revelationis diuinæ, **[Et timuerunt valde]** quia hoc naturale est vt homo propter suæ fragilitatem terreatur auditis diuinæ maiestatis sermonibus. Hinc in Exodo filii Israël dicunt ad Moysem, Loquere tibi nobis, & audiemus: non loqua tur nobis dominus, ne forte moriamur. Et in Deutero, habetur, Quid est omnis caro vt audiat vocem domini dei viuentis? **[Et accersit Iesu et tetigit eos]** Moyse & Helia iam ad loca sua unde aduecti erant reuerfisi. **[Dixitque eis, Surgite]** non solum à terra, sed & pristina imperfectione, **[Et nolite timere,**] in ordinate pauore propter vocem coelestem, sed potius de vestra fidei certificatione, & mea dignitate vobis iam reuelata, gaudete sicut Daniel & Ezechiel tactu angelico se leuato & conformatos fuisse testantur. **[Leuantes autem oculos suos]** Apostoli, **[Neminem viderunt, nisi Isum solum.]** Abierunt etenim Moyse & Helias ante prædicta, ne vel ab eis vel ad aliquem eorum crederetur vox facta de nube. **[Et descendentes illis de monte, præcepit eis Iesus, dicens, Nemini dixeritis visionem]** id est, quod iam in monte vidisti, **[Donec filius hominis a mortuis resurgat.]** Hoc Christus præcepit. Primo, vt doceat nos occultari propriam excellitatem, quoque in praesenti viuum seculo. Secundò, ne res illa propter suam magnitudinem putaretur incredibilis. Tertiò, ne tempore passionis grauiter scandalizentur, qui ante ædificari poterant ex transfigurationis revelatione. **[Et in erroquerunt cum discipulis, dicentes, Quid ergo dicunt scribae, quod Heliam oportet primum venire?]** Si transfiguratio ista glorificatio tua est, quomodo dicunt doctores Iudeorum, quod Helias venturus est primum, id est, antequam apparet in gloria? Nouerant scribae ex testimonio Malachiae, quod Helias præcedet secundum Christi adventum, seu diem iudicij, in quo Christus glorioſus omnibus monstrabitur. Quoniam ergo prediciti tres Apostoli transfigurationem Christi quam viderant, putabant esse gloriam in qua ad iudicandum venturus est, ita quod transfiguratio illa esset iudicium consummationis mundi atque extremi iudicij de proximo imminentis, ideo scilicetabantur Christum, qualiter intelligenda esset scribarum assertio de aduentu Heliae ante diem iudicij. Viderant quippe Heliam, sed mirabantur, quod tam subito abiit, quem scribae testantur manifestè venturum, & prædicatum Iudeis. Interrogatio igitur Apostolorum ex quadam errore procedit, quia putabant inflare diem iudicij, finemque felicium, Christus tamen clementer instruit eos, sicut subiungitur. **[At ille respondens, ait illis]** videlicet Petrus, Iacobus & Ioannis, **[Helias quidem venturus est]**, quemadmodum scribae affirmant, quia secundum meum præcurret aduentu, sicut Ioannes primum, **[Et restinet omnia]** id est, totum genus Iudeorum rediuit ad deum, conuertendo eos ad Christum, Aperiit namq[ue] Antichristi mendacia, quo facto Iudei fidem recipient. Vnde in Malac. legitur Conuertet cor patrum ad filios, & cor filiorum ad patres. Sic h[ab] j**

ergo ait Saluator, Helias restituit omnia, quomodo alibi de se profiteretur. Si exaltatus fuero, omnia traham ad me ipsum. Helias autem minister erit restitutionis illius, non auctor principalis, sed instrumentalis. [Dico autem vobis, quia Helias iam venit] non personaliter, sed aequivalenter, videlicet alius in virtute & spirito eius, [Et non cognoverunt eum] Iudei increduli, scilicet scribae, sacerdotes ac Pharisei, dicentes de Ioanne, quia dæmonium habet. Et quamvis Herodes & alii quidam maligni aliquatenus Ioannem nouerunt, [Scriebat enim Herodes quod esse vir iustus & sanctus] dicuntur tamen eum non cognouisse. Primo, quoniam nescierunt quod esset Christi præcursor. Secundo, quoniam documenta & opera eius finaliter reprobauerunt, [Sed fecerunt in eum quæcumque voluerunt] id est multipliciter persequuti sunt ipsum. Nam & Herodes de consensu & forsan consilio scribarum, Phariseorum ac sacerdotum, Ioannem incarcerauit & decollauit, [sic & filius hominis passus est ab eis] supplicium crucis, quia in passione idem Herodes spreuit Christum, albaque veste illumsum redidit voluntati Pilati, qui tandem procurantibus Iudeis crucifixit Christum. Denique Christus loquitur de diuersis iniustis generaliter, quasi de eisdem, secundum quod una ponitur generatio omnium reproborum, cui ait Saluator, Venient hæc omnia, scilicet omnis sanguis innocenter effusus, super generationem istam.]unc intercesserunt discipuli tres prædicti, [Quia de Ioanne Baptista dixisset eis] Ihesus, quæ de p[re]terito Helia naruit, per Heliam intelligendo ac designando Ioannem, propter proprietatem similitudinem, non propter personæ vnitatem. Nam & Ioannes à Iudeis interrogatus, Helias es tu? respondit, Non.

F

Residuum cap.

[Et cum venisset Iesus ad turbam.]

Articulus. x x l.

T[er]cum venisset Iesus ad turbam] videlicet die sequenti à transfiguratione prædicta, [Accesit ad eum homo genib[us] pronolutus] id est, genua flectens, [Ame eum, dicens, Domine miserere filio meo] liberando eum à sua miseria, [Quia lunaticus es] ., secundum lunationes seu tempore nouiluniorum fuit tanquam arreptius, [Et male patitur] id est, dire vexatur à dæmonio. Cur autem aliquid nuncupetur lunaticus, plenus dictum est supra, [Nam sapa cadit in ignem & cibro in aquam] .i. diabolus ipsum apprehendente in ignem & aquam proicitur ut occidatur. Vnde Marcus clarissimus dicit, Vbiunque apprehenderit eum spiritus, alludit eum & spumas & stridet dentibus & arescit. [Et obtulit eum discipulus tuus] Innotemus Petro, Iacobo & Ioanni, sed eis qui transfigurationi non interfuerunt, [Et non poterant curare eum] à predictis incommodis & à dæmonio. Huius impotentia causa fuit, tam incredulitas patris quam discipulorum, sicut dicitur, [Respondens autem Iesus, ait, O generatio incredula & peruersa,] id est, infideles & iniqui. hoc dicit ad patrem lunatici & ad similes ei, [Quoniamque ero vobis] cum? inter vos corporaliter conuersando, [Vt si que patiar vos?] id est incredulitatem, perueritatemque vel fram, quasi dicat, non diu. Vel hoc dicit, significans se desiderare reuerti ad patrem, & vt malos digne redarguant, ac sive iustitia zelum ostendat, sequitur de hominum prauitate monstrum dolore. Non autem dicit hæc quasi impatiens & tadio vietus, vel quasi aut tempus diuinitus præordinatum mori desiderans, sed potius loquitur affectu ac more prudentissimi medici, qui contrariantibus sua artis remedis durius loquitur. [Afferte hunc illum] lunaticum [Ade] vt curatio & modus sua curationis omnibus innotescat, ideo fecit eum Christus adduci ad se, quem vtique poterat curare absentem. [Et increpauit illum Iesus] , vel puerum, eo quod aliquid forte commisit, propter quod diabolus in eum potestatem accepit, vel (quod dictum est) dæmonem. Vnde Marcus ait, Communicatus est spiritui immundo, & Lucas, Increpauit (inquit) spiritum immundum, & exit ab eo dæmonium, quod secundum Marcum erat surdum & mutum, quoniam fecit puerum surdum & ad loquendum impotentem, [Et curatus est puer] à dæmonio, à surditate & mutitate, [Ex illa hora] qua Iesu demoni iussit exire a pueru. [Tunc accesserunt discipuli ad Iesum secreto, & dixerunt, Quare nos non potuimus elicare illum?] dæmonem à pueri isto?

H

Superius dictum est, quod Iesus dedit discipulis potestatem super omnia dæmonia, imo super omnem virtutem inimici, secundum Lucam: Quomodo ergo nunc dicitur, quod non potuerunt dæmonem illum expellere? Et respondendum, quod illa potestatis collatio intelligenda erat, nisi discipuli ponerent obicem. [Dicit illis Iesus, Propter incredulitatem vestram] non quod simpliciter infideles fuerint, sed quia in fidei perfectione defecerunt. Quemadmodum enim ex conuentibus innotescit, ceteri discipuli videntes quod Iesu Petrum, Iacobum, & Ioannem specialiter duxit securum in monte humanum aliquid pauci sunt, videlicet motiuum inuidia atque superbie, dolentes illos sibi praferri: ob hoc quoque meruerunt incurrire quandam haſitationem in fide. Porro, quod propter incredulitatem suam non potuerint elicare dæmonem, declarat Saluator, [Amen quippe dico vobis, si habueritis fidem sicut granum finapis] id est, quæ tali grano comparetur, cui superioris comparatum est regnum caelorū, quatenus sicut huicmodi granum parvum est quantitate, maximumque virtute: sic fides vestra in sevigorosa, fecunda ac fortis consistat. [Dicatis monte huic, trans hinc] id est, de loco isto transferaris virtute diuina, [Et transflit] quo iuferitis. Per hoc exemplum innuit Christus, quod fidei nihil impossibile sit. Et quoniam tale quid raro factum legatur, tamen verum est quod ait Saluator, Nam si ratio id exigeret, deus montem transferret ad instantiam viri in fide perfeceti. Maiora quoque fecerunt discipuli quæ esset montis translatio, mortuos scuscitando, à nativitate claudos & cæcos sanando, arca cordium reserando.

IN EVA NG. MATTH. EN AR. Arti. XXXI. 85

A bo transfire & fugere cogit. Vnde de impio legitur apud Hieremiam, Ecce ego ad te mōs perficerit do minus, qui corrupeſt vniuersam terrā. [Hoc autem genus] dæmonū [Non ex citur] ab obſeſſis, [Nisi per orationem & ieiunium] id est, virtute & merito orationis & abstinentiæ: quæ sunt effectus fidei tam perfectæ, ut grano finapis inerito comparetur.

[Diuerſorum etenim dæmonum varia est potestas, & diuersi de diuersis vitiis tentant homines. Vnde quidam dicuntur spiritus fornicationis, alijs spiritus inuidia, alijs spiritus superbie. Genus itaque dæmonum ad quod præterebat dæmon iste, fortiter imprimit se hominibus quos obſidebat. Et aliqui dicunt quod tentet de vicio carnis, propter quod non exigitur, nisi oratione atque ieiuniu, quibus carnales concupiscentiae refrenantur. Insuper per orationem, quæ est eleuatio mentis in deum; & per ieiuniu, quod est castigatio corporis, datur intelligi, quod hoc dæmonum genus non eiiciatur, nisi ab hominibus notabiliter virtuosis, mente & corpore depurgatis. Hinc beatissimi anachoritæ reflati sunt, vnumquamque facile illi posse dominari dæmonio, qui vicerit passionem & culpam, de qua dæmon huiusmodi tentat. [Conversantibus autem eis,] videlicet Iesu & eius discipulis in Galilæa, [Dixit illis Iesus, Filius hominis tradendus est in manus hominum, & occident eum, & tercia die resurget.] Aduertis ac tristibus latet permiscet, ut mereorem laetitia temperet. Ideo de sua passione prædicens, de gloria resurrectionis mox addidit, Frequentur quoque preuentiat fe passurum, ne inopinata captus putetur, & iacula præuisa mihi seriant, ipſique discipuli cum viderint verificata quæ prædicta, constabiliantur in fide. [Et contristati sunt vehementer,] & tanto vehementius, quanto in eius amore magis feruebant, & quanto inuitius separabantur à tam dulci magistro, à tam pio patrono atque fidelissimo defensore ac prouisore, & quia agnouerant sanctitatem ac innocentiam eius. Et quoniam nondum spirituales erant perfectè, nec resur rectionis gloriam diligenter persubabant, idcirco tanto magis de Christi occisione dolebant, quanto illa in seipsa sub ratione pœna ac mali & documenti, non sub ratione remedii, & salutis pensabant. Nec tamen audebant suadere oppositum, scientes quid Petrus oppositum consulens, paulo ante audierat, videlicet, vade retro me Satana, qui non sapis quæ dei sunt. [Et cum venissent Capharnaum] Iesus, eiusque discipuli, [Acceserunt qui didragma accipiebant ad Petrum] id est exactores tributi, quod vocabatur didragma, hoc est duplex dragma. Dragma vero (vt dicitur) est octaua pars vincie, valens sex obulos. Exactores ergo seu collectores tributorum ex parte Imperatoris commemorant in urbe præcipua Galilæa, puta Capharnaum, non accedunt ad Iesum propter reverentiam eius, quem nouerant tanta operari miracula, & tantum honorari à populo, sed Petrum tanquam principalem inter discipulos. [Et dixerunt ei, Magister vester,] hic Iesus, [Non soluit didragma?] id est, solet ne dare tributum, sicut ordinaverunt Romanii? [At Petrus, Etiam, Et cum intrasset Petrus in domum,] vt dicaret Christo vei ba exactorum, C [Preuenit eum Iesus,] vt ostenderet se omnia scire, [Dicens, Quid tibi videtur Simon?] Quærerit non ignorans quid responsurus sit Petrus, sed vt ex eius responsione, conuenientius instruet eum, & optima proferat documenta, [Reges terra à quibus accipiunt tributum vel censem?] & filii suis an ab alienis id est, ex teris sibi subiectis, [Et ille dixit, Ab alienis] Dixit illi Iesus, Ergo liberi] à persolutione tributi ac census [sunt filii] regum. Per hoc Christus intendebat concludere se liberum esse à dando tributa, tanquam filium regis regum, nulli legi humanae de necessitate subiectum: de quo fertur in psalmo, Deus iudicium tuum regi da, & iustitiam tuam filio regis.

[Denique aduentum, quod libertas est duplex. Vna spiritualis, sicque omnes Christiani facti sunt liberi, quia per Christi passionem sunt à potestate diaboli & iugo peccati eretti: propter quod ait Saluator, Si filii vos liberauerit verē liberi eritis. Alia corporalis, & ita fideles tenetū ad tributa, quæadmodum dicit a Proph[et]o, Cui tributū, tributū: cui v[er]cīg[al], v[er]cīg[al]. Vnde Christus alibi, Redde (inquit) quæ sunt Cæsari Cæsari, & quæ sunt dei deo. [Vt autem non scandalizemus] id est, ad ruinam peccati occasionaliter inducamus [Zos], qui didragma requireunt, qui putassent Christum Imperatori repugnantem, & seculare ius violantem, nisi soluisset didragma.

[Præterea Christus magis vitavit scandalum istorum quam scribarum at phariseorum, quia istorum scandalum orum fuissest ex ignorantia, quia ignorabant Iesum esse naturalem ac verum filium dei, ad quam notitiam non tenebant explicite, præsertim cum essent Romani gentiles. Scandalum vero scribarū ac phariseorū processit ex mera malitia. Christus quoque sicut peccare non potuit, ita nec aliquem potuit scandalizare directe, sed occasionaliter tantum. [Vade ad mare] supra quod sita fuit vrbs illa Capharnaum, [Et mitte hamum,] videlicet instrumentum quo pisces capiuntur [In aqua, & eum pescem qui primus ascenderit,] id est, h[ab]eo captus in h[ab]e[re] sit, leuatusque fuerit, [Tolle, & aperto ore eius, insuetus frater] valentem duplex didragma, & per consequens pro duabus sufficiens, ideo subditur, [illum] staterem, [Sumens, da eis pro me & te,] Christus tanquam veraciter liberalis atque largissimus plus dedit quam illi exigebant. In hoc autem quod eo operante inuenitus, & secundum

Hieronymum creatus est in ore p[re]fici stater, ostenditur omnipotētia. In eo vero quod de inuentione p[re]ficiis ac stateris tā certe prædictis, monstratur omnis scientia eius, atque in vtrōque eius diuinitas declaratur. In eo quoque quod humanis se legibus subdidit, cum esset liberissimus filius regis aeterni, eius humilitas summa, & vera humanitas agnoscuntur.

h ij

N superioribus dictum est quemadmodum Christus specialiter dixerit Petro, Tibi dabo claves regni celorum, quomodo etiam primus fuit inter tres quos Iesus assumpit, ut transfigurationi suę interessent. Et qualiter pro se atque pro Petro soluit tributum. Ex his atque similibus discipuli moti sunt ad suspicandum, quod Petrus omniis eis esset præferendus: de quo minus bene contababantur, nondum enim humilitatis apicum attigerunt, idcirco. [In illa hora] qua facta sunt quæ in fine præcedent cap. scripta sunt in Capharnaum de perfolutione tributi, [Accesserunt discipuli] præsertim apostoli. [Ad resum dicentes, Quis putas maior est in regno celorum?] id est, Quis amplioris gratiæ & meriti est in ecclesia militante? Et quis plenioris gloriæ & premij est in ecclesia triumphante: hoc quæsierunt, quatenus talis eis præficeretur qui dignioris esset gratiæ in præsenti & gloriæ in futuro. Sed his obuiare videtur quod apud Marcum inducitur, quemadmodum cum venissent domum, Iesus interrogauit discipulos, Quid in via tractabaris? At illi obticuerunt, videlicet præ verecundia. Siquidem in via disputauerat, quis eorum esset maior. Quomodo ergo nūc dicuntur accessisse, & Iesus interrogasse? Responderi potest. Primi q̄ videntes fe se a Christo deprehēsos, ad tēpū p̄r ruborē silebant. Post modicū tēporis resumptū fiducia, scisciati sunt dominū. Secundū, q̄ aliqui tacuerunt, & alii interrogauerunt. Tertiō, q̄ tacuerunt de sua ambitionis disputatione, sed loquuntur sunt de vili quæstione. [Et adiuvans Iesum parvulum, statut] id est collo cauit. Eum in medio eorum] videlicet discipulorum. [Et dicit] humilis magister non solum verbis, sed & factis humilitatem commendans, ambitionem fūdūtis eradicauit, [Amen dico vobis, nisi conuersi fueritis] id est, corde salubriter immutati, videlicet à contentione, elatione, & omni ambitione, ad pacem, humilitatem, obedientiam, [Et officiamini scut parvuli] id est, parvulis assimilati fueritis, quantum ad bonas proprietates eorum amplectiendo innocentiam, puritatem & humilitatem eorum quos constat de prælatione non occupari, nec inuicem inuidere. [Non intrabit regnum celorum] quod humilibus atque pacificis est paratum. Hoc in persona Apostolorum omnibus dicitur Christianis: sed quoniā nemo excluditur à regno celorum, nisi per peccata mortali, videntur apostoli peccata mortaliter: quibus nūc dicitur, Nisi conuersi fueritis, & officiamini scut parvuli, &c. Si autem dicantur non peccata mortaliter in prædictis, tunc illud quod dicitur (Nisi conuersi fueritis) intelligendum erit conditionaliter, ut sit sensus, Nisi conuersi fueritis, i.e. si magni fueritis in oculis propriis elati & ambitionis, non poteritis salvare, nisi conuersi fueritis modo præfato. Vnde per Hieron. dicitur, Nolite eleuari, sed date gloriā domino deo. Et Apostolus Petrus, Deponētes (inquit) omnī malitiā & doltū & simulationē & detractionē, quasi modo geniti infantes lac concupiscere. Deniq; in parvulo considerari possunt minoratio sensus, & in disciplinatio morum, & sic nō debemus fieri scut parvuli: iuxta illud Apostoli, Nolite pueri effici sensibus, sed malitia parvuli estote. Veruntamen nomen parvuli in scripturis interdum in malo accipitur, ut cum Salomon ait, Auercio parvuloru interficiet eos. Et Job, Parvulu (ait) occidit inuidia. [Quidam per parvulum istum quem Iesus statuit inter discipulos, intelligunt ipsum summum Christum. Sed hoc ad iterum stare non potest, cum de parvulo isto scriptum sit apud Marcum, Quem cum amplexus esset Iesus. Certum autem est, quod non amplexabatur seipsum. Quicunque ergo humiliauerit se] coram deo & hominibus [sicut parvulus iste], i.e. omnem motum superbiae prorsus abiecerit, & tā alienus fuerit ab elatione vt puer, consideratione diuina maiestatis, atq; intuitu propriae defectuositatis, [Hic maior est in regno celorum] quam alij minus humiles. Humilitas nanque directe disponit ad profectum gratiæ in præsenti, & exaltationem, incrementumque gloriæ in futuro: prout scriptum est, Deus superbi resistit, humilibus autem dat gratiæ. Et iterum, Humilia velde spiritum tuū, & innuenies gratiæ corā deo & hominibus. Hinc in Proverb. legitur, Humilitas præcedet gloriam, & humilem spiritu suscipit gloria. Quanto itaque quis se magis humiliauerit pure propter deum ex charitate, tanto sublimior erit in patria. Non q̄ premium essentialis correspondet humilitati directe, sed dispositiū ac fundentaliter, & quia maiori humiliati maior adest charitas. [Et qui suscepit] in visceribus charitatis seu domo ad hospitandum ac reficiendum. [Vnum] parvulum [Talem,] videlicet innocentem ac humilem, de quo in Proverb. æterna sapientia inquit, Si quis est parvulus, veniat ad me. [In nomine meo,] id est, ideo quia fidelis est, vel propter me atque ad gloriam nominis mei, [Me suscepit] in membro meo mystico, quanvis non in semetipso. Itaq; suscepit me, i.mibi fieri iudico quod sit illi: & tam gratiæ est mihi, ac si mihi in propria persona exhiberetur. Ecclesia nempe est mysticum corpus Christi, & ipse est caput ipsius: quod ergo sit membris, fieri capit. In tantum quoq; diligat Christus parvulos & egenos, vt sibi fieri arbitretur quod impenditur illis. Vnde Paulo ait, Quid me persequeris? Et per Zach. Qui tetigerit (inquit) vos, tanger pupillam oculi mei. [Qui autem scandali] auerit, id est, verbo vel factu suo inordinato ad peccandum induxerit. [Vnum] id est aliquem. [De pupilla istis qui in me credunt] id est, de fidelibus adhuc imperfectis, incipientibus, vel etiam proficiensibus, nondum perfectis. [Expedi et, ut suffundatur mola asternaria in collo eius.] Per molam asternariam, quam equi vel asini trahunt cum rota in molendinis, intelligitur quodcumq; grande saxum seu lapis grauiissimus, [Et demergatur in profundum marū.] Vt ilius enim sibi est iuste occidi, quam impio vivere. Vt ilius est enim corporalem perpeti mortem, quam alium ad animam morte induceret. Vt illi ei est in vita hac puniri, quam æternaliter condemnari. Itud potissimum verum est de scandalizatione actiua & passiva, prout sunt peccata mortalia. Tunc enim scandalum actiuum mortale est, quando verbum vel factum scandalizantis est in se mor-

A tale, videlicet charitati vel iustitiae contrarium. Vel quando est in se veniale, & tamen homo per illud intendit aut nititur alium ad peccatum mortale inducere, parvipendens eius salutem per hoc q̄ nō vult sibi placenta omittere propter fratris salutem quod q̄ sit iniquū, patet ex verbis Pauli dicentis, Sic autem in fratres peccantes & percutientes conscientiæ eorum infirmam, in Christum peccatis. Et rufus, Hoc (inquit) iudicate, ne ponatis fratribus offendiculū vel scandalum. Denique melius esset occidi q̄ scandalizare alii, quamvis scandalizantis & scandalizati peccatum esset veniale. [Peccatum nanque est infinita fugibilitas, magisq; debet homo eligere morte pati, q̄ venialiter peccare, Et bene ait Salvator, Qui scandalizauerit vnū ex pusillis, quia (vt ait Hierony.) qui scandalizatus parvulus est, maiores enim scandalum non recipiunt. Vnde per sectorū non est scandalizare aut scandalizari, quia tam fortiter cum deo vnti sunt, vt tam magnū malum non operentur, vnde merito aliquis debeat scandalizari, quamvis sœpe venialiter peccent. Hoc enim humanæ indulgentiæ est fragilitati. Similiter ex verbis & factis aiorum inordinatis non scandalizantur, sed compatiuntur & cautoles redduntur, imò & faciliores: iuxta illud, Felix quem faciunt aliena pericula cautum, Hinc ait pfal. Pax multa diligenter legem tuam, & nō est illis scandalum. Et Apostolus, Qui nos separabit à charitate dei? [Vnam] id est mundanis & intimoratis hominibus, [Scandalum] id est propter scandala quæ inuicem inferunt & patiuntur, in quibus aternam poenam merentur. Et merito va mundo à scandali, cum non posset euadere, [Necesse est enim ut veniant] id est oriuntur scandala] actua & passiva, videlicet offendicula culpæ, ex quibus procedunt documenta animæ, hoc necesse est non absolute, sed ex suppositione quia videlicet homines nolunt peccata sua relinquere. Ideo necessario concomitantur scandalum aliorum, maximè pusillorum & impiorum. Sic ergo necesse est vt veniant scandala, quomodo ait Apostolus, Necesse vt veniant heres, vt qui probati sunt, manifesti siant. Vnde quod dictum est, Necesse est vt veniant scandala, quidam exponunt sic, Expediens est ad exercitationem & probationem aliorum: [Veruntamen vte] id est aeterna damnatio imminent ac debetur [Homini illi per quem] id est a quo [scandalum venit] id est qui alium scandalizat mortaliter. Ex hoc concluditur quod scandala evenire, non sit absolute necessarium, quia tunc quilibet excusaretur à vitio scandali. Radix nanque peccati in libertate fundatur [si autem manus tua vel pes tuus scandali] id est ad culpam inducit [Te] per tactum seu operationem quamcumque, vel per gressum ac cursum illicitum, [Ab cind cum] videlicet pedem ac manum, non membra abscondendo, sed inordinatum vsrum membrorum vitando: iuxta quæ sensum dicit Apostolus Mortificate membra vestra quæ sunt super terram, [Et proice abs te] id est spiritualiter separa te à vitiosis actibus membrorum istorum. Sic enim ait Apostolus Vos autem in carne non estis, sed in spiritu. Et qui in carne sunt deo placere non possunt. [Bonum est tibi ad vitam ingredi] id est melius est tibi saluari [Dilebil vel claudum] id est ordinatus, delectabilibus & solitis actibus manuum & pedum carentem, [Quam duas manus aut duos pedes habentem] id est vitiosis ac illicitis actibus membrorum istorum vt etem, [Mitii in ignem aeternum] Quemadmodum ergo calstratus propter regnum celorum vocatur, qui amore felicitatis futura ab omni concubitu abstinet, non qui membra generationis abscondit: sic Christus docet manum ac pedem abscondere, & sic claudus ac debilis nuncupatur qui membris ista ab actibus malis restringit. [Et si oculus tuus scandalizat te] per immoderatum, incautum, im pudicum, aut vanum aspectum [Estue eum] quantum ad vsum huiusmodi. Et proice abs te] sicut de manibus dictum est. Vnde in Ecclesiastico legitur, Auerte oculos tuos à muliere compta. Et Propheta, Auerte oculos meos ne videant vanitatem. Maximè necessaria est ista proiectione sicut erit oculorum. Oculo enim quid nequius creatum est. ¶ Et in libro Num. Dominus iussit filiis Israël, ne sequerentur oculos suos per res varias fornicantes. Custodiendus ergo & diligentissime refrenandus est oculus, maximè tempore orationis, contemplationis, diuinisq; cultus, & in ecclesia, ac corā alius. A viuis enī suo cognoscitur vir, & ab occursum faciei sensatus prudens. [Bonum] id est melius [Est tibi cum uno oculo] id est cum moderato vsum oculorum & refrenatione eorum, [Ad vitam ingredi quam duos oculos habentem] id est oculus ad libitum tuum ventem, & vndique circumsidentem, [Mitii in gehennam ignis.] Porro prehabita alio modo exponi possunt, eritque sensus, Si manus tua aut pes tuus, id est aliquis tibi tam charus, propinquus, aut auxiliarius, vt propria manus vel pes, scandalizat te, pertraheendo te in peccata, vel quia carnales affectiones habes existendo cum ipso, absconde eum, id est segregare te ab ipso mente & corpore, sed nō charitate, si fieri potest. Bonum est tibi ad vitam ingredi debilem vel claudum, id est talium auxilio & amore subtilium damnari. Simili modo intelligendum est oculo est. ¶ Quidam obtusus ista superficialiter intelligentes, putabant licitum esse mutilationem membrorum propriæ vitanda peccata, cum simili ratione licet seipsum occidere. Talis quoque mutilatio concupiscentiam non auferret, & multa virtuosa opera impediret. [Vide te ne contemnatur vnum] id est aliquem quantumcumque vitem ac modicum [Ex his pusillis] id est imperfectis fidelibus ministrantibus mihi, per hoc Salvator exclusit causam ac fomitem scandalizationis. Multi nanque idcirco non curant nec metuunt alios scandalizare, quoniam parvipendens eorum personam, nec attendunt dignitatem naturæ ad dei imaginem factam, & ac premium sanguinis Christi pro illis effusum. Consideremus ergo nobilitatem animæ rationalis, & beatitudinem ad quam condita est, & quanta pro eius salute tota trinitas fecit quanta Christus sustinuit, quanta beneficia contulit, inter quæ est superdignissimum corporis & sanguinis sui sacramentum, & sic fieri vt nemine aspernemur. sed cū Apostolo dicem⁹, Quis scandalizatur, & ego nō vor⁹? Itēmque Si esca scandalizat fratrem meū, nō manducabo carnes in aeternum h iii]

¶ Præterea quām vītiosum sit contēmnerē quēpiam, patet ex eo quod in Esaiā scriptū est. E
Vt qui spērnis, nonne & ipse spērneris? Cū ipse fatigatus dēfēctus contēnere, contēmneris. Et Ma-
lach, inquit, Nunquid non pater vñus omnīum nostrū? Nunquid non deus vñus creauit nos? Quā-
re ergo vaufquisque nostrū dēficit frārem suū? Cur autem non sīnt pūsilli spērnendi, subiungit
[Dico enim vobis, quia angelī corū] id est, custodes animalū iſorū existentes, vñi pluribꝫ, [In
cālis] id est, in cālo empyreō, quod sīt locū & manūs beatorū [semper] id est, inde sine ter atq; in
xuo omne tempus comprehendēt [vidēt] clārē & immediate per speciem oculū intellecūtūl [Fa-
cīcūm patris] præfentialiter & luculentēr eis obiectant [Qui in calo est]. Cum ergo sit tanta dignitas ho-
minū, vt custodiāntur à spiritualibꝫ angelicis deum clārē videntibꝫ, non sūnt spērndi.

¶ Porrō secundū Dionysium ecclesiast. hierarchia ab angelicis gubernatur: ideo angeli infimi ordi-
nis immediate custodiūt homines bona suggestendo, à malis plurimis retrahendo, à diversis pericu-
lis defendendo, pro ipſis orando, gratiam impetrando, dæmonum potestatē & impetum coercendo
& secundū doctores quilibet homo sortitus est angelum speciem, mō secundū Thomam & alios
quosdam, etiam pueri nondum nati in vtero matrū habent custodiētēs se angelos, propter peri-
cula quā possunt partum, & in partu occurrere. At uero alia ratio subditur, cur nemo quamvis pūsilli
spērnerendū sit, [Venit] enim per in carnationem [Filium hominis saluare] id est, sua paſſione redimere,
[Quod perierat] id est, perditum genus hominū. Cū ergo tantē aestimationis coram deo pūsilli sint,
vt Christus dignum duceret mori pro ipſis, non sūnt paruipendēti, nec salus corū negligenda est.
Quod autem Christus venit ad saluandum quod perierat, probat per simile, [Quid vobis videtur? si fuerint
alii centum oves] id est centum oves habuerit, [Et si errauerit] id est, si perdita fuerit [Vna ex illis, nonne
relinquit nonaginta nove in montibus] in quibus pascuntur [Et uadii querere eam quia errauit? Et si con-
tingerit ut incusat eam, Amen dico vobis, quia gaudet super eam] id est, de ea & eius inuentione, [Magis quam
super nonaginta nove] oves [Quae non errauerint:] non quod simpliciter plus amet illam vnam quam ca-
teras omnes: sed quia speciali atque recenti quadam lētitia propter eam afficitur, quod accidit propter
duo: primū, quoniam eam magis considerat quām alias oves: secundū, quoniam propter precedentem
de perditione ovis tristitiam, magis sentit oppositum gaudium, hoc tantum ad literam sic est.

¶ Myſtie verò, homō iste est Christus, qui habuit centum oves id est, perfectum numerum electō-
rum. Cumq; vna errasset id est, humanū genus peccando perisse, reliquit nonaginta nove id est,
nouem ordines angelorum in montibus id est, in cālis, de quibus legitur, Leuani oculos mōs in mon-
tes, & veniet in mundū querens, & saluans genus humanū. Magis autem latetūtū Christus, & e-
tiam angelis de vna ove perdita reperta, quam super nonaginta nove: vel vt Lucas refert, Gaudium
est angelis dei super vno peccatore pēnitentiam agente, quam super nonaginta nove iustis qui non
indigent pēnitentia. Non quod absolute loquendo, peccator pēnitens melior aut magis dilectus sit
quām multi iusti perseverantes in bono: imo comparando statum statui meliores sunt innocentes q;
pēnitentes. Sed hāc ideo dicta sunt, quia de peccatore pēnitente habet Christus quoddam speciale
gaudiū. Latetūtū enim dominus in operibꝫ suis. Et in Nehemia habetur, Gaudium domini est fortitu-
do vestra, & quia in his frequenter abundaūt seruorū & gratia in quibus abundauit malitia, sicque a-
mabiliores redduntur, [sic non est voluntas ante patrem vestrum quia in calo est] id est, in parte cælesti [Et
perierat] id est damnetur, [Vnus de pī filii isti] quamvis enim diuina voluntas sit causa salutis prædestina-
torum, non tamen est causa damnationis reproborum, nec ipse vult eos damnari voluntate antecedē-
te vel voluntate signi, sed voluntate consequente, considerata culpa eorum.

¶ Sed posset aliquis dicere, Si non est voluntas dei, vt pereat vñus ex pūsillis, ergo voluntas dei est
vt omnes pūsilli saluentur. Quod etiam sacra scriptura testatur. Dicit enim Apostolus, loquens deo,
(inquiens) vult omnes homines saluos fieri, & ad veritatis agnitionem venire. Et Petrus, Patiē-
ter (inquiens) agit dominus, nolens aliquem perire, sed omnes ad pēnitentiam reverti. Vnde per
Ezechielē dominus loquitur, Nunquid voluntatis mea est mōs impī dicit dominus, vt non con-
uertatur & viuat? Et denuo, Nolo (inquit) mortem morientis, sed si ita est, videtur sequi, quod
omnes saluabuntur. Nam teste Apostolo, Voluntati eius quis resisterit? In Esaiā quoque perhibet H
deus, Consilium (inquiens) meum stabit & omnis voluntas moa fiet.

¶ Denique omnia quecumque voluit dominus fecit in cālo & in terra. Hāc atque similia concor-
dando respondit Damascenus, quōd dominus vult omnes saluari voluntate antecedēte non conse-
quentē: quā duplex voluntas in deo ratione distinguitur. Dicitur namque voluntas antecedēns, qua
quis aliq; vult secundū communem & absolutam considerationem ipsius: hac voluntate vult
principes omnes subditos suos permanere in vita inquantum sunt subditū sui: voluntas verò conse-
quens dicitur, qua quis aliq; vult, penatis particularibꝫ circumstantiis eius, hac voluntate vult prin-
ceps multos subditorū suorum occidi, inquantum sunt latrones, aut fures, vel reipublice adver-
fantes.

¶ Itaque voluntas dicitur antecedēns, quia secundū ordinem rationis præcedit distinctam consi-
derationem rei, seu conditionem ipsius. Consequens verò, quia consequitur eam. Sic ergo & deus
vult omnes saluari voluntate antecedēnte, considerando eos inquantum sunt creaturæ ad dei imagi-
nem factæ beatitudinis suscepit. Non autem voluntate consequente, videlicet inquantum sunt
impī. Et quia voluntas fertur in rem sicut in se est, ideo voluntas antecedēns non est voluntas sim-
plificiter, sed secundū quid. Voluntas verò consequens est voluntas simplificiter. Ideo quicquid hac
voluntate vult deus impletur. Et de ea loquuntur authoritates, quibus ostenditūt adimpleri quic-
quid voluerit deus: Poteſt etiā dici, quod non est voluntas ante deum, vt pereat aliquis, quoniam

A deus vult omnes saluari quantum in se est, ita quod ex parte ipsius non est defectus, nullumq; ad
se veniente repellit, quoniam singulis gratiam suam infundere est paratus, si fecerint quod in ipsiis est.
De hac materia plenius dixi super epistles Pauli.

¶ Superiorū docuit Christus vt neminem scandalizemus: nunc præcipit vt proximos ex charitate xdiſi-
cemos, vitia eorum ordinatè, piè, & charitatibꝫ increpando. [Si autem peccauerit in te frat̄ tuus, vade et
corripe eum inter te & ipsum solū.] Per fratrem intelligitur quilibet proximus. Quod autē dicitur in te
intelligi potest tripliciter. Primo secundū August. In te, id est te sciente, quia qui alio sciente peccat,
quantum in se illum scandalizat, sicque scientia culpa laſia est: sicut cognitio boni est ad melius pro-
uocatiua. Secundū iuxta Hierony. In te, i. contra te directe, non cōtra deum directe, si enim fieret blas-
phemia vel impugnatio fidei, non oportet seruare ordinem subsequētem. Tertiū, In te, i. te solūm laſe-
rit, si enim alios iaderet, vel corā alis peccaret, non seruaret modus subscriptus: Vade mentis prom-
pto affectu, vel si opus est etiam corporis gressu, & corripe eum inter te & ipsum solū, videlicet in se
creto, ne confundatur, exasperetur, aut diffameretur, & diffamatus de cetero non retrahatur à vitiis ti-
more diffamis, sed fiat ei frons meretricis, & peccet sine rubore. [Si te audierit] aure mentali, id est, tua
increpatione humiliiter acqueuit, [Lucratus et fratrem tuum] id est perditum recuperasti, & de iugo pec-
cati ac dominatione diaboli eripisti. [Si autem te non audierit] hoc est, verba tua contempserit, vel se ex-
cusauerit, vel id quod fecit bonum esse affirmauerit, non peccatum. [Adhibe tecum unum vel duos] id est
in præsentiā vnius vel duorum testium corripe eum, ne cito coram omnibus diffametur, sed paulatim
peccatum eius deducatur in publicū, [Et in ore] id est, sermone [Duorum testium vel trium] videlicet
duorum quos adduxisti, & tu qui primo culpam nouisti, [scit] id est, probetur atque credatur [Omne
verbū] quod delinquenti obicitur, scilicet accusatio. [Quod si eos non audierit] qui simul tecum corri-
piunt eum, [Dic Ecclesie] id est prelate seu iudici vel congregatiōni communiter quid ille fecerit im-
pie, & quomodo correptionem secretam ac testium adhitionem abiecit manens in sua duritiae, [Si au-
tem Ecclesiam non audierit, sit tibi scit Ethnici] id est, gentilis, [Et publicanus] qui manifeste & quasi incor-
rigibiliter peccat, vt visurari, id est, tunc omnino recedas, & retrahas te ab eo quasi ab eo qui per excō-
municationem ecclasiasticamque censuram separari meretur à communione fidelium.

¶ Porrō quod apostolorū & successorum eorum, videlicet prælatorū excommunicatio & senten-
tia vim habeant, & diuino iudicio approbentur, atque à deo efficientiam fortiantur, ostendit Saluator
subdendo, [Amen dico vobis] A postolis, & in persona vestra successoribꝫ vestris, [Quæcumque] facta vel
generi hominū [Alliganter] per excommunicationem, reprobationem, vel condemnationem [su-
per terrā, erunt ligata & in calo] id est, à deo ligata reputabantur, si tamen ordinatē procedatur. [Et
quæcumque solueris] id est, dimiseritis seu relaxaueritis [Super terrā, erunt soluta & in calo.] Hoc superiorū

C dictū est Petro, illiciū diligenter expositū est.

¶ Denique cū pafens materia sit præctica, vtilis & quotidiana, oportet paulisper pleniō loqui, de cor-
reptione fraterna, de testium inductione, & publica denunciatione. Primo ergo sciendum, quod vitiū
delinquenti consideratur duplicitē. Primo inquantum nocet peccanti, & sic peccantem arguere, a-
ctus est charitatis, ad quem omnes tenētur, quemadmodum ad charitatem, cū ista correptio non
sit, nisi remedium contra peccatum. Vnde in Ecclesiastico scriptū est, vnicuique mandauit deus de
proximo suo. Secundū, consideratur peccatum prout est aliorū scandalizatiuum, vel boni commu-
nis laſiuū ac turbatiuum, aut diuinæ maiestatis inhonoratiuum, sicque peccantem arguere est actus
iustitiae, pertinens ad prælatos ac iudices, potius quām ad alios, quoniam talis correptio ordinatur præ-
cipue ad debitam punitionem peccantis propter conservatiōnem iustitiae, & non semper ad correctio-
nem peccantis, quia interdum occidit, vt vel si alij terreatur, reprimantur à similibus malis. Insu-
per cum præceptū de correptione fraterna sit affirmatiuum, obligat semper, sed non ad semper. Pro-
pterē correptio ista exercenda est cum debitis circumstantiis actus virtuosi, videlicet pro loco, causa,
& tempore, secundū quōd vult est ad emendationem alterius.

¶ Vnde fraterna correptio tribus modis omittitur. Primo, meritorie & ex charitate, quando videlicet
congruum tempus expectatur, vel de ampliori induratione peccantis probabiliter formidatur: teste
D enim scriptura, Qui derisorem instruit, ipse sibi iniuriam facit. Et Non amat peccatōs eum, qui se cor-
ripit. Secundo omittitur vitiōse, & cum mortali peccato, vt dum ex cupiditate vel timore corporalis
peccata, vel danni temporalis, vel simili causa, quā non est charitati preferenda, omittitur. Tertiū,
cum veniali peccato, vt dum causa prædicta correptionem fraternam retardat, non tamen om-
nino impeditur.

¶ Denique subditū prælatos suos corripere debent in via manifestis, vel correptionē dignis, seruatis
tamen debitis circumstantijs, scilicet congruo loco, non in conuentu, debito tempore, & debi-
ta forma: non proterue & dure, sed reuerenter & mansuete, vnde Apost. Colos. hortatur, vt episco-
pum suū, scilicet Archippum filium Philemonis, cui Paulus breuem ac specialem scriptū episto-
lam, admoneant, dicens, Archippo dicate, Vide ministerium tuum quod accepisti in domino, vt
illud implreas.

¶ Vnde Moyſes qui quotidie angelico perfruebat colloquio, docimēto ac magisterio dedignat? nō
est viri gētis lethro increpationē & informationē recipere: imo quōd prælatū pluribꝫ occupatur
atq; distractiūt, eo amplius indiget admonitione frequenti ac diligēti, nisi esset vehementer perfectus,
quod nō debet de scipio sentire: sed debet filiorū suorum humilem correptionem ac charitatium
exhortationem dignanter & affectuose recipere. Ait enim Salomon in Proverbiis, Argue (inquiens)

Sapientem & diligit te, da sapienti occasionem, & addetur ei sapientia. Doce iustum & festinabit accipere. ¶ Præterea, frater na correpio, vt est actus iustitiae pertinens ad prælatos, non est omittenda ob id ne corruptus fiat deterior, quoniam talis correpio habet potestatem cogendi. Et ergo per pœnam compellendus est peccans, ut cœlestis à malo, si aliter nolit desistere. Ex tali quoque correptione vilitas oritur communitatibus, dum ordo iustitiae observatur, & alij exemplo puniti terrentur, ne agant similia. Propter quod scriptum est, Pestilente flagellato stultus sapientior erit. Oportet insuper scire, quod quædam peccata sunt publica: & in talibus prouidere oportet, non solum peccanti, sed etiam alijs ne scandalizentur. Talia itaque mox publicè redargenda sunt, prout Timoth. iubet Apostolus, Peccantem (inquietus) coram omnibus argue, ut cœteri timorem habeant. Quædam verò peccata contrariantur fidei, vel bono communi, & in talibus quamvis occulta sint, statim procedendum est ad publicatio nem, vt si quis machinetur ciuitatem incendere, vel fidem aliorum corrumpere. Si tamen verisimili ter existimet quis, quod taliter peccantem posset per secretam increpationem corriger, potest primo occulte corriper. Quædam autem sunt peccata occulte soli peccanti nocua, & ei in quem peccat, qui ex ipsa peccati notitia lœdatur quantum est ex parte peccantis, & in ipsis seruandis est ordo correptionis, quem hoc loco docet Saluator, vnde de necessitate præcepti est, ut publicam denunciationem præcedat secreta correptionis, & inter extrema hæc mediare testium inductio, sicut ostensum est. Pec catum namque occultandum non est, ne putrefeat in corde. Hinc Augustinus, Si neglexeris (inquit) F corriger, peior eo qui peccauit, efficiers. Et iterum, Nescientes quis ad numerum prædictiorum, & quis ad sortem reproborum pertineat, sic affici debemus charitatis affectu, ut omnes velimus saluari, & ideo omnibus fraternæ correptionis debemus affectum impendere sub spe diuini auxilij.

¶ Testium quoque inductio intelligi potest tripliciter. Primò, vt per eos ostendatur peccantem, id es se peccatum quod fecit, si forte hoc ignorat aut neget. Secundò, ad conuincendum peccantem si de nuo peccet. Tertiò, ad probandum quod correpitor fecit id quod ad se pertinebat.

¶ Sed his obuiare videtur, quod in capitulis religiosorum sunt proclamations sine admonitione prævia. Augustinus etiam ait in regula, Peccatum primo denuntiandum prælato quām testes inducuntur. Vnde nonnulli prælati subditis suis præcipere solent, vt si emendatione dignum quid nouerint sibi revelent, & tamen ad prælatum publica denuntiatio pertinet. Et respondendum quod proclamations prædictas sunt de leibibus culpis, quæ non derogant famæ, & sunt potius oblitarum commemorationes culparum, quām accusations vel denunciations. Si verò aliquis grauia mala & fama contraria alteri in proclamando obiceret, ageret contra præceptum saluatoris, cuius præceptorum transgresio mortale peccatum censetur.

¶ Præterea verbum Augustini intelligendum est de prælato, inquantum est singularis persona, non inquantum est iudex & loco ecclesie. Et simili modo de præcepto prælatorum iubentium sibi insinuari occulta peccata subditorum, dicendum est. Vehementer timeo quod multi præscriptum ordinem correptionis fraternalis male obseruent, qui de geccato mortali indigent per timescere.

¶ Postremò quām virtuosum sit correptionem patienter, gratauerit & amore recipere, quām item vitiosum sit eam abierere, constar ex his quæ in Proverb. sapientissimus Salomon loquitur, Viro qui corripiem dura ceruice contemnit, repentinus superueniet interitus. Et rursus, Egestas & ignominia ei qui deserit disciplinam: qui autem acquiescit increpationibus postessor est cordis. Ideo ait Psal mista, Corripet me in misericordia, & increpabit me. Et in Ecclesiastico scriptum est, Quām bonū est correptum ostendere penitentiam: sic enim effugiet peccatum Hinc Seneca notabiliter fatetur, Moneberis libenter, & reprehenderis patienter. Si merito obiurgat te aliquis, scito, quia profuit: si im merito, scito, quia prodeste voluit: non acerba, sed blanda timetas verba. Quoniam verò in superioribus plura induxit, & docuit Christus, vt nos ad charitatem & mutuam pacem prouocaret, idcirco sub ditur, quām vtile sit concordiam possidere cum alijs, quatenus incitemur ad pacem. Sunt etiam singularia. [iterum dico vobis, si duo] & multo fortius si plures [Ex vobis] hoc est, de numero seruorum meorum in charitate viventium [Conseruant], id est, concordi animo idem senserint vel oportauerint [super terram]. in præsentis peregrinatione atque exilio vbi est locus merendi ac demerendi opportunitasque H orandi, [De omni re quacumque petierint] id est, de quoquaque bono eis salubri [Piet illis]. i. exaudientur [A patre meo qui est in celis]. oportet enim vt petant quod decet & expedit, orantes perseueranter. Cum autem orat quis pro se, pie ac perseueranter, indubitate exauditur a deo. Iux quibus pater quod spiritualis amicitia, societasque fraterna ad interiorum profectum relata sit fructuosa, & ad gratias magnæ adceptionem proficia est. Frater enim qui iuuatur à fratre quasi vrbs munita. Et quantò maior est multitudo orantium, tantò depreciation exaudiibilior redditur cœteris paribus. [Vbi enim sunt duo vel tres congregati in nomine meo]. in me, videlicet in charitate & gratia, vel secundum voluntate meam, seu ad honorem & gloriam nominis mei, vt sit corporaliter spiritualiterque vni, [Ibi sum in medio eorum]. id est, inter eos atque in cordibus singulorum per spiritus sancti directionem, piam gubernationem & precum illorum gratiosam exauditionem. Tales ergo Christus custodit, protegit & illustrat. Quin in Proverb. testatus est, Delicet mea esse cum filiis hominum. Vnde per Moysem saepe prædictit, Ego sum qui habito in medio filiorum Israël. Hinc ergo credendū generalis synodus, atq; cōsilia à spiritu sancto regi & in medio totius cōuentus deum laudantis, Christū clementē assistere. [Tunc accedens Petrus ad eum, dixit.] Quoniam Petrus audiuit Christum docētem, quod peccātū in aliquo charitatibus mōnēdus sit, quod fieri nequit, nisi peccātū ex corde dimittatur, saltem quantū ad culpā: ideo querit,

A [Domine quotiens peccabit in me frater meus et dimittam ei] id est quod vicibus proximo meo in me peccanti indulgebo? An [vsi que septies] id est septem vicibus? Quoniam Petrus nouit Iudeos ad talionem proculios, idcirco putatur se multum dicere, cū paratum se offerat ad ignoscendum septies. [Dicit ille Iesus, Non dieo tibi] & sub persona tua omni fidelis [vsi que septies] tantum esse dimittendum: [Sed vsi que ad septuagies septies] id est toties quoties te offendit. Ponitur enim numerus determinatus pro numero indeterminato. Nam toties oportet proximo in nos peccanti remittere, quoties volumus nobis peccantibus à deo ignosci, à quo viisque volumus indefinenter ignosci, quotiesunque peccamus: aliter non possemus iugiter dicere, dimittit nobis debita nostra sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Non ergo vinciamur à malo, nec fatigemur benè agendo, sed incanter parcamus peccatiibus, culpam dimittendo. Pœna tamen dimittenda non est, si ex remissione pœna peccator ad peccatum fiat procli uior, vel alij scandalizentur, vel disciplina & ordo iustitiae periclitetur, imò tunc pertinet ad magnam charitatem infligere pœnam secundum iuris processum. Propter quod dicit August. Peccat semel, ignorui: peccat secundo, ignoui peccat tertio, vapuler.

¶ Denique Christus proponit similitudinem valde terribilem, qua monstratur quām necesse sit proximo in se peccanti semper ignoscere, si quis velit diuinam clementiam impetrare. [Ideo] id est ex quo toties dimittendum est delinquenti. [Asimilatum est regnum celorum,] id est status & regimen Ecclesiæ militantis, cuius conuersatio est in celis. [Homini regi qui voluit ratione ponere] id est computationem & iustum exactiōnem, seu inquisitionem facere, [cum seruis suis. Et cum cœpisset ratio ne ponere, oblatus est vnu qui debebat ei decem milia talenta] iuxta literam non est aliqua difficultas in ista parabolâ.

¶ Porro iuxta mysticum intellectum dominus iste est Christus rex regum & dominus vniuersorum, qui licet in die iudicij, vel in hora mortis ac particularis iudicij nullum peccatum relinquat inultum, nec tempus penitentia tribuat, tamen quotidie ponit rationem cum fidelibus per vicarios suos prælatos, per scripturarum admonitiones, & per inspirationes internas. Per illum autem qui debuit decem milia talenta, intelligitur quicunque magnis multisque peccatis obnoxius. [Cum autem] talis transgressor [Non habet unde redderet,] id est opera virtuosa ac satisfactoria quibus deum placaret, & sue iustitiae condignam recompensationem honoris, pro illata iniuria exhiberet, [Iustitiam eum dominus venundari] id est pœnis immergi, seu dæmonibus tradi, vt pro numero culpæ, & pro peccatore eis tradito, solueret deo nummum vindictæ, subseruendo diuinæ iustitiae in punitione dannati. Ita facit Christus quotidie per communicationem & pronunciationem scripture prælatorum ecclesiæ. [Et vxorem eius & filios,] id est sensualitatem, seu insipientiam & opera mala [et omnia que habebat] quia omnia ista obligata sunt sunt ad pœnam propter peccata. [Et reddi,] id est diuinæ iustitiae satisfaciens pro peccatis illius. [Procidens autem] id est se prostrans [Seruus ille] id est peccator deo per penitentiam se humilians] Rogabat cum, dicens, Patientiam habe in me, id est emendationem & satisfactionem meam clementer expecta, nec statim me damnes, sed aeterna supplicia in temporalem pœnam commuta. [Et omnia reddam tibi,] id est pro vniuersis peccatis penitentiam & emendationem efficiam: & sicut te in honoraui male agendo, sic te honorificabo bene viuendo. [Miserritus autem dominus] Iesus [Seru illius dimisit eum, et debitum dimisit ei,] quia quacunque hora peccator ingemiscit pro peccatis suis, omnia ei donantur, & larga dei pietas veniam non dimidiat, sed omnia mortalia simul dimittit. [Egressus autem] id est mente auerter [Seruus ille] liber a debito, sed seruus peccati. [Egressus ergo,] id est deum relinquens per reciduum peccati, [Inuenit vnum de conservis suis, qui debebat ei centum denarios] id est modicum comparatione debiti sui ad deum. Secundum Augustinum, Omnis homo debitor est dei, à quo multa bona fortius est, & quem multum multisque modis offendit, & debitorem babet proximum suum, qui in se peccauit, vel aliquid ei alio modo tenetur. Sed debitum quo proximus nobis obligatur minimum est comparatione debiti, quo deo astricti sumus, in quem tanto grauius est peccare, quanto maior est dignitas eius præ cunctis, quod infinitur in libro Regum. quo legitur, Si peccauerit vir in virum, placare ei potest deus: si autem in dominum peccauerit, quis orabit pro eo? [Et tenens suffocabat,] id est strangulabat. [Eam] vitalem spiritum includendo, ne respitaret. [Dicens, Redde] mihi [Quod debes,] Hoc agunt crudeles, qui per solutionem & satisfactionem vindictæ à proximis suis violenter vel ultra vires eorum requirunt. [Et procidens seruus eius rogabat eum, dicens, Patientiam habe in me, et omnia reddam tibi,] id est soluam totum quod debeo, & satisfaciem tibi. [Ule autem noluit] acquiescere deprecanti [sed abiit,] id est cum conferuo suo à se tento & comprehenso recefisit, [Et misit eum in carcere, donec redderet debitum] in quo patet eius sua nimis crudelitas. [Videntes autem confervi eius qua fibram] inter hos duos [Contristati sunt valde] quia sicut ad charitatem pertinet de bono proximi exultare: ita spectat ad eam de malo eius tristari. [Et venerant & narraverunt domino suo omnia que facta fuerant] inter seruos præfatos. Serui isti intelligi possunt angelii qui sunt administratori spiritus, quorum vnu ait Ioanni in Apocalypsi, Conseruus tuus sum, & fratrum tuorum. Hi tanquam diligentes custodes considerant facta nostra, & sicut de nostro profectu verè lœtantur: ita de nostris peccatis & afflictionibus metaphorice contristari dicuntur, quia per modum dolentis se habent, dum displaceat eis quod impie agimus. Hi narrant Christo non quasi ignorantia, sed vt iudicanti opera nostra, verba & cœtera. Sicut Tobiae Angelus loquitur, Ego obuli orationem tuam domino. Secundò, per conseruos intelligi possunt homines iusti, prælati, ac iudices zelo æquitatis succensi, qui videntes quomodo vnu opprimit alium, coram deo cor suum effundunt, & diuinā vtricem iustitiam inuocant, non zelo vindictæ, sed amore iustitiae. Et vt in praefenti corrigitur crudelissime, postea grauius iudicetur. Tum istis perceptis vel circiter & citio post

hæc, [Pocauit illum] suffocatorem crudelèmque seruum [Dominus suis] videlicet Christus qui quotidie quosdam per mortem ad se vocat, [Et ait illi, serue nequam,] id est noxius in proximum, & domino infidelis, [Omne debitum] id est omnia peccata tua, [Dimisi tibi, quoniam rogasti me] pro dilatione, & feci plus quam rogasti omnia relaxando, [Nonne ergo oportuit et te] qui dominum tuum imitari debueras, & ad misericordiam naturali præcepto teneris, vt facias alteri quod tibi vis fieri. Oportuit ergo debito condescendere ac præcepti, necessitateque finis, hoc est ad obtinendam salutem necessarium fuit, [Misericordia confervi tui, sicut et ego tui misertus sum] dimittes te liberum, [Et iratus est dominus illius] videlicet Christus qui nunc irascitur, non per passionis commotionem inordinatam, sed iustitia executionem, [Tra didis eum tortoribus] pura dæmonibus, qui sunt infatigabiles impiorum punitiones, saltem vsque ad diem iudicij, postquam omnes reprobri simul cruciabuntur à peccatis inferni, non à seipsum, vt aliqui dicunt, [Quoad usque reddetur vniuersum debitum] id est in aeternum: quoniam in inferno existentes nunquam salubriter penitent, vnde nec debitus soluunt satisfaciendo pro culpis, [sic et pater mens calistica,] qui est pater meus per veram generationem, & natura identitatem, [Facite vobis] mancipando vos peccatis aeternis, [si non remanseritis usque ad fratrem suum] hoc est proximo [De cordibus vestrum] cordialiter diligendo, iniuriante vel peccantem, & culpam penitus dimittendo, ita vt hil amaritudinis, ira, vel impunitia inhabet animæ vestrae.

¶ Videtur autem hoc loco quodammodo insinuari, quod peccata semel dimissa, & redeant eadem & vindicentur, quia de seruo illo predictum est, quod dominus tradidit eum tortoribus, quoque solueret debitus vniuersum: & subditur, Sic pater faciet vobis.

¶ Sed ut communiter iam tenetur, peccata dimissa non redeant eadem, nec quoad penam directe & integrè indirecte & aliquo modo redire dicuntur in quantum sequentia vitia grauiora & damnabiliora sunt propter ingratitudinem indulxæ pietatis, & propter reciduum in eadem mala, sicut & periculosis est, eandem corporis partem vulnerari que læsa est semel.

Cap. xix. [Et factum est cum consummasset Iesus sermones istos.]

Articulus, XXXIX.

E

Factum est cum consummasset Iesus sermones istos, in praecedenti capitulo recitatos, [Migravit a Galilæa, et venit in fines Iudeæ trans Jordanem] videlicet in partes, seu terram duarum tribuum ac media, scilicet Ruben, Gad, & Manasse, [Et sequuta sunt eum turba multa] propter diueras causas, vt dictum est scriptis, [Et curauit eos ibi,] eos utique qui indigebant, non totam turbam in quo tangit Evangelista diuersa sanitatum miracula esse peracta, ad praecedentem confirmationem doctrinæ, quæ propter prolxitatem vitandam non recitat sigillatum. Nec solum curauit eos ab infirmitatibus corporis, sed a languoribus animæ, [Et accesserunt ad eum pharisei, tenantes eum] hoc est experiri volentes, at possent eum reprehendere in sermone, seu responsione, [Et dicentes, si] id est vtrum [Licit homini dimittere vxorem suam,] omnino non solum quoad cohabitationem & copulam, sed etiam quantum ad vinculum ut accipiat aliam, [Quacunque ex casu?] id est ex qualibet causa in differente: vel ex leui causa, videlicet propter deformitatem, sorditatem, seu odium? Hoc dolosè quærebant, volentes redargere Christum quicquid responderet. Si enim dicceret non licere, arguerent eum blasphemæ, quasi contradicentem scripturæ. Quoniam in Deuteronomio Moses ait, Si acceperit homo vxorem, & non inuenierit gratiam in oculis eius propter aliquam sorditatem, scriber libellum repudiij. Et Malachias propheta, Cum odio (inquit) habueris, eam dimis. Si autem responderet, quod licet, arguerent eum libidinis licentiatorem. Sed si (Salomon testante) frustra iactur rete ante oculos pennatorium, multo amplius inaniter expanduntur laquei ante oculos cuncta cernentis ac infallibili Christi. Ideo ipse tanquam sapientia dei responsionem suam testimonio scripturæ sic muniuit, vt pro nulla parte valeat reprehendi, [Qui respondens ait ei, Non legitur] Vos Pharisei qui exteris religiosiores esse videmini, quasi dicat, Vtique legistis, sed fortè non sane intellexistis, [Quia qui fecit hominem ab initio] id est deus qui protoplastos parentes creavit, circa principium mundi, sexto videlicet die, [Masculum et feminam creavit eos] id est unum eorum fecit marem, & aliam feminam in adiutorium viri ad problem procreandum, [Ex dixi] deus per Adam, seu ipse Adam deo inspirante [Propter hoc] id est ob id quod vir & mulier condita sunt in adiutorium mutuum gratia generandi, [Dimittet homo patrem et matrem,] Ita dimissio intelligi potest duplicitate. Primo, quoad cohabitationis separationem. Videmus namque quod sponsus & sponsa parentum suorum domos relinquent, & separatim cohabitare. Secundo, quoad exclusionem matrimonialis contractus, quia parentes non sunt personæ legitimæ ad contrahendum matrimonium. Relinquet ergo homo patrem & matrem, id est filius non ducet matrem, nec filia patrem. Hoc enim semper fuit illicitum propter naturalem reverentiam quæ debetur parentibus, [Et adhæredit uxori sua] & illa suo viro per amorem, cohabitationem atque perpetuum vinculum, [Et erunt duo] supposita, vt pote maritus & coniux [In carne una] i. in uno carnali commercio: ita quod quilibet eorum potestatem habebit corporis alterius, & nullus proprii corporis. Hæc scripta sunt in Genesi, Cum enim emisisset dominus solum supernæ contemplationis, seu extasi mentis in Adam, tulisseque vnam costatum eius, & inde fecisset Euæ: ille euigilans, vel potius ad se rediens, & quod factū erat ex revelatione agnoscens, locutus est, Hoc nūc os ex ossibus meis, & caro de carne mea: propter hoc relinquet homo patrem, &c. sicut nūc

A allegatum est, Ex quibus concludit Saluator, [Istaque iam] Post copulam matrimoniale, [Non sinit] vix eiusque vxor [Duo] separabilia ab inuicem, [sed una caro] id est tam indissolubiliter iuncti sunt, ac si essent penitus una caro, & quodammodo sunt una caro, quoniam caro vniuersi est in potestate alterius, & econtra: quemadmodum ait Apostolus, Vir sui corporis non habet potestatem, sed mulier: similiter mulier sui corporis potestatem non habet, sed vir. Ex his infest responsionem firmissimam, [Quod cringo deus coniux] hoc est virum & feminam, quos deus tam in separabilitate continuit, [Homo non separatur] auctoritate humana, & propria voluntate ex qualibet causa. Posunt tamen separari quoad cohabitationem, & debiti soluendi obligationem communis eorum consensu auctoritate ecclesie, propter cultum diuinum, dum alter eorum vel vterque ingredi vult religionem. Veruntamen quomodo coniuncti separantur, vinculum matrimonij permanet altero viuente, quemadmodum ait Apoſtolus, Mulier aliquigata est legi, quam diu viuit vir eius, [Dicunt illi] videlicet pharisei Christo obiliendo eius responsioni, [Quid ergo] id est si ita est vt afferis, cur [Mandauit] viris, [Dare libertatem repudij?] id est scripturam continentem causam diuorti? Quando enim maritus voluit vxorem dimittere, rededit in scriptis causam separationis, & dedit vxori, vel praesentauit eam superiori, [Ait illi Iesu, Quoniam Moyses ad id est propter] [Duritiam cordis vixisti] non iussit probis dimittere vxores vi夫ros] non quasi dimissio illa sit in bona ac licta, sed propter deterius malum vitandum, videlicet, ne eas occideretis, quia crudeles, duri & inuidi semper fuisti: simili ratione permisit vixoram ad extraneos, [Ab initio auctem] mundi, videlicet tempore legis naturalis, [Non fuit sic] quia non licuit ante tempora Moysi dare libellum repudij, eo quod indivisibilitas sit de ratione matrimonij. ¶ Quod sic diffinitur, Matrimonium est coniunctio maris & feminæ inter legitimas personas, individuam vita coniugialiter retinens. [Dico autem vobis, quia quicunque dimisit uxorem suam nisi ob fornicationem] id est adulterium, propter quod dimittenda est, si perseveret in eo, ne maritus videatur eius malitia consentire, & quia ex adulterio queretur incertitudo de prole cuius esset, vtrum patris [Et aliam duxerit] illa viuente, [Mechatur] adulterium committendo. Nam vinculum manet, vt dictum est, [Et qui dimisit] feminam [Duxerit] atque cognoverit priori viro viuentem [Mechatur] ipsa quoque sic ducta mechanatur, sicut Apoſtolus ait, Si fuerit cum alio viro vocabitur adultera, [Dicunt ei discipuli eius] non obiciendo vt pharisei, sed vt instruantur & certificetur à summo magistro, [Si ita est causa] id est negotiū, [Hominis cum uxore] videlicet quod inseparabile vinculum permanet inter eos, nec separari possunt, nisi ob fornicationem secundum senum prætractum, [Non expedit nubere] Non solum ob hoc quod status matrimonialis minus meritorius est quam status virginalis, sed etiam propter seruitutem & incommoda vita presentis, vt si mulier fuerit litigiosa, gula, inuercunda, vel grauem seu incurabilem morbum incarcat, Vnde in Ecclesiastico habetur, Omnis plaga tristitia cordis, & omnis malitia nequitia mulieris. Rursusque, Commorari leoni & draconi placebit, quād cum muliere nequam. Hinc dicit Apoſtolus, Beator erit si sic permanferit. C secundum meum consilium. Et iterum, Tribulationem carnis habebunt huiusmodi, [Qui dixit illis] iūnis discipulis, [Non omnes capiunt] Per acceptionem & saporem [Verbum istud] videlicet quod non expedit nubere, id est omnibus non appareat hoc, nec sicut sentiunt, neque virginalem continentiam apprehendunt propter suam perfectionem, [sed in quibus datum est] quibus dominus per gratiam dat sic sentire & operari. Nemo enim potest esse continens, nisi deus deit, vt Sapiens inquit, ¶ Denique ad hoc ostendendum ponit Saluator triplicem continentiam, quarum tertia haberet per gratiam, & est virtus. Aliæ duæ sunt naturales necessariae, [sunt enim ei nuchi qui de utero matris sic natissunt] hoc est, naturaliter frigidæ, voluptam non appetentes, seu genitalibus membris priuati. Et sunt eunuchi, qui facti sunt ab hominibus, id est castrati, quorum sicut eunuchi, quorum continencia in se meritoria non est, si tamen sponte acceptetur, potest esse laudabilis, [Et sunt eunuchi qui seipso castraverunt] hoc est vix genitalem sibi voluntarie subtraxerunt, omnino caste viuendo. Propter regnum celorum, id est amore felicitatis cœlestis, vt eam copiosius adipiscantur per hoc quod nunc continenter vivunt, vt spirituali dilectione fortius accedant, diuinorumque contemplationi liberius, purius, atque stabilius vident, immo angelicum vitam ducant in carne, qui enim sine vxore est, teste Apoſtolo, lolli, citus est quæ sunt domini, quomodo placeat vxori, & diuisus est: horum continentia sancta ac meritoria est, & tanto virtuosior, quanto laboriosior, ideo subdit, [Qui potest capere] id est verba hec perfectæ continentia digne in telligere, efficaciterque implere, Capita, ea hoc modo. Nec enim oportet, quoniam tam sublimis perfectio supererogationis est non præcepti, hoc ait Saluator hortando, suoque pugiles ad pugitationem premissa excitando, [Tunc oblati sunt ei parvuli] forte à parentibus, [Vi manus eis imponeret] benedicendo eoshoc modo, [Ex orate] pro eis. Iudei namque scientes patriarchas benedixisse filios suis per manum impulsionem & orationem, videntesque Christi sanctitatem & efficaciam, ex denotione obtulerunt ei parvulos suos, [Discipuli autem increpabant eos] videlicet offerentes, non oblatos. Viderunt enim discipuli magistrum suum multis laboribus itineris ac sermonis lassitudinem. Propter quod putabant eum offensum importunitate, & oblatorum & benedictione posse grauari. Chrysostomus reprehendit in hoc factō discipulos, nam paulo ante vocato ad se parvulo, eoque in medio constituto, hortatus fuit discipulos ad parvulorum similitudinem ac imitationem, dicendo, Nisi conuersi fueritis & efficiamini sicut parvuli, non intrabitis in regnum celorum, [Iesus autem ait eis] puta discipulis, [Sinite parvulos] istos aetate, & corpore paruos, Et nolite os prohibere venire ad me, vt benedicantur. Nemo ergo quantumcumque sublimis aut sapiens pusillus contenant & tâgare dedigentes, cū videat, Christus dñm vniuersorum, & sapientie fonte, parvulos tā dignatæ ac dulciter recipie, tetigisse, ac benedicisse, [Talū est enim regnum celorum] Nō dicit itorum, sed talū vtpote humiliū, obediētiū, simpliciū, & castorū, q̄ figuratur p̄ parvulos, & spiritualiter atq;

salubriter parvuli appellantur, nihilo minus parvolorum, qui remedium contra originale peccatum sortiti sunt, est regnum celorum secundum id quod iam sunt, & secundum presentem iustitiam, quamvis interdum crescendo peiorentur ac pereant. [Et cum imposuerit illis manus] suas super dignissimas diuinæ virtutis sacratissima instrumenta parvulis benedicendo, & pro eis orando. [Abiit inde] Vnde in Marco scriptum est, Complexas eos, & imponens manus super illos, benedicebat eos. [Et ecce vñus accedet ait illi] iste vñus secundum Marcum fuit adolescentes, & secundum Lucam fuit princeps, videlicet nobilis, diues & potens habens subiectos. [Magister bone] id est, iuste & sapiens qui agis quod doces: non enim sola doctrina, sed vita cum documentis bonum facit magistrum: Vnde superius dictum est, Qui fecerit & docuerit, magnus vocabatur. Secundum quosdam, adolescentes iste superbus fuit, & non votu discentis, hoc est, intentione discendi, sed tentantis interrogat. Sed obuiare videtur quod apud Marcum de adolescenti isto narratur, videlicet quod precurrit & genu flexo coram Iesu dixit, que subiunguntur, & post pauca, cum adolescentes dixisset se omnia pracepta a iuuentute seruasse, subditur, Intuitus eum Iesus, dilexit eum. Ex quo euidenter monstratur, quod verum dixit, iustusque fuit, & bona intentione qua fuit. Et hoc etiam asserit Beda, & innotescit ex subditis. Itaque magister bone. [Quid facias boni?] id est quid meritiorum operabor, quoniam fides sine operibus mortua est? [Pr habeam vitam eternam] pro mercede post vitam hanc temporalem? [Quidixit ei, Quid me interrogas de bono?] id est cur interrogando appellas me bonum? [Vñus est bonus deus] id est, dominus duxit auctor bonus est. Vnde in Marco apertius legitur, Quid me dicis bonum? Nemo bonus nisi vñus deus.

Marcii. 18. **Lucæ. 18.** **Matth. 5.** **Hierony.**

Marci. 10. **Ioan. 10.** **Matth. 20.**

Timo. 4. **Ioann. 10.**

Prouer. 9. **Ecclesi. 15.**

Exod. 30.

A riorem volunt arripare, quos certum est in ampliori esse pericula. [Iesus autem dixit discipulis suis, Amen dico vobis, quia diues] id est in temporalibus bonis abundans. [Difficile] id est difficulter [Intrabit in regnum celorum] quod est pauperum, ita ut transeat de diuitiis ad diuitias. Difficile ergo est non impossibile, diuitem saluari, quoniam difficultissimum est in temporalibus abundare, & ea non inordinatè amare, esse in diuitiis & non vti delitiis, ab aliis propter diuitias honorari & non extolliri, nec mundi vanitates sectari. Ad insinuandum enim quam rurum atque difficultè sit, locupletem esse iustum non cupidum, dicitur in Ecclesiastico. Beatus diues qui inueniens est sine macula, qui post aurum non abiit, nec speravit in pecunia thesauris. Quis est hic & laudabimus eum? Fecit enim mirabilia in vita suave runtamen multi fuerunt ditisimi, & tamen non cupidi, vt Abraham, Isaac, Jacob, Joseph, Booz. Talis fuit & David qui cum cunctis diuitiis saluberrimum dedit consilium, dicens, Diuitiae si affluant, nolite cor apponere. Et iterum ait, Ego sum vir pauper & tenuis. Diues ergo difficulter saluatur, quia diuitiae sunt spinae ac tribuli suffocantes verbum dei: nec solum diues, sed & diuitias appetens, cum tamen facilius sit diuitias nondum adeptas quam iam possessas non immoderatè amare, dicit nanque Apostolus, Qui volunt diuities fieri, incident in tentationem & laqueum diaboli. Difficile quoque est diuiti implere illud Ioannis baptiste, Qui habet duas tunicas, id est superfluas, det non habenti. Et qui habet eas, similiter. [Et iterum dico vobis, Facilius est camelum per foramen acus transire] quod naturaliter impossibile est, non tamen omnipotenter dei, quia posset modicum quid in camelum transsubstantiare, atque per foramen acus transducere. [Quam diuitem intrare in regnum celorum.]

¶ Si acceperimus diuitem hoc loco sicut in verbo immediate praedito, oportet fateri, quod his verbis non denotatur, nisi maxima difficultas salvationis diuitis, ita quod diues naturali virtute saluari non valent, sicut nec camelus per foramen acus transire: & deus sua omnipotenter mirabilis ac vigorosius vivatur saluando diuitem, quam duendo camelum per acus foramen. Sic nanque secundum Augustinum, Maius est impium iustificare, quam mundum creare: cuius creatio non est minoris admirationis, incomprehensibilitatis atque potentie, quam transductio camelii per acum. Communiter vero expositores hoc loco accipiunt diuitem pro inordinato & cupido diuitiarum amatore, qui maiorem fiduciam & amorem habet in eis, quam in deo. Talem autem saluari impossibile est, loquendo de potentia dei ordinata. Huic expositioni fauere potest, quod predictis verbis Christus premitit apud Marcus, Filioli (inquietus) quam difficile est confidentem in diuitiis introire in regnum celorum. Vnde Apostolus ait ad Timotheum, Diuitibus huius seculi praecepit, non sublimi sapere, nec sperare in incerto diuitiarum. Talis fuit diues & sanctus Iob, qui ait, Si putauit aurum robur meum, & obrizo dixi fiducia mea, si latetus sum super diuitiis meis. [Audiuimus autem his] verbis, omnino diuitiis vehementissime metuendis. [Discipuli, mirabantur valde] propter nouitatem & arduitatem huius doctrinæ, toti seculo Matth. 9. Filioli inuidit. Non uani nempe & supernaturalem doctrinam celestis magister aduexit atque deponit. [Dicentes] ad inuidem, [Quis ergo poterit saluus esse?] si tam arduum est iter ad regnum celeste, quia si dicant, Penè nullus, cum multa sint viae graviora quam amor diuitiarum superfluus. [Aspiciens autem Iesu] paucorem angustiamque ipsorum, [Dixit ei, Apud homines hoc impossibile est.] id est humana naturali potestate fieri neque ut diues saluetur, nec camelus per foramen acus ducatur, [Apud deum autem] id est omnipotenter dei, [Omnia possibilia sunt] quibus non repugnat ratio entis, videlicet quæ contradictionem non implicant. Ideo deus potest hominem in temporalibus abundantem præferuare à culpa, potest quoque diuitem vitiosum per gratiam immutare ut bene virtutis diuitis & saluetur, gratia enim dei, vita eterna. Metitur ergo Pelagius, dicens hominem sine gratia posse iustificari. [Tunc] videlicet audita commendatione voluntaria pauerpatis, [Respondens Petrus] in persona omnium apostolorum tanquam præcipius inter eos, dixit, [Ecce] quæ dictio signum est quod magnum atque notabile sit quod narratur, [Nos] duodecim quos in apostolos elegisti, Reliquum omnia iusta terrena, [Et sequenti sumus te] corporis gressu & cordis affectu, assimilacioneque vita. Hoc tamen de Iuda proditorum sumi non potest, nisi forte pro certo tempore, quamvis autem Petrus ficerit pauper, quidam tamen apostolorum, in quorum persona loquebatur, diuites erant, puta Matthæus, Bartholomæus, &c. ideo congrue ait, Reliquum omnia. Denique sicut vidua mittit duo minuta, plus omnibus misit in gazarophylaciū: sic Petrus pauca reliquæ, plus multis reliquit, qui pondera auri reliquunt, & tamen aliud fibi reseruant, vel non tam promptè & affectuose hoc agunt, vt Petrus. Omnia quoque dimisit, qui nihil retinuit sibi, nec sola habita, sed & habenda abiecit pro Christo, ipsum affectum diuitiarum eradicando. [Quid ergo erit nobis] mercedis, & quid redditurus es nobis? Nondum videtur Petrus fuisse perfectus. Perfectus nanque amator dei præmio non requirit, sed de dilecto. [Iesus autem dixit ei] non solù Petro, sed cæteris quoq; in quorum persona loquebatur. [Amen dico vobis, quod vos qui secuti estis me,] & omnes vestigia fecerunt, omnes videlicet perfecti, euangelica obseruantes consilia, qui figurantur ac designantur per vos. Itaque qui sequuti estis me modo prædicto in paupertate ac cæteris bonis [In regeneratione], Hoc sanctus Hilarius nec sit prædictis, vt sit sensus, Qui sequuti estis me, accipiendo baptismum, qui est spiritualis regeneratio ex aqua & spiritu sancto. Hieronymus vero conuenientius nec sit hoc verbis sequentibus, eritq; sensus, Qui sequuti estis me modo præfato, hanc mercedem habebitis. Nam in regeneratione, i.e. in futura corporum resuscitatione, resurrectione, seu reformatione, quæ terminatur ad esse substantiale secundo collatum, restituendum; corpore, proper quod regeneratio nuncupatur. [cum sederit filius hominis in sede maiestatis sua], i.e. exercere cœperit manifestè, & viuenter aliter sua iudicari potest, danda singulis in anima & corpore quod meruerunt. Sedes hoc loco corporale solum non designat, sed iudicari potestatem & vñsum ipsius, quāvis accipi possit pro loco, in quo Christus in die iudicij corporaliter erit, vel residet in aere, prout Iohel dicit, Ascendant, & consurgant Iohelis 3. Psal. 6.

gentes in vallem Iosaphat, quia ibi sedebit ut iudicet omnes gentes in circuitu, [Sedebitis & vos super sedes duodecim] id est in duodenis principalibus thronis, locis, seu soliis a sidebitis, [Iudicantes] id est iudicio assessoria dignitatis, atque præcipua approbationis, [Duodecim tribus Israël] que vobis credentibus pro maiore parte in incredibilitate manerunt, sicutque damnabitis eas. Vnde superius dixit Saluator Iudeis de apostolis loquens, Ipsi iudices vestri erunt.

Lucæ. 22. Matth. 18. Matth. 17. Ioan. 5. Marc. 10.

Cum inter duodecim apostolos fuerit Iudas proditor vnuus, quomodo ait Christus, sedebitis super sedes duodecim, quasi duodecim essent sessili cum Christo, quorum nūm constat esset damnatum? Et respondendum, quod promissio ista quantum ad Iudam fuerat conditionalis, videlicet si perseueraret in bono, Denique per sedes duodecim significantur folia in omnīm perfectorum & apostolorum virorum, qui in die iudicij iudicabunt cum Christo. Similiter per duodecim tribus Israël, iudicandorum vnueritas declaratur. Praterea aduentum, quod Christus in die iudicij secundum suam diuinam naturam seu trinitas deus iudicabit per autoritatem: Christus verò ut homo per executionem. Vnde ait, Pater non iudicat quenquam, sed iudicium omne dedit filio. Apostoli & viri perfecti per assessoriam dignitatem, tanquam amici & consiliarij iudicis. Ceteri electi, imd omnes boni per approbationem, minus mali per comparationem, quemadmodum Niniuitæ, Sodomitæ & regina Saba incredulos Iudeos iudicantur. [Et omnis qui reliquerit] ordinatè domum, dando eam vel pretium eius pro deo. Etenim in pium vsum convernenda sunt temporalia quæ relinquentur, non penitus conterenda aut destructioni exponenda [Vel fratres, aut sorores, aut patrem, aut matrem], parentes tamen relinquendi non sunt à filiis aut filiabus si inopes aut debiles sint, nisi eis prouideatur de necessariis, [Aut filios] vel vxores, aut filias, quæ licet iam non exprimantur, tamen sub prædictis intelliguntur. Nam apud Marcum exponitur vxor, [Aut agros propter nomen meum] id est finaliter propter me, ut me in æternum conspiciat atque polsiceat. Et ad gloriam meam ut me in præsenti seculo perfectius venere, contemplando, amando ac seruendo in omnibus, [Centuplum accipies] id est spiritualibus bonis in præsenti dotabitur, videlicet gratia gratum faciente, charitate diuina, consolatione interna, dominis spiritus sancti, quæ omnia incomparabiliter præstantiora sunt cunctis bonis terrenis. Talis quoque efficitur spiritualis filius, imd & frater omniū sanctorum viatorum comprehensorum, quibus charitate & mystica vnitate connectitur. Omnia quoque temporalia ei subduntur, sicut ait Apostolus, quasi nihil habentes & omnia possidentes, [Et vitam æternam] de qua ait apud Ioannem Saluator, Hæc est vita æterna, ut cognoscant te solum deum, & quem misisti Iesum Christum, [Possebit] in patria, quando videbit facie ad faciem, id est clare & immediate per speciem.

Eccle triplex præmium voluntariorum pauperum: videlicet centupla receptio in præsenti, assessoria iudicandi portetas in die nouissimo, itēmque professio vita æterna in patria. [Multi autem erunt primi nouissimi] id est multi eorum qui modo magna sunt reputatio[n]is, dignitatis & abundantiae erunt in die extremo infirmi & abiecti. Multi quoque qui nunc ante alios bona incipiunt, paulatim torpē & deficiunt: & qui tardius inchant, feruentiores redditur. Similiter & Iudei qui erant primi vocatione, ultimi facti sunt saluatione: iuxta illud Apostoli, Cum plenitudo gentium intrauerit, tunc omnis Israël saluuus fiet. [Et nouissimi primi] id est qui iam dignitate, potestate vel tempore posteriores sunt, & opprimuntur, ac tribulantur à primis, seu maioribus huius seculi, tunc erunt primi honore & gloria apud deum. Qui enim humiliatus fuerit, erit in gloria. Et abiecta ac infima mundi elegit deus, ut alta fortia & pomposa condemnetur: propter quod fertur in psalmō, Suscitans à terra inopem & de stercore eleuās pauperem, ut collocet eum cum principibus populi sui. Ad quod pertinere potest illud Ecclesiastici, Sedes ducum superborum destruxit deo, & federe fecit mites pro cis. Hinc quoque virgo Christifera. Depositus (inquit) potentes de sede, & exaltauit humiles. Nemo ergo de præsenti sua gloriatur in se aut præsumat iustitia, vel se aliis præferat, aut quenquam contemnat, quia ab his superari potest in præsenti per gratiam, & in futuro per gloriam, quibus nunc videtur multo perfectior.

Cap. xx. [Simile est regnum cælorum homini patrifamilias, qui exiit primo mane.] Articulus, XXXIIII.

Tatum ecclesiæ militantis comparat Christus rebus diuersis nobis notis, ac corporalibus, quatenus per similitudinem sensibilium & notitiam manifestorum ad cognitionem mysteriorum ecclesiæ perducamus; gratiamque ac iudicium dispositionis diuinæ sciamus. Hinc ergo nunc ait, [Simile est regnum cælorum homini patrifamilias.] Origenes per regnum cælorum intelligit Christum, quem si hoc loco per regnum cælorum intellexerimus, plana erit parabola. Quemadmodum enim patrifamilias aliquis diuersis horis diei egreditur, ut cœcludat operarios qui vineam suam operentur seu éolant: sic christus secundum quod deus, à principio mundi per omnes aetas seculi huius exiit, per suæ potentia operationem, per sue veritatis manifestationem, per angelorum missionem, per patriarcharum ac prophetarum legationem, ut vocaret quosdam ad ecclesiastica visitatem, ad fidem & gratiam, ad operandum in domo dei, quæ est vinea atq; ecclesia Christi. Veruntamē expositoris cœmuniter intelligunt hic per regnum cælorum ecclesiæ militante, ut sit sensus, Simile est regnum cælorum, i. status seu negotiū ecclesiæ militante, vel ipsa ecclesia, ratione sui capi tis, f. Christi, homini patrifamilias, i. operi seu negotio vel personae hominis cuiuscunq; habentis familiam, [Qui exiit primo mane], i. diluculo, [Conducere operarios in vineam suam], hoc est ad hoc, q; vitem suā putaret atq; excolerat: sic aut̄ exponēdo, quod hic scribitur de patrifamilias difficultatē nō habet, sed ppa

A trem familias spiritualiter figuratur ac designatur deus trinitas, seu quelibet diuina persona per vineam vero ecclesiæ, sicut in processu exponenda est litera: ita ut ecclesia comparetur vineæ, quoniam sicut se habet patrifamilias ad vineam suam, sic deus ad ecclesiam. De deo ergo per patrem familias significato exponentur sequentia. Dicitur autem deus patrem familias tanquam creator & dispensator universorum, de cuius domo scriptum est in Baruch, O Israël quam magna est domus dei & ingens locus possessionis eius, cuius familia est congregatio omnium fidelium servientium ei. [Qui exiit, non locum mutando, sed aliquid de novo operando, suamque gratiam effundendo, & suos nuncios emitendo, [Primo mane] id est in prima mundi aetate, qua duravit ab Adam usque Noe, videlicet ad ingressum in arcum seu ortum diluvii, [Conducere] id est per mercedis pollicitationem vocare [Operarios] id est homines ad operandum potentes, qui non erant operatorij meritorie agendo antequam vocarentur, & eius gratia præuenirentur, [In vineam suam] hoc est, ad societatem seu incorporationem ecclesie, quemadmodum ait Apostolus, Erupit nos de presenti seculo nequam, & transfluit in regnum filij dilectionis sue. A principio etenim mundi vocavit deus quosdam ad fidem & charitatem, per quam facta sunt membra ecclesiæ, & vinea dei, producendo opera sancta, tanquam optimas vuas. Congregatio ergo fidelium dicitur vinea, sicut per Esaiam asseritur, Vinea domini Sabaoth domus Israël est. Et per Olea, Vitis frondosa domus Israël. Per hos autem operarios conductos quidam specialiter intelligunt aliorum doctores, prælatos ac superiores, quos deus misit in vineam, scilicet ecclesiam propter a liorum conuersationem seu informationem, quales a principio mundi fuerunt, Adam, Seth, Enoch, Matusalem, [Convenzione autem facta] id est promissione completa, seu pacto initio cum operariis iam prestatis, [Ex denario diurno] id est de felicitate aeterna eis pro suo labore reddenda. Conuentio itaque hec est vita aeterna promissio, de qua per Hieremiam dominus ait, Quiescat vox tua à ploratu, & oculi tui à lachrymis, quia est merces operi tuo. Porro beatitudine, seu vita aeterna appellatur [Denarius], quia est premium bene agentis. Dicitur quoque [Diurnus], quoniam propter eum quorundam laboratur, & quotidie ingredientibus regnum celeste confertur, eumque meremur in die gratia, & accipiemus in die gloria. [Misit eos in vineam suam] id est ad ecclesiam instruendam vel ad bene vivendum in ea. [Et e gressu] secundum modum prædictum deus, [Circa horam tertiam] id est statim post diluvium, vel à tempore Noe usque ad Abraham, [Inuenit dios stantes in foro] id est in seculo negotiationibus temporaliū rerum repletō, [Ociōs] i. a. bonus operibus vacantes, [Et illis dixit] per inspirationem internam, angelicā revelationē, vel alio modo, [Ita & vos in vineam meā] hoc est, ad fidelium sorte seu cōgregationē, dimittēdo opera tenebrarū & faciendo fructus iustitiae, [Et quod iustum fuerit dabo vobis], videlicet iusta mercede pro opere virtuoso, qui do vnicuique quod meretur, [illi autem aierunt] in vinea domini obediētes, loquutioni diuinæ. Tales fuerunt Noe, Sem, Iaphet, Heber, [Iterum autem exiit circa sextam] hoc est à tempore Abrahæ usq; ad Moysen, [Et nonam horam] id est à tempore Moy si usque ad Christū, [Effici si militer] ociōs faciendo operarios, seu quosdā mittēdo in vineā suā, vt pote Moysen, Aarō, Isoe, iudices & prophetas, aliosque innumerabiles, producendo ad statum salutis in illis duabus etatibus, [Circa undecimam vero horam] id est ab aduentu Christi [zxiij] mittendo vñigenitū suū in similitudinē carnis peccati, & apostolos ad gentiles. Tunc quoq; verbū dei verus deus exiit, nostram naturam assumēdo & personaliter hominibus apparendo, loquendo & bene agendo, quēadmodū apud Ioannē ipse testatur, Exiit à patre & yenī in mūdū, [Et inuenit alios stantes] id est rebus temporalibus inhérentes, spiritualiter nō proficiētes per quos præcipue intelligūtur gētiles, quorū aliquib⁹, tamē paucis & parū, Christus in propria prædicauit persona, ceteris per apostolos, eorumque discipulos & succellores, [Et dicit illis quid hic] id est in isto exilio, in hac peregrinatione, vñbō nō habem⁹ ciuitatē manētē, [Statim tota die] i. toto tempore vita vestræ, [Ociōs] nō festinates ad patriam, gētiles nāque fide caruerūt, nil meritorū operabatur, idcirco toto tempore vita suā vacabat à bonis, præferti cū dicat Apostolus, Quicquid nō est ex fide, peccati est, [Dicunt ei quia nemo nos conductus] i. nullus ad bene agēdū nos inuitauit, promittēdo nobis regnū celeste pro præmio. Nullus quippe propheta aut docto missus est nobis. Prioris enim ignorantiā tépora despedixit deus, vt ait Paulus, Veruntamē quibusdā gētilibus dati sunt viri Hieronymi, sancti, videlicet, Iob, Melchisedec, sed tempore Christi & iu ante in toto mundo regnauit idolatria, exceptis Iudeis, [Dicit illis, ita & vos in vineam meā] Hoc deus dixit gētilibus per prædicationē apostolorū, ut cōuerteretur ad Christū, fieretque ex eis & populo Iudeorū electo vna ecclesia. Denique Hieronim⁹ expositus Hieronym⁹ exponit parabolā hanc de vocatis ad gratiā secundū diuersas hominū cōstatae, vt illi Luca, r. dicātur primo mane cōducti, & in vineā misi, qui in pueritia ad dei obsequium perdūcuntur, quales 1. Reg. 3. potissimum fuerunt sanctificati in vtero, vt Ioannes & Hieremias, & alij qui mox vsum rationis fortitudini cōperunt domino familiarit, vt Samuel. Tertia vero hora conducedi vocantur, qui in iuueniente cōvertuntur, seu adolescentia, quæ interdū pro eodem sumuntur: iuxta illud Ecclesiastes, Lætare iuueniens in adolescentia tua. Sexta, qui ætate virili. Nona, qui in senectute. Vndecima, qui in ætate decrepita. [Cum sero autem factum esset] Secundum Augustinum, Gregorij, & alios expositores cōmuniter per se intelligunt finis mundi, seu dies iudicij: sed hoc quidā nititur improbare, quia de recipiētibus mercem sero dicitur, quod quidam eorum murmurauerunt, quibus sub persona vnius eorū dicitur, An oculus tuus nequam? qui autem in fine mundi remuneracionem faciliem, de qua iam agitur, sortiētur: nec murmurabit nec nequam erunt. Sed quād facile hoc soluat, patebit dūm ad horum verborum explanationem peruenero. Rursumque quā extorta sit expositio eius, qui per sero intelligit tēpus gratiae, seu præsentē statum ecclesiæ, patet literam intuentur. Iam enim dictum est, quod per horam vndecimam intelligatur tempus gratiae, quod à Christi aduentu incepit, oportet ergo per sero intelligi terminum temporis scilicet horæ iutius iterum præfens tempus non est tempus præriorum, sed merito-

rum. Præterea clarum est, quod Christus per sero intelligat horam, in qua finiuntur labores, pro quibus redditus merces, quæ non est nisi in die iudicij. Est igitur sensus, Cum sero autem factum esset, id est cum finis mūdi aduenierit, [Dicit dominus vīna] id est tunc deus pater seu trinitas, summus princeps ecclesiæ, dicit [Procuratori suo] id est Christo, secundum quod homo est quem pater constitutus dominum domus suæ & principem omnis possessionis suæ. [Voca operarios] id est eos qui in ecclesia lobora uerit, à morte eos resuscitando, & ad iudicium cōuocādo. Hęc vocatio est, & qua inquit Apostolus, Psal. 204. Quoniam ipse dominus in iūli & in voce archangeli, & in tuba dei descendet de cælo. Et Christus, Veniet (inquit) hora, in qua omnes qui in monumento sunt, audient vocem eius, [Et redder illis mercedem] jvidelicet vitam æternam, de qua Saluator in Apocalypsi profitetur, Ecce venio cito, & merces mea mecum est. Hęc merces est clara visio diuinatis Christi, prout apud Ioannem ipse ait, Qui diligenter me, manifeste ei meipsum. Vnde pater ait in Psalmo, Ostendit illi salutare meum, videlicet Christum. [Incipiens] dare mercedem [Anoufimia], qui hora vndecima vocati sunt, progrediendo ab illis. Apoca. 22. Iohannis. 14. Ioann. 90. Psalm. 90. Psal. 10. Cori. 15. Vtque ad primos, qui primo mane vocati sunt per intermedios. Hi vocati sunt vel hora nona, vel sexta vel tertia. In fine mundi omnes electi simul remunerabuntur à Christo, videlicet in momento in iētu oculi. Quomodo ergo nonisimi dicentes primo remunerari? Dicendum quod ista prioritas non est referenda ad interualla diuina remuneratio[n]is, quę instatanea erit, sed ad ordinem vocatorū, ita quod licet omnes simul prémium consequantur quoad tempus, tamen primo prémari perhibentur, qui minus din præstolati sunt prémium, & qui ultimo finierunt laborem. Sic enim communiter dicimus, illi los prius aliquid adipisci, qui minorē dilationem passi sunt, quam eos qui diu expectauerunt, quam uis in simul prémientur. Cum venient ergo ad iudicium [qui circa vndecimam horam] id est ultima mundi ætate [venient] ad vineam Christi, seu vitam bonam, [Accipere] à Christo pro mercede, [singulos denarios] id est quilibet proportionatum prémium, seu vitam æternam in cælis. [Venientes autem & primi] ad tribunal Christi, [Arbitrati sunt] id est estimabant in die iudicij, [Quod plus] id est maius prémium, [Essent accepturi] à Christo, quam nouissimi, quia diutius & grauius laborauerunt in ataribus nempe qui Christi adventum præcesserunt minor fuit gratis & longior vita, ideo diutius & durius laborauerunt, quam fidèles tempore gratia, quibus merito Saluatoris & gratia eius affluentia leue est iugum dei & onus eius suaue. [Acciperunt autem & ipsi singulos denarios] id est tātu vt primi, videlicet ynu quisque suum denarium seu proprium prémium, non enim respicit deus principaliter ad laborem exteriorem, seu temporis diuturnitatem, sed ad interiorem seruorem, & rectam intentionem, cordisque munditiam, per quam fit homo capax visionis diuinæ essentiae. [Et accipientes] primi singulos, vt dictum est, denarios, [Murmurabant aduersi patrem familiæ] scilicet deum, [Dicentes, His non solum una hora fecerunt] id est modico tempore in ecclesia laborauerunt, [Et parci] in præmio, illos nobis fecisti, qui per procuratorem tuum illis & nobis idem prémium contulisti [Qui portauimus poudus diei] id est graues temporis labores, & laboriosos actus iustitiae sustinuimus, [Et effus] tentationum id est vehementes tentationes & anxieties. Murmurationis ista sanctorum non est murmuratio turbationis, rancoris vel impatientie, sed vehementis replicatio[n]is propria causa, seu admirationis eruptio procedens ex zelo iustitiae, quemadmodum & inter angelos sanctos, secundum Gregorium, Thomam, & alios multos dicitur esse resistentia, dicente Gabriele ad Danielem, Princeps Græcorum refutat mihi, quod prædicti expoununt de bono angelo Græcorum custode ac principe. Dicuntur itaque murmuras, vel quia dilationem dolenter sustinuerunt secundum Gregorium, vel quia de magnitudine liberalitatis, pietatisq; diuinæ tantum de præmio dantis nouissimis vt eis, vehementer mirantur. Nihilominus vnu quisque beatorum de sua felicitate plenissimè contentatur.

Sed quæritur quomodo priores sancti iudicij estimabunt se plus recepturos, cum tamen errare non possint? Et respondendum, quod illa estimatio non est assertionis, sed opinionis. Sancti autem in patria non prenoscunt determinate, quantum beatitudinis quilibet hominum electorum finaliter obtinet, nisi ex speciali causa ei diuinitus reueletur. [At illi] pater familiæ [Vnu eorum] murmurantium [Dixit,] & quod vni, hoc omnibus dixit, potestque per hunc vnum intelligi protoplastus. [Amice non facio tibi] nec alius primis [murmuriam] aliquid tibi iniuste subtrahendo, ob hoc quod alium ultra condignum glorifico, & tibi in mercede parem facio. [Nonne ex denario] hoc est, pro certe præmio tibi prestando! Conuenisti mecum? id est acquieciisti & concors factus es mihi eundo in vineam meam vt denum diurnum reciperes?

¶ Aduentum, quod sicut denarius diurnus vnu est secundum suam formam & rationem specificam, multiplicatur autem ex parte materiæ & recipientium, & est æqualis quantum ad omnes: sic vita seu beatitudo eterna, per denarium figurata, vna est ex parte obiecti, videlicet dei, multiplicatur vero ex parte recipientium atque frumentum: est quoque æqualis omnibus quantum ad durationem, nam omnes eternaliter eam posidebūt. Tamen in perfectione magna distingua est, secundum exigentiam meritorum. Vnde in domo patris mansiones multe sunt, hoc est, diuersi gradus præmiorū. [Tolle quod tuum] id est denarium seu præmium tibi debitum, ac promissum, [Et vade,] in gaudium dominii tui.

[Volo autem & huic nouissimo dare scilicet & tibi] id est tantum de præmio, quantum tibi largitus sum propter seruorem charitatis tuae & meritum Christi, aliasque rationes iam tacitas, quemadmodum de primis loquutus est singulariter vni pro omnibus respondendo sic de nouissimis singulariter loquitur dicens. Volo huic nouissimo dare, per vnu omnes intelligens. [Aut nō licet mihi quod volo facere?] quasi dicat, Utique, quia voluntas dei cum sit essentialiter idem quod sapientia & iustitia eius, nec iniusta nec irrationalis esse valet, sed eo ipso quod deus aliquid vult, iustum ac licitum est. Vnde in libro Sapientiae legitur, Virtus tua domine iustitia initu est. [An oculus tunc] id est estimatio seu consideratio

A tua [Nequam est] id est erronea! Quia ego bonus sum:] essentialiter, quemadmodum dictum est, Nemo bonus nisi deus, hoc est, an bonitas mea, liberalitas, seu misericordia est tibi occasio murmurationis, sed quod tantum tribuo nouissimis, sicut primis? Loquitur ergo de nequitia inconsiderationis & nō culpa, quod probatur per hoc, quia iam loquitur de operariis vineæ dei, qui omnes salvantur. Ex quibus concludit Saluator, [sic erunt nonissimi primi, & primi nouissimi] Hoc idem in fine præcedentis capituli dictum atque exppositum est. Multi enim sunt vocati,] hoc est, ad fidem & gratiam per predicationem inuitati atque perduci, quemadmodum Christus ait in Psalmo, Annunciaui & loquutus sum, multiplici sunt super numerum, [Pauci vero electi,] hoc est, prædestinati, seu gloriā adepturi. Sed videtur contrarium quod de electis cantatur, Dinumerabo eos, & super arenam multiplicabuntur. Ex in Apocalypsi, Vidi turbam magnam quam dinumerare nemo poterat. Et respondendum quod pauci sunt comparatiū seu relative ad reprobus, [Multi autem] simpliciter, i[m]p[er]secutiū secundum Gregorium, Tantus est numerus hominum electorum, quantus angelorum sanctorum. Probabile quoque est quod numerus hominum reproborum excedat numerum angelorum, ac dæmonum, & hominum electorum. Cum ergo ignoremus an electi simus, & an digni simus amore, non debemus inaniter gloriari, securi esse, aut eleuari, nec alios, quamvis impij videantur apernari, seu desperare. Nam quales futuri sint, nescimus & forte in breui præcedent nos in omni virtute, [Et ascendens] Iesus Hierosolymam, adjunxit, psit, duodecim discipulos,] puta apostolos, [s. creto] vt eis tanquam familiaribus suam passionem prænuntiaret, ne eam videntes, scandalizarentur, nec putarent magistrum suum præuentum vel improuise caput aut inuite occidum. Secreta ergo non omnibus, sed familiaribus sunt pandenda, & mystica majoribus reuelanda sunt. [Et ait illis, Ecce ascendens Hierosolymam, & filius hominis tradetur] à deo patre, à seipso, à Iuda proditore, à diabolo: sed dicitur modo, [Principibus sacerdotum & scribis] in lege peritis, [Et condemnabant eum morte,] hoc est, reū mortis illi iudicabūt. Sic enim dixerit corā Pilato, Nos legi habemus mortem & secundū legē debet mori, quia filius dei se fecit.] [Et tradidit eū] principes sacerdotum & scribes, [Gentibus], Pilato & eius milibutis, [Ad illudendum] Induerunt enī eū ueste purpurea, & arundinē posse. Matth. 38. fuerunt in dextera eius, spineamque coronam in capite, & genu flexo adorabant eum dicentes, Aue rex Iudeorū. [Et fl. gellandum & crucifigendum.] Ita prædicti Christus discipulis suis frequenter, vt firmer recordarentur eorum, [Et terita de resurgent] hoc adiecit ad consolationem cœrentium, [Tunc accessit ad eum] mater filiorum Zebedæi cum filio suis, Jacobo & Iohanne, [Adorans eum] Jvel adoratione latræ si credidit eum esse deum verum, vel adoratione dulia, seu magnæ reverentie prosterrens se coram eo. [Et petens aliquid ab eo] quod non statim exprelit, sed adorando insinuavit se aliquid desiderare. In Marci. 10. Marco scribitur, quod ipsi filii accelerunt ad Iesum dicentes, Magister volumnus, vt quodcumque petierimus facias nobis. Veruntamen mater formauit atque propofuit petitionem, sed hoc filii fecisse scribuntur, quoniam matrem suam ad hoc induxerunt, quam putabant a Christo honorandam, & exaudiendam, quasi matrem eius, & quoniam viro suo vt videatur, relicto Christum erat sequuta. [Dixi ut i te sim. Quid vis?] non ex ignorantia querit, sed vt ad eius verba congruerent respondent, errante que instruat, [At illi dicit] id est dicendo concede & fac, tuum enim dixisse fecisse est, quam uis mulier isti nondum intellexit profunditatem verbi hujus, dic, tamen quod hoc subtiliter dixit, dic, ipse enim cui hoc dixit, est de quo scriptum est, Ipse dixit & facta sunt. [Vt si de ambi duo filii mei, unus ad dexteram tuam, & alius ad sinistram] id est tibi collaterales & singulariter affidentes, ceterisque maiores consistent, [in regno tuo.] Quidam dicunt, quod mulier ista & filii eius petierunt cum Christo regnare in seculo isto, putantes Christum post resurrectionem statim in hoc mundo, & in Hierusalem, regnaturum quemadmodum David & Salomon illic regnasse leguntur. Hęc nanque, vt dicunt, fuit Iudeorum opinio, quod Christus temporaliter regnaret in Hierusalem omnina regna subiiciendo Iudeis. Sed huius assertioni obuiare videatur, quod Christus respondendo subiungit, [Si dederit ad dexteram meam & sinistram non est mecum dare vobis, sed quibus paratum est a patre meo] Ex quo patet quod electis à deo patre paratum sit federe ad dexteram Christi & sinistram, non virtute in regno terreno, sed cœlesti. Per regnum ergo Christi intellexerunt mater & filii regnum cœlorum, de quo & latro dixit in cruce, Domine, memento mei, dum veneris in regnum tuum. Nam ex quotidiana Christi prædicatione, sciuerunt quod non terrenum sed cœlesti regnum promisit fidelibus, sic quippe exorsus est prædicare, præsentiam agite, appropinquabit enim regnum celorum, in quo isti duo inordinate exaltari quærebant. Quia enim filii audierunt futuram Christi resurrectionem, credebat quod statim post resurrectionem regnaret, & hoc matri suæ intimauerunt, quod tamen à Christo in secreto audierūt, [Respondens autem i[ps]u dixi] nō matr, sed filiis: per quod ostenditur, quod mater periuit inducta a filiis. [Nescitis quid petatis?] id est quid vel quomodo petere debeatis. Petitione si quidem ista fuit multipliciter inordinata. Primo, quoniam perierunt coronam ante victoriam. Secundo, quia de carnali propinquitate confidebant. Tertio, quia ex quadam præsumptione & elatione petiisse videntur, optantes coapostolus ante ferri, & volentes summi esse in gloria, qui nondum prioribus sanctis similes erat in merito, quātū ad hoc tenebant typum eorum, qui à magis prelatis ad ecclesiasticas dignitates postulant propter cōanguinitatis linea promoueri. [Potestis libere calice] id est sustinere cruciatū, [Quem ego habebitis] i[ps]u de quo in passione habetur, Si non potest hic calix transfire nisi bibā illū, fiat voluntas tua. [Dicūt et possimus] calicē istū potare, hoc est, pro fide, pro iustitia, pro te more, parati sumus. Hoc dixerunt potius ex audiitate obtinendi quod postulauerunt, quam ex vera circū spectione, imò inculta responderunt, quia in Christi passione infante pericula, fugerunt. Itaq; dicē do tam absolute, possumus propriam fragilitatem non n̄ pensauerunt: sicut nec Petrus dicendo, paratus sum tecum in mortem & in carcerem ire. Non enim sumus sufficiētes cogitare aliquid ex nobis, qua

Si ex nobis. Si autem dixissent, possumus per gratiam tuam, rute dixissent, quomodo dixerat Paulus, E
Omnia possum in eo qui me confortat. *[At illis, calicem quidem meum bibet]* id est passionem meę paf-
fioni aliquiliter similem, & propter me infligendam gustabit̄. Iohannes enim affectu sustinuit mor-
tem pro Christo feruentis olei dolium ingrediendo, pessimumque venenum potando, à quorum v-
tore que manit̄ illas, quotidianum quoque martyrum passus est, prorsim in exilio insula Pat-
thmos. Iacobus vero ab Herode Agrippa decollatus est, vt in Aetibus apostolorum legitur.
[sedere autem ad dexteram meam ex sinistram] id est mihi collateralem & proximum esse in celoſ. Non ꝑ
mum] hoc est, non spectat ad me iustum iudicem, qui personam non accipio, sed secundū merita red-
dō. *[Dare vobis]* Sed illis quibus paratum est à patre meo, & vtique à patre paratum fuit Iacobus & Io-
annī praeiunctū istud, prorsim cum regnum cælorum ab origine mundi paratum est prædestinatis;
iuxta illud, *Venite benedicti patris mei, &c.* quomodo ergo non fuit Christi dare Iacobus & Iohanni
fessionem prædictam? Et respondendum quod nō fuit Christi dare illis, eo modo quo ipsam petebat
videlicet ratione consanguinitatis, & secundum statū in quo tunc fuerunt, quando adhuc carnales &
ambitiosi fuerūt, puto tamen quid erant in statu salutis, quia nō quilibet motus elationis est peccatum
mortale, sed non erant tantæ perfectionis, vt digni essent federe tam proximè Christo, ideo subditur,
[sed quibus paratum, est à patre meo] hoc est, perfectis, verè humilibus, quibus pater decrevit gloriā ef-
fe p̄fandam, illis (inquam) est meum dare vt feedant ad dexterā mē & sinistram in regno. i. in cir-
citu meo, in præmio essentiali & accidentalī, *[Et audientes decem]* apostoli quid isti duo petiūnt, *[In-
dignati sunt de duabus fratribus]* hic est contra eos commoti sunt, quod sibi preferri rogaſſent, & tā im-
moderate petiūnt; Vnde patet quod decem quoque discipuli adhuc similes erāt istis duobus in im-
perfectionibus multis, nō enim zelo iustit̄, sed cuiusdā luxoris indignati fuerūt more ambitiosorū,
qui iracundū dū cernit̄ socios suos sibi velle preponi. Cū tamen in regno cælorū promoto viuis
nō noceat alteri, nec eius exaltationē impedit̄. *[Iesus autem]* tanquā pius, sapient̄que magister & sobri-
us reprehēnsor̄, *[vocavit eos]* videlicet omnes apostolos pariter, *[Ad se]* vt virtutē elationis ab eorū cor-
dibus propulsaret, & errorē corrigeret. *[Et ait, scitis quia principes gentium dominantur eorum]* id est ma-
iores domini hominū mundanorum cum imperio & tumorē præsidēt subditis suis, *[Et qui ma-
iores sunt]* videlicet dominatores subditorum, *[Potestatem exercēt in eis]* id est per violentiam quando-
que opprimunt ipſos, & sua potestate inordinate vntuntur, *[Non ita erit inter vos]* tumor elationis, vio-
lentia siue ambitio, *[sed qui voluerit inter vos maior fieri]* id est ampliorem gratiam & gloriam adipisci,
[sunt vestri minister] id est præ ceteris se humiliet, atque in actibus humilitatis seipsum indesinenter ex-
erceat. Quantō enim aliquis se sub alio deicit, tanto deus eum exaltat, *[Et qui voluerit inter vos primus
esse]* id est aliis præfici, & à me sublimius promoueri. *[Erit vester seruus]* hoc vt arbitror intelligi po-
test dupliciter. Primo, quid ambitionis ceteris supponetur & subficietur. Secundo, quid si quis licet
prælationem non cupiet, tamē cupit esse talis, vt dignus sit aliis præsidere, oportet vt primo dicat sub
esse, studeatque sociis suis seruire. Et quia exempla plus mouent quam verba, Saluator qui coepit fa-
cere & docere proponit se in exemplis, *[sicut filia hominis non venit ministrari]* hoc est, ad hoc quid
ferous haberet, qui ei famularentur in corporalibus & humanis obsequiis ad instar secularium domi-
norū, *[sed ministrare]* Nam & discipulis suis frequenter ministrait, iuxta illud, Ego in medio vestrū
sum sicut qui ministrat. Patri quoque indesinenter seruit, cum incomparabili humilitate, quemad-
Lucae. 2. modum ait in Evangelio, Sicut mandatum dedit mihi pater, sic facio. Et cum duodecim eset annorū
descendens cum virginē matre & Ioseph fuit subditus illis. Nec dubium quin quotidie ministraverit
ipsis tanquam verè humilibus, licet eset altissimus cui angelorum exercitus cum ingenti reverentia
& tremore assistit. *[Et dare animam suam]* vitam corporalem ac animalem, seu ipsam animam suam *[Re-
demptionem]* id est pretium liberatuum, pro multis hominibus, non pro demonibus. tradidit enim
in mortem animam suam, & ipse peccata multorum tulit, vt Esaias ait, Imō seipsum dedit pro nobis
sponte se offerens, propter quod ait ore proprio. Nemo tollet animam mē à me. Et Apostolus, Qui
dilexit me & tradidit seipsum pro me.

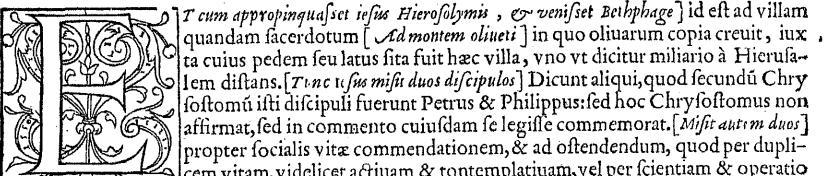
Esaiae. 53. *[Sed quare non ait, Dare animam suam redemptionem pro omnibus, cum alibi dicat, Si exaltatus fu-
ero à terra, omnia traham ad meipsum. Ipse equidem est vniuersorum saluator, dicente, Apostolo, Si-
H
Hebr. 5. cut in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes viviscabuntur? Et respondēt quod Chri-
Ioanni. 10. stus dedit animam suam redemptionem pro omnibus sufficenter, pro solis autem electis efficienter
Galat. 2. seu efficaciter: quoniam non omnes, sed multe fructum dominice passionis consequentur: ideo ait,
Ioanni. 21. *[Pro multis]* Denique licet Christus dicatur pro nobis dedisse animam suam, & etiam vitam corpora-
lem, hoc tamen est differenter. Nā animam dedit per hoc quod eam tormentis exposuit, non quod ip-
fa extinx̄ta fit. Vitam verò suā corporalem sic dedit, quod eam pro nostra spirituali viuificatione ex-
tingui permisit. Quæ tamen vita, seu vitalis actio, erat incomparabilis dignitatis ac pretiū propter v-
nionem cum verbo. *[Et egreditibus illis]* videlicet Iesu, eiusque discipulis, *[Ab hiericho]* ciuitate famo-
sa, *[secuta sunt cum turba multa]* propter causas diuerſas, vt dictum est fāpius, & etiam quia desertum,
quod erat inter Hiericho & Hierusalem, per quod Iesu peregebat, erat latronibus plenum, propter
quod homines illuc tendere non audebant, nisi coetu collecto. *[Et ecce duo caci sedentes secus vitam]* vt à
pergentibus eleemosynas peterent tanquam mendici. *[Aderunt quia Iesus transiret]* Audientes enim
tumultum, interrogauerunt quid hoc eset, quibus responſum est, quod Iesu illic cum suis perambu-
laret. *[Et clamauerunt]* Ex magnitudine desiderij in altam vocem prorūptentes: clamabat ergo corde
feruentur optādo, & ore alte sanādo, *[Domine misere nostri fili David]*, credebat caci isti verū esse ꝑ
à populo interdum audierunt, videlicet quod Iesu eset rex Messias in lege promissus, & de semine*

A Dauid nasciturus prænunciatus, ideo nominabant eum dominum, tanquam regem Israēl, & aliqui di-
cunt quid eius diuinitatē agnouerant, quod non est multum probabile. *[Tribu autem increpabat eos ut
tacerent]* vel quia multum importune claimabant, vel quia Iesum offendit timebant, & inquietari ex
clamore eorum, vel quia clamando impediunt multos ab audiū sermocinationum Christi, qui e-
tiam ambulando docebant frequentes. *[At illi magis clamabant]* formidantes ne propter strepitum in-
crepatum, non audirent clamor eorum à Christo. *[Dicentes, Domine misere nostri fili David]* per lau-
dem eius qui oratur, capitū benivolentia eius: ideo isti orando Iesum laudant eum à maiestate cum Psalm. 17.
dicunt, Domine: & ab origine cum dicunt, fili Dauid: sicut facilius exaudiri merentur. Vnde Psal-
mista, laudens (inquit) inuocabo dominum, & ab inimicis meis saluus ero. *[Et post Iesum ex-
vocauit e-
os]* in quo manifestatur pietas atque dignatio Christi, qui personas tam modicas non despexit. *[Et
sicut quid vobis ut faciam vobis?]* Non ignorans requirent, sed vt querendo illorum desiderium augere-
tur, oratio repeteretur, meritum cresceret, omnesque sciēt, quod non eleemosynam, sed nature re-
parationem implorasset. *[Dicunt ei, domine hoc volumus]* *[Vi aperiātū oculi nostri]* carnaliſ, & visum
recipient. *[Misericordia autē eorum Iesu retigit oculos eorum]* vt ostenderet quod virtus diuina in ipso conſi-
stens ac latens operabatur per corpus suum, sicut per instrumentum animatum coniunctum ac pro-
prium, sicut & anima nostra operatur per corpus cui unita est. *[Et confitim videvunt, et sequuntur finit eū]*

B Non solum grecis corporis, sed imitatione virtutis tanquam spiritualiter illuminati à Christo, &
& grati beneficio eius. Christus nanque mente sanauit atque illustrauit, quos corporaliter reparauit
Iohannes nempe perfecta sunt opera, & totum hominem saluum fecit in sabbato. *[Queritur, cur Mat-
thæus referat de duobus cæsi, cum Marcus non scribat nisi de vno. Responde] Augustinus quod ide-
o, quoniam vnu eorum famosior fuit, & forte importunius exclamauit, quem Marcus Barthimi-
um, id est filium Thymei appellat. Iterum queritur, an cœcus de quo Lucas scribit, fit idem de quo re-
cit Marcus, vnaque istorum duorum. Ad hoc aliqui dicunt quod non. Nam apud Lucam legitur
solum, Cum appropinquaret Hierico, cœsus quidam sedebat fecus viam: ex quo sequi videtur, quod
ille cœcus fuerit illuminatus ante introitum Hierico. *[Porro Marcus refert, Proficiscente eo de Hie-
rico, similiter hic egreditibus illis ab Hierico: per quod ostenditur, quod cœcus iste fit sanatus post e-
gressum ex Hierico. Alii afferunt quod fuit idem cœcus, qui historia de vtroque omnino concordat,*
vt patet literam intuenti, excepto verbo predicto quod isti ita exponunt. *[C: m appropinquar. i Hierico]*
id est adhuc prope eset huic ciuitati. Poteſt etiam dici, quod Lucas nō seruat in omnibus ordinem rei
geſta. Et ita, quoniam Christo accedente ad Hierico cœsus sedebat proprie viam, non tamen à Christo
vocatus sanatus fuit, nisi post egredionem à Hierico. Iuxta spiritualē intelligentiam, per clamo-
rem horum cœcorum figuratur clamor vtriusque populi Iudaorū & Gentilium ad salvatorem, cū
audissent quod in terris visus, & cum hominibus conuersatus fuissent. Turba verò, videlicet obstinati
C & infideles increpabant eos, sed illi occidi malebant quam ab invocatione Christi cessare. in dō beatif
simi martyres tantò validius atque frequentius clamauerunt ad Christum, quid amplius à tyrrannis, &
corum satellitibus prohibebantur, quorum vestigia sequi debemus, orantes iugiter cum propheta, Il-
luminata oculos meos ne vñquam obdormiam in morte*

Cap. x x i. *[Et cum appropinquasset Hieropolym, et venisset Bethphage.]*

Articulus xxxv.

D *[T cum appropinquasset iisus Hieropolym, et venisset Bethphage]* id est ad villam
quandam fæcēdotum *[Sal montem oliveti]* in quo olivarum copia creuit, iux-
ta cuius pedem seu latus sita fuit hæc villa, vno vt dicitur miliario à Hierusa-
lem distans. *[Tunc iisus misit duos discipulos]* Dicunt aliqui, quod secundū Chry-
solomii isti discipuli fuerunt Petrus & Philippus: sed hoc Chrysostomus non
affirmat, sed in commento cuiusdam se legiſe commemorat. *[Misit autem duos]* propter socialis vitæ commendationem, & ad ostendendum, quod per dupli-
cem vitam, videlicet actiūam & contemplatiūam, vel per scientiam & operatio-
nem ad ipsum pertinet. Ista historia facta est in die palmarum, altero die postquam Iesu ceuauit
in domo Symonis leprosi in Bethania, quando Lazarus fuit vnu discubentium, & Maria Magda-
lena accepit libram vnguentum effundens super pedes ipsius. *[re in castellum quod contra vos est]*, *[Communi-
tate]* niter per castellum intelligitur vrbs ipsa Hierusalem, vel propter fortitudinem murorum, quibus cir-
cundata fuit per modum castelli, vel despectiūe propter discordiam atque inuidiam habitantium in ea
& quia alienigenis, seu Romanis erat subiecta. Videtur autem per castellum posse intelligi aliqua do-
mus lapidea eminens, fortè muro propinqua, in qua vel iuxta quam asina fuit. Itaque ite in castellum
quod contra vos, id est ex opposite vestrę est, sic ait Psalmita, In die tribulationis meæ deum exqui-
siui manibus meis nocte contra eum. Et apud Marcū ait Salvator, Transiūmus de contra. Vel contra
vos est, hoc est contrariatur, quorū magistrū ac domiuū necare molitur. *[Et statim inuenient asinam alli-
gatam]* presepio vel alteri rei, ne vagando discurrat, *[Et pullum eius cum ea]*, hæc asina deputata fuit ad
pauperum vsum, & ad hunc vsum pullus eius nutriebatur *[salutis]* asinam *[Et adducite mihi]* eam cum
pullo suo. In Euang. Luce legitur dixisse, Inuenient asinam alligatū, cui Marcus concordat: A
sina ergo & pullus ligati erant, & vtrunque iusit Christus solui, & sibi adduci. Inuenient autem dif-
cipuli animalia ista foris in biuio iuxta Hierusalem, vt dicit Marcus, *[Et si quis vobis aliquid dixerit]* inter-
rogando, cur animalia ista solutis, *[Dicite ei, quia dominus]* rex Mefsiās *[Hū]* scilicet asina & pullo *[o-
peribus habet]*, non necessitate absoluta siue coacta, sed conditionata, atque spontanea, videlicet ad verifi-
i ij

candum vaticinum Zachariae, & ad nostram informationem. [Et confessus dimittet eos] solui, & mihi adduci. ¶ Quæritur, quid isti custodes, seu domini asinæ & pulli, (qui secundum Lucam & Marcum dixerunt discipulis, cur soluerent pullum) intellexerunt per dominum, quando discipuli responderunt, dominus operam eius desiderat. Ad quod dicendum opinor, quod apostoli Christi ex habitu vel aliis signis facile agnoscabantur esse discipuli Iesu. De Iesu quoque tunc rumor fuit, quod ipse esset Christus, idcirco custodes cognoscentes, quod isti essent discipuli Iesu, per dominum intellexerunt Iesum, chrysostomus vero responderet, quod virtus Christi mouit corda custodum, ita quod nomine domini audito, contradicere non audebant. Sed cur humilius Iesus scipsum tam sublimi nomine exprimit, quod deo est proprium? Sicut per Esaiam testatur, Ego dominus, hoc est nomen meum. De quo scriptum est in Amos. Faciens arcturum & orionem dominus nomen eius. Dicendum quod Christus hoc die voluit maiestatem suam verbis & factis suis, ac aliorum multipliciter declarare, sicut patet; unde & alibi ait, Dominus est filius hominis etiam fabbati. [Hoc autem rotum] videlicet quod discipulos misit, & asinam, eiusque pullum solui, & sibi adduci præcepit. [Factum est ut adimpleretur quod dictum est per prophetam] Zachariam, [Dicentes, Dicte filie sion] hoc est, plebi Hierusalem: quæ ples dicitur filia, propter paternum affectionem dei ad eam. Vnde in prophetis sepiissimè nomine filiae congregatoratio populi designatur.

Zach. 9. ¶ Sion verò fuit mons in quo erat templum dei atq; palatium regis, propter quod nomine Sion ciuitas tota significatur, tanquam à parte principali. [Ecce rex tuus venit tibi mansuetus] mitis & humilis, non cum terribili apparatu aut animo bellico, vt moris est regum mundanorum, [sedens] successivus [super ahs F nam] deinde. [Et super pullum filium subiugalis,] id est asinam quæ fuit affluente portare iugum atque sessores, super pullum verò usque ad illam horam nemo ascendit secundum Lucam & Marcum, sed Christus primo sedit super eum. Ratio horum infra tangetur. Ex hac prophetia debuissent scribæ & faderes merito Christum cognouisse, ex qua etiam apertissime declaratur, quod primum Christi aduersum descripserunt prophetæ in paupertate & humilitate, non in regno temporali, secundum quod Christus dixit coram Pilato, Regnum meum non est de hoc mundo. ¶ Denique prædicta Zachariae prophetia in nostra translatione plenius cōtinetur hoc modo, Exulta satis filia Sion, jubila filia Hierusalem. Ecce rex tuus venit tibi iustus & saluator: Ipse pauper & ascēdens super asinā, & super pullum filium asinæ. [Euntes autem discipuli fecerunt scii precepit illis Iesus, et adduxerunt asinam et pullum et impo fuerunt eos vestimenta sua] vt Iesus mollius, honestiusque federet. [Et eum deo per fecerunt] successivus, vt dictum est. ¶ Quidam videntur asserere, quod Christus non sedit super utrumque animal. Itaque secundum eos historia vel impossibilitatem vel turpitudinem continet. Impossibilitatem, quia in tam breui itineris spacio super utrumque animal sedere non potuit: Turpitudinem, quoniam indecorum fuisset vt in asina federet. Veruntamen propter manifestam authoritatem scripturæ canonice utrinque testamento dicendum videtur, sicut nunc dictum est. Poterat nāqu infra viñus militaris spatiū utriusque animali federe, præsentis propter mysticam rationem, quæ statim dicitur. Nec appetat, G cur fecisset asinam sibi adduci, nisi vt super eam veheretur, nec aliter dixisset discipulis vt diceret, quia dominus his opus habet. Præterea, ad literam verisimile est, quod pullus adhuc iuuenis fuit, ac debilis

Matt. 28. quoniam nemo hucusque sedidit super eum. Et ideo Christus non diu manxit super pullum. Mysticè nanque per prædictum castellum designatur totus hic mundus, parvus virtute magnus prauitatem: per modum castelli cōtra deum, murus impietas, duritas cordis, seu obstinatione munitus, in quem Christus misit discipulos suos, dicens, Ita in mundum vniuersum, in quo apostoli inuenierunt asinam alligatum, i. synagogam, seu populum Iudeorum, & pullum, i. gentilitatem, eratque uterque populus fūnibus vitiorum obstricetus. Quoniam tamen synagoga super se tulit onera legis, iugum utique (teste Petro) grauissimum, ideo designatur per asinam subiugalem. Gentiles verò sine seruitio legis & fidei dei viuentes lasciui ac vagi, significantur per pullum indomitum à nemine subiugatum. Voluit ergo Christus utrumque animal sibi adduci, quia præcepit apostolis, vt utrumque conuerterent populu, dicens, Eritis mihi testes in Hierusalē, & in omni Iudea & Samaria, & vñq; ad ultimū terrā. Sedit quoque super utrumque animal, qm̄ utrumque populum sibi subiecit per fidem & cultum, diuinū. Primo tamen sedit asinam, quoniam primo venit & discipulos misit ad conuertendos Iudeos: quemadmodum Paulus ait, Vobis oportebat primum loqui verbum dei. Cumque discipuli adduxissent asinam & pullum ad Iesum, eum desuper federe fecerunt: quia cum conuertiſſent quosdam Iudeos & Gentiles innumerabiles, subiecerunt eos imperio Christi, vt eius præceptis parerent. Prædictis in super con H sonat quod in Genesi Iacob ait Iude filio suo de Christo, Ligans ad vitem pullum suum, & ad vineā ô fili mi asinam suam. Quod enim hoc ad literā de Christo dicatur patet, ex eo quod immediate præmisit, Non auſtū ſceptrum de Iuda, donec veniat qui mittendus est, & ipse erit expectatio gentiū. Quod vero discipuli posuerunt vſtimenta ſua ſuper pullum & asinam hoc designat, quod ſuper eos quos conuerterunt, posuerunt indumenta virtutum, varioſque ornatus doctrinarum, gratiam ſibi collatam aliis communicando, quemadmodum Petrus hortatur, Vnusquisq; ſicut accepit gratiam in alterutru illam administrantes. [plurima autem turba ſtrauerunt], i. extenderunt & ſuppoſuerunt [reſtimen ta ſua in via] quæ erat Christus processurus: [Alii autem cædebat ramos de arboribus, olivarum,] Et ſterne bant in via, hec omnia fecerunt in ſignum latitiae, & ad reuerentiam ſaluatoris. Itēmque vt ait Hieronymus, Ne animal cui Christus inſidebat offendere in lapidem, ne calcaret in spinam, ne caderet in foemam. [Turba autem que præcedebant] Iesum [Et que ſequabantur] Ieum [Clamabant, dicentes, O ſanna] id est obſecro, ſalua, [o fili David] ſecundum naturam affumptam. O ſanna est dictio hebraica, composita ex integro & corrupto, videlicet ab oī quod est ſalua, & anua quod est dictio optativa, ſi autem textus habeat,

A [O ſanna filio David] ſenſus eſt dicimus [Filio David] O ſanna, ſalutifica, [Benedictus] id eſt latide dignus ſanctus ſue laudatus fit, [Qui venit in nomine domini] hoc eſt, ex deo patre, videlicet ſecundum voluntatem, atque ad gloriam eius. Vnde ſaluator ait, Ego veni in nomine patri mei [O ſanna in alijsim] cæleſtem beatitudinem confeſendo, & ad regna caelorum nos perducendo. Secundum Hierony. canitum iſtud ſumptum eſt ex Pſalmographo, qui de Christi aduentu conſribens, ſic orauit, O domine ſaluum me fac, o domine bene prospere, benedictus qui venit in nomine domini.

E Porrò hoc canticum conſona voce reſonabat, vtique ex instructione & motione ſpiritus ſancti. Lutcas verò hæc plenus recitat, Cum appropinquaret inquietus ad descenſum montis oliueti cœperunt omnes turbæ deſcendentium gaudentes laudare deum ſuper omnibus quas viderant vir tutibus, dicentes, Benedictus qui venit rex in nomine domini, pax in caelo, & gloria in excelsis. Vt enim in Euangelio Ioannis legitur, Turba quæ conuenit in Hierusalem ad diem ſeſtum, cum audiret quod Iesu veniret, exierunt obuiam ei cum ramis palmarum, [Et cum intrasset Iesus Hierusalem] cum proceſſione tam inſolita ac ſolemni, [Commota eſt] admiratione, indignatione & dubitatione [Principia ciuitatis] id eſt maior & principalior pars populi habitantis in ea [Dicens, Quis hic eſt?] cui tantus honor impenditur. Hoc quidam indignantio, quidam dubitando & inquirendo, quidam ad-

B mirando dixerunt: ſicut & angeli Christo aſcēdentes, Quis eſt ille qui venit de Edom? Et quis eſt iste rex gloriae? [populi aſtem] id eſt turba vulgaris, [Dicabant, hic eſt Iesu propheta.] populus iſte confeſſus fuit in canticu ſuo, quod ipſe eſſet Christus. Cum uitigur aſterunt eum eſſe prophetam, non de qualicunque, ſed de ſummo loquuntur prophetam ac domino prophetarum: de quo cecinit Moyſes, Prophetam uſciturabit vobis dominus de fratribus vestrīs, tanquam me, & cætera [A Nazareth Galilæ] id eſt de illa ciuitate oriundus. Conceptus nanque atque nutritus fuit in Nazareth, licet in Bethleem natus sit: per hoc ſignificatur quod infirma, abiecta & ſtulta mundi elegit deus vt confundat fortes & sapientes. Sacerdotibus enim ſcribiſ & phariseis non creditibus, populus conſtitutus. [Et intrauit Iesu in templum dei.] Primo, quia in hiis que patris ſuis erant oportuit eum eſſe. Se cundo, vt daret nobis exemplum primo intrandi in domum dei & quārendi regnum, honorem & gloriam creatoris. Tertio, vt in templo doceret, & errores corrigeret, ſicut ſubiungitur, [Et cœlēbat omnes videntes & ementes in templo] ſacerdotes qui auarissimi erant poſuerunt in atrio templi quosdam de ſuis, qui omnium animalium immolatiorum genera in templo vendebant, ne aliqui maximè qui de longinquō venerant, poſſent ſe excufare, ſi nihil offerent in templo, quia à locis remotis non poterant animalia ſecum adducere. Hos Christus eiciet, [Et mensa num nummulariorum] hoc eſt, eorum qui pauperibus condecebant ſub cautione pecuniam, quatenus nec egeni ſe excufarent ab immolatione propter defectum pecunia, [Et calcedras vendentium columbas] quæ erant hostiae pauperum [Erucrit] pecuniam effundendo. Per hoc præfigurabatur, quod symoniacos & clericos ſecularibus ſe negotiis implantes, Christus de ecclieſia ſua tanquam indignos repellit, ſecundum quod ait, Gratis accepistiſ, gratis date. [Et dicit eis, scriptum eſt,] in Esaiā, [Domus mea domus orationis] vo- cabitur] id eſt ad orandum depurata erit & inde nomen habebit, nec eſſe debet domus negoſiationis & cupiditatis. [Pos autem fecerunt illis ſpeluncam larvorum] hoc eſt, ſimilem ſpecui, ſeu loco abſcondito, in quo latrones prædas suas collocant & occultant. Quemadmodum enim in fouca tali ponunt latrones, ea quæ rapiunt ab hiis quos corporaliter necant, ſic ſacerdotes & eorum familia colligebant in templo pecuniam, ſeu pretia eorum quos ſpiritualiter occiderunt, inducendo eos ad magna peccata, ſeu pauperum quos ex corianderunt. [Et accederunt ad eum caci & claudi in templo] duicti vel baſiulati ab aliis, [Et fanauit eos.] Per horum operationem miraculorum Christus conſirmauit, & verum ostendit præconium ſibi à turba exhibuit. Denique ſi totum Euangelica paginæ textum conſideremus, inueniemus utique doctrinæ & verbi Christi mixta & iuncta eſt miracula, quatenus ſupernaturalis veritas per ſupernaturalia opera comprobetur, vt fides noſtra ſecundum A poſtolum non ſit in ſermoni, ſed in oſtentione ſpiritus & virtute, [Videntes autem principes ſacerdotum & ſcribae mirabilia, que fecit] cæcis viſum & claudis greſum praefando. [Et pueros clamantes in templo & dicentes, O ſanna filio David.] Parentes, nanque filios ſuos ſecum adduxerant, & ſicut pueri audierunt parentes ſuos, ac turbati clamare, ſic & ipſi clamabant. Nec dubium quin ex influxu ſpiritus ſancti qui mouit lingua eorum ad proferendum verba, quæ nec ipſi intellexerunt ſaltem perfecte, [Indignati sunt.] hæc eſt eſt Iudeorum proprietas, vt quantò melius ſuccederit ei quem odiunt, tantò amplius crucientur, & aliquid, ſi poſſint vel audeant, apponant. Sic ſacerdotes, ſcribae & pharisei qui contra Christum implacabile odium conceperant, tantò vehementius affligebantur, indignabantur & murmurabant ac detrahēbant, quantò Christus pluribus miraculis refugebat, ſublimiusque extollebatur à vulgo. Vnde apud Ioannem dixiſſe leguntur, Nunquid aliquis ex principiis credidi in eum, ſed turba hæc quæ ignorat legem maledicti ſunt, [Et dixerunt ei, Andis quid iſi] pueri [Dicunt?] te collaudando, id eſt ſi eſſes tam iuuenis & humilis vt ſimulas & affirmas dicendo, Ego non quaro gloriam meam, & claritatem ab hominibus non accipo, non deberes huc applauſum iuſtinere, ſed prohibere, Quia miracula Christi nulla ex parte poterant calumniari, arguant cum ſuperbia vanæque gloria. [Iesu autem dixit eis, utique] audio & prohibere non debeo, quod probat authoritate ſcripturar. [Nunguid legitifiſ] quaſi dicit, imd̄ legitifiſ ſed intellexiſ, vel non attendiſſi, legitifiſ in Pſalmo. [Ex ore infantum & latitanum perfecit laudem] Per infantes atque laetantes designantur illiterati ac innocentes. Non enim putandum eſt, quod pueri iſi adeo parua etatē extiterint, vt adhuc vbera ſugerent, & verba proferre non poſſent. Et erant adolescentes, ita vt cum Hieremia dicere poſſent. A, a, a, domine deus nescio

scio loqui, quia puer ego sum. Nescio (inquit loqui) prudenter & erudit in lege, videlicet per natum. Ex ore ergo istorum perficit, id est perfecte expressit deus laudem de Christo. Non enim ipsi erant qui loquebantur, sed spiritus patris eorum. [Et reliquias illis] inuidiosas ac perfidis, qui inde deteriores fiebant, unde emendari & conuerti debebat. [Abiit foras extra ciuitatem] Hierusalem [In Bethaniam] viculum Lazar, Marth, & Maricæ, [Ibique mansit] non esse illa cum suis discipulis in domo Marthæ. & probabile est, quod nullus in Hierusalem audebat recipere eum hospitiū, propter metum pontificum, & conspirationem scribarum. Bethania autem interpretatur domus obedientia. Per hoc ergo quod Christus illos corporaliter dereliquit, Bethaniamque ingressus est, & ibi quieuit, figurabatur Matth. 10. quod Iudea properat incredulitatem deferta, ad gentes euangelio obedientes Christus transiret [Mane autem] diei immediate sequentis [Revertens] cum discipulis [In ciuitatem] Hierusalem [Ex iiii] non necesse sitate, sed voluntate. Et mirum quod Christus tam mane passus est famem, qui de sero in Bethania, consolasse creditur, non enim in Hierusalem manducasse videtur. Dicunt igitur expositores, quod ista Christi esuries non erat naturalis, sed dispensatiue assumpta, ad designandum spiritualem esuriem Christi, qua Iudeorum ac Gentium desiderauit salutem. [Et vid. nesci arborum] puta fculneam, [Secundum viam, venit ad eam] si forte aliquid inueniret in ea, vt dicit in Euangelio Marco, [Et nihil inuenit in ea nisi folia tantum: et ait illi, Nunquam nascitur ex te fructus,] videlicet fucus [In sempernum. Et arfa est si continuo fculna.] Quæritur, cur Christus qui vitium fecerit fructum non esse in arbore illa, praesertim quia non erat tempus frorum, vt habetur in Marco, quasi huius fructum in ea, & fructuosæ maledixit, que in culpa non fuit? Et respondendum, quod Christus famam anticipatiue assumpit, & ad fculneam pro fructu perirexit, propter mysticam rationem. Quemadmodum enim propheta interdum verbis, inter duos factus prophetauerunt: sic Christus quandoque sermonibus, quandoque operibus aliquid presignauit. Accesit ergo fculneam querens in ea fructum, ad insinuandum quod venit ad populum Iudeorum, quarens in eis fructum iustitiae. Arbori quoque habenti non fructum, sed folia, maledixit, ad intentum, quod sacerdotes, scribae, pharisei, & ceteri simulatores ac callidi non veritatem, sed apparentiam sanctitatis habentes, induiti veltibus ouium, intus vero pleni hypocriti, essent diuinis maledicti. Hieronymus aliam afferat rationem dicens, Quod ideo maledixit fculneam & arefactam manifestauit discipulis, vt suam eis demonstraret potestim, quatenus in sua passione Christi fortiores essent, scientes, quod sic poterat aduersarios suos deiicere & siccicare, quemadmodum arefactum fculneam, [Et videntes discipulis] fculneam arefactam [Mirati sunt, dicentes, Quomodo aruit continuo] à radicibus quasi dicant. Hoc mirabiliter factum est, secundum q[uod] in Marco legitur, Cōsideratio, admiratio, & colloctio discipulorum de arefactione fculneam non erant statim, quando Christus predicta protulit verba, sed mane diei sequentis, & ita hoc loco seruator ordino historiae. [Respondens autem Iesus ait eis, si habueritis fidem] certissimam, [Et non habueritis] aliquo modo dubitando, [Non solum de fculnea facitis] quod ego, vt ad verba vestra maledictoria archat, [sed si monti huic dixeritis, tolle, et iacta te in mare, fieri.] Intellectus seu expositio horum verborum patet ex eo quod supra dictum est, Amen dico vobis, si habueritis fidem sicut granum synapis, dicetis monti huic, transi hinc, & transibit, & nihil impossibile erit vobis. Hieronymus tamen addit hoc loco, dicens se credere, quod Apostoli ad literam transtulerunt, & in mare proicerunt montes, orando seu imperando, quamvis scriptum non sit. Nam ideo (vt ait) scriptum non est, ne daretur infidelibus contradicendi & discredendi maior occasio, praesertim cum nec minora signa credant ab apostolo facta, que in scripturis authenticas fuisse legunt. [Et omnia quecumque petieris in oratione credam, accipient] id est cum fide idonea seruatis conditionibus ad exaudiendum requisitis videlicet ut ore pro se, & per seueranter arque salubriter, vt pote in nomine Salvatoris. Hoc & Iacobus monet, Postulete (inquietus) adeo, & dabitur ei: postulete autem in fide nihil hesitas: qui autem hesitas, similis est fluctui maris, qui à vento circumfertur. Nō ergo existimet homo ille, quod aliquid accipiet a deo. Debemus ergo orare in fide cum spe, vt certi simus de veritate eorum, quae cadunt sub fide, & nō dubitemus de misericordia dei, ita quod certitudo spei sit ex parte obiecti, videlicet dei, ex quod nū quam exauditionis defectus, cum rationaliter petitur, non ex parte subiecti, seu meritorum sperantia, qui ob culpam suam spe non exauditur. [Et cum venissent in templum] die sequenti post ramos palmarum, [Accesserunt ad eum docentes] populum publicè in templo [Principes sacerdotum & scilicet populi,] qui tempore concilii per nomina vocabantur, [Dicentes, in qua potestate haec facis?] Haec scilicet, quæ te vidimus facere hei & hodie, eiendi videntes de templo, infirmos sanando, & publicè predicando. Hoc est, quia autoritate, & cuius ope haec facis? quasi dicant, Cum non sis sacerdos, nec legis doctor H[ab]ebis soli conuenient docere in templo: nec ab imperatore vel senatu licentiam habeas predicandi, & ista agendi, videtur opus tuum usurpatiorum esse, & ex presumptione prodire. [Et quis dedit tibi haec potestatem?] tanquam dicant, Cum non habeas eam à principibus sacerdotum nec à Romano imperio, videtur quod virtute & infigatione diaboli facias illa. Simile est, quod aliqui dicunt. In principe dæmoniorum cœlit dæmonia. In quo patet intolerabilis cœcitas Iudeorum, quasi non esset potestas potellante humana ac diabolica altior virtus diuina, cuius commissio & adiutorio Christus operari potuerit. Denique sancti prophetæ nonne autoritate diuina docuerunt? Sed & miracula Christi ostenderunt quod diuina potestate operabantur, quemadmodum Nicodemus professus est, Scimus (inquietus) quia à deo venisti magister. Nemo enim potest haec signa facere quæ tu facis, nisi fuerit deus cum eo. Cōsequenter ponitur artificialis & iusta easio Christi, qui poterat istis rationabilitate & doctrina litter responderem, sed digni non erant. [Respondens Iesus dixit eis, Interrogabo vos & ego vobis sermonem, quæ si dixeritis mihi] responsus, [Et ego vobis dicam in qua potestate haec facio, Baptismus Ioannis] actiuus videlicet lotio qua ipse alias abluit in Jordane, [Do calo erat] id est ex commissione & autoritate dei habitant

Atis in calo iuxta illud in psalmo, Dominus in calo paravit sedem suam. Et illud Esaiæ, Calum milites est, *An ex hominibus?* id est ab inuentione & confictione humana. [At illi cogitabant intra se dicentes, si dixerimus, de calo Jesse baptisatum Ioannis] Dicet nobis per increpationem & redargutionem, [Quare ergo non credidist illi] Iohanni de me testimonium perhibenti dicendo, Venit fortior me, cuius non sum dignus calciamenta soluere. Et iterum, Qui de calo venit super omnes est, [si autem dixerimus ex hominibus] Jesse Ioannis baptismum, Timemus, id est timere blasphemos. Vnde in Euangelio Luca dicit, Si dixerimus, ex hominibus, vniuersa plebs lapidabit nos. In quo patet eorum perueritas, quoniam homines timuerunt magis quam deum, cù tamē dicat scriptura, Qui timet hominem cito corruet, [Omnes enim] præsertim vulgares [Haebant], i. reputabat Iohannem sicut prophetam. Dicatio, sicut, notat hic veritatē, non similitudinem solā. Nostrerat enim Iohannē verē esse prophetam ex eius supernaturali cōceptione, patris sui prophetatione, & ceteris que in eius nativitate contigerant, item ex sanctitate & rigore sua cōversationis, efficacia prædicationis, & quia de Christo verbis & factis apertissimē prænunciavit. [Et respondentes] Iesu [Dixerat Ne]scimus, vnde erat baptismus Ioannis. In hoc mentiebatur, nam in Euangelio Luca dicit, Certi sunt scilicet turba, Ioannē prophetā esse. Si ergo nouerat turbam de hoc certā esse, etiam ipsi certi fuerūt de hoc. Falsum namq[ue] non situr, secundum Philosophum. Si itaq[ue] agnouerunt Iohannē esse prophetā, nō ignorabat baptismū eius esse a deo. Inuidia tamē excœauit eos intantū, vt dicent de Iohanne, Dæmoniū habet, [Et illis ex ipse] Iesu, Ne ego vobis dico in qua potestate hac facio. Ne agam cōtra doctriñā, quia dixi, Nolite sc̄iū dare canibus. Ex prædicta Chrliti responsione elicetur, q[uod] sepe liceat vti cautela cōtra infidiliates, vt clauso reperiatur & executiatur, quēadmodū Paulus inter pharisæos & Sadducæos in malo concordes, discordiam suscitauit: si dominus in libro Iudiciū iūsset, ponit infidias. Cōsequenter ostēdit Christus prauitatem Iudeorū per propositionē parabolæ, [Quid autem vobis videatis?] Matth. 7r. respōdēdū ad parabolā quam proponam? [Homo quidam habebat duos filios ex accedens ad primum dixit et cetera] luxa literam parabolā ista difficultatem non habet, sed expōndens est secundū id quod per eā designatur. Itaque, homo quidā, i. deus pater omnipotens, qui dicitur homo, nō per essentiam, sed pro prietatem, quia humanus, benignus, misericordia, habebat duos filios, i. populū gētilem atque Iudeicum, [Et accedens] per naturalis legis dictum, seu internum instinctum, vel per informationem ab angelis & hominibus sanctis videlicet Noe & Sem, &c. exhibitat, [Ad primū] id est populū gentilem, qui fuit à tempore Noe, [Dixit ei] per instinctum diuinum, reuelationē, angelicam seu informationem humanā, [filii] ratione creationis & proutifonis, quem feci ad imaginem & similitudinem meam, [Vade hodie] id est tempore peregrinationis Iusti, [Operare,] feruendo præcepta moralia, quæ sunt de naturalis dictamine rationis, [In vinea mea] i. inter bonos vel infra ecclesiam, seu gyrum iustitiae. [Illi autem respondens, ait] contumaciter [Nolo,] quia gentiles ad idolatriam declinauerūt. [Pofea autem pœnitentia motus] de inobedientia sua, videlicet in prædicatione Christi inchoatiū & apostolorum cōpletuū, [Abiū] operare in vinea dei, iuste viuendo, vnum deum colendo, [Accedens autem ad alterum] id est populū Iudeorum, qui à tempore Abrahæ ceperit, & per circuncisionem à gētilibus distinguebatur, [Dicit similiter] scilicet fili vade operare in vinea mea. Ad hunc enim populi accessit sicut ad prium, maximē quando conculit eis legem per Moyensem, [Et ille respondens] deo, [Ait, Ego domine] i. vado quo iubes, agendo quod præcipis. Hoc dixerit Iudei in Exodo, loquētes ad Moyensem, Omnia que præcepit nobis dominus, faciemus, & erimus obedientes, [Et non iūs] quia post pauca vitulū aureū adorauerūt, & infinita flagiti a cōmiserunt. Huic parabolē cōsonat quod dominus ait in psalmo de gētilibus & Iudeis, Populus que nō cognoui seruuit mihi, filii alieni mētiti sunt mihi. Porri quod dicitur hic de his duobus populis nō refertur ad eosdē numero, sed specie. Potest quoq[ue] per primū filiū intelligi peccator pœnitēs, per secundū iustus apostatas, [Quis ex duobus] filii isti, recti voluntatem, i. executus est præceptū [Patri] externi [Dicum ei, primus.] Nam ille pœnitentia ductus iuit, & fecit quod iusserrat deus, per quod prioris inobedientia veniam meruit: alius vero nō eido fregit promissum, & præ uitum perdidit meritum, [Die it illi resūs] applicando parabolam ad propositum, [Amen dico vobis, quia publicani meretrices] id est pessimi gentilium, [Precedent vos in regno dei] id est maioriis meriti erūt in ecclē D sia militante, ampliorisque gloria in triumphantē quam vos: designantur enim per filium pœnitē vos autem per filium apostolatatem. Nam verba pulchra habetis, sed facta non consonant. Ideo subditur, [Vnit enim ad vos Iohannes Baptistæ in via] id est operatione, [Iustitia] iuste viuendo, recte docendo, Christum annunciendo, peccatores baptizando, [Et non credidist ei,] sed dixistis, Dæmonium habet, [Publicani autem & meretrices crediderunt ei,] id eius exhortationem peccata sua confitendo, vitam corrigendo, & de Christi aduentu credendo, [Vos autem videntes,] fidem & cōmendationem istorum, vel videntes miracula mea, quibus patet vera esse quæ ille perhibebat de me, [Nec pœnitentiam habebis post ea] de perfidia vestra & actibus pessimis, ita [Et crederetis ei,] vel viuēti vel occiso, quia post mortē eius erat verbi ipsius vehementer credendum tanquam martyris sancti propter iustitiae interficiēti, in quo manifestatur obſtinatio vestra. ¶ [Aliam parabolam audite.] Sacerdotes & scribæ nitebantur sua subtilitate cōcludere Christum capiēdo eum verbis propriæ responsionis. Sed non est sapientia, nō est prudentia, nō est consilium contra dominum. Propterea Christus eos propria corū response cōsuicit, damnabileisque ostendit, propoenens sequentē parabolam, [Homo erat pater familiæ qui plantauit vineam.] Per hūc hominem designatur Prouer. 21. pater propter causas præhabitas: & licet per vineam intelligi posit vniuersalis ecclesia, tamē hoc loco per eam exprimitur synagoga, de qua per Hieremiam loquitur dominus, Pastores multi (inquietus) demoliti sunt vineā mētā. Et in Esaiā, Vineā (inquit) domini exercituū domus Israēl iste, & vi Iuda ger

men delectabile eius, Hanc deus plantauit corporaliter, collocado Iudeos in terra promissionis, & sp̄ ritualiter constitudo eos in fide & gratia: propter quod aī Psalmita, Vineam de Aegypto transtulisti, eieciisti gentes, & plantaisti eam. [Et sp̄em cir cundat et] id est angelorum auxilio atque custodia patriarcharum, & prophetarum ministrione ac meritis, traditione quoque mādatorū ac legis eā munuit.

Hieron. Hieron. Vel per spēm ad literam intelligitur fortitudine murorum ciuitatis in Iudea metropolis. [Et fodit in ea torcular] id est altare quod nominatur torcular, quia in eo effundebatur sanguis victimarum, sicut in

Michae. 4. torculari exprimitur liquor vuarum. [Et adificat turrim] i.e. templum sublimē, de quo exponit Hieronymus illud Michē prophete, Et tu turris gregis nebula, ad teveniet potestas prima, videlicet Christus, virtus & sapientia patris portans omnia verbo virtutis sue. [Et locauit] id est sub pacto retributio nis regendam atque colendam commisit Eam agricolas id est prelati & ductoribus, quorū aliqui boni fuerunt, vt Moyse & Aaron: & aliqui mali de quibus subditur. Vnde Esaias insinuans se esse agricō lam synagogę ait ad eam, Tritis mea & filia area mea, quae audiuī a domino, indicauit tibi. [Et pere gre profectus est] id est se quasi absente exhibuit, dimittendo hominem propriæ voluntati, & eius pœnitentiam praefolando ac iudicium differendo. Porò parabola ista pene sub eisdem verbis habetur in Esaia, in quo legitur, Vineæ facta est dilecta, & sepuit eam & turrim adificauit in medio eius, & torcular extrixit in ea. [Cum autem tempus fructuum appropinquasset] id est post legi lationem, cum syna goga debuisset opera bona producere, secundū legi precepta, [Misit eum suos] i.e. cōfessos prophetas prior es. Ad agricolas id est sacerdotes, scribas & principes synagogæ. [Et accipierent fructus eius] id est popu lum synagogæ ad deum reducent, & opera virtuosa in eis inuenientur. [Et agricola appr̄bēnsis fructus ei ius, alium cediderunt] id est percursorum, vt Hieremiam, [Alium occiderunt,] Elaiam, [Alium lapidaverunt] vt Zachariam, Ioiad filium. [Iterum misit alios fructus plures prioribꝫ] id est sacerdoti agricultore, p̄phetas ac iu stos ad agricultores, propter eandem causam, [Et fecerunt agricultorū illis similius,] sicut prioribus. Sacerdotes nanque reges & populus Iudeorum diversa tormenta intulerunt sanctis vatis ad se missis: propter quod Stephanus aī Iudeis, Quem prophetarum non sunt persecuti patres vestri? Et Apostolus ad Hebreos, Alij, (inquit) ludibrija & verbera experti, insuper vincula & carcera, lapidati sunt, sc̄ti sunt tentati sunt, in occisione gladii mortui sunt. [Non sime autem,] quando videlicet venit temporis plenitudo, & in ultima mundi aetate, cum multo tempore nullus apparuerit propheta. [Misit ad eos filium suum] per increationem & prædicationem ipsius, quando verbum caro factum est, & habitauit in nobis. Missio autem filii intelligi potest, vel ipsa incarnatione verbi, quæ missio non fuit localis legatio, sed humanae naturæ assumptione, vel verbi iam incarnati corporalis atque localis destinatio, qua Christus Iudeos visibiliter accessit & docuit. [Dicens] ipse pater, non assertive, sed indicative, videlicet insinuando quid agricultore meritis faceret, & quod vere simile erat eos esse facturos. [Pereluntur] id est timebūt & horabunt. Filium nūm jvnigenitum & dilectum, mihi consubstantiale, coeterum, & coæqualem. Sed ita non fecerunt, vt subditur.

G Ex hoc loco Hieronymus & Agustinus improbat hæresim Arrii atque Eunomii, dicentium, filij patre minore & puram creaturam, eo quod dicat se ignorare diem iudicii. Ecce, hoc loco, pater aī, verebuntur filium meum. Et in Luca aī, Verebuntur forsitan filium meum. Nunquid & pater hoc dicit dubitando vel ignorando? Quod ergo illi pro patre responderunt, nos pro filio respondebimus. [Agricola autem] id est principes sacerdotum & ceteri sacerdotes ac scribae. [Videntes filium] dei patris tam miracula operantem, tamque efficacissime pradicantem, & cetera quæ de Christo prenuntiata fuerunt, in se implentem. [Dixerunt intra se,] i.e. cogitauerunt, sed inferioribus non manifestauerunt, [Hic est ha res,] i.e. Melsias rex Israēl, dominus synagoge, terrenque nostræ, ex quo videntur Christum cognoscere, quod qualiter, verum sit, statim discutietur. [Venite occidamus eum:] Collegerunt namq; pontifices & Pharisæi confilii, dicentes, Quid facimus? Quia hic homo multa signa facit. Erat ab illo die cogitauerunt in terficere eū. Vnde Christus testatur, Super me cogitauerunt consilia, dicentes, Venite mittamus lignum in panem eius, & eradamus eum de terra viuentem. Et in Psal. Aduersum me susurrabant omnes ini mici mei. [Et habebimus hereditatem eius] i.e. terrā & populū Israēl poscidebimus, sicut huc vsque poscidebamus. Ad hoc enim moti sunt principes Iudeorum occidere Christum, ne possessionem terræ & dominium populi perderent. Vnde in Evangelio Ioannis dicunt, Si dimittimus eum sic omnes credēt in eum, & venient Romani & tollent locum nostrum & gētem. Denique delectabat eos principatus terrenus secundum August, quem viderunt sibi per Christum auferri, qui paupertatem & humilitatem H edocuit, & populu ad se converxit. Sed errauerunt, ideo nanc; perdiderūt locū & gentē, quoniā Christum interfecerunt, quia in ultionem sanguinis Christi destruxerunt Romani Iudeorum virbes ac populum: iuxta illud Daniel. Post hebdomadas septuaginta duas occidetur Christus, & non erit eius populus, qui eum negatur est, & ciuitatem & sanctuarium dissipabit populus cum duce vēturo. [Et ap prehensum eum,] videlicet filium dei, [Eiecrunt] agricole. Extra vineam id est extra urbem Hierusalem Iudeæ metropolim, in qua erat templum, [Et occiderunt eum,] crucifigentes ipsum in loco Calvariae. Vnde ad Hebreos dicit Apost. Iesus ut sanctificaret populum, extra portam passus est. [Cum ergo veniret dominus vinea] id est cum deus cœperit iudicare & iudicando visitare synagagam, vel in morte singulorum, vel quando adduxit exercitum Romanorum contra Iudeam, [Qui facit agricultorū illis?] id est quam peccatum inferre pro culpis tam magnis? Tunc illi, Malos agricultorū [Male perdet] id est dure corripit & occidet. Perdet enim eos male, loquendo de malo peccātū non culpe, cū tradiderit eos in manus Titi & Romanorum. [Et vineam suam,] videlicet electos Iudeos & primitiū ecclesiā. [Locabit aliis,] id est agricultoris bonis, [Qui reddent ei fructum temporibus suis.] Hoc fecit deus, quando reprobatis Iudeorum prelati commisit ecclesiā apostolis. corumque successoribus

A & adiutoribus, qui obtulerunt deo fructum, id est, multis ad finem conuersos. Sicut Apostolus aī quibusdam, Opus meum vos estis in domino. Et in Christo per Euangelium ego vos genui. ¶ Sed prædictæ responsioni Iudeorum videtur contrarium, quod in Euangeliō Lucae legitur dixisse, Absit, videlicet vt malos male perdat, vt vineam aliis loget. Et respondendum, quod praedictam responsionem, si malos male perdet, Lucas & Marcus describunt, quasi a Christo prolatam: Matthæus vero dicit eam ab aliis data. Nec tamen est dissonantia in Euangeliō veritatis, quia vt Lucas enarrat, Christus dixit parabolam istam ad plebem, quamvis sacerdotes concerneret, qui etiam erant præfentes ac audientes. In plebe vero multi erant qui Christo fauebant & crediderant, & isti primo dixerunt, Malos male perdet, vt refert Matthæus, quorum responsione Christus approbando repetit: quo auditio sacerdotes attendentes ad se pertinens parabolam, conscientia remordente, dixerunt, Absit, vt recitat Lucas. Consequenter probat Salvator quod parabolæ dixit, allegando scripturam lib. psal. [Numquā legibꝫ in scripturis?] tanquam dicat, imo sepius in Psalmo legitur, [Lapidem] id est, Christum, de quo Daniel dicit, Lapis qui ab initio est de monte sine manibus, factus est mons magnus, & impedit vnuersam superficiem terra. Petra nanque est Christus secundum Apostolum. [Quem retraherent adificare] Ephe. 2. bus adificare. Sed sicut solo nomine erant agricultores, & reuera dissipatores: si solo nomine erant adificatores, & re ipsa defructores. [Hic] Christus factus est in caput angulū id est, principium seu lapis angularis, in quo coniuncti sunt duo populi gentiles & Iudei, ad constituendum, vnam ecclesiam: sicut in falso angulari vniuntur duo parietes ad constituendam domum. Vnde in Esaia habetur, Hæc dicit dominus, Ecce ego mittam in fundamentis, Sion lapidem, lapidem angularē, probatum, precio sum in fundamento fundatum: & qui crediderit in eum non confundetur, vel, non sustinet, secundum aliam translationem. [A domino factum est illud] id est, diuina virtute & gratia est vno ista duorum populorum in Christo, & Christi ignominiose occisi tanta sublimatio, propter quod ait. A postolus, In quo & vos coædificamini in habitaculum dei in spiritu sancto. [Et est mirabile in oculis nostris] interioribus. Quid enim ita mirabile, sicut conuersio totius mundi ad hominem crucifixum, qui paulo ante dicere potuit, Ego autē sum vermis & non homo, opprobrium hominum & abiectio plebis? Multi exponunt hanc autoritatem ad literam de quadam lapide magno, quem adificantes templum Salomonis saepe reiecerunt tanquam inutilem, non inuenientes vbi congrue poneretur in edificio. Et tandem inuenitus est locus conueniens in angulo duorum parietum, vt illic poneretur. Sed istud non videtur cōueniens, quia probatio per scripturam non tenet nisi a sensu literali, secundum August. Christus autem per scripturam predictam probat suum intentum, videlicet se à Iudeorum principibus reprobandum, quod plenus patet in Euag. Luca, vbi cum Iudei dixissent, Absit, scilicet vt malos male perdat, Christus obiecit & ait, Quid est ergo quod scriptum est, Lapidem quem reprobauerunt adificantes, & cī tanquam dicat, hoc aliter non valet impleri nisi in me. Denique nulla scriptura canonica recitat de lapide tali in templo Salomonis, Sed & Petrus in Actis Apostolorum loquens de Christo, Hic est August. (inquit) lapis qui reprobat est à vobis adificabilis. De quo & Paulus, Ipsi (air) summo angulari lapide Christo Iesu. [Ideo dico vobis quod auferret a vobis,] exigente & operante diuina iustitia [Regnum dei] id est, regnum ecclesia militantis, regnum quoque cœlestis vel sacra scriptura, secundum Hieronymus, [Et adiutur genit,] per Apostolorum prædicationem credenti. [Facient fructus eius] id est, opera virtuosa, per quæ ad regnum dei pertingit. Et quæ in scriptura præcipiuntur, de quibus ad Galat. scribit Apostolus, Fructus autem iniquis spiritus, est charitas, gaudium, pax, patientia, longanimitas, &c. [Et qui cedicerit super lapidem istum,] id est, fidelis impie agens, [Confringetur] id est spiritaliter destruetur sive laetetur, non penitus conteretur: [Super quem vero cedicerit] lapis iste id est, infidelis, cui Christus irruerit per distinctionem iudicij, [Conteret eum] id est, penitus condemnabit, atque ab omni bono spirituali communiet. ¶ Tanguntur hic due peccantium genera, vtpote Christianorum & infidelium. Fideles autem quamvis iniqui, tamen in Christo fundantur per fidem dum peccant, dicuntur cadere super Christum, quem offendunt: sed non penitus conteruntur, quoniā tēpe per misericordiam dei reformantur, fortiore que surgunt, & in peccantibus manet fides, quamvis informis. Infideles vero qui in Christo nequaquam fundantur dum peccant, incidit in manus dei viuētis: sicut lapis iste seu Christus irruit super eos, & conterit eos, quemadmodū in Iudeis videamus implementū. Vnde in Hieremiam scribitur, Induc super eos diem afflictionis, & duplice contritione contere eos domine. [Et cum audirent principes sacerdotum & pharisei parabolæ eius] iam commemoratas [Cognoverunt quod de ipsis diceret] quæ in parabolis denotavit, videlicet quod ipsi essent mali agricultores, impij adificatores, & quod viso eo, dixissent, Hic est hæres, [Et querentes cum teneri] id est, ad interficiendum comprehendere tanquam mendacem, vel quia tam dire corripuit eos, [Timuerunt turbas] ne ab eis resistentiam paterentur, [Quoniam siue prophetae eum habebant] id est, turbæ reputauerunt Iesum esse prophetam. Ecce quomodo sacerdotes, scribae & pharisei inde deteriores & obstinatiores effecti sunt scilicet de iusta Christi increpatione, vnde emendari debebant. Tales sunt qui suam accusationē & redargutionem non dignantur aduertere, de quibus ad Timotheum dicit Apostolus, A veritate quidem auditum auerteret. Et Amos propheta, O dio habuerunt corripientē. Horū nequissimus morbus vocatur, noli me tangere. ¶ Circa hunc locū opportune querendum est, an Iudei cognoverunt Iesum esse regem Messiam seu verum Christum in lege promisum? Hæc autem quæstio supra mota, arque soluta est: Sed nunc diligenter videtur tractanda, & appetat primo quid h̄c, imo auctoritate irrefragabili Salvatoris, qui in isto capitulo perhibet agricultoras ipsos dixisse, Hic est hæres. Quo circa ait Hieronymus, manifestè probat dominus his verbis Iudeorum principes non per ignorantiam,

D Matth. 29. **H**ec scribitur, Induc super eos diem afflictionis, & duplice contritione contere eos. [Et cum audirent principes sacerdotum & pharisei parabolæ eius] iam commemoratas [Cognoverunt quod de ipsis diceret] quæ in parabolis denotavit, videlicet quod ipsi essent mali agricultores, impij adificatores, & quod viso eo, dixissent, Hic est hæres, [Et querentes cum teneri] id est, ad interficiendum comprehendere tanquam mendacem, vel quia tam dire corripuit eos, [Timuerunt turbas] ne ab eis resistentiam paterentur, [Quoniam siue prophetae eum habebant] id est, turbæ reputauerunt Iesum esse prophetam. Ecce quomodo sacerdotes, scribae & pharisei inde deteriores & obstinatiores effecti sunt scilicet de iusta Christi increpatione, vnde emendari debebant. Tales sunt qui suam accusationē & redargutionem non dignantur aduertere, de quibus ad Timotheum dicit Apostolus, A veritate quidem auditum auerteret. Et Amos propheta, O dio habuerunt corripientē. Horū nequissimus morbus vocatur, noli me tangere. ¶ Circa hunc locū opportune querendum est, an Iudei cognoverunt Iesum esse regem Messiam seu verum Christum in lege promisum? Hæc autem quæstio supra mota, arque soluta est: Sed nunc diligenter videtur tractanda, & appetat primo quid h̄c, imo auctoritate irrefragabili Salvatoris, qui in isto capitulo perhibet agricultoras ipsos dixisse, Hic est hæres. Quo circa ait Hieronymus, manifestè probat dominus his verbis Iudeorum principes non per ignorantiam,

sed per inuidiam dei filium crucifixisse. Ambrosius quoque testatur, quod cognoverunt Iesum esse Christum in lege promissum, non tamen quod esset verus deus. Quam respotione sequitur Thomas, Idem dicit gloriosa hoc loco. Chrysostomus etiam dicit, quod ex omnibus operibus eius cognoverunt eum esse filium dei. Et iterum, Sacerdotes (inquit) omnibus malis repleti, qui iam in deo sperare non poterant, in ipsum dominum manus mittebant, non ignorantes eum esse filium dei, sed sibi ipsi non parcentes. In oppositum est quod ait Apostolus, Si cognouissent, nunquam dominum gloriae crucifixissent. Et Petrus, Et nunc fratres scio quia per ignorantiam fecistis, sicut & principes vestri. Christus quoque in cruce, Pater (inquit) ignoce illis, qui nesciunt quid faciunt. Respondens quidam, quod Iudei in lege & prophetę eruditи, videlicet sacerdotes, scibæ & pharisæi, nouerunt Iesum esse propheta, & Christum in lege promissum, & diuinum missum, non tamen quod esset deus, viderunt enim in Christo impleri omnia quae scriptura prædicta de signis, loco, tempore atque operibus sui aduentus. Signum enim aduentus Christi fuit, impletio hebdomadarum de quibus Daniel prophetauit. Translati quoque regni, nativitas in Bethlehem, multaque alia. Vulgares uero ignorantes scripturam, Christum non cognoverunt, nec quantum ad eius humanitatem, nec quantum ad eius diuinitatem. Hæc responsio concordat Ambroſio, quam sequitur Lyra, prater hoc quod responsio hæc ait, eruditos in lege non cognouisse Christum, quoad eius diuinitatem. Aſſerit igitur Lyra, quod maiores Iudeorum cognoverunt Christum quantum ad utramque eius naturam, quia ſicut scripturæ affignant signa & modum aduentus Christi quantum ad eius humanitatem: ſic de eius diuinitate manifeste loquuntur, ut cum dicitur per Hieremiam, Suscitabo David germen iustum. Et post pauca, Hoc est nomen quod vocabunt eum dominus, iustus noster. Loco cuius in Hebreo habetur nomen domini tetragrammaton, quod non conuenit, niſi vero deo. Et Eſaias, Paruulus (inquit) natus est nobis, & vocabitur nomen eius, admirabilis, confiliarius, deus, fortis, pater futuri ſeculi, princeps pacis. Sed ista responſio in aliquibus deficit. Primo, quia vulgares faltem in die palmarum nouerunt, & cōfessi sunt Iesum esse salvatorem mundi, regem Iſraēl, ſeu Christum in lege promisum, dicentes, Osanna filio David, Benedictus qui venit rex in nomine domini, Osanna in altissimis. Denique in Euangeliō Ioannis vberitatem habetur, quod quidam de turba crediderunt in eum. Similiter in eodem leguntur Samaritani dixisse mulieri, quæ venit ad puteum, Iam non propter tuam loquelam credimus, ipſi enim ſcimus quia hic eſt vere Salvator mundi. Denique Lyra ſæpe affirmat, quod Iudei carnaliter intellexerunt scripturas de Christo, idcirco putabant eum in primo suo aduentu temporaliter regnaturum & regnum Iudeorum promotorum. Si hoc ita eſt, nequaquam credebant Iesum esse Christum, cum cernerent eum temporalia cuncta despicere, paupertatem docere, & in omnibus cæleſte regnum prædicare. Iterum quamuis vulgares non nouerant Iesum esse Christum ex scripturis, tamen ex verbis & actibus eius idipsum cognoscere poterant. Dicendum ergo, quod Iudei eruditи & mul ti simplices nouerant Iesum esse Christum aliquantulo tempore notitia conjecturali atque probabili, non euidenti ac stabili, ſic enim & demones agnouerunt eum.

Cap. xxi. I.

[simile factum est regnum cælorum homini regi.]

Articulus. x x x v l.

gnificatur deus pater, qui fecit nuptias suo vnigenito, quando in vtero sacrofanctissimæ atque dignissimæ virginis, tanquam in thalamo copulauit ei naturam humanam. Deinde despofauit ei ecclesiæ cum cœpit in mundo inter homines cōversari, eosque conuertere, & ex ipsis ecclesiam fabricare. Vno autem verbi cum natura humana, vocantur nuptiae personales. Vno verbi cum ecclesia nuptiae sacramentales sunt, & tertie nuptiae spirituales ac quotidiana, videlicet coniunctio Christi cum anima deuota & continente. De primis nuptiis ait Psal. I. pse tanquam sponsus procedens de thalamo suo. Et sponsus in Canticis, Osculetur me osculo oris sui, quod impletum est, quando verbum caro factum est. De secundis nuptiis dicit Apostol. Erunt duo in carne vna, sacramentum hoc magnum est, ego dico in Christo & in ecclesia. Ex tertii nuptiis accipi potest illud Osęe. Sponsabo te mihi in fide. Sic enim sancta Agnes afferuit, Annulo fidei sua subarrauit me, [Et misit deus] pater seruos suos priores prophetas ac patres, videlicet Moysen, Aaron, Samuelem, [Vocare inimitatos] Id est, po-

pulum Iudaë, quem deus per legem & varia beneficia inuitauit ad credendum in Christum, ad praestolandum & appetendum eius aduentum. Vnde in Actibus apostolorum loquitur Petrus, Omnes prophete à Samuel & deinceps nunciauerunt dies istos, videlicet tempus incarnationis, passionis & gratiae Christi. [Ad nuptias] id est, ad credendum futuram Christi incarnationem, & ad incorporationem ecclesie. Vnde in Genesi Iacob testatus est, Salutare tuum expectabo domine, [Et nobis ut venire] i.e. credere & laudabiliter viuere, secundum documenta seruorum istorum. Iudei etenim pene semper proxima parte fuerunt rebelles: propter quod Stephanus ait, Dura ceruice & incircuncisi corde & auribus, vos semper spiritui sancto reflitis, sicut & patres vestri. [Iterum] i. postea [Misit] deus pater [A lios seruos]. i. posteriores prophetas, sive apostolos, aliosque Christi discipulos [Dicens, Dicite inuitatis] puta Iudei, quibus primo praedicatio regni exhibita est. [Ecce prandium meum parvum] id est, incarnationis mysterium perfeci, sacramentum Eucharistie per Chriflum institui, diuersa sacra scripturae alimenta proposui, Sapientia quippe edificauit sibi domum, miscuit vinum, & posuit mensam. [Tauri mei & ahlilia occisa] Per tauros atque ahlilia designantur spiritualia fercula, vt poterit solidus cibus perfectorum, lacteus potus parvulorum, sermo sapientie, quem loquitur Paulus inter perfectos, & sermo scientie quo non iudicauit se aliiquid scire, nisi Iesum Christum, & hunc crucifixum, vel doctrinam praceptorum & consiliorum. [Et omnia parata sunt] id est, caelestium gratiarum charismata Spiritus sancti, dona, & quicquid ad salutem exigetur, iam per passionem, & meritum Christi vobis disposita sunt, immo & offeruntur quatenus de plenitudine eius omnes accipiatis. [Venite ad nuptias Christi] praefatas, adherendo ei ut capiti, & per charitatem efficiamini nvs cum eo spiritu. [Illi autem ne neglexerint] venire, alii occupati, & beneficia dei prauipendentes, cui contradicit Apostolus, Noli negligere gratiam dei. Pausi cissimi enim Iudeorum conferuerunt Apostolis, propter quod ait per Esaiam dominus, *Quis cæcus, nisi ad quos seruos meos misi? Quis surdus, nisi seruus domini?* [Et abierunt, alii in villam suam] hoc est, in terrenis diuitiis & temporali domino occupauit se. [Alius vero ad negotiationum in suam] id est, ad lucra seftanda, ad temporalia congreganda. Itaque per euntes ad villam suam designantur ambitionis, qui rebus iam adeptis inordinatè insiftunt. Per euntes verò ad negotiationem, auari, qui pro temporibus adipiscendis inordinatè laborant. [Reliqui vero tenebant seruos eius, & contumelia affectos, occidunt] In actibus enim leguntur apostoli à Iudeis comprehensi, incarcерati, flagellati, qui etiam ibaḡt à concipitu conciliij gloriante, quoniam digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati. Stephanum vero lapidauerunt, & Iacobum decollauerunt. [Rex autem cum audisset] vocem sanguinis occisorum, auris enim zeli audit omnia, vt dicit in libr. Sapientie. Et Psalm. Qui plantauit (inquit) aurem, non audiēt.

Auditio autem dei aliud non est, nisi cognitio seu consideratio eius. Loquitur tamen deus affectu & modo humano, quasi recenter corporaliterque audiret, ut cum ait per Esaiam, Cum fueris in conse- *Esaiæ. 37*

ctu meo, superbia tua ascendit in aures meas. Vel dicitur deus audire ab angelis sanctis sibi nuntiantibus quæ in mundo aguntur, non quasi ignorant, sed ut dominatori ac iudici, à quo petunt esse cùm Actu. 20.

pietatis seu æquitatis. Hinc enim eleemosynæ Cornelij dicuntur commemoratae in cōspectu dei. *[Ita
tus est]* non paſſionis affectum habendo, sed iustitiam exercendo, seu infligendo vindictam per modū

irascentis. [Et misericordia eius] videbetur turbis Romanorum venientibus cum Tito & Vespasiano contra Iudeam, ex ordinatione diuina, [Perdidit homicidas illos] Innumerebiles enim Iudeos perdidierunt.

Romani vel occidendo, vel vendendo, vel dispersando eos in omnem ventum. *Et cunctatem illorum succedit] pura Hierusalem, quam una cum templo combusserunt Romani. Et licet Romani alia ratione*

venerint contra Iudeam quam propter Christi & discipulorum eius occisionem , tamen deus mouit & confortauit Romanos contra Iudeos,in vltionem sanguinis Christi,discipulorumque eius,sic Romani resistentes sub servientiis deo. *Tunc rex ait omnes filii brevi apostolis agere discipulorum amicorum.*

[Nuptia quidem parata sunt] id est, Christi incarnatione facta est, coniunctio Christi cum ecclesia inchoata est; offensaria gratia iam postea est; et cetera Christi mysteria sunt; compluta. Sed qui invitatis erit; Actus,

Iudei primo vocati [*Non fuerint digni*] ad nuptias gratia operante perduci, propter suam rebellitionem & incredulitatem quenadmodum in Actis apostolorum loquitur Paulus. Reipublicis verbum dei & Roma, tr.

D & incredulitatem, quemadmodum in Actis apostolorum loquitur Paulus, recipimus verbum dei, & indignos vos iudicatis vita eterna. Et ad Romanos, Propter incredulitatem excelsi sunt, [sic ergo ad exitum eorum] Ad literam misit deus apostolos, ad exitum viarum illi est, ad terminos ultra vias & loca, Matth. 8,

Iudea, dicens, Ite in mundum vniuersum. Sed ante passionem dixerat Christus, In viam gentium ne abieris, hoc est, vias Iudea non exeat, diuertendo ad loca gentilium. Spiritualiter vero vias sunt vir-

aberratis, non enim tunc ad eam non revertuntur, sed gentilium praeferuntur. Versus via sunt virtutes, exitus autem viarum sunt recessus & obliquitates à virtutibus, utpote virtus & errores. Iubent ergo apostoli ire ad exitus viarum. i.ad corrigendos errores atq; excessus gentilium, qui non erant in via.

led deuio in tenebris, vmbraque mortis. De reprobatione autem & derelictione Iudeorum ait propheta in persona Christi, Hæc dicit dominus, formans me ex utero seruum sibi, vt reducam ad eum Iacob, &

Israël nō congregabitur, De gentiū verò cōuersione adiecit, Et glorificatus sum in oculis domini: & dixit, Parū est vt sis mihi ad suscitandas tribus Iacob, & feces Isrāēl cōuertendas: dedi te in lucē gētiū,

vt sis salus mea vsq; ad vltimū terræ, hoc est, quod subditur, [Et quo^m cunq^{ue} inuenientis, vocate ad nuptias] id est omnibus g^etitibus pr^edicate, & Christo eas incorporate: vt impleatur illud Psalmographi, Et be-

nedicentur in ipso omnes tribus terra, omnes gentes magnificabunt eum. [Et egressi feri eius in vita], i. ad gentium dispersiones ac semitas, [Congregauerunt]. i. spiritualiter collegerunt, in fide & ecclesiastica unitate, vel ad Christum conuerterunt Omnes quos inuenerunt, bonos & malos non simpliciter omnes, quia non omnes obediunt Euangelio, teste Apostolo, nec omnium est fides, sed quidam de omni genere hominum, ut sit distributio pro generibus singulorum, non pro singulis generum.

Sed quomodo inter gentiles inuenire poterant aliquos bonos, nisi quod (teste Apostolo) g̃tēs que legem non habent, & tamen quae legis sunt faciunt, ipsi sibi sunt lex, & multi gentilium in suo genere naturalibus virtutibus ornabantur, morum honestate fulgentes, & inclinati ad bona. Hi ergo compariatione aliorum boni vocantur, quamvis non erant in statu salutis. Sic nanque Paulus ait gentili, Non infans optime Feste. Vel ideo dicuntur congregasse bonos & malos, quia in ecclesia cōmisen-
tur electi & reprobri, veri & falsi Christiani. [Et impleta sum nuptia dicitur umbonium] id est, multitudine vo-
catorum, & in nuptiis spiritualiter se reficiunt completa est numero ac merito: quod tamen non
erit perfecte, nisi in fine seculi, cum plenitudo intrauerit gentium, omnisque Israēl fuerit saluus. Nunc
vero quodammodo implete sunt nuptiae, quoniam in omnem terrā exiuit sonus apostolorū, ita quod
toto orbe diffunditur ipsa ecclesia, omnesque gentes ad fidem conuersae sunt. [Intrauit autem rex] non
motu locali, sed actu judiciali in nuptias seu in ecclesiam. [Et videtur discubentes] id est, merita ac deme-
rita vocatorum discerneret, quod faciet in morte singulorum iudicio particulari, & in fine seculi iu-
dicio vniuersali. [Et videt hominem non vestitum] interius seu mente decoratum. [Vestimentis albis induaris, & non
apparet confusio nuditatis tuae.] Et merito charitas appellatur vestis nuptialis, quoniam ipsa induxit
Christum ut incarnari & ecclesiam despōnsare dignaretur. [Et ait illi, Amice] per naturā, non per gra-
tiā: per fidem, non per operationē & dilectionē. Omnia enim diligens deus quantum ad id, quod sunt.
[Quomodo huc intrasti?] i. qua pr̃sumptione intra ecclesiā habitaſti, & inter fideles apparuiſti, sacramē-
F
tis quoq; communicasti. [Non habens vestem nupcialē?] quae inter electos, reprobosq; discerni. [At ille
obmutuit quia iniunxit deo rationem reddere non valēt, propter quod scriptum est, Non iustificabitur
homo compositus deo.] Et si voluerit cum eo contendere, non poterit respondere vnum pro mille.
[Tunc dixit rex ministrū] non illis seruis, de quibus iam dictum est, sed ministris, i. angelis sanctis, qui in
die iudicij erunt exequatores sententiae iudicis: iuxta illud, Exhibuit angelii & separabūt malos de me-
dio iustorum, & mittent eos in caminum ignis. [Ligatus pedibus eius & manib; proiec̃tione eum in tenebras
exteriorēs], i. infernales & corporales, quas meritū incidere perseverando, seu inciden- tenebras exte-
riorēs mentales & exteriorēs. Constat quod reprobri in die iudicij retrudentur in tartarum nudi. Per
hoc ergo quod manus & pedes ligari iubentur, illud nihil exprimitur, nisi ineuitabilitas diuini iudicii,
cui resistere, & a quo fugere nemo valebit: secundū quod dominus per Prophetam ait, Ecce ego scri-
bo super vos, sicut stridet plastrum onustum sc̃no, & peribit fuga à veloce, & fortis non saluabit
animam suam. [Ibi erit flatus] non quantum ad lachrymarum emanationem, sed quod animi dolorem,
& cerebri perturbationem. [Ephesios dicitur] propter frigus vehementissimum. Ibunt enim a calore
nimio ad aquas nūquā. Hoc supra plenius elucidatum est. [Multi autem sunt vocati] ad nuptias militan-
tis ecclesiæ. [Pauci vero] respec̃tive loquendo, videlicet comparatione prædestinatōrum sum elẽti, ad
nuptias ecclesiæ triumphantis, de quibus in Apoc. legitur, Beati qui ad cœnam nuptiarū agni vocati sunt.
G
[Tunc] id est, parabolis istis auditis, & partim intellectis. [Abeantes] id est, a præsencia Christi se subtra-
hentes & recedentes. [Pharisei] qui cupiebant Christum comprehendere, sed propter populum non
audiebant. [Confusim ierunt, vi caperent] id est reprehenderent. [I sum in sermone] cui oris, quem in ope-
ribus non poterant capere. Facilius quippe reprehenditur homo in verbo quam facto, quod lingua-
domare nemo potest. [Et mitunt ei discipulos suos cum Herodianis] id est, seruis Herodis, vel cum Iudeis
soluentibus tributa, secundum exactiōnem Herodis, quos Pharisei despectiōe Herodianos vocabāt.
¶ Denique facta sunt hæc in hebdomada paſionis, quando Herodes fuit in Hierusalem propter fo-
lemnitatem paſchalem. Erat enim proselytus. Ideo Pharisei accesserunt & faciliter inuenierunt militi-
tes, seu fautores Herodis in Hierusalem, sed in propria persona non pergebant ad Iesum, ne eis visus se obſeruaret. Mittunt verò discipulos suos, quos putabant Christo ignotos, vt Christus mali nihil fu-
spicans, loquatur liberius, [Dicentes] adulatoriē Magister, scimus quia verax es] veritate vite recte viuen-
do. [Et vitam dei] id est, præcepta & cetera quibus homo deo complacet atque coniungit. [In veritate
dei] in nullo errando, [Et non est tibi cura] id est inordinatus timor vel immoderata folicitudo. [De
aliquo] homine. [Non enim reficiſt personam hominum] id est, propter humanum fauorem, affectionem, seu
quocunque hominibus inexistentis, non recessis à veritate. Dicendo, Scimus quia verax es, laudat eū
à veritate vita: dicēdo, Viam dei in veritate doceas, laudant eū à veritate doctrinæ: dicendo, Et non est
tibi cura de aliquo, laudans eum à veritate iustitiae. His simulatis praconis nitebantur animū Christi
mollificare, vel sibi allicere, vt sine custodia responderet, de tantis laudatoribus nil mali pr̃sumens.
[Die ergo nobis] cum sis talis ac tantus, [Quid tibi] cui tanquam viro iusto credendum est, [Videtur tibi
censum] seu tributum. [Dari Cesari, an non] Pompeius contemporaneus Iulij Caesaris legitur Iudea sub-
iugasse Romanis. Quo facto, promiserunt Iudei soluere Romanis stipendium seu tributum tanquam
defensoribus Reipublicæ, & conseruatoribus pacis communis ac deinde aliqui Iudeorum inducti à
quodam Iuda Galilæo assuerunt populum dei, diuina lege suffultum, decimasque ac primicias in té-
plo soluenter, liberū esse, nec humanis legibus subiacere, neque censum Caesaris dari debere. Alij
vero affirmabant oppositum scilicet Romanis tanquam pro bono communi militantibus danda esse
tributa atque stipendia. Et Caesar censum. Hæc Iudeorum dissensio mutua diu durauit, idcirco que-
stionem hanc proponunt Christo determinandam, quatenus quid responderet, reprehendatur. Si enim
diceret non esse soluendum, caperetur ab Herodianis, & ab Herode, seu Pilato, tanquam seditionis
& Imperatori rebellus occideretur. Hoc enim tangit in Euangelio Lucæ, Miserunt (inquit) in-
fidiatores, qui se iusto, simularunt, vt caperent eum in sermone, & traducerent illum principiū & po-
testati præsidis. Si vero diceret esse soluendum, videretur derogare diuino honori & libertati Iudeo-

A rum. Magis autem optabant à Christo audire non esse soluendum, non vt ipsi essent immuniti ac libe-
ri à censu atque tributo, sed vt Iesum traderent neci. [Cognita autem Iesu nequitia eorum] hoc est, fraudē
& pessima machinatione, [Art. Quid me tentatis? O hypocrites!] qui aliud esset, & aliud simulatis: qui aliud
intenditis, & aliud dicatis. Tentare est experimentum de aliquo sumere, & quando hoc sit intentione
fallendi siue nocendi, vocatur tentatio vitiosa, qua dæmon & mundus iustos tentat. Sic isti tentabunt
Christum. Non enim sc̃itabantur vt differerent, sed vt exprimerentur quid diceret, & per eius respon-
sionem eum deciperent, idcirco vocat eos hypocritas. Prima nempe virtus respondentis, secundum
Hieronymum est interrogantium mentem cognoscere. [Offendite mihi numismata censu] hoc est, num-
sum censualem, qui datur annuatim Imperatori pro censu. [At illi obtulerunt ei denarium, Et au illi, Cu-
ius] id est, quem repræsentat [Imago haec] numero impressa. Et superscriptio? Exarata in numero? Que-
rit, vt ex eorum responsione cautele respondat, eosque confundat ac superet. [Dicunt ei, Cesari] Tyber-
rij, sub quo passus est dominus. [Tunc ait illi, Redde ergo que sum Caesar Cesari] vtpote censem, tribu-
tum, subiectionem. [Et quae sum deo] videlicet oblationes, & cetera, quae in lege iubentur. Haec sub-
iectione Iudeorum in temporalibus sub Romanis non derogavit spirituali libertati & subiectioni co-
rum sub deo. [Et audiens] responsionem Christi dicitissimam [Mirati sunt]. Secundum Hieronymum
B Mirati sunt, quod callidas eorum non inuenisset insidiandi locum. Potius tamen mirabantur pro-
pter reponſionis, atque cautelam Christi, quoniam vt Lucas habet, Et mirati in responsis
eius taceuerunt: & Marcus, Mirabantur (inquit) super eo. [Et reliquo abierunt] ad eos à quibus misi
suerunt, nisi infidelitatem & admirationem reportantes, in illa die accesserunt ad eum Sadducei, qui di-
cunt non esset resurrectio] mortuorum, nec angelum, nec spiritu, animam quoque rationalem esse
mortalem. De tribus Iudeorum sc̃it, videlicet Sadducei, cum Phariseis, & Essēs, dictum est si-
pra. Verum in Euangelio non fit mentio de Essēs, quoniam non resisterunt Christo vt allij, sed erat
quasi monasticam vitam ducentes, continentes & sobrij. [Et interrogaverunt eum, dicentes, Magister, Moy-
ses dixit] & scripsit in Deuteronomio, [si quis] vxoratus [Mortuus fuerit non habens filium] hoc est, ali-
quam prolem à legitima coniuge superflue [per ducat fratrem] vel prolinquis, si non habuerit fratrem
[Proxemum illius] defuncti, [Et suscitat] id est, generet [Semper] hoc est, prolem [Fratri suo] defuncto-
ne eius memoria delectatur. Primogenitus namque huius ab vxore defuncti suscep̃t ascribatur vi-
ro defuncto, ita quod ille erat pater eius legalis, & iste pater carnalis. [Erant autem apud nos septem fra-
tres] Intentio Sadduceorum fuit probare resurrectionem non esse posibilem, ad quod probandum
proponunt, vel casum, vel fabulam. Potius tamen ad literam a pud eos accidisse quod dicunt, quem-
admodum in Euangelio Iohannes legitur, Mulier Samaritana habuit quinque viros, quoniam for-
tè non fuerunt fratres. [Et primus] septem fratrum. [Duxi uxore defunctus est, & non habens semem re-
liquit vxorem suam fratri suo] qui eduxit candem. [similiter secundus & tertius] frater [Vtque ad septimum]
C inclusiū duxerunt eam, ob hoc quod omnes non relicto semine defecserunt. Sic & Sara vxor iu-
nioris Tobiae habuit septem viros quoniam forte fuerunt fratres. Nouissim autem omnium & mu-
tlier defuncti est. [In resurrectione ergo] finaliter [Cuius erit de septem fratribus vxor?] quod merito qua-
rimus [Omnis enim habuerunt eam] successiū. Vel ergo erit vxor omnium, vel plurium, quod est contra
legem, quia prohibet duos fratres simul habere eandem vxorem. Propter quod Ioannes dixit
Herodi, Non licet tibi habere vxorem fratris tui: vel unus solus eam habebit, quod dici non potest,
cum non apparet ratio, quare potius unus quam alius habiturus sit eam. Iste Sadducei in sua pro-
batione supposuerunt unum falso, quod tamē pharisei putabant verum, videlicet quod post re-
surrectionem erit unus venereorum atque ciborum, quod moderni quoque Iudei opinantur. Respon-
sions autem Iesu, ait illis, erratis neſcientes scripturas? Quia & libros Moyse intellexerunt, dicentes animā
hominis esse mortalem, quia in Genesi dicitur, Non interficiamus animam eius, videlicet Ioseph,
quasi anima rationalis polsi occidi, & in libro Prophetarum, in quibus immortalitas animæ futurum
iudicium, mortuorum resurrectio apertissimè describunt, penitus negauerunt. Non enim recepe-
runt, nisi Pentateuchum. [Neque virtutem] hoc est, omnipotentiam [Dei] cui non est difficultus mor-
tuos ad vitam coelestem, ac spiritualem fuscitare, quam mundum crasse, vel aliquid ex nihilo facere,
D quod tamen non negatis eum fecisse, cum Moyse hoc testatur. ideo subditur, [in resurrectione enim]
generali & vltima [Neque nubent] id est, vii vxores non ducent [Neque nubentur], i. feminæ à viris non
accipiuntur, nec erunt tunc matrona, cum resurrectio ordinetur ad vitam perpetuam & beatam:
[sed sunt] id est, homines boni tunc fuscitari erunt, [sicut angelī dei in celo] id est, deo immediate con-
iuncti, non carnali, sed spirituali ac deiformi volupitate fruientes, totaliterque in deum absorpti. [De
resurrectione autem mortuorum non legitur.] Tanquam dicit, imò utique legit̃is aliquid in scripturis quas
recipitis, ex quo sequitur, quod resurrecti sunt mortui, & quid sit illud subiungitur [Qod dictum
est a deo] ministerio angelii loquentis in persona dei ad Moysem, de medio Rubi.
[Diceret vobis] per Moysem, [Ego sum deus Abraham, deus Isaac, & deus Iacob.] Cum enim Moyse
dixisset ad deum, quod est nomen tuum & ille respondisset, Ego sum qui sum, hæc dices filiis Irael,
Qui est misit me ad vos, statim adiicit, Hæc dices filiis Irael, Dominus deus patrum vestrorum, Deus
Abraham, deus Isaac, & deus Iacob, misit me ad vos. Hoc nomen est mihi in eternum, & hoc est me-
moriale meum in generatione & generationem. Quod autem ex his verbis sequatur patriarchas hos
viuere, & aliquo modo subsistere, animas rationales immortales esse, & corpora fore fuscitanda, pro-
bat insuperabilis atque infallibilis argumentator. [Non est deus mortuorum] id est, eorum qui nulla-
tenus sunt, nec aliquo modo viuunt, [sed viventium] primo. Nam deus dicitur ratione causalita-
ris & prouidentia. Prouidentia vero non est nisi de aliquo existente: dum ergo deus hæc verba dixit

ad Moysen, Patriarchæ præfati extiterunt, & aliquo modo vixerunt, sed tunc corporaliter obierunt, E & corpora eorum resoluta fuerunt. Oportet ergo vt animæ eorum permanferint. Secundò, quia crea- tura refertur ad deum relatione reali, quæ non fundatur nisi in ente. Id ergo cuius deus dicitur deus oportet esse realiter aliquid. Itaque patriarchæ illi non desierunt esse quantum ad corpus & animam, seu penitus, sed quantum ad corpus duntaxat, ex quo ultra concluditur resuscitatio corporum. Primo quoniam anima rationalis cū sit naturaliter endelechia, seu forma corporis, & subtilitas pars homi- nis, semper habet naturalem inclinationem ad corpus, nec habet perfectam subiunctivam in se ipsa, sed appetit subiunctere in homine, natura autem nil efficit frustratam ergo anima separata reunienda est corpori. Hic nempe Platonici dixerit, animas tandem reuelui ad corpora. Secundò, quoniam anima rationalis non pos- test perfecte felicitatem adipisci, nisi corpore reassumpto & cōglorificato, propter naturalis affectiones quæ habet ad corpus. Et quoniam vires sensitivæ manent in ea radicaliter, in quibus beatificari non pos- test, nisi fuerit corpori sociata. Tertiò, quoniam sic præmiede est anima quomodo meruit. Quoniam er- go per corpus & in corpore egit bene, siue male, ad hoc q[uod] perfecte remuneretur, oportet vt corpori denuo copuletur: ideo dicit Apost. q[uod] nolumus expoliari, sed supererueri. ¶ Præterea, ex ipso modo lo- quendi, quem in suis libris Moyses habet, cōstat animas humanas esse immortales. Sapiens etenim ait, quod talis vel talis collectus est ad patres suos, videlicet moriendo, & de Aaron dominus ait, Pergit Aaron ad populos suos, patres ergo & populi ad quos colliguntur & pergunt, aliquo modo vivunt F & sunt. Abrahæ quoq[ue] dominus ait, Merces tua magna nimis. Et rursus promisit eidē, q[uod] colligeretur ad patres suos in senectute bona. Téporalia autem non sunt sufficiens præmissi operi virtus sororu & bo- na fœlicitas seu sancta decessio non præmiaretur, si anima esset mortalis. Poterat quoq[ue] Christus eu- dentiora scripturarum testimonia allegasse de anima immortalitate, & mortuorum resurrectione ex Pro- pheticis, præsertim ex Iob, qui liber apud Hebreos est auteticus, sed hoc non debuit facere, quoniam Sad- ducei non receperunt libros Prophetarum, quemadmodum eium si doctor Christianus argueret contra Manichæos, non haberet allegare veteris testamenti scripturas, quia nec Moysen, nec prophetas Ma- nichæus recepit. ¶ Et audiunt turbae iam promptam & insolubilem responsionem a probatione, Mirab- bantur in doctrina eius. In Luca scribitur quod etiam quidam de scribis dixerunt, Magister, benedixisti, [Pharisæi autem audientes]. i. audiendi confiderantes [Quod] Iesus [silentium impo]suerit sadduceis jita quod replicare non poterant, [Concurrent in unum]. Primò, inter se cōquirent, quid Christo proponeret, & per quæ modū p[ro]cederent, & deliberauerunt, vt cū multititudine magna accederent, quatenus Chri- stum timore concuterent. Venerunt enim ut multitudo vincent, quem ratione superare non pote- rent, secundū Chrysostomū. Veruntamen vnu loquebatur pro omnibus; quoniam teste Chrysostomo apud se dicebant, Vnu loquatur pro omnibus, & omnes loquamur per vnu, vt si vicerit, omnes videamur victores. Si autem vicitus fuerit, solus videatur confusus. Hinc subditur, [Et interrogavit G eum vnu ex eis lega doctor] videlicet scriba prævalidus [Tunc eum] id est, scire volens, an Iesus sciret q[uod] querebatur, vel rentans eum, i. reprehendere cupiens, [Magister quod ist mandatum magnum] Antonoma- tica, hoc est, summu[m] in lege? Moysi assignatu[m], in cuius lege erant triplicia mandata, videlicet moralia iudicialia, & ceremonia: & in quolibet genere mandatoru[rum] istoru[rum], erant gradus diversi seu ordo dignitatis: eratq[ue] inter Iudeos dissensio, quod esset inter omnia mandata absolute præcipuum [Ait illi Iesu, Diliges dominum deum tuum ex toto corde tuo]. i. toto desiderio & affectu, [Et in tota anima tua]. i. se- condū vires animales & sensitivas vel appetitus sensitivu[m] qui cōcupiscibilisq[ue] partitur, [Et in tota men- te tua]. i. toto intellectu ac intentione. In Evangelio Luca & Marci additur quantum, videlicet ex tota fortitudine tua, seu totis viribus. Istud præceptu[m] mandatum est in Deuteronomio, quo dicitur, Diliges domi- num deum tuum, ex toto corde tuo, & tota anima tua, & ex fortitudine tua. Et sicut Moyses omittit ex tota mente, sic Matthæus omittit, ex tota fortitudine tua, quorum vtrique Lucas & Marcus co- memorant. A cù ergo charitatis iubetur, cum dicitur, Diliges dominu[m] deu[m] tuu[m]: Modus vero diligendi subiungitur, cū subinseratur, Ex toto corde tuo, &c. Et sunt quatuor que ad modum diligendi concur- rent & pertinent, vt pote vt deus diligatur ex toto corde, tota anima, tota mente, & tota fortitudine. ¶ Denique actus voluntatis elicitus, hoc est, potentia voluntatis immediatè causatus oriens seu pro- cedes est, diligere: ideo modus diligendi qui insinuat, cū dicitur ex toto corde, directe & immedia- te, pertinet ad actum dilectionis. Alij tres modi diligendi ad actum hunc pertinent indirecte, secundum quod aliarū potentiā actus imperante a voluntate, & ad voluntatis perfectionem disponuntur. Opor- tet autem adiutere, quia quod dicitu[m] est, Diliges dominu[m] deum tuu[m] ex toto corde, &c. intelligi potest dupliciter. Primo, quantum ad actum, ita vt cor, mens, anima & virtus hominis semper actualiter ferantur in deu[m]. Et hæc est perfectio patriæ non possibilis viatoribus. Secundò, quantum ad habitu[m] & actu[m] proportionatum, videlicet vt homo nil operetur contrariu[m] charitati, & hæc est perfectio viae cadens sub præcepto omnibus debita. Charitas vero actualis dilectio ad quam ordinant euangelica confila media est inter dilectionem patriæ & dilectionem quæ cadit sub præcepto. Per hanc etenim dilectionem me- diam deserit homo exteriora & sensibilitas ac licita, ne eum à diuinâ charitatis perfectione feruore que retrahant. Iubemur itaque deu[m] toto corde diligere, vt tota affectio nostra ordinetur ad deum, tota que intentio feratur in eum. Tota insuper mente quatenus intellectus deo in omnibus subiiciatur, Tota anima, vt appetitus sensitivus & vires sensitivæ secundū deum dirigantur. Tota quoque virtute, vt omniis actus noster interior secundū præcepta dei reguleretur. ¶ Porro si inquiratur, quomodo hoc præ- ceptu[m] impliri posit in via, Dicendum, quod in via impletur imperfecte, in patria autem perfecte. Et di- citur præceptu[m] impliri imperfecte, quando ad perfectionem à præcipiente intentam non pertingitur & tamen contra eam non agitur. Perfecte vero quando ad intentionem præcipientis peruenitur. In

A tentio autem dei se diligere præcipientis est, vt ratio[n]alis creatura ei totaliter, iugiter, & indeſinenter in- hereat atque subdatur, quod non impletur nisi in patria. Vel dicendum, quod secundum philosophum totum & perfectum eiudem sunt rationis & idem, ideo deum diligere toto corde tota anima est dili- gere eum perfecte corde, perfectaque anima. Quamvis autem absolute loquendo solus deus perfectus sit, tanquam cui nulla deest nobilitas, tamen creatura rationalis potest dici perfecta in suo genere du- pliciter. Primo, simpliciter, quandiu videlicet, nil ei deest de perfectione possibili, sicut præceptum charitatis impletur perfecte in patria solu[m], vt ait Augustinus in libro de perfectione iustitiae: vbi nil retardat, aut retrahit animam ab incessibili motu in deum. Secundò, dicitur perfectum secundū quid, quando de perfectione competenti ac debita secundum proprii status proportionem nil deficit, & sic impletur in via, cum nil contra deum diligatur, & ipse super omnia adamatur, quod est de necessitate salutis. [Hoc est maximum] id est, principaliſimum ac summe meritorium, [Et primu[m]] id est dignissi- mum [Mandatum] ad quod omnia alia tanquam ad finem ordinantur, & charitas appellatur regina, forma & finis vniuersarum virtutum. Dicitur autem primum secundum viam perfectionis, non secun- dum viam generationis, [secundum] autem mandatum [simile est huc] primo mandato: non æquale sed proxime sequens. [Diliges proximum tuum] id est, quemlibet viatorem ad dei imaginem factum, & gra- tia gloriaque capacem, [sicut teipsum] tripliciter. Primo, propter deum, sicut te diligis propter deum: B qui cum sit summa, fontanæque bonitas, causa & ratio est omnis sanctæ dilectionis. Secundò, pro- pter illud bonus propter quod amas teipsum, videlicet vt beatitudinem consequatur quam tu cupis acquirere. Tertiò, vt non condescendas ei in malo, sicut nec tibi peccanti vis condescendi si tamen a- mes teipsum veraciter. Quamvis autem proximum amare debeamus sicut nosip[s]os, non tamen in tantum siue æqualiter. [In his duobus mandatis] obseruantis [Tota lex] Moy[s]i, imo & Euangelij [Pendet & prophetæ] hoc est omnia præcepta, documenta, & hortamenta legis ac prophetarum ordinantur ad horum obseruantium mandatorum, & virtualiter continentur in eis, sicut conclusiones in primis principiis. Propter quod ait Apolo. Finis precepti est charitas de corde p[ro]p[ter] & conscientia bona, & fide non ficta. Et alibi, Plenitudo (ait) legis est dilectio. Iemque, Non occides, non adulterabis, non furtum facies, & si quod est aliud mandatum in hoc verbo instauratur, Diliges proximum tuum sicut teipsum. Præceptum autem de dilectione proximi continetur, & virtualiter includitur in præcepto di- lectionis dei: iuxta illud, Si quis dixerit, quia diligo deum, & fratrem suum odit menda[m] est. ¶ Præterea adiutendum, quod sicut se habent prima principia in scientiis speculatiis, ita se habent præcepta charitatis in lege. Quemadmodum ergo conclusiones virtualiter continentur in primis prin- cipiis, sic quod qui ipsa principia secundū tota eorū virtutem clare agnosceret, simplici quoque intui- tu omnes conclusiones ex eis deducibles in ipsis principiis sine discursu cognosceret, nec oportet ex principiis conclusiones deducere, nisi propter minus capaces: sic omnia præcepta in præceptis chari- tatis virtualiter continentur, & ex eis per modum conclusionem deducuntur, quod non sicut necesse nisi propter nostram imperfectionem, qui in illis duobus præceptis alia tam clare non poteramus agnoscere. Charitas autem est finis virtutum ac præceptorum in agibilibus, finis vero in agibilibus se habet sicut principium in speculatiis. Idcirco sicut in primo principio speculabilitum, scilicet de quo libet esse vel non esse, de nullo vero simul, continentur omnes conclusiones sic in precepto diligendi deum continentur præceptum diligendi proximum, sed propter minus capaces oportuit de dilec- tione proximi dari speciale præceptum. Et quamvis sint duo præcepta, ynum tamen est habitus chari- tatis, quo deus proximusque diligitur, eo quod deus sit ratio diligendi proximum. A cù autem quo deum amamus & proximum sunt diuersi.

¶ Quæritur, quomodo sanctus Matthæus dicit hunc legi doctorem Iesum interrogasse tentando, cū in Marco scriptum sit quod scriba iste dixerit Christo, Bone magister in veritate dixisti, quia nunc est deus, & vt diligatur ex toto corde, &c. diligere proximum tanquam seipsum, maius est omnibus ho- locaustotiamib[us] & sacrificiis. Et subditur, Iesu autem videns quod sapienter respondisset, dixit illi, Non es longe à regno dei. Dicendum, quod scriba iste primò simili erat suis collegiis, sed in ipsa Chri- sti resp[on]sione compunctus est corde, atque penituit approbans Christi resp[on]sum. [Congregatis autem Pharisæis interrogauit eos Iesus dicens, Quid vobis videtur de Christo? cuius filius est?] dicendum [Dicunt ei David.] Nouerant namque Iudei communiter deum promissus regi David, quod de eius semine Christus de- scenderet. [Ait illi, quomodo ergo David in spiritu,] hoc est, inspirante & edocente spiritu sancto: vel in spi- ritu, id est, spirituali excessu seu gratia prophetali, [Vocat eum dominum, dicens, Dixit dominus] pater [Do- mino meo] videlicet Christo [sede a dextris meis]. Hoc exponitur de Christo dupliciter. Primo, secun- dum eius diuinitatem, hoc modo, sedè a dextris meis, hoc est, mecum residendo est mihi æqualis, & ad maiestatis mea æqualitatem confite. Vnde ad Hebreos dicit Apostolus, loquens de Christo. Qui cum sit splendor gloria sedet ad dexteram maiestatis in excelsis. Secundò, quantum ad eius humanitatem, Sede a dextris meis hoc est, præ cunctis creaturis, esto mihi vicinior, & in po- toribus bonis meis quiesce, repletus gratia honore, & gloria p[ro]p[ter] vniuersal[is] creaturis, omnibusque prælatus. [Donec ponam inimicos tuos] videlicet reprobos o[mn]es, [scabellum pedum tuorum?] hoc est, tibi eos perfecte subiciam, non solum quantum ad potestatem, & manifestationem, sed etiam quantum ad executionem, quod erit in die iudicij. A principio autem incarnationis data est Christo homini omni potestas in cælo, & in terra, quantum ad potestatis huius possessionem: in resurrectione vero deinceps data est ei ista potestas quantu[m] ad eius manifestationem, quia extunc ceperit apparere & predicari di- gnitatis Christi, sed in die iudicij dabitur ei ista potestas, quantum ad eius plenaria executionem, quod omnes aduersarios suos in eterna retrudet supplicia. [Si] p[ro] quis [Ego David vocat en domini, quomodo si]

liss eius est:] præseritum cum David fuerit tantus propheta & rex. [Et nemo] phariseorum & scribarum, nam aliqui Iudei fuerant scribae, sicut tunc aliqui religiosi sunt doctores theologie, [Poterat ei responderem verbum] aliquod ad propositam questionem, quia non expectabant Christum nisi ut hominem purum, & secundum hoc non esset dominus David. Si autem expectassent Christum ut deum & hominem, faciliter respondissent, quod secundum diuinitatem esset dominus David, secundum humanitatem vero diceretur filius eius, ex quo elicitor verum non esse, quod quidam ait, Scribas & Pharisæos primo cognosse Iesum esse Christum deum ac hominem in una persona. [Neque auctor fuit quisquam ex illa die cum amplius interrogare.] Timebant enim vinci atque confundi, tamen in tempore passus interrogauerunt eum non timentes aliquid tale.

¶ Expositio cap. x i i.

[Tunc locutus est Iesus ad turbas & ad discipulos suos.]

Vritulus. x x x v i i.

Onfutatis scribis ac phariseis vitiosissimis & dolosis, qui Christum capere nitebantur in verbis, ipse Salvator apertissime & liberissime carpit & arguit eos non in verbis duntaxat, sed impiis actibus. [Tunc locutus est Iesus ad turbas, & ad discipulos suos] præsentibus & audiuntibus scribis & phariseis, haec enim præcauit palam in templo, [supra cathedram] id est, in sede [Moyse] scilicet, in doctrina legis, vnde & cathedra pestilente dicitur doctrina pestifera, vel in iudicia potestate ordinata à Moyse, [sederunt scribae & pharisei] quorum aliqui erant facti & de septuaginta senioribus populi, qui à tempore Moysei erant iudices ordinarij & consulari Iudeorum, scientia & aetate prouecti, ad quos populus recurrebat pro habendo iudicio atque consilio. [Omnia ergo que cuncte dixerint vobis, facite] hoc non est absolutè & vniuersaliter intelligendum, quia superius dictum est, & in isto capitulo mox dicetur, quod scriba & pharisei multa superstitionis & falsa docuerunt, corrumpentes scripturam & irritum facientes verbum dei per suas tradiciones: intelligendum est ergo de predicationibus eorum non contrarijs legi Moysei. Ecce Christus iubet malos prælatos propter sacerdotium, & nominis dignitatem honorari: malis enim præsidentibus obediendum est, quandiu non docent nec iubent contraria Deo: nempe qui potestati resistit, dei ordinationi resistit: & qui resistunt, damnationem acquirunt secundum Apostolum. Ideo David noluit mittere manum in Saul. De hoc Dionysius in epistola ad Demophilum plenus loquitur, [secundum vero opera eorum nolite facere, dicunt enim id est, bona prædicant] [Et non sicut ea] & in quantu in eis est, sacram scripturam & proprias prædicationes falsificant, cum maius sit aliud factio quam verbo ostendere. Tales sunt modo (prohdolor) innumerabiles, qui eo ipso quo prædicare seu docere præsumunt, peccant mortaliter. [Abligant autem id est, componunt & collecta proponunt] [Onera gravia & impunita] id est ordinationes difficiles, vix impleri potentes. [Et imponant in humeros hominum] id est, auditorum suorum cordibus imprimunt, & implenda committunt ea: [Digito autem suo nolum ea mouere] id est, diligentiam seu coitum per modicum non apponunt, vt implent talia. Loquitur itaq; Christus de spiritualibus rebus per similitudinem corporalium. [Omnia vero opera sua faciunt ut videantur ab omnibus] id est humanam laudem fortiantur, in quo innotescit vanitas vilitasque ipsorum. Quid enim tam vanum, vile ac friuole, vt facere opera in se virtuosa, & si adsit recta intentio, deo placita, eternaque vita meritoria propter humanæ gloriae breuissimam captionem perdere tantum præmium, diuinum fauorem, eternum honorem propter volatilem laudem, propter contemptibilissimam mortaliū venerationem? Et tamen pauci euadunt perfecte laqueum istum. Qui ergo se ab hoc vito inuenit purum, gratius sit deo, & cautus permaneat, [Dilectani enim] id est, amplificant [rhy, latrula sua] id est, picti ciola, membranas, bullas seu chartas, in quibus Iudei scribent præcepta decalogi, quas ligabant in fronte, circumponentes ligaturam eius capiti per modum corona, vt indesinenter aspicerent dei præcepta. Pharisei autem vt ceteris viderentur religiosiores phylacteria latiora aliis fecerunt, in quibus scriperunt mandata literis grosis & magnis. Occasionem uero hæc faciendi habebant ex eo, quo scriptum est in Deuteronomio, Erunt verba domini in corde tuo, & ligatis ea H quasi signum in manu tua, eruntque immota, & mouebuntur inter oculos tuos, scribesque ea in volumine, & in ostiis domus tuae, [Et magnificam simbriam] id est, partes vestium dependentes in quatuor angulis palliorum. Præcepit enim Dominus ut populus Israël facheret quatuor simbrias in quatuor angulis palliorum, in quibus simbriis poneret vittas hyacinthinas, quas cum intuerentur, memorares essent præceptorum domini. Eadem itaque ratione qua pharisei dilatabant phylacteria, fecerunt & simbrias maiores, in quibus secundum Hieronymum posuerit acutissimas spinas, quatenus interdum ambulantes pungentur, sicutque commonerentur ad dei obsequia. [Amant autem primos recipiunt] Hoc est superiora loca, vel sessiones in cenis, & etiam prandisi, primo ex gulositate, quoniam ibi ponuntur fercula pinguiora; secundo ex elatione cum sint loca honorabiliora. [Primas cathedras] hoc est, eminentiores sedes, [in synagoga, & salutationes in foro,] hoc est, salutationes solemnes alta voce & capitum inclinacione reuerenter & publice factas. [Et vocati ab omnibus Rabbi] hoc est, magistris. [Vos autem nolite vocari rabi] id est, non affecteris nomen magistrorum, propter nomen vel dignitatem, cum hoc sit quedam pompa ac vanitas, licet tamen appetere scientiam, nomen, autoritatem, & officium efficacius exerceatur, & doctrina ab aliis sollicitus ac fructuosis recipiat. Hinc enim Paulus appellat se doctorem Gentium, & Lucas in Actibus. Erant (inquit) in ecclesia Anthiochiae doctores. Ideo autem nolite vocari Rabbi. [Pater] si enim magister vester Christus videlicet, qui ait apud Ioannem, Vos vo-

A cati me magister & domine, & bene dicitis, sum etenim. Comparatione ergo Christi omnes sumus discipuli & ignari, idcirco nemo se debet sapientem putare, vel de nomine magistri inaniter exultare. [Omnes autem vos fratres es] ab eisdem protoplastis parentibus secundum carnem propagati, & ab eodem creatore secundum spiritum conditi, aequales quoque in natura specifica, & filii dei adoptiui per gratiam. Propter quod scriptum est, in Malachia, Nunquid non pater unus vnum nostrum? Nunquid non deus unus creavit nos? [Et patrem nolite vobis vocari super terram] loquendo de patre principiis, de quo subditur: [Vnus est enim pater vester qui in celis est] scilicet deus trinitas cui incessanter acclamamus. Pater noster qui est in celis, qui dicitur patre ratione creationis, gubernacionis, instructionis, adoptionis & glorificationis, Possumus ergo patrem carnalem & spirituale vocare in terra, tanquam patres secundarios rationem paternitatis à deo participantes. De quo ait Apostolus, Deus & pater domini nostri Iesu Christi, à quo omnis paternitas in celo & in terra nominatur. [Nec vocamini magistri] gloriando de nomine, vel quasi interior operantes, ac intruentes, vel quasi de proprio aliquid sapientie possidentes, aut aliis communicantes, iuxta huc modum scriptum est in Iacobbo, Nolite plures magistri fieri fratres mei, scientes quoniam grauius iudicium accipietis. [Qui magister vester unus est Christus] de quo scriptum est in Ecclesiastico, Fons sapientia verium dei in excelsis. Christus autem secundum naturam diuinam est magister primus principialis & incomparabilis, intus illuminans, scientiam que creando iufundens sine cuius magisterio frustra laborat doctor seu prædictor exterius. Christus autem secundum humanam suam naturam est magister instrumentaliter per excellētiam, de cuius plenitudine omnes accepimus. ¶ Porro secundum Hieronymum, sicut solus creator vocatur deus, & dominus per essentiam & vniuersalem prouidentiam; alii autem vocantur dei & domini per participationem, sic solus deus est pater omnium per seipsum, & solus Christus magister noster, alii autem per participationem patres atque magistri vocantur. [Qui maior est vestrum, erit minister vester] Hoc supra tractatum & explanatum est plenus, [Qui autem se exaltaverit per superbiam] humiliabitur, id est deprimebitur à deo per iustitiam. [Et qui se humiliavit] per humilitatem [Exaltabitur] à deo per gloriam. de hoc superius introducta sunt multa. Quod autem deo si proprium omnes superbos humiliare, conflat ex eo quod ait ad Iob, Si habes brachium sicut deus, & similis voce tonas, differge superbos in furore tuo, & respiciens omnem arrogantem humiliare, respice cunctos superbos, & confunde eos, absconde eos in puluere simul, & faciem eorum demerge in foueam. Vnde per Prophetam loquitur Deus, Visitabo (inquietus) super omnem qui arroganter ingreditur. [Vt autem vobis scribe & pharisei Hypocrita.] Quemadmodum in veteri testamento, in Deuteronomio, Legislator Iudeorum ponit benedictiones obseruantium legem maledictiones transgredientium eam; ita in Euangeliō legislator Christianorum ponit benedictiones iustorum præcepta seruantium, & maledictiones impiorum simulantium sancti temet. Vt autem, hoc est, æterna damnatio. Sic enim accipi solet, vnde in diuinis scripturis communiter, Non tamen semper, cum Hieremiam & Baruch dixisse legatur, Vt mihi misero, quia dominus Ioh. i. addidit dolorem dolori meo. Micheas ait, Vt mihi, quia factus sum sicut qui colligit in aurum race Hieron. nos vindemię. Nunc autem accipitur, vnde pro pena æterna, quæ non debetur, nisi culpe mortali. Vt ergo debetur & imminet vobis o scribae & pharisei hypocrite, quorum simulata sanctitas est duplex iniurias, [Qui clauditis regnum calorum ante homines] hoc est, ab egressu patriæ, à consecratione felicitatis æternæ homines impeditis, errantes & in errorem mittentes, [Vos enim non intratis,] Regnum calorum, aspirando ad illud, & bene agendo, cique quotidie per merita appropinquando, [Nec intraventes] id est innocentes & simplices bene viventes, [sunt intrare,] quia falsa doctrina & prauis exemplis, per ueritatis eos. Potest quoque particularius exponi hoc modo, Qui clauditis regnum calorum, hoc est, Matth. 20. Christum, qui est ostium vitaæ æternæ hominibus occultatus, eius notitiam quam aliquando habuisti, alios non aperiendo. Vos enim non intratis credendo in Christum, nec introuentes finitis intrare, hoc est, turbam bene de Christo sentientem seducitis. Ecce quantum nocet fallax magister, impiusque prælatus. Qualis enim est rector ciuitatis, tales & habitantes in ea. Tales sunt omnes qui alios suos corrumpunt exemplo, aut fallaci insufficiunt documento. Vnde vobis scribe, & pharisei, hypocrytae, [Callidi] prouocantes iram dei, [Quia comeditis domos viduarum,] hoc est, bona contentia in domibus viduarum consumitis [Orationes longas] id est prolixas & diuturnas, non feruentis & sentientiolas [Oraties] Ideo enim diu stabant in oratione, vt mulieres præcipue viduas quæ ad dandum sunt libere magis quam maritatae sibi allicerent, & reputarentur deuotæ ab eis, sicutque darent eis de suis facultatibus copiam. Propter hoc quod mulieres illas virorum solacio sic deflituntur, ac spoliatis [Amplius uide] hoc est grauiorem damnationem accipietis. [Vt vobis scribe & pharisei,] hypocrite, qui circuus marie & aridam, id est diuersa loca Gentilium iuxta mare, & alibi sita percurritis, [Vt faciatis unum profylum] ad minus, vel plures si potestis, id est aliquem gentilem de paganismo conuertatis ad Iudaismum quasi habentes zelum animarum & diuini honoris simulationem. Quemadmodum autem in noua legie vocatur Neophytrus, qui de gentili seu perfido statu recenter Christianus efficitur: sic olim in veteri lege dicebantur Profelyti, qui gentilitate relicta, ritura & legem Iudeorum de novo acceperant. [Et cum fuerit factus proselytus, Facit eum filium gehennæ,] id est obnoxium penæ æternæ. Dicitur autem homo filius gehennæ, quasi ad eam pertinens sicut vocatur filius perditionis seu inconstitiae, [Dupliciter quam vos,] id est vefris peccatis intantum scandalizatis eum, quod ad gentilitatem reuertitur, Marci. 10. & sic de apostolia, infidelitate & praua conuersatione grauiusine condemnatur, & magis quam vos. [Vt vobis duces ceci] id est doctores & prælati obtenebrati peccati & ignorantia, [Qui dicitur, Quicunque surauerit per templum nihil est,] id est fulcera non tenetur, & si peccarit, non erit criminis reus [Qui autem iurauerit in auro templo,] id est per aurum quo templum ornatur, vel sacerdotibus in templo offer-

Matth. 6.

Jacob. 3.

Hiere. 45.

Marci. 10.

k i

tur. [Debet] id est soluere obligatur, & si peierarit, reus erit facinoris. Hoc dicebat subdoli, cupidissime que magistrum, ut inducerent homines ad oblationes maiores, et quod tanta esset sanctificatio & appetatio auri contenti sive oblati in templo quam stultissimam assertiōem reprobavit Christus [stulti] propter ignorantiam diuinorum. [Et ceci] propter caliginem cupiditatis & vitiorum ex ea nascētiū & merito dixi vos stultos, & cœsque. [Quid enim māus est?] id est dignius & sanctius. [Aurum, an templum quod sanctificat aurum?] tanquam dicat, templum vtique sanctius est auro, quia sanctificat aurum, quod nullo modo est sanctum, nec ob id quod in templo ad dei honorem repositum est, nam propter unumquodque tale & illud magis. Denique res inanima & corporalis, ut templum & aurum non est sancta formaliter, sed in quantum ordinatur ad aliud sanctum, videlicet ad dei honorem & cultum, ad quem templum magis directe ordinatur, quam aurum; aurum vero ordinatur ad templi decorum seu ministrorum templi sustentationem, id est iurare per templum fortius obligat, quam iurare per aurum templi. Quod insuper dicitur. [Et quicunque iuraverit in altari,] id est per altare. [Nihil est,] id est non obligatur, nec peierando reus excusat. [Quicunque autem iuraverit in domo,] id est per hortum seu sacrificium, [Quod est super illud] id est in altari offertur. [Debet implere] quod iurat: & si non fecerit, erit perjurii reus. Hoc quoque dixerunt ex avaritia, ut persuaderent hominibus maximam esse sacrificii dignitatem ac sanctitatem, sive copiosius immolareret. [Cecili, quid enim māus? & sanctius est,] id est praestans & sanctius est. [Dominum, an altare quod sanctificat] materialiter. [Dominum] in altari oblatum, id est facit illud acceptabile deo, & rite ad dei honorem ac gloriam ordinatum. Non enim licuit templo stante fieri sacrificium nisi in altari, nisi ex dispensatione diuina, sicut Helias obtulit bonum in monte Carmeli. Dignus est igitur altare quam donum, & ideo iuramentum factum super altare fortius est, eo quod fit per donum cuius aliam ratione assignat. Qui ergo iurat in altari, id est per altare, [Iurat in eo & in omnibus que super illud sunt] id est per dona, vase & sacrificia, & sic iuramentum per altare includit iuramentum factum per donum, [Et quicunque iuraverit in templo,] id est per templum, [Iurat in illo & in eo qui habitat in ipso] id est per deum qui in templo specialiter esse & habitare afferitur. Dominus in templo sancto suo, tanquam in propria domo vbi singulariter operatur, orantes axaudiendo, & alia gratia opera exercendo, [Et qui iurat in celo] id est per celum, [Iurat in trono dei] quoniam celum vocatur thronus vel sedes dei, lux-
ta illud, Celum mihi sedes est.

3. Reg. 3.

Psalms. 10.
Ezra. 66.Apoca. 3.
Psalms. 13.

¶ De quo ait vngenitus dei in Apocalyp. Qui vicerit, dabo ei sedere mecum in throno meo, sicut & ego vici & sedi cum patre meo in throno eius. Vel thronus dei, intelligi potest res contenta in celo seu spacio orbis caelestis, præserit celli empyrei. Hinc ait Psalmista, Dominus in celo sedes eius, & domi nus in celo paravit sedem suam. [Et in eo qui sedet super eum] id est per deum sedentem seu regnante in throno caelesti, in quo sedet non localiter secundum propriam naturam aut circumscribibiliter, sed effica citer seipsum ibi facit tenus ostendendo atque excellentissime operando. Quomodo autem licitum sit iurare per donum sive per creaturas, & quo sensu intelligendum sit inramatum factum per creaturas, dictum est supra. [Ye vobis scribe & pharisæi hypocrite qui decimatis] vel decimam partem summo sacerdoti offerendo, vel decimam partem ab aliis accipiendo de rebus & fructibus quæ subduntur, [mentam] G en anethum & cynamum. Atque similia minima. [Et reliquias] id est non obseruas obediendo. [Que grauiora sunt legi] præcepta difficilliora, & ad salutem plus necessaria: vt pote [iudicium] quia non iuste iudicatis subiectos, [Et misericordiam] quam egenis non exhibetis, [Et fidem] quam non offertis deo, credendo in vincio filio eius. Qui enim non credit in filium, mendacem facit patrem, quia non credit in testimonium quod testificatus est pater de filio suo.

¶ Scribarum & pharisæorum aliqui erant sacerdotes & aliqui populares, secundum Chrysostomum. Sacerdotes vero acceperunt a populo decimas, & decinarum istarum decimas soluebant principi sacerdotum, ut legitur in libro Numerorum. Populares vero non acceperunt decimas, sed soluerunt. Idcirco quod dictum est, Qui decimat mentam & anethum, & cetera. Quantum ad scribas ac pharisæos, sacerdotes & tertiis ministros potest dupliciter. Nam ut iustiores videbantur, soluerunt de minimis rebus decimas principi sacerdotum ut putarentur a populo maiora omnia adimplere, qui tam modica solicie custodierunt, in qua patet eorum superbia: & item ut suo exemplo inducerent populum ad soluendum diligenter decimas omnium rerum, quamvis minimarum, in qua patet eorum cupiditas. Decimas quoque requirebant a populo de omnibus iam prædictis ex avaritia: & si quis eis non solueret decimas, reprehenderunt eum grauissime quasi de grandi excessu, cum tam non reprehenderent populum de grauioribus vi tuis, scilicet de omni ione iudicii, pietatis ac fidei, quæ deus præcipue requirit ab omnibus, iuxta illud Michææ prophetae, Indicabo tibi homo quid sit bonus, aut quid Deus requirat a te, vtique facere iudicium & diligere misericordiam, & sollicitum ambulare cum deo tuo. Porro scribae & pharisæi populares solum decimauerunt prædicta in persoluendo, & hoc ex vanitate, sicut deiliis dictum est: Tales proch dolor iam pene innumerablem sunt in ecclesia Christi pastores & prelati, qui decimas & cetera quæ ad eorum commodum pertinent cum omni diligentia exigunt, & non dantes, vel differentes incrépant dure, non tam diuino quam priuato amore inducti si vero subditis peccent in deum, vel se inuicem ledant, aliiisque diuersis implicant peccatis, nil curant vel parum. Tales que sua sunt querunt, non quia Iesu Christi, [Hoc] maiora [opere] facere] prius ac diligentius, quia sine eorum obseruancia nil profuit minor. [Et illa] minora, videlicet solutiones decimari, de minimis rebus. [No omittere.] Hoc addit salvator ne videatur contrarius legi, secundum quam documenta sunt minima. Non enim redarguit eos, quia minima decimauerunt: sed quia cum inordinato affectu, & cum utiliorum negligencia hoc fecerunt, ideo subditur, [Duces ceci] id est rectores spiritualiter ex excavatis [Excolantes culdem]

A hoc est minima quæque diligenter trutinantes, considerantes & obseruantes, [Camelum autem glutinifer] id est, maiora dissimilantes. O quam multi sunt hodie tales, qui parum ponderanda multum ponderant, & multum ponderanda parum attendunt. [Ye vobis scribe & pharisæi hypocrite qui mundatis quod de foris est calcis & parofidis] id est, vasa cibi ac potus & alia vtsilia diligenter purgatis, quasi in signo interioris vestre mundicie. Hoc fecerunt præcipue quando ingressi fuerant templum & ministraturi in eo, [Intra autem pleni estis rapina] qui hominibus, maxime viduis & innocentibus propria abstulisti cum simulatione vestris, & in mūdita vitiorum, poti cupientes coram hominibus q̄ coram deo puri apparet. [Pharisæi cœte mundi] per pœnitentiā. [Prima quod intus est calcis et parofidis], i.e. interiora anima, quæ designantur per interiora calici & catini. Anima nanque esse debet vas gratiae, quam oportet à passionibus & peccatis mundare. [Vi fiat & id quod de foris est] id est, opus exterius [Mundum] non simulatione aut prava intentione effectum. Nempe si laboremus interiorem puritatem fortiri, incrementa gratiae adipisci, ideo conscientiam puram atque tranquillam mente offerre, consequenter omnia exteriora nostra mōrum probitate ornantur, & interna synceritas in exterioribus tanquam in suo effectu resulget. Si vero conamur solam exteriorem apparentiam ostentare, nec intus nec foris mundi sumus sed penitus sordidi.

¶ Consequenter declarat istorum hypocrisim per exemplum. [Ye vobis scribe & pharisæi hypocrite, qui similes suis sepulcris dealbatis, que a foris parentis hominibus speciosa,] tanquam levigata calce, & ornata marmoribus ac picturis, auro, coloribusq̄ distincta, [Intus vero plena sunt ofib[us] mortuorum & omni furitia] feliciter putredine, sanie, vermis. Cum enim moritur homo, hereditabit serpentes & bestias & vermes, ut dicitur in Eccl. [Sic & vos a foris quid?] id est, extrinsecus [Paretis hominibus insti] propter fictam morum grauitatem, veltimentorum religiositatē & minimorum traditionem obliteruantiam [Intus autem] in anima [pleni estis hypocrysi & iniquitate] facilioribus locis immorandum non arbitror, nisi horando. Et hoc hic commemorandum est, vt vnuusquie haec legens vel audiens penset solerter, an ne similis sit his infelicitissimis scribis ac pharisæis, quia non solum propter illorum incorrigibilium increpationem, sed ob nostram informationem loquutus est Christus haec omnia. His quoque concordat, quod in Luce fertur salvatorem dixisse scribis ac pharisæis, Vos estis qui iudicatis nos coram hominibus, Deus autem nouit corda vestra, quia quod alium est hominibus, abominatio est ante deum. [Ye vobis scribe & pharisæi hypocrite, qui adficiatis] curiose ac sumptuose [sepulcra prophetarum] innocentem occisionum, [Et ornatis monumenta iustorum, & dicitis si fuimus in diebus patrum nostrorum] qui occiderunt prophetas [Non essemus] nec fuimus [sicut eorum in sanguine] id est, in effusione sanguinis prophetarum.

C Non ideo dicit eis, vñ, qui sepulcra sanctorum confruunt & ornauerunt, sed propter prædicta & mala eorum futura, & quia mendaciter dixerunt, si fuimus in diebus patrum nostrorum, non esse mus socii eorum in sanguine prophetarum, imo si tunc fuissent, persequuti fuissent prophetas, vita eorum increpantes, quemadmodum persequuti sunt Christum & eius discipulos. [Itaque testimonio estis vobis meti] id est, propriis verbis hoc ipsum de vobis testimoni, [Quia filii] per carnis propagationem [Estis eorum qui prophetas occiderunt] Nam dicitis, Si fuimus in diebus patrum nostrorum, [Et vos implete mensuram] hoc est pondus seu modum iniuriantis [patrum vestrorum] quorum filii estis, non solum per naturalem generationem, sed insuper per morum & criminum imitationem. Itaque implete mensuram illorum, supponendo quod illi restabat ac defuit, vt sicut illi occiderunt prophetas, sic vos Christum dominum prophetarum & eius discipulos: siquæ excedetis mensuram illorum. [Serpentes] id est, inuidiosi, pungitui & callidi, aliorumque infecti, [Genimina viperarum] hoc est est filii serpentorum patrum, [Quomodo effugietis a iudicio gehennæ?] id est, a sententia damnationis deputandæ ad tormenta gehennæ, quæ dicitur, Ite maledicti in ignem eternum, hoc est quod supra ait Joannes Baptista, Progenies viperarum, quis demonstrauit vobis fugere a ventura ira? Denique quod ait, Implete mensuram patrum vestrorum, non dicit hortando aut appetendo, sed quid futurum sit prænuntiando, vt sit sensus, Implete, id est impletib[us] ideo vt implatis mensuram patrum vestrorum, sed tunc, vt, nota sequelam, non causalitatem, vel ideo, vt possitis fugere a iudicio gehennæ. [Ecce ego mitto,] & statim post resurrectionem meam euidentius & copiosius mittam [Ad vos prophetas] habentes scientiam futurorum pure contingentium, quales fuerunt omnes apostoli, præserit Ioannes in Apocalypsi, [Et sapientes] in cognitione diuinorum, quales item fuerunt omnes Apostoli primitias spiritus habentes, quibus Christus promisit, Cum venerit ille spiritus veritatis, docebbit vos omnem veritatem: & maxime Paulus ad tertium ipse calum raptus, & Deum eternum per speciem contemplatus [Et scribas] in lege peritos, quales fuerunt Natanael, Stephanus, Paulus quoque a Gamaliere instructus, [Et ex illis occidetis & crucifigetis, & ex illis flagellabitis] quosdam, [In synagogis vestri] Hoc partim in actis Apostolorum legitur adimpletum. [Et persequeremini de ciuitate in ciuitatem.] Vnde in actibus habetur, quod die qua lapidatus est Stephanus, facta est persequitio magna in ecclesia qua erat Hierosolymis, & omnes dispersi sunt, præter Apostolos, [Vt] Ista vox (vt) tenetur hic concomitante, non causat, vt [Veniat super vos] id est, vobis seu generatione perverba imputetur, [Omnis sanguis iustus] hoc est, peccatum effusione totius sanguini innocentis, & vltionem sufficiens pro effusione sanguinis huius, [Qui effusus est, super terram, a sanguine Abel iusti] inclusio, ad quem & ad cuius munera respexit deus, quem Cain peremit, [Vtque ad sanguinem Zacharias filii Barachie] Secundum Originem iste Zacharias fuit pater Ioannis Baptista, quem afferit a Iudeis occisum, eo quod diceret Mariam matrem Christi esse virginem, & Christi genitricem. Sed hoc reprobat Hieronymus, dicens, quod iste sit Zacharias filius Ioadæ pontificis, quem Iosas rex Iuda iussit occidi in templo, vt legitur in libris Regum. Dicitur

D K ij.

autem filius Barachia magis quam Ioadæ, ad commendandum patris sui sanctitatem, nam Barachias interpretatur benedictus domini. Di^{ctum} autem Origenis apparētiam habet. Primo, ex hoc quod isti quos Christus alloquitur, non occiderunt hunc Zachariam, quem constat ante captiuitatem Babyloniam fuisse lapidatum. Secundo, quoniam sicut Christus nominavit iustum primo omnium interfecit, sic videtur quod nominavit quandam quasi ultima interfecit, inter haec extrema medios comprehendens. Ad horum primum respondet Hieronymus, quod scriptura ponit duas generationes, vnam bonorum, aliamque malorum. De prima at psalmista, Haec est generatio querentium dominū. De secunda, generatio prava & exasperans. Sic ergo salvator nomine istorum, quos affatur & exprimit designat generationem malorum, in qua continentur qui Zachariam occiderunt, sive subiungitur, [Quem occidit] id est, quem vestra generatio, cu quum corpus perditionis efficit, interfecit, [inter templum & ait] holocaustum, quod fuit extra templum in atrio eius. [Amen dico vobis, venient huc omnia] peccata & mala poenalia pro peccatis. infligenda. [Super generationem istam] Iudæorum. Nam omnes reprobri sunt socii in tormentis, & peccatum tibi iniurie augent. [Hierusalem Hierusalem] id est, plebs urbem inhabitans. Bis ait Hierusalem, ad insinuandum suæ compunctionis & dilectionis affectum, & ad prouocandam aduentum aduentum, [Qui occidit prophetas] non enim capit perire prophetam extra Hierusalem. [Et lapidis] id est, lapidibus obvius & extinguis. [Eos qui ad te insinuandam & conuertendam, Missi sunt Quoties] hoc est, frequenter, primò per prophetas, deinde per meipsum, postremo per Apostolos, [Polui] quantum in me fuit & voluntate antecedente, [Congregare] hoc est, spiritualiter aduocate per fidem, charitatem, & cultum diuinum. [Filios tuos] id est, habitatores & totam plebem Iudaicam tibi quasi metropoli subditam, propter quod filii tui vocantur. [Quemadmodum gallina congregat pullos suis sub alas] id est, multum affectuose atque solite, nam inter pennata animalia videtur gallina pricipuam habere curam & affectionem ad pullorum suorum nutritionem ac defensionem. Ideo quoque ponit similitudinem gallinæ, qui gallina est avis fructuosa, quieta, domesticata; scilicet Christus nobis fructuosisimus, quietus, socialisque fuit, quando in terris visus est, & cum hominibus conuersatus est. [En nolivisti] congregari, sed repugnasti mihi & famulis meis. [Ecce relinquetur vobis] id est, ad vestram punitionem & confusione pro tantis peccatis. [Domus vestra] videlicet templum, [Deferta] ab hominibus & sacrificiis, id est, penitus destruetur, quod fuit impletum à Tito & Romanorum exercitu, quē admodum Daniel cecinit. Ciuitatem & sanctuarium dissipabit populus cum duce venturo, & usque in finem perseverabit desolatio. Poteat quoque per dominum intelligi habitatio seu multitudo domorum, & ciuitas ipsa Hierusalem. Vnde habetur in Psalmo, Fiat habitatio eorum, deserta, & in tabernaculis eorum non sibi qui inhabitet. Hinc per Hieremiam Christus testatur, Reliqui, inquietus domum meam, diuisi hereditatem meam, facta est mihi hereditas mea quasi leo in fyla.

[Spiritualiter quando non acquiescimus admonitionibus dei, domus nostra deferatur. quoniam anima in qua sedes est sapientiae, spiritus sancti in habitatione priuat: & corpora quae templum sunt spiritus sancti, igne libidinis concrémentum, & vitis destruuntur. [Dico enim vobis, non me videbitis amodo] id est, ab hora hac, accepto tempore passionis. Sic enim in fine præcedentis capituli dicitur est, Nemo auctor fuit ex illa die eum amplius interrogare, cum certum sit, quod in passione eum interrogauerunt. Vel, Amodo, id est, ab hora mortis & sepultura, quae proxima erat quando Christus haec dixit, [Donec dicatur] vel in initio propter evidentiam rei, [Benedictus qui venit in nomine domini] quod erit in die iudicij, quando videbunt in quem compunixerunt, vt confiteantur quod Iesus sit Christus & iudex mundi. Hoc & Christus in passione testatus est, Amodo (inquiens) videbitis filium hominis venientem in superbis cœli. Si autem exponatur de spirituali visu per fidem, tunc aliqui Iudeorum post resurrectionem Christi conuersi, contemplati sunt Iesum, dicentes, Benedictus qui venit in nomine domini. In fineque seculi omnes conuententur & dicent hoc ipsum.

Explanatio CAP. XXXIII. [Et egredens Iesus de templo.]

Articulus. xxxvij.

A&t. 10.
Lucæ. 21.
Mar. 13.
Psal. 117.
Matth. 2.
Marc. 11.

Matth. 23.

Osee. 9.

Lucæ 21
Mar. 13.

Ost p̄aduicta de Euangelica legis institutione, promulgatione & confirmatione, agitur de finali iudicio, consummationeque seculi. Et quia in fine præcedentis capituli dixit saluator Iudeis, relinquendum esse domum seu templum eorum, ideo quod verbo afferuit, facta demonstrat egrediendo ab illis. Per quod figuravit, quod ipsa diuina defensione, & gratiosa dei præsencia efficitur, omniq[ue] honore legis quem deus eis exhibuit, eo quod Christus nasciturus erat de eis priuandi, quemadmodum per Oseam dominus contestatur. Exofos (inquiens) habui eos propter malitiam adiumentorum eorum, de domo mea ejiciam eos, non addam vtiligam eos. Hoc est ergo quod dicitur, [Et egredens Iesus de templo] feria tercia post ramis palmarum cum discipulis, & comitua credentium [Ibat] excundo Hierusalem versus montem Oliveti ad Bethaniam domumque Marthæ. [Et accesserunt discipuli eius] ad eum, [Et ostenderent ei edificationem templi] id est, pretiosam materiam & ornatum formam seu pulchritudinem templi Hierusalem. Vnde apud Lucam dixerunt, quod de bonis lapidibus & donis ornatum est, & in Marco, Magister (aunt) apice quales structuræ: veruntamen in Marco scribitur unus discipulus Christo haec ostendisse atque dixisse: hic verò habetur, quod plures discipuli hoc fecerunt. Sed non est contradiccio, quia & numerus minor non excludit maiorem, & maior includit minorem. Et communiter dicitur aliqua communitas facere vel pati quod pars eius agit vel patitur.

¶ Queritur, cur discipuli offendunt Christo ædificationem templi, quod nouerant fréquenter consideratum & agnatum Christo? Dicendum quod ideo, vt flecent eum ad misericordiam, ne scilicet templum relinqueretur, prout paulo ante afferuit. Et quia discipuli rudes erant, carnalem & rudem carnalitatem tenuerunt, ostendendo preciositatem templi, quasi præpter corporalia illa templi ornamenta, præseruandum esset ipsum templum à destructione, & quasi deus talia ponderaret, vel ideo ostenderunt ei templum, vt occulere insinuerent, quā difficile vel impossibile esset ipsum templum destruiri, præsentem propera civitatem firmitatem ideo respondit Salvator, [Videtis huc omnia omnia?] adiuncta, fornicatio statimque templi? Tanquam dicat, Preciositas & venustas templi non proderunt ei. [Et men dico vobis, non relinquetur hic] id est in templo [Lapis super lapidem qui non destratur], hoc est sua iusta dispergetur, & dispergetur. Romani enim templum totaliter combusserunt: forte tamen lapides fundamenti manserunt coniuncti. Hoc idem prædictum Christus in die palmarum, quando accedens & videns civitatem, stetit super eam, dicens, [Quia circundabunt te inimici tui vindique & non relinquent in te lapidem super lapidem,] quædā templum & ciuitas manefissimæ aspiciuntur, [Accesserunt ad eum discipuli] scilicet Petrus, Iacobus, Ioannes & Andreas, vt Marcus refert, [Secredo] tanquam familiares, & quia rem magnam sciscitatur erant, & quia nouerunt magistrum suum talia secreta non omnibus reuelare, dicentes, [Dic nobis] quibus datum est nolle mysterium regni dei, [Quando haec erunt,] id est quo tempore verba tua de relictione & destructione templi implebuntur? [Et quod signum adiunxit tui] ad finale iudicium, quod etiam signum [Et consummationis seculi] hoc est finis mundi, eu præstantis status mundi sensibilis, qui tunc consummandus est, finiendusque dicitur, quando generationes & corruptiones, motusque caelestes cessabunt, & mixta omnia præter hominem corrumperunt. Tria ergo scilicet abantur discipuli. Primum, quando templum periret. Secundum, de signo scilicet adiumento. Tertium, de signo consummationis seculi. Sed duo hec rediguntur ad unum, nam dies iudicij, finisque seculi simul erunt, & per ea dem signa prænoscuntur. [Et respondens Iesus dicit eis, Vide, ne quis vos seducat,] Non respondet aperte vel determinate ad interrogata, sed utilem præmonet suos, vt sint parati, cauti ac timorati. Porro qua subsequuntur difficultatibus plena sunt. Non enim certum est, an pertineant ad diem iudicij, consummationemque seculi, vel ad destructionem templi atque Hierusalem. Unde quidam expositorum referunt signa sequentia ad vastrationem templi, aliis ad finem seculi: alii referunt quædam ad illum, & quædam ad istum. Verum tamen euangelica autoritate compellimus magnam partem sequentium referre ad templi destructionem, quoniam in Luca, vbi discipuli interrogatis leguntur, nisi de signo & tempore destructionis templi, dicentes, Praecepitur, quando haec erunt, & quod signum cum haec fieri incipient? Christus respondit eadem verba que in præsenti loco, respondit narratur. Quæ tamen utique ad futurum iudicium possunt referri. Subditur ergo [Multum enim venient in nomine meo] id est nomen meum sibi adscribendo, non tamen venient in nomine meo, sicut ego veni in nomine patris mei, & quomodo C veri Christiani operantur & veniant in nomine meo, [Discentes] singuli [Ego sum] Christus. Tales quidam venerunt in Iudea ante destructionem Hierusalem, quorum unus fuit Simon Magus, de quo dixerunt Samaritani, Hic est virtus dei, qua dicitur magna, vt in A&tis habetur. Qui Simon (vt refert Hieronymus) reliquit in suis codicibus scriptum, Ego sum sermo dei, ego sum ipsecipsum, ego sum paracleto, ego sum omnipotens, ego omnia dei. Fuit quoque alius (vt recitat Iosephus) nomine Simon Eusebius dicens se Christum, sp̄ondens se liberaturum Iudeos à tributo Romanorum. Tales etiam ante finem mundi venturi creduntur, [Et seducent milios.] Nam & Simoni Mago attenderunt omnes Samaritanæ à minori ad maiores, vt Lucas testatur. Alloquitur autem Christus universos fidèles sub apostolorum persona, secundum quod alibi ait, Quod vni dico, omnibus dico. Consequenter ponit saluator signa quædam in particulari, quæ Grægorius exponit, quantum ad se cùndum Christi adiumentum. Alii referunt ea ad templi & Hierusalem deiectionem. [Auditui enim estis praediti] præsencia, [Et opinione præliorum] imminentium seu futurorum, id est percipietis de bellis futuris. [Vide te ne turbemini,] id est inordinato pavore concutiamini. Non enim contristabitur iustus, qui quid ei acciderit. &, Iustus quasi leo confidens, absque terrore erit. Ideo dicit Psalmista, Si confidant adversum me casta, non timebit cor meum. Si ex urget aduersus me prælium, & cætera: Viri quippe perfecti insurgentibus maximis aduersitatibus & tribulationibus, non turbantur, certi de misericordia & auxilio Dei, quia per multas tribulationes oportet nos ingredi regnum celorum. [Oportet enim fieri,] necessitate conditionata & consequentia, tanquam à deo præuisa & præfinita: quæ tamen in se contingente sunt, [sed nondum est finis,] i.e. his auditus seu factis, nec dum adest destrucción templi, vel cōsummatio seculi, vel finis tribulationum, imò grauiores sequentur, ideo subditur, [Surget gens contra gentem,] i.e. vna contra aliam prælibabit. Per gentes autem designantur minores prouincie, [Et regnum in regnum,] i.e. reges cum suis contra se dimicabunt. Per regnum ergo intelliguntur maiores prouincie, [Et erunt pestilentia, famine, terra motus per loca,] De fame legitur in actibus A postolorum, quomodo Agabus propheta prædictit de fame, quæ facta est Claudio imperante, De terre motu non legitur in scriptura canonica, quantum ad præsente materialium, nisi quod Christo pendente in ligno, terra mota est, intantum quod petra scissæ sunt. Hoc omnia mala poenalia [initia sunt dolori] id est inchoationes quædam tribulationum, quæ erunt in die destrucciónis templi, quando grauissima fuit Iudeorum afflictio, vel quæ erunt tempore Antichristi, & circa diem, vel in die iudicij.

¶ Denique quomodo omnia præinducta applicari possint populo Iudeorum ante destrucciónem Hierusalem, partim innotescit ex historiis Iosephi, Recitat nanque quemadmodum post crucifixionem, Iesu Nazareni Iudei pugnauerunt contra seipso, & cōtra Samaritanos, & tandem se opposuerūt.

Ioannis. 5.

Lucæ. 21.

Romanis. Item quod imminentे destructione Hierusalem, currus equitēsque armati & acies apparue E runt in aere prelantes, & vitula inter manus immolantium pепerit agnum, stella quoque habens formam gladii pependit per annum super Hierusalem: per quod aliqui afferebant figurari diuinam vltiō nem populo imminentem, alii diuinam protectionem. ¶ Sed cum omnia præmemorata, videlicet prælia, seditiones pestilentia, famæ, terræmotus, naturaliter fiant & saepius accidant, quomodo possunt esse signa futurorum? inquit quomodo possunt esse signa, cum secundum Gregorium, ea quæ ordinate ve niunt, signa non sint? Respondebat Gregorius, quod loquitur de his quæ ordinem temporum non obseruant. Alii dicunt, quod hęc omnia multe abundantius fuerunt imminente destructione ne Hierusalem. Et adhuc abundantius erunt imminente fine mundi, & ita sunt signa. Ex his infert Augustinus & etiam Thomas, ynam esse calculationem eorum, qui ex cunctu prædictarum tribulationum & perseguitionis fidelium (de qua immediatè subiungitur) argumentantur: & prophetat de propinquitate aduentus Antichristi, cōsummationisq; seculi. Primo, quia hęc signa referri possunt ad vastitatem Hierusalem. Secundo, quia si referantur ad secundum Christi aduentum, tamen frequenter concurrunt & facta sunt. Et licet tunc abundantius fient quam ante, tamen quantitas huius abundance non est determinata, nec certa. Per hoc quoque quod Christus dominus noster in actibus ait sanctis Apostolis, Non est vestrum scire tempora vel momenta, quæ pater posuit in sua potestate, satis represtit audaciam talium. [Et] tradidit vos in tribulationem, id est persequitionibus vos exponent & occident vos. F [Et] eritis odio omnibus gentibus. In diuo Luca Euangelista habetur, Eritis odio omnibus hominibus. & in Marco quoque Euangelista narratur, Eritis odio omnibus. Non ergo de solis gentilibus loquitur. Vnde sensus est, Et eritis odio omnibus gentibus, tam Iudeis, quam ceteris. Et dicit omnibus propter multitudinem odientium eos, quamvis non omnes simpliciter oderint eos. Iuxta quem sensum diuus Apostolus, Omnes (inquit) quae sunt querunt, non quae Iesu Christi. Vel est distributio pro generibus singulorum, & non pro singulis generum, quia de omni genere hominum aliqui eos oderunt. ¶ Sed videtur contrarium quod ait Apostolus, Ego per omnia omnibus placebo. Dicendum, quod idem Apostolus alibi profitetur, Si hominibus placarem, Christi seruos non essem. Ibi ergo de bonis, hic autem de malis hominibus loquitur. Eritis ergo odio omnibus hominibus, non propter vestram malitiam: sed Propri nomen meum, id est propter me, & quia discipuli mei estis, namque fidem & doctrinam tenetis ac prædicatis, hoc & in nocte passionis Christus dixit apostolis, Si de (inquiens) mundo essetis, mundus quod suum erit diligenter: quia vero de mundo non estis, sed ego elegi vos de mundo, ideo odit vos mundus. Denique licet odio haberi non sit desiderabile, tamen propter Christum o diri optabile est: non ut alii peccent: sed ut Christus honoretur: & quia hoc meritorum est, dummodo e quanamiter toleretur, dicente salvator, Beati eritis cum oderint vos homines, & cum persecuti vos fuerint, & dixerint omne malum aduersum vos mentientes propter me: palam est autem, quod omnis qui per iniustitiam oditur, propter Christum odio habeatur. Talis ergo gaudent & exultet, ne fatigetur aduersus. G

¶ Præterea aduentum est, quod si hęc referantur ad personam Apostolorum, discipulorumq; Christi, oportet tam præcedentis quām subsequenti exponi pro tempore destructionem Hierusalem præcedente. Si vero sub nomine Apostolum dicta intelligentia ad quoscunq; fideles, referri possunt ad secundū aduentū. [Et] tunc scandalizabuntur multi. In primitiva ecclesia propter arceritatem persecutionis multi ceciderunt à fide, quod multo copiosius fiet tempore Antichristi & circiter, iuxta illud apostoli Spiritus manifeste dicit, quia in nouissimis temporibus discedet quidam à fide. [Et] in iucem tradidit hoc est, proximus proximum, pro pinquissim opiniuum, tradet in mortem, vnde in Luca clarius scribitur, Trademini à parentibus & fratribus & cognatis & amicis, & morte afficiant ex vobis. Itēque Marcus ait, Tradet frater fratrem in mortem, & pater filium, & consurgent filii in parentes, & morte eos afficiant. Hinc dixit salvator, Venit hora, vt omnis qui interficit vos arbitretur obsequium se præstare deo. [Et] odio habebunt iniucem. Nam inter fideles & infideles cōtinuum odium est. [Et] multi p̄fido prophetarū] videbunt hæresiarchas, de quibus in prima sua canonica ait Ioannes, Nūc Antichristi multi nati sunt. Ex nobis prodierunt, sed non erant ex nobis. Et Paulus, Ego scio (inquit) quia post discessum meum intrabunt in vos lupi graues non parcentes gregi. Legitur etiam, quod ex illis octo milibus Iudæorum in Hierusalem primo conuerteris per Petri prædicationem multi hæretici surrexerunt, quorum vnu sicut (vt dicitur) Nicolaus Antiochenus vnu de septem diaconibus, dicens mulieres debere esse communes, sicut &c bona, vt refert Thomas in summa contra Gentiles, [Et] seducunt multis de quibus scriptum est, Dominationem contemnunt audaces, sibi placentes, pellicentes animas instabiles, [Et] quoniam abundabit iniquitas] persecutorum & seducitorum, [R̄fugis et] jā spirituua li feruore, [Charitas multorum] Abundantia enim peccati mors est charitatis, quoniam vnu contrario rum destruit aliud. Hec omnia circa finem seculi copiosius accident, prout beatus Petrus habet, Venient (inquiens) in nouissimis diebus illis, iuxta proprias concupiscentias ambulantes & dicentes, Vbi est promissio aut aduentus eius? [Qui autem perfueruerit,] in fide & charitate, [V̄isque in finem] vita sua inclusuē. [Hic saluus erit] Sola enim perfuerantia coronatur, & non coronatur, nisi legitime certans. Motus quoque specificatur ac denominatur à termino ad quem. Hec est vos quam non audiunt nisi oues. [Et] prædicabitur hoc euangelium regni] hoc est euangelica doctrina annuntians regnum cælestē, & introducēs fuos obseruatorēs ad illud, [In] vniuerso orbe id est in toto mundo, quantum ad principales mundi partes, [In testimonium omnibus gentibus] hoc est, ad hoc vt predicatorēs Euangelij protestentur & dicant gentilibus fidem esse adhibendam euangelio. Vel, in testimonium omnibus gentibus, hoc est, in testimonium damnationis incredulorum, vt nemo sit excusabilis, atque in testimoniu

A tum, vt nemo sit excusabilis, atque in testimonium salvationis credentium. [Et] tunc, id est hoc peracto, vel quando hoc agitur, [Venit consummatio,] id est impletio eorum que prædicti, videlicet destrucciónis templi, vel terminus seculi.

¶ Prædictio autem Euangelij per totum mundum intelligi potest dupliciter. Primo, quantum ad conversionem quorundam de omni genere hominum, seu quantum ad principalia clima. Et hoc modo facta est per totum mundum tempore Apostolorum, & ante destructionem Hierusalem à Romanis. Sic enim de Apostolis allegat Paulus illud Psalmista, In omnem terram exiuit sonus eorum. Et Christus dixit Apostolis, Eritis mihi testes in omni Iudea & Samaria, & usque ad ultimum terrae. Et rursus, Prædicare (inquit) Euangelium omni creature. Et, Euntes docete omnes gentes. Unde & Paulus ad Colloſſens ait, Ut sermo Dei clarificetur in vobis, sicut & in omni creatura quæ sub celo est. Secundū intelligi potest prædictio Euangelij in toto mundo simpliciter, quantum ad vniuersorum cōuersiōnem & idolatria atque sectarum errantium plenissimam eradicationem, exceptis paucissimis Antichristi ministris. Et hoc modo, prædictio Euangelij fiet circa finem seculi Antichristo destrucciónis. Si ergo quod ait salvator, prædicabitur Euangelium regni in vniuerso orbe, intelligatur primo modo, tunc illud quoq; subditur, & tunc veniet consummatio, intelligendum erit de destructione Hierusalem. Si vero secundo modo, sic intelligendum erit de cōsummatione seculi. Denique sanctus Hieronymus ait hoc loco, non puto aliquam gentem remansisse, quæ nomen Christi ignoret. Et quanquam non habuerit prædicatorem, tamen ex vicinis nationibus opinionem fidei non potest ignorari. [Cum ergo uideris abominationem d. solationis,] id est idolum seu statuam iustitiae & desolationis effigiam a significatiuam Iudei enim nomine abominationis intelligunt idolum, [Quæ dicta] id est prænuntiata. [Et] a Daniela prophetat, stante in loco sancto, id est in templo. Quod quidem exponunt de imagine Cæsaris, quam collocauit Pilatus in templo, alijs de statua Adriani imperatoris, quam ipse in templo reaedito erexit. Quidam verò exponunt de Antichristo, qui secundum Apostolum in templo dei sedebit, ostendens sc̄ tanquam sit deus, [Qui l. git,] prophetiam illam, [Intelligat] eam sapienter sciātque eam esse implatam. ¶ Infupr quæ sequuntur usque ibi, Orate, vt non fiat fuga vestrā hyeme, quidam exponunt pro tempore destructionis Hierusalem à Romanis, vel persecutionis illatæ Iudeis ab Adriano Hierusalem reaeditante, & omnes Iudeos ab ea penitus repellente. Et quamvis litera valat applicari ad hęc, tamen quantum considerare & capere possum, si ordinem textus Marci, vbi hęc eadem continentur, diligenter pensamus, cogimur ea exponere pro tempore consummationis seculi. Singula tamen expositiones breviter sunt tangenda. [Tunc] Jhesus est statua Adriani visa in loco sancto, [Qui in Index sum] hoc est Iudei in terra illa habitantes, [R̄fugis ad montes] vt ibi abscondatur, [Et qui in te] cōfitebitur, non descendat tollere aliquid de domo sua: et qui in agro est, non reverta ut in domum suam tollere tunicas suam, vel aliud quocunque. Hoc totum dicitur, ad insinuandum quod Adrianus expelleret Iudeos à Iudea, & maximè à ciuitate Hierusalem, ita quod nullus eorum poterat regredi ad eam sine periculo mortis. Siquidem melius erat eis perdere rem possessam quam vitam. Et indigerunt celeriter fugere propter distritusimum Adriani præceptum, ideo subditur, [¶] ut autem prægaminibus. Et nutribuntur in die his illis. Mulieres enim prægnates & nutritientes infantulorum propter pondus & sarcinam, curaque infanticium, expedite fugere nequeant, ideo persecutionis tempore imminentis periculum, etiam quoniam ab ortuum, vel deserationem sepe incurunt, solo timore imminentium aduersitatum. Secundū sic, tunc, id est circa impletione prophetie prædictę, videlicet parum ante destructionem Hierusalem factam à Tito, qui in Iudea sunt, fugiant ad montes, & qui in te, &c. Hoc totum vno modo exponitur de Iudeis incredulis, ad designandum, quod tam dura eis imminebat persecutio à Romanis, quod nūt ei ad necessarium fuit huc velociter fugere, & pro nulla re aportanda reuerti siue morari. Alio modo exponitur de Iudeis conuersis, qui instantे Romanorum aduentu ab angelo monebantur exire Iudeam, & introire regnum Agrippæ trans Iordanem, Tertiū sic, tunc, id est Antichristo sedente in tempore quod edificat (vt dicitur) in ciuitate Hierusalem, qui in Iudea sunt, fugiant ad montes, & qui in te, &c. Nam quāuis Antichristus & eius satellites ubique persecututi sint Christianos, maximē tamē eos, quoia in terra sancta inuenient, ideo dicitur eis, vt sine mora & respectuōne ad latibula fugiant montium aut locorum absconditorum, nec de temporalibus current. ¶ Myſtice. Cum videamus abominationem desolationis, hoc est, dogma peruersum, indignum prælatum, de quo dicitur est, O pastor & idolum, vel exemplum pestiferum, in loco sancto, id est, ecclesia seu quoconque deuotorum vel fidelium grege, tunc qui in Iudea sunt, id est, in vera fidei confessionione, fugiant ad montes, hoc est ad iustitiam dei, ei omnia discrete committendo, qui propter peccata populi facit regnare hypocritam, vnde & scriptum est, Iustitia tua sicut montes dei, vel ad auxilium angelorum hominumque sanctorum, iuxta illud, Leuavi oculos meos in montes, vnde veniet auxilium mihi. Per hos namque subuenit deus, dicente scriptura, Illuminans tu mirabiliter a montibus æternis. Vel, ad montes, ad intelligentias spirituales, quas si tetigerit bestia, lapidibus obrueretur. Quia animalis homo non capit quae deo sunt. Stultitia enim est illi, & qui in te sunt, id est, in sublimitate virtutum & arce contemplationis, non descendunt ad inferiora, vt aliquid tollant de operibus carnis & pristinæ conuersationis, dicentes cum sponsa, Laii pedes meos, id est, affectiones purgauit. Quomodo inquinabō eos? Et qui in agro est, hoc est congregatio iuorum: quibus dicit Apostolus, Dei agricultura estis. [Non redat tollere tunicam suam] id est, veterem hominem cum actibus suis, vnde in Canticis dicitur Exui tunicam meam, quomodo induam illam? Et Iudas Apostolus, Odientes eam quae carnalis est maclatam tunicam. Vnde autem prægnabitibus, &c. his qui carnalibus rebus intenti sunt, qui lectis particeps sunt, & solidum nequeunt capere cibum. Præte-

- rea qua sequuntur omnes communiter exponunt pro tempore consummationis mundi, & extremi iudicii. Christus ergo sub persona apostolorum alloquens fideles tunc reperiendos, eosque adhortans, premonens, cautos efficiens, ait, [Orate autem] Deum, [Vt non sit fuga vestra] hoc est, ne fugere attentatis vel indigetis, [Hymene vel sabbato] id est quicunque tempore inconvenienti. Per hyemem namque, qua malum est ambulare proper duritiam frigoris & intempri aeris, & per sabbatum quo secundum legem non licuit ambulare, nisi per mille passus, designatur omne tempus ineptum ad lugam. Spiritualiter quoque per hyemem exprimitur temporis sue extincio charitatis. Per sabbatum vero vacant operis boni. Et qui in istis est inaniter fugit, cum manu dei non possit effugere. [Erit enim tunc] hoc est tempore Antichristi, instantie termino mundi, [Tribulatio magna, Quia non fuit ab initio mundi usque modo, neque fiet] usque ad tempus illud. Antichristi enim persecutio erit grauisima. Vnde Daniel, Veniet (inquit) tempus quale non fuit ex eo, ex quo gentes esse cooperant, usque ad tempus illud. [Et nisi breuiati fuissent dies illi] tribulationis antichristi. Iam enim in diuina præordinatione breuiati sunt, & tunc realiter breuiabuntur: non mensura, sed numero, quoniam tempus illud non diu durabit, sed dies solito cursu decurrent. [Non fieri salua omnia caro] Hoc est, nemo saluaretur eorum qui tunc erunt, considerando eos quo ad propriam infirmitatem & conditionem. Non enim potest genus humanum diu suffferre tantum perfecutionem. Veruntamen quantumcumque diu duraret, diuina prædestinatio non posset frustrari nec electi perire, quoniam virtus diuina conferuans electos cuncti aduersa potestate potenter est, [sed propter electos breuiabuntur dies illi] ne supra id, quod possunt tententur. Et sicut de perse quotionis acerbitate torquentur: sic de eius breuitate consolatione recipient. Quemadmodum enim crudelissima, sic & breuissima erit persecutio ista. Durabit autem annis tribus cum medio, iuxta illud Danielis, Aspiciebat, & ecce cornu illud, videlicet Antichristus, faciebat bellum aduersus sanctos, & præualebat eis, & tradentur in manus eius usque ad tempus, & tempora, & dimidium temporis. Hebrei autem nomine temporis intelligunt annum. Hinc quoque in Apocalypsi scribitur, civitatem sanctam, hoc est, Ecclesiam calcabunt mensibus quadraginta duobus. [Tunc si quis vobis dixerit, ecce hic est] Christus, id est in hac plebe, vrbe seu loco, [Aut ecce illuc] hoc est in illo loco vel populo, [Nolite credere] seductoribus ita narrantibus. Verus enim Christus secundum diuinitatem suam usque est secundum assumptionem verò humanitatem in celo: est quoque in medio electorum & effigiam Christianorum per fidem & gratiam, atque per sacramentalē existentiam. Si ergo quis dixerit, Ecce hic est Christus, & non alibi, vel in plebe Evangelio contra dicente non est credendum. [surgent enim pseu dochristi & pseudo prophete] Hoc est, ipse Antichristus cum prædicatoribus & vatisbus suis, qui per participationem malitia, & imitatione principis sui diuuntur Pseudochristi & antichristi. [Et dabunt,] hoc est facient arte magica & operatione diabolica, [signa magna & prodigia,] facient enim multa miracula etiam vera, quae tamen ab Apostolo appellantur mendacia, quoniam ad fallendum ordinabuntur. Vnde ait de Antichristo, Cuius erit aduentus secundum operationem satang, in omni virtute, et signis & prodigiis mendacibus. Ad hoc pertinet illud Apocalypsis, Fecit signa magna, ita ut etiam ignem faceret de celo descendere in compectu hominum, & seduceret habitantes in terra propter signa quae sunt data illi facere.
- Psalm. 21. ¶ Sed si hoc ita est, queritur quomodo verū sit illud Psalmographi, Benedictus dominus deus Israël, qui facit mirabilia solus? Dicendum, quod Psalmista loquitur de mirabilibus, totam facultatem, legem & ordinem naturæ creature excedentibus. De quibus dicit Salvator, Si opera in eis non fecissem, quæ nemo aliis fecit, peccatum non haberent. Talia verò non faciet Antichristus, sed ea quæ per occultarum semina, infinitaque virtutes fieri valent. Recolo me conscripsisti librum, speciale non paruum de Antichristo in dialogo, quem edidi de fide catholica, [Ita ut in errorem] peccati & ignorantiae inducantur, si fieri potest, etiam electi, quod tamen fieri nequit loquendo de electis formaliter, & de errore finali possibile verò est, loquendo de eis materialiter, quod prædestinatio non tollat, nec minuat libertatem electorum. Vnde hæc enunciatio, Electus seu prædestinatus potest damnari. Vera est in sensu diuino, quia rex illa secundum se considerata, cum sit liber, potest amittere gratiam. & peccare atque perire: non autem in sensu composito, quia res illa ut talis, non potest perire propter infallibilitatem & invariabilitatem diuinae præordinationis. Propter quod Ioannes ait, Qui natus est ex deo non peccat, quoniam semen dei manet in eo.
- ¶ Porro per verba inducta innuitur, inestimabilis incomparabilisque persecutionis Antichristi aceritas. [Ecce prædicti vobis] mala futura. Ut iacula precula minus noceant, frustraque iaciatur rete ante oculos pennatorum. [Si ergo dixerint vobis, ecce in deserto est] Christus, id est inter eos qui vitam eremiticam ducere videntur & tamen inane sunt. Vcl, in errore, tanquam vitam ducens abstractam, sicut & dominus noster Iesus Christus verè conuersatus est in deserto quadraginta diebus. [Nolite exire] ad locum huiusmodi, putando quod ibi sit Christus. [Et si dixerint vobis, ecce in penetralibus,] id est locis conclusis & abditis est Christus, [Nolite credere] hoc est, usque quicunque nuntiauerint esse Christum alium quam me, ne creditisi, cuius ratio subditur, [Sicut enim florum] id est coruicatio. [Exit ab oriente] hoc est à nube quæ est versus plagam orientalem, [Et parer usque in occidente] repente & euidenter, [Ita erit & aduentus filii hominis] ad iudicium scilicet, subitanus, & luminosus, gloriosus & manifestus. Ex quo elicetur, quod iudicium celerrime finietur.
- ¶ Potest quoque hoc ipsum referri ad spiritualem Christi aduentum. quo venit visitando Ecclesiam, non solum in isto loco vel illo, sed tote orbe terrarum: propter quod non est credendum, quod in conuenticulis hereticorum seu locis particularibus tantum sit Christus, sed in vniuersali ecclesia. Hoc autem quod hic Matthæus, etiam in Luca scriptum est. Sicut fulgus corruscans

A de celo in ea quæ sub celo sunt, fulget, ita erit filius hominis in die sua, Quoniam ita primus Christi aduentus quo venit iudicari, fuit occulus: secundus tamen quo veniet iudicare erit omnibus manifestus: iuxta illud in Psalmo, Deus manifeste veniet, deus noster, & non silebit. Consequenter ostendit salvator, quod electi sibi finaliter adhærebunt, nec poterunt errore seduci. [Vbi cuncte fuerit corpus illuc congregabuntur & aquile,] Hoc ad literam ita est. Aquila enim & alia aves ubique odoratu, visu, aut alio sensu, percepentes esse cadauer illud mox volant & colligunt, sic spiritualiter, ubique fuerit Christus qui dicitur, corpus tanquam verbum caro factum, & pro nobis occisum: illuc congregantur homines virtutis, quorum iuuentus renouatur vt aquile, iuxta illud Apostoli, Renouamini spiritu mentis vestre, & induite nouum hominem qui secundum deum creatus est. Hinc enim ait salvator, Pater quos dedisti mihi, volo ut vbi sum ego, & illi sint mecum, vt videant claritatem meam. Et alibi, Veniam & assūmam vos ad me ipsum, vt vbi sum ego, & sitis.

¶ Prosecutio expositionis huius capituli.

Artic. xxix.

- B Tatum autem post tribulationem dierum illorum, sol obscurabitur] Post descriptionem signorum propinquorum diei iudicij seu aduentus Christi, ponuntur, iam signa proximo illi aduentui. Statim autem post tribulationem dierum illorum, i. cito post persecutionem Antichristi, sol obscurabitur, quæ obscuratio erit in ipsa hora immedieate præcedente Christi descensum ad iudicandum, & ita inter fine perfectionis Antichristi & obscurationem luminarium cælestium erit tensus per modicum, scilicet quadraginta quinque dies, vel circiter, qui dabuntur seductis ad Antichristo ad penitendum, prout doctores catholicci afferunt, & ex Danielie trahitur. Obscurabitur autem sol, [Et luna non dabit lumen suum,] vt quia ad terrem hominum diuina virtute suo lumine priuabuntur: vel quod probabilitus sonat, quia aliqua corpora opaca interponentur inter ea & terram: sicque obscurabuntur non in se, sed tanquam ad homines, ad quos eorum splendor non veniet; & forte luna supponetur soli, sicut in passione factum fuit secundum Dionysium in epistola ad Polycarpum, Quod si dicatur, consequens, vt luna non det nec affluat lumen, sed obscuratur pars eius quæ respicit in terram. Semper enim luna pro media parte obscura est, ea videlicet quæ à sole versa est, à quo dependet lumen lunæ in esse & conservari. Aliqui tantum dicunt quod luminaria ista non obscurabuntur ni si comparatione veræ lucis, quoniam tanta erit claritas iudicis venientis, vt cius respectu omnia obscurantur, & hoc dicit Hieronymus, Quod secundum Thomam super quartum sententiarum verum est, si intelligatur pro ipso momento aduentus Christi, in quo momento dicit totum mundum innotuandum. Alii tamen dicunt, quod innovatio immediate sequitur iudicium reprobis in infernum retrusis. Si vero intelligatur pro tempore præcedente iudicium, veritatem non habet Thomas allegat & sequitur Rabanus afferentem, quod nihil prohibet, vt sol, luna & syderi dicantur tunc veraciter lumine suo priuanda. [Et stellæ cadent de celo] non secundum existentia veritatem, sed secundum apparentiam quandam, quoniam tanta exhalationes ignis, scintillationes seu azub generabuntur atque descendenter in aere, quod astra cadere videbuntur. [Et virtus calorum commouebuntur] Hoc quidam exponunt specialiter de angelis mediis ordinis secundæ hierarchiæ, quorum est miracula facere, vt tunc dicantur commoueri, qui plus solito procedent & tendent ad faciendas transmutationes miraculosas in creaturis. Sed melius intelligitur de omnibus angelicis spiritibus, qui tunc commouebuntur motu reverentiae & admirationis cuiusdam, non metu pœnalis affectionis, potestque et verbum istud intelligi per modum hyperbolice locutionis, quia aliquid dicitur per excessum, ad insinuandum magnitudinem rei quæ affirmatur. ¶ Mystice, instantie die iudicij, Christus sol iustitie obscuratur in cordibus plurimorum, & quoniam effusionem gratiae suæ & subuentiois suspendet plus solito, luna quoque, id est, ecclesia obscurabitur vehementer, præualentibus impiis & fide penitentia: quia & stellæ cadent de celo, hoc est, multi literati auertentur a fide, propter quod virtutes cælorum, hoc est, perfecti & contemplati commouebuntur timore compassionis & admirationis. [Et tunc apparebit signum filii hominis] hoc est, crux Christi, & cetera arma suæ passionis, vel corporis sui cicatrices, [In celo] aereo, vbi Christus ad iudicandum se fuisse est. Apparebunt autem crux, clavi & lancea Christi, vel quia vere tunc aderunt, & ad confusione in gratorum ostenduntur ab angelis, vel quia aliqua lucide apparebunt in similitudine crucis & cæterorum dominicae passionis armorum. [Et tunc plangent omnes tribus terre] id est, omnes nationes rerum, de quibus Hieremias ait, Recedentes à te in terra scribentur, vel aliqui de omnibus generationibus hominum contristabuntur, omnes videlicet impii, quibus aduentus Christi erit omni terribili terribilior, de quibus Sapiens, Videntes (inquit) turbabuntur temere horribili præ augustinus spiritus gementes. Ad hoc pertinere potest illud Zacharias, A spicent ad me quem confixerunt, & plangent eum planctu quasi super viagenitum, vnde in Apocalypsi habetur, Ecce venit cum nubibus, & tunc plangent se super eum omnes tribus terre. [Et videbunt] omnes homines boni & mali, [Filium hominis venientem] de celo empyreio, [In nubibus celo] aerei, In nubibus namque ascendit idcirco in nubibus rediet, vt verificetur eloquium angelorum in actis, Quemadmodum (inquietus) videtis, cum ascendent, sic veniet, Hinc ait Paulus, Nubes & caligo in circuitu eius. [Cum virtute magna] i. angelorum exercitu, omnibusque beatis, secundum illud Iudea apostoli, Ecce venit dominus in sanctis milibus suis facere iudicium, & arguere os impios, [Et misericordia] i. magna suipius potestet & gloria. Apparebit enim in corpore glorificato ratiō rex regum, iudex ac dñs vniuersorum. Ignis quoq; in cōspectu

eius exardescet, & in circuitu eius tempestas valida, [Et mittet angelos suos] quorum ministerio cineres resuscitandorum colligentur, [Cum tuba] id est, cum ingenti fragore & sonitu, quem angeli sancti facient in elemos, [Et vox magna] Michaelis archangeli, qui est princeps & custos ecclesiae, dicetque in die iudicii ex commissione diuina, Surgite mortui, venite ad iudicium: vel, cum voce magna Christi cuius imperio mortui surgent, de qua Salvator, Veniet hora quando omnes qui in monumentis sunt, audient vocem eius. De hoc testatur Apostolus, Quoniam ipse dominus in iussu & in voce archangeli & in tuba dei descendet de celo, Et congregabunt] id est, simul ad iudicium deferent seu adducent, [Electos eum] Nam quamvis boni & mali ab angelis ad iudicium deferentur: electi tamen cum ampliori honore & reuerentia speciali, [A quatuor ventis] id est, a quatuor principalibus partibus mundi, vnde quatuor venti principales oriuntur, hoc est, a cunctis locis & monumentis, in quibus suscitabuntur. Quod quam cito fiet, elucescit ex verbis Apostoli. In momento, in ictu oculi, in nouissima tuba. Canet enim tuba, & mortui resurgent incorrupti. Nec enim tuba haec, corporaliter intelligenda est secundum Remigium, [A summo celorum usque ad terminos eorum] Tarcus inquit, A summo terra usque ad summum caeli: summum ergo celorum nominat locum terrae, in quo aliquis stat, quia vbiunque quis steterit, videtur ei quod summitas caeli sit super caput suum. Porro terminos terrae appellat loca circa quae visus noster finitur, nam ibi videtur caelum terrae coniungi ac terminari, quali eset corpus semicirculare & camerale, cum tamen sit sphæricum vbiique & que remote distans a terra. Est igitur sensus, Angeli congregabunt electos a summo celorum, id est, a quoconque loco vnde caeli altitudo maior appareat usque ad terminos eorum, id est, etiam ab illis terrae locis vbi caeli videntur finiri, quos deus expandit velut tabernaculum ad inhabitandum, vt Esaias habet. Consequenter docet Christus quod dixit de fine seculi per exemplum vel similitudinem arboris, [Ab arbo autem sicut] id est, a ficulnea, [Discite parabolam] id est, sumite similitudinem, quam vobis proponam ad predictorum intelligentiam conuenientem. [Cum iam rarus eius renasceretur] id est, recens & gracilis, [Et folia natu] id est, cum foliis ceperint pullulare in ea, [scitis quia proprie claus] Illa enim non fuit nisi sole appropinquare & ascende, cuius illatio in circulo obliquo est causa generationis, renovationis, & calores in inferioribus secundum philosophos, imò secundum Dionysium, [Ita & vos cum videritis haec omnia] id est, praedicta signa aduentus mei, [Impliri, scire, quia prope est in ianu] id est, in proximo instat iudicium. Sub persona Apostolorum affatur eos qui tunc vivi sunt in seculo isto. [Amen dico vobis, quia non preteribit generatione haec] id est, genus humanum, vel populus Iudeorum, seu congregatio Christianorum, quæ durante hoc seculo, nunquam in toto defructetur, quamvis Antichristi temporibus multum opprimenda minimaque sit, [Donec omnia facta] id est, opere compleantur, quæ ante horam iudicii dixi futura, [Calum & terra transibunt] id est, cessabunt quantum ad sua accidentaria, scilicet motum, causalitatem, situm & transmutationem, non quo ad esse substantiale, imò post diem iudicii meliorabuntur, quando terra clara erit vt aurum, calum & sydera, vnde in Apocalypsi ait Iohannes, Vidi calum nouum, & terram nouam, primum enim calum & prima terra abiit, [Verba vero mea non praeteribunt] non frustrabuntur, sed quod significant, impossibilis est non impleri, quam vniuersam mundi fabricam destrui. Loquitur ergo de verbis suis, non quantum ad sonum sermonis, & ne quis ex signis predictis existimet diem iudicij determinate posse praesciri, adiecit, [De die autem iudicii] Et hora] aduentus Christi, [Nemo erit] quando venturi sint, [Neque angelii celorum] id est, habitantes in celis, & motores celorum, [Vnde pater solus] In Marco additur, neque filius, quod ex his verbis infertur & sequitur. Ea enim quæ soli diuina potentiae subiacent, & ex simplici diuinæ voluntatis libertate dependent, qualia sunt initium & consummatio mundi, soli creatori sunt agnita, nec sciuntur à creatura nisi per revelationem, horam autem cūsummissionis mundi nulli viatori, vel angelo deus manifestauit. Sed quomodo solus pater dicitur seruire diem illum & horam, cum deus spiritus sanctus, & Christus vt eadem non ignorent? Rursus Christus vt homo confititus est omnium index. Quomodo ergo lateret eum tempus finalis iudicii? Ad primum dicendum, quod trium personarum est vna notitia sic ut vna voluntas, vna potestas: ideo quicquid de vna asseritur, de alia quoque intelligi datur, vbi nō obuiat relationis distinctio. Ad secundum dicendum, quod Christus dicitur illam horam & diem ignorare, non quo ad se ipsum, sed quantum ad nos, videlicet quia non notificat eam nobis. Sic enim frequenter loquitur Deus in scripturis per modum ignorantis vel dubitantis, quia ita se habet ad homines tanquam ignoraret siue ambigeret, quemadmodum in Exodo ait populo Israël, cam adorasse vitulum aureum. Iam nunc depone ornatum, vt sciām quid faciam tibi. Et in Genesi, Descendam, inquit, & videbo si iuxta clamorem qui venit ad me faciant, an non, vt sciām. [Sicut autem fuit in diebus Noe] videlicet ante ingressum in arcam, [Ita erit aduentus filii homini] ad iudicium. Quod cōsequenter exponitur, [Sicut enim erat] homines carnales atque increduli, [In diebus Janie diluvium] Comedentes & bibentes nubibus & nupium tridentes id est, crapulose, secure & incontinenter viuentes, diuque viuere arbitrantur contrahendo adiunicem, [Vtque ad eum diem quo introiit in arcam] de lignis levigatis atque bitumine colligatis, factam, ipse Noe cum sua vxore tribuique filiis & eorum coniugibus, vnde secundum Petrum in arca paucæ animæ, id est, octo per aquam saluæ factæ sunt, [Et non cognoverunt] homines tunc temporis periculum imminens, & forte quamvis Noe eis prædicti, non tamē crederebant. Quamvis autem predixisset eis futurum diluvium, non tamē prenunciavit certum diem, sicut & Christus quamvis nobis prenuntriauit futurū iudicium, non tamē diem determinatū, [Donec venit diluvium] Tunc enim per experientiam cognoverunt quod ante non nouerant, [Et tulit] i.e. vita subiraxit, [Omnes homines] præter Noe, & existētis cū eo à quibꝫ propagati & natū, est omne hominū genus, [Ita] occultus & improuisus ac subitus, Et

A aduentus filii hominis] ad iudicium. Nam Antichristo occiso quidam satelliti eius in sua duritate perdurabunt sceleratè viuentes, & securi peccantes, quibus sic conuerfantibus subito veniet dies iudicij. Propter quod dicit Apostolus, Cum dixerint pax & securitas, tunc repentinus eius superueniet interitus. [Tunc duo erant in agro] id est, eidem operationi in agro intenti, [Vnus assuetus] ad gloriam, [Et unus relinquetur] ad penam. Erunt tunc, [Due molentes in malo, una assuetus & una relinquetur: duo in lecto, unus assuetus, & unus relinquetur]. Hoc torum sic erit ad literam, quia vbique prædestinati mixti sunt reprobis.

B Spiritualiter verò per existentes in agro intelliguntur prælati, quorum est operari in agro dominico seu in ecclesia, per molentes autem significantur actiui, per existentes quoque in lecto quietis, contemplati. Horum trium statuum, aliqui cadent à fide & gratia, maxime tempore Antichristi, propter & relinquentiū perfeuerabunt vbique in finem, & assumentur, quia secundum Augustinum, in omni cōditione & gradu optimis iuueniuntur pessimi. Oporet equidem Abel probari, exerceri, & coronari per malitiam Cain. [Vigilate ergo] id est, solliciti sitis, & bonus actibus diligenter intendite. [Quia neficitis qua hora dominus reverteretur] ad iudicium. Hoc in persona Apostolorum posterioribus dicitur. Est quamvis ad literam dicitur de secundo Christi aduentu, nihilominus accipi potest de spirituali eius aduentu, & particuliari iudicio, quo visitat vnumquemque in hora mortis. Quoniam ergo nescimus diem neque horam propriæ mortis, aut extremi iudicii, debemus semper esse prouidi ac præparati, ne in vitiis deprehendamus & externaliter pereamus.

C Porro, quod ita agendum sit, probat exemplo, & per locum à maiori, [Illud autem scirete, quoniam si seruit pater familiæ, qua hora fur revertitur] id est, vigilaret & non serueret perfodi domum suam. Si ergo ille tam sollicitus ac vigilanter opponeret se damno temporalium rerum, quanto magis nos oportet reliquias omni ignauias ac negligentias, ne perdamus bona æterna spiritalia ac diuina! Ideo concluditur, [Ideo ergo vos flore parati] ad occursum Christi, [Quia qua hora nescitis] id est, tempore vobis ignoto, [Filiis hominis revertitur] Exhortatio ista plenius continetur in Marco & Luca. Ait enim Salvator in Marco, Vigilate ergo nescitis enim quando veniet, fero an media nocte, an in galli cantu, an mane, ne cumvenierit repeatu, inueniatis vos dormientes, videte, vigilate, orate. Item in Luca, Vigilate, inquit, itaque omni tempore, orantes, vt digni habeamini fugere omnium ista quæ futura sunt, & stare ante filium hominis. [Mystice, Paterfamilias est spiritus rationalis, videlicet anima nostra, cuius familia sunt cogitationes, affectiones & opera, dominus verò eius est corpus hoc corruptibile. Fur verò est tentator, debet ergo spiritus noster incessabiliter vigilare, ne diabolus per fenestras corporis, id est, per sensus exterioris introeat habitaculum animæ, neque perfodiat illud, inducendo laqueos tentationum per corpus. Hoc enim est quod hortatur Apostolus, Nolite iniquis locum dare diabolo. Et rursus non regnet peccatum in vestro mortali corpore, vt obediatis concupiscentiis eius.] Consequenter Salvator hortatur nos ad vigilantium prædictum exemplum serui fidelis, & loquitur interrogative, ad insinuendum difficultatem & raritatem negoti, [Quia putas est fidelis seruus & prudens] Fideles in executione administrationis, seu dispensationis libi à domino suo commissa, & prudens in se ipso, conuenienter disponendo de mediis & modo regim in his, [Quem constituit dominus suus] paterfamilias, [super familiam suam] hoc est, ceteri ministrantibus præputit eum, quæadmodum Putifer constituit Joseph dñm domus sue, [Vt det illis] putat vniuersique de familia, [Cibum in tempore] hoc est, congrua alimenta in tempore opportuno, nō nimis tempestive aut tarde, nec omnibus eadem, nec delicata cibaria. Qui enim delicate nutrit seruum

D sum, potesta sentire contumacem, sed singulis dandum est secundū suę conditionis exigentia, propriamque capacitatē & indigentia. Ad hanc questionē dominus non respondet, & tamen ex verbis questionis patet responsio, vt dicamus illum esse seruum fidelem atque prudentem, & ceteris seruis dignem prælatum, qui dat illis efacit in tempore secundum modū præfatum. Idcirco subiungitur, [Beatus est] iam in spe, [ille seruus] hoc est, Christianus alias in spiritualibus vel in temporalibus regens ex ordinatione diuina, vel seipsum recte gubernans, nec vtendo gratia sibi collata, creditisque talentis, [Quem cum venerit dominus eis] Christus videlicet, veniens ad eum in hora suæ mortis, vt rationē ponat cū eo, vel quotidie considerando quomodo præsit & bona domini sui dispensem, [Inuenierit sic facientem] hoc est, familiam sibi commissam bene regentem, dando singulis efacit spiritualēm seu corporalem, & seipsum fructuose occupantem in operibus sancta dilectionis, [Amen dico vobis super omnia bona sua constituit eum] Nō vt omnibus creaturis dominetur, vel cuncta creata salus possideat, sed eternā beatitudinem consequatur, quæ est status omnium bonorum aggregatione perfectus, & suscipiat quæ oculus non videt, nec auris audiuit, nec cor apprehendere valet, imò deum summū possideat: vel quia similitudinem serui hominis patrisfamilias introducit, possumus per omnia dei intelligere sola exteriora & corporalia, sicut diuitiae appellantur hominum bona, sic vnuquisque beatus constituitur super omnia bona creaturis, [Si autem dixerit] malus, [seruus illi] seruus infidelis qui opposito modo se habet ad seruum prudenterem prædictum, [Moram facit dominus mens v. nre] id est, non citio iudicabor à deo, [Et caperit percussione consiruos suos] id est, opprimere gregem sibi commissum, [Manducet autem eis bibat cum obiosis], i.e. crapulose & carnaliter viuat. Hoc dicunt saltē interpretatione prælati & iudices, qui non timent iudicium dei, nec cogitant horam mortis, eo quod Christus longanimitate agat cū eis, nec statim se vltiscatur. Hoc nanque præstat multis peccandi audaciā, iuxta illud, Etenim quia non citio profertur contra malos iudicium, ab illo timore filii hominū perpetrator mala, [Vnde dominus seruus illius]. i.e. Christus, [In die quia non sperat], i.e. quando seruus ille non putat se visitandū & puniendū à Christo, [Et hora quia ignorat] qm̄ hora mortis, ac iudicii prorsus incerta est. Tales enim cū se magis diuiciūs arbitratur, ciuitus tolluntur de medio quæadmodum diuiniti longam quietē ac deliciosa vitā sibi ipsi promittēt, deus

air apud Lucam, Stulte hac nocte animam tuam reperent à te, quæ autem paraſti cuius crunt? [Et diuidet eum] id est, à confortio & præmio electorum separabit. [Partemque eius] id est, retributionem. [Ponet cum hypocritis] id est, cum his qui nomine & non re Christiani sunt, qui videntur deum cognoscere, factis autem negant, hoc est, in inferno erit merces eius & damnatis sociabitur in tormentis. [Ullic erit flatus & stridor dentium.] Hoc iam bis elucidatum recordor.

¶ Expositio Cap. x v.
virginibus]

[Tunc simile erit regnum celorum decem
Articulus. x L.

Ancti catholicique doctores in expositione huius parabolæ de decem virginibus, non parum diversificantur. Quidam enim exponunt eam de solis virginibus. Alij de contemplatiuis per virgines significatis. Alij de popularibus omnibus non idolatriis. Alij de popularibus Christianis duntaxat. Sed propter prolixitatem vitandam, profèquar vnum quem æstimo conuenientiorem intellectum, videlicet, vt intelligatur de omnibus Christianis. [Tunc,] id est, in ipsa die & hora iudicii, [simile erit regnum celorum,] id est, ecclesia militans & negotium eius [Decem virginibus que accipientes lampades suas, exierunt obuiam sponso & sponso.] Nam sicut virginis illæ acceptis lampadibus occurruunt sponso & sponso, sic omnes Christiani in die iudicij occurrent Christo, Itaque per decem virgines vniuersitas fidelium denotatur. Denarius enim est numerus perfectus & primus terminus numerorum, ita quod ultra non proceditur numerando, nisi redeundo ad caput seu unitatem & denarium. Torum ergo quod subditur in ista parabola de hac re per decem virgines designata, est exponentum. Per hoc autem quod virginis dicuntur accepisse lampades suas, insinuat quod vniuersi fideles cum ad iudicium venerint secum ferent fidem & opera sua, que nomine lampadum exprimuntur. Opera quippe illorum sequuntur illos. Et quamvis multorum male sunt opera, vix tamen vel non inuenitur aliquis Christianus ita peruerlus, quin habeat aliqua opera ex suo genere bona, quamvis non sint memoria præfertim quin ipse interior fidei actus de genere bonus sit. In die autem iudicij obuiabant Christo sponso & ecclesiæ triumphantí cum ipso de celo venientia quæ est sponsa Christi, vel sponsa Christi singulari, que est virgo beatissima mater deiſera: vel secundum Augustinum, ita dicuntur obuiare sponsæ, velut si omnibus in ecclesiæ concurrentibus filii ad matrem concurrent dicuntur, cū ipsis filiis congregatis constet ea que dicitur mater, sive obuiatio ista effet eiusdem ad seipsum secundum statum vel modum diverbum. Secundum primum modum est obuiatio patris ad patrem, quia in die iudicij ex hominibus seu ecclesia militante & angelis atque ecclesia triumphantí fieri vna ecclesia & vna sponsa Christi, qui tunc sibi perfecte ac indisolubiliter copulabit totam ecclesiæ G electorum vniuersitatem, vt omnes sint vnum in ipso, & deus sit omnia in omnibus. [Quinque autem ex eis erant fatus, & quinque prudentes] vna pars Christianorum inspiens est, & in die iudicij stulta probabitur, eo quod diuinis ac spiritualibus præpositis terrena & corporalia, fidemque catholicam non adornauit operibus, nec opera de genere bona retulit ad debitum seu ultimum finem. Prudentia namque dirigit actus humanos in debitu finem. Qui ergo non ob dei honorem, vitamque aeternam bona agit, sed propter laudes humanas seu temporale emonumentum, merito imprudens & stultus censetur. Alia vero pars Christianorum per oppositum prudens est, & in die iudicij sapiens inuenitur. Per haec itaque bonorum & malorum disretio explicatur. [Quinque fatus acceptis lampadibus non suspergunt oleum secum.] Hoc est, stulti & vani Christiani fidei sua & operibus non coniunixerunt spirituali delectationem, lætitiamque internam & conscientię sinceritatem, faciendo quod monet A postolus, Qui gloriatur in domino glorietur. Et rursus, Gaudete in domino semper. Et illud Psalmi ita, Seruite domino in lætitia. Vnde nec dicere possunt cum A postolo, Gaudium nostrum est testimoniūm conscientię nostrę. Itaque per oleum, spiritualis & pura delectatio, sinceritatemque conscientię designantur, Iuxta illud, Vnxix te deus tuus oleo letitia: mali autem dum aliqui boni agere videntur in se non in domino gloriantur, dum hominibus cupiunt complacere magis quam deo, & ita non sagunt conscientiam bonam habent, nec redeunt ad interiora, sed inaniter diffunduntur, quemadmodum scriptum est, In circuitu impii ambulant. [Prudentes vero acceptant oleum in vasis suis,] hoc est, spirituali delectationem & bona conscientię testimonium in cordibus suis posuerunt. [Cum lampadibus,] id est, fide & operibus virtuosis. Hac enim electi deferunt secum ad iudicium. [Moram autem scientie sponsorum,] id est, Christo futurum iudicium differente, videlicet ab ascensione vsq; ad terminū mundi dormitauerunt omnes] tam boni quam mali defuncti sunt. [Et dormierunt somno mortis, atque in tumulis velut in lecto quieuerunt denuo suscitandi a Christo, de qua dormitione ait saluator apud Ioannem, Lazarus amicus noster dormit, sed vado vt a somno suscitem eum. Mortui itaque dormiunt Christo, qui multo facilius excitat defunctum a morte, quam homo dormientem a somno. [Media nocte clamor factus est, ecce sponsus venit.] Ex hoc aliqui aferunt, quod finale iudicij erit in medio noctis. Underefert Hieronymus traditionem eis Iudeorum, quod sicut deus per angelum vastauit Aegyptios media nocte, ita per Christum iudicabit mundū in medio noctis. Alii dicunt quod erit in die, secundum quod dicit A postolus, In die quo iudicabit dominus abscondita tenebrarum, & dicunt quod ideo tempus iudicij vocatur nox, quia in certum, propter quod dicit Augustinus, Media nocte, id est, nullo scienti aut sperante. Clamor autem qui tunc fiet, est sonus tubæ & vox magna, de quibus praecedenti cap. plenius dicta est, [Exite obuiam ei,] id est sepulchris resurgente, seu corpore resumpto occur-

A rite Christo ad iudicium venient. [Tunc surrexerunt omnes virgines illæ,] id est boni & mali à mortuis surgent simul in die nouissimo, [Et ornauerunt lampades suas,] id est opera sua decorauerunt quantum potuerunt testimonio conscientiae & præmeditatione rationum disticto iudici reddendarum: secundum quod dicit A postolus, Probet se homo, & sic in semetipsa habebit gloriam, & nō in altero. Quilibet enim causam suam, quantum poterit adornabit. [Fatuus autem sapientibus dixerunt, Date nobis de oī leo vestris,] id est de merito vestra spirituali laetitia & bona conscientia succurrite nobis, [Quia lampa dæ nostræ extinguntur,] id est fides & opera nostra reprobant tanquam à lumine gratia aliena. Per hoc innuitur, quid in die iudicij mali vndeque sibi auxiliari optabunt, illi falteri qui nondum indicati & incerti sunt quid de eis dominus iudicabit, qui etiam ante prolationem sententia verebuntur, dānari, tanquam male sibi cōscii, [Responderunt prudenter] fatui, [Dicentes, Ne forte non sufficiat nobis cr̄ vobis,] i.e. facere non valimus, neque audiēmus quod petitis, timentes ne opera nostra nobis metep̄sis vix sufficiant ad salutem, præsertim cum tantus sit iudicij huīus rigor, vt iustus vix saluetur, nec aliud alii runc potest iuuare, quoniam vnuquisque tunc maximè onus suum portabit, & pro seipso rationem præstabat, [ste potius ad vendentes,] i.e. ad eos quorum est regnum celorum, puta ad pauperes vel ad facer dores, quibus cōmissa sunt claves regni caelestis, & dominica sacramenta gratia contéstatu dispensant atque pro numero cōfessionis ac pœnitentia quadammodo vendunt, [Et emitte vobis] oleum salutis, pau peribus succurrendo vel ficerdotibus obediendo. Sic enim Daniel ait, Peccata tua eleemosynis redime, & iniquitates tuas misericordiis pauperū. Hæc dicunt virgines sapientes, non quod tunc tēpus erit merendi seu ista peragendi, sed quia aliud cōsilium dari non potest, vel (secundū Augustinum) hæc dicunt, nō consulendo, sed crimen fatarum cōmemorando, eisq; insultando zelo iustitiae, tanquam dicunt, Ita ad vendentes, i.adulatores & vanos vefros laudatores accedite, & emite vobis ab eis oleum, i. fomentum salutis & gratia, [Dum autē irent emere,] i.e. gratia recuperare vellēt & pœnitire, [venit sponsus,] i.e. Christus, ad præmandum, [et qua parate erant,] tanquam ornatae veste nuptiali, & actibus meritorioris, atque ab omni labore peccati purgatae, [intraverunt cum eo ad nuptias,] i.e. ad caelestem refectionem seu beatitudinem sempiternam, vbi sanctæ animæ deo intime vniuentur, eōq; fruuntur, & ab eo feliciter cœiduntur, [Et clausa est ianua,] i.e. finitum est tempus promerendi, & aditus regni caelestis nulli de cætero patet. [Nouissima autem,] id est nūmīum tarda, & post aliarum præparationem ac saluationem [veniunt & reliqua virginis] stultæ. Non est per hoc intelligendum, quod aliud sit tempus iudicij bonorum, aliquidque malorum, sed quod ordine dignitatis boni primo remunerentur. Veniunt ergo quando tempus miserationis expiravit, [Dicentes, Domine domine,] ingemantur dominum, non charitate, sed C necessitate: non verò amore, sed naturali affectione atque timore, ideo nil merentur. [Aperi nobis] ianuam regni caelestis, [At ille respondens ait, Amen dico vobis, Nescio vos,] scientia approbationis, de qua dicit Apostolus, Si quis diligit deum, hic cognitus est ab eo. Et iterum, Si quis ignorat, ignorabitur. Hinc alibi dicit: non omnis qui dicit mihi, domine domine, intrabit in regnum cœlorum, sed qui facit voluntatem patris mei. [Vigilate itaque, quia nesciis diem neque horam,] De hoc in 1.Corin. 8. præcedenti capite dicitur sunt multa. Matth. 7.

¶ Denique quod diem aduentus Christi ignoramus, ostendit per similitudinem hominis peregrinantis, cuius redditum serui eius ignorant [sicut enim homo peregre proficiscens,] Per hunc hominem intelligitur Christus, qui in ascensione à terra in cælum perrexit, qui secundum quosdam idcirco peregre profectus dicitur, quoniam corpus humanum, cuius naturalis locus terra est, collocauit in cælo. Sed cum cælum sit patria electorum, maximè Christi, & cælum empyreum sit proprius locus corporum glorificatorum, præfertim corporis Christi, in quo cælo non ad tēpus, sed eternaliter permanent sancti, qui in hoc seculo peregrinantur. Propterea aptius reor, vt ob id Christus dicatur ascendendo in cælum peregre profectus, quia domesticos suos in hoc mundo reliquit, eisque corporalem subtraxit præsentiam, & propriæ libertati dimisit, & rursus quoniam tandem redditurus est huc unde ascendit, [vocavit seruos suos, & tradidit illis bona sua,] Parabola ista specialiter concernit apostolorum successores, prælatorum ecclesiæ, quibus plus datum & creditum est, vnde & plus exigetur ab eis. Nihilominus ad omnes post homines pertinet: sicut exponēda est, vt cūctis valeat applicari. Itaque homo iste dominus Iesus, vocavit, i.e. sibi applicuit seruos suos, prælatorum aliorum, & vnumquaque fidelium, & tradidit illis bona sua, i.e. beneficia sua eis concessit, dona videlicet naturæ & gratia, sacramenta ecclesiæ, & quicquid boni in fidelibus inuenitur. Quid enim habes quod non accepisti? Cum omne datū optimum, & omne donū perfectum est, descendens a deo, [ut vni dedit quinque talenta, alii autem duo, alii vero vnu,] i.e. vnu largitus est dona plura atq; maiora, alii verò minora ac pauciora. Alii quippe (secundū A postolum) datur per spiritum sermo sapientia, alii sermo sciencia, alii gratia sanitatis, alii operatio virtutum, alii prophetia, alii disretio spirituum, aliquibus quoque dantur omnia ista, & aliqui in naturalibus inclite decorantur, qui sortiti sunt animam bonam, & quasi naturaliter ad virtutes dispositi, ingeniosi, eloquentes, formosi, ad aliorum gubernationem bene dispositi. Per duo ergo talenta intelligere possumus subtilem intellectum & affectum, bene dispositum, vel sapientiam & charitatem. [Vnicuique] seruorum largitus est Christus, [secundum propriam virtutem,] id est secundum ipsius capacitatem & dignitatem. Ex quo patet, quod per ista talenta intelligenda sunt maximè dona gratia gratum facientis vel gratis data. Hac enim superadduntur naturalibus donis & perficiunt ea, [et profectus est istam,] id est distributione hac facta propria libertati eos dimisit, vt negotarentur. [Abiit autem,] id est in opus processit, & iuit quo de præcepit, [Qui quinque talenta accepérat,] Per haec quinque talera intelligo quinquipartitam gratiam ad viros apostolicos & perfectos pertinentem, videlicet sapientiam, sanctitatem, eloquentiam, miraculorum operationem, & discretionem in omnibus, [Et operatus est in eis,] id est per ea,

hoc est bene vobis est eis & fructuosè ea expendit ad dei honorem, & aliorum ædificationem, pro priamque salutem, [Et lucratus est dia quinque] id est eidem donis multum proficit & crevit, vel alia quæ non dñm accepereat est adeptus. [similiter qui duo talenta] prædicta [Accepterat lucratus est alia duo.] eo modo sicut præcedens quinque. [Qui autem vnum accepereat, abiens,] id est à deo auersus & ad terrena se vertens. [Fodit in terra,] id est talentum sibi collatum, videlicet intellectualem notitiam & subtilitatem, infensibilibus meritis & occupauit, abutens gratia dei, & proximo nihil proficiens, cum tam Petrus admoneat, Vnusquisque(inquietus) sicut accepit gratiam in alterutrum illam administrantes, sicut boni dispensatores multiformis gratia dei, [Et abscondit pecuniam domini sui,] id est prædictum talentum sibi à deo mutatum non produxit in lucem veritatis atque iustitiae, sed ad errorem & vanitatem vobis est eo, quemadmodum scriptum est, Sapientes sunt ut facient mala, bene autem facere ne scierunt. De talibus loquitur Esaias, Vnde qui profundi esis, ut à domino abscondatis consilium, quorum sunt in tenebris opera. Itaque qui abscondit talentum sibi donatum, non acquiscit. Apostolo exhortanti, Noli negligere gratiam dei. Et rursus, Collabora(inquit) gratia dei. Ideo de scipio testatur, Gratiæ eius in me vacua non fuit. [Post multum vero tempore venit dominus seruorum illorum,] id est in die iudicij, qui multum distat à die ascensionis, venit Christus, [Et posuit rationem cum eis,] id est rationem exigere à servis suis, discutiendo qualiter vbi sint beneficis sibi concessis. [Et accedens,] id est Christo fiducialiter se repræsentans, [Qui quinque talenta accepereat, obtilis alia quinque talenta,] id est fructum & me ritum operum suorum quæ consequuntur est bene vtendo suis talentis, [Dicens, Domine, quinque talenta mihi traxisti, ecce alia quinque super lucratus sum] proficiendo in bonis, & gratiam mihi datam duplicando, vel alijs eam communicando, [Ait illi dominus eius,] justus omnium remunerator, [Euge.] Interie citio est animi exultantis, id est tibi congaudeo, & bene sit tibi, [serue bone] in habitu [Et fidelis] in actu: non tuum, sed domini tui quærens honorem, [Quia super paucu fuisse fidelis,] id est deus gratias quæ par ua sunt comparatione donorum gloriae efficiaciter vobis est, [super multa te constitutam,] id est perfectum premium omnium bonorum aggregatione perfectum; & bonus tui appetitus plenariè contentatum tibi prestat, hoc est meipsum tanquam obiectum beatificum, bonumque immensum, [Intra in gaudium domini tui,] id est patriam cælestem, atque diuinitas gloriae creato ris, vt immergaris & absorbareis in deum, & impleatur in te quod ait Prophetæ, Adimplabis me latitia cum vultu tuo. Itémque, Satiabor cum apparuerit gloria tua, [Accedit autem et qui duo talenta accepereat.] Sicut de præcedenti, ita de isto subiungitur, nec est difficultas in litera. Quamvis autem huic seruo dicatur sicut & priori, [supra multa te constitutam, &cetera,] non tamen amborum est merces æqualis, sed qui pluribus & maioribus donis idoneæ est, vobis, maiorem consequitur gloriam, quam qui paucioribus atque minoribus vobis est fructuosè. Sicut econtrario ampliore damnationem incurrit illi quam iste, si negligens fuisset repertus. Cum enim augentur dona, rationes etiam crescent donorum, secundum Gregorium, [Accedens autem et qui vnum talentum accepereat,] Nam & impj adducuntur ad Christi tribunal, & ei responderè cogentur, [Aut, domine, scio quia homo durus es,] id est rigorosus & distictè vñscens.

[Denique Paulus ait, Vide bonitatem & seueritatem dei, propriè tamen non est Christus durus, sed iustus, & pro tempore rigorosus, [Metis vbi non seminas, et congregas vbi non sparsisti,] id est plus requiris quam contulisti, & queris opera meritoria in his qui ex naturalibus suis mereri nō possunt, immo & in infidelibus ad quos non destinasti legatos seu predicatores, [Et timens] tuum districcionem [Abii et abscondi tuum talentum in terra,] secundum sensum iam præinductum, id est opera bona omisi, & pauore confrauctus sive diffidens, quod tibi satisfacere possem, cessauit bene agendo, [Ecce habes quod tuum est,] id est donum quod mihi donasti, recipere potes, nec oportet ut amplius exigas à me. [Respondens autem dominus eius, dixi ei,] Omnia ista suo modo fient in iudicio intellectualem ac replete, [serue male,] qui tecum excusas, & domino tuo calumniam facis, [Et piget,] id est negligens, qui per obedientiam omisisti talentum tibi collatum fructuosè expendere, [Sciebas quia] ego [Metis vbi non semino, et congrego vbi non spargo,] juxta sensum iam tacitum, [Oportuit ergo te compellere,] id est ad bene vtendum, & ergo dandum dare, [Recuniam meam,] id est talentum quod tibi concessi, [Nummulariis,] id est bonis rectioribus atque doctioribus, qui more nummulariorum illud alias ergaſſent ad accumulandum spirituale lucrum, gratiamque diuinam in scipis & alijs: vel nummulariis, id est auditoribus bonis, qui possent dominicanam pecuniam duplicare, agendo quod dicerebunt, & de virtute in virtutem pergendo, [Et veniens ego] ad iudicandum te, [Recipissim virque quod meum est,] id est talentum tibi creditum acceptissim, & bene ergo dandum fuisse iudicasse, recipissem que illud, [Cum vñra,] id est spirituali profectu seu lucro inde exorto, & ita te & illos saluafsem. Seruus iste peruerfus ex propriis verbis damnatione dignus convincitur. Quoniam enim agnoscit dominum suum esse durum, & metere vbi non feruerit, debuit esse formidolosus atque sollicitus, ne coram domino suo infructuosus & vacuus appareret, sciens se de negligentia puniendum.

[Deinde Christus ait exequitoribus sui iudicis, scilicet Angelus bonis vel malis, [Tollite itaque ab eo talentum] vñcum quod receperis, id est honore & præmio talenti eum priuate, vt non cedat ei in bonum seu gloriam, sed in malum atque supplicium, [Et date ei qui habet decem talenta,] id est facite ut cedat ei in gloriam, quia ex comparatione negligentia illius, huius diligentia clarius elucescat, sicut opposita iuxta se posita euidentius innotescunt, & etiam quoniam pena illius auget felicitatem istius, secundum illud, Lætabitur iustus cum viderit vindictam. Scimus eidem quoniam diligenter Deum omnia cooperantur in bonum. Cum autem istud talentum potius dari dicatur habenti decem talenta, videlicet ei qui quinque talenta duplicit, quam habenti talenta qua-

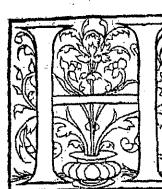
A tuor, subiungitur, [Omni enim habenti dabitur,] id est, quanto quis magis in gratia Dei proficerit, tanto ampliore gratia multiplicationem in praesenti, gloriamque pleniorem habebit in patria, [Et abundabit in spirituali opulætia. Ex quo patet secundum quosdam, quod plus recipit is cui credita sunt quinque talenta, quam ille cui concessa sunt duo, vel cui vnum, quamvis quidam dicunt oppositum, [Ei autem qui non habet] id est, modicum possidet. Quod enim modicum est, pro nihilo reputatur. Vel, ei qui non habet gratiam gratum facientem seu charitatem vel fidem quæ per dilectionem operatur. Vel, ei qui non habet, id est largitori gratiarum ingratis est, [Et quod videtur habere,] id est, hoc ipsum quod à deo sortitus est, quantum ad donum naturæ seu gratia gratis data, [Anferetur ab eo,] id est non cedet ei in bonum, vel omnino spoliabitur eo, quia nec sapientia, nec scientia, nec opes, nec oratio erunt apud inferos, quo iste & sibi similes proiiciuntur, Veruntamen (vt ait Dionyssius) per peccata non delruit natura, sed leditur. Vnde in demonibus naturalia permanescunt acuta & integra, tamen quo peccator meliora naturalia habuit, eo damnabilior comprobatur, [Et iniuriam seruum] id est, in fructuorum sum, qui nec propriam salutem cum timore & tremore operatus est, nec domini sui quæsivit honore, nec profuit proximis, [Ecce in tenebras exteriores, ibi erit fletus & stridor dentium.] Hoc torum supra expostum est. ¶ Satagendum est itaque vñcituque nostrum, vt dona sibi diuinitus prestitæ sagaciter atque humiliter penset, deo gratus esse conetur, & digne ambulet vocatione qua vocatus est. Hoc fecit virgo gloriofa cum dixit, Quia fecit mihi magna qui potens est. Vnde Apollonus, Nos (inquit) non spiritum huius mundi accepimus: sed spiritum qui ex deo est, vt sciamus quæ à deo donata sunt nobis. Si enim ignoremus quid & vnde habemus, non agimus gratias, nec benefactorem diligimus. Gratas autem agendo ac diligendo, beneficis potioribus adimplerem. Veruntamen inueniuntur quidam vani, nimis imperfecti & frivoli, qui si aliquid excellenter vel perfectionis in se deprehenderint, statim in se gloriari intumescere, aliosq; aspernari incipiunt. ¶ [Cum autem veniret filius hominis in maiestate sua,] Dicunt aliqui in isto cap. tres parabolas contineri, quarum ista sit tertia, quam asserunt pertinere ad aetnos. Sed quod hic dicitur, non est parabola, non enim aliud per similitudinem significatur, sed de ipso iudicio apertissime Salvator præannuntiat, de quo in duabus præcedentibus parabolis occulte & figuraliter loquebatur. Denique & si esset parabola, non tamen solos actus concerneret. Agitur enim hoc loco de omnibus gentibus & segregatione, examinatione, iudicatione, & præmiatione eorum, vt patet in insipientibus literam. Quia ergo de ipso iudicio multa prædixit obscurè mystice, nunc describit ipsum & processum eius aperte. Cum autem venevit filius hominis motu locali & corporali desce- su a calo empyreo ad iudicium, qui secundum suam diuinitatem immensus atque immobilis est, in maiestate sua, id est, in sua magna potestate & corpore glorificato, [Et omnes angeloi] sancti nouem ordinum [cum eo,] qui in suo primo aduentu venit in humilitate cum paucis & egeis discipulis. Venient autem angeloi sancti cum eo, & tunc visibiliter omnibus apparetur. Primo propter reverentiam iudicis. Secundo, ad terrorem malorum. Tertio, ad accusationem eorum, qui angelicis inflnitibus noluerunt assentire. Quartò, vt exequantur sententiam iudicis in reprobos. ¶ Dicit hic quidam, quod ministerio angelorum bonorum electi deducuntur ad calum, reprobri vero ab angelis maris ad inferos pertrahentur: sed verius reo, quod electi per dotem agilitatis propria potestate ascendent, & ve- lut scintillæ in arundinetto discurrent: item quod angeli sancti prouident & contrudent tam dæmones quam homines perditos in infernum. Diabolus enim tam invite intrabit infernum, vt homines praui. Ideo enim supra dixit Salvator, Exibunt angeli & separabunt malos de medio iustum, & mittent eos in caminum ignis, [Tunc sedebit super sedem maiestatis sua,] id est, in sua iudicaria potestate residet. ¶ Vel, super sedem maiestatis sua, id est, super ecclesiam in qua sedes est dei, [Et congregabuntur] id est, ab angelis corpora eo adducentur gentes, quorumcunque temporum, gaudiū conditionū, etatum & statu ante eum, [Et separabit eos ab iniucem,] loco & yoto ac premio, [Sicut pastor segregat] tempore serotino [oues ab hæsi] in diuersis stabulis eos locado. In die enim simul pascuntur, sed de sero segregantur: sic durante die ac tēpore gracie simul in ecclesia habitant & vescuntur electi & reprobi. Porro in fine tēpois huius, hoc est, in confusione feculi seceruntur ac dividuntur, [Et statuet], i. firmiter ponet filius hominis nō humana, sed diuina virtute, [Oues quidem]. i. electos, qui propter innocentiam, simplicitatem, & utilitatem, & operū honorū fecunditatē ouibus cōparantur: iuxta illud, Nos autē populus eius, & oues pascue eius, de quibus loquitur Christus, Ego sum pastor bonus, & cognosco oues meas. Et alibi, Ecce ego ipso pascam oues meas, [A dextris suis,] vel ad literā, ad latus sum dextrum, tanquam in loco digniori. Vel à dextris, i. in bonis suis iucundis & prosperis, in consolatione & sp̄ bona, ita quod ignis cunflagrationis eos non lædet pro tunc, [Hædos autem] statuet, [An siñbris], i. in loco opposito, & in adversis ac tristibus, in desolatione & ignis prædicti combustione, qui significatur per hecdos, quoniam hecdos est animal perulans, lascivium, in fructuosum, semper feruens ad coitū, [Tunc dicer rex] videlicet Christus, qui habet in vestimento & in memore suo scriptum, Rex regum dominus dominantium: de quo Hieremias testatus est, Regnabit rex & sapiens erit, & faciet iudicium & iustitiam in terra. Et Psalm. Deus iudicium tuum regida, [Eis qui a dextris eius evunt,] qui stabunt in magna constantia aduersus eos qui se augustauerunt, [Venite] ad alta celorum, [Benedicti patris mei] id est, sanctificati, gratiisque replete a patre meo dico eterno & adorando, [Positidet] hæreditaria perpetua que possessione paratum vobis regnum & constitutione mundi, id est, calum empyreum, eiusque delicias in principio mundi creatum, & ad inhabitationem electorum aptarum. Nec obstat quod dominus ait, Vado parare vobis locū. Cœlestis enim patria ante constitutionē mundi parata est sanctis secundū predestinationē à principio mundi per creationem, in Christi passione & ascensione, quantū ad meritū introeundi, & ianuę apertione, [Esiria enim, & dedisti mihi manducare sitiū, & dedisti mihi libere,] Ponit hic sex opera

misericordia, quibus addi solet septimum, scilicet mortuorum sepelitio. Quomodo autem electi ex- E
hibuerint hæc Christo, ipse post pauca exponit. [Hofer] id est, peregrinus [Eram, collegis], id est, ad
hospitium vestrum induxit [Me] prout in Espan habetur, Egenos, vagosque induc in domum tuā.
Vnde & Iob, Foris inquit non manit peregrinus, ostium meum viatori patuit. Hinc Paulus hora-
tus, Hospitalitatem polite obliuisci: per hanc enim placuerunt quidam angelis hospitiū receptis, vide-
licet Abraham & Lot. [Xodus, & operū isti m̄ vestibus, prout moneret Ioannes Baptista, Qui ha-
bet duas tunicas, det non habent. [Infirmari] fui, [Et visitasti me] consolationem & opem exhibendo.
Hinc enim in Ecclesiastico scriptum est, Non te pigate visitare infirmum. Ex his enim in dilectione
firmaberis. Et Iacobus, Religio (ait) munda & immaculata apud deum & patrem hæc est, visitare pu-
pilos & viduas in tribulatione eorum, & immaculatum se custodire ab hoc seculo. [In carcere eram,
et venisti ad me] jalendum, consolandum, seu liberandum: quia scriptum est, Erue eos qui ducuntur
ad mortem. [Tunc respondebunt ei iusti dicentes, Domine, quando te vidimus esurientem & paucum sicutem &
ad dominum tibi potum quando autem te vidimus hospitem, &c.] Ista interrogatio non oritur ex dubitatione,
sed pierate & admiratione de iudicis dignatione: & item ex desiderio audiendi in cunctum responsum.
Forum quippe conscientia protestabitur eis, quod vera sint iudicis verba, & scient quod Christus re-
putat sibi factum, quod suis fit membris, nam & ideo ista fecerunt. [Et respondens rex, dicit illis, Amen
dico vobis quodam] id est, quandocunque vel quantumcumque [Fecisti uni de his fratribus meis minimis] F
id est, alicui inopinatum cumque in hoc seculo vili & obiecto, [Misi fecisti] Iste enim sunt corpus
meum mysticum, & caro mea, & tam grata habeo bona eis facta, ac si mea personæ essent exhibita,
dummodo ex charitate, & propter me facta sint eis. Ob id autem quod ait, Quam diu fecisti uni ex
his fratribus meis minimis, mihi fecisti, videtur Hieronymus dicere quod d' Christus non pascatur,
potetur, hospitetur, operiatur, vel cætera misericordia opera sibi reputet facta nisi in pauperibus spi-
ritu, qui sunt fratres Christi, pertinetes ad gregem ipsius. Sed quamvis Christus in illis specialiter
& opera eius impensa sibi facta profiteatur, tamen in meritorum est quibuscumque pauperibus benefac-
cere propter deum, & quoniam sancta trinitatis insigniri sunt imagines, gratiae & gloriaeque capaces.
[Tunc dicit et hic qui a suis fratribus erunt, Discedite a me maledicti in ignem aeternum.] Per ignem infernalem in-
telleguntur cetera gehenna & supplicia: de quibus ait Psalmista, Pluer super peccatores laqueos ignis,
sulphur & spiritus procellarum pars calicis eorum. [Qui paratus est diabolus primo apostatae, Et anguis
eius, de quibus in Apocalypsi scribitur, Draco pugnabat & angeli eius. Itemque Apostolus, Ne teritis
Esaie. 30. (ait) quia angelos iudicabimus.
¶ Ignis iste secundū quoq; dā a principio mundi simul cum cælo empyreo factus & angelis maijs pa-
ratus est. Dicunt enim infernum simul cum cælo creatum. Vnde in Esaia legitur, Preparata est ab he-
ri Tophet, à rege preparata, profunda & dilatarata, esca eius ignis & ligna multa. Tophet vocatur ge-
henna, [Esrius, & non dedisis mibi manducare, si, & non dedisis mibi bibere, &c.] Ideo condemnatur, G
quoniam opera misericordia non fecerunt. Judicium enim sine misericordia fieri ei, qui non fecerit
misericordiam [Tunc responderunt ei,] videlicet iudici [Et ipsi, Domine quando te vidimus esurientem, ante
fuerint, aut hoffent, aut nudum, aut in carcere, & non ministravimus tibi.] Ho dicunt desiderantes se excusare, [Tunc respondet illis, dicens, Amen dico vobis quodam non fecisti uni de minoribus his]
id est, fratribus meis minimis, [Nec mihi fecisti] hoc est, quod illis negasti & subtraxisti, mihi nega-
sti & subtraxisti.
¶ Au istud iudicium fiet vocaliter vel solum mentaliter, non est certum: quamvis aliqui satis auden-
ter ad hoc respondere præsumant, temere definites, quod sine periculo ignoratur: multis tamen
magnis viris apparet probabilius, quod prolatione sententia erit vocalis. ¶ Denique de isto iudicio ma-
nifeste prædictum est in Daniele, Multi de his qui dormiunt in puluere terra, euigilabunt: alij in vita
aeternam alij in opprobrium. Vnde nunc subditur, [Et ibi hi,] ut pote quia sinistri erunt [In supple-
cium eternum, iugi autem in vitam aeternam].
¶ Locus iste sancti Euangelij admonitione potius indiget, quam expositione. Cogitemus ergo &
intimo corde penitus futuri iudicij rigorem, horrorem & intolerabilitatem dulcedinem verborum
istorum, Venite benedicti patris mei: & gaudia electorum, amaritudinem quoque illius sententia, Ita
maledicti in ignem aeternum, & infernali suppliciorum vehementiam sempiternam, reprobatur
calamitatem, desperationem & incomprehensibilem desolationem, Item, quam paucum & graue H
ac dolorosum erit demonibus externaliter sociari, aeternaque obliuionis traditum esse. ¶ Quæri potest
cur Christus dicat in futuro iudicio disceptationē fieri potius de operibus misericordia quam chari-
tatis vel iustitiae, cum tamen de omni peccato futura sit ibi discussio, nec omnes electi, de quibus iam
sermo est, opera misericordia fecerint, vt patet de pauperibus & religiosis quam pluribus, præsertim
de clavis & anachoritis? Dicendum quod ideo, quoniam opera misericordia sunt magis connatu-
ralia homini. Nihil enim naturalius, quam benefacere consorts natura. Secundo, quoniam opera misericordia directe & euidenter includunt charitatem, virtutum reginam. Tertio, vt appareat quam
iuste negetur reprobis tunc misericordia, qui nunc proximo misericordiam non impendunt. Quarto,
vt homines ex his verbis Christi incitentur ad opera pietatis. Quinto, quia scriptura specialissime
& copiosissime hortatur, laudat atque beatificat opera misericordia. Siquidem beati misericordes,
quoniam ipsi misericordiam consequentur. Et, Beatus qui intelligit super egenum & pauperem. Se-
xti, ad insinuandum, quod vniuersa salus nostra & gratia, & quicquid in nobis boni est, ex miseri-
cordia dei procedit, dependet, perficitur. Postremo, per corporales misericordia actus dantur intelli-
gi spiritualia opera, que illis præstantiora & magis meritoria perhibentur.

Matth. 5.

Psalm. 40. & copiosissime hortatur, laudat atque beatificat opera misericordia. Siquidem beati misericordes,
quoniam ipsi misericordiam consequentur. Et, Beatus qui intelligit super egenum & pauperem. Se-
xti, ad insinuandum, quod vniuersa salus nostra & gratia, & quicquid in nobis boni est, ex miseri-
cordia dei procedit, dependet, perficitur. Postremo, per corporales misericordia actus dantur intelli-
gi spiritualia opera, que illis præstantiora & magis meritoria perhibentur.

¶ Cap. xxi. De passione Christi, [Et factum est cum consummasset
Iesus sermones,] Artic xli.

Ora est, vt præparemus nos ad intuendum filium hominis pro nobis in cruce
leuatum per serpētem æneum à Moysi pro signo cretum, significatum: vt si-
cuit Iudei inspicio serpētem illum, sanabantur à mortu serpētum: sic nos
intuento per fidem, affectum & imitationem Saluatorem propter nos in pati-
bulo eleuatum, sanemur à mortib; diabolorum, à lassione peccati, à tentatio-
nis veneno. ¶ Christus quippe in cruce suspensus liber est, in quo omnium vir-
tutum perfectiones, omnium contemplationum sublimitates, & quicquid ad
salutem pertinet, quicquid ad speculationis, apicem spectat, mirabiliter ineffa-
bile & supernaturaliter leguntur, discuntur, resplendent. Descriptus itaque gloriosissimus, sapi-
tissimusque Euangelista sublimis, apostolus sanctus Matthæus passionem domini nostri Iesu Christi,
in quo est salus, vita & resurrectio nostra, ita exorsus est, [Et factum est cum consummasset] id est ter-
minat [Iesus] filius dei, in quo sunt omnes thesauri, sapientie & scientie absconditi, [sermones ho-
m̄,] qui in praecedentibus sunt descripti capitulis. [Dixit discipulus suis,] præferrim apostolis, ad quos
fecit sermonem præscriptum, qui in duabus praecedentibus capitulis positus est, [scis, quia post bi-
duum,] id est post duos dies, videlicet istum in quo hæc loquor, & immediate sequentem, [Pascha, fest] id est paschalis celebritas incipiet & immolabitur agnus paschalis. Vnde Lucas sic habet, Appropin-
quabat dies festus azymorum, qui dicitur pascha. Porro de diuersis acceptionibus huius nominis pas-
cha cito dicetur.

¶ Ista autem loquutus est Iesus feria tertia in hebdomada passionis: agnus vero paschalis immolabat-
ur feria quinta eiusdem hebdomadae hora vespertina, in qua incepit paschalis festivitas, hoc est, die seu
luna quartadecima Aprilis ad vesperam, qui mensis apud Iudeos est principium anni ac mensum. Sic
enim dominus iussit Moysi in Exodo, Hac enim die & hora præcepit dominus dominus Israël offerre
& manducare agnum paschalem in terra Aegypti. Vnde pascha, quod Hebraice dicitur phæs, non à
passione, sed à transitu nomen accepit, secundum Hieronymum & Augustinum, Primo, quoniam hi-
lli Israël eadem nocte egressi erant cum festinatione de terra Aegypti. Secundo, quoniam nocte il-
la angelus intercessor primogenitorum Aegypti, videns fores Israël sanguine agni perfusas, transfi-
lit pertransiit Iudeos, non tangens quenquam eorum. Tertiò, quoniam præfiguravit transiit Chri-
stus ex hoc mundo ad patrem, & quia præscriptus sermo in monte oīuēti factus est, puro quod in eo-
dem loco Christus passionem suam prædixerit. Denique passionem suam præannuit apostolis. Pri-
mò, ne videatur ita prouise se nescient comprehensus & passus. Secundò, vt animos discipulorum

contra futura scandala roboret: Iacula nempe prævia minus ladunt. Tertiò, vt monstraret se non ti-
mere eos qui corpus occidunt, dum nec locum passionis, nec aduersarios suos declinavit, sed adiit. Ad
uerendum quoque, quod in præhabit a Salvatoris interrogatione, qua ait, Scitis quia post biduum, &
cætera duo includuntur, quorum unum sciebant apostoli, scilicet quod post biduum pascha fieret, ali-
ud ignorabant, videlicet quod post duos dies Christus occidetur. Nouerant quidem ex frequenti
Christi prænuntiatione, quod filius hominis de proximo esset interficiendus, sed determinatum diem
hucusque ignorasse videbantur [Tunc congregati sunt principes sacerdotum,] non tunc, id est eodem die quo
Christus dixit verba iudicata, videlicet tertia feria: sed tunc, id est illo tempore, ut pote die immediatè
sequenti, seu feria quarta qua Christus mansit in Bethania: dans impensis locum & tempus libere con-
sulendi de suu morte: non tamen ideo mansit directe, vt illi hoc facerent, sed ne propriam passio-
nem impediret, acceleraret, vel alteri quām prophetatum fuerat, adimpleret. Opōrūt enim, pro-
pter verificandas scripturas a discipulo venderetur, quod factum est feria quarta: nec factum fuisset,
si tunc regressus fuisset Hierusalem. Tunc ergo congregati sunt principes sacerdotum, id est pontifi- Col. 2.
ces, quorum unus alteri in sacerdotis principatu succedit, quorum nomina ponit Lucas in Actis apo-
stolorum, videlicet Annas, Caiphas, Ioannes & Alexander. [Et seniores populi,] qui erant lxx. Actu. 4.
& iudices ordinarii, successores lxx, seniorum, quos Moyses statuit, horum multi fuerunt scribæ &
pharisei. Ab his autem qui videbantur regere populum, egesia est primò iniquitas in populo. Ipsi Nume. 2.
nanque primo conceperunt odium contra Christum, quo facto, seduxerunt vulgum, auertentes ple-
bem à Christo [in atrium principis sacerdotum, qui dicebatur Caiphas,] Jeratque pontifex anni illius, secun-
dum Ioannem. [Et consilium fecerunt, ut resum dolo tenerent,] id est insidiose & fraudulenter comprehen-
derent, quem non audebant publice capere, nec poterant iuste ligare. [Et occideverunt] eum morte turpis-
sima, faciendo se paenit eius. Iam enim frequenter propofuerunt eum occidere, & conati fuerunt e-
cum nunc lapidare nunc comprehendere: sed Iesus exiit de manibus eorum, sicuti in diuersis capitu-
lis testatur Ioannes. Insuper Lazaro suscitato, mox quidam qui suscitationi eius interfuerunt, abiérunt.
& nuntiauerunt phariseis, tuncque immediate collegerunt pontifices & pharisei consilium, dicentes.
Quid facimus, quia hic homo multa signa facit? Cumque respondisset Caiphas. Expedit vobis vt v-
nus moriatur pro populo. & non tota gens pereat: ex illo eodem die cogitauerunt, & firmiter decre-
uerunt interficere eum. Sed quis frequenter euasit manus eorum, ideo nunc consultabant de modo te-
nendi, occidendi eum, præsertim quoniam die precedenti durissime, increpauit & grauissime of-
fendit eos, vt supra iam patuit, audieruntque eum dixisse, Non me videbitis amodo, & cetera vn-
de suscipiantur quod fugeret, & multos sibi discipulos congregaret. [Dicebant autem, Non in die festo,]
id est non teneamus nec occidamus eum, durante solennitate paschali iam imminentem. [Ne forte tumul-
tu] 1 j

tus id est sedition & ingens turbatio [*Fieret in populo.*] Tunc enim populus vindicat conflixit in Hierusalem propter festivitatem, & sciebant principes sacerdotum, quod multi de populo credebat Iesum esse, ut prophetam, vel Christum in lege promissum, ideo verebantur ne isti contradicerent atque resisterent eis, & Christum (quamvis captum) eriperent. Magis ergo timuerunt vulgum quam deum: nec propter scandalum populi denudatum voluerunt Christi pacionem differre vique post passa, sed ne Christus a populo eriperetur atque cuaderet. Veruntamen istud consilium postmodum mutauerunt Iuda venientia ad eos, qui dedit eis inopinatum, opportunumque modum exequendi quod cupiebant, [*Cum autem*] id est sabbato ramis palmarum [*Eflet Iesu in Bethania*] iuxta illud Iesu ante sex dies pascha venit Bethaniam. Ut enim refert Euangelista Joannes, cum post suscitationem Lazari decreuerunt Iudei occidere Iesum, abiit in regionem iuxta desertum in ciuitate, quae dicitur Esphrem: sed sexto die ante pascha & coenam, venit cum discipulis suis Bethaniam, [*In domo simonis leprosi.*]

¶ Ambrosius libro sexto super Lucam, videtur assumere, quod Simon iste adhuc erat leprosus, sic etiam ait, Apparet quod Christus leprosum non refugit, non vitavit immundum, ut maculas humani corporis posset ablucere. Hieronymus autem hoc loco affirmit, quod tunc non erat leprosus, sed ante curatus fuit a Christo, retinuit tamen nomen leprosi. Quemadmodum & Matthaeus post suam conversionem vocatus est publicanus, & ictus communius tenetur, probabiliusque videtur, quia Iudei non licuit ingredi ad leprosos. In domo autem Simonis huius fuerunt hac vice cum Christo non solum discipuli eius, sed etiam Maria Magdalena, Martha, & Lazarus, ut patebit. Ioannes enim manifeste sic habet, Fecerunt ei coenam ibi, & Martha ministrabat: Lazarus autem erat vnu ex discubentibus. Sed quia hic dicitur & Martha ministrabat, Origines & multi eum sequentes, dixerunt, quod coena haec fuit in domo Martha. verum quia hoc loco & in Marco clarissime dicitur, quod effusio vnguenti, de qua statim subdetur, quam omnes dicunt factam in cena prædicta, fuit in domo Simonis leprosi. Dicendum est, quod coena ista celebrata sit in domo ipsius.

¶ Sed rursus videatur hoc posse solui, per id quod hoc loco ait Hieronymus ipsam Bethaniam, que in interpretatur domus obediens: quandam fuisse Simonis leprosi: atque per hoc quod Christus fuit atque coenauit in domo Simonis huius, non excluditur, quin coenauit in domo Martha, cuius domus fuit in Bethania. Huic vero obuiare videtur illud Marci, Cum esset Bethanias in domo Simonis leprosi: ex quo concluditur, quod domus Simonis erat pars Bethaniae, & hoc idem dicit Ambrosius. Ad argumentum autem Origenis dicendum, quod Martha ministrabat in domo alterius propter reuerentiam Christi, & etiam quia fortassis propinquaque & familiaris erat Simonis huic. Solent namque amici in terdum seruire in dominibus propinquorum familiariumque suorum. [*Accedit ad eum mulier*] videlicet Maria Magdalena [*Habens alabastrum*] hoc est, vas factum de alabastro, quod est genus marmorei lapidis, in quo vnguento seruantur illata. [*Et effudit super caput ipsius.*] Iesu [Recumbenti] hoc est, in mensa sedentis, & manducantis, seu quiescentis. ¶ Bis in Euangelio legitur Christum perfusum vnguento fuisse a muliere. Primo in Luca, apud quem habetur, quod mulier quae erat in ciuitate peccatrix, ut cognovit quod Iesus accubuit in domo Pharisæi, attulit alabastrum vnguento, &c. Secundo apud Ioannem, ubi scriptum est, Maria accepit libram vnguenti nardi pistici pretiosi: & vnxit pedes Iesu, & dominus impleta est ex odore vnguento. Et de hac secunda vñctione nunc agitur: quia fuit occasio venditionis Christi, ut subditur. Sed an vtraque vñctio facta sit ab eadem fœminâ, scilicet Maria Magdalena, dissentio est inter fãcitos doctores. Hieronymus enim & Chrysostomus dicunt, quod non. Ait quippe hoc loco Hieronymus, Nemo putet candem esse, quæ super caput effudit vnguento, & quæ super pedes. Illa enim lachrymis lauat & crine tergit, & peccatrix appellatur. De hac autem tale nihil scriptum est. Augustinus vero, Gregorius Beda, & Ecclesia communiter tenent oppositum: quod probat Augustinus, quia apud Ioannem legitur, quod Maria vnxit dominum vnguento: & post capite consequenti rursus describitur Maria pedes Iesu vnxisse. ¶ Porro, Ambrosius super Lucam relinquit sub dubio. Tangit enim responsionem pro vtraque parte. Veruntamen salua in omnibus beatissimi Hieronymi reuerentia, non videtur dictum eius quibusdam probabile. Dicit enim nihil tale scriptum esse de hac muliere quæ vnxit caput Iesu, videlicet Maria Magdalena, de cuius vñctione, in Bethania facta nunc agitur: sicut de illa de qua recitat Lucas, quod stans retro fecit pedes Iesu, lachrymis eçpit rigare pedes eius. Cui obuiat quod de Maria sorore Martha ac Lazaris scriptum est apud Ioannem quod capillis suis extersit pedes Saluatoris, & quod vnxit pedes eius, quorum vtrunque etiam recitat Lucas.

Rursus in Marco legitur, Sûrgens Iesu mane, primo sabbati, apparuit primo Maria Magdalena, de qua ieccerat septem damna, id est septem peccata mortalia secundum expositorum: ex quo constat Mariam Magdalena peccatricem fuisse: cui consonat eius legenda, in qua ipsa fertur dixisse faceroti eam in cromo inuenienti, quod ipsa esset famosa illa peccatrix, de qua in Euangelio legitur. ¶ Praterea non solum eadem fœmina est, quae effudit vnguento super caput & pedes Christi, sed etiam eadem hora Maria Magdalena fecit vñtrunque. Iam enim ostensum est quod Matthaeus nunc describit vñctionem in Bethania factam passione instanti, & illâ Matthaeus ac Marcus asserti factam super caput Iesu recumbentis. Ioannes vero scribit factam super pedes ipsius. Necesse est ergo fateri, quod vnxit pedes & caput. In prima tamen vñctione non legitur, nisi pedes vñxisse. Dicendum est ergo cum Beda, quod Maria haec bis vnxit Christum, semel in Galilaea in domo Pharisæi ex cõtritione sequens Christum & lachrymis pedes eius lauans, vt indulgentiam consequeretur. Alii tamen dicunt, quod hoc factum sit in Hierusalem. Secundo, in Bethania ex reuerentia & deuotione, ideo Lucas describit eam nomine peccatricis: Matthaeus vero nomine mulieris, quia iam altera fuit secundum

A statum & meritum, ut tangit Ambrosius. Et quoniam Maria vnxit caput Iesu, dicit aliqui quod ictus vnguento non erat grossa materie, ut cetera vnguenta. Indecens enim videretur tale vnguento super caput hominis sudore, sed subtilis, videlicet liquor pretiosus de re aromaticâ expressus, seu lachryma de arbore aromaticâ fluens, qua herba seu arbor dicitur nardus. Vnde ait Joannes, quod Maria accepit libram vnguenti nardi pistici, id est, fidelis & puri, non mixti, nec sophificati: in quo tangit pretiositatem vnguenti illius, ita quod pistici refertur ad vnguento. Nardus vero haec habet spicas quasdam ex quibus liquor ista extrahitur siue diffunditur, ut aliqui referunt: ideo Marcus refert, quod mulier ista habuit alabastrum vnguenti nardi pistici, hoc est, spicas habentis. Hoc ergo vnguento, quia refrigeratiuum, confortatiuum, & odoriferum fuit, fudit Maria super caput & pedes domini Iesu, qui nudo capite, & nudis pedibus legitur incessisse, quemadmodum aqua rofacea fundi solet super caput & stauris. [*Videntes autem discipuli*] prædictam effusionem vnguenti, [*indignati sunt, dicentes, ut quid perdidit haec?*] hoc est, Cur vnguentum hoc tam inutiliter fusum est? Secundum expositores comuniter ponitur hoc loco plurali pro singulari, per figuram synecdochem, ita quod solus Iudas murmurauit, & verba haec protulit. Vnde apud Ioannem solus Iudas fertur hoc factum reprehendisse: sed quia apud Ioannem Christus pluraliter respondendo, ait, Sinite illam, &c. probabile est, quod etiam aliqui alii indignabantur, sed alia intentione, quam Iudas. Nam Iudas ideo tristabatur, quia pretium vnguenti cupiebat furari, alis autem quibusdam apparet melius fuisse, quod pretium vnguento erogatum est sed pauperibus, ideo subditur, [*Potuit enim vnguentum iñveniundari multo.*] hoc est, vedi pro pretio magno. [*Et dari pauperibus.*] Vnde apud Ioannem traditor ait, Quare vnguentum hoc non venit, hoc est, venditum est trecentis denariis, & datum est egenis? In Marco vero discipuli leguntur dixisse, Potuit vnguento istud vñvndari plusquam trecentis denariis, & dari pauperibus. Et forte discipuli hoc dicentes, incitati erant a proditore, qui suam cupiditatem palliavit simulando pietatem ad pauperes. [*sciens autem Iesu*] quam bene mulier illa fecisset, & quam iniuste Iudas indignaretur, vel etiam alij qui adhuc rudes erant, nec magistri sui dignitatem pensabant, cuius erat tanta nobilitas, ut totius mundi vnguenta minus pretiosa erant, ad eius contactum & perfusionem. [*At illi, Quid molesti estis huic mulieri?*] Nam & tremebant in eam secundum Marcum, tanquam dicat, irrationaliter mouemini contra eam. [*opus enim bonum operata est in me.*] quia in fundendo vnguento super me non perdidit illud, sed religiosissime fecit ex charitate & deuotione, magistrum suum honorans & recreans. [*Nam pauperes semper habent vobis*] quâdiu elitis in vita præsenti, & ergo potestis eis quotidie benefacere, [*At autem non semper habebitis*] in hoc seculo, modo quo nunc inter vos viuo & ambulo, sensibiliterque vobiscum conuertere. De tali præsentia ait Christus post resurrectionem. Haec sunt Verba quæ locutus sum vobis cum adhuc esse vobiscum. Et etiam ante passionem, O generatio incredula, quandiu apud vos ero? Nec obstat, quod ait infra capite ultimo, Ecce ego vobiscum sum cunctis diebus usque ad consummationem seculi.

Hoc enim ait de præsentia sua per gratiam, & sacramentalem existentiam, potissimum autem de præsentia sua per diuinitatis suæ maiestatem ac prævidentiam. [*Mittens enim haec mulier vnguentum hoc in corpus meum,*] id est, super caput & pedes corporis mei. [*Ad sepeliendum me fecit.*] hoc est, nunc fecit quod faceret mihi in sepulcro si posset. Voluit enim Maria hoc corpus Christi vngere in sepulcro, sed non potuit, quia iam surrexit, ideo Christus voluit sibi nunc exhiberi, quod nouerat sibi in die resurrectionis non esse exhibendum. Vel sensus est, quod hoc factum perfigurauit sepulturam meam cito futuram, exhibendo mihi sepulturæ officium, scilicet corporisunctionem, quod Iudei communiter exhibebant sepultis, quemadmodum Ioseph & Nicodemus fecerunt Christo occiso.

¶ Vtique autem expositione consonat quod in Marco dixit Salvator, Præuenit vngere corpus meum in sepulturam. Hinc & apud Ioannem ait, Sinite illam, ut in diem sepulturæ meæ seruet illud. [*Amen dico vobis, vñcunque predicatum fuerit hoc Euangelium.*] hoc est, euangelica fæti huius historia, seu euangelica doctrina, in qua opus huius fœminæ continetur. [*In toto mundo.*] Ecce Iesu passioni suæ iam proximus nouerat toto orbe terrarum Euangelium suum disseminandum. [*Dicitur*] à fidelibus. [*Et quod hac fecit*] id est, quod mulier ista haec opera pietas mihi exhibuit, caput meum vngendo, pedes lavando atque tergendo. Vel sic, & quod haec fecit, id est, hoc opus vñctionis, quod haec mulier mihi impedit. [*In memoriam eius*] hoc est, ad laudem mulieris istius, hoc est, à fidelibus recitatibus opus istud tanquam virtuosum ad laudem istius deuotæ. Secundum quod Salomon ait, Memoria iusti cum laude, nomen autem impiorum putrefacet. Hoc videmus implerum, Omnes equidem commendamus Mariam Magdalenam in opere isto.

¶ Spiritualiter debemus & nos caput Christi vngere pretioso vnguento, pedesque eius vita expleri & bona fama, vñtrunque Christi naturam, puta diuinam, quæ designatur per caput, & humanam quæ per pedes exprimitur, honorando ut clarificetur & magnificetur Christus in seruulis suis.

¶ Denique qui delectatur in domino, qui studet in omnibus facere quæ sunt placita deo, hic vñgit Christum, ita vt delicia Christi sint esse cum eo. Qui eiusmodi sunt, dicere possunt cum sponsa, Cum esset rex in accubitu suo, nardus mea dedit odorem suum. Et cum Apostolo, Christi bonus odor sumus in omni loco. Itenque, In omni fiducia magnificabitur Christus in corpore meo, siue per vitam siue per mortem. [*Tunc,*] non eo die quo facta est vñctio iam descripta, & quando haec verba locutus est Iesus: sed tunc i.c. circa hoc tempus videlicet feria quarta [*Abiit vñus de duodecim*] Apostolis [*Qui dicebatur Iudas Ischaria*] de quo ante passionem Christus dicebat, Non vñus duodecim ego elegi, & vñus ex vobis diabolus es? Iudas ergo fuit vñus illorum, vocatione, non prædestinatione, nomine, non merito. ¶ Denique egredio Iuda sancta illa collectio mundata fuit à filio tenebrarum

ac perditionis. Propter quod Christus statim post Iudae abscessum dixit, Nunc clarificatus est filius hominis. Dicitur autem Iudas Ischariot, quia (ut legitur) natus fuit de vico nomine Ischariot, qui fuit in forte & familia Ischarii [Ad principes sacerdotum] quos percepit congregatos, & probabiliter estimauit, quod ad tractandum de morte Iesu, praesertim quia & a Christo audiuit quod post biduum tradiceretur ad crucifigendum, ideo absconde & securi interrogat, [Quid vultis mihi dare, & ego vobis eum tradam?] tanquam dicat, Scio cur cœuenistis, & paratus sum vestrum desiderium perducere ad effectum, dummodo detis mihi quod cupio pretium. [At illi constituerunt] hoc est, dare promiserunt [Et tringinta argenteos]. Secundum Lucam & Marcum, gaudi fuerunt auditis sermonibus Iudae. Promisit enim quod traduceret eum occulte, idcirco mutauerunt consilium, quo ante decreuerunt, dicentes, Non in die festo. Videbatur enim eis, quod non posset esse conuenienter modus capiendi Christum, quamvis ut a proprio venderetur ac traduceretur discipulo, quia & sic ipsi quodammodo viderentur esse immunes: & Christus videretur esse iniquus, quasi qui a proprio discipulo proderetur ad mortem. Iudas vero spopondit se traditorum Iesum illis, cum constituerint ei tringinta argenteos. Tanti enim valoris erat vnguentum praedictum, cuius pretio intantum docuit se frustatum, ut desiderio recuperandi illud, vnderet Iesum. Quilibet namque illorum tringinta argenteorum valuisse dicitur decem denarios visuales, sive tringinta argentei valebant trecentos denarios, quod fuit pretium huius vnguenti ut paruit. O infelix F Iuda, quam parui pretii filius dei in animo tuo, nec mirum quia avarus fuisti. Avarus autem non folium Christum, fed & animam suam habet venalem. [Et exinde,] hoc est, ab hac hora [Quarebat] Iudas [opportunitatem] id est, conuenientiam loci ac temporis [Ut eum tradaret] Iudæ sine turba credere se libenter audiente Christum. [Prima autem die azymorum,] hoc est, feria quinta in hebdomada passionis, quia fuit vigilia Paraseptes & decimaquarta luna Aprilis (ut praedicti est) & dicitur prima dies azymorum, id est, panum non fermentatorum, quia a vespera huius diei incepérunt Iudæ vesci azymis panibus, quibus & vescebantur usque ad vesperam vicefima prima diei eiusdem mensis, videlicet septem diebus, prout præceptum fuit in Exodo. [Acceserunt discipuli,] id est, Apostoli [Ad refum dicentes,] qui vobis tibi comedere pascham? Hoc est, agnum paschalum.

Hoc loco discuti habet dissentio quæ est inter Latinos & Græcos de tempore cœnæ & passionis, atque de materia in qua Christus corpus proprium consecravit. Dicunt itaque Græci quod Christus sciens se occidendum in die festo Pascha, hoc est, feria quinta secundum eos, anticipauit per unum die manducationem agni paschalium, comedens illum feria quarta seu luna decimatertia. Et quia hoc die Iudebant panem fermentatum: dicunt quod Christus in fermentato consecrit, & sic ipsi conficiunt afferentes se imitari in institutionem Christi. Dicunt ergo quod Christus crucifixus fuit feria quinta. Venerum quia hoc manifeste contrarium est verbis Euangelistarum, Matthæi, Lucae, & Marci, dicentium, quod prima die azymorum Christus cœnauit, & sacramentum altaris instituit, in tantam prorumpit vesaniam, ut dicant beatissimos, istos Euangelistas errasse & falsum scriptisse, & à Ioanne qui ultimum scriptum Euangelium suum esse correctos, dum ait, Ante diem festum paschæ sciens Iesus, quia venit hora eius, &c. vbi docet cœnam factam die paschalem festiuitatem praecedente. Probant igitur suam insaniam, primum auctoritate Ioannis iam allegata.

Dies enim festus paschæ vocabatur, in quo agnum paschalium immolabatur ac edebatur, videlicet feria quinta. Ergo ante hanc feriam Christus cœnauit atque consecrit. Secundo, per hoc quod in Ioanne habetur, quia Iudei non introierunt prætorium Pilati, ne contaminarentur, sed ut manducarent pascha. Ergo die quo agnum paschale edebant, crucifixerunt Christum. Tertio, quoniam mulieres in die paraseptes parauerunt vnguenta. Hoc autem non licuit feria sexta, eo quod dies illa fuerat celeberrima. Dies ergo Paraseptes in quo passus est Iesus, fuit feria quinta & luna decimaquarta. Sed istæ Græcorum persuasions solvuntur faciliter per distinctionem huius nominis pascha, quod in scripturis diuinis diversis modis accipitur. Vno modo pro tota hebdomada azymorum, sive in Aribus apostolorum dicitur de Herode, quod voluit post pascha producere eum scilicet Petrum populo. Secundo, pro ipsa celebritate paschali, scilicet pro die sequente vesperam, quia manducabant agnum paschale videlicet, pro die feu luna quintadecima, sic sumitur secundum vnam expositionem apud Lucam, Appropinquabit dies festus azymorum qui dicitur pascha. Tertio, pro hora immolationis & consecrationis agni paschalium. Quemadmodum in Marco scriptum est, Erat pascha & azyma post pœnitentiam. Quarto, pro quoquaque cibo vel pane, quo vescebantur Iudei, durante festiuitate paschalem. Sic sumitur apud Ioannem, Iudei non introierunt, prætorium ut manducarent pascha, hoc est, azymos panes, qui bus duntaxat vescebantur septem diebus, nec licuit eis vesci his panibus nisi essent mundi secundum legem, secundum quam contaminabantur ingrediendo domum Gentili, per quod pater solutio secundum argumentum Græcorum.

Nō enim sumit Ioannes loco preallegato pascha pro agno paschali, sed panibus azymis. Quinto, accipitur pro agno paschali. Sexto, p figurato illius agni, hoc est, pro Christo, de quo cœtatur Ecclesia. Ipse enim verus est agnus. Vnde Apolotus, Pascha (inquit) nostrum immolatus est Christus. Septimo, pro festiuitate epularum paschalium, quemadmodum scriptum est. Paralipomenon libr. Non fuit tale phase à diebus Iudicium, quale fecit Iosias. Ex his in super patet responsio ad primam Græcorum instantiam. Cum autem ait Ioannes, Ante diem festum paschæ, &c. non sumit diem festum pro die immolationis agni, sed pro die sequenti quæ erat celebrior, cuius celebritas inchoabatur a vespera praecedentie diei. Ad tertiam persuationem corum dicendum, quod parare vnguenta pro defuncto vngendo, non fuit opus seruile, sed religiosum & pium, idco licuit die paraseptes. Denique secundum veritatem legalia seu carmonialia legis cœlauerunt mox Christo oblato seu passo quantum ad obligationem. Pa-

A tet ergo quod Christus celebravit cœnam nouissimam feria quinta. Et quia tunc Iudei non vtebantur fermentato, conflat quod Christus consecrit in azymo. Rursus, quia non venit soluere legem, sed adimplere, certum est, quod non manducavit carnes agni paschalium cum panibus fermentatis, sed azymis. Postrem quod Graci afferunt tres Euangelistas errasse, autoritatē & firmitatē scriptura Matthæi canonica confundit, ac destruit. Nam qua ratione conceduntur Apostoli, Euangelistæ vel prophetæ errasse alibi, eadem ratione concedentur errasse & alibi tanquam proprio sensu, & spiritu humano loqui. Ex hoc quoque se queretur scripturam canoniam datam, & inspiratam non esse à spiritu sancto: contra quod ait Saluator, Paracletus spiritus sanctus, quem mittit pater in nomine meo, docebit vos omnia, & suggeret vobis omnia quæcumque dixerō vobis. Et alibi, Cum venerit (inquit) ille spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem. Præterea, qualis apparētiam habet hoc quod tres Euangelistæ oblii fuisse, qua die Christus cœnauit & passus est, quodrum vñus cœna interfuit, & aliis a Petro instructi fuit, tertius, quoque se audire testatur enī scriptum ab ipsis Apostolis. Aduerendum verò, quia (ut refert Thoma) tota ecclesia primò cœlauerunt in azymo sicut & Christus, post ea insurgente heresi eorum, qui dixerunt cum Euangelio seruanda esse legalia, tota ecclesia ex familiari consilio spiritus sancti confeclauerunt fermentato, ne videretur iudaizare, & heres illa destrueretur.

Vnde cessante hac heresi, ecclesia Latinorum rursus ut olim consecrit in azymo. Graci verò consuetudinem pristinam irrationaliter seruauerunt. Causa quippe cessante, cessare debebat effectus. Hinc ita que posteriores Græcorum ad sui erroris defensionem confinxerunt multa mendacia, affirmantes quod Christus consecrit in fermentato, & cetera quæ commemorata sunt iam & reprobata. [At Iesus dixit, Ita in ciuitatem Hierusalem] Ad quendam non exprimit quem, sed secundum Lucam & Marcum Christus dedit discipulis quos misit signum cognoscendi domum & personam eius ad quem mittebantur, videlicet quod introcibutis eis in ciuitatem occurseret eis homo, portans lagenam aquæ quem sequerentur vique in domum quem ingredetur, & dicerent seu patris familias domus illius quod subditur, [Magister dicit] videlicet, Christus summus magister, qui ait, Nolite vocari Rabbi, vñus est enim pater vester Christus. Ex isto apparet, quod ciuis iste Hierusalem fuit discipulus Christi quem nomine magistri designari cognovit, quamvis forte occultus, sicut & Ioseph ab Arimathia. Secundum Chrysostomum, homo iste fuit magnanimus, qui Christum & eius discipulos hospitare & bene tractare audebat cōtra voluntatem pótificum, Scribarum, & Phariseorum sed hanc magnanimitatem omnemque perfecti nem virtutum poterat ei Christus facilime dare, atque creando infidere. Hieronymus dicit quod hominis huius nomen non explicatur, quoniam aliquis modus loquendi frequens est in veteri testamento & idiomate Hebreorum. Porro ambrofius ait, quod ideo non exprimitur nomen eius, ut ignobilis fuisse aestimeretur. Vnde secundum Ambrosium non erat diues aut potens, sed pauperis hospitium Christus elegit. Alii dicunt oppositum, & hoc verius aestimatur, quia de homine isto scribitur, testante Lutero. Ca, Ipsè demonstrabit vobis cœnaculum grande fratum: quod vtique cœnaculum vel habitaculum a deo grande fuit, quod in ipso sedebant centum viginti homines, in quos descendit spiritus sanctus in die Pentecostes. Pauperes autem tales domus habere non solent. Aestimo ergo quod homo iste erat multum potens, diues & nobilis, non indigenis formidare Iudeos. Alioquin quomodo ausus fuisse, etiam post Christi passionem vsque ad diem Pentecostes tenere in domo sua Christi discipulos: quos (ut opinor) sibi alius, quoniam pauperes erant, & raro exire audebant? Volutus nāque Saluator etiam aliquos diuites habere discipulos, à quibus cum suis interdum sustentaretur, scilicet Lazarum, Martatham, & cetera. Tempus meum prope est hoc est, hora passionis meæ iam instat. Apud te facio pascha, id est in domo tua comedam agnum paschalem cum discipulis meis. Et fecerunt discipuli sicut præcepit eis, Iesus & paraverunt pascha: hoc est agnum paschalem coixerunt. Ipsi discipuli erant Petrus & Ioannes, vt Lucas habet. Vespere autem factum] id est hora vesperina feria quinta, in qua post meridiem venit à Bethania (vt creditur) ad Hierusalem. [Discubuit] hoc est, pascha comedit [Cum duodecim discipulis suis] id est Apostolis. Non ergo interfuisse videntur aliqui de numero septuaginta duorum discipulorum. Aliqui tamen dicunt oppositum, scilicet quod interfuerunt. Et edentibus illis] videlicet, Christo atque discipulis, [Dixi Iesus, amen dico vobis, quia vñus vestrum me tradidit] Sicut de passione, ita nūc de proditoris pronuntiat, ut quantum in se est, reuocet eum à tam malo proposito. Iudas enim qui fibi conficiuit fuit tanti facinoris, merito pœnituisse, audiens se notari, & tamen sentiens se tam patiēter ac pie a magistro proprio tolerari. Et contristati valde. Tripli causa contristabantur, primo & maxime propter innocentis ac dilecti magistri impissimam traditionem, imminentemque mortem, secundo, quia vñus quisque eorum timebat sub ipsi, ne ex humana fragilitate tale crimen incurret, scilicet verba magistri sui non posse esse mendosia. Tertio, quod inter eos, fuit aliquis tam peruersus, nam & crimen vñus de congregatione in toram congregationem saepe redundant, & domus de lapsum sodalis, sicut de proprio dolet: [Caperunt singuli dicere] vel simul, vel separatis, seu successiue. Secundum Marcum quærebant singillatim, [Non quid ego sum domine] Nouerat vñus quisque vñus duodecim Apostolorum se nō habere propositum id agendi, sed querit vt excusat & certificetur a Christo quod nō sit tantum flagitium peractus. Et forte quærebant ut Christus traditorum monstraret, quo factò ipsi illum confundent, & sui magistri proditionem impedirent. Apud Ioannem legitur, quod cum Christus dixisset, Vñus vestrum me tradidit, discipuli apiciebant se mutuo.

Denique Lucas habet, quod cœperunt inter se querere, quis eorum hoc eset auctor. Primo ergo inter se quærebant, & cum de nullo ipsorum aliquid tale præsumerent interrogauerunt magistrum singillatum, secundum Marcum, [A ille respondens ait, Qui inimic⁹ mecum manum in paropside.] hoc est, in vñs quadrato, in quo erant carnes agni, quod Marcus vocat catinum, quoniam factile erat. [Hic me tra-

Lucæ, 12.
Marcii, 14.

Lucæ, 22.

det] Per hoc non designauit Iudam aperte (vt aliqui dicunt) nec dedit euidens signum, quoniam noluit occultum peccatorem publicare nec propriam passionem impediire. In Marco legitur Christum respondisse, Vnus ex duodecim. Ex quo aliqui eliciunt, quod alii quoque discipuli aderant. ¶ Præterea, prater hoc signum indeterminatum dedit Christus signum certum & determinatum de proptore. Vnde enim apud Ioannem legitur, Ipse Ioannes erat recumbens seu reclinatus in sinu Iesu & super pectus Iesu appodiuit tanquam familiaris, prædilectusque filius, cui Petrus innuit, & dixit, Quis est de quo dicit? Dixitque Ioannes ad Iesum secrete, Domine quis es? Et Iesus, Ille (inquit) es qui in cunctum panem porrexeris. Et cum intinxisset, porrexit Iudea buccellam. Veruntamen Christo sic disponente Ioannes non indicauit. Petro hoc signum, quoniam ex seruiore dilectionis in Iesum, mox inuisisset proditorum: nec decuit talem turbationem fieri in cena magistrorum pacifici. [I]filius quidem hominis erudit ad mortem. [Sicut scriptum est de eo] in libris prophetarum, videlicet in Psalmo vbi prænuntiatur à discipulo suo tradendus. Etenim homo pacis meæ in quo sperauit, qui edebat panes meos, magnificauit super me supplationem. Et iterum, A Estimatus sum cum descendentibus in lacum, factus sum sicut homo sine adiutorio inter mortuos liber. Efas quoque, Sicut ouis (inquit) ad occisionem ducetur. Et Oblatus est, qui voluit. Itéme Hieremias, Ego (aut) quasi agnus mansuetus, qui portatur ad victimam. [Vt autem] id est eterna damnatio debetur & imminet. [Homini illi per quem] id est à quo filius hominis traditur, bonum erat illi] id est appetendum & minus malum est proditorum, [Si nauis non fuisset homo ille] id est si nunquam processisset a non esse ad esse. Melius quippe fuisset nunquam fuisse quam tanta flagitia perpetrare, gratia quoque & gloria in eternum priuari: sed & appetibilius est homini absolute non esse quam esse damnatum, propter eternam, peccatisimamque misericordiam. Et licet esse damnatum non sit peius quam non esse, ratione penæ que non aufer totum esse creatum, est tamen tamen peius ratio ne culpa acutæ aufercionis annexa, & est omnibus modis inappetibilius esse damnatum, quam non esse ex parte damnati, licet non ex parte rei. Nec dubium quin miseri in inferno, vellet ne non esse. [R]epondens autem Iudas qui tradidit eum dixit, Nunquid ego sum Rabbi? ideo sciscitur, ne si ipse taceret alii interrogantibus faceret se suspectum, quasi pugnare ceteris pavens, & male concius sibi. Et vt ceteris innocentiores & securiores se monstreret, non dominum sed magistrum nominat Iesum, tanquam blandientis affectum ac charitativum & docilem subiectiōnem ostendens. Solent quippe simulatores & callidi sic loqui, & singularibus nominibus viri, ne quid mali estimetur de eis. [A. i. illi, tu dixisti] hoc est, veritatem expressisti, quamvis non expresseris eam sub forma propositionis & affirmationis. Dicendo enim, Nunquid ego sum? dixit, Ego sum, quod verum erat. Vnde signo interrogacionis omisso veritatem expressit. Non solum hac responsive, sed etiam illa qua dixit superius, Qui intingit mecum in paropere me tradet, dedit Christus Iudea intelligere, quod esset proditor, & quod ipse Christus hoc sciret, vt enim ait Hieronymus, Cum Christus dixisset, Vnus vestrum me tradet, ceteri discipuli preterstita cessauerunt comedere. Iudas vero temeritate & impudentia, qua proditoris fuit magistrum, adhuc cum eo manum posuit in catino, sic que quod dixit, Qui intingit mecum, & cetera pro tunc de solo Iudea intelligi potuit, quamvis discipuli hoc non notauerunt. Omnipotens enim Christus sic per verba sua notauit, monuitque Iudam, quod latuit alios. ¶ Et in his pensandum est, quam modeste, ordinate, & pie, quam demum terribiliter Christus admonevit Iudam. Primo enim dicebat, Vnus vestrum me tradet. Secundum, qui intingit mecum, & penam adiecit, Vt homini illi, & cetera, [Cananibus autem illis, accepit Iesu panem] jazymnum & triticum. [Et benedix] i.e. per verba consecrationis in corpus mutauit & transubstantiauit. [Ac fregit] non panem, quia iam fuit conuersus in corpus, nec corpus suum quod fuit sub specie panis, modo non qualitatuum, sed fregit dimensiones panis conuersi, sub quibus continebatur corpus Saluatoris. Consecrauit enim integrum panem, vel magnum eius partem, [Deditque] cuilibet Apostolorum particularum, in d totum Eucharistie sacramentum, quemadmodum subditur. Deditque [Discipulis suis] etiam Iude, quoniam noluit occultum prodere peccatorem. Hilarus tamen dicit oppositum, sed credendum est principi theologorum sacratissimo Dionysio, qui ait quod Christus dedit proditori corporis sui sacramentum. Veruntamen non dedit corpus suum sub buccella, de qua apud Ioannem legitur, sed sub specie panis non intinti. [Et ait Accipe] quod porrigo. [Et comedite] deuote, non sicut alios cibos. [Hoc] quod sub specie panis post consecrationem continetur. [Et corpus meum] verum, non figuratum duxit. H Porro hec verba, hoc est corpus meum, protulit Christus antequam frangeret, vel porrigeret panem cœlestem discipulis. Hæc enim verba proferendo consecrauit, quæ (vt aliqui dicunt) repetivit dando sacramentum Apostolis. De hac autem institutione sacramenti, & de his quæ concernunt presentem materiam infinita possent, quæ cum alibi copiosissime habeantur, hic inferenda non sunt. [Et accipiens calicem] plenum vino, vt putatur lymphato, quia in terra sancta sunt fortia vina, quæ solent lymphari, præsertim à sobris viris. [Gratias egit] deo patri [Et dedit illis] non vinum, sed sanguinem, quæ per verba consequentia consecrauit, mutando vinum in sanguinem. [Dicens, Bibite ex hoc] calice [omnes] sanguinem meum. ¶ Sequuntur verba consecrationis, [Et ecclia] contentum in calice [Et sanguis mens noui testamenti] id est per cuius effusionem & aspersiōnem confirmatum est nouum testamentum, seu euangelica promissio & doctrina. Testamentum nanque in mortuis confirmatur secundum Apostolum, [Qui pro mulier] id est pro salute electorum reparanda, [Effundet] pro omnibus enim paupl. est Christus, & fusus & sanguis eius quantu ad sufficiētiā pertinet ex parte saluatoris, cuius paupl. idonea est omnes salvare, nisi obtemperant. Pro solis vero electis effusus est sanguis Christi quantum ad efficientiam seu beatitudinis

A consecutionem: ideo non ait pro omnibus, sed pro multis. [In remissionem peccatorum] omnium, originalis videlicet, actualis, seu personalis, tam venialis quam mortalis. Ad hanc quippe remissionem facienda digna, & efficax est effusio sanguinis Christi: sed oportet vt virtus seu meritū dominicae passionis hominibus applicetur per fidem vel sacramenta ecclesiæ. [Dico autem vobis, Non bibam amodo] hoc est, utra post hanc horam. [De hoc genimini vita] id est, de vino quod generatur in vinea, [V]isque diem illum] hoc est post resurrectionem, [Cum illud] genimini vita, seu vinum non idem numero, sed specie Actu. 2. [Vobis bibam non unum] id est, non atque infelix modo, vel recens ad literam. Vnde in die pentecostes dixerunt Iudei Apostolos multo repletos. [In regno patris mei] hoc est, in ecclesia militante, seu inter vos & in medio vestri. De quibus loquor in Psalmo, Narrabo nomen tuum fratribus meis, in media ecclesiæ laudabo te. Ioan. 21

¶ Porro quod Christus post resurrectionem cum discipulis manducavit, Euangelista co piose testatur: quod cum eis tunc bibit, ostendit Petrus in Actis Apostolorum, Deus (inquit) dedit eum manifestum fieri, non omni populo, sed testibus praordinatis a deo nobis qui manducavimus & bibimus cu illo, postquam resurrexit a mortuis. Nec dubium, quin discipuli dederunt ei bibere vinum. Conuenienter autem in cena nouissima instituit Christus Eucharistie sacramentum post agni paschalis, figuratis, seu typici commemorationem, quia hoc sacramentum omnium legalium sacrificiorum finis, veritas, & consummatio est: legalia vero vsque ad Christi passionem, seu veri ac summi sacrificij oblationem durare debuerunt. B [P]ræterea, sacramentum istud instituit Christus. Primo, ob suæ passionis perpetuæ recordationem. Secundo, ob suæ eximiae charitatis iudicium. Tertio, propter ecclias consolationem, vt dominum suum haberet sub sacramento quam modo non habet visibili modo. Quarto, propter nostram subuentiōnem, vt purgemur virtute huius sacramenti à viis, gratia impinguemur in via confortemur, ad gloriam perducamur. Quicquid enim cibus corporalis facit in carne manducantis, hoc efficit cibus ille spiritualis in anima communicantis. Gene. 2.

¶ Insuper creditur Christus corpus suum & sanguinem sub sacramentalibus formis personaliter accipisse, non propter indigentiam, sed exemplum. Hic sapienter & affectuose pensanda est charitas, liberalitas, atq; dignatio Christi ad nos, qui tam pretiosissimo alimento nos souet, qui tam intime nobis unitri dignatur, qui seipsum nobis tam munificentissime præstat. Hæc quoque vno Christi & perceptio sacramenti figura est futura vniōnis in patria. Nec mirum si filius dei nunc tribuit nobis corpus & sanguinem suum in almoniam gratiae ad tempus, quibus post hanc vitam paratus est dare propriam diuinitatem in escam gloriae in eternum. Amplius sicut Saluator tacitu suæ mundissime carnis contulit omnibus aquis vim regeneratiam: sic proferendo verba consecrationis præstis verbis his vim consecratiam, quando a sacerdote cum intentione conficiendi proferuntur. Et sicut in exordio seculorum semel dixit, Producat terra herbam, &c. & animalibus, Crescite & multiplicamini, & ecce vsque in finem seculi omnia verbo eius obtemperant: sic eadem potestate semel proferendo verba consecrationis, fecit, vt quotiescumque rite proferantur, fortiantur effectum. Nec mirum si potuit vnum in aliud permutare, qui potuit vivi ex nihilo facere. [Et in hymno dico,] hoc est, gratiarum actione persoluta, pro esu agni paschalis. De quo dixit Christus apud Lucam, Desiderio desideravi hoc pascha manducare vobiscum antequam patiar. Sed multo amplius gratias egit Christus discipuli deo pro institutione sacramenti, & nouæ legis ac euangelicæ disciplinæ inchoatione. [Exierunt] Christus & undecim Apostoli cum eo. Iudas enim iam abiit ad Iudeos. [In montem oliveti,] ad quem solitus erat venire nocturno tempore ad orandum, ne videretur fugere proditorum, sed vt ostenderet se velle inueniri. [Tunc dicit illis,] Iesus, [Omnes vos scandalum patiemini] scandalum paschium, videlicet lapsum in culpam incurreris. [In me] id est, occasione mei, propter violentiam mihi inferendam, quam timido fugietis a me, [scriptum est enim, Percutiam] id est, percuti & capi permittam. [Pastorem] hoc est, Christum, qui ait, Ego sum pastor bonus. De quo per Ezechiel dominus prohibet, Saluabo gregem meū, & suscitabo super eum pastorem vnum, qui pascat eum David seruum meum, id est, Christum, vt omnes exponunt. Huic cōsonant quod Christus in Psalmo loquitur de seipso ad patrem, Quoniam quem tu percutisti, D persequi sunt. Et in Esaias, Propter scelus (inquit) populi mei percutisti eum. [Et disperseris] id est, perdiuera loca fugient, [Oues gregis] id est, oves que sunt greci Christi, puta discipuli. Christus allegando scripturam hanc, variat verba, non sensum. Sic enim habet translatio nostra, Percute pastorem, & dispergeris oves gregis, que sunt verba prophetæ loquentis ad deum. Hic ergo ponuntur, quasi verba dei loquentis. Id est autem est sermo dei & seruorum eius. Ad intelligendum quoque quod verba haec ad literam dicta sunt de Christo & eius passione, conferat quod immediate præmittitur, Frama suscitare super pastorem meum, & supervirum cohærentem mihi, dicit dominus exercitum. Luca. 22

¶ Quaritur, quomodo Matthæus & Marcus scribant Christum haec dixisse post exitum à cœnaculo, cum in Ioanne legitur ea dixisse antequam egredieretur: si enim ait Saluator apud Ioannem, Venit hora & nunc est, vt dispersamini vnuquisque in propria, & me solum relinquatis. Dicendum, quod Christus eundem sensum sub alijs verbis expressit ante egressum à domo, & postea. [Postquam autem resurrexero præcedam vos in Galileam,] id est, in Galilæa, vobis apparebo. Non tamen duxit eos illuc visibiliter præcedendo. De hoc infra scriptum est, Undecim discipiuli ubi aierunt in Galilæam, in montem vbi cōstituerat illis Iesus, & videntes eum adorauerunt. Hoc Christus adiecit, vt pollitione propinquæ resurrectionis & apparitionis consolationis recipenter tristes discipuli [Respondens autem Petrus, ait illi, Et si omnes scandali cœteri fuerint in te,] fugiendo à te ex inordinate mortis timore, [Ego nūquam scandaliabor,] id est, nunquam recedam à te, neque peccabo in te. Hoc Petrus loquitus est ex magnitudine fidei ac feruoris: tamen incaute, non pensans propriam fragilitatem, & ceteris fortiorum se æstimans. Vnde Iohā. 10
I. iiiij.

quod dixit, falsum fuit materialiter, quia aliter accidit: non autem formaliter, quoniam sicut dicebat, ita intendebat. Mentiri quippe formaliter est contra mentem ire, seu cum intentione fallendi, vel scienter falsum profari. *[Ait illi Iesus, qui tanquam verus deus omnia futura contingentia certissime præcognovit, Amen dico tibi, quia in hac nocte antequam gallus canet, ter me negabis.]* Idem dicunt Lucas & Iohannes, quanuis sub alijs verbis. *[Sed videtur contrarium quod Marcus habet, Antequam gallus (inquiens) bis vocem dederit, ter me es negatus. Ergo tertio negavit ante secundum galli cantu.]* Ad hoc Augustinus respondet, quod tercii Petri negatio fuit morosa, & ita fuit inchoata, nō autem terminata ante primum galli cantum. Marcus ergo dicendo, Antequam gallus bis vocē dederit, &c. respexit ad negationis terminationem. Alij autem Euangelistæ dicendo, quod ter negavit ante gallicantum, respexerunt ad negationis istius principium. Veruntamen in Marco habetur, quod gallus cœtavit, cum Petrus primo negavit Christum, deinde quod ante secundum gallicantum Petrus negavit bis. Alij vero dicunt, quod sic intelligenda sit litera, Non cantabit Gallus, id est, non percantabit seu cantum suum non consummabit, donec ter me neges ore, non corde. *[Ait illi Petrus, Et si oportuerit me mori tecum, non te negabo. Similiter & omnes discipuli,]* scilicet decem alijs dixerunt, habentes bonum propositum, siveque viribus magis quam gratia innitentes, & in sua fortitudine confidentes, obliiti, quod pauloante audierunt à Christo, Sine me nihil poteris facere. *[Sed mirum videret, si Petrus & apostoli reliqui putabant Iesum verū in verbis suis, quomodo ausi fuerunt contradicere verbis eius. Respondendū, quod forte estimabant F verba Christi pertinere ad prophetiam cōminationis, quae aliquando non impletur. Vel putabant verba Christi esse mystica, seu aliquo alio modo posse intelligi, ac verisicari.*

[Elucidatio sequentis parti huius capituli.] Artic. XLII.

*Vnde venit Iesus cum illis in villam, que dicitur Gethsemani. Hac villa fuit iuxta radices, seu pedes montis Oliveti, & habuit hortum, in quem ingressus est Iesus cum apostolis. Vnde in Iohanne legitur, Egressus est Iesus trans torrentem Cedroni, ubi erat hortus, in quem introiuit, &c. Torrens nanque ille fuit inter Hierusalē & montem olivarium in valle Iosaphat. Vnde cum Iesus processisset ultra terrę huc, statim venit in villam & hortum præfatos, [Et dixit discipulus Ius.,] vide- licet octo apostolis, tres enim secum duxit, & Iudas non adiutavit. Sedete hic, donec vadam illus, id est, ad locum qui ante vos est. [Et orem ibi. [Et afflempto Petro & duobus filiis: Zebedæi,] qui erant sibi familiarii & transfigurationi ac suscitacioni puellæ interfuerunt. Procescit autem ab alijs octo apostolis quantum iactus est lapidis, secundum Lucam. [Capit contristari] G in anima, quantū ad partem sensituanam & naturalem affectum, [Et maestus est,] quantum ad apparatus exteriorem in verbis ac gestibus. Vnde secundum Marcum, cepit paucem & tardare. Mortem enim naturali affectu abhorruit, & foris tristitiam demonstrauit. *[Tunc ait illis, Tristitia est anima mea usque ad mortem.]* id est, vehementissime contristatur, ita ut tristitia ista & mors uno duntaxat gradu videantur distare. *[Ad intelligentiam horum oportet aduertere, quod est quædam tristitia inorcinata, rationem præueniens atque impediens, quæ etiam secundum philosophos non cadit in virum constantem, de qua Salomon loquitur. Non contristabit iustum quicquid ei acciderit. Et de qua in Ecclesiastico legitur, Tristitia longe expelleat te. Multos enim occidit tristitia, & non est utilitas in ea. Hac ergo non fuit in Christo. Quemadmodum in Esia de ipso inducitur, Non erit tristis, neq; turbulētus. Alia est tristitia moderata & bona vel naturalis seu virtuosa, rationem sequens, & vanitatem exclusiendi qua Sapientis ait, Cor sapientum, ubi tristitia. Vnde dicit Apostolus, Quæ secundum deum tristitia est, salutem stabilem operatur. Similiter distinguendum est de timore, seu pauro. Est enim timor inordinatus, de quo Sapiens, Iustus (inquit) quasi leo confidens absque terro re erit. Et alibi, Qui timet deum, nihil trepidabit. Est & alius timor laudabilis, de quo scriptura vberim loquitur. Dicendum itaque, quod Christus tristabatur & metuebat, loquendo de tristitia & timore naturali, prout sunt naturales affectiones & passiones, vel potius propensiones secundum Hieronymum appetitus sensitui. Altera tamē fuerunt in Christo quam in alijs, quia in ipso non præuenerunt, sed sequebantur rationem & voluntatis imperium, ita quod Christus sponte & rationabiliter assumpsit has passiones. Primo, ad ostendendum veritatem humanae nature in se. Secundo, ad subueniendum nobis, quia per harum affectionem penalitatem, maximam gratiam meruit nobis. Tertio, ad consolationem nostram, videlicet ne viri virtuosi pusillanimes hant, cum sentiunt se mortem in instantem timere, quando & Christus eam expanduit. Insuper tristabatur atque dolebat anima Christi, loquendo de tristitia, prout est actus virtutis, seu charitatis, propter infirma membra sua, & eos in quibus vidit fructum passionis suæ perire. Porro in omnibus his pensandum est, quam amarum, penale, & graue fuit apostolis, præsertim his tribus, haec verba dulcis magistris audire, eis paucorem ac tedium intueri, qui eos semper consolari, fouere ac recreare solebat, dulciterque & iucunde cum ipsis conuersari. *[Sustine te hic,] id est, expectate me hoc loco: vel, sustinet, id est, condolete, [Et vigilate] mecum, assistendo mihi in tanta angustia, & conformando vos mihi in actibus bonis, vt deceat familiares amicos & veros amatores. Hoc dicit Salvator, non quasi indiget, sed quia eis hoc expediebat, iustumque fuit. [Et progreſsus pusillum,] id est, discipulis se elongans & abiens modico spacio, iuxta illud quod Lucas habet, Autulus est ab eis, quantum iactus est lapidis. *[Procedit in faciem suam, orans & dicens,] Secundum Lucam, positis genibus orauit. Vnde dicendum, quod vtroque modo orauit, videlicet prostratus in terram, & genibus flexis, [Pater mi,] qui es singulariter pater meus, videlicet per veram generationem & naturam, aliorum vero pater es per creationem, adoptionisque gratiam. [Si possibile est transcat a me calix iste,] id est,****

Esaia, 42.
Eccle, 17.
2. Cor. 7.
Proph. 28.
Eccle, 34.

Hierony.

Lucas, 22.

A passio tam acerba. Non orat absoluē nec secundum rationem deliberatam vt liberetur à morte, sed conditionaliter, & secundum naturalem appetitum, quo refugit mortem: tamen secundum voluntatem & rationis iudicium paratissimus fuit ad passiōnem, ideo subdit, *[Veruntamen, non sicut volo,]* hoc est appeto secundum sensituum, naturalem & inferiorē appetitum, *[Sed sicut tu] vis, sic fiat.* Ecce quā blanda, humilis, sobria & affectuosa oratio, cuius formam imitari debemus, deum in oratione patrem vocando, ei nos humiliter prostrando, rationabilis postulando, nostrāmque voluntatem diuinę in omnibus subiciendo.

[Denique Christus dixit, Si possibile est, quoniam nouerat, impossibile esse, vt non biberet calicem passionis per respectum ad infallibilem prouidentiam dei, quam nouerat decreuisse, vt moreretur pro mundi salute. Fuit tamen possibilis, quantum ad causas secundas & proximas, & per comparationem ad libertatem voluntatis humanae.]

[Sed cur Christus orauit aliquo modo, quod nouerat nullatenus impleri debere? Dicēdum, quod illis de causis orauit, propter quas tristitiam & timorem assumpit. Quemadmodum etenim Christus totam passionis suæ amaritudinem & processum certissimè præcognovit: sic sponte sibi in sua imaginazione tam horrendam proposuit, qua considerata tenerima, ac nobilissima eius natura inferiora ultra omnem astimationem expauit. Vnde in tertia oratione factus est fudor eius sicut gutra sanguinis decurrentis in terram, secundum Lucam. [et venit ad discipulos suos] tres, [et inuenit eos dormientes], præ tristitia tædio, lassitudine, & propter vapores illa hora ascendentēs ad cerebrum. [et dicit Petrus, No potuisti una hora vigilare mecum?] hoc est Tu qui dixisti, Paratus sum tecum in mortem & in carcerem ire, quomodo nunc non potes parvum rem facere, vigilando mecum tam modico spatio? Idcirco autem specialiter affatur & increpat Petrum, quia præ ceteris præsumpsit Christo astare, nō scđ dalizari, & quia superior fuit apostolis aliis. Post eius verò increpationem dirigit exhortationem suam ad omnes tres, [Vigilate] bene vos occupando, [Et orate] pro adiutorio gratiæ dei. [Et non intrere] per cōfessum [in temptationem,] id est ne confentiatis tentationi, quæ per orationem præcipue superatur. Quæ admodum etiam Lucas habet, Satanas expediti apostolos, vt cibaret sicut triticum, ideo indigerat fortiter reluctari, nec somno indulgere. [spiritus quidem promptus est,] hoc est anima vestra secundum partem suam superiorē parata etl mecum pati, vigilare ac permanere, & promisisti. [caro autem infirma,] id est sensualitas fragilis est, & corpus quod corrumpitur, debile, tardum & impotens est ad ista agenda, ac patientia, nisi per gratiam adiuveretur, quæ ab anima redundant in carnem, eāmq; rationi subiicit. [iterum secundo abiit,] ad locum priorem, [Et orauit, dicens, Pater, si non potest transire hic calix, nō Psal. 39. bibam illum,] hoc est si passio ista impediti & a me tolli nō valet, [Fiat voluntas tua,] hoc est quod Christus ait in Psalmo. In capite libri scriptum est de me, vt facerem voluntatem tuam, deo meus volui. Nō ergo voluntas animæ Christi fuit diuinæ voluntati contraria. Imò nec voluntas eius naturalis, seu appetitus inferior, fuit rationi rebellis tue repugnans. Quamuis enim defiderat non pati, hoc tamen nō fuit contra rationem, sed ratio imperata hoc appetitu inferiori naturali, vt secundum suam naturam moneretur, quod & fecit, & ratione iubente facere, mox cessauit. [Et venit iterum, & inuenit eos dormientes.] Per hoc quod Christus toties ad discipulos rediit, dedit prælatis exemplum sollicitudinis de visitatione, admonitione, atque custodia proprij gregis: & ne tantum vident contemplationi, quod negligunt opera vita actiua, & gubernationem subditorum suorum. [Erant enim oculi eorum grauati.] Occupi eorum interiora erant grauati negligenta & torpore, oculi quoque eorum exteriora grauati fuerunt somnolentia & vapore. Hic non dicitur quod Christus alloquebatur discipulos istos hac vice arsed in Marco scriptum est, ignorabant quid responderent, Ex quo constat, quod etiam hac vice arguit & admonuit eos, & forte tunc loquebatur eis communiter, non specialiter Petro: quia pluraliter scriptum est, quod ignorabant quid responderent, id est quomodo se excusarent, imò inexcusabiles erant. [et reliquis illis] corporaliter, quos non reliqui spiritualiter, nec secundum diuinitatis suæ naturā, [iterum abiit] ad pristinum locum, [et orauit tertio cunctem sermonem dicens.]

[Tribus vicibus idem precatur, vt det nobis exemplum perseveranter orandi, & propter perfectionem ternarij, qui cōuenient deo altissimo. In hac oratione tanta anxietate concussa est anima Christi, vt Lucas, 22. cas dicat, Factus in agonia, id est in quadam corporalis nature laboratione propter anxietatem atque tristitiam. Vnde laborantes in extremis, dicunt esse in agonia. Vel, agonia vocatur colluctatio appetitus naturalis sensitui morte abhorrentis & fugientis, & appetitus intellectui eandem optantis & acceptantis. In Christo quippe tempore passionis ex dispensatione diuinæ non fuit redundantis superioris partis animæ in inferiore, sed vnaquaq; permittebatur agere & pati quod suū erat. Nihilominus ratione iubete inferior appetitus superiori mox paruit. Factus ergo Iesus in hac agonia, prolixius orabat, & factus est fudor eius, sicut gutra sanguinis decurrentis in terram. Tunc quoque apparuit ei angelus de cælo, confortans eum, verba consolatoria proferendo, & tristitia animæ Christi ministerialiter mitigando, vel se per modum confortantis habendo. Porro, circa orationem hanc Christi aliquid dicit Apostol ad Hebreos, quod nullus Euangelistarum conscripsit. Ait namq; quod Iesus cū clamore valido & lacrymis exorauit, & quod exauditus est pro sua reuerentia. In hoc siquidem, quod dicitur, Non quod ego volo, sed tua voluntas fiat, exauditus est. Hoc enim dixit secundum deliberatam rationem appetitū. Quicquid autem ita orauit, obtinuit: iuxta illud apud Ioānem, Gratias ago tibi pater, quoniam audiisti me: ego autem sciebam, quoniam semper me audis. [Tunc venit ad discipulos suos.] Post quamlibet orationem ad discipulos suos reuertitur, vt eos hortetur, quia prælati si semper intēdere debet suæ salutis, vt nūquam obliuiscatur prouidere salutis gregis sibi commissi. [et ait illis, Dormite iam et requiteste.] Hoc dupliciter intelligi potest. Primò, per modū admonitionis, ita quod dedit eis licetia pau-

Luca, 22.

Marci, 14.

Hebreos, 5.

Iulum dormiendi. Secundò, per modum pia exprobationis, tanquam dicit, Nunquid est iam tempus dormiendi, dum in statu captio mea? Et huic sensui concordant verba sequentia, *Ecce appropinquabit hora, et filius hominis tradetur in manus peccatorum.* De qua hora dicit ipse Salvator apud Lucam, Hæc est hora vestra & potestas tenebrarum. [Surgite canis, ecce appropinquat qui me tradet.] videlicet infelicitas Iudas. Ex his appetitus & horror paucioris; quia non solum intrepide, sed & cum ingenti affectu obuiam iuit aduersarii suis. [Aduic co loquente] cum discipulis suis, non solum his tribus, sed cum undecim apostolis, quia post finem tertie orationis accessit ad alios cito. [Ecce iudas viua de duodecim venit, et cum eo turbula multa, cum gladiis & fustibus,] & etiam cum laternis & facibus & armis, ut habetur in Ioanne. Iudas quoque antecedebat turbam, ut Lucas testatur. [Misericordia principibus sacerdotum, et senioribus populi] Iudæorum. Nō solum autem Iudas accepit ministros Iudæorum, sed & Pilati iuxta illud Ioannis, Cum accepisset cohortem, id est multitudinem militum Romanorum, quos præses misit, mittens cum cohorte tribunū, id est principem cohortis. Volut ergo Iudas constipari curia seu ministri pótificis & præfidelis, ut qui essent cum Iesu volentes eum defendere, non audenter. [Qui autem tradidit eum,] videlicet Iudas. [Debet eis.] scilicet turbis [signum] cognoscendi Iesum, [Dicens, Quoniam] encunque osculator fuero, ipse est, tenete eum. [Hoc signum dedit eis, ne errarent in persona Christi. Primo, quoniam] Iacobus minor fuit simillimus Christo in lineamentis corporis. Vnde Ignatius scribit sibi dictum esse, quod si videret Iacobum, p̄videret & Christum video etiam Iacobus iste dicitur est frater domini. Secundò, quia nox erat, & quamuis laternas, & faces haberent, non tamen poterant tam clare videre, sicut in die. Tertiò, quoniam Iudas timebat, ne Iesus inter alios se occultaret. Sciebat nempe subtilem esse magistrum suum, propter quod timuit, ne elaberetur ē manus ministrorum, quemadmodum saepe clausus fuit de manibus Iudeorum. Hinc enim dixit turbis, & ducite eum caute, ut Marcus habet. [Et cœlestis accedens ad Iesum, dixit, Ave rabbi,] id est magister [Et osculator est eum.] Habuerunt autem discipuli consuetudinem osculari Iesum cum redirent de via ad eum, vel cum eum salutarent, quam consuetudinem obseruauit priuitia ecclesia. Vnde Paulus vberitatem hortatur, Salutate in uicem in osculo sancto. Permisit autem se Marci. 14. Christus osculari à proditore. Primo, vt nobis mansuetudinis & patientiae daret exemplum, videlicet ne ab aduersari vultum & oculos auertamus, nec amulos indignanter aspiciamus. Secundò, vt per hoc Iudam ad charitatem & p̄clementiam prouocaret. [Dixitque ei Iesus Amice,] hoc est, tu Iuda qui amicitiam simulas, i.e. cum operaris, quem ego diligo, & à quo habebo odio. [Ad quid venisti?] Non quasi ignorans queritur, sed vt insinuet Iuda non se ignorare dolum atque malitiam eius, sicut Iudas erubet & corrigitur. Est enim confusus adducens peccatum, & est confusio adducens gratia & gloriam, sed etiam proprio nomine eum appellans, vt mollesceret, dixit, Iuda, osculo filium hominis tradis, vt recitat Lucas. Sed heu quā multi imitantur hunc Iudam, ore blandientes, & corde odientes, ac opere aduersantes. [Tunc accederunt et manus] violentas atque sacrilegas [iniecerunt in Iesum, & tenuerunt eum,] imo & ligauerunt eum, secundum Ioannem. Ista sic accedentes fuerunt cohors & tribunus, & ministri Iudæorum, ut habet Ioannes. ¶ Hoc loco tres Euangeliste omittunt, quod solus Ioannes commemorat, quod Iesus cum processisset obuiam turbis, dixit, Quem queritis? Quibus respondentibus, Iesum Nazarenum: & ipso dicente, Ego sum, abiuerunt retrosum & cediderunt in terram. Cumque secundò idem interrogasset, & illi similiter dedissent responsum: dixit Iesus, Didi vobis, quia ego sum, si ergo me queritis, sinite hos abire. Tamen (vt Beda affirmit) Christo occurrente Iudeis, Iudas accessit & osculabatur eum antequam Christus sua voce Iudeos prosterneret. [Et ecce unus ex his qui erat cum Iesu,] videlicet Petrus in Christi amore feruentior. [Extendens manum, exemit,] hoc est, extraxit [Gladium suum,] vel simpliciter gladium, vel magnum cultellum, quo ut solent pescatores, [Et percutiens serum principis sacerdotum,] videlicet Malchum famulum Caiphæ, [Amputauit auriculam eius] dextram, secundum Ioannem. Chrysostomus dicit, quod putauit amputare caput eius. Porro Ambrosius asserit, quod Petrus eruditus fuit in lege, & sciuit commendatum esse factum Phinees filij Eleazar, qui zelo dei commoratus, perfodit Zambri cum alienigena fornicanem: ideo Petrus simili zelo voluit filium dei vindicare. Non evidenter appetet, quando Petrus hoc fecit. Matthæus nanque & Marcus sic recitant, ac si Petrus serum illum læserit Iesu iam capto. Ioannes vero & Lucas sic recitant, ac si ante captionem Christi id egerit. Scriptum est enim in Luca, Videntes hi qui circa Iesum erant quod futurum erat, dixerunt, Domine si percutimus in gladio. Et postmodum Lucas scribit, quod comprehendenderunt Iesum. Ad quod dicendum videtur, quod statim quando cœperunt capere Iesum antequam ligaretur, Petrus hoc fecit, quod elicitor ex duobus. Primo, quoniam Petrus nō potius percussisset Malchum, quād alium, nisi ille magis festinasset mittere manum in Iesum. Secundò, quoniam Malchus læso dixit, Sinite vsque huc, & cum tetigisset aurem & locum læsionis, nauavit eum. Ex quo appetet, quod nōdum vinxerunt manus ipsius. [Tunc ait illi Iesus, Conuerte gladium tuum in locum serum,] scilicet in vaginam. Magister patientia qui docuit inimicos diligere, & persecutibus bene facere, persecuti maxillam vnam, alteram præbere, prohibet gladij vltionem & sanguinis effusionem solo affectu vindictæ, & prætermisso ordine iuris.

[Insuper ponit tres rationes, cur non debeat gladio defenari. Prima est, Omnis enim qui accepit gladium, id est qui priuata ex propria autoritate arripit ensim, vel aliud quodcumque instrumentum pugnandi ad inferendum alteri nocumentum, [Gladio peribit,] hoc est ipsa iniuritate quam hoc agendo committit, scipsum spiritualiter occidit, & damnationem incurrit. Non ergo sensus est, quod omnis talis materiali gladio occidetur, sicut nec Petrus: hunc iuxta sensum dominus deus ait in Genesi, Qui-

Ioan. 18.
Lucæ. 22.
1. Corin. 16.
2. Cris. 13.
Ecclesi. 4.
Ioan. 18.
Matth. 5.
Lucæ. 22.

cunque effuderit sanguinem humanum, effundetur sanguis illius. Et Salomon, Qui fudit (inquit) fo- Ecclesi. 10. A ueam, incidet in eam: & qui dissipat spem, mordebit eum colubea. Qui autem virtus gladii secundū ordinem juris, & diserto zelo iustitiae, non per se, sed aliunde quasi sibi traditū, accipit eum. Quemadmodum Hieremias dixit Iude Machabæo, Accipe gladium sanctum munus a deo, quo deices ad Roma. 13. uersarios Israël. Vnde de principe temporali dicit Apostoli, Non sine causa gladium portat, minister enim dei est. Secunda ratio, cur Christus non indigit gladio protegi, subditur. [An putes, quia non possum rogare patrem meum, et exhibebit,] hoc est, ad admittendrum & obediendum, sey defendendum transmittet [Mibi modo plus quam duodecim legiones angelorum?] qui à deo fortis sunt, ut vnu percuteret vna nocte in castris Assyriorum centum octogintaquinque milia hominum. Legio autem continet sex milia sexaginta sex.

Sed dicere aliquis potest, Si Christus potuit hoc rogare & impetrare, ergo potuit à passione liberari: cuius contrarium dictum est, statimque dicetur. Dicendum, quod potuit hoc impetrare, imo iubendo efficere & à passione liberari, considerando ordinem causarum proximarum & creatarum. Non enim præordinatio seu prædestinatio dei tollit à rebus libertatem aut contingentiam. Tertia ratio ad idem subiungitur, [Quomodo ergo implebuntur scripturæ?] id est, Si defendor & non maior pro salute hn- F mana, non verificabuntur vaticinia prophetarum de passione mea loquentia. Hoc autem est impossibile, [Quia sic oportet fieri] sicut prophetatum est. Prophetia enim prædictinatio semper & de necessitate impletur: quod tamen intelligendum est de necessitate consequentiae, non consequentis. [In illa hora dixit Iesus turbis,] præsertim Iudeis, [Tanguam ad latronem existis cum gladiis & fustibus comprehende] de te id est, ad capiendum [Me quotidie] id est, sapientia & omni die, fortassis quando fui in Hierusalem, [Apud vos sedebam doceis in templo] Hierusalem [Et non metetis in] Ex quo patet, quod non habeatis iustum causam aduersum me. Omnis enim qui facit peccatum, venit ad lucem. Qui autem facit peccatum, odit lucem. His verbis addidit Christus quod omisit Matthæus, sed Lucas inducit, scilicet, Sed hec est hora vestra & potestas tenbrarum, id est, hoc tempore vestre voluntati concepsum est, ut faciat mihi quæ vultis: & hæc violentia quam mihi infertis, est potestas tenebrarum, videlicet dæmonum vos instigantium, vel hominum vitiis obtenebratorum. Hoc autem totum factum est, Ivpote vt Iesu ab impiis caperetur, à nullo defenderetur, &c. [Et adimplerentur scripturae prophetarum,] qui Christi passionem prædixerunt. [Tunc discipuli omnes] id est, secundum Apostoli, [Relicio eos fugient] itementes ne sic tractarentur sicut magister eorum. Sed quis poterit cogitare cum quanta tristitia fugerint, quoties retrospercerint, quotidie peccatoria sua percuterint, fleuerint, & catena signa interni mortoris ostenderint. [At illi tenentes Iesum, duxerunt illum ad Caiphæ principem sacerdotum ubi scribae & pharisei & seniores conuenerint] Iad tractandum cum pontifice de morte Christi. Veruntamen, sicut in Ioanne legitur, primo venerunt ante dñm ipsius. Secundò, propter reverentiam Annæ, quoniam erat sofer Caiphæ. [Petrus autem sequebatur eum] scilicet Iesum [A longe] non audens prope accedere ad turbam, ne cognitus caperent. Quamvis ergo cum aliis fugerint, tamen reverentus, sequitur est magistrum suum. Quod sequebatur eum, fuit dilectionis & fidei: quod vero à longe, pusilli nimis fuit atque formidinis. Denique non solum Petrus sequutus est Iesum, sed etiam adolescentis quidam amicus syndone super nudo corpore, qui cum teneretur à comprensoriis Christi, relicta syndone nudus fugit ab eis, vt refert Marcus. Hunc adolescentem quidam dicunt fuisse Iacobum minorem: alii Ioannem: sed & ipse Ioannes Euangelista testatur, quod Petrus sequebatur Iesum, & alius discipulus qui fuit notus pontifici, & introduxit Petrum in atrium Annæ pontificis. Et quamvis Augustinus dicat, temere definiendum non esse quis fuerit ille alius discipulus: Chrysostomus tamen & alii communiter tenent, quod fuit Ioannes, qui erat notus pontifici, eiusque familia. Vnde ad eius instatiam ancilla ostiaria intromisit Petrum. Fuit autem notus illis, vel quia pulcher & amabilis iuuenis: vel quia de nobili stirpe progenitus, scilicet de tribu Iuda & genere Dauid, vel quia interdum atrulit pīces patris sui ad domum pontificis. Sequebatur itaque Petrus [Vtque in atrium principis sacerdotum, et ingressus intro] id est, per primam portam, non enim ingressus est aulam, sed manlit in atrio. [Sedebat cum ministris] pontificis. Hoc loco ait, Quomodo ingressus est Petrus? Dicendum, quod per impetrationem discipuli qui erat notus pontifici. Veruntamen hoc refert Ioannes de ingressu in domum Annæ. Matthæus vero non loquitur nisi de ingressu ad Caiphæ. [Et videbat] id est, quid finaliter fieret suo magistro, ac scilicet dimitteretur, ac occideretur: & hoc ad curiositatem quandam pertinuisse videtur. [Principes autem sacerdotum,] videlicet Caiphas, [Et omne concilium] id est, ceteri sacerdotes, scribæ, pharisei, & seniores [Quarebant fulsum testimonium contra Iesum]. Non enim poterant veram atque idoneam obiectionem inuenire. [Vi eum morti tradiderent, et non inuenirebant,] quod ei coram Pilato opponerent, tanquam dignum pena mortis. [Committi fūsi testes abcesserunt,] & diuersa obiecserunt. [Novissime autem] id est, polt testificationem testium prædictorum men- datum [Venerunt duo falsi testes,] Duo venerunt, vt in ore duorum staret omne verbum. Ad unius quippe testimonium nemo condemnabatur. [Et dixerunt] coram pontifice, [Hic dixit Possum destruere templum dei, et post triduum redificare illud,] tanquam dicentur, Vsurpauit sibi diuinam potentiam, Occa sionem huius accusationis habebant ex eo, quod Christus ait apud Ioannem, Soluite templum hoc, & in tribus diebus exercitabo illud, quod Iudei etiam tunc intellexerunt de templo materiali in Hierusalem fabricato: vnde redarguerunt Christum, dicentes, Quadragesima & sex annis ædificatum est templum hoc, & tu in tribus diebus excitas illud? Iesus autem dixit de templo corporis sui, id est, de corpore suo, quod fuit & est singulare templum dei, in quo habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter: vt sit fons, Soluite, id est, morte inferendo soluetis, atque exanimis facietis templum hoc.

Actu. 6.
Ioann. 8.

1. Petri. 2.

Esaia. 50.

Iob. 16.

id est, corpus meum, & in tribus diebus, hoc est, intra tres dies, excitabo, hoc est, à sc̄mo mortis suscitabo illud. Iudæi ergo hoc verbum Christi peruerse intelligentes, ordinem verborū variantes, & prauam intentionem habentes, in errore appellatur testes mendaces. Tales sunt omnes, qui alio sermone repetunt, & simplici animo pronunciata peruerterunt. [Et sorbens principes sacerdotum,] ira eum vrgente, & impatiens agentes. [At illi, nihil respondens ad ea, quia isti adiuratum te iſtū fecerunt? I. ſus autem tacebat.] Primo, ut manutudinis & patientiae daret exemplum. Secundo, quoniam accusationes inducētae falsae & responſo indigne fuerunt. Tertio, quia cognovit quod quicquid responderet illis, calumniarentur. [Et principes sacerdotum,] in patientia & silentio Christi fortius provocatus arbitrans se contemni, secundū quod talū mos est. [At illi, Adiuro te per deum viuum, et dicas nobis, si tu es Christus filius dei viui. Dicit illi Iesu, Tu dixisti.] sicut veraciter est, scilicet quod sim Christus filius dei viui & benedicti. [Respondens iſus, sic adiuratus propter diuinis nominis reverentiam, & vt Iudæorum ignorantiam inexcusabilis fieret, peruntamen dico vobis:] nō tibi soli o Caipha, sed tibi atque fautoribus tuis: dico vobis plusquam interrogatis, vt terreamini & peniteatis. [A modo]: hoc est, post hanc horam, videlicet in die iudicii. Videbitis filium hominis sedente a dextris virtutis dei; id est, in portioribus bonis dei patris residentem, tanquam iudicem omnium, quando omnia erunt ei subiecta. Tunc enim videbunt in quem pupugerunt. [Et venientem in nubibus caelum] ad iudicium. Denique Caipha, ceterique damnati iam in inferno existentes, vident nunc, id est, cognoscunt Iesum sedere in caelo ad dexteram patris. Si autem F quod ait, Videbitis filium hominis sedentem, &c. intelligatur de visione Christi in patria: referendum erit ad Iudæos conuersos, qui ei morti consenserunt, & postea crediderunt. Vnde in Actis Apostolorum habetur, quod multa turba sacerdotum obediebat Euangelio. Illis enim dixit Salvator, Cum exaltaueritis filium hominis, tum cognoscetis quia ego sum. Iti vident Iesum in caelo visione beata. [Tunc principes sacerdotum fidei vestimenta sua dicunt, Blasphemavit.] Confusudo fuit Iudæis cum audirent blasphemiam, leindere vestimenta in signum doloris de iniuria deo illata, quasi zelantes pro dei honore, & tantum crimen non valentes sufferre. Hinc Paulus & Barnabas cum sacerdos idolorum veller eis sanctificare, vestimenta sciderunt. Caipha ergo vt quasi religiosus videretur, suamque malitiam coloraret, scidit veste cum audisset Christum haec verba dixisse. [Blasphemare autem, est ea quæ dei sunt creaturis ascribere, vel deo vel sanctis manifestam iniuriam irrrogare. Quid adhuc agemus testi filia?] tanquam diceret, non indigemus iam testibus, quoniam verba eius testantur eum esse blasphemus, morteque dignum. [Quid vobis videatur?] Interrogat alios ne proprio sensu nimium credere videatur, & vt alios contra Christum inflammet & prouocet. [At illi respondentes dixerunt, Ress est mortis.] quia secundum legem blasphemari interficiebantur. His dictis omnes indignati sunt contra Iesum, cumque cordialiter ac vehementissimè spernentes, vñanimitate irruerint in eum p̄cenis atque iniuriis afficiētes, quemadmodum subditur. [Tunc expuerunt] immundissimi illi canes. [In faciem eius] sanctum, gratiosissimum atque dulcissimum, in quam desiderant angeli sancti prospicere. [Et colaphus eum cecidit, ut alii in palmas] hoc est, alapas. Dederunt in faciem eius, dicentes, Prophet̄, a nob̄ Christe, qui est qui te percussit? Velabat autem faciem eius antequam talia dicerent, vt Lucas habet. Haec, expolitione non indigent, sed admirationem & compassionem requirunt. Mirandum est enim quod vñigenitus filius dei, dominus virtutum, rex gloriae, tanta pro nobis pati dignatus est: & prorsus dignum & iustum est, vt ei compatiamur, eius passionibus conformemur, eius vestigia imitemur, omnia aduersa & quaniam misteriis sustinentes, in illis gaudentes, iurissons, cōtemptus, vituperia, iniurias, pro Christi amore fortiter tolerantes: quia (vt Petrus ait) Christus paup̄ est pro nobis, nobis relinquent exemplum, vt sequantur vestigia eius: quia cum malediceretur, non maledicebat: cum pateretur, non comminabatur. Cum hęc agerentur, implorem est quod per Esaiam loquitur Christus, Corpus meum dedi percutientibus, & genas meas vellentibus. Faciem meam non auerti ab increpantibus & confundentibus in me. Tunc quoque implementum est illud Iob, Aperuerunt super me ora sua, exprobrantes tenuerunt cervicem meam, perculserunt maxillam meam, saturati sunt penis meis. De hoc & Sibylla legitur prophetasse, Dabunt deo alas manibus incæstis. Insuper secundum Lucam, alia multa blasphemantes dicebant contra Iesum. Vnde & David in persona Christi predixit, Aperuerit super me os suum, sicut leo rapiens & rugiens. [Petrus autem sedebat foris] hoc est, extra domum vel ualam Caipha. [In atrio] domus sua, id est, in loco sub diuo qui erant inter portam & ianuam domus pontificis, in quo atrio erat ignis accusus, iuxta H quenam Petrus sedet inter ministros pontificis, vt Lucas testatur. Erat enim frigus, secundum Ioannem, sicut frequenter est in tali tempore Martij post medium noctem. [Et accessit ad eum una ancilla] pontificis, [Dicens, et tu cum Iesu Galileo eras] hoc est, huic Iesu nato à Nazareth virbe Galilæa adhæſisti hucusque. Secundum Lucam & Marcum, Mulier ista accessit ad Petrum iuxta ignem, & cum fuisse eū diligenter intueta imposuit ei quod est discipulus Iesu. [At ille negauit cor am omnibus dicens, Nescio quid dicas] hoc est, non solum non fui cum illo, sed nec agnoscō illum, nec scio quid uerbis tuis significare intendis. [Exeunte autem illa] scilicet Petro, [ianam] qua intrabatur ad atrium. Vnde apud Marcum dicitur, Exiuit foras ante atrium. Post primam enim negationem nō audebat diu inter ministros astare, sed ad tempus subtraxit fe, & post modicum tempus rursus intrauit in atrium, cupiens exitum rei videre. [Vidit illum alia ancilla, et ait his qui erant ibi,] hoc est, seruis pontificis, qui Iesum ceperunt & adduxerunt. Maiores autem Iudæorum erant intus in atrio cum summo sacerdote occupati cum Iesu. [Et hic erat cum Iesu, et aaron. Et iterum negauit cum iuramento, quia non noui hominem,] Primo, simpliciter negauit ex timore. Secundo, magis perterritus adiecit iuramentū & peierauit. Sed his verbis Marthæ ac Marci contrariari videtur, quod secundum Lucam, secunda negatio Petri facta est ad vocem viri. Porr̄ secundum Ioannem facta est ad vocem plurim. Item secundum Ioannem, facta est pro-

A peignem in atrio. Dicendum, quod ancilla Petrum accusante multi accurrebat, & diuersi locuti sunt. Potuit ergo esse vt muliere loquente vñus virorum mox verba feminæ confirmaret, & sic Lucas aſſe rit dictum à viro, quod Matthæus & Marcus referunt à femina dictum. Ioannes vero dicit à pluribus dictum, quia non solum vñus, sed plures viri verba ancilla confirmabant, & forte excitati fuerūt ab ea ad loquendum cum Petro. Mulieres namque ostiaria, quia viderūt Petrum cum trepidatione & verecundia quadam intrare & egredi, suspicabantur quod esset discipulus Iesu: vel ex alijs signis hoc coniiciebant, puta ex habitu & apparatu.

¶ Præterea queque Ioannes dicit secundam negationem factam prope ignem. Matthæus vero in extu Petri. Hoc sic concordat, quod Petro incipiente exire facta dicatur. Non enim erat longum spatium, seu magna distans inter ignem & ianuam: ideo Euangelistæ non curauerunt locum tam determinate exprimere, sed principaliter intendere ut ostendere, quod Petrus ter negauit. Quemadmodum Christus prædictus, Potuit autem esse, quod Petro se vertente ad exendum, aliqui sequebantur eū, impontentes ei quod esset discipulus Iesu, sicut asseruit mulier. [Et post pusillum] videlicet, facto interuallo, quasi hora vñus secundum Lucam, facto secundum ad eum. Hoc est, ad Petrum, [Qui stabant] in atrio, [Et dixerunt Petro, Verē tu ex illis es] id est, de numero discipulorum Iesu. [Nam et loqua tua mani festum te facit.] hoc est, ex modo locutionis tuæ innotescit, quod sis Galileus, quoniam enim Galilæi essent Hebrei, & Hebreo idiome vterentur, tamen in prolatione verborum aliqualiter differebant ab habitatoribus Iudææ: quemadmodum cernimus homines diuersi locuti sunt, vel etiam vrbium idem idioma diuersimode pronunciare, quoniam eiusdem cōfistant dominij. [Tunc cepit de testari et iurare, quia non nouisset hominem.] Fuit enim tunc maxime territus & statim capi timebat. Secundum Marcum cepit anathematizare, hoc est, cum execratione iurare imprecando sibi ipsi mala, si negando mentiretur: in quo patet magna fragilitas Petri, & verum esse quod ait Salvator, Sine me nihil potestis facere. Hanc tertiam negationem Lucas dicit factam ad vocem vñus: Similiter Ioannes addens Ioh. 18. dicit, quod ille vñus fuit cognatus eius, cuius auriculā Petrus abscondit, dixitque Petro, Nónne te vidi cum illo in horto? Sed hoc facile cum his concordatur, dicendo, quod inter multos, de quibus Matthæus & marcus loquuntur, fuit vñus magis importunus, molestusque Petro. Propter quod Ioannes & Lucas loquuntur singulariter de hoc vno. [Et continuo,] hoc est, statim Petro tertia vice negante [Gallus cantauit] secundo, secundum Marcum, vt dictum est. Vnde Lucas, Adhuc (inquit) illo loquente, gallus cantauit. [Et recordatus est Petrus verbi eius quod dixerat illi, Priusquam gallus cantet, ter me es negatus.] Hoc iam expositum est. [Et egressus foras,] sicut ait amare [hoc est, amaritudinaliter, scilicet abundā C ter ac dolorose, quemadmodum in Luca habetur. Conuersus dominus respexit Petrum,] hoc est, per misericordiam suam tetigit mentem Petri, ad verbi sui recordationem ac cordiale penitentiam, vel forte corporaliter respexit Petrum. Potuit enim fieri ex ordinatione Christi, vt Petrus transundo ante ianuam aulae introspiceret, & Christus cuncta prænosceens inspiceret eum, conuertendo se ad ianuam domus, in qua erant luminaria copiosa.

¶ Ex his constat, quod circa descriptionem trinæ negationis Petri, Euangelistæ multum diuersimode loqui videntur, quantum ad superficiem literæ, quoniam in sensu & veritate cōcordant. Specialiter autem dissonare videntur in tribus. Primo, quantum ad horam seu tempus negationis. Secundo, quantum ad personas, ad quarum interrogacionem Petrus negauit: sed hęc duo iam declarata sunt, quomodo concordari debeant. Tertio, quantum ad locum, sicut iam partim patuit atque expositum est. Sed adhuc vnum est, in quo dissonare videntur, quod vt mihi apparet, ceteris omnibus difficultius soluitur, quia secundum Ioannem, prima negatio Petri fuit in domo Anna, secundum seriem textus aliorum trium Euangelistarū omnes tres negationes Petri in domo Caipha factæ probantur. Matthæus enim Lucas & Marcus de Anna nil scribunt, sed referunt Petrum esse sequutum usque in atriu Caiaphæ, & ibi ter Cristum negasse.

¶ Denique ad hoc sancti doctores valde difformiter responderunt. Augustinus enim affirmat, quod Petrus negauit ter in domo Anna. Alij dicunt quod ter negauit in domo Caipha. Gorra vero refert, D quod secundum Hieronymum, & Bedam, Petrus semel negauit in domo Anna, & bis in domo Caiaphæ. Quoniam autem certissimus sim beatissimos Euangelistas in nullo errasse, aut discordare, non tam sūficio hanc difficultatem absoluere, nisi dicerent tres Euangelistas non loqui de eodem atrio, sed duobus, quod tamen (vt reor) dici non potest, sicut ex dictis elicitor. Cum enim Petrus primo negasset in atrio iuxta ignem, & iam ab igne recederet, negauit secundoval nō dicere, quod

Petrus negauit s̄p̄ius, quā ter, licet negationes eius principales fuerint tres duntaxat: sed nec hęc dicere audeo, cū nulla autoritate probare id possum. Ideo aliqui dicūt, quod Euan- gelistæ in describendo trinā negationē Petri loquuntur per anticipationem & reca- pitulationem. ¶ Legitur quod Petrus egrediendo de atrio, introiit fuream quan- dam inter montem Syon, & Hierusalem, ibique furerit. Refert quoque Cle- mens papa in itinerario, quod Petrus ex hac nocte traxit confuetudinem, quod à primo gallorum cantu vsque ad horam matutinam stetit in oratione, suam negationem vberime defens, ita vt facies eius quasi adusta videretur.

Anne autem facto, quia ab hora captionis usque ad auroram non cessauerunt Iesum diuersis penitentibus afficere, ut dictum est, [Consilium inierunt omnes principes sacerdotum & seniores populi aduersus Iesum, ut eum morti traducerent.] Non dum enim habuerunt sufficientem accusationem, propter quam praeſes Gentilis cogeneretur eum occidere, puta Pilatus: qui ignorantiam dei habens, de blasphemia dei Israel non multum curauit. Excoſitauerunt ergo & alias obiectiones quas Lucas commemorat, ut dicetur. [Et vindictum adduxerunt Iesum] tanquam mortis reū forte manibus post tergum ligatis, & catena missa in collo ipſius, solebant autem Iudei ligatos offerre iudici eos quos morti dignos putabant. [Et tradi derunt eum Pontio pilato presidi] hoc est, Iudeis præſidenti, vt iudex a Romanis missus & constitutus. [Tunc videns Iudas qui traxerat eum, quod damnatus esset.] Hoc duplamente intelligi posſet. Primo sic, quod damnatus esset, hoc est, quod Iesuſ a Iudeis morti adiudicatus, & a Pilato damnatus. Vel, Quod ipſe Iudas damnandus esset, hoc enim Iudas de ſeipſo perpedere potuit. Primo, propter magnitudinem ſui facinoris. Secundo, quia audiuit a Christo quod nouerat eſſe prophetam verum & sanctum, & homini illi, per quem filius hominis tradetur. [Poenitentia datus.] Doluit enim de ſuo peccato, ſed non fuit vera poenitentia, prout poenitentia eft virtus vel sacramentum. [Reuultus] hoc est, reportauit vel reddidit [Triginta argenteos] pro quibus vendidit Iesum [Principes sacerdotum & senioribus populi], a quibus accepérat eos, defiderans Chrītū a morte eripere. Forte quod Iudas vidēs magistrum ſuum tam misericorditer discolorat, tam crudeliter tractat, tam inhoneſte ligat, tam mendaciter accusat, tam compassionem quādam concepit ad eū propter innocentiam eius. [Dicens, Peccavi, tradens sanguinem iustum.] Frequentur nomine sanguinis totus homo, ſeu vita, vel anima hominis designatur. [At illi dixerunt, Quid ad nos?] hoc est, Quid spectat ad nos, quod peccasti innocentem prodendo, quaſi dicant, Non curamus, neque difcuruiſus, an peccasti, vel nō. In hoc pefime dixerunt, Si enim ipſe peccauit innocentem vendendo, donne & ipſi peccauerunt illum emendo, persequendo & occidendo [vt videris].] hoc est, Tu opus tuum conſpice, & onus tuum porta. [Et proieſtis argenteis in templo, receſti] cum immoderata tristitia: [Et abiens liqueſe ſuſpendit] ex desperatione, dicens cum Cain, Maior est iniquitas mea, quam ut veniam merear.

Denique ſuſpensus creput medius & diuina ſunt omnia viſcera eius, & notum factum eſt omnibus habitantibus Hierusalem. Plus autem peccauit Iudas desperando quām Christum tradendo, cū deſperatio ſit peccatum in ſpiritu ſanctū, & contra diuinitatem direc̄te, videlicet cōtraria infirmitatem bonitatis, & miſericordia dei. Proditio autem fuit, direc̄te contra Christi humanitatem. [Principes autem ſacerdotum acceptiſ argenteis, dixerunt, Non licet mittere.] hoc eſt, ponere [eos in carbonem] hoc eſt, in gazophylacium, arcām, ſeu locum oblationum, vbi ponebantur ea, quae offerebantur in templo ad ſūtientationem templi, ministrorum templi, & reparationem ipſius. [Quia praeium ſanguinis eſt] hoc eſt, pecunia pro ſanguine expundenduſ expoſita. Timebant locum ſanctū cruenta pecunia inquinari, cuſi licem colantes, & camelum glutientes. [Confito autem inito, emerunt ex illis,] hoc eſt, pro argenteis memoratis, [Agrum figuli,] qui forſitan dictus eſt ager figuli, quia ad figulū pertinebat, vel vafa ſiſtilia ibi ſtabant, vel terra pro vafis ſiſtilibus faciendis inde tollebatur. Quemadmodum apud Eſaiam legitur de via agri fullonis, vbi Eſaias iubetur occurrere regi Achas, qui ager vocatur fullonis, quia in eo veftes ſias ſiccabant. [Et in ſepulcrum peregrinorum,] id eſt, vt peregrini non habentes ſepulcrum propria in agro illo ſepelirentur. Hoc fecerunt, miſericordiam ſimulantes: ſed ſecundum Hieronymum eoruſ intentio fuit Christum diffamare, quatenus ex occaſione illius agri & ſepulcrū ſemper maneret memoria venditionis atque turpisimā mortis Christi: ſed diuina ordinatione hoc factum eſt ad memoriā impia venditionis, & iuſta vltioν Iudea, ac innocentia traditionis, paſſionisq; Christi. [Propter hoc vocatus eſt ager ille Achelēdēmāch, hoc eſt ager ſanguinis,] hoc eſt, emp̄tuſ pro preio ſanguinis Iesu, [Uſque ad hodiernum diem. Tunc adimpletum eſt, quod dictum eſt per Hieremiam prophetam, dicitem, Et acciperunt,] principes ſacerdotum & ſeniores populi [Triginta argenteos], qui fuerunt [Premium appetiati, quem appetiauerunt a filii Israe] hoc eſt, Iuda, vt ponatur plurale pro singulari, ſicut frequenter fit in ſcripturis. [Et dcderunt,] hoc eſt, expoſuerū [eos in agrū figuli] id eſt, pro agro huiusmodi, [ſicut confiuit mihi dominus,] ita authoritas non inuenitur in Hieremiam, hoc eſt, in libro eius vulgato, & authenticus quē habemus. Lyra autē dicit quod Hieronymus vidit hanc authoritatem in quodam libro Hebraico, qui asſcribebatur Hieremiam. Sed ſciēdū, quod Hieronymus dicit ſibi à quodam Iudeo de fecta Nazarenoruſ oblatu eſſe libru apocryphum, quē dicebat ille Iudeus eſſe Hieremiam. Verū allegatio apocryphorū nō eſt ſolida in ſcripturis. Potuit tamen eſſe quod Euangelista Matthæus ſpiritu fan- dō docēt agnouit Hieremiam ita dixisse verbo ſolo vel ſcripto. Hieronymo vero appetat, quod alle- gata authoritas ſumptu fit ex Zacharia, & ita quod dicitur in textu (Hieremiam) non eſt de teſtu, ſed cre- ditur ab aliquo additum. ¶ Porro apud Zachariam ſic habetur, Dixi ſi bonum eſt in oculis vestrī, afferre mercedem meam: & ſi non, quiescite. Et apprehenderunt mercedem meam triginta argenteos, & dixit dominus ad me, Proice eos ad ſtatuarium, decorum preium, quo appetiatus ſum ab eis. [Iesuſ autem ſteſit ante præſidem capite inclinato, voltu in terram demiffo, vincti manibus, silentibus la- biis, atque mitiſimo corde,] Et interrogavit præſes, dicens, Tu es rex Iudeorum? Quemadmodum in Io- anne inducitur. Cum Iudei duxiſſent Iesum ad Pilatum in prætorium, & non yellet introire pra-

Matt. 13.

Zach. 11.

Ioan. 18.

Atorium, hoc eſt, locum viri Gentilis, ne macularentur, Pilatus exiuit ad eos, & videns Iesum ligatum tanquam mortis reū, interrogavit cauſam mortis dicendo, Quam accusationem affertis aduersus hominem hunc? Scivit enim Pilatus conſueludinem eſſe Romanis, vt neminen damnarent ad mortem, niſi præſentes haberent accusatores, & locum ſe defendendi aciperet, & hanc legem voluit Pilatus feruare in Christo, Cui primo responderunt Iudei, Si non eſſet hic malefactor, non tibi tradidimus eum. Quibus dixit Pilatus, accipite eum vos, & ſecundum legem vestrā iudicate cum, tanquam diceret, Si vultis vt ego non inquiram cauſas iudicii, ſed reputem vos tantæ iuſtitiae, vt certum ſit quod non offeratis mihi innocentem ſic viuēt, ergo & vestrū iudicium ſufficiat: nec requiratis, vt ego eum condemnam. Cui iudei, Nobis (inquit) non licet interficere quenquam. Cūmque Pilatus non contentaret accusatione confusa ac dubiosa, cooperant Iudei Iesum accuſare in tribus, vt Euangelista Lucas refert. Dicebant enim, Hunc inuenimus ſubuentem gentem nostram. Ecce pri- mū, hoc eſt, comprehendimus eum ſeducere populum Iudeorum ſua doctrina peſtifera: & prohi- bientem tributa dari Cæſari. Ecce ſecundum: & dicentem ſe Christum regem eſſe: Ecce tertium. Duo pirina obiecta Pilatus non avertit, quia cum eſſet Gentilis, de lege & documentis Iudeorum non cu- rauit. Secundum quoque ſciuit eſſe mendofum, quia percepit Christum dixisse Herodianis, Reddi- te quæ ſunt Cæſaris, Cæſari: & quæ ſunt dei deo. Tertium vero attendit, quoniam imperator Ro- manus præcepit, ne fine ſuo conſenſu aliquis vñpariter ſibi nomen regis. Et quia Iudei ſerviebant ei ſub tributo, propterea interrogavit Christum, an eſſet rex Iudeorum. [Dicit ei Iesu, Tu dicas,] hoc eſt, verum eſt, quod sim rex. Hanc responsem diuinus Ioannes plenius descriptis. Nam primo Chri- ſtus dixit, Regnum meum non eſt de hoc mundo, in quo ſatisfecit Pilato & Cæſari, qui non regna- uit niſi temporaliter in ſeculo iſto. Deinde dixit ad Iesum. Ergo rex tu eſt? Cui Chiſtus respondit, Tu dicas, quia rex ſum ego. Ego in hoc natus ſum, & ego veni in mundū, vt teſtimoniū perhibeam veritati. Cūmque Pilatus dixiſſet, Quid eſt veritas? Statim exiuit ad Iudeos, volens excularē, atque dimittere Iesum, [Et cum accuſaretur,] Iesuſ [A principibus ſacerdotum, & senioribus, uib[il] respondit,] vt pa- tientia & mansuetudinis daret exempla, & quia mortem euaderet noluit. [Tunc dicit illi Pilatus, Non au- dis, quanta aduersus te dicunt teſtimonia? Et non refodit ei ad vulum verbum, ita ut miraretur præſes vehementer] ſciens quod facillime ſe potuſſet excufare, præſertim cum haberet iudicem pro ſe. Hoc loco omittit Matthæus quod Iudei ſolus commemorat, quod Iudei dicentibus, Commouit populum incipiens à Galilæa. Pilatus interrogat an Galilæus eſt. Et cum cognouifſet, miſit eum ad Herodem, qui viſo Iesu, gauius eſt valde, quia diu optauit eum videre propter famam eius, ſperauitque aliquod miracu- lum videre ab eo fieri. Cūmque multa quelliſſet à Iesu, & nullum ab eo reſponſum ſuſcipiēt, ſpreuit eum cum ſuo exercitu, & illuſum, ac alba veſte indutum remiſit Pilato. [Per diem autem ſolem,] hoc eſt, in ſolenitate paſchali, [Conſueuit præſes dimittere populo,] Iudeorum, [Vimūtum unum quem voluſi- ſent,] id eſt, aliquem captum quenquam petiſſent, in memoria liberationis patrum ſuorum de terra Aegypti. Hoc enim Iudei obtinuerunt à Romanis. [Habebat autem] præſes Pilatus, [Tunc vimūtum unum inſignem,] hoc eſt, famoſum, non nobilem, ſed in militia eminentem, [Qui dicebatur Barabbas, qui propter homicidium,] à ſe factum in Hierusalem. [Miſſus fuerat in carcerem] Secundum Lucam fecit & feditionē. Ioannes autem vocat eum latronem. [Congregatis ergo illis,] videlicet principibus ſacerdotum & plebe Iudeorum, [Dixit illis Pilatus, Quem vultis dimittant vobis Barabbam, an Iesum qui dicitur Christus?] Pilatus totto affectu cupiens Iesum eripere, proponit eis duos duataxat, vnum ſeclaratiſimum, & aliud inno- centem, putat quod nullo modo eligerent Barabbam ſibi dimitti, ſed Iesum, Et ergo ſubtiliter pro- ſuit eis electionem inter hos duos.

Matt. 25. ¶ Sed vnde vel quomodo ſciuit Pilatus homo paganus loqui de Christo? Et respōdendum, quod ha- bitantibus inter Iudeos, potuit ſcire quod expectarent aduentum Christi, & quod aliqui dicerent, Iesum eſſe Christum. Non enim dubium eſt, quin ſepe audiuit mentionem de Christo, præſertim in die Palmarum, propter ſolenitatem illam proceſſionem. Et rurſus, Quia Iudei jam dixerunt Pilato, quod Iesuſ diceret ſe eſſe Christum: ideo tūc repetiuit, dicendo, An Iesuſ qui dicitur Christus. Cur autem voluerit Iesum eripere ſubditur. [Sciabit enim quod per iniuriam tradidiffiſſi eum] ſibi pontifices ac Iudei Nam accuſationes eorum inueniit falſas, aut insufficientes, & forte ante & aliunde percepit, quomodo D Iesuſ aperte & fiduciallimē increparet principes ſacerdotum, ſcribas, & pharisaos; quod Pilato be- ne complacuit, quia non dilexit Iudeos, ſicut nec ipſi eum, imo ſepe interfecit magna partem eorum. ¶ Omittit hoc loco Matthæus quod refert Euangelista Ioannes, Nullam cauſam mortis inuenio in eo. Corripiam ergo, hoc eſt, flagellari faciam illum & dimittam: quia ſi in verbis offendit, pro hoc ſufficit pena flagellationis: tuncque Pilatus fecit eum grauissimē flagellari, vt Iudeorū mitigaret furorem. [Sedente autem eo,] pura Pilato [Pro tribunali,] hoc eſt, in ſede iudicaria ad iudicandum de Christo, [Miſit ad eum vxor eius, dicens, Nihil tibi & inſto illi,] id eſt, non præſumas aliiquid agere cōtra eum [Mulda enim paſſum bodie,] hoc eſt, hoc die naturali, videlicet in aurora, vt creditur, [Per viſum], i.e. in viſione, [Propter cum] hoc eſt, occaſione eius, & ob hoc vt procuremā ſe liberationem illius. Diabolus nempe qui exordio conatus eſt hominum impedire ſalutem, nunc quoque vxorem. Pilati instigauit per ſuggeſtiones comminatorys factas in ſomno, vt probabilius dicitur, vt virū ſuum induceret ad Christi liberationē, adiiciens minas niſi hoc faceret. Sed cur diabolus, qui paulo antē miſit in cor Iudeorū traderet Iesum, nūc miſit in cor mulieris vt redimat eum? Dicendum, quod dæmon frequentia vacillauit in notitia Christi, nunc aſtimās eū eſſe Christum, propter diuinitatis inſignia, nunc arbitrans oppoſitum, propter humanitatis inſirma. Cum ergo Iudeam excitauit ad Christi proditionem, putauit quod non eſſet Christus; verū in ipſa no- ioan. 18. ioan. 13.

Et, & deinceps, incredibilem mansuetudinem, patientiam, atque constantiam Christi conspicens, certe nensisque scripturas de Christi passione praedicas iam in ipso pro parte impletas, & cito timens complendas. Videns quoque, ut creditur, consolationem sanctorum in lybbo, ccepit vehementer coniurare, quod ipse esset verus Messias, timensque vinci, ac spoliari ab eo incitauit mulierem ad ea quae dicta sunt. Solent enim coniuges magnum per tempus remanere in lecto, surgentibus viris. [Principes autem sacerdotum,] Annas & Caiphas maxime. [Et seniores, per suos crunt populus,] hoc est, vulgo, [Ut petenter Barabam] sibi dimitti, [Iesum vero perderent,] hoc est, crucifixi exposterent. [Respondens autem præfatus illis, Quem vobis vobis de duobus dimitti? At illi dixerunt, Barabam, Dicit illis Pilatus, Quid ergo facias de Iesu qui dicitur Christus? Dicunt omnes, Crucifigatur.] IO execratisimi, ingratisimi, crudelissimique Iudei, qui eum, qui vobis ac filii vestris tanta bona fecit, omnes infirmitates sanando, daemonicos liberando, mortuos suscitando, sfurientes alendo, ignorantes docendo, veltrani cæcitatē atque futuram destruptionem deflendo, latroni & homicidae, ac seditione postponetis, deteriorem censetis, & turpisima itemque acerbissima morte necari depositis. [At illi præfati, Quid enim malifici? At illi magis clamabant Crucifigatur,] & tolle tolle eum. Tunc vere impletum est quod Christus ait in Psalmo, Quoniam circū dederunt me canes multi, consilium malignantium obsecrit me, Et per Hieremiam, Facta est (inquit) mihi hereditas mea, quasi leo in sylva dedit contra me vocem suam. Tunc quoque impletum est illud Osej, Ego erudiui eos, & in me cogitauerunt malitiam, & locuti sunt contra me mendacia. [Videns autem Pilatus, quod nihil proficeret] laborando pro Christi liberatione, [sed magis sumulua fieret,] hoc est, perturbatio populi, importunitas precibus, irrationalib[us]que clamoribus ad contrariū laboratis. Quod enim per rationem atque iustitiam adipisci non poterant, precibus, clamoribus, communicationibus, & communī instantiā impetrare conati sunt. [Accepta aqua, lauit manus coram populo, dicentes, Iunacens ego sum a sanguine nisi huius,] Sic enim mulier eius ei mandauit, nihil tibi & iusto illi, occiso eius mihi non imputetur, quia intuitus eum condemnō, quem innocentem & ex iniustia traditum scio, [Pus videritis,] id est, vos ipsi pensate quid facitis, quia non ego sed vos eum occiditis. [Et respondit viuens populus] a sacerdotibus pessime informatus, [Dicens, Sanguis eius super nos, & super filios,] id est, posteris nostris filios ac filias, hoc est, nobis & posteris nostris imputetur crucifixio eius: & si quid culpa consistit in eius occisione, hanc capimus super nos, & te immunit fatemur. O crudelissimi partes & rabidiissimi canes, quibus non sufficit condannatio propria, sed totam posteritatem tanto piaculo precatur esse obnoxiam.

[Denique exaudita est & impleta eorum oratio, quoniam teste Apostolo, peruenit super eos ira dei visque in finem: quod Psalmista quoque predixit, Effundis super eos iram tuam, & furor iræ tuae comprehendat eos. Itaque non amplius pertinet populus Iudaeorum ad deum. Quemadmodum in Daniele legitur prophetatum, Non erit eius, scilicet Christi, populus, qui cum negaturus est, & finis eius usq[ue] vastitas, & visque in finem perseuerabit desolatio. [Tunc Pilatus dimisit illi Barabam Iesum vero] flagellatum [Tradidit ei, et crucifigeretur,] id est, ad mortem eum cōdemnauit. Et in hoc vehementer peccauit, quāuis minus quam Pontifices & Iudei. Scitūt enim quod per inuidiam esset sibi oblatus & innocens, & tamen ex timore Cæsaris, & propter populi strepitum, & forte propter fauorem pontificum damnauit innoxium: quod nequaquam facere debuit, quia cum esset rex iudeus, pro nulla re debuit aequitatem relinquere, quia secundum Philosophum in ethicis, Iudex debet esse velut animata iustitia, viuāque lex, ab aequitatis tramite nusquam deflectens. Item, quia Pilatus dixit ad Iesum, Potestatem habeo crucifigere te, & potestatem habeo dimittere te, non debuit potestate sua abutu. [Tunc milites praefati, suscipientes Iesum in prætorio, &c.] hoc loco Euangelista Matthæus non seruat ordinē historię, narrando res gestas eō ordine quo facta sunt. Quod enim hic subditur post Christi condemnationem, de eius illuforia inductione, spinea coronatione, conspunctione, &c. factum fuit antequam iudicaretur ad mortem. Quemadmodum enim apud Ioannem habetur, ad hoc Pilatus fecit Iesum flagellari atque illudi, ut iudei cernentes eum tam miserabiliter, pœnaliterque tractum, ceslarēt à persecutione ipsius. Sic quippe habetur in Ioanne, Exiit iterum Pilatus, & dixit Iudeis, Ecce adduco eum vobis foras, vt cognoscatis, quia nullum in eo causam inuenio. Exiit ergo Iesus, portans spinea coronā, & purpureum vestimentum, & dicit eis Pilatus, Ecce homo. Cum ergo vidissent eum pontifices & ministri H. clamabant, Crucifige crucifige eum. Quod igitur hoc loco subiungitur, per recapitulationem describitur. Tunc milites praefati, suscipientes Iesum in prætorio, id est, id domo judicis. Prætorium enim secundum Bedam est sedes vel domus in qua prætores, seu prefecti sedebant ad discernenda negotia populi: & dicuntur prætores quasi præceptores, quoniam citibus dabant præcepta. [Congregauerunt ad eum viuensam cohortem,] id est, multitudinem gentilium intrantium prætorium. Iudei enim non intrabant, ne macularentur, vt dictum est. Cohors vero fuit multitudine subiecta tribuno. hanc congregauerunt, vt pœna & illusio Christi coram tanta multitudine, & in loco patenti essent maiores & erubescibiliores. [Et extentes eum vestimenta sua, chlamydem coccineam circumdederunt ei,] hoc est, veste seu chlamydem, ad similitudinem purpura induerunt Iesum, illudendo ei, quoniam dixit se gregem. Hanc enim chlamydem vocat Ioannes purpureum vestimentum, & aliqui dicunt, quod fuit aliud ville rubrum simile purpura, [Plecantes coronam de spinis,] id est, de iuncis marinis acutis instar spinarum: [Posuerunt super caput eius] pro diademate. Referr Lyra se audisse à quondam qui fuit ultra mare cum sancto Ludouico rege Francie, quod in littore aris sensit puncturas iuncorum per culceos. [Et aum dinem] id est, calamus posuerunt [In dextera eius (pro sceptro regali) & genu flexo ante eum illudebat ant ei dicens,] Aue rex Iudeorum. Et expuientes eum tanquam in vilissimum hominem ex vehementem contemptu. Accepterunt armidinem, & percusserunt caput eius, cum arundine, vt imprimenter illas spinas punctuas

A sacratissimo capiti eius: quo factō, copit sanctissimus sanguis eius ex diuersis diuini capitū vulneribus, quasi ex viuis, ac purissimis fontibus copiosissimè emanare, & per benedictum vultum eius descēdere, ita vt tota facies eius gratiosissima sanguine perfunderetur.

¶ Compationem & intenſissimam considerationem hēc exigunt, & expositione non indigent. Quis enim hēc diligenter perpendens, poterit dulcissimo agnō, innocenti filio dei non compati, & eius amore non affici, ad sustinenda rduera non animari?

¶ Præterea, si non amatus eum quia bonus, quia deus & frater est noster, saltem idcirco eum amemus, quoniam tanta pro nostra salute perpessus est, tantaque nobis beneficia est largitus, & maiora spopondit.

¶ Adiutendum quod secundum Chrysostomum, milites ista fecerunt, non iussu Pilati, sed à Iudeis promissione donorum corrupti: hoc & ego aſtimare soleham, quando putauit hēc facta eo ordine quo hic à Matthæo narrantur, quia Pilatus non intēdebat Iesum tam crudeliter persequi. Verum modo considerans ex Euangelio Iohannis, quod facta sunt hēc ante prolationem sententiae contra Christum, pótius cum augustinus dicendum opinor, quod fecerunt ista ex iussu vel permissione Pilati cui hēc placuerunt, quatenus Iudei videntes Iesum tam inhumane afflictum contemptum, irrisum, permitterent eum transire. [Et postquam illi scruſtari, exuerunt cum clamide, & induerunt eum vestimentis eius,] vt in illis magis cognosceretur, & ea sibi sub cruce diuidenter. [Et duxerunt eum,] extra Hierusalem, [Vi cruciferent,] eum extra portam. Et baulians sibi crucem exiuit secundum Iohannem [excuntes autem innenerunt hominem Cyrenum,] id est a tali loco oriundum seu appellatum [venientem de villa] aliqua, obuiam ei versus Hierusalem [Nomine Simonem,] patrem Alexandri & Rufi secundum Marcum, qui erant discipuli Christi, vt dicit Hieronymus. [Hunc angariauerunt] hoc est timore & misericordia coegerunt, [Et tolleret crucem eum.]

¶ Scindunt quia (vt ait Iohannes) Iesus egrediendo à prætorio & ciuitate, bauluit propriis humeris lignum crucis ad spaciū aliquod: deinde milites vel Iudei timentes, ne Christus sub onere crucis in via deficeret, sicque futuras pœnas compendio quodam redimeret, imposuerunt huic Simoni ferre crucem.

¶ Præterea eduxerunt Iesum inter duos latrones crucifigendos, qui non leguntur sua patibula baulasse, vt eductio Iesu ex hoc confusibilior appareret. O pater æterne quanta pro nobis infelicissimis hominibus & miseriis vermiculis pertulit vngenitus filius tuus. Quantum tibi & illi regatrici tenemur. Sed & hoc in omnibus his consideratione dignissimum, quid in viuens pœnis Christi prædictis atque dicendis passa sit affectuosisima, mitissima, atque piissima mater eius. [Et venerant in locum, qui dicitur Golgotha,] Hebraice, [Quod interpretatur Calvaria locus,] quoniam plenus fuit calvaris reorum ibi occisorum, suspensorum, seu decollatorum. Refert Hieronymus suis opinionem Origenis cuiusdam quod ideo locus ille dictus sit Calvaria, quoniam ibi sepultus sit Adam, & eius caput illic conditum fuit: & quod ideo ibi crucifigi voluit Christus, vt eius sanguis super primi hominis tumultum distillaret, cumque cum sua posteritate redemiret. Quamvis autem ista expositio sit fauorabilis mulcensque auditum, non tamen est vera: quoniam in libro Ioseph legitur Adam sepultus in Hebron, propter quod ciuitas illa olim vocabatur Cariatharbe, hoc est, ciuitas quatuor, eo quod ibi sepulti sint quatuor magni patriarchæ cum suis vxoribus, scilicet Adam cum Eva, Abraham cum Sara, Isaac cum Rebeca, Iacob cum Lya. [Et dederunt ei vinum libere cum felle mixtum.]

¶ Marcus refert, quod dederunt ei bibere vinum myrratum. Iohannes vero vocat potum istum accutum. Dicendum ergo quod potus iste fuit vinum amarum & acetosum, felle mixtum, quod Marcus dicit myrratum, vel quia etiam mixtum erat myrra, que est amara vel propter proprietatem, videbilet quia amarum fuit, quod madmodum myrra. Aliqui insuper dicunt, quod ministri talen potum dederunt damnatis vt ciuitis morerentur, sicque de illorum custodia expedirentur. Alii dicunt quod seniores Iudeorū ordinauerunt damnatis ad mortem dari vinum bonum & aromaticum, quatenus exhilarati, pœnam mortis minus attenderent, atque facilius tolerarent: & hoc ordinare leguntur, quoniam in Proverbis Salomon script. Date viuum marentibus, siceram his qui amaro sunt animo bibant, & obliuiscantur egestatis suę. In Hierusalem ergo (vt dicunt) fuerunt fœminæ religiosæ, que pro Christo & latronibus talem potum dederunt ministris: qui veneno rancoris impleti, pro potu huiusmodi dederunt Christo vinum fellitum. Dixit enim Christus, Sitio, qui non solum spiritualiter sitiens nostram salutem, sed corporalem sitim habebat maximam, ac pœnam, quoniam ex maximo labore, & copiosa sanguinis sui effusione corpus eius exsiccatum adustumque fuit. Vnde in Psalmo, Aru it tanquam testa virtus mea, & lingua mea adhæsit fauibus meis. Dixit autem, Sitio, secundum Iohannem vt scripturam impleretur, videlicet propheta David in persona Christi, dicentis, Dederunt in escam meam fel, & in siti mea potauerunt me acero. [Et cum gustasset] Iesus hoc vinum, Noluit bibere] multum de eo. Non enim erat refrigeratium nature, sed afflictum. Ex hoc verbo Matthei patet concordia inter Iohannem & Marcum Nam Iohannes habet, Cum Iesus accepisset acetum, vnde constat quod aliquid bibit. Propter quod aut Matthæus, Cum gustasset.

¶ Porro Marcus sic habet, Dederunt ei bibere vinum myrratum, & non accepit, hoc est, parum indepotauit: sic de eo qui modicum bibit dicimus, nihil, bibit. Quod enim modicum est, pro nihil reputatur, secundum Philosophum. Psal. 21. Psal. 68.

¶ quam autem crucifixerunt, eum diuferunt vestimenta eius, forte mittentes.] Quamuis, quatuor Euangelista huius rei faciant mentionem, Ioannes tamen plenus id descripsit, Diuferunt sibi vestimenta Christi, præter tunica inconsultam in quatuor partes, ut quilibet miles vnam partem acciperet. Vnde elicitur quod milites crucifigentes fuerat quatuor. ¶ Porro, de tunica inconsutili dixerunt, Non scindamus eam id est non diuidamus eam in quatuor partes, ut alia induamenta, sed fortiamur id est forte mittamus de ea cuius sit id est quis eam totam accipiat. Fuerat enim facta uestis haec per modum retis non confusa, ut incisa, sed desuper contexta per totum, videlicet artificiose elaborata, idcirco non potuit congrue dividiri; & forte propter operis specialitatem seu raritatem, vel artificialitatem optauit quilibet eorum eam integrum obtinere. Ita quod Matthæus, Lucas & Marcus scribunt de fortis missione, ad solam hanc tunicam est referendum: quam creditur beatissima Christi genitrix propriis manus preparasse suo dilecto. Patet quoque ex his, quod Christus nudus in cruce suspensus est, nisi quod aliqui dicunt dignissimam eius matrem velum sui capitis posuisse circa locum virilitatis ipsius. [Vt adimpleretur quod dictum est per prophetam] Daud[Dicentem] in Psalmo in persona Christi, *Diuferunt sibi vestimenta mea* F milites crucifixores in quatuor partes equeles. [Et super meam vnguentum] scilicet tunicam inconsultam, [At serunt sorem] quis tolleret eam. [Et scidentes] milites circa crucem, [Seruantib[us]] id est custodiabant. [Eum] ne ante mortem deponeretur. [Et poserunt super caput eius et aspergunt ipsius scriptam], id est superiori crucis parti affixerunt titulum continentem quare crucifixus esset. Scriptura autem hec erat. *Hic est Iesus Nazarenus rex Iudeorum.* Secundum Ioannem, titulus iste scriptus fuit Hebraice, græce & latine. Iudei vero erubescentes tam vilem & reum, secundum eorum estimationem, appellari regem eorum, dixerunt Pilato, Noli scribere rex Iudeorum, sed quia ipse dixit, rex Iudeorum, Quibus respondit, Quod scripsisti. Pilatus Imperatori obediens, nullo modo voluit dicere, q[ui] Iesus esset verus rex Iudeorum, quod temporalis dominium, sic enim fuisse imperatori rebellis, vt patet ex dictis. Vnde hec scripsit, & per ministros cruci affigi præcipit cum derisione, tanquam dicere, Ecce qualis apparitionem habet, quod iste esse voluerit rex Iudeorum: & tamen aliud sibi opponi non potuit, quod esset verum & morte condignum. [Tunc crucifixi sunt cum eo duo latrones, unus a dextris, et unus a sinistris.]

Marci. 15.

Lucæ. 23.

Psalm. 22.

Ioann. 19.

Esaïæ. 53.

Ioannis. 13.

Psalm. 68.

Ioannis. 2.

Marcii. 1.

Ioannis. 11.

Lucæ. 22.

Daniel. 9.

Esaïæ. 53.

Hoc fecerunt in contumeliam Christi, vt principi latronum similiis videretur, qui se regem vocavit, sed ideo deus illud permisit, vt impleretur illud Esaïæ, Cum sceleratis reputatus est. Ecce quomodo pater aeternus deus omnipotens filium suum charissimum, naturalem, & vnicum permisit illud, suppeditari, contemni, vt nos ab aeterna confusione eriperemur, cælestemque recuperaremus honorem. Ecce quomodo sanctus sanctorum inter facinorosos suspenditur & repuratur, vt nos scelerati ac perditi inter sanctos dei & angelos collocemur. Scimus itaque grati patri ac filio, et tantis beneficiis bene vtamur, atque condigni inueniri conemur, imitando vestigia crucifixi in temporalium bonorum contemptu, & vituperiorum, omniumque aduersitatum perpessione quieta. Non enim est seruus maior domino suo. Tunc vero impletum fuit in Christo illud Psalmographi, Quoniam propter te sustinui opprobrium, & operuit confusio faciem meam. [Præterentes autem] id est homines per viam illam pergentes. [Blasphemabant eum mōnentes capita sua & dicentes, V. h.] quod est interiecio insultationem, significans, *Qui destruxit templum dei, et in triduo illud read fecit,* i.e. merito nunc tibi o miser præsumptuose insultamus, qui dixisti te posse templum Hierusalem destruere, illudque intra tres dies reparare. Hoc enim falsi testes dixerunt Christum dixisse; sed quomodo ei falsum imposuerunt, dictum est supra. Nihilominus ea potestesse qua Christus alii operatus est signa, potuit vtique templum illud destruere, & intra unius horæ minutum redificare: quod etiam potuit facere ministerio angelorum qui sibi in deferto ministrabant, quando erat cum bestiis, [Salua te ipsum] à morte tibi iam proxima: quasi dicant, Quoniam te ipsum salvare non vales, patet impotentia tua, [Si filius dei es, descendere nunc de cruce,] ac si dicant, quia descendere nequis, constat quod filius dei non sis. [similiter ex primis sacerdotum illudentes cum scribi & senioribus dicebant, Alios saluos fecit,] à diuersis langoribus, [seipsum non potest saluum facere.] Hoc quidam exponit negatiue, quasi dicent, Non est verum, quod ali H os fecit saluos, quia si hoc potuerit, saluaret modo seipsum. Sed melius exponendum est affirmatiue pro prima parte, qua dicitur, Alios saluos fecit. Non enim ignorabant quod Iesus multos curauit, propter quod apud Ioannem dixisse leguntur, Quid facimus? quia hic homo signa multa facit. Est igitur Iesus, Alios saluos fecit, vt profitemur, seipsum non potest saluum facere, hoc est, quia seipsum non valeret ab hac poena eripere, patet quod non propria neque diuina virtute, sed cooperatione diaboli signa fecit, à quo nunc non potest iuvari. Frequenter enim opera Salvatoris ascripserunt Beelzebub, [si rex Israel est] id est rex Messias in lege promissus. Vnde in Luca dicunt, Si hic est Christus dei electus, [Defendant nunc de cruce, & credimus ei,] ¶ O infinita atque densissima, imò palpabilis cæcitas Iudeorum, dicentium, Si rex Israël est, descendant & credimus: immo si discordit, non est ei credendum, ergo ne later vos o infelices Iudei, quod sancti prophetæ prædixerunt Christum occidendum pro munere salute? Si ergo delcedit, vbi est quod Daniel ait, Post hebdomadas septuagintadas occidetur Christus? Item quod Esaïas prædictus, Dominus posuit in eo iniquitatem omnium nostrum, & ipse vulnera tuus est propter iniquitates nostraras, attritus est propter sceleram nostra? Rursus vbi illud, Tradidit in mortem animam suam? ¶ Denique, si de cruce descendere videtur vobis tam magnum, vt si hoc fecerit, credituri sitis quare propter maiora signa non credidistis? Nōne diabolus poterat inuisibiliter

A clauso de manibus & pedib[us] crucifixi extrahere, cūmque sine laetione deponere: qui nequaquam potest natum cœcum illuminare, & mortuos suscitare, quod scitis Iesum fecisse? Proinde resurrexit à mortuis Ioan. 3 (quod infra probabitur) & tamen non ci editis [Confidit in deum], i.dixit se in deo sperare [Liberet eum] deus [Nunc vult,] & hoc merito dicimus. [Dixi enim quia filius dei sum,] Iam nunc id audiamus quam apertissime sanctus David plenus spiritu sancto omnia ista in persona Christi prædixerit, ait enim in Psal. Ego autem sum vermis & non homo, opprobrium hominum & abiectione plebis. Omnes videntes me deriserunt me, loquuti sunt labiis, & mōuerūt caput. Sperauit in domino, eripiat eū, saluū faciat eū, quoniā vult eum. Tanta autē fuit excæatio sacerdotum, scribarum, & phariseorum, vt putaret Iesum à morte diuinitus præferandū, si esset filius dei: non intelligentes primum eius aduentum in paupertate & humilitate prænunciatum, vt iudicaretur & occideretur. Hinc enim aiunt, Circunueniamus iustum, quoniam contrarius est operibus nostris, & improperat nobis peccata legis: promittit se scientiam dei habere, & filium dei nominat: grauius est nobis etiam ad videndū, quoniam dissimilis est alijs vita illius, tanquam nugaces aestimati sumus ab eo, & gloriatur se deum patrē habere. Videamus ergo si veri sint sermones illius, & tentemus quæ vētura sunt illi. Si enim est verus filius dei, suscipiet illum & liberabit eum de manibus contrariorū. Contumelij & tortu[m] interrogemus eum, & liciemus reuertiū eius, morte turpisimam condemnemus eum. Erit enim respectus ex sermonibus illius. Hac cogitauerunt & errauerunt, excæcauit enim eos malitia eorum, & necierunt sacramenta dei. [Id ipsum autem,] i.eadem verba irruforia à Iudeis prolatæ contra Iesum, [Et latrones qui crucifixi erant cum eo, imprecabant ei,] Idem habetur in Marco. ¶ Sed videtur contrarium, quoniam in Luca legitur, vnu[s] latronum alium Christo impropterantere, grauior increpasse, & Christi deuote orasse, dicendo, Domine memeto mei cum veneris in regnum tuum. Cui respondit, Hodie mecum eris in paradiſo. Ad hoc responderetur duplicerit. Primo, quod Matthæus & Marcus loquutus per tropum, quo societas dicitur facere, quod facit pars eius. Secundo, quod ambo blasphemauerūt in principio, sed postmodum vnu[s] eorū conuersus est, vñis mirabilius quæ fiebant: & hæc est responsio Ambrosij, Chrysostomi, Bedæ, quibus concordat quod aī sanctus Hieronymus, Primum vñter blasphemauit, dchinc sole fugiente terra commota, fixisq[ue] diruptis, & ingruentibus tenebris, vnu[s] creditur in Iesum, & priorem negotiū nem sequenti confessione emendauit. ¶ Sed his obijci posset, quod Lucas & carteri duo Euangelistæ recitant hæc facta latronum ante quam aliquid scribant de prædictis miraculis. Ad quod facile respondetur, quod scriptura non semper obseruat in narratione ordinem rerum gestarū. Alij tamen pensantes ordine textus, dicunt quod vnu[s] iste conuersus est ex consideratione patientie Christi, præseruit C cum dixit, Pater ignosc illis, quia nesciunt quid faciunt. Maximam insuper sp[iritu] dedit Christus peccatoribus quātumcūq[ue] nephariis, omnemq[ue] desperandi occasiōē amouit, dum latroni tam scelerato qui tēpus suu ita iniquū expedit, tantā misericordiā fecit ei, quod eternā felicitatem subito dandam pollū citus est. [A sexta autem hora,] in qua cruci affixus est, Iesus, [Tenebra facta sunt super vniuersem terram usque ad horam nonam,] vnde patet quod tenebrae incepserunt statim post dominū in cruce elevationē. ¶ De his tenebris doctores magni diuersimode loquuntur, discrepantes præcipue in duobus. Primo, quid eclipsauerit solem. Secundo, an fuerint vniuersales seu per totam terram extente. Origenes enim dicit, q[uod] fuit per interpositionem multarū, densarūq[ue] nubium inter solem & terrā. Dicit quoq[ue] quod fuerint particulares, videlicet in Iudea & locis vicinis dūtaxat, sicut in terra Aegypti accidit, quando factæ sunt tenebrae vbi habitabant Aegypti, non autem in terra Gressen, vbi habitauerunt filii Israël. Hieronymus autē detestatur, quod eclipsus est sol per retractione radiorū suorū facta diuina virtute, quæadmodum factū est in terra Aegypti tribus diebus ac non ceteris. Veritatem Origenes atque Hieronymus non loquuntur multa assertive, sed opinative, aspicio modum quomodo fieri potuit, Omnino ergo credendū est principi theologorū diuino Dionysio, qui in epistola ad beatum Polycar p[ro] testimoniū se eclipsim ita vidisse, cum esset in Aegypto in ciuitate Heliopolis ad vacandum astronomia. Aegyptus nanque propter aēi sp[iritu] apta est valde ad considerationem astrorum. Raro equi dem sunt nubes & pluviis in hac terra. Dixit itaque Dionysius, quod videt lunam ab oriente venire, sed que soli supponere & obcuritatem causare, vnde admirans ait ad socium suum, O bone Apollo, &c. ¶ Ponit præterea Dionysius in præfata epistola quatuor supernaturalia, quæ fiebant in illa eclipsi. Primum, quoniam naturalis eclipsis non fit nisi tēpore coniunctionis & incēsionis. Tunc autē fuit oppositio & plenilunū. Fuit namque luna quintadecima quando Iudei celebrabant pascha. Secundū, quia cū luna fuisse supposita soli hora sexta, in medio cœli, tamē in vesperis restituta est suo loco in oriente, sicut ordō temporis non est confusus. Tertiū, quia eclipsis naturaliter inchoatur ab occidente, videb[us] ita parte solis quæ respicit occidentem, quæ primo eclipsatur, & peruenit usque ad orientem, quoniam motus lunæ in proprio orbe velocior est motu solis in circulo proprio, sicut pertransit solem ab occidente accedens, sed tunc luna iam pertransierat solē, distans ab eo per circuli medietatē existens in oppositione idcirco oportuit vt ab oriente reuertetur ad solem, & primō attingeret eum à parte orientali, illaque primitus eclipsaret. Quartū miraculū fuit, quoniam in eclipsi naturali illa pars solis primo nudatur & cernitur, quia primo fuerat eclipsata; sed tunc pars ultima obscurata, primo apparet, eo quod luna reuertebatur ad orientem vnde accessit. Quintū miraculū addunt Hieronymus & Chrysostomus, quoniam naturalis eclipsis breuer durat, videlicet tandem vt luna pertransiat solem: tunc autē durauit tribus horis, & ideo luna tanto tēpore mālit sub sole. Quantū ad aliud dicendū est, q[uod] illa eclipsis nō fuit solum in terra Iudea, cum Dionysius dicat eā fuisse in Aegypto & apud Athēnas, & alij historiographi referūt eā fuisse in alijs terris. Hinc in Actibus legitur, Paulum Athenis inuenisse aram ignoto deo consecratam, dixitque Atheniensibus, Quod vos ignorantes colitis, hoc ego in ij

go annuncio vobis. Videntes namque Philosophi tanta mirabilia, dixisse leguntur. Aut deus natura patebit, aut afra & elementa mentiuntur, aut machina mundi peribit. Scientes tamen illa mirabilia fieri virtute alicuius causae, non naturalis, sed supernaturalis, fecerunt altare in honorem cause illorum mirabilium, & illam vocauerunt ignotum deum. Vnde cum Dionysius à Paulo audisset causam illorum, cito creditit.

Sed (vt recitat Origenes) contra hoc filii huius seculi dicunt, quomodo nullus Græcus aut Barbarus tam mirabile factum descripsit? Ad quod Origenes responderet, quod quidam nomine Flegon in Chro nici suis scriptis sub imperio Tyberij contigit, non tamen dicit lunam plenam fuisse. Ex his pater, quā falsa sint dicta eorum, qui contra euangelium Christi scribentes, dixerunt (ut narrat Hierony.) fōlem naturale aliquid sustinuisse, quod discipuli Iesu ex imperitia, propter Christi passionem afferunt factū. Postremo si id quod in textu habetur (super viuēs terram) intelligatur ab solūtē de tota terra, non potuit fieri per lunā suppositionē duxatas, sed tunc addendus esset modus. Origenis siue Hierony. Quidam exponunt de tota terra Iudeas. [Et circa horam nonam exclamauit Iesu vox magna, dicens, Heli, heli lama, abrahani, hoc est, deus meus, deus meus, ut quid dereliquisti me?] Hoc Christus non ex impatiencia, sed ad insinuandum vehementissimum esse suū dolorem clamauit. In omnibus enim membris patiebatur, & propter complexionis suā teneritudinem erat summa paksibilis, & perceptius doloris. Nihilominus propter suā naturalis dispositionis vigorem fortis erat, nec facile extinguebatur, sed maximas pœnas poterat pati. Mors quoque confixorum extat grauissima, quia figurantur in locis nerofis, & præcipue sensitiuis, vrpote manibus & pedibus, nec cito moriuntur, pondusque pendens corporis pœnas continuo auget. Dicit autem se Christus à deo derelictum, non quod priuatus esset gratia vel gloria, sed quia tam grauiter patiebatur, acsi peccator, & à deo contemptus fuisset, & quoniam voluntati in piorum expositus fuit, & quia nulla fieret pro tunc redundantia consolationis, & alleuationis à superiori parte animæ Christi, in partem eius inferiorem. Sic autem non fuit in beatis martyribus, quorum multi tempore suā passionis tantam consolationē intra se senserunt, vt vix perciperent aut pereant exteriorem dolorem. Vnde de Christo scripimus est, Nos putauimus eum quasi leprosum & percussum à deo & humiliatum. Quotidie ergo, inī omni die frequenter cordialiter recogitemus, quanta pro nobis miserrimis pertulit agnus fine macula, deus homo, creator, frater, iudex, adiutoriusque noster, & eius incendamur amore. [Quidam autem illi flantes & audiētes] bēta verba, [Dicebant, Heliā vocat iste.] ¶ Quæritur, an isti fuerunt Cétiles ministri Pilati, seu alij pagani an Iudei? Si fuerunt Gentiles, quid sciebant loquii de Heliā? Si Iudei, ergo intellexerunt verba Christi? Dicendum, quod communiter dicitur fuisse Gentiles ministri Pilati, militēque Romani non intelligētes Hebrei G ci idiomatica proprietatem, propter conuenientiam vocum putabant, qd inuocasset Heliā, de quo poterant aliquid scire, eo qd habitarent inter Iudeos. Si autē fuerunt Iudei, Dicendum, quod ideo dixerūt, vt Christum de imbecillitate diffidarent, eo qd ab Heliā posset auxilium. [Et continuo curvā vnu ex eis, acceptum pōngiam impletum aceto, & imposuit,] eam [Arundinā] scilicet ligno tali, [Et dabat ei libere,] quia cūm eleuatus erat in ligno, porrigitur ei potum cum instrumento. Iesus autem non multum ex eo bibit. Paret autem ex his, quod bis obtulerunt ei potum accēsum & feluum seu amarum. [Ceteri vero] irriseris astantes [Dixerunt, Sūm], i. sustine modicum & expecta vel cessa, [Videamus an veniat Heliā liberans eum,] hoc illudendo, non confidendo dixerunt, quasi dicant, Inexaudibilis & indigna est deprecatio eius. Mirū quod isti visis tantis mirabilibus non sunt compuncti nec emēdati, [Iesus autem iterum clausa voce magna] & dicens, Pater in manus tuas commendo spiritum meum, [Emisiū sp̄itum]. i. animam suam à corpore sponte & potefatiuē separavit, sicut predixit, Nemo toller anīnam meam à me, sed ego pono eam. Quod autem Christus tantis & tam diuturnis tormentis excruciatuſ sanguine exhaustus, totq; corpore dissipato, tam fortiter in ipsa expiratione clamauit, fuit penitus supernaturale atque in dicuum potestatis diuina. Vnde per hoc Centurio aduerit eū esse filiu dei, iuxta quod Marcus sit, Videā Cētūrio, quia sic clamans expirasset, dixit, Vrē hūc homo filiū dei erat. Quoniam vero quod Christus dixit superius, Deus meus deus meus, vt quid dereliquisti me, habetur in psalmo: quemadmodum & illud quod moriens ait, Pater, in manus tuas commendo spiritum meum, aliqui dicunt quod Christus omnia verba intermedia dixit in cruce voce submissa. [ut velum templi scissum est in duas partes, a summo vsque deorsum,] i. à parte superiori vsque ad inferiorem, Ulo quidā exponit de velo exteriori quod erat in introitu templi, prohibens a sc̄ptum eorum quae continebantur in templi, alijs exponit de velo interiori, quod fuit in ingressu interiori tabernaculi seu sancti & sanctorum. Forstitan ergo vtrunque Psalm. 30. diuīsum est. De quoquā auseō velo intelligatur, per eius scissuram significabatur, quod figura, sacramenta atque myteria veteris testamenti in Christi passione implēta & patefacta fuerunt. Refert Hieronymus se legisse in euangelio forstitan Nazarenorum, quod superliminare templi tunc scissum, diuīsum fuit. Iosephus quoque testatur angelicas virtutes, quē vīque tunc praesides & custodes templi fuerunt, tunc pariter conclamasse, Transeamus ex his sedibus. [Et tertia mōta est] Supernaturaliter, s. p̄t̄re scissi sunt, & monumenta aperta sunt ex vehementi tēta concusione. Omnia mirabilia ista hiebat ad designandam dignitatem patientis, & enormitatem peccati occidentium Christum: itēque quod omnis creatura merito compati debet suo creatori. Nihilominus cum caelestia atque terrestria suo domino compatiantur, folis homo, pro quo ille haec patiūr, exultat & ingratuit est.

¶ Per terrāmotum, figurabatur terrigenarum admiratio & conuersio. Per petrarum scissionem, obduratorum cordium mollitio ad compassionem & pœnitentiam, Per monumentorum apertōnem, generalis resurrectio mortuorum, vel instans resurrectio Christi, & resuscitatorum cum eo. [Et multa & sanctorum corpora que dormierunt] somno mortis, [Surrexerunt,] non ea hora paraseues qua aperta

A sunt monumenta, propter quod subditur [Et executes de monumentis] Jante apertis [Post resurrectionem eius] id est in die paschæ, in qua si mūlū cum Christo resurrexerunt, tanquam testes dominicæ resurrectionis: tamen post resurrectionem Christi [Yenerunt in sanctam civitatem] puta Hierusalem, quia sancta vocatur quia ad eam cultum electa, templo & multis reliquiis ornata, & præsertim, quoniam Christus in ea sanguinem fudit. [Apparuerunt multis] hominibus, qui digni fuerunt, vel quibus deus tantam gratiam quamvis indignis, concessit, testates Iesum esse Christum, & verē resurrexisse, atque in infernū spoliasse.

¶ Qui fuerint isti sancti cum Christo surgentes, non est certum. Hieronymus tamen ait, quod antiqui patriarchæ, Abraham, Isaac & Iacob tantam solicitudinem haberunt, vt sepelirentur in terra propria, in qua nouerant Christum nascitum, passurum, ac sepelendum, quatenus suæ resurrectionis essent participes. Propter quod aliqui dicunt, quod huiusmodi patriarchæ & aliqui prophetarum Adam quoque & Eua, & David (de quo Petrus ait in Actis, Sepulchrum eius apud nos est, nō ait corpus & ossa, sed sepulchrum) cum Christo resurrexerunt. Rursus secundum Hieronymum incertū est, **Actū 24**

an isti sic resurgentēs iterum sunt defuncti, vel in eis sit completa resurrectio, iamque cum Christo in corpore regnent. Videtur autem quibusdam magis probabile, quod anima & corpore sint glorificati, aliter (vt dicunt) non essent idonei testes perfectæ resurrectionis Iesu Christi, nec profūset illis resurrectio illa. [Centurio autem & qui cum eis erant] videlicet ministri præsidis [Custodiens Iesum,] ne ante mortem raperetur ab aliquo, vel sine licentia præsidis deponeretur à ligno [Viso terra mou & hic que siebant] in predicta eclipsi, & quod Iesu sic clamando exspirasset, timuerunt valde, eo quod in mortem iusti confessissent, & vindictam præmeruissent. [Dicentes, Vere filius dei erat iste.] Sicut hec mirabilia contestātur, quæ probant verum esse sermonem, quo se dixit esse filium dei. Et in hoc confessi sunt eius diuinitatē: confessi sunt etiam eius humanitatem, quia (vt Lucas refert) Centurio dixit, Verē hic homo iustus erat. Denique (vt idem Lucas subiungit) omnis turba eorum qui simul adspectaculum istud, & videbant quae siebant, percutientes pectora sua, reuertebantur. [Erant autem ibi mulieres multæ a longe stantes, quæ sequente erant] Iesum [A Galliae, ministrantes ei] de facultatibus suis, necessaria vita de quibus Lucas habet, quod curatæ fuerunt a Christo, & nominat ibi Ioannem vxorem. Cuza procuratoris Herodis, & Sappannam, [Inter quas Maria Magdalene] foror Marthæ ac Lazari, [Et Maria,] quæ fuit Iacobī minoris, [Et ioseph mater,] Jeratque foror virginis matris Christi, quam Joannes nominat Mariam Cleophae, quoniam fuit Cleophae filia, [Et mater filiorum Zebedi,] videlicet Ioannis & Iacobi.

Hic itaque dicitur, quod mulieres ista stabant à longe, sed in Iōāne legitur, quod mater Iesu fletit iuxta crucem, & alia mulieres iam nominatae. Ad quod Augustinus responderet, quod stabant à longe respectu turbæ comprimitis: & prope, quia non stabant ita remote quin poterant verba Christi audire vel primo stabant propinquius, deinde paululum recesserunt & stabant remotius. Porro in Luca scribitur, Stabant autem omnes noti eius à longe & mulieres subsequuntæ. Vnde elicitur, quod etiam alii

C qui viri discipuli Iesu stabant, puta Ioannes & alii discipuli Iesu occulti, & forsitan ille venerabilis ciuius, in cuius domo coenam nouissimam fecit. [Cum sero factum esset,] id est circa horam vesperarum [Venne quidam homo dives,] Hoē addit Euangelista, vt exprimat causam rei sequentis. [Ab Arima ibia cūsita Iudea,] que alio nomine dicta est Ramatha, de qua in lib. Regū legitur suis Helchanam patrem Samuels, [Nomini ioseph,] verus imitator sancti Ioseph patriarchæ, [Qui & ipse discipulus erat Iesu,] tamen occultus propter metum Iudeorum, vt Ioannes habet. Vnde idem inquit, Veruntamen ex principiis multi crediderunt in Iesum, sed propter phariseos non confitebantur, ne extra synagogam eū cernerent. Hunc beatissimum Ioseph Marcus vocat nobilem decurionem, quia fuit de curia & consiliarius, secundum Hieronymum, Lucas quoque vocat eum iustum & bonum, [Hic accessit ad Pilatum] audacter secundum Marcum, non amplius timens Iudeos, sed paratus mori pro filio dei. [Et petit corpus Iesu,] Nobilem plane thesauros, [Tunc Pilatus infit reddi corpus] id est vt nemo prohiberet hunc Ioseph à suscepione & sepelitione corporis Iesu. In Marco scribitur, quod Pilatus audita petitione Iosephi, mirabatur si Iesu iam obiisset, & accessit Centurione, cum audisset veritatem, dedit corpus Christi ipsi Ioseph. Quia enim Ioseph diues & nobilis fuit, facilius impetravit a Pilato quod petuit ideo

D Euangelistæ dicunt, quod fuit diues, nobilisque decurio, non ad iactantiam, quod talēm discipulum habuit Iesu: sed ad insinuandum, cur ei paruit ad Pilatum accessus, qui pauperis ingressum & preces spreuerit, [Et accepto corpore] Iesu, ipse Ioseph inuoluit illud in syndone munda, [quam emit, secundum Marcum,] id est in quadam panno linea puro seu linteamine. [Et posuit in monumento suo nouo,] in quo scilicet nemo ante positus fuit, secundum Ioannem. Qued idea factum est, ne Christo resurgentē, Iudei dicerent alium surrexisse. [Quod exciderat,] id est sibi parari fecit. In petra magna, in qua facta est fouea pro receptione corporis extincti. Denique sepulturam Christi Ioannes plenius enarravit. Addit enim prædictis, quod Nicodemus venit ferens mixtum myrram & aloes quasi libras centum, & tunc inuoluerunt corpus Iesu linteis, hoc est, pannis lineis, cum aromatis, id est prædictis vnguentis, videlicet myrram & aloes. [Sicut moris Iudeos sepelire,] qui facunt sumptuosissimas sepulturas, eo quod sancti patriarchæ circa sepulturam suam tam solliciti extiterunt. Quoniam autem Matthæus & Marcus dicant corpus Iesu inuolutum syndone, Ioannes autem linteis, non est tamen contrarietas, quia frequenter ponitur singulare pro plurali, & Ioannes loquitur de omnibus pannis, quibus corpus & caput inuoluta fuerunt: hi autem de linteamine principali. Spiritualiter inuolut cor-pus Christi syndone munda, qui recipit eum conscientia pura: ponitque eum in sepulchro nouo, qui Ioann. 18. collocat eū in anima intus reformato. [Et adiunxit Ioseph] cum adiutoribus suis [Sacrum magnum ad omnium monumenti,] quod factum legitur ad modum domunculae, in cuius medio fuit sepulchrum, & ostium paruum habuit ad ingrediendum, Quoniam autem Saluator ignominiosissimam mortem elegit, qui

Luc. 8.
Ioann. 19.

Matt. 26.
Luc. 23.

I. Regū.
1.

Ioann. 19.
Ioann. 12.

Marci. 15.
Luc. 22.

Marci. 15.
Luc. 22.

Ioann. 19.
Ioann. 12.

ad hoc venit in mundum, ut suis persecutionibus, iniuriis & passionibus homines liberaret, volu-
E
It tamen habere sepulturam honestam. Primo, quia in passione eius completa fuit redemptio nostra, id
Lucæ. 23. circa ignominia tunc cessare incepit. Secundò, quoniam sepultura ad resurrectionem ordinabatur. Ter-
tiò, ut impleretur quod Esaias prædixit, Radix Iesu qui stat in signum populus, ipsum gentes depre-
cabuntur, & erit sepulchrum eius gloriosum. [Erant autem ibi Maria Magdalene & altera Maria] id est Ma-
ria Cleophae et aliae mulieres quæ fuerant Christum a Galilaea sequutæ, ut Lucas refert, [sedentes con-
tra sepulchrum,] id est ex opposito, videntes & considerantes quomodo Christi corpus ponetur, ut
postmodum illud citius inuenirent. [Altera autem die, quæ est post passus, eueni,] id est sabbato in castino do-
minice passionis [Conuenerunt principes factorum & pharisei ad Pilatum, dicentes.] Communiter dicitur, q[uod]
Pilatus fuit proprium nomen praenatis Christum diiudicantis. Veruntamen Lyra dicit contrarium, af-
ferens quod proprium nomen eius fuit Pontius, & agnomen Pilatus, quia frequenter hoc nomen Pô-
tius præponitur cum utroque nomine designatur. Et quia in Burgundia unde natum fuisse Pilatum af-
firmant, hoc nomen Pontius satis commune est. Sed non videtur conuenienter dictum. In scripturis enim canonice personæ raro vel nunquam designantur solis agnominibus. Cum ergo Ioannes, Lucas
& Marcus pene semper exprimant praefidem nomine Pilati, constat quod hoc fuit proprium nomen
eius. Et rationabilius puto asserere, quod fuit binomius, quam quod agnomen eius fuit Pilatus. Sic in
lib. Machabæorum, Iudas Machabæus sape exprimitur agnomen. Sed liber Machabæorum est extra
canonem. [Domine recordati sumus, quia seductor ille dixit adduc viuens, post tres dies] id est tertia die, videli-
cet mox post inchoationem diei tertii [Resurgam. Iube ergo custodiri sepulchrum,] à militibus tuis seu co-
horte [Vigili in terrum diem inclusive,] Ne forte veniant discipuli eius, occulte in nocte, [Et furentur eum]
id est corpus eius [Et dicant] plebi, [Resurrexit a mortuis, & erit nos sumus error vita creditum] Peior prior
errore, quo putabant ante passionem esse propheta vel Christus. [An illus Pilatus, Habeis custodium]
id est milites qui monumentum custodiunt vobis concedo, [Ite custodite] id est per milites armatos cu-
Proue. 21. stodiri facite monumentum, [Sicut scis] esse expediens [illi autem abentes] à Pilato ad locum sepulture,
[Minierum sepulchrum, signantes lapidem] suo sigillo, [Cum custodibus] id est militibus ad custodiā depu-
tatis. Verum omnino est quod Salomon ait, Non est sapientia, non est prudentia, non est consilium cō-
tra dominum. Vnde quanto Iudei acutius cogitauerunt nomen, fidem & famam Christi extingue-
runt eum amplius gloriosi cauerunt. Quod enim tam diligenter sepulchrum custodiri fecerunt, certissi-
mum signum est, corpus Christi furto non esse sublatum, sed refuscitatum, quemadmodum in sequen-
ti capitulo ostendetur. ¶ Ecce commemorata est passio domini nostri Iesu Christi, quam imitari debe-
mus, & affectuosis rememorari, eiusque virtute & merito omnem gratiam nobis necessariam ob-
Roma. 8. tinere speremus & emitur. Si enim compatiimus, & conregnabimus: si commorimur, & conuiuemus
2. Timo. 2. Præterea quanto iam Christo magis assimilamur in aduersorum perpessione constanti, tanto ci conformiores in patria erimus in glorificatione felici.

Cap. x x v i i i. [Vespere autem sabbati quæ luce sit in prima sabbati.]
Articulus x l.v.

Marci.16. hebdomadæ, ita quod dies immediate sabbati sequens, dicebatur prima sabbati; secunda sequens feci
Luca.24. da sabbati, sive deinceps. [*Venit Maria Magdalene & altera Maria,*] videlicet Maria Iacobi. Marcus di- H
cit, Maria Magdalena & Maria Iacobi & Salome: Lucas vero nominat Mariam Magdalene, Mariam Ia-
cobi & Ioannem, quæ fuit coniunx Cuzae procuratoris Herodis. Et videtur Lucas innuere, quod ad-
huc plures fuerunt, quæ scilicet a Galilea sequente fuerant Iesum [*Videre sepulchrum*] imo potius & sepul-
tum, quomodo scilicet possent introire sepulchrum & vngere corpus sepulti. Sed quomodo Eu-
angelista dicit eas venisse vespere sabbati, cum secundum alios Euangelistas venisse legantur valde mane
seu summo diluculo in prima sabbati? Et respondendum, quod Euangelista Matthæus respexit ad in-
tentionem, ac desiderium formularium istarum, idcirco asserit eas venisse vespere sabbati: non quod ho-
ra vespertina, vel ante medianam noctem arriperint iter, sed quia tunc se præparabant, totamque nocte
duxerunt in formam, conficiendo aromata. Sic ergo Matthæus voluit per partem totum intelligi, scili-
cet totam noctem per vesperram, in cuius noctis fine venerunt ad monumentum. [*Et ecce terra motus fa-*
etus si magnus.] Non explicatur quantum hic terræ motus extendebatur, sed quia subiungitur, [*Ange-*
lus enim domini descendit de celo, & accedens revulxit lapidem,] apparuit quod motus iste non fuerit nisi in
gyro circa sepulchrum, cuius motionis causa angelus, quia corporalia obediunt angelis prompte quo-
ad motum localem. [*Et accedens ad speluncam monumenti,*] Revulxit iud est amouit [*Lapidem*] à monumē-
to, non ut Christovia egrediendi pateret, sed ut Christum resurrexi^tce, & sepulchrum, vacuum esse no-
strarer. Christus quippe ante lapidis reuolutionem de clauso surrexit sepulchro, quemadmodum pro-

A pulchro, quemadmodum prodiit è clauso virginis vtero. [Et sedebat super eum,] tanquam imperterritus dominici sepulchri custos. ¶ Porro secundum Marcum ita clarus describentem, cum mulieres appro-
pinquarent sepulchro, dixerunt ad iniucem, Quis revolueret nobis lapidem ab ostio monumenti? Et re-
spicientes per ianuam domunculæ, in qua erat sepulchrum, viderunt revolutum lapidem, qui erat mag-
nus valde. Et introeuntes in monumentum, viderunt iuuenem, id est angelum in specie hominis iu-
uenis sedentem in dextris, coopertum stola candida. Vnde nunc subditur, [Erat autem angelus in specie hominis iu-
uenis fulgebat,] id est vitum igneum quasi scintillantem atque terribilem habuit ad perterritum infideles cu-
stodes; & item, quoniam ignis magnam habet conuentientiam cum substantiis separatis, quæ secundum
Dionysium per proprietates ignis maximè notificatur. [Et vestimenta eius sicut nix,] id est clara ac splen-
dida ad confortandum feminas religiosas, & ad figurandum puritatem substantia sua, & sanctorum
internam mentis angelicæ. [Præ timore autem eius,] id est ex horribili apparitione angelii [Exterriti sunt cu-
stodes] sepulchri, [Et facti sunt mortui,] id est in terram collapsi sunt & impotentes effecti, vñ ratione-
tionis & sensum ad tempus amittentes. [Respondens autem angelus, dixit mulieribus,] In Luca leguntur duo
angeli apparuuisse, & mulieribus loquuti fusile. Vnde Ioannes referit, quod Maria vidit duos angelos,
vnum ad caput, & alium ad pedes, vbi positum fuit corpus Iesu. Sed numerus minor non excludit ma-
jorem, & maior includit minorem. Denique Matthæus & Marcus loquuntur de angelo illo qui lapi-
dem revoluisti, & ex persona amborum alloquitus est mulieribus, [Nolite timere vos,] in ordinate timore,
vel ex meo aspectu, qui propter vos formam istam terrificam non aslumpsi causa terrendi vos. [Scio e-
niam quod Iesum, qui crucifixus est, queritis,] cui ego vna vobis cum defervio. [Non si hic,] secundum corpo-
ralem presentiam, qui cælum & terram implet, & magnitudinis sua finem non habet secundum diui-
nitatem. [Surrexit enim] propria potestate & tertia die, [sicut dicit] Solute (iniquis) templum hoc, et in
tribus diebus suscitabo illud, Rursumque, sicut fuit Ionas in ventre ceti tribus diebus & tribus nocti-
bus; sic erit filius hominis in corde terre tribus diebus & tribus noctibus. Per hæc angelus reduxit cor-
da fœminarum ad remorationem verborum domini Iesu, quatenus illa reminiscendo roboraretur in
fide resurrectionis dominice. Vnde apud Lucam angeli feruntur ad mulieres dixisse, Quid queritis
vuentem cum mortuis? Recolamini qualiter loquutus est vobis, cum adhuc in Galilæa esset, dicens
Quia oportet filium hominis trahi in manus hominum peccatorum, & crucifigi, & tertia die resurge-
re. [Venite et videte locum ubi positum fuerat dominus,] id est corpus Christi, qui est rex regum & domi-
nus vniuersorum. A toto ergo significat partem, locum eis ostendit, vt eum esse vacuum consipientes
certiores fierent de Christi resurrectione. [Et cito eunes,] id est ab hoc loco recedentes, [Dicte
discipulis eius,] præsertim apostolis. Marcus addit, & Petro, quem angelus specialiter expressit, ne pro-
pter trianum abnegationem diffideret, vel inter discipulos comparare non auderet: sed à sclero paululum
consolationem admitteret, [Quia surrexit, et ecce præcedet vos in Galilæam.] Vnde discipuli eum se-
quuntur fuit, id est, Galilæam intrabat antequam vos vel discipuli eam intrabatis, [Ibi eum uidelius] oculo
corporali ante ascensionem, [Ecce prædicti vobis] hoc esse futurum, vt cum venerit, magis creditis. [Et
exierunt (mulieres) cito de monumento,] id est de predicta domuncula continente sepulchrum, [Cum timo-
re] concepto ex insolita atque terrificâ angeli apparitione & miraculi magnitudine, [Et gaudio magno,] quoniam de magistri sui glorioſa resurrectione, & sermonum eius adimpleptione præcordialiter leta-
batur. Timor ergo & gaudium possunt simul esse in uno, respectu diuerorum, quamvis gaudium pu-
rum ac plenum excludat timorem, quoniam timor poenam habet. Hic autem timor mulierum fuit na-
turalis, quem constat esse poenale, quamvis timor filialis non sit semper poenalis. [Currentes numerare
discipulis eius] que audierunt atque viderunt. ¶ Huic contrarium videtur illud Marci, Fugierunt de mo-
numento & nemini quicquam dixerunt, timebant enim. Et respondendum, quod nemini, id est nulli
custodum ibi præsentium quicquam dixerunt, sed cum silentio abiérunt. [Et ecce Iesus occurrerat illis] in
via: primo tamen apparuit foli Maria Magdalena secundum Ioannem & Marcum nam alii mulieri-
bus à sepulchro euntibus, mansit illa iuxta sepulchrum, vt dicitur, tuncque apparuit ei Saluator: quo vi-
so, sequuta est socias, & tunc cum illis rursus vidit eum, [Dicens aucte] quod est verbum cōsolatorium
& amicabile. [Illæ autem accesserunt & tenuerunt pedes eius,] ex feruida deuotiope & gaudio amplecten-
tes & osculantæ pedes ipsius. ¶ Quæritur cur Iesus permisit pedes suis ab his fœminis teneri ac tâ-
gi, cum Maria Magdalena, id scirum facere volenti, dixisse legatur apud Ioannem, Noli me tange-
re, nondum enim ascendi ad patrem meum? Dicendum quod prohibuit eam propter mysticam ratio-
nem, ad insinuandum, videlicet quod non deberet de ipso sentire, sicuti haec temus senfit. Nondum e-
nim habuit perfictem fidem de eo, sicut nec ceteræ quando aroma parauerunt, & attulerunt vt vngue-
rent Iesum, astimantes corpus eius posse putrefieri aut corrupti: nec arbitrantes illud tertia die fusci
tandum: ignorantes illud propheticum, Non dabis sanctum tuum videre corruptionem. [Et adorau-
erant cum prostrati tāquam vñigenitum filium dei,] Tunc illis i. sua, Nolite timere, id est timor quem
concepisti abscedat, & gaudium perseveret in vobis. [Te nuntiata fratibus meis,] id est discipulis, de qui
bus alibi ait, Ecce ego & pueri mei quos dedit mihi dominus. Et rursus, Narrab nomen tuum fratri
bus meis. Vocat eos fratres, ne propter præteritam eorum fugam, vel suam glorificationem, videatur
eos contemnere, atque vt ipsi fiducialius accedant ad Christum, [Preceant in Galilæam, ibi me videbunt.]
¶ Præterea Christus in die sancto Paschæ quinques apparuit. Primò Magdalena. Secundò mulierib;
à sepulchro pergentibus. Tertiò petro, quamvis locus ignoretur. Quarto duobus discipulis euntibus
in Emaus. Quinto discipulis congregatis, quos duo prædicti discipuli redeuntes inuenierunt collectos
atque dicentes, Quia surrexit dominus vere, & apparuit Simoni. Quibus ita loquentibus venit & ste-
tit Iesus in medio eorum, vt Lucas refert. Apparuit quoque Iacobó minori, qui legitur iurasse nō co-
misiij

re donec filius hominis resurrexisset à mortuis. ¶ Insuper post diem resurrectionis apparuit quinque E
Ioann. 20. Primò, post octo dies præsente Thoma. Secundò, septem discipulis pescantibus ad mare Tyberiadis Et has duas apparitiones describit Ioannes. Tertiò, vnde decim apostolis in monte Thabor, de qua infra habetur. Quarto, in die ascensionis in Hierusalem. Quinto eodem die in monte Oliveti. Apparuit etiam semeius plus quam quingentis fratribus secundum Apostolum quam apparitionem aliqui dicunt factam in monte Thabor, quando apparuit vnde decim apostolis. [*qua*] mulieres. [*Cum abierint*] à loco in quo Christum viderunt, ad annuntiandum discipulis verba Christi. [*Ecce quidam de custodibus*] sepulchris. Venerunt in ciuitatem Hierusalem, iuxta quam erat sepulchrum, ut Ioannes refert. [*Ei nunciauerunt principibus sacerdotibus omnia que facta fuerant*] cœlum, terram motum, angelum apparitionem, suam deiectionem & obstupescionem, Christi quoque resurrectionem, quam propter suam indignitatem, non consiperunt, sed factam noverunt ex vacuitate sepulchri, de quo sciebant nullum hominem absoluisse sepulcrum. [*Ei congregati*] principes sacerdotum [*Cum sentoribus*] Iudeorum, [*Consilio*] à seiniucem & dæmone suggerente. [*Acceptio, pecuniam copiosam dederunt militibus*] vt veritatem celarent ac mentirentur. [*Dicentes*] militibus, Dicte interrogantibus, quomodo sublatum sit corpus Iesu, [*Quia discipuli eius nocte venerunt, & furati sunt eum vobis dormientibus*] Et si hoc verbum vestrum [*Auditum fuerit a preside*] Pilato, [*Nos subdebimus ei*] verum esse quod dicitis per diuersa figura, colorando tantum & tan rude mendacium, quod quilibet faciliter perpendere potest. Si nanke dormierunt, non poterant scire, quod discipuli accesserunt & Christum furati essent: nec habet aliquam apparentiam quod discipuli qui à viuente fugerunt, iam mortuum inter armatos requirerint. [*Ei securos faciemus vos*] à pena prædictis, ita quod vobis nihil imputabit. [*Et diuulatum est verbum iudicis Iudeos*] videlicet quod militibus dormientibus discipuli furati sunt corpus sui magistrorum. [*Vtque in hodiernum diem*] dimiserunt enim reliquias has parvulas suis. [*Vnde decim discipuli*] id est apostoli qui Iuda pereunte vnde decim manserunt. [*Abierunt in Galilæam*] non statim post diem resurrectionis, sed post apparitiones septem prædictas, [*In montem*] vt in alto contemplarentur filium dei, quem nemo terrenus implicatus, & infirmi vacans, potest conspicere, [*Ibi confiserat*] id est per angelū & mulierē, & forte per scipium mādauit atque prefigit [*in Iesu*] locū cōueniēdi, videlicet in montem Thabor, ut illic omnibus gloriōsā suā resurrectionē ostenderet, vbi ante passionem tribus apostolis futurę resurrectionis gloriam præmonstravit trā̄figurando se coram illis. [*Ei videntes cum adorauerunt*] adoratione latrā. Iam nempe credebat eum esse naturalē filium dei, deum verum & hominem, quemadmodum Thomas iam dixerat, Dominus meus & deus meus. [*Quidam autem dubitauerunt*] Afferunt aliqui in hac Christi apparitione alios fuisse discipulos, quam vnde decim apostolos, quia apostoli (vt dicunt) erant iam certificati & roborati in fide dominica resurrectionis propter frequentem Christi apparitionem. Itaque quod dubitauerunt, fuerunt inferiores discipuli. [*Et accedens Iesu*] vt dubitantes certificaret & omnes plenius edoceret, [*Loquitur eiis, dicens, Data est uobi omnis*] id est perfec̄ta [*Potestas in celo & in terra*] id est præfendī & dominandi omnibus creaturis cœlestibus arque terrestribus. Per celum itaque & terram, tanquam per duo extrema, intelliguntur & omnia intermedia. Quamvis autem hoc de Christo secundum naturam diuinam aliquo modo queat intelligi, quoniam quicquid habet & est, à patre accepit, & ita à patre suscepit potestatem creandi, gubernandi & præfendi, tamen principaliter dictum videtur de ipso secundum naturam assumptam. Christo igitur quantum ad suam humanitatem collatus est præcipitus, imperialisque virtus super vniuersa creatā à primo suo incarnationis instanti ratione uniuersum cum verbo. Nam eo ipso quo suo humanitati datum est esse vnitum verbo hypostatica vniōne, multo amplius datum est ei esse prælatum, & dominari vniuersae creaturæ. ¶ Porro potestas ista primo data est Christo homini quantum ad authoritatem ab instanti conceptionis in virgine, ex illo instanti cœpit ei dari etiam quantum ad executionem & manifestationem paullatim & pedetentim, secundum moderamentum ac dispensationem præordinationis diuinę: vnde supernaturaliter de utero matris egressus est, & multis mirabilis fulit in mundo antequam patere. Virtus quippe exiuit de illo, & sanas omnes propter quod ante passionem dicebat, Pater diligit filium & omnia dedit in manu eius. Et rursus, Dediti ei potestatem omnis carnis. Veruntamē quoniam primus Christi aduentus erat quodammodo occultus, & in infirmiitate: iuxta illud Esaiæ. 43. Verè tu es deus absconditus. Et rursus, Dominus voluit eum conterere in infinitate: ideo dicit solet, quod post resurrectionē data est Christo omnis potestas hec quantum ad executionem, & manifestationem, quia extunc cœpit in vniuerso mundo, in inferno ac celo maiestas & dignitas Christi declarari, prædicari seu magnificari: in finali vero iudicio dabitur ei ista potestas, quantum ad plenissimam consummationem, quando ad eum venient, confundentur atque vincentur omnes qui repugnat ei. [*Eienses ergo*] non solum ad oves qua perierunt domus Israël, sed prout in Marco scribitur, in mundum vniuersum, vt impletur illud in Psalmo, In omnem terram exiuit dominus eorum. [*Docete omnes gentes*] id est quasdam de omni genere gentium, non solum vnam nationem sed quascunque inuenientur, per vos ipsos & per adiutores atque discipulos vestros. Vnde per Esaiam ait Saluator, Mittam ex eis qui saluati fuerint ad gentes, in mare, in Aphricam, & Lydiā, tenentes sagittam in Græciam & Italiam ad insulas longe ad eos qui non audierunt de me, annuntia bunt gloriam meam gentibus. [*Baptizans eos*] id est regenerantes ex aqua & spiritu sancto, lauentes lauacro aquae in verbo vite, videlicet [*In nomine*] nominatio & in virtute [*Patris & filii & spiritus sancti*] Hæc est forma sacramenti baptismi, quam humana autoritate variare nefarium est, quamvis in primitiva ecclesia ad tempus mutata sit ex familiari cōsilio spiritus sancti, ita quod homines baptizabantur in nomine Christi, quod blasphemauerunt increduli, ut illud clarificetur & ma-

Ioann. 17. G

Ioann. 3. [*Et accedens Iesu*] vt dubitantes certificaret & omnes plenius edoceret, [*Loquitur eiis, dicens, Data est uobi omnis*] id est perfec̄ta [*Potestas in celo & in terra*] id est præfendī & dominandi omnibus creaturis cœlestibus arque terrestribus. Per celum itaque & terram, tanquam per duo extrema, intelliguntur & omnia intermedia. Quamvis autem hoc de Christo secundum naturam diuinam aliquo modo queat intelligi, quoniam quicquid habet & est, à patre accepit, & ita à patre suscepit potestatem creandi, gubernandi & præfendi, tamen principaliter dictum videtur de ipso secundum naturam assumptam. Christo igitur quantum ad suam humanitatem collatus est præcipitus, imperialisque virtus super vniuersa creatā à primo suo incarnationis instanti ratione uniuersum cum verbo. Nam eo ipso quo suo humanitati datum est esse vnitum verbo hypostatica vniōne, multo amplius datum est ei esse prælatum, & dominari vniuersae creaturæ. ¶ Porro potestas ista primo data est Christo homini quantum ad authoritatem ab instanti conceptionis in virgine, ex illo instanti cœpit ei dari etiam quantum ad executionem & manifestationem paullatim & pedetentim, secundum moderamentum ac dispensationem præordinationis diuinę: vnde supernaturaliter de utero matris egressus est, & multis mirabilis fulit in mundo antequam patere. Virtus quippe exiuit de illo, & sanas omnes propter quod ante passionem dicebat, Pater diligit filium & omnia dedit in manu eius. Et rursus, Dediti ei potestatem omnis carnis. Veruntamē quoniam primus Christi aduentus erat quodammodo occultus, & in infirmi-

Marci. 5. H

Ioann. 3. [*Et accedens Iesu*] vt dubitantes certificaret & omnes plenius edoceret, [*Loquitur eiis, dicens, Data est uobi omnis*] id est perfec̄ta [*Potestas in celo & in terra*] id est præfendī & dominandi omnibus creaturis cœlestibus arque terrestribus. Per celum itaque & terram, tanquam per duo extrema, intelliguntur & omnia intermedia. Quamvis autem hoc de Christo secundum naturam diuinam aliquo modo queat intelligi, quoniam quicquid habet & est, à patre accepit, & ita à patre suscepit potestatem creandi, gubernandi & præfendi, tamen principaliter dictum videtur de ipso secundum naturam assumptam. Christo igitur quantum ad suam humanitatem collatus est præcipitus, imperialisque virtus super vniuersa creatā à primo suo incarnationis instanti ratione uniuersum cum verbo. Nam eo ipso quo suo humanitati datum est esse vnitum verbo hypostatica vniōne, multo amplius datum est ei esse prælatum, & dominari vniuersae creaturæ. ¶ Porro potestas ista primo data est Christo homini quantum ad authoritatem ab instanti conceptionis in virgine, ex illo instanti cœpit ei dari etiam quantum ad executionem & manifestationem paullatim & pedetentim, secundum moderamentum ac dispensationem præordinationis diuinę: vnde supernaturaliter de utero matris egressus est, & multis mirabilis fulit in mundo antequam patere. Virtus quippe exiuit de illo, & sanas omnes propter quod ante passionem dicebat, Pater diligit filium & omnia dedit in manu eius. Et rursus, Dediti ei potestatem omnis carnis. Veruntamē quoniam primus Christi aduentus erat quodammodo occultus, & in infirmi-

Esaiæ. 43. H

Matth. 15. [*Et accedens Iesu*] vt dubitantes certificaret & omnes plenius edoceret, [*Loquitur eiis, dicens, Data est uobi omnis*] id est perfec̄ta [*Potestas in celo & in terra*] id est præfendī & dominandi omnibus creaturis cœlestibus arque terrestribus. Per celum itaque & terram, tanquam per duo extrema, intelliguntur & omnia intermedia. Quamvis autem hoc de Christo secundum naturam diuinam aliquo modo queat intelligi, quoniam quicquid habet & est, à patre accepit, & ita à patre suscepit potestatem creandi, gubernandi & præfendi, tamen principaliter dictum videtur de ipso secundum naturam assumptam. Christo igitur quantum ad suam humanitatem collatus est præcipitus, imperialisque virtus super vniuersa creatā à primo suo incarnationis instanti ratione uniuersum cum verbo. Nam eo ipso quo suo humanitati datum est esse vnitum verbo hypostatica vniōne, multo amplius datum est ei esse prælatum, & dominari vniuersae creaturæ. ¶ Porro potestas ista primo data est Christo homini quantum ad authoritatem ab instanti conceptionis in virgine, ex illo instanti cœpit ei dari etiam quantum ad executionem & manifestationem paullatim & pedetentim, secundum moderamentum ac dispensationem præordinationis diuinę: vnde supernaturaliter de utero matris egressus est, & multis mirabilis fulit in mundo antequam patere. Virtus quippe exiuit de illo, & sanas omnes propter quod ante passionem dicebat, Pater diligit filium & omnia dedit in manu eius. Et rursus, Dediti ei potestatem omnis carnis. Veruntamē quoniam primus Christi aduentus erat quodammodo occultus, & in infirmi-

A gis honoraretur à gentibus. Sed tunc in nomine Christi trinitas intelligebatur, videlicet pater vnges; filius vncus, sp̄ritus vncio. ¶ Denique singulariter dicit in nomine, non in nominibus, ad insinuandum substancialē unitatem summam trinitatis: pluraliter autem subiicitur patris, & filii & sp̄ritus sancti, ad denotandum personalem distinctionem. Quorum ergo est una essentia & una potestas, etiam est eadem efficientia atque interior lotio seu mundatio à peccatis. ¶ Præterea aduertendum quod præmittit, docentes omnes gentes, hincque annectit baptizantes eos, quoniam cathecumus præcedit baptismum & adulti non baptizantur, nisi primo de his quæ fidei sunt instruantur, nisi in articulo necesse sitatis. [*Docentes eos seruare*] id est, memoriter retinere, & opere adimplere se custodire, quemadmodum ait Psalm. 118: id est, vniuersa præcepta, sine quorum custodia nemo adultus salvatur. Et bene ait, omnia, quoniam vnum sine aliis non potest salubriter obseruari: prout Iacobus protestatur, Quicunq[ue] totam legem Iacob. 2. impleuerit, offendit autem in uno factus est omnium reus. Cui cōsonat quod Salomon loquitur, Qui Eccl. 9: in uno peccauerit, multa bona perdet. Seruanda sunt ergo vniuersa mandata, alter non diligetur Christus, secundum quod apud Ioannem inquit, Si quis diligit me, sermones meos seruabit, in dō nec aliter vere & digne cognoscit: iuxta illud Ioannis, In corde meo abscondi eloquia tua vt non peccem tibi, [*Omnia quæcumque mandauit vobis*] Psalm. 118: id est, vniuersa præcepta, sine quorum custodia nemo adultus salvatur. Et bene ait, omnia, quoniam vnum sine aliis non potest salubriter obseruari: prout Iacobus protestatur, Quicunq[ue] totam legem Iacob. 2. impleuerit, offendit autem in uno factus est omnium reus. Cui cōsonat quod Salomon loquitur, Qui Eccl. 9: in uno peccauerit, multa bona perdet. Seruanda sunt ergo vniuersa mandata, alter non diligetur Christus, secundum quod apud Ioannem inquit, Si quis diligit me, sermones meos seruabit, in dō nec aliter vere & digne cognoscit: iuxta illud Ioannis, In corde meo abscondi eloquia tua vt non peccem tibi, [*Omnia quæcumque mandauit vobis*] Psalm. 118: id est, vniuersa præcepta, sine quorum custodia nemo adultus salvatur. Et bene ait, omnia, quoniam vnum sine aliis non potest salubriter obseruari: prout Iacobus protestatur, Quicunq[ue] totam legem Iacob. 2. impleuerit, offendit autem in uno factus est omnium reus. Cui cōsonat quod Salomon loquitur, Qui Eccl. 9: in uno peccauerit, multa bona perdet. Seruanda sunt ergo vniuersa mandata, alter non diligetur Christus, secundum quod apud Ioannem inquit, Si quis diligit me, sermones meos seruabit, in dō nec aliter vere & digne cognoscit: iuxta illud Ioannis, In corde meo abscondi eloquia tua vt non peccem tibi, [*Omnia quæcumque mandauit vobis*] Psalm. 118: id est, vniuersa præcepta, sine quorum custodia nemo adultus salvatur. Et bene ait, omnia, quoniam vnum sine aliis non potest salubriter obseruari: prout Iacobus protestatur, Quicunq[ue] totam legem Iacob. 2. impleuerit, offendit autem in uno factus est omnium reus. Cui cōsonat quod Salomon loquitur, Qui Eccl. 9: in uno peccauerit, multa bona perdet. Seruanda sunt ergo vniuersa mandata, alter non diligetur Christus, secundum quod apud Ioannem inquit, Si quis diligit me, sermones meos seruabit, in dō nec aliter vere & digne cognoscit: iuxta illud Ioannis, In corde meo abscondi eloquia tua vt non peccem tibi, [*Omnia quæcumque mandauit vobis*] Psalm. 118: id est, vniuersa præcepta, sine quorum custodia nemo adultus salvatur. Et bene ait, omnia, quoniam vnum sine aliis non potest salubriter obseruari: prout Iacobus protestatur, Quicunq[ue] totam legem Iacob. 2. impleuerit, offendit autem in uno factus est omnium reus. Cui cōsonat quod Salomon loquitur, Qui Eccl. 9: in uno peccauerit, multa bona perdet. Seruanda sunt ergo vniuersa mandata, alter non diligetur Christus, secundum quod apud Ioannem inquit, Si quis diligit me, sermones meos seruabit, in dō nec aliter vere & digne cognoscit: iuxta illud Ioannis, In corde meo abscondi eloquia tua vt non peccem tibi, [*Omnia quæcumque mandauit vobis*] Psalm. 118: id est, vniuersa præcepta, sine quorum custodia nemo adultus salvatur. Et bene ait, omnia, quoniam vnum sine aliis non potest salubriter obseruari: prout Iacobus protestatur, Quicunq[ue] totam legem Iacob. 2. impleuerit, offendit autem in uno factus est omnium reus. Cui cōsonat quod Salomon loquitur, Qui Eccl. 9: in uno peccauerit, multa bona perdet. Seruanda sunt ergo vniuersa mandata, alter non diligetur Christus, secundum quod apud Ioannem inquit, Si quis diligit me, sermones meos seruabit, in dō nec aliter vere & digne cognoscit: iuxta illud Ioannis, In corde meo abscondi eloquia tua vt non peccem tibi, [*Omnia quæcumque mandauit vobis*] Psalm. 118: id est, vniuersa præcepta, sine quorum custodia nemo adultus salvatur. Et bene ait, omnia, quoniam vnum sine aliis non potest salubriter obseruari: prout Iacobus protestatur, Quicunq[ue] totam legem Iacob. 2. impleuerit, offendit autem in uno factus est omnium reus. Cui cōsonat quod Salomon loquitur, Qui Eccl. 9: in uno peccauerit, multa bona perdet. Seruanda sunt ergo vniuersa mandata, alter non diligetur Christus, secundum quod apud Ioannem inquit, Si quis diligit me, sermones meos seruabit, in dō nec aliter vere & digne cognoscit: iuxta illud Ioannis, In corde meo abscondi eloquia tua vt non peccem tibi, [*Omnia quæcumque mandauit vobis*] Psalm. 118: id est, vniuersa præcepta, sine quorum custodia nemo adultus salvatur. Et bene ait, omnia, quoniam vnum sine aliis non potest salubriter obseruari: prout Iacobus protestatur, Quicunq[ue] totam legem Iacob. 2. impleuerit, offendit autem in uno factus est omnium reus. Cui cōsonat quod Salomon loquitur, Qui Eccl. 9: in uno peccauerit, multa bona perdet. Seruanda sunt ergo vniuersa mandata, alter non diligetur Christus, secundum quod apud Ioannem inquit, Si quis diligit me, sermones meos seruabit, in dō nec aliter vere & digne cognoscit: iuxta illud Ioannis, In corde meo abscondi eloquia tua vt non peccem tibi, [*Omnia quæcumque mandauit vobis*] Psalm. 118: id est, vniuersa præcepta, sine quorum custodia nemo adultus salvatur. Et bene ait, omnia, quoniam vnum sine aliis non potest salubriter obseruari: prout Iacobus protestatur, Quicunq[ue] totam legem Iacob. 2. impleuerit, offendit autem in uno factus est omnium reus. Cui cōsonat quod Salomon loquitur, Qui Eccl. 9: in uno peccauerit, multa bona perdet. Seruanda sunt ergo vniuersa mandata, alter non diligetur Christus, secundum quod apud Ioannem inquit, Si quis diligit me, sermones meos seruabit, in dō nec aliter vere & digne cognoscit: iuxta illud Ioannis, In corde meo abscondi eloquia tua vt non peccem tibi, [*Omnia quæcumque mandauit vobis*] Psalm. 118: id est, vniuersa præcepta, sine quorum custodia nemo adultus salvatur. Et bene ait, omnia, quoniam vnum sine aliis non potest salubriter obseruari: prout Iacobus protestatur, Quicunq[ue] totam legem Iacob. 2. impleuerit, offendit autem in uno factus est omnium reus. Cui cōsonat quod Salomon loquitur, Qui Eccl. 9: in uno peccauerit, multa bona perdet. Seruanda sunt ergo vniuersa mandata, alter non diligetur Christus, secundum quod apud Ioannem inquit, Si quis diligit me, sermones meos seruabit, in dō nec aliter vere & digne cognoscit: iuxta illud Ioannis, In corde meo abscondi eloquia tua vt non peccem tibi, [*Omnia quæcumque mandauit vobis*] Psalm. 118: id est, vniuersa præcepta, sine quorum custodia nemo adultus salvatur. Et bene ait, omnia, quoniam vnum sine aliis non potest salubriter obseruari: prout Iacobus protestatur, Quicunq[ue] totam legem Iacob. 2. impleuerit, offendit autem in uno factus est omnium reus. Cui cōsonat quod Salomon loquitur, Qui Eccl. 9: in uno peccauerit, multa bona perdet. Seruanda sunt ergo vniuersa mandata, alter non diligetur Christus, secundum quod apud Ioannem inquit, Si quis diligit me, sermones meos seruabit, in dō nec aliter vere & digne cognoscit: iuxta illud Ioannis, In corde meo abscondi eloquia tua vt non peccem tibi, [*Omnia quæcumque mandauit vobis*] Psalm. 118: id est, vniuersa præcepta, sine quorum custodia nemo adultus salvatur. Et bene ait, omnia, quoniam vnum sine aliis non potest salubriter obseruari: prout Iacobus protestatur, Quicunq[ue] totam legem Iacob. 2. impleuerit, offendit autem in uno factus est omnium reus. Cui cōsonat quod Salomon loquitur, Qui Eccl. 9: in uno peccauerit, multa bona perdet. Seruanda sunt ergo vniuersa mandata, alter non diligetur Christus, secundum quod apud Ioannem inquit, Si quis diligit me, sermones meos seruabit, in dō nec aliter vere & digne cognoscit: iuxta illud Ioannis, In corde meo abscondi eloquia tua vt non peccem tibi, [*Omnia quæcumque mandauit vobis*] Psalm. 118: id est, vniuersa præcepta, sine quorum custodia nemo adultus salvatur. Et bene ait, omnia, quoniam vnum sine aliis non potest salubriter obseruari: prout Iacobus protestatur, Quicunq[ue] totam legem Iacob. 2. impleuerit, offendit autem in uno factus est omnium reus. Cui cōsonat quod Salomon loquitur, Qui Eccl. 9: in uno peccauerit, multa bona perdet. Seruanda sunt ergo vniuersa mandata, alter non diligetur Christus, secundum quod apud Ioannem inquit, Si quis diligit me, sermones meos seruabit, in dō nec aliter vere & digne cognoscit: iuxta illud Ioannis, In corde meo abscondi eloquia tua vt non peccem tibi, [*Omnia quæcumque mandauit vobis*] Psalm. 118: id est, vniuersa præcepta, sine quorum custodia nemo adultus salvatur. Et bene ait, omnia, quoniam vnum sine aliis non potest salubriter obseruari: prout Iacobus protestatur, Quicunq[ue] totam legem Iacob. 2. impleuerit, offendit autem in uno factus est omnium reus. Cui cōsonat quod Salomon loquitur, Qui Eccl. 9: in uno peccauerit, multa bona perdet. Seruanda sunt ergo vniuersa mandata, alter non diligetur Christus, secundum quod apud Ioannem inquit, Si quis diligit me, sermones meos seruabit, in dō nec aliter vere & digne cognoscit: iuxta illud Ioannis, In corde meo abscondi eloquia tua vt non peccem tibi, [*Omnia quæcumque mandauit vobis*] Psalm. 118: id est, vniuersa præcepta, sine quorum custodia nemo adultus salvatur. Et bene ait, omnia, quoniam vnum sine aliis non potest salubriter obseruari: prout Iacobus protestatur, Quicunq[ue] totam legem Iacob. 2. impleuerit, offendit autem in uno factus est omnium reus. Cui cōsonat quod Salomon loquitur, Qui Eccl. 9: in uno peccauerit, multa bona perdet. Seruanda sunt ergo vniuersa mandata, alter non diligetur Christus, secundum quod apud Ioannem inquit, Si quis diligit me, sermones meos seruabit, in dō nec aliter vere & digne cognoscit: iuxta illud Ioannis, In corde meo abscondi eloquia tua vt non peccem tibi, [*Omnia quæcumque mandauit vobis*] Psalm. 118: id est, vniuersa præcepta, sine quorum custodia nemo adultus salvatur. Et bene ait, omnia, quoniam vnum sine aliis non potest salubriter obseruari: prout Iacobus protestatur, Quicunq[ue] totam legem Iacob. 2. impleuerit, offendit autem in uno factus est omnium reus. Cui cōsonat quod Salomon loquitur, Qui Eccl. 9: in uno peccauerit, multa bona perdet. Seruanda sunt ergo vniuersa mandata, alter non diligetur Christus, secundum quod apud Ioannem inquit, Si quis diligit me, sermones meos seruabit, in dō nec aliter vere & digne cognoscit: iuxta illud Ioannis, In corde meo abscondi eloquia tua vt non peccem tibi, [*Omnia quæcumque mandauit vobis*] Psalm. 118: id est, vniuersa præcepta, sine quorum custodia nemo adultus salvatur. Et bene ait, omnia, quoniam vnum sine aliis non potest salubriter obseruari: prout Iacobus protestatur, Quicunq[ue] totam legem Iacob. 2. impleuerit, offendit autem in uno factus est omnium reus. Cui cōsonat quod Salomon loquitur, Qui Eccl. 9: in uno peccauerit, multa bona perdet. Seruanda sunt ergo vniuersa mandata, alter non diligetur Christus, secundum quod apud Ioannem inquit, Si quis diligit me, sermones meos seruabit, in dō nec aliter vere & digne cognoscit: iuxta illud Ioannis, In corde meo abscondi eloquia tua vt non peccem tibi, [*Omnia quæcumque mandauit vobis*] Psalm. 118: id est, vniuersa præcepta, sine quorum custodia nemo adultus salvatur. Et bene ait, omnia, quoniam vnum sine aliis non potest salubriter obseruari: prout Iacobus protestatur, Quicunq[ue] totam legem Iacob. 2. impleuerit, offendit autem in uno factus est omnium reus. Cui cōsonat quod Salomon loquitur, Qui Eccl. 9: in uno peccauerit, multa bona perdet. Seruanda sunt ergo vniuersa mandata, alter non diligetur Christus, secundum quod apud Ioannem inquit, Si quis diligit me, sermones meos seruabit, in dō nec aliter vere & digne cognoscit: iuxta illud Ioannis, In corde meo abscondi eloquia tua vt non peccem tibi, [*Omnia quæcumque mandauit vobis*] Psalm. 118: id est, vniuersa præcepta, sine quorum custodia nemo adultus salvatur. Et bene ait, omnia, quoniam vnum sine aliis non potest salubriter obseruari: prout Iacobus protestatur, Quicunq[ue] totam legem Iacob. 2. impleuerit, offendit autem in uno factus est omnium reus. Cui cōsonat quod Salomon loquitur, Qui Eccl. 9: in uno peccauerit, multa bona perdet. Seruanda sunt ergo vniuersa mandata, alter non diligetur Christus, secundum quod apud Ioannem inquit, Si quis diligit me, sermones meos seruabit, in dō nec aliter vere & digne cognoscit: iuxta illud Ioannis, In corde meo abscondi eloquia tua vt non peccem tibi, [*Omnia quæcumque mandauit vobis*] Psalm. 118: id est, vniuersa præcepta, sine quorum custodia nemo adultus salvatur. Et bene ait, omnia, quoniam vnum sine aliis non potest salubriter obseruari: prout Iacobus protestatur, Quicunq[ue] totam legem Iacob. 2. impleuerit, offendit autem in uno factus est omnium reus. Cui cōsonat quod Salomon loquitur, Qui Eccl. 9: in uno peccauerit, multa bona perdet. Seruanda sunt ergo vniuersa mandata, alter non diligetur Christus, secundum quod apud Ioannem inquit, Si quis diligit me, sermones meos seruabit, in dō nec aliter vere & digne cognoscit: iuxta illud Ioannis, In corde meo abscondi eloquia tua vt non peccem tibi, [*Omnia quæcumque mandauit vobis*] Psalm. 118: id est, vniuersa præcepta, sine quorum custodia nemo adultus salvatur. Et bene ait, omnia, quoniam vnum sine aliis non potest salubriter obseruari: prout Iacobus protestatur, Quicunq[ue] totam legem Iacob. 2. impleuerit, offendit autem in uno factus est omnium reus. Cui cōsonat quod Salomon loquitur, Qui Eccl. 9: in uno peccauerit, multa bona perdet. Seruanda sunt ergo vniuersa mandata, alter non diligetur Christus, secundum quod apud Ioannem inquit, Si quis diligit me, sermones meos seruabit, in dō nec aliter vere & digne cognoscit: iuxta illud Ioannis, In corde meo abscondi eloquia tua vt non peccem tibi, [*Omnia quæcumque mandauit vobis*] Psalm. 118: id est, vniuersa præcepta, sine quorum custodia nemo adultus salvatur. Et bene ait, omnia, quoniam vnum sine aliis non potest salubriter obseruari: prout Iacobus protestatur, Quicunq[ue] totam legem Iacob. 2. impleuerit, offendit autem in uno factus est omnium reus. Cui cōsonat quod Salomon loquitur, Qui Eccl. 9: in uno peccauerit, multa bona perdet. Seruanda sunt ergo vniuersa mandata, alter non diligetur Christus, secundum quod apud Ioannem inquit, Si quis diligit me, sermones meos seruabit, in dō nec aliter vere & digne cognoscit: iuxta illud Ioannis, In corde meo abscondi eloquia tua vt non peccem tibi, [*Omnia quæcumque mandauit vobis*] Psalm. 118: id est, vniuersa præcepta, sine quorum custodia nemo adultus salvatur. Et bene ait, omnia, quoniam vnum sine aliis non potest salubriter obseruari: prout Iacobus protestatur, Quicunq[ue] totam legem Iacob. 2. impleuerit, offendit autem in uno factus est omnium reus. Cui cōsonat quod Salomon loquitur, Qui Eccl. 9: in uno peccauerit, multa bona perdet. Seruanda sunt ergo vniuersa mandata, alter non diligetur Christus, secundum quod apud Ioannem inquit, Si quis diligit me, sermones meos seruabit, in dō nec aliter vere & digne cognoscit: iuxta illud Ioannis, In corde meo abscondi eloquia tua vt non peccem tibi, [*Omnia quæcumque mandauit vobis*] Psalm. 118: id est, vniuersa præcepta, sine quorum custodia nemo adultus salvatur. Et bene ait, omnia, quoniam vnum sine aliis non potest salubriter obseruari: prout Iacobus protestatur, Quicunq[ue] totam legem Iacob. 2. impleuerit, offendit autem in uno factus est omnium reus. Cui cōsonat quod Salomon loquitur, Qui Eccl. 9: in uno peccauerit, multa bona perdet. Seruanda sunt ergo vniuersa mandata, alter non diligetur Christus, secundum quod apud Ioannem inquit, Si quis diligit me, sermones meos seruabit, in dō nec aliter vere & digne cognoscit: iuxta illud Ioannis, In corde meo abscondi eloquia tua vt non peccem tibi, [*Omnia quæcumque mandauit vobis*] Psalm. 118: id est, vniuersa præcepta, sine quorum custodia nemo adultus salvatur. Et bene ait, omnia, quoniam vnum sine aliis non potest salubriter obseruari: prout Iacobus protestatur, Quicunq[ue] totam legem Iacob. 2. impleuerit, offendit autem in uno factus est omnium reus. Cui cōsonat quod Salomon loquitur, Qui Eccl. 9: in uno peccauerit, multa bona perdet. Seruanda sunt ergo vniuersa mandata, alter non diligetur Christus, secundum quod apud Ioannem inquit, Si quis diligit me, sermones meos seruabit, in dō nec aliter vere & digne cognoscit: iuxta illud Ioannis, In corde meo abscondi eloquia tua vt non peccem tibi,

D. DIONYSII CARTHUSIANI IN
EVANGELIVM SECUNDVM

Marcum enarratio.

PROLOGVS.

Sapient. 6.

Vltitudo sapientum, sanitas est orbis terrarum : Sapientis quippe officium est, omnia ordinare, tenebras ignorantiae ab intellectu audiencium propulsare, vitiorum quoque caliginem, quibus vulnerat ac infirmatur natura creata, ab affectu fugare. Sapiens igitur sanat habitantes in terra à vulneribus anima, que ad eternum inducent interitum: idcirco hortatur scriptura, Cum videris sensum, statim euigila ad illum. Thesaurus enim desiderabilis in ore sapientis, & vir eruditus suavis est anima sua. Inter excellentissimos aut vere atque diuinius reuelat sapientiae professores, doctores atque descriptores, rite ac digne collocatur beatus Euangelista Marcus, cuius hoc loco elucidandum est euangelium: qui licet carteris Euangelistis breuior sit in verbo, tamen sapientius per est: qui in prophetica visione Euangelistarum præfigurativa, merito designatus est per Iosephum. Primo, quoniam à clamore Ioannis in deserto exoriens est scribere. Secundo, quoniam circa Christi resurrectionem & ascensionem specialiter immoratur. In resurrectione autem suscepit Christus regnum aquae imperium, vel potius imperialis regni executionem ac manifestationem, que per Iosephum regem brutorum significatur. Fuit insuper Marcus principis Apostolorum in baptismate filius, in Christiana doctrina discipulus, in sermone interpres: de quo Petrus, Salutat vos (inquit) ecclesia qua est in Babylone collecta, & Marcus filius meus. Dum igitur cum sancto Petro Romæ resideret rogauit a fratribus scriptum euangelium: sicut à Petro, imo à spiritu sancto didicerat, scriptumque Petro obtulit corrigendum: quod Petrus diligenter examinans, omnique veritate plenum reperiebat, fidibus tradidit sua autoritate legendum, quemadmodum Clemens testatur. Post haec Marcus Aquilegiensem & Alexandrinam fundavit ecclesiam, habuitque in Alexandria Aegypti tantum perfectionis discipulos, ut Philo eloquentissimus Iudeorum, editor libri Sapientia, illorum sanitatem summe admirans, de eorum laudibus scripsit librum. Fuit autem Marcus ex Iudaismo conuersus, Leuiticus genere & sacerdos. Et sicut ipse in sua conscriptione euangeli studuit breuitati: sic & ego in expositione eius facturus sum, praesertim cum pene omnia verba eius, in Matthæo Euangeli contineantur, iamq; exposta sint. Propterea hoc virtus expositio colligendam institui, ut qua hic cursorie dicuntur, in Matthæo plenus requirantur.

Cap. i.

[Initium sancti Euangely Iesu Christi filii dei.]

Art. i.

Anctus Euangelista premitit operi suo prologum quedam breuissimum, qui finitur ibi. Fuit Ioannes in deserto baptizans, ibi enim in hoatur narratio. Ait ergo, [Initium Euang. ly], id est, exordium bone annuntiationis, in qua annuntiat salut eterna, & promittit regnum cœlestis, id est, euangelice legis & Christianæ doctrina, [Iesu Christi filii dei], id est, tractantis de Iesu Christo, imo & dati ab eo, qui est filius dei non adoptivus sed naturalis. Christus enim est primus & principalis magister evangelicae veritatis, & de ipso tractat euangelium ab Euangelistis conscriptum. Itaque initium huius euangeli, hoc est, id a quo euangeli decriptionem incipio est, [scilicet scriptum est], id est, quod scriptum est [In Esaia propheta]. Sicut enim interdum significat similitudinem, & interdum denotat veritatem, ut hoc loco, [Ecce ego mitto angelum meum,] hoc est, Ioannem precorsorem, qui angelus, id est, nuncius appellatur: & propter sui officii dignitatem, vita perfectiōnem, & contemplationis altitudinem meritis angelus dictus est, non quod superioris esset natura, seu angelus incarnatus, ut dixerunt hæretici. [Ante faciem tuam], i.e. ante te & ante tuam declarationem, seu tuae presentis manifestationem de Christo, videlicet ut te annuntiet & ostendat hominibus. Hæc enim verba a legantur hoc loco in persona dei ad Christum loquentis. [Qui preparabit viam tuam], hoc est, actus bonos seu opera virtuosâ dispositiue inducit in cordibus Iudeorum, per quæ intras corda hominum. Per talia enim disponuntur mentes humanæ ad Christi receptionem, qui secundum Apostolum per fidem habitat in cordibus nostris. [Ante te], hoc est, antequâ ingrediari corda humanæ vel ante i.e. in conspectu tuo, & cora te, teque presente. Per hoc enim quod Ioannes Baptista docendo, baptizando, monstrando ac protestando dispositum populum Iudeorum ad Christi notitiam, præparauit Christo ingressum ad animas Iudeorum. Denique doctrina atque baptismus Ioannis fuerunt quedam præparations doctrinæ & baptismatis Christi: quoniam per baptismum & doctrinam Ioannis disponebantur Iudei ad recipientum doctrinam & baptismum domini Salvatoris. Potest ergo & ita exponi, qui præparabit viam t. i. ante te, i.e. ad tuæ doctrinæ ac baptismi receptionem disponit uos auditores. [Vox clamans in deserto pro parte viam domini, rectas facit se in te,] Hoc totu[m] in Matthæo diligenter & plixe expositiu est. Sed quæstio oritur, quod Marcius dicit hoc testimonium in Esaia decriptum, cù prima pars eius scripta sit in Malachia, & altera in Esaia? Ad hoc doctores catholici diversimode respôdet. Hieronymus enim putat nomē Esaiæ scriptorū

IN EVANG. MATTH. ENAR. Atti.

I.

94

A vitio additum. Alij dicunt, quod Marcus breuitati studens, nomen Malachia omisit, eo quod ultima pars huius prophetæ habetur in Esaia: & quoniam Esaiæ principalior fuit, res autem à fine & à principio non men fortior. Sed vere indubitanter dici potest quod tota iam allegata authoritas in Esaia habetur quantum ad sensum, licet quod tenorem verborum prima pars eius in solo Malachia continetur. Vnde Marcus in lege & prophetis etiam humano studio ante suam conversionem eruditus, nomen & verba Esaiæ commemorans, verba Malachia interserit tanquam declarativa verborum Esaiæ, Quis enim est angelus de ante Christum missus, & viam eius aduentu præparans, nisi Iannes, vox clamantis in deserto, parate viam domini?

¶ Insperatur queritur, cur Marcus ita allegat, Ecce mitto angelum meum ante faciem tuam, &c. cum in Malachia sic scriptum sit, Ecce mitto angelum meum, & præparabit viam ante faciem meam? Dicendum quod Christus & Apostoli atque Euangelistæ frequenter allegat scripturas veteris testamenti, potius quoad sensum, quam formam verborum. Sic nunc efficit Marcus, nec discrepat quod Marcus allegat à prædictis verbis Malachia, sed omnino reddit in idem, quia per faciem dei patris uno modo intelligitur Christus. Nam sicut per faciem res ipsa cognoscitur ac monstratur, sic per filium cognoscitur & ostenditur pater. Item, quia ad quemcunque venit filius, venit & pater: sicut Iohannes parando viam Christo paravit viam & patri, [sicut Iohannes in deserto] Iudeæ trans Iordanem [Baptizans]. Sicut enim nascendo & prædicando Christi natuitatem & prædicationem, sic & baptizando Christi baptismum præuenit, seruans ubique sua ordinem præcursoris. [Et prædicans baptismum penitentie,] id est, baptismum Christi ordinatum ad agendum penitentiam, baptismum (inquit) valentem [In remissionem peccatorum,] quia per Christi baptismum diluvuntur peccata. Prædicauit autem Iohannes baptismum Christi cito futurum, cum dixit, Ego vos baptizo in aqua, ille vos baptizabit in spiritu sancto & igni. Verum tamē ipse Iesus non baptizauit generaliter, sed discipuli eius. De hac materia multa tractata sunt supra in Matthæo, idcirco prætermitto. [Et egrediebatur ad illum,] videlicet ad Iohannem, tunc existente circa Jordanem, venit enim a deserto latibus ad ripam Iordanis vt populū baptizaret [Omnes Iudeæ regio,] i.e. omnes habitantes in regione Iudeorum, hoc est, quidam de omnibus, [Et Hierosolymis viuitus,] id est, habitatores Hierusalem. Ista distributio intelligenda est pro generibus singulorum, non pro singulis generum, vt sit hyperbolica locutio: iuxta quem modū ait Apostolus. Omnes que sua sunt querunt, non quæ Iesu Christi. [Et baptizabantur ab illo in tordane flumine, confitentes peccata sua] in generali, non cœfessione sacramentali, pro vt confessio penitentia nouæ ligat sacramentum. [Et erat Iohannes vestitus pilis camelii] Quod hic de vestitu & de viüta Iohannis inducitur, scriptum atque positum est in Matthæo. [Et predicabat dicens, venit fortior post me,] utpote Christus, virtus & sapientia patris, de quo ait Psalmista, Dominus virtutum ipse est rex gloriae. Hic venit post Iohannem, quoniam sicut natus est de virginine post Ioannem sic etiam cepit manifestare, docere, & miracula facere, post inchoationem prædicationis Iohannes. [Cuius non sum dignus procumbens,] id est, ante eum inclinans, seu procidens, soluere corrigeam calciamen torum eius, id est, in re corporali, exteriori, & minima ei seruire: propter incomparabilem eius excellētiam super me. Omnia ista plenus elucidata sunt in Matthæo. [Ego baptizavi vos aqua] corpora abluedo, non animas à vitius expurgando, quia baptismus meus non conferit nec continet gratiam: ille vero baptizabit, vos: spiritu sancto, id est, in suo baptismo gratiam spiritus sancti intus purgantem vobis infundet, dummodo volueris credere in eum: scilicet enim accedentibus non infunditur gratia in baptismo: imprimis tamen character, propter quod non rebaptizabantur, quoniam fictione cessante, baptismus consequitus suum effectum. [Et factum est in diebus illis, venit Iesus a Nazareth Galileæ ad tordanem, & baptizatus est in tordane a Iohanne.] Non quia iridigit, sed omnem impleret iustitiam, vt humilitatis daret exemplum, vt aquis vim regeneratim præstaret, & Iohannes baptismum confirmaret, nobisque maximam gratiam merceretur. [Et confitim ascendens de aqua] Iordanis [Vidit cælos apertos, & spiritum tanquam columbam descendentem ex manente in ipso.] Hoctem de Christo, quam de Iohanne intelligi potest: utque enim simul exiuit de aqua Iordanis, tuncquæ ambo viderunt cælos apertos, & spiritum sanctum in forma columbae super caput Christi descendere atque manere. [Et vox de cælo facta est, id est, ab angelo loquente in persona dei patris, in aere seu cælo aereo,] Christus [Et filius meus dilectus, in te complacui.] De hoc superbenedictæ trinitatis apparitione in Christi baptismo, & quomodo intelligenda sit cælorum apertio, aliique notabilibus præsentem conceruentibus locum introducta sunt plurima in Matthæo. [Et statim post receptionem baptismi spiritus] sanctus [Expulit,] id est prompte ac feruide, mouit & duxit [Eum,] scilicet, Christum [in desertum.] Christus namque secundum assumptam humanitatem in omnibus promptissime atque celerissime obediuit instinctui spiritus sancti, tanquam p[ro]le nissimum septem donis spiritus sancti, per quæ redditur anima bene mobilis à spiritu sancto: iuxta illud Apostoli, Quicunque spiritu dei aguntur, hi sunt filii dei, ad hoc insinuandum Euangelista ait, Expulit eum. [Et erat in deserto quadraginta dies et quadraginta noctibus, & tentabatur a satana.] Hoc totum in Matthæo expositum est, [Era quecum bisius] erem, quæ ei nocere non poterant, [Et angeli ministribant ei] tanquam superiori ac domino maiestatis, scilicet rationali & irrationali ei subiecta fuerunt. Per quod ostenditur duplex in Christo natura, puta humana ac diuina. Quod enim cum bestiis versabatur, humana natura fuit humiliata: quod vero ab angelis honorabatur, diuinæ exitit maiestatis indicium. [Postquam autem traditus est Iohannes,] id est, ab Herode captus & incarceratus, [Venit Iesus in Galileam predicans] generaliter & publice [Euangelium regni dei,] id est, doctrinam nouæ legis, in qua annuntiantur regnum cœlestis, qua etiam sua obseruatione introducit ad illud.

¶ Scindendum quod ante incarnationem Iohannis, Christus collegit quosdam discipulos, prædicauit, & miracula fecit, prout Iohannes euangelista restatur, tamen quoniam prædicti

Malac. 3.

Matth. 3.

Lucæ. 3.

Ioann. 1.

Lucæ. 4.

Matth. 3.

Psalm. 23.

Lucæ. 4.

Matth. 3.

Iohann. 1.

Matth. 3.

Lucæ. 4.

Matth. 4.

catio Ioannis preparatoria fuit ad Christi prædicationem, propterea non prædauit publice, & con-

Ioann. 2. muniter nisi post traditionem Ioannis: ideo Marcus loquitur, ac si Christus prædicationem suam in-

Galat. 4. cipisset post comprehensionem præcursoris. [Et dicens, Quoniam impletum est tempus,] hoc est, plenitudo

A tto. 3. temporis iam aduenit in quo pater me misit filium suum, & tempus gratie à prophetis prænuntiatum

Psalmm. 4. nunc adest: vnde in Actis ait Petrus, Omnes prophetæ à Samuele & deinceps annuncierunt dies i-

stos: [Et appropinquabit regnum dei,] id est, ianua regni cælestis per meam passionem cito aperietur, &

tempitera hæreditas tribuetur electis, [Panitemini] id est, de peccatis vestris compungimini & dolete;

[Et credite euangelio,] id est euangelicæ prædicationi ac legi, quam vobis propono. [Et præteriens Iesu in

ca marie Galilæa, vidit Simonem & Andream fratrem eius,] Hoc loco describit Euangelista vocationem

quatuor Apostolorum ad Christi discipulatum, videlicet Petri & Andrae, Iacobi & Ioannis, patet-

que sententia ex his quæ in Matthæo prehabita sunt. Hic tamen additur vnum verbum, quod ibi non

ponitur utpote, [Cum mercenariis,] & est sensus, quod Iacobus & Ioannes reliquerunt patrem suum

Zebedæum & mercenarios, id est, eos qui pro mercede cum iuabant in opere pifcationis, [Et egredien-

w] Iesu eiusque discipuli [Capharnaum] vrbem in Galilæa præcipuum, in quo Christus ad tempus ha-

bitabat, & in principio sua prædictionis multoties docuit, signaque fecit, [statim sabbatis,] id est, die

sabbati quo Iudei maxime concurrebant ad audiendum lectionem legis & prophetarum, [Ingressus in

Synagogam] id est, domum in qua Iudei ad orandum & audiendum verbum dei confluabant, loquitur

autem de synagoga in Capharnaum cōsistente, Docebat eos, id est, Iudeos cōcurrentes, [Et stupebant]

id est, multum mirabatur [super doctrinam eius,] cuius subiugitur ratio, [Et rat enim docens eos quæsi pote statim habens,] hoc est, valde potenter, & efficaciter loquens, corda audientium compungens & excitans, qua-

fi ignea proferens verba, suamque prædicationem confirmans miraculis, [Et non sicut scribitur,] qui doce-

bant & non operabantur, habentes folia sine fructibus, foris perstrepentes & intus parvum aut nihil

proficiens, [Et erat in synagoga eorum homo in spiritu immundo,] id est possesus à dæmonie, [Et clamavit]

dæmon per os hominis à te obsecans. Doluit enim de salutari doctrina Christi, & se expellendum expa-

uit, [Quid nobis & tibi Iesu Nazarene?] id est, cur accessisti ad nos, qui tecum communione nullam ha-

bemus neque ad te pertinemus? [Venis perdere,] id est, vincere? Nos? Instram potestate frangendo, &

peccatores salvando, & nos expellendo atque ad inferos retrudendo, [scio quia sis sanctus dei,] i. sanctus

sanctorum, & Christus in lege promissus, per excellentiam sanctus vocatus, de quo Daniel, Vngatur

(inquit) sanctus sanctorum. Et in Psalmo, Non dabis sanctum tuum vide corruptionem, ¶ Deniq;

quomodo dæmones & Iudei nouerant Iesum Christum, an scilicet certitudinaliter, an conjecturaliter, saepe tractatum est Matthæo. Non enim dæmones hoc sciebat certitudine absoluta ac stabili, que-

admodum nec Iudei poterant tam diaboli hoc certius agnouisse quād homines, in modo & certitudinaliter hoc sciuerint, nisi diuina dispensatione fuissent prohibiti, vt Christi passio impleretur, [Et com-

municatus est ei Iesu, dicens, Obmutate,] hoc est, ne amplius perhibeas testimonium mihi. Cum enim sim

veritas, testimonio tuo non ego: cum sis mendax, & vera prava intentione profaris, vt falsa miscendo

decipias, [Et exi ab homine isto,] Et discipulus, i. corporaliter affligens, [E]m spiritus immundus, JVnde in Lu-

ca legitur, quod protiecit cum in mediū, nam iniuitus exiuit, [Et exclamans voce magna] quasi victus &

violentiam passus, tristissimusque effectus, [Exiit de eo, & mirati sunt omnes] qui aderant, non solum in

opere miraculo, sed & in modo operis, [Ita ut conquirerent,] i. simul inter se quererent, inter se dicen-

tes, [Quid nam est hoc?] non enim viderant simile fieri ab exorcistis Iudeorum, [Qua est doctrina hac no-

na?] i. prius inaudita & documentis legis ac prophetarum perfector, quæ confirmatur prodigiis tam

imperios, [Quia in potestate,] id est, magna & propria autoritate seu verbo imperiali non adiutorio

[spiritibus mundis imperat, Et obedient ei,] Videntur isti plurale ponere pro singulari. Non enim vide-

runt, nisi vnum obsecrum sanari, sed eadem virtute qua videbant vnum à Iesu sanatum, credebant, &

alios posse ab eo sanari, [Et processus rumor,] id est fama, [E]ius statim in omnem regionem Galilæa, Et protinus

egredientes,] Iesu & eius discipuli, [De synagoga, venerantur in dominum simonis & Andrae,] cum Iacobo & Io-

anne, Intravit Iesu ad suos familiares amicos & notos ad pauperrimum & reficiendum, [Decubebat au-

tem,] id est iacebat, [sorus simonis,] id est mater coniugis Petri, [Febricitans, Et statim dicunt ei,] id est Chri-

stum rogabant, [De illa,] id est pro curatione ipsius, [Et accedens eleuauit eam apprehensa manu eius, & con-

tinuo dimisit eam febris,] i. subito curata est, [Et ministrabat ei,] de isto miraculo dicta sunt plura in Mat-

thæo, [Esse autem factum,] scilicet cum occidat sol affrebarat ad eum omnes male habentes, id est, infirmos lo-

ci illius. Audita enim curatione demoniaci, & socrus Petri, conceperunt fiduciam, quod Christus ca-

teros omnes infirmos sanare posset ac dignaretur, [Et erat omnis ciuitas congregata ad ianuam,] domus in

qua extit Iesu, id est, multi de ciuitate iuxta communem modum loquendi. Diuersi enim ex diuer-

sis causis confluxerunt, quidam ex curiositate propter nouitatem gestorum, quidam ex necessitate, qui-

dam vt pro suis infirmis rogarent, quidam vt tantorum signorum operationem viderent vel eius do-

ctrinam audirent, [Et curauit multis qui vexabantur variis languoribus,] In Matthæo habetur, quod omnes

infirmos adductos curauerit. Vnde sensus est, Et curauit multis, id est, omnes sibi oblatos, qui fuerint

multi, [Et demonia multa ciebant] ab obsecris, solo verbo seu imperio, [Et non sinebat ea loqui,] i. non per-

mitist dæmones dicere, [Quoniam sciebas eum,] hoc est, quod noscerent Iesum esse Christum, secundū

modum notitiae iam expressa. Eisdem autē rationibus prohibuit hoc istis demonibus, quibus & de-

demoni de quo paulò ante facta est mentio, [Et diluculo valde surgens,] contra eos qui diu dormierunt. Iu-

Ecclesi. 39. stus enim cor suum tradidit ad agros seminatos & blada portantes, discipuli

docens post perpetrationem miraculorum & sermocinationes preclaras fugere laudes humanas, ho-

minumq; asperitus, [Vbiique orabat,] ad designandum, quod locus solitarius, apertissimus est ad orandum, quam-

A uis ipsa nullo exteriori poterat ab vnione interna cum deo impediti, sicut nec aliquo modo poterat

adiuvari, vnde quod gratia orationis toties solitudinem petiit, pro nostra vtique fecit in structione, vt

& nos ita agamus, [Et profectus] id est prope secutus, [est eum Simon, & qui cum eo erant,] id est discipuli

alij decuit nanque, vt magistrum mente & corpore sequerentur, [Et cum inuenientem eum] in loco ora-

tionis, in quo se paululum elongauit ab eis, Orans patrem suum in abscondito, [Dixerunt ei, Quia om-

nes,] de quibus dictum est, [querunt te] animarum & corporum incomparabilem medicum, & efficacis-

issimum sanatorem, nempe (vt dictum est) ob diuersas causas quarebant & concurrebant ad eum,

[Et ait illis, Eamus in proximos vijos & ciuitates,] quando de distantiis in distans per media, & de loco ad lo-

cum ordinante, [vt & ibi predicem, Ad hoc enim veni,] per incarnationem in mundum, videlicet vt om-

nibus ouibus perditis dominus Israhel sine personarum acceptione verbum salutis proponam, [Et erat pre Matth. x,

dicens in synagogis eorum,] hoc est proximum ciuitatum, [Et in omni Galilæa, & dæmonia eiuscens,] Con-

sequente in speciali describitur curatio vnius leprosi, propter magnitudinem deuotionis suæ ac si-

dei. Deuotio enim & fides leprosi ostendebantur in hoc, quod genuflexo dixit ad Iesum, Si vis po-

tes me mundare, ¶ Porro miraculum istud & expositio eius, descripta sunt supra in Matthæo, Aliiquid tamen hic addi-

tur, scilicet, [At ille,] scilicet leprosus à Christo curatus, cui præceperat Christus vt nemini diceret

gratiam sanitatis sibi collatam, [Egressus] à Christo, [Capit prædicare & diffamare,] hoc est diuersimodè

promulgare [sermonem,] id est narrationem de sua curatione: non tamen inobediens fuit, quia ex dilec-

tione & deuotione Christi hoc fecit. Christi autem præceptum intelligendum erat, ne ex vanitate

& sine ratione ad iactantiam faceret hoc, vel secundum alias Christus præcepit, vt taceret usque dū

ostenderet se sacerdoti, & postea dicere potuit, [Ite ut non,] hoc est vix vel disculperet, [Post] Iesu [Ma-

nifeste in ciuitatem introire,] propter multitudinem sibi occurrentem, & eum comprimentem vicissim,

[sed foris in desertis locis est,] poterat tamen Christus omnia secundum suam absolutam potentiam, sed

Euangelista loquitur secundum exteriorem apparentiam, & solitum modum loquendi, [Et conuenie-

bant ad eum vndeque,] diuersis ex causis, vt dixi.

¶ Caput II. [Et iterum intravit in Capharnaum post dies octo.]

Articulus, II.

T iterum intravit Iesu [Capharnaum post dies octo, & auditum est quod in domo esset, &

convenierunt multi, ita ut non caperet,] hoc est, contineri & capi se itare non possent,

[Neque ad ianuam] domus in qua extit Christus, sed aliqui ipsam domum introie-

reunt, et loquebatur eis verbum,] ut in æterna. Consequenter describitur curatio paralyti Matth. 9,

tici, de qua plenius dictum est in Euangeliō sancti Matthæi, idcirco nunc celioris Lucæ. 5,

pertransibo, [Et venerunt] viri aliquis, Ferentes ad eum,] hoc est ad Iesum, [Paralyticum

qui a quatuor portabat] vnde cum lecto in qua iacuit, [Et cuius non possent offerre,] id est

presentare, [Eum] paralyticum illi, scilicet Christo, [Pre turba,] quoniam propter turbam non pote-

rant per ianuam ingredi domum in qua docuit Christus, [Nudaverunt tectum ubi erat,] id est tectum

domus illius ascenderunt, & facta illi apertura, per regulas deposituerunt lectum cum languido: vnde

nunc subditur, [Et patefacti,] id est tectum illud aperientes, [Submisserunt grabatum in quo paralyticus ia-

cebat,] Tecta enim in locis illis plana fuerunt, habueruntque ianuam qua ad ea ascendebatur per quam

aliqui dicunt lectum fuisse submissum cum paralytico isto, hoc quia tamen hic dicitur, quod nude-

verunt tectum, & Lucas quoque ait quod per regulas submissum infirmum, magis appetet, quod in

ipso tecto nouam fecerunt aperturam. Cetera quæ hic de isto miraculo recitantur, patent ex his quæ

in Matthæo dicta sunt. Hic tamen dicitur, quod Iesu cognovit spiritu suo cogitationes scribarum: &

poteſt per spiritum Christi intelligi spiritus sanctus, de quo ait Apostolus, Si quis spiritum Christi Lucæ. 5,

D non habet, hic non est eius: cuius vtique spiritus virtute & gratia Christus vt homo agnouit cogitatio-

nes vniuersorum. Et potest quoque per spiritum Christi intelligi intellectus animæ eius, quo omnia Roma. 8,

præterita, praesentia & futura cognoscit. Et egressus est rursus ad mare, quod currit per Galilæam. Iu-

dæi autem quamlibet magnam congregationem aquarum nominant mare: quem loquendi modū fer-

vauerunt Euangeliſta, [et cum præteriret] loca illa, [Vidit Leui Alphæi,] i. Matthæum filium Alphæi

Matthæus enim alio nomine dictus est Leui, [seden tem ad telonium,] Porrò quæ subiunguntur hoc lo-

co de vocatione Matthæi & p[ro]p[ter]is annexis, dicta atque exposta sunt in Matthæo. Dicteps Marcus Luca. 5,

describit disceptationem discipulorum Ioannis & phariseorum cum Iesu, & litera patet plenissime

ex his dictis quæ in Matthæo dicta sunt, [Et factum est igitur cum ambularet Iesu sabbatis per sata,] Hic Eu-

angeliſta commemorat, quomodo Iesu ambulante per agros seminatos & blada portantes, discipuli

cius fame compulsi, spicas sumperunt & comedenterunt, quo visu pharisei increpabant Christum, Quic-

quid autem hic scribitur de hoc factō, supra expostum est in Matthæo.

¶ Sed quærendum est, quomodo Marcus dicit, ipsum David intraisse domum dei sub Abiathar prin-

cipe sacerdotum, cum in lib. Regum legatur, id factum sub Achimelech pontifice? Et respondentum

quod iste Abiathar fuit filius Achimelech, succedens ei in sacerdotis principatu, & patre eius viuen-

te, egit interdum vices ipsius, ideo Daud dicitur introisse domum dei sub eo.

Matth. 12.

Einde recitat Euangelista, quomodo Christus sanauerit hominem, cuius aruit manus, & planus est sensus huius loci ex his quae in Matthæo dicta sunt. [et circopictens] Iesus [Eos] id est incredulos Iudeos ac phariseos [Cum ira] per zelum, id est cum moderato appetitu vindictæ propter iniuriam deo illam, vel faltem cum vultu iram prætentente. Fuit autem in Christo ira per zelum, quæ tamen actum rationis in ipso nullatenus perturbabat, quia in ipso unaquæque potentia animæ exercuit actum suum, non impediendo alterius actum potentiarum in aliis tamen ira etiam quæ est per zelum, turbat aliqualiter occultum mentis, quoniam anima circa actum unius potentiarum multum intenta & occupata, impeditur in actu alterius potentiarum. Hæc autem ira mansuetudini non repugnat, cuius est passionem iræ ordinare, sed ira per vitium. [Contristatus super cecitate cordis eorum] misericorditer condolens eis. Fuit ergo in Christo tristitia virtuosa ex charitate & pietate descendens, quia errantibus compatiebatur. Fuit quoque in eo passio tristitia moderata ac naturalis, quia inferior pars animæ eius sequebatur partem superiorem. Quod autem in Esaia de Christo inducitur, Non erit tristis nec turbulentus, intelligent dum est de seculari, carnali, & inordinata tristitia, quæ non cadit in virum perfectum, quemadmodum Salomon contestatur. Non contristabit iustum, quicquid ei acciderit. [Exentes autem pharisei cum Herodianis] id est militibus Herodis, vel (vt alii dicunt) cum his qui putabant Herodem esse Christum, [confilium faciebant, quomodo illum perderent,] id est qualiter Iesum occiderent. [Et Iesus cum discipulis suis secessit ad mare,] dans locum furentibus, [et dixit discipulis suis, ut nauicula fibi deserviret,] id est nauem fibi adducerent, eamque intraret, & staret in mari iuxta ripam, [Propter turbam] stantem & occurramentem in terra, [Ne comprimerent eum,] in quo ostendit se verè suffis passibilem, atque sepe ad tempus vitasse incommoda corporis, vt tempore diuinitus præstituto pateretur. Et quamvis poterat turbæ pressuram sine lesione & poena sustinere per viam mirabiliter: noluit tamen humanum subsidium devitare, vt veritatem assumptam naturæ ostenderet. [Multos enim sanabat, ita ut irrueverent in eum, ut illum tangerent.] Nam virtus exhibat de illo, sanabatque omnes. [Quot quo autem habebant plagas,] id est varias infirmitates, [Et spiritus immundi] id est diabolus in obsecisis. Vel, spiritus immundi, id est obsecsi à dæmonibus, [Cum videbant illum, procidebant ei] sponte vel coacte, reuerentiam exhibedo: & si aliqui languidi talem infirmitatem habebant, quod ante suam curationem se coram Iesu prosternere non valebant, tamen sanitate recepta, hoc facere poterant. [Et clamabant] dæmones, per obsecsis, [Dicentes, Tu es filius dei,] hoc coniecturaliter afferebant, non cum certitudine constante & absoluta. [Et vehementer communabatur eis, ne manifestarent illum,] id est ne ultra dicerent coram populo Iesum esse Christum filium dei. contemptus enim testimonium dæmonum, propter causas introductas.

Esaie. 42.

Prouer. 12.

Luc. 6.

1. Cor. 2.

Matth. 10.

Luc. 2. 9.

Matth. 16.

Luc. 2. 3.

Iob. 26.

Matth. 10.

Ioan. 7.

A. Et. 2. 8.

Luc. 2. 11.

Matth. 12.

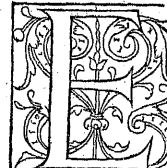
¶ Sed cur dæmones dixerunt tot bona de Christo? Dicendum, quod coacte vel malo fine, & ob alias causas quas non est facilè excogitare, & forte, vt eius passionem impeditrent, scientes quod nunquam crucifigerent dominum gloriae ipsi Iudei, si eum agnoscerent. [Et ascendens resua in montem, vocavit ad se quos voluit ipse,] id est quos præaliis ad hoc elegit, videlicet quosdam ex discipulis, [Et venerunt ad eum] in montem, [Et fecit ut essent duodecim cum illo,] id est duodecim apostolos fecit fibi specialiter adhærere, vt essent libi quasi collaterales, familiares & proximi. [Et ut mitteret eos prædicare,] et imposuit simeoni nomen diuinum (scilicet Petrus,) quod interpretatur firmus sive obediens principialis, [Et Iacobum filium Zebedæi, & roannem fratrem Iacob] vocauit, [Et imposuit eis nomina Boanerges, quod est filii tonitruis,] propter altisonam & efficacissimam prædicationem ipsorum. & quia in transfiguratione Christi audiuerunt vel potius audituri erant vocem patris dicentes, Hic est filius meus dilectus. Huiuscmodi enim vox appellatur tonitruum, eo modo quo scriptum est in Iob, Quis poterit tonitruum magnitudinis eius intueri? Hæc autem mutatio nominum spiritualem innovationem & gratiam specialem designauit. Cætera quæ hic dicuntur, plenius elucidata sunt in Matthæo. [Et veniunt ad domum, & conuenient iterum turba ad Iesum,] jvt salutis verbum audirent, [Ita ut non possent neque panem manducare] id est tam feruenter ac perseueranter insistebat Christus verbo prædicationis, quod discipuli eius non habebant quietum tempus ad manducandum. [Et cum audissent sui] id est cum discipuli Christi, & maximè quidam ex confusioneis suis ex parte matris, de quibus ait Ioannes, quod fratres eius nondum credebant in eum. Cum igitur isti audirent verba Iesu, quæ erant supernaturalia, ardua, infolita, rudibüsque Iudeis penitus inaudita, [Exierunt tenere eum,] hoc est comprehendere vel ligare Iesum tanquam arreptuum vel ligare Iesum tanquam arreptuum vel insanum. [Dicebant enim, quoniam in furorem versus est,] id est furiosus effectus, quoniam enim audierunt eum talia prædicare, nec à prædicatione cessare, nec corporalia commoda curare, opinati sunt, quod esset in furorem conuersus: quemadmodum Festus ait ad paulum, Multæ literæ ab insaniam te conuertunt. Volverunt ergo Iesum tenere, ne ex insania sibi ipsi, vel alii documentum inferret. [Et scriba qui ab Hierosolymis descendebat dicebat,] Quoniam de te debet habet, id est à dæmonie sic vocato obsecus est. [Et quia in principe demoniorum cicut demonia.] Locus iste in Matthæo plenè atque diffusè expositus est, ita ut illis pensatis, ista facilimè intelligantur. Item quod subditur. [Et veniunt mater eius & fratres.] Explanatum quoque est in Matthæo.

nomine Iairi, & qualiter eundo ad fuscitationem illius curavit in via mulierem à profluvio sanguinis, utrumque autem miraculum in Mattheo explanatum est. Patet itaque ex Euangelio, quod Christus interdum prohibuit miracula sua publicare, quandoque vero iussit ea manifestari: ad instruendum, quod fideles interdum debeant opera sua virtuoſa manifestare ad gloriam dei, ad instructionemque proximi ex charitate, prout Paulus sepiſime fecit; interdum vero debent ea occultare ex humilitate. Deinde aliqui dicunt, quod Christus praedictum dæmoniacum non admisit ad suum discipulatum, propter praecedentis paſſionis horrorem, & ne dæmoni ascriberentur opera quaæ ficeret virtute Christi existendo cum eo: & ob id furiosi ac dæmoniaci etiam post curationem in ecclesia non promouentur.

[¶] Cap. v. i. [Et egressus inde abiit in patriam suam.]

Artic. v i

Matth. 13

Lucæ. 4. soluta. [Et mirabatur propter in creditatatem ilorum.] Qualiter admiratio locum in Christo habuerit, tra-
Matt. 8. ctatum est plenus in Matth. vbi Saluator legitur propter fidem Centurionis fuisse miratus: quemad-
modum vero de illius fide, sic de istorum perfidia mirabatur. [Et circuilit castella in circuitu docens.] Nā
quamuis ingratos incredulose compatriotas reliquistet, processit tamen ad eos, de quorum infor-
Marth. 10. matione spes erat. [Et conuocauit] Iesus [Duodecim] apostolos, et vnum fuit Iudas Iachariotis. [Et
capit eos mittere binos.] Quæ autem hic recitantur de missione, prædicatione & miraculis apostolorum,
exposita sunt in Matth. ibi concordantia est id in quo Marcus à Matth. discrepare videtur. [Et ren-
geabant] apostoli [Oleo mulos egros, & sanabantur.] Ex hoc elicitor quod extrema vacatio infirmorum fuit
ante passionem instituta à Christo. Et audiuit Herodes rex famam Christi. [Manifestum enim factum est no-

ante passionem iniuncta. *Cum ito.* [Et annuit Herodes rex] iamam Christi, *Manifestum enim factum est no-*
Math. 14. *men eius,* quia non ipse duxstantur, sed discipuli eius signa fecerunt. [Et dicebat (Herodes) iohannes Baptista
resurrexit a mortuis.] Scriptura ista continens decollationem iohannis Bapt. tota habita atque expolita
est in Math. [Et conuenientes apostoli ad Iesum.] redeuntes videlicet à prædicatione & exequitione of-
ficij eis iniunctis, [Et nuntiauerunt ei omni] signa [Quæ cegerant,] & verbal [Quæ docuerant,] sublimitates se
correctioni atque iudicio sui magistrorum ostendentes quoque se iniunctum negotium fideliter exequi-
tos. [Et att illis, Venite seorsum in desertum locum, et quiescite pessillum.] Pius nanque magister ac dominus
discipulorum labori & fatigioni compassus, concessit respirationem, recreationem, & quietem, ve-
runtamen non magnam nec longam, sed breuem ac modicam, ostendens non diu cessandum esse ab
opere bono, nec ultra necessitatem indulg endum esse corporalique quieti, sed usque in finem iniucti a-
nimò perseverandum esse in opere virtuoso. Cur autem abduxerit eos ad locum secretum, subiungi-
tur, [Erant enim qui veniebant] ad Iesum, eiusque apostolos, [Et redibant] ab eis [Multi.] sibi iniuciem in
tiner obuiantes, [Et nec manducandi spatiuum habebant] discipuli, propter populorum concursum

Matth. 14. [Et ascendentes in navem.] Hoc loco Euangelista enarrat miraculum, quemadmodum Christus ex

quinq̄ panibus, duobusque p̄fiscib⁹ saturauit quinq̄ milia hominū, exceptis mulierib⁹ & pueris, ita quōd de fragmentis sublati & adimpleti sunt duodecim cophini. Hoc autem miraculum expostum est in Matthæo. Aliiquid tamen hic additur, scilicet, [*Et dixerunt ei, jid est, discipuli Christo, Euntes emamus denarii ducentos panes, & dabimus eū manducare.*] hoc dixerunt ad ostendendum quām impossibile fuerit eis tantam turbam cibare, tanquam dicerebant. Cum simus pauperes, non habemus pecuniam sufficiētē ad emendum cibaria istis quia & si ducentos denarios habemus, non s. f.

Ioann.6. pecuniam sufficientem ad emendum cibaria istis, quia & si ducentos denarios haberemus, non sufficieret. Vnde in Euangelio Ioannis legitur, Ducentorum denariorum panes non sufficiunt eis, vt vnuisque modicum quid accipiat. [Et statim coeger discipulos suos ascendere navim, ut praecederent cum transfretum ad Bethsudam] vrbem Galilæam. [Dom ipse dimisiteret,] id est, à se recedere faceret populum. Ideo autem dicit Euangelista, quod coegerit discipulos suos hoc facere, quia discipuli non libenter nauigabant sine eo, immo vbiique libenter erant cum eo, propter dulcedinem, pietatem & amabilitatem ipsius. [Et cum dimisisset eos] id est, populum, Abiit in momen orare.] In quo docuit quod prædictor verbi dei expleto prædicationis & instructionis officio, vitare debet strepitum populi, & ad orationem recurrere, atque quieti intendere, vt gratias agat deo de eo quod bene loquutus est, oretque deū pro auditorum fructu ac salute, & item pro suorum pleniori illustratione, vt habeat semper in promptu quod alius fructuose proponat. [Et cum sero esset,] Quicquid in ista cap. subditur de ambulatione domini Iesu supra mare, & discipulorum conturbatione de miraculis quoniam Christi factis in terra Gene

ni Iesu supra mare, & discipulorum conturbatione, de miraculis quoque Christi factis in terra Gene
Matth. 14. zareth, dictum & declaratum est in Matth. paucis dēmptis quæ exponenda sunt iam. [Et volebat Iesum]
Luca. 24. ambulans supra mare, [Præterire eos,] puto discipulos in naui periclitantes. Forte sic voluit eos præte-
rire, quomodo post resurrectionem si nixit se longius ire, nec fuit aliqua simulatio, duplicitas siue de-
ceptione: quoniam ad designandum aliquid spirituale hoc egit, videlicet propter ostendandam imperfe-
ctionem fidei discipulorum suorum, ob quam fuit quodammodo spiritualiter elongatus ab eis. [In
plures ponabant infirmos,] Quidam sanctorum dicunt Petrum fecisse maiora signa quæ fecerit Christus,

A quemadmodum Christus prædixit apud Ioannem, Qui credit in me, opera quæ ego facio ipse faciet, & maiora horum faciet, quia ego ad patrem vado. In hoc autem afferunt Petrum, fecisse maiora, Ioannis 14: quia de eo scriptum est in Actis, In plateis euiciebant infirmos, ut saltem veniente Petro, umbra illius Actu. 5: obumbraret quemquam illorum, & liberarentur ab infirmitate sua: & dicunt, quod hoc nusquam legitur de Christo. Quibus obuiare videtur quod hoc loco recitat Marcus, [Quocunque intrabat in vias, vel in villas, aut in ciuitates, in plates pondabant infirmos.] Sed qui dictum illorum cupit tueri, dicere potest, quod Euangelista non ait aliquem languidorum sola obumbratione corporis Christi fuisse sanatum, sed tactu.

¶ Cap. vii. [Et conueniunt ad eum pharisei, & quidam de scribis.] Artic. VII.

B Onsequenter Euangelista describit inuidiosam increpationem scribantium ac phariseorum incrépantium Saluatorem, id quod discipuli manducabant manibus communibus, id est non lotis, iustum quoque redargitionem eorum à Christo: & quod hic induci possit pro expositione introductum est in Matth. vbi scriptura ista exposta est, per paucis exceptis quæ modo tangenda sunt. Match. 1

C Et a foro nisi baptizentur, id est scribē pharisei ceterique Iudei redeuntes à foro seu loco extraneo, nisi lauent se, [Non comedunt, & alia multa sunt, que tradita sunt illis seruata] videlicet [Baptisma]. i. litiones [Calicum & vrcorum. Omne extrinsecum introiens in hominem,] id est alimētūm corporale, [Non potest cum coquinare,] id est hominem māculare, seu peccatoribus similem facere, quantum est ex natura vel parte alimenti, quia omnis creatura dei bona est. [Et in secundum erit purgans] materialiter [Omnes esas] nutritiua, que in substantiam alii cōueruntur. Per hoc enim quod natura egerit superfluum alimenti, id quod remanet purificatur, separato superfluo & immundo à mundo & necesariori. [Et ingressus] Iesu [Dominum, neminem] extraneorum [voluit scire,] id est quantum in se fuit, occultauit se, & non permisit ut discipuli sui se manifestarent: docens fugere ostentationem inanem, vt amemus nesciri. [Et non poruit latere] secundum natu-1. Timo. 4: ralem cursum & ordinem, propter celebrem famam ipsius. Nam & honor sequitur fugientem, & non potest ciuitas abscondi posita supra montem. Loquendo autem de absoluta Christi potentia, certum est, quod latere potuerit, ino & se inuisibilē reddere, etiam stando inter alios, [Mulier enim statim.] Hic describitur curatio filia mulieris gentilis Syrophoenicē generis, id est natę de Syria Phoenicis est: que locus iste exppositus in Matth. [Et iterum extensus est finibus Tyri, venit per Sydonem ad mare Galilee et inter medios fines Decapolis,] id est regionis quae vocatur Decapolis, quasi decem ciuitates habens. [Et adducunt ei turba surdum & mutum, & deprecabantur eum, ut imponat illi manum.] Ille surdus & mutus (vt dicitur) factus fuit talis à dēmone ipsum possidente, qui vsum lingue & aurium impedituit in eo: unde in Matth. legitur, Tunc oblatus est ei dæmonium habens cæcus & mutus. [Et apprehendens Iesum,] surdum & mutum, [De turba] fecit eum humilitate, vel quoniam turba digna non erat vide-Match. 5: re mysteriū huius miraculi, vel ad designandum quod spiritualiter surdi ac muti, lecrete admonen-
C dunt atque docendi, ne ex humano rubore retrahantur ab aduentitia & pœnitētia. [Misi dignos suos in auriculas eius.] Primo ad ostendum quod diuinitas in eo latens, operebatur per corpus asumptum tanquam per instrumentum animatum coniunctum ac proprium, quemadmodum anima rationalis, operatur per corpus à se informatum. Secundò, quia per digitos ratione articulationis & distinctionis ipsorum significatur discretio: ad aperiendum autem aures interiores hominis spiritualiter surdi, discretio magna exigitur. [Et expuens tetigit] suo sputo linguam eius, quia per saliuam, sine qua verba formari non possunt perfectè sapientia figuratur, sine qua nemo rationabiliter loquitur. Expuit Malac. 15, ergo, & tetigit Iesu linguam surdi ac muti, ad insinuandum, quod qui mutus est à prolatione verborum cœlestium atque salubrium, recte ac meritorie loqui non potest, nisi diuina sapientia perfundatur. Prop ter quod orat Apostolus, vt detur sibi sapientia in apertione oris. [Et si] sapientis in celum Match. 12: Id démonstrandum quod tota virtus sua esset a patre, & quod ab eo auxilium habuerit secundum quod homo, ingemuit. Quare ingemuit? Nunquid propter difficultatem perpetrandi miraculi? non vtique, sed ex compassione qua non solū præsenti infirmo, sed vniuersi condoluit, qui dæmonium dominazione premuntur: & item ad ostendum quam difficile sanaretur anima spiritualiter surda ac muta. Unde in resuscitatione Lazari turbauit se ipsum, fremens spiritu, & lachrymas fundens, ad démonstrandum, quod mole consuerudinis impie pressi obstinati, super quos clausit puteus os suum, qui figurantur per quatriduanum mortuum, difficillime convertuntur, & vitam gratiæ sortiuntur. [Et ait Iesu illi] surdo & muto, [Ephæba, quod est ad aperte.] Et statim aperie sunt aures eius. Id est ad audiendum aptata, & naturali vysi redditia, [Et solutus est vinculum] id est impedimentum [Lingue eius, & loquebatur recte.] Sic qui spiritualis vysi illustrationem, interiorum quæ aurium apertione à Christo forit, loquitur recte, id est in iste sapientia atque salubriter: prout monet Apostolus, Sermo vester semper in gratia salē sit conditus. [Et præcepit illis] id est turbæ, [Ne cui dicere,] id est nulli reuelarent curationem hanc miraculofam, [Quanto autem eu præcipiebat] tacere, [Tanto plus prædicabant,] non tamen rebelles fuerunt, quia vtrōque bonum fuit secundum confiderationes diuersas, & præceptum Saluatoris intelligendum erat ne ad iactantiam diceretur. [Et eo amplius mirabantur, dientes, Bene omnia feci,] de quibus omnibus subditur, [Et surdos fecit audire, & mutos loqui.] Quāmuis enim Marcus non exprimat hic nisi de cura vniuersi, tamen quando Christus istum eum ait, sanauit & alias multos surdos

D Epheſi. 6:

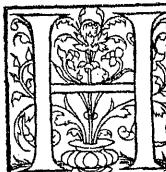
E Iohanni. 11:

F Pſal. 68:

nisi de cura vnius, tamen quando Christus istum curauit, sanauit & alios multos surdos, & mutos ac cæcos & debiles, vt habetur in Marth. sed Marcus scribit de vno, cuius curatio solennius facta est, & Ecclesi. 39. multa mystica figurauit, eratque mirabilior: quia in vno homine tria signa simul facta videntur, dum ob sessus liberatur, surdus auditum, & mutus loquela recuperat. Non tamen certus sum an iste surdus & mutus sit idem, de quo scribitus Matthæus, afferens cum obcessum à dæmonie.

¶ Cap. VIII. [In diebus illis, iterum cum multa turba esset cum Iesu, &c. cetera.] Artic. V III.

Matth. 15.
Matth. 16

Oc loco Marcus describit, quemadmodum Christus ex septem patib⁹, & paucis pisciculis satiauit quatuor milia hominum, ita quod septē sublat⁹ sunt portæ fragmentorum: & istud expōsūtū in Matthæo. *[E]st tamen ascēnsus nāūm cum discipulis, venit in partes Dalmāniāthā.* In Matthæo habetur, in fines Magedam. Locus enim binomius fuit secundum quosdam. *[E]t exierunt pharisei,* querentes signum de calo. *[E]t ingemiscens spiritus* id est cordialiter illorum cœtitati & peruerſitati compatiens Iesūs, *[E]t dimittens illos* tanquam incorrigibiles, *[P]ræcepiebat discipulis, Cenere a fermento.* Id est doctrina *[Phariseorum, & P]* fermento Herodis, id est à ſecta atque malitia Herodianorum, de quibus præhabituim est. Cætera hic omissa patent ex his qua dicta fuit in Matthæo, vbi omnia iſta multo pleniū quam in hoc cap. defcribuntur, *[E]t venit Bethsida, & adducunt eum cæcum, & rogabant eum, ut illum* *[T]angaret,* sc̄ientes, quod tangendo eum illuminaret. Iſti adducentes cæcum videntur fuuisse turbæ, non discipuli. *[E]t apprehensa manu eaci, eduxit eum extra vicum* in quo fuit ſibi adductus, ad demonstrandum quod eum qui diuinis illustrati desiderat necesse est pristinos actus relinquare, imò ſeipſum abnegare, & quaſi de terrenis ad cœleſtia tranſimeare. *[E]t expuens ne oculos eius,* id est ostendendum quod interiorum oculorum illuſtratio fit per immiſſiōnem sapientiæ proſfluentiā à Christo: per ſaliuam nempe sapientiā deſignatur. Videlico expuit in oculos eius, vt potestatē ſuam oſtenderet, quandoq; & per contactum ſputi ſui cæcus recipere viſum. *[In]pofiti manibus ſuī* ſuper cæcum, & forte ſuper oculos eius, *[interrogavit eum,* non quaſi ignorans, *[S]i diquid videret. Et apicēns ait,* id est cæcus iſte videre incipiens, & obſcure illuminatus, refpondit. *[V]ideo homines, quaſi arbores ambulantes* corpora video moueri, ſed diſtinctionem mēbrorum, & figuræ lineamentorum non diſcerno in eis. *[D]einde iterum impofuit,* Iesūs *[Manus ſuper oculos eius, & caput videt, & refutat eis,* id est ad viſum oculorum reduc̄tus est, *[I]ta ut videret clare omnia* colorata ſeu lucida ſibi obiecta. Per impoſitionem manuum Saluatoris deſignatur applicatio ſue diuina virtutis, qua hominem illuſtrante videret clare omnia ad veram ſalutem ſpectantia.

Matth. ii. Prædicta pateretur. **I. I. lumen indigere. Pratercæ istos S. Marcus describit, quomodo Christus interrogavit discipulos suos**

Luc. 21. qui T homines de ipso sentirent, seu quem cum eis assererent, & quomodo tuam paixionem palam prædixit, & Petrum oppositum persuadentem dire redarguit, omnes quoque qui aderant ad suæ passionis imitationem, & aduersitatum tolerantium admonebatur, quia omnia habita atque exposita sunt in Matthæo: aliquia tamen adduntur vel variantur, quantum ad verba, quia hic dicitur, [Qui enim me confusus fuerit, & verba mea] pro quo in Luca habetur, Qui me erubuerit & meos sermones: & est sensus, Qui turpe æstimavt à me Christianus vocetur, & me esse filium dei confiteri non audet mea que verba obferuare, confunditur. [In generatione ista adultera & peccatrice,] id est inter homines spiritualiter fornicantes recedendo à deo, verò, & rebus caducis inhærendo, de quibus fertur in Psalmo. Perdidisti omnes qui fornicanter abs te. Et in Osea, Fornicati(inquit) sunt à deo suo.

Oſeq. 4. mo, Perdidisti omnes qui fornicantur ab te. Et in Oſea, Fornicati(inquit) fuit a deo iuo.
I. Ioann. 2. Deus enim eſt sponsus animarum, qui primo deſponsauit ſibi synagogam in datione legis, deinde eccleſiam. [Er filius hominis confundat eum,] id eſt per modum erubēſcentis ſe habebit, quantum ad ipsum, non conſiſto eum pertinere ad ſe, neque ad numerum electorū, [Cum venerit in gloria patrū ſui] ad quam in ascensione conſcenderet, & nunc aduocatus eorum eſt, qui iſpū non erubēſcunt in ſeculo iſto.

¶ Cap. IX. [Et dicebat illis, Amen dico vobis, quia sunt quidam ex cetera.] Artic. IX.

Onsequenter Euangelista describit Christi transfigurationem, & apostolorum interrogationem, Christique responsionem, de aduentu Helyt, quæ omnia explanata sunt in Matthæo. Vnum tamen verbum ponitur hic obscure, cum dicatur, [Et quomodo scriptum est in filium hominis, ut multa paratur, ex contemnatur,] id est de Christo vel contra Christum scriptum est.

A quod mortem & contemptum passurus extiterit: ita Helias ab Antichristo patietur. vel comparatio referenda est ad Ioannem Baptistam quod & ipse multa perperitus sit, vnde subiungitur. [Dico vobis, quia Helias iam venit, & fecerunt illi quæcumque voluerunt,] eum multipliciter persequendo, Herodes scilicet Malchus & Iudei. [sic] scriptum est de eo.] De passione Ioannis non recolo aliquid prophetatum in veteri testa Apocœa illa mentio in speciali, idcirco quod ait, Sicut scriptum est de eo, referri potest ad id quod ait, Helias iam venit, quia ad adventum Ioannis & prædicatione ipsius Esaias & Malachias scripserunt. [Et venient ad discipulos suos, vidui turbam magnam circa eos.] Ideo enim turba accurrebat, vt videre et possent curare dampnacum eis oblatum. [Et scribas conquirentes,] id est conferentes [Cum illis,] Interrogauerunt enim apostolos, quare non potuerunt dæmoniacum liberare, & forte illudebant eis, quod non poterant eum curare, sicut tentabant. [Et confitebant omni populo evidens 1esum, stupratus est,] id est admiratus, [Et expaverunt,] nescientes vbi fuisset, & quare ab ii set, vel quomodo eum perdidissent. Christus enim sapientia imperceptibiliter se subtraxit a populo. [Et conquirentes salutabant eum, & interrogauit eos, Quid inter vos conquiritur?] Quod interrogations Christi non processerunt ex ignorantia vel dubitatione, sed ut contuenientius responderet, vel alius aliquid innotesceret, sapientia praætactum est. [Et respondens unus de turba dicit, Moysenus atri filium meum ad te.] Quomodo intelligi canamus? [Et scribas respondebant,] Esaias 40, 31.

B [Qui respondens, dicit, Afferte illum ad me, & atteruerunt eum.] Dicendum, quod pater attulit seū adduxit filium suum ad Christum, id est ad locum communem in quo fuit Christus & ali, nondum tamen adduxit eum in conspectu ipsius, [Estantem spiritum mutant, id est possedium à dæmons, loquacem filii mei impediens, Qui vobisque eum apprehenderit,] id est infestare ceperit. Non enim continuo, sed certis horis, seu lunationibus eum vexauit. Vnde Matthæus dicit, puerum fuisse lunaticum, [Alludit eum,] id est in terram trudit se proiicit, [Et spumas & fridet dentibus & arcet,] ex quo parte fit vehementia huius vexationis. [Et cum vidisset illum,] id est Iesus hunc puerum, vel puer Iesum, [statim spiritus conturbans,] id est diabolus vexauit eum, [Videns enim dæmon se expellendum, fecit quod potuit: Et elijus] id est proiectus in terram obfusus, [Prolata ab iis spumas, Et interrogavit Iesus patrem eius,] vera in veritate agnoscere & perpetrandi miraculi magnitudinem ex hoc clariuscirent. [Quantum tensus erit, ex quo ei hoc accidit? At ille dicit, Ab infantia.] Ex quo videtur, quod non propter culpam suam puerista fuisse inquit, quemadmodum de caco nato sit Salvator, quod neque ipse peccauit, [sed si quid potes, adiuua nos.] Ex hoc apparet, quod fideles & spes huius viri imperfetta fuerunt. Non enim agnouit Christum omnia posse, sed dubitando loquutus est, non tamen diffidebat, [Iesus autem in illi, si potes,] imò quia potes [Credere,] si et quod postulas, cuius ratio subditur, [Omnia possibilia sunt credentis] non credens posset omnia facere, sed impetrare: imò si fuerit fides perfecta, meretur de congruo adipisci quicquid petierit, & virtute ac meritò fidei mirabilia maxima fieri valent. [Et continuo exclamans pater pueri, cum lacrymis alebat,] ex magno enim desiderio curationis filii sui lacrymatus fudit, [Quod est,] Malachi 4^a

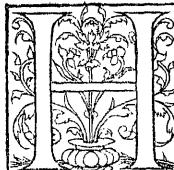
C pueri, cum lachrymis diebat, ex magno enim desiderio curationis filii sui lachrymas fudit. [*Credo domine,* Matth. 17° adiuva incredulitatem meam,] id est supple ac perfice fidei meæ defectum, ne propter fidem meam imperfectionem impeditur curatio filii mei. Verum si pater credit, quomodo dicit, Adiuva incredulitatem meam? Dicendum, quid nomen incredulitatis significauit non infidelitatem, sed fidei imperfectionem. [*Et cum videret Iesus concurrentem turbam, comminatus,*] id est verbo minaci, duro & increpatio [*Loquuntur est spiritui immundo, dicens illi, surde & mutie spiritus.*] Dicitur autem diabolus surdus & mutus, non formaliter, sed effectiue, hoc est ratione sui effectus, quoniam obsfum fecit surdum, mutumque. [*Ego tibi precipio, exi ab eo, & amplius ne introcas in eum.*] diabolus ex dolore, [*Et mulcens dispergens,*] id est intrus disrupturus & quasi dilanians eum ex furore & innuidia, [*Exi ab eo, & factus es quasi mortuus,*] propter disproportionem spirituum viralium, interiorumque sensuum, Ioannus, [*Ita ut multi*] ad iudicandum proni atque inculti [*Dicerent, quia mortuus es.*] Hanc autem vexationem Christus permisit a datrone fieri, ut sua potestas in eius subitanea curatione ostenderetur ad gloriam dei. Vnde subiungitur, [*Iesus autem tenens manum eius, elevauit eum, & surrexit.*] Et praetergrediebant Galilaeam Iesus & eius discipuli. [*Nec volebat Iesus quicquam,*] id est aliquem extraneorum. [*Scire*] transitum suum, dans predicatoribus, prelatis atque doctribus salubre exemplum, vt sapienter subtrahant se à plebe ac strepitu, vel ut quieti, contemplationique vacent ad horam, vel quia plebs ipsa indisposita est audire verbum salutis & expedit ut ei fiat dilatio: ne si statim audierit, spernat, & grauitate iudicetur: propter quod interim disponenda est ad auditum verbi celestis, per alias vias atque industrias. [*Docebat autem discipulos, quoniam filius dominus tradetur & occidetur.*] Et illi ignorabant verbum,] id est sermonem istum non intellexerunt, nec scientes an Christus loqueretur parabolice vel aperte. In Matthæo dicitur, quod contrastati sunt vehementer: ergo intellexerunt verba Christi, nisi dicantur de sua ignorantia doluisse. Ad quod dicendum appareat, quod quidam discipuli, Matth. 19° rum intellexerunt haec verba dicta esse ad literam de Christi occisione, alii autem hoc negiebant. De quibus subiungitur, [*Et timebant eum in interrogare*] qualiter intelligenda essent haec verba, vel propter magistri tanti reverentiam, vel ne increpararent de sua ruditate, sicut pauloante audierunt. Non dum cognoscitis ne que intelligitis? adhuc cæcum habetis cor vestrum! [*Et interrogabat*] Iesus [*Eos, Marci, 5°* Quid in via traxeratis?] id est de quo loquebamini? [*At illi raccabant.*] Apprehendit enim eos cor eorum, & culpam suam proferre timebant ac erubebant, erant equidem imperfechi. [*Siquidem interfuerant quis esse illorum maior.*] huius contentionis causam pandit Matthæus, videlicet, Iob. 27° quoniam Christus præcepit Petro dare nummum leuantibus tributum pro se & pro Petro, ex quo coniecurabant discipuli Petrum omnibus esse pralatum, quod quidam eorum moleste cerebant. Nec mirum si nunc de prælatione rixati sunt, quando & in cena nouissima, vt testif Lucas, facta est inter eos contentio, quis eorum videretur esse maior. Quia autem sequuntur in Matthæo ex-

D. DIONYS. CARTHVSIAN.

posta sunt. Hic tamen additur quod Iesus complexus fuit puerum quem posuit in medio, dicens, [N*e* Leuiti. 22. si conuersi fuerint & efficiantur sicut parvuli.] Ex quo certum est, quod puer ille non fuit ipse met Iesus, quamus aliqui forte sancti hoc afferant, imo Hieronymus & Bernardus de hoc dubio se loquuntur, sed debemus scripturam canoniam certitudinaliter sequi, [Respondi illi,] videlicet Christo. [Ioan- Bernard. Apostolus Dicens. Magister vidi misericordiam tuam in nomine tuo euidentem dæmonia, qui non sequitur nos,] inter nos conuersando, vel nostra conuersationis modum secundo, [Et prohibuimus eum] ab hoc ope tanquam indignum, quia non sequitur nos. De isto euidentem dæmonia aliqui dicunt, quod credidit Iesum esse Christum, & ergo virtutem sua fidei per invocationem & adiurationem nominis Christi euicit dæmonia: alii dicunt, quod ita non credit, sed experimentaliter videns Apostolos in nomine Iesu euiceret dæmones, credit nomen Iesu esse virtuosum atque idoneum ad dæmones A Etiu. 19. expellendos, sicut in nomine eius expulit dæmones: quemadmodum in Actis leguntur septem fiii Archysinagogi principis sacerdotum dæmones euicisse, dicendo, Adiuro vos in nomine Iesu quem Paulus predicit. [Iesus autem ait, Nolite prohibere eum] aut alium sibi consimilem. [N*e* cnum est qui faciat viri utem,] id est miraculosum effectum [In nomine meo, et possit iste male loqui de me,] quia in suo opere experitur efficaciam nominis mei, & siue à fide apostataet, & siue in infidelitate semper permaneat, non tamen habet occasionem aut frontem male loquendi de Christo, cum glorietur in lignis in nomine Christi peractis. [Quisquis potum dederit vobis calicem aqua frigida in nomine meo quia Christi est ei] Amen dico vobis non perdet mercedem suam.] Haec sententia plenius scripta atque exposita in Matth. 19. ¶ Denique quæ sequuntur ab eo loco quo dicitur, [Quisquis scandalizans enim ex his pusilli] usque ad id, [Omnis enim igne salietur] explanata sunt in Matthæo. Et quia in verbis his docuit Christus ad i. Timo. 3. vitanda scandala, abstinenda est corporis membra, ne hoc imprudenter intelligatur per mutilationem membrorum, subdit, [Omnis enim igne salietur,] hoc est, quilibet verba haec mea adimplens, igne tribulationis probabitur. Omnes enim volentes pie vivere in Christo persecutionem patiuntur & per hoc sapiens atque discretus reddetur. Qui enim non est tentatus, quid seit? Ideo Esaias testatur, Vexatio (inquietus) dabit intellectum, ut recte intelligat, iustusque agat, & omnis victima salietur. Iussum fui in lege, in omni sacrificio sal offerri. Est itaque sensus, quod sicut veteri testamento, quælibet oblatio deo accepta, sicut fuit admixta, iuxta illud quod in Leuitico dicitur, Quicquid obtuleris sacrificii, sicut condies, nec auferes sal feederis dei tui de sacrificio tuo: sic omnis actio deo placita, discre- Leuiti. 2. tione formabitur, ut sit rationale obsequium nostrum. Vel sic, Omnis igne salietur, hoc est, qui verba Roma. 12. mea vere adimpluerit, charitatis seruore perfundetur, ut sibi sapientia diuina, & gustet quam dulcis est dominus. Sine charitate enim homo non habet rectum diuinorum saporem, nec operatio eius sapida extat. De hoc igne ait Saluator, Ignem veni mittere in terram, & quid volo nisi ut accendatur? Ad quod mystice pertinet illud quod in Leuitico scriptum est, Ignis est iste perpetuus qui nunquam deficiet in altari. Vnde orat Psalmista, Vre renes meos & cor meum. [Bonum est sal] hoc est, discretio bona est, ac desiderabilis, quatenus decenter & secundum ordinem omnia sicut in nobis. [Quod si sal infil- Leuiti. 6. sum fuerit, in quo illud conditum?] hoc est quod in Matthæo dictum atque expositum est, Quod si sal ei- unauerit, in quo salietur? Sumit autem hoc loco sal pro homine discrete, praestimt prælato sive do- Psalm. 25. ëtore, quemadmodum dominus dixit Apostolus, Vos estis sal terra. Est itaque sensus, Si sal insulfum 1. Cori. 14. fuerit, id est si homo discretus, rector seu doctor aliorum fuerit factus insipiens, male viuendo, aut salitati credendo, in quo illud conditum? hoc est, quem aliorum poteritis per illum instruere siue perfice- re, indignus enim prelates & indiscretus sibi ipsi & aliis nocet. [Habete in vobis sal,] id est discretio- nem arque prudentiam. Quemadmodum in Proverbii scriptum est, Dic sapientiam sutor mea es, & prudentiam voca amicam. Melior quippe est discretio quam vires. [Et pacem habete inter vos,] Beati nanque pacifici, quoniam filii dei vocabuntur. Et Apostolus monet, Si fieri potest quod in vobis est Roma. 12. cum omnibus hominibus pacem habentes. ¶ Porro cum pax sit charitatis effectus, quemadmodum Ioanni. 13. charitas, ita & pax certum iudicium est discipulatus & filiationis Christi, hoc est, quod simus filii atque discipuli Christi: qui ait, In hoc cognoscet omnes, quia discipuli mei estis, si dilectionem habu- Ephesi. 4. eritis ad iniucem. Pax autem seruari non potest: nisi homo dominetur animo suo, iram impatiētiā H que vincendo, ut sit sollicitus seruare unitatem spiritus in vinculo pacis. Haec vero de spirituali, inter- Ioanni. 14. na, veraque pace sunt intelligenda, quam Christus post passionem suis discipulis peculiariter commēdauit ac nuntiavit. Pax (inquietus) vobis, de qua & passione iam proximus loquebatur, Pacem relin- quo vobis, pacem in eam do vobis.

¶ Cap. x. [Et inde exurgens venit in fines Indiae.]

Artic. x.

Oc loco sanctus Marcus describit quemadmodum pharisei animo tentandi sciscitabantur à Christo, an liceret marito vxorem dimittere: patetque intellectus huius scriptura ex his que in Matthæo dicta sunt, quamus ordo verborum & loquendi hic & ibi parum mutetur. Hic enim habetur, quod Christus interrogauit phariseos, [Quid vobis Moyses præcepit? Qui licet, Moyses permisit libellum repudii scribere.] Ibi vero habetur, quod pharisei interrogauerunt à Christo, cur Moyses mandauit dare libellum repudii? Ad quod dici potest, quod Christus primo interrogauit eos ut recitat Marcus. Cumque Saluator dixisset verbum Moyses non esse intelligendum ut ipsi putabant, petierunt à Christo, cur Moyses illud mandasset seu permisisset, [Quisquis non receptorum,] id

A est recipere seū adipisci studuerit Regnum dei, id est patriam beatorum [Velut parvulus,] id est vera humilitate existens, & parvorum innocentiam sequens. [Non intrabit] in illud post vitam presentem. Idcirco per Salomonem sapientia ait, Si quis est parvulus veniat ad me. [Et complectans eos,] id est Iesus parvulos sibi præsentatos amplectens, [Et imponens manus super illos, benedicet eos,] in quo patet quantum Salvator dilexit humanam naturam, dummodo innocentiam adorneret. ¶ Praeterea Evangelista commemorat, quæ madmodum quidam adolescentes ac diues petiuit à Christo, [Magister bone, quid faciam, ut vitam eternam percipiam?] & quomodo Christus ei respondit, atque aduersus avariam disputauit, quæ omnia in Matthæo exposita sunt, [Et cepit Petrus ei dicere, Ecce nos dimissimus omnia, & secuti sumus te,] Locus iste in Matthæo expositus est, aliquid tamen hic variat, quantum ad verba, pauca verba adduntur cum dicitur, [Respondens Iesus ait, Amen dico vobis, nemo est qui reliquerit domum, aut fratres, aut sorores, & cetera propter me & euangelium,] id est vt euangelicum obseruet doctrinam, [Qui non accipiat centes tantum nunc in tempore hoc, domos, & fratres, & cetera,] Pro quo Mathæus scripsit, centuplum accipiet, quod in Matthæo expositum recolo. Non enim intelligendum est catnali- ter, vt Milenar ii astimabant, quasi talis pro vno patre habiturus sit in hoc seculo centum patres, & pro vna matre ac coniuge centum matres atque vxores: sed accipiet talia certes multiplicata equi ualenter, & in portio ribus bonis id est spiritualia bona, gratiam, virtutes, dona & fructus spiritus sancti in hoc seculo obtinebit. [Cum persecutionibus,] quia per multas tribulationes oportet nos ingredi re Actu. 14. gnum cælorum. Sed quomodo persecutions assignantur inter primaria, cum portus spectent ad meriti- Philippi. 2. ta, nisi quod donum dei est & beneficium magnum pati pro Christo aduersa: quemadmodum dicit Apostolus, Vobis datum est pro Christo non solum ut credatis in eum, verum etiam ut patiamini pro illo. [Erant autem in via ascendentis in Hierosolymam, & procedebat illis Iesus, Et suscepit,] hoc est in doctrina Christi mirabantur, ut patet ex textu, [Et sequentes] discipuli [Iesum, timebant,] propter difficultatem implendi verba Christi. Dicebant enim, Quis poterit salvus fieri? Insuper recitat Marcus, que admodum Christus passionem suis predixit apostolis, addens se tertia die resurrectum, & quomo- do Iacobus & Ioannes ex hoc motu sunt ad petendum à Christo, vt vñus eorum ad dexteram, aliisque ad sinistram Christi federer in gloria eius, quæ omnia elucidata sunt in Matthæo, exceptis paucis Math. 20. quæ subsequuntur, [Potes baptismo quo ego baptizo,] id est sanguinis propria perfusione, vel tinctione, quæ ego in passione perfundar, [Baptizari,] hoc est lauari sanguinem vestrum propter iustitiam effundendo, [Baptismo quo ego baptizo, baptizabimini] re vel animi preparatione. Iacobus enim sanguinem suum fudit pro Christo, ab Herode decollatus. Ioannes vero in pacem quieuit, sed animo martyr fuit, & multa toleravit pro Christo. ¶ Consequenter describitur illuminatio cæci, qui erat filius Thymæ, propter expositio ex his quæ in Matthæo dicta sunt. In fine autem illius capituli habetur, quod erant duo cæci, sed quoniam vñus famosior erat, idcirco duntaxat recitat Marcus de vno.

¶ Cap. xi. [Et cum appropinquaret Iesus Hierosolymæ & Bethaniæ ad montem Olivarium.] Artic. x.

T cum appropinquaret Iesus Hierosolymæ & Bethaniæ ad montem Olivarium,] Motus quippe Oliveti, in quo crescebant olivæ, inter Hierusalem atque Bethaniam fu- it, propterea Christus ascendendo hunc montem, propinquus fuit utriusque loco. [Misit duos ex discipulis suis,] Scriptura ista in qua continetur, quemadmodum Christus in die Palmarum fecit sibi adduci asinum, & quomodo introi- uit Hierusalem cum processione solenni clamantibus turbis. Benedictus Matth. 19. qui venit in nomine domini, exposita est in Matthæo. Marcus autem non facit mentionem de asina, sicut nec Ioannes, quia non omnes omnia scri- pterunt. ¶ Dicit quoque Marcus, quod inuenierunt pullum ligatum ante ianuam foris in biuio, hoc est, in loco duarum viarum. [Beneficium quod venit regnum patris nostri David,] Aliqui dicunt quod Iudei ista clamantes, putabant Christum temporaliter regnaturum, quemadmodum David re- gnavit, ita quod liberaret populum Iudeorum à potestate Romanorum, & omnium extraneorum: Lucæ. 1. sed huic dicto videtur repugnare quod subditur, [Osanna in excelsis,] id est salua in cœlestibus: item q̄ sepe audierunt Christum prædicare regnum cœlestis, non terrenum, sed potius paupertatem, abie- citionem, & humiliatum omniumque temporalium rerum contemptum. Alter ergo expōnendum est, eritque sensus, benedictum, id est sanctum est, regnum patris nostri David, id est spirituale regnū Matth. 21. & gubernatio Christi significata per regnum David, quod venit: id est iam in Christo exhibetur atque impletur. Vnde ad virginem matrem angelus dixit, Dabit illi dominus deus sedem David patris eius, & Esaias, Super solium (inquit) David, & super regnum eius fedebit. [Cumque vidisset a longe sicum habentem folia, venit, si quid forte inueniret in ea,] non ignorando seu dubitando accessit ad ficum, seu per modum talem se habuit propter myristicam causam, vt dictum est in Matth. [Et non sinebat ut quisquam transferret vas per templum,] Hoc non est intelligendum de vasis templi & sacerdotibus ac leuitis, quan- tum ad talia vas, sed de vas male negotiantum in templo, humano vñsi deferuentibus. ¶ Denique secundum Originem, hoc opus Christi quo ipse vñus ac pauper tot milia eiēcit de tem- ple, eosque prohibuit atque compescit, mirabilissimum fuit & mirabilissima quam illuminatio cæci na- ti. Egrediebatur namque ex vultu & oculis Iesu igneus, diuinusque fulgor, cuius intuitu omnes ter- rebantur, nec audebant resistere, [Respondens Iesus ait illi,] puta discipulis, Habet fidem dei, id est fidem catholicam, sanctam, atque firmissimam, quæ habet deum pro obiecto & causa ac fine, quoniam pri- nij

D. DIONYS. CARTHVSIAN.

maxime veritati innitur, à deo per creationem infunditur, ad dei beatificam visionem ordinatur. [Amen. E dico vobis, quia quicunque dixerit moniti huic tollere & mittere, accipienda sunt verba ista passione, [In mare, & non habuerit in corde suo, sed crediderit] p[ro]le nisi simus. Quia quicunque dixerit, id est praecepit vel peccatum ponetur. [Et si,] id est deo agente euenerat seu agatur. [Fieri ei,] quemadmodum Ioseph imperante sol & luna steterunt in calo immobiles spatio vnius diei. De hac materia dictum est plenius in Matthæo. [propter te dico vobis, omnis qui accunque orantes petitis, credite quia accipietis, & euenerint vobis.] dummodo sit vera oratio, quæ secundum Damascenum est petitio decentium à deo hoc est, rerum quas decet postulari à domino. Dum ergo petimus ea quæ sunt vere salubria, nec ab oratione cessamus, sed toto affectu dominum inuocamus stabiliter, quod nemo facit, nisi qui opera sua propositæ conformant petitioni, facies quod in se est, & ad gratiam se disponens: tunc proculdubio obtinemus tandem quod petimus, vel ali quid maius ac melius: & quia non semper exaudimur pro aliis, quamvis perseueranter, salubriterque preceum, ideo notariorum dictum est, [Accipietis & euenerint vobis.] de hac materia dicta sunt plurimæ & in Matthæo, in quo scribitur, Omnis qui petit accipit: & qui querit, inuenit & cetera: [Et cum stabitis] id est de ovo presentaueritis, stando, sedendo, tacendo, vel geniculando. [Ad adorandum: dimittite si quid habebis aduersus aliquem,] id est si aliquis vobis quid forte fecit, Semper enim indulgenda est offensa seu culpa, & interdum poena: sed nō semper, quia dum ex remissione p[re]c[on]e seu satisfactionis iustitia perit disciplina languescit vel transgressor ad peccandum priorum audaciorum efficitur, non est poena di- mittenda, sed secundum ordinem iustitiae exigenda ad dei honorem, delinquentis emendationem, & iustitiae observationem, non ad propriam vltionem. Vnde qui p[re]c[on]am non dimittit, diligenter seipsum discutiat, quo zelo exigit p[re]c[on]am & satisfactionem ab iniuriante. [Ut & pater vester qui in calo est, dimittat vobis peccata vestra] quantum ad culpam & p[re]c[on]am, vel p[re]c[on]am minorationem.

¶ Porro si iniuriam paup[er]is mallet quantum in se est, etiam non exigere penam dummodo aliunde pro desset, non minus meretur apud deum quam si p[re]c[on]am omnino remitteret. [Quod si non dimiseritis,] alius culpam ad minus seu ipsum offensam, & etiam p[re]c[on]am quando charitas id requirit, [Nec pater vester qui in calo est, dimittet vobis peccata vestra.] Vnde Apostolus, Estote (inquit) inuicem benigni, misericordes, donantes inuicem, sicut & deus in Christo donavit vobis. De hoc dicta sunt plura in Matthæo. ¶ Postremo, quod subditur, qualiter sacerdotes, scribae & seniores petierunt à Christo in qua potestate predicta faceret, & quomodo Christus ab eis sciscitatus est, à quo fuit baptismus Ioannis, declaratum est in Matthæo.

Cap. xii. [Et cepit illus in parabolis loqui.]

Artic. xii.

Ephes. 3.
Matth. 6.
Matth. 2.

N exordio huius capituli ponit Euangelista parabolam Christi, quam ad sacerdotes, scribas, & seniores locutus est de vinea, per quam intelligitur synagoga. Hæc autem parabola in Matthæo fuit exposita, aliqua tamen verba mutantur. Ibi enim habetur, Homo erat pater familiæ, qui plantauit vineam: hic dicitur, [Vineam pastinavit homo] sed reddit in idem. Nam vineam quam deus pater (significatus per hominem) plantauit, etiam pastinavit, id est fuit & coluit per gratiæ infusionem, per prælatorum custodiæ, imò corpore ac spirituale alimentum contulit synagogæ. Quemadmodum per Esaiam testatur, Filius enutriu[m] & exaltau[m], [Et fodit lacum] Matthæus dicit, & fodit in ea torcular. ¶ Porro per lacum intelligitur receptaculum vini in torculari expressi. Vnde per lacum accipi potest repositorium oblationum seu gazophylaciū. Cætera in Matthæo exposita sunt. De seruis enim ad agricolas diuinitus missis, Marcus loquitur singulariter, Matthæus pluraliter. Numerus autem maior minorem includit, [Et mittunt ad eum quosdam ex pharisæis, & Herodianis.] Hic recitat Euangelista que madmodum sacerdotes & scribae miserunt simulatores & callidos, qui animo circunveniendi interrogarent à Iesu, an licet tributum seu censum dari Imperatori, estque locus iste expositus in Matthæo. Ibi tamen habetur, & pharisei miserunt istos. Sed non est contradicatio, quia & multi scribarum ac sacerdotum fuerunt per H[ab]itatem. Scilicet quippe phariseorum, de qua & sanctus Paulus se fuisse faretur, erat solennior. [Et venerunt gelos esse negantes, atque animos hominum esse mortales, afferentes quærebant à Christo, quando plures fratres successiæ haberent eandem vxorem, quis eorum illam habiturus esset in resurrectione futura, quam ipsi non credebant futuram, sed loquebantur sic, supponendo positionem & fidem phariseorum, futuram resurrectionem ponentium. Et autem hic locus in Matthæo expositus. ¶ Insuper scribit sanctus Marcus, quomodo unus scribarum interrogauit Saluatorem, quod esset primum maximum mandatum: & hec quoque explanata sunt in Matthæo, & quomodo ibi habetur quod scriba iste interrogauit Christum, tentans eum: cum tamen hic scriptum sit, quod Iesus laudauit eum dignis. Non es à regno dei, illuc concordatum atque tractatum est.

¶ Deinceps narrat Marcus Euangelista, quemadmodum Iesus interrogauit, cuius filius esset Christus quomodo, scilicet diceretur filius David, cum David appellat eum dominum suum, dicendo, Dixit dominus meo, sed & cetera, in Matthæo expositum est. [Et dicebat Iesus,] Cauete à scribis, qui volunt in stolis ambulare & cetera. Hæc omnia quæ dicuntur de superbia, ambitione, avaritia, gloria & simulatione scribarum, plenius habita atque exposita sunt in Matthæo. [Et scidens] Iesus [Contra gæzophylacium] id est ex opposito arcæ seu repositorii in quo mittebantur oblationes populi pro susten-

IN EVANG. MARCI ENAR. Arti. XIII.

A tatione ministrorum templi & conseruatione edifici, [Afficiebat quomodotus ha[bi]taret as] id est pecuniam quam offerebant [In gæzophylacium.] Non ex curiositate aperxit hoc, sed vt hac occasione inferret sententiam doctrinalē, pro pauperum consolatione, & bona voluntatis excitatione, quæ statim ponetur. [Et multi diunes iactabant multa] id est quilibet multum, quia (vt dicitur) sacerdotes docebant, quod ille simpliciter plus mereretur, qui plus offreret. [Cum venisset autem una vidua pauper, misit duos minutus, quod est quadrans,] vt pote modicum valde. [Et conuocans discipulos suos, ait illis, Amen dico vobis, quoniam vidua hec pauper plus omnibus] dixitibus [Misit,] vel omnibus simul sumptus, vel unoquoque eorum scirpum. Misit autem plus non secundum quantitatem atque valorem, sed secundum proportionem & facultatem, quemadmodum in opere plus est dare paruam eleemosynam, quam diuti magnam: & puer maius est baülare unum vas bladi, quam viro integrum medium: unde subiungitur, [Omnis enim] præct[er] istam [Ex eo quod abundabit illa, miserunt] id est de superfluo oblationem fecerunt; [Haec vero de penuria] id est modica [sua] tenuique substantia, [Omniaque habuit misit,] scilicet, [Toutum vñfum suum,] id est omne id pro quo victualia emere potuit, ideo pensata sua in opere proportione ac facultate, plus misit ac meruit, imo absolute plus unoquoque illorum promeruit, si ex maiori charitate fecit.

B

Cap. xiii. [Et cum egredieretur de templo, ait illi unus ex discipulis suis.]

Articulus. xiii.

Onsequenter Euangelista sanctus scribit, quæmadmodum christo urbem Hierusalem egrediente, unus discipulorum ostendit ei ædificium templi. & quomodo ex huius rei occasione Christus prædictis templum Hierusalem penitus destrueret: quomodo insuper ex hoc diœto quatuor principales Apostoli moti fuerunt ad interrogandum à Christo quando templum destrueretur, & de tempore consummationis teculi, quid etiam Christus ad ista responderet, quæ omnia sat expedita sunt in Matthæo. [Vide]te autem vñfisit[ur] id est proprias vires penitare, vñfisit[ur] confidere, quid vobis agendum atque futurum existimat[ur]. ¶ Id est per totum mundum [Primum] hoc est, antequam consummatio seculi veniat [Oportet prædicare Evangelium,] sicut nunc factum videmus, & ante secundum Christi aduentum plenus siet, quando vñfisit[ur] conuentur ad Christum paucisimis Antichristi obstatinis ministris, exceptis. [Et cum duxerint vos,] ad iudicia vel ad mortem seu ad consilium malignorum, [Tradentes] id est homines impii taliter vos tribulationibus exponentes, [Nolite præ cogitare quid loquarini, sed quod datum fuit vobis in illa hora illud loquarini, non enim vos estis loquentes, sed spiritus sanctus,] locus iste usque ad id, erit vobis in illa hora illud loquarini. Non enim vos estis loquentes, sed spiritus sanctus. ¶ Locus iste usque ad id, erit vobis in illa hora illud loquarini. Non enim vos estis loquentes, sed spiritus sanctus. ¶ Ibi expo[n]it[ur] [Cum autem videris abominationem desolationis,] in Matthæo plenus continentur, quæ hic & ibi exposuit[ur] est. ¶ Infupit[ur] que sequuntur de abominatione seu idolo desolacionis à Daniel[eu]e prænuntiata, & Ezechiel[eu]e est. ¶ Infupit[ur] que sequuntur de abominatione signis futurum iudicium, scripta & elucidata sunt in Euangeliu[m] Mathei, [sed in illi diebus post tribulationem illam] Antichristi ministrorumque eius, sol contenebitur, & secundo Christi luna non dabit splendorum suum. ¶ Omnia ista quæ hic de propinquis signis futuri iudicii, & secundo Christi aduentu, & punctis annexis scribuntur, in Matthæo expota sunt. [Vide]te oculo mentis, id est intellexualiter atque sagaciter considerare, [vigilate] per sollicitudinem cordis diligentiâque perennem, [Et orate] sine intermissione seu congruis horis. [Ne scitis enim quando tempus sit] mortis vestrae ac futuri iudicii. ¶ Denique ad talem vigiliam inducit Salvator per similitudinem hominis per egre proficiscentis, qui domum suam deserens deputavit vñcuique seruorum suorum, quid interim faceret. [Et ianitor domus præcepit ut vigilat.] Per hominem istum intelligitur Christus ascendens in celum, quemadmodum in Matthæo, dictum est plenus, qui reliquit, quadratum ad sensibilem presentiam, domum suam, id est ecclesie militante, deditque vñcuique fidelis aliquid operis, vt bene utatur talentis sibi concessis: & ianitor, id est prælatis præcepit, vigilanter custodian greges sibi commissos. ¶ Ianitor etenim est cui dominus ait per Ezechielem, Speculatorum te dedi domui Iudaæ, de cuius manu deus requirit sanguinem, p[er]euntium, nisi cecinera buccina, annunciando verbum dei subditis suis, & faciendo quod ait Apostolus, Prædicta verbum, infra opportune, importune, argue, obsecra, increpa, in omni patientia. Hoc est ergo quod ait Salvator, [sic homo qui peregit profectus reliquit domum suam,] Litera autem truncata est, & suppleret oportet hoc modo, vigilare atque orare debet, sicut homo qui peregit profectus, id est Christus in celum elevatus, reliquit domum suam, puta ecclesiam, [Dedit seruis suis] id est fidelibus: [Postea]tem cuiusque operis id est virtutem & ius aliquid operandi, secundum dum præcepta legis diuine, [Et ianitor] id est pastori ecclesie, [Praecepit ut vigilat] hoc est, sic vigilare & orare debet, vt homo iste edocuit, & vt vigilandum est seruis, quorum dominus abiit, commissos vñcuique seruorum opere, quod faciat usque ad redditum domini sui. [Vigilate ergo: ne scitis enim quando dominus,] id est Christus index [Veniat] ad judicandum vos, iudicio particulari, quod fit in morte singularium: vel iudicio vñcuiuslibet, quod erit in fine mundi. [sero, an media nocte, an gallicantu, an mane] id est in qua parte vestra ætatis, vel in quo spacio temporis; [Ne cum ventriss, repente] hoc est, subito & improspice, [Inueniat vos dormientes,] id est ab opere bono torpentes seu imparatos. Si autem intelligentur hæc de futuro iudicio, tunc sermo dirigitur non ad Apostolos, sed ad fideles, qui in die iudicij, viu[er]i reperiuntur, morientur, & mox cum aliis suscitabuntur: illi illi

quorum persona dicit Apostolus. Deinde nos quivimus, qui relinquimus, simul rapiemur cum illis in nubibus obuiam Christo in aera: Hinc Christus subiungit. [Quod autem vobis] discipulis meis presentibus [Dico, omnibus dico, Vigilante] id est ad omnium fidelium praesentum ac futurorum cautelam & informationem annuncio, ut viuenteri vigilante deo ministrant, semperque parati confitent quoni-
nam beatus seruus, quem cum venerit dominus eius, & pulsaverit ianuam, inuenientur vigilantes.

¶ Cap. xiiii. [Erat autem pascha & cyma post biduum]

Arti. xiiii.

Ostquam Euangelista descripsit Christi prædicationem, vitam atque miracula: hic iam describit eius passionem, per quam saluatus & uiuificatus est mundus. [Erat autem pascha] id est paschalis festiuitas, vel eis agni paschalis. [Et cyma] id est manducatio panum non fermentorum seu azymorum. [Post biduum] hoc est, post duos dies, à die quo Christus sermonem in praecedenti capitulo comprehensum ad discipulos habuit. Hunc enim sermonem fecit tertia feria in hebdomada passionis: & tunc paschalis festiuitas Iudæorum incepit in vere pere feria quintæ, in qua hora ceperunt Iudei azymis panibus uelci, & agnū paschalem tunc manducabant. In illa autem tertia feria, sermonem finito, prædictum Christus Apostoli F

Exod. 12. paschalem, ideo Marcus computando tempus ab ora huius prænunciationis ait. Erat pascha & azyma post biduum. ¶ Deniq; pene omnia quae in isto & sequentib; capitulis de passione Salvatoris conscripta sunt, in Matthæo sunt tractata atque exposita. Ibi enim insertum est de dominica passione, q; Matthæus omisit, & alii tres Euangelistæ supplerunt: idcirco pauca hic restant dicenda, & quæcumque hic omituntur, in prænatis Matthæi capitulis inueniuntur exposita. [Venit mulier habens alabastrum unguenti nardi spicati pretiosum] id est vas factum de alabastro, seu matimore quadam plenum vnguentum pretiosum, factio siue extractio de nardo habente spicas in suo cäcumine. Nardus autem herba secundum aliquos, vnde elicitor liquor refrigeratus & pretiosus, quem aliqui dicunt hic vocari vnguentum: istud quoque plenus dictum est in Matthæo. Quod autem mulier ista fregit alabastrum quando effudit vnguentum super caput Christi, Matthæus non ponit, sed Marcus. [Erant quidam inde genere ferentes,] videlicet Iudas præditor, & forte aliqui alii discipuli incitati à Iuda. [Poterat enim vnguentum istud venundari plus quam trecentis denariis.] Hoc quoque Matthæus non exprimit, sed apud Ioannem legitur Iudas dixisse. Quare hoc vnguentum non veniuit trecentis denariis, & datum est egenis? Et forte vtrunque dixerunt, vel scriptura non curauit determinate exprimere valorem vnguenti, seu taxam pecuniam, sed aliquid circiter. Hoc nempe est confuetudo scripturarum. [Et tremebant in eam,] i.e. impatiens: & si aliud dicipli hoc fecerunt, certum est quod Christi responsione audita penituerunt. [Et sis autem dixit, Sinite eam] id est in pace eam dimittite. [Præsentem vngere corpus meum in sepulchrum,] id est nunc corpori meo illud vngendo exhibuit, quod exhibitura ei fuisset in sepulchro si potuisset. In sepulchro enim optauit vngere corpus Christi, sed resurrectione illius præueta non potuit. Ita namq; de Maria Magdalena dicuntur, & istud in Matthæo plenus fuit expositum. [Misit duos ex discipulis, dicens, Dicite domino domini, Magister]. i. Christus dicit, tibi per nos. [Vbi est rectio mea?] i. locus refecionis. Alii per refecionem intelligunt agnū paschalem, quem dicunt à domino domus illius Christo donamus: sed sequentia non concordant. Subditur enim, [Vbi pasche cum discipulis meis manducem?] id est in quo loco comedam agnum paschalem, vnde de loco subiungitur, [Et ipse demonstrabit vobis cenaculum grande ornatum.] In isto cenaculo magno latebant apostoli post Christi resurrectionem, videlicet in cœlia, in quo & spiritum sanctum reperunt. [Vspere autem facto, venit cum duodecim.] Secundum Lucam duo discipuli ad paradum pascha missi fuerunt Petrus & Ioannes. Quomodo ergo Christus venit cum duodecim, nisi duo discipuli isti dicantur domino obuiasse & secu intrasse, vel loquitur per synecdoche? [Amen dico tibi] Jo Petre, [Quia tu hodie] id est die hoc non artificiali, sed naturali: subditur enim, [In hac nocte] quae est pars diei naturalis. [Prin; quam gallus bi vocem dederit, ter me es negaturus.] Quomodo hoc concordet cum verbis aliorum Euangelistarum. Antequam gallus cantet, ter me negabis, expositum est in Matthæo. [Capit paure & redere] id est naturalem horrorem & fugam, siue fastidium mortis habere, in parte animi inferiori: non tamcn inordinate, vt dictum est plenus in Matthæo. [Tene eum & discute caute] Hoc traditor dixit, ne Iesus sua industria elaberetur è manibus ministrorum, vel ne aliquis raperet eum de manu eorum. [Adolescens, autem quidam sequebatur eum,] scilicet Christum iam comprehendens, [Amictus sydon] id est veste alba ac linea, [super nudo,] corpore, non habens aliud vestimentum. Ita creditur fuisse Ioannes Euangelista: tamen aliqui assertur quod fuit Iacobus minor. De hoc plenus dictum est in Matthæo. [Petrus autem a longe secutus est eum.] Ioannes habet, quod Petrus secutus est eum, & alius discipulus, qui erat notus pontifici, per quem Ioannes intelligitur secundum expostores communiter. Si ergo præfatus adolescens fuit Ioannes, oportet dicere quod Ioannes post fugam & sydonis sue relencionem, reuersus est denuo, recuperatique sydonem cum Petro a longe secutus est Iesum, [Capit] Petrus. [Anathematizare,] hoc est scipsum maledicto astringere, & cum execratione asserere. [Et iurare, quia nescio hominem Iesum quem dicens] id est non agnoscere hunc Iesum.

¶ Expositio cap. x. v. [Et confestim mane confitum facientes summi sacerdotes, &cetera.] Articulus. xv.

Consequenter Euangelista ostendit quomodo ac ordine principales Iudæorum procurauerunt Christi occisionem à præside gentili, ei usque ministris. [Et confestim mane confitum facientes sum misericordes, cum senioribus & scribis, & viuentero consilio] id est cunctis consulibus atque conciliis

A confessoribus. [Vincientes,] id est, ligantes [Iesum, duxerunt eum, & tradiderunt Pilato.] ¶ Porro quod ait, vincentes Iesum, non est sic intelligendum, quod tunc primo eum vinxerunt, in modo quando compre- henderunt eum, ligauerunt eum, vt haberet Ioannes: sed & Annas miserit Iesum vincatum ad Caiphæm. Lucæ. 22:28 Quod ergo nunc dicitur vincentes Iesum, intelligendum est, vel quod fortius vel inhonestius ligauerunt eum, cum eum ad Pilatum duxere voluerunt, forsitan manibus retro ligatis, vel quod ad ho- ram dissoluerunt eum, quando mane facti duxerunt eum in suum concilium, vt Lucas habet.

[Et cum ascendens turba] id est, plebs Iudæorum accessisset Pilatum, [Capit] haec turbæ Rogare] Pilatum, [Sicut semper faciebat illi] id est, vt hac festiuitate paschali, dimitteret eis vincatum, sicut quolibet anno fecit instanti paschali solennitate. Prouocauerunt nanque Iudei ad Imp. Romano, vt hoc fieret eis in commemorationem liberationis patrum suorum ex Aegypto. [Et angariauerunt quempiam prætereuntem] id est, quendam per viam illam transiuntem timore & minis compulerunt, videlicet Simonem Cyreneum, id est, Cyrenensem, & à loco qui dicitur Cyrenæ, appellatum, vel quoniam inde exitit oriu- dus, vel ob similes causam, [Venientem de villa,] fitant versus Hierusalem, ita quod obuiauerit Chri- sto egrediens. [Parvum Alexandri & Ruti,] qui erant discipuli secundum Hieronymum: propter quod pater eorum nominatum exprimitur. [Vi tolleret crucem eius,] quod fecerunt crudelissimi illi, non quod Christo propriam crucem baiulanti ac lasso compaterent, sed ex nimia credulitate, timentes, ne Ie- sus sub onere crucis succumberet, & ante quam crucifigeretur, obiret. [Abant ei bilore vittum myrra- tum] id est, myrram quæ amarissima est, mixtam vino & felle. [Et non accepit,] multum de potu hu- iusmodi: parvum tamen accepit de eo, dicente Ioanne, Cum acceperisset acetum, dixit, consummatum.

B Vnde in Matthæo legitur, Et cum gustasset noluit bibere. [Erat autem hora tercia, & crucifixum cum] huic repugnare videtur, quod Iohannes ait Pilatum sedisse pro tribunali hora fore sexta, & secundum Matth. 27. alios Euangelistas Christus crucifixus est hora sexta. Secundum Augustinum, ad hoc duplicitate re- Ioann. 19. spondetur. Primum, secundum Augustinum, quod Marcus afferens Christum hora tercia crucifixum, aspergit & retulit hoc ad animos Iudeorum, qui volebant quasi immunes videri à morte Christi, propter quod tradiderunt eum Pilato. Hinc enim in Actibus leguntur dixisse Apostolis, vultis super nos inducere sanguinem hominis huius. Quoniam ergo Iudei hora tercia clamauerunt, Tolle, crucifige: Ioann. 19. idcirco Marcus testatur Christum hora tercia crucifixum, videlicet linguis & machinamentis Iudeorum. Secundum dicendum, secundum alios quod Christus crucifixus est intra tertiam & sextam, ideo interdum legitur hora tercia, interdum hora sexta crucifixus. Medium enim nomine vtriusque extre- mi solet. [Et qui cum eo crucifixi erant,] puta latrones, in quorum medio pendebat pretium mundi, sanctus sanctorum, filius dei, [Conniciabantur] id est, crimen sibi imponebant & improberabant [Ei] di- cendo, Si tu es Christus, saluum fac te ipsum & nos. Hoc ideo dicitur, vel quia primo ambo conui- ciantur ei, quamvis vnuus eorum postmodum sit conuersus vñis mirabilibus quæ fiebant, & visa pa- tientia Christi, vel eo modo loquendi quo societas dicitur facere id quod facit pars eius. [Curens autem vnuus] gentiliū improberantium Christo: videtur enim fuisse de seruis Pilati, quia non intellexit verbum Christi clamantis, [Heli, Heli, &c.] quod fuit Hebreum, & à Iudeis intelligebatur. [Et implens spongiis acetum, potum dabit ei, dicens, Sinite,] id est, fuisse [Videamus si veniet Helias ad deponendum eum,] Putabant quippe quod Iesus dicens Helio, Helio, inuocasset Heliam.

¶ Sed queritur quomodo hic scriptum sit, quod iste offerens Christus acetum, dixit, Sinite, videamus si veniet Helias &c. cum in Matthæo alij referantur dixisse ad istum, sine videamus &c. Dicendum quod fierit potuit, vt alij primo hoc dicerent insultando.

¶ Deinde iste verba illorum repeteret, cum Christi irrisione, [Videns autem Centurio, qui ex aduerso stebat] Psalm. 30. hoc est, ex opposito crucis, custodiens Iesum donec decederet, [Quia sic clamans expirasset,] dicendo al Lucæ. 23. ta voce, Pater in manus tuas commendò spiritum meum. [Sit, Vere hic homo filius dei erat.] Considera- uit enim Centurio clamorem illum non fuisse naturalem vel humanum, sed diuina virtute formatum præsertim cum aliis instanti separatione animæ à corpore tanta sint debilitatis, vt vix exiguum valeant Matth. 27. producere vocem. Quamvis autem Iesus sit naturalis filius dei, non adoptiūs, non tamē probable est, quod Centurio homo gentilis intellexit propria verba de naturali filiatione. Non enim cognovit Matth. 27. filium dei esse verum deum & vnum cum patre, sed dixit Iesum esse filium dei quasi hominem singu- lariter sanctum: vel dixit verba illa ad confirmandum verba Christi, cui obiecserunt Iudei, quod fecis- set filium dei. [Et cum Iero esset factum, quid erat paraclœne, quod est ante sabbatum,] id est dies preparationis duplicitum ferulorum, videlicet pro die illo, & pro die sequenti seu sabbato, qui ita solētis fuit, quod non licuit Iudeis præparare escas in eo. Secundum Bedam, paraclœne est nomen græcum, & interpre- tatur præparatio, quia vt dictum est in eo præparabant Iudei cibaria pro feria sexta & sabbato. Hoc autem nomen habuerunt Iudei à Græcis, qui inter eos conuersabantur. [Venit Ioseph ab Arimathia no- bilitis decurio] id est vnuus de curialibus, [Et audacter] id est sine timore Iudeorum [Introitū ad Pilatum, & petet corpus Iesu,] Iam enim roboratus fuit in fide, vñis quæ in Christi posizione ac obitu acciderant, I- Psalmi. 21. deo quamvis ante fuisse occultus Christi discipulus, nunc tamen manifestauit quod fuit Pilatus au- Matth. 27. tem mirabatur si iam oluisse] id est an Christus tam cito extinxetus fuisset. Non enim pensauit Pilatus, quæ ta tormenta intulerunt Christo Iudei in nocte, & milites in prætorio, in coluna, in cruce perforantes manus ac pedes eius. Denique quæ sequuntur & quæ iam omissa sunt, copiosè tractata & explanata sunt in Matthæo.

¶ Caput. x. v. i.

[Et cum transiisset sabbatum Maria Magdalene, &cetera.]

Articulus xvi.

Lucas. 24.
Iohann. 20.

Ibidem.

Matth. 20.

Ephes. 4.

Matth. 28.

Iob. 12.

Iohann. 20.

Lucas. 14.

Iohann. 19.

Matth. 28.

Iudit. 16.

Lucas. 8.

Matth. 28.

Gene. 3.

Lucas. 24.

Ecitata Saluatoris vivifica passione, consequenter describitur resurrectio eius E gloriofa. [Et cum transfessi sabbatum] id est, dies sabbati, qui fuit solennissimus, ad occafum venifer, [Maria Magdalene, & Maria Iacobi,] mater, [Et Salomon, emerunt aromata,] quae non poterant emere die sabbati perdurante, sed vespere facto, in quo solennitas magnitudo finiebatur, [Vi vententes ungerent resum,] id est, corpus Iesu, ponendo totum pro parte, partem pro toto. [Et uolde mane una sabbatorum] id est, vno dierum illius hebdomada paschalis, cuius omnes dies dicebantur sabbata, quia festiui. Itaque una sabbatorum, id est, prima die post principale sabbatum [venient ad monumentum, ortu iam sole.] In Iohanne legitur, quod Maria venit ad monumenum, cum adhuc tenebrae essent. Et respondentium, quod fuit aurora, ita quod aliquid lucis & aliquid tenebrarum apparuit. In superioribus enim locis videbatur lux solis, in inferioribus tenebre erant. ideo dicit Iohanne, quod tenebre erant, Marcus, quod sol fuit ortus, nam mediū ad utrumque extremo denominatur. [Et dicebant ad iniucem, Quis renouerit nobis lapidem ab ostio monumenti?]. i. a loco ubi superpositus fuit lapis corpori Christi, qui de sepulchro clauso surrexit. [Et resplendentes, uiderunt revolutum lapidem,] quem angelus amouit post Christi resurrectionem, vt ostenderet sepulchrum esse vacuum, & Christu resuscitatum. [Erat quippe magnus ualde.] Idcirco mulieres merito, quarebant, qui eis lapidem tantū deponeret: quasi dicentes, nos cum amouere non possumus. [Et intreuantes in monumentum,] i. in domunculam, in qua fuit sepulchrum, [Uiderunt inuenientem,] i. angelum in specie adolescentis, [sedem a dextris,] i. in dextra parte sepulchri. Matthæus dicit, quod angelus accedens, revoluit lapidem, & sedebat super eum. Vnde elicitur quod lapis in dexteram partem iacebat. Merito autem angelii sancti in forma iuuenili apparent, quoniam inde sunt, & illamvit annunciant, vbi nullus senescit, sed sempiterna iuuentus consistit, in mensura etatis plenitudinis Christi. Recte quoque fedet in dextris, qui prospera venerat nunciari, & consolationem aeternam cunctis fidelibus exhibere. [Cooperatum folia candida,] id est, alba ac fulgida ueste induitum. Scriptum est enim apud Matthæum, Erat autem aspectus eius sicut fulgor, & uestimenta eius sicut nix. Apparuit ergo in splendida ueste. Primo, ad designandum angelicas puritatē splendorē ac sanctitatem. Secundo, quoniam nuncius fuit vera lucis, & cuius superne claritatis. Tertiō, vt vefis sua candore fecinas fanas mulceret. Denique in Iohanne legitur, quod cum Maria se inclinasset, & in monumentum prospexisset, vidit duos angelos, vnum ad caput & vnum ad pedes, vbi positum fuit corpus Iesu. Similiter in Luca scriptum est, quod cum mulieres animo conseruatae essent, duo viri steterunt iuxta eas in ueste fulgenti, id est, duo angeli in forma virorum. Praterea afferit Augustinus, quod ibi apparuerunt tres angeloi, duo videlicet in loco ipsius sepulchri, seu intra sepulchrum, & vnu extra sepulchrum, sed intra domunculam in qua fuit sepulchrum. [Et obstupuerunt,] id est, vehementer miratae atque exterrita sunt propter fulgureum angelii vultum terribilem valde. [Et dicit illi, Nolite expauefcere.]

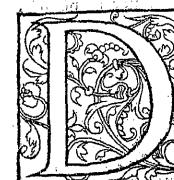
Hoc angelis proprium est, vt quamvis primo suo apparatu terrore concutiant homines, mox tamē consolentur ac roborent eos, dummodo digni sunt. [Iesum] id est, salvatorem [Quaritus], hoc est corpus Iesu, putantes Iesum adhuc mortuum esse, [Nam agennum crucifixum, surrexit, non est hic,] secundum humanam naturam, qui secundum diuinitatem suam implet calum & terram. [Ecce locus ubi posuerunt eum] Joseph & Nicodemus, vt locum esse vacuum conficientes, certa scitis quod surrexit. [sed ne dicere discipulis eius, & Petro,] Specialiter nominat Petrum, vel quia inter discipulos principialis, vel potius vt detur ei fiducia venia atque audacia ueniendi inter discipulos. [Quia precepit vos in Galilæam, ibi enim videbitis scilicet dixi vobis.] Ista exposita sunt in Matthæo. [Et illa,] mulieres euntes domunculam sepulchri, [Fugerunt de monumento] cuius ratio subditur. [Inuaserat enim eas tremor] corporis. [Et passus] mentis, [Et nemini,] id est, nulli præsentium, scilicet nulli de custodibus illic iacentibus, vt dictum est in Matthæo, [Quicquam dixerunt,] Timentebant enim non solum ex angelis apparitione, sed etiam ex intuitu milicium qui ibi tanquam mortui iacebant prostrati. [Surgens autem Iesu manu prima sabbati, apparet primo Maria Magdalene.] Ex hoc sequi uideatur, quod Iesu surrexit in aurora, vt Augustinus affirmat: Gregorius tamen afferit, quod surrexit media nocte: quemadmodum Sampson, qui fuit figura Christi, media nocte surrexit, & portas Gaza apportauit. Sicque quod dicitur, mane non determinat partipium surgens, sed verbum apparuit, vt si sensus, Surgens Iesu, id est, Iesu qui surrexit, apparuit mane prima sabbati. Primum tamen magis uidetur consonum textu. Itaque surgens Iesu à sepulchro in quo anima eius fuerat corpori reuicta, mane, id est, in aurora, prima sabbati, id est, die immediate sabbatum subsequente. Iudei nanque dominant dies septimana à sabbato, quia à principaliori, dicendo, prima sabbati, secunda sabbati, tertia sabbati. [Apparuit primo Maria Magdalene, de qua ei ecerat septem demoni,] id est, vniuersa peccata mortalia. Septenario quippe vniuersitas designatur. De hac apparitione dictum est copiosius in Matthæo. [Illa eudens nunciauit his, qui cum eo fuerant,] id est, cum Iesu ante passionem conuersabantur, puta discipulis [Lugenibus & flentibus,] ideo appellatur apostolorum apostola. Et sicut à prima muliere Eua ceperit, & propinata est viro eius, & omnibus posteris suis, damnatio: sic mulier ista primo nunciauit hominibus saluationem, que est in Christo. [Et illi audientes quia uiueret Iesu, & visus esset ab ea, non crediderunt.] Post hec autem duobus ex eis, id est, duobus discipulis, quorum vnu dictus est Cleophas, [Anabulans] (in villa) oftenpit, id est, scipsum ostendit atque apparuit dominus Iesu. [In aliæ effigie,] id est, alia facie dispositione, physionomia seu specie, [Eunitibus in villam,] in qua fuit castellum nomine Emaus. Ista apparitione facta est in die dominicae resurrectionis, & in Luca descripta est plenius. Quomodo autem facta est ista alteritas effigie, non est facile determinare, videlicet in quo subiectu fuit ista ef-

Afigies altera, an solum in oculis discipulorum, an in aere, an in corpora Christi apparentis in habitu peregrini. Vnde discipuli, Tu solus iniquiunt peregrinus es, &c. Corpus autem Christi glorificatum Matth. 27. tunc fuit, vnde non videtur in ipso suelle effigies alia. Aliqui tamen dicunt, quod Christus ad horam mutauit faciem suam, quemadmodum in transfiguratione. Alij probabilius dicunt, quod mutatio hæc fuit duntaxat in oculis discipulorum. Quoniam in Luca habetur, quod oculi eorum tenebantur, ne Lucæ. 24. cum agnoscerent, sicque videtur fuisse percussi auris, quemadmodum Syri querentes Heliſeum 4. Reg. 6. & Sodomita querentes domum Loti, quod sua incredulitate meruerunt. Sicut enim discipuli non re Gene. 13. éte fenserunt de Iesu: sic ipse non ostendit se cùs qualis fuit. [Et illi euntes,] i. eadem hora in Hierusalem redeentes, [Nunciauerunt caris,] i. vndecim apostolis intra conclave collectis, [Et his qui cum ipsis] tunc [Erant,] quomodo Iesu eis apparuerit, cumque in fractione panis cognouissent. [Nec illi crediderunt.] Luce. 24. ¶ Oppotuit videtur, quoniam Lucas habet quod ipsis due inueniuntur vndecim congregatos, & eos qui cum ipsis erant, dicentes quod surrexit dominus vere, & apparuit Simoni. Et respondendum, quod imperfecte credebant dubitatione quadam seu nutatione mentis annexa. Vnde post pauca Lucas illic subiungit, Adhuc illis non credentibus & mirantibus pre gaudio, &c. [Nouissime,] i. in die ascensionis vt probabilius astimatur, [Recumbentibus,] manducantibus [illis vndecim apostolis, apparuit] Iesu in conclavi seu cenaculo, in quo pascha edebant. Et quanvis Marcus non exprimat nisi vndecim tanquam principales discipulos, nihilominus (vt aliqui dicunt,) ibi tunc erant alij multi viri & foeminae, in quorum conſpectu Christus eodem die ascendit: erantque circiter centum viginti secundum Lucam, vt ex Actu. 1. apostolorum Actis colligitur. Sed si istud intelligendum est de apparitione hac facta in cœlau, quomodo Marcus dicit de ea, quod Christus nouissime apparuit, cum postmodum eadem die in monte Oliveti apparuerit eis? Et respondentium. Primo, quod sic intelligi potest. Nouissime, i. vltimo die quo inter discipulos conuertabatur in terra post resurrectionem. Si quidem per dies quadraginta apparuit eis sape, quorum dierum vltimus fuit iste. Vel quod dicitur, nouissime, referendum est non ad tempus apparitionis, sed ad apparitiones praecedentes. Apparuit ergo recumbentibus & comedit cum eis, & docuit eos, iuxta illud, Conuecens præcepit eis ab Hierosolymis ne discederent, sed expectarent promissionem patris factam de missione spiritus sancti. Tunc quoque discipuli interrogauerunt eum, Domine, si in tempore hoc restitus regnum Israël? [Et exprobavit,] i. cum iusta ac dira impropagatione redarguit [incredibilitatem illorum, & duritiam cordis.] Verba autem seu forma exprobationis nō ponitur hic, sed forsitan talis erat quomodo duobus discipulis in Emaus euntibus dixit, O stulti & tardi corde ad credendum [Quia hi qui viderant eum resurrexisse,] id est, qui Christum post resurrectionem viderunt, vt mulieres, & Petrus ac duo discipuli. Vel, his qui viderat eum resurrexisse, id est, eius resurrectionem viderunt & ei affuerunt, videlicet angelis sanctis, [Non crediderant,] Ita intelligit. Sanctus Bernardus. Apostoli enim non credendo mulieribus que angelos viderant, corumque verba apostolis nuntiauerunt, non crediderunt angelis ipsis. ¶ Sed quomodo Christus increpauit apostolos de incredulitate & cordis duritiam in die ascensionis, quando vtique crediderunt & deuoti valde fuerunt? Dicendum, quod non increpauit eos de praecedenti incredulitate atque duritia, & forte quia adhuc non satis creduli erant. Aliqui vero dicunt, quod non increpauit apostolos, sed quosdam discipulos congregatos cum eis. Sed Euangelista apertissime dicit, quod apparet vndecim, exprobrauitque incredulitatem illorum & duritiam cordis. [Et dixit eis, Euntes in mundum vniuersum] non statim post ascensionem vel spiritus sancti receptionem, sed in die divisionis apostolorum. Itaque, eantes se paratim & successiue, in mundum vniuersum, id est, ad principales partes mundi, [Prædicate euangelium Matth. 10. omni creature,] id est, omni homini, Homo enim dicitur omnis creatura, non formaliter aut substantia- Psalm. 18. liter, sed virtualiter & per cōuenientiam: quia cum omni creatura habet aliquid commune, & omnes differentiae rerum seu cuncta genera entium in ipso concurrunt. Constat enim ex materiali & immateriali substantia, habetque in le accidentia sensibilia & insensibilia: omnia quoque quodammodo ordinantur ad hominem. Vnde hoc quod sapiens ait, Hoc quod cōtinet omnia, scientiam habet vocis, vno modo exponitur de homine. Nam & anima rationalis continent in se omnes formas inferiores, quoadmodum numerus maiorem minorem, & tetragonum, trigonum: & insuper cōuenientiam habet cum angelis in intellectuali perfectione: corpus quoque humanum continet elementa, & ad califormem & qualitatem reducitur secundum philosophos. [Qui crediderit,] fide formata seu dilectione ornata, & cum opportunitas adest per dilectionem operante. Qui enim dicit se deum cognoscere, & manda eius non custodit, mendax est. Et, Fides sine operibus mortua est. [Et baptizatus fuerit,] baptismo fluminis, flaminis, vel sanguinis. Non enim sufficit fides sine baptismo, si adit possibilis suscipiendo baptismum: quia si fuerit, debet homo habere propositum & affectum recipiendi ipsum, & de præterita negligentiā penitere, si distulit, quando recipere potuit. [Salvus erit] in pre- Hebr. 11. fenti per gratiam, & in futuro per gloriam, modo in spe & tunc in re. [Qui vero non crediderit, condem- Iacob. 2. nibitur,] Quidam fine fide impossibile est placere deo, quicquid fecerit vel habuerit homo. Nam iustus ex fide uiuit, & quicquid non est ex fide, peccatum est, secundum A postolum. [Signa autem,] id est, miracula quibus fides probatur esse a deo, quæ naturali nequit ratione probari, cum enim deus esse non valeret testis falsitatis, aut confirmator erroris, constat illam fidem esse diuinam, ad cuius confirmationem deus tanta operatus est: signa, quorum multa omnem creatam potestatem excedunt. Itaque, [signa eos qui crediderint,] haec sequentur, i. virtus & gratia faciendi signa sequentia eis præstabitur. Non est autem ad solute de vniuersis fidelibus intelligendum, sed de quibusdam, præfertim in exordio Auctu. 19. nascentis ecclesie, & etiam interim in presentem diem, secundum diuine sapientiae ordinatis moderamen & necessitatem seu utilitatem ecclesie, de quibus dominus, Qui credit in me,

- opera quæ ego facio, & ipse faciet, & maiora horum faciet, quia ego ad patrem vado. [In nomine meo]. i.
in mea potestate, & per invocationem nominis mei. *Dementia ericunt, ab obsecris corporibus, immo in*
Actu. 2. Aetis scriptum est, quod ad contactum vestrum Pauli, spiritus nequam egrediebatur, [Linguis loquentur
*nouis]. i. recentibus atque diuersis loquelas videntur, vt patet in apostolis, qui recepto spiritu sancto, ce-
perunt loqui yariis & omnium gentium linguis; quæ etiam gratia data est alias pene in numeris in pri-
mitiva ecclesia, aliter non potuerent Euangelium praedicare in tam diuersis atq; distantibus locis. [ser-
pentes tollent]. i. calcabunt, occidunt portabunt, quemadmodum Paulus viperam manu sua apprehen-
dens excusit in ignem. Nomine autem serpentum reliqua venenosa animantia intelliguntur, quæ admo-
dum scriptum est. Super apidem & basiliscum ambulabis, & concubibus leonem & draconem. Hoc quoq;
Saluator promisit. Ecce (inquietus) dedi vobis potestate calcandi super serpentes & scorpiones, & su-
pra omne virtutem inimici, & nihil vobis nocet. [Et si moriferum quid liberint, non eis nocet]. quem
admodum patet in Iohanne apostolo. [super agros imponit, & bene habebunt]. i. sanabuntur. Liberalis acq;
magnifici præmissionis est plus conferre quæ promisit. Sic Christus multo maiora per apostolos mul-
toque alios fecit, quæ sunt ea quæ hic recitat, praestitum cum ad umbra Petri legantur infirmi fuisse
fanati. Porro in Actis scribitur, Virtutes non modicas fecit deus per manus Pauli, ita ut à corpore eius
deferrentur super languidos sudaria, vel similia, & recedebant ab eis languores. Hæc igitur signa cor] F
potaliter quidem ab aliquibus comparatiæ paucis facta non cunctur, nec opus est ea nunc iterari, cum
in sū effectu sat resplendent. Quid equidem ita mirabile, sicut conuersus totius mundi ad totam in-
cōprehensibile ac arduum legem? Spiritualiter vero a multis multoties facta sunt, & quotidie fiunt. Spi-
ritualiter namq; demona eiiciunt, qui peccatorum mortalibus viis irretitum convertunt, ita ut sit templū
Spiritus sancti, qui paulo antea vas erat diaboli. Nouis insuper linguis loquitur, qui solita vaniloquia,
scurrilia, virtuosæque verba deuitans, incipit loqui salutaria verba, deum laudare, proximum informare, ju-
giterq; orare, quemadmodum moneret Apostolus, Implemini (inquietus) spiritu sancto, loquentes vobis
metipsis, in psalmis & hymnis & canticis spiritualibus, cantantes & psallentes in cordibus vestris, domi-
no gratias agentes pro omnibus semper, hoc fecit qui ait. Benedic dominum in omni tempore,
semper laus eius in ore meo. Et aliud, Laudabo (ait) nomen tuum aSIDUE, & confitebor tibi cum adhuc
iunior sum, antequam obseruem. Serpentes autem tollit, qui diabolicas suggestiones, & venenatas tenta-
tiones suppeditat. Mortiferum vero sine documento bibit, cui omnia etiam mala cooperantur in bonum
Esaïæ. 35. vel qui aliorum prauis ex epis non inficitur, nec peruerterit cu[m] peruerterit. Super agros autem imponit ma-
nus & sanat eosdem, qui pusillanimes & imperfectos bonis operibus roborat, verbo consolationis susten-
rat, & suis exemplis prouocat ad meliora ac viciniora salutis. [Et dominus quidem iesus postquam locutus est
eis] Verba prædicta, & alia plura quæ scripta sunt in Actis, Assumptus est in calum]. i. propria virtute as-
cendit ad calum empyreum. Qui enim descendit, ipse est, & qui ascendit super omnes celos, de quo ait
Psalmista, Plallite domino qui ascendit super cælesti celi ad orientem. Itemq; Ascendit deus in iubilo, do-
minus in voce tubæ. Deniq; Christus ascendit non solum diuina virtute, sed & humana per donec agili-
tatem. Corpus namque glorificatum obedit ad nutrum voluntati atque imperio anime. In Luca scriptum est,
quod Iesus eduxit eos qui erant in conclaui foras in Bethaniam, & eleuatis manibus benedixit eis, ac
ferebatur in calum. Sed & in Actis habetur quod videntibus illis elevatus est, & nubes suscepit eum ab
oculis eorum. Cimq; intuerentur in cælum eum illum, ecce duo viri astuerunt iuxta illos in vestibus
albis, & cetera. Hac autem nubes & angeli apparentes, arque cu[m] Christo ascendentibus non affuerunt pro-
pter Christi indigentiam, sed reuerentia ad demonstrandum quod ecclesia, & inferiora, corporalia ac
spiritualia ad Christi obsequium essent parata. [Et sedet a dextris dei], secundum humanitatem assumptam.
Sedet a dextris dei, i. in potioribus bonis patris, de quibus ait Prophetæ, Delectationes in dextera tua
vitæ in finem. Omnia enim creata subdita sunt Christo homini & eius humanitati, & anima Christi
perficiuntur incrietas diuinitas summa trinitatis. Præterea, secundum humanitatem sua sedet a dæ-
tris dei, i. ad patris æqualitatæ, cum quo unus deus est, sedens non corporaliter secundum quod deus, sed
sedet, i. omnipotenter quiescit & regnat. Hinc David prædixit. Dixit dominus domino meo, sede a
dextris meis. Et Christus, Ego inquit vici & sedi cum patre meo in throno eius. [Illi auem] [Apostoli
Apoc. 3. Profeti] in omni terra, secundum dispositionem diuinam, [Predicauerunt ubique]. i. in partibus principibus. H
Actu. 1. orbis, quemadmodum Christus legitur eis dixisse, Eritis mihi testes in omni Iudea & Samaria, & vsq; ad
ultimo terræ. Predicauerunt ergo ubique, videlicet Petrus in Italia, Paulus in Gracia, Andreas in
Achia, Ioannes in Asia, Iacobus maior in Hispania, Phillipus in Scythia, Bartholomæus in Armenia,
Esaïæ. 26. Matthæus in Aethiopia, Thomas in India, Iacobus minor in Hierusalem, Simon & Thaddæus in Ae-
gypto & Babyloniam, Matthias in Iudea. [Dominus cooperante], qui omnia opera nostra operatur in no-
bis, secundum Esaïam. Qui operatur in nobis & velle & perficere, pro bona voluntate. [Et sermonem] eu-
angelice prædicationis [Confirmante], i. verum esse monstrante [sequentibus signis], quæ fecit per san-
tos apostolos. Vnde dicit Apostolus, Quomodo effugiemus, si tantum neglexerimus salutem, quæ in
nos confirmata est, constante deo, signis & portentis & virtutibus, & spiritus sancti distributionibus?
Et rursus, Sermo meus & prædicatio mea non fuit in persubtilibus humanæ sapientie verbis, sed in
ostensione spiritus & virtutis, vt sedes vestra non sit in sapientia hominum, sed in virtute dei, cuius
testimonia credibilia facta sunt nimis. Nam quanto catholica fides in seipso incomprehensibilior, mi-
rabiliorque consistit, tanto diuinitus approbata & confirmata est signis pluribus atque majoribus.
i. Cor. 2. vt si quis semper immobiles in fidei veritate, ad laudem & reuerentiam creatoris ac salvatoris nostri
psalm. 91. qui est super omnia deus sublimis & benedictus. Amen.*

A D. DIONYSII CARTHUSIANI IN EVANGELIVM LVCAE ENARRATIO.

Prologus.

O cœrinam quasi antelucanam illumino omnibus, & enarrabo illam usque in longinquum, & illuminabo omnes sperantes in domino, & relinquam illam quærentibus sapientiam, quemadmodum ait Ambrosius, Scriptura diuina munera evacuat sapientie disciplinam, quæ verborum magis est fucata ambitu, quæ rerum ratione & veritate firmetur. Nam & multi errores atque contrariae opiniones inueniuntur in philosophica scientia.

Porrò in sacra scriptura summa concordia, intuitu atque veritas continentur, B In sancta demum scriptura etiam illa reperiuntur, quæ philosophi miranda putabant. Tria enim pre-
cipua estimauerunt, videlicet triplicem sapientiam, naturalem, moralem, & rationalem: quæ in
scripturis diuinis multo excellentius esse & contineri noscuntur, tam in veteri quam in novo testa-
mento: quod in tribus Salomonis libris ostenditur, qui in libro Proverbiorum moralē seu ethi-
cam in Ecclesiaste, naturalem: in Canticis Canticorum rationalem, simul & moralē sapientiam Eccl. 14.

scriptis. In novo etiam tripartita sapientia naturalis in Evangelio sancti Iohannis: moralis in Evan-
gelio secundum Matthæum: rationalis in euangelio beati Lucæ præcipue fulget. Lucas nanque ma-
gis historicus est, & Christi miracula plenus refert, quibus euangelica veritas cœmprobatur. Mat-
thæus vero præcepta viuendi, & moralia Christi documenta prosequutus est clarius. Iohannes au-
tem de Christi diuinitate sublimius loquitur. Quælibet tamen sapientia ista, in quolibet Euangeli-
sta habetur. Pro cuius clariori intelligentia oportet adiungere, quia ut octauo de ciuitate dei recitat
Augustinus, studium sapientiae circa duo versatur, videlicet circa actionem & contemplationem: pro-
pter quod una pars sapientiae activa seu practica, altera contemplativa vocatur: quarum activa ad vi-
ta compositionem, instituendoque mores spectat: contemplativa ad conspicendas rerum naturas &
naturæ causas intendit. Socrates itaque activa, Pythagoras contemplativa plus infinitus: sed Plato v-
tranque coniungens philosophiam perficisse laudatur, quam in tres partes diuisi. Videlicet in mora-
lem, quæ circa actionem versatur: in naturalem, quæ contemplationem deputatur: & rationalem, qua
verum a falso discernitur. Quæ licet actioni & contemplationi sit necessaria, amplius tamen ad con-
templationem pertinet. Ideo ista tripartita philosophia diuiso non contrariatur distinctioni, qua di-
ctum est, omne studium sapientiae in actione & contemplatione consistere.

Denique secundum Augustinum libro prefato, celebriores platonici aliquid de deo scriferunt, vt in ipso intueriatur causa subsistendi, & ratio intelligendi, & ordò viuendi: quorum trium, primum
ad naturalem, secundum ad rationalem, tertium ad moralē pertinet philosophie partem seu specie. Cum ergo hæc tria multo præclarius de deo sublimi & benedictio considereret theologia de super re-
uelata, quam philosophia humano studio adiuventa, palam quod triformis illa sapientia in scripturis
diuinis eminentius quam in libris philosophicis sit contenta.

Præterea omnium philosophorum moralia documenta nequaquam Christi moralibus queant co-
parari doctrinis, eo quod Christi moralis instruacio ad priuati seu proprii improbusque amoris, qui o-
mnium vitorum origo est, plenariam eradicationem atque ad suipius humillimum ducat contem-
plum, & ad diuinitatis intensissimam ad purissimam dilectionem, de qua perfectione, doctrina & re-
ignari ac muti fuerunt philosophi. Nec enim humana rationis naturali lumine ad huiuscmodi do-
ctrinam ac perfectionem pertinet, saltem eo modo quo à Christo docetur, videlicet prout ad su-
pernaturalarem felicitatem perducit.

Insuper nulla humana scientia tam certe & efficaciter suas comprobant conclusiones, vt euangelica
sapientia, fidei sacræ articulos, qui in Euangeliis per legis & prophetarum oracula, per Christi mira-
cula, per revelationes caelestes, per plurimos testes, aliisque fortissimis viris efficacissime comproban-
tur. Rursus, nequaquam philosophia tam excellenter de creatoris ac creaturam natura, proprietate
perfectione & operatione pertractat, vt euangelica theoria, cui omnis naturalis scientia cum in ef-
ficili humilitate debet esse deferuens & subiecta. Idcirco ait Apostolus, Arma militia nostra non
carnalia, sed potentia deo, destruentes omnem altitudinem, extollentem se aduersus scientiam dei,
& in capiuitatem redigentes omnem intellectum in obsequium Christi, & in promptu habentes
victori omnem inobedientiam. Ex quibus authoritas, certitudo, & excellencia sacræ scripture,
præsentim Euangelica sapientia innescunt, cuius sapientialis descriptor fuit gloriosus Euange-
list lucidissimus Lucas, ita quod verba thematis præinducta eloqui potest. Nam instar exuber-
rantissimi fontis euangelicae veritatis doctrinam omnibus elucidante, & sapientia riuis sibi defu-
per imparitos, liberalissima charitate cunctis diffudit, docuitque viuierlos sperantes in domino,
& singulis veris sapientia auidis copiosa relinquit cœlestis sapientia fluentia. Hinc Lucas rite sic appellat,
futuro præfigio cum Daniele sortitus est nomen: Ipse etenim vere fuit in primitia ecclesie,
imo nunc usque est luculentissimus Lucas lucifermis, lucifluus, de plenitudine lucis sua viuierum or-
bem irradians, qui cum excellentia quadam, vieniori que stilo Euangelium suum conscripsit: prece-

Matth. 14.
Marci. 10.
Lucæ. 18.
Matth. 22.

teris quoque Euangelistis est historicus, scriptumque Euangelium post Matthaeum & Marcum, & quod ab illis omissa fuerunt de Christi eiusque praecursoris annunciatione, conceptione, nativitate, circumsione, infantia, eleganter supplevit. Fuit autem de Antiochiae oriundus, & in Bithyniam migrauit ad Christum, de quo refert grecus expofitor. Cum autem Lucas bona indolis esset, capacitatique strenua, Grecorum scientiam consequutus est, & grammaticam atque poesim adeptus perfecte. Rhetoramicam autem & persuadendi leporem assequutus ad plenum, neque philosophia muneribus caruit, deinde & medicinam acquisiuit. Et quoniam ingenij velocitate satis de humana gustauerat sapientia, ad altiorem conuoluit. Accelerat ergo ad Iudeam, & visibiliter atque verbottenus Christum adit. Cumque veritatem agnoscere, efficitur Christi discipulus, plurimum cum magistro hoc conuerstus. Ex quo patet, quod Lucas Christum in carne vidit atque audiuit, eiusque discipulus fuit. Theophilus quoque testatur, quod non fuit discipulus Christi ab initio, scilicet prædicationis Christi, sed tempore procedente. Hieroymus autem fateretur, quod filius Lucas Euangelista, tam in Euangeliō quam in Actis apolorum ornatior est, ceterorum stilo Euangelistarum & Apostolorum, & eloquentiam redolent secularem. Talis etiam est filius Esaiæ inter prophetas, sed & liber rhetorice scriptus est.

¶ De perfectione Euangelica legis.

Artic. i.

Iob. 36.

Cce deus excelsus in fortitudine sua, & nullus ei similis in legislatoribus. Quod admodum in prima secunda Thomas ostendit. Lex est regula atque mensura actuum, per quam quis ad agendum vel non agendum bene se habet sine inducitur. Legis enim est, actus hominum regulare debito ordine secundum exigentiam finis a legislatore intenti. Multiplex autem lex ponitur, videlicet lex aeterna, quae est dictamen & ratio diuina sapientia, in quantum est directio actionis ac motuum omnium creaturarum, de qua lege deo Sapiens ait, Cum sis iustus, iuste omnia disponis. Virtus enim tua iustitia iniunctum est. Hoc itaque lex reueliter idem quod summa & increata sapientia, attingens a fine que ad finem fortiter, & disponens cuieta suauiter, que lex secundum Anselmum in lib. de veritate, omnis rectitudinis & virtutis, omnis veritatis ac legi origo est, & fontale atque causa principium. Alia est ergo lex naturalis, que est participationis legis aeternae, naturis rerum creaturarum naturaliter indita, per quam quilibet tendit in proprium finem sibi a diuina sapientia praestitum, & operatur proprias actiones. Porro lex ista naturalis in homine est dictamen seu ordinatio vel censura practica rationis, per quam homo ad aliquid aendum vel omittendum inducitur, ista que lex sufficeret homini, si homo non ordinaretur nisi ad naturalem felicitatem ac finem: sed quia ad supernaturalem beatitudinem que est visio dei per speciem, G 1. Corin. 13. seu facie ad faciem, secundum Apostolum) creatus & ordinatus est, ideo supernaturali indiget lege, 2. Corin. 3. quia dicitur lex diuina, per quam lex de vera ac supernaturali beatitudine instruatur, atque de preceptis & actionibus perueniendi ad illam illuminetur, que lex est mensura ac regula actuum humanorum in ordine ad felicitatem supernaturalem aeternam. Siquidem per hanc legem ratio cognoscit & dictat quid deo sentendum, quomodo ei obsequendum, ad quam etiam finem si omne nostrum exercitium referendum: de qua est Psal. Lex domini immaculata conuertit animas. Insuper præter legem aeternam & naturalem, diuinam, ponit uero humana, que est quoddam rationis dictamen, quo diriguntur actus humani in ordine ad finem boni communis in vita presenti ad coniuendu pacifici, que lex ex naturali lege progeditur, estque determinatio & explicatio eius circa particularia hominum opera. Quod admodum enim ratio speculativa ex primis ac indemonstrabilibus principiis elicet varias diuersarum scientiarum conclusiones: sic ratio & practica ex primis principiis operantur, seu agendum, que ad naturalem pertinet legem, procedunt ad particulariora, inquirendo & disciendo quid in certis negotiis sit agendum: & huiusmodi particulares dispositiones per rationem iuuentur, dicuntur leges humanæ. obseruatis aliis conditionibus que ad legem concurrere debent. Lex enim cõcernit bonum commune. Dicit quoq; Iodorus q; lex humana, quantum possibile est, debet esse honesta, ut religioni conueniat iusta, ut secundum rationem procedat: possibilis, ut a subditis portari valeat & impleri. Erit demum secundum consuetudinem patriæ, & loco a temporis debet congruere. Denique lex diuina addiditur in legem veterem seu Mosaicam, & nouam seu euangelicam: que diuino non est per diuersas seu oppositas species, cum utriusque sit unus finis, scilicet Christus, seu deo. Cuiusque frui, Invictus etiam principalia præcepta, puta moralia, sunt eadem: sed est sicut dividitur aliquid per perfectum & imperfectum, que tamen unius sunt species, ut homo per virum & puerum. Nunc ergo ostendenda est legis euangelica super omnem aliam legem creatam excellentia atque perfectio. Porro, quod omni legi humana excedat, certum & clarum est, & infra probabitur: o vero legem Moysi perfectione, dignitatem, superet, primo ostenditur ex parte legislatoris. Vetus enim lex a deo data est, non immediata, sed mediata, in modo per gradus duplum ministrorum, pura per angelum & per Moysem: deo namque iubete ac destinante, loquutus est angelus Moysei: iubenteque angelo ex parte dei. Moyse legem ab angelo immitate acceptum propositum populo, in modo non viuis duxat ministerio angelii, sed plurimum angelorum data est vetus lex: iuxta illud Apostoli, Lex propter transgressores posita est, ordinata per angelos in manu mediatoris, Vnde in actis Stephanus exprobrans ingratissimis Iudeis, Accepisti legem in dispositio ne angelorum, & non custodisti. Euangelica vero lex a vero deo, videlicet Iesu Christovigenito patris aeterni (de quo Christo in sua canonica scribit Ioannes, Hic est verus deus & vita aeterna) immediate collata est, Secundum, ostenditur idem, quia vetus lex comparatur ad nouam, sicut imperfectum ad

A perfectum, sicut medium ad finem, sicut dispositio ad formam seu habitum; in modo lex euangelica se habet ad veterem legem, sicut meredes ad auroram, lumen ad umbram, veritas ad figuram, dominus ad ancillam. Cum enim finis legis diuinæ, videlicet veteris ac nouæ sit ad veram felicitatem perducere seu deo vniuersi ac frui, illa lex diuina vocatur perfecta, que ea includit per quam beatitudine acquiritur: ad quam sine gratia gratum faciente nemo perducitur: vetus autem lex gratiam non continuit, sed promisit, Euangelica vero lex gratiam includit & confert, quoniam sacramenta eius gratiam non solù figurant, seu lignant, sed etiam conferunt & efficiunt quod designat. Ideo dicit Apostolus, Nihil ad perfectum adduxit lex. Introductio vero melioris spei, per quam approximamus ad deum. Rursus, Lex pedagogus noster fuit in Christo Iesu. Itemq; Si data est lex qua posset vivificare, verè ex lege efficit iustitia. Sed cõcludit scripture omnia sub peccato. Huius autem ratio affligatur, quoniam sacramenta veteris legis gratiam non continebant nec conferabant, sed ipsa lex disposita fuit ad euangelicam legem, eam præfigurando, Christum prænunciando, idoloatriam reprobando: ideo Christi legem promulgata cessauit: propter quod dicit Apostolus, Priusquam venerit fides, sub lege custodiebamur, Hebr. 7, conclusio in eam fidem que reuelanda erat. Vbi autem venit fides, iam non sumus sub pedagogico, Similiter loquitur ad Hebreos. Reprobatio quidem sit precedentis mandati, propter infirmitatem & utilitatem. Tertiò, idem probatur, quia lex euangelica bona celestia & futura in patria manifestè prænuntiat, figurat, promittit, atque ad ea immediata introducit. Horum autem bonorum lex vetus non habuit significationem expressam & propinquam, sed obscuram atque remotam, prout scriptum est, Vm bram habens lex futuron bonorum, non ipsam imaginem rerum. Hinc (iuxta diuū Dionysium) statutus euangelice legis medius est inter statu synagogæ seu veteris legis a patriæ ita q; sacramenta & ceremonialia nouæ legis habent imaginem perfectam & evidenter similitudinem bonorum celestium, quorū umbram gerebant sacramenta ac ceremonialia vet. test, quia in veteri lege bona illa videntur promittebant & figurabantur sub velamine & confusis. Denique dicitur lex euangelica gratiam contineare & dare per inclusionem sacramentorum suorum, hoc est, in quantum includit Christi sacramenta, que sunt spiritualiter medicinalia vasa. Et quoniam lex vetus talia sacramenta gratiæ contentiva non habuit, ideo propria virtute non iustificabat, sed fide & gratia Christi tunc venturi, per cuius fidem opera hominum sub lege positionum meritoria erant. Hinc ab Apostolo dicitur lex illa subintrafesse, vt abundaret delictum, & quod per eam peccatum reuixit, itemque quod fuit administratio mortis, non utique causâliter & directe, sed occasionaliter & consecutivè, & quoniam gratiam non prestabat. Rursus quia peccatum post legislationem grauius fuit quam ante, & quoniam talis est nostra peruersitas, quod nitimus in vetitum, & ea quæ nobis prohibentur, magis optamus. Quartò, declaratur idipsum, videlicet excellentiæ & perfectio legis euangelicæ super omnem aliam legem diuinam atque humanam, quoniam proprietates & actus legi eminentius ei coenuntur quam alicui alteri legi. Cum enim legis officium sit homines facere virtuosos, & primo oporteat declinare a malo, ideo primo ad legem pertinet via extirpare per comminationem seu inflictionem penarum, seu alio modo, quod propter vitiosos, proteruos, & ad mala proclives, potissimum necessarium est, & quantum ad hoc dicit Apostol. Iusto non est lex posita, sed iniustus, & non subditis, impiis & sceleratis. Hoc autem lex humana perfectè non efficit: nam qui commutati proponitur, in qua plures sunt imperfecti, vitiosi, ad malum proni: quodam malam permittit ne deteriora contingat, videlicet meritices & visurarios, que tamē diuino relinquit iudicio punienda, secundum quod afferit Aug. Lex que regendis ciuitibus datur, multa concedit ac impunita relinquit, que per diuinam prouidentiam vindicatur. Lex quoq; Mosaicæ diuinitus data, quia populo rudi ad maxima mala proclivi dabatur, quodam mala permisit ut dare libellum repudij & ad visuram extraneis accommodare, vt patet in Deut. ne maiora mala incurerent, videlicet ne Iudeis vxores suas occiderent, neque fratribus suis ad visuram concederent. Hinc Deuter. 24.28. Christus ait Iudeis, Ad duritiam cordis vestri Moyles permisit vobis dare libellum repudij. Lex autem Matth. 19. euangelica tanquam perfecta, nullum prorsus malum permittit, sed omne peccatum excludit, & purum de omni verbo ocioso rationem deo reddendam fatetur. Secundò, ad legem pertinet Marci. 10. virtutes inducere, seu mores cōponere, quod lex humana non facit perfectè. Homo enim interior a Matth. 19. liorū non intueretur, idcirco de secretis cordium iudicare ne avaleat: ideo lex humana non nisi exterior Matth. 12. res auctus habet ordinare & iudicare: interior est vero affectus & cogitationes reformare & rectificare ad legem spectat diuinam: sed & lex Mosaicæ non facit hoc plene propter quod dicunt doctores, quod cohibet manum seu opus non animum: quod intelligendum non est, quasi voluntate malæ nequaquam prohibeat, vel in cogitationibus vitium non consistat, cum Moyles dicit in Exodo, Non concupisces vxo rem proximi tui, non bouem, non ancillam, non agnum, nec omnia que illius sunt: sed hoc ideo dicitur, quia lex Moysi non tam plene & evidenter prohibet ordinatum affectum & cogitatum, nec tantum veritatem circa interiorum reformationem sicut lex noua: veruntamē in multis ordinavit interioris affectus nec solam reprobavit inordinatam affectionem in vitiis avaritiae atque luxuriae, vt aliqui dicunt, sed & in Deuter. 5. aliis multis. Vnde in Leuit. 19. legitur, Ne oderis fratrem tuum in corde tuo, nec memor eris iniurie ciuitatis tuorum. Et in Deutero. habetur, Custodi te ipsum & animam tuam solite, ne obliuiscaris vestrum domini dei tui, & ne excedas de corde tuo cunctis diebus vita tue. Rursus in Deutero. prec. Matth. 22. diliges dominum deum tuum ex toto corde tuo & ex tota anima tua, & ex tota fortitudine tua. Marci. 12. Nihilominus, si tota lex Moysi percuratur, patet quod comparative loquendo, paucissima de interiori Luc. 10. ratione & ordinatione loquatur, sed circa exteriora permaxime occupetur, quod autem modo dicum est, quasi pro nihil computatur: si cœli potuit, quod lex vetus manu non animum cohibebat. Præterea quoniam virtus ad beatitudinem ordinatur, ideo ad legem tertio pertinet ad felicitatem pere-

Galat. 3.
Act. 7.

Ioan. 15.

ducere. Vera autem hominis beatitudo est supernaturalis, ad quam lex humana seu naturalis nequit E
Lucæ. 10. perducere, sed supernaturalis duntaxat. Rursus ad facilitatem supernaturalem nō pertingitur nisi per gratiam gratificantem, quam (vt patuit) lex Moysi non continebat, nec conferebat: idcirco nec ipsa ad facilitatem sua virtute perduxit, quod lex Christi per sua efficit sacramenta, quæ de latere Christi in cruce dormientis fluxerunt, efficaciamque fortita sunt, ita quod per ea virtus & meritum passionis Christi hominibus applicatur: ideo in Euang. Ioannis inducitur, Lex per Moysem data est, gratia & veritas per Iesum Christum facta est. Insuper quoniam lex pro communi datur utilitate. Quartò, spectat ad eam, vt omnibus promulgetur, & clare, ac intelligibiliter proponatur quia in communitate maior pars grossa est, nec subtilia, difficilia, profundaque penetrat. Lex autem euangelica compendiosissime ac succinctè datur atque proponitur. Mosaica vero lex multis velaminibus tegitur, & figuris inuoluitur, in qua etiam eadem sapientia repetuntur, & difficultimum fuit lingula eius præcepta memoriter continere, efficaciter, implere. Propter quod Petrus apostolus ait in Actibus de onere legis, quod neque nos neq; patres nostri portare potuimus. Adhuc autem euangelica legis eminentia, constat ex hoc, quod versus lex aperte atque communiter non promisit nisi bona terra, de cœlesti præmio evidenter non loquens: Euangelica vero lex, cœlestia bona, spiritualem opulentiam, æternam ac deiformē beatitudinem apertissimè pollicetur. Vnde in principio prædicationis euangelica dicitur, Penitentiam agite, appropinquabit enim regnum cœlorum. Postrem lex Christi ad obseruantiam sui inducit amore boni: lex autem Moysi timore pœnarium: ideo secundum August., brevis differentia legis & euangelij est, amor & timor. Vnde Apoſtolum, Non dedit nobis deus spiritum timoris sed virutis & dilectionis & sobrietatis. Itaque de legislatore nostro unico dei filio vere accipitur, quod in principio huius articuli dictum est, Ecce deus excelsus in fortitudine sua, & nullus ei similis in legislatoribus. De quo Eſaias ait, Dominus iudex noster, dominus legifer noster, dominus rex noster, ipse veniet & saluabit nos. Interea quo maior est dignitas legiferi huius, & qua maior est charitas, beneficencia, & dignatio eius ad nos in hoc quod pro nostra salute in propria persona descendit ad nos, & proprio ore legem nobis deprompsit: quo etiam maior est excellentia atque perfectio legis istius, eo grauior est nostra ingratitudo, perueritas & impietas, si legislatori huic inobedientes fuerimus: propter quod dicit Apoſtolum, Irritam quis faciens legem Moysi, sine vila contradictione duobus vel tribus testibus moritur, quanto magis putatis deteriora mereri supplicia qui filium dei conculcauerit, & sanguinem testamenti pollutum duxerit, & spiritui gratia contumeliam fecerit? Hinc ergo noster legifer extat sublimior, & quo benignius se habuit circa nos, quo item preclariorum nobis contumet & reverentia feruientes, scientes, quia cui plus datum est, plus requiretur ab eo. Et seruus sciens voluntatem domini sui, nec faciens, plagi vapulabit multis.

¶ Elucidatio prologi S. Luce in Euangelium suum, scilicet, [Quoniam quidem multi cognati sunt.] Item, & primi capituli, [Enī in diebus Herodis regis Iudea sacerdos quidam nomine Zacharias.] Articulus. I.

Ræmitit libro suo breuem prologum sanctus Lucas, in quo causam se ad scribendum mouentem insinuat, dicens, [Quoniam quidem multi conati sunt ordinare narrationes] hoc est, ordinatè describere historias seu sermones, [Que in nobis complete sunt rerum,] id est, operum, documentorum, mysteriorumque Christi, quæ inter nos eius discipulos sunt peracta atque exhibita. Ex quo sequi videatur, quod & sanctus Lucas unus de discipulis Christi fuit, eiusque prædicatione & operibus miraculosis personaliter adiutor, saltem ad tempus, sic ut prædictum est, & aliqui afferunt. Vel dicit hec in persona discipulorum qui affuerunt, quibus ipse postea associatus fit. Aliqui autem ita exponunt, quæ in nobis completae sunt rerum id est, quæ a nobis plene conscriptæ sunt, quia videlicet Lucas supplevit multa à Mattheo & Marco omisso. Isti multi qui conati sunt Euangelium scribere, fuerunt quidam heretici, sicut Basilides & Appelles, ac alii quidam. Quidam enim euangelium scriptit, quod à duodecim Apoſtolis scriptum H confinxit, aliud quod à Thoma editum affirmavit, alij à Matthia: sic & quidam sub nomine Pauli scriperunt epistolas, vt ipsemet in suis tangit epistles. Hæc autem ex præsumptione fecerunt, & vt haereses suas taliter persuaderent: qui recte conati fuissent dicuntur, quia non spiritus sancti illuminatione adiuti, sed proprijs viribus confisi fuerunt, idea habuerunt laborem, non fructum. Qui vero diuinus illustratus, promptè & faciliter scribit seu loquitur, & fructuose prolequitur: nempe, quo desuper plus illuminatur, dirigitur, & iuuatur, eo celerius, facilius, & fructuosius operatur: & quod humiliter incipit, salubriter prosequitur atque consummat. ¶ Denique ad componentes codices sacros, ad expostiones catholicas faciendas, necesse est homini diuinitus illuminari, luceque sapientis cum exuberantia quadam perfundi, loquendo de sapientia que inter dona gratia gratis datæ annumeratur: de qua protestatur Apoſtolum, Alij (inquieti) per spiritum datur sermo sapientiæ, alij sermo scientiæ. Quo agit ut homo diuinitus copiosus edocetur, eo in conscribendo, dictando, exponendo est promptior. Hierœ. 36. Ibi nanque in docendo nulla est mora, sed tertiis est docuisse: sic vtiq; scriptit Hieremias, de quo ait Baruch eius notarius, Ex ore suo loquebatur Hieremias, quasi legens omnes sermones istos, & ego scriberebam in volumine atramento. Hinc ait Ambroſius, Sine conatu sunt donationes, & gratia dei, qui vbi se infuderit, rigare conſuevit: non vt egat, sed redundet scriptoris ingenio. Non conatu sunt qua-

A tuor Euangelistæ, sed diuino spiritu vbertatem dictorum factorumque ministrante sine ullo molmine copta compleuerunt. ¶ Insuper secundum Origenem Euangelista ait, Completa sunt rerū, quia non phantaſtice (vt dixerunt heretici) exercuit Christus corporalem suum aduentum, sed cum veritas esset, re vera negotium profectus est. Affectum autem suum indicat Lucas, dicendo, Quæ in nobis completæ sunt rerum, hoc est, quæ in nobis manifestissimè sunt ostense. Certa enim fide & ratione cognouerat ista, nec in aliquo fluctuabat [sic ut trididerent nobis]. Id est nobis dixerunt, nōque docuerunt, [Qui ab initio] euangelica prædicationis Christi, [ipsi viderunt] corporalibus atque mentalibus oculis opera Christi magnifica, puta Apoſtoli: quibus loquitur Christus, Beati oculi qui vident quæ vos videtis: de quibus ait Ioannes, Verbum caro factum est, & habitauit in nobis, & vidim gloriam eius, gloriam quasi vngenitam à patre. Vnde in exordio primæ sua canonica id scribit, Quod Lu. 10. fuit (inquit) ab initio, quod audiuimus, quod vidimus oculis nostris, quod perspeximus, & manus no- Ioann. 1. stræ contrectauerunt de verbo vite. Sed huic obuiare videtur, quod secundum Hieronymum Lu. 1. Ioann. 3. cas potissimum discipulus fuit Paulus, quemadmodum Marcus Petri: & in legenda Lucas habetur, q; fuit Marcus ex informatione Petri, sic Lucas ex instructione Pauli, qui opera Christi nō vidit, Euangelium scripsit. Et respondentem, quod Lucas primò ab aliis apóstolis, qui à principio prædicationis Christi adhæserunt, instructionem accepit: deinde Paulo exponente plenus est instruētus. Hinc ait Theophilus, Veritatēvel Paulo exponēt, vel alii apóstolis, qui ab initio viderant consecutus est.

B ¶ Insuper iuxta Bedam, non solum Lucas & Marcus, sed Matthæus quoque & Joannes multa de infantia Salvatoris & pueritiae, ac genealogia ipsius salutis narrantibus didicerunt. ¶ Rursus quæritur, si Lucas ex Apoſtolorum instructione euangelium scripsit & similiter Marcus ex beati Apoſtoli Petri informatione, quomodo ex inspiratione, & eruditione spiritus sancti scripsisse feruntur? Et respondentem quod spiritus infallibiliter eos in scribendo direxit, & adeptam eorum ab Apoſtolis alius instructionem, sua deifica illuminatione perfecit, certificauit, & gubernauit, eosque ab scribendum induxit. [Et ministri fuerunt sermonis,] id est euangelica prædicationis, quem Christo iubente, & spiritu sancto implente fideliter prædicaverunt, vbiq; prædicationi ministraverunt, inquantum ei subiecti fuerunt & ex Christi imperio eam prædicando aliis exhibuerunt. Hinc in A. A. Actu. 6. etis spiritus sanctus effatur, Segregate (inquieti) mihi Paulum & Barnabam in opus ad quod assumpti cos. Et Petrus testatur, Nobis præcepit deus prædicare populo & testificari, quia Iesus Christus est, qui constitutus est iudex viuorum & mortuorum. Et Apoſtoli quoque dicunt, Nos verò orationi & ministerio verbi instantes erimus. Potest quoque de increato dei patris verbo intelligi, cui ministraverunt apóstoli, de quo ad Hebraeos Paulus, Viuus (inquit) est sermo dei & efficax & penetrabilior omni gladio ancipiendi, & non est vila creatura inuisibilis in conspectu eius. [Vixit est & mibi,] id est rationabile mihi apparuit tam ex inspiratione diuina, quam ex ratione humana. Considerauit et C enim Lucas per propriam rationem, quod expediens esset à se euangelium scribi, in quo ab aliis prætermissa infereretur. [Affecito omnia a principio.] Quod ait, Omnia à principio, referri potest ad particulum, assecuto, eritque sensus, vixit est mihi assecuto, id est per cognitionem adepto, omnia quæ Christus à principio suæ prædicationis fecit ac docuit, hoc est, vniuersorum operum documentorumque Christi cognitionem adepto, tam per illuminationem diuinam, quam per apóstolorum informationem: non quod simpliciter omnia in specie ac individuo facta & documenta Salvatoris aliquis euangelistarum describerit, sed omnia ad fidelium instructionem requisita, seu omnia in genere, vel quadam de omnibus, vt sit distributio pro generibus singulorum, non pro singulis generum: iuxta quæ modum ait Psal. Cōfitebor tibi domine in toto corde meo, narrabo omnia mirabilia tua. Et in A. A. Actu. 6. etis Lucas. Primū, inquit, quidam sermonem feci de omnibus ò Theophile, que ceperit Iesus facere & do p. sal. 9. cere. Quod autem non simpliciter omnia, constat ex eo quod in Joanne legitur, Multa alia fecit Iesus. A. Actu. 6. que si scribantur per singula, nec ipsum mundum arbitror posse capere eos, qui scribendi sunt liberos. ¶ Denique verba haec, omnia à principio, referri possunt ad id quod subditur, [Diligenter ex ordine tibi scribere,] vt sit sensus, Vixit est mihi assecuto, id est Christum & apóstolos potissimum Paulum corporaliter ac spiritualiter imitato, vel saltē ipsos apóstolos corporaliter etiam, non spiritualiter tantū omnia Christi mysteria, verbi & gesta, iuxta sensum prætextum à principio annuntiationis præcursoris Christi, vel à principio incarnationis Christi. Diligenter. Hoc enim exigit altitudine materie libri huius, & dignitas eius de quo tractat volumen hoc, vt pote excellenter Christi, de quo tanquam de vero deo, nisi circunspecte ac reuerenter loquendum est, & vt Hieremias fatetur, Maledictus qui facit opus dei negligenter: immo quantò diuiniora, altiora, ac salubriora sunt quæ scribuntur, tantò reuerentier Hier. 48. talius, diligentiusque scribuntur, sunt, non precipitanter, & intimorat, iactanter aut præsumptuose. [Et ex ordine,] id est ordinatè videlicet secundum ordinem seu processum rei gestæ, quod confert ad prolilitatem vitandum, & ad intelligentiam clariorē habendum: vtique Apoſtolum loquitur, Quæ sunt à deo ordinata sunt. Sapientis enim est ordinare, atq; in verbis factis & scriptis se ordinatè habere. Propter quod dicit Apoſtolum, Omnia honestè & secundum ordinem fiant in vobis. [Tibi scribere] Non solum ad tuam, sed ad omnium Christianorum utilitatem: sicut ait dominus, Quod vni dico, omnibus dico, [Optime Theophile,] circa quod scribit, Theophilus: scribit autem ad Theophilum virum inclitum fortatissim & principem, quia quod dicit optimè, dicebatur principibus atque præsidibus, sicut Paulus Festo presidi dixit, Optime Festo. Contra quod arguit quidam, quia, vt dicit talis, modus loquendi proprius est ad prælatos, qui debent alios in bonitate excellere. Iterum non est verisimile quod omisſis episcopis, quorum est alios informare, scriperit principi seculari. Hæc autem instatia non procedunt. A. Actu. 26. In scripturis enim canonis non inuenitur, quod alicui prælato quis ita loquatur. Quod vero confusus

Roma. 8. 1. Cori. 14. Marci. 13. optime Theophile. ¶ circa quod scribit, Theophilus: scribit autem ad Theophilum virum inclitum fortatissim & principem, quia quod dicit optimè, dicebatur principibus atque præsidibus, sicut Paulus Festo presidi dixit, Optime Festo. Contra quod arguit quidam, quia, vt dicit talis, modus loquendi proprius est ad prælatos, qui debent alios in bonitate excellere. Iterum non est verisimile quod omisſis episcopis, quorum est alios informare, scriperit principi seculari. Hæc autem instatia non procedunt. In scripturis enim canonis non inuenitur, quod alicui prælato quis ita loquatur. Quod vero confusus

suetudo fuerat tunc principibus secularibus taliter loqui, pater ex eo quidem etiam in actis Lysias tri- E
Actu.23. bus sic scribit principi tali, Optimo praesidi Felici salutem. Praeterea in primitiva ecclesia secularis
principes erant communiter valde religiosi, ideo satis probabile est, quod alicui tali scriperit ista. Ei-
dem quoque Theophilus scripsit Actus Apostolorum. Porro Theophilus interpretatur amans deum,
vel amatus a deo. Quisquis ergo amat deum, vel ab eo amari se cupit, sibi putet hoc euangelium scri-
putum, & tanquam munus sibi a deo donatum accipiat, sibi que commendatum pignus conseruet. [Vt cognoscas eorum verborum] id est angelicorum sermonum De quibus eruditus es, per Christi discipulos,
vt sola instructione vocali, vel etiam per euangelia Matthaei & Marci iam scripta, que forsitan videntur,
quamvis hoc certum non sit [Veritatem] vt scilicet certius, pleniusque instruariis de Christi verbis &
factis atque mysteriis. Frequenter autem in scripturis verbum pro facto seu re significata per verbum
accipitur, vt dum in libris Regum loquitur Ezechias, Non fuit verbum in domo mea, quod non o-
stenderim eis.

Onsueunt Lucas incipit narrationem, [Fuit in diebus Herodis regis Iudea & ficerdos quidam nomi-
ne Zacharias.] conuenienter Lucas a precursore Christi euangelium suum exorsus est, quia ex
his quae de precursore leguntur, fides non parum corroboratur, & ea quae de Christi mirabili-
bus leguntur, credibilia reduntur. Itaque tempore quo Herodes in Iudea regnabat, fuit hic Zacha- F
Matth.2. rias. Tres autem fuerunt Herodes de quibus fit mentio in scripturis. Primus fuit Herodes de quo nunc
Lucæ.23. sermo, qui dictus est Ascalonita, quia in Ascalone yrbe Palestinae suum construxit palatum, qui ne-
Marc. 6. uit infantes. Secundus fuit filius eius Herodes Antipas, qui Christum in passione derisit, & decollauit
Actu.12. Ioannem. Tertius fuit Herodes Agrippa, qui Iacobum decapitauit, & Petrum incarcerauit, atque ob-
suam superbiam ab angelo sancto percussus, veribusque consumptus est. Tres quoque leguntur fuis-
se Zacharias, qui sancti fuerunt. Primus fuit Zacharias filius Ioiada pontificis, de quo in libris Regu-
habetur. Secundus fuit Zacharias vnus duodecim prophetarum, cuius liber sententiosissimus, pulcher
rimusque constitit. Tertius de quo nunc agitur. Aproposito autem de primo Herode iam verbum, fit tac-
te demonstretur, quod sub illius imperio Christus veraciter venit. Iacob enim in Genesii propheta-
uit, quod dominatu Iudeorum ad alienigena prorsus translato naferetur Mefias. Non auferetur (in-
quirit) sceptrum de tribu Iuda, & dux de fomore eius, donec veniat qui mittendus est, & ipse erit expe-
ctatio gentium. Herodes autem de genere extitit Idumeorum, & ab imperatore Romano factus est
rex Iudeorum: qui cum ingressi fuissent terram promissionis, primò regebantur per iudices vsque ad
Tosue.13. Saul exclusiuem seu Samuelem inclusiuem, deinde per reges vsque ad captiuitatem Babyloniam: postea
Iudicu.2. per pontifices regebantur vsque ad Hircanum regem simul atque pontificem, quo ab Herode pri-
mo occiso, regnauit Herodes, & Iudei de cetero sub alienigenarum principatu fuerunt, sicut nunc vs-
que sunt. [De vice Abya] id est de semine Abya ficerdotis, & loco eius in templo ministrans, seu ei in G
4. Reg.25. ministerio templi succedens, prout tunc patribus ficerdotibus mortuis filii loco illorum in templi mi-
nisterio succederunt. Porro, vt in Paralipomeni legitur, David rex cultum cupiens ampliare diui-
Parali.15. num, constituit xxxiiii. ficerdotes principales de totidem familiis ficerdotibus ex semine Aaron
natis: tunc enim inuenientur sunt xvi. familiae de Eleazar filio Aaron natae, octo autem de Ithamar filio Aaron, de quarum qualibet ordinavit David unum summum ficerdotem, qui toti sua præferset
familiae, atque in sua ministret hebdomada, ceciditque sors octaua super Abyam, cui linealiter
successit hic Zacharias. Veruntamen omnibus istis præfuit vnus summus ficerdos, qui pontifices di-
cebatur, princepsque ficerdotum. [Et vxor illi de filiis Aaron, & nomen eius Elizabet.] Vt terque ita-
Nume.36. que, scilicet Zacharias & Elizabeth Aronite fuerunt. Et quamvis in veteri fuerit test, preceptum, vt
Leuiti.25. viri de suis tribus acciperent coniuges & econtra, ne fortium distributio seu hæreditati diuisio co-
funderetur in iubile, id est quinquagenario anno, in quo omnis hæreditas ad priorem ac proprium
possessorum redibat: hoc tamen in tribu ficerdotali non seruabatur, sed homines tribus illius aliarum
Iosue.13. tribuum hominibus poterant matrimonialiter copulari. Non enim vt ceteri hæreditati habebant, sed
Nume.18. dominus deus fuit eorum hæreditas, quia de eius sacrificiis suffertabantur, nec certa loca hæreditaria
Deute.18. habuerunt, nisi ad habitandum, pecoraque alenda. Sic nempe Hiero, propheta atque ficerdos agrum
Hiere.32. se habuisse testatur. In hoc ergo dignitas precurforis ostenditur, quod vtroque parente Aronitica, fa-
cerdotalisque exitit stirpis, immo filius ficerdotis principalis in sua familia. Sacerdotialis quippe & re-
gia tribus tunc principales fuerunt, & matrimonialiter copulari consueverunt, quemadmodum a prin-
cipio vxor Aaron fuit Elizabeth filia Aminadab de tribu Iuda. Veruntamen Thomas allegat Theophilum hic dicentes, Non permittebatur Zacharias de alia tribu accipere vxorem. [Erant autem iusti] triplici vtiæ iustitia, scilicet vitæ & veritatis ac virtutis. [Ambo,] ita quod non solum carnis propaga-
tionem, sed & virtutum imitatione soboles Aaron erant: de quo fertur in Psal. Aaron sanctum domini,
Psal.104. id est vere, non ficte, sed diuino iudicio tales erant, quales & nunc omnes sunt qui deo in
Philipp. 1. omnibus placere desiderat, eiusque iugiter in cunctis gloriam & honorem intendunt. Sunt autem quam
Iob.36. plurimi ante homines iusti, sicut hypocrita & omnes inanis gloria cupidit, simulators & callidi, qui
Matth. 6. prouocant iram dei: de quibus ait Salvator, Recepereunt mercedem suam. ¶ Sed cum scriptum sit in
Psal.143. libro Psalmorum, Non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens. Et Iob dicat, Non iustificabitur
Iob.9. homo compositus deo. Itemque Sapiens, Nō te iustifices ante deū, quomodo quisquam mortalium iustus
Eccles.7. dicitur ante deum? Et respodendum, q[uod] hominem viatorē ante deū iustificari, iustum esse aut dici, in-
telligi potest tripliciter. Primo, quod pura sit eius iustitia, nihil habens culpæ admixtum, & sic non iu-
stificatur ante deum omnis viuens in carne mortali, quia in multis offendimus omnes, & quasi pánus
Esaie.46. menstruatque sunt viuenses iustitia nostra, vt dicit Esaies. Secundò, quod cōparatione æquitatis diuinæ

A iustus dicatur: & hoc rursus stare non valet, iuxta illud Iob. Nunquid homo dei comparatione iustifi-
cabitur? Tertiò, quod à deo iustus iudicetur, & coram eo iustus sit secundum modum humanæ condi- Iob.4:
tioi proportionatum: sicque electi & omnes in gratia existentes aliquo modo iusti sunt ante deum:
propriè tamen iusti dicuntur notabiliter virtuosi, præfertim homines perfecti & sancti seu diuini at-
que heroicæ, quorum corda in affectum bonitatis & æquitatis conuersa, omni se custodia coram deo
custodiunt: de quibus loquitur Christus, Beati mundo corde. ¶ Insuper decuit valde Christi precur-
sorem de sanctis nasci parentibus, ut teliscatur eius de Christo, fuæque sanctitatis cōuersatio ex sancti
tate parentum suorum credibiliores iudicarentur. Proles namque frequenter parentum sequitur boni
tatem, vnde & nunc parentum Ioannis describitur sanctitas, vt ipse Iohannes quasi hæreditario iure vi
deatur assecutus iustitiam. [Incidentes] id est ad beatitudinem felinantes, propinquantes, seu spirituali-
ter transentes, [In omnibus mandatis] obseruando præcepta decalogi, quæ vocantur moralia: Re-
tete autem ait, in omnibus, quia non sufficit aliqua obseruare si vnum prætermittatur, secundum illud
Iacobi, Quicunque totam legem impleverit, offendat autem in uno, factus est omnium reus. [Et iusti-
ficationibus] id est obseruantis præceptorū judicialiū, quæ erat quædā determinaciones præceptorū mo-
raliū, quod modū obseruandi iustitia circa proximos: in obseruantis quoque præceptorū carimoniā: a-
B rela, i.e. irreprobabiliter, ita quod nullus contra eos mouit, mouere potuit rationabiliter querela
feu accusationē, quia & si quotidie venialiter peccauerint, de hoc tamen quotidie satisficerit, implé-
tes illud A postol, Nemini dantes vilā offenditionē, vt nō vituperetur ministeriū nostrū. Vnde ad Phi- 1. Cor.6:
lippenes hortatur, Omnia (inquietus) facite sine murmurationibus, vt sitis sine querela simplices filij Philipp. 2.
dei in medio nationis præceps atq[ue] peruerse. Sic de Iudit in lib. eius scripti est, q[uod] erat in omnibus no- Judith.8:
minatis, nec erat qui malū loqueretur de ea. Deniq[ue] sunt quadam virtutes morales quibus hō pro-
ximis suis acceptus redditur & iuavis, videlicet, manuertudo, humilitas, patiētia, modeititia, liberalitas,
eutrapolia. Vnde Augu. ait in regula. In omnibus motibus vestris, nihil sit quod cuiusquam offendat
aspectū, sed quod veltrā deceat sanctitatē. Itaq[ue] qui inter alios cōueratur, non per indiscretū rigorem
se illis exhibeat onerosum, imò socialiter se gerat ac dulciter, saluo semper ordine æquitatis. Hinc Se-
nechal loquitur, Sic te geras sapienter, vt nemo te habeat tanquam asperum, nec spernat vt vilem. Qui au-
tem ita non agunt, ab Aristotele duri & agrestes vocantur: siquid durior hominiæ aequitas querimo-
niam prouocat, secundum Ambros. Ad hanc pietatē specialiter dare se debent, qui ex naturali inclina-
tione in irascibili abundantes, semper ad æquitatis rigorem feruntur. Porro, in verbis his paucis, Za-
charias & Elizabeth magnifice commendatur, & in verbo abbreviato continetur sensus exuberansi.
Tanta namque fuit eorum iustitia, vt iugum illud legis (quod adeò graue fuit, vt de ipso Petrus testa-
tur, quia nec nos, nec patres nostri illud portare potuimus: quibus verbis præcipua difficultas, nō ab-
C soluta impossibilitas obseruandi insinuat) plene portasse probentur, fueruntque similes Iosue, de-
quo legitur, Non præteriuit Iosue de vniuersis mandatis domini, ne vnum quidem verbum. Qui er- Actu.15:
go Zachariam, eiisque coniugem appetit imitari, impedit illud Apostoli, Prouidentes bona, non tan- Iosue.11:
tum coram deo, sed coram omnibus hominibus. ¶ Præterea secundum Ambros. Cū mandatis caele- Roma. 1.2:
stibus obedimus, in eis incedimus: dum autem congruè iudicamus, iustificationes domini tenere vide-
mur. Nulla quoque querela est, vbi & mentis bonitas concordat & facta. Origenes etiam ait, Potest a
liquid iustum iniuste fieri, vt cum elemosyna datur iactantia causa, quod non est sine querela. [Et nō
erat illi filius] id est, aliqua proles: filius enim hoc loco non tam sexum quam germen designat
sic quod à filia non distinguitur, secundū quam acceptancem ad patrem resertur. Frequenter autem
dominus subtrahit sobolem etiam iustitiae, vt tota eorum spes, affectio, cōsolatio & occupatio, in deo fla-
bilantur. [Eo quod esset Elizabet filius.] Hæc est vna causa specialis que ratio ex parte vxoris, quod filiu-
nō habebant, quoniam illa ex naturali dispositione extitit in secunda etiam tempore iuuentutis: alia
verò causa subiungitur, [Et ambo processerunt in diebus suis] id est ad tantum senium deuenissent, quod
ad prolificandum naturaliter inhabiles exiterunt. Hinc conceptio Ioannis ex patre matris sue fuit
miraculosa seu supernaturalis dupliciter, vt pote ex parte sterilitatis & senectutis, ex parte vero patris
sui fuit miraculosa simplicitas, quia ob senium eius: sic & ficerdotus um patrarcharum coniuges steriles
fuisse leguntur, vt patet in genealogia de Sara coniuge Abraham, Rebecca coniuge Isaac, Rachel vxore
Jacob. ¶ Factum, est autem cum ficerdotio fungentur Zacharias] id est actus officij seu ordinis sui fa-
cerdotalis exequentur in templo, [In ordine vixit, sive] id est hebdomada seu ordinaria, seu contingente
ipsum ex ordine quo ficerdotes præfati sibi inuicem in officio ficerdotis succedebant, [Ante deū] Psal. 10:
id est in conspectu & præfentia seu beneplacito dei: vel ante deū, in templo vbi deus specialiter ha- Leuiti. 16:
bitauit, quæadmodum scriptū est, Dominus in templo sancto suo. [Sorte exiit] id est secundū exigētiam
fortis sua quæ fuit octaua, vt patuit. Distributiones enim hebdomadarum (in quibus tēpē ministrabat
vigintiquatuor ficerdotes in templo) datae fuerunt per sortes: si quae quinque illorum secundum exigē-
tiam & ordinem fortis sua exiuit, vel domum sua in locum prope templū, in quo loco
se ficerdotibus vestibus induit. Sacerdotes siquidem isti hebdomada qua ministrabant in templo ca-
stitati vacabant, nec proprias domos ingrediebantur, sed in dominiculis circa tēpum sitis quæ exedre
vocabantur, cubabant. [Ut incensum ponere ingressus in templum domini.] Incensum pro holocausto
accipi solet, puta pro sacrificio, quod ad diuinam maiestatis honorem totaliter cōburebatur, ad figuram
dum quod rationalis creatura debet se creatoris sui cōsequio totaliter mancipare, quo tamen sacrificio
specialiter præfiguratur est status religio forum, qui se totus diuino offerunt cultui deoque vovet:
Interdum vero pro incenso thymianum sumitur, q[uod] Sancti patres Ambrosius & Beda hic sentire yt
8 ij

dentur, sobrie tamē, non multum assertive, quod Z̄acharias iste fuit summus sacerdos seu pontifex, quia incensum ponere intra sancta sanctorū semel in anno foli licebat pontifici. Vnde & Gorram, quod ingressus est templum, si primō in sancta, secundō in sancta sanctorū cum thure & sanguine, postea redit in sancta ad altare incensi: quod secundum Iosephum, & omnes sanctos inde loquentes fuit in loco templi, qui dictus est sanctum vel sancta: secundum August., verò fuit intra sancta sanctorū. Sed quoniam Iosephus & ceteri Iudeorum pontificia ac sacerdotia describentes de summo sacerdotio huius Z̄acharia nullam (vt dicitur) faciunt mentionem, alij magis & forte probabilius putant, quod non fuit summus sacerdos nec sancta sanctorū intravit, sed sancta: & incensum quod posuit est illud quod omni die siebat in altari incensi. Peracto enim sacrificio in altari holocaustorum quod erat in atrio, vbi ministrabant sacerdotib; es minores: sacerdos qui ministrait & sacrificauit ibidem, manibus suis ac pedibus primo lotis sumpsit prunas de altari holocaustū, intransq; primam tēpli partē quæ dicitur sancta cremabat in illa thymiana super altare incensi, & tunc fuit sacrificiū consummatum. Per illam nang; evaporationem seu thurificationem designabatur offerentis deuotio. Et quoniam sacrificia illa legaliū non erant per se deo accepta, sed ex offerentī deuotione & fide, idcirco in praefata intentione fuit sacrificij consummatio iam prætacta. ¶ Deniq; his fauere videtur quod in lib. Paralypomenon sacerdotibus loquitur Ezechias. Nolite, inquieti, negligere filii mei, vos elegit dominus ut stetis coram eo, & ministretis ei: colatis eum & cremetis ei incensum. Hoc ergo incensum, quod iuniores sacerdotes facere potuerunt, posuit Z̄acharias incendendo thymiana per prunas predictas, & ilud incensum ponendo super altare incensi, quod item altare aureum appellatur. [Et omnia multitudo populi erat orans foris]. i. extra templum, puta in atrio, qua non licuit secundum legem populo ingredi sancta, aut sancta sanctorū, hoc est, primā aut secundam partē templi. ¶ Porro in tēplo fuit quotidie duplex hora incensi, vide licet mane & vespera. Nihilominus per antonomiā hora incensi dicebatur dies expiatiōnis, quia tunc solennius offerebatur omni populo confluente, foris tamen manēte, ad insinuādū quod sacerdos pro fundiōs debet penetrare diuinā q; populus: quod potissimum pertinet ad prælatū atq; pastorem, cuius comparatione populus grex vocatur: & de hac hora incensi quidā exponit quod subditur. [Horū incēptiōne] Glossa enim ait, Ita solēntas septimo mense celebratur, hoc est, decima die Septembri, & dicitur expiatiōnis seu propitiatiōnis nominabatur, quando solus pontifex intrabat secundum tabernaculum scilicet sancta sanctorū cum sanguine. Sed hæc glossa procedit secundum expositionem Ambrosii & Bedæ, opinantium Zacharium fuisse pontificem. Vnde & Beda ait, Incensum in sancta sanctorū à Hiero. 10. Ezech. 34. Miche. 7. Leuit. 16. ab inferiorib; sacerdotibus ponebatur, fuit adhuc aliud incēsum, quod soli pontifici licuit exercere, seu ponere intra sancta sanctorū in die expiatiōnis: verum hoc nō ponebatur ad offerēdū, sed vt nebula inde ascendens operiret oraculum, dum contra illud asper gebat sacerdos sanguinem hirci, & virtuti pro populi peccatis oblati, de quo incenso non est hic sermo secundum eos qui dicunt Zachariā non fuisse pontificem. Quod quāmuis concederetur, non tamē propriè affirmare censetur, quod fuit sacerdos simplex, & de minorib; vñus: quia, vt patet ex dīctis, ad minus fuit unus de vigintiquatuor principaliorib; sacerdotibus, itemque in sua familia que de Abya descendit superior, quāmuis cōparatione pontificis simplex & minor possit dici sacerdos. [Apparuit autem illi angelus domini] scilicet Gabriel, vt infra patebit. ¶ Denique secundum Ambrosium in scripturis deus & angeli apparebant, quoniam improuis & repentinē videntur, ita quod eorum aspectus præuideri non valet seu præfertur: sive præsciri, [stans], in corpore quod assumpit. [A dextris altaris incens] de quo altari atque incenso iam habitum est: stetit equidem iuxta dexteram partem altaris, super quod Z̄acharias incensum ponebat. Et apte ad dexteram iterū, quoniam dignior situs angelō lucis congruebat, & per dexteram prosperitas, pietas, & consolatio designantur. ¶ Angelus autem saluberrima & gaudiosissima annuntiat. H. ciare aduenit, quia non solum Ioannis, sed & Christi denunciavit ortum sue aduentum, summā quoque diuinā pietatē gratiam instare differuit. Rursum quoniam sacerdoti apparet, & Christi qui est summus sacerdos verumque sacrificium, nuntiavit aduentum, rite in templo angelus apparebat. Item ad ostendendum, quam gratum sit deo sacerdotem in templi obsequio deuote ac sedule occupari, quanta etiam sit dignitas ordinis & officii sacerdotalis. [Et Z̄acharias turbatus est, videns] angelum tam splendētem, [Et timor irruit super eum], hoc est incidit, & ex superiori causa incidit cordi eius ex insolita visione. Connaturale est nanque fragilitati humanae ex visione cælestium ciuium aut spirituum defunctorum vehementer mirari, immutari, turbari, vereri, quia ignotum, rarum, insolitumque consistit quod accidit: & quia alterius conditionis seu altioris potestatis est quod apparet, ita quod homo frequenter Daniel. 10. primo occursu ignorat quid sit, aut cur venerit propter quod sēpe de proprio paucet periculo, atque Ezech. 1. de rei exitu contremiscit. Angeli quoque cum inconfueto splendore arque fulgureo vultu apparebant: vnde & Daniel ait ad angelum, Domine in visione tua dissoluta sunt compages meæ, sed & halitus meus intercluditur, & nihil in me remansit virium. Hinc propheta mirabilibus dei conspicit cadere consueverunt: iuxta illud Ezechielis, Vidi & cecidi super faciem meam. Ambrosius quoque hic ait, Utinam & nobis ad altaria sacrificiū deferentibus asistat angelus, imo praebat se videndum. Non enim dubites asistere angelum quando Christus immolatur. Iterū ait, Perturbamur

A & nostro alienamur affectu, quando præstringimur alicuius superioris potestatis occursu. Idem fate tur Chrysostomus, dicens, Non potest homo quantumcumque sit iustus, absque tremore cernere an gelum. Hinc Z̄acharias aspergitum non tolerans præsentia angeli, nec fulgorem illum valens suffere turbatus est. Quibus consonat Origenes, Noua (inquietus) facies humanae se obtutibus præbēs turbat mētem, animūmque cōsternit. Hinc angelus sciens hanc humanam esse naturam, primum perturbationi medetur. Nam subditur, [Ait autem ad illum angelum, Ne times Z̄acharia.] ¶ Ait quippe Athanasius in vita sancti Antonij, Non difficilis est bonorum spirituum malorūmque discribere: si enim post timorem successerit gaudium, à domino venisse scimus, quia securitas animæ signū est maiestatis præsentis: si autem incussa formido permanerit, hostis est qui videtur. Hinc asserit Beda, Sicut humanae Esiae. 6. (inquietus) defensionis est terribilis, sic angelica dignitas est de suo aspectu pauentem blandiendo consolari. Et contrā dæmones quos de sua præsenti territos sentiunt, ampliore terrore commouent. Itaque ne times, id est timor immoderatus, qui actum impedit rationis, omnisque turbatio mentis tollens quietem recedat a te, est oque consolatus & gaudens in domino. Id itaque angelica bonitatis, charitatis, pietatisque est, vt hominē bonum, non induratum ac reprobrum sua visione inquietatum, tre mensa factum, turbatum, vi etiū, deiecit, consoletur, cōforter. Quemadmodum diabolica impietatis est, incussum augere timor, vt rectæ rationis impeditur iudicium. Verū tamē saepenumero Satanus in an gelum lucis transfiguratus hominibus apparuit, legitur, & nihilominus verba blanda ac consolatoria protulisse, vt per hoc desuper venisse crederetur: sicut in vita sancti Martini narratur, sed mente interioriū direcēt consolari & confortare non valet, quia nec immediate atq; direcēt agit in eū, quemadmodum angelus, eam illuminando. [Exaudita est deprecation tua], quam nunc in sacrificando & incensum ponendo corde & ore fudit. Dicunt aliqui, quod non solū pro Christi aduentu, sed & pro filio exorūt. Augustinus verò in lib. de questionibus Euangelij & contradicit & dicit, Nemo orat accipere, quod se acceptum desperat. Vsque adeo autem desperauit se filium habiturum, quod nec angelo filium promittendi crediderit. Probabile tamen est, quod iam ante pro hac re deprecatus sit dominum sicut & Isaac orauit pro sibole, cernens quod coniunctus sua sterilis esset, vt patet in Gen. Anna quoque (vt in lib. Reg. legitur) & alij sancti veteris testamenti. Tunc enim grande coram hominibus fuit opprobrium, coniugij fructu carere. Insuper Zacharias (vt aliqui dicunt) orauit etiam pro liberatione Iudeorum à dominatu Herodis & alienigenarum, tributique Romanorum. Certius autem tenendum est quod pro aduentu Messiae totis orauit præcordiis, & pro spirituali salute. Et quoniam deus liberissimus dator ac exauditor est, & munificentissimus benefactor, abundantia pietatis suæ merita super cōplum excedens & vota sua desideria, non solū demonstrat se Zachariā audisse, imo & plura quam petit se daturum testatur, vt filium tam electum, tantaque gratiarum charismata vniuersa Israëliticæ plebi per eum. Nam subditur, [Et elizabet vxor tua pariet tibi filium.] Conuenienter angelus nomen cōiugis Zacharia expressit, ne de alia se putaret filium habiturum, eo quod ista vetula esset ac sterilis. [Et vocabis] id est esse dices, seu vocando exprimes. [Nomen eius iohannes] vel vocabis nomen eius nominatum, id est rem ipsam seu filium tuum Ioannem, id est nomine hoc nominante quod est Iohannes. Itaque propter certitudinem prophetie nomen filij nascitur exprimitur, & propter sanctitatem ac dignitatem eius futuram, ita ob nominis interpretationem rei significatæ conuenientem. Iohannes nāque in quo est gratia interpretatur. Recte ergo Iohannes vocari præcipitur, cui tanta fuerat gratia danda, vt de ipso Christus testatus sit. Inter natos mulierum non surrexit maior Iohanne Bapt. qui & Christus per quem gratia & veritas facta est, cœcinit adfuturum, & monstrauit præsentem. ¶ Denique sex nominia prænuntiata leguntur in veteri testam, videlicet Iacob, Sampsonis in lib. Iudicis, secundum aliam translationem vt aliqui dicunt. Translatio nanque Hieronymi ita non habet: Iosias, vt in libris Reg. pater. Hi tres sancti fuerunt. Item Iosephus, Agag, & Cyri, quos reprobos fuisse asseritur, quod de duobus ultimis constat. [Et erit tibi gaudium & exultatio] id est in nativitate eius tanta tibi in mente latetitia erit, quod redundabit in corpus, vultuque hilaris apparebit, & ex magnitudine gloriationis tua tota tua natura suauiter resorbet, non ob id duntaxat, quod filius tibi sit naturalis, sed quoniam filius talis ac tantus, tamque præelectus à deo: sicque impletur in te illud Sapientis. Exultat gaudio pater iusti, & qui genuit sapientem, lætabitur in eo. Rurisque scriptum est, Gloria patris, filius sapiens. Præterea quantum de bono gloriandum sit filio, patet per illud Ecclesiastici, Ne iucundēris in filiis impiis, si multiplicentur. Melior est vñus timens deum, quam multi filii impij. Et viile est mori sine filiis, quam relinquere filios impios. Dicit quoque Ambrosius, Admonentur hoc loco parentes gratias agere deo, tam pro ortu quam pro meritis filiorum. Non enim mediocre dei munus est dare liberos propagatores generis, successionibus hæredes: Diuinum igitur munus fecunditas est parentis. [Et multi in nativitate eius gaudebunt] videlicet cognati tui, amici atque vicini: quos multa causa ad congratulationem hanc induxerunt. Primō, quoniam Zacharias & Elizabet omnibus singulariter chari fuerunt, idcirco eorum prosperitati & gaudio congaudebant. Secundō, propter nouitatem magnitudinēque miraculi, quod videbant in puer tam supernaturaliter edito. Tertiō, quia in puer nato considerauerunt diuinam fuisse visionem impletam, quam habuit Zacharias. Quarō, quia sperabant hunc puerum magnæ fore utilitatē & gratiā, ita quod totus populus Iudeorum ex ipso proficeret atque diuinitas iuaretur per ipsum. Denique singulis annis in nativitate eius omnes Christiani specialiter gloriantur, quod tanti sancti societatem fortis sunt, & qui in peccato natus non fuit, vt ceteri sancti communiter, sed mundatus & sanctificatus fuit in utero matris: à Sarracenis quoque eius nativitas festiuatur. Hinc ratio gaudii subditur, [Exult enim magnus,] magnitudine spirituali, quæ est magnitudo gratiæ, & sapientiæ ac virtutis, ita quod esse maiorem, est esse perfectiore, [Co-

Gen. 25.
1. Reg. 1.

Matth. 10.
Luca. 7.
Ioh. 1.
Genesi. 13.
Iudit. 13.

Geneti. 13.
3. Reg. 15.
Num. 24.
Esaie. 45.

Prouer. 23.
Ecclesi. 16.

D. DYONIS. CARTHUSIANI

Etiorem, [coram domino,] id est verè, ita quod deus iudicabit eum talen. Quidam vero magni sunt, nō est vitiose coram deo, sed coram propriis oculis & coram hominibus, sicut hypocrite & superbi: quorū cuilibet dicitur, Depone magnitudinem tuam absque tribulatione. Quis autem beatissimi huius Ioannis magnitudinem posset exprimere? Sed angelus consequenter eam declarat, & Christus vno testimonio complexus est multa, Inter natos (inquietus) mulierum non surrexit maior Ioanne Baptista. Insuper, secundum Ambrosium, sicut corporis, ita & animæ numeramus atates: non ratione temporis, sed qualitate & gradu virtutis, vt vir perfectus ille dicatur, qui pueritiae caret errore, & lubricum adolescentiae animi maturitate transcedit; pusillus autem, qui nullum adhuc virtutis habet processum. Postremò secundū quatuor dimensiones corporales, spiritualis quoque magnitudo in quatuor proportionaliter constitit, pura in altitudine cōuersationis, seu contemplationis, vel dilectionis diuinæ, in latitudine charitatis fraternalis, in profunditate humilationis, in longitudine perseverantiae visque in finem: secundum illud Apostoli ad Ephesios, Ut possitis comprehendere cum omnibus sanctis quae sit longitudine & sublimitate & profundum. [vinum et sacerdotem non bibit.] Secundum Bedam per siceram Iudei intelligent omnem potum inebratiū de quacunque sit confessus materia, per quod austerioritas vietæ Ioannis, parcitatisque signantur. In lib. Iudicum quoque hæc pocula leguntur Sampsoni prohibita, quoniam Nazareus fuit ab utero matris visque ad diem mortis. Ioannes vero sublimius fuit Nazareus, id est deo consecratus toto tempore vita sua: ideo per omne tempus sua vita ab his abstinentia postea vivit, sicut in lege abstinebant ab his Nazarei tempore cōsecrationis, separatione sua, & postea vinum bibere potuerunt, vt in lib. Nume. describitur. Decuit autem Ioannem tanta abstinentia esse, vt testimonium eius de Christo credibilis redderetur, insinuarētque per vitam suam rigorem, quod Christus in primo suo aduentu tēporalium abundatiam, & corporum oblectamenta non esset datus, vt obtenebantur præstolantur Iudei. [Et spiritu sancto repletus,] hoc est gratia, donisque spiritus sancti. Adhuc ex utero matris sue, id est in utero maternali, seu antequam egrediatur ex eo, qua gratia à peccato originali purgabatur, & donis spiritus sancti anima eius ornabatur, atque ad operandum meritorie disponetur, quemadmodum dominus loquitur de Hieremia, Antequam exires de ventre sanctificauis te, & per utriusque in utero sanctificationem omnimodo sanctificatio, innocentia ac puritas Christi in utero virginale est præfigurata. Veruntamen maior & gratio sior fuit sanctificatio Ioannis quam Hieremias, sicut & eius nativitas ac persona propinquiores fuerant Christo, quod etiam ex ipso modo loquendi sacra scriptura elicetur. Non enim de Hieremia assertum est, quod spiritu sancto repletur in utero. Præterea cum spiritus sanctus sit verus, incircumspectusque deo, certum est quod per essentiam sit ubique, nihilominus in peccatoribus esse negatur, quia per gratiam eius non ineſt. Propter quod in Proverbiis legitur, Longe est dominus ab impiis. Itemque, Spiritus sanctus discipline effugiet si etum & auferet se a cogitationibus que sunt sine intellectu. Hinc spiritus sanctus illis dicitur infundi & dari, quibus dona eius ad gratiam gratum facientem spectantia infunduntur ac dantur, quos & inhabitat, quandiu in charitate & gratia manent: illos vero fertur implere, quos singuli & abundantia perficit gratia. Ideo dicit Ambro. Cui spiritus sanctus infunditur, magnum est plenitudo virtutum. Deinde efficacia doctrinae Ioannis ostenditur, [Et multis filiorum Israhel conuerteret ad dominum deum ipsorum.] id est ad Christum: de quo protinus subditur, [Et ipsum præcedet ante illum,] hoc est ante Christum, cuius fuit præcursor, seu aduentum annuntiando, ipsumque monstrando, ac aliis modis populum ad Christi fidem disponendo, utpote baptizando, impios incepundo, & omnes ad se confluentes ad virtutes hortando, prout infra in textu narrabitur. Per hoc autem, quod angelus Christum nominat dominum deum Israhel, confunditur heres Arrij, negantis quod Christus sit verus deus: in fania quoque Manichæi dicentes alium esse deum legis seu Iudaorum, & alium Euangelij seu Christianorum: perfidiamque Fotini, Christum ex Maria incepisse, nec ante fuisse, dicentes. Itaque ante Christum præcessit & suo baptismo Christi baptismum, sua passione Christi occisionem, suo ad lymbum descendens Christi defecit sicut ad eundem præcurrit & præsignauit. [In spiritu & virtute Helia,] id est tali gratia fortitudine à spiritu sancto concepsis, in quali spiritus sancti gratia & virtute Helias fecit opera virtuosa, quæ de ipso in libris Regum scribuntur, atque secundum Christi præcedet aduentum, vt Malachias habet, vel in spiritu prophetæ & gratia, & virtute iustitiae, quibus fullit & vixit Helias. Vterque equidem propria & eremita ac feruens zelator iustitiae fuit, & sicut Helias redarguit Achab regem & Iezabel coniugem eius: sic Ioannes Herodem & Herodiam. In asperitate quoque vestitus & vicissim conuenientiam præcipuum habuerunt. Secundum Augustinum autem, non ait in anima Helia, quoniam anima non transporantur, sed in spiritu & virtute Helia. Spiritus enim qui fuit in Helia, venit in Ioannem, & simili virtus eius, [Vi conuerteret corda patrum in filios,] id est Iudeos sui temporis faciat patriarchis & prophetis olim defunctis amabiles & conformes, inducendo eos ad fidem & gratiam ac Christi baptismum, per quæ patres illi reputabant illos vere amandos, & corda sua conuertant per amorem ad illos, vel per corda patrum intelliguntur vera ac spirituales intelligentiae scripturarum, quas intelligentias præfati patres sortiti sunt. Tunc ergo Ioannes corda patrum illorum conuertit ad filios, id est ad Iudeos, quibus personaliter prædicauit, quando illorum spiritualem scientiam istis communicauit seu prædicauit. Rursus, Patres intelligi possunt progenitores seu maiores discipulorum apostolorumque Christi, qui primo contra Euangelium saeuebant: postea vero per Ioannem & apostolos sunt conuersi, & filii suis præfatis concordes effecti. Denique istud Helias est facturus circa secundum Christi aduentum, sicut per Malachiam dominus contestatur. Ecce ego, inquietus, mittam vobis Heliam prophetam antequam veniat dies domini magnus & horribilis, & conuertet cor patrum ad filios, & cor filiorum ad patres eorum. [Et incredulos,] id est perfidos Iudeos conuertet, [Ad

A prudentiam istorum,] hoc est, veram sapientiam euangelicamque doctrinam, & spiritualem intelligentiam scripturarum, ne legem carnaliter intelligent, nec literam (qua occidit) sequatur; de qua prudenter ad Romanos afferitur, Prudentia spiritus vita & pax: sed & vera discretio prudentia est istorum, Roma. 12: qua deo rationabiliter obsequuntur, iuxta illud Apostoli, Rationabile obsequium vestrum. Quid autem sit ita conuertere corda patrum in filios atque incredulos ad istorum prudentiam, subditur, [Parare] Ibidem: domino plebem perfectionem,] Per hanc instrucionem & illuminationem Iudeorum eos disponit ut euangelicæ legis obseruatiam stabilem & sinceram, per quod hanc plebs Christi perfecta, quod maximè fuit impletum in Iudeis post Christi ascensionem & paracleti missionem per apostolos in Hierusalem cōuerteris, qui (sicut in Actibus apostolorum habetur) deo perfectissimè seruerunt, ad quam conuersionem Ioannes dispositio fuerat operatus. Nam multos illorū qui per apostolos fuerant plene conuersi, ipse aliquo modo cōuerterit, & ad fidem Christi dispositus, Christum venisse docendo, atq; in nomine Christi vēturi baptizando. Aliqui quoque ex Ioannis discipulis Christo se cōiun- A ctū. 23: xerunt, sicut Andreas: & facti sunt plebs Christi perfecta. Hic infra Zacharias loquitur ad Ioannem, Prei Marci. 1: bis ante faciem domini parare vias eius, Ad dandam sc̄ientiam salutis plebi eius in remissionem pecca- A ctū. 19: torum eorum. Multi equidem per predicationem Ioannis cōdererunt in Christum, quamvis postea Ioannis. 1: circa Christi passionem atque in ea fuerint per sacerdotes, scribas & phariseos feduchi, & à Christo a- B uersi, qui rursus missio spiritu sancto per apostolos plenissimè sunt conuersi. [Et dixit Zacharias ad ange- 4. Reg. 20: lum, Unde hoc faciam,] id est quo signo cognoscam certissime vera esse quæ promisisti. Mos etenim erat Iudeis, auditio aliqua admirando, quærrere signū certificans, scilicet supernaturalem effectum, quo deus testaretur, seu declararet verum esse quod dicebatur, vt patet in Gedeone, Ezechia & aliis multis. Hac autem locutus est Zacharias dubitando, quia nō ad dei omnipotentiam, sed ad naturam cursum, naturalēmq; ordinem & causalitatē respexit, sicut sequentia pandunt eloquia, [Ego enim sum sc̄enex, & exor mea processit in diebus suis,] q.d. Pra senio steriles sumus. Non videtur Zacharias fuisse ambiguus de angeli qualitate, an sicut spiritus bonus, an nequam, immo cognovit quod esset angelus lucis, quia in sacro loco ac cultu diuino apparuit, tamque salubria nuntiavit, dei honorem & communem fa- 4. Reg. 20: litem concernientia, & ex modo loquendi ac cōsolandi quem habuit angelus, hoc ipsu[m] pensauit. Cū Ergo ista cognoverit, culpabile fuit quod discredens experti signum, ideo reprehenditur & punitur, tamen piissimè. [Et respondens angelus, dixit ei, Ego sum Gabriel,] de quo in Daniele legisti, quam fidelis fit populi tui adiutor: idcirco de veritate verborum meorum ambigere nō debebas. [Qui ait ante deum] id est, vultui dei incessanter intendo, & quorsum versus processero à beatifica diuinitate contéplatione nusquam auertor neq; discedo, idco asto ante deum, tanquam ad obediendum paratus, atque in bono immobiliter confirmatus, & inuariabili deo stabiliter inauertibilitérque intentus: propterea mentiri non valeo. Hoc modo omnes angeli sancti deo astare dicuntur: Interdum vero astare sive assistere Daniel. 6: strictius sunitur, prout egressionem, seu emissionem ad exteriora officia seu ad viatores excludit: sicutque superiorum ordinum angeli deo assistere, inferiorum ministrare dicuntur iuxta illud Danielis, Mil lia millium ministrabant ei, & decies millies centena milia assisterant ei. Sumendo autem astare primo modo, etiam apud Tobiam angelus quidam fatetur, Ego sum (inquietus) Raphaël angelus vnu ex septem, qui astamus ante deum. In Apocalypsi habetur, Gratia vobis & pax à deo, & à septem spiritibus qui in conspectu throni eius sunt. Sic deum scriptum est in Iob. Factum est cum quadam die venissent filii dei vt assisterent coram domino, quod ibi de inferioribus angelis dicitur. [Qui missus sum logui ad te, eo] pro id est. Hec sibi Euangelizare, quod est bonū quid annuntiare. Itaque, si missus fuit à deo, ste titiq; realiter corā Zacharia in tēplo, quomodo pro eodem tempore fuit astante deum, Qui enim astat ante deum, videtur esse in cælo, angelus autem in pluribus locis simul esse non potest. Et respondendum, quod deus tanquam immensus vbique est, vnde ut mens creatia ei assisterat sive after, nō oportet q; ipsa in cælo sit, immo quocūq; vadat, veniat vel existat, intra incircumscribilem deū manet, cui omnini ille astare afferitur, qui prompte obsequitur, aut contemplando insiguitur. Contemplatio autem Iob. certum non exigit locum, Hinc ait Psalm. Mane altabo tibi & videbo. [Et ecce] Per hanc v. ocam, ecce, aduerbialiter demonstratur aut insinuat notabile esse quod dicitur sive monstratur, [Et ista cōscia] ita quod vnu loquendi carebis, [Et non poteris logui,] quia & facultatem loquendi amites: eratque facile an gelo instrumenta loquelis taliter immutare, quod verba formari non poterant: sicut in Genesi legitur angelum tergitissime neruū Iacob, qui protinus claudicauit, [Vt sic in diem quo haec sicut] id est vñque ad diem natiuitatis, vel potius circuncisionis pueri, quando vocatum est nomen eius Ioannes, vt dixerat angelus. Non enim Zacharias loquela recipit ante diem circuncisionis Ioannis, vt infra describitur. Genesis. 3: Itaque angelus deo sibi inspirante dedit Zacharias signum vt petiti, sed non tale quale optauit: & inuite atque utiliter signum pœnale ac instructiu[m] ad fidem sumit in subtractione loquela, vt qui discrendo fuit loquutus, tacendo disceret esse verbi celestibus credulus, nempe (vt ait Chrysostomus) dñs deus aliquid indicat, oportet illud in fide suscipere. Nam super huiuscmodi disceptare contumacis est anima. Itaque signum istud in quantum fuit pœnale, datum est Zacharias in pœnam sua incredulitatis, vt subditur, [Pro eo quod non credidisti verbi mei quia implibuntur in tempore suo,] id est tempore congreuo, diuinus præfixo: iuxta illud Sapientis, Omnia tēpus habent, & suis spatiis transiunt viuēta sub sole. Veruntamen putandum non est quod Zacharias putauerit verba angelii esse falsa, nec pœnitens fuit incredulus, sed partim discredens atque ambiguus, nimis conuertendo se ad naturalium cursum ordinēmq; causarū, non ad considerationē omnipotentiæ dei & certitudinē nuntiū. [Et erat plebs ex pœnitens Zachariam] quia vt dictum est foris mansit in atrio, nec sancta ingredi potuit, neque recedere debuit, donec completo sacrificio sacerdos qui pro ipsis orauit, egredieretur. [Et mirabantur quod o iiiij

tardaret ipse in templo] præter solitum, Non enim consuetum fuit tam diu infistere tali sacrificio, & causam dilationis ignorauerunt. [Egressus autem] de templo & loco altaris incensi, [Non poterat loqui ad illos & cognoverunt quod visionem videret,] id est cælestem apparitionem seu angelicam reuelationem habuissent. [In templo.] Hoc enim considerauerunt ex mora praefata, & mirabilis vultus sui alteratione, ex colloquo angelicæ, ex amissione quoque loquela. Volut enim deus sciri à populo quod ei angelus apparuerit, quatenus postea cognita plenius veritate, & qualiter angelus nativitatem prænuntiasset. Ioan-

Sapien. 12. nis, populus iam inciperet disponi ad fidem aduentus Messiae, quem & Zacharias iste vtique prædicauit venisse; vnde & supersapientissimo deo omnia optima moderante ac dispensante, permisus est Zacharias incredulitatem incidere, atque loquela priuata est, quatenus fama Ioannis cordibus Iudeorum tenacius ac celebris infigeretur, sicutque postea testimonii eius de Christo celerius crederent. [Et ipse erat innuens illis,] id est visibili signo seu nutu indicauit eis, vt essent contenti atque abirent, & forte quod aliquid sibi diuinitus contigisset. [Et per mansum mutus] vñque in diem circuncisionis Ioannis. Ita & quilibet obmutescere debet facta sibi reuelatione superna, nec illam mos prodere, quoque deus eam vo luerit alius pandi. [Et factum est ut impletum sunt dies officii sui,] id est completa hebdomada qua ministratur in templo, infra quam mansit (vt dictum est) circa templum, [Abiit in domum suam,] que (ut legitur) non fuit in ciuitate Hierusalem, sed in alia quædam. Cum ergo sacerdotes veteris legis, quorum facerdotium vile, carnale, ac typicum fuit, respectu sacerdotij Christi, seu euangelicae legis, ita ab ingressu propriarum domorum, ab accessu quoque legitimarum abstinuerint coniugum, atque circa temple plumb manentes, puritati ac deuotioni ita vacauerint tempore sui officii; quādam damnabiles & scelerati sunt sacerdotes iam Christi, qui vel quotidie vel frequenter sacramenta Christi contractant, alisque ministrant & celebrant, & tamen carnalibus vitiis inquinantur, & non suis miscentur. [Post hos annem dies,] scilicet Zacharia in domum suam reuerso, [Concepit Eliabeth uxoris eius,] quæ vel per reuelationem supernam, vel per signa mariti vel aliorum relatu cognovit, quod vir sius viuente vidisset. & non ex carnalis voluntatis amore aut propria motione, sed desiderio prolixi, & ex inspiratione diuina eam in tanta senectute accederet: idcirco reniti non debuit. Concepit autem (secundum exppositores) mense Septembri octavo Calendas Octobris, luna xi in æquinoctio autunnali, [Et oculabatur se mensibus quinque, dicens, Quia se fecit mihi dominus,] id est fecunditatem hanc supernaturaliter mihi donauit. [In diebus] leni mei. [Quibus respergit,] id est suo pio, omnipotenti, causalissimōque respectu dignatus. [Afferre opprobrium meum inter homines,] id est confusionem quæ mihi ab hominibus imminebat, eo quod sterilis essem.

Deute. 7. Sapien. 3. Eccles. 3. Genet. 11. Ambrosi.

¶ Sterilitas quippe in lege maledictioni subiaciens non quod infecundi essent apud dominum maledici, cum nec Helias nec Hieremias viri sanctissimi duxerint coniuges: sed maledictio illa fuit quoddam humanum opprobriū, quoniam pudor fuit coniugatis, nuptiarum fructu carere. I. Ambro. ait, Pudor est scemini nuptiarum præmia non habere, quibus haec sola est causa nubendi. Hoc tamen pro tempore gratias ita intelligendū non est, quasi non sit coiugatis magis meritorū amore dei & castitatis penitus cōtinere q̄ proles generare, sed quia homines reputant dishonestū in matrimonio problem nō procreare. Apud deū vero quoddam sterilitas felix asseritur: iuxta illud Sapietis, Felix sterilis & nō coinquinata, quia nesciuit horum in delicto. Denique quamvis sancta Elizabeth lateta sit valde & conceptione filij tam illustris, & q̄ supernaturaliter fecunda effecta est, itemq; quia cōsiderauit q̄ filius nasciturus esset magna perfectionis futurus, & quia à nota sterilitatis fuerat liberata: erubuit tamē, q̄ in senectute sua acciderit istud, quando de lege cōmuni non est tempus cōmixtions, prout in Ecclesiastè scriptū est. Tempus amplectendi, & tempus longe fieri ab amplexibus. Sic & Sara ait in Genesi, Postquam confidui, & dominus meus velutus est, volupati opera dabo tanquam diceret. Indecens est. Verum diuina voluntas nulla lege præstingitur, nullo ordine coarctatur, sed omnis legis & ordinis causa supertranstendit, ideo quicquid iussit, bonum, iustum, & decens est, quocunque tempore id agi mādauerit. Itaque ex pudore seu erubescētia occultauit se Elizabeth mēsis quinque, scilicet donec beatissima virgo Maria conciperet, & proles Elizabeth exultans in gaudio prophetaret, vt Origenes exponit. Porro hoc loco ostendit Ambrosius, homines quosdam incontinentes fœminas imprægnatas & grauidas cognoscere, non erubescētes esse pecoribus irrationabiliores ac turpiores. Sunt enim pecora que mu- to quodam opere quæ loquuntur generandi sibi studium esse, non desiderium coendū. Siquidē vbi semel grauem sibi fenserint alium, iam concubitu non admittunt, nec amantū laiciū, sed curam parentis assument. Porro homines nec conceptis fœtibus, nec deo parcunt: illos cōtaminant, hunc exasperant. Ad cohibendum petulantiam tuam, manus tui creatoris in vtero fœtum formantis aduerte. Ille operatur ibidem, & tu vter illius secretū in castis libidine: vel pecudem imitare, vel deum vereere. Postremò ex hoc loco Ambrosius & Beda eliciunt, quātā cura fuerit verecūda sanctis, quia & ipsa Ambrosi.

Elizabeth de re bona ac licita in tantum erubuit, quod quinque sibi mensibus occultauit, eō q̄ res quæ si bi acciderat, apud ignorantes speciem habere potuit malū, nempe, vt ait Ambrosius, vniculque officio prescripta est aetas, & quod vno tempore decet, alio tempore non decet; suntque tempora quædā præscripta coniugio, quando dare operam liberis procreandis decorum sit, dum anni vigent, & spes prolixi existit: vbi vero matura senectus successerit, pudor est gestare indicia coitus, quāuis legitimi, grauique onere aliena exatatis, & tumescere alium non sui temporis fructu.

¶ Prosequitio Cap. quo habetur, [In mensa autem sexto missus est Gabriel.] Artic. 111.

Ræcursoris annuntiatione & conceptione descriptis, tanquam quibusdam præambulis, nunc Sa-uatoris annuntiatione atque conceptione descriptis. Tanta siquidem miraculorum excellentia præcursorem deus ornauit in sua annuntiatione, nativitate vt testimonia eius de Christo credibili-

Ara consistenter: quæ & ideo describuntur, vt quæ de Christo leguntur, certius, firmiusque credantur. [In mensa autem sexto] à conceptione Ioannis, qui conceptus dicitur circa finem Septembribus Christus autem circa finem Martii, scilicet x v. die eius, nuntiatus, conceptus & paslus est, secundum Bedam: Martius vero à Septembribus est sextus, non computando minutias vñim patris Septembribus, scilicet octo ultimos dies ipsius, infra quos Ioannes conceptus est, qui & hic non computantur, quia consuetudo scripture est, non facere vim in minutis numerorum ac temporum. [Missus est angelus Gabriel a deo in civitatem Galilæam, cui nomen Nazareth, ad virginem desponsatam virum, cui nomen erat Ioseph de domo David, & nomen virginis Maria,] ¶ Sumimus arque dignissimum descriptum mysterium sacer Euangelista, videlicet vñigeniti filii dei beatissimam, ac benedictissimam incarnationem, omnia ordinatisimè ad distinctè prosequitur, cunctaque plane elucidat, vt eadem audientes sine legentes, illa quæ gesta sunt quasi præsencia oculis animi proponamus, atque cum summa intentione, deuotione, distinctione, singula quæque pensemus i quatenus in recordatione tam in effabilis beneficio dei super nos cordialiter accendamus, intime deo regnatiem, & nostra salutationis modum atque historiam mente pura ac iucundissima recolamus. Itaque circa descriptionem incarnationis filij dei primo commemorat nuntium, quod non homo aut vates, sed angelus fuit, quem etiam nominatim expressit, quod Gabriel exitit, de quo iam dictum est, qui in veteri testamento legitur Danieli apparuisse, cui superior ange-

Dan. 8.

Bus scilicet Michael princeps tunc synagogæ loquutus est, Gabriel fac intelligere istum, scilicet Da-

nilem, visionem. De quo Gabriel Daniell ait, Cūmque adhuc orarem, ecce vir Gabriel cito volans

tetigit me in hora sacrificii vespertini. Hunc angelum docet Euangelista immediatè missum à deovno

ac trino, non vt fieri solet ab angelo superiori, quemadmodum Zacharias prophetas accedisse testatur,

Ecce angelus qui loquebatur ad me egrediebatur, & alias angelus egrediebatur in occursum eius, &

dixit ad eum, Curre & loquere ad puerum istum, missum, inquit, in ciuitatem Galilæam nomine Na-

zareth, per quod illud Eſaiæ de Christo predictum monstratur implenum, Nazareus de radice eius.

Eſaiæ. 11. Ascendet. Sic enim Hebraica continet veritas, sicutque allegat Matthæus: pro quo Hieronymus transstu-

Matth. 24. lit, Flos de radice eius ascendit. Aptè quoque in Galilæa, nō in Iudea nuntius est Christus, ad desi-

gnandum, quod Christus relicta Iudea transmigratus fuit ad gentes, cōvertendo illas ad fidem per

apostolicam prædicationem Galilæa etenim transmigratio interpretatur. Denique missus est ad virgi-

nem despontatam viru nomine Ioseph. ¶ Cur autem de virginē desponsata voluerit Christus nasci,

multæ rationes traduntur: quia in omniū cōmentariis leguntur, prætermitto, quasdam breuissimè solū tangendo, videlicet ne pudicissima virgo de fortificatione diffamaretur, & ne Christus de

fornicaria natus diceretur. Itémque, ne Iudei cū cōtempfisse, iuste quasi illegitimè genitū videretur,

& vt diabolus minorem haberet occasionem aſſi mandi quod Iesus esset Mēsias, eo quod de cōiuge

viri esset exortus, quem nouerat de virginē nasciturum. Postremò, ne virgo Maria tanquam adulera

lapidaretur, quia & de fœcordati fuit prosapia. Puella quippe illius profapie fornicata tanquam adul-

tera lapidabatur, vt patet in Léuitico. Nomen quoq; virginis fuit Maria, quæ interpretatur maris stel-

la, quoniam ipsa luce à se prodeunte seu nata, mundum hunc illustravit. Maria quoque interpretatur

amarum mare. Ipsa nempe non solum in Christi passione, sed & ante frequenter amaritudinem ma-

ternæ cōpassionis, angustie & timoris fuit repleta: sicut & infra habetur, Tuā ipsius animā pertransibit

gladius. Sicut enim amarissime torquebatur, videns filium crucifigi: sic frequentissime affligebatur, cō-

fiderando hunc crucifigendum, atquevidē per equitationes ipsius. Rursum, Maria interpretatur do-

mina, & ipsa virtus est celi regina, domina mundi: quoniam genitrix dei. Fuit autem spōsus virginis

castissimus Ioseph de domo, id est, semine, tribu, seu familia David, de qua tribu fuit etiā virgo beata:

Viri enim mulieribus suæ tribus matrimonialiter iungebantur, præsertimq; feminæ in parentū ha-

reditate succidentes nō poterant nubere, nisi viris suæ tribus, ne fortium distributio cōfunderetur. Deute. 25.

Virgo autē gloriolā vñica fuit suo patri, propter quod ei in hæreditate succedit. ¶ Præterea contem-

plandum quomodo Christus in omnibus que abiecta videntur & humiliora elegit. Vnde nō in ciu-

tate Hierusalem metropoli, sed in oppido Nazareth concipi voluit, vt non humana potestate, sed di-

uina virtute Christiana religio agnolcatur firmata ac introducta: sed & ipsa Galilæa tā de pocta fuit

Iudeis, vt principes diceret Nicodemus. Scrutare scripturas, quia à Galilæa nō surgit propheta. Hoc

insuper mirabile fuit, quod mūdo perudiueri potuit hanc virginem esse, quæ tot annis viro cohabita-

uit. Denique istud dignationis erat eximia, quod vñigenitus dei eodem angelo annuntiante cōcipi

voluit, quo annunciantे conceptus fuit eius p̄cūr̄or, & quod nō aliquē aut aliquos de summo or-

dine angelorum ad tanti mysterij denuntiationē transmisit. Ex quo etiā sanctus Thomas & alij mul-

ti concludunt, quod superiorum ordinum angelī ad exterius ministeriū nunquam mittuntur, cū an-

gelus huius summæ rei nuntiator de choro archangelorū extiterit. Cū enim vñigenitus patris aet-

ni in mundum descenderit, nostrāque naturā aſſumpserit, vt in omnibus verbo & opere humilita-

tem doceret, ac per eam nos ad verā salutem reuerti oportere instrueret, non supremi ordinis agmina

ad suam incarnationem misit denuntiandam: sed vno ac confuso nuntio fuit contentus. Postremo

sanc̄tus Bernardus circa locū hunc sentit, q̄ angeli mysterium incarnationis ignorauerunt;

ita quod consilium dei super humani generis salutatione per verbū incarnationem nulli patuerit ange-

lorum, priusquam Gabrieli hac legatio dominicē denuntiationis committeretur, & id quidem etiam

quibusdam catholicis tempore Beenardi dispuicuit, & Hugo de sancto Victore hinc scripsit Bernar-

do, vt de hoc intentionem suā pleniū apperiret, cui sanctus pater rescripsit plenissimē ac disertē. Pri-

mo, quod verbū illud non aſſerendo protulerit. Secundo, quod & si aſſerēdo id protulisse, nihilominus

stare posset, quia intelligi posset nec de ipso mysterio, seu eius substantia ſecundū ſe. Nam hōe

prophetis dudum per angelos fuerat reuelatum: sed de mysterio incarnationis, quantū ad aliquas eius E conditiones, certalque circumstantias, puta quantū ad locum, tempus, modum, personam: vt quōd de hac virgine & hac hora verbū incarnaretur. Itaque aduertāndum, quōd (vt lāctus Thomas deter minat) mysterium incarnationis, videlicet quōd vnguentus dei humanam esset assumpturus naturam cunctis angelis à principio felicitatis eorum innotuit, quo ad sublantiam mysterij, atque in generali, non autem quantum ad determinatas conditiones sive in speciali. Omnes namque angelorum mythe ria ad incarnationem verbi potissimum ordinantur. Omnes autē sunt administratorij spiritus: idcirco de isto mysterio omnes à principio communiter sunt edo&ti, sed postea quantum ad circumstantias eius in ipsius distinctioni notitia profecerunt, imò (vt septimo cap. celestis hierarchia diuinus & sanctus Dionysius scribit) à Christo tempore ascensionis inde plenius sunt instruti: sicutque potest salua ri quod super Genesim ad literam loquitur Augustinus. Sic erat absconditū istud mysteriū, vt nec angelis innotuerit. Insuper (iuxta Gregorium) congrue ad Mariam Gabriel mittitur, qui dei fortitudo interpretatur, quoniam Christum dei virtutem & sapientiam, qui potestas superauit aéreas, nuntiavit iam incarnationem. Rursus secundum Bedam, angelum ad virtutem à deo mitti condecoruit, ad denunciandum Saluatoris aduentum: quoniā in principio serpens à diabolo mittebatur ad fœminam, ad inducendum mundi interitum. Præterea Christū totius pūritatis & integratatis authorem, corruptorumque & confractorum reformatorem decuit nasci de virginē integerim atq; purissima, & vt designaret membra sua de virginē ecclesia spiritualiter nascitura, seu regeneranda. Postremo secundum Hieronymum bene ad virginem mittitur angelus, quoniam angelis semper connata est virginitas, & in carne præter carnem viuere, non terrena & humana, sed cœlestis atque angelica vita est. [Et ingrediens angelus ad eam] non dubium quin in locum secretum, ubi illa sanctissima contemplatione & orationi vacauit, forte in thalamo seu oratorio: estque probabile, quōd tunc deuotissime pro totius humani generis salvatione, & Christi aduentu orauit. [Dixit] cum ingenti reverentia, ac humili apparatu sacratissimam virginem de sui mox genitricem futuram, salutans, imò & dignitatem eius admirans, [Eius gratia plena] id est, gratia habituali gratum faciente, eiisque charismatibus ac donis, virtutibus quoque ei annexis praecipientibus repleta. Fuit ergo tam septem de donis spiritus sancti excellenter valde ornata, virtutibus theologicis mirabiliter decorata, virtutibus cardinalibus ac moralibus eleganter fulcita, variis quoque donis gratia gratis data polita, atque in omnibus his protinus multo amplius adimplenda. [Dominus] trinitas superbenedicta [Tecum], tanto singularius quanto gratiosius. Quo enim gratia virginis extitit plenior, eo consistenter dei in ea, fuit singularior atque præclarior. Dominus vero vnguentus dei mox fuit cum ea, & in ea singularissimo ac eminentissimo modo futurus, ut pote corporaliter quieturus in medius virginorum viscerum eius, verus & vnicus filius eius. [Benedictus tu in mulieribus] id est, præ omnibus amplius benedicta, quia magis electa, maioribus gratiæ donis referta, & quodammodo quasi infinita dignitate mox sublimenda in filii dei conceptione. G Etenim esse comparentem patri æternō, verum deum habere, filium illum concipere, parere, & fovere, à quo spiritus sanctus verus deus procedit, omnium creatorem, salutare quevnicum fructum filiale habere, nonne quodammodo infinita est dignitas? Rursus, esse matrem & virginem, nec hoc tantum, sed esse matrem talis tantusque filii, & virginem, nonne tanto extat sublimius, quāto & singularius? Si magna perfectio extat caualitas, quanta perfectio est esse auctam, seu genitricem causæ caualrum? & mater vtiq; causa est filii. Porro cum benedictio dei sit collatio munerū eius, & multiplicatio eorumdē, tāto benedictio est Maria, quāto maiora ac singulariora diuinitas fortis est dona. Ipsa quoque tā magnifice ab angelo salutatur, nō solum ob id quōd tunc fuit, sed ob id quōd mox erat futura, quodque in prædefinitione fuit æterna. [Quæ cum audisset, turbata est in sermone eius,] hoc est, in tam excellenti, inopinata, & antea nusquā audita salutatione angelica. Turbatio ista nec imperfectio nis fuit, nec culpa, sed admiratiois ac verecundiæ virginialis: fuitque vehemens quædam immutatio, concusso sive commotio potentia affectu, nempe cum virgo sacratissima in oculis suis minima esset ac laudabiliter pudorata, vehemētissime de tanto suo mirabatur præconio, sēq; laudari, & cunctis præferri mulieribus erubuit atque obstupuit: eo vtique amplius, quo minus de se tale aliquid suspicabatur aut sentiebat. Quo enim fuerit homo humilior, eo sua laudatio & exultatio fibi ipsi mirabilior H & saepe grauior quoque videtur: huiuscmodi sancta turbatio, excellenter etiam modo fuit in Christo: iuxta illud Ioannis, Iesu vt vidit Mariam, scilicet Magdalenum plorantem, infremuit spiritu, & turbauit seipsum. Et alto loco ipse metu protestatur, Nunc (inquiens) anima mea turbata est. Est autem & illa turbatio immoderata & vitiose, quieti, patique mentis contraria, rationis impeditiva, quæ longe fuit à Christo & virgine præelecta: imò de hac turbatione loquendo laborare debemus habere animum imperturbatū. Præterea considerandū est, quōd sancta Maria in sermone angelī fertur turbata, non in visione ipsius, quia (vt dicitur) solita erat conspicere angelos, veruntamē aliqui probabilit̄ altruiunt, quōd angelus vice hac apparuit ei cū lumine multo præclarior, apparatu, & habitu venustiore, secundū quid magnitudo causæ sive legationis exigit, ideoque aliqualiter turbata in eius apparitione exiterat. [Et cogitabat qualis esset ista salutatio.] Non dubitauit quin esset vera, & vere angelico ore prolatā. Non enim caruit gratiosa puerula gratia discretionis spirituum, cogitabat tamē quālis esset, quid prætenderet, quōd tenderet, cur exhibita esset & id fuit prudētia, quod sic cogitauit. Nec statim respondebit, tam magnifica salutatione reputans se indignā, quia confiderauit se secundū id quod fuit in se, & quod habuit ex se: iuxta quem modū ait Apostolus, Non sum dignus vocari Apostolus. 1.Cori. 15. 1.Timo. 2. Evenit Iesu Christus peccatores saluos facere, quorum ego primus sum. Nihilominus ait, Nihil mihi conscient sum. Et, Nihil minus feci ab his qui sunt supra modum Apostoli, illud sibi & propriæ vo-

A luntati, istud deo & gratiæ eius attribuens. De eadem enim re secundum diuersas eius considerationes 2.Cor. 12. diuina feruntur iudicia. [Et ait angelus ei, Ne times Maria.] Nominatim pudicissimam virginem exprimit, eius teneritudini, turbationi, virginitate que pudori quasi compatriens, & blande ac familiariter allo quendo candem consolans. Quamvis ergo timor & pudor Mariæ non fuerunt culpabiles, imò laudabiles, tamen abiiciendi monentur, vt meliores, diuinoresque actus succedant, videlicet contemplatio cœlestium secretorum, gratiarum actio pro eisdem, tranquillissima quoque serenitas mētis in deo. Cur autem timere non habeat, subditur, [Inuenisti enim gratiam apud deum,] hoc est, deo accepta ac placita ei inuenta, pietatem quoque & gratiam quam ab eo quærebas adepta es, imò & amplius multum. [Ecce] rem nouam & magnam, [Concipies in utero,] hoc est, secundaberis sine virginalis referatione signacu- Matth. 1. li, operante in te virtute spiritus sancti, [et pater filium] tuipius suis creatorum, omniumque filiorum ho minum salutarem. [Et vocabis nomen eius iesum,] cuius appellationis rationem angelus Christi Ioseph exposuit, dicens, Ipse enim saluam faciet populum suum à peccatis eorum, Iesu enim saluator, salus, Esaiæ. 40. aut salutaris interpretatur. Hic de sua nuncupatione ait filius de patre per Esaiam, Dominus ab utero Num. 17. vocavit me, de ventre matris meæ recordatus est nominis mei. Denique huius Iesu domini nostri re Deuter. 1. & nomine figura fuerunt Iesu filius Nause, aliás Iosue, & Osee dictus. Itēque Iesu filius Ioseph Aggei. 1. pontifex, nam ille filios Israël in terram promissionis induxit, iste in spiritualibus præfuit: ita & Iesu Zacha. 3. nunc spiritualiter præfendens cordibus electorum, eos in terram ecclesiæ militantis ac triumphantis per ducit. [Hic erit Magnus,] nam secundum diuinitatem ab æterno fuit, incommutabiliter est, indeficien terque erit magnus, non mole, sed perfectione, potestate & dignitate: atque tam magnus, vt dicat Psa milista, Magnus dominus & laudabilis nimis, & magnitudinis eius non est finis. Porro secundum nat uram humanam non differt ab aliis hominibus, quantum ad essentialia species: sed per gratia hypostata canique vniōnem sive humanitatem cum verbo, tanta est magnitudinis, dignitatis, perfectionis, vt ma ior sit toto viuens, omni creatura intellectuali ac inferiori. Vnde ob hanc magnitudinem etiam in Hiero. 13. utero matris vir fuit, iuxta illud Hieronimæ, Nouum, creavit dominus super terram, scemina circunda bit virum. [Et filius altissimi vocabitur,] non adoptivis ut ceteri, sed naturalis, coeterus, vnicus, coæ qualis: iuxta illud, Dominus dixit ad me filius meus es tu. Et rursus, Ex utero ante luciferum genui te. Psalm. 9. Vnde tam patrem quālium filium ineffabilem esse Salomon docens, ait, Quod nomen eius, & quod no Psal. 109. men filii eius si nolit? Nec obstat quōd nunc vocari iubetur dei filius Iesu. Non enim Salomon ideo Prover. 30. illa ait, quōd pater & filius omni careant nomine: sed quia deficit omne nomen, prout nos illud comprehendere possumus à superbenedicta superuenienti & superercenti dignitate patris ac filii defensu immenso, nec aliud de maiestate spiritus sancti quis sentiat. [Et dabit illi] secundum humanam nat uram [Dominus deus] pater æternus seu tota trinitas adoranda, cuius indumenta sunt dona ac opera, [Se dem,] hoc est, regiam dignitatem ac potestatem, [David pater,] hoc est, quam Dauid in typo habebat. Matth. 18. Quicquid enim potestatis & eminentiae fuit in Dauid, multo sublimius datum est Christo homini: secundum quōd ait, Data est mihi omnis potestas in cælo & in terra. Hinc Christus verè rex Israël fuit plenariamque potestatem super Iudeos accepit in spiritualibus ac corporalibus, quamvis ea quantu Ioan. 10. ad temporalem, ac corporalem præsidentiam vobis non fuerit. Propter quōd dixit Pilato, Regnum me Ioan. 9. um non est de hoc mundo. Et cum vellent eum Iudei facere regem, fugit. [Et regnabit in domo Iacob,] hoc est, in cordibus verorū, ac electorum Israëlitarum, non solum corporaliter à Iacob patriarcha descendentium, sed omnium quoque eius virtutes sequentium, [In eternum,] puta in via per dona gratie, & per suos vicarios præfendens Christus fidelibus, & regnat in eis qui sive obediunt legi: in patria autē per dona gloria, & per seipsum. [Et regnus eius non erit finis,] siue regnū dicitur plebs fidelis (puta eccl esia) quæ frequenter regnū cœlorū vocatur, siue dominium Christi in ea, siue triumphas Ecclesia, vel præsidentia Christi in ipsa: cōstat quōd regni eius nō erit finis, nam status Ecclesiæ militantis usque in finem mundi durabit, quo hic finem sumente, transferentur electi ad patriam, in qua finis diuina gubernacionis nō erit. Hec eadem per Esaiam predicta noscuntur. Super solium (inquit) Dauid & super regnum eius sedebit, vt cōfirmet illud in iudicio & iustitia, amodo & vīcī, in sempiternum. Etenim de Christi principatu super Iudeos, Ezechiel, Hieremias, Zacharias, ceterique prophetæ concorditer sunt loqui. [Dixit autem Maria ad angelum, Quomodo fiet istud?] quōd scilicet filium dei concipiā, Esaia. 6. [Quoniam virum non cognosco,] hoc est, nequam cognoscere decreui, & vovi quantum in me est. Iam enim (vt dicit doctores) virginitatem promisit, tamen sub honestissima condione, vt pote nisi deus alter de ea disponeret. Aliquid vero affirmant, quōd ante quam defonsaretur habuit virginitatis custodiā in proposito & affectu, non tamen promisit: postea autem defonsata Ioseph simili habēti prōpositum, simul cum ipso votum emisit. Quærit autem de modo, non de factō secundū se, quia non dubitauit, sed virginitatis observatione sollicita sciscitata est operis modum. Veruntamen (testē Ambrosio) legit Maria illud Esaiæ, Ecce virgo concepit, modum, vero nō legit: ex quo concluditur, quōd literata fuit, & in lege, prophetis, humano quoq; studio eruditā. Nā & Origines testatur, quōd legis habebat sc̄lētiā. [Et respondens angelus, dixit ei, spiritus sanctus superueniet in te,] hoc est, nō natura li via, nō virili concurſu, non potestate angelica, sed superueniente, id est de superueniente & supra id Matth. 1. purissimis sanguinibus corpus verbo dei aptando, formando, & subito organizando. Quemadmo Esaia. 7. dum per Zacharium ait, Ego cœlabo sculpturam eius. Vnde ad innundum, quōd Christus de matre editus viro eam non secundante, sed virtute cœlesti in ea agente: scriptū est in Esaiā, Ascendi corā eo sicut virgulam, & sicut radix de terra siente. Quōd autē ibidem loquitur ad literam Esaias de Christo, certum est omni capitulum rite pensanti. [Et virtus alii simi,] hoc est, omnipotens deus pa-

terf. Obumbrabit tibi, id est suam potestatem immensam tuæ capacitatí contemplerabit, vt eius influentiam ferre queas. Itaque non secundum plenitudinem suæ claritatis immensam tibi irradiebit, sed velut vmbra resplendens causans, in te effectum suæ potestatis exercebit in te proportionabiliter ad tuam declinatatem, faciendo in te immediate per se, quod in aliis efficit per viri casualitatem, seu formatuam virtutem. Verba hac ab aliis multipliciter exponuntur, sed quæ in omnini commentis factis leguntur, præterire decreui. Quod autem spiritus sanctus superueniat non locum mutando, sed influendo, ac operando, certissimum reor. Insuper innotefecit ex his quod multi sint plenitudinis gratiae gradus, & virgo beata ante hæc verba dicta est, gratia plena: nihilominus in conceptione filij dei maxime aucta est gratia dei in ea, intantum ut tunc fomes dicatur omnino extintus in ea, qui & ante ita fuerat debilitas, quod nunquam inculpabilem surrexerit motionem. Attamen nunc præcipue sermo est de collatione gratiae gratis data, videlicet, maternitatis dei, seu materna fecunditatis in virginine quantum ad Christum. Quemadmodum autem prophetia & apostolatus, ita & ista materna fecunditas donum est gratiae gratis data, propter quod iuxta Augustinum, beatior fuit Maria Christum concipiendo mente quam corpore, & ista corporalis conceptione sine illa spirituali ei non profuisset.

¶ Postremo, plenitudo, perfectio, atque immensitas soli deo competens absolute & propriè: creaturis vero comparativae, impropiè: particulariter, incertoque genere. [Ideoque et quod nascitur ex te sanctum.] Id est Christus ex te nasciturus, qui secundum diuinitatem substantialiter sanctus est, & sanctus ipsa atque immensa sanctitatis superessentialis essentia, secundum naturam quoque assumptam maioris est sanctitatis quam omnes pariter praedestinati. [Vocabitur filius dei.] Sicut nunc dictum est, Hic erit magnus & filius altissimi vocabitur. Itaque ex tam divina & supernaturali conceptione Christi, innotefecit fidelibus quod ipse sit filius dei, cui soli talis seruabatur conceptione: fonti etenim puritatis, & confratrorum reparatori, corruptori umque integratori purissima debebatur conceptione, nativitasque mundissima, ut matris integratatem & puritatem non minueret, sed sacaret & confirmaret, quatenus ante partum, in partu, & post partum intacta conservaret clausa atque mundissima.

¶ Præterea, cum in verbis inducis superbenedita Trinitas distinctè exprimitur ab angelo, clarum est virginem sapientem etiam ante hanc angelicam allocutionem habuisse summam Trinitatis fidem expressam, ac distinctam notitiam. Alioquin quid angelus verbis istis insinuaret, non intellexisset, sed dicere potuisset, quod in Actis quidam responderunt Apostolo sciscitanti, Si spiritum sanctum accepisti, credentes, sed neque si spiritus sanctus est, audiuius.

¶ Consequenter ut Mariæ credulitas augeretur, anima exhilaretur, deuotio inflammetur, sicque ardentes, iucundissima, ac deuotissima mente consentiat atque cōcipiat vnigenitum dei, proponit eam gelus sanctus exemplum, ut mirabilis conceptio futura, per conceptionem mirabilem factam approbatur, & charitatem pueræ suæ cognatae beneficis congratuletur. [Et ecce Elizabeth cognata tua, & ipsa concepit filium in senectute sua.] quamvis duplex habuerit impedimentum, scilicet senectutis, naturalitatisque hereditatis. [Et hic mensis] scilicet Martius, in quo tibi appareo, [Est sexua illa,] ex quo cōcepit Quæ vocatur sterilia, quia iamdudum sic vocabatur, nec vobis sic eam vocandi fuit auctor: Quia non erit impossibile apud acum omne verbum, hoc est quicquid sermone significatur, deus potest implere, si contradictionem non impliceret, illudque facere potestatis sit magis quam infirmitatis. Vnde quod de in sua natura non potest peccare, infirmari, comedere, currere, moueri, dormire, potestatis est, non infirmitatis. Huic verbo consonat illud Hieremij, Domine deus non erit tibi impossibile omne verbum. Cū enim potestas deit infinita, omnipotens vtique est, & quicquid voluerit, potest in instanti peragere, nec potest in tot aut tanta, quin posset infinite in plura atq; maiora. His auditis, pia & docilis virginis cito præcepit confusum, tamque incomparabiliter cōmandata nescit extollit, sed ea profundius humiliavit scipsum, quo ampliorem circa dei aduentus clementiam, suis nil viribus tribuens. Quemadmodum enim vitio si suis laudibus stulte atque inaniter intrumescunt, sic virtuosi inde plus seipso deiiciunt, que quidem quis maiora à deo fortius est bona, eo debet illi gratior esse, itemque subiectior. [Dixit autem Maria,] de beneficio suæ cognatae collato exhilaratur. [Ecce ancilla domini,] ego sum, idcirco ad omnia ei placita offero me paratum. Audiens quoque se in dominum dei sui matrem electam, non aliud quam eius se appellat ancillam. [Fiat mihi secundum verbum tuum,] hoc est spiritu sancto superueniente filium dei concipiāt ut dixisti. His verbis confessit, quibus prolatis immediate vnigenitum patris aeterni concepit. Ita quod in instanti spiritus sanctus ex eius purissimo sanguine corpus formauit, & perfectè quantum ad membrorum distinctionem organizauit, in quo item instanti anima Christi est creata, carni vnitæ, atque vtrique verbo hypostatica seu personali vniione est cōiunctum. Itaque in eodem instanti fuit sanguinis separatio, consolidatio, figuratio, animatio, & deificatio. Veruntamen distinctione membrorum oculis perceptibilis vix fuisse ob corporis paruitatem. ¶ Præterea, mox ut virgo assentit, celebrata sunt in vtero eius, nuptiæ hypostaticæ vnionis, videlicet coniunctio humanæ naturæ cum verbo, de quibus Gregorius ait, quod tunc deus pater filio nuptias fecit, cum ei in vtero, virginis naturam sociavit humanam. Tunc quoque celebratae sunt nuptiæ sponsi cœlestis cum sua sponsa singulari, quæ est mater virginea, virgo Christifera, quæ filium dei concipiendo, facta est sponsa ipsius singularis. ¶ Porro tota Trinitas superbenedita (cuius cum una cōsistat essentia, indiuisa sunt opera) naturam humanam filio suppositaliter copulauit: solus vero filius naturam istam affumpsi, eamque in seipso suppositam, ita quod ipsummet verbum aeternum est assumptæ humanitatis hypostasis, quæ in verbo subsistit personalitate increata verbi, estq; in Christo una personalitas tantu, & filiatione una duntaxat, cum sit una persona: filio autem conceruit personam. Duæ vero generationes ponuntur in eo, sicut & duæ naturæ. Generatio enim concernit naturam. [Et discessit ab ea angelus,] &

A arbitror quod non velut improuise, & ex abrupto ab ipsa abierit, sicut à ceteris sanctis legitur saepius recessisse seu disparuisse: sed cum grandi reverentia, maxima congratulatione, iucundissimo apparatu, quasi licentiam postulans recedendi à domina sua, quam vt sui ac omnium creatoris matrem iam orsus est honorare, prouisæ ab fecerit atque disparuit. Exurgens autem Maria à loco orationis, à quiete contemplationis, ab habitaculo mansio[n]is, [In diebus illis.] statim cum dei vnigenitum conceperet, Asbit in montana, id est, per loca alta, montos, & aspera, quibus plena est Iudea, [Cum festinatione in ciuitatem Indiæ, & intravit in domum Zacharie, & salutavit Elizabet.] Celiter iuit, dans exemplum virginibus, cunctisque femini[n]is, ne libenter tardent in publico, neque in communib[us] sine rationabili causa itineribus inueniantur. Et quia iam plena fuit spiritu sancto spirituali gaudio, charitatis fervore, & sanctæ deuotionis dulcedine fettinante processit, præsertim, quia & cognata sua congaudere oportuit & obsequi, eiufque fœtum ex sui præsentia filii desiderauit donis amplioribus perornari.

¶ Porro, per ciuitatem Iudea quidam intelligunt ipsam Hierusalem, quam afferunt transisse Mariam Ecclesiæ 14: urbem versus in qua habitauerunt parentes Ioannis, quam dicunt ferre per quartuor aut quinque milia fuisse ultra Hierusalem. Nihilominus per ciuitatem Iudea vrbis habitationis parentum Ioannis intelligi potest. [El salutavit Elizabet,] vt habetur in Ecclesiastico. Amicum salutare non confundaris. Et quia humillima fuit, & forte prior suam salutavit cognata. Forma autem salutationis digesta seu scripta non est. Secundum Ambrosium autem concedens est, vt quanto cattior virgo, tanto humilior sit. [Et factum est, vt audiuit salutationem Mariae Elizabet, exultauit infans in utero eius.] Exultatio ex aliqua prævia cognitiua apprehensione solet oriiri. Communiter itaque tenent doctores, quod per omnipotentiam dei acceleratus est in venerationi ratione in Iohanne nondum progenito, ita quod reuelante spiritu sancto nouit vnigenitum dei iam incarnatum, atque in vtero virginis tunc præsentem, tuncque præsentem in eo impletu[m] sit quod angelus nuntiavit, qui a spiritu sancto replebit adhuc ex vtero matris sua. Hinc secundum Ambro, & Glossam, sicut Elizabeth Maræ, ita Iohannes Christi sensit aduentum. Aliqui vero dixerunt, quod Iohannes Christi præsentiam non cognovit, nec tunc vobis sit ratione, sed miraculo mouebatur, & instar exultati se habuit in vtero matris, ad declarationem dignitatis Christi genitricisque eius. Augustinus vero tangit vtrunque hunc modum, neutrum autem assertive determinat, sed primus verior reputatur. [Et repleta est spiritu sancto Elizabet.] Dicunt quidam, quod Maria ante conceptum, Elizabeth vero post conceptum repleta sit spiritu sancto. Veruntamen cum Elizabeth nondum fecundata iam dixerit Euangelista quod erant ambo, videlicet, maritus eius & ipsa iusti ante deum, &c. certum quod etiam ante prolis sua cōceptionem fuit quodammodo, immo & eminenter plena spiritu sancto, vt pote in numero per sectorum annumerari cōdigna: sed consuetudo scripturæ est, vt dicat tunc homine spiritu sancto repleri, cū gratia notabiliter exuberanteri perfunditur: quemadmodum de primitiva ecclesia, quæ in die Pentecostes repleta fuit spiritu sancto, sicut scriptum est in

C Actis. Cum orassent, motus est locus in quo erant, & repleti sunt spiritu sancto. Itaque sancta Elizabeth tam grāde miraculī in prolis sua nondū natę exultatione perpēdens, Christi quoque & beatissimæ virginis præsentiam venerandū aduentis, tōris in deo gloriabatur præcordis, & gratia ampliori mirabilitate impletatur, spiritumque prophetia suscepit, [Et exaltauat vox magna.] Ex plenitudine deuotionis & interioris lāetitiae in vocem prorupit sublimem. Ex abundantia namque cordis os loquitur, & dicit, [Benedicta tu inter mulieres,] hoc est, praescientis vniuersis, sicut expositum est. Siquidē verba ista eundem habent sensum cum verbis illis angelicis, Benedictus in mulieribus, [Et benedictus fru- dūs vobis mihi.] i. Christus iam filius tuus effectus, de quo ait Psalmista, Benedictus qui venit in nomine domini. Et terra nostra dabit fructum suum. De quo scriptum est in Esaia, In die illo erit germen domini in magnificentia, & gloria, & fructus terræ sublimis. ¶ Porro Christus secundum vtranque naturam benedictus est, sed diversimode, nam vt deus per naturā, seu substantialiter benedictus & sanctus est: iuxta illud Danielis, Benedictus es domine deus patrum nostroru[m]. Dicitur enim deus in seipso benedictus, quia essentialiter sanctus, omnique benedictione ac laude dignissimus, totius quoque benedictionis & gratiae collatiu[s]: secundum naturam verò humanam dicitur benedictus per gratiam, quoniam plenitudine gratiae sumpsit, nō ad mensurā, puta in copia tanta quod tota creata mentis capacitas fuit in eo cōpleta. [Et vnde hoc mibi, et veniat mater domini mei ad me?] Scilicet mater Christi, quasi dicat, digna nō sum, nec meis hoc meritis tribuo: in quo humilias Elizabeth innotefecit, que cu[m] est granda, & tanto sacerdoti in cōiugē sociata ac supernaturaliter fecundata, indigna tamē leā iuuēcula fabrio lignario despōnsata visitari professa est: quod & verū fuit habēndo respectu ad excellentiā dignitatis gratiaeque Maræ, & ad id q[uod] Elizabeth fuerat per naturā, vel etiā ad opera eius bona secundū quod a li bero procedebant arbitrio: sed inquantu[m] ex supernaturalibus habitibus gratiae gratiū faciētis, & virtutiū infusari, itemque actuali motione spiritus sancti procedebat, non tantu digna fuit a matre domini visitari, sed & diuinitate beatifica in patria frui, communī obſtaculo per Christi passionem ablato, iuxta modum quo operavirtuosa dicuntur aeternae meritoria vita, etiam de condigno secundum opinionem probabilem, quamvis aliqui dicant opositionem. ¶ Præterea nunc occurrit memorie quod circa verba præscripta Repleta est spiritu sancto Elizabet] scribit Ambrosius, non prius repleta mater (puta Elizabeth) quam filius eius, quod intelligendum est de illa repletione abundantia præfacta, additice, sed cum filii, scilicet Iohannes repletus est spiritu sancto, replevit & matrem.

¶ Queritur quomodo Iohannes nondum natus matrem suam spiritu sancto implauerit, & certum quod nō autoritatib[us], cum hoc deo sit propriū, nec ministerialiter sicut in dispensationibus, seu ministracionibus sacramentorum ministri ecclesie dicuntur suscipientes replere. Aliqui dicūt quod per modum causæ meritorie instrumentalis hoc fecit, ita quod in ipso acceleratus fuit per gratiam vobis rati-

tionis, liberi quoque arbitrij. Quidam vero affirmat quod nullo praeditorum modorum id accidit, E sed ideo matrem suam fertur implesse, quoniam priuilegio eius datum est matri sua huiuscmodi diuinorum charismatum incrementum. Poteſt enim probabilitate dici, quod occasionaliter matrem suam spiritu sancto impleuit, quoniam illa filij miraculosam exultationem experiens, ex hoc in deum mete effusa est, cuiusque cor charitate apertum ac dilataratum patulumque effectu, factum est gratis capax maioris, quemadmodum aliquis videns alium in magna deuotione consistentem, deuotione accenditur. [Ecce enim] Maria [Præfacta est,] hoc est, audit[Vox salutationis tuae,] qua me tam charitatem atque humilitatem ducis, ut te semper diligam et amem.

Ioan.3

Ioan. 3. ter salutasti [*In auribus meis*]. statim [*Exultauit in gaudio*.] formaliter siue causaliter [*In fuis in vtero meo*.] ita quod illa exultatio fuit gaudium, vel exultatio ad corpus per reditudinem pertinens, ex metis gaudio nascebatur. Itaque Ioannes sponsi amicus de sponsi gaudebat presencia, secundum quod ipse postea oretenus fatebatur. Amicus sponsi qui stat & audit vocem eius, gaudio gaudent propter vocem ipsius. Propter quod ait Ambrosius, Ioannes exultaui ratione mysterii, utpote quoniam virginitatem dei iam nouit incarnatum, veraciterque presentem: ex quo euidenter reor, quod & Ioannes interiori audiuit internam Christi allocutionem, seu illustrationem aduerterit. Dicit ergo Gorra hoc loco, Ecce qualiter virtus est beatæ virginis salutatio que confert gaudium, confert & spiritum sanctum, confert relationem diuinorum secretorum, confert & propheticæ actum: verum intelligendum est hoc de ratione per modum causæ meritoria. Maria enim tam ardenter & humiliter salutando cognata pre-

Ioann. 10: fata bona meruit ei quodammodo. ¶ Insuper sicut & Beda fatetur, certum est, quod non nisi reuelat Gregori⁹ te spiritu sancto Elizabeth nouit, quod Maria esset iam mater Christi effecta, ab angelo salutata, eiusque verbis crediderit, quod item exultatio Ioannis esset ob Christi corporalem presentiam. Hinc ei Elizabeth addidit, [Et beata que credidisti.] concordat quod ait Saluator, Beati qui nō viderūt & crediderunt. ¶ Porro Gregorius super Ezechielem, Simil (inquit) de praeterito & presenti ac futuro per prophetias spiritum tacta est Elizabeth, que beatam Mariam promissionibus angeli credidisse cognovit & matrem nominans, qui redemptorem in utero portaret, intellexit, & cum omnia perficienda prediceret, quid etiam de futuro sequeretur, prædixit. Itaque cognitione fidei est in coacto quadam cognitionis beatæ in patria: ipsum quoque credere ex charitate meritorium est beatitudinis consummata; & ad illam se habens sicut meritum ad premium. ¶ Denique sicut aperta visio est felicitas patriæ, sic cognitione fidei beatitudine est via. Beatitudo etiam via est in per fecta & dispositio ad perfectam patriæ felicitatem. Cur autem beata sicut credendo subiungitur, [Quoniam perficiuntur in te ea qua dicta sunt tibi a domino.] hoc est, completum sortientur effectum seu plenarium complementum, & quod credidisti per fidem videbis per speciem Christum quoque, quem conceperis, paries, & visque ad virilias incrementa perdes. Dicit autem Augustinus, quod dicitur virgo beata felicior fuit dei filium mente per fidem spiritualiter concipiendo sive credendo, quam eundem ventre corporaliter concipiendo. Ambrosius quoque, Quaecumq; (inquit) crediderit anima, feliciter fidei charitati unita, concipit & generat dei verbū, & si secundum carnem vna est mater Christi, secundum fidem tamen omnium fructus est Christus. [Et ait Maria.] Hic describitur canticum, hymnus, laus, seu gratiarum actio virginis gloriose.

¶ Expositio euangelici cantici Christiferæ virginis Mariæ, [Magnificat anima mea dominum, Et exultauit spiritus natus, &c.] Articulus. III.

Particulus. III.

1.Reg.6.

Here, videlicet ex hac tecum carmine, primo Regum contentum. Nam habet enim in domino, & in aliquibus cum carmine virginis diuinam coincidit. Itaque deuotissima atque gratissima mente fate tur domina mundi, regina cœli genitrix dei, [Magnificat anima mea dominum.] Magnificentia & excell entia cantici huius primo ex parte aetris perpenditur, quæ quantoq; gratiosior, illuminatior, atque diuinior erat, eo præclarius canticum edidit. Secundò, ex tentiō vberitate ac maiestate. Tertiò, ex i gne deuotionis in ipso exuberantis, sic ergo, Magnificat, inquit, anima mea dominum, tamquam dicat, tu me (d. Elizabeth) laudas, extollis, magnificas; verum ego sciens quod à me ipsis nil habeo, vniuersa bona deo ascribo: ipsum laudo, me deprimo: illum magnifico, id est, magnum summum, immensum fateor, confessio, demonstro, illum totis viribus magnificenter honoro, omni zelo venerari desiderio me paruiendo. Dicitur itaque deum sanctificare, magnificare, glorificare, dū verbis & actibus eius sanctificatorem, maiestatem, beatitudinem, proferuntur, extollimus, demonstramus. Impii vero dicuntur nomen dei polluere, paruifacere, in honorare: quoniam quantum in ipsis est verbis & factis ostendit, seu ira se habent, qualis deus non esset honore & gloria, omnique reverentia dignus, sed paruipenden dus, neque curandus alios quoque ad dei offensionem, irreverentiam, iniuriarumque inducit. Hinc per Ezech. 28. Ezechiel deus frequenter imprecatur filii. Ifernū quod poluerint nomen suum, factus in genit

Ezech. 28
Psalms 53

1. Cor. 4. est; et ideo si quid iustum, religiosumque fecerit anima, imaginem dei, ad cuius similitudinem est crea-
ta, magnificat, quod sumptum videtur ex verbis Origenis dicentis, Salvator noster est imago dei inui-

A fribilis, & anima nostra est imago illius imaginis: cum ergo illam cognitione, sermone, & operatione magnifico, tunc imago mea in me grandis efficitur, & ipse dominus cuius imago est anima mea, amplius in me magnificatur. ¶ Præterea aduentendum, quod in cantico isto nomine dei & domini intelligi potest absolute ips'e deus vnuus, ac trinus, seu qualibet diuina persona, quamvis nonnulli per deum ac dominum specialiter filij personali intelligent, afferentes quod virgo dignissima in cantico isto filium suum commendat, & non ait magnifico, sed [Magnificat anima mea dominum], Iad innuendū, quod praecordiali id agat deuotione, quo arguuntur qui sine reverentia orant & laudant, nec eum sicut verum deum tota cordis honorant custodia: de quibus per Esaiam dominus loquitur, Populus hic labijs me honorat, cor autem eorum longe est à mei [Et exultauit spiritus meus] scilicet anima mea rationabilis [In deo salutari meo] ex contemplatione & dilectione sui ipsius in se, & beneficiorum eius circa me . Exultatio autem seu gaudium ex contemplatione & charitatis actu, seu actuali dilectione procedit. Quo igitur in diuinorum contemplatione illuminatio, eorundemque amore feruenter fuit Maria, eo pleniū exultauit non in se, sed in domino tanquam in causa, obiecto & fine, sicut Apostolus scribit, Qui 2. Cor. 10 gloriatur, in domino glorietur. ¶ Porro dominus dicitur ratione gubernationis, deus ratione causalis-tatis & creationis, salutare vel salutaris ratione iustificationis seu recreationis & glorificationis, qui singulariter fuit & est deus, ac dominus & salutare Maria, propter principia beneficia eius ad eam, & ea quae in se sunt, ut illius illigantur. Quisque quis est, & scit, id est, quod est.

B maximam deuotionem, dilectionem & cultu illius ad illum. Quia autem anima & spiritus hominis rea-
liter idem sunt, tamen ratione sunt differentes: nam anima dicitur quoniam informat & animat corpus, il-
ludque bene regendo deum magnificat: spiritus vero vocatur ob subtilitatem naturae, & quoniam ceterum
plutus cœlestis, sicut competit sibi exultare, & præ ingenti laetitia quasi extra se saltare in deum. Hinc
virgo deipara distincte locuta est, Magnificat anima mea dominum, & exultauit spiritus meus in deo.
¶ Poltremo, ut totis viribus deum magnificemus, magnificet eum nostra memoria, eius beneficia iu-
giter recolendo: nostra intelligentia, eius veritate & excellentiam contemplando: nostra voluntas, eius
bonitatem amando ac appetendo: nostra interpretatio, seu expressio, cum ore laudando. Et quia pro suis
beneficiis gratiarum actio & vox laudis deo debentur, consequenter virgo preclara cantici sui ratio-
nen subiungit. [Quia respexit] per approbationem oculo sue pietatis immensæ. *[Humilitatem ancille sua.]*
hoc est, mea humilem eius ancillam, meaque humilitatem ac paruitatem & merito specialiter sue mem-
nit humilitatis magis quam virginitatis, charitatis aut reliquarum virtutum, quibus preeminenter ful-
gebat, quia per humilitatem præcipue meruit taliter exaltari, eratque per eam præfertim disposita ad
concepientium virginitatum dei, secundum quod in incarnationis mysterio consideratur incarnati maiestas,
qua tanta est ut non nisi ab humillima & pene incōparabiliter humili puella, decuit eum incarnari &
concipi. Virginitas autem fuit depositio magis remota, nec ipsa sine humilitate domino placuisse. Ve-
runtamen in incarnationis mysterio, vtriusque natura immediata & hypotheticam unionem pensan-
do, virgo sacra per charitatem, eiisque ardenterissimum actum fuit summum & immediate disposita ad vni
geniti filii dei conceptionem. Nam charitas præstantissima ac diuinissima, deoque placentissimam virtus est,
coniunctionem, transformationem & insolubilem colligationem efficiens. Quamuis itaq; tota Trinitas su-
perbenedicta Mariae humilitatem semper clementer aspexit, præcipue tamen filius ex ea humana in-
duendo natura faciens se eius prole, atque subiiciens ei se ipsum. Sed & deus pater eam aspexit, in tan-
tum, ut eundem cum ea habere filium dignaretur. Similiter spiritus sanctus illo eam germe fecundans
adorando, à quo ipse vere & eternali terque procedit. Secundum Originem humilitas in scripturis una de
virtutibus dicitur, qua & philosophis modestia nominatur: sed & nos eam possumus appellare quodā
circuit, cum aliquis non est inflatus, sed ipse se deiciat. [Ecce enim ex hoc] tempore & ratione tanti be-
neficiorum mihi collati, ex hac quoque mea humilitate. *[Beatum me dicent omnes generationes.]* Hoc est, quidam
ex omnibus; vt fit distributio pro generibus singulorum, omnes quippe ex Iudeis & gentilitate cō-
versi, beatam, imò & beatissimam profitentur virginem tam incomparandam; sed & Saraceni, qui legē
Mahometi sufficiunt, dicunt eam præ vniuersis mulieribus omnium seculorum electam, sicut & Chri-
stum filium eius fatentur suo legislatore Mahometo maiorem. Sic & Lya, de qua ora est virgo Ma-
ria, cernens se tam fecundans, hoc, inquit, pro beatitudine mea, beatam quippe me dicent mulieres, si-
cūt in Genesi legitur. *[Quia fecit mihi magna qui potens est.]* Hoc est, præclarissima mihi beneficia est, *[Gen. 13]*

D^{icitur}, in sanctificatione, in gratiarum augmentatione, in totius perfectionis collatione, & nunc potissimum in incarnatione, in qua veri dei vera mater effecta, quodammodo infinita dignitatis praerogativam sum consecuta, ab eo qui potens est, immo omnipotens est, & deo potens, vt eius respectu omnis creatura sit impotens, nec sine illius manutentia per momentum subsistere valens. Illi quidem idem est esse, & potenter esse, cuius essentia est sua potentia, inde pendens, illimitata, & penitus infinita, cui sunt omnia æque facilita, qui dominatur in virtute sua in æternum, à quo omnis potestas, dicente Psalm. 65.
Apostolo, Non est potestas nisi à deo. Vnde scriptu est, Sapiens corde est, & fortis robore, qui facit Roma. 1.
magna & inscrutabilia & mirabilia, quorum non est numerus, qui per me mundum liberare dignatus est, & præ omni creatura me honoravit, ita quod de omnibus creatorē ac dominū concepi & porto. Job. 9.
[Et sanctum nomen eius] nominatum, id est, ipse nomine nominatè designatus in seipso essentia liter purus, virtuosus & sanctus est; immo sanctitas prima, fontana, ex cœplaris, immensa, in quo quicquid perfectionis, sanctitatis atque virtutis est, cogitarive potest, cu immensa plenitudine super simplicissima cōtinetur: de qua ait Psalmista, Adorare in mōte sancto eius, quoniam sanctus dominus deus noster. Psalm. 9.
Et iterum, Confringantur nomini tuo magno, quoniam terribile & sanctum est. Vnde scriptu est, Deus sanctus & fortis æmulator est, nec ignoscet sceleribus vestris. Iob quoque dicit, Absit à deo impie- Iofu. 24.
tas, & ab omnipotentis iniquitas. Denique tam sanctus est deus noster omnipotens, vt eius compara- Iofu. 34.
tus, & ab omnipotentis iniquitas. Denique tam sanctus est deus noster omnipotens, vt eius compara- Iofu. 34.

tione omnis sanctitas & aequitas nostra sit quasi pannus menstruatus. Ecce enim luna non splendet, & B stella non sunt mundæ in conspectu eius, qui & in angelis suis reperit prauitatem. Siquidem quid est ipsa diuina essentia, nisi sapientia superessentialis, veritas exemplaris, virtus prima, aequitas summa, charitas infinita, lux incircumscripcta, puritas impermixta? Nemo ergo se iactet, aut aliquid putet, aut aliud spernat, nec ad publicos transgressores se comparat, sed in diuinæ sanctitatis conspectu atque praefentia se semper constitutus, quicquid in se virtutis est, aut esse posse aduerterit, illius intuitu pro nihil habeat, sicut in profundo humilitatis incessanter conferuare conetur. Hucusque sancta Maria recouit beneficia sibi singulariter data, nunc generaliter sibi ac alijs praestita exprimit, [Et misericordia eius] id est, sua æternæ pietatis effectus & gratia extenditur & fuit, [A progenie,] quæ ab initio mundi ante diluvium fuit, [In progenies] posteriores. Misericordia enim domini plena est terra. Vel, à progenie Psalm. 118. Iudeorum in progenies gentium. Salus namque gentibus communicata ex Iudeis fluxit, & cepera est: quemadmodum Christus testatur, Salus ex Iudeis est, nam & Christus ex eis incarnatus elegit, & per apostolorum (natione Iudeorum) doctrinam conuersus est mundus. [Timonibus eum] timore filiali ac casto, nam talibus tantum finaliter prodest gratia dei, & ipsi duntaxat participes sunt fructus ac meritii dominica passionis: quæ licet se ad viuieros extendat per suam sufficienciam, non tamen per efficiemtiam, sed ad solos electos. Hinc ait Psalmista, Misericordia autem domini ab æterno & visque in Psalm. 120. æternum super timetem eum. In Ecclesiastico quoque habetur, Qui sine timore est, iustificari non posse. Exod. 15. test. Veruntamen nullus tam reprobus est, ut diuina clementia penitus expers sit, sed misericordia ad Psalm. 135. salutem veram perducens solis timentibus deum filiali & reverentiali timore (qui est fuga mali) cul- Esaia. 33. pa impenditur, [Fecit potentiam,] id est, potenter operatus est & potentes egit effectus, [In brachio suo] 1. Corin. 1. id est, iuxa sublimi virtute iuxta illud in Exodo, Eduxit filios Israhel in brachio excelso. Vel, in brachio Ioann. 4. suo, id est, per virginitatem suum incarnatum, & tunc refertur ad patrem, de cuius filio loquitur Esaias, Brachium domini cui reuelatum est: quem Apostolus nominat dei virtutem. Porro per filium pater vniuersa creavit, per ipsum redemit mundum, prostravit diabolum, frexit infernum, aperuit celum, infinita quoque per ipsum fecit miracula. Vnde & filius protestatur, A meipso facio nihil, pater vero in me manens, ipse facit opera. Nihilominus Christus ut deus propria operabatur virtute, quæ in tribus supersanctis personis vna est in se, indiuia quoque opera. Denique magnificenterissimum opus dei in incarnatione, seu verbo incarnato apparuit, dum naturæ duæ in infinitum distantes in unam conuenerunt personam, dum Christus de clauso virginis vter prodiit, dum sacramentum altaris instituit. Magnam demum deus potestatem exercuit, tam humilem iuuēculam faciendo suam matrem, angelorumque dominam, & omni pura creatura prout in eis creato subtilente, praestatiorem, quoniam vniuersa via domini misericordia & veritas, seu aequitas. Commandato de ratione sua clementia: commendat eum nunc virgo sapientissima ab effectibus sue iustitiae, [Diffitit superbos,] id est, G per varios errores ac vita dispergi permisit, & per diuersa supplicia perdidit ac damnauit effectuē elatos, quorum spiritus tumet iniquū, qui deo subiici & parere omitunt, nec curant sub eius omnipotenti manu se humiliare, [Mentit,] id est, intentione & libito, [Cordis,] id est, intellectus, quo cuncta discornit, iudicat & disponit. Hinc in Ecclesiastico scribitur, Radices gentium superbarum arefecit deus. Qui per Sophoniam quoque minatur, Visitabo super omnem qui arroganter ingreditur: & apud Esaiam, Incuruabitur sublimitas hominū & humiliabitur altitudo virorum. Dæmones quoque superbientes Christus in domum veniens dispersit, vicit & de hominum cordibus expulit: sed & superbos Iudeos videmus ab eo in omnem regionem dispersos, [Deposuit potentes de sede,] non de quibuscumque potentibus dicitur hoc, cum Iob dicat, Deus potentes non abiicit, cum ipse sit potens: sed de potentibus sua potestate vitiosè vtentibus: de quibus scriptum est in Ecclesiastico, Sedes ducunt superborum destruxit deus, & sedere fecit mites pro eis. ¶ Verum cum huiusmodi potentes videamus visque ad senectutem regnare, quomodo deus deponit eos de sede dignitatis ac præsidentiae? Et respondendum quod saltem in morte, & frequenter propter eorum peccata occiduntur, plagantur, seu ante tempus naturalis periodi auferuntur. Omnis potestatus brevis vita, sicut & rex hodie est, & cras moritur: de quibus loquitur Esaias, Et quidem neque satus neq; radicata in terra trunca corū, replete flauit in eos & aruerūt. Hinc scriptū est, Vidi impios domino flante perisse. Et rursus in libro eodem, Iniqui ante tempus suum sublati sunt. Insuper Matth. 19. potentes Iudeorum magistros deus de sede doctrinæ amouit, iudicariam quoque potestatem pauperibus tribuit in die iudicij exercendam. Sedebitis, inquiens, super sedes duodecim. [Et exaltavit his miles] nunz per dona gratia gratum facientis & gratis data, quia & tales frequenter ad prælationem erexit, in futuro autem per dona gloriae & sublimationem usque ad celum empyreum, propter quod ait scriptura, Deus superbis resilit, humiliibus autem dat gratiam. Et denuo, Beati pauperes spiritu, Matth. 5. scilicet humiles, quoniam vestrum est regnum celorum, quo nihil est altius. Potissimum autem Christi P̄alm. 44. stus exaltavit suos apostolos vere humiliatos, quos constituit principes super omnem terram: de P̄alm. 44. quibus scriptum est, Quoniam dij fortis terra vehementer eleuati sunt. Cæteros quoque primitiæ P̄alm. 46. ecclesiæ filios suos discipulos non mediocriter exaltauit, non in futuro duntaxat, sed etiam in præsen- Luca. 10. ti, dans eis virtutem calcandi super serpentes & scorpiones, omnemque inimici virtutem, [Eserient] id est, spiritualia bona aude cupientes, [impliuit boni,] id est, gratia donis, in terrenis diuinitatibus, refectionib; mentis, pauperes quoque corporaliter famescentes deus alit & implet, quemadmodum scriptū P̄alm. 103. est, Oculi omnium in te sperant domine, & tu das escam illorum in tempore oportuno. Itemque, O Matth. 5. innia te exspectant ut des illis escam in tempore, dante te illis colligent. De esuriuntibus autem pri- Apoc. 12. mo modo ait Saluator, Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam, quoniam ipsi saturabuntur. Et in Apo-

A calyphi, Ego sitiēti dabo de fonte aquævitæ gratis, [Et diuitiæ] id est diuinitarum corporalium inordinatos amatores terrena cœlestibus præferentes, [Dimisi inanes] id est à spiritualibus bonis vacuos, sūisque Matth. 19. vanitatis inhaerentes: de quibus loquitur Christus, Possumus est camelum transire per foramam Marci. 10. acus quam diuitem intrare in regnum celorum. Iacobus quoque in sua canonica, Agite nunca diuitias Iacobi. 5. plorate, videntes in miseriis quæ aduenient vobis: de quo infra habetur, Vnde vobis diuinitibus qui nūc 1. Timo. 6. id est, sua æternæ pietatis effectus & gratia extenditur & fuit, [A progenie,] quæ ab initio mundi ante diluvium fuit, [In progenies] posteriores. Misericordia enim domini plena est terra. Vel, à progenie Psalm. 118. Iudeorum in progenies gentium. Salus namque gentibus communicata ex Iudeis fluxit, & cepera est: quemadmodum Christus testatur, Salus ex Iudeis est, nam & Christus ex eis incarnatus elegit, & per apostolorum (natione Iudeorum) doctrinam conuersus est mundus. [Timonibus eum] timore filiali ac casto, nam talibus tantum finaliter prodest gratia dei, & ipsi duntaxat participes sunt fructus ac meritii dominica passionis: quæ licet se ad viuieros extendat per suam sufficienciam, non tamen per efficiemtiam, sed ad solos electos. Hinc ait Psalmista, Misericordia autem domini ab æterno & visque in Psalm. 120. æternum super timetem eum. In Ecclesiastico quoque habetur, Qui sine timore est, iustificari non posse. Exod. 15. test. Veruntamen nullus tam reprobus est, ut diuina clementia penitus expers sit, sed misericordia ad Psalm. 135. salutem veram perducens solis timentibus deum filiali & reverentiali timore (qui est fuga mali) cul- Esaia. 33. pa impenditur, [Fecit potentiam,] id est, potenter operatus est & potentes egit effectus, [In brachio suo] 1. Corin. 1. id est, iuxa sublimi virtute iuxta illud in Exodo, Eduxit filios Israhel in brachio excelso. Vel, in brachio Ioann. 4. suo, id est, per virginitatem suum incarnatum, & tunc refertur ad patrem, de cuius filio loquitur Esaias, Brachium domini cui reuelatum est: quem Apostolus nominat dei virtutem. Porro per filium pater vniuersa creavit, per ipsum redemit mundum, prostravit diabolum, frexit infernum, aperuit celum, infinita quoque per ipsum fecit miracula. Vnde & filius protestatur, A meipso facio nihil, pater vero in me manens, ipse facit opera. Nihilominus Christus ut deus propria operabatur virtute, quæ in tribus supersanctis personis vna est in se, indiuia quoque opera. Denique magnificenterissimum opus dei in incarnatione, seu verbo incarnato apparuit, dum naturæ duæ in infinitum distantes in unam conuenerunt personam, dum Christus de clauso virginis vter prodiit, dum sacramentum altaris instituit. Magnam demum deus potestatem exercuit, tam humilem iuuēculam faciendo suam matrem, angelorumque dominam, & omni pura creatura prout in eis creato subtilente, praestatiorem, quoniam vniuersa via domini misericordia & veritas, seu aequitas. Commandato de ratione sua clementia: commendat eum nunc virgo sapientissima ab effectibus sue iustitiae, [Diffitit superbos,] id est, G per varios errores ac vita dispergi permisit, & per diuersa supplicia perdidit ac damnauit effectuē elatos, quorum spiritus tumet iniquū, qui deo subiici & parere omitunt, nec curant sub eius omnipotenti manu se humiliare, [Mentit,] id est, intentione & libito, [Cordis,] id est, intellectus, quo cuncta discornit, iudicat & disponit. Hinc in Ecclesiastico scribitur, Radices gentium superbarum arefecit deus. Qui per Sophoniam quoque minatur, Visitabo super omnem qui arroganter ingreditur: & apud Esaiam, Incuruabitur sublimitas hominū & humiliabitur altitudo virorum. Dæmones quoque superbientes Christus in domum veniens dispersit, vicit & de hominum cordibus expulit: sed & superbos Iudeos videmus ab eo in omnem regionem dispersos, [Deposuit potentes de sede,] non de quibuscumque potentibus dicitur hoc, cum Iob dicat, Deus potentes non abiicit, cum ipse sit potens: sed de potentibus sua potestate vitiosè vtentibus: de quibus scriptum est in Ecclesiastico, Sedes ducunt superborum destruxit deus, & sedere fecit mites pro eis. ¶ Verum cum huiusmodi potentes videamus visque ad senectutem regnare, quomodo deus deponit eos de sede dignitatis ac præsidentiae? Et respondendum quod saltem in morte, & frequenter propter eorum peccata occiduntur, plagantur, seu ante tempus naturalis periodi auferuntur. Omnis potestatus brevis vita, sicut & rex hodie est, & cras moritur: de quibus loquitur Esaias, Et quidem neque satus neq; radicata in terra trunca corū, replete flauit in eos & aruerūt. Hinc scriptū est, Vidi impios domino flante perisse. Et rursus in libro eodem, Iniqui ante tempus suum sublati sunt. Insuper Matth. 19. potentes Iudeorum magistros deus de sede doctrinæ amouit, iudicariam quoque potestatem pauperibus tribuit in die iudicij exercendam. Sedebitis, inquiens, super sedes duodecim. [Et exaltavit his miles] nunz per dona gratia gratum facientis & gratis data, quia & tales frequenter ad prælationem erexit, in futuro autem per dona gloriae & sublimationem usque ad celum empyreum, propter quod ait scriptura, Deus superbis resilit, humiliibus autem dat gratiam. Et denuo, Beati pauperes spiritu, Matth. 5. scilicet humiles, quoniam vestrum est regnum celorum, quo nihil est altius. Potissimum autem Christi P̄alm. 44. stus exaltavit suos apostolos vere humiliatos, quos constituit principes super omnem terram: de P̄alm. 44. quibus scriptum est, Quoniam dij fortis terra vehementer eleuati sunt. Cæteros quoque primitiæ P̄alm. 46. ecclesiæ filios suos discipulos non mediocriter exaltauit, non in futuro duntaxat, sed etiam in præsen- Luca. 10. ti, dans eis virtutem calcandi super serpentes & scorpiones, omnemque inimici virtutem, [Eserient] id est, spiritualia bona aude cupientes, [impliuit boni,] id est, gratia donis, in terrenis diuinitatibus, refectionib; mentis, pauperes quoque corporaliter famescentes deus alit & implet, quemadmodum scriptū P̄alm. 103. est, Oculi omnium in te sperant domine, & tu das escam illorum in tempore oportuno. Itemque, O Matth. 5. innia te exspectant ut des illis escam in tempore, dante te illis colligent. De esuriuntibus autem pri- Apoc. 12. mo modo ait Saluator, Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam, quoniam ipsi saturabuntur. Et in Apo-

Genes. 22. Genes. 26. Genes. 28. P̄alm. 131. Actuū. 3.

Baruch. 2. Psalms. 22.

Explanatio residue partis capit. in qua & canticum Zachariae elucidatur. Artic. v.

Onsequenter natuitas precursoris describitur. [Et] ab eo impletus est tempus parvus, id est ipsi Elizabeth mensis nonus aduenit. [Et] peperit filium. Et audierunt vires cognitae eius quia magnificavit dominus misericordiam suam cum illa, id est valde clementer egit cum ipsa, pietatis sua efficitus circa eam exercens tam gratias, quod scilicet non obstante naturali sterilitate ac senio, prolem conceperat ac peperisset, esetque a sterilitatis opprobrio liberata. [Et] congratulantur ei, ex dilectione qua eam, eiusque maritum amabant, quia fine querela inter alios conuersabatur Zacharias & Elizabeth. Vnde sua conuersatione pacifica, benigna & iusta, utpote ex iustitia & pietate conuenienter temperata, vniuersis se exhibuerunt amabiles, propter quod eorum prosperitati congratulati sunt alii. [Et] factum est in die octaua, à natuitate infantis, [venient circuncidere puerum.] Ilio & enim die secundum legis præceptum circuncisio fieri confuerit, iuxta illud in Genesi, Infans octo dierum circuncideretur. [Et] vocabant eum nomine patris sui Zachariam. [P]rimogenitus namque & presertim unigenitus, solet frequenter nomen patris imponi. Itis autempe non erat quod Zacharias & Elizabeth amplius profligarent. Porro sicut in novo testamento nomen imponebat in baptismo, ita tunc in circuncisione. Sed cum Ioannes sanctificatus esset in utero, & ab originali purgato, cur circuncisus fuit, cum circuncisio esset remedium contra originale peccatum? Respondet quidam, quod circuncisus sit non ob indigentiam remedii, sed propter obseruationem praepeti. Item ne alii scandalizarentur, & causa singularitatis tandem, & quia fortasse per circuncisitionem illum ita poenalem ad gratiam disponebatur maiorem. [Et] respondens mater eius, dixit, Nequagam nomine patris appellabitur, sed vocabitur Ioannes. Quod enim sic esset vocamus, immo & ab angelo iam vocatus, vocari, iussus, cognovit per spiritum prophetam sanctam Elizabeth: quia id nulli homini, nisi viro eius in templo fuerat intimatum, qui extunc mutus permanebat nisi forte quis opinetur quod Zacharias scripto id sine insinuauerit coniugi, sicut in sequentibus narratur hoc ceteris indicatur. Forte enim quod sibi in templo fuerant reuelata atque illata, taliter in dicauit vxori. [Et] dixerunt ad illum, Quia nemo est in cognitione tua, id est inter consanguineos tuos. [Quia vocetur hoc nomine] idcirco miramus, quod ita visum vocari. Innebant autem hoc est signis seu nutibus sensibilibus per modum questionis significabat [Patri eius, quem] id est quo nomine vellet vocari eum. Quia nunc dicitur quod innuebat patri eius, doctores elicunt, quod Zacharias ob suam incredulitatem praefatam non mutus tantum, sed & surdus fuerat factus: si enim audiret, non nutu, sed verbo eius voluntatem interrogassent? [Et] postulans, iurauit quod non verbis, non verbis, non vocali. [Ioannes est nomen eius,] quasidicat. Non ego autem pater in sancti nomen impono, sed diuinitus per angelum impositum pando. [Et] mirati sunt universi, videntes in processu negotii miracula miraculis iungit, totque; infusa fieri. item quod Zacharias & coniux eius sic concordabant, qui simul à conceptione Iohannis conferre non poterant. [Aperitum est ante ilico os eius, et lingua eius,] id est mox cum fidem suam scripto indicasset, restitutus estorū & linguis Zacharie pristinus virus loquendus nec dubium quin interim os eius aperiebatur ad cibum sumendum, sed non ad loquendū. Quemadmodum autem suæ incredulitatis demerito fuit loqua priuatus, ita suæ fidelis confessionis merito loqua est restitutus: propter quod dicit Ambrosius, Linguis quam incredulitas vinxerat, fides solvit. [Et] loquatur bene dicens deum] benedictione laudis, & gratiarum actionis, qui eum ob suum excessum paternaliter castigavit, & clementer sanauit: iuxta illud Tobiae, Benedic te domine deus Israel, quia tu castigasti me, & tu sanasti me, sed & ob alias causas benedixit deum, sicut mox in suo cantico elucescit. [Et] factus est timor super omnes vicinos eorum, id est vicini Zacharie & Elizabeth visis tot mirabilibus ex consideratione diuinæ potentiae conceperunt timorem, admirationem, stuporem: causam enim scilicet omnipotentiam dei in suis supernaturalibus perpendunt effectibus, & tanquam vere præsentem, ac via punientem attenderunt: si & in Evangelio scriptum est, quod turbæ vissi Christi miraculis, timuerunt. Denique homo propria fragilitate & culpæ libimes coscius, considerata altissimi potestate non immerito ex paucis: propter quod apud Hieremiam scriptum est, Non est similis tui domine, magnus es tu, & magnum nomen tuum in fortitudine, qui non timet te rex gentium? [Et] super omnia montana Iudea diuulgabunt omnia verba haec. id est fama horum mirabilium de punitione & curatione Zacharie, de Ioannis mirabili cōceptione, nativitate, appellatione, Iudeis in omnibus locis suæ regionis montosis mortibus insinuabatur. Magna namque & rara solent vndeque diuulgari, quia libenter audiuntur: si quidam noua placent & infesta admiratione inducunt. Homo autem naturaliter est animal admirativum, varietatisque, cupidum, præfertum cum omnes homines naturaliter sciēre desiderant. [Et] posuerunt omnes qui audierant in corde suo, id est mentibus suis ista tenaciter impræcesserunt, atque memoria diligenter cōmenda uerunt. [Dicentes,] Jvel quilibet intra se, seu vnuus ad alium, immo modo vtroque, [quis putas puer iste erit?] quasi diceret, notabilis valde erit & crescat in virum eximium. Talis enim mirabilis non cōsueverit cōtingere nisi circa valde electas personis: ideo subditur, [Etenim manus domini erat cum illo]. i. virtus gratia, auxiliu, operatio supernaturalis ipsius dei fuit cum Joanne in eius sanctificatione, exultatione in utero matris, caterisque præfatis: ex quibus probabiliter argubant: quod tempore procedente futura esset manus dei cum ipso. [Et] Zacharias pater eius impletus est spiritu sancto, et prophetauit dicens. Quocirca scribit Ambrosius, Vide quam bonus deus, & facilis indulgere peccatis. Non solus oblata restituit, sed etiam inspirata concedit: ille quidam mutus prophetat. Denique etiam ante hanc horam impletus fuit

A Zacharias in spiritu sancto, sed nunquam impletus asseritur, quia in donis gratiæ gratificantis, ac gratiæ datae, iam eminenter proficit, & gratiam prophetalem recenter sortitus est. Recteque prius fertur spiritu sancto repletus, quam vaticinatus, eodem quod prophetare opus sit deinceps illud Petri. Non voluntate humana allata est aliquando prophetia, sed spiritu sancto inspirati loqui sunt sancti dei homines. *Ereditus dominus deus Israël.* In cantico isto Zacharias gratias refert deo super variis beneficiis.

i. Petri.

B eius, potissimum de verbi incarnatione ac passione, generisque humani, potissimum Israëlitici salutem. Quavis autem in catico isto per dominum de Israël intelligi possit deus absolute, seu trinitas tota superbenedita, quælibetque diuina persona: appropriatus tamen de filio totum exponitur. Itaque, *Benedictus* est, & eternaliter benedictus sit, atque ab omnibus iugiter benedicatur. *Dominus* vniuersorum, ratione possessorum, gubernationis ac præsidentia omnium: de quo in Genesi Abrahā ait, Leuo manum meam ad dominum deum possessorum cali & terre: de quo etiam scriptum est in libro Iob, Quem constituit alium super terram, aut posuit super orbem quem fabricatus est: præterea nomen & ratio domini, soli omnipotenti deo, plene, summe, purè ac propriè competit: quippe qui solus vniuersale, primordiale, independens, ac nulli subiectum habet dominum: omnium vero frequentium angelorum, hominumque dominia sunt particularia, secundaria, indigentia, ac servituti permixta, quia de eo supposita. Hinc apud Esaiam, Hieremiam quoque & Amos ait scriptura, Dominus exercitum nomen eius. Et in Psalmo, Dominus nomen illi, qui iterum ait per Esaiam, Ego dominus, hoc est nomen meum: gloriam meam alteri non dabo. *Deus Israël,* qui omnium deus generaliter fuit iure creationis, specialiter autem deus tunc dicebatur Israël, id est Israëlitici populi, de Jacob (qui alio nomine dictus est Israël, nati: quoniam præcipua ac specialia beneficia populo illi donauit: quemadmodum scriptum est, *Esaïe 47.* Qui annuntiat verbum suum Jacob, iustitias & iudicia sua Israël, & quia a populo illo specialiter colebatur, ceteris ad idolatriam lapsis. Vnde in Deuteronomio Moyses hunc populo ait, Te elegit dominus natus, ut sis ei populus peculiaris de cunctis populis qui sunt super terram, quia dilexit vos dominus. *Amos 4.* *[Quia visitauit,* id est per incarnationem accessit, & sicut priusimus ac peritisimus medicus operari aggressus est. *Et fecit redemptionem plebis sue,* id est liberationem Israëlitæ plebis ab inuisibilibus hostibus, à damnatione aeterna à reatu originali peccati, immo ab omni peccato quantum in ipso est: quemadmodum per Osee loquitur, De manu mortis liberabo eos, de morte redimam eos: de quo etiam per Esaiam dictum est, Dominus rex noster ipse veniet & saluabit nos: qui & apud Zachariam hortatur, Laudate & latere filia Sion, quia ecce venio & habitabo in medio tui. Christi equidem incarnationem, nostra est deificatio, vt afferat Leo papa. Itaque eius incarnatio fuit nostræ redemptions atque salutis, quæ per Christi passionem complete sunt. Non enim per solam suam incarnationem nos salutare decreuit, sed salvationem nostram per suam passionem consummare instituit. Vnde quod Zacharias loquutus est, Fecit, more propheticō potest per modum futuri, id est facturus est, quoniam sua passione fuit redemptionem istam plene facturus, utpote nostra crima delecturus, nosque deo reconciliatus: secundum illud Esaiæ, Ipse autem vulneratus est propter iniquitates nostras, atritus est propter sceleram nostram. Et rursus, Dominus posuit in eo iniquitatem omnium nostrorum. Etenim Christus sua passionem, ac obedientia pro omnibus satisfecit: sed si fructum sue passionis consequi debemus, oportet ut meritum eius nobis per sacramenta seu modo alio applicetur & communicetur. Hinc Christus de seipso testatur, Venit filius hominis querere & saluum facere quod perierat. Denique per plenum suum seu populum dei, intelligi potest per modum futuri, id est facturus est, quoniam sua fuit populus dei per prædestinationem aeternam, & spiritualiter Israël, id est deum videns, seu fidei contemplans: de quo populo dicitur apostolus, Pax super Israël dei, Veruntamen per plebam suam hoc loco literalius intelligitur populus Iudeorum, ad quorum redemtionem Christus primo, directe, ac principaliter venit, secundum quod afferat. Non sum missus nisi ad oues quæ perierunt domus Israël, quibus verbum dei spernentibus, iusta facta est apostolorū transfigratio ad instruendos gentiles, pro quorum salutem Christus quasi secundario venit: propter quod Paulus & Barnabas dixerunt Iudeis, Vobis oportebat primum loquarib[us] dei: fed quoniam repulisti illud convertimur ad gentes. *Esaïe 53.*

Hiere. 32.

D atque caelestis. *[Non obi]* id est ad nostram salutem, ut ei credendo saluemur, *[in domo David pueri sui]* hoc est, in tribu seu familia David propheta, de cuius semine ortus est Christus: iuxta illud apostoli ad Romanos, Qui factus est semine David secundum carnem. *[Sed quomodo deus Israël, scilicet Christus erexit hoc cornu salutis?* Et respondendum quod per hoc, quod iam ore angelico reuelauit Zacharias statim se incarnandum, venturum, & saluaturn genus humanum: culus vtiq[ue] Christi incarnatione nouit Zacharias in virgine Davidice stirpis peractam. Itaque per cornu publica denuntiatione magna rei significatur, quia per cornua solent magnalia notificari: & iam non solū per angelum, sed & per Mariam deus de hac re prophetat. Hinc dicit Theophilus, Videbatur deus dormire, peccata multa respiciens, neque haec curans: sed in nouissimis temporibus incarnatus, excitatus, contriuicteque demones nos odientes. *[Insuper per cornu, potestas, seu altitudo exprimitur: eod quod cornua sint in animali partes eminentes ac solide; eritque sensus, quod deus robur, apicemque salutis, hoc est in uiolabilem & celestem felicitatem nobis denuntiavit, in domo David, id est in Christo de progenie David exorto, per quem & in quo beatitudine haec datur, quia non nisi in Christi credenti præstatur: quemadmodum in Aet[us] princeps Apostolorum differunt, Non est aliud nomen sub celo datum hominibus in quo oporteat nos saluos fieri. Postremo, per cornu designatur rex, regia potestas, seu regnum præserit in Apocalypsi & Daniele. Vnde in Apocalypsi legitur, Vidi de mari ascendentem bestiam habetem capita septem, & cornua decem. Et in Daniele, Bestia quarta habebat cornua decem, & ecce cornu*

Osee. 13.

Zacha. 2.

[Et exiit] id est suscitauit, leuauit & declarauit. *[Cornu fulmis]* hoc est, annuntiatione beatitudinis verae atque caelestis. *[Non obi]* id est ad nostram salutem, ut ei credendo saluemur, *[in domo David pueri sui]* hoc est, in tribu seu familia David propheta, de cuius semine ortus est Christus: iuxta illud apostoli ad Romanos, Qui factus est semine David secundum carnem. *[Sed quomodo deus Israël, scilicet Christus erexit hoc cornu salutis?* Et respondendum quod per hoc, quod iam ore angelico reuelauit Zacharias statim se incarnandum, venturum, & saluaturn genus humanum: culus vtiq[ue] Christi incarnatione nouit Zacharias in virgine Davidice stirpis peractam. Itaque per cornu publica denuntiatione magna rei significatur, quia per cornua solent magnalia notificari: & iam non solū per angelum, sed & per Mariam deus de hac re prophetat. Hinc dicit Theophilus, Videbatur deus dormire, peccata multa respiciens, neque haec curans: sed in nouissimis temporibus incarnatus, excitatus, contriuicteque demones nos odientes. *[Insuper per cornu, potestas, seu altitudo exprimitur: eod quod cornua sint in animali partes eminentes ac solide; eritque sensus, quod deus robur, apicemque salutis, hoc est in uiolabilem & celestem felicitatem nobis denuntiavit, in domo David, id est in Christo de progenie David exorto, per quem & in quo beatitudine haec datur, quia non nisi in Christi credenti præstatur: quemadmodum in Aet[us] princeps Apostolorum differunt, Non est aliud nomen sub celo datum hominibus in quo oporteat nos saluos fieri. Postremo, per cornu designatur rex, regia potestas, seu regnum præserit in Apocalypsi & Daniele. Vnde in Apocalypsi legitur, Vidi de mari ascendentem bestiam habetem capita septem, & cornua decem. Et in Daniele, Bestia quarta habebat cornua decem, & ecce cornu*

Lucas. 9.

Galat. 6.

[Et exiit] id est suscitauit, leuauit & declarauit. *[Cornu fulmis]* hoc est, annuntiatione beatitudinis verae atque caelestis. *[Non obi]* id est ad nostram salutem, ut ei credendo saluemur, *[in domo David pueri sui]* hoc est, in tribu seu familia David propheta, de cuius semine ortus est Christus: iuxta illud apostoli ad Romanos, Qui factus est semine David secundum carnem. *[Sed quomodo deus Israël, scilicet Christus erexit hoc cornu salutis?* Et respondendum quod per hoc, quod iam ore angelico reuelauit Zacharias statim se incarnandum, venturum, & saluaturn genus humanum: culus vtiq[ue] Christi incarnatione nouit Zacharias in virgine Davidice stirpis peractam. Itaque per cornu publica denuntiatione magna rei significatur, quia per cornua solent magnalia notificari: & iam non solū per angelum, sed & per Mariam deus de hac re prophetat. Hinc dicit Theophilus, Videbatur deus dormire, peccata multa respiciens, neque haec curans: sed in nouissimis temporibus incarnatus, excitatus, contriuicteque demones nos odientes. *[Insuper per cornu, potestas, seu altitudo exprimitur: eod quod cornua sint in animali partes eminentes ac solide; eritque sensus, quod deus robur, apicemque salutis, hoc est in uiolabilem & celestem felicitatem nobis denuntiavit, in domo David, id est in Christo de progenie David exorto, per quem & in quo beatitudine haec datur, quia non nisi in Christi credenti præstatur: quemadmodum in Aet[us] princeps Apostolorum differunt, Non est aliud nomen sub celo datum hominibus in quo oporteat nos saluos fieri. Postremo, per cornu designatur rex, regia potestas, seu regnum præserit in Apocalypsi & Daniele. Vnde in Apocalypsi legitur, Vidi de mari ascendentem bestiam habetem capita septem, & cornua decem. Et in Daniele, Bestia quarta habebat cornua decem, & ecce cornu*

Actu. 14:

Matth. 15:

Rom. 7:

Actu. 15:

Apoc. 4:

Apoc. 13:

p. ii

D. DIONYS. GARTHVSIAN

D. DIONYS. CARTHVSIAN.

aliud parvulum ortum est de medio eorū, & tria de cornibus primis evulsa sunt à facie eius. Ita quic hic E

Daniel. 7. per cornu intelligi potest Christus rex regum, seu regnum, si sius. Hoc enim cornu erexit, id est per in carnationem apparere fecit, & declarauit primo in domo David, id est in progenie Davidica, de qua natus est Christus, qui primo in terris visus & conuersatus est inter quodam de sua hac genealogia progenitos. Sic ergo erexit deus pater, seu trinitas vel Christus, secundum quod deus cornu salutis, id est, Christum regem nostrā salutis: erexit inquam eum nobis, secundum quod homo est Christus nē pe secundum diuinationem erexit seipsum secundum humanitatem. Quidam istam erectionem & seruit ad Christi resurrectionem vel ascensionem, quia tunc Christus cornu salutis id est potestatem & gloriam beatitudinis erexit, seu publice demonstravit, resurgendo ad vitam in mortalem, patres quoque educendo de lymbo, & regna ascendendo cælestia. Sic Zacharias loquitur de futuro per modum præteriti, vt mos est prophetarum. Hoc itaq; deus fideliter egit, non improuise: sed sicut predixit verē im pleuit: hinc subditur, [sic ut loquuntur est per os sanctorum, qui a seculo sunt prophetarum eius.] hoc est sicut pra nūtiauit per sanctos prophetas, qui à principio mundi fuerunt, qui verbis, signis, figuris seu factis, de Christo loquuntur sunt, & eius mysteria prædixerunt, quia in nulla mundi estate debet propheta de Christo, vt August. declarat. Nam & Adam de Christo verbis & rebus loquutus est, similiter cateri patriarchæ ac vates: propter quod in Actis Petrus testatur, Deus qui prænuntiavit per os omnium prophetarum pati Christum suum, impleuit. Sed & alibi ait. Huic omnes prophetæ testimonium perhibent. Tantum quippe mysterium decuit diu ante multipliciter prænuntiari, vt eius dignitas agnoscatur, & factum credibilius ostendatur, firmiusque creditur. Vnde in hoc fides nostra certissime confirmatur, quod omnia quia de Christo credimus, & tenemus, taliter prophetata probamus: fed & ipsi Hebraeorum doctores fatentur, quod omnes prophete non sunt loquuti, nisi super dies Messie, id est pro tempore Christi, quia videlicet quicquid loquuti sunt ad Christū finaliter retulerunt, & de ipso principaliter sunt effati. Vnde nunc singulariter dicitur, per os sanctorum, et quod omnes vno spiritu concorditer sint loquuti. [Salutem ex inimicis nostris, & de manu omniū qui oderunt nos.] His verbis exponit, quid sit quod dixit. Erexit cornu salutis nobis, vt fit sensus, erexit, & cetera sicut loquutus est, id est si cut per prophetas promisit erigere, seu procurare nobis salutem, id est, saluationem ex inimicis nostris præsertim in iusti bilibus, hoc est, liberationem à dæmonibus: immo etiam à carne & mundo, omnique vera beatitudinis impedimento. Vnde in epistola Ioannis scriptum est, In hoc apparuit filius dei vt dissoluat opera diaboli. Porro quod ait, De manu omnium qui oderunt nos, quidam exponunt de gentilibus, quos Christus conuerterit, & sic inter illos & Iudeos conuersos pax fuit, inter quos ante iniuriam erat. Potest quoque de cunctis peruersis hominibus accipi, à quibus liberatur electi, non quod ab illis in vita hac non tribulentur aut trucidentur, sed quia per timorem inordinatum eis non subiciuntur, nec ad vitia inducuntur, & per temporalem quam ab illis patiuntur persequitionem ad gloriam perdicuntur aeternam, sicutque aeternaliter liberantur ab omni infestatione illorum: quemadmodum plenius Augustinus declarat super illud Psalmi, A timore inimici eripe animam meam. Hoc est quod apud Micheam promisum est primiū ecclæsia. Exaltabitur manus tua super hostes tuos, & omnes inimici tui interibunt. Et ibidem de Christo prædictu est, Et erit iste pax cum venerit, & quando calauerit in domibus nostris. Sic ergo erexit nobis salutem, [Ad faciendam misericordiam cum patribus nostris] id est ad hoc vt patriarchis & iustis olim defunctis consummatam misericordiam, ut pote plenam felicitatem impenderet, educendo eos de lymbo, & constitudo in cælesti: quemadmodum apud Zachariam Christo dicitur. Tu quoque in sanguine testamenti tui emisisti viuetos tuos de lacu, in quo non est aqua. Vel ad faciendam misericordiam cum patribus nostris, id est ad hoc vt misericorditer impleat, quod ipsis se præstirum prædixit. Ideo quoque haec verba dicuntur, quia non ob nostram iustitiam, sed propter suam pietatem immensam Christus haec nobis largitus est, non fratre, assumptus natura, sicut ad Titum scribit Apostolus. Apparuit benignitas & humanitas Salvatoris nostri dei, non ex operibus iustitia que fecimus nos, sed secundum suā misericordiā saluos nos fecit. [Et memorari testamenti sui sancti, id est ad hoc, vt per operis exhibitionem ostendat se memorem sancti testamenti, hoc est, paci, seu feedelis sui firmissimi, quod fecit & initit cum patriarchis & variis veteris testamenti, quibus promisit Christus se incarnandum atque in mundū venturū: secundum illud Esaiæ, Propter hoc H scierit populus meus nomen meum in die illa, quia ego ipse qui loquebamur, ecce assumi: cuius testamenti ostendit se memorē naturam assumendo humanā ex virginē. Sic ergo memoratus est testamēti sui, quod est in iustitiam] quia iuramento firmatus, Quod iurauit iurando per seipsum [Ad Abraham patrem nostrum] quemadmodum in Genesi habetur. Per memetipsum iurauit dicit dominus, quia fecisti hanc rem & nō pepercisti virogenito tuo propter me, multiplicabo te & benedic tibi, & benedicetur in semine tuo omnes gentes: bi per femen Abram intelligitur Christus, secundum Apostolum: sicutq; verbis illis promisit deus pater virogenitum suum ex femine Abramū incarnandum. Vel ipsomet vienus dei patris filius verbis illis promisit se taliter incarnandū. Pater autem dando nobis filiu suū per incarnationis mysterium, etiam & seipsum præstítit nobis per gratiam ampliorem. Hinc subditur, [Datnum se nobis.] filius quippe dedit se nobis, exhibendo se fratrem, salvatorem, aduocatumque nostrum: immo & aliis modis, communicavit se nobis, quia nascendo & conuersando in mundo fecit se socium hominum: in cæna dedit se nobis in cibis, moriendo in pretium liberarium: in patria demum dat seipsum Matth. 18. in obiecta ac beatissimum præmium: quod sanctus Thomas in hymno de sacramento compendiosè Hebreæ. 2. tetigit, dicens. Se nascens dedit solum, cōueniens in edulim, se mōries in pretium, se regnans dat in Esaia. 43. præmium, Hinc etiam Abraham in Genesi ait, Ego protector tuus, & merces tua magna nimis. ¶ De nique illis dicitur deus se dare quibus charitatem & gratiā suam insfundit. Illi & enim habent & possi

A dent deum tanquam sua dilectionis & occupationis obiectum, in quo plena liberalitas, summa dignatio, purissimamque dei ad nos dilectionem demonstratur: quoniam dando nobis dona sua, pariter praefat se ipsum, videlicet ad habendum, ad possidendum ad intuendum, ad diligendum, ad perfundendum, ad conservandum, ad auxiliandum, ad defendendum, ad commanendum in sempiternum. Illa namque est liberalissima dilectio, qua quis alteri praestat seipsum. Ideo ait Psalmista, Dominus pars hereditatis meae & calicis mei. In libro Threnorum legitur, Pars mea dominus, dixit anima mea, propterea expectabo eum. Nunc autem ad literam sermo est de datione qua vniuersitatem datus est nobis, per hoc quod nostram assumpsit naturam, ad peragendam nostram salutem. Vnde in Esaia habetur, Parvulus natus est nobis, & filius datus est nobis, deinde ratio huius subiungitur, *[Vt sine timore] in ordinato, carnali, secula*, seruuli, *[De manu inimicorum nostrorum] iunius filium seu viibulum [Liberati,]* per Christi adventum, ac passionem, *[seruamus illi,]* scilicet vero deo seruimus latræ: de qua in Deuteronomio haberetur, *Deuter. 6.* minù deum timebis, & illi soli seruies. Est enim latria virtus deo cultum, ceremoniamq; impendens. *[In sanctitate] hoc est, puritate mentali omni terrena & carnali affectione exclusa, ut poterit in perfecta cordis conuertione ad deum, vniuersis animæ affectibus reformati, ordinatis, atque in deum reducti. Sic* nempe super sancto, penitusq; immensæ munditiae deo obsequendum: propter quod in Leuitico loquitur, *Nolite contaminari animas vestras, ego sum dominus deus vester. Sancti estote quoniam ego* *Leuit. 11. sanctus sum. In Exteronomio quoque dicitur, Perfectus & absque macula eris cum domino deo tuo.* *B Denique ideo venit Christus, ut per eius passionem redempti, seruamus ei secundum euangelice* *Deute. 18. gis tenorem. Hæc autem est lex perfectionis propter quod ait apud Matthæum, Estote ergo & vos perfecti sicut pater vester caelestis perfectus est: ad quod exigitur ut homo non solum habeat se reue- renter & pure ad dominum, sed etiam iuste ad proximum, dando cuique quod suum est, & proximos suos adficando in omnibus: iuxta illud Apostoli, *Quæ pacis sunt, lectemur: & quæ adificationis sunt in inuicem custodiamus. Et rursus, Ne ponatis offendiculum fratris vel scandalum. Noli illum perdere pro quo Christus mortuus est: ideo subditur, [Et iustitia,] id est actibus iustitiae tam distributione quam commutatiæ: in modo per iustitiam intelligi potest quælibet virtus, secundum quod iustitia dicuntur omnis virtus seu virtus communis. Omnis & enim virtus est quædam iustitia, quia per ea debitis quodam evolutur, seu deo ut iustum est ministratur: sicut per charitatem diligimus ut tenemur per misericordiam proximo subuenimus ut obligamur.* *Deum autem non solum in iustitia quæ est virtus Roma. 14. specialis, sed in omni virtute seruare debemus: præferim fide, spe & charitate, quibus directe colitur deus tanquam immediatum, propriumque obiectum illarum [Coram ipso] hoc est recta intentione & cum attentione interua, ut in dei presentia nos constituamus, eumque ut regem ac iudicem omnia intuemus pensemus, & ita ei solemniter placere optemus, eius honorem & gloriam in omnibus exquiramus timorante ac reverenter cuncta agentes, simplici corde (non velut hypocrite) coram hominibus bona agendo ab proprietate laudem, ut illud Psalmista veraciter dicere mereamur. Seruati mati data tua & testimonia tua, quia omnes viæ meæ in conspectu tuo. Et illud Heliæ, Vivit dominus in cuius conspectu sto hodie. ¶ Porro quod ait, Sine timore, referri potest ad illud quod sequitur, liberati, & ad verbum seruamus. Primo modo est sensus, quod fine nostro periculo ac timore Christus nos liberavit, cum tamen plures de hostiis manibus non absq; ingenti suo pauro, atq; pericolo eruantur Christus quoq; absq; sui ipsius inordinato timore non liberavit, quâns enim passio inflante natura li timore concussus fit, hoc tamen sponte & potestate, seu ex pregiu rationis iudicio cōtigit, & eum dem timore cum voluit abieciit, atque intrepidus obuiam profectus est hostibus. Si autem referatur ad verbum hoc, seruamus, iste est sensus, quod Christus ideo promisit daturum se nobis, ut liberati per ipsum ab hostiis, seruamus ei absque inordinato timore in sanctitate: non quod nullos aduersarios habeamus, cum omnes qui volunt pie vivere in Christo persecutionem patiantur sed quod illos inordinate non metuamus, nec peccado subdi cogamur, nec demonum manus (ut ante) incidamus, nec inferni supplicii depurem: in modo ab omni gloria obstatculo eruamur merito dominica passionis, dū modo nolipsi obice non ponamus. Hæc est spiritualis securitas, internaque pax, & vera libertas militantis ecclesie, quantum ad eos qui fide & opere Christiani confidunt, que in primitiva ecclesia maximè abundant, sicut in Actibus apostolorum docetur. Vnde apud Esaiam dominus prænuntiavit, Sedenbit (inquisit) populus meus in pulchritudine pacis, & in tabernaculo fiducie, & in requie opulenta. Et in Sophonia legitur, Lauda filia Sion, exulta in omni corde filia Hierusalem, auerit dominus inimicos tuos, non timebis malum ultra. Insuper per Hieremiam cum dominus protulisset, Suscitabo David gerumen iustum, id est Christum filium David, ut omnes exponunt, mox subditur. In diebus illis, saluabitur Iuda, & Israël habitabit confiderent: quia videlicet conuersi ad Christum non timerunt eos qui corpus occidunt, ut poterit parati mori pro fide & veritate ac deo, eo quod essent repleti charitate & gratia Christi, per quam optimæ & inquietissimæ fuerint fiducia. Itaque seruamus ei non vno die, vel raro, aut modico tempore, sed incessanter ac perseveranter, ut subditur, *[Omnibus diebus nostris.]* Qui enim perseverauerit usque in finem, hic saluus erit. Ideo monet Apostolus, Bonum facientes non deficitur, tempore enim suo metemus non deficitur, Nihil demum tam stultum quam tempus non solum in fructuose, sed etiam viotiosè expendere. Iugiter igitur deo altissimo obsequiamur, semperque perfectius atque amorosius obsequi studeamus, pensantes quod scriptum est, Maledictus qui facit opus dei negligenter. ¶ Poltemò inquiritur, quomodo per Christum liberatum sit genus humani, cum tam pauci saluentur, tamque multi perirent? Respondendum quod Christus sua passione pro totius mundi seu populi satisfecit peccatis quantum in ipso est, ita quod meritum suum tantum quod pro omnium peccatorum delitione sufficiens sit: sed non subuenit, nisi his quibus applicatur**

seu cōmunicatur per fidem, charitatem, aut sacramenta sua quoque sanctissima conuersatione ac paſſione meruit omnibus nobis gratiam copiosam: specialiter tamen pro omni generali peccato fatisſe-
cisse afferitur, quoniam propter reatum illus à gloria totum genus differebatur humanum. Conuerſatio demum & pafſio Christi ex tam perfectissima charitate ac obediēti orientes tam accepte deo patri seu superbedeſe trinitati fuerunt, quod pro totius mundi liberatione & iustificatione ita fuerūt idonea, meritoria & prædigne, præſertim propter hypoſtatā seu personalem vniōnem humana-
tis Christi cū verbo, ex quo infinita quodāmodo promerendi ac fatisfaciendi idoneitatē, efficaciam-
que forta est. [Et tu puer propheta aliſimi in ocaribz.] ¶ Secundum Origenem Zacharias plenus ſpiritu ſancto, duas prophetias generaliter nunciat, Primam de Christo, quæ ſe extendit hucfūque. Alteram de Ioanne, quæ incipit hic, vbi p̄z dicit quod gratia prophetie fuerit danda Ioanni, ita quod erit arq; vocabitur propheta Chrlth, qui fecundū Apoft. ad Romanos eft ſuper omnia deuſ benedictus in ſecu-
la. Veruntamen apud Ioannem legitur iste Ioannes interrogatus, Propheta tu? respondiffe, Non sum. Ad quod duplīciter rēpōderūt. Prīmō, ſecundū Glosam ibidem quod Iudaī interrogantes per prophetā intellexerunt Heliſū: quod aduertens Ioannes, intentione eorū rite rēpondit. Secundō, q; prophetā, i. prophetam duntaxat eſſe ſe negat, quia & plus q; prophetā fuit, non ſolū denunciando fu-
tura, fed & Chrlth demonstrans præſentē. ¶ Rūrſus inquiritur, cur Zacharias allocutus ſit infantem octo dierū, in quo viſus nondū extitit rationis? Ad quod rēpōdet Ambroſius, q; Zacharias agnouit infan-
tem illū ſupernaturaliter intelligere ſua verba, ſicut in vtero ſuā matris intellexit filii dei incarnatio-
nem atq; præſentia corporale. At quippe Ambroſius, Potuit Ioannes vocem patris ſui natuſ audire
qui Marie ſalutationem antequā naſceretur, audiuit. Sciebat Zachariās alias eſſe aures prophetæ, quæ ſpiritu dei, non corporis ſtate rēferantur. Habebat Ioannes intelligentiē ſenſum, qui exultandi habe-
bat affectū. Alii (ſicut Beda) dicunt, quod, nō propter Ioannis aduertentiam, ſed eorū qui aderant in-
ſtruſionē iſta prædictit Nam & inanimata & bruta alloquimur, ea ad dei præconiuſ inuitando: non vt illa intelligent, ſed vt noſiſpi ac audiētes ad dei laudem ſic prouocentur. ¶ Preterea multis nominibus inuenient Ioannes appellatus: dictus nanq; eſt amicus ſponsi, præcursor Christi, baptista, angelus lu-
cerna ardens & lucens, prophetā & plus quam prophetā atque H̄eliaſ, propter gratiā varia dona ſibi collata. [Præib; enim ante faciem domini]. i. ante corporalem ac maniſtātēm præſentiam Christi qui eft rex regum & dominus dominantium. Ioannes & enim natus eft ante Christum, in ſuper orſuſ eft præ-
dicare & baptizare ante eundem, præcessit etiam in lymbum, idcirco præcurſor vocatur. Quidam per faciem domini intelligent Christum filium patris, vt dicatur ſimilitudo & facies patris, quia per eum patet cognoscitur. Per faciē enim notitia deſignatur, notitia autē in diuinis filio appropriatur: quemadmodum ſapiencia & veritas, quia per modum intellectualis emanationis procedit a patre. [Parare vias eius] hoc eft diſponere homines ad Christi fidem, charitatem ac fuſceptionem: quod egit Ioannes præ-
dicando, monitando & baptizando. ¶ Itaque viā Christi id eft viā ſeu media per qua Christus ve-
nit ad hominī corda, fuerunt prædicatio & baptiſtis Ioannes, quæ ipſe parauit id eft ſapiencia exhibuit, ſicut quis præparat mēſam: vel viā iſta ſunt baptiſtis & prædicatio Christi, atque duo Ioannes ſuo documēto atque baptiſtate homines diſponebat. Rūrſus viā iſta ſunt opera virtuosa, ſeu præce-
ptorum custodiæ, ad qua homines Ioannes induxit, vitia extirpando, ad virtutes diſpoſitivæ ſeu inſtru-
mentaliter inducendo: quod per Malachiam dominus loquitur de Ioanne, Ecce ego (inquiens) mitto angelum meum, & præparabit viam ante faciē meam. Rūrſus viā iſta ſunt miſericordia qua deuſ venit ad nos, & penitentia qua imus ad eum. Ad primā parauit Ioannes, Christi gratiā & baptiſtū inſtru-
ndo: ad ſecondā, penitentia exhortando, & rigorosè viuendo. ¶ Præterea ſecundū Chrlſoſt, quē admodum reges quodam habent qui eminus ſeu longe eos præcedūt, & itē commitilites, qui de propinquo præcedunt: ſic Christus habuit prophetas alios cū longe ante prænuntiantes & precedentes: Ioannem vero eum de proximō præcedente ac præſente, deinde monstrantem. Deinde fecundū Theo-
philum Zachariās exponit quomodo Ioannes viam domini præparauit, puta dicendo. [Ad dandū cœ-
tiā ſalutis plebi eius] hoc eft ad exhibendū ſeu prædicandū populo Iudeorūm notitiam, qua ad veram felicitatem pertingit, ſeu notitiam Christi, qui eft ſalus noſtra: hec eft ſcientia ſalutaris, doctrina mo-
ralis, declaratio aduentus, mysteriorūq; Chrlſi & sacramentorū ecclie. Itaque non ait ad dandū ſa-
lutem, ſed ſcientiā ſalutis: quia Ioannes, ſalutē nō dedit, ſed prædicauit. Propter quod apud Ioannem H
habetur, Non erat ille lux, ſed vt testimonii perhiberet de lumine. Hanc ſcientiam cepit Ioannes dare quam Christus & apostoli poſtea plenius cōtulerunt: de qua ad Philippiſes ait Apoftolus, Exiſtimo omnia detrimentū eſſe propter eminentem ſcientiam domini nostri Iefu Christi. Hanc autem ſcientiā dedit [In remiſſiōne peccatorum corū] videlicet plebi ſue, puta credentium, Hęc autem ſcientia diſpoſitio ac inicituſ evaluat ad diluenda peccata quia per eam ad penitentiā, Chrlſique fidē explicitat populus inducatur, ſolus autem deuſ dimittit peccata effeciūt: ſecundum illud, Quis potest dimitte re peccata nisi ſolus deuſ? Pafſio Chrlſi meritorie: iuxta quod in Apocalypſi habetur, Chrlſus dilexit nos, & lauit nos à peccatis noſtriſ in ſanguine ſuo. Fides autem formata hoc agit formaliter, prout in Actis dicitur, Fide purificans corda eorum. Opera verò penitentię hoc faciunt ſatiſfactorię [Per vi-
ſcerā miſericordiā] id eft intimam, ſecretam, viſceram ſeu amoroſam miſericordiam [Dei ſuſtri] vniq; ſic ſelicit propter nos incarnati. [In quibus] viſceribus miſericordiæ [Viſitauit nos] id eft per incarnationem ad nos descendit, & noſtrā ſbi coniunctiū naturam, nos quoque egrotos velut medicus plus nunc accedit. Itaque viſcera in deo ſpiritualiter & metaphorice appellantur charitas & miſericordia eius quibus inductus eft ſuccurrere nobis: ſicut de Chrlſi ait Apoftolus. Qui dilexit me & tradidit ſemetipſum pro me. Rūrſus quoque de patre, Propter nimia, inquit, charitatē qua dilexit nos pater

A filium ſuum miſit. Itaque quia non propter merita noſtra, ſed ob ſuam pietatem & charitatem deuſ hac beneficia nobis largitus eft, recte ait, Per viſcera miſericordiā dei noſtri, in quibus viſitauit nos. ¶ Unde in Epiftola Ioannis legitur, In hoc eft charitas, non quaſi nos dilexerimus deum, ſed quoniam ipſe prior dilexit nos. Hęc viſcera dei olim quaſi latebant: iuxta illud Eſaiā, Multitudi viſcerum tuo rum & miſerationum tuarum ſuper me continuerunt ſe. Itaque viſitauit nos [oriens ex alto] hoc eft, de ſummo caelo ad terram defcendens de ſuā patris: imo de corde patris in uterum virginis vieniens ab altitudine ſuā habitacionis, qua inaccesibilem lucē inhabita, ad peregrinos & exiles ſe inclinans, que 1. Timo. 6. admodum ſcriptum eft, A ſummo caelo egressio eius. Chrlſus quoque oriens nuncupatur, qui candor Pſalm. 18. eſt lucis eterna, & gloria ſplendor paternæ ex ſupersplendidiffimo dei patris corde aeternaliter ori - Zacha. 6. ens & emanans. ¶ Deinde per humanitatem aſumptam hominibus innoſcens atque reſplendens, Sapien. 7. qui in Eccleſiaſtico reſtatur, Ego (inquiens) in altissimis habitauit. Et rūrſus, Ego feci in caelis, vt orie Hebræ. 11. tur lumen indeficiens. De quo ſecundum formam ſerui deuſ pater per Zachariam ait, Ecce ego addu-
cam ſeruum meum orientem: de quo per eundem Zachariam, Ecce vir oriens nomen eius. At verò à parte cali orientali, qui oriens dicitur, lux ſolis terreni oritur: ita à Chrlſo lux gratiæ nobis proſlu-
xit, ſolque ſapiencia deuſ vnuſ & trinus per eius humanitatem nos illuſtravit. Hinc ſubditur, [Ulli-
nare hū], hoc eft, ad illuminandum eos [Qui in tenebris] ignorantiā & erroris ſeu infidelitatēſ. Et in umbra mortis ſedent, id eft in vita impia quæ vmbra mortis vocatur, quia à deo ſeparat mentem, ſicut mors na-
turalis ſeu corporalis a corpore ſegregat animam: iuxta illud Eſaiā, Iniquitates veftræ diuiferunt in-
ter vos & deum veftrum, vel vmbra mortis eft ſeculum preſens: quod cum ſitvallis lacrymarum per-
egrinatio & exilium, vmbra & ſolitudo mortis reſpectu patriæ nominatur: imo & vita preſens vmbra
mortis vocatur, dicente Gregorio, Vita temporalis aeterna vita comparata mors eft potius dicen-
da, quam vita. Quidam per vmbra mortis, obliuionem intelligunt, quia ſicut mors tollit ad exiſten-
tia in natura ſic obliuio ab exiſtentia in memoria. 1. Joan. 10.
¶ Infuper aliqui per ſedentes in tenebris accipiunt patres in lymbo detentos, qui fuerunt in tenebris
hoc eft, carentia lucis gloria, & loco obſcuro: ad quorum illuminationem Chrlſus post mortem in
cruce ſtatiſt deſcendit, eōque mox ibi lumine gloria illuſtravit, ita quod tunc deum per ſpeciem vi-
dere cooperunt ſecundum doctores. Tunc nanque pro originali peccati reatu ſuerat latifacitum, pre-
ciūmque redēptionis ſolutum, pro quo reatu dunxtacta ſancti illi diſferebantur à gloria. Per ſeden-
tes verò in vmbra mortis intelligenti viatores & peccatores. Propriè quoque per ſedentes in tenebris Eſaiā. 9.
intelliguntur. Gentiles idololatre, ad quorum illuminationem Chrlſus deſcendit: ſicut apud Ioannē Eſaiā. 42.
loquitur, Alias oues habeo, quae non ſunt ex hoc ouili, & illas oportet me adducere. De hac remulta in Eſaiā. 49.
Elia leguntur, vt illi Populus qui ambulabat in tenebris, vidi lucem magnam: habitantibus in Pſalm. 39.
regione vmbra mortis, lux orta eft eiſ. Rūrſus per Eſaiā Prophetam pater loquitur, Chrlſo Dedi te
in lucem Gentium, vt aperies oculos cæcorum, & educes de coniunctione viñctum, de domo carce-
ris ſedentes in tenebris: ſed per Eſaiā Chrlſus de patre reſtatur, Glorificatus ſum in oculis domini. Canti. 5.
& dixit, Parum eft vt ſis mihi ad fuſcitandas tribus Iacob, & ad feces Iſrael conuertandas. Dedi te in
lucem Gentium, vt ſis ſalus mē ſi que ad ultimum terra. Hinc quoque Ioannes de ipſo ait, Erat lux
vera qua illuminat omnem hominem veſtimentem in hunc mundum. [Ad dirigidos pedes nefros,] hoc
eſt, affeſtus, quibus cantamus, Statut ſupra petram pedes meos. Et in canticis loquitur ſpōla, Lau-
pedes meos [In viam paci] hoc eft, ad conuerſationem iuſtam ac virtuosam, quae eft iter ad pacem peccato-
ris in præſenti atque ad pacem aeternitatis in futuro. ¶ Ad hanc duplīcē pacem, præſtantam Chri-
ſtus potiſſimum veſt, & paſſus eft. Propter quod teſtabatur Apoftolus, Pacem (inquiens) relinquo Eſaiā. 52.
vobis, pacem meam do vobis. Hinc de Chrlſo ait Apoftolus, Veniens euangelizauit pacē his qui lon-
ge, & hi qui prope, hoc eft Gentilibus ac Iudeis: quae verba ab Eſaiā, accepta ſunt. ¶ Denique cum
pax iſta ſpiritualis ac vera, fructuſque ſpiritus ſecundum Apoftolum ad Galatas fit quies, tranquillitas
ſeu quietatio mentis in deo, ſeu gaudium imperturbatum in eo, certum eft, quod per conuerſationem
virtuosam homo ad pacem pertingat, viſitorum ac paſſionum tumultus inquietudinesque ſedando &
extirpando, præcipue tamen pax à charitate procedit, quaſi efficienter. Charitas nanque vniōne & co-
cordiam pariter, quietem quoque ad gaudium in amato, dum ei coniungit, defignat. Hinc ait Psal-
mista, Pax multa diligenteribus legem tuam. Ex iuſtitia vero procedere dicitur, quaſi prohibens à remo-
uente, quia iuſtitia impedimenta pacis auſ fert & perimit: iuxta illud Eſaiā, Erit opus iuſtitie pax. Rūrſus Eſaiā. 34.
pax ponitur effectus prudentię, tanquam virtutis dirigentis ad pacem per veram discretionem qua
quis ordinat eſe habet: vnde nec perittatur: ideo ad Romanos ait Apoftolus, Prudentia ſpiritus, vita Roma. 8.
& pax. Hanc itaque pacem amemus, hanc exquiramus & conſeruemus, cum dicat Saluator, Beati pa-
cifici, quoniam filii dei vocabuntur. Matthei. 5.
¶ Postremo canticū iſtud ſententiō ſum ac dulce deuotissimè cōcīnam grata & affectu ſa mēte ineffa-
bilis dei beneficia præſertim verbī cōterni incarnationē intime reſolentes, & grates deo innumerabiles
præcordialissime referentes [Puer autem] putat Ioānes [Crescebat] mēte & corpore: ſed multo plus mente,
proficioſe ineffabiliter omni chariſmate gratiarū ab eō tempore quo ratione vti continue ceperit.
[Et conforſtabatur ſpiritu] hoc eft, à ſpiritu ſancto ſeu donis & gratia eius: vel ſpiritu, i. in anima ſua, ſeu ſpi-
ritu rationali, ſicut ait Apoftolus, Optimū eft gratia ſtabiliſ cor. [Et era in deſerti] hoc eft, cōremi & ſo-
litudinis locis, vt ibi deo per contēplationē & feruād dilectionē liberius, frequētūque vacaret, quo
tidiana peccata, que ex humana cohabitatioſe ſepe contingunt magis vitaret, ſolis ſupernis intenderet
vitam rigorofiore, exploriorēque duceret, arque per hoc magis idoneus fieret Chrlſi teſtis, ac
penitentię exhortator, Hinc aſſerit Beda, Prædicator penitentię futurus vt liberius auditores ſuos
p. iiiij.

à mundi illebris avertat, primā uam in desertis peragit vitam. Et Origenes, Erat (inquit) in desertis E vbi prior aë est, cælum apertius, ac familiarior deus; ut quia nondum baptisi & prædicationis tempus aduenit, vacaret orationibus, & cum angelis conuersaretur, appellaretque dominum, & illum audiens dicentes. Ecce adsum. Denique in hymno cantatur. Antra deserti teneris sub annis, Ciuium turmas fugiēs petisti, &c. [Vt que ad diem ostensionis sua ad Isræl] hoc est, quoisque deo iubente venit & manifestauit se populo Istrælico prædicās, & baptizās circa Iordanem. Quo autē tēpore facta sit illa ostēfio, infra capitulo tertio dicitur, Anno quintodecimo imperij Tyberii Cæsaris. Itaque coepit Ioannes facere & docere, sicut & Christus, tanquam verus eius præcursor, præco, seruus, amicus, discipulus.

[Cap. II. Factum est autem in diebus illis, exiit edictum a Cæsare Augusto.]

Articulus, Sextus.

Lucæ. 3.
Actu. 1.

Ioanni. 12.

Esaïæ. 2.
Michæ. 4.

2. Reg. 24.

Ioanni. 3.
1. Reg. 16.
1. Reg. 17.
Matth. 1.
Luc. 3.

Scripta præcursoris natuitate ac circuncisione, nunc Christi natuitas & circuncisio describuntur. [Factum est autem in diebus illis,] hoc est, tempore quo cre sciebat & confortabatur Ioannes, vel circiter, [Exiit edictum a Cæsare Augusto,] hoc est, Octavius Imperator præcepit; qui Octavius fuit successor Iulii primi Imperatoris, qui iniunxit imperium, illud præluis adipiscendo, cum fugas et Pom peium. Iulius autem dictus est Cæsar, vel quia mortua mater, per materni veteri excisionem extraetus est, secundum Ifidorum: vel quia Cæsarea natus est, aut quia victoriosus fuit hostium caesar. Filia autem Iulii fuit vxor Octavianus, qui à prædecessore suo retinuit nomine hoc Cæsar: & insuper cognominatus fuit, Augustus, quia rem publicam, & Imperium Romanum, omnesque opes maximè auxit Roma. [Prædictum est universus orbis,] hoc est, nomina regionum, & rurbiuum, villarum, vicorum & habitatorum omnium horum redigerentur in scriptis, & deferrentur ad Romanum, ibique insinuarerunt. Volut enim hic Imperator scire magnitudinem suæ potentia ex quantitate subditorum suorum, videlicet, quod prouincias, rurbiuum, vicis & villis, imò & quod hominibus dominaretur, vt etiam sciret magnitudinem & valorem tributis, quod sibi in singulis suis ditionis prouinciis soluebatur, & qualiter prouincias melius cōserueret in pace, prouidendo singulis de præsidibus, iudicibus seu dominatoribus. Interea secundum Ambrosium & Glossam, Octavius non imperabat vniuerso orbi, imò nec Gothis, neque Armeniis, secundum Ambrosium: ne videtur possibile, quod ad omnes mundi prouincias potuerit potestatem suam extendere aut venire: idcirco quod totus orbis dicitur ad eius iussionem descriptus, hyperbolica locutio est: qua aliquid dicitur per excessum, ad insinuandum magnitudinem rei: quemadmodū apud Ioannem pharisei dicunt de Christo & populo ei in die Palmariam sequente, Ecce totus mundus auit post eum. Ad innundum ergo quod Augustus latissimè imperauit, dicitur toti orbi dominatus, illūmque describit iussisse. Reuera namque latissimè imperauit, nec aliqua ei regio qui uit refiseret, sed victoriosissimus ac fortunatisimus fuit: propter quod in senatu postea, scilicet tempore Traiani imperator fuit clamatum, Nullus felicior Octavio, nullus melior Traiano. ¶ Denique. LVI. anni & medio Octavius legitur imperasse, & duodecimo sui imperii anno edictum istud constituisse, ita quod sub imperio inaudita pax fuit in seculo omnibus vni homini subditis: ad præfigurandum quod Christus tunc veniens veram pectoris æternitatis pacem omnibus in se credentibus esset datum, eosque in patria æterna felicitatis collocaturus. Vnde tunc literaliter fuit impletum, quod in primo Christi aduentu esse implendum prædictum fuit per Esaiam atque Michæam, Conflabunt gladios suos in vñemeres, & lanceas suas in falces: non leuabit gens contra gentem gladium. [Haec descriptio pri ma facta est a præside Syriae Cyrino.] Ante hanc generalem mundi descriptiōnem præcesserant particularēs certarum regionum descriptiōnes, sicut in libro Regum dicitur, Daud iussisse Iob ut populum regni sui numeraret, atque in scriptis redigeret: sed ista quam Octavius fieri iussit, fuit prima, loquendo generali orbis descriptio. Itaque hec descriptio prima, scilicet vniuersalis (quam alia similis non præcessit) facta est à præside Syriae: vel hac descriptio ab Augusto præcepta, facta est prima, hoc est, primo executiōne mandata est, seu fieri coepit à præside Syriae nomine Cyrino, quem Cyrinum Augustus præfecit Syriae & Iudee secundū Greci expositorē: sed Cyrius in Syria orsus est exequi H Imperatoris edictum, eo quod Syria, vt dicitur, sit vmbilicus, seu medium terra habitabilis, in cuius medio dicunt fuisse Iudeam. [Et ibau omnes] videlicet principales de qualibet domo, vel etiam ceteri qui ire valebant, [Præferentes] hoc est, verbo & facta protestarentur subiectos se Romano Imperio singuli in ciuitatem suam,] hoc est in vrbem de qua nati fuerunt, vel ad quam amplius pertinebant. [Ascendit autem er. Ioseph a Galilaea de ciuitate Nazareth] in qua Christus fuit conceptus, & ibidem virgo beatissima cum Ioseph suo ministro, sponso & viro tunc habitauit. Furtur quoque Ioseph ascendiisse, quoniam ciuitas illa inferior fuit loco quē adiit, de qua subditur, [In Iudeam ciuitatem] hoc est in vrbem ad tribum Iude spectantem. Ut Iudea adiectiū sumatur, quemadmodum in Ioanne quo dicitur, In Iudeam terram, ciuitatem in quam [David], i.e. de qua exiit oriundus. Ibi enim pater suus moratus est, & ipse cum illo, vt in libris Regum habetur. Syon quoque dicitur ciuitas David, quoniam ibi specialē sibi constituit mansiōnem, puta palaciū, & quia Hierusalē fuit metropolis regni David, Syon quondamque pro Hierusalē, quondamque pro illa parte Hierusalem vbi palaciū fuit ac tēplum accipitur [Eo quod esset de domo et] pro. i. [Familia David] vt patet in Matthœo, & infra capitulo tertio, vel per domū intelligitur genus seu cognatio in cōmuni, per familiā pars cognitionis. Multe nāque familie de eodē patre prodibant, quādo multos filios habuit circa quod ait Grecus, Per hoc quod Euangelista ostē-

A dit Ioseph fuisse de cognitōne David, contentus fuit ipsam quoque virginem de eadem fuisse cognitiōne promulgare, cum diuinā lex præcipere coniugales copulas ex eadem progenie contrahi. ¶ Luca. 1. profiteretur cum Maria desponsata sibi, antequam illa conciperet Christum. Mis̄us est enim Gabriel angelus ad virginem desponsatam viro, cui nomen Ioseph, vt dictum est. [Vxore pregnante,] hoc est, Matth. 1. partu iam propinqua: veraciter enim vxor ipsius fuit, quamvis eam nunquam cognoverit. Vnde a pud Mattheū angelus ait eum, ante Christi natuitatem ex virgine, Noli timere, accipere Mariam coniugem tuam: siquidem verum inter eos matrimonium fuit, quamvis non sit carnali copula consummatum. ¶ Porro, professio illa siebat verbo & facto, quia dicebant se Imperatori subiectos, atque in signum veritatis ponebant denarium Imperatoris imagine in signum super proprium caput, quem statim porrigebant Imperatoris ministro, qui nomina proficitum mox descripsit. Est que dubium apud quoddam, an solus vir profitebatur. Quod si dicatur: tunc quod ait Euangelista, cum Maria, referitur ad verbum ascendit, non ad verbum profitebatur. [Factum est autem cum esset i- Mich. 5. b.] puta in Bethlehem [Impleti sunt dies ut pararet] virgo benedicta, nouem mensibus iam elapsis: quae reuelante spiritu sancto noverat se in Bethlehem paritam, vt illud Michæa impleretur, quo domi- Psalm. 7. nus ait, Et tu Bethlehem Effrata, ex te mihi egredietur qui sit dominator in Isræl, & magnificabi- Dan. 7. tur in medio vniuersae terræ: de quo fertur in Psalmo, Et dominabitur à mari usque ad mare, & à flumine usque ad terminos orbis terrarum. Et Daniel ait, Omnes populi, tribus, & linguae seruent ei. [Et peperit filium suum primogenitum,] scilicet Iesum Christum: qui dicitur primogenitus per exclusionem prioris, non per respectum sequentis seu posterioris, vt dicatur primogenitus ante quem alius non est natus, etiam si nullus post eum nascatur. Sic enim primogenitus in lege accipitur dum omne primogenitum deo offerri iubetur. Certum est enim, quod multi tunc vniigeniti erant in populo Iudeorū, qui tamen deo offerebantur propter illud præceptum. ¶ Denique quoniam Christus nasci dignatus est ex virginē, vt per spiritualem regenerationem fratres multos acquireret. Hinc vt sic, aptius dictus est primogenitus quam vniigenitus. Hinc Beda affirmit, Vnigenitus est in substā Coloss. 7. deitatis, primogenitus in substantia humanitatis: primogenitus in gratia, vniigenitus in natura. Ex- Nume. 3. cellentissimam nanque gratiam secundum assumptam humanitatem accepit, ita quod de plenitudine eius accepimus omnes, vt Ioanne habet. Iterum Christus dicitur primogenitus, quoniam dignior vniuersis. Vnde in Apocalypsi vocatur primogenitus mortuorum, & ad Colossenses de eo scribit Apo- Ioann. 1. stolus, Qui est principium primogenitus ex mortuis. Rursus vocatur primogenitus omnis creature, Apoca. quia secundum diuinā suam naturam natus est ante omnia secula ab ēterno, secundum humanitatem Coloss. 7. quoq; prælatus est omni creato, non solum per hypostaticam suæ humanitatis vniōnem cum verbo, Ibidem. sed & per excellentissimam gratiæ & gloriæ plenitudinem, quam à principio incarnationis instanti suscipit. Itaque peperit filium suum, deique patris vnicum natum, quem sicut sine carnali delectatione in genti spirituali lœtitia in alta existens contemplatione concepit: ita corporali dolore, cum in illo dulcore in sublimi existens contemplatione quasi in iectu oculi peperit, natumque protinus vt deum verum atque altissimum humillime fortis ac iucundissima adoravit. [Et pannis cum inuoluit] propriis manibus, nec vtens nec indigens auxilio obstetricum, dicente Hieronymo, Nulla ibi obste- trix, nulla mulierculari fedulitas intercessit: ipsa pannis inuoluit infantem, ipsa mater & obstertrix fuit. Itaq; si alicubi huius oppositū inueniatur, tanquam mendaciu[m] respūatur. Cōmuniter autem afferitur quod pannis, i. vilibus atque veteribus panniculis eū inuoluit. Veruntamē in revelationibus beatissimę Brigida, virgo Maria inducitur loqui ac Brigidā, quod sciuit se paritum in Bethlehem, vt implere- Mich. 5. tur scriptura, idcirco de mundissimis & decentissimis lineis panniculis sibi prouidit, quibus & filium suum mox reuerenter inuoluit, nempe (vt legitur) ibi creditibiliter vtique, sacratissima virgo mox paritura genua deuotissime flexit, & mente ad deum erēcta, velut in momento puerum est enixa, vidiq; eum ante se in terra iacentem, & paulo post præ frigore palpitantem, cui illa tenerime condolens, suscepit & amplexatum deosculabatur, stringens eū ad pectus suū & calefaciens ipsum. Deinde cādidiſsimis inuoluit panniculis, agens quod subditur, [Et reclinavit in p̄scō] iuxta se posito, quod vel Ioseph faber lignarius ibi tunc fecit propter bouem & asinum quos secum fertur duxisse, vñchens virginem super afinum, & bouem pro necessariis in itinere vendere volens, quāuis aliqui putent animalia illa aut saitem bouem, aliunde fuisse aducta. Vel præsepe iamdu[m] fuit ibi costrūtum in loco, de quo subditur, [Quia non erat ei locus in diuersorio] hoc est, alium aptiorem locum, quo puerum poneret ibi virgo sancta non reperit. ¶ Porro, diuersorum secundum Ifidorum dicitur, qui diuersi ibi conueniunt, atque (vt afferit Beda) fuit dominus seu spaciū inter duos vicos ex vtroque latere habens murū, & ex vtrāque parte portū, defuper quoque ob aëris intemperiem cooperū, quo festis diebus ciues ad cōfērendū & solatiandū conuenerant, quo etiam vrbem ingredientes animalia sua ad tempus locare solebant: sicque à diuertando diuersorum est vocatum, quoniam illud homines diuertebant. Alii dicūt q; fuit hospitalaria, ad quam ab extra vniētes diuertebant ad hospitandum, p̄fertim egeni, vnde quia tunc Bethlehem hominibus plena, & dictiones hospitia occupauerat meliora, Ioseph vt verecūdus, similes & pauper, cū virgine diuertit ad locum p̄fatum: quod vtique non casualiter factum est, sed deo præordinante ac moderante, propter multiplicem rationem, videlicet ad commendandam paupertatem ac humilitatem, mundis; contemptū edocendū, quia ad hæc instruendaverbo ac opere, ipse fuit filius dei aduentus: item ad implendā scripturam, quoniam per Abacuc de Christo prædictū est secundū translationē septuaginta interpretū. In medio duoru[m] animalium cognoscēris. Itaq; dominus virtutum rex gloriæ deus maiestatis immensa[us] assumptus & redempturus naturā humanā in cunctis elegit, quæ secundum mundum abiectiora sunt & corpori graviora. Pauperem etenim elegit matrem, in

Psalm. 23. alieno, angusto, vilisque loco natus & reclinatus est tempore hyemali, & media nocte voluit nasci, ut mundi damnaret superbum, reprobare laeticiam: penitiam vero in se decoraret, & pauperes consolarentur, quatenus eius exemplo carnē nostrā cum vitiis & concupiscentiis crucifigamus, aspera & ardua viriliter aggrediamur. Vt ergo vanisimis seculi dilectoribus, qui de sua nobilitate & opulentia stultissime gloriantur & iactant se, qui tandem sero & infructuose dicti sunt illud Sapientis, Quid profuit nobis superbia, aut diuitiarum iactantia quid contulit nobis? Transferunt omnia illa tanquam vmbra. Vbi iam qui lectorum gaudēt molitiae, qui ibi satis faciūt desideriis carnis? quibus dicitur per Amos prophetā, Vt qui dormitis in electis eburniis, & laeticiis in stratis vestris. Ecce qui sedet super Cherubim, & in caelēstib⁹ thronis quietificat duri præfēpīs propter nos continetur angustia. Deniq; quoniam homo comparatur iumento, vel diuinæ legis iugum pie ac obedienter ferendo: iuxta illud psalmi, Ut iumentum factus sum apud te, & ego semper tecū: quod in persona iusti dicitur ibi, vel irrationaliter seu bestialiter conuersando, quemadmodum scriptum est, Homo cum in honore esset, non intellexit, comparatus est iumentis insipientibus. Hinc Christus vt fieret horum refectio iumentorum, factus est sc̄enū, eo modo quo in Esaia scribitur, Omnis caro sc̄enū, voluitque eis in præsepio primo proponi. Postremo, vt aliqui dicunt præfatum diuerſorium fuit intra urbem Bethlehē in fine iuxta vnam portarum sub concava rupe, non habens de super teatū nisi rupem ex monte dependētem. [Et pastores erant in regione eadem.] sc̄ilicet Iudea. Hinc autem Euangelista ostēdit, quomodo Christi nativitas cœpit hominibus reuelari, [Vigilantes et custodientes vigilias noctis] hoc est, confutetas nocturnas vigiliones solicite conseruant, [super gregem suum.] id est, circa pecora que alebant in rure, etiam tempore noctis, sicut in locis illis fieri conuenit. Dicitur quoque quod tunc erant iuxta turrim quandam in Bethlehem atque Hierusalem, vbi Iacob de Mesopotania rediens cum suis moratus est gregibus, vbi mortu⁹ & lepulti est Rachel, vt patet in Genesi, dicebatur turris gregis, de qua illud Michæl exponitur, Et tu turris gregis nebulosa filia Sion ad te veni, & potestis prima regum Hierusalem, hoc est, Christus, virtus prima, summa, omnipotens, quem ibidem angelus nunciavit pastoribus, qui tres fuisse dicitur: & ibi postea fuit constructa ecclesia, sibi illorū monstrantur (vt fertur) sepulchra, ad quem etiam locum Christum postea venisse non irrationaliter creditur, [Et ecce angelus domini stetit iuxta illos.] Assumptum enim corporis humani effigiem, & visibiliter eis apparuit, [Et claritas dei circumfusa illos.] id est, lux quædam diuinitus missa, ærem prope pastores sic clarificauit, quod ipsi luce illa vndeclarificauit, operiebantur, secundum quod paulo post interius spirituali luce perfusi sunt, ad cognoscendum veritatem de Christo, quemadmodum in Actis de Paulo habetur, Subito circumfusa eum lux de celo. Denique angelus forte tanti fuit splendoris in corpore quod allumpserit, quod ab ipso tanta lux diffundebatur, vel præter claritatem ab ipso diffusa etiam lux de super deo agente dispergebatur: per quam copiosam lucis diffusionem figurabatur, quod Christus G sol sapientia atque iustitia esset in mundo huc natus. Vnde in veteri testamento non leguntur angelii cum tanta claritate apparuuisse. [Et timuerunt timore magno.] propter tam grandem, inconsuetamque visionem, & ne forte illusio esset, vel quid prætenderit visio ignorantis. De causis quippe huiuscmodi timoris dictum est plenius in expositione primi capituli artic. ij. Vnde & in Iudicium libr. Manu viso angelo dixit coniugi sua, Morte moriemur, quia vidimus dominum. [Et dixit illis angelus,] qui sua visione territos consolari solet & confortare, vt dictum est, [Nolite timere] sc̄ilicet immoderato ac deiciente timore, qui vsum impedit rationis, estque passio inordinata, quæ per rationem & fiduciam seu fortitudinem est frenanda ac moderanda. Cur autem timere non debeant, sed gaudere, adiicit, [Ecce enim euangelij] id est, bonum denunicio [vobis gaudium magnum] id est, caulan atque materiam spiritualis boni ac præcipui gaudi, seu multum esse gaudendum, [Quod erit omni populo] id est, tam Iudei quan⁹ gentilib⁹ inerit gaudium istud, cunctis videlicet fidelibus & electis, vt sit distributio accommoda pro generibus singulorum, quia de omni genere seu natione hominum aliqui inde gauii sunt: iuxta quem sensum loquitur Christus apud Ioannem, Omnia traham ad me ipsum. [Quia natus es vobis] id est, ad velutram salutem [Hodie] id est, die hoc naturali, sc̄ilicet in hac nocte, quæ est pars naturalis diei, qui dicitur vnguentuor horas habere: sicque hebdomada dicitur spaciū septem dierum, [Saluator,] vt pote vnguentus filius dei, qui secundum naturam suam diuinam est Saluator per authoritatem & efficientiam principalem tanquam creator & dator salutis & gratiae prima ac omnipotē virtute, qui in Esaia testatur, Deus iustus & saluās nō est præter me atq; per Os̄ea ait, Ego dominus deus tuus, Saluator nō est præter me. Porro secundū humanitatē assumptum est ipse, Saluator per efficientiam instrumentalē, & velut meritaria causa gratiae ac salutis: sicq; in Actis ait de Christo Apost. Acquisiuit ecclesia sanguine suo, de quo in Esaia prædictū est, Ecce deus vester ipse veniet & saluabit vos. Sua enim passione nostra absterit peccata, & gratia & salutem nobis promeruit, quod etiā suę sanctissimę conuersationis meritis fecit. [Qui est Christus.] Christus græce, latine dicitur vñctus. Christus autem vñctus est non corporali oleo, aut humana vñctione, sicut olim in lege in eius figurā vngembant reges atque pontifices, cum ipse sit summus rex ac pontifex, finis & consummator legis, secundū Apost. sed vñctus est secundū humanitatem diuinā & spirituali vñctione, hoc est, plenitudine gratia, omnīq; gratiarū charismate, virtute, dono, ac sanctitate: immo & lumine gloria, ac beatifica fruitione à principio incarnationis instante: iuxta illud psalmi, Vnxit te deus deus tuus oleo lætitiae p̄c Psalm. 44. cōfortibus tuis: quæ vñctio facta est à tota superbenedicta trinitate, cuius induita est actio ad extra. Esaia. 16. Hinc per Esaiam loquitur Christus secundum naturā assumptam, Spiritus domini super me, eo quod vñxerit me. Deniq; Christus prout in nouo testamento cōmuniter vñctum nomine isto, significat seu supponit increatam personā in dupli natura, videlicet diuina & humana subsistentem, hoc est, vñ-

A genitum dei incarnatū. [Dominus.] Christus secundū vtrāque naturā dicitur dominus, sed diuersimode: quia vt deus, est dominus per indepedentē autoritatē, primāque potestatē, & vniuersalē preſidentiā prorsus perfectā: sed secundū naturam humanā est dominus etiam omnium creaturarū per potestatē & gratiā temporaliter datā, creatum, instrumentalem, atque finitā seu limitatā, secundū quod in Mattheo ait, Data est mihi omnis potestas in celo & in terra, de quo in Actis Petrus inquit; Hic Actu. ii. est omni dominus. [In canticis David,] sc̄ilicet Bethlehem. Ecce quomodo iuxta Apostolū infirma 1. Corin. 1. & contēptibilia seu abiecta, stultaque mundi elegit deus, vt confundat magnos, fortes & sapientes in oculis suis. Siquidem non pontificibus & sacerdotibus templi in molibus stratis iacētibus, non scribis de legis scientia tumidis, non pharisæis de sanctitate præsumebitis, non nobilis, diuitibusque superbis: fed pastoribus, idiotis, egenis, humilibus, angelis, deinde angelicus appetit exercitus illis. An gelus Christiū denunciāt, quod angelicus exercitus iubilando confirmat: per quod etiā figurabatur quod non otiosis, sed studiois, verisq; dominici gregis custodibus, seu dignis & virtuosis pastoribus. præcipue his qui nocturnis temporibus laudibus vacant diuinis, supernis illuminationes, angelicę visitationes, caelestes consolationes præstantur. Nam & per hoc quod pastores illi taliter vigilabāt super pecora sua, in sinuatur, quod pastores ouium Christi, vrpote Christianorum, iugis sollicitudine atq; cu Esaia. 2. 4. itidē debent intendere sibi commissis, easque pacere oratione, doctrina, exemplo, vt illud Esaia dicere possint, Super speculam domini ego sum itans iugiter per diem, & super custodiam mean ego stans totis noctibus. Oportet namque pastores si intendere alii, vt se ipso custodire ab omni peccato non negligant. Præterea in Actis loquitur eis Apostolus, Attende vobis & vniuerso gregi, in quo Actu. 26. posuit vos spiritus sanctus pastores. Præterea contemplandum, quod sicut in Christo est natura summa, pura diuinitas, & insima in ordine intellectuallum creaturarū, hoc est, humanitas: sic in omnibus quæ de Christo leguntur, est quædam venustissima, decentissimāque permixtio, sublimium & declivium, celestium & terrestrium, diuinorum & humanorum, altissimorum & insimorum: nempe quod à puerula concipitur, in stabulo nascitur, parvus inuoluitur, in præsepio ponitur, circunciditur, & in Aegyptum fugatur, & cetera quæ in Euangeliō scripta sunt, patitur. Nōnne hæc omnia ad paruitatem, Matth. 1. inferioritatemque pertinent? Verum quod ab angelo nunciatur, à virginē generatur, ab angelico exercitu commendatur, & cetera quæ in Euangeliō scripta sunt supernaturalia operatur, excellentiæ est diuinæ. Præterea aliqui sic legunt, Natus est nobis, non vobis: vt angelus fateatur Christum natum nō folium ob hominum saluatōrem, sed ob angelicę quoque reparatiōnem ruinæ. [Et hoc vobis signum.] i. Cori. 1. iuxta Apostolum, Iudei signa querunt, idcirco pastoribus tanquam ludæi dat angelus signum, non inferioritatemque pertinet? Verum quod ab angelo nunciatur, à virginē generatur, ab angelico exercitu commendatur, & cetera quæ in Euangeliō scripta sunt supernaturalia operatur, excellentiæ est diuinæ. Præterea aliqui sic legunt, Natus est nobis, non vobis: vt angelus fateatur Christum natum nō folium ob hominum saluatōrem, sed ob angelicę quoque reparatiōnem ruinæ. [Et hoc vobis signum.] i. Cori. 1. iuxta Apostolum, Iudei signa querunt, idcirco pastoribus tanquam ludæi dat angelus signum, non inferioritatemque pertinet? Verum quod ab angelo nunciatur, à virginē generatur, ab angelico exercitu commendatur, & cetera quæ in Euangeliō scripta sunt supernaturalia operatur, excellentiæ est diuinæ. Præterea aliqui sic legunt, Natus est nobis, non vobis: vt angelus fateatur Christum natum nō folium ob hominum saluatōrem, sed ob angelicę quoque reparatiōnem ruinæ. [Et hoc vobis signum.] i. Cori. 1. iuxta Apostolum, Iudei signa querunt, idcirco pastoribus tanquam ludæi dat angelus signum, non inferioritatemque pertinet? Verum quod ab angelo nunciatur, à virginē generatur, ab angelico exercitu commendatur, & cetera quæ in Euangeliō scripta sunt supernaturalia operatur, excellentiæ est diuinæ. Præterea aliqui sic legunt, Natus est nobis, non vobis: vt angelus fateatur Christum natum nō folium ob hominum saluatōrem, sed ob angelicę quoque reparatiōnem ruinæ. [Et hoc vobis signum.] i. Cori. 1. iuxta Apostolum, Iudei signa querunt, idcirco pastoribus tanquam ludæi dat angelus signum, non inferioritatemque pertinet? Verum quod ab angelo nunciatur, à virginē generatur, ab angelico exercitu commendatur, & cetera quæ in Euangeliō scripta sunt supernaturalia operatur, excellentiæ est diuinæ. Præterea aliqui sic legunt, Natus est nobis, non vobis: vt angelus fateatur Christum natum nō folium ob hominum saluatōrem, sed ob angelicę quoque reparatiōnem ruinæ. [Et hoc vobis signum.] i. Cori. 1. iuxta Apostolum, Iudei signa querunt, idcirco pastoribus tanquam ludæi dat angelus signum, non inferioritatemque pertinet? Verum quod ab angelo nunciatur, à virginē generatur, ab angelico exercitu commendatur, & cetera quæ in Euangeliō scripta sunt supernaturalia operatur, excellentiæ est diuinæ. Præterea aliqui sic legunt, Natus est nobis, non vobis: vt angelus fateatur Christum natum nō folium ob hominum saluatōrem, sed ob angelicę quoque reparatiōnem ruinæ. [Et hoc vobis signum.] i. Cori. 1. iuxta Apostolum, Iudei signa querunt, idcirco pastoribus tanquam ludæi dat angelus signum, non inferioritatemque pertinet? Verum quod ab angelo nunciatur, à virginē generatur, ab angelico exercitu commendatur, & cetera quæ in Euangeliō scripta sunt supernaturalia operatur, excellentiæ est diuinæ. Præterea aliqui sic legunt, Natus est nobis, non vobis: vt angelus fateatur Christum natum nō folium ob hominum saluatōrem, sed ob angelicę quoque reparatiōnem ruinæ. [Et hoc vobis signum.] i. Cori. 1. iuxta Apostolum, Iudei signa querunt, idcirco pastoribus tanquam ludæi dat angelus signum, non inferioritatemque pertinet? Verum quod ab angelo nunciatur, à virginē generatur, ab angelico exercitu commendatur, & cetera quæ in Euangeliō scripta sunt supernaturalia operatur, excellentiæ est diuinæ. Præterea aliqui sic legunt, Natus est nobis, non vobis: vt angelus fateatur Christum natum nō folium ob hominum saluatōrem, sed ob angelicę quoque reparatiōnem ruinæ. [Et hoc vobis signum.] i. Cori. 1. iuxta Apostolum, Iudei signa querunt, idcirco pastoribus tanquam ludæi dat angelus signum, non inferioritatemque pertinet? Verum quod ab angelo nunciatur, à virginē generatur, ab angelico exercitu commendatur, & cetera quæ in Euangeliō scripta sunt supernaturalia operatur, excellentiæ est diuinæ. Præterea aliqui sic legunt, Natus est nobis, non vobis: vt angelus fateatur Christum natum nō folium ob hominum saluatōrem, sed ob angelicę quoque reparatiōnem ruinæ. [Et hoc vobis signum.] i. Cori. 1. iuxta Apostolum, Iudei signa querunt, idcirco pastoribus tanquam ludæi dat angelus signum, non inferioritatemque pertinet? Verum quod ab angelo nunciatur, à virginē generatur, ab angelico exercitu commendatur, & cetera quæ in Euangeliō scripta sunt supernaturalia operatur, excellentiæ est diuinæ. Præterea aliqui sic legunt, Natus est nobis, non vobis: vt angelus fateatur Christum natum nō folium ob hominum saluatōrem, sed ob angelicę quoque reparatiōnem ruinæ. [Et hoc vobis signum.] i. Cori. 1. iuxta Apostolum, Iudei signa querunt, idcirco pastoribus tanquam ludæi dat angelus signum, non inferioritatemque pertinet? Verum quod ab angelo nunciatur, à virginē generatur, ab angelico exercitu commendatur, & cetera quæ in Euangeliō scripta sunt supernaturalia operatur, excellentiæ est diuinæ. Præterea aliqui sic legunt, Natus est nobis, non vobis: vt angelus fateatur Christum natum nō folium ob hominum saluatōrem, sed ob angelicę quoque reparatiōnem ruinæ. [Et hoc vobis signum.] i. Cori. 1. iuxta Apostolum, Iudei signa querunt, idcirco pastoribus tanquam ludæi dat angelus signum, non inferioritatemque pertinet? Verum quod ab angelo nunciatur, à virginē generatur, ab angelico exercitu commendatur, & cetera quæ in Euangeliō scripta sunt supernaturalia operatur, excellentiæ est diuinæ. Præterea aliqui sic legunt, Natus est nobis, non vobis: vt angelus fateatur Christum natum nō folium ob hominum saluatōrem, sed ob angelicę quoque reparatiōnem ruinæ. [Et hoc vobis signum.] i. Cori. 1. iuxta Apostolum, Iudei signa querunt, idcirco pastoribus tanquam ludæi dat angelus signum, non inferioritatemque pertinet? Verum quod ab angelo nunciatur, à virginē generatur, ab angelico exercitu commendatur, & cetera quæ in Euangeliō scripta sunt supernaturalia operatur, excellentiæ est diuinæ. Præterea aliqui sic legunt, Natus est nobis, non vobis: vt angelus fateatur Christum natum nō folium ob hominum saluatōrem, sed ob angelicę quoque reparatiōnem ruinæ. [Et hoc vobis signum.] i. Cori. 1. iuxta Apostolum, Iudei signa querunt, idcirco pastoribus tanquam ludæi dat angelus signum, non inferioritatemque pertinet? Verum quod ab angelo nunciatur, à virginē generatur, ab angelico exercitu commendatur, & cetera quæ in Euangeliō scripta sunt supernaturalia operatur, excellentiæ est diuinæ. Præterea aliqui sic legunt, Natus est nobis, non vobis: vt angelus fateatur Christum natum nō folium ob hominum saluatōrem, sed ob angelicę quoque reparatiōnem ruinæ. [Et hoc vobis signum.] i. Cori. 1. iuxta Apostolum, Iudei signa querunt, idcirco pastoribus tanquam ludæi dat angelus signum, non inferioritatemque pertinet? Verum quod ab angelo nunciatur, à virginē generatur, ab angelico exercitu commendatur, & cetera quæ in Euangeliō scripta sunt supernaturalia operatur, excellentiæ est diuinæ. Præterea aliqui sic legunt, Natus est nobis, non vobis: vt angelus fateatur Christum natum nō folium ob hominum saluatōrem, sed ob angelicę quoque reparatiōnem ruinæ. [Et hoc vobis signum.] i. Cori. 1. iuxta Apostolum, Iudei signa querunt, idcirco pastoribus tanquam ludæi dat angelus signum, non inferioritatemque pertinet? Verum quod ab angelo nunciatur, à virginē generatur, ab angelico exercitu commendatur, & cetera quæ in Euangeliō scripta sunt supernaturalia operatur, excellentiæ est diuinæ. Præterea aliqui sic legunt, Natus est nobis, non vobis: vt angelus fateatur Christum natum nō folium ob hominum saluatōrem, sed ob angelicę quoque reparatiōnem ruinæ. [Et hoc vobis signum.] i. Cori. 1. iuxta Apostolum, Iudei signa querunt, idcirco pastoribus tanquam ludæi dat angelus signum, non inferioritatemque pertinet? Verum quod ab angelo nunciatur, à virginē generatur, ab angelico exercitu commendatur, & cetera quæ in Euangeliō scripta sunt supernaturalia operatur, excellentiæ est diuinæ. Præterea aliqui sic legunt, Natus est nobis, non vobis: vt angelus fateatur Christum natum nō folium ob hominum saluatōrem, sed ob angelicę quoque reparatiōnem ruinæ. [Et hoc vobis signum.] i. Cori. 1. iuxta Apostolum, Iudei signa querunt, idcirco pastoribus tanquam ludæi dat angelus signum, non inferioritatemque pertinet? Verum quod ab angelo nunciatur, à virginē generatur, ab angelico exercitu commendatur, & cetera quæ in Euangeliō scripta sunt supernaturalia operatur, excellentiæ est diuinæ. Præterea aliqui sic legunt, Natus est nobis, non vobis: vt angelus fateatur Christum natum nō folium ob hominum saluatōrem, sed ob angelicę quoque reparatiōnem ruinæ. [Et hoc vobis signum.] i. Cori. 1. iuxta Apostolum, Iudei signa querunt, idcirco pastoribus tanquam ludæi dat angelus signum, non inferioritatemque pertinet? Verum quod ab angelo nunciatur, à virginē generatur, ab angelico exercitu commendatur, & cetera quæ in Euangeliō scripta sunt supernaturalia operatur, excellentiæ est diuinæ. Præterea aliqui sic legunt, Natus est nobis, non vobis: vt angelus fateatur Christum natum nō folium ob hominum saluatōrem, sed ob angelicę quoque reparatiōnem ruinæ. [Et hoc vobis signum.] i. Cori. 1. iuxta Apostolum, Iudei signa querunt, idcirco pastoribus tanquam ludæi dat angelus signum, non inferioritatemque pertinet? Verum quod ab angelo nunciatur, à virginē generatur, ab angelico exercitu commendatur, & cetera quæ in Euangeliō scripta sunt supernaturalia operatur, excellentiæ est diuinæ. Præterea aliqui sic legunt, Natus est nobis, non vobis: vt angelus fateatur Christum natum nō folium ob hominum saluatōrem, sed ob angelicę quoque reparatiōnem ruinæ. [Et hoc vobis signum.] i. Cori. 1. iuxta Apostolum, Iudei signa querunt, idcirco pastoribus tanquam ludæi dat angelus signum, non inferioritatemque pertinet? Verum quod ab angelo nunciatur, à virginē generatur, ab angelico exercitu commendatur, & cetera quæ in Euangeliō scripta sunt supernaturalia operatur, excellentiæ est diuinæ. Præterea aliqui sic legunt, Natus est nobis, non vobis: vt angelus fateatur Christum natum nō folium ob hominum saluatōrem, sed ob angelicę quoque reparatiōnem ruinæ. [Et hoc vobis signum.] i. Cori. 1. iuxta Apostolum, Iudei signa querunt, idcirco pastoribus tanquam ludæi dat angelus signum, non inferioritatemque pertinet? Verum quod ab angelo nunciatur, à virginē generatur, ab angelico exercitu commendatur, & cetera quæ in Euangeliō scripta sunt supernaturalia operatur, excellentiæ est diuinæ. Præterea aliqui sic legunt, Natus est nobis, non vobis: vt angelus fateatur Christum natum nō folium ob hominum saluatōrem, sed ob angelicę quoque reparatiōnem ruinæ. [Et hoc vobis signum.] i. Cori. 1. iuxta Apostolum, Iudei signa querunt, idcirco pastoribus tanquam ludæi dat angelus signum, non inferioritatemque pertinet? Verum quod ab angelo nunciatur, à virginē generatur, ab angelico exercitu commendatur, & cetera quæ in Euangeliō scripta sunt supernaturalia operatur, excellentiæ est diuinæ. Præterea aliqui sic legunt, Natus est nobis, non vobis: vt angelus fateatur Christum natum nō folium ob hominum saluatōrem, sed ob angelicę quoque reparatiōnem ruinæ. [Et hoc vobis signum.] i. Cori. 1. iuxta Apostolum, Iudei signa querunt, idcirco pastoribus tanquam ludæi dat angelus signum, non inferioritatemque pertinet? Verum quod ab angelo nunciatur, à virginē generatur, ab angelico exercitu commendatur, & cetera quæ in Euangeliō scripta sunt supernaturalia operatur, excellentiæ est diuinæ. Præterea aliqui sic legunt, Natus est nobis, non vobis: vt angelus fateatur Christum natum nō folium ob hominum saluatōrem, sed ob angelicę quoque reparatiōnem ruinæ. [Et hoc vobis signum.] i. Cori. 1. iuxta Apostolum, Iudei signa querunt, idcirco pastoribus tanquam ludæi dat angelus signum, non inferioritatemque pertinet? Verum quod ab angelo nunciatur, à virginē generatur, ab angelico exercitu commendatur, & cetera quæ in Euangeliō scripta sunt supernaturalia operatur, excellentiæ est diuinæ. Præterea aliqui sic legunt, Natus est nobis, non vobis: vt angelus fateatur Christum natum nō folium ob hominum saluatōrem, sed ob angelicę quoque reparatiōnem ruinæ. [Et hoc vobis signum.] i. Cori. 1. iuxta Apostolum, Iudei signa querunt, idcirco pastoribus tanquam ludæi dat angelus signum, non inferioritatemque pertinet? Verum quod ab angelo nunciatur, à virginē generatur, ab angelico exercitu commendatur, & cetera quæ in Euangeliō scripta sunt supernaturalia operatur, excellentiæ est diuinæ. Præterea aliqui sic legunt, Natus est nobis, non vobis: vt angelus fateatur Christum natum nō folium ob hominum saluatōrem, sed ob angelicę quoque reparatiōnem ruinæ. [Et hoc vobis signum.] i. Cori. 1. iuxta Apostolum, Iudei signa querunt, idcirco pastoribus tanquam ludæi dat angelus signum, non inferioritatemque pertinet? Verum quod ab angelo nunciatur, à virginē generatur, ab angelico exercitu commendatur, & cetera quæ in Euangeliō scripta sunt supernaturalia operatur, excellentiæ est diuinæ. Præterea aliqui sic legunt, Natus est nobis, non vobis: vt angelus fateatur Christum natum nō folium ob hominum saluatōrem, sed ob angelicę quoque reparatiōnem ruinæ. [Et hoc vobis signum.] i. Cori. 1. iuxta Apostolum, Iudei signa querunt, idcirco pastoribus tanquam ludæi dat angelus signum, non inferioritatemque pertinet? Verum quod ab angelo nunciatur, à virginē generatur, ab angelico exercitu commendatur, & cetera quæ in Euangeliō scripta sunt supernaturalia operatur, excellentiæ est diuinæ. Præterea aliqui sic legunt, Natus est nobis, non vobis: vt angelus fateatur Christum natum nō folium ob hominum saluatōrem, sed ob angelicę quoque reparatiōnem ruinæ. [Et hoc vobis signum.] i. Cori. 1. iuxta Apostolum, Iudei signa querunt, idcirco pastoribus tanquam ludæi dat angelus signum, non inferioritatemque pertinet? Verum quod ab angelo nunciatur, à virginē generatur, ab angelico exercitu commendatur, & cetera quæ in Euangeliō scripta sunt supernaturalia operatur, excellentiæ est diuinæ. Præterea aliqui sic legunt, Natus est nobis, non vobis: vt angelus fateatur Christum natum nō folium ob hominum saluatōrem, sed ob angelicę quoque reparatiōnem ruinæ. [Et hoc vobis signum.] i. Cori. 1. iuxta Apostolum, Iudei signa querunt, idcirco pastoribus tanquam ludæi dat angelus signum, non inferioritatemque pertinet? Verum quod ab angelo nunciatur, à virginē generatur, ab angelico exercitu commendatur, & cetera quæ in Euangeliō scripta sunt supernaturalia operatur, excellentiæ est diuinæ. Præterea aliqui sic legunt, Natus est nobis, non vobis: vt angelus fateatur Christum natum nō folium ob hominum saluatōrem, sed ob angelicę quoque reparatiōnem ruinæ. [Et hoc vobis signum.] i. Cori. 1. iuxta Apostolum, Iudei signa querunt, idcirco pastoribus tanquam ludæi dat angelus signum, non inferioritatemque pertinet? Verum quod ab angelo nunciatur, à virginē generatur, ab angelico exercitu commendatur, & cetera quæ in Euangeliō scripta sunt supernaturalia operatur, excellentiæ est diuinæ. Præterea aliqui sic legunt, Natus est nobis, non vobis: vt angelus fateatur Christum natum nō folium ob hominum saluatōrem, sed ob angelicę quoque reparatiōnem ruinæ. [Et hoc vobis signum.] i. Cori. 1. iuxta Apostolum, Iudei signa querunt, idcirco pastoribus tanquam ludæi dat angelus signum, non inferioritatemque pertinet? Verum quod ab angelo nunciatur, à virginē generatur, ab angelico exercitu commendatur, & cetera quæ in Euangeliō scripta sunt supernaturalia operatur, excellentiæ est diuinæ. Præterea aliqui sic legunt, Natus est nobis, non vobis: vt angelus fateatur Christum natum nō folium ob hominum saluatōrem, sed ob angelicę quoque reparatiōnem ruinæ. [Et hoc vobis signum.] i. Cori. 1. iuxta Apostolum, Iudei signa querunt, idcirco pastoribus tanquam ludæi dat angelus signum, non inferioritatemque pertinet? Verum quod ab angelo nunciatur, à virginē generatur, ab angelico exercitu commendatur, & cetera quæ in Euangeliō scripta sunt supernaturalia operatur, excellentiæ est diuinæ. Præterea aliqui sic legunt, Natus est nobis, non vobis: vt angelus fateatur Christum natum nō folium ob hominum saluatōrem, sed ob angelicę quoque reparatiōnem ruinæ. [Et hoc vobis signum.] i. Cori. 1. iuxta Apostolum, Iudei signa querunt, idcirco pastoribus tanquam ludæi dat angelus signum, non inferioritatemque pertinet? Verum quod ab angelo nunciatur, à virginē generatur, ab angelico exercitu commendatur, & cetera quæ in Euangeliō scripta sunt supernaturalia operatur, excellentiæ est diuinæ. Præterea aliqui sic legunt, Natus est nobis, non vobis: vt angelus fateatur Christum natum nō folium ob hominum saluatōrem, sed ob angelicę quoque reparatiōnem ruinæ. [Et hoc vobis signum.] i. Cori. 1. iuxta Apostolum, Iudei signa querunt, idcirco pastoribus tanquam ludæi dat angelus signum, non inferioritatemque pertinet? Verum quod ab angelo nunciatur, à virginē generatur, ab angelico exercitu commendatur, & cetera quæ in Euangeliō scripta sunt supernaturalia operatur, excellentiæ est diuinæ. Præterea aliqui sic legunt, Natus est nobis, non vobis: vt angelus fateatur Christum natum nō folium ob hominum saluatōrem, sed ob angelicę quoque reparatiōnem ruinæ. [Et hoc vobis signum.] i. Cori. 1. iuxta Apostolum, Iudei signa querunt, idcirco pastoribus tanquam ludæi dat angelus signum, non inferioritatemque pertinet? Verum quod ab angelo nunciatur, à virginē generatur, ab angelico exercitu commendatur, & cetera quæ in Euangeliō scripta sunt supernaturalia operatur, excellentiæ est diuinæ. Præterea aliqui sic legunt, Natus est nobis, non vobis: vt angelus fateatur Christum natum nō folium ob hominum saluatōrem, sed ob angelicę quoque reparatiōnem ruinæ. [Et hoc vobis signum.] i. Cori. 1. iuxta Apostolum, Iudei signa querunt, idcirco pastoribus tanquam ludæi dat angelus signum, non inferioritatemque pertinet? Verum quod ab angelo nunciatur, à virginē generatur, ab angelico exercitu commendatur, & cetera quæ in Euangeliō scripta sunt supernaturalia operatur, excellentiæ est diuinæ. Præterea aliqui sic legunt, Natus est nobis, non vobis: vt angelus fateatur Christum natum nō folium ob hominum saluatōrem, sed ob angelicę quoque reparatiōnem ruinæ. [Et hoc vobis signum.] i. Cori. 1. iuxta Apostolum, Iudei signa querunt, idcirco pastoribus tanquam ludæi dat angelus signum, non inferioritatemque pertinet? Verum quod ab angelo nunciatur, à virginē generatur, ab angelico exercitu commendatur, & cetera quæ in Euangeliō scripta sunt supernaturalia operatur, excellentiæ est diuinæ. Præterea aliqui sic legunt, Natus est nobis, non vobis: vt angelus fateatur Christum natum nō folium ob hominum saluatōrem, sed ob angelicę quoque reparatiōnem ruinæ. [Et hoc vobis signum.] i. Cori. 1. iuxta Apostolum, Iudei signa querunt, idcirco pastoribus tanquam ludæi dat angelus signum, non inferioritatemque pertinet? Verum quod ab angelo nunciatur, à virginē generatur, ab angelico exercitu commendatur, & cetera quæ in Euangeliō scripta sunt supernaturalia operatur, excellentiæ est diuinæ. Præterea aliqui sic legunt, Natus est nobis, non vobis: vt angelus fateatur Christum natum nō folium ob hominum saluatōrem, sed ob angelicę quoque reparatiōnem ruinæ. [Et hoc vobis signum.] i. Cori. 1. iuxta Apostolum, Iudei signa querunt, idcirco pastoribus tanquam ludæi dat angelus signum, non inferioritatemque pertinet? Verum quod ab angelo nunciatur, à virginē generatur, ab angelico exercitu commendatur, & cetera quæ in Euangeliō scripta sunt supernaturalia operatur, excellentiæ est diuinæ. Præterea aliqui sic legunt, Natus est nobis, non vobis: vt angelus fateatur Christum natum nō folium ob hominum saluatōrem, sed ob angelicę quoque reparatiōnem ruinæ. [Et hoc vobis signum.] i. Cori. 1. iuxta Apostolum, Iudei signa querunt, idcirco pastoribus tanquam ludæi dat angelus signum, non inferioritatemque pertinet? Verum quod ab angelo nunciatur, à virginē generatur, ab angelico exercitu commendatur, & cetera quæ in Euangeliō scripta sunt supernaturalia operatur, excellentiæ est diuinæ. Præterea aliqui sic legunt, Natus est nobis, non vobis: vt angelus fateatur Christum natum nō folium ob hominum saluatōrem, sed ob angelicę quoque reparatiōnem ruinæ. [Et hoc vobis signum.] i. Cori. 1. iuxta Apostolum, Iudei signa querunt, idcirco pastoribus tanquam ludæi dat angelus signum, non inferioritatemque pertinet? Verum quod ab angelo nunciatur, à virginē generatur, ab angelico exercitu commendatur, & cetera quæ in Euangeliō scripta sunt supernaturalia operatur, excellentiæ est diuinæ. Præterea aliqui sic legunt, Natus est nobis, non vobis: vt angelus fateatur Christum natum nō folium ob hominum saluatōrem, sed ob angelicę quoque reparatiōnem ruinæ. [Et hoc vobis signum.] i. Cori. 1. iuxta Apostolum, Iudei signa querunt, idcirco pastoribus tanquam ludæi dat angelus signum, non inferioritatemque pertinet? Verum quod ab angelo nunciatur, à virginē generatur, ab angelico exercitu commendatur, & cetera quæ in Euangeliō scripta sunt supernaturalia operatur, excellentiæ est diuinæ. Præterea aliqui sic legunt, Natus est nobis, non vobis: vt angelus fateatur Christum natum nō folium ob hominum saluatōrem, sed ob angelicę quoque reparatiōnem ruinæ. [Et hoc vobis signum.] i. Cori. 1. iuxta Apostolum, Iudei signa querunt, idcirco pastoribus tanquam ludæi dat angelus signum, non inferioritatemque pertinet? Verum quod ab angelo nunciatur, à virginē generatur, ab angelico exercitu commendatur, & cetera quæ in Euangeliō scripta sunt supernaturalia operatur, excellentiæ est diuinæ.

Esaia. 48. omnibus tribui cupiamus. Nam ipsomet ait per Esaiam, Gloriam meam alteri non dabo, & sic cum E Psalm. 113. Psalmographo digne cantabimus, Non nobis domine non nobis, sed nomini tuo da gloria. Sed nō ne & nos gloriam desiderare possumus & debemus, præsertim cum propter felicitatem seu gloriam sempiternam omnia finaliter sint agenda. Et respondentem, quod gloriā optamus debemus in deo secundum deum & propter deum. In deo, vt in obiecto, datore & causa: secundum deum, hoc est secundum voluntatem ipsius, non secundum propriam cupiditatē, videlicet ordinatē, vt cōpetit menti creat̄e: propter deum, id est, finaliter ad laudem & honorationem eius, ad quem & cuius honorificentia nos posſim̄os & quicquid in nobis aut nostrum est referre debemus. Ideo dicit Apostolus, Qui gloriat̄ur, in domino gloriet̄ur. Et Psalmista, In domino laudabit̄ur anima mea. Sed vani, vitiosi & frivoli homines, in se, & propter se volunt laudari, gloriāque fortiri, furtum domino faciētes, quia quod eius est, sibi usurpari. [Et in terra (st) pax], vera & spiritualis, quae est tranquillitas mentis in bono honesto, præsertim in deo fonte totius boni, honesti ſeu virtutis, de qua circa expositionem primi capituli plenius dicit̄ur. [Homib⁹ bone voluntatis.] ¶ Loquendo de voluntate non optatiā tantum, quae est voluntas imperfecta, de qua Salomon loquitur, Vult & nō vult piger: sed de voluntate imperativa & efficaci, quae dum opportunitas adest ſeu exigit, procedit in opus. Talem autem voluntatem bonam habentes sunt boni, & in ſtatu ſalutis ſeu in charitate & gratia, quoniam talis voluntas ſeu volitio, reputatur à deo pro opere. Sumitur equidem nunc voluntas pro actu interiori voluntatis, P quae est volitio, non pro potentia tantum, vel pro potentia tali actu formata. Denique à voluntate potissimum dicitur homo bonus vel malus, quoniam prima radix merendi ac demerendi conficit in voluntate, secundum quod libertas primo directe ac propriè competit voluntati. Peccatum autem in tantum est voluntarium, quod si non eſſet voluntarium, non eſſet peccatum, secundū August. Et similiter dicendum est de actu virtutis. Hinc bonū & malum dicuntur esse in voluntate, verum & falso. Eſaia. 48. in intellectu. Hinc congrue pax annuntiat̄ur hominibus bonae voluntatis. Insuper pax ista non cōpetit malis: iuxta illud in Eſaia, Non est pax impia, dicit dominus. Potest quoque hic pax accipi pro re conciliacione generis humani facta cum deo per Christum, quam angelī tunc instare dicebant. Vnde ad Romanos inquit Apostolus, Reconciliati sumus deo per montem filii eius. Patet autem ex verbis his, quia de spirituali pace intelligenda sunt, quae prophetæ denuntiauerunt de futura pace in Christi aduentu, quae est pax bonae voluntatis. Per bonitatem etenim voluntatis dicitur homo simpliciter bonus portus quām per aliarum animæ virtutis bonitatem. Voluntatis namque eſt alias portetas ad actus ſuos mouere, ideoq; bonitas & malitia eius in illas redundant, quemadmodū virtus ſeu influentia cauſe mouentis in ea quae ab ipſa mouentur. Porro pax temporalis, qua fuit in mundo in Christi aduentu figure extitit huic principaliter intenta, spiritualisque pacis, de qua ad Colos. ait Apostolus, Pax Christi exultet semper in cordibus vestris: de qua etiam per Michæam prædictū est, Pax erit in terra G Prouer. 28. nostra dum venerit, & quando calcaverit in domibus nostris. Atq; in Psalmo, Orietur in diebus eius Prouer. 12. iustitiae & abundantia pacis. Hac eſt pax interna iustorum vere Christianorum, quae eis per exteriores inquietudinis ſeu tribulationes auferri non valet, dicente in Prouerbiorum Salomone, Iustus quasi Matth. 10. leo confidens absque terrore erit. Et rufus, Non cōtristabit iustum quicquid ei acciderit. Hinc de primitia ecclesia eius per Eſaiam prædixit, Sedebit populus meus in pulchritudine pacis, & in tabernaculaſ fiducia, & in requie opulenta. Hac eſt vera ac sancta ſecuritas, qua perfecti pro deo omnia aduersantia pati parati, non timent eos qui corpus occidunt. Propter quod per Hieremias scriptum eſt, A ctu. 14. In diebus illis ſalutabit Iuda, & Iſrael habitabit confidente. Vnde in Actis Apostolorum, Paulus & Roma. 12. Iij quidem fiducialiter egisse leguntur. Et iterum, Discipuli replebantur gaudio & ſpiritu sancto. Itaque ſi deo placere appetimus, veram cum omnibus quanti possibile eſt pacem & concordiā habeamus, prætermi que mentem in deo quietā, ſixam & imperturbatam ſeu eremus: quod fieri poterit ſi vere mites, patientes, humilisque fuerimus, & cunctis terrenis contemptis deum feruerit amemus. ¶ Postremo inquiritur, a quo refiduum huius angelici cancri editum ſit? Ad quod Albertus & aliqui alii dicunt, quod Symmacho papalij credibilius afferunt, quod ab Hyllario sancto Epifisco. Legitur nempe in gestis Romanorum pontificum, quod Telephorus papa instituit, ut ſolis Episcopis licet canticum illud inciperet. Postea vero Symmachus papa instituit ut etiā ceteri ſacerdotes poſſent illud inciperet in festis diebus: quia de ſacerdote scriptum eſt apud Malachiam, Angelus domini exercitū eſt. [Et factum eſt ut diſceſſerint ab eis angelii in celum] id eſt, cum abſtraxiſſent ſe a ſpectibus paſtorum, & rediſſent in celum, quo ſolent reuerteri minifterio proprieſtate quod miſſi ſunt, consummati quemadmodū Tobiae Raphael ait, Tempus eſt ut reuertar ad eū qui me misit. [Paſtores loquebantur ad inuicem.] Quāuis enim primo territi ac ſtupore replete fuissent, tamē ex coſideratione angelica ac dulcissima perceptione rei tam gloriosa confirmati fuerunt, & lati, alacrēſq; effecti, dixerūt, [Transfamus in Belihem], que ut dicunt, per miliare diſtabat à loco, quo iſta viderunt paſtores, [Et videamus] corporaliter, quod nunc oculis ſidei credimus, [Hoc verbum quod factum eſt] i.e. rem verbis ad nos dictis significatam, ſcilicet puerū natum, qui eſt Christus dominus rex Mefias. Verbum quippe in ſcripturis interdū pro verbo mentali, interdū pro verbo vocali ſeu ſcripto, quandoque pro re ſignificata accipitur, quemadmodū in libris Regum loquitur Ezechias, Non fuit verbum in domo mea quod nō ostenderem eis, [Quod dominus fecit] i.e. per angelos ad nos locutus eſt, vel quā rem fecit: qui dominus patet ſeu trinitas tota fecit Christum ſecundū humanitatē aſumptum, ſecundū quā Christus dicitur creature, quāuis ſimpliſter loquendo dici non debeat creature, ſed deus verus, omniumque creator. Ait nanque A poſt. Factus eſt ex ſemine David ſecundū carnē. Veruntamen eſta particula, quod dominus fecit, in grācis & antiquis, correctiſque codicibus non habetur, nec eſt de teſtu. [Quod dominus often-

A dit nobis]. i. quem puerum manifestauit nobis per angelum natum eſſe. Potest quicquid de increato vero expoſti, vt fit ſenſus, Videamus hoc verbum. i. dei uigenitū, de quo dicitur, In principio erat verbum, quod factū eſt. i. incarnatum: iuxta illud, Verbum caro factū eſt: quod dominus fecit, quia verbum Ioan. 1. hoc factū eſt homo à deo trinitate, quāuis absolute loquendo nō ſit factū, ſed gentium & eternum, unde expositio iſta videtur impronia, nec certum eſt quod ex praedictis angelicis verbis intellexerūt paſtores rudes ac ſimplices, quod Christus diceretur & eſſet verbum dei: quod dominus ostendit nobis, i. natum eſſe iam notificauit. [Et veneuerunt festinantes,] quia feruentes erant in dei & pueri nati amore, defiderantque feruide, tam magnū nouum, videlicet Christum natū confiſcere, cuius maiestatē ex angelici exercitus apparitione, & testificatione & gratulatione penſabant. Gaudebant quoque de rotius mundi ſaluatione iam imminente, & ſcripturarū imploratione: ſed & ad greges ſuos quos fine cū ſtode reliquerant, redire velociter ſatagebant, ideo festinabant. Itaque & nos Christū cum festinatio- ne, i. diligenter ac feruenter quāramus, quem nemo cum torpore & defidia digna querit. Si quidē ad deū festinare & currere eſt ardenter diligere, & ex spirituali amore que bona ſunt alacriter agere, & quo amamus feruentes, eo properamus, cur iūmūque celebris. [Et inuenierunt Mariam,] quam diuinus Ignatius in ſuis ad eam epiftolis toties vocat Christiferam, [Et Ioseph] virginis ſponsum, cuſtodē, miniſtrum, eiūque integrerrimā virginitatis veriſimilis teſtem, [Et in infante], i. paruulum, qui licet amore aliorum paruolorum, infans quali non fans, ſeu loqui non valens vocatus ſit, tamen a prima ſue natuitatis hora diſertissimā ac ſapientiſimē loqui valebat, non Hebræa duntaxat, ſed & omnium gentiū lingua, nam & dona gratiæ gratis datae, vt prophetiam, generali ſingularem, ſcientiam, interpretationēq; ſermonem, à primo incarnationis instanti accepit. [Postum in praepatio,] in quo (secundum Gorra) im- pleūt eſt spiritualiter illud mirabile in Job ſcriptum, Nunquid volerit rhinoceros feruere tibi, aut mora- batur ad praepætū tuum? Rhinoceros quippe eſt animal fortissimum, quod vnum in fronte fert cornū, propter quod unicornis vocatur, & capitū in gremio virginis, in quo caput reclinat quando fugatur: & Christum designat, qui virginis uter gremio captus atque in noſtrum redactus feruitur dicitur. [Videntes autem] puerū inuolutū & eo locatū ut prædixerit angelus, [Cognoverunt de verbo quod dictum erat illis de puer hoc] id eſt, conſiderauerunt fermionem eis ab angelo de infante iſto prolatum eſſe veracem, vel cognoverunt de verbo increato quod dictum erat illi de puer hoc. i. quod angelus prædi- cauit eis eſſe hunc puerū. Verbum enim factū ſuit infans viuus diei, & angelus dixit quod puer ille eſſet Christus dñs videlicet uigenitus dei filius, ſicq; corporalibus oculis corpus Christi videntes, interio- ribus oculis eius diuinitatem per fidem nouerat. Nam (vt Ambros. aſſerit) dū caro videbatur, verbum Ambrosi ſu- videbatur, videlicet Christus, qui in vna perſona eſt deus & homo. [Et omnes qui audierant mirati ſunt.] Hoc quidem exponunt ſic, Omnes qui audierant ab angelo iſta Christi myſteria, ſcīc et quomodo natus eſſet, mirati ſunt quod Christus omnium dominus in tā vili ſtabulo eſſet natus, & in praepatio C reclinatus, & tamen ab angelico exercitu ſolemniter predicator. Ex que ſequetur, quod nō paſtoribus tantū ex teſtu perpeditur, videtur ſoli paſtores angelos illos vidisse, atq; audisse, vt fit ſenſus, q; oēs qui audierūt à paſtoribus ſint mirati. Vnde expofitorie ſubditur, [Et] pro i. [De hī que dicta erāt a paſtoribus, ad ipſos] de puer iſto, quod ſcīc angelus de eo dixiſſet, & qualiter angelorum militia hymnum domino ceciniſſet. De his in quaꝝ mirati ſunt merito, quia ſupernaturale fuit, quod in vna perſona tanta maieſtas & tanta humilitas, tanta dominatio, & tanta inopia conueniſſet, q; rex cælorum natus Aggæi. 2. eſſet in terra, quod defideratus cunctis gentibus adueniſſet, quae patriarchæ atque prophetæ tā ineffa- biliter optauerunt. In ſuper ſuſi mirati de tam cōſtantī, certa ac feruida protestatione paſtorū, qui in- audita fingere nescierunt, ſed ſimplici facundia quae vera ſunt, prædicauerunt. [Maria autem,] cuius eſt tanta ſuauitas, iuxta Bernardū, vt nunquam pia memorie portas ingrediatur abſq; in ſuſi ſibi dulcedi- nis asperſione, [Conſeruabit omnia verba hæc,] que iam de Christo cōſcripta ſunt, hoc eſt, ea memorie diligenteriſimē commendauit, [Conſeruens in corde ſuo,] i.e. in telleſtualiter ea reuoluens, vberimq; repeteſt, atque ad inuicē comparens. Itaq; quietiſimā ac puriſimā virgo delecatibilitate conſiderauit, quomo- do angelus ſibi Christum annunciasiſet, quomodo eum concepiſſet, quomodo angelii ap- paruerunt paſtoribus, & quid paſtores ſe vidiffe atq; audiffe protestabantur: non ſolū virginis glorio- ſa & ſancto Ioseph, ſed & ceteris multis, quibus opportune poterat loqui. Hæc omnia sancta virgo Lucea. ſapienter ac diligenteriſimē conſiderauit, & ad prophetatum de Christo prolata vaticinia coſparauit, ſicq; vehementer profecti in fide: imò ſecundū Ambrosiū, à paſtoribus fidem collegit, i. fidei increme- tum: nō quod vnuquam in fide ambigens fuerit, ſed quia in cunctis quotidie profecti vñtutibus. Hinc diſcipuli Christi ab ipſa post Christi ascensionem de aliquibus dicuntur intructi, præſertim inclitus iſte Euangelista Lucas ab ea edoctus afferit, maxime in hiſ, que ipſe ſolus de Christi infantia refert: non quod a ſpiritu sancto non ſit de illis in ſtructus, imò & ſpiritus sanctus eum per Mariam digniſſimam ſi inſtruxit, & ſupernaturali irradiatione de omnibus informauit, certificauit, ineſſallibiliter que direxit. Eadem enim veritas à diuersis & pluribus modis addiſciuntur, qui ab uno clarius & diſtin- diſci potest, quām ab alio, quām ab ſe vel ad circumstantias suas. Præterea, iuxta Ambroſiū, diſcamus in omnibus sanctæ virginis caſtitatem, quae non minus ore pudica quā corpore arguim̄t, fidei conſeruabit in corde. Etenim virginis pudicitia iura custodiens, ſecundū Bedam, ſecundū Ambros. Rom. 12. ſecunda Chrifi quā nouerat, nemini tunc diuulgauit, ſed conſeruabit quā legerat facienda cūm hiſ quā iam nouerat facta. Veruntamen puto, quod familiaribus aliquibus & pie interrogantibus aliquā ſecretē aperuit, prout ratio poſtulauit & charitas. Itaque & nos beatissime virginis exemplo o- minia diuina atque ſalubria, quae audiuimus, videmus, ſcimus, ſelegimus, memoriter teneamus, ſa-

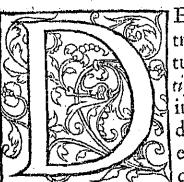
D. DIONYS. CARTHVSIAN.

- Cap. ii.** Psalm. nro. gaciter conferamus: & juxta hæc nostram conuersationem in omnibus regulemus, vt cum Psalmista E
Luca. ii. dicere mereamur, In corde meo abscondi eloquia tua, vt non peccem tibi. Nam & Christus testatur,
Beati qui audiunt verbum dei & custodiunt illud. [Et reuersi sunt pastores] ad pecora sua: quæ oues suis
se dicuntur, quamvis forte & alia pecora fuerint: sicut & filii Iacob diuersarum specierum pecora cu
stodiebant, & tamen in Genesi pastores se oiuim nominant. [Glorificantes] id est, gloriosum confiten
tes seu magnifice honorantes, [Et laudentes deum] pro beneficiis suis, de quibus subiungit, [In omni
bus] magnalibus dei, [Quæ audierant] ab angelo, exercituque angelico de Christi nativitate, &c. [Et vide
rant] propriis oculis in bethlehem, [sicut dictum est ad illos.] Hoc potest referri ad id quod ait, Glori
ficantes & laudentes deum: vt sit sensus, quod deum glorificabant, atque laudabant, sicut dictum est
ad illos, id est, sicut audiuntibus eis angelii sancti fecerunt, dicendo, Gloria in altissimis deo. Potest quo
que referri ad id quod ait, quæ audierant: terique sensus, quod glorificabant atque laudabant deum in
omnibus quæ audierant, & viderant, sicut dictum est ad illos, id est, eo modo viderant, sicut ab ange
lo fuit eis prædictum, & ideo deum laudabant, quia sic esse inuenierunt.
- Zacha. 9.** Postremo, quod pastores corporaliter peregerunt, nos spiritualiter faciamus, hortemur nos in mutuo,
didentes, Eamus vsque Bethleheim, id est, per deuotam & affectuosam considerationem vniuersi
cor nostrum loco, in quo natus est Christus: & mentaliter intueamur, quantam paupertatem & humili
tatem pro nobis afflupis rex gloriae, simusque grati beneficiis eius verbo & opere, ipsum veraciter
imitando, & cum angelicis spiritibus ardenter ac reuerenter laudando. Subinde circumcidionem Chri
sti Euangelista describit, [Et postquam consummati sunt,] id est, impleti [Dies aucto] à nativitate Christi: cō
putando seu includendo tam nativitatem quæ circumcidionis diem ipsius, [Vi circuncidetur puer] infan
tulus Iesus: de quo loquitur Esaias, Puer natus est nobis, Lyræ, vt, tenetur hic concomitans, quan
quam etiam teneri posset aliquo modo cauifaliter: quoniam tanta est dignitas Salvatoris, vt ad ipsum
& ad gesta ipsius tempora ordinentur: quod de temporibus quibus vixit in seculo isto specialiter di
cipi potest. [Vocatum est nomen eius Iesus,] quod interpretatur saluator, ad insuandum quod ipse esset ve
rus mundi saluator, omnes in se credentes generaliter & complete atque finaliter à morte peccati, in
teriuque inferni eripiens, & ad celestem felicitatem perducens. Vnde in Matthæo, cum angelus di
xisset ad Ioseph, Vocabis nomen eius Iesum, causam nominationis adiecit, dicendo, Ipse enim sal
uum faciet populum suum à peccatis eorum: de quo Esaias scribit, Dominus posuit in eo iniquitatem
omnium nostrum, cuius liuore sanati sumus. Et in Actis Petrus inquit, Non est aliud nomen datum
hominiis sub cœlo, in quo oporteat nos saluos fieri. Vnde quod aliqui in veteri testamento voca
ti sunt nomine isto, vt Iosue, qui alio nomine dictus est Iesus, & Iesus filius Iosedech, fuit alia ra
tione & in figura Iesu Christi. Iosue quippe saluauit filios Israël à Chananæis: & Iesus filius Iosedech
pontifex Iudeorum fuit unus reducentum eos de Babylone, qua fuerunt particulares & imperfe
ctæ liberationes, figurantes liberationem perfectam à Iesu Christo peractam. Itaque nomen istud
Esaiæ. 62. Iesus fuit Christo nouum & proprium prout possum est ad designandam liberationem completam:
ad quod multi allegant illud Esaiæ, Vocabitur tibi nomen nouum, quod os domini nominavit. Ve
runtamen hoc ad literam dicitur de ecclesia seu synagoga ad Christum conuersa, non de Christo,
quamvis possit aptari ad ipsum. [Quod vocatum] id est, expressum & prenunciatum seu vocari com
missum [Est ab angelo,] nam apud Matthæum angelus legitur dixisse ad Ioseph, Vocabis nomen eius
Iesum. Et idem ait ad virginem sanctam, [Prinzipiū in vtero conciperet] i.e. in ventre Mariæ virgineo
Lucae. i. de spiritu sancto. Ait enim angelus ad eam, Ne timeas Maria, Ecce concipies in vtero & paries filium
& vocabis nomen eius Iesum. Restoque dicitur, quod vocatum est ab angelo, non impositum, quia
iam ante à deo fuit impositum, qui præordinavit Christum ita vocandum, & per angelum ac Mariam
& Ioseph ita vocauit eundem: quemadmodum Christus per Esaiam testatur, Dominus ab utero vo
cauit me, de ventre matris meæ recordatus est nominis mei. Præterea (vi aliqui dicunt) Iesus dicitur
Saluator. Primò, à potentia saluandi: sicut conuenit sibi nomen hoc ab æterno, videlicet secundum
suam diuinitatem, qua ab æterno habuit potestatem saluandi. Secundò, ab habitu saluandi, & sic im
positum fuit sibi ab angelo, & competit ei à primo suæ conceptionis instanti, in quo secundum huma
nitatem suam accepit gratiam tam perfectam, qua postea fecit & pertulit ea, per quæ actualiter mun
dum sanauit. Tertio, ab actu saluandi, sicut vocarum fuit nomen istud in circumcisione: & competit
Christo ratione sua passionis, in circumcisione autem primo sanguinem suum fudit pro nobis. Infu
per intuendum, quod saluare competit Christo secundum vtranque suam naturam: quia secundum
diuinitatem competit ei authoritatue & principaliue secundum humanitatem vero instrumentaliter
vt supra dictum est plenus: ideo secundum vtranque naturam Iesus potest vocari. Siquidem de deo
vno ac trino scriptum est in Abacuc, Ego autem in domino gaudebo & exultabo in deo Iesu meo.
Abacuc. 3. Sed nunc tractatur de nomine isto, prout competit Christo secundum naturam humanam.
Denique secundum Epiphanius, pluribus de causis Christus voluit circumcidere. Primò, vt ostend
eret se veraciiter incarnatum, non phantasticè seu apparenter, vt Manichæus confinxit. Secundò, vt
monstrareret, quod corpus suum diuinitati confiunctum non esset, vt Apollinaris rudiissime dixit.
Item ad declarandum, quod non dereliquerit illud de cœlo, vt Valentinus asseruit. Rursus & tertio, ne Iu
dæi haberent occasionem contra Christum, dicendo quod legem transgressus esset, circumcisionem
non accipiendo. Quartò, vt legem impleret & approbaret, atque exemplum humilitatis ab obe
dientia daret: propter quod postea fatebatur, Non veni legem soluere, sed implere. Iussum autem
Gene. 17. fuit diuinitus in Genesi, Infans octo dierum circumcidetur in vobis. Quintò, vt virtute ac merito
sua circumcisionis, fideles suos à duritia præcepti illius exoneraret, & ipsam circumcisionem in ba

IN EVANG. LVCAE ENAR. Arti. VII. 11

- A primum dulciter commutaret. Sextò, vt Iudeorum scandalum evitaret. Septimò, propter communi
tatis & uniformitatis commendationem, vt & nos singularitatem vitemus, nec pro peccatis nostris
puniri spernamus, videntes quod Christus (qui remedio culpæ non egit) circumcisionem (qua fuit
remedium contra originale peccatum) ineffabiliter humanitate suscepit. Vnde ad Hebreos Apostolus, Hebr. 2.
Debut, inquit, per omnia fratribus asimilari. Postremo circumcisionem accipiendo abstulit diabolo
occasione suipicione, quod ipse esset Christus. Itaque & nos vniuersa quæ pro nostra salute Chri
stus assumpsit, fecit ac pertulit, diligenter imè consideremus, eisque grati esset nitamur: ac spiritualiter
circumcidamur, omnem in ordinationem ac superfluitatem intus ac foris, videlicet in vestibus, verbis,
operibus, otiosis, omissionibus, itemque in cogitationibus, affectionibus, intentionibus, vitare conan
tes; nec aspera penitentia exercitia abominantes, sed viriliter amplectentes: cum & Christus in tam
infantili ætate tam acerbum pro nobis dolorem subiicit. Vt enim Rabbi Moses testatur, In circum
cidione fuit grauissimus dolor, in tantum quod multi infantes inde obierint. Hinc secundum eundem
voluit dominus pueros circumcidere die octaua, quando adhuc modicam habent imaginationem, vt per
hoc minus affligerentur. Cum ergo puer Iesus fuerit optimè atque tenerim complexionis ac perfe
ctissima imaginationis à principio incarnationis, quemadmodum & plenissimæ intellectualis cogni
tio, facile possumus aduertere, quām grauissimam seniret poenam in circumcisione, quam inti
me etiam ac peccato ei compatibatur affectuosisima atque piissima genitrix eius. Vnde & nos com
pati vtrisque debemus. At verò circa illud, vocatum est nomen eius Iesus, loquitur Origenes, No
men Iesus gloriosum, omnique cultu dignissimum, nomen quod est super omne nomen, non decuit
primum ab hominibus appellari, neque ab eis asserri in mundum, sed ab excellentiori natura. De cu
jus etiam nominis suauitate ait Bernardus, Nomen hoc Iesus est mel in ore, in aure melos in corde iu
bilus.

¶ Prosecutio expositionis cap. [Et postquam impleti sunt dies purgationis eius secun
dam legem Moysi.] Articulus v. II.

Escripta Christi circumcisione, prosequitur Euangelista de eius virginæ mar
tris purificatione, omissa descriptione apparationis Christi, qua Magis inno
tuit, quam à Matthæo Euangelista agnouit satis descriptam. [Et postquam imple
ti sunt dies purgationis eius,] puta Marie, [secundum legem Moysi] id est, quadraginta Matth. 2.
impletis diebus à Christi nativitate, in quorum ultimo infantulus fuit secun
dum legem Moysi in templo presentandus, seu domino offerendus, infra quos
etiam dies mater secundum legem Mosaicam ab ingressu templi abstinuit, &
quadragesimo die templum ingrediens, purificabatur. Praecepit erenim lex in
Leuitico, vt mulier quæ suscepit semine, masculum peperisset, immunda esset septem diebus: immun
da equidem à consilio hominum, ingressuque templi, & die octavo circundiceretur infantulus, ipsa
quoque tunc munda efficeretur quoad consortium hominum. Insuper post septem dies prefatos ma
neret mulier adhuc tringinta diebus in sanguine purgationis suæ abstinenus ab introitu tépli, non à co
nsilio hominum: sic quadragesimo die offerret vel præsentaret puerum in téplo, offerens simul munera
secundum legem pro se & pro illo. Porro si feminam peperisset, duplicabantur dies, tam quoad tem
pli ingressum, quam ad consortium hominum. Sed quoniam virgo beatissima non semine suscep
concepit, verum virtute spiritus sancti: constat quod legi illa nō fuit astricta, nec egit purgatione, que
nec in peccato concepit, nec vñquam peccauit, nec alias matribus communem sustinuit fluxum, im
mento & corpore immaculatissima atque purissima peperit. Itaque dies iste dicunt dies purgationis
Mariæ, non secundum realem existentiam, sed secundum hominum estimationem: quemadmodum
Iosephi pater Christi vocatur, quia sic putabatur, & quia secundum Hieronymum, cōsueudo scriptu Matth. 1.
re est gesta ita referre, quomodo tunc quando siebant fieri putabant. Insuper hoc modo dicitur dies Lucæ. 3.
purgationis Maria secundum legem Moysi, quamvis secundum veritatem lex illa super Mariam nō
caderet. Vel, dies purgationis eius dicuntur impleti secundum legem Moysi, nō quoad obligationem
Mariæ ad purgationem, sed quantum ad determinationem impletionemque temporis. Volut autem Ma
ria dignissima subiecti legi, & quasi purgari in templo, ad dandam obedientiam ac humilitatis exemplū,
ad vitandum scandalum. Iudeorum, ac conformandum se aliis mulieribus in licitis ac honestis: &
quoniam filium suum videt legi circumcisionis subiectū. Perfecta quippe obedientia plus peragit quā
tenetur, dicente Bernardo, Perfecta obedientia legem neficit, terminis non arctatur: nec contenta an
guftis professionis, largiori voluntate fertur secundum latitudinem charitatis. [Tulerunt illum,] scilicet
Iesum, Maria & Ioseph. Tunc enim egredia est virgo Christifera stabulum in quo peperit Christum,
tulitque eum ad templum, & forte sè penumero ipsa cum Ioseph detulit puerum in Hierusalem, s. vt
sistenter] hoc est, offerrent, præsentarent, seu consecrarent [cum domino] hoc est, deo patri seu deo trino
ac simplici, quia & sibi ipsi secundum quod deus est, quia offerri competit ei secundum humanitatem
[sicut scriptum est in lege domini,] videlicet in Numeris & Exodo, [Quia omne masculinum adaperiens vul
num] id est, primus eam nascentem aperiens, hoc est, omne primogenitum tam in hominibus quā in pe
coribus [sanctum domino vocabitur], i.e. conscrabatur deo, ita quod ei offeretur, mancipatiūque erit quasi Exod. 13.
ad ipsum specialiter pertinet. Vnde per Moysem dñs ait frequenter, Ex quo percussi omne primogeniti
tū Aegyptiā in hominib⁹ quā in iumētis, sanctificauit mihi omne q̄ primo aperit vulnū in Israēl tā in
hominib⁹ quā in iumētis. Vnde sanctificatio illa rūt deputatio quēdā rerū illarū ad deū, cuius magni

Aegypti. ¶ Primogenita autem duximus deo consecrabantur. Si enim fuerunt de tribu Leui, & maculam non habebant, deo iugiter ministrabant, in templo quando fuerunt adultae etatis, quamuis post oblationem mitterentur in domum parentum. Sive fuerant de aliqua aliarum undecim tributis Israeli eo oblatione fuerant dei, sed quinque sicut redimebantur. Si autem erant primogenita pecorum, & animalia munda, domino offerebantur: nec redimebantur, sed sacerdotum erant, videlicet ad vnum eorum. Quod si immunda fuerunt, redimebantur seu in aliud commutabantur, ut primogenitum affini in primogenitum bouis: vel occidebantur, vt primogenitum canis. Quoniam ergo Christus fuit de tribu Iuda, constat quod quinque sicut redimebatur. [Et ut daret,] hoc est, etiam ideo tulerunt iesum ad templum, vt offerrent pro ipso & matre eius. [Hostias secundum quod dictum est in lege domini,] in Leuitico, ut pote [Par turorum aut duos pullos columbarum,] Offerebatur que nunc turtur deo in holocaustum, alias pro peccato, qui cessit in unum sacerdotis orantem pro muliere quae sic purgabatur. Hæc quoque fuit oblatio pauperum, nam diuitiae agnum offerebant, ex quo patet paupertas Mariae & Iosephi. Veruntamen Maria à parentibus suis hæreditatem bonam suscepit: nec dubium, quin tres Magi in Epiphania pretiosa Christo dona obtulerint, sed perfectissima virgo inspirante ei spiritu filii sui, omnia tenuissimæ necessitatibus, hoc est, parcissimo vi etiæ atque tegumento superflua, per se, vel portius per manus Ioseph erogauit egenis. Nec reor quod peregrinationi suæ cum Iesu & Ioseph in Aegyptum aliquid notabile seruauerit, vel tantam de castro habitu curam, quippe cuius spes in deo perfectissima fuit, & quæ nouerat se Christum dei sapientiam ac prouidentiam omnipotentem secum habere in filium. Circa hæc exclamat Cyrillus, O profunditatem sapientie & scientie dei, offert hostias qui per singulas hostias honoratur cum patre: figuræ legis custodit veritas: qui legis est conditor ut deus, legem custodit ut homo.

¶ Insuper ait, Videntum quid ista designant. Nimis inter aues loquacissima est turtur, columba vero est animal mansuetum, sicut per utrumque Christus exprimitur, qui perfectæ mansuetudinis fuit, & suis sermonibus mundum conuertit: Vnde ad eius passionem præfigurandum, columba & turtur oblatæ occidebantur. Iterum per columbam simplicitas, siue (vt dictum est) mititas, per turturam castitas designatur. Turtur nanque si semel perdidit coniugem, aliam non requirit. Ideo secundum Athanasium iussit deus bina ofi, quoniam ex corpore & anima homine existente, duplicitem poscit a nobis deus castitatem, ac mansuetudinem, videlicet animæ & corporis. Alioquin erit homo hypocrita, gerens tegumentum oculata malitia. Amplius autem non usque mysterio Evangelista turtures & columbas diuersimode exprimit, dicens: par turturum aut duos pullos columbarum, non par columbarum. Turtur nanque in omni sua ætate castum est animal, columba vero imperfæta ætate valde luxuriosus: ideo decuit eam offerri in illa ætate, in qua luxu non est apta, puta in iuuentute: ideo dicitur, pullos columbarum, an innuenditum quod laetitia deo displicet.

¶ Postremo, Lucas non exprimit determinatè, quid Maria & Ioseph obtulerint, an scilicet par turturum aut duos pullos columbarum, quia reddit in idem quæcunq; horum obtulisse dicuntur. Per utrumque enim eorum inopia designatur, & res per utrumque illorum figurata deo est placa.

¶ Subinde describitur qualiter a testibus fide dignissimus Christus in presentatione præfata testimoniū habuit. [Et ecce,] Per demonstratiuum hoc, ecce, insinuat magnum notabile attentione quæ dicitur, gnum esse quod subditur. [Homo,] Non enim hic homo dicitur ab eo quod in hominibus communiter præualeat, quod est sensualitas: iuxta quem modum Apostolus Corinthiis scribens ait, Cum sit inter vos zelus & contentio, nonne homines estis: sed protinus homo dicitur ab eo quod in homine extat præstantius, & quod in sapientibus præualeat, quod est ratio & pietas, iuxta id quod dicit Apostolus, Si secundum hominem ad bestias pugnauit Ephesi, cuius verbis iste est sensus, Si pro quia secundum hominem, id est rationabiliter ad bestias, hoc est contra homines bestiales ac perfidos pugnauit, id est, disputauit Ephesi, hoc est in ciuitate quæ Ephesus nominatur. Vnde humanum vocamus, quod rationabile est & pium. Hinc quidam hominem quasi describendū hominem affirmant, Homo est animal mansuetum natura, erectum statura, discretumque ratione. [Et ut in Hierosolimis,] quæ sancta ciuitas dicitur, quoniam ibi erat templum, & viguit cultus diuinus, studiuimque legis ac prophetarum, præseruimus, quoniam Christus ibidem in templo oblatus est, prædicavit, miracula fecit, passus est, & sanguinem fudit, & deinde spiritum sanctum misit, ibi denum primitiuæ ecclesia sanctissime vixit. [Cui nomen symeon,] & inter sacerdotes fuit, famosus atque grandior. [Et homo iste in istis,] iustitia quæ est virtus cardinalis ac specialis, quæ vincit, datus quod suum est: itemque iustitia, quæ est virtus generalis & virtualiter omnis virtus, quia omni virtute fuit ornata: fuitque præcipue charitativus ac iustus, quia non proprium priuatimque commodum, sed bonum commune, & generalem omnium defidebat.

Eccles. 25. rauit salutem. [Et timor meus,] timore casto, sancto, ac filiali, qui timet dei offendit, clementissimum deum ut patrem in honore abhorret. De quo in Ecclesiastico scriptum est, Nihil melius, quam timere deum. Et timor dei super omnia se posuit: de quo ait Psalmista, Timete dominum in omnibus sancti eius, quoniam nihil deest timentibus deum.

¶ Quoniam ergo hic Symeon cunctis polleret virtutibus, tamen in iustitia & timore fuisse preclarus, secundum quod quilibet sanctorum dicitur in aliquo virtute amplius splenduisse. Propter quod de Eccle. 44. vnoquoque cantatur. Non est inuentus similis illi, qui conseruaret legem excelsi. Vnde & Paulus, V-

i. Cori. 7. nusquisque (inquit) suum donum habet a deo. Ideo de his duabus virtutibus specialiter commendatur. Itaque iustus fuit ad proximum, timoratus ad deum.

Ioan. 15. ¶ Denique timor retrahit a peccato hominem, quemadmodum scriptum est, Per timorem declinat

A vnusquisque a malo. Ideo per timorem impleuit quod dicitur, Declina a malo. Iustitia autem bonum prosequitur, per quam impleuit quod additur, & fac bonum. [Expletans] hoc est certissimè affectuose. Psalm. 36. que sperans, ac præstolans [Consolationem] ius[uel] id est Christi aduentum, & liberationem, ac spiritualem consolationem, quam ex Christi aduentu consequentur Iudei, videlicet redemptionem a peccatis, a diabolo, ab inferno, atque aeternæ ademptionem salutis. Aliqui autem Iudei carnales putabant Christum venturum, vt eruerit eos de omni subiectione, qua alienis gentibus ac principibus subdebat, autur vniuersalæ mundi regna ipsi subiiceret, quasi in hoc felicitas humana confisteret, vel ob talen librationem agendum Christus esset promissus, & non potius ad liberandum genus humanum ab originali reatu peccati, & de omni ferocitate diaboli. Talem ergo consolationem Symeon iste non expectauit, vt etiam Gregorius Nisenus testatur. [Et spiritus sanctus erat in eo,] non solum per essentiam, praesentiam, & potentiam, quomodo in omni est creatura, nec solum per charitatem & gratiam qualisunque, prout est in omni eo qui est in statu salutis, seu in charitate, quæ vita est animæ: sed per gratiam eminentem, & charitatem ardenter, secundum quod est in viris heroicis seu perfectis. Habuit quoque gratiam prophetæ, vt statim diceret. [Et resonum accepit a spiritu sancto non visum,] hoc est non passarum seu experturum. [se mortem,] Vñus nanque pro quolibet sensu accipitur. [Nisi prius videret,] oculis corporalibus atque mentalibus [Christum dominum] qui est omnium dominus, etiam secundum naturam humanam omni creaturæ prælatus: vel Christum secundum humanitatem a domino deo patre seu tota superbeatissima trinitate. ¶ Potrò idem significant, Messias hebraicè Christus græcè, & vñctus latine. Symeon itaque sicut & ceteri patriarchæ, propheta ac sancti veteris testamenti maximo flagrabit desiderio Christi venturi, seu eius aduentus. Propter quod Christus ait Apollinis, Beati oculi qui vident quæ vos videtis: dico enim vobis, quia multi reges & prophetæ volunt videri quæ vos videtis & non viderunt: idcirco frequenter atque ardenter orabant pro Christi aduentu, prælertim Symeon iste, qui ex scripturis & veteris testamenti agnouit instare Christi aduentum: vnde pro merito sua devotionis facta est sibi reuelatio cælestis a spiritu sancto, vel immediate a spiritu sancto illuminatione internæ, vel angelo mediante, secundum quod prophetæ reuelationes co-muniter angelorum ministerio factæ sunt, vt sanctus Dionysius docet.

¶ Denique quoniam opera sanctæ Trinitatis sine indiuisa, tamen reuelationes huiusmodi appropriantur spiritui sancto, quoniam ei appropriantur beatitudo, charitas, liberalitas, quibus donationes directè procedunt. [Et venit in spiritu,] hoc est, spiritus sancti instinctu: quo reuelante intellexit adesse horam impletionis, promissionis sibi factæ de Christi aspectu [In templum, Et cum inducerent puerum Iesum parentes eius in templum, scilicet Maria & Ioseph, quorum unus tunc tulit Iesum,] & puto quod mater. Cur autem Ioseph parens seu pater Christi vocetur, expressum est. [Et facerent secundum consuetudinem,] l'g' pro eo offerendo (vt dictum est, par turturum aut duos pullos columbarum, redimendo Matthei. 1. Lucae. 1.)

C que puerū quinq; sicut, vt dictum est. [Et ipse] Symeon, affe[ctu]o[s]imè, deuotissimè, reverendissimè ac Lucae. 3. iucundissimè [Accipit eum in vlnas sua] hoc est inter brachia sua, quamvis se contactu sancti sacerdotum putaret indignum sed vehemens amor rationem deuicit, & ad vñionem, amplexumque impulit. [Et beneditus deum] hoc est, laudavit, gratias egit, & sequens canticum cecinit pro impletione diuini promissi & carteris beneficis dei, itemque quia iam plus accepit quam sibi fuit promissum. Promissum si quidem sibi fuit, quod Christum videret; & iam non solum videt, sed brachis strinxit, portauit, contractauit, & puto quod osculatus sit infans dulcissimum. [Et ait, Nunc] postquam tuum promissum implesti, Christum mihi monstrando vt promisisti, [Dimittit] id est statim dimittes, vel sup[er]lico vt dimittas me [seruum tuum,] non seruitte feruili timoris, qui metuit preciam magis quam dei offensam seu culpam: de quo ait Saluator apud Ioannem, Seruus non manet in domo in æternum: filius autem manet in domo in æternum. Et alibi, Iam non dicam vos seruos, sed amicos: sed seruum seruitute filialis timoris: cui seruo ait Saluator, Euge serue bone & fidelis, intra in gaudium domini tui. [Dominus] deus pater seu trinitas deus, [secundum verbum tuum in pace,] hoc est, a mundi huius inquietudine, tribulatione, & vitiis eripi, quiete cere, seu mortis somno cessare, & in limbo patrum, sinuque Abrahæ repausare in dulci spe: cum certus sim cito per Christum inde educi, ad gloriamque transferri. Sic ergo D dimittis me in pace, secundum verbum tuum, hoc est secundum quod mihi dixisti, quod mortem non experieris, nisi prius Christum viderem: per quod insinuasti, quod Christo viro mox obdormire rem in domino. [Quia viderunt oculi mei] exterior[es] [salutare tuum] id est Christum saluatorem: qui dicitur salutare tuum, quia per ipsum decreuisti mundum saluare, omniumque salutem constitutissi in eo Psalm. 92. de quo fertur in Psalmo, Notum fecit dominus salutare tuum. Vnde & in Genesi Jacob patriarcha te Esaie. 49. statut, Salutare tuum expectabo domine: cui salutari loquitor pater per Esaiam, Dedi te in lucem gentium, vt sis salus mea usque ad extremum terræ. Hoc salutare Symeon corporaliter ac intellectua- Ioannis. 1. liter vidit. Christus nanque in una persona est deus & homo, ideo dum homo videbatur oculo corpo 1. Ioan. 4. rali, eo dem oculo videbatur & deus, quamvis non secundum diuinitatem ipsius: imo secundum Am brosium dum caro videtur, videtur & verbum. Hinc quod apud Ioannem habetur, Deum nemo vidit in quantum, deo secundum diuinitatis essentiam dicitur.

¶ Insuper oculo interiori vidit Symeon saluatorem, quia per fidem cognovit ipsius diuinitatem eius Bartuch. 3. quoque humanitatem intellectualiter considerauit, & quod a verbo esset assumpta, pensauit. Hinc de Chirilo scriptum est in Baruch, Post haec in terris vñs est, & cum hominibus conuersatus est. Itemque Ecclæs. Simul laudabunt, quia oculo ad oculum videbunt. [Quod parasti,] hoc est, per incarnationem videri & agnosci aptum fecisti, seu manifestare dispositi ac decreuisti. [Ante faciem omnium popu- Esaie. 52. lorum,] id est in conspectu hominum vniuersorum: seu clara cunctis hominibus, non solum Iudeis,

- ^a sed etiam Gentilibus: sic tamen, ut sit distributio accommoda, seu pro generibus singulorum, non pro singulis generum: iuxta quem modum in Daniele legitur, omnes populi tribus & lingue, servient ei.
- Daniel. 7. ¶ Deus ergo pater vni genitum suum in diuinitate, incomprehensibilem atque inaccessibilem lucem in habitantem, per hoc fecit hominibus manifestum, visibilem, & cohabitantem, quod eum humanae coniunctit naturae in unitate persona: quod ab Esaia praedictum est. Paravit dominus brachium sanctum suum in oculis omnium Gentium. Brachium enim domini est unicus filius dei patris, per quem pater omnia fecit: sicut & digitus dei est spiritus sanctus, per quem cuncta reuelat de quo brachio ait Psalmista, Saluauit sibi dextera eius, & brachium sanctum eius. Pater ergo paravit salutare hoc ante faciem omnium populorum, quibus per Apostolos praedicatus est Christus, iuxta illud Psalmi. In omnem terram exiuit sonus eorum. Et rursum, Viderunt omnes termini terra salutare dei nostri, & quod in Esaia habetur, Videbunt omnes fines terra salutare dei nostri. Quamuis interea Christus ita paratus sit ante omnium faciem populorum, aliter tamen quantum ad Iudeos, & aliter quoad Gentes. Propter quod subditur, [Lumen ad reuelationem gentium] hoc est salutare seu Christi parati sic, ut specialiter sit lumen Gentilium, seu ad illuminationem eorum, qui veri dei cognitione & cultu priuati, idola coluerunt ad daemones. Sed Christus per suos discipulos reduxit illos ad veri dei cognitionem, amorem & cultum: imo per interiorem suam illuminationem hoc potius fecit, sine qua exterior Apostolorum praedicatione nihil inuenire: sed & Trinitas deus merito conuersationis, passionisque Christi tantam dedit gentilibus gratiam: ideo Christus paratus & datus est lumen reuelationem seu illuminationem Gentilium, qui sedebant in tenebris perfidie, erroris, ac omnium virtuorum. Vnde in Esaia dominus protestatur, Ecce testem populis dedi eum, ducem ac praceptorum Gentibus.
- ¶ Insuper paraest salutare hoc, [Gloriam plebis tuae Israel] id est ad hoc, ut sit gloria Israelicæ plebis, que fuit specialiter plebs dei, ut plenius dictum est super illud, Visitavit & fecit redemptionem plebis sua.
- Lucas. 1. Hoc enim est plebi illi, quantum ad eos qui crediderunt, ex ea præcipua prarogativa, exaltatio, honor, & gloria, quod vngenitus dei ex ea incarnati elegit, ad eam personaliter venit, propter eam quæ perierunt domus Israël.
- Matthew. 15. ¶ Insuper fuit in gloriam plebis sua Israël, quia per ipsum sancti veteris testamenti in lymbo detenti, adepti sunt beatificare gloriam visionis. Denique Christus tam Iudeis quam Gentilibus fuit lumen & gloria. Omnes enim electi per ipsum sunt illustrali, & cunctis gloria est, quod dei filius humanam naturam assumpit. Nihilominus per approbationem dicitur lumen Gentium & gloria Iudeorum. Propter quod ait Iohannes, Salus ex Iudeis est.
- John. 4. ¶ Potest autem hic queri, quomodo Symeon templum ingressus, cognovit puerum Iesum, quem ante non vidit? Ad quod facile respondet, quod eodem spiritu reuelante, quo cognovit esse venturum, & forte aliquod signum sensibile fuit sibi diuinitus prænunciatum, quo cognoscere possum, sicut Ioanni Baptista deus prædixit, Super quem videris spiritum descendenter & manentem, hic est, & cetera, Forstani nanque vidit diuinum quendam splendorem in vultu pueri adorandi: de quo aliquando verum fuit dicere, Hic est insans viuis dei, & deus aeternus. ¶ Postremo, quilibet nostrum canticum istud dicere per se potest persona, loquendo ad deum patrem seu Trinitatem. Nunc in tempore gratiae huius dimittis seruum tuum domine, secundum verbum tuum in pace, hoc est in peccatoris tranquillitate quam mihi donasti, me modo (ut spero & oro) quiescere gratis permittes ac facies ne tuber aut ruam, sed in pace in idipsum dormiam & requiescam, atque in omni aduersitate, tentatione, & inquietudine mens mea quieta & fixa persistat in te, secundum verbum tuum, hoc est, prout in plenè sperantibus promisisti, quibus tuam defensionem vberitatem in scripturis promisisti: iuxta illud in Psalmo, Quoniam in me sperauit, liberabo eum, protegam eum quoniam cognovit nomen meum & cetera. Quia viderunt oculi mei interiores per fidem, per sapientiam donum, per scripturarum doctrinam, per sacramentales species, variisque supernaturales tuos effectus: salutare tuum, quia his modis iam Christum cognoscimus. Cetera verba cantici huius aliam interpretationem non flagitant.
- Psalm. 4. ¶ Conuenientissime demum statutum est canticum istud in completorio dici, quia tunc cum precipua H pace interna deo vacare, ad stratumque ire, ac obdormire & Christum impetratore nostro quasi feliciter debemas, omni tentatione, auersione, & culpa prorsus exclusi. Tunc ergo canticum istud compendiosum atque dulcisimum deuotissime proferamus, & qualiter Symeon beatissimus Christum in brachii strinxit, ac cetera quæ dicta sunt contigerunt intentissime recordemur, & quæ Symeon corporaliter fecit, spiritualiter peragamus.
- ¶ Præterea, aliqui in primo huius cantici versiculo per dominum intelligent Christum, ita quod Symeon puerum Iesum quem inter brachia complectebatur, deum, ac dominum nominavit: tuncque per salutare domini intelligeretur incarnationis mysterium, vel assumpta humanitas, per quod seu quam velut per instrumentum ac medium verbum aeternum operatum est mundi salutem. Gentium illuminatione. Iudeorumque glorificationem. Vel salutare, hoc est salus seu redemptio tunc fienda per Christum, quam Symeon spiritu prophetali præuidit.
- Psalm. 47. ¶ Postremo de hac Christi in templo presentatione praedictum fuit in Psalmo, Suscepimus deus misericordiam tuam in medio templi tui: sed & apud Malachiam, cum de Christi præcursori dominus protulisset, Ecce (inquiens) mitto angelum meum: protinus de Christo adiecit, Et statim veniet ad templum suum dominator quem vos queritis, & angelus testamenti quem vos vultis. Itaque

- A & nos puerum Iesum brachiis fidei, charitatisque apprehendamus, de osculemur, stringamus ad pectus: imo in pectoris secretissimo colloquemus, dicentes cum sponsa, iuxta illud, Fasiculus myrræ dilectus meus mihi, inter ubera mea commorabitur. Verum qui hoc agere cupit ac debet, oportet ut communem Cant. i. bonum ecclesiæ cordialiter optet, querat, & oret, atque à spiritu sancto agatur, & carnali consolatione contempsa, spirituale duntaxat expetet. Nō enim in deo delectari valet sincriter, cui oblectamenta carnis aut seculi placent, vel qui in vanis cogitationibus gloriatur. Adhuc autem canticum istud post celebrationem seu communionem & hora mortis iam proxima aptissime dicitur. Quemadmodum consideranti sensum eius patescit.
- ¶ Hoc quoque sciendum, quod duplex est benedictio, videlicet consecrationis vel donationis & laudis. Benedictione consecrationis seu donationis maior benedicit minori, & deus creatura: iuxta illum Apostoli ad Hebreos, Sine illa contradictione quod minus est à maiore benedicitur. Vnde benedictio qua deus benedicit creatura, est collatio munerum eius, & multiplicatio eorumdem. Benedic Hebra. 7. tione autem laudis minor benedicit maiori, quamvis sacerdoti & econtra: sicut Symeon benedixit deo. Et in Psalmo cantamus, Benedic dominum in omni tempore. [Et erant pater eius] videlicet Ioseph, qui dicitur pater Christi, quia nutricus, & quia ob famam virginis matris conferuandam, per misus est estimari pater Christi. Circa quod loquitur Origenes, Qui altius aliquid inquirit, potest Psalm. 33. dicere quoniam generationis ordo à Daud usque ad Ioseph deducitur, ne videatur ipse Ioseph frustra nominari, quia non fuit pater Saluatoris, attamen ut generationis ordo locum haberet, pater domini appellatus est. Rursus quoniam Ioseph verè fuit vir Mariae, cuius Christus fuit veraciter filius, Christus magis propriè dicitur filius Ioseph, quam si esset aliud, seu ex alia coniuge adoptatus [Et mater eius] qui cum patre & spiritu sancto, vnu est deus aeternus, omnipotens, & immensus: mater eius qui omnium est creator, quem vniuersi angelorum spirituum ordines incessanter adorant, [Mirantes] non admiratione dubitationis, sed reverentia & congratulationis. [Super his que dicebantur de illo] Apoca. 4. hoc est, de magnilibus atque magnificis laudibus de puer Iesu prolatis à parentibus præcursoris, ab angelo exercituque angelico, à pastoribus quoque & Symone, Itaque mirabantur quod de eo qui in tanta paupertate ac humilitate aduenit, tam altissima dicebantur, quod scilicet effet salutare dei patris & omnium dominus, lumen Gentium, gloria Iudeorum, mundi Saluator, vni genitus dei, verus que deus. Mirabantur quoque non parum se electos ad tantum mysterium, & quod mundi thesaurus eius esset cōmissus. [Et benedix illi] scilicet parentibus Iesu Christi Symone. Cōfuetudo enim fuit sacerdotibus legis benedicere parentibus infuntem in templo offerentibus cum hostiis debitibus: & benedictio illa videretur fuisse imprecatio boni, qua sacerdos expetebat seu imprecabatur eis bona à deo. Formam tamen benedictionis illius non habemus expressam vt dicitur: sed forte fuit illa, aut similis illi, A & tuū. 17. de qua in Numeris habetur, Locutus est dominus ad Moysen & Aaron, dicens, Sic benedicetis filiis Israël. Benedic tibi dominus & custodi te, ostendat dominus faciem suam tibi, & misereatur tui. Conuertat dominus vultum suum ad te, & det tibi pacem. Veruntamē reor quod Simeon speciatim omnino benedictione benedixerit Marie & Ioseph, vt pote benedictione laudis beatos & benedictos eos dicendo. Dignitatem nāque, electionem, & gratiam illorum, etiam ipsem et vehementissimē mirabatur: nihilominus eis benedixit, quia maior fuit sacerdotali officio, quamvis non sanctitate & meritū, saltem quoad Mariam. Maior autem officio benedictionem largitur. Verè equidem beatus fuit ille Ioseph, qui ad tantum secretum fuit admissus, qui sponsus & custos virginæ matris, genitricisque dei esse electus fuit ac meruit, qui dei patris filium deum incarnatum nutrit, trahere, deferre cohabitantes, imo & obedientes ac ministrantem habere fuit præordinatus, nempe (ut infra habetur) Iesus fuit subditus illis, haud dubium quin Marie & Ioseph. [Et dixit ad Mariam matrem eius] ad quam prophetico spiritu loquitur de futuri potius quam ad Ioseph, quia sciebat quod vera effet genitrix Christi: Ioseph autem nutricus & minister duntaxat. [Ecce positus est hic] hoc est, puer iste quem brachiis stringo, perassumptam humanitatem datus, situs atque à deo statutus est. In ruinam] id est, perditionem, [Et resurrectionem] hoc est, salvationem [Miserorum in Israhel] hoc est, plurimum Israëlitum. Ioann. 13. Ioann. 10. Ioann. 9. Esaiae. 53. D causis salutis: de quibus in Ioanne ipse ait, Ego scio quos elegerim. Multis quoque & pluribus Iudeis per præfacta fuit occasio excæcationis, & transgressionis, & damnationis: quibus in Ioanne loquitur, Vos non estis ex oibis meis. Hinc denuo, In iudicium inquit ego in hunc mundum veni, vt quinque vident, videant: & qui vident, cœci sunt. Vbi per videntes intelliguntur illi, qui sapientes & magni fuerunt in oculis suis, seculariterque prudentes, quales præcipue fuerunt sacerdotes & scribæ, quos constat pro maxima parte obtenebratos esse arque damnatos.
- ¶ Porro per non videntes intelliguntur idiota, humiles & simplices, quorum multis Christus illuminauit, vt fuerunt Apostoli, carterique discipuli, quibus & spiritum sanctum infudit. Hinc quoque in Matthæo ait cum gaudio, Confitebor tibi pater, qui abscondisti hæc à sapientibus & prudentibus, re Ioannis. 5. uelaisti ea parvulus. Generaliter autem loquendo, Christus venit in ruinam omnium reproborum seu Ephesi. 2. incredulorum, & resurrectionem electorum fidelium. Veruntamen non uniformiter venit, seu positus est in ruinam & resurrectionem: quia in ruinam reproborum est positus occasionaliter & indirecticte: in resurrectionem: verò electorum causaliter & directe. Sic nanque positus est in ruinam, quomodo deus dicitur hominem indurare. Nunc itaque sermo est de ruina peccati, quæ est ipsam culpa, & de damnatione æternæ, quæ est effectus culpæ & incredulitatis: secundum illud Saluatoris, Qui non credit, iam iudicarus es, quia non credit in nomine vni geniti filii dei. Nunc etiam sermo est de resur-

rectione spirituali; qua homo per baptismum & p̄niteniam ac gratiam dei à peccato resurgit. Vnde E ait Ap̄stolus, Surge qui dormis, & exurge à mortuis. Item Psalista, Ideo non resurgunt impii in iudicio: quod de reurrectione à peccato in iudicio discretionis rite exponitur, quanquam & de futura resurrectione corporali felicis immutationis accipi possit, qua erit effectus dominice passionis, seu meriti Christi, dicente Ap̄stolo, Quoniamquidem per hominem mors, & per hominem resurrectione mortuorum, Sic ergo in illorum ruinam Christus est positus, de quibus Paulus testatur. Pra dicamus Christum, Iudei sicut scandalam, Gentibus autem subtilitatem. In iliorum vero resurrectionem postulamus, de quibus Paulus adiecit, Ipsius verò vocatis, hoc est, electis Iudeis & Græcis prædicamus Christum dei virtutem & dei sapientiam. [Et in signum cui contradicetur.]

1. Cor. 10. ¶ Signum tripliciter sumitur. Primo, pro indicio aliquius significatio, ut circulus de signat potum ve- sit. Secundo, pro miraculo, secundum quod in Joanne loquitur Christus: Nisi signat & prodigia videritis, non creditis. Tertio, pro vexilo quo in bello milites vnius partis ab alterius partis militibus discernuntur, sicut in Psalmo. Posuerunt signa sua, signa, & non cognoverunt. Itaque iuxta primam signi acceptancem sensus est, Positus est Christus in signum, id est ad euangelicè veritatis doctrinam in- tinuandam seu proponendam, cui à multis contradicetur, vel verbo vel opera, vel modo vtrōque. Inobedientes namque Christiani opere contradicunt. Iuxta secundum acceptancem, sensus est, Positus est in signum, id est miraculum, quia & ipso Christo homine de virgine nato, mirabilis quid est omnia quae de Christo narrat scriptura, signum est hoc est, miraculum cui contradicet à perfidis viueris, vt quod mater virgo est, quod in unitate persona sit deus & homo, quod veraciter resurrexit, ita Origenes exponit. Iuxta tertiam acceptancem per signum intelligitur crux Christi seu fides crucis, quo signo distinguuntur servi Christi à servis diaboli dum signum istud ab illis honoratur, ac fronti in primis, ab illis contemnitur.

¶ Postremò, exponi potest de signo pacificationis, vt sit sensus, Positus est in signum federis & reconciliationis seu pacis inter deum & homines, quia videlicet factus est mediator dei & hominum, & figurabatur per arcum, de quo loquitur dominus in Genesi, Arcum meum ponam in nubibus, & erit signum federis inter me & terram, Christus autem signum est federis memorati, non significatio solum, sed & causaliter, dicente Ap̄stolo, Ipse ex pax nostra, qui fecit vtraque unum. Et denuo, Pacificans per sanguinem crucis suæ, siue que in celo, siue que in terra. [Et tuam ipsius] o Maria Genesi. 9. Epheci. 2. Coloss. 1.

1. Timo. 2. Iudei filium tuum occidi, & persecutio pati: in modo virgo beata frequenter ante Christi passionem præcogitando quanta ille esset passus amarissime affligebatur, qui dolor coepit in ea in Christi infante, de qua re in revelationibus sanctæ Brigida multa credibiliter scripta sunt. Iste est gladius spiritu- lis, de quo fertur in Psalmo, Lingua eorum gladius acutus. Et, Gladius in labiis eorum. Ibi tamen acci- pietur gladius pro causa doloris. Sic ergo gladius pertransit animam virginis gloriosæ, quomodo de Joseph in Psalmo cantatur, Ferrum pertransit animam eius, hoc est, dura afflictio. Ambrosius per gla- dium intelligit verbum seu sapientiam. Vnde & Paulus ad Ephesios, Accipite (ait) gladium spiritus, quod est verbum dei. Itaque sensus est, Tuam ipsius animam pertransit gladius, id est, intellectum tuum intime, illustrabit verbum vel sapientia mysteria crucis: ita quod illud non ignorabis, sed prece- gnitio passionis filii tui tua intima penetrabit. Hanc quoque interpretationem tangit vir illustrissimus sanctus Paulinus episcopus in sermone, seu epistola ad beatum Augustinum, & allegant ad hoc Ambrosius & Paulinus illud Apostoli ad Hebreos, Vtius est sermo dei, & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti, pertingens in se ad divisionem anima & spiritus. Veruntamen hoc ad literam de incerto sermone, verbo aeterno, vni genito patris inducitur, vt textum intuenti patescit. [Et reuelentur multis cordibus cogitatione] Verbum istud intricatum est, referri potest ad particulam immediate præhabitam, vel ad id quod dixerat Symeon, Positus hic in ruinâ & cetera. Ex hoc ergo quod Christus venit in quorundam salutem, & ad aliorum maiorem damnationem occasionaliter, vt dictum est, ite ex passione ipsius, compassionemq; matris eius factu est, vt multorum hominum cogitationes quæ ante latibâ, reuelarentur, i. per quosdam effectus alii, pderetur ac declararetur, Ex dictis enim ostenditum est, quis bonis cogitationibus deum quiescerit, quis in Christum crediderit, quis eius aduentum synce- re optauerit, quis etiam temporalia querens, promissaque putans in Christi aduentu, in eum tam pa- perem, tam humilem & abiectum credere spreuerit.

¶ Denique tempore passionis Iudei cogitationes suas quas de Christo habebant, manifestauerunt, dum pro maxima parte negando ipsum, dicebant verba in Euangeli scripta, sunt aliqui vero manebant ei attantes, sicutque suas de Christo cogitationes pandentes: secundum hunc sensum dictio, vt tenetur concomitanter non causaliter, quia non ideo venit, & passus est Christus modo præfato, vt talis cogitationum manifestatio fieret, sed illa sequuta est per modum eventus. Vel sic, vt reuelentur, hoc est, in confessione seu humili suipius accusatione apertantur ex multis cordibus peccatorum cogitationes iniquæ, quæ ante confessionem latebant: sed merito passionis Christi data est, & datur hominibus gratia confitendi salubriter, sicutque dictum illa, vt, teneri potest causaliter aliquo modo: nam ideo paulus est Christus, vt hominibus hanc gratiam mereretur. Ita exponit Origenes, dicens, Cogitationes male in hominibus erant, quæ propterea reuelate sunt, vt occideret eas ille qui pro nobis mortuus est. ¶ Postremò, fideles passionem Christi & compassionem Mariae cordi- liter attendentes, mox se de suis vanis cogitationibus reprehendunt. easque promunt modis præ- Genesi. 33.

Eis Consequenter recitat testimonium Christo impartitum à feminâ sanctâ, [Et erat Anna pro- phecia filia Phanuel de tribu Aser.] Tam determinate describitur propter veritatis certificationem, &

A vt ab aliis quæ simili nomine vocabantur, distinguitur. Afer autem fuit unus duodecim patriarcharum filiorum Iacob, [Hæc processerat in diebus multis] hoc est, diu vixit, & virtutibus magis processit, quam annis, quotidie augens merita sua. [Et vixerat cum viro suo annis septem a virginitate sua] id est à tem- pore quo eam adhuc virginem sumpsit in coniugem. [Et hoc vidua] fuit & manus [Vñque ad annos octo- ginta quatuor.] Vnde propter senium suum honorabilior, fidèque dignior fuit. Scriptum est enim in Le Iob. 12. uitico, Coram cano capite confunge, & honora personam senis. Iob quoque ait, In antiquis est sapien- tia, & in multo tempore prudentia. [Qui non discedebat de templo] non quod ibi sine interruptione per- manserit, & omnia corpori necessaria egerit, quum statim subdatur. Hæc ipsa hora superueniens. Ita- que dicitur non discessisse de templo, quia omni hora opportuna, in modo frequenter præ ceteris ibi fuit, si- cut de homine multum deuoto & diu in ecclesia perdurante dicimus, quod semper est in ecclesia. Sic & Christus testatur, Oportet semper orare. [Ieiunium ex observationibus seruens] deo, cui soli latræ serui- tus est reddenda [Noche ac die] hoc est, competentibus, imo & diuturnis atque frequentius vicibus diei Luce. 18. noctisque.

¶ Porro, obsecratio propriè ponitur species orationis, qua deum in uno camus per commemorationem aliquius sacra, vt cum dicimus, Per passionem tuam libera nos Christe, vel propter bonitatē tuā me adiuva. Ieiuniū autem ad orationem dispositum, sobrium, ac vigilem mentem præstante, vicia carnis, somno nolentiam, loquacitatem, pigritiamque pellendo, quæ omnia ex edacitate nascentur. Ad illuminatio- nem quoque, omnisque gratia incrementum ieiuniū conferit. Quanta autem sit virtus orationis atque ieiuniū, conflat ex eo quod de pessimo genere dæmoniorum afferit Christus, Hoc genus in nullo potest exire, nisi in oratione & ieiuniū.

¶ Insuper vidua ista plena fuit omni virtute: sed ideo de ipsis duabus virtutum actibus specialiter co- mendatur, quia in eis magis excrevit ac fulsit: sicut de Symone habitum est, cur specialiter timoratus ac iustus vocetur. Vnde per longa ieiunia & frequentes ac feruidas orationes gratiam prophetie al- cit. Nam per vtrōque mens elevarunt ad deum per ieiuniū quidem dispositiū ac mediate, per orationem autem directè, formaliter & immediate, per quæ duo etiam peccata præcipue auferuntur: sicutque anima purificatur & sanctificatur, instarque speculi terri per cuius & politi capax fit sapientia copiosa & illustrationis propheticæ, tāquā amica & cōfiliaria creatoris, cui deus incerta & occulta sapientia suę re- uelat: iuxta illud Sapientia, Sapientia in animas sanctas se transfrat, amicos dei, & prophetas cōstituit. Si ergo & nos à virtutis emundari, concupiscentias restringere, in gratia & virtutibus crescere, dæmoni- bus prævalere, desuper illustrari & sanctificari optamus, ieiuniis & orationibus indesinenter & feru- di insistantis, à templo dei non recedamus quantum ratio id permittit, vel mente non abeamus. Ob- secratio autem est feruenter, portior, magisque imperativa spiritus orationis, ideo obsecratio nisi instantum est: sicut est illud Psalmista, Secundum misericordiam tuam memento mei tu propter bonita- tem tuam domine, [Et hec] beatissima Anna [ipsa hora] diei purgationis Mariae, qua Symeon tenebat puerulum Iesum in vlnis, [superueniens] id est templum spiritu sancto monente ingrediens, quoniam spiritu sancto reuelante cognovit quis esset & quid ageretur in templo [Confitebatur domino], id est Christus quem vidit præsentem laudauit, eque gratias retulit, quod iuxta prophetarum oracula ad mundi redemptionem iam descendisset.

¶ Est autem duplex confessio, scilicet laudis & culpæ. Prima confessione confitemur dei bonitatem, & beneficia eius, de qua loquitur Christus, Confitebor tibi pater. Secunda vero confessio propria mala. Denique verba Annae non sunt seriatim descripta, forte quia quatum ad sensum satis coincidebant cum verbis Symonis ac Zacharie supra descriptis. Nam & ipsa felicissima Anna tāta extitit sene etatis, quod cum Symone non immerito optauit dissolui viro iam Christo, eisque aduentum expe- stare cum patribus sanctis in lybmo: & loquebatur de illo, scilicet de Christo & eius aduentu benefi- ciis atque mysteriis. Vnde pater, quod paulo ante per dominum intelligatur ad literam Christus. [Om- nibus qui expectabant redemptonem Hieros. dem. p̄ Hierusalem] Iudeæ metropolim tota regio vel plebs Israëlitica designatur. Omnibus ergo qui deuote optabant ac præstolabantur liberationem populi If Luce. 11. rael à iugo peccati & potestate diaboli. Annæ hæc teſtabatur Christum iam aduenisse, & populum Israël totumque séculum liberaturum nunc esse, intelligendumque est de omnibus quibus opportune seu cō- uenienter poterat loqui. [Et ut perficerent omnia secundum tegem domini] id est postquam Maria & Ioseph omnia peregerunt, quæ secundum præcepta legis ad ritum purificationis spectabant, videlicet fi- lium in templo offerendo eumque quinque sicutis redimendo, hostias quoque immolado legales quā- uis ad nullum istorum (vt dictum est) tenerentur. [reuersti sunt in Galileam] videlicet [In civitatem suam Nazareth] quæ dicitur vrbs eorum, quia habitauerunt ibidem antequam venirent ad Bethlehem, Christus quoque in Nazareth fuit conceptus. ¶ Præterea secundum Origenem, Bedam, multisque Matth. 11. alios prætermittit hoc loco Lucas quædam, quæ à Matthæo Euangelista nouit descripta, quomo- do, scilicet Iesus post hæc sit in Aegyptum transflatus, ne ab H erode occideretur, & post mortem Herodis reductus sic, tuncque ceperit in Nazareth habite. Itaque secundum istos, antequam Maria & Ioseph cum Iesu venirent in Nazareth in Aegyptum profecti sunt: dicuntque aliqui, quod in Bethlehem à Hierusalem redierunt, & à Bethlehem in Aegyptum progressi sint. Alii probabi- liter dicunt, quod à Hierusalem non redierunt in Bethlehem, quia ob nullam causam à Nazareth venerunt ad Bethlehem, nisi proper descriptionem, vt patuit: idcirco expedito illo negotio, re- uertentes à Hierusalem non ad Bethlehem, sed ad Nazareth redierunt, in qua velut in ciuitate pa- triæ, mansionisque sue libentius morabantur, & postea ex illa vrbe angelo nuntiante in Aegyptum fugerunt. Ceteri quasi medium viam tenentes affirmant, quod à Hierusalem ceperunt reuerti in q. iiij

Nazareth, atque in via angelus loquitur est ipsi Ioseph, vt cum matre & pueru fugeret in Aegyptum. Verum quicquid horum dicatur, verum est quod Euangelista singuli aliqua hinc inde omitunt, quæ ab aliis nouerunt iam scripta vel spiritu reuelante describenda viderunt: sic tamen, vt narratioñis seu descriptionis sua serie continua, quasi nulla prætermissee videantur, quæ alterius Euangelista pensa descriptione, quo loco translata sint, diligens lector inueniet. [Puer autem] secundum quod homo [Crescat] jactate & corporis quantitate, qui secundum quod deus æternus est atque immensus, [Et confortabatur] robore corporali secundum incrementi mensuram, quamvis omni momento poterat tantam corporis fortitudinem assumere & habere quantum iussisset seu voluisset vt deus, vel etiam vt homo comprehensor secundum superiorum suorum animæ portionem, vt deitate frumentum. Tanta enim exitit beatitudine animæ Christi & redundat in corpus ipsum, dando illi quatuor dotes corporis glorificati, nisi dispensatio deus hoc distulisset, vt in epistola ad Diocorum afferit Augustinus. Infusus Christus vt homo confortabatur spiritu, id est in anima sua à spiritu sancto, non per gratias vel virtutem aut donorum augmentum sive profectum: sed quantum ad ostensionem, qua secundum etatis incrementum perfectionemque suam magis ac magis monstrauit seu alijs per effectum ostendit. Iterum confortabatur à spiritu sancto, imò à tota trinitate in anima, in quantum indefinire anima eius conseruabatur in fortitudine gratiae ac virtutum à deo, quam in primis sue creationis instanti suscepit ab eo. De hac autem re plenus in fine huius articuli erit dicendum. [Plenus sapientia,] quia secundum diuinitatem fuit substantia ipsa sapientia increata. Porro secundum humanitatem repletus fuit multiplici sapientia creata, vt post pauca dicetur: fuitque sapientia illa creata in ipso perfecta ab incarnationis principio: propter quod dicit Apostolus, quod in ipso sint omnes thesauri sapientie & scientie absconditi. [Et gratia dei erat in illo.] Tanta enim fuit plenitudo gratiae in eo secundum naturam humanam quatum valet capere mens creata, ita quod tota capacitas animæ eius fuit gratia dei repleta in sue creationis exordio. De multiplici autem gratia que in Christo ponitur, statim patebit. [Et ibant parentes eius pro omnes annos in Hierusalem in die solenni] paschæ scilicet. Maria & Ioseph cum pueru Iesu septem annis in Aegypto morati sunt, quomodo singulis annis pueritia Iesu in Hierusalem circa pascha profecti sunt?

[Præterea in Matthæo habetur, quod Ioseph angelo præcipiente rediens de Aegypto in terram Israël auditio quod in Iudea, cuius metropolis fuit Hierusalem regnaret Archelaus filius Herodis, timuit illo ire: ideoque in Galileam reuersus est, atque in Nazareth habitavit.

Matth. 2. [Quomodo ergo quolibet anno iuit Hierusalem, si timore Archelai non audebat illuc accedere? Insuper lex præcepit vt tribus vicibus in quolibet anno omne masculinum Iudaorum appareret coram domino in loco ad hoc electo, hoc est in loco præcipuo cultus diuinus, qui fuit Hierusalem, præsertim postquam ibidem constructum est templum. Ergo qua ratione semel ascenderunt Hierusalem, videatur quod ter ascendere debuerunt? Et respondentum ad primum, quod Lucas loquitur de tempore quo Maria & Ioseph in Galilæa seu Nazareth fuit morati. Ad secundum respondet Augustinus in de confusione Euangelistarum dupliciter. Primo, quod licet Ioseph timuerit in Iudea morari Archelaos regnante, ne esset conspicuus inter turbam: tamen in gentem in qua facile quivit latere, secrete ascendere potuit ne esset irreligiosus. Secundo, quod Lucas loquitur pro tempore quo Archelaus non timebat, defunctus erat. Ad tertium respondetur, quod lex in Exodo iussit, vt omnis masculus Iudaorum in tribus solennitatibus, scilicet paschæ, pentecostes, & tabernaculorum coram domino appareret sed cum his qui habitabant multum remote à loco præfato dispensabatur quoad duas solennitates, videlicet pentecostes & tabernaculorum. Maria autem & Ioseph à Hierusalem remote manebant, idcirco ad principalem duntaxat solennitatem venerunt, legi obedientes, & obediendi exemplum præstantes. De mulieribus tamen præceptum non fuit ita venire, sed si comitabantur viros, ex devotione vel consuetudine fuit. Postremo quod ait, ibant Hierusalem in die solenni paschæ, non est intelligendum, quod in die illo tam celebribant, sed quod iter sic arripiabant, vt in illo die in Hierusalem essent, imo in vigilia paschæ, quando agnus seu phasme immolabatur, ibi esse curabat, vt manducarent de agno passuali. Deinceps recitat Euangelista quo modo puer Iesu primo sapientiam suam declarare seu manifestare incipit. [Et cum factus esset ius annorum duodecim,] secundum quod homo, qui secundum diuinitatem idem ipse eternaliter & invariabiliter permanet, [Ascenditibus illis,] videlicet Maria & Ioseph [Hierosolymam.] Sic enim appellavit eam Salomon, que communiter Hierusalem nuncupatur, sitque altior fuit quam Galilæa, ideo ascendiſſe dicuntur. [secundum consuetudinem diei festi,] id est pro ut solitum fuit circa festiuitatem paschalem: bona quippe & laudabilis consuetudo vim legis habet, ideo sine idonea causa omittenda non est. [Consummatique diebus,] id est expletis seu transactis diebus ad solennitatem illam spectantibus: quæ septem diebus durabat, iuxta illud, Deuteronomii, Septem diebus comedes absque fermento. Veruntamen aliqui dicunt, quod octo diebus durauerit, quia & glossa testatur, octo prolongabatur diebus, quod verum est cum prefatis septem integris diebus, de quibus ait scriptura, computanda diem eos immediate precedingente, in cuius vespera immolabatur phasme luna, quartadecima, prout in Exodo fuit præceptum. [Cum redirent]

Deute. 16. id est à Hierusalem reuerti ad Galilæam inciperet, [Remansit puer Iesu in Hierusalem,] non absque multiplici causa, rationabilissime motu, videlicet vt suam sapientiam tunc monstrare ad gloriam patris inciperet. vt pueris, imo & cunctis exemplum persistendi in templo, & in cultu ac opere dei preberet: vt zelum suum circa diuinam a patris honorem à pueritia declararet; vt amore spirituali profectus in sapientia, scientis atque virtutibus carnales parentes ostenderet relinquentos. [Et non cognoverunt parentes eius,] quod ibi remansit: quia (vt Bæda fatetur) ad solennitates prefatas venientes

Exod. 12. id est à Hierusalem reuerti ad Galilæam inciperet, [Remansit puer Iesu in Hierusalem,] non absque multiplici causa, rationabilissime motu, videlicet vt suam sapientiam tunc monstrare ad gloriam patris inciperet. vt pueris, imo & cunctis exemplum persistendi in templo, & in cultu ac opere dei preberet: vt zelum suum circa diuinam a patris honorem à pueritia declararet; vt amore spirituali profectus in sapientia, scientis atque virtutibus carnales parentes ostenderet relinquentos. [Et non cognoverunt parentes eius,] quod ibi remansit: quia (vt Bæda fatetur) ad solennitates prefatas venientes

A traue ad propria redeuntes, viri & feminæ incedebant seorsum: infantes autem ac pueri cum quolibet parente poterant ire: ideo Maria putauit puerum esse cum Ioseph, & vice versa.

[Si nanque seorsum tendebant viri ac feminæ, vt continendo deuotius solennitatibus interessent: Veruntamen Origenes subtilius aliquid tangit, nescio tamen si verius.

[Imaginabatur equidem, quod supernaturaliter imperceptibiliter elapsus sit manus parentum, quemadmodum in euangelio secundum Joannem legitur sive elapsus manus Iudeorum eum lapidare volentium, quod qualiter factum sit, infra dicetur. [Exsimantes autem illum esse in comitatu,] id est inter eos qui pariter incedebant, ita quod Maria putauit quod esset in comitatu virorum, Ioseph autem quod esset in comitatu mulierum, [Venerunt iter diei,] id est vnius diei iter fecerunt à Hierusalem recedendo, [Et requirebant eum inter cognatos & notos.] Cum enim in fine primi diei tam Maria quæ Ioseph aduerteret quod cum nullo ipsorum esset vel redisset Iesus, non mediocriter solicitabantur: idcirco die sequenti cum in viroquo comitatu, præsertim inter cognatos & vicinos seu notos & familiares diligenteris requiebant. [Et non invenientem eum,] inter illos, ad insinuandum, quod carnalis amor atque propinquitas, societasque humana plurimum impedit à vocacione diuina, inuentioneque Christi, [Regressi sunt in Hierusalem,] tertia die [Requierentes eum] in ea viibique putabant spem esse quod inueniretur. Quo enim plus diligebant, eo vigilanter & abundantius quarebant dilectum, quia (vt ait Gregorius) vis amoris multiplicat intentionem, & studium inquisitionis. [Et sicutum est post triduum.]

B vtpote quarto dicit, [inuenient illum in templo,] nō in theatro, foro, ludoru, loco, vt puer solēt inueniri: rad innundū, quod filii dei querere & inuenire optantes, templum, oratorium, ecclesiam, seu locum cultui dei contemplationisque aptum ingredi debent: non spectaculorum aut tumultuum loca: imò sicut qui libenter est in ecclesia propter diuinam, filius dei creditur a doptiu, tanquam libenter consistens in domo patris celestis: sic qui in tabernaculo & locis vanitatis libenter est, diaboli filius reputatur. [Sedentem in medio doctorum,] ad designandum quod pueri, imò & cateri debent tē doctoribus applicare, à quibus in virtutibus atque scientiis valeant informari: secundum illud Ecclesi. Si videris sensatum, statim euigila ad illum. Et iterum, In multitudine presbyterorum sapientium stā, & sapientiæ illorum ex corde coniungere. [Adiacentem illos, ac interrogantem,] Audiuit doctrinam illorum, non vt aliquid disceret sive proficeret, sed vt iuxta prolatā ab illis congrueret non extranea interrogaret, & quia inter homines conuersari, humano, decentiū modo habere se debuit: itēque, vt exemplum præstaret simplicibus, præsertim pueris & iunioribus quamvis peritis vt magistris & seniōtēs audire potius curent, quam docere presumant: nec vana ostentatione se iacent, præsertim cum scriptum sit, Sit omnis homo velox ad audiendum, tardus autem ad loquendū. Nolite plures magistri fieri fratres mei, scientes, quia maius iudicium accipitis. Ita que postquam illos audiuit, quæstiones Christus proposituit, vt illos instrueret, atque ad dei laudationem induceret.

C [Denique hic disciplina rectis est ordō. Primo, diligenter audire, deinde circa audita pertinenter inquirere: iuxta illud Ecclesiastici, Audi tacē simul & quērēs, & pro reuerētā accedat tibi bona gratia: quo contra nonnulli non expectata responsione tentant obiicere, seu non audita ad plenum obiectio- Eccle. 32. ne incipiunt respondere: non attendentes illud Proverbiorum, Qui prius responderet antequam audiat, Prouer. 18. stultum se esse demonstrat & confusione dignum. Præterea in Ecclesiastico scribitur, Priusquam au- Ecclesi. 11. dias, non respondeas verbum. Quæ autem fuerint Christi quæstiones atque responsa, Euangelista nō exprimit: arbitror tamen quod aliqua circa sua mysteria atque aduentum suum spectantia fucit sci- citur, vt daret eis cognoscendæ veritatis occasionem. [Stupefacti autem] id est vehe menter miraban- tur. [Omnes qui cum audiebant,] quod scilicet in puer tanto etatis esset sapientia, eloquentia, maturitas, constantia tanta: præsertim tamen de sapientia eius eminentia. Nam subditur, [Super prudentie] Iesu in- tuis manente, & sumitur hic prudentia pro sapientia, vel notitia scripturarum, [Et responſus eius] per quæ sua interior prudentia patet: vnde elicitor, quod sicut Christus proposuit eis quæstiones, sic vice versa: sed ipsi ei tam prompte ac sapienter respondere nequivant vt eis ipse. Ex eodem equidem sapientie fonte procedit apte interrogare, conuenienterque respondere, [Et videntes admirati sunt,] id est cuncti qui aderant huic disputationi, & corporaliter puerum illum intuebantur quam facete, modeste, re-

D vererent se habuit: intellectu quoque videbant quam sapienter esset, admiratione replete sunt, quod puer ille doctores atate, studio, atque humana instructione prouectos tam incomparabiliter superaret: cuius simile nunquam viderunt & forte nec audiuerunt, cum sit contra vel supra cursum & ordinem rerum. [Præterea quæruntur, cur Christus duodecimo etatis sue anno sapientiam suam sic orfus est declarare? Ad quod Gratus respondet, quia duodecimo anno penes homines discretionis ratio perfici solet, vnde non antea fecit hoc, ne phantasticum aut diabolicum putaretur. Potest quoque dici (vt tangit Ambrosius) quoniam duodenarius apostolorum numerus fuit ad prædicacionem Euangeli eligendus. At vero affectuosisima arque piissima mater viso vno ac supercharissimo filio suo, tanto amplius est gauis, quo de eius amissione plus plus tristitia: veruntamen eam alloqui non præsurp̄it, quandiu vidit eum cum doctribus occupatum: sed puer matrem adesse conspi- ciens actu illo completo venit ad eam, quæ mox maternis concussis visceribus, & præ gaudio la- chrymans, fiducialiter, humiliiter, dulciter & affectuose, tanquam mater ait ad ipsum. [Est quid fe- cisti nobis sic?] & est verbum hoc non quasi increpatio: sed quasi pia & amorosa conq̄uestio, seu a- tua inquisitio, expounding. Nouerat nempe beatissima virgo filium suum esse deum & hominem nec posse peccare, nec sine rationabilis causa quidquam agere, ideo sc̄ificatur, O fili quid, id est cur fecisti nobis sic, nobis ignorantibus in Hierusalem remanendo, ac per hoc tantam nobis tristitiam q. iiiij

ingerendo, quos noueras de tua absentia taliter affligendos? O felicissima, incomparabilissime Maria E
quae vñigenitum patris eterni tam verè ac confidenter filium vocauit. [Ecce ego & pater tuus] iputatiu[m]
[Dolentes,] de tua absentia, [Quarebam te] cum grandi dolore: cuius doloris caussam glōssa affigat;
quia timebant, ne quod puer in infantia facere molitus fuit Herodes, alii puero iam prorectoris atra-
tis inferrent, videlicet Archelaus & ali. ¶ Sed nōnne sapiens virgo cognovit, quod puer ideo venit, vt
in virili aetate pro mundi salute crucifigeretur? Et respondendum, quod utique: nihilominus metuere
potuit, ne puer qui ad patiendum venit aliquid aduersitatis accideret, quamvis sciret sibi hoc contra
ipsius voluntatem non posse accidere. Denique Origenes circa hoc subtiliter scribit: Cur (inquiens)
quarrebat puerum cum dolore, at ideo, ne forte perierit sive errauerit? Abiit. Nunquam enim fieri
potuit, vt perditum formidarent, quem dominum esse cognoverant, & quem Maria fē de spiritu san-
cto concepsisse perpendit: sed quomodo tu, dum scripturas legis, queris in eis sensum cum dolore &
quodam tormento, non quod scripturas errasse arbitris, sed quoniam veritatem quam continent ne
scis, & inuenire queris: sic illi quārebant Iesum ne forte eos relinques ad alia demigrasset: & quod
magis puto, ne forte reuersus esset ad cœlos, cum ei placuerit iterum descensurus. Itaque & nos dum
peccando amiserimus Iesum, protinus cordialiter doleamus, & cum sollicitudine ac merore eum que-
ramus, nec disolute, & negligenter pertransamus, vt illi qui querunt, nec tamen eum inuenient. Vnde
Deute. 4. in Deuteronomio habetur, Cūn quæsieris dominum deum tuum, inuenies eum: si tamen toto cor
de quæsieris eum, & tota tribulatione anima tua, Tantò enim plus de perpetratione peccati & Chri-
sti amissione dolere debemus, quām de temporalium & corporalium perditione, quantò malum cul-
pæ peius est malo poenæ, & quantò salus æterna seu incomutabile bonum maioris est bonitatis ac di-
gnitatis quam transitória vniuersa. Nihilominus multi cœca & misera mente plus de transitorio
rum ablatione, quām de gratia ac salutis perditione tristantur. [Et ait ad illos, Quid est quod me
quærebas?] quasi dicat, Necesse non fuit me taliter queri, cum tanta modestia. Quibus verbis
non increpat eos quasi culpabiles, quia nec male egerunt quærendo: sed charitatiue & pie insinuat
quod aliter quærendus potius fuit, & quod melius ac sapientius facere potuissent, quam fecerunt
ita quærendo inter cognatos ac notos: quemadmodum Christi voluntas, de qua dixit, Pater, non
quod ego volo, bona fuit: & tamen qua dixit, sed quod tu, melior fuit. Hinc subditur, [Ne ciebas,]
qua dicat, Vtique perpendere potuisti, [Quia in hū que patris mei sum,] id est in cultu & templo pa-
tris aeterni [Oportet me esse,] qui veni ad hoc vt secundum formam serui quam accepi, patrem meum
celestem in definerent honorem. Vnde apud Ioannem Christus ait de patre, Quæ placa sunt, ei
facio semper, tanquam dicat, Prīmo fui à vobis in templo non inter cognatos quærendus cæteris
paribus: vel aduertere poteratis, quod non nisi in diuinis essem moratus. Hoc tamen pro tunc non
tenebantur considerare, sed paulatim proficeret debuerunt. Et Christus his verbis interrogat eos, G
non vt reprehendat quasi peccantes, sed vt instruat aliqua ignorantes, vt moris est his qui ex præ-
cipua charitate loquantur. [Et ipsi non intellexerunt verbum quod loquutus est eu.] Non est putandum i-
nglorum eos, præteritum Mariam, quod patrem intellexerit deum patrem aeternum: sed plene non in-
tellexerunt quid Christus per ista verba prætenderet, hoc est, per quem modum afferret se esse opon-
tere in his quæ patris sunt, vt pote quantum ad locum & tempus, aliaque circumstantias, & quoad a-
ctus determinatos: quia & verbum hoc multipliciter intelligi potuit: & Mari non ignorauit filium
suum indevidetur deo patri, actibuscum diuinis intentum, sed quando, qualiter, quoties oportere-
tum esse in templo, non ita prævidit distincē. [Et defendit cur ei, & venit Na'zareb] à qua cum
illis ascendit Hierusalem, de qua ascensione sua ad festiuitatem legalem per Zachariam de ipso præ-
dixit, dicens, Vadam etiam ego. Nam paulò ante ibidem habetur. Hæc dicit dominus exercituum.
Visque quo venient populi vt habitent in ciuitatibus multis, & vadant habitatores vnuquisque ad al-
terum, dicentes, Eamus & deprecemur faciem domini? Quibus mox subditur, Vadam etiam ego, scilicet
et dominus exercituum qui loquitur ista. Non enim Zacharias de seipso hoc ait quod super Zacha-
riam clarius demonstrav[It erat subditus illis,] quoniam sicut in seipso humillimus fuit vt homo: sic v[er]f
que perfectum in exterioribus humiliavit seipsum non solum matri, sed & nutritio & ministro se sub-
dens, secundum naturam assumptam & legem quam de honoratione parentum dedit, impleuit non ne-
cessitate, sed dignatione & pietate. Non enim communis legi fuit astrictus, aut de necessitate præcepti. H
subiectus: sed supra legem: non solum secundum diuinitatem, sed & secundum humanitatem, vt à ver-
bo eterno assumptam, & toti creatura prælatam. ¶ Denique, secundum gradus diuersos potestatis
altioris determinandus est obediencie gradus, Ideo potestatis in spiritualibus præsidenti, in illis est
obediendum: præsidenti autem in regimine reipublice, in talibus est obediendum: similiter præsiden-
ti in regimine domus atque familia, in talibus obediendum est à domesticis. Christus autem simplici-
ter superior fuit suis parentibus, quibus tamen parebat, & humillime atque promptissime seruiebat,
dans omnibus nobis, præsertim iunioribus, obediencie ac humilitatis exemplum, vt non solum
carnalibus, sed & spiritualibus parentibus ac senioribus obediamus, dicente Apostolo, Filioli obe-
dite parentibus vestris per omnia. Debent autem filii parentibus honorem reuerentij, sicut in af-
furgendo: honorem obediencie in omittendo seu faciendo, dummodo non sit impediuimus salutis:
itemque honorem subuentoris necessarie, pro loco & tempore. Hac ergo Christi humilitate vehe-
mentissime superbia nostra confunditur, rebellio nostra damnatur, dum superioribus nostris non
obtemperamus: quia dominus vniuersorum, qui etiam secundum naturam assumptum & verbo
vniuersitatem, dignior, deoque charior est toti vniuerso, non solum pauperi matri, sed & fabro obedi-
uit lignario. [Et mater eius conservabat omnia verba hac] scilicet verba & facta filii sui, tanquam

A optima ac docillima sapientia æternæ discipula, sapientia capacissima ac audiissima, quicquid filius
eius de cetero fecit aut dixit cum summa veneratione penfauit, ac inde eminenter profecit nō vt pue-
rum vel virum duntaxat, sed vt deum illum attendens: vnde nec ipsa nec Joseph sine debita reuerentia
ei aliquid iniungere consueuerunt. [Et Iesu proficiebat etate,] qui tempus quod sibi accredit, fructu-
sissime expendebat. [Et sapientia & grata apud deum & homines,] id est, veraciter coram deo & homi-
nibus pura conscientia honorando, & proximos adificando, suam sapientiam, perfectionem & gra-
tiam eius paulatim manifestando, secundum quod aetate processit, vt per hoc ad dei honorem & glo-
riam prouocarentur. Denique quoad deum, sufficit bona conscientia: sed propter homines exigitur
bona fama, exemplarisque vita: quam qui negligit, secundum Augustinum, crudelis est. Propter quod
in Ecclesiaste legitur, Melius est nomen bonum quam vnguenta pretiosa. Et alibi, Curam habe de
bono nomine Apostolus quoque Prouideamus[inquit] bona non solum coram deo, sed etiam coram
hominibus. Et alibi, Honeles ambuletis ad eos qui fuimus.

Eccle. 7.
Eccle. 4.
2.Cori. 8.
1.Thes. 4.

¶ Postremo iam diligenter intussum, quomodo Christus profecit sapientia & gratia. Ad quod in-
telligentum oportet aduertere, quod cum Christus sit deus & homo in unitate personæ, duplex fuit
in eo sapientia, scilicet increata, quæ est ipsiusmetum verbum æternum ac diuina essentia & creata, & ista
sapientia Christi creata multiplex fuit. Vnde dicitur beatorum, qua à principio creationis anima sua,
ipse secundum animam vt deo frumentum omnia cognovit in verbo seu in diuina essentia, sicut beati in
patria, imò multo excellentius eis.

B ¶ Insuper fuit in anima Christi à sua creationis principio sapientia indita seu infusa, qua cognoscit res
per proprias earum species sibi concreatas, sive anima connaturales & proportionatas. Nulla e-
him naturalis perfectio defuit animæ Christi. Vnde quemadmodum (secundum Augustinum) verbum
æternum seu deus à principio indidit mentibus angelicis intelligibilis rerum species, per quas cogno-
scunt res cognitione vespertina, præter cognitionem matutinem, quæ res cognoscuntur in verbo: sic
verbum anime Christi sibi unitæ indidit species intelligibiles naturales. Præter has sapientia seu sci-
entias ponunt quidam theologi in anima Christi scientiam acquisitam seu experimentalē, quam fan-
tus Thomas primo negauit esse in anima Christi: sed postea in tertia parte retrahit hoc, & asserit ta-
lem scientiam in Christo ponendam, quia (vt ait) nihil eorum deficit Christo, quæ deus in natura hu-
mana plantauit: idco Christus habuit intellectum agentem, eiulique operationem. Operatio autem in-
tellectus agentis est, à phantasmatibus intelligibiles species abstrahere, atque in intellectu eas passibili
ponere, vt tertio de anima dicitur. Itaque in intellectu passibili anima Christi fuerunt species intelligibiles
ab intellectu agente illi impressæ: quod est scientiam acquisitam, quam quidam vocant experimen-
tationem, in Christo consistere, quæ habetur per modum humanum, naturaleque lumen de quo ad
Hebreos ait, Apostolus: loquens de Christo, Didicit ex his quæ passus est obedientiam. Et sumitur Hebr. 2.
ibi discere pro experiri. Christus namque non didicit ab aliis scientiam acquisitam, sed per propriam
adiuventionem eam adeptus est. Hec secundum Thomam in tertia parte inducta est, Ex quibus ostē-
ditur, quod Christus in nulla sapientia seu scientia prenominate profecit, quantum ad habitum illius,
nisi in scientia acquisita. Fuit quoque anima Christi indesinenter & perfecta in actu sapientie bea-
torum, ac sapientie inditæ seu infusa: vnde in nulla eorum profecit, nisi quantum ad manifestationem:
sed in actu ad habitum sapientie profecit, secundum ponentes illam in ipso, Insuper fuit in a-
nimæ Christi ab incarnationis exordio gratia habitualis, tanta, tamque perfecta, vt per ipsam, & de ple-
nitudine eius vniuersis fidelibus, qui membra eius vocantur, influere posset spiritualē sensum ac mo-
ritum virtutum viuisimum: quemadmodum caput influit membris motu naturali ac sensum, Hinc 1.Cori. 6.
Ephes. 7.

C gratia habitualis & gratia capitis ponitur secundum rem vna, eadēque Christo, in qua etiam secun-
dum rem nunquam profecit, sed secundum manifestationem duntaxat: imò gratia illa tanta fuit & est
in christo, quod mens creati maiora gratiae capax non est. Ponitur quoque in Christo gratia vnionis
quæ secundum quosdam est ipsum esse in creatum verbi, humanitatē Christi communicatum. Aliqui
tamen affirmant, quod gratia vnionis in Christo sit quid creatum: sed illi gratiam vnionis aliter su-
munt. Vnde diuersitas horum consistit in verbis. Itaque quoniam humanitatē Christi à principio sua
creationis communicata est hypothetica vno cum verbo æternō, quod est super omne donum crea-
tum, etiam extunc ei data est plenitudo gratiae & donorum sapientie ac virtutum, beatitudinum quo-
que & fructum imperfectionem in sua ratione non includentium.

¶ Cap. III. enarr. [Anno autem quintodecimo imperii Tiberij
Cæsaris.] Articulus. VIII.

Vemadmodum Christi annunciationem, conceptionem, nativitatem circunci-
tionem, nominationem, pueritiam descriptum Euangelista præmisit de pra-
cursoris annunciatione, conceptione, cæterisque prædictis: ita nunc de Christi Lucæ. 7.
Lucæ. 2.
prædicatione, baptismo, & gestis scripturis, præmitit de prædicatione, baptis-
mate, factisque precursoriis, quia præambula & accessoria sunt ad Christi do-
cumenta & gesta. [Anno autem quintodecimo imperii Tiberii Cæsaris,] qui Octavia-
no Imperatori, cuius & filiam habuit coniugem, in imperio immediate succes-
sit, Octavianus autem annis quinquaginta septem regnauit, & anno quadrage-
sim secundo imperij eius nati sunt Christus & præcursor eius: sicut quindecim annis sub Octavia-
no in mundo hoc cœversati sunt, & quintus decimus annus imperij Tiberij fuit tricesimus annus gratis
q.v

Christi ac precursoris, quo anno gesta sunt, quæ paulò pōst describuntur. [Procurante,] id est, per modum procuratoris regente, [Pontio Pilato Iudeam.] Dicuntque aliqui, quæd Pontius fuit proprium nomen eius, Pilatus vero agnomen. Alii probabilius asserunt, quod proprium eius nomen fuit Pilatus. Pontius autem vocatus sit à Ponto insula, in qua stetit: qui (secundum Bedam) duodecimo anno imperij Tyberij ad regendam Iudeam ab imperatore huc missus est. Iudea quoque hic sumitur non pro toto regno Iudeorū, sed pro ea parte Iudeam, quæ fuit Archelai, vt statim dicetur. [Tetrarcha autem Galilee existente] Herode. Antipa, qui decollauit Ioannem, fuitque filius Herodis qui occidit infantes. Porro, Tetrarchia dicitur quarta pars regni; à tetra quod est, quatuor, & archos q̄ est princeps, vnde Tetrarcha vocatur princeps quartæ partis regni. [Philippo autem fratres eius existente] Tetrarcha Itureæ & Traconitidē regione,] quæ duæ prouinciae reputabantur quarta pars regni totius Iudeæ, quod fuit regnum Herodis Ascalonitæ patris fratrum istorum. Denique iste est Philippus, cuius vxorem, putat Herodiadem, abstulit ei frater suus Herodes Antipas, quæ ob hoc increpauit Ioannes. [Et Lysania existente] Abilene,] id est, prouincia sic vocata. [Tetrarcha] Lysanias secundum Bedam fuit filius Herodis Ascalonite. Iosephus vero affirmit, quod fuit nepos ipsi, utpote filius Ptolomei cuiusdam ex Alexandria sorore praefati Herodis, quod verius creditur. Beda autem nomen filii Marci. 6. forsitan extende accepit, prout nepotes aliqui filii eius dicuntur.

¶ Præterea aduertendum, quod Herodes Ascalonite sex habuit filios, quoru[m] tres ipse adhuc viuens occidit: ipsoque mortuo tres reliqui filii eius, videlicet Archelaus, Herodes Antipas, & Philippus cōtendebant de regno patris habendo. Tandem Oœtianus Imperator de senatus consilio regnū Herodis Ascaloniti defuncti diuisit in quatuor partes, dans duas Archelao, puta Iudeam & Idumæam: tertiam vero Herod Antipæ, videlicet Galilee: quartam Philippo, utputa Ituream & Traconitidē regionem, Archelaus demū decimo sui dominij anno apud Imperatorem de tyrannie accusatus, à principatu depositus est, atque in exilium relegatus: & ex tunc una pars principatus sui, scilicet Iudea, cœpit per procuratores & officiales Romanorum administrari, quorum quintus legitur fuisse Pilatus [sub principibus sacerdotum Anna & Caiphā], non quod isti duo simul pontifices fuerint, sed Annas pōtix fuit anno quo præcursor orsus est prædicare. Caiphas autem anno quo passus est dominus. Tempore aut intermedio inter hos duos pontifices fuerūt & alii tres sibi inuicem succedentes, videlicet Iosephus, Eleazarus & Symon. ¶ Refert equidem Iosephus, quod tunc sub imperio Romanorum, sacerdotium fuit irreuerterè venale, ita quod præceptis legis de succeſſione pontificum, per vim & ambitionem cœſtibus, nulli honor pontificatus, virtus vel generis merito præstabatur. Vnde Valerius Gracchus, Anna à pontificatu renoto, Iosephus filium Baphi designauit pontificem: quo post modicum temporis abiecto, Eleazarus Ananias pontificis filium subrogauit: quem post annum amouit, & Symoni Camphi filio episcopatum tradebat, qui non plus quam per annum pontifex existens successore accepit Iosephum, qui & Caiphas dictus est. Ita que de his duobus facit Euangelista (aliis omissionis) metionē, quia ad christi magis pertinet passionē ac p[re]f[er]ationē: frequētus quoq[ue] dicitur sibi in pontificio fuisse, & quod affinitate coniuncti fuerunt. [Factum est verbum domini super Ioannem Zacharia filium in deserto.] ¶ Ecce quam soleniter describit Euangelista tempus, quo diuina reuelatio facta est præcursori de prædicando ac baptizando. Et cum hoc, nisi propter irreuerentiam & magnificientiam eius, cuius ille fuit annuntiator, videlicet Christi? iuxta Origenem in libris prophetarum, vbi commemoratur tempus reuelationis eis factarum, solum Iudeorum describitur regnum, quoniam sermones prophetarum ad solos fiebant Iudeos. In descriptione vero euangelica reuelationis ac prædicationis, quæ toti mundo fuerat nuntianda: imperium Romani dominatoris, qui toti orbi videbatur dominari, describitur: quia tamen & Iudeis fuerat euangelium predicandum, describunt & Tetrarchia eorum, imò quoniam Christus quem Ioannes prædicatus fuit, rex & sacerdos seu pontifex est, tempus prædicationis Ioannis recte per regnum & pontifices est descriptum. Itaque factum est verbum domini super Ioannem, id est, diuina iusio facta est Ioanni, siue per solā inspirationem internam, angelicam vel diuinam: siue per exteriorem angelicam apparitionem & allocutionem, vel per imaginariam visionem. Non enim determinat Euangelista quomodo factum sit verbum domini istud super Ioannem, nec exprimit an in vigilia vel in somno: nec dubium, quin ante hoc tempus diuina illuminationes, inspirations, & alloquitiones frequenter sint factæ beatissimo H[oc] præcursori: sed nunc primo facta est sibi præceptio exequenda de deseru secreto, & veniendo in publicum, ad prædicandum ac baptizandum. [Et venit in omnem regionem Jordanis.] id est, ad loca Iudeæ circa fluuenta Jordanis. Quoniam enim gratia baptizandi aduenit, loca aquis propinquia accedere debuit. [Prædicans baptizatum penitentie in remissionem peccatorum.] Hoc dupliciter explanatur. Primo de baptismo Christi. Secundo de baptismo Ioannis. Primo modo iste est sensus, Prædicans, id est, de proximo futurum ac dandum annuntians, suscipiens dñm hortans Christi baptizatum, quem Christus per apostolos, cœterosque discipulos suos dedit. Non enim personaliter baptizavit, sed discipuli eius eo iubente, vt patet in Ioanne. Dicitur quoque baptizatum Christi, quoniam eum instituit, & à merito eius efficaciam habuit, gratiamq[ue] sortitus est: sicut & cœtera legis euangelicæ sacramenta. Itaque Ioannes auditoribus suis prædictis instare Christi baptizatum, vt infra, in isto habetur capitulo, & in Matthæo & Marco. Dicitur autem baptizatum Christi, baptizatum penitentie, quia adulcis non datur nec prodest, nisi penitentia. Propter quod in Actis Petrus ait Iudeis, Penitentiam agite, & baptizetur vñfusque vestrum in nomine Christi Iesu in remissionem peccatorum. Nec obest quod ait Ambrosius, Baptismalis gratia non requirit gemitum, neque planctum: quia de infantibus loquitur, vel de penitentia exteriori quæ dicitur punitio mali, vel satisfactione pro peccato, non de penitentia in-

Matth. 3. Ioan. 14. Marci. 1. Actu. 2.

¶ Refert equidem Iosephus, quod tunc sub imperio Romanorum, sacerdotium fuit irreuerterè venale, ita quod præceptis legis de succeſſione pontificum, per vim & ambitionem cœſtibus, nulli honor pontificatus, virtus vel generis merito præstabatur. Vnde Valerius Gracchus, Anna à pontificatu renoto, Iosephus filium Baphi designauit pontificem: quo post modicum temporis abiecto, Eleazarus Ananias pontificis filium subrogauit: quem post annum amouit, & Symoni Camphi filio episcopatum tradebat, qui non plus quam per annum pontifex existens successore accepit Iosephum, qui & Caiphas dictus est. Ita que de his duobus facit Euangelista (aliis omissionis) metionē, quia ad christi magis pertinet passionē ac p[re]f[er]ationē: frequētus quoq[ue] dicitur sibi in pontificio fuisse, & quod affinitate coniuncti fuerunt. [Factum est verbum domini super Ioannem Zacharia filium in deserto.] ¶ Ecce quam soleniter describit Euangelista tempus, quo diuina reuelatio facta est præcursori de prædicando ac baptizando. Et cum hoc, nisi propter irreuerentiam & magnificientiam eius, cuius ille fuit annuntiator, videlicet Christi? iuxta Origenem in libris prophetarum, vbi commemoratur tempus reuelationis eis factarum, solum Iudeorum describitur regnum, quoniam sermones prophetarum ad solos fiebant Iudeos. In descriptione vero euangelica reuelationis ac prædicationis, quæ toti mundo fuerat nuntianda: imperium Romani dominatoris, qui toti orbi videbatur dominari, describitur: quia tamen & Iudeis fuerat euangelium predicandum, describunt & Tetrarchia eorum, imò quoniam Christus quem Ioannes prædicatus fuit, rex & sacerdos seu pontifex est, tempus prædicationis Ioannis recte per regnum & pontifices est descriptum. Itaque factum est verbum domini super Ioannem, id est, diuina iusio facta est Ioanni, siue per solā inspirationem internam, angelicam vel diuinam: siue per exteriorem angelicam apparitionem & allocutionem, vel per imaginariam visionem. Non enim determinat Euangelista quomodo factum sit verbum domini istud super Ioannem, nec exprimit an in vigilia vel in somno: nec dubium, quin ante hoc tempus diuina illuminationes, inspirations, & alloquitiones frequenter sint factæ beatissimo H[oc] præcursori: sed nunc primo facta est sibi præceptio exequenda de deseru secreto, & veniendo in publicum, ad prædicandum ac baptizandum. [Et venit in omnem regionem Jordanis.] id est, ad loca Iudeæ circa fluuenta Jordanis. Quoniam enim gratia baptizandi aduenit, loca aquis propinquia accedere debuit. [Prædicans baptizatum penitentie in remissionem peccatorum.] Hoc dupliciter explanatur. Primo de baptismo Christi. Secundo de baptismo Ioannis. Primo modo iste est sensus, Prædicans, id est, de proximo futurum ac dandum annuntians, suscipiens dñm hortans Christi baptizatum, quem Christus per apostolos, cœterosque discipulos suos dedit. Non enim personaliter baptizavit, sed discipuli eius eo iubente, vt patet in Ioanne. Dicitur quoque baptizatum Christi, baptizatum penitentie, quia adulcis non datur nec prodest, nisi penitentia. Propter quod in Actis Petrus ait Iudeis, Penitentiam agite, & baptizetur vñfusque vestrum in nomine Christi Iesu in remissionem peccatorum. Nec obest quod ait Ambrosius, Baptismalis gratia non requirit gemitum, neque planctum: quia de infantibus loquitur, vel de penitentia exteriori quæ dicitur punitio mali, vel satisfactione pro peccato, non de penitentia in-

A teriori quæ est disiplentia, seu detestatio culpæ. ¶ Insuper baptizatum istam prædicavit, in remissionē peccatorum, docendo, quod Christi baptizatus peccata deleret, gratiamq[ue] conferret. Secundū expōnitur de baptismo Ioannis, hoc est, de baptismo quem dedit, quem prædicavit, quia ad eum accipientem plebē admonuit: qui baptizatus penitentia dicitur, quia quos baptizavit, ad penitentiahortabatur: & qui baptizatum illum accipiebant, sua peccata confitebantur, sicut se penitentem monstrabat. Rursus ad hoc baptizavit, vt baptizatum suscipientes, per illam lotionē in aqua ad cordiale contritionem & humilationem provocarentur, sicut ad suscipiendum deuote baptizatum Christi, & gratiam eius disponerentur. Sic quoque baptizatus Ioannis fuit in remissionem peccatorū, non causaliter aut directe, sed dispositiu[m] seu præparatoriæ, quia per modum præactum baptizatus Ioannis aptauit, præparauitque homines ad Christi baptizatum, vt infra dicetur. Primo modo exponit Gregorius, dicens, Bapti[m]ma quod peccata solueret, quia dare non potuit: prædicabat, vt sicut incarnationis patris verbum præcurrebat verbo prædicationis: ita baptizatum penitentia quo peccata soluuntur, præcurrebat suo baptimate, quo peccata solui non possunt. Consequenter prædicatio & doctrina Ioannis testimoniō confirmatur propheticō, vt credib[ile]r coprobetur, [sic scriptum est in libro sermonis Esaiæ prophetæ,] id est, sicut Esaias de Joanne prædixit, qui baptizatus Esaias tam luculentet ac plene Christi atque ecclesiæ mysteria prænuntiavit: sed & de Christi præcurso ratiocinatus est tam aperte, vt non solum propheta, sed & Euangelista dicendus sit: cuius librum Lucas rite appellat librum sermonum; propter eloquentiam eius, & sententiarū maiestatem: item ob libri illius magnitudinem, qui numero capitulorum cœteros excedit prophetas. Quid autē scriptum sit, subditur, [Vox clamantis in deserto,] Per Ioan. t. 3. Psal. 35. & vocem intelligi potest sermo Ioannis, vel ipsius sanctus Ioannes. Primo igitur sensus est, Vox clamantis, id est, doctrina, prædictio, seu sermo Ioannis, in errore prædicantis, id est, qui subditur, ¶ Parate via domini, id est, Christo omnium domino, disponite, facite, parate, præbere medium venienti ad vos per fidem ac gratiæ infusionem, hoc est, obstatu[m] gratiæ, impedimenta virtutum, videlicet obliquitates viatorum, seu peccata cuncta abscire, ad fidem & gratiam vos parate, penitentiam agite, quod in vobis est facite. [Recta facite semitas eius] id est, præcepta, consiliâria diuina, per quorum obseruationem itur, ad deum pure & irreprobabiliter adimplere. Ita sunt viæ domini ex parte nostri, id est, viæ per quas aptamus nos ad dei aduentum, videlicet ad suscipiendam gratiosam inhabitationem ipsius, vel virtutes & gratiam eius, à peccato recedere, & bonum peragere: de quibus duabus viis fertur in Psalmo, Declina à malo & fac bonum. ¶ Porro viæ domini ex parte ipsius per quas venit ad nos, sunt misericordia & iustitia: de quibus cantamus, Vniuersa viæ domini, misericordia & veritas: item charitas & liberalitas eius quæ ad misericordiam reducentur. Semita autem propria nominantur itineria fecretiora & compendiosiora: viæ vero itinera apertiora & magis communia. Idcirco per viam intelligenti possunt præcepta: per semitas autem consilia quæ directius ducunt ad deum, de quibus in Propter. 3. Psal. 24. R[ec]ipiuntur scriptum est, Vias eius, scilicet dei, viæ pulchræ, & omnes semitas pacifice: atque in Psalmo: Vias tuas domine demonstra mihi, & semitas tuas edoce me. Insuper sicut corporalis via paratur, quando corporale medium fit, seu perficitur, per quod de vno loco ad alium procedatur: sic spiritualis haec via dei paratur dum per contritionem à malo receditur, & actioni virtutis insititur: sic enim deus venit ad nos, dona gratia infundendo, aut infusa perficiendo. Secundū per vocem intelligitur ipse præcursor, quemadmodum apud Ioannem querentibus Iudeis, Tu quis es? Respondit, Ego vox clamantis in deserto. Dicitur enim vox per similitudinem ratione sui officii, quia vt vox ordine naturæ prior est verbo, sic Ioannes Christum præcessit. Iterum sicut vox rei significativa notificat, sic Christum Ioannes monstrauit. Rursus, sicut vox sonat & transit, & verbum in audiendum, corde relinquit: ita Ioannes prædicavit sonuit, & per martyrium ad patres descendit, sed Christum in terra atque in credentium corde deseruit.

¶ Postremo, sicut verbum & vox simili sunt tempore, & tamē vox p[re]fato modo prior est verbo: sic Christus & Ioannes simus in mundo vixerunt, & tamen Ioannes modico tempore Christum præcessit natuitate, prædicatione, baptizacione, ac passione. Verutamen sicut verbum mentale prius est voce in eo qui loquitur: sic Christus secundum quod est verbum patris eterni fuit & est prior Ioannes. Dicitur quoque Ioannes vox clamantis. i. Christi, seu spiritus sancti per ipsum loquitur. Deus enim loquebatur per ipsum: sicut & Paulus ait, An experimentum queritis eius, qui in me loquitur Christus? [Omnis vallis implbitur]. i. omni cor humile donis gratiæ copiose ditabitur, humilitas enim ad omnem virtutem & gratiam preparat mentem, sicut superbia ad omne peccatum. Et sicut stolidicia à camminibus montium descendit ad basitudinem vallium: imò quo valles sunt profundiores, eo abundantior in eis colligitur aqua: sic charismata spiritus sancti relictis superbis ad humilium corda descendent, atque in eis quiescent, & tanto exuberanter colliguntur, quo deo profundius substerntur, [Et omnis mons] i. superbus & alii eminentes, [Et collis] hoc est, superbus minor siue inferior, [Humilitatur]. i. à deo spernetur, deprimitur, damnabitur, hoc est, quod loquitur Christus, Omnis qui se humiliat exaltabitur: & qui se exaltat humiliabitur. Hinc Petrus, Humiliatimi, inquit, sub potenti manu dei, vt vos exaltebit in tempore visitationis. In Iob quoque legitur, Qui humiliatus fuerit erit in gloria. Et L[uc]a. 18. in Ecclesiastico, Deus superbis resilit, humiliis autem dat gratiam. [Et erunt prava] hoc est, corda vi. Petri. 5. i. ferocias & fientis Directa] hoc est, iusta, & secunda rectitudinem æquitatis dirigentur, [Et Iob. 23. apera in vias planas] i. ferocias, rebelleres, distortique moribus, crunt obedientes & simplices, ita quod Iaco. 4. verbum dei ingreditur ad eos faciliter & indurati per gratiam molliscentur. Hæc per prædicatio[n]em Ioannis fieri incepunt, quia multos conuertit. Deinde per Christi discipulorumque eius euangelizationem completa sunt. ¶ Insuper per valles intelligi queunt corda carialium, per terrenam asces-

Io an. 14. Matth. 3. Marci. 1. Actu. 2.

¶ Refert equidem Iosephus, quod tunc sub imperio Romanorum, sacerdotium fuit irreuerterè venale, ita quod præceptis legis de succeſſione pontificum, per vim & ambitionem cœſtibus, nulli honor pontificatus, virtus vel generis merito præstabatur. Vnde Valerius Gracchus, Anna à pontificatu renoto, Iosephus filium Baphi designauit pontificem: quo post modicum temporis abiecto, Eleazarus Ananias pontificis filium subrogauit: quem post annum amouit, & Symoni Camphi filio episcopatum tradebat, qui non plus quam per annum pontifex existens successore accepit Iosephum, qui & Caiphas dictus est. Ita que de his duobus facit Euangelista (aliis omissionis) metionē, quia ad christi magis pertinet passionē ac p[re]f[er]ationē: frequētus quoq[ue] dicitur sibi in pontificio fuisse, & quod affinitate coniuncti fuerunt. [Factum est verbum domini super Ioannem Zacharia filium in deserto.] ¶ Ecce quam soleniter describit Euangelista tempus, quo diuina reuelatio facta est præcursori de prædicando ac baptizando. Et cum hoc, nisi propter irreuerentiam & magnificientiam eius, cuius ille fuit annuntiator, videlicet Christi? iuxta Origenem in libris prophetarum, vbi commemoratur tempus reuelationis eis factarum, solum Iudeorum describitur regnum, quoniam sermones prophetarum ad solos fiebant Iudeos. In descriptione vero euangelica reuelationis ac prædicationis, quæ toti mundo fuerat nuntianda: imperium Romani dominatoris, qui toti orbi videbatur dominari, describitur: quia tamen & Iudeis fuerat euangelium predicandum, describunt & Tetrarchia eorum, imò quoniam Christus quem Ioannes prædicatus fuit, rex & sacerdos seu pontifex est, tempus prædicationis Ioannis recte per regnum & pontifices est descriptum. Itaque factum est verbum domini super Ioannem, id est, diuina iusio facta est Ioanni, siue per solā inspirationem internam, angelicam vel diuinam: siue per exteriorem angelicam apparitionem & allocutionem, vel per imaginariam visionem. Non enim determinat Euangelista quomodo factum sit verbum domini istud super Ioannem, nec exprimit an in vigilia vel in somno: nec dubium, quin ante hoc tempus diuina illuminationes, inspirations, & alloquitiones frequenter sint factæ beatissimo H[oc] præcursori: sed nunc primo facta est sibi præceptio exequenda de deseru secreto, & veniendo in publicum, ad prædicandum ac baptizandum. [Et venit in omnem regionem Jordanis.] id est, ad loca Iudeæ circa fluuenta Jordanis. Quoniam enim gratia baptizandi aduenit, loca aquis propinquia accedere debuit. [Prædicans baptizatum penitentie in remissionem peccatorum.] Hoc dupliciter explanatur. Primo de baptismo Christi. Secundo de baptismo Ioannis. Primo modo iste est sensus, Prædicans, id est, de proximo futurum ac dandum annuntians, suscipiens dñm hortans Christi baptizatum, quem Christus per apostolos, cœterosque discipulos suos dedit. Non enim personaliter baptizavit, sed discipuli eius eo iubente, vt patet in Ioanne. Dicitur quoque baptizatum Christi, baptizatum penitentie, quia adulcis non datur nec prodest, nisi penitentia. Propter quod in Actis Petrus ait Iudeis, Penitentiam agite, & baptizetur vñfusque vestrum in nomine Christi Iesu in remissionem peccatorum. Nec obest quod ait Ambrosius, Baptismalis gratia non requirit gemitum, neque planctum: quia de infantibus loquitur, vel de penitentia exteriori quæ dicitur punitio mali, vel satisfactione pro peccato, non de penitentia in-

tionem depresso, quæ per diuinorum amorem impleta sunt. Per montes vero & colles corda vanorum per mundanam vanitatem erecta, quæ per propriæ defectus statis illuminatam recognitionem humiliata sunt in primo Salvatoris aduentu. ¶ Porro, offuscata quidam Iudei inductam Esaiæ authoritatem de vallium impletione, &c. corporaliter nimis, ruditerque exponunt, affl. montes in aduentu Mesias fieri penitus complananda ut Iudei per orbem diffuseri, sine difficultate itineris expeditius cœfluant ad Iudeam, quod super Esaiam plenius exprobatur. Rabbi Moyes quoque hoc reprobatur. Veruntamen quidam catholici ita exponunt ad literā de terræ complanatione per montium depressionem, & vallium elevationē seu impletionē, referendo scripturam hanc ad secundum Christi aduentū, circa quem terra dicitur coplananda. [Et videbit omni caro]. i. omnis homo salutare dei,] hoc est, Christum per quem secundū quod homo est, deus pater seu trinitas genus humanum saluavit, dicēt Apostolus, Ioan. 12. Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi. ¶ Denique Christum in mundo hoc conuersantem omnis homo. i. aliqui de omni genere hominū, corporaliter aspergerunt, quia & multi Gentiles sic cū intuiti sunt, præfertim in die Palmarum, quando pharisei dixerunt, Ecce totus mundus abiit post eum Esaïa. 66. scicque est hic distributio pro generibus singulorū, non pro singulis generum; sicut in Iohene dominus ait; Effundam de spiritu meo super omnem carnē. Et Esaias inquit, Cadavera virorum prævaricatorum erant ad satietatem visionis omni carni. Ex quibus locis id etiam innoscet, quod in scripturis frequenter ponitur pars pro toto, & caro pro homine. ¶ Spiritualiter vero per fidē & sapientiæ donū Matth. 3. multo plures in toto mundo viderunt, & contéplati sunt Saluatorem, quemadmodum de Gentilibus Ezechi. 12. conuersis vaticinatus est Esaias, Quibus non est annunciatum, viderunt: & qui non audierunt, contéplati sunt. De qua visione ad Hebreos scribit Apostolus, Videmus Iesum propter passionem mortis gloria & honore coronatum. Aliqui autem referunt verbum illud ad secundum Christi aduentum, in quo omnis caro, i. elec̄ti & reprobri Christum videbunt in folio maiestatis, ac sede iudicij: iuxta illud Apocalypsis, Ecce enim cum nubib⁹, & videbit eum omnis oculus, sic exponit Beda sequens Gregorium, lumens distributionem eius quod dicitur, omnis caro, pro singulis generum. Veruntamen ultima particula authoritatis hic Euangelista allegata, videlicet, videbit omnis caro salutare dei, in Esia cum præcedentibus verbis quæ in Esaiæ scripta sunt, secundum translationem Hieronymi non habetur quantum ad formam verborū, tamen quoad sensum satis ibi includitur, cum dicitur, Et reuelabitur gloria domini. Cuius sensus est, Filius dei ostendetur. Etenim filius gloria patris vocatur: quæadmodum scriptum est, Filius sapiens gloria patris. Dicebat autem ad turbas quæ exibant ut baptizaretur ab eo, De quibus in Matthæo legitur, Tunc exibat ad eum H̄erofolyma & omnis Iudea, & omnis regio circa Iordanam. [Genimina viperarum,] hoc est, filii serpantium, videlicet hominum venenatorum, calliditate criminibusque plenorum, de quibus seu qualibus dominus ait Ezechiel, Subuersores & increduli sunt tecum, & cum scorpio nibus habitas, homines quippe nominibus bestiarum exprimuntur, quia illarum proprietatem sequitur, idcirco astuti & callidi, pungitiui, noxiui, recte serpentes sci viperæ nominatur. [Quis ostendit vobis fugere à ventura ira?], i. à districto dei iudicij, & damnatione eternæ, tanquam dicat, Ita impie vixistis & secure peccatis, quasi diuinam possetis effugere revctionem. ¶ Præterea aduentendum quod in turba illa fuerunt aliqui boni ac peccatores, præsternit vulgares, qui recta intentione venerunt, ut baptizarentur; aliqui quoque peruersi & facti, qui nō ex deuotione sed malignitate venerunt. Quantum ergo ad primos possunt hæc verba esse commendatio penitentium quos nominat genimina viperarum, non quod patrum suorum sequantur malitiam; sed in laudem filiorum proferatur, quod cum sint filii iniquorum, nihilominus bene se habeant: quibus & dicitur, Quis ostendit vobis fugere à ventura ira? id est, quis docuit vos penitere, & vitam corrigerre, arque ad baptismum venire, per quæ eterno vitatur damnatio? Quasi dicat, Non à vobisipsis nec à patribus vestris, sed à pietate & gratia dei hoc accepistis. Ita exponit Ambrosius. Quantum vero ad malos sunt verba hac increpatio impenitentium, secundum sensum prætacitum: & illi fuerunt Pharisæi & aliqui Sadducæi. Vnde in Matthæo legitur, Videns Ioannes multos Pharisæorum Sadducæorum venientes ad baptismum suum, dixit eis, Progenies viperarum, quis demonstrauit vobis fugere à ventura ira. ¶ Denique secundum Origenem, Vipera, vt fertur, matrem cocundo necat: scutuque viperæ execundo matrem occidit scisso vtero eius, in vindictam quodammodo genitoris sui perempti. Itaque patria cida est proles vipereatalesque erant Iudei qui patres suos spirituales atque doctores interficiebant. Consequenter increpati & in periculo damnationis constitutis, proponit compendiosum consilii. [Facite ergo fructus dignos penitentiæ,] hoc est, actus penitentiales interiores & exteriores peragite, secundum exigentiam seu mensuram multitudoq[ue] magnitudinisque culparum velitrarum, videlicet intus cordialiter de peccatis dolendo, ore plenarie confitendo, & opera satisfactoria perpetrando: tanto virtute amplius atque perfectius, quo plura & maiora extant peccata. Contritio quippe (secundū Hieronymum) debet æquari peccato, vt secundum mensuram grauitatis & numerositatis peccati, ac magnitudinem deletationis, seu complacitationis illicita, sit mensura interni doloris seu disperitionis de peccato. O perum quoque penitentialium & afflictionis spontaneæ, si sit opportunitas seu facultas. Itaque penitentia debet esse fructuosa, vt venias ex charitate, aliter enim nihil meretur. Propter quod Antiochus rex frustra penituit, nec veniam impetravit, quoniam ex solo seruili timore deum oravit atque penituit, vt in libro Machabæorū haberetur, De Esau quoque ait ad Hebreos Apostolus, quod nō inuenit penitentia locum, quamquæ cum lacrymis inquisisset et eum. Insuper debet esse operosa, quantum ad opera satisfactoria, laboriosa & afflictiva: item co[n]digna, vt commensuretur quantitat[i], qualitat[i], culpe. ¶ Sed cum peccatum ex ea parte quæ fit contra deum majestatis & sanctitatis immensæ, sit enormitatis quodammodo infinitæ, quomodo valet quis condigne penitente aut satisfacere pro

A peccato? Et respondendum, quod propria hoc potestate non potest, nec in quantum actus sui ex liberali procedunt arbitrio, sed adiutorio Christi in quantum meritum eius suis membris per charitatem & sacramentum penitentiae communicatur: sicque in virtute meriti Christi actus penitentiales dominio offeruntur: itemque in quantum actus tales procedunt ex charitate infusa, & actuali motione spiritus sancti in omni actu meritorio concurrente, qui spiritus sanctus est motor dignitatis immense. Sicque actio penitentiae virtuosa ex parte huius principii cooperantis habet proportionatam efficaciam, & adæquationem bonitatis, contra prauitatem peccati. Iterum dici potest, quod contritio & satisfactio æquari debent offensæ seu culpe, æquitate proportionis, ut pote per respectum ad hominis possibiliterem, non æquitate æquipientias. Propter quod dici solet, quod totus mundus præ uno peccato mortali de condigno facias nequeat, propter infinitam eius qui peccato offenditur dignitatem: sed deus vltra posse homini non requirit. Cumque homo debitam diligiam facit, deus quasi condignum quid reputat factum, tam infinita est pietas atque dignitas eius. *Et ne ceperitis dicere, patrem habemus Abraham.* Hoc est, de carnalis propaginis nolite nobilitate frustra confidere, inaniter superbiere, stulte vos iactare, quasi hoc sufficiat ad salutem, qui de viri sancti ac magni patriarchæ semine natu estis. Nouerit sanctus Ioannes, quod carnales illi Iudei de carnis propagine tumuerunt, quod scilicet de patriarcharum ac prophetarum semine descendissent, cum tamen ex hoc eorum peccata plus grauarentur: quia quo de sanctioribus patribus descendenterunt, eo grauius peccauerunt, illorum virtutes non imitando, nec deo gratias referendo. Vnde nil cōfert carnalis generofitas, nisi cōsimilibus studiis fulcitur, ut ait Cyrillus: Idcirco vanum est extolle de bonis prædecessoribus, & deficere ab eorum virtutibus. Denique secundum scripturas limitatores fidei atque iustitiae patriarcharum ac prophetarum, potius appellantur illorum filii, quam filii solum carnales: inquit tales censentur indigni vocari filii illorum sanctorum, dicente Apostolo, Non qui semen sunt Abraham, hi omnes filii. Vnde carnibus Iudei loquitur Christus apud Ioannem, Si filii Abraham estis, opera Abraham facite, quod quia non impleuerunt, adiecit, Vos ex parte diabolo estis. Cur autem inaniter inde gloriae non debeant, subditur, *Dico enim vobis, quia potest deus de lapidibus istis suscipere,* id est, procreare seu ad esse deducere filios Abraham. Quod tripliciter intelligi potest & verificari. Primo, per lapides intelligendo ipsa faxa à Ioanne ad oculum demonstrata, quia (ut communiter fertur) monstrauit illos duodecim lapides quos Iosue fecit asportari desiccato fundo Iordanis, cum deus Iordanis alueū desiccaset, & filii Israël per illum transirent, ut in Iosue narratur. Per filios vero intelligendo homines iustos, qui fidem & perfectionem Abraham assequendo, spirituales eius filii essent. Etenim deus omnipotens, qui cuncta de nihilo fecit, naturas rerum commutare & in se inuicem conuertere facilime potest. Secundò, per lapides intelligendo Gentiles à Iudei vehementer contemptos, qui instar lapidum spiritualiter duri, impoliti, seu incircuncisi, ac steriles erant, & idola muta, lapidaque colendo illis cōformati fuerunt, secundum illud Psalmista, Similes illos fiant qui faciunt ea, & omnes qui confidunt in eis. Tertiò, per lapides intelligendo faxa præfata seu alia, & per filios Abraham intelligendo carnales filios eius. Sed forte mirum apparet, quomodo fieri id potuerit aut posset, præsentium cum tempore illo Abraham obierit, & carnales filii ex carnali semine propagentur: nihilominus deus cuius potestas est penitus infinita, hoc pluribus modis potest. Primo, quoniam unum existens in aliud subsistens, transubstantiando potest conuertere, sicut quotidie peragit in altari: sicque lapides in Iudeis tunc Dan. 7: seu nunc existentes cōuertere quiuit & valet. Insuper potuit Abraham refūcītare, & lapides in semen eius conuertere, & hoc pluribus modis: sed de isto pertranseo, quia ad curiositatem potius quam deuotionem pertinere videtur. Porro, quoad secundum sensum deus verba Ioannis impletuit, quando per Apostolorum prædicacionem innumerabiles in toto mundo gentiles conuerterunt: quemadmodum Esaias in libro suo admirans & gratulans ait ad eum, Ecce gentem quam nesciebas, vocabis, & Gentes quae no n cognouerunt te, ad te current. Per Zacharium quoque cum unigenitus dei de sua incarnatione dixisset, Lauda & lætare filia Sion, quia ecce ego venio & habitabo in medio tui: adiecit, Et applicabuntur gentes multæ ad dominum in die illo, & erunt mihi in populum: de quibus ad Galatas Apostolus, Qui (inquit) ex fide sunt, hi sunt filii Abraham. De carnibus vero incredulisque Iudeis, in Apocalypsi inducitur, Dicunt se Iudeos esse, & non sunt, sed sunt synagoga satanae. Psal. 123: Roma. 9: 1. Ioann. 8: Iosue. 4: Hester. 3: Esaïe. 55: Zacha. 2: Galat. 3: Apocal. 3:

B

C

D ¶ Consequenter aliam causam adducit, cur de generis nobilitate fieri lactare non debeant. *Tam enim secundum radicem arboris posita est.* Quidam per securim intelligunt, mortem seu mortis sententiam, qua hominem de præsenti vita præscindit: per radicem autem intelligunt Adam, à quo totum genus humanum, vel Abraham, à quo plebs Iudeorum, velut à radice exorta est: per arborē vero intelligunt genus humanū, vel Israëliticam plebē. Quando autē Ioannes haec dixit, tam Adā quā Abraham per mortē erant de hac vita sublati. Per hoc patuit posteros eorum similiter esse tollendos, citiq; morituros, secundū illud, Dies nostri quasi umbra super terrā, & nulla est mora. Alij per securim intelligunt rigorē diuinae equitatis, per arborē personalē seu vitam cuiuslibet hominis: per radicē humanis fundamentū seu firmitatem, vt sit sensus, quod rigor seu vltio diuinae iustitiae posita est, seu imminet homini peccatori, vt funditus eum disperdat ac damnet, nisi penitentiat: quemadmodum in Ecclesiastico legitur, Eccl. 2: Nisi penitentiam egerimus, incidemus in manus dei, & non in manus hominum. Et in Deuteronomio, Deut. 5: Ait dominus deus, ipse est deus fortis, reddes odientibus se statim, ita vt disperdat eos, & vltro nō differat protinus restituens eis quod merentur. Iterum per radicem intelligi potest nativitas hominis, per securum transitus viræ præsensis à nativitate incipiens, per arborem homo. Itaque securis ad radicē arboris est posita, quoniam à nativitate exordio homo ad mortis occasum tendit cōtinuo. Siquidē nocte quasi unus carpentator vnam vitæ præscindit medietatem diésque aliam, & tandem necesse est

Eccles. 11. hominem velut arborem cadere: & vtique sicut Salomon ait, Si ceciderit lignum ad austrum, aut ad aquilonem, in quoconque loco ceciderit ibi erit, hoc est, dum homo moriendo defecerit atque transierit ad regnum celorum quod per austrum, in quo calor solaris est fortior. Vel, ad infernum, qui aquilonis nomine designatur, quia ibidem frigus intensus est, in altero horum locorum aeternaliter permanebit. Hinc ait Bernardus, Si vis scire quo casura sit arbor, ramos ascende, & quo ponderosior ramorum est copia, illuc casuram non dubites. Rami arboris sunt desideria hominis, in quo si carnalia desideria praesonderent, ad inferos cadit: si spiritualia, ad caelos volabit.

Postrē secundum Origenem & Cyrillum, sanctus praecursor prædictis verbis prophetauit populo Iudeorum de propinquo imminere interitum, captiuitatem, dispersionem, & damnationem, propter eorum infidelitatem, atque duritiam, ex quibus verbis cominatoris infert Ioannes, *Omnis ergo arbor hinc est, quicunque homo viator ratione vtiens, que non facit fructum bonum, id est, actum virtussum & meritorum si ahsit facultas [Excedetur] hoc est, ab electorum confortio aueretur, atque in hora mortis tolletur, [Et in ignem] aeternam damnationem [Mitteretur.] sicut de reprobis ait Psalmista, In ignem deiiciens eos, in inferno non subsistent. Christus quoque in Ioanne loquitur, Si quis in me non manferit, mittetur foras sicut palmes, & arcescit, & colligent eum, & in ignem mittent & ardet.*

¶ Ex his verbis ostenditur, quod sola bona omisio sit pueratum mortali, hominemque condemnat, quando videlicet per eam præceptum affirmatum negligitur; præcepta autem ahsit matua obli- F gant semper, sed non ad semper, sed ad tempus aptum ac debitum: & dum in illo opus iussum emit- titur, mortale peccatum est siue de interiori, siue de exteriori operatione accipiatur. Hinc in Matthæo

Matth. 25. inquit Saluator, Seruum in vtilem proiicie in tenebras exteriores. Vnde & Christus in die iudicii non prohibet se increpaturum damnaturumque reprobos, nisi propter bonorum omissionem, dicendo, Esurini, & non dedistis mihi manducare. ¶ Denique hoc valde terribile est potissimum aediosis. Nā si sola omisio aeterno igne punitur, vitoſa aſcio quid meretur? Si sterilitas condemnatur, continuata impietas, ſed etiam dilectio, aſcio ſea peccati prosequitio, quam dire torquebitur? Id quoque pensandum, quod sunt quædam arbores quæ nullum fructum producunt, per quas ociſi ac aediosi signatur de quibus Iudas apostolus in ſua ait canonica, Hi sunt in epulis iuis coniuentes sine timore, arbores autumnalium eradicata, bis mortua. Quibus competit illud Oſee, Radix eorum exciſtata eſt, fructum nequaquam facient. Et rursus, Abiicit eos dominus deus meus, quia non audierunt vocem eius. Aliæ ſunt arbores fructum facientes, ſed inutilem: per quas deſignantur hypocrita, de quibus lo-

Oſee. 9. 2. Timo. 3. quitur Christus, Recepereunt mercedem ſuam. Vnde in Iob legitur, Laus impiorum breuis eſt, & gaudium hypocrita ad inſtar puncti. Aliæ arbores fructum malum: per quas notantur heretici, quibus competi illud Apoſtoli, Impi proficien in peius, errantes & in errore mittentes. Aliæ fructum proferunt bonum, per quas virtuosi ſignantur. Circa hæc ait Chryſtoſtomus eleganter, cum dicitur, Non G facies fructum, abiicit bonum. Officium enim hoc animal, ſcilicet hominem deus creavit, & naturalis eſt ei exercitorum instantia, otium vero innaturale. Obest enim inertia etiam cunctis corporis membris: nulla autem tantum ut anima, ipſa nanque cum naturaliter fit continuo mobilis, otiani non patitur. Quam fructuosa autem fuerit prædicatio precursoris, mox subditur, [Et interrogabat eum turbæ, dicentes, quid ergo faciemus?] id eſt, Cum tam rigorose nos increpatis, & tantum nobis inſtit perculum, quod das conſilium euadendi malam que comparinari? Turba hæc ſcilicet vulgus, videns immobilem æquitatem, rigorofissimam ſanctissimamque vitam Ioannis, & quod in omnibus nihil nisi eorum ſalutem intenderet, verbis eius credit, atque ex eis vehementer compuncta ac terraſta eſt, idcirco petuit conſilium: ſicut & in Actibus Iudei ex verbis Petri compuncti dixerunt Apoſtoli, Quid faciemus viri fratres? Sed pharisaei & ſcribæ nequaquam ita fecerunt, nec petuerunt ex corde ſalutis conſilium, quo patet quod literati, & in ſua ſcientia gloriantes, difficultus corrigitur, quād idiotæ ac ſimplices: imò ſcioli illi ac ſapienti non oculis ſuis, frequenter irridēnt idiotas qui conuertuntur, quād admodum apud Ioannem doctores Iudeorum dixerunt, Nunquid aliquis ex principiis credit in eum? ſcilicet, in Iesum Christum, aut ex pharisaicis, ſed turba hæc que non nouit legem, maledicti ſunt. [Respondens autem, dicebat illi, qui habet duas tunicas.] hoc eſt, quodcumque indumentum ſuperfluum, [Det non habenti] id eſt, indigentis: [Et quis habet eſcas] ſuperflua, id eſt, quodcumque aptum pro alimento ſiuſe sit blandum, ſiuſe panis, vel aliiquid ſimile, [Similiter faciat,] hoc eſt, quod ſibi & ſuis necessarium H non eſt, pauperibus largiatur. Non ſolum charitas, ſed & ordo diligendi eſt in præcepto, ut homo ſuper omnia diligat deum, deinde ſeipſum, deinde proximos, ſecundum quod maius vel minus ſibi coniuncti ſunt, aut maior eſt ratio eos amandi: id eſt, homo primo ſibi ipsi necessaria ministrare, deinde quod ſuperflue neceſſari indigentibus communicare, ſecundum quod ſibi fieri rationabiliter vellet, ſi in ſimiſi eſſet penuria. Nam & fraterna charitas hoc requirit.

Deute. 6. Deute. 21. Matthe. 21. ¶ Denique verba ista Ioannis attendenda ſunt valde: imò & formidanda ac obſeruanda. Si enim quod neceſſari ſuperfluit de veftimento, cibo & potu, & ſimilibus, pauperibus eſt miſericorditer impar- tiendum ac dandum, quid in diuino iudicio reponſuri ſunt, qui tot veftimentis pretiosi ſue curioſi, non neceſſari ſunt, aut maior eſt ratio eos amandi: id eſt, homo primo ſibi ipsi neceſſaria ministrare, deinde quod ſuperflue neceſſari indigentibus communicate, ſecundum quod ſibi fieri rationabiliter vellet, ſi in ſimiſi eſſet penuria. Nam & fraterna charitas hoc requirit.

¶ Denique verba ista Ioannis attendenda ſunt valde: imò & formidanda ac obſeruanda. Si enim quod neceſſari ſuperfluit de veftimento, cibo & potu, & ſimilibus, pauperibus eſt miſericorditer impar- tiendum ac dandum, quid in diuino iudicio reponſuri ſunt, qui tot veftimentis pretiosi ſue curioſi, non neceſſari ſunt, aut maior eſt ratio eos amandi: id eſt, homo primo ſibi ipsi neceſſaria ministrare, deinde quod ſuperflue neceſſari indigentibus communicate, ſecundum quod ſibi fieri rationabiliter vellet, ſi in ſimiſi eſſet penuria. Nam & fraterna charitas hoc requirit.

Actu. 1. Esaiæ. 5. Iohann. 7. ¶ Denique verba ista Ioannis attendenda ſunt valde: imò & formidanda ac obſeruanda. Si enim quod neceſſari ſuperfluit de veftimento, cibo & potu, & ſimilibus, pauperibus eſt miſericorditer impar- tiendum ac dandum, quid in diuino iudicio reponſuri ſunt, qui tot veftimentis pretiosi ſue curioſi, non neceſſari ſunt, aut maior eſt ratio eos amandi: id eſt, homo primo ſibi ipsi neceſſaria ministrare, deinde quod ſuperflue neceſſari indigentibus communicate, ſecundum quod ſibi fieri rationabiliter vellet, ſi in ſimiſi eſſet penuria. Nam & fraterna charitas hoc requirit.

¶ Denique verba ista Ioannis attendenda ſunt valde: imò & formidanda ac obſeruanda. Si enim quod neceſſari ſuperfluit de veftimento, cibo & potu, & ſimilibus, pauperibus eſt miſericorditer impar- tiendum ac dandum, quid in diuino iudicio reponſuri ſunt, qui tot veftimentis pretiosi ſue curioſi, non neceſſari ſunt, aut maior eſt ratio eos amandi: id eſt, homo primo ſibi ipsi neceſſaria ministrare, deinde quod ſuperflue neceſſari indigentibus communicate, ſecundum quod ſibi fieri rationabiliter vellet, ſi in ſimiſi eſſet penuria. Nam & fraterna charitas hoc requirit.

A imò sanctus Hieronymus de omnibus generaliter dicit, Quicquid humano vſui neceſſarium eſt, pro vnicā tunica habendum eſt: totum reſiduum ſuperfluum, & pauperibus erogetum. Alienā enim rapiere conuincit, qui ſuperflua retiner probatur. Ambroſius quoque & Baſilius afferunt veftem, pe- cuniam, calciamentum & alimentum, qua tibi ſuperfluunt, nec tam pauperibus tribuuntur, iniuite, & velut forte aut vi ablata poſideri, nec poſidentis eſe, ſed egenorum.

¶ Præterea finis corporalium bonorum eſt, bonum ſpiritualē, præſertim vera felicitas vel ſaltem pro- fectus in dei obſequio atque virtutibus anima, prout diuina lex præcipit. Bonitas autem mediiorū ad finem, ex ipso attendit, ſicut medicina in tantum eſt vtilis, in quantum con fert ad sanitatem: quam ſi impedire, mala, ſuperflua, & inutilis iudicaretur. Intantum ergo bona corporalia, ut vefts, cibis ac alia reputanda ſunt licita bona, atque in utilia, in quantum proficia ſunt ad ſpiritualē profectum, ad dei obſequium, advitam aeternam: à quibus vtique ſpiritualibus bonis abundantia corporalium impe- dit, potiſſimum ſi quis eis plus vtatur quam expedit, ad hoc quod anima deo deſerviat, & eius præ- pta cuſtodiatur. Ideo quod neceſſari ſuperfluit, egenitum dādum eſt: ſicut Apoſtolus loquitur, Habé-

tes vīctum, & quibus tegmar, his contenti ſimus. In Proverbiis quoque Salomon ait, Tribue tantum victu meo neceſſaria. Hinc ait Gregorius, Quoniam tunica magis neceſſaria eſt quam pallium, ac fru- etum dignum penitentia pertinet, ut non ſolum exteriōra quæque, ſed etiam valde nobis neceſſaria, id eſt, vtilia diuidere cum proximis debeamus, videlicet tunicam qua veftrum, & eſcam qua ſuſten- tamur. Quia in lege ſcriptum eſt, Diliges proximum tuum ſicut teipſum: & minus proximum amare conuincit, qui non cum eo in neceſſitate illius etiā ea quæ ſibi neceſſaria ſunt, partitur. Quibus ver- Marcii. 22. bis concordans Baſilius, Ex hiſ(inquit) docemur quod ex omni quod affluit ſupra proprii vīctus ne- Lucae. 10. Galat. 5. Lucae. 21. cefſitatem, tenemur ergare illi qui non habet propter deum, qui quæcūque poſſidemus largitus eſt. Vnde Tobias inquit, Quomodo potueris ita esto misericors. Si multum tibi fuerit, abſudanter tribue: ſi parum tibi fuerit, etiam exiguum libenter impartiſtude. ¶ Cenunt autem & publicani, ut bapiſtizaren- Tobi. 4. Roma. 1. tw̄] a Iōane, Publicani ſecundū Beda dicuntur vēctigalium ſeu rerū publicarū exactores vel condu- ctores. Item, qui per negotia lucra ſeculi huic ſeſtantur, ſicque publicani vocati ſunt, quia de rebus ad rem publicam pertinentibus ſe intromiferunt, quorum multi ad prædicationem Ioannis ſe emenda- Matth. 21. runt. Propter quod apud Marthæum Christus principibus facerdotū & pharisaicis loquitur, Ne publi- cani & meretrices præcedent vos in regnum dei, quia crediderunt ei, puta Ioannis, [Et dixerunt magi- fiſer, quid faciemus?] Non dixerunt: quid faciemus, ſed quid faciemus, quia non auditores, ſed factores le- gis iuſti ſunt apud deum; & scientis ſine vita virtutum, obeft magis quam prodefit. Econtraſio faciūt multi maxime clerici, quærunt enim, quomodo hoc aut illud intelligemus, quomodo arguemus? [Et dixit ad eos, nihil amplius quam conſtitutum eſt vobis faciat,] hoc eſt, non plus exigatis quam præfixū eſt vobis à iure, ſeu dominis quorum tributa leuitatis. Hoc idem dicit, quoniam tales ſolent plura exigere terminos antiquos, quos poſuerunt patres tui. In Deuteronomio quoque ſcriptum eſt, Non tranſferes terminos quos fixerunt priores in poſſeſſione tua. Quo contra in libro Iob de violentis aſſer- tūt, Alii terminos tranſtulerunt, [interrogabant autem eum & milites,] qui ſub Romanorum imperio mi- litabant, ac rem publicanam & patriam defendebant, [Dicentes, quid faciemus & nos?] Secundum Orige- Deute. 19. Iob. 24. nem tres fuerunt ordines interrogantium Ioannem, Vnus turbarum. Secundus publicanorum. Ter- tius milium. Ioannes autem cuilibet ordinis proportionatum dedit responſum. [Et ait illis, Neminem concurrit] Jopprimo, corporaliter affligend, in iuſte terrendo. [Neque calumniam,] id eſt, fraudulen- ter in iuriū [Faciat] innocentes in cauſa trahendo, ſeu quempiam mendaciter accusando. [Et con- tenti eſtote ſpendit veftrū,] hoc eſt, mercede ſe, retribuione vobis ad imperatore vel vicariis cuius pre- fixa pro exercitioſi militæ, quibus pro defenſione recipublica laboratis, nec ultra quicquam ab aliquo extorqueatis. Porrò ſecundum Auguſtinum contra Faustum Manichæum, ſcibat Ioannes eos qui militabant non eſſe homicidas, ſed ministros legis: non vltores iniuriarum ſuarum, ſed ſalutis publicæ D deſenſores, alioquin responderet eis, Abiicie militiam, militia istam deſerite, neminem percutite, vul- nerate, proſternite.

¶ Præterea ponderanda eſt sapientissimi præcursoris discretio, quomodo cuilibet ad ſe accedenti, ſe- cundum illius capacitatem, diſpositionemque loquitur. Siquidem publicanos ac milites, qui maiori- bus ſolent vītis implicari quam vulgus, primo à malis coercet & facilis ei proponit præcepta, docens eos primo recedere à peccatis illis, ad quæ proniores eſſe noſcuntur, vt eos ſic paulatim etiam ad bona agenda, ſuāque aliis miſericorditer cōmunicanda inducere. Hinc dicit Chryſtoſtomus, Volebat Ioan- nes publicanos & milites ad maiori perfectionem traducere: ſed quoniā nondum erant ad illā idonei minora proponit, ne ſi maiora proferret, non illis intenderent, & his etiam priuarentur. Hanc discreti- onem ſequamus, & iuxta Eſaiæ oraculum, calamum quallatum non conteramus, nec linum fumi- gans extingamus, ſicque implebitum illud Apoſtoli, Debemus nos firmiores imbellicitates infir- morum portare: & non nobis placere, hoc eſt, quod alibi legitur. Recupera proximum tuum, [Exiſtimante autem populo & cogitantibus omnibus] ad baptiſtum Ioannis vénientibus: imò & aliis multis, [De Ioan- ne ne] pro an[fora ipſi] eſſet Christus,] ad quæ opinandū inducebantur ex coſideratione mirabilium quæ circa eius conceptionē & nativitatē acciderat, quia de ſenibus, ac ſterili matre angelo prenuptiā ſuit exor- tus, & quia tā ſtrictiſiſimē atque ſanctiſiſimē vixit, item ppter prædicationis eius excellentiā, ac baptiſ- matis nouitatiē, & quoniā de generaſi firpe descendit, ſciliſet fæſcordat, quæ regi tribui cōmuniter Lucae. 21.

B id eſt, vītia diuidere cum proximis debeamus, videlicet tunicam qua veftrum, & eſcam qua ſuſten- tamur. Quia in lege ſcriptum eſt, Diliges proximum tuum ſicut teipſum: & minus proximum amare conuincit, qui non cum eo in neceſſitate illius etiā ea quæ ſibi neceſſaria ſunt, partitur. Quibus ver- Marcii. 22. Lucae. 10. Galat. 5. Lucae. 21. Prover. 22. Deute. 19. Iob. 24.

C id eſt, vītia diuidere cum proximis debeamus, videlicet tunicam qua veftrum, & eſcam qua ſuſten- tamur. Quia in lege ſcriptum eſt, Diliges proximum tuum ſicut teipſum: & minus proximum amare conuincit, qui non cum eo in neceſſitate illius etiā ea quæ ſibi neceſſaria ſunt, partitur. Quibus ver- Marcii. 22. Lucae. 10. Galat. 5. Lucae. 21. Prover. 22. Deute. 19. Iob. 24.

D id eſt, vītia diuidere cum proximis debeamus, videlicet tunicam qua veftrum, & eſcam qua ſuſten- tamur. Quia in lege ſcriptum eſt, Diliges proximum tuum ſicut teipſum: & minus proximum amare conuincit, qui non cum eo in neceſſitate illius etiā ea quæ ſibi neceſſaria ſunt, partitur. Quibus ver- Marcii. 22. Lucae. 10. Galat. 5. Lucae. 21. Prover. 22. Deute. 19. Iob. 24.

E id eſt, vītia diuidere cum proximis debeamus, videlicet tunicam qua veftrum, & eſcam qua ſuſten- tamur. Quia in lege ſcriptum eſt, Diliges proximum tuum ſicut teipſum: & minus proximum amare conuincit, qui non cum eo in neceſſitate illius etiā ea quæ ſibi neceſſaria ſunt, partitur. Quibus ver- Marcii. 22. Lucae. 10. Galat. 5. Lucae. 21. Prover. 22. Deute. 19. Iob. 24.

F id eſt, vītia diuidere cum proximis debeamus, videlicet tunicam qua veftrum, & eſcam qua ſuſten- tamur. Quia in lege ſcriptum eſt, Diliges proximum tuum ſicut teipſum: & minus proximum amare conuincit, qui non cum eo in neceſſitate illius etiā ea quæ ſibi neceſſaria ſunt, partitur. Quibus ver- Marcii. 22. Lucae. 10. Galat. 5. Lucae. 21. Prover. 22. Deute. 19. Iob. 24.

G id eſt, vītia diuidere cum proximis debeamus, videlicet tunicam qua veftrum, & eſcam qua ſuſten- tamur. Quia in lege ſcriptum eſt, Diliges proximum tuum ſicut teipſum: & minus proximum amare conuincit, qui non cum eo in neceſſitate illius etiā ea quæ ſibi neceſſaria ſunt, partitur. Quibus ver- Marcii. 22. Lucae. 10. Galat. 5. Lucae. 21. Prover. 22. Deute. 19. Iob. 24.

H id eſt, vītia diuidere cum proximis debeamus, videlicet tunicam qua veftrum, & eſcam qua ſuſten- tamur. Quia in lege ſcriptum eſt, Diliges proximum tuum ſicut teipſum: & minus proximum amare conuincit, qui non cum eo in neceſſitate illius etiā ea quæ ſibi neceſſaria ſunt, partitur. Quibus ver- Marcii. 22. Lucae. 10. Galat. 5. Lucae. 21. Prover. 22. Deute. 19. Iob. 24.

I id eſt, vītia diuidere cum proximis debeamus, videlicet tunicam qua veftrum, & eſcam qua ſuſten- tamur. Quia in lege ſcriptum eſt, Diliges proximum tuum ſicut teipſum: & minus proximum amare conuincit, qui non cum eo in neceſſitate illius etiā ea quæ ſibi neceſſaria ſunt, partitur. Quibus ver- Marcii. 22. Lucae. 10. Galat. 5. Lucae. 21. Prover. 22. Deute. 19. Iob. 24.

D. DIONYS. CARTHVSIAN.

- fuit admixta Iterum, quia tunc apud Iudeos fuit publica fama de Christi aduentu iam facta propter E
Marci. 28. verba Symeonis & Annae atque Magorum, & propter Herodis tyrannidem in infantes, quorum o-
mnium memoria iam renouabatur. Imò adhuc multi vix erunt, qui illa audierant sive confixerant.
Ioan. 3. Hac intantum mōuerunt Iudeos, quod etiam principiōres de Hierusalem miserunt sacerdotes &
Leuitas ad Ioannem, ut interrogarent eum. Tu quis es, sicut in Ioanne habetur, [Respondit Ioannes, di-
cens omnibus.] Secreta nanque cordis illorum spiritu sancto reuelante cognovit. Vel quod homines ta-
lia de ipso opinarentur ex prefatorum legatorum interrogatione cognovit, seu aliunde percepit seu
perpendit. [Ego quidem baptizo vos in aqua.] Hoc est, corpora vestra materiali elemento intingo, men-
tes autem vestras directè non purgo, nec donis gratia orno, [Venit autem fortior me post me.] id est, Chri-
stus post me per nativitatem ex virginē matre mundum istum intravit, tamq̄ue in proximo est ut post
Matth. 1. hanc meam manifestationem ipse vobis omnibus manifestetur, per meam testificationem ac demon-
strationē, & per propriam eius predicationem atque miracula: qui secundum suam diuinitatē est for-
tior me infinite, tanquam deus omnipotens, cuius immensus est potestas: secundum assūptam quo-
que ipsius humanitatem data est ei omnis potestas in cœlo & in terra, maiorq̄ue fuit & est virtus, di-
gnitas, & perfectio eius, quā omnium creaturārum pariter acceptarum, quia non ad mensuram da-
tus est ei spiritus, & quoniam humanitas eius personali seu hypothistica unione unita est verbo, ita quod
in eodem esse in quo verbum patris aeternaliter est subsistens, ipsa quoque à principio incarnationis
subsistat. [Cuius non sum dignus soluere corrigane calceamemororum eius.]
¶ Ad iterum loquebatur sanctus Ioannes iuxta communem modum loquendi, quo aliquis volens se
alteri maxime humiliare, asserit se indignum ferè disligare calceos eius. Vnde gloriōsus humiliisque
Baptista, quantum se Christo inferiorem senserit plene effari non volens, protulit verba hæc, In quo
profundissima eius patet humilitas, quia cum talis ac tantus ab omnibus reputaretur, non erubuit se
tantum publice coram omnibus deprimere, humiliare ac minorare. Vnde clarescit, quod reputatione,
reuerentia, ac laudibus hominum nullatenus flebatur. At vero indignum se perhibet ad solu-
endum corrigeam calciamentorum Christi, considerando se secundum naturalia tantum, & quoad id
quod habuit à se ipso. Itemque loquendo de dignitate absoluta, quia aliquis dicitur ad aliquid dignus
simpliciter. In quantum vero plenus fuit tot charismatis spiritus sancti, & movebatur in omnibus
ab eodem, dignus fuit mereri etiam vitam eternam: præterim loquendo de dignitate proportionis,
ut pote secundum modum possibiliter humanæ, secundum quem modum deus sacerdos dignus
est corpus & sanguinem Christi consecrare ac sumere, alioqui communicandum non esset, cum dicat
1. Cor. 11. Apostolus, Qui manducat & bibit indigne, iudicium sibi manducat & bibit. Rursus verba Ioannis
intelligenda non sunt quasi Christus vñus sit calciamentum, cū & discipulis quos misit ad prædicandum
prohibuerit ea. Ipse autem coepit facere & docere: idcirco ut dictum est verbum Ioannis secundum
morem generalis prouerbij est sumendum. In tali, nanque sermone sensus literalis est non semper ille G
qui immediatè per verba signatur, sed interdum qui per similitudinem insinuat, aut per res verbis
expressas significatur: ut cum in Hieremia & Ezechiele asseritur, Qui comedenter vuam acerbam, ob-
stupefecit dentes eius.
Hiere. 31. ¶ Postremò, verba hæc à Gregorio & Beda mystice exponuntur, intelligendo percalciamenta Chri-
sti eius humanitatem, qua verbi persona inducta est: per pedem diuinitatem: per corrigiam vero hy-
postaticam in unionem humanitatem cum verbo: sicutque Ioannes insinuat se inidoneum atque indignū
hanc in unionem plene exponere, qua & angelicæ mentis capacitatem transcendit. [Ipsa vos baptizabit in
spiritu sancto & igni.] In Ioanne habetur, quod Iesus non baptizauit, sed discipuli eius. Itaque sensus
est, Ipse Christus baptizabit vos per suos discipulos, ita quod erit principialis baptizator. Rursus Chri-
stus baptizauit, id est, intus à culpa animam latuit in spiritu sancto, id est, virtute & gratia spiritus san-
cti, videlicet gratiam spiritus sancti infundendo, per quam culpa auferitur & anima decoratur: imo sic
trinitas tota seu Christus ut deus baptizat, sed & discipuli Christi & sacerdotes ecclesiæ usque ad pra-
fens baptizant in spiritu sancto, videlicet virtute & gratia spiritus sancti, tanquam instrumentales ba-
ptizatores, mundatorésque baptizatorum instrumentaliter, cooperantes ad sancti spiritus infusionem, culpæ deletionem, & animæ iustificationem. Non autem datur baptismus in spiritu sancto, H
qua si in forma baptismi sufficiat exprimere spiritum sanctum: imò sic datur, In nomine patris & fi-
lii & spiritus sancti.
Ioan. 3. ¶ Sed cum apud Ioannem dicat Salvator, Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, non po-
tent introire in regnum dei, cur ait præcursor, Baptizabit vos spiritu sancto & igni, & non potius spi-
ritu sancto & aqua, cum al. ud non sit regnasci, prout ibi accipitur, quām baptizari? Et respondendum,
quod præcursor non exprimit aquam, quoniam intendit assignare differentiam sui baptisimi, qui fie-
bat in aqua, à baptismo Christi, atque excellentiam baptismati Christi, idcirco non nominat ele-
mentum in quo fiebat. Vnde & ignem non sumit pro solito igne materiali, imò secundum Hieronymum, per ignem intelligit spiritum sanctum, qui igni seu charitate mentem inflamat: sicutque con-
iunctio, & tenetor exppositio. Chrysostomus & Beda per ignem intelligunt tentationis & tribula-
tionis feruorem seu acerbitatem, quibus electi in hac vita purgantur, dicente Apostolo, Quia per multas
tribulationes oportet nos intrare in regnum celorum. Quidem per ignem charitatis feruorem in-
telligunt, ad quem ordinatur Christi baptismus. Charitas enim operit multitudinem peccatorum, &
tanquam optimus ignis consumit vitiorum rubiginem. Sunt qui per ignem intelligunt sensibile atque
visible signum, in quo spiritus sanctus frequenter dabatur baptizatis in primitiva ecclesia, ut aposto-
lis in igne linguis, prout in Actibus Apostolorum de hoc plura leguntur. ¶ Postremò nonnulli per-

- A ignem intelligunt purgatorii pœnam, in qua post hanc vitam purgantur qui cum reatu discedunt: quemadmodum Corinthiis scribit Apostolus, Vniuersiusque opus quale sit, ignis probabit. Et iterum Actuum. 19.
de purgando loquens, Ipse inquit saluus erit: sic tamen, quasi per ignem. [Cuius ventilabrum in manu e-
st.] Per ventilabrum, quod est instrumentum quo blada purgantur paleas abiendio, significatur iu-
stum Christi iudicium, seu iudicandi potestas atque sententia, qua est in manu, id est in actu seu exe-
quitione sua iustitia, vel in potestate ac promptitudine eius, quemadmodum apud Ioannem Chri-
stus inquit, Pater omne iudicium dedit filio, & iudicium istud competit Christo secundum quod deus
est per autoritatem primam ac principalem: sed secundum formam serui assumptam conuenit ei ut in
strumentaliter exequenti ac iudicii constituto: quemadmodum in Actibus apostolorum Petrus testa-
tur, Ipse est qui constitutus est a deo iudex viuorum & mortuorum. [Et permundabit,] i.e. perfecte pur-
gabit. [Aream suam,] id est militantem ecclesiam, in qua nunc simul miscetur electi ac reprobri, sicut in
area simul ponuntur frumentum & palea. Vnde & synagogæ loquitur Esaias, Tritura mea & filia a-
treæ meæ que audiū à domino, nunciata tibi. Hanc permundationem facit Christus plene in die no-
vissimo, quando loco & præmio separabuntur boni & mali, quando etiam electi qui tunc viuū reperientur at-
que in illo igne morientur & cum aliis resuscitabuntur. ¶ Quotidie demum purgat deus hanc arcā tri-
pliciter. Primum, dum per ecclesiasticam censuram quidam de ecclesia sacerdotali castigatione eliciuntur.
Secundum, dum impī de hac vita tolluntur. Tertius, dum electi in vita præsenti per aduersa ac aliis mo-
dis à suis emundantur peccatis. [Et congregabit triticum,] id est electos & virtuosos, solidosque fructus
eorum. [In horrum suum,] id est, celeste lusceptaculum beatorum. [Palea autem,] id est reprobos, men-
te inanis, instabiles, omniisque passionum seu concupiscentiarum ac vitiorum impulsu volubiles. Matth. 13.
[Combures,] id est incendat ac puniat, non consumet. [Igne inextinguibili,] infernali & aeternali: de quo in
fine dictur est in pīs, Ita maledicti in ignem eternum: de quo scriptum est in Esaias, Vermis eorum
non morietur, & ignis eorum non extinguetur. Et Iudith, Dominus omnipotens iudicabit in eis, in
die iudicii visitabit illos. Dabit enim ignem & vermes in carnem eorum ut virant & fiantur usque in
sempiternum. In Iob quoque de transgressorē asseritur, Luet (inquietus) que fecit omnia, nec tamē cō
fumetur: iuxta multitudinem adiumentorum suarum sic & sustinetur. O quam insensati, cæci & cru-
dite sunt in felicissimi amatores seculi huius, quibus isti non sapiunt, nec terrorem incutiuntideo
delectant eos carnalia & cädū, atque cum gaudio currunt ad inferos. Denique (teste Alberto super
Apocalypsim) damnati non tantum affligerunt corpore ab igne inferni, quantum mente apprehendē
do se aeternaliter in pēnis mansuros. ¶ Sed cum tam varie sint pēnae prauorū, ut dicat Psalmista, Plu-
et super peccatores laqueus, ignis, sulphur, & spiritus procellarum, pars calicis corum: cur de solo igne Psalm. 10.
induci mentionem Ioannis? Et respondendum quod ideo, quoniam ignis punio inter corporalia af-
flictiva est grauior, sed & nomine ignis quæcumque magna pena solet intelligi. Præterea, & miseri fi-
lii fallacissimi mundi, propriis virtutis penitus excaecati, cur de carnis nobilitate, de temporalium afflu-
tia, de seculari potentia, de inquis factis superbis, gloriarni, völque iactatis? Cur pauperes & deuo-
tos despiciunt, cum sacratissimus Christi Baptista vos coquaret paleis, illösque tritico: imò & Hiero-
mias propheta, vos cum illis computari & esse indignissimos reputans ait, Quid paleis ad triticum? Hiero. 22.
[Multa quidem & alia exhortans euangelizebat populo,] id est præterea quæ dicta sunt beatus Ioannes alia
quoque quam plurima documenta & hortamenta propositum populo: quorum vñum hoc est, quod in
Matthæo fertur dixisse, Peccnitiam agite, appropinquabit enim regnum celorum. Itaque sicut de Chri-
sto scriptum est, quod multa alia fecit quæ scripta nō sunt: sic de præcursori eius hic legitur, quod mul-
ta salutaria veiba populo prædicauit, quæ non sunt in scriptis redacta. [Herodes autem tetrarcha,] id est,
Herodes Antipas filius Herodis regis, sub quo natus est Christus, qui Antipas, cui tetrarcha non rex
voetur, superius dicitur est. ¶ Et corripetur ab illo, jvidelicit Ioāne Baptista, [De Herodiade vxore si atris
fui,] id est de hoc quod Philippi fratri sui vxorem, nominé Herodiadem, filiam Arethæ regis Arabi
duxit in coniugem, fratre eius viuente, filiamque ex Herodiade ipsa habente, sicutque adulterium com-
misit Herodes atque incestum, quia secundum legem non licuit vxorem fratris accipere, nisi illo de-
functo absque prole. [Et de omnibus malis que fecit Herodes,] quia non dubium, quin & multa alia gra Deute. 25.
via commiserit sceleri, qui præstatum facinus tam enorme committere & continuare non formidauit.
Nam & vñum peccatum mortale suo pondere trahit ad aliud: & quo enorimius fuerit, eo ad grauiora
inducit. Facit enim hominem à deo plus deserit, cuius auxilio homo priuatus in profundum labitur vi-
tiorum, fitque insensibilis mente ad ea quæ dei sunt, & vera salutis, ita quod propria pericula non ad-
vertit. [Adiecit & hoc malum] quod sequitur. [Super omnia] cetera sua peccata: quibus ad didit istud qua
si illa non sufficerent, vel adiecit & hoc super omnia, id est peccatum istud ceteris grauius. [Et inclu-
sit Ioannem in carcere,] quare & quomodo fecerit hoc, & qualiter decollauit Ioannem, plene describit Matth. 14.
Matthæus & Marcus. Vnde Lucas sciens hoc satis descriptum, recte dimisit, atque ad Christi gesta ac Marci. 6.
documenta euoluenda festinat.
¶ Prosequitio residui capitisi. Factum est cum baptizaretur omnis populus.]
Articulus Nonus.
Actum est autem cum baptizaretur omnis populus. ¶ Paulò autem ostendit Euangelista quomodo
F testificatione Ioannis declaratus est Christus hominibus: nunc describit quomodo testimo-
nio dei patris & descensu spiritus sancti sit manifestatus. Itaque cum à Ioanne baptizaretur
omnis populus, id est, quidam de quolibet genere Iudeorū, præferti virilis sexus, Nō enim personæ fœ-
mine fœsus ab ipso baptizatæ leguntur. [Et Iesu baptizato] à Ioanne, quod quomodo factum sit, Mat-

thatus & Marcus plenius recitant, ut ibi pater ac requirendum est. [Et orante.] quod Iesus suscepit ba-
ptismate statim oravit, alii Euangelistæ non scribunt.
Matth.3. ¶ Oravit itaque Christus non ob sui indigentiam, quia secundum humanitatem iam confirmatus fuit
in bono, & quo ad superiorum animæ partem beatifice fruens deo; sed ad nostram instructionem,
& ad nostram subventionem, imò pro nostra salute: quanquam Christus aliquando orasse dicitur pro
corporis sui glorificatione, accidentalique præmio. Itaque sumpto baptismo oravit Saluator. Primo,
ad innundum quod preces nostra non sunt deo acceptæ & in eritoria, nisi à peccatis mortalibus si-
mus immunes, & charitate ac gratia decorati. Charitas namque vita est animæ, sine qua nec anima, nec
actio eius spiritualiter via est, deoq; placita. Ideo dicit Apostolus, Si charitatem non habeam, nil sum.
Marci.1. ideo oportet primo a sordibus vitiorum lauri. Vnde cum dominus per Esaiam dixisset, Cum multi-
plicauerit orationes, non exaudiam, adiecit, Lauamini, mundi elote. Secundò, ad innundum quod gra-
tia in baptismo, aliisque sacramentis adepta, per orationes cotinuas indiget custodiri, ne per culpam tollat-
latur. Tertiò, ad innundum quod in sacramentorum susceptione, & statim post hoc elevanda est mens
ad deum, oratione seu gratiarum actione. Oravit itaque Christus, ut merito suæ baptismationis spiritualiter
mundaremur. Christus autem in mundo conuersans & comprehensor quodammodo fuit se-
cundum quod homo & viator. Comprehensor quidem, quantum ad superiores & intellectuales ani-
mae sue vires, per comparationem earum ad increatum obiectum, videlicet æternam veritatem, sum-
mamque bonitatem: viator autem, quantum ad inferiores animæ vires, vel etiam quantum ad superio-
res vires per comparationem earum ad essentiam animæ, in qua radicatae fuerunt, itemque per compara-
tionem earum ad obiectum creatum. Sic nanque passibilis fuit Christus, etiam quo ad vires superio-
res aliquo modo, videlicet ratione subiecti earum. Christo ergo homini in quantum fuit comprehen-
sor, comperebat orare pro aliis: sed vt viator, oravit utique & pro se. ¶ Cur autem voluerit Chri-
stus baptizari & quæ fuit forma baptismi Ioannis, item an baptizati baptismio Ioannis erant rebapti-
zandi, de octo quoque generibus baptismatis secundum Damascenum, & de quinque generibus ba-
ptismatis secundum Gregorium Nazianzenum, hoc loco prætero, quoniam super Mattheum inde lo-
quutus sum. ¶ Præterea queri hic potest, quod ibi non tetigit, an scilicet Ioannes sub eadem forma ver-
borum baptizauit Christum, qua alios. De hoc nihil inueni conscriptū: & arbitror, q; sicu omnino a-
lia fuit ratio baptismationis Christi quam aliorum: sicut in baptismatione Christi Ioannes vsus non sit co-
muni forma baptismatis, quæ fuit secundum doctores. Ego te baptizo in nomine vtrui. Vnde in A-
etis Paulus testatur, Ioannes baptizabat populum, dicens, In eum qui venturus essem vt crederent, hoc
est, in Iesum. Hinc acceptio baptismi Ioannis dicitur fuisse protestatio credendi in Christum. Vnde
patet quod talis forma ad Christum non congruebat saltem vniuero. Insuper sub qua forma verbo-
rum baptizauerit Christum: vel, an sine fine verborum baptizauerit, puto incertum. **A. G.** Apertum est ea G-
A. G. lum. In reali apertione, scissione seu diuisione cœlestium corporum, quæ incorruptibilia affirmantur:
sed secundum apparentiam quandam, quoniam tantus desuper splendor super Christum apparuit &
A. G. descendit, vt cælum videretur apertum seu reseratum, sicut & tempore fulguris magni apparebat. Rur-
sus cum deus in cælis habite & esse dicatur, tunc cælum aperiri narratur, dum deus per subiectam crea-
turam descendit & appetit hominibus, novo modo operans circa eos, quemadmodum in Christi ba-
ptismo accidisse mox subditur. [Et descendit spiritus sanctus corpori facie sicut columba in ipsum.] Itaque
spiritus sanctus verus incommutabilis & incircumscribibilis deus, secundum se seu in propria natura
nunquam mouetur, neque descendit: sed dicitur descendisse, quia columba ipsum representans descen-
dit, & super Christum mansit, quia super caput ipsius sededit, sicut in die pentecostes seddit super aposto-
los in igne linguis, id est per hoc quod ignea lingua ipsum representantes ciusque gratiam figurantes super apostolos considerunt.
Psal.115. ¶ Cur autem in spe cie colimbæ spiritus sanctus descendit? Respondendum, quia proprietates co-
lumbæ tam spiritui sancto apparent quam Christo super quem apparuit potissimum competitunt. Ait
enim Cyprianus in libro de vinitate ecclesiæ, Est autem columba simplex & letum animal, non felle a-
marum, non mortibus sœuum, non vngulae laceratione violentum. Hospitia humana diligere, vnius
domus consortium nosse solent columbae, cum generant filios similiter, volando quoque sibi co-
harent, communii conuersatione vitam degunt, oculo oris concordiam pacis ostendunt. Itaque per co-
lumbam, bona simplicitas, spiritualiterque gaudium, suauitas, innocentia, concordia, dilectio, vno desi-
gnantur: que omnia spiritui sancto conuenient, & aliqua horum ei appropriantur, videlicet suauitas,
dilectio, pax, gaudium. Denique spiritus sanctus super Christum baptizatum descendit, non quod
tunc copit esse in eo, vel quod gratia aucta est, sed ad manifestandum excellentiam, dignitatem, & glo-
riam Christi, & vt Ioannes illas populo proplaret, protestando quid vidisset, quod & fecisse narra-
Ioannis.1. tur in Ioanne, de quo legitur, Testimonium perhibuit Ioannes, dicens, Quia vidi spiritum descendenter, Ibi-
dem. & mansit super eum. Itemque, Ego vidi, & testimonium perhibui, quia hic est filius dei. Secundò, vt
Ioannis.1. Ioannes Baptista de Christo & efficacia baptismatis eius plenius intrueretur. Paulatim namque pro-
ficere habuit in diuinorum notitia. Propter quod ait in Ioanne, Ego nesciebam eum, sed qui me misit
baptizare in aqua, ille mihi dixit, Super quem videris spiritum descendenter, hic est qui baptizat in spi-
ritu sancto. Tertiò quoniam tunc potissimum decuit Christi innocentiam, puritatem & simplicitatem
declarari, quando ipse se peccatoribus magis fornicatus in licitis conformauit. Quoniam ergo tempo-
re sua baptismationis inter peccatores Ioannem accessit, vestimenta depositus, nudus manibus se serui
supposuit, baptismum ab eo suscepit, in quibus omnibus se peccatoribus conformauit: non tamen vt
talibus: idcirco tunc maxime decuit eius innocentiam, sanctitatem & sinceritatē ostedi, quod per co-

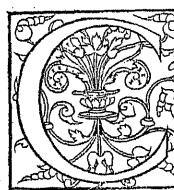
A lumba descendens, Ioannesque prædicationem peractum est, ne Christus peccator ut alii putaretur.
Et quia tunc tantum se humiliauit, decuit eum tunc tam præclarissime sublimari, sicut & tēpore paf- Philip.2.
fionis quando se summè exinanivit, per maxima miracula tunc facta est clarificatus. Quartò ad insinuā-
dum, quod per Christi baptismationem data est quis vis purgativa peccati, & quod baptismatore Chri-
sti baptizatis spiritus sanctus infunditur, cœlesteque regnum aperitur. Christus etenim sua baptizatio-
ne, nostrarum baptismationem secundum modum ab ipso institutum præfigurauit. [Et vox de celo facta est,
Tu es filius mens dilectus.] ¶ Vox ista de celo facta asseritur, quia cœlesti virtute in aere est prolatæ. Si quidem ab angelo est for-
mata in persona dei patris, quemadmodum in Ioanne Christus dixit, Pater clarifica filium tuum: vbi
mox subditur, Venit ergo vox de celo, dicens, Et clarificauit, & iterum clarificabo. Quo auditu, tur-
ba afferuit tonitruum factum esse, alii dicebant, Angelus ei loquitus est. Et secundum expositores, illi
aliu veritatem loquuti sunt, quia videlicet in persona patris angelus dixit hoc. Hinc in Christi baptis-
mo dicitur pater apparuisse in voce: non quia in ea sit visus, sed quia auditus. Et conuenienter in voce
apparuit, ad pandendum, quod dicendo genuit vnigenitum filium suum, qui est verbum æternum, ore
patris æternaliter, intellectualiterque prolatum. Itaque dixit, Tu es filius meus dilectus, filius utique
confubstantialis, coextensis, & coequalis, non minor, aut pura creatura, vt mentitus est Arrius scelera-
tus. ¶ Denique pater Christum secundum diuinitatem non minus diligit quam seipsum, imò superar-
dentissimo, superauitissimo, penitusque infinito diligit eum amore, cum infinita sit bonitatis ac pul-
chritudinis, & quia totum quod habet communicat filio. Filius quoque infinite diligit patrem, sed &
pater ac filius nō minus diligit spiritum sanctum, & ille infinite diligit patrem ac filium. Pater quo-
que seu tota trinitas diligit Christum, secundum naturam assumptam vt verbo vnitam magis quam o-
mnis simul creatæ, quoniam maius bonus præstabit ei, vt pote hypostaticam vniōem cum verbo, &
gratiam quodammodo sine mensura. [In te complacuit mihi.] Quemadmodum pater diligit filium secū-
dum diuinitatem tantum sicut seipsum: sic tantum habet complacentiam in illo, sicut in semetipso, nō
pe superbeatissime trinitatis mutua complacentia est prorsus immensa, cum nil dissimilitudinis, nil
contrarietatis, nil defectibilitatis, aut imperfectionis consitiat in eis: sed vnaquaque infinita sit boni-
tatis, sapientiae, pulchritudinis, sanctitatis, omnisque ratio perfectæ mutuæ dilectionis ac complacen-
tiae inueniatur in eis, videlicet clarissima intuitio, plena communio, summa similitudo, illimitata boni-
tas, simpliciterque infinita perfectio: voluntatis verò non conformitas solum, sed & vnitas sempiter-
na. Postremò in Christo secundum humanam eius naturam habet deus pater seu trinitas complacen-
tiam præcipuam, imò maiorem quam in omnibus simul creatis, sicut in obedientissimo filio, in quo nul-
la vnuquam exitit culpa: sed qui à principio creationis animæ suæ deo perfectissime, affectuosisimè
C que adhæsit, omni quoque gratiarum charismate pulcherrime fuit ornatus. Insuper patri in Christo
secundum humanitatem eius complacuit, quia videlicet placuit patri tanta pietate & gratia præuenire
animam eius, atque per Christi hominem seu eius humanitatem salvare omne genus humanum. Pro-
pter quod ait Apostolus, Quia in Christo complacuit omnem plenitudinem inhabitare, & omnia re-
conciliare per ipsum. His verbis consonat quod per Esaiam pater ait de Christo, Ecce puer meus, sus-
cipiam eum, electus meus, complacuit sibi in illo anima mea, dedi spiritum meum super eum.
C Postremò Augustinus in de confusione Euangeliſtatū differuit, quod Matthæus ait dictum à patre, Hic est filius meus dilectus: Lucas autem, Tu es filius meus dilectus, ad eandem sententiam explican-
dam valet. Vox enim cœlestis vnum horum dixit: sed Matthæus ostendere voluit ad id valere verba
que dicta sunt, vt illis portius qui audiebant indicaretur, quod ipse esset filius dei. Non enim Christo
indicabatur quod sciebat, sed audiebant qui aderant. Propter eos enim ipsa vox facta est. Itaque se-
cundum beatum Augustinum, alii quam Ioannes audierant vocem illam, & forte secundum Augu-
Colo.1.
stinum simili modo esset dicendum, quod columbam quoque viderunt. Porro ego antequam verba Esaiæ. 42.
hæc legi, ita de ista materia scripsi super Matthæum.
D Quaritur an solus Ioannes viderit columbam super Christum descendere seu sedentem, an etiam ip-
se solus vocem patris audiuit, præsupposito, quod Christus videt columbam, audiuitque vocem præ-
fatam. Ad quod respondi ibidem. De hoc nil legi, sed appetit quod scilicet aliter nō indigueret Ioannes te-
stari populo, quemadmodum viderit spiritum sanctum defendentem in Christum. Hoc ergo ibi op-
pnatiue loquutus sum, quod adhuc probabiliter dici posse opinor, quoniam sancto Augustino contradi-
cere non intendam: nec sequitur quod vox illa formata sit, vt præfentes eam audirent, quoniam facta Matth.3.
non est vt Christo aliquid indicaretur. Nam facta est propter Ioannem, vt dictum est, atque ut ipse po-
pulo ea quæ vidit & audiuit insinuaret. Consequenter ponitur etas in qua Christus suscepit baptis-
tum. [Et ipse te fua erat in incipiens.] id est fieri incipiebat, [Quasi annorum triginta.] Iam enim & viceim
nonum annum complevit, tricesimumque incepit, habens de illo tredecim dies, secundum exposi-
tores communiter, qui etiam asserunt eum illo die baptizatum quo & tribus Magis ostensus est, scilicet
tertiodecimo die à sua nativitate. Hinc Euangeliſta ait, quasi annorum triginta, quia de tricesimo
anno modicum habuit: vel, quasi, dicit hic veritatem, quia annum tricesimum vere incepit: & taliter
exponentes asserunt Christum prædicare tribus annis cum medio, quoniam in computatione medi
anni accipiunt partem pro toto. Veruntamen Augustinus atque Chrysostomus alter exponunt, hoc
modo, Ipse Iesus erat triginta annorum incipiens, quasi scilicet trigesimum primum ætatis suæ. Di-
cunt nanque, quod Christus tunc fuit plene triginta annorum, & de tricesimoprimo anno habuerit tre
decim dies: item, quod prædicauit duobus annis cum medio. Prima tamen expositio est consonantior
textui, communiusq; tenetur. ¶ Quaritur, cum Christus tam diu distulit manifestari, baptizari, præ-

D. DIONYS. CARTHUSIAN.

- Ezech. i. dicare, & miracula perpetrare? Et respondendum, quod ideo, quoniam etas illa perfecta & virilis vocatur, in qua sensus & intellectus videntur in homine, roburque corporis: idcirco doctoribus & praedicatoribus competit, nec oportet differre diutius, ne tempus ad fructificandum aliis congruum minus vititer expendatur. Vnde Ezechiel tricelimo etatis sua anno orsus est vaticinari & loqui ad populum, Hiero. i. quo etiam anno David coepit regnare, & Ioseph AEgypti constitutus est princeps. Nec obest quod Daniel. Hieremias & Daniel in recentiori etate prophetare coepерunt, quoniam gratia de communione non coarctatur, nec operatio miraculosa ad communem imitationem trahenda est: id quoq; quod raro contingit non est lex ecclesiae, secundum Gregorium Nazianzenum, quia nec vna hirundo ver statuit. Christus autem docuit quod communiteatem assequi decet. Vnde & ideo tam diu distulit ista, vt nos suo exemplo instrueret, omnem vanitatem, pompanam, præcipitationem iactantiamque vitare, ne ante debitum aut congruum tempus procedamus ad publicum, vel docere alios presumamus. Tot ergo annorum extitit Jesus tempore baptismationis, [v. putabatur filius Ioseph] id est quod seu quando adhuc existimabatur naturalis filius ipsius Ioseph, quem putabant cognouisse Maria, & ex ea Iesum genuisse: sed ex isto tempore per testimonium desuper factum & per prædicationem Ioannis, deinde per verba & opera Iesu cepit patere & comprobari quam pluribus quod Iesus est Christus in lege promissus, & per consequens ex virginie natus: iuxta quod Elia prædictus, Ecce virgo concipiet, [Qui fuit Heli] id est, qui Ioseph fuit filius Heli. Sed videtur contrarium, quia apud Matthæum dicitur filius Iacob. Ad quod respondetur, quod fuit filius Iacob vere secundum carnalem propagationem, sed filius Heli secundum legis institutionem. Heli namque accepta coniuge, mortuus est absque prole: ideo frater eius Iacob iuxta legis præceptum sumpsum coniugem illius in vxorem, vt fratri suo defuncto semen seu prolem procuraret, genuitque ex ea Ioseph, qui secundum legem vocatus est filius Heli, quoniam lex præcepit, vt frater vxoratus sine liberis defuncto, frater eius seu propinquus uxorem eius acciperet, filiumque ex ea natum defuncto ascriberet, ne nomē eius deleretur ex Israël. De hoc & aliis multis quæ hoc loco & in variis huius voluminis locis possent induci, prætermitto, quia super Matthæum plura inde conscripsi. [Qui fuit Neri,] id est qui Salathiel fuit filius Neri. ¶ Circa quod queritur, quomodo verum sit hoc, cum in Mattheo Salathiel dicatur filius Ieconias? Dicendum, quod Ieconias fuit naturalis pater istius Salathiel. Neri autem fuit pater eius legalis seu per adoptionem actiuam. [Qui fuit Nathan, qui fuit David,] id est Nathan fuit filius David. Qualiter hoc intelligendum sit, & de quo Nathan istud dicatur, diffluat ac diligenter prosequutus sum super Matthæum. ¶ Porro à Salathiel vique ad David fuerūt reges quos Lucas non ponit, sed Matthæus. Lucas vero personas priuatas commemorat. Matthæus enim versatur principaliter circa Christi regnum seu regiam dignitatem: Lucas vero circa fæderotum eius. Insuper à David usque ad Abraham Lucas ascendendo, & Matthæus ab Abraham usque ad David descendendo, easdem personas & sub eisdem nominibus exprimunt, vnde de expositione huius particulae textus sat super Matthæum dictum existimo. [Qui] scilicet Seruch[Fuit] filius Ragau.] Iste Ragau in translatione Hieronymi dicitur Reu, vt in Genesi patet. [Qui] scilicet Sale[Fuit] filius Cainam, qui fu. Genes. ii. it Arphaxat, id est qui Cainam fuit filius ipsius Arphaxat. ¶ Cōtra istud videtur quod in Genesi legitur Arphaxat genuisse ipsum Sale, nec Cainam exprimitur ibi, nec interponitur. Idem quoque habetur in libro Paralip. Cur autem Lucas ponit Cainam inter Arphaxat & Sale? Ad quod ab aliquibus respondetur, quod Arphaxat adhuc viuens adoptauit nepotem suum Sale, ideoque eius filius appellatur: siccq; Cainam fuit supernaturalis prefati Sale. Alii putat, quod Sale fuit filius adoptiuus ipsius Cainam & naturalis filius ipsius Arphaxat. Itaque in hoc omnes concordant, quod unus istorum duorum fuit pater naturalis istius Sale, alter autem pater eiusdem legalis seu aetiuus adoptiuus. Septuaginta vero interpres ponunt hunc Cainam inter Arphaxat & Sale, quorum translationem sequitur Lucas, quia suis temporibus tota ecclesia ea vtebatur. [Qui] scilicet Sem[Fuit] filius Noe, quem Sem Hebrei putant fuisse Melchisedech, & quod vivit usque ad tempora Isaac. Nam in Genesi scribitur Sem vivisse annis sexcentis, propter quod (vt dicunt) Melchisedech dicitur fuisse absque patre & matre, non quia non habuit, sed ob nimiam eius senectutem, & quia scriptura parentes eius sub nomine Melchisedech non describit. [Qui] fuit filius Noe, qui fuit filius Lamech.] Iste est Lamech descendens de stirpe Seth, ut patet in Genesi. Fuit autem & alter Lamech de genere Cain, qui & interfecit ipsum Cain, & bigamia incepit, quemadmodum fertur in Genesi. [Qui] Lamech[Fuit] filius Mathusale.] Iste Mathusale omnibus sensu fuit, quoniam vivit annis nongentis sexagintanouem, obiitque ante diluvium anno eodem quo inundavit, secundum Hieronymum. [Qui] Mathusale[Fuit] filius Enoch de quo Iudas scribit in sua canonica. Prophetauit autem de his septimus ab Adā Enoch. Vnde patet quod septimus fuit post Adam per descensum à Seth. ¶ Quocirca queri potest, quia si Enoch septimus fuit ab Adam, videtur Noe decimus existisse: si quidem inter Enoch & Noe fuerit Mathusale & Lamech: sed Petrus apostolus in sua canonica dicit Noe fuisse octauum: sic enim legitur, Deus octauum Noe preconem iustitiae custodiuit. Et respondendum, quod Enoch dicitur septimus ab Adā per inclusionem triusque extremi, videlicet tam ipsum Adam, quam Enoch cōnumerādo. Noe vero octauus per exclusionem triusque extremi. Iste est Enoch, de quo scriptum est in Ecclesiastico, Enoch translatus est in paradisum, vt det gentibus sapientiam. Itēque, Nemo natus est in terra qualis Enoch. Et in Genesi, Ambulauit Enoch cum deo & non apparuit, quia transtulit illum dominus. Denic; ipse est qui cum Helia venturus est & predicaturus contra Antichristi fallacias: quemadmodum in Apocalypsi predictus Ioannes. Cuius beatissimi Enoch preconia in lib. Sapientiae & ad Hebreos plenus cōtinetur. [Qui] Cainam[Fuit] filius Enos. Iste est alius à Cainā supradicto, [Qui] Enos[Fuit] filius Seth. Iste Enos fuit homo magnus deuotiois. Vnde in Genesi habetur, Iste cepit inuocare nomē domini: qđ nō est intelligendū quasi pater eius Seth & Adā

A non inuocauerint deum: sed quia Enos cum præcipua deuotione coluit deum. [Qui] scilicet Seth[Fuit] filius Adam. Vnde nato Seth, dixit Eva, Posuit mihi deus aliud semen pro Abel quē occidit Cain ut patet in Genesi. [Qui] scilicet Adam[Fuit] filius[Dei], non ita, sicut ipse fuit pater Seth, qui non fuit ibidem dei filius naturalis, cum hoc vnigenito dei sit proprium, sed fuit filius dei ratione creationis, & quoniam manibus dei de limo terræ platus est quantum ad corpus: quantum verò ad animam factus est ad imaginem & similitudinem dei. Vnde & filius eius per similitudinem imitatuam vocatur, quoniam intellectualis, rationalisque creatura, quo creatori extat similius, eo plus competit ei nomen & ratio filii quantum ad deum: iterum fuit filius dei per gratiam adoptionis, tanquam prædestinatus. Quamvis enim transgressus sit, tamen penituisse atque deinceps virtuosè vixisse non dubitatur. Vnde & in Iosue, i. scilicet maximus dicitur: ait nanque ibi scripture, Adam maximus ibi fuit est, hoc est, sepultus in spelunca videlicet duplice, in qua Abraham quoque, Isaac & Jacob sepulti sunt. ¶ Circa præhabitum queritur, cur Lucas generationem Christi describit à posterioribus ascensendo, Matthæus verò à prioribus descensendo? Et respondendum, quid Lucas tractat de Christi generatione quodammodo spirituali, & prout per eam ad deum reducimur. Propter quod incipit statim post Christi baptismationem, quia in baptismo spiritualiter regeneraruntur, atque ad deum reducimur. Talis autem redūcio seu regeneratio fit per gratiam ascensendo, Matthæus verò tractat de Christi generatione & genealogia, secundum quod per carnis assumptionem descendit ad nos, quod factum est per carnalis propagationis descensum. Hinc quoque Lucas plures personas ponit inter Ioseph & Abraham, quia triplices patres incedunt, videlicet naturales, ac legales, & adoptiuos. Etenim filioptia spiritualis censetur. Matthæus verò non nisi carnales, seu naturales patres commemorat. Insuper Lucas non sicut in Abraham sicut Matthæus, sed ascensit usque ad Adam, qui per Christum ad deum reducuntur, quicunque à principio mundi salutati sunt, quia oportuit eos aliquo modo habere fidem de Christo, videlicet explicite siue implicite. Ex his demum redditur ratio, cur Lucas in generatione quam texit, nullam interferit secundum, cum tamen Matthæus quasdam admiscat, scilicet Thamar, Ruth & Bersabee. Matthæus quippe carnalem Christi ad nos descensum determinat, in quo mulieres concurrunt. Lucas autem de generatione ista pertractat secundum quod per eam ad deum ascendimus, quem ascensum mulieres impediunt magis quam iuvant. Hinc ruris Matthæus describendo Christi generationem in omnibus vtiuit verbo hoc, genuit: Lucas autem verbo hoc, fuit, quia Matthæus non ponit patres & filios, nisi secundum veram ac realem generationem, demptis Iesu & Ioseph quo ad se inuicem comparatis. Lucas verò ponit nō solum patres per carnalem generationem, sed etiam patres legales & adoptiuos. Denique quā teste Apololo, nō prius quod spirituale, sed quod animale, deinde quod spirituale. Matthæus qui descendens Christi ad nos per carnalem descensum describit, conuenienter Euangelium suum à Christi generatione exorsus est. Lucas autem qui spirituale ascensum pretendit, Christi genealogiam scribere ceperit post descriptionem baptismati eius, volens ostendere, quomodo per Christum efficimur filii dei, quod agitur per baptismum.

¶ Elucidatio Cap. 111. [Iesus autem plenus spiritu sancto, regressus est a Jordane.] Articulus x.

Onsequenter prosequitur Euangelista opera Christi, & primò quomodo maiestatem suam declaravit, superando diabolum. [Iesus autem plenus spiritu sancto, regressus est a Jordane.] Multi sunt gradus plenitudinis spiritus sancti seu gratiæ eius. Nam & Ioannes Baptista dicitur spiritu sancto repletus in utero matris: & de apostolis legitur, Repletus sunt omnes spiritu sancto, & postea de Stephano scriptum est, Cum esset Stephanus plenus spiritu sancto. Itaque una est plenitudo spiritus sancti, seu gratia quæ dicitur plenitudo proportionis seu comparationis, secundum quam dicitur aliquis plenus gratia vel spiritu sancto, quantum ad suam pertinet mensuram sive etatem, vel comparatione aliorum. Alia dicitur plenitudo sufficientiae, quia aliqui dicunt apostolos & Stephanum atque consimiles fuisse repletos spiritu sancto. Veruntamen quoniam tales fuerunt viri heroicataque perfecti, etiam quantum ad opera supererogationis, per observationem consiliorum præcipuum, videtur illorum plenitudo dicenda plenitudo abundantiae. Alia est autem plenitudo prærogativa, quæ fuit in virginie benedicta, cui dictum est, Auge gratia plena: haec plenitudines accipiunt augmentum durante hac vita, qui & virgo gloriofa proficit quotidie in charitate & gratia ceterisque virtutibus. Quarta verò ponitur plenitudo superabundantiae qua Christus vt homo fuit plenus spiritu sancto, omnique gratia, dono & virtute ipsius. Denique in tantu fuit plenus spiritu sancto, & donis ipsius, quod tota anima sua capacitas fuit repleta, ita quod in habitu gratiæ ac virtutum nunquam proficit, vt declaratum est clarissimum articulo septimo. Haec autem plenitudo propria est Christo homini cui datus est spiritus non ad mensuram, videlicet quia datus est aliis, vt in Ioanne fertur. ¶ Queritur, an Christus secundum diuinitatem, seu vt verbum eternum, fuit plenus spiritu sancto? Et respondendum, quod secundum Damascenum, ceterosque theologos, quælibet diuina & increata persona est in alia per circumfessionem, ita quod pater totus est in filio & contra, similius spiritus sanctus est totus in patre & filio, pater quoque & filius in spiritu sancto. Nam & quelibet diuina persona est incircumscribibilis & immensa. Itaque iuxta hunc sensum dici posset Iesus, vt deus plenus spiritu sancto, ita quod spiritus sanctus totus, & plene omnino in ipso est. In rationalibus verò creaturis dicitur spiritus sanctus esse per dona sua: Vnde sicut illis dari asseritur, f. iiiij

quibus gratiae sue munera infunduntur: sic illi seruntur pleni spiritu sancto, qui eius gratia & virtute E infusa replentur. Itaque Iesus baptizatus à Ioanne discelsit, regrediens à Jordane in quo fuit iam baptizatus. [Et agebat sibi ihu] hoc est, à spiritu sancto inducatur seu mouetur [In desertum] hoc est, in solitudinem: quæ est apertissimus locus ad illa exercitia, propter quæ Christus de desertum ingressus est. Itaque agi sumitur hic eo modo quo ad Romanos ait Apostolus, Quicunque spiritu dei aguntur id est mouentur, reguntur, lev dirigitur, hi filii dei sunt.

¶ Præterea, Christi humanitas fuit instrumentum seu organum spiritus sancti, in modo totius superbeatissime Trinitatis in opere induisse operantis per illam, præsertim tamen dicitur suffice instrumentum verbi à quo fuit assumpta. Vnde sicut corpus nostrum est instrumentum immediatum animarum coniunctum & proprium animæ nostræ: sic Christi humanitas fuit verbi animatum, vnitum, immediatum ac proprium instrumentum. Idcirco Christus, ut homo in omnibus agebat, seu mouebatur à verbo aeterno ieu à seipso secundum quod deus est. Itaque agebat à spiritu in desertum, quod fuit inter Hiericho & Hierusalem. [Quadragesima diebus] id est tot diebus ibidem spiritu agente permanxit. Loquitur autem Lucas de die naturali quæ noctem includit. Et enim spatium vigintiquatuor horarum, Matthæus vero loquens de die artificiali ait, quod Christus fuit seu ieiunavit in deserto quadragesima diebus & totidem noctibus: de quo etiam die ait Salvator, Nonne duodecim sunt horæ diei? Circa hæc multa sunt intuenda. Primo, cur Christus qui peccare non potuit, nec publico impediri à bonis, nec solitudine adiuua F ri, ingressus est eremum. Et respondendum, quod Christus non solum voluit omnem perfectionem implire, sed in super diuersas species gradus & modos perfectiois perfecta cōuerstationis ostendere & docere. Hinc in pueritia cum matre & eius ministro moratus est, fuitque subditus eis ut conuersationem sub obedientia spiritualis patris, seu matris exemplariter demonstraret & efficaciter approbaret. Deinde ingressus est solitudinem, ut eremita ac anachorita vita præberet exemplum & solitariam vitam opere commendaret. Secundo, ut instrueret nos, quod ad penitentiam peragendam contemplationis apicem adipicendum solitarius præcipue conferat locus, præsertim desertum in quo sensualium delectationum desunt obiecta, ut supra plenus dictum est, ubi ostendebatur, cur Ioannes Baptista ad desertum confugit. tertio causa[m] tangit Euangelista Matthæus, dicens, Datus est Iesus in desertu, ut tentaretur à diabolo. Sed nonne & extra desertu qui vir tentari? Cur ergo hoc ait Matthæus, nisi ut innuat quod Iesus propter certas causas voluit singulariter, hoc est acerrime atque fortissime tentari à dæmoni & quasi manu ad manum contra eum configere? Quartò, ingressus est desertu protinus post baptismum testimoniumque Ioannis, in modo post tam sublimè testimonium dei patri ac spiritus sancti de ipso, ut formam præstaret vitandi laudem humanam, & omnem gloriam vanam, quatenus & nos laudati, aut honorati, quæramus latere, & optemus nesciri. Quinto, post baptismum stat introitum eremum, volens docere quod tunc potissimum debemus custodiē cordis infistere, profectuque spirituali vacare, cum aliquam specialem à deo purificationem, & gratiam fortiti fuerimus, ne deo ingrati reddamus, & tantò grauius offendamus, quo ampliore paulo misericordiam conficeremus, eramus, penitentes illud Apostoli. Impossumus est eos qui sunt illuminati, & gustauerunt donū celeste, & propylapi sunt, rursus renouari ad penitentiam. In qua autoritate impossibile pro difficili secundum vñā expositionem accipitur. Ioannes quoque in Apocalypsi, Tene (inquit) quod habes, ne alter accipiat coronam tuam. Sexto, ut in solitudine pro nostris peccatis corpus suum abstinenti affigeret, atque in aliis se actibus satisfactoriis exerceret. Puto equidem quod ibidem mundi peccata copiosè defleuerit & pro nostra salute iugiter preces fuderit. [Et tentatur a diabolo.] Secundum. Origenem toto tempore quadragesima dierum illorum tentabatur, & que fuerint tēmenta, nescimus: quæ ideo loco forsitan prætermisisti sunt, quia maiora erant quam vi literis crederentur. Veruntamen verbū hoc Origenis pie accipi debet, præsertim cum beatissimi Euangelista. Matthæus & Lucas tres tentationes quas ibi passus est Christus commemorat. Basilius quoque sentire videtur, quod completis quadragesima diebus ieiunii sit tentatus. Ait namque Christus per quadragesimam intentatus mansit. Nouerat enim dia-bolus quod ieiunabat & non fastigebat, id est non audebat accedere: & istud Euangelica veritati magis consonum reor, quia in Matthæo dicitur, Cum ieiunasset quadragesima diebus & quadraginta noctibus, postea esurii. Et accedens tentator dixit. Vnde apparet, quod consummato ieiunio, & via famæ ipsius, tentator aggressus sit eum. Hinc aliqui expoſitores affirmant quod esuries Christi fuit diabolus tentandi occasio. ¶ Denique sicut pro nostra salute virginitus dei dignatus est incarnari, cur cuncti, baptizari, & crucifigi: ita etiam & tentari. Primo, ut nobis virtutem & gratiam triūphandi in omni tentatione promoveretur. In omnibus namque quæ egit ac pertulit, nobis promeruit. Secundo, ut nos ad sustinenda omnia tentamenta animaret & prouocaret. Membra quippe & famili domino suo capiti debent libenter, & proportionaliter conformari. Tertio, ne quis fidelium in tentationibus quantumlibet grauius constitutus pusillanimitate deiciatur, aut à deo se suspicetur relictum, dum & virginitus dei grauiter est tentatus. Quarto, ut formam resistendi atque vincendi nobis monstraret. Unde in qualibet tentatione scripturam obiecit diabolus. Quinto, ut potestat tentatoris debilitatem, nosque ab omni tentatione erueret. ¶ Insuper in hoc potissimum incomprehensibilem suam dignationem & humilitatem ostendit, quod à dæmoni ita tentari dignatus est, ut duceretur, seu assumeretur à diabolo de loco ad locum. Itaque in omni tentatione Christum fiducialiter inuocemus, ut virtute & merito sue tentationis nos roboret superare quæ faciat: quia & Apostolus loquitur ad Hebreos, Debuit Christus per omnia fratris absimilari, ut misericors fieret & fidelis pontifex ad deum. In quo enim passus est ipse & tentatus, potens est eis qui tentantur auxiliari. Christi ergo dignationem & humilitatem sectemur omni indignatione superbia refutata. [Et nihil manducant in illa diebus] hoc est, in

A tra quadragesima hos dies nullum sumpfit corporeum alimento. Non ergo ieiunavit ut nos, qui quotidie semel reficimur. Quod autem contra diabolus dimicaturus voluit primo abstinere, patefecit, quod voluntibus dæmonum tentamenta prostertere opus sit carnem suam à voluptatibus gustus & tactus. Cor. 9. abstrahere: quemadmodum ait Apostolus, Castigo corpus meum, & in servitutem redigo. Et rursus, Galat. 5. Qui autem fuit Christi, carnem suam crucifixerunt cum viuis & concupiscentiis. ¶ Præterea, desertu apertissimus locus est penitendi, orandi, & contemplandi, & hoc ordine quodam: quoniam abstinentia perducitur homo ad gratiam orationis devote: per orationem vero ad gratiam contemplationis sincere, atque per tria hec ad aliorum instructionem, prædicationem, gubernationem, apertissimus redditur, ut sic gratiam, sapientiam, & feruorem, quos in abstinentia desper sumpfit, alii per ignea atque idonea verba communicet & proponat. Vnde Christus mox alias prædicatus ad nos exemplariter instruendos, primo in solitudine, ieiunio, orationi, & contemplationi vacauit, instruens aliorum restores, prædicatores, prælatos, ut in primis seipso in prædictis exercitent, sicutque sancte conuersandos mereantur à deo gratiam efficaciter prædicandi ac fructuose regendi, ut scilicet verba quæ proférunt, non ex arido corde, sed ex gustu interno, ex charitatis ardore, ex spirituali experientia profluant: iuxta illud Psalmi, Memoriam abundantia suauitatis tue eructabunt. [Et consummati illis Psalm. 144. sejrit] hoc est, post quadragesima dierum finem Christus statim famem perperitus est, & forsitan magnum ad profectum & comodum nostrum. Nam ea quæ propter nos passus est in abundantia, passus est ex magnitudine charitatis ad nos, & ob multiplicem fructum nobis inde manantem. Hinc Christus ait in Psalmo, Genua mea infirmata sunt à ieiunio, & caro mea immutata est propter oleum, hoc Psalm. 34. est, olei defecut. Et denuo, Humiliabam in ieiunio animam meam. ¶ Psal. 108.

B Denique Moyses & Helias tanto tempore ieiunantur ut Christus, nihil edentes neque bibentes: nec tamen esurientes leguntur, quamvis postea esurientes credantur. Noluit autem Christus diutius ieiunare quam præfati eius ministri, ne diabolus de eius dignitate maiorem estimationem acciperet: itemque propter mysticam rationem, quoniam quadragesimarius numerus penitentia congruit. Constat enim ex denario quater accepto, sicutque designat homini ex quatuor elementis compotiti castigationem cum observatione decalogi, secundum quatuor Euangeliorum doctrinam: & rursus, quoniam tot diebus ieiunando offerimus deo decimas dierum anni, secundum Gregorium, cui & aliarum rerum decimas offerre præcipimus.

C Insuper ut singularitatem & ostentationem diceret vitandam. Esurit autem non ex infirmitate aut necessitate naturæ, sed diuina dispensatione ac propria voluntate. Licit enim in communi loco quando mirum & supernaturale sit hominem tanto tempore sine omni edulio & potu subsistere, nihilominus in Christo mirabilis fuit, quod postea esurii, quæ quod interim nil comedit. Ad quod intelligendum scire oportet, quod post resurrectionem futuram corpora bestiorum erunt animabus glorificatis perfectissimè, ad imperiumque subiecta, ita quod ex redundantia beatitudinis animarum in corpora, erunt corpora illa quatuor dotibus decorata, videlicet claritate, agilitate, subtilitate, & impunitate. Cum ergo anima Christi fuerit à principio sua creationis præ cunctis creaturis intelligentibus præ excellenter deo fruens atque beata quod ad præmium essentiale: constat quod ex redundantia beatitudinis sua in corpus poterat præseruari, & præseruata fuisset ab omni passione corporisque incommmodo, nisi deo sic ordinante, dilata atque suspensa fuisset redundantia illa usque ad tempus, videlicet usque ad resurrectionem. Non ergo indiguit alimento, nisi ea voluntate qua redundans illam suspendit. Iterum famem assumpit, ut veram in se humanitatem ostenderet: item per famam sua penalitatem, magnam nobis gratiam saturatèque animæ mereretur. Omnis quippe afflictio eius nobis meritoria exitit. Rursus, ut diabolus occasio tentandi se exhiberet, quemadmodum fortissimus pugil aduersarium prouocat ad congressum. Hinc asserit Glossa, Fames Christi pia fraus est, ne diabolus eum tentare caueret. Fraus itaque fuit fames illa, non quasi non fuerit vera fames, sed quoniam diuinitatem celavit, demonemque fecellit. At vero ex hoc quod diabolus Christum post baptismum atque ieiunum tentare aggressus est, innotescit quod tunc potissimum nimirum hominem impedit ac vincere, cum viderit eum incepisse profectum, & aliquo seruentori proficiendi desiderio inflammatum. Ideo in Ecclesiastico docetur, Fili accedens ad servitutem dei, ita in iustitia & timore, Ecclesi. 2. & prepara animam tuam ad tentationem. Ex hoc autem quod non legitur Christum tentasse, nisi cum desertum ingressus est, designatur, quod illos præcipue conatur deiciere, qui student perfectioni, solique deo omni hominum relata frequentia vacare nituntur. Hinc fecundum doctores solitaria vita, scilicet quæ est penitus solitaria, & extra cenobium, seu congregationem aut societatem, periculosa est, potissimum imperfectis. ¶ Postremo, per illud quod completo mirabili ac longo ieiunio Christum aggressus est dæmon, ostendit quod virtuosos ac religiosos etiam tunc de spiritualibus vitiis tentare molitur, cum eos carnalia vident vita superflua. Nunquam ergo fecuri ac improvidi simus, sed timorati semper & circuus peti, quemadmodum in Ecclesiastico scriptum est, Nisi in timore dei teneris te instanter, cito subuerteret domus tua. ¶ Consequenter describitur tentationis processus, [Dixit autem illi diabolus.] Diabolus iste à multis fertur fuisse primus ille apostata angelus, qui Lucifer dicitur. [Si filius dei es.] Nouit diabolus quod in scripturam tam homines virtuosi quam angeli sancti appellent filii dei. Cum ergo loquitur Christo, Si filius dei es, intendit de virginito filio patris aeterno, an scilicet christus sit virnus ille, naturalisque filius dei, de cuius incarnatione, aduentu, & passione sciuit diabolus prophetas esse locutos. Diabolus quoque non dubitauit de Iesu sanctitate, sed de eius vera diuinitate. [Die lapidi huic] hoc est propria authoritate præcipe, præcipiendoque age, [vi]la-pis hic ante te iacens, [Panis fiat] hoc est conuertatur in panem. primo tentauit diabolus christum de

vito gulæ, & mutatione lapidis in panem : quia videbat quid Christus esfuerit, sicque magis dispositus est ad panis affectum, ac tale miraculum. ¶ Denique non tentauit Christum in primis de aliquo manifeste in honesto, turpi seu vitiioso, quia sanctitatè eius pensauit, ideo non confidebat, quod ad tale ali quid posset cum statim inducere. Locutus est etiam dæmon multum astute. Non enim dixit, Roga dæmon ut lapidem conuertat in panem, vel pete à me, vt ego hoc facia : sed ait, dic, id est solo imperio seu imperiali verbo hoc fac. Cognovit haec tentator, quod taliter rerum naturas mutare deo sit proprium, de quo ait Psalmista, Ipse dixit & facta sunt. Cui in libro Sapientæ dicitur, Subest tibi cum voleris posse. Itaque cogitauit tentator, si sic poterit lapidem in panem conuertere, sciam quod vñigenitus dei sit verusque deus; quod si non poterit, patebit mihi quod purus sit homo. ¶ Porro in Matthæo legitur Christo dixisse, Dic ut lapides isti panes fiat. Aut ergo Lucas ponit singulare pro plurali, aut Matthæus plurale pro singulari: quorum virtusque sepe fit in scripturis. ¶ Præterea secundum Ambrosium ex eo quod diabolus explorando & tentando loquitur Christo, Si filius dei es, constat quod nouerat filium dei ventrum, sed huc esse Iesum non existinuit propter infirmitatem corporis quam in ipso percepit. Chrysostomus verò affirmit, quod diabolus audiuit angelos deo gloriam in Christi nativitate cantantes. Angelum quoque pastroribus annunciantem, quia natus est vobis hodie Salvator, qui est Christus dominus: itemque quod vidit tres Magos puerum adorantes. Symeonem quoque & Annam ac Ioannem baptistam Iesu Christo testimonia perhibentes: ex prophetia etiam Danielis de numero hebdomadari agnouit tempus aduentus Christi impletum: ex aliorum quoque oraculis prophetarum cognouit quod Christus sit deus, ex quibus omnibus vehementer putauit quod Iesus est Christus vñigenitus dei. ¶ Porro ex alia parte videns eum inter populares & peccatores baptizatum, & fame confessus, dubitauit & fluctuauit, quomodo talis posse esse deus, ideo veritatem explorans, dicebat, Si filius dei es. Hinc & alij quidam dicunt, quod diabolus humilia in deo non potuit credere. ¶ Sed circa haec verba dubitationes non parua occurserunt. Cum enim diabolus tantè sit subtilitas atque scientia, certissime noscit angelos sanctos nunquam mentiri, in modo mentiri non posse. Si ergo audit præfata angelorum testimonia de Christi nativitate peracta, viditque quod puerum illum Magi adorauerunt, quem angelus afferuit esse Christum, nequaque dubitauit, quin Iesus fuerit Christus. Rursus sicut ex dictis prophetarum cognovit dei filium incarnandum, sic quoque ex eisdem sciuit eum pro mudi salute pauperum, in modo agnominosissima morte necandum. Hoc enim in Esaie & in Psalmo qui incipit, Deus deus meus respice in me, quare me dereliquisti, apertissime fuit prædictum. Itaq; apparet, quod non ideo estimasset Iesum non Christum, quia abieta sustinuit. Præsertim quoniam sciuit Christum inter homines conuersaturum, atque in magna paupertate vieturum, prout in Zacharia & Baruch dictum erat: in modo tempore passionis Christi, videns ineffabilem patientiam Christi, suggestus sit vxori Pilati vt persuaderet Pilato, Nihil tibi & iusto illi. Propter haec & multa similia quæ possem inducere non video, quid ad hanc difficultatem soluendam aptius valeat responderi, nisi quod nono de cinitate dei capitulo vice simo primo afferit Augustinus, De demonibus (inquit) Iesus Christus tam innotuit quantum voluit: tantum autem voluit quantum oportuit, id est expediens fuit, hoc est quantum tumidum innocescendum fuit. Innotuit quoque eis non per id quod est vita æterna & lumen inco mutabile, sed per quædam temporalia sua virtutes effecta seu opera, & occultissime signa praesentia, quæ angelicis mentibus etiam malignorum spirituum potius quam infirmati humanæ possunt esse conspicua. ¶ Denique quando ea Christus paululum supprimenda iudicauit, & aliquanto altius latuit, tunc dubitauit de illo dæmon princeps, eumque tentauit, an Christus esset, explorans quantum se ipse tentari permisit, vt hominem quem gerebat ad nostræ imitationis temperatorem exemplum. Ex his beati Augustini eloquii elucefecit, quod dæmon tantum de Christo notitiam habuit, quanta Christus permisit. Vnde & arbitror, quod diabolus ex præinductis & aliis variis verbis, factis, signisque Christi certitudinaliter atque stabiliter cognovisset Iesum esse Christum si Christus hoc permisisset, possumus quando christus postea docuit se esse dei vñigenitum, verumque deum, atque hoc ipsum per miracula soli deo possibilia confirmavit. Talia quippe diabolum non latuerunt, si christus permisisset. Nihilominus christus dicitur aliqua fecisse, ne diabolus cognoscet eum iam natum, & tamen quedam illorum non fuerant talia, quia si christus permisisset diabolus illis non obstantibus cognovisset christum iam natum, & Iesum esse christum. Communiter etenim dicitur, quod voluit matrem suam quavis virginem esse sponsatam viro, ne matris virginitas pateret & diabolo, sicutque virginis filium agnosceret christus: & tamè despositione illa non obstante diabolus sua naturali industria bene explorasset, atque non ouisset, an mater Iesu existret virgo, vt doctores eideter ostendunt. Vnde quod hoc latuit dæmonem, fuit ex hoc quod diuinus fuit prohibitus, nec explorare permisus. Sic ad propositum dico, quod testimonia angelorum hominumque sanctorum præfata de christo tantum innotuerunt diabolo quantum deus voluit & permisit: cuius moderamine factum est, vt diabolus sepe sic fluctuaret ex consideratione diuersorum circa christum eiisque actus. Hec tam prolixè inferi, quia inferius sepe locum habebunt, dum inquiretur qualiter dæmones & Iudei nouerant Iesum esse christum. ¶ Postremò & illud notandum, quod Augustinus afferuit christum à principe dæmonum esse tentatum. Vnde communiter fertur à Lucifero tentatus, quodque vietus ille à christo sit in infernum detrusus, nec exiturus nisi in Antichristi aduentu, cuius illi possessor erit in omnibus & director. [Et respondit ad illum res, scriptum est] in Deuteronomio, [Non in solo pane vivit homo] hoc est non solo corporo alimento homo indigeret, subsistit, & sustentatur, [Sed in omni verbo dicitur] id est per diuinam verba seu sacra scriptura eloquia, vel per internas dei inspirations, seu allocationes secretas. ¶ Itaque sicut homo quantum ad corpus & conseruationem in vita naturæ indiget nutrimento cor-

A poreo: sic quantum ad animam & quod ad adoptionem, seu conseruationem in vita gratia indiget verbo dei, quod rite afferitur animæ cibus. Hoc nanque spiritualiter verbū dei facit in anima quod panis aut alius cibus materialis corporaliter agit in carne. Materialis enim cibus restaurat deperitum, confortat naturam, ad debitam quantitatem perducit, in vita conseruat: sic verba diuina mentem ad pœnitentiam ducent, quia desperita tempora, & omessa bona recuperantur, interiores animæ vires confortant: secundum illud Machabæorum, Iudas singulos armavit non hastæ & clypeo, sed optimis sermonibus & exhortationibus. ¶ Insuper verbum dei ad debitam spiritualis profectus mensuram seu quætitatem perducit, nunc horrendo, nunc comminando, nunc blandendo, nunc cōsulendo: quod admodum ait Apostolus, Omnis scriptura diuinus inspirata utilis est ad docendum, ad argendum, Matth. 14. ad erudiendum in iustitia, vt perfectus sit homo dei ad omne opus bonum. ¶ Postremo conseruat ani. 1. Tim. 3. mam in vita gratia aeternaque virtutum, & breuiter verbum dei mortem peccati, videlicet errores, paf fiones, & virtus, omnem malum extirpat, & ad omnem disponit, confert, inducit virtutem, consolatur, illuminat, dirigit, dicens Psalmista, Lucerna pedibus meis verbum tuum, & lumine semitis meis. Et rur Psal. 18. sus, In via testimoniorum tuorum delectatus sum, sicut in omnibus diuitiis. Hinc in libro Sapientæ le Sapien. 16. gitur, Non nativitatis fructus pascunt homines, sed sermo tuus domine eos qui in te credunt conseruat. ¶ Vi et us diabolus in prima tentatione aggreditur aliam, tentans Christum de ambitione & avaritia, sciens quod multi qui vita gustus, & tacitus, seu gulæ, atque luxuriae fugiunt, ambitione & avaritia su perantur ac pereunt. [Et duxit illum diabolus.] Matthæus afferit, quod assumpsit eum, unde aliqui putant, quod volando per aërem eum portauit, quod non videtur, præsertim quia communiter dicitur, & verisimile est, quod diabolus in forma humana, in modo in specie hominis religiosi, seu eremita christum in prima tentatione accesit, vt eum per simulatam sanctitatem circuus falleret: & hanc speciem in secundum tentatione seruasse videtur, in qua adhuc sub specie boni christum tentauit: & hoc dico de secunda tentatione seruasse videtur, in qua adhuc sub specie boni christi tentauit: & hoc dico de secunda tentatione secundum ordinem quo Matthæus tres tentationes has recitat. Matthæus enim hanc quā Lucas secundo loco commemorat tertiam ponit, in qua diabolus ostendit se esse malignum, vt verba eius declarant. [Et ostendit illi omnia regna orbis terre] id est quædam regna de omnibus mundi regnis: vel omnia regna ostendit ei, non ad oculum corporalem, sed intellectualem, species & dispositiones regnorum ei proponendo, seu concupiscibili illorum commemorando. ¶ Porro secundum Theophilum, ostendit ei omnia regna in phantasiam, & forte per phantasiam intellexit Theophilus imaginari visionem. Chrysostomus vero imaginatur, quod regna viciniora ostendit. Cidilli ad vistum quantum fieri potuit, cetera quodammodo indicio: velut si quis cum aliquo flans, digitum versus diuersas mundi plagas extendat, dicendo, Ecce ibi Francia, ibi Italia. Huic modo videtur litera amplius consonare: ideo enim duxit christum in altum montem, vt tentatione congerueret locus, cæteras autem ostensiones potuisse secisse in valle, sic ut in monte. Hec ergo christus ostendit, [in momento temporis] id est valde celeriter seu breuissimo tempore, non in instanti, saltem quantum ad omnia quæ ostensionem illam circumstabant. Ideo autem tam multa obiecta pariter fibi ostendit, vt fortius appetitum eius mouerent atque alicerent. [Et atri illi, Tibi dabo potestatem hanc vniuersam] hoc est omnium regnorum istorum potentiam, fortaliciam, populū que tibi subiiciam, & mundi monarchiam te procreabo, seu omnium horum regem consiliuam, [Et gloriam] delicias, famam, honorem [Ilorum] ita quod omnes te reuerebuntur, & delectaberis de tua possessione omnibus tibi subiectis, [Quia mihi tradita sun]. Hoc mentitur diabolus, quamvis aliquo modo verbum hoc posset verificari, præsertim, quia & Christus in Ioanne vocat diabolum huius mundi principem, & de eodem scribit Apostolus, Deus in Ioh. 14. quiens huius seculi excæcut mentes infidelium. Si ergo per regna intelligentur habitatores regnorū, 1. Cor. 9. præsertim iniqui illi traditi sunt diabolo, hoc est iusto dei iudicio permisisti sunt diabolo subiici, & tenari, vinciri, poscidiri, seu captiui teneri ab eo, secundum illud Apostoli, Resipiscant à laqueis diaboli à quo captiui tenentur ad ipsius voluntatem. Vnde & rex impiorum vocatur: iuxta quod in Iob habetur 2. Timo. 2. Datur. Ipsi est rex super vniuersos filios superbizans: id est verius dicitur scipios diabolo tradere per hoc Iob. 1. quod sponte ei consentiunt. Si autem per regna intelligentur regiones, vrbes, opes, similisque posse fones habitantium super terram, talia sicut & ipsi homines generaliter tradita sunt diabolo, non ad ius dominandi ac occidendi, sed ad vistum tentandi: sicut & sanctus Iob dæmoni traditus fuit, dicente domino, ad Sathan, Ecce in manibus tuis est. [Et cui volo illa.] Hoc rursum mendaciter protulit, nec mirum, cum de ipso dicat Saluator, In veritate non steret, quia veritas non est in eo. Cū loquitur mendacium, ex proprio loquitur, quia mendax est & pater eius. Veruntamē permissione diuina diabolus frequenter cooperatur ad obtinenda terram ac mundi dominia. Propter quod dicit Ambrosius, Ambitus diabolica subiicit potestati, [Tu ergo si adoraueris coram me] hoc est si me ipsum suppliciter adoraueris me præsente, [Prout tua omnia] regna muadi. Ecce quanta & quam inueterata ac indurata diaboli pompa. Olim propter superbiam suam pulsus est celo, quoniam dixit, Similis ero altissimo & nunc rursum vult ei assimilari, requirendo fibi impendi cultum soli altissimo congruentem ac debitum, in modo hoc querit ab eo qui vere altissimus est: quod quamvis diabolus certitudinaliter non sciret, quod scilicet ille cui huc dixit, esset altissimus, tamen supplicabatur hoc ipsum saltem in prima tentatione, sicutque posuit se in periculo postulandi adorationem ab altissimo, & præferendi se illi. Tanta est impudentia dia boli, auditaq; ipsius ad diuinos honores ex intolerabili ciuius superbia nascens, cuius impietatem ac exercitatem multi superbi & ambitiosi sequuntur: prout Sapiens afferit, Imitantur illum qui sunt ex parte illius. [Et respondens res dixit illi, Scriptum est,] in Deuteronomio, [Dominum deum tuum adorabis] Sapient. 2. cui tanquam altissimum principi ac maximo benefactori, propriaque virtute saluare potenti, debetur Deute. 6. summus singularisque honor, videlicet latræ cultus interior atque exterior. Cū ergo diabolo sis crea-

D. DIONYS. CARTHUSIANI

Iosue. 5.
3. Reg. 12.

1. Reg. 7.

Psalm. 90.

Psalm. 33.

Deuter. 6.

Exodo. 17.

Psalm. 77.

Judith. 8.

tura non deus, cur adorari exquiris? Interdum tamen adoratio sumitur pro honore seu reverentia du- E
liæ, sicutque creaturis impeditur. Vnde frequenter in scripturis leguntur quidam homines vel ange-
los adorasse, ut Iosue angelum, & Nathan propheta David regem. [Et illi soli seruies.] Si hoc de seruitu-
te latræ accipitari, sicut exppositores communiter sumunt, palam est quod soli deo seruendum sit ser-
uitute latræ. ¶ Porro latræ virtus est, quæ deo cultum cærmoniâque impedit. Dulia vero est vir-
tus, quæ personis creatis debitum seu decentem impedit honorem. Si autem verbum præfatum de
quacunque seruitute intelligatur, sensus est, quod soli deo seruendum sit propter se atque finaliter,
ita ut quicquid seruitutis exhibeat creaturis, totum ad dei referatur honorem, & propter eius ordi-
nationem ac voluntatem agatur, ut cum homini ministramus, non tam homini, quam deo in homine
obsequiamur. Hinc Samuel ait, Præparate corda vestra domino, & seruite illi soli.

¶ Consequenter secundum ordinem huius narrationis ponitur tentatio terra, quæ fuit de superbia,
iacantia seu gloria vana. [Et duxit illum in Hierusalem.] Quia etenim voluit Christum tentare de arro-
gantia vanitate, duxit eum ad ciuitatem totius Iudeæ metropolim seu principalem, ubi maior fuit
occasio seu fortius incitamentum apetendi laudem humanam. [Et statuit eum supra pinnaculum tem-
plici] hoc est supra planum quoddam deambulatorium, quod fuit supra templum vel portam ipsius, in
quo sacerdotes sedebant cum populo prædicarent. Ibi enim solitus fuit magistrus Iudeorum ad mul-
tiplicem inducere vanitatem.

¶ Porro de modo quo duxit Christum, an scilicet volauit secum per aërem, an duxit eum manu ad ma-
num, an tulit eum in brachio vel super humeros, scripti super Matthæum. Origenes vero hic ait, Se-
quebatur plane Christus, quasi athleta ad tentationem sponte proficiens, & quodammodo loquens,
Duc me quo vis, inuenies me in omnibus fortioriem. [Et dixit illi, si filius deus es,] scilicet secundum sen-
sum expositum, [Mitre te hinc deorsum] id est de loco, hoc alto te ipsum præcipita in conspectu astan-
tium, ut videntes te sine lafione cadere, aut sine casu volare, admirentur, tecum collaudent, & magnus
de cetero habebras ab omnibus, qui tam diu quoddammodo latuisti: nec timendum est tibi, [scriptum
est enim, Quia angelis suis mandauit de te,] id est angelis sanctis deus pater commisit & iussit, ut tibi im-
pendant quod subditur. [Ut conservent te,] scilicet ab omni lafione seu nocturno præseruent, hoc
quod fuit contra diabolum, ipse dolose subiicitur. Si enim ait Psalmista, Ut custodiante te in omnibus
viis tuis. Ideo diabolus vanum præcipitum suggestens de viis obmutuit, ne sui fraudulentia pandere-
tur. [Et quia in omnibus tollent te,] id est suis potestatibus & aëribus te fulcient & defendant, seu corporaliter ferent, si fuerit opportunum, [Ne forte offendas ad lapidem pedem tuum] id est ne aliquod tibi
impedimentum aut nocturnum obuet aut reficiat. ¶ Hanc scripturam apparentem tamen imperti-
nenter atque ad fallum intellectum allegat diabolus. Primo, quoniam Psalmus ille & scriptura hæc al-
legata, non loquitur ad literam de Christo, sed de membris eius electis fidelibus secundum Hierony-
mum. Christus autem angelorum custodia, seu auxilio non egebat, præsertim qui & comprehensor
fuit secundum superiores animæ vires, & cum sanctis angelis altior atque potentior, non solum ut deus, i-
mò etiam secundum naturam humanam, propter suppositionem vienonem eius cum verbo.

¶ Insuper scriptura illa intelligenda non est quasi electi in vita hac per angelicam custodiā à malis
potestis seu aduersitatibus & tormentis præseruentur, vel eripiantur, quamvis quandoque hoc accidit:
multa enim tribulationes iusterū: sed à malis culpa præsertim, & etiam ab aliquibus corporalibus no-
cumetis per angelos custodiuntur. ¶ Circa hunc locum loquitur Origenes, Vnde tibi diabolo scire, q
ista scripta sunt? Nūquid legisti prophetas, aut divina eloquia? Legisti quidem, non vi ipsæ ex lectione
eorū melior fieres, sed vt de simplici litera eos qui amici sunt litera interficias. Scis quia si de aliis volu-
minibus loqui eis volueris, non decipes. Vide autem quomodo diabolus & in ipsis testimoniis verisipel-
lis est. Vult enim minuere gloriam Salvatoris, quasi indiget auxilio angelorum, offensus pedem ni-
fi illorum manus sublevetur. Hoc enim testimonium non de Christo, sed de sanctis generaliter scri-
ptum est. Non enim indiget angelorum auxilio, qui maior est angelis: quin potius disce diabolo, quod
nisi Iesus adiuvaret angelos, offenderent pedem suum. Quare autem siles quod sequitur, Super apidem
& basiliscum ambulabis, nisi quia tu es basiliscus, tu draco, tu leo? Hæc Origenes, [Et respondens Iesus,] at

H protulit Christus nō appellando se deum diaboli, quamvis esset eius creator deus ac dominus, nec in-
crepando directe diabolum de hoc, quod Christum crearem suum tentare aggressus sit. Non enim
voluit inquinare diabolo deum se esse, sed iste est sensus, Non tentabis dominum deum tuum, hoc est,
O homo quicunque non presumas deum tentare. ¶ Porro deum tentare est absque necessitate de eius
sapientia, prouidentia, vel potestate experimentum accipere, ipsoe emittendo quod aliunde habet
vel potest. Multipliciter quoque homo sic tentat deum. Primo inquirendo, seu experimentum sum-
endo sapientia eius, an scilicet omnia sciat, vel de prouidentia eius, an humana gubernari, vel seru-

tibus sibi addit: quemadmodum in Exodo de filiis Israël scriptum est, Téauerunt deum dicentes, Est
ne dominus in nobis, an non? Vel de omnipotenti dei secundum illud Psalmista, Tentauerunt deum
in cordibus suis, & male locuti sunt deo, dixerunt, Nunquid poterit deus parare mensam in deser-
to? ¶ Insuper istud fit indebet experiendo voluntatem dei, vt illi qui volunt experiri, an deus infra de-
terminatum tempus eos velit liberare, ita quod postea eius auxilium non expectent, nisi interim eis
subuenierit: iuxta illud Judith, Qui elitis vos, qui tentatis dominum? Posuitis vos tempus miserationis
domini, & in arbitrio vestro diem constituitis ei? Rursus hoc agitur indebet experiendo quid ho-
mo posset apud deum, & hoc diabolus Christo suasit. Hæc ergo vitanda sunt, quâdiu habet quis aliud
quod faciat & quo sibi prouideat, seu veritatem cognoscat. Quid si non habuerit, seu aliud adipisci
nequiventer, tunc fiducialiter se cōuertat ad deum, quemadmodum scriptum est, Cum ignoramus quid

A agere debeamus, hoc solum habemus residui, ut oculos nostros dirigamus ad te. Quoniam itaque à
pinnaculo templi vsque ad terram fuit descendus per gradus, præcipitate se de pinnaculo pertinuerit. Petri. 9.
ad dei tentationem. [Et consummata omni tentatione] iam dicta, nam & ceteræ tentationes reducuntur ad
istas, estque in tribus his tentamentis omnium materia delictorum secundum Ambrosum, atque ori-
go vitorum cunctorum secundum Glosam. Iuxta illud Ioannis, Omne quod est in mundo concur-
piscientia carnis est, & concupiscentia oculorum, & superbia vitae. [Diabolus recessit ab illo] tanquam vi-
etus & sine optato frustratus, quia incertus permisit de Christi diuinitate, & an esset Mæsius in lege
promissus, recessit autem. [¶ que ad tempus,] qui postea rursus eum tentauit, dum Iudeos ad eius
persecutiones induxit, maxime autem tempore passionis per vaſa sua, scilicet per homines prauos eū
impugnauit: iūdū tunc Christum accedere aſus est: quemadmodum in Ioanne protestatur, Venit ad
me principes mundi huius, & in me non habet quicquam.

¶ Denique hostis antiquus etiam nos ſæpe ad tempus intentatos relinquit, vt interim vana securitate
torpore seu otio resoluamur & tepeſcamus, ſicq; improuise ac subito rediens facilius nos prosterat.
Itaque indefinenter custoditi ſimus, ac circumspecti: & ab omni tentatione erepti, mox aliam præſto-
lernur, & contra aciem vitorum ſemper ſtemus parati virtutib[us]que armati: quemadmodum Au-
gustinus horat, Perſeuera vsque in finem, quia tentatio perſeuerat vsque in finem. Inſuper aliqui
B dicunt quod dæmon ab homine ſemel vicit nunquam amplius tentat eundem, vel faltem nunquam
de cætero tentat eum de eodem peccato. Quibus obuiare videtur quod Euangelista hic ait, videlicet
quod diabolus recessit à Christo, vsque ad tempus, quo innuit quod poſtmodum rursus tentauerit
eum per ſe aut per ſuos ministros. ¶ Poſtremō de hac triplici Christitentatione & ordine coridem
plura dici hiſſent: quæ quia ſuper Matthæum conſcripti, nunc prætereo.

¶ Prosequitur expositionis huius capit. i i i. à loco quo dicitur, [Et regreſſus eſt Ie-
ſus in virtute ſpiritus in Galileam.] Artic. xi.

H[risti] actio noſtra perhibetur inſtructio. Igitur qualis debeat eſſe doctoſ & prædictoſ ver- Psalm. 59.
C bi caloſis ex hoc proceſſu vita Christi ostenditur. Non enim orſus eſt prediſare, niſi circa tri- Actu. 18.
ceſtimū exatī ſuę anitum & poſt baptiſtum, item poſt eremiticam conuertonē, & ab- 1. Corin. 9.
ſtinentiam, dæmoniſque ſuperationem, ad innuendum quod prædictoſ & doctoſ debet eſſe maturæ
exatī, & à viis emundata. Peccatori enim dixit deus, Quare tu enarras iuſtitias meas? Erit quoque
virtutib[us] exercitatuſ, vt primo faciat quod alii docet, ſicut de Christo dicitur in Actis, Ceſpit le-
ſus facere & docere. Tentationē etiā diaboli & carnis pertulantiam debet vicifile, ſicut Apoſtoli lo-
quitur, Caſtigo corpus meum, & in ſeruitute redigo, ne alii prædicanſ ipſe reprobus efficiar. Vn-
de de Christo iam dicitur, [Et regreſſus eſt Ieſus,] hoc eſt, poſt tentationē atque ieiunia eius in deſerto
C rediit ad homines, vt quod ipſe fecit eos doceret [In virtute ſpiritus,] id eſt, in magna poſteſtate ſpiritus
fancti, per quam coepit operari miracula. In virtute quoque ſpiritus, id eſt, plenus omni virtute & do-
no ſpiritus fancti. Et quamus haſ potefate atque virtutib[us] plenus exiſterit in anima ab incarnatione
noſtris exordio, tamen nunc ſcribitur in virtute ſpiritus eſſe regreſſus, quia poſt reditum à deſerto coepit
ſanctitatem atque potentiam ſuam abundantissime maniſtare. Itaque virtus ſpiritus, nominatur ſpi-
ritualis virtus operativa ſignoruſ quæ datur à ſpiritu fancto: Vnde in libris Regum legitur ſpiritus
Heliaſ requieſſe ſuper Helisæum. ¶ Porro Christi ſecundum naſrum, affumpta virtus, ſeu potefas ſuper o- Psalm. 77.
mnem creaturem, de qua alibi ait, Data eſt mihi omnis potefas in caelo & in terra, qua ſuit potefas
creata & data a ſpiritu fancto, iūdū a tota ſupergloriosiſima trinitate, de qua videtur nunc potiſſimum
loqui Euangelista. Matth. 28.

¶ Præterea Auguſtinus in libro de ciuitate dei mouet quæſitionem, an ſancti fecerunt miracula per a-
D liquam virtutem exiſtentem in eis, concesſamq; eis diuinitus, ita quod effectiue cooperati ſint in mi-
raculosis effectibus: ſicque poſſet de Christo inquiri, an præter potefatatem increata diuina fuit in eo
virtus creata miraculorum produciua: potefasq; dici, quod ad agenda miracula ſufficiat in eo ponere
duplicem virtutē ſeu potefatatem præfata. De potencia vero anima Christi, an habuit omnipotentiam,
& qualem potentiā habuit respectu immutationis creaturem, & quantum ad proprium corpus, item
que quo ad executionem propriæ voluntatis, loquitur ſanctus Thomas in tertia parte, quæſt. xii. & in-
fra forte tangetur. Itaque regreſſus eſt [In Galileam,] ex qua fuerat oriūdus, & de qua ierat ad Ioannis
baptiſtum. [Et fama exiit per uniuersam regionem] Galileæ. De illo, propter ſapienciam, eloquentiam, ſancti-
tatem, & miracula eius, que coepit tunc agere. Arbitror quoq; quod teſtimoniū preceſtoris tam præ-
clarum atq; credibile fecit eum non parū famosum, quod multi Galileorū audierant. Vnde quia poſt
illud teſtimoniū Christus mox deſertum ingressus eſt, cū redeuntem viderunt, memorati ſunt verbo-
rum Ioannis. [Et docebat in synagogu eorku.] Synagoga enim vocatur, vel ipſa Iudeorū collectio, vel do-
minus in qua ad orandum vel audiendū lectionē legis & prophetarū conueniebant. Ibi ergo prædicauit
tanquam magiſtre magnæ authoritatis, & quoniam ibi maior audientia fuīt. [Et magnificabatur]. i. magnæ
ſapienciam ac virtutis reputabatur [Ab omnibus] audientibus eum. [Et venit Nazarens ubi erat nutritus.]
Ibi enim conceptus fuit, & in pueritia habitavit vsque ad tempus quo ad baptiſtum Ioannis accessit,
prout ſupra dictū eſt. [Et intravit ſecundum conſuetudinem ſuam die ſabbati in synagogam,] quoniam illo die

celebri magis conuenerunt Iudei ad audiendum verbum dei, & ad deprecandum faciem domini, sicut nunc faciunt Christiani in die dominico. Etenim felius temporibus idcirco ab exteriori occupatione cessatur, ut homines diuinis exercitiis quietius, deuotiusque intendant, & quod ferialibus diebus per omisionem vel commissione peccauerunt, corrigant & emendent, ac perditum tempus recuperent. Ideo Christi consuetudo fuit tunc ingredi synagogam, quia tunc plures auditores inuenient: & quoniam bonas aliorum consuetudines voluit approbare, sequit conformare eisdem, præfertim quoniam laudabilis consuetudo vim legis fortitur secundum Aug. [Et surrexit legere]. i. surgendo dispositus se ad legendum & monstrauit velle se legere, ut ex ipsa scriptura quasi thema acciperet sui sermonis, item ut insinuaret, quod predicator & docto sermocinationem suam in sacra debet fundare scriptura. Et iterum, ut testimonio scripturarum se audiendum probaret, & Christum esse auctoriter. Postremo, ut vnum de minoribus ordinibus, scilicet ordinem, officiumque lectoris impleret & approbaret, quemadmodum etiam officium exorcistarum expleuit dæmones expellendo, accoliti seu ceroferarii, protelando: Ego sum lux mundi. Ostiari quoque, ementes & vendentes de templo eiiendo, sicque pater Christum per quatuor suos actus approbase quatuor ordinum inferiorum officia, ideo nullus, quantumlibet vita aut scientia magnus, contemnere debet, accipere ordines istos, corumque officia exequi, quoniam non est seruus maior domino suo. [Et traditus est liber Esaiæ] à ministris synagogarum, quorum officium fuerat legere, & forte mirabantur quod legere vellet, scientes quod non didicerat literas. [Et ut revoluist librum, inuenit locum ubi scriptum erat.] Christus non solum per diuinam & increatam scientiam, sed etiam per scientiam suam animæ à principio creationis eius ei inditam, distinctissime nouit cuncta creatura quantumlibet parva & magna: ideo constat quod sciuit quot folia, quot rigæ, quot verba continabantur in libro, & vbi quilibet passus staret. Vnde primo ictu reperit pal-

Sapiens. i. sum quem voluit, non vtique fortuite, sed deliberative. [spiritus domini]. i. spiritus sanctus: qui est spiritus patris, in modo patris & filii tanquam viuis principii, viuusque fontis ac spiratoris spiritus sancti, de Esaiæ. 11. quo ictiput est: Spiritus domini replevit orbem terrarum. & de quo ait Apostolus, Vbi spiritus domini, ibi libertas. [super me] id est, desuper venit in me, & est habitans in me secundum quod homo sum. Anima enim Christi plena fui spiritu sancto ab incarnationis exordio: vnde spiritus sanctus per inexistentiam donorum suorum dicitur super Christum hominem requieuisse: secundum illud Esaiæ, Requiescerat super eum spiritus domini, spiritus sapientia & intellectus. Insuper fuit & requieuit super Christum tanquam motor, ductor & præceptor seu inclinator Christi in omnibus secundum naturam assumptam, que fuit spiritus sancti, in modo totius trinitatis, electissimum ac obedientissimum instrumentum seu organum diuinum in omnibus sequens instinctum: sicut in Ioanne testatur, Quia que placita sunt patri facio semper. [Propter quod vnxit me,] id est, quia sic placuit spiritui sancto venire & quiescere super me, ideo plenitudine gratiae & virtutum me hominem spiritualiter irrigauit, perfudit, impulit: quemadmodum scriptum est, Vnxit te deus, deus tuus oleo lătissimæ. Et in Actis, Vnxit eum

Esaiæ. 44. deus spiritu sancto & virtute: sicut quod ait, [Propter quod,] dicit causam à priori. Poret quoque notare causam à posteriori, ut sit sensus, Propter quod vnxit me, id est, ex hoc quod spiritus domini fuit & est super me, patet atque probatur ac sequitur, quod vnxit me, quemadmodum causa ostenditur per effectum.

¶ Denique Christus non solum plenus fuit donis gratiae gratum facientis, sed & donis gratiae gratis datae, vnde & vincens dicitur suisse in regem, in pontificem seu sacerdotem atque prophetam: & totum hoc factum est in incarnationis exordio: quod si postea factum legatur, intelligendum est quantum ad manifestationem: in modo sicut in die parasceue obtulit se tanquam sacerdos oblationem & hostiam deo in odorem suavitatis per effectum: ita affectualiter coepit hoc facere à principio creationis animalia sua, atque ex extremitate mediator ac reconciliator, orator & pontifex inter deum & homines. Insuper vincens est in templum seu tabernaculum deitatis, quia (ut ait Apostolus) In ipso habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. Christus quoque in Ioanne ait Iudei, Solute templum, hoc, & in tribus diebus excitab illud, hoc autem dixit de templo corporis sui, ut Evangelista exponit. In figura huius de vincione tabernaculi scriptum est in Leuitico, de vincione vero pontificali in codice libro habetur, de aliis in libris Reg. [Evangelium ac pauperibus misit me] id est, regnum caeleste prædicare habens, quod egit, dicendo, Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum caelorum. Secundum Origenem, per pauperes intelliguntur gentiles seu nationes, nihil omnino spiritualiter posidentes, non deum, non legem, non prophetas, non iustitiam, reliquaque virtutes. Itis euangelizauit Christus per Apostolos, aliquibus etiam quamvis paucis per lepustum, ut Evangelista testatur, vnde & Paulus de Christo loquens, Veniens euangelizauit his qui longe, & his qui prope.

¶ Præterea aduentum quod Lucas allegat hunc locum secundum translationem septuaginta interpretum. Hieronymus autem partim alter transtulit, & pro inducto verbo sic dixit, Ad annuncianum manuetius misit me [sanare contritos corde] Per contritos corde Cyrilus intelligit debiles fragillementem habentes, & insultibus passionum resistere non valentes. Basilius vero per contritos corde intelligit eos, qui peccando à fathana presi sunt, spiritualiterque destructi. His ergo venit saluator impendere salutare remedium quo currentia peccata, & felicitates obtineantur: secundum quod ait, Venit filius hominis querere & saluum facere quod perierat. Sacramentum namque bapti mihi tanquam primam post naufragium tabulam: sacramentum vero penitentia tanquam tabulam post naufragium secundam instaurit. Rursus, contriti corde intelligi possunt veraciter penitentes: iuxta illud, Cor contritum & humiliatum deus non despicias, quos venit Christus sanare per gratiam. Quamvis enim in quantum contriti iam ab ipsa latrone peccati seu culpa sanati sint, nihilominus ab affectu, reliquitque

Matth. 27. Marci. 15. Coloss. 2. Ioann. 2. Lexit. 8. Matth. 5. Ephes. 2. Luc. 19. Psalm. 50.

A peccati, quæ sunt primitas ad malum, debilitas & reciduum egent curari: quod potissimum fit per se- ptem dona spiritus sancti, quæ à capite Christo in eius membra descendunt, nempe ut deus dat ea effi- ciente, creative & autoritative: sed ut homo mediator dat ea ut causa instrumentalis superabundanter meritorum. [Et prædicare captiuos] id est, vinculus vitiorum implicatis [remissionem] id est indulgentia, dummodo vere peniteant. Hoc fecit Christus dicendo, Peccitantiam agite, appropinquabit enim regnum caelorum. De hac captiuitate in Proverbiis Salomon ait, Iniquitates suæ capient imputum, & funibus peccatorum suorum constringetur. Fungitur enim peccatum tyrannide pessima ad mala inducens, & acquiescentes confundens. Est autem & bona captiuitas, de qua ait A postolus, In captiuitatem redigentes omnem intellectum in obsequium Christi. Theophilus per captiuos intelligit in 2. Cori. 10. lymbo detentos, qui Christo resurgente educti sunt pretio sanguinis eius, remissionem à reatu origi-

nalis peccati adepti: quemadmodum in Zacharia dicitur Christo, Tu quoque in sanguine testamenti Zacha. 9.

tui emisisti vincitos tuos de lacu, in quo non est aqua. Prædicare otium: [Vidum cœs] id est, spiritualem interioris visus illuminationem gentilibus, seu quibuscumque errore ignorantiam aut vitios excusat.

Vnde Christus in Euangeliō protestatur, Ego sum lux mundi, qui sequitur me, non ambulat in te- nebris: cui per Esaiam pater loquutus est, Dedi te in fodus populi in lucē gentium, ut aperires oculos

B los cæcorum, & educeres de conclusione vincitum de domo carceris, sedentes in tenèbris. [Dimittere confractos] id est, aduersitatis fatigatos, seu legalium obseruantiarum oneribus pressos deducere: [in remissionem] id est, ad spiritualem consolationem, ac releuamen. Christus namque nos ab obseruan-

tiæ cærimonialium præceptorum legis per euangelicæ legis gratiam alleuauit: iuxta illud, Quid ten- A ctu. 15.

tatis imponere iugum super ceruices discipolorum, quod neque nos, neque patres nostri portare pos- Matth. 11.

tuimus? Sed per gratiam domini nostri Iesu Christi credimus saluari. Hinc in Matthæo ait Saluator,

Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos. [Prædicare annum domini acceptū]

id est, tempus gratiae seu euangelicæ legis, in quo deus benignissime se habuit ad gentes humanum,

de quo ait Apollo. Ecce nunc tempus acceptable, ecce nunc dies salutis. & Esaias, Tempore accepto 2. Corin. 6.

exaudiui te. Quomodo autem Christus hoc egit, ostenditur in Marco, in quo legitur, Postquam tradi- Esia. 49.

tus est Ioannes, venit Iesus in Galileam prædicens Euangeliū regni dei, & dicens, quoniam imple- Gala. 4.

tum est tempus, & appropinquabit regnum dei: de quo grauissimo tempore scribit Apostolus, Ec- ce iam venit plenitudo temporis, in quo deus misit filium suum. Et in Actis Petrus, Omnes prophete- A ctu. 3.

te a Samuel annunciarunt dies istos. Quidam per annum acceptum intelligent annum quo Christus

predicauit, præcipue in Iudea: vel annum dominicae passionis, in quo generi humano placatus est deus. Tempus quippe vocatur acceptum propter gratia, piæque opera quæ fiunt in ipso: sicut &

dies mali dicuntur propter mala quæ fiunt in eo. [Et diem retributionis] id est, extremi iudicij, in quo

C vnusquisque quod meruit, creditur recepturus, quemadmodum in Apocalypsi iudex afferuit, Ecce Apoca. 18.

venio cito, & merces mea mecum est, reddere vnicuique iuxta opera sua. Hunc diem Christus frequet Ioann. 5.

ter denunciavit, sicut in Ioanne, Veniet hora in qua omnes qui in monumentis sunt audient vocem eius. Quidam per diem retributionis intelligunt diem æternæ felicitatis electorum in patria. Praeterea

tamen expositi literaliter estimatur, quia Hieronymus transitum diem vltionis, quod tamen de té-

po deuastationis Iudeorum (propter peccata in Christum commissa) accipi posset: de quo per Esia. 63.

saeculum Christus fatetur, Dies vltionis in corde meo, annus retributionis mea venit. Idem enim fuit té-

pus clementissimæ vocationis gentilium atque iustissimæ derelictionis, vastitatisque Iudeorum.

¶ Præterea aduentum, quod peccatum mala plurima infert hominibus, nam animam vulnerat, ca-

pitiat, ad deoque separat, & gratia & gloria priuat: ideo Christus contra prædicta mala venisse se per-

hibet. Vnde Ioannes inquit, In hoc apparuit filius dei, ut dissoluit opera diaboli. [Et cum plicuerit li- brum,] quo patet, quod librum sacræ scripturæ reuererunt tractauit, atque exemplum sic agendi no-

bis reliquit. Circa quod dicit Lyra, Iudei hanc reuerentiam faciunt libris veteris testamenti, quod

nullo modo federent iuxta illos sedendo tam alte ut illi sunt positi. Quo confitit quod illi Christiani

sunt valde reprehendendi, qui non solum libros veteris testamenti, sed etiam novos & sacra Euangeliū tam irreuerenter tractant, & irreuerentur quālibet libris gentilium damnatorum: aliqui etiam

theologi dicta talium cum maiori pondere & certiori quotatione allegant in scholis quām dicitur Chri-

sti & apóstolorum. [Rededit ministro,] forte illi à quo librum accepit. [Et edit,] tanquam magister

& doctor, ut quod legit exponeret. [Et oculi omnium in synagoga erant intendentis in eum,] quia delecta-

bilis fuit ad intuendum, tanquam speciosus forma praefiliis hominum, in cuius vultu fulgor quidam

interioris perfectionis ac gratiae resplendebat, sed & suavitate eloquentiæ sua corda eorum attraxit:

Mirabantur quoque rem nouam & quomodo legere sciuit, quia ab homine illud non didicit. Talia

autem non ua magna, mira & inopinata homines diligenter concorditerque inspiciunt.

¶ Circa quod loquitur Origenes, Nunc etiam si volumus, oculi nostri possunt intendere Saluato-

rem. Cum enim principale cordis tui diixeris ad sapientiam veritatem, deique vñigenitum contem-

plandum, oculi tui intuentur Iesum. [Capii autem dicere ad illos, quia hodie impleta est scriptura hæc in au-

ribus vestris,] id est, per hoc quod audiuit me Christum vobis euangelizantem, vestraque corda illu-

minantem, & gratianis benignitatis diuinæ annunciantem, impletum est aliquatenus, quod in præfata pro-

phetia fuit prædictum. Quo verbo docuit Christus dicta atque promissa prophetarum in Christi ad-

uentu spiritualiter debere intelligi, de spirituali videlicet liberatione à potestate diaboli, & iugo pecca-

ti: non de corporali liberatione, à captiuitate exteriori & temporali, quia nunc tenentur Iudei, à qua

præstolantur se in Christi aduentu educendos, cunctisque gentibus dominaturos. Habent enim desig-

na errorum caligine intellectum cœcatum. [Et omnes testimoniū illis dabant,] i.e. plures de omnibus ibi

præsentibus protelabantur vera esse quæ protulit Iesus, quod scilicet scriptura Esaïæ inducta esset in ipso completa, & quod esset Christus in lege & prophetis promissus, quamvis in illa notitia nondum essent firmati, & testimonium illi dabant, id est, bonum de ipso testimonium proferebant, quod scilicet vere sapiens, gratiosus, virtuosus, magnusque esset, & quod Ioannes Baptista de ipso affirmasset magnifica, iamque ipse Iesus mirabilia cœperat peragere. [Et mirabantur in verbis gratia] id est, gratiosis, facundis, efficacissimisque sermonibus, [Qua procedebant de ore eius] ordinate & eloquenter, sicut prædicti Psalmista, Diffusa est gratia in labiis tuis. Vnde in Ioanne aduersarii eius ipsaveritate cōpuli sunt dicere, Nunquam sic loquutus est homo sicut hic loquitur. Denique bonus homo de bono cordi sui thesauro profert bona.

Psal. 44.
Ioann. 8.
Matth. 12.

Ephe. 4.
Matth. 12.

Marci. 6.

Psalm. 77.
Zacha. 14.

¶ Idcirco quo anima Christi gratia plenior fuit, eo gratiisiora verba depropmtit: sicque verba Christi levant verba gratia originaliter, qui manabant ex gratia: materialiter, qui tractabant de gratia: formaliter, quoniam gratiosa seu gratia eloquentia decorata: finaliter, qui tendebant ad gratiam: ite catulaliter, qui audientibus gratiam conferebant eos adificando: ad quod imitandum hortat nos Paulus, Omnis sermo malus ex ore vestro non procedat: sed qui bonus est, ad ædificationem fidei, ut det gratiam audiens. [Et dicebat, Nonne hic est filius Ioseph?] Hoc aspernanter loquuti sunt, tanquam dicerent, Cum sit filius simpliciani & pauperis fabri, non est verisimile, quod tanta excellētia vere ei cōueniat; aut Christus existat, aut prodigia operetur. Vnde apud Matthæum & Marcum dixisse scribuntur, Nonne hic est fabri filius? Et hæc est mira execratio atque perueritas despicere aliquem propter parentum inopiam, quasi gratia dei diuitiis potius quam pauperibus conferatur, & non potius vice versa. Queritur cum statim prædictum sit, omnes testimonium illi dabant, eum reuerebantur, hi vero eum spernabant. Ad hoc du pliciter responderet. Primo, quod scriptura loquitur de eisdem, videlicet habitatoribus Nazareth, & quod primo honorauerit eum propter causas prætatas: sed post paululum ex aliis considerationibus, scilicet ex attentione paupertatis matris eius, patrifq; putatui ad contemptum eius, inuidiamque cōmota sunt. Alii dicūt, quod scriptura loquitur hic de diuersis, quasi de eisdem: iuxta vnam septem regularum Tyconij valentium ad intellendum scripturas, quemadmodum & in Psalmo, Cum occideret eos, quæ rebant eum & reuerebant, &c. Qui enim occidebant, non reuerebant diluculo. Zacharias quoque, Fugitiis sicut fugitiis in diebus Osiæ regis Iuda. Ceterum est equidem, quod illi qui tempore Zacharie propheta vnius duodecim prophetarum fuerunt, non fuerunt tempore Osiæ regis, qui tot annis ante Babyloniam captiuitatem defunctus est. Itaque dicunt hæc verba à scribis & phariseis inuidia tactis prolatæ. [Et ait illi] ex charitate volens illorum emendare errorem, [Vtique dicit mihi hanc similitudinem] id est, vulgare proverbiū, seu metaphorici & parabolicum verbum mihi obiiciens, vt pote illud, [Medice cura te ipsum,] hoc est, obiectionem à similitudine medici acceptam corporalis mihi opponens, ad me dicendo, O medice, qui extraneos curas, puta infirmos viris Capharnaum, cura te ipsum, id est tuos conciues ad te specialiter pertinentes, in Nazareth habitantes. Quasi dicant, Cum ita non agas, concluditur, quod vel insipiente vel inordinate te habes, vel quod tua miracula non sint vera miracula.

¶ Deinceps Christus explanando parabolam introductam, ponit illorum tacitam obiectionem, scilicet enim quid cogitare, [Quanta] id est, multa & magna miracula [Audiuum facta a te in Capharnaum, fac et hic in patria tua] id est, in Nazareth sita in patria vbi conceptus atque nutritus es fac tanta ac talia. Sed cum Lucas nulla Christi miracula vsque ad hunc locum recitauerit in Capharnaum facta, cur ait Nazarenos verba hæc protulisse aut concepisse? Et respondendum, quod Lucas hæc referit per anticipationem. Propter quod asserit Augustinus, Cum Lucas tam magna à Christo facta fusse cōmemorat, quæ se nondum narrasse cognoscit, quid euidentius quam eum hoc scientier præoccupasse narrandum? Itaque quod hic scribit ab illo loco inclusive, & venit Nazareth, vsque ad id quod infra in isto capitulo legitur. Et descēdit Capharnaum, est interpositio quæ vocatur parenthesis, à para, quod est iuxta: & thesis positio, quasi positio iuxta principale, nec continuatur immediate cum præcedentibus atque sequentibus secundum ordinem facti. Vnde quod hic dictum à Christo & Nazarenis interponitur, nō fuit statim dictum post præcedētia, scilicet post lectionem Christi in Esaia, sed postea diu, cum à Capharnaum in Nazareth aduenisset. Ideo dicit Chrysostomus, Post multum tempus & signorum ostensionem profectus est ad Nazareos. Aliqui quoque affirmant, quod Christus frequenter venit à Capharnaum in Nazareth.

¶ Deinde Saluator ad taclam respondet instantiam. Ait enim, [Amen] id est verē, Dico vobis, quia propheta nemo accepit est in patria sua. ¶ Contra hoc obiici posset, quod Ezechias rex & populus eius E-

Eccle. 18.
1. Reg. 12.
2. Reg. 24.
2. Reg. 20.

Capharnaum in magno habebat honore, vt patet in libro Regum, obediuitque eis iuxta illud Ecclæstæ, Fortiter iuri Ezechias in via David patris sui, quam mandauit illi Esaïas propheta magnus. Denique David, nonne sanctos prophetas Nathan & Gad, cæterosque sui regni ac temporis venerabiles eff vates? Sed & Iosaphat rex deuotus suis loquens, Credite prophetis domini, & omnia prospere eueniunt. Postrem paulo ante iā dictū est, quod omnes in Nazareth testimonium Christo dabat. Infra quoq; habetur, quomodo omnis populus gaudebat in his quæ gloriose fiebat ab eo. Et respondendum, quod Christus magister veritatis ac pietatis, communitatæ quoque amator & singularitatis inordinatae viator libenter verbis & factis se communictati conformauit in lictis & honestis. Vnde prouerbiū istud inducit eo modo ac sensu, quo Salomon in libro Proverbiorum multa affirmat, non quia universaliter vbique & semper quantum ad singulos se habeat, sed quia frequenter sic accidit. Itaque Christus verba hæc protulit, quia communiter prophetæ sancti apud compatriotas suos aut contem-

A nuntur, aut minus accepti sunt. Nam & ciues ciubus communiter inuident. Homines etiam frequenter agere ferunt dum compares sui ipsi præferuntur, & proni sunt considerare eum qui excellit, secundum id quod fuit dum eis similis videbatur. Rursus excellentiam extraneorum non ita apprehendunt minoratuam aut confusiam ipsorum ut excellentiam intraneorum: imò erubescible sibi arbitrantur, quod familiaris collega, concius, in tantum eis præfulget, & hoc verum est de hominibus nondum purgatis, in quibus superbia, inuidia passionesque cæteræ regnant. Porro qui passionibus reformatis, charitate dei, ac proximi flagrante, de fuorum profectu & eminentia lætatur: sed quoniam pauci sunt tales, ideo raro contingit hoc. Propter quod multi in terra aliena facilis promouentur, magisq; Gene. 41.
Daniel. 1.
Hebre. 8.

que dominus ait, Si mittereris ad populum alienæ lingue, ipsi audirent te: filii autem Israël nolunt audiire te. Hinc ait Cyrillus, Quædam communis quasi cunctis accidit passio. Cōtemnunt enim quodammodo semper etiam optima queque, quando non raro contingunt alicui, sed ad velle suspetunt seu frè querent. Familiaris namque quoniam semper præsto est, debita reverentia priuatur à notis. Veruntamen diligenter pensandum quod ait Ambrosius, Frustra opem misericordie celestis expectas, si alte fructibus virtutis inuidies. Aspernator est enim dominus inuidorum, & ab his qui diuina beneficia in alius persequuntur, miracula sua potestatis auerit. Itaque verbo inducto Christus se iuste excusat, cur in Nazareth talia signa non egerit, vt pote quia hoc accidit nō ex sua auersione à suis cōciubus: sed propter eorum incredulitatem atque malitiam, quoniam Christum parvipendebat, nec ei cre debant. Vnde in Matthæo & Marco habetur, quod non fecit ibi multa miracula, propter eorū in- Matth. 13.
March. 6.

credulitatem. Et hoc Christus deinceps per duo ostendit exempla, quomodo scilicet compatriotæ priuantur beneficii dei propter malitiam suam, qua tamen extraneis communicantur [In veritate dico vobis, multe vidua fuerunt in Israël] id est, in regno & populo Israëlitico [In diebus Heliae] id est, tēpore quo Helias in populo illo conuertebat ac operabatur. Tempus autem dicitur ipsius dēi, tāquam dominus ac creatoris, ac moderatoris temporum vniuersorum, dicens Boetio, Tempus ab aucto īre iubes, stabilitate manens das cuncta moueri. Hominum vero dicitur esse dies vel tempus tanquam eorū qui subiacent tempori, & tempora mensurantur in durando & operando. Specialiter tamen dicitur tēpus aliquod esse illius, qui in illo præclarioris fuit potestatis, operationis seu perfectionis. Vnde prælatorū & principum tempora describuntur, sicut iuxta illorum successionem temporum successio determinatur. [Quando clausum] id est, à solito suo effectu siue influxu prohibitum seu suspensum, [Est calum] tam aērum quam stellatum seu orbis planetaris. Tunc enim ad preces Heliae intra tres annos atque sex menses pluvia de cālo aēreo non descendit in terram Israël, nec in quedam loca vicina, cēlū quoque stellatum modo solito ad pluviarum generationem influentiam non impedit, nec sol cursu cōsueto eleuauit vapores, deo omnipotente iubente. [Cum facta esset famæ in terra.] Ex defectu siquidem pluviæ orta est sterilitas terra, ad quam esuries est lequa. Vnde in libris Regum legitur, Dixit He- 3. Reg. 17.
C las ad Achab, Vnde dominus deus Israël, in cuius conspectu sto, si erit annis his ros & pluvia, nisi iuxta oris mei verbum. Quanta autem fuerit famæ illa, in libris Regum describitur, [Et ad nullam earum missus est Heliae] à deo, quod fuit propter indignitatem, & culpam carum: vel quia minus digna fuerūt quam vidua, de qua subditur, [Nisi in Sareptam Sydonie.] ¶ Porro Sarepta virs parua fuit inter Tyrum & Sydonem. Sydon vero virs fuit, à qua regio illa vocata fuit Sydonia, [Ad multorem viduam] que fuit paupercula vnicum habens filium, quem mortuum suscitauit Helias: afferuntque Hebrei quod fuit Ionas propheta. Exceptio autem illa quæ designatur hoc loco per, nisi, non est referenda ad viadas Israël, quasi vidua ista Sydonia fuerit de Israëliticarum numero viduarum: sed ad id quod dicitur [Mis̄is est], vt sit sensus, quod non fuit mis̄is nisi ad viduam Sareptanam, iuxta illud, Factum est verbum domini ad Heliam, Vnde in Sareptam Sydoniorum, & manebis ibi: præcepti enim ibi mulieri vi. Ibidem.
Chrysostomus pergit iter vsque Sareptam, vt videns mundi peccatum, peteret à domino pluvias. Huius quoque facti meminit Iacobus circa finem suæ canonicae, dicens, Multum valet deprecatio iusti assidua. Helias homo similiſ erat nobis, paſſibilis, & oratione orauit, vt non plueret super terram, & non pluit annos tres & menses sex: & rursum orauit, & cælum dedit pluviam. Hinc de Helia scribit Chrysostomus, Ipse quidem terrestris angelus, & homo coelestis, qui nec tecum, nec mensam, nec amictum habebat, veruntamen clauem cælorum gesuit in lingua. Subinde ponit secundum exemplū, [Et multi leprosi erant in Israël sub Helio propheta], i.e. tempore Heliae, imò tēpore quo tanquam spirituſis pater fuit præcipiūs director Israëlitice plebis. Propter quod morienti dixit rex Israël, Pater mi pater mi, currus Israël & auriga cius. Quid autem Heliae fuerant quatuor viri leprosi, qui etiam tempore noctis ingressi sunt 4. Reg. 1.
cafra Syrorum, legitur in libro Regum, [Et nemo eorum mundatus est] à leprosi ab Helio, [Nisi Naaman]

syrus, non quod Naaman fuerit vnu leproforum de Israël: sed quoniam ipse solus inter leprosos fuit ab Helio sanatus, vt scribitur in libris Regum. Fuitque Naaman princeps militia regis Syriae, vir magnus ac honoratus apud dominum suum, diues & fortis: cuius bonitas claret ex hoc, quod induitius verbi adiungitur, Per illum enim dedit dominus salutem Syriae.

¶ Præterea cum referente paruula puella, audisset esse prophetam in Israël, mox creditit se per præces prophetæ à deo Israël posse curari, imò & se curandum sperauit. Vnde cum Heliae non egrederetur ad eum, indignatus est, dicens, Putabam quod egredetur & tangere locum leprosi, & inuocaret nomen dei sui: sicque videtur vnu veri summique dei tunc habuisse notitiam, & deuote venit ad Helio, secundum glossam. Curatus vero valde gratus fuit deo & Helio, promittens se ultra soli deo Israël sacrificatur. ¶ Gorilla hic querit, Cur Christus de Heliā & Helio potius quam de aliis

ponat exemplum? Ad quod respondeat, quia hi soli inter prophetas claverunt miraculis. Cui responsione obici posset. Primo de Moyse, de cuius excellentiā in gratia prophetiae atque miraculū scriptum est in Deuteronomio. Non surrexit propheta ultra in Israhel sicut Moyse, qui nosset dominum faciat ad faciem in omnibus signis & portentis, quae per illum fecit dominus. Denique in libris Regū legitur quomodo orante Samuele propheta deus fecit rem grandem dando voces, hoc est, tonitrua & pluvias tempore mēsis triticea: quod (vt ibi innuitur) valde magnum fuit miraculum. Insuper in libris Regum habetur, quemadmodum precante propheta diuinus misso deus arefactam Hierobōam regis iniqui sanauit manū. Similiter in libris Regum descriptibit, quomodo invocante dominum Ezechias a letali sanatu est morbo per Esaiam. Vnde in Ecclesiastico de Esaiā asseritur, quod addidit regi vitam, Ezechiel quoque quamvis non in scriptura canonica, tamen in scholastica historia legitur præclarā fecisse miracula in Chaldaea, sicut & Hieremias in Aegypto mirabilia leguntur perpetraisse. Hac dixerim non quasi Nicolao de Gorra derogare intendēs, qui fuit magnus scripturarum expositor, valdeque eruditus in eis: sed quia de solutio-
ne p̄fāsta admiror, & vt solutio illa caute legatur. Itaque puto aliam esse rationem quā sit, videlicet quod de Helia & Heliso ideo Christus mentionem induxit, quoniam facta illorum præmemorata suo magis congruebat proposito, & quia valde excellentes fuerunt, imd̄ in gestis p̄fatis Christi habuerunt figuram. Vidua vero & Naaman typum gerabant ecclesia ex gentibus congregata, quā Christus per spiritum sanctum atque Apostolos (relictis ob suam perueritatem Iudeis) visitare dignatus est. [Et repleti sunt omnes in synagoga iudei] per vitium, quē est inordinatus appetitus vindictē propter parvipensionē. Hac p̄reinducta Christi eloqua [Audientes,] quia vt eis apparuit, Christus eos superflue vilipendit, p̄fērendo eis gentiles, quos Iudei contemnebant vt canes, & quia ipsos de ingratitudine aliisque peccatis notaui. Veruntamen Gregorius dicit, eos commotos, quia Christus asseruit, Hodie scriptura hæc impleta est. &c. quasi se p̄sumptuose compararet prophetis. In his Iudeis sacrilegis, quorum insaniā, ingratitudinemq; multi sectantur, illud Prouerbiorum est impletū, Non amat pestilens eum qui se corripuit. illudque Amos, Odio habuerunt corripiēt, & loquen-
tem p̄fecte abominati sunt. Vnde in Ecclesiastico scribitur, Stuppa collecta Synagoga peccantium, qua statim igne ire accenditur. Hinc & Terentius ait, Obsequium parit amicitiam, veritas odium. [Et surrexerunt,] ira eos bestialiter impellente: [Et eiecerunt] id est, tanquam reum mortis irreuerenter expulerunt [illum extra ciuitatem suam,] Nazareth. [Et duixerunt illum usque ad superciliū mortis, super quem ciuitas illorum erat adfascata, ut precipitarent eum] & precipitando occiderent illum, imitantes patrem suum diabolum, qui dixit ad Christum, Mitte te deorsum: imd̄ quātum ad hoc illo peiores, quia quod ille suggestit, isti facere sunt moliti. [Ipsa autem transiens per medium illorum ibat] id est, manus impiorū elapsi est & euasi, non volando aut currendo effugiens, sed per medium illorum pedestris, potenter ac mire pertransit, quod tam increata potestate quam virtute creata seu potestate humanitatis collata facere quīuit. Per vitramque etenim potuit mentem illorum subito immutare ac stuprificare, seu subdidam reddere: sicut & tempore passionis prostravit sceleratos, dicendo, Ego sum, quando & dixit ad patrem, Dediti ei, videlicet mihi filio tuo, potestatem omnis carnis. In templo quoque tot milium compescerat ingenia, quando negotiantes inde eiecit, quod secundum Origenem fuit maius miraculum, quām suscitatio mortuorum, vel saturatio quinque milium ex quinque panibus. Insuper diuina & increata virtus potuit se illis inuisibilem reddere, quod etiam per creatam sibi dātam potentiam potuit, quia secundum superiorē anima sua portionem extitit comprehensor: idcirco dum voluit dotes corporis glorificati etiam ante passionem sāpe assūpsit secundum Hugonem, corpusque suū anima sua p̄fecte obediens, & subiectum in tantum, vt (iuxta Damascenum) omnia naturalia fuerint in Christo voluntaria, sicut & Thomas in tercia parte testatur. Ideo corpus Christi immutauit vi-
sum praestantium, secundum quod placuit anima eius, cuius potestate atque imperio suspendit poterat immutatio talis. Hinc aliqui asserunt quod Christus redditus se inuisibilem illis: quemadmodū in Ioanne inducitur, Iesus autem abscondit se & exiuit de templo. itēmque, Quærbant Iesum apprehendere, & exiuit de manibus eorum. Refert hic Beda, quod dum dominus Christus de manibus illorum elapsus, de medio illudrum, de vertice rupis descendet, ac sub rupe latere veller, subito ad tactum ve-
stis Christi faxum illud subterfugit seu cefis, & instar cæsi solutum, quandam sinum, hoc est, conci-
uitatem fecit, in qua corpus dominicum suscipieretur: in quo loco omnia linimenta & rugæ vefis, ac vestigia pedū in rupe apparet adhuc, sicut testan̄ qui viderūt. Sed & Ioānes de Mādeville in itinerario suo scribit de hoc, adiiciens quod Christus tunc vehementer expauit. Hoc tamen credēdū non reor, imd̄ nequam tenendum: nisi dicatur, quod sponte timorem illum assumpserit, quemadmodū in tempore passionis. Alias cur trepidasset, qui vniuersa futura tam p̄fecte p̄sciuit, & tam p̄tentia fuit, qui nec inuitus duebatur ab illis, sed sponte se duci permisit? Quod si voluerit, in quoque via illius spatio omnes fecisset immobiles. Noluit autem p̄cipitari, quoniam tempus passionis sua diuinus p̄fixum nōdū fuit impletum, & quoniam aliud genus mortis elegit, videlicet crucifixionem, vt impleretur quod scriptum est, Foderunt manus meas & pedes meos. Et iterum, Dederunt in escam meam fel. Item quia nondū impletū opera propter quae missus fuit a patre, videlicet p̄dicationem euangelicā legis, institutionem sacramentorum, miraculosos effectus, de quibus omnibus passioni iam proximus dixit in Ioanne, Pater, opus consummari quod dediti mibi vt facerem: nunc p̄tem ad te venio. [Et descendit in Capharnaum,] quia relictis conciubibus suis perfidis & ingra-
cis venit ad urbem Capharnaum. Veruntamen (vt ex p̄habitibus innotescit) istud, Et descendit in Capharnaum, usque ad finem capituli, non continuatur cum litera immediate p̄cedente, sed cum eo

A quod superius scriptum est, Regressus est Iesus in virtute spiritus sancti de Iudea in Galileam, venit ergo Capharnaum: [Civitatem Galileæ, ubique docebat illos,] scilicet habitantes & p̄fentes ibidem [sab-
ba] hoc est, diebus sabbati, quando (vt dictum est) Iudei copiosius ad loca diuinū obsequii conflu-
bant. [Et si p̄fēbat in doctrina eius] id est de excellentiā documentorum, p̄dicationisq; Christi admi-
rabantur: cuius vna causa subiungitur, [Quia in potestate sermo ip̄sus erat] id est verba eius efficacia valde
& potentia erant. Primo, quia per miracula confirmabantur, atque diuina & vera ostendebantur. Se-
cundo, quia ea mox cōcōmītabatur affectus. Statim enim vt iussit aliqua prodigia fieri, fiebant p̄fecte.
Tertio, quoniam verba Christi habuerunt fortissimam vim mouendi audi-
tum corda, utpote ea compungendo, inflammando, penetrando, terrendo. Ignea enim protulit verba
sentientis plena, facundissimum quoque dulcissimumque fuit eloquio, & nihilominus terribilis quando
volet. Vnde illud Hieremias dicere potuit, Nunquid non verba mea sunt quasi ignis, & quasi mal-
leus conterens terram? Nec mirum si in humanitate tam potestatissimū fuit sermonis, qui secundum di-
uinatatem est dei patris sermo omnipotens, verbum aeternum: de quo ad Hebraeos ait Ap̄ostolus, VI. Hebrae,⁴
Hoc est sermo dei & penetrabilior omni gladio aucti p̄p̄t. Quartō, quoniam habuit autoritatem adden-
di ad verba legis, eam perficiendo, & spiritualiter interpretando, imd̄ finem eidem quantum ad p̄ce
B p̄ta cāeremoniā imponendo, cum esset dator ac dominus legis. Quintō, quia quod docuit, opere ad-
implevit. Hinc Beda fatetur, Sermo, inquiens, p̄dicatoris in potestate est, dum ea quā docet, opera-
tur. Qui enim factō destruit quod verbi p̄dicit, contēnitur. [Et in synagoga erat homo habens sp̄itū im-
mundus,] hoc est possessor à dāmone: qui immundus vocatur, quoniam in leipo totus immundus seu vi-
tiosus consistit, in omnibus quae agit peccātis, quia ad finem peruersum omnia refert. ¶ Insuper immun-
dus dicitur ab effectu, quoniam ad vitiorum impuritatem hominē tentando inducit: iuxta quem modū
etiam nominatur mutus & furid, quia hominem possellum mutū facit & surdū. [Et exclamauit voce ma-
gna, dicens.] Aliqui dicunt, quod in scripturis canonis nullibi legitur vox magna nisi in bono, cuius op Matth. 4.
positū ex hoc loco probatur. [Sine] i. cessa nos dāmones affligere: dolebat quippe diabolus de Christi
presentia, quē sibi maxime contraria vidit: itē de ei salutari doctrina, quē animarū exitit medicina, sicq;
de hominum cōuersione potissimū triflabatur. Timuit quoque expelli ab homine, & ab hominū infe-
statione, ac deceptione arceri, atque in loca penalia religari: ideo ait, [Quid nobis & ibi Iesu Nazarenus?] i.
.i. cum nulla fit inter te & nos amicitia, societas, confederatio, cur venisti ad nos, p̄fēritum cum amor
foleat esse ratio vniōnis? Nam & Ap̄ost. Quę, inquit, conuentio Christi ad Belial? Sed Christus acce-
dit diabolum, non sicut amicus amicū, sed vt iudei reum, pugil aduersarium, liberator raptorē, quod &
diabolus aduertens, adiicit, [Vnisti perdere nos?] Tāta est inuidia, impia fūq; diaboli, vt perdi se reputet, si
ab hominib⁹ expellatur, atque ab eorum nocimento frenetur. Itaque venisti perdere nos, i. vincere, 1. corin. 6.
spoliare, debilitare. Ad hoc vtq; Christus venit, vt vasa diaboli ei auferret, eius tyrannidem refrena-
ret, ipsum comprimeret, suppeditaret, & tandem in infernum retruderet. [scio te quia sis sanctus dei]
hoc est, sanctus sanctorum ad deum specialissime pertinens, vt pote Christus in lege promissus:
de quo in Daniele habetur, Vngatur sanctus sanctorum, atque in Psalmo, Non dabis sanctum tuum
videre corruptionem.
¶ Circa hoc queritur, an dāmones cognoverunt Iesum Messiā esse. Et patet responsio ex dictis. Lyra Daniel. 9.
autem circa hēc verba scribit super Marcum, quod dāmones sciebant Iesum esse Messiam in lege pro-
missum, & intendit asserere, quod certitudinaliter hoc sciebant, utpote per prophetias de Christo p̄-
dictas, quē determinant locum & tempus, ac modū veniendo ipsius Christi: veruntamen, vt affirmat,
nesciebant eum esse dei filium per naturam deo patri aequaliter: sicut ad hunc finem tentauerit eū dia-
bolus, quia si cognoverit eum esse deum, nunquam induxisset Iudeos ad ipsum crucifigendum.
¶ Contra hēc obici posset, quia implicare videntur. Si enim diabolus sciuīt quod Iesus esset Messias
ex prophetarum oraculis, consequens est, quod pariformiter scierunt eum esse virgenitatem dei, ve-
rumque deum. Hoc enim ex scripturis prophetarum patet, concludit, & habetur, quod Christus in Luca. 4.
lege promissus esset vniōnus dei, veram habens cum patre diuinitatem, Esia dicente, Puer natus est
nobis, & vocabitur nomen eius admirabilis, consiliarius, deus, fortis, pater futuri seculi, princeps pacis.
Et Hieremias, Hoc est, inquit, nomen quo vocabunt eum, dominus iustus noſter. Loco cuius in He
braeo habetur, nomen domini tetragrammaton, quod non competit, nisi vero summoq; deo, vt etiam Hiere. 23.
Hebræorum magistri concorditer profitentur. Michæas quoque testatur, Egressus eius sicut à princi-
pio à diebus aeternitatis, & Daniel inquit, Potes tas eius potestas aeterna, quā nō auferetur. Itēq; Psal-
mista, Sedes tua deus in seculum seculi. Et rursus, concupisces rex decorum tuum, quoniam ipse est do-
minus tuus, & adorabunt eum. Et iterum, Sit nomen eius benedictum in secula, ante solem permanet Daniel. 4.
nomen eius. Quod autē hēc omnia ad literam dicantur de christo in lege promisso, dubitare non po-
sunt quisquis loca scripturarū vbi ista habentur diligenter persp̄xerit, p̄cedentia & consequentia ibi Psalm. 44.
penso. Itaq; ista esse de rege Messia prænunciata certissime nouit diabolus, idcirco si ex scripturis
nouerat Iesum esse Messiam, & que certitudinaliter sciuīt, quod filius dei per naturam consisteret.
¶ Insuper non minus omisſisset diabolus inducere Iudeos ad occisionē christi, si certitudinaliter agno-
uissit eū Messiam seu christum, q̄ si sciuīt eū dei filium naturale, causa enim quare non induxisset
Iudeos ad hoc fuit ne redimeretur genus humanū, quod sciuīt per Messiā occisionē saluandū: imd̄ si
certitudinaliter sciuīt Iesum esse filium naturale, plus odiasset eum, q̄ si putasset eum hominē purum.
Quanto enim quis melior est tanto plus odit eum, Vnde nec aliquem tantum odit, vt deum. Itaque si
certe sciuīt Iesum esse filium dei naturalem non omisſisset Iudeos inducere ad crucifixionē ipsius
ex aliqua dilectione vel reverentia ad ipsum: nec propter enormitatē peccati, cum quo quid iniquius

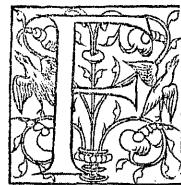
fuerit, eo plus complacet ei: nec ex timore sua punitionis, quoniam tanta est eius inuidia contra sanctos, quod eos tentare ac perseguiri non omittit propter augmentum sua calamitatis vitandum, quemadmodum etiam tempore Antichristi non omittit Antichristum & eius satellites inducere ad destructionem cultum, legem fidemque Christi, quantum potuerit: nec dubium quin & ad ipsius Christi intercessionem induceret Antichristum, si possibile esset Christum in propria persona ab Antichristo occidi, non obstante quod nunc utique noscit Iesum esse deum & hominem. ¶ Denique demones omninoque damni intantum inuident gloria superbeatissimi dei, quod vellet eum non esse: & si possent ipsam diuinitatem occiderent, patricidias similes existentes. ¶ Constat ergo quod nulla sit ratio cur diabolus non induxit se ad Christi occisionem Iudeos, si certe nouiset Iesum esse Christum: nisi se saluaretur genus humanum, cuius salutis ineffabiliter inuidet demones. ¶ Postremo Glossa hoc loco sentit quod demones non habuerunt certitudinem, sed conjecturalem de Christo notitiam, quod scilicet Christus esset, nempe quod dictum est, scio; exponit, id est vehementer opinor. Itaque Christus est sanctus dei, quia, vt deus, est qualis atque euilem sanctitatis cum patre, & essentialiter & externaliter, infiniteque sanctus & sanctissima ipsa. Secundum humanitatem vero est sanctus dei tanquam sanctificatus a deo ab incarnationis exordio: sanctificatus (inquit) non quasi ab aliqua labe purgatus, sed omni virtute dono & gratia spiritus sancti repletus, & sanctior vniuersis ac singulis etiam simul sumptis. Vnde in Iohanne loquitur de seipso, Quem pater sanctificauit & misit in mundum. [Et increpavit illum dicens, Obmutesce & exi ab eo.] Quamvis quae dixit diabolus ad Christi pertinent preconium, nihilominus silentium illi Christus impedit, quia ipse qui verus & veritas est, noluit testimonium eius suscipere qui mendax est ab initio, & ne diabolus veris falsa misceret, item vt Christi exemplo docemur demonum dicta contempnere. Dicit autem Cyrus, quod demones putabant per huiusmodi laudem facere Iesum inanis glorie amatorem, vt ab eorum contrarietate cesaret, vt pote gratiam pro gratia recipenseret. [Et cum proieceret illum] hominem demoniacum [Demonium] quod fuit in eo, [In medium] hoc est, in terram coram preuentibus, [Exit ab illo, si que illi nocuit.] Quamvis enim ante egestatione affligeret hominem illum: iuxta illud Marci, Discerpens eum spiritus immundus: tamen egresso demonio, prior illa afflictio diuina virtute cessauit, & confortatus est homo. [Et factus est paup. in omnibus] hoc est, admiratio magna in omnibus qui istud viderant. Admirabantur etenim potius modum agendi, quam factum in se, cum & exorciste eorum evicere demones possent atque solerent. ¶ Porro naturaliter est homini visus magnis & insolitis rebus timere, quamvis non omnes homines ideo aequaliter timeant. Boni enim & sapientes reuerentiale timorem visus mirabilibus dei concipiunt, alii saepe alterantur. Ex magnitudine quippe effectus maiestas cause perpendiculariter, sicque timor reverentialis aut penalitatem innascitur: impia autem conscientia cito terretur, & ne quod meruit, sibi cōtingat veretur, praesertim dum diuina potestatis adiutorium praesentiam. Vnde in Actis Apostolorum habetur, Fiebat autem omni anima timor, videlicet ex miraculis apostolorum. Christus autem imperialiter fecit miracula, quod isti maxime mirabantur, vt subditur, [Et colloquabantur ad inuicem, dicentes, Quod est hoc verbum?] hoc est, quid prætendit aut quam potes est sermo istius? Vel verbum potest hic accipi pro re significata per verbum, sicut in scripturis frequenter accipitur. Itaque dicunt, quod est hoc verbum, id est quam mirabile est opus istud, [Quia in potestate] hoc est, sermone autoritatius ac imperiosus, [Et virtus] id est per potentiam efficacem, ad quam cum voluerit mox concomitatur effectus. Potestas quoque ad in-creatum Christi potentiam: virtus vero ad creatum eius potentia potest referri, quamvis illi non intellexerint quod sit. Non enim innovuit eis Iesu diuinitas, Iterum virtus accipi potest pro sanctitate ac merito animæ Christi, per quam quodammodo egit miracula, praesertim cum & aliis sancti sua merito sanctitatis miracula operari scribantur. [Imperio spiritibus immundi] hoc est, demonibus maculosis, aliasq; maculantibus, [Et ex eum] ab obsessis dum præcipit ei: non obstante quod de demonio scriptum sit in Iob, Non est potestas super terram, quæ comparetur ei. De naturali enim potestate terrenorum seu habitatorum terræ hoc dicitur. Christus autem diuina cælesti & supernaturali potestate hæc fecit: nam & creata Christi potestas tanta est, vt per eam summis angelis posset imperare, imperante spiritibus: sicut & anima eius illos illuminat, multo vtq; altius quam aliquis angelus superior inferiorum. ¶ Postremo, per demoniacum istum intelligi potest quicunq; magnus peccator demoni subditus voluntati & seruitu peccati, quæ Christus ingrediens synagogam, hoc est, corda eorum qui per charitatem Hæc necnuntur in deo a demonio liberat, dum ei gratiam penitentiæ largitur: tuncque demonem egredi iubet, ingrediente talen animam spiritu sancto: demon autem proiicit hominem in medium, hoc est, ad medietatem, in qua virtus confititum cum reducit, non effectu, sed occasionaliter, inquantum suo recessu fit homini occasio redeundi ad medietatem viri tuis, ad quam illo possidente seu inhabitante homo redire nequivit, quædammodum etiam deus dicitur hominem indurare, inquantum gratia sua subtractione hominem indurari permittit, qui sine gratia dei penitentia mollificari non valet. ¶ Præterea queritur, cum Christus non nisi vnu obsecrum curauerit, cur pluraliter loquebatur, quia potestate imperat spiritibus immundi? Ad quod dici potest, q; plurale pro singulari ponebat, vt sapere sit in scripturis, in & in commun modo loquendi, praesertim quia tam magnifice Christus istu vnu fanauit, q; videlicet putabat eum eadē virtute posse & alias sic curare. [Et diuina] abatur fama de illo id est, de Christo vel eius miraculo: iom pariter de vitroq; [In omnem locum regionis] Galilee: iuxta illud Marcii, Processit rumor eius in omnem regionem Galilee. ¶ Consequenter aliud Christi recitatur miraculum, [surgens autem de synagoga] verbis Capharnaum, in qua sedet docendo, quia sedere magistrorum ac iudicium est, Intravit in dominum Symonem id est, Petri apostoli, qui primo vocatus est Symon, postea autem a Christo dicitus est Petrus, vt infra dicetur. In Marco autem adiicitur & Andrae, vnde in do-

A mo illi Petrus & frater eius Andras aliquando pariter morabantur. [Socrus autem] id est mater coniugis [Symonis] tenetebatur magna febris, ita quod diu laborauit hac ægritudine, & Christo ingrediente actualiter vexabatur. Propter quod Marcus ait, decumbebat febricitans, habuit autem acutissimas febres, praesertim quia fuit annos, & naturalis in ea calor defecit: unde in senibus febris solet mortem inducere. [Et rogauerunt illum pro te] id est discipuli Christi & presentes in domo Christum deprecabantur, vt vetulam illam sanarent: quibus ipse tanquam piissimus mox consensit, vt subditur. [Et sanus fu- per illum.] Accesit enim ad locum in quo iacuit illa, & sic situ altior fuit, & forte faciem suam inclinavit ad decumbentem, egrotam agens quod sequitur. [Imperavit febi.] Authoritatem enim, potestatem, atque dominium habuit super omnem entitatem creatam. Itaque imperauit febi, id est, iussit eam cessare, [et dimisit illam] id est febris statim a vetula illa recepit. Et continuo surgens ministravit illa. id est Christus & commensibus eius, tanquam grata de beneficio sanitatis sibi tam miraculosè collato, & valde leta, eos quoque quibus ministrait spectaculo letificans tam iucundo. In quibus multa miranda sunt contemplanda, quia modus agendi glorioſior fuit, quam opus in fe, cum & naturaliter quis posset curari a febre: sed tam imperialiter & repente grauibus febribus laborantem curare, ita vt febre cessante plena sanitas & corporis robur pariter mox reuenerentur, omnino diuinum miraculorumque fuit: potissimum, quoniam febricitantes febre cessante valde laisi sunt corpore, incipienteque sanitatem præliniguntur. B agritudinis sentiunt mala, paulatim quoque vires recipiunt. Constat autem quia potestas quo maior est eo celioris operatur. Potestas autem Christi secundum quod deus est, infinita consistit: sed & creata eius potestas omnium creaturarum potestatem excedit, ideo potuit in instanti atque celerrime miracula operari, & si aliqua fecit protractus, non ex defectu potestatis hoc fuit, sed propter mysterium. ¶ Denique iuxta Glossam, Christus interdum rogatus interdum non rogatus fecit miracula, ad insinandum quod aliquando orantibus peccata relaxat, aliquando non recordantibus gratis indulget, quando videlicet ita dispositi sunt, quod si recordarentur vitiorum suorum oblitorum dimitterent ea, & veniam precarentur. Tunc enim dimittit ea, aut certe revelat ea, vt recordans peniteat & exoret. ¶ Insuper Christi dignatio atque humilitas sunt pensandæ, qui apud Petrum virū inopem manere elegit, vt discamtu (sicut ait Cyrus) cum pauperibus conuerlari, nec depresso inopesque spernamus. ¶ Spiritualiter per vetulam febricitantem designatur quæcumque anima vitis & passionibus, quæ animam gravis fuit febres sunt, inueterata, ad quam cum Christus per pietatis suæ opem, seu gratia in fusionem acceperit, mox curatur, & Christo eiusque seruis obsequitur, sicut ait Apostolus, Per charitatem seruite inuicem. Si autem discipuli vīsa corporali ægritudine vetulæ comparsi sunt, & Christum Galat. 5: pro illius curatione deprecabantur: quætò magis cum viderimus alicuius animam vitis & passionibus superat, læsam atque squalentem, mox charitatem humi literaque condolare debemus, & Christum pro illius cura ac reformatio cordialiter exorare? Sed multi sunt indiscreti ad indignationem, & vltionem prioniores quam ad compassionem arque subsidium, cum tamen dicat Apostle. Alter alius onera portare, & sic adimpleritis legem Christi. Imo Christo testante, Eadem mensura qua mensa fuerimus remeterit & nobis. Verum quia innumerabilia fuerunt Christi miracula, sicut & eius potestas incomparabilis extitit, idcirco post particularem duorum narrationem signorum plura generaliter referuntur. [Cum autem sol occidisset, omnes qui habebant infirmos variis languoris ducabant illos ad eum.] Galat. 6: Matth. 7: Marci. 4: Luca. 6: Omnes itaque in Capharnaum cognatos, domesticos, familiares, seu charos infirmitibus variis tabefactos, quorum multi per se ire non poterant, duxerunt eos ad Christum, cogniti præfati duobus miraculis. Ita & Christiani, praesertim prælati & patres, infirmos suos, id est, vitis languidos Christo adducere debent, eos ad penitentiam inducendo. [At ille singulis] infirmis [Manu imporen, curauit omnes,] quos vtque solo imperio sine contactu quivit curare: sed singulis manus imposuit, vt dignatione suam charitatem & cōpassionem ad languidos & egenos ostenderet: item ad demonstrandum q; corpus suum diuina potestatis instrumentum esset & organum, per quod deus genus humanum in corpore & anima reformare decrevit. Quemadmodum autem Christus illos manum imponendo sanauit, ita & omnes qui per veram contritionem ad ipsum accedunt, vel saltum quod in ipsis est faciunt, spiritualiter curat, gratia & virtutibus firmat, quibus & manu, id est pietatis suæ opem imponit; iuxta illud de electo conscripti in Psal. Cum ceciderit non collidetur, quia dominus supponit manum suam. ¶ Quæritur, cur præfati adduxerunt infirmos suos de sero ad Christum, & non in die? Ad quod Origenes respondet, quod verecundabantur, vel Pharisæos timebant, vel quia putabant non licere sanare in sabbato, vel quia in die circa alia erant intenti. [Exibant autem demonia a multis clamantia.] Ex quo appetit q; multi de numero infirmorum illorum fuerunt obsensi, ex quibus eiusdem demones exendo clamantes, [Quia tu es filius dei.] Circa quod assertor Gorra, quod & paulo ante iam affirmauit, quod demones nouerant per scripturas deum dei filium incarnatum, ideo et modo nouerant, Iesum esse dei filium, quo nouerant eum esse Christum. [Et increpans ea,] non quia falsum dixerant, sed quia verum mala intentione loquuntur sunt, & quia eorum confessio fuit extorta ex seruili procedens timore, quia metu gravioris supplicii ista dixerunt: sicut & seruus iniquus ac fugitiuus a domino deprehensus, metu verberi veritatem fatetur & dominum laudat. [Non sinebat ea loqui quia sciebat cum ipse Christum] hoc est nō per misit demones amplius prosequi aut resumere verba prædicta, & quod scirent eum esse Messiam. Cur autem prohibuit demones sibi testimoniū dare iam dictū est, & addi nūc potest q; etiam ideo, ne sua passio impeditur. Si enim Iudei certitudinaliter atque stabiliter agnouissent eū esse Christum, nunquam eū crucifixissent, nec occidissent. Vnde & Beda ait, Ipsi quoq; apostoli præcipiunt a Christo reticere. Cor. 3: de ipso, ne diuina maiestate predicata passionis diffusatio differretur. Postremo, nō est speciosa laus in Ecclesi. 15: ore peccatoris, nec decuit purissima Christi mysteria sedissimis demonū pādi Isguis, vt Theophilus atq; f ij

Chrysostomus protestantur. Quomodo autem sicut ibant Iesum esse Christum prahabitu[m] est, ut pro te scientia conjecturali, non certa & stabili. [Facta autem die] id est die immediata sequenti de mane, [Zegressus urbem] Capernaum [In disertum locum ibat,] scilicet in solitudinem. Primo, ut doceret nos fugere laudem, gloriamque humanam: tunc maxime, cum aliquid magnificum egerimus, & magis à cunctis aspicimur & reputamur. Secundò, ad instituendum, commendandum, ac confirmandum solitariae ac eremita vita secreta. Tertiò, ut doceret aliorum prelatorum ac predicatorum, imò & omnes fideles, ut post occupationem externam, hominumque tumultu[m] ad secretum configiantur locum, ubi orando ac meditando cor suum recolligant, ac deo sacerdos atque stabilius videntur. [Et turbæ requirebant eum.] Populares etenim Christo magis adhaerent quam primates Iudeorum, ac scribæ & pharisei, quorum pauci, vel nulli, eum secuti dicuntur hac vice. [Et venerunt usque ad ipsum & derinebant illum, ne diffuderet ad eis.] Delectabantur enim in eloquentia, sapientia, virtutibus, ac miraculis eius. [Quibus ille ait, Quia & alii ciuitatum oportet] id est expedit, hominumque futuri oportunitus est, imò & ex suppositione oportuit, quia ita praordinauit deus. [Euangelizare regnum dei,] hoc est, praedicare beatitudinem paradisi celestis, & qualiter ad illud venitur. regnum quoque dei potest intelligi status ecclesiæ militantis vel sacra scriptura. [Quia ideo missus sum] à patre eterno per incarnationis mysterium, item per iusfessionem qua pater seu trinitas tota Christo secundum naturam assumptam officium istud præcepit: quemadmodum in Ioanne loquitur. Sicut mandatum (inquiens) dedit mihi pater, sic facio. Ex quo patet, quam diuinum ac præclarissimum sit prædicationis officium, cum unigenitus dei propter illud exercendum se perhibeat missum: & iterum patet ex hoc quam ceci damnabilesque consistant pastores sive prelati, qui ex superbia quadam, vel negligencia, seu alia insufficieti causa illud omitunt, cum illud ad eos præsertim pertinet, & taliter viuere teneantur, vt sint ad prædicandum idonei. Aliqui quoque infusciati simile se excusat, vt quod sint malæ memoria, quibus salubrius esset & tutius sermones in libro legere (quod & Gregorius papa sibi peregit) quam prædicationem omittere. [Et erat prædicans in synagogis Galilææ.] In synagogis equidem docuit ubi populus amplius confluentebat. Veritas enim non appetit angulum: si cuius & Christus in Ioanne protestatur, Omnis qui facit veritatem venit ad lucem, ut manifestentur opera eius. Vnde & tempore passionis dixit pontifici, Ego semper docui in synagogis, ubi omnes Iudei conueniunt, & in occulto loquutus sum nihil.

¶ Elucidatio Cap. v. [Factum est autem cum turbæ irruerent in eum, ut audirent verbum dei.] Articulus xii.

Lucr. 4.

Actum est autem cum turbæ, de quibus in fine præcedentis capituli dictum est, [Irruerent] id est cum magno furore & copiose accederent [In eum, ut audirent verbum dei,] scilicet Christum, qui est verum & æterni patris verbum, eius quoque sermonem. Desiderabant enim non solum eum aspicere & audire, sed etiā tangere: & posteriores impellebant priores, ita ut cum impetu quodam irruerent ad eum. Quis enim bona mentis non appetaret tam dulcem & pulchrum aspicere; tam sapientem & eloquèrem audire, tam virtuosum & sanctum attingere, tot & tantorum mirabilium operari astare, præsentem quia gratiosissimum habebat, delectabilissimumque aspectum? Imò in revelationibus sacrificis Brigida creditibiliter legitur dignissima virgo Maria loqui ad Brigidam, quod quicunque desolatus seu tristis vultu filii sui alpexerat, mox reuelarem consolatoriū senit, ita quod aduersitatis auricestitudine presi dicere confueuerunt, Eamus ad filium Mariæ, ut ex eius consolémur aspectu. Nec mirum, ipse est enim de quo Psalmista prædixit, Speciosus forma præ filiis hominum. ¶ Denique multi sanctorum tantæ leguntur sanctitatis & gratiae exitis, quod quasi angelicum vultum habebant, resplendentibus in eorum facie mirabili serenitate atque fulgore: quanto magis hoc ita suisse credendum in eo in quo omnis plenitudo diuinitatis corporaliter inhabitauit, non solum per gratiam sicut in ceteris: sed & per hypostaticam unigenitum, cuius & anima adeo beatifice fruebatur, in quo tanta gratia erat, quantum capere mens nō valeret creata. [Et ipse habuit iuxta agnatum Genes. xiveth:] Quod alio nomine dicitur mare Galilææ, à prouincia, in qua est, & mare H. Tiberiadis à ciuitate Tiberiade sibi vicina. [Et vidit duas nubes fantes secus agnum,] videlicet prope litus laci illius, ut moris est. [Piscatores autem,] videlicet Petrus & Ioannes & Iacobus, ut infra habetur, & si qui forte eis associati fuerint, [Desenderant], i.e. ex nauibus egrediēdo aqua circa littus intrauerant. [Et lavabantur,] i.e. purgabat[Retinaculam,] ut purgata placent, quia nil ceperant, & volebant ad tempus à piscatione cessare. [Ascendens autem in unam nauim quæ erat Symon,] scilicet Petri & fratris eius Andreae, ut aliqui dicunt, vnde in Matthæo & Marco habetur, quod Iesus inuenit Petrum, Andréamque simul piscationi intentos. [Rogauit eum a terra reducere pescum] hoc est, nauim ad modicum spaciun in aquam diuigere, ut esset separata & distans à ripa nō tantum, quin Christus posset ex ea audiri cōuenienter à populo stante in littore. Ideo quoque nauim intravit, quia turbæ cœperunt eum comprimerere: & in terra cum eis stans non poterat ab omnibus tam congruentia aspicere & audiiri, sicut in nauis stans, ubi & nemini dorsum verit in faciem, atque in omnium stetit asperci. ¶ Preterea adiutendum, quod Lucas non seruat hic ordinem rei gestæ describendo historiam, ita quod litera ista non continuatur ad literam immediate præcedentem, in qua prædicta ibi signa narrantur: nam socrus Petri quæ ibi sanata describitur, fuit curata post vocationem Petri & Andree ad Christi apostolatum, ut ex Matthæo & Marco monstratur. In illa autem vocatione Petrus nauim omnino reliquit, nunc vero in isto capitulo post verba inducta recitatur vocatio Petri, Ioannis, & Iacobi ad Christi apostolatum, ut aliqui dicunt: vel ad eius familiaritatem

Loan. 6.

Matth. 4.
Marci. 18.

Matth. 8.

Luce. 4.

Marcij.

A & quandam discipulatum, ut alii potius arbitrantur. ¶ Porro ex hoc ostenditur maxima Christi dignatio, & mansuetudo, & pietas, quod Petrum pro tam parua re, tam modesta, humiliiterque rogauit, cui præcipere habuit, docens prælatorum vt proniiores sint ad monendum quam ad præcipiendum, magisque cuperant diligi quam timeri. Sed econtra agunt stulti, ad præcipiendum proclives, & gladium sine causa idonea extrahentes: quibus per Ezechiel deus improperat, Cum austerritate imperabatis ouibus meis & cum potentia. [Et fecisti in naui docebat de nauicula turbas.] Nauim nunc vocat nauiculam, quoniam parua erat, & nauicula egenorum. Verba autem prædicationis Christi Euangelista non exprimit: sed nec omnia eius prodigia aliquis Euangelistarum in particulari prosequitur. Tanta vero de eius documentis atque miraculis Euangelista scripserunt: quantum ad ædificationem ecclesiæ, ad fidei confirmationem, ad salutem fidelium sufficere nouerant, inspirante ac moderante spiritu sancto. Hinc est quod saepe de observatione ordinis in historica recitatione gestorum, signorumque Christi nō curat, quia ad prædicta agenda nil refert quid in re ipsa præcesserit, aut quid primo narretur. [Præ autem cessavit loqui.] Volens pauperem nauiculam dominum præmari pro obsequio iam narrato, [Dixit ad Symonem, duc in alium,] id est nauem remotius amoue à littore ad profundiora aquæ loca, sicutque altum pro profundio accipitur: sicut in Ioanne, Puteus altus est, atque in Psalmo, Veni in altitudinem maris. Vel ideo Ioannis, 4. aiunt, In altum, quoniam aqua plus distans à littore altior est, quam quæ ripæ propinquior est, ut in libro Psal. 68. de sp̄hæra ostendit. [Et laxate retia vestra in capturam] id est ad capiendo pisces ea explicare. ait autem singulariter Petro, duc, quia hoc ab eo solo fieri quivit, pluraliterque adiungit, laxate, quia hoc à pluribus fieri aptius potuit. ¶ Myriste autem per Petrum perfectiores signantur, ad quos præcipue pertinet in altum ducere, id est profunda scrutari mysteria. Per adiutores Petri signatur inferiores prælati, ad quos retia spectat laxare, id est connexa ordinare, verba ad alitorum conuercionem extendere. [Et respondens symon, dixit illi, præceptor,] id est, tu ô domine qui tantæ es autoritatis, ut merito appelleris præceptor, cui & protinus est parentum, [Per totam noctem laborante,] ad pisces capiendois Nibil, id est nullum pīsem [Capimus,] quod quamvis naturaliter accidere potuerat, sicut & saepe fit, diuina tamen tunc dispensatione sic euénisse appareret, ut Christi potestas per sequens miraculum clarus emicaret, & alii magis confirmarentur ad fidem. [In verbo autem tuo,] id est propter tuum præceptum: vel, in verbo tuo, id est, ex saepe adiunctionis iusfonsis tue [Laxabo rete] cum adiutoribus meis similiter agentibus. In quo prætudo obediens sancti Petri probatur, præsertim quia secundum naturam videbatur in fructuorum retia laxare, cum non appareret ipses naturaliter capendi pisces. [Et cum hoc fecisset, conculerunt] Symon & socii eius Piscium multitudinem copiosum. In quo docemur quam fructuosum sit obedire, quædam dum etiam Petrus laxauit rete ad piscandum Christo iubente, non obstante quod ante in tanto conatu ac tempore nil cepisset: sic prælati, doctores & predicatorum iuxta sacra scriptura preceptum seu exhortationem laxare debent spirituale rete, hoc est, coordinatas documentorum propositiones ad aliorum instrutionem, præfatum, seu conuercionem proponere, cum fiducia grata, atque auxiliis dei: sic que saepe deo agentes multas conuercent, in quibus ante nil profecerunt. [Rumpabar autem rete eorum,] hoc est, partim rumpi cœperit, non tamen aliquis excidit pisces, quod etiam miraculum fuit, [Et annuerunt socii qui erant in alia nau,] videlicet Iacob & Ioannes, [Præ venirent ad eos] nauigio, [Et adiuvarent eos,] Annuerunt autem, id est nutu vel signo, non verbis inimicauerunt eis, ut subuenirent, quia præ admiracionis magnitudine loqui vix poterant, & præ Iesu reuerentia vix loqui audiebant: sic & spirituales pastores, videlicet prælati & predicatorum cum se viderint omnes ad portum securitatis ac finem beatum non posse perducere, quos de hoc seculo nequā velut ex procellosimo mari iam aliqualiter abstrinxerunt, atque ad penitentiā induixerunt, alios viros idoneos debent in adiutores querere, iniurare, alsumere, ut conuersos & penitentes custodiāt, inflammat, perficiat. Sed quidam præsumptuosi & superbi sunt nimis atque de propriis viribus & virtutibus fatue confidentes, aliorum confitum sibi necessarium non arbitrantur, cum tamen seipso regere insufficientes probentur. [Et venerunt] socii illi, [Et impluerunt,] non illi soli, sed simul cum Petro ac suis [Embæs nauiculas, ita ut pene mergentur] quo patet, quod valde onerosa & copiosa pīscium multitudine simul exitit capta. Sic pluribus verbum dei concorditer prædicantibus, & iuxta propria verba viventibus, plurimi cōvertuntur. Propter quod Salomon ait, Frater qui adiuvatur a fratre quasi ciuitas munita. ¶ Porro nauiculæ sunt particulares ecclæsiae, que plurimis conuersis pene merguntur, dum in ipsis recenter conuersis manent quædam priorum vitiorum reliquiae & pronitantes ad malum ac passiones, in quibus & aliis saepe periclitantur, qui nō dum ita perfecti sunt, ut illorum imbecillitates equanimiter valeant tolerare. [Quod cum videret symon Petrus, procidit ad genua Iesu, dicens,] Honor enim virtuoso debetur, ideo sicut confitit Iesum esse maximum virtutis ac sanctitatis: sic exhibuit ei reuerentiam grandem: nam & ante istud miraculum creditit Iesum esse Christum, quando videlicet Andreas dixit ad eum, Inuenimus Messiam qui dicitur Christus, adduxitq; eum ad Iesum, vt in Ioanne habetur. Vnde & viso isto miracula auēta fuit in eo hæc fidēs, Exi a me, quia homo peccator sum dominus, id est tibi aſſistere, adefſe, cohabitare indignus sum, quia ho. I. I. mo fragilis ac peccator, ac seruus inutilis: tu autem tam potens, tam sanctus ac dominus. Itaque ex magnitudine miraculosi effectus maiestatem causę pensauit, & quia opposita iuxta se posita clarius innotescunt, quo Petrus Christi virtutem excellentiamque magis attendit, eo propriam culpam ac parvitatem euidentius intellexit, atque humilius fassus est. Hinc Christum à se exire rogauit, non eum indignanter repellens, sed ex profundissima humilitate honorans, nec tamen spiritualem eius presentiam seu gratia opem à se abesse optauit. Vnde in isto simili fuit Centurioni dicenti, Domine, non sum Matth. 8. dignus ut intres sub tectum meum, sed tantum dic verbo & sanabitur puer meus. De hac quoque spirituali presentia semper optanda ait Gregorius, Si te peccatorem consideras, necesse est, vt à te do- Luce. 7. s. iii

minum non repellas. [Stupor enim circundederat eum, & omnes qui cum illo erant in captura piscium quam operantur.] hoc est, vehemens admiratio ex omni parte, atque totaliter occupauit corda istorum ex consideratione tanti prodigi, cuius admirabilitatem tanto certius nouerant, quo in arte pectorum exercitatores fuerunt. Vnde & Christus eorum infirmati condescendens, per tale miraculum volui eos allucere, quod ad eorum officium magis spectabat quantum ad facti materiam: sicut & Magos astronomici intentos per stellam apparentem adduxit. Denique tam repentina piscium tam innumerabilium captio, fuit prorsus mirabilis. [Quare quoque potest, quomodo tot pisces ibi adunati extinerent? Ad quod facile relipderetur, quod Christus diuina sua potestate pisces subito & de novo creare seu ex diuersis locis colligere potuit, quos ite angelico ministerio potuit illico adunare. At vero sicut Petrus viro hoc signo nihil meritis suis a scriptis, neque inaniter gloriatu est, sed totum se humiliauit, & Christo grates repperdit, eiusque praesentia se fatebatur indignum: ita dum praefatus, aut predicator, seu exhortator, mulitos aut quosdam conuerterit, totum diuinam pietatem attribuat, & gratias agens nullatenus extollatur: immo indignissimum arbitretur, vt per eum spiritus sanctus talia operetur: & domino se prosterneat. Ex hoc quoque ostenditur magnitudo deuotionis, feruorisque Petri, quod ipsis solus ad genua Iesu prolapsus fu, cu tamen alius senior esset. [similuer autem Iacobum, & Ioannem filios Zebedae, qui erant socii Symonis] in pescando circundedit stupor, non tamen corruerunt ad genua Iesu quamvis ipsius essent cognati. Sic quoq; omnem rite penitentie merito admirationis stupor adimplevit, dum ab ipsis Christi apostolis F viris idiotis atq; simplicibus confederat totum quodammodo mundum tam cito conuersum ad tam arduam legem, tamq; incomprehensibilem fidem, quod omni pene miracula maius reputatur miraculu, in quo & facta olim miracula quasi in suo relluent effectu. Vnde nec opus est ea frequentius iterari, quanuis deus ex sua superimmensta clementia multoties iterauerit ea ad excitandam hominum tarditatem, qui præterita non aduertunt, nec inchoatione & processione Ecclesie subtiliter intuentur, atque ad confutandam hæticorum infideliumque aliorum infaniam. [Et ait ad symoneum Iesu] qui sicut se Christo singulariter humiliauit, sic meruit singulariter confortari ab eo. Cor enim cōtritum & humiliatum deus non despicit, sed exhilarat, & confortat. [Noli timeri] immoderato timore, ex consideratione tuæ paruitatis & culpa, ex contemplatione quoque signi huius & excellentiae meæ, vt ideo petas me exire a te sed in consideratione ne pietatis & gratia mea respira & gaude. hoc etiam omnibus nobis implementum est. [Ex hoc enim,] id est cito post tempus istud: vel, ex hoc, id est post istud pescationis officium: rurus ex hoc, i. huius tuæ obediency ac reverentie mihi exhibet, stuporis, humiliatisque meritos. [Hominis eris capiens,] id est prædictor & apostolus efficiens, ita q; ex eplo, sermone, miraculis, orationibus multis conuertes, & intra ecclesiam colliges, sicut intra sagenam colliguntur, detinenturq; pisces. Nā & ipsa ecclesia cōparatur sagena, Christo dicente, Simile est regnum cælorum sagenæ mīlæ in mare, & ex omni genere piscium congregant. Retia autem apostolorum & prædictoriū fuerunt instrumenta G ta ac media quibus homines conuerterunt, videlicet exemplaris vita, miracula, prædications & processus. Iuxta hanc similitudinem dominus in Hieremia loquitur, Ecce ego mittam pescatores multos & pescabuntur eos. [Et subductio ad terram nauibus] suis duabus prædictis [Relictis omnibus,] quæ ibi habebat, videlicet nauibus & nauium instrumentis, captisque pesciculis. Vel relictis omnibus hominibus qui ibi tunc aderant, [sequenti sunt eum.] Corporaliter enim comitati sunt Christi, & mēte deuota ei adhæserūt. Sed si soli Petro dictum est, eris homines capiens, cur Ioannes quoque & Iacobus sequuti sunt Christum? Insupe hoc loco nō scribitur quod Christus vocauerit eos ad secundum se. Itaque aduentum quod triplex fuit discipulorum istorū vocatio. Vna & prima ad solam Christi notitiam quæ per Ioannem describitur. Secunda fuit ad Christi familiaritatem. Tertia ad apostolatum, quæ per Matthæum & Marcum refertur. De secunda autem iā mentio facta est. Aliqui tamen dicunt quod ista, de qua nunc Lucas scribit, sit eadem cum illa, quam Matthæus & Marcus enarrant. Sed glossa aperte hic contradicit, Nondum (inquit) Petrus ad apostolatum eligitur: fed ei prædictitur, quod aliquando sit eligendus: & istud verius reor, quia, vt dixi, hoc loco non legitur Christus alicui discipulorum istorum dixisse, vt sequeretur. Præterea in Matthæo & Marco habetur, quod primo inuenit Petrum & Andra quibus & dixit, Venite post me. Deinde progressus pusillum, inuenit Iacobum & Ioannem cum patre eorum in nau, vocavitque eos. Hic ergo habetur, quod Ioanne & Iacobo ingressus ad Petri nauigium, loquutus sit Petro hæc verba, & tunc pariter inuerunt cum Christo: sed & infra loquitur Lucas de illa H vocatione, de qua Matthæus & Marcus. Vnde, quod hoc loco dicitur, omnibus relictis Christum sequutu, intelligendum est, quod ex reverentia Christi ad spatiū iuerunt cum eo: nam & ideo secundum quosdam naues reduxerunt ad terram, quoniam ad eas intendebant reuerti. Porro Augustinus in libro de consensu Euangelistarum tangit vtrunque modum dicendi, nullum determinans. Scindendum quoque in Ioanne aliiquid huic miraculo simile scriptum est, quomodo scilicet discipuli isti post Christi resurrectionem vno impetu concluferent centum quinquagintatres magnos pisces, & ibi pro miraculo additur, quod cum tanti essent, non est scissum retc: hic vero ad insinuandum aliud miraculum fertur, quod rete rumpabant & nauicula pene demergebantur, cum tamen pisces non elaberentur. Vnde per pescationem, de qua ait Ioannes, signatur collectio electorum intra triumphantem ecclesiā, in qua nulla scissura est, nullumque periculum: per istam verò collectio credentium intra ecclesiā militantem, in qua boni malis miscentur, atque diuersa occurrit pericula, heres, & schismata, ¶ Deinceps narratur leprosi curatio. [Et factum est cum esset in una ciuitate,] videlicet in Capharnaum, [Et ecce vir plenus lepra,] id est multum leprosus, ita quod lepra toto corpore fuit diffusa ac patens. [Et videns Iesum] oculis exterioribus & internis, qui maiestatem & sanctitatem eius creditit ac pensauit oculo mentis, qui est intellectus seu ratio, de cuius visu loquitur Christus Philippo, Qui vi-

A det me, videt & patrem. Et alibi, Beati mundo corde, quoniam ipse deum videbunt, [Et procidens in f. Matth. 5.] id est solo tenus se prosternens, tam propter Christi dignitatem, quam propter curationis affectionem seruentem, magnamque suam indigentiam, sperans se tanto celerius exaudiendum atque curare, dum, quo humilius sincerusque rogarerit. [Rogauit eum dicens.] Apud Matthæum habetur, quod adorauit eum, quod Athanasius de adoratione latræ exponit, dicendo, quod leprosus creditit Iesum esse Matth. 5. 8. vnigenitum dei, non creaturam, sed deum verum. Secundum Ambrosium vero, quod in facie corruit, humilitatis extitit ac pudoris. [Domine si vis, potes me mundare.] i.e. de potestate tua non dubito quin curare me possis, si velis. Nec exprimit clarius quid affectet, quia ex sua prostratione fatigatus: & quoniam coram Christo plura loqui in conspectu turbæ erubuit. Rursus, quoniam corporalis infirmitas saluti animæ non repugnat, quemadmodum culpamq; frequenter salubris est: ideo eius medela non est multum importune & absolute querenda, sed beneplacito dispositionis diuinæ totum est commitendum cum humili proprie affectionis interpretatione, vt si curari quæramus, dummodo sit ad dei honorem, & nostram salutem, & quicquid fecerit deus, complacet nobis. [Et extendens Iesu manum, tetigit cum, dicens.] Sicut enim pro nostra salute corpus assumptum, ita per illud nostrum est salutem operatus. ¶ Vnde quem sine attacu curare potuit, tetigit. Primo, ad suæ pietatis, humilitatis, ac dignationis magnitudinem ostendendam, quia hominem sole aspectu horrendum non abhorruit tangere. Secundo, ad nostram instructionem, videlicet ne corporaliter languidos & deformes spernamus: immo si opus est, foueamus, portemus, tangamus, cum omni compunctionis affectu. Tertio, vt corporalem contumaciam spirituale designaret attractum, videlicet quod illi vere ab omni culpa mundantur, quos ipse per dona & gratiam suæ charitatis tangit ac visitat. Quarto, vt se verum assumptum corpus ostenderet, ad confutationem perfidiae impurissimi Manichei. [Volo,] & quod subditur passiu legendum est, scilicet [Mundare,] hoc est præcipio vt à lepra munderis. Denique Christus voluit, iussit, & fecit hoc signum diuina & increata voluntate ac potestate, tanquam per causam simpliciter primam, principalem & autoritatiuam. Voluntate quoque humana ac potestate creata & supernaturali voluit, iussit & fecit hoc tanquam per causam secundariam, instrumentalem & subauthoritatuvam, seu minus principalem, cui conuenienter præcipiendo operari miracula, non eo modo vt voluntati ac potestati diuinae, immo quo illa fuit instrumentalis, sed quia omnis creatura fuit subiecta etiæ voluntati ac potestate Christi creatæ, & quia deus per illam taliter instituit operari. Vnde & aliqui leguntur, quasi iubendo fecisse miracula: non quod sua, sed diuina hoc agebant virtute. [Et confessum lepta discessit ab illo,] id est in momento seu instantaneo perit & cessavit. Diuinæ etenim potestati cum sit infinita competit agere in instanti cum placet: & dicere Christi efficax fuit. Augustino quoque testante, idem est rem fieri deo volente & agente. ¶ Quæritur, quomodo dicat Lucas factum hoc signum in vrbe, cum Matthæus scribat, quæadmodum Christo descendente de monte, leprosus iste ipsum accesserit, sitque sanatus: & postea legitur Christus ibi introisse Capharnaum. Ad quod aliqui dicunt, quod leprosus iste ceperit in via accedere, vt refert Matthæus, sed in vrbe curatus est. Matthæus tamen propter compendium prosequitur eius curationem antequæ Christi ingressum in Capharnaum narret. Non enim Euangelista in omnibus semper ordinum loci ac temporis determinate obseruant, recitando quæ gesta sunt, sed quod principale est promunt, & id de quo quis non est determinare non curant. [Et præcepit illi, vt nemini diceret.] Non absolute prohibuit leproso beneficium sibi impensum manifestare ac dicere, nam subditur, Sed vade, ostende te sacerdoti, & offer deo gratias referendo. [Pro emundatione tua] tibi exhibita. [Sicut præcepit Moyses in testimonio illis,] id est, quemadmodum Moyses iusit curatis à lepra, vt sacerdotibus se D præsentarent in testimonio illis, hoc est, quatenus sacerdotes testarentur ac iudicarent illos vere esse Leuit. 14. mundatos, & posse inter homines conuerteri. Iusit eidem deus per Moysen, vt curatus à lepra tortam panis duosque turtures, olei quoque sextarium deo offerret: iuxta ritum ibidem descriptum. ¶ Denique Christus tanquam nouæ & euangelicæ legis lator ac veteris legis perfector & consummator, sæpe legem dignanter impletuit, ostendens legem lanciam atque diuinam fuisse, se numero eam ad litera non seruat, sed authoritatice transcendent. Vnde & leprosum hunc tetigit, cum tamen in Leuit. 13. tico tangere leprosum esset prohibitum, quâdis illud præceptum daret secundum communè statum ac cursum hominum: obligaretque eos qui à leprosis poterant maculari magis quam eos mīdare, nec obligaret eos qui ex singulari gratiæ dono leprosus possent sanare: quæadmodum & tangere mortuum Num. 19. fuit prohibitum, & nihilominus Helias ac Heliæ super mortuos incubuerunt, quos suscitauerunt, Deute. 14. vt liber Regum testatur. Insuper Christus misit leprosum hunc post curationem ad sacerdotem, ne fa- 2. Reg. 7. cerdotibus occasionem contra se irrationabiliter daret, & sacerdotibus propter honorē ordinis defe- 4. Reg. 4. rendum doceret, ite vt eis causam credendi in ipsum offerret. ¶ Mysticæ vero hoc egit, ad insinuandum, quod in euangelica lege quicunque lepra anima, id est peccato per contritionem curatus est, nihilominus debeat sacerdotibus confiteri, & eius iudicio stare tempore opportuno, si poterit. Postremo, si iste leprosus pro corporalis lepra emundatione Christo tam humiliter se prostrauit, quâdo magis nos pro spiritualium nostrarum purgatione leprarum, videlicet passionum & vitiorum expulsione Christo nos prosterne atque humiliime supplicare debemus, cum lepra hæc spiritualis incomparabiliter peior, nocentiorque existat quam corporalis? [Perambulabat autem magis fermo de illo,] id est, fama f. iiiij

virtutum ac sapientiae Christi quotidie latius diffundebatur uno alteri referente quid viderit, & Christo quotidie plura prodigia operante, atque in omnibus irreprehensibiliter se habente, ac sapientissime prædicante facundissima venustate. Ideo factum est quod subditur, [Et conuenerunt turba multa, ut audirem eum] informari salubriter cupientes, [Et curarentur ab infirmitatibus suis] corporalibus: non quod omnes illi fuerunt corporaliter ægri, sed quoniam inter eos multi tales fuerunt: sed & plures eorum deute ad Christum profecti sunt, vt eius sermonibus ad emendationem vita perducerentur, sicut à spiritualibus curarentur languoribus, [Ipse autem secebat in deserto, et orabat,] non quod frequentia tumultuque hominum eum in aliquo à dei contemplatione, interiorique exercitio impiderent: sed ad nostram instructionem hoc fecit, vt post occupationes vita actiua, post exercitia exteriora, hominumque frequentiam ad secretiora loca configuramus, in quibus contemplativa exercitii vita liberius atque stabilis intendamus, animas nostras discursum, & quicquid culpa incurserit defleamus, ibi quoque in abscondito à pietate obtineam diuinam gratiarum charismata ampliora, quæ redeuntes ad publicum aliis communicemus, sicut Petrus loquitur, Vnusquisque sicut accepit gratiam, in alterutrum illam administrantes. Christus quoque tam actiua quam contemplativa vitam verbo & factis docere, fundare & approbare volebat, & profecto suo abscessu docuit prædictores, imò & omnes deuitare hominum applausus ac adulaciones.

i. Petri. 4.

¶ Prosequutio expositionis huius capituli à loco, [Et factum est in una dierum, et Iesus sedebat docens in domo.] Arti. XIII.

Einceps recitatitur aliud Christi miraculum, non tam magnum in se, quam magnificæ ac mirabiliter factum, [Et factum est in una dierum,] cœuerationis & prædicationis Christi in seculo isto, quo tempore fuit vere spiritualis dies, fulgor, seu claritas in credentium cordibus, qui tunc à Christo sole sapientiae atque iustitiae illuminabantur: quemadmodum in Iohanne ait, Quam diu in mundo sum, lux sum mundi, [et Iesus sedebat docens in domo] quadam ciuitatis Capharnaum, vt Marcus exprimit. Sedere autem doctribus congruit atque iudicibus. Christus autem omnino doctorum ac iudicium docto & iudex est, [Et erant pharisæi sedentes & legi] Mosaicae [doctores], videlicet scribæ, [Qui venerant ex omni castello Galileæ & Iudeæ Hierusalem,] quæ fuit metropolitana vrbs Iudeæ, propter quod specialiter nominatur. Iam autem Hebreæ. 12. famosus factus fuit Iesus in terris præscriptis: vnde scribæ & pharisæi cupientes certificari an res ageretur a deo, venerunt ex omni castello habitacionum suarum, ad considerandum & obseruandum opera Christi: vel etiam quidam eorum ad insidiandum & calumniam moti inuidia, quia eis relatis, totus populus ad Iesum confluveret. Porro quod ait, ex omni castello, accipendum est sub distributione accommoda: vel hyperbolice dictum est, ad insinuandum, quod ex valde multis castellis venerunt, [et virtus domini,] id est potestas Christi, [erat] parata atque idonea [Ad sanandum eos.] Itam spiritualiter à peccatis quam corporaliter ab ægritudinibus eos qui indigebant. Increata quippe Christi potestas omnipotens est, virtus quoque eius creata hæc potuit tanquam causa instrumentalis ac meritaria. Potest autem per virtutem christi sanatiuam, misericordia vel sapientia, charitas seu vis operativa signorum intelligi, sed & ipsem Christus per virtutem domini intelligi potest, dicente Apóstolo, Prædicamus Christum, dei virtutem & dei sapientiam, [et ecce,] cum dicitur, ecce, innuitur notabile seu cōsideratione dignus esse quod fertur, [Viri portantes in lecto hominem qui erat paralyticus,] erantque quartuor viri illum portantes secundum Marcum. Paralytis vero auferunt naturalem membrorum calorem, motum, progressum, mobilitatem, spiritumque vitalem, operationes animæ per corpus deferentem, [Et quarebant eum inferre & ponere ante eum,] id est, coram facie Christi, quem tantæ credebant clementia atque potentia, quod viro tam miserabilis ægro, misereretur eius, cùmque sanaret, [et non inuenientes qua parte eum inferrent per turbam.] Domus enim plena fuit hominibus, imò & plures foris steterunt, vt Marcus docet. In quo patet, quod cum maxima auiditate concurrent ad Iesum, potissimum propter eius miracula, quæ abundantissime ac potentissime operabantur. [Ascenderunt super tectum,] H. quod in illis partibus planum esse solebat, ita quod saepe homines ibi sedebant ad confabulandum, [et per tegulas] id est per aperturam factam in tegulis tecti quod nudauerunt, [Submisserunt,] forte cum furnibus illiū cum lecto [in medio] hominum qui aderant. [Ante Iesum, quorum fidem vt vidit] interioris mentis intuitu: & sumitum hic fides pro elictio atque interno fidei actu, [Dixit] paralyticus, Homo remittunt tibi peccata tua, in Matthæo legitur Christus dixisse, Confide fili. Vnde secundum Augustinum, vtrunque Christus tunc dixit.

Sapient. 3.

Ioan. 9.

Marci. 2.

Esaïæ. 3.

Mich. 7.

2. Timo. 4.

Hebreæ. 12.

A. & tu. 10.

Iacob. 4.

Danie. 7.

i. Corin. 1.

Marci. 2.

Matth. 9.

¶ Denique quia hic dicitur, quod Christus vt vidit fidem illorum, dixit infirmo, Remittuntur tibi peccata tua, constat quod merito fidei portitorum illorum ignoravit infirmo. Magna nempe fuit fides illorum, ita quod auctus eius redundare coiuit in alium, & deus ex sua clementia merito viuis alteri suffragatur: imò cum Christus sit liberalissimus merita supplicum transcendentis ac desideria frequenter plus largitur quam petitur: sicut & huic paralytico primo contulit animæ sanitatem, quoniam nec ipse nec eum portantes aliud poltulare intendebat, quam corporis hospitatem. Dei nanque perfecta sunt opera. Propter quod generaliter creditur Christus omnes sanasse in anima quos sanauit in corpore. ¶ Sed cum ad iustificationem exigatur motus liberi arbitrii, in adultis, quomodo Christus huic peccata dimisit, qui remissionem illam non intendebat neque petebat, præfertim cum Augustinus testetur, Qui creauit te sine te, non iustificabit te sine te? Et respondendum, quod Christus ex sua pietate &

A etiam merito fidei portitorum infudit paralytico quandam displicentiam de ipsius peccatis, seu contritionem vel attritionem de eis antequam peccata dimisit eidem. Insuper quia hic ager longa inutilitas pro suis peccatis fuit afflictus (nam & paralyticus propter peccata sua incurrit secundum Bedæ) ideo Christus pronus fuit ad sanandum eum mente & corpore, præfertim quia eger iste aliqualem habuit fidem potentia Christi, recipiendæque sanitatis, vt Gorra fatetur. Dicit autem Ambrosius, Magnus dominus qui aliorum merito ignoscit aliis, & dum alios approbat, aliis relaxat errata. Si grauium peccatorum diffidis veniam, adhibe peccatores, adhibe ecclesiam, quæ pro te precatetur, cuius contemplatione quod tibi negare dominus posuit, ignoscat. Postremò, si paralyticus iste pro tunc forte sine mortali fuit peccato, tunc quod dictum est ei, remittuntur tibi peccata tua, intelligendum est de veniabus, vel etiam de mortalibus, quo ad remissionem penarum, [et ceperunt cogitare scribæ et pharisæi, dicentes intra se,] quia timore turbæ non audebant hæc publice loqui, secundū Chrysostomum, [Quis est hic qui loquitur blasphemam?] id est qui sibi vitiöse usurpat quod dei est. Blasphematum enim qui creatura ascribit quod dei solius est, vel irreuerenter & false profatur de deo. Quia ergo putabant Iesum Leuit. 24. non esse deum, & solum deum posse peccata dimittere: id eo Iesum in prolatione dicti sermonis blasphemasse, imò & mortem meruisse senserunt: quia secundum legem blasphemari occidebantur, & cominuter lapidabantur. [Quis potest peccata dimittere, nisi solus deus?] Quemadmodum enim in omni pecato deus offenditur, & lex eius infringit: sic eius duntaxat est peccata dimittere, ita quod macula culpæ seu iniqtitas non auferitur ab anima, nisi & deus indulget: qui per Esaiam loquitur, Ego sum qui deleo iniqtitates tuas. Cui in Iob dicitur, Quis potest facere mundum de immundo conceptum semine? Nonne Esaiæ. 43. tu qui solus es? ¶ Præterea aduentum quod diuersis diuersimode competit dimittere seu relaxare peccata. Deo enim hoc cōpetit principali ac propria authoritate: Christo autem secundum naturā assūptam competit hoc merito singulari, & etiam vt cause instrumentali generali & excellenti, itēmq; autoritate concessa: facerdotibus vero competit vt causa ministeriali. Sed & sacramētis baptis̄ti ac potentiæ convenerit auferre peccata quadam instrumentalis concusabilitate, grātia autem formaliter. Po Roma. 6. strimo autem scribæ & pharisæi hi, iuxta Apostolum, habuerunt quendam zelum dei, sed non secundum scientiā: quia indiscretus fuit zelus eorum, imò ex lege & prophetis ac iphis Christi operibus, ex verbis quoque & actibus præcursoris, id aduentus debuerant Iesum esse Messiā, & etiam verū deum, sicut ex scripturis veteris testamenti ostenditur. [vt aut cognovit es tu cogitationes corū,] quas vt deus ab eterno cognovit: secundum humanitatē quoq; assumptā eas cognovit ab exordio creationis animę C suā, sicut & cætera vniuersa præsentia, præterita & futura. Omnia enim quæ deus scit scientia visionis, scit anima Christi à principio incarnationis: sed iā voluit manifestare se eas cognoscere. [Respondens dixit ad illos, quid cogitat in coribus vestris?] astimātes me blasphemasse, & me deū non esse, sed hominē purum. Itaque Christus secreta cordium intendo ac propalādo, diuinitatem suā demōstrat. r. Reg. 16. Quāuis enim homines per reuelationem diuinam possint hæc agere, tamē per propriam sapientiā ista Iob. 24. peragere deo est proprium, de quo scriptum est, Dñs intuetur cor. Et Iob, Nulla te (inquit) latet cogitatio. Atq; in Paf. Scrutās corda & renes deus, [Quid est facilius dicere,] i. dicendo efficere, [Dimittitur tibi peccata tua, an dicere, surge et ambula?] q. d. Vtrunque istorū est solius diuinā & infinitā potentia: quia sicut peccata dimittere deo est proprium: sic paralyticum hunc curare propria potestate, auctoritati imperio, subito ac perfecte, non nisi in creatuæ cōgruit potestat. Attamē peccata dimittere bene maius in se est q. sanare paralyticum: sed præfacto modo eam curare æqualis potētia est, sicut culpā laxare. [Vt autem sciatis] per sensibile opus, [Quis filius hominis potestatem habet in terra dimittere de peccatis,] habitantibus super terrā. Sciebant autem hi, q. Iesus per filium hominis intelligeret semetipsum. [Ait paralyticus.] Hic interponit Euangelista propter intelligentiam clariorē. Christus etenim dixit, [Tibi dico], i. efficiaciter iubeo, surge sine auxilio, vt pote me agente iam sanatus, [Tolle grabatum tuum, et vade in domum tuam]. i. in testimonium tuæ integrerrimæ ac subitanæ curationis tolle leechū tuum vñq; ad propriū domum, qui paulò ante te ipsum ferre nequibas. [Et confessim surgens coram illis.] Mox enim vt Christus præcepit omnino curatus est, quia diuinæ & infinitæ potentia cōpetit agere in instanti. Tullit lectum in quo iacebat, et abit in domum suam, quæ in Capharnaū fuisse putatur, [Magnificans deum]. i. dei maiestatē protestas, & in sua curatione ostendes atq; magnifice laudas, ac gratias Christo agens, quāuis forte nondum cognoverat quod Iesus existat deus. [Et super apprehendit omnes,] hoc est vehemē admiratio præsentes inuasit, [Et magnificabant eum], i. magnum ac omnipotentē confitebatur & collaudabat. [Et repleti sunt timore, dicentes, quia vidimus mirabilia hodie.] ¶ Porro, admiratio oritur dum magnū, rarum, insolitus aut inopinatū quid accidit, cuius causa nescitur. Hi ergo quia Christi omnipotētia ignorabat, de magnificis eius operibus vehementer admirati sunt. Et quamvis tantum miraculum libenter ac deletabiliter viderint, saltē vulgares, nihilominus timore partim seruili, partimque reverentiali impleti sunt, quia ex tanto prodigo magnitudinē diuinæ potētiae, sanctitatiē, domini Iesu pensantes, sūa mox fragilitatem & culpam clarius aduerterunt: imò quasi coacti sunt intueri, quia opposita iuxta se posita clarius elucescunt. Ex tali consideratione orta est formido vltioris diuinæ iustitiae, & reverentialis pauor ad authorem miraculi. De hoc supra dictū est. Quāuis autem Christus vnum solum miraculum fecerit istū curando, vidētes tamen profesi sunt mirabilia se vidisse, quia in vno hoc factō multa mirabilia concurrebant, & ipse modus agendi præclarissimus ac mirabilissimus fuit, quod scilicet tā imperialiter, authoritatue, ac subito infirmissimum virum curauit & confortauit, quod scribas ac phariseos tam velociter ac publice cōsūtavit, quod secrete cordis eorū redarguit. At vero secundū quodā pluraliter dixerunt, mirabilia, propter duplēcē infirmi illius curationē, scilicet corporalē ac spiritua-

Iem. Veritatem spiritualalem illius curationem corporalibus oculis non viderunt. An vero eam fide intuiti sunt, certum apparet, quod illi qui verbis Christi crediderunt, facta talem curationem consideraverunt. Spiritualiter per paralyticum intelligitur quilibet acediosus & luxuriosus: quia sicut paralyticus membra immobilia reddit; sic acedia vires animae & corpus a dei obsequio & motu virtutum retardat, & ad ea que vera salutis sunt quasi insensibiles efficit hominem, quod & luxuriam facere certum est. Quod admodum autem spiritualis lectus hominis virtuosi ac ferudi est, pax interna, castigatio carnis, confititia mentis: sic lectus talis hominis pigrum & lubricum est carnalis voluptas, seu repausatio corporalis. Tamen itaque paralyticum, qui per seipsum proficiunt ad Christum non valet, quia charitate & virtutibus non vivificatur, necesse est a pastoribus, predictoribus, doctotoribus, seu veris amicis ad Christum deferriri, ut ore pro lagoide squalente ac spiritualiter mortuo, diuinam pietatem illum offerentes curandum. Cumq; turba carnalium hominum impedimentum accedendi praesisteret, tecum ascendat. i. alta contemplationis considerando, quemadmodum sapientia dei omnia cernat, nec perseueranter pulsantes repellat: sicque per tegulas, i. per talium considerationum vias infirmum diuinam clementiam representantem cōspectui, quorum fidem deus conspicies, miserebitur misero, iubebitq; ei ut lectum quo iacuit, tollat. i. carnale quietem ac voluptam cordi suo superimponat per tanti peccati penitentiale memoriam, deplorationem, & castigationem, & vadat in domum suam, i. requiem spiritualem & pacem mentalem, seu paradisum cœlestem, quemadmodum scriptum est: Conuerte anima mea in requiem tuam. Anima vero peccatrix non penitens, in peccato per consensem fudit: per continuationem seu actum, iacet: per confutidinem dormit: ita ut Paulus eam excitare cupiens, clamet, Surge qui dormis, & exurge a mortuis. Porro cum alij tales peccatorum conuersationem complexerint, mirabuntur, dientes, Hæc mutatio dextera excelsi, potestatis & gratia sublimis dei, implumbetur quoque timore, eo quod ipsi similem penitentiam non egerint neque assumant, cum tamen eisdem vel aliis similibus sint implicati excusibus.

Psalms. 144. Post hanc Lucas describit Matthæi apostoli vocationem, conuersationem, ac devotionem. [Et post haec,] videlicet curato paralytico in Capharnaum & verbis Christi ibi habitis, iamq; præscriptis completis, [exitus] Iesus de loco quo acta sunt illa. [Et vidit] visu corporali: in modo & amplius visu interiori per pietatis compassionem & charitatem affectum publicanum, i. virum publicis negotiis deditum, ut propter vestigia seu tributa leuatum, [Nomine Leui], qui alio nomine vocabatur Matthæus, eratque Matthæus non men eius vulgatum pro tempore quo telonarius fuit. Vnde ipsem Euangelista Matthæus ista describit, Matthæum ex humilitate se nominat: Lucas autem & Marcus tantum honorates Euangelistam atque apostolum, tacito nomine eius priori, Leui eum appellant, quia hoc nomen non fuit ei ita assuetum in pristino suo officio. [Sedantem ad teloneum], ad messem seu locum, vel in domo ubi vestigia copubantur vel foliebantur. Porro quod ait, sedentem, intelligi potest dupliciter. primo, quod tunc situ corporali sedet ad huiusmodi mensam, locum seu actum. Secundo, iuxta communem modum loquendi quo federe accipitur pro manere, vel esse alicubi, quemadmodum in chronicis scribuntur pontifices tot vel tot annis in episcopatu sedisse. Et Moyses in Deuter. Sedistis (inquit) in Cades Barne multo tempore. Sic igitur sensus est, vidit eum sedentem ad teloneum, i. tali officio intendenterem seu insistentem, [Et ait illi, sequere me,] Christus non solum secundum quod deus, sed etiam secundum quod homo omni creatura præstatutus verbum hoc dicere potuit, non solù hortando vel consulendo, sed & præcipiendo: magisque inuitauit Matthæum ad spirituali mentis conuersationem & sanctam conuersationem, quam ad corporalem sequelam: tamen ad vtranque imitationem eum vocavit, sed ad corporalem propter spirituali. [Et reliquis omnibus], i. vniuersis rebus suis & opibus, [Surgen]s a loco quo forte corporaliter seddit dum vocabatur a Christo, vel a pristina conuersatione iniqua, & a terrenis affectibus, [sequutus est enim], videlicet Christus per mentis conuersationem & corporis gressum. Statim etenim ut Christum audiuisset in uitantem cōpunctus est corde, & vitam emendare propofuit, iuxta Christi doctrinam: sicque cœpit ire post eum, christus nanque qui foris vocavit verbo sonante, intus traxit gratia aspirare. Voluntate enim Matthæi mox immutauit, inclinavit, & inflammatu per inspirationem occultam, gratiamque insuam. Ideo Matthæus non egit incaute Christū latitum sequendo, ut sceleratus mentitur Porphyrius, nec simile fuit de consentiendo ipsi Christo & hominibus aliis: Matthæus quoque tata de Christi sanctitate, potest, fama, miraculisque audiuit, quod ei securis sine cōsentire mox rationabiliter potuit, sicut **H** & Helisæus statim sequebatur Heliæ, ut in libris Regum habetur. [Er fecit ei,] videlicet Christus. [Et discipulis eius coniunxit magnum Leui]. i. Matthæus in domo sua, in quo patet liberalitas Matthæi & reuerentia eius ad Christum, qui in corde Matthæi omni honore fuit prædignus, ideo exhibuit ei solene cōviciuū. Sed si Matthæus Christum statim surgens sequutus est, cunctis qua habuit derelictis, quomodo fecit ei in domo sua grande conuiuū? Et respondendum secundum exposidores, quod nec in Mattheo, nec presenti capite obseruat ordo temporis in recitatione huius historiæ. Nam Matthæi votatio diu præcessit curationem paralyticum, de quo statim præhabitu est, in modo præcessit sermonem Christi in monte de beatitudinibus & reliquis documentis. Sequenti namque capitulo legitur, quod Iesus ascensens in montem ante sermonem præfatum, vocavit ad se discipulos suos, & ex eis elegit duodecim apostolos, quorum Matthæus extitit unus. Quod ergo hic scribirur de vocatione Matthæi, per recapitulationem inseritur. Quod autem de conuiuio eius adiungit, secundum rectum historiam ordinem conneatur ei quod de paralyticu curatione inductum est. Insuper secundum multis expositoribus, Matthæus ad primum Christi verbum statim sequutus est eum. Postmodum autem de licentia Christi simili cum Christo & eius discipulis ad domum suam reuersus est, dispositus (vt creditur) de suis negotiis & de officio suo dñis suis ratione forsitan daturus. [Et erat turbam multa publicanorum et aliorum qui cū illis]. i. cū Iesu & eius discipulis [erant discubentes]. Isti publicani & alij q. in Matthæo p̄tēores vocatur, fuerunt

A Matthæo familiaris & noti, tanquam eiusdem secum officii, qui eius conuersationem videntes, venerunt ad eum, quasi valedictori eidem, vel eius exemplo Christum audire & asequi cupentes, quorum etiam multis inuitauit Matthæus de Christi præsenti & sua conuersione exultans, aliosque prefatos consolari & exhilarare desiderans, vel potius occasione conuiuij ad Christum viamque salutis adducere giscens, sicut & fecit. [Et murmurabam pharisei & scribae dientes ad discipulos,] scilicet Christi [Quare cum publicanis & peccatoribus manducatis & bibitis.] In Matthæo leguntur dixisse, Quare cum publicanis & peccatoribus manducat & bibit magister vester? similiter in Marco, sed sensus redit in idem, quia cum discipulis manducantium vnu & principali exiit Christus.

¶ Denique in talibus que Euangelista à multis prolatâ describunt, & in describendo differre videntur, probabile est, quod aliqui proferentium vni sunt hac forma verborum, alii alia, & secundum hoc Euangelista diuersimode referunt, quanvis in ipsis summe concordent. Itaque scribae & pharisei in propriis oculis magni, & sua estimatione ceteris meliores: Scribae etenim specialiter de scientia, pharisei vero de religione tumebant: publicanos & peccatores in rancum spernabant, quod dengnabantur manducare cum eis, vnde & Christum eiusque discipulos de tali commandacione redarguebant. Habuerunt quippe inordinatum & rigidum dei, legi que zelum, & false non vere iusti fuerunt, quia vt ait Gregorius, vna iustitia compassionem, fala iustitia designationem habet.

B ¶ Præterea argui posset, quod pharisei & scribae iuste sint moti, cum de peccatoribus Paulus scribat Corinthiis, Cum huiusmodi nec cibum sumit. Et Salomon in Proverbiis, Ne comedas (inquit) cū homine intudo. Et Psalmista, Superbo (ait) & insatiabili corde cum hoc nō cedebam. Sed ad has atque Psalmi 110, consimiles authoritates dicendum, quod peccatores indurati & pertinaces, de quorum correctione spes non appetit, vitandi sunt, præcipue imperfecti, qui ab ilis facile infici possent. Si autem peccatores indurati non sunt, sed de eorum emendatione spes videatur, vitandi non sunt, præsertim ab his qui possunt seu quorum est eos corrigeri. Ideo Christus qui peccare non potuit, eos vitare non debuit: imo ex magnitudine charitatis & pietatis se eis sic applicabat, etiam in vescendo, ut sua collatione, apparatus, & exemplaritate eos traheret ad salutem.

¶ Sed cur scribae & pharisei ista non potius loquuntur sunt Christo, quām discipulis eius? Ad quod reor dicendum, quia vebantur confutari ab eo, sicut paulo antē confutauerat eos, aut similes eis, in paralyticu cura. Dicit autem Ambrosius, quod Christus cum publicanis & peccatoribus manducando nō prohibet nos etiam cum gentibus inire conuiuū. [Et respondens Iesus,] quia (vt in Matthæo assertur) audiuit verba scribarum & phariseorum, [Dixit ad illos,] Scribas & phariseos, qui magistrum magis

quām discipulos arguere intendebant. [Non erant qui fani sunt medici.] ¶ Hoc uno modo exponitur, tanquam ironice dictum contra scribas & phariseos, qui se iustos iactabant. Tanquam dicat, Ideo vobis non edo neque vos visito, quia vobis vana estimatione fani mente, iustitia estis. Sic in Genesi ait, Ecce Adam quasi vnu ex nobis factus est. [sed qui male habent] hoc est, publicani isti ac peccatores, qui se peccatis vulneratos mente fatentur, indigent, & indigere le recognoscunt præsentia mea, qui animalium sum medicus. Secundo generaliter accipi potest, quod fani secundum quod medicus, siue de fano & medico loquatur corporaliter siue spiritualiter, quoniam medicus secundum quod talis, ordinatur ad infirmatum & vulnerum curationem.

¶ Denique Christus secundum vtranque suam naturam est spiritualis medicus animalium, quia secundum diuinitatem dimittit & auferit peccata, quæ animalium sunt vulnera per principalem autoritatem: gratiamque & virtutes infundit, per increatam potestatem & creationem: sed secundum assumptam humanitatem curat peccata, præstatque gratiarum charismata, tanquam causa instrumentalis ac meritoria, ita quod tota sua in mundo hoc conueratio, persequitio & passio fuit hominibus meritoria & vulnerum animæ curativa. Omnia enim fecit & pertulit propter nos, nec de essentiali præmio aliquid sibi promeruit. Hoc ergo proverbio pulchre edocuit Christus se ad peccatores conuertendos venisse, idcirco se eos non debere vitare.

¶ Postremo, quamvis omnes indigent Christo, in quantum est creator ad subsistendum, & in quantum est conservator ad permanendum, & in quantum est gratia dator ad bene viuendum, nullus tamen indiget eo, in quantum est medicus, nisi qui male habet.

¶ Deinde Christus proverbiū istud applicat ad seipsum, [Non enim veni vocare iustos, sed peccatores in penitentiam,] quod duplicitate explanatur. Primo, quasi ironice dictum aduersus phariseos & scribas, quod scilicet Christus ideo eos & eis similes non vocet, quia iustos se vane præsumunt; Attamen Christus tales aliquo modo vocavit ad viam salutis eos incipendo, docendo, hormando: sed non vocauit eos per salutarem confessionem, seu consummate & efficienter: quemadmodum etiam non redemit peccatores seu reprobos, quamvis pro omnibus mortuus sit, omnēque redemerit sufficiēter, scilicet quantum in ipso est. Per peccatores vero intelliguntur qui vere se peccatores fatentur, & corrugunt: de quibus Christus testatur, Venit filius hominis querere & saluum facere quod perierat. Se Matth. 9. Matth. 9.

¶ Postremo, de mystica significatione conuiuij Christo per Matthæum exhibiti nunc transeo, quia super Matthæum duplicitate in expositionem induxi. ¶ Denique scribe & pharisei de præhabita interrogatione ac murmuratione sua infrastructi, conuicti, confusi, aliam introducunt instantiam. [Et illi

- dixerunt ad eum,* [puta ad Iesum, *Quare discipuli Ioannis*] *Baptista* [*Ieiunant frequenter*] obseruando ieiunia legalia & aliqua superaddendo secundum ordinationem Ioannis, quemadmodum ex speciali deuotione sunt opera bona, ad supererogationem spectantia. [*Et obseruationes faciunt*] diuturnis ac frequentibus orationibus insistendo. Est autem proprie obsecratio, quando cum alicuius sacri commemoratione, seu per vel propter quod sacramentum formatur peticio, vt Daniel inquit, Propter temeritatem deus meus inclina aurem tuam & audi, item cum dicimus, Per passionem tuam salutem nos Christi; & hoc dicitur efficiacissimum genus orationis. Similiter & pharisæi ieiunat frequenter & obsecrant: quemadmodum autem in Matthæo, habetur, discipuli Ioannis quæsiunctionem hanc proponerunt. Vnde secundum Augustinum in libro de consensu Euangelistarum, Omnes isti concordes fuerunt sic inquirendo, & certatim se coniunxerunt in interrogando. [*Tu autem edunt & bibunt*,] id est, discipuli tui bene se reficiunt. Veruntamen non est putandum quod iussa legis ieiunia, aut debitas orationes omiserint, sed patrem in abscondito exorabitant: eorum orationes alii non tam copiose innoverunt: nam Christus, ut infra habetur, loquutus est eis, Oportet semper orare & non deficere. Itaque iuxta Christi doctrinam brevibus & frequentibus quasi iacularioris precibus intendebant. Hinc Christus in verbis sequentibus non fateretur eos non obsecrassæ, sed non ieiunasse frequenter. Quibus ipse ait, *[Numquid potestis filios sponsos?]* hoc est, discipulos meos qui sunt spirituales filii mei, nam & ipsi Apostoli, de quibus nunc sermo, a Christo baptizati credunt secundum Augustinum, à Christo quoque per Euangelicæ legis sapientiam fuerunt spiritualiter regenerati seu innovati & educati, atque per gratiam eius renati. [*Quandiu cum illis est sponsus*] per corporalem presentiam tanquam magister & pater ac dominus, [*Facere ieiunare?*] frequenter & afflictive: tanquam dicat, Non potestis eos ad hoc rationabiliter coarctare, nec decet. *Quandiu enim taliter sponsum,* scilicet Christum habent præfitem, tempus est letitiae spiritualis, gaudii nuptialis, & alacritatis.
- ¶ Porro tempus huius alacritatis & gaudij, scilicet tempus gratiæ cœpit in Christi incarnatione, in qua sibi in utero virginis tam humanam naturam, quam ipsam ecclesiam iunxit ac deponuit. A tempore autem transgressionis primorum parentum usque ad incarnationis fuit tempus tristitia & mœroris, tempusque lugendi ac ieiunandi. Itaque Christus seipsum nominat sponsum, de quo dixit Psalmographus, Ipse tanquam sponsus procedens de thalamo suo. De quo sponso in Canticis cantorum Salomon vaticinatur, alluditque Christus his verbis ei quod apud Ioannem ait Baptista de Christo, Qui habet sponsam sponsus est, amicus autem sponsi, qui stat & audit vocem eius, gaudio gaudent propter vocem sponsi. Vnde & Christus conuenientes ita loquutus est coram discipulis præcursoris, quasi in memoriam eis reducens verba à magistro eorum prolatæ ante hanc questionem. Dicit autem Cyrillus, Saluatoris nostri in hoc seculo demonstratio nihil aliud fuit quam quædam festivitas intelligibilis, quasi quandam sponsam copulans illi naturam, ut quondam Iterilis efficeretur secunda: cuius sponsi filii sunt qui ab eo per euangelicam disciplinam vocati sunt. [*Venient autem dies cum ablatu fuerit ab eis sponsus,*] isti fuerunt dies quando occisus & sepultus est Christus, & dies quidam sequentes. Die enim passionis Iudei abstulerunt Apostolis sponsum: die autem ascensionis Christus seipsum abstulit eis quantum ad corporalem præsentiam, quemadmodum in Ioanne, Exiui, inquit, à patre, & veni in mundum: iterum relinquo mundum, & vado ad patrem. Quantum vero ad spiritualem & inuisibilem diuinitatem præsentiam & gratia inhabitationem, Christus cum fidelibus iugiter manet, imò & quo ad præsentiam sacramentalem, prout in Matthæo pollicetur, Ecce ego vobis sum cunctis diebus usque ad consummationem seculi. [*Tunc ieiunabunt in illis diebus.*] Nam & in triduo sepulturæ fuerunt mœstissimi, nec cibus eos delectabat corporeus. Postea quoque primitiva ecclesia in Hierusalē in summa vixit sobrietate, imò post paucos annos à Christi passione fuit ibidē in gradi inopia, vt in epistolis suis Paulus testatur: qui etiā ad Corinthios de se suisque ait, In omnibus cōmandamus nos sicut dei ministros, in fame & siti, in ieiuniis multis.*
- Præterea Augustino testante, duplex est ieiunium: unum in tribulatione ad propitiandum deum pro peccatis: aliud in gaudio, cum tanto minus delestant carnalia, quanto spiritualius maior pagina est. De primo autem ieiunio dixit Christus filios sponsi non debere ieiunare sponso eis præsente. Secundum quoque ieiunium in Apostolis extitisse, præsertim recepto spiritu sancto certissimum est: quando, vt in Actis afferitur, Omnes qui credebant, erant pariter & sumebant cibum cum exultatione & simplicitate cordis, *[Dixit autem & similitudinem ad illos.]* per quam ostendit quod discipulis suis non fuit subito, seu ante ipsius ablationem magnum ieiunium imponendum. Similitudo autem & exemplificatio ad clariorem intellectum præcipue conferunt. Et quoniam Iudea in medio Syria est, & pars Palæstinæ secundum Hieronymum atque Chrysostomum, Syris autem & maxime Palæstinis confitudinum seu familiare est ad omne verbum parabolam applicare, secundum Hieronymum: Christus quoque bonæ illorum confutudini se conformans, per totum euangelium frequenter similitudines seu parabolas iungit. [*Quia nemo*] hoc est, nullus rationabiliter agens [*Commisi ram,*] id est, particulam pannū, *[A vestimento novo immittit in vestimentum vetus]*, hoc est, qui vult vestem veterem refarcire seu reformare, non sumit à noua ueste frustum panni, quo uestus vestimentum reformat, [*Alioquin,*] id est, ni si ita se habeat, & istud obseruat. *[Et nouum vestimentum rumpit,*] illud frangendo per subtractionem necessaria sibi partis, *[Et veteri vesti non conuenit commissura a novo,*] id est portio panni à noua ueste subtracta, quoniam tam dissimiles partes panni in uno bene stant indumento.
- ¶ Per hoc Christus insinuat, quod simili modo his qui affici sunt quotidie usque ad plenum comedere, non congruat statim in ipso conuersationis eorum principio abstinentiam magnam iniungere: tales autem fuissent discipulos ieiunavit Christus: sed paulatim ad perfectiora ducenti sunt, vt gustata

A spirituali dulcedine, fortiores sint ad corporis afflictiones: nec statim in conuersationis sue initio per excessum rigorem terreantur ac deliciantur. Quo etiam confessores docentur, ne nouiter penitentibus & confitentibus penitentias nimis graues iniungant, ne illi resiliant. Ita & mystice in homine commisceri non debent actus veteri nouique hominius, quia iuxta Ambrosium, *Discolor vestis sp̄s* Hier. 12, so Christo non placet: qui per Hieremiam ait, Nunquid avis discolor hæreditas mea mihi? Venite cōgregamini ad deuorandum eam, sed exuenda est omnino vetustas vitiorum, ac nouitas induenda virg. Ephe. 4: turum, dicente Apostolo ad Ephesios, Deponite secundum pristinam conuersationem veterem hominem, qui corrumpitur secundum desideria erroris: renouamini autem spiritu mentis vestrae, & ininde nouum hominem, qui secundum deum creatus es.

¶ Insuper secundam Christi similitudinem ad idem inducit, *[Et nemo]* prudenter ageris *[Mittit vinum nouum in tres veteres,*] id est, in vaſa antiqua propter eorum debilitatem. *[Alioquin,*] id est, si oppositū egere fundit multum in vetera vaſa [*Rumpit nouum vinum veteri,*] hoc est, vaſa talia per suam fortē ac violentiam ebullitionem confringit, *[Et ipsum vinum]* vtribus antiquis infusum [*Effundetur*] vasis cōfractis, *[Ac veteres]* vetus ac debiles, *[Perirent,*] quia rumpunt: *[Sed vinum nouum in veteres nouos]* & fortis *[Mutendum est,* & *virage conservuantur,*] videlicet continens & contentum, seu vinum & vaſa. Similiter vult Salvator quod discipuli sui adhuc carnales, rudes, ac fragiles ardua virtutum exercitia in principiis suæ conuersationis ferre non poterant, sed innouandi ac confortandi erant statim post Christi resurrectionem ac ascensionem per spiritus sancti infusionem: quo factò idonei fuerunt ad omnia: Itaque spiritualis feruor atque perfeccio & abstinentia, nouo vino comparantur, quia mentem optimè alunt, roborant, exhilarant, & bona fama respurgunt odore. Imperfecti autem & fragiles vtribus comparantur veteribus, quia si ab eis magna exigatur perfeccio, profliguntur & trina negatio Petri. Hinc in reliquo habent nouitium annum probationis, quo vires suas experiantur, & successu ad perfectiora ducantur. Hinc de indiscreti labore per Hieremiam scriptum est, *Quia plus fecit quam potuit, idcirco periret.* Et Paulus ait, Rationabile obsequium vestrum. Hoc est quod in Ecclesiastico Salomon loco quitur, *Noli esse iustus multum: neque plus lapias quam oportet, ne obstupescas.* Quod totum ideo dicitur, vt indiscreti evitetur, & paulatim ac ordinate studeamus proficere. Veruntamen omnipotētia dei, & gratia eius communibus legibus non arctantur. Vnde nonnulli sicut & ipse Paulus apostolus, subito gratia dei tam mirabiliter præueniuntur atque implentur, vt statim in conuersationis sue exordio inter perfectos habeant computari, quemadmodum & Iohannes Baptista in pueritia sua.

¶ Postremo similitudo tertia additur, *[Et nemo bibens vinos statim vult nouum,*] hoc est, non subito conuerterit se ad bibendum tantummodo mustum, *[Dicit enim, vetus]* vinum [*Melius est*] nouo, quia communiter ita est: & quamvis ita non esset, tamen frequenter appareat sic ei qui assuetus est bibere vinum vetus. Difficile quippe est assuetu relinqueret: cum similitudo, sicut & habitus, sit quasi altera natura, propter quod confusa plus placent. Ita vult Christus, quod discipuli sui à pristina consuetudine non erant repente ad oppositum transferendi, sed paulatim perficiendi. Hinc & ipsi scribæ & pharisæi literali scripturarum intelligentia assueti, spirituales Christi doctrinas capere non valebant. Carnales quoque non statim spiritualia dulciter sapiunt, quamvis in se dulcissima comprobentur. Vnde ea quæ deit sicut in principio difficulter adimplent, quæ habituati in bonis deletabiliter prosequuntur.

¶ Cap. v. 1. [*Factum est autem in sabbato secundo, primo, &c.*] Articulus xiiii.

D

Er totū Euangeliū edocetur, quomodo scribæ & maxime pharisæi, qui volebant ceteris religiosisores conferi, cum tamen hypocritæ essent, infideli sunt Christo & eius discipulis, quia videbant populum ad Christum eis relictis cōfluere: propter quod inuidia torquebantur. Vnde in principio huius capituli ponitur alia cauillatio callidorum illorum, *[Factum est autem in sabbato secundo, primo,* circa quod scribit Theophilus, Iudei omnem festivitatem sabbatum nuncupabant, quia sabbatum requies interpretatur. Multoties autem contingebat in Paræceue, id est, sexta feria festiuitas: & vocabant Paræceuem, sabbatū propter festū: deinde principale sabbatū immediate sequens dicebant secundū primum, quasi secundū à præcedentis diei festiuitate, primum autem, quasi principale respectu illius. Vel secundum Isidorum abbatem, ideo dicit secundū, quia secundum erat pascha, primum autem azymorum. Cum nanq; Iudei immolarent pascha de sero, sequenti die festum azymorum celebrabant, & sic debere intelligi probat Isidorus, quia Apoſtoli vt statim diceret, *vellebat spicas & manducabant,* quia tunc spicas fletuntur a fructu, videlicet illis in locis, *[Cum transiret Iesus per sata,*] videlicet per itinera trita, sita inter segetes agri, *[Collebat discipuli eius spicas]* remouendo illas a granis, *[Et manducabant (grana) confritantes (eas) manibus,*] id est, spicas manibus suis confritantes, vt si grana extraherent ex spicas & palea: Habebant enim granum esuriens, & alimenta secum non detulerunt: allegatque Beda verba Marci Euangelistæ, quod tantus fuit turbarum ad Christum concursum, quod discipuli spaciū manducandi non habuerunt, *[Quidam autem pharisæorum dicebant illi,* liuore non zelo æquitatis accensi, *[Quid facit, quid non licet in sabbatis?]* Pharisæi isti instar inuidorum passiones suas colore iustitie palliabant, proui ad increpandum, & sua increpatione propriam imperitiam ostenderunt, quia præceptum de observatione Matt. 12: fabbati non recte intellexerunt, vt consequenter ostendit Salvatōris, *[Et respondens iisus]* Eius enim fuit

discipulos suos simplices ac humiles à peruersis illis defendere. Veruntamen apud Matthæum & Mar-
cum leguntur pharisei Christo obiectionem istam fecisse: sed quia multi fuerūt, probabile est quod
quidam eorum Christo, quidam vero discipulis eius ita locuti sint. Christus autem impisi & miti-
bus suis discipulis impleuit, quod per Esaiam de Christo prædictum est, Iudicabit in iustitia paupe-
res, & arguer in aequitate pro manuets terra. [Dixit, Nec hoc legisti, quod fecit David, & qui cum eo erat,
Esaie. ii. quomodo intrauit in domum domini.] hoc est in tabernaculo domini in Nobe vrbe sacerdotum. Ita hi-
storia primo libro Regum habetur, quemadmodum David Saulem fugiens, venit ad Abimelech pô-
tificem in Nobe, & fame laborans, petit a pontifice cibum pro se & sociis suis: cumque pontifex nō
haberet nisi panes, quibus solis sacerdotibus vesci licebat secundum legem, dedit eos David & eius
ministris, nec tamen transgressus est legem, quia necessitas fuit ibi sufficiens causa dispensationis. Hoc
est quod subditur. Et panis propositionis sumptu [David a pontifice, & manducavit. [Et dedit his qui cum
ipso erant,] hoc est, locis suis, ad manducandum. ¶ Porro panes propositionis constabunt duodecim pa-
nes, qui quolibet sabbato calidi ponebantur super mensem in tabernaculo domini. [Quos non licet
mandicare, nisi tantum sacerdotibus.] vt in Leuitico habetur: quod intelligendum est, excepto articulo
necessitatis, & evidenter utilitatis. sic enim & cetera leges intelliguntur. Vbi autem vera necessitas
aut evidens utilitas adest, laudabiliter dispensatur: que si deficiunt, non erit dispensatio, sed disipa-
tio: ita quod nec dispensator, nec dispensatio vtens coram deo iudice excusat, quemadmodum
summi pontifices Leo & Gelasius scribunt. [Et dicebat illis,] Christus scilicet phariseis, [Qui], i. quod
[Dominus est filius hominis etiam sabbati,] quasi dicat, Ego filius hominis cum sum dominus, sabbati omni-
umque dierum ac temporum, potestatem & autoritatem plenariam habeo dispensandi circa sab-
bati obseruationem, ideo auctoritate mea mei excusantur discipuli. Quibus verbis Christus suum di-
uinitatem ac maiestatem fatetur, quia dominari temporibus proprie fulti competit deo, quoniam Christus
secundum assumptionem omnium praebatus sit ac dominans creaturae per auctoritatem conce-
sam, participatique potestatem Christi quoque auctoritate celebritas cessavit iam sabbati & prima
feria facta est celebris. [Factum est autem in alio sabbato, ut intraret in synagogam & doceret.] Cur Christus
præterit in sabbatis ac synagogis docuerit, & multa signa efficerit, sepius dictum est. [Et erat ibi] pu-
ta in synagoga [Homo, & manus eius dextera] fuit [Aida,] sic est, contrafacta. [Oferabant autem scribi &
pharisei si sabbato curaret,] hoc est, infirmum quemquam supernaturaliter sanaret, [vt inuenient unde ac-
cusarent eum.] Ecce peruersitas infinita, & quomodo animam infelicem exæcat detestanda inuidia,
ita vt homo inde deterioretur, unde merito edificaretur. Inuidia quippe omnia etiam bene gesta eius
quem odit, facit sinistre interpretari: inuidus proponit omnia facta eius quem odit obliuicare, in-
ficiare, deprimere, queritque vias quibus hoc impletat. Sic pharisei & scribae humani honoris percu-
pidi, infatigabiliter scrutabantur, qualiter verba & facta Christi, quem oderant, apparenter coram ho-
minibus reprobarent. Illorum ergo vilissimum vitium rancorem, illud sapientie implentes, Non cu-
tabescerent inuidia communicabo, & fortia bona facta aliorum quæ imitari non possumus aut non fa-
tagimus, diligamus, atque laudemus, nos ipsos comparatione illorum humiliantes.

¶ Porro super illud, ut accusarent eum, communiter dicunt expiatorum, ut accusarent eum de trans-
gressione sabbati, si curaret, vel de crudelitate & impotentiâ si non curaret. Veruntamen ex Christi ver-
bis elicitor, quod non intendebat eum accusare, nisi de transgressione sabbati si curaret, nam hanc eo-
rum intentionem consequenter redarguit, [Ipse vero sciebat cogitationes eorum.] insidiosas ac fraudulen-
tas aduersus se, [Et ait homini qui habebat manum aridam, surge & sta in medio,] vt miraculum cunctis clari-
rius patet, & inuidorum infanta aptius confutetur: item ut intuentes contractum, magis ei condo-
leant. [Et surgens dicit. Ait autem ad illos Iesus, Interrogo vos,] non ex ignorantia, sed ex prudentia: vt
velutram insipientiam malitiamque ostendam & corrigan, [Sic] id est, an [Liceat sabbato beneficere,] vi-
deficit opus pietatis & charitatis egentibus impartire, [An male,] Et certum est, quod non licet: nec
vnquam agere male, & an licet [Animam salvam facere, an perdere?] certumque est quod licet salvare &
non perdere. Christus autem corpus miraculo se curaturus sciscitur & de animæ saluificatione, quia
quos sanavit in corpore, sanavit & mente, peccata tollendo, & gratiam infundendo. Insuper corporum
curam ad animarum ordinavit salutem.

¶ Porro secundum Matthæum & Marcum pharisei interrogauerunt Christum, an curare liceret in sab-
bato. Lucas uero inducit Christum illos hoc interrogaſſe. Ad quod in libro de consensu Evangelista-
rum Augustinus respondet, quod pharisei primo proposuerunt hanc questionem: Christus autem
illorum inuidias intuens, iussit hominem contrahitum stare in medio, & tunc illorum quaſio nem re-
petiuit, vt ad eam conuenientius responderet. Itaque sua quaſio ac prouidentia illorum præuenit
calumniam, confudit verſutiam, imperitiamque monstrauit. [Et circumſpectis omnibus.] Cun ira contri-
ſatus super cæcitate cordis illorum, vt dicitur in Marco. Fuit enim in Christo ira per zelum, rationis
iudicium non præueniens, sed ex eius aſumpta imperio. [Dixit homini,] quia pharisei & scribe non
responderunt, [Extende manum tuam] aridam dexteram. [Et extendit, & refutata est manus eius,] i. sanati-
tati & vſui naturali est redditus. Christi autem facta operosiſima erant, ideo eodē momento quo iufi-
ſit, Extende manum tuam, sanata est. Neque enim valebat extendi, nisi contractione seu ariditate sua
ablata. In quo patet eminentia potentiae Christi tā imperialiter ac instantanea, & supernaturaliter ope-
rantis, quod nō nisi diuina fieri potest virtute: quia & si interdum per naturā & artem curetur cōtra-
ctus, non tamē vtique in instanti aut solo imperio, quia naturam & arcē in talibus constat sufficiens
nō instantanē operari. [Ipsa autem] Scribe & Pharisei [Repletæ sunt insipientia,] id est, stultissimis cogita-
tionib⁹, errore, inuidia, praus cōſiliis, quia inde facti sunt peiores, unde debuerat fieri meliores; nec tā

A imperiōsum miraculum potestati aſcriperunt diuinæ, sed rationabili informationi Christi acquiesce-
re noluerunt, quia vt in Matthæo legitur, multum gratiōe ac euiderunt illorum ignorantiam decla-
ravit dicendo, Quis erit ex vobis homo qui habet vnam ouem, & si ceciderit hæc sabbatis in foueā,
nōne leuabit eam? Quanto magis est homo melior oue? Quibus verbis ostendit Saluator quod il-
li non intellexerunt veraciter preceptum de sabbati obſeruatione. Non enim quemlibet actum ex-
teriorum in eo prohibuit per Moysen deus, sed dixit, Omne opus ferile non facietis in eo: & si fa-
pe indeterminate omne opus prohibere videatur, intelligendum est de omni opere seruili: vt cum in
Exodo scribitur, Septimo die non facies omne opus.

Exod. 20.

¶ Quocirca sciendum quod ab operibus seruilibus sabbato fuit vacandum, vt spiritus hominis libere
deo vacaret. Opus autem tripliciter fertur seruile. Primo, seruitute culpa, vt actus peccati, & à tali o-
pere feriandum seu abstinentium fuit, & est cunctis diebus. Secundo, seruitute fortunæ, vt opus me-
chanicum, à quo sabbatis diebusque festiuis fuit vacandum, quod scriptura magis proprie vocat o-
pus seruile. Tertio, seruitute naturæ, vt opus corporis sustentationi deleriuens, & à tali aliquando ab-
ſtinendum, interdum non: quia aut fuit opus non impediens liberam dei vocationem, sed adiuuans, vt
itineratio parua, & à tali non fuit sabbato aut festis cessandum: aut impediens, & tunc vel fuit opus ta-

B le necessarium, seu non: si non, tunc fuit hinc abstinentium, si fuit necessarium, aut potuit præueniri,
aut differri, aut non: si potuit, fuit abstinentium: si non potuit, tunc fuerat faciem dum, idcirco à præpa-
ratione ciborum abstinentium fuit in sabbato; non autem ad impugnantium hostium expugnatione,
seu repulsiōe, vel defensione. Propter quod in libris Machabæorum leguntur statuisse Iudei, vt cō-
tra hostes sibi sabbato occurrentes pugnarent. [Et colloquerunt ad iniiciem, quidnam facerent Iesu,] i. Mach. 2.
hoc est, quid mali ei irrogarent. Ecce quanta malitia, quia pro maximis beneficiis intenderunt mala,
imò pœnam mortis rependere: iuxta illud Matthei, Exeunte pharisei consilium fecerunt, quomodo Matth. 12.
eum perderent, id est, occidere. & in Marco fertur, quod cum Herodiani inierunt consilium. Marci. 3.

¶ Sed mirum videtur, quod Iesus hominum amatissima tanta illorum scandalum quæ præscierat non vita-
bat. Ad quod responderunt quod scandalum pusilliorum vitandum est, salua tripli veritate, videlicet
vite, doctrinæ, iustitia, vt quando opus bonum non est de necessitate præcepti, sed de abundantia su-
pererogationis. Scandalum vero phariseorum vitandum non est, vt ideo bonum supererogationis o-
mittatur vel differatur, quoniam talium scandalum non ex infirmitate vel excusabili ignorantia, sed ex
malitia oritur, ita vt ex dilatatione corrēctio non spretur.

¶ Postremo, de hac phariseorum atque scribarum impietate, Psalmista in Christi persona prædictis, Psalm. 8.
Locuti sunt aduersor me lingua dolosa, & sermonibus odio circundederunt me, pro eo vt me dilegi-
rent, detrahebant mihi. Et postuerunt aduersum me mala pro bonis. Hoc & in Ioanne Christus reta-
tur. Et postremo aduersum me mala pro bonis. Hoc & in Ioanne Christus reta-
tur. Ut imploraret (inquietus) sermo qui in lege eorum scriptus est, quia odio habuerunt me & pa-
trem meum gratis.

¶ Spiritualiter per hominem cuius dextra aruit, intelliguntur hi qui ad male agendum sunt expediti:
ad bona opera impotentes, vel potius accediosi atque nolentes. Per manum nempe vis operativa ex-
primitur, sicque sinistra vocatur vis ista vt mali actiua: dextera vero inquantum honorum est operum
productiva. De talibus in Hieremias habetur, Sapientes sunt vt faciant mala; bene autem facere nescie-
runt. Et Esaias, Væ (inquit) qui potentes eis ad bibendum vinum, viri fortes ad miscendam ebrieta-
tum. Et opus domini non respicit. Tales etiam inter religiosos & clericos multi inueniuntur qui in
diuini cultus obsequio mox latitant, oscitant, & festinant, seu exēunt in confabulationibus vero
& commodi corporis fortes & alacres conspicuntur, in quibus gratia non dominatur naturæ, nec
virtus peccato, vt exigatur vt expedit ad salutem. Iuxta hanc tropologiam per Zachariam de negligē-
tate pastore temporalia spiritualibus præferente aſſeritur, O pastor & idolum derelinquens gregem,
brachium eius aridatum ficebas, & oculus eius dexter tenebrescens obscurabitur. Tali itaque pec-
catori à bonis contracito, atque ab aqua salutaris sapientia arido, præcepit Christus, surge, id est, per Ephes. 5.
penitentiam à peccati ruina resurge, iuxta illud Apostoli, Surge qui dormis, & exurge à mortuis: Philip. 2.
ita in medio, id est, publice penitentes, & bene age, atque in gratia perficebas, & aliis exemplarē te ex-
Prover. 3r.
hibe, qui publice es transgressus, & alios scandalizasti: secundum illud Apostoli, Sicut sine querela in

D medio nationis peruersa, verbum vita continebant, [Extende manum tuam] ad opera bona, potentiam
tibi concessam efficiaciter applica: iuxta illud Proverbiorum, Manum suam extendit ad pauperē. Fre-
quenter autem contingit, vt Christo ita iubente & gratiam implendi peccatori præstante, peruersi pec-
catoris conuerzionem videntes, homini deuoto, per cuius instructionem Christus peccatorem ita
convertis, indigenatur & insidentur.

¶ Consequenter describitur Apostolorum electio, [Factum est autem in diebus illi,] quibus Christus in
mundo prædicauit & miracula egit. Veruntamen quod subditur & narratur hic non statim contigit
post præfacta immediate dicta ac gesta, sed ante, videlicet priusquam Christus fecit sermonem in mo-
to: vnde quod de apostolorum electione hic scribitur, recapitulatio dicitur, [Exit in montem orare,] vi-
debat in monte vbi fecit sermonem de beatitudinibus, ac ceteris euangelicæ legis præceptis atque
conflixi, [Et erat per nocturnam in oratione dei,] Christus nō per verbis duntaxat sed rebus, signis & actibus nos
instruxit. Cui itaque orarum recēlit ab aliis, imò & à deuotis discipulis, & ascēdit in montem, atque
tam diu orauit: totum vtique propter nostram instructionem, subventionem, & salutem egit. Nam
Christus qui etiam secundum formam seruilem assumptionem peccare non poruit, nec impediri à bono,
imò nec per aliquod aduentum ad devotionis augmentum iuvari, quippe qui conformatus in bo-
no, & comprehensor fuit secundum animæ portionem supremam, tantaque virtutum perfectione ab

Hier. 4.
Eſaias. 5.

Zacha. II.

Epheſ. 5.

Philip. 2.

Prover. 3r.

incarnationis exordio adornatus, quod in eis nunquam in seipso proficit, sed solum quantum ad manifes-tationem. Recesit ergo ab aliis oraturus, ut doceret nos suo exemplo, quatenus & nos deuotius oratur, precibus in priuatu discedamus ab aliis, vt deo liberius, stabilius, quietiusque vacemus. Hinc & in omni concordia, quia & talis loci situs prouocatius est eleuationis internae ad deum, dum inde creatura dei ex omni parte abundantius conspicuntur, ex quarum intuitu creatoris consideratur, amatur, honoratur, atque in admiratione habetur maiestas. Rursus oraturus montem concordia, ad innuendu[m] quod omnis orans infima & terrena debeat obliuisci, coelestia contemplari, apicem mentis ascendere, & in supreme cordis consilientis deo intendere infixa ac libera puritate. Quemadmodum in Ioanne Christus testatur, Veri adoratores patrem adorabunt in spiritu & veritate.

Insuper in oratione peruvigili pernoctauit, vt doceat nos non solum in die, sed horis quoque nocturnis orationibus sanctis infistere, atque in eis diu ac feruide permanere.

Insuper electurus Apostolos orationem tam diuturnam praemisit, ad instruendum quod canonici prælatorum electionibus orationes deuotissimas sint premittendæ. Ut autem Chrysostomus ait, Tempus nocturnum deuotioni & orationi est aptius, quia tunc tenebrae, quies, silentium, aspectus stellarum, compunctionem inducent. Hinc Hieremias monet, Confuge, lauda in nocte in principio vigiliarum, & effunde sicut aqua cor tuum ante conspectum domini dei tui: leua ad eum manus tuas. Ideo Psalm. 56. ait Psalmista, Prauenerunt vigilias oculi mei. Et rursus, In die tribulationis meæ, deum exquisiu[m] mæbus meis nocte contra eum, & non sum deceptus. Et Eſaias loquitur deo, Anima mea defideravit te in nocte. [Et cum dies factus esset, vocauit discipulos suos,] qui prope montem manserunt seu conuenerunt, ibisque Christi præstolabantur præceptum, [Et elegit duodecim ex iis.] ut essent principales præ cæteris, ad prædicationem euangelicæ legis præcipue ordinati ac dirigendi. [Quos et apostolos vocauit.] Apostolus namque est nomen officii, sicut propheta & angelus secundum Gregorium. Apostolus autem dicitur quasi missus, vel post missus, quia a Christo missi sunt prædicare, & post suam resurrectionem misit eos ad prædicandum per totum orbem.

Denique secundum Ambrosium aduertendum est coeleste consilium, quia non sapientes, non diuites, non nobiles, sed publicanum & pescatores quos diligenter elegit, ne diuitiæ, aut potentie, nobilitatisve authoritate traxisse mundum ad fidem videretur, vt veritatis ratio non disputationis gratia preualereret.

Deinde apostolorum nomina exprimit, ne quis alium audeat inscribere apostolorum à Christo tunc institutorum catalogo, quartu[m] & postea aliqui diuinitus sint constituti. Apostoli, vt Matthias, Paulus, Barnabas, & Sylas, [Symonem quem cognominauit Petrum.] Secundum Bedam non in hac electione vocauit eum Petrum, sed longe ante, quando Andras duxit Symonem fatrem suum ad Iesum, cui Iesus tunc dixit, Tu vocaberis Cephas, quod interpretatur Petrus, vt Ioannes describit. Sed G huic obuia videtur illud Marci, Imposuit Symoni nomen Petrus, & loquitur ibi Marcus de electione apostolorum. Ideo alii dicunt, quod illud Ioannis scriptum, Tu vocaberis Cephas, non fuit præfensis nominis impositio, sed futuræ impositionis nominis huius prænuntiatione. Videtur autem & aliter posse dici. Petrus nanque interpretatur firmus, vel obediens seu principalis. Cephas quoque interpretatur principalis. Cum itaque in Ioanne scribitur Cephas, quod interpretatur Petrus, sumitur Petrus vt interpretetur principalis: sicque tunc impositum est ei nomen Petrus, hoc est, nomen quod tantum valet vt Petrus, secundum han Petri interpretationem, quia tunc dictus est Cephas. Postea autem vocatus est Petrus, prout Petrus interpretatur firmus siue obediens: iuxta quem modum Christus alibi ait ad eum, Tu es Petrus, id est, firmus, & super hanc petram, hoc est, firmam demum fidei confessionem: edificabo ecclesiam meam. Ex hac imputatione nominis Petri, quia qui ante apostolatum vocatus est Symon, in electione ad apostolatum dictus est Petrus, inducta est cœstuendo, quod dum quis efficit papa, aliud sibi nomen imponit, ad designandum spiritualiter imputationem, quia qui alias rector & pastor preficitur, in alterum meliorémque virum debet mutari. Sed vtinam in peiores & arrogationem non mutetur, sicut & Saul, cui tamen prædictum fuit, Mutaberis in alterum virum. [Et Andream fratrem eius, Iacobum & Ioannem.] Quos tunc vocauit Boanerges, hoc est, filios tonitru, proper altisonam prædicationem eorum. Iti fuerunt consanguinei Christi, videlicet filii Mariae vxoris Zebedæi, quæ fuit soror Christiferæ Mariæ: Philippum & Bartholomæum, Matthæum & Thomam, Iacobum Alphæi filium, qui dictus est Iacobus minor, quia vocazione posterior Iacobu[m] fratre Ioannis: vocatus est etiam frater domini seu christi, quia corporis dispositione & forma eius similius fuit, quem propter eximiam suam sanctitatem. A postoli suscepito spiritu sancto ordinaverunt Hierosolymitanum primum christianorum ibi episcopum. [Et symonem qui vocatur Zelotes,] id est Chananeus, chana euim dicitur zelus. [Iudam Iacob] minoris fratrem, qui in Matthæo vocatur Thaddeus: & secundum Hieronymum vocabatur etiam Lebbæus, quod dicitur corculus, id est, diligens sui cordis custos. Iti duo videlicet Symon & Iudas fuerunt fratres Iacobi minoris, & filii Mariae vxoris Alphæi sororis virginis gloriose, vt in passionali sanctorum habetur. [Et iudam iacobi qui fuit proditor,] hoc est, traditor christi: quem licet Salvator prænosceret traditorem futurum, elegit tamen eum in Apostolum, propter futuram illius malitiam & ingratitudinem, non desinens agere quod sua extitit bonitatis, præsertim quia ex proditoris huius malitia scivit, potuit, & voluit magnum bonum elicere, vt pote scripturarum de sua traditione impletionem, & suæ ineffabilis pietatis ostensionem, quod scilicet illum fecit sibi tam familiarem atque apostolum, à quo se prævidit tradendum: de quo in Ioanne differuit. Nonne duodecim vos elegi, & vnu ex vobis diabolus est? [Et descendens cum illis] duodecim apostolis de superioribus locis montis, sicut in loco campetri, & turba discipulorum eius, quo ver-

A bo ostenditur quod multos habebat discipulos, nam & præter a postolo designauit septuaginta duos discipulos, misticè eos binos ad virbes, ad quas ipse fuit venturus, vt infra habetur: sed & alios multos habebat discipulos, quorum aliqui saepe recuererunt ab eo, nec eum amplius sequerantur, sicut in Ioanne habetur. Ioannes quoque scribit, quod Ioseph ab Arimathia fuit discipulus Christi, quamvis occultus metu Iudeorum, [Et multitudine plib[is] copiæ ab omni Iudea & Hierusalem] qua fuit Iudeæ me tropolis: ideoque nominatim exprimitur, [Et maritima] hoc est, à regione sita circa mare: quod secundum Bedam & Glossam non intelligitur de mari Galilæa proximo huic loco campestris, quia hoc magnum non esset, quod de illis locis venissent ad Christum: sed intelligendū est de magno mari, in quo Tyrus & Sydon poterant comprehendere. Vnde & subditur, [Et Tyri & Sydonis,] hoc est copiosa haru[r] vrbium gentilium multitudine. Ex quo claret quod maxima fuit Christi fama: quæ etiam Gentiles ex tam diueris ac remotis locis attraxit. [Qui venerant ut audirent eum,] id est eius doctrina seu prædictio ne instruerent, atque proficerent: & forte non pauci curiositate quadam attrahebantur, cupientes il lum aspiceret & audire, de cuius sapientia & eloquentia, potestate & signis tanta audierant: [Et sanctorum a languoribus suis] qui languidi erant, qui comparatione aliorum patuerunt. [Et qui vexabantur a spiritibus immundis,] hoc est, ob sesiā dæmonibus [Curabantur,] id est virtute Christi liberabantur ab il lis, Christus nanque solo imperio expulit dæmones. Porro in eo quod dicitur spiritibus, tangitur subtilitas naturæ dæmonum: quorum peruersitas culpæ insinuat, cum subditur, immundis: abusus quoque potentia seu prava operatio coruendit exprimitum cum dicitur, vexabantur: quorum & refrenatio designatur, cum additur, curabantur. [Et omnis turba quererat cum tangere,] non solum infirmi, sed & alii confidentes eius tactu ab aduersitatibus tueri, à peccatis mundari, gratia participes fieri, seu aliquod beneficium consequi, imò secundum Marcum certatim & copiose irribebant in eum vt tangerent eum: cuius causa subiungitur, [Quia virtus de illo exibat] id est potestas, virtus, & sanctitas in ipso consistens se in operationem extendit, & præclaros effectus produxit: Itaque virtus de Christo manuit, non quod eadem numero virtus de ipso prodierit, aliosque intrauerit: sed quia potestas Christi alii efficientiam suam impresit, quemadmodum effectus dicitur à causa procedere, & causa in effectum exire, puta per influentiam quandam. [Et sanab omnes] infirmos, imò & eos qui corpore sani erant, ab animalium vulneribus, id est, peccatis sanauit, dummodo ex parte illorum defecit non erat, sed quod in se fuit efficerent: ad quod agendum atque ad gratiam fortiadam dispositus Christi contactus quoq[ue] illorum pia quadam præuentione suæ misericordia, virtute ac merito eius. Specialiter autem loquitur Euangelista de miraculo sa corporaliter infirmorum curatione: sed quoniam Christus eos sanauit in anima quos corpore curauit, vt sancti testantur: verum istud de veraque sanatione accipitur. Circa quod queritur, de qua Christi virtute hoc intelligatur, & quomodo humanitas Christi ad miraculos effectus cooperabatur? Verum hæc quæstio superius capite tacta & aliqualiter est soluta, quæ nunc diffusius, clariusque soluenda est: Itaque miracula propriissima dicit, totam naturæ creatæ virtutem, facultatem seu autoritatem transcendent: ideo certum est, quod sola illius potestate, qui totius naturæ creator ac institutor est, fiant tanquam virtute principaliter operante. Propter quod ait Psalmista, Benedictus dominus deus Israël, qui facit miracula solus, Nihilominus sancti, tam angeli quam homines multa leguntur fecisse miracula, certimque Psalm. 71: est precibus & meritis hominum sanctorum deum frequenter signa fecisse, ita quod homines ad illa meritorie cooperabantur. Sed difficultas est, an cooperari sint causaliter per aliquam virtutem in eis consistentem diuinitus datum, ita quod illa potestas sit non principalis, sed instrumentalis causa effectus miraculosi. Hanc quæstionem Augustinus xxij. de Ciuitate mouet, & indeterminatam reliquit, Gregorius vero libro dialogorum eius solutionem tangere viderunt, dicendo, deo mente deuota adhærentes, cum rerum necessitatibus postulat, mira quæcumque aliquando faciunt ex prece, interdum ex protestate, scilicet diuinitus eis concessæ, & hoc probat ratione, quoniam per gratiam adoptionis datur hominibus fieri filios dei, quod maius est quam facere signa, quod sacerdoti & malis conceditur. Ergo hominibus virtuosis videtur dari potestas operativa instrumentaliter miraculorum:

Denique Petrus oratione premissa suscitauit Tabitam: Aprianum vero & Zephoram cohiugem ei*Actu. 9:* ius occidit, non prece, sed increpatione eorum premissa. Insuper in sermone de angelis dicit Gregorius, quomodo aliqui electorum vi acceptæ potestatis miracula operentur, ita vt ad illum angelorum pertinente chorum, per quos signa & miracula fieri solent. Ad idem arguitur, quoniam inter dona gratia gratis datae ponuntur gratia sanitatum & operatio virtutum seu miraculorum. Quemadmodum er*Actu. 5:* go aliqua dona gratis data ab Apostolo enumerata, videlicet sermo sapientia, sermo scientia, i. Cori. 12: prophetia, donum linguarum, ponunt alii quid reale seu quædam virtutem in anima: ita de gratia faciendo miraculi dicendum videtur. Insuper secundum doctores sacramenta nouæ legis efficiunt quod designant, ita quod quædam virtus in eis consistit ac ponitur instrumentaliter atque causaliter cooperativa ad producendum gratiam sacramentalem, vel saltem dispositionem ad eam, puta characterem, eum tamen sacramenta ita in sensibilibus rebus consistant. Multo amplius apparet, quod in animabus sanctorum sit virtus quædam instrumentalis concausalitate ad productionem miraculorum concurrens atque cooperans, quod quidam concedunt, quorum aliqui afferunt quod virtus ista non insi[s]tans fixe seu permanens vt habitus, sed per modum dispositionis, passionis, transiunt, quemadmodum prophetia, propter quod non semper ad libitum possunt miracula operari. Contra quod aliqui dicunt quod licet virtus ista eis inesse vt habitus, non tamen oportet concedere, quod facere possent miracula quoties vellet, eo quod virtus ista sit instrumentalis, quæ non agit nisi mota à principali virtute. Sed de hac re possent plurimæ difficultates moueri, & rationes pro veraque parte adduci, quas dif-

putantibus committendas potius puto. Insuper istam virtutem in sanctis ponentes dicunt, quod ipsa tanto plus atque sublimius sit in Christi humanitate ponenda, quanto illa potius est instrumentum seu organum diuinitatis seu verbi eterni, quam sancti & sacramenta, cuius scilicet verbi eterni ipsa est organum immediatum, animatum, coniunctum ac proprium, sicut corpus meum est instrumentum animae meae. Alii autem sancti sunt diuinitatis instrumenta separata, communia, sicut securis est instrumentum artificis, luxta istam positionem verbum Evangelistae predictum, videlicet virtus de illo exhibat & fababat omnes, non solum de divina & increata Christi virtute miracula principaliter operante: sed & de supernaturali eius virtute creata, predicta, miraculorum instrumentaliter productiva intelligi potest, & istud pro intelligentia sequentium de Christi miraculis valer.

¶ Prosequitio Cap. vi. [Et ipse eleuatis oculis in discipulos suos dicebat.] Artic. xv.

T ipse eleuatis oculis in discipulos suos dicebat.] Quamvis Christus omnibus loqueretur, oculos tamen corporales in discipulos suos specialiter dirigebat, ad insinuandum, quod ea quae praedicta fuit, eis potissimum conuenirent atque inessent. Item ad innundum, quod eos alii proponeret in exemplum, & quia doctrinæ sua erant ceteris capaciore. Rursus, ad ostendendum spiciale suum amorem ad ipsos, atque ut eos arctius sibi attraheret, dum in praefecta tam amoro ac reuerenter se ad ipsos habebat, per quod etiam alios ad suum discipulatum incitauit. [Beati pauperes.]

Matth. 5.
6.7.

¶ Quoerit hoc potest, an iste sermo sit idem cum illo qui à Matthæo describitur, cuius questionis prosequitionem ac solutionem omitto, quia super Matthæum hinc scripsi. id verò sciendum, quia quæ in isto capitulo ac sermone recitat Lucas, Matthæus gloriosus Euangelista tribus capitulis multo plenius atque diffusius scribit: & sermo ille quem tribus illis describit cap. vocatur sermo domini in monte, super quem Augustinus specialem librum composuit: in quo sermone continetur & datur lex Euan gelica, & quicquid ad optimos mores, Christianævitæ pertinet perfectionem, de quo quidem sermone quin super Matthæum prolixe conscripsi, nunc brevius pertransibo. Lucas itaque non nisi quatuor beatitudines exprimit, quarum primam ponit eandem quam Matthæus, sed breuius, siquidem in Matthæo habetur, Beati pauperes spiritu: hic dicitur, Beati pauperes, quod duplum explanatur. Primò, de voluntari paupertate propter deum sponte assumpita, desiderata, vel complacente, qua terrena opes seu temporalia quantum congrue fieri potest, spernunt vel abiiciuntur, vel mens deo & contemplationi liberius atque perfectius varet. Vnde & Christus ait, Qui non renuntiat omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus. Tantò etenim perfectius & expeditius anima intendit supernis ac vni super omnia necessario, quanto minus circa plura & temporalia occupatur, dispartitur, distractatur. Secundo exponitur, Beati pauperes, id est humiles qui in oculis suis parui, defecuti, seu indigentes sunt, potissimum intuitu dei, qui nihil boni se à habere fatentur, & omne bonum deo scribunt. [Quia vestrum est regnum dei.] Quia Christus in discipulos vistum direxit, idcirco ad eos verbum hoc dirigit. ¶ In qualibet autem beatitudine duo ponuntur. Primum est per modum meriti. Secundū per modum præmii merito correspondentis.

Lucæ. 14.
Lucæ. 10.

¶ Itaque postquam Christus proposuit meritum, dicens, Beati pauperes spiritu, ut pote qui præstat modo terrena despiciunt, vel scipios humilant, proportionatum & consonum subiungit mox meritum, Quia vestrum est regnum dei, id est, opulentis felicitatis æternæ, altitudi regni coelestis. Praeterea etenim paupertati illa opulentia correspōdet, & humiliati illi sublimitas ista: quemadmodum Christus ait, Qui se humiliat exaltabitur. Rectissime quoque celestium honorum possesso, contemnitibus propter deum temporalia bona promittit. Deinde secunda beatitudine subiungitur, quæ à Matthæo ponitur quarta. [Beati qui nunc ejussum] Cum beatitudo sit exclusiva pœna atque miseria, mirum quod Christus esurientes & flentes ac perleptionem patientes assertit esse beatos.

Lucæ. 14.

¶ Sed aduentum quod duplex est beatitudo, videlicet via & patriæ. Beatitudo via, est actus meritorius beatitudinis patriæ, scilicet actus virtuosus, quod meritum est & dispositio ad facilitem patriæ. Itaque esurientes, flentes, aduersa patientes, pauperes, & ceteri, quos Christus nunc assertit esse beatos, beati sunt iam in re, loquen de beatitudine via: suntque beati in spe, loquendo de beatitudine patriæ. Porro quod ait, Beati qui nunc esuritis, primo exponitur de corporali esurie, prout est actus virtutis, videlicet abstinentia, qua quis sponte propter deum corpus suum castigat, affigit, & quodammodo necessaria subtrahit ei: sicut ait Apostolus, Castigo corpus meum & in eseruitatem redigo. Et iterum, Qui autem sunt Christi, carnem suam crucifixur cum virtus & concupiscentiis. Beati sunt quoque qui ex defectu alimentorum esuriantur, dummodo hoc propter deum patienter sustineant, vel propter eum tantam elegerunt inopiam, vel propter eum alimentis priuantur ab impiis, sicut de multis martyribus legitur. Ista ergo esuries à Christo fertur beata, quia est dispositio ad gratiam, introductio ad gloriam, satisfactoria pro peccatis & deletionibus inordinatis, speciale quoque illuminationem & sapientiam infusionem meretur à deo: quemadmodum Danieli & sociis eius infudit dominus sapientiam magnam, eo quod abstinentia operam contulerunt, vt legitur in Danieli,

1. Cori. 9.
Galat. 5.

& in Esaiā inquiritur, Quem docebit dominus scientiam, & quem intelligere faciet auditum? Vbi protinus respondeatur, Ablactatos à lacte, auulos ab vbere, hoc est eos qui carnales spērunt delicias & sensualitatem per abstinentiam ac cetera virtutum exercitia rationi subiciunt. Ideo scriptum est, Qui amat vinum & pingua, non erit sapiens. Secundo exponitur de spirituali esurie, qua quis iustitiam cordialiter appetit, prout iustitia est virtus generalis, omnisque virtus. Sic spiritualiter elu-

A rire est quotidianum profectum in omni virtute optare, dei honorationem in omnibus desiderare, omnium reformationem ac perfectionem intime affectare, quod venit ex charitate & zelo iustitiae. Est riamus ergo iustitiam istam, nec vñquam satis iustos nos esse putemus, sed omni hora satagamus proficer: cum & Apostolus dicat, Egò non arbitror me apprehendisse, & que retro sunt oblitifcens, in anteriora extendo meipsum. Huius autem beatæ esuriei præmium subditur, [Quia saturabimini,] id est, bonis spiritualibus replebimini, præsertim donis gloriae in patria, dicente Psalmista, Satabor cum appa ruerit gloria tua. Ibi nempe tota capacitas ac desiderium animæ adimplentur, & tota eius potentialitas ad actum perfecte reducitur, per hoc quod deum clare per speciem contemplatur, ipsò que fruatur. Vnde quicquid scire vel habere cupit scit & habet, quod potissimum erit post corporum glorificatio nem. Denique etiam in præsenti taliter esurientes aliquiliter saturantur charismatibus gratiarum & patre sacramentali, cum & Psalmista loquatur, Benedic anima mea domino, qui replet in bonis desideri- Psal. 102. um tuum. Et denuo, Timete dominum omnes sancti eius, quoniam nihil de est timetibus eum. De his Psalmi 73. quoque qui experiri solent quād dulcis est dominus, Memoriam inquit abundanter suavitatis tuae 1. Perri. 2. eructabunt. Talis autem ructus non nisi de saturitate seu plenitudine quadam venit secundum Bernar. Psal. 144. dum: id sepe tanto dilectionis feruore, tanta contemplationis admiratione & synceritate, tanto di

B vina superfluvissima bonitatem dulcorē implentur, vt nec ipsimet ferre præualeant: Psalm. 72. sed mente & corpore deficiant & succumbant, obrigescant & langeant: quod expertus fuit qui dixit, Hiero. 20. Defecit caro mea & cor meum. Et Hieremias, Factus est (inquit) sermo domini in corde meo quasi ignis exstans, & defoci ferre non sustinens. Verum abundantia ista non est continua neque simili citer plena, quia interrupitur sepe, & ad faciem superbenedicti dei intuitionem, eisque indeficiētem beatificam fruitionem omnis talis aspirat cum Apostolo clamans, In felix ego homo, quis meli berabit de corpore mortis huius? Sequitur beatitudo tercia, quæ etiam à Matthæo tertia ponitur, [Beati qui nunc flent,] id est vestra vel aliorum peccata charitatis & doloris deplangitis, vel desiderio pa Roma. 74. tri cœlestis huius exilii incolatum deploratis, vel Christi passionem meditando ex eius compasio Matih. 5. ne lugetis. Est demum & alter nobilissimus ac felicissimus fletus, non ex aliqua aduersitate pena aut tristitia manans, sed ex syncerissima quadam complacentia superdeliciisimi dei, dum in alta contemplatione deus cum singulari quadam claritate ac synceritate ostendit se intellectui contemplantis, ita quod sinus mentis, & apex affectus mox torus aperitur, expanditur, absortetur, in tam superin comparabilis, superpulcherrim quo obiecto, & anima ineffabilem complacentiam concipit & habet in eo, arque ex hoc dulces per oculos guttae funduntur. [Quia ridebitis,] id est internam consolationem, cordialemq̄ iucunditatem in patria pro præmio suiciptis. Non ergo de vano & exteriori risu hoc dicitur est, sed de alacritate & lœtia spirituali, de qua in Prouerbis fertur de forti muliere, Ridebit C die nouissimo. In Iob quoque, Impletur os tuum risu, & labia tua iubilo. Hæc merces boni plora Protier. 31. tus etiam in vita inchoatur, in his qui cum Psalmista dicere possunt deo, Secundum multitudinem Iob. 8. dolorum meorum in corde meo consolationes tuę letificauerunt animam meam. Et rursus, Quam ma Psalm. 93. gna multitudo dulcedinis tua domine. Itēnque cū Apostolo, Benedictus deus qui consolatur nos in Psalm. 30. omni tribulatione nostra. Et denuo, Sicut abundant passiones Christi in nobis, ita per christum abun 2. Corin. 1. dat consolatio nostra. Clementissimus etenim dominus etiam in præsenti seruolis suos consolari & le Ibidem. tificare dignatur frequenter & abundanter, eos videlicet qui præfatis luctibus se affligunt, qui omne carnale oblectamentum despiciunt: iuxta illud, Renuit consolari anima mea, memor fui dei & delecta tus sum. Præterea contundum, quod Christus in his duabus beatitudinibus addit nunc dicendo, Bea Psalm. 26. ti qui nunc esuritis, Beati qui nunc flentis, ad insinuandum, quod tempus vite præsentis sit tempus penitentie ac meritorum, quia in valle lacrymarum, in carcere atque exilio conuersamur & innumerabilia extant pericula. Sequitur beatitudo quarta, quæ in Matthæo ordinatur octaua, [Beati criti cum vos oderint homines] propter veritatem & iustitiam vestram, seu aliam quamcumque virtutem & gratiam. Sic autem odire non cōuenit nisi vitiosis hominibus. Vnde homo accipitur hic in malo, videlicet quādum ad id quod homines communiter magis sequuntur, quod est, sensualitas, passionesque eius: iuxta quem modum ait Apostolus, Cum sit inter vos zelus & contentio, nonne homines estis? Et iterum, Si hominibus placarem, Christi seruus non essem: cum tamen alibi protestetur, Ego per omnia omni 1. Corin. 3. bus placeo. Præterea sicut amare est alicui bonum velle: ita odire est alicui malum velle. De tali odio Galatas. 1. ait Christus discipulis, Si mundus vos odit, scitote quia me priorem vobis odio habuit. Et alibi, Exiit 1. Cori. 10. odio omnibus hominibus propter nomen meum. Et cum separauerint vos à sua societate quasi indi 1. Cor. 15. gnos eorum consortio: iuxta illud Prouerbiorum, Abominantur impii iustum. Et rursus, Viri sanguis Luke. 6. num oderunt simplicem. Vnde in Ioanne habetur, Conspirauerunt Iudei, quia si quis confiteretur Ie Proue. 29. sum esse Christum, extra synagogam fieret, & exprobauerunt conuicta & improperia irrugando: Ioan. 9. iuxta illud Petri, Si exprobaramini in nomine Christi, beati criti. Et ad Corinthios scribit Apostolus, 1. Petri. 4. Maledicimur & benedicimur: [Et ecerint nomen vestrum,] id est nomen & famam, quibus Christiani 1. Cor. 4. vocamini. Vel, nomen vestrum, id est vos ipsos excranciar tanquam pessimos, omnino impetuose ex pulerint, [Propter filium hominis,] id est ob id quod in me creditis, vel mihi obeditis, & secundum mea precepta aut confilia viuatis.

D ¶ Itaque quicunque hæc patitur propter iustitiam aut virtutem, patitur propter Christum. Non est autem magnum hæc pati propter proprias culpas: immo cauendum ne taliter patiamur. Ideo in prima sua canonica loquitur Princeps apostolorum, Quæ est gratia, si peccantes & colaphizari suffertis? si autem beneficentes suffinetis, hæc est gratia apud deum. Et iterum ait, Nemo vestrum patiatur vt homicida aut fur. Præterea quamvis Christus beatos appellat eos qui odiuntur & prædicta pa 1. Petri. 4. tij

tintur aduersa, nō tamen propterea optare debemus, vt alli nos odiant & infestent, præsertim inquit E
tum talia habent peccati, mō hoc estet charitati contrarium, desiderare aliorum ruinam. Sed
ideo Christus hæc dicit, vt in aduersis patientiam inconcussam seruemus, nec propter aliorum odium
& persequitionem viam iustitiae relinquamus. [Gaudete in illa hora & exultate,] id. dum ista patimini in
eisdem gaudete interiori iucunditate, & exultate exteriori lætitia, vt corde & corpore seu appetitu in-
tellectu ac sensu iacetemini: iuxta quod scriptum est, Cor meum & caro mea exultauerūt in deum
vivum. Exultatio quippe quasi extatio saltatio dicitur, dum gaudium internum redundat in corpus, vi-
resque sensuas: ita quod ex abundantia interioris delectationis signa lætitiae foris monstrantur. Hoc
fecerunt Apostoli, iuxta illud Actuum, Ibi gaudentes à conspectu consili, quoniam digni habiti
sunt pro nomine Iesu contumeliam pati. Et beatissimus Andreas apostolus crucem eminus videns,
Gaudens (inquit) venio ad te, ita vt tu gaudens suscipias me. Hinc Iacobus, Omne gaudiu exigitate
fratres cum in diuersis tentationes incideritis. [Ecce enim merces vestra multa est in celo.] Ideo taliter gau-
dere & exultare debetis, quia pro temporalibus istis persequitionibus, præmium, copiosum in regno
cælesti habebitis, de quo præmio Elias & Paulus testantur. Quod oculus non vidit, nec auris audi-
uit, nec in cor hominis ascenderunt, quæ præparauit deus electi. Hoc vtique præmium tam multum
est, vt innumerabile appelleatur: tam pretiosum, vt incomparabile asseratur: tam magnu, vt inæstimabile
sit: tam diuturnum, vt interminabile extet. Quæ enim beatitudine æterna, prout beatitudine, dicitur sta-
tus omnium bonorum aggregatione perfectus, hæc est vna ratio gloriandi in aduersis, propter quod
ait Apostolus, Id quod in præfenti est momentaneum & breve tribulationis nostræ, æternum gloriæ
pondus operatur in nobis. Insuper in aduersis gaudere debemus, quia per aduersitatum sustinentiam
antiqui & præcipuis sanctis assimilamur, ideo addit Saluator, Secundum hec enim faciebant prophetæ pa-
tres eorum, id est, præfatis modis persequuti sunt eos, odio, abiicendo, exprobrando, carnales ac
impici patres Iudeorum temporis huius, à quibus & vos discipuli mei estis aduersa passuri. Ideo in A-
ctu loquitur Stephanus eis, Dura ceruice & circuncircum cordib⁹ & auribus, vos semper restitistis spiri-
tui sancto, sicut & patres vestri. Quem prophetarum non sunt persequuti patres vestri?
¶ Itaque ex his saluberrimis Christi verbis hortamentis & promissionibus, discamus aduersa equani-
m iter ferre, in eisdem cordialiter gloriari nec fatigari: sed vsque in finem iniuste persistere, non solum
propter causas iam tactas, sed præfertim, quia per hoc deum potissimum honoramus, dum omne aduer-
sum lœtanter perferimus, eo quod deum frēquenter in honorauius atque offendimus: quem quanto
sincerius, perfectiusque diligimus, eo peccata nostra plus displicent nobis, & omnem aduersitatem ac-
cepnam atque confusione propter ea libentius sustinemus, vt deo superaltissimo aliqua saltæ re-
compensatio fiat. Item quia per aduersa à vitis expurgamur, ad gratiam præparamur, in omni virtute
proficiimus, Christo propter nos passo assimilamur, futura tormenta euadimus: imo misericordia &
protectio dei in tribulationibus potissimum prona est subuenire, sicut ait in Psalmo, Cum ipso sum in
tribulatione. Hinc ad Hebreos monet Apostolus, Per patientiam curramus propositum nobis certa-
men, aspicientes in authorem fidei & consummatorem Iesum, qui proposito sibi gaudio sustinuit cru-
cem. Recogitate eum qui talem sustinuit à peccatoribus aduersus semetipsum contradictionem, vt nō
Psalm. 90. fatigemini animis vestris. Nondum enim vsque ad sanguinem restititis.
Hebra. 12. ¶ Contemplandum est hic, quemadmodum filius dei, qui venit reprobare gloriam mundi, eiusque
perfictum docere contemptum, præinducta quatuor ponit, beatificat, & commendat, que maxime
contrariantur his quatuor qua mundani homines potissimum querunt & amant, atque in quibus fac-
ilitatem suam constituunt: quorum Primum est, affluentia diuitiarum, quæ multorum fomentum est
vitorum, contra quam ait Saluator, Beati pauperes. Secundum est, carnalium deliciarum possesio, con-
tra quam loquitur Christus, Beati qui esuritis. Tertium est, ludorum, iocorum & vanitatum dissolutio,
contra quam dicit, Beati qui letis. Quartum est, temporalium honorum, seculariumque favorum pro-
curatio, contra quam prædicti, Beati eritis cum vos oderint homines, &c.
¶ Postremò hæc quatuor à Christo inducta, quatuor virtutibus cardinalibus coaptantur, puta pauper-
tas temperantia, que superflua refecit, iustitia, cuius est corpus castigare: fletus prudentia, qui
elegit hic lugere, vt gaudium acquiratur eternum: perpeccio aduersitatum fortitudini, cuius est diffi-
cilia fortiter pati.
¶ Insuper Christus ad ampliorem & evidentiorem inducitarum quatuor beatitudinum commendatio-
nem ac laudem, vituperat & condemnat vitia eis opposita, que à mundi amatoribus felicitates quædā
reputantur: sed à Christo in fallibili iudice censentur miseria, quia per eas deus fons totius veræ felici-
tatis, eiisque dona, videlicet gratia in præsentia, & gloria in futuro perdurantur, atque æterna obtine-
Matth. 19. tur damnatio. Itaque ait, Veruntamen vobis diuitibus, qui habetis consolationem vestram, Ita quam dicat,
Marci. 10. tur damnatio. Neque aliquando fuius in sermone adulatio nisi. Insuper secun-
dum glossam, Magna pars pœnæ peccati est, sceleris non solum non argui, sed etiam quasi bene gesta
laudari. [Secundum hec faciebat prophetæ,] id est falsis prophetis verba laudis, benedictionis, & adulatio-
nis exhibuerunt [Patres eorum] carnales patres Iudeorum qui sanctorum prophetarum verba spreue-
runt, & pseudo applauferunt: de quibus in Esaiæ legitur, Dicunt videntibus, nolite videre: & aspicien-
tes, nolite apercere nobis ea que recta sunt, loquimini nobis placentia, videte nobis errores. De fallis
autem prophetis scriptum est, Hæc dicit dominus super prophetas, qui seducunt populum meum, qui
mordent dentibus suis, & predican pacem: & si quis non deredit in ore eorum quippiam, sanctificant
super eum prægium. De quibus multa in Hieremia scribuntur, domino loquente, Non misi eos, vi-
sionem cordis sui loquuntur. Iti pseudo ad capiendum principum ac vulgi fauorem multa finxe-
runt, atque vt eis crederetur, modum loquendi verborum prophetarum assumpserunt, dicendo;
Hæc dicit dominus. Interduum quoque non verbis tantum, sed & factis prophetabant, quemad-
modum in Hieremia patet de Anania: qui cum fregit & catenam que fuit in collo Hieremij, adiecit, Hæc dicit dominus, Sic confingam iugum Nabuchodonosor regis. Idem patet in libris Re-
g. 22. t. iii

A in Ecclesiastico habetur, Beatus diues qui inuentus est sine macula, qui post aurum non abiit, nec sp̄ Ecclesi. 37.
rauit in pecunia thesauris. quod quārū rarum atque difficile sit, constat ex eo quod illico subditur,
Quis est hic, & laudabimus eum? Fecit enim mirabilia in vita sua. Non ergo nos committamus pericu-
lo, [¶ vobis qui saturati estis.] Id est vobis gulosis, qui non ad necessitatem, sed ad voluntatem vos
reficitis, & fecit carnem superflue adimplatis. Hinc alibi ait Saluator, Videte ne grauentur corpo-
ra vestra crapula vel ebrietate. Et Apostolus, Carnis (inquit) curam ne feceritis in desideriis. Et ad Ro-
manos, Si secundum carnem vixeritis, morientis. Ideo ait Hieronymus, Non est possibile, vt quis hic im-
pletat ventrem & in futuro metet. Hoc est quod subditur, [¶ Quia esuris.] Sicut in beatitudinibus: ita
in vitiis eis oppositis ponit Christus retributiones seu mercedes correspondentes. Vnde & in libro
Sapientiæ dicitur, Per quæ quis peccauit, per hæc & punietur. Quamus ergo gulosi in inferno esuri-
ent per omnium bonorum delectabilium parentiam, tamen vitio suo & gulositatis specialiter promerent
tur famis & sitis afflictionem. Dicit autem Basilius, Subiectio corporis per nihil aliud sic obtinetur si-
c ut per abstinentiam, qua sicut quadam freno decet compescere iuuentus feruorem. Est ergo absti-
nentia interemptio criminis, amotio passionum, vita spiritualis initium, obtundens in se illecebrarum
aculeum. [¶ vobis qui ridetis nunc.] Si risu debetur æterna damnatio, quis potest esse securus? Sed non
de quoconque risu iam loquitur Christus, verum de risu inordinato, inepta lætitia, vanæque dissolu-
tionis, qui tantæ immoderantia ait frequentia est, vt spirituali gaudio charitatis diuinae præponatur
aut contrarieatur. De quo Ecclesiastes, Risum reputauit errorem: & gaudio dixi, quid frustra deciperis?
Hinc iterum Ecclesiastes protestatur. Melior est ira risu, quia per tristitiam vultus corrigitur animus Ecclesi. 20.
delinquens. Moderatus tamen, honestus & modicus risus pro causa, loco, & tempore non prohibe- Ecclesi. 7.
tur, sed cachinnatio & dissolutio ita ut conueniunt: iuxta illud Ecclesiastici, Fatuus in risu exaltat vo- Ecclesi. 21.
cem suam, sapiens autem vix tacite ridebit. Ecclesiastes quoque inquit, Sic ut sonitus spinarum ardenti- Ecclesi. 7.
tum sub olla, sic risus stulti. Dicit hic loco Basilius, Cum dominus ridentem arguat, palam quod nun-
quam erit fidelis tempus ridendi, præcipue in tanta multitudine eorum qui in peccato moriuntur, pro
quibus oportet lugere. Superfluo risus est immoderantia signum, & effrenis animæ motus, sed vsque
ad vultus iuvenitatem exprimere animæ passionem nō dedecet. Chrysostomus quoque dicit, Dic mihi, cur cō
uteris risu & de fluis qui debes aſſtere terribili iudicio, & ponere rationem de omnibus que operaris?
Sed obicit potest illud Sapientiæ, Tépus flendi & tépus ridendi, quod ex dictis solutu est. De modesto
nanq; risu hoc dicitur, quædammodum etiā ponitur virtus eutrapelia, per quæ homo moderatetur habet in
Iudis. Tale risum sanctus lob habuisse se pandit, dicendo, Si quando ridebam aedes, nō credebam mihi. Iob. 29.
¶ Deinde subditur debita pena viriosi risu, [¶ Quia lugebit] interior dolor, [¶ Elæbit,] pœna & vula-
tu exteriori in inferno, præfertim quando & in corpore erit ploratus: quanvis non per lachrymarū
resolutionem, sed cerebri conturbationem, & vultus mestisimam indispositionem. Discamus ergo
risum frenare, & qui ad risum ex naturali dispositione proliuus est, speciale ad eius reffrenationem
C conatum adhibeat: quemadmodum qui ad iram seu ad quodcumque pronus est vitium, singulariter Ecclesi. 19.
ad illius extirpationem debet conari, & quod propriis nequit viribus, diuinæ gratia subsidio potest:
inō inter ea ex quibus facile perpenditur qualis sit homo, vnum est risus, de quibus in Ecclesiastico le-
gitur, Ex vīsu cognoscitur vir, & ab occulo facie cognoscitur sensus. Amictus corporis & risus dē
tium & ingressus hominis enunciatur de illo. Deinde reprobat furor inanis, adulatio vanæ, secularis
que amicitia, [¶] æternæ calamitatis debetur & imminent [¶] homines ad vosiplos reflexi, [¶] Cum
benedixerint vobis] id est vos & facta vestra iniqua laudauerint, adulatioibus vos demulcerint [¶] omnes
homine,] quantumcunque multi sint illi, quod facere non solent nisi iniqui. Itaque loquitur Christus
de his, quibus vana laus placet, qui adulatioibus attrahunt, qui seculi huius sautorum, amicitiamque
requirunt. Itaque tam his quām benedictioribus horum vae imminent, quia plus nocet lingua adulato-
ris, quām gladius persequitoris. Ideo (iuxta Bedam) adulatio est nutrita peccati, ita quod sicut oleum Psalm. 9.
flammis iniecit, præbet eis fomentum, sic adulatio nutrit culpam: & tamen frequenter hoc agitur,
dicente Psalmista, Quoniam laudat peccator in desideriis animæ sua, & iniquus benedicitur. Verū
vt in prouerbiosis scriptum est, Meliora sunt vulnera diligentis, quam fraudulenta odient oscula. Huic
D autem eloquio Saluatoris illud Esaiæ consonat, Popule meus qui te beatum dicunt, ipsi te decipiunt,
& viam gressuum tuorum dissipant. Vitemus ergo hanc pestem occultam atque vilissimam exemplo Psal. 140.
sancti, qui ait, Corripet me iustus in misericordia & increpat me, oleum autom peccatoris non impin-
guet caput meum. Et Apostolus ait, Neque aliquando fuius in sermone adulatio nisi. Insuper secun-
dum glossam, Magna pars pœnæ peccati est, sceleris non solum non argui, sed etiam quasi bene gesta
laudari, [¶ Secundum hec faciebat prophetæ,] id est falsis prophetis verba laudis, benedictionis, & adulatio-
nis exhibuerunt [¶ Patres eorum] carnales patres Iudeorum qui sanctorum prophetarum verba spreue-
runt, & pseudo applauferunt: de quibus in Esaiæ legitur, Dicunt videntibus, nolite videre: & aspicien-
tes, nolite apercere nobis ea que recta sunt, loquimini nobis placentia, videte nobis errores. De fallis
autem prophetis scriptum est, Hæc dicit dominus super prophetas, qui seducunt populum meum, qui
mordent dentibus suis, & predican pacem: & si quis non deredit in ore eorum quippiam, sanctificant
super eum prægium. De quibus multa in Hieremia scribuntur, domino loquente, Non misi eos, vi-
sionem cordis sui loquuntur. Iti pseudo ad capiendum principum ac vulgi fauorem multa finxe-
runt, atque vt eis crederetur, modum loquendi verborum prophetarum assumpserunt, dicendo;
Hæc dicit dominus. Interduum quoque non verbis tantum, sed & factis prophetabant, quemad-
modum in Hieremia patet de Anania: qui cum fregit & catenam que fuit in collo Hieremij, adiecit, Hæc dicit dominus, Sic confingam iugum Nabuchodonosor regis. Idem patet in libris Re-
g. 22. t. iii

gum de Zedechia, qui fecit sibi cornua ferrea, dicens regi Israël, His perniciem Syriam. Itis pseudo crediderunt, & applauferunt Iudei, Hieremiam vero contradicentem Ananiae, & Michælam contradi centem Zedechie, persequerantur & incarcabantur. Ecce quomodo in verbis præhabitis æterna & in creatu sapientia dei patris vñigenitus filius Iesus Christus mundi huius sapientiam & prosperitatem cō dominat, omnemque vanitatem excludit, cuius verba merito inducere ad cordalem ac plenum mundi contemptum nos debent, præserim quia ea tam rigorose, terribiliterque condemnat, quæ à mundanis hominibus vix mala putantur. Non enim ait Salvator, Væ diuitibus, væ lauratis, væ ridentibus, væ gloriati mundi amantibus. Quid ergo de grauioribus fieri si ea quæ nec alicuius putantur excessus, æternis puniuntur suppliciis? Potius ergo in hoc breuissimo vita huius curriculo actibus pœnitentia insistamus, reprehendi, castigari, vilipendi optemus, seu patiē ter saltē feramus: quam propter vitæ huius incertissimæ, breuissimæque delicias, opes, honores, infernalia incidamus tormenta, imò quod grauius est, cælesti ac sempiterna felicitate priuemur.

Luc. 6.

¶ Prosequutio cap. vi.

Ab eo loco quo dicitur, [Diligite inimicos vestros]

Articulus xvi.

Hr̄ilus paulo ante docuit discipulos, quid ab inimicis essent passuri: nūc instruit quid ipsi illi sint actuū ac redditū, [sed vobis dico qui audiri] id est ea quæ loquor diligenter aduertitis: & non corporalibus tantum, sed & interioribus auribus verba mea attenditis, [Diligite inimicos vestros] id est eis quivobis volunt & cupiunt seu inferunt mala econtrario bona desiderate. Quemadmodum autem amare est alicui bonum velle, ita odire est alicui malum velle.

¶ Multiplex vero est bonum, videlicet bonum delectabile, bonum utile, & bonum honestum: iterum aliud est bonum gratiae, aliud bonum naturæ, aliud bonum fortunæ. Omibus ergo hominibus quantumcumque aduersantibus optare debemus bonum spirituale, vt pote charismata gratia in praesenti, & bona gloria in futuro: reliqua bona non sunt eis optanda, vel non est necesse eis optare, nisi in quantum saluti corū expediens est. Diligiti sunt ergo inimici ex charitate propter deum, sicut amamus nosipos, vt scilicet idem bonum scilicet amaritatem æternæ eis optemus, quod ipsimet volumus nobis. Diligunt sunt ergo quantum ad ipsam eorum naturam bonam, quæ ad dei imaginem facti, beatitudinesque capaces sunt, non quo ad culpam, imò sic odiēti sunt iuxta illud, Perfecto odio oderam illos: sed sic eos odire est vere diligere, quia eiusdem ratio est atque ex eodem charitatis fonte procedit, bonum alicuius amare, & malum eius odire. Nil autem tam malum, tam nocium, tam aduersum est homini, vt peccatum ipsius.

Genes. 5.
Sapien. 2.
Psal. 138.Deuter. 6.
Matth. 22.
Marci. 12.
Luc. 10.Matth. 6.
Psal. 9.
Sapien. 1.

Prouer. 25.

B Si esurierit inimicus tuus, ciba illum: si sit potum da illi. Hoc est quod ait Apostolus, Noli vinci à malo, fed vince in bono malum. Hoc & Christus implesse se pandit, dicendo Iudeis, Multa bona ostendit Ioh. 10. vobis ex patre meo, quod horum me lapidatis? [Benedicente maledicentibus vobis] i.eis qui vobis maledicunt, vt non solum opera bona: sed etiam pia, charitatiisque verba pro maledictoris verbis rependatis his, qui detrahunt vobis siue blasphemat vos. Hoc & Paulus ad Romanos scribit, Benedicite (inquit) & nolite maledicere. Talibus ergo patienter loquendum est, si spes sit quid ex collatione seu ref Rom. 3. pensione sint emendandi, alioquin silentum est caute & benedicendum occulte, ac condolendum peccantibus: iuxta illud Psalmistus, Posui ori meo custodiā dum cōfiteretur peccator aduersum me, Psalm. 138. obmutui & humiliatus sum & filii à bonis. Veruntamen si ex maledictione prauorum fides aliquorū vel bonum commune périlatetur aut iacturam pateretur iustitia, sapienter ac iuste respondendum, renitendumve esset. Et si maledicentes seu persequentes sint obstinati in malo, seu religioni infideli, orare licet ex zelo iustitia vt corrigitur seu puniantur à deo: quemadmodum Esaias & Ezechias contra regem Assyriorum orasse leguntur. ¶ Postremo quid maledicentibus sit condolendum, ostendit Chrysostomus dicens, Qui proprias animas percutiunt, digni sunt lacrymis & fletibus, non maledictionibus. Nihil enim detestabilis est anima maledica, nec immundus aliquid lingua maledicēte. Homo es, aspidum venena non euomas, nec vertaris in beluum. Os tibi datum est, non vt mordeas: fed vt aliorum vulnera sanes. [Orate pro calamitibus vobis,] qui scilicet crimina vobis false imponunt, seu alteri aduersantur seu iniuriantur. ¶ Quomodo autem & quando exhibenda sint aduersariis signa seu Matth. 5. opera ista dilectionis, sanctus Thomas docet, Signa (iniqui) atque effectus charitatis ex interiori Luc. 6. procedunt, & proportionantur eidem. Ideo sicut tenemur inimicos diligere in communi de necessitate & ex præcepto, in speciali vero secundum animi præparationem: sic quoque communia dilectionis beneficia & signa eis subtrahere nephastis est, vt sunt ea quæ impenduntur proximis in communi, vt dum quis orat pro cunctis fidelibus, aut communiat aliqui præstat, si talia subtrahentur inimicis, Leuit. 19. signum efficitur & vindicta: contra quod Moyes ait in Leuitico, Non queres vltionem, nec me mor eris iniuria ciuium tuorum. Porro alia sunt specialia charitatis signa seu beneficia, quæ alicui specialiter exhibentur, & talia inimicis impeditur, nō est de necessitate præcepti, nisi secundū cordis præparationem, vt homo si stet quid talia eis impartiret, si necessitatibus se offerret, alia hoc facere est perfectionis: qua quis studet non solum vinci à malo, quod est necessitatis: sed insuper vincere in bono malum, satagens inimicū beneficiis ad amorem suum inducere, quod ad perfectionis cumulum pertinet, sicut & glossa insinuat. Quo autem quis perfectius diligit deum, eo intuitu eius amplius Roma. 12. amat homines vniuersos, & abundatius benefacit eis, præsertim orando pro ipsis: & hoc maxime, quoniam cordialissime deum cupit ab omnibus honorari ac diligere, atque de eius in honoratione præcipue contristatur. Istud Christus etiam in cruce pendens impliebat orando, Pater, ignosce illis: prout per E. Luc. 23. saiam fuit prædictum, Ipse peccata multorum tulit, & pro transgressoribus rogavit. [et ei qui percuit te Esaiæ. 53. in uanu maxillam, præb. et alteram.] Istud consilium est, non præceptum: ideo non oportet hoc semper exteriori opere adimpleres, sed habere cor præparatum ad sustinendum alterius percussonem maxilla, ante quām percussus scandalum suscitetur, vel contra charitatem quid operetur. Vnde & Christus à sacrilegio in faciem cæsus alteram non præbuit: sed sceleratum sapienter & charitatiue corripuit. Impudentum est ergo hoc consilium, secundum quod proximo prodebet videtur. ¶ Hic quoque pensandum, quantum euangelicæ legis doctrina perfectior sit lege Mosaica, quæ mandauit talis reddere percussum cædenti qualem inculisset. Dicit autem Chrysostomus, Medici dum calce feriuntur ab infanis & ægris, tunc maxime miserentur eis: Tu quoque similem habeas pietatem ad delinquentes. Ipsi enim præcipue infirmantur, nec prius desistamus quām amaritudinem cuomuerint totam, tūc ipsi ad cor redeunt vberes tibi gratias agent: & deus te coronabit, eo quid fratrem tuum à pessima ægritudine liberasti. Sed contra hoc maximè agunt (vt ait Basilius) qui non solum non casu indignantur aut vlciscuntur, sed etiam si tanta eis non impendatur reuerentia quanta se dignos arbitrantur. Iterum ait Chrysostomus, Qui repertur, legis implet mandatum, non Christi. Sed dicit, Dignus est repertus. Etiam. Sed tu non es dignus repertere, quia illius discipulus es, qui cum malediceretur non maledicebat. Si alterius oculum excutis, punquid tuum recuperasti? Non: sed cum membro tuo patientiam perdidisti. Diabolus procurat vulnus corporum propter vulnera animarum: si non repertus, ab homine quidem vicitur: sed diabolus vicit. Itaque sublimis est istud implere consilium, sicut & Beda affirmit, Quid tam magnum sicut percipienti præbere maxillam? Nonne indignans animus frangitur, ira sedatur, & per patientiam huius ille mutatur, vel ad pœnitentiam inuitatur? Ergo per huius impletionem mandati & consilij homo Christo conformatur, diabolus ab homine vincitur, plena pax inter homines obtinetur. [et ab eo qui auferit tibi vestimentum, etiam tunicam noli prohibere] id est nō solum quiete, patienterque feras, quod vestimentum tuum iniuste tollat a te: sed permitte eum auferre tibi tunicam tuam, quæ vicinior, magis que necessaria corpori extat quām vestimentum exterius. Circa quod ait Cyrillus, Vult te dominus esse contemptore rerum. Haec est enim virtus anime, quæ omnino aucta est à passione cupiditatis diuitiarum, decet nanque eum qui plus est obliuisci malorum, vt & ea quibus charos amicos iuuvamus per sequentibus conferamus. Chrysostomus quoque, Non dicit, inquit Christus, Sustine humiliter inuariantis animum: sed procede per sapientiam, & ulterius disponere ad perficiendum quod iniurians facere cupit, & supera insolentiam eius vberitate prudentie tua, vt habito pudore in excellenti patientia tua discedat.

¶ Sed dices, Quomodo potest hoc fieri? Cum tamen videas deum factum hominem tot passum propter te. Et adhuc queris & dubitas, quomodo possibile sit nequitius ignorare conseruorum? Quid t. iiiij

tale passus es quale dominus tuus Christus dum ligaretur & flagellaretur, sputa perferens mortemque patiens? Denique huic verbo est simile quod in Matthæo loquitur Christus, Et qui vult tecum iudicio contendere, & tunicam tuam tollere, dimittre ei & pallium. Circa quæ multa scripsi ibidem, propter quod lectorem ad locum illum remitto. A liqui quoque breuiter dicunt, quod istud sit consilium, atque secundum animi præparationem intelligendum, sicut & verbum præcedens, vt scilicet potius sustinat homo sibi indumenta prædicta ac similia tolli, quam suscit scandalum, vel aliquid agat charitatem contrarium. Non autem sustinendum esset quando ex tali permissione nutritur rapiens in sua malitia: immo in tali casu non esset bonum hoc sustinere, nisi propter scandalum, vel aliud maius malum vitandum. Quod de scandalio pusillorum veniente, videlicet ex infirmitate aut ignorantia maximè intelligendum est, vel scandalum alio modo sedandum est, ut errans primo instruatur, instruatur, vt scandalizari deficiat: quod si informari noluerit, iam scandalum eius non erit scandalum pusillorum aut infirmorum: sed phariseorum, quod ex malitia oritur. Propter quod vitandum non sunt bona temporalia dimittenda, quia hoc vergeret in detrimentum boni communis, & rapientibus noceret in anima: ideo verbum Christi intelligendum est secundum animi præparationem, videlicet dummodo aliunde expediat. Bona autem ecclesiæ atque reipublicæ propter scandalum vitandum dimittenda non sunt: sicut nec cætera quæ sunt de necessitate salutis, quia talium conseruatio imminent his quibus commissa sunt. Hæc aliorum dicta recitando inducta sunt, [Omni autem petere te tribue.] Non semper tribuendum est quod petitur, vt si quis petat sibi omnia bona alterius simul dari. Itaque si discrete ac rationabiliter petit dandum est ei quod petit, si petito adsit facultas, dandumque est secundum veræ prudentiali discretionem: quod si irrationabiliter aliquis petit, dandum est ei spirituali beneficium, scilicet rectæ instructionis, consolationis, ædificationis verbum, quod corporali beneficio extat præstantius: iuxta illud Ecclesiast. Nónne ardorem refrigerabit ros? Sic & verbum melius quam datum. Nónne ecce verbum super datum bonum? Dicit autem Ambrosius, Eiusdem criminis est habenti sua auferre, & indigeni quod querit denegare, cum positis tribuere: quia & Chrysostomus protestatur. Homines non domini, sed dispensatores sunt diuiniatum. Sed istud ad eos potissimum pertinet, vt liberaliter dent egenis qui beneficia pinguia habent ecclesiæ. Quibus ait Bernardus, Quia quicquid simplici victui atque vestiti superseruauerint sibi, furtum, rapina, sacrilegiumque existat de hoc in Matthæo plenus dictum est. [Et qui auferat que tua sunt ne repetas,] scilicet cum lite & contentione, vel cum scandalio pusillorum. Huic consonat illud Apostoli, Iam omnino delictum est in vobis quod judicia habetis inter vos. Quare non magis iniuriam accipitis? Quare non magis fraudem patimini? Circa quod loquitur Augustinus, Hoc ipsum vestro peccato agitur, quod inter vos nefaria G

i. Corin. 6. *judicis determinanda haberis; quia peccatum est habere indicium contra fratrem.*

¶ Porro si hoc absolute intelligatur, daretur iniustis & imperfectis grandis libertas atque occasio rapiendo bona aliorum maxime innocentia: ideo aliqui addunt, quod perfectis licet sua repeterem simpliciter, hoc est, sine lite, sine causa, absque iudicio. Sed non conuenit cis inde mouere causam coram iudice. Infirmis vero seu imperfectis licet repeterem sua coram iudice, & contra fratrem habendo iudicium: sed non contentis aut fraudulenter, seu coram iudice infidi. Sed nec hoc videtur factis resolutorie dictum. Ecclesia namque non peccat habendo iudicia, & religiosis licet coram iudice sua repeterem. Fideles quoque in terris infidelium habitantes, nec iudices fideles habere valentes, posse sunt, ut appareat ad infideles concurrere iudices.

¶ Hinc alij dicunt, quod licet, non autem expediat secularia habere iudicia, & quod religiosis ac perfectis licet coram iudice sua repetere quasi bona communia, non ut propria. Itaque verbum hoc Salvatoris sicut & cætera quædam præhabita, intelligendum est secundum animi præparatiōnem, & dummodo aliunde expediat, vt magis sit homo paratus per dampnum quam per fæculūm ex

Leuit. 10. *et quodcumque aliante expectat, ut magis in nomine paratus pati clamnum quam scandalum pri-
morum suscitetur, si illud aliter fedari non valeat, aut aliud agat charitatem contrarium.* [Et prout vul-
ta] voluntate rationabiliter discreta. [vt faciant vobis homines, et vos facite illis similiter.] hoc enim fra-
terna requirit dilectio, ut sicut tememur proximos diligere tanquam nosipos: ita tememur facere eis
sicut nobis ab ipsis fieri cupimus. H

Roma. 15. ¶ Præterea inter præcepta legis naturalis sunt duo communia atque præcipua: quorum primum est negativum, ut habetur in Tobia. Quod ab alio oderis tibi fieri, vide ne alteri facias alii est affirmatum, & ponitur hic à Christo, & quoniam istud affirmatum est maioris perfectionis maiusque continet quam negativum illud præfatum: video deinceps hoc à Christo in euangelica lege, quæ est lex perfectionis proponi. Impletum est autem præceptum illud loco & tempore opportunitis. Et quo aliqui perfectius illud impleuerit, eo in charitate perfectior comprobatur. [Et si diligitis illos qui vos diligunt] id est, si illos duntaxat diligitis, [Quæ vobis est gratia?] id est, merces à deo præstanta: utique nulla de condigno, & nisi pœnitendo, inimicos quoque dilexeritis. [Nam & peccatores diligentes se diligunt,] quia hoc naturale est. Veruntamen peccatores non semper diligunt eos a quibus spiritualiter diliguntur, in modo frequenter odiunt eos, quia corripiuntur aut castigantur ab eis: sicut in Pro-

Prouer. 15. uerb. scriptum est, Non amat peccatorem eum qui se corripit qui cantigant ad canticum in Pro-
Amos. 3. ripientem, & loquentem perfecte abominati sunt. Signum autem quod quis diligit amicos non ex
charitate, quae est amor infusus ac spiritualis, & meritorius; sed ex amore carnali, naturali, sociali. Mer-
cenario autem similis est dum inimicos non diligit, quia caritas se extendit ad omnes. Qui ergo ini-
micos non diligit, in peccato mortali est, tanquam diuinam inobedientiam iusfisionem idcirco talis nihil mere-
tur a deo de condigno, nec aliquod premium fecilitatis aeternae, quamvis deus ex sua pietate nullum
bonum, etiam in peccato mortali factum, relinquat irremuneratum, quia aliquid in vita presenti re-

A pendit pro illo. ¶ Porro amicos diligere spiritualiter, scilicet propter deum ex charitate, & non tan-
sum quia amici sunt, seu quia nos diligunt, meritorium est vita eternae, sicut & omnis actus ex cha-
ritate procedens: immo multo innaturalius vitiisque consistenter non amare amicos, quam non ama-
re inimicos. Plures namque sunt rationes diligendi amicum quam inimicum. Gratia autem naturam
non defruit, aut tollit; sed perficit: propter quod dilectio spiritualis, dum naturalem amorem sibi sub-
sternit, format ac perficit, perfectissima dicitur. Quid autem sit melius magisque meritorium dilige-
re amicum vel inimicum, tetigimus super Matchæum. Dicit circa haec Chrysostomus; Plures causa sunt
qua varias dilectiones constituant, Dilectio vero spiritualis vniuersas praecellit. Nihil enim ter-
renum eam non parit, utilitas, non beneficium, non natura, non tempus, sed de celo descendit. Exod. i. 7.
Quid autem miraris, si non indiget beneficio ut consistat, quando nec ex easi malorum perver-
tur? Pater quidem carnalis passus iniurias, rumpit foedus amoris: coniunx post iugurta virum relin-
quit: filius si longeum videat patrem, grauatur: sed Paulus apostolus iuit ad lapidantes benefactu-
rus eis. Moyse pene lapidabatur a Iudeis, & tamen orabat pro eis. Adipiscamur ergo spirituales
amicitias, quia sunt insolubiles.

B Denique qui alium spiritualiter diligit, intuitu dei hoc agit, ita quod deus est finis & ratio diligendi, op̄ratque proximo bona gratiae in praesenti, & dona gloriae in futuro: ita vt diligit eum, vel quia bonus est, vel ut bonus sit: idcirco quamuis ille ingratus & malus sit, iste illum non cessat diligere. Diligere quoque alium propter bonum opus quod agit gratuitum est: diligere vero propter beneficium seu proprium commodum, mercenarium est. [Et si benefacitis his qui vobis benefaciunt, que vobis est gratia?] id est premium de super dandum. [Siquidem & peccatores hoc faciunt.] qui cum sint in peccato mortali, nihil meritorum vita eterna operantur. Istud rursus intelligi debet, sicut verbum praecedens, videlicet quod benefactoribus & non malefactoribus, seu aduersariis benefacere, vptote non intuitu dei, nec ex spirituali dilectione, sed quia benefactores sunt, non sit aliquius meriti apud deum. Nihilominus prausissimum & innaturalissimum est, benefactoribus non reprehendere vicem pro posse, tempore opportuno, imo magis debitum hoc est, quam benefacere aliis: sed dum quis sic benefacit beneficiantibus sibi, quod aliis non benefacit loco & tempore congruis, signum est quod illis benefacit non ex dei amore, sed solum quia benefecerunt sibi. [Et si mutuum dederis his] hoc est pecuniam aut simile quid concesseritis illis? [A quibus speratis recipere] in persolutione quod mutuasti. [Quia gratia est voluntatis] id est, a deo mercedem habebitis nullam in vita beata. Quod intelligendum est, quando mutuum aliqui conceditur, non ex charitate spirituali dei & proximi, & propter premium vita eternae: sed ex affectu carnalis vel naturalis amoris cum proposito repetendi. [Nam & peccatores peccatoribus faci-]

Confectu carnalis vel naturalis amoris cum proposito repetendi. [Nam & peccatores peccatoribus facerantur] aliqua concedendo, [ut recipient aequalia] id est, tanta seu tanti valoris ut sunt quae mutuauerunt seu concederunt. Itaque plus peccatores a Christo censerunt qui ad usuram concedunt. [Verum tamen diligite inimicos vestros,] naturam seu personam, non culpam in illis amando, [Et benefacite eis,] Istud iam pauloante dictum est, atque expositum, [Et misericordiam date] id est, concordire [Nibil inde sperantes] id est, via tria quod concessisti nil exquirentes, nec fauorem, aut seruitum temporale, seu simile aliquid, ne propter temporale quid principaliter mutuantes, sed principaliter ex dei amore propter facilitatem aeternam. Vnde per Ezechiel dominus iubet, Usuram & superabundantiam non accipietis. Et Psalmi- Ezech. 1 Ita virum iustum describens, Pecuniam (inquit) suam non dedit ad usuram. Quod autem Moyse in Psalm. 14 Deuteronomio, ait, Non scenerabis proximo tuo, puta Iudeo, sed alieno: permisso fuit malo minoris, pro Deute. 2 pter maius malum vitandum, scilicet ne suis proximis ad usuram cocederent: sicut permisit eis dare li. Matth. 1 bellum repudij, ne vxores suas occiderent, quia ad utrumque hoc vitium fuerant proni. Itaque dandum Matth. 10 est mutuum, cu[m] & in Deuteronomio scriptum sit, Non obdurabis cor tuum, nec constrahes manum Marci. 10 tuum, sed apertis eam pauperi, & dabis mutuum quo cum indigere conspexeris. ¶ Denique quantum Deuter. 10 sit scelus usurpe testatur Gregorius Nyssenus, Malignam scenerorum excogitationem, si quis appellat futurum & homicidium non peccabit. Nam quid referit suffiso pariete quemquam erupta possidere ac scenorum necessitate possidere illicita? Quam difficulter vero debeat quis ad usuram accipere, ex verbis Basilius pater, dicentis: Sed air. Qualiter ergo viuctum acquiram, videlicet si a sceneratore non debeo

mutuum sumere? Certe labora, serui, mendica, ynumquodque tolerabilius est scenoris mutuo.
¶ Ex inductis elicitor, quām grauisima sit clericorum vītū, eorum prasertim, qui de redditibus
seu bonis ecclesiæ sibi inuicem ad vītarum concedunt. Nam & Philosophus naturali ratione indu-
ctus, affirmat quōd vītū sit maxime contra naturam. Vītaris vero potissimum competit illud
Ecclesiastici, An ar nihil est sc̄elefius, Nihil est iniquius, quām amara pecuniam. Hinc enim & Ecclesi. 1
animam suam habet venalem.
¶ Præterea verbum Christi quo ait, Mutuum date, nihil inde sperantes. Basilius & alij quidam ita in-
telligunt, vt concedendum sit absque proposito, & spē repetendi & recipiendi ab eo cui conceditur,
atque à solo deo merces sit præstolanda. Ait quippe Basilius, Considera virtutem sermonis, videlicet
verbi Christi, quo ait, Date mutuum &c. & miraberis pietatem authoris. Cū datus es pauperi diuine
charitatis intuitu id ipsum & donum est, & mutuum. Donum, ob insperatam retributionem: mutuum,
ob munificentiā domini, qui vice pauperis tibi restituet. Vnde & in Pro. scriptum est, Feneratur deo Prouer. I
qui miseretur pauperi. Cui expositioni cōsolator litera sequēs, qua Christus promittit, [Et erit merces ve- Esaia. 6
fira multa]. i. copiosum à me prēmiū suscipietis[in celo] quod nec oculū vidit, nec auris audiuit, nec cor 1. Cor. 2.
humanū comprehendere valet: in dō ipsētū de glorioſus & felix est obiectalis merces atq; felicitas

est. Siquidem ait, Duo sint beneficij genera. Primum cum aliiquid benevolē damus, aliud cum reddī-
turo communicamus. Vt rūnque autem fieri debet, non in spe retributionis humānae, sed diuinæ, quia
sicut deus est omnis boni principiū, ita vult esse finis: certumque est, quod verba Christi implere iux-
ta expositionem Basiliū multo plus meritorium sit. Verbum quoque Christi dicentis, Erit merces ve-
stra multa, non refert solum ad verbum immediate præcedens de mutuo: sed ad cætera præinducta,
præfert ad dilectionem & beneficiū inimicorum. Nam & de ampliori promissione mercedē-
que subditur, [Ex eritis filii altissimi.] id est summum dei, cuius filii sunt homines virtuosi prædicta im-
plentes per operum imitationem, per adoptionis gratiam, per dilectionis conformitatem, quod agitur
in præsenti. Deus enim inimicis suis multa bona largitur, nec propter retributionem hoc agit, quia no-
stris bonis non indiget: sed ex propria bonitate, charitate & pietate, & finaliter propter seipsum, cum
ipse sit omnis boni summus, ut inimicūque suis. Eius ergo perfectionem intemur inimicos amando,
et que benefaciendo, & indigentibus succurrendo, finaliter propter deū, non intuitu priuati, aut pro-
prii commodi, vt in bonis ad nos ipsos non reflectamur: sed ad deum stenus semper pure conuerteri. In
futuro autem erimus filii dei per similitudinem ampliorem, quia per dona gloriae deo perfectissime as-
similantur beatū: sicut ait sanctus Ioannes, Nunc filii dei sumus, & nondum apparuit quid erimus. Sci-
mus quoniam cum apparuerit, similes ei erimus, quia videbimus eum sicuti est. Et paulus, Tunc [in-
quit] cognoscam sicut & cognitus sum. Beatiscat nempe cognitione & fructuō mentem creatam deo su-
perdignissimo præminenter ineffabiliterque conformat, ita quod tota stat indesinenter atque inauer-
tibiliter transformata in deum & deificata in ipsum. Ecce quanta dignitas hominum esse filios altissi-
mi, hoc est incomparabilis dei, qui penitus infinite præstantur est vniuersis & singulis. Vnde de cau-
sa filiationis huius subiungitur, [Quia ipse benignus,] hoc est clementis atque munificis [Est super ingra-
tos et malos,] id est peccatoribus, qui dei beneficia non attendendo, nec deo benefactori incompara-
bili gratias referendo, ingrati sunt. Mali vero sunt diuina transgredientia præcepta, vel ingrati per auer-
sionem mentis à summō & incommutabili bono, mali per conuersionem mentis ad bonum caducum
ac vanum: iuxta quod per Hieremiam loquitor dominus, Duo mala fecit populus meus, me dereliquerunt fontem aqua viua, & foderunt sibi cisternas dissipatas. [Estote ergo misericordes sicut et pa-
ter vester misericors est.] Misericordia virtus est, qua quis alterius miseria condoleat, reuelatque eandem
pro posse. Deo ergo misericordia non competit quantum ad primum istorum, quia compunctionis af-
fectus in diuinitatis inuariabili, impensisque natura non cadit: sed secunda istorum perfectissime co-
uenit deo, qui omnibus indigentibus & miseriis ad se clamantibus subuenit, miseriā culpæ aufert, de
necessariis prouidet, & tandem ab omni calamitate culpa ac poenæ eruptos, ad æternam felicitatem
perducit, inq[ue] ingratos & pessimos sepiissime præuenit gratiōe, hortatur, conuertit, saluifacit, dona
quoque nature ac bona fortunæ bonis & malis indifferenter & copiose largitur. Vnde in Matthæo as-
ferit, Pluit super iustos & iniustos, & solem facit oriri super bonos & malos. Quemadmodum itaque
ipse per clementissimum deus ex sua bonitate & maxima pietate non propter utilitatem, aut pro-
fectum sibi inde eueniēt, sed ob nostram salutem hac operatur, & taliter miseretur: ita & nos alii
compati & subuenire ex charitate & pietate debemus, ad utilitatem, profectum & salutem eorum, nō
proprii intuitu commodi. Talis misericordia nos deo vehementer commendat, conformat, claros effi-
cit, atque placentes, per quam & misericordiam impetramus à deo, iuxta illud Matthæi, Beati miseri-
cordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur.

Matth. 5. **¶** Insuper cum duplex sit miseria (ut pote culpa) de qua in Proverbii Sapiens, Misericors (inquiens)
Prouer. 14. facit populos peccatum, & hæc miseria est ipsam culpa beatitudinis exclusiva & repugnativa. Alia
Iob. 59. est miseria poenæ, scilicet aduersitatis, tribulationis vel indigentiae, de qua sanctus Iob ait, Ad meas mi-
serias devoluti sunt. Multo autem maior est miseria culpe quam poenæ: video potissimum misericordes
esse debemus, succurrendo proximis, vt a peccatis suis purgantur, ipsos hortando, docendo, corripen-
do, pro ipsis orando, & peccantibus, etiam dum peccant in nos, condolendo: non mox indignatio, ira
scendo, aut viciendo. Quod si fecerimus, tunc deus peccantibus nobis misericorditer indulget, ita H
tiāmque emendationi infundet. ¶ Denique si pensemus quam graue atque nociuum sic vulnus pec-
cati in anima, peccantibus utique cordialissime compatiemur, & primo nobis metipis, prout ordo cha-
ritatis efflagitat, sicut in Proverbii scriptum est, Benefacit animæ sua vir misericors. Et alibi, Misere-
re animæ tuae placens deo. Hinc teste Ambroſio, Summa Christianæ religionis in misericordia &
pietate consilium. [Nolite iudicare et non iudicabimini.] His verbis prohibet nobis Christus in ordinatum iu-
diciū aliorum, potissimum superiorum nostrorum ac meliorum magis sapientum, quorum po-
tius est nos iudicare, quam versa vice. Inordinatum aut iudiciorum quoddam dicitur vsuper-
sum, vt dum iudicanti deest authoritas iudicandi: aliud temerarium ac suspitosum, quod scilicet
non procedit secundum rationem prudentie: aliud iniustum atque peruersum, quod procedit non
ex ratione & virtute iustitiae, sed ex impetu passionis. Huiusmodi inordinata iudicia oportet vita-
ri, nec incerta & dubia diffinire, quali & quo facta sint animo. De manifestis vero, & que bono
animo fieri nequeunt, iudicare permittimur. Quoniam ergo debiles sumus in ratione, ita vt faciliter
fallimur & erramus, pronique sumus ad passiones & via rectum iudicium peruerteria, Chri-
stus à multis periculis & peccatis nos eripit & præseruat, dum iudicare nos prohibet, quod utique
passionis summe periculose est, & præsertim cauendum est eis, ne proni sint iudicare eos, ad quos
minus bene afficiuntur seu inclinantur, contra quos citio tentantur, ne passione cæciantur, de illis
iudicent vitiose: sed seipsum vnuſquisque discutiat, attendat, diiudicet, increpet & castiget, cum di-
cat Apostolus, Si nos ipsos diiudicaremus non utique iudicaremur. Hinc secundum Cyrillum,

Prouer. ii. **¶** Ecclesi. 3. Insuper cum duplex sit miseria (ut pote culpa) de qua in Proverbii Sapiens, Misericors (inquiens)
Prouer. 14. facit populos peccatum, & hæc miseria est ipsam culpa beatitudinis exclusiva & repugnativa. Alia
Ecclesi. 3. est miseria poenæ, scilicet aduersitatis, tribulationis vel indigentiae, de qua sanctus Iob ait, Ad meas mi-
serias devoluti sunt. Multo autem maior est miseria culpe quam poenæ: video potissimum misericordes
esse debemus, succurrendo proximis, vt a peccatis suis purgantur, ipsos hortando, docendo, corripen-
do, pro ipsis orando, & peccantibus, etiam dum peccant in nos, condolendo: non mox indignatio, ira
scendo, aut viciendo. Quod si fecerimus, tunc deus peccantibus nobis misericorditer indulget, ita H
tiāmque emendationi infundet. ¶ Denique si pensemus quam graue atque nociuum sic vulnus pec-
cati in anima, peccantibus utique cordialissime compatiemur, & primo nobis metipis, prout ordo cha-
ritatis efflagitat, sicut in Proverbii scriptum est, Benefacit animæ sua vir misericors. Et alibi, Misere-
re animæ tuae placens deo. Hinc teste Ambroſio, Summa Christianæ religionis in misericordia &
pietate consilium. [Nolite iudicare et non iudicabimini.] His verbis prohibet nobis Christus in ordinatum iu-
diciū aliorum, potissimum superiorum nostrorum ac meliorum magis sapientum, quorum po-
tius est nos iudicare, quam versa vice. Inordinatum aut iudiciorum quoddam dicitur vsuper-
sum, vt dum iudicanti deest authoritas iudicandi: aliud temerarium ac suspitosum, quod scilicet
non procedit secundum rationem prudentie: aliud iniustum atque peruersum, quod procedit non
ex ratione & virtute iustitiae, sed ex impetu passionis. Huiusmodi inordinata iudicia oportet vita-
ri, nec incerta & dubia diffinire, quali & quo facta sint animo. De manifestis vero, & que bono
animo fieri nequeunt, iudicare permittimur. Quoniam ergo debiles sumus in ratione, ita vt faciliter
fallimur & erramus, pronique sumus ad passiones & via rectum iudicium peruerteria, Chri-
stus à multis periculis & peccatis nos eripit & præseruat, dum iudicare nos prohibet, quod utique
passionis summe periculose est, & præsertim cauendum est eis, ne proni sint iudicare eos, ad quos
minus bene afficiuntur seu inclinantur, contra quos citio tentantur, ne passione cæciantur, de illis
iudicent vitiose: sed seipsum vnuſquisque discutiat, attendat, diiudicet, increpet & castiget, cum di-
cat Apostolus, Si nos ipsos diiudicaremus non utique iudicaremur. Hinc secundum Cyrillum,

A Christus hic sedat & tollit pesimam consuetudinem & passionem animarum nostrarum, principiū
que contemptus aliorum. Cum enim deceat homines seipso circumspicere, atque secundum deum
conuersari: hoc tamen multi non faciunt, sed examinant al. ena: & si videant aliquos infirmari seu ca-
dere, tanquam propriarum passionum obliti, mox detrahunt. Dicit quoque Chrysostomus, Nec fa-
cile reperies quemquam, neque patrem familias, neque claustralem huius erroris expertem. Sunt au-
tem hæc diabolice tentationis insidiæ. Nam qui seuerè discutit aliena, nunquam propriorū reatum
merebitur veniam.

B Porro quod ait Saluator, Non iudicabimini, intelligentum est de iudicio reprobationis seu conde-
nationis, de quo inducta Apostoli fatur authoritas: de quo in Ioanne loquitur Christus, Quia qui
verbum meum audit, habet vitam æternam, & in iudicium non venit. Ex his infert Gregorius Nisie-
Ioann. nus, Non ergo cū acrimonia præcipitatis in confusos sentiant, ne similia patiamini. [Nolite condem-
nare.] Condemnat ex iudicio oritur: quemadmodum ergo non quodcumque sed inordinatum iu-
dicium (de quo dictum est) probabitur: ita nō quævis condemnatio aliorum, sed inordinata vetatur.
Non ita que hoc verbo prælati & principes prohibentur reos damnare ad mortem, vel carcerem, aut
aliam poenam. Nec rursus vetatur eum qui inexcusabiliter & apertissime peccat, damnare, id est, damnatione
dignum afflere, quia hoc scriptura nos docet, quod qui mortaliter peccat, invenit infernum:
B sed damnare propter incerta & leua vel eum quem iudicare inhibetur, vel absolute diffinire illum
vel illum esse damnandum damnatione dignum, incautum illicitumque consistit. Peccant nanque,
omni momento potest tangi à spiritu sancto, ac poenitere in cordis sui secreto. Nec scimus quid aga-
tur in alio, aut qualis postea erit, qui nunc virtuosus videtur. Veruntamen aperte sceleratos secundum
quod tales sunt, & quos in actu impietatis videntes manentes, damnare & reprehendere sub quadam cō-
ditione implicita vel explicita licet, ut pote nisi pœnituerint, vt si quem videamus homicidium adul-
teriumve scienter committere nullum est dubium quin in mortali sit vitio damnationeque dignus:
& insuper nisi pœnituerit, condemnandus. [Et non condemnabimini] damnatione æterna à deo, si ino-
dinatam damnationem ex charitate vitaueritis. Siquidem non iudicare & non condemnare, non suf-
ficerent ad vitandum damnationis iudicium, nisi quis ex charitate dei talia viret. Quod nemo implet,
nisi qui instans salutis est; & quæ deus ab eo exigit, agit. [Dimitte] iniurias vobis illatas: iuxta illud A
Coloff. 3: postoli, Indire viscera misericordia supponentes inuicem, & donantes vobis metipis, si quis adver-
sus aliquem habet querelam. [Et dimittetur vobis] peccatum quo deo fecisti iniuriam: ideo in Eccle-
siastico scriptum est, Relinque proximo tuo nocenti te, & tunc deprecanti tibi peccata soluentur. Et
ecce hæc est infinita clementia atque dignitas superfluum & incomparabilis dei quod ipse vult di-
mittere sua peccata, qui ignoscit peccanti in se: cum tamen peccatum per comparationem ad deū ha-
beat enormitatem quodam modo infinite maiorem, quām per comparationem ad hominem contraria
C quem fit, sicut deus est dignitatis, sanctitatis, ac maiestatis in infinitum maioris quam homo. Nō ergo Marci. 18:
scimus deo ingrat, nec ad ignoscendum proximis tardi seu graues. Potest & ita intelligi, Dimitte ea
qua paupères vobis debent, vel captos quos expedit dimitti, vel temporalia bona: secundum quod
Petrus effatur, Ecce nos dimisimus omnia: & dimittit vobis peccatum quo deo obligati ac spiritua Prouer. 5:
liter inueni estis: iuxta illud Prouerbi, Unibus peccatorum suorum impius confringetur. Hinc in E
Esaia. 58: saia habetur, Dimitte eis qui contracti sunt liberos. [Date] beneficia corporalia vel spiritualia, inq[ue] v-
traque, præsertim egentibus. [Et dabitur vobis] à deo primum copio sum. Et ei qui dat propter deum
temporalia, conferuntur ab eo spiritualia. Qui vero spiritualia beneficia alteri præstat, orando, hortā-
do, docendo, corripiendo, magnum spiritualium charismatum sortitur à deo profectum.

D Denique generosi animi est pronum esse ad dandum, quoniam iuxta diuinum Dionysium, Bonum
est fui diffusum, & amor est communicatiuus eius quod habet. Dat eoque ad liberalem est per-
tinens. Liberalitas vero facit hominem aliis valde acceptum & charum, secundum Philosopum: vt pa-
ruit in beato Martino, quando adhuc militauit. Tenaces vero & semper ad seipsum reflexi, ignobilis
extant metis. Hinc in Actis Paulus, Oportet, inquit, reminisci verbi domini Iesu, quia beatius est ma-

A ctu. 20: gis dare quam accipere. Et in Prouerbiis quoque inducitur, Victoriam & honorem acquirit, qui dat Prouer. 12:

D munera. Et in Ecclesiastico, Non sit porrecta manus tua ad accipiendo, & ad dandum collecta. At-
Eccle. 4: tamen pauci heu sunt, qui non priores sint ad accipiendo quām ad dandum: iuxta illud Esaia, O-
Esaia. 1: mnies diligunt munera, sequuntur retributionem. Et paulo teltante, Omnes que sua sunt, querunt. Ni-
hilominus multi plus abundarent, si facilis darent, quia individua sortis sunt dare & dari. Nam &
deus misericordibus ac liberalibus etiam in temporalibus benedicit. Estque communis dictu, Qui nō
dat quod amat, non capit quod optat. In Prouerbiis quoque legitur, De primis frugum tuarum da
pauperibus, & implebuntur horrea tua satietate. Non tamen prodigalitas cōmendatur, sed datio ista
ex virtute debet procedere rationeque regi.

E Poltremò hac breui doctrina erudit Christus quomodo cum proximis cōuersemur, vt scilicet in-
iurias dimittamus & beneficia demus. Quamuis autem ad præinducta impietata satis & super satis in-
flammare nos debeat bonitas dei, & eius præceptū, consiliumve ad ista, nihilominus Christus nostrum
non nesciens tarditatem, promissa proponit: inq[ue] & beneficia multo maiora nobis spondet reddenda:
vt vel mercedis intuitu prouocemur, si tantæ perfectionis non sumus, vt ex syn cero dei amore ista
agere entiamur. Hinc subditur, [Menſuram bonam & conſerbam & cogitatum & ſuperaﬄuentem dabunt in
ſumum vestrū.] Per omnem hanc circulacionem infinitur, quod inefſabiliter copiosa erit retribu-
tio operum charitatis, ac pietatis in celo: que retributio per mensuram exprimitur, quoniam pre-
mium merito correspondet ac proportionatur, quemadmodum mensura: & quoniam deus

secundum sapientiae sua censuram omnia moderatur, atque in pondere, numero & mensura constituit viuueria. Quamvis autem ista mensura sufficienter detur ab uno deo, Christus tamen pluraliter loquitur, dabunt, videlicet pauperes, quibus opera pietatis impendit, quia illorum interuentione ac meritis partim datur haec merces. Itaque mensuram bonam, id est, legitimam, ita quod non minus quam debetur seu tribui decet praestabitur: & confertam, id est, plenam & pinguem & coagitatam, ut per compressionem plus capiat: & supereffluentem, id est, tam abundantem & cumulatam, ut supereffluat vndeque: dabunt in finum vestrum, in finum vtrique mentis in secretissimo cordis, in ipso intellectu & voluntate, ut intellectus & ternam veritatem contempletur, & ea reficiatur, voluntas summa bonitate fruatur. ¶ Præterea quadruplex bonus datur a deo propter opera pietatis, utpote bonus fortunæ, hoc est, exteriores diuitiæ, quæ subiacent instabilitati fortunæ: ad ista potest referri mensura bona. Alia sunt bona naturæ, ad quæ refertur mensura conferta. Tertia vero sunt bona gratis, ad quæ pertinet mensura coagitata. Quartæ sunt bona gloria, ad quæ mensura supereffluens spectat. [Eadem quippe mensura qua mensura seruitur, remetitur vobis,] hoc est, iuxta modum vestram aetionis, seu secundum proportionem & gradum conuersationis, seu meriti vestri: vel prout aliis feceritis, erit mensura, seu modus, & gradus præmii vestri, quia præmium merito correspondet, magis que pensatur. Ioan. 15.

Marci. 12. cundum magnitudinem interioris affectus, quam operis exterioris: iuxta quod in Marcio ait Salvator. Iohann. 14. tor. Quod vidua qua misit duo minuta, plus omnibus misit. Hinc in Iohanne dicit, In domo patri mei mansioe multæ sunt, id est, diu ersi gradus præmiorum, secundum differentias meritorum. Et 2. Corin. 9. Apoca. 18. Paulus testatur, Qui parce seminat, parce metet: & qui seminat in benedictionibus, de benedictione. Esaïæ 27. nibus metet vitam æternam. In Apocalypsi quoque habetur, Quantum glorificauit se, & in delitio fuit, tantum date illi tormentum & luctum. Et per Esaïam dominus ait, In mensura contra mensuram iudicabo eam. ¶ Nec obstat, quod pro temporali merito datum merces æterna, quod item dominus electos supra condignum remunerat, & reprobos citius condignum affligit, quia ista mensura æquilitas, identitas, sive proportio consideratur in genere, ut qui plus peccavit, plus puniatur: qui amplius meruit, gloriostius coronetur. Sed dicet aliquis, Si cadem mensura qua metimur, nobis remetietur ergo, si iniqua mensura metimur, iniqua mensura nobis divinitus remetietur. Sed iam patet huius foliatio. Non enim ille est sensus, sed quod sicut fecerimus, fieri nobis, id est, retribuetur nobis secundum exigitum meritorum nostrorum: & si nos fuerimus alii immisericordes ac duri, deus quoque erit nobis severus: quemadmodum Iacobus afferit, Iudicium sine misericordia erit ei, qui non fecerit misericordiam. [Dicebat autem illis,] quibus sermonem hunc fecit, præsertim discipulis suis, [similitudinem] quæ subditur, G Avnq[ui]d potest cœcum ducere? Nonne ambo in foucam cadunt? Hoc in corporalibus ita est: nec est similitudo tantum, sed veritas & res. Attamen Christus hoc pro similitudine dixit, quia per hoc aliud designavit, videlicet quod etiam in spiritualibus ita sit, utpote quod ille qui spiritualiter egredietur, id est, ignorans, pafsionatus, seu vitiosus, non est idoneus regere seu per temitas æquilitas.

Prouer. 18. tis ad æternam beatitudinemducere alios, sed tam ipsi quam ei subditu seu commissi cadunt nunc qui Ezech. 31. dem in foueam, id est, vitiorum profunditatem, de qua in proverbiis inducitur, Impius cum in pro-Psalms. 87. fundum venerit peccatorum contemnit: deinde ruunt in lacum gehennæ, de qua sapientur in Ezechiele. Dormierunt cum his qui descendunt in lacum, atque in Psalmo. A estimatus sicut cum defecitibus in lacum. Itemque Iob, Facies (inquit) superborum in foueam demerge. His verbis Christus discipulos suos omnésque prælatos, doctores, & prædictores edocuit, quod sapientia diuinorum, scientia scripturarum, splendor virtutum, charitas mentis, sint necessariae eis ad hoc, quod alii digne præfiant: alter scipios alioisque præcipitant. Vnde qui passionatus est, & ex aliorum defectibus seu propter iniuriam sibi illatam mox irascitur, indignatur, turbatur, alios similibus morbis infectos non valer curare sed verbo & exemplo alios debet illuminare, & sua humilitate, patientia, manueludine atque modestia, aliorum superbiam, iram, insolentiam, perturritatem curare. Itaque ridiculosa, imò potius periculosa res est speculator cœcus, docto inscius, præco mutus, præcursor claudus, prælaus negligens, rex iniustus, id est ait Gregorius. Dum pastor per vitiorum abrupta graditur, neccesse est ut per præcipitum grex sequatur. Siquidem pastor se habet in populo, sicut oculus in corpore. Vnde in Hieremias scriptum est, Quia stulte egerunt pastores & dominum non exquisierunt, propterea omnis grex eorum dissipatus est. [Non est discipulus super magistrum.] Hoc generaliter ita est, loquendo de magistro, discipuloque formaliter, quia discipulus in quantum discipulus inferior est magistro, in quantum magister est: sicut & pater est dignior filio, quamvis materialiter discipulus, id est homo qui est discipulus posuit esse magistro suo potentior, altior, sanctior, ingeniosior, imò & doctior. Si autem specialiter per magistrum hoc loco Christus intelligatur, qui in Matthæo ait, Magister vester unus est Christus, certum est, quod magistro nullus discipulorum sit major, sed omnes inferiores & imperfectiones sunt eo, secundum quod deus est infinita virtutis, sed & ineffabiliter inferiores sunt eo secundum naturam assumptam. [Perfectus autem omnis discipulus erit, si sic sic magister eius,] id est, si ei assimiletur per imitationem, aut conformetur per æqualitatem. Non tamen simplicer erit perfectus, sed perfectus in certo gradu, statu, seu ordine, utpote perfectus quo ad id a suo dicit magistro. Si autem per magistrum Christus intelligatur, constat quod quanto quis hunc magistrum plenus imitatur, eo vere perfectione inuenitur, imò huius magistri imitatio omnium est christianorum perfectione, Augustino dicente, Summa christiana religionis est imitari quem colis. ¶ Porro ista loquutus est Christus, ut scipsum proponeret discipulis in exemplu. Quasi dicat, cum ergo predicas virtutes, precepta, consilia, impluerim, aduersarios diligendo, inimicis beneficiando, & carera quæ dicta sunt adimplendo, decet ut & vos discipuli mei hæc faciatis. Hinc in Iohanne ait, Exemplum dedi

Hier. 10. Matth. 23. homini qui est discipulus posuit esse magistro suo potentior, altior, sanctior, ingeniosior, imò & doctior. Si autem specialiter per magistrum hoc loco Christus intelligatur, qui in Matthæo ait, Magister vester unus est Christus, certum est, quod magistro nullus discipulorum sit major, sed omnes inferiores & imperfectiones sunt eo, secundum quod deus est infinita virtutis, sed & ineffabiliter inferiores sunt eo secundum naturam assumptam. [Perfectus autem omnis discipulus erit, si sic sic magister eius,] id est, si ei assimiletur per imitationem, aut conformetur per æqualitatem. Non tamen simplicer erit perfectus, sed perfectus in certo gradu, statu, seu ordine, utpote perfectus quo ad id a suo dicit magistro. Si autem per magistrum Christus intelligatur, constat quod quanto quis hunc magistrum plenus imitatur, eo vere perfectione inuenitur, imò huius magistri imitatio omnium est christianorum perfectione, Augustino dicente, Summa christiana religionis est imitari quem colis. ¶ Porro ista loquutus est Christus, ut scipsum proponeret discipulis in exemplu. Quasi dicat, cum ergo predicas

Ioann. 13. virtutes, precepta, consilia, impluerim, aduersarios diligendo, inimicis beneficiando, & carera quæ dicta sunt adimplendo, decet ut & vos discipuli mei hæc faciatis. Hinc in Iohanne ait, Exemplum dedi

A vobis, ut quemadmodum ego feci, ita & vos faciatis. Rursumque, Si me persequuti sunt, & vos perse- Ioan. 15. quentur, quia non est seruus maior domino suo. Vel præinducta haec verba prorulit Christus ad ostendendum, quod cœcus cœcum non valeat ducere, id est, prælatus insipiens alios regere, qui prælatus est velut magister subditorum suorum, ideo ipso errante, illi pariter errat, nec perfectiores sunt eo, regulariter loquendo, quamvis deus electos suos non deferat, sed in format vocatione superna & directione angelica.

¶ Deinde Christus hortatur vnumquemque ad suipius custodiam, pariterque demonstrat per similitudinem aliam quod supra dixit, videlicet cœcum à sibi cœco duci, seu peccantem à simili emendari non posse, [Quid autem video festucam?] id est, paruum & veniale peccatum consideras? [In oculo fratris,] id est, in corde vel intentione seu aperto opere proximi tui, [Trabem autem que in oculo tuo es,] id est grande atque mortale peccatum quo cor tuum obtenebratur [Non confideras?] quasi dicat, Stulte te habes in Matth. 16. hoc, qui (vt alibi Christus testatur) Quid proficit homo si vniuersum mundum luceretur, seipsum Marci. 8. autem perdat? Ideo charitas deber est ordinata, ut homo primo per charitatem saner seipsum, & aliis Lucæ 9. exemplarem se pœbeat: siquic idoneus sit eos arguere, ne in suis prædicationibus scandalizentur.

[Et quomodo potes dicere fratru tuo,] id est, proximo, [frater, sine] id est, permitté patienter & sustine,

B [Vi eucliam festucam de oculo tuo] id est, veniale peccatum de corde tuo per increpationem, castigationemque auferam, [Ipse in oculo tuo trabem non videt,] id est, in proprio corde mortale peccatum non sensans. Tanquam dicat Salvator, O peccator sapienter & ordinate non potes hac dicere, quoniam ordo charitatis requirit, ut primo animam tuam à magnis vulneribus cures, antequam alias a paruis laesiones sanare adicias. Teneris quoque te idoneum exhibere ad executionem tui officij & prælate, ut scilicet deo obediendo & virtuole viviendo, non præsumptuole, sed ordinatae tuum prosequaris officium. [Hypocrita] qui eo ipso quo alios de paruis reprehendis seu curare vis culpis, ostendis te zelatore iustitiae, charitatum ac virtutum, & tuam pallias iniquitatem, cum tamen sis vitiosus & præsumptuofus: [Enice primum trabem de oculo tuo,] id est, in primis per contritionem, confessionem, satisfactionem purga te ipsum à tuis magnis excessibus, sicut teneris, non solum inquantum es Christianus, sed insuper quia alii præfides ut prædicasi, [Tunc perficies,] id est, illuminatum mentis oculum habebis, [Vi eucliam festucam de oculo fratris tui,] id est, de minoribus eum peccatis expurges seu arguas. De ista materia super Matthæum multa conscripsi, nihilominus propter ipsius secunditatem addenda sunt paucæ. Matth. 7.

¶ Itaque queritur primo an licet peccatori & vitioso prælato, qui in mortalibus vitiis iacet, seu doctori aut prædicatori male viventi prædicare, & alios increpare sive corriger. Quod non appetit ex verbis Christi iam habitis.

C Denique Thomas super quartum sententiarum affirmit, quod qui non implet quod docet & prædicat, eo ipso mortaliter peccat, & pulchram rationem assignat ibidem.

¶ Insuper Durodus ait, quod sacerdos in omni actu sui officii quem facit indigne, videlicet in peccato mortali, peccet mortaliter, scilicet celebrando, confessionem audiendo, vel prædicando. Ambrosius quoque scribit, Iudicet de errore & culpa alterius qui in seipso non habet quod iudicet, nec cum de alio iudicat, in seipsum ferat sententiam. Sed & Chrysostomus. Omnis (inquit) sacerdos qui vult docere populum, primo doceat semetipsum: alioqui nec alium reprehendat aut doceat. His autoritatibus multi consentientes, affirmant, quod si arguentis seu prædicantis aut iudicis peccatum sit publicum, & tamen reprehendit, docet, seu iudicat alium, peccat peccato præsumptionis, & scandali: si vero peccatum eius sit occultum, peccat per præsumptionem. Aliqui vero dicunt quod peccator aut corrigit ut prælatus alium, aut ut persona priuata. Si ut prælatus, tunc aut est peccator notiorius: & sic corrigit ut alium peccat tam scandalizando, quæ suum officium indigne exequendo: aut occultus, & tunc peccat indigne officiando, id est, reprehendit.

¶ Porro si corrigit ut persona priuata, non peccat nisi forsitan peccato scandali si notiorius sit peccator: alii tamen appetit quod, etiam præsumptionis vitio maculetur. Thomas autem testatur, quod si peccatum prælati aut iudicis sit occultum, incumbatque ei ex officio iudicare sive arguere, potest cu timore & humilitate hoc agere. Vnde & alii dicunt, quod si corde peniteat, potest fratrem cu humiliare. D Itate arguere. ¶ Sed circa hæc queritur, quid ergo prælatus aut index huiusmodi faciet, quia sive corripiat vel doceat sive non, incurrit periculum, & sic videtur esse perplexus. Et respondendum, quod nequaquam perplexus est, sed in promptu habet consilium, invenitque remedium, quia statim potest & debet penitire, & vita emendationem incipere.

¶ Præterea patet, quod veniale peccatum comparatur festucam, mortale trabi: quia sicut festuca leuior est trabe, sic veniale mortali. Et sicut festuca oculum corporalem non excusat, sed turbat & aliquatenus ladit, trabs autem seu magna pars eius illum excusat: ita veniale oculum interiore non prorsus excusat, sed turbat, mortale vero excusat. Itaque qui proni sunt reprehendere alios, proniores sint reprehendere semetipcos, & patienter ferant dum ab alis arguuntur. Sed videmus frequenter opprimitum, imò quo aliquis magis se occupat considerando, obseruando, arguendo aliorum defectus, eo propriis defectus minus attendit, & aliquius virtutis se putat cum nihil sit, dumquicorrupitur, indignatur aut convitatur. Ideo dicit Basilus, Non solum oculus corporalis exteriora videns super se vivi non vtitur, id est, seipsum non intuetur, sed & ipse noster intellectus cum alienum velociter coniecat peccatum, lentus est circa propriorum perceptionem defectum. Conuenit autem istud maxime doctoribus & prælatis secundum Theophilum: qui cum subditorum minima puniant, propria impunita relinquent. Ideo Christus eos vocat hypocritas. ¶ Postremo, qui alium vult corriger, ista obler-

- Prouer. 18. ut, In primis corrigat se ipsum, quia ut Salomon loquitur, Iustus prior accusator est sui. Secundum, pie & mansuetu hoc faciat, nisi forte quis quasi incorrigibilis videretur, aut specialis causa exigeret aliud.
- Matth. 18. Ideo afferit Augustinus, Raro & non sine magna necesse est obiurgations sunt adhibendae. Tertio, ex zelo charitatis atque iustitia fiat hoc, non ex impetu passionis. Quartu, opportunatatem loci, temporisque perpendat, ut sicut ait Saluator, præcedat secreta correctio. Deinde Christus per quædam similia probat, exemplisque padi, quod virtuosus atque hypocrita non sibi idoneus corrigere alii, quoniam opus virtutum vere non manat ab ipso. *[Non est enim arbor bona qua facit fructus malos, neque arbor mala faciens fructus bonos.]* Hoc in arboribus ita est, etenim eo ipso quo arbor viles proferat fructus, bona censerunt. Nulla quoq; arbor naturaliter mala est, quasi natura eius sit mala, sed quedam mala, i. inutilis appellat, quæ fructus viles no, pdicit. Arbor namq; ad fructu seu utilitatē ex ea pueniet finaliter ordinatur. Ideo si malos proferat fructus, rite mala afferitur. Hinc subdit, *[Vnaquaque arbor de fructu suo cognoscitur.]* quemadmodum causa cognoscitur per effectum. Vnde si fructus sint boni, arbor est bona, quia effectus bonitatis à sua causa fortior, bonitasque effectus præexistit in causa, nec aliquid tribuit alteri, quod non habet. Hoc consequenter exemplariter declaratur, *[Neque enim de spinis colliguntur fici, neque de rubro vindemiantur vias.]* Ideo dum quis in aliqua arbore inuenit ficus, concludere potest quod sit ficalnea: & vbi inuenierit botros, elici quod sit vitis. Sic ergo arbores ex suis fructibus distinguntur. Sed Christus ista principaliiter non protulit propter arbores vel de ipsis arboribus, sed in quantum per eas homines boni ac mali figuralter seu similitudinare designantur. Hinc præhabita quasi expensis adiecit, *[Bonis], i. virtuosus ac sapiens [Homo de bono corde sui thesauro], i. de spirituali sua opulentia, puta de gratia gratum faciente, fide, spe, charitate, ceterisque habitibus virtutum atque donorum, [Proferit bonum], i. virtuosus ac meritorias meditationes, affectiones, verba & facta seu opera. Habitus nanque est quasi altera natura. Virtus autem est habitus, qui nullus male viritur, secundum Augustinum. Ideo si cur natura est naturalium operationum principiū, virtutes & dona proferunt germina, virtuosa ista dicta. *[Et malis], i. virtuosus homo de malo thesauro], i. interiori malitia, de consuetudine praua, de habitu virtutis, *[Proferit malum], i. virtuosa producit: quia effectus suæ causæ proportionatur, & qualis quifit que est, talia operatur: operatio quoque arguit formam, i. qualis sit forma vnde oritur, pandit. *[Ex abundantia enim cordis os loquitur]*, quia quod intus abundat, foris erumpit. Itaque si in corde regnet atque abundet virtus & gratia, charitas atque deuotio, ex ore prodibunt verba diuina, virtuosa ac sancta: si vero in corde abundet vanitas atque peccatum, inania & iniqua verba ex ore procedent, quia & ea que sunt in voce, sunt earum quæ sunt in anima passionis nota: i. ligna siue indicia. Ideo Seneca ait, Qualis vir, talis est sermo eius. Et iterum, Cordis imago est sermo. Nam qualis sit homo ex verbis perpendicularitur. Ideo iuxta scripturam, Ex verbis tuis iustificaberis, & ex verbis tuis damnaberis. Dum ergo loquaces, clamorosi, contentiosi, pungitiusque sunt, quid astimari potest de nobis ab audiendis, nisi quod dissolutam, intimoratam, inquietam ac vitiosam mentem habemus? Hinc religiosi potissimum linguas suas refrenare tenentur, & hoc maxime coram extraneis ne scandalizentur. Propter quod in lacobo habetur, Qui putat se religiosum esse non refrenans linguam suam, huius vana est religio. Et in proverbiis Salomon, Vidisti, inquit, aliquem velocem ad loquendum, stultitiam magis sperata est, quam illius correctio. Atque in Psalmo, Vir linguos non dirigetur in terra. Itaque per arborē homo designatur, & per arborē bonā homo virtuosus, per malā vitiosus. Quemadmodum ergo arbor bona, quædā permanet bona, malos non potest producere fructus, nec arbor mala, vt talis, bonos potest fructus producere: sic homo virtuosus inquantum huiusmodi, mala non operatur, nec agere potest, quia non agit nisi secundum inclinationē, formam, habitumque virtutis ac gratiae: malus quoq; secundum quod virtuosus, nec agit, nec agere potest bona. Veruntamē non est per omnia de arboribus & hominibus simile, quoniam arbor solam naturam sequitur motionē: homo autem liberi extat arbitrii, ideo potest cōuenienter atq; averti, ita quod virtuosus potest fieri vitiosus, & contra, loquendo de eis materialiter & in sensu diuiso, non autem loquendo de eis formaliter & in sensu cōposito. Vnde elicitor in quo sensu iste sint vera, Superbus enim vt talis, non valet saluari. Iuxta quæ sensum multa in epistolis Pauli, ceterisque leguntur scripturis, 2. Corin. 6. vt cum ait Apostolus, Neq; adulteri, neque fornicarii, neq; auari regnum dei possidebunt. Deniq; sicut ex abundantia cordis os loquitur: sic ex eadem abundantia, manus, pes, & cetera membra operantur H atque mouentur, quoniam anima motrix est corporis, & corpus instrumentum est animæ in agendo. Hinc sicut ex fructu cognoscitur arbor: sic ex actibus suis cognoscitur homo. Vnde quod dicitur, Potentia cognoscuntur per actus & obiecta, verificantur non solum de cognitione potentiarum quo ad esse naturale, sed etiam quod esse formale. Nihilominus quia hypocrita & iniqui ac callidi multa mala operantur sub specie boni, quia ieiunat, orant & cetera ex genere bono efficiunt, propter quod in Matthæo loquitur Christus, Attende vobis a falsis prophetis, qui veniunt ad vos in vestimentis ouium: idcirco non semper cito & facile tales ex suis agnoscuntur operibus, sed sepius numero cum grandi diligentia diuturnitatēque temporis, ita quod finaliter cognoscuntur. Porro an homo sit vere virtuosus præcipue perpendi solet, si patiens sit in adversis, si non derribat bonis, si laude humanam non caperet, si honores in ipso non varient mores. Hinc in Ecclesiastico scriptum est, Vasa figuli probat fornax, & homines iustos tentatio tribulationis. In proverbiis quoque fertur, Quomodo probatur in cōflatorio argenti, & in fornace aurum: sic probatur homo ore laudantis. Insuper sicut in corporali thesauro sunt argentum, aurum & gemmae, pretiosæq; vestes, & herbae atq; vnguenti: ita in spirituali thesauro est aurum, videlicet charitas & sapientia: de quo auro scriptum est in Apocalypsi, Si uadeo tibi emere aurum ignitum, probatu, ite argenti, i. scientia & eloqua: iuxta illud Psalmista, Eloquia domini, eloqua***
- Matth. 12. Ibidem. Iacob. 1. Prouer. 29. Psal. 139. 2. Corin. 6. Matth. 7. Eccle. 27. Prouer. 27. Apoc. 3. Psal. 11.

- castra, argentum igne examinatur. Gemmae sunt præstantissima septē dona spiritus sancti, quibus anima consolidatur in deo. Vester pretiosæ sunt virtutes, quibus anima decoratur: iuxta illud Esaia, Induit me vestimenta salutis, & induimento iustitiae & runcabit me. Herbae sunt vita exemplaris, bona náque fama, sicut ait apostolus, Christi bonus odor sumus in omni loco. Vnguenta sunt opera penitentialia ac salutis remedii, quibus animarum sananda sunt vulnera. *[Quid autem vocatis me domine, & non facitis que dico?]* quædā dicat. Inutiliter me dominū vocatis & ingeminatis, dum mihi non obeditis. Hoc ait Saluator, ne quis abundantiam verborum putet sufficere ad salutem, quia iam dixit, Ex abundantia cordis os loquitur, & itē vt doceat nos quod obseruaria præceptorū sit ad consecutionē salutis necessaria: sicut & alibi ait, Si vis intrare ad vitam, serua mandata. Vnde qui Christum nominat suū dominū, nec tamen ei obedit, mentitur, & similis est arbori, folia, non fructu portanti, quia de ratione serui est domino deservire, & obedire: ideo per Malachiam deus loquitur est, Scruus timet dominū suū: Malach. 1. si ergo a omnibus ego sum, vbi est timor meus? Hinc malus & impius Christianus grauius damnatur quia infidelis, quia magis ingratus est, & de ignorantia excusationē non habet. Nec hoc verbo Salvatoris repugnat quod ait apostolus, Nemo potest dicere dominū Iesum, nisi in spiritu sancto: accipit enim 1. Cori. 12. dicere, stricte ac proprio, pre expressione attenta & affectuosa, quæ charitatē exigit. Deinceps ostendit Salvator quæ sit utilitas obediendi praeductis suis præceptis, seu acquiescendi præfatis consiliis. B *[Omnis qui venit ad me, hoc Christus de corporali accessu auditorū suorum dicere potuit: nunc autē de spirituali accessu exponitur, quo per fidem, charitatem, contemplationē, deuotionē accedimus Christū, [Et audit sermones meos], i. documenta, consilia, & præcepta quæ dixi auribus corporis & animæ osculantando, quando ab homine proferuntur: vel solis interioribus auribus, dum per diuinā alloquitionē seu angelicā inspirationē intus dicuntur: iuxta illud in Psalmo, Audiā quid loquatur in me dominus deus: Psalm. 84. [Et facit eos] i. opere implet, quod non solū de opere exteriori, sed & interiori quoque actione intellegi debet, quia præceptū charitatis per interiorē actus præcipue adimpleret. Sic quoq; accipit Christus opus in Ioaanne, dicens, Hoc est opus dei, vt creditis in eum quem misit ille. Sic etiam accipiendo 1. Cori. 12. est opus, dum scriptura testatur vnumquæque secundū sua opera acceptū a deo. Cōstat enim quod in interioribus actibus ratio meriti atque demeriti magis cōsistat, idēque secundū istos maxime remuneratur homo a Christo. Itaque audire verbū dei ordinatur ad operari, quia vt dicit Iacobus, Scienti bonum & non facienti, peccatum est illi, *[ostendamus vobis]*, i. docibo, *[Cui similes sit]*, in prudentia & exercitio eius, *[similis est homini; adificanti domum, qui fodit in altum]*, i. in profundum. Altum quippe in scripturis pro profundo accipitur, sicut in Psalmo, Veni in altitudinem maris. Et in Ioaanne, Putem alius est, *[Et posuit fundamenta domus super petram]*, i. super solidum, faxosumque locum, *[I foundatione aeterni facta]*, i. aquis abundantier confluentibus, *[illisum est flumen domini illi]*, i. cum impetu parietes domus cōcussit, *[Et non potuit eam mouere]*, i. ledere siue destruere, *[fundata enim erat supra petram]*, ideo fortis fuit & stabili: quemadmodum ergo talis adificator egit prudenter, ac fructuose, nec passus est damnum structuræ, sed in ea à fluviis subuerione est præseruit: ita qui verbis Christi obedit, spiritualem domum, id est, conscientiæ suæ secretum mentisque thalamum, vel virtutum edificationem, bonorumque actuum compagationem ac nexum, fundat supra petram, id est, stabile fundamentum, videlicet Christum: de quo ait apostolus, Fundamentum aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus Iesus. Et item, Petra erat Christus. Vel fundamentū istud est fides, timor, siue humilitas. Talis quoque fodit in altum, id est, scipsum profunde considerat, nouissima pronidet, terrenas atque carnales affectiones de sui eiicet agro cordis. Cumque abundantibus persecutionibus, aduersitatibus, tentationis irruerit super eum flumen, id est, abundantia tentationū, non prosternetur, nec structura virtutum suarum deicietur, sed virtute & gratia Christi, cui innititur, resistent ac præualebit atque salubritur. Porro spiritualiter homo cui obedientes assimilantur, est ipse et Christus, qui dominum, id est, ecclesiam adificavit supra petram, id est, fidei firmat, vel super scipsum, quemadmodum ait, Super hanc petram adificabo ecclesiam meam. Fodit quoque in altum, id est, in profundo humilitatis ac paupertatis, à quo sermonem præscriptum exorsus est, & præceptis humilitatis vana ac tumida de cordibus eleicit fidelium. Huc itaque assimilantur fideles, qui domini sui sequuntur vertigia. Qui enim se dicit in Christo manere, debet sicut ille ambulauit, & ipse ambulare, vt Ioaannes ait, *[Qui autem audis] verba mea, [Et non faci] que docui & præcepī, *[Similis est homini adificanti domum suam super terram, sine fundamento, in quam illis est fluminis, & continuo cecidit, & facta est ruina domus illius magna]*, tanto virie maior, quo stabili fundamento amplius caruit, hoc in exterioribus ita est, atque ad literam planum est. Tali igitur stulto adificatori assimilatur, qui verba diuina, que audit aut scit, opere non obseruat. Domum etiam suam, hoc est, operum suorum congeriem, vitorum molitionem, conscientiam, mentem seu intentionem, adificat super terram, id est, terrenorum amorem, & super ista transitoria, carnalia & caduca, in quibus nulla est vera stabilitas: ideo fundamento caret virtutū, nec Christo innititur. Hinc fluvio, hoc est, abundantia tentationum irruente in eum, mox cadit & vincitur, fitque magna ipsius ruina, quia spiritualiter destruitur, imo & annihilatur: ita vt omni esse gratiae ad promerendum idoneo spoliatur, atque a deo vt nihil reputatur, & vsque ad inferni profundam dilabitur. Magna ergo est ruina, quia homo corruit per peccatum, quoniam rationalis anima spiritualiter moritur, ab altitudine charitatis & gratiae precipitatur, in vitorum voraginem mergitur, felicitate quoque priuat caeli, & calamitate obruitur aeterna ac infernali. Postremo per hominem stulte adificanter, cui alii assimilantur, intelligi potest negligens pastorum, vitiosus prælator, prædictor & docto non operosus, qui dominum suum, i. propriam conscientiam seu gregem sibi commissum adificat super terram, secundum seum exppositum. Talis quoque epræsidens dum carnis est, terrenaque sapit, Eccle. 10.**

Iob.4. recte terra vocatur, quemadmodum in Ecclesiastico scriptum est, Quid superbit terra & cinis? Cum-
Eccle.10. que eis quibus praedit aut predicat persuader ut ipsum sequantur, edificat eos super terrā, hoc est, si per seipsum, & opera arque exempla iniqua & vana: propter quod domus talis, ieu cōgregatio illa tē-
tationibus omnino deficitur: iuxta illud prophetæ Iob, Qui habitant domus luteas, & terrenū habent
fundamentum, consumetur velut à tinea. Et in Ecclesiastico, Secundum iudicem populi, sic & minister
eius. Et qualis est rector ciuitatis, tales & inhabitantes in ea.

¶ Elucidatio Cap. viii. [Cum autem implisset omnia verba sua.]
Articulus xvi.

Lucæ. 6

Voniam in præcedenti capitulo descripsit Euangelista mirabilem, seu supernaturalem & inditam Christi doctrinā: deinde narrat præclara eius miracula, sibi diuinæ possibilia potestari, quibus ostenditur doctōr talium documentorū vere à deo loquutus, dum eis deus ira testimoniu perhibet, atque ad sua cōfirmationem doctrinā talia operatur, imò & ipse Christus verus deus esse probatur, dum propria virtute imperialiꝝ; modo talia efficit signa. [Cum autem impletſet, i. perfekte protulifet] Omnia verba sua,] præcedenti scripta capitulo, [In aures plebis,] distincte enim, facunde ac intelligibiliter loquebatur, quorūdam etiam audientium non solum corporales aures impletuit, sed & interiores instruxit, ita ut verba dei fructuose huiusmodi ficerentur. [Et] Diuina sapientia, Sicut in aliis libris, in hoc etiam manifestatur.

Matth. 8.

dum Marthaum, & de infirmitate illa obiit, nisi Christus impendiseret suffragium. Fuit ergo moriturus, secundum causas inferiores, naturales & proximas, quia mortifera fuit eius infirmitas: iuxta quem medium quartu[m] Regum legerum. Eccl[esiast]ic[us] 13:10.

4.Reg.2

quem modum quanto Kegum legitur Elias Ezechias loquitus, Dilipone domum tuam, quia morieris tu & non viues. Porro secundum cauſam superiorē, scilicet prouidentiā dei, & virtutē, pietatēque Christi fuit curandus. *[Quilli erat pretiosus]*, hoc est, valde charus, ideo sollicitus fuit pro eo, quasi pro filio,

Figure 22

& quasi pro fœmitipfo, implens illud Sapientis, Seruus fidelis sit tibi quasi anima tua. [Et cum audiisset de reſu] iſi fama Christi in sapientia, porrecta, pietate & miraculis, & quod intrasset Capharnaū. [Deinde Cenurio non est prorūm nomen personæ, sed nomen dignitatis, sine offici]. Dicitur panem

LXXXI. 33. de regi]. i. famâ Christi in sapientia, potestate, pietate & miraculis, & quod intraserit Capharnaum. Deinde Centurio non est proprium nomen personæ, sed nomen dignitatis sive officij. Dicitur namque Ceturio, qui centû sub se milites habet: quemadmodū quinquagenerius, qui quinquaginta milites habet sub se: decurio, qui decē: quaterno, qui quatuor. Fuit autem iste Ceturio natione Gentilis, & ab Imperatore Galilæa præfectus in certis negotiis, vel ad eius custodiā deputatus. [Misi ad eum seniores Iudeorum] in Capharnaum habitantium, [Rogans eum, ut veniret & saluaret serum suum ab infirmitate.] G Dicunt aliqui q̄ Centurio non rogauit Christum, vt veniret ad serum curandū, quia infra habetur, non sum dignus vt intres sub te cūm meū. Veruntamen, quia Euangeliſta manifeste hic ait, q̄ rogauit Iesum vt veniret, potius reor, quod primo rogauit, vt Christus veniret: fed postea maiestatē Christi profundius pensans, reputauit sc̄ eius aduentum indignū. Nec verbiis Luce obuiat quod in Matthæo le-

Math. 8. gitur Centurio Iesum accessisse atque rogasse. Hoc nanque fecisse asseritur, quia per suos amicos id fecit. Misit quoq; seniores Iudeorū cū propter reverentiam Christi, tum vt per illos facilius exaudiretur, quia senes magis sunt honorandi & audiendi, tum propter magnitudinem causæ: pro magna etenim

cur, quia ientes magis sunt morando & audiendi, tum propter magnitudinem caueat; pro magna eternitate re rogavit, ideo magnos direxit legatos. Cur autem personaliter non accedit, si pessime post pauca fatetur. [At illi cum venissent ad Iesum, rogabant cum sollicie.] id diligenter, [Dicentes ei, Quia dignus es in hoc.] i.e. serui curationem [illi praestes, diligenter enim gentem nostram.] forte ideo dilexit Iudeos, quia videt eos unius summi, verisq; dei cultores, & honestiores religioni deditos, quam gentiles quos nouit, vel quia inter Iudeos morando didicit quam beneficia deus populo illi contulerat, & quam magni sancti, videlicet prophetae ac patriarchae inter illos fuerunt. [Et synagogam ipsa edificauit nobis.] i.e. Iuis fecit edificari expensis. Synagoga vero hic dicitur domus cultus diuinorum, ad quam confluuerunt Iudei, non ad sacrificia offerenda, quia hoc extra Hierusalem non licebat templo constructo & stante, sed ad orandum, laudandumque deum, & ad legendum ac audiendum libros legis ac prophetarum, has duas causas allegant hi seniores, tanquam H[abacuc] dicas. Cum diligenter possemus, ut in Cœlo, sic et in terra, illi dico, illi dico.

dicant. Cum diligat gentē nostrā, cuius tu membrū siue suppositū es, pater quod diligat te, debeāt; eum diligere, tum quia te amat, tū amore populi tui. Rursus quia tu ceteris religiosior es, propter hoc præcipue debes ei affectum atque effectū charitatis impendere, quoniam domū cultus diuinū costruxit. Apparet quoque ex circumstantia huius euangelicę lectionis, quod Céturio fuit effectus proselytus. ad Iudaismū conuersus, vel saltem idolorum relicta cultura vnius veri dei cultor effectus, quia synagogam costruxit Iudeis, sicut nec iam aliquis adificaret Christianis ecclesiam, nisi coleret Christū. *[Iesus autem ibat cum illis,]* non quia absens curare non potuit, sed ne seruum visitare videretur despiciere: sed humilitatis daret exmplū & charitatis, ne & nos proniores simus visitare diuites egrotantes, quā pauperes præfertim cum pauperes felicitate stituīti magis in dicunt. Hinc Christus ad filium

Ioann.4. quia pauperes, præsertim cum pauperes solito atque iubii dio magis indigent. Hinc Christus ad hunc Reguli pergere recusavit, ut patet in Ioanne. Insuper iuit cum illis, ne preces rationabiles seniorum videretur abicere, & præsertim quia cor Cœturionis intuebatur: unde propter eius fidem, humilitatem, devotionem, prudentiam, dilectionem tam promptus fuit ei impartiri quod petit. **Quemadmodum** autem Iudei tam solitice rogauerunt pro centurione: ita & nos Christum in calix regnante solite orare debemus pro benefactoribus & amatoribus nostris, ac populi nostri, præsertim pro his qui cultu agent diuinum, aut necessaria ad obsequium dei ministrant. [Et cum iam non longe esset iugis a domo] Cœturionis. Secundum humanitatem quippe contuenit Christo distare, appropinquare, transire localiter,

A qui vt deus nu squā deest, & o minia impler, imò ipsi illabitur essentiis rētū, [Misit ad eum Centurio amicos dicens, Domine n̄ oī vexari]. i. vsque ad domum meam venire, ex quo accessu corporaliter possis lassari, quemadmodū apud Ioan nem legitur factum, cum dicitur Iesu fatigatus ex itinere, [Non enim dignus sum ut sub teatū meum]. i. in domum meam. [Intres, quia peccator sum, & aliquād idola colui. Sic & Pe trus dicebat, Exi à me, quia homo peccator sum, domine, [Propter quod & meis sum non sum dignum ar- bitratus, ut venirem ad te.] Quia ego indignus sum tibi cōiungī, nō pr̄sumpsi venire ad te. Scibat quo Cœcavimus quod Iudei desiderabantem comparsū iacere cōscientiis. Quoniam ergo vidi Chrysostomū

q; Centurio, quod fidei detincentes communicare cu gentibus. Quoniam ergo vidit Christum cu
etis Iudeis tam præfulgentem in sanctitate, sapientia & virtute, putauit se eius accessu indignum. [sed
tantum dic verbo] id est præcipe, [Et sanabitur puer mens] in quibus verbis ostenduntur humilitatis pro-
funditas, ac fidei magnitudo in Centurione. Porro seruum suum nominat puerum : vel propter dile-
ctionem ad eum: iuxta illud Ecclesi. Seruus se natus sit tibi dilectus quasi anima tua: vel quia consue- Eccle. 7.
tudo est, tam scripturis d'uinis, quam in modo loquendi multorum, vt serui pueri appellantur. Quem-
p; Centurio, quod fidei detincentes communicare cu gentibus. Quoniam ergo vidit Christum cu
etis Iudeis tam præfulgentem in sanctitate, sapientia & virtute, putauit se eius accessu indignum. [sed
tantum dic verbo] id est præcipe, [Et sanabitur puer mens] in quibus verbis ostenduntur humilitatis pro-
funditas, ac fidei magnitudo in Centurione. Porro seruum suum nominat puerum : vel propter dile-
ctionem ad eum: iuxta illud Ecclesi. Seruus se natus sit tibi dilectus quasi anima tua: vel quia consue- Eccle. 7.
tudo est, tam scripturis d'uinis, quam in modo loquendi multorum, vt serui pueri appellantur. Quem-

admodum in libris Regum loquitur David, Fuerunt vala puerorum sancta. Quidam quomodo i. Reg. 21.
Centurio habuit tantam fidem de Christi dignitate atque potentia? Et respondendum probabile esse
quod audiuit famam miraculorum Christi, & quam imperiose ac subito paulo ante curas et leprosum:
B forsitan etiam à Iudeis audiuit aliquid de aduentu Messiae: & rursus, quomodo aliqui dicerent Iesum
esse Messium. Veritatem secundum Ambrosium & Bedam potius ex inspiratione divina fuit in eo

etiam Mehanum, & eruntur recordantur Ambroniū & Bedam, potius ex iniuria præsumptuosa ruit in eo
fides huic snoti, sicut & cæterae virtutes ipsius. Videntur quippe fuisse vel religiosus & bonus, quem
admodum de Cornelio Centuriōne in Actibus fertur. Deinceps ostendit per locum à maiori, quod Ie-

sus solo imperio ables posset facare. *Nam et ego homo sum sub potestate constitutus,* imperatori ac præfidi, tribunisque subditis, *Haben sub me milites;* centum protestati mæc subiectos. *Et dico huic, vade, et vadi;* *et dico, veni, et veni;* id est vni militi iubeo perge illuc; alteri veni huc, moxque obediunt. *El seruo nica (iubeo) fac hoc, et facit;* id est quicquid ei præcepero, statim obtemperat. Post expressionem autem militum nominat seruum; quia præter milites habebat & alios domesticos famulos, quæ admodum in Aetibus legitur Cornelius Centurio vocasse duos de domesticis suis & militem utique unum. Denique his verbis innubat Centurio, quod multo plus Iesus solo potestatis suæ imperio, aut Aet. 10. etiam angelorum ministerio posset sanitatem conferre, ita quod ægritudine eo imperante discederet, sanitatisque accederet. *Quo auditu Iesu miratus est* magnitudinem fidei & sapientiae Centurionis, quod scilicet Christi intelligeret maiestatem. Quomodo autem in Christo fuerit admiratio, super Matthæu Matth. 8.

diffuse tractauit, & nunc breuiter tangam. Itaque qui in Christo non ponunt scientiam aliquam acquisitam, dicunt in eo non vere fuisse admirationem, cum, iuxta Damascenum, admiratio ex imaginazione subito oriatur. Christus autem secundum istos omnia ab exordio incarnationis, tam praeterita quā præsentia ac futura nouit, & intuebatur in verbo, imo & per sc̄ientiam habitualem inditam seu infusam, illas quippe quæ sibi sunt, fuit in eo sapientia & sapientia. Sed quæ dicitur in multis efficiuntur dñs.

idei nō in temporeum sicut in iubilo ruit in eius apprehensione. Sed quod miratus auctorit, intelligendum est, quod habitum, sive apparatum praeitate debet mirantis, ita quod miratio fuit in signo & apparentia, non in anima, nec quo ad stuporem de nouo imaginantis: quæ apparentia non fuit inutilis ut deceptio sit, sed fructuosa, rationabiliterque aliumpta: quia ad hoc, vt Christus doceret admirari debere fidem Centurionis, aliorumque mirant conuersionem & Indorum incredulitatem. Hinc Beda air. Quis in

Centurionis, anorūq[ue] illarū contine[n]t nōnē, & iudicari dūrū mē eūdūtūtū. Tunc Beda ait, *Quis hi Centurione fecerat ipsam fidem, nisi Iesu qui mirabatur? Sed etiam si alius illam fecisset, quia mira-
retur, qui p[re]stigiū erat?* Quod ego miratur dominus, nobis mirandum esse designat. Omnes enim ta-
les motus, cum deo dicuntur, non perturbati signa sunt animi, sed docentis magistri. Alii ponentes
in Christo scientiam acquistam, dicunt quod fuit in eo vere miratio, secundum istam sc̄ientiam; quia sic

fuit in eo aliquid de nouo cognitum prius incognitum quo ad istum modum habitumve sciendi, ex cuius apprehensione recenti admirabatur. [Et conuersis sequentibus se turbis, dixit,] conuertendo faciem suam corporalem ad eas. Amen.] id est vere [Dico vobis] hoc est, ad vestram instructionem, humiliationem ac vtilem confusionem, quae penitentiam parit, [Ne in Israel tantam fidem inueni.] hoc rursus difficultatem

D fortitor, non enim fides centurionis maior fuit fide virginis glorioſe, aut Iofeph sponsi ipsius: nec iterum maior fuit fide Ioannis Baptiste & parentum ipsius, aut Symeonis & Annæ. Ad quod multipliciter responderetur. Primo, quoniam multitudo dicitur aliqua agere, vel non agere, quando principales, aut maior pars eius hoc agit, siue non agit. Quoniam ergo maior pars & principales Iudeorum fuerunt

increduli, Christus ait se in Israël, id est populo Iudeorum tantam fidem non reperiisse; immo quia credentes ex Iudeis comparatione aliorum paucissimi erant, & quod modicum est, pro nihilo reputatur, Christus praefato loquutus est modo, vel facilitate credendi, preferuntur fides Cœturonis. Aliqui quoque affirmant, quod Christus sumit hic Israëlem pro synagoga, secundum quod illa à primitiva distinguebatur ecclesia, ad quam prefati sancti ac christi discipuli pertinebant. Aliæ solutiones posite sunt su-

per Matthaeum. Plane autem loquendo apparet: quod Christus nil aliud voluit dicere, quam quod in
communi Israëlitica plebe, seu populo illo communiter non tantam inuenierit fidem. [Et reuersi qui mis-
si fuerant a Centurione domum Iaphis, inuenierunt serum, qui lanquerat sanum.] quia vt in Mattheo habetur
Centurionis loquitos est Iesus, non vtrique ore ad os, sed per internuncios. Vnde, & sicut credidisti fiat ti-
bi & serum. Matth. 8.

bi, & Ianatus est puer in illa hora. Moraliter per Centurionem exprimitur quicunque bonus prelatus, si delisque princeps, cuius seruus seu puer. I. quicquid subditus spiritualiter confirmatur, turbatur, tunc tatur ita ut nisi ei gratia dei subuenierit, protinus morietur in anima, incidendo peccatum mortale, deinde eternam mortem gehennae. Pro tali ergo infirmitate & passione sollicitet qui presidet, & si seipsum ceterum ad orandum peccatore tali indignum, deuotus & religiosus dirigat, & inducat ad intercedendum pro lagrado: tuncque Salvator videt prelati seu principis fidem, humilitatem, & charitatem, intercessorum quoque instantiam, gratiosam

succurret. ¶ Rursus per Centurionem intelligitur intellectus, cui centum milites, hoc est, vniuersitas bonarum ac fortium meditationum atque affectuum parent, dum ad eius imperium oriuntur & conquiscent, qui dum vires anima habuerit reformatas, dicit huic cogitationi, affectioni seu actioni, veni, & venit: quia ad eius praeceptum, cogitatio seu affectio, vel actio bona sibi inest, assit, & cohæret alteri vero dicat, vade, & vadit, quia nunc vni actioni virtus, nunc alteri oportet insistere, vnde saepe bona cogitationi seu actioni virtus vniuersus est, ut alteri cedat. Inordinatis vero actibus interioribus & exterioribus iubendum est ut recedant. Porro, seruos languens & paralyticos moriturus, est appetitus sensitius vehementer infestus, & passionibus, nisi Christus auxilietur, subdendus, pro cuius reformatione orare debet intellectus, & seniores Iudæorum ad orandum transmittere, id est confessiones propriæ culpas, ac laudis diuinæ, quarum merito Christus opem impendet. Postremò si Centurio tantam charitatem, humilitatem, conatum, solicitudinemque monstrauit, pro sananda corporali aegritudine serui: quanto amplius oportet præstatum & patrem, pro curandis vitiiorum languoribus in subditis, seu filiis suis haec agere? Aliam moralitatem posui super Matthæum. [Et factum est deinceps.] id est post fanationem serui Centurionis, quamvis non immediate post illam, sicut ex alius Euangelistis probatur. [Ibi Iesus in ciuitatem, que vocatur Nain,] quæ fuit ciuitas parva, duobus miliaribus distans à monte Thabor, secundum Bedam. [Et ibant cum illo discipuli eius, & turba copiosa.] quotidie etenim crevit fama & magnificientia Christi, ita, quod frequenter multa milia comitabantur eum, & diversis ex causis, diverbi secum pergebant, vt dictum est: maxime tamen confluabant ad eum, propter incomparabilem excellentiæ atque frequentiæ eius in faciendis miraculis, quia per miraculosos effectus cor hominis maxime attrahitur, concutitur, vincitur & mouetur. [Cum autem appropinquaret porta ciuitatis, ecce defunctus efferebatur filius unicus matris sua, & hac vidua erat, & turba ciuitatis.] Naim [Mula] fuit [Cum illa] per gente ad sepelitionem filii sui. Narrat autem sanctus Lucas tam distincte rem istam ad maiorem veritatis certificationem. [Quam cum videret dominus oculos corporalibus ac interioribus, & benignissimo compunctionis affectu.] Attende quod in scripturis non solet quis absolute dominus appellari, præsertim à sanctis, nisi verus deus, qui per Esiam testatur, Ego dominus, hoc est nomen meum. Et in Psalmo, Dominus nomen illi, quoniam ergo Euangeliste preteritum Lucas, Christum frequenter dominum nominant, insinuat, quod ipse verus sit deus. [Misericordia motu super eam] hoc est, viduæ cōpatiens. Fuerant nāque multæ atque fortissime rationes cōpatiendi viduæ illi. Primo, quia in maximis fuit constituta dolore propter mortem vnici filii sui; quēadmodū enim nil charius vnico filio, sic dolor de morte ipsius intensissimus existit. Propter quod in Hieremias habetur, Luctum vngenerit fac tibi planctum amaru. G Zacharias quoque, Dolebunt super eum, scilicet Christum, sicut doleri solet supervnigenitū. Secundo, quoniam talis amor ad vnicum filium maximus conficit in vidua, quia viri est destituta solatio, idcirco dolor eius de vñigeniti morte, vehementissimus est. Tertio, quia vidua est persona moltum miserabilis, quemadmodum orphanus & pupillus ac peregrinus & pauper. Ideo fertur in Psalmo, Dominus cultredit aduenias, pupillum & viduam suscipiet. Et in Deuterico, x. capitulo, Dominus deus vester facit iudicium pupillo & viduæ, amatque peregrinum. Item in Ecclesiastico, Nonne lachrymæ viduæ ad maxillam descendunt, & à maxilla ascendunt usque ad cælum? Hinc crudelibus iudicibus Esaias improperat, Causa viduæ non ingreditur ad eos. Hinc itaque Christus misericordie visceribus ineffabiliter affluit, misertus est viduæ huique, de vñici filii amisione, præsertim cum & ipse vñicus esset suæ dulcissime filii genitricis, & sciret quantum diligere ab ea, & quantum de futura sua morte & passione illa esset contristanda, ploratura & affligenda. Quartò quoniam filius viduæ in adolescentia sua fuit defunctus, ideo plus fuerat condolendū. Adolescentum enim mors miserabilior est, quia in flore attatis sue fuerunt, & cum grandi labore ac sollicitudine parentum ad istam etatē perduerūt sunt. ¶ Insuper adolescentes solent esse ad mortē minus dispositi, quoniam homines in illa etate consueverunt esse infelices, instabilitores & minus experti. Propter quod in Ecclesiastico Salomon loquitur, Adolescentes & voluptas vana sunt. In Proverbis quoque profitetur, q[uod] via viri in adolescentia sua sit sibi ignota. [Dixit illi] viduæ defolata, verbum bonum, verbum consolatorium, [Noli flere] quia causa fletus iam tolletur a te, & causa copiosam gaudendi habebis tanto maiorem, quanto inopinatorem. [Et accessit & teigit loculum] hoc est repositorium ex animis corporis. [Qui autem portabant stererunt] sperantes q[uod] Iesus nō frustra talia diceret, sicutque accederet. [Et ait, Adolescentes tibi dico,] hoc est, diuinæ ac propria potestate omnipo-tenti precipio, [Suge,] i.e. reuictus, & signa vita ostende surgendo ac ambulendo. ¶ Queritur, cur Christus dixit, Surge, quando enim verbum hoc protulit, adolescentes adhuc mortuus fuit, ergo non fuit tunc adolescentes. Et respondendum, quod in scripturis multoties ponitur pars pro toto, & totum pro parte, quemadmodum in Ioanne legitur, ibi videlicet, In sepulcro posuerunt Iesum, & Maria Magdalena ait, corpus eius, cui iusit iterum animari, seu uiuificari, vel anima eius, cui iusit corpori rursus vñiri, vel vtrum quāuis separatim ad inicē, iubens illud cōtingi. [Et resedit qui erat mortuus,] hoc est, protinus reuixit seque erexit, ac sedit super instrumentum quo portabatur, [Et cepit loqui] in signum quod vere reuixit. [Et dedit illum matre sua,] hoc est assignavit eum suæ matrividuentem, vt cum eo leta rediret ad domum, quemadmodum Helias suscitato filio viduæ dixit, En vñit filius tuus, vt legitur in Libris Regum. Similiter egit & Heliseus, cum filiū Sunamitis suscitasset. ¶ Denique, sicut aliis infirmi à christo curati mox plenarie restituti sunt sanitati ac robori naturali, vt patet de paralyticis, quibus curatis, statim præcepit proprios lectos deferre: sic credo quod adolescentes hic suscitatus, statim fanus & fortis procerferit: ope Ioannis, 3. ra nanque Christi perfecta fuerunt, quemadmodum Moyse in Deuteronomio testatur, Dei perfecta Deuter. 31. sunt opera, hinc creditur. Christus adolescentes ita etiā spiritualiter suscitasse, hoc est, à virtutis emundan-

A se, si quæ habuit, quod si in mortali peccato discessit, magnificientior fuit suscitatio ista, eo quod ahimam de peccatis inferni abstraxit, ad quas tamen tunc nondum absolute adjudicatus fuisset. [Accipit autem omnes timor] hoc est, vniuersos qui istud conspexerunt miraculum timor inuasus, qualis fuerit iste timor, & de causis eius patet ex dictis. Non enim fuit directe & proprie timor afflictivus, & desolationem inducens: sed fuit timor admirationis ac reverentialis, consolationem & grandem iucunditatem habens admixtam. [Et magnificabat,] id est magnum, gloriosum, potentem deum esse profitebantur: quia ex affectu tam miraculo, supernaturali & inelyto, omnipotentiam dei pensabant, laudabant & honorabant, vnde & gratia miraculorum, sicut & cetera gratia gratis, data ordinantur ad aliorum utilitatem, videlicet ad edificationem eorum in fide atque reuerentia dei, sicut ait: Apostolus, Vnicuique datur manifestatio spiritus ad utilitatem. [Dicentes, Ora,] i.e. quod Propheta magna, [hoc est, magna] fanitatis & potestatis, [surredit in nobis,] id est inter nos apparet ac perfusit, quāuis enim nondum putarent fesum esse deum, non tam dubitabant, quin diuina virtute fecisset hoc signum: ideo deum principaliter collaudabant. Iesum vero tanquam dei ministrum, per quem & cuius sanctitate ac meritis deus fecisset tantum prodigium. ¶ Denique in isto miraculo modus agendi mirabilior fuit quam opus, quod scilicet Iesus tam imperialiter, ac repente fecit hoc signum. Non enim Helias aut Heliseus taliter mortuos suscitatuerunt, sed instanter orando, & super defunctos procumbendo. Porro per prophetam aliqui putant eos de fratibus eorum tanquam te: sed hoc literiter de Christo prædictum est, vt ipsemet docet. Aut ergo illi Iudei scripturam illam intellexerunt de Christo prænuntiatam, quo dato confessi sunt Iesum esse Messiam, quemadmodum Samaritani apud Ioannem, dicentes, Quia hic est vere Propheta, qui venturus est in mundum: ait de alio aliquo precipuo vate, & sic non intendebant asserere quod Christus esset Mæsius: potius tamen reor, quod nomen Propheta sumpererunt communiter, intendentes quod Christus esset magnus propheta, quemadmodum Helias & Heliseus ac alii quidam fuerunt. Vnde & alio loco, cum quereret Christus à discipulis, queni dicunt homines esse filium hominis? responderunt, alii Ioannem, alii Heliam, alii Hieremiam, &c. [Et quia deus visitavit plebem suam] Marci. 8. hoc est, misericordia fecit cum populo Iudeorum mittendo eis tam magnum prophetam, tanta quo Luca. 9. que beneficia impendendo plebi suæ per illum, cur autem populus Iudeorum specialiter dictus sit populus dei, dictum est plenius. ¶ Postremò, Christus suscitauit tres mortuos corporaliter, per quorū fūl Matthe. 9. citationem designatur triplex gentis spiritualiter mortuorum in anima, quos suscitauit spiritus ritualiter. Suscitauit enim filiam archifynagogi iacentem in lecto, atque in thalamo, per quam figuratur Lucae. 8. tur qui solo confessu peccati in anima mortui sunt, vel sola prava affectione, seu cogitatione, occultis vitiis. Suscitauit & iuuenit istum extra portam elatum: quo designantur peccatores, qui processerunt in opus, & publice peccant. Suscitauit & Lazarum iam sepultum, quo exprimuntur qui cōfuerunt, Ioannis. 11. lapsi sunt indurati in vitiis, de quibus in Hieremias habetur, Indurauerunt facies suas supra terram, & Hier. 2. noluerunt reuerti. ¶ Præterea conuenienter Euangelista istud recitauit miraculum post descriptionem curationis serui letaliter infirmantis, vt isto illud confirmetur miraculum. Quāuis etenim seruus ille veraciter secundum naturalium processuum causerum fuerat de suo moriturus languore, ita vt eius curatio æquivaluerit suscitacioni defuncti: posset tamen perturus quis dicere, quod non fuit sic moriturus & quod non fuit in Iesu potestas suscitandi defunctos: sed hoc isto miraculo reprobatur, nec dici potest quod istud confitum sit, quia toti Iudeæ constabat, & quando Lucas hæc scripsit multi vixerunt qui illud viderunt, nec ausus fuisset ista configere, quia eo tempore quo ista descripsit, Christiani ex paganismō cōuersi ardenter extiterunt, & vndeque ad loca terre sanctæ ex maxima deuotione mulierum pergebant, nec dubium quin solliciti fuerunt ad inquirendum de veritate eorum, quæ in Euā gelio continentur: & si non ex incredulitate, tamen desiderio veritatis perfectius cognoscenda. ¶ Deinde subditur, [Et exitus hic sermo] hoc est rumor miraculi, [in vniuersam Iudeam de illo,] videlicet Christo, authore tanti prodigi, [Et in omnem] circa [Regionem], i.e. ad circuniacētes prouincias, scilicet Tyri & Sydonis atque Samariæ.

D

¶ Expositio residuæ partis huius septimi capituli: Et nunc auerunt Ioanni disci-puli eius de omnibus his, &c. Articulus XVIII.

Tunc auerunt Ioanni, [Baptista, qui à baptizando Baptista est cognominatus,] Discipulæ eius de omnibus his, hoc est, non solum suscitacionem prefati adolescentis defuncti, sed & cetera que Matth. 11. dam Christi miracula. Vnde in Matthæo scribitur, Ioannes cum audisset in vinculis opera Christi. ¶ Præterea, secundum Bedam & Glossam discipuli Ioannis ista magistro suo nunciaverunt, non ex corde sincero, sed ex tabesciente inuidia, dolentes quod Iesus ita præfulgeret, famaretur, ac præferretur magistro eorum Ioanni. Sed mirū videtur, quod discipuli tā sancti magistri, quo maior inter natos mulierum non surrexit, tam carnales & passionati fuerunt, imo & popularibus imperfectiores: nam turbæ Christi & eius opera extollebat. Ad quod puto dicendum quod vtiq[ue] quidam discipulorum Ioannis verè deuoti ac virtuosi fuerunt, aliqui vero carnales & imperfecti amantes Ioannem & zelantes pro eo, non sapienter, sed indiscretæ: quemadmodum de Iudeis scribit Apostolus, Testimonii illis perhibeo, q[uod] zelū dei habent, sed non secundū scientiā. Nec mirandum est hoc nimis Roma. 10. de discipulis quibusdam Ioannis, cū & electus ille ē multis Ioseph legatur inordinate zelatus pro Moy Nume. 35. se, nempe cum puer Moyse retulisset duos viros prophetare in castris, Ioseph ait, Domine mi Moyses Nume. 11. prohibe eos: cui incepatorum Moyse dixit, Quid æmularis pro me? [Et vocauit duos de discipulis suis]

ceteris prudentiores secundum Cyrrillum, ut ipsi à Christo edotti ceteros edocere essent idonei. [Ez. 8. misit eos ad Iesum, dicens,] duos pariter misit, quia virtus non sufficit ad testimonium perhibendum, sed in ore duorum vel trium testium stat omne verbum, & item, quia purgent per vias solatio sum est habere socium viae, præsertim cum homo naturaliter sit animal sociale. ¶ Insuper quoniam rutius est duos tendere simul quam unum solum, ad vitandum pericula, iuxta illud Ecclesiastici, Vt soli, quia si cederit non habet subleuantem. Melius est duos esse simul: habent enim emolumen tum societatis sui. Si unus cederit ab altero fulcitur. Quartò, propter socialis vita commendatione. Hinc infra habetur quod Iesus designans septuaginta duos discipulos misit eos binos in omnem ciuitatem & locum, quo erat venturus. Tu es qui venturus es, an aliud expectamus? Quod Ioannes certissime nouerat Iesum esse Christum, in lege & prophetis promissum ac pronuntiatum, nullus dubitas Christianorum: nam & ante suam incarcerationem de ipso testimonium perhibens, Venit, inquit, fortior me, cuius non sum dignus corrigiam calcamenti soluere. Et rursus, Ecce agnus dei, qui tollit peccata mundi.

¶ Denique quando Ioannes questionem hanec fecit Christus iam venerat: cur igitur sciscitatur, tu es qui venturus es? Itaque aduentum quod veiba haec duplicitate exponuntur. Quidam namque sequentes beatum Gregorium, ea exponunt, Tu es qui venturus es ad passionem ac lymbum inferni, an aliud expectamus, qui pro mundi salute passurus sit unde secundum Gregorium Ioannes duo questionis. Primo, an Christus per seipsum descendenter in infernum, id est, lymbum prefatum. Secundo, an mori dignaretur pro mundi salute, & de istis secundum Gregorium dubitauit Ioannes, sed hoc communiter non tenetur, quia Ioannes propheta, & spiritu sancto repletus in utero matris, immo plusquam prophetata, non minus, sed magis illuminatus fuit de Christi mysteriis, quam prophetæ veteris testameti, quibus euidenter innotuit Christum esse passum, immo in Esaiam, & Psalmo cuius exordium est, Deus deus meus respice in me, passio Christi tam clare atque diffuse fuit praedicta, vt magis ibidem videatur res gesta narrari, quam futurum praedicti. Hieronymus tamen dicit in prologo super Danieliem, quod nullus prophetarum tam euidenter de Christo, eiusque passione prophetauit vt Daniel, quod intelligentium est, quantum ad tempore determinationem, quia non solum pronunciavit Christum venturum atque passum, sed & tempus certum expressit, certissima quoque signa passionem Christi concomitantia addidit, dicens, Non erit eius populus, qui cum negatur est, & ciuitatem ac sanctuarium dissipabit populus cum duce venturo, & finis eius vastitas, & usque in finem perseuerabit desolatio, vt à Daniele plenus scribitur, per Zachariam insuper praedictus est Christi ad lymbum descensus, Propheta ad Christum loquente, Tu quoque in sanguine testameti ut emisisti vinclitos de lacu, in quo non est aqua. Non ergo ista ignorauit Ioannes. ¶ Præterea sancti qui erant in lymbo, expectabant certissime Christum ad eos educendos venturum: nec ignorabant Christum esse iam natum, ac virilis ætatis, quia & eius infantiam à Symone & Anna, parentibusque Ioannis audire quiuerunt, immo & audierunt: quod vero passurus esset, passioniisque proximus, vt cætera taceat, à Moyse scire valeant, anteq[ue] Christus patiebatur: quoniam ante ipsius passione Moyse & Helias apparuerunt cum eo in monte, conferebantque secum de passione sua futura. Credendum est etiam quod angeli sancti prefatos frequentius visitabant, & de proxima eorum liberatione eos appropinquare passio nis tempore consolabantur. Hanc prædictam expositionem reprehendit Cyrrillus, Omnia (inquit) reprobanda est talis opinio. Nisi quoniam enim reperimus sacram scripturam differere, quod infernali bus pronunciauerit Baptista Christi aduentum. Nouerat quoque Ioannes quod Christus illuminatus erat in infernum, id est detentos in lymbo, cum pro omnibus, scilicet viuis ac mortuis mortem gressasset: sed quia scriptura hunc prædictum futurum tanquam deum & dominum, alii vero sancti missi sunt sicut famuli ante ipsum: ideo omnium Salvator ac dominus à prophetis nominabatur & designabatur per verba haec, qui venit, vel qui venturus est: iuxta illud in Psalmo, Benedictus qui venit in nomine domini. atque in Abacuc propheta, Post modicum qui venturus est, veniet, & non tardabit, sicut Baptista nomen accipiens à scriptura, interrogat, Tu es qui venturus es? hoc est, an tu sis Christus qui pronunciatus es esse venturus, tanquam præcipius & omnium summus. His verbis Cyrrilli concordat illud Ioannis, Illi homines cum vidissent quod fecerat signum, dixerunt, Quia hic est vere propheta qui venturus est in mundum. Interrogauit ergo Ioannes Iesum an esset Christus, non ex dubitatione vel ignorantia, sed ad discipulorum suorum ignorantiam intrinsecum, quatenus ex verbis & factis Christi addiscuntur in fide, atque ad Christi allicerentur reuerentiam ac amorem. Sciebat quippe Ioannes, quam frueto se ac optime Christus dei patris sapientia increata ac infinita responderet. ¶ Præterea Ambrosius aliam tangit expositionem, quod scilicet Ioannes non dubitauit, an Iesus esset christus, sed an esset pro hominibus moriturus: sic tamen vt inde dubitauerit, non tanquam dubius, sed tanquam pius vates, ita quod non in fide seu ex fidilitate, sed pietate dubitauit: sicut & Petrus, cum audisset à christo quod crucifigendus esset, dixit ad eum, Propitius esto tibi domine, nam hoc non siet. Sed istud staret ne non potest, nec beatus Ambrosius asserendo, sed aliorum opinionem recitando hoc scribit: nam & pietas talis non vera neque laudabilis pietas exitisset, & ex errore vel imperfectione notitiae, seu incertitude aut ignorantia emanasset: propter quod Petro christus ad praeducta verba respondit, Vade retro me fatua, quia non sapis quia dei sunt, sed quia homini. ¶ Postremo Ioannes ante Christi passione non minoris fuit perfectionis in sanctitate ac sapientia, quam Apostoli post Christi passionem, sancti sp̄s susceptionē. Nulla ergo quasi pietas sic eum affectit ad Christum, vt crederet aut putaret eum non moriturum pro mundo: sicut nec virginem gloriosam, quamvis maiore pietate tam naturali quam infusa afficeretur ad christum: certam namque & firmam de Christi passione habuerunt notitiam: ideo non est simile de Petro, qui sicut & aliī Apostoli ante Christi passionem magna

A simplicitatis fuit ac ruditatis, vt Christus in Euāgeliō sepius pandit, & Ioannes Euāgelista de seipso testatur, Non dum sciebat scripturas, quia oportet Christum à mortuis resurgere, Quamvis itaq[ue] Protrus auditus Christi verbis, quibus se prædictum passum, non putauerit ea falsa, quia tamen firmam ac fixam inde notitiam non habebat, pietas quædam cum ad contradicendum seu dubitandum induxit: Cum autem venissent ad eum viri dicerunt, Ioannes Baptista misit nos ad te, dicens, Tu es qui venturus es, id est Christus quem prophetæ prædicterent venturum in mundum, ad hominum redemptionem, An autem Christum ad redemptorem [Expectamus?] id est præstolari debemus. Isti fuerunt legati fideles verba mittentes, fideleri proponentes, non addendo aut subtrahendo: quos sequi debemus, nisi forte quis per nos talia annūciaret, que in pristina forma proferri non expediret. Scriptum est enim in Propterea, 13. verbis, Legatus fidelis sanitas. Rursus scriptum est, Lingua tetra multos communis, sed & in Propterea, 28. biis legitur, Qui alio repetit sermonem, separat foderatos. In ipsa autem hora quia questionem hanc pro Propterea, 17. posuerunt, Curauit Iesu multos a linguis, i.e. grauioribus, seu prolixioribus morib⁹, qui per naturā difficultis curat, secundum illud Ecclesiastici, Langor prolixior grauat medicum: sed in Christo Ecclesiastico, coelesti medico, hoc locu non habuit, quippe cui non fuit difficile omne verbum, immo omnia sibi a Luce, 18. que possibilia erant secundum naturam diuinam. Et plagi, violenter illatis, aut accidentaliter ortis, B [Et priuilibus malis], i.e. dæmonibus, quorum licet natura sit bona (quia à deo creata) tota tamen mente inconvertibiliter ad mala intenti sunt, & si bonum quid ex genere agat, aut verū dicant, vel iniuti hoc faciūt, vel ad malum referunt finē, Et cæci multi donauit visum. Christus etenim intuens vniuersa, & sciens cur discipulos suos miserit Ioannes, tunc vberiora fecit miracula, vt non verbis, sed factis se Christum ostenderet, atque illorum auferret errorem. Et respondens dicit illis, Eumes, i.e. recedentes à loco hoc Malachias, 3. [Renunciate Ioanni] amico & consanguineo Baptista, paranympo, præconi, præcursori, & angelo meo [Quæ vidisti], i.e. miracula qua hac hora vobis præsentibus facti, que statim subdentrunt, Et audiisti, id est miracula quæ me ab aliis perceptiis fecisse, vel mea doctrinam, [Quia cæci videb⁹], i.e. qui ante cæci fuerūt, nunc me eis visum miraculosè reddente corporaliter videt, Claudi ambulant, i.e. multos cœcos & clausos à christo esse curatos Matthæus, & Lucas, & Marcus copiose restantur: nullus tamen eorum explicavit, Matthæus, 9. Marci, 8. citate docet aliquis à nativitate cæcum aut claudum à Christo ad visum aut gressum esse reductum: sed Ioannis, 7. horū vtrunq[ue] scribit Euāgelista Ioannes, non tamē hoc recitat, nisi de uno cœco, vñq[ue] claudio. An vero plures tales curauerit Christus, nescitur. Non enim omnia scripta sunt, immo de miraculis Christi ab Evangelistis comparative loquendo paucia in speciali conscripta sunt, prout Euāgelia legentibus patet: vnde de cæcis, claudiis ac surdis, de quibus iam mentio fit, incertum est, an quidam eorum ex utero matrū tales fuerunt. Porro claudi in duplice genere sunt. Nam quidam eorum actu progressionis totaliter carent. Alii recte, seu expediti nequeunt ambulare, vtroque autē Christus curauit illis gressum 4. Reges, 5. C totaliter dandis: in istis hunc reformando seu perficieō. [Leprosi mandantur] à lepra me præcipie. In toto veteri testamento non legitur quis curasse leprosum, nisi Heliæsus propheta, qui etiam vnum solum fānauit leprosum. Christus autem quan plures tales mandauit, immo vt infra habetur, vna vice de Luca, 17. cœli leprofos curauit, [suri audiunt] hoc est, qui paulo antē surdi fuerunt me agente, recipiunt auditum, [Mortui resurgunt] si Christus quādo hēc dixit, non nisi vñū suscitasset defūctū, probabile est quod plurilater non dixisset, mortui refungunt: plures ergo suscitasset ante hēc verba pie credēdū est, quamvis ex Euāngelio nō innoescat cum suscitasse ante hēc verba, nisi filii vidue, quāuis forte & filiam archifynagogi ante hēc suscitauit. Tres autem mortuos suscitasse in Euāgeliō scribitur: sed an plures suscitarer, ignoratur, præsertim, quia solennissimam illā Lazarī suscitationsē tres Euāgelistæ Matthæus, Marcus, & Lucas scribere omiserunt. Matthæus quoq[ue] & Marcus de suscitatione filii vidue nil scripserunt, Luca, 8. [pauperes euāngeli] cantur, Jhesus est à me beati prædicatur, qui dico, Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum regnum cœlorū: cu tamē mundus beatos reputet diuitias, vilipendat, pauperes, stultam quippe fecit Ioannis, 11. Christus sapientia huius mundi. Et prudentia carnis, mors est. Vel euāgelizeātur, i.e. in euāngelica lege gratia, Matthæus, 5. lucis instruuntur à me, ita quod diuites pauperibus nō præpono, nec personarū acceptor sum: iuxta illud Lucae, 6. Esaiæ, vbi Christus ait de patre, Euāgelizeāre pauperibus misit me: si autē euāgelizeari deponentale sit 1. Cori, 1. Roma, 8. verbum, iuxta antiquam grammaticam, sensus poterit esse, quod pauperes euāgelizeantur, hoc est, euan Actu, 10. gelū prædicant, quia discipuli christi qui omnia reliquerunt populū baptizabat ac instruebat, vt in Io. Esaiæ, 11. anne & alibi innotescit, & itud verū est, siue per pauperes intelligatur humiles, siue volitare inopes. ¶ Præterea patet, quod ad questionē Ioannis Christus nō verbis, sed factis, & vñq[ue] supernaturalibus factis respondit, vt solutio questionis tanto firmior esset ac certior, quāto efficacius est testimonium operis quam sermonis. Rursus iusit Christus hēc referri Ioanni, sciens cū in prophetis supernaturaliter est Matthæus, 28. ruditus, ita vt ex miraculis istis potuit suis probare discipulis Iesum esse Mesiā, eo quod fecerit ista tā Ioannis, 3. imperio se atque in confirmationem suę doctriṇę, quæ se christū perhibuit esse, deus enim falsitati non attestatur, aliqua in illius confirmationē agendo, & quia de christo ita fuerit prædicta per Esaiam, Ecce deus vester veniet, tunc aperiuntur oculi cœcorum & aures surdorū patetbunt, tūc saliet sicut ceruus clausus, & aperta erit liguā mutorū. Vnde in Ioāne loquitur christus, Opera que ego facio in nomine patris mei testimonium nō perhibet de me. Et rursus, Si nō facio opera dei, nolite credere mihi: si autē facio & si mihi nō creditis, operib⁹ credite. ¶ Præterea, vt sepius taceat est, quos christus sanauit in corpore, sanauit in mēte. Itaq[ue] spiritualiter cœcos, surdos, leprosos, mortuosq[ue] curauit, interim innumerabiliter fecit hoc, & quotidie facit. ¶ Vnde sex incōmoda hominis hic tāgūtūr, iuxta tropologicū sensum, quæ christus per gratiā suā tollit à nobis. Primum est enī excēsatio rationis, videlicet error, ignorātia, seu perfidia mētis, quæ Christus tollit à anima, intellectū illuminādo per fidē, ceterasque virtutes ac dona intellectūm perficiencia: vt sunt, sapientia, scientia, consilium atque prudentia. Secundum est

D. DIONYS. CARTHUSIAN.

Psal. 17.
z. Reg. 18.

Ezech. 36.

Matth. 26.

Marc. 1.

2. Cori. 15.

1. Thes. 2.

Hebre. 13.

Eccle. 5.

Prote. 24.

Palm. 1.

Ephes. 4.

Matth. 2.

Marc. 1.

Marc. 6.

claudicatio interioris hominis, videlicet nutatio, instabilitas, acedia, seu obliquitas affectionis, quia in eis ad deum impeditur processus; iuxta illud in Psalmo, Fili alieni inueterati sunt, & claudicauerunt a semini suis. Et in libris Regum Helias ait vanis filii Israël, Visque quo claudicauit in duas partes? Hoc malum sanatur, dum deus animam diuino amore inflamat, & alacrem facit. Hinc fecundū Augustinum, Pes anima amor est, qui si rectus fuerit, dicitur charitas; si inordinatus seu curuus, vocatur cupiditas. Tertium est anima lepra, videlicet carnalis concupiscentia fœditas, quae in diuitiis atque potentibus magis regnat, quam Christus tollit a viuis gula & luxuria hominē emundando. Quartum est surditas anima, ut potest duritiam seu rebellio eius ad obtuperandum verbis dei, quam auferit Christus, mente per gratiam emolliendo, vt docilis obediens; consistat; quemadmodum per Ezechiel dominus loquitur, Spiritum nouum ponam in medio vestri, & aufer cor lapideum de carne vestra, & dabo vobis cor carnem. Quintum est mors anima, hoc est, separatio eius a deo per peccatum mortale, quam Christus auferit, animam per charitatem iuificando, seu ad penitentiam excitando. Sextum est paupertas, hoc est carentia gratia & virtutum, quam Christus auferit spiritualia charismata infundendo. Sicque pauperes euangelizantur, hoc est, qui sine gratia erant per gratiam infusionis beatitudinis censurantur. Inueni in spe, & per inchoationem ac meritum felicitatis future, Qui non fuerit scandalus agnus meus, hoc est, ex verbis & factis ac persequitionibus meis, non fuerit ad ruinam peccati inductus, mihi inuidendo, meis operibus detrahendo, ea sinistra interpretando, vel de mea maiestate te a veritate discredendo propter aduersa & passionem mortis, quam tolerabo. Multi quidam viisi Christi miraculi credebat eum esse Messiam, sed visa ignominissima occisione ipsius, à fide prolapsi sunt, imò & ipsi Apostoli in Christi captione scandalizati fugerunt, sicut predixit. Omnes scandalū patiemini in me, in ita nocte. Porro Christus directe nullum scandalizavit, quia omne verbum & factum eius ordinatissimum fuit; sed multi ex sua infirmitate aut peruersitate in eo scandalizati fuerunt, ita quod fuit occasio atque materia, non causa directa scandalis talis. Per inducta autem verba tangit & admonet Christus Ioannis discipulos, qui ut dictum est, scandalizabantur in Christo, dolendo quod magistro corum Ioanni sic proponeretur à populo, [Et cum discessisset nunc] Ioannus duo eius discipuli, redeentes ad suū magistrum, [Capitulū] Iesuſ Diſc̄ere de Ioanne ad turbas, id est, eum publice commendare; quod non fecit in præsencia discipulorum Ioannis, ne blandiens videretur. Primo autem laudat Ioannem de mentis constantia: & hoc ideo, ne plebs quæ ante audiuit Ioānum testimonium Iesu Christo prebentem, & iam questionis eius formā audiuit, Tu es qui venturus es, &c. putaret Ioānum in stabilem, & ex leuitate ante testacum, nuncque ex ignorantiā sciscitatum. [Quid.] hoc est, qualem virū [Exiſt̄ in defertū] quo morabatur Ioannes, [Vide] Plures quippe percurribant tam longi defertū itineraria, ut eum viderent, secundum Cyrillū, [Arundinem vento monerit] Inquisitio & negatiue legendum est hoc. Quasi dicat, An existis videre hominem leuem, infatibilem, insciūm, carnalem, qui nūc aliquid afficerat, & paulo post id neget, vel dubiteret, qui similis est arundini seu calamo, quem ad omnē differuntiam loci ventus impellit. Tales ergo Ioannes Baptista nō fuit; sed tales sunt homines passionati, infirmi, & presertim laudis propria amatores, qui impetu passionis à medio rationis faciliter prosterriuntur, & nūc immoderate latantur, nūc inordinate tristantur; iam nimis inclinantur seu afficiuntur ad aliquem, iam nimis auertuntur ab eo, prosperis extolluntur, aduersis franguntur, tam laude quam virtutero à reūtudine iustitiae inclinantur, quia amore priuato infelicitate pleni sunt, nō virtutibus radiat. Tales ergo non simus, sed mentē in deo figamus, nec ali quid nos perturbet, imò imperturbatū animū habeamus, soli deo placere optantes, nec extra ipsum ali quid exquirentes; imò de aduersitatibus, vituperiis, atque iniuriis gloriante, inquantu per eas appropinquamus saluti; vnde inconstantia vile & magnū est vitium, ad habilitatem vero mētis sacra scriptura præcipue nos hortatur. Ait nāque Apostolus, Stabiles effete & immobiles, abundantes in opere domini semper. Et alibi, Nō citō moueāmini à veltro sensu. Et rursus, Optimum, inquit, est gratia stabili cor. Et in Ecclesiastico, Nō te vētiles in omnē vētū, esto firmus in via domini, & in veritate sensus tui. Quemadmodū autē virtus & sapientia stabilunt mētē, iuxta illud Salomonis, Vir sapiens fortis est, & vir doctus, robustus, & validus; sic peccatum & passio inconstantiā parunt; secundū illud Psalmista, Impii tanquā puluis, quē proiicit ventus à facie terræ. Itaque Ioannem sectando impleamus illud Apostoli, Iam non simus partuli fluctuantes, nec circumueniamur omni vento doctrinæ. Cōsequente laudat Christus Ioanne de rigore iustitiae in corporis castigatione, [Sed quid existis videre?] hoc est, ad qualē videndum egesſi est in eremū, Hominem mollius vestibus indutum? Quasi dicat, Si hoc fecisti, errasti, quia Ioannes pretiosis & delicatis vestibus vīs nō est, sed veste humiliā, vīli & aspera, ut potest de pilis camelorum contexta. Iste est sensus textus, quāuis aliqui per vestē mollem adulatoria verba accipiant. Dicit autē Gregorius, Nemo putet in fluxu & studio vestimentorū peccatum deesse, cum dicat Apostolus, Nō in ueste pretiosa. Hieron. quoq; ue testatur, Mollia uestimenta, molliciem anima inducunt. Et Chrysostomus, Mollis uestis rigidā animam dissoluit. [Ecce qui in ueste pretiosa fuit]. i. pretiosis indumentis vntur, [Et in delictis] hoc est, voluptatibus carnis & oblectationibus vanis, [In dominis regum fuit]. i. in curiis principiū esse consueuerūt. Ioannes autem non ibi, sed in solitudine versabatur: maluit; Herodē tuse a guere, & propter hoc incarcernari, quam eius peccata palpare, ac per hoc ipsius familiaritatem habere. Tantum aurem Christus haec tria ad vitam carnalem spectantia, scilicet uestes pretiosas, delectationes sensuales, loca amena, que tria pœnitentibus sunt spēnenda. Deinde offenso quid Ioannes non sit, con sequenter ostendit quid sit, id est perfectionem & excellentiam eius declarat. [Sed quid existis videre] hoc est, ad quid videndum intrasti eremū, ad videndum prophetam? i. an egesſi est ad intuendū lo-

A dico vobis, ex plus quam prophetam? i. Ioantes ad quē vidēdum existis, fuit plus quam propheta. Fuit quippe propheta, christi mysteria prænunciando, eiq; viam verbi prophetice atque operibus præparando. Vnde dictū est supra, Tu puer propheta altissimi vocaberis. Fuit quoq; plus quam propheta, quoniam scripturas prophetarū monstrauit impletas Christum præsentialiter ostendendo, sicut Euangeliste in ipso officiū, & sicut Christus, sic & ipse Ioannes fuit prophetice prænunciatus, fuit & in utero matris sanctificatus, atque ibidem christo est attestatus, & inter legem ac Euangelium medius fuit. Nec oblitus est apud Ioannem habetur, interrogatus Ioannes, propheta es tu? respondit, Non. Sunt enim nomē prophetæ adequate, pro eo, in quo ultra hoc donum non inuenitur reuelatio altera. Quod autem Ioannes fuit prophetice prænunciatus subiūgitur, [Hic est de quo scriptum est] per Malachiam, Ecce ego Deus pater [Mitto angelum meum] hoc est, Ioānum conuersationis angelicę virum, & opus angelii exercente, annunciendo Christi aduentū. Non tamē fuit angelus in natura, in veteri autē testamēto angelus sapientis pro nuncio ponitur, sicut in Esaia, Itē angelos veloces ad gentes auulam. Et rursus, Angelii p[ro]p[ter]a Esaie, 18: cōsiderant amare flebant. In Aggeo quoq; propheta, vbi Hieronymus transfluit, dixit Aggeus, Nuncius dominii de nūciis dñi, alia translatio cōtinet, dixit Aggeus, Angelus dñi de angelis domini, [Ante faciē tuā] Aggeus. O Christe nigenite mihi, i. de proximo ante te, vel ante tuā manifestationem ac præsentationem in publico. Non enim Christus oratus est publice prædicare, signaque facere, nisi post prædicacionis Ioannis B exordium, [Qui preparabit viam tuam ante te] hoc est, homines sua prædicacione, attestatione, baptizatione, disponet ad suscipiendum fidem, doctrinam, & præcepta tua (δοκιμα) antequam tu publice prædices. Istud expositus est plenus supra, vbi habetur, Tu puer propheta altissimi vocaberis: præbis enim ante faciem domini parare vias eius. Quo modo autem Ioannes, etiā per Esaia prænunciatus est, & viam Christi paravit, feme expositum est, super illud, Vox clamantis in deserto, parate viā domini, re Luce, 17: Etas facite semitas dei nostri. Allegat verò euāgelistā Lucas verba, Malachius magis quantū ad sensum Esaie, 40: quām quo ad formam verborum. Sic enim translatio nostra habet, Ecce ego mitto angelū meū, & præparabit viā ante faciem meā, & ita dicuntur hec verba in persona filii dei, Dico eum vobis ad confirmā Marcii, 1: dum, quod Ioannes sit plus quām propheta, [Major] spirituali magnitudine, i. sanctior & dignior, Inter Lucæ, 3: natos mulierum propheta Ioanna Baptista non est, id est nullus prophetarū maior est eo. Et sumitur iam mulier pro scēna in viro mixta: sicut Christus de virginē natus excipitur: & ipsa virgo Christifera, non in Matth. 11: ter natos, sed natas ponenda est. Matthæus autem plenus ac latius scribit, Inter natos mulierum nō surrexit maior Ioanne Baptista, quibus verbis ostendit christus quod nullus illorum fuit maior illo. Nota tamen negat, quin in quidam ei cōequales sint. Magna etenim fuit sanctitas Moysei & Heli. Hieronymus quoq; ait super Hieremiā, Neminem puto sanctiorē Hieremiam. Aliqui vero affirmant Ioānum prædictis etiā esse maiorē. Sed quoniam Salomonē protestante, spirituum ponderator est dominus, stēmus contēti verbis Christi, nec incaute addamus, quāuis certum sit Ioānum quantum ad aliqua fuisse prædictis sanctis maiorē siquidem in virginitate atque martyrio maior est Moyse. Multe etiam prærogatiue considerantur in eo, quā alii defuerint, sicut in quādū sermone pulcherrime docet Bernardus. Postremo Matth. 13: Christus tam secure de sanctis iudicando ostendit se hominum dominatorem ac iudicem, [Qui autem minor est in regno dei, maior est illo.] Per regnum dei christus in Euāgelistō frequenter ecclesiam intellegit militem, sicut cum ait, Simile est regnum cōlorum sacerdotum missa in mare, & ē omni generē pīcum congreganti. Et rursus, Mittet filius hominis angelos suos, & colligent de regno eius omnia scandala. Interdum vero per regnum cōlorum accipit triumphantem ecclesiam, vt cum ait, Non omnis qui dicit mihi, domine domine, intrabit in regnum cōlorum, sed qui facit voluntatem patris mei. Si ergo hoc loco per regnum dei, intelligatur præsens hec militansque ecclesia, sensus est, Qui minor est in regno dei, Christus, qui natiuitate & quorundam estimatione posterior & minor fuit Ioāne, quē omnes Iudei ad tempus putabant esse Mesiām, maior est illo, Christus enim vt deus incomparabiliter & immensē excedit Ioannem in omni dignitate, sanctitatem ac perfectione: secundum naturam quoq; assumptā, vt verbo vnitā & gratia plenitudine decoratā, maior est illo, imo & omni intellectu creato, sicut Christus protulit verba hēc, ne quis ex inducta laude Ioannis incidenter errorē, putando quod & ipso Iesu Christo consisteret maior. Obscure tamen loquebatur, ne se videretur factare. Porro, si D per regnum dei intelligatur triumphans ecclesia, sensus est, Qui minor est in regno dei, i. infimus beatus deo in patria fruentium, maior est illo. Quilibet enim cōprehensor, perfectior est in contemplatione & dilectione, quoq; puro viatore, nec meritū æquatur præmio in actuali perfectione. Nihilominus multiviatores, præsertim virgo dignissima, in vita hac majoris meriti fuerūt quām angelii muliti vñquam, imo quāvis aliquis angelicorum spirituum, loquēdo de virginē gloriofa, & ita in dispositiōne propinqua maiores illis fuerunt. Prætereā contuendū, quod quando Christus haec dixit, nondum aperta fuit ianua regni coelestis idcirco ipso Christo excepto, nullus hominum fuit in cōlo. Hinc q; ait qui minor est in regno dei, de angelis sanctis accipitur, qui non solum in donis gratiē seu gloriē, sed etiā in natura specifica maiores fuerunt Ioānes: sicut Christus his verbis exclusit errorem dicentiū. Ioānem esse angelum incarnatum, [Et omnis populū] i. vulgus audiens præscriptam confirmationem Ioannis à Christo, [Et publicani, iustificauerunt] deum non effectue, sed ostensive, i. iustum esse dixerunt, & operibus manifestauerunt, [Baptizati baptis̄to Ioānne] ab ipso Ioanne. Ex hoc enim quod audiebant Ioānem ita laudari a Christo, laudauerunt deum in seruo suo Ioānne, per cuius prædicationem ac baptizationem ipi deo agente, ad iustitiam à virtutis redierunt: vnde & deum iustum ac iusta operatū dixerūt operi profitētes illud Psalmista, Iustus dominus in omnibus viis suis, & sanctus in omnibus operib⁹ suis. Denique deum iustificamus, primo, dum cōfitemū quod ipse iustitiam, omnēque culpā odit; secundum illud Sapientia, O dō sūnt deo impius & impietas eius: Secundū, cum ei acribimus quid Sap. 14: vñj

- Psalm.10. iustitiam & omnem virtutem, bonitatēmque diligit, iuxta illud, *Iustus dominus & iustitias dilexit.* E Tertio, quod omnis iustitia ab ipso procedit. Quartō, quod virtuosos iuste glorificat, & impios iuste condemnat. [Pharai autem] prae ceteris religiosiores se reputabant, & videri volebant, cum tamen hypocrita essent, & inani gloria pleni, [Et scribe] qui de legis scientia tumuerunt, [Consilium dei spreuerunt in semetipsorum] id est consilium Christi, videlicet instructionem eius salutarem de vita correctione abiecerunt, consilium quoque dei, id est secretum illud eternam sapientiam decretū de modo salvandi genus humanum, per verbū incarnationem ac passionem recipere contemperunt, Christo hoc docenti credere responsete: de quo consilio Paulus in actis loquitur, Non subterfugi quo minus attingantem vobis omne consilium dei. Huius consilii contemplatio dulciter sapuit Augustino secundum quod fertur de eo, quod non satiebatur praē dulcedine dei, considerando altitudinem consilii eius super saluatione generis humani. ¶ Insuper spreuerunt consilium dei, id est, consilia Christi, de paupertate & caritatis actibus supererogationis. Vnde cum Christus contra avaritiam predicaret, deridebant eum, dientes, Insani, quid eum auditis? Postremo ipse metu Christus consilium dei patris vocatur, secundum 1.Cori. 1. Augustinum, per appropriationem quandam, quemadmodum dicitur veritas, ars & sapientia patris. Qui enim per modum intellectus emanationis procedit a patre, ea qua ad intellectum proprie pertinet, ei appropriantur. Hoc increatum dei consilium isti spreuerunt, dicentes, *Quia Beelzebul habebat.* Et nos icimus, quia hic homo peccator est. Insuper verba hæc quæ iam exposta sunt, quasi ab Evangelista interposita verbis Christi precedentibus quibus laudauit Ioannem, atque sequentibus, qui bus arguit phariseos ac scribas intelligi possunt, quæ à Christo immediate post verba prædicta prolatæ, eritque sensus, Omnis populus audiens prædicationem Ioannis antequam caperetur iustificauit eum, subdentes se ei, & peccata propria confitentes, per quod deus eis iustum, quasi peccata oditatem monstrabant, pharisei vero & scribæ consilium dei quo per Ioannem docuit confiteri, baptizari, & Iesum pro Christo recipere spreuerunt, hoc ergo spreuerunt. [In semetipsorum] id est contra seipsum, contra animarum suarum salutem, ad propriam perditionem atque perniciem, vel spreuerunt consilium dei, in semetipsos, id est, ad ipsos directum. De hac exortatione & perveritate istorum dominus per Esaiam prædictis, *Quis surdus, nisi ad quem nuntios meos misi: quis cæcus, nisi seruus meus [Non baptizati ab eo] scilicet à Ioanne, cuius baptismum, d' octrinam & testificationem de christo spreuerunt, si cur v'sque in presens quida qui ceteris religiosores videtur & doctiores, difficilis corrigitur.* ¶ Deinde infidelium scribarum ac phariseorum increpationem Christus subiungit, [Cui ergo similes dicam homines generationis huius] id est incredula huius collectionis, quibus illud Deuteronomii aptatur, Generatio peruersa est, & infideles filii. Suntur quoq; hic generatio pro hominibus generatis, [Et cui similes sunt?] Querit Christus & questionem ingeminat, vt audientes reddat ad solutionem attentes, [similes sunt pueri sedentibus in foro, &c.] vt ait Cyrillus, fuit quidam ludus apud pueros Ludorum, ita q; G conuenientibus pueris in vnu, diuidebatur ceterua eoru in duas partes, qui ad designandā ac contemendā repentinā transmutationē rerū transitoriarū vīte presentis, sic statuerunt, vt vna eoru pars gauderet, canticūm iucundum cantaret, alia vero mōres carmē caneret lugubre, insuper gaudentibus nō congaudebat mōrentes, nec gaudentes cōgaudebant mōrentibus, deinde arguebant se inuicē, aut vna pars se alteri nō conformauit. Iste a simili Christus scribas ac phariseos, atq; eorum fautores, nā ait, Similes sunt pueris sedentibus in foro, quia in foro publice pueri ista fecerunt, & diuisim sedentes, prædicta egerunt, Loquentibus inuicē & dicentibus, id est quorum vna medietas dixit ad alia, [Canticum vobis] id est, ad yestram exhilarationem canticū iucunditatēs cecinimus [Tibie], quia simul cū mu ficiis instrumētis fiebat huiusmodi cantus, sicut & David psalmos ore decantans simul cū cithara lusit, [Et non saltat] id est nobis congratulati nō estis, nec signa letitiae chorizādo mōstrastis. Resonat quippe quedā confona ex musico organo melodia, secundum quādum homo pede & confona corporis motu se agitat, dispositionem cordis manifestat intrinsecam. Deinde ponuntur verba exprobatoria alterius mediatis, puta mōrentium ad gaudentes, [Lamentamus] i.e. lugubre carmen vobis cecinimus, vt vos ad passionem prouocaremus, [Et non ploratis] i.e. compatis nobis non estis, nec per fluum compatis ostenditis affectum. Deinde Christus comparationem ista exponit, applicatique ad poposum [venit enim Ioannes Baptista] i.e. deo agente atq; mittente, nā est in mundo vixit, ad homines à deserto egrediēs venit. [Neque manducans pane] Etca enī ipsius fuerū locusta & mel sylvestre, vt Matthæus & Marcus habet, [Neque bibens vinum], quēadmodū supra angelus dixit, Vinū & sicerā non bibet, vnde hoc loco per panem & vinum confusa, ac delicta hominum ferula, poculāque signatur. [Et dicitur, Damnonium habet], i.e. Ioannes dæmoniacus est. Impii nempe cum viderint quæciam incōsuetam abstinentiam, præcipuumque rigorem vīta seruantem, opera eius sancta peruerentes, quasi obfessum diffamant. [Venit filius hominis] i.e. vobis apparui, & inter vos conuersatus sum, [Manducans & bibens] i.e. solitus hominum refectionibus vtes, & inter eos socialiter viuens, [Et dicit de me,] mihi detrahendo, [Ecce homo deuotor] id est gulosus, [Et potator vini] id est, ebriosus & voluptatus gulæ amator, [Amicus publicanorum] id est, magnorum transgressorum, [Et peccatorum] minorum, id est talibus se cōformans, applicans & applaudens, vt posuit initiori & delicate sufficiari ab eis, sicque & mala culpæ fo uens in eis. ¶ Itaque præfatis pueris, scribæ & pharisei comparantur, quoniam sicut vna pars puerorum illorum, alteri parti mōrenti nō condolebat, sic isti Iudæi Ioanni Baptistæ lugubre carmen cantanti, id est, rigorose conuersanti, peccitantiam docenti atque adhuc etiam saluberrimum inuitant non confenserunt neque se conformauerunt. Iterum sicut alia pars puerorum illorum, parti gaudienti non congaudebat, ita præfati Iudæi Christo inter homines dulciter conuerstanti, futura vīta gaudia prædicanti, ad spiritualēm consolationēm inuitant, acquiescere sicut conformare spreuerunt. Tales &

- A modo in eccllesia multi sunt homines sensus peruersi, qui omnia aliorum opera etiam bona interpretantur in peius, imò quæ optima sunt, pessima arbitrantur. Et quia huicmodi excellentia opera sanctitatis videntur eis impossibilia esse hominibus, opinantur, & dicunt talia cooperatione demonū fieri, eo quod dæmonū ope multa fieri queant, quæ homines naturaliter facere aut pati non valent, quæ admodum in arreptiis & possesso conspicimus. Nam & dæmones corporalem hominū naturam, & harmoniam sic possunt immutare ac deformare, vt homo multis diebus non afficiatur ad cibum aut potum neque indigeat, quia calor more naturali non agit in humidum radicale. Illi ergo peruersi omnia aliorum facta pessime iudicantes, sunt homines malæ inclinationis, seu affuefactionis, vani & inuidi, qui aliorum non congratulantur profectui, sed tristantur, quod quis eis appetat perfectior, id est que bonum quod eis deest, non laudant, nec sequuntur, nec venerantur, sed persequuntur in aliis de Sapien. 24 tractores & irriores, deo odibiles: quo virtus quidam qui religiosi se putant, animas suas committant ex cœcitate eos sua malitia. ¶ Porta alii sunt homines bonæ inclinationis seu indolis, proniores ad congratulandum aliorum proferitati, quam ad detrahendum eorum profectui, sive delectui: quod in seipsum non habent, in aliis pie mirantur, honorem sequuntur: sicque amando, souendo, congaudente participes sunt gratiæ aliorum. Præterea patet, quod pars puerorum gaudentium Christo aptatur, qui tanquam sponsus inter suis conuersans ad spiritualem prouocat letitiam, sed pars puerorum mercenarium aptatur Ioanni, qui strictissimam in eremo duxit vitam. Quoniam enim Christus venit quæreare & saluum facere quod perierat, peccatoribus conuicti, sive contemplare dignatus est, Matth. 5. vt sua charitate, communione, familiaritate & clementia eos ad penitentiam traheret, virtutibus aedificaret, ad discipulatum suum alliceret: sicque amauit eorum naturam sive personam, nō vitia. Postremo Luce. 5. de eorum expositione verborum super Matthæum plenius dictum est. Itaque nō asimilemur scribis & phariseis, quibus indociles, incorrigibilis que sunt conformes, sed dociles simus atque tractabiles, & pueris in foro sedentibus, i.e. sanctis viris, deuotis prælati, veris prædicatoribus in eccllesia, qui dominicum forum est, quo fideles ad colloquendum deo conueniunt, vbi & cælestium præceptorū iuria conduntur, acquiescamus, ita vt spiritualiter gaudentibus, & ad gaudentium in deo hortantibus cōgaudeamus, tentibus autem sua, seu aliorum peccata vel ob alias rationabiles causas compatiamus, cōformemur & collugeamus: sicut ait Apostolus, Flete cum flentibus, gaudete cum gaudentibus, vt nec inordinata lætitia, nec immoderata tristitia inueniatur à vobis. Verum vt Gorra hic scribit, Scribis & Roma. 11. phariseis adhuc aliqui similes sunt, qui si viderint aliquem humiliati studentem, judicant eum hypocritem: si mansuetudini & patientiæ, iudicant timidum: si simplicitati, fatum: si maturitati, flegmatici: si deuotioni, singularem: si paci & silentio, melancholicum sive phantasticum: si orationi atque vigiliis, indiscretum si corripit alios, turbator est pacis: qui cohabitat talibus, dicere potest illud Iob, Fratelli, tu fui draconem & socius struthionum. [Et iustificata] id est, iusta reputata, honorata, & cognita, [Est sapientia] id est, euangelica Christi doctrina, sapientialis atque diuina, vel Christus dei patris virtus & sapientia, [Ab omnibus filii sui] id est, viuens versiter veritatem, sapientiamque amantibus, seu cū Christi discipulis, quos dedit mihi dominus: de quibus per Esaiam testatur, Ecce ego & pueri mei. In Joanne quoque ait, Filiioli adhuc modicum vobiscum sum. tanquam dicit Salvator, Licet a vobis 6 infideles Iudæi contemnam, & vana docere affirmer, nihilominus electi Iudæi me audientes, me vere sapientem & sapientiam prædicantem cognoscunt, fatentur, honorant. ¶ Præterea iustificari quis dicitur tribus modis. Primo, dum de iniusto fit iustum, sicque dicunt doctores hominem non iustificari sine gratia infusione, sic Christus non iustificatur. Secundo, dum iustum fit iustificator per profectum, iuxta illud A pocalypsis, Qui iustum est, iustificetur adhuc, & sanctus sanctificetur adhuc. Et apud Ioannem ait Salvator, Omnes qui fert fructum, purgabit eum pater, vt fructum plus afferat, sic rursus non competit Christo iustificari, nisi quantum ad manifestationē, prout de Christo dixit præcursor, Illum oportet crescere, me autē minui. Tertio, quantum ad aliorum recognitionē, Apoca. 22. honorationē, seu ostensionem, sicut dum aliquius aequitas aliis declaratur, vel ab eis cognoscitur, laudatur, & honoratur, sicque deo & Christo secundum vtrisque naturam competit iustificari, sicut & magnificari & glorificari. Christus quoque nunc loquitur de filiis per gratiam adoptionis, de quibus ait Apostolus, Quicunque spiritu dei aguntur, hi filii sunt dei. Interduo vero aliqui dicuntur filii dei Esaie. 8. ratione creationis, aut specialis citiusdam promissionis, de qualibus per Esaiam dominus loquitur, Filii exaltati & enutrati, ipsi autē spreuerunt me. Et Christus in Euāglio, Filii (inquit), regni proiiciuntur in tenebras exterioreas.
- D Prosequutio expositionis præsentis Cap. septimi, [rogauit autem illum quidam ex phariseis, ut manducaret cum illo.] Artic. x i x.
- Vnde in fine præcedentis cap. Euangelista doctrinaliter dixit, iam exemplariter docet, videlicet sapientiam, que Christus est, à suis deuotis iustificari, ab aliis sperni. [Rogauit autem illum quidam ex phariseis,] scilicet Iesum [Quidam ex phariseis,] cuius (vt infra dicitur) nomen exitit Simon, [Vi manducaret cum illo. Et ingressus domum Pharisæi, discubuit,] id est, cum eo comedet, Christus totius humilitatis magister, omnisque perfectionis exemplar, nec cum publicanis propter eorum manifesta peccata, nec cum phariseis propter eorum latentia vīta, præfert superbiā, nec cum diuitibus, nec cum pauperibus edere spreuit, in omnibus amans naturam, vt felicitatis capacem, atque ad dei imaginem factam: simulque instruens nos ad perfectam humilitatem, ne quis nostrum incaute aliquem aspernetur aut viter, nisi quantum docet seu iubet eccllesia; [Et ecce mulier qua erat in

civitate peccatrix.] ¶ Quæ fuerit mulier ista, aliquando inter expoſitores grandis diſceptatio fuit: sed E nunç fanēta ecclēſia cum beato papa Gregorio tenet, quod fuit Maria Magdalena. Idem aſſerunt Auguſtinus & Beda. & quod verum ſit hoc, non ſolum ex legenda beatissimæ Mariæ Magdalene, ſed & ex ſcripturis canoniciſ, puta ex Euangeliō euidenter oſtent super Matthæum: Vnde nō videtur de hoc amplius dubitandum, & quæ p̄fato loco conſcripsi, iam non arbitror repetenda. Rūſus de ciuitate eſt quæſtio, in qua ſcīlīcet ciuitate iſtud quod nunc iſcritur factum ſit. Ad quod Beda reſpondet, quod in ciuitate quadam Galilææ: alii, quod in Hierusalem. Ait etenim Beda, Auguſtinum atque Grogiorum ſequens, quod Maria Magdalena bis vnx erit Christum: ſēmel & primo in vrbe Galilææ; in medio euangelica prædicationis: ſecondo in Bethania villa Iudeæ, circa terminū prædicationis p̄fatae paſſione iſtante, vt alii recitant Euangeliſta. ¶ Iterum quæſtio eſt, cur Lucas mulierem hanc nō proprio explicer nomine, ſed peccatrixem appelleret? Ad quod ex Marco Euangeliſta pater reſpōſio. Iiquidem Marcus inquit, Surgens Iesu mane prima ſabbati, apparuit primo Maria Magdalena, de qua eiacerat ſeptem dæmonia, per qua intelliguntur ſeptem peccata mortalia, quibus fuit repleta: quod etiam in principio ſequentiſ cap. Lucas reſtatuit, quod ſcīlīcet ſeptem dæmonia fuerunt ex ea eiecta: plures quoque ſanctorum iñſinuant eam auctib⁹ luxuriā fuīſe ſubiectam. Hinc quaſi habituata atq; abundans ſcleribus appellatur peccatrix, qua etiam ideo ſic vocatur, vt eius exemplo ad p̄nentia prouocemur, deſperacione & pſuſiliabilitate non frangamur, diuina misericordia fiducia inflamme- mur, quantumlibet vitiosi fuerimus. Inſuper peccatrixem eam iam appellaſt, quoniam emendatio eius non dūm innotuit aliis, ſed ab omnibus adhuc reputabatur peccatrix. [V̄eognouit quod Iesu accubuit,] id eſt, comedens fuit in domo Pharisæi, attulit (id q̄b, ſecum portauit) alabaſtrum vnguenti.] Alabaſtrum ſecondum Bedam eſt genus marmoris candidi variis coloribus intertincti, quod ad conſeruanda vngue- ta ſolet cauari, quia optime conſervare dicitur incorrupta. Alabaſtrum ergo hic ſumitur pro vafe fa-eto de huiusmodi marmore, in quo continebatur vnguento, quo vtebat Maria tempore ſuæ vani- tatis pro corporis ſuī odore ac refrigerio atque mollitie. [Et flans retro ſecus pedes eius.] Cōſiderando e- nīm peccatorum ſuorum enormitatē, in tantum contempnit ſeipſam, quod pro rūſis indignam ſe re- putauit coram Chriſti facie apparet, eius vultum apſicere, oculos ad eum leuare: quemadmodum Pu- blicani nec oculos audiebat leuare ad cælum, ſed percutiebat pectus ſuum, dicens, Deus propitius e- ſto mihi peccatori. hoc & Maria hec & ſic non verbiſ, tamē tota animæ, corporiſque diſpoſitione ac gellu dicibat. Sua quippe peccata, non verbiſ, ſed rebus & ſlebitib⁹ conſtituebat, paratiſima v̄tique ad oris confeſſionē, ſed tunc talis confeſſio nondum fuit præcepta. Chriſtus nāque ſacramētū p̄nentia, ſeu confeſſionis primo inſtituit. Denique, quia publica fuit peccatrix, omniſbus ſua re- putauit peccata ſatis aperta. [Lachrymā cepit rigare pedes eius.] O quanta, quam cordialis, intensa ac p̄n- tratratia fuit huius compūctio, contritio, deuotio mulieris, qua non vocata coram tot diſcūlentib⁹ G bus eſt ingreſſa, omnibus conſcipientiſ dam ſe repræſentans, & tam vberimē coram eis ſeipſam deplo- rans, cum tamen tantē nobilitatis & opulentia eſſet. Sed quia ſuę peccata clare aduertit, digne penſauit, ſeipſam profundiſime humiliavit, ineffabiliterque contempsit: idcirco non ſolum non verebatur confundi, defici, irrideri, imò omnia iſta optauit, vt deo quem ipſa in honorauit aliquam recompensationem, honoremque faceret: dum ſicut ipſa deum maxime in honorauerat per peccata: ſic propter illius honorem recompandit ſeipſam pr̄b̄et maxime confundendam. [Et capillus capitis ſuī ſer-gebat.] Itaque primo ſtetit poſt tergum Chriſti, deinde ſe pedibus eius prouoluit, lachrymā eos hume- Et rans. Ex Chriſti etenim prædicatione fuit inenarrabiliter inflammata, compuncta, & tota quaſi in lachrymas resoluta: ipſumque Chriſtum ardentissime coepit diligere. Et quamuis cōtra eū pedū chri- ſti ſe iudicaret indignam, tamē magnitudine dilectionis viēta ſe cohobere nequirit. Feruidus nempe amor nescit modum, menſuram non tenet, rationem non ſequitur: non tamē direcťe reprehēbi- liter aut irrationabiliter, ſed ſuperrationabiliter operatur, ſancti ſpiritus ſequēs tactum, ſuſceſſionē, & ſuſum actionem, propter quod communī lege non coarctatur. [Et osculabatur pedes eius.] ex dilectionis ardore ſereno ac ſpirituali, & quaſi gratias agens pedibus ſanctis, qui corpus illud deforebant, per cuius oculos, ſeu prædicationem ipſa fuit cōuerſa. Præterea quia pedes ſunt inferioris corporis partes, ad eos audacius fiduciāliſque accedit. Patet quoque ex hiſ, quod nudis pedibus Chriſtus incelſerit. [Et un- H guento vnguebat,] quia vnguentum hoc refrigeratum fuit, & boni odoris, ac corporis delinquentium. Quemadmodum vero ait Apoſtolus, Omnis creatura dei bona eſt, ſcīlīcet quantū ad id, quod à crea- torē naturaliter, pure, infinitēque bono ſorita eſt: abutentibus vero aliquæ creaturæ ſunt malæ, prout in libro Sapientiæ legitur, Creatura factæ ſunt in laqueum pedibus inſipientium. Igitur Maria Mag- dalena creaturis quibus fuit abuſa, videlicet propriis membris, ac aliis rebus, orſa eſt bene vti in Chri- ſto. Oculos namque quibus vaniſime & laſciue fuit multos intuia, jam lachrymando afflit: capillos quibus ſe vane ornauit, ad deponendos pedū Chriſti pulueres, immunditiamq; protendit: labia qua- aliſ libidinose applicuit, pedibus Chriſti lachrymose impressit. Sic & vnguento ſuo iam optimē vſa eſt, quo ante vtebat peruerſe. [Videlicet autem pharisæus qui vocauerat eum.] i. Iefum ad conuenientē inuitauit. Videlicet inquā quomodo mulier iſta lachrymā ſuis pedes Chriſti rigaret, capillis terget, oscu- latebat ac vnguetet. [Si intra ē. i. cogitauit,] Dicim⁹ iſverbo mentrali, quod eīt mētis con ceptus, ex quo verbiū vocalē procedit. [Hic.] i. Iefus iſte quē inuitauit: al perināter ſic cogitauit, indignas Chriſto q̄ ſe à peccatrice ſic cōrectari permetteret. Vnde ſicut interdū ex indignatione nō exprimim⁹ nominati- ſū eū de quo loquim⁹ verbo vocali, quēadmodū Iudei tépore paſſionis dixerūt de Chriſto. Hūc inue- nimus ſubuertēt gentē noſtrā. & rūſus, nō hūc, ſed Barrabā: ſi aliquādo cogitādo de aliquo dedi- gnatur eū interiori verbo nominati intus exprimere, ſed per cōe aliiquid eū notam⁹. [Si q̄b, ap̄ber.]

A cuius eft ex reuelatione diuina intueri ſecreta. Itaque ſi eſter prophet, vt multi exiſtimant, & ipſemet innuit: ſcīrū v̄tique deo reuelante, [Que] determinate ac nominati, & qua persona, [Et qualis in cōuerſatione, ſeu quām ſpernenda, ac vilis] eſt mulier qua tangit eum] pedes eius lauando, terendo, oſcu- lando, vngendo, [Quia peccatrix eſt] id eſt, magna & inueterata prævaricatrix.

¶ Aliquando in ſcripturis peccator ſive peccatrix vocatur quicunque peccauit, etiam ſi ſolum venia- liter fuerit peccans & p̄nentiam egerit, imò dato quod nūquam actualiter peccauerit atque ab o- mini culpa immunis ſit, ſed originali peccato quandoque fuit obnoxius. Alter verificari non poſſet quod ſcriptum eſt, Nemo mundus a forde, etiam ſi vnius diei euerit vita eius ſuper terram. Et nihilo- Ioani. 15. minus conſtat, quod infantes baptizati omni careant macula culpi, & morientes mox euolent. chry- ſolomus quoque in homilia ait de Ioanne Baptiſta, quod fuit peccator. Interdū magis proprie fer. 1. Timo. 1. tur peccator, qui mortaliter eft tranſigreſſus, quamvis p̄nentiarit & abſque mortalitati ſit. Sic Paulus nō ſolum peccatorem, ſed & peccatorum p̄imum ſe nominat. Propriſime vero peccator aſſeritur, qui in mortalibus vitiis iacet ſcienter, p̄aſterim qui diu, & animo induroſ ſic permanet: ſicque phari- ſeus Mariam hanc nominat peccatrixem, inſinuant ſe peccatorem non eſſe.

¶ Porro in verbis iſtis mentalibus fuit hic Simon multipliciter errans & peccans. Primō, temerarie iu- dicando, quia tam christum quam Mariam iudicauit culpabilem in hoc facto. Secundo, vitiolē indi- gnando, quia tam p̄nentia mulieri quam ſuſcipienti miseritatem que Chriſto fuit indignans. Tertiō, culpabilitate reprehendendo, nam Mariam hanc de auctu p̄nentia, & Chriſtum de auctu misericor- diae qua de vitiosis auctib⁹ reprehendit. Quartō, duplicitate mentiendo, non enim conſequens eſt, vt ſi quis ſit prophet, propterea ſciat omnia aliorum ſecreta: nec iſta Maria, quando haec egit, fuit peccatrix ſecundum phariſei intentionem, imò iā per cordiale contritione fuit iuſtificata fuitque amo- re diuino ſuccenla. Sed (vt ait Grogiorius) vera iuſtitia habet compassionem: falſa, indignationem. Vnde li Maria haec phariſei ſe pedibus proſtrauifet, eam forte calixbus repulifet. Et ecce vſque in preſens, multi huic phariſe ſunt ſimiles, qui non obſtant quod iſpi ſuerunt vel ſunt peccatis, deſer- citibus, paſſionibus ſqualidi, pleni ac lacerati, alii tamen peccantibus mox immifericorditer indignā- 1. Cori. 10. tur, detrahunt & illudunt, non condolent, nec ſuccurrunt, non penſantes illud Apoſtoli, Qui ſtar, vi- Gala. 6. deat ne cadat. Et rūſus, Fratres, ſi præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui ſpirituales e- Ibidem. ſtis, huiusmodi inſtruite in ſpiritu lenitatis. Itēmque, Alter alterius onera portate, & ſic adimblebitis legem Chriſti. Iſti ſunt imperfecti, inanes & leues, qui cum modicum quid iuſtitia & virtutum incepint, ſtatiu fatue gloriantur, deriſibiliter extolluntur, aliosaspernantur, qui ſi vere illuminati, ſapiētes, virtuosiſque eſſent, alii charitatue compateſcent, conſilio arque auxilio ſuſfragantur. Hinc dicit Grogiorius, Necesse eſt, vt cum peccatores quoque cōſpicimus, noſmetipſos prius in alio- rum calamitati, leu viuſ deſleamus: quia in ſimilibus aut lapsi ſumus, aut labi poſſumus. Itaque pro- priam inſtitutam ſemper penſemus, omnisque peccati cordialiter cōdoleamus, penſantes, quod nos quoque aur tantum aut grauius caderemus, ſeu lapsi eſſemus, niſi diuina pietas miſericorditer affuſſet atque adefeffet. Si ita egerimus, vere ſapiētes, miſericordiſque ſumus, & fieri in nobis quod Chriſtus promiſit, Beati miſericordes, quoniam iſpi miſericordiam conſequentur. Propter quod monet Apo- Matth. 5. tolus, conſidera tibi ſum, ne & tu tenteris. [Et repondens Iesu,] non verbiſ vocalibus, ſed mētib⁹ ſeu cogitationib⁹ phariſei: per quod oſtentat ſe plus quam prophetam cordis cogitationes intuendo, Gal. 6. pandendo, ac inſtruendo: cum cogitationes affectionēque mentis inſpicere deo ſit proprium, nec prophetis id competat, niſi ex reuelatione diuina. [Dixit ad illum,] putat ad Simoñem, [Simon, habeo tibi aliiquid dicere.] Ecce Chriſtus Phariseum repreheſurus, quam dulciter eum familiariterque affat, & nomine proprio exprimens eum, facit intentum, ad innuendum quod qui alium corripere cupit aut habet, pie ac mititer hoc facere debet, dummodo per huiusmodi inſcriptionem alter valeat emenda- ri. Ideo ſcriptum eſt, Corripere me iuſtus in miſericordia & inſcrepit me. [Et ille ait, magiſter dic.] de- inde Chriſtus proponit paradigmā ſuę parabolam, quæ ſecundum ſenſum ſuperficialem difficultatē nō habet, vt patet in teſtu: ſed myſtica eius intelligentia pulchrior eſt. Et ergo parabola iſta de quo- dam piuſimo creditore & duobus pauperibus debitoribus Chriſto diſcente, [Duo debitores erant cuius- dā ſenator, vnuſ debet at denarioſ quingenta, & aliu quinqaginta. Non habentibus illis unde redderent, donauit utriq; ſuę, id eſt, ambobus debita illa dimiſit.]

D ¶ Itaque per fecenatorē myſtice deſignatur deus omnipotē, liberaliſſimus dator omniſ boni, & iuſtissimus vltor omniſ peccati: qui dicitur fecenator dupli- ratione. Primō, quoniam pro culpa peccata exigit & infligit, imò pro culpa temporali ſupplicium eternum. Secundo, quia pro donis na- tura & gratia, qua nobis largitur, exigit bonum vſum illorum, & gratiarum actionem, atque pro- fectionem a nobis.

¶ Porro ſecundum hanc dupli- causam, cur deus fecenator vocatur, debitores dupli- citer poſſunt intelligi. Si enim ob primam causam deus fecenator dicatur, per debitores intelligendi ſunt pec- catores, qui pro suis excessibus tenentur ſatisfacere deo, ſeu debitas luere poenæ: vnde per debitorem quingentorū denariorū accipiens eſt qui valde grauit, multipliciterq; deū offendit, per debitorem vero quinqaginta denariorū, qui minus peccauit. Iſi debitores vnde reddant non habent, quoniam viribus suis abſque gratia dei ſatisfacere nequeunt aut abſolu, & p̄aſterim non habent vnde ſatisfac- cant deo pro poenæ debito infinitē: ſed deus donat, id eſt, indulget vtrisque dum veniam poſeunt, & quod in iſipſis eſt faciunt: imò interdū ex ſua pietate immensa totaliter, ac gratioſiſime preuenit eos & excitat ad ſeipſum, vt patet in Paulo Apoſtolo. Rūſus deus donat iſiſ vtrisque, id eſt, gratiu- tum gratia donum infundit, quia ſine gratia dono non ſit culpa remiſio, aut iuſtificatio, dicente Apoſto- Actu. 10.

Roma. 3. Ioh. Iustificati gratis per gratiam ipsius. Si autem propter secundam rationem deus facinor vocetur, E per debitores intelliguntur qui varia dei beneficia sunt fortiti: & per debitorem quingentorum numerorum, qui multo maiora: per alium, qui minora. Isti non habent unde restituant, id est, deo dignam vici studinum reddere nequeunt, nec satis regratiari seu obsequi, praesertim pro eo quod vnigenitus dei filius tanta pro eis afflupsum fecit ac pertulit: & tamen si pro posse deo humiliter regratiantur, ac feruide obsequantur, benignissimus deus humani generis sciens imbecillitatem, ac insufficientiam, Matth. 13. non solum non despicit eos propter imperfectionem eorum, sed etiam donat, id est, dona gratiae & via Lucæ. 19. via beneficia sua auger in eis. Habenti enim, id est, de eo quod accepit gratias referenti, dabitur & abundabit.

¶ Deinde Christus volens concludere pharisæum ex suis suis responso, interrogat eum, *Quis ergo cum plus diligat?* id est, quis donatorum debitorum facinor, immo condonatorem illum plus diligere obligatur? [Respondens symon, dixit, Aestimo] Sobi loquitur pharisæus, timens ex propriis verbis cœnicii a Christo, cuius sapientiam nouerat esse magnam. *Quia is cui plus donauit,* id est, qui maiorem indulgentiam aut beneficentiam est adeptus. Ille quippe catenæ paribus plus amare tenet, quia plus datum est ei. Quanto enim quis ab aliquo maiora consequtetur est bona, veniamque maiorem, tanto plus habet illum diligere. Et istud præcipue verum est & contingit in rebus humanis, vbi amor frequenter caufatur ex precedentibus donis, ideo amor maior ex donis procedit maioribus. [At ille dixit, recte iudeasti,] id est, verum a falso rite discresti, veritatemque affirmasti. Itaque hoc Christi exemplo approbanda est veritatis prolatio a quoconque sit pronuntiata, nec ex odio, seu vilipendio persona debemus veritati ab ea prolatæ aut aquitati ab ea peractæ contradicere aut reniti, ut moris est hominum, passionibus subiectorum.

¶ Deinceps Saluator parabolam hanc applicat ad propositum seu intentum, [Et conuerteris ad mulierem] Hoc de dupli conuersione verificatur. Praefatis namque verbis prolatis Christus faciem suam corporalem spiritualiter conuerterit ad mulierem retro secus pedes suos stantem, vel potius iacentem atque prostratam, illos tergendo ac osculando. Spiritualiter quoque se conuerterit ad eam per respectum mentis sua piissimum, & maiorem gratiae infusionem, nam & ante sic conuerterat se ad ipsam dicente Gregorio. Quid miremur fratres Mariam venientem, an dominum suscipientem? suscipientem dicam antebentem? Sed vt verius fatear, & trahentem dicam & suscipientem. Ipse enim ad penitentiam traxit intus, qui per mansuetudinem suscepit foris. [Dixit symon, vides hanc mulierem?] id est, aspicere & considerare merito debes personam & facta haec eius. Vnde et Christus notanter ait haec mulierem, quasi dicat, Attende feminam istam valde notabilem, cuius gesta haec sunt cōsideratione dignissima, cum ipsa sit penitentia forma, peccatorum exemplar, & spei, electionisque vasculum: in quo sicut prius abundauerat culpa, ita abundat nunc gratia. [Intrauit in domum tuam,] inuitatus a te, ideo curialiter, charitati atque hilariiter a se fuscipendi debuit, cum tamen ita factum non sit, saltè tam perfecte ut decuit. Nā

Roma. 5. [Aquam pedibus mei non dedisti,] id est, pedes meos aqua que in promptu est nec lauasti, nec lauari fecisti, cum tamen hoc de iure vel confuetudine hospitalitatis existat. Et Christo præcipue fieri debuit, qui nudis pedibus pergens, pedes frequenter habuit lassos, pulucratos, afflictos. Hinc in Genesi legitur Abraham & Lotus dixisse ad angelos quos homines exsibimabant, Luate pedes vestros. Et rursus Laban legitur diddisse aquam ad laudandum pedes camelorum & virorum qui cum Abraham seruo aduenierant. [Hac autem,] quam Christus nominatum non exprimit, non ex eius aspernatione, sed appretiatione, & quia prædominabilis fuit in penitentia actione, & exempli ostensione, ceterisque actibus, quæ Christus tam diligenter enumerare dignatur, [Lachrymis rigauit pedes meos,] cum tam lachryma ab interiori trahantur, nec ita habeantur in promptu, & pretiosus sint humor: quo patet, quod valde excellat te circa me, qui mihi nec aquam ad pedum ablutionem dedit.

¶ Præterea quam beata sit pia lachrymarum effusio, pandit Chrysostomus, dicens, Sicut vbi vehemens imber prorumpit fit ferentias; sic lachrymis effusis oritur & appetit mentis tranquillitas, & perit caligo reatu, & sicut per aquam & spiritum, sic per lachrymas & confessionem denuo mundamur. [Et capillis suis tergit,] quo claret quantum nunc crinum suorum pristinum contemnat ornatum, quæ pendim immundicias abstergit per eos, cum tamen feminæ in decoro, compositioneque crinum soleat præcipue gloriari. [Oficulum mihi non dedisti, hac autem ex quo intravit, non cessauit oculari pedes meos,] H quo innocuit quid magis charitatine atque humilius habuit se ad me quam tu, qui nec oris osculum mihi dedisti, quod pacis & amicitiae signum est, & fieri confusus in primitiva ecclesia in mutuo Christianorum occursu & salutatu congruo loco & tempore: propter quod Paulus sepe in suis scribit epis-

Roma. 16. stolis, Salutare in osculo sancto. Nam & Christus discipulos suos ad se redeunt sequi salutantes in osculo sancto suscipere consuevit: propter quod instanti passione proditor loquebatur, Quā. 2. Cori. 16. cuncte osculatus fuerit, ipse est. Vnde patescit quam plenissima dilectione Christus amauerit naturā 2. Petri. 5. humanam, hominumque personas. Hæc autem de osculo spirituali, quod ex vera & interna dilectione Matth. 26. ne emanat sunt intelligenda.

¶ Porro sicut amor carnis totaliter vitiosus & fecundus est, ita & osculum ex eo progrediens. [Oleum edipum non vinxit,] cum tamen nudo capite sim incendens, & oleum tale quale mihi feminæ hec impendit, mihi sit congruens. [Hac autem vnguento vnxit pedes meos,] cum tamen pedes fint capite loco & dignitate inferiores: quo patet, quod ipsa magis appetiata sit pedes meos quam tu caput meum. Ex preaductis Christus concludit, [Propter quod,] id est, quia tam charitati, reuerenter atque humilius se habuit circa me, [Dico tibi, Remittuntur ei peccata multa,] id est, vniuersa eius peccata, quæ multa sunt, remissa sunt ei à me authoritatue, secundum quod deus sum: & ministerialiter, secundū quod homo

A sum. Peccata nempe mortalia, quantum ad culpam pariter remittuntur, [Quoniam dilexit multum,] fervor enim dilectionis est spiritualis ignis peccata confusens: propter quod Salomon protestatur, Vni- Prote. 10. verba (inquietus) delicta operit charitas. Ideo Petrus hortatur, Ante omnia (inquietus) mutuam charitatem in vobis continuam habentes, quoniam charitas operit multitudinem peccatorum. 1. Petr. 4:

¶ Circa hæc oritur difficultas. Supra enim afferuit christus, ideo quenquā plus diligere, quia plus cōdonatum est ei: hic vero infert oppositum, dicens, quod ideo dimissa sunt huic multa peccata, quia multum dilexit: vnde in parabola innuit, quod magnitudo remissionis & venie, seu donum sit causa magna dilectionis: nunc vero affirmat, quod amor sit causa doni, & magna dilectio causa magna remissionis. Præterea, si ideo dimissa sunt ei peccata multa quia multum dilexit, appareret quod dilectio, immo & magna dilectio remissionem peccati precedat, siue in eodem erunt peccatum mortale & charitas. Ad ista est respondendum, quod dupliciter dicitur peccatum dimitti, videlicet quantum ad culpam, & quantum ad peccatum. Christus autem nunc loquitur de remissione peccati quantum ad peccatum, & hanc remissionem præcedit & efficit magna dilectio, non obstante quod ex remissione majoris culpæ major oriatur dilectio, quantum ad actum amandi, loquendo de vna atque frequenti causa dilectionis majoris & cateris partibus. Frequenter enim contingit, quod qui gravius peccasse recordantur, feruiores frant; & deo plus regratiantes, atque instantius poenitentes ac obsequentes, dicē. B te Apostolo, Vbi abundauit delictum, superabundat & gratia. Non tamen est consequens, nec Christi Romæ 7: statu dicens, quod semper plus diligent, aut gratiam possideant ampliore quamibus plura sunt condonata peccata. Non enim latro crucifixus cum Christo, & veniam consecutus, feruenter factus est Petrus. Ioanne autem Iacobus: nec aliquis horum virginis gloriosus, cui nullum actuale peccatum vñquam remissum est: quia non sola peccati remissio aut doni receptio causat & auget amorem, præsertim loquendo de diuino amore, qui interdum ex sola dei bonitate quibusdam perfectior intentiorque præstat. Vnde Christus nunc loquitur de causa amoris, & eius effectu, prout ad suum congruebat positum ad reprimendum Pharisæi errorem.

¶ Aliqui vero ad ista aliter responderunt, dicentes: quod quædam est dilectio remissionis culpæ præcedens, & quædam hanc sequens, quia in iustificatione impi tria sunt, scilicet primaria: gratia infusionis, vtpote fidei, spei, & charitatis: cordis quoque contritio & culpæ remissio. Et quām hæc tria simul sint tempore, non tamen causalitate. Nam infusionis gratia est causa contritionis, & cōtritio est causa remissionis culpæ. Itaque patet quod primaria dilectio procedit remissionem peccati. Est autem & alia dilectio, qua loquitur remissionem. Cum etenim anima sentit se sancto spiritu aspiratam, creditus probabiliter culpam sibi à deo dimissam, amplius diligit & magis mouetur ad bene agendum, & forte ista secunda dilectio est præcedentis augmentatio, causata ex consideratione remissionis præcedentium peccatorum. Ergo de primaria dilectione intelligitur quod dicitur, Remittuntur ei peccata multa.

C De secundaria autem loquitur est Pharisæus, Aestimo quia is, scilicet plus diligit, cui plus donauit. ¶ Constat igitur, quod Maria, sed quilibet penitentis dilectionem dei primariam & gratiam prius habui quām remissionem peccati, non prioritate temporis, sed causalitatis, præsertim in genere causæ formalis, cum naturaliter prius sit esse gratia, sicut & cuiuslibet rei, quām suum agere. & ita prius est esse gratia quām suum officium oppositum, puta peccatum expellere.

¶ Denique huic dicto Gorra concordat, quod in prima secundæ assertur Thomas, quod iustificatio paupiæ impi, est motus eius ad iustitiam, quemadmodum paupiæ calefactio est motus ad calorē. Deinde ostendit quomodo ad iustificationem hanc requirantur infusionis gratia, & motus liberi arbitrii ad consensum, acceptationemque gratia infusionis, & motus fidei, motus etiam charitatis, sine qua nihil meritorum extat, itemque motus liberi arbitrii contra peccatum, renitendo ei & fugiendo hoc ipsum.

D Postremo exigunt remissio culpæ, quia per hoc motus iustificationis completur, quod culpa remittitur. Afferit quoque Thomas, quod sicut iustificatio impi fiat in instanti, nihilominus inter ea iam di- Thoms: Etia, quæ requiruntur ad eam, est ordo, ita quod naturali ordine prior est infusionis gratia, deinde motus liberi arbitrii in deum, seu in gratia acceptationem, tertio loco sequitur motus liberi arbitrii cōtra pec- catum: remissio autem culpæ est ultimum, quia ad ipsam totus motus ordinatur. Veruntamen ex parte hominis, prior est remissio culpæ, quām infusionis gratia, secundum viam generationis. Oportet enim impedimentum auferri, ante introductionem oppositi. Hæc omnia sanctus Thomas circa finem pre-

allegata summa pulchre declarat, quæ ob prolixitatem vitandam omittit. Deinceps ait Saluator, [Cui autem minus dimittitur, minus diligit.] Hoc clare videmus, quod sacerdos qui minus grauiter deliquerunt, tardius confitentur seu conuertuntur, & post conuersationem remissus habent se, quām qui gravius peccaverunt. Nam illi minus sibi induitum arbitrantur, & isti magis. Ob hoc tamen nullus audacious debet peccare, quia & verbum hoc Christi intelligendum est ceteris paribus, & vt frequenter, non autem simpliciter atque in omnibus. Non enim Maria Magdalena plus diligit deum quam benedicta virgo Christifera, quamvis minus dimissum sit virginis gloria, immo nullum actuale peccatum dimissum est ei, sed aliunde est ei maior ratio diligendi deum quam Magdalena. Alii quoque in innocentia sua persistentes multo feruentius deo deseruerunt, quām multi præcipui peccatores cōuersi: sicut de sanctissimis Christi pueris Gregorio & Bernardo, ac Thomæ alliisque innumeris certi est. Hinc ait Chrysostomus, Opus est nobis feruentia anima, quia non impedit hominem fieri spiritualiter magnum. Nullus ergo in peccatis constitutus desperat, nec virtuosus dormitet, nec vano confidat, sepe enim matrem præcedit eum: nec iniustus diffidat, possibile nanque est eum primos superare. [Dixit autem ad illam, Remittuntur tibi à deo [Pecata tua] vniuersa. Larga enim dei pietas veniam non dimidiatur.

E Porro quid ait, Remittuntur &c: si intelligatur de remissione, quantum ad culpam, exponendurit

est remissa sunt, sicut praetactum est: si vero accipiatur de remissione quantum ad peccata, exponi potest per modum temporis praesentis, quia ut dicitur in hac vice, Christus induxit Mariam Magdalene peccata sua, quantum ad peccata eis debitas, plene sive totaliter propter ardorem eius ad Christum amorem, & vehementem fumarum horrorem culparum. Remissio quippe peccati mortalis, aut nulla est, aut totalis: sed remissio peccata communiter fit per partes & non tota simul, secundum communem ut tantum eis cursum, quantum interdum fiat tota simul, ob charitatis ingetem ardorem, peccati ruborem, contritionis intentionem, confessionis humilitatem, vitorum detestationem, quae omnia fuerunt in Magdalena, quia & si verbis non confitebatur, lacrymis tamen, sive spiris atque operibus hoc agebat, nec tunc sacramentum confessionis requirebatur. [Et coperunt qui simul accubebant dicere intra se,] hoc est, cogitare, [Quis est hic qui etiam peccata dimittit?] Quasi dicant, Quia presumptuosus est ille, aut quod modo audeat in loqui, quantum nanque Christus non dixerit, Remitto tibi, sed remittuntur tibi peccata, ipsi tamen haec verba sic acceperunt, tanquam dixisset, Remitto tibi, &c. Frequenter enim Christus de seipso quasi de alio loquebatur in tercia persona. ¶ Aduerterant quoque quod peccata dimittente deo sit proprium, qui ait per Esaiam, Ego sum qui delecto omnes iniurias tuas, & cui in libro Iob dicitur, Quis potest facere mundum de immundo conceptum semine? Nonne tu qui solus es? Sed haec non sunt contra Salvatorem, qui secundum quod deus dimisit peccata auctoritatem, immo cum patre & spiritu sancto unus est peccati dimissor: secundum naturam vero assumptam, relaxat peccata instrumentaliter, atque vt meritoria causa. [Dixit autem ad mulierem.] Non enim respondit ad cogitationem illorum peruersam, quia ut ait Gregorius, Cœlestis medicus agros respuit, quos de medicamine deteriores fieri videt, veruntamen non sequitur quod Christus non responderit illis quamvis euangelista non scribat. Multa siquidem fecit & dixit Salvator, quae nullus Euangeliistarum conscripsit; immo eorum quae operatus atque locutus est, pauca in speciali scripturam, vt Euangelica legenti volumina eluceat. [Fides tua te fidatum fecit,] hoc est, merito fidei tuae a peccatis tuis es liberata. Vnde in Actis apostolorum fertur de deo, Fide purificans corda eorum. & Paulus, Sine fide (inquit) impossibile est placere deo. Nam fides est fundamentum principiumque virtutum, & per ipsam mens primi coniungitur deo. Nec obstat quod paulo ante Christus afferuit, mulieri huius multa esse dimisla peccata, quia dilexit multum: ad eundem equidem actum virtuosum multæ concurrent pössunt virtutes. Nunc quoque est mentio de fide formata, quae dilectionem includit, & operatur per eam. [Pax de te,] hoc est, a me discedens persevera [In pace] peccatoris, quoque inducaris ad pacem aeternitatis, a virtus quoque cessat, nec in primitam vitiorum deordinationem labaris, sed deo iugiter regatris, quemadmodum ad Romanos ait Apostolus, Iustificari ex fide, pacem habeamus ad deum. Hoc est pax vera & bona, mentis in deo tranquillitas, quam ad Galatas ponit Apostolus inter fructus spiritus, quia iniusti non tranquillantur, iuxta quod in Esaias legitur, Non est pax impiis dicit dominus. ¶ Circa præhabita queritur, Qui plus amare & regatris tenetur, innocens vel peccator conuersus? Appearat quod innocens, quoniam donum innocentiae maius est dono gratiae restituta. Augustinus quoque fatetur, multo ardenter diligere debes deum, qui flagitosis quecumque mala dimisit, in ea te cadere non permisit. Oppositum apparet ex eo, quod dixit Salvator verba Simonis approbando, Cui plus donatum, hoc est, condonatum est, plus diligit: & cui minus dimittitur, minus diligit. ¶ Ad hanc questionem Thomus in secunda secunda respondebat, dicendo, Vbi maior est gratia ex parte dantis, requiritur maior gratiarum actio ex parte recipientis. Gratia vero ex parte dantis, dicitur maior dupliciter. Uno modo secundum quantitatem dati, & sic innocens deo magis regatris tenetur, eo quod donum innocentiae maius sit dono gratiae redditæ, ceteris paribus: est etiam donum innocentiae magis continuatum, & incessabilis conferatum. Alio modo gratia dicitur maior, quia magis gratis tribuitur, & sic peccantibus magis regatris tenetur. Eadem autem est ratio de amando magis aut minus. Aliqui etiam dicunt, quod innocens plus tenetur amare deum & grates ei rependere ex commisso, sed peccantibus ex dimisso. Itaque quoniam status innocentiae absolute loquendo melius est statu peccantiae, patet quod ceteris paribus simpliciter loquendo, innocens plus amare habet & regatris. ¶ Postremo, quomodo mystice per phariseum Iudaicus populus, per Mariam vero conuersa designetur gentilitas, beatus Gregorius in homilia satis prosequitur.

[Expositio Cap. viii. [Et factum est deinceps, & ipse iter faciebat per ciuitates & castella predicans.] Artic. xx.

I. factum est deinceps, & ipse iter faciebat per ciuitates & castella Iudææ, Galilææ, Samariae [Predican] hortando ad bene agendum, [Et euangeli] Zans regnum dei, id est, cœlestis regni felicitatem pro premio dandam iustis palâ pronuncians. Dicitur autem regnum dei & regnum cœlestis, regnum quidem dei à regnante & dante: regnum cœlestis sive celorum à loco vel ciuibus regni illius. Euæ gelizavit quoque Salvator regnum dei, i. statum, processum, gloriam, & premium ecclesiæ militantis, quæ vberim regnum dei & regnum celorum in euangelio nominantur. Itaque & nos Christum scimus: non vanæ & friuola, sed cœlestia proferendo & edificatoria proponendo, pensantes illud Hieronymi, Omne quod non adificat audiennes, in periculū virtutis corde. [Et duodecim,] puta apostoli Istant cum illo, J. apostoli quippe magis continue & familiarius quæ ceteri discipuli Christi vbliliter adhuc seruit, de quarti electione & institutione dictum est. [Et mulieres] aliquæ ibat cù Iesu, [Quæ erat curata] ab ipso. [A spiritibus malignis.] Hoc duplice intelligi potest. Primo, & quedam illarum fuerit obesse, Secundo, vt dicat à demonib[us] curatæ, quia à virtutis

Esaia. 43.

Iob. 14.

Ioan. 21.

Actu. 21.

Hebr. 13.

Gala. 5.

Esaie. 57.

Lucæ. 6.

A valde multis & magnis fuerunt per Christi prædicationem, gratiamque mundatae. Certi autem demones a certis virtutis nomina fortuntur, quia ad ea specialiter tentant, inclinan, inducent: vnde dicitur spiritus superbus, spiritus fornicationis. qui autem huiusmodi virtus fordent, à demonibus spiritualiter possidentur, tanquam captivi & servi eorum. A quo enim quis virtus est, huius & seruus est, vt in secunda canonica loquitur Petrus, & Paulus de impiis loquens, Resipiscant (inquit) a laqueis diaboli, Ioann. 4:2. 2. Petr. 2. secunda canonica loquitur Petrus, & Paulus de impiis loquens, Resipiscant (inquit) a laqueis diaboli, 2. Timo. 2. à quo captivi tenentur ad ipsum voluntatem. [Et infirmatibus] corporalibus. Merito ergo secura sunt Christum tanquam magistrum & medicum animarum corporumque carum, gratia confistere & plus proficer cupientes, videlicet, [Maria quæ vocatur Magdalena] à Castro nomine Magdalum. Fuit enim soror Martæ & Lazari, filia opulentissima atque prænobilis viri, & ex hereditate parentum deuenit ei hoc castrum. [De qua, damna septem extinxerant,] hoc est, peccata septem mortalia, quibus aliquando plena fuit. Vnde & in Marco legitur, Surgens Iesus mane prima sabbati, apparuit primo Maria Magdalena, de qua eiecerat septem demonia. Et Joanna uxoris Clusæ procuratrix Herodis, forte eius qui tempore quo facta sunt hæc, vixit, videlicet Herodis qui decollauit Baptistam, [Et susanna] quæ cordis constancy & virtute atque prudentia, timis facta est præclaræ illi Susanna, de qua in Daniel habetur. Daniel. 13. De Joanna præfata infra habetur, quod cù Maria Magdalena venit cum aromatibus ad sepulcrum, videlicet duos angelos sanctos, & forte idem intelligendum est de Susanna, sicut ex verbis sancti Lucæ ibi dem cōsiderit. [Et alia mul.], mulieres, sexus nempe feminæ ad devotionem solet esse magis dispositus, quām sint viri, quia feminæ cōmuniter humilioris & molitoris sunt cordis. [Quæ ministrabat ei,] scilicet Christo, & eius discipulis, qui pauperes erant, seu omnia reliquerunt, [De facultatibus,] hoc est, opibus suis, quia opulentæ fuerunt atque deuotæ, & rationabile esse pensabant, vt sicut ipsi spiritualia à Christo quotidie suscepserunt, sic ei in temporalibus ministrarent, præsertim, quia à corporis & animæ morbis fuerunt liberatae per Christum. Vnde nec condignum aliquid ei valebant reprehendere, cum in Ecclesiastico scriptum sit, Melius est corpus yalidum, quām cœsus immensus. Quæ admodum autem contra lulianum scribit Hieronymus, conuentus Iudaicæ fuit, vt mulieres deuotæ de subtilitate sua victi atq[ue] vestiti suis preceptoribus & doctoribus ministrarent. Sed quia hoc in genitibus scandalum facere potuit, Paulus abiecit se, p[ro]testatur: nihilominus idem Apostolus pro modo reprobavit, si illorum temporalibus sustentarentur, quibus ipse spiritualia impendebat, dum loquitur, Si nos vobis spiritualia feminauimus, magnum est, si vestra carnalia metamus? Hinc iterum ait, Nunquid non habemus potestatem fororum, mulierum circumducendi, sicut ceteri Apostoli? Itaque Christus a mulieribus deuotis talia sumes, dedit exemplum fidelibus, quod his qui alii spiritualia impertiu[n]t, liceat de illorum corporalibus sustentari. Propter quod ad Corinthios ait Apostolus, Ordinavit dominus his, qui euangelium annunciant, de euangelio viuere.

C Consequenter describitur prædicatio Salvatoris, [Cum autem turba plurima conueniret, & de ciuitatibus properarent ad eum,] sicut in Mattheo legitur, vbi & quæ sequuntur habentur. In turba hac multi car- Matth. 9: hales & imperfeciæ fuerunt, vnde non omnes properant ad Christum, confluerant causam, sed quidam ex deputatione, quidam ex curiositate, vt viderent miracula, quidam ex inuidia, vt insidiarentur, quidam vt sanarentur, quidam vt alerentur, [Dicit per similitudinem,] id est, parabolico vtebatur, vt Matth. 7: mons, proponens parabolæ. Est autem parabola rerum dissimilium genere sub aliqua similitudine facta comparatio.

¶ Præterea multæ assignantur cause, cur Christus turbis in parabolis loquebatur. Primo, vt diuina secreta, ac superna mysteria, carnalibus & indignis manerent ignota: secundum illud Matthæi, Nolite sanctum dare canibus. Hinc diuinus Dionysius in mystica theologia loquitur Timotheo, Videvit ne in modo indoctrinari hæc sciatur. Secundum, vt fidelibus detur occasio fructuosa exercitationis, in addiscendo, perscrutando, & expонendo parabolica dicta, iuxta quod in Proverbiis inducit, Sapiens ani- Prover. 1: madueret parabolam & interpretationem, verba sapientium & enigmata eorum, Tertiò, vt diuinatis perfectio, & diuinorum proprietas doceantur in sensibilibus, cunctisque rebus aliqualiter relucere: quemadmodum theologus Dionysius proferatur, Nil (inquietus) est, quod diuinæ bonitatis participatione omnino si expers. Et ad Romanos ait Apostolus, Invisibilis dei per ea quæ facta sunt cognoscuntur. ¶ Insuper per hoc, quod Salvator toties similitudinibus ex corporalium rerum genere Rom. 1: sumptus est vius, clarissime condemnatur in sanja Manichæi, qui terra hæc dixit à principe tenebrarum diabolo esse creata.

¶ Deinde parabola subditur, [Exit qui seminat semen suum,] Hoc sicut sequentia, quantum ad sensum per verba immediate signatum, difficultatem non habet. Sed sensus principalis, immo & literalis in parabolis sermonibus non est, qui per verba immediate insinuat, sed qui per res verbis significatas intenditur, & ita exponenda sunt ista. Itaque ait, [Exit qui seminat,] hoc est, Christus seminator verbi cœlestis in cordibus hominum, [Exit seminare] id est, ad seminandum [semen suum] hoc est, euangelica doctrina prædicatione, hec est seminatio spiritualis, de qua in Osea legitur, Seminate vobis in iustitia, & metite in ore misericordia, de qua ait Apostolus, Qui seminat in benedictionibus, de benedictionibus metet vitam æternam. ¶ Præterea quomodo quod nunc ait Salvator de exitu ad seminandum, intelligi debeat de exitu suo à celo in terram per incarnationis mysterium, qui exitus vocatur defensione, de qua dicit Apostolus, Quod autem ascendit, quid est nisi quia primo descendit in inferiores partes terræ? Et Psalmista, A summo celo egredio ciuius, Item de exitu suo ex utero virginis, iuxta illud Psalmi, Ipse tanquam sponsus procedens de thalamo suo, de exitu quoque locali, quo egreditus est de domo ad publicum locum, vbi conuenientius audiretur à multis, nihilominus exitus competit Christo, etiam secundum diuinam naturam, quia eo ipso quo à patre eternaliter dignitur, ab ipso exi-

Ioann. 16. re seu egredi dicitur : quemadmodum in Ioanne loquitur. Exiit à patre & veni in mundum: quocirca ait Hilarius sexto de trinitate. A patre venisse, & à deo exire, non est significatio eiusdem: cum aliud sit à deo in substantiam nativitatis exisse, aliud à patre in hunc mundum ad consummationem salutis nostrae sacramenta venisse, cum exire à deo sit ex nativitate subsistere. Augustinus quoque super Ioannem. Exitus inquit, à patre, quia de patre est: in mundum venit, quia mundo suum corpus ostendit. De quo etiam Christi exitu Michael asserit, Egressus eius ab initio à diebus aeternitatis. Rursus exitus conuenit Christo secundum diuinam naturam, quantum ad operationem eius ad extra, vt secundum quod deus dicatur exire, id est in actu procedere, immo sic deus dicitur inter homines ambulare. Deuter. 32. & habitare, iuxta illud Deuteronomii, Dominus deus tuus ambulat in medio castrorum tuorum. Et Abacuc. 3. per Abacum dicitur deo, Egressus es in salutem populi tui, in salutem cum Christo tuo. Hinc sanctus Esaias. 46. Dionysius ait, quod deus ad omnia regrediens & procedens, per bonitatem suam communicationem manebat. Net in seipso ingressibilis atque immobilis. [Et dum seminat,] i. Christo verbum sapientiae salutaris euangelizans. Aliud cecidit secus viam, id est, magna pars prædicationis Christi defecit in corda hominum mundanorum, carnalia spiritualibus praepontentibus, qui secus viam sunt, id est, latius itineribus feculi huius, videlicet operibus virtutis adhaerent, nec à lata via perditionis elongare se volunt: contra quos per Hieremiam dicitur, Iuxta vias gentium nolite discere. Est autem & alia bona de qua loquitur Esaias, Secus vias pascentur, hoc enim ait de virtutibus. [Et concutatum est,] id est, strepitu cogitationum malarum tentationum & affectionum virtuosarum à fructu boni operis impeditum, calcatum & vinctum, [Et volucres cali,] id est, dæmones seu aëreae potestates, quæ volucres cali dicuntur, quia in aëre caliginoso morantur, & propter subtilitatem naturæ eorum, itēmque ob instabilitatem & levitatem mentis ipsorum, & quoniā inordinate ascendere sunt moliti. Interdum vero per aem intelliguntur angeli sancti & etiam Christus ob contemplationis sublimitatem & velocitatem ac agilitatem in eis. Itaque volucres celis [Comederunt illud,] hoc est, verbū dei de prædictorū cordibus audiuntū suis tentationibus abstulerunt: ad quod spiritualiter pertinet illud O s̄c̄, Comederunt alieni robur eius & ipse nesciuit. [Et aliud cecidit supra petram,] hoc est, in corda indurata atque rebellia, de quibus Hieremias loquitur, Indurauerunt facies suas supra petram, & noluerunt reverti. Vnde ad Hebreos monet Apostolus, Adhortamini vosmetipsos per singulos dies, vt non obduretur quis ex vobis fallacia peccati. [Et inatum aruit,] id est, cum verbū dei in corde huiusmodi cōperit parum fructificare, statim cōfusat ab opere bono atque auferitur. [Quia non habebat humorē,] id est, sapientia salutaris fluenta, gratia rōrem, charitatisque nūrimentum. In talibus equidem cordibus non sunt virtutes & dona spiritus sancti, saltem stabiliter. Quemadmodum autem humor aquarum alit & conseruat arbusta: sic gratia dei, virtutes & dona spiritus sancti mentem nutriunt, & conseruant, dicente Apostolo, Optimum est Hebreos. 13. gratia stabiliri cor, Hinc per Esaiam dominus de homine impiο dicit, Maledictus homo, cuius cor re G dicit à deo. Erit enim quasi myrce in deserto, & habitabit in scītate. In Iob quoque ait scriptura, Proue. 28. Nunquid vivere potest scripus absq; humore? Itaque sicut hic dicit Salvator, videmus interdum, quod ex prædicatione verbi cœlestis compunguntur ad horam corda lapidea, indurata, timore mortis & inferni iudicijque diuini. Sed oriente in eis aliqua passione, seu tentatione, mox prauitati consentiunt & arescant: quemadmodum scriptum est, Qui mentis est dura, incidet in mala. Deinde ponitur differētia audientium tertia, [Et aliud cecidit inter spinas,] hoc est, in corda passionata, ambitiosa & vana, qui superfluis curis, inordinatis timoribus, mortiferisque tristis afficiuntur, punguntur, torquentur, dum temporales diutias & caducos honores immoderate aspirant. Vnde & talia perdere trepidant, habentibus inuident, perditisque talibus contristantur. Hinc secundum Gregorium, Nil quietius, quam nihil huius mundi appetere. Nihil inquietus, quam summo & invariabilis bono reliquo, vanis & transitoris inhærente. Verūtamen sicut in Iob scriptū est, Sub præfatis sentibus esse multi delitiae reputat. [Et simul exortas spina suffocauerunt illud,] id est, præfatae affectiones & sollicitudines inordinatae cum verbo prædicationis accepto & fructificare incipiente pariter erupentes, oppreserunt fructū operis boni, & germen virtutis viceverunt & expulerunt, secundum quod virtutes & opera eius à virtutis eradicatione feruntur: dum enim huiusmodi homines incipiunt aliquid boni cogitare aut operari, statim exurgunt & miscent se cogitationes & affectiones de temporalibus rebus, ac prævalent. Tales sunt homines passionibus subdit, qui mentis suę agrum ab huiusmodi spinis ac tribulis non emundant, quod à H Proue. 24. fatum sit, pandit Salomon, Per agrum (inquietus) hominis pigri transiū, & per vineam viri stulti, & Hiere. 4. ecce totum impleuerant spinae, operuerunt superficiem eius vrticā. Auferenda sunt ergo à corde passiones & virtutis, vt verbū dei conualefac in eo, propter quod per Hieremiam dominus loquitur, No uate vobis nouale, & nolite serere super spinas: circuncidimini & auferete præputium cordium vestrorū, ne & greditur vi ignis indignatio mea & succendatur, & nō sit qui extinguat. Sequitur differentia audientium quartæ, [Et aliud cecidit in terram bonam,] hoc est, in cor docile ac deuotum, seu ad devotionē dispositū, quod vere & sta biliter acquiescit sermonibus dei, [Et ortum] id est, in actu procedens, ac ger minans. Fecit fructum id est, opus perfectum & fructum protulit copiosum. quemadmodum alicubi Gene. 36. terra fertur tam fertilis, quod semen in eam proiectum centuplicatur. Vnde in Genesi de Isaac legitur, quod inuenit in ipso anno centuplum, quamvis hoc forsitan fuerit ex supernaturali terra illius fecundatione.

¶ Porro de hac fructificatione differentiam tripartitam inducit, dicendo, [Aliud,] scilicet fecit fructū [Centuplum, aliud sexagesimum, aliud tricūplum,] quod supra Matthæum diffusius extat expositum. Ecce Christus quatuor ponit differentias audientium suas prædicationes, & in sola quarta afferit sermonem, suam proficeret: pauci etenim Iudæorum (comparative loquendo) per ipsum fuerunt cō-

A uersi. Non ergo prædicator, exhortator siue orator immoderate trifletur, pulsanimitate deiicitur, aut à bono inchoato desistat, si sua prædictio aut oratio non tantis proficiat sicut desiderat, immo magnum omnime labore dignissimum arbitretur, si vel vnum lucrari valuerit, pro quo fusus est sanguis christi. Christus quippe est feminator, prout in Matthæo profitetur, Qui seminat bonū semen est filius hominis. Ceteri vero prædicatorēs sunt velut copini feminatoris illius, qui ex ipsis & per ipsos verba cœlestia in mentes spargit humanas. Etenim cathedram habet in cœlis, qui hominum corda docet in terris. Hic loquitur Augustinus. Ego per quem christus seminat, quid sum, nisi copinus feminat? noli attendere ad vilitatem copini, sed ad potestatem feminis, & charitatem feminatoris. [Haec,] que parabolice prolata sunt, [Dicens clamabat] ut audientes faceret bene attentes, & magna continere mysteria verba sua ostenderet, [Qui habet aures audiendi audiat.] Quamvis hoc communiter de interioribus auribus exponatur, vt sit sensus, Qui habet aures intellectuæ, videlicet capacitatē mentalem ad intelligendum, audiat, hoc est, quæ dico diligenter attendat: nihilominus exponi etiam de corporalibus auribus potest, eritque sensus, Qui habet aures audituæ, per quas fit primor dialis, seu sensitiva auditio, audiat nō solum corporaliter, sed intellectualiter quoque audita consideret. Naturæ est equidem homini, vt intellectuæ sua cognitio ex sensitiva fumat exordium. Interior autem B auditus est ipsem intellexit, qui pro quolibet sensu interiori accipitur, seu per quemlibet illorū exprimitur, sicut ait Basilius. Denique triplex aſsignatur auditus, videlicet sensitivus, intellectuæ & obediens: quia tunc propriæ dicimus præcepta dei audire dum obedimus eisdem. Hanc aurū distinctionem tāgū Moyses, cū in Deuteronomio loquitur Israēliticis, Vos vidistis vniuersa magnalia, quæ coram vobis fecit dominus, & nō dedit vobis dominus cor intelligens, & aures quæ possent audire. [¶] Deuter. 15. Apocal. 2. Apocal. 3. ponitur, mysticū esse quod dicitur & demonstratur atque intentius inquirēdū. [Interrogabant autem eum discipuli eius quæ esset,] id est quid significaret [Hac parabola,] hoc sc̄ificati sunt non statim proposita ista parabola, aut in naui qua prædicabat: sed vt in Marco haberet, cum esset singularis, id est, separatus & vacans à turba. Itaque discipuli veritatis audiit esse debent, ac studiosi ad cognoscendum veritatem, & Marci. 4. cum quæ audierint seu legerint nō intellexerint, à magistris & doctoribus inquirent intelligentiam nō omittat, nec erubescat, quia apostoli hoc fecerit. Porro vt aftruit Origenes, parabola est sermo quasi facti, non autem facti iuxta id quod dicitur, sed possibilis fieri, significatiuū rerū per transumptionē earum, quæ in parabola traduntur. Aenigma vero est processus sermonis, in his quæ dicuntur quasi facta, quæ tamen nō sunt facta, nec possibilia fieri, signat̄ vero aliquid in occulto, sicut quod dicitur in libro Iudiciorum, Iterunt ligna vt vnguent super se rege. [Quibus,] Iput apostolis [Ipse dixi,] Pob̄ datur,] hoc est, defuper cōcessum [Ego] & frequenter cōceditur per gratiā singularē, tanquam eternaliter prædestinatis Iudic. 9. ad beatitudinē tantā, noīle mysteriū regni dei, hoc est, palū intelligere spirituales, ac mysticos intellectus diuine scripture, seu sacra secreta militantis ecclesiæ. Tā enim scripture quā militis ecclesiæ, regnū dei & regnū celorum vocatur, in qua cœlestis regni felicitas nuntiatur, atq; spūlū epularū delitioꝝ refectio cōtinetur, vel sapiētia euangelica legis vocatur mysteriū regni dei, quia est quoddam occultum incredulis & peruersis, per quod ad regnū supernū pertingit, & quia quid sit beatitudo regni seu patria beatorum, & qualis sit status eorum, in ea addiscitur. Vnde in Iohanne ait Salvator, Pater, manifestauit nomē tuū hominibus, quos dedisti mihi de mōdo. Et denū, Hæc est vita æterna vt cognoscār̄. Iohannis. 17. te solū verum deū, & quem misit Iesum Christū. Alii quoq; cōfiteor, inquit, tibi pater, quia absc̄o Matth. 11. disti hæc à sapiētibus & prudētibus, & reuelasti ea parvulis. Deniq; apostolus tāquā post Christū similiis ecclesiæ doctoris reuelanda lūculentius erant scripture mysteria, ac diuina secreta, vt de his aliis edoceret. [Ceteris autē] datū eff nosse mysteriū regni dei [in parabola], i. enigmatis & obscure, propter incapacitatē seu culpā eorū, [Et videntes] corporaliter Non videant, spūlū spiritualiter, quia meā humanitatem atque miracula foris cōrnetes, diuinitatē meā & miraculorū virtutē non considerauerunt, Et audientes verba mea corporali auditi [Non intelligant] ea mentali intuitu, & quod aut Salvator (vt) non causaliter, sed cōsecutiue accipitur: nō enim ad hoc Christus parabolice est loquitus, vt illi exegatur, sed ad suam prædicationē illorū exegatio est sequitur, & iusto iudicio negata est illis, tanquam indignis intelligētis spirituali, quia & si ea audissent foris despissent. [Et autē hec parabola,] hoc est, ita vt subditur exponēda, [Semen est verbū dei,] i. per semen intelligitur prædictio, seu doctrina verbi cœlestis, sive scripture. Verbū autē dei aptissimē semē vocatur, quoniā mentē fecūdat, opus meritoriū inchoat, fructū virtutis producit, animā reficit, & insta seminis in audientiū cordibus spargit. Sed & ipsem Christus increātū dei verbū dicitur semē, iuxta illud in Genesi, In semine tuo benedicētur omnes gētes, Christus etiā oris est p̄dicare, vt seipsum audiētū cordi infereret, in ipsumq; crederet, ac speraret: sicut; per fidē, spē, & charitatem in ipsi maneret, sicut ait Apostolus, Habitare Christum per fidem in cordibus vestris. ¶ Præterea quadruplex aſsignatur semen. Primū est semen seminatum & in vtero virginis incarnationi pro nobis, videlicet Christus, dicente Apostolo, Nō dicit in seminibus, quasi in multis, sed quasi in uno, in semine tuo quo est Christus. Secundum est semen seminatum in nobis, vt pote verbū dei, gratia, virtutes & dona spūs sancti, de quo semine hic fit fermō. Tertiū est semen seminatum in nobis, id est opera virtutis, iuxta illud Psalmi, Euntes ibant & flebant mitemtes semina sua. Quartū est semen seminatum de nobis (puta nosip̄) quos Christus in sua seminavit ecclesia, de quo Psalm. 14. semine scriptū est in Esaiā, Nisi dominus Sabaoth reliquist nobis semen, quasi Sodoma fuīsemus. De quo etiam in Matthæo loquitur Christus, Bonū semen sunt filii regni, id est electi. Vnde in Esaiā, vñā, fertur de Christo, Si posuerit pro peccato animam suam videbit semen longāvum, [Qui autem fecit Matth. 13. vñā, id est homines auditores designati per locum prope viam pœnitū infœcundū,] Hic sunt qui audiūt Esaiā. 53.

Iacob. i.

verbum dei, corporali auditu, informisque seu in obedienti intellexitu, quibus competit illud Iacobi. Si quis auditor est verbi dei, & non factor, hic comparabitur homini consideranti vultum suum in speculo. Considerauit enim se, & abiit, & statim oblitus est qualis fuit. [Deinde venit diabolus] non esset anima illabendo, sed per tentationis suggestionem eam aggrediendo, cuius aduentus vitiosis & reprobis est periculosus & pessimus, secundum illud Apocalypsis, Vt terra & mari, quia venit ad vos diabolus, habens iram magnam. Inuidet nempe humana salutem, & tunc quenque magis cu[m] tentare, cum videbit eum boni aliquid inchoare. Et quoniam audito verbi dei est melioris vite exordiu[m], potissimum verbo dei insidiatur, & illud de auditoru[m] corde auferre molitus, propter quod subditur, [Et tollit verbum de corde eorum,] hoc est, salubrem verbi memoriam, & executionem obedientialem sua tentatione tollit ab eis, quia non rite resistunt diabolus. [Ne credentes] fide formata, [salvi sunt,] euadendo peccata, con sequendo gratiarum charismata & dona gloria sempererna. Ad illam quippe beatitudinem ascendere nos mortales & corporales maxime dolet & impeditur conatur, à qua ipse immortalis, incorporalisque spiritus est prolatus. Hinc prout in Sapientia libro habetur, Inuidia diaboli mors introiuit in orbem terrarum. [Deinde exponit secundam differentiam auditorum, & sensu iam habitus est.] Nam qui sunt praepositi, id est significati per petrosum & sterilem locum frustra seminarunt, [Et sunt qui cum audiunt cum gaudio sufficiunt verbum dei,] hoc est, libenter atq[ue] hilariter audiunt predicationem, ipsa veritate delectati, & iustitiam suam synderesis approbantes, sicut precepit sunt homines quidam bona indolis, [Et hi radices non habent,] hoc est, profundas, fixas & habituales gratias, ac virtutum perfections seu secunditates, & firmum propositum, ac stabile fundamentum, ex quibus opera fructuosa ac meritoris oriuntur, quemadmodum ex radice virgulta. Hinc in libro Sapientiae afferitur, Adulterinæ plantationes non dabunt radices altas. Et in Osea, Radix eorum exiccatæ est, fructum nequam faciet. Porro verbum dei radicatur finaliter in solis electis: propterea in Ecclesiastico deus pater ait sapientiam, quae est Christus. In electis meis mitte radices. Hinc apud Ioannem scriptum est, Qui natus est ex deo, non peccat, quoniam semen eius manet in eo, qui enim ex deo est per prædestinationem non peccat finaliter. [In peccato non consummatur, sed gratia dei in ipso finaliter radicatur. [Quia ad tempus credi] fide aliquatenus tendente in opus, [Et in tempore temptationis recesserunt] id est quando a visibilibus aut inuisibilibus hostibus, mundo, carne, dænone impugnantur, mente auertuntur a bono, & vieti consentiunt falsitati. Tales sunt homines corde instabiles, instar ovi versatiles: & sicut arbor idcirco radice priuat, quia valde multoties transplantatur: sic hi virtutum radicibus non firmantur, quia nimis facile de bono in malum mutantur: & sicut Saul inter prophetas prophetabat, & inter iniquos infaniebat: sic illi inter virtuosos compunguntur, & inter virtuosos mox subvertuntur, quos contra scripitum est, Non te ventiles in omnem ventum, esto firmus in via domini, & in veritate sensus tui. Apostolus quoque, Stabiles (inquit) estote & immobiles, abundantes in opere domini semper. Postremo, Christus ad litteram hæc conuenientissime protulit de auditoribus suis, quorum multi visus eius miraculis & doctrinis ipsius auditis, crederunt quod est propheta aut Christus, sed postea insurgente contra Christum fardorum & pharisæorum, atque scribarum persequitione, recesserunt a Christo, præsertim tempore passionis, & à fide ipsius dilapsi sunt, quod populus vniuersus clamauit, Sanguis eius super nos. Et, Non on hunc, sed Barabbam. Deinceps tertiam auditum differentiam inter pretatus Salvator, [Quod autem in spinas cecidit,] id est, designati per terram spinosam ac sterilem, [Et sunt qui audierunt] verbum dei à prædicante, [Et a sollicitudinibus,] id est curis rerum terrenarum superfluis: vnde ait A postolus, Ni filii solliciti sitis. Et Salomon, Expectatio solicitorum peribit. [Et diuitia,] id est immoderato amore & abusu diuitiarum, contra quod ait Psalmista, Diuitia si affluant, nolite cor apponere, non enim substantia creatura, sed possidentis superfluum amor, & inordinatus vñus in culpa sunt & condemnant. [Et voluptatis vita,] id est delectationibus vita carnalis, quæ opulentiam sequi solent. Diues etenim currunt ad libitum, labitur ad illicitum: propter quod per Hieremiā dominus protestatur, Saturaui eos, & macchati sunt. [Emet,] i. in seculo atq[ue] exilio isto, quod vel patræ patriam diligunt conuerlantes, aut corporaliter à loco prædicationis ad sua euntes negotia, [suffocantur]. i. spiritualiter opprimuntur, & occiduntur vita gratia amitentes, & vita mortalitia, quæ sunt interitus animæ incidentes. Hinc ait Apostol. Qui volunt diuites fieri, incident in temptatione, & in laqueis diaboli, & desideria multa, inutilia & nociva, quæ mengunt hominem in interitus, & perditionem. Et in Ecclesi. quoque legitur, Post concupiscentias tuas non has, & à voluptate tua auertere. Si præstiteris animæ tuę concupiscentias eius, facit te in gaudium inimicis tuis. Recte a utè diuitia vocantur à Christo ipsinæ, quia poenaes generant affectiones in anima possidentis, eo quod cum timore perdendi possidentur, & cum dolore perdantur. [Et non referunt fructum,] id est pro eo quod verbum dei annuntiatu[m] est eis, opus seu meritū obedientiæ nō reportant, quibus timendum est illud archiæpistoli, Melius est nō cognoscere viam iustitiae, quam post cognitione reuerti retrosum. Cötigit enim eis illud veri, pueribus, Canis reuerlus ad vomitu[m] suu[m], & sus lota in volutabro luti. Postremo, quarta audiētum differētia explanatur, [Quod autem in terra bona,] i. figurati per terra fructiferam, & per semen projectum in eam. [Et sunt qui in corde bono,] per dona naturæ, [Et optimo] per dona gratia. Dona enim naturæ aptant hominem ad virtutes & subseruiunt gratia, [Verba retinet] i. audita prædicatione memoriter seruat, iuxta illud in Psalmo, In corde meo abscondi eloquia tua, vt non peccem tibi. [Fructum offerunt] id est opera virtuofa producunt, cognita adimplendo, sicut Jacobus monet, Estote factores verbi, & non auditores tantum, fallentes vosmetipso. Afferunt itaque fructum in patientia, id est æquanimi tolerantia aduerterunt, atq[ue] longanimi futurov[er]o præstolantia præmiorum dispositione dei fideler[er] & in fragiliter prestolando, sicut ad Heb. scribit A postol. Abraham lōgani mittere serens adeptus est reprobatione. Et denuo, Per patientiam curramus ad propositu[m] nobis cer-

Apoca. 12.

Sapien. 2.

Osee. 9.

Eccle. 24.

1. Cor. 1.

Prover. 8.

Eccles. 24.

1. Ioan. 3.

1. Reg. 10.

Matth. 27.

Marci. 14.

Philip. 4.

Psalm. 16.

1. Timo. 2.

2. Petri. 2.

Jacobi. 1.

Hebra. 6.

Hebra. 11.

A tamen. Vnde ait Gregorius, Terra bona fructum per patientiam reddit, quia nulla sunt bona quæ agimus, si non æquanimiter proximorum mala toleramus. Et in Iacobo legitur, Agricola patienter expetat fructum terræ: in modo ut breuiter dicam, sine patientia nemo potest proficere, pacem mentis habere, deo gloriose placere. Ideo Paulus ad Hebreos, fatetur, Patientia vobis necessaria est, ut reportetis reprobationem. Siquidem patientia est virtus moralis, qua refrenatur immoderata tristitia ex vita presentis aduerfitatibus orta. Cum ergo haec vita sit aduersis occurribus plena, in modo tamquam quis molestius à dia bolo impugnatur, quanto se virilius ad virtutes extendere nititur, constat quod sine patientia nullus nostrum querat proficere. [Nemo autem accendens lucernam operit eam vase, aut subtrahit lectum ponit: sed super candelabrum, ut intrantes videant lumen.] Hoc iuxta superficiem literæ in exterioribus certum est, quod nemo rationabiliter agnos accedit lucernam, nisi ut lumine eius quisquam vtatur, etiam si ad horam occultetur lucerna, ideo tamen accensa est ut congruo tempore præbeat aliis lucem. Sed per lucernam intelligit Christus apostolos à se illustratos, quibus regni caelstis patefecit mysterium, ideo plane ut ipsi illud alii declararent. Vnde de Ioanne Baptista testatus est christus, Ille (inquisiens) erat lucerna ardens & lucens. Rursus lucerna intelligi potest euangelica doctrina ac iusso, secundum illud Pro Ioann. 5. Mandatum lucerna est, lex lux. Itemque in Psalmo, Lucerna pedibus meis verbum tuum. Prove. 6.

B Hanc lucernam Christus in apostolorum cordibus inflammat & illustravit, ut eam non occultarent, sed panderent vniuersis, prout in Matthæo fatur, Quæ in aure auditis, prædictæ super tecta. Insuper Matth. 10. (vt Maximus ait) ipsem Christus ut homo, lucerna est, quam deus trinitas illustravit, ut omnibus habitanribus domum, id est hunc mundum effulgeat, & super candelabrum posita est. i. super ecclesiam, scitur ait in Psalmo, Ego autem confitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum eius, prædictas præceptum eius. Porro nomine vñis intelligi potest occultatio verbi dei ex timore carnali procedens: Psalm. 2. per lectu[m] vero signatur occultatio verbi dei, ex prosperitate & delectatione quietis terrenæ emanans, quorum utrumque prohibetur, Christo dicente, Nolite timere eos qui corpus occidunt. Candelabrum vero vocatur ecclesia, iuxta illud Apocalypsis, Septem candelabra septem ecclesiæ sunt. Itaque euide Matth. 10. ter & publice prædicandum docet Salvator, ut nec timore aduerfitatis, nec amore prosperitatis, lucerna diuini occultetur sermonis. Quemadmodum autem candelabrum in alcum erigitur, & in ipso lumine leuatur: sic qui in ecclesiis præficiuntur, debent esse sublimes per vitam virtuosam, intusque lucidi per fidem, rectam intentionem ac sapientiam, & foris lucentes per doctrinam & exemplarem conueratio nem: in cuius signum creator ab exordio constituit lumina in firmamento, quod est pars superior mundi: bestias vero in terra, quia carnales & fatui non debent esse prelati, sed subditi. Sed heu contrario modo fit hodie: iuxta quod in Ecclesiaste Salomon loquitur, Vidi seruos in equis & principes ambulantes quasi seruos super terram. Nam & Aristoteles ait, Qui deficit ratione atque prudentia, naturaliter dominia, etiam si accidentiter dominetur: & qui prudentia viget naturaliter dominus est, etiam si fortuito seruos sit. [Non est enim occultum quod non manifestetur, neque absconditum quod non cogatur, & in palam veniat.] Per occultum intelligi potest quod ex propria natura homines latet, ut sunt cogitationes, affectionesque cordis. Per absconditum vero quod per humanam latet astutiam, ut sunt exteriora opera callidorum specient boni habentia, cum sint mala. Vult ergo affirmare Salvator, quod omne vita huius secretum in die iudicii publicabitur. Sicque verba hac sunt quasi comminatoria poena & per modum comminationis inducentia ad hoc, ut verbum dei publice prædictetur. Secundo intelliguntur haec verba de mysteriis quæ Christus manifestauit apostolis, & iusserunt Matth. 10. per eos aperiiri hominibus, qui quod ipse docuit in obscurâ, voluit per eos clare annunciar in mundo. [Vide ergo quomodo audiri] id est solerter perpendite qua ratione & intentione vocis ista denunciæ, & diligenter haec auscultate, atque ceteris eadem sicut vobis commisero, prædictate. [Qui enim habet,] hoc est, dona dei & verbum doctrinæ solite audit, memoriter tenet, vigilanter custodit & implet, [Dabit ei,] incrementum gratia ac virtutum. Rursus qui habet, id est deo datori gratus est, considerando unde accepit, gratiasque agendo, dabitur ei gratia maior: sed & habenti gratiam & meritum, datur gloria & premium: habenti bonum propositum & feruient affectum, datur gratia exequutionis & operandi facultas. [Et quicunque non habet,] hoc est, donum quod habet debite non custodit, vel deo gratias non exolut, vel modicum habet, ita ut comparatione aliorum quasi nil videatur habere, ut illi qui per locum petrosum atque spinosum signati sunt, respectu eorum qui per terram bonam notatur quasi nihil habere videntur. [Etiam quod putat se habere] id est secure aut stabiliter possidere, [Aufertur ab eo,] quia per ingratitudinem & negligientiam suam meretus bonis sibi concessis priuari, quæ admodum dictu[m] est de auditoribus malis verbi caelstis, q[uod] per tentationes & tribulationes irruentes vincuntur, donisq[ue] gratia destitutur. Itaque quanto quis gratiam sibi collatæ diligentius, timoratusq[ue] custodiens, atque in ea crescente studerit, tanto plus bonis spiritualibus abundabit, & mens eius à deo multiplici dono impletur. Quantò autem intimoratior, incustoditor, & vane securior fuerit, tamquam citius gratia dei amittet. Ideo ait scriptura, Beatus homo qui semper est paupis. Et rursus, Omnis custodia custodi cor tuu[m]. Itēq[ue], Si non instanter tenueris te in timore dei, cito subuertetur dominus tua. Sed quia hec multi non implent, cito à bono labitur proposito, dū ab objectis diuitiaru[m], delitiarum aut honoris feculi huius mouentur. Necesse est ergo ut in virtutibus stabiles simus, & passiones habeamus rationi subiectas, omnemq[ue] motum in ordinatum prompte vincere valeamus. [Venerant autem ad illum] scilicet Iesum [Mater & fratres eius] hoc est, cognati, nō filii Mariæ christiferae, vt mentientis dixit immundus Heluidius: nec filij Ioseph ex alia cōiuge, vt aliqui putant, quorū estimatione Beda redarguens, afferit etiā sanctū Ioseph in virginitate mansisse, vt pudicissimæ virginis custos & sponsus esset cōdignus. De his aut talibus fratribus Christi scriptū est in Ioāne, Neq[ue] enī fratres eius credebant in eū. Est equidē cō- Ioan. 7.

Genesis. 1.

Matth. 10.

Prover. 4.

x ij

Cap. 8.

D. DIONYS. CARTHUSIAN.

2. Reg. 20. fuerit scripturæ, ut consanguinei alicuius fratres eius vocentur, sicut in Genesi Abrahā ait ad Loth, E Fratres sumus. Et in libris Regum Ioab ad Amasiam, Salue mi frater. [Et non poterant adire] id est accedere. [Eum pra turbā.] Dicunt nonnulli sequentes Chrysostomum, quod diabolus cernens quemadmodum christus offendetur se esse filium dei, induxit parentes eius carnales, & vt per illorum presentia eius obscuraret diuinitatem, videlicet ne à populo dei filius crederetur, dum eius carnalis adest pro pinquitas. Sed nequaquam inductione aut suggestione diaboli arbitror beatissimam virginem ad accessum hunc motam, sed ex feruida sui vniū filii dilectione, imò potius ex spiritu sancti ordinatione, ob nostram accusationem huius accessus datam instructionem, sicut subiungitur. [Et nunciatum est illi, Mater tua & fratres tui foris stant, volentes te videre.] Lucas hoc loco non obseruat ordinem rei gestæ, qui vt in Mattheo & Marco patet, quod iam dicitur contigit Iesu existente in domo ante præscriptum sermonem. Et quamvis aliqui dicant eum qui Christo prædicante nunciavuit adeste matrem suam ac fratres, fuisse infidatiorem & malitiosum commotum, tanquam diaboli aduocatum, & experiri volentē an Christus propter carnales propinquos actum prædicationis omittet: quod si faceret, eum de carnali increparet affectu: nihilominus absolute credendū, quod in Marco manifeste habetur, videlicet quod iste fuerat missus à matre Christi & fratribus eius ad eum. [Qui respondens dixi, Mater mea & fratres mei sunt, qui rebum de audiunt & faciunt.] ¶ Hoc multipliciter intelligi potest. Primo, vt Christus dicit, auditores, factoresque verbi dei suam matrem & fratres suos, id est, sibi tam charos sicut mater à filio & fratres à fratre amantur. Secundo quod tanto propinquiores sint sibi, quanto rebus diuinis fuerint magis intenti. Tertio, vt mater Christi spiritualiter nominetur, quoniam per contemplationem ipsum corde concipiunt, atque per prædicationem & exemplare conuerterent in aliorum cordibus ipsum dignunt, sicut ait Apolito suo discipulis, In Christo Iesu per Euangeliū ego vos genui. i.e. adesse spirituale induxi, vt Christus per fidem & charitatem esse & habitare inciperet in vestris mentibus, de qua generatione aliqui probabiliter dicunt intelligendum, quod per Esaiam de Christo prædictum est, Generationem eius quis enarrabit? Ibi enim subiungitur, quia abscisus est de terra viuentium, vt Hieronymus translatis. Septuaginta autem interpres transtulerunt, quia tolleret de terra vita eius, & reddit in idem, certumque est, quod abscisus Christi de terra viuentium, ut pote crucifixio eius non sit causa ineffabilitatis sua generationis diuinæ à patre aeterno, nec etiam sua generatio nisi maternæ ex virgine, sed occisio illa est causa quod ineffabiliter admirabilis sit spiritualis generatio Christi in corde credentium, per multiplicationem fidelium, nempe hoc summe, ineffabiliterq; mirabile est, quod totus perne mundus potuit ad tam incomprehensibilem fidem ac arduissimam legem hominis in patibulo interfecti conuersti. Denique tales etiam sunt fratres Christi, nō solum quia in natura humana cum ipso comunicant, sed & quia adoptiui sunt filii patris eterni, & Christo affectu ac opere assimilati. Vnde in Iohann. 2. anne asseritur, Quotquot receperunt eum, dedit eis potestatē filios dei fieri. Ad Hebreos quoque ait G Hebrei. 1. de Christo Apolito, Debuit per omnia fratribus assimilari. Et rursus, Non confunditur fratres eos vocare, dicēs. Nunciabo nomen tuum fratribus meis.

¶ Præterea Christus verba protulit preinducta, non quasi excludens honorem & amorem parentum, cum ipse per Moysen iussit, Honora patrem tuum & matrem tuam, nec quasi aspernans & negans matrem & cognitionem carnalem, quasi phantasticum habuerit corpus, vt Manichæus confinxit, sed secundū Ambrosiū, vt paternis mysteriis magis quam maternis affectibus se debere ostendat, & religiosiores copula mentis doceatur esse quam corporū, nec propter opus exterrū debere omitti opus qui unitatē vt declararet se nō solum habere matrē & fratres carnales, sed etiā spirituales, & rursus vt doceret nos carnalem affectū abiicare, nec propter cognatos sive parētes à dei seruitute debere recedere, nec ope ri dei quicquā preferre. ¶ Postremo Christus ita loquutus est ad ostendendum, quod felicior est conceptio spiritualis quā carnalis secundū se. Ideo Augustinus in libro de virginitate testatur, Beator fuit Maria profondo fidē Christi, quam concipiēdo carnē Christi, qui nil ei materna propinquitas profuisset, nisi illū felicissimū corde, quā carne gestasset. Ex his domini Iesu verbis factisq; patet, quā reprehēsibiles sint christiani, præfertim clericī, & maxime religiosi, qui facilī occasione infra horas vel debitas orationes occurribunt dant responsū sine necessitate, vel chori egrediuntur & interrupūt diuinā, seu verba iniania admiscent. Vt inā tantū honorarent deū dignitaris & glorię infinite, quantū hominē alicuius reputationis, cui si colloquerentur, non rā abrupte & irreuerenter le ab ipso auerterent seu abirent, præcipū si inferior illo quereret eos affari. Itaque in hoc ipso nos emēdemus, pensantes quod in libris Regum ait altissimus, Quicunque glorificauerit me, glorificabo eū: qui autē contemnunt me, erunt ignobiles.

¶ Prosequutio elucidationis huius Cap. à loco quo dicitur, [Factum est autem in una dierum, & ipse ascendit in unam nauiculam.]

Articulus xxi.

Q Via supernaturalis fui Christi doctrina & lex quam præstebat. Oportuit eam supernaturalibus argumentis, puta miraculis soli deo possibilibus roborari, vt constaret eam esse diuinam, cum ad eius confirmationem talia operaretur deus, qui falsitatis nec testis, nec confirmator potest confistere. Hinc in Iohanne Evangelista ait Salvator, Opera que dedit mihi pater, testimonium perhibent de me. Vnde per totum euangelicā legē textum commixtum describuntur Christi documenta atque miracula, vrvnum fulcitur ex alio. Nunc ergo quoddam magnificum filii dei opus narratur, [Factum est autem in una dierum] quemadmodum in Marco habetur, quod Match. 11. hic factum describitur. Contigit eodem die quo prædictio parabolę seminationis & accessus virginis

A matris immediate præscriptus, [Et ipse ascendit in unam nauiculam.] Paupertatis enim & humilitatis ma- 1. Corin. 11. gister abiecta & parua elegit, atque in omnibus ad humilitatem nos inuitauit: idcirco parvum consuevit ingredi nauim ipse, de quo ait Psalmista, Quoniam ipsius est mare & ipse fecit illud. [Et discipuli ei- in] puta apostoli, qui ei familiaris adhaerent, [Et ait ad illos, Transficiemus transflagnum,] id est ultra aquam hanc stantem non effluentem, quæ etiam dicitur mare iuxta proprietatem idiomatica Hæbraorū, qui quacunq; magnam congregationem aquarum nominant mare. Dicitur quoque haec aqua flagnum, à stando, quia aliueum quo extra proprium locum fluit non habet vt flumina, fed in suo flans loco ventis atque procellis est inquietum, hincque appellatur Genezareth, quasi generans atram crispanibus eius vndis ex ventorū impulsu. [Et afferunt] in nauiculam. [Nauiculis autem illis, obdormiuit.] Qui futuram mox tempestatem & apostolorum trepidationem preuidit, non casu aut sine magna ratione instanti obdormiuit periculo, [Et descendit procella venti in flagnum,] vel ex naturalibus causis, vel potius deo miraculoso sic ordinante, ad ostendendam Christi potentiam, [Et complebat navicula] aquis; iuxta illud Matthæi, Ecce motus magnus factus est in mari, itavit navicula operiretur fluctibus, [Et periclitabantur,] ita quod mortis periculum eis instabat & accidisset, si non subuenisset Salvator. Matth. 5. [Accedentes autem suscitaverunt eum, dientes, Praeceptor, perimus,] quasi dicant, Tu qui tam imperialiter miracula agis, aspice necessestatem seruorum & discipulorum tuorum. Præcipere autem & domi- B nari propriissimum competit Christo ratione sua diuinitatis, quia sic propria autoritate, independenti- que potestate iubet ac dominatur tanquam nulli subiectus. Conueniunt quoque haec sibi secundum suam humanitatem, in quantum omni creaturæ prælata & verbo aeterno hypostaticè est vñita habens super omnem creaturam imperiale potestiam, sed dependente ac instrumentalem, proprius quod ipse ait, Data est mihi omnis potestas in calo & in terra, non quod post resurrectionem primo donata sit ei, imò ab incarnationis exordio data est sibi, sed post resurrectionem solito ampliorem. [Et ille surgens] à somno, qui fuit in Christo secundū naturam suam sensituum, nō quo ad partem animæ sua intellectuam. Nam intellectus & voluntas animæ Christi nunquam à suis actibus cessarunt, puta ab actibus beatificæ fructio- nis, sed indefiniter per beatam visionem & felicem fruitionem fuerunt diuinitati intentæ. Certumque est, quod in diuina natura somnus non cadat. Itaque Christus instantē tempestate, sponte se dedit ad somnum, vt in se veritatem natura monstraret humana, nec rogaretur succurrere, nisi prævalente plenaria tempestate: sicutque futurum glorioius perpetraret miraculum. Si enim vigilasset, discipuli incipiente tempestate mox Christi implorassenst suffragium. Ideo quoque voluit tempestatem hanc evi- nire, vt discipuli sui ex tempefatis tam grandis subitanæ & supernaturali sedatione, confirmarentur in fide, & ipse se dominum maris ostenderet, sicut ante per signa in terra peracta dominum terræ se comprobauit. Nam & ideo nauim ingressus est secundum Origenem, [Incepauit,] id est per modū in- C crepantis alloquutus est, [Ventum & tempestatem] hoc est, commotionem, [Aqua] id est non quod iuxta Platonicum quorundam & hæreticorum infanias omnia elementa sint animata: sed quia creatoris obediunt ac subduntur ad nutu ipsius, quasi intellectus essent natura. Vnde & actus vitales eis metaphorice ascribuntur: iuxta illud Psalmi, Viderunt te aquæ & timuerunt. Itēmque, Mare vidit & fugit. Hinc scriptum est, Surgens Iesus communatus est vento, & dixit mari tace & obmutesc. Idcirco in omni natura creata ponitur potentia obdientialis, qua deo creatori in cunctis obedit. Sed nunc subditur, [Et cessauit tempestas,] tam materialis in mari, quam spiritualis in mentibus discipulorum de sua exceptione gaudentia, in quo miraculo suam diuinitatem ostendit, quia tam imperio se & repente hæc egit. [Dicit autem illus,] id est, discipulis, [Vbi est fides vestra?] Secundum Matth. 8. Mattheum dixit, Quid timidi estis modicæ fidei? Marcus vero scribit eum dixisse, quia timidi estis, non dum habetis fidem. Sed nulla est Euagelistarum discordia, quia totum redit in id, imò secundum Au- Marc. 4. gustinum in libro de consensu Euagelistarum, omnia verba hæc dicere portuit, & forsitan dixit, vi- delicet, Quid timidi estis, vbi est fides vestra modicæ fidei, &c. Itaque ait, Vbi est fides vestra? q.d. Cōstat ex hac vestra trepidatione, quod necdum habetis fidem perfectam, quam si haberetis tempestatem hanc potuissest fedalisse, imò & montes transferre. Hæbuerunt tamen aliquantulum fidem, qua crederebant Iesum posse succurrere. Porro quod suscitauerit Iesum, ex fidei imperfectione & ignorâtiâ prodiit. A Estimabant enim Christo dormienti non omnia tam clare innotescere, vt vigilanti, quasi somnus in ipso acutum rationis interrumperet, ipseque dormiens eorum periculum non aduerteret, aut preces non sciret. [Qui timentes admirati sunt, admicentes dicentes] Quamvis aliqui dicant non discipulos, sed alios qui erant in naui fuisse miratos, magis tamen credendum est, quod omnes qui aderant sint admirati, quia nec discipuli ante tale conspexerunt miraculum, nec Christi maiestatem perfecte notuerunt. ¶ Sed cur facta tranquillitate timebat? Dicendū q; iste fuit timor reuerētiae & stuporis, sicut & Petrus timent, viso miraculo capiōnis piscium miraculo se: vel etiam timuerunt, quia coisparatione & consideratione sanctitatis, maiestatisque Christi, propriam imperfectionem, fragilitatem & culpam profundū attendebant, sicutque diuinum formidabant iudicium, & animarum suarum spirituale periculum. Lucae. 5. Vel certe timuerunt Christo appropinquare, arbitrantes se eius præsentiæ esse indignos, sicut & Petrus loquuntur est, Exi à me, quia homo peccator sum domine. Sic Igitur in vita beatissimi Mauri discipuli sancti Benedicti, quod illustri ille Florus sancto Mauro se subdens visi preclarissimis Mauri miraculis, non audebat eum attingere, & vix sine reuerētiae timore audebat eum aspicere. [quis putas hic eis?] tanquam dicant, maior est quā scimus, vel à populo astimatur, ita quod supra hominem quid appareret in ipso. [Quia & venia imperat & mari, & obediat ei,] ex quo cōsiderauerunt, q; vel deus esset vel deo charus ac familiaris, quod ad suum præceptum elementa mox obtemperabant: quemadmo- x iiij

dum Iosue quasi imperans loquitur est soli & lunæ vt starent. ¶ Postremò de mystica horum significacione pertranseo, quia super Matthæum hinc scripsi. Nos vero discipulorum Christi sequentes vestigia, ascendamus cum Christo nauim, id est, seculi huius aduersitates & tribulationes pati non dedi-
Iosuæ.10. gnum, sed viriliter transfreremus hoc mare magnum & spatiolum, id est, præsens exilium inquietudine & amaritudine plenum, scientes quia per multas tribulationes oportet nos ingredi regnum celorum. Denique tentationum tempestate nos inuidente, mox Christum detutissimis precibus cum omnii fiducia accedamus, eumque velut a somno excitemus, dicentes, Exurge domine adiuua nos. Qui enim in seipso jam nūquam dormit, nobis quodammodo dormit, dum nos tribulari permittit: imo quo dignior est anima corpore, eo instantius clamemus in cælum, vt ab anime periculis, puta peccatis, eripiamur, quam à corporis nocumentis. Cùmque virtute & gratia Christi seruiremus nos adiutoris, eius charitatem atque clementiam circa nos misericordios peccatores humiliter admiremur, & Christo cordaliter ac iugiter regratiemur. ¶ Consequenter recitat alius Christi miraculum, [Enauigauerunt autem] id est, stagnum præfatum transflauigando venerunt Christus & eius discipuli, [Ad regionem Gerasenorum,] quorum regio sic dicta est à principali ciuitate terreni illius nomine Gerasa, circa quod ait Beda, Gerasa est vrbs insignis Arabie trans Iordanem iuxta montem Galaad, quam tenuit tribus Manasse, non longe à stagno Tyberiaci, in quod porci præcipitati sunt. Veruntamen Cyrillus ait, Veraciora exemplaria nec Gerasenorum habet, nec Gadarorum, sed Gergesinorum. Est enim Gadara ciuitas in Iudea, stagnum autem vel mare nullatenus inuenitur in ea. Sed Gerasa ciuitas Arabia est, nec mare nec stagnum iuxta se habens. Est autem Gergesa aqua & Gersei vrbs antiqua iuxta Tyberiacum stagnum, circa quam est rupe stagno vicina, in quod ostenditur delectus fuisse porcos a dæmonibus. Quia tamen Gerasa & Gadara confinium habent cum terra Gergesinorum, verisimile est inde ad horum terram porcos fuisse adductos, hæc Cyrillus. Fuit autem hæc regio ex alio littore maris predicti, ideo subditur, [Quæ est contra Galileam,] id est ex opposito eius, [Et cum egressus esset] Iesus de nau, [Ad terram] regionis iam dictæ, [Occurrit ei vir quidam,] non ratione virtutis, sed sexus vir dictus, [Qui dæmonium habebat] id est à multitudo dæmonum possefus, vt statim pateretur ex textu, [Iam temporibus multis,] ita quod diu fuit in nau, [Et vestimenta non induebatur,] quia præ infans & furoris magnitudine vestimenta sibi adhibita laceravit, [Negue in domo manebat.] Dæmoniaci nanque quietis sunt impatiens, [Sed in monumenta,] id est, in foveis seu speluncis pro mortuorū sepultura paratis. Dæmon itaque mortis inuentor & prima occasio, vafa à se possessa facit libenter in sepulchro morari, cupiens animas ad la cum trahere infernalem, [Is vii. vidit Iesum, procedit ante illum,] Homo obsefus Iesum cor poraliter vidit, sed dæmones Iesum spiritualiter cognoverunt, & vas à se possefum ad procidendum atque loquendum mouerunt. Ideo verba à dæmoniaco isto prolata dæmonibus ascribuntur & competunt, in quorum persona dæmoniacus loquebatur. Procidit autem diabolus ante Iesum, non humilitate, sed necessitate, non amore boni, sed timore grauioris supplicij. Et simili modo confessus est & loquitur verba sequentia, [Et exclamans voce magna] dæmon per hominem, [Dixit, Quid mihi et tu Iesu fili dei altissimus] qui dicat, Nulla nobis voluntatis communio, nulla intentionis & vita conformitas. Quid ergo accedit ad me? Hoc est quod ait Apostolus, Quæ conuentio Christi ad Beliam? Et in Ecclesiastico scriptum est, Sicut communicabit lupus cum agno aliquando, sic peccator iusto. Quæ comunicatio homini sancto ad canem? ¶ Deinde tangitur caula, cur præfata verba veritatis, laudisque christi dixerit diabolus, qui in endax est ab initio, & mendacia ex proprio loquitur ac libenter, vera aut inuitus aut coacte seu prava intentione, scilicet vt seducat tandem veris falsa miscendo, [Obscoeno te, ne me torquas,] Diabolus quippe iam fuit expertus, quam potenter & imperialiter Christus spiritus malignos elecerit, idcirco formidabat à Christo expelli atque ab hominum iesione compesci: quod sibi tanto pœnalis est, quædā plus odit genus humanum. Sed & Christi præsencia sibi fuit pœnalis, sicut reo præfentia iudicis, & seruo fuit præsencia domini sui. Timuit quoque à Christo in infernum retrudi. Nam in hac dæmoni multiitudine cepit impleri quod ait Apostolus, In nomine Iesu omne genu flecat, cœlestium ac terrestrium & infernorum. Nec mirum, quod dæmon metuebat à Christo torqueri, cuius iam cœpit sentire pœnsum imperium, [Principiabat enim spiritu immundo ut exiret ab homine,] ¶ Sed si christus hoc iussit, cui dæmon statim egredius non est. Et respöndet, qd christus nō imperauit diabolo statim exire, in dō eodē momento egressus est, quod Christus illum egredi voluit. Cur autem Christus nondum rogatus in tantum comparsus est huic obsecro, subiungitur, [Multi enim temporibus arripiens illum,] id diabolus hominem istum inuisit, possefit & agitatu atque vexauit, [Et vinciebat] Job, fessus iste, [Carenus] in manibus, ne manus suis cuiquam noceret, [Et compedibus custoditus,] i.e. pedes eius ligati fuerunt cœpedibus & astricli, ne discurreret aliisque laderet, [Et ruptis vinculis] nō humana, sed diaboli potestate, [Agebatur a dæmonio in deserto,] i.e. impellente diabolo per defera currebat, ad quod eum impulit dæmon, ne homo aliqua arte aut potestate detenus denuo ligaretur, & vt omni humano priuarebet auxilio in deserto. Sciebat nepe diabolus, quam veraciter scriptum sit, Vt soli, quia si cederet, non habet subleuantem, [Interrogavit autem illum Iesu, dicens,] non ex ignorantia inquisiuit, sed vt ex dæmonis responsione excellentia virtutis Christi in dæmoni expulsione clarius emicaret: & ad multiplicem nostram informationem, vt agnoscamus quam innumerabilis sit multitudine inuisibilium aduersariorum nostrorum, scq; cum timore & tre more nostram operemur salutem, in domino confidentes, [Quod ibi nomen est?] Sciebat Christus qd multitudine dæmoni esset in homine, sed quia vnu pro omnibus loquebatur, ab ipso christus nomē vel illius vel totius ceterū sciscibatur, [At ille dixit, legio] Hoc respöndit p̄ se & tota caterua fecū hominem possidet. Porro qd subditur, sunt verba Euagelij causam huius reipositionis pädæcis, [Quia intraverunt dæmonia multa in eū,] i.e. in hominē illū. An tamē fuerit ibi præcise legio, videlicet sex milia, sexcenti, sex-

A gintas, incertum putatur, [Et rogabant eum,] scilicet Christum, uno illorū loquente forsitan pro omnibus, [Ne imperaret illis, ut in abyssum irent,] i.e. profundū inferni ari pelagi. Unde in Marco habetur, Rogabant Marcis, euine expelleret eos extra regionem. Optabant equidē inter homines seu apud eos manere, nō ex amore, sed odio ut nocerent. ¶ Deniq; abyssi variis modis accipitur in scripturis. Primo, pro magni moris immensurabilis profunditate ac mole, secundū, illud Genesij, Rupti sunt fontes abyssi magna. Secundū, pro infernali ergafuli profundissima vastitate. Tertiū, pro informi materia, vt rursus, Tenebrae e-
runt super facie abyssi. Quartū, pro humane mentis inscrutabilitate. Quintū, pro diuīne dispositionis incomprehensibiliate: iuxta illud in Psalmo, Iudicia tua abyssus multa. Maxime autē metuebant hī dē mones ad inferni profundā iactariā: ad quæ tamen se nouerant tandem Christi virtute mergendos, saltē in die iudicii: iuxta illud Esaiæ, In die illo visitabit dominus super malitiam cœli in excelso, i.e. aëreas protestates, & contrarias fortitudines, & super reges terræ, & congregabuntur congregationes vniuersitatis in lacum, & claudentur ibi in carcere, [Et autem ibi greci porcorum multorum,] scilicet duo mīlium secundū Marcum, [Pasciunt] id est alimentum sumentū, [In monte,] Nec obstat quod Marcus ait, circa montem. In tanta enim porcorū multitudine constat quodam corū prope montem, quodā super montē iuisse, [Et rogabant eum,] non ex humilitate, sed coacta subiectio & maioris tormenti formidinē, [Vt permitteret eos in illos ingredi,] Ex quo patet, quod sine diuina permissione rationali creaturæ nil B facere prævalent seu nocere, quando & brutis nocere non queat, nisi permisisti à deo. Unde vt patet in Iob nec substat̄ atque familię sancti Iob, nec ipsi beato Iob aliiquid poterat mali inferre, nisi desperat̄ permisisti. ¶ Sed cur petierunt in porcos intrare? Ad quod una responso est, quia porci iuxta hunc locū fuerunt, & vt grauiorem euaderent pœnam, velut si reus igne necandus gladiū petat̄, quia per porcos signantur luxuriosi, in quibus dæmones libenter morantur. Aliqui insuper dicunt, qd tantus sit de monū rancor in homines, qd & iumentis & ceteris rebus corū optant nocere, [Et permisisti illis,] ingredi in porcos, non propter dæmonū preces, qui indigni sunt exaudiri, sed ob alias rationabiles causas. Primo, vt ostenderetur dignitas rationalis creaturæ super irrationalēs, dum ob vniuersi viri curationem permettit tanta brutorum suffocari pluralitas. Secundū, vt occasione occisionis porcorum, istud miraculum eminentiū diuulgaretur ad gloriam dei, edificationē mēque hominū. Tertiū, vt dæmonū crudelitas plenius pâderetur, & forte etiā ppter peccata hominū illorū permitte porcos eorū occidi, [Exierunt ergo dæmonia ab homine, & intraverunt porcos, & impetrabat greci] porcorū à dæmonibus agitatus, [Vt precipit,] i.e. valde præcipitater atque celerrime, [In stagnum,] hoc est, mare Genezareth, [Et suffocatus est in aqua,] in quo factō dæmonū patet crudelitas, [Quod ut videbunt factū qui pascibant,] scilicet porcorum custodes, [Fagerunt] ne damnū porcorū eis imputaretur, & ex timore ne & ipsi à dæmonibus impetreretur, tā horrendū quoque, iu solitūq; negotiū eos in fugā cōvertit, ne simile quid eis in corpore eueneret, [Et nunciauerunt in ciuitatē] Gerasa, [Et in villa,] i.e. in locis vbi habitabat ad quos porci spectabant, C [Exierunt autem habitatores vrbis,] prædicē atque villarū, [Ridere quod factū est,] Naturale etenim est hominibus noua & mira atque infolita libenter videre, nec sufficiat eis illa audiſſe. Homo enim est animal admirat̄ naturaliter sciē desiderans, [Et venerant ad Iesum,] quæ percepérunt mirabilis horū factū, [Et inuenientur hominem sedentem a quo dæmonia exierant,] usq; ad suam mente ad pedes eius, tanquam humiliator gratias referentem, discere cupientem, & christo de cetero adhærere optant, [Et timuerunt] eodem modo & causis eisdē, sicut paulo ante dictū est, expauisse eos qui fuerunt cū Iesu in nau, cum ad imperium Christi mare & ventus protinus obedissent, [Nunciauerunt autem illi,] deinde præfata & vallis ita aduenientibus, [Qui videbant quomodo sanus fuit in a legione,] i.e. qui cum christo præsentes erant, quando obsefum à dæmoniū legione curavit. Hi, in quā, narrauerunt illis qualiter Christus dæmoniacū liberauit, quia de pastori affirmatione forsitan cōtentī nō erant, sed ab eis damnū intendebant exigere, sicut Laban a Iacob, sed isti excusauerūt pastores, [Et rogauerunt illum,] videlicet Iesum, [Omnis multitudine regionis Gerasenorum,] i.e. magna pars & forte principales gentis illius, iuxta quem modū loquendi dicitur ciuitatis aliquid facere, quia principales personæ ipsius hoc faciunt, [Vt discideret ab ip̄s,] cuius precibus subiungit causa, [Qui in timore magno tenebantur,] id est grandi terrore comprehendunt, secundū modū de existentibus in nau cum Christo prætactū, ideoque rogabant, vt ab eis discideret, vel quia de eius præsencia se considerabant indignos, vel quia similia aut maiora damna timebant, si apud eos diutius moraretur aut plures curaret. Sed mīferi isti & imbeciles fonte salutis à se deprecabantur abire, cuī in instructione eatus indigebat, & hoc quare, nisi quia eū nō nouerant, & vera in spiritualibus distinctione carebant, & ad terrena magis quam ad cœlestia ac spiritualia afficiebantur, [Ip̄s autem ascendit nasci reversus est,] ad loca & populi Iudeorū, ad quos primō ac specialiter missus fuit a patre, ¶ Itaq; in firmos quibus se oneri esse cōspexit, ex probitate sua reliquit, prædicatoribus dans exemplū, vt cū visiderint se in vno non proficere loco, migrēt ad alios, ne ex eorū importunitate aliqui deteriorētur. Pro Match.15; ppter quod in Ecclesiastico scriptum est, Vbi non est auditus, nō effundas sermonē. Et iterū ait scriptu- Ecclesi.32; ra, In auribus insipientium ne loquaris, ne despiciat doctrinam eloquii tui. Itēque, Quasi cum dor Ecclesi.22; miente loquitur, qui narrat verbum non audiēti, [Et rogabat illum,] scilicet Iesum, Is a quo dæmonie exierat, vt esset cum eo, id est, vt permitteret se cum ipso transire, & se in discipulum acceptaret: quod ideo flagitauit, ne elongatus a Christo rursus a dæmonibus comprehenderetur, & vt Christi doctrina plenius instrueretur. Sed & speciale conceptum dilectionis affectum ad Christum pro beneficiis tanti, atque in eius præfentia, efficiencia & eloquentia delectabatur, quia speciosus forma fuit præfiliis hominum, diffusaque extitit gratia in labiis eius. Ideo ei de cetero inseparabiliter adhærere corporaliterque optauit adesse, in quo vtique rationabiliter mouebatur. Sed rationabilius fuit quod Christus ei commisit, vt subditur, [Dimisi autem cum Iesu,] hoc est, à se redire præcepit, & ad propria x. iiiij

reuersti in iunxit, [Dicens, Redi in domum tuam] materialēm seu ad tuam cognitionem, [Et narrā quanta tibi fecit dēs] id est beneficia tibi à deo collata cūctis tuis denuncia ad gloriam dei, & ad cōuerſionē illorū.

¹ Circa præinducta aliquæ questio[n]es occurrit, Primi, cui Christus h[ui]c precepit predicare mirabiliis in operibus suis, quæ alijs de[m]onstrantur.

qua iace ex humiliata celanda iure rata, tæpe autem ex charitate dei & proximi iunt panderunt. Ideo quoque iusit huic ista narrare, quoniam regio illa fuit veri dei cultu & cognitione priuata. Et Christus recessis ab eis, video quasi vicarium predicatorum ipiis reliquit. ¶ Insuper quoniam Christus dando humilitatis exemplum, dixit sanato, narra quanta tibi fecit deus, non quanta tibi ego feci. Ideo quādo ad patrem retorquet miraculum, dicit, narrā: quando vero loquitur de seipso, horatur tacere. Ex his claret responso ad secundum. Ad quod tamen quidam respōdēnt, qui discipulis Christum sequētibus, contulit Christus potestatem faciendi miracula, vt infra habetur. Si autem post suam curationem fecisset miracula, potuissent malitiosi, & etiam simplices homines astimasse, quod talia cooperatione dæmonum faceret, sicutque & iam cæterorum discipulorum prodigia diffamata forte fuissent. & ex hoc consuetum esse dicunt in ecclesia, vt dæmoniaci & furiosi quamvis curati sint, non tamen ad ecclesiastica promouetur officia. Deinde describitur obediētia huius curati, [Et abiit per uniuersam ciuitatem] hoc est, per totam vrbem de qua fuit, per omnē vrbem regionis præfatae. [Prædicans quanta illi fecisset Iesum.] Iesus autem præcepit ei prædicare, quanta sibi fecisset deus; sed iste prædicauit quanta sibi fecisset Iesus, quoniam opera Iesu credebat diuina potestate peracta, vel (vt aliqui dicunt) iam ex illuminatione superna creditis Iesum esse deum.

¶ Præterea oritur questio, cur Lucas non nisi unum demoniacum narrat à Christo in loco iam dicto curatum, cum Marthæus afferat duos simul ibidem à Christo curatos? Ad quod sancti patres respon dent, quod unus illorum fuit celebrior aut magis insanus, sed & numerus maior non excludit minorem neque econtra quando absolute exprimitur, ideo inter Euangelistas nulla extat discordia. Præterea circa verba diaboloi quibus superius ait. Quid mihi & tibi Iesu fili dei alfrissimi? possit inquiri, qualem de

Matth.8. Christo notitiam habebat diabolus, ad quod plene responsum est supra. **I**uxta intelligētām spiritualem, per dēmoniacū istum ferocissimum & furiosissimū intelligi potest quilibet peccator in viciis obduratus, sine verecundia peccans, qui et si verba dei multoties audiat, se tamen emēdere nō acquiescit. **Q**ui talis est obcessus fuit à dēmonū turba, quia quor mortalibus vitiis sordidatur, quasi à tot malignis spiritibus posidetur, qui ei ipiritualē sensum atq; salubrem rationis vitum miserabiliter abstulerūt, ita quod propria suę mentis vulnera non sentit, nec sibi indicari permittit, imò ipsum curare cupientibus indignatur, nec in his que ad suam spectant salutem, rectum sortitur iudicium, sed vere dulcia censet amara, & tenebras luci præponit.

¶ Denique vestimentis non vititur, quoniam anima eius, dei gratia, donis atque virtutibus non ornatur. Nec manet in domo, hoc est, in thalamo conscientiae suae, nec in ecclesiasticae unitatis obedientia salutari, sed in monumentis, hoc est, vitiorum spurcitis, & in corpore suo mortal, vili, ac scelerido: iuxta ilud, Sepulchrum patens est guttur eorum. Vinciebatur quoque catenis atque compedibus, id est virtus suis habitibus, atque prauissimis consuetudinibus velut demonum laqueis irretitus fuit & involutus. Quemadmodum in Proverbiis scriptum est, Iniquitates tuae capient impium, & funibus peccatorum tuorum constringetur. Sed & ruptis vinculis, hoc est prauis habitibus in aeternum erumpentibus agitur in deserto, id est per latissima vitiorum discurrunt itinera, & a nemine vult domari. Catena quoque, & corporales intelligi possunt praecerta legis naturalis & euangelica, quibus anima hominis bene ligatur, ne ad vitia deicatur: sed impius quantum anima eius haec proponantur, aut consentit, nihilominus ea disruptum, sperrnit, & praevaricatur: quemadmodum per Hieremiam dominus ait plebi rebelli, A seculo confregisti iugum meum, rupisti vincula mea, & dixisti, Non seruiam. Talis quoque principium fuit populus gentilis, antequam per Christi Apostolos conuerterentur ad legis euangelicae aequitatem. Vnde August. & alii multi, per terram Gerazenorum intelligent omnem regionem gentilium: & per demoniacum istum, populum illum. Sicque per hoc quod Christus post maris transfigurationem, in nau dormitionem, & suscitacionem, ingressus est Gerazenorum prouinciam, figuratur quod post conuenerit omnia suam in seculo isto, de quo ait, Veni in altitudinem maris, post dormitionem suam in cruce ac monumento, & resurrectionem introiuit terras gentilium, mittendo ad illos apostolos suos, & metes eorum ingrediendo per fidem & gratiae infusionem.

Postridem, quamvis homo vitiis obstinatus inconuertibilis videatur, & secundum curium communem esse huius **Codicis** non iuris, ut videtur, inveniatur, etiam si in eis sententia contra vitiis comp

i. Petri.2. nem raro huic modi emenderetur, interdum tamen per omnipotentem dei clementiam tangitur, compungitur, & saluatitur, ita vt virtutibus vestitatur, sanaque mente ad pedes Christi resideat, hoc est, eius doctrinis fideleriter sit intentus, intantum, vt omnes qui viderint obstupescant: cui ita conuerso precepitur, vt quanta sibi fecerit deus, proximis suis ad dei gloriam eorumque adificationem denunciet. Sicque gratiam sibi concessam alii pro viribus impartiantur, & dicat, Quid retribuam domino pro omnibus qua retribuimus mihi? Ide Petrus hortatur, Virtutes (inquietus) annuntiatis eius qui vos vocauit in admirabile lumen suum. Et rursus, Vnusquisque sicut accepit gratiam in alterutrum illam: administrantes, sicut boni dispensatores multisiformis gratiae dei. Vnde & Esaias ait, Miserationum domini recordabor, laudem domini super omnibus qua redidit nobis dominus, & qua largitus est

Esaie.63.

¶ Declaratio résiduæ partis huius Cap. ab eo loco quo habetur;
[Factum est autem cum rediisset Iesuſ. c. Artic. xii.

Onsequenter in reliqua huius parte capituli recitantur duo præclara Christi miracula, in quibus sicut in cæteris eius prodigijs glorijsior ac mirabilior videtur fuisse modus agendi quam opus, sicut patebit. Quanquam vnum signorum istorum non nisi diuina fieri quiuerit potestantur. *Factum est autem cum rediisset Iesu,* [] à terra Gerazena ad Galilæam, vt præcedenti capitulo cætum est. *Excepit illum turba hilariter & deute.* Vulgus enim magis adhæsit Christo, & pauci primam Vnde in Ioanne pharisi loquuntur, Nunquid aliquis ex principibus creditit in eum? Sed *Iohannem*¹⁷ turbæ hæc quæ non nouit legem, maledicti sunt, *Erant enim omnes expectantes eum* Desiderantes eum à præfata terra reuerti, vt eloquenti simis eius sermonibus & præclaris simis signis instruerentur. Omnes ergo qui erat in turbâ illa ipsum præstolabantur. *Et ecce venit vir, cui nomen Iairus,* & ipse princeps *fingaz et erat.* Eodem ordine quo Lucas, etiam Marcus recitat istud miraculum. Sed difficultatem ad *Matthæum.*⁹⁴ literam facit, quod Matthæus ait in libro suo, in quo legitur, quod Christus à terra prædicta rediens, ingressus est ciuitatem suam, & ibi curauit paralyticum à quatuor viris allatum.

¶ Deinde vocauit Matthæum à telonio ad hūum discipulatum. Ingressusque est domum ipsius, & mā ducauit cum ipso, & loquente ibidem Christo, Iairus iste acceſſit eum. Hinc in libro de confusu Evangelistarum asserit Augustinus, quod adiungit, Et ecce vir cui nomen Iairus, non continuo factū accipiendum est: sed post illud de conuiuio publicanorum, sicut narrat Matthæus, cui rei sic coniungit hoc, vt non posset aliud factum conseque nter intelligi. Itaque innoteſcit, quod Evangelista non vbiq̄ue eodem ordine gesta, & verba Christi describunt. Sicut in ceteris veteris testamenti codicibus, ac libris propheticis frequenter non obſeruatur ordo temporis in descriptione factorum.

Ponit quoque Lucas nomen viri istius propter maiorem certitudinem facti, quod nomen à Mattheo expressum non fuit. Ideo Titus ait, Est autem nomen positum causa Iudeorum qui tunc noverunt quod accidit, ut ipsum nomen quedam demonstratio miraculi fieret. Quocirca notandum, quod Lyri hic ait, Vir iste in Hebreo idiomate vocabatur Iair: sed nomina propria Hebraica quando transfruntur ad Latinum, communiter accipiunt hanc syllabamus in fine: quemadmodum Iacob in Hebreo, Iacobus in Latino, & Saul Saulus, eodemque modo Iair Iairus. Denique princeps fuit synagogae: Quia uis nanque Iudei non nisi unum templum habuerant ad sacrificia offerenda, in singulis tamen viribus suis quasdam domus habebant, ad quas causa orationis & lectioonis diuinæque laudis certis horis cōfluabant, quia domus vocatae sunt synagogæ, sicut iam vocatæ ecclesiæ, & qui dominus illis & ad eas confluentibus præseruant archi synagogæ, seu principes synagogæ sunt appellati, quorum unus fuit hic Iairus. [Et cedidit ad pedes eius,] scilicet Christi, in quo patet ipsius humilitas, quia impie uit illud in Ecclesiastico scriptum, Quanto maior es, humilia te in omnibus, [Rogans eum, ut intraret in domum eius,

quia filia unica erat illa fere annorum duodecim, & hec moriebatur.] Apud Matthæū sic legitur, Ecce princeps vnum accessit & adorauit eum dicens, Domine filia mea modo defuncta est, sed ueni imponere manum tuam super eam & viuet. Porro in Marco sic scribitur, Procidit ad pedes eius, scilicet Christi, & deprecabatur eum multum dicens: quoniam filia mea in extremis est: sed ueni, imponere. &c.

¶ Itaque Lucas formam orationis archiflyagogi huius non ponit, sed causam, cur tam affectuose atque humiliter Christum precatus sit, pendit, & innuit triplicem causam. Prima est, quoniam filia sua moriebatur. Secunda, quia erat unica filia fuit, ideo magis dilecta, & de eius morte gravior dolor. Tertia, quia annorum fere duodecim, sicque quasi ad nubiles annos deuenit, & magna spes posteritatis suorum fuit parentum, idcirco de eius morte vehementissime tristabantur, sicut & parentes Thobia iunioris, dum reuerti tardabat. ¶ Sed circa haec oritur quæstio, Quomodo Matthæus dicat patrem pueræ dixisse ad Christum. Filia mea modo defuncta est: cum Marcus asserat eum locutum, Filia mea in extremis est, Ad quod patet solutione, ex eo quod Lucas hic loquitur, dicens, quod moriebatur: que constat quod Iairo a filia sua recedente, ut veniret ad Iesum, filia illa agonizabat, & ad mortem se cœpit disponere, ideo Iairus cum ad Christum deuenit, probabiliter astimauit quod mortua esset, mortuamque asseruit, ita

Ita sicut ad Christum decimū, p[ro]pterea Etiam quod nō est omniū, tamen quod a nobis
ita modū loquendi, quo aliquid dicitur factū, cum pene iam factū est, vel certum est quod protinus
fiet, quemadmodū illum mortuū affirmamus, quē scimus mox moriturū. Aliam demū solutionē po-
suit super Mattheum. *Et contigit dum ieret* Christus cum Iairo, cuius precibus acqueuit, quia dolori &
necessitati eius condoluit. Iairus quoque fideliter atque humiliter Christū fuerat deprecatus, quāquā
fides eius non fuerit ita perfecta ut centurionis nec Christi diuinitatē cognovit, quoniam corporalē
eius presentiam ad iustificatiōnem filii purgari necessariam, ut ex verbis Matthæi & Marci probatur.

et praecipitata ad mortificationem sua pacatum necstatim, & ex veritate Matthei & Marcii proposita
Nec tamen ob hoc iudicandus est infideliter accessisse. Nondum enim ad tam explicitam fidem de se
se obligabatur. ¶ Præterea contuendum quomodo ea quæ apud mundū sunt eminentiora, apud Chri-
stum frequenter sunt viliora seu minus curantur. Nam rogatus à Regulo, ut descideret ad domū eius
pro sanando filio eius non acqueuerit descendere quamvis rogatus: ad Iairi autem filiam rogatus access-
it: ad seruum vero Centurionis etiam non rogatus venire voluit. Et contigit dum iret [A turba com-
primebatur,] quia non solum discipuli, sed & turba copiosa secundum Marcum ibant cū Christo. Spe-
rabant nempe glorio sum videre miraculum. [Et mulier quadam erat in fluxu sanguinis ab annis duodecim.] Per duodecim annos certis horis sanguinis fluxum sustinuit. [Quæ in medicos erogauerat omnem salutem
suam] id est, omnes diuitias, [Nec ab illis poruit curari,] jvel quia naturaliter incurabilis fuit, aut val-
de difficulter curabilis. Frequenter etiam pluralitas medicorum periculosa est, quia sæpe libi inuenient
in pluribus contradicunt, & se mutuo in fanatione ægroti impediunt, atque circa particularia facilis-

ter errant, Hippocrate dicente, Vita brevis, ars longa, experimentum fallax, iudiciumque difficile. Ex quo videtur, quod mulier ista non fuit Martha soror Mariæ Magdalena, quamvis quidam hoc dixerint. Martha enim usque ad Christi passionem existit opulenta, alter eum & eius discipulos tam liberaliter non hospitasset ac aliusset: & ipsa post spiritus sancti missionem legitur sua s vendidissimias, atque ad pedes Apostolorum pretium posuisse. Verius ergo putatur, quod in Ecclesiastica historia scribit Eusebius Cœsariensis, quod mulier hæc fuit ciuius Cœlareæ Philippi. Ait ergo septimo libro prefata historiæ, Mulierem quam sanguinis profluvio laborantem à Salvatore curatam tradiderunt Euangelista, Cœlareæ Philippi constat cœlium fuisse, & præ foribus domus illius basis quedam in loco evidentiore collocata monstratur, in qua ærea imago videtur mulieris illius, quasi genibus prouolutæ, & pro sanitate palmas suppliciter protendentes. At latro & alia statua ære fusa, videlicet christi imago stola circundata, & dexteram porrigens mulieris, atque ad pedem statuæ huius quedam noua specie nascitur herba, que cum exorta fuerit, excrescere usque ad stolæ illius fimbriam solet: quam cum herba vertice suo crescens cōtigerit, vires inde ad depellendos omnes morbos languoresque cōquirit, itavt quecumque fuerit illa infirmitas corporalis, haustu exigua maledacti germinis depellatur. Quæ herba nil virium habet, si antequam ærea fimbria summittatem terigerit, disrūpatur. Hanc statuam ad similitudinem vultus Iesu formatam tradebant, quæ permanit usque ad tempora ista, sicut nosiphi oculis nostris inspeximus. Præfatos quoque insignes triumphos beneficii sibi a Christo collati ibiuit ipsa hæc mulier in memoriam rei gestæ. ¶ Præterea diuturnitatem, incurabilitatem & sumptuositatem præfatae infirmitatis Euangelista tam vigilanter expressit, ut mox describendum miraculum demonstretur magis præclarum. [Accedit retro, Jex pudore & humilitate, & quia occulte voluit tangere: secundum legem quoque fuit immunda. [Et tetigit fimbriam vestimenti eius.] Circa hoc aliqui dicunt, quod Christus portauit vestimentum secundum consuetudinem Iudeorum, quemadmodum in Numeris deus legitur filii Israël præcepisse, vt facerent sibi quatuor fimbrias, per quatuor angulos palliorum, in quibus ponerent vittas hyacinthinas, quas intuendo recordarentur omnium præceptorum dei. Hoc ad cariomalia pertinebat præcepta, & obseruatur a Christo, sicut & alia quædam cœrimoniales iusta. [Et confitemur fluxus sanguinis eius,] cum magna enim deuotione & fide tetigit vestem Christi, quia (vt at Matthæus) dicebat intra se, Si tetigero tantum vestimentum eius, salua ero. Tantam etenim creditit sanctitatem ac potestim inesse Christo, vt redundaret & diffundenderet usque ad vestimenta ipsius, sicque illa essent instrumentum curandi, in quantum fuerunt indumenta Christi. [Et ait Iesus, Quis est qui me tetigit?] hoc est, Quæ persona taliter me tetigit? Non ex ignorantia querit, nec de qualcumque tactu quefuit, cum à pluribus non solum tangeretur, sed etiam comprimeretur; sed querit ut ex mulieri humili confessione turba cōdiceretur, & Iairus in fide & spe roboretur, ipsaque mulier meritum sortiatur, & deus ab omnibus glorificetur. [Negantibus autem omnibus] quod eū tetigissent. Sed quomodo omnes negare hoc poterant, cum plures tetigerint eum? Et respondentum, quod omnes, hoc est, quidam de omnibus id negabant, ut sit distributio pro generibus singulorum, non pro singulis generum. [Dixit Petrus, & qui cum illo erat] pura Apóstoli, inter quos Petrus eminebat, idcirco pro omnibus loquebatur. [Præcepior] Ideo Christus præceptorum vocavit, quia videbat, quod tam imperialiter mirabiliter perpetrabat, & quia dignu[m] putauit, Christus omnes parent, itē quia præserim discipulorum suoru[m] magister fuit ac dominus. magistri autem præceptorum dici cōsueuerūt. Vnde & Alexander Aristotelē se p[ro]p[ter]e præceptorē appellat in epistolis quas ei direxit. [Turba te cōprimunt & affligunt,] hoc est, cōprimere corporalē quandū tibi inferunt peccāta, quia à turba sic premi peccata est. [Et dicas, quis me tetigit?] Quasi dicat, Miru[m] quod hoc queris. Petrus enim putauit de solito si implicet, cōtactu quæceret Christus: fed Christus de singulari quodā tacitu ex fidei magnitudine prodeunte se sc̄iscitari insinuās, repetit questionē, eiusq[ue] causam annecit. Nā subditur, [Et dixit Iesus, Tegi me aliquis?] hoc est, aliqua persona. Nō enim à viro se tacitu declarare intendit. [Nā cō-ego no[n] virtus ē de me exīs.] Hoc dupliciter explanatur, quia per virtutē intelligi potest miraculosis iste effectus curationis: itēq[ue] virtus actiū huius effectus quæ exiuit, i.e. in opus processit, sēque diffudit. Nec miru[m] si à Christo virtus sanatio procerbit, cū gemmæ & herbe nōnnullu[m] suo queant tacitu curare. Porro virtus illa a Christi diuinitate, tanquā à cœla prima & principali egressa est: & ab eius humanitate, tanquā à causa secundaria H in strumentali, quia humanitas Christi fuit suę diuinitatis instrumentū animati, coniunctū, immediatū, ac propriū: sicut & corpus nostru[m] est animu[m] nostru[m] instrumentū: supràq[ue] iam habitu[um] est, q[uod] omnis turba quebat eū tāgera, quia virtus exhibet de eo, & sanabat omnes. [Videns autem mulier] hoc est, ex christi repetita inquisitione & assertione, quia dixit, Noui virtutē de me exiſſe, atq[ue] ex virtute sui dispositionis. [Quia non lauit eum] s.i. Christu[m] fuit curatio, quo patet, q[uod] mulier h[ab]et imperfēctā cognitionē habet de christo, putans eū occulta nescire. [Tremens venit,] quia tantus fuit timor interior, q[uod] redūdauit in corpus, & tremore causauit in eo. Forbita autē timuit increpari a christo, quod cōtra cōmunē legē ipsa immunda aula suisset cōtingere ipsum. [Et procidit ante p[er]des eius,] Jex humilitate & quasi gratias agens, ac veniam postulans, si eum in aliquo offendisset. [Et ob quam causam tetigit eum, indicauit coram omni populo] qui astabat, & quemadmodum confessum sanata sit. Hoc etenim totum ad christi curatoris sui gloriā pertinebat. [Si ipse] tanquam indulgentissimus & vere dulcisimus, [Dixit, Filia,] quia ut creditur de genere Abrahæ fuit, & filii propter charitatem Christi paternalem ad eam, & quia electa a deo, fidei quoque ac gratiae particeps, [Fides tua te saluam facit,] hoc est, vt per fidem tuam charitatem formatu[m] meruisti curari, imo & mente si quis labebas sanari. Christus enim quos corporaliter curavit, spiritualiter quoque fertur sanare. [Videm pacem] hoc est, esto secura, & in mentis tranquillitate deo gratias age & permane. ¶ Iuxta mysticum sensum, per fœminam sanguine duodecim annis fluentem, intelligi potest quælibet anima vitiorum instabilitate dilperiens, & præsertim quæ carnaliū cō-

A. cupiscentiarum operibus fætet, squaleret & tabescit. Talis anima sepe se emendare concupiscit ac mólitur: sed de fidei orum, voluptatium, vñhemetia retardatur ac vincitur, ideo medicos consultit, i.e. homines spirituales & prædicatores pro se orare precatur, atque vt faciat hoc exteriora sua eis largitur: à quibus cū se curari non posse aduerserit, eo quod in peccati persistat affectu, sicque obicem ponat exauditioni precis illorum, tunc retro accedit ad fimbriam vestis Christi, hoc est, personaliter manum ponit ad aratum & Christi molitur sequi vestigia, humiliando seipsum, & opera pietatis ac penitentia aggrediendo. Sicque tangendo fimbriam vestis Christi fanatur, hoc est, sacramenta Salvatoris, sub quibus Christus seu gratia eius tegitur, & cōsistit, sumendo à culpis curatur. [Adhuc eo loquente] hoc Matth. 5: est, Christo haec verba ad mulierem præfata loquente, [Venit quidam ad principem synagogæ, dicens ei, quia] hoc est, quod Mortua est filia tua, noli ultra vexare illum. Marcus autem sic ait, Adhuc eo loquente venerunt nunci ad archisynagogam dicentes, Quia filia tua mortua est, quid ultra vexas magistrum? Sed non est inter beatissimos Euagelicos difformia illa, cū nō solū in sacra scriptura, sed & in cōmuni n[ost]ru[m] vñloquendi frequenter numerus singularis pro plurali ponatur, & econtra: sed & numerus minor non excludit maiorem, imo & maior includit minorem. Insuper patet ex verbis his filiam nondū fuis se defunctam, quando pater eius recēs̄it ab ea ad Christum. Nuncius quoque de quo recitat Lucas aliqui boni videbatur prætendere, quia nōlebat Christu[m] frustra vexari, i.e. cundo ad domum Iairi tangari: sed errauit dupliciter. Primo, quia putabat Iesum fuscitare non posse defunctam. Secundo, quia putabat Christum more aliorū de necessitate fatigari in transiūdo, cū tamen voluntate eius hoc fieret, piisque dispensatione ac dignatione, vt veritatem in se humanitatis monstraret, & suis fatigationibus atque laboribus gratia nobis multiplicem mereretur. ¶ Præterea Christo molestū nō fuit misericordiam imparti, cū propriū sit ei misericordia, & parcere, imo iustitiae rigor, vñtionemque exercere fibi, quasi molestū esse insinuat, dicendo per Esaiam, Heu ego consolabor super hostibus meis, & vindicabor de inimicis meis, alienum quippe & peregrinū est opus istud ab eo, qui naturaliter bonus & pius est, & ex nostra peruersitate hoc efficit, vt apud Esaiam habetur. Iesus autē audito hoc verbo nū cij preinducti, dixit patri puerū, eum piissime confortando, atq[ue] in fide & spe roborando. [Noli timerere, quod defunctū fuscitare non queam,] non recipiendo ad naturaliū cursum, ordinemque casuari, secundū quas impossibile est mortuum fuscitare. [Et salua erit,] hoc est, à morte redibit ad vitam & sanitatem. Quo patet, quām securis fuerat Christus de miraculo à se perpetrando. [Et cum venisset ad Iairi domum, Non permisit intrare] locum vbi puella iacebat defuncta, [secum quen] Marci. 6: quam nisi Petrum & Ioannem & Iacobum fratrem eius,] Hos enim Christus fecit sibi familiarios & ceteros Lucæ. 6: eius eminentes, vnde transfigurationi eius interfuerunt, & passione instanti assumpit eos, cōcepit, & corram eis paucere ac contristari. Tres quoque sufficerant ad testimoniū de miraculo perhibendū: quē admodum ait scriptura, In ore duoru vel triong testium stabit omne verbum. ¶ Insuper turbā & cetero Matth. 8: C ros discipulos à fuscitatione puerā intuenda remouendo, docuit nos vanā gloriam fugere, & propter Ioann. 8: ostentationē nō agere, præserim in superaturalibus factis: permisit etiā secum intrare patrē & matrē puerā, quia ad patrē eius instantiē fecit hoc signum, & puella ad suos parentes p[ro]cipue pertinebat. ¶ [Elebant autem omnes,] qui erant in Iairi domo, [Et plangebant illam] i.e. morte defuncte corde & oculis Matth. 6: deplorabant. Erant etiam ibi secundū Matthæū tibicines, hoc est, quadā p[er]sona lugubre carmē cantantes, vt alios prouocarent ad cōpassionem & flerū, sicut tūc moris fuit in funeribus Iudæorū. [At ille dixit, nolite flere] hoc est, immoderate propter mortē puerē plorare, quasi mox refuscitanda nō sit. Sic & A postoli Thessalonicensibus scribit, Nolumus vos ignorare de dormientibus, vt nō contristemini sicut ceteri qui spem nō habent. Non autem prohibet Christus piam ac moderatā mortuorum charorū deplorationē, cum in Ecclesiastico legatur, Luctus mortui septē dies: sed talis ploratio Eccl. 22: non debet exceſtu co[n]sistere, præserim quia mortuus naturaliter reuocari non potest ad vitā: idcirco homo consolari debet seipsum, & considerare quod plorare nil proficit. In inévitabilibus quoque damnis, periculis atque defectibus, præcipuum remediu[m], m[er]itit[er] solat[er] extat obliuio. Hinc David ait, Propter infantem dū adhuc viueret, ieiunau[er] & fleui: nunc autē quia mortuus est, quare ieiuno[n]nū quid potero eu reuocare? ego vado magis ad eum, ille vero non reuertetur ad me. Verū i. Regū. 12: D tamen varie sunt cause, cur mortui magis aut minus sint deplorandi, aut quia imparati sublati sunt, aut quia ex eorū morte aliis periculis imminent. [Non est enim mortua puella, sed dormit.] Per hoc negare non voluit, puerā illam vere esse defunctam morte naturæ: sed dicere intendebat, quod per respetū ad se nō esset penitus mortua, sed potius similis dormienti, quia facilius potuit eam reuocare ad vitā, quām aliquis nostru[m] velet dormientē fuscitare a somno. [Et deridebant eum.] Nō parentes puerē, sed tumultuans turba existens in domo, [scientes quia mortua est] sed nō intelligebant altitudinē sensus verborū Christi, & eum qui essentialiter veritas est, mentiri putabant, & forsitan irridebāt, quod se ad fuscitationē defunctorē preberet, qui tanto falleretur errore, ¶ Deniq[ue] frequenter legitur Christus à reprobis improbisq[ue], irrisus, nec tamen ob hoc à suā efficiētia pietatis cessauit. Nō igitur ægre feramus, si etiam quibuscumque irrideamur: nec ob illorū irrisiones a bono inchoato celemus. Sed nec ipsos irrisores nostros temerarie iudicemus, nec nobis metipis inaniter placeamus, si esse cupimus discipuli Salvatoris. Etenim qui se dicit in Christo manere, debet sicut ille ambulauit, & ipse ambulare. Et Paulus ait, D[omi]n[u]s e[st] nos firmiores, imbecillitatis infirmorū sustinere, & nō nobis placere. Hinc loqui Roma. 13: Augustinus, Omnes qui volūt in christo pie vivere, necesse est vt ab impiis & dissimilibus patrātū tanquā insani & stulti, q[ui]n ipsi iusti præsentia bona amittit, & iniurias a futura perquirit. Po- Prove. 16: strimo, irrisores illud Salomonis perp[er]dat, parati sunt derisorib[us] iudicia, & mallei percutientes stultorū corporib[us]. [Ipse autē tenet manūq[ue], clamat dicens, puerā surge.] Poterat vtq[ue] eā refuscitare sine cōtactu atq[ue]

clamore, sed manu sua manum illius apprehendit, ad ostendendum quod interior sua potestas interiora puellæ vivificaret, & quod corpus suum diuinitatis existeret instrumentum, inquit sicut iuxta Philosophum, manus est organum organorum: ita secundum Augustinum verbum est signum signorum. Propter quod Christus clamoribus adhibuit, quod & ideo egit, ut magnitudinem demonstraret miraculi, arque ad excludendum omnem maleficium suspicionem occulti, itemque ad ostendendu longam illam distantiam, qua anima puellæ distabat à corpore eius. Animam enim illius vel in purgatorio fuit, si pro venialibus non satisfecit: vel in limbo patrum, si satisfecit: vel in inferno, si in mortali peccato de functa est, quod tamen non reor. Sed quia cum hæc Christus clamauit, non erat puella, sed corpus exanime, cur dixit Salvator, Puella surget? Ad quod faciliter respōdetur, quod hic ponitur pars pro totis: sicut Ioa nnis decimonono, ibi videlicet, In pulchro posuerunt Iesum. [Et resurrexit est spiritus] hoc est, anima eius, que est spiritualis natura. Reueritus est inquam ab oculo receptaculo suo ad corpus exanime, Christo iubente, & angelo sancto (vt creditur) reducente, [Et surrexit continuo.] in quo patet, quā potenter, imperiose, & gloriosissime operatus sit tantum miraculum. Neque enim orationem fudisse describitur, & adhuc sonus verborum eius resulbat in aere quando effectus tam miraculosus soli diuinæ potestati possibilis est sequutus. Recolamus quomodo in veteri testamento Helias & Hebrei 3. Regi. 17. Iesus mortuos suscitaverunt, orando, & super defunctos incumbendo frequenter: tunc certius cognoscemus excellentiam personæ & operum Christi super illos, & super tigma eorum. [Et iussi illud dare manducare,] Ad comprobandum quod vere suscitata fuisset, sicut & Christus post resurrectionem suam apparet discipulis, & de resurrectionis sua veritate ambigui. Habetis (inquit) hic aliquid quod manducetur? Marcus quoque testatur, quod puella protinus ambulauit. [Et stupuerunt parentes eius,] Stupore maximo secundum Marcum, pra admiratione tanti miraculi, tam repente imperialiter que exhibiti, [Quibus præcepit, ne alicui dicerent quod factum erat.] Hoc Christus præcepit, nō quia putauit tantum miraculum debere celari, sed vt nos humilitatem amare, vanitatem & ostentationem vitare doceret. Itaque Christi exemplo laudem humanam iactantiamque spernamus. Vnde Gregorius ait, Præcepit ne alicui dicerent, ostendens quod ipse largitor bonorum sit non gloriae cupidus, dātque totum nihil recipiens: qui vero venatur operum gloriā, aliquid exhibet, & aliquid recipit.

Matth. 5. Postremò, liceat Christus præceperit miraculum istud celari, protinus tamen à turba quæ Christum derisit, & puellam fuisse defūctam cognovit, fuit vndeque diuulgatum: iuxta illud Matthæi, Exit fama hæc in vniuersam terram illam. [Mystice per archifragogum prelatus ecclesiæ designatur, qui si filiam, id est, congregationem suam sibi commissam viderit, vel spiritualiter mortuam per peccata mortalia, aut morti tali iam proximam per dispositionem ad vitam, statim cum sollicitudine & feruore acce-

Hebrei 4. dat ad thronum gratiæ Christi, & in terram prostratus inuocet Christi auxilium. Si interea sibi denuncietur, quia mortua est filia sua, i.e. indurata, incorrigibilisque effecta, non mox desperet, nec deum cœsset feruidissime deprecari pro reformatione illius, tuncque Christus cernens charitatem, humilitatem, & diligentiam tam boni prælati ac patris, intus contolabitur eum, & à deuiciente ac opprimente timore eum piissime releuabit, atque interius seu per scripturas vel angelum dicet, Tantummodo credere, & salua erit, id est, de mea gratia non distida, sed crede me in infinitum in omni pietate, bonitate, indulgentiâque maiorem ac potentiorum quā alicuius sit aut esse possit impietas: ideo congregati nem, aut personam tibi commissam gratiōe saluabo, dummodo perfeueraueris fideliter pullans: sicut Christus per spiritualem visitationem adueniens, tibicines, id est, eos qui congregationem seu personam huiusmodi quasi desperabiliter, lapsus deplorant, redarguit dicens, Nolite sic flere, quia congregatio seu persona non est irreparabiliter mortua, vt damnati morte peccata: sed dormit somno negligientiæ & culparum, ita quod gratia mei, qui omnipotens medicus sum, valeat curari. Si vero præfati planctores Christi hoc afferentem, id est, aliquem eius vicarium seu ministrum ex parte christi si consolantem derideant, Christus tamen ex sua benignitate immensa porrigit virtutis sua auxilium spiritualiter mortuis: atque sublimi clamore, id est, feruida exhortatione per suis ipsius inspirationem internam, per angelicam directionem, per prælatorum prædicationem, per informationem scripturarum fanaticarum, per aduersitatum & tribulationum inflictiones multiplices, mortuis talibus gratia vitam restituit, & spiritualibus eorum parentibus præcipit, vt eis dent manducare panem regenerationis mentalis, videlicet sacramentum Eucharistie, panem penitentialium lachrymarum, panem obedientiarum salutaris.

[Elucidatio Cap. ix. [Conuocatis autem duodecim Apostolis, dedit illis virtutem, &c.] Articulus xxi.

Matth. 10. testas autem ad potentem executionem. Porro in Matthæo plenius scriptum est, Dedit eis potestatem spirituum immundorum, & vt curarent omnem languorem, & omnem infirmitatem: vbi per læ-

A guorem intelligi potest morbus inueteratus & grauis, difficiliter curabilis. Sed hæc omnia exteriora prodigia, sicut & ipsi Apostolorum prædictatio, ad spiritualem animalium curationem ordinabantur, vt ad eam auditores per prædicta inducerentur. Circa hæc queritur, qualiter Christus dedit Apostolis præfatum virtutem & potestatem agendi miracula, an scilicet sit quod in ipsis Apostolis de cætero fuit aliqua vis realis eis inhærens ad miraculosos effectus causaliter cooperans & concurrens, an potius sic, quod ipse de cætero voluit per Apostolos facere signa, non existente in eis aliqua vi præfata, sed huius solutio supra inducta est. Denique in hac collatione huiusmodi potestatis, ostendit Christus veritatem & omnipotentiam suam diuinitatis. Facere quippe miracula proprie dicta naturalem creaturæ facultatem transcendit: secundum illud Psalmista, Benedic dominus deus Israël, qui facit misericordia solus. Aliis vero hanc conferre virtutem, prorsus diuinum est, diuinitatisque proprium. Propter quod ait Cyrillus, Attende hic diuinam filii potestatem, naturæ corruptibili non conuenientem. Agere, nanque miracula aderat, sanctis non natura, sed spiritus sancti participatione: sed hanc etiam aliis concedere potestatem omnino alienum erat ab eorum virtute. Qualiter enim posuit natura creata sibi per spiritus sancti dona habere dominium? At dominus noster Iesus tāquam naturaliter deus existēs, impartit gratiam quibus vult, non inuocans in eos alienam virtutem, sed infundēs ex promptuariis propriis. Hoc itaque constat ex dictis, quod Christo ex parte sua deitatis competebat hanc potestatem conferre, non ex sua humanitate nisi instrumentaliter. Sed his obiici posset, quod Helias ascensus in paradisum, dixit ad Helisæum, Postula quod vis ut faciam tibi antequam tollar à te. Helisæus autem petente, vt duplex spiritus Heliae in se fieret, obtinuit quod petiuit, Heliae (vt apparuit) facientem leu dante, & ibidem per spiritum duplicum intelligi solet gratia spiritus sancti ad prophetandum, & ad miracula peragenda. Et respondendum, quod Helias non fecit nec dedit Helisæo sūmum duplex spiritum, nisi per modum cause instrumentalis ac meritorum, vt pote impetrando ipsi à deo. Postremò in hac donatione Apostolis facta, vehementer humiliata est altitude diabolice pompa, dum humilibus idiotis atque simplicibus illis apostolis, pectoribus egenis super omnia demona Matth. 10. potestas est distributa. Si plane decuit impios spiritus mortalibus ac corporalibus subiecti creaturis, Luca. 10. qui domino maiestatis immensæ assimilari volebant: [Et misit illos prædicare regnum dei,] hoc est, celestia bona, beatitudinemque aternam hominibus annunciare, & deo obedientibus polliceri. Circa quod dicit Chrysostomus, Considera quod non cōmictitur eis aliquid sensibile prædicare, sicut Moy' es & prophetæ bona promittebant terrena: sed regnum celorum, & quæcumque continentur in eo. Misit autem illos ad predicandum combinatos, vt dicit Marcus, & sanare infirmos ab infirmitatibus corporis & animæ. Ideo autem prædicationis officio Christus gratiam miraculorum adiecit, vt ostensio miraculorum attestaretur magnitudini promissorum: quia vt ait Hieronymus, in omnibus illis rusticani, & absque eloquientia nullis pollicentibus regnum dei nemo crederet, nisi signa efficierent, vt fidem daret verbi virtus ostensa, nouaque facerent qui noua docebant: [Et ait ad illos, Nihil tuleritis in via,] i.e. nullū eorum quæ mox specialiter nominabuntur. Cū enim arcta sit via, exonerare se debet viator, præserit si sequi hunc cupit, qui exultauit vt gigas ad curandam viam. [Neque virginem,] Idem habetur apud Matthæum, vbi & calcia menta Apostolis prohibentur. Sed contrariari videntur quod in Marco ait Salvator, Nihil tuleritis in via, nisi virginem tantum & vt calciant essent sandaliis. Et respondendum, quod secundum Augustinum libro de confessione Euangelistarum, Christus ad literam permisit Apostolos virginem portare, ad ostendendum quod viucti necessaria eis ab auditoribus deberentur. Confluetudo etenim erat apud Iudeos, quod doctores & predicatorum eorum virginem ferebant in manu, in signum doctrinæ, & item in signum, quod hi quibus prædicabant, tenerentur eis viuctua ministrare. Porro hoc loco & in Matthæo virga metaphorice & spiritualiter sumitur pro innitientia cordis super quæcumque rem temporalem, vt sit sensus, neque virginem, non innitamini alicui temporali, sed deo: iuxta illud Esiae, Quis ambulat in tenebris, & non est lumen ei? Sperat in nomine domini, & innitatur super deum suum. De sandaliis vero dicendum, quod sunt incompleta calcia menta, nec reputantur pro calciosis, [Neque peram,] id est, repositoriū viuentium, [Neque panem,] quanto minus cibaria delicata? [Neque pecuniam, neque duas tunicas habebat,] id est, vestem superfluam non possidebat. Hinc glossa Benedictus sequens testatur, Simplex vestimentum est, quicquid alicui necessarium est secundum qualitatē loci aut temporis. Duplex autem est quod ultra necessitatem est. Hieronymus quoque ait, Non dicit ut aliquis instantे frigore vñica tunica contentus esse debeat: sed vt in tunica vestimentum intelligamus, ne alio vestiti, aliud nobis futuron timore seruemus: in quo reprehenduntur qui partas vestiunt, & qui equos onerant mutatoriis vestimentorum. Itaque secundum Gregorium Nazianzenum, mittens Christus ad prædicandum discipulos, sic vult eos virtuosos esse, sic cōstantes atque modestos, & vt breuiter loquar, cœlestes, vt non minus propter eorum modum viuendi, quam propter verbum euangelica propagaretur doctrina. Vnde secundum Chrysostomum, quasi ex hominibus angelos fecit eos, iubens eos omni terrenarū rerum sollicitudine ac cupiditate carere, vt sola cura teneatur doctrina, & totam spem suam in deo confidant, mentisque libera prædicatione & cateris actibus videntur diuinis. Sed circa hæc queritur, Christus namque ceperit facere & docere, cur ergo A. Actu. 1. apostolis prohibuit ista, cum ipse in prædicando tulerit facultum, peram, pecuniam, quorum custodiē possuit Iudam? Cui cum in cena dixisset, Quod facis fac citius, putabant Apostoli, quod dixisset Ioann. 13. set ei Iesus, Emne nobis quæ ad diem festum necessaria sunt, aut vt egenis aliquid daret. nam & loculos habuit, & quæ mittebantur, portauit. Denique in Ioanne habetur, quemadmodum discipuli introierunt ciuitatem Samaritanorum vt emerent cibos. Et respondendum, quod christus hæc ex elemoynis habens tulit, & habuit ea pro communī gregis sui ac egenorum necessitate, non quasi propria,

- priuatque bona , dans posteris formam , quod ob totius sustentationem congregationis hæc licite habeantur . Hoc quoque scendum , quod iuxta temporum & locorum ac negotiorum diuersitatem & congruentiam , Christus diuersa dedit præcepta discipulis . Bis autem misit ad prædicandum discipulos , semel ante passionem , & pro tunc dedit eis prædicta mandata , quia tunc eis satis ab auditribus præstabatur , quoniam libenter audiebantur ab eis , eo quod non prædicarent tam incomprehensibilia & supernaturalia de Christo sicut post eius passionem , quando secundo missi sunt à Christo ad prædicandum , & prædicauerunt supermirabilia de domino Salvatore , cœperuntque Iudeorum ac gentium vita publice increpare : propter quod à pluribus inuite audiebantur , sicut Salvator prædictis , Eritis odio omnibus hominibus propter nomen meum ; ideo tunc permisisti sunt secum ferre prædicta . Vnde in cena Christus ait Apostolis , Quando misi vos sine fæculo & pera & calciametis , nunquid aliquid defuit vobis ? Quibus respondentibus , nihil adiecit . Sed nunc qui habet fæculum , tollat , id est secum portet , similes & peram . Consequenter Christus docet discipulos unde necessaria habeant , [Et in quamcunque domum intraueritis ,] gratia hospitari , reficiendi , quiescendi ac instruendi , [Ibi manete , & inde ne exeatris] hoc est , eam non taliter relinquatis , quasi non redireti ad eam , quan- diu vultis in virbe seu villa eadem prædicare . & hoc intelligendum est , nisi rationabilis causa mutandi , hospitandi euenerit : & quod ait , In quamcunque domum , non de qualicunque , sed de honesta domo debet intelligi : propter quod in Matthæo dicitur , In quamcunque ciuitatem & castellum intraueritis , interrogate quis in ea dignus sit , scilicet vestro ingressu , vt fit bonæ famæ atque laudabilis vita , ne ex diffamia & viuis hospitis vestri incurritis infamiam , & alii in vobis scandalizentur , vestræ que contemnunt doctrinam . Prohibet igitur Christus frequentem & inordinatam hospitii mutationem , levitatis discursum seu gyrouagationem . Hinc ait Ambrosius , Alienum à prædicatione regni cœlestis cursitare per domos & inuiolabilis hospitii iura mutare . Et Cyrillus , Iusit eos in una domo manere , vt nec hospitem grauent , eum videlicet dimittendo , ne ipsi gulositatis & levitatis suspicionem incurrit . Hinc in Ecclesiastico scriptum est , Nequam vita hospitandi de domo in domum . Vnde vt mentem nostram valeamus stabilire in deo , corpus nostrum à discursibus vanis discimus frenare : & qui præparator est verbi dei , seu pastor ouium Christi prædicatione , & exteriori necessaria seu viti occupatione cessante ad quietum fe tribuat locum , & deo intentus sit , orando , legendo , prouidendo & contemplando , imò & seipsum sagaciter discutiendo , purgando ac perficiendo , vt illuc gratiarum charismata sortiantur à deo , quæ postmodum deuotissime proponat atque communicit populo . [Et quicunque non receperint vos ,] i . hospitium vobis negaverint , & sermones vestros contemperint , [Excutes de ciuitate illa ,] id est , dum inde exitis , [Etiam puluerim pedum vestrorum excutite in testimonium super illos ,] id est , in testimonium seu signum magnitudinis culpe ac damnationis illorum abicie verius illos puluerem qui pedibus vestris adhæsit , non ex impunitia , sed zelo iustitiae . Excutendum est itaque puluis pedum in illos . Primo , in testimonium , quod usque ad illos deuenierit , ita quod illi excusationem non habent ignorantiæ sua . Secundo , in testimonium pereruptatis illorum . Tertiò , in testimonium quod terrena eorum non querant . Quartò , in testimonium quod eis comunicare non velint . Quintò , in testimonium futuræ damnationis illorum , qua in infernum excutientur .
- Ioann. 15.** ¶ Præterea (vt eliceret ex prædictis) Christus hoc loco septem prohibet predicatoribus , pastoriibus & prælatis . Primum est pluralitas sarcinarum seu multiplicitas temporalium onerum , cum dicitur , Nihil tuleritis in via : propter quod scribit Apostolus , Omnis qui in agone contendit , ab omnibus se abstinet . Præparator autem & prælatus si vere huiusmodi sit contra peccatores agonizat . Secundum est rigor immoderatus , cum ait , nec virginem . Tertium est curiositas vicius , dum dicit , neque peram . Quartum est avaritia , cum scribitur , neque pecuniam . Quintum est vestium superfluitas . Vnde ait Apostolus , Habentes vicium & quibus tegamur , his contenti simus . Sextum est instabilitas , dum ait , ibi manete . Septimum est , non communicare iniquis & induratis , cum subditur , quicunque non receperit vos . Deinceps subditur apostolorum obedientia , [Egressi autem ,] id est , corporaliter à Christo euntes ad loca præfixa , [Circubant per castella ,] per ciuitates quoque , vt patet ex verbis Matthæi . Vnde patet quod loca minoria negligenda non sunt propter habitantium paucitatem , præsertim cum magnum atque pre cunctis mundi opibus desiderabile sit saltem unum conuertere . [Euangelius ames ,] id est , alias falutaria documenta tradentes , non de bonis illorum seipso delicate pacientes , sicut iam multi qui de H lacte , lanâque ouium pascunt & vestiunt semetipos , quibus tamen non prædicant . Propter quod per Ezechielem aeterna eis damnatio prædicitur . [Et curantes ,] corpora languida materialiter , & animas peccatrices spiritualiter , [Vbiq[ue] ,] sine personarum acceptance , puta in omni loco ad quem diresti fuerint , & vbi ægros curam optantes repererunt . Sed nunc propter dolor multa sunt qui ē animarum medicos profiterintur , & tamen malis exemplis occidunt quos spiritualiter sanare tenentur .
- ¶ Porrò Marcus hæc apostolorum gesta plenius exprimens , Exeunte (inquit) prædicabant ut penitentiam agerent , & dæmonia multa eiiciebant . & vngebant oleo ægros multos , & sanabantur . Ioannes quoque Euangelista testatur , quod baptizabant . Et ecce horum tam magnifica operantium vnu extitit proditor Iudas . Nullus ergo præsumat , nec periculosem sibi securitatem promittat , sed & dona gratiarum facientis , humilitatem , mansuetudinem , patientiam magis quam dona gratiarum gratis datæ , expulsionem dæmonum , efficientiam lanitatum opterens . [Andiuit autem in Herodes Terracha ,] Iste est Herodes Antipas , filius Herodis , cuius tempore natus est Christus . Hic vero Herodes fuit Galilæa Terracha , vt dictum est supra plenius . [Omnia que siebant ab eo ,] id est , præfata miracula Christi , & qualiter discipulos mitteret ad prædicandum atque curandum , & baptizaret per eos . Omnia autem opera Christi audiuit in generali magis quam in speciali , quamvis multa etiam in speciali per-

- A ciperet . Fama etiam Christi vnde fundebatur , quoniam nunquid in veteri testamento legitur quif . Luce. 2. quant tot perpetrasse miracula , nec discipulis suis tantam potestate dedisse . [Et hesistabat Janxie ambi Luce. 3. gendo de Iesu quis esset . Circa quod Chrysostomus , Peccatores scientes & neficientes quæque strepitum pertinefecunt : peccatum enim nemine argente hominem prodit , nemine accusante cōdemnat , & pigrum ac timidum reddit delinquentem . Causa quoque timoris subiungitur , [Et quod diceretur a quibusdam , quia Ioannes] Baptista , [surrexit a mortuis ,] quo adiuto , expauit Herodes , ne forte plagaretur 4. Reg. 1. ab eo , qui tanta videbatur & erat potentia , sicut quinquageneri fuerant ab Heliæ plagi . Itaque isti credebant Iesum esse Ioannem . Sed constat , quod isti non diu aut nunquam noterunt , facialiterque viderunt Iesum . Si enim ante decollationem Ioannis ipsum nouissent , non taliter estimassent .
- ¶ Circa hæc quæritur , quomodo Lucas afferat hæstia Herodem , cum in Matthæo & Marco scri- Matth. 14. prium sit , quod Herodes affirmauerit Iesum esse Ioannem . Matthæus nempe ait dixisse Herodem . Hic est Ioannes Baptista , ipse surrexit à mortuis , & ideo virtutes operantur in eo . Ad quod Augustinus responderet in libro , de confessio Euangelistarum , quod Herodes primo hæstiauit propter rumorū varietates , sed postea credidit Iesum esse Ioannem , sicut & alii quidam : propter vitæ sanctitatem , famæ eminentiam , & quia congregauit multos discipulos , & per apostolos baptizauit : hi quoque putabant Ioannem post tuam resurrectionem ad potestatem maiorem promotum , & ideo iam miracula agere , quamvis non suam decollationem nullum fecerit signū . [Ab quibusdam vero dicebatur , quia Helias apparuit .] Non dixerunt surrexit : sed apparet , quasi de paradi o reuersus , scientes eum non fusse mortuum , sed translatum . Hic ergo putabant Iesum esse Heliam , propter miraculorum potentiam atque iustitiae zelum . [Ab aliis autem] dicebatur , [Quia propheta unus de antiquis] id est , de numerorū antiquorum vatum . [Surrexit ,] putantes Iesum esse aliquem illorum . Multiplex autem error exiit in Iudeis , & quidam eorum putabant animas transcorporari . Dicit etiam hoc loco Theophilus , Judei resurrectionem mortuorum expectabant in vita carnali & in comeditionibus ac potibus . [Et ait Herodes .] Secundum Matthæum loquebatur pueris suis , [Ioannem ego decollavi .] Hoc ait secundum Chrysostomū , Matth. 14. non suum piaculum ostendendo , sed suam formidinem confortando . Attamen ei potest dici illud Davidis , Os tuum loquuntur est aduersum te , dicens , Ego interfeci Christum domini . [Quis autem iste est , de quo ego audio talia ?] quasi dicat , Aliquid magni esse videtur . [Et querebat videre eum ,] jan eset Ioannes , cuius faciem noverat , & ex curiositate optabat videre miracula . Sed desiderium Herodis fuit accidie , superbia & indeuotione admixtum , alias facile peruenisset ad Iesum in Galilæa tunc prædicantē . Dicit autem Chrysostomus , Quia magna res est virtus : nam Ioannem defunctum Herodes formidat , & præ timore etiā de resurrectione philosophatur . [Et reueit apostoli à locis in quibus prædicauerit .] Ad Ioann. 1. Iesum , narraverunt illi quæcumque fecerunt , [dæmones expelliunt , infirmos curando , homines instruen- do .] Hoc suo nunciaverunt magistro , quasi illi totum ascribentes , non seipso iactantes . [Et assumptus il- lus secundum seorsum in locum deserto sumus , qui est Bethsida ,] hic est propinquus ciuitati sic dictæ , de qua Petrus Matth. 14. & Andreas fuerunt . Denique (prout Matthæus & Marcus describunt) decollato ab Herode iniquo sancto Ioanne , venerunt discipuli eius , & nunciaverunt hoc Christo . Quo audito , abiit (sicut iam dictum est) non timore Herodis , quem potuit vno annihilar imperio , sed ob alias causas : quarum vnam Marcus tangit , dicendo , Erant enim qui veniebant & redibant multi , & nec spaciū manducandi habebant . Alia ratio fuit , vt diceret predicatores atque prælatos post occupationes externas vitæ actiue recurrere ad locum abstractum , ad vacandum contemplatiue actibus vitæ . [Quod cum cognovis- sent turbæ , sequuntur suum illum ,] Diuersi enim diuersas ob causas / vt dictu[m] est / sepe Salvatorem sequi solebant , [Et excepti illa ,] charitatue ac pie delectat deuotione simplicium . Minores quippe & simpli- ces sequebantur , maiores & scolii persequeruntur , quemadmodum usque in praesens contingit . [Et loquebatur eis de regno dei ,] videlicet de magnitudine gaudiorum cœlestium & beatitudine vita future : [Et eos qui cura indigebant ,] puta infirmos , sanabat , tanquam p̄fissimus medicus , existentes etiam in peccatis & curari spiritualiter cupientes , sibi que acquielcentes sanavit ab animarum languoribus seu peccatis .
- ¶ Consequenter describitur præclarum Christi miraculum , [Dies autem caperat declinare ,] Vnde Mat- Matth. 14. thus ait , Vespere autem facto . [Et accedentes duodecim] principales discipuli Christo familiariores , atque ad alioquendum eum audaciebant , [Dixerunt ei , dimite turbas ,] quas docendo & curando detines tecum , [reuerties in castella , vilissaque que circa sunt ,] id est , huic loco propinquia , [Diuertat , & inveniant eis casus , quia bit in loco deserto sumus ,] in quo nihil veniale apparuit : quamvis Apostoli hoc ex quadam compunctione & prouidentia videantur dixisse , suam tamen imperfectionem in verbis his multipliciter ostenderunt , non credentes , vel potius non pensantes , quod Christus turbans posset miraculose reficere , opinantes quoque quod turbæ cum Christo manentes possent fame periclitari . [Ait autem ad illos , Pos date illis manducare .] Hoc ait omnium sapientissimus magistrorum , imperfectionem fidei discipulorum pie re- dargens , quasi dicat , Non solum ego , sed & vos potestis illos reficere , si tamen tantam fidem habetis ut decet . [At illi dixerunt , Non sunt nobis plus quam quinque panes , & duo pisces ,] qui panes secundum Ioann. 6. Ioannem , hordeacei erant . [Ni si forte nos eamus & emamus in omnem turbam hanc eis ,] Itaque discipuli sunt loquiuntur , non quasi suo indignantes magistro , aut irrationabiliter eum esse effatum insinuare volentes , sed ad designandum quæ impossibile eis esset propriæ potestate implere quod dixerat Christus : ideo subditur , [Erant autem vivere quinque milia ,] utpote præter mulieres & pueros , vt alii Euange- listæ testantur . Viri quoque dicuntur in scripturis , qui viginti annos ad minus sortiti sunt . alii etiam Euangeliæ absolute affirmant , quod fuerunt quinque milia virorum . Scriptura enim diuina de mi- Matth. 14. nutis numerorum vim non facit , videlicet an fuerunt modice plures aut pauciores . Marci. 6.

D. DIONYS. CARTHUSIAN.

Cap. 9.

Ioann. 6. ¶ Denique apud Ioannem, vbi miraculum istud describitur, leguntur Christus & discipuli aliqua inter se de materia ista loquuti, quæ Euangelista alij non scriplerunt. Illic quippe habetur, quod interrogauit Iesus Philippum, dicens, Vnde enim panes vt manducant hi? Deinde dixit Andreas, Et puer hic vnu qui haber quinque panes hordeaceos & duos pisces, sed haec quid sunt inter tantos? Sed hoc cum iitis facile concordatur, & vt in libro de confessi Euangelistarum afferit Augustinus, Ex hac varietate loquendi salubriter edocemur, nihil esse querendum verbis, nisi loquentium voluntatem, cui demonstranda iniquigilare debent omnes veridi ci narratores, cum de homine vel de angelo, vel de deo aliquid narrant. [*Et autem ad discipulos suos,*] id est, duodecim apostolos, *[Facie illos discubere per communia quinquagena]* ita vt quinquaginta fideant in ordine uno. Sapientis est omnia agere ordinata, & taliter ordinatis poterat facilius cibus inferri.

Marc. 6.

August.

Jacob. 1.

Gene. 1.

Ioann. 6.

1. Ioann. 2.

Psal. 79.

Psal. 101.

Eccle. 15.

Hiere. 3.

1. Tim. 4.

Titum. 2.

1. Timo. 4.

1. Cori. 11.

1. Thess. 5.

Roma. 8.

2. Cori. 1.

Ioann. 6.

Nume. 1. ¶ Denique apud Iohannem, vbi miraculum istud describitur, leguntur Christus & discipuli aliqua inter se de materia ista loquuti, quæ Euangelista alij non scriplerunt. Illic quippe habetur, quod interrogauit Iesus Philippum, dicens, Vnde enim panes vt manducant hi? Deinde dixit Andreas, Et puer hic vnu qui haber quinque panes hordeaceos & duos pisces, sed haec quid sunt inter tantos? Sed hoc cum iitis facile concordatur, & vt in libro de confessi Euangelistarum afferit Augustinus, Ex hac varietate loquendi salubriter edocemur, nihil esse querendum verbis, nisi loquentium voluntatem, cui demonstranda iniquigilare debent omnes veridi ci narratores, cum de homine vel de angelo, vel de deo aliquid narrant. [*Et autem ad discipulos suos,*] id est, duodecim apostolos, *[Facie illos discubere per communia quinquagena]* ita vt quinquaginta fideant in ordine uno. Sapientis est omnia agere ordinata, & taliter ordinatis poterat facilius cibus inferri.

¶ Sed obuiare videtur illud Marci, Discubuerunt per centenos & quinquagena. Ad quod libro de

confessi Euangelistarum, Augustinus respondet, quod istud nullum mouere debet, quia Lucas par-

tem dixit, & Marcus totum. [*Et ita fecerunt i apostoli,*] sicut Christus eis iniunxit. [*Et discubuerunt feuerunt*

omnes. *Accipit autem quinque panibus & duobus pisibus, refexit in celum,*] significans se missum à patre

eterno, & quod nisi virtute cælesti, diuina, & supernaturali facturus esset istud miraculum, itéque

quod omne bonum de sursum esset descendens à patre luminum. [*Et benedixit illis,*] scilicet panibus &

piscibus, dando eis vt mox multiplicarentur, sicut in Genesi legitur irrationalibus benedixisse: quo

facto nos informauit, vt cibum non accipiamus; nisi beneficione præmissa. [*Et frigit*] panes in ali-

quas magnas partes, non in minutis scidit, sed frangendo multiplicabatur. [*Et distribuit discipulis suis ut*

poneant] panes & pisces multiplicatos. [*Ante turbas, Et manducaverunt omnes, & saturati sunt,*] non de

quinque panibus, duobusque pisibus tantum, sed de eo, in quo omnipotenter Christi multiplicavit

quinque panes, duosque pisces, [*Et sublatum est quod superfluit illis, fragmentorum duodecim copiuni,*] ex quo

constat quod panes & pisces tam pauci multiplicati fuerunt in maximam multitudinem panum & pi-

cium, quia de reliquis tot sporta implenta sunt.

¶ Porro de spirituali huius miraculi intellectu tot à doctoribus dicta sunt, vt pene superflium videa-

tur quid addere: vnde necmo ralitatí nunc immorari intendo, præsertim quoniā super Ioannem multa

hic scripsi, nunc vero modice tangam. Itaque per turbam præfataam, quæ Christum corporaliter se-

quebatur, intelligi possunt vniuersi fideles, qui vsque in præsentis eius vestigia imitantur, sicut ait Io-

annes, Qui se dicit in Christo manere, debet sicut ille ambulauit & ipse ambulare: per apostolos vero

signantur prelati quibus præcipit Christus vt docendo exemplariterque viuendo alant sibi commis-

fos. Sed quia prælati sine Christi ope & gratia nihil valent, profitentur se ad spiritualem hanc nutri-

tionem suis viribus impotentem, idcirco necesse est vt dona gratia eis concessa, quæ per panes quin-

que, duosque pisces figurantur, perficiantur ac multiplicetur à Christo. Cùmque à christo hanc sub-

G uventionem rite petierint, ipse libenter eis auxiliatur, præcipiens vt greges sibi commissos discubere

faciant, eisque dona sibi concessa comunicent. ¶ Præterea per primum panem intelligendum est pa-

nis penitentia, id est, cordialis contritio pro peccatis, confessio oris & satisfactio operis: ad quem pa-

nem debent prælati subditos suos hortari, & corda eorum ad compunctionem mouere: de quo pane

accipi potest illud in Psalmo, Cibabis nos pane lachrymarum. Et rursus, Percusius sum vt feci, &

aruit cor meum, quia oblitus sum comedere panem meum. Secundus est panis doctrina, de quo in Ec-

clesiastico legitur, Cibabit illum pane vite & intellectus. Vnde per Hieremiā dominus loquitur, Da-

bo vobis pastores iuxta cor meum, & pacient vos scientia & doctrina. Tertius est panis exemplis vi-

te, qui subditis præcipue necessarius extat, præsertim cum absque eo panis doctrinæ modicum profit.

Cutius enim vita despiciatur, predicatione parum curatur. Ideo ait Apostolus, Esto exemplum fidelium

in verbo & conuersatione in charitate. Quartus est panis Eucharistia, qui bene cōfessis, salubriter;

instructis est porrigendum, de qua dicit Apostolus, Quicunque manducauerit panem hunc, & bibit ca-

licem domini indigne, reus erit corporis & sanguinis domini. Quintus est panis orationis seu media-

tionis deuota, qui mentem valde confortat. Vnde pro subditis prælati incessanter intercedere debet,

& ipsos ad orandum inducere, cum dicat Apostolus, Sine intermissione orate. Insuper per duos pisces

panibus bonum præstantes, intelliguntur consolatio gratia in præsenti, & spes felicitatis fu-

tura, quæ duo reddunt animæ vniuersi etiam aduerſa sua, in tantum vt cum Apostolo dicat, Non H

sunt condignæ passiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis. Et iterum,

Benedictus deus qui consolatur nos in omni tribulatione nostra. Hanc consolationem copiosissime

sensit, qui tam affectuissime dixit, Quam magna multitudo dulcedinis tuae domine. Postremo sub-

ditorum gregibus ita refectis manent copiosæ reliquæ: quia quo spiritualia bona liberalius comu-

nificant, eo amplius abundant atque augentur, in tantum quod & ipsi prælati meritis eorum quos pre-

fatis nutririunt panibus adiuuantur. Postremo quæri posset ad literam, an, seū quid potuit hec turba

in refectione præscripta, de quo quid arbitr̄ scripti super Ioannem. [*Et factum est cum solus esset orans,*

erant cum illo & discipuli eius.] ¶ Videtur in verbis his esse oppositum in adiecto. Si enim solus exitit

orans, quomodo secum erant discipuli eius? Vel si erant cum illo, non solus fuerat orans. Sed ad hoc

facile responderetur. Primo, quia si oratio ista in sensu formalis sumatur, ita quod dicit, solus, excludat

non communionem personæ, sed actus orati, potuit esse solus orans, etiam si in medio multorum mi-

lium non orantium stetisset. Secundò, quod dicitur, erant cum illo discipuli eius, non oportet in-

telligi, quod prope corpus ipsius steterunt, sed quod turba que pasta fuit recedente, apostoli nō abie-

runt, sed secum, id est, non longe ab ipso fuerunt. Tertiò, solus potest hoc loco facere exclusionem

extraneorum & non domesticorum: sicut episcopus dicitur esse solus in domo, quamvis cum eo sit

IN EVANG. LVCAE ENAR. Arti. XXIII.

169

A familia. Itaque christus vt homo orationem facturus, fecerit seorsum, non quod aliorum tumultu aut strepitu mens eius posset in deuotione, attentione, vel contemplatione vllatenus impediri: sed ad nostram informationem hoc egit, vt præferat tempore orationis, impedimenta deuotionis & occasio-nes distractiōnū vitemus. Propter quod apud Matthēum ait Saluator, Cum oraueris, intra cubiculum tuum, & clauso ostio ora patrem in abscondito.

¶ Præterea (sicut Ioannes referit) Iesus factō prædicta refectionis miraculo, fugit in montem, sciens quod venturi essent quos pauit, vt raperent eum & facerent eum regem: ideo forte nāc dicitur, quod erat solus orans. [*Et interrogauit illos, dicens, Quem me dicunt esse turbæ?*] Non ex ignorantia querit, sed vt occasione responsionis discipulorum instruat eos. [*Et illi dixerunt, Ioannem Baptizant, ali autem Heliam,*

Matth. 16.

ali dicunt. [*Quia*] id est, quod [*propheta unus de prioribus surrexit.*] Matthæus autem adjungit, quod etiā quidam dixerunt eum esse Hieremiam. Cur quidam dixerint Iesum esse Ioannem Baptizatam, ali He- liam, ali quandam veterum vatuum, paulo ante iam dictum est. Omnes itaque isti resurrectionem cre- dentes, putabant viros sanctos post resurrectionem suam maioris esse potentias; & quoniam Christus præ ceteris vatisbus fuit miraculus gloriosus, dicebant eum esse aliquem præcedentium prophetarum. Veruntamen quidam ex turba credebant atque dicebant Iesum esse Christum, sicut in Euangelio Ioānis facillime demonstratur, qui etiam multis ex principiis afferit credidisse in eum: & apud Ioānum Ioannis. 6.

B habetur, Illi ergo homines cum vident quod fecerat signum, videlicet in præfata turbæ refectione, dicebant, quia hic est vere Propheta, qui venturus est in mundum, videlicet Christus, vt Chrysostomus tangit, qui circa verba Ioannis sic ait, Ex hoc quod dicunt, qui venturus est in mundum, manife- stum est, quod prophetam quandam principalem expectabant: & ideo quod dicitur, Hic est vere pro- pheta, in græco cum adiectione articuli ponitur, ad ostendendum eum ab aliis esse prophetis discrepū. Infuper (vt Matthæus referit) ista interrogatio facta est in partibus Cesareae Philippi: sed Marcus fa- Matth. 16.

ctam enarrat eam in via in prædicta terra: quod ab inuincu nō discordat, quia existendo in illa prouin Marc. 8.

cia ambulauit in ea, & ambulando in ea, iā venit & fuit in ea. Lucas aut nō exprimit ubi sit facta questio

ista, nec tamē immediate facta est post turbæ refectionē, vt ex Matthæo & Marco patescit, nisi sāpius facta dicatur. Vnus autē Euāgelista quādam omittit quae alii ponunt, nec ipsi beatissimi Euāgelistae semper ordinem rerum obseruant gestarum in describendo. [*Dixit autem illis, Pos autem,*] qui mili fami- liiores estis, & facta mea ac sapientia meā præ ceteris scitis, imd experimentaliter noscitis, [*Quem me esse dicitis?*] Respondens simon Petrus,] præ omnibus & pro omnibus aliis apostolis, qui ab infante sua vocatus est Simon, & postea à Christo vocatus est Petrus, [*Dixit, Christum dei*] esse te dicimus, id Ioānis. 11. est, regem Messiam dei electum, à deo in lege ac prophetis promissum, & nostro hoc tempore di- Matth. 16.

uinitus missum. Matthæus vero Petri responsonem plenius exprimit, scribens, Tu es Christus filius dei uiu. [*Et ille increpans eos, præcepit ne cur dicerent.*] Hoc solus Petrus respondit: sed quia pro o- mnibus dedit responsum, exigentibus forte ab eo idipsum apostolis, ideo Christus increpat omnes.

¶ Sed cur increpat eos, cum veritatem loquutus sit Petrus, imd (vt in Matthæo legitur) Christus pro hac responsonē Petrum vehementer laudauit, dicendo, Beatus es Symō Bar iona, & cætera. Et respo- dendit, quod increpatio hic extense accipitur pro seriofa commissione tacendi, per modum increpa- tionis prolatæ: vnde Marcus, Comminatus est, inquit, eis, vel forte pro aliqua alia culpa increpauit eos, Marci. 8. vt istam commissionem diligenter obseruarent, vt moris est facere.

¶ Præterea queritur, cur præcepit apostolis istud tacere, cum ipsem sāpius aperte se dixerit Christū imd & deum verum, dicendo Iudeis, Ego & pater vnu sumus, & pater quod dedit mihi, maius omni bus est, puta diuina essentia, quam filius per generationem aternam habet à patre. Et rursus, Quæcumque facit pater, haec & filius similiter facit: & sicut habet pater vitam in sēmetipso, sic dedit & filio vi- tam habere in sēmetipso: multaque talia, quæ sacratissimū scribit Ioannes.

¶ Denique Ioannes Baptista publice prædicauit Christum venisse, Iesumque esse Christum etiam di- gitio demonstrauit. Sed & utilissimum fuit Iudeis scire, quod Iesus esset Christus: cur ergo prohibuit hoc ipsum apostolis? Et respondendum, quod Christus, vt pote increata ac infinita sapientia patris, Lucae. 3.

omnia ordinate sapienterque egit, congruo loco, apto tempore: ideo aliqua bona quibusdam ad tempus prohibuit, vt postea congruentius fierent. In tantum quoque verbis & signis declarauit se ef- fē Christum, quod idonei erat prædicare Christi diuinitatē, aut pro hoc ferre persequitio- nem & mortem, vt tangit Ambrosius, qui etiam dicit, Dominus Iesus Christus prædicari se primo Ambrosi.

noluit, ne vnu strepitus nasceretur, & vt fallat principem mundi, vt declinet iactantiam, doceat hu- militatem, & ne rudes ac imperfeci adhuc discipuli maximè prædicationis molibus opprimantur.

¶ Postremò & ipsi Christus rationem prohibitionis suæ adiecit, vt subditur, dicens, [*Quia op- tet filium hominis multa pati,* & reprobari a senioribus] Iudeorum, qui erant quasi iudices ordinarii corundem, [*Et principiū sacerdotum,*] scilicet pontificibus, [*Et sacerdos,*] id est legis doctoribus. Quomodo factum sit hoc, infra duobus capitulis, in quibus pāsio eius continetur, describitur.

[*Et tertia die resurgere.*] Quomodo autem istud oportuit, seu necessarium fuit, infra diffusa habe- runt, sed secum, id est, non longe ab ipso fuerunt. Tertiò, solus potest hoc loco facere exclusionem extra- neorum & non domesticorum: sicut episcopus dicitur esse solus in domo, quamvis cum eo sit

y

- sus necessarium fuit, non necessitate absoluta, sed potius ex suppositione, quia deus ita prædictit, & ne cessitate conditionata, videlicet si scriptura verificari deberent.
- P**olet quoniam Saluator passionem suam prædictit, consequenter declarat eos qui per ipsum salutem cipiunt adipisci, oportere sequi eius vestigia. Nam sequitur, [Dicebat autem ad omnes,] videlicet ad turbam in generali. Secretiora namque sua mysteria solis reuelauit discipulis: sed que ad salutem omnium exiguntur, omnibus patefecit. [Si quis vult post me venire,] id est me spiritualiter sequi, maxime conuersationi conformari, ad patrem felicitatis pertingere, vt vbi ego sum & ipse sit mecum, [Abneget semetipsum] hoc est, propriam voluntatem relinquit, præstitia vitia deserat, vitam suam pro deo & veritate mortis exponat. Propria autem voluntas homini appellatur, quæ deo & sacre scriptura præceptis ac documentis contrariatur, per quam quis propria commoda quaerit, & ad seipsum inordinate reflectitur, atque qua deo dispergit obtinere molitur. Hinc ait Basilius, abnegatio sui ipsius est totalis præteriorum obliuio, & recessus a propriis voluntatibus. [Et tollat crucem suam,] id est cruciformem seu penitentiam conuersationem æquanimiter portet, ducat, sustineat, & omnem tribulationem, tentationem seu persecutionem & aduersitatem sibi occurrentem viriliter ferat, corpus suum castiget, domet, & ratione, seruitutique dei subiicit: sicut ait Apostolus, Qui sunt Christi, carnem suam crucifixerunt cum vitis & concupiscentiis. Ad quod etiam ad Romanos nos adhortans, Obsecro (inquit) vt exhibeatis corpora vestra hostiam viuentem, sanctam, deo placentem, rationabile obsequiuum vestrum.
- P**orrò secundum Gregorium duobus modis crux tollitur. Primo, corpus (vt dictum est) per abstinentiam affligendo. Secundo, animum per compassionem circa alios afficiendo. Sicut ait Apostolus, Quis confirmatur, & ego non infirmior? Quis scandalizatur, & ego non vror? Et iterum, Flete cum flentibus. Hæc autem agenda sunt non vno die duntaxat, sed perseveranter usque in finem. Propter quod subdit, [Quotidie,] vnde & Zacharias loquitur est, Seruamus illi in sanctitate & iustitia coram ipso, omnibus diebus nostris, [Et sequatur me,] id est, per predicta mihi adhæreat, obsequatur, & per semitas vite, per virtutum itera mea sectetur vestigia. Denique iuxta præinductam expositionem, necessarium est ad salutem cunctis fidelibus abnegare seipsum, & tollere crux suam quotidie, ut scilicet quantum ad ea qua diuinis repugnant præceptis & cateris quæ ad salutem exiguntur abnegemus nosipso, nostraque crucem tollamus quotidie, eundo per arcam viam, quæ ducit ad vitam. Alio modo hæc exponuntur, prout ad consilia, supererogationisque opera pertinent, ac religiosos concernunt, vt sit sensus, Qui vult post me venire, id est, ad perfectionem tendere atque pertingere, sicut ego in omnibus totius perfectionis formam me prebui, abneget semetipsum, id est, propriam voluntatem omnino relinquit, illum deo per votum obedientia offerendo, vicario dei tanquam deo in omnibus quæ professionem respiciunt obediendo, vt faciunt religiosi claustrales, quibus diligentissime est penitendum, quid de huius modi voti fida ac celeri persolutione dicat scriptura. Scriptum est equidem in Deuteron. Quod semel egressum est de labiis tuis, obseruabis, & facies sicut promisisti domino deo tuo. In Ecclesiaste etiam præcipitur. Si quid voulisti deo, ne moreris reddere. Dispergit enim deo stulta & infidelis promissio. Imò lecti doctores promissio illa obligat magis quam iuramentum, vt iam inueniatur periuro deterior claustralium, qui professionem suam implere non fatigat. Veruntamen ad primam horum expositionem verborum spectat quod dicit Gregorius circa hæc verba, quia nisi quis à seipso deficiat, ad eum qui super ipsum est non appropinquat, nec valet apprehendere quod super se est, si nescierit mactare quod est.
- T**Consulit autem Christus triplicem abnegationem, in qua fundatur professio seu præmissio triū virtutis, quæ de cuiuslibet religionis essentia esse dicuntur. Prima est abnegatio rerum exteriorum, de qua infra habetur, Qui non renunciauerit omnibus quæ poscidet, non potest meus esse discipulus. In hac fundatur paupertas. Secunda est abnegatio eorum quæ sunt partim intra nos, & partim extra nos, vt sunt, vxori, siboles, & cognati: de qua abnegatione infra dicit Saluator, Si quis venit ad me, & non odit patrem suum & matrem & vxorem, non potest meus esse discipulus, in qua fundatur continentia. Tertia est abnegatio sui ipsius, de qua hic, in qua fundatur obedientia, & tollat crucem suam quotidie, id est, obseruantias regulares, arcas & arduas, seu statuta monastica rite obserueret, quod est vere Christo cōfigi ciusque passionibus cōmunicare & compati, quod & præcipue meritior est, consolationis gratia in præfenti, glorificationisque patriæ in futuro: secundum illud Apostoli, Sic cicut abundant passiones Christi in nobis, ita per Christum abundant consolationis nostra. Et iterum, Fidelis sermo, si commortui sumus, & conuiuemus: si sustinemus, & conregnabimus,
- T**Itemque qui internam consolationem iam cupit gustare & demum æternam beatitudinem possidere, qui christo vult conformari in gloria, modo non aspernetur pati cōuitia, aspera, & aduersa, imò glosrietur in talibus, sicut nos hortatur beatissimus Petrus, Communicantes Christi passionibus gaudente, vt in revelatione gloria eius gaudeatis. Et Paulus, Semper mortificationem Iesu in corpore nostro circumferentes, vt & vita Iesu manifestetur in carne nostra mortalí. [Et sequatur me,] qui descendit de celo, non vt facerem voluntatem meam, sed eius qui misit me. Hæc itaque obseruare est religiosorum, qui seipso deo totaliter velut in holocaustum in sua professione obtulerunt, nil sibi de seipso proprium reseruant: qui si quod vouluerunt digne impluerint, optimi sunt: si autem implere neglexerint, pessimi comprobantur. Quod autem abnegatio ista, & propria crucis portatio quotidiana sint assū mendæ, consequenter Christus ostendit, [Qui enim vouluerit animam suam facere, perdet illam.] Verbum hoc per se sumptum dupliciter potest intelligi: sed quia mox subdit, [Nam qui perdiderit animam suam propter me, saluā faciet illā.] Sensus literalis est iste, Qui vouluerit animam suam saluam fa-

- A cere, id est, in præsenti vouluerit eam in propriis voluntatibus, desiderisque nutrire & conservare, seu carnalem salutem sortiri, vel à mortis temporalis eripere peccatis fugiendo martyrium, perdet eam, id est damnationi æternae obnoxiam facit, perditamque in futuro comperiet, ita quod mortem temporalem pro justitia fugiens, mortem incurrit æternam, & carnalem prosperitatem amplectens, veram amittere salutem. Hinc communiter dicitur, quod impossibile sit nunc cum mundo gaudere, & postea cuti Christo regnare. E contrario autem subiungitur, [Nam qui perdiderit animam suam,] id est in præsenti voluntates & concupiscentias eius mortificaverit instar Pauli, qui dixit, Viuo autem iam nō ego, viuīt ve ro in me Christus. seu peccatis mortis exposuerit eam, ita vt vita præsenti ac sensitiva priuetur, [Propter me,] id est amore mei, & finaliter propter me, vt me summa felicitatis obiectum in æternū possideat, [Saluam faciet illam,] id est ad veram perducet salutem, & per mortem seu mortificationem temporale pertinet ad vitam gloriae æternalem. Huic simile est quod in Joanne loquitur Christus, Qui amat animam suam, perdet eam: & qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam æternam custodit illam.
- P**orrò quod dictum est, Qui enim vouluerit animam suam saluam facere, perdet illam, per se acceptū potest & ita exponi: Qui vouluerit eam in futuro vere facere saluam sive beatam, perdet eam, id est in seculo isto afflictionibus seu peccatis mortis exponent. Per tribulationes enim perueniatur ad requiem, iuxta illud Psalmista, Transiimus per ignem & aquam, & eduxisti nos in refrigerium. Itemque, Quantitas ostendisti mihi tribulations multas & malas, & conuersus viuificasti me. Vnde Iudith ait, Omnes qui placerunt deo, per multas tribulations transierunt fideles. Illi autem qui tentationes non suscepserunt, in timore domini & in patientia sua, exterminati sunt.
- I**n super quod sic temporaliter perdata est anima vt in eternum saluetur, Christus subiungit, [Quid enim profici homo, si laetetur viuere sum mundum,] id est, totius mundi huius delitias, diuitias, & honores acquirat, & temporalia cuncta possideat, [Seipsum autem perdat,] id est, damnationem æternam mereatur atque incurrit, [Et detrimentum sui faciat,] id est bonis gratia priuetur in seculo isto, & donis gloriae in futuro, sicque seipsum spiritualiter quasi nihil faciat & inane, spiritualium detrimentum seu carensiam incidente, quasi dicat, Talis non profitit, sed ineffabiliter deficit, & quanto videtur felicior præsentia obtinendo, tanto extat miserior, vilior, & pauperior spiritualibus bonis carendo, eterna quoque supplicia promerendo. Vnde quanto anima corpore consistit præstantior, tanto plus eligenda ac obtinenda sunt bona ipsius, videlicet virtutes ac dona spiritus sancti, felicitasque æterna, sed & omnis delectatio vana vita præsenti cum indicibili aspernatione vitanda est amore celestium gaudiorum. Deinde ista authoritas applicari solet contra quosdam qui zelum animarum habere videntur, sed non secundum veram discretionem, qui circa aliorum conuersationem seu profectum intantum se occupant, vt negligant semetipos: qui contra charitatis ordinem agunt, quia tenetur homo post deum præcipue amare seipsum & propriæ prouidere salutem, atque in primis implere quod ab ipso exigit deus, vnde & charitas dicitur incipere à seipso. Deinceps Christus per communionem pœnae inducit ad obseruationem prædictorum, [Nam qui me erubuerit & meos sermones,] id est ex pudore mundano & vito omni seruit confiteri me, & dogmata mea verecundans publice confiteri coram aduersariis fidei atque iustitiae, se in hominem crucifixum credere, in illo sperare, eumque adorare verecundans, etiam confiteri ea quæ Christianæ sunt fidei, vt quod deus est vnu & trinus, quod unigenitus dei est incarnatus ac crucifixus, quod Christus in unitate personæ est deus & homo, quod futura sit resurrectio mortuorum, quæ interdum confiteri fuit se irrationi innumerabilium incredulorum atque crudelium tyrannorum expondere, [Hunc filium hominis erubet,] id est per modum erubescens se circa illum habebit, cum abiendi quasi verecundaretur de ipso, sicut & paterfamilias seruum impium nominare deditur, & ad se pertinere verecundatur allere, [Cum venerit in maiestate sua,] id est in magna & summa sua potestate, virtute & gloria, [Et patris,] id est in præfata maiestate diuina quæ sibi & patri, haud dubium quin & adorando spiritui sancto una est & communis, [Et angelorum,] id est, competenti & maximo angelorum exercitu, quod erit in die iudicii, quando Christus in maiestate & gloria omnium beatorum vallatus agminibus descendet ad iudicandum viuos & mortuos, vt infra clarius describetur. Tunc nempe reprobus diudicabit, repellet, damnabit. Vel quod ait, In maiestate sua, potest ad glorificatam suam humanitatem, eiisque creatam referri potentiam, omni aliis creati potestati prælatam. Non enim in secundo aduentu venturus est in humilitate, passibiliitate & infirmitate, sicut in primo aduentu, dum venit vt iudicaretur: sed in humanitate glorificata, impensis, prepotenti, vt iudicet. Sic itaque veniet in maiestate sua creata, humana, & patris, id est, etiam in maiestate diuina sibi ac patri communis, & tunc deus & homo ab omnibus esse scietur, non tamen eius diuinitas a reprobis per speciem cognoscetur. & angelorum, quia hæc maiestas illorum asseritur, in quantum ei deseruunt. Potest quoque iam intelligi, cum venerit in maiestate sua, id est, cum post suam passionem, resurrectionem & ascensionem apparuerit atque referderit in regno suo cœlesti ac glorio, quod etiam regnum patris vt principis, & angelorum vt civium ac seruorum. Extunc enim Christus in natura humana perfecte glorificata coepit particulare exercere iudicium. Insuper exponi potest hoc modo, cum venerit, id est, esse innoverit. In maiestate sua, id est, in vera deitate ac maiestate diuina, tanquam deus verus, æternus, immensus. Christus quippe vñque ad spiritus sancti missionem & publicam apostolorum prædicationem no[n] cognoscetur esse deus versus deus a viatoribus, nisi paucissimis: sed misso spiritu sancto per apostolorum prædicationem cepit hoc innoverere multis. Est autem consuetudo scriptura, vt aliquid tunc fieri, esse seu venire dicatur, dum manifestatur. Circa hanc quæritur, vtrum & quando ac qualiter confessio fidei necessaria sit ad salutem? Ad hoc Thomas in secunda secundæ responderet, cum fidem confiteri sit quid affirmatiuum, non cadit nisi sub præcepto affirmati-

uo: præcepta autem affirmativa obligant semper, sed non ad semper, imò obligant solum pro loco & tempore, atque secundum alias circumstantias ad virtutum opera requisitas. Hinc fidem confiteri tunc solum est de necessitate salutis, quando per huius actus omissionem honor deo debitus ei subtraheretur, aut proximorum utilitas. Si autem fides videretur periclitari, tunc quilibet tenetur fidē publice confiteri: si vero ex confessione fidei oriatur maior seditio, aut infidelium irrisio, & nulla proximorum utilitas, tunc non esset laudabile fidem confiteri, ne canibus sanctum derur. Sed quoniam artida sunt quæ Christus de sui imitatione cruciformi, & toleratione martyrii, abnegatione sui premonuit seu præcepit, consequenter promissione quadam solatii & remuneracione in vita præsentia illa inducit, [Dico autem vobis vere, sunt aliqui hic stantes,] & meum sermonem hunc audiētes, [Qui non glorificabunt hoc est, non experientur aut sentient Mortem] naturalem & corporalem: quæ à sanctis fertur gemitus, qui tam cito eis pertransit, & quasi vite æternæ ingressum eam suscipiunt. *[Donec videant regnum dei,] id est militante ecclesiā in seculo isto inclite exaltatam, innumerabiliter quantum ad supposita credentia multiplicata, & per quatuor plagas terræ diffusam, quod non solum ante beati Ioannis Euangelista mortem constat impletum, sed & ante Petri & Pauli occisionem, quod alibi monstrauit, & ipsemer Paulus ad colossenses testatur, Euangelium peruenit ad vos, sicut & in vniuerso mundo est. Et ursus, Euangelium sic prædicatum est in vniuersa creatura quæ sub caelo est. Sic exponit Gregorius. Ambrosius vero & Theophilus sic exponunt, Donec videant regnum dei, id est gloriam in qua iusti erunt. Hoc autem dixit de sua transfiguratione, quæ forma erat gloria futuræ in regno cœlesti. Sunt aliqui hic stantes, videlicet Petrus, Iacobus & Ioannes, qui non attingent mortem, donec tempore transfigurationis meæ videantur, in qua gloria erunt qui me cōsentientur. Glorificatio etenim illa corporis Christi similitudo & signum fuit gloria, quam in regno cœlesti habitura sunt corpora electorum. Itaque ex perceptione præsentium munerum certa effecta est expectatio futurorum.*

¶ Proscriptio Cap. ix. à loco quo dicitur, [Factum est autem post haec verba, &c.] Artic. XXIIII.

Matth. 7. Matth. 17. Matth. 18. Matth. 19. Matth. 20. Matth. 21. Matth. 22. Matth. 23. Matth. 24. Matth. 25. Matth. 26. Matth. 27. Matth. 28. 2. Petri. 1.

Onsequenter describitur, qualiter Christus implevit quod in fine præcedentis dixit capitulo, Sunt quidam hic stantes, &c. [Factum est autem post haec verba] in præcedenti scripta articulo, [Fere dies octo,] hoc est, quasi octo dierum tempus defluit, & contigit quod subditur. *[Et assump̄it Petrum & Iacobum & Ioannem, & ascendit in montem ut oraret. Et facta est, dum oraret, specie vultus eius altera, & vestitus eius albus resplendens.]* Mattheus istud clarius pleniusque describit, intantū, vt quod ibi habetur sit quasi expositio horum verborum. Sic equidē dicitur ibi, Affumpsit Petrum, & Iacobum, & Ioannem fratrem eius, & duxit illos in montem excelsum seorsum, & transfiguratus est coram eis, & resplenduit facies eius sicut sol, vestimenta autem eius facta sunt albae sicut nix. Circa hæc primo inquiritur, cur Lucas dicat, Factum est post haec verba fere dies octo, &c. cum Matthæus & Marcus affirment, quod post dies sex fecerit quæ hic scribuntur. Ad quod respondetur, quod quamvis absolute Lucas dixisset, Post dies octo, adhuc tamen repugnativa nulla esset, quia intelligendum esset per inclusionem diei in quo Christus ista prædicta, itēmque dici in quo ea implevit. Si vero dicendo, Fere octo, intellexit septem dies, intelligendum est per inclusio- nem viii dierum illorum. Matthæus vero & Marcus dies integros intermedios computarunt. Insuper quæritur, cur duntaxat tres secum assump̄it apostolos, & cur istos magis quam alios. Et respondendum, vt in ore trium staret testimonium transfigurationis, & ob summae trinitatis designandum mysterium. Numerus quoque ternarius diuersis de causis fertur perfectus. Nam & philosophus loquitur, Omnia super tria ponimus. Assump̄it autem Saluator hos tres Apostolos tanquam præcipue sibi familiares & eminentes, & vt afferit Damascenus, Petrum affumpsit tanquam futurum totius ecclesiæ præsidem & pastorem: Iacobum autem tanquam moritum pro Christo ante alios: Ioannem vero tanquam theologiae purissimum organum, vt visa gloria filii quæ non subiacet temporis, resonet illud, In principio erat verbum, &cætera. Porro Ambrosius ait, Petrus assumitur, qui claves regni eorum accepit: Ioannes quoque, cui committitur mater: & Iacobus, qui primus solum sacerdotale concordit. Ex quo verbo Ambrosij sequi videtur, quod Iacobus ille extitit Iacobus minor, qui christianorum primus fuit in Hierusalem pontifex, quod etiam Augustinus super epistolam ad Galatas sentire videtur. Sed quia in præallegato verbo Mathhei euangelistæ manifeste habetur, quod assump̄it Iacobum & Ioannem fratrem eius, certissimè est tenendum, quod fuit Iacobus maior. Aliqui vero pie excusant, quod ait Ambrosius, & habetur in glossa, dicentes, quod per solum sacerdotale intelligent cœlum, quod est solum Christi primi pontificis, vel martyrium, quia in primis ecclesia sacerdotes & episcopi primi ad martyrium trahebantur. Certumque est, quod inter apostolos Iacobus maior primus per palmarum martyrij alta concedit cœli empyrei. Ascendit itaque Christus in montem Thabor in Galilæa, in quo postea undecim apostolis se ostendit, vt in Matthæo legitur, de quo monte Petrus in secunda ait Canonica, vt dicetur. [Vi oraret] insinuans, quod præfertim tempore orationis eleuanda sit mens ad deum, & a terrenorum affectibus separanda. [Et facta est, dum oraret, specie,] id est, dispositio seu figura [vultus eius altera,] id est, mirabiliter alterata, quia radiosæ atque splendiflue inflat solis, non autem subflantialiter mutata est substantia carnis Christi, aut quantitas eius, sed qualitas clarificata: nec sola facies Christi, sed tota eius caro huiusmodi fuit splendore perfusa. Quod si tantam claritatem assump̄it, quantam post resurrectionem & nunc

A habet in corpore suo, constat quod vultus eius quasi ineffabiliter sit clarior sole. Denique rite factū est istud Christi orante, ad delignandum quod tempore orationis vultus interior mentis diuinitus illustratur, quod item per orationem mereamur glorificationem futuram, quodque fero ut deuotio orationis dispositio est ad transfigurationem ac extasim mentis. Vnde in Actibus fertur, quod Pe Actuū. 16.

¶ Præterea in resurrectione futura quatuor erunt dotes corporum glorificatorum, claritas, agilitas, imparsibilitas, atque subtilitas, que, vt dicitur, erunt in corporibus ex redundantia beatitudinis animarum beatorum in corpora sua. Cum ergo anima Christi à primo suæ creationis instanti fuerit diuinitatem per speciem beatitudinis tam clare ut modo, prefatæ dotes extunc fuissent in corpore eius ex redundantia præinducta, nisi diuina dispensatione fuisset redundantia illa dilata, quæ tamen in transfiguratione non hac fuit permisita, quantum ad claritatem: quamvis aliqui dicant, quod claritas illa non fuit dos, nec doris habuit rationem, licet fuerit secundum essentiam eiudem rationis cum claritate, quæ ponitur dos. De ratione nanque est doris, vt fixe permanenterque insit: sed claritas illa inerat transiunter. ¶ Insuper de hac materia scribit Thomas in tertia parte, Voluit Christus coram discipulis transfigurari, ut ostenderet eis mercedem expectandam in patria, dandam pro tribulationibus vitæ præsentis, vt per hoc in laboribus & passionibus vixit huic amarentur & certificarentur de præmio. Dotes autem corporis gloriosi ex beatitudine animæ deriuantur, ideo claritas illa Christi in transfiguratione ex eius diuinitate felicitatique animæ suæ fuit originata. Hinc asserit Damascenus, Clarificata fuit & Moysi facies, sed claritas extrinsecus adueniente. Christus autem ex innato diuinitatis fulgore est clarificatus. [Et vestitus eius albus resplendens effetus est.] Hoc sanctus Marcus clarius describit, dicens, Vestimenta eius facta sunt splendens & candida nimis, quasi nix, qualia nullum non potest super terram candida facere. Sed qualiter factum sit istud diuersis mode aſsignatur, quoniam Augustinus sentire videtur, quod claritas seu albedo in Christi vestimentis apparet non subiecta in eis, sed ex aëris illustratione albæ apparuerunt, ac splendida, sicut pars cœli vicinior soli. Aliis tamen apparet, quod ad futuram corpora electorum glorificationem declarandam, vestes Christi sint veraciter in se dealbatae & glorificate, claritas enim vestimentorum Christi præfigurauit futuram claritatem sanctorum, gloriāque resurrectionis ventura: propter quod angelus resurrectionis dominicae testis ad nuntius, in veste candida in Marco legitur ap paruisse. [Et ecce.] Recepit præmissum demonstratiuum hoc, ecce, quia res valde magna atque notabilis subditur, [Duo viri loquebantur cum illo. Erant autem Moyses & Helias in maiestate,] hoc est, in magna claritate, dignitate, seu reverentia apparentes. Hi duo præ ceteris apparuerunt, quia præ ceteris patribus veteris testamenti in multis excellenter laudantur ac ceteris preferuntur, præferunt in gloria miraculorum, in vita sanctitate: & sicut Moyses fuit mitissimus, sic Helias erat iustissimus. Tā praecara igitur membra tanquam præcipias synagogæ personas decentissimum fuit cum Christo domino synagogæ apparere ac loqui, quia & Christus simul mitissimus fuit atque iustissimus. Specialem quoque hi duo viri conformitate habent cum Christo. Nam & Moyses legislator ac mediator fuit populi veteris testamenti, & facie ad faciem loquebatur cum deo, quem etiam in hac vita per speciem creditur cōspicere: sed & tanta claritas habuit vultum, quod filii Israël eum nequibant aspicere, sic Christus populū noui testamenti legislator est & mediator: cuius anima à suo exordio incessanter videt deum per speciem, & tanti splendoris in hac transfiguratione habuit faciem, quod apostolorum reverberauit intuitum. Helias vero secundum Christi præcurrit aduentum, suisque precibus cœlum clausic ac referavit, & in virginæ puritate permanit: sic Christus claudit & aperit regnum cœlestis, cuius ingressum prohibet impis, & præstat electis. Rursus per Moysen vere defunctum, & Heliam nondū mortuum monstratum est Christum esse viuorum & mortuorum iudicem: per quorum etiam apparitionem apertissime condemnata sunt hæreses afferentium alium esse deum legis ac prophetarum, & deum euangelicae legis, & quod prophetæ de Christo præloquitur non sint.

¶ Denique Christus testes sua transfigurationis adesse voluit tam sanctos veteris testamenti, quam sanctos nouos ac euangelicae legis, ad insinuandum quod homines viuisque testamenti saluentur per ipsum. Tenendum est quoque quod Moyses & Helias personaliter & vere affuerint, non in similitudine quadam, aut angeli in eorum persona, vt quidam dixerunt. Moysen autem quidam dixerunt ad horam suscitatum à morte, atque in proprio corpore apparuisse: vnde Hieronymus ait, quod resurrexit ab inferis. Augustinus quoque super Ioannem de beatissimi Ioannis euangelista disputans sepulturam idem sentire videtur, inter cetera dicens, Quasi diuina virtus non potuerit ad horam corpus Moysei sustinere, videlicet in Christi transfiguratione. Alij opinantur, quod apparuit in corpore assumpto vt angelus, quod etiam Thomas in tertia parte affirmat.

¶ Postremo, de Helia tenendum est, quod in proprio corpore de paradiſo terrestri adductus sit virtute diuina, angelico forsan obsequio. [Et dicebant excessum,] hoc est, passionem eius, quem complecturus erat in Hierusalem, hoc est, complete passurus: seu complecturus, quia seipsum tradidit in mortem, sicut in Ioanne loquitur, Ne uno tollit animam meam à me, sed ego pono eam. Et ab Esaia dictum est, Tradidit in mortem animam suam. Apostolus quoque, In fide, inquit, viuo filii dei, qui dilexit me, & tradidit semetipsum pro me. Dicitur autem passio seu mors Christi excessus, quia in ea ostensus est excessus summæ dilectionis & pietatis eius ad nos, & propter excessivum eius dolorem pro nobis, atque ob excessivum crudelitatem Iudeorum in eum.

¶ Denique in libro Machabœorū habetur, quod Antiochi vita excessus ita se habuit: quo patet quod per vitæ excessum mors designatur, in qua præsens vita exceditur, quoniam extra intrinseci termini eius transitur, itaq; de Christi passione tāq; de profundissimo maximoq; mysterio præclarissimi viri y iij

hi loquebantur cum Christo, ei gratias referendo, pro mundi salute precando. Iudeorum impietatem mirando, atque dolendo. [Petrus vero & qui cum eo erant,] scilicet Iacobus, & Ioannes [Grauati erant scmo.] Si ante hunc somnum copererunt Christi claritatem præfamat conficerere, ac etiam Moyse, & He liam, mirum quod tam cito obdormierunt, cum tam insolita visus timorem, stuporem, totiusque naturæ ingentem alterationem & concuscionem, per quæ somnum satis diu auferunt ac impeditur, incutere soleat. Hinc Chrysostomus afferens eos ante hunc somnum Christi claritatem vidisse, per somnum in telligit incussum eis vehementem stuporem ex visione predicta. Neque enim nocturnum tempus erat, sed lucis excellenter grauabat oculorum eorum debilitatem. Ambrosius quoque concordare videtur, dicendo, Premit incomprehensibilis splendor diuinitatis nostri corporis sensus, nec dei gloriam humorum ferre potest corruptela membrorum. Veruntamen textui magis consonare videtur, vt de somno natura seu corporali dormitione haec exponantur, nam protinus subditur. Et euigilantes, & cetera, Itaque reor quod antequam Christi transfigurationem, seu claritatem videbant, somno oppres si sint: Christo videlicet ante suam transfigurationem satis diu orante, quo interea transfigurato experrecti sunt apostoli, & tunc Christi fulgorem conficerere orsi sunt, quod & textus insinuat videtur. Nam subditur, [Et euigilantes, viderunt maiestatem eius;] hoc est, claritatem magnificam & eminentiam eius supra Moysem & Heliam: de quibus subiungitur, [Et duos viros qui stabant cù illo] in vertice montis. Hinc dicit Theophilus, Christo orationi vacante, Petrus somno deprimitur, quia infirmus erat, & quod F humanum erat, implieuit. Excitatus verò, eius gloriam cernit.

Chrysost.

¶ Queritur quomodo Petrus & alii duo apostoli Moysem & Heliam, quos ante non viderant, tunc nouerunt? Ad quod aliqui dicunt, quod illustratione claritas prædictæ. Arbitror autem quod Moyse & Helias se ad Apostolos benignissimi conuerterunt, & eos amoro alspexerunt, ac aliquo signo innotuerunt eisdem: vel forte Christus audiens apostolos alloquebat nominatum Moysem & Heliam, sicut amici conuenientes solent fe inuicem ex nomine salutare. [Et futurum: si cum discederent ab illo,] videlicet Moyse & Helias à Christo, quia repente dum Christo complacuit disperirent, atque ad sua reuersi sunt loca. [At Petrus ad se sum, præceptor, bonum est nos hic esse,] hoc est, valde delectabile, & secum est nos tecum in monte hoc cõmorari, vt te in tanta claritate & gloria hilariter contemplemur. Forte hoc dixit Petrus etiam ideo quia videbat quomodo scribæ & Pharisæi Christo insidiari, ideo optauit in loco hoc tuto manere. Chrysostomus vero ait eum ideo hoc dixisse, quia à Moyse & Helia auditi Christum in Hierusalem passurum esse. Sed non appetet certum, quod Petrus verba illa Moysis atque Heliae audierit. Lucas nanque iam scripti verba illorum prolatæ, ante quam Petri & aliorum somnum & excitationem describat.

Marci.9.
Luc.1.

[Et faciamus tria tabernacula, unum tibi, unum Moysi, & unum Heliae.] Nō sex, sed tria tabernacula fieri flagitabant, reputans se & condiscipulos suos in tabernaculis illorum trium magnorum posse manere, quæ admodum ferui in dominibus dominorum suorum morantur, sed tamē in tabernaculo magistri sui manere optauit. Arbitrabatur quoque Heliae desiderabilius esse in hoc monte manere cum Christo, quam terrestris in paradiſo. Haec autem loquutus est Petrus velut in vehementi stupore & extasi mentis: ideo subditur, [Ne cœns quid dicere,] hoc est, præ affectionis, admirationis, delectationis, devotionisque magnitudine, sensum propriorum verborum non multum aut non satis aduertens, nec consideranda considerans. Non enim considerauit, quod si Christus ibi maneret, non prædicaret neque miracula faceret, nec pro salute seculi moreretur, sicque hominum salus impeditur. ¶ Insuper non in terra, sed in cælo locus mansiōnis finalis querendus est, nec in contemplatione claritatis humanæ naturæ Christi, sed diuinitatis est constituenda fœlicitas.

¶ Porro Marcus alia huius inaduentia Petri causam assignat, dicendo quod ipse aliquique discipuli erant perterriti: quia & hoc naturale est homini viso aliquo insolito, supernaturali, atque magnifico formidare, vt plenius dictum est de formidine Zachariae. Excessius quoque timor, sicut & ceteræ passiones immoderata seu prædominantes sensum rationis valde impediunt. Nam & anima vehementer in actu vnius potentia occupata, in aliarum vnu astutæ virium minoratur, & debilitari affterit. [Hoc autem illo loquente, facta est nubes] lucida secundum Matthæum, quæ supernaturaliter facta videtur angelico famulatu, quia & declinu defecit, quā solent descendere nubes, vt statim patet. [Et obumbravit eos,] hoc est, temperate operuit eos, videlicet Christum, Moysem & Heliam secundum quosdam.

Ait nanque Theophilus, Petro dicente, Faciamus tria tabernacula, Dominus tabernaculum non manus factum fabricat, & in illud ingreditur cum prophetis, vt ostenderet quod non minor est patre: sicut enim in veteri testamento habitare in nube dominus dicebatur, sic & nunc nubes suscepit dominum, non caliginosa, sed lucida. Nam ob curitas legis traherat. Sed quia nunc dictum est, Factum est cum discederent ab illo, videlicet Moyse, & Helias, ait Petrus, Bonum est nos hic esse. Alii aliter hæc exponunt dicentes, quod nubes obumbravit, non Moysem & Heliam qui iam abierunt, sed apostolos, temperans eis splendorem Christi transfigurati ad intuendum. Augustinus quoque in libro de consensu Euangelistarum testatur post recessum Moyse ac Helia haec contigisse. [Et immurum] apostoli ex tam admirabili visione. Nec obstat quod etiam latrabitur, & dulci deuotionis perfundebant affectu, quia de eadem re secundū diversas considerations varia concipiuntur affectiones. Apostoli ita que gloria Christi congratulabatur, & in aspectu tanta pulchritudinis oblectati fuerunt: propter quod ibi manere optabant. Huiusmodi autem timor humanæ fragilitatis est signum atque effectus, quæ magnarum rerum a spectu ferre non valet sine pauro. Idcirco ait Gregorius, In quantum miseriam cedimus, qui ipsum bonum ferre nō possumus, ad quod creatum sumus. [In manib; illis,] videlicet Moyse & Helia (vt aliqui dicunt) in nubem: sed quia ist dictum est, quod Moyse & Helias nūc abierūt, po-

A tuis ad apostolos refertur, qui dicuntur nubem intraisse, quia operiebat protegebatque eos, quāquā ex Luke.33 tam insolito terrorēt operim̄. [Et vox sua est de nube dicens, Hic est filius meus dilectus.] Hoc ipsum Ioann.14 supra diligenter expositum est. Christus quippe est filius dei patris, p̄t̄ coæterhus, confubstantialis & coæqualis, à patre infinite dilectus, in quantum est deus in quantum vero est homo, plus est dilectus à patre seu tota superbeatissima trinitate, quam yniueritas creaturarum simul accepta. [Ipsum audite,] auribus cordis & corporis, ei in omnibus obediendo, cum ipse sit via, veritas & vita; hermōque veniat ad patrem nisi per ipsum. Ipse enim est summus magister atque saluiferas mediator. Et si grauitate pecauerunt, qui Moysem seruum dei non audierunt, nec eius iulsionibus paruerunt: quam enormiter peccant, qui vñigenitum dei filium non aduertunt, nec per obedientiam venerantur. ¶ Denique similis facta est apparitio & contestatio in christi baptismo, & transfiguratione: sed ibi ostensus est spiritus sanctus in forma columba, ad ostendendam christi innocentiam: hic autem in nube luce, per quam spiritus sancti illuminatio atque à calore vitiorum gratiosa refrigeratio designantur. Hinc asserit Beda, Si eum dominus in Iordanem baptizato, sic etiam in mothe clarificato totius trinitatis mysteriū declaratur, quia gloriam illius quam in baptismō confitemur, in resurrectione videbimus. Nec frustra spiritus sanctus hic in lucida nube, illuc apparuit in columba, quia qui nūc simplici corde fidē quāpercepit, servat, tunc luce aperta vñionis, quod credit, cernet. Rursus quoniam Christi baptismus fuit figura & causa nostræ regenerationis in gratia, & in eis transfiguratio figura & causa fuit nostra clarificationis in gloria, decuit utrobique Christo testimonium perhiberi à patre pro nostra fidei confirmatione. Columba demum quæ de terra est, gratiæ vita præsentis, nubes vero de cælo apparet gloriam vita cælestis congruentis præfigurat: ideo in baptismō columba, in transfiguratione nubes fuit ostensa.

¶ Præterea de hac re Princeps apostolorum in sua canonica inclite loquitur, Non inductas fabulas fecuti, notam vobis fecimus domini nostri Iesu Christi virtutem & præsentiā. Accepte enim à deo patre honorem & gloriam, vōce delapsa ad eum huiusmodi à magnifica gloria, Hic est filius meus dilectus in quo mihi bene complacuit, ipsum audite. Hinc Joannes & scribit, Qui non credit in filio, mendacem facit patrem, quia non credit in testimonium quod testificatus est deus de filio suo. ¶ Postrem Thomas in tertia parte, In transfiguratione inquit atque baptismo Christi vox patris audita est, Hic est filius meus dilectus, ad ostendendum quod Christus sit dei filius naturalis: cuius filiationis similitudinem quandam sortiuntur fideles per gratiam, quæ in baptismate datur, & per lumen gloria quæ in eius transfiguratione significabatur, vnde spiritus sanctus in nube lucida in transfiguratione apparuit. In gloria nanque futura, omnes sancti fulgebunt vt sol. [Et dum fuerit vox] patris prefata, quæ angelico ministerio ferrur formata, [Inventus est Iesus solus,] hoc est à Moyse & Helia corporaliter separatus. Nō autem est hoc intelligendum, quod vsque ad vocis huius prolationem Moyse & Helias cū Iesu permanerunt, quia vt dictum est ante iam abiuerunt, ne ad eorum aliquem crederetur vox facta: sed vt ait

C Matthæus, cuim fieret vox illa magnifica & rubris, audientes eam discipuli, ceciderunt in facies suas, timueruntque valde, & actesit Iesus & tetigit eos, dixitque eis, Surgite, nolite timere, & tunc inuentus est Iesus ab eis solus, cessauitque claritas sui vultus, ita quod poterant eum irreuerberatis a spicere oculis. [Et ipsi auerunt & nemini dixerunt in diebus illis quicquam ex his quæ viderant.] ¶ In hac transfiguratione, quia, vt Matthæus & Marcus describunt, descendenteris eis de monte Christus præcepit, Nemini dixeritis visionem donec filius hominis à morte resurgat, cuius iusionis multæ sunt cauæ. Prima, vt doceret nos Christus propriam laudem, perfectionem seu excellentiam, quādū hic viuimus occulare, nisi forte causa valde idonea requirat oppositum. Secunda, vt personis deuotis daret exemplum, nō faciliter nec sine rationabili causa revelationes suas manifestandi. Vnde & Paulus non nisi post quadragecim annos raptum suum descripsit. Tertia, ne visio ista ob suam magnitudinem incredibilis putaretur, & sic alii non credendo peccarent. Quarta, ne tempore passionis grauius scandalizarentur, qui ante poterant edificari ex visionis huius relatione. Apostoli quoque fideler ac obedienti tacendo reliquerunt nobis exemplū tenendi in secreto quod nobis secrete insinuat, aut occultandum nobis committitur: inīd oppositum facere est contra fidelitatem, & ex suo genere peccatum mortale secundum Thomam, propter quod in Ecclesiastico scriptum est, Qui denudat arcana, amici fidem perdit, &

D denudare amici mysteria desperatio est animæ infelicitas. In Proverbiis quoque Salomon loquitur, Qui ambulat fraudulenter, reuelabit arcana: qui autem fidelis est, celat amici commissum: Darnascenus insuper ait, quod ideo Christus iussit visionem taceret, quia sciebat alios discipulos adhuc imperfectos, tanquam nondum plenam spiritus sancti infusionem sortitos: idcirco fuissent forte immoderate tristati, si à tam præclarissima visione se agnouissent seclusos, & ne proditor ad inuidiam contaretur.

¶ Consequenter describitur mira obsecsi curatio, [Factum est autem in sequenti die, descendenteris illis,] videlicet Iesu cum Petro, Ioanne, & Iacobu [De monte,] in quo transfiguratio facta est Christi. Verba autem hæc sonant, quasi Iesu & tres ipsi Apostoli pernoctasset in monte, quemadmodum supra scriptum est, Exiit Iesus in montem orare, & erat pernoctans in oratione dei. [Occurrerunt illi turbæ multæ] quæ fuit circa alios nouem Apostolos congregata, & vt in Marco habetur, Vito Iesu accurrens salutavit eum. Quemadmodum autem Christus cum discipulis in montem ascendit vt oraret & diuinæ peragere, deinde ad turbas cum discipulis redit, vt fraternalē charitatis opera adimpleret: sic prælati cum officiatis, & bonis filiis suis debent sepe ad loca secreta confugere, vt contemplatiæ actibus vita infstant, & rursus ad actiua opera vita reuerti, vt proximis suffragentur. Si autem aliqui subditorum gustata dulcedine vita contemplatiæ ex inspectione pulchritudinis increatae voluerint prælatum suum ab operibus sanctis vita actiua retrahere, & cum illo in contemplationum exercitio-

Eccle. 273

Matth. 173

Matth. 153

Marc. 96

Marc. 86

y iiiij

- permanere, non acquiescendum est eis, sed ad descendit dum charitas hoc requirit. [Et ecco vir de turba exclamauit dicens, Magister obsecro,] hoc est, per sacra te rogo, estque obsecratio dignissima species orationis, & ad impetrandum efficacissima. [Refice in filium meum,] id est oculo pietatis & subventionis eum intueri digneris. Haec oratio probatis sagacitatisque fuit, quia in generali locutus est, & Christi aspectum confessus est esse saluificum, [Quia unicus est mihi] ideo magis cōdolendum est mihi, eo quod alterius prolis solatio caream, & ille mihi tam charus necessariusque confitatur. [Et ecce sicut tuus,] utique malus, puta diabolus, qui ob naturae subtilitatem dicitur spiritus, & ratione peccari diabolus, [Apprehendit eum,] id est, inuadit & obsegit. [Et subito clamat,] hic filius meus ex repente in ac vehementi dolore, vel spiritus clamat per ipsum, seu ipsum facit clamare, [Et elidit illi,] i.e. profert, iuxta illud Matth. 17. th̄xi, Sæpe cadit in ignem, & crebro in aquam, [Et dissipat cum cum spuma,] id est, membra eius quasi cōfringit, vnde eum vexando, fatigando, & debilitando ita quod facit eum spumare, secundum illud Marci. 9. Vbiunque spiritus apprehendit eum alludit ipsum & spumat, & strider dentibus & arescit. [Et vix discedit,] hoc est, sæpe non nisi cum magna difficultate recedit à filio meo, & ab eius vexatione cessat [Dilatans,] id est grauiissime eum affliges in tali vicissitudinato recessu. Quibus verbis innuitur, quod iuuenis iste non fuit continue obseSSIus, sed certis horis tanquam arreptitus: ideo scriptum est in Matth. 17. th̄xo, quia lunaticus est & male torquetur. Dicuntur nempe lunatici, quia secundum lunationes seu té pore nouiluniorum furorem incurvant. [Et rogauit discipulos tuos,] id est, nouem Apostolos, qui te existéte in monte manferunt cum turbā, [Et eiocent illum, & non poterunt.] Aliqui dicunt, quod vir iste falso accusat Apostolos, ita quod defectus electionis diaboli non fuit ex parte Apostolorum, sed viri istius, scilicet propter incredulitatem ipsius. & hoc satis videretur posse defendi, si non aspicerentur nisi verba Lucae ac Marci, sed ea quæ in Mattheo scripta sunt intuendo inueniuntur oppositum: idcirco dicendū quod defectus iste fuit partim ex imperfectione fidei discipulorum, partim ex imperfectione fidei patris huius obseSSIi. Ait quippe Matthæus, Accesserunt discipuli ad Iesum secreto, & dixerunt, Quare nos non potuimus eiciere eum? Dicit illis Iesus, Propter incredulitatem vestram. In Marco autem Iesus loquitur patri huic, Si potes credere, omnia sunt possibilia credenti, & exclamās pater pueri cum lachrymis ait, Credo domine, adiuua incredulitatem meam. Patet ergo quod habuit fidem, aliter non rogalset pro hac re, primo Apostolos, postea Christum, sed imperfectam. [Reprobens autem Iesum, dixit, O genitio infidelis & peruersi, usquequo ero apud vos & patiar vos?] hoc loquitur Christus patri pueri ut aliqui dicunt, ceterisque Iudeis incredulis. Alij dicunt quod non patri pueri huius obseSSIi, sed patri induratus Iudeis ista locutus sit. Loquitur autem scriptura de duplice generatione, videlicet bona & malitia quod viuieritas hominum electorum, virtuosè viuentium, nominatur generatio bona, de qua fertur in Psalmo. Hæc est generatio querentium faciem dei Iacob. Reprobi vero viotissimum homines dicuntur generatio mala. De qua in Deuteronomio, Generatio prava atque peruersa. Et infra, Venient hæc omnia super generacionem istam. Itaque generatio dicitur infidelis quantum ad intellectum: peruersa, quam guttum ad effectum, quasi à deo & à via veritatis ac equitatis aera. [Praterea Christus loquutus est] verba hæc non ex indignatione culpabilis, sed ex affectu & zelo iustitiae, qui aliquando appellatur indignatio bona, videlicet contra peccata. Itaque ait, Usquequo ero apud vos, per corporalem presentiam, & patiar vos, id est vestrum infidelitatem & prauitatem quas detector, & propter quas tristor. Hoc ait in finiendo quod cito effter recessurus per passionem de seculo isto, & quod ad patrem optaret reuerti, item quod via hominum penitus abominaretur, non autem quasi impatiens aut rædio vietus hec protrulit, sed gravitatem infidelitatis illorum declarans, quod post tanta sua documenta exempla atque miracula non fuerunt conuersi. [Adduc hunc filium tuum.] Hoc Christus præcepit patri obseSSIi, non quod absentem curare non posset, sed ut aliorum adificationem miraculū publice fieret. [Et cum acciderit] obseSSIus ad Iesum [illī] id est in terram proiecit [illum a diabolo & dispergat,] sicut expostus est. ideo autem Christus permisit dæmonem hanc suam crudelitatem exercere in puerum istū, vt dæmonis malignitas turbæ magis claresceret, sicque faltem timore pœnarum vitam corrigeret, item ut miraculi magnitudo ad dei honorem clarius monstraretur, atque ad innuendum quod diabolus homines tunc fortius tentat, cum cernit eos velle vitam corrigerem, sequit ab eis debere repellit. [Et increpauit Iesum,] spiritum immundum,] puta diabolum ob tantam suam ferociam, quia & si non quæque permissione diuina ingressus est iuuenem, crudeliter tamen & prava intentione eum vexauit. Apud Marcus apertius scriptum est, Comminatus est Iesus spiritui immundo, dicens illi, Surde & mute spiritus, ego tibi præcipio, exi ab eo, & amplius ne introeas in eum: quo patet, quod diabolus fuit surdus & mutus. Dicitur autem diabolus surdus & mutus ab effectu, quia obseSSum à se surdum facit ac mutu. Sed circa hoc quæstio oritur, quia iam dictum est, quod puer iste apprehensus à dæmoni, mox clamavit. Et respondentem quod fecit eum mutum, id est, impotentem ad loquendum, non ad confuse vociferandum. [Et sanauit puerum] dæmonem expellendo, & puerum à sua corpore a infirmitate sanando: auditum quoq; & loquela ei restituendo. Sicque quatuor signa in eodem simul peracta sunt, cum dæmoniacus liberatur, æger sanatur, mutus loquitur, auditusque surdus. Sed tria hæc signa posteriora ad prium per concomitantiam quanidam se habebunt, quoniam iuuenis iste ex naturali causa non habuit loquendi aut audiendi defecit, sed dæmon indisposuit organa sensuum eius ac virium, agititudinemque vexando induxit: idcirco expulso diabolo alia incommoda paulatim cessarent: sed Christus ea supernaturaliter fecit cessare, puerum citius ab eis eripiendo quam potuisset natura: nam Marcus testatur, Exclamans & multum discerpens cum diabolus, exiit ab eo, & factus est sicut mortuus, ita ut multi dicerent, quia mortuus est. Iesus autem tenens manum eius, eleuauit eum, & surrexit, ideo subditur, [Et redidit illum patri eius] ita quod pater eius possebat eum, qui paulo ante fuit.

A dæmoni obseSSIus, & patri suo ablatus. [Supplantant autem omnes in magnitudine dei,] id est, in tam magnifico signo diuinæ potentie ostensiō, tam imperialiter factō, vehementer mirati sunt, imò ex cōsideratione effectus ad contemplationem admirationēque causa permoti sunt, ita ut diuinæ potentie immensitatem sint admirati. Et hic est potissimum fructus huius miraculi, vt scilicet ex eius intuitu homines ad dei venerationem inducentur. Quāuis autem Christus huius auctor miraculi fuerit verus deus, hi tamen ignorauerunt, sed diuinā virtute eum crediderunt istud egisse. Dicit quoque Saluator in Matthæo genus hoc dæmoniorum non eiici, nisi in oratione & ieiunio, quod ibi exppositum est. ¶ Iuxta mysticum intellectum, Christus perfectis ascendit, eos contemplationis gratia illustrando: imperfeciōis ac turbis descendit, dum eos de facilioribus instruit, & leuiora eis proponit ac iubet, qui alta capere nequeunt.

¶ Porro pér obseSSum lunatum, surdum, ac mutum intelligitur quicunque magius peccator, qui in ista lunæ mutatur, & in virtutis nunc crescit, modo decrescit, quia surdus est corde ad obedienter audiendum ea, quæ suam concernunt salutem, & mutus ad laudandum deum deuote, ad confitendum salubriter, ad orandum instanter. Talem apprehendit diabolus inducendo eum ad peccati dilectionē atque consensum, clamareque facit per intensum peccandi affectum, per murmurationem, præsumptionem, & impiorum verborum garrulationem. Elidit eum in diuera vita præcipitando. Disipat pér inordinatum affectionum malariumque cogitationum corruptionem: stridere facit per iram, impatientiam, & rancorem: spumare facit per luxuriam: aridum efficit per indeuotionem bonorumque operum omissionem: vix discedit, tenendo peccatorum in consuetudine vitiosā: dilaniat quoque naturali vulnerando, seu vires insificiendo, & ad bona infirmas reddendo:

¶ Elucidatio residue partis. [Omnibusque mirantibus in omnibus quæ faciebat, &c.] Artic. x v.

Vid in Ecclesiastico sapienter consulitur, Christus se implesse ostendit, qui o. Eccle. 17. maibus ipsum magnificantibus, futuram suam passiōnem & aspernationem attendit, suisque prædictis Apostolis: sicut Euagelista prosequitur, [Omnibusque mirantibus in omnibus quæ faciebat, &c.] i.e. viuieris miracula eius videntibus, admirati⁹ de cunctis mirabilibus quæ agebat, quia non minus admirabilis fuit modus aegredi quam facta eius mirifica, eo quod tam potestatiue, ac imperiose egit miracula. [Dixit ad discipulos,] puta Apostolos, quibus tanquam familiaribus & amicis sua reuelavit secreta: quibus & dixit, Vobis datum est nostri mysterium regni dei. [Ponit vos in cordibus vestri,] non libris tantum vt multi, nec tantum in cordibus aliorum, vt cili qui prædicant, que non implent, [sermones iros,] & eos tāquam depositum custodite, vt pote mysterium passionis. [Filius enim homini futurum est ut resedatur in manus hominum,] hoc est, sensualitatem sequentium. Vnde quod ait hic, hominum, sonat in vitium: sicut cum ait Apostolus, Cum sit intervlos zelus & contentio, nonne carnales estis, & secundum hominem ambulatis? Interdum vero in scripturis hoc nomen homo, sonat in bonum, & virtutem insinuat, vt cum Paulus testatur, Si secundum hominem, rationabiliter ad bestias pugnauit Ephesi, hoc est, contra homines bestiales disputauit in Ephefo. Ratio vero huius diversitatis est, q̄ ioniam licet homo à rationali perfectione specie fortior, ita vt proprie dicatur homo, qui rationem sequitur, & humanum quod pium & rationabile est: nichilominus maior pars hominum non rationem, sed sensualitatem, seu concupiscentias, ceterasque eius passiones sequatur, ita vt homo appelletur qui carnalis est, & humanum quod erroneum extat ac fragile. Quemadmodū dicimus, humanum est deficere & peccare. [At illi ignorabant,] id est, non intelligebant [Verbum iudicis, & erat velatum ante eos], i.e. intellectus eorum fuit occultatum atque ignoratum. Hoc est velamen ignorantiae, de quo dicit Apostolus, Velamen super cor Iudeorū positum est, [Vi non sentiunt illud,] id est, sensum verborum illorum non gustarent, nec penetrarent, in quo magna eorum similitudines innotescit, cum prophete tam euidenter Christi prenunciauerint passiōnem, ipseque Christus tam præclare prædiceret. Non enim solum protulit verba quæ Lucas hic recitat, sed vt Matthæus & Marcus habent, verbis his addidit. Et occidit eum, & tercia die resurget. ¶ Sed notanda sunt verba Bede dicentes: Hęc ignorantia discipulorum non tam de tarditate quam de amore naescitur, qui carnales adhuc & mysterii crucis ignari, eum quem dei filium cognoverunt, occidendum credere non valebant. Et quia per figurā arque parabolā loqui solebat, etiam quæ de sua traditione prædixit figurāliter, aliud significare putabant. Sed his videtur contrarium, quod in Matthæo scriptum est, Et Matth. 17. contristati sunt vehementer, scilicet auditis his verbis: quod non fuisset nisi intellexissent eum de sua passione haec loqui. Ad quod respondendum videretur, quod quidam eorum aliqualiter intelligebant haec verba, quamvis non plene, nam & paulo ante Petrus, Iacobus, & Ioannes audierunt in monte Moyen & Heliam de Christi passione conferre. [Et timabant cum interrogare de hoc verbo,] id est, quid sermo iste significaret: cuius causam expositoris aliquid significare, quia iam ante audierunt Petrum dure inrepari à Christo se occidendum prænunciante, eo quod perfuaderet oppositum, dicens, Domine p̄petuus es tibi, nam hoc non erit: propter quod audituit à Christo, Vade retro me satana: non sapis ea quæ dei sunt, sed quæ hominum. Itaque si ista de causa timebant Christum interrogare de intellectu verborum illorum, apparuit quod utique considerauerunt eum de passione sua profari. Ad quod puto dicendum, quod quidam eorum suspicabantur hoc ipsum scilicet: sed dubii erant nō intelligendo plebare, ideo cupiebant interrogare, sed formidabant redargui. [Intrauit autem cogitatio in eos, qui eorum y v

Cap. 9.

D. DIONYS. CARTHUSIAN.

*effet maior,] id est, de hoc cogitare cœperunt, vel ex diabolica suggestione, vt aliqui dicunt; i vel ex vanitate infirmitatis humanæ: fuitque istud tentatio quedam ambitionis, quia de prælatione solicita sunt mente. & vt ait Chrysostomus) Christus sœpe permisit discipulos suis, in cogitando, loquendo & operando errare, & ex illorum errore occasionem accipiat docendi regulam æquitatis. Ait quoque Cyrillus, Multipliciter insidiatur diabolus diligētibus optimam vitam, & quos per carnales illecebras superare non potest, per desiderium vanæ gloriae molitur deiicere. ¶ Porro huius temptationis occasio fuit secundum Theophilum, quia dæmoniacum prædictum curare nequibant, eis de hoc altercatis, & vno dicente, non propter meam impotentiam, sed alterius curari non potuit, vt ex hoc accensio contentio fuerit, quis coruus maior esset. Chrysostomus aliam causam assignat dicendo, quod audita morte magistri sui, cœperunt cogitare quis illo occiso eis deberet p̄fesse. Alii alias tradidit causas, quia videbat nouem apostoli viderunt tres seorsum in montem ductos humanum quid passi sunt, & ite quia videbant Petrum præteritis in multis honorari à Christo. Vnde & sœpe hanc temptationem incurrerunt: nam primo de ea cogitauerunt, vt dicunt hic. Secundo, de ea disputauerunt, iuxta illud Matthei, Interrogavit eos, Quid in via tractabatis? At illi tacuerunt. Siquidem inter se disputauerāt, quis corum esset maior. Tertio, disputatam Christo determinandam proposuerunt, secundum illud Matthei, Accesserunt discipuli ad Iesum dicentes, Quis putas maior est in regno cœlorum? Et non obstante eorum increpatione & Christi responsione ac informatione, adhuc quarto etiam in cena nonūsima contendebat de ista materia, sicut infra habetur. Facta est contentio inter eos, quis eorum videbatur esse maior. Tantam autem imperfectionem sapientiae ac virtutum permisit Christus suis charissimis inesse discipulis (puta Apostolis) non sine maxima dispensatione ac rationabilissima atque utilissima causa. Ex hoc enim fides Christiana potissimum confirmatur, quod primi illi prædicatores ipsius usque post huius occisionem magistrorum tantæ imperfectionis fuerunt, & subito tantæ perfectionis in omni sapientia, virtute atque constantia sunt effecti, quod certissimum est non nisi diuinus fieri potuisse. ¶ Postremo, etiam inter pauperes Christi inter eos qui mundo per vota solennia abrenunciaverunt, inter claustrales ista ambitionis utilitas inuenitur, ex qua demum secundum Gregorium culpæ innumerabiles oriūt: quam nisi religiosus funditus extirpauerit, sciat se parvum aut nihil profecturum, & nunquam ad veram perfectionem venturum. Tantam ergo insaniam, velut infinitam amentiam ac totius pfectusvenenū prorsus abiiciamus. [*Et Iesu videm⁹*] visu metallo [*Cogitationes cordis illorum*,] quas vidit tam per intellectum diuinum & increatum, quam per intellectum humanum, [*Apprehendit puerum, & statuit illum secus se.*] Puerum illum quidam dicuntus fuisse sanctum Martialem, vnum de Ixij: discipulis [*Et ait illi*] volens interiora illorum sanare, ignorantiam informare, virtutes inferere [*Iesu*] qui cogitata illorum cernendo, & verbo & facto se ea viduisse probando, deum se esse monstrauit, quia & Salomon & Petrus in Actis ait, Tu domine solus noster corda omnium. [*Quicunque suscepit puerum Iesum*,] id est, hospitauerit, seu charitatem tractauerit hunc puerum innocentem, seu quem cunque pauperem designatum per ipsum, [*in nomine meo*,] id est, ideo quia fidelis est, pertinetisque ad me, atque ob meum amorem & honorem nominis mei, sicut docet Apostolus, Omnia quæcumque facitis in verbo vel opere, omnia in nomine domini nostri Iesu Christi facite, gratias agentes deo patri per ipsum, [*Merecitur*,] quia tam gratum est mihi, ac si mea persona id fieret, mihi que reputo factum, iuxta illud Matthæi, Quadiu vni ex minimis meis fecisis, mihi fecisis. [*Et quicunque me recipit*] modo iam dicto, vel etiam per spiritualem inhabitationem, & obedientiam subiectionem, [*Recipit eum qui me misit*,] videlicet deum patrem, & eius gratias in habitationem. Pater quoque honorum filio suo exhibuit sibi arbitratum impensum: filius etiam protestatur, Ego & pater unum sumus. Et apud Ioannem loquitur, Si quis diligit me, seruonem meum seruabit, & pater meus diligit eum, & ad eum venies, & mansiōnem apud eum faciemus. Itaque deum recipimus, dum famulos & pauperes eius suscipimus propter ipsum, quia tunc charitatem & gratiam, seu charitatis & gratiae incrementum meremur: charitatem autem & gratiam, seu earum augmentum suscipiendo, deum suscipere dicimus. Deus quoque sibi reputat factum, quod ex charitate fit suis pauperibus ac ministris, imo & iniuriarum eis illicitarum sibi iudicat factam. Quemadmodum per Zachariam fatetur, Qui terigerit vos, tangit pupillam oculi mei. Et in Proverbij Salomon ait, Qui calumniat egenem, exprobrit factorem suo. His verbis docet Christus, non prælationem sed humiliatorem & paupertatem esse querendam. Potest autem & ita exponi, Quicunque suscepit puerum istum in nomine meo, id est, proprietates & formam huius innocentis iuvenis propter me in se accepit, imitatusque fuerit, me recipit, id est, me spiritualiter induit, & mihi vere vnitur, placet, ac incorporatur, sicut ait Apostolus, Induimini dominum Iesum. Qui autem me misit, quia in eo pater per gratiam magnam manet.*

Marci. 9.

Matth. 12.

Actu. 1.

Ioann. 14.

Roma. 2.

Esaïe. 48.

Jacob. 1.

x. Petri. 5.

¶ Præterea Christus secundum humanitatem competit mitti non solum à patre, sed etiam à spiritu sancto, imo & à tota superbenedicta trinitate, videlicet etiam à semetipso secundum quod deus est, vt dicit supra. Vnde apud Esaiam loquitur Christus, Et nunc dominus misit me & spiritus eius. Deinde prædictum verbum christus corroborat, [*Nam qui minor est inter vos omnes*,] id est, ceteris humilior, & minorem seu viuorem se reputans, aut profundius se ipsum deo subiiciens, [*Hic maior est*,] id est, perfectior seu in gratia donis sublimior. Deus enim humilius dat gratiam, & tanto maiorem quo plus humiliauerint semetipos. Se enim humiliando & dei omnipotential substernendo, ad suscipienda gratiarum charismata mentes suas dignificat & coaptant. Ideo Petrus hortatur, Humiliamini sub potenti manu dei, vt vos exaltebit in tempore visitationis. His humilitatis auditis præconis Iohannes, quedam reprehendit se sciens, & non satis humiliiter se hoc fecisti metuens, dixit quod subditus, [*Resspondens ait*,] id est, dum verba Christi cœneter correspodet, ut loquens, [*Iohannes dixit, Praceptor vidimus quendam in nomine tuo,*]

id est, per inuocationem, adiurationem, seu expressionem hominis tui seu tua personæ,] *Ei clementem dæmonia.* Tales fuerunt de quibus in Actis legitur, qui dixerunt, Adiuro vos per Iesum quæ Paulus præ Aet. 17. dicit, [*Et prohibimus eum*] hoc amplius facere tanquam indignum, [*Quia non sequitur nobiscum*,] id est, te nobiscum non sequitur, vel corporaliter communicando, vel spiritualiter omnia relinquent, vel modo utroque, [*Et ait ad illum Iesum, Nolite prohibere illum*] aut similes ipsi à tali officio, [*Qui enim non est adserimus nos, pro nobis est*,] id est, qui aliquid docet aut agit quod non est doctrina meæ contrarium, in qua de me mala loqui vix potest: unde in Marco legitur Christus dixisse, Nemo est qui faciat virtutem in nomine meo, & posset cito malum loqui de me. ¶ Porro dæmones eicere, sicut & infirmitates miraculose curare ac prophetare, est donum gratia gratis data, ideo bonis maliisque commune, nec requirit dignitatem vitæ in eo qui agit: ideo super illud Matthei, Multi dicent mihi in die illo, domine Matth. 7. nōne in nomine tuo prophetauimus: asserit glossa, miracula facere, prophetare, & dæmones eicere, interdū non est meritum illius, qui hæc operatur, sed inuocatio nominis Christi hoc facit ad condonationem inuocantis, vel ad utilitatem eorum qui videt vel audiuntur: & licet despiciantur qui faciunt, deus tamē cuius inuocatio hoc principaliter facit, honoratur. ¶ Porro si Iohannes illum putauit prohibendum ab electione dæmonum, quia corporaliter non venit post Christum, sicut apostoli, errorneum fuit, cū nec Iohannes Baptista ita fecerunt fit Christum. Alibi tamen ait Salvator, Qui non est meus, contra me est, sed hoc de corporali præsencia intelligentiū non est, sed de spirituali consensu. Hinc itaque dicit Beda, q̄ hereticis & malis catholicis, communia sacramenta, in quibus nobiscum sunt, detestari & prohibere non debemus, quamvis dominū non nobiscum sequantur. ¶ Denique philosophi & Saraceni mul. 1. Cori. 19. ta dicunt confusa fidei nostræ, & Paulus apostolus quorundam poetarum testimonia ad confirmationem Aet. 17. fūorum assūlūtū dicitur: sic & sapientiam illarum Sibyllarum testimonia, ad superabundantem fidei roborationem a sanctis paribus allegantur. [*Factum est autem cum completerentur*] hoc est, appropinquarent, [*Dies assumptionis eius*,] tempus passionis seu ascensionis. Tempus autem passionis, tempus assūlūtū, Ante diem festum paschæ, sciens Iesus quia venit hora eius, vt transseat ex hoc mundo ad patrem, & infra loquitur, Nōnne sic op̄ortuit pati christum, & ita intrare in gloriam suam? [*Et ipse faciem suam firmauit*,] id est, stabiliter, finaliterque direxit, nec huc atque illuc diuertit, sed mente constanti ac impenetrata Hierusalem versus iter arripuit, sicut subiungitur, [*Vt ire in Hierusalem*,] quia ibidem myste rium passionis fuit complendum, & ibi vero agnus extitit offerendus, vbi agnus typicus immolabatur. [*Et misit nuntios ante confpectum suum*,] videlicet Iacobū & Iōan̄em, [*Et cunies*,] nūtii isti, sicut eius magister peccati [*Intrauerunt in ciuitatem Samaritanorum*,] culus nomen hic non explicatur, sed fuit ciuitas C aliqua sibi in via occurrentis, & dicunt nonnulli, quod fuit metropolis regionis Samaria quæ appellatur Samaria, quia Samaria interdū est nomē vrbis, interdū regionis. [*Pi parant illi*,] videlicet suo magistro ingrediūm sive hospitium, & Samaritanos exhortarent ad suscipiendum Christum & eius doctrinam, quemadmodū sequenti capitulo legitur, quod septuaginta discipulos misit binos & binos, in omnem ciuitatem & locū quo erat vētūrus, [*Et non receperunt eum*] Samaritani, vel sic quod in vrbē eorum nō introiuit, vt dicit Theophilus, vel quod ei nec reuerenter occurerūt, nec audientiā, neque hospitium præbuerunt, [*Quia facies eius erat eunis in Hierusalem*,] i.e. vultus sui dispositione prætendebat se Hierosolymis veritus proficiēti, vel Samaritani hoc percepserunt, ideo eum suscipere renuebant. Primō, vt alterit Beda, quoniā Samaritanū non cōuersabantur Iudeis, vt patet in Iohanne, sicut nec Aegyptiū: Iohann. 4: iuxta illud, Illicitum est Aegyptiū comedere cum Hebreis. Secundū, quia Samaritani detestabantur Gene. 43. pergentes in Hierusalē caula orationis, dientes debitū orationis locū apud eos cōsistere, pp̄ter quod Iohann. 4: mulier Samaritana obiecit Christo, dicens, Patres nostri adorauerunt in monte hoc, & vos dicitis, quia Hierosolymis est locus vbi adorare oportet. Porro Salvator cuncta prænoscens, quādū prescribet Samaritanos nec se nec suos nuntios recepturos, misit tamē ad eos, quoniam quantum in se fuit, voluit plebē illam ad meliora allucire, sicut & ipse prædicauit plurimis Iudaorum quos ex sua prædicatione dicitur peccati. [*Cum autem vidissent Iacobus & Iohannes*] Samaritanorum hanc culpam, Dixerunt, domine, vis dīcim⁹, id est, placet tibi vt dicendo agamus, [*Vt ignis descendat de celo*] aereo, virtute diuina, [*Et consumat illos*,] propter tūtum eorum excellentium in te. Secundum Ambrosum dixerunt hoc bona, non zelo & amore iustitia, scientes hoc ipsi Phineas ad iustitiam reputatum, quod fornicate transformat, atque Helia quod ī cœlo impenetravit ad suę vindictam iniurias, vel potius ad punitionem peccati deridentium ipsum. Sed Beda affirmit apostolos adhuc rudes iste dixisse affectu vindictæ, hoc quoque præsumptionis fuisse videtur, quod ipsi adhuc tantæ imperfectionis existentes, potestare & imitationem tam perfecti viri ac præclarissimi vatis, puta Helia, usurpat, cui tamē potesta in sapientia, potestate, ac perfectione nequaquam minores fuerunt. [*Et conuersa*,] id est, vultū ad eos dirigens, seu alloquitione pia ad irreptionem rigorosā se vertens, [*Intrepauerunt illos et dixit, Ne cōs̄is cūs spiritus est in te?*] hoc est, quo spiritu moueamini non pensatis, videlicet an spiritu sancto, vel proprio, seu proprii animi dispositione nō aduertitis propria passione fuscatis, & arbitrantes vos bono dicere zelo, quod dicitis zelo indiscreto, seu vitiioso, aut passionato, ac prurbato. Passiones quippe rationis obsecrāt iudicium, & irato appareat, quod omnia liceant sibi quæ passio suggesterit. Ideo Seneca loquitur, Irasci tibi, id est, dum irascis, nihil tibi volo licere, quia dum irascis, omnia tibi putas licere. Iti autem apostoli, quia personaliter misi fuerunt ad Samaritanos, & quoniā consanguinei fuerant Christij ad præcipua familiaritatē admisi, idcirco præ ceteris apostolis pro Christo zelati sunt & ista loquuti, [*filii* 4. Regū. 25.

bominis non venit animas perdere, corporalem vitam extinguendo, & animas in peccatis mortalibus existentes protinus à corpore auellendo atque damnando, dum homines peccant: idcirco non vult tu iniuriam mox vlcisci: cuius patientiam, mansuetudinemque sectari debent eius discipuli. [sed salutare] eorum penitentiam longanimitate expectando, imo. & ad penitentiam eas hortando per seipsum, & suos ministros. Huic simile est illud Ioannis. Non misit deus filium suum ut iudicet mundum, sed ut saluerit mundus per ipsum. Et Paulus, Christus (inquit) venit in hunc mundum peccatores salvos facere. Hinc ait Ambrosius, Non semper in eos qui peccauerunt est vindicandum, quia nonnunquam amplius prodest clementia tibi ad patientiam, & lapsu ad correptionem, sicut & ipsi Samaritani post Christi ascensionem celeriter crediderunt, vt in Actibus habetur. Insuper Titus testatur, Christus cōtra Samaritanos non commoueret, vt ostenderet quia non habet vltionis studium virtus perfecta, nec vila est iracundia, vbi plenitudo est charitas, nec excludenda est infirmitas, sed iuuanda: procul sit & à religiosis indignatio, procul sit à magnanimis cupiditas vltionis. [Factum est autem ambulans illi,] videlicet Iesu & eius discipulis. In vita, dixit quidam ad illum, sicut ex his que per Matthaeum scripta sunt, comprobatur: istud non accidit statim post immediate præhabita, ideo Lucas non exprimit tempus, nec viam determinat, insinuans se ordinem historiae non seruare. [sequar te quounque iersi,] hoc est tibi in omnibus adhærebo, in prosperis & aduersis. Sed non sincero ac impli corde hoc dixit, sed falso ac ficto, sicut ex Christi response elicitor. [Et ait illi Iesu,] cordium secreta contemplans, vobis peccatas habent, & volvures cali [aerei Nidos], quod ad literam planum est, quoniam vulpes in antris suis moratur, & aues in nidis proliferant, [Filius autem hominis non habet ubi caput suum reclinet,] hoc est pauperissimum in hoc mundo vitam elegi, ita quod nec domicilium habeo proprium, nec aliquod temporale reclinatorium. Ex qua ratione elicitor, quod vir peruerfa intentione Christū accessit. Vidi quippe quod Christus discipulis suis potestatem contulit faciendo miracula, ideo voluit fieri eius discipulus, saltem per corporalem imitationem, vt & ipse potestatē à Christo adipisceretur præstatam, atque per eius vltum honores ac mundi diuitias obtineret, vel ut Christum induceret ad plurimorum

Matth.8. curationem, sicque ab illis lucra acquireret, sicut Geysi Naaman Syro. Simili intentione Simon Magus loquutus est Petro & Ioanni, Date mihi hanc potestatem, vt cuiuscunq; manum imponisco, accipiat spiritum sanctum. Denique secundū Matthæum simulator iste fuerat scriba, vnde per sua peritia

Matth.8. confidit se plurima lucratum: sed Christus ei verba respondit inducta, tanquam dicat, Cū tantū sim pauperaris, quid queris me sequi ob cōgregandas diuitias? Vel dicit hoc ista intentione, Si vis me sequi, oportet te paupertatē mēa voluntariam sponte sectari, omnēmque cupiditatem vitare. ¶ Quæritur,

Ioānis.3. quomodo dicit Saluator nū si in hoc seculo posidere, cū tamen apud Ioannē protelletur, Pater diligit filium, & omnia dedit in manū eius. Sed & virgo Maria quā parentibus suis vnicā fuit ex parte patris, domum & opes ab eis accepit. Et respondentum, quod Christo secundum naturā aſumptā ab incarnationis exordio data fuit à patre potestas atque dominium super omne creatum: sed potestate hac vltus non est quantum ad actualē temporalium possessionem & vltum, imo vitam elegit pauperissimum. Prīmo, vt sua inopia merito bonis gratias in praesenti, & bonis glorie in futuro ditemur.

Actu.1. Propter quod ait Apostolus, Cū diuies esset, propter nos egenus factus est, vt eius inopia diuities effemus. Item vt non solum verbis, fed & factis, futuram vitam doceret quārēdam, quod maxime egit omnia temporalia perfectissime contempnendo. Rursus vt viam perfectionis verbo & opere prædicaret, ipse quoque cepit facere & docere. Quoniam ergo omnium mundanorū ac transitoriorum venit docere contemptum, decuit eum omnia illa plenissime abdicare. Hinc christi paupertatem Hieremias admirans, ait, Quare quasi colonus venturus es in terra, & quasi viator declinans ad manendum. Postremo, virgo christifera, Christo prædicationem suam incipiente, si temporale quid possedit, credeatur vendidisse atque pauperibus contulisse. Non enim minus quam apostoli, qui omnia reliquerunt, implevit consilia Christi. Possunt autem verba inducta metaphorice sic exponi, Vulpes, id est, simulatores & calidi, soueas habent, hoc est, dolofitantes excoigitatas & duplicitates profundas, in quibus latent, sūmque abscondunt nequitia, & volvures cali, id est, ambitiosi & arrogantes in altū se erigentes, nidos habent, id est, prælations seu dignitates terrenas, in quibus finaliter corde queſcunt, illis magis quam bono incommutabili inherentes. Filius autē hominis nō habet ubi caput suū reclinet: in talibus scilicet, [Ait ad alterum, sequere me,] Iste alter iam cœpit esse Christi discipulus, secundū Matthæum: id est Christus initiat eum ad sui perfectam sequelam, vt cunctis relictis sibi perfectè adhæreat. [Illi autem dixit, domine, permitte mihi primum, & sepelire patrem meum.] Ad hoc enim se obligatū putauit præcepto legis, quae iūstū honorare parentes, imo mortuos sepelire est vnum de operibus misericordiae, de quo specialiter ore angelico commendatur Tobias. [Dixit ei Iesu, fine ut mortui] in anima per mortale peccatum, seu in fidelitate [sepeliant mortuos suos] morte nature, vel mortuos ea morte qua & illi, vt scilicet tales se in iūstū opportunū sepeliant tempore, [Tu autem vade & annuntia regnum dei,] i.e. celestis regni beatitudinem prædicta. Denique Christus his verbis honorationem & sepulturā parentum, opūisque pietatis non verat simpliciter, sed in casu, ad insinuandū, quod omittenda sunt opera minus virtuosa, vt sicut opera virtuosa, & quod corporalibus ac terrenis præferenda sint spiritualia ac diuinā, quando necessitas aliud non requirit aut charitas: ideo dum parētes habere queunt aliū de vicuum aut sepulturam, non est propter illorum sustentationem aut sepulturam omittendū opus diuinum, celeste ac spirituale, præfertim si magna sit operis huius necessitas, ita quod ex eius omissione seu dilatione anima periclitentur. [Et ater ait] ad Iesum: quem alterū quidā dicunt fuisse christi discipulum, imperfectū, [sequar te domine] ubi perfecte de cetero adhæratur, [sed permitt me iure & renuntiare his qui domi sunt,] Sic & Helisæus ab Heliā vocatus, Oculer (inquit) oro patrem meū & ma-

A trem meam, & sic sequar te, prætere aliqui dicunt, quod iste voluit renunciare domēticis suis seu cognatis, sive parentibus, eis dunataxat valēdicio, sēque ab eis licentio, & ne quererent eum: alii dicunt, quod volebat eorum consensum exquirere, & eos super re iusta consulere. [Ait ad illum Iesu, Ne mo mittens manum suam ad aratum,] hoc est, vitam penitentiale, seu meliorem, qua ager cordis excutitur per vitiorum extirpationem, spiritualēmque gratiæ infectionem ac fœcudationem, & operum productionem bonorum aggrediens. [Et reficiens retro,] id est, à bono inchoato deficiens, & mente ad secularia rediens, sicut filii Irael corde in Aegyptum reuersi sunt, [Aptus est regno dei,] hoc est, dignus felicitate regni cœlestis, quia qui peruerauerit usque in finem, saluus erit, & sola peruerantia coronatur. Hinc de talibus loquitur Petrus, Melius erat non cognoscere viam iustitiae, quām post agnitionem retrosum reuerti. Contingit enim eis illud veri proverbi, Canis reuersus ad vomitum, & Prove. 20. fus lota in volutabro lutu. His verbis (vt aſlerit Gorra) non reprobat Christus actum renunciandi domesticis, sed periculum eundi ad illos: ideo quoque Christus hēc ait, vt doceat quā periculosa sit mora seruendi deo, & præfertim periculofum est redire ad suos, causā consulendi eos super religionis ingredi, nisi forte sp̄ituales existerent. Continuandū est ergo opus bonum incepsum, & quē pro deo reliquimus, rursus appetere non debemus, vt faciunt ambitiosi & vani: qui cum diu fuerunt in clauſtro ad officia accenduntur tam fatue, & carnalia quā reliquerunt pro Christo, rursus visitare, intueri, tractare peroptant. Vnde aī Beda, Si discipulus dominum sequuturus arguitur, quia vel domui renunciare velit, quid fieri illis, qui nulla utilitas gratia ſapē visitant domos illorum, quos habent in mundo. Vel sic, Nemo mittens &c. aptus est regno dei, id est, dignus illud aliis predicare. Itaque verbis his christus illos tanquam vere insipientes redarguit, qui propter non necessariam rerum suarum seu parentum, vel aliorum propinquorum dispositionem, aut prouisionem omitunt, leu periculose, diffidiosque differunt religionis ingressum, aut vita perfectionem. Tam ineffabiliter etenim magnum est salutis nostræ negotium, vt omnia vana & frivola sint sine dilatione sp̄ernenda, nec aliqua temporis portio est infructuose, seu negligenter exponenda. Idcirco ait scripture, Non tardes conuerti ad dominum, & ne differas de die in diem. Subito enim veniet ira illius, & in die vindictæ disperdet te.

¶ Enarratio Cap. x. [Post hac autem designavit dominus Iesu
& alios i x x i i. discipulos.] Artic. x v i.

C Escripta in præcedēti capitulo instructione ac missione & corroboratione apostolorum ad prædicandum, iam inferiorum discipulorum informatio, confirmatione, ac destinatio ad prædicandum describitur, [Post hac autem,] quā præcedenti capitulo sunt recitata, [Designavit,] id est, a se intus electos foris monstrauit, ab alijsque distinxit, & quadam speciali discipulatus sui gratia decorauit [Dominus Iesu] Christus, qui inquantum deus, est omnium dominus summus ac vnuerſalis per authoritatem, imo cum patre & spiritu sancto vnuſ deus vnuſque dominus. Porro secundum naturam assumptam etiam omni prælatus est creature, & dominus est quasi per subseruentiam instrumentalem, & potestatem participatam ac depēdētē. [Et alios septuagintaduō discipulos,] qui secundum Bedam præfiguraverunt presbyteros, sicut apostoli sancti episcopos: & iuxta eundem bene lxxij. mittuntur, quia totidem mundi gentibus fuerat Euangelium prædicandum, quemadmodum ordinati ac misi sunt duodecim apostoli, quia duodecim tribubus Irael, vtpote aliis quibus de duodecim tribubus fuerant primo prædicaturi. Quamvis enim decem tribus tunc capte fuissent, multi tamen de qualibet tribuum illarum capti non erant, & in terra durarum tribūum, ac alibi hinc inde habitauerunt. [Et misit illos binos,] Cur discipulos ad prædicandum misit combinatos præactum est, & iam breuiter tangi potest. Prīmo enim hoc fecit ad socialis vita commendationem, deinde ob mutuam consolationem & confortationem. Frater nempe qui adiungatur à fratre, quasi ciuitas munita, atque ad veritatis prædicandam certiore contestationem, quia in ore duorum, triūme testium stat omne verbum. Aliæ causa traduntur. Quoniam duo sunt charitatis 2. Cori. 13. precepta, & bina fuerunt in arca sancti Noe animalia misit: fed hæc causa sunt quadam adaptaciones. Gene. 7.

D Itaque combinatos misit, [Ante faciem sham,] id est, facialem presentiam corporalem, cum tamen ipse secundum diuinitatis incircumscribibilem maiestatem vbiq; sit præsens, [In omnem ciuitatem & locū quo erat ipse venturus,] ita ad loca maiora, atq; minorā quē ipse fuerat accessurus, vt discipuli isti suis prædicationibus, miraculis & exēplis homines carnales ac rudes ad suscipiendā Christi doctrinā disponerent. [Et dicebat illis, Misis quidem multa,] id est, copiosa est hominum multitudo capax gratiæ & doctrinæ, & si non auctū aut habent, tamen potentiū vtique apta congregari in horreum Christi, hoc est, intra ecclesiā dei militantem per fidem & spem, ceterāque viatorum virtutes: & intra ecclesiā triumphantem, per luminis gloriæ ac mercedis eternæ susceptionem. Hinc ait Saluator, Vide regiones, quia alba sunt ad messem: [Operari autem pauci,] qui apostoli & hi lxxij. discipuli, ceterāque presides, Iohann. 4. fæciliſtē, & cōmunitatis, sunt pauci, præfertim loquēdo de operariis vere ac rite docentibus, & quę dicunt impletibus, virtuose viventibus. Hinc ait Gregorius, Sine graui mœrore dicere non possumus, quod ait, operarii pauci: quia & si sint qui bona audiant, defunt qui efficaciter dicant. Ecce mundus fæcēdōbus plenus est, sed tamen in messe dei ruris valde inuenientur operator: quia officium quidem fæcēdōbus suscepimus, sed opus officii non impletus. Itaque iuxta Bedam, sicut mēs multa est omnis turba creditum, ita operarii pauci sunt apostoli & imitatores eorum. [Rogate ergo dominum meum.] Pau-

1. pōst afferit Christus ad operarios, Ecce ego mitto vos, &c. Constat itaque, quod se ipsum dominum mēsis appeller. Ipse enim in quantum deus, iure creationis est omnium dominus, & specialiter hominum, etiam ratione gubernationis prouidentialis, & per multiplicem beneficiorum collationē. [Et mittat operarios,] id est, pastores, prædicatores, prælatos, omne quod ad suum spectat officium cōdigine implentes. [In messem suam,] id est, plebem à fe creatam, portissimum ad ecclesiam, quæ sicut via domini, ita & mēsis dei vocatur.
- ¶ Porro veri in ecclesia operarii sunt dicendi, qui querunt opus & onus, sataguntque prodeſſe: non qui querunt otium ac honorem, & optant præfere: sed heu multi plus querunt diuitiarum copiam, 2. Cori. 12. propriūmque honorem, quam animarum salutem. De quibus Apostolus Paulus, Huiuscmodi sunt operarii subdoli. Itaque & nos semper Christum preceμur cum omni charitatis feroore, præfertim tempore isto prauissimo, vt in messem suā operarios efficaces destinare dignetur. Etenim quo profectus & salus subditorum magis dependent ex virtuosa vita superiorum, eo maius dei donum est habere virtuosum principem, seu prælatum, eoque incessibilius atque ardenter pro hac re exorandus est deus. Nil autem intantum edificat plebem, sicut virtuosa conuersatio præſidentis: propter quod in Eccle. 10. Ecclesiastico scribitur, Qualis est rector ciuitatis, tales & inhabitantes in ea. Quemadmodum autem agri spacioſi multos requirunt mēſſores, sic multitudine populi Christiani operarios multos exigit. Admonendi quoque sunt subdit, secundum Gregorium, ut pro suis rogent pastoribus, quatenus verbo & opere digne præſint. Ite ad prædicandum: & vt futura pericula æquanimus toleretis, vobis prædicto, [Ecce ego mitto vos] qui potes sum vos in aduerſis defendere. Hinc apud Ioānem ait, In mundo pressuram habebitis, fed confidite, ego vici mēſidum. [Sicut agno inter lupi,] hoc est, vos quos mitto, per pie-tatem & innocētiām, a obedientiam vestram timiles eritis agnis. Hi autem ad quos mittimini, ob sua crudelitatem, persequitionem atque duritiam, lupis assimilantur, videlicet ſacerdotes, pharisei & scribae. Tales quoque fuerūt gentiles, ad quos post Christi paſionem ſunt definiati diſcipuli. Hoc ipsum in Matthæo Christus ait ad apostolos, niſi quod ibi habetur, ſicut oues, hic ſicut agnos. Sicut enim agni ſunt ouium filii, ſic ſeptuaginta duο discipuli fuerunt, apostolorum ſpiritualis quodammodo filii. In hoc autem oſtentia est omnipotētia Christi, quod per huiusmodi oues & agnos venatus eſt, comprehendit, vicit, conuerterit lupos, & eos conuerterit in agnos, ita vt pariter pacifice morarentur, secundum illud Pſaiæ, Habitabit lupus cum agno. Sed proh dolor iam multi aliorum prælati, qui debent agnis & ouibus aſſimilari, in lupos rapaces conuerſi ſunt: nec ſolum de lana ouium ſe veſtiunt, earumque laete ſe nutrit, fed & animas earum per negligentiam, ſeu impiam vitam strangulant & occidunt de quibus apud Ioānem conqueritur Christus, Quotquot veneſerunt, fures ſunt & latrones: hi præſentis ſunt, qui ingerunt ſemetiſpos ad regimen animarum, ad ecclesiasticas dignitates, non vocati, nec digni effecti a deo, vt Aaron. [Nolite portare ſacculi, m neque percam.] Hoc præcedentis capitulo etiā dixit apostolis, vnde ex dictis in expofitione exordii illius capituli patet ſeruus verbi illius, & ratio huius commiſſionis. Dicit autem Gregorius, Tanta debet prædicatori in deo eſſe fiducia, vt quanuis ſibi præſentis vițe ſumptus non prouideat, tamē hos ſibi non deefie certissime ſciat, ne dum circa temporalia eius mens occupatur, aliis minus idonea prædicare æterna monstretur. . [Neque calciamenta,] de huius quoque verbi intelligentia dictum eſt in præcedentis tractatu capituli. Non etenim prohibet calciamenta, ſi loci aut temporis ſeu perſone neceſſitas exigat, ſed ſuperfluitatem in illis. [Et neminem per viam ſalutatarii.] Simile huic eſt quod in libris Regum Helias iuſſiſſe legitur Gyeſi ſuo ministro, quem misiſſi ad ſūcītādum puerum mortuum. Si occurrerit tibi homo, nō ſalutes eum: & ſi ſalutauerit te quipia, nō repondeſſe ei. Venerunt circa hoc dubium oritū. Salutare namque eſt alicui ſalutem optare ſeu dicere: quod cum ſit actus charitatis ac pietatis, prohibendū non eſt: fed & virgo Maria ſalutauit Elizabeth, & Christus ſc̄eminas religioſas poſt reſurrecționē, dicendo, A-ueſte. Et respondendum, quod Christus non prohibet abſolute proximū ſalutare, ſed prædicatoribus in via prædicationis coniūtit nemini ſalutare in via, ad inſinuandū quod cum ſumma diligentia debeat prædicationis exequi actum, cuncta vita diuertiacula, obſtacula, moraſque præ-dicandi, & ea quā ementi ingerunt diſtrictionem a deo ſeu obliuionem prædicandorū. Vnde verbum hoc christi accipi poſt per hyperbolica modū loquutionis, qua aliquid dicitur per excessum. Hinc Gorra Hilarium allegans diſseruit, Attendenda eſt cauſa diſtorum, & nulla eſt cōtrarietas. Salutare H etenim viatorum cum mora vel ex curioſitate non eſt bonū, ne prædicator a ſuo itinere, prædicationis queſque fructu impediatur: ſalutare autem ex amicitia, vel ad conſolandum eſt bonū, ita tamē vt me. lius non omittatur. Ait quoque Gregorius, Qui non amore æternæ patriæ, ſed premiorum ambiti, hoc eſt, proprii lucri deſiderio ſalutem audiētibus predicator, quaſi in itinere ſalutat, qua ex occaſione, non ex intentione ſalutem audiētibus optat. [In quamcunque domum intraueris, primū dicere, pax huic domi,] hoc eſt, habitatoribus eius vniuerſis. ¶ Triplicem etenim pacem proximis noſtris optare debemus, videlicet pacem peccatoris, quæ eſt tranquillitas mentis bone ordinatę in deo: pacem téporis, quæ eſt quies ab exteriori impugnatione ſeu perſequitione: & pacem æternitatis, quæ eſt pax beatorum in patria: ad quam utraque illa prædicta pars ordinatur. Pax autem ſpiritualis, interna & vera eſt charitatis effeſtus: quemadmodum ſcriptum eſt, Pax multa diligētibus legem tuam: ideo pax iſta tam optanda ac neceſſaria eſt omni fiſeli, omniq̄ue homini, quam appetenda & ad ſalutem neceſſaria eſt charitas, fine qua imposſibile eſt ſaluari. Hinc Christus hominum amator, & eorum cum patre reconciliator, primo vult pacem optari, præfertim quia in ea cetera bona gratiæ virtualiter includiſſuntur. Præterea eſt & pax alia non optanda, quæ eſt pax falsa, ſimulata, inquinaria, carnalis, qualem habent filii ſeculi huius, quorum ratio concupiſcentiis non repugnat, vitiisque conſentit: de qua ait Salua-

- A tor, Hierusalem, & quidem in hac die tua quæ ad pacem tibi. Et denuo, Non veni pacem mittere, ſed gladium. Quæ autem hic Christus ſeptuaginta duο discipuli mandat ſeu loquitur vel permittit, in Matthæo apolloſis prædicta, & quædam illoſtorum præcedenti capitulo ſcripta ſunt atque expoſita. [Et ſibi,] puta in domo quam introiit, [Fuerit filius pacis,] id eſt, aliquis virtuosus, & pace aeterna condi-gnus, ſeu ad eius ſuceptiōne diſpoſitus, aut aeternaliter prædelinatus, ſicque ſecundum prædeſti-nationem diuinae & increatae pacis filius, tanquam ad eius beatificam fruitionem venturus, [Requiescat super illum pax vefra,] hoc eſt, ſalutare veltro fortior in eo effectum, & pax quam ei imprecati fueri-tis, infundetur eidem, vel si eam iam habet in ipſo augebitur. Quidam autem etiā pacē & gratiam nō dum habeant, ſunt tamen in diſpoſitione proxima, ſeu propinquā ad eam, ita quod vel ſua, vel aliorū oratione eam faciliter ſuceptur. [Si autem,] id eſt, ſi ibi non fuerit filius pacis, [Ad vos reveretur,] hoc eſt, charitatua ſalutatio veftra debito præmio non carebit, ſed merito eius vefra pax perficietur in via, consummabitur quoque in patria. Sic & Psalmita teſtatur, Oratio mea in ſinu meo conuerte-ur. [In eadem autem domo manet,] ſi fuerit congruum tempus manendi, nec alia reſtent agēda extra eam ante refectiōne, vel poſt illa expleta redeundum erit ad eam. [Edentes, eo-bientes, que apud illos ſunt,] ſi dare potuerint atque voluerint. Et hoc Christus ait, non præcipiendo, ſed permettendo ſeu conce-derendo, nec de quoconque cibo & potu neceſſe eſt hoc exponi, cum interdum virtuosius ſit quibusdā abſtinenſe à vino & carnibus. Vnde quod ait, Edentes & bientes qua apud illos ſunt, non eſt iuſio vt omnia talia aſſumantur, fed eſt exhortatio potius, vt ſufficient appoſita, nec querantur ſuperflua, vt volucres cali, & pifces maris, & beſtiae terra. [Dignus eſt enim operarius mercede ſua,] id eſt, prædictor verbi dei, ſeu quilibet in ſpiritualibus & aliis deſeruiens ac laborans, dignus eſt capere ſuſtentaculum vita ab eis, quibus ſpiritualia bona impedit: propter quod ait Apostolus, Dominus ordinauit his qui Euangelio deſeruiunt, de Euangelio viuere. Sed hoc permifſio fuit, non iuſio: propter quod Paulus 1. Cori. 9. ſcribit ſe hac potest eſt, ſed propriis laboribus manualibus neceſſaria procurare, ne quem graueret aut scandalizaret, & auris occaſionem auraritiae amputaret: alios tamen apostolos ſic feciſſe teſtatur. Nec intelligenda ſunt hac, quaſi corporeus cibus & potus, ſit principalis merces aut finis ultimatus prædicationis aut cuiuscunq̄ue ministerii ſpiritualis: neque propter cibum & porum, quaſi ob præmium condignum ſunt ſpiritualia exercitia finaliter exequenda. Sic enim temporaſe & corporale præponeretur bono diuino & ſpirituali, quod eſſet mortale peccatum: ſed vita ſtipendii aet merces minus principalis & ſecundaria, accidentaliterque intenta, quia videlicet ſine corporeo aſſimento vita illa ſtare non poſteſt, & per confeſſiones nec prædictio exhiberi. [Nolite transire de domo in domum,] hoc eſt, ſine rationabili cauſa mutare hoſpitium, ne leuitatis vitium incurritis, aut alios ſcandalizetis, ſed delicatiora queratis. Verbum hoc in præcedentis capituli expofitione plenus eſt tracta- Luce. 9. C tum. [Et in quamcunque ciuitatem intraueris, et ſi ſepeſſim vos ciues illius,] manducate qua apponuntur vo-bis,] & idem iudicium eſt de potu. [Et curate infirmos, qui in illa ſunt,] vt per miraculorum operationem credant vera eſt, quaſe prædicatis, atque ad opera pietatis inducantur, ac plene conuertantur ad deum. quis enim aliter crediditſſet idiorum Christi diſcipulis, ſupernaturalia, inuifibilia, ac incomprehensibilia prædicatibus, niſi per miracula ſoli deo poſſibilia ostendiffent ſua verba eſſe diuina, & defuper cōfirma-ta? Deus equidem falſitatis confirmator eſte non valet. Ideo apud Marcum euangeliftam ſcriptum eft, Marci. 16. Profecti prædicauerunt vbiq̄ue domino cooperante, & sermonem conſirante, ſequentiibus signis. [Et dicit, ap propinquauit in vos regnum dei,] hoc eſt, tempus gratia nunc aduenit, & nō bona terrena, ſicut in veteri lege, ſed cœleſtis vobis promittuntur, prædicantur & offeruntur. Hinc ait Apostolus, Nox præceſſit, dies autem appropinquauit. Itemque, Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies ſalutis. Tunc quoque cum haec prædicabantur, inſtabat tempus paſſionis Christi, per quam ianua regni cœleſtis aperta eſt. Rursus regnum dei appropinquat in eos, ſeu eis, qui ſe ad vera beatitudinis ad-eptionem diſponunt, terrena arque carnali contemnendo. Potet etiam per regnum dei Christus ac ſacra ſcripta intelligi. [In quamcunque ciuitatem intraueris, et non receperint vos, exente in platea eua, dicite, Etiam puluerem qui adheſit nobis, de ciuitate veftra extergimus in vos.] Hoc idem præcedenti capitulo Christus commiſſit apostolis, quod ibidem expofitū eſt: multæque ſunt cauſa poſita excuſionis pulueris in non recipiētes Christi diſcipulos. [Hoc tamen ſitote, quia appropinquauit regnum dei,] id eſt, quā-D uis nos recipere contemnatis, nihilominus veritatem vobis denunciamus, & quod in nobis eſt ac nobis commiſſum peragimus, quamuis hoc vergat in maiorem veftram damnationem, ita quod excul-tatione de ignorantiā non habetis. [Dico autem vobis, quia ſodomis,] id eſt, Sodomites [In die illa] notabilis & famoſa, puta in die iudicii, [Remiſſus erit,] hoc eſt, minor poena, ſeu tolerabilior damnatio, [Quam illi ciuitati,] id eſt, habitatori bus eius vos abiſſientibus. ¶ Circa hoc quāri potest, cum poena correſpondeat culpa, ſi minor eſt poena Sodomitarū, quām eorū qui Christi diſcipulos non receperunt, videtur quod minora fuerunt peccata Sodomitarum quā horum: cum tamen in Genesi ſcriptum ſit, quod homines Sodomite pefiſimi erant. Ad hoc aliqui reſpo-derunt, quod verbum Christi intelligendū ſit non ſimpliciter, ſed quantum ad aliquid, ut poētē quod in hoſpitalitas & immiſericordia Sodomitarum in alios non fuit tanti peccati, nec eſt tanti ſupplicii, ſicut eorum qui Christi diſcipulos respuerunt. ¶ Præterea ait Beda, Quamvis Sodomites in hoſpitalis fuerunt, nulli tamen apud eos hoſpites tales, quales apolloſi ſunt reperiti. Et licet Loth aſpetu & auditu iuſtuſ erat, non tamen ibi aliquid docuiſſe, aut ſigna feciſſe perhibetur. Denique angelus sancti in Sodomis inuenierunt hoſpitem, imo à Loth cum adoratione, prece ac reuerentia ſunt ſucepti. Si ergo in vrbe aliqua nec vnuſ extiterat diſcipulos Christi ſucepti, quo ad hoc peior Sodomis comprobatur. De hac quæſitione, & an absolute lo-

quendo, maior erit damnatio non recipientium discipulos Christi, quam Sodomorum, prætermitto, E quia & super Matthæum plura de ea conscripti. [Væ tibi Corosaim, vœ tibi Bethsaida, quia si in Tyro & Sydone factæ fuissent virtute, que in vobis facta sunt, solum in cœli & cinere sedentes permanerent.] Quâdo aut quo affectu Christus hæc dixerit, apud Matthæum clarius scribitur. Tunc, videlicet quando Iohannes Baptista in vinculis positus misit discipulos suos ad Christum: quibus cum Christus respondisset, & illi abissent, inter cetera quæ prædicauit, coepit exprobare ciuitatibus, in quibus plurimæ eius virtutes factæ sunt, quia non egistent penitentiam, & dixit, Væ tibi Corosaim, vœ tibi Bethsaida, &c.

[Porro Corosaim, Bethsaida, Capharnaum, Tyberias, sunt quatuor ciuitates Galilææ, sitæ in litore laci Genesaret, qui ab Euangelistis mare Galilææ seu Tyberiadis appellatur, in quibus vrbibus Christus personaliter prædicauit, & multa egit miracula, & forte apostoli quoque in eisdem vrbibus iam prædicatorum & signa egerunt. Ideo habitatores vrbium harum tanto grauius offenditur, quanto maiora eis beneficia sunt impensa, quæ contempserunt, & post tanti magistri atque pastoris prædicatione in suis permanerunt sceleribus. Itaque Christus zelo iustitiae seu compunctionis affectu, & more propheticæ prænunciationis ac comminationis, exprobavit incolis vrbium harum, contestans quod gemitibus essent peiores; quia si olim in Tyro & Sydone aliquis sanctior talia fecisset miracula, exhortando eos ad penitentiam, qualia fecit in vrbibus dictis Salvator, habitatores Tyri & Sydonis cœlia induissent, & cinerem suis superiecerint capitibus ex magnitudine contritionis, quemadmodum Nintuitæ ad prædicationem Iona.

[Porro, quod verum sit hoc, res ipsa probavit, quia post Christi passionem, statim ex prædicatione discipulorum Christi conuersi sunt multi in vrbibus istis, & postea omnes. Vnde in Actibus apostolorum describitur deuotio Tyriorum, in quibus etiam multi spiritu splenduerunt propheticō, & Paulus apostolo vaticinabantur futura. [Peruntamen Tyro & Sydoni, id est, habitatoribus ciuitatum illarum in paganismo defunctis, Remissus erit in iudicio quam vobis,] quia multo minus peccauerunt quam ingratissimi, incorrigibilésque isti Iudei, qui & legem naturalem & scriptam transgressi sunt, & insuper euangelica legis veritatem à Christo accipere noluerunt. Siquidem feruus sciens vel saltem dicti fibi audiens voluntatem domini sui, & non faciens, plagi vapulabit multis. Vnde de induratis, ingratis, misisque Iudei loquitur Christus. Si non venissem & loquuisse eis fuisset, peccatum non haberent, videbile tam magnum: nunc autem excusationem non habent de peccato suo.

[Consequenter specialiter reprehendit Capharnaum, quia præ cœteris fuit ingrata ac scelerata, Et tu Capharnaum vixi in celum exaltatus, quod duplicit potest intelligi. Primum, vt dicatur vixi in celum exaltata, hoc est, valde præcipue honorata, eo quod Christus frequenter fuit, & ad tempus aliquantulum habitauit in ea: frequenter quoque prædicauit, & prodigia multa ac præclara egit ibidem, sicut Mattheus & Marcus clarissime scribiuit. Secundum, vt dicatur ratione sue superbiæ vixi: G

Marc. 1.1. Matth. 11. in celum exaltata, propria æstimatione ac vanitate, & quoniam Christo superbissime fuit rebellis. Hic sensus literalior est, quia in Matthæo legitur Christum dixisse, Et tu Capharnaum nunquid vixi in celum exaltaberis? [Vixi ad infernum demeritis,] vt peana proportionata sit culpæ, & magnitudini honoris corresponeat magnitudo deiectionis. Quemadmodum enim homo tanto plus meretur exaltari in celo, quanto plus humiliauerit se in terra; sic tanto plus meretur deiici in inferno, quanto plus in terra extollit ipsum: iuxta illud Iob, Si ascenderit vixi ad celum superbia eius, & caput eius nubes tetigerit, quasi sterquilinum in fine perdetur, velut somniū auolans non inuenietur, transiet quasi visio nocturna. Ideo in Ecclesiastico dicitur, Humilia valde spiritum tuum, quia vindicta impunitus & vermis.

[Præterea est aduentendum, quâm vere mira & incomprehensibilia sint summæ ac infinitæ sapientie iudicia, quoniam Christus in propria persona & per suos ministros, tam prophetas quam apostolos, prædicavit & miracula egit his quos sciebat non credituros, in modo ex hoc grauius cõdemnandos: his autem nec prædicauit, neque miracula demonstrauit, quos nouerat credituros & conuertendos, si eis prædicationem atque miracula impendisset. Vnde Ezechiel loquitur est, Fili hominis non ad populum profundi sermonis & ignota lingua tu mitteris: & si ad illos mittereris, ipsi audirent te: domus autem Israhæl, ad quam mitto te, nolunt audire te. Itaque quod penetrare non possumus, sobrie admiremur, formidolosque que honoremus, scientes quod deus sublimis & benedictus sit essentialem ipsa sapientia atque iustitia, propter quod eius quoque iudicia, nec iniusta, nec irrationalia esse queunt.

[Consequenter Salvator docet prefatam comminationem ac penam non illis duntaxat immovere, qui ipsum in propria eis persona non repererunt, verbis eius credendo, iufusionibꝫque parendo, sed & omnibus qui eius discipulos, vicarios & prælatos despiciunt, doctinas eorum non aduertendo, nec ipsis obediendo, in quibus subiecti sunt ipsis, [Qui vos] predicatores, pastores, prælatos [Audit] verba vestra reuenerunt suscipiendo ac obseruando, [Me audit] quia tam gratum est mihi, ac si me in propria audiret persona: & quia ego per meos loquor vicarios, & illi meam representant personam. [Et qui vos spernit,] id est, vestra documenta & iussa audire aut implere contemnit, [Mesperrit,] quia tantum displaceat mihi, ac si me visibiliter presentem loquentemque aspernaretur ob causas prædictas. Audiant, penitent & metuant hec increduli & rebelles, peruersi, duri, pertinaces, indociles, prop rium sensum feccentes, quoniam suos non curando superiores, aut eis obloquendo, resistendo, aut contumaciter respondendo, non mediocriter peccant, nec viles parvupendit personas, sed eum cuius dignitas & excellentia non est finis, vniuersitatem dei, principemque pastrorum, in modo & deum patrem, prout Hebreæ. 13. Salvator adiecit, [Qui autem me spernit] non credendo, aut non obediendo, [Spernit cuius qui me misit.] Mitem quisque honoratur, seu inhonatur in suo legato, dominus in ministro, pater in filio, pastor in

A vicario. Pater quoque & filius, haud dubium quin & spiritus sanctus, substatuenter vñi sunt, & inseparabiliter ac inconfusibiliter per circummissionem in se inuicem eternaliter incomprehensibilius terque consistunt, ita quod trium superexcellentium ac superhonorabilium personarum est una voluntas ideo qui vnam offendit, in singulas peccat. Hinc apud Ioannem filius protestatur, Qui non honorificat filium, non honorificat patrem qui misit illum. Itaque prælati & patribus reverentiam debitat ac obedientiam impendamus, considerantes eos non vt homines qualescumque, neque vt tales aut tales personas, sed vt dei vicarios, eius circa nos personam representantes. Nam & dominis temporalibus non solum bonis, sed etiam discolis, iubet sanctus Apostolus Petrus cū omni timore subiici ac parere ministros, quanto magis spiritualibus obediendum est patribus? Propter quod ad Hebreos 1. Petri. 24 Paulus scribit, Apostolus, Obediens prepositis vestris & subiacete illis: ipsi enim peruvigilant, quasi rationem pro animabus vestris reddituri, vt cum gaudio hoc faciant, & nō gementes: hoc enim expedit vobis. Moyses quoque in Exodo rebellibus ait, Non contra nos est murmur vestrum, sed contra deum. Et Paulus Apostolus scribit ad Thessalonicenses, Qui haec spernit (inquit) nō hominem spernit, sed deum.

[Porro si prælatorum vicariorumque christi aperiatio tam graue extat piaculum, in omni utique christiano, quanto magis in religiosis, qui ad obedientiam vota le alfrinxerunt? Non ergo minus abhorreant suo patri non obediens, quam continentia aut proprietatis votum infringere. Reuersi sunt autem se prægredi duo discipuli ad Iesum, qui miseris eos ad prædicandum. Vnde prædicationis peracto obsequio ad eum reuersi sunt, Cum gaudio spirituali, aliquid tamen in ordinationis admixtum habente, vt statim dicitur, Dicentes gratias referendo, Christi potentiam confitendo, Domine qui nō solus in terra hominibus, sed & dæmonibus dominaris. Etiam dæmonia subiiciuntur nobis in nomine tuo, hoc est, tua virtute, & per tu nominis, seu tuuipsa invocationem, non solum infirmos curauimus, sicut nobis commiseras, sed dæmonia quoque expelliimus: quod ad tuum preconium tibi non quasi ignorantis referimus, sed vt te qui nos in tatum honorasti honorificemus. Et aut illis, Videbam futuram, hoc est, diabolum, humana salutis aduersarium. Sic ut fulgor hoc est, vnde celeriter De calo cadentem, quando ob suam inde electus est elationem, vel, sicut fulgor, id est, terribiliter. Quod enim per similitudinem emicationis fulguris celeritas terribilitasque signatur, patet per illud Matthæi, Sicut fulgor exit ab oriente, & apparat vt occidente, ita erit aduentus filii hominis. Secundum Gregorium aliquid elationis, vaneglorie inerat discipulis istis ex tanta potestate eis concessa, ad cuius culpæ repressione commemorat Christus exempli in horribile ruina angelicæ, tanquam dicit, Si angelo superbiæ deus tantæ mox intulit vltionem, pensate quâ vitanda sit vobis superbia, inanisque gloria. Vnde Petrus inquit, Si deus angelis peccantibus non pepercit, nouit iniquos in die iudicii cruciando reseruare. Denique ruinam diaboli Christus secundum quod deus intellectualiter vidit, principaliiterque effecit.

[Quaritur quomodo de celo corruiſſe dicatur diabolus, cum in Esaiā dixisse legatur, In celum descendam: quo apparet, quod nondum erat in celo? Et respondendum quod in celo empyreō fuit, & conditus erat, secundum Strabon & Bedam, indeque cecidit. Porro quod dixit, In celum descendam, de spirituali superbenedicti trinitatis celo exponitur; quia ad dei excellentiam aspirabat. Hoc superficialiter ac breuiter dictum sit. Plena enim responsio pluribus indiget verbis.

[Præterea verbum in ductum à Christo prolatum potest exponi tanquam approbatum sermonis discipulorum, quasi dicat, non mirum, si mea dæmones compescantur potentia, qui in exordio vidi & videntes feci dæmonum expulsionem de celo. Vnde in libro Iob scribitur, Prudentia eius percussit superbum: Et rursus, In angelis suis reperit prauitatem. Itemque, Obstetricante manu eius, educitus est coluber tortuosus. Atque in Psalmo, Tu humiliasti sicut vulnus superbum: Per Ezechiel quoque Christus testatur, Tu Cherub extensus & protegens repleta sunt interiora tua iniquitate, & eieci te de monte sancto dei, & Cherub de medio lapidum ignitorum. Ecce dedi vobis potestatem calcandi super serpentes & scorpiones. Hoc dupliciter accipi potest, Christus enim dedit discipulis suis non solum potestatem calcandi spiritualiter super spiritus maligños per serpentes & scorpiones figuralter designatos, ita q̄ illos possent eicere, superare, affigere, sed etiam præstitit eis virtutem calcandi corporaliter; & absque laetitia super quacunque animalia venenata. Quod & in veteri testamento præfiguratum viderunt, quæ

D admodum in Deuteronomio legitur. Simile huic est illud in Psalmo, Super aspidem & basiliscum animalibus. Præterea per serpentes ore venenum fundentes, signantur tam inuisibilis quam visibilis hostes, qui electos dei palam tentant seu persequuntur. Per scorpiones vero qui punctione caudæ inficiunt, designantur emuli occulite insidiantes sive tentantes. Et super omnē virtutem inimici, i.e. super quodcumque genus dæmonum, & super vniuersam calliditatem & potestatem eorum. Quamvis enim naturalis illorum potestas maior sit omni potestate naturali in terra versantium, vt patet in Iob, supernaturalis tamen potestas fidelium per gratiam præstata dæmonum vincit virtutem, quævis variis modis querant nocere hominibus, & diversimode tentent atque ad varia inclinent peccata. Et nihil vobis nobebit, quod corporaliter in Christi discipulis constat impletum, ita vt nec veleno, nec venenata eis quid nocumenti potuerunt inferre. Vnde & Paulus viperam excusit in ignem, & Euangelista Iohannes perfidum sine lesione portauit venenum, Ideo in Marcio loquitur Christus, Signa eos qui crediderint, liget Aetiu. 8. sequentur, In nomine meo dæmonia eiicient, serpentes tollent, & si mortiferū quid biberint nō eis nocebit. C In super corporalis seu spiritualis persecutio hominum malighorum ac dæmonum electis christi discipulis quantum ad finalē deiectionē seu optati damni illationem nil nocuit, quia electis dei omnibus cooperatur in bonū, & temporalis tribulatio ad perpetuam eos duxit coronam: ideo scriptū est, Fi lius iniquitatis nō apponet nocere ei. Verūnam in hoc nolite gaudere, inordinate aut immoderate, videbit et eo modo quo nūc gaudetis, Qui spiritus putat dæmones, q̄ ob nature simplicitate spiritus appellat, z

[*subiiciuntur vobis*] hoc est, per potestatem vobis collatam efficiuntur. Hoc enim sicut & alia signa per agere, pertinet ad dona gratiae gratis datae, que ad aliorum utilitatem ordinantur, & bonis ac malis cōmuni sunt hominibus. Nam ut afferit Christus, Multi reprobri in die iudicii sunt dicti, Domine non in nomine tuo demona eiecius? Idcirco de hoc dono gloriandū non est, quasi de principali atq; salutifico bono: quāuis debet homo de omni bono sibi diuinus dato gratias agere deo, & aliquo modo gaudere in ipso, secundum quod bonum illud collatum maius aut minus est. ¶ Postremō unde principalius atque praecipue sit gaudendum, subiungit, [Gaudete autem] in domino ei regnando, non vestris meritis ascrivendo, [Quia nomina vestra scripta sunt in celo,] hoc est, vos ipsi inter electos dei iam electi per predestinationem computati, & in celestibus mansionibus aeternaliter colloquendi, atque in libro vita scripti, quod nullus de praescire certitudinaliter potest, nisi ex revelatione diuina. Christus vero discipulis suis hoc potuit reuelare, in modo ad consolationem eorum reuelare dignatus est, vt tantō fortiores essent in omni sancto labore & afflictione, quanto certiores essent de beatifica retributione, ¶ Postremo, liber vita in deo metaphorice ponitur: quemadmodum enim apud homines solent describi, qui specialiter spectant ad eos, sic electorum in diuina mente conscriptio, hoc est, firma eorum notitia seu tenax memoria in intellectu diuino, dicitur liber vita, loquendo de vita gloria, ad quam electione finaliter pertinet. Vnde & liber vita, non nisi aeterna praedestination nominatur, qua quidam ad vitam gloriam a deo sunt aeternaliter preordinati.

¶ Prosecutio elucidationis huius decimi cap. ab eo loco quo dicitur, [*In ipsa autem hora exultauit in spiritu sancto.*] Artic. x x vii.

Christus hominum amator verissimus de multiplici gratiae dono per ipsum a patre hominibus electis collato, vehementer gauisit est: imo quilibet bonus praeclarus de hoc praecipue gloriarum deoq; gratias agere debet, quod subditos suos conficit virtuosos, & diuinam clementem gratiam munera abundare in eis: idcirco Iohannes dicit, Maorem horum gratiam non habeo, quam ut audiām filios meos in veritate ambulare. Et Paulus discipulorum suorum virtutes commemorans, Gratias (inquit) ago deo super in enarrabili dono eius. Sic egit & Christus, vt ait Euangelium, [*In ipsa autem horam*] quia Christus verba immediate præhabita discipulis dixit, quemadmodum potestare eis dedisset super omnem virtutem inimici, & quod nomina eorum scripta essent in celo, [Exultauit in spiritu sancto,] hoc est, ex motione spiritus sancti, qui animam christi in vniuersis direxit, ac gubernauit & mouit: propter quod ab Esaia de ipso prædictum est, Requiescat super eum spiritus domini, &c. Fuit etenim anima eius plenisimē septemplici dono spiritus sancti.

¶ Porro dona spiritus sancti faciunt mentem creatam bene atque faciliter dirigibilem, seu mobilem a spiritu sancto, sicut virtutes morales faciunt appetitum sensituum, prompte mobilem gubernabilemque a ratione. Itaque Iesus secundum assumptam humanitatem & voluntatem humanam, exultauit spiritu sancto, quia ex affectu seu dilectione procedente a spiritu sancto, & item spiritualiter secundum voluntatem spiritus sancti. At vero supergloriosē & superdignissimē trinitatis inimicū, quamvis vilis ac de bilis sacrificius Arrius, dicens vngenerit dei puram creaturam, nec in ipso Christo fuisse veraciter animam rationalem, sed loco anima fuisse ipsum verbū corpori Christi vnitū, hac euangelica autoritate apertissimē reprobatur. Ipse enim reprobus Arrius finxit spiritum sanctum esse purā creaturam, & a verbo seu filio dei creatum, quo dato Christus a spiritu sancto nullam directionem aut gubernationē vel perfectionē spiritualiē accepisset, [Et dixit Iesus] apierens cauam suę exultationis. Præterea contēplandum quod anima Christi a sua creationis exordio deum vidit per speciem, atq; in beatificē fruitione exitit gaudio indefiniter. Idcirco quod in hac hora dicitur exultaute, non est intelligentium, & ante in gaudio interiori non fuerit, sed interioris gaudii nunc quædam signa foris specialiter demonstravit, ita quod fuit iam quædam solito plenior redundantia interna luctu in inferioribus sensitibus viribus, & corporali natura ipsius, cuius indicia forinsecus apparebant: ideo Lucas cōuenientissime assertit, exultauit. Ex ultato nanque dicitur, quasi extra se faltio, quando videlicet ex abundantia gaudii interioris, signa luctu foris erumpunt. [Confitebor tibi pater domine celi & terra.] Communiter a sanctis atque doctoribus asignatur duplex confessio, de qua fatus scriptura. Vna est confessio gratiarum actionis & laudis, alia autem est confessio culpæ. Plenius tamen loquendo hoc adiiciendum, quod sa

Roma. 10. cra scriptura loquutus de triplici confessione laudabilis. Prima, est protestatio credendorum, de qua ait Mattheo. 10. Apostolus, Corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem. Et Salvator ait, Qui me confessus fuerit corā hominibus, & cetera. Et ista cōfessio est actus fidei. Secunda est confessio gratiarum actionis, & laudis diuinæ, videlicet ipsa laudatio dei, aut gratiarum actio ei exhibita, & ista est actus luctu, de qua confessione nunc sermo est, de qua etiam sepissime habetur in libro Psalmorum, sicut cū dicitur, Confitebor tibi domine in toro corde meo. Tertia est confessio culpæ, videlicet accusatio & enunciatio propriæ culpe, & ista est actus paenitentie, de qua Iacobus in sua Canonica scribit, Confitemini alterutrum peccata vestra. Itaq; confiteor tibi, id est laudo te, regrator tibi, pater meus, nō per adoptionis gratiam, vt hominum aliorum: sed per veram, aeternam, naturalemque generationem, qua me incōmutabiliter genuisti in identitate nature ex tua substatia, iuxta illud Psalmi, Ex vtero ante luciferum genui te. Et rursus, Et eructauit cor meū verbū bonū. Itemque, Dominus dixit ad me, filius meus es tu, ego hodie genui te. Hoc testimonio rursus confusus est sceleratissimus Arrius, filium nec ab eterno fuisse, nec patri confubstantiale esse dicere ausus. Dominus celi & terre, hoc est, celestium atque terrestrium, superiorum ac inferiorū, seu omnīū que in celo cōtinentur & in terra, sicut ait Psalmista, Tu sunt celi, & tua est terra. Omnim horum est deus omnipotens, dominus iure creationis ac gubernationis, & conseruationis, solusque deus est dominus vniuersalis, summus ac independens vt

A pote propria authoritate do minans, cui ad nutum subiecta sunt omnia, ad quē omnis dominus citra ipsum se habet vt seruus ad dominum, vt instrumentum ad artificem, vt medium ad finem: de quo habetur in Job, Quem constituir alium super terram? aut quem posuit super orbē quē fabricatus est?

¶ Præterea hoc testimonio confusa est haeresis Manichæi, hæc inferiora atque terrena non esse à deo creata dicentes. Vnde (vt Epiphanius ait) Euangelium à Marcione editum habet, Regrator tibi domine cali, tacens quod dicitur terræ, & quod dicitur pater, ne intelligatur quod Christus vocat patrem creatorem cæli & terra. Haeresis autem Manichæi à Marcione sumpsit exordium. [Quid abscondisti haec] mea documenta & fidei Christianæ mysteria, legisque euangelicæ sacramenta que prædicō, [A sapientibus & prudentibus,] hoc est, superbis, qui seipso arbitrantur magnos & eruditos, in sensu proprio confidentes, & sua prudentia innitentes, quales fuerunt multi philosophi, ac alli ante tempore Christi, scribae & pharisei tempore Christi, de quibus iam ad literam magis est sermo: multi quoque literati, & de sua scientia tumidi post tempus Christi, de quibus scribit Apostolus, Videte vocationem vestram, quia non multi sapientes sunt inter vos, sed quæ stulti sunt mundi elegit deus, vt confundat sapientes. Et alibi, Dicentes se sapientes esse stulti facti sunt. Hinc Salomon, Non sis sapiens apud temetipsum, & ne innitaris prudentia tua. ¶ Insuper deus dicitur ista reprobis abscondisse, eo modo quo dicitur eos inducere & excecare: non quod ipse sit directe causa ignorantia & peccati, sed quoniam iusto iudicio mentem humanam obscurari permittit & indorari, gratiam & virtutem nō in fluendo, quemadmodum sol dicitur suo recessu causa congelationis, & nauta per suam absentiam causa naufragii. Sapientes autem & prudentes distinguuntur in hoc, quod sapientes dicuntur erudit in rebus diuinis: prudentes, periti in humanis. ¶ Denique vsque in præsens, deus incerta & occulta sapientia sua, degustationem sua dulcedinis, vita interna saporem, mysticam theologiam, sua familiaritatis experientiam, suarū illustrationum splendores, clarissimos suarū inflammationum ardores præferuidos, sapientibus & prudentibus in seipso tumentibus, mentisque vanis abscondit, quæ tamē humilibus mundi vanitates spernentibus, timoribus, synceris, animo depuratis, simplicibusque reuelat, quemadmodum in Proverbiis fertur. Cum simplicibus sermocinatio eius. Atque in Psalmo, Testimonium Psalm. 50. domini fidele, sapientiam præstans parvulus. Tales enim quia in dei amore ardentes sunt, in sapientia Prover. 3. dono sunt præfulgentes, & per illud efficiuntur quasi secretarii dei, idcirco a diecit Salvator, [Et renelasti ea parvulus.] hoc est, humilibus, qui in oculis propria mentis sunt parvuli, dum omne bonum deo ascribunt, & sibi in seipso vilescent, seu deprimit, deo & superioribus se subdunt ac parent, quod Christus ad literam de suis dixit discipulis & eorum sequacibus. ¶ Denique parvulus in scripturis tripliciter dicitur. Primo, ratione ætatis, quemadmodum de Christo scriptum est per Esaiam, Parvulus natus est nobis. Secundo, ratione imperfectionis, sapientia, ac virtutum, secundum illud Proverbiorum. ¶ Usquequo parvuli diligunt infantiam? Et, Stulti, quæ sibi nocua sunt, cupiunt. Et ad Hebreos, Omnis quilaclit est participes, expers est sermonis iustitiae, parvulus enim est. Tertiū, ratione innocentia, humiliatis, ac simplicitatis, sicut hoc loco, quemadmodum etiā ait Apostolus, Facti sumus parvuli in medio vestrū. Hanc quoque vtrāque parvuli acceptionē tangit Apostolus, Nō lite (inquietus) pueri efficiuntur sensibus, sed malitia parvuli estote, sensibus autem perfecti. ¶ Deinde Christus opus hoc patris æterni approbans, operisque causam assignans adiecit, [Eriam pater,] hoc est, utique sic fecisti, [Quia sic placuit ante te,] id est, in tua sapientia bonum tis vistum est, & tua ita complacuit voluntati: quo parent quod de diuina predefinitione ac reprobatione cum omni reverentia, timorate, ac sobrie loqui debemus, nec summa mentis iudicia præsumptuose scrutari, aut temerarie iudicare, præsertim cum intellectus nostri capacitas à diuini intellectus comprehensione & excellentia deficiat, & occubat penitus infinitè. Ideo in Proverbiis afferitur. Sicut qui mel multum comedit, nō est ei bonū: sic qui per Prover. 25. scrutator est maiestatis, opprimetur à gloria. Itaque quod deus vnum elegerit, & gratia decorauerit, alium reprobaverit, atque reliquerit, causa prima & summa est beneplacitum, seu voluntas ipsius, quæcum sit essentialiter sapientia, atque iustitia eius, nec iniusta, neque irrationabilis esse potest. Hinc de patribus veteris testamenti satetur Psalmista deo, Brachium eorum non saluavit eos, sed dextera tua, & brachium tuum, & illuminatio vultus tui, quoniam cōplacisti in eis. Atq; Apostolus ad Ephesios, Praedestinavit nos (inquit) secundū propostū volūtatis tuae. Et item, Gratia dei superabundauit in nobis, in omni sapientia, & prudentia, vt nōtum faceret nobis sacramentum voluntatis sui secundū bē Psalm. 45. neplacitum eius. ¶ Verumtamen quis non videat, quam pium & iustum acrationabile sit hoc, qđ deus Ephesi. 1. maiestatis ac gloria infinita, dona suę clementiæ, gratioſa potius humilibus quam superbis communiquerit. Humilitas panque ad diuinorum susceptionem charismatum mentem disponit creatam, quoniam creatori suo eam supponit: superbia vero incapacem gratiae efficit eam, & creatori rebellem, sed hoc potius imperiſcibilis est, cur deo ordinante ac cooperante vnu ad dispositionem gratiae suscepitū magis pergitur quam alter, & cur vnu potius præordinatus est in vas misericordiae quam alter. Hinc sanctus ac superliberimus deus clare ac inclite protestatur in Exodus, Miserebor cui voleris, & clemens ero in quem nūhi placuerit. Ideo humiliemur sub potenti manu dei, & quod in Ecclesiastico scriptum est, vnu quisque nostrum satagat adimplere, Altiora te ne quaſteris, & fortiora te ne scrutatus fueris, sed quia præcepit tibi deus illa cogita semper. Attamen reuerentialis ac moderata consideratio mirabilium dei, mysteriorumque fidei, licet est his quorum purgatus & illuminatus est animus, sicut ait Psalmista, Reuelata oculos meos, & cōſiderabo mirabilia de lege tua. Rursusq; Mirabilia testimonia tua domine, ideo scrutata est ea anima mea. ¶ Postremō, circa hæc ait Gregorius, His Christi verbis exemplum humilitatis accipimus, ne temere discutere superna consilia de aliorum vocatione, aliorum vero repulſione presumamus. In iustum esse non potest, quia placuit iusto. In cunctis ergo, quæ

exterioris disponuntur aperta causa rationis est occulta iustitia voluntatis. [Omnia mihi tradita sunt a patre meo.] hoc de Christo secundum utramque eius naturam exponitur, quia secundum divitiam suam natum, omnia ei a patre sunt tradita, eo quod per generationem aeternam accepit a patre totam patris substantiam, & quicquid excellentiae, opulentiae, ac perfectionis in ea est, sive in patre. Propter quod in Iohanne proficitur, Omnia quecumque habet pater, mea sunt. Et rursus alloquens patrem, Omnia, inquit tua mea sunt. Hæc autem traditio est per modum naturalis emanationis, de qua iterum afferit vngeneratus dei, Pater quod dedit mihi maius omnibus est.

Insuper Christo secundum suam humanitatem tradita sunt omnia, hoc est, prælatio, præsidentia, seu dominium totius entis creati, ita quod omnia sunt eius humanitati subiecta ab incarnatione exordio. Propter quod ait Apostolus, Omnia subiecti sub pedibus eius. Et deno, in eo quod dicit, omnia, nihil dimisit non subiectum ei. Porro secundum Athanasium, Omnia Christi sunt tradita ad reformandum, ut sicut per verbum facta sunt omnia, sic per verbum carnem facta omnia instaureretur. Rursus omnia tradita sunt Christo homini, de quibus in Iohanne proficitur, Ego si exaltatus fueris a terra omnia traham ad meipsum, videlicet omnia genera hominum electorum, seu quosdam de omni genere hominum, cuiuscunque conditionis, status seu gradus consistant. His verbis secundum primam expositionem Christus ostendit se patri æqualem in potestate. Deinceps infinita æqualem se patri in sapientia, [Et nemo] hoc est nullus [scit,] scientia plena comprehensionis, [qui sit filius,] hoc est, ipsum vngeneratum secundum suam diuinitatem, [Nisi pater,] qui infinita est perspicacitas in cognoscendo sicut & filius, immo in patre & filio, haud dubium quin & spiritu sancto, est vñus & idem numero intellectus, & quicquid de vna trium superbonorabilium personarum ab solute dicitur, de singulis intelligitur. Vnde exceptio hoc nomine (nemo) designata, dicitur essentialis, non personalis, quia excipitur omnis alterius essentia, non omnis alterius persona. [Et qui sit pater] hoc est, patrem nullus plenarie comprehendit, [Nisi filius] quoniam sicut pater est infinita actualitatis & intelligibilitatis, sic filius secundum quod deus est infinita intellectuitalis, seu perspicacitatis & claritatis in intelligendo. Hinc Iohannes, Deum nemodo vidit unquam, vngeneratum filium qui est in sinu patris ipse enarravit. [Et cui vulnerat filius reuelare] illa cognoscit patrem, non tam plena comprehensione, & tam perfecte vt filius, sed filio reuelante: fideles in hoc seculo cognoscunt per speculum in ænigmate, per fidem, & per donum sapientiae, atque per informationem sacrae scripturae: in patria vero cognoscunt clare per speciem, seu facie ad faciem, vnde & comprehendere deum dicuntur comprehensione extense accepta, quia conspiciunt deum sicuti est in seipso. Proprie autem deum comprehendere dicitur, qui eum cognoscit tam perfecte sicut cognoscibilis est ex sua natura, quod nequit competrere nisi intellectu perfectionis immensa.

Denique probatur ex dictis, quod opera patris & filii ad extra sunt indiuisa, quoniam paulo ante perhibuit filius reuelari diuina a patre, & nunc afferit se patris cognitionem conferre hominibus. alibi deum affirmat cognitionem suam a patre homini dari, cum loquitur Petro, Beatus es Simon Bar-Iona, quia caro & sanguis non reuelauit tibi, sed pater meus. Hoc interea aduentum, quod etiam per naturalem rationem deum in hac vita aliquiter cognoscere possumus, & quoniam ratio naturalis a deo collata est, ideo illa cognitio quæ deo per naturalem rationem habetur, interdum reuelatio appellatur, vt cum ad Romanos ait Apostolus, Inuisibilia dei per ea quæ facta sunt conficiuntur, semper in quoque virtus eius & diuinitas, ita vt sint inexcusabiles, quia quod notum est dei manifestum est in illo, deus enim illis reuelauit. Verumtamen per naturalem rationem nullus philosophorum cognovit aliquam diuinam personam secundum proprietatem personalem, nec superbeatissimam trinitatem. Alia est reuelatio altior, qua deo reuelante cognoscimus eum per fidem: & alia quædam, in qua reuelatione sunt variæ gradus, secundum quod variae signantur species contemplationis. Vnde secundum quod homo mentem suam magis purgauerit, & in diuina dilectione magis proficeret, secundum hoc magis illuminatur diuinus, & clarus sibi reuelatur pater aeternus, totæ trinitas superessentialis. Altissima tamen contemplationis species in hac vita dicitur mystica theologia, quæ est secretissima & ardentissima mentis cum deo locutio: in qua contemplatione, quanto plus mœs desuper illustratur, tanto splendoris inuenitur deum prorsus incomprehensibilem esse, & tandem evnitur ei tanquam omnino imperficiibili & ignoto, per omnium entium abnegationem de eo eum intuendum. Ideo diuinus & magnus Dionysius scribit, Hoc est deum vere cognoscere, & videre superflūtatem superflūtatem per Hominum entium ablationem laudare. Hinc ait Chrysostomus, Philo sophi deo quære contendent, nil aliud se inuenisse cōfessi sunt, nisi quod incognoscibilis est deus. Sicut enim qui innavigabilis Oceanus usurpat nauigare, necesse est, vt per eandem viam reuertatur: sic illi ab ignorantia ceperunt, & ad ignorantiam finierunt. [Et conuersus ad discipulos suis,] hoc est, vultum suum dirigens ad eos, vt faceret eos attentos, & dilectionem suam ad eos ostenderet, eosque alii in exemplum imitationis proponeret, [Dixit, Beati oculi qui vident quæ vos videatis.] Hoc ait Saluator, quia iam paulo ante gratias egit patri, quod diuinorum mysteriorum notitiam, sapientibus atque prudentibus feculi huius propria: superbia exacerbans abscondit, & humilibus suis ea reuelauit discipulis, idcirco beatos afferit eorum oculos, presentem interiores, beatitudine spes ac meritorum ad plenam beatitudinem perducētum.

Itaque beati oculi veltri ò discipuli mei, qui vident, hoc est, intelligunt quæ vos videris. [Dico enim vobis, quod multi prophetæ & reges voluerunt videre quæ vos videatis,] videlicet vñgenitum dei incarnatum inter homines conuersantes, eius quoque miracula, & conuersationem sanctissimam, voluerunt etiam intelligere quæ intellexerunt discipuli Christi, quibus ipse loquutus est, Vobis datum est nosse mystrium regni dei, [Et non vident] hæc oculo corporali, nec intellexerunt ista distincte, voluerunt quoque seu optauerunt si fuisset posibile, [Et audirez,] ex ore meo prædicationem euangelice legis, [Quæ audirez]

A qui me secundum quod placet interrogatis, & informationem à meipso accipitis, [Et non audierunt,] eo modo quo vos, vt pote ex ore meo. Circa hac queritur, an intelligenda sint ista de visu auditu, corporali, vel potius de visu & auditu mentali, seu interiori. Primum dici non potest, quia taliter reprobi Iudei ac præditor Christi viderunt ac audierunt, quibus tandem grauis fuit ad videndum. Nec secundum videtur posse dici, quoniam ea quæ discipuli isti viderunt ac audierunt, multi prophetæ ac reges spiritualiter cognoverunt, & deo docente, seu angelo intus loquente, spiritualiter audierunt: iuxta illud Psalmi, Tunc locutus es in visione sanctis suis. Itemque, Audiam quid loquatur in me dominus deus. Et Zacharias, Angelus loquebatur in me. Denique que Christus in carne exhibuit, fecit & docuit, prædixerunt prophetæ. Vnde in Amos legitur, Nō faciet dominus verbum, nisi reuelauerit secreto suum ad seruos suos prophetas. Et Apostolus, Multiuarie multisque modis deus olim loquens patribus in prophetis. Hinc de Esaiā ait Hieronymus, quod omnia Christi mysteria ita ad liquidum proscutus est, vt Euangelista potius quam Prophetæ dicendus sit. Sed & ipse spiritualiter mirabiliter claretate videt Christum in carne, cum dixit, Puer natus est nobis. eius quoque videt miracula quando dicit, Ecce deus vester veniet & saluabit vos. Tunc aperientur oculi cæcorum, & aures surdorum patent. Tunc saepe sicut cerus claudus, & aperte erit lingua mutorum. Similiter passionem Christi clarissime vidit in spiritu, dum loquitur, Vidimus eum, & non erat aspectus, vere languores nostros ipse tulit, &c. Idem de David rege, & Daniele ceterisque prophetis posset ostendi. Nec dubium quin Samuel tempore sue illuminationis prophetæ, & alii reges iusti veteris testameti, qui Christi futurum nouerunt adiutum, ipsum videre atque audire optauerint, scilicet Asa, Iosaphat, Iothanan, Ezechias, Iosias. De Abraham quoque ait Salvator, Exultauit vt videret diem meum, vidit & gauius est.

Ad hæc rationabiliter responderetur, quod prædicta intelligenda sint de visu & auditu interiori coniuncto visu atque auditu exteriori. Talis enim visus & auditus hominibus cōnaturalior est atq; iucundi or, & desiderabilis simus iucundissimumq; fuit taliter videre & audire vñgenitum dei hominē factū. Hinc in nube Balaam loquens clarissime de tempore Christi & eius mysteriis, inter cetera ait, Heu quis vitetur est, quando ista faciet dominus? Et in Actibus Petrus Apostolus, Omnes, inquit, prophetæ à Samuele & deinceps annunciarunt dies istos. Alias demum duas posui responsiones ad dubium istud super Matthæum. Postrem, pro eo quod hic dicitur, Multi prophetæ & reges, &c. in Matthæo legitur, multi prophetæ & iusti. Iusti enim secundum Bedam sunt reges magni, quia tētationū suarū motibus non consentiendo succumbere, sed regendo ac supererando præesse nouerunt. Ait autem & Origenes circa haec verba, Salvator dicit plures prophetas & iustos prædicta optasse, non omnes, quia de Abraham dicitur, quia vidit diem Christi & latitatus est, quam visionem non plures, sed pauci attigerunt. Fuerit autem & alii prophetæ & iusti non tanti vt visionem Abrahae & peritiam apostolorum attingerent, & hos dicit non vidisse, sed optasse. [Et ecce quidam legisperitus]. i. doctus in lege. Magister autem Iudæorum magister vocabatur scribe & legisperitus. Vnde & apostolus ait, Zenam legisperitus, sum rexistit, quasi reuerentiam exhibens Christo docenti, quo prædicante auditores federe solebant. Vel surrexit, vt à cunctis melius audiretur, vel vt auditores ad suum aspectumq; præconium incitaret. Fuit autem peritus in lego, loquendo de informi scientia, quæ non est charitate & virtuosa conuersatione ornata quibus ornatur bonorum scientia, propter quod vocatur formata. Rursus peritus fuit peritia literalis non intelligentia spirituali, [Tentans] i. circuinenre & fallere cupiens. Dicit nanque Chrysostomus, Erant quidam verbis circueentes tota regione Iudeorū accusantes christi, dicentes, q; precepit Moyse in etiâ dicere & noua induceret documenta. Volens ergo legisperitus seducere Christum, adegit tentas eum & querens, [Maiester,] Magistrum vocat, cuius instructioni subiecti dedignatur. [Quid faciendo vitam aeternam possidet?] hoc est, quibus operibus promereri potero, & fortiori beatitudinem aeternam? Sciebat itaq; q; non loquendo dū taxat, sed etiā operibus virtus insistendo obtineatur felicitas. Occasionem huiusmodi tentationis, & inquisitionis, secundum Bedam, sumpst ex eo quod audiuit à Christo, Gaudete quia nomina vestra scripta sunt in celis. Recitans dixit, Posidebo, quia felicitas simul habetur, & nunquam amittitur, dicte Boetio, Aeternitas est interminabilis vita tota simul perfecta possessione. Et rursus, Beatitudo est status omnium bonorum aggregatione perfectus. [At illa] summus magister, cordium secretissima infallibiliter invenit, secundum Bedam, sumpst ex eo quod audiuit à Christo, Gaudete quia nomina vestra

formæ tenes in lego, quia non imples quæ legis & predicas. Quidam equidem leguit, nec facit, quidam facit, & legere neque ut ille legit & facit. Preterea, qm legisperitus voluit Christo imponere, q; quod aliquid cōtra Moysem ageret aut diceret, Christus sua inquisitione ostedit oppositum. [Ille respondens, dixit, Diliges dominum deum tuum, ex toto corde tuo.] hoc est, tota voluntate, seu toto voluntatis desiderio & affectu. Itaque per cor designatur voluntas, quoniam sicut cor est primum viuens, & cetera membra mouens: sic voluntas per charitatem primo viuiscatur, & ceteras animæ mouet vires. [Et ex toto anima tua] hoc est, secundum potentias animales ac sensitivas, vt sensus interiores & exteriores, appetitusque sensitivus tam concupiscibilis quam irascibilis, rationi ac legi diuinæ subdantur, atque secundum deum, & vt exigit eius dilectione, ad charitatemq; profectu expediat, refrenetur ac dirigantur: propter quod orat Psalmista, Auerte oculos meos ne videam vanitatem. In Ecclesiastico quoq; docetur, Sepi aures tuas spinis, & noli audire lingua nequam. Iubemur ergo deum ex his viribus sensitivis diligere, non quod potentia ista organicæ deum simplicissimum habeat pro obiecto, vel ad eius dilectionem direcere ac immediatè percingant, aut diuina dilectionis existant subiecta, sed quia taliter sunt regedæ vt expedit ad charitatis adoptionem, conseruationem, profectum, & consummationem, pro quo adimplendo dicitur in Ecclesiastico, Domine pater & dominator vita meæ, excellentiam oculorum meorum ne de deris mihi, & omne desiderium prauum auerte à me. Aufer à me ventris concupiscentias & concubia

Psalm. 88.
Psalm. 84.
Zacha. 2.
Amos. 3.
Hebræ. 1.
Hierony. 9.
Esaïæ. 3.
Esaïæ. 53.

Matth. 13.
Ioannis. 8.
Titum. 3.

Deute. 6.

Ecclesi. 25.

Cap.10:

D. DIONYS. CARTHUSIAN.

tus concupiscentiae ne apprehendant me. [Et ex omnibus viribus suis.] Iam de viribus per cor & anima designatis mentio fācta est. Cur ergo nunc addit, & ex omnibus viribus tuis? Ad quod duplicitate responderet. Primo, vt istud intelligatur de viribus reliquis, de quibus nōdum quid dictum est, quia & vires vegetatiæ in actibus suis regendæ sunt ratione secundum deum quantum fieri potest. Non enim totaliter rationi subduntur, sed naturaliter operantur: at tam obiecta earum applicanda sunt eis secundum rectæ rationis censuram, & quantum ad modum, locum, ac tempus actionis, rationi quodam modo subiciuntur. Secundo, vt quod ait, ex omnibus viribus tuis, intelligatur quantum ad executionem & viro virium in exterioribus operibus, quatenus etiam illa viriliter ad dei honorem cum discretione agantur, vt ait Apostolus, Rationabile obsequium vestrum. [Et ex omni mente tua] id est, toto intellectu & intentione ne in intellectu sit error, seu haeresis, aut intentio charitati dei repugnans.

Deute.. 6

¶ Porro præceptum hoc scriptum est in Deuteronomio, vbi legitur, Diliges dominum deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota fortitudine tua.

¶ Circa quod queritur, cum Moyses non exprimat nisi tria, ex quibus totis amandus est deus, cur hic dicuntur quatuor esse scripta in lege? Ad quod respondetur, quod tria illa à Moysi dicta includunt hec quatuor, ideo quatuor ista scripta sunt ibi scilicet virtualiter atque implicite, nēpe quod dicitur hic ex omnibus viribus tuis, Moyses per fortitudinem intellexit, totum autem cor frequenter intellectum & voluntatem comprehendit ac denotat, sicut cum dicimus, Confitebor tibi domine in toto corde meo.

Matth.22

¶ Denique apud Matthæum ponuntur tria, cum dicitur, Diliges dominum deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & in tota mente tua; vnde ibidem omittitur, ex tota fortitudine tua, seu ex omnibus viribus tuis, quod ramen per totam animam satis insinuatur. Anima namque dicitur totū potestatum, quia plures continent vires.

¶ Oportet scire quod præceptum istud tripliciter potest intelligi & exponi. Primo, quantum ad indefinientem actum, vt scilicet cor, mēs, anima, fortitudo, semper actualiter atque totaliter ferantur in deū absque admixtione malī contrarii; sicque præceptum istud nō impletur a viatoribus nobis in vita praesenti, sed à viis in patria. Vnde iuxta hunc sensum diligere deum toto corde, est eum diligere actuali amore incessanter in deum erecto secundum totum posse voluntatis, sine admixtione omnis inordinati affectus charitatis minoratui. Diligere autem deum ex tota mente, est deo per contemplationem in desinenter, semper, actualiter, secundum extreum posse intendere, absque admixtione omnis euagationis, erroris & deceptionis. Diligere vero deum ex tota anima, est secundum ceteras vires animales & sensitivæ esse ordinatum in deo, incessanter, completere; quod in beatis erit potissimum post resurrectionem futuram, cum omnes sensuum interiorum & exteriorum, sensitivæque appetitus operationes ordinatisimæ erunt in deo, & ad dei conferent laudem, amorem & contemplationem. Diligere autem deum ex omnibus viribus, est omnem exteriorem actum habere promptissimum iugiter ad dei hono rem & cultum atque imperium: quod totum non nisi in patria valer impleri, & implebitur non solum absque difficultate, inquit, & cum indicibili iunctudine. In patria ergo impletur præceptum istud perfecte, in via imperfecte. Secundo exponitur hoc præceptum quantu ad actum supererogationis, vt sic deus diligatur toto corde, totaque mente, &c, quatenus dei intuitu & amore omnia deficiatur, quæ voluntatem, intellectum, animam, & operationem seu vires impedit solent & possunt à dei amore & contemplatione in vita praesenti, vt sunt diuitiae, parentes, cognati, proles, voluntasque propria, sicque præcepit istud charitatis implere ad religiosos dinoſcitur pertinere. Tertiò exponitur quantum ad actum necessitatis, vt sic corde, mente, anima, fortitudine deū amemus, quatenus nil charitati diuinæ contrarium operemur aut appetamus. [Et proximum tuum sicut teipsum], i. vere, ordinate, ac spiritualiter, opando ei bona gratia in praesenti, & dona gloria in futuro, item sicut teipsum, i. propter deum & ob se licitatem æternam, videlicet quia deus præcepit, & quia ad eius imaginem factus est proximus tuus, & quoniam deus est prima causa, ac ratio totius amabilitatis, ac pura dilectionis, cum ipse sit prima, formalis, infinita que bonitas. Rursum, sicut teipsum, i. perseueranter vsque in finem, & nō cōdescendendo ei in vita, sicut nec tibi vis condescendi in eis, si tamen sit vere ac spiritualiter diligis, non tam oportet diligere proximum tam intense sicut teipsum: vt, sicut, dicat similitudinem, non æqualitatem. Hoc autem præceptum sumptum est ex eo quod in Leuitico scriptum est, Diliges amicum tuum sicut teipsum: H

Leui.19

vbi septuaginta tria statuſſe dicuntur, proximum tuum. Per proximum autem intelligitur omnis homo gracie & glorie capax: damnati vero, ex charitate amandi nō sunt, quia nec gratia nec gloria sunt a pacies. Omnen igitur hominem viatorem, quantumlibet aduersantem, ex charitate sicut non siflos diligere obligamus. Dicit autem Basilius, Quis non nouit, quoniam manuetum & communicacuum animal est homo, non foliarium & sylvestre? Nihil enim tam proprium est nostræ naturæ, sicut ad inuicem communicare & mutuo indigere, & cognatum amare. Quorum ergo perueniens dominus nobis tradidit semina, horum consequenter & fructus requirit. [Dixitque illi,] siclicet legisperito dominus Ie

Basilius.

Origenes. fus, [Recte respondisti] quia veraciter scriptum est, quod scriptū allegas, [Hoc fac]. i. hac duo charitatis precepta adimple, [Et vives] vita gratia in exilio, & vita gloria in regno: sicq; soluta est quæſtio, qui rebar, quid faciendo vitam æternā possidebo? ex qua christi responsione ostendit Origenes hæreticā prætrahit Valentini & Marcionis atq; Basilius. [Ile autem volens iufificare seipsum] i. iulfū mōſtrare, & suam eminentiā ostentare, cum tamen in Ecclesiastico scriptū sit, Nō te iulfices ante deum, Iob quo que ait, Quid est homo vt immaculatus sit, & iulfus appareat natus de muliere? [Ait, Et quis est meus proximus?] Hoc rursus quæſuit vt caperet christum in sua respōſione. Aduerit enim, vt appareret, quemadmodum christus doceret etiā inimicos esse diligēdos, quod iste putauit esse cōtra Moysi legem, quia Iudei quāplurimi per proximū nō intelligebant nisi Iudeū, & ceteros reputabant alienos. Hinc interrogauit, quis est meus proximus? vt si Christus diceret, quilibet homo vite p̄fessis probaret ei legis ad

A uerſarium: si vero diceret, quicunque Iudeus, probaret se iustū, dicendo, omnem amo Iudeum. Sed vt Salomon loquitur, fruſtra iacit rete ante oculos pennatorum. Vnde & Christus sapientissimus sic re Proter. i. ſpondet, quod infidiatorem propria rursus response concludit, proponens parabolam, [ſuſpicieſ au tem Ieſus,] ſuſrum aspiciens, ſeu late & alte oculos circunducens, ad inſuſandum, quod de re magna ef fet loquuturus, ut compatiens communī humani generis calamitati, dixit, [Homo quidam deſcendebat ab Hieroſalem in Hiericho, & inuidit in latrones.] Senſus ſuperficialiter literalis diſſicultatem non habet, & quod hic quaſi parabola dicitur, potuit eſſe res ḡesta, quia (vt dicit Basilius) Hieroſalem in cacumine ſita Basilius. eſt: Hiericho autem deorsum, inter quas vrbes fuit defertum, in quo latrones confueuerunt quosdam occidere. ¶ Porro iuxta intelligentiam ſpiritualem, per hominem hunc intelligitur primus noſter paſens Adam, ſeu genus humanum, ſive quilibet homo poſt innocentiam baptismalem atque iuſtiā ad iniqutias prolapsus. Talis ergo deſcendit, id eſt, peccato ſpiritualiter deorsum collapsus eſt, à Hieroſalem, hoc eſt paradiſo terrefri, in quo Adam realiter fuit: vel à cæleſti Hieroſalem, ſeu regno calo rum, in quo per ſpem & meritum eſt omnis iustus viator, cum & Apostolus dicat, Noſtra converfa tio in cæli eſt: vel à tranquillitate interna, & contemplatione pacis mentalis. Cum enim Hieroſalem Philip.3. interpreteretur viſio pacis: per eam hec tria ſignantur, videlicet paradiſus terrefri, qui eſt locus quietis, in quo fuit viſio pacis ſuperne, quamvis non tam clara ſicut in patria, inquit, in quo ſeū ſeū contemplatio, quæ fuit in Adam ante peccatum, & modo in paradiſo eſt in Heliā, habet ſe medio modo inter contemplationem patriæ, & contemplationem communem deuotorum in iſto exilio. Item per Hieroſalem figura tur regnum cæleſte, in quo eſt beatifica viſio pacis æternæ, quæ omnem ſenſum exuperat: ipsa quoque mentalis tranquillitas animæ viatricis in deo pacata, ac dulciter ſtabilitate per Hieroſalem denota tur. Inſuper ſicut omnes in Adam eramus atque cedidimus, ſic omnes in ipſo in paradiſo terrefri exti timus, & in ipſo inde expulsi elatiſque fuimus Per Hiericho vero hic mundus inſtabilis, ſeu vita p̄fessis mortalitatis, & defectus intelligentur, Hiericho quippe interpretatur luna, per quam in ſcripturis defectus exprimitur, inſtabilitas, inſipientia atque mortalitas, propter iugem lunæ variationem, cresce tiam arque decreſcentiam. Vnde in Ecclesiastico ſcribitur, Stultus mutat vr luna, & ſicut luna à ſole Eccles.27. deficit in ſplendorē, ſic ſtatus vita huic mortalitiſt at ſtatū paradiſi, ac immortaliſt. Itaque homo iſte Sapien.2. peccando incidit in latrones, id eſt, in dæmonum acies, qui animarum iugiter querunt vitam ſpiritualē occidere. Nam & inuidia diaboli mors introiuit in orbem terrarū. Et diabolus homicida ab initio ſuit vt Christus apud Ioannem fatetur, [Qui etiam defoliantur eum,] hoc eſt, donis gratiae ac virtutum ſpiri tualiter nudauerunt, quia dum hominem per tentatione ad peccatum mortale perduerunt, donis ac vir tuibus, quæ ſunt anime veftes ac ornamenta cum mox priuani, ipſi ſuntque Adam originali nudauerunt Ioañis.8. iuſtitia, atque multiplici virtutum ornatū, de quibus in Eſaiā ait ecclēſia, lo quens de ſponſo cæleſti, In Eſaiā.61. C duit me veſtimentū ſalutis, & indumentū iuſtitie circundedit me. Hi in dumentis animæ noſtre in ba ptismo fuerunt induitæ, quæ peccando amisiſmus, ſed per pœnitentiam & cetera ſacramenta ea recuperare valemus, de quibus etiam veſtimentis in Apocalypſi loquitur Christus, Qui non inquinauerunt Apoca.3. veſtimenta ſua, ambulabunt mecum in albiſ. [Er plaga in poſſuſt abierunt] id eſt cum hominem multiplicitate vulneraſſent in anima, ad horam ceſſauerunt ab eius laſione. Vel, abierunt, inſidiis abſcondendo. Spe cialiter autem incurrit genus humanum quatuor vulnera animæ ex originali peccato, videlicet malitia, id eſt pronitatem ad mala in voluntate, ignorantiam in intellectu, infirmitatem in vi irascibili, concipi ſentiam in concupiſcibili. [Semiuius relitto.] quia licet per peccatum mortale vita gratiae & charitatis totaliter auferantur, manet tamen in homine liberum arbitrium, quo potest reſurgere durante hac vita, ſeu aptitudine ad penitendum, ita vt radicaliter, ſeu potentialiter maneat vita ſpiritualis in anima. Rur ſus, quamvis peccata dona naturæ inſtant, non tam totaliter deſtruunt ea: vnde & vita gratiae defiſtente, manet vita naturæ. [Accidit autem vt ſacerdos quidam deſcenderet eadem via, & viſo eo præteriit.] Per ſacerdotem iſtum intelligitur Aaron, vel chorus ſacerdotum legalium, qui eadē via deſcedit, quia per originale peccatum venit in mundum, & cognita generis humani ſeu Ad vulneratione, ſeu deſtitutione, quæ gloria beatitudinis fuit priuatus, perfrantur, quia liberare nequiuit, quemadmo dum in epiftola ad Hebreos copioſe probat Apostolus, & ad Galatas ait, Si ex lege eſſet iuſtitia, ergo Hebræ.7. Christus gratis mortuus eſt. [Similicet et Leuita cum eſſet ſecus locum & videtur eum,] illicet hominem fe Galat.2. minmortuum, [Pertransiit.] Per Leuitam exprimitur Moyses frater Aaron Leuites, ſeu chorus ministro rum templi aut prophetarum, qui cum eſt in mundo hoc viuens, & genus humana intelligenter ſau ciat, ſaluſare illud non potuit, inquit, pertransiit, & moriendo ad lymbum inferni deuenit. [Samarita nus autem quidam iter faciens.] Per Samaritanum, ob nominis interpretationem, Christus deſignat ſeip ſum, quoniam Samaritanus custos interpretatur, quod competit Christo, iuxta illud Psalimi, Eccē non dormitabit neque dormiet qui cuſtodiſt Iſaī. Et rurſus, Cuſtodiens paruulos dominus. Cui dicitur Psal.120. apud Iob, Quid faciam tibi o custos hominum? Christus itaque iter fecit in ſeculo iſlo: iuxta illud Psal.ii.4. Ioannis, Verbum caro ſactum eſt, & habitauit in nobis. Baruch quoque, Poſt hæc in terris viſus eſt Iob.7. & cum hominibus conuerſatus eſt, [Venit ſecus eum,] id eſt, humano generi clementissime ſe coniunxit, & illud ſicut medicus languidum vilifatuit, quemadmodum loquutus patri in Psalmo, Holocauſtum, & illud ſicut medicus languidum vilifatuit, quemadmodum loquutus patri in Psalmo, Holocauſtum & pro peccato non poſtulaſti, tunc dixi ecce venio. Et per Zachariam, Gaude & latare filia Siō quia ecce venio, & habitabo in medio tui. [Et viſens eum] joculo corporali ac intellectuali, [Miferor- Psal.39. dia motu eſt,] ſecondum illud Threnorum, Mifericordia domini quia non ſumus cōſumpti, inquit quo Zacha.2. Christus nos magis dilexit, eo noſtriſ miseriſ tam penalibus quam culpabilibus magis condoliuit. Quod ſemper penſare debemus, ſicut Eſaias ait, Miferationum domini recordabor, ſuper omnibus quæ largitus eſt nobis ſecondum indulgentiam ſuam. [Et appropria] hoc eſt generi humano ſe medici z. iiiij

- Hebreo. 2.** näliter, ac proportionabiliter applicans, dicente Apostolo, Christus exinanuit seipsum, formam serui accipiens, atque in similitudine carnis peccati apparet. Debuit quippe per omnia fratribus assimilari, qui secundum suam diuinitatem distat ab hominibus infinitè, non loco, sed perfectionis excessu ac dissimilitudine. [*Alligavit vulnera eius*,] id est, per infusionem charitatis & gratiae, aliorum quoq; habitum fortium, scilicet virtutum & donorum, vires animæ vulneratas a peccatis retraxit, cohibuit & curauit: potissimum in baptismo. Propter quod in Actis loquitur Petrus, Baptizet ut vnuſquisque vetrum in nomine Iesu Christi in remissionem peccatorum, & accipietis donum spiritus sancti.
- Actu. 2.** Præterea Christus per suam passionem saluificam vulnera ista alligavit atque curauit, in quantum passio sua fuit satisfactoria pro totius mundi peccatis, & meritoria gratiae omnibus nobis. Idcirco apud Esaiam scriptum est, *Vere languores nostros ipse tulit, & peccata nostra ipse portauit.* Itēmque Petrus ait, *Peccata nostra pertulit in corpore suo super lignum.* Sed & tota Christi prædicationis, conuersatio, miraculosa operatio, medela fuit vitorum nostrorum. [*Infundens oleum*] id est, spiritus sanctiunctione & consolationem, piamente confirmationem, et *vīnum*, Ihesus est cōfōrmatōnē & exhortationē fermentem ad bona seu iustitiam, incrépationem propter peccata. Nam & Petro loquutus est, *Vade retro me satana.* Hinc per Esaiam christus testatur de patre, *Ad annunciatum mansuetis misit me, vt darē lugētibus corona p̄c cinere, oleum p̄o luctu.* Et sponsa fatetur in *Canticis*, *introduxit me rex in celā lam vinariam.* ¶ Deniq; sicut Christus primo dicitur oleum infusidū & postea vinum: sic prælati & omnes exhortatores primo debet pie & charitati corripere, siue instruere deliquentes: deinde si opus fuerit, rigorem iustitiae admiscere. Hinc ad Galatas scribit Apostolus, *Frates, & si p̄a occupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spirituales estis huiusmodi instruite in spiritu lenitatis.* Ait quoque Bernardus, *Séper punire est crudelitatis, semper parcere pusillanimitatis: nec hoc, nec illud æquitatis.* Opus est ergo disertere, vt sciat quando hoc & quando illud agendum, & qualiter sit contemporandū utrumque. Præterea varijs signantur, detestabiles, misericordie effectus peccati, qui in verbis Christi præinductis tanguntur. Primo enim per peccatum exhæredarum à regno cælesti, quod est terra viuentium, quod notatur quum dicitur, descendebat à Hierusalem. Secundo, per peccatum captiuam sub defectu multiplici, & mente infatibiles, exulésque efficiuntur, quod notatur cum ait, in Hierico. Tertio, per peccatum subiiciuntur seruituti peccati atque diaboli, quia & Petrus apostolus contestatur, *A quo quis viētus est, huius seruos est.* Vnde Paulus hortatur, *Nō ergo regnet peccatum in vestro mortali corpore.* hoc notatur cum dicitur, *Incidit in latrone.* Quartò per peccatum spoliarum donis gravitatis, ideo ait, *despoliauerunt eum.* Quinto, per peccatum vulneram in naturalibus, vnde dicitur, *plagis impositis.* Sexto, per peccatum mortificatur præcedentia opera nostra meritoria, præmiō priuam, hinc dicitur, *semiuino relicto.* [*Et imponēs in iumentum suum*] hoc est, corpori sui nos iungens, sicut capiti membra iunguntur, atque in suo corpore nostra scelerata luēs, iuxta illud Esaiæ, *Do minus posuit in eo iniuriam omnium nostrum.* Itaque per iumentum Christi corpus eius dignissimum explicatur, quod rite iumentum vocatur, nō ob bestiale vilitatem, sed ob obediētiam, subiectiōnem, & feritutem prōptissimā, qua in omnibus animæ Christi promptissimè paruit ac seruuit. Hinc & vir obediens loquitur deo, *Vt iumentum factus sum apud te.* [*Duxit in stabulū*] hoc est, ecclesia sue ipsum incorporauit. Ecclesia nempe est Christi ouile, in quo ipse suos fideles multiplici reficit pabulo spirituali, de quo stabulo ait in Ioanne, *Fier vnuſ pastor & vnuſ ouile,* in quo etiam corpore & sanguine Christi reficimur. Præterea potius ait stabulum quam domum, vt præsentis vitæ scotores atque miferias attendamus, & in seculo isto tanquam in exilio lugeamus, ad patriæ iugiter festinantes, quemadmodū ad Hebreos ait apostolus, *Non habemus hic manētē civitatem, sed futuram inquirimus.* [*Et curam illius egit*] Christus namq; quadū conuersabatur in seculo isto, diligentissimè pro salute humani generis exor auit, & tēpore, quo prædicauit, nō varis modis tanquam aptissimū medicus animalium homines curauit saluare prædicando, miracula faciendo, discipulos suos ad prædicandum & admiracula peragenda mittendo, varia gratiarum charismata tribuendo? Quamuis enim (vt Sapiens habet) cura sit deo de omnibus, maximē tamen de rationabilibus creaturis. [*Et altera die*] hoc est, tempore suam passionem sequente, videlicet post resurrectionem. In scripturis enim sepiissimè dies pro tempore ponitur, maximē in prophetis, vt cum loquitur Esaias, *In die illa erit germen domini in magnificencia & gloria.* Et Iohel, *In illa (inquit) die stillabant montes dulcedinem.* [*Protulit duos denarios*] id est, no H ui ac veteris testamenti notitiam, *Et dedit stabulario,* id est, choro apostolorum, seu primitiua ecclesiæ, Iohel. 3. cui post resurrectionem, præsertim in die pentecostes, infudit omnium notitiam scripturarum, per A. Iuū. 2. infusionem spiritus sancti, quæadmodū passione instanti promisit apostolus Ioannes loquens, *Quoniam Ioānis. 16. venerit ille spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem.* Sed & per quadraginta dies, quibus post A. Iuū. 1. resurrectionem vsque ad ascensionem apparebat discipulis succesiōne, docuit, & euangelicæ legis de- Matth. 28. clarauit eis mysteria. [*Et ait, Curam illius habe.*] Precepit enim apostolis, vt totum genus humanum soli Ioānis. 21. cite erudirent. Vnde in Marthæ loquitur eis, *Euntes docere omnes gentes.* Petro quoq; ante ascen- Proue. 27. sionem specialiter dixit, *Pasce oves meas.* Cum omni nempe diligenter prælati ecclesiæ gregibus si- bi commisſis debent verbo & factis virtuose præesse. Hinc in Prouerbii Salomon ait, *Diligenter agnosce vultum pecoris tui, tuosq; greges considera.* Etenim quādū nobilior est anima rationalis omni irrationali creature, tādō est diligenter custodienda, docenda & per scīcia. [*Et quodcumque super ergo que- ritur*] hoc est, ultra debitum feceris, seu de tua industria atque labore addideris, cooperando gratiae meæ & pro aliorum conuersione fidelissimè defudando. Sed vnuſ pastores & prædicatoris iam debitum suum exoluerunt; imò proh dolor, stipendia larga accipiunt, & plebē nō instruunt, seu cōdigne non a- lunt, vita exēplari atque doctrinæ; quib⁹ per Ezechiel deus improberat, *Lac comedebatis & lana o-*

- A periebamini, gregem autem meum non pauiſis. Quod cōtra in Ecclesiastico omni aliorum reectori faluberrime dicitur, Rectorē te posuerunt, noli extollī. Esto in illis quasi vnuſ ex ipsis. Curam illo- rum habe, & sic confidera. [*Ego quam redierō*] ad iudicium generale, corporaliter descendendo secundū naturam assumptam; vel ad iudicium particulare, quod fit in mortibus singulorū, vbi Christus rever- titur non in locum mutando, sed per retributionem visitando. Vnde ait, *Vigilate, quia nescitis qua hora dominus veler venturus fit.* Et item, *Beatus ille seruus, quem quādū venerit dominus eius, & pulsus est in ianuam, inuenientur vigilanter.* [*Reddam tibi*] id est, condignam dabo mercedem. Hinc in Apocalyp- si ait, *Ecce venio cito, & merces mea meū est, dare vniueſe iuxta opera sua.* Consequenter Christus querit à legisperito non quasi ignorans, sed instruere illum volens, [*Quis horum trium?*] videlicet, an fæceros, an leuita, an Samaritanus, [*Videtur tibi proximus fuisse illi, qui incidit in latrones?*] At ille dicit, *Qui fecit misericordiam in illum,* Ihesus est, ita vt dictum est, ei subuenit. Ille enim magis quam ali duo proximus promeruit appellari ratione beneficis tanti. Præterea contuēdum quod multipliciter dicitur ho- psal. 37. mo proximus alteri. Primo, ratione cognitionis, sicut in Pſalmo, *A mīcī mei & proximi mei.* Secundū cauſa religionis eiusdem, vt omnes Christiani. Tertiū, ratione pietatis & beneficis, & ita nunc potis- simum proximus appellatur: sic que Ambrosius asserit, *Non cognatio facit proximum, sed misericor- dia.* Quartū, ob conformitatem naturæ. Sic omnes homines sibi inuicem proximi nuncupantur: iuxta illud, *Omnis animal ad sibi simile coniungetur.* [*Et ait illi Iesu, Vade*] spiritualiter proficiendo, & legem Moysi veraciter intelligendo, [*Et fac simili ter,*] hoc est, non verbis, sed veritate & opere charitatiuo ac pio, ostende te proximum non solis Iudeis, sed omni homini viatori egenti, si casus euenerit, vt aliquis tibi occurrat tua indigens ope. Denique Augustinus primo libro de doctrina Christiana affir- mat, *Ex his intelligimus illum esse proximum nostrum, cui officium pietatis est exhibendum si egeat, & etiam illum à quo nobis impendendum est pietatis officium, seu beneficium pium.* Proximi etenim etiam nomen ad aliquid est, nec quisquam esse proximus nisi proximo potest. Nemo autem exceptus est, cui sit beneficium pietatis denegandū, Christo dicente, *Benefac huius qui oderunt vos.* Vnde ma- nifestum est hoc præcepto quo iubemur diligere proximum, etiam sanctos angelos contineri, à qui bus tanta nobis misericordia impenduntur officia, quia & ipse dominus noster Iesus Christus prox- imum nostrum dici se voluit, significans se subueniente semiuīo iacenti in via.
- B *¶ Declaratio residuæ partis huius capititis, scilicet, [Intrauit resūta in quadam castellū.]* Articulus x v i i i.
- C Vicquid Christus gesit in corpore mysteriis plenum est, & nostræ cōuersationis informa- tū. Et quoniam christus venit tam actiua quādū cōtemplatiōe vita: instituta docere, nūc factū quoddam ipsius describitur, in quo breui eloquio vtriusque vitæ distinctionē ostendit. Lucas tamen hoc loco ordinem historiæ non obseruat, [*Factum est autem dum v̄ent*] Iesus & eius di- scipuli, de loco ad locum, ad plurimorum instructionem. [*Et ipse intravit in quoddam castellū.*] Circa quod Beda, *Huius inquit* castelli nomen Lucas hic tacerit, sed Joannes exprimit, vocans ipsum Bethania. Si enim ait, *Ei ad quidam langens Lazarus a Bethania de castello Mariæ & Marthæ ex quibus* apparuit, quod ipsa Bethania, quæ fuit villa, vocetur castellum. Vnde & infra legitur, quod duo ex discipulis ibant in castellum, cui nomen Emmaus, pro quo Marcus scribit, quod ibant in villam, Deniq; quod in Matthæo ait Salvator duobus discipulis, Itē in castellū quod contra vos est, de ipsa vrbe Hierusalem solet exponi. Castellum tamen propriè dicitur parvum castrum. Fuit autem in Bethania castrum Mariæ & Marthæ ac Lazari, quod forsan interdum comparative loquendo nominatur castellū, & sic frequenter totū à sua parte nomen fortuit, sic forte villa Bethania ratione castri sive castelli in ea contentri appellatur castellum, [*Et mulier quādam Martha nomine,*] quam aliqui putant fuisse illam Matth. 9. quam Christus a sanguinis curaui profluiu, cuius oppositum supra satis probatum est, [*Excipit illum Luca. 8. in domum suam.*] Ipsa quippe specialis exitit hospita christi, ppter quod (sic ut in eius legēda habetur) post Christi ascensionem consuevit Christum sub nomine hospitis inuocare. Itaque cum grandi reuerentia & charitatis feruore accepit Christum in sua domo, quæ fuit castellum seu castrum. Nobis D lis enim fuit & opulentia, & sicut in Ioanne scriptum est, *Iesus diligebat Mariam, Martham, & Laz- arum.* [*Et huic erat sors nomine Maria,*] scilicet Magdalena, de qua in Marco fertur, Surgens Iesus mane prima sabbati apparuit primo Mariæ Magdalena, de qua eiecerat septem demona. [*Quæ etiam fedens* Ioann. 11. *scēna pedes domini, audiebat verbum illius.*] in quibus verbis insinuatur eius humilitas ac diligentia, quia ad pedes Christi humiliiter se locauit & audiuissim intenta fuit prædicationi ipsius. Quo autem humilius sedit diligenterque aduerbit, eo plus spirituales hauſit profectus, & riuos doctrinae ex fonte sapientiae sumpfit. Christus quippe est fons sapientiae: iuxta illud Ecclesiastici, *Fons sapientiae verbū dei in excelsis.* Deus quoque hominibus dat gratiam. Præterea, sicut ait Basilius, *Omnis operatio at- Ecclesi. 1. que loquitor Saluatoris regula est virtutis ac pietatis.* Ob hoc enim induit corpus nostrum, vt nos conuerteremus ipsius imitemur pro posse. Suo ergo exemplo docuit discipulos, omnēsque prædi- catores, & ad aliorum exhortationē idoneos, qualiter habere se debent in dominis hospitantib⁹ eos, vt scilicet suscepisti non statim refusini quieteſcant, sed suscepentes suos cohortationibus repleant sacris, x. Petri. 5. vnde & reuerenter ac charitatiue sunt suscipiendi. Primo, quoniam hospitatores eorum edificabūtur salutaribus documentis. Secundū, quoniam charitatis adipiscuntur mercedem, [*Martha autem fatigebat,*] hoc est, satis agebat, occupatāque fuit seu laborabat, [*Circa frequens ministerium*] i. circa corporalis refectionis quotidie necessariae preparationē & exhibitionē, [*qua seruit;*] ab obsequio & discursu mo-

dice cessans, ut Christum reuerteretur, & eius praestolaretur responsum. [Et ait, Domine non est tibi cura quod soror mea reliquit me solam ministrare?] Hoc videbat irrationalib[us] Marthā, quia apparet ei, quod ob Christi honorabilitatē, aliorūmque hospitū multitudinē, Maria meritō adiuuisset. Itaque interrogauit, Domine, non est tibi cura, non quasi Christi reprehendens, quod Mariā nō dixerat, A diuina fororem tuam: sed quasi admirans de hoc, ideo addidit, [Dic ergo illi, ut me adiuuat,] quia ad literam multa erant agenda in tōr hospitū cibatione. Et quod Martha dicit se solam ministrare, non est intelligendum, quod nulla fœmina adiuuerit eam, habuit enim ancillam iuuentem vnam aut plures vt reor, sed solam se adserit ministrare per exclusionem suā sororis, ad quā ministratio illa ecce pertinet, secundum Marthā opinionē. [Et respondē, dixit illi dominus] Iesus Christus, qui ad respondēdum sapienter, deliberatione, inquisitione, studio non egebat, quoniam sapientia plenus, imo & ipsa

I. Corin. I. sapientia, deīque patris vnicum verbum fuit, *Mariha, Mariha.* Bis nominat propter diligentiorē eius provocacionem ad aduentum, & item in signum dilectionis sue ad eam, quam elegit in hospitām suū, ac discipulorū suorum. [solicita es, & turbaris erga plurima, id est, circa hęc temporalia administranda, & circa corporalia alimenta, & circa corpora reficienda: quæ occupatio quamvis fuerit bona, & actus prudenter, ac misericordia & liberalitatis, ex charitate imperialiter procedens, nihilominus stabilitatem & pacem mentis in deo frequenter diminuit, interrupit ac impedivit. Pluribus nempe intendens animus singulis, non æque perfecte valet intendere vni, quia & virtus vni est fortior quam dispersa. [Porro vnum est necessarium.] hoc vnum quod præ ceteris necessarium dicitur, potest dici ipsa felicitas patriæ, seu deus omnipotens, obiectum & dator beatitudinis huius, vel contemplatio, seu dilectio dei in vita hac, seu pax mentis in deo, aut vno cordis cum eo, seu deo debite defervire, & salutē proprie, prouidere. Quamvis autem ad obtinendam salutem, multa sint necessaria, scilicet fides, spes, caritas, sacramenta, impletio præceptorū, vnum tamen necessarium dicitur antonomastice, quia præ ceteris necessarium extat, vel necessitate finis, & propter se atque simpliciter: aliavero per respetum at finē, & propter eius adceptionē. [Maria optimam partem elegit.] videlicet deo vacare: iuxta illud psalmi, Miliū autem adhucere deo bonum est, deum diligere, mente quieta contéplatiū ducere vitā, & ipsum incommutabile bonū quærere ac habere: de quo in Threnis scriptū est, Pars mea dominus, dixit anima mea, propterea expectabo eum. Hanc dignissimam partem elegit Maria, terrenis contéptis & corporalibus occupationibus tanquam minus bonis, maiorisque boni impeditius relictis. [Quae non auferetur ab ea,] quoniam pars hęc incipit in hac vita, & continuatur, ac perpetuatur in patria: perficitur quoq; in ea, quoniam contéplatio vitę per fidē est quędam inchoatio contéplationis beatorū per speciem: propter quod ait Apostolus, Nunc cognosco ex parte, nunc autē cognoscā sicut & cognitus sum. Et, Videmus nunc per speculū in enigmate, tunc autē facie ad faciem. Itaque Christus Martham de suo deuoto & charitatiō obsequio non reprehendit, sed partem Mariā preponit, quoniam exercititia vitę contéplatiū p̄clariora sunt exercitiis vitę actiū. Veruntamen de hoc videtur Martha aliquiliter reprehensa, quod fororem suā voluit à spirituali actu vitę contéplatiū abstrahere, vt corporalibus occuparetur, quum tamen necessarium non fuisset, & quia Mariam putauit negligenter se habuisse, non impendendo auxilium in corporali obsequio. Denique circa illud, Sollicita es, & turbaris erga plurima, dicunt cyrillus & Basilius, Quum aliqui suscepint alios hospitio, non sollicitentur circa multū obsequium, præparando diuersa & delicata cibaria, nec poscant quæ præ manibus non sunt, & necessitatē excedunt. Grauat enim passim in qualibet re quod superfluit. Hos patitibus nāque generat tedium, conuinis autem videtur quod sint aliis causa laboris. Sed quoniam sensus literalis planus est sat, tangendus est mysticus intellectus: iuxta quem per Bethaniam, quæ interpretatur domus obedientia, designatur cor bonam conscientiam habens, eo quod diuinis obedivit præceptis: ideo Christus illud libenter ingreditur per gratię augmentationē, tanquam charū, familiariterque fibi. Porro per Martham anima vitę actiū exercitūs dedita explicatur, quia Christum in sua recipit domo, hoc est, in arcānū cōscientiā suā, cuius foror Maria, hoc est, quæcumque anima illi vt foror dilecta, contéplatiū vitę insistē, sedēs secus pedes Iesu, id est, ei humiliiter se supponit, ciūsque humilitatem perpendit, ac vestigia imitatur: iuxta illud Threnorum, Sedebit solitarius & tacet, quia le-

Psal. 8. 4. uabit se super se: & audit verbum illius, assens cum Psalmista, Audiā quid loquuntur in me dominus deus. Anima quippe quiescendo fit prudens, & diuinā inspirationē sufficit ac aduerit. Propter quod

H in Ecclesiastico habetur, Qui minoratur actu sapientiam percipiet. Præterea in quiete huiusmodi audit verba diuina aure mentali, illis obediēdo, quæ legit aut meditatur. Martha autē fatigebat circa frequens ministerium. Hoc competit his, qui operibus misericordia & ceteris exterioribus virtutū actibus corporalibus occupantur. Et sicut Martha conquesta est Christo dicēs, Domine, nō est tibi cura, quod foror mea reliquit me solam ministrare: sic interdū persona deuota, quæ operibus vitę actiū intendere cōpelluntur, & contéplatiū vitam magis desiderant, conqueruntur Christo, seu eius prælati, quod ipse præ ceteris fibi statu, gradu, seu professione similibus in exterioribus seruire coguntur. Et sicut ait sanctus Bernardus, Beata est cōgregatio, vbi Martha taliter cōqueritur de Maria. Sed heu

Nume. 21. iam multi instar perfidorū filiorū Israēl cōflestent naufragium panem, etiam Aegyptias, id est, mundanā consolations spirant, quibus contéplatiū vitę non sapit refectio. Quemadmodū vero Christus Martham instruxit, ne Mariā ad exteriora ab contéplationis exercitiis euocaret: sic prefati sunt insruendi, ne absque necessitate aut evidentiē vtilitate postulent aliquem à contéplatiū vitę actibus abstrahi. Circa hunc locum euangelicum multa possent de vita contéplatiū & actiū, earūmque distinctione induci, & quæ sit dignior inuestigari, de quibus speciale tractatum composui, & breuiter tangi potest, quod abfolute loquendo vita contéplatiū sit dignior quam actiū, si in vir-

A ta actiū solum penetur quod est vitę actiū. Ad quod Aristoteles decimo Ethicorum octo pulchras atque subtiles rationes adducit. Prima est, quoniam vita contéplatiū competit homini secundum dignissimam suam potentiam, scilicet intellectum & circūculatum, & quo ad digniora obiecta, qua circūdiuina versatur: vita vero actiū competit homini secundum practicum intellectum, & circa exteriores, ac sensibilita occupatur obiecta. Secunda est, quia vita contéplatiū ex sua natura est magis cōtinua. Tertia, quia est delectabilior pura delectatione. Quarta, quia est fibi in se magis sufficiens. Quinta, quoniam magis queritur propter seipsum, imo actiū ordinatur ad ipsum. Sexta, quia in vacatio, & quiete constituit, actiū autem in labore & motu. Septima, quia est magis diuina. Octaua, quoniam competit homini per id quo à bestiis separatur. Actiū vero competit ei etiam secundum vires animalia inferiores. Nihilominus vita actiū præfertur contéplatiū secundum quid, puta in casu propter bonum commune, & necessitatē ac vilitatem vita præsentis.

¶ Præterea præter rationes prætatas sunt alia, cur contéplatiū vita est dignior, quarum vnam tangit Saluator, quia videlicet vita contéplatiū non auferit homini per mortem, sicut actiū. Contéplatiū quoque magis propinquat beatitudini patriæ, & est magis supernaturalis, quam vita actiū.

B Veruntamen intuendum, quod duplia sunt vitę actiū opera. Quedam sunt omnino corporalia, vt exteriora misericordia opera, quæ & corporalia appellantur, de quibus certum est, quod vita contéplatiū præferendā sit ipsis. Alia sunt opera vita actiū, que si idonee fieri debeant, contéplatiū vitę perfectionem quandam præexistunt, vt sunt prædicare, in spiritualibus præesse, scripturas interpretari, publicas pro aliis preces effundere, & cetera, de quibus aliqui opinantur, quod contéplatiū preferenda sint vita, quia vtriusque vita perfectionem videtur includere. Vnde & decimo nono de ciuitate dei Augustinus distinguit triplicem vitam, videlicet otiosam, hoc est, contéplatiū: negotiosam, id est, actiū: & ex vtraque temperatam. ¶ Denique Euangeliū istud in Assumptione beatissimæ virginis legitur. Primi, quoniam festiuit illa aliud speciale non habet Euangeliū. Secundi, quia vtriusque vita perfectione in ea resplenduit, quoniam humanitati filii sui corporaliter deferuit, & eius diuinitatem spiritualiter contéplabatur lucidius ceteris. Tertiū, quoniam mystica, seu allegorica expositio huius Euangeliū ei præcipue competit. Ipsa enim inuitissima virgo fortissima mulierum, fuit castellum quod ingressus est Christus, quando descendit de celo, & incarnatus est in vtero eius, assumens ex purissimo languore eius corpus humanum. Quemadmodum autem castellum debet esse alte situm, muro clausum, fossato circumdatum, turre levatum, armis & alimentis prouisum, aquis quoque munatum: sic benedicta virgo Maria fuit per vitę eminentiam alte sita, imo in Luc.:

¶ Starū altissimo posita, vt pote in statu maternitatis dei, ita quod fuit & est comparentis deo patri, eundem cum illo filium habens. Fuit quoque muro clausa, id est, firmissima virginea castitate ornata, itemque humilitate quasi fossato profundata, & charitatis fero velut turre erecta, cunctis virtutibus

C bus tanquam armis firmata, spiritualibus alimentis & gratiarum fluentis repleta. Hæc gloriōsa virgo Maria vocatur Martha, inquantum actiū vitę perfectionem possedit, sicutque Martha exceptit Christum in domum suam, quia in vtero suo: nec dubium quin ipsa multo humilius sedidit ad pedes filii sui dum prædicaret, eius quoque prædicationem affectuosus, diligenterque audivit, quam Maria Magdalena, vnde & ipsa optimam partem perfectissime prælegit. Præstat vero atque doctoribus aliorū competit vtriusque vita exercitia ordinante prosequi & habere. ¶ Postrem secundum Augustinum, quod Martha accepit Christum in domum suam, designat ecclesiam, que nunc accipit dominum in cor suum. Maria vero que sedidit ad pedes domini audiens verbum eius, designat eandem ecclesiam, sed in futuro, vbi cessans ab opere ministerio que indigentum, sola sapientia perfrueret. Conemur ergo & nos harum venerabilium mulierum perfectiones sc̄tarī, & quilibet nostrum digne conuersari n̄atur, secundum exigentiam vocationis qua vocatus est, prout monet Apostolus.

i. Cori. 7.

¶ Elucidatio Cap. x. [Et factum est quum esset in quadam loco orans,]

Articulus xxi x.

Aluator in huius capituli exordio docet orationis formam atque instantiam, dat quoque impetrandi fiduciā. Itaque Lucas historialiter inchoās, ait, [Et factum est quum esset in quadam loco orans, ut cessavit orare, dixit unus ex discipulis eius ad cū.] Quo loco aut tempore contigerit istud, Euangelista iste determinate nō exprimit. Porro, vt in Matthæo habetur, Dum Iesus in monte coram suis prædicaret discipulis, euangelicam tradens legem, inter cetera modum orandi edocuit, atque subsequenter orationem dominicā primus instituit ac depropinxit. Vnde appetat quod Lucas hoc loco ordinem non obseruet historicum, difficultaque oritur, quomodo ea qua hic leguntur, his que in Matthæo scribuntur concordēt. Ibi quippe non legitur Christus ante huius institutionem orationis oratione, nec occasione alloquitionis discipuli orationem hanc docuisse, sed quasi proprio motu eam suo inferuisse sermoni. Sed ad hęc respōdendo certum & tutum est dicere, quia frequenter contingit, vt quod unus Euangelista omisit, supplet alter: quemadmodum in illo capite, multa à Christo de oratione prolata recitat Lucas, de quibus Matthæus non scripsit. Forte etiam eandem orationem Saluator bis docuit occasione diuersa, & propter diuersos, vno præsente, quum defuit alius. Itaque Christus orauit secundum quod homo ad nostram instructionem, & propter indigentiam nostram, quia orauit pro nobis, quamuis sēpe orauerit pro seipso, videlicet pro sui corporis glorificatione, accidentalisque præmio: iuxta illud Ioan-

Ioann. 17. nis Pater glorificat me. ¶ Præterea per hoc quod discipulus Christi non petit formam orandi à christo, nisi postquam cessavit orare, docemur non interrumpere orationem & psalmodiam, seu horum persolutionem seruorum dei. Quod quia nonnulli nimis faciliter faciunt, grauiter peccant: non penantes quod orantes atque psaltes cum deo altissimo sunt loquentes. Ideoque præfertim ob dei reverentiam ab eius colloquio non sunt faciliter abstracti endi, præsertim quam loquentes cum rege terreno vix aliquis absque necessitate audeat auocare, propter reverentiam regis. [Domine dote nos orare, sicut Ioannes, scilicet Baptista, Docuit discipulos suos.] Veruntamen qualiter Ioannes docuerit discipulos suos orare, & vbi, & quam formam orandi eis praefixerit, non docet scriptura Canonica.

¶ Infupere quamvis multe orationes in veteri testamento legantur, discipuli tamen Christi aliquam singularem atque præcipuum orationis formam ab eo popositi, tanquam ab eo in quo tam excellenter faneritatem cōspexit: perpendens quod a seruienti deuotioris corde efficacior prodiret, ratio, quum oratio desiderii sit interpres ac nuncius. Vnde, & boni filii ac discipuli à deuotissimis partibus suis formam orationis petere consueverunt, quatenus eodem deuotionis spiritu ac seruore dicant, & affuscent altissimum inuocare, quo patres eorum id agunt. Tanta quoque est orationis dignitas, utilitas, atque necessitas, ut merito de modo orandi instrucionem querere debeamus. [Et ait illis, Quum orauis,] Hoc est, orare intenditis siue incipiatis, seu orationi insistitis, inter cetera [Dicite] cum specialissima deuotione. Vnus discipulorum rogauit, sed responsum Christus cunctis qui aderant discipulis dirigit. Quia & unus ille pro omnium informatione quaesivit. [Pater, sanctificetur nomen tuum.] Lucas breuiat itudens in huius descriptione orationis, verba aliqua pretermisit, quoniam à Mattheo ea satis descripta cognovit, aut quia sub verbis hic positis virtualiter includuntur, aut quia ad subtilitatem petitionum hic tractatur non pertinent, vt quod refert Mattheus, Qui es in celis, ad primæ petitionis non spectat essentia: duæ quoque petitiones à Mattheo tacita, atque à Luca omisæ in petitionibus hic positis cōprehenduntur, sicut patebit. Itaque Christus orationem sic incipiendam hortatur, Pater, nempe qui deum exorat cum plena fiducia atque præcipua dilectione hoc agere debet. Quemadmodum Iacobus Apostolus ait, Postulet in fide nihil habitan, sed nomine patris horum utrumque potissimum concipitur, inflammatur, augeatur. Filius nanque de patris sui bonitate præsertim confidit, & eum permaxime diligit. Vi ergo cum omni fiducia feruidoque deū precemur, Christus sic inchoandum edocuit, Pater, quo nomine etiam benevolentia dei captamus. Sed caueamus, ne inueniamur indigni deum altissimum patrem vocare. Si enim rebus creatis, vanis & vilibus magis quam ipsi inherrimus: si transfigrediendo diuina præcepta, ipsum inhonoramus, si creata amplius quam creatorem querimus & amamus, prorsus indigni sumus ipsum patrem vocare: nec inter filios suos electos nos compit, sed tanquam degeneres ac rebelles, tanquam impios & ingratos cōdemnat. Hinc per Malachia testatur, Filius honorat patrem suum, & seruos timet dominum suum. Si ergo pater ego sum, vbi est honor meus? & si dominus ego sum, vbi est timor meus? ¶ Præterea contuendum, quod pater in scripturis multipliciter dicitur. Primò, ēterna generatione, sicut in Psalmo, Ex vtero ante luciferū genuit. Sic paulus ad Corinthios ait, Benedictus deus & pater domini nostri Iesu Christi. Siquid, in diuinis Pater personaliter sumitur, & soli personæ pater competere dicitur. Et quamvis hoc modo in oratione dominica accipi poscit, congruentius tamen aliis modis in ea sufficipt, sicut dicitur. Veruntamen quia in missæ officio orationes ad personam patris cōmuniter diriguntur, dū oratio dominica in hoc officio pronunciatur, nomē patris personaliter sumitur. Secundò, pater dicitur redēptione, iuxta illud Esaiae 63. Esaiae prophetæ, Tu dominus pater noster & redēmptor, à seculo nōmē tuum. Et sic rursus pater personaliter dicitur, loquendo de redēptione non solū affectiue dicta, sed & ministerialiter exhibita: secundum quod modus redēptionis fuit per filii passionem exhibitus, & sic soli filio conuenient nomē patris. Tertiò, pater dicitur prædestinatione, vt quū ait Apostolus ad Ephesios, gratia vobis & pax a deo patre nostro, qui prædestinavit nos in adoptionē filiorū per Iesum Christum. Quartò, pater dicitur creatione, secundum illud Deuteronomii, Nunquid non ipse est pater tuus, qui possedit te, & fecit, & creavit te? Fecit vtique quantum ad corpus, creavit quantum ad animam, & possedit secundum vtrunque. Quintò, dicitur pater sacramentali regeneratione, prout in prima sua canonica loquitur petrus, Benedictus deus & pater domini nostri Iesu Christi, qui regenerauit nos in spem vivam. Sextò, pater dicitur pater fidei instructione: iuxta illud Ioannis, Quotquot autem receperunt eū dedit eis potestatem filios dei fieri. Septimò, gratiae adoptione, dicente Apostolo, Acceptis spiritu adoptionis filiorum. Octauo, gloriæ collatione, secundum illud Pauli ad Galatas, Itaque iam non est seruus, sed filius: quod si filius, & h̄eres per deū. Omnes hi modi tribus personis super dignissimis & æternis simul cōueniunt, quoniam opera superbenedictæ trinitatis sunt indiuisa. His quoq; modis pater in oratione dominica sumitur, per patrem intelligendo totam superessentialiem, incircumscribamque trinitatē, vnu verum simplicissimum deum, cui cum omni humilitate, reverentia & gratiarum actione confidenter atque ardenter dicere ac supplicare debemus: Pater, sanctificetur nōmē tuum, hoc est, tu ipse ô pater omnipotens & immensus, ab omnibus honoreris, & tua sanctitas omnibus innotescat, ac tibi in sanctitate & iustitia ab vniuersis iugiter seruatur, hoc est, primo ac maxime affectare debemus, videlicet glorificationē seu honorē & gloriā dei in omnibus: aliter boni filii cius nō sumus, nec vere fideles, quemadmodum apud Ioannē Christus ad peruersos ait Iudeos, Quomodo potestis vos credere, qui gloriam ab iniuiciis accipitis, & gloriam quā a solo deo est non queritis? Denique sicut homines virtutis deum sanctificant, dum sancte viuendo cun dū ieiūnū, sanctū esse demonstrant, eiūsq; sanctitati fideliter attestantur: si virtuosi iniuste ac turpiter conuertantur, nōmē dei maculare dicuntur, quia sic viuunt, ac si deus iniustitiam approbet, nec sanctus sit: aliis quoque quantum in ipsis

A est, præstant audacia, & exemplum in honorandi deum. Hinc per Ezechielem deus perfidus filius Israël
improperans, Commaculastis (inquit) nomen sanctum meum. Et tursus, Sanctificabo nomen meum
magnū, quod pollutū est per vos inter gentes. Itaque dum oramus, sanctificetur nomen tuū, pro toto
mundo hoc ipsum precerum, cordialissime cupientes, vt sanctitas dei cunctis innescat hominibus,
& digne honorificetur ab omnibus, imo quo bonum commune diuinum est quā proprium, eo plus di-
uinum, meritoriu[m]que consistit orare pro multis, præfertim pro omnibus, quam pro se solo, aut pau-
cis. *[Adueniat regnum tuum.]* Regnum dei est militans ac triumphans ecclesia, ideo de utroque regno i-
stud exponitur. Primo, Adueniat regnum tuum, id est, ecclesia militans numero ac merito crescat, &
vndique diffundatur, & tu solus per fidem & gratiam multiformem regnes in ea: hoc est, in cordibus
vniuersorum ac singulorum fidelium, aduersarii tui honoris ac nostræ salutis, præfertim demonibus
inde electis. Secundo, Adueniat regnum tuum, id est, triumphans ecclesia impleatur, ad caelestem Hie-
rusalæ protinus perducamus, ad regnum calorum mereamur venire. Sub his duabus petitionibus in-
cluditur tertia à Matthæo expressa, qua dicitur, Fiat voluntas tua sicut in celo & in terra, id est, sicut à
caelestibus cibis tibi in omnibus obeditur, ita & a terrigenis, quantum possibile est, tibi in omnibus
obediat. *[Panem nostrum quotidianum da nobis hodie.]* Hoc de triclini pane exponitur. Primo, de pane fa-
cramentali, hoc est, de corpore & sanguine christi in sacramento altaris, quemadmodum ait Saluator,
Caro mea vere est cibus, & sanguis meus vere est potus. Et denuo, Ego sum panis viuis, qui de celo
descendit. Hic panis anima reficit, spiritualiterque faginat si digne acceperit eum. Secundo exponitur
de pane spirituali, videlicet de habitibus, actibusque virtutum, de consolatione interna, de confortatio-
ne mentali, de diuinorum sapore: de quibus ait scriptura, Cibabit illum dominus pane vita & intel-
lectus, & aqua sapientiæ salutaris potabis illū. De pane quoq[ue], obedientia ait in Ioanne Saluator, Meus
cibus est, vt faciam voluntatem patris mei. Similiter de pane penitentia fert Psalmista, Cibabis nos pa-
ne lachrymarum. Et, Fuerunt mihi lachrymae meæ panes die ac nocte. De spiritualium autem confola-
tionum ac delectationum, diuinorumque gustuum refectione sponsus caelestis ait in Cantico, Comedite
amicis & bibite, & inebriamini charissimi. His itaq[ue] cibis oremus quotidie ali diuinitus, ne spiritus no-
ster debilitetur, vitiosque succumbat. Tertiū exponitur de corporali alimento, vt sit sensus, Panem no-
strum quotidianum, hoc est, necessaria vita, quibus quotidie indigemus, da nobis. Quibus ver-
bis excluditur avaritia, quæ congregat in longinquum, & ultra necessitatem, ac sollicitudo immo-
rata de crastino. Circa quod ait Theophilus, Ex eo quod Christus iussit querere quotidianum alimen-
tum, videatur quod suos fideles nihil cōcedat habere, sed magis honestam colere paupertatem. Non enim
habentium panem, sed oppressorum penuria est querere panem quotidianum pro hodie. Propter quod
dicit Chrysostomus, Postulanda sunt diuinities necessaria vita, non diuersitates ciborum, & odorifer-
a vina, ac cetera quæ delectant guttur, onerant autem ventre & mentem perturbant: sed panis pet-
dens est, qui potest substantiam corporis sustentare, & ille qui nobis quotidie tantummodo sufficit, vt
de crastino non cogitemus. *[Et dimittite nobis peccata nostra,]* culpam penitus auferendo, & pecnas, quas
peccando meruimus relaxando, vel partim sine totaliter. Porro, peccata mortalia pariter dimittun-
tur, ita quod unum fine alio non dimittitur, quantum ad culpā: sed tanto plus dimittitur nobis de pe-
ccato, quo maior in nobis est pudor, ac intimus dolor de peccatis, in quantum sunt contra iustitiam, deiq[ue]
offensiva, & quo maior nobis inest fortior charitatis ad deum ac proximum, quo item efficaciora fa-
tisfactionis agimus opera. ¶ Præterea sine venialibus peccatis vitam hanc nec ducimus, nec ducere diu
valemus: quia & si omnia nostra tamē singula quimus vitare, sed contra eam prouisa & data sunt nobis
desuper multa remedia, quorum unum est, secundum Augustinum, oratio ista dominica. Deinde tan-
gitur ratio quadam imprestita effectus huius petitionis, videlicet venia, *[siquidem ex ipsi dimittimus*
omni debenti nobis] hoc est, omnibus in injuriis nobis pie ignoscimus, ad minus culpam seu iniuriam
dimittendo, quantum interdū debita pena seu emendatio penalis & satisfactoria exigī possit ex char-
itate, secundum formam iuris, ordinemque iustitiae, præfertim propter bonum commune, & ne pec-
cantes ex facilitate venient, ac in iuriandum ac vita priuiores. Itaque qui alteri non ignoscit, bona
fronte orare non valeat clausulam: imo quām impie agat in Ecclesiastico aperitur, quo legitur,
D Homo homini feruat iram, & à deo quærit medelam! Ipse quoniam caro sit in sibi simile non habet mi-
sericordiam, & tamē de peccatis suis deprecatur altissimum? Quis exorabit pro peccatis illius? Itaq[ue]
sicut optamus & exorantius vt peccantibus nobis deus iustè nobis non irascatur, aut vindicet, sed pie
nostræ cæcitatibus ac fragilitati condoleat & ignoscat: ita & nos in iuriis nobis fragilitati & cæcitatibus
compatiamur, & ignoscamus simul orantes pro illis, vt sumus filii patris caelestis, qui pius & clemens
est super bonos & malos. Istud vero ad prælatos & patres spirituales & religiosos præcipue pertinet,
qui omni charitate ac pietate ceteris præfulgere tenentur, quorum interiora in ipsum bonitatis ac cha-
ritatis effectum debent conuerti, aut esse conuerfa, quanquam ex charitate & æquitate iustum sepe
debet peccantibus infligere penam, vt per eam a penis eripiantur futuris, & gratiam consequantur
maiorem, vt præfertim deo aliquiter satisfiat. ¶ Postremo, circa hec scribit Chrysostomus, Hæc animad-
uertentes, gratias agere debemus debitóribus nostris. Fuit enim nobis (si sapimus) causa indulgentie maxi-
me, & paucis exhibetis, seu modica dimittentes, plurima reperiemus. Nā & nos multa debemus & de-
bita magna domino, quorum si minimā partē à nobis vellet exigere, lä periremus. *[Et ne nos inducas in*
tentationem] hoc est, non nos permittas ab hostibus nostris salutis supra vires tentari. ad cōfessum il-
licium trahi, tentationibus superari, sed de gratiam resistendi ac præualendi. Dicitur autem deus in te-
ntationem inducere, quia ab aduersariis nos permittit tentari. Interdum autem & deus dicitur tentare,
non utique tentatione deceptoris ac fallaci, quū Iacobus dicat, Nemo quum tentatur, dicat, quia à deo Iacob. 1.

tentetur. Deus enim neminem tentat, scilicet modo præfato; sed tētatione probationis & exercitatio-
nis, quæ ad bonum tentati ordinatur, tentare deus afferitur. Itaque ex huius clauſulæ declaratione iam
pater quod in ea virtualiter includatur septima, ac ultima petitio orationis dominica
à Matthæo expresa, quæ dicitur, Sed libera nos à malo. Vnde Aug. in Encheridio scribit, quod Mat-
thæus in ultimo posuit, Sed libera nos à malo, Lucas non posuit, vt intelligeremus hoc ad præcedente
petitione pertinere. Ideo quippe ait, Sed libera, non, Et libera; tanquam vnam petitione demonstrans.
Verum de multis concernentibus expositionem huius præclarissime orationis, quæ secundū Henricū
de Hæfia, etiam à Iudeis ac Saracenis dici potest, prætermitto, quoniam super Matthæū inde loquu-
lus sum. Hoc tamen addendum, quia vt afferit Gorra, aliud est tentari, aliud in tentationem incidere,
aliud in tentationem induci. Nam primum istorū dicit sensum simpliciter, sed non semper cōfessum.
Secundum, dicit sensum & cōfessum ex subreptione, & præter propositum. Tertium, dicit sensum &
cōfessum ex deliberatione. Primum potest esse sine peccato, Secundū absque peccato mortali. Ter-
tium vero est grauius & frequenter mortale. ¶ Consequenter Saluator per quadam parabolam si-
militudinem nos torturat ad fiduciam orationis cōstantiam, incesiblē feruādūmque frequentia.
[Et ait ad illos] scilicet ad discipulos suos, [Quia vestrum habebit amicum, & ibit ad illum, &c.] Parabole
huius sensus superficialiter literalis, penitus planus est. Siquidem per similitudinem hanc intendit Chri-
stus probare, quod deus superpiissimus, preces constanter, indefinenter, ac feruide continuatas, & re-
petitas non despici, sed exaudiat. Porro mystice per amicum intelligitur deus sublimis, cui per Sapiē-
tēm dicitur, Diligis omnia quæ sunt, & nihil odisti eorū quæ fecisti. De quo ait Apostolus, Propter
nimiam charitatem suam, qua dilexit nos deus. Similiter nomine amici intelligi potest vñigenitus dei
incarnatus, qui de scipio testatus est, Maiorem hac dilectionē nemo habet, vt animā suam ponat quis
pro amicis suis. De quo iterum legitur, Quum dilexisset suos qui erant in mundo, vsque in finem di-
lexit eos. Ad hunc amici ire debemus mentis devotione, contemplatione & dilectione: iuxta illud Pst
mi, Accedite ad eum & illuminamini. Vnde ad Hebræos hortatur Apost. capitulo quarto, Adeamus
cum fiducia ad thronū gratiæ eius, vt misericordiam consequamur. Eundū est autē [Media nocte,] sicut
fatur P̄salmista, Media nocte surgebam ad confitendum tibi. Vel, Media nocte, hoc est, durante presen-
tis vita tribulatione, aduersitate, ignoratiā, atque multiplici peccati ruina. [Et dicit illi, Amice.] In ex-
ordio preci nomen amici præmittit, vt ex mutua dilectionis recordatione, attentione, seu inflam-
matione, ille qui petuit ad auditionem citius inclinetur, quum charitas impetrandi sit ratio. Nā & (Au-
gustino tellante) amor est primum donū, in quo omnia dona donantur. [Commoda mihi tres panes.] Iti
tres panes intelligi possunt, illuminatio intellectus, charitatiua inflamatio voluntatis, & stabilitas me-
moriae in diuinis, seu actus fidei, spei & charitatis, quibus deus præcipue colitur. Item tres panes sunt,
Panis pœnitentiac, hoc est, deploratio seu satiſactiō pro peccatis. Panis Eucharistia, de quo loquitur G
Christus apud Ioannē sexto capitulo, Ego sum panis vita. Et panis contemplationis interna. Hi pa-
nes commodari nobis à deo dicuntur, quoniam de donis nobis desuper datis, ratio exigetur à nobis, vt
air Saluator apud Lucam duodecimo capitulo, Cui plus datur, est, plus requiretur ab eo. Et Gregorius
afferit, Dum crescent dona, rationes crescent donorum, [Quoniam amicus meus venit de via ad me.] Per a-
amicum istū secundum quod sā intelligitur animus seu sp̄ritus noſter, qui dum per terram, vana, atque
carnalia detrahitur, oblectatur, & euagatur, à nobis recedit: iuxta illud in Psalmo, Cor meū dereliquit
me. Propter quod per Hieremiam prophetat dicitur, Vsq̄equo delitiis dissolueris filia vagā? Quum
autem ad interiora sua regreditur, & salutaria meditatur, de via lata perditionis ad nos ipsos reuertit-
tur, sicut Esaias testatur, Redite præuaricatores ad cor. ¶ Præterea per postulatum tres panes intelli-
gi potest quicunque alterius exhorrator, & per amicum de via venientem, quicunque proximus ex-
hortationibus indigens: sicque exhorratori seu prædicatori tres panes sunt necesse, ut poteſ sapientia
mentis, ordinata loquatio oris, exemplarioris conuerſationis. [Et non habeo quod ponam ante illum,] hoc
est, à me ipso nil virtutis aut gratia habeo, vt spiritum meum seu proximum spiritualiter valeam ro-
borare atque reficere, dicente A p̄stolo, Quid habes quod non receperisti? Et rursus, Non sumus suffi-
cientes cogitare aliquid ex nobis, quia ex nobis, sed sufficiencia nostra ex deo est. Nemo ergo fe-
iat, nec de viribus suis præsumat, neque inaniter glorietur. [Et ille de intuſ respondens dicat.] Recte ait,
De intus respōdens. Deus enim omnia implet, & animabim⁹ nostris illabitur, intusq; eas occulta inspi-
ratione alloquitur. Propter quod ait P̄salmista, Audiā quid loquatur in me dominus deus, [Voli mihi
m̄l̄st̄us es,] hoc est, precibus immoderanter pulsare. Hoc intelligendum est, non quasi glorioſus,
ac iniquariabilis deus pollit proprie dictam ful̄tiner moleſtiam aut hominum precibus inquietari: sed
quia frequenter affectu & more humano loquitur in scripturis, debilitati noſtri intelligentia conde-
ſcendens: quemadmodū ait per Esaiam primo capitulo, Laborauit sustinēs. Et holocauſta ſeu festa ve-
ſtra facta ſunt mihi moleſta. Rurisq; loquitur Esaias capitulo septimo, Nunquid parū vobis est eſſe
moleſtos hominib; quia moleſti eſtis & deo meo? Itaq; deus ait, Noli mihi moleſtus eſſe. ad inſtruādū
quam diſſiſt̄ & protractate ſape audiſt̄ deprecantes. Quēadmodū sanctus Iob loquitur deo, Clā-
mo ad te, & non exaudiſt̄: ſto, & non respicis me. Mutatus es mihi in crudelem, & in duritiam manus
tue aduerſari ſi mihi. Per Hieremiam quoque loquitur deus Hieremie de reprobo populo Iudeorū,
Noli (inquiens) orare populo hoc in bonū, nec affumas laude & orationem pro eis, & non obſi-
ſtas mihi, quia non exaudiām te. [Iam enim oſtium clausum eſt,] hoc est, aditus ſeu accessus ad impetrā-
dū à me modo tibi non patet, ita quod preces tuae adhuc locū non habent. Qod contra in Eccle-
ſiastico habetur, Oratio humiliantis ſe nubes penetrabit. Et beatissimo Cornelio Centurioni dicit
est ab angelo, vt habetur in Actis, Orationes tuae ascenderunt in memoriam in cōſpectu dei. [Et p̄p̄i

A mei] hoc est, electi atque beati ciues regni cælestis mecum ſunt [in cubili] id est, in ſecreſtissima reuictie
cæleſtis palati, ybi quali in thalamo ecclesia triūphas ſuo ſponſo æterno inauertiſtibilitate coniuncta;
& immediate felicitate vniua, facialiter cernens dilectum, nec per culpa diſsimilirudine distans ab
ipso, quemadmodū viatores: quibus dominus per Esaiā afferit, Iniquitates vſtre diuferunt inter deū ^{1. Reg. 14.}
veltrū & vos. [Non poſſum ſurge] i.e. in actum exauditionis procedere [Et dare illi] que petis. Denique
quod deus ait omnipotens, Non poſſum, non impossibilitate, ſed diſſicultatem exaudiendi deſignat:
non utique ex parte dei, quā deo nihil fit diſſicile, prout à Hieremia conſcriptū eſt, Domine deus nō
eſt tibi diſſicile omne verbū, ſed diſſicultas eſt ex parte orantis propter indignitatē, indispositionē ^{Hiere. 32.}
eius, quemadmodū Esaias popula Iſraēl dicit, Ecce non eſt aggrauata auris domini vt non exaudiat,
ſed peccata vſtrā abſcondent faciē eius à vobis, ne audiēt. Interdū quoq; ſuperſapiēſimus deus
diſſert & tardat exaudiē preces bonorum ac diſpōitorū propter rationabiles cauſas ei notas ac pla-
citas, vtpote ne homini oranti dona diuinorum vilescant chariſmatū ex facilitate obtinendi petita, &
exauditionē ne meritis, ppriis tribuat, aut vane exultet, ſeu alios ſpernatiſtēt diu orādo amplius incal-
ſat, ſuōq; tēpore copiōſius exaudiat, & impetratā vigilatū ſemper cuſtodiat, de eorū amīſione for-
midans. Hinc ait Baſilius, Forſan adhuc diſſert, vt agnoſcas quid fi domi, & in timore donata cuſto-
dias. Quod enim homo multis acquirit laboribus nititur cuſtodiare, ne cum illud perdiſerit, ſuum la-
borem amittat. Hoc eſt quod in Prouerbiis Salomon ait, Subſtantia ſeſtinata minuetur: qua autē pau-
latim colligitur manu, multipliſcabitur, Auguſtinus quoque affirmat, Diſſert deus dare & exaudiē, vt
amplius opes dilatum, ne vifeſat celeriter datū. Poſtremo Gregorius Niſſenus, Opportune (inquit)
eos qui per arma iuſtiſia impaſſibilitatem ſibi vindicauerūt, pueros appellauit. Nam quando aliquis
abrenunciāt carni per rationem exercitio vita virtuosa, paſſionem conſutauit, tunc quā puer in-
ſenſibiliter ſe habet. [Et ille] ſcilicet orans [Si perſeruauerit pulsans] hoc eſt, deum inſatiabiliter inuocā-
cās, nec pudore, nec tēdio, nec desperatione deiecit, [Dico vobis] qui nec fallor, nec fallo, mentiriq; ne-
quico, [Et si non dabitis illi] tā inſtanter oranti [Surges], i.e. actualiter opem impēdens, ſecidū illud P̄ſalmi, ^{Basil. Psalm. 43.}
Exurge domine adiuua nos, [Ex quod amicuſ fit], i.e. ratione amicitiae; Proprietary improbitatem tamē eius id eſt
propter importunam ſeu indeſinētē eius inſtantia improbitati aliquid ſimile continentē, præſertim
humano iudicio in petitionibus homini porrectis. Homo namque ſi inſtanter & diu rogetur, etiam ab
egente, cito precem talē non necessitati, ſed improbitati ascribit. [Surget et dabit illi] quotquot habet ne-
trifarios, ſcilicet tres ſicut rogauit, imō & plures, ſi tunc pro pluribus panibus poſtuletur, ne ad leclū
reuerſus denuo inquietetur. Vnde elicitur, quia ſi petant ſuperflua in exterioribus rebus, deus non
præſtat, quinimo ſuperflua iubet pauperibus crogari. De ſpiritualibus quoque gratiæ donis tantum
deus largit digne ac perſeruāt̄ petentibus, quantum eis neſſariūm conſpicit ad ſalutem. ¶ Ex
hiſ Christus concludit intentum, quaſi per locum à minori arguens, comparationēme faciens, quia
ſi homo non naturaliter nec totaliter & perfecte bonus, charitatius & pius, precū ſuperatur inſtan-
tia; quanto magis deus ſubſtantialiter, pure & infinite bonus, amans & pius, imō essentialiter amor,
bonitas atque benignitas, orationem inſtitā ſe ad exauditionem inclinat, & preces tam multoties ac
ardenter ſibi oblatas non aspernatur? Quēadmodū etiā inſra Christus doceſt, & per exēplū demōſtrat,
dicendo, O portet ſemper orare & non deficere. Nam iudex erat in ciuitate quadam qui deum non ti-
nebat, nec hominem verebatur. Viðua autem quādam erat in eadem ciuitate & venebat ad eū, dicēs,
Vindica me ad uerſario meo; & nolebat per multum tempus: poſt hac dixit intra ſe, Eſti deum nō
timeo, nec hominem reuereor, tamē quia moleſta eſt mihi hāc viðua vindicabo illam. Hinc Christus
nunc ſubdit & conſulit, [Et ego dico vobis, Peſite] neſſariā corpori & chariſmatā gratiæ donāque glo-
riae, [Et dabitur vobis] veltrū petitionis effectus à deo, du inmodo ſalubriter & inſtanter petatis: quod
etiam præſertim intelligendum eſt de orationibus pro ſeipſo effulſis, quia non ſemper exaudiuntur de-
uoti pro aliis propter incapacitatem illorū. Hinc etiam Christus tenore paſſionis inſtanter dixit, Si
quid petierit patrē in nomine meo dabit vobis. [Quārite, & inueniē ſuſpitate, & aperietur vobis.] Eā-
dem ſententia iam Christus ſub aliis verbiſ frequenter reuertit, ut iuſſionis hiūiſ ſuſitatis denotetur:
& quod ait Saluator noſtris mentibus fortius imprimatur, ſicque ad inſtantissimam orationē nos p̄-
D uocet. Poſtūt hāc verba per appropriationem quandā diuerſimode explanari, dicendo, Petite cor-
dali affectu, quārite oratione vocali, pulſate conuerſatione laudabili. Itemque, petite, bona incipiēdo:
quārite, profeſſando: pulſate, vſque in finem perſeruāndo. Vel, petite per fidem, quārite per ſpēm,
pulſate per charitatem. Feruide quippe amando & appetendo diuina, quia indefinenter pulſamus ad
oſtium ſuperne clementia. Hinc ait P̄ſalmista, Lætetur cor querentium dominū, querite dominū &
confirmanini, quārite faciem eius ſemper. Et in libro Sapientiæ habetur, In ſimplicitate cordis que-
rite illum, quoniam inueniatur ab hiſ qui non tentant illum, [Omnis enim qui petit accipit] à deo quod
petit, iuxta ſenſum prætacitū: [Et qui querit inuenit, & pulſanti aperietur,] hoc eſt, accessus ei ad deū pa-
tebit, atque aeternam beatitudinē ingredietur: dummodo oret ſicut orandū eſt, orādo in nomine Iēi
Chrifi, hoc eſt, ſalubriter pro hiſ quae pertinent ad ſalutem, & perſeruāt̄ ac pie, & etiam pro ſeipſo. ¶ Conſequenter Christus arguens per locum à maiori, ostendit quam fiducialiter inuocandū ſit
deus, [Quia autem ex vobis patrem] carnalem [Petit panem: nunquid] pater [Lapidem dabit illi?] videlicet filio
ſuo carnali non vtique. Aut p̄ficiem, nunquid pro p̄fice ſerpentem illi? Aut ſi petierit oum, nunquid porrigeſ
illi ſcorpionē?] nequaquam. Ex hiſ ſimilitudinibus Christus concludit, [Siergo vos] homines fragiles &
mortales, [Cum ſit mali] hoc eſt, multiplicit̄ defectuofis, atque ad peccata proclives, & in multis fal-
tem venialibus peccatis quorūdile culpabiles, [Noſtia bona data dñe filiis vſtris] hoc eſt, bona exteriora
corpori vere neſſaria, quæ datis filiis vſtris carnalibus, [Quanto magis p̄ter vſter de calo,] id eſt pa-

ter cælestis, videlicet trinitas deus, qui dicitur pater variis modis, ut di cùm est, [Debitum benum] id est, spiritum sanctum essentialiter bonum, & puram immetit sámque bonitatem, de quo ait Psalmista, Spiritus tuus bonus deducit me in terram regam, [Pentribus fe.] secundum debitum modum orandi. Oratio nempe (vt afferit Damascenus) est petitio decentium à deo : Dicitur autem spiritus sanctus dari his quibus (sua dona ad gratiam gratum facientem pertinentia) infunduntur, dicente Apostolo, Charitas dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum qui datus est nobis. Itaque si pater carnis carnibus filii corporalia bona largitur, multo magis deus omnipotens, creator spiritum, spiritualisque pater rationabilium animalium, filii suis ad se incessanter clamantibus spiritualia bona distribuit, praeferrens cum ipse in omni bonitate, dilectione, pietate, & opulentia cunctos infinite excedens. Preterea aduentu sua verba sancti Basili hi scribentes, Si quis ex corpore exhibeat se desideriis vanis, seu cōcupiscentiis acquiescat, & traditor suipius fiat in manus hostium: hunc deus nec adiuuat, nec audit, quoniam per peccatum se facit alienum à deo. Decet ergo hominem offerre deo quicquid interest sua, clamare quoque ad deum ut adiuuet eum. Est autem diuinum subfidiu implorandum nō remissibile, nec mente huc illuscum vagante, eo quod talis non solum nō imperabit quod petis, sed magis dominū irritabit. Nam si quis coram principe stans, fixum ac custodiut habet tam extrinsecum quam intrinsecum oculum, ne forsan puniat, quanto magis coram deo attentus, ac tremebundus oportet assistere? Si vero debilitatus mente à peccato fixe non valens orare, quantumcumque potes, te ipsum cohibeas, ut stando coram deo, ad ipsum dirigas intellectum, & deus ignorat, eo quod non ex negligentiā, sed ex fragilitate non potes astare ut oportet. Si sic ergo te ipsum cōpellis, ne discedas donec accipias. Ideo autem quandoq; petis & non accipis, quoniam perpera postulasti, vel infideliter aut leviter, aut non expedienter ad salutem, vel defisiisti nimis cito. Postremo, per verba inducta Christus, omnem fidelem ineffabiliter consolatur, certissimam præstans fiduciam exauditionis diuinę: ideo certi de veritate promissionis vngeniti filii dei, & de bonitate, charitate ac munificentia patris eterni, inconcusibilem spem habeamus ad deum & filialem affectum ad eum, omnēmque dissidentiam, hæsitationē, pusillanimitatem, in infinitū procul abiiciamus, implentes illud Apostoli, Sine intermissione oratione.

¶ Prosequitio expositionis huius undecimi capi, à loco quo ait, [Et erat Iesus cūcūs demonium, & illud erat mutum.] Artic. x x .

Ota euangelica series, sicut plena est supernaturalibus documentis seu assertionebus, ita & suis per-

pernaturaliū operum descriptionibus, ut vnum confirmetur per aliud, vnde & nūc post pre-inducta Christi documenta narratur quoddam ipsius miraculum, [Et erat Iesus eiicens demonium] ab homine obfesso, [Et illud erat mutum] id est, mutum efficiens hominem: dicitur etenim dæmon surdus aut mutus non formaliter, sed effectiue, eo quod organa hominis impediunt ab vnu sensuum audiū & visu. Hinc subditur, [Et cum cœcīs dæmonium, loquitus est mutus.] Amori siquidem causa, remouet effectus. Ideo dæmonie mutitatem causante cœcto, pristinam lingua facultatem adeptus est homo. [Et admirat e sunt turba] de tanto miraculo tam imperialiter facto. Porro à Matthæo signum istud plenus recitat, vbi legitur, Tunc oblatus est ei, scilicet Christo, homo dæmonium habens cæcus & mutus, & curauit eum, ita ut loqueretur & videretur: vbi ait Hieronymus, Tria signa in eodem simul peracta sunt, quia obfessus curatus est, & idem cœcus ac mutus vñsum recepit atque audivit. [Quidam autem ex iis dixerunt.] Iti secundum Matthæum pharisei fuerunt pleni intuidia contra Christum, eo quod sanctitate, fama, eloquentia, sapientia & miraculus eos præcelsit, cum ipsi humana laudis & gloria cupidissimi essent, quorum infantiam multi vñque in præfens sequuntur, quibus competit illud Chrysostomi. Sicut scarabei nutriuntur stercoribus: sic inuidi aliorum infortuniis. [In Beelzebub principi dæmoniorum cœcīt dæmonia], i. virtute, ope seu invocatione Beelzebub principi dæmonum expellit dæmones ab obfessis, quasi dicant, Non diuina virtute hoc agit, nec per aliquam vite sua sanctitatem: sed cum pessimis sit, familiaritate & paupertate habet cum principe dæmonio, qui inferioribus dæmonibus iuſit, ut ad Iesu præceptum egreditur, quatenus per hoc homines fallantur, purando quod Iesu sit filius dei. Itaque secundum hos impiissimos phariseos cœctio ista dæmonū fuit obedie-

4. Reg. i. tia eorundem in principiū, & simulata coactio. Ut autem in lib. Regū habetur, Beelzebub fuit deus Acharon, ita quod Acharonū idolum illud colebant, in quo Iudei principem dæmoniorū habitare dicebant, sicutque nomine idoli illius etiam principem dæmoniorum nominauerunt. [Et ali tenantes]. i. experiri volentes, an Christus diuina virtute eiceret dæmones, [Signum de calo], i. aliquod celeste & magnum miraculū soli deo possibile, [Querebant ab eo], vt scilicet tale miraculum ageret seu diuinus fieri procuraret, quemadmodum ad invocatio: iem seu potius iuisionem. Iosue sol & luna steterunt in cælo immobiles spacio diei vñius: sicutque certitudinaliter scirent Iesum diuina operari virtute.

Iosue, 10. Denique consuetudinariū fuit Iudeis querere signa, vt constat ex veteris & noui testamento decurso: propter quod ait Apostolus, Iudei signa querunt. Et apud Ioannē ait Saluator, Nisi signa & prodigia videritis, non creditis. [Ipsa autem vt vidit], i. intellectualiter inspexit, cogitationes eorū, dixit eis. Secundū Bedam, non ad dicta, sed ad cogitata illorum respondit eis, vt vel sic compellerentur credere potentie eius, qui cordium nouit occulta. ¶ Sed quomodo verum est hoc, cū Euangelista iam dixerit quosdam illorum dixisse, In Beelzebub principi dæmoniorū, &c. & alios signum à Iesu quassisse? Ad quod respondendū videtur, quod pharisei basse & secrete prædicta verba inter se contulerunt, & signum querere decreuerunt. Vnde Chrysostomus ait, Cum phariseorum supicio irrationalibilis esset, metu multitudinis nō audiebant eam diuulgare: præterea cordium secreta cognoscere, aliorūque co-

agitationes certitudinaliter intueri, vt pote singulorum singulas, deo est propriū: nec homo hoc potest, nisi deo dante ac reuelate. Circa hoc scribit Gorra, Potest homo aliquas cogitationes alterius cognoscere, de quibus agnoscendis legitur Plato librum composuisse, sed singulorum singulas solus deus cognoscit. Consequenter tangit Christus rationem, qua reprobat verba dicentium, In Beelzebub, &c. di. [Omne regnū in seipsum], i. cōtra seipsum [Divisum], ita quod vna pars regni cōtra aliam prælatur, [Defabulatur], i. cōtinuo debilitabitur, & cito peribit, durante intellina lite atq; discordia, quoniam sicut per concordiam parua res crescunt, sic per discordiam res maxime dilabuntur. Secundum Hieronymum, Virtus quoque vñita fortior est q; dispersa. Hinc per Oseam scriptum est, Diuisum est cor eorū, nunc Osego, interribunt, [Et domus supra domum cadet], i. habitatores vñius domus irruent super habitatores domus alterius, vel mutuo destruet ædificia sua, vel habitatoribus interficiunt, ædificia veruitate deficient, [si autem et satanas in seipsum diuisus est], i. si vñus eorū contra alium pugnat & machinatur, ita q; ego succurru principis dæmonum expello dæmonia, [Quomodo stabit regnum eius?], i. regnum principis dæmoniorū, cum ipse contra propriū regnum agat, expellendo ab hominibus dæmones ei subiectos: quasi dicat, Nō diu durabit, cum tamen tardi duraturum sit, quousq; homines electi in hoc mundo per ipsum probati sunt, quod erit usq; ad seculi finem. Si autem Iudei & reprobi iudaizantes affirment quod ad vocem Christi princeps dæmoniorū expulit dæmones, nō ad sui regni dissipationem, sed confortationem, vt scilicet homines existimantes Christum eicere dæmones diuino auxilio, majoribus implicarentur erroribus, tenendo Iesum esse filium dei, hoc facile reprobatur, cū vniuersa quæ Christus ore & factis edocuit, dæmoni potissimum contrariantur, Nempe ad quid tendit omnis Christi doctrina, nisi ad prius amoris omnimodam extirpationem, atq; ad diuinę dilectionis syncerissimam integritatem, ad sui ipsius cordiale contemptū, & ad dei diligentissimam venerationem, ad profundissimam humilitatem, ad patientiā incœsum, ad omnium etiam inimicorum beneficentiam & amorem, ad plenam in deo fiduciam, ad idolatrias extirpationem, ad continuam puram ac feruam mentis cum deo adhesionem. Per que omnia certissimum est, regnum diaboli potissimum infirmari ac dissipari. Non ergo Christus cum principe dæmoniorum sedus quiuit habere, & istud veris ac deuotis Christianis, non fide duntaxat, sed experimentaliter quoque certissimum est, & per innumerabilia miracula soli omnipotenti deo possibilia esse sic probauerunt, per quod vanissima atque sacrilega Porphyrii contra Christianam fidem ex cogitata figura penitus defruntur. Deinde Christus ad idem rationem aliam introducit, [si autem ego in Beelzebub eiicio dæmonia], sicut expostum est, [Filiū vestrum] id est apostoli, ceterique discipuli mei de vestra progenie orti. Vnde filii vestri, i. exorcista vestri, in quo eiciunt, qua potestate dæmonia ab obfessis expellunt? Supra scriptum est, quemadmodum apostoli & discipuli Christi eicerunt dæmonia. Insuper inter Iudeos fuerunt aliqui exorcistæ, qui per exorcismos seu adiutorias à Salo dæmonie editos, dæmones expellebant, [deo ipsi hi], i. filii vestri, [Iudices vestri erunt], i. quia dæmonū expulsiones per ipsos factas, non diabolo, sed deo ascribitis, quas à me factas principi ascribitis dæmoniorum. Hinc illi vestri erunt in die iudicij iudices vestri, non potestate, sed cōparatione, secundū Hieronymum, Quoniam comparatione eorum isti peruerissimi pharisei magis damnabiles apparet, cum filii illi dæmonum expulsiones deo attribuantur diabolo. Præterea si per filios intelligantur apostoli, constat quod illi iudices erunt in infidelium Iudeorum in die iudicij iudiciorum dignitate, quemadmo dū christus eis prædictit, Vos qui sequuti etis me, sedebitis super thronos iudicantes duodecim tribus Israhæl. Porro pro sed, [si] pro quia, [In digito dei eiicio dæmonia], In Matthæo legitur, Si in spiritu dei eiicio dæmones, quo patet hoc loco per digitū dei intelligi spiritum sanctū, ut sit tensus, si in digito dei, i. po Matth. 19. testate & operatione spiritus sancti eiicio dæmonia, [Profecto peruenit in vos regnū dei], i. regnū calcifico, Matth. 22. seu beatitudō aeterna per me patet vobis dū regnum diaboli vñco atq; debilito, calcifico; regni vobis introitū preparo. Expulso quippe vñus cōtrarii est alterius introductio. Hic in Canonica Ioannis scriptum est, In hoc apparuit filius dei, vt disoluat opera diaboli. Vnde, peruenit in vos regnū dei, i. regnatiua virtus ac dominatio creatoris, qui per me hominē & per meā humanitatē operatur in vobis dæmonū expulsione, ita q; ego sum Christus vobis in lege ac prophetis promissus, tanquam intervlos regnaturus; de quo Hiæremias prædictit, Regnabit rex & sapientia erit. Angelus quoq; virginis gloriosæ de Christo prædictit, Regnabit in domo Iacob in eternū, & regni eius nō erit finis. Itaque spūs sanctus dicitur digitus dei, i. patris ac filii: qui sicut sunt vñus verus deus, omniūque vñus creator, ita sunt vñus principiū Lucae, 1. & vñus spirator spiritus sancti. ¶ Dicitur ergo spiritus sanctus digitus dei. Primo, quia sicut per digitū entia indicantur, ita per spiritū sanctū diuina hominibus demonstrantur: iuxta quod loquitur Christus, Cum venerit ille spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem. Secundo, quia sicut per digitum res sentiunt, seu quomodo sapientia experitur: ita per spiritū sanctū homo diuinam experitur dulcedinem. Tertio, quia sicut per digitum homo præcipue opera sua exequitur, ita per dona spiritus sancti, omnis homo electus opera aeterna vita meritoria operatur. Augustinus vero in lib. de questionibus Euageliū scribit, quod spiritus sanctus dicitur digitus dei, propter partitionem donorum, quæ ab ipso præstat. Alii enim (vt ait Apostolus) per spiritum datur sermo sapientia, alii gratia sanitatum, alii operatio virtutum, &c. Et paulo post addit Apostolus, Hec omnia operatur vñus atque idē spiritus diuidēs, i. Cor. 12. singulis prout vult. In nullis autem membris nostris magis appetat partitio quam in digitis nostris. Ruris, quemadmodum filii dei dicunt manus & brachium patris, quoniam pater per filium omnia operatur: sic spiritus sanctus digitus dei vocatur, quia per eum veritas indicatur. ¶ Postremo pensandum quod filius dei hic asserit se spiritu sancto minorem quoad suam humanitatem, quoniam sancti spiritus potestate sua humanitas operatur, miracula, per quod impii Arii falsitas declarant dicens spiritum sanctum puram creaturam, filiumque ministrium, & creatum à filio, quum tamen in Christo nō

A. 1. Cor. 12. singulis prout vult. In nullis autem membris nostris magis appetat partitio quam in digitis nostris. Ruris, quemadmodum filii dei dicunt manus & brachium patris, quoniam pater per filium omnia operatur: sic spiritus sanctus digitus dei vocatur, quia per eum veritas indicatur. ¶ Postremo pensandum quod filius dei hic asserit se spiritu sancto minorem quoad suam humanitatem, quoniam sancti spiritus potestate sua humanitas operatur, miracula, per quod impii Arii falsitas declarant dicens spiritum sanctum puram creaturam, filiumque ministrium, & creatum à filio, quum tamen in Christo nō

poneret veram animam rationalem, sed solum verbum & carnem, quo stante, Christus a spiritu sancto nullam esset sortitus virtutem. ¶ Deinceps Saluator per aliam rationem ac similitudinem probat se demoni contrarium, non confrateratum. [Quum fortis armatus est.] Similitudo seu parabola ista, quantum ad literalem intelligentiam superficialiter sumptam, planissima est, sed exponenda est mystica, ut sit sensus, Quum fortis armatus, hoc est, diabolus fortis fortitudine naturali: quia sic est sublimis natura, ita & magna & potentia, propter quod in Iob habetur. Non est potestas super terram qua comparetur ei. Dicitur quoque armatus multiformi astutia, longa experientia, naturali industria atque scientia, naturalia enim in demonibus permanerunt, secundum Dionysium quarto capite de diuinis nominibus, multiplici quoque nequitia seu acie vitorum ac malignorum spirituum sibi subseruentium.

[Custodit arium suum,] id est, impiorum conuenticulum seu mundum in malo positi, ne homines pertineant, concurvantur, saluentur. Sic enim ante Christi aduentum diabolus homines impios custodiuit, ne sibi subtraherentur, quia tunc pene in toto mundo idololatria ac cetera vita praelauerunt. [In pa-

[ces sum ea qua posidet,] hoc est, iuxta suam voluntatem posidet tales, quia vt ait Apostolus ad voluntatem ipsius captiuum ab ipso tenentur: & qui sic diabolo sunt subiecti, carnalem, falsamque pacem habent,

[demoni infelicitate damnabiliterque concordant, quam pacem venit Christus defruere, quemadmodum ait, Non veni pacem mittere in terram. Est itaque pax vera, qua est tranquillitas metus in deo & concordia in bonis: falsa vero pax concordia est in malis, sicut dum spiritus seu ratio carnalibus defideris acquiescit; de qua pace ait Psalmista, Quia zelaui super iniquos, pacem peccatorum videntes. E-

Saias vero de vera spirituali que pace testatur, Non est pax impiorum. [Si autem fortior illo,] id est Christus posterior diabolo. Christus namque secundum naturam suam diuinum infinitate potenter extat diabolo, to-

tóque vniuerso: secundum humanitatem quoque suam fortior fuit & est diabolus, per potestatem crea-

ta sua humanitatis supernaturaliter data, [superueniens,] Christus enim de super venit: iuxta illud Ioan-

nis, Qui de caelo venit, super omnes est, [Vicerit illum,] Christus quippe in omnibus vicit diabolum, pu-

ta in tentatione illam viriliter refellendo, in passione illam patientissime tolerando, in descensu suo ad inferos, infernum spoliando. Hinc de Christo dixit Psalmista, Quis est rex gloriae? dominus fortis & potens, dominus potens in praetorio. De ipsis quoque in Apocalypsi habetur, Ecce vicit leo de tribu Iuda. [Vniuersa arma eius auferet,] hoc est, veritas eius fallacias, tentationumque machinamenta fraudulentis plena, quibus decipit homines, compescet, deteget, superarique facit ab electis, sicut super omnes virtutem inimici, [In quibus confidebat,] Diabolus namque in suis confidit atutius iam praefatis, quem nulli homini aſsequitur, videlicet simulatores & callidi, qui prouocant iram dei, qui in Esaia loquuntur, Poiūimus mendacium spem nostram, & medacio protrecti sumus. De quibus rursus asseritur, Cōfidunt in nihilo, & loquuntur vanitatem, [Et spolia eius diffribuit,] Spolia diaboli sunt peccatores, quos G tentando decepit, & creatori quasi substraxit, ac suo subiecit dominio. Hos Christus per gratiam suam redemit, & demonibus absuluit, eſque distribuit custodia angelorum, ecclesiasticis quoque officiis assignauit. Captiuam enim ducens captiuitatem, dedit dona hominibus, quosdam quidem apostolos, alios Euangelistas, alios autem prophetas, alios vero doctores ordinans, seu pastores, Deniq; diuersas mundi gentes a demone captiuas Christus distribuit apostolis conuertendas, dicendo, Euntes in mun- vniuersum prædicare Euangelium omni creature. Vnde passione instante prænunciavit, Nunc princeps huius mundi eiicietur foras. In Esaia quoque de Christi appellatione prædictum est, Voca no men eius, accelerat, spolia detrahe, festina prædarri, [Qui non est mecum,] id est qui mihi non consentit, nec concordat, nec cooperatur, [Aduersum me est,] i. mihi contrari, & opera operibus meis contraria facit, [Et qui non colligit mecum,] homines ad deum creatorem non reducit, nec virtutibus vnit prout potest, & obliquatur, videlicet orando, docendo, seu exemplariter conuerfando, [Dispergit,] id est, a deo auerterit, atque erroribus se a aliis quantu in se est, implicat. Per hoc Christus infinitus sibi cum diabolo nullam esse communionem, quum ipse sit humili & benignus, & perspicue per vitia & errores redicens & congregans ad uitatem fidei, spei & charitatis, atque in uenientem dei cultu. Porro diabolus superbus & malignus semper conatur homines ab uititate predicta auertere, a veri dei cultu dispergere, per idololatrias ac cetera digregare peccata. Hinc ait Apostolus, Quod conuentio Christi ad Belial, aut quae societas lucis ad tenebras. Et in Ioanne legitur, Iesus moriturus erat, ut filios dei qui erant dispergi, congregaret in unu. consequenter ostendit Saluator populum Iudeorum sibi incredulam a demonibus inhabitari, [Quum immundus spiritus exercit ab homine, &c.] In Matthæo, vbi verbæ hæc scripta sunt, legitur Christus protinus subdidisse, Sic erit generationi huic pessima, quo constat hec Matth. 12. de populo Iudeorum principaliter dici, ita quod nomine hominis, populus ille signatur, sicut frequenter in veteri testamento de toto populo illo, quod si homine vno, fit sermo. Itaque, [Quum immundus spiritus,] i. diabolus, qui ratione simplicis suæ naturæ dicitur spiritus, & ob abundantiam suæ culpe vocatur immundus, [Exierit ab homine,] id est, a populo Iudeorum expulsus est, quando per Moyen data est ei lex a deo in Sinai monte, [Ambulat per loca iniquosa,] id est per corda & collectiones gentilium aqua sapientia salutaris carentia circumlit, [Quarens locum,] id est mansiōem in eis ad decipiendum eos, quemadmodum Petrus ait, Aduerlariora vester diabolus tanquam leo rugiens circumlit, quarens quem deuoret. [Et non inueniens,] hoc est, in gentilibus fixam atque perpetuam non reperiens man- sionem, quia per Christi apostolos sunt conuersi, [Dicit, Reuertar in domum meam unde exiuit,] id est ad synagogam seu populum Iudeorum, de quo exiuit eo tempore, quo deo deigno seruiriuit: sed quando Christum recipere renuit, demum rursus ingressus est populum illum, [Et quum venerit,] diabolus ad synagogam, [Inuenit scopus mundanam,] hoc est, fornicatus superficialiter ornatam quibusdam ca-

Arimonialibus obseruantiis & pharisæorum traditionib; appareb; qui sanctitate, quia omnia tempore euangelicæ legis reprobantur, vnde de hypocrisi Christus in Euangeliō præsertim redarguit scribas & pharisæos, [Et tunc vadit,] diabolus cernens sibi patere introiit ad Iudeos, [Et assūvit secum illos,] Matthi 23. ptem spiritus negotiores se, i. multitudem, copiam tentatorum ac vitiorum. Septenarius quippe vniuersitas explicatur, quæ admodum Christus dicitur de Maria Magdalena eiecisse septem demonia, id est vniuersa peccata mortalia, [Et ingressi habitant ibi,] iam enim videmus quam indehinceter corda infidelium Iudeorum à demonibus fuerint inhabitata, quia vt ait Apostolus, peruenit in eos ira dei vsque in finem, de quibus in Apocalypsi protestator Ioannes, Dicunt se Iudeos esse & non sunt, sed sunt fynagoga Satanæ, [Et sunt in una hominis illius peior priorib;:] sicut enim hæc Iudeorum captiuitas quia si incomparabiliter maior est omni captiuitate, quam sub lege persepsi sunt, ita nunc grauiora sunt petata eorum, & propter enormiores transgresiones patiuntur haec aspera, videlicet propter Christum per securitatem & occisionem, & quoniam vsque in præsens quotidie Christum blasphemant, secundū Hieronymum, ¶ Præterea ista moraliter explanantur de quocunque homine recidiuante, a quo tempore sui baptismi seu penitentia dæmoni expulsus est, tuncque pergit per loca iniquosa, id est corda bonorum a fluxu concupiscentiae desiccata, atque per afflictiones arefacta tentare aggreditur, ac superare molitur, in quibus locum non inuenit, dum et viriliter reluctantur. Tunc ergo ad priorem rediuitur, B quem si inueniterit non vere intus purgatum, sed foris duntatax ornatum, & non veram sanctitatem, sed apparentem virtutum decorum inaniter cupientem, tunc vadit & assumit septem spiritus negotiores se secundū sefum prætactum, qui ingressi habitant in recidiuante, ita vt posteriora eius peccata fiant prioribus suis vniuersis deteriora. Vulnera enim repetita sunt periculosiora, tam in corpore quam in anima, [Factum est autem, quum haec dixerit,] hoc est, tam sapienter, prompte, euidenter ac fortiter Christus suos aduersarios reprobaret, [Extollens,] id est, deuote & libere eleuans, [Vocem quædam mulier de turbā dixit illi,] Quidam haec feminam dixerunt fuisse sancta Marthæ ancillam, quæ admirata sapientiam atque constantiam Christi, loquuta est, [Beatus venter qui te portauit, & ubera quæ fuxisti,] id est tanta est dignitas, sanctitas & perfectio tua a Christi, vt te sati comendaverit non valeam, sed merito etiam beatifico em quæ te meruit generare, cuius membra beatificata protestor ex tuo contactu, atque obsequio tibi impenso, Quis enim digne collauder sacrosanctissimæ virginis illius inuolatissimum ac castissimum uterum, in quo vniigenitus dei, deus maiestatis immensa prælegit incarnari, homo fieri, tot mensibus commorari, crescere & nutritri, cuius post nativitatem suam ubera fuxit? Nonne admirabilis ac præstantissima virgo illa, ex filii huius vniione, communione, contactu, obsequio, inestimabiliter dignifica ta, ac deificata credenda est, Præterea quoniam Christi matrem esse vicum ac singularissimum donum est, Christus vniuersale proficit præconiū, ad quod omnes valemus pertingere, [Si ille dixit, Quinimo,] id est, vt quicque sic est dixit, nec tantum hoc solum sic est, sed & [Beati qui audiunt verbum dei & custodiunt illud,] id est, qui verba dei aure mentis aduentur, seu etiam corporaliter libenter audiunt, vt sci- ant & implant, memoriter retinendō, & operi mancipando, beati sunt iam in spe, & tandem beatir- entur in re, fortiendo in patria felicitatem æternam, dummodo iam laudabiliter perseverent usque in finem, Hinc in Ioane asserit Christus, Qui est ex deo, verba dei audit. Etenim verbum dei est vita, cibus animæ, quia non in solo pane viuit homo, sed in omni verbo quod procedit de ore dei. Denique Deuter. 6. Christus his verbis cōceptum sui spiritualem prætulit conceptum corporali, ita vt nec virgini gloriose Matth. 4. proficit ad salutem esse carnalem filii dei matrem, nisi & vere deuota fuisse, & Christum in mente spi Lucæ. 4. ritualiter conceperet. Idcirco secundū Augustinum, beator fuit concipiendo Christum fide seu mente quæ ventre. Vnde & nos de aliorum, quantumlibet propinquorum sanctitate non præsumamus, & proficit nobis, nisi illorum virtutes sectari curemus, [Turbis autem concurrentibus] ad Iesum vt verba sapientie eius audiunt, & signa potestis suæ consiperit, [Capit, dicere, Generatio hæc generatio nequam est,] Sua præ in isto capite dicta est, quod quidam dixerunt christum in principe demoniorum eicere demones, quibus Christus hucusque respondit, nisi quod interposita sunt verba mulieris Christi laudantis, Alii vero signum de caelo quarebant a Salvatore, quibus nunc loquitur & respondeat, dicendo, Generatio plebis ista postulat signum nequam est, qui callida intērōne, nō p̄ficiēti desiderio signum quārit. Porro Matth. 12. in Matthæo legitur, quod isti signū querentes fuerunt scribæ & pharisæi, Scribæ autē fuerunt doctores & clerici Iudeorum, Pharisæi vero fuerunt religiosi eorum, vt aſtruit Beda: & tamē peccata illorū Christi hic publicè corā laicis reprehendit, vt etiam nota hic Gorra, [Signum quārit,] quārebant etenim signum aliquod magnū a Christo, per quod certitudinaliter noscerent eū esse christum, sicut exposuit est, [Et signum non dabitur ei, nisi signum Iona,] Certum est quod Christus post horum prolationem verborum multa præclarissima per seipsum & per suos discipulos misso spiritu sancto egit coram Iudeis miracula, ostendit se esse Christum: quomodo ergo nunc ait, Signum non dabatur ei, nisi signum Iona? Et respondentum quod sensus est, Signum non dabatur ei, id est ego hac vice signum ei non dabo, quo Christus me esse cognoscet, nisi signum Iona, id est excepta re illa mysteriali ac typica, quæ in figuram Christi accidit Iona propheta. Illi equidem peruersi scribæ ac pharisæi iam multa preclaræ Christi viderunt ac percepserunt miracula, infideliter quoque malitiosè & irreuerenter quarebant signum Iona, idcirco a Christo exaudiiri non meruerūt. Deinceps exprimit Christus signum seu mysticum factum Iona propheta, quod in libro Iona, qui in numero duo decim prophetarū minorum quintus est, plenius continetur, Nam scit Iona signum fuit Niniuitis, ita erit & filius hominis generatione huic, Iona quippe signum fuit Niniuitis, prædicendo eis eorum subversionem, videlicet nisi cōuersi penitentiā agerent, sic Christus viua voce scribis & pharisæis æternā eorum damnationem prædicti, nisi verbis suis crederent atque veraciter penitentier. Veruntamen Matthæus præfigurationem istam clarius recitat, Matth. 12. A. ij

dicens, Sicut enim fuit Ionas in ventre ceti tribus diebus & tribus noctibus: si c. erit filius hominis in corde terrae, i. in monumento tribus diebus & tribus noctibus, vt pote ponendo partem pro toto. Insuper Christus declarat magnitudinem culpa & peccata scribarum ac phariseorum. [Regina Austris] id est, regina Saba, quæ dicitur regina Austris, quoniam regio illa Saba fuit in parte australi, respectu Iudea, [surget] id est resuscitabitur & apparebit in iudicio, id est in die extremi ac generalis iudicij. [Cum vix generationis humana] Boni nang; & mali simul resurgent. Dicitq; Beda hoc loco, Regina Austris electa esse non dubitatur. Et condemnabilius illos, non potestatio iudicaria, sed comparatione operis melioris, secundum glossam, quoniam ex facto bono illius regis isti apparebunt damnabiles, in modo & damnabiliores. Hinc subditur, [Quia venit a finibus terra] i. a locis valde remotis. [Audire sapientem salomonem] vt patet in libris Regum, venit enim cum grandi exercitu & armis multis. [Et ecce plus quam Salomon hic] id est, sapiens Salomon sum ego, qui secundum quod deus substantialiter sum sapientia infinita; secundum naturam quoque assumptam, sapientior sum omni mente creata, etiam angelica atque Seraphica; & tamen a vobis contemnor ac reprobior, demoniacusq; appellor. [Vix Nominis] qui habitauerunt in Ninive ciuitate magna, itinere dieru triu, vt scribitur in Iona. [Surgen in iudice cum generatione huius, & condemnabili illam] jeno modo, quo de regina Austris expostum est. [Quia penitentiam gerim ad predicationem Ione.] Quum enim Ionas in Ninive prædicaret, Adhuc quadraginta dies, & Ninive subuerteretur rex & populus in Ninive magnam penitentiam assumperunt, induentes se fascis & ieiunantes, deinceps valide inuocates, vt a Iona scribitur. [Et ecce plus quam Iona hic] Ille enim fuit propheta, Christus autem rex & dominus præphetarum: ille creatura, ille creator & deus; & tamen ad prædicationem Iona paucis diebus in Ninive, id est quadraginta, secundum Gorram, prædictantis, nec aliquod ibi miraculum faciens, conuersi sunt Niniviti: Christo autem multo diutius predicatorum, & multa ac magna operantem miracula scribere & pharisei crederem, contemplarentur, nec conuersi sunt, nisi per pauca. Consequenter Christus demonstrat se propter Iudeorum istorum inconuertibilitatem non debuisse a sapientia sua communicatione seu prædicatione cessare, quia & vna ratio, ob quam anima sua data fuit sapientia tanta erat, vt per sapientiam suam malis & bonis verbum dei annunciat, omnimesq; quantum in ipso fuit iustificari: iuxta illud Esaie de Christo prædictum, dicens patre ad filium, Dedi te in fædus populi, in lucem gentium, vt aperires oculos cœorum, & educes eorum in conclusione vincit. Itaq; per similitudinem Christus declarans propostum, ait, [Nemo lucernam accendit & in abscondito ponit] Jean, [Neque sub modo, sed supra candelabrum, ut qui ingredintur] domus [Lumen videtur] Hoc utique in exterioribus obliterari sic consequitur, quo Christus intendit, quod deus trinitas anima sua tantam sapientiam non infudit, vt eam prorsus abscondere, sed vt congruo tempore per eam alios illustraret, publice prædicando. Itaq; lucerna est Christi humanitas luce sapientie præclarissime illustrata, quam deus noluit in abscondito ponere, hoc est, sub umbra legis noluit ea latere, sed per gratiam fulgorem atque euangelicæ veritatis prædicationem manifestari. [Neque sub modo] id est, sub Iudeorum climate noluit eam arctare, sed tunc mundum per ipsum illuminare. Hinc per Esaiam patet loquitur Christo, Parum est vt sis mihi ad suscitandas tribus Iacob, & feces Israël conuertendas: dedi te in lucem gentium, vt sis filius, mea vsque ad extreum terræ. Posuit ergo deus lucernam hanc super candelabrum, id est, eleæ synagoge, videlicet & primitiæ ecclesiæ arcem, in modo & toti ecclesiæ Christum præfecit, secundum quod ait in Psalmo, Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion monte sanctum eius, prædictans preceptum eius. De quo candelabrum se præcipi dono sancti spiritus resplidente exprimit illud Zacharia, Et vidi & ecce candelabrum aureum ecclesiæ diuinæ ornata, & lampas eius, vt pote Christus èam illuminans super caput eius, & fermentum infusaria, i. viuieritas doctrinæ, lucernis erant. Hinc in Apocalypsi septem ecclesiæ A sibi per septem candelabra aurea designantur. Quemadmodum enim una est viuieritas ecclesia, & multæ ecclesiæ particulares: ita dicunt unum candelabrum & multa candelabra. Igitur super candelabrum, i. ecclesiæ, Christus est positus, vt omnes qui ingrediuntur ecclesiastice domum, coepiant locum Christi, hoc est, doctrina euangelica clarificantur atque regantur. Porro quod Christo secundum suam humanitatem cōperit esse lucernam, constat ex eo quod in Apocalypsi habetur. Dominus deus omnipotens illuminabit eam, videlicet ciuitatem dei sanctam Hierusalem, & lucerna eius est agnus, de qua & illud Proverbiorum sumitur, Non extinguetur in nocte lucerna eius, puta mulieris fortis, per quam ibi figuratur ecclesia, quam Iohannes in Apocalypsi sponsam atque vixorem agni appellat. Ex præinductis Christus ad nostram se informationem cōpertur, [Lucerna corporis tui oculus tuus] Hoc de materiali oculo ad litera verificatur per similitudinem oculi cum lucerna. Quemadmodum enim in lucerna lux continetur, tota lucernæ sua claritate perfundens: ita in corporali organo oculi lux continetur visu, qua totum corpus inservit motibus actibusq; dirigitur. Sed Christus, sicut ex cōsequentiis offenditur verbis, non de corporali oculo principaliter loquitur, sed per verbū præhabitu innuit, quod sicut oculus corporalis est sensibilis corporis nostri lucerna: sic oculus nostrus interior, scilicet intellectus seu eius intentio est oculus animæ nostræ, operūq; nostrorū, quæ mystice corpus vocatur. Anima quippe est totius potestatiū plures in se vires habēdo ac cōtinendo, quemadmodum corpus multa cōtinet membra, sic & totalitas sive cogitacries operū, corpus tropologicæ nūcupatur. [Si oculus tuus fuerit simplex] hoc est, si intellectus vel eius intentio fuerit absque errore & obliquitate, hoc est absque duplicitate seu simulationis sive hypocritis placa & macula, [Totum corpus tuum lucidum erit] i. tota anima recte dirigetur, ab intellectu & luce sapientie eius clarefcet: operum quoque congeries vere virtuosa confister, quia intentio imprimis speciem operi secundum Ambrosium. Denique (vt scribit hic Gorra) intentio dupliciter dicitur, uno modo motus mentis ordinantis opus in finem, alio modo ipse finis intentus ad quem mens ordinat opera sua. Itaque de intentione loquendo primo modo, ex ipsa intentione iudicantur opera sive bona sive mala;

A ille motus mentis sic ordinantis nunquam est bonus, nisi ordo sit rectus: nec ordo est rectus, nisi convenienter ordinantur extrema. Sed secundo modo de intentione loquendo, non omnia opera ex intentione iudicantur, sed illa quæ de se bona sunt vel indifferentia. Quædam vero sunt de se vitiosa & mala, quæ hoc modo ex intentione bona seu fine bono bonitatem non fortuntur, vt si quis adulteretur quæ tenus à concupiscentia molestia relevatus, quietius spiritualibus vacer. Hinc alii dicunt, quod duplex est finis sive intentio, vt pote intendens, & rei seu operis. Finis autem intendens est quem ages sibi præfigit quartius media non sit proportionata ad huiusmodi finem: idcirco bonitas talis finis non semper sufficit ad bonitatem moralem operationis. Alius vero finis, vt pote finis rei seu operis, dicitur finis operibus seu mediis ad finem ordinatis proportionatus ac congruens: idcirco à tali fine operatio dicitur bona & mala. [Si autem nequam fuerit] id est si intentio tua se intelligentia aut ratio fuerit peruerfa, [Eriam corpus tuum tenebrosum erit] id est operum tuorum congeries sive collectio ex tali intentione procedens virtuosa consistet, & tota anima tenebris virtuorum & ignorantiarum implebitur, nempe si præputia p̄cedat intentio, opus sequitur virtuosum, quāvis foris bonum appareat, vt si quis eleemosynam trahat ex intentione laudis humanae. Idcirco secundum Augustinum, primo curandū est vt recta sit mens intentio, & né intellectus peccatis ac passionibus obscuretur, sicut in iudicando sit errans. Intellectus enim habet ipsam voluntatem, quæ de se cæsa assertur, omnes quoque alias animæ vires in actibus suis dirigere. [Vide ergo]. i. caue, secundū quod cautio est pars prudètia, ad quam pertinet pericula deuita Ephes. 5: re. Vnde Apost. monet, Vide quomodo caute ambuletis! Ne lumen quod in te est, tenebras sint]. i. ne tua ratio sive intentio sit peruerfa, aut modis præactis obscura aut obliquata: quod fit si opera nostra ad debetum finem non ordinem, videlicet ad gloriam & honorem, beatitudinemq; aeternam, sed ad carnales delitias, corporales diuitias, aut temporales huius vitæ honores, vel ad aliquod deo contrariū. Hinchortatur Apost. Omne quodcumque facitis in verbo aut opere, omnia in nomine domini nostri Iesu Christi agite, gratias agentes deo patri per ipsum. [Si ergo corpus tuum toum lucidum fuerit], i. si viuieritas seu tota cōgeries operū tuorum fuerit virtuosa, vt tam intentio quam actione inde procedens sint bona, Non habet aliqua partem tenebrarum], i. nullū peccatum mortale habet admixtum. Partes enim tenebrarū, id est, species virtutum sunt superbia, avaritia, luxuria, &c. [Erit lucidum totum]. i. tunc totū opus tuum erit vere atque simpliciter meritorium, deoq; placitum. Nā vno mortali peccato omnia opera meritoria mortificatur; si vero nullū insit peccatum mortale, charitas dei, & gratia reddit opera coram deo splendet. Hinc in Ecclesiastico habetur, Qui in uno peccauerit multa bona perdet. [Et si lucerna fulgoris] i. lucerna Prove. 4: prefulgia, [illuminabitur] i. inclite decorabitur, ita q; anima tua his bonis coram deo pulchra erit ac fulgi da. Quædammodum enim virtutes & dona ac gratia spūs sancti sunt lumina quædam illuminatia mentis: sic & actus virtutis sunt mētis illustrations, & per eos anima ad illuminationē disponitur ampliorē, sicut opera virtutis tā interiora quam exteriora sunt animæ obtenebrations, & vno eorum ad aliā obscurationem inducit. Hinc in Proverbis afferitur, Iustus semita quasi lux splendens p̄redit, & crescit vñq; ad perfectam diem: via vero impiorum tenebrosa, nesciunt vbi corrunt. Itaq; puris cogitationibus, sanctis affectionibus, vñlibus quoque sermonibus, ac virtuosis operibus, nosipso iugiter adornare nitamur.

¶ Elucidatio residuæ partis vñdecimi cap. [Et quum loqueretur, rogauit illum quidam pharisæus ut pranderet apud se.] Prove. 4: Artic. XXXI.

C Orsequenter describitur iusta ac sapientialis increpatio phariseorum & scribarum à Christo: C [Et quum loqueretur] Christus, non ait Lucas, quum loqueretur haec, vt pote statim præhabita, quia non statim post prolationem illorum accedit quod hic narrat, vt patet ex his quæ in Matth. 12: thæo scripta sunt. Ibi nang; habetur, adhuc eo loquente ad turbas, scilicet ea quæ statim præhabita sunt. Ecce mater eius & fratres eius stabant foris querentes ei loqui. ad quod quum respondisset, rogatus est à phariseo sicut nunc dicitur, [Rogauit illum quidam pharisæus ut pranderet apud se.] Causa iactantia & ex hypocrisi dicitur hoc pharisæus egisse: Christus tamen qui peccatores venit sanare ac informare ac quiete roganti. Nam subditur, [Et ingressus] domum pharisæi Recubuit. Pharisæus autem capit intra se repudians dicens, i. christo ad mensam sedente seu accende, Pharisæus repurans Christi contra bonos mores fecisse, intra se dixit seu cogitauit, [Quare nō baptizatus es et ante prandiu] i. cur Christus manus suas non lauisset ante accessum ad mesam. Hoc quippe fuit cōtra cōsuetudinem Iudeorum: iuxta illud Marci, Phari Matth. 12: scæ autem & omnes Iudei nisi crebro lauent manus suas, non manducant. Huic cōsuetudini Christus non fuit subiectus, nec eam hac vice seruavit, vt tali occasione ad saluberrimam phariseorum increpatiōnem ac instructionem veniret. Pro eadem etiam causa discipuli Christi à scribis & phariseis increpati leguntur apud Matthæum, vbi habetur, Quare discipuli tui transgrediuntur traditiones seniorum? Non enim lauant manus suas cum manducant. [Et ait dominus] Iesus [Ad illum] non ad verba vocalia, sed mētia pharisei Christus respondit, ostendens se cordiū inspectore, de quo in Proverbis Salomon loquitur, Qui inspectus est cordis, ipse intelligit, & seruatorum anima tuæ nihil fallet. [Nunc vos pharisæi quod defors est calix et catini mundatus] i. vasa exteriora, ex quibus bibitis atque comeditis lauando purgatis: [Quod autem intus est v frum] i. mēs seu anima vestra [Plenum est rapina] i. peccato & amore rapina. [Et iniquitate] in deū directe cōmisita, ita quod pleni estis vitiis contra deū & proximū. Ecce quātus fuit in Christo zelus iustitiae, quia homini ipsum inuitante à tā acutæ increpatiōne nō pepercit. Nil enim ipsum ab equitate quivit auertere. [stuli] Quomodo Christus qui cōcepit facere & docere, pharisæos hos stultos appellat, quum ipsemet dicat, Qui dix erit fratri suo fatue, reus erit gehennæ ignis? Et respondendum, quod cum verba oris sint expressiua interioris conceptionisque cordis,

A iii

culpæ & virtus iudicantur esse in verbis, ex qualitate dispositionis, seu conceptionis, affectionisve cor E disi: dicir ex contemptu & elatione dicere. Fatue, cum animo exprobrandi, prohibetur à Christo: non autem si dicatur ex charitate, animo corrugandi, præfertim à superiori & iudice, cuius est alium iuste & charitatibus arguere. Sic etenim Paulus scribit ad Galatas, O insensati Galatæ. Et Christus post resurrectionem dixit discipulis, O stulti & tardi corde ad credendum. Christus vero omnium scribarum & phariseorum iudex, princeps, & dominus fuit, tanquam verus & summus rex Israël. [Nonne qui feci quod de foris est] hoc est, corpus humanum quod vultus lauando mundari, ac corporalia reliqua. [Etiam id quod deintris est,] vt pote animam quam à vitii non purgatis fecit? per creationem: quo constat, quod virtus que naturæ deus requirit munditiam, prout monet Apostolus, Mundemus nos ab omni inquinamento mentis & corporis, perficientes sanctificationem in timore dei, ius quo anima corpore extas praestantior, eo plus interiore puritatem studendum est. ¶ Præterea, hac Christi autoritate clarissime refutatur hæresis sacrilegi Manichæi, duo ponentis principia rerum, afferentes corpus humanum à diabolo factum, animam vero à deo lucis, quod etiam contra naturalem est philosophiam, quem de summo deo Aristoteles afferat. Ab hoc ente omnibus deriuatum est esse, & viuere, his quidem clarius, his autem obscurius: quod Plato atque Platonici subtilissimi probaverunt, præfertim Proclus Platonicus in elemētatione sua theologicâ, in qua & ipsam primam materiam probat per se à bono exortam. ¶ Deinceps Christus animalium sapientissimus medicus post increpationem rigorosam, adjungit informationem benignam, tanquam post vinum austeritatis adhibens oleum pietatis & post vulneris ostensionem aplicans medicinam. [Veruntamen quod superest] i.e. quod tam multo sceleris contaminatis pro remedio restat. Date elemosynam, vel quod superest, i.e. de his quæ superfluum vobis, videlicet necessario virtuti atque vestiti vestro, ac domus vestræ, facite elemosynam. [Et ecce omnia munda sunt vobis] i.e. virtute elemosynæ à peccatis omnibus efficiemini puri. Quemadmodum autem in libris de ciuitate dei recitat August. Quidam horum occasione verborum dixerunt, eos qui opera misericordia exercet, in æternum non posse damnari; quorū error faciliter reprobatur. Christus etenim loquitur de elemosynarum largitione, prout est actus misericordia ad charitatem infusum pertinentis, ita quod elemosynarum largitio est opus virtutis à charitate imperat, & à virtute, quæ misericordia nuncupatur, elicuisse procedens, sicut elemosynam agere meritorum est virtus æternæ. Nec ideo Christus hæc ait, quasi sola elemosynarum largitio sit purgativa à vitii, sed quia inter remedia contra peccata est quoddam præcipuum, & per appropriationem quandam veniam desuper promeretur, quia cödecens est, ut deus sic faciat nobis, sicut nos facimus proximis nostris. Propter quod ait Christus, Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam cōsequuntur. Hinc Daniel Nabuchodonosor regi consuluit, Peccata tua, inquietus, elemosynis redime, & iniquitates tuas misericordis pauperi. Vnde in Tobia sanctus dei angelus Raphael protestatur, Eleemosyna à morte liberat, & ipsa est quæ purgat peccata, & facit inuenire vitam æternam. Salomon quoque, Per fidem, inquit, & misericordiam purgatur peccata. Postremò, Christus tanquam sapientia patris discreto loquutus est, quod superest, i.e. de superfluo necessestis vestre date elemosynam, quia non ita agenda est, secundū Bedā, elemosyna, vt te ipsum consumas inopia. Dicit quoq; Chrysostomus, q; elemosyna præstantior est ieiunio, quāius illud sit laboriosius. [sed ve vobis pharisæi] i.e. æterna damnatio imminet vobis, nisi penitentiam dignam egeritis. [Qui decimat⁹ mentem ex omne oīus] i.e. de rebus his paruis ac vilibus decimas datis, siue exigitis vñq; ad minima, magnam vim facientes in obseruantis minorū, & nullā aut parvam in obseruantis præcipuum, prout cōsequenter Christus declarat. Porro quædammodum olis valet ad alimētum, sic ruta & menta ad medicamentum. Nam ruta a cuit vñsum; menta reficit & confortat olfactum. [Et præterius iudicium] i.e. vera discretionē omittit is, nec proximis ac subditis rectū iudicium facit, nec judicialia dei præcepta seruat; sed neq; vos ipsos rite dificiendo salubriter iudicatis, considerando, confitendo, arguendo & castigando propria vestra peccata; [Et charitatem dei] quod nec vere diligitis, nec proximis charitatem dei, i.e. charitatem veram ac spiritualiæ à deo infusam ac iussam, impeditis, sed carnali pleni estis amore. Denique Christus aptissimè iudicium charitati coniunxit, quia iudicium sine charitate in crudelitatem convertitur, charitas autem sine iudicio in remissionem, charitas vero cū iudicio in æquitatem, ita quod pietas miscetur iustitia. [Hoc oportuit facere] i.e. charitatem dei iudiciumque seruare in primis ac principaliter est necesse. Charitas namque summa est virtus, vñq; anima, sine qua nulla virtus proficit ad salutem, nec rationem virtutis perfecte fortitur, nec aliqua actio sine charitate est meritoria. Hinc in Michæa habetur, Indicabo tibi homo quid sit bonus, vñq; facere iudicium. [Et illa minor] vt pote decimationē mentē & ruta ac olorum, [Non omittore,] sed implere: secundum illud Prouerbiorum, Honora dominum de tua substantia, & de primitiis frugum tuarum. Quamvis autem ista decimatio ad ceremonialia præcepta pertinet, nihilominus Christus afferuit eam non debuisse omitti, quia dum ista loquuntur est, nōdum fuerat euangelium vñdique publice diuulgandum: idcirco ceremonialia legis adhuc erant seruanda. ¶ Præterea contundendum, quod in lege fuit decimatio triplex. Vnā fuit debita seu præcepta, quæ dabatur Leuitis de frugibus vñiuersis. Altera fuit partim spontanea, partimq; debita, vt oblationes quæ fiebant in scenopœgia, id est, Pascha & Pentecoste: quia pro libito suo licebat Iudeis tunc offerre, plus aut minus: & quo ad hoc oblatione talis dicebatur: & quoniam aliquid tenebantur offerre dicebatur quo dammodo debita. Tertia fuit omnino spontanea, quæ gratis dabatur. Dicit autem circa ista Chrysostomus, iustitiam, misericordiam & fidem, propter suam gloriam, deus mandauit: decimas vero propter sacerdotes, qui de suo lucro sollicite agebant, sed de dei gloria in salute hominū ne gligentes fuerunt. Sic & nunc omnes de honore suo solliciti sunt, de dei autem honore pauci aut nullus: has portiones vigilanter defendunt, obsequium ecclesiæ non attendunt: idcirco vñ eis. Itaque vñque in præfens multi

Math. 5.

Tob. 12.

Prouer. 15.

Prouer. 3.

A etiam apparet religiosi phariseos sequitur, quia de interiori puritate, interna deuotione, sincera que dei ac proximorum dilectione ac ceteris principaliter obseruantibus, modice curant: de exterioribus vero quibusdam ceremonialibus obseruationibus, seu punctis parum ponderantibus, deuotionum que apparentis non mediocriter extant solliciti, qui iuxta Christi doctrinam principaliora & necessaria ac viciniora saluti, primo & principalius satagant custodiare, deinde & alia ordinare, imo obseruanda sunt omnia bona atq; salubriter instituta, quæ Salo. dicat, Qui timeret deum nil negligit. In Ecclesiastico quoque legitur, Qui spernit modica paulatim decidit. Etenim August. testante, Sicut submergitur quis axis deprimit, ita qui arena obruitur.

Ecclesiastico 7.
Ecclesiastico 19.

¶ Insuper reprehendit Salvator superbiam & ambitionem phariseorum, [Vñ vobis phariseos qui diligitis] id est vano affectu appetitis, [Primas cathedras in synagogis] id est, dignitatis & loca altiora ibidem, quum in Ecclesiastico scriptum sit, Noli quærere cathedralm honoris. Et non ait Christus, Vñ qui habetis primas cathedrales, sed qui diligitis eas: quoniam hæc iniuncta suscipere charitatis est, appetere vero ambitionis. [Et salutationes in foro] ubi cause tractantur, deinde arguit istos de ficta sanctitate, atque hypocrisia, [Vñ vobis qui estis ut monumenta quæ non apparet] hoc est, quomodo intus disposita sint. [Et homines ambulantes supra] sepulchra huiusmodi, [Nesciunt] qualia intus existat, ita & vñ pharisei quū huius hypocritæ caliditatibus pleni, quū foris virtuosi appareatis, intus pleni estis spuriis virtutum, & specie superductæ sanctitatis decipitis homines. vnde apud Matthæum comparatio ista clarius scripta est, Christo dicente, Vñ vobis qui similes estis sepulchris dealbatis, quæ à foris apparent hominibus speciosa, intus vero plena sunt osibus mortuorum & omni spuria: sic & vñ, à foris quidé appareatis, id minimis iusti, intus vero pleni estis hypocritæ & iniquitate. O quāni multi nūc similes illis miseris phariseis inueniuntur, qui quum sint hypocrita, hominibus magis quam deo omnipotenti, incomparabiliter, & immenso cupiunt complacere: sicque suos perdunt labores, & per opera de genere bona, per quæ æternam beatitudinem merentur, si ex charitate ad dei honorem hæc facerent, infernalia promerentur incendia. Abiiciamus ergo totaliter tam vilissimum crimen, quia & in Iob scriptura facetur, Laus impiorum brevis est, & gaudium hypocritæ instar puñcti: imo quām detestabile sit hypocritarum virile collegium, & quām enorme piaculū existat hypocrisia, constat ex eo quod in Iob legitur, Nunquid deus exaudiens vocem hypocritæ, quum venerit super eum angustia, aut poterit in omnipotente delectari?

Matth. 2. 3.

¶ Denique secundum Chrysostomos, i.e. in corpora templa sunt plena fuit dei, quemadmodum ad Corinthi, scribit Apostolus, Membra vestra templo sunt spiritus sancti. Corpora vero peccatorum sepulchra dieū tur, quia in eis sunt animæ spiritualiter mortuæ. Rursus secundum Chrysostomos. Sepulchrū quādiu clausum est, pulchrum videtur: si autem apertum fuerit, apparet horribile: sic simulatores quādiu non cognoscuntur, laudabiles reputantur, quum autem cogniti fuerint, vituperabiles cognoscuntur. Sepulchrū dicitur quasi semipulchrū, tales sunt hypocrita, exterius fitidi, interius fetidi: ideo non sicut filii ecclesiæ, quia ait in Cantico, Nigra sum sed formosa. Nigra vñq; exterius, sed formosa interius. Ipsi contra intus sunt fœdi, & foris volunt apparere pulchri, ac boni contra, quos ait Chrysostomus, O hypocrita si bonum est esse bonū, cur non vis esse, quod vis apparet? Aut ergo esto quod apparet, aut appare quod es. Quod est sophismus in philosophia rationali, id est hypocrisia in morali. [Respondens aut quidā ex legi] sterit ait illi, Magister, hac dicens, contra phariseos, [Etiam nobis] legisperitis, consumeliam facit, i.e. honoris, & statui nostro derogas. Hoc præfertim dixit hic legisperitus, quoniam christus inter cetera arguit phariseos, quod primas cathedralas amarent in synagogis. Fuerunt autem inter Iudeos cathedralia doctorum & iudicium atque pontificium. Cathedra vero doctorū congruebat legisperitis, qui fuerunt scribae & doctores, ac clerici Iudeorum. Pharisei autem religiosi eorum fuerunt. ¶ Porro vt ait Cyrillus, redargutio quæ mansuetos transfert in melius, superbis hominibus intolerabilis esse solet. Et ecce quā misera cōscientia, quæ auditio dei verbo, sibi contumeliam fieri putat, & commemoratis vñtis impiorum, se tangi aut suspicatur, aut indignatur. Etenim mali sibi pñs de suis vñtis conscië, de se opinatur, omnia dic, correctionemque culpæ reputant contumeliam personæ: quibus penitendum est illud Prouerbiorū, Viro qui corripiente dura ceruice contemnit, repentinus superuenit interitus. [Et ille ait] Christus D vñtique qui neminem palpat, [Et vobis legisperitis vñ] i.e. similis cum phariseis dñatio imminet vobis, Quoniam omnis homines erubens quæ portari non possunt, i.e. magna & grauia vulgo agenda inuincit, videlicet cōrimonialia legis & instituta varia seniorum vestrorum. De hoc ceremonialium obseruantiarū onere vix portabili Petrus apostolus in Actibus contestatur, Quid tentatis iugum imponere super ceruicem discipulorum, quod neque nos neque patres nostri portare potuimus? Lex etenim Moysi, quo ad cérimo Actu. 15. nialia vñ poterat obseruari, præfertim quantum ad sensum literalem. [Et ipsi uno dige vestro non tangit, sicut sacra] i.e. nec ad modicū curatis obseruare, & opere adimplere, quæ alios edocetis. Tales sunt modo quām plures, qui fortia prædicant, & vñx minima seruant, perfecti in verbis, prauissimi factis: sed & sacerdotes nonnulli, qui in absoluendo indiscreta pœnitentia grauant confessos, his verbis notatur. Insuper arguit feribas defimulata deuotione, [Et vobis qui adificatis monumenta prophetarum.] Nō reprehenditur de hoc quod prophetis propter iustitiam interfecit veneranda ac pulchra cōstruxerūt monumenta: sed quia hoc vana intentione egerunt, & quia in malo statu fuerit impiorū patrū suorū sequendo facinoris factis, quæ detestabantur verbis mendacibus, [Patres autē vestri occiderunt illos] puta prophetas, scilicet Hieremias, Esaiā, &c. [Prophetos,] i.e. certe Tofficam, i.e. contra vosipos testes eis, non verbis, sed factis, [Quod conseruitis operibus patrū vestrorū] i.e. cōformes estis per malitiosos effectus patribꝫ vestris carinalibus, [Quandoquidem ipsi] patres vestri carne, & impieatis exemplari præcognitione, [Eo] puta prophetas, [Occiderunt: vos autem adificatis sepulchra eorum,] videlicet prophetarum: curiose ac pretiose ad casum.

1. Cor. 10.

Prouer. 21.

Actu. 15.

A iiiij

stantum vulgi fauorem, ut videamini iusti ac detestantes crimina patrum vestrorum, quibus persecuti sunt sanctos prophetas: & tamen pari, in modo multo maiori impietate persequimini me, meosque discipulos, quia patres vestri persecuti sunt vates, quo constat, quod modo exposito vestris patribus, cōfessi sunt me persequendo, eo quod veritatem vobis denuntiem, & iuste vos increpem, quemadmodum illi prophetas sunt persecuti, quoniam iustas illorum increpationes pati spreuerunt. Sic & modo quidam sunt præteriorum sanctorum cultores, & præsentium contemptores. Quemadmodum autem Chrysostomus scribit, Quidam edificant martyrum monasteria, basilicas, & tamen violentiam faciunt. Sed non gaudent martyres aut ceteri sancti, quando de pecunias honorantur, pro quibus pauperes plorant. Qualis est ista justitia munera mortuos, & expoliare viuentes? Própter hoc in Ecclesiastico asseritur, Qui offert sacrificium de substantia pauperis, quasi qui victimat filium in conspectu patris. [Propterea & sapientia dei dixit,] hoc est, ego Christus qui sum virtus & sapientia dei patris, ob eternum dicendum decreui, & nunc dico quod & per prophetas prædicti, videlicet [mittam ad illos,] id est, ad vos scribas ac phariseos ceterosque Iudeos. [Propterea & apostolos,] apostoli in anque fuerunt prophetæ, & ante apostolorum missionem, misi Christus Ioannem Baptizans, prophetam & plus quam prophetam, & prophetam antiquiores, misi sunt non solum his, qui suis fuerunt temporibus, sed & posteris eorum, hoc est, ad informationem præsentium, atque sequentium. [Et ex illis occident & persequuntur,] hoc est, quod si quodam eorum necabunt & infestabunt: nam Iacobum, minorum occiderunt, Iacobum quoque magiore ab Herode occidi procurauerunt, sive gauis sunt. Omnes quoque a apostolis multipliciter persecuti leguntur in Actibus apostolorum. [Præ inquiratur sanguis omnium prophetarum qui effusus est a generatione mundi, & generatione ista] quod ait, à generatione ista, referri potest ad verbum inquiratur, item ad complexum hoc, qui effusus est. Et quod dicit, ut & c. non nat concomitantiam, non causalitatem directam, quia non ad hoc impi occiderunt prophetas, vt sanguis prophetarum requireretur ab eis, sed ad occisionem illam consequuntur est requisitor ista, quemadmodum ait Psalmista, Tibi soli peccati, vt iustificeris, & cetera. Itaque sensus est, vt sanguis omnium prophetarum qui occisi sunt ab initio mundi, requiretur à generatione ista, hoc est, culpa effusionis sanguinis illorum generationi malorum impunitetur. Sicut enim omnes electi & boni sunt unum corpus & una ciuitas Christi & una generatio nominantur, de qua fateri in Psalmo. Hec est generatio querentium dominum: sic omnes mali ac reprobri sunt unum corpus & ciuitas una diaboli, unde & una generatio nominantur, sic que communione diffundunt, & similes sunt in penitus. Peccata quoquevnius redundare potest in alium, non tamē singula mala ab impiis perpetrata a singulis impiis requiruntur, nec quilibet reprobus pro peccatis cuiuslibet reprobi puniatur, secundum Chrysostomum, sed unusquisque onus suum portabit, vt dicit Apostolus. Nihilominus omnis sanguis prophetarum præstatutus à generatione mala exquiretur, hoc est ab ea, vel ab aliqua eius parte. [A sanguine Abel] qui inter prophetas annumeratur: non quia verbo pro Gethsemani, sed quoniam factio (ut pote morte sua) passionem Christi, seu persequitionem cuiuslibet iusti prefigurauit, qui secundum Bedam, primus martyrium passus est, occisus à Cain fratre suo propter iustitiam. [Vt que ad sanguinem Zacharia qui perire,] hoc est, occisus est, inter altare & adem, id est templū, in quo secundum glossam, erant duo altaria: unum incensum, quod fuit interius: aliud holocaustorum, quod fuit exterius, puta in atrio, ante faciem templi, inter quod altare, & templum, dicitur Zacharias iste occisus. Quis autem fuerit Zacharias inquirit Hieronymus, improbatque opinionem dicentium, quod fuit Zacharias, unus inter duodecim prophetas minores, similiter opinionem refutant, quod fuit pater Ioannis Baptista, quem aliqui affirmabant à Iudeis occisum, qui Christum iam natum alle ruit, quod Hieronymus apocryphum protestatur, affirmans quod Zacharias iste fuit sacerdos & pontifex, filius Ioiada sacerdotis atque pontificis, iussu Iosias regis lapidatus in templo, vt in Paralypomenon legitur. Ioiada autem pater ipsius fuit, vt aliqui dicunt binomius, ita quod alio nomine dicitur est Zacharias. Præterea refert Gregorius Nissenus, quemadmodum quidam dixerunt, Zacharia isti fuisset patrem Ioannis Baptistæ, idque à Iudeis in loco prefato occisum, quoniam Mariam Christi genitricem dixit virginem, nolens eam in templo à loco virginum sequestrare. Græcus vero expositor recitat quosdam tradere & alia causam occisionis Zacharia istius, videlicet quia Elizabeth instanti parvulo rū innocētū occisione ab Herode cum Ioanne infantulo fugit in eremum. Hinc Herodis satellites Elizabeth ac Ioannem non reperientes cōuerterunt iram in Zachariam, & eum occiderunt in tempore hū ministrante. Ita dico vobis, requiretur ab hac generatione sanguis omnis ille iustorum, sicut expositū est, hoc repetit Christus in confirmationem suę sententia.

Postrem Christus arguit scribas de abuso sua scientia, vel de falsa scripturarū expositione, [Vt vobis legisperitis, quia tulisti,] i.e. portasti ac habuisti [Clavem scientia], i.e. doctotorum seu autoritatem expoundi, vel expositionem scripturæ veteris testamenti, [Ipse non introiit,] i.e. verum spiritualēm; intellectum legis ac prophetarū non cognovistis, nec me discere voluistis, sed literam quae occidit, efti scuti: quemadmodum ait Apostolus, Quod velamen super cor eorum est positum in lectione legis ac prophetarum. [Et eos qui introibant,] hoc est, scripturas vere intelligere optauerunt [Probabiliter] à vera intelligentia scripturarum, eas prae interpretari. Alii ita exponunt, Vt vobis legisperitis, quia tulisti, id est, abstulisti vobis metipsa ac alii multis, clavem scientia, hoc est, fidem de Christo, per quā ad intellectum scripturæ intratur. Esaias dicente, Nisi credideritis, non intelligetis. Iti autem in Christum præsentem credere contemperunt, aliosque ab eo auertere ausi sunt. Horum scribarum impietatem sequuntur quidam prauisimi, qui scripturarum habentes noritiam, secundum eas non vivunt, nec regnum ingrediuntur cœlestis; quin potius simplices ac deuotus ab ingressu regni cœlestis, hoc est, à conversatione laudabili impediti nituntur. Denique vt Augustinus libro de consensu euangelistarum

A conscribit ea que Lucas hic recitat dicta à Christo adhuc iter agente Hierusalem versus, Matthæus dicta refert postquam Christus in Hierusalem venit. Vnde mihi (ait Augustinus) videntur similes esse sermones, quorum nomen Matthæus, alterum Lucas descripsit. Matth. 23.

¶ Porro quam vere Christus phariseos ac scribas reprehenderit, ipsi per effectum mox ostenderunt, sicut subiungitur, [quoniam haec ad illos diceret, & operunt pharisei & legisperiti grauiter infestere,] id est, se Christo opponere, [Et os eius opprime,] hoc est, verbis eius reprobare ac calumniari, [De mulier misericordiantes ei,] hoc est, ex variis verbis factisque Christi quærentes aliquid elicere, quod ei obicierent, [Et quarentes aliquid capere ex ore eius, ut accusarent eum,] principibus sacerdotum, seu Pilato, sive Herodi, aut communis, tanquam derrogantem deus aut Imperatori. Itaque patet quod qui sibi videntur aliis excellentiores, siue in vita, vt pharisei: siue in scientia, vt scribae, frequenter difficilis corrigitur, & magis indignantur atque remurmurant arguenti, ob hoc vere stulti censendi sunt, & verificatur in eis illud Eccl. 23. dicentes, Sicut sagitta infixa femori canis, sic verbum in corde stultitiae: verbum videlicet correptionis, quod pungit eos tanquam sagittam, & sicut canis sagittatus mordet sagittam clamans ac latrans: sic Proverbi. 14. isti verbum correptionis mente reuoluunt ac murmurant, non pensantes quod in Proverbio scriptum Iacob. 3. est, Qui abiicit disciplinam despicit animam suam: qui autem acquiescit in crepitationibus posseffor est cordis. Sed & Iacobus apostolo in sua canonica protestate, Si zelum animarū habemus, & contentiones sunt inter nos, sapientia vera careremus. Non est, inquit sapientia ista à deo, sed terrena, animalis, & diabolica. Quæ autem desum est sapientia, primo quidem pudica est, deinde pacifica, modesta, suavissibilis, bonis consentiens, plena misericordia, & fructibus bonis.

¶ Elucidatio Cap. xxi. [Multus autem turbis circumstantibus, ita ut se inicem concilarent.] Artic. xxii.

Ita præcedens finem capituli dictum est, quemadmodum scribæ & pharisei Christo multipliciter insidiari coepérunt, vt plebem ab ipso auerterent: sed opusum contigit eis hac vice, quia tam euidentis fuit veritas sapientiae prædicationumque Christi contra iniquos, tamque præclaras eius in miraculorum operatione potestas, vt vulgus certatim ad ipsum confluere, sicut gloriósus Euangelista iam recitat, [Multus autem turbis circumstantibus] Christū, ita quod ipse fuit in medio earum, nullum repellens, dánisque prælatis exemplum vt stent in medio gregis sui, non ad unam personam potius quam ad aliam declinando ex inordinato affectu, sed sine personarū acceptione ad omnes charitatiue fē habeat, [Ita ut se inicem concilarent.] Marci. 13.

C In quo patet quod cum maxima auditate vndeque cōcurrerunt ad Iesum, & quilibet illi propinquior fieri affectauit, quemadmodum superioris dictum est, Omnis turba quærebat eum tangere, quia virtus exhibebat de illo, & sanabat omnes. Capit. discere ad discipulos suos] tanquam ad peculiarius charos & magis capaces, quorum instructio ad ipsum specialiter pertinebat. Nihilominus quod dixit discipulis suis, ad aliorum quoque retulit instructionem, secundum quod alibi contestatur, Quod vni dico, omnibus dico, [Attendite,] hoc est, solerter cauete & fugite [A fermento phariseorum, quod est hypocritis]. i.e. ipsa tamē hypocrisy in phariseis regnante precipue evitare. Quamvis enim quadam sint via hypocrisie grauiora, ipsa tamē hypocrisy mentem vehementer excæcat. Nū quoque hypocrisy specialiter docet vitandam, quia in præcedenti capitulo dictum est, quemadmodum pharisei Christo coepérunt insidiari sub specie sanctitatis. ¶ Denique hypocrisy Christus appellat phariseorum fermentum, quoniam sicut fermentum massam de qua fit panis alterat & corruptum, si immoderat ad 1. Corin. 1. datu*m* iuxta verbum Pauli, dicentis, Modicum fermentum totam massam corruptum, ita hypocrisy alterat & corruptum cordium intentiones, affectiones & opera. Nihil enim sic alterat mores, sicut hypocrisy, secundum Theophilum. Insuper Christus in Euangelio à dupliciti phariseorum fermento docet esse cauendum, videlicet à fermento peruersa doctrina, prout in Marco habetur. Item à fermento hypocrisy, sicut hoc loco. Interdum vero fermentum, in bono accipitur, ita quod fides seu charitas per ipsum signatur: quoniam sicut fermentum moderate sumpsum dat panū bonū saporem: sic fides seu charitas omne opus meritoriu dirigit, seu informat. Quemadmodum apud Matthæum Christus loquitur, Simile est regnum celorum fermento, quod acceptū mulier abscondit in farinę satis tribus, donec fermentatū est totū. Consequenter Christus efficacissimam rationē adiungit cur hypocrisy sit vitanda, [Nihil autem opertum est,] hoc est, nullum opus vitiosum tanta simulatione potest colorari seu tegi, quia eius prauitas sua tempore aperietur, quia in die iudicii à Christo cunctis pandetur, [Neque absconditum quod non sciatur,] i.e. nulla interior actio seu passio animæ, ita vt in præsenti vita poterit hominibus occultari, quin à Christo iudicetur in hora iudicii sit manifestata: quoniam cogitationes affectio[n]esque cordis tunc aperiētū, præsertim si per peccitantiam non sint deleta, etiam quæcumque actiones iniquas. In die quippe iudicii (vt ait Apostolus) illuminabit dominus absconditum tenebrarū, & manifestabit consilia cordium. Secundū exponitur sic, Nihil opertum, hoc est, obscure & mystice dictum, [Quod non reueletur,] hoc est, me illustrare clarescat, iuxta illud Danielis, Ipse reuelat, profunda & absconditæ, & nouit in tenebris constituta. Porro secundū Originē, ideo Christus hoc dicit, quoniam quātūcunq[ue] conetur quis occultare bona aliorū infamis, bonum naturaliter latere non potest, quasi Christus dicat discipulis, & cunctis vere fidelibus, Quamvis iam aliqui vocent eos seductores & impios, tempus tandem omnia detegit, arguetque corum calumniam, & vestram declarabit iustitiam. [Quoniam que in tenebris dixisti,] hoc est, obscure vel in aduersis, [In lumine dicentur,] id est, claræ omnibus patet fient. Matth. 8. Marci. 8.

D

- quod in aure locuti es,] hoc est, voce submissa, [Et in cubiculo,] puta in loco quantificum; secretos predicabatur in teatis,] id est, tam euidenter ac si super teatis praedicaretur. Et loquitur Christus secundum modum Palestinae, vbi haec dixit, vbi & plana sunt teatis, ita ut homines super ea stent ad loquendum.*
- ¶ Denique verba haec multipliciter verificantur. Constat enim quod in die iudicii virtutes bonorum & vita impiorum detegentur. Rursus quae apostoli in aduersitatibus, & carceribus, seu locis angustis egerunt, & praedicauerunt in primitiva Ecclesia, interim fide inualesceat, vbi que praedicata sunt publice, & in ecclesiis nunc solemnitate leguntur. Sed quis Saluator ob suam iustitiam varias pertulit persecutio[n]es, torturatus discipulos, omnemque Christianos, ne corporalem mortem inordinate formidet, eius metu defensendo iustitiam. [Dico autem vobis, amici mei,] Ex quo claret, quod verba sequentia perfectis ac virtutis praesertim dicuntur, qui cum Apostolo dicere queunt, Quis non separabit a charitate dei? V eruntamen aliquo modo ad omnem pertinent Christianum adulterum, ita quod sunt de necessitate salutis. [Ne terremini ab eo qui occidunt corpus,] hoc est, ne timeatis inordinate, ut pote misero aut carnali timore tyrannos & persecutores, qui vos corporaliter, occidere possunt, [Et post haec,] id est, post corporis occisionem [Non habent amplius quid faciat,] id est, magis nocere sive affligere nequeunt, quoniam animam a corpore separata quam sit insensibilis, nequeut molestare, corpus quoque ex anime nil valet sentire. Quod patet, quanta fuerit perfidorum infania, qui mortuis martyrum corporibus inhonorationes irrogare, conati sunt. ¶ Præterea contundum quod timor est multiplex, scilicet naturalis, quo quis naturaliter metuit mala peccata, videlicet tormenta & mortem, & de illo Christus non loquitur, imò ipsius tempore passionis illum timorem sponte ac dispensative assumptum, secundum illud Marci. Cœpit Iesus pauere & tñdere. Hic etenim timor secundum quod naturalis, non est illicitus, neque culpabilis, sed indiger moderamine rationis, ne fiat immoderatus, atque illicitus, sicut ceteræ passiones sensitiui appetitus. Alius vero est timor carnalis, quo quis immoderare timeret propter peccata, ita quod potius eligit in culpam corrue, quam poenas aut mortem corporis pati: quem psalmista sibi petuit auferri, dicendo, A timore inimici eripe animam meam. Eripe (inquam) non ut non occidat, sed ne occidentem carnaliter vereat. Alius autem timor mundanus, quo quis immoderanter timeret damnam rerum, diffamiam, atque similia: & de istis vitiis timoribus loquitur Christus, Exod. 20. Quemadmodum vero omnis Christianus tenetur deum super omnia toto corde diligere, ita tenetur Deuter. 6. deo tam fortiter amor & que adhucere, ut malit occidi, & qualibet damna pati, quam fidem negare, Matth. 22. præcepta non obseruare, mortaliterve peccare: & quantum ad hoc præsens Christi doctrina vim habet præcepti. Hinc ait Chrysostomus, Omnia mala operatur timor mortis, scilicet inordinatus, & omnia bona opera contemptus mortis. Si gratis post modicum morituri sumus, quare non & ante in causa dei cum gloria morimur, ut fiat voluntarium quod futurum est accessarium? Si mutuo accepimus bouem, equum aut asinum, operaris instanter, & dicas, Forte cras tolletur a me . quare non idem agis in corpore? Itaque si propter timorem eorum qui corpus occidunt, impium est veritatem tacere: quonodo non major impietas est propter miserum ventrem, & spem vani honoris tacere veritatem? meliorumque facere gloriam panis & honoris, quam gloriam dei ac veritatis? Itaque mala culpæ incidere, Proue. 28. id est, peccare, iugiter formidemus, iuxta illud Proverbiorum, Beatus homo qui semper est pauidus, Sed mala pena huius vitæ immoderanter non timeamus, imò aduersa cum gaudio toleremus. Propter quod in Esaia habetur, Nolite timere opprobrium hominum & blasphemias eorum. ¶ Consequenter Saluator docet salubrem ac ordinatum timorem, [Ostendam autem vobis,] hoc est, docebo! Quem timeatis. Timete eum qui postquam occiderit corpus, habet potestam mittere in gehennam,] hoc est, corpus & animam æternaliter condemnare: qui tanto plus metuendus est, quanto intollerabilius est æternalia pati: incenda acerbissimæ tormenta, quam breuem ac momentaneam ferre corporis mortem. Propter quod per Esaiam præcipitur, Domine exercitu[us] ipsum sanctificate, ipse pavor vester & terror vester. Et sanctus Iob protestatur, Semper quasi tumetis super me fluctus timui deū, [Ita dico vobis, hunc timeatis,] quasi dicat, hic deus omnipotens incomparabiliter magis timendus est, quam alia omnia: imò ipse solus perhibetur timendus, quoniam alia non sunt timenda, nisi propter ipsum, in ipso, & secundum ipsum. Propter quod Solomon afferit, Qui timet deum, nihil trepidabit. Sed multi sunt viles ac vitiosi, qui homines magis quam deum verentur, cum tamen in Proverbii dicat scriptura, Qui timet hominem, cito corruet.*
- ¶ Præterea triplex est timor dei. Primus vocatur servilis, quo quis metuit deum, non amore iustitia, sed intuitu peccata: qui timor est imperfectorum, imò & impiorum, quoniam charitate & gratia carent quibus inheret: disponit tamen ad bonum, & præparat ad virtutes, inquantum retrahit à peccatis. Secundus est timor initialis, quo quis timeret deum, partim amore boni ac iusti, partim timore supplicii, qui timor spectat ad proficiens. Tertius vero est timor filialis, castus & sanctus, quo deus timetur solum amore bonitatis, zelóque æquitatis, estque timor ille fuga mali culpæ, seu detestatio offendæ, inhonorationisque dei, pertinens ad perfectos ac dei amicos, qui timent deum ne eum offendant, ne separentur ab ipso, ne ipsum in aliquo inhonorende quo timore nunc possint sumum loquitur christus, quoniam & de timore initiali verba eius possint intelligi. Quemadmodum autem perfecta charitas foras mittit sive expellit timorem servilem: ita producit, coniunctumque habet timorem filiale, quo deum semper timere debemus, tanquam fidelissimum ac benignissimum patrem: de cuius timoris eminentia multipliciter loquitur sacra scriptura, ut cum in Ecclesiastico scriptum est, Nihil dulcius quam timere deum. Et, Timor domini super omnia se posuit. Ecclesi. 25. Atque in Psal. Timete dominum omnes sancti eius, quoniam nil deest timentibus eum. In Psalm. 33. fiasce quoque, Deum time & mandata eius obserua, hoc est enim omnis homo. ¶ Insuper filius dei

- A docet in ordinatum timorem abiicere, atque pro deo mortem libenter sufferre, ex consideratione di- Eccles. 12. uinæ prouidentiæ, quæ nullum malum relinquunt inuultum, nec aliquo bonum irremuneratum, [Nonne quinque passeris venient,] id est, venduntur, [Dipondio,] id est, pretio leuisimi ponderis, quod ex duobus asibus constat, videlicet pretio paruo ac vili, [Et unus ex illis non est in obliuione coram deo?] hoc est, qui liber passer deo est inuariabiliter cognitus, & eius prouidentia subiacet. Nec obest quod Paulus ait in Cori. 9. apostolus, Nunquid cura est deo de bobus? Loquitur enim de cura seu prouidentia speciali, puta doctrina ac disciplina, qua creaturas rationales gubernat: hic vero est sermo de prouidentia generali, quæ Sapientia. 12. deus cum ea disponit & regit, iuxta illud Sapientia, Non est alius quam tu, cui cura est de omnibus. [Sed et capilli capitis vestri numerati sunt,] id est, deo perfecte, distincteque cogniti, [Avolite ergo timera] corporum occisorum: [Multis passeribus plures es,] id est, amplioris dignitatis ac pretii, ideo si passeris & capilli sub diuina sic cadunt prouidentia, multo magis homo; vnde se deo debet committere, hec timo re aduersitatim à creatore, eiusque lege recedere, certus de prouidentia dei omnia moderantis. Itaque si passer, cuius pretium est numerus vilissimus, diuinæ prouidentia moderamine incipit, defluit & finitur, cum sit dei creatura: quanto magis homo; cuius pretium sanguis est Christi, & qui ad imaginem dei creatus est? Hinc scriptum est, Nihil in terra sine causa sit. Secundum Origenem, quinque passeris; sensus spirituales iustorum designant, qui sensus excelsa & super hominem leviantur, deum intuentes, Iob. 5. B vocem audientes diuinam, panem vita gustantes, olfacentes odorem vnguentorum Christi, palpan tes viuum verbum, qui dipondio vniuent, id est, vilipennis ab eis, qui ea quæ sunt spiritus stultitiae inducunt, non dantur in obliuione coram deo. ¶ Præterea per capillos secundum Gregorium mystice designat minutissime cogitationes, quia sic deus vias nostras considerat, & gressus dinumerat, vt nec Iob. 31. minutissimæ cogitationes ac tenuissima verba quæ apud nos vsu viluerunt, eius iudicio remaneant in- Eccl. 18. discussa. Non ergo sunt negligendæ cogitationes & loquitiones quantumlibet partis, de quibus redi- lob. 14. dende est ratio. Hinc sapiens in omnibus metuit. Et sanctus Iob loquitur deo, Signasti quasi ita saccu lo delicta mea. ¶ Postremo circa hunc locum Athanasius dicit, Quero ab Arrianis, si quasi dedignatur deus alia facere, solum filium fecit, cetera vero filio subrogavit, quomodo prouisione vtitur vñ que ad tam modica, id est, capillum & passerem? Quorū enim protuſione fungitur, horū creator est suo verbo. Deinceps ostendit Saluator nullo timore se esse recedendum, ex intuitu retributio- nis honorum atque malorum, [Dico autem vobis, Omnis quicunque confessus fuerit me coram hominibus,] id est, tempore perfectionis non omiserit me coram quibusunque tyrannis ac perfidis confiteri, ex timore, pudore, aut simili causa: sed fidem suam verbis constanter, fideliterque exprimenter, confessando me esse vnicum dei filium, deum verum ac hominem, & cetera quæ ad Christianam pertinent fidem, [Et filius hominis confitetur illum coram angelis dei,] id est, ego filius virginis in conspectu angelorum sanctorum protestabor illum pertinere ad me fide & actu, atque condigne a me Christo Christianū C fuisse vocatum, propter quod aeternam beatitudinem ei condonabo: iuxta illud Apoca. Esto fidelis vñque ad mortem, & dabo tibi coronam vita. Hinc ad Romanos ait Apostolus, Corde creditur ad iti futilm, ore autem confessio est fideli actus, vñpte protestatio credendorum. ¶ Quomodo a utem confessio ista sit necessaria ad salutem, Thomas in secunda secun da quæstione tertia docet, dicendo, Confessio fidei cum sit quid affirmatum, non nisi sub affirmatio nis cadit præcepto. Porro præcepta affirmatio[n]is obligant semper, sed non ad semper: imò obligant solum pro loco & tempore, & secundum alias circunstantias ad actum virtutis requiras. Itaque fidem fui Christum confiteri coram incredulis, tunc solum est necessarium ad salutem, quando per huius actus omissionem honor dei subtraheretur, aut proximorum utilitas. Si autem fides videretur periclitari, tunc quilibet tenetur fidem publice confiteri. Quod si ex fidei confessione maior orioretur feditio, aut infidelium irrisio, & nulla proximorum utilitas, tunc non esset laudabile fidem confiteri, ne canibus sanctum detur. ¶ Postremo præterea laudabile confessionem, quæ est fidei actus: est adhuc duplex confessio virtutis, quarum una est actus latriza, pura laudatio dei, de qua fertur in Psal- Psal. 144. mo, Confiteantur tibi domine omnia opera tua alia est actus penitentie, estque accusatio propriæ cul la. ob. 5. de qua Jacobus ait Apost. C oitemini alterutrum peccata vestra. Debemus ergo Christū confite ri mente & ore, imò & opere coram cunctis: Aliqui vero fide informi, & ore inani coram fidelibus Christum dominum confiterunt, sed opere negant, iuxta illud, Dicunt se nosse deum, factis autem negant. Factis quippe secundum gloriam negoti Christianum, qui eius iurisnibus non obedit, [Qui autem Titurn. 2. negauerit me coram hominibus,] id est, fidem Christianam, seu me coram persecutoribus timore quodam verbis negauerit, aut factis, peccando mortaliter negans me fuerit, [Denegabitur coram angelis dei,] id est, ego omnium iudex protestabor, tam in particulari eius iudicio, quam generali in omnium iudicio, non pertinere cum ad me per prædictationem & meritum: quod intelligendum est de Christi negatione finali, de qua homo ante mortem non penitet: non de negatione, que per contritionem deletur: sic enim Petrus negauit. [Et omnis qui dicit verbum in filium hominum, remittetur illi: ei autem qui in spiritu sanctorum blasphemauerit, &c.] ¶ Locus iste secundum Augustinum ita difficultis est, vt vix in tota scriptura canonica aliquid difficilius inueniatur. Denique vt eius difficultas eluceat, aduentum quid alli Euangelisti conscribant. Itaque in Matthæo scriptum est, Omne peccatum & bla- Matth. 12. sphemia remittetur hominibus, spiritus autem blasphemia non remittetur. Et quinque dixerit verbum contra filium hominis, remittetur ei: qui autem dixerit contra spiritum sanctum, non remittetur ei, neque in hoc seculo, neque in futuro. ¶ Porro in Marco scriptum est, Omnia dimittentur filii hominum peccata, quibus blasphemauerunt: qui autem blasphemauerit in spiritu sanctum, non habebit remissionem in æternum, sed reus erit æterni delicti. Itaque ex verbis his non explana-

tur, sed potius difficultat verbum Lucæ iam exponendum. Non enim sic intelligenda sunt verba Euangelistarum expressa, quasi peccata quædam mortalia, de quibus in hac vita homo contritus non est, post vitam hanc dimittantur: ita quod pena inferni aliquando finiatur; nec rursus ita sunt intelligenda, quasi aliquod peccatum quātumlibet graue, sit absolute loquendo viatoribus irremissibile, quia tota hæc vita est via ad vitam futuram: & in quacunque hora in gemueris peccator condigne ex corde, deus indulget. Igitur iste est sensus, Omnis qui dicit verbum in filium hominis, id est, opera Christi humana blasphemauerit ex consideratione naturalis imperfectionis sua humanitatis, sicut Matth. 11. fecerunt Iudei dicentes de Christo, Homo vorax, potator vini, amicus peccatorum: remittetur ei, id est, ex se causam habet remissibilitatis, quia quodammodo excusabilitatis aliquid habet propter naturalem defectuositatem naturæ creatæ. Vel sic, Omnis qui dicit verbum in filium hominis, id est, qui ex ignorantia peccauerit, qua opponitur sapientia, qua appropriatur filio dei, remittetur illi, id est, peccatum eius præsumbitur habet, & pœnitentia satis facile remittetur. Ignorantia nanque partim excusat, si affectata non sit: proprius quod Paulus ad Timotheum inquit, Ideo misericordiam consequutus sum, quia ignorans feci. Et paulò post in hoc capitulo ait Saluator, Seruus qui non cognovit voluntatem domini sui, & fecit digna plagi, vapulabit paucis: ei autem qui in spiritum sanctum blasphemauerit, id est, ex certa malitia aut ex contemptu eorum quæ peccata impeditur in peccatum processerit: taliter enim peccans dicitur in spiritum sanctum peccare, quia malitia contrariatur bonitati, quæ spiritui sancto appropriatur. Proprie tamen secundum Thomam dicitur peccatum esse in spiritum sanctum, quia est ex contemptu eorum, quæ præcepta impeditur, ut sunt timor diuinæ iustitiae, & spes diuina misericordie. ¶ Denique secundum Augustinum, sex sunt peccata in spiritum sanctum, qua etiam proprie appellantur species peccati in spiritum sanctum, videlicet præsumptio, desperatio, impenitentia, oblitio, impugnatio veritatis agnitionis, & inuidentia fraternalis gratiae, quorum distinctio sumitur penes ea, vel penes contemptum eorum; per quæ homo à peccati electione retrahitur: quorum quædam sunt ex parte diuini iudicii, quædam ex parte donorum dei, quædam ex parte peccati. A uertitur nanque homo à peccato, considerando iudicium dei, in quo comprehenduntur misericordia atque iustitia; & ex consideratione misericordie oritur spes: ex consideratione autem iustitiae, timor. Cum ergo peccator tollit à se spem, de misericordia dei diffidendo, dicitur desperatio: cum vero timorem abiceat, dicitur præsumptio: dum aut præsumit gloriam sine meritis, aut veniam sine pœnitentia adipisci. Dona vero dei quibus à peccato retrahimur sunt duo, videlicet agnitionis veritatis, contra quam est impugnatio veritatis agnitionis, dum homo agnitionem fidei veritatē impugnat, ut licentius peccet: aliud est gratia interioris auxilium, contra quod est inuidentia gratia fraternalis, dum homo non solum personæ proximi sui, sed gratia dei in eo est inuidens. Ex parte quoq; peccati sunt duo, per quæ homo à peccato retrahi debet. Primum est inordinationis seu turpitudinis peccati, & contra hoc est impenitentia, non secundum quod dicit permanentiam in peccato usque in finem, quia sic est communis circumstantia culpa: sed prout dicit propositū non pœnitendi. Aliud est prauitas ac breuitas boni quod in peccato optatur, & hoc remouetur per obstinationem, qua quis in se firmat propositum inherediti peccatis. Hæc est distinctione peccatorum in spiritum sanctum, secundum Thomam in secunda secundum, quæst. 14. vbi de ista materia pulchre scribit, quorū multa breuitati studens omittit. Dicit demum Richardus de sancto Vincenzo, Quædam peccata hominū specialiter pertinent ad corruptelam propriam, ut ebrietas & stupra; quædam vero ad iniuriam proximi, ut homicidia, furta: quædam autem ad contumeliam dei, sicut blasphemia: sed quidam hanc incident ex coactione & infirmitate, & hi peccant in patrem: aliū ex deceptione, qui peccant in filium: aliū ex sola malignitate, & hi peccant in spiritum sanctum. Est autem hoc genus sceleratissimum, in quo malitia crevit usque ad summum, quando quis in vituperio dei delectatur & gloriatur. Hinc secundum Glossam spiritus sancti blasphemia est, cum quis opera dei magnifica intelligit, & cum virtutem negare non possit, stimulatus inuidia calumniantur, ascribens ea diabolo, quæ spiritus sancti potestate geruntur. ¶ Postremò si inquiratur, quomodo peccatum in spiritum sanctum irremissibile alteratur, cum de nullo viatore si voluerit penitire sit desperandum? Dicendum, quod quantum ad illam huius peccati speciem, quæ finalis impenitentia non minatur, irremissibile est omnino, quia nec in præcedenti seculo, nec in futuro dimittitur: sed quantum ad alias eius species irremissibile dicitur, non quia remittit non possit, sed quia difficulter remittitur, non ex parte dei, cuius misericordia est immensa & infinita potentia: sed ex parte hominum, qui de huiusmodi peccato raro difficulterque pœnitent. Postremò (vt alii qui dicunt) irremissibile tripliciter dicitur, scilicet negatiue, priuatiue, contrarie. Negatiue, quod nullo modo est remissibile, ut peccatum demonum & omnium damnatorum. Priuatiue, quod haber aptitudinem ut admittatur: sic omnime peccatum mortale est irremissibile. Contrarie, quod habet dispositionem contrariam remissibilitati, siccum peccata in spiritum sanctum irremissibilia perhibentur, quia excludunt & spernunt ea per quæ remissio sit culparum, videlicet misericordiam, gratiamque diuinam. Hoc quoque sciendum, quod quolibet peccato tota superben die trinitas æqualiter offendit: sed quædam peccata dicuntur contra patrem, quædam contra filium, quædam contra spiritum sanctum per appropriationem propter causam præhabitantem. Sed quia tam horribiliterominatus est Christus negantibus eum, consequenter præstat fiduciam, auxiliūque promittit fidelibus suis, [Cum autem inducent vos,] scilicet tyramni ac perfidi [In synagogas,] id est, ad publicos suos conuentus, ut multitudo sua vobis timorem incutiant, [Et ad magistrum,] id est, principes synagogæ, quemadmodum Christum & apostolos induxerunt Iudei, [Et potestates,] id est, preſides ſeculares, [Nolite foliari eis,] id est, formidolosi aut anxi, [Qualiter aut quid repondent,] ita nec de modo respondendi, nec de inuentione responſi ſitis perplexi,

A [Aut quid dicatis] pro fidei defensione & aduerſariorum confutatione. [spiritus enim sanctus docebit vos in ipſa hora,] cum adducti fueritis coram fidei inimicis, [Quæ oportet dicere,] id est, prompta sapientia, atque constantia vobis inspirabit responsa, quia hoc bellum non est velutrum, sed dei: eliquæ supernaturale, in quo infirmitas humana potissimum indiget ope diuina. Quam verisima fuerit hæc Christi promissio, & quæ innumerabiliter ac copiosimè fit impleta, abundantissime patet in sanctorum legendis, & in viris ac feminis pro Christo martyrizatis est superplene ac gloriofissimè adimplita, sicut in beatissimis apostolis, atque in sancto Laurentio, Vincentio, alijisque innumeris, qui etiā naturaliter rudes & idiotæ fuerunt: præclarissime tamen in sanctis pueris ac feminis constat eam esse completam, sicut in sacratiss. Catharina, Agatha, Agnete &c. in quibus fuit euidentissimum opus diuinitatis omnipotens, quod tam prompte ac sapientialiter responderint, tamque imperterrita & cōstantes permanerunt. In super Christus auraria docet esse vitanda, [Aut autem ei,] scilicet Christo quidam de turba, [Magister, dic fratri meo, ut diuidas mecum hereditatem,] id est, iustum faciat hereditariorum bonorum nostrorum diuisionem inter se & me. [Si ille dixi ei, Homo, qui me confituit iudicem aui diuforem temporalium facultatum,] inter te & fratrem tuum? Christus hunc reprehēdit, quia cor eius intendit seu vidit. Quamvis enim talis diuisione liceat posſit peri, Saluator tanq; mentem huius insipiens, cognovit quod ex auraria id petuit, prout ex verbis claret ſequentibus. Iterum redarguit eum, quia istam diuisionem non congruo tempore postulauit, interrumpendo Christi prædicationē de rebus spiritualibus ac diuinis tractantem, per propositionem huius causa terrena, & temporalium causam tractatu diuinorum mifendo. Rursus redarguit eum, quia petuit a Christo quod ad ipsum Christum non pertinebat, videlicet temporalium rerum causas discutere, & per hoc diu na ſaltem ad tempus omittere, cum Christus idcirco in ſumma veneria paupertate, ut doceret terrena propter celeſtia derelinqui. Hinc ait Ambroſius, Non dignatur iudex illius ſit littimus aut arbitrus facultatum, qui vivorum & mortuorum habet iudicium. Venit enim Saluator in spiritualibus, non in temporalibus determinare atque discernere: quo exemplo realiter docuit & implevit, quod poſtea ad Timotheū Paulus conſcriptis, Nemo militans deo impliatus ſe ſecularibus negocis. Nec voluit Christus intermittere spiritualia propter temporalia, quod ſequuntur ſunt apostoli, dicentes illud Actu. Non eſt æquum nos relinquere verbum dei, & miniſtrare mensis: cuius contrarium faciunt multi iam ſacerdotes atque canonicī, qui propter occupationes terrenas etiam eis non necessarias, mittunt prædicationes & missas ac orationes diuerſas. Vnde ex his verbis, factoque Christi deberent prælati exemplum accipere, ne iudicia ſecularium frequentarent, imo iudicia temporalium alii delegarent: quemadmodum corinthiis 1. Corin. 6. ſcribit Apostolus, Secularia iudicia ſi habetis, cōtēptibiles qui ſunt in ecclesia, cōſtituite ad iudicandū. ¶ Denique Christus dicendo, homo, ſumit nomen hominis prout ſonat in vitium, puta in terrenitatem & carnalitatem, quemadmodum & cum ait Apostolus, Cum ſit inter vos zelus & contentio, nōne C carnales eſtis, & secundum hominem ambulatis? Itēque, Si hominibus placere, Christi ſeruus nō eſsem. [Dixitque ad illos,] scilicet ad viueros qui aderant, quoniam auraria, quæ prohibere volebat, Gal. 1. commune eſt vitium clericorum ac laicorum ac seniorum ac iuniorum; iuxta illud Eſaiæ, Omnes diligunt munera, ſequuntur retributions. Hieremias quoque, A minori vſque ad maiorem omnes auaritiae ſtudent. Magis tamen ſolet hoc vitium regnare in senioribus, [Videret,] per intellectualem conſiderationem, & cautele per doctrinæ meæ adimpletionem, [Ab omni auraria,] mente & actu illam vitā, quia quo quis ad temporalia magis inordinate afficitur, eo a diuino amore & creatorē altissimo vehementius elongatur, & corde deorum premiut, atque in infimis excæcatur. Auraria vero eſt immoderatus amor temporalium diuinarum. Cum itaque corporalia & terrena & spiritualia ordinetur ſicut ad finem, intantum poſſunt amari, appeti, & exquiri, quantum ſunt homini necessaria ad viuendum in dei obsequio, & ad prosequendum rationis iudicium. propter quod dicit Apostolus, Habetē victimū & quibus tegamur, his contenti ſimus. ¶ Poroy, quam detestanda ſit auraria pandit Apostolus, Omnia malorum radix eſt cupiditas. Et rurſus aurariam idolorum nominat ſervitutem. Propterea in Ecclesiastico ſcriptum eſt, Auaro nihil ſextius. Nihil eſt iniquius quā amare pecuniam. Hic enim anima ſuā habet veniale. Ita que cauēdū eſt ab omni auraria, ſcilicet tam mobiliū quā immobilem, à parua & magna, qm̄ parua diſponit ad magnā: eſtque vitanda auraria, tam in acquirendo quā in conſeruando & in erogando. [Quia non in abundancia cuiusquam vita eius eſt ex his quae poſſidet,] Ordo verborum eſt iſtē, aurariam omnem, quia non in abundancia cuiusquam, id eſt, non in opulentia alicuius ex his quæ poſſidet, vtpote temporalium rerum conſtituit vita eius. O pulentia enim temporalium rerum non facit hominem diutius viuere, imo frequenter occasio eſt, quod diues citius moritur, eo quod ſuis abutens diuitiis crapulose ſe habeat, vitamque gratia perdat, & exigente diuina iustitia propter ſua peccata, citius ab hac vita tollatur. Hinc Seneca conſtitutus, Quæris quis ſit diuinarum modus? Primo habere quod natura eſt, ſecundo quod ſatis eſt. Nulli poſt ſecura vita cōtingere, qui de puidenda re nimis cogitat. Præterea, quia in moralibus documentis plus conſerunt particularia quanā generalia dicta, magis que mouent audiētum corda particularia exempla, quam communia monita, idcirco Saluator exemplum ponens ſimilitudinem introducit, que tamē potuit eſſe res geſta, imo frequenter id contingit. [Dixit autem ſimi litidinem ad illos dicens,] Talis ingeminatio in loquendo frequens eſt in veteri testamento, ut cum in libris Regum dominus ait ad Heli, Loquens loquutus ſum, &c. [Homini cuiusdam diuitis], in temporalibus rebus, ſed in spiritualibus inopis, [Vberes,] id eſt, copiosos fructus atruit, i.e. produxit, Ager. [O culto nempe ac iusto dei iudicio, mali & reprobi in hoc ſeculo prosperantur, iuxta illud Psalmi, Mei autem pene moti ſunt pedes, quia zelaui ſuper iniquos pacem peccatorum videns. Veruntamen deus

naturaliter, infinitéque bonus ac pius, temporalia ista largitur iniquis, ut quantum in se est, per misericordiam suam trahat eos ad sui imitationem, ad gratiarum actionem, ad liberalitatem, ut sunt misericordies egenibus, sicut pater coelestis ipsis misericors est, sintque liberales in dando, non tenaces in reponendo, sicutque ad summi benefactoris inflamentur amorem, & ei gratiarum actionem rependat perpetuam. Sed heu multi beneficis dei prorsus ingrat contrarium agunt, & quo plura habent aut adipiscuntur, eo cupidiores redduntur: quibus instar hydrocorum sitis ex potu crescit, secundum Gregorium, quorum vnu fuit hic diues. Nam subditur, [Et cogitabat intra se, dicens, Quid faciam?] Quo verbo exprimitur anxia eius in temporalibus solicito. Diuiriarium nanque possesso solicitudinem gignit pœnam, multiplicemque timorem: propter quod asserit Augustinus, Diues avarus formidat omnem hominem, nam videt diuitem & putat prædonem, videt pauperem & suspicatur furem. [Quod] id est, quia licet ex hoc quod [Non habeo quo congregem fructus meos], secundum suam execrationem ex avaritia ortam hoc dixit. Si enim illuminata mentis fuisse, sciuisset utique ubi fructus suos saluberrime colligere potuerit. Ideo Rabanus ait, Mentiens, nam horrea parata sunt pauperum elutientium ventres. Sed nesciebat iste diues cogitare nisi de congregatione temporali, non de coelesti, cuius horrea sunt pauperes. [Et dicit, Hoc faciam, defraude horrea mea, & faciam maiora, & illuc congregabo omnia, que nata sunt milia] in anno praefenti, [Et bona mea] ex annis prioribus habita atque residua. Hoc est sapientiae consilium, de qua ait Apostolus, Prudentia carnis mors est: quo contra consilium eternæ sapientie habetur in Matthæo, Nolite thefaurizare in terra. Denique iste avarus & omnes iniqui, quoniam summo & incommutabili bono, videlicet supergloriosissimo creatori, siisque spiritualibus donis ac gratiis præferunt atque præeligunt ista terrena carnalia, atque caduca, idcirco talia vocant & reputant bona sua potius quam spiritualia & diuina, cum tamen bona hominis secundum quod homo est, sint bona spiritualia & eterna, non carnalia & terrena, dicente Ambrosio, Non sunt bona hominis quæ fecerit non valent. Gregorius quoque testatur, Non est hominis terrena possessio, sed coelestis. ¶ Resert Valerius de quadam philosopho, qui cum euasisset incendum ait, Ego nū perdi, bona mea mecum sunt. Animo enim illa porto, non humeris. Itaque corporalia non sunt hominis bona, nisi secundum quod ei necessaria ac adminicularia sunt ad spiritualia bona, ideo tantum appeti possunt & posse, quantum necessaria atque utilia sunt ad spiritualia, obtinenda: propter quod ait Apostolus, Habentes vestum & quibus tegamur, his contenti simus. [Et dicam anima mea,] id est, mihi ipsi. Animam nanque est principalior pars hominis, ideo pro toto homine ponitur, & qualiter dicunt materiam non esse essentia materialium ac naturalium rerum, [Anima habet multa bona postea in annis plurimos,] id est copiosas diuitias, de quibus per multos annos laute vivere potes. Hęc est vna cæcitas avarorum, quod sibi longam in hoc seculo vitam promittunt, aut supereesse existimant: sicutque loquuntur quasi diu vivit, cum de craftino sint incerti: contra quem modum loquendi incautum scribit sanctus Jacobus in sua canonica, Ecce nunc qui dicitis, hodie aut craftino ibimus in illam ciuitatem, & faciemus ibi quidem annum, & mercabitur & lucrum faciemus: qui ignoratis quid sit vobis futurum in craftino. Quæ enim est vita vestra? Vapor est ad modicum parenti, deinceps exterminabitur, pro eo ut dicatis, si dominus voluerit & si vixerimus, faciemus hoc aut illud. Nunc autem exultatis in superbiis vestris. ¶ Præterea sanctus Basilius ait, Si fateris temporalia tibi diuinis prouenisse, an in iuventute est deus inæqualiter res nobis distribuens? Cur tu abundas, ille vero mendicat: nisi vt tu bona dispensationis merita confequeris, ille vero patientia bravia decoretur? At tu nōne spoliator es, qui quæ dispensanda suscepisti, propriæ reputas? Et panis famelici, quæ tu tenes: nudi tunica, quam in consuetudine conservas: discalceati calcus, qui penes te marcescit: indigentis argentum quod possides inhumatum. Quocirca tot pauperibus iniuriaris, quot dare valeres. Hęc eadem scribit sanctus Ambrosius, quæ valde pensanda sunt cunctis diuitiis, potissimum clericis, qui multa aut pinguis beneficia habent, & de patrimonio crucifixi, bonisque pauperum recondunt thesauros, laura parant cibaria, diuersaque fercula, pretiosa quoque ac plurima vestimenta: quod quantæ sit impietas, quanti sacrilegii, quam incomprehensibilis damnationis ex præinductis sancti Basili verbis, clarius vero ex dictis sanctorum patrum Hieronymi & Bernardi probatur. [Requiesce jā labore, & otiositatis]

Psalms. 72. bus vaca, cum tamen otia dent vita. Sic & de reprobis ait Psalmista, In labore hominum non sunt. H Gene. 3. Verutamen primo dictum est homini post peccatum, In sudore vultus tui vesceris pane tuo. [comedit, & bibit, & epulare.] Ecce qui spirituales ignorantia, qui non delectantur in deo, qui in spiritualibus exercitis non exultant, in carnalibus rebus atque oblectamentis summum suum ponunt solatium ac ultimum finem, bestiæ similes, in modo incomparabiliter peiores ac viiores. Tanguntur autem hic quatuor virtus diuitias concomitantia, scilicet otiositas, ibi, requiesce: gulosis, ibi, comedere: ebrietas, ibi, bibere: confectionis celebritas, ibi, epulare. ¶ Postremo, sicut gulosi malunt ventrem suum in tantum implere, ut non solum saluti animæ, sed & corporis noceat sanitati: ita auari malunt in horreis blada sua putrefacere, quam pauperibus erogare. [Dicit autem illi deus,] Dum enim diues avarus sibi ipsi in abdito loquitur, eloquia eius in celo examinantur, iudicantur & reprehenduntur. [sunt,] Stultus verisimile est omnis peccator in mortalibus vitiis manens. Primo, quoniam eternæ sapientie non consentit neque obedit, sed potius per inobedientiam contrariatur, dum diuina precepta transgreditur. Secundo, quoniam illa sapientia, quæ est donum spiritus sancti, caret, & flulet, puerilitateque virio adimpletur: et quæ similis puero qui poma & pira, auro & gemmis præeligit, quia sic ipse spiritualibus & eternis transitoria atque carnalia preferit. Tertio, quoniam animam suam incessanter vulnerat, odit, in modo eternæ damnationis exponit periculis. Quid enim sunt peccata, nisi animæ vulnus? Et qui diligit iniquitatem, odit animam suam, quia hoc vult quod animæ sua maxime est no-

A ciuum. Quarto, quia atrocissimis suis hostibus, puta demonibus, se subiicit & consentit, eōsque per suam impiam laetificat vitam, angelicæ vero inspirationi non præbet assensum. Quinto, quia quotidie posset in spiritualibus tantum proficere, atque eternam sibi felicitatem augere, & tamen vice versa, omni spirituali neglegit profectu, quotidie se in spiritualibus efficit pauperiorem, & à vera beatitudine distantiorem. Nonne haec agere, & taliter se habere, est summæ in sania, non infinite stultitiae? Hac nocte animam tuam repetent a te, id est, à corpore tuo egredi exigent exactores durissimi, puta demones quibus seruisti, atque peccando tuam animam vendidisti: dum pro delectatione ab eis oblata, te ipsum illorum dominationi obligasti ac subdidisti, propter quod deus iustus & sanctus illos licentiat, ut animam tuam eis obligatam requirant, secumque pertrahant in infernum.

¶ Denique dē hoc verbo scribit Gregorius in moralibus super Ioh. Eadem nocte sublatus est, qui multo tempore fuerat præstolatus: ut qui in longum sibi temporalia congregauit, vnum diem sequentem nequam videtur. Dicit autem, repeatet a te, exposcebant enim eam forsitan terribiles quadam virtutes ad hoc missæ: quoniam si de ciuitate in ciuitatem migrantes indigemus ductore, multo magis anima abfoluta à corpore, & ad futuram vitam transmigrans eger ducatur, & ob hoc multoties recusat anima, & regreditur in profundum cum debet exire à corpore. Semper enim stimulat nos conscientia peccatorum, sed præcipue cum debemus trahi ad terrible dei iudicium. Tunc enim tota congeries criminum innovatur, & præ oculis posita percitat mentem. Et sicut incarcerati semper dolorosi sunt, tunc autem præcipue cum debet iudicii præsentari: sic & anima, maxime in ipso tempore egredionis instans de peccato cruciat ac dolet, multoque magis cum fuerit euulta. Rechte insuper dicitur, anima impii nocte euulta, quia in vitiiorum fuorum obscuritate est deprehensa, & lucē saluberrimæ considerationis abiecit, per quam mortis suę horam præcogitat, parareque debuit.

¶ Postremo secundum gloriam, dicere dei ad hominem vitiis, est prauas eius operationes subita distinctione æquitatis compescere. [Quæ autem parasti, cuius erunt?] id est, diuitia tuę cui maneuntur? in modo sepissime accidit, ut defuncti damnatio atque punitio augeantur propter iniquitatem abutentium suis diuitiis, eo quod materiam peccandi illis paravit ac dereliquerit, ita quod illorum peccata in ipsum redundant. Hinc de homine vano, veræ sapientiae illustratione priuato ait Psalm. 3. ¶ Thesaurizat & ignorat cui congregabit ea. In Ecclesi. quoque scriptum est, Et qui locupletatur, & dicit, Inueni requiem Ecclesi. 11. mihi, & manducabo de bonis meis solus: & nescit quod tēp̄s p̄tereat illum, & mors appropinet, & relinquit omnia aliis & moriatur. [sic est quislibet thesaurizat,] id est, præfato diuiti auaro & fatuo coram deo similis est in culpa, & par erit in poena, qui sibi temporalia cupide colligit, nec ea egenis comunicat. [Et non est in deum diuus,] id est, charitate dei infusa, ceterisque spiritualibus donis spiritus sancti atque virtutibus caret. Veræ enim hominis diuitiae sunt virtutes & merita sanctitatis, per quæ deus fiat eius possessio, & eternæ beatitudinē sibi habet repositam ac patam: quod dicere potest Psalm. 15. illud Threnorum, Pars mea dominus dixit anima mea, propterea expectabo eum. Et illud, Dominus pars hereditatis mea. Hinc Beda testatur, Qui vult esse diues in deo, non thesaurizet, scilicet priuata vtilitati, sed pauperibus possessa distribuat. Ambrosius quoque ait, Nostra temporalia ista non sunt, quæ nobiscum auferre non possimus. Sola virtus comes est defunctorum, sola non sequitur misericordia, quæ defunctis tabernacula promeretur eterna. De hac diuitium periclitacione ait Psalmista, Psalm. 75. Turbati sunt omnes insipientes corde, dormierunt somnum suum, & nihil inuenerunt omnes viri diuitiarum in manibus suis.

¶ Prosequitio Cap. xii. à loco quo ait, [Dixitque ad discipulos suos.] Articulus. xxiii.

Ostegnam Christus docuit immoderatum affectum temporalium esse vitandum, iam docet etiam solicitudinem inordinatam necessariorum funditus extirpandum, nam & solicitude necessariorum frequenter inducit solicitudinem superflorum, [Dixitque ad discipulos suos.] Illi quippe de hac re specialiter instruit, ad mundi initiat contemptum, quia futuri erant prædicatores huius euangelicæ perfectionis ac legis atque magistri totius mundi: idcirco oportuit eos ista primo perfecte implere, prout de Christo scriptum est, Cœpit Iesu facere & docere, prædicantib[us] non agenti ait Apostolus, Qui alium doces, te ipsum Actu. 1. non doces? [Ideo] i. quia taliter, sicut iam dixi, contigit diuiti auaro, [Dico vobis.] Felix enim quem faciunt aliena damna peritum, [Nolite solliciti esse anima vestra,] id est, vita vestra animali, vel animæ proprie dicitæ quæ indiget cibo, potu & vestibus, non inquantum est intellectualis ac spiritualis essentia, sed inquantum est corporis forma, illud conseruans in vita corporea, quæ sine alimentis & tegumentis non conseruatur. Anima quoque in corpore posita est, ut quam diu in eo consitit, virtutibus seipsum exerceat: quod implere non valeret, nisi corpus suum cibo ac necessariis sustentetur, ipsa quoque illi talia administret: sicutque indiget illis, [Quid manducetis, neque corpori vestro quid inducatis,] id est, neque de alimentis, neque de vestimentis sitis solliciti. ¶ Quocirca sciendum, quod est solicitude quædam inquietudinem gignens in anima, & ex diffidencia quædam proueniens, seu moderationem includens, qua quis anxie circa aliquid occupatus, quasi non esset prouidentia dei, & de ista potissimum Christus nunc loquitur: de qua etiam ad Ephesios Apostolus dicit, Nihil solliciti sitis, Ephe. 4. & in Proverbij Salomon loquitur, Expectatio sollicitorum peribit. Alia est sollicitudo prudentie, &

Psal. 103;

Gene. 2.

Gene. 35.

sic circa exteriora ordinate solicitari, ea ad spiritualia ordinando, Christus permittit, i^m & quibus ex officio incumbit meritorum est hoc ipsum. De hac solitudine dixit Salvator ad Marthā, Sollicitas & turbaris erga plurima: de qua Apostolus, Sollicitus (inquit) fui hoc ipsum facere, vt pote sanctis pauperibus qui in Hierusalem erant eleemosynas congregare. Tertia est sollicitudo spiritualis, quae est diligentia cordis circa diuina charismata, & vt deo complaetur, quae est valde laudanda: de qua in Michæa habetur, Indicabo tibi quid sit bonus, utique sollicitum ambulare coram deo. Et in Deut. Custo di temetipsum & animam tuam solicite. ¶ Præterea quamvis Christus prohibeat sollicitudinem, non tam laborem: cum scriptum sit, Labores manuum tuarum quia manducabis, beatus es & bene tibi erit. Et Apostolus dixit, Qui non laborat, non manducet. Deinde legifer noster ponit rationem, cur vitanda sit sollicitudo prædicta, per quam libertas mentis in deo, & quietia deuotio proficit in spiritualibus maxime impediuntur. [Anima plus est quam esca,] id est, maioris dignitatis, cum sit immortalis, vitalisq; forma, & rationalis sui creatoris imago, [Et corpus plus est,] id est, dignius, [Quæ vestimentum.] Corpus nanque est instrumentum seu organum animatum, coniunctum, immediatum ac proprium animæ. Itaque qui absque nostra sollicitudine nobis corpus & animam dedit, de cibo & vestimentis ne praefata sollicitudine in se spiritualibus prouidebit. Deinde aliam rationem inducit, in qua sicut & supra arguit quasi per locum a maiori, [Confidete cornos, quia non seminant neque metunt, quibus non est cellarium neque horreum, & deus pascit illos,] qui per diuinam prouidentiam necessariae viciū inueniunt & procurant, [Quanto magis vos pluri,] id est, maioris valoris seu dignitatis, [Est illius] irrationalibus creaturis, cum sit intellectu naturæ. Ergo si deus deis de necessariis prouideret, etiam vobis potius prouidebit, si in ipso sperantes fueritis, immoderata sollicitudine spretæ: non tamen discreta prouidio reprobatur, quia & aues necessariae querunt. ¶ Porro secundum Theophilum specialis de coruis sit mentio, quoniam pullos coruorum deus speciali prouidentia ali: nam corui pariunt, sed pullos suos non nutrit, quibus miro modo ab aere pabulum quadam aura allatum ad os peruenit, quod hiantes suscipiunt. Aliqui quoque affirmant, quod coruus cernens pullum suum plumis albescere tanquam non suum relinquit, sed alitum pullus rore celestis, aut quibusdam vermiculis circa os suum volantibus. Constat itaque quod in prouidentia dei vsque ad irrationalia, i^m vsque ad infima quæque pertingit, & vniuersa includit. Vnde in libro Iob habetur, Quis preparat coruus escam, quando pulli eius clamant ad deum vagientes, eo quod non habeant cibos? Itemque in Psalmo, Qui dat iumentis esca ipsorum, & pullis coruorum inuocantibus eum. Et rursus, Omnia à te expectant, vt des illis escam in tempore. Insuper tertium argumentum adducit, [Quis autem vestrum cogitando potest ad staturam suam cubitum vnum?] quasi dicat, Certum est quod nullus vestrum potest corporis sui naturalem statu ram sola cogitatione augere, nec sola nutritione, sed divina prouisione corpus mensuram fortior augmeti, [si ergo neque quod minimum est potest,] id est, si agere non valetis hoc, quod in se valde paru est & deo facilium, vt pote aliquid augmenti statuæ adiudere cogitando, volendo aut imperando, seu breuissimam horæ morulæ vitæ apponere, [Quid de ceteris sollicitis estis?] videlicet de necessariis corpori, tanquam dicat, Creatori talen curam relinquit. Denique sicut maxima opera animæ sunt operationes virium intellectuuarum, quia cognitione & electione reguntur: magna vero ipsius opera sunt, operationes virium sensituarum, quia cognitione reguntur: minima vero, operationes virium vegetatiuarum, quoniam naturali necessitate reguntur: sic maxima opera dei, sunt opera gloriae: magna vero sunt opera gratiae: minima autem, opera naturæ. ¶ Insuper idem probat Salvator, consideratione inanimatorum, quibus deus necessaria prouidet, ergo & hominibus sibi obedientibus prouidebit sive eorum sollicitudine immoderata, [Confidete lilia agri, quomodo crescent,] siue humani cultus labore, [Non laborant] vt incrementum plenum acquirant, [Neque neni] vt decorrent. [Dico autem vobis, quia nec Salomon in omni gloria sua,] id est, in statu suo inclito & famoso, [Præstebatur sicut vnum ex iis.] Liliis agri, id est, tam specie ornatus non est vestitus quibuscumque, sicut lilium fu: ornatus colore, certe risque quibus superficietus decoratur. Quamvis enim ars imitatur naturam, non tamen potest exactari eidem. Nec mirum si deus pulchritus vellet, quam homo vnu: aliqui queat vestire. Aproposito de Salomone fit mentio, quia diuitiis & delitiis ac sapientia ad excogitandum decora, plurimum abduxit, [si] pro quia [Autem fanum quod hodie in agro est.] Quidam per scenum intelligit lilium agri, secundum quod scenum vocatur, quolibet huiusmodi germen terra. Alii per scenum intelligunt herbam seu gramen. Vnde in Genesi, vbi nostra translatio habet, Producat terra herbam: alia continet, producat terra scenum, [Et cras,] id est, paulo post seu in futuro, sicut in veteri testamento frequenter accipitur, cras, vt cum in Deuteronomio Moyses ait, Si interrogauerit te filius tuus cras. In Genesi quoque Jacob testatur, Cras respondebit mihi iustitia mea, [in cibulanum mittitur] cum scilicet fuerit defiscatur & apta materia ignis, [Deus sic vestis,] id est, colore, & aliis tam pulchris ornatis, [Quanto magis vos,] id est, multo plus vobis de vestimento prouidebit, si confidatis in eo & homines [Pusille,] id est, modicas, [Fides,] qui tam proni estis ad diffidendum, de prouisione diuina: quod confitat per hoc, quod tam sollicite atque superflue vobis temporalia prouidebis. Hinc Petrus, Omne sollicitudinem vestram proiicientes in eum, quoniam ipsi cura est de vobis. Et ad Hebreos Paulus, Sint mores sine auaritia contenti præsentibus. Deus enim dicit, Non te deferam neque derelinquam, ita vt confidenter dicamus, Dominus mihi adiutor est, non timebo quid faciat mihi homo. Et Psalmista fatetur, Dominus sollicitus est mei. Itemque, Iacta (inquit) super dominum curam tuam, & ipse te enutrit. O quæ multi qui religiosi videtur, contra hanc Christi agunt doctrinam, non cessantes circa temporalia augenda sollicitari in alimentis & vestimentis, non solum necessitatibus, sed & voluptati ac curiositatibus satisfacere, & ita terrena accumulare, quasi non esset vita post hanc vitam. Itaque ex præinducta irrationalium pro-

A uisio, in animatorumque decoratio ne clare ostenditur, prouidentia dei ad cuncta pertingere. Hinc a quinto de ciuitate dei asserit Augustinus, Deus nec exigui & contemptibilis animantis visceræ, nec auis penulam, nec herbæ flosculum, nec arboris folium, nee suarum conuentientia partium & quadam veluti pace relinquit. Hugo quoque libro de tribus diebus differuit, Est verum & evidens diuina sapientię argumētum, quod omne genus simile sibi procreat, & in tam multis similitudine vna propagata, primæ originis formam non variat, vnumquodque suam speciem habet, & vnumquodque generis sui similitudinem seruat. Vide folium quomodo serratis detibus per gyrum distinguitur, quomodo intrinsecus productis costulis, hue illucque intexitur. Numerus vnum, numerus aliud, omne quod vnu: est generis, vnu: inuenies similitudinem: tot dentes in vno quot in alio, tot costulas in vno quot in alio: tales coloris & formam in vno, qualiter in alio.

¶ Insper ex horum contemplatione subtili, quidam præclaris philosophi attenderunt, & conscripserunt prouidentiam dei sublimis & benedicti usque ad inferiora ac ima pertingere. Propter quod decimo de ciuitate dei asserit Augustinus, Plotinus Platonicus de prouidentia disputans eam à summis, cuius est intelligibilis atque in effabilis pulchritudine, usque ad haec terrena & ima pertingere, ex flosculo ac foli orum pulchritudine comprobatur, quæ omnia quasi abiecta & velociissimè pereuntia, decensisimò formarum suarum numeros habere non posse confirmat, nisi inde formentur, ubi forma intelligibilis, & incommutabilis simul exemplariter habens omnia, perseverat. Hinc etiam Beda, Quæ (inquit) purpura regum, quæ pictura textricium, potest floribus in pulchritudine comparari?

¶ Postremo, si deus gloriosus & felix, rebus tam vilibus tantum impressit decorum, vt in pennis patet paucis: quæna superexcellens, incomparabilis, & immensa est pulchritudo ipsius in seipso, quænamque delectabilissima ad videndum: idcirco vt eam nunc per fidem & sapientia donum, & deinde per speciem intueri sumus dispositi, mentem ab omni labore peccati mundemus. Etenim beati mundo corde, quoniam ipsi deum videbunt, cuius pulchritudinem intueri, vera & plena felicitas est omnis mens creatrix. ¶ Denique vt prædicta Christi documenta nobis magis inhaerent, ipse ea refutum, [Et vos nolis querere quidam manducis aut quid bibitis.] Istud tamen aliqui dicunt ad exteriorem auctoritatem referri, vt non solum interiorem sollicitudinem immoderatam vitemus, sed etiam actus improbus ex ea manentes, quibus aliqui circa prædicta corporalia agitantur: vel secundum glossam, quod hic dicitur, potius referendum est ad ciborum qualitatem, quam ad eorum substantiam.

¶ Præterea circa cibum & potum sex modis peccamus. Primo, nimis ardenter desiderando. Secundo, curiosè & laute parando. Tertio, ante tempus congruum manducando. Quartò, superflue sumendo. Quinto, indiscretamente edendo. Sexto, delectionem carnalem in eis querendo. [Et nolite in sublime tolli,] id est superbere & ambitiosi esse: sicut monet Apostolus, Noli altum sapere, id est, teipsum magnum reputare, sed tempe. Hoc conuenientissime Christus totius perfectionis magister adiecit. Si Cut enim ad temporalem & exteriorem opulentiam sequi solet carnalis ac secularis superbia: ita ex interioribus diuitiis, id est, virtutum profectibus, solet oriri spiritualis superbia. Admonet ergo Christus, vt siue in temporalibus, siue in spiritualibus abundemus, nequaquam inaniter erigamur, sed deo in omnibus humillimè regnatiemur. Hinc ad Timotheum scribit Apostolus, Diuitibus huius seculi præcipe non sublimè sapere, nec sperare in incerto diuitiarum: sed in deo viuo, qui præstat nobis omnia abunde.

¶ Porro, quæna detestabilis, & deo contraria ac rebellis sit superbia, patet ex eo quod in Iob improprie Iob. 35. ratur superbo, Quid eleuat cor tuum, & quasi magna cogitans atronitos habes oculos? Quid tumeris contra deum spiritus tuus? Deinde a Christo tangitus duplex ratio, cur temporalia non sint sollicito ex quirenda. Prima est, [Haec enim omnia,] puta diuitias & cetera ad vitæ presentem spectantia, [Gentes mundi,] hoc est, homines secularis amatores mundi magis q; dei, qui presentia magis quam futurum seculi pefant, [Quæcumque,] sollicito: sed deo & electi qui iunt filii dei, querunt regnum patris eterni. Ex hoc christi sapientissimo verbo vnuquisque perpendat, an pertineat ad gentes mundi, vel ad filios dei, nempe si carnalia & terrena atque prætentia amplius cogitat, querit, & appetit, quam spiritualia celestia & futura, vtrique de numero est gentium mundi, deinde secunda ad idem ratio subditur, [Pater autem v-

D iceret quoniam his indiget,], i.e. deus creator pater celestis, qui pater hominū pīssimè vocari dignatur, certissimè noſcit, quārum & qualiter corporalib⁹ rebus egit: idcirco in ipsum filialiter, immobiliter que confidite: nam & ideo pater noster vocari dignatus est, vt prouocet nos ad plenam fiduciā, ac per fidem amorem. Quis autem pater qui filio suo ad conuersio necessaria non ministrat si habeat? Deus autem cum sapiens sit, omnia no uit: & quia omnipotens, omnia potest: & quoniam pater est, sic vult, ideo ad prouidendum est summè idoneus: & qui naturam creavit, eius indigentiam noscit: ideo loquitur Augustinus, Scit celestis medicus, quid nobis daturus est ad consolationem, quidve subtracturus sit ad exercitationem. Non ergo timendum est, quin prouideat nobis, cum nec homo necessaria subtrahat suo iumento: sed homines peccando frequenter merentur, vt fame deficiant. [Peruntamen querite regnum dei,] id est, celestem patram, æternam felicitatem, regnum celeste amate, appetite, & bene agendo adipisci satagite. In Matthæo habetur, Quærite primum, id est, primo ac principali liter regnum dei. Ipsa enim beatitudine regni celestis est finis noſter vitius, ad quem omnia alia ordinare debemus. Finis quoque est primum intentione, secundum philosophos, idcirco antequam exteriora & manualia opera aggrediamur, primo querere debemus regnum celeste deum orando, diuina meditando, mentem ad deum leuando, missam audiendo, similia bona agendo: sicque ad hoc principale bonum cetera opera nostra referre debemus. Sed istud implere non valet homo, quam diu in mortali iacet peccati. Hinc quotidie discutienda est conscientia: & si de peccato mortali con-

scius sibi fuerit homo, statim cordialiter doleat, veniam poscat, confiteri, vitare, & satisfacere ac emendare firmiter integraliterque proponat. [Et hoc omnia] id est, corporali vite necessaria. Adiuvantur ratione, diuinus concedentur, tanquam minus principalia. Nihilominus homo facere deberet quod ad sui pertinet statum, & quod in se est, ne sit quasi tentans de um. Ecce per verba & documenta præhabita docet nos Christus certissimam habere fidem de prouidetia dei, plenam quoque posidere fiduciam ad deum tanquam ad fidelissimum patrem, omniumque infallibilem prouiforem. Propter quod ait Psalmista, Iunior fui, etenim fenui, & non vidi iustum derelictum, nec semen eius quærens panem. Sed quia sollicitudo perflua ex inordinato timore procedit, Christus talem timore doceret, datque fiduciam quærendi regnum celorum. [Nolite timere] carnali aut seculari timore. De speciebus autem timoris dictum est artic. x x i. [Puer illus grec.] id est, vos discipuli ceterique electi, qui pusilli estis, quoniam humiles in oculis vestris, & parum reputati ab aliis, pauci que numero respectu reprobatur. Multi enim vocati, pauci electi. [Quoniam complacuit patri vestro] hoc est, deo creatori qui vos prædestinavit.

Matth. 22.

[Dare vobis regnum] celorum post vitam præsentem in re, & plena possessione: nunc autem in spe, & quodam prægustu, & hoc placuit sibi ab æterno, dare vobis hæc bona tempore ipso præordinato: ita quod non veltra merita, sed eius voluntas, amor, clementia, sunt ratio prædestinationis & gratiae vestra seu complacentie, quæ ei complacuit dare vobis regnum celorum, & dona gratiae per quæ illud mereamini adipisci. Hinc Christus in Ioanne ait discipulis, Non vos me elegistis, sed ego elegi vos.

Ioannis. 15.

Matth. 11. Et alibi, Confitere tibi pater quia abi confidisti hæc à sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea parvulis: etiæ pater, quia sic placuit ante te. Apostolus quoque ad Ephesios fatetur, Deus prædestinavit nos in adoptionem filiorum per Iesum Christum secundum proutpositum voluntatis suæ. Itemque Psalmista, Brachium eorum non saluauit eos, scilicet patres nostros: sed dextera tua, quoniam complacuit in eis. [Vendite que possidetis, & date elemosynam.] hoc consilium est perfectionis, & opus supererogationis, hi ita intelligatur, vt omnia vendita dentur pauperibus, ita quod vendor nil proprium sibi reseruet: si vero ultra hoc etiam de cætero de propriis laboribus viuat, & elemosynas largiatur, sicut se fecisse Paulus testatur, erit opus valde perfectum: si vero sic intelligatur, vt vendita partim dentur pauperibus, & partim remaneant vendori ad necessaria vita, erit consilium, sed non perfectum.

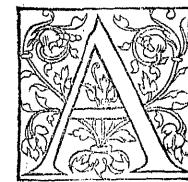
[Facite vobis sacculos, qui non veterascum,] id est, nolite in hoc seculo pecunias congregare, atque bursis seu repositoriis corruptibilibus ponere ad cōmodum priuatum & inordinatum, sed in regno celorum eas colligite, dando eas modo egenis, ut ibi inueniatis mercedem, quemadmodum sanctus Laurentius Decio dixit, Facultates ecclesie quas requiris, in celestes thesauros manus pauperum deportauerunt. Hinc subditur, [Thefaurum non deficientem in celis,] quia hi sacculi sunt thesauros celestis nunquam deficiens, hoc est, merita copiosa & diuitiae interiores per intentionem in celo deposita, per quæ ad regnum deuenient caeleste, [Quæ fur non appropriat neque tinea corrumpit,] quia in celo nulla est violentia, nulla iniuria, nulla corruptio, nulla iniquitas, quæ merita collat aut præmia: hoc autem diligenter implementum est, [Vbi est thefaurum vestrum,] id est, res à vobis præcipue amata, & congregata sue possesta, [Ibi cor vestrum erit,] id est, cogitatio atque affectio animæ vestre versabitur & quiete. Vnde secundum Augustinum, Anima potius est in celo amata quam in terra. Si ergo in terra quia thefaurum reponat, animam suam quæ dei imago est, terrenis immixtum: quod enorme peccatum est. Si vero circa deum & beatitudinem aternalem studium applicat, desideriumque desigit, iam in deo est cor eius, & conuersationem habet in celis. Hinc ait Hieronymus, Gulosus cor habet in ventre: laicus, in ludicris: lubricus, in libidine: avarus, in pecunia.

¶ Insuper Christus hortatur nos habere vitam paratam ad corporalem hanc mortem, aeternaque gloria dignam, [sunt lumbi vestri præcincti] id est, parati agilèque estote ad exequendum opera dei, ad ambulandum in via domini, ad refrenandum concupiscentiam, voluptatemque carnis, quæ viget in lumbis. Denique duplices sunt lumbi hominis, scilicet carnæ ex quibus prodeunt concupiscentiæ carnis & opera impudica, de quibus lumbis scriptum est in Job, Fortitudo eius in lumbis eius. Hi lumbi per disciplinæ rigorem ac temperantiam refrenantur ac præcincturi, quod omni Christiano necessarium est ad salutem, dicente Apostolo, Qui autem sunt Christi, carnem suam crucifixierunt cum vitiis & concupiscentiis. Hoc enim est abstinenza à carnalibus desideriis quæ militant aduersus animam. Vnde rursus ait Apostolus, Si secundum carnem vixeritis, morienti: si autem spiritu facta carnis mortifica H ueritis, viueris. ¶ Porro alii sunt lumbi spirituales, videlicet intellectus atque affectus, ex quibus cogitationum & appetitionum spiritualium abundantia oritur: propter quod præcincti sunt spirituali cinctorio, vt pote assida cordis custodia, & meditatione diuinæ scripturae continua, ne ex eis emanet inutili cogitationum ac desideriorum profluminus: iuxta illud in Psalmo, In lege dominii voluntas eius, & in lege eius meditabitur dia nocte. Hinc ad Ephesios hortatur Apostolus, State ergo succincti lumbos vestros in veritate, [Et lucerna ardentes.] Per lucernas intelliguntur discretio rationis in agendis, & eruditio aliorum verbo aut facto: sicut ergo lucernæ ardentes, id est, discretio dirigat opera & in flammam: iuxta illud Apostoli ad Romanos, Rationabile, id est, discretum sit obsequium vestrum & ratio homines proximos illuminet & accendat, docendo, exemplariterque viuendo: quemadmodum apud Matthæum ait Salvator, Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona, & glorificant patrem vestrum qui in celis est. Vnde secundum Gregorium, Lumbos præcinctimus, dū carnis luxuriam coarctamus: lucernas quoque ardentes in manibus tenemus, cum proximis exempla virtutum monstramus.

¶ Itaque lucernæ non solum debet esse lucentes per veritatis notitiam, sed & ardentes per charitatis fervore, quia cognitio veritatis absq; dilectione bonitatis informis est. Rursus per lucernas possunt intel-

A ligi diuina eloquia & præcepta, quibus nostræ animæ illustrantur: iuxta illud Proverb. Mandatum tu cerna est, & lex lux. Atque in Psalmo, Lucerna peditus meis verbum tuum. Hæ autem lucernæ fiunt ardentes, quædo ex charitate considerantur ac obseruantur. [Et vos similes sicut hominibus expectantibus dominum suum, quando reuerteretur a nuptiis: vt cum venerit & pulsauerit, confessim aperiant ei,] id est, sicut serui boni præstolantur redditum domini sui à nuptiis cum diligentia ac patientia, non audientes se interim male habere, nec hinc inde vagari, sed domum custidores, semperque parati offitum redeunti domino aperire: ita & vos cum omni diligentia ac patientia ex pectate meum aduentum ad vos, quo venturus sum ad vos tā in iudicio vestro particulari, videlicet hora mortis, quā in generali iudicio, quando in forma humana descendam ad iudicandum viuos & mortuos. In particulari autem iudicio venit Christus per equitatem suæ esse cœcum, retribuendo quod anima in corpore suo promeruit. Dicitur quoque Christus venire à nuptiis, quia in celo sibi vniuit triumphantem ecclesiam plenisima vnione tā quam sponsus penitus illibatam, indesinenter ac coitime sibi coniunctam, de quibus nuptiis in Apocalypsi scribitur, Beati qui ad cœnam nuptiarum agni vocati sunt. A quibus dicitur Christus reuerteri, non quod eas relinquit, aut quia aliquando finiantur: sed quia à loco voluptatis illius purissimæ corporaliter aut spiritualiter venire afferitur. Itaque Christum iudicem præstolemur, vt cum venerit ad nos in hora mortis, vel in extremo iudicio, & pulsauerit, id est, mortis debitum exegerit, seu per infirmitatem letalem tetigerit, confessim aperiaris ei, id est, parati simus ad mortem, & Christum iudicem secure atque hilariter, vel saltē prompte ac obedienter suscipiamus. Talis fuit Paulus qui dixit, Cupio dissoluī & esse cum Christo. Psalmista quoque clamat, Heu mihi quia incolatus meus pro longatus est. Hinc in Iacobο habetur, Patientes esote vsque ad aduentum domini, & confirmate corda vestra, quia aduentus domini appropinquabit. Ecce iudex ante ianuam aſſiſit. [Leat] sunt nunc in spe, & per merita virtus, [serui illi], similes & ancillæ, [Quos cum venerit dominus] Iesus Christus in iudicio particulari tecum vniuersali, vt dictum est, [muenerit vigilantes] hoc est, in diuino obsequio diligenter, non pigros aut somnolentes, sed nentis oculos ad superna lucis contemplationem apertos habentes, consideranda diuina. Quemadmodum ad Ephesios orat Paulus apostolus, Pater glorie det vobis spiritum sapientie in agnitionem eius, illuminatos oculos cordis vestri. ¶ Præterea sicut lumen corporeale oppositum oculis somnolentiam pellit: sic illuminatio lucis diuina perfundens & clarificans mente, negligientiam, desidiāmque ab ea auellit. [Amen] id est, vere [Dico vobis, quod præcincti se] hoc est, Christus iudex disponet se ad dandum eis dignam felicitatem aeternam mercede, secundum vniuersitatemque capacitatem, proportionem seu meritum: vt sicut ipsi præcincti se ad eius obsequium, sic ipsi se præcinctat ad eorum glorificationem seu præmium cum fuerint suo iudicio presentati. [Et facit illos discubere,] id est, plene quietescere, & cum angelis sanctis in mensa aeterna felicitatis recipere, id est, diuinitas beatifica fruitione repleri ac satiari, quemadmodum ait Psalmista, Inebriabunt ab vbertate domus tua, & torrente voluptatis tua portabis eos. Itemque, Satiabor cum apparuerit gloria tua. Psalm. 35: Vnde infra loquitur Christus, Ego dispono vobis regnum, vt edatis & bibatis super menam meam. Luc. 22: Hinc diuinus Dionysius in epistola sua ad Titum scribit, Discubitum opinamur quietem à multis laboribus, & vita fine laſione, & conuersationem diuinam in lumine, in regione viuentium, vniuerso sancto affectu a dimpletam, copiosam donationem omnium donorum, secundum quam letitia adimplentur. [Et transiens,] id est, singulorum corda iucundissimè visitans, atque in cunctis spiritualiter gradiens illos conuertendo, seu potius conuersos tenendo in se, vel transiens, id est secundum humanitatem suam à loco iudicij generalis ad celos reuertens, [Ministrabit illi] id est, omnia ad eorum beatitudinem pertinētia prompte ac copiosissimè, amoroſe atque letissimè exhibebit. Hæc quippe est ministratio suffragii, non obsequii: ministratio charitatis, non subiectiōis, quæ est ministratio sufficiētię beneficiorum, sicut pater filii ministrat expensas: nō & angeli sancti ac felices nobis pauperrimis peccato & miseria plenis ministrale dicuntur, quamuis secundum Bernardum sint domini & principes nostri. Sed quoniam deus nouit pronitatem nostram ad vitia atque inflabilissimam nostram fragilitatem, idcirco longanimes est super nos, nec statim vlciscitur: sed temperante durante hac vita, paratus est nostram penitentiam conuerzionemque suscipere: ideo subditur, [Et si venerit in secunda vigilia,] id est, si Christus hominem visitauerit ad iudicandum eum tempore sue iuuentutis, [Et si in tertia vigilia venerit,] id est, diuitis permisit eum vivere, & visitauerit eum ad iudicandum tempore senectutis, [Et ita muenerit,] id est, hominem ad mortem paratum compererit, [beatam sum serui illi] qui à Christo fuerint ita parati, atque in bonis operibus vigilantes inuenti, quia coronabuntur glorioſe ab ipso. Itaque secundum Gregorium prima vigilia primæ tempus est vita nostra, videlicet pueritia, secunda vigilia est iuuentus seu adolescentia, tertia aetem sene, quarta vero est illa aetas, quæ decrepita nominatur. Qui ergo in pueritia male vixit, in iuuentute penitent & emendet. Quod si in iuuentute quoque coeversatus est vitiose, saltem in senectute à malitiis relipiscat. De prima autem vigilia non fit hic mērio, quia in illa aetate non sunt homines tam apti ad arduis virtutis: similiiter nec in aetate decrepita, vnde ecce de ipsa fit sermōnam & penitentiam que in ipsa fit deus minus acceptat: & quoniam raro est penitentia vera, quæ est adeo sara, vt assit Augustinus, verūtamē in Marco Christus omnes has quatuor tangit aetas, dicendo, Vigilate, nescitis enim quando dominus veniat, fero, an media nocte, an galli cantu, an mane.

¶ Sit autem sermo de etatibus vita humanæ, seu partibus vita hominis metaphorice, ad similitudinem partium noctis. Sunt vero quatuor vigiliæ noctis, Prima vocatur conticiniū, secunda int̄pestum, tertia galliciniū, quarta antelucanū. Sic enim vigilantes in mensibus ciuitati & castris, nocte consueverunt diuidere, vt sibi inueniē in vigilando succedat. Deinde Salvator per simile in exterioribus rebus con-

Expositio residuae partis, [Cit autem ei Petrus, Domine ad nos dicas parabolam hanc, an ad omnes?]

Articulus x x x 1111.

pertum, monet impleri quæ dixit. & dicit, [Hoc autem scitote, quia si sciret pater familiæ qua hora fur venire, vigilaret utique, & non sineret perfodi domum suam] à fure, hoc ad literam ita est, quod homo tantum diligat corporalia bona sua, vt contra furis aduentum vigilando se prepararet, si sciret, quando venturus sit fur. Multo ergo plus custodire debet homo anima suam, & spiritualia bona sibi à deo collata, scilicet per diligentem diuinorum obseruantiam præceptorum, contra spiritualem furem parare atque armare. i. contra diabolum qui dominum menti s. i. confidentiam indefinenter perfodere seu lacerare ac maculare conatur, seu contra mortem ne ipsam corpus corruptat, antequam anima ad concurrendum christo, & ad eius iuticiendum iudicium seipsum parauerit. Porro Theophilus per furem intelligent Christi aduentum ad iudicandum, eo quod instar furis venturus sit improbus; iuxta illud Apostoli, Dies domini sicur fur in nocte ita veniet. Itaque mente mentem nostram contra pessimum ac callidissimum furem, puta diabolum indefinenter custodiamus, ne nos omni gratiarum charismate spoliet: quia si nos ad temptationis suæ consensum induxerit, omni virtute & gratia protinus nos priuabit. Ideo Paulus nos horret, Nolite locum dare diabolo. Et Iacobus, Refilite, inquit, diabolo & fugiet à vobis. Petrus quoque, Sobrii, ait, esto & vigilate, quia aduersarius vester diuinus tanquam leo rugiens circuit, querens quem deuoret, cui resulite fortes in fide. Deinceps Christus istud exemplum ad propositum applicat, [Et vos esto parati]. i. semper & indefiniter in charitate & gratia esse & viuere satagit nec mortale peccatum vobis inharet, immo si, quod abit, euenerit, per penitentiam mox tollatur. Sic ergo esto, te parati ad Christi aduentum, ad mortem, ad diuinum iudicium, [Quia qua hora non putatis], i. tempore vobis incerto, [Filia hominis], scilicet Christus [veniet], i. per mortis inflictione, seu per iudicium exhibitionem vos visitabit: quod tam de hora mortis, seu particulari cuiuslibet iudicio, quam de die extremi iudicii potest intelligi. Vnde & alibi loquitur Christus, Vigilate itaque, quia nescitis diem neque horam. Et in Actibus Apolorum, Non est vestrum nosse tempora vel mometa, quæ pater posuit in sua potestate, quod de tempore finali dixit iudicium. Porro utrunque hanc horam dominus voluit nos latere, vt tanta diligentia ac indefinitiuit ad mortem, & ad diuinum nos iudicium disponamus, quanto de terminatum tempus minus agnoscamus, scientes quia reuera periculum est immensum, si quis inuenitus ac deprehensus fuerit imparatus. Hinc quoque in Apocalypsi loquitur Christus reprehensibili seruo, In mente habe, qualiter acceperis & audieris, & penitentiam age, & esto vigilans. Si ergo non vigilaueris, veniam ad te tanquam fur, & nescies quia hora venia ad te. Sed & summus ille philosophus Plato in Phedone differit, quod summa philosophia sit meditatio mortis aſſidua. Seneca quoque te statut, Quoniam diem mortis nescimus, quilibet nostra vita dies ordinandus est tanquam ultimus dies.

¶ Postremo, predictis Christi verbis non obuiat, quod quidam sanctorum ex singulari dei gratia die mortis sua per revelationem praecognoverunt diuinam. Christus enim loquitur haec secundum legem communem, quemadmodum Salomon in Ecclesiaste, Nescit (inquit) homo finem suum, sed sicut pices capiuntur hamo, & aues laqueo: sic capiuntur homines tempore malo, cum eis exemplo sunt peruerterit.

Expositio residuae partis, [Cit autem ei Petrus, Domine ad nos dicas parabolam hanc, an ad omnes?]

Articulus x x x 1111.

A plum sacramenta salutis, secundum dignitatem & capacitatem illorum. Itaque dispensatoribus Christi, puta sacerdotibus & prælatis ac præparatoribus verbi dei præcipue necessaria sunt fidelitas, atque prudentia, vt fideles sint Christo intendendo & querendo eius honorem in omnibus, ac diuina populis fideliter erogando, seu suum officium efficaciter adimplendo, quod totum cum discretionis modis deramina debito est agendum. Hinc ait Apostolus, His iam queritur inter dispensatores, vt fidelis quis inueniatur, [Beatus ille seruus], est iam in spe, & per merita, quibus beatitudine sempiterna condignus. Cor. 4. est; seruus (inquit) non à seruitute timoris servilis, de quo in Ioanne loquitur Christus, Seruus non manet in domo in æternum: sed à seruitute filialis timoris, seu obediencia & obseruantia præceptorum, [Quem cum venerit dominus], ad iudicium eius particulari vel ad iudicium generale, [Inuenient ita sufficientem], hoc est, fideliter ac prudenter suum officium prosequentem, & non verbis tantum, sed & operibus virtuosis docentem. Peccatori enim dixit deus, Quare tu enarras iustitias meas, & assumis te Psalm. 49. flamentum meum per tuum? Tu vero odisti disciplinam, & proiecisti sermones meos retrorsum. [Vere dico vobis, quia super omnia quæ posidet, constituet illum] hoc est, super quædam omnium honorum quæ possidet, Christus ponet huiusmodi seruum, quia in regno cælesti eum valde eminenter ac singulariter eleuabit, & non solum pro suis coronabitur meritis, sed & pro meritis vniuersorum, qui sua direccione conuersi fuerint ac saluati, ita quod pro suis meritis adeptus est lauream, & pro acquisitione aliorum laureolam. Vnde Theſſalonicensib[us] scribit A postolus, Quæ est spes noſtra, aut gaudium, aut corona gloria? Nonne vos ante dominum nostrum Iesum Christum? Augustinus quoque testatur, Apud deum nihil beatius, episcopi & presbyteri, aut diaconi officio, si eo modo militetur, quo noſter præcepit imperator, hoc est, si fiat & impleatur, quemadmodum Christus iubet.

¶ Denique quia opposita iuxta se posita clarius innotescunt, dictio de gloria boni dispensatoris, de maiori dispensatoris poena subiungitur, [Quod si dixerit seruus ille], domino super eius familiam constitutus, hoc est aliis prælatibus, [Moram facit dominus meus venire] hoc est, adhuc longum est tempus quo: visitabor à Christo, per particulare iudicium meum tempore mortis meæ, vel in die finalis iudicij. Hæc est vana & itulta p[ro]missio, qua suggerente diabolo, multi falluti ſeipſos: iuxta illud Ecclesiastici, Repromissio ne quisimma perdidit multos, [Et caperit percutere pueros & ancillas], hoc est, subditos sibi commissos præsternit pusillos, qui per pueros & ancillas congreget delinqunt. Tali autem pastor seu dispensator indignus percutit tribus modis, scilicet verbis iniuriis, iuxta illud Hieremias, Venite & percutiamus eum lingua, malis exemplis, secundum illud Apostoli, Sic peccantes in fratres, & percutientes conscientiam eorum infirmam, in Christum peccatis, & manibus violentis, prout in Mattheo legitur, Percutiebant caput eius arundine, [Et edere & bibere & inebriari], hoc est, carnalitati vacare, que hominem facit dementem. Tales secundum Apostolum, Christo nō seruunt, sed suo ventri. Circa hæc scribit Beda, In hoc seruo cunctorum præfulum malorum narratur damnatio, qui neglecto dei timore, non solum ipſi luxurie vacant, sed etiam subditos iniuriis stimulant, [Et nesciit dominus seruus illius], scilicet Christus iustus index, [in die qua nō sperat, & hora qua nesciit] seruus ille malignus, puta in die mortis sue iudicij, [Et diuidet eum], hoc est, à consorcio electorum, & à gratia spiritus sancti eum aeternaliter separabit, iuxta illud Esaie, Tollatur impius ne videat gloriam dei. Et in Mattheo, Ite maledicti in ignem aeternum. Vnde per Malachiam dominus appetissime ait de die nouissimo & separatione electorum à reprobis, Conuertimini & videbitis quid sit inter iustum & impium, & inter seruientem deo & non seruientem ei. Ecce enim dies veniet lucens quasi ignis, & erunt omnes superbi, & omnes facientes impietatem stipula, & inflammarunt eos dies veniens, & orientur vobis timentibus nomen meum sol invictus, [Partemque eius cum infidelibus ponet] id est, cum incredulis erit retributio seu damnatio eius, immo grauius illis torquebitur, quem dicat Apostolus, Si quis suorum & maximè domesticorum curam nō habet, fidem negavit, & est infideli deterior. Itaque acerbissima erit impiorum & negligentium prælatorum ac dispensatorum damnatio, sicut in libris Sapientie habetur, iudicium durissimum in his qui præsunt, fieri. Exiguo enim conceditur misericordia, potentes autem potenter tormenta patientur, & Sapien. 6. fortioribus fortior infat cruciatus.

¶ Consequenter Christus ostendit, quod mali dispensatores, immo & omnes eruditæ sed vitiosi, grauius sustinebunt supplicia, ex sua scientia, [ille autem seruus] nomine, non re, nisi forte seruitute servilis timeris, [Qui cognovit voluntatem domini sui], id est, præcepit diuina, & quid ab ipso deus requirat, & nō præparauit, id est, ad bene agendum se non disponuit, nec mente aptauit. Homo namque debet facere quod in se est: iuxta illud Prouerbiorum, Hominis est animal preparare. Propter quod Samuel in libris Regum hortatur, Præparate corda vestra domino, [Et non fecit secundum voluntatem eius], id est, obediens do dei imperio, [Plagis vapulabit multis], id est, pluribus ac grauioribus punietur suppliciis, quia grauius multipliciū que peccauit: ideo scriptum est, Scienti bonum facere, & non facienti, peccatum est illi. Petrus quoque Melius (ait) era non cognoscere iustitie, quam post agnitionem retrosum reuerti. Contigit enim eis illud veri prouerbii, Canis reuertus ad vomitum suum, & sus lota in volutabro lutu. Petri. 2. Hinc ait Gregorius, Vbi donum maioris scientie, ibi transgressor maioris subiact culpa. Et Cyrillus hic loquitur, Homo perspicacis ingenii, qui turpib[us] se inclinat, inexcusabile committit peccatum: sed homo rusticus rationabilius venientem impetrabit, [Qui autem nō cognovit] voluntatem domini sui, [et] fecit digna plaga, i.e. peccata quibus debentur tormenta, [Plaga vapulabit paucis], id est, minoribus subiacebit penitus: nihilominus aeternaliter punietur, si in mortaliter peccato discessit. ¶ Quocirca sciendum, quod omnis peccans est aliquo modo ignorans & errans, quoniam caret scientia actuali & practica, bonique approbativa, & est in eo error electionis: ideo in Prouerbiis habetur, Omnis via viri recta si Prouer. 21. bi videtur. Malum namque secundum quod tale non appetitur, quum bonum sit appetitus obiectum.

Vnde sanctus Dionysius fassus est, quod nullus respiciens ad malum operatur. Appetit enim agitque malum ut bonum apparet.

Genes. 20. Insuper aduerendum quod duplex est ignorantia, ut pote facti & iuris. Ignorantia facti est duplex, quia interdum adhibetur debita diligentia, & tunc ignorantia excusat a toto, vt patet de cōcubitu Iacob cū Lya. Interdum nō adhibetur diligētia debita, excusat a tanto & tunc nō a toto, vt patet in homicidio quo Lamech occidit Cain, putas quod bestia esset. Porro ignorātia iuris est duplex, scilicet vincibilis & inuincibilis. Ignorantia quoq; vincibilis duplex est, quædam est affectata, quæ a nullo excusat, quia nec a toto, neque a tanto: vt dum quis non vult aut spernit ius scire, vt peccet liberius. quædam est non affectata, quæ excusat a tanto. Ignorantia quoq; inuincibilis duplex est, quædam enim accidit sine culpa, sicut dum homo operam dādo rei licet efficitur furiosus, & hac excusat a toto. Alia accidit ex culpa. Vnde de hac ignorantia aliqui dicunt, quod excusat a tanto. Quod vero dicit Ambrosius, Grauiſimè peccas quia ignoras, intelligendum est non de enormitate culpa, sed de magnitudine periculi. Qui enim peccare se nescit, non dolet nec confitetur de tali peccato, fātem in speciali. Deinceps ratio at signatur, cur scienter peccans grauius condemnatur, *[Omni astem cui multum datum est, multum queritur ab eo]*, hoc est, quanto deus alicui plura beneficia est largitus, videlicet plura aut maiora dona naturæ aut gratiæ fortunæ sive ecclesiæ, tanto distractiorem ab eo exiget rationem, & maiorem requiret gratiarum actionem, perfectioremque seruitatem, ceteris paribus. Sed ei qui scit voluntatem dei, & nouit quid agendum, quid item vitandum, plus datum est, ergo plus requiretur ab eo. *[Et cui commendauerunt mulum, plus petent ab eo]*, sicut homines plus exquirunt ab eo cui plus cōmendauerunt, ita & deus.

Porrò hæc duo, videlicet datum & commendatum referri possunt ad idem, & tamen distinctum ponuntur, ad innundum quod bona nobis diuinitus imparit, sic data sunt nobis, vt tamen non licet nobis vti eis ad libitum nostrum, sed aliquando de eis ratio exigetur a nobis, propter quod quasi cōmēdata sunt nobis. Vel datum refertur ad dona homini pro seipso collata: commendatum vero ad dona homini præstata pro aliorum directione, vel ad gregem dominicum alicui commendatum. Et certum est quod plus requiretur ab eo, cuī maior animarum cura commissa est, quia de cunctis & singulis daturus est rationem, ad quod applicari potest illud Regum, Custodi virum istum: qui si lapsus fuerit, erit anima tua pro anima illius. Joseph quoq; in Genesi in figura Christi a fratribus suis patriarchis personam prælatorum tēnentibus, Non videbitis faciem meam, nisi adduxeritis fratrem vestrum minimum ad me. Præterea ad diu hæc, & contremiscant homines excascati, vani & stulti, qui de donis dei seipso erigunt & extollunt, qui de subtilitate ingenii, excellētia scientiæ, eloquentia, pulchritudine, opulentia, nobilitate, potentia, dignitate se iacent, inaniter gaudent & alias spernunt, quasi hæc ipsa a seipso, non à deo sortiti sint, & quasi non sint de vniuersis & singulis distractissimo iudici ratione daturi, quem tam enī vnumquemque oporteat tanto esse deo subiectiorem, gratiorem, atque de eius iudicio amplius timorat, quanto plura defuserit sortitus est dona. Idcirco beatus homo qui semper est patiūs, perpendens quā horrendum sit incidere in manus dei viuentis. Vnde Apostolus sc̄ificatur, Quid habes quid non acceperis? Quod si acceperisti, cur gloriaris quasi non acceperis? Consequenter ostendit Saluator, quod præinducta sua præcepta, documenta, sive consilia implenda sunt potius amore diuinitatis, quam timore damnationis, quia multo perfectius est omittere mala & agere bona ex puro dei amore seu zelo iustitia, quam terrore supplicii. *[In genem veni mistere in terram]*, ad hoc à summo cælo de scendi, hominib[us]que apparui per incarnationis mysterium, vt diuinus amoris ardorem in cordibus hominum collocarem, *[Et quid volo nisi ut accendatur?]* Iho c est actetur, & spiritus sancti motione inflammetur, atque in opus virtutum erupat. Porrò cor humanum instar terre per ignorātiā fuit obscurum, per concupiscentiam molle, & per malitiam frigidum, ideo egit igne hoc charitatis inflammatæ contra frigiditatem, illuminante contra obscuritatem, consolidante contra molliorem. Recte ergo charitas ignis vocatur, quia per eam peccati labes consumuntur, effectus acceditur, spiritus in cælestia eleuator. Potest quoque per ignem intelligi Euangelica Christi doctrina, que mētem a vitiis purgat, atque inflamat, quemadmodum aurum per ignem purgatur & incalcescit. Similiter lex noui testamenti, quæ est lex charitatis & gratiæ, ignis rite asseritur: iuxta illud Deuteronomii, In dextera eius ignea lex. Vnde & spiritus sanctus in specie ignis, seu igneis linguis Apostolis missus est, vt igneum legem euangelizarent sermones ferentes. De prædicta dilectionis igne ait Psalmista, Conculuit cor meū H. Psal. 33. intra me, & in meditatione mea exardecet ignis. De igne autem diuini sermonis fatetur, Ignitum elo. Hierœ. 20. quiuum tuum vehementer. Hieremias quoque inquit, Factus est sermo domini in corde meo quasi ignis exæstuans. Non ergo pigro & frigido corde deo altissimo obsequiamur, sed corde feruenti atque promptissimo, nempe quo opus ex præteriori feruentiori que corde procedit, eo plus cōfacer deo. Deinde Christus prædicet, se mortem crucis passurum antequam genus humanum prædicto charitatis igne inflammetur. Christus enim sua sacratissima passione, tantam gratiam humano promeruit generi, atque ex sua passionis memoria præcipue accenduntur corda fidelia. *[Baptismo autem habeo baptizari]*, hoc est, mihi incumbit & restat ex præordinatione diuina, vt baptismo sanguinis, s. proprii crucis effusione instar aquæ perfundat atque intingat in cruce pro totius mundi redēptione. *[Et quomodo coarctor?]* id est, secundum iudicium rationis ad passionem hanc vehementer afficit, tum ex amore, quo patria honorem instaurat, peropto, vt eius cælestis regnum adimpleatur, tū ex amore ho minum, quo eorum salutem exopto. Hinc Christus in nouissima profectus est cena. Desiderio desiderauit hoc pascha manducare vobiscum antequam patiar. Et Petrus passionem dissidenti, dixit, Vade retro me Satana, quia non sapis ea quæ dei sunt. Itaque coarctor, *[Vt si dūm perficiatur]*, hoc est, quoniam mea passio consummetur, & dicam, Cōsummatum est. Christus enim incellabiliter fuit in actu interiori

A ri dilectionis. ¶ Denique Chrysostomus ponit sex genera baptismorum, quorū primus fit verbo, quē admodum in Ioanne loquitur Christus discipulis, Iam vos mundi estis propter sermonem quem loquutus sum vobis, Secundus fit aqua tantum, sicut fuit baptismus Ioannis. Tertius spiritu tantum, de quo in Actibus Apostolorum ait discipulis Christus, Ioannes quidem baptizauit aqua, vos autem baptizabimini spiritu sancto. Quartus fit aqua & spiritu: iuxta illud Iohannes. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, non potest introire in regnum dei. Quintus fit igne tribulationis & penitentia, secundum illud Esaiæ. Si abluerit dominus fôrdes filiarū Sion spiritu ardoris. Sextus fit per martyrium, de quo nunc sermo, de quo etiā Christus loquutus est filii Zebedei, Potestis baptizari baptismu quo ego baptizor? Communiter autem ponitur triplex baptismus, videlicet fluvinis, flaminis ac sanguinis.

Deinde ponitur modus perueniendi ad diuini perfectionem amoris, *[Putatis quia pacem vici dare in terram?]* quasi dicat, Nolite putare, quod ad hoc venerim, vt pacem carnalem, mundanam & inordinatam prestant hominibus, per quam concordent in vitiis, & prosperritatem consequantur terrenam. *[Non dico vobis]*, id est talem pacem dare non vici, *[sed separationem]*, hoc est bonam ac saluberrimam diuisionem spiritualem, in & corporalem, vt scilicet homines in me credentes amore dei, desiderioque patris interē dissentiant a malis hominibus, & discedant ab eis, qui eos à spirituali profectu & synceritate diuini amoris querunt auertere, aut impide nituntur. Est igitur pax spiritualis interna & bona quæ Iohann. 14.

B est quis meritis in deo seu ordinaria concordia, propter quam dādam Christus potissimum venit: pro Psalmi 72.

pter quod iussit discipulis, In quacunque domum intraueritis, primum dicate, Pax huic domui. Et iterum, Pax inquit, reliquo vobis, pacem do vobis. De inordinata vero, falsaque pace loquitur ad Hierusalem, In hac die quæ ad pacem tibi. Et Psalmista, Quia zelauit super iniquos pacem peccatorum videns. Sed de vera pace, quam Apostolus ad Galatas inter fructus spiritus computat, scriptū est apud Esaiā, Non est pax impii, dicit dominus. Illa etenim pax interna, est charitatis effectus, & imperturbatum quoddam gaudium mentis in deo, quæ vocatur pax peccatoris, & est inchoatio & prægustatio quædam pacis sanctorum in patria, quæ est pax æternitatis, de qua fertur in Psalmo, Qui posuit fines tuos pacem, *[Erunt enim ex hoc]*, i.e. de cetero, post tertium post euangelicæ legis diuulgationem ubi que, *[Quinque] personæ* *[In domo una]* manentes, *[Divisi]*, hoc est dissidentes, ita quod boni non cōsentient malis. Nam *[Tres]* erunt diuisi *[In duos]*, i.e. cōtra duos, & similiiter *[Duo] serūt diuisi* *[In tres]* id est, cōtra tres *[Dividentur]*, prout consequenter exemplificatur in textu, *[Pater in filium, & filius in patrem]*, ita ut unus eorum discors erit ab alio amore iustitiae, potius volens deo adhædere quam homini vitioso quantum cunque propinquum: sicque gracia in electis prævalebit nature, & amore spiritualis amori caritatis: iuxta eundem sensum, *[Mater] diuisa erit* *[In filium, & filia in matrem suam: socrus]* quoque *[In murum suam, & nuru in socrum suum]*. Sed cur iam sex personæ exprimitur, quum supra de quinque facta sit mentio? Ad quod respondet Ambrosius, quod quamvis sex personæ exprimantur, realiter tamē sunt quinque, quia eadem persona est mater & socrus. Quæ enim est mater filii, socrus est vxoris filii sui.

Denique istud in primitiva ecclesiæ potissimum accidit, quando in eadem domo aliqui erant fideles, & aliqui infideles, & adhuc sępe contingit, in tantum vt filii & filiæ inuitis parentibus religionem in trœant. ¶ Præterea quomodo Christus de primo suo aduentu atque secundo, & de passione sua edidisset sermonem, reprehendit Iudeos, incredulos præsertim, *[Dicebat autem ad turbas, Quoniam videritis nubes orientem ab occidente,]* hoc est, à plaga occidentali exurgentem, *[statim dicitur, nimbus]* id est, pluia, *[Punit]* hoc est, cito pluet, *[Et ita fit]* frequenter, quamvis non semper propter caufam contrariam inter dum emergentem. Ab occidente etenim pluialis ventus exurgit, quia tunc calor solis debilior fit, ita ut vapores calidos eleuat, & eorum humiditatem non desiceret, propter quod pluia generatur. *[Et quoniam australis]* id est ventus australis seu meridionalem *[Flantem videris]*, id est, cognoveritis, vel tandem senseritis: visus enim pro quolibet sensu accipitur, *[Dicte, quia australis erit]* id est, calida aura, *[Et ita fit]*, quoniam ventus australis est calidus: iuxta illud Iob, Nonne vestimenta tua calida sunt, quoniam per statu fuerit terra austro, *[Hypocrite]*, sicut in Matthæo scribitur, Christus potissimum hæc phariseis, Saducæi que dixit, qui pleni erant hypocriti, *[Faciem]* id est, dispositionem *[Cali] aërei* *[Et terra probatur]* hoc est, per præfata signa præconie cœlare *[Nostra]*, videlicet quod tempestas erit aut calor, *[Hoc autem tempus quomodo non probatur]* id est, Quare ex oraculo prophetarum non aduertitis neque probatis quod modo implerum sit tempus primi aduentus Christi vobis in lege & prophetis promissi? Quia ex his quæ in lege & prophetis scripta fuerint, hoc debuerunt aduertere, potissimum pharisei. Nam Christus ista loquente, ablatum fuit sceptrum à Iuda, & alienigena imperauit Iudeis: per quod partit esse tempus primi aduentus Christi, quemadmodum in Genesi Iacob prædictus, Nō auferetur sceptrum de Iuda, & dux de fœmore eius, donecveniat qui mittendus est, & ipse erit expectatio gentiū. Similiter numerus hebdomadarum, de quibus Daniel prophetauit, & infra quas Christum prædictis venturum, tunc fuit complexus. Christus quodque fecit miracula, quæ Esaias cum esse facturum, prædictis, Ecce deus vester (*inquit*) ipse veniet, & saluabit vos. Tunc aperientur oculi cœorum, & aures fôrdorum patebunt, tunc saliet sicut ceruus claudus, & aperta erit lingua mutorum. Sed ne aliqui Iudeorum de ignorantia scripturarum veteris testamenti se excusarent, Christus adiecit, *[Quid autem a vobis p[ro]p[ri]is]* hoc est, cur ex naturali ratione vestra, *[Non indicatis quod iustum est?]* id est, non concludit me esse Christum, quum per tota miracula me esse Christum demonstrem? Quoniam enim verbis protester me esse Christum, si ita non esset, essem pessimus blasphemator, nec possem operari miracula propriæ dicta soli deo possibilia, quum deus non sit taliis falsitatis, nec per impios agit miracula ad roborationem mendaciorum. Hinc in Ioanne Christus fateretur, Si o. Iohannes, 15.

pera non fecissem in eis, que nemo alias fecit, peccatum non haberent. immo Iesus ex modo agendi miracula, utpote tam authoritatue & imperialiter atque repente ea agendo, Christum dei filium te esse probauit. Dicit præterea Origenes, Nisi esset nobis naturaliter institutum id quod iustum est iudicare, nunquam Saluator verbum istud dixisset. Dicit quoque Basilius, Necessaria sunt humanæ vitæ syderum coniecturae, dummodo quis ultra mensuram non perquirat eorum iudicia. Contingit autem quædam de pluviis futuris prænoscere, plura quoque de astribus & impetu ventorum: quanta vero commoditas ex talium coniecturae vitæ humanæ præstetur, quis nescit? Pertinet namque ad naturam prænoscitare procellarum pericula, ad viatorem mutationem aeris, ad colonum fructuum copiam. Præterea Christus hortatur ad cautissimum periculorum damnationis alternae declinationem. [Cum autem vadis cum adversario tuo ad principem,] Gregorius & Beda per aduersarium istum intelligit verba sacræ scripturæ seu diuinum sermonem, qui nostris carnalibus desideriis contrariatur. Augustinus autem interdum per aduersarii isti intelligentia remordentes. Origenes vero per aduersarii isti intelligentia diabolum, ¶ Itaque secundum primam acceptiōem iste est sensus, Cum vadis cum aduersario tuo, id est, cum sermone diuino, ad principem, id est, ad Christum omnium dominatorem. Nunc enim habendo in nobis verba dei propinquamus ad Christi tribunal, properando ad mortem. [Da operam,] id est, fatigare [Liberi] ab illo, id est, ab eius accusatione, hoc est acquiesce & obediens esto diuino sermoni, ne per allegatio nem ipsius in diuino iudicio inueniaris reus atque damnabilis, prout apud Ioannem loquitur Christus, Sermo quem loquutus sum, iudicabit eum in nouissimo die. [Ne forte trahat te apud iudicem,] i.e. ne transgressio diuini sermonis seu prænuntiatio eius sit causa, quod etiam inuitus compellaris coram Christo iudice compareret, sicut ait Apostolus, Omnes stabimus ante tribunal Christi. Dicit autem, forte, propter libertatem arbitrii, qua potest homo malum vivere. [Et iudex tradat te exactori,] id est, diabolo, qui exigit tibi penam pro culpa infligi, tèque sibi puniendum adiudicari, [Et exactor mittat te in carcere,] infernalem: de quo apud Esaïam prædictum, Clauditur in carcere. [Dico tibi,] non solum communando, sed etiam certissime prænunciando, [Non exiges inde,] id est de peccatis inferni non erueris, quāuis in hora iudicii localiter contingat exire ad modicum tempus, vel interim per dispensationem diuinam, [Donec etiam non sis minutum redditus,] i.e. pro minimis culpis debitis tuleris penas: quod nunquam implebitur, qui nunquam plenarie illud debitum persoluetur, eò quod pena æterna debeatur peccato mortali directe: sed venialibus peccatis non debetur pena eterna, inquantum sunt venialis, sed ratione adiuncti, id est, peccati mortali sibi annexi. ¶ Denique quod ait, donec, quāuis frequenter accipiat in inclusive, hic accipitur exclusive: sicut cum dicitur, Ille non recedita suo errore, donec obit. Sic quoque sumitur in scripturis, quum dicitur, Oculi nostri ad dominum deum nostrum, donec misereatur nostri. Et, Non cognovit eam, scilicet Ioseph Christiferam virginem, donec peperit. Secundum exponit, Quia vadis cum aduersario tuo, i.e. remurmurate conscientia: ad principem Christum, da operam liberari ab illo, i.e. remurmurate conscientia te expurga, emendando quod conscientia reprehendit: ne trahat te ad iudicem, i.e. ex eius remorsu & testimonio contra te inueniaris damnabilis. Cetera sicut iam dictum est expontantur. Tertiò sic, Quum vadis cum aduersario tuo, i.e. diabolo ad principem, Christum, quia durante hac vita, in qua viator es tendens ad aliam vitam & ad diuinum examen, tentator te non deserit, sed insidiante graditur tecum, da operam liberari ab illo, id est ab eius testamentis te excute, viriliterque resistere, ne trahat te apud iudicem, i.e. potestatē & ius habeat in te, ita ut possit te violenter trahere ad diuinum tribunal, & iudex tradat te exactori diabolo. Potest quoque per exactorum intelligenti angelos bonus, exigens iustitiam fieri contra iniquos, qui mittit in carcere permisivi seu esse cœtiue. Vnde in Matthæo Christus de angelis sanctis profatur, In consummatione seculi exhibent angeli, & separabunt malos de medio iustorum, & mittent eos in caminum ignis. ¶ Postremo Origenes hic ait, quod quilibet homo duos angelos habet, videlicet malum, qui hortatur ad vitia, & bonum, qui persuadet ad bona ac optima. A malo autem angelo liberarum, habendo virtutes: & si absque peccato fuerimus, secure ei possumus responderemus, Nil debeo tibi.

¶ Elucidatio Cap. xiiii. [Aderant autem quidam ipso tempore nunciantes illi de Galilæis.] Articulus xxxv.

H

Am præcedenti capitulo longam fecit Saluator de peccantum mentionem, ideo hac occasione quidam astantium nunciauerunt ei de occisione quorundam, qui inique se habuerunt, quasi alludentes eloquio Christi. [Aderat autem quidam,] hoc est, Christo corporaliter affuerunt, [ipso tempore,] quo sermones præcedenti capitulo scriptum de præcepto, [Nunciaventes illi,] scilicet Christo, quasi ipse non omnia sciret, vel ut quid ipse de materia pponenda sentiret callide explorarent, [De Galilæis, quorum sanguinem Pilatus miscuit cum sacrificiis eorum,] hoc est, quos Pilatus occidit dum sacrificarent, ita quod sanguis eorum & sanguis vieti marum quas maëstabant seu ipsa eorum sacrificia se iniuciem contingebant, vel jungenabant. Porro secundum Cyrillum, hi Galilæi sequebantur doctriñam Iudei Galilæi, de quo in Actibus apostolorum habetur, qui docuit, nullum præter deum debere dominum appellari, neque Iudeos debere tributa solvere imperatori, nec pro imperatore, populosque Romano Iudeos debere sacrificia immolare. Hinc contra eos indignatus Pilatus, ipsos necauit. [Et respondens] Iesus, [Dixit illis] sibi haec nunciabitibus [Putatis quod hi Galilæi] à Pilato taliter interfecti, [Pra omib[us] Galilæis peccatoribus fuerant?] hoc est, grauioribus inuoluti criminibus, quia talia pauci sunt eo quod præ ceteris sunt occisi. Hoc enim

A posset alicui apparere, eo quod pena debeat proportionet & türque culpe. Vnde qui gravius puniuntur, enormius peccasse videntur. Sed in hac vita non semper sic accidit, quia iudicia humana sunt imperfecta, nec iudices huius mundi de omnibus iudicant. Verum in diuino iudicio summe perfectio & omnia includent, semper sic est, quod majori culpa maiorem infligit penam secundum iustitiae ordinem post hanc vitam, quando in hac vita non præcessit correccio aliqua. Hinc subditur, [Non dico vobis,] id est, præfati occisi non fuerunt omnibus ceteris Galilæis peiores, quamvis iniqui fuerunt & morte hac digni, [sed nisi penitentiam habuerit,] id est, dolorem veræ contritionis de veltris peccatis, [Omnes similiter peribitis,] hoc est, aeternaliter condemnabimini, quemadmodum illi in suis sacrilegis sacrificiis deprehensi atque perebunt. Vel ideo ait similiter peribitis, qui & ipsi Iudei, quia de Christi occisione non penituerunt, postea à Romanis pro magna parte occisi sunt, non obstante quod tunc sacrificia plurima deo pro sua liberatione in Hierusalem obruerint. [Sicut illi decem & octo, super quos eccl[esi]is turris in syloa,] Syloa fons est in Hierusalem: iuxta illud Esaïæ, Pro eo quod abiit populus iste aquas Syloa, que transeunt cum silentio. Et in Ioanne Christus loquitur cœco nato, Vade ad natum, Esaïæ 8: iuxta hunc fontem quidam Hierosolymatarum turrim adificaverunt, quæ subito cadet Ioann. 9: decem & octo ex illis oppresit, [Putatu, quia & ipsi debitoris fuerunt,] hoc est, transgressores, & talis mortis supplicium promerentes. Peccator quippe est debitor penam vt eam luat: & pena ei debetur B vt ei inflatur, nisi se emendet, [Prater omnes homines habitates in Hierusalem,] id est, ceteris istis exceptis, ista quod isti similia aut maiora pati non meruerunt. [Non dico vobis,] id est, ipsi soli non fuerunt illo mortis supplicio digni. Deus enim quorundam peccata in præsenti vlciscitur, vt suam iustitiam, prouidentiamque ostendat, atque vt ceteri terreatur, & vitam emendent, vel vt per ultionem vitæ præsentes, à gratioribus futuri eruantur suppliciis, vel ne diutius hic viuendo grauius peccent & duriora sibi parent tormenta. Quorundam vero peccata, quamvis maiora, non vindicat in præsenti, suam in eis ostendens longanimitatem, patientiam, pietatem, & vt diu piissime tolerati, tandem ad cor cœlentur. Quod si facere neglexerint, postea iustus condemnatur, grauiusque aeternaliter puniantur, Roma. 11: in quibus sicut in ceteris multis appareat quam incomprehensibilis sint sublimis dei iudicia, quæ nec Prou. 25: temere perfutari, nec comprehendere velle licet conari, quia scrutator maiestatis opprimetur à gloria: [sed si penitentiam non egeritis] ante exitum animæ de corpore, [Omnes similiter peribitis,] Deus enim Ecclesi. 7: peccatum inultum ire non patitur. Ideo in Ecclesiastico legitur, Si penitentiam non egerimus, incidemus in manus dei, & non in manus hominum. Postremo constat ex his, quod ea quæ casualiter evenire videtur, & quæ per humana sunt iudicia in punitione reorum, nutu & moderamine prouidentia diuina aguntur.

¶ Deinde Saluator exemplo parabolico ruinam synagogam prænunciat, [Dicebat autem hanc similitudinem,] volens humiliare Iudeos, qui semper se iustos putare, ceterisque præferre proni extiterunt, C Arbor fici hibæbat quidam plantaram in vinea sua, Per arborum fici intelligitur synagoga, que olim fuerat deo valde grata, familiaris & chara, bonis ac dulcibus fructibus plena, quemadmodum ficus primum habet in fructibus: vnde in Deuteronomio Moyses loquitur synagogam, Te elegit dominus, Deuter. 7: vt sis ei populus peculiaris de cunctis populis qui sunt super terram. Hanc arborem habuit Christus, qui secundum suam diuinitatem æternus est, & plebis illius creator. Vnde Iudas apostolus scribit, Iesus populus saluans de terra Aegypti, &c. Hanc itaque sicum habuit Christus plantatam in vinea sua, hoc est, in populo Iudeorum, itaque ut nunc per arborem fici intelligatur plebs Iudaica habitans in Iudea, de cuius euerſione per Romanos completa Christus iam fatur: per vineam vero totus Israël populus per varia mudi climata segregat ac habitans, quando Christus haec dixit. Quod autem populus Israël dei vinea nuncupetur, certissimum est. Scriptum est enim in Esaïa, Vineam domini exercitum, domus Israël est. Et apud Oseam, Vitis frondosa Israël. Atque in Psalmo, Vineam de Aegypto transflisti, Esaïæ 5: [Veni] filius dei, per humana natura assumptionem, & inter Iudeos cœversatus est, secundum illud Baruch, Osea. 10: Post haec in terris viuis est, & cum hominibus conuersatus est, [Quærens fructum,] id est, opera virtutis, Psalm. 79: sa, [In ea, & non inuenit,] non quod tempore aduentus Christi nulli Iudeorum fuerint virtuosi, sed Baruch. 3: quia paucissimi, ita quod respectu aliorum quasi nulli videbantur: propter quod in Ioanne habetur D de Christo, In propria venit, & sui eum non receperunt, [Dixit autem] Christus, Ad cultorem vineæ, id est, ad cœtum & ordinem apostolorum, aliorumque discipulorum, qui post Christi ascensionem ad tempus soli huic Iudeorum populo prædicauerunt, Huius autem multitudinis fuit cor vnum & anima vna. Ideo singulariter cultor vocatur. Nam verbo predicationis atque exemplaris vita virtute, Ioann. 1: variisque miraculis, & precibus amorosis synagogam à peccatis purgare, ad penitentiam scindere, virtutibus fecundare, intra horreum dei, quod est ecclesia, congregare conati sunt. [Ecce anni tres sunt Actu. 4: ex quo venio, querem fructum in fulcinea hac,] id est, fatis diu plebis huius emendationem sum præstolatus, quia per tria tempora conditincta, scilicet ante captivitatem Babylonicam, & item post reditum Iudeorum de Babylone, & nunc tertio, in meo aduentu quæsi opera virtutum in plebe hac, [Et non inuenio,] id est, hucusque non reperi, nō quia nullo tempore bene se habuit synagoga, quum in libro Iudicij scriptum sit, quemadmodum filii Israël tempore Ioseph & seniorum, qui longo post eum vivierunt tempore, domino seruerunt: similiter tempore David, & aliis quibusdam temporibus, vt ex libris Regum, Paralipomenonque probatur: sed quia comparative loquendo, qui domino fertur, pauci fuerunt, & tempora quibus hoc contigit, brevia erant, quemadmodum ex decursu libri Iudicij & Regum ostenditur: propter quod deus per Hieremiam de Hierusalem protestatur, In indignatione & in ira facta est ciuitas ista, à die quafundata est. Dicitur autem Christus querere, nec inueni re, non quod infecunditatem malorum ignorat, sed vt suam ad nos diligentiam, prouidentiamque de- Hiero. 3:

monstret, & vt humanam declareret ignauiam, sicutque pro nostra salute se probet soliciū, & examinato. Psalm. 13. rem totius vita nostrar, secundum id Psalmi, Dominus de cælo prospexit super filios hominū, ut videt si est intelligens aut requirens deum. [succide ergo illam.] hoc est, destruendā atque damnadā præcunia, eo quod non suscepit Christum, sicut per Danielem prædictū est. Ciuitatem & sanctuarium dispergit populus cum duce venturo. Et in Psalmo, Fiat habitatio eorum deserta. Iuxta hunc modū loquendi dominus loquitur per Hieremiam, Euice illos à facie mea, id est, ciuicendos prænuncia. [P. quid etiam terram occupat?] hoc est, cur inaniter terram promissionis, que est omnium terrarum egregia, immoratur? Terram namque iniutiliter indigna occupat, qui locum suæ mansionis, bonis operibus non adornat. Et sicut talis indignus est pane quo vescitur, ita indignus est terra qua sustentatur. [A. illa]. i. prefatus vinea huius cultor, videlicet chorus apostolorum ac primitiæ ecclesie in Hierusalem congregata, [Respondens dixit illi,] videlicet Christo, [Domine dimite illam & hoc anno,] hoc est, clementer differ hanc vocationem, quoique tempus prædicationis meæ in Iudæa compleatur, quod per quadraginta annos circiter annos durauit, [Vtque dum fodiam circa illam,] id est, orando, docendo, exemplari, tere que viendo, & miracula operando, mentem populi huius ad suscipiendā fidem & gratiam tuā aperiā, vel hoc facere nitar, [Et mittam flercora,] i. per memoriam vitiorum eius eam ad humilitatem & compunctionem induā. Peccata enim sunt stercora, quorum dolorosa recordatio ac deploratio cordialis agrum mētis impinguat atque fecundat; quemadmodum fimus terræ. [Et siquidem fecerit fructum,] supple bene res gesta est, nec succidetur. & hic est modus loquendi truncatus, ut moris est loqui eis qui ex vehementi dolore loquuntur. Ideo apostolorū chorus sic loquitur, quoniam synagogā pro maximā sua parte nouit non conuertendā, propter quod cordialissime tristabatur, prout ad Romanos fateatur Apóstolus, Tristitia mihi magna est, & dolor continuus cordi meo pro fratribus meis, qui sunt Israëlite. [sin:men], i. si cōuersa non fuerit, in futurum succides illam,] hoc est, post quadraginta annos Romanorū manibus eam trades, quantū ad corporis mortem: animas vero dæmonibus aeternaliter puniendas, ut nouimus contigisse. Ex præmissis, vt dicunt nonnulli patet, quod precibus ac meritis apostolorum ac primitiæ ecclesie fuit dilata Iudæorum successio per tot annos, intra quos multa milia eorumdem fuerunt conuera. Præterea, quoniam synagoga figura fuit ecclesia, facile est parabolam hanc ad ecclesiam applicare, seu ad religionem quacunque, quæ frequenter venit ad lapsum notabilem, maxime tyrannorū persequitione cessante: ita quod Christus voluit eam in parte plagare & extirpare, sicut, proh dolor, in terra sancta dudu iam fecit, quæ propter Christianorū facinora canibus tradidit posidendum: sed cultor ecclesiæ, scilicet chorus honoris pastorum ac prædicatorum precibus obuiavit, sspēque veniam impremitur, vt deus in hoc anno, id est, tēpore gratia parcat & differat vocationem. Postremo, quidam per sicutulneam intelligentiæ genitū humanum, quod peccauit in lege naturæ, in lege scripta, & in lege euangelica. Consequenter præclarum describitur Christi miraculum sua doctrinae roboretum, [Erat autem docens in synagogā eorum,] scilicet Iudæorum, [Sabbati] id est, die quodam sabbati: in dī sabbatis frequentius docuit, eo quod dies illa celebris fuit Iudæis: & tunc copiosus confluentebant ad synagogam, id est, ad domum orationis & doctrinæ seu lectio[n]e deputatam, eratque in singulis Iudæorum viribus communiter talis domus, in dī & in ciuitatibus, ubi sub dominio gentiliū morabantur, synagogas habebant, sicut ex Actibus apostolorum facile est probare. Interdum vero synagoga Iudeorum collectionem designat, [Et ecce mulier] fuit ibidem præfens, [Qua habebat spiritum infirmatum] i. infirmatorem ex diabolico spiritu sibi deo permittente inflictam, vel proprie tua peccata, quemadmodum spiritus malus vexauit Saulem, vel propter maiorem feminam huius exercitationem, profectum & gloriā, vt fuit infirmitas sancti Iob à dæmons percussi, vel vt ex fœminæ huius tam miraculosa sanatione virtus Christi pateficeret, glorificareturque deus: sicut de caco nato dicitur in Ioan ne, quod natus est cœcus, vt opera dei manifestarentur in eo. [Annis decem & octo,] sicutque infirmitas fuit magis inolita difficultasque curabilis ex sua natura: iuxta illud Ouidii, Sero medicina paratur, cu[m] mala per longas inualuere moras: quamvis omnipotens Christi nil est fieri difficile. [Et crat inclinata] hoc est, vultu & corpore versus terrā depressa & incurvata instar brutorum, contra naturalem hominis figuram & situm: cui cōpetit caput habere erectū, quoniam congruit ei cœlestia querere & terrena transcedere supernorum intuitu & amore, [Ne omnino poterat suum respicere,] tanquam ira contracta. [Qua H. quum vidisset Iesus] corporali intuitu, in dī potius miserationis affectu, [Focavit ad se,] Poterat vtique a se corporaliter distante curare, sed vocavit eam ad se, vt cunctis patet miraculum ad dei honorem & hominum edificationem. [Et ait illi, Mulier dimissus es ab infirmitate tua,] hoc est, iubente hec tui indispositione in instanti fugatur & definit, quia meum dixisse fecisse est, & virtuti immensa cōpetit agere in instanti, quoniam nil ei queat resistere. Christus autem secundum quod deus, omnipotens est, & immensus in omni perfectione, sanctitatem & gloriam. [Et impoñit illi manus,] non quia sine tactu huiusmodi non potuerit eam sanare, sed ad insinuandum quod corpus suum fuit diuinatus suæ instrumentū, potentia plenū, & item ad ostendendū benevolentiam, charitatē & humilitatem suā ad pauperes & infirmos. [Et confestim erecta est] corpore, & ad naturalem situm redacta est. In quo patet quam imperiale christus egit miracula. Et sicut fœminā istam non rogatus curavit, socrū autem Petri rogatus: ita interdū gratia dona largitus antequā inuocetur, vt patet in Pauli conuersione, interdū, ut inuocari, [Et glorificabat deum,] i. mulier hæc deo gratias retulit, eiūsque potestate cognovit, confessā est, & exultauit corde, verbo, & opere, pro tam gratiosa sua curatione. Et quāuis fortasse nondū tunc nouerit, q[uod] ille qui eam sic vocavit, tetigit & sanavit, cōsideret deus, non tamē fuit ambigua, quoniam potestate eam curaserit supernaturali atque diuina, ideo deo specialiter gratias dixit, nec dubium quin & Christo tanquam homini sancto. Iuxta intelligentiam spiritualem, per fœminam inclinatam intelligi potest

A quæcunque anima seu persona carnalibus vitiis implicata, quam deo iuste permittente diabolus diu inctus ligavit vinculis peccatorum: iuxta illud Proverbiorum, Iniquitates sue capient impium, & fūribus peccatorum suorum constringetur. Talis igitur anima à diabolo vincita, ita efficitur debilis, spiritualiterque infirma, vt hostibus sue salutis nequaquam resistat: sed in omni pene tentatione succumbat, atque quotidie frequentissime vulneretur, diuina transgrediendo præcepta, ac mortalia incidente peccata. Itaque toto affectu terrenis immerita, sursum non valet respicere, deum syn ceriter contemplando, cuius iudicia contundo, & quæ ad salutem suam pertinent ponderando; quemadmodum in Danieli, 13. Daniele de luxuriosis presbyteris legitur, quod euerterent oculos suos, vt non aspicerent cælum, ne que recordarentur iudiciorum iustorum. Talem autem animam Christus interdum misericordissime aspicit, præuenit, & per inspirationem internam, per directionem angelicam, per exhortationem humanam, seu alio modo ad se vocat, videlicet ad conuersionem mentalem, penitentiamque condignam: & paulo post infundit ei fiduciam de remissione peccatorum suorum, manum quoque, hoc est, suum ei impedit auxilium, ita quod subito ad diuinorum meditationem atque amorem erigitur: sicutque cognoscens in quantis fuit periculis, erroribus & peccatis, deo totis regnatur præcordius, & tanto ferventius ei ob sequitur, quo maiorem ab ipso misericordiam est fortis.

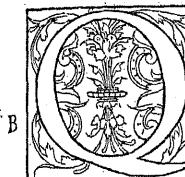
B Denique Christus in corporali huius foemina curatione quinque effect, quæ in spirituali iapiorū curatione spiritualiter agit. Etenim fœminam illam, vidit, vocavit, sanavit, tetigit, & erexit. Similiter Peccatorem spiritualiter curaturus, Primo videt eum oculis sua clementia, sicut videt Matthæum in Matth. 9. teloneo sedentem. Secundo vocat per inspirationem internam: iuxta illud Iob, Vocabis me, & ego re Iob, 14. spondebo tibi. In Apocalypsi quoque, Ego sto ad ostium, & puls. Tertio sanat per peccatorum re- Apocal. 3. missionem, quemadmodum per Esaiam loquitur, Ego sum qui deleo iniquitates tuas. Vnde per Hie Esaiæ, 43. remiam petitur, Sana me domine & sanabor, atque in Psalmo, Qui propiciabit omnibus iniquitatibus tuis, qui sanat omnes infirmitates tuas. Quarto tangit per virtutum infusionem, & per exercita- Psal. 102. tionem mentis ac satisfactionem, seu opera quilibet bona, secundum illud Regum, Abiit cum eo pars 1. Reg. 10. exercitus quorū tetigerat deus corda. Quinto erigit ad cœlestia per aternorum contemplationem, Esaiæ, 50. feruimusque amorem, prout apud Esaiam scribitur, Dominus erigit mihi aurem, vt audiā eum, quasi magistrum. [Respondens autem archisynagogus,] Respondit autem non ad alicuius interrogationem, quia interrogatus non legitur: sed ad miraculorum opus Christi apte se loqui putavit aut finxit. Porro ar- Roma. 16. chisynagogus est nomen offici, non persona, qui principem synagogæ designat. Indignans, quia sub tradito curasse hominem,] hoc est, fœminam illam, ius, in quo patet indicatio, ignorancia & falsa iustitia, imo & inuidia eius: in discretio, sed non secundum scientiam: ignorancia, quia præceptum de obseruancia fabbati non intellexit: falsa iustitia, quia indignans est Christo, vera C enim ius ita habet compationem, falsa designationem, secundum Gregorium: inuidia (quia vt sit Chrysostomus) non indignabatur ob fabbati violationem, sed propter Christi glorificationem: hinc Gene. 1. infra vocatur hypocrita, quia fixit se ob fabbati violatione turbari, quoniam torqueretur inuidia. [Di- cebat autem turba, sex dies sunt in hebdomada, in quibus operari oportet,] hoc est, licet & expedit, sicut de sex diebus omnia fecit, septimo autem die quieuit: in cuius memoriam iussit septimum diem seu sabbatum celebrari, in his ergo sex diebus, [Venite & curamini] qui estis infirmi, [Et non in die sabbati,] ne præuaricemini diuinum præceptum. Consequenter Saluator archisynagogum redarguit, ostendens quod ille magis contra fabbatum fecit quam ipse, & quod præceptum de fabbati obseruatione non intellexit, quia non quæcunque opera deus fabbato fieri prohibuit, alioqui non licuisse fabbato comedere, bibere, loqui, cibaria scindere, portum effundere. Seruilla ergo opera fuerunt illo die illicita, non opera caritatis, pietatis & necessitatis. Hinc ait Ambrosius, Deus septimo die ab operibus mundi quieuit: non ab omni operatione, quum sempiterna & iugis fit operatio eius, sicut filius ait, Pater Ioa. 5. meus usque modo operatur, & ego operor, vt ad similitudinem dei secularia nostra opera, non religiosa cessarent. [Respondit ad illum dominus & dixit,] Archisynagogus ausus non fuit Christum directe arguere, sed populum alloquendo, quasi indirecte redarguit eum. Sed Christus dei iniuriam non sustinens, nec populi deceptionem ferens, aptissime redarguit archisynagogum, & eius fautores. [Hypocri- ta,] qui iustum te simulas, quum plenus sis virtutis, [Vnde quisque vestrum in sib[us] non solvit,] propriam ma- nu, vel per ministrantem, [bonum suum aut ipsum & auctu adquirit,] Quasi dicat, In dī hoc facitis, quū tamen hoc sit opus magis manuale, quam in firmum verbo curare, aut manu contingere. Hanc autem filiam Abraham, tam carnis propagatione, quam fidei ac virtutum imitatione, [Quam alligavit,] hoc est, vinculo infirmitatis constrinxit, [Satanas, ecce decem & octo anni, non oportebat filiu[m] isto die sabbati,] Quasi dicat, Vtique expediebat, tum quia homo nobilior est iumento, tum quia indigentia fœminæ huius maior fuit quam iumentorum in fabbato, tum quia alligatio ista miserabilior fuit. [Et quoniam haec diceret, erubescabant omnes aduersarii eius,] Quia clarissime eos concuit, & derisione dignos monstrauit. [Et omnis populus,] hoc est, populus & simplices, nam aduersarii erant scribi & pharisei, humanæ gloria cupidi, ideo Christi honorationem ferre non poterant, [Gaudebat in uniuersitate quæ glorijs felicitat ab eo,] hoc est, in præclarissimis christi miraculis, quæ ipse poteritissime fecit, atque promptissime, ita Ioa. 21. quod summa numerū superauit: iuxta illud Iohannis euangelista, Multa alia fecit Iesus, que si scribatur per singula, nec ipsum mūndū arbitror posse capere eos qui scribendi sunt libros. Naturale equidem est menti humani, in tam supernaturalibus atque insolitis delectari, eo quod naturaliter sciē & in cognoscendo proficere optet, vnde & noua placent.

D Denique Christus aduersarios suos variis modis co[n]uicit. Primò, per operationē miraculorum, si- Matth. 9. cut quoniam dixit, Quid est facilius dicere, dimittuntur tibi peccata, an dicere, surge & ambula, &c. Se Matth. 21. capitulo, qui iustum te simulas, quum plenus sis virtutis, [Vnde quisque vestrum in sib[us] non solvit,] propriam ma-

Psal. 8. cundo per allegationem scripturatum, sicut quum allegauit illud ex Psalmo, Ex ore infantium & lacte E
 Psalm. 17. tium perfecisti laudem propter inimicos tuos, &c. Lapidem quem reprobaverunt & dicentes. Tertio
 Matth. 23. per propositionem parabolarum, ut quum dixit ad pharisaeum, Duo debitos erant, &c. Quarto, ef-
 Marci. 12. ficiacis testimoniorum, sicut quum dixit Iudeis, Vos misistis ad Iordanem, &c. Quinto subtilitate
 quaestio aum, vt quum interrogauit Iudeos, Cuius est imago haec & superscriptio? Itēmque, Baptis-
 mus Ioannis de celo erat, ex hominibus? Sexto, exhibitione exemplorum, sicut hoc loco.
 Postremo, quia Iudaei Christum frequenter de sabbati transgressione reprehenderunt, ideo multi-
 pliciter se excusat, & illos convincent. Primo, ex hominis dignitate, vt at apud Marcum, Sabbathum fa-
 cētum est propter hominem, non homo propter sabbatum. Secundo, ex sua maiestate, vt quum ait in
 Matth. 12. Matthæo, Dominus est filius hominis etiam sabbati. Tertio ex legis autoritate, dum ait, Si circuncis-
 ionē accipit homo in sabbato vt non solutur lex Moysi, &c. Quarto, ex sacerdotum operatione,
 quoniam sacerdotes sabbatum violabant, nec tamen se reos putabāt, prout in Matthæo allegat. Quin-
 to, ex eorum cupiditate & perueritate, quoniam curam pecorum sanacioni hominum præferabant.
 Sexto, ex operis qualitate, quoniam soluere hominem à vinculo satanæ, opus est charitatis: & hi duo
 modi in praesenti loco tanguntur. ¶ Præterea, confutatis incredulis, subdiur instructio credentium,
 qui in Christi operibus gloriantur; [Dicebat ergo] Iesus ad turbas, Cui simile est regnum dei, & cui simile
 est regnum ab illo? Primo interrogat, & interrogationem sub aliis verbis resumit, vt attentos reddet
 ret auditores, & materia proponendæ excellentiam declararet: deinde respondet, Simile est grano
 synapis. ¶ Regnum dei seu regnum cœlorum in scripturis multipliciter sumitur. Primo, pro ec-
 clesia militanti. Secundo, pro ecclesia triumphante. Tertio, pro æterna felicitate, seu præmio beatorum. Quartu-
 s, pro caelesti mansione eorum, puta pro celo empyreo. Quinto, pro actuo regime dei.
 Sexto, pro negotio, quod in militanti ecclesia agitur. Septimo, pro statu ecclesia militantis. Octauo,
 pro virtute & gratia ecclesia militantis, per quas ad ecclesiam triumphantem perducitur. Non o, pro
 sacra scriptura. Decimo, pro ipso domino Salvatore, secundum Hieronymum. Itaque regnum dei hic
 accipi potest, primo, sexto, septimo, octauo, nono, & decimo modis. Cum enim Christus hec dixit, pri-
 mitiva ecclesia militans, scilicet plebs credens in ipsum instar grani synapis parva fuit. Vnde superius
 vocavit eam gregem pusillum. Rursum prædicationis negotium quod tunc in plebe hac agebatur à
 Christo, in loco agebatur angusto, & in parvo terra angulo fuit comparatione orbis terrarum. ¶ Pre-
 terea status huius Ecclesiæ & virtus ac gratia eius tunc modici erant, præsertim extensio loquendo,
 quia adhuc pauci credebant, & ipsi quoque apostoli adhuc rudes tunc erant, valdeque imperfecti. Si-
 militer scriptura diuina tunc nondum fuit multiplicata per mundum, vt postmodum per apostolorum
 prædicationem, sed & ipse Christus tunc adhuc parvus fuit in cordibus Iudeorum, quia modice re-
 putabatur ab eis. Vnde Joannes Baptista prædixit, Illum oportet crescere, me autem minui. Itaque si-
 G miliare est regnum dei grano synapis, quod primo modicum est, Quod acceptum, mihi homo in hortum suum,
 & cresvit, & factum est in arborum magnam, & volucres cali requieuerunt in ramis eius. Parvissime primi-
 tiam ecclesiam militatem misit deus in hortum suum, hoc est, in templum Hierusalem, quod fuit locus
 cultus divini, & habitaculum dei, in quo apostoli suscepit spiritu sancto post Christi ascensionem
 primo orsi sunt prædicare euangelicam legem. Quotidie quoque vnamittere fuerunt in templo &
 portico Salomonis, prout in Actis apostolorum habetur. Deinde ecclesia crevit mirabiliter omni die,
 velut in arborum magnam, quia per totum mundum diffusa est, & plena fuit fructibus bonis, ita quod
 volucres cali, hoc est, viri contemplati, ac spirituales doctores, atque prælati requieuerunt in ramis
 eius sub protectione & umbra, documentis & gratia apostolorum, qui fuerunt velut rami ecclesiæ,
 per climata mundi inde extenti, vel rami ecclesiæ sunt potestas eius spiritualis ac secularis. Quæ-
 admodum autem dictum est de incremento ecclesiæ, ita de incremento euangelicæ prædicationis, &
 ecclesiastici status, itēmque virtutis & gratiae primiæ ecclesiæ, est dicendum, quia hæc omnia pri-
 mo in Hierusalem & Iudea, quasi in loco angusto fuerunt, deinde per quatuor mundi plagas diffusa
 sunt, fueruntque ista plantata in horto dei, hoc est, in ipsa ecclesia seu corde credentium. Vnde sponsa
 in Cantico ait, Veniat dilectus meus in hortum suum.
 Insuper scriptura sacra primo paucis cognita & concessa, per discipulorum Christi prædicationem,
 toti mundo est cōmunicata, in cuius ramis, hoc est, variis expositionibus præfatae volucres cali que-
 scunt, diuinis vacando. ¶ Postremo, Christus primo inter Iudeos modice reputatus, immo vilipensus,
 reprobatus & crucifixus, per apostolorum prædicationem ac signa toti mundo innotuit, atque in cor-
 dibus electorum sic crevit, quod agnitus est, honoratus ac adoratus, vt verus deus, sicut in eius ra-
 mis, hoc est, potestatibus, defensionibus & gratis requieuerūt fideles. Vnde apud Danielē designa-
 tus est, Christus per lapidem abscissum de monte absque manibus, qui lapis factus est mons magnus,
 impletusque totam terram, Sed & Christum misit pater in hortum suum, hoc est, in ecclesiæ & pri-
 mo ad synagogam, Cui simile est regnum dei? de quo iam dictum est, Simile est fermento quod accep-
 tum mulier abscondit, hoc est, miscuit, In farina tria fata, id est, tres mensuras farinæ aqua aspersæ. Sa-
 tum enim, secundum Bedam, est mnesura iuxta morem prouinciarum Palestinae, vnum & dimidium mo-
 dum capiens. Donec fermentaret totum, hoc est, tota massa a fermento virtutem acciperet, vt esset apta
 materia panis. Simili modo, sacra scriptura seu Christus, vel fides & charitas eius, seu prædicatio eu-
 gelica, tanquam virtuosum optimumque fermentum à muliere, hoc est, ab increata sapientia, tanquam
 a causa principali, & ab apostolica congregatio, tanquam à causa secundaria, instrumentalis seu mi-
 nisterio illibate carnis Christi commixta est congregatio fidelium seu credentium cordi infusa, tan-
 quam in tria fata propera lumina trinitatis mysterium: vel propter tres status feruorum dei, scilicet

A incipientium, proficiunt, & perfectorum: vel propter statum coniugatorum, continentium, & vir-
 ginum, donec fermentaret totum, hoc est, quoque vnuersum mysticum corpus Christi, quod
 est vnuersa ecclesia electorum fidelium, Christo incorporaretur, eiisque fide, charitate & gratia for-
 maretur, & per sacram scripturam instrueretur, & tantam à Christo virtutem acciperet, vt de ea Apo-
 stolus fateretur, Vnus panis & vnum corpus, multi sumus. Itaque fermentum hoc loco in bono acci-
 pitur. Alibi vero in malum accipitur, vt cum Apostolus ait, Modicum fermentum totam massam cor-
 rumpit. Et cum in Osea legitur, Quieuit ciuitas paululum à commixtione, donec fermentetur totū.
 Cor. 10:1.
 1. Cor. 5:6.
 Osee 7.

¶ Prosequutio expositionis huius capituli, ab eo loco quo dicitur, Et ibat per
 ciuitates & castella docens.] Articulus x x vi.

B Voniam Christus iam de euangelica prædicatione ac fideli multiplicatione figu- Deute. 10:
 raliter est loquitus, consequenter facta verba sua verificat, [Et ibat Iesus] cum di- 2. Par. 19:
 scipulis [Per ciuitates & castella] Galilæa atque Iudeæ, [Docens] tam urbanos quā 1ob. 34:
 villanos, tanquam perlonarū acceptor non existens, sed omnes tam paruos quā Eccles. 35:
 magnos, tam doctos quam idiotas, quantum in se fuit ad salutem inducens, [Et Esaiæ. 42:
 iter faciens in Hierusalem,] hoc est, ad locum sue passionis propinquans, & genus Matth. 22:
 humanum liberare desiderans: sicut iam ante testatus est, Baptrismo habeo bapti- Luca. 20:
 zari, & quomodo coarctor donec perficiatur? [At autem illi quidam, Domine, si Roma. 6:2:
 pauci sint qui salvantur?] Hoc ideo interrogavit, quia audiuit Christum de caelesti regno plurima prædi- Actu. 20:
 care, documenta ardua tradere pro acquirenda salute. [Ipse autem dixit ad illos,] Vnus quæ sit, sed Luce. 12:
 Christus ad omnes qui aderant, dirigit responsionem, quoniam questionis solutio ad omnes specta-
 vit, & forte ille vñus ex aliorum interrogavit insinuūt. Contendit id est, cum lite & pugna contra dé-
 mones & peccata, contra mundum & propriam carnem, irrefrenatamque propriam voluntatē satagi- Iohann. 10:
 tel [intrare] hoc est, ad æternam beatitudinem præficiſi, per interiorēs exteriorēs actus virtutum, Iohann. 14:
 [per angustum portam] id est, per vitam pœnitentialem, per indeſinentem cordis custodiā, per con-
 versationē timoratam, vel per Christum, eius sequendo vestigia: qui ait, Ego sum ostium. Itēmque,
 Ego sum via, &c.

¶ Porro, Christum sequi, & per ipsum intrare, est aduersa equanimiter ferre, bona pro malis repende- 2. Timo. 2:
 re, inimicos diligere, malle mori, quam viam virtutis & aqvitatis deferere. Hinc Paulus testatur, O- 1. I Corin. 2:
 mines qui volunt pie vivere in Christo persequitionem patientur. Et Iohannes, Qui se dicit in Christo Mauth. 7:
 manere, debet sicut & ille ambulauit, & ipse ambulabat. Hæc est porta angusta, de qua apud Matthēum Match. 11:
 apertis loquitur Christus, Intrare (inquires) per angustum portam, quia lata & spacioſa est via quæ 1. Petri. 2:
 C dicit ad perditionem, & mulci inueniunt eam. Quam angusta porta & arcta via, quæ dicit ad vitam, & 2. Timo. 2:
 pauci inueniunt eam. Sed videtur his obuiare, quod in Matthēo dicit, Iugum meum suave est, & onus
 me in leu. Et respondentum est, quod eadem via est imperfecta ac incipientibus arcta, laboriosa, du-
 ra lieu amara: præficiatibus vero dulcis est & perfectis, puta ar denter amabilibus est suavis atque amœ-
 na, quia guttarunt quam dulcis est deus, & quanta sit delectatio, mente tranquilla deo vacare, virtu-
 tibus occupari, habentque passiones conformatas, & virtus de facilis vincunt.

¶ Deniq; si se pe corporaliter affligantur suffinēdo aduersa, mente tamē cōiolantur & gaudent in do-
 mino: quemadmodum Iacobus in sua epistola monet exordio, Omne gaudium existimat fratres cū Iacob. 5:
 in diuersas tentationes incidentur. Nam & qualibet virtus quanto perfectius aliqui inest, tanto ma-
 jorem habet delectationem sua operationi adiunctam. Hinc in proverbiis sapientia loquitur, Ducam Prou. 4:
 te per semitas aequitatis, quas cum ingressus fueris, non arctabuntur gressus tui. Vnde Hieronymus,
 Virtutes duræ sunt incipienti, molles proficiunt, suaves peruenient. Et Augustinus, Semita aequitatis dum inchoantur, arcta videntur & angusta: dum autem profectum accipiunt, spacioſe videntur
 & lata. Véruntam quamvis perfectis seu fortiter proficiuntibus suave sit & iucundum, psalmis, orationibꝫque vacare, contemplationi intendere, ceteris quoque spiritualibus exercitii inharere: ni-
 D hilominus difficultas & labor eis contingunt in refrenatione cordis ab omni euagatione, in veniali
 peccatorum evitazione, in quotidianorum affectuum deploratione ac castigatione, in multiplici quo-
 que afflictione seu compunctione, qua propter aliorum peccata, & ruinam ecclesiastici status intimo af-
 ficiunt dolore. Nam & Paulus testatur, Supra modū grauati sumus, ita vñdereret nos vivere. Sed 2. Corin. 1:
 & abbas Agathon dixit, Non est labor sicut orare deum, videlicet propter difficultatem vitandi om-
 nem animi euagationem, tempore orationis præcipue deuitandam. Interdum quoque viris bonis spi-
 ritualis consolatio, alacritas cordis, fiducia gaudium, ad tempus dispensatiue diuinitus subtrahuntur,
 tuncque dura sunt eis quæ ante cum Igitur gerebantur. ¶ Postremo, si quis velit clarius scire, quid sit
 dicere, Arcta est via salutis: aduentat illud Apostoli, Qui autem fuit Christi, carnem suam crucifixerat Gala. 5:
 cum vitiis & concupiscentiis. Et denuo, Cum metu (inquiet) & tremore ac timore vestram salutem Philip. 2:
 operamini. Sed heu multi sunt iam nominetus christiani, qui abiecto Christi precepto ac docu-
 mento contendunt, quomodo abundant diuitiis, & (quod periculofissimum est) quomodo pluribus

beneficiis adeptis, lautam & carnalem vitam deducant, quomodo ad ecclasticas dignitates, seu pre-
 lationes, ad maioritatem pertingant vt honoretur. Itaque contendite intrare per portam angustum,
 Quia multi dico vobis querent intrare, regnum cœlestis, [Et non poterunt,] quia non efficacie quæsierunt,
 nec seruide optauerunt, sed pigre ac negligenter aut nimis tarde, quemadmodum virgines fatuæ. Sunt
 igitur quam plures fidem informem ac seruilem timorem habentes, qui frequenter abhorrent pœnas

- inferni, se cogitant morituros, diuinum formidant iudicium, cupiuntque beatitudinem aeternalen, sed carnali amore, secularique vanitate seu ambitione, & formica quadam molitie retrahuntur a via salutis, a bono proposito aut incepto, sed & difficultas incedendi per viam aratam eos deterret, nec fiduciam sumunt in domino, ideo miseri miserabiliter, irreparabiliterque dispercent. *Cum autem intraverit pater familias, hoc est, dum Christus omnium fidelium princeps & dominus, completo finali iudicio cum vniuersis electis calestem paradisum seu calum empyreum ingressus fuerit secundum naturam assumptam, locum mutando, qui secundum diuinatem suam incircumscripibilis, invariabilisque Matth. 25. cõsilitit. [Et clauserit ostium,] hoc est, aditum regni caelestis, ita quod paenitentia & precum locus non erit, quia finita erit tunc via, id est, praefens vita, qua durante durat tempus promerendi ac demerendi: & qua finem sumente, finitur huiusmodi tempus. *Et incipiet foris stare, sic est, ab electis loco ac primo segregari, cum quibus in hac vita corporaliter mixti fuisti. [Et pulare ostium,] scilicet ingressum depositare, seu Christum qui ostium est precari, [Domine aperi nobis] Iianam glorie, nosque exaudi, [Et respondens] Christus dominus [Dicit vobis] verbo oris seu facto, [Ne fecio vos] per approbationem [Vnde sis] hoc est, de numero electorum, de sorte iustorum vos esse non fateor. Egit autem duplex notitia, scilicet approbationis & simplicis intelligentiae seu visionis. De prima ergo notitia iam sermo, secundum quam deus non nouit nisi iustos, & ea quae sunt virtus & gratia. Sic quoque de homine veraci dicuntur, quod nescit mentiri. Loquendo autem de notitia simplicis visionis, deus scit bona & mala, secundum illud Iob, Ipse nouit horum iniquitatem, & videns iniuriam nonne considerat? Rursumque, Ipse nouit decipientem, & eum qui decipitur. [Tunc in ipietate dicere] hoc est, dicere optabit, vel corde diceris, vel si possetis, diceretis, [Manducavimus coram te & libimus, & in plateis nostris doceatis.] Hoc primo exponitur de Iudeis illius temporis, inter quos Christus corporaliter conuerterebatur, qui coram ipso, & cum ipso saepè cibum & potum sumperlunt, & in eorum praedicavit viii, synagogis, & locis. Potest quoque exponi communiter de Iudeis, qui secundum legem certis temporibus in templo de victimis suis & oblationibus comedenterunt, in quorum plateis & synagogis Christus per doctores veteris testamenti dicitur docuisse. Spiritualiter vero de Christianis exponitur, qui corpus & sanguinem Christi indigne participant, propter quod damnationem incurvant maiores: in quorum etiam plateis, viii, ecclesiis christi per suos ministros quotidie docet, imò & in plateis animalium eorum, hoc est, in lata capacitate intellectus ipsorum, per inspirationem internam, atque angelicā directionem spiritualiter docet ac loquitur, sed ipsi aduertere, ac parere recusant: & ideo dicit vobis, Nescio vos vnde sitis, sicut expostum est. Vnde ad Iudeos olim electos deus ait per Amos prophetam, Tam timido vos cognoui ex omnibus populis. *Discedite a me omnes operari iniquitatem,* id est, qui in peccatis mortalibus comprehensi ells, nec finaliter paenitentisti: hoc est, qd in Matthæo loquitur eis Christus, Psalm. 5. Ps. 139. Ita maledicti in ignem eternum. Ideo dicit Psalmista, Neque habitabit iuxta te malignus, neq; permanebunt iniulti ante oculos tuos. Et vice versa de electis decantat, Veruntamē iusti confitebuntur nomini tuo, & habitabunt recti cū vultu tuo. [Ibi] videlicet in inferno. *Erit flerus & stridor dentium.* Fletus ibi erit ex diuersis generibus infernali tormentorum: etenim ignis, sulphur, spiritus procellarum, pars calicis eorum, id est, pars sunt supplicii damnorū. Stridor vero ibi erit specialiter ex vehementissimo frite: iuxta illud Iob, Ab aquis niuum transierit ad calorē niuum. Et indignatio ne quoq; impatiētia, & furore, poterit stridor eis inesse: iuxta illud Psal. Peccator videbit & irascetur, dentibus suis furem & tabescer. Quemadmodum enim secundum Dionysium, sunt in demonibus phantasmatu proterua, amēs furor, irrationabilis concupiscentia: sic & de cunctis dici potest dānam. Vnde deū benedictū incessanter blasphemare dicuntur. Præterea queritur, an fletus ille dānamōrū post resurrectionē erit corporalis. Ad quod respondent doctores, quod duplex est fletus, utpote spiritualis, qui est intensus dolor interior, quem certū est esse in tartaris. Alius est fletus corporalis, in quo duo considerantur. Primum est resolutio lacrymarū, qui in damnatio non erit, quoniam cessante motu celi generatio corruptio que cessabat. Et item cū damnatio illa sit aeternaliter duratura, est & lacrymarū resolutio infinita. Secundum quod in fletu corporali consideratur, est oculorū & capitis turbatio & obnubilatio, quod erit in illis, *Cum videritis Abraham & Isaac & Jacob & omnes prophetas,* qui spiritu sancto eos non solum per gratiā gratis datā, qualis est gratia prophetæ, sed etiam per gratiā gratiū faciente inhabitate loquuntur, *In regno dei* quicquidem. Circa quod queritur, quomodo reprobri electos visuri sint tunc in regno dei, quum secundum Gregorium, post diem iudicii damnati non amplius sint visuri electos in regno celesti? Et respondendum, quod reprobri ad suę calamitatis augmentum videbunt electos lata sententia in celos confundere, sive facta illa ascensione, videbunt, hoc est, certissime scient eos esse in regno celesti. Deniq; Christus specialiter nominat hos tres patriarchas propter precipuā eorum sanctitatem, & quoniam deus in veteri testamento specialiter se vocavit deum eorum: iuxta illud Exodi, Ego sum deus Abraham, deus Isaac, deus Jacob, hoc nomen mihi est in eternū. Item quia ad hos specialiter facta est promissio, imò & eadē promissio de christo & Salvatore facta per ipsum. Abraham enim loquitus est dominus in Genesi, Benedicetur in semine tuo omnes gentes, hoc est, in Christo, sicut ad Galatas exponit Apostol. Porro, ad Isaac loquitus est deus, Benedicetur in semine tuo omnes gentes terrenas. Ad Iacob quoque loquitus est deus, Benedicentur in semine tuo cuncte tribus terrarum. Vnde quod aliqui dicunt ad Abram, & ad David tantummodo factam esse reprobationem, sane intelligendum est. *Vos a rem* videbunt per experientiam *[Expelli foras]* hoc est, excludi a regno atque collegio electorum, secundū illud Matthæi, Inutilē seruit profligate in tenebras exteriores. Et in Apocalypsi, x 1 1. cap. Foris canes & benefici & impudici & idolis seruientes, & omnis qui amat & facit mendacium. *[Et venient] electi ab oriente & occidente & aquilone & mari,* hoc est, nō solū ex Iudea, sed à quatuor plagis seu partibus.**

A terra: *[Et accumbent,]* id est, feliciter reficiuntur ac requiescent [*In regno.*] quia sicut iam de omnibus mundi partibus non ludigi duntaxat, sed & innumerabiles gentilium sunt conuersi ad Christum per fidem ac gratiam: qui sicut nunc requiescent in regno ecclesiæ militantis, hoc est, in ipsa ecclesia peregrinante ac viatrice: ita post finale iudicium aeternaliter ac beatissime conquiescent in ecclesia trinitatis. Hinc apud Matthæum loquitur Christus de seipso, Mitte angelos suos cum tuba & voce magna, & congregabit electos à quatuor ventis, & accumbent in regno dei. Ad quod applicari potest quod magnus ille Esaias propheta prædictus, Ecce isti de longe venient, & ecce illi ab aquiloni & mari, & isti de terra australi. Moraliter per orientem designatur ortus nativitatis: per occidentem, occasus, seu interitus mortis: per aquilonem, qui est ventus durissimus, duritias aduersitatis: per austrum, qui est calidissimus ventus, fauor & lenitas prosperitatis. Itaque spiritualiter ab oriente veniunt, qui consideratione sua originis conuentur, penitentes illud Iob, Homo natus de muliere brevi viuens tempore, repletus multis miseriis. Ab aquiloni veniunt, qui mortis memoria, iudicij metu, inferni formidine conuentur, penitentes illud Apóstoli, Horrendum est incidere in manus dei viuetis. Ab aquiloni veniunt, qui necessitate urgente, vel aduersitate monente compunguntur, & redeunt ad salutem, de quibus ait Saluator, Compelle intrare. de quibus Esaias afferit, Domine in angustia requiescerunt te, in tribulatione murmuris doctrina tua est, in quibus impletur quod per Osseam loquitur dominus, Ecce sepi viam tuam spinis, & sepiam eā maceria, & queret amatores suos, & non inueniet, & dicet, Vadam & reuertar ad virum meum priorem, quia bene mihi erat tunc magis quam nunc. Ab austro veniunt, qui arridentibus sibi prosperis, nihilominus deo inharent, in talibus deo gratias referentes, & magis offendere metuentes: sicut beatus Petrus hortatur, Gratias agite deo, qui vos vocavit in admirabile lumen suum. Hinc insuper constat, quod moraliter fando, ab oriente veniunt nobiles, ab occidente ignobiles, ab austro diuites, ab aquiloni pauperes, & de his omnibus aliqui saluabuntur. Ad quod illud Ezechielis captiuitas, A quatuor ventis celi venti spiritus, in sufflata super interfertos istos, & reuiciantur. *[Et ecce sunt nouissimi, qui erant primi]* hoc est, Iudei, qui ante Gentiles fuerunt ad Christi fidem admonti, propter suam incredulitatem sunt facti extermi & vltimi, id est, conuersi Gentilibus postponendi. *[Et sunt primi qui erant nouissimi]* hoc est, Gentiles conuersi incredulos præcesserunt Iudeos, qui ante Gentiles fuerunt vocati. Interdum quoque cōtingit, quod primi, id est, in gratia atque virtutibus perfectiores sunt nouissimi, id est, peiores, quia paulatim tepeſcant, quemadmodum in Apocalypsi deus cuidam impropperat, Habeo aduersum te, quod charitatem tuam primam reliquisti. *1. Corin. 10.* Augustinus quoq; Videlicet, inquit, cedros libani cecidisse. Ideo monet Apóstoli, Qui stat, videat ne cadat. Fiant etiam primi qui erant nouissimi, dum homines vitiis paenitendo crescunt in viros virtutum, in quibus impletur illud Apóstoli, Vbi abundauit delictum, superabundat & gratia. *1. Corin. 10.* Postremo, primi, hoc est, magni & incliti in seculo isto, sunt in futuro seculo quando damnantur, nouissimi: & qui hic reputantur nouissimi, id est, viles & despecti, in futuro sunt primi, dum humiles in caelestibus exaltantur, nam vt Paulus fatetur, *Quae stulta sunt mundi, elegit deus, vt confundat sapientes;* & infirma mundi elegit deus, vt confundat fortia. *[In ipsa die]* qua Christus verba statim præhabita dixit, *[Accesserunt quidam pharisæorum dicentes illi, Exi de terra hac Galilææ, Et vade hinc]* scilicet extra territorium potestatis Herodis, *[Quia Herodes vult occidere te.]* quod de Herode Antipa filio Herodis Ascalonitæ, qui occidit infantes, est intelligentium. *¶* Porro secundum Cyrillum, Pharisæi hi ista malo zelo loquuti sunt, tanquam prouocati contra christum propter verba ipsius, quibus Gentiles Iudei præpoluit. Alii quidam existimant, quod forte aliqui eorum bono zelo dixerunt ista. Cur autem Herodes quæsierit christum occidere, aliqui opinantur, quod ideo, quoniam audiebat tot milia sequi Christum, suspicabatur, ne forte à Christo tanquam à Galilæo concitaret seditione contra regnum suum, vel forte fixerunt istud, vt Christum terrorent & effugarent. *[Et ait illi, ite, dicite vulpi illi,]* hoc est, callido & doloso Herodi. Vulpes quippe secundum Bedam, est animal fraude plenum, in foueis ad insidiandum latens, odore fetens, & nunquam in recto incendens. Si princeps iniquus est animal per vitam bestiale, dolosus per calliditatem, in foueis latens, hoc est, simulatione & duplicitate suam prauitatem abscondens, atque insidians per excoitatum versutiam, forens per malam famam, curue incendens per conuersationem iniustum. Similimodo deus per Esaiam nominavit Achas vulpem. *[Ecce eis in demona & sanitates perficio]* hoc est, languidos curo. *Hodie & cras,* id est, nunc & tempore propinquuo, quoque in corpore hic subsistit. Cras enim in scripturis accipitur pro tempore propinquuo, sicut in Genesi Iacob effatur, Cras respondebit mihi iustitia mea. *[Et tertia die consumor,]* hoc est, statim post tempus præfatum occidat, & implebutur quæ de me prædixerunt prophetae. *[Veruntamen oportet me,]* hoc est, ad hominum salutem expedit, & me decet, seu etiam necessitate conditionata necessitatis est, vt præordinatio diuina & prophetie de mea passione impleatur in me, *[Hodie & cras & sequenti die,]* hoc est, per tempus aliquantulum iam currens, citroque finiendum, sicut expositum est. *[Ambulare,]* id est, in seculo hoc conuersari, & opera diuina peragere, seu Hierusalem versus proficiunt, *[Quia non capit,]* hoc est, capacitem seu congruentiam non habet, *[Prophetam petire]* id est, occidit *[Exstra Hierusalem.]* Hoc per modum hyperbolæ locutionis dictum videtur. Non enim omnes prophetae occisi, in Hierusalem sunt occisi, cum Hieremias in Aegypto, & Ezechiel in Chaldea, & Amos in terra decem tribuum legitur occisi: sed ideo Christus hoc dixit, quia communiter in Hierusalem talia contigerunt, & ibi innocentium sanguis frequenter ac copiose effusus est, quia ibidem reges iniqui, pontifices impii, scribæ & pharisæi malitiosi habitauerunt, qui à prophetis increpari & instrui contempserunt. Sumit autem hoc loco Hierusalem non solum pro spacio infra meenia comprehenso, sed pro vrbe simili cum appenditiis, & *Hebr. 3.*

stoli Pauli, Iesus ut sanctificaret populum, extra portam passus est. [Hierusalem, Hierusalem] id est, & plebs urbis illius: & repetitio nominis est signum compunctionis, vel ferocitatis, & excitationis ad advertentiam diligentem. [Quae oculis prophetas, & lapidas eos qui mittuntur ad te,] id est, sive per haec crimina perpetrasti, adhuc autem cito factura es talia. Nam Zacharium filium Ioiadæ lapidauerunt, Esaiam seruauit, & continebat pullos suos in nido locatos sub propriis aliis, ne a rapacibus avibus diripiantur. [Et nolusisti taliter congregari, quia deo & sanctis eius fuisse rebellis.] Denique si interdum populus ille bonis consenserit, hoc raro fuit, & pro maiori parte plebis ac temporis fuerunt peruersi. Christus quoque antequam verba haec protulit, sive in Hierusalem fuit, & quadam ibi miracula fecit ac docuit, per quæ omnia voluit plebem illam conuertere: nec dubium, quia & orauit frequenter pro ipsis. [Circa hoc queritur, cum diuina voluntas sit omnipotens, cui nullus resistere potest, quomodo si deus vult homines congregare, conuertere & salvare, aliter accidere potest?] Ad quod responderet Damascenus, quod voluntas dei antecedens non semper impletur, quia non est voluntas absoluta & plena: sed voluntas dei consequens semper impletur. De hoc alibi sive clarus scripsi. [Ecce relinquetur vestrum confusione, vestram tuncque culparum vindictam,] Domus vestra id est, templum vel virs seu natio vestra, [Deserit,] quod factum est, quod Romani destruxerunt Hierusalem, & occiderunt, viderunt, & disperserunt plurimos Iudeorum, sicut frequenter iam dictum est, & ex scripturis veteris testamenti probatum. Nam Daniel dixit, Ciuitatem & sanctuarium dissipabit populus cum duce venturo. Et Psalmista, Fiat habitatio eorum deserta. [Dico autem vobis, quia non videbitis me, donec veniat] tempus [Cum dicteris, Benedictus qui venit in nomine domini.] Aliqui dicunt istud impletum in die Palmarum, quando pueri clamabant cum turbis, Osanna benedictus qui venit. Veruntamen secundum ordinem narrationis beatissimi euangelistæ Matthæi, christus verba sive protulit post factum illius executionem, immo & post diem Palmarum: similiter secundum beati Lucæ narrationem, Christus haec dixit cum esset in via Hierusalem versus, ante diem Palmarum: & sicut ex Euangelio sancti Ioannis probatur, Christus post haec verba sive in Hierusalem fuit: ideo istud exponitur de secundo eius aduentu, ut sit sensus, Dico vobis incredulis & ingratis, non videbitis me, hoc est, in vestra cacciate relinquenti iusto dei iudicio, propter vestras malitias, ita quod non agnoscetis me esse Christum filium dei. Donec veniat, cum dicteris, id est, vsque ad diem iudicii quando corporaliter videbitis, Christum esse scieris quem crucifixisti, tuncque inuite dicteris seu confitebimini, Benedictus qui venit in nomine domini: quia in nomine Iesu christi omne genu flebit, caelestium, terrestrium, & infernum. Porro secundum Theophilum Christus dicendo, Non me videbitis, non significat horam illa quæ haec dixit, sed tempus crucis: quasi dicar, Postquam crucifixieritis me, non amplius videbitis me, donec iterum veniam omnia iudicaturus. Postremo, in scripturis aliqua per anticipationem dicuntur, & Christus eadem verba sive potuit prædicare.

¶ Elucidatio Cap. xiiii. [Et factum est cum intraret in domum cuiusdam principis pharisæorum.] Articulus xxxvii.

4. Reg. 6.

Christus qui venit in mundum hunc peccatores cōuertere, variis modis studuit eos trahere ad salutem. Vnde & eis conuefci dignatus est, ut perfectissima modum suorum honestate ac sapientissima colloctione aliis modis ipsis ad meliora aliceter, prout in huius capitulo fertur exordio. [Et factum est cum intraret dominus Iesus, In domum cuiusdam principis pharisæorum sabbato māducere panem,] forte inuitatus ad prædium. Per panem autem in scripturis intelligitur quilibet cibus, sicut per aquam quilibet potus: vt confit ex eo quod in libris Regum Heliceus loquitur Regi Israël de Syris, Pone panem & aquam coram eis, vt comedant & bibant. Moxque ibidem subiungitur, Et apposita est eis ciborum magna præparatio, & comederunt & biberunt. [Et ipsi pharisæi obseruabant eum,] quomodo in verbo aut facto possent reprehendere eum, præsertim an aliquid contra festiuitatem sabbati ageret. Christus nempe (vt ait Bernardus) in factis passus est obseruatorum, in dictis contradictorum, in tormentis illuforum. De quibus obseruatoribus Christus ait in Psalmo, Qui custodiebat animam meam, consilium fecerunt in vnum. [Ecce homo quidam hydropicus erat ante illum,] Ordinatione diuina hydropicus ille aduenit, vt in eius curatio ne potentia Christi claresceret, & per hoc error pharisæorum confutaretur. ¶ Porro ab hydore, quod est aqua, dicitur hydropis, quæ est morbus aquosus, ex vesicæ vitio natus, cum inflatione turgente & anhæni factio. Proprium quoque hydropicæ est, quod quanto plus bibit, tanto plus sitit. Idcirco per eam auari & lubrici designantur, qui quanto plus delectationibus se exponunt & rebus acquirendis intendunt, tanto eorum affectus plus ad venerea & ad temporalia inflammantur. ¶ Denique septem ponuntur proprietates hydropicæ, per quas septem mortalia peccata denotantur. Prima, est tumor corporis & membrorum, per quem signatur superbia: iuxta illud Iob, Quid tumet contra deum spiritus tuus? Secunda est, expressio spirituum, per quam signatur inuidia, quæ aliorum laudabilia comprimit ne pandantur. Tertia est, ardor sitis, quæ designat auaritiam. Quar-

A ta est, indigestio humorum, quæ iram significat. Quinta est, pigritia seu tarditas pedum, per quam hotatur acedia. Sexta est, genitalia inflatio, quæ signatur luxuria. [Et respondens Iesus,] non ad verba vocalia, sed ad infidios, as cogitationes illorum, quas intuebatur, [Dixit ad legisperitos,] id est, scribas atque doctores Iudeorum, [Et ad pharisæos,] iusti enim præcipue inuidebant famam Christi, obserabantq; eu miscupientes famam Christi denigrare, quoniam ipsi laudis humanæ cupidissimi erant. [Si licet sabbato cursu,] à corporali infirmitate supernaturaliter & miraculo se. Non quasi ignorans hoc querit, sed vt illorum errorē corrigeret. Taliter enim curare est opus diuinum & charitatum, à vocazione dei nequaquam impediens, sed ad diuinæ potestatis contemplationem, ad diuinæ pietatis amorem & laudem vehementer ascendens, tam eū qui curatur, quām omnes qui adsunt aut audiunt: nisi omnino peruersi inuidiq; consistant. [At illi tacuerunt,] quia sciebāt subtilitatem atq; prudentiæ Christi, ideo conuinci & argui metuebat quicquid responderet: [Ipsi vero] Iesus potentissimus atq; piissimus medicus animarū & corporum, [Apprehensum eum,] puta hydropicum, quem apprehendit cum manu ex humilitate, non quod absque corporali contactu nequerit illum curare, [Sanctus] impérialiter ac repente, [Ac dimisit] labore expedite, vt veritas sua curationis patret. [Et respondens] ad cogitationes legisperitorum ac pharisæorum, qui viso hoc signo cōperunt cogitare & iudicare, quod sabbatum Christus soluisset: indeo cōtra hoc [Dixit ad illos, Cum vestrum affinis aut bos in pectus caderet, & non continuus extrahet illum die sabbati,] quasi dicat, Si licet iumentis cum grādi labore die sabbati subvenire, cur non potius licet homini, nigro lanitatis opem hoc die impendere, præsertim quando hoc fit tamē sine labore, in dō facillimē? ¶ Denique peruersis & excacatis illis legisperitis ac pharisæis iam in ecclesia multi etiam prælati & animarum curam habentes sunt similes, quia si viderint pecoribus suis aliquid aduersitatis cōtingere, mox succurrūt: sed si viderint proximos suos aut subditos spiritualiter ledi atq; occidi, i. peccare mortaliter aut notabiliter, tacent, disimilant, non curant, nec dolent, quo patet, quod etiam dei ac proximi charitatem non habent, nempe quo anima præfantior est corpore, omniq; iumento, eo de anima ratiōne seu virtus plus dolendum est, ac amplius succurrentum, quām de corporum aut pecorum leſionibus sit tristandum. [Et non poterant ad huc respondere illi,] Videbant namque se esse conuictos, nec aliqua solutione posse vim argumenti evadere. Itaq; obturato ore inuidorum, hydropisq; corporali sanata in vno, conuertit se Christus ad spiritualis hydropis, i. superbia & ambitionis curationem in omnibus talibus tunc ibi præsentibus. [Dictebat autem, & ad inuitatos parabolam,] i. sermonē aliquid mystice significantem, quia per corporalia ista inuinebat spiritualia documenta, [Intendens,] i. considerans vel intelligi dans, [Quomodo primos accubitus eligeret,] i. quilibet eorum ad eminentiora loca in mensis aspiraret auiditate honoris, & etiam forte propter ferculâ lautoria quæ altius sedentibus solēt apponi, [Dicens ad illos, Cum inuitatus fueris ad nuptias, non discumbas in primo loco,] i. non tecipsum vane ingeras ad fedēnum in loco altiori, seu primo, [Ne forte honorior testis inuitatus, &c.] Sensus superficialiter literalis difficultatem non haberet, sed magister humilitatis, hoc exemplo, hacque rationabili persuasione intendit nos informare, vt semper quantum in nobis est parui faciamus nos ipsos, nec vltra propriam mensuram nos erigamus, imo potius etiam inferioribus nos viliores arbitremur. ¶ Denique cum per christi ministros, id est, prædicatores & prælatos inuitati fuerint ad nuptias, id est, vnoniem mentis cum deo, in vita ista per fidem & gratiam ac dona spiritus sancti, in patria vero per beatificam visionem, quia haec nuptiae hic inchoantur, & in futuro æternaliter continuantur, non debemus in primo loco discubere, id est alii nos præferre, neq; de meritis nostris præsumere, ne cū Christus omniū iudex venerit iudicaturus, nos confundat atque deiiciat. Huic autem morali documento Salvatoris concordat quod in Proverbis Salomon ait, Ne glorioſus appareas coram rege, & in loco magnorum ne steteris. Melius est vt dicatur tibi, ascende huc, quam vt humilioris coram principe, [sed cum vocatus fueris] ad mensam plurimorum, siue ad nuptias, [Vaderetur in nouissimo loco,] id est, humiliorem locum quantū Proverbiū in te est eligere, præsertim si status aut ordō permittat, [Vt cum veneris qui te inuitanus, dicat tibi,] non graviter obiungando, sed leniter iniungendo. Suficit enim monitione apud discretos, [Amice, ascende superiore,] sicq; per humiliatē honor acquiritur. Hinc subditur, [Tunc erit tibi gloria corā simul discubentibus] iuxta illud Iob, Qui humiliatus fuerit, erit in gloria. Dicit autem Basilius, Occupare vltimum locum in Iob. 22. Coniuicis iuxta mandatum christi conuiens est, sed rursus in hunc cōtentiose le posere, vituperabile est, tanquam destruictum ordinis, & causiuū tumultus, & de eo mōta cōtentio, & equiparabit nos litigantibus de primatu. Quapropter (sic docet hic Christus) expedite accubitus ordinem cōmītere facienti coniuicium. Sic enim in patientia nos mutuo sustinentibus honeste & secundū ordinem omnia prosequemur, [Quia omnis qui se exaltat,] per superbiā, [Humiliabitur] humiliata pœnali in futuro, tāto confutibilia atque pœnaliis à Christo omniū iudice, quanto se nūc magis extulerit, nisi per verā pœnitentia feiſum in vita hac humiliauerit, suā cōſitendo, deflendo & emendando superbiā: [Et qui se humiliat,] i. veram humiliatē fuerit amplexatus, propriā paruitatem, defectuositatē in se culpado, penfando, seq; corā deo deiiciendo aut profermeō, & eius misericordiā iugiter implorādo, [Exaltabitur] in hac vita per sublimia dona gratiæ dei, & in futuro per alta dona gloriæ eius. Deus enim superbis resilit, humilibus vero dat gratiam. Hinc Moyses ait, Anima quæ per superbiam aliquid commiserit, quoniam aduersus dominū rebellis fuit, peribit de populo suo: verbi enim domini contēpsit. In Ecclesiastico quoq; habetur, O dibilis coram deo & hominibus est superbiam. Noli te extollere in facie oportere tuo. Quāto maior es, humili te in omnibus, & inuenies gratiā corā deo & hominibus. Vnde si cut discretio teu prudētia vocatur quadriga virtutū, quia in omni actu virtuoso dirigit hominē, faciēs eū seruire modū, vt sit rationabile & discretū eius obsequiū, ita humilias vehiculū est virtutū, promouens actus virtuosos, ad speciale complacentiā dei: & quanto quis vitam suā in profundiori, stabili

Jacob. 4: Iacob. 4:
Rom. 12: Rom. 12:

Illo ac perfectiori humilitate fundauerit, tanto plus atque celerius in omni gratia & virtute proficiet, citiusque ad perfectionem venturus est. Cur enim tam parum proficimus, cur ad iram & impatiens fumus tam proni, nisi quia sincera & plena humilitate caremus? Postremo & ipsa humilitas ab omni vanitatis stultitia est diligenterissime custodienda, ne quis de ipsa sua humilitate inaniter glorietur, erigatur, aut sibi si complaceat, aliosque tanquam superbos diuidat, & contemnat. [Dicbat autem ei qui se in uitaverat,] Sicilicet principi phariseorum, cui pro refectione corporali, spirituale ac meliorem retribuit, instruens eum ad virtutes, [Cum fucis prandium aut canam, noli vocare amicos tuos,] id est, eos inter quos & te est amicitia secularis atque politica, [Neque fratres tuos, neque cognatos,] id est, consanguin eos seu af fines, [Neque vicinos dimites,] Quod autem diuities, referendum arbitror ad omnes praefatos, sicilicet ad amicos, ad fratres, ad cognatos. Si enim hi pauperes essent, meritiores inuitarentur: immo (cateris paribus) potius essent inuitandi quam alii, non principaliter neque duntraxat quia amici & fratres ad cognati, sed quoniam pauperes & egentes, & potissimum intuitu & amore Christi ad gloriam dei: qui ita requirit ut non solum dilectio, sed & ordo charitatis serueretur: qui exigit, ut propinquiores magis amentur, non solum amore naturali, sed etiam spirituali ceteris paribus. Propter quod in Canticis sponsa testatur, Ordinavit in me charitatem. Et Paulus apostolus, Si quis (inquit) suorum & maximè domellorum curam non habet, fidem negavit, est infidelis deterior. De hoc Augustinus libro de doctrina Christiana, & Thomas in secunda secundæ plenius tractant. Deinde Salvator ponit causam cur tales praefato modo inuitandi non sint, [Ne forte & ipsi te reuinient,] ut carnalibus moris est, [Et si tibi retribuio] corporalis in hac vita, ita quod apud deum mercedem non habeas. Dicit autem hic Beda, Fratres & amici, as dicitur, non inveniuntur in iudeo, sed in christiano.

Lucas. 5. necessitatis humanae commercia, ad promerenda vita cœlestis præmia nil valere oportet. cui simile est quod ubi dicit, Si beneficeritis his qui vobis beneficiantur, qua gratia est vobis? Hinc Gorra testatur, Amici & fratres & cognati atque vicini, aut sunt pauperes, & tunc meritorie inuitantur: aut sunt diuites, & tunc aut vocantur, propter faciendam trutum charitatem, & sic est meritorium: aut propter laficium seu aliam malam causam, videlicet propter carnalia illa immoderata solatia, & tunc est demeritorium: aut propter quadam liberalitatem & amicitiam naturalem, & sic est quasi indifferens. [sed cum facis coniunctionem, voca pauperes, debiles, claudos, caecos,] qui si ire nequierint, adducēdi se apportādi sunt [Ex beatia eris,] id est, pro tanta pietate ex charitate procedente aeternā beatitudinem cōsequeris. [Quia non habent retribuere tibi] in hac vita beneficium corporale: in spiritualibus tamen possunt ac debent repēdere, orādo fideliētē pro benefactoribus suis. [Retribueret enim tibi] id est plena merces tibi à deo præstatabitur, scilicet duplex stola, seu corporis & animæ glorificatio sempiterna, si interim beatitudinem animæ nō fueris consequitus. [In resurrectione iustorum,] i.e. in die nouissimo, per hoc quod inter electos resurges. Vnde resurrectio illa finalis, quā uis honorū erit atque malorum, specialiter tamen dicitur es se iustorum, quoniam illis erit ad gloriam, reprobis ad miseriā. Porro moraliter, cum facimus prandium, i.c. ad orationes aut celebrationes accedimus, ut spiritualiter reficiamur, & de inēsa domini cōmunicemus, non solum oremus pro amicis & parentibus ac cognatis, & pro diuitiis, i.e. pro iuitiis qui in charismatibus spiritus sancti abundant, sed etiam pro inimicis & peccatoribus, qui vere & infelici ter pauperes sunt. Sed in hoc multi deficiunt, quia pro inimicis raro, aut nequide orāti pro amicis & pro

Iob. I. turalis dilectio spiritali dilectione formetur, ac eleuetur ad deum, tūc hoc merito hū erit, sicut de filiis Iob credendum videtur, quia Gregorius dicit eos suisse iustos. Secundo, ex pietate, sicut fecit Tobias. Tertiō, ex reuerentia, sicut Matthæus fecit Christo: sicut religiosi & iusti facere cōuiuum ex reuerentia , in quantum sunt per antonomiam famuli dei, valde est meritorium. Quarao ex liberalitate

te, sicut in Tobia legitur de Raguel. Quinto, ex approbata consuetudine, sicut in nuptiis: & hæc duo si ex charitate sunt, sunt meritoria. Sexto, ex ostentatione, vt legitur in Hester de Assuero. Septimo, ex gulositate, vt pater in libris Regum de Nabal. Octavo, ex ambitione, vt faciut canonici electione instante, sicq; fecit Adonias. Nono, ex malignitate & simulatione, vt Aßalon. ¶ Postremo Chrysostomus ait, Non sub hac spe aliis beneficia conferamus, vt nobis retribuant: hæc enim frigida est int̄io, H & talis amicitia celeriter euaneſcat: si vero paupere vocaueris, deum nunquam obliuisciētem habebis debitorem. Quanto enim minor est frater, tanto magis Christus per eum accedit & visitat. Nam qui magnum suscipit, sape propter vanam gloriā facit hoc, sed & utilitas ſepiuſ quæritur, vt per illum promoueat. Sed dicas, Immundus est pauper & fōrdidus. Laua eum & fac tecum in mensa federe: si vestes fōrdidas habet, mundum indumentum exhibeas. Christus accedit per eum, & tu friuola loqueris. Gregorius quoque Nyſſenus hortatur, Non negligas iacentes, quaſi nullo ſint digni honore. Co- gita quid ſint, & pretiositatem eorum inuenies, id est, ſaluatoris induerunt imaginem, futurorum bonorum hæredes ſunt, & regni cæleſtis clauigeri, accuſatores & excuſatores idonei, nō loquentes, fed inſpecti à iudice. Itaq; vt ait Chrysostomus) decet eos in ſolario reuerteret locari, ſed ſi hoc non placet, ſaltem deorsum vbi ſint ſubigalia & ministri, Christum ſuſcipias, fiat ſaltem pauper editius, id est domesticus tuus: & ſi non ſecum conſeſdeas, mitti eis fercula de tua menſa. ¶ Myſtice ſecundum Origenem, Qui vanam gloriam vitat, vocat ad ſpirituelle cōuiuum pauperes, id est, imperitos, vt eos dixerit debiles, id est cōſcientia laſsam habentes, vt eos sancti claudos, id est declinantes à ratione, vt re- etas ſemitas faciant: cæcos, id est qui carent contemplatione virtutis, vt veram videant lucem. [Hec] ſi quod Christus dixit de beatifica retributione in refurrexione finali praefatā, [Cum audiffet quidam de diſcubentibus], tractus desiderio retributionis illius, [Dixilli,], ſi Christus tanquā alludens verbis ipſis

A [beatus] est iam in spe & in prædestinatione æterna, [Qui manducabit panem, id est, spiritualiter reficietur clara & fruictu diuinitatis visione, quæ est panis, fortudo atque refectio omnium electorum ihesu patria, puta [In regno dei] quod est triumphans ecclesia, seu beatificæ locus ac mansio visionis. ¶ Præterea dicunt quidam quod iste fuerit de opinione Sadduœorum, qui vitam futurâ putat esse carnalem, & quod cibum manducarent corporeum. Sed istud nō est perite dictum. Sadduci namque profus negabant resurrectionem futuram, dicentes animam esse mortalem, nec angelum esse nec spiritum, prout in Actibus apostolorum habetur. ¶ Conferente Saluator per parabolam docet quā multi per diversa obstacula impediantur à resurrectione beata, [Homo quidam fecit cenam magnam & vocavit multos.] Per hunc hominem intelligitur Christus, qui fecit cenam, id est, beatificam æternæ gloriae refectionem suis preparauit electis: de qua ait Apostolus, Oculus non vidit, nec auris audiret, nec in cor hominis ascenderunt, quæ preparauit deus diligenteribus se. Ad hanc cenam Christus multos vocauit, dicendo, Peccantibus agite, appropinquarent enim regnum ecolorum. Vnde ait in Psalmo, Esaiæ. 64. Annuncia & locutus sum, multiplicati sunt super numerum, [Et misericordia tua,] id est, apostoli Cor. 1. rum omniūque prædicatorum chorūm seu ordinem. Sæpe etenim in scripturis fit sermo de tota ali- Mart. 4. qua plebe seu mulieradine, quasi de una persona, sicut in Exodo deus loquitur Pharaoni, Dixi tibi, Pſalm. 39. Dimite filium meum, id est, populum Hebreorum, [Hora cœna,] id est, in hac ultima mundi aera, Exod. 4. in cuius fine cœna ista exhibenda est plene cunctis electis, & interim à tempore passionis seu desce- Bsus Christi ad inferos accepta est dari, quoniam Christus pretius sui sanguinis ianuam regni celestis aperuit: de hac hora scriptum est, Filioli nouissima hora est. Porrò refectio ista beata dicitur cœna magis quam prandium, quoniam alia ei non succederet refectio, & quies eternæ ei adiuncta est, quemadmodum cœna quies nocturna coniungitur: de qua cœna scriptum est in Apoc. Beati qui ad cœnam numeriarum agni vocati sunt. [Dicere invitatis,] id est horatū homines ad regni celestis præmia promerenda, [Vt venient,] id est deum, proximo scilicet amando, & iuste ac timorante viviendo, ad patriam beatorum incessanter appropinquare studerent, nempe amando & iuste agendo, non corporaliter transfeundo veniatur & propinquatur ad regnum celeste, [Quia iam parata sunt omnia,] id est superēna gaudii merito pa- ffectionis Christi hominibꝫ sunt parata, dummodo virtus, gratia seu meritum passionis Christi eis per sacramenta ecclesiæ applicetur, & ipsi obicem suæ non ponant salutem, ideo dicit Gregorius, Omnia sunt parata, quoniam Christo immolato patet introitus regni celestis, [Et caperunt simul omnes excusatum] se ab executione operum virtuosorum, & ab adeptione regni superni, qui terrena & sensibilia potius quam spiritualia & diuina amabant, ideo excusauerunt se, & si non verbo, tamen facto. [Primum dicit ei, vilia emi, & neceſſe habeo exire & videre illam, rogo te habe me excusatum.] Per primum hunc in uitatum, qui ex occupatione circa villam quam emit neglexit deo seruire ac obedire, designatur pluralitas superborum & ambitionis forum, qui ita se occupant circa honorem, principatum, & excellentiæ, acquirendos seu pos- C fidendos in seculo isto, quod diuina negligunt adimplere præcepta, nec ad æternos summæ beatitudini aspirant honores, sed temporalia atque præfentia æternis præferunt ac futuris, propria excusat suæ perbia, quæ metem inessibiliter, damnabiliterque obtenebrat, ita quod fidem formatam & viuam nō habent, secundum quod talibus ait Salvator, Quomodo potellis vos credere, qui gloriam ab iniuicem accipitis, & gloriam quam à solo deo est non queritis? Superbi nanque & ambitione, impediunt mente, ne se creatori suo substernat: idcirco influxum gratiæ eius nequit fulcire. Porrò per hoc quod ait, Iohann. 5. Rogo te habe me excusatum, datur intelligi, quod superbi sicut & ceteri vitiosi, maximè tamē superbi de suis se excusant peccatis. Nā sicut accusatio sui ipsius effectus est & signum, seu comes superbiæ, propter quod orat Pſal. Pſal. 140. mista deum, Non declines cor meū in verba malitiae, ad excusandas excusationes in peccatis. Vnde taliter se excusanti dominus ait per Hieremiam, Et ego iudicio cōtendam tecū, eo quod dixeris, nō pec Hiere. 2. caui. Postremò secundū Gregorium, quod ait, Rogo te, habe me excusatum, tantum est, ac si dicat, Ora pro me, quia conuersti non possum, sicq; humilitas sonat in voce, dum ait, Rogo te, superbi vero in actione & dumvenire contemnit. [Et alter dixit, Tuga boum emi quinque,] i.e. quinque parva boum, [Et eo probare illa, rogo te habe me excusatum.] Per hunc secundum intelligitur multitudo hominum anariorum, qui ita circa terrenas diuitias congregandas, ac conseruandas intenti sunt, quod spiritualium ac celestium D obliuiscuntur bonorum, sicutq; circa pecunias & possessiones suas afficiuntur, quas eas nunquā essent amissuri, & quasi non esset vita post hanc vitam, & tanquam corpus esset nobilis anima. Tanta deniq; est grauitas huius peccati, vt auaritiam nominet seruitutem idolorum Apostolus. Et iterum, Radix (in Ephe. 5. quidam) omniū malorū est cupiditas. Nam sicut idololatralia colit idola sua, falsosque deos magis quam ve Timo. 1. rum deum: ita auarus plus cupit, amat & colit opes terrenas, q; deum altissimum. Ideo sapiens vir testatur, Nihil iniquius quam amare pecuniam. Et rursus, Auarus animam suam habet venalem. Cum enim bona temporalia sint finaliter ordinata ad spiritualia bona, non plus debemus amare & congregare aut retinere temporalia quam necesse, seu utile nobis est ad spiritualia obtinenda. Propter quod ait Apo- Eccles. 1. stolus, Habentes vietum & quibus tegamus, his contenti simus. Nam qui volunt diuitias fieri, incidunt, in tentationes & laqueum diaboli. Præterea secundum Gregorium, quoniam sensus corporales inter cōprehendere nequeunt, sed sola exteriora cognoscunt, recte per secundū, qui quinque iuga boum emit, id est, quinque sensus exteriores à deo accepit, tanquæ rationem redditum de eis, curiosi signatur, qui dum aliorū querunt vitam discutere, proprios defectus omitunt apicere. [Et alius dixit, Vox rem duxi, & ideo non possum venire.] Per hunc designantur luxuriosi. Nā quamvis matrimonium sit bonū ac licitū, atq; ad propagandam sobolē diuina prouidentia institutū, multi tamē per hoc nō fecunditatem prolis, sed turpitudinem expetunt voluptatis. Ideo per rem iusta ac licitam, non incongrue designatur Ephe. 3.

res impia, ut dicit Gregorius. Et quia voluptas carnalis fortissime ligat & occupat, infimisque immetit hominem, ideo tertius iste non dixit, Rogo te habe me excusari, sed simpliciter loquitur, non possum venire: nam & ipsa voluptas carnalis partit accediam atque fastidium diuinorum, facitque hominem ad virtutum opera impotem. Propter quod in Osea habetur, Fornicatio & ebrietas & vinum auferunt cor. Itaque Christus in ista parabola denotat, quod per superbiam, auritiam atque luxuriam homines sua precipue impediantur salute. Ideo Iohannes afferit, Omne quod est in mundo, concupiscentia carnis est, & concupiscentia oculorum, & superbia vita. [Et reuerteris serua,] id est ordo praeicatorum ab actu praelectionis ad contemplationis quietem reuertens, quia post operum exteriorum exequitionem, debet praeicator atque praelector ad interiora sua redire, deo vacare, & coram eo cor suum effundere. [Nunciam huc] per interiorum confessionem & alloquitionem, [Domino suo,] scilicet Christo, Predicatores nanque & praeleti deuoti ac feruidi zelo salutis proximorum succensi, deo doloroso ac pie conqueruntr, dum parum aut nihil proficiunt: sicut & maximè gaudent, dum multos conuertunt: que admodum A postolus, Multa mihi fiducia est apud vos, multa mihi gloriatio est pro vobis, repletus sum cōfolatione, superabudo gaudio in omni tribulatione nostra. Dicitur autem seruus domino Christo nūciare, non quasi ipse ignorat quid gemitum sit, sed ut nos ordinem parabolæ sive historiæ intelligamus. [Tunc iratus pater familiæ,] scilicet Christus propter tantam hominum ingratitudinem. Ira autem nō cōpet Christo secundum suam diuinitatem quantum ad passionum effectus, sed quo ad similitudinem operis. Porro ira per zelum, quæ est appetitus vindictæ secundum rationis dictamen, sicut in Christo se cundum suam humanitatem. [Dixit seruo suo,] id est, ordini prædicatorum suorum præcepit, [Exi] à contemplatione ad aliorum informationem, ac cōuersationem [Cito,] quia periculum est in mora, & sine dilatatione prouidendum est animarum salutem. Quo verbo redargit unius prædicatores & prælati ignavi & tardi, qui faciliter occasione prædicationem omitunt aut differunt. [In plateas & vicos ciuitatis,] per ciuitatem hoc loco intelligitur synagoga, quæ fuit aliquando ciuitas dei, sicut nūc est ecclesia, fuitq; synagoga lege munita, quasi muro clausa: per plateas quoq; signatur multitudines hominum maiores: per vicos autem, minores, quia non multis tantu, sed & paucis est prædicandum, vel per plateas notantur qui in prosperis quasi in latitudine erant, per vicos qui aduersitibus premebantur. Platea enim est latior vicus. [Et pauperes,] i. gratia dei ac spirituallibus donis carētes, [Et debiles,] ad bene agendum. Peccatum enim vulnera naturalia, ita ut vires anime fiant debiles ad actus virtutum, [Cacos,] i. veritatis notitia defititios. [Et clados,] i. rectitudinē iustitiae non seruantes sive instabilis, qui quasi in vtranque, claudicant partem, dum in nulla virtute constantes existunt, de qualibus fertur in psalmo, Filii alieni inueterati sunt & claudicauerunt à semitis suis. Vnde & in libris Regum instabilibus filiis Israël ait Helias, Vt quequo claudicantis in duas partes? [introduc hic,] i. ad regnum cælestis perducere stude, prædicando, orando, exemplariterque viuendo. Itaq; principibus sacerdotum & maioribus Iudeorū ad Christum G converti nolentibus, multa millia ex minoribus eiusdem populi sunt conuersa, sicut in Actibus describitur. Nam (vt ait Gregorius) hos elegit deus, quos despiciit mundus: & ipsa despectio plerunque hominem reuocat ad seipsum, & tanto celerius dei vocem aliqui audiunt, quanto minus in modo hoc habent vbi delectetur. [Et ait seruo, Domine, factum est ut imperasti,] id est, Iudeis prædicavimus sicut iusti sunt, quamvis non omnes cōuerter voluerint ut mādasti. [Et adhuc locus est,] i. adhuc vacat loca in regno cælesti, in quibus recipi queant gentiles. Non enim numerus hominum prædestinatur ex Iudeis erat implenus in cælis. [Et ait dominus seruo, Exi in vias & sepe,] i. ad populos gentiles per lata perditionis itinera incendentes, qui lege caruerunt diuinam Iudeis collam, sicutq; quasi agrestes fuerūt, propter quod per sepes signantur. Itaq; primò fuit prædicandum Iudeis, deinde gentilibus. Propter quod Paulus & Barnabas loquutur Iudeis, Vobis oportebat primum loqui verbum dei, sed quoniam repulisti illud, conuertim ad gentes. Sic enim præcepit nobis dominus. [Et compelle intrare,] i. quasi importune & per comminationes damnationis æternæ instiga illos, ut conuertatur: prout ait A postolus, Prædicta verbum, insta opportune, importune: argue, obsecra, increpa, in omni patiētia. Vnde per Hieremiam dominus loquitur, Nunquid nō verba mea sunt quasi ignis, & quasi malus contere mens petrari? Itaque ait, compelle intrare, non intelligitur de co actione absoluta atq; omnimoda, quia sic liberum arbitriū cogi non potest, nec deus vult habere coacta obsequia, sed aliqui & inductiua, [Vi implatur domus mea,] i. numerus prædestinatur cōpleatur in cælo, de qua ait Saluator, In domo patris mei mansiores multæ sunt, de qua & illud Baruch potest exponi, O Israël quam magna est domus dei, & in genis locis possessionis eius, magnus & non habens finē, excelsus & immensus. Sed si finē nō haberet, quomodo potest impleri? Et respondendum, quod immensus vocatur, nō propter interminabilitatē, sed ob suam latissimam & inestabilem capacitatē. [Vico australi vobis, quod nemo virorum illorum,] vtpote se excusantium, [Qui vocati sunt] vocatione exteriori per prædicatores [Gustabit carnem meam,] id est æternam cælestis felicitatis suauitatem non experietur. Hoc quoque notandum, quod deus interdum vocat inspiratione interna, interdum prædicatione externa, aliquando beneficiis, quonadque flagellis ad quod designādum dicit in Canticis quater, reuertere. Sic enim ait ibidē sponsus cælestis, Reuertere, reuertere Sunamitis, reuertere, reuertere. [Ivant autem turbæ multæ cū eo,] s. cum Iesu per varias causas, ut dicitur est sæpe. Etenim eloquacia sua uis: ma prædicationis eius, eminentia miraculorum, morūq; venustas, turbas attraxit. [Et cōseruit ad illos,] quia facie suam corporalem, interiorē quoq; pietatis sua respectū, & bonoru suoru spūlium cōmunicationē cōseruit ad eos: ita & hos si cor nostrū ad ipsum cōserimus, si eū sequi conamur, si eius desideramus clemētiā, statim pietatis suæ affectū nobis impedit, sicutq; ad nos se cōseruet: quæ admodum per Zachariā testatur, Conuertimini ad me dicit dominus exercituū, & cōseruat ad vos, dicit dominus exercituū. [Dixit, si quis venit ad me,] i. me sequi voluerit

A per vitæ assimilationem & debitam seruitutem, [Et non odit patrem suum & matrem & viuorem & fratres & sorores.] Omnes illæ persona odientia sunt seruis Christi, nō quantu ad id quod habet à creatore, videlicet quo ad esse naturæ suę aut gratię, sed quatu ad id quod habet à seipso, hoc est à propria inordinata voluntate, vtpote quantum ad culpam & impietatem quam habent, qua etiam nobis in via dei contrariantur, à salute nos nitendo retrahere, aut à profectu virtutum. Natura autem & persona amanda sunt iuxta prætacitam distinctionem homo conformat se deo: qui omnia amat secundum id quod sunt per naturam, gratiam aut gloriam, prout Sapiens loquitur, Diligis omnia quæ sunt, & nisi Sapientia huiusmodi eorum quæ fecisti. Nihilominus odit iniquos secundum quod tales, quemadmodum in eodem libro scribitur, Odio sunt deo impius & impietas eius. Atque in Psalmo, O dilti omnes qui operantur Psaltri, iniquitatem, Per Hieremiam quoque, Non est anima mea ad populum istum, [Adhuc autem & animam suam,] id est, seipsum, ponendo partem pro toto. Eodem equidem modo debemus diligere & ostendere nos, quo & proximos. Cum enim amare fit alicui bonum velle, odire autem alicui malum velle: debemus nos ipsos, aliosq; diligere, nobisipsiis ac aliis necessaria naturæ, donaque gratiæ & munera gloriae sempiternæ optando ac imprecādo. Poirò nos ipsos ac alios debemus odire, id est, impietates nostras ac alienas abhorrire, & velle non esse, atque pro malis culpas mala pena ac nobis ac aliis affectare zelo iustitiae, in modis & nos ipsos ac nobis cōmissos debite castigare, inordinatis affectibus & carnalibus cōcupiscentiis relūctari. Istud est bonus, virtuosoq; odit ex spirituali procedens amore, de quo ait Psal. Perfecto odio oderam illos, sicutq; David odiuit seipsum cum deprecatus est deum, dicens, Verbi Psalm. 138: tauri obsecro manus tua in me, & populus tuus non percuriatur, [Non potest mens esse discipulus,] id est, 2. Reg. 24: veraciter Christianus, vtpote mea doctrina obeditor, seu adimplitor. ¶ Præterea queritur, an istud, scilicet odire parentes & ceteros arque seipsum, sit consilium vel præceptum? Et respondentium quod secundum aliqui modum ac sensum est præceptum, & aliquo modo consilium. Est enim præceptum quantu ad hoc, vt carnales affectus prædictarum personarum contrarios charitati spirituali abiiciamus, & item ut præfatas vitemus ac odiamus personas quantum ad hoc, q; nos ab impletione præceptorum impediuntur. Sed est consilium quo ad hoc, vt carnales affectus carnaliterq; propinquos sive coniunctos odiamus, relinquamus, vitemus, quantum ad hoc quod nos impediuntur, aut possunt a spirituali profectu, ad perfectionem tendente per actus & opera supererogationis, vt scilicet carnales præfatarum personarum affectus abiiciamus, non illos duntaxat qui charitati diuine contrariantur directe, sed illos quoque qui charitatis profectum, ardorem & perfectionem impediunt. [Et qui non baulat crucem suam,] id est, opera penitentia non exercet, corpus per abstinentiam non affigit, proximis suis non condoleat tempore opportuno, [Et venit post me,] talia bona exercendo, non vanâ intentione pro laude humana, sed ad laudem & gloriam dei, cōdificationem proximi, secundum quod ego feci, prout apud Ioannem protelit, Ego non quaero gloriam meam, sed honori ficio patrem meum, [Non potest mens esse discipulus,] istud quippe loquendo in genere, ad omnem pertinet Christianum, dicete Apost. Qui autem sunt Christi, carnem suam crucifixerunt cum vitiis & cōcupiscentiis, istud etenim aliud prorūst nō est, nisi per arētam viam incedere, que sola ad salutem perducit, scilicet istud est præceptum, non consilium. Potest tamen exponi ut sit consilium, critiq; sensus, Qui Matth. 7: non baulat crucem suam, i. seipsum totaliter non mortificat, se & catena hæc terrena propter deū derelinquēdo: & venit post me, id est, me sequutus nō fuerit per semitas perfectionis, videlicet per spōtanæ paupertatem, perpetuam castitatem, plenāmque obedientiam, que sunt substantialia omnium ordinum, non potest mens esse discipulus, id est, imitator perfectus, non solum in præceptis, sed & in consilio euangelicis obseruantis me audiens, atque efficaciter acquiescens. Denique quod documenta inducta obseruanda fint cunctis fidelibus faluari optantibus, præfert ad perfectionem nem virtutū in hac vita pertinere cupientibus, Christus consequenter declarat per duas similitudines sive parabolæ. Primam tāgit dicēdo, [Quis enim ex vobis volens turrim adificare, non prius sedens, computat sumptus qui necessarius sunt, si habeat ad perficiendum?] Et posse aquam posuerit fundamentum, & nō potuerit perficere, omnes qui videbant, incipiunt illudere ei, dicentes, Quia hic homo caput adificare, & non potuit consummare. Hoc in exterioribus ita est, quod homo prouideat mētis nō incipit aliquid edificare, nisi ante præcogetit an habeat facultatē cōsummandi strūturā, ne si alteri euerit, cuncti aspiciētis irrideant eū, quod se incōsiderate habuerit, inchoando quod cōplere nequivit, cōformiter est in spiritualibus, quod si quis fidelium proposuerit seu in religione professionem fecerit, se ad apicem humilitatis aliarumq; virtutum eminentia, seu vite perfectione quotidie transitū, antequā istud attentet seu inchoet, perpendere, præmeditariq; debet, an posit cōtinuare atq; perficere quod cupit incipere, vtpote an sit dispositus, aptus, idoneus ad exercititia vite intente. Quod si in seipso viribus propriis se sufficientē non inuenierit, ac potentem, debet in deo cōfidere, eiusque implorare auxilium, & impedimenta suæ vitare salutis. Isti enim sunt sumptus necessarii sibi ad cōsummandū quod aggredi debeat & opet. Vnde si ista non egerit, in processu deficiet, & hostes sua salutis spūs maligni videntes eū in processu succubēre, irridebunt, atq; de sua perdītione gaudebūt. Vnde Gregorius, Omne quod agimus prægenuere per studiū cōsiderationis debemus. Hoc est quod in Ecclesiast. docetur, Fili fine consilio nihil facias, & post factum non pœnitibes. Apóstolus quoq; ait, Sine præiudicio, i. prævio iudicio nihil facias. Hinc prouidentia ponitur pars prudentia, quia per prouidentia futura cauentur pericula, & de necessariis prouidentur. Porro diaboli & vaſa eorum, s. homines impiū qui bonos à via salutis retrahere molitiūr de eorū pōtione, seu apostasia, quo tentando suggerent dogmā, vicerint, gloriantur: iuxta illud Ecclesiastici, Si præstes anima tua cōcupiscentias eius, facient te in gaudium inimicis tuis. Atque in Psalmo, Qui tribulant me exultabunt si motus fuero, ego autem in misericordia tua speravi. Idcirco in Ecclesiastico vir sapiēs orat, quod & nos semper

per orare debemus, Domine pater & dominator vita meæ, ne derelinquas me in cogitatu & consilio illorum, & incidam inconspectum aduersariorum meorum, & gaudeat inimicus meus. Itaque pesimos ac inuidissimos aduersarios nostros diabulos, nil aliud nisi animarum nostrarum sanguinem sitiens non lætitiemus, negligenter & viliter nos habendo, mundanas consolatiunculas exquirendo, metis custodiam omittendo: sed in lingua cunctisq; sensibus & cordis custoditione iugiter custoditi esse conemur.

¶ Postremo parabola ista religiosis potissimum est pensanda, ne tempore procedente tepestant, sed quotidie feruentiores effici fatigant, ne cœnuerit illis illud Apostoli, Sic stulti estis, vt cum spiritu corpori, nunc carne consumimini. Vnde in Apocal. christus ait cuidam, Habeo aduersus te, quod charitatem tuam primam reliquisti. Memor esto itaque vnde excideris, & peccantem age. Aduentant haec qui fibi in clausis de annorum quibus fuerunt in ordine multitudine blandiuntur, cum tamen adhuc leues & passionati monstrarentur. Sed & omni Christiano consideranda ac metuenda sunt ista, præfertim cum in via dei non progrederi sit retroire. Deinde secunda parabola subditur, *[Aut quis rex iturus committit bellum aduersus alium regem, nonne prius cogitat, si posset cum decem milibus occurrere ei, qui cum virginis milibus v. int ad se? Alioquin adhuc illo longe agente legationem mittens rogat ea quæ pacis sunt.]* Parabola plana est, quia rex prouidus contra alium regem pugnat, si vident regem alium multo potiorem, ante con gressum pacem componit cum illo si potest, nec se commitit periculo. Ita & nobis si contra principem seculi huius diabolum prævalere optamus, nec esset nobis est proprias vires perpendere quod si confexerimus nos non posse propria virtute aciem demonum expugnare, ad dei auxilium debemus confugere, & vanam securitatem abiicere. Porro cum diabolo pacem inire, vt ab impugnatione ne desistat vituperabile est, quia cum illo nequaquam concordare debemus. Vnde sicut in rege se inferiorē cernente, pacem ab aduersario postulare ex infirmitate procedit, quāquis aliquo modo prouidentia ascribatur: ita & diabolo concordare, i. male peccare, quā contra tentationes viriliter dimicare, ex infirmitate & imperfectione hominis talis causatur. Quidam autē per regem contra quē homodit ad prælrium, intelligunt deum, contra quem quasi pugnare presumunt, qui seipso excusant, iustificat, & meritis suis saluados se esse de iure cōtendunt, de qualibus dicit Apostolus, Quod dei iustitia ignorantes, & suam volentes statuere, iustitia dei non sunt subiecti. Hi ergo redēutes ad cor, & se suis operibus non posse secundum iustitiam rigorem saluari, nisi ad imminēsam dei confugiant pietatem: iuxta illud Job, Non iustificabit homo compositus deo, & si voluerit contendere cum eo, non poterit respondere vnum pro mille. Hoc ergo penitentes, cū Christus rex adhuc longe est, i. iudicium differt, & corporaliter ac visibiliter in celo confitens nondū appetet, legationem mittunt, hoc est, per opera satisfactionis deo reconciliari precātur, & pacem cum ipso adipisci nituntur, sicut hortatur A postolus, Obsecramus pro Christo reconciliari deo. Itaq; fredo, abstinentia, orando, offerendo, & alia opera virtutis agendo cum iudice Christo cōponunt, sc̄q; in cunctis humiliant, si cur sanctus Job egit dicendo, Si me iustificare volvero, os meū cōdemnabit me: etiam si habuero quidpiam iustum, non respōdebo ei, sed ut meū iudicem deprecabor. Idem fecit B. David orando, Non intrēs in iudicium cum seruo tuo domine, *[si ergo omnis ex vobis, qui non renunciāt omnibus quæ posset, non potest meū esse discipulus.]* id est qui caute non habuerit se, abiiciendo cupiditatem & carnalitatem affectus, & cetera quæ profectum virtutum impediunt, non potestverē realiter dici discipulus meus, quia doctrinæ meæ non acquiescunt, sicut non potest prudenter adficare qui sumptus non prouidet. ¶ Porro, si quod dictum est de odio parentum & propinquorum ac propriæ animæ, exponatur, tunc renunciare hic sumit pro omnimoda derelictione omniū possessorum seu proprietor, quod est religiosorum, qui cum Petro apostolo dicere possunt Christo, Ecce nos reliquimus omnia. Si vero exponitur vt est præceptum, tunc renunciare designat abiectionem immoderata affectionis & curæ circa possessa; sicut accipit Beati, Distat/ inquietus/ inter renunciare omnibus & relinquare omnia. Paucorum enim, scilicet perfectorum est relinquare omnia, id est, curas mundi postponere: cunctorum autem fidelium est renunciare omnibus, hoc est, sic tenere quæ mundi sunt, vt tamen per ea non teneantur in mundo, sed liceat eis sufficienter atq; vt tantum. Hoc est quod hortatur Psalmista, Divitius si affluant, nolite cor apponere. Et apostol. Reliquum est, vt qui habent uxores, sint tanquam non habentes: & qui tantum hoc mundo Htanquam non videntes. Præterit enim figura huius mundi, *[Bonum est sal.]* Est enim vtile valde, ac nec sariū ad condimenta ciborum, *[si autem sal quoque euaneat,]* id est, vigorem suum amiserit, & corruptionem incorrerit, *[In quo conditetur?]* id est, aptum non erit vt aliquid misceatur cibario, *[Neque in terram neque in sterquilinio vire est.]* Terram enim a sua imeditate nec expedit ipsum miscere sumo seu sterquilinio ad terram facundam, *[Sed foras mittetur,]* i.e. eiicitur tanquam omnino inutile. Per hoc Saluator insinuat, q; simili modo oportet discipulū suum omnibus renunciare, ne per terrenorum carnaliumq; amorem euaneat, esse gratia ac virtutum perdendo, & putrefiat vita incurredo, sicq; ad nihil valeret, nisi vt in ignem mittatur gehennæ: sicut apud Ioannem loquitur Christus, Si quis in me non manserit, mittetur foras sicut palmes, & arcescit, & colligent eum, & in igne mittent. Denique per sal intelligitur sapientia seu discretio, quæ omni opere virtuoso necessaria est, & conditum largitur. Ad quod designandum deus in Levitico præcepit, *Quicquid obuleris sacrificii, sal condies, itenque, In omni sacrificio offeres sal.* Et apud Marcum admonet Christus, Habete in vobis sal, id est discretio nem, vt scilicet iuxta Pauli doctrinam, Omnia honeste & secundum ordinem fiant in vobis, Si ergo sal istud euauerit, hoc est, si per indiscretione & negligentiam nostram lumen discretionis ac sapientiae amiserimus, in quo conditetur i. quid eo perficietur? Confat quod nihil, cum sit corruptum. Ideo foras mittetur, id est tolletur, esseq; definet in eo in quo fuit. Rursus per sal designatur

A prelatus ac prædicator, seu doctor aliorum, cuius est audientium corda discretione condire, sapientia erudit, ad gustum virtutum & spiritualium rerum saporem perducere. Hinc in Matthœo christus ait apostolis, Vos estis sal terra. Sal quippe (vt dicit Eusebius) secundum substantiam ex aqua conflat, modo terrestreitatis participante, desiccataque fluidam naturam vel materiam corporum corruptorū, & mortua corpora conseruat. Hinc Christus discipulos suos recte comparat sali, quia alios regeneratur erant ex aqua & spiritu, corruptamque hominum vitam à fluxu vitorum debeat refringere. Porro, si sal istud euauerit, id est, si prædicator siue prelatus aliqua vitiosa affectione corrumpatur in me, *[in quo conditetur?]* id est, ineptus erit aliorum corda præfato modo condire, ita quod nec in terram, nec in sterquilinium vtilis erit, hoc est, nec ad hoc vt his preficiatur qui sani sunt mente & secundi vt terra, nec his qui instar sterquilinii vtilis & carnalitatum suarum fetoribus squalent ferdentque, iuxta il lud Iohannes, Computruerunt iumenta in stercore suo, hoc est, carnales in gula arque luxuriaz inquinamentis corrupti sunt. Postremo, quia præhabita Christi eloquia erant obscura, parabolica & profunda, hortatur ad sagacem dictorum suorum intelligentiam, vel quia saluberrima sunt, monet vt efficaci te impleantur, *[Qui habet aures audiendi]* hoc est, intellectum habet bene dispositum & capacem, *[Auditat,]* i.e. aduerterat, agnoscet & impletat quæ iam dixi. Itaque de interioribus auribus, obedientiali quoque auditu, dicit hoc Christus.

¶ Expositio Cap. x v. *[Erant autem appropinquantes ei publicani & peccatores, vt audirent illum.]* Artic. XXXVII.

Via Saluator verbis & factis exhibuit, miraculisque ostendit & potissimum atque piissimum medicum animarū, & tā per communiones aeternas damnationis, quā per promissiones perpetuae salvationis hortabatur ad peccantia peccatores: hinc confluabant ad ipsum, sicut iam recitat Euangelista *[Erant autem appropinquantes ei publicani]* hoc est, qui publicis negotiis intendebant, vide licet vestigalia, seu tributa exigēdo, leuando aut conducendo. Et quoniam tale officium vix aut raro fit ab ēo peccato, ideo pharisei & scribæ publicanos reputabat magnos atque notorios peccatores. Hi ergo, *[Et peccatores]* hoc est, qui minus viriosi erant, aut putabantur, isti appropinquerunt Christo corporaliter & spiritualiter, scilicet localiter accedebant ad eum, secundum suam circumscriptionem humanitatem, & mentaliter se vertendo seu disponendo ad ipsius incircumscribibilem deitatem, seu ad eius charitatem & gratiam, *[Vt audirent illum] auribus mentis & corporis.* Christus namque aliquos talium gratiosè preuenit, attraxit, conuerterit. Concurserunt quoq; ad ipsum propter incomparabilis suæ eloquentiaz motiuam & affectuosissimam venustatem, ob morū eius condecorat, ob vita & fama eminentiam, ob miraculorum claritatem & abundantiā, & præfertim quoniam Christus valde charitatum, dulcem, compatiuum, & piū se eis exhibuit, sicut mox subditur, *[Et murmurabant pharisei & scribæ, dicentes, Quia hic Iesus peccatores recipit, & manducat cum eis.]* quasi dicant, nō docet, cum Salomon dixerit, Viri iusti sunt tibi cōmē fales. Et Psalmista, Superbo inquit & insatiabilis corde, cū hoc non edebat. Et item, Cum peruerso peruerteris. Sed Christus qui peccare non poterat, atque ad hoc venit in mundū, vt peccatores intus cura ret atq; cōuerteret, absque periculo, & cū fructu ingenti peccatoribus se adiunxit, ac conuensi dignatus est, nec præfatis authoritatibus prohibebatur, quin iusti hac intētione possent se peccatoribus sociare, vt eos ad dei obsequium, perpetuāq; salutem induceret. Christus quoq; in cuius aduentu tēpus gratiæ, & lex charitatis cōperūt, veterē legem non fregit, sed perficit, omnēq; charitatem verbo & factis edocuit. Porro pharisei qui erant religiosi Iudeorū, & scribæ qui fuerunt doctores eorum, non vere charitatiui & iusti, sed magni & sapientes in oculis suis, falseq; iusti indignati sunt de Christi clementia, de qua gaudere debuerant. Falsa namq; iustitia habet indignationem, vera iustitia compassionē, secundum Gregorium.

¶ Infuper Christus solitus vti parabolis, per quasdam parabolas ostendit phariseorum, ac scribārum errorem, sive agere quod ad suum pertinebat officium, quod fuit peccatores conuertere, perditos querere, spiritualiter mortuos per gratiam vivificare, per peccata dispersos in deo per fidem & charitatem colligere. Hinc subditur prima parabola, *[Quis ex vobis homo qui habet centum oues, & perdidit unam ex illis, &c.]* Parabola ista ad propositum Christi declarandum aptissima fuit, & est, atque planissima. Aliud nēpe ostendere nō intendit per eā, nisi quod ex quo homo multas possidēs oues, si vnam amiserit, diligenter eam inquirit, atque inuentā hilariter recipit: multomagis filius dei omnium dominus, genus humanum, seu peccatorum collegium quod amisit, per illius propriam culpam & dæmonis fraudem, requirere debuit per suam pietatem & gratiam, atque recipere ad peccantiam & salutem. Per hominem itaque istum intelligitur Christus, qui habuit centum oues, hoc est, vniuersitatem angelicoru m spirituum & genus humanum. Etenim angeli sancti oues sunt dei, propter suam innocentiam ac beatificam refectionē, qua indefinenter paſcantur a deo. Similiter homines oues sunt dei, iuxta illud Psalmista, Nos autē populus eius & oues paſca eius. Quod de bonis hominibus creatori suo subiectis, & ab eo per charismata gratiæ & sacramenta ecclesiæ pastis potissimum verum est, *[Psalm. 94. quarum pastor est Christus; quia sub virga sue directionis ambulant, dū secundum Euangelicæ legis præcepta fidelerum conuersantur, de quibus apud Ioannem protestatur, Ego sum pastor bonus, & cognosco oues meas, & cognoscet me meg, & animā meā ponā pro ouibus meis. Dicūt autē oues ha centū, propter numeri huius perfectionē. Haruna vero ouium perit vna, quia in primis parabolis Roma. 5. perdita fuit natura humana. Nam secundū Apostolum, in vno cecidimus, & in Adam peccauimus o- Ephesi. 2. C iiiij*

- mnes, ita quod eramus natura filii iræ. *[Nonne dimittit non agintanouem in deserto, & vadit ad illam que perireat, donec inueniat eam?]* Hoc fecit vngenitus filius dei, dum ciues cælestes, putat angelicos spiritus, in quo loquuntur homo deseruit peccando, reliquit: & non angelum, non legatum misit, sed in propria venit persona, assumpta in unitate personæ natura humana, quæ sicutque genus humanum, pro illius conuertione, reductione, salutatione orando, predicando, miracula faciendo, moriendo, spiritum sanctum mitigando seu infundendo, apostolos ceterosque discipulos destinando: ideo ait A postolus, Fidelis sermo & omni acceptio dignus, quia Christus Iesus venit in hunc mundum peccatores saluos facere. Et per plicabuntur gentes multæ ad dominum in die illa, & erunt mihi in populum.
- Zacha. 2.** *[Porro hæc applicatio populorum ad deum, est eorum conuersio atque inuentio, qua inuenti sunt à Christo; quibus in prima canonica sua loquitur Petrus, Eratis aliquando sicut oves errantes, sed conuersi estis nūc ad episcopū & pastore animarum vestrarū.]* Et cum inuenierit illam, imponit in humeros suos gaudens. Hoc egit Salvator, quia dum quosdam Iudeorum conuertisset, pro illis & pro cunctis electis hominibus propriis humeris crucem tulit ad supplicii locum, quod faciendo peccata nostra super se sumpsit, portauit & luit. Propter quod per Esaiam scriptum est, Disciplina pacis nostræ super eum, & liuore eius sanati sumus. Omnes nos quasi oves errauimus, vnuquisque in viam suam declinavit, & dominus posuit in eo iniuriam omnium nostrum. Vere languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portauit. Hinc Christus fatetur in Psalmo, Quæ non rapui, tunc exoluebam.
- Esaia. 58.** Denique Christus hæc fecit gaudens, quia licet de passionis suæ acerbitate vehementer doloreret, nihilominus de passionis eiusdem fructu secundum superiorem animæ portionem gaudebat. *[Et veniens domum, convocat amicos & vicinos, dicens illis, Congratulamini mihi, quia inueni ouem meam quæ perierat.]* Sic Christus in die ascensionis reuertens secundum naturam humanam ad celum emp̄reum, de quo ait Apostolus, Quam ædificationem habemus ex deo, domum non manuactam æternam in cælis. Et Christus, In domo patris mei mansiones multæ sunt. illuc Christus ouem perditam reportauit, quoniam tellitus A postolo & Psalmista, Ascendens Christus in altum, captiuum duxit captiuitatem. Tunc cōvocauit, hoc est, sibi occurrere fecit amicos & vicinos, hoc est, angelicos spiritus diuine voluntati plene & inauertibili conformatos, diuinæ secreta scientes, & deo in omnibus obedientes, secundumque in supermundano illo habitantes palatio, atque ipsius vultum immediate cernentes, cum exuberantissimo gaudio sempererno, propter quæ merito amici & vicini, ac filii dei vocantur, quos hortatur, ut sibi de ouis suæ inuentione congratulentur: in quo patet dilectio dei ad nos, & quantum nostram operi salutem. Vnde ait A postolus, Hæc est voluntas dei, sanctificatio vestra. Et Neemias, Gaudium dei est fortudo vestra. Per Esaiam quoque dominus loquitur Israëlitico populo, Utinam attēdissemus mā data mea. Denique Christus hanc ouem laboriosissimè recuperauit, & pretiosissimè liberauit seu emit, sicut ait apostolus Petrus, Non corruptibilis auro vel argento redempti estis, sed pretioso sanguine agni immaculati. Et Paulus, Empti estis prelio magno. Christus tamen redemptionem hanc reputat & appellat inuentionem, quasi nil ponderans quicquid pro ea exposuit, præ nimia sua dilectione ad genus humanum. Propter quod fassus est in Prouerbiis, Deliciae meæ esse cum filiis hominū. In Canticis quoque, Si dederit homo omnē substantiam domus suæ pro dilectione, quasi nihil despiciet eā. Sed & per Hieremiam dominus dixit, Lætabor super eis cum benefecero eis.
- Cant. viii.** *[Præterea, vt scribit Gorra, Ovis de sua natura est animal innocens. Cætera autem animalia aut mortent dentibus, vt canis & lupus: aut impingunt cornibus, vt aries & taurus: aut percipiunt pedibus, vt equus & mulus: aut dilaniant vngubus, vt leo & vrsus: sed ovis nihil istorum facit. Igitur ouem christi se non esse agnoscet, qui vel dentibus mordet detrahēdo, vel impingit cornibus alios violenter op̄ primendo, aut percudit pede proximis irascendo, aut dilaniat vngubus aliena rapiendo.]*
- H.** *[Postremò secundum Theophilum, superne virtutes oues dicuntur, eò quod omnis creatura respectu dei sit bestialis. *[Dico vobis, quod ita gaudium erit in celo, super uno peccatore penitentem agentem, quæ super nonagintanouem iusti, qui non indiget penitentia.]* Si istud generaliter de quoconque penitente & quibuscumque iustis, seu innocentibus intelligatur, non est ab solute sumendum vt sonat, quasi simpliciter angelii sancti plus glorientur de quilibet penitente, quam de quibuscumque nonagintanouem iustis. Non enim plus gaudent de peccatore, qui post penitentiam non pertingit ad magnam perfectionem, quæ de gloriofissima virgine Maria & beatis apostolis, ac aliis sanctis gauis sunt, quando adhuc erant in terra, vel quam modo de ipsi lætarentur, immo nec de Paulo, nec de Maria Magdalena maius gaudiū est in celo, quam de sola virginē gloriōsa. Ideo quod gaudium de peccatore penitente dicitur maius, intelligendum videtur non simpliciter, sed quantum ad aliquid, & quo ad recentem quandam ac evidenter manifestationem gaudi, quo se de hominum salutatione lætari ostendit, quia de peccatoris conversione est Christo specialis, immo & multiplex ratio gloriandi. Primo, quoniam peccator dum conuertitur de periculo grauior eripitur. Etenim consuetissimum est, vt de eo specialiter & quodammodo amplius exultemus, quem de maiori periculo erui cernimus, quamvis ab solute loquendo non plus eum amemus. Secundo, quia in peccatoris conuersione misericordia dei præcipue declaratur. Tertiō, quoniam fructus dominica passionis in illo euidentissimè commendatur. Quartō, quia in peccatoris conuersione aduersari Christi, ac nostræ salutis, puta diabolus, specialiter confunduntur. Denique absolute loquendo, si comparemus statum ad statum, constat quod status innocentia preferendus sit statu penitentia, eo quod maius dei donum existat innocentia quam penitentia. Si vero comparemus personam vnius status ad personam alterius, habent se sicut excedens & excessum, ita quod quidam de statu uno preferuntur quibusdam de statu altero, secundum quod sunt in maiori aut minori.*
- D. Tho. 1. p. g. 20.
ant. 4. ad 4. arg. de
hoc disputat.**

A charitate & gratia. Hinc absolute loquendo de multis iustis ac innocentibus, tanquam de simpliciter melioribus & deo magis dilectis, maius est gaudium Christo supernisque ciubus, quam de peccato-ribus penitentibus quibuscumque. Postremo quoniam testi Apostolo, Vbi abundauit delictum, Roma. 5. superabundat & gratia: frequenter contingit, vt impi penitentes tanto postmodum in diuino fiant feruētiores obsequio, tantumque humiliores ac meliores, quanto se grauius deliquisse & deū circa ipsos clementius egisse considerant, sicque de eorum conuersione specialis causa latetandi oritur angelis dei. Vnde & qualiter maioritas gaudiū huius sit intelligenda in Matthæo plenus tangitur, vbi habetur, Si fuerint alii centum oues, & si errauerit una ex eis, nonne reliquit nonagintanouem in montibus, & vadit ad eam quæ errauit, & si inuenierit eam, gaudet super eam magis, quam supra nonagintanouem quæ non errauerunt? Itaque sicut pater familias plus legitur de una oua post perditionem inuenita, quam de reliquis cunctis quæ non errauerunt, non quod vnam plus diligat quam cæteras omnes, sed quia de eius inuentione, quedam specialis, ac noua exultatio ingnitorum ei, tum quoniam ouem illam magis considerat, tum quia propter præcedentem de eius perditione macerorem, oppositū de eius inuentione gaudium magis afficit, & lentitur. Sic proportionabiliter de peccatore penitente ciues cali plus gaudent aut signa lætitiae abundantius monstrant. Nam & angelis sancti de hominum sibi commissorum transgressioni & recidivatione dolere & flere feruntur, quod tamē sane intelligi par est. Non enim veraciter inest eis aliqua poenalis affectio, sed per modum dolentis se habent: iuxta quem sensum ira, furor, & penitudo, deo attribuitur. Consequenter per aliam parabolam docet Salvator, quod peccatores non debuit spēnere & vitare, sed potius clementer admittere, atque ad viam salutis reducere, *[Aut que mulier habens drachmas, id est, huic modi numeros, De cem, si prididerit drachmam vnam, nonne accedit lucernam?]* præsertim si tempore tenebroso aut in locis obscuris querere velit, *[Et euertit domum, id est, contenta in domo transfert de loco ad locum, ne forte sub aliquo illorum iaceat, lateatque quod queritur, Et querit diligenter, perditam drachmam, Donec inuenierit eam, præsertim cu scemine vehementer aſſicuantur ad rem cum ad eam cœperint affici, Et cum inuenierit, convocat amicos & vicinas, dicens, Congratulamini mihi, quia inueni drachmam quam perdidoram.]* Hoc literaliter ita est. Spiritualiter vero per mulierem hanc intelligitur æterna & increata sapientia dei, quæ ob suam amabilitatem, speciositatem, pietatem & fecunditatem, sponsa & mulier appellatur. De qua Sapiens protestatur, pudicus & purus amator, Hanc amavi & exquisivi à iuuentute mea, & quæsiui sponsam eam mihi assumere, & amator factus sum formæ illius.

B *[Porro, per lucernam intelligitur Christi humanitas, quam verbum æternum eodem quo eam assūpti instanti accedit, hoc est, diuinæ charitatis feroce, totius sapientia splendore, omnique virtute nullam imperfectionem in sua ratione includente implevit, sicque sapientia incarnata inter homines conuertendo euertit domum, hoc est, populum Iudæorum multipliciter excitauit, mouit, deduxit, docendo, exemplariter conuersando, miracula perpetrando: qui vt in Actibus loquitur Petrus, Pertrans. Actu. 11. iuit beneficiando, & quæsiuit diligenter hominem perditum summī regis imagine insignitum, sicque per drachmam congrue designatum. Venit enim filius hominis quærere & saluum facere quod perie. Infra. c. 19. rat. Donec inuenit, id est, sua pafione redemit genus humanum, quemadmodum apud Ioannem lo. 17. quitur patri, Opus consummaui, quod dedisti mihi vt facerem. Inuenta itaque drachma hac, id est, homine taliter liberato, Christus in die ascensionis conuocauit amicas atque vicinas, id est, cælestium ciuium societas beatas, diuinæ voluntati perfecte conformatas, & deum altissimum clare per speciem immedieate cernentes. Proper quod mentes angelicas & beatæ merito nuncupantur dei amicæ atque vicinæ, quia non solum prope eas, sed etiam in eis moratur, easque sibi familiarissime ac amore se nimis vniue dignatur. Dixitque eis, Congratulamini mihi, quia inueni drachmam quæ perdi, christus quippe in sua ascensione angelicos spiritus sibi fecit occurrere: quibus interrogantibus, Quis est iste rex gloriae? vt ait Psalmista. Itēque, Quis est iste qui venit de Edom? Et quare rubrum est induitum? Psalm. 23. tum tuum? vt recitat Esaias, respondit, T' ocular calca solus, hoc est, per passionis pressuram liberat. Genus humanum, tuncque vt in hymno ait Ambrofius, gauis sunt celi regna reditu vngeneri. Tanta autem est Christi dilectio ad nos, vt nostram salutationem suam fateatur esse lætitiam, ita dico vobis, gaudium erit coram angelis dei, id est, in regno cælesti adiuuicem lætabuntur angeli sancti, & Christus eis præsentibus exultabit, super uno peccatore penitentem agentem, quia de eius euasione qua euadit terrena damnationis periculum charitatue & pie congaudent, & quoniam prædestinationem diuinâ vident impleri, pretium quoque sanguinis Christi fructificare, & cælestis Hierusalem instaurari ruinâ, atque intellectus creaturæ naturæ quam diligunt deo vniri, creatorisque omnium honorem & cultum in ea augeri, dæmones superari, & vita quibus deus offenditur minui: sic & in palatio regum lætitia oritur, quando propinquus seu filius regis de maximis aduerbis eripitur. Itaque Christus sapientia patris habuit drachmas decem, id est, nouem ordines angelorum, & genus humanum, quod tanquam decima drachma, per originale peccatum deripitur.*

C *[Præterea sicut Christus hæc egit, ita & omnis Christi vicarius aliorum sibi habens curam commisit, si contigerit quempiam sibi cōmissum peccando errare, cæteris sub bona custodia derelictis, debet ad illum reducendum se totum conuertere, properare satagere, illum querendo, hoītando, & si opus fuerit iuste puniendo, ad Christi gratiam reuocare: sicut ad Galatas scribit A postolus, Filioi Gal. 4. mei, quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis. Postremo secundum Bedam, Ouem & drachmam perditam Christus inuenit, quando hominem restaurauit, & super eam inuentam maius gaudium est in celo quam supra nonagintanouem iustis, seu angelis penitentia non indigentibus, quoniam major diuinæ laudis materia est in restauratione hominum, quam in creatione aut etiam bea-*

tificatione angelorum. Mirabiliter nanque angelos deus creavit, sed hominem mirabilius restaurauit. Insuper ad idem declarandum, videlicet quod decuit Christum peccatores ad pacem intentiam iniurie, & venientes clementer suscipere, inducit Christus parabolam tertiam, ceteris evidenter omnes ac per christorem, [Homo quidam,] Hoc est, deus pater seu vnigenitus dei propter nos incarnatus, de quo secundum antiquam translationem loquitur Hieremias, Et homo est, & quis cognoscet eum? Atque Psa- milta, Homo natus est in ea, & ipse fundavit eam altissimus. [Habuit duos filios,] id est, duos populos Iudaicum & Gentilem. Est autem consuetudo scripturarum, totum aliquem populum nomine filia filie designare, quemadmodum in prophetis Israëlitica plebs frequenter per filiam Sion aut filia Hierusalem denotatur, ut patet in Sophonia & Zacharia. Nec solus populus ille Iudaicus, sed & Gentilium ita deo vocatur: iuxta illud Esaiæ, Descende, sede in puluere virgo filia Sion, quod fit ad insinuandum, quod ipsa natura secundum se à creatore paterno amore quasi filia diligatur.

Hiere. 7. chriorem, [Homo quidam] Jhuc est, deus pater seu virginitus dei propter nos incarnatus, de quo feci-
Psalm. 80. dum antiquam translationem loquitur Hieremias, Et homo est, & quis cognoscere eum? Atque Psi-
mista, Homo natus est in ea, & ipse fundavit eam altissimus. [Habuit duos filios,] id est, duos populo-
Iudacum & Gentilem. Est autem consuetudo scripturarum, totum aliquem populum nomine filia-
filie designare, quemadmodum in prophetis Iudaicis plebs frequenter per filiam Sion aut filiam Hi-
rusalem denotatur, ut patet in Sacra Scriptura, Zec. 14. 10. 1 Cor. 10. 2.

Esaie .45. Iustitia deum dicitur, ut patet in Sophonia & Zacharia. Nec illos populus ille Iudeus, sed & Gentili-
ita a deo vocatur: iuxta illud Esaie, Descende, sede in pulvere virgo filia Sion, quod fit ad insinuar-
dum, quod ipsa natura secundum se a creatore paterno amore quasi filia diligatur.
Deuteronomio .32. Cuius in iusta causa.

¶ Præterea, per nos duos ninos indeterminate intelligi posunt, quicunque iustus seu innocens, & trahit gressor, quia & impius appellatur quodammodo filius dei, in quantum ad eius imaginem est creaturæ vel in baptismō spiritualiter regeneratus: interdum quoque aliquis totus populus dicitur filius, prout per Osseam dominus loquitur, Puer Israël & dilexi eum, & ex Aegypto vocavi filium meum. [Et dicitur ad alios illi duxit vel pater illius] Et dicitur illi, Cuius filius es tu?

Exod. 4. *Quis, quam diuinæ legis non obediens præcepit. Hinc quoque de populo Iudeorum deus testatur, Filius meus primogenitus Israhel. Et per Hieremiam, Primogenitus meus Esrahim.*

¶ Et idola coluerunt, puta Gentiles, amiserunt nomen diuinum & filiationis & dicti sunt filii hominum, ut in Genesi, Videntes filii dei filias hominum. Veruntamen hoc intelligendum non est, quasi illi qui filii hominum nuncupantur, qui vtique diluvium præcesserunt, venerantur idola, sicut ad hanc utramque.

Gene.6. triuit idola, aut quod idolatria diluvium ipsum præcesserit. Vnde quod Gorria allegat de idolatria ad literam dictum non est, sed de posteritate Cain, qui non ob idolatriam, sed ob vitia carnis filii hominis minima appellantur ibidem. Itaque adolescentior filius dixit verbo, seu potius facto parri suo, **[Deo,** **[Da mihi portionem substantiam que me contingit,**] hoc est, possessionem boni pertinentem ad me, quae possefio et portio substantiae, id est, pars boni creati mihi conueniens, seu partialis substantia spectat.

Gene.14. ad me. Omne quippe bonum creatum est creatoris substantia siue possessio: sicut in Genesi Abraham ait, Leuo manum meam ad dominum deum possesorem celi & terra. Ex hac vero substantia aliqui ad hominem specialiter pertinet, viptore corpus eius & anima & naturalia dona ipsis, supernaturalia quoque dona sibi concessa, & bona fortuna. Petiti ergo adolescentior filius sibi partem pertinentem a patre fuscipere, quia naturalibus donis, ac ceteris bonis sibi à deo collatis voluit secundum voluntatem

Psal. 48. tem propriam vti, potius autem abutii, nec subiici legi diuinæ, aut protegi supernaturalibus donis gratiæ salvatoris; quemadmodum per Hieremiam quibusdam loquitur deus. A seculo confregisti iugum

Eccles.25. rupitti vincula, & dixit, non feruiam. Hinc ait Psalmista, Homo cum in honore esset non intellexi comparatus est iumentis insipientibus. Istud quoque similiter dicit omnis transgressor legis diuinæ [Et dixit illis substantiam,] hoc est, vnicuique dedit quod petiit, & quemlibet facere permisit quod voluit, secundum illud Ecclesiasticus, Deus ab initio constituit hominem, & reliquit eum in manu consilii: apposuit tibi aquam & ignem, ad quodcumque volueris porrige manus tuam. Hinc ait Apostolus

I. Cor. 15. Ius faslus est, Vnus quisque proprium donum habet à deo. Iudæis quoque dedit dona gratia ac legem scriptam diuinam, ac supernaturalem. Gentilibus vero dona natura, quos & in naturali legi religione

quam pauci eorum conferuasse leguntur. [Et non post multis dies,] hoc est, paucis evolutis diebus, Congregatis omnibus que ad se pertinebant, hoc est, bonis sibi defuper præstitis ad proprium commodum pariter ordinatis, ac virtutis reflexis, Adolecentior filius peregre à patria beatorum per impiam vitam se elogiando, que est peregrinatio mala, qua quis hoc modo atque presenti exilio pro patria vitetur, [Profectus est] non tam corporaliter transeundo, quam mentem suam à deo improba querendo. Si quis ergo

deum incircumscriptum ubique substantialiter vere praesentem acceditur mentis affectu, non corporis gressu, nisi in quantum exterior actus habet rationem virtutis ex interior intellectus voluntatis que actu, ita a deo receditur mentis auctorione, non corporis motione, nisi in quantum actus exterior ex interioris mentis inordinatione facitur. Et si in quantum exterior actus ex parte corporis.

Prou. 15. Et interius mentis iniquitatem, ne culpa efficiat vitiosus. In regionem longinquam. Ibi est peccatum statum, disfimilitudinem & continuationem, per quam longe a deo distatur, iuxta illud Proverbiorum. Psal. 118. Longe est dominus ab impiis. Atque in Psalmio, Longe à peccatoribus salus. Hæc est spiritualis distatia, virope disfimilitudo. Et ibi dispergit substantiam suam, id est, dona gratiae gratum facientis amisit bona fortuna consumit dona patrum.

Deute. 31. *Sicut omnia contumpli, quoniam natura infecti, ac peiorauit, [Vtendo luxurios] corporali fornicatione quæ est peccatum mortale: itenque fornicatione spirituali, quæ est auerio mentis à incommutabili & immenso, atque conuersio eius ad bonum creatum, caducum & vanum. Potissimum tamen idolatria spiritualis fornicatio dicitur, prout in Deuteronomio deus locum & vanum. Populus isti fornicabitur post deos alienos. Et in Osea, Fornicans fornicabitur terra à domino.*

Esaïæ. 28. dicitur opus dei, sed peregrinum ab eo, quoniam deo secundum se & ex propria natura proprium est.

A misereri & parcere. Vlciſci autem competit ei propter nostram malitiam. [Et postquam omnia consumpsif-fer, hoc est, dona sibi diuinitus praestita aut amiserit aut consumpsisset, aut infecisset; nam & teste A-polito, Qui forniciatur, in proprium corpus peccat, quia per immoderatum luxuriam homo interiora sua quasi consumit & vires erucrat. *Facta est famae validia in regione illa.*] Id est, inter impios & car-

nales grandi spiritualium bonorum caretia configit, genibus quoque gratiarum charitatis pre-
cialiter defuerunt, virtutis quoque hominibus propter eorum peccata interdum corpori necessaria
subtrahuntur. *[Et ipse capit egre] omnibus pertinentibus ad salutem quæ peccado amisi, videlicet gra-
tia atque virtutibus: quemadmodum acediosis contingere solet, secundum illud Proverbiorum; Vf-
quequo piger dormies? paululum dormies, paululum dormitabis, & veniet tibi quasi vir armatus ege-
tas. *[Et abiu] se a deo infelicius elongando: q[uod] tanto vehementius elongamur, quanto gravius fre-
quentiue peccamus. Peccatum autem quod per p[re]sentiam non statim dilatitur, suo mox ponde-**

re trahit ad aliud, ut ait Gregorius. *[Et adhuc est unius ciuium regionis illius,] sicut est diabolo, ut communiter exponitur. Diabolus enim iugiter manet & habitat in statu peccati, & dissimilatitudine vitorum: qui Iohannem, 14. etiam non solum ciuis, sed & principes mundi huius vocatur a Christo apud Ioannem, vbi per mun- Iohannem, 17. dum mundani vitiostique homines designantur, potissimum reprobandi: de quibus iterum loquitur christ-*

B stus patri, Non pro mundo rogo. Poteat quoque per ciuem illum quicunque haereticus, seu praecipuus peccator in viiis induitus intelligi. Huiusmodi igitur cuius, puta diabolo, filius iste nunc dicitur adhaesisse, non quia ante non adhaeret ei, immo statim cum se a patre calesti auertit huic adhaesit, sed iam dicitur adhaesisse, quia tenacius illi adhaerit quam ante; quemadmodum per Esaiam prauissimi dicuntur. Diximus perculsius fecundus cum morte, & cum inferno fecimus pactum. *[Et misit illum in villam]* Esaiæ.28.

etiam, mundanis cupiditaribus implicauit, & carnalibus sociavit hominibus, qui sunt vasa & posseſſio demonis, [Vt p. aſceret porcos ſuos], hoc eft, de mones inferioris, seu homines turpes, diabolo per carnalia virtus ſubditos, qui in obſcenis ac impiis actibus deleſtantur, talib[us] ſicque paſcunt, qui ſunt 1. Petri. 24 velut ſis lora in volatuborū luti, quibus competit illud Ioēlii, Comptuerunt iumenta in fterco ſuo, Ioēlii. 1. Sunt ſi in implora auctem ſuam de filiis, quas porci manducabant, ut nemo illi dabit, 1. Interior animi vē-

Et cipuestram impere oculis in unum regnare, ut etiam intellectus, qui veritatem concipit, mentalèque verbum profert, & boni operis fructum ter dicitur intellectus, qui veritatem memorat, seu potentia memoriarum intellectus, productus: intellectus quoque realiter idem est quod memoria, seu potentia memoriarum intellectus, quam Philotheus locum specierum appellat. De huiusmodi ventre deus pater in Psalmo loquitur Psalm. 159. quam Proverbiis Salomon, Verba, inquit, susurrantis quasi sim Proverbiis 18.

Como & vero ante omnia genit. plicia, & ipsa peruenient v sque ad interiora ventris. Pariformiter voluntas seu eius affectus venter a' nime nominatur, quoniam desiderata allicit, suscipit & conseruat. Vnde & Salomon ait, Venter im- piorum infatiabilis.

Cer quod seculari prudenti, & curioſa scientia quæ ventrem intellectus non impedit, & certe non obſtantia quæ ventrem voluntatis non satiat, designatur. Auarus namque ut Sapiens afferit, non impletur pecunia: & quanto auarus plura acquirit, tanto ad plura acquirendā anhelat. ¶ Denique nullū bonum creatum satiare & quietare valet anima appetitum. Propter quod loquitur Augustinus, Domine creasti nos propter te, & inquietum est cor nostrum donec perueniat ad te. [In se autem reueſus] id est, si in te confidimus, non habemus quæcumque modū.

est, ad recte rationis dictamen le vertens, lepsum difficultius, interiora sua considerans, quemadmodum per Esaiam iubetur. Redite praeuaricatores ad cor. Homo enim peccando extra se viliter euagatur, lumenque rationis transcedens, terminos sibi à deo præfixos transgreditur. Interdum tamen dicitur quis ad se reuerti, propter solam veritatis considerationem, iuxta illud Actuum, Petrus ad se reuersus dixit. Nunc scio vere. *Dixit* cordialiter pœnitendo, & ex afflictione sua se super se reflextendo, se- *Actu. 10.* *Esaia. 46.*

cundum illud Esaiæ, *V* exatio dabit intellectum. [Quanti mercenarij,] id est, valde multi deo propter æternam mercedem desiruentes, secundum illud Psalmista, Inclinaui cor meum ad facientes iustificationes tuas in æternum, propter retributionem. Vnde de Moyse ait ad Hebreos Apostolus, Aspergit in remunerationem. Et in Genesi Abraham loquitur deo, Domine quid dabis mihi? Cui & in Genesi dominus ait, Ego protektor tuus, & merces tua magna nimis. [in domo fatus es mei,] id est, in ecclesia

D militanti, quæ dicitur domus dei, seu patris caelestis, prout scribit Apostolus, Scias quomodo te oporteat in domo dei conuersari, quæ est ecclesia dei viui, [Abundant panibus,] hoc est, multiplici alimonia spirituali, videlicet pane sacramentali: de quo ait Salvator, Ego sum fons panis vita. Itemque, Caro mea vere est cibus. ¶ Insuper pane pccnitentiæ, de quo fertur in Psalmo, Cibabis nos pane lachrymarum. Et, Psalm. 79.

Cinérem tanquam panem manducabim. Et etiam panis una operam, ut quod Cibam, Psal. 10.
bus est, vt faciam voluntatem patris mei. Est demū & panis contemplationis, iuxta illud Ecclesiastici,
Cibabit illum pane vite & intellectus. Est iterum panis sancte affectionis, de quo fatetur ardens ama- Psal. 10.
tor, Fuerunt mihi lachrymae meae panes die ac nocte. His panibus abundant, qui in ecclesia deo diligē Eccle. 15.
tissime obsequuntur: sicut ait fidelis minister, Dominus regit me, & nihil mihi deerit, in loco pascu Psal. 41.
i, ut in aliis operam, qui licet iniuria premii deo mi. Psal. 10.

ibi me collocavit.¶ Itaque hoc loco mercenarii in bono accipiuntur, qui nec intuitu præmi deo nisi. Matth. 22: 1-14
nistrant ex amore quo seipso amant spirituali amore in deo, & principaliter tamen hoc agunt ex dei a-
more, atque ad laudem & gloriam eius, ad quam finaliter ordinant seipso & omne meritum suum ac
præmium, alias nil merentur, quoniam omne opus meritorium oportet ex diuina procedere chari-
tate, qua vita est anima. Interdum vero mercenarii sumuntur in malo, pro his qui proprii intuitu cō-
modi, seu propter temporalia principaliter deo ministrant, de quibus in Euangeliō teltius est Chri-
stus. Quia receperunt mercedem suam. Tales quippe non sibi constituent deum pro fine, sed ex pri-
Matth. 6: 1-18

tris cœlestis secundum modum præhabitum; possum deo seruire puro ac filiali amore; quod altius est, E quam amore mercedis seruire, ex spiritualis defectu almonia in anima morior, vitam gratia non habendo, & peccata qua sunt interitus animæ quotidie incidendo. Hoc verbum Christus in persona me brori suorum dicere potest, Quanti mercenarii id est prælati & doctores cōmodo sunt querentes, propter quod mercenarii magis sunt, quam pastores, in domo patris mei, scilicet in ecclesia, abundant panibus corporalibus, id est, alimento & scientia scripturarum & sacramentis; ego autem in membris meis, puta egenis ac subditis, fame pereo, ex defectu materialis cibi aut spiritualis eduli, scilicet verbi dei & boni exempli, [surgam], id est, à peccato deflcam, & à terrenis ad cœlestia me leuabo; sicut hortatur A postolus, Surge qui dormis. Et Esaias, Excute re pulvere, [Erubo] per mentis conuerzionem, verâ que contritionem, [Ad patrem meum] cœlestem, vbique praesentem, prout monet Psalmista, Accedite eum & illuminamini, Vnde per Zachariam dominus misericordissime loquitur, Conuertimini ad me, & conuertar ad vos. Hinc ad Hebreos monet A postolus, Adeamus cum fiducia ad thronum gratiae eius, ut misericordiant consequamur & gratiam, [Et dicam ei] me accusando, iuxta quod scriptum est, Dixit, confitebor aduersum me iniustitiam meam domino, [Pater] per creationem & redemptionem, [Pecunia], mala committendo, & bona omitendo, [In calum] id est, coram supernis spiritibus, & specialiter contra angelum vitæ meæ custodem, cuius præficiam in honiorau peccando, & eius inspirationibus non acquiescendo. ¶ Præterea qui creatore offendit, totius creatura meretur offendam incurre, atque ut omnis creatura contra eum insurgat, & creatoris sui in eo vlciscatur iniuriam: nam & peccando in deum omnia creaturam quodammodo inhonoret, cuius deum ac creatorum sic parviperit, in honore seu spernit: quemadmodum qui regem terrenum iniuste percureret, quemlibet eius subditum in honorearet atque offendere. Sicut enim honor, ita & in honorio regis & cuiuslibet præsidentis redundat in subditos. Veruntamen creatura incomparabiliter magis debet deum creatorem suum amare ac venerari quam subditi regem terrenum: Vnde de dei in honoratione summe dolendum est, Rursus calum, terra & cetera qua intellectum non habent, deum materialiter laudant, benedicunt, glorificant & honorant, quia considerantibus ea ostendunt, deum crearem suum super omnia esse laudandum & honorandum: idcirco qui peccat, illa quodammodo inhonoret, quia eorum materialibus laudationibus realiter contradicit, siue potissimum peccat in cœlo, quod præ ceteris corporalibus creaturis clarius, magnificientiusque offendit, quam incomparabiliter honorandus sit deus. Peccator quoque in cœlo peccat, quia peccando meretur cœlesti misione priuari, [Et coram te], qui omnia clarissime intueris, ideo impudenter & irreuerenter me habui, quod te prætere & conficiens peccare præsumpsi. Vnde ad veram sapientiam pertinet, ut deum vbiique praesentem & cuncta inspiciente iugiter attendamus: ex qua sapientialis consideratione mox gignitur castus pudor, pudicisque timor, quo in diuinis vultus præsentia turpiter & iniuste erubescimus nos habere. Hinc iuxta Boctum, Magna nobis indicata est ratio probitatis, quoniam in conspectu iudicis vniuersa cernentis omnia agimus, [Iam non sum dignus vocari filius tuus], qui te toties & tam grauitate in honorestat: quod filio nollet, cum scriptu sit, Honora patrem tuum. Et per Malachiam ait creator altissimus, Filius honorat patrem suum. Si ergo pater ego sum, vbi est honor meus? Rursus, indignum sum vocari filius tuus, quia imaginem tuam in me peccando multipliciter deturpau, meque tibi valde dissimile feci. Itemque, quia peccando feci meipsum seruum diaboli & peccati. A quo enim quis superatus est, huius & seruus est, vt Petrus apostolus ait, Rursus, quoniam extra disciplinam tuam me posui: quod non compebit filio, dicens apostolo, Si extra disciplinam estis, ergo adulteri, & non filii estis, [Fac me sicut vnum de mercenariis tuis], id est, ad gradum, nomen ac gratiam filii recipi fateor me in dignum, idcirco humiliiter precor saltem inter mercenarios computari. Sic & Abigail prudentissima foemina, cognito quod David vellet eam in coniugem sumere, dixit, Ecce famula tua sicut in ancillam, vt lauet pedes seruorum domini mei. ¶ Denique sunt mercenarii boni, qui seruerunt deo pro retributione eterna, quibus dicitur, Cōfortamini & non dissoluantur manus vestrae, erit enim merces operi vestro. Alij vero sunt mercenarii malii, qui pro temporali mercede deo seruire videntur. Vnde in Iohanne loquitur Christus, Mercenarius & qui non est pastor, videt lupum venientem, & fugit, [Et fugiens], i.e. peccatis se erigens, & a carnalibus ad spiritualia se disponens, [Venit ad patrem suum], i.e. per attritionem, & per opera bona ex genere Hcepit ad deum mēre redire, atque ad gratiam gratum facientem, verâque contritionem cor suum disponere, [Cum autem adhuc longe esset,] quia nondū per charitatem infusam, verâque contritione & virtutum adptione fuit deo coniunctus, imò adhuc fuit in suis peccatis, quousque attritio in contritione mutata est, [Vidit illum pater ipsius], scilicet deus pater oculo pietatis paternæ ac pradestinationis æternæ, de quo orat, qui ait, A spice in me & miserere mei. Interdum vero aspectus dei accipitur pro animaduersione distictæ iusta ve vltionis, iuxta illud Abacuc, Quare non respicis domine super ini-

Abacuc, i. qua agentes, [Et accurrens], i.e. per gratia præuenientem clementer illi cooperans & succurrens. Cum enim facit quis quod in se est se preparando ad gratiam, deus mox subuenit, gratiamq; infundit, [Cecidit super collum eius], i.e. pie & amoio illum suscepit, nō solu dimittendo peccata, sed & gratiarum infundendo charifinata. Propter quod apud Job habetur, Si direxerit homo ad cum cor suum, spiritu illius & flatu ad se trahet, [Et osculatus est eum], i.e. familiariter & intime atq; suauiter eum sibi vnuuit, ita quod pacem internam ei infudit, per quā mens in deo absque perturbatione quiescit, sicut in Canticis orat sponsa, Osculetur me osculus oris sui. Hoc osculus est adhesio, vno, seu informatio mentis create cū deo, quia vt ait Apost. Qui adhæret deo, vnu spiritus est cū illo. Circa hęc ait Chrysostomus, Quid est quod pater accurrit, nisi quod peccatis nostris nos impudentibus, propria virtute ad eū venire nō poteramus? Ipse pius & potens ad inualidos qdescendit. Osculatur autem os filij, per quod emissa

Ephes. 5. Ephes. 6. Psal. 33. Zach. 1. Hebr. 4. Psalm. 3. Exod. 20. Malac. 1. 2. Petri. 2. Hebr. 12. 1. Reg. 25. 2. Par. 15. Ioann. 10. Psalm. 118. Abacuc. 1. Tob. 34. Canti. 1. 1. Cori. 6.

A corde confessio pœnitentis exierat, quam pater latus suscepit. Ait quoque Gregorius Nyssenus, Confessio placauit ei patrem, ita vt obuiam iret ac oscula daret. Si ergo & nos optamus vt deus nobis elementer accurrat, subueniat, adsit, cordialiter pœniteamus, & per humilem confessionem dominū accedamus. Propterea in Proverbiis afferitur, Qui abiit odis sceleru sua, non dirigetur: qui autem confessus fuerit & reliquerit ea misericordiam consequetur, [Dixitque ei,] scilicet patri clementissimo, Filium, Pater, peccavi in cœlum & coram te,] sicut expolitum est, [Iam non sum dignus vocari filius tuus.] Hoc dicit, considerando se secundum peccata quæ fecit, seu secundum id quod fuit per culpm, quemadmodum dixit Paulus, Non sum dignus vocari apostolus. Veruntamen considerando ipsum secundum id quod factus fuit per gratiam, verâque pœnitentiam, iam pristinum recuperauit honorem & gradum, & filius meruit dici, præsertim quia osculatus a patre in signum concordia & amoris.

¶ Denique deus omnipotens hominem peccatum gratiosus visitat & illustrat, tanto se ille profundius humiliat, grauiusque accusat, nempe quo dei pietatem evidenter circa se experitur, & maiestatem & sanctitatem ipsius clarius contemplatur, eo propriam ingratitudinem, perueritatem & prauitatem lucidius intuetur, cordialius detestatur, plenus confiteatur. Hinc Esaias post contemplationem Esaie. 6. illam sublimem, qua videt dominum in excelso iolio residentem, testatus est, Vñ mihi, quia vir polluit labii ego sum. Veruntamen filius iste tantam circa se dei patris dilectionem expertus per osculum illud internum, non efficit mentionem de mercenarii statu, sed inter filios dei computari confidit, & deo propter puram ipsius bonitatem adhaerere ac deseruire proponit. Ait autem Ambrosius, Seruus est qui timore pœnae præsentis siue futurae temperat se à vitiis: mercenarius, qui spe & desiderio regni cœlestis deo ministrat: filius vero, qui amore dei & zelo virtutum succensus, quicquid deo contrariū est, toto studio detestatur. Hoc tamen intelligendum est de seruo seruitute timoris omnino seruili, in quo nullus est amor iustitiae, de quo apud Iohannem loquitur Christus, Seruus non manet in domo in eternum. Est autem & seruus seruitute timoris initialis seu filialis, cui loquitur iudeo, cœlestis, Eu Matth. 25. ge serue bone & fidelis, intra in gaudium domini tui. De talibus seruis iam subditur, [Dixit autem pater ad seruos suos], id est, prælati & ministri ecclœ, puta apostolis, eorumque succelloribus, prædicatoribus arque doctribus iusit, Cito proferte stolam primam, id est innocentia vestem in baptismo suscepit, quam iste peccando amisit, ei ministerialiter exhibete seu prædicando promittit, sed & gratia gratum faciens, seu fides formata dici poterit stola prima. De aedificatione autem innocentiae dicit Salvator, Nisi conuersi fueritis & efficiamini sicut parvuli, non intrabitis in regnum cœlorum, [Et induit illum], id est, animam eius hac virtute ornate, cooperando mihi in eius interiori vestitione, de qua in Esaias habetur, Induit me dominus vestimento salutis. Et sponsa in Canticis, Induit(inquit) me tu mea. Virtutes quippe & dona spiritus sancti ac opera virtutis sunt vestes & arma, ornamentaque Cantus, 3. animæ. Vnde in Apocalypsi Christus hortatur, Vestimentis albis induraris, vt non appareat confusio Apocal. 3. nuditatis tuae. Porro supergloriosissimus deus qui omnia per seipsum plenissime facere potest, aliquos sibi assumit & efficit cooperatores, vt bonitatem suam creaturis suis magis communicet, eiūsque perfectio in rebus clarius elucescat. Hinc ait Apost. Dei adiutores sumus, dei cooperatores sumus, [Et dñe] ministerialiter, seu dispository cooperationi, [Anulum], i.e. vera fidei signaculum, in manu, i.e. operatione, [Eius], vt bene agendo ostendat se fidem viuā habere. Fides enim fine operibus mortua est, quæ admodum corpus sine anima: imò tam virtuose conuersetur, vt quicunque conuerstationis sue synceritatem attenderit, ipsa facti evidenter quasi conuictus, fateri cogatur vere esse fidem iustamque legem ipsius. Porro per anulum sphericæ figuræ, i.e. quo non est principium aut finem a signare, notatur fides trinitatis æternæ, quo anima sponso desponsatur cœlesti, dicente hoc ipso Prophetæ, Sponsabo te mihi in fide. Hinc sacratissima & innocentissima Agnes dixit, Anulo fidei sua subbarhauit me, [Et ei clementia], id est, munimenta contra ea quæ virtuosi processus sunt corruptiu, [In pedes eius], id est, in Ose. 2. vitroque sua animæ appetitu, scilicet sensitivo & intellectivo, quibus in via dei proceditur, quando hi appetitus rationis iudicio diriguntur: amando nanque & desiderando ordinate, potissimum itur ad deū. Et quoniam calciamenta de mortuorum animalium bellum sunt, recte per ea sanctorum patrum exempla, quibus contra peccata munimur, signantur: de quibus in Canticis legitur, Quam pulchri sunt gressus tui in calciamentis filii principis. Apostolus quoque hortatur, Calciati pedes in preparatione euangelii pacis.

¶ Denique per pedes intelligi possunt intellectus atque voluntas, quoniam contemplando ac diligendo diuinæ precipue imus ad patrem. Hi pedes calciamentis teguntur, cum dono sapientiae & charitatis infusa ornantur, quibus ad superiora leuantur, ne terrenorum cogitatu aut affectu foedentur, [Et adducite vitulum saginatum], id est, Christum pro nobis passum, & instar vituli propter nos immolati ei prædicante, imitandum proponite, & sub speciebus sacramenti sumendi præbete. Christus autem secundum humanam naturam dicitur vitulus, propter suam in cruce immolationem, & saginatus, quoniam omnium charismatum gratiae plenitudine decoratus. De huiusmodi saginatione loquitur Esaias, Delibabit in crastinidine anima vestra. Et rursus, Facit dominus in morte hoc, scilicet in monte Sion, omnibus gentibus coniuvium pinguium, quod de refectione Eucharistie exponitur, [Et occidit], id est, Christi passionem commemorante, & eum pro humana salute occisum denunciate, secundum quod Petrus ait, Christus passus est pro peccatis nostris, iustus pro iniquis, vt nos offerret deo. Huiusvero passionis cōmemoratio precipue fit in missarum celebratione, sacramentique perceptione, sicut ait Apostoli, [Et manducemus & epulemur], id est, de huius filii mei emendatione spiritualiter reficiamur & glorie- 1. Petri. 5. 1. Cori. 11. 1. Cori. 11. mur. In primitiva quippe ecclœ Christiani quotidie sacramentum Eucharistie acceperunt. In tantu

Esaie. 55. Esaie. 25.

D. DIONYS. CARTHVSIAN.

Cap. 15:

1. Thes. 4. vero deus nostram cupit salutem, vt de nostra penitentia & spirituali profectu gloriari se protegat. Apocal. 5. tunc nam & Apostolus ait, Hæc est voluntas dei sanctificatio vestra. Et in Apocalypsi loquitur Christus, Ego sto ad ostium, & pulso: si quis aperuerit mihi, intrabo ad illum, & cenabo cum eo. [Quia hic filius meus mortuus erat] per culpam, iuxta quæ sensum in Apocalypsi alicui dicitur, Nomē habes quod vias, sed mortuus es. [Et reuixi] per penitentiam, quæ secundum Hieronymum est secunda tabula post noſtrum fragium. [Et caperunt epulari,] id est, eius salutis & gratiae congratulari: quæ est spiritualis refectio, de qua Corinthiis scribit Apostolus, Refectus est spiritus Titi ad omnibus vobis. Et Pſalm. Iusti epulerent & exultent in conspectu dei. Qui enim vere virtuosi & charitatiui sunt, de aliorum emendatione maxime exhilarantur, & gratias agunt deo: qui actus sunt cibis, imo & epulatio mentis. Epulatio enim vocatur solemnis refectio. [Erat autem filius eum senior,] id est, Iudeicus populus, qui senior appellatur, quia gentiles præcessit maturitate & sapientia, cultuque veri dei. [In agro,] id est, in terrenis promissionibus occupatus, literali sensu contentus, non in cœlestibus radicatus, nam & Christum in primo suo aduentu putabant temporaliter regnaturum, & omnibus mundi diuitiis se copiosissime impleturum. [Et conuenirent,] id est, per legalium obseruantiam deo appropinquare vellet, [Et 1. Timo. 3. appropinquaret domini,] id est, eccllesia, de qua Apostolus, Scias quomodo te oporteat conuerſari in domo dei, quæ est eccllesia dei viui. Legalia namque erant eorum quæ in eccllesia creduntur & fiunt præfigurativa, & disponebant ad Christum. [Audiuit symphoniam,] id est, spiritualia cantica ex gentilitate conuerſorum ad fidem. [Et chorum,] id est, eodem gentilium conuerſorum, deum confona voce laudantes, atque immensa, templaque Christi cordialiter exultantes & epulantes. [Et vocauit unum de seruis] ad Christum conuerſis, seu aliquem ex prophetis vaticinia eius scrutando, [Quæ haec essent,] id est, quæ effent ista Christianorum solemnia atque praeconia.
- ¶ Denique in primitiva eccllesia fuerunt aliqui in Hierusalem ex gentilibus ad Christum conuersi, multoque plures in Galilea & Samaria ac alijs locis, de quorum spirituali iucunditate & gratia admirantes Iudei interrogabant quid essent huiusmodi festa. [I]sq[ue] dixit illi, frater tuus venit, id est, gentiles eiusdem tecum naturæ exilentes, de tenebris ignorantiae & regione dissimilitudinis, puta à loco & statu idolatriæ, aliorumque vitiorum per fidem ad deum conuersi est, credendo in Christum. Hanc equidem gentium conuerſionem prophetæ & maxime Esaias sunt loquuti, vt cum loquitur Esaiæ. 55. Esaias ad deum, Ecce gentei quam nesciebas, vocabis. Et rursus, Populus qui ambulabat in tenebris Psalm. 86. vidit lucem magnam. Et Psal. Ecce alienigena & Tyrus & populus Aethiopum hi fuerunt illic. Da- Danie. 7. niel quoque propheta inquit, Omnes populi, tribus & linguis seruient ei. Hoc etiam Petrus apostolus dixit Iudeis, qui cum indignatione scismatici sunt eum cur ad Cornelium introiit, ostendens quod eandem gratiam contulisset deus illis gentibus, quam & Iudeis. [Et occidit pater tuus,] id est, deus qui est omnium pater per creationem, & specialiter fuit pater Iudeorum per gratiam singularem & gubernationem præcipuum in veteri testa, quemadmodum in Deuterono, plebi Israëlitica Moyses ait, G Esaiæ. 3. Nunquid non ipse est pater tuus, qui possider te, & fecit & creauit te? In Esai quoque habetur, Et Deute. 26. nunc domine pater noster es tu, Iudei etenim fuerunt peculiaris populus dei. [Vitulum saginatum,] scilicet Christum secundum expositionem præhabituam, quem pater occidit eo modo quo tradidit eum, ut pote permisive, & etiam in spirando animæ Christi voluntatem patiendo pro mundi salutem, itemque Esaiæ. 38. quia per Christi passionem decretum saluare genus humanum. Hinc Esaias quoque protestatur, Propter peccata populi mei percussi eum. Et in Actibus asserit Petrus, Deus qui prænunciavit per eos omniū prophetarum pati christum suum implevit sic. [Quia vitulum illum recepit] i.e. gentiliū post pulum olim perditum recuperauit. ¶ Sed contra hoc obici potest. Nam christus occidit est antequam merito sua passionis gentilium conuersi sunt: sicut dico potius debuit, saluum illum recepit, quia vitulum saginatum occidit. Sed ad hoc patet responsio ex inductis. Nunc enim dicitur pater hunc vitulum occidisse in quantum per suos ministros, prælatos, & prædicatores eum esse passum pro gentilibus denunciavit: in super pater Christum occidi permisit, quia saluum recepit populum gentilem secundum prædestinationem æternam, hoc est, quia præordinavit eum ita saluare: vel quod ait, quia saluum, &c. dicit causam à posteriori, quæ potius est signum effectus quam causa. [Indignatus est autem frater senior,] id est, Iudei de gentilium conuersione & fide in Christum ad indignationem comuniti sunt, sicut de in- credulis Iudeis scribit Apostolus, Omnibus gentibus aduersantur, prohibentes nos loqui gentibus H verbum dei vt saluae fiant. Præterea Iudei conuersi ad Christum de gentilium susceptione murmurauerunt, dicentes ad Petrum illud Actuum, Quare introiisti ad viros præputium habentes & manducasti cum eis? [Et nollebat introire] ad spirituale conuiuitum, quod deus pater in eccllesia exhibet Christiis, nec voluit gentilibus conuersis communicare in fide, sacramentaliterque Christi. [Pater ergo illius egredie- fuit,] non per loci mutationem aut motionem in se factam, sed per recentem affectum, quemadmodum Abacuc. 3. Abacuc dicit ei, Egressus es in salutem populi tui, in salutem cum Christo tuo. Egressus est autem à synagoga ad eccliam, illam iuste relinquens, & hanc misericorditer visitans. [Capit. rogare illum,] id est, Iudeos pie ac paternaliter inuitare ad Christum, inspiratione interna, exhortatione angelica, prædicatione apostolica, Vnde in Actibus Petrus dixit ad illos, Fratres scio quia per ignorantiam fecistis, sicut & principes vestri. Penitemini ergo, & conuertimini vt delectantur vestra peccata. sicut Paulus gentibus ait, Obsecramus pro christo reconciliamini deo. [At ille respondens dicit patris suo,] cuius benignissima exhortatione non acquieuit, sed restitit, [Ecce tot annis seruo tibi] id est, multis annis tibi per legis veteris obseruantiam ministravi, [Et mandatum tuum nunquam præteriuit.] ¶ Quomodo verum est hoc, cum plebs illa pene semper deo rebellis extiterit, & frequenter in idolatriam lapſa sit? Propter Thren. 3. quod in Threnis Hieremias in persona loquitur Iudeorum, Nos inique egimus, & ad iracundiam

IN EVANG. LVCAE ENAR. Arti. XXXIX.

207

- A prouocauimus dominum. Et Esdras similiiter confitetur; Iniquitates nostre multiplicatae sunt super Esdras. caput nostrum, & delicta nostra creuerunt vsque ad celum. Ad istud est duplex responsio. Prima, quod istud verificatur non de omnibus, sed de aliquibus Iudeorum, qui in innocentia permanerunt, sicut Helias & Hieremias. Secunda, quod istud est præsumptio, non veritas in mirum si metiuntur, qui iniuident fratri & credere respūnt. [Et nunquam dediti mihi hædum,] id est, tanta mihi beneficia non præstisti in veteri testamento, sicut nunc præstas gentilibus in euangelica lege. Vel per hædum intelligitur Christus, qui veteri populo promissus fuit, non exhibuit. [Pr̄t cum amicis meis epulaver,] id est, cum ceteris tibi ministrantibus mihi charis, de tuis beneficiis gloriarer atque reficerer. Potest etiam hoc referri ad epulationem felicitatis æternae in patria, ad quam Iudei perdidi non poterant ante christi occisionem. [Sed postquam filius tuus hic,] Aspernendo hoc dicit, quia Iudei contemnebant gentiles. tanquam dicat, Postquam iste peruersus & vilis, quem fratrem vocare despicio. Vnde in Actibus lo- Actu. 10. quitur Petrus, Vos scitis quomodo abominatum sit viro Iudeo coniungit aut accedere ad alienigenam, [Qui deuoruit substantiam suam cum meretricibus,] hoc ante expositum est, [venit] ad te per penitentiam, Accidisti illi vitulum saginatum, id est, Christi paſſionem ei annuntiasti, Christifugum paſſum ei exhibuisti, & meritum paſſionis eius illi communicasti. [At ipse patr̄] piissimus [Dixit] illi filio seniori ac inuidio, [Filiu tu semper mecum es.] Hoc id est dicitur, quoniam aliqui Iudeorum toto veteris testamenti tempore deo stabiliter adhaerent. [Et omnia mea tua sunt,] id est, dona gratiae stœc in presenti, & dona gloriæ in futuro tibi parata sunt dari, & ego quæ habeo per naturam, tibi parata sunt, vt ea participes per beatificam frumentationem: de quibus bonis ait Apostolus, Oculus non vidit, nec auris audiuīt, nec in Cor. 1. cor hominis ascenderunt, quæ preparauit deus his qui diligunt illum.
- ¶ Poltremo, omnia quæ patris sunt, id est, quæ patri absolute conueniunt, sunt filii ac spiritus sancti per substantialem unitatem & identitatem. Propter quod filius ait ad patrem, Omnia tua mea sunt, & mea tua sunt, [Epulari autem & gaudere oportebat, quia frater tuus mortuus fuerat] per peccatum: de qua morte te ait Iudeus, Dimitte mortuos sepelire mortuos fuos. Vita enī animæ est charitas dei, que per mortale peccatum amittitur, & ipsum mortale peccatum mors animæ perhibetur. [Et reuixit,] per gratias infusione: [Perierat,] æternam damnationem merendo, & daemonum manu incidunt, [Et tu es ḡ,] id est, ad manus pastoris, salvatorisque sui redactus est, non utique casu, sed præordinatione diuina, quæ nullum electorum perire permittit, quamvis sinat eum ad tempus errare. Hinc talibus scribit apostolus Petrus, Eratis aliquando sicut oves errantes, sed conuersi estis ad pastorem & episcopum animarum 1. Petri. 5. vel strarum. Itaque ex hac docemur parabola, quam incomprehensibilis & immensa sit misericordia Roma. 5. dei in penitentes, qui etiam frequenter in illis in quibus abundauerunt delicta, superabundare facit gratiarum charis, & eos qui longo tempore vitoſe vixerint, facit eos præzire quia à pueritia in innocentia permanerunt. Nemo ergo desperet, nullus quoque presumat, nec aliquis, quamvis feruerit, C tunc videatur, alium spernit. ¶ Denique sensum huius parabolæ diuinus Dionysius in libro Ecclesiastice hierarchie deuotissime introducit, exponendo mysticas rationes carimalium actuum, quos in primicia eccliesia episcopus, seu hierarcha circa baptizandos exhibuit. Itaque sententialiter ait, vere optimus & superoptimus deus, qui & redeuntibus se præbet amabilem, & accedentibus obuiat & occurrat, totusque totos amplectens salutem, suscipit, & velut in humeris tollit, nec de prioribus malis illos accusat, sed festum peragit diem, conuocatque amicos, vt sit omnium letantium habitudo, optimos quoque in letitiam suscitat angelos.
- ¶ Elucidatio Cap. x v 1. [Dixit autem ad discipulos suos, Homo qui- dam erat diues.] Articulus. x x x i x.
- D N isto capite Salvator hortatur ad opera pietatis, præsertim ad elemosynarum largitionem, primo per parabolam, secundo per rem (vt creditur) gestam, [Dixit autem ad discipulos suos,] quibus præ ceteris datum fuit nosse mysterium regni dei, & quos tanquam totius mundi futuros doctores singulariter de euangelio Lega. 8. edocuit, ad quos etiam ista parabola præcipue pertinebat, inquantu ipsi omnium prælatorum tenebant figuram, [Homo quidam,] videlicet vnigenitus dei propter nos incarnatus, de quo in Baruch scriptum est, Qui fecit stellas, hic est deus noster: & post hec in terris visus est, & cum hominibus conuersatus est, [E] Baruch. 8. rai diues,] quia secundu natura diuina diues est in seipso infinitis diuitiis, quoniā patris & filii & spiritus sancti una est opulentia, sicut & una essentia, & hec opulentia est ipsa diuinitas adoranda, in qua est, vel potius quæ est omnium bonorum arque pulchrorum ac desiderabilium superplena & interminata possessio. Vnde & in lib. de causis habetur, Causa prima est diues in se & diues in aliis. Porro secundum assumptam humanitatē, Christus quoque est diues & dicitur viuēs, quoniā eius humanitas prelata est omni enti creato, omnisque creature subiecta est ei: propter quod in Matthæo dicit, Datæ mihi omnis potestas in celo & in terra. Spiritualis quoque opulentia animæ christi est maxima in donis gratiae, bonisque glorie. Dicit autem Augustinus in lib. de ciuitate dei, Deus est diues, non pecunia, sed omnipotentia. Veruntamen temporalis in corporalibus paupertatem propter nos Christus assumpsit, vt eius inopia corporali nos diuites efficiamur opulentia spirituali. Denique sicut Sa- 2. Cor. 8. piens ait, Si diuitiae queruntur, quid sapientia locupletius? de qua in Proverbis legitur, Longitudo die Sap. 8. rum in dextera eius, & in sinistra eius diuitiae & gloria. Et rursus, Sapientia quoque cum sit una, omnia prouer. 3. potest. [Qui habebat villicum,] id est, dispensatorem. Quamvis autem villicus ville rector & custos pro- Sapien. 7.

- prie nuncupetur, hic tamen pro *œconomio*, seu domus procuratore & dispensatore accipitur; qui universam substantiam domus dispensat: *œconomus* quippe tam pecuniae, quam frugum, & omniū que paterfamilias possidet, dispensatorem designat. [Et hic diffamatus,] id est, accusatus *est apud illum*, scilicet Christum, omnium iudicem, quem latere nil potest. Porro diffamatio ista iniqui apud deum seu Christum sit variis modis, testimonio quoque multiplici. Primo, per ipsam infallibilem & omnia intuentem sapientiam dei, qui per Hieremiam fatur. Ego sum teſtis & iudex. Secundo, per angelos bonos, qui zelo iustitiae coram deo opera hominum bona & mala proponunt, ut super Danielē expostores affirmant. Tertio, per angelos malos, quemadmodū in Zacharia patet de Satan, qui Iesu filio Io. fedet aduerſabatur per accusationem procacē. Quarto, per remorsū conscientiarum, secundū illud ab Rom. Testimoniū reddente illis conscientia iſtorū. Quinto, per evidentiā operū: prout in Genesi dominus ait ad Cain, Vox sanguinis fratris vti clamat ad me. Rursus, Clamor Sodomitarū venit ad me. Sexto, querela vicinorum atque egentium: vnde in Prouerbi. Salomon ait, Qui abscondunt frumentū in tempore, maledicentur: benedictio autem super caput vendentium. [Quis disipasse bona illius] id est, bona sibi ad erogandū atque vtendū commissa inutiliter cōsumpsisset & expendisset. ¶ Per villicum ictum intelligi potest quicunque aliorum pralatus aut princeps, imd & quilibet Christianus. Nā quilibet horū dona & beneficia sibi despera data, corpus & animam, seu sibi cōmissos, iuste ordinare debet ad honorem & gloriam dei: potissimum autē qui aliis in spiritualibus prāsident, gregem sibi commissum & ecclesiastica bona recte disponere obligantur, sermone & opere subditos adiūcādo, & temporalia fructuose ac ſalubriter, nō superfūe aut carnaliter expēdēdo: fed & principes ſeculare ea quae ſibi ſuperfluunt, in pios debent vſus conuertere: & quilibet Christianus donis naturae & gratiae ac fortunae ſibi concesſis legitime ad dei honorificentia vti teneat. Omnia equidem qua habemus, dona ſunt dei, & eorum diſpensatores potius q̄ posſeffoſe aut domini ſumus, vt pote rationē de eis daturi. Roma. 8. Porro pretiolissima dei dona ſunt animaæ rationales Christi ſanguine liberatae, quas diſcipit, qui prauis exēplis, ſalfis doctrinis aut negligentia eas ad vitia trahit aut trahi permittit, nec reuocat: quod tanto ſceleratus eft apud deum, quanto exterioribus rebus prāstantiores ſunt animaæ immortales. [Et vocavit] dominus illum villicum. Hæc vocatio non eft illa, qua quīſque tempore mortis ad diuinum vocatur tribunal: ſed ea qua quis in vita prāſenti diuinum admonetur per inspirationem angelicā, ſeu diuinam, per beneficia & flagella, per prādictiones hominū, & cōmōdationes eternalium tormentorum, vt cogitet quam ſuo tēpore deo de omnibus rationem reddere poſſet. [Et ait illi, Quid hoc audie dexter?] id eft, cur ita te habuisti, quod mihi taliter accufaris? Vt autē Gorra hic ſcribit, in hoc verbo datur pralatus ex emplu in quatuor. Primo, ne peccata ſuorum diſsimulent. Secundo, vt veritatem fama inquierat. Nam ait, quid audio? Tertio, ne accuſatores prodant, quia nō ait, ille vel talis mihi hoc dixit, ſed audio. Quarto, vt articulum de quo quis accuſatur aut diſfamatur ſpecificent. Melius enim potest ſe homo corrigerem ei exprimitur in quo deliquit, aut excuſare ſi innocens ſit. Nā ait, quid hoc. [Red generatione villicationis tuae] id eft, ad reddendum te prāpara, & quomodo reddere poſſis examina, iamq̄ dum tempus merendi ſupererit coram deo te pone, & quafi ante eius tribunal adducetus eſſe at te iplo exige rationem diſpensationis tibi credita, & qualiter vlt̄ ſi beneficii dei, [Iam enim non poteris villicare] id eft, in proximo eft, vt de hac vita tollaris, & beneficiis dei ad meritum diuitius vti non queas, qui poſt mortem non eft tempus merendi. Ergo dum tempus habemus, operemur bonū ad omnes, ſicut & Salomon hortatur. Quodcunq̄ poteſt manus tua, inſtāte operare, quia nec opus, nec ratio, nec ſcientia erunt apud inferos, quo tu properas. [Ait autem villicus intraſe,] id eft, prouide cogitauit, atque conſiliū a propria ratione quæſiuit, quid ſibi in tanto eſſet agendum diſcrimine. Sic timor multos inducit ad meliora. [Quid faciam?] potius cogitauit quid faciam, quam quid dicā, ſciens quod apud iustum ac infallibilem iudicem plus valeant opera virtuosa, quā verba pulchra, dicente Apost. Non in ſermone eft regnum dei. Et christo, Non omnis qui dicit mihi, domine domine, intrabit in regnum celorum: ſed qui facit voluntatem patris mei. [Quia dominus n̄us auferat a me villicationem] i.e. comminatur quod ſtatiu auferat me de vita prāſenti, ita quod in eius bonis dominari & promereri non potero: ideo n̄i mihi modo prouidea, nullum poſt mortē mihi reſtabit remediu. [Fodere nō valeo]. i.dura penitentia opera exercere nō queo, abſtinendo, me flagellando, endo, & vigilādo. Quamvis opera iſta ſint viris perfectis dulcia atque facilima, qui pro consuetudine exercitatos habent tenuis, & in omni actu virtutum ſpiritualiter dele&ātur. [Mendicare erubet] i.e. aduersa & quanamiter ferre non poſſum, ſeu alios ad intercedendum pro me precari verecundor, niſi & ego ipſe aliquid boni agam, & temporalia tribuendo merear ſpiritualia mihi rependi ſuffragia. [ſcio quid faciam], quia ratio mea per euangelicā legis doctrinā inſtructa diſtati mihi quid debeam agere. Vt cum amotus fuero a villicatione, i.e. per mortem ſublatus fuero de hac vita, ita quod nec alii, nec mihi ipſi præſe poſſim ad meritum, [Recipiant me] hi quibus benefacere cogito [in domos suas], id eft, meritis ac ſuffragiis pauperum atque humiliū perducatur ad regnum celorum, quod domus eft pauperum: ſicut ait Saluator, Beati pauperes spirituali, quoniam ipſorum eft regnum celorum. Et ait pluraliter, in domos suas, quia in vno regno cælesti diuerſa ſunt manſiones, hoc eft, diuerſi gradus præmiorum, ſecundū gradus variis meritorum prout afferit Christus. In domo patris mei manſiones multæ ſunt. Homines quoque ſecundū exigentiam meritorum ſuorum ad angelorum ordines aſſumuntur. In has domos cæleſtes non ingrediuntur adulii, niſi per oſtium ſe opera misericordia corporalia aut ſpiritualia. In cuius figuram legitur in libris Regum, quod Salomon fecit in ingressu ſancti ſanctorum duo oſtiola de lignis oliuarum, per quæ pietatis opera exprimuntur. [Con uocatis itaque singulariſ debitoribus domini] id eft, religiosis & indigentibus: qui quantumlibet iuſti ſint, attamen debitores ſunt dei, vel propter peccata

A ſua quotidiana vénialia ſaltem, propter quorum remiſionem exclamat, Dimeſte nobis debita noſtra ſicut & nos dimittimus, vel quia de acceptis donis deo feruire ac regnatiſ tenentur, nec deo & quia. [Lucæ. ii.] Cadus lens valent rependere. [Dicbat primo, Quantum debes domino meo? Si ille dixit, Centum cados oſti.] Cadus eft amphora certa mensuræ ſeu quantitatatis. Porrò parabola iſta ſecundū expoſitionem hanc non te net in omnibus, quia & omne ſimile eft aliquo modo diſſimile, aliter idem eft non ſimile. Non ergo neceſſe eft, vt parabola ſeu ſimilitudo ſemper quatuor pedibus currat. Poſſunt tamen per centum caſdos vniuerſa humanae fragilitatis peccata signari, quia vt Iacobus ait in multis offendim⁹ omnes. Qui autē vult ſibi ignosci a deo, debet & aliis liberet ignoscere. [Dixit illi, Accipe cautionem tuam,] i.e. char tam in qua ad cauēlam deſcribitur forma contraciſ ſeu debitum, qua à Tobia chiographum appelle latur. [ſede cito.] Celeriter enim agenda ſunt bona, & præſertim misericordia opera. Sicut enim hilare, Tob. 4. ita & celerē datorem diligit deus. Et quid cito dat, bis dat: neſcit dare qui dare tardat. Propter quod aſ. 2. Cor. 9. ſerit Auguſt. Et perdiſ & meritum, qui pauperē moleſta mora ſuſpendit. Hinc Salomon ait, Ne Prou. 3. diſcas, vade, cras dabo tibi, cum iſtātū dare poſſis. [Et ſcribe quinqueq̄inta,] ſicquē median partem dimit tit. [Deinde alio,] ſecundū antiquā grammaticam, id eft, alteriſ Dicit, tu vero quantum debes? Qui dixit, Centum choros tritici. Chorus hic ſumitur pro iſtātū. [Et ait illi, Accipe literas tuas,] quæ paulo ante dicte ſunt cauio, [Et ſcribe octoginta.] Cur minus dimiſit huic quām præcedent? Reſpondetur quod ad iſtātū, nuſandum, quo d̄ indigentiorib⁹ magis ſit tribuendū: rurſus, ad innuendū, quod cordialius debeamus indigentibus compari quām ſuccurrere valeamus. Oleo nanque compaſſio, tritico autē ſubuentio deſignatur. Itaque ad hoc Christus hanc induxit parabolam, vt ſciamus quid ſicut diſpēſator qui de bo niſ domini ſui fecit liberalitatem & curialitatem in illorum receptus eft domib⁹, quibus taliter fecit: ita & nos de bonis nobis concesſis aliis communicate debemus, & præcipue diuites ſeculi huius pauperibus debent liberaliter ſubuenire, vt per hoc in domo illorum, id eft, in regno celorum ſuſcipi me reaſtant: quemadmodū ad Timotheum ſcribit Apostle, Diuitibus huius ſeculi præcipie non ſublimeſpare, nec ſperare in incerto diuitiarum, ſed facile retribuere: [Et laudauit dominus villicum iniquitatē,] id eft diſpēſatorem iſtūm iniquūm, qui & ante bona ſui domini diſlipauit, & nunc de refiduo furūm commiſſit. [Quia prudenter egif,] id eft, non de furto & dilapidatione rei alienæ eum laudauit, quoniam laus debetur virtuti, non de vicio: fed de quadam apparenti prudentialia, quæ tamē non fuit veſta prudentialia, fed inuiftitia: attamen aliquid ſimile vera prudentialia in eius operē fuit, nā industriosē ſibi prouidit, & acute excogitauit: vnde & laudatio eius non fuit laus absolute, ſed ſecundū quid. Muli to magis Christus qui nullum fulmine dānum, & vere piſſimus eft, laudabit pralatos ac diuites, ſi subditis & egenis misericordies extiterit. [Quia filii huic ſeculi] id eft, dilectores mundi, qui mundū iſtūm pro patria amant, in terrenis hæreditateſ exoptat, ſeculo ſe conformant, temporalibusque potius quā diuinis intenti ſunt: de quibus Ioannes dicit, Ipsi de mundo ſunt, & de mundo loquuntur, & mundus C eos audit. Tales ad deum non pertinent, & frequenter mundi nomine exprimuntur. De quibus loqui. [Ioan. 4. tur filius dei patri ēterno, Non pro mundo rogo, ſed pro his quos dediſſi mihi de mūdo, quia tui ſunt. Ioan. 17. Ut ergo non ſumis de numero filiorum ſeculi huius, obtemperemus Apoſtolo exhortanti, Nolite cōformari huic ſeculo, ſed renouamini ſpiritu mentis veſtrā. [Prudentiores,] hoc eft, aſtūiores & diligēti Rom. 12. tiores in temporalibus acquirendis, conſeruandis & expediendis [Filia lucis,] hoc eft, deuotis & ſpirituallib⁹ hominibus [In generatione ſua,] carnaли, hoc eft, inter ſuos ſun. Hoc dicitur, nō quod impis inſit vera prudentialia: cum dicat Apoſtolus, Prudentialia carnis mors eft. Aristoteles quoq; in Ethicis probat, quod ſolis virtuofis inſit prudentialia: ſed ideo Christus ſic loquitur, quia mundani homines ſoliciatores agilioresq; ſunt circa terrena negotia quam ſpiritualē circa diuinā, & circa ſpiritualē charifmatū diuinorum profectū, quum tamē ſpiritualia bona incomparabiliter prāſtantiora ſint rebus carnaliſ & terreniſ. Propter quod incomparabiliter plus laborandum eft pro ſpiritualibus quam terrenis. Propter quod incomparabiliter plus laborandum eft pro ſpiritualibus quam terrenis. Vnde & aliqui, vt pote viri sancti, infatigabiles ardentisimi, fuerunt. Sed tales comparatione a liorū pauſiſimi fuerūt, & ſunt. Christus autem loquitur ſecundū quod communius accidit. Huius quoque ratio aſſignatur. Prima eft mentis noſtræ obſcuratio, ſeu naturę per peccatum corruptio ſue infeccio, propter quam procluio eft homo ad vanā ac mala, quād ad bona atque ſalubria. Secunda eft ſpiritualū rerum ſubtilitas ſeu ad agnoscendum difficultas. Sensibilita nanque ſunt groſſiora & notiora: ſpiritua lia vero ſubtilia minusque nota, ideo minus optantur: quia vt aſſerit Auguſtinus, Inuisa diligere poſſuimus, non autem incognita. Sed hæc ratio in viris perfectis locum non habet, qui fidem habet cum copiis rationibus credendorum, purificatæq; mentis intelligentia. Tertia, quoniam multis viribus circa ſensibilita verſamur, atque ab eis mouemur, vt pote exterioribus ac interioribus ſenſibus ac dupliſi appetitu, ſenſitio videlicet, concupiſcibili, & iraſcibili. Porrò, circa intelligibilia & ſpiritualia ſolo intellectu verſamur & voluntate. Merito quoq; boni vocatū filii lucis. Primo, quia per charitatē & gratia, ſunt filii lucis, inquit, ali quando tenebra, nūc autem lux in domino. Tertiū, quoniam donis gratia ſtatim facientis, quæ lumina quādam ſunt, intus ornātur, ſubdūtur, regūtur. Quartū, quia verā lucentia que deus eft ſuper omnia diligunt. Quintū, quia ad lucem gloriae preordinati ſunt, & ad patriam claritatis aeternae ſuſpirant, tendunt, ibi hæreditari optantes. Deinceps Saluator parabolam iſtā ſed ad propositum applicat, [Et ego dico vobis,] ſalubriter conſulendo, ſeu præcipiendo, [Facite vobis amicos de mūmona iniquitatē,] hoc eft, diuitias & temporalia pauperibus erogando, procurate vobis amicitiam ſanctam ſuper sanctę trinitatis, & angelorum ſanctorum ac paupertū. Deus enim & omnes

mon Syriac est nomē diaboli de diuitiis male acquirēdis seu expēdēdis, aut auare conseruandis tantis. Hinc mammona appellantur diuitiae; quæ dicuntur māmona iniquitatis, nō q̄ in seip̄is sint ma-
lē aut virtuofa, quū teste Apostolo, Omnis creatura sit bona, sed multis de causis tales dicuntur. Prīmō quia multorum vitorum lunt materia acq̄ue occasio, propter quod ait Valerius, Dives currit ad libi-
tum, corruīt ad illicitum. Et Paulus testatur, Qui volunt diuities fieri, incidunt in tētationem & laqueū
diaboli, & in desideria inutilia & nocīa. Secundum, quia communiter inique acquiruntur, auare ser-
uantur, illicite expenduntur. Vnde ad innuendū, quārā rārum ac difficile sit, diuitiem esse iustū, sc̄i-
putum est in Ecclesiastico. Beatus diues qui inuentus est sine macula, qui post aurum non abiit, nec spe-
rauit in pecunia & thelaūris. Quis est hic, & laudabilis eum? Fecit enim mirabilia in vita sua. ¶ In-
per diuitie dicuntur iūiū quātū, quāsi ināqualitatē, quāsi ināqualiter possidentur, & non ēque re-
nūntur: quāi quād quis vītra necessaria, vītra sibi reseruat, nec p̄ oximorum necessitatis cōmunicat, mā-
mona iniquitatis censetur. Mensurā vero recti moderāminis in diuitiis appetēdis, aut cōseruandis do-
cet Apostolus dicens, Habentes alimenta, & quibus tegamur, his contenti simus. Potest etiam verbi illud
exponi de diuitiis vītīso affectū aut actū p̄iauo adeptis, de quib⁹ eleemosyna fieri potest, vt de acqui-
sitione per lenocinū, meretrīciū, aut labore in die festo. De diuitiis vero inīlito titulo acquisitiis, nō de-
bet fieri eleemosynā largitio, sed restitutio, [vītū defecētū] à vita p̄asēti, hoc est, obierit, de quo
defectu scriptū est, Deficiens Arahā mortuus est. Recipiāt vos p̄afati amici, f. deus & angelis ac pa-
perē sancti, [in eternā tabernacula]. i. māstiones cālestes, quāe non à parte ante, sed à parte post nuncu-
pantur eterne: de quibus ait Psal. Quām dilecta tabernacula tua domine virtutū. Quām uis autē quili-
ber electorū recipiāt ad aliquam specialem & certam mansionē regni cālestis, tamen qui vnā in-
greditur, in tabernacula ingredi dicitur, hoc est, ad locum illum seu patrīam beatōrum, vībī māstiones plu-
rimae distinguitur, itemq; ad totius cālestis curia societatem: sed & frequēter in scripturis numerus
pluralis pro singulari, & econtrario ponitur. Horum tabernaculorū fuerunt figurā habitacula filiorū
Israhēl, de quibus in Numeris Balaam ait, Quām pulchra tabernacula tua Jacob, tentoria tua Israhēl, Vel
cum defecētis à propriis meritis, illis carendo, recipiāt vos, sc̄ilicet angelī & pauperes p̄aelecti, i. gra-
tiam penitendi, & finaliter obtinendi vitam beatam suis suffragiis vobis procurēt. [Qui fideli est in mi-
nimo], Joc est, vīsu, ergo ratione seu dispensatione temporalium rerum & opūm, [Et in maiore fideli est,]
i. in vīsu & dispensatione spiritualium. Qui enim temporalibus ordinate vītūt, referendo ea ad spiri-
tualia bona, per hoc ipsum meretur, & suscipit gratiam bene se habendi circa res spirituales, qua tem-
poralibus cūscīt preponit, & circa eas virtuofe exercandas, tractandas, cōmunicandas, p̄aſertim se
occupat. Spiritualia autē hāc bona sunt p̄adicatione, & sacra doctrina, ecclesiastica sacramenta, virtutes
& dona sp̄iritus sancti, quorum sunt p̄adicatione ad p̄aſlatos, doctores & p̄adictores p̄aſcipūt pertinet,
quemadmodum Paulus in talium ait persona, Sic nos existimet homo vt ministrōs Christi, & dispen-
ſatores mysteriorū dei. Hic iam querētur inter dispensatores, vt fidelis quis inueniatur. Veruntame-
nū, ad vñquenq; dispensatio ista quodammodo ſpectat, prout diuis Petrus princeps Apostolorum hor-
tatur, Vnuſq; ſicut accepit gratiam in alterū illā administrantes, ſicut boni dispensatores multi
formis gratia dei. Hinc cōſtat quod auari, ambitionis, immundi, nequaquam sunt boni p̄adictores aut
p̄aſlati, quia ad sua cōmoda, ac temporales honores, carnalē delitias, impie reflectūt. Qui vīro in o-
mnibus dei honorē & proximorū querit salutem, & cōmīſsum ſibi diligēter implet officiū, verbo &
opere inſtruendo, virtutib⁹ inſtindo, & ea quā dei ſunt ſubditis impendēdo, hic dignus extat p̄aſla-
& p̄adictori, arq; in spiritualibus fidelis probat: quemadmodū ad Timotheū docet Apostolus,
i. Tīmo. 4. Esto (inquietus) exemplum fidelium in verbo, in conuersatione, in charitate. Attēde lectioni, exhorta-
tioni, doctrina. Profectus tuus manifestus fit omnibus. Postremō, minima dici poſſunt, bona fortunē
ſeu exteriora bona: magna, dona naturæ: bona maiora, dona gratiæ: bona maxima, dona gloriæ. Ex his
cōcludit Salvator, [Siergo in iniquo māmone], i. in temporalibus diuitiis dispēſandis, quāe inīque vocan-
tur ob causas p̄aſhabitatis. [Fideles non fuſiū] fidelitatem ad iūlitiam pertinet, ea ergo, ſecundū q̄
iūſtū est: ſeu fide, quāe est virtus theologica, per quam propter bona spiritualia & futura ſpernūt, &
liberaliter expendunt corporalia & caducia, [Quod vīſtīmū eſt], i. bona spiritualia & interna vobis di-
uinitus p̄aparata, & immortali animæ connaturalia, haberiq; iusta, [Qui c̄redet], i. committet ac tri-
buēt vobis? quāfi dicat, Indigni eftis huiusmodi bonis, imō & p̄aſlatura, spiritualiūque dispensatio-
ne, [Et si in alieno fideles non fuſiū] id est, in exteriorum ac temporalium poſſessione & vīſu, [Quod vīſtī
eſt], id est dona gloriæ ſempiternæ ad que finaliter condit eftis, & pretio ſanguinis Christi recuperata
ac empta ſunt vobis, [Qui dabit vobis?] nullus vītūque. Porrō exteriora ac temporalia dicuntur homi-
ni aliena, tanquam extrīna, & ſecum non permanſura, atque ab eo quod in homine principale eft,
puta à parte intellectua prorsus extranea, ideo non ſunt proprie noſtra ea bona. Vnde & emigrantes
de ſeculo iſto ferre ea nobifciū non poſſumus, dicente Apostolo, Nihil intulimus in hūc mundū, haud
dubium, quia nec auferre quid poſſumus. Et Psalmista, Homo cum interierit non ſumet omnia. Vera
igitur hominis bona ſunt ac vera diuitiae, quāe ſibi noſenti auferri non queunt, quāe intus perficit
& ſecundū intellectuam animæ portionem ſibi conuenient, atque in diuino conſpectu eum diuitiem
reddunt. Hinc quidam philoſophus dixit, Thesaurum meum mihi nullus auferre potest, per theſaurū
ſapiētiam ſuam intelligens. ¶ Præterea aduerendum quod Christus loquens de bonis vita ait, Quis
credet, i. committet vobis, quia de eis redditus eſt rationem, ſed de bonis patriæ dicit, quis dabit
vobis: quoniam bona patriæ dari dicuntur, ea quod donum ſit datio irreddibilis, ſecundum Philoſo-
phū: de bonis autem gloriæ perceptis non eſt amplius ratio exigēda. Sed obiūci potest, quod bona glo-
riæ ſunt p̄emī quod cadit ſub debito, non ſub dono, ſicque redditus magis quam datur. Ad hoc Gor-

A ra respondet, Quum p̄emī aternū recepturus ſit homo propter meritū opūrū bonōrū, ſi
comparetur p̄emī ad radicem meriti, puta ad gratiam quam deus gratis contulit homini ad mer-
itū, tunc dicitur p̄emī dandum, quoniā datum eſt illud quo operatur ac promeretur, ſc̄ilicet gra-
tia. Si autem comparetur ad opera meritoria, tunc dicitur reddendum ſicut merces pro labore, & ſicut
p̄emī pro merito cōdigno: cōdigno (inquam) non condignate valoris, cum p̄emī ſit bonū
infinitum, meritū autem bonum finitum, ſed cōdignitate cōuentionis. Sic enim de cōuentione fe-
cīt cum homine, vt finaliter laboraret in vinea ſua. i. in ecclēſia, dabit ei pro operibus meritoris dena-
rīum aternē beatitudinē. Conſequenter diſſuader & prohibet Christus ſeruire cupiditati, imo & o-
mīni iniquitati, cōdigno peccato deforēns deo ſubiectus non ſit, ſicque ſummū incommutabile &
immenſum bonum amittit, ob cuius amisionē vitandū debet homo omne peccatum ſummo cū
ſtudio deuītare, atque ob cuius amore & adēptionē debet omne opus bonum infatigabiliter com-
municare. [Nemo feruſ potēt duobus dominis ſeruire] ſeruitute vtrisque placente, dominis (inquam) volū-
tate contrariis, inquantum contrariis, hoc eſt, in eo in quo ſibi inuicem contrariantur. Et per hos du-
os dominos intelliguntur hoc loco deus omnipotens & diabolus, de quo Christus confeſtatur, Ve. Ican. 14.
nit ad me princeps mundi huius. Ipſe enim eſt rex omnium filiorū ſuperbia. His ſimil ſeruire nequi
mus, quoniam ſicut deo placet omne bonum vere honestū, virtuosū & charitatiū, omne quoque
malum oppoſitum diſplacet ei: ita diabolus deteſtatur omne tale honestum, & amat omne inhoneſtū,
turpe ac vītiosum. Porrō idem eſt ſeruire diabolus, & mundo ac carni ſeu concupiſcentiis eius. Hinc
omnis feruſ peccati eſt feruſ diabolus, & econtra, omnīſq; amator mūdi, hoc eſt, vanitatum & impie-
tatum ſeculi huius, inimicus eſt dei. Quicunque autem a tentatione ſeu concupiſceria, paſſione aut vi-
tio ſuperatur, ſeruit utiq; atque diabolō, quēadmodū Petrus dicit, A quo quis ſuperatus eſt, huius &
feruſ eſt. Hinc iniqui ſunt feruſ corruptionis. His conſonat illud Iacobī, Neſcītis quia amicitia huius
mundi inimica eſt deo? Quicunque ergo voluerit amicus huius mundi fieri, inimicus dei coſtituetur.
2. Petr. 2. Iacob. 4.
Illi quoque Ioannis, Nolite diligere mundum, neque ea quāe in mundo ſunt, quia ſi quis diliget mū-
dum, nō eſt charius patri in eo. Sed & Apoſt. prohetetur, Si adhuc hominibus placere. Chriſti ſeruire
nō eſſet, [Aut enim unum,] ſc̄ilicet diabolū [odiet], qui non eſt amandus ex charitate, quoniam non ſit
beatitudinē capax, ſed obſtitutus: tamē quantum ad bonam naturam quam habet à creatore, diligē-
dus eſt naturali amore. Sic enim & deus diligēt eum: iuxta illud Sapientiæ, Diligis omnia quāe Sap. 11.
ſunt, & nihil odifiſt eorū quāe feciſt. [Et alterū], ſ. deum [Diliget], qui propter ſui p̄ipſius puram, perfe-
t. I. Ican. 4.
tā, immensamq; bonitatē, propter ſeipſum primo ſummae incompatibiliſtē amandus eſt, dein-
de, quoniam prior dilexit nos. Inſuper propter beneficia ſua atq; promiſſa, [Aut uni adhēretiſt,] ſ. dia-
bolō per conformatitatem affeſtūs, ea videlicet cupiendo & ampleſtendo quāe diabolō placent, vt ſunt
C opera vītiosa. Diabolus quoq; ſecundum Gregorium, omnīū impiorum eſt caput, ideo ei adhērent ſi
cut capitī membra, & ipſe ſua ſuggeſſione peccata influit eis vitam iniquam, vītiorūque motū. Po-
tius quoque ait Salvator, adhēretib⁹ quam diligit, quia peccator non amat diabolū, quoniam ei cōſen-
tiat, [Et alterū], ſ. deū, [Contemnet] eis precepta paruipēdendo, tranſgreſiō, & vanā ac vilia ei p̄aſ-
ſerendo. Et ſecundū August., non ait, odio habebit, ſed cōtemnet, qui vt dicit nullius feri conscientia
deum potest odifſe. Augustinus tamen ſecundum Gorram hoc verbum retrahēt. Nā & frequē-
ter in ſcripturis leguntur iniqui deum odifſe, quia apud Ioannem Christus teſtetur, Oderunt me &
patrem meum. Et Psalmista loquitur deo, Quoniam ecce inimici tui ſonauerūt, & qui oderunt te exule
Pſal. 85.
rūt caput. Veruntame dīc potest quod deus conſideratur duplicit. Prīmo, ſecundū ſe, & ſic cum
ſit pura bonitas non potest odiri. Secundo, inquantum prohibet & punit ea quāe peruerſis voluntab⁹
placent, & ita peruerſi odīt eum. [Non potest eodem tempore Deo ſeruire ex māmone]. Jhoc eſt, diuitiis
ſeu dāmōni de avaritia diuitiisq; tentanti. Qui enim deo veraciſter ſeruit, eis mādata custodit, & nul-
li ſubiacet peccata mortali, ſed in ſummo ac inuariabili bono fidem ſibi conſtituit, illi magis quam ali-
cui rei cārea per charitatem mētaliter adhērendo: qui autem māmone ſeruit, in terrenis opibus ſi-
bi finem conſtituit, & eas magis quam deum cupit ac amat, eſtque avaritia ſeruens ac ſubiectus, que
tanta eſt impietatis, vt eam Apoſtolus idolorū nominet ſeruitutem. Et in Ecclesiastico ſcriptū eſt, A-
Ephes. 1.
D Christi diſputationem contra avaritiam, [Pharisæi] qui ceteris religioſis videbāt, [Qui trānſ auari] Eccl. 10.
quorum peruerſitatem & carnalitatem multi clericī & ſpecie tenus religioſi iam aſſequuntur. [Et deride-
bāt eum,] Carnalis enim homo non percepit ea quāe ſunt ſpiritus dei, ſecundum Apoſtoli. Tales ſunt
omnes induſti in vītis, & ſapiētias in oculis propriis, qui dum vita ſua tangi, ſequē reprehenſi ad-
i. Cor. 2.
uerunt, indignantur, atque derident. Quemadmodum ſcriptū eſt in Amos propheta, Odio habe
Eſaiq. 5.
runt corripiēt, & loquentiē perfecte abominati ſunt. Contra quos in Proverbis aſſeritur, Viro Amos. 5.
qui corripiēt, & loquentiē contemnit, repentiuſ ſuperuenit ei interitus. ¶ Denique pharisæi i-
deo Chrifsum docentem hēc deridebāt, quia in vereri lege temporalium abundantia promittebāt,
& quoniam Abraham multique alii virtuosi in lege illa diuities ſuisse ſcribuntur. Sed pharisæi iſti ver-
ba Christi non intellexerunt. Non enim ſimpliſtē oſulentiam, ſed avaritiam ſeu iſpis deſeruere diui-
tis reprobauit. Temporalium quoque affluentia non promittebāt in veteri lege, tanquam vītima-
tum ac principale p̄emī virutum, ſed tanquam minus principale & introductorium. Plebs nanq;
illā Israhēlitica pro maxima ſuī parte carnalis ſuit ac rudis, idcirco per temporalium promiſſionē alli-
ciebatur ad spiritualia ac diuina. ¶ Postremō, iūſti non ſeruunt diuitiis, ſed diuitiae ſeruunt eis, quo-
niam implent illud Psalmista. Diuitiae ſi aſſuant, nolite cor apponere. ¶ Deinceps Christus modeſta
Pſal. 62.
incrépatione, atque ſalubri informatione dereloces iſtos conſutat, [Vos eſtis qui iuſtificati ſos corā homi-
nē] D ij

Matth. 6.
Iob. 36.Hiere. 23.
1. Reg. 16.
Amos. 1.1. Reg. 16.
Ezra. 55.Osee. 9.
Prover. 8.Psalms. 14.
Iob. 5.
Mich. 6.
Rom. 5.
Psalms. 54.
Ecclesi. 7.

Matth. 3.

Roma. 10.
Ioan. 1.Psalms. 16.
Matth. 11.
Psal. 119.
Ibidem.
Matth. 11.2. Tim. 2.
Apoc. 2.

nibus. Hoc est vestra vita palliatis, & multa mala sub specie boni peragitis, atque per simulatam iustitiam decipitis homines, ita ut iustos vos arbitretur. Bona quoq; quæ videmini agere, non propter dei gloriam, sed ob propriam laudem efficitis. Contra quos ait Salvator apud Mattheum, Vide te ne iustitia vestra faciat coram hominibus, vt videamini ab eis. De quibus legit in Iob, Simulatores & callidi prouocant iram dei. [Deni autem nouit corda vestra,] hoc est, iniuitates vestras latentes, infallibiliter inspicit. Prout per Hieremiam protestatur, Si occultabitur vir in absconditis, & ego non videbo eum? Vnde & in libris Regum habetur, Homo videt quæ patent, dominus autem intuetur cor. Hac est notitia reprobationis. De qua per Amos prophetam loquitur deus, Cognoui multa scelerata vestra. [Quia quod alcum est hominibus,] hoc est, ab hominibus magnum reputatur, vt simulata iustitia, opulentia rerum, ornatus exterior, pompa atque prosperitas mudi, Abominatio est apud deum Iesu ante deum, hoc est, diuinæ mentis superfluentia iudicio vanu ac detestabile reputatur, quia à vera beatitudine impedit, seu à synceritate æquitas ac veritatis recedit: ideo alia sunt iudicia dei, alia iudicia hominum. Propter qd in libris Regum profatur, Nō secundū intuitu hominu ego iudico. Per Esaiā quoq; fatur, Non enim cogitationes meæ, cogitationes vestrae, neque viæ meæ, viæ vestrae. Quia sicut exaltatur cali à terra, sic exaltata sunt viæ meæ à viis veltris, & cogitationes meæ à cogitationibus vestris. Denique quod de vitiis dictum est, etiam de vitiosis hominibus accipi potest, quia frequenter contingit, quod hi qui sua ait, aliorum hominum reputatione sunt magni, prudentes, seu virtuosi, coram deo sint viles, & virtiosi, quemadmodum per Oseam dominus loquitur de quibusdam, Facti sunt abominabiles sicut ea quæ dilexerunt. In Proverbiis quoque increata sapientia asserit, Arrogantiam, & superbiæ, & viam prauam, & os bilingue detetor. Sed & simulata æquitas nō est æquitas, sed duplex iniuitas. Quod verò nunc ait Salvator, Quod altū est, de hominibus carnalibus & mundanis, nō de hominibus vere sapientibus ac diuinis potissimum intelligendum videtur. Homines enim spirituales, sapientes, diuini, vero ac deiformiter iudicant, & in iudicâdo se deo conformant, quia per dona spiritus sancti, quibus pleni sunt, diriguntur ab eo in iudicando: nec passiones & vanitates sequuntur, sed habent intellectum sincerum, atque purgatum affectum. Vnde quæ placent deo, placet & eis: & que displicant deo, displicant eis. Propter quod de homine iusto ait Psalista, Ad nihilum deducitus est in conspectu eius malignus. In libro quoque Iob, in persona iusti quis ait, Ego vidi impium, firma radiæ, & maledixi pulchritudini eius. Veruntamen sœpe decipi queunt in iudicando, quâm diu in hac vita subsistunt. Itaque coram deo supermundissimo sinceriter ambulemus, omnem vanitatem versutâ que vitantes, neque hominibus placere inaniter affectemus. Quoniam deus dissipavit osta eorum qui hominibus placent, confusi sunt, quoniam deus spreuit eos. Ecce quid horribilis dici potest, quum Salomon dicat, Considera opera dei, quod nemo corrigerre potest, quem ille despiceret.

Consequenter Christus breuiter tangit, cur Pharisei non debuerunt se contra sua documenta quib; paupertatem opulentia prætulit, & affluentiam temporalium rerum diffusasit defendere. [Lex & propria utque ad Ioannem,] hoc est, Legalia & prophætia illa promissa, quibus cultoribus dei temporalia abundantia promittebatur usque ad Ioannis Baptista prædicationem durauerunt, [Ex eo regnum dei nangeli,] hoc est, à tempore quo Ioannes prædicare exorsus est, cœperunt cœlestia bona manifeste promitti, & vita æterna doceri, atque euangelica perfecâdo prædicari, quæ amore spiritualium cœlestium que bonorum ad temporalium inducit contemptum. Hinc Matthæus scribit, Venit Ioannes predicans in deserto, & dicens, Pœnitentiæ agite, appropinquabit enim regnum cœlorum. Tempus auté prædicationis Ioannis & Christi discipulorum que eius, reputat vnum & idem: quia prædictio Ioannis disposita fuit ad Christum, & modico tempore christi prædicationem præcessit, qui apertius quam Ioannes paupertatem edocuit, cœlestisque regni beatitudinem euangelizavit, & ipso iubente discipuli eius. Vnde in libro de Ecclesiasticis dogmatibus dicitur, Bonum est facultates cum possessione pauperibus erogare, melius est cum intentione sequendi Christum, totum simul donare, & absoluunt à solitudine cum Christo egere.

Postremò, ob causam præactam Ioannes vocatur quasi horizò seu medium veteris & euangelicæ legis. Itemque, Finis legis & principium euangelicæ veritatis. Potius tamen competit Christo esse finem legis, quia legem impletuit, cessaréque fecit, & figura legalium ac vaticinis prophetarum in ipso sunt adimplera. Propter quod scriptum est, Finis legis est Christus. Et in Ioanne, Veritas per Iesum christum facta est. Hinc aliqui dicunt, quod Christus fuit finis legis extra: Ioannes vero finis intra, quia & ipse ad legis obseruantiam tenebatur. [Et omnis in illud vim facit,] i.e. quicunque regnum cœlorum adipisci fatigat & meretur, necesse est vt per bonam violentiam vincat seipsum, corpus suu subdendo spiritui, & propriam voluntatem voluntati mandatisq; dei, quod difficile extat potissimum in principio conversionis. Passiones namq; sunt fortes, & viam iustitiae continuare vsq; in finem non est mediocriter laboriosum. Propter quod ait Psalmista, Propter verbal labioru tuoru, ego custodiui vias duras. Quâuis perfectis charitate feruētis suave fuit iugū dei & leue onus ipsius, qui dicunt, Viam mandatorum tuorum cucuri cum dilatisti cor meum. Itemque, In via testimoniorum tuorū delectatus sum, sicut in omnibus diuitiis. Itaq; omnis tendes in illud regnum, vim facit sibi meti. Hinc in Matthæo clarius ait christus, Regnum cœlorum vim patitur, & violenti rapiunt illud. Præterea teste Gregorio, Quidā rapiunt regnum cœlorum per omnium abiectionem, alii illud mercantur per elemosynarum largitionem, alii id furantur per occultâ sanctitat , alii quasi cœpelluntur ipsum acquirere per temporale aduersit . Itaq; a propriis vitiis non vincamus, passionibus non subdamus, praus consuetudinibus efficiemus relutemus, implentes illud apostoli, Labora sicut bonus miles christi, vt impleatur in nobis qd in Apocalypsi sp̄det Salvator, Vincenti dabo edere de ligno vitæ, quod est in paradiſo dei mei. Deinceps

A Christus ostendit, quod præinducta non protulit vt legis veritati in aliquo derogaret, quū & in Matth. Matth. 5, thao testetur, Non veni soluere legem, sed implere. [Facilius est calum & terram præterire,] hoc est, an-nihili, quantum ad absolutam omnipotentiam dei hoc ipsum potens per solam su  conseruationis liberimæ subtractionem: iuxta illud Machabæorum, Nos in omnipotē deo confidimus, qui potest 2. Matth. 8, nos & vniuersum mundum uno nutu delere, [Quam de lege unum apicem cadere,] i.e. quam minimam legis portiunculam, iusionem, seu verbum veritate destitui, effectu impletionis priuari, irritari, cassari. Lex enim illa Mosaica cum fuerit supernaturalis atque diuina increat  veritati innitebatur: ideo quā impossibile est deum nō esse veracem, tam impossibile est legem ipsius esse inanem. Sed quicquid in ea contentum est, verificatur, & obseruat pro loco & tempore, vel literaliter, vt de præceptis mora libus patet, vel spiritualiter, vt de ceremonialibus constat præceptis. Hoc est quod in Matthæo loqui tur Christus, Donec transeat calum & terra, vnum iota aut vnum apex non præteribit de lege. Ideo E. Esaiae 60, satis scribit, Verbum dei nostri stabit in æternum. ¶ Porro, quod ita fe habeant, Christus consequenter quasi exemplariter manifestat, [Omni qui dimisit exorem suum,] sibi legitimè copulatam, ita quod in ter eos contractum est matrimonium verum, [Et dicit alteram,] prima adhuc viuente, [Mæchatim] ad ulterium committendo, quia cum altera non contrahit verum matrimonium, eo quod vinculum matrimoniale sit indissoluble, Vnde quod in Matthæo addit Salvator, excepta causa fornicationis, intel-ligendum est de dimissione quantum ad thorum, quia sic licet eam ob fornicationem relinquere: non quantum ad vinculum, quod solum in morte dissoluitur. [Et qui dimisit a vivo dicit, mæchatim] eam cognoscendo, quum non sit veraciter coniunctus eius legitima, priori viuente marito. Itaque Christus ostendendo vinculum coniugale esse indissolubile, legem perficit, non soluit. Lex enim vxoris admisit repudium, non tanquam culpa carens ac licitum: sed propter maius malum vitandum, quia ad vxorici diuum proni fuerunt Iudei. Vnde in Malachia, postquam dominus dixit, Quum odio habueris eam, dimitte adiecit, Operier autem iniuitas vestimentum eius. Moraliter secundum Gorram, qui dimittit Deuter. 4, vxorem suam spirituale, scilicet parochiam, & dicit aliam, ut pote pinguior , quia pinguior est, mœchatur: quia non querit spirituale fructum, sed temporale lucrum. Superius Christus hortatus est ad auaritiae detestationem, elemosynarumque largitionem per parabolam: hic id agit commemorando rem gestam, [Homo quidam erat dives] in exterioribus, pauper in anima, quia virtutibus carens. Non dicitur hic, quod sit parabola, ideo communiter dicunt expositores, quod sit res gesta, putatque aliqui quod homo iste fuit Nabal, de quo in libris Regum habetur. [Et induebatur purpura,] quæ est vestis regi ornatus ac habitus, rubescere coloris, qua vestiebatur exterius ad ostentationem inanem, [Et byssus,] Byssus est vestis seu genus candidissimi atque mollissimi lini, quod tatu nascitur in A. Egypto. Byssus ergo interius induebatur ad carnem, proper ipsius molitum. ¶ Porro circa vestum vsum seu fluxum, multa iuste reprehenduntur. Primum est pretiositas seu pretiu sumptuositas. Indignum est namque vi C le corpus cadauerque putridum, vestibus immoderanter pretiosis ornari, vnde plurimi pauperes Christi possent refici & vestiri. Secundum est multiplicitas mutatoriu seu vestimentorum, iuxta varietate dierum aut temporum, aut festorum, contra quod ait Hieronymus, Rapere aliena convincit, qui retinere sibi superflua comprobatur. Vnde multis præsertimque clericis dici iam potest, Vestimenta vestra à tineis comedesta sunt. Tertium est curiositas, quæ respicit studium exterioris ornatus. Multi enim Iacob. 10, plus student ad ornatum vestium, vt hominibus placeant, quâm virtutum vt placeant deo. Contra qd loquitur Augustinus, Non affectetis vestibus placere, sed moribus. In Ecclesiastico quoq; fertur, In Ecclesi. 11, vestitu ne gloriari vngu , & in die honoris tui non extollaris. Et Gregorius scribit, Nemo poterit in Matth. 10, vieti & studio vestium deesse peccatum. Alias Christus de asperitate vestitum non laudasset Ioann. Quartu est, indecentia respiciens personæ statum aut ordinem, quia nō decet clericu vestiri vt histrio Soph. 1, nō aut militem: propter quod per Sophoniam dominus cōminatur, Visitabo super omnes qui induiti sunt veste peregrina. Sed heu quia canonici iam incedunt vestiti tanquā milites. Quintum est ostentatio, quia multi tunc se pretiosius vestiunt, cù plurius videndos se arbitrantur. Deniq; superfluuus vestitum cultus tam in viris quâm in feminis valde damnablest est, quia ad libidinem prouocat, propter quod in vsum vestium multi mortaliter peccant. Contra diabolicalm vero & infensatissimam vanitatem D fractillationis, incisionisq; vestium, dominus ait per Ioellem, Scindite corda vestra, & non vestimenta vestra. [Et epulabatur quotidie splendide,] hoc est, delicate, crapulose, superflue, pomposè: excedendo in ciborum & potu multipli varietate, exquisita præparatione, sumptuosæ, seu pretiosæ consumptione, vasorumq; ornatum curiosi ac splendido, atque in his assiduis fuit, gulam in consuetudinem vertens, ex qua luxuria, acedia, & alia varia consequentur peccata. Hinc carnalitati iam maximè subiacent, qui de crucifixi patrimonio sustentantur, cum tamen ad præcipuum moderantiam obligantur. Talibus dicit Iacobus, Epulati estis super terram, & in luxurias enutristis corda vestra. Quo contra hortatur A. Iacob. 5, postolus, Curam carnis ne feceritis in desideriis. Et denuo ad Romanos, Debitorum sumus non carni, vi secundum carnem viuamus. Si enim secundum carnem vixeris, moriemini: si autem spiritu facta carnis mortificaueritis, viuetis. Et Christus infra ait x x i. capitolo, Attendite ne grauenetur corda vestra crapula & ebrietate, & curis huius vite. O quam multi enormiter excedunt in istis, quorū cum fuerit satis factum naturæ, vnius cibi aut duorum sumptione, iam tertium ferculum apportatur, & appetitus de nouo ad gulam & voracitatem infeliciter prouocatur. Tales diuina illuminatione se redunt indigos, & propriam vitam abbreviant, sanitateque priuari: quum Salomon contestetur, Qui propter 20, amat vinum & pinguiu, non erit sapiens. Natura quoque paucis contenta est, & superfluitate obrui-tur atque grauatur. [Ecerat quidam mendicus nomine Lazarus,] Nō diuitiis, sed egeni & ægri no men pro-prii Christus exprelit, quoniam pauperem istum per approbationem cognovit, & in libro vita seu præ-rouer. 23, D iii

destinationis aeterna habuit scriptum: diuitem vero per approbationem non nouit, sicut & reprobis loquitur, nō noui vos. Hinc Moysi ait, Inuenisti gratiam coram me, & te ipsum noui ex nomine. Ecce Matth. 7. Exod. 33. I Cor. 1. quomodo alia sunt iudicia dei, alia mundi, & quomodo sapientia seculi huius, stultitia est apud deum. Certe apud hunc mundum immundus, hoc est, homines seculares, carnales, magis famosa & nota sunt nomina opulentorum, quam egenorum. Sed apud deū est eccl̄uero. Porro, ex hoc quod Christus pauperem nomine certo designat, coniicitur istud esse res gesta, secundum Ambrosium. *[Qui iacebat ad lacum dñi]* In quo patet, quod infirmus ac debilis fuit, & diues per ignorantiam se excusare nequeunt, quoniam intrans & exiens illum aspergit, *[Viceribus pteris]* tanquam alter Job, & sic miserabilior fuit, magis que impium fuit ei non subuenire, *[Cupiens saturari de misericordia]* hoc est, fragmentis, *[Quae cedebant de mensa dñi]*, & nemo illi dabit. Iquo constat, quod minima postulauit, & quod non solum diues ille, sed & ministri eius duri, immisericordissimi que fuerunt, qui infimo, egeno, famelico tam parua ne gabant. Crudeles namque & immisericordes domini, habere solēt familiam sibi consimilem: uxta qd Eccles. 10. in Ecclesiastico legitur, Secundum iudicem populi, sic & ministri eius. Salomon quoque fatetur, Rex Prover. 29. impius omnes ministros habet iniustos, *[sed & canes]* diuinitus *[venient, & lingebant uicta eius]*. Sic canes benigniores fuerūt pauperi huic quam diues. Canes quippe naturali ministerio suā lingue vulneribus pauperis medebatur, quem diues contemptis contra ius naturale. Diues etiam suis canibus beneficitor fuit quam pauperi. Et heu quam multi sunt hodie tales, qui pauperes aspicere vix dignantur, aut ex eorum asperitu grauantur: qui illud Iacobi aduertant, Itūdū fine misericordia fiet illi, qui nō fecit misericordia. *[Factum est autē ut moretur mendicus]*, hoc est, non casualiter, sed deo sic disponēte contigit pauperem istum mori. Deus enim vnicuique præstitat certum tempus viuendi. *[Et portarent ab angelis]*, i. anima eius ab angelis sanctis honorifice ducebatur *[Ad sinum Abrabæ]*, hoc est, ad scretam illam quietem sanctorum in limbo patrum, quæ per sinum Abrahæ designatur. Per sinum enim quis exprimitur: qui dicitur Abrahæ sinus, non quod ipsius sit tantum, aut ipse primus in limbum illum descendit: sed quoniam ipse specialiter pater creditum, multarumque gentium appellatur, secundum illud Apostoli Pauli, *[Qui ex fide sunt, hi sunt filii Abrahæ]*. Laudatur enim Abrahæ præcipue de magnitudine fidei sua. Propter quod ait Apostolus, quod cōtra spem in spem credidit, & nō est infirmatus in fide, sed plenissime creditit. Hinc loquitur Augustinus. Sinus Abrahæ intelligi remotam sedem quietis atque secerat vbi extitit Abraham, quæ ipsius dicta est, non quod ipsius sit solus, sed quoniam ipse ibi multarum gentium pater est positus, quibus est ad imitandum fidei principiū p̄ positus. Veruntamen secundum Petrum Rauennensem dicitur sinus Abrahæ, propter hospitalitatis officium, in quo Abrahæ fuit excellens, ita quod & nūc se beatū quasi nō crederet, si in superna gloria à suo cessaret hospitalitatis officio. Præterea contundit, quod quia Abraham iam de limbo inferni ad caeleste translatus est regnum, nunc per sinum Abrahæ significatur quies sanctorū in patria. Vnde G sanctus Martinus dixit, Abrahæ me sinus suscipiet. Ecce quā salubre est in seculo isto egere, infirma ri, contemni, dummodo propter deū patienter feratur. Patientia namq; opus perfecti habet. Et vtique ad deportationem animæ Lazari vnuſ sufficerat angelus, sed vt ait Chrysostomus. Multi angeli aduenerūt, vt chorūm lœticiæ facerent, & pauperis anima abundantius consolarentur ac honoraret. Merito quippe huic egoen angelica exhibebantur obsequia, cui negata fuerunt humana. *[Mortuus est autem diues]*, morte naturæ, qua anima separatur à corpore, & morte culpa, qua separatur à deo: itēm morte gehennæ, qua separatur à superna felicitate. *[Et sepultus est in inferno]*, hoc est, anima eius in profundo infernali suppliciorum est collocata, & infra terram quasi in tumulo posita, conclusa ac relegata: quem admodum in Ezechielis sepulcria regum Aegypti & Assur dicuntur in inferno in circuitu eorum cōsistere, ibi sepeluntur parochiani diaboli. Quemadmodum auem parochianus dei vocatur, qui eius baptismo intinctus est, ei que primitas soluit ac decimas, & horas eius ac missas libet audiri, ppter qd moriens dignus est in ipsius cemiterio sepeliri: sic parochianus diaboli iudicatur, qui concupiscentiæ carnali aquis intingitur, & primitas seu exordia operum suorum diabolo offert, agendo quæ illi sunt placita, bonaq; temporalis vitiis consumit, & cantilenis mandanis, verbis scurrilibus, detractoris & iniquis, quasi diaboli horis intendit, idcirco moriens sepelitur in cemiterio infernali, sepulta ratione, hoc est, sine honore. Merito ergo ait Palmita, Mors peccatorū pessima. Et rursus, Sicut oues in inferno positi sunt, mors depascet eos. *[Elephas autem oculus suos]* interiores, i. altiora consideras, & quia sola anima diuinitas ibi fuit, corporales oculos nec habuit nec leuauit, *[Cum et set in tormentis]* dñi & lensus, videlicet in carensia beatitatem fruitionis dei, atq; in sensibilibus suppliciis tartari. Est quippe in illis aeternaliter condemnatis valde multiplex dolor, vt pote ex dæmoni horribili visione, ex maioris malis penituti timore, ex remorsu conscientie, ex certa cognitione irrecuperabilis suæ damnationis, & desperatione omnis salutis, nec tantum affliguntur ab igne tartareo, quantum puniuntur in mente, ex eo quod sciunt nunquā se liberandos, vt dicit Albertus. *[Videt Abraham a longe]*, i. considerauit eū esse in loco alte supra se posito, quia non solum dissimilitudine, sed & locali distantiā inter se distabant loca præfata, scilicet lymbus patrum, infernusq; damnatorum. Itaque huic diuinitati intellectum dedit vexatio: propter quod ait Gregorius. Oculos quos clausit hic culpa, ibi aperuit persona. In hac etenim vita impiis delectationibus mente cecatos, non considerauit peccatas prauorū & gaudia beatorum. *[Et Lazarus in sinu eius]*, i. in participatione quietis & certæ expectationis cœlestis beatitudinis, in qua Abraham fuit. Quocirca scribit Gregorius, qd damnati vsque ad diē iudicij sanctos sustinuerunt, per se attendunt seu vident in gloria, non autē post diē iudicij. Quod quomodo intelligendum sit, Lyra maiorū iudicij se cōmittere perhibet, & addit quod damnati vñque ad diē iudicij videant gloriam beatorum. Ut sonare videntur verba Gregorii, non habetur ex hoc loco sufficiens argumētum, quia

A Saluator narrat hic rem gestam ante suam passionem, quando Abramū nondum fuit in gloria. Sed Gorria aliquo modo elucidat verba Gregorij dicens, Viderem requiem aut gloriam beatorum continet dupliciter. Primo in generali, ita quod dominati cogitare sanctos esse in quiete & gloria, sed in qualibet non vident. Secundo in particulari, ita vt videant qualis sit gloria electorum. Primo modo reprobis vñque ad iudicium cernunt requiem beatorū, sed secundo modo non vident. Nec tamen de huiusmodi visione latantur sed cōtristantur, tam ex aliena felicitatis inuidia, quam ex illius quietis carentia; post diem vero iudicij ad proprias peccatas cōsideratio eorum magis reflectetur, ita quod de sanctorum gloria non cogitabunt. Sed contra haec verba obiici posset, quia in reprobis in aeternum manebit pena damni quæ est ex consideratione felicitatis amissa, ergo & post iudicium cogitabunt iniqui de felicitate calēsi, quam scient se amissi & electos obtinuisse. Veruntamen satis probabile recor, quod quāto tūc illorum pena augabitur, tantum eorum de gloria beatorū cōsideratio minuetur. Sed circa haec multa difficultia possent moueri, quæ potius pertransienda existimo, ne incerta pro certis inducam. *[Et ipse clamans]*, iuxta illud Eliæ, Clamabitis pra dolore cordis, & pra contritione spiritus vñlabilis. Isti tamen clamor spiritualis fuit atque interior, icilic affectio vehemens, quamvis indigna. *[Pater Abraham]*, Patrem vocat, cuius virtutes imitari néglexit, própter quod indignus fuit eum patrē vocare, quamvis carnalem ab eo sumpsisset originem. Vnde apud Ioannem Christus ait Iudeis, Si filii Ioan. 8. Abraham, opera Abrahæ facite. Vos ex patre diabolo estis. Itaq; si diues iste in pauperes prius acli beralis & hospitalis suis est, Abraham rite patrem vocasset. *[Misereberis mei]*. Cum damnati sint in vitis obstinari, nec vñquam poenitentia, quomodo sibi petunt & cupiunt misereri? Dicendum, quod de peccatis suis non poenitentia, in quātum sunt de offendis, turpia & iniuria; sed vt sunt eis causa tanti supplicii. Sed & diues iste damnatus petit sibi misereri quantum ad peccata mitigationem, non quod ad culpæ ablationem. Nam addit, *[Et mitte Lazarum]*, i. dirige eum ad me, *[Vi intingat extremum digiti sui in aqua]* i. aliquid, saltē modicum quid subventionis mihi impendat. Christus autem hoc loco per corporalia spiritualia metaphorice exprimit, vt communis hominū magis intelligat, quæ spiritualia in sua simplicitate non capiat. *[Et refigiet linguam meam]*, in qua quia magis peccauit, tam per delectationes gustus in cibis & potibus, quam per verba inania, quæ abundant in crupula, ideo magis precatur relevamē pie ne in lingua. Per quæ enim quis grauius peccat, per haec & in his magis punitur. *[Quia crucior in hac flumina]* Sapient. 11. ma. Qualiter incorporei spiritus corporeo igne affligantur, doctores super quartum sententiarū describunt. Communis autem responsio est, quod ille ignis inquietum est instrumentum diuinæ iustitiae spiritus condonatos affigit, quædammodum aqua baptismi agit in animam, inquantu est diuinæ misericordiæ instrumentum. *[Et dixit illi Abraham]*, Secundum Augustinum, qd in corporalibus facit istus, hoc in spiritualibus ordo. Ideo loquitur animalium & angelorum ad iniucum, intelligenda est fieri per spiritualē conuersiōnē ad iniucum. *[Fili] carnis propagatione, non virtutum imitatione, [Recordare quia recipisti bona] temporalia, diuinitas, delicias, & honores, *[in vita tua]*, Super terrā transacta: in qua si aliqd de genere operum bonorum egisti, mercedem tuam vñtra condignum fortis es. Nullum et enim bonum deus irremunerat relinquit. *[Et Lazarus]*, in vita sua recepit, *[similiter mala]*, i. mala pœnalla, paupertatem, infirmitates, famem, opprobria copiose perpessus est, per quæ culpæ eius quotidie ne quasi per ignem purgata sunt. Hinc ait Gregorius, si quæ reprehensibilia in pauperibus videmus, non debemus eos despiciere, quia fortassis quos morum infirmitas vulnerat, hos medicina paupertatis curat. Diuitias vero, etiam si boni appareant, omnino timendum est, ne forte pro bonis quæ agunt in præsenti à deo retributionem suscipiant. Nam vt ait Boetius, quāuis occulta sine dei iudicia, dum in seculo isto elec̄tis proueniunt aspera, & reprobis prospera: occultiora sunt tamen dñi elec̄tis eueniunt prospera & reprobis dura. Potius igitur est in aduersis quam in prosperis gloriandū, quædammodum Jacob. 1. Iacobus dicit, Omne gaudium existimante fratres, quum in tentationes varias incidenter. *[Nūc autem hic confundatur]* in certa præstolatione felicitatis aeternæ, *[Tu vero cruciaris]* cruciatu perpetuo. Quædammodū autem momentaneū est quod hic delectat, aeternum vero qd cruciat: ita & momentaneū est qd hic in vita poenitentia, temporalibꝫque aduersariis cruciat: aeternū autem qd in futura retributio ne delectat. Eligamus ergo cum Moyse potius cum populo dei, i. elec̄tis nunc in vita poenitentiali af. Hebrei. 11. fligi, quā temporalis peccati habere iudicidat: quia vt ait Apostolus, Non sunt condigna passio Rom. 8. Dnes huius temporis ad futuram gloriā quæ reuelabitur in nobis. Rursumq; Id quod in præsenti est mo 2. Cor. 4. mentaneū & leue tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate eternū gloriæ pondus operatur in nobis. *[Et in his omnibus]*, i. inter ea quæ spectat ad huius rei de qua loquitur materia, *[Chaos magnus]* i. grandis distantia meritorū & statuum atq; locorū, *[Inter nos] elec̄tos in bono iā cōfirmatos,* *[Et vos]* reprobos ac dānatōs in malo inconvertibiliter obstinatos, *[Firmati est]*, i. irremonibiliter constitutur rigore diuinæ iustitiae, quæ post hanc vitā non dat poenitentie locum secundum legem cōmunem, *[Ut hi qui volunt hinc transire ad vos, nō posint]*, i. vobis aduentire & auxiliari nō valent. Beati enim & sancti si sunt diuinæ iustitiae post vitā hanc conformati, qd damnati subuenire nec possunt nec volunt, loquēdo de volūtate deliberativa & practica, quāuis volūtate naturali eis præsertim suis propinquis & olim charissimis succurrere vellat, si esset posibile. Istud vero nō posse, eorū beatitudinē nō repugnat: sicut nec, non posse peccare. *[Sed queri potest, an beati possint in infernum descendere etiam corporibus reassumptis & glorificatis?* Et apparet, quod imo, quia (vt Augustinus & Anselmus testantur) vñcunq; esse voluerit spiritus, erit mox corpus, per dotem agilitatis. Localis namque distantia motum corporum glorificatorum non poterit impediare. Et respondendum, quod beati nunquam defēdent, neque descendere volent seu cupient in infernum ad ibi manendum, vel ad inde eripiendum: si tamen rationabilis causa eis esset descendēti illuc, non impedirentur. *[Neque inde hoc transire]* id D iiiij*

D. DIONYS. CARTHUSIAN.

Ecclesi. II.

est, qui damnati sunt ad locum & societatem sanctorum non queunt ascendere, quia non penitent, sed immobiliter manent in illa auerione ac prava affectione, in qua à corpore recesserunt: iuxta illud Ecclesiasticum. Si ceciderit lignum ad astrum aut ad aquilonem, in quounque loco ceciderit ibi erit. Hinc secundum Damascenum, quod angelis est ruina, hoc hominibus mors. Dicit autem Gregorius dubium nullum esse, quin damnati vellent ad locum atque consortium beatorum ascendere, si esset possibile. ¶ Sed contra hoc argui potest, quia secundum hoc damnati non manerent in auerione sua à deo, nec in sua prava affectione qua ad carnalia & caduca se finaliter conuerterunt. Præterea intantum odiunt deum, qd non cupiunt sibi vniuersi aut esse cum ipso. Thomas quoq; allegat Augustinum dicentem, qd damnati non cupiunt veram felicitatem, sed detestantur omne bonum honestum. Insuper sancta Brigida in revelationibus suis describit, quædam anima quædam peruersa, tribunal Christi oblatum, dicitabat, Quævis possem saluari non velle, ne tu consolationem aut gaudiū habeas de me. Cui alludens diabolus qui astabat, afferuit, Talis est etiam ea voluntas. Ad hanc breviter respondeatur, qd sicut damnati in hac vita maluerunt frui bonis caducis & vanis qd vero & incōmutabili bono: ita perpetuū post mortem manet in eis talis peruersa voluntas, maluerunt turpiter delectari quam deum sinceriter cōsiderari. Nihilominus tanta est eorum afflictio, quod malent esse cū beatis in calo, quam taliter cruciari in inferno, in quantum esse in calo atq; in gloria esset eis easia tantæ miseria & propriū commodum: non tamen appetunt esse in calo, aut cum deo ac sanctis inquantū hoc cederet ad honorem & gloriam dei: sicutque per hanc facile est quæ allegata sunt concordare. ¶ Præterea prædictis obicii potest, quod quidam sanctorum leguntur quosdam in peccatis mortalibus defunctos de inferno liberasse, damnati quoq; interdum apparent viventibus. Et respondentum, quod nullus per sententiam diffinitionis & absolutionis damnatus liberari potest seu egredi de inferno tanquam non reuersurus in illum, sed per dispensationem diuinam ad tempus potest exire, imò in die iudicij omnes exhibunt, mox infelicius ruituri in pristinum lacum. [Et ait, Rigo ergo pater ut mittas eum,] scilicet Lazaram, [In domum patris mei, habeo enim quinque fratres, ut refectus,] hoc est, firmiter & cum testimonio dicat. [Et] que pertinent ad salutem, & quid mihi acciderit? Ne & ipsi veniant in locum hunc tormentorum, scilicet in infernum, qui, testis beato Iob, est terra tenebrosa & opera mortis caligine, terra miseria & tenebrarum, vbi umbra mortis & nullus ordo sed sempiternus horror inhabitat. Calum vero est locus gaudiorum: & mundus iste locus est meritorum. Damnatus ista petuit non ex charitate, quam nec in morte nec postea habuit, sed ex servili timore, ne sui pīus damnatio augeretur ex fratrum suorum damnatione, cum quibus cōfors fuit in vitis, & quibus virtutis vita reliqui exempla, materiāque peccandi seu opes. [Et ait illi Abraham, Habent Moyse & prophetas,] hoc est, libros legis & prophetarum, in quibus de agendis, credendisque instruuntur, Audiant illos, auribus cordis, intelligendo videlicet & obediendo. [Et ille dixit, Non pater Abraham, id est, Moyse & prophetas non audiunt. Ista cognovit damnatus hic ex recenti sensatorum memoria seu conjecturali notitia, ex consideratione sui iudicando de aliis. Porro ex eo quod Abraham ait de fratribus dicitur, Habent Moyse & prophetas, elicitor, quod infraclitice stirpis erat. [sed si quis ex mortuis erit ad eos, penitentiam agent,] quia ex inconsueta apparitione atque ad ipsos exhortatione specialiter facta, fortis mouebuntur. Sed frequenter contingit oppositum. Huiusmodi quoque apparitiones saepe iudicantur phantastica: & licet ad horā aliquos moueant, multoties tamen tempore procedente parum fructificat. Hinc subditur, [Et ait illi Abraham, si Moyse & prophetas,] qui tāra sanctitatis & autoritatis fuerunt, [Non audiunt,] per veritatis notitiam, atque iustitiae adimplitionē. [Neque si quis ex mortuis resurrexit,] ad eosque venerit, [Credent ei,] credulitate procedente instabilem actum virtutis. Vnde Iudei tempore Christi Lazaro fratri Marthæ suscitato non crediderunt, sed mortem inferre de creuerunt. Mortuis quoque qui cum Christo resurrexerunt, & multis in sancta ciuitate apparuerunt, Christumque resurrexisse testati sunt, non crediderunt Iudei, sicut nec Christo.

Iob. 10.

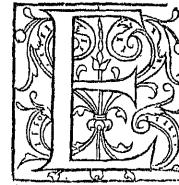
Ioan. 12.

Matth. 27.

Prouer. 21.

¶ Ex hac euangelica lectione multa possunt saluberrima considerari, videlicet rigor atque subtilitas diuinij iudicij, quo agente sic accidit, vt diues qui nec minima Lazarus tribuit in hac vita, in nullo etiam minimo exauditus est post hanc vitam: iuxta illud Prouerbiorum, Qui obturat aures suas ad clamorem pauperis, ipse clamabit, & non exaudietur. Item, quod sicut electi omnia cooperantur in bonis, sic peruersis & reprobis omnia cooperantur in malum. Itaque nullus in vestibus stulte lætetur, nemo in epulis se dissoluat, nec tempore mensē loquacitatem admittat: sed cum cordis custodia, timore, que dei alimenta suscipiat, ad necessitatem, non ad voluptatem. Vnde ait Basilius, quantum possumus delicias mundi & ciborum opulentiam fugiamus, ne quando cruciati in flammis inferni, guttam aque quæramus, & nullum refrigerium consequamur.

Expositio Cap. xvii. [Et ait ad discipulos suos, impossibile est ut non veniant scandalus.] Articulus x.

T ait ad discipulos suos, impossibile est, ut non veniant scandalus. Non absolute atque in particulari necesse est scandala eueneri: sed eo modo quo impossibile est homines non peccare, impossibile est scandala non oriri. Scandalum nanque est datum, aut factum minus rectum, præbens alteri occasionem ruinæ culpabilis seu peccati. Et ista descriptio datur de scandalo actiuo. Scandalum vero paſſiuum est huiusmodi ruina peccati, quo quis incidit ex inordinato verbo aut facto alterius. Hoc tamen intelligentem est de scandalo paſſiuo, quod dicitur & per se quis incurrit ex verbo, aut facto alterius. Quocirca penitendum, quia ut scribit Thomas in secunda secundæ, quæstio. x. l. secundū Hieronymū, scandalum grec

IN EVANG. LVCAE ENAR. Arti. XL.

212

A latine offendit, ruina vel impingentia dicitur. Quemadmodum enim in via corporali aliquando obex aliquis ponitur, in quem si transiens impingit, collabitur: sic in via spirituali seu virtue, operi ve processu contingit hominem ex dicto aut facto alterius ad peccati ruinam induci, talisque obex scandalum nuncupatur. Nil autem ex sua natura disponit ad spiritualem ruinam, nisi aliquem reitudinis debite patiatur defectum. Nam & id quod speciem mali habet, defectuolum est atque vitandum, dicente Apostolo, Ab omni specie mali abstinet vos. ¶ Præterea aduertendum, quod dictum vel factum hominis potest dupliciter esse alteri peccandi occasio. Vno modo per se, quando videlicet quis exemplo aut admonitione intendit alium ad peccatum inducere: vel etiam quamvis ipse non intendat hoc, tamen opus suum tale est, quod ex sua natura alium ad peccatum inducere potest, vel quoniam mali est, vel quoniam speciem mali habet: talisque dictum seu factum dicitur scandalum actiuum. Secundo per accidens, quando ex dicto aut facto aliquis scandalizatur præter intentionem agentis, & præter conditionem operis: vt cum opus in se bonum est, sed alter ex sua malitia inde ad peccandum inducitur: & hoc est scandalum paſſiuum sine actiuo: nam agens non peccat, nec quantum in se est alteri occasionem ruinam ministrat. Patet itaque, quod interdum sunt simul, scandalum actiuum in uno, & scandalum paſſiuum in altero: quandoque vero est scandalum actiuum in uno, non autem paſſiuum in altero, dū aliis non cōsentit nec lēditur. Sepenumero quoque est scandalū paſſiuū sine actiuo, sicut nunc patuit. Itaque impossibile est vt non veniant scandalia, eo modo quo ait Apostolus, Operari heretēs esse, vt qui probati sunt, manifesti fiant, quæ est necessitas finis, quia ad aliorum probatio- B nem scandala, heretēsque proficiant. Rursus necesse est talia esse, necessitate conditionata, sicut prae- uisa à deo necesse est eueniare. [Vt autem illi per quem venimus,] id est, eterna damnatio imminent & debetur ei qui scandalizat seu scandala parit, & hoc verum est de scandalo illo actiuo, quod est mortale peccatum. Scandalum quippe actiuum est veniale peccatum, quando quis actum venialis peccati, vel qui folium habet speciem mali committit: quandoque vero est mortale peccatum, vel quia homo mortale peccatum committit, vel quia proximi salutem contemnit, non curat, seu paruipendit, nolens propter eam omittere quod sibi est placitum. Porro scandalum actiuum per se, ex intentione agentis tunc est mortale peccatum, dum quis alium ad peccandum mortaliter conatur inducere. Quod si ad veniale peccatum inducere velit, erit veniale peccatum. [Vt ilius est illi si lapis molari imponatur in collo eius, & propinquiat in mare, quam vi scandalizet et veniam de pīsilio ista.] Ad literam dicit hoc Christus de faxo molari, loquens secundum consuetudinem prouincie Palæstinæ, vbi mos fuit, vt maiora crimina puniētur grandi lapide ad collum rei ligato, ipsum reum in aqua iactando ac submergendo: per quod Christus in finuit enorimat huius peccati. Melius autem est corporaliter mori atque necari, quam impie viuere, & alium spiritualiter occidere. ¶ Insuper duplex est scandalum, scilicet phariseorum, id est, C eorum qui ex sua malitia ex verbo aut facto alterius quamvis bono scandalizantur, quemadmodum pharisei ex verbis atque operibus Christi: aliud pusillo rum seu infirmorum aut imperfectorum, quod ex eorum infirmitate aut ignorantia nascitur, de verbo aut facto alterius.

¶ Circa hanc queritur, an propter scandalum vitandum sint bona spiritualia omittenda? Ad quod Thomas responderet, quod quedam bona sunt de necessitate salutis, ad quæ homo tenetur, & hæc propter vitandum alterius scandalum non sunt deferenda: alia sunt spiritualia bona non necessaria ad salutem, & circa illa est distinguendum: nam scandalum quod ex talibus bonis causatur quandoque est ex malitia scandalizati, vt de phariseis iam dictum est. Vnde cum aliqui spiritualia bona impidere conantur scandala concitando, non sunt propter hoc bona huiusmodi omittenda. Interdum vero oritur scandalum de spiritualibus bonis ex infirmitate aliquorum, quod est pusillorum, & tunc propter charitatem sunt spiritualia bona occultanda vel disferenda, donec ratione redditia cesset scandalum tale. Quod si post rationem redditam non cessaret, tunc pertineret ad malitiam, essetque scandalum phariseorum, & non essent bona omittenda. ¶ Porro, quod ait Hieronymus, Dimitendum est propter scandalum omne quod potest prætermitti, salua tripli, veritate, iustitia & doctrina: de scandalis pusillorum accipitur. Itaque quamvis per viros virtuosos saepe scandala veniunt, sicut per Christum venerant, non tamen vñ eis deberunt, quia non accedit hoc ex culpa eorum, nec veniunt per eos cauilliter, sed occasionaliter & indirecte, vt pote occasione assumpta, nō data. Dicit quoq; Hiero, Qui scandalizatur, parvulus est. Maiores enim scandala nō recipiūt. Perfecti namq; deo firmiter coherēt, & in bonis sunt stabiles, omnia ordinate agentes: idcirco ex inordinatis aliorum verbis aut factis non cōcūtiuntur, aut mouentur ad culpam, sed potius ad charitatem & piam compassionem, orationem & subuentiōnem, ad pleniorum quoque proprii cordis custodiām & cautelam. De hac materia loquitur Christus diffusus in Matthæo, vbi & multa de ea re sunt dicta.

¶ Præterea, si tam graue est crimen, vnum scandalizare pusillum, quid fieri de his qui totam scandalis- Matth. 18. zant communitem, congregatiōnem sive Ecclesiam? quod etiam in prælatis, doctōribus & religiosis grauissimum est peccatum. Ideo subditur, [Attendite vobis,] id est, diligenter cautele, ne quempiam scandalizetis. Proximo enim debemus famam seu adiunctionem, deo honorem & gloriam, nobis ipsi debiri adimplitionem. Specialiter vero monit discipulos de non scandalizando, quoniam figurā gerebant tam prælatorum, quam religiosorum ac prædicatorum, sive doctōrum, quorum scandalum actiuum periculosius, grauissime consistit, quia eorum verba & facta magis trahuntur in exempla. Et quoniam aliorum scandalis laesi sunt pte recuperandi, subdit Saluator, [Si peccauerit in te,] id est, te sciente, secundum Augustinum: vel in te, id est, contra te tibi forefaciendo [Frater,] id est, proximus [Tuis,] quicunque sive vir sive feminā, sive ipsa illum, id est, charitati redargue. Primo in secreto, apto loco & tempore, & si sit spes probabilis de emendatione ipsius. Primo itaque secrete est incre-

pandus, ne increpator non sit pius corrector, sed fraterni criminis proditor, & ille pudore amissio in
vitiis perseueret. Conseruanda est equidē proximi fama. [Et si penitentiam egeris,] iud est, dolere & eme-
dare se dicat, seu facto demonstret. [Dimitt illi,] offendam in te commissam. Semper enim dimittenda
est injuria quantum ad culpam, vt scilicet qui offendit non odiatur, sed diligatur: & quanto maiorem
penitentiam monstrat, veniaq; humiliabitur, tanto plus ignoscendum est ei, non solum culparam non
imputando, sed etiam poenam seu satisfactionem relaxando, in parte vel toto, nisi relaxatio poena ver-
geret in detrimentum reipublice, seu boni, & pacis communis, aut in derogationem obseruationis iu-
stitia, aut in nocumentum offensoris, vt si ex tali ignoscientia prohior & impudentior redderetur ad
perpetrandum iniqua. [Et si septies in die peccauerit in te, & septies in die conuersus fuerit ad te, dicens, paenitentia-

Tob. 12. me, dimittite illi.] Septenario numero vniuersitas multoties designatur, quoniam septem diebus omne tempus hoc voluitur. Et Tobiae Raphael angelus ait, Ego sum unus de septem, qui altamus ante deum. Itaque sensus est, Quotiescumque aliquis peccet in te, dimittite illi quotiescumque hoc ipsum petierit. Tamen (ut tacum est) etiam non penitenti & non roganti ignoscendum est quantum ad culpe & odij remissionem, quamvis maior sit ratio dimittendi penitenti, quam non penitenti. Possent hoc loco plurimi dicti de correptione fraterna & modo ac ordine eius qualiter sit agenda, quomodo quoque ad o-

Matth. 18.

Matth. 18. mnes pertineat; in quantum est actus caritatis, specialiter autem ad praesidentes secundum quod est actus iustitiae. Quae, quia super Matthæum prolixè sunt habita, iam omittuntur. Itaque non sumus dif-

Gene. 49. ficles ad parcendum, nec tardi ad ignoscendum, nec proni ad vltionem, neque immoderatiter memo-
Leuit. 19. res illatae nobis iniuria, pésantes quod in Genesi patriarcha sanctissimus Iacob affirmat, Maledictus
Coloss. 3. furor eorum quia pertinax, & indignatio, quia dura. In Leuitico quoque dominus ait, Non quæras

Ceterum, ut etiam quae postea in aliis habentur, quia dicitur. In Ecclésia quoque dominus ait, Non quæas vltionem, nec memor eris iniuriarum tuorum. Ne oderis fratrem tuum in corde tuo, sed publice, id est, euidenter. Primo, secrete argue eum, nē habeas super illo peccatum. Hinc iubet Apostolus, De-

Ecclesiasticus. peccata vestra. Hinc in Ecclesiastico habetur, Qui vindicari vult, à domino inueniet vindictam, & pec-
cata illius servans servabit. Relinque proxima rura peccatorum, & sunta deponantib[us] tibi peccata solven-

Matth. 7. cata illius seruans seruabit. Relinque proximo tuo nocenti te, & tunc deprecanti tibi peccata soluentur. **Luce. 6.** Quum autem tanto grauor sit offensa, quanto maior est honorabilitas & excellentia cuius qui offendit, nonne immensus & frariorabilis erga eum etiam impius? Culicis est ut homo uerbi putredine

Luca. 6. fenditur, nonne immensa & irrationabilissima atque immensa stultitia est, ut homo vas putridum per-
Eccle. 28. tati sibi a deo ignosci, quam ipse proximo suo non velit ignoscere? Et rursus, Nonne infinita est pie-
tas dei hanc nobis legem nonnaturam ut quoniam volumen potius ab infi. fieri & ignorari. Sic faciemus

tas dei hanc nobis legem, ponentis, ut quodcumque volumus nobis ab ipso fieri & ignosci, sic faciamus ignoscamusque proximus. Ideo in Ecclesiastico scribitur, Homo homini seruat iram, & a deo querit medelam? In hominibus sibi (imillem non habet misericordiam). Et de necessariis suis deversoribus alijs.

medclam? In hominem sibi similem non habet misericordiam, & de peccatis suis deprecatur altissimum? Quis exorabit pro peccatis illius? Itemque, Memento nouissimorum tuorum, & desine inimicari, & non irascaris proximo tuo, & absline te à lice. [Et dixerunt apostoli domino, Adauge nobis fidem,] Hoc est, perfice & conforta fidem nostram, vt possumus haec ardua tua præcepta & documenta supernaturalia adimplere. Hoc petierunt apostoli, quoniam tam incessanter iniuriant ignoscere & scandalum deuitare, delinquentemque corripiere, procedunt ex magna fide, qua quis firmiter ac lucide credit prouidentiam ac iudicium dei, premiumque beatum pro actibus bonis. ¶ Specialiter vero fiduci petierunt augmentum. Primo quiescam in te, fratrum de mecum vivis, secundum fratrum de mortuis.

2. Cor. 10. de petierunt augmentum. Primo, quoniam ipsa est fundamentum virtutum. Secundo, propter actum eius difficultatem, quia difficile est rationem in omnibus fidei subiugare, scilicet intellectum in cavarandi principiis, radicemque propter quod dicitur. Sicuto quidam amant et hunc modum. Et

1. Marcii. 9. ptiuitatem redigere: propter quod dixit Saluator, Si potes credere, omnia posſibilia sunt credenti. Et **2. Thes. 5.** Paulus testatur, Non opium est fides. Tertio, quoniam audierunt Christum frequenter fidem præ-

2. I hel. 5. Paulus teatatur, Non omnium est fides. Ierto, quoniam audierunt Christum frequenter fidem praecipue commendare, dicendo, Fides tua te saluum fecit. Quarto, quia praecipua est virtuositas fidei ad faciendum miracula, quæ apostolis ad confirmationem praedicationum sanguini necessaria erant.

faciens quin miracula, que apostolis ad confirmationem prædicationum suarum necessaria erant.
¶ Præterea fides augerat dupliciter. Primo, extensive, & quantum ad cius obiectum, dum plura credibilia creduntur explicite; sicut literat. multa credunt explicite, quia simplices credunt implicite.

ribula creduntur explicite : sicut literati multa credunt explicite , quia simplices credunt implicite , credendo sicut credit ecclesia . Secundo , intensius & quo ad eius subiectum , dum credibilis lucidus cognoscuntur , & firmius feruentiusque tenentur . Quod augmentum datur potissimum per donum intellectus , quo homo rationes credendorum agnoscit , atque per sapientiam donum , quo veritatem diuinorum quam credit dulci prelibatione degustat , experimentaliterque sapit quod credit , & quam vere per fidem catholicam deo complacetur & vniatur , & ita futura beatitudinis saporem quandam & pignus nunc accipit , ita quod nihil est sibi certius , nisi que rationabilis ei appareat , quam ea quae fidem Christiana proponit . Vtrumque autem fidei hoc augmentum praeferimus necessarium est praefatis atque doctoribus , qui ceteros erudire habent in fide : ideo apostoli tanquam primi & summi post Christum in ecclesia eius praefati & magistri , rationabiliter petierunt sibi fidem augeri , quam Christus post suam resurrectionem in eis paulatim perfecit , quoique in diem Pentecostes eam in eis plenissime consummavit . Vnde & consequenter fidei virtutis statim eis demonstrat , [*Dixit autem dominus ; si habueritis fidem sicut granum sinapis*] id est , fortem valde & vigorosam , intensam atque inuictam , quemadmodum granum sinapis , quamvis sit modicunum quantitate , est tamen magnum virtute , feruendum & amarum , venenique expulsum : sic christianorum fides debet esse feruida per charitatem , amara per

promptitudinem sustinendi aduersa, ne tempore tentationis deficit: omnis quoque venient, errorum atque perfidiarum expulsiva. [Dicitis hinc arbor moro, Eradicare et transplantare in mare, et obediri vobis.]

A do miris loco. Sed omnia possibilia sunt credenti, quia diuina virtute fiunt huiusmodi, & frēquenter angelico ministerio. Porro in Matthæo & Marco christus exemplificat de monte, Dicitis (inquietus) huic monti, tolle te & mitte te in mare: certiūq; est beatissimos Apoltoles & alios multos sanctos val de mirabiliora & præclariora fecisse miracula quam sint ista. Et quoniam Christus ait, Dicitis huic arbori, quidam putant, quod quando hæc dixit, prope se huiusmodi arborem vidit. Præterea quia Salvator suis electis ex cellentissima gratarum charismata promisit & contulit, præstabilitusque fuit tam in donis gratiæ gratum facientis, quam gratiæ gratis datae: ideo post prædicta saluberrime instruit eos de profunda & inconcussa humilitate semper in omnibus conseruanda, ut omne bonum omnipotenti creatori iugiter ascribatur: & tanto plus ei regnatiem, quanto copiosiore gratia dona ab ipso sortiti fuerimus. Ad hoc igitur perfuadendum aptissimam atque planissimam introducit parabolam, [Quis autem regnum suum habens seruum arantem, aut boves pacientem, qui regnello] Ieron[De agro dicit illi, statim transi ad mensam, recumbet,] id est, quiesce seu comedere, [Et non dicas ei Para quod cœnam,] hoc est, ad coenandum præpara mihi cibum & mensem, [Et præcinge te et ministrâ mihi donec manducem et bibam] cibaria apponendo & deponendo, [Et post hæc tu manducabis & bibes. Nunquid gratiam habet seruo illi?] id est, nunquid dominus habet gratias agere illi suo ministro, [Quia fecit que ei imperaverat? Non puto.] Seruus enim tenetur ad hoc, & post laborem in agro habet laborare, in domo, ut sit aliud in labore, ne insolescat: Ecclesiæ, B iuxta id Ecclesiæ. Cibaria & virga & onus asino, panis & disciplina & opus seruo. Itemque, Seruū inclinant operations asidiuq; [sic et vos cum feceritis omnia que praecerta sunt vobis] a deo, ab ecclesia, à recta ratione, [Dicite] ex toto corde cu plena humilitate, [serui inutiles sumus] i. nostræ seruitute nihil vilitatis, aut perfectio nisi deo atulumus, qui honorū nosfrorum non egerit. Vnde in Iob habetur, Si peccaueris, quid ei nocebis? & si iulte egeris, quid ei donabis? [Quod debemus facere, fecimus] similièdo præcepta. Hoc beatissimo documento aufert a nobis increata sapientia dei omnem vanam gloriationis, præsumptionis, ac pompæ occasionem, causam, materiam. Si enim hi se seruos inutiles reputare debent, qui omnia impluerent præcepta, quid nobis incumbit, qui in tam multis offendimus, & ea ipsa quæ forsitan implimus præcepta, tam imperfecte implimus, ira vt (iuxta Esaïam) viuerae iustitiae nostra fint quasi pannus mensurata.

¶ Denique etiam secundum Philosophum, Diis, parentibus, & magistris repenti non potest æquivalens. Quomodo igitur vero omnipotente deo aliquid poterimus condignum rependere? Sed & quicquid sumus, habemus ac agimus boni, ab ipso est, & ipsius est, ipsique adscriendum tāquam datori & conseruatori, dicente A postolo, Quid habes quod nō accepisti? Itaque eo ipso quo totū quod habemus, & sumus, à deo suscepimus, obligamur torum hoc eis obsequio mancipare, ad eius honorē & gloriam ordinare atque conuertere, totūque ei pro posse subiicerē: & quo plura nobis dona cōtulerit, eo ad gratianandum, obedientum & obsequendum obligatores consistimus. Hinc viri sancti C quo perfectiores & gratiosiores, eo & humiliores fuerunt, sūmūque imperfectum semper pensabat: & quicquid boni in eis fuit, deo humiliē adscriperunt, sēque à seip̄is nihil nisi decifere & peccare habere profitebantur. Hos ergo nos imperfectionibus pleni sēquī conemur, iustud Christi sapientissimum documentum iugi memoria reuoluentes. Sed quum alibi dicat Christus, Serum inutilem proiecīte in tenebras exteriores, quomodo iūsti vere se dicunt seruos iniutiles? Et respondendum, quod hic dicuntur iniutiles serui respectu dei secundum sensum præhabitum: alibi vero respectu sui vel proximi qui nec propriam salutem sunt operari, nec alijs exemplares fuerint.

mi, qui nec propriam salutem sunt operati, nec alii exemplares fuerunt. ¶ Consequenter describitur gloriosum à Christo peractum miraculum, vel potius plura miracula, quibus ipsius confirma batur supernaturalis doctrina. Quemadmodum enim naturalis scientia probatur per argumenta, atque principia naturali ratione patentia; sic supernaturalis sapientia Christi in Evangelio tradita, per supernaturaalia, solumque deo possibilia roborata est opera, per quae deus testimonium perhibuit Evangelicae veritati. [Et factum est dum ieret in Hierusalem,] id est, versus ciuitatem illam, in qua paulo post fuit passurus. Itud enim parum ante festum palmarum certum est contigisse. [Transfribat per medium Samariam & Galileam.] id est, per medium prouinciarum istarum, in quibus plurima predicauit & multa egit miracula. Per Hierusalem, quae pacis visio interpretatur, superna beatorum

D predictauit & multa egit miracula. Per Hierusalem, quæ pacis vijio interpretatur, iuper a beatorum
D p̄ficiatur: per Samariam autem, quæ interpretatur custodia, intelligitur vita actiua, quæ in ob-
feruancia p̄receptorum consistit: per Galileam vero, quæ transfigratio interpretata est, contemplati-
ua exprimitur vita, quæ in spirituali transitu à visibilibus ad inuisibilis sita est. Quæ ergo ad supernam
cupit pertingere patriam, primo in actibus se exerceat vita actiua, deinde in actibus contemplatiue,
ad quam ducit vita actiua, sicut ad habitaculum ianuæ. ¶ Porro (vt quidam hic scribunt) Samaria fuit
terra Gentilium, Galilæa Iudæorum. Sed aduentum, quod Samaria multo tēpore ad filios Israël
pertinebat, quibus propter idolatriam à regibus Assyriorum vastatis, vicitis, translatiis, prouincia illa
gentilibus data est, quos rex Assyriorum ibi constituit, prout in libris Regum clare describitur. [Et
quum ingredetur quoddam cœlum, occurrerunt ei decem viri leprosi,] non casualiter, sed viri illi cognita
ex multorum relat. Christi potentia ad curandum, obserabant eius aduentum, [Qui steterunt a longe,]
quia secundum legem Moyſi nō debeant inter alios commorari aut conuersari, & propter retu-
eritatem Christi non accesserunt ad eum, de sua immunitate secundum Theophilum verecundantes, &
suspicantes quod Christus, sicut & alii, eos forsitan fastidiret. [Et levauerunt vocem suam dicentes] Ex ve-
hementi corporalis sanationis affectu: quos nos spirituali lepra infecti, id est, virtiorum varietatē con-
taminati, sectari debemus, dicendo ex ardentissimo cordis optatu quod illi dixerunt, [Iesu p̄receptor.]
Præcipere præsentem ac propriissime competit Christo, secundum quod deus est: fed secundum naturam
assumptam competit ei participatiue & ministerialiter quantum ad deum, excellenter tamē respe-

Et aliorum dei servorum. Omnis nanque creatura etiam Christi humanitati creditur esse subiecta. *[Misere nos]* id est, comparare & compatiendo succurre nobis infirmis, liberando nos ab hac penali miseria, quae est lepra. ¶ Praterea quanto ratio mali amplius competit malo culpe, quam malo peccata; tanto plus exoremus tolli à nobis peccata, quam corporalia incommoda, morbos tue aduersa. Sed heu multi plus dolent ac deflent mala exteriora, corporalia ac caduca, quam interiora, spiritualia & æterna, quorum valde obturatus est interior oculus. *[Quos ut vidit]*, non solum exteriori asperctu, sed interno compunctionis affectu, mox in effectum misericordia extendendo. *[Dixit, Ita ostendite vos sacerdotibus]*. Non dixit, lubeo vos sanari, aut curo vos, sed ostendite vos sacerdotibus, vt doceat nos omnem ostensionem, superbiisque vitare, ne magna agamus, aut agere cupiamus propter hominum admirationem, applausum seu laudem. ¶ Misit quoque eos ad sacerdotes. Primo, vt tunc futurorum destrueret insaniam haereticorum dicentium, legem Mosaicam non esse à deo, sed à levissimo quadam diabolo, quorum præcipiu[m] extitit immundissimus Manichæus. Secundo, vt legem sponte feruando, humilitatis & obedientie nobis præberet exempla. Præceptum enim fuit in Leuitico, vt emundari à lepra, sacerdotibus se præsentarent, primo quatenus sacerdotes iudicarent, an vere mundati essent an nonseconde, vt pro sua curatione offerrent sacrificium in lege determinatum. Legalia autem usque ad Christi passionem ac Evangelica legis diuulgationem curium habebant. Tertio propter mysticam rationem, videlicet ob potestatis clauium commendationem. Sacerdotum etenim nouæ legis est mundus seu peccantibus admittere, immundos & impudentes excludere. *[Et factum est dum traxi mundatus sum]*, ad ostendendum Christi pietatem atque potentiam, & propter fidem & obedientiam meritum commendandum. Melior etenim est obedientia quam vicinia. Item, ne virtute legis, sacrificiū & legalis, aut sacerdotum putarentur mundati, sed sola potestate diuina. *[Vnde autem ex illis ut vidit]*, per experientiam ac corporalem intuitum, carne sua in colore ac dispositione tam cuiderint ac mirabiliter subito immutata. *[Quia, id est, quod Mundatus est]* la lepra corporali, in Æ & spirituali, quia ut creditur, Christus mette curavit quos corporaliter sanauit. *[Regressus est ad Iesum Cum magna] id est, amarosa, deuota, grata, iucunda, sensibilitate sonora, seu alta vox] gratiarum actionis & laudis, [Magnificans] id est, spiritualiter magnus, vptote omnipotenter & pium esse protestans, & facto demonstrans [Deum], cuius virtute tam mirabiliter se sensit esse curatum. Et quamvis iste nondum fortasse explicite creditit Iesum esse verum deum, creditur tamen sanctum hominem ac prophetam, qui diuina potestate ista egisset. *[Et ecce in faciem suam ante pedes eius]*, scilicet christi, illi regnatio, leque illi totis viribus humiliando, cuius beneficio gratioso tam clementer ac mirabiliter tuit curatus. *[Et hic erat Samaritanus]*, id est, natione Gentilis, vptote de illorum progenie natus, quos Salamanfar translatis decem tribubus constituit pro illis in terra Samariae: & forsan iste proselytus, id est, ad Iudaismum iam ante concursum. Per hoc autem quod dicitur Samaritanus fuisse, doceatur quod alii nouem erant Iudei. Rursum per hoc quod ipse solus ad Christum reuersus est gratias agens, prefigurata est mystice Gentiliu[m] ad Christum conuersio, remanentibus in perfidia sua Iudeis.*

¶ Porro alii nouem reuersi non sunt, quia suam curationem ascripserunt obseruantiae legis. Vel ideo quoniam dixit ad eos, Ostendit vos sacerdotibus. Vel quia à sacerdotibus Christo inuidentibus ad hoc induiti sunt, vt non virtuti & efficacia christi, sed legi suam adscriberent sanitatem. *[Respondens autem Iesus, dixit, Nonne deces] leprosi, [Mundati sunt & nonem ibi sunt?]* quia dicat, Patet ad oculum magna ingratitude eorum, seu impietas sacerdotum, qui eos taliter subuerterunt. *[Non est inueniens]* de istis decem, *[Qui redire] ad me, [Et daret gloriam deo]*, id est, de sua miraculosa curatione gratias ageret deo, cuiusque potentiam glorificaret, seu me dei filium verümque deo pro tanto beneficio honoraret, *[Nisi hic alienigena]* id est, natione gentilis & alienus à deo ac lege. Sic & Naaman Syrus, curatus à lepra per Helisæum, reddit ad eum, gratias deo otissime agens. ¶ Praterea queritur, quomodo isti nouem reuersi non sunt, si à Christo non solum corporaliter, sed & spiritualiter curati fuerunt? Ad quod respondere quis potest, quod similis corporaliter, spiritualiterque in via ad sacerdotes mundati sunt: sed postquam sacerdotibus sunt locuti, ab eisdem seducti fuerunt, sicque ingratiti effecti sunt, & recidivauerunt. *[Et ait illi Iesus, surge] à terra in qua iaces prostratus, atque à pristina, in qua aliquando iacuisti, consuetudine inclinatione que mala, [Vnde] ad loca tibi accommodata, & de bono in melius, ac de via ad patriam. H. lutis eterne, [Quia fides tua te saluum fecit]*, id est, actu fidei tuę meruisti à me ita curari, & si non de cognito, saltet de cognito. *[Interrogatus autem a pharisæis]* vel ex curiositate, vel ex derisione, *[Quando venit regnum dei]*, id est, quando caelestis beatitudine, quam promittis & prædicis conferetur aut manifestabitur? *[Respondit, Non venit regnum dei cum obseruatione]*, hoc est, cum certa temporis prætaxatione seu temporis præcognitione, ita quod obserueri non valet, neque præciri quando venturū sit regnum istud. Tunc etenim veniet, cù hominibus conferetur: quod erit in hora iudicii particularis, quantum ad singulos, itolamque animæ: in hora vero iudicii vniuersal[is] quantum ad omnes electos, tunc corpore etiā glorificados. Cū ergo vtriusque iudicii dies, seu hora extet incognita, nec sine revelatione queat præciri, certi est, quod regnum prefatū nō veniat cù obseruatione, de quo regno oramus quotidie, Adveniat regnum tuum: ideo quilibet dies virg[ine] huius ordinandus & expoundendus est tanquā sit ultimus, vt semper simus parati ad mortem. Unde & Apostolis de hac re querentibus christus respondit, Nō est vestrū noslē tempora vel momenta, quæ pater posuit in sua potestate. Per quæ verba Christus reprobrit digitos omnium de hac re prenotificare & calculare præsumptum. Hi quoque qui tempus aduenitus christi ad iudicium determinare prædicere attentarunt, vt abbas Ioachim & alii quidam, errasse inueniunt, quoniam tempora ab eis determinata iam transferunt. *[Neque dicent]* hoc est, certitudinaliter prædicere nō valebit quicunque sint illi, *[Ecce hic aut ecce illuc]*, i. in quo loco apparet Christus ad in

A dicendum: sed tunc primo id innescet, cum ipse seipsum ad iudicandum præsentem ostenderit. Istud quidam exponunt de prænescientia temporis secundum quod dictum est. Alii de prænescientia loci, quia licet in valle Iosaphat dicatur futurum iudicium, tamen determinatus locus in quo Christus se debet fertur ignotus. Aliqui quoque per vallem Iosaphat intelligunt vallem iudicii, non locum illum ad literam, quia Iosaphat interpretatur iudicium. ¶ Consequenter Saluator tangit causam, cur qualiter ista facienda non sit, vel cur sibi credendum exiterit, *[Ecce enim regnum dei intra vos est]*, hoc est, in vestra potestate est constitutum, vt illud promereri possitis: quia si feceritis quod in vobis est, est dies aeternitatis & gloriae, de quo prædictis Psalm. Melior est dies vna in atrii tuis super milia. Alii ex- Psalm. 83. ponunt de die generalis iudicij, qui erit unus & desiderabilis est electis, in quantum plenam beatitudinem consequentur in eo. Quidam vero ita exponunt, Desideratis videre unum diem filii hominis, hoc est, Christum, quem nunc quotidie cernitis, saltet vno die habere corporaliter pro vestra consolatione præsentem. Per hæc verba Saluator insinuauit discipulos multa passuros, & in persecutionibus postritos, optare debere diem predictum, quia & Paulus testatur, Supra modum grauati sumus, *[1. Cori. 12.]* ita vt tederet nos viuere. Itenque, Cupio dissolui & esse cum Christo. Tale quoque desiderium *[Philip. 1.]* pe oritur ex feruenti amore, sicut ait Psalmista, Heu mihi quia incolatus meus prolongatus est, & ce- Psalm. 119. tera, & Quemadmodum desiderat cœrus ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te deus. *[Et Psal. 41.]* non videbis] diem præfatum statim ad libitum vestrum, sed tempore diuinus præstito. Per visionem autem diei intelligitur res optata in ipso videnda. *[Et dicens vobis]* pseudo propheta, qui ante secundum Christi adventum multos decipient, *[Ecce hic, & ecce illuc]*, hoc est, vnu dicet Christum hic esse seu de proximo apparere, alius dicet quod alibi sit, & adhuc longe distet eius aduentus. Ista dixit Christi discipulis suis in persona fidelium, qui postmodum erant futuri. Constat enim quod discipuli christi quibus hæc dixit, ante horum impletione translati fuerunt ad patriam. *[Nolite credere]* talium erroribus, neque sectemini eos per vitam cōformatem. *[Nam sicut fulgor coruscans de sub celo,* id est, à nubibus in quibus generatur, quæ sunt sub celo stellato, & sub qualibet sphera celesti, *[in ea que sub celo sunt]*, id est, super terram atque in aere *[Fulget] clare ac sensibiliter: [Ita erit filius hominis in die sua]*, id est, tam manifestus erit eius aduentus ad iudicium, die ad hoc diuinus præordinata, ita quod nullus de hoc dubium relinqueret. Quidam saepe authoritatem istam allegant ad probandum, quod C iudicium illud finale celerrime fiet ac finietur, quemadmodum quasi momentanea est emicatio fulguris, per hoc reprobantes errorem Lactantii, afferentes quod generale iudicium per tempora longa durabit, sicque Thomas istud interdum allegat. *[Primum autem]*, hoc est, prius quam secundus eius compleatur aduentus, *[Oportet] necessitate conditionata, & vtile est pro generis salute humani, [ullum multa pati]*, videlicet diuersa genera tormentorum, & plurimos acerbissimosque dolores in corpore & in anima, in omnibus viribus atque membris, *[Et reprobari]*, id est, morti adiudicari, contemni, opprobriis affici à generatione hac, hoc est, à phariseis me nunc deridentibus, caterisque Iudeis.

¶ Consequenter Christus per duo exempla ostendit, qualis erit secundus eius aduentus ad iudicandum, vptote celerrimus & incertus quantum ad præscentiam temporis: propter quod intimorati vanaverunt fallentes, & qui se modo non præparant, etiā tunc imparati erunt & disperibunt. *[Et sicut factum est in diebus Noe]*, hoc est, tempore quo vixit, & deo iubente arcam construxit, diluviumque futurum prædictum, *[Ita erit & in diebus filii hominis]*, id est, circa secundum Christi aduentum, in quo suam potentiam mirabiliter declarabit: propter quod illud tempus dicitur specialiter esse ipsius, quum tandem ipse sit dominus temporis vniuersi. *[Edebant & bibebant]*, scilicet crupuloſe *[vxores ducebant & da bantur ad nuptias]*, propter volupatem magis quam propter prolis procreationem, *[Vnde in diem in quo intravit Noe arcam]*. Non enim crediderūt predicationibus & communiationibus eius, sed ludis, vanitatibus, & carnalitatibus intendebant. *[Et venit diluvium]*, sicut in Genesi legitur, Anno sexcento Gene. 7. D mo vita Noe, mense secundo, septimo die mensis venit diluvium, aperteque sunt omnes fontes abyssi magnæ, & catarae & cæli aperte sunt, & multiplicatae sunt aquæ, & facta est pluia super terram quadrangula diebus & quadrangula noctibus, & eleuauerunt aquæ arcam in sublime. Quindecim cubitis altior fuit aqua montibus excelsis, obtinueruntque aquæ diluvii terras centum quinquaginta diebus, & requieuit arca super montes Armeniae. *[Et tulit omnes]*, id est, vniuersos qui extra arcam erant submersi. Octo quippe homines fuerunt in arca, videlicet Noe cum coniuge sua, & tres filii sui cum eorum vxoribus. Propter quod Petrus ait, In arca paucæ, id est, octo animæ saluæ facta sunt per aqua. *[1. Petri 3.]* Illud enim fuit vniuersale diluvium. Conformiter inundatio vñiorum, vt h[ab]et refutac[ionem] schismatum, eos qui in ecclesiastica non permanent vnitatem & charitate operit, perdit, condemnat. *[Similiter sicut factum est in diebus Loti]* fieri circa secundum aduentum filii hominis, *[Edebant & bibebant, emebant & vendebant, plantabant & adfricabant]*, id est, terrenis & carnalibus rebus immoderanter cum falsi secunditate vacabant, absque vno timore peccantes, & quasi diu victuri, coniugia adificiaque agentes. *[Quia die autem existit Lotus a Sodomi]*, id est, a ciuitate Sodomorum, *[Plurim] deus [Ignem & sulphur de celo]* aereo, vnde & aues cœli dicuntur. *[Et omnes perdidit]*, id est, habitatores Sodomæ & Gomorrah & Adamae, & Seboim ignis & sulphur peremti, prout in Genesi legitur. *[Secundum hoc erit]*, id est, similis modo fiet, *[Quia die filius hominis rendebitur]*, id est, in iudicio omnibus visibiliter ostendetur, quia vñq;

ces, quo fuerint iustiores, eo plus iniusticias detestantur & persequuntur: [*Ait autem dominus*] Iesus Christus exhortando, ut subditur, [*Audite*] i. sapienter attendite, [*Quid index iniquitatis dicit?*] i. prefata iam verba iudicis huius iniulti dicentes, quia molesta est mihi, &c. Et ex hoc Christus concludit internum, videlicet quod multo magis deus iultissimus suos exaudiet. [*Deus autem non facit*] i. imò virque faciet, [*Pindictum electorum servorum clamantium ad se die ac nocte*] pro iusta vltione. Deus enim per Moysen & Paulum hortatur, Mihī vindictam, & ego retribuam. Nullum etenim malum impunitum relinquit. [*Et patientiam habebit in illis*] id est, non iustinebit electorum suorum iniuriā. Circa hęc occurunt dubia tria. Primum, quomodo per iudicē iustum iniquum deus iustus valeat designari. Secundum, quomodo electi dei liceat pro vindicta clamare ad deum, quā alibi iubeat Christus, Orate pro persequēntibus & calumniantibus vobis. Tertium, quomodo deus non differat neque sustinet iniuriam electorum, quum frequenter cernamus persecutoribus iustorum usque ad ultimam viuere attatem sane ac propere. Ad primum dicendū, quod in ista parabola non fit comparatio personae ad personam, sed negotii ad negotiū, non tam secundum similitudinem quam secundum excessum, ut praeducta declarat. Ad secundū dicendū, quod iusti semper spiritualiter diligunt aduersarios suos in vita presenti, nec ex odio orant pro punitione illorū: sed potius ex spirituali amore, inquantum expedir pro salute illorū, ut in vita hac corrigantur, ne grauius aut diutius peccent, nec cōmuni noceat bono, vel per hoc misericordiam consequentur, aut in futuro mitius torqueantur. Hinc p̄ea vitæ præsentis medicinæ dicuntur. Rursus iusti sic orant s̄pē zelo iustitia, & conformando s̄e diuinæ iustitia. Ad tertium respondet, quod deus dicitur statim vñcti: vel, quia interiori vindicta mox vindicat, gratiam subtrahendo aut peccantem durius relinquentio ac indurando, quemadmodum ait in Psalmo, Dīmisi eos secundum desideria cordis eorum, ibunt in adiumentoribus suis, quæ est virque metuendissima atque grauissima dei vindicta; aut quoniam tempore præordinato mox vindicat, iuxta quod in Deuter. testatur, Mea est vltio, & ego retribuam eis in tempore. Hinc rursus dicitur, Dominus deus tuus, ipse est deus fortis, reddens odientibus se statim, ita ut disperdat eos, & ultra non differat, protinus eis restituens quod merentur. Ideo Christus ait, [*Dico vobis, quis cui facit vindictam illorum?*] Quia & vita hęc brevis est, & post eā grauissima est vltio dei, iuxta illud Ecclesiastici, Vindicta impii ignis & vermis. [*Venit tamen filius hominis veniens, putas insenserit fidem in terra?*] tanquam dicat, Quamuis deus sic zelet pro suis electis, attamen Christus veniens ad iudicium seu ad faciendum electorum vindictam, paucos comparatiue loquendo inueniet vere fideles in terra, qui fide formata & fidelite in iustitia sint fideles. Multi enim vocati, pauci vero electi. Ideo per Micheā scribitur, Periit sanctus de terra, & rectus in hominibus non est. Et Paulus fatetur, Omnes quæ sua sunt querunt, non quæ Iesu Christi. Infuper cum humilitas sit securissimum fundamentum virtutum, rediens orationē deo valde acceptam, iuxta illud Ecclesiastici, Oratio humilians se nubes penetrabit: idcirco Christus conseruerat ad humiliatorem suo informatus exemplo. [*Dixit autem ad quodam qui ius se*] i. in propriis meritis potius quam in pietate & gratia dei, [*Confidabant tanquam iusti*] i. quali vere essent iusti & virtuosi, quū fuerint vani, spiritualiterque superbi, & illi fuerunt pharisei, quos modo sequuntur qui in scipis inaniter gloriantur, & de meritis suis præsumunt, seu bona quæ agunt propriis viribus ac laboribus magnis quam gratiae dei ascribunt: de quibus ait Apostolus, Ignorantes dei iustitiam & suam querentes Itaruerat, iustitia dei non sunt fideles. Contra quos iterum vociferatur, Quid habes quod non acceptisti? Si autem acceperisti, quid gloriaris quasi non acceperis? Et aſternabantur ceteri, tanquam iniustos & viles, quum tamen ipsi sola sua superbia aliis essent viliores, quoniā sola superbia destruit omnia, si comitteret. Denique ipsa eorum aſternatio ostendit, quod vere iusti non erant, dicente Gregorio, Vera iustitia habet compassionem, ſalſa dedignationem. Non etiam attendebant illud Eſaiæ, V̄ qui ſperniſ, nonne & ipſe ſperniſ? Cum fatigatus defierit contempnere, contemneris. Huiusmodi modo ſunt, qui ſulta singularitate lætantur, nec in vero spiritualis vita fundamento ſe figunt, ſed religioſores cupiunt apparere, & quum prorsus carnales ſint, spirituales ſe arbitrantur. De quibus Iudas apostolus in ſua fateretur Canonica, Hi ſunt qui ſegregant ſemetipſos, animales, ſpiritum non habentes. [*Duo homines aſtendebant in templum ut orarent.*] Ideo enim ecclesiā intrare debemus, vt oremus, & cetera quæ ibi agenda ſunt diuina agamus. Idcirco V̄ illi qui templum ingrediuntur ad fabulandum, H ad inſpiciendum mulieres, ad videndum & complacendum hominibus. [*Vnu phariseum.*] Pharisei erant religioſi Iudeorum, ſicut nunc monachi Christianorum, erantque pharisei ab aliis in habitu, in obſeruantii multis, cultique religionis diſtincti, propter quod dicebant pharisei, id est, diuini, eratq; ſecta eorum inter Iudeos celebris & famosa. Vnde in Actibus Paulus fatetur, Secundum certissimam ſectam noſtra religioni vixi phariseus. [*Et alter publicanus.*] Publicani nominabantur qui publicis occupabantur negotiis, veſtigalia exigendo, ſeu conducentio, aut ſeculi huius lucra ſectando. Et quia talia raro ſunt abſque peccato, publicani reputabantur publici peccatores. [*Phariseum flos.*] Quum tamen magis debuſſet ſe in terram proſterre, ſeu genua fleſtere, ad reverentiam maiestatis diuinæ, ſed ſtetiit ut aliis videretur: ſicut & alibi ait de talibus Christus, Amant in synagogis & angulis platearum ſtantibus orare. [*Hec apud se orabat*] ſimulatore magis quam vere. Oratio enim est deuota cleuatio mentis ad deum cum impetrandi affectu, atque ut ait Gregorius, Orare enim est in compunctione amaros gemitus ex corde non composita verba ſonare. [*Deus gratias ago tibi, quia non sum ſicut ceteri hominum, Ivpote Raptore, iniqui, adulteri.*] Mirum alicui poreſt videri, cur, vnde, & quomodo iſte phariseus fuit ſuperbus, qui bona ſua deo adſcripsit tanquam datori, & ei gratias egit. Sed multipli laborauit ſuperbia. Primo, quia & ſi omne bonum cognouit eſe à deo, bona ram ſibi à deo preſtitā extimauit, non ſolum ex diuina clementia, ſed etiam pro ſua induſtria, ſic iu-

Aiūtia. Secundū, quia etiā verbis gratias egit, tamen inente ad ſeipſum refleſebatur, videri cupiebāt & laudari, imò & de ſua gratiarum actione vanitatem concepit. Tertiū, quia de bonis ſuis ſuper alios inſipienter ſe extulit. Quartū, quoniam alios temere iudicauit & ſpreuit, ſpecialiter publicanum, cuius interiora non vidiſ. Porro, ut ait Gr̄gorius, quatuor ſunt species ſuperbiae. Prima, dum bonum qđ quiſ habet, & ſeipſo habet & ſe putat. Secunda, quando etiā ſibi deſuper datum credit, tamē pro ſuis meritis ſibi datum existiāt. Tertia, quando quod non habet habere ſe iactat. Quarta, dum deſpiciens & teris singulariter cupit videri habere quod haberet. Præterea, cum in Prouerbis Salomon dicit, Iuſtus in principio accufator eſt ſui, phariseus iſte inordinate exorbiſt eſt in propria laude. Rectus ergo ordo orandi eſt, primo ſeipſum humiliiter accuſare, deinde deum ſuppliſciter exorbiſare, atque in fine gratias agere: ſicut facerdos in missa p̄mitit confeſor, poſtea orat, & poſtrem in gratiarum actione conſummat officiū. [*Velut etiam hic publicanus*] deſpicere hoc ait & temerarie iudicat. Quis enim ſcit quid agatur in homine nisi ſpiritus hominis? Ideo dicit Apoſtolus, Tu quis es qui iudicas alienum ſeruum? Romā. 14. Suo domino ſtat aut cadit. Vnde ab ſolute & certitudinaliter iudicare aliquem eſt in peccato mortali non poſſumus, niſi videamus aut certe noscamus eū eſſe in actu peccati mortalis, ſeu debiti actus omissione. Nō igitur & faciliter iudicemus, nec alios contēnamus, p̄ſerit qui etiā agnoſceremus quae les ſint, ignoram, tamē quae futuri ſint, aut in p̄ſentia dei exiſtāt. Ideo fortiſdolose putarē habem⁹? E quod forte nos ſimus preſciti & ipſi predefiniti. Hinc in Malac. habetur, Nunquid nō patet vntus oīm nostrū? Nunquid non deus vnuſ creauit nos? Quare ergo deſpicit vnuſ quiſque noſtrū fratreſ ſuū; violans pactum patrum noſtrorum? Propterea ſapientissime monet Apoſtolus, Fratres & ſi p̄e occūpatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui ſpiritualis eſtis huic modi inſtruite in ſpiritu lenitatis, conſiderans teipſum, he & tu tenteris: [*Te uno bū in ſabbato*] id eſt in hebdomada: quę apud Itaſeos ſicocabitur a ſabbato tanquam a die celebratori. Tale eſt ieſuūntum ventre à cibis, non mente à cibis, contra quos dominus per Eſaiam affirmat, Nunquid tale eſt ieſuūntum quod elegi? [*Decimas do omnium que poſſideſ*] quod magnum non eſt, quum omnia quae habemus a deo ſumperimus: propter quod David rex deuotissime conſitetur, Quis ego, & quiſ populus tuus domine deus, ut poſſimus tibi promittere? Tu enim ſunt omnia; & quae de manu tua accépimus deditiſ tibi: [*Ei publicanus a longe fuit*] ſcilicet in posteriori parte templi, reputans ſe indignum appropinquare ſacratiōribus locis virchoris atque altari. Per quod multorum etiam clericorum ac ſacerdotum impudentiſſima reprobatur p̄ſumptuio, qui quum virtus animæ & corporis pleni ſint, ſacra loca ingredi non verentur, pollutiſque labii pfallere deo, aut etiam celebraſi. [*Noſtab nec oculos*] corporales, Ad celum levare, p̄e viſitorum & pristinæ turpitudinis ſuę pudore, erubescens coram diuinæ ſanctitatis p̄ſentia apparere, & quaſi deum non audientiſ apſicere habitantem in celis. Interiores tamē oculos raptim erexit ad deū cali. Sic & Eſdras populi ſui peccata deteſtans, ait, Deus meus confundor & erubesco letare faciem Eſdr. 8. C meam ad te, quoniam iniquitatē noſtrā multiplicate ſunt ſuper caput noſtrum, & delicta noſtra creuerunt vñſque ad cælum. Sed percutiebat peltis ſum, p̄e contritionis dolore, & reprehēdens cor ſuū quod tantorum flagitorum origo, cauſaque fuit. Peccator enim percussio eſt interioris prauitatis redargutio dolorofa. [*Dicens, Deus propitiū eſto mihi peccatori.*] Oratio brevis verbo, ſed magna virtute: modica quantitate, ſed plena scientia, quae de fonte peccatoris Christi proceſſit. Hęc hanque eſt parabolā, non res gera, quamuis frequenter tale quid accideat quinquerit. Vnde Christus afferit ſic publicanū orasse, vt doceat nos ita orare. Frequenter ergo hęc verba corde humiliſſimo ac ſeruenti dicamus. Deinde ad noſtrā informationē ponitur iudicis ſuperni, videlicet Christi ſententia, [*Amen*, id eſt, veſtis] Dico vobis, deſcendi hic] publicanus[*iuſtificari*] id eſt, de iusto iuſtus effectus à deo per ſuam veram ac humilem p̄eſentiam: iuxta illud Ezechieli, Si impius egerit p̄eſentiam, omnium iniquitatū eius non recordabor amplius. In domum ſuam ab illo, id eſt p̄e phariseo, qui ſicut peccator aduenit, ſic peccator reuferit eſt, imo maior peccator quā ante, quia in templo multa incidit peccata, vt patuit. [*Qui a omnis qui ſe exaltat*] per ſuperbiā, id eſt, magnum & p̄eclarum vane ſe reputat, laudem cupit humanam, ad p̄eſationem, honores, excellentiam ſuipſius aspirat, [*Humiliabitur*] id eſt, à deo iudice depremitur, reprobabitur, atque in tarrarum deieciſt poſt vitam p̄eſentem, niſi ſe interimi per p̄eſentiam veram ſponte humiliat: [*Et qui ſe humiliat*] mōdo per peccatorum ſuorum conſelationem, proprie imperfectionis, defectuſitatis & fragilitatis recogniſionem, per ſuipſius ſub diuina maiestatis altitudine cordiale ac intimam inclinationem, depreſionem, obedientialē, que ſubiectionem, [*Exaltabitur*] in p̄eſenti per gratia ſublimia incremente, & in futuro per dona gloriae aliora, iuxta illud Iob, Qui humiliatus fuerit, erit in gloria. Hinc in Prouerbis habetur, Humilēm ſpūti ſuipſiet gloria. Itēmque Superbum ſequetur humiliitas. Quod cōſonat Christo dicenti, Qui Iob. 28. fe exaltat, humiliabitur. Quemadmodum enim in materiali ſtatera vna parte depreſſa altera eleuat, & econuerſo: ſic in diuina ſtatera iuſtitia eſt decretum, vt qui in vita hac per ſuperbiā eleuantur, in futura per peccatum confuſibilem depremitur, & vice versa. Hinc Petrus apostolus hoſtatur, 1. Petri. 5. Humiliatiſ ſub potenti manu dei, vt vos exalteſt in tempore viſitationis. Et in Ecclesiastico edoceatur, Quanto magius eſt, humiliati in omnibus, & coram deo inuētis gratiam, quoniā ab humilibus honoratur. Quemadmodum enim aquarum fluētia ad valium decurrunt profunda, & quo vallis eſt declivior, eo plus aque cōgregat in ea: ſic diuinarii charismata gratiarū ad corda deſcedunt humiliū, qui quanto humiliores extirent, eo copiōrū ſunt gratiae ſucepti. Propter quod ait scriptura, Deus ſuperbiis reſiſtit, humilibus autē dat gratiam. Si & philoſophi morales teſtati ſunt, quod hoſnor ſequitur fugientē. V̄ igitur ambitionis & vanis hominibus, quia illius ſunt ferui, de quo in Iob Iacob. 41. conſcriptū eſt, Iple eſt rex ſuper vñiueros filios ſuperbiae. Hinc Leo papa teſtatur, Tota Christianæ Job. 4.

sapienter disciplina non in abundantia verbi, non in astutia disputationis; neque in appetitu laudis & glorie, sed in vera & voluntaria humilitate consistit: quoniam dominus Iesus ab invito matris vestre ad supplicium crucis pro omni fortitudine & elegit & docuit. [Afferebant autem ad illum ex infante, hoc est parientes seu alii infantulos adduxerunt ad Iesum, Ne eos tangere,] Ex miraculis enim Christi, & ex eminentia sapientiae, eloquentiae, conversionisque suae, crediderunt cum esse eximiae sanctitatis, sic que ex eius contatione infantulos posse benedicuntur: gratiam consequi, sive pro tunica, sive in posterum, quoniam virtus Christi per corpus ipsius redundauit ac diffundebatur in alios. [Quod enim ridenter discipuli, increpabant illos, qui infantulos adduebant: non quod nollent infantes a christo tangiri & benedicunt, sed quia putabant eum ex tali adductione infantium grauari & offerentium importunitatem lassari,] Iesus autem conuocans illos, putauit discipulos suos, [Dixit, sine pueris venire ad me,] quia propter eorum innocentiam & naturam in eis puritatem, deinde in eis expressam similitudinem diligo eos, præfertim qui ab originali peccato mundati sunt, & gratiam, charitatemque habitualem habent in anima, quales & isti infantes fuissent creduntur, ut post circumcisum, [Et nolite vetare,] id est, prohibere [eos,] ab accessu ad me. Talium est enim regnum celorum, id est, innocentium, piorum, simplicium & modestorum, qui per pueros figurantur, & pueris quantum ad bonas puerorum proprietates assimilatur. Sed & puerorum ab originali peccato purgatorum est regnum celorum, si ante vobis ratione descendat, aut postea suscepimus gratiam non omitat. Amen dico vobis, quicunque non acceperit regnum dei sicut puer, hoc est, qui per imitationem bonarum proprietatum pueri, non tendit ad regnum celeste, [Non intrabit in illud.] Quemadmodum enim puer non perseverat in ira, sed cito placatur, non aspirat ad alta, sed modicis contentatur, Iesus non meminit, nec alteri insidiatur aut detrahitur, videns scemnam non inordinate afficitur: ita nisi quis istas proprietates per gratiam, exercitiumque sequatur, damnabitur. Ideo monet Apostolus, Malitia parvuli estote. Et Petrus, Deponentes omnem malitiam & omnem dolum & simulationes & iniurias & detractiones, sicut modo geniti infantes, rationabiles, sine dolo lac cōcupiscite, vt in eo crescat in salutem. In Proverbii quoque eterna sapientia ait, Si quis est parvulus, veniat ad me. Et Psalmus, Declaratio sermonum tuorum illuminat, & intellectum dat parvulis, [Et interrogant eum quidam principes, dicens,] Quidam dicit, quod princeps iste fuerit spiritus, & princeps vocetur, quoniam diues fuit. Veruntamen Marcus Evangelista vocat eum adolescentem, similliter & Matthæus, [Magister bone, quid faciendo vitam aeternam possidebo?], hoc est, aeternam beatitudinem in aeternum habeo. Bonus magister fuit Christus ob virtus suam, & item quia in praedicto disertissimus fuit, & supernaturalia sua documenta supernaturalibus probationibus, puta miraculis soli deo possibilibus, roborauit. Recte etiam interrogavit, quid faciendo, non quid loquendo vitam aeternam possidebo? quia non nudis verbis, sed virtuosis operibus vitam meremur aeternam, dicente Apostolus, Non in sermone est regnum dei, sed in virtute, Verba quippe coparantur foliis, opera fructibus. Quemadmodum ergo infrafructuosa, ignis, Gaptia est arbor folia pro ducens, non fructus: sic homo qui verba absque operibus haberet, vanus & vacuus, aeternoq; igne dignus ceteretur, [Dixit autem Iesus ei, Quid me dicas bonus? Nemo bonus, nisi filius deus,] Quum ergo Iesus fuerit bonus, optimusque magister, immo essentialiter bonus secundum quod deus, cur redarguit principem istum, qui vere loquutus est? Et respondendum, quod ideo eum redarguit, quia non omnifacere bene sensit de Christi bonitate, existimans eum hominem purum, & non nisi participative bonum: item ad innuendum, quod soli deo competit bonitas secundum perfectam & plenam bonitatem rationem: quoniam deus est ipsa bonitatis essentia, & bonitas omniformiter pura, quomodo libetque perfecta & infinita, in quo nihil est non boni nec priuatiue non contrarie, nec contradictione. ¶ Præterea ad innuendum quod non sine grandi & rationabili causa admittenda est laus propria, praesertim coram frequentia plebis. Nam, teste Chrysostomo, vir iustus & sapiens quasi in faciem citatur, dum manifeste laudatur. Scit enim gloriam & honorem deo deberi, sequitur a seipso nisi dignitas & culpam habere. [Mandata nostra,] id est, mandata legis, quae erant triplicia, scilicet moralia, ceremonialia, iudicia. Christus vero de moralibus solum prosequitur, quoniam principia erat, & de naturalis dictamine rationis atque in euangelica lege seruanda. Hinc subditur, [Non occides,] afferit & opere, iussu, consilio, aut non impediendo quum possis. Occidere autem hominem nemo debet propria & priuata autoritate, sed publica autoritate fieri potest, & loquendo de homine vt Hesus, quoniam in Exodo scriptum fit, Maleficos non patieris vivere. [Non maleficabis,] corde aut facto, [Non furtum facies, Non falsum testimonium dices,] quia testis iniquus non erit impunitus. Talis enim peccat in deum mentiendo seu peierando: atque in proximum, ei documentum inferendo, seu causam ipsius impeditudo. [Honora patrem tuum & matrem,] hoc est, tam carnales quam spirituales parentes, eis reuerentiam exhibendo, obediendo, & in quibus indiguerint pro viribus succurrendo. [Qui ait, Haec omnia custodiunt a iumento mea,] quod valde perutile est, cum in Threnis Hieremias testetur, Bonum est viro quum portauerit iugum ab adolescentia sua. Acceptissimum etenim deo est, quod homo florem adolescentiae sua in diuino expendit obsequio, quia passiones tunc fortius videntur, & homo huius mundo tunc aptior est. ¶ Denique adolescentis iste verbum hoc vere protulit, non iactanter. Fuit equidem virtuosus. Vnde secundum Marcum, præcurrit ante turbam, & genu flexo interrogavit, dicente, Magister bone, additumque Marcus, intuitus cum Iesu, scilicet post respotionem iam postam, dilexit eum: vnde non sicut interrogavit, vt aliqui putauerunt, sed intentione sincera. [Quo uide, Iesus ait ei, Adhuc unum tibi deest,] Quo verbo ostenditur, quod princeps ille vere locutus sit. Itaque unum ei defuit, scilicet adimpler consiliorum, quod est opus super erogationis nec necessarium est ad salutem, nisi ei qui se sponte obligauit ad hoc. Veruntamen sun-

A Etus Hieronymus dicit eum esse mentitum, quum paulo post legatur contristatus, auditu quod omnia sua dare deberet pauperibus ex quo concludit Hieronymus, quod non dilexit proximum sicut se ipsum. sed hoc faciliter solueretur, dicendo quod dilexit proximum sicut se ipsum, & eleemosynas tribuere consuevit quantum diuina requirunt precepta, non ut exigit consiliorum perfectio: vnde & nunc sunt aliqui boni Christiani sua pauperibus communicantes, qui tamen parati non sunt omnia sua propter Christum vendere atque pauperibus dare. Aliqui quoque affirmant, quod princeps iste omnia praæcepta custodivit, quantum ad opus exteriorum, non quo ad opus interiorum: quod si verum esset, Christus qui cordis eius fuit inspector, ipsum tanquam bonum & iustum non dilexisset. [Omnia quæcumque habes vende,] scilicet immobilia bona præseruit; nam pecunias quas habebat, & alia quædam similia, poterat non vendit, aperte dare pauperibus, [Et da pauperibus] pure propter deum, non diuitibus, nec propter fauorem, laudem vel obsequium hominum. Craton philosophus, de quo legitur in vita beatissimi Ioannis apostoli, docuit discipulos suos temporalia vendere atque cōtemnere: sed non docuit ea pauperibus elargin, sed potius ad captandam hominum laudem inutiliter dispergere. A postolus tamen convertit eundem cum suis discipulis, [Et habebis thesaurum,] hoc est, præmium copiosum, diuitiasque æternas, [In celo,] que est felici mercatio, sapiens communiatio, abundatissima remuneratio. Quod enim pauperibus propter Christum donatur, ipsi Christo confertur: ideo Christus bona sua cœlestia B danti repedit. Et qui dei amore terrena relinquit, merito cœlestia recipit.

¶ Ita quod sicut lex promittet temporalium abundantiam: sic Euangeliū consulti illorum abiectio nem, ut terrenorum amore, solitudine, occupatione quoque multiplici derelictis, aptior sit ad diuinorum homo amorem, & expediti simplici ac libera mente tendat quotidianus ad aeternam. Hinc ait Hieronymus, Si habes in potestate rem tuam vende: si non habes, prolice. Et Bernardus, Gloria & diuitiae in domo Christi superna, sed paupertas non inueniebatur in ea, sed in terra abundauit. Ideo Christus eam elegit, ut ipsam sua estimatione nobis ficeret pretiosam. [Et veni,] per mentis spontaneam promptitudinem, [sequere me,] per vita imitationem. Christus enim ductor infallsibilis, ipse via & ostium, Ioan. 14. Ioan. 10. perfectio & exemplar, iudex & præmium. [Eiu[m] ille audita, contristata est,] quia ex una parte graue sibi fuit cuncta sua relinquare, atque ex alia parte erubuit, graueque sibi fuit Christi consilio, quod tam reverenter genibus flexis petuit, non parere: in quo patet bonitas eius, & imperfectio bonitatis ipsius. Habuit quippe affectionem aliqualiter immoderatam ad opes suas. Nam subditur, [Quia diues erat rex dei,] Iudei quoque paupertatem non mediocriter abhorabant, quem in Deuteronomio Moyses dicit, Omnino indigens & medius non erit inter vos. [Videns autem Iesu illum tristem factum inordinata & excessiva tristitia, quæ ex anima eius redundauit in corpus ipsius, de qua in Ecclesiastico habetur, Tristitiam non des anima tua,] apparuitque in vultu illius, secundum illud Ecclesiastici, Cor ho-

C minis immutat faciem illius, sive in bono sive in malo. [Dixit, quam difficile qui pecunias habent,] id est, diuitias, quæ per pecunias hic signantur, quia numismate omnia comparantur, [In regnum dei intrabunt,] hoc est, valde difficile est hoc & rarum, quamus non sit impossibile: quia difficile est temporalibus abundare, & ad ea inordinate non affici, nec eis superficie vivi, potissimum his, qui non sunt in charitate perfecti. Obiecta enim huiusmodi fortia mouent vires intense, & difficile est ratione affectiones & operationes earum in omnibus moderari. [Facilius est camelum per foramen acus transire, quam diuitem intrare in regnum dei,] Hoc loco per diuitem communiter intelligent expositores immoderatum diuinarum arratorem, ita quod eas plus amat quam deum. Talis enim est in mortali peccato, & rite auarus censetur, nec potest saluari, si manet huiusmodi, secundum ordinatam dei potentiam, quum tandem deus posset camelum per foramen acus translucere, transsubstaniando quid modicum in camelum quod ire posset per acus foramen. Si vero per diuitem intelligatur qui temporalibus rebus abundat, & ad eas aliqualiter inordinate afficitur, tamen citra deum, tunc virunque sistorum est deo possibile. Sed quodammodo mirabilis agit deus talem diuitem à peccatis mortalibus preferuan- do, externaliterque salvando, quam si camelum prætracta modo per foramen acus transducere: secundum quem modum (Augustino testante) mirabilior est iustificatio impii, quam creatio mundi: qua non est minus incomprehensibilis & miranda, quam esset prefata camelus per acum transitio. Metuenda sunt ista diuibus, maxime his, qui de patrimonio Christi diuitias sunt, aut fieri querunt

D in beneficis ecclesiasticis, plus querentes proprium commodum, quam diuinum obsequium: quibus omnibus pensandum est illud Hieronymi, Difficile, immo impossibile est, ut præsentibus & futuris fruatur quis bonis, vt hic impleat vitem & ibi mentem, vt de delitias ad delitias, trahat ut in terra & in celo appareat gloriosus. Hinc sacratissimus Iacobus apostolus in sua clamat Canonica, Agite nunc diuitias, plorate, vultantes in miseriis quæ aduenient vobis. Sed (vt ait Bernardus) excusat se quidam dicentes, Abraham & Isaac & Jacob terrenas diuitias habuerunt: sufficiunt nobis esse tales, vt illi fuerint. Quid respondebimus, inquit, imitatoribus antiquorum sanctorum? Imponant super altare vitulos, & immolent hircos. Hoc enim fecit Abraham & patres, quibus meliores non sumus. Sed dicunt, ubi revelata est veritas, ista transiunt. Quid ergo si temporales diuitias vobis suiss dixerimus futuron, & quid mirum si terrena possident, quibus sola terrena promissa sunt? [Et dixerunt,] discipuli Christi ad eum, [Qui haec audierunt, Et quis potest salutis fieri?] hoc est, si tamen archa est via salutis, quis poterit beatitudinem adipisci? præsertim si solus diuini affectus facit esse damnabilem. Et Hieremias testatur, Matth. 7. A minore usque ad maiorem omnes aurariæ student. Porro difficultatem consequendi salutem faciunt Hier. 6. quinque. Primum est corruptio nature seu vulneratio viriū eius, usque difficuler curatur. Vnde in Sapien. 9. plentiæ libro assuritur, Corpus quod corrumpitur, aggrauat animam. Et in Genesi, Sensus & cogita- Genesi. 8. tio cordis humani proni sunt in malum ab adolescentia sua. Secundum est arctitudo viae, iuxta illud Matth. 7. E ij

Matthæi, Arcta est via quæ ducit ad vitam. Difficile enim est in omnibus medium obseruare, & neque ad dexteram, neque ad sinistram declinare. Tertium est repugnatiæ inuisibilium hostium, callidissimorum, fortium & infatigabilium, quibus resistere tam difficultius est, quam propriæ carni & mundo: vt ad Ephesios dicat Apostolus, Non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, sed ad uerius principes & potestates, contra spiritualia nequitæ in coelestibus. Quartum est prava societas, quemadmodum scriptum est, Cum peruerso peruerteris. Quintum est desiderabilitas, apparetque bonitas, & delitositas in rebus creatis existens, quæ fortiter alicit, mouet, accedit, ita ut difficile extet resistere. Sed hanc difficultatem recte & viuendi, feruendique deo, mitigare debent & tollere, atque in facilitatem & delectationem conuertere debet amor dei feruens & syncerus, cui cuncta quæ dei sunt, facilia & iucunda videntur, exemplum Christi, omniumque sanctorum, magnitudo premii æternalis, paucorū incendii infernalium, formido diuini iudicij, odium diaboli & omnis peccati. [Et ait illis, Quæ impossibilia sunt apud homines, possibilia sunt apud deum,] id est, quamvis homines propriis viribus nequeant terra ita despicer, vitia superare, & vitam mereri æternam: adiutorio tamen omnipotenter dei hæc possunt, sicut ait Apostolus, Omnia possum in eo qui me confortat. Rursumque, Spiritus adiuuat infirmitatem nostram. Deo quippe proprium est in ipsam rationalis creaturæ voluntatem immediata agere, & eam pro suo libito immutare, conuerte, inflammare. Propter quod Salomon loquitur, Cor regis in manu dei est, quo cunque voluerit inclinabit illud. [Aut autem Petrus,] qui tanquam os apostolorum, vertex collegii, futurusque princeps non solum apostolici chorii, sed & totius vniuersitatis ecclesiæ, primus fuit in quaerendo, primus in respondendo, primus in admisione celestium secretorum, primus in excellentia miraculorum, magnitudine beneficiorum, prælatione omnium Christianorum. Talem nanque primum decuit plenum Christi vicarium super vniuersam ecclesiam. [Ecce nos] apostoli [Dimissimus omnia] temporalia propter te quantum ad dominium, et si non quantum ad vobis: [Et sequitur sumus te,] non corporaliter solum, sed spiritualiter quoque, credendo, obediendo, amando. Non enim sufficit exterior exteriorum relatio, nisi adsit interior interiorum imitatio, ut discamus à Christo humilitatem, patientiam, mansuetudinem, charitatem. Hæc dixit Petrus, cupiens de præmio informari à Christo. Vnde secundum Matthæum adiecit, Quid ergo erit nobis? [Qui dixit ei, felicit cunctis illis in quorum persona & pro quibus Petrus fuerat sciscitus,] Amen dico vobis, nemo est qui relinquit dominum,] hoc est, locum natalem seu habitaculum aut familiam sue cognatos, [Aut parentes, aut fratres,] per quos intelliguntur & forores, [Aut uxorem,] qua post matrimonium consummatum non est relinquenda, nisi de communi amborum consensu, & ob religionis ingressum, seu aliquam idoneam causam, quæ tunc relinquitur quantum ad thorum & domum, non quantum ad vinculum coniugale, quum sit ante mortem insolubile. Potest quoque exponi de mulieris nondum habita, vel de habita ante matrimonii consummationem. [Aut filios, et non recipiat multo plura in hoc tempore,] Hoc est, præstantiora, abundantiora bona in vita præsenti, vt pote præcipua munera gratiarum, consolationes internas, contemplationes synceras, quotidianum in spiritualibus rebus profectum, pacem internam, interiores diutias. Fit quoque de numero amicorum, filiorumque dei, & omnes angeli ac beati atque deuoti, vt amicum & fratrem familiariter diligunt eum: quod tamen intelligentem est, si præfata relinquenti simili abiciat omnes eorum carnales affectus, virtus osque motus, nec corde redeat in Aegyptum, priorem relinquendo fuorem, & quod spiritu cœperit, consummando in carne. Alias externa illa relatio quid prodesset? pauendumque ei esset quod in Apocalypsi dominus communatur, Habeo aduersus te paucum, quia charitatem tuam primam reliquisti. Memor esto itaque vnde excideris, & age penitentiam, alioquin venio tibi cito. [Et in seculo futuro vitam eternam,] hoc est, beatificam dei visionem, glorioam superbeatissimam trinitatis fruitionem, facialem diuinitatis intuitum, hoc est, plenum & perfecte quietatum, contentariumque præmium electorum, quo omnis potentialitas eorum reducitur prorsus ad actum, increate & infinita beatitudinis participatio præoptanda, delitio sa, dignissima: de qua in Ioanne loquitur Christus ad patrem, Hæc est vita eterna, vt cognoscant se solum verum deum, & quem misit Iesum Christum. Itemque Ioannes, Quum apparuerit, similes ei erimus, quia videbimus eum sicuti est. Præterea verbis his datur consolatio & fiducia maxima his qui euangelica sectari consilia elegerunt, & in claustris claustraliter conuersantur. Quod si tanta promittitur merces his qui reliquerunt dominum aut parentes, aut fratres, & cetera: quanta erit merces eorum qui haec omnia etiam in flore iuuentutis deseruerunt, si tamen in dei itinere non tepescant, sed in anteriora iugiter extendant felicissimos?

¶ Postrem ad voluntariam paupertatem multa inducunt. Primum, quia nudi nascimur in hunc mundum: ideo dicit Apostolus, Nihil intulimus in hunc mundum, haud dubium quia nec auferre quid possumus. Secundum, quoniam sensitiva & vegetativa nil possidendo sufficientiam sortiuntur, propter quod ait Salvator, Respic voluntia cari, quoniam non ferunt neque metunt, & pater vester celestis pascit ea. Et alibi, Considerate lilia agri quomodo crescunt. Tertium, est sacra scriptura ad hoc hortans. Quartum, quoniam Christus & electissimi eius vitam pauperum elegerunt. [Assumptus autem Iesus discipulus suis,] id est, apostolos, inter quos tunc proditionis fuit, qui tanquam Satan adiutus inter filios dei, [Et ait illis,] secrete, vt in Matthæo legitur, ad vitandum inquietudinem, turbationem & scandalum plurimorum, & quorundam aliorum discipulorum suorum, qui apostolis insimilares fuerunt. [Ecce,] quod valde notabile est & mirum, quod scilicet vngeneritus filius dei sponte locum sue paisionis accedit præcognoscens, [Ascendimus Hierosolymam,] quæ in montanis sita fuit, & ideo de Galilæa venientes ad eam localiter ascenderabant, de qua Christus prædixit, Non capit prophetam perire extra

A Hierusalem, [Et consummabuntur,] id est, opere implebuntur, [Omnia que scripta sunt per prophetas de filio heminis,] hoc est, quæ ad suam pertinent passionem & resurrectionem: de cuius passione tam clarissime prophetat legitur in Esaiæ & Daniele ac Psalmo, qui incipit, Deus deus respice in me, vt potius Esaiæ, 53: videatur historia quam prophetia. Denique quoniam Christus tanta fuit dignitatis, eiusque passio tam Daniel, 9: fructuositatis, ac cetera eius mysteria tam miranda, imò omnia illa quasi incredibilia, decentissimum Psalm. 21: & utilissimum fuit ea diu & per multis ante denunciari, vt suo tempore facta & fieri crederent: inde omnia prophetarum opus est Christus, & vniuersi prophetæ non sunt loquuti nisi super dies Messiae, vt etiam Iudeorum testantur magistri. [Traditur enim gentibus,] Primò enim ad capiendum eum venerunt cohortes & tribunis qui erant gentiles & ministri Iudeorum, vt in Ioanne habetur: deinde pontifices & eorum ministri trahiderunt cum Pilato, qui à suis milibus fecit eum flagellari at- Ioannis, 18: que illud, sicut subiungitur, [Et illud uter,] dicentibus illis, Aue rex Iudeorum, [Et flagellabatur,] vñque Ioannis, 19: ad costarum patafactionem, quod fuit nobilissimo atque tenerrimo corpori Christi pena ineffabiliter magna, [Et confundetur] immundissimis canum illorum spitis, quemadmodum per Esaiam ait, Cor- Matth. 27: pus meum dedi percutientibus, & genas meas vellentibus. Faciem meam nō auerti ab increpantibus Esaiæ, 50: & conspicuibus in me, quod tocum, Sibylla apertissime prænunciavit, sicut in libro de ciuitate dei commemorat Augustinus, [Et postquam flagellauerint, occident eum,] Judei procurando, Gentiles exequæ Sibylla. Bodo, Pilatus sententiam dando, [Et die tertia resurget,] Hinc per Danièlem prædictum fuit, Post hebdomadas sexaginta duas occidetur Christus. Et per Sophoniam, Expecta me dicit dominus in die resur- Daniel, 9: rectionis meæ in futurum. Sopho, 3:

¶ Itaque Christus passionem suam prædictit, vt ea impleta ex tali prænunciatione roboretur in fiducia, scientes quod sciens & spontaneus venit ad passionem, item vt discipuli sui tempore sue passionis minus turbarentur & scandalizarentur, resurrectur quoque confiderent. Iactul enim prævisi minus ledunt. [Et ipsi nihil horum intellexerunt, & erat verbum istud absconditum ab eis,] id est, incognitum, [Et non intelligebant quæ dicebantur] à Christo de sua hac passione & resurrectione, in quo pater magna & mira eorum simplicitas, quoniam Christus tam evidentissimè loqueretur. Sed eius præfentiam tantum amabant, quod verba de sua ablatione & morte corda eorum non intrauerunt: & denuo quoniam Christus eis se p̄fisimè in parabolis loquebatur, etiam eū nunc aliquid parabolice loqui forte putabant. [Fatum est autem quā appropinquaret Iesus Hiericho] ciuitati, [Cæsus quidam,] qui à Marco Barthimæus, id Marci, 10: est, filius Thimæi vocatur, [Sedebat secus viam mendicans,] In Matthæo legitur Christus duos cæcos illuminassem quum abiret à Hiericho, & Marcus scribit vnum cæcum illuminassem quum à præfata vrbe Marc. 10: discederet: ideo quidam dicunt, quod iste cæcus sit alijs ab illis, alii dicunt quod sit unus illorum: & quod dicitur, quum appropinquaret, exponunt, adhuc non longe esset, seu proprie existeret. [Et quā audiret turbans præterirent,] Multi nanque ibant cum Iesu, diversi diuersas ob causas, videlicet aviditas Cte videndi miracula, audiendi eloquentissima & sapientissima eius verba, suscipiendo corporalia alime- ta, recipiēdi consolationem ex eius intuitu, & ædificationem ex eius vita & moribus: quidam vero vt obseruarent eum & accusa rent. [Interrogavit quid hoc esset,] id est, cur tantus ibi populus iret, & qui ef- fent. [Dicabant autem quod Iesus Nazarenus transiret,] ideo alii secum transirent. [Et clamauit, dicens, Iesu fili David miserere mei,] Quamvis enim Iesum corporaliter nunquam vidisset, tamē ex aliorum relatu & fama eum cognovit, Christumque creditidit. Et quoniam tanta eum audiuit perpetrare miracula, cum grandi clamore, ex ardenti sanitatis affectu clamauit, vt sibi succurreret. Filium quoque David vocauit, quoniam apud Iudeos vulgatum fuit, & pene omnibus cognitum, quod rex Mefsis ex David se mine naferetur. [Et qui præbant] Iesum, sicut regem quidam præcedere solent, [Incepabant cum virta- cer,] vel attædiati clamoribus eius, vel metuentes ne Christus eius clamoribus offenderetur, vel quia noblebat iter suum cum Christo retardari. [Ipse vero multo magis clamabat, Fili David miserere mei,] Tanto equidem eius affectio in seipso incendebatur, & fortior, calidiorque fiebat, atque in valentiorum vociferationem erupit, quanto maiorem contrarietatem ac resistentiam fentiebat, quemadmodum quedam qualitates, vt frigus & calor per antiparafasis, hoc est, ui appositionem contraria in tenduntur. Propterea ait Chrysostomus, Tali est natura fidei, vt quanto magis vetatur, eo magis accedit Chrysostomus: datur, propter quod serui dei in persequitionibus non vincuntur, virtusque fidei in periculis est secura, in securitate vero pericitur. Itaque dicendo, Fili David, cōmemorat generis dignitatem, vt capiet ipsius benevoliæ, & pī ac liberalis patris, scilicet sancti David exemplo prouocet eum ad clementiam. [Et ans autem Iesus, inquit illum adduci a deo,] Poterat vtique non adductum & remote sedentem illuminare, sed ad gloriam dei, ædificationemque populi, ad suæ etiam confirmationem doctrinæ, & corroborationem fidei nostræ, voluit istud miraculum manifeste atque solemnitate exhibere. Denique hoc opus Christi sectari deberent prælati, principes & judices nostri, vt pote stare quum audirent aut cernerent pauperes conquerentes, & vocare illos ad se, ad audiendum eorum querelas ac postulatio- nes, vt facerent eis subventionem atque iustitiam expedire. Sed heu iam dici potest de illis illud Esaiæ, 11: pupillo non iudicant, & cauſi vidua non ingreditur ad eos: imò si s̄ a penumero ingreditur plus expē- dunt pauperes forte quam rotâ eorum valeat causa, antequam terminetur. [Et quā appropinquasset] ea- cus ille Christo corporaliter, cui & spiritualiter propinquauit per fidei ac devotionis & bone affecti- onis augmentum, [Interrogavit illum] Iesus omnia sciens [Dicens, quid tibi vis faciam?]

¶ Propter varias causas vñus interrogat alii. Primò, vt aliquid dicit aut sciat. Sic discipulus magistri interroga, magister quoque discipulum: quia etsi sciat quod querit, forsitan ignorat an discipulus illud sciat. Secundò, vt instruat. Tertiò, vt alterius ignorantiam demonstret. Quartò, vt culpam ei- ius tangat & increpet, sicut deus dixit, Adam vbi es? Quinto, vt interrogati scientiam ad aliorum Genes. 3:

Vtilitatem demonstrat. Sexto propter mysticam rationem, & hoc modo Iesus interrogauit hunc cœcum: quod non solum ipse Christus & cœcus, sed & omnes qui aderant, cognoverunt. Itaque interrogauit, ut ex cœci response glorioſior appareret sua curatio, vt verba pandunt sequentia: atque ad ostendendum quanta sit vis piaæ orationis, ac bonaæ affectionis multoties repetitæ: rursus ad insinuendum, quod ad salutem necessaria sit nō solum cordis creditio, sed etiam intercordum oris confessio. *[Et illi dixit, Domini vi videam, corporaliter, imo & spiritualiter. Sensus etenim virus præ cœteris exterioribus sensibus vtilior, appetibilior, iucundiorque confitit, quia in pluribus deseruit ac necessarius est hominibus, & plurimum rerum differentias nobis ostendit. Vnde de Tobias dixit, Quale mihi gaudium est qui hic in tenebris sedeo, & lumen celi non video? Et in Ecclesiaste scriptum est, Dulce lumen, & delectabilis oculis videre solem. *[Et Iesu dixit illi, R. spicie] Juvu exteriori & interiori. Quem enim corporaliter, etiam spiritualiter illustravit. *[Fides tua te salutem fecit,] per modum causæ meritariae & dispositiæ, non principaliter effectiæ, hoc est, merito fidei tuæ illuminationem hanc procurasti. Tanta ergo est fidei virtus, vt per eam obtineatur salus corporalis, vt hic: salus spiritualis, vt in Maria Magdalena, cui & hac verba dicta sunt: & salus aeternalis, secundum illud Marci, Qui crediderit & baptizatus fuerit, salus erit. *[Et confiditum vidit,] in quo patet potestas & magnificencia saluatoris, cuius iussione mox sequebatur supernaturalis effectus, tanquam potestatiæ miracula facientis; cui secundum quod deus est, & infinita potentia, competit agere in instanti quando voluerit, sicque inter ipsas dictum & factum non extitit medium, secundum Hilarium. *[Et sequebatur illum,] scilicet Iesum suum illuminatorem corpore sano & corde deuoto atque gratissimo, *[Magnificans deum,] id est, omnipotentiam atque elementiam dei in seipso materialiter representans in sua curatione, & corde ac ore magnitudinem dei in omni perfectione & gloria hilariter profisens, alios quoq; ad idem inflammas, secundum qd subditur, *[Et omnia plebs,] quæ aderat, *[Vt vidu] miraculum illud, in quo modus agendi mirabilior fuit quam opus, quia tam imperialiter fecit hoc Christus, *[Dedit laudem deo] ad quod tenebatur. Hoc enim deus a nobis requirit, & iustum est, vt ei in omnibus offeramus gloriam & honorem, tanquam omnium principaliſsimæ causæ, independenti & nullo egenti. Propter quod per Esiam testatur, Ego do minus, hoc est nomen meum, gloriam meam alteri non dabo, & laudem meam sculptilibus. Psalmista quoque zelo diuini honoris succensus precatur, Non nobis domine non nobis, sed nomini tuo da gloriam. Non igitur nobis iniuste aut vanisimè horum aliquid usurpemus, quia soli deo debentur, ne diuini fures honoris tanquam sacrilegi reprobemur. Si autem hic cœcus & plebs hæc crediderunt explicite Iesum esse verum deum, tunc nomine dei ipsum dominum Iesum intelligebant. si vero hoc non credebat, explicate intendebant, quod Iesu diuina virtus hæc egisset virtute.*********

[¶ Præterea intelligentiam spiritualem tangēdo, per Hiericho, quæ interpretatur luna, quæ in mutatione extat cōtinua, humana moralitatis significatur defectus, cui quum filius dei per incarnationis mysterium propinquasset, assumendo nostras penitentes absque peccato, cœsus quidam, hoc est, genus humanum vitis obtenebratum fecus viam sedebat, quia pro maiori sui parte extra iter fuit salutis, cui tamen pro aliqua sui parte per prophetarum vaticinia, aliique modis instratum appropinquauit, expectando saluatoris adventum. Quem quum in terris videri, & inter homines conversari audire, pro gratia illuminationis internæ coepit suppliciter exclamare, sicut in Euangelicæ historiæ constat occurrit, quemadmodum à principio natuitatis Christi ex virginе quidam cognoverunt eius aduentū, & tam præ se quam pro totius humani generis deprecabantur salutem, vt Zacharias qui dixit, Illuminare his qui in tenebris & in umbra mortis sedent. Hoc consipientes spiritus maligni, qui Christi in corde nostra aduentum per anticipationem impedire nituntur, immittendo cogitat, affectusque vitiosos, increpabant taliter exorantes, ad oppositum instigando: similiiter Iudæi increduli, cernentes Gentiliū conuersiōnem ad Christum, increpabant eos, ne nomen ipsius invocaret aut honorarent, sicut in Actib; apostolorum docetur, quibus con similis sunt omnes, qui alios à bono conanunt retrahere. Sed cœli tanto fortius clamauerunt ad dominum, quanto illi impudentius restiterunt. Nos quoque quanto grauius experimur nos impugnari, tanto feruentius atque constantius entitamus ad deum, quousque cum Psalmista dicere valeamus, Laboravi clamans, rauca factæ sunt fauces meæ. Stans autem Iesu, iusserit illum adduci ad se, quia per Apostolos, corumque coadiutores, iusserit prædicari vbiq; & genus humanum sibi per fidem adduci & incorporari. Sed & nunc quoque quotidie spiritualiter cœci per prælatos atque doctores ecclesiæ ad Christum sunt reducendi. Adducti vero ad Christum per fidem, quum peterent illuminationem internam plenioræ, illustrati sunt eminenti donis spiritus sancti, ita vt reuelata facie gloriam domini cum Apostolo specularentur: quo facto, totis præcordiis deo gratias obtulerunt, quod potissimum in primitiua siebat ecclesia, quod vt omnibus plebs per quatuor terra plagas dispersa cognovit, illorum amplexata est fidem, deditque deo laudem. Vnde & nos incessanter deum pro illuminatione sua copiosa, continua ac superp̄fissima deprecemur, ne vñquam obdormiamus in morte peccati, sed deo superexcelso quotidie alacrius obsequiamur. Sic enim ad Ephesios ait & orat Apostolus, Pater gloria det vobis spiritum sapientiæ in agitione eius.

*[¶ Elucidario Cap. xix. *[Et ingressus per umbul. bat Hiericho, Et ecce vir nomine Zachæus, & hic erat princeps, &c.] Artic. xl. ii.**

I N præcedentis capituli fine descriptum est, quod Iesus appropinquans ciuitati, nomine Hiericho, caro præstiterit visum: nunc autem historiam prosequens euangelista testatur, *[Et ingressus] Iesu vrbem hanc Hiericho, [Perambulabat Hiericho] transeundo per eam, docens terrena*

A esse pertransienda, hoc est, non immorandum eisdem per immoderatum affectum, sed summo & incommunabili bono iugiter debere nos adhaerere. Per Hiericho enim præsens seculi variationibus plenum signatur, quoniam Hiericho luna interpretatur, quæ quotidie variatur. *[Et ecce vir nomine Zachæus]* Zachæus inter alios aderat ibi; qui nominatum exprimitur, quoniam exéplare & virtuosum est quod de ipso hic recitat, fuitque de numero electorum. *[Et hic erat princeps publicanorum.]* hoc est, eorum qui publicis negotiis intendebat, videlicet exactiōnibus tributorum, & teloneis, vectigalibusque levias, quæ negotiis implicare solent peccatis, & tales homines erant communiter peccatores, *[Et ipse dicitur] in temporalibus. Ista de ipso narrantur, vt eius conuersio gratiosior, mirabiliorque appareat, & ne magni peccatores desperent, nec diuites contemnantur, sed huius Zachæi imitentur exemplum. *[Et quarebat videre Iesum quis esset,] hoc est, Iesum corporaliter intueri optauit, quia de eius sapietia, eloquela, fanfate, atque miraculis multa audiuit, estque naturale hominibus tales homines libenter aspiceret, sicut & cetera magna & rara ac noua. Vnde & infra habetur, quod Herodes multo tēpore fuit cupiens videre Iesum, & visto eo gauius est valde. *[Et non poterat praeturbā.]* Ex omni enim parte fuit Iesus grandis turbas stipatus, multis milibus secum pergentibus.**

[¶ Denique à spirituali intuitu Christi multos quotidie impedit turba hominum incompositorum, scilicet culariumque curarum, carnalium quoque phantasmatum, ac carnalium propinquorum; ideo ad vacan-

B dum deo aptissimum est locus secretus. Propter quod ait Psalmista, Ecce elongau fugiens, & mansi in Psalm. 54, solitudine. Et de electa anima dominus ait per Oseam, Ducam eam in solitudinem, & loquar ad cor eius. Abbati quoque Arsenio desuper dictū est, Fuge, tace, quiesce. *[Quia statuta pusilli erat,] hoc est,*

corpore parvus, sicut eccl̄orū Saul, & alii quidam magni statuta fuisse scribuntur. *[Et præcurrens ascendit in arborē sycomorus.]* Sycomorus est arbor in foliis moro consimilis, & in aliis sicuti, sed stipte distans, & in altitudine maior: per quam significatur crux Christi propter morti rubiginem & tunc dulcedinem. Si ergo Christum mente apicere volumus, ad crucem ipsius configuiamus, eamque per

dilectionem, meditationem, & imitationem ascendamus, considerando quid pro nobis passus sit Christi Galat. 2, stus, & eius factando vestigia: sicque illuminabimur gratiosè à deo, & Christum contemplabimur ratiōne. *[Et videlicet illum,] hoc est, per viam illum [Et ratifatur,] In hoc patet vehemens feruor Zachæi ad Christi aspectū;*

& quod nō erubuit in arborem scandere, quum esset princeps tam opulentus. [Et cum venisset ad locum illum sufficiens,] hoc est, sursum ad arborem illum aspiciens corporali intuitu, magis tamē interno pietatis aspectū, quo & mente Zachæi misericorditer praenuit, tetigit, emolliuit, illuminauit, accendit:

*& quicquid Zachæus foras fecit Christus intra se vidit. [Et dixit ad illum, Zachæe,] Proprio nomine eū appellat, quem forte corporaliter ante non videt, nec nominari audire, sed ipse omnia in luce sapientiae sue cognouit. *[Festinans descendit,] quia opera bona cum feruore, & animo prompto sunt peragenda, [Quia hodie in domo tua oportet me manere,] hoc est, tua deuotione hoc meruisti, vt in materiali domo tua tecum sim hodie per corporalem presentiam, atque in spirituali domo tua, hoc est, in mente tua per maneam per gratiæ inhabitationem: sicut dicit Apostolus, Christum per fidem habitare in cordibus nostris. Si ergo & nos Christi querimus inhabitationem, ipsum feruore queramus, hominumque**

relinquentes tumultum, in altum ascendamus virtutum, carnalia desideria aspernantes. Vnde de increta sapientia, quæ Christus est, scriptum est in libro Sapientiæ, Clara est, & quæ nunquam marcescit sapientia, & facile videtur ab his qui diligunt illum, & inueniunt ab his qui querunt illum, præoccupat eos qui se concupiscunt.

[¶ Porro, quām verum sit hoc, innoteſcit in hoc opere Christi, qui nondum initiatus à Zachæo intravit se apud eum, qui affectum ipsius cognovit, & plus illi exhibuit, quām ille aſus fuit rogare, quia se ipsum præbuit illi ad commanendum & conuescendum. Christus quippe pietatis sua abundantia, & merita supplicum excedit & vota: & quanto ardenter petitur, tanto seipsum suaque dona copiosius impartiunt: quoniam feruor amoris quasi hianteum, apertam & patulam facit mentem amantis, ad susceptionem amat. [At ille festinans descendit,] tanquam perfectè obediens, & pri-

stini tumoris altitudinem derelinques. Nemo enim (vit ait Ambrosius) cum defida Iesum querit. Et

*D vit ait Bernardus, Verus obediens moras nescit, nec mandatum procrastinat: oculos parat viui, cor iſiſionis, aures auditui, manus operi, pedes itineri, & ſeſe totum recolligit intus, vt imperantiū iuſſionem Ambrosius Bernadus impletat foris. Et iſtud deo gratissimum est, quia nō acceptabilis ei offere valemus, quām propriā voluntatē plenarie. *[Et exceptū illum in domum suam gaudens,] hoc est, gratias maximas agēs, quod talis actus ad ipsum diuenter dignabatur. Interior quoque domo sua ſufcepit eum letiſime, per hoc quod**

*Christus mentem illius tam benignissimè illustrauit ad considerandum ea quæ dei sunt, & ad veram spectant salutem, atque diuino inflammauit amore. Ita & nos Christum intus hilariter ſuscipiemus, consolationes expeririemus cœlestes, si exhortationibus ac iuſſionibus eius ac vicariorū ipius obedientes prompte fuerimus, ab altitudine propriæ reputacionis totaliter descendantēs. [Et cum videant omnes,] quod Iesus ad Zachæum cum suis iret discipulis, *[Murmurabant, dicentes, Quod ad hominem peccatorem diuerterit,] quasi dicant, Hoc indecens fuit. Iti fuerunt pharisaici, & alii quidam in propriis oculis iusti, multipliciterque indiscreti. Primò, temerarie iudicando tam de Zachæo, qui iam per veram contritionem fuit conuerſus & iustificatus, quam de Christo, qui quoniam animalium medicus eset, peccatores vitare non debuit, sed accedere, vt eos conuerteret: nec tali de causa cum pecatoribus ſe mifere fuit prohibitum in veteri lege. Zachæus quoque per suam pœnitentiam iam à Nume. 8.**

Christo meruit visitari. Potissimum autem presumptuorum periculosumque est, superiorum & meliorum, ac sapientiorum facta faciliter dijudicare. [stans autem Zachaeus,] vt cum debita reverentia loqueretur ad Christum, & bonum suum propositum publice protestando ostenderet, qd̄ Saluator nō indecenter ad ipsum diuertisset, sicque malignorum reprimerebatur verba. *[Dixit ad dominum] Iesum, [Ecce dimidium bonorum meorum domine ad pauperibus,]* pure propter deum, & vt mihi mea dimittantur peccata, etiam quantum ad pœnam, atque vt gratia consequar ampliorem: quoniam teste scriptura, Sicut aqua extinguit ignem, ita eleemosyna extinguit peccatum. In his verbis pater magna & mira Zachai conuersio, ita quod de ea potuit dici, Hæc mutatio dexteræ excelsi. Nam qui paulò ante tam avarus fuit in acquirendo, & retinendo terrena, subito factus est tam promptus & liberalis in dando. Non enim dixit dabo, sed do, tanquam nunc paratus ad hoc. *[Et si quid aliquem defraudauis]* hoc est, per fraudem seu alio modo contra iustitiam alicui quid subtraxi. Et per hoc quod ait, Ita quid aliquem, &c. innuit, quod sibi conscius non fuit, se multis aut plurimos defraudasse. *[reddo quadruplum,]* paratus plus reddere si tu iubes. Non dixit, reddam aut restitu faciam, quia secundum Augustinum, tenetur homo statim restituere bona iniusta si potest, & semper iudicandus est in mora, quousque restituatur res que reddi debet, & potest nec redditur: neque ante hoc agitur pœnitentia, sed simulatur: nec dimittitur pœcatum, nisi restituatur ablatum. Sed sunt quidam qui quandiu viuunt, aut quandiu viuere posse confidunt restituere differunt, letaliter infirmantes, aut fene&ctute confessi disponunt de restitutione, quorum vita & mors periculosissima extat.

*[¶ Denique lex Moysi in aliis iusfit reddi duplum, in aliis quadruplum, in quibusdam vero quintuplum, vt in Exodo habetur. Salomon quoque in Proverbiis ait de fure, Deprehensus reddet se duplum. Vnde Zachaeus videtur loqui de restitutione per ergationem, Ita quod sciuit se talem defraudationem non commisisse, in qua plus quam duplum reddi iubetur, vel per vnam hanc medianam, quam expresit, alia intelliguntur extremæ. Sed & pœna furti, secundum temporū varietatem, & causæ exigentiam potuit apud Iudeos esse diuersa. Sit autem res ad eum, Quia hodie saluus domini huic facta est, hoc est, in hoc die gratia conversionis & meritum veræ salutis concessa sunt desperi patrifamilias huius domus & eius domesticis, qui illius exemplo penitentierunt, fuitque in cordibus illorum factus dies spiritualis, lucete in eorum mente sole iustitia, qui tenebras vitiorum & noctem peccati inde fugavit, Et quod cō ipse,] Zachaeus. *[Filius sit Abraham,]* Circa hoc dicunt Beda, Glossa, & Gorra, quod Zachaeus dicitur filius Abraham, non carnis propagatione, sed virtutis imitatione: ita quod natione fuit Gentilis: quod & Ambrosius lentiare videtur, dicendo, Zachaeus nulla ingenitæ dignitatis nobilitate sublimis, exiguus meritis, sicut populus nationum. Sed quibusdam magis appetet, quod fuerit natione Hebrewrus: alias Iudei murmurando potius dixissent contra Christum, quod ad hominem gentilem dixerint, quam quod ad hominem peccatores. Detestabilius enim reputabant accedere gentiles quā pec*

*Actuū. 10. catores Iudeos. Propter quod in Actis loquitur Petrus, Vos scitis quomodo abominatum sit viro Iudeo cōiungi aut accedere ad alienigenā. ¶ Deinde quia gentiles non tenebantur nisi ad restitutionem simpli, nisi forte in aliquo casu: & sic si Zachaeus fuisset gentilis, non dixisset de redditione in quadruplum. Quid horum sit verius certum non reor: quanquam hoc certum sit, quod ista argumenta nihil concludant, quia & Iudei vocabunt Gentiles communiter peccatores. Nam & Paulus, Nos (inquit) natura Iudei, & non ex Gentibus peccatores. Zachaeus quoque, vt dictu est, ex deuotionis seruore per modū supererogationis mentione fecit de restitutione in quadruplum. *[venit enim]* in huc mundū per incarnationis mysterium. *[Filius hominis,]* hoc est Christus filius virginis, *[Quare docendo, & per diversa loca ētido ad homines,]* Et saluum facere, hoc est, à peccatis & pœnis aeternis eripere, atq; ad felicitatem celestem reducere. *[Quod perlerat]* hoc est, genus humanum in primo parente originaliter vitiatum, & ob originale peccatum gratia & gloria priuatū, multis quoque actualibus & personalibus posteriorū peccatis infectū ac perditū. Idecirco dicit Apo. Fidelis sermo & omni acceptione dignus, quia Iesu Christus venit in hunc mundum peccatores saluos facere. Et per Esaiam de Christo prædictum est, Vere languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portauit. Angelus quoque dixit ad Ioseph, Ipse saluum faciet populū suum à peccatis eorum. Ecce iste Zachaeus omnibus nobis in exemplum est positus, vt eius pœnitentiam, seruorem, liberalitatem & pietatem sectemur. Quod si quis patratus non est iniuste habita in quadruplum reddere, saltem in simplum restitutus: & si alter ex sua defraudatione damnum perperitus est, non in ablatu dūtaxat, sed etiam in aliis que per licitum vsum ablati quivit lucrari, studeat pro posse satisfacere atque refundere. Vnde & mora in restituendo est per riculofa ac vitiosa, quū alter dannum patiatur ex ea. *[Et ac illis audientibus,]* hoc est, discipulis Christi ceteris quoque qui aderant audientibus, quod Christus dixit se venisse ad quærendum atque saluandum quod periret. *[Adiiciens]* que sequuntur, *[Dixit parabolam]* qua statim subiungitur, *[Eo quod esset prope Hierusalem]* hoc est, ciuitati illi appropinquaret, *[Et quia estimarent,]* discipuli eius ac alii, *[Quod confestim,]* hoc est, mox quum Iesu in Hierusalem aduenisset, *[Regnum dei manifestaretur,]* hoc est, regnum quod per prophetas Christum habitum prædixit, euidenter posideretur & haberetur à Christo, iuxta illud Esaiæ, Super solium David, & super regnum eius sedebit. De quo & angelus dixit ad virginem, Dabit illi dominus deus sedem David patris & regnabit in domo Jacob in aeternū. Iudei quippe, imo & discipuli Christi ante ipsius ascensionem credebat Christum in primo suo aduentu temporaliter in hoc seculo, cum maxima opulentia & magnificientia regnaturum, promissa prophetarum de Christi regno loquuntur ad literam carnaliter intelligentes. Propter quod apostoli in die ascensionis loquuti sunt Christo, Domine, si in tempore hoc restitues regnum Iudeæ? Et quia Hierusalem fuit Iudeæ vrbis metropolitana ac regia, putabant Christum in ea suum solium positurum,*

A statim quum hac vice eam fuisset ingressus, præsentim quia iam tot ac tanta fecit miracula, ita quod à Matth. 3. plurimis credebatur esse Mæsias rex Israël, multaque milia sequebantur eum, tanquam parata ipsum Ioan. 12. acceptare in regem. Vnde & paulopost, scilicet in die palmarum occurserunt ei cum mirabilis reperiētia quasi regi Mæsiæ. *[Dixit ergo]* sequentem parabolam, ad excludendum ab eis istum errorem, *[Homo Psalm. 114. quidam nobilis,]* hoc est, Christus secundum utramque suam naturam prænobilis, quia secundum diuinitatem ex patre aeterno aeternaliter natus, & secundum humanitatem ex virginis regiae ac Davide stirpi ortus. *[Abiit in regionem longinquam,]* hoc est, de hoc mundo in calum empyreum, de quo fertur in Psalmo, Placebo domino in regione viutorum. *[Accipere sibi regnum]* super viueros ordines angelorum, qui licet ab exordio mundi fuerint Christo subiecti secundum quod deus est, tamē in sua ascensione cœpit speciali modo super eos regnare, etiam secundum suam humanitatem vt verbo vniuersitatem. Omnes enim angelici spiritus subduntur ac seruunt homini Christo, & purgantur, illuminantur, ac perficiuntur ab eo, imo & ab eius humanitate, seu anima, secundum diuinum Dionysii documentum Apocal. 22. *[Et renegi,]* in die iudicij, ad dandum singulis quod merentur: quemadmodum in Apocalyp. fatetur, Psalm. 18. Ecce venio cito, & merces mea mecum est, dare vniuersique secundum opera sua. Potest autem & ita expo-
B Ioannem loquitur de seipso, Nemo ascendit in celum, nisi qui descendit de celo, filius hominis qui est in celo, accipere sibi regnum, hoc est, ex electis Iudeis & Gentilibus colligere sibi populum, in quo regnaret per gratiam. Vnde in Psalmo pater loquitur filio, Postula à me, & dabo tibi Gentes haeredes tuas, &c. Per Zacharium quoque de christi prædictum est, Potestas eius à mari usque ad mare, & à fluminibus usque ad terminos terræ, & reuerti in fine mundi, vel paulò ante, quando per eius virtutem & gratiam Iudei generaliter conuerterunt ad fidem per predicationem Heliae, vt in Malachia 3. legitur. De quo & Paulus ad Romanos testatur, Cœcitas ex parte contigit in Israël, donec plenitudo Gentium intraret, & sic omnis Israël saluus fieret. *[Vocata autem decem seruū sibi,]* hoc est, cunctis credentibus, qui per decem signatur, propter decalogi adimpletionem, per quam digni sunt serui dei vocari. Vel, quia denarius est primus limes numerorum, sequentesque numeri sunt replicationes ipsius, ac partium eius. Possunt quoque per seruos istos specialiter accipi ordo prælatorum, prædicatorum, siue doctorum. *[Et dedit illis decem minas,]* hoc est, varia dona, tam gratia gratum facientes, quam gratis data: nec omnibus aequa multum, sed vniuersique secundum ipsius virtutem, seu capacitatem. Hinc ait Apostolus, Alii per spiritum datur sermo sapientie, aliis sermo scientie, aliis gratia sanitatum, *1. Cori. 12.* aliis operatio virtutum, aliis genera linguarum, aliis discretio spirituum, aliis interpretatio sermonum. *1. Cori. 7.* Itemque, Vnusquisque proprium donum habet a deo.

C Porro tecum gloslam mina decem drachmas appendit seu valet. *[Et ait ad illos, Negotiamini dum ve-rio,]* hoc est, beneficiis domusque dei vobis concessis fructuose vtramin, crescendo in eis, & multiplicando ea per opera bona, seu merita: sicque per bona vite præsentis mercando bona gloria vite futura, & hoc per totum tempus vite istius usque ad finem seculi, in quo ad iudicandum redibo. ¶ Interim nanque est status merendi ac demerendi. Hæc est negotiatio spiritualis ac bona, qua regnum cœlorum emitur paupertate, quies aeterna temporali labore, honor & gaudium regni cœlestis confusione & dolore incolatus terrestris. Hinc apud Matthæum ait Saluator, Simile est regnum cœlorum ho-
Matth. 13. mini negotiatori. Est autem & negotiatio secularis, quæ in loco sacro prohibetur: de qua dicit Christus, *1. Ioann. 2.* Nolite domum patris mei facere negotiationis. *[Cives autem eius,]* puta Iudei, de quorū Matth. 27. terra & populo secundum carnem natus est Christus, *[Oderant eum,]* Nam & Pilatus sciuit quod per Ioan. 15. inuidiam tradidissent eum. Et apud Ioannem assertur Christus, Odio habuerunt me gratis. Imo intantum Pslam. 68. oderant eum, quia gravis fuit eis ad videndum: cuius causa in libro Sapientie clarissime aperi-
Sapi. 2. tur, vbi in eorum persona assertur, Tanquam nugaces afflitti sumus ab illo, & impropperat in nos Ibidem. peccata legis, & abstinet se à viis nostris tanquam ab immunitiis, & dissimilis est alia vita illius. *1. Proue. 15.* pletumque fuit in eis quod in Proverbiis Salomonis legitur, Non amat pestilens eum qui se corripit. Quorum perueritatem nunc multi sequuntur, qui ab animalium suarum respunt curari vulneribus, & indolenter vulnerant semetipsos. *[Et miserunt legationem post illum,]* hoc est, post christi ascensio-

D nem conati sunt euangelicam fidem, ac legem, regnumque Christi in terra destruere. Ad quod facien-
A ctu. 9. dum quosdam hinc inde miserunt, quorum ad tempus vnum extitit Paulus, transiens ad Damascum ad persequendum ibidem Christianos. Hinc in Hieremias dicitur, Adamus eum de terra viuentium, & Hiere. 11. nomen eius non memoretur ultra. *[Dicentes, Nolumus hunc regnare super nos,]* hoc est, Iesu iste non est Messias in lege & prophetis promissus. Vnde apud Ioannem dicitur, Non habemus regem nisi cœfarem. De quibus à Daniele legitur prophetatum, Non erit eius populus qui eum negaturus est. *[Et factum est ut rediret]* ad generale iudicium, ad quod in fine seculi venit Christus, *[Accepto regno,]* quia ante finem seculi pene totus mundus conuerteret ad Christum, præcipue Iudei per Heliam, & cœteri potissimum Antichristo occiso. Propter quod per Daniele scribitur, Dedit ei, scilicet pater, Danie. 7. Christo potestatem & regnum, & honorem, & omnes populi & lingue seruient ei: *[Et ius tuum vocari seruos, quibus dedit pecuniam,]* id est, credentes iubebit ad iudicium suum adduci per angelos, dicente A. 2. Cor. 5. postolo, Omnes nos itare oportet ante tribunal christi. *[Vi seruit,]* id est, per retributionis effectum, & Roma. 14. judicialē suam sententia eos scire ac tibi; alii sciri facerent, iuxta quem modū scriptum est in Exodo, *[Dixit Exod. 33.]* dominus ad filios Israël, iam nunc depone ornatum tuum, vt sciam quid faciam tibi. *[Quantum qui que negociatus eser,]* id est, quantum in bonis operibus fructificasset, spiritualēque lucrum de donis dei sibi Luce. 12. concessis fecisset. Cui enim plus datum est, plus requiretur ab eo: & qui ad altiora se obligauit, ad per-

E v

D. DIONYS. CARTHUSIAN.

- fectiora tenetur. Vnde de praefatis & prædictoribus hæc specialiter possunt exponi, de quibus tunc durissimum fiet iudicium, quia commissæ sunt eis animæ, pro quarum salute Christus dignatus est crucifixus: tuncque potentes patientur tormenta, & fortioribus fortior crucis instabat, ut dicatur in libro Sapientie: [Veni autem primus, dicens, Domine, mina tua decem minas acquisiuit.] Per hunc primum seruum diuino tribunali in die iudicii præsentandum, intelliguntur qui maiora gratiæ dona fortiti sunt, atque eisdem fructuose sunt vñi, sicut qui ultra præcepta feruant consilia, vel pastorale officiū digne adimplent. Itaque proximus dixit, Domine, mina tua, id est, gratia mihi à te præstata, decem minas acquisiuit, hoc est, copiosum fructum te cooperante prodixit: sicut Apostolus protestatur, Gratia dei in me vacua non fuit. [Et ait illi] Christus infallibilis iudex, [Euge serue bone,] id est, virtuose, qui boñitatem tibi concessus diffidisti, communicasti, auxisti. Bonum enim est sibi diffiduum, vt sanctus Dionysius effatur. Euge hoc loco est interieatio designans affectum commendantis, non insultantis, sicut in Psalmo quo fertur, Ferant confessim confusione suam qui dicunt mihi euge euge. [Quia in modico fuisti fidelis,] id est, bonis vita præsens, qua comparatione futurorum bonorum, parua & pauca sunt, laudabiliter vñs es ad gloriam dei adificationemque proximi, & tuipius salutem. [Eris patrem habens super decem ciuitates,] hoc est, abundantiorem felicitatem atque honorem fortieris in cælis, & pro omnibus, ac ab omnibus, quibus fuisti cooperator salvationis, glorificaberis in supernis. Nam & post iudicium manebit in beatis ordo dignitatis, ac congruae ad inuicem honorationis. Vnde dicit Apostolus, Quæ est spes nostra, aut gaudium, aut corona gloria? Nonne vos ante dominum? [Et alter venit ait, Domine mina tua,] id est, gratia tua mihi collata, Fecit quinque minas,] hoc est, competentem & mediocrem fructum produxit. Per huc intelliguntur, qui diuina præcepta feruare cōtēti sunt. [Et hinc ait, Et tu es super quinque ciuitates,] hoc est, proportionatum, tibique debitum suscepit præmium & honorem in cælo, vbi omnes sunt reges, vt pote gloria & honore coronati. [Et tertius venit, dicens, Domine, ecce mina tua quam habui reposatum in sudario,] hoc est, donum, quod à te suscepisti, & quo fructuose vñs non sum, illud multiplicando, tibi. P.
 Porro sudarium dicitur vestis qua facies à sudore detergitur, vel mortuorum corpora inuoluuntur. Per hoc ergo quod dicit te minam in sudario posuisse, signatur, quod à bonis operibus mortua fuit, vel propter vitam carnalem nec sibi nec aliis profuit. Quo contra dicit Apostolus, Hartamur vos ne in vacuum gratiam dei recipiatis. Itemque, Noli negligere gratiam dei quæ in te est. [Timui enim te.] Si vere timuerit timore filiali, vitasset peccata amore iustitiae, & ne die offensam incurret: si vero timuerit deum timore seruili, vitasset peccata quodammodo quadam peccata timore peccatum. Potest tamen hic timor intelligi putillanimitas bene agendi, qua quidam retrahuntur à bonis operibus. [Quia homo austerus es.] Christus nanque in iudicio terribilis erit & rigorosus, nunc quoque ipse qui in leipo pius & dulcis est, quibusdam peruersis videtur austerus, in quantum præcipit quæ eis dura ac dif G facilia apparent ad displicentes, & quæ prohibet, quæ eis delectabilia extant & complacent. [Tollis quod non posuisti,] hoc est, plus requiris quam contulisti. [Et meis quod non feminasti,] hoc est, tibi ascribis & ascribi requiris, quod personaliter non effecisti. Hoc seruus iniquus ideo dicit, quoniam Christus de donis gratiæ quæ donavit, spirituale lucrum, vt dictum est, exigit: totumque bonum quod operatur homo per gratiam eius, sibi principaliter iubet ascribi, dicens, Sine me nihil potestis facere. Et per Oseam, Perditio tua ex te, in me tantummodo auxilium tuum. Hac autem Christus iustissime facit, quia ad hoc non habitus donoru' atque virtutem largitur, vt per eos procedamus in actu: nec sic toun attribuit, quin opera bona imputet nobis ad meritum, & pro eis copiosissimum conferat præmium, remunerans vltra condignum. [Dixi ei] iudex, [De ore,] vel secundum quodam, ex ore [2]no te iudico,] hoc est, ex propriis verbis tuis iam contra me dicitis te reprobo, remique comprobo: sicut ait scriptura, Ex verbis tuis iustificaberis, & verbis tuis condemnaberis. Vnde in Iob legitur, Os tuum condénable te, & non ego, & labia tua respondebunt tibi, [serue negram,] quia fraudulentus in dominu' tu', & ei calumniam irrogans, piger ad bene agendum, pronus ad impie accusulum, proteruos ad emendandum. Itaque quod pro sui excusatione se apte dixisse putavit, vertitur ei ad culpe augmentum: ideo grandis fatuitas est propria excusare peccata, quia (vt ait Bernardus) in animam suam peccat qui seipsum excusat, tanquam à se indulgentia medicinam repellens, & vitam gratiæ sibi ore proprio intercludens. Quæ enim maior nequitia, imò & maior stultitia, quam contra propriam armari salutem, & lingue mucrone metuipsum confodere? Ideo orat Psalmista, Non declines cor meum in verba malitiae ad excusandas excusationes in peccatis, Agamus ergo quod sanctus Iob ait, Vias meas in conspectu dei arguam, & ipse erit Saluator meus. [scilicet quia homo austerus sum, tollens quod non posui, & metens quod non feminavi,] hoc est, si durum & rigorosum me noueras, quare cognitio ista fidei non induxit te ad timoratus fructuosissime viendum, attendendo quod mea diligentia esset exacturus? [Et quare non dedisti pecuniam meam ad mensam,] id est, cur donum gratiæ tibi concessum non expediti ad aliorum spiritualem refectionem, instructionem, seu adificationem? [Et ego veniens] ad iudicium vniuersale vel particolare, id est, per actum iudiciale te visitans, [Cum vñs vñque,] hoc est, spiritua libus lucris, profectibus seu meritis tui ipsius vel alterius, qui ex te adfiscatus est, seu proficit. [Exegi sem eam,] id est, rationem de ea quæsiem, & præmium contulisse. Hoc enim exigit Christus, vt de bonis que præstisti, proficiamus nobis ipsiis ac aliis. Per hunc seruum intelliguntur negligentes rectores & infrauctuosi doctores, inutileque & fideles, qui nec sibi nec aliis sunt fideles ac viles, imò magis nocui: de quibus ait Apostolus, Malit homines proficient in peius, errantes & in errorem mittentes. 2. Timo. 3. [Et abstinere,] scilicet angelis, qui deo ad obediendum, ministrandum, laudandum, contemplandum, atque fruendum indefinenter assistunt seu adstant: iuxta illud Danielis, Millia millium ministrabant

IN EVANG. LVCAE ENAR. Arti. XLII.

- A ei, & decies millies centena millia ministabant ei. [Dixit, Aserete ab illo] nequam seruo [Minam,] hoc est, donum gratiæ sibi collatum: quod dicitur auferri quantum ad habitum, vel quantum ad vñsum seu fructum. Angeli vero hoc auferunt, suam administrationem non amplius impendunt hominibus post hanc vitam, vel ostendendo, quod homo iuste priueret gratia sibi data: vel executioni divini iudicii cooperando, secundum illud Matthæi, Mitteret filius hominis angelos suos, & eos qui faciunt iniquitatem mittent caminum ignis. [Et date illi qui habet decem minas,] hoc est, qui abundanti gratia sibi donata cum abundantia fructu optime vñs est. Quanto enim quis in spiritualibus bonis plus quotidie proficit, tanto amplius gratiæ eius augetur, cunctæ eius virtutes perficiuntur. Nam gratia bono ipsius vñsu meretur angeli vt aucta mereatur & perfici. Tullius quoque ait, Scientia est nobilis animæ thesaurus, qua distributa recipit incrementum, & auram dignatur possessorum, & Ecclesiast. 41. nisi publicetur, elabitur. Cui concordat illud Ecclesiastici, Sapientia abscondita & thesaurus inuisus, qua virtus in utrisque? Porro gratia ab uno auferri, & alteri dari afferitur, non quod eadem numero sic tollatur & detur, quem accidens non migret de uno subiecto in aliud: sed quia in specie similis sic confertur, & fructum gratia, quem vñus, si bene vixisset, consecutus fuisset, consequitur alter. Angeli vero dant grāiam tam alii disponendo & cooperando seu illuminando, vel impetrando. [Et ait Iangeli, Ei, Domine decem minas habent,] hoc est, gratiarum charismata copiosa. [Dico autem vobis,] B ego Christus omnium iudex, Quid omni habenti dabitur, id est, habenti gratiam cum vñsu fructuolo ipsius maior gratia adiicitur, [Et abundabit] in spiritualibus bonis, Ab eo autem qui non habet,] vñsum seu auctum gratia, ad quem gratia ordinatur, vt pote a cediso. Vel qui non habet, hoc est, in comparatione quorundam electorum parum aut quasi nihil gratia habet, quia quod modicum est, pro nihilo secundum philosophum reputatur. [Etiam quod habet,] id est, habituale, seu modicum gratia donum, Asperetur ab eo, Ipsius enim peccando illud amittit, scipsumque illo priuat, & sibi id aufer quodammodo effectu, deus vero seu angeli permisit. [Veruntamen inimicos meos,] hoc est, infideles, precipue Iudeos incredulos, Qui noluerunt me regnare super se. Pilato quippe dicente, Regem vestrum crucifigam. Responderunt indurati Iudei, Non habemus regem nisi Cæsarem. De quibus apud Hieremiam Hier. 5. habetur, Prauaricatione prauaricata est in me domus Israël, & domus Iuda, ait dominus. Negauerunt dominum & dixerunt, Non est ipse, de quibus verificatur quod per Oseam dominus loquitur, Receperunt à me, & ego erudiui eos, & roboraui brachia eorum, & in me cogitauerunt malitiam. Adducite huc, hoc est, ad meum tribunal. In die namque iudicii, angeli sancti deferent reprobos reprobatores ad iudicium locum, prout in Matthæo afferit christus, In consummatione seculi exhibunt angeli, & separabunt malos de medio iustorum. [Et interficie ante me,] hoc est, in conspectu meo in ignem æternum proiicie, æternaque morte per approbationem dignos iudicate. Hæc est mors æternæ pœnitentiae, atque miseria, de qua in Apocalypsi inducitur, Timidis autem & incredulis & excæcatis & omnibus mendacibus, pars illorum erit in stagno ardenti igne & sulphure, quod est mors secunda: in quam infelicitissimam, acerbissimam & indeficetissimam mortem angelii sancti pariter trudent atque proiiciunt vñiuerum illum reproborum tristissimum cumulum, scilicet in infernum, vt dictum est. Quidam exponunt hæc de interfectione Iudeorum per Titum & exercitum Romanorum, quæ in ultionem sanguinis Christi facta est quadragesimo secundo anno post passionem ipsius, ad quam impiorum occisionem deus instigauit Romanos, in quantum fiebat in sanguinis Christi vindictam, quamvis Romanis hoc ignorarent, atque ob aliam causam id perpetrarent: quemadmodum per Hieremiam & Ezechielie. Hier. 5. Hier. 28. Chaldaeos contra Iudeos prauissimos prædictori temporibus propterrunt, vt patet in libris eorum. [Et his] parabolis [Dictu, præcedebat] discipulos verbis & factis instruens eos ad animi fortitudinem atque constantiam, vt essent parati ad mortem pro fide seu iustitia sustinendam. [A]ffendens Hierosolymam, in qua se statim passum præfuerit & prænarrauit, scilicet facto monstrauit quod verbis prædixit, in quo exemplum dedit prælati voluntarie præeundi ad pœnitentiam & mortem pro salute gregis eis commisit, aut etiam aliorum, quum fuerit opportunum, prout in libris Machabæorum de quodam tunc scribitur, Eleazarus aetate prouectus glorioissimam mortem magis quam odibilem vitam complectens, voluntarie præbat ad supplicium. Hinc in epistola Iohannis scriptum est, In hoc cognovimus charitatem dei, quoniam ille animam suam pro nobis posuit, & nos debemus pro fratribus animas ponere. [Et factum est quum appropinquasset Iesu ad Bethphage & Bethaniam ad montem qui vocatur Oliveti,] Secundum glossam Bethphage fuit villa, seu viculus sacerdotum prope montem Oliveti. Habant enim sacerdotes veteris testamenti vicos extra ciuitatem ad alienum pecora sua. Bethania quoque villa fuit non longe à latere montis prefati. Sciendum vero quod Lucas non observauit hic stricte ordinem rei gestæ. Primo etenim venir Christus in Bethaniam, scilicet sabbato ante ramos palmarum, & ibi tunc factum est coniunctum, de quo in Ioanne legitur, in quo Lazarus vñus fuit Ioan. 12. discubentium, & Martha ministrabat. Die autem sequenti veniens Iesu à Bethania ad Hierusalē, transiit per Bethphage, quæ erat in medio, & sic venit ad montem Oliveti: qui ideo sic vocatur, quoniam multæ olivæ crescebant in eo. [Misit duos discipulos suos,] Eisdem rationibus misit duos, quibus vt Lucc. 10. in expositione decimi capituli dictum est, misit discipulos suos binos ad prædicandum: dicuntque aliqui quod secundum Chrysostomum duo isti fuerunt Petrus & Philippus, quorum alter, scilicet Petrus Cornelium quasi alinum, Philippus Samarium quasi asinam per fidem adduxit ad Iesum sive conuerit. Sed in xta hoc istud de Philippo apostolo non posset intelligi, quoniam ipse Samarium non conuerit: sed de Philippo vno de septem primis diaconibus, qui conuerit Samarium, vt in Actibus describitur, prout ibidem expositores testantur. Veruntamen Chrysostomus illud non afferit, sed in expositione cuiusdam perhibet se legisse. Et si rite recordor, legi quod Origenes hoc dixerit. Qui ve

- ro hi duo discipuli fuerint, scriptura non exprimit, nec certum est. [Dicens, ite in castellum,] hoc est, in ciuitatem Hierusalem: que vel despectue vocatur castellum, quia non sicut in ea vera vno ciuium, sed magna dissensio atque inuidia: vel propter situm loci, quia in montibus posita erat, & ob fortitudinem murorum, munitionumque eius. Potest quoque (vt aliqui putant) per castellum intelligi aliqua domus lapidea seu fortalicium iuxta murum, in qua, vel prope quam asina fuit. [Quod contra vos est,] id est ex opposito vestri secundum localem distantiam: vel contra vos, quia me vestrum dominum ac magistrum habitatores eius nituntur occidere, vobisque dispergere. [In quod introeuntis inuenientis pullum asina alligatum,] præsepi aut alteri rei, ne vagando discurrat, [Cui nemo unquam hominum sedis,] hoc est, fullo Matth. 21. per quem nullus lucusque sedit ad viam agendam, ob pulli iuuentutem & teneritudinem. [Solute illum & adduci mihi.] In Matthaeum habetur, quod Iesus dixit, Inuenientis asinam alligatum & pullum cum ea, soluo & adducite mihi. Vnde elicitur, quod utrumque animal fuit ligatum, & a Christo iussum adiucci. [Et si quis vos interrogaverit, quare solitus pullum sic dicis ei, Quia dominus operam eius,] id est, ministracionem, [Desiderat,] non ob suam necessitatem absolutam, sed propter scripturam verificacionem, & ad nostram informationem ac mysticam rationem: quia per pulli sessionem figurabatur, quod 1. Cori. 6. Christi imperio gentilitas esset subdenda, ita quod illud Apostoli adimpleret, Glorificare & portare deum in corpore vestro. [soluerunt autem illi] duobus Christi discipulis [pullum, dixerunt domini eius,] scilicet pulli, id est, custodes, vel eo frequenter ventes, si non ad sedendum, tamen ad aliqua alia. Vt enim communiter fertur, pullus & asina communibus hominibus vobis deputabantur. [Quid solitus pullum?] super quem nullus vobis nunc sedis. [At illi dixerunt, quia eum dominus necessarium habet,] secundum modum praedictum, propter causas iam tacitas. [Sed quid scierunt illi quem discipuli Christi designarent nomine domini? Ad quod responderet, quod forte iam audierunt Iesum Nazarenum illum venire, & ex habitu seu aliis signis notabant, quod illi duo essent discipuli eius, fuitque tunc rumor communis, quod Iesus esset rex Messias; vnde per dominum intelligebant Iesum. [Et dixerunt illum,] scilicet pullum simul cum asina, [Ad Iesum. Et iactantes vestimenta sua super pullum,] Jim & super asinam secundum Matthaeum, vt Iesus mollius, decentiusque federet, [Imposuerunt Iesum] super pullum reverentialiter ministrando. ¶ Circa haec multa queri potest ac dici, vt pote de mystica significatione castelli & pulli ac asina, & an Christus succeluisse super utrumque animal sedet: de quibus, quia super Matthaeum hoc scripsi, nunc nihil dicam. [Et cum appropinquaret iam ad descensum montis Oliveti, caperunt
- Matth. 21. omnes turbam descendentem] cum Iesu de altioribus locis circa montem hunc. Vel, descendentem, scilicet de Hierusalem, quæ altius sita fuit, ei obuianumque sicut in Ioanne legitur, Turba quæ conuenerat ad diem festum, cum audiisset quia venit Iesus Hierosolymam, accepterunt ramos palmarum, & processerunt obuiam ei. [Gaudentes,] spirituali iuinditate de omnipotencia dei & mirabilibus eius factis per christum, [Laudare deum voce magna,] id est, deuota ac sonora, [super omnibus quas viderant virtutibus,] hoc est, vniuersis christi miraculis diuina virtute peractis, quæ corporalibus oculis fieri cōspexerunt, [Dicentes, benedictus,] id est omni bona dictione seu appellatione dignus & sanctus sine laudatus est & sit. [Qui venit in nomine domini] in deo, videlicet in virtute, & secundum voluntatem ipsius atque ad gloriam eius, [Pax in celo,] hoc est, in caelesti regno est pax æternitatis, pax imperturbabilis & completa, hoc est, semper tene tranquillitas, delitiosissima, inconcussibilis, & consummata quietatio mentis omnium beatorum in deo. ¶ Porro, per hoc quod dicunt, pax in celo, designatur reconciliatio generis humani cum deo, & angelis sanctis facta per christum: quemadmodum de Christo ait Apostolus, Pacificans per sanguinem crucis eius, tue quæ in terris sunt, sive quæ in celis: scilicet exponi potest pax, id est, pacificatio est in celo dei, & angelorum ad homines. ¶ Præterea queri potest, cui Christus nascente angeli cecinerunt, pax in terra hominibus: nunc vero ipso ad passionem tendente clamitant turbæ, pax in celo. Ad quod dicitur, quia in Christi incarnatione & nativitate pax vera, scilicet Christus de celo in terram descendit, sed per passionem ipsius ascendit pax ista in celum. [Et gloria in excelsum,] id est, honor, glorificatio, beatitudo, latitudo sit deo in caelestibus habitanti, cui debetur omnis honor & gloria; vnde & supra angeli cantasse leguntur, Gloria in altissimis deo, vbi hæc plenius expounduntur. [Et quidam phariseorum de turbis,] id est, inter populos istos tunc existentes, [Dixerunt ad illum,] scilicet Christum, [Magister,] Non audebant ei irreuerenter loqui timore plebis, [Increpaverunt discipulos tuos,] id est, istos qui te tam excellenter collaudant, vel discipulos tuos, qui iltius præ ceteris faciunt, seu alios ad hec inducent. Hoc ex inuidia protulerunt, quoniam Christum spernabant, nec regæ Israël esse credebant, nec à deo venisse. [Quibus ipse dixit, Dico vobis, quia si bi tacuerint, lapides clamabunt.] Itanquid dicat, Hunc diem præordinaui, vt in ea debitus mihi honor exhibeat, & quis ac qualis sim ostendatur, ne per ignorantiam vos excusare possitis quod mihi non creditis. Idecirco si homines mea non loquerentur præconia, faxa aliquibus signis, scisuris aut motionibus maiestatem meam mirabiliter declararent, quod etiam in Christi conflat passione completum, secundum Glossam. Nam ipso in cruce pendente petra scissæ sunt, suisque scissionibus creatori suo quasi compatiebantur, eiisque eminentiam ipso facto sunt protestata. ¶ Possunt quoque per lapides dura gentilium corda intelligi, quorum quidam, puta Centurio & ei consimiles, videntes mirabilia quæ in Christi passione siebant, glorificauerunt deum dicentes, Vere hic homo filius dei erat. [Et quum appropinquauit, videntes ciuitatem fluent super eam.] Corporaliter vbi Hierusalem appropinquauit, à qua & corporis circumscriptione distabat, qui secundum suam diuinitatem vniuersum incessabiliter mundum implet.
- Matth. 27. ¶ Denique quoniam eam corporalibus oculis apexiſſet, signum præcipue compassionis monstrauit, præsentem ciuitatis iniquitatem atque futuram ipsius calamitatem ac pœnam defendo, qui non solum secundum quod deus, sed etiam secundum scientiam suam creatam ac inditam, ciuitatem illam, om-
- Marc. 15.

- A nemque eius proprietatem & qualitatem ab incarnationis exordio infallibiliter vidit intellectuali intuitu: fed hac vice sensibiliter ea vila præcipue compassionis motum sponte assumpsit, quem & materialibus lachrymis tanquam signo certo ostendit. ¶ Præterea lachrymatus est Iesus, Primo, in sua natuitate secundum sanctorum doctores. Secundo, in sua circuncisione, secundum Bernardum & alios. Tertio, in Lazari suscitatione, vt fertur apud Ioannem. Quarto, in hac processione. Quinto, instanti sua Hebreos, passione, quando & sudor eius factus est sicut gutta sanguinis decurrentis in terram. Vnde ad Hebreos dicitur, Cum clamore valido & lachrymis preces offrens. Sexto, in sua passione, in qua & saepius præ acerbitate dolorum sponte plorauit. Itaque videns urbem præstatam eiisque pulchritudinem exteriorem defleuit ipsius culpam, & pœnam tam temporalem quam æternam. Nominem autem ciuitatis, habitatores eius intelliguntur. [Dicens, Quia tu si cognoscis,] id est, si miseriaris & euercionem tibi imminentem cognosceres, [Et tu] utique fleres, que modo infelicer excæcata letaris quum malefeceras, & exultas in rebus pessimis, quia propriam peruersitatem non penfas, & pœnas tibi debitas ac instantes non præuides. Hoc modo quotidie homines virtuosi prævorum, excæcatorumque hominum obte-nebrazione internam ac damnationem æternam deplorant, qui nesciunt cur defletur, de quibus Salomon protestat, Relinquit iter rectum, & ambulant per vias tenebrosas. Hanc Christi pietatem Iob. 30. sectari debemus, quia & ipse tanquam pii sumus etiam inimicorum mala deflere, & pro ipsis orare debemus, dicente Apostolo, Quis infirmatur, & ego non infirmor? Quis scandalizatur, & ego non scandalizor? Sic & factus Iob ait, Flebam quandam super eo qui afflicti erant, & compatiebatur anima mea pauperi. 2. Cor. 11. Induratis vero in virtutis & cunctis iniquis condolendum est iugiter. Propriet quod in Ecclesiastico asseritur, Luctus mortui septem dies, fatui autem & impii omnes dies vita illorum. ¶ Refert Augustinus in libro de ciuitate dei, quemadmodum quidam principes militia Romanorum ciuitatem Syracusiarum opulentissimam atque pulcherrimam mox capturus & oppressurus, primo in eminenti flans loco ruinam illius deplanxit. [Et quidem in hac die sua.] Hoc est, in tempore paruo & labili, quo tuis vanitatibus, non creatoris tui viuis honori, & cultui, [Quia ad pacem tibi,] id est, ea habes qua ad tuum carnalem, fallacemque pertinent pacem. Hoc modo filii feculi huius, qui in concupiscentiis suis ac propria voluntatibus ambulant, qui temporaliter prosperantur, hac carnali & deceptoria pace fruuntur, qui in transitoriis ac sensibiliibus rebus sibi finem constituant, atq; in talibus mete vt cunque quiescunt: de quibus ait Psalmista, Quia zelui super inimicos pacem peccatorum videns: de quibus in Iob habetur, Dominus eorum securas sunt & pacatas, & non est virga dei super illos: ducunt in bonis dies Iob. xi. siuos, & in puncto ad inferna descendunt. Est autem & alia pax vera, spiritualis, interna, quæ est trāquil-litas mentis in deo, qua carent iniqui, iuxta illud Esaiæ, Non est pax impis dicit dominus: de qua in Esaiæ. 57. C Ioann. ait Saluator, Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis, quam inter fructus spiritus ponit Ioh. 14. Apostolus ad Galatas, dicens, Fructus autem spiritus est, charitas, gaudium, pax, patientia, longanimitas. [Nunc autem ab condita sunt ab oculis tuis,] hoc est, aduersa tibi imminentia nunc te latent, quia & mihi ea tibi prænunciari credere aspernaris. Horum periculosisssimam securitatem multi sectantur, qui ex longanimitate & patientia dei audentius peccans & deteriores redduntur, in consuetudinem peccati ruerentes. Propriet quod in Ecclesiastico dicitur, Quia non cito profertur cōtra malos iudicium, Eccl. 8. absque vlo timore filii hominum perpetrant mala. Itēque, Sunt impii, qui ita securi sunt, quasi iudiciorum facta habeant. Iftis competit illud Sapient. Dixerunt impii, apud se cogitantes non recte, Venite fruamur bonis quæ sunt, & vt amur creaturam tanquam in iuuentu celeriter. [Quia venient dies Ibidem. in te,] id est, contra te, [Et circumabut te inimici tui,] puta Romani, videlicet Titus & Vespasianus cum exercitu Romanorum, [vallo,] id est, aggredi: quia (vt legitur) tres aggeres circa Hierusalem ad eam capiendam fecerunt. Vcl, vallo, id est, exercitu suo instar valli per gyrum vrbis disposito, secundum illud Esaiæ, Circundabo quasi spharam in circuitu tuo, & iaciam contra te aggerem. [Et coangustabunt Esaiæ. 29. te vnde,] hoc est, sic obsidebunt, vt egredi nec possis nec audeas, sed fame & siti ac aliis modis gravissime affligaris. Ad tantam enim angustiam habitatores Hierusalem deuenerunt, vt mulieres proprios pueros comedenter, vt in libro de bello Iudaico Josephus refert, [Et ad terram prosterrent,] quia tā homines quæ edificia Hierusalem prostrauerunt Romani: ideo subditur, [Et filios tuos,] id est, ciues, D [Qui in te sunt,] Ciuitas nanque seu communitas per modum matris se habet, respectu particularium personarum contentarum in ea, quæ fouet & protegit. [Et non relinquent in te lapidem super lapidem,] hoc est, funditus te subuentur. Hoc tamen per modum hyperbolice loquutionis intelligi potest, quæ admodum in Iudicum libro leguntur filii Benjamin ita ad certum fundis iecisse lapides, vt capillum tangere potuerint. Legitur quoque, quod Tito ac Vespasiano destruxit Hierusalem ad sua reuersis, Iudei qui timore Romanorum in speluncis & sylvis se absconderunt redeuntes, cōperunt ciuitatem Hierusalem reparare, & seca loca venerari. Quo cognito, miserunt Romani Helium Adrianum, qui postea fuit Imperator, à quo ciuitas Hierusalem fuit tunc omnino subuersa, ita quod lapis super lapidem non remansit. ¶ Denique, quoniam pœnam deus infligit propter culpam, & pœnam grauiorem propter culpam maiorem: consequent ei Christus subiungit cautam & culpam, propter quam tot mala pena la fuerant infligenda, [Eo quod non cognovisti tempus visitationis meæ,] hoc est, non aduersisti, neque cognoscere voluisti istis diebus me regem Messiam esse missum ad te, nec credis me esse Christum, nec meum agnoscis aduentum. Nam & si ad tempus aliquiter ista nouerunt, tamen tempore procedente, & Christo eos accrere increpante, propria sunt iniuria excæcati. Itaque visitatio Christi sumitur hic in bono, & fuit eius in mundum hunc misio, incarnatio, & inter homines conuersatio, prædicatio: de qua su-

Cap. 19.

Lucæ. I.

Ibidem.

Esaïe. I.

Hiere. 8.

Zacha. 2.

Ioan. I.

Osee. 7.

Lucæ. 2.

Ioann. 8.

Ioan. 2.

2. Tim. 2.

Psalm. 70.

Esaïe. vlt.

2. Par. 27.

Hiere. 7.

D. DIONYS. CARTHUSIAN.

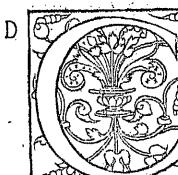
pra loquitur est Zacharias, Benedic̄tus dominus deus Israēl, quia visitavit & fecit redemptionem plebis sue. Itēmque, Per viscera misericordia dei nostri, in quibus visitauit nos oriens ex alto. Ad hanc Iudæorum execrationem applicatur illud Esaïæ prophetæ, Cognouit bos posseſſorem suum, & affinis præſepe domini sui: Israēl autem me non cognouit, & populus meus non intellexit. Et illud Hieremias prophetæ, Milius in cælo cognovit tempus suum, populus autem meus non intellexit iudicium domini sui. ¶ Præterea Christus filius dei, deus & homo visitauit genus humanum, sicut creator creaturam, sicut dominus seruum, sicut medicus ægrum, sicut redemptor captivum, sicut Saluator damnatum, sicut vita mortuum, sicut magister ignarum. Vnde per Zachariam prophetam hortatur, Lauda & latare filia Sion, quia ecce ego venio, & habitabo in medio tui. Sed heu reprobi & ingrati filii hominum non cognouerunt creatorem, salutarem, doctorem, & medicum suum, imo initar phreneticorum & tanquam furiosi, infirmi, infilierunt in eum, & manus sacrilegas iniecerunt in ipsum: iuxta illud Ioannis, Lux in tenebris lucet, & tenebra eam non comprehendenterunt. In propria venit, & sui eū non receperunt. In quibus impletum est quod per Oseam dominus protestatur, Ego redemi eos, & ipsi locuti sunt cōtra me mēdacia. Et ego erudiui eos, ipsi autē receperunt à me, & in me cogitaverunt malitiam. [Et ingressus in templum.] Quum enim intrafret ciuitatem Hierusalem, primo ingressus est templo. Primo, quia ut ipsem dixit, in his que patris sui erant oportuit eum esse, id est, in templo & aëribus sacris, quos in templo exercuit. Itaque primo hoc fecit propter patris sui honorem, quemadmodum ait apud Ioannem, Ego honorifico patrem meum. Secundo, propter nostram edificationem, vt scilicet ciuitatem quamcunq; ingrediendo primo intremus ecclesiam, adoremusq; dominū. Hinc ait Chrysostomus, Tu Christi imitator, cū ingressus fueris aliquam ciuitatem, ante omnem actum ad ecclesiam curras. Tertio, ut vendentes quae erant in tēplo, corrigere, & zelum dei atque iustitiae nos habere doceret contra peccata. Nam subditur, [Capit. eiuc̄ere ementes & vendentes in eo.] Apud Ioannem legitur, quod flagello de funiculis factō illos cecidit. Veruntamen Ioannes loquitur ibi de aliis electio- ne, illa videlicet que contigit paschali solennitate primo sequenti post mutationem aquæ in vinum: ideo non viderit tam certum an ista quoque electio per flagellum late sit facta. Vtraque tamen valde mirabilis fuit: atque (vt assit Origenes) mirabilior mutatione aquæ in vinum, suscitacioneque Lazarus: quia tot hominum mentes compescere, vires ligare, ingenia immutare, mirabilissimum fuit. Egrediebatur quippe quidam diuinus splendor ex vulto & oculis virginis dei: quo terribiliter non audiebant neque valebant reniti. Ex quibus probatur, quod seculares actus non debent in ecclesia exerceri. ¶ Fecerunt autem principes Iudæorum in primo atrio templi ex auaritia tria loca venalibus in quorum uno sedebant vendentes, in alio nummulari, in tertio ali: & hoc ideo, vt nullus se posset excusare ab oblatione. Si enim non obtulerint sumum offerenda, inuenient ea ibi venalia: & si pecuniam non habebant, inuenient ibi nummularios ad mutuandum paratos, qui tam in hoc commoda & emolumenta propria quæserunt. Nam quia sub manifesta viuā concedere prohibiti erant fratribus suis Iudæis, mutuabant eis propter quædam munuscula fructuū. Dicit hoc loco Gorra, Per illos vendentes & ementes designantur septem genera hominum ab ecclesia expellendis. Primi sunt secularibus actibus dediti: hinc placita non debent in ecclesia fieri. Secundi, sunt tumultuos, ne deuotio nem impediunt diuini officii. Tertijs, sunt clerici negotiatores, quia non licet eis negotiari, dicente Apostolo, Nemo militans deo, implicat se negotiis secularibus. Quarti, sunt simoniaci. Quinti excommunicati. Sexti, interdicti. Septimi, contentiosi. Ad quorum omnium electionem, iam vix sufficiunt funes magni, quum multi sint vitii his infecti. Dicit quoque Chrysostomus, Qui voluerit esse mercator, proficiatur de ecclesia, dicente Psalmista, Quoniam non cognoui negotiationes, introibo in potentias domini. Et simile huic Cassiodorus ait: ex quibus videtur negotiacionis officium esse omnino illicitum, quod secundum Thomam in secunda secundæ verum est de negotiacione, quæ solum atque finaliter sit intuitu lucri, non propter finem licitum & honestum. Itaque Christus elecit de templo vendentes & ementes, & ne videretur hoc irratio nabiliter agere allegavit scripturam, [Dicens, scriptum est] in Esaïa, in persona dei dicentes, [Domus mea,] hoc est, templum, seu materialis ecclesia, diuinu cultui consecrata, [Domus orationis vocabatur,] id est, locus diuinī officii, non secularium, illicitorūque actuum aut confabulationum. Enormiter igitur peccant, qui sacris locis abutuntur, & eis irreuerentiam irrogant, vt qui intrant ecclesiam, vt inspiciant se omnes, & feminæ intrantes vt videant viros, & qui ibi lasciuie hinc inde aspiciunt, aut libidinose ac sceleratissime concupiscunt, aut aliis se ostentant, & qui ibi fabulationibus, scurrilitatibus, iocis, risib;que intenti sunt. Nec in cœmiteris debent ludis aut aliis aëribus vanis, sed dei laudibus, orationibus, contemplationibus, prædicationibus & sacris oblationibus ibidem cum omni reuerentia & deuotio ne vacare, ne alia ibi siant, nisi propter quæ constructus ac deo dedicatus est locus, cui & propter dignitatem sacramenti honor debetur præcipius. [Pos autem fecisti eam speluncam latronum,] id est, similem tali speluncæ, tot sceleris exercendo in dei domo, in qua & animas spiritualiter occiditis, aliquos forsitan corporaliter trucidatis, sicut in primo templo lapidatus fuit Zacharias filius Ioiadæ. Vnde per Hieremiam loquitur dominus, Nunquid spelunca latronum facta est domus ista? [Et erat quotidie docens in templo.] Hoc verū est quantum ad certum tempus, quia in die palmarum & duobus diebus fequentibus, non autem feria quarta, quia tunc manit in Bethania, & proditor vendidit eum. Itaque Christus passione instanti, & prædicationibus & sanctis increpatibus non cessauit: quo docemur, ne timore mortis aut cuiuscunq; incommodi cessemus a spiritualibus actibus debitis: per quod etiam quorundam increpati pigritia, qui dum senescunt, exponunt se otio & corporali quieti, cum adhuc gregi sibi commisso, ac aliis multis possint prodefesse, imo tunc cum majori re-

IN EVANG. LVCÆ ENAR. Arti. XLII.

223

A uerentia audiuntur. Aduerant hi quod ait Saluator, Qui perseuerauerit vsque in fine, hic salutis erit. Matt. 24: [Principes sacerdotum,] puta pontifices, [Et scribæ,] id est, legi doctores, & [Principes plebi,] videlicet inferiores rectores & seniores populi, [Quarebant illum perdere,] id est, Christum occidere, [Et non inueniebant quid facerent illi,] hoc est, modum exequendi suam malitiam non inuenierunt, quoniam ex timore communis non audebant in Iesum mittere manum. Ideo subditur, [Omnis enim populus suspensus erat,] id est, mente valde attenus ad doctrinā atque miracula Christi, [Audiens illum] prædicantem aribus mentis & corporis. Nempe (vt Euangelista Matthæus testatur) Christus eadem hora multos cœcos aliòque curauit infirmos. ¶ Ecce qualiter inuidia mentem excaecat, quomodo ambitio parit Matth. 21: inuidiam, qualiter passiones rationem subvertunt, & quanta est cordis humani malitia. Nam quanto Saluator præclariora egit miracula, quo gloriōsus prædicauit, quo plures habuit audientes, quo magis honorabatur à populo: tanto infeliciſimi principes, scribæ, pharisei, seniorésque Iudæorum vehementer torquebant inuidia, & accendebarunt, non aliud cogitantes, nisi qualiter eum possent opprimere, quia eos sapientia, eloquentia, fama, sanctitatem, miraculis supererant. Erant namque valde ambitiosi, avarii & vani, idcirco suum magisterium parupendi cernentes, & Christum magnificari ab omnibus grauite affligebantur. Vnde dixerunt, Videtis quia nihil proscimus. Ecce totus mundus abiit post eum. Et proh dolor hominum peruersitatē multi sequuntur, inter quos sunt zelus & con- Joann. 12: tentio, detrac̄cio, & infelictum suspicionum tumultus, dum vnu seretur ne aliis eum in honore pre- cedat, qui vtinam se mutuo in veris virtutibus superare stuperent, quibus recte clamat Prophetæ, Filii hominum vtique graui corde, vt quid diligitis vanitatem, & quæritis mendacium? Verum Psalm. 4: videtur, Beatus vir cuius est nomen domini spes eius, & non respexit in vanitates, & insanias Psalm. 39: fallas. ¶ Postremo, iuxta tropologicum intellectum, quemadmodum dominus Iesus videns ciuitatem Hierusalem eam defleuit: sic vnuquisque veraciter Christi fidelis considerans deformitatem ac ruinam militantis ecclesiæ seu cuiuscunq; ecclesiastice personæ aut animæ, ex charitatis fraternæ compunctione eam deplorat, pro ipa precatur, ei subuenire conatur, ei quoque loquitur, quia si cognoscis, id est, rite attenderes, quæ & quanta tibi instent pericula, quanta sustinebis (nisi peniteas) supplicia, & tu flevis teipsum ac vitam corrigeres, quæ modo non penfas, quoniam seculari prosperitate & pace carnali præfrueris, & per eas ac ceteras tuas iniquitates sic obtenebraris ac falleris, quod ad salutem tuam spectantia non perpendis. Sed venient dies in quibus hi ab inuisibilibus hostibus suis circundabuntur, impugnabunt, angustiabitur, vincetur, id est, ad eternalia pertrahent tormenta. Quod totum in hora mortis præcipue agitur. Circundant namque dæmones peccatorem, ad eius deiectionem concorditer propinquando, vallūmque ei parant, varias decipiendi callidates ei ponendo, impugnant eum, virtus suggestendo, angustiant eum dire alliciendo, aut per aduersa terrendo, vincentiū & ad terram prostrernunt, ad consensum ac prava opera perducendo, & non relinquunt in eo lapide super lapidem, id est, virtutem vnam alteri innitentem, quia dum homo ad mortale ruat peccatum, mox gratiam & virtutes infusas amittit, quarum una corroborat aliam, & vna innititur alteri: quemadmodum in exercitu bene disposito, vnu alteri præbet subsidium. Vnde secundum vnam cōfederationem, fides dicitur fundamentum virtutum: secundum aliam, humilitas: secundum aliam, caritas, fine quia nullius virtutis actio extat meritoria. At vero quoniam dominus dei est anima vere devota, quia est fides & thronus sapientiae invenit, videamus ne anima nostra fiat spelunca latronū, id est, habitatio dæmonum, vitiis inhærendo, aut alicui detrahendo seu inuidendo, ne etiam fiat domus negotiationum, ita vt pro bonis quæ agimus, laudes requiramus humanas, aut commoditates carnales, sed soli deo placere & semper adhædere, eternaliisque vñiri queramus.

Elucidatio Cap. x. [Et factum est in una die rurum, docente illo popu-
lum, & euangelizante.] Articulus xxi.

Vm in facratissimo die palmarum audissent principes, scribæ, pharisei & seniorés Iudæorum Iesum à populo regem Israēl, id est, Messiam vocari, & maximis commendari præconis, videlicet que eum cum ingenti honore pene ab omnibus suscipi, & in ciuitatem Hierusalem introduci, quem statim post suscitacionem Lazari concorditer diffinierunt occidere, vehementissime sunt turbati, plurisque modos excogitauerunt, quibus eum possent circumuenire & capere, prout partim in prælenti tangit capitulo Euangelista. [Et factum est in una die rurum,] videlicet feria secunda post palmarum, vt patet ex his quæ à Matthæo scri. Matth. 23: pta sunt, [Docente illo,] scilicet Christo, [populum] communem, qui eum reuerenter audiuit in templo, [Et euangelizante,] id est, bona eternæ beatitudinis nunciante, docuit enim eos moralia, vt pote virtute fuere, virtutum ex exercitu inhærente, & euangelizauit eis, eternam salutem esse eis præstandam, si suis obedienti doctris, [Conuenerunt principes & sacerdotum,] id est, pontifices, in quibus fuit maior autoritas, [Et scribæ,] id est, doctores, in quibus fuit maior scientia legis secundum aliquem modum, [Cum senioribus,] in quibus fuit maturior ætas, & successerunt septuaginta senioribus, quos deo iubent & instituit Moyse, vt secum onus populi ferrent. Isti omnes videntes tantam esse Christi sapientiam, fæcundiam, clivitatem atque constantiam, quod facile superari non poterat, simul venerunt, vt sua eum multitudine, autoritate, excellentia, peritia obruerent, terrenter, ac vincerent. [Et ait dicens ad illum, dic nobis, in qua pote stat hoc facis?] id est, qua authoritate assumis tibi istud prædicandi officium, & attrac-

Nume. ii.

his tibi populum; & increpas eos quos vis, quae omnia spectant ad nostram autoritatem nobis legitime datam? [Aut quis dedit tibi hanc potestatem?] Quasi dicant, Cum tu non sis deus propter quod à teipsò potestatem istam non habes, volumus à te audire, à quo habebas eam. Non enim habes eam à nobis, nec ab Imperatore, neque à senatu, nec de sacerdotali ès tribu, nec credimus quod à deo habebas eam. Videatur ergo quod vñpatorie facias ista, & præsumptuose ad ea te ingeras dæmone instigante. Iste poteſtissimum Christo fuerant inuidentes. Nam sacerdotes apud se cogitauerunt, Nos eramus quasi columna populi nostri; & nunc populus innititur huic tanquam columna. Scriba quoque dixerunt, Nos eramus quasi viua & sonans lingua scripturæ; & iam iste facundissime sonat, nec amplius resonat musa nostra. [Respondens autem Iesus dixit ad illos, Interrogabo et ego vos vnam verbum] complexum, videlicet vnam questionem, seu vnam rem verborum complexum significatam.

4. Reg. 20. Sæpe enim verbum pro sermone, aur re ipsa per verbitum significata, accipitur. Vnde in libris Regum loquitur Ezechias, Non fuit verbum in domo mea, quod non ostenderim tuis [Respondete mihi] ad vnam verbum, seu vnam interrogacionem, vos qui duas mihi quæstiones proposuitis. ¶ Christus sapientia patris omnium cordium arcana conspiciens, sciens illos non desiderio instructionis, sed malitiose interrogare, non respondit eis evidenter ad interrogata; sed quasi clauso clavi retinendis, sic eis respondit sicut promeruerunt, & talem eis proposuit quæstionem, ex cuius solutione suissent confusi & vici: & ex cuius solutione omisisti, nihilominus confundebantur. Itaque interrogavit, [Baptismus Ioannis de cœlo erat, an ex hominibus?] hoc est, an ex diuina authoritate & commissione cœlesti Ioannes Baptista populum baptizauit, an ex humana tantummodo institutione, commissione aut præsumptione? Vocatur autem baptismus Ioannis quasi ministri, & quia in illo baptismo gratia non dabatur, sed totum quod siebat in eo fecit Ioannes, quoniam tantum erat ibi exterior lotus ex parte baptismi, ideo à Ioanne denominatur: Porro in Christi baptisme datur gratia ex vi sacramenti, ideo circa denominatur à Christo seu deo, non ab apostoli ceterisve ministris. [At illi cogitabant intra se dicentes,] verbo mentali, non vocali, [si dixerimus] baptismum Ioannis esse de cœlo, Id est, diuinum cœlestique instituto. [Dicit nobis, Quare ergo non creditis eis?] mihi testimonium perhibent atque dicenti de me, Qui de cœlo venit super omnes est. Et, Ecce agnus dei qui tollit peccata mundi, imò tandem negauerunt & ipsum Ioannem esse prophetam, afferentes quod esset seductor, iuxta illud Matthei, Venit Ioannes non manducans neque bibens, & dicunt, dæmonium habet. [Si autem dixerimus, ex hominibus,] hoc est, institutione seu adiumentione humana esse Ioannis baptismum, [Plebs vñnei si] à Ioâne baptizata, [Lapidabit nos.] Cómuni enim populus fui pro maxima parte à Ioâne beatissimo baptizatus: iuxta illud Marci, Egrediebatur ad eum omnis Iudeæ regio & Hierosolymita vniuersi, & baptizabantur ab illo in Iordanie. Vnde & supra dictum est, Factum est ut baptizaretur omnis populus. [Certi sunt enim,] id est, pro certo tenent, [Ioannem esse prophetam.] Ad hoc quippe firmiter sentiendum inducebantur, ex recordatione miraculo, conceptionis sancti Ioannis, & mirabilium quæ siebant circa pàtem Ioannis, qui angelus sibi aperte factus est mutus, & nato Ioanne recepit loquela, ex sanctissima quoque conuersatione Ios., qui à puerilis annis eremiticam duxit vitam, constantissimus fuit zelator iustitiae: vnde & tamen reputationis exitit apud eos, quod crederunt eum esse Christum.

¶ Itaque duæ causæ incitatissimæ plebem ad lapidationem istorum, si dixissent baptismum Ioannis ex institutione vepisse humana. Prima est quia hoc reputassent fuisse in derogationem Ioannis, imò & dei, qui si ex hominibus fuisset eius baptismus, tunc Ioannes fuisset pseudoprophetæ & præsumptuofus. Secunda est, quia hoc reputassent esse in derogationem sui, quia ex hoc sequeretur quod fuissent decepti, accipiendo Ioannis baptismum. [Et responderunt se nescire unde esset.] Ioannis baptismus. Hoc dixerunt ex timore lapidationis sua à populo, aut confusione seu deuotio[n]is à Christo, vt constat ex dictis, & tamen propria malignitate obtenebrai, purabant iam baptismum Ioannis esse ex hominibus, non ex deo, & predicationem eius qua testimonium perhibuit Salvatori esse mendosam. Veruntamen in exordio baptismationis ac prædicationis sancti Ioannis potius putauerunt cum esse verum prophetam & eius baptismum esse de cœlo, sed tempore precedente Ioanne Christo testimonium dante, ab eo auersi sunt, aliterque senserunt. [At illus Iesus, Ne ego vobis dico in qua potestate haec facio,] quia malitiose interrogavit, & plana response[n]e elitis indigni, nec crederent mihi si H[abem] veritatem qualiti vobis proferrem. Aliunde quoque hoc aduertere debuerunt. Nam ante hanc interrogacionem Christus tam preclarus, solisque deo possibilia fecit miracula publice, quod ex illis euidenter agnoscere debuerunt eum de super esse missum, atque diuine docere ac operari virtute: Itaque non ex patientia motu, sed zelo iustitiae Christus sic peruersis illis respondit.

¶ Subinde dominus Iesus per introductionem parabolæ ostendit beneficia dei patris circa Iudeos, & per ingratitudinem ac malevolentiam Iudeorum, præsertim pontificum & scribarum, [Capit autem dicere ad plebem parabolam hanc,] plebs vanque etiū gratauerit audiuit, & maiores iam confutauit, [Homo quidam plantauit vineam.] Quamvis per vineam intelligitur synagoga, videlicet populus veteris testamenti, quem hoc loco ad literam per vineam intelligitur synagoga, videlicet populus veteris testamenti, quæ in scriptura veteris testamenti multoties vinea appellatur, sicut in Psalmo, Vincam de Aegypto transiſſi. Et in Osea, Vitis frondosa Iſraël. Atque in Esaiâ, Vincam Sabaoth domus Iſraël est, & vir Iuda germinet delectabile eius. Dicitur autem synagoga & item ecclesia vinea per similitudinem, quoniam inflat vinea proferit dulcem, priusq[ue] fructum, vixit filios spirituales, & aet[us] virtutum. Hanc vineam quidam homo, hoc est, deus pater dicitur homo, non quod corporalia habeat lineamenta aut humana: sed quia humanus, hoc est, pius ac mitis, & intellectus natura ac ratio summa. [Plantauit,] spiritualiter & corporaliter, quoniam corda eorum fundauit in lege & gra-

A tia sua, potissimum quædam ad electos, atque in terra pmissionis eos constituit, ac variis beneficiis radi cauit eos ibidem. [Et locauit,] hoc est, sub promissione & spe beatitudinæ remunerationis regendæ & excolandam commisit. [Eam agricola] hoc est, prælati atque rectorib[us] synagogæ, videlicet Moysi, Aarō, ceterisque prophetis, regibus, iudicibus, ac doctoribus Iudaicæ plebis. Vnde ait ad Hieremiam, Constitui te super gentes & regna, vt euellas & dissipes & edifices & plantes. Esaias quoque synagogæ se esse agricolam pandens, ait ad eam, Tritura me & filia area meæ, quæ audiui à domino exercituū revelauit tibi. ¶ Præterea quæri potest, quomodo ecclesia aut synagoga dicta sit vinea, cū apud Ioannem dicat saluator de se, Ego sum vitis vera? Quomodo rursus prælati & doctores vocantur agricultores, cū ibidem afferat Christus, Pater meus agricultor est? Et respondentum, quod per eandem rem secundum diuersas ipsius proprietates significari possunt diuersa, sicut per leonem ratione fortitudinis exprimitur Christus: ratione crudelitatis, diabolus. Christus itaque vitis seu vinea appellatur secundum natum suum humanum, quam deus pater, totaq[ue] trinitas superbenedita per dona gratiae rexit, floridam fecit, ac fecundauit. Synagoga vero propter causam prædictam dicitur vinea, similiter ecclesia. ¶ Porro deus pater seu trinitas summa, appellatur agricultor principalis, quia interior operatur, vita ex tirando, gratiam & virtutes infundendo. Prælati vero & vicarij dei extant agricultores instrumentales, ex trinsecus operando, atque ad gratiam disponendo. [Et ipse peregre fuit multis diebus] hoc est, deus pater diu quasi absente synagogæ se exhibuit, plebem Iudaicam libertati propriæ relinquendo: iuxta illud Ecclesiastici, Deus ab initio constituit hominem, & reliquit eum in manu consilij sui, hoc est, in potestate proprii, liberique arbitrii, eius quoque p[re]cipientiam expectando, atque iudicium differēt Proverbiis, secundum illud Esaiæ, Propterea expectat dominus ut misereatur vestri. Vnde dicitur diu peregre fuisse quantum ad negligentes: quia vt Salomon contestatur, Longe est dominus ab impiis. Hinc ait Ambrosius, Qui vbique præsens est diligenteribus, abest negligentibus. [Et in tempore vendemia misit ad cultores, seruum suum.] Quidam per tempus vendemia intelligit tempus iudicij vniuersalis aut particularis, quia tunc est tempus colligendi fructum operum virtuosorum: cui expositioni non videntur cōsonare sequentia, in quibus describitur deus misericordia ad vineam istam tempore vendemiam seruos per te porum interuallas per quos intelliguntur Moyes & Aaron, & posteriores rectores atque doctores synagogæ: & tandem filium suum regem Mesiām. Aptius ergo per tempus vendemiam videtur intelligi tempus vixit p[re]sens, in quo certis horis tenentur fideles in siste bonis operibus, & fructum proferre virtutem. ¶ Itaque in tempore vendemiae, hoc est, tempore colligendi fructū. Vnde apud Matthæum habetur, Cum autem tempus fructū appropinquasset, misit ad cultores, hoc est, præfatos agricultores vineæ, seruum suum, videlicet Moysem Iudeorum legistatorem & primum eorum in deserto prælatum, vt de fructu vineæ darent illi, hoc est, opera virtutis, ad quæ tenebatur synagoga, Moyse assignarent, ostendendo eidem se obseruare legē eis desuper datum. Prælati namque opera bona à suis exigunt subditis. [Qui casum dimiserunt eum inanem] hoc est, Moysem multipliciter affixerunt, nec obtéperauerunt, sed rebellis ei fuerunt: iuxta illud Psalmi, Vexatus est Moyse propter eos, qui exacerbaverunt spiri Psalm. 103: tum eius. Propter quod dixit ad dominum, Quid faciam populo huic? Adhuc pauxillum & lapida Exod. 17: bit me. [Et addidit alterum seruum mittere] hoc est, post Moysem misit ad synagogam alium seruum: per quem quidam intelligent David regem, & potest etiam per eum Samuel propheta intelligi, quorū v[er]o Reg. 8: terque multum diligens fuit pro directione & salute Israëliticae plebis. [Illi autem hunc quoque cadentes & afficientes contumelia, dimiserunt inancem.] Nam Samuelem elecerunt ex principatu, dicentes, Constitue nobis regem. Similiter persecuti sunt David adherentes eius filio Absalon, voluerantque sanctū David priuare vita & regno, vt in libro Regum habetur. Nihilominus per hunc seruum secundum, Reg. 15: 16. 17. 18. potest intelligi chorus seu vniuersitas iudicium, qui præfuerunt plebi post Moysem, quorum quosdam iniustissimè affixerunt, quemadmodum Esræ in surrexerunt contra Gedeonem & Iepet, & viri Sychimorum ingratissimi extiterunt beneficiis Gedeonis. Similiter tribus Iuda vinxit Sampsonem, vt traderet eum in manibus Philistinorum.

¶ Porro Samuel ultimus iudicis fuit, & omnia iam præacta in libro Iudicium sunt conscripta. [Et ad dedit tertium mittere] Post illos misit ad synagogam chorū seu multitudinem prophetarū, qui sub Samuel & David ac aliis regibus, primò ad vnicum totum regnum, deinde ad vniuersaque regni populos misi, puta ad regnum Iuda ac decem tribuum, populum erudierunt, & regum ac subditorū vitia acriter increpauerunt. [Qui & illum vulnerantes, eiocerant,] hoc est, non solum verbis, sed & verberibus refitterunt prophetis, & quosdam interfecerunt, videlicet Esaiam, Hieremiam, Amos, Vriam, & eos à suo elecerunt confortio. Vnde beatus Stephanus dixit, Quem prophetarum non sunt persecuti patres vestri? [Dixit autem dominus vinea,] hoc est, deus pater omnipotens, legislator ac dominus synagogæ, [Quid faciam inanem?] Auctu. 6: Quod ait, Quid faciam, non loquitur dubitando, sed maximam populi perueritatem infinitando, & quasi eis compatiendo, & de eorum ingratitudine quasi admirando, tanquam dicat, Tam inique se habent, vt mirum sit: & quid restet agendum, quasi per modum deliberantis inquiram: iuxta quem modum ait in Genesi de Sodomitac, Descendam, & videbo an iuxta clamorem qui venit ad me, perficiant an non, vt sciam. In Exodo quoque dixit ad filios Israël idololatrantibus, Iam nunc deponit ornatum tuum, vt sciam quid faciam tibi. ¶ Denique deus dicendo, Quid faciam, docet nos Tob. 4: Eccles. 22: vt suo exemplo in arduis deliberemus, & consulamus quid agere debeamus. Vnde Tobias monet consilium semper à sapiente perquirere. In Ecclesiastico quoque, Sine consilio nihil facias, & post factum non penitebis. [Mittam filium meum dilectum] hoc est, vñgenitum meum per incarnationis mysterium mittam ad synagogam. Vnde & filius in Euangeliō protestatur, Non sum missus nisi ad oves Matth. 15: F

D. DIONYS. CARTHUSIAN.

quæ perierunt domus Israël. ¶ Porro Christum secundum deitatem diligit pater amor & profrus im- E
meno, non vtique minus quam seipsum: secundum naturam quoque assumptam, plus diligit eum, q̄
totum residuum creaturæ, qui hypostatico esse verbi æterni coniunxit immediate Chilli humanitatē.
[Forstā cum hunc viderint verebuntur,] hoc est, dum vnigenitum meum incarnatum inter eos corporali-
ter conuersari miraculis, sapientia ac eloquentia, sanctitate præ omnibus radiare cōspexerint, timebūt
eundem, nec persequi eum audebunt.

¶ Quæ potest cur pater omnia certissimè sciens ait, forstā, quod dubitationis est signum. Cur etiā
dixit, verebuntur filium meum, cum aliter fuerit atque euenerit, vt protinus subditur? Respondetur
quod ait, forstā, non ambigendo, sed libertatem humani arbitrij designando: & quod ait, verebun-
tur filium meum, non dicit, quia sic erat futurum, sed quia merito sic fuisset. Ex hoc loco sancti docto-
res Hiero. & August. sumpererunt contra impiissimos hæresiarchas Arrium atque Ennomium argu-
mentum, quia diverxerunt filium non esse deum verum, eo quod dicat se diem ignorare iudicij: nam &
deus pater ait hoc loco, forstā verebuntur filium meum, cum quod ait, forstā, exponi non possit id
quam dubitatio prolatum; neque quod ait, verebuntur filium meum, tanquam assertorie aut ignora-
tive exprellum. Conformater quod filius loquitur se diem iudicij ignorare, non dixit ignorantiam ali-
quam in se insinuando, sed quasi per modum ignorantis se habendo, quoniam inter suis conuersans
de illa hora eos non informauit, sicut de aliis qua querebant. [Quem cum vidissent coloni] hoc est, præfa-
ti agricultorū & cultores, videlicet pontifices, scribæ, seniores. Cogitauerunt intra se dientes,] verbo menti-
li, quoniam non audebant plebi manifeste machinationes suis aduersus christum, tamen sibi inuicē
indicauerunt suos conceptus ut subditur, [Hic est hæres] hoc est, verus rex Israël & Messias in lege pro-
missus, dominus synagogæ. Ex quo videtur quod cognoverunt Iesum esse Christum ac filium dei:
cum tamē princeps apostolorum testetur, Fratres, scis quia per ignoraniam fecisti, sicut & princi-
pes vestri. Et Paulus, Si cognovissent, nunquam dominum glorie crucifixisse. Ad quod supra plene
reponsum est. Et super Matthæum circa hunc locum inde diffusus scripsi. Vnde nunc in tantum tā-
gi sufficiat, quod ad tempus aliqualiter cognoverunt Iesum esse Messiam, scientia coniecturali & pro-
babili: sed tempore procedente Christo eos publice & acerrime reprehendente, intolerabilem contra
eum inuidiam ac displacientiam conceperunt, ex quibus execrati sunt corde, & omnia facta eius inter-
pretabantur in peius, ac priorem de Christo notitiam perdiderunt. [Occidamus eum, vt noſ fratres heredi-
tas] id est, principes & rectores synagogæ manebimus, nec terram ac plebeis perdemus. Hinc in Ioā-
ne legitur, Collegerunt pontifices & pharisei consilium & dicebant, Quid facimus? quia hic homo
multa signa facit: si dimittimus eum sic, omnes credent in illum, & venient Romani, & tollent nostrū
locum & gentem. Tunc quæ audiret consilio Caiphæ, ex illo die cogitauerunt interficere eum. Vnde in
Psalm. 40. hi. ¶ Præterea quippe Christum occiderunt, ne perderent hereditatem, hoc est, templum, terram, &
subditos: & tamen quia Christum interfecerunt, perdiderunt omnia illa, & peruenit in eos ira dei vi-
1. Thess. 2. que in finem, secundum Apostolum. Propter quod Christus ait in Psalmo, Effunde super eos iram
Psalm. 8. tuam, & furor iræ tuae comprehendat eos: fiat habitat eorum deserta, quoniam quem tu percusi-
sti persecuti sunt, & super dolorem vulnerum meorum addiderunt. [Et electum illum extra vineam occi-
derunt,] hoc est, Christum extra ciuitatem Hierusalem, que fuit metropolis synagogæ seu plebis Iuda-
Hebræ. 13. eæ, crucifixerunt: iuxta illud ad Hebreos, Iesus ut sanctificaret populum extra portam passus est. Vel
eieclum extra vineam, hoc est, de cordibus Iudeorū exclusum, quia auerterunt populuſ quasi totum à
Christo, præsertim in die paræcues, quando vniuersi populus exclamauit, Sanguis cuius super nos &
super filios nostros. Credentes quoq; in Christū excommunicauerūt, secundū illud Ioh. Iam conspirau-
Matth. 17. rant Iudei, vt si quis eū cōfiteretur esse Christū, extra synagogā fieret. [Quid ergo faciet illis dominus vi-
Ioan. 9. ne?] hoc est, quam pœnam pro tanto facinore infliget illis deus dominus synagogæ? Hoc Christus in-
terrogavit, vt illos faceret magis attentos, atque vt enormitatem excessus illorum ostenderet, quia oc-
ciso filii deitati singulariter, summū & incóparabile scelus: propter quod meruerūt vsq; in finem relin-
qui, & corporaliter & spiritualiterq; vastari ac trucidari. Hinc Christus personaliter ad interrogationem
sua respōdet, [Penit] Non locū murando, sed vltione debitam exercendo, [Et perdet colos: ifos] hoc est H
tradet in manus Romanorū, & ab invisibilibus hostibus permitter eos penitus excæcari, atq; ad semip-
tēria supplicia pertrahit: sicq; in eis impletum est illud Hieremie, Induc super eos diē afflictionis, &
duplici contritione contere eos domine. Hoc à Daniele apertissimè est prædictum, vbi postquam di-
Hiere. 3. cūm est, Post hebdomadas sexaginta duas occidetur Christus, & non erit eius populus, qui eum nega-
Daniel. 9. turus est, protinus subditur, ciuitatem & sanctuarium dissipabit populus, cū duce venturo. Ac de pre-
cedenti capitulo dixit Saluator, Non relinquunt in te lapidem super lapidem, eo quod non cognoue-
ris tempus visitationis tuae. [Et vineam dabit alius] hoc est, synagogam quantum ad electos ex ea, com-
mittet regendum apostolus, qui post Christi passionem & missiōnē spiritus sancti multa milia Iudeo-
rum conuerterunt ex eis primituam ecclesiam construentes, sicut in Actibus Apostolorum describi-
tur. [Quo audito dixerunt illi, Iputa prefati coloni, Alisti.] Circa hæc duplex oritur quæstio. Prima, quo
modo Lucas affirmit ipsiusmet Christum respōdissim hæc verba, Perdet colos: illos, cū in Matthæo
scribantur coloni sic respondisse, Malos male perdet &c. Secunda, quomodo Lucas scribat illos dixis-
se, Abſit, cū Matthæus referat eos dixisse verba præacta affirmative, Malos male perdet, & vincā ſuā
locabit alii. Ad hoc respōdetur secundū Augustini libro de concordantia euangelistarum, q̄ Christus dixit parabolam istā in præfentia sacerdotum & scribarum ac plebis, in qua multi erant Christo
fauentes, qui etiam parabolam istā plenarie non intelligentes, primo responderunt, Malos male per-

det: quorum responſionem Christus approbando repetit eam, & tunc sacerdotes & scribæ inteligen-
tes ad se pertinere parabolam, conscientia remordente dixerunt, Abſit. Si autem obiiciatur, quia secun-
dum Matthæum sacerdotes & scribæ responderunt, Malos male perdet. Dicendum quod verba Euā
gelistæ Matthæi determinate non exprimunt hoc, quia dicitur in Mattho, Auunt illi: tamen in ordine
& contextu verborum fatis apparet, quod ipsi coloni, scilicet sacerdotes & scribæ, hoc responderunt.
Quo concesso, dici potest, quod quidam eorum simul cum plebe sic responderunt, & paulo post qui
dam acutius considerantes fenum parabolæ dixerunt, Abſit.

¶ Porro Chrysostomus aliam præfa- responſionem dicendo, quod Iudei siue coloni, corde respon-
derunt, vt scribit Mattheus, videlicet, Malos male perdet: ore autem dixerunt oppositum, prout reci-
tar Lucas, Scriptura autem frequenter cogitationes cordis refert quasi dicta sermonis. Dicit quippe
Chrysostomus quoddam notabile, Pofut (inquietus) quandam spiritum scientiæ boni & mali deus
in hominibus, vt quotiescumque peccerimus, spiritus ille in silicio factum nocturnum accuset, & tacite lo-
quatur ad animam, hoc est malum: & tunc homo conscientia sua difculsa, corde se peccasse fatetur,
quamvis ore neget: quemadmodum seruus in furto deprehensus, quamvis interrogatus an dignus sit
cædi, respondet ore, non, conscientia tamen dicit oppositum. At vero per spiritū scientiæ boni & ma-
li, Chrysostomus, vt reor, intellegit synderism, malo semper remurmurantem: sic isti Iudei aliter lo-
quuntur corde, & aliter ore, [Jesus autem ap̄ficiens eos ait] id est ad sacerdotes & scribas corporalē visum
suum specialiter dirigēs. Primo, ad innundum quod eos nonauit. Secundo, ad increpandum eos per ta-
lem aspectum, quod tam peruerse & contra conscientiam responderunt, & sic zelo iustitiae fuit eis ira-
tus, quemadmodum fertur & apud Marcum pro alia vice, Contristatus super cæcitate cordis eorū cir-
cunspiciens eos cum ira. Tertiū, quia eorum errori ac calamiti futuræ condoluit: sicut & videns ci-
uitatem, fleuit super eam. [Quid est ergo hoc quod scriptum est?] hoc est, si vt vos dicitis vinea non est alii-
danda, eo quod coloni eius occiderunt hærem, seu Christum quem significat, aut qualiter verū est
quod Prophetæ ait in Psalmo, [Lapidem quem reprobauerunt adificanter] hoc est, Caristus lapis vocatus, Psalm. 117.
quem præfati coloni & dificantes, hoc est, populum instruentes, & ad virtutum opera exhortantes, re-
probauerunt eum vituperando, & non Christum, sed seductorem esse afflendo, [Hic factus est in caput] Ioan. 7.
anguli? hoc est, constitutus est principium, in quo duo populi, vt pote Iudei & Gentiles per fidem cō-
iuncti sunt ad constituendam vnam ecclesiam: & per hoc Christus similis factus est lapidi angulari, in
quo duo connechtuntur parietes. Vnde fidelibus scribit Apostolus, Superadificati super fundamen-
tum Apostolorum & prophetarum ipso summo angulari lapide Christo Iesu. De quo princeps Apo-
stolorum ait, Ad quem accedentes lapidem vnum ab hominibus quidem reprobatum, à deo autem e- Ephe. 2.
lectum & honorificatum. De quo lapide habetur apud Danielē, Lapis qui absclusus est de monte si- Daniel. 2.
ne manibus, factus est mons magnus, & impluit vniuersam superficiem terre. De quo & per Esaiam
loquitur deus pater, Ecce ego mittam in fundamentis Siō lapidem angularē, probatum, pretiosum, Esaia. 28.
¶ Denique Christus lapis vocatur, dicente Apostolo, Petra e. at Christus. Primo, propter suam immo- 1. Cor. 10.
bilē fortitudinem, atque in omni aduersitate patientiam firmam & inconcussam. Propter quod per
Esaiam contestatur, Posui faciem meam, vt petram durissimam. Vnde Ezechiel propheta loquitur
deus, Ut adamant & silicem dedi faciem tuam. Secundo, propter operationis suæ infuperabilem po-
testatem, idcirco de lapide isto in Daniele afferitur, Quod communis statuam, Tertiū, propter edifi- 1. Cor. 3.
cationis super ipsum aptitudinem summam, de quo Paulus testatur, Fundamentum aliud nemo pone
re potest præter id quod positum est, quod est Christus Iesu. [Omnis qui cederit, super lapidem illum, con-
quisabitur; super quem autem cederit, conteret illum.] Quicunque mortaliter peccat, grauior cadit. Fide-
les autem dum peccant, dicuntur cadere super lapidem angularem præsum, videlicet Christum: quia
eti charitatem ac gratiam perdant, tamen manent fide & spē informi, & ita non penitus conteruntur,
quamvis spiritualiter fædantur seu conquassantur. Sed frequenter pœnitendo resturgunt, & cautiiores
fortiorēsque sunt: sicut ait Apostolus, Vbi abundauit delictum, superabundat & gratia. Roma. 5.
¶ Porro infideles peccando penitus conteruntur, quia nequam per fidem in Christo fundantur, i-
deo nec resurgent. ¶ Itaque omnis qui cederit super lapidem illum, hoc est, omnis Christianus mor-
taliter peccans conquisabitur, quia definit spiritualiter esse, tamen in fide & spē persistendo aliquid
boni habet, aptitudinemque fortiter ad pœnitendum. Super quem autem cederit lapis iste seu chri-
stus, id est, infidelis mortaliter peccans, super quem irruet Christus iudex per iudicij sui rigorē, & cō-
teret illum per finalē damnationem, quemadmodum de Iudeis incredulis in Hieremia legitur, Du-
plici contritione contere eos domine deus noster. Hiere. 7.
¶ Sed ex his sequi videtur, quod grauior sint infidelium quam impiorum Christianorum peccata at
que supplicia, quoniam plus est conteri seu prorsus committiri, quam conquisari: cū tamen huius op-
positum communiter afferatur, & multis exemplis legatur. Præsertim dicente Apostolo, Ideo miseri-
cordiam confessus sum, quia ignorans feci in incredulitate. Quo confat, quod ignorantia increduli 1. Timo. 1.
tatis aliquo modo alleuietur culpan. Et respondendum quod quamvis eodem genere peccati, & ceteris
paribus, malus Christianus peccado grauius peccat quam infidelis, iuxta quod ait Saluator supra duo
decimo capitulo, Seruus qui cognovit voluntate domini sui, & non fecit, plagis vapulabit multis: qui
autem non cognovit, & fecit digna plagis, vapulabit paucis. Nihilominus infidelitas ipsa est culpa gra-
uissima, & pōdus offensionis peccati infidelitatis præpōderat diminutioni aliorum vitiorum, propter
incredulitatis ignorantia, ideo infideles peccando penitus conteruntur. Et quāuis fideles, vt dictū est,
absolute loquendo grauius peccat, tamen propter informes fidē & spē in eis manentes, aptiores &
propinquiores sunt ad spiritualiter resurgentem. Et etiam aliqua bona ex genere agunt secundū pre-
F ij

cepta dei atque ecclesie, quāuis non faciunt ea meritorie. Vnde & per ta lia sā pe dij cōnuntur ad gratiam. *[Et quæabant principes sacerdotum, ex scriba mitte in illum manus] violentas.* *[Et timebant plebem] magis q̄ deum.* *[Cognoverunt enim quod ad ipsos dixerit] Christus [similitudinem istū] de vinea, & ita ipso factō desiderauerūt verificare, verba Christi, occidendo hæredē, & ostendendo se esse prauissimos agricolas ac colonos, qui de charitatia instruōne, pia comminatione, vera conclusione, deteriores affecti sunt. Quibus assimilantur impatiētes, & omnes qui de salubri corrēptione, & iusta corrēctione efficiuntur peiores, se mendaciter excusando, ac indignādo, obloquendo, seu qualitercūque nocendo: qui bus competit illud Amos, *Odio habuerunt corripientem, & loquentem perfecte abominati sunt.* De talibus fertur in Esaiā, *Dicunt aspicientibus, nolite nobis aspicere ea quā recta sunt.* Loquimini nobis 1. Timo. 4. placēta, videte nobis errores. A postolus quo que, *A veritate (inquit) auditum auertent: ad fabulas au proue. 26. tem conuertentur.* In quibus impletur & illud, *Quasi qui apprehenderit cum auribus canem, ita qui Matth. 21. corripit impatientem.* *[Hic queri posset, Vtrum & qualiter præfati Iudei Christū nouerunt, de quo quis superius, & item super Matthæū diffusæ tractatum est, id ipsum prætermittit.]* Insuper quoniam sacerdotes, scribæ & pharisei non audebant violentiam Christi, timore plebis, inferre, ex cogitauerūt aliam viam circunueniēti eundem: quemadmodum subditur, *[Et obſeruantes,] id est verba & facta christi ad reprehendendum, non ad credendum & imitandum considerantes & explorantes: quorum ſectatores ſunt multi, qui proximos ſuos obſeruant ad accusandum & calumniam, & proprios defēctus atque excessus penſare ac plangere negligunt: quibus Salomo loquitur, Qui obſeruator est Prover. 11. malorum, opprimetur ab eis. Et rursus ait scriptura, *Stultitia est homini auscultare per ostium.* *[Miſerunt iſidatōres, qui ſe iuſos ſimularent, ut caperent eum in ſermonē,] id est, ex verbis & reſponſionibus Chriſti reprehendere poſſent eum: vt quem veritate vīcere non valeant, circuēnirent & vīcerent caliſitatem: non attendentes neque verentes illud Iob, *Simulatores & callidi prouocant iram dei.* nec illud Proverbiorum, *Vir veritus odioſus eſt.* Itaque non accēſſerunt in persona propria, ſed vt in Mattheo afferitur, *Miſerunt ad eum diſcipulos ſuos cum Herodianis, quatenus ab illis obſeruaret ſe mihi.* *[Et trāderent illum principatiū,] id est, dominationi Herodis, *[Et poſteſtati prieſtiū] putat Pilati, vel vtrū que refertur ad priſidem, intelligendo per principatum dominationem ſue militiam eius, per potefā tem vero iudicariam eius authoritatem. Sic & quidam versipelles ac impīi proximos ſuos obſeruant & ſicē ac callide ſciſtantur, vt eos valeant accuſare, quibus continget, Qui fodiſt fouēam, incidet in eam: & qui diſſipat ſepem, mordebit eum coluber. De talibus loquitur Hieremias, Sagitta vulnerans lingua corūm, in ore ſuo pacem cū amico ſuo loquitur, & occulte ponit ei inſidias. *[Et interrogauerunt illum diſcen‐tēs, Magiſter ſcimus, quia reſtē,] id est vere ac iuste, *[Dicit] feſorūm loquendo, *[Et doceſt] publice prædicando.********

*[Porro] vt ait Anſelmuſ, veritas eſt reſtitudo ſola mente perceptibilis. *[Et non accipit per ſonam,] hoc eſt, nullius intuitu aut amore recedis à veritate & æquitate, nec contra iuſtitiam aliqui parcis: vnde in Acti bus apoftolorum afferit Petrus, In veritate comperi, quoniam non eſt per ſonarum acceptor deus. Huius contrarium agunt quidam prelati, principes, iudicesque iniulti, vni delinquentium, præſertim potentioribus, chariotoribus, propinq'oribus parcentes, & alterum punientes. Propter quod quidam philoſophus leges principum telis comparauit aranearum, quā imbecilliores capiunt muſcas, & fortiores euadere ſiunt. Similiter peccant, qui non ex charitate & zelo iuſtitiae, ſed ex praua radice, videlicet odio, indignatione, impatiētia, ira, cupiditate, corripiunt ac puniunt reos. *[Sed in veritate viam dicit doceſt,] id est, diuina præcepta, documēta atque confilia, quibus de peregrinationis huius exilio ad ſumma ſalutis pertingit patriam, veraciter abſque falſitatis admixtione proponit ac inſtruſt. Hanc adulationem præmiſerunt, vt emollient & vane delectarent, ac ſibi alicerent mentem Christi ad respondendum pro voluntate eorum. Iſtud quippe hypocritis & veruſis eſt proprium, ſimulatorie commēdere, placenta loqui, apparatu, verbo, ac ſignis blande ſe applicare, ſicque alterius animū enervare, abducere, & ad beneplacitum ſuum attrahere: quemadmodum beſtia quā potestate nequeunt comprehendī, blanda ſtrictione ac variis ſimulationib⁹ capiuntur. Vnde mox quæſitionē proponunt, *Licet nobis tributum dare Cæſari, an non?* Pompeius princeps Romanus Iudeam ſubiugauit Romanis, & ex tunc Romani exegerunt à Iudeis tributum, quod & Iudei ſoluerunt. Postmodū ſcribis & phariseis viſum eſt, Iudeos, vt pote populum dei peculiarem, non debere tributum dare terrenis principibus, nec legibus ſubiacere humanis, quia diuina lege regebantur, atque in templo decimas primitiāque ſoluebant. Quibusdam vero Iudeis videbatur oppoſitum, eo quod Romani pro pace militabant communī. Ideo Christo proponuerunt quæſitionē iſtam determinandam, quatenus quicquid respōderet reprehenderetur. Si enim diceret non eſſe ſoluendum, mox eum accuſarent prieſtiū, tanquam rebellē Romano imperio: ſi vero respondiſſet eſſe ſoluendum, iudicarent eum diuino derogare honori & legi: & affectabant vt Christus diceret tributum Cæſari non eſſe ſoluendum, non ideo principiūliter, vt viderentur à debito ſolutionis illius immunes, ſed vt accuſare poſſent ac morti tradere Salvatorem. *[Confiderans autem dolum illorum] videlicet ſimulationē inuidiolum.* Ipſe enim ſcibat quid eſſet in homine, omnium cordium ſecreta, & quicquid in creaturis eſt, cognouit, non ſolum vt deus ſcientia increata, ſed etiam ſecundum aſſumptam naturam in verbo ēterno creaſta. *[Dixit ad eos, Quid me tentat,] id eſt, fruſtri & irrationabiliter me decipere conaſi per ſicē & adulatoria verba?****

[Denique adulatio eſt graue peccatum: & qui aliud laudat, incaute aut ei ſi ſicē blanditur, grandi eū expoſit periculo, vt pote gloria vanē, qua omniem quam habet gratiam & virtutem amittat. Hinc Auguft. Duo (inquit) ſunt perfeſtū genera: vnum eſt vituperantium, aliud adulantium. Magis perfeſit lingua adulatoris, quam manus interfectoris. Adulator equidē perimit animā, corp' occifor.

A Merito igitur ait Psalmista, *Virum ſanguinū & dolofum abominabitur dominus. Et rursus, Sicut no- uacula acuta fecisti dolum.* *Quemadmodum nanque acuta nouacula crines abſcindit, ſic adulator tol- lit virtutem.* Hinc zelo iuſtitie contra adulatores & bilingues Propheta ſuccensus teſtatur, *Loquuntur pacem cum proximo ſuo, mala autem in cordibus eorum.* deinde precatur, *Da illis ſecundum opera eorum, & ſecundum nequitiam adiumentum ipſorum.* Propterē dominiſus chriſtus iſtos adulatores ac fraudulentos dure redarguit. Primō, vt adulationes & fraudes ſemper vitemus. Secundo, vt adu- latores ſtrenue reſellamus, cum Propheta pſallentes, *Corripiet me iuſtus in misericordia, & increpabit me: oleum autem peccatoris non impinguet caput meum.* *[Oſtendit mihi denarium]* qui ad imperatoris Psalm. 27. p̄ceptum ſoluitur pro tributo. Cūmque oſtendiffent Christo denarium, interrogauit, *Cuius habet i- maginem & inſcriptionem?* id eſt ſuperſcriptionem exarata in nummo. Non ignorantia hoc quipſuit, ſed vt ex eorum reſponſione dare eis irreprehensibile ſolutionem. Ideo ſubditur, *[R]eſpondentes dixe- runt, Cæſar,* *[puta Tyberi], quo imperator paſſus eſt Christus.* *[Et ait illis, Redde ergo quae Cæſari ſunt Caſari,] hoc eſt, ea quā ei ex rationabili inſtitutione debetis, putat censum, tributum, obsequium. Hęc nāque ſpirituali libertati & ſubiectioni ſub deo, ad quas ordinatur lex diuina, nō derogant: quia ſpiritu- li libertas eſt immunitas à feruiture peccati, ac iugo diaboli. Propter quod laetatim ſimiſtoli Pe- trus & Paulus in ſuis epiftolis hortant ſeruores fidiciles, vt inſidelibus quoque dominis fideliter obſe- B quantur: *[Et qua ſunt deo, deo]* id eſt quā deo tenemini. ſe obſeruantiam p̄ceptorum ei iugiter exhibe- Ephe. 6. te, ſimō vofipos diuino cultui totaliter mancipate, quoniam totum quod eſti, deo eſt, & eius imagine Titum. 1. inſignitur. Quemadmodum enim denarius Cæſari eſt metallum eius imagine decoratum: ita numis. 1. Petri. 1. ma dei eſt homo ſumma trinitatis expolitus in imagine. *[Præterea] non ſic intelligenda ſunt verba chriſti pretracta, quia aliqid ſit imperatoris, quod non ſit creatoris, qui iure creationis omnium dominus veriſime perhibetur, ſed idcirco ſic dixit Saluator, quoniam aliqua ſpecialiter deputatur terreno pra- fidi, & aliqua creatori. *[Et non poterunt verbum eius,] hoc eſt p̄criptam Christi reſponſionem, *[Repre- hendere coram plebe,] Non enim (vt Salomon ait) eſt sapientia, non eſt scientia, non eſt conſilium contra dominum. De quo in Iob afferitur, *Qui coſprehendit ſapientes in altutu eorum, & conſilii prauo- rum diſſipat.* *[Et mirati in reſponſis,] hoc eſt, verbis reſponsabilibus *[Eius, tacuerunt,] videntes ſe nō poſſe eū Prouer. 31. concludere: iſi quo amplius cum interrogauerunt, eo plus glorificabant eum & coſfundebant ſeipſi. Iob. 5. foſi. Itaque mirabantur quid tam irreprehensibiliter mox relpōdit, & quod inſidiandi, calumnianti- que locum non repererunt.******

C Consequenter deſcribitur quæſio à Sadducæi Christo proposita, pet quam voluerunt Sadducæi pharifeos confundere, & Christi ſapientiam explorare, *[Accedentes autem quidam ſadducœrum qui ne- gant eſſe reſurreciōnem,] De tripli ſecta inter Iudeos exiſtente, videlicet Eſſorum, Phariſaorū ac Sad- cœrum, & diſtinzione eorum ab inuicem diſtincta eſt ſupra.* *[Porro] Sadducœi inter illos grauiſſime erauerunt, quia nec angelū, nec ſpiritu, nec futuram generalē reſurreciōnem eſt credebant: iſi ani- mas hominum in ſtar brutorum dixerunt eſſe mortales, receperuntque libros moyſi, non prophetarū, cum tamē ex Moyſi libris luce clarius cōſtēt angelos eſſe. *[Et interrogauerunt eum,] videlicet Sadducœi Christum *[Dicentes, Magiſter, Moyſes ſcripsit nobis,] i.e. in Deutero. nōbiſ deo iubente p̄cepit, ſi fratres ali- ciuſe (viri) mortuſ ſuerint habens vxorem, iuſque ad mortem;* *[Et hic ſine filiis ſuerit,] id eſt abſque legitima Deute. 25. prolē obierit, vt nomine filiorum intelligentur & filiæ, ſicut dum pater & filius correlatiue dicuntur, cum pater quis vere ac relative dicatur etiam filio carens, nō filia, ſi filius denotat ſexum, *[Et accipiat e- am fratrem eius uxorem, & ſuſi: et ſemen fratris ſuſi,] hoc eſt, de ſemina illa procreet prole, que aſcribatur marito defuncto, voceturque filius eius legalis, quoniam ſit filius carnalis mariti ſequentis. Primi & li- teraliſ cauſa huius praecipiſt ſuit, ne nomen atque memoria viri prioris de ſu tribu remoueretur. Secūda, vt familiarum ac tribuum maneret diſtinctio. *[M]yſtice vero per iſtud p̄ceptum significabatur, quidam fratres mortuo, id eſt Christo propter nos crucifixo, frater ipius, videlicet ecclie ſaſticuſ p̄la- turus, debet ei ſuſitare ſemini ſpiritu, aliquos conuerendo ad ipsum, & bonos ad ſpiritualem inducēdo profectum, *[Septim ergo ſpiritu erat] Iſraelitice ſpiriſ, *[Et primus accipit uxorem, & mortuus eſt sine fi- liis, & ſequens,] id eſt ſecondus frater, *[Accipit eam] poſt mortem prioris, *[Et ipſe mortuus eſt sine filio: & tertius accipit illam, ſimiliter & omnes septim,] id eſt, tali qui omnes, *[Et nō reliquerunt ſemen, & mortui ſunt.* D Noviſima omnium mortua eſt & mulier.* *[I]ſtam quæſitionem proposuerunt Sadducæi, ad demonſtrandum quod reſurreciōnē mortuorum non eſſet poſſibilis, quia rationabiliter dici non poſſet, ad quem p̄dictorum fratri ſpectaret vxor in reſurreciōne futura: ideo ſubditur, *[In reſurreciōne ergo cuius eorum erit uxor, ſiquidem ſeptim] fratres, *[Et abuerunt eam] ſuccēſſuſ, *[V]xorem,] id eſt, qua ratione perineret in futura reſurreciōne ad vnum, perineret quoque ad alium. Quo dato fratres ſimil & ſemel habe- rent eandem vxorem, quod eſt legi contrarium. Vnde beatissimus Ioannes Baptiſta dixit miſeritimo, impiissimōque Herodi, Non licet tibi habere vxorem fratris tui. *[Porro] Sadducœi in quæſitione hac preſupponebant vnum mendacium, quod tamē a pharifeis reputabatur verum, vt poſt re Marc. 6. firſtationem erit vnum ciborum ac venereorum. Vnde & Nicolaus de Gorra teſtatur, quod pharifei poſt reſurreciōne credebant ſe habituōis vxorem ac ſobolem, opulentiamque terrenam, & aurē, ac gemmatam Hierusalem deſuper concedendam per mille annos, atque poſt mille annos, ſe eſſe in celum feliciter transferendos, quorum errorem dominus pandit ſicut ſubiungitur, *[Et ait illi reſiſt, Elys huī ſeculi,] id eſt, qui generantur in mundo iſto, & filii ſunt generis humani *[Nubunt,] hoc eſt, vxores accipiant, *[Et traduntur ad nuptias,] etiam antequam ſiat proœctus eatus, ac ſui iuriſ, quod neceſſe eſt vt ſpecies perfeueret, quoniam vita iſta mortalís eſt: propter quod dixit Philoſoph⁹, Ad hoc generatio animalibus data eſt, quatenus eſſe, quod perpetuari non poſteſt in individualiude, con-****************

B. DIONYS. CARITIVSTAN.
seruetur in specie, per generationum videlicet successionem: [Illi vero qui digni habebuntur scilicet illi], i. electi & iusti quos deus dignos misericorditer reputabit duratione ac habitatione futuri felicitatis, [Et resurrectione ex mortuis], i. scilicet immutatione ac resurrectione de morte naturae ad vitam gloriam, [Ne que nubent], i. feminas non maritabuntur, [Neque ducent uxores], viri, cuius ratio verissima subditur, [Ne que enim vita mori poterint], quia nec mors natura, neque mors culpe, nec mors miseria, locum habere potest in eis, [Aequales enim angelis sunt], i. angelis erunt aequales, quia ad diuersorum angelorum ordines assumentur, iuxta exigentiam diuersitatis meritorum suorum, [Ex filiis sunt dei], filiatione perfecta ad adoptionis per similitudinem gloriae, & perceptione hereditatis aeternae, dicente apostolo, Si filii, & haeredes, haeredes quidem dei, cohæredes autem Christi. Et Psalmista, Tu es qui restitus hereditate mea mihi. Hæc autem haereditas est essentiale præmium beatorum, deinde est & præmium accidentale, Vnde ait apostolus, Oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascenderunt, quæ preparauit deus diligentibus se, [Cum sint filii resurrectionis] beatificare, beatæ immutationis, quæ proprie resurrectio appellatur, nam impij ad maiorem calamitatem resurgent.

Roma.8. putionis per similitudinem gloriae, & perceptione hereditatis aeternae, dicente Apostolo, Si filii, & ha-
redes, heredes quidem dei, coheredes autem Christi. Et Psalmista, Tu es qui restituis hereditatem meam
Psalm.15. mihi. Hac autem hereditates est essentiale praemium beatorum, deinde est & praemium accidentale. Vn
i. Cor.2. de ait Apost. Oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascenderunt, quia preparauit deus

diligentibus se. *Cum sint filii resurrectionis*] beatificæ*i.* beatæ immutationis, quæ proprie resurrectio appellatur, nam impij ad maiorem calamitatem resurgent.

¶ Denique ex his eternæ, increatæ & infinite sapientæ verbis, patet perfidia sceleratissimi Machometi, falsitas Alchorani, error Sarracenorum & Iudæorum ac Tartarorum. Totius enim signifer falsitatis perfidissimus Machometus in suo Alchorano sapissime protestatur, quod post resurrectionem generali iusti erunt in paradiſo terrestri, & cibis, potibus atque venereis abundantissime in perpetuum perfruentur. Et mira est cæcitas illius perditissimi Machometi, quia frequenter facetur, quod Deus misit Moysi testamentum, Daud Psalterium, Christo Euangelium, & sibi Alchoranum, cum tamen in Alchorano quasi innumerabilibus vicibus contradicat scripturis veteris testamenti & Psalterii ac Evangelij, quemadmodum in tractatu, quem contra perfidias Alchorani, & contra singulos singulorum capitulorum eius errores compieggi, luce clarius demonstrauit. Nec dubium, quin etiam sit contra omnem naturalem philosophiam, beatitudinem hominis in voluptatibus consistere gustus & tactus.

C ſequenter veritas ſpecialiter reprobat Sadducorum errorem, negantium resurrectionem, [Quia vero refugunt mortui,] id eft mortuos eſſe reſurrecțios. Et Moyses ostendit ſeum rubrum, i. docet ac innuit deſcribendo verba qua deus per angelum loquebatur ad ſe circa rubrum, de cuius medio angelus loquebatur ad eum, vt patet in Exodo, [ſicut dicit dominus deum Abraham & deum Iſaac & deum Iacob,] ſe- cundum quod ibi Moyses recitat, quod ipſe omnium dominus & creator vocauit ſe deum horum tri- um patriarcharum. Ex quo probatur, quod aliquo modo viuant, puta in anima, cum corum corrupta ſint corpora. Cum etenim Moyses interrogasset nomen dei, & deus dixisset, Ego sum qui ſum. Hęc di- ces filiis Iſraēl. [protinus] addidit, Dominus deus patrum vestrorum, deus Abraham, deus Iſaac, & deus Iacob, mihi me ad vos. Hoc nomē eft mihi in aeternū, & hoc memoriale meum in generationem & generationem. Preterea (vt sanctus Syluester papa diſſeruit) deus voluit ſe horum trium patriarcharum deum vocari, & ſub commemoratione nominum eorum exorari, ad infinitandum ſuperbeatissimum tri- nitatis mysterium, Sunt & alia cauſae. Prima, quia hi patriarchae fuerunt primi & generales progeni- res Iſraēliticae plebis. Secunda, quia eximiæ sanctitatis fuerunt, & in multis excellentiam aliquam for- tiuntur. Tertia, quia ad eos de Christi aduentu facta eft re promifio manifeſta, vt patet in Genesi. Quar- ta, vt filii Iſraēl generis ſui dignitate aduerterent, ſicquā idololatriam euitando, verum colerent deū & deo grati conſisterent. Quinta, vt horum patriarcharum virtutes cunctis eorum posteris in exempla proponerentur. ¶ Inſuper quod ex præallegatis Moysi verbis ſequitur hōs viuere patriarchas

Actu. 10. *[Deus autem non est mortuorum, sed inuorūm. Omnes enim uiuent ei.]* Sed contra hæc verba potest fieri triplex obieccio. Prima, quia deus dicitur iudeu[m] et mortuorum ergo similiter di-

Genesi. 2. *Propter quod dicitur apud prophetam. Tertia, quia deus dicitur index viuorum & mortuorum, ergo similiter ac ci potest deus eorum. Secunda, quia praefati patriarchae vere sunt mortui, quemadmodum scriptura describit. Tertia, quoniam impii non vivunt deo, sed proprie potius voluntati coram deo mortui perhibentur. Et respondendum ad primum, quod aliquid dicitur dupliciter mortuum. Primo omnino secundum corpus & animam, & ita non est deus mortuorum deus aut iudex. Secundo, quantum ad corpus tantum: sicut mortuorum deus & iudex est dominus. Ad secundum ex eodem patet responsio, quia praefati sunt vere mortui quantum ad corpus. Ad tertium est dicendum, quod impij ac damnati non vivunt deo, id est, secundum legem diuinam, nihilominus vivunt deo, id est, ad sua infinita declarationem; sive ad suæ maiestatis honorem, quia in eis ostenditur omnipotentia creatoris & æquitatis eius, immo pietas eius aliquo modo, quoniam citra condignum puniuntur damnati, & impij in seculo isto: interdum misericorditer conuertuntur, & pie a deo tolerantur, ac varia eius beneficia fortuntur. ¶ Sed posset quis dicere, Qualiter ex his verbis probatur resurrectione mortuorum, cum non aliud ex eis consequi videatur, nisi quod immortalis sit anima rationalis? Respondetur, quod Christus loquebatur Sadducæis, qui ideo resurrectionem negabant, quoniam animas dixerunt esse mortales: ideo immortalitate anime demonstrata, probata eis fuit resurrectione corporum, & etiam idem ex aliis potest inferri. Primo, cum anima sit naturaliter corporis forma, naturalem habet in elimationem ad reunionem cum ipso. Secundo, quoniam sicut anima meruit atque demeruit, ita est finaliter remuneranda. Quemadmodum ergo in corpore meruit ac demeruit, ita in ipso ultimata est promissa. Tertiò, quoniam anima cum sit naturaliter pars alius totius, non potest in seipso subsistens habere perfectam, ergo nec plenam felicitatem. Quartò, quoniam sensitivæ vires radicaliter manent in anima, idcirco ad corpus naturalem habet affectum, nec absque illo plene quicquam art contentatur. Vnde & Platonici dixerunt animas corporibus reunendas: sed errabunt in hoc, quod eas dicere xerunt corporibus denuo morituras vniuersitatem. Postremò ex modo loquendi ipsius Moysei in quinque libris suis clarissime innotescit animas hominum esse perpetuas. Frequenter etenim eos sit qui obierunt esse*

collectos ad patres suos. Et Iacob patriarcha, Descendam (inquit) ad filium meum lugēs in infernum. Genes.37.
Abrahæ quoque perhibuit deus, M̄rces tua magna est nimis. Temporalia autem non possunt esse suf-
ficiens retributio operum charitatis & gratiæ, quæ sunt opera supernaturalis ac præstantissime digni-
tatis, temporalium rerum valorem ac dignitatem incomparabiliter excedentia. Denique multi iusti &
sancti veteris testamenti in vita præferti, aduersitatibus maximis, & diuersis vñque ad finem viæ affecti
sunt, & tandem pro iustitia interficiuntur. vt de seipso recitat Hieremias, & de multis cōstat prophetis, de
quibus certum est, q̄ in vita præsenti non sunt pro suis meritis remunerati, ergo post vitâ hanc, [refor-
mantes autem quidam scribarum,] qui erant legis doctores, [Dixerunt.] Sed quomodo respondere dicuntur,
qui interrogant non erant? Dicendum, q̄ responderunt, i.ad præinducta verba Christi apte & corre-
spondenter loquuti sunt, [Magister bene dixit,] i.veraciter respondiſſi. [Et amplius non audiebant cum quic-
quam interrogare.] Pharisei & Sadducei, quia quo plus Christum interrogauerunt, eo sapientia eius cla-
rior apparcat & maior, & ipsi plus confutabantur: si autē pia intentione, desiderio proficiendi inter-
rogassent dominum Iesum, quo ipse celerius ac sapientius respondiſſet, eo ipsi audiūs atque indefi-
nitius sc̄citatū fuisse. Itaq; non audebant magistrum veritatis amplius interrogare, ad tempus scili-
cer die isto, tamen paulo post tempore passionis, s̄a pe interrogauerunt eundem. Ex quibus elicitor inui-
diam rationabiliter conuictam acris malignari. Et quoniam non audebant Christum magis interro-
gare, ipsi eos charitatue interrogauit, vt eorum errorem excluderet, quia sciebat eos male sentire de rege
Mefisia, vt pote quod purus existeret homo. [Dicit auem ad illos,] Juidelicet scribas & phariseos. [Quomo-
do dicit Christum filium David [sic?],] i.qualiter scribi & pharisei, ceterique cōmuniter affirmant Chri-
stum de David regis semine nascitum, & eius filium appellandum, ita quod secundum eos erit dun-
taxat filius David, & non dominus eius. [Et ipse David dicit in libro psalmorum,] Dicit dominus, scilicet de
pater, [Dominio meo,] vt pote Christo, [Sed a dextris mei,] id est, mihi equalis esto ac reside, secundum q̄
deus es, atque secundum naturam tuam humanam in potioribus bonis, & beatitudine ampliori in cū
etis beatis consiste, vt pote præ omni praeciosa creatura mihi propinquior, quia in donis gratiæ & gloriæ
omnibus illis inæstimabiliter es præfulgens. Itaque Christo secundum vtrangue suam naturam com-
petit ad dei patris dexteram residere, sed diuersimode, vt est tacitū. [Donec ponam inimicos tuos,] Iohannes
videlicet incredulos, impios & reprobos, [scabellum pedum tuorum,] i.eos tibi perfecte subiiciam, sub-
iectione coacta per diijudicationem & condemnationem, quod erit in finali iudicio & inferno. Porrò
domino salvatori quantum ad suam humanitatem data est omnis potestas & omnium creaturarū do-
minium ab incarnationis suę exordio, quantum ad autoritatem & potestatis huius possessionē. Nam
eo ipso quod Christi humanitas vnta est verbo eterno hypostatica vniōne, prelata est omni creature:
vnde & ante passionem dixit, Pater diligit filium, & omnia dedit in manu eius. Et rursus, Dedit ei po-
testatē iudicium facere, quia filius hominis est. In resurrectione autem data est christo homini ista
potestas, quantum ad eius manifestationem, quia extunc cœpit Christi maiestas publice prædicāti, &
omnibus notificari. In ultimo vero iudicio dabitur ei potestas hæc, quantum ad plenam ipsius exequi
tionem, quando (iuxta Esaiam oraculum) ad eum venient, & confundentur omnes qui repugnat ei. [Da-
uid ergo dominum eum vocat, & quomodo filius eius est?] Tanquam dicat, Ex quo David, qui fuit prepotens
rex eximusque propheta, atque præcipua sanctitatis, Christum nominat dominum suum, innuit
christum esse plus quam prophetam, ac regem. Quomodo ergo filius est? Ad hoc nullus istorū chri-
sto poterat respondere, vt in Matthæo habetur. Si autem cognouissent duplēcē esse in Christo natu-
ram ac generationem, facile respondiſſent, quod secundum naturam diuinam & generationem exter-
nam esset dominus David, & filius eiusdem David secundum naturam humanam & generationem
temporalē. [Audentie autem omni populo] qui prædicationi interfuerūt, [Dixit discipulis suis, Attende] i.e.
vos præseruate & custodite [Ascribis qui volunt ambulare in solis,] i.albis ac candidis vestibus, vt videan-
tur ceteris sanctiores, quo constat q̄ ambrant vanam ostentationem. [Et amant salutem in fore,] i.sala-
lutationes publicas, & cum reverētia ac capitis inclinatione exhibitas, præsertim à magnis personis, sic
que humānū requirebant fauorem. [Et primos cathedras,] i.honorabiliorēs sedes in synagogis, quo in-
notescit eorum ambitio, [Et primos discibitūs,] i.superiora loca, [In coniunctis,] per quod eorum gulositas ar-
que superbia designantur. [Qui devorant domos viduuarum,] hoc est, facultates eorum gulosæ cōsumunt, [s;]
mulentes longā orationem, i.prolixe quasi orantes, cū tamē ore, non corde orarent: nec ex vera virtute
sed cupiditate & vanitate orabant, vt ab hominibus, præsertim à viduis aliquid habentibus, reputare-
tur sancti, sicutq; copioſa à viduis acquirent munera, quia ad dandū deuotis sunt viduæ magis prōne
ac liberæ quam fecimæ maritatae. [Hi] scribæ, in quibus fuit scientia informis & inflans, [Accipient dan-
nationē maiorem,] i.grauis punientur in sempiternum, secundū quod alii enormius peccauerunt. O quā
multi etiā modo in ecclesiā horū scribā & phariseōrum vita imitantur, non dei honor & gloriā, sed
propriam commoditatē, & venerationem, laudem & famam quærentes, carnalitati deferentes, am-
bitiosi & simulatores, ac spiritualia propter temporalia exhibentes; quemadmodum quidam presby-
teri propter oblationes multiplicant missas. Væ ambitiosi prælati, carnalibus, cupidisque docto-
ribus, & vniuersis superbis filiis. Denique circa prahabita dicit Chrysost. Dum Iudaicos sacerdotes
Christus confundit, etiam Christianos presbyteros monet, ne cum viduis commōrentur magis quam
cum ceteris sc̄minis: quia etiā voluntas mala non est, tamen suspicio mala est. Et iterum ait, Non solū
corpore in nouissimo loco simus, sed & animo nouissimos omnium nos reputemus. Postrem pos-
set hic queri, cur fons sapientiæ verbum dei in excellis, cuius omnis actio est nostra instructio, clerū
Iudeorum, videlicet sacerdotes, scribas & phariseos coram vulgo publice increpabat? Et respōden-
dum, quod certum est cum hoc diuino fecisse iustiūtū propter diuersas causas. Primo, quia illorū vi-

tia publica erant. Secundò, quoniam scandalizatiua fuerant plebis. Tertiò, pro informatione discipulorum, quatenus & maiores audenter corripero. Quamvis autem omnis Christi actio sit Christianorum instruētio, non tamen illa instruētio est semper ad imitādum: sed interdum ad fidei firmitatē aut morum reformationem, seu alii quedam. Hæc autem increpatio scribarum & phariseorū à Christo multo diffusius describitur à Matthæo, in quo & Christi iustitia declaratur: quia dum eius respōsionem commendasset scriba, non est reprehensibiliter emolitus, ita vt contra iustitiam ab eorum correptione taceret, sed protinus eos durè corripiuit: à cuius imitatione labitur, qui humano fauore, adulatio, laude, aut munere, mente sic eneruantur, vt à fraterna correptione, aut paterna correptione delinquentium retrahantur. Alij verò econtra non ex charitate ac zelo iustitiae, sed ex ira, & impatientia, auerſione, aut alia paſſione, ad correptionem seu correctionem proximorum mouentur, & dum alios videntur velle curare, grauius lādent ſeipſos.

Elucidatio cap. xxi. [Respicens autem Iesu, videbat eos qui mittebant munera sua in gazophylacium.] Artic. XLIII.

Eſpicient autem Iesu i.e. populum suas oblationes in templo facientem confidans, vt aliquod ſpirituale proponeret documentum, & per exteriorem illum affectionem insinuauit, q̄ eos qui bonis operibus ſunt intēti libenter attendit, atque eorum devotioni congratulatur, [Videbat eos qui mittebant munera sua] id est oblationes suas ponebant seu proiciebant [In gazophylacium] diuities, i.e. in reſitorium talium oblationum. Et dicitur gazophylacium à gaza quod est diuitia, & phylaxin quod eft ſeruare, quaſi reſervatorium diuitiarū. Eratque gazophylacium triplex. Vnum, in quo ponebant oblationes ac donaria regum, quod in libris Regum nusac sabbati appellatur. Secundum, in quo ponebantur oblationes ſacerdotum, vocabaturque carbona. Tertium, in quo vulgi oblationes reponebantur, quod cōmuni nomine gazophylacium nominabatur, quod secundum Auguft. fuit arca, in qua ponebantur oblationes ad ſuſtentationem miniftrorum templi, vel etiam ad reparationem adiſiſorium ipſius. Interdum quoque gazophylacium dicitur locus in qua erat huiusmodi arca: iuxta illud Ioannis. Hæc verba loquutus est Iesu in gazophylacio docens in templo. Interdum domus ſacerdotum ac leuitarum prope templum. Nō nunquam horreum collocationis primitiarum ac decimarum. Spiritualiter verò arca dei fit anima noſtra, in qua deo quotidie offeramus ſacrificium laudis, thymia na deuotæ orationis, ignem feruidorum affectuum, charitatis & contemplationum excessus. [Vidit autem et quādā vidua paupercula mittentem] in gazophylacium [Acrea minuta duo] id est duos exiguo obulos factos de are, non de argento aut aurō, qui secundum Chryſoft. valebant quartam partem denarij vſualis, [Et dixit, Veri dico vobis] diſcipulis meis, [Quia vidua haec pauper plus quam omnes misit] id est ceteris omnibus hic modo offerētibus plus obtulit. Plus, inquam, non per respectum ad magnitudinem rei oblate in ſe, ſed per respectum ad interioriem deuotionem, & animi promptitudinem atque diuinam acceptationem, & muneris qualitatem, quia de necessariis ſibi. Hinc ſubditur, [Nam omnes hi] ſcilicet diuities, [Ex abundanti ſibi miferunt in munera dei] id est ex copioſa ſua ſubſtantia poſuerunt aliiquid in gazophylacium inter oblatas, que diſcuntur muneri dei. Primò, quia deo hominibus ſunt collata, quemadmodum David loquitur domino, Tua ſunt omnia, & quæ de manu tua accepimus, dedimus tibi. Secundò, quia deo ab hominibus offeruntur: ideo viiiora non ſunt domino offerenda, ſed meliora: quemadmodum in Genesi legitur, quod Abel obtulit deo de primogeniti gregis ſui, ad ipib⁹ ſequuntur: Cain verò de fructibus terra. In Malachia quoque habetur, Si offeratis claudum aut languidum, nōne malum eſt? Offer illud duci tuo, ſi placuerit ei. Quasi dicat, Terrenus princeps tuus tibi indigneſt, ſi ei offerres quod vilius eſt. Et iterum dicitur ibi, Maledictus dolofus qui habet in grege ſuo maſculum, & votum faciēt immolat debili domino. [Hæc autem ex eo quod deest illi] i.e. vidua iſta paupercula ex terrena ſubſtantia quam non haebet, [Omnem vietum ſuum quem habuit misit] i.e. idipſum modicum quod habuit, ex quo ſe aliquantum ſuſtentare potuit, obtulit: ſicque modicum iſtud fuit pars terrenæ ſubſtantie communiter ſumptu, de qua iſpa parum quid habuit. Et quod ait, omnem vietum ſuum, &c. intelligi potest ſive ſimpliſter, ita quod de numismate nihil recinuit ſibi: aut per modum hyperbolica loquutionis, quo aliud dicitur per exceſsum. [Si autem obiciatur, quomodo christus laudet viduam iſtam de huiusmodi oblatione, cum virtus circa medium dicatur conſiſtere?] Respondet, quod virtus conſiſtit circa medium in his, qua ſunt neceſſitatis, non ſemper in his qua ſunt ſupererogationis, in quibus ſaepē omnimoda temporalia derelictio commendatur, vt patet in paupertate & castitate religioſorum. Præterea aduentum, quod cum ſit duplex propoſitio, vptore geometrica & arithmeticā, ſecondum alteram harū proportionum dicitur vidua iſta plus aliis obtulisse, quia per respectum ad ſubſtantiam ſuam, plus obtulit quam diuities per cōparationem ad suas poſſeffiones. Denique & nos cum vidua iſta offeramus deo duo minuta, videlicet corpus & animam, & quicquid poſſumus ac habemus. [Et quibusdam dicentibus de templo] id est aliquibus diſcipulis Christi dicentibus ei de templo Hierufalem, [Quod de lapidibus bonis et donis ornatum eſſet] quod ex aptis lapidibus eſſet conſtructum, & pretioſis vteſilibus ſeu denariis decoratum, & pulchre formatum, [Dixit] Saluator diſcipulis iſtis adhuc rudibus: quibus nunc multi aſſimilantur, qui magis respiciunt ad ornatum ecclesiæ corporalem quam ſpiritualē, ad pulchritudinem adiſiſorum quam ſanctimoniam miniftrorum, ad redditus quam virtutes: vnde & magis eliſunt in prælatos eos qui corporalia illa quam qui ſpiritualia iſta poſſunt procurare, augere, defendere:

A idcirco ecclesia ad deflendam deuenit ruinam. Hinc Christus respondit diſcipulis, [Hoc] templi ædificatione, [Quæ videtis, venient dies in quibus non relinquetur lapis ſuper lapidem, qui non deſtruatur.] Hoc quadrigesimo ſecondo post Christi paſſionem anno per Titum pro magna parte eſt factū, deinde per Adriā. Lucae. 19. num completem, vt ſupra plenius dictum fuīt. [Interrogauerunt autem illum, dicentes, Magiſter, quando haec erunt?] i.e. quando tam funditus deſtruetur Hierufalē, [Et quod ſignum apparet, cum fieri incipient?] Iſi diſcipuli, vt dicitur in Marco, fuerunt Petrus, Iacobus, Ioannes, & Andreas, qui ſecreto ſciſcitati Marci. 13. ſunt Christum, non ſolum de iſiſis, ſed & de finali iudicio, conſummatione que mundi: iuxta illud Mat. Matth. 24. thæ, Acceſſerunt ad eum diſcipuli ſecreto, dicentes, Dic nobis, quando haec erunt, & quod ſignum ad uenientis tui & conſummationis ſeculi? [Qui dixit, videte ne ſeducamini,] à pfeudo ac impio. [Multi enim uenient in nomine meo dicentes, Quia ego sum,] id eſt in nomine meo uenire ſe dicent, & nomen meū men daciſter ſibi aſcriben, ita quod vnuſquisque eorum dicet ſe eſſe Christum vel aliquem magnū, vt fuerunt hæriſarchæ. Porrò Simon Magus dixit ſe Christum, & dei virtutem ac verbum. Similiter Simon Eſſeus dixit ſe eſſe Mefſiam ac liberaturum Iudeos à tributo atque domino Romanorū, vt Iosephus refert, & iſi deſtructionem Hierufalem præceſſerunt: ſimiliter ſecondum Christi aduentum præcedent tales iniqui. ¶ Præterea Christus determinate non exprimit tempus præfata deſtructionis Hierufalem, aut ſecondi ſui aduentus, conſummationis que mundi: ſed ſigna quādā, quatenus temporis incertitudo reddat nos cautos ac timoratos, & ad signorum euuentus ſollicitos ac pāratos. Vnde alibi ait Saluator, Vigilate, quia uora non putatis filius hominis veniet. [Et tempus appropinquabit.] Hoc duplicitate potest exponi. Primò, quod pfeudo illi dicent, tempus appropinquabit, videlicet tempus ſaluationis fiendæ per eos ſeu finalis iudicij. Secundò, vt ſit verbum Christi, ita quod post illorum laſariorum aduentum appropinquabit ruina Hierufalem aut conſummatio ſeculi. [Nolite ergo in poſt illos,] Lucae. 12. id eſt nec corporaliter eos ſequamini, nec eis creditis aut consentiatis. Circa haec ſcribit doctissimus Nicolaus de Gorra, Multi hodie ſequuntur Simoñem Magum. Pauci nanque ſunt beneficiati, niſi aut prece, aut pretio, aut tēporali ſeruio, vel intuitu ſanguinis, aut amore, timorē principis: multi quoque ſequuntur Antichristum, qui propter avaritiam deſerunt Christum. Christus quippe in vna perſona habuit tres naturas, videſiſcoris, animam, deitatem: ambitioſi verò in vno ſubſiſtente, plures congregant per ſonatus ſiue p̄abendas. [Cam autem audieritis prælia,] qua inſerunt ab extraneis, [Et Prouer. 18 ſedationes,] qua concitabuntur à conſiūbus, [Nolite terrori] inordinato & mundano timore rationē turbante, iuſtuſ nanque quaſi leſi confidens abſque terrorre erit, nec contristabit iuſtuſ qui quid ei acciderit, vt Salomon conſteſtatur. [Oportet prium haec fieri,] id eſt ante deſtructionē Hierufalem, ſeu ſeculi finem haec neceſſe eſt euuenire, non abſoluta & fatali neceſſitate, ſed neceſſitate conditionata & conſequentia, in quantum à deo præiuia ſunt, quamvis in ſeipſis ſint contingentia. Kursus oportet ea accidere, nō deo cogente, ſed hominum malitia exigente: vel oportet, quia opportunum & aliquo modo expediens eſt ea contingeri: iuxta quem modum ait Apoſtolus, Oportet hærefes eſſe, vt qui probati ſunt, manifesti fiant. [Sed nondum ſtarin finis,] id eſt eiſi euuenientibus non determinate cognosci valebit tempus & hora vaſitatis Hierufalem, nec protinus finis mundi inſtabit. [Tunc dicebat illis] ſigna prædicta magis in ſpeciali exprimendo, [Surget gens contra gentem] id eſt populi minorum prouinciarum contra ſe inuicem præliaſtunt, [Et regnum aduerſus regnum,] id eſt maiores prouincia ſeu regiones & reges earum aduerſiſt ſe compugnabunt. [Et temeritas magni erunt per loca, & peſtilentia, & famæ, terrorisque, & ſigna de celo,] id eſt grandis terror incutientur hominibus ex hiſ ſignis apparet in cælo aëreo & celeſti atque angelica ſiencie virtute, nempe vt refert Iosephus, imminentie deſtructione Hierufalem, lignæ acies, currus, equitatisque armati in aere diſcurſentes apparuerunt ac præliantes: ſtella quoque formam gladi habens per annum pepedit ſuper Hierufalem. [Et ſigna magna erunt,] id eſt ſupernaturales immitationes, inſolitique euuentus. Vnde & tunc vitula inter immolantium manus peperit agnam. ¶ Præterea quaeritur, cum prælia, ſeditiones, terræmotus, peſtilentia, famæ, atque terribiles ac diuersæ exhalationes, imprefſiones, figuræ, & alteraciones, vt ſunt cometæ, dracones volantes, caprae ſaltantes, D caſtra, ac conſimilia, de quibus in libro meteorum agitur, naturaliter fiant, quomodo poſſunt eſſe ſigna futuræ, præſertim naturaliter, non præſcibilium, imò qualiter ſigna conſiſtere queunt, cum (teſte Gregorio) ſigna non ſint qua naturaliter accidenti? Respondet sanctus Gregorius, quod Christus loquitur de præinductiſ, ſecondum quod ſupernaturaliter uenient, & ordinem temporum non obſeruant. Vnde & alii afferunt, quod prædicta abundantius euenerunt, inſtante deſtructione Hierufalem, & adhuc multo abundantius euenerunt mundi fine inſtante, quam naturaliter ſoleant, & ita ſunt ſigna. Denique quia haec ſigna tam ad deſtructionem Hierufalem quam ad ſecondum Christi aduentum valent referri, nec certum eſt in quanta abundantia majoritate ſe menſura cōtingent mundi termino imminente, ideo ex eorum euenuenti prænōſci non potheſt determinatum tempus aduentus Anti-chriſti, conſummationis que ſeculi, prout Auguſtinus probat diſſiſtus. [Sed ante haec omnia] i.e. priuſquā memorata eueniant ſigna, [Iniciant voliſ manus suas,] id eſt violentiam inſerunt, [Et persequuntur,] de loco ad locum fugando, verbera & conuictus inſerendo, ſeu aliter moleſtando, [Tradentes in synagogas,] id eſt in publica ſia conuenticula poſſuunt adducere, [Et custodiā] id eſt in carceres, [Trahentes] viros violenter & irreuerenter, tanquam ſacrilegos, [Ad reges & præſides propter nomen meum] i.e. ob hoc quod Christiani eſtis, & meam fidem ac legem euangelicam prædicatis. Quod autem haec omnia in Christi apolloſis ac diſcipulis realiter ſint impleta poſt Christi resurrectionem ante deſtructionem Hierufalem, ex libro Aetuum apolloſorum clarissime demonstratur. Ibi nanque leguntur apolloſi à Iudeis Aet. 5. capti in concilium corum adduoti, in carcerati, flagellis casi, multipliciterque afflitti, quod tamē cū gaudio pertulerunt. Petrus quoque apolloſorum prælatus & vertex, & Iacobus maior coram Herode F. v

rege fuerūt ad ducti, & Paulus ante diuersos presides exitit præsentatus, videlicet coram Felice & Fe
sto, ac aliis. Nihilominus possunt hæc sub persona & nomine apostolorum exponi de fidelibus circa
finem mundi futuris, iudicio de aliis, præsentim de sanctis martyribus. [Cō, inge! vobis in testimonium.]
id est vniuersa persequitio præinducta eueniet vobis in signum & attestacionem, quod vere discipuli
mei fidelissimi esisti, & quod illi impie contra vos egerunt, ac iuste damnentur, quia sp̄reuerunt & affi-
xerunt vos, nec credere voluerunt prædicatio vestris, per diuinā miracula confirmatis. [Paniter
go in cordib⁹ vestris] id est firmiter proponite, [Non premeditari quemadmodum respondeatis] aduersarii le-
gis & fidei, quām tradidi vobis. [Ego enim] qui sum æternus & omni potens deus, verbū dei patris, fons
sapientia, & sapientia increata ac in genita. [Dabo vobis os] id est efficacia, cōstantiamque loquendi. [Ex
sapientia] ad intelligendum que de sunt & fidei Christianæ, atque ad reprobationem idololatriam &
omnem, hareticam prauitatem, [Qui] sapientia [Non poterit referrere] rationabiliter respondendo, [Et
contradicere], veraciter obiciendo ac replicando, [Omnes aduersarii vestri] videlicet Iudei & haeretici ac
pagani, qui in Apocalypsi designantur per tres spiritus immundos, qui in modum ranarum de ore be-
stiarum exierunt. Hinc quoque in Actibus legitur, quod Iudei non poruerunt resistere sapientia & spir-
itu qui loquebatur per Stephanum. Et in beatissimis vtriusque fœxi innumerabilibus martyribus, stud
copiosissimè ac mirabilissimè est impletum; qui inter immanissima & multiplicia suppliciorum
genera tam promptissimè, sapientissimè, cōstantissimè, tranquillissimè, insuperabiliter responderunt,
quasi non ipsi, sed in eorum persona alij sustinuerint tormenta, vel quasi non ipsi, sed alius formasset
verba per eos: quod & vtique ita fuit, secundum quod Christus alio loco dixit, Non enim vos esisti qui
loquiunī, sed spiritus patris vestri qui loquitur in vobis: & erat supermirabile in multis illustrissimis
terrēm, sive quæ puellis valde iuuenēculis, quæ sua facundia, sapientia, constantia, tyranos & mundi sapie-
tes penitus cōfiderunt ac deuenerunt, quod sine supernaturali dei auxilio fieri nullatenus ut posuisse lu-
ce clarissim⁹ constat. Estque hoc ipsum veritatis Christianæ fidei indubitate argumētum, potissimum
quia & martyres glorioſi in suis passionibus, ac postea tot & tantis coruſcabant miraculis. Ita quoniam
fidem catholicam defensare, & cōtra eius aduersarios prælari ac, p. in patu & mori, est pugna dei: ideo
Christus suis dixit martyribus, ne anxia aut sollicita præmeditatione se armari, sed deo suam commit-
tant causam, & cuius innocentem opem, quatenus eos in omni aduersitate cōfortare & cōseruare dignetur:
& totam spem suam figant in eo, de suis viribus nil præsumentes. ¶ Postremo, si quis beatissimorū mar-
tyrum, Dionyſij, Ignatij, Laurentij, Vincen̄tij, Catharinæ, Agathæ, Agnetis, Eulalia, Christinae, & alio-
rum prorsus innumerabilū gelta & passiones, perficaciter legat, scierit, quām vera sint ista. [Tradidimus
autem a parentibus, & fratribus, & cognatis, & morte afficent ex vobis,] id est multos vestrum &
G
incident, & hoc auxilium suppliciū, quod à tam propinquis & tam amicabilibus tradebantur & occidebantur.
Molestii quippe seruent aduersa, quæ à propinquis & familiaribus, de quorum præsumebatur
amicitia, insliguntur: quia ultra corporalem tribulationem inflictam, mēs de amissa charitate, & propin-
quorum ac amicorum infidelitate affigitur. Propter quod Christus de suo loquitur traditore, Si inimi-
cūs meus maledixisset mihi, sustinuerim utrūque. Tu vero homo vnamis, &c. Porro in exordio primi
Psalm. 54. psalmi conuertitur ad Christum, parentibus, ceterisque cognatis
inuitis, & ita tradebantur ab eis, & saepe occidebantur: quemadmodum sacratissimam virginem Bar-
bara pater ipsius manu, propria decollavit, prout Christus in Matth. prænūciauit, Tradet frater fratrem in
mortem, & surgent filii in parētes, & morte afficent eos. Et rufus, Nolite (inquit) arbitriari quod vene-
rim mittere pacē in terra. Non veni mittere pacē, sed gladiū. Veni enim supradare hominē aduersus pa-
trē suum, & filiā aduersus matrem suā, & nurum aduersus socrum suum, & inimici hominis domesti-
ci eius. [Et eritis odio omnibus hominibus]. quibusdam de omni genere hominum, ut sit distributio pro
generibus singulorū, non pro singulis generum: ut dicat omnibus hominibus, propter multitudinem
odientium eos iuxta quem modū ait Apostolus, Omnes quæ sua sunt querunt, non quæ Iesu Christi.
[Propter nomen meum]. i.e. propter predicationem, confessionem & cultum nominis mei & legis ac fidei
Christianæ, nempe vt Terentius protestatur, Sicut obsequium parit amicos, sic veritas odium. ¶ Sed
1. Cori. 10. obici potest illud A postoli, Ego per omnia omnibus placeo. Respondetur, quod idē Apostolus lo-
quitur, Si hominibus placere, Christi seruus non essem. Itaque aduertendū, quod scriptura loquitur
de homine duplicitate. Primo, secundum id quod supremum & melius est in homine, vt pote secundū
rationem, gratias & virtutem, & ita vocatur humanus, quod rationabile est & pium: sic Apostolus di-
cit, Si secundū hominē, id est, rationabiliter, ad bestias, id est, cōtra bestiales homines, pugnali Ephesi,
id est, disputauit in Epheso. & hoc modo ait a Posto. Ego per omnia omnibus placeo. Secundo loqui-
tur scriptura de homine secundum id quod carnale & partum extat in eo, quod & in maiori hominū
parte prædominatur, quoniam maior pars hominum sensualitatē, errores & vitia sequitur: & ita nunc
loquitur Christus, & item Apostolus vbi ait, Si hominibus placere, Christi seruus non essem. Porro
causa odij huius est dissimilitudo, quæ est inter seruos Christi & seculi, inter ciues Hierusalem &
Galat. 1. Ba-
ylonis. Propter quod in Ioanne afferit Christus apostolis, Si de mundo essetis, mundus quod suum
erat diligenter. Quia vero de mundo non esisti, sed ego elegi vos de mundo, propterea odis vos mūdus.
[Et capillus de capite vestro non peribit.] Non est hoc ita accipiendum, quod in resurgentibus erunt om-
nies capilli qui fuerūt in eorum capitibus: sed tot, quod ad capitis perfectionem & ornatum spectabūt.
Poteſt & ita intelligi, nihil ad corporis veritatem, integratatem, decorē pertinentes deerit in resurrec-
tione, elec̄tis. Si enim non peribunt capilli, multo minus membra, carnes, & ossa. Spiritualiter vero, capilli
sunt cogitationes, affectionesque animæ: quæ si bone & charitatiue fuerint, non carebunt beatitudinis
premio. [In patientia vestra] i.e. virtute & merito patientie vestre, [Postulabitis animas vestras], i.e. eas salubri-

A ter custodierit, & à varijs præseruabitis vitiis, quæ per impatientiam incidit homo, eisque ratione & deo subiectas habebitis: per impatientiam vero perdit homo animam suam, cum Salomon dicat, Qui impatiens est, operatur stultitiam. Iob quoque, Quid perdis animam tuam in furore tuo? Tanta autem est Iob. 18. patientia virtus, ut Iacobus dicat, Patientia opus perfectum habet. Et Salomon, Melior est patiens viri fortis, & qui dominatur animo suo, expugnatore virium. Est autem patientia virtus moralis, per quam Prout. 16. homo moderatur ac frenat passionem tristitiae, ne scilicet in aduersis immoderate tristetur, immo potius gaudet in eisdem propter multiplicem fructum inde provenientem. Propter quod in exordio sua canonice Iacobus monet, Omne gaudium existimare fratres, cum in diuersis tētationes inciderit. Denique omnium virtutum spiritualiumque profectum, patientia est probatrix, nec melius experiri potest in anno sit vere humilis, charitatiuus, mansuetus, proficiens, quam per patientiam in aduersis: in quibus si impatiens fuerit, pater impetratio eius. Idcirco in Ecclesiastico legitur, Vasa signi probat Eccle. 27. fornax, & homines iustos tentatio tribulationis. Patientia namque in aduersis, est signum extirpationis priuati amoris, qui omnium est vitorum origo, est quoque humilitatis indicium: impatientia vero est signum priuati amoris & elationis. Recte ergo distinxit Salomon, Qui patiens est multa gubernatur prudenter: qui autem impatiens est, exaltat itulitiam suam. Insuper (tefla Gregorio) patientia vera est aduersa exanimiter perpeti, & contra eum qui iniurias irrogat, nullo dolore morderi.

B Declaratio residuae partis huius capitulo à loco, [Cum autem viderit circundari ab exercitu Hierusalem.] Artic. xlv.

C Onsequenter Salvator ponit propinquum destructionis Hierusalem signum, [Cum autem vi deritus circundari ab exercitu Hierusalem] id est, ciuitatem Hierusalem ab exercitu Romanorum sub Vespasiano & Tito vindicata obfideri, prout quadragesimo secundo post Christi passionem factum est anno, [Tunc scitote quia appropinquabit desolatio eius], id est, ruina & pressura grauissima, quia tunc protinus capta est, [Tunc qui in Iudea sunt, fugiant in montes]. i.ad occulta & remota latibula montium: [Et qui in medio eius], i.e. Hierusalem habitantes, [Discedant] ex ea, antequam obfideantur tam grauiter: [Et qui in regionibus], i.habientes in Iudea, Galilaea, Samaria, [Non intrent in eam] id est, in Hierusalem, vi in ea ab hostiis defendantur: cuius tamen oppositum peregerunt quam plurimi, & in ipsa Hierusalē perierunt, [Quia dies vltionis hi sunt]. i.dies obfisionis & captionis ac destructionis Hierusalē sunt dies, in quibus deus ex sua iustitia decreuit punire Hierusalē propter sua peccata, & vindicare sanguinem Christi, ac discipulorum suorum in Hierusalem & in Iudea iniuste effusum, ut supra pleius dictum est, [Et implantur omnia que scripta sunt] id est, de vastatione Hierusalem & punitione Iudeorum per prophetas sunt prænunciata: quia de hac vltima ac finali maxima Iudeorum defectione, desolatione, ac derelictione, in Esaia, & in libro Psalmorum, & in Osea, ac Hieremias, alisque prophetis, præserit in Daniele multa sunt prophetata: sicut est illud, Ciuitate & sanctuarium dissipabit populus cum duce venturo: & finis eius vasis, & usque ad finem perfeuerabit desolatio. Atque in Psalmo 68. Fiat habitatio eorum deserta, & in tabernaculis eorum non sit qui inhabitet. In Hieremias quoque, Reliquum domum meam, dimisi hereditatem meam, [Vix autem pregnantibus & nutritibus in illis dictis], i.mulieribus vicinis partu, & etiam eis quæ pepererit aut parvulos nutririunt, erit tunc specialis calamitas & via multiplicitis temporalis afflictionis, quia ex vehementi macore atque formidine interdum pa- tiuntur abortum, aut suo tempore nequeunt parere, nec fugere possunt tam expedite vt alii: & istud specialiter fuit in obfitione & captione Hierusalem à Romanis, quādo quædam scemina proprios ex magnitudine famis leguntur comedisse infantulos, & ipsi infantes perimebantur, [Erit enim pressura magna super terram] hoc est, in regno Iudeæ, & maxime in Hierusalem erit afflictio proflus grauissima, [Et ira populo huic], hoc est, iusta castigatio populo Iudeorum propter excessus eorum, [Et cadent in ore gladii], hoc est, gladio occidentur, sicut ore consumitur cibus: & captivi ducuntur in oēs gentes. Et hēna multa milia Iudeorum fuerunt à Romanis occisa, multaque milia fame perempta, multa quoque militia vendita, intantum quod sicut pro triginta denariis vēdūs fuit Christus, sic triginta Iudei pro uno denario vendebantur, & ex eis fuerunt quidam hinc inde per omnia regna seu climated mundi dispersi: quod tamen per modū hyperbolice locutionis potest intelligi, ad insinuandum, quod per valde multas gentes Iudei dispersi sunt. Denique dispersio hec Iudeorum deo ordinante facta est, ad confirmationē fidēi Christianę, & maiorem memoriam nominis Christi, dum conuersi ex gentibus aduersarios suos inter se vident morantes, ex quorū libris probant quae credunt, & in quorū tam longa & graui captiuitate ac desolatione vident ad osculū esse implata, quæ de corundē captiuitate ac dispersione predixerunt prophetæ: atque incredulos intuendo Iudeos memores sunt dominicae passionis. Hinc fertur in Psalmo, Deus ostendit mihi super inimicos meos, ne occidas eos, ne quādo obliuiscantur popu li mei. Disperge illos in virtute tua, & depone eos protector meus domine, [Et Hierusalem calcabitur à gentibus], i.alienigenarum portefacti tradetur, vel à gentilibus ad fidem conuersis inhabitatibus, [Donec implantetur tempora nationum]. Verbiū istud obscurum est, quod tamen primo potest hoc modo intelligi, tam diu Hierusalem à gentilibus possidebitur, quoque gentes omnes ad fidem conuersa sint, aut circiter: quia vt ait Apostolus, Cum plenitudo gentium intrauerit, tunc omnis Israël saluus fiet. Tunc enim & Iudei conuerterunt ad Christum. Secundo videtur sic posse intelligi, quod Hierusalem, seu terra sancta à gentilibus non conuersis, vt pote Saracenis inhabitatibus, quoque tempora nationū implantetur hoc est, quoque tempus debellacionis seu expulsions Saracenorū à terra sancta, & infra reddamus culmen Christianum, [Deinde Salvator prenuntiabit mundi excidium, & signa

præcessura generale iudicium, [Et erunt signa in sole, & luna, & stellæ.] Quæ erunt hæc signa, in Matthæo 24. Mattheo exprimit Christus, dicendo, Statim post tribulationem dierum illorum, sol obscurabitur, & luna non dabit lumen suum, & stellæ cadent de celo. ¶ Quocirca dicunt expositores, quod post terminacionem persecutio Antichristi, & eo occiso, deus concedet deceptis ab Antichristo quadraginta quinque dies vel circiter ad pœnitendum, secundum quod hoc ex Danièle trahitur: quibus expletis, erunt signa in sole & luna Christi aduentum imminentem testantia: quæ signa tripliciter possunt intelligi. Primo, quod sol & luna in scipis non obscurabuntur: sed per interpositionem corporum opacorum obscurati videbuntur, quia nō lucebunt hominibus, sicut sit in eclipsi. & aliqui opinantur, quod luna supponetur tunc soli: tamen ex hoc solo non sequeretur vniuersalis eclipsi seu totius obscuratio terræ. Secundo, intelligi possunt signa illa, quod obscurabitur sol & luna solum cōparatione vere majoris lucis, videlicet Christi, quemadmodū stellæ obscurantur sole nascente. Nam tanta tunc erit claritas iudicis ad iudicium venientis, ut eius comparatione cætera omnia obscuranda dicantur, & hoc dicit Hieronymus, & potest saluari, si intelligatur pro ipso momento aduentus christi ad iudicandum, ut super quartū sententiā Thomas fatetur. Tertio, possunt signa illa intelligi, ita quod sol, luna & cætera lumina cæli, seu altra, vere in scipis obscurabuntur ad tempus, ad incutendum terrorum hominibus, vt Rabanus asserit, & hoc ipsum Thomas allegat & approbat, quod nil prohibet dici solem, lunam & sydera suo lumine vere esse priuanda, ita q̄ erunt tunc densissimæ, & quasi palpabiles tenebre ineffectiliter horridæ. ¶ Porro stellæ dicuntur de celo casuæ, non vere, sed apparenter, quia rot igne exhalationes ac scintillationes apparetur & descendenter in aere, q̄ astra cadere videbatur. [Et in terra] Jerit realiter [Prestira gentium], hoc est angustia hominum, vel etiam cōfessio mutua ex superabundanti cursu eorum, qui à suis mansionibus fugient, [Pra confusione sonitus maris & fluminum]. i. ex pauore quem habebunt propter fragores horribiles & impetuosæ cōmotions ac sonitus aquarū maris, aliorūque fluminū. Vnde inter quindecim signa que[nt] ut fertur] præcedent iudicium, sunt & ista, q̄ mare extra natum ralem sūt eleubat totum tā alte, q̄ quadrangula cubitus erit altius montibus: deinde tam profunde deprimitur sub terra, vt videri vix queat. Et si istud negetur, aut incertum dicatur, nihilominus certū est q̄ ultra omnem estimationē & consuetudinem erunt procellofissimæ inundationes sonitus & fragores in mari & aquis. [Are sentibus hominibus, præ timore & expectatione] afflictionū & periculorum, [Quæ superuenient vniuersi orbis] hoc est cunctis hominibus, præsertim iniustis, qui præ magnitudine formidinis & mœroris corporalis harmonia quādam defasciationē & extenuationem incurrit in eis: sicut Salomon loquitur, Spiritus tristis exiccat ossa. [Nam virtutes cælorum], i. angelica potestates, & angelii vniuersi [Mouebuntur] motu reuerentia & admirationis cuiusdā, ex tam inconsuetis ac prehorrendis iustitia diuinæ effectibus. Vel, mouebuntur, quia ad modum formidantū se habebunt: iuxta illud Job, Columnæ cæli contremiscunt & paudent ad nutum ipsius. ¶ Insuper mouebuntur in obsequiū iudicis, & G cum eo descendenter, quasi in expeditionem cōtra hostes ipsius. Hinc ait Chrysostomus, Si rex terren⁹ contra aliquem procedit, expeditionē mandat in populo, dignitas omnis mouetur, exercitus concitetur, ciuitas feruet: quanto magis rege cælesti ex urgente iudicare viuos & mortuos, virtutes mouetur angelicæ? Quidam per virtutes cælorum intelligunt angelos mediij ordinis, media hierarchia angelicæ, ad quos spectat (vt dicunt) miracula facientia: circa tunc mouendi dicuntur, quia præ solito progredientes ad faciendū supernaturales transmutationes in creaturis. Itaque sicut terreno principiæ ac patresfamilias irascēte, offenſo & fe ad vltionem difponente, conturbatur eius familia, ac plebs subiecta, & præparatio fit armorū: sic rege supererno in fine seculi irascēte & iudicare volente, fient in creaturis immutations præactæ, & operationes miraculose ac consurrections in impios. Vnde in Sapietie libro habetur, Armabit deus creaturā ad vltionē inimicorū, & pugnabit pro eo orbis terrarū cōtra infernos. [Et tunc videbunt filium hominis vniuentem in nube]. i. omnes boni ac mali, oculo corporali videbunt Christum iudicem ad iudicandum venientem in nubibus cæli lucifluis cum omni ciuium supernorū exercitu. Quia & angeli sancti tunc omnes visibiliter apparebunt, secundum Gregorium. Vnde in Apocalypsi asseritur, Ecce venit cum nubibus, & videbit eum omnis oculus. Sicut enim ascendit in nube, ita in nube ad iudicandum descendet: iuxta illud Actuum, Quemadmodum vidisti eum ascendentem in cælum, ita venit. [Cum potestate magna], hoc est vallatus omni beatorum exercitu, [Et maiestas] hoc est claritate, & gloria, ac omnipotencia, cui nullus valebit resistere. ¶ Deinde ponit Saluator iustorum cōfolationem, [Huius autem] signis præactis fieri in ciuentibus, reficie te, [Et levate capita vestra] id est corda ad deum erigite, in ipso confide, atque per spem animas vestras exhilarate, [Quoniam appropinquat redē proprio vestra] id est perfecta salutis, a præsentī exilio ac salus æterna. ¶ Denique Christus hæc dixit sub persona discipulorum suorum ad electos & iustos, qui erunt in fine mundi, qui tunc desuper conformatiōnem & consolationem accipiunt, quibus & propria conscientia bonum testimoniū perhibebit. [Et dixit illis similiundinem] aptam ad intelligendum quod dixit de fine seculi, considerandam ex signis præhabitis, [Videte scilicet] & omnes arbores, cum producunt iam ex fructum, puta in vere, dum folia, flores, & alia quæda ex arboribus producentur, [Sicut] ex naturali tempori curfu, [Quoniam prope est astrea] & loquitur Christus iuxta consuetudinem patriæ, & nomine fructus potest intelligi, quicquid ex arbore producitur. [Ita & vos cum videris hæc] signa iam recitata [Fieri, scilicet quoniam prope est regnū dei] id est cælestis patriæ consummatio ultimata, quo totus prædestinatōrum numerus erit cōpletus, & homines sancti in corpore & anima glorificabūtur. Vel prope est regnū dei, hoc est, de proximo instat hora qua regnum cælestē communicabitur vobis, & ad cælestē perducemini patriam, audierisque vocem illam dulcisimā. Venite benedicti patris mei, posidete paratum vobis regnū à cōstitutione mundi. Hinc oramus quotidie, Pater noster qui es in cælis, adueniat regnum tuū. [Amen dico vobis, quia non

A præterib[us] genero[h]ac, id est, genus humanum seu plebs Iudeorū non deficit super terram in toto, [Donec omnia finam] quæ ante iudicium dixi futura. [Cælum & terra transibunt] id est, esse cessabunt quantum ad modum subsistendi, & ad accidentia quædam, quia cælorum motus ac influentia definent, & orbis cælestes & elementa inovaunt: iuxta illud Apocalypsis, Vidi cælum nouum & terram nouam, primum enim cælum & prima terra abiit, sed quantum ad substantiale esse incorruptibiliter permanebunt. [Verba autem mea non transibunt,] hoc est, veritate & adimplitione non caſtabuntur, quamvis verba vocalia sonando transierunt, sicut & cætera successiva, quibus est idem esse & fieri. [Attendite autem vobis,] id est, custodite vos & cōſiderate litis, [Ne forte grauatur corda vestra crapula & ebrietate,] id est, vitiis gule, seu immoderantia cibi & potus. Quibus primo grauatur corpus, & ex consequenti cor, ratio, voluntas, interiorisque sensus grauuntur, & à virtutum operibus, à contemplationibus diuinorum, spiritualib[us] que affectibus impediuntur. Diuerſa etenim vita oriuntur ex gula, vt pote loquacitas, somnolentia, acidia, lascivia, negligentiæ, hebetudo, sed & diuersi morbi ac indistinctio[n]es ex ea nascuntur in corpore. Propter quod plures dicuntur perire gula, quam gladio: ideo ait Apostolus, Si secundum carnem vixeritis, moriemini. Et rursus, Nō in co[m]munionib[us] & ebrietate. Et Saluatro, Vt vobis qui saturati estis. Et iterū ait scriptura, In multis escis erit infirmitas. Propter crapulam multi obierunt, qui abstinentis est, adiiciet ad vitam. Specialiter quoque nocet superflus potus, quemadmodum maxime prodest potus moderatus: iuxta illud, Sanitas animæ & corporis. Eccles. 37. [Videte quoque ne corda vestra grauatur curis huic vite,] hoc est, sollicitudinibus circa carnalia & terrena, pro quorum adēptione & confectione non est immoderata & anxia sollicitudo habenda, quæ est diffidentia filia: sed in deo tanquam in piissimo ac prouidissimo patre sperandum Luc. 11. est, sicut de hoc supra plura sunt introducta. Vnde in Matthæo loquitur Christus, Nolite solliciti esse Matth. 6. in crastinum, scit enim pater vester cælestis, quia his omnibus indiget. Itaque vita ista cauere. [Ne & superuenient in vos repentina dies illa,] hoc est, ne in die iudicij inueniamini imparati. [Tanguam laqueum enim superuenient in omnes, qui sedent super fidem omnis terra,] hoc est, improuise ac subito dies illa involvet tam eos qui tunc erant in mundo, quam eos qui nunc sedent super superficiem terræ, videlicet amatores seculi: qui in terra sedere dicuntur, quia pro patria diligunt eam, nec ita se habent vt peregrini & exiles, qui vntur hoc mundo, non eo fruuntur, sed mente quietescunt in deo tanquam in ultimo fine. Vnde apostolus protestatur, Cum dixerint pax & securitas, tunc repentinus superuenient 1. Thes. 5. eis interitus. Et Christus in Matthæo loquitur, Sicut fuit in diebus Noe, &c. His consonat illud Ecclæsiastes, Nescit homo finem suum, sed sicut pisces capiuntur hamo, & aues laqueo, sic capiuntur homines tempore malo, cum eis exemplo superuenient. [Vigilate itaque omni tempore orantes,] Quod ait omni tempore, referri potest ad verbum vigilare, atque ad participium orantes. Omni ergo tempore opportuno, & quantum id fragilitati humanae extat possibile, vigilare & orare debemus: sicut & passione instant, dixit Christus apostolis, Vigilate & orate ne intretis in tentationem. Nam & corporalis sancta & discreta vigilia valde est fructuosa, & passiones debilitat, ad orationes, meditationes, contemplationesque disponit. Oratio quoque desinens nobis necessaria perhibetur, qui tot periculis, tot iniurislibilis, atrocissimis, infatigabilibus hostibus circumnullamur. Propter quod beatissimus princeps Apostolorum in sua Canonica, Sobrii (inquit) estote, & vigilate, quia aduersarius vester diabolus tanquam leo rugiens circuit, quærens quem deuoret, cui refutare fortes in fide. Et in Ecclesiastico habetur, Vigilia honestatis tabefaciens carnes, & cogitatus illius auferet somnum. Et rursus, Sapiens cor suum tradet ad vigilandum diluculo ad dominum qui fecit illum, & in conspectu altissimi depreditur. ¶ Porro, somnus superflus maxime indecens est Christiano, & corpori ac animæ est nocivus, grauat naturam, hebet sensus, rationem obscurat, & vita nutrit. Propter quod Cato bene locutus est, Plus vigila semper, nec somno deditus est: Nam diurna quies vitiis alimenta ministrat. Et Salomon dicit, Vt queque piger dormies, quando confuges de somno tuo? Et rursus, Sicut oftū Prover. 6. vertitur in cardine suo, sic piger in lectulo suo. Et iterum monet scriptura, Noli diligere somnum, ne te egestas opprimat. O quam multa negligunt bona, & quam damnabiliter tempus suum expendunt somnolenti & pigri, & qui de sero in vitiis vigilias protractant, propter quod tarde surgunt. Non est hoc arcta via salutis, nec conuersatio pœnitentialis, nec cordis custodia, nec coram deo diligentia vera. Vnde Saluator nunc subdit, [Præ digni habeant in fugere omnia ista,] que futura sunt, hoc est, diuino iudicio possitis euadere vniuersa mala pœnalia, reprobis in die iudicij infligenda. [Et stare ante filium hominis,] hoc est, coram summi iudicis tribunalis securi confitente. Quemadmodum Sapiens asserit, Stabunt iusti in magna constantia aduersus eos qui se angustauerunt. [Erat autem Christus] [Diebus dominis in templo,] quia in die palmarum & duobus diebus sequentibus predicauit in templo Hierusalem, [Nobis vero exiens, morabatur in monte qui vocatur Oliveti,] hoc est, de Hierusalem ante vesperam egrediens, moram protulit in monte Oliuerte, ibi orationibus vacans, deinde Bethaniam pergens, atque in domo Martis cum discipulis suis cōfitebatur. [Et omnis populus,] videlicet plebs cōmunitatis Manicabat, hoc est, mane & celeriter venit, [Ad eum in templo] secunda & tertia feria post palmarum. Nam quarta feria in Bethania mansit. Similiter quinta feria vñque post prandii horam [Audire eum,] quia re vera delectabile valde erat audire dei sapientiam, verbum patris æterni, vñigenitum dei, deum verum incarnatum in persona propria prædicantem, propter suæ doctrinæ profunditatem, ac saluberrimam utilitatem, & propter suæ eloquentiae gratiosissimam venustatem, sed & propter præclaras ac copiosas miracula, eius prædicationem comprobantia.

Hristus dilexit nos, & tradidit semetipsum pro nobis, oblationem & hostiam deo in odorem suauitatis. Hęc sunt verba beati Pauli apostoli, in quibus tria fāguntur. Primum est, causa originalis atque motiva, quae Christum induxit, inflammavit, ac mouit ad sustinendum amarissimam ac saluberrimam mortē pro nobis, cū dicitur, Christus dilexit nos. Christus quippe ex summa, gratuata atq; purissima dilectione tua ad nos, voluit pati pro nobis: propter quod ipse et apud Ioannem protestatur, Maiorem hac dilectionem nemo habet, vt animam suam ponat quis pro amicis suis. Et ad Galatas ait Apostolus, Quod autē nunc viuo in carne, in fide viuo filii dei, qui dilexit me, & tradidit semetipsum pro me. Secundo in themate tangitur ipsa traditio, qua Christus seipsum ad passionem spontanea obrulit, & paratissima mente exhibuit, sicut Esaias prædictus. Tradidit in mortem animam suam. Et denouo, Oblatus est, quia ipse voluit. Hinc Christus in Ioanne profitetur, Nemo tollit animam meam à me, sed ego pono eam. Et iterum, Ego (inquit) sum pastor bonus, & animam meam pono pro oviis meis: in quibus verbis anima accipi potest pro vita humana, animali, sensitiva ac corporali, quae per mortem crucis fuit in christo extincta. Tertio, in themate tāgitur fructuissimus finis, seu copiosissimus fructus dominice passionis, videlicet placatio dei patri & reconciliatio generis humani cum deo per mortem vnigeniti filii eius, cum dicitur, oblationem & hostiam deo in odorem suauitatis. Christus namque fuit oblatio pacifica, hoc est, pacem faciens inter deum & homines, patrem æternum placando hominibus: juxta illud apostoli Pauli, Ipse est pax nostra, qui fecit vtraque vnum, per crucem dissoluens inimicitias in semetipso. Christus quoque fuit hostia pro peccato, hoc est, satisfactoria pro peccatis reconciliatio homines deo, prout ad Romanos dicit A politus, Reconciliati sumus deo per mortem filii eius. Et alibi, Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi. De his itaque tribus in praefenti collatione quantum spiritus sanctus præstiterit loqui intendo. Sed quia in his omnibus primo ac summe necessarium est nobis auxilium spiritus sancti, dicente Apostolo, Nō sumus sufficietes cogitare aliquid ex nobis quati ex nobis, sed sufficiencia nostra ex deo est, & ipse spiritus adiuuus infirmatum nostrum, cōstat quod ad dignitatem meritorum loquendum ac audiendum de passione domini nostri Iesu Christi tanto plus necessarium nobis est auxilium spiritus sancti, quanto hæc passio benedicta, salutifica atque sanctissima, præstantius opus dei est, & magis salubre ac cordialius recordandū, præsertim cum dicat Apostolus, Nemo potest dicere dominū Iesum, nisi in spiritu sancto, hoc est, nemo potest attente, amorose ac meritorie nominare dominum nostrum Iesum Christum, nisi per gratiam & inspirationem a me generationem internam spiritus sancti. Hinc ergo locuturi & audituri de passione & morte vnigeniti filii dei inuocemus in primis deuotissime sub fidium spiritus sancti, vt ipse corda nostra purgare, illustrare, ac inflammarē dignetur, ita vt digne, affectuose, & meritorie de passione salvatoris nostri loquamur ac audiamus. ¶ Porro, vt auxilium istud gratia spiritus sancti citius ac plenius consequamur, matrē pietatis & gratia beatissimam atque dulcisissimam virginem Mariam aduocatam & dominam nostrā cordialiter inuocemus angelica salutatione salutantes & honorantes candē, dicentes mente pia, Ave Maria. ¶ Christus dilexit nos, &c. vt supra. Antequam textum & historiam dominice passionis iuxta ordinem rei gestæ edisseram, primo videndum est, cur necessarium fuit Christum filium dei pati pro mundi salute: secundo videndum est, per quem modum, & qua iustitia genus humanum reconciliatum est deo patri per mortem seu passionem vni filii eius. ¶ Circa primum igitur agnoscendum, quod de humano genere tam quo ad eius primam conditionem, quam quo ad eius finem, ob quem creatū est, alter docet sacra scriptura quam naturalis philosophorum doctrina, seu gentilium sc̄pta. Quamuis enim meliores ac subtiliores & doctiores philosophi ac gentiles sc̄uerunt & fassi sunt totum mundum ac genus humanum à summō deo, quem nominauerunt primam causam, in esse processisse & dependere seu conseruari, vt patet ex libris Platonis & Aristotelis, sequacūmque illorum, nihilominus putauerunt mundum ab aeterno fuisse, sc̄it si sol ab aeterno fuisse, radius quoque ipsius æternaliter extitisset, & tamen fluxisset a sole. Insuper putauerūt hominē in solis naturalibus originaliter procreatū, & non nisi propter naturalē beatitudinē factum, ideo non sc̄iverūt, quod hominibus necessarius esset Salvator ac mediator, videlicet Christus, prout fides catholica tradit. Sed sacra scriptura diuinus inspirata aliter docet, videlicet quod mundus ex tempore à deo creatus est, & homo primus à deo plasmatus est, nō in naturalibus donis duxata, sed etiam in supernaturalibus gratiā donis, atque post suam plasmationem mox in paradiso est collocatus, & propter super naturalem beatitudinem factus, videlicet ad videndum deum in regno cœlesti per speciem, per claram, eternā, fruтиuāmque visionem, quam visionem beneficam, facialem & iucundissimam putauerunt philosophi non solū menti humanae, sed angelicis quoque spiritibus, quos intelligentias nominant, impossibilem esse. Est igitur fides Christiana, quod omnipotens & æternus hominem primum creauit in originali iustitia, per quam corpus eius subditum fuit anima sua, & sensualitas rationi, ac ratio deo, ita quod corpus & sensualitas prompte & absque difficultate parebant animę & rationi: similiter ratio & voluntas deo. ¶ Denique hæc originalis iustitia sic fuit primo nostro parenti collata, quod si ipse in ea mansisset, eandem in suis posteris transfundisset, & tam ipse quam posteri eius in paradiſo mansisset terrestri. Rursus ita fuit primo concessa parenti, quod quandiu ratio eius maneret deo obediens ac subiecta, tam diu corpus sensualitatisque ipsius manerent anima ac ratione eius obedientialiter subdita. Quoniam ergo primus homo di-

A unum mandatum transgressus est, ita vt ratio eius & voluntas fuerint deo inobedientes, ideo originalem amisit iustitiam, & caro eius ac sensualitas statim coepit animam agrauare, ratione reniti. Nec solum amisit originalem iustitiam sibi, sed & toti suę posteritati. Et sicut transfundisset in eam, nisi ipse peccasset, originalem iustitiam: sic quia peccauit, transfundit in posteros suos originale peccatum, quod secundum Anselmum, est carentia originalis iustitiae debita inesse. Itaque propter illud primum a originali peccatum Adæ, tam ipse quām posteri eius iusto dei iudicio aeternali & supernaturali beatitudine priuati fuerunt, ita quod ad eam redire atque perduci non valebant, nisi pro peccato illo originali satisficeret deo. Quamuis autem in voluntate & potestate posteriorum non fuit originale peccatum Adæ, non tamen fit eis iniuria, dum propter illud ipsi priuarentur felicitate eterna, quia nec illa felicitas debebatur eis aliunde, sed ex aliqua dignitate, aut proprietate natura: sed ex sola munificēcia creatoris creati fuerunt ad eam, secundum modum predictū: & huius exemplum assignant sanctus Thomas & Aegidius de Roma. Si princeps terrenus cōficeret aliqui militi bonum feudale aut castrum, ex condītione, quod si miles principi suo maneret fidelis, bonum illud ac donum sibi maneret ac posteris eius: si vero inobediens fieret principi suo, tam ipse quām posteri eius priuarentur bono predicto. Si itaq; miles ille fieret domino suo inobediens ac rebellis, eiūisque aduersario consentiret, certum est, quod tam ipse quām sōbiles eius præscripto bono iuste penitus priuarentur. ¶ Præterea, cū primus homo B originalem amisisset iustitiam tam sibi quām sua posteritati, non potuit eam sibi ac posteritati recuperare, ideo necessarius fuit toti generi humano Salvator ac mediator, qui genus humanum ab originali peccato redimeret, atque eidem gratiam redeundi ad originalis iustitiae conformitatem mereretur, siccūque genus humanum deo altissimo reconciliaret, & ad beatitudinem reduceret sempiternā, delecto obstatu perueniendi ad eam, videlicet reatu originalis peccati. ¶ Præterea, multæ sunt causæ quare nec primus homo, nec aliquis purus homo, nec aliquis angelicus spiritus, nec aliqua pura creatura fuit idonea totum genus humanum à peccato redimere, atque eidem gratiam ac gloriam promereret. Prima est gratia ipsa peccati. Tanto equidem maior est enormitas culpa, quanto ille in quem committitur, amplioris est dignitas, & quo plura beneficia est largitus, aut largiri paratus. Cum ergo deus sublimis & benedictus infinita prōsus dignitatibus ac sanctitatis, atque incomparabilis benefactor, à quo sortiti sumus quicquid boni habemus aut sumus, à quo & indefinenter in eis confervamur ac prouidemur, qui & eternam nobis beatitudinem præparavit, ac promisit, & dare paratus est, dummodo obicem nō ponamus: constat quod peccatum mortale, quo ipse offendit, sit quodammodo enormitatis impenitentia, ideo à peccato suo genus humanum liberari nequivit, nisi per redemptorem dignitatis & efficacie infinita. Pura autem creatura infinita dignitatis esse non valet, ideo salvatorem nostrum oportuit esse deum & creatorem. Hinc peccatum est infinita fugibilitas, etiam veniale peccatum, ita vt pro nulla deo homo deberet venialiter peccare, sed potius mortem subire, quam veniale committere, præsertim cum homo debeat deum viuum & verum naturaliter bonum incomparabiliter infinitèque plus amare quām sc̄iptū, aut totum mūndū. Secunda causa ad idem, est dignitas gratia grata facientis, quæ cum sit supernaturalis quādam similitude diuinæ essentia, ponēs animam in esse supernaturali atque idoneo ad promerendum felicitatem eternam, non potuit toti generi humano promerer aut recuperare, nisi per mediatorem & salvatorem dignitatis immensæ, quem deum esse necesse est. Tertia causa eiusdem est ineffabilis dignitas felicitatis & gloria sempiternæ quam peccando perdidimus. Hæc namque beatitudine cum sit immediata & clara visio summæ & invenit veritatis, diuinæque pulchritudinis, quæ est ipsa essentia diuina & plena fruitio immensæ bonitatis atque dulcedinis dei, est quodammodo infinita dignitas, pretiositas, & excellētia: video nulla pura creatura potuit ad eam genus humanum reducere, aut eam hominib⁹ promerer. Quarta eiusdem causa assignatur, eo quod natura humana sit quodammodo in infinitum communicabilis: video totam redimere, liberatori intermitiatē dignitatis competit solum: sic igitur patet, cur necessarium fuit Christum pati pro mundi salute. ¶ Consequenter dicendum, per quem modū, aut qua equitate genus humanum reconciliatum est deo patri per passionem & mortem vnigeniti filii eius. Videtur enim quod filio dei ab hominibus tam crudelissime ac imp̄issime interfecto, deus pater plus debuit hominibus irasci quām ante, præsertim cum occisio filii dei fuerit multo maius peccatum, quām originale peccatum hominis protoplasti, propter quod deus toti generi humano iram suam inflixit. ¶ Præterea sicut infra patebit, propter Christi occisionem intantum offensus atque iratus est deus pater Iudeus, quod ira ipsius peruenit in eos (vt ait A-¹ Thess. 2. politus) vsque in finem. Itaque appetet, quod genus humanum per Christi passionem non sit deo reconciliatum, sed magis odibile factum. Potest quoque huius exemplum induci, quia si inter principē terrenū, ciūque vr̄bem, seu communitatē discordia esset, & princeps ad vr̄bem illam vnigenitū suum mitteret, vt eam ad obedientiam concordiamque principis sui reduceret: si tunc ciues huiusmodi di filium principis audire contenerent, imd & trucidarent, princeps hoc facto plus prouocaretur contra vr̄bem illam, quām ante fuerat prouocatus. ¶ Huic demum exemplo concordat quod in Euangelio christus loquitur in parabola de patre familiæ, qui vineam quam plantauit, locauit agricolis, qui tādem filium patris familiæ occiderunt, propter quod perierunt. Ad ista respondendum, quia vt dicunt sancti doctores, mors, fēc passio vel occisio christi piissima fuit & imp̄issima, crudelissima & miseri Matth. 21. cordissima, amorofissima & inuidiosissima, summe meritoria, patrīsq; placativa, & summe demerito- Marc. 12. ria patrīisque offensiva. Fuit etenim piissima, misericordissima, amorofissima, summe meritoria, & deū patrem placans ex parte patientis, videlicet Christi, inquantum passionē illam sponte sustinuit ex perfectissima charitate, clementissima compassione, atque promptissima obedientia: qua charitate Christus dilexit deum patrem & nos: & ex claritate, & ex pietate sua ad nos compassus est nostræ damna-

Ioann. 8.

Ephes. 5.

Timo. 2.

Ioan. 3.

tioni, qua etiam obedientia factus est obediens deo patri usque ad mortem, mortem autem crucis contemptibilem, amarissimam, & horredam. Porro passio Christi impensisima, crudelissima, inuidiosissima, & maxime demeritoria, patrisque offensiva fuit ex parte inferentis, hoc est, Iudeorum & aliorum, qui Christum interfecerunt: quia ex summa inuidia, crudelitate, impietate fecerunt hoc.

¶ Itaque quoniam Christus secundum quod homo patri in omnibus obediuit, docendo & increpando Iudeos prout deus pater sibi praecipit, & ex hoc Iudeorum incurrit inuidiam, qui veritatem odio habuerunt, ita ut moti & inflammati sint occidere eum, & Christus illam occasionem pro iustitia patientissime tulit, immo & ex ardenter charitate & obedientia acceptauit ac pertulit, ordinans eam ad patris placationem & honorationem, hominumque reconciliationem cum patre: idcirco passio Christi secundum quod ex ista radice a Christo acceptata est, & ad praedictum finem relata, placetissima atque gratissima, seu acceptissima fuit patri, & eum generi placauit humano, ita quod virtute & merito passionis Christi toti generi humano dimisit peccatum, cetera quoque peccata, dummodo meritum dominicae passionis eius applicetur per sacramenta ecclesiae, seu alio modo, puta per fidem in Christum, seu alter secundum quod in

lege natura & lege scripta. Mosaica homines diuersimode Christo omniis electorum capiti vniuersatur, vt docet Hugo in libro de sacramentis. Cum enim Christus sit caput omni homini electorum, homines meriti passionis Christi participes fieri nequeunt, nisi Christo aliquo modo iam tacto vniuent, & sic passio Christi vniuersa deleuit peccata, quia virtute & merito eius deus vniuersus ignoscit qui Christo per baptismum seu aliter vniuent ut capiti. Vnde Augustinus testatur, quod Christi sanguis sic fuisse est in remissionem omnium peccatorum, vt delere posset etiam illorum peccata, qui ipsum fuderunt, & ipsum peccatum quo fuisse est: quia illi qui Christum occiderunt, merito passionis Christi veniam & salutem adepti sunt, dummodo in Christum credere, eiisque baptismu suscipere voluerint: immo utique multi illorum ita saluati sunt, redempti ipso sanguine quem fuderunt, vt loquitur Augustinus. Illos quippe Christus in turba conspexit, eiisque dixit passione instanti. Cum exaltaueritis filii hominis, tunc cognoscetis quia ego sum. Qualiter autem hoc ipsius impliuit, sanctus Lucas in Actibus Apostolorum describit, recitans qualiter ad praedicationem beatissimi Petri apostoli in die Pentecostes, primo conuera sunt tri milia Iudeorum, deinde quinq[ue] milia, cum claudunt natu Petrus curasset, & præter hæc quotidie tunc multi Iudeorum conuertebantur ad Christum, intantum quod etiam multa turba facerdotum ad fidem conuera sit, vt recitat Lucas. Ex his patet qua exultat salutu sit genus humanum per Christi passionem. Decuit enim bonitatem pietatemque dei patris, per talenta ac tantam dilectionem, obedientiam, & passionem vngenerit atque charissimi filii sui placari, ac indulgere, & gratia impartiri. Denique, decuit, vt ficit propter unius hominis inobedientiam deus iratus fuit toti generi humano: sic propter Christi mediatoris dei & hominum obedientiam, deus reconciliaretur hominibus. ¶ Præterea decuit, vt ficit humum genus damnationem incurrit per diabolice inuidæ deceptionem, vpropte primo homine nostro parente aliud decepto, sic genus humanum aliunde misericorditer iuuaretur, & Christi charitate & opere redimeretur. Rursus charitas facit omnia esse communia: ideo Christus per ardentissimam & maximam dilectionem suam ad nos meritum suum nobis potuit communicare. Postremo, etiam in terrenis principibus cernimus, quod rex seu princeps terrenus propter dilectionem, meritum, instantiamque unius ignoscit alteritate utique plenius atque faciliter, quo ille qui rogit pro reo est maioris dignitatis & principi magis dilectus. Sed tunc oritur quæstio, quomodo per mortem Christi particulariter ac temporaliter liberatum sit genus humanum à morte generali ac aeterna. Et respondendum quod tanta fuit dignitas persona Christi, vt eius obediens ac passio tanti fuerit meriti & acceptabilitatis coram patre aeterno, vt mors Christi temporalis ac particularis fuerit vere sufficiens, ineffabiliterque supersufficiens ad redimendum omne genus humanum ab omni malo, & non solù à morte cōmuni ac aeterna, seu damnatione infernali, sed etiam à morte temporali, omnique defecitu, & corruptibilitate corporal. Vnde in resurrectione futura merito passionis Christi omnes electi, corporis quoque in corruptibilitate, impascibilitate, & glorificationem consequentur. Fuit quoque passio Christi summe idonea, efficax & prædicta ad promerendū generi humano dona gratia in praesenti, & munera gloriae in futuro, immo non solum passio Christi, sed & tota conuersatio eius in seculo isto fuit ad hoc summe idonea. Contemplandū est enim, quod Christus in unitate personæ est deus & homo, ita quod promereri & obediere, ac pati conuenient ei ratione sua humanitatis: idoneitas vero ac dignitas ad promerendum ac satisfaciendum pro hominibus conuenient ei ex parte sua diuinitatis. Cū ergo Christus sit verus deus, constat quod fuit infinita idoneitatis ac dignitatis ad satisfaciendum ac promerendū, propter suā humanitatem, ratione sua superdignissime deitatis: ideo dici solet, & vere sic est, quod minima gutta sanguinis Christi, seu minima passionis sua particula sufficit sufficiens ad totius mundi liberationem. ¶ Præterea quo major fuit sanctitas, dignitas atque perfectio humanitatis Christi, eo etiam ex parte ipsius fuit sua obediencia ac passio amplioris. Tanta autem est sanctitas, dignitas, & perfectio humanitatis Christi, vt ipsa sola excedat sanctitatem, dignitatem, & perfectionem omnium creaturarum, videlicet omnium sanctorum & electorum, tam angelorum quam hominum, vniuersisque entis creati. & hoc potissimum competit humanitati Christi ratione sua hypostatica, seu personalis unionis cum verbo aeterno, scilicet vero deo: & etiam ideo, quoniam gratia humanitatis Christi collata, infusa & indita fuit, & est quodammodo infinita, habuitque virtutes & dona, & ceteras gratias perfections ac munera, in maxima incoparabiliisque excellentia: propter quod Ioannes Baptista dixit de Christo, Non ad mensuram dat deus spiritum homini, id est gratia & dona spiritus sancti Christi, secundum quod homo est. Itaque innoscit, quod Christus non solum ratione sua diuinitatis, sed etiam ex parte sua humanitatis tam perfectæ ac virtuosæ, fuit ineffabilis idoneitatis ad promerendū. Adhuc autem quo Christus fuit deo patri magis dilectus, eo effi-

cacior fuit ad satisfaciendum pro nostris peccatis, & eo omnis sua conuersatio, oratio, obedientia, ac passio pro nobis in hoc mundo, fuit exhibita deo patri amplius grata ac placens: magis quoque idonea ad subueniendum hominibus, seu meriti amplioris: sed deus pater diligit Christum secundum suā diuinitatē amore penitus infinito, & tantum utique sicut seipsum: quia diuinitas Christi sicut est infinita bonitatis, sic & infinita amabilitatis constituit. Diligit quoque pater Christus secundum suam humanitatem magis quam totū vniuersum, omnēque simul sumptus puras creaturas. Diligere quippe est alicui bonū velle. Vnde deus tanto plus diligit regum maius bonū ei largitur. Cū ergo deo patre volente, & verbo assumente aeterno assumpta sit Christi humanitas ad increatum & hypostaticum esse verbi aeterni, ita quod in eodem esse personali substatit Christi humanitas, in quo verbum aeternum aeternaliter est subsistens clarum est, quod maius bonū datum sit humanitati Christi, quam sit totum vniuersum creatū, ideo magis deo dilecta est. Itaque Christus etiam ex hac parte fuit ineffabiliter idoneus & acceptus, ad operandum & orandum, ac patientiū pro nobis. ¶ Præterea ficit docent sancti patres atque doctores, quamvis deus omnipotens & aeternus potuit per omnipotentiam suam, simpliciter loquendo, genus humanū alio modo redimere, quam per vngeneritatem filii sui incarnationem, nullus tamen extitit aliud modus ita cōveniens sicut iste, ita quod decentissimum fuit filium dei propter nostram salutem incarnari ac mori: quod primo probatur dei incarnatione. Quia in incarnatione filii dei, deo patri & equalis principiū demonstratur, atque reducit bonitas dei, eo quod se sue creaturæ tam copiosissime cōmu nicauit, & infirmitatem propriis plasmatis non contempserit, sed naturā à se creatam, puta humanitatem, ad suum hypostaticum esse assumptionem. Proprietas equidem boni est esse cōmunicatiū, diffusumq[ue] sui. ¶ Insuper in incarnatione filii dei, ineffabiliter pulchra ostendit & patescit dilectio dei ad nos. Amor enim est virtus vnitiva: idcirco in hoc quod deus nostrum natum sibi tam propinquissime vniuit, ac intimè, patet quod vehelementissime, ac specialissime nos dilexit. In incarnatione quoque monstratur misericordia & dignatio dei ad nos, quod tam clementissime suā maiestatem ad paruitatem, vilitatemq[ue] nostrā inclinavit, & tam misericordissime nobis auxiliari dignatus est, nostrarū ignorēt sceleribus, nec illā aspernans naturam assumere, à cuius primo individuo, ceterisq[ue] suppositis tam multipliciter atque enormiter fuit offensus. Rursus in incarnatione filii dei potissimum declaratur omnipotētia dei, quia natūrā diuinam & humanā in vnitate copulauit persona, cum tamen in ordine intellectuā substan tiarū anima rationalis sit imma ac infima, & præsertim corpus humanū à supersimplicissima deitate inestimabiliter distat: ideo harū hypostatica vno est diuinā potētia quam maxime declarativa, immo magis, vt aliqui astruunt, quam totius mundi creatio. Sed & iustitia dei in incarnatione verbi ostenditur: quia non vi deus eripit hominem, nec alium facit superare tyrannū quam hominem: sed sicut homo est vitius, sic homo vicit, vt afferit Damascenus tertio libro. Similiter in incarnatione verbi, ostenditur sapientia dei, quod tam difficillimi negoti, tam decentissimā solutionē inuenit. Difficillimum nempe apparet, qualiter genus humanum, salua dei iustitia ac veritate, possit saluari: sed sapientia dei inuenit aptissimum modum ad hoc, ita hominem salvans, vt nec diuinā veritati atque iustitia, neque diuinā misericordiā derogaretur. ¶ Præterea necessarium dupliciter dicitur. Primo, sine quo aliquid esse non potest, vt homo sine anima: & sic deum incarnari ad redimendum genus humanū non fuit necesse, quia & aliis modis potuit deus hoc facere, cui non est impossibile, immo neque difficile omne verbum: prout Gabriel angelus & Hieremias propheta testantur. Secundo dicitur necessarium, sine quo res conuenienter, seu tam apte esse non valet: sicutque ad redimendum genus humanum fuit necesse dei filium incarnari, quia (vt xiiij. de trinitate loquitur Augustinus) sananda nos trā misericordia nullus fuit alius conuenienter modus. Per hoc nanque potissimum fides catholica robatur, quod ipsemet deus increatūs nobis in Euāgeliō loquitur ac testatur. Per hoc quoque permaxime spes ad deum augetur, & charitas in ipso acceditur, quod deum propter nos ex nimia sua ad nos dilectione cognoscimus incarnatum: immo fiduciālissime deum accedimus & oramus, deum ipsum pro nostra salute incarnatum fatemur, & quia tanta nobis deus per incarnationem verbi largitus est, vt ex ipsa incarnatione accēdamur dei amore.

¶ Insuper ficit decentissimum fuit filium dei nostram redēptionem inchoare per suam incarnationem: sic decentissimum fuit, vt candens nostram redēptionem completeret per suam sacratissimā passionem. Ex hoc enim quod filius dei propter nos passus est, maxime innoscit, quā sit peccati enor mitas, & quantum deus peccata abhorreat: pro quorum oblatione & satisfactione ipsemet vngeneritus filius dei tanta perpeccus est. Ex passione etiam Christi agnoscimus, quām ineffabiliter sit dei patris iustitia, quā proprio filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum, malens illū tam acerbissimam mortem pati, quām peccata hominū remanere inulta. Culpa enim peccata debetur secundum iustitiam. Et quia per nostra peccata aeternas peccatas meruimus, hoc fuit infinita misericordia dei patris, quod per temporale sui filii passionem nos ab aeterna eripuit pena: hoc vero fuit infinita iustitia eius, quod super dilectissimum filium suum maluit pati & mori, quām peccata nostra impunita manere. Denique ex hoc quod deus pater permisit vnicum filium suum innocentissimum atque sanctissimum à se letatissimum, vilissimumq[ue], hominibus taliter capi, tractari, affligi, occidi propter nos liberandos, clarissime patet incomprehensibilis dilectio eius ad nos. Similiter dilectio perfectissima Christi ad nos hinc manifestatur, quod tanta aetalia propter nos sponte ferre dignatus est. Insuper Christus per suā passionem dedit nobis perfectissimum omnium virtutum exemplar, vt prosequendo historiam passionis patet. ¶ Rursus ex hoc quod Christus propter nos passus est, euidentissime elucescit, quā sit infernaliū pecuniarum acerbitas, & quam deliciissima, maxima, ac præstantissima sit electorum in celo felicitas, cū ideo passus sit filius dei, vt nos ab illis erueret peccatis, & ad aeternā beatitudinis gaudia reportaret. ¶ Postremo per hoc quod Christus pro nobis tam amarissimam perpeccus est mortem, no-

Luc. 1.

Rom. 8.

D

mitas, & quantum deus peccata abhorreat: pro quorum oblatione & satisfactione ipsemet vngeneritus filius dei tanta perpeccus est. Ex passione etiam Christi agnoscimus, quām ineffabiliter sit dei patris iustitia, quā proprio filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum, malens illū tam acerbissimam mortem pati, quām peccata hominū remanere inulta. Culpa enim peccata debetur secundum iustitiam. Et quia per nostra peccata aeternas peccatas meruimus, hoc fuit infinita misericordia dei patris, quod per temporale sui filii passionem nos ab aeterna eripuit pena: hoc vero fuit infinita iustitia eius, quod super dilectissimum filium suum maluit pati & mori, quām peccata nostra impunita manere. Denique ex hoc quod deus pater permisit vnicum filium suum innocentissimum atque sanctissimum à se letatissimum, vilissimumq[ue], hominibus taliter capi, tractari, affligi, occidi propter nos liberandos, clarissime patet incomprehensibilis dilectio eius ad nos. Similiter dilectio perfectissima Christi ad nos hinc manifestatur, quod tanta aetalia propter nos sponte ferre dignatus est. Insuper Christus per suā passionem dedit nobis perfectissimum omnium virtutum exemplar, vt prosequendo historiam passionis patet. ¶ Rursus ex hoc quod Christus propter nos passus est, euidentissime elucescit, quā sit infernaliū pecuniarum acerbitas, & quam deliciissima, maxima, ac præstantissima sit electorum in celo felicitas, cū ideo passus sit filius dei, vt nos ab illis erueret peccatis, & ad aeternā beatitudinis gaudia reportaret. ¶ Postremo per hoc quod Christus pro nobis tam amarissimam perpeccus est mortem, no-

G

stræ paupertati, ac indigentia copiosissimam opem impedit, quia passio illa quo amerior, eo & magis meritoria fuit, totumque meritum illud Christus communicat nobis, illudque meritum est thesaurus ecclesie, ex quo indulgentia conceduntur, & propter quod nobis quotidie relaxantur peccata, via quoque conferuntur gratiarum charismata, vnde tempus euangelice legis & Christi, tempus gratiae nuncupantur. His igitur de Christi passione præmissis tanquam praæambulis ad declarationem fideli Christianæ, cuius summa est sapientia, vt ea que de Christi passione dicenda sunt clarius intelligantur, deo toris quoque & amorofius, imo & cum ampliori cōpassione & operis imitatione audiantur, consequenter ad prædicationem & expositionem dominicae passionis est accedendū. Intendo autem passionem secundum Lucam exponere, & ea quæ ipse omittit atque ab aliis conscripta sunt Euā gelistis, in serere huic sermoni, ad laudē & gloriam domini nostri Iesu Christi, qui est super omnia dē sublimis & benedictus. Amen.

Finis præfationis.

¶ Expositio Passionis & Cap. xxxii. [Appropinquabat autem dies Iesu aymorum, qui dicitur pascha.]
Articulus XLVII.

Propropinquabat autem dies festus aymorum, qui dicitur pascha, & quarebant principes sacerdotum & scribæ quomodo Iesum interficerent. Cum filius dei dominus noster Iesus Christus tempore à superbenedicta trinitate aeternaliter præordinatus, nostram assumpſisset naturam, modico tempore inter homines conuersatus est in hoc mundo, videlicet triginta tribus circiter annis, & tribus circiter annis vltimis vita sua in seculo isto prædicatus, atque miracula fecit. Cūmque in prædicando ac miracula faciendo oēs sanctos qui ante fuerūt, gloriose excederet, & populo cū grandi audiūtate audiebatur. Sed qm statim post prædicationis sua exordia ceperunt errores & vitia sacerdotum & scribarum, ac phariseorū iuste & acriter increpare, illi statim coeperunt inuidia contra eum concipere, eīq; detrahere, & omnia facta eius interpretari in peius. Denique, quia inuidia est tristitia de bono & prosperitate alterius, quantū Christus præclariora egit miracula, tanto præfati acutiori & amriori contra eum stimulabantur inuidia: & cogitare coepérunt, quomodo possent eum priuare vita & fama, ita vt nec memoria eius permaneret in terra: quemadmodum per Hieremiam in eorum persona fuit prædictum, Eradamus eum de terra viuentium, & nomen eius non memoretur amplius. Porro cum Christus Lazarum suscitasset à mortuis, præfati Iudei auditio tam insigni miraculo, vehementissime turbabantur, & sua liuore inuidia torquebantur, dolentes de Christi magnificencia & honore: imo secundum Augustinum nullum Christi miraculum fecit illos sic infanire, ac fremere contra ipsum, quemadmodum suscitatio Lazarī, quia miraculum illud clarissimum fuit, & nulla tergiuersatione poterat offuscari, eo quod solēnissime factum esset coram multis Iudeis, & quoniam Lazarus fuit vir nobilis & miles, de regia stirpe exortus, quatuor quoque diebus extiterat mortuus. Vnde cum miraculum illud factum audissent, mox die sequenti conuenerunt, & inter se cōfulerunt, quid facerent Christo, iuxta illud in Ioanne, Quidam ex ipsis, scilicet de numero Iudeorū qui interfuerunt suscitione Lazarī, & viderant quæ fecit Iesus, abiurant ad Pharisæos, & dixerunt eis quæ fecit Iesus. Collegerunt ergo pontifices & pharisei cōsilium, & dicebant, Quid facimus? quia hic homo multa signa facit. Si dimittimus eum sic, omnes credent in eum. Ab illo igitur die cogitauerunt interficere eum, secundum quod Caiphas consuluit eis. Iesus ergo (vt ait Euangelista Ioannes) iam nō in palam ambulabat apud Iudeos, sed abiit in regionem iuxta desertum in ciuitatem, quæ dicitur Efrém, & ibi morabat cum discipulis suis, & hoc nō nisi paucis diebus, videlicet octo aut circiter, creditur enim quod christus Lazarum suscitauit sexta feria per quindenam ante diem parœcues, in qua crucifixus est ipse. Postea, sicut in Ioanne describitur, ante sex dies pascha, id est, sabbato ramis palmariū, quod fuit sex diebus ante primum diem festiuitatis paschæ Iudeorum tunc imminentis, quorū paschalis solemnitatis incepit feria quinta sequenti ad vesperam, & sexta feria fuit prima integra dies solēnitatis paschalitatis, venit Iesus Bethaniam, &c. ¶ Præterea (sicut docet Euangelista Ioannes) in sabbato illo ramis palmariū, cum venisset Iesus cum apostolis Bethaniam, fecerunt ei cenam ibidem, & Lazarus unus fuit ex discubientibus. Fuit autem cena illa non in domo Marthæ & Mariæ Magdalenæ, vt alii qui putauerūt, sed in domo Simonis leprosi, quæ christus curauit a leprosi, & in cena illa effudit Maria Magdalena vnguentū pretiosum super caput & pedes Christi, sicut ex dictis Euangelista Matthæi, & Iohannis probatur. Sequenti vero die venit Iesus Hierusalē sedens super aſellū, & tunc in Hierusalē predicauit, ac multa miracula fecit, prout Euāgelista describit. Insuper feria secunda & tertia post patrū Iesu similiiter in Hierusalem prædicauit, & sacerdotes, scribas, ac phariseos durissimè corā omnibus increpauit, ac reprobauit, ita vt maxima contra Christū accēdebat inuidia: quarta vero feria manifestūt in Bethaniā: id est Lucas Euāgelista nūc ait, Apropinquabat dies festus aymorum, id est, paschalis celebritas, quæ dicitur aymorum, id est, panum non fermentatum, quia in tota illa solēnitate quæ septem durauit diebus, non vescabantur Iudei pane fermentato, sed aymis panibus. Quod autē dies festus aymorum præfato modo ī accipiatur, cōstat ex eo quod subditur, Qui dicitur pascha, id est paschalis solēnitatis, quæ incipiebat a vespera feria quinta, luna quartadecima existente, in qua vespera auferabant Iudei de domibus suis omnem panem fermentatum, edebantq; agnum paschalem cum aymis panibus, in cōmemorationem, quod patres eorum taliter comedebat agnū paschalem, quādo egressū fuerant de Aegypto, vt legitur in Exodo. vnde & nūc dies aymorum dicitur pascha, quia

Baruch. 3.

Hier. ii.
Ioa. ii.

Ibidem.

Ioa. xii.

Matth. 26.
Marc. 14.
Marth. 26.
Ioa. xii.

A in præfata vespera, quæ fuit solēnitatis paschalitatis exordiū, edebatur agnus paschalis. Veruntamen quidam hoc loco accipiunt diem aymorum & pascha pro die parœcues vesperam præfata sequente. Sed prima exposicio aptior est, quia paulopost subditur, Venit autē dies aymorum, in qua necessē erat occidi pascha: quod certum est de quinta feria dici. ¶ Præterea pascha in scripturis multuariam capitur. Primō, pro tota hebdomada aymorum, seu solēnitatis paschalitatis, quemadmodum in Actibus apostolorum scribitur de Herode, quod voluit post pascha Petrum producere populo. Secundō accipiatur pro celebritate paschali existēte feria sexta prædicta. Tertiō, pro hora immolationis & comedionis agni paschalitatis, prout in Marco scriptum est, Erat pascha & ayma post bidoū. Quartō, pro quoq; Marc. 14, cibo vel pane, quo vescabantur Iudei durante festiuitate paschali, vt cum apud Iohannem fertur, Iudei Ioa. 8, non introierunt prætorium, vt manducarent pascha, id est, aymos panes. Quintō, pro agno paschali. Sexto, pro figurato agni illius, puta pro Christo, de quo ait Apostolus, Etenim pascha nocturnum immo 1. Cor. 5, latus est Christus. Septimo, pro festiuitate epularum paschalium. Vnde in libro paralipomenon dici- 2. Para. 35, tur, Non fuit tale phæs à diebus Iudicium quale fecit Iosias. Et quærebant principes sacerdotum, videlicet Annas & Caiphas, Et scribæ, i.e. periti in lege, scilicet magistri atque doctores plebis: quibus conuenit illud Danielis, Egressa est iniquitas à senioribus, qui videbantur regere populum. [Quomodo Iesum Dani. 14, interficerent,] quibus ipse iam dixerat, Quare me queritis interficere? Itēmque, Multa opera bona ostē- Ioan. 7, lista plenius recitat, dicens, Tunc, videlicet quarta feria ante Christi passionem, congregati sunt principes sacerdotum & seniores populi in atrio principis sacerdotiū qui dicitur Cayphas, & cōſilii fecerūt, ¶ ut Iesum dolo teneret & occideret. Itaq; quærebant, id est, inter se perscrutabantur, quomodo, id est, per quem modum interficerent, eum dolose capiendo atque mendaciter accusando. [Timebant vero plebem,] Non timuerunt deum omnipotētem, virtuoso, ac ordinato timore ne eum in tanta festiuitate offendenderent: sed vt vulgus inordinat ac vitioso timore: noverant quippe qd plebs Christū libenter audiuit, ideo formidabant ne Christū defendēret, & quamvis cōprenēsum de eorum manu eriperetit mebant quoq; ne strepitus periculosus concitaretur in populo, propter quod propofuerunt non occidere Christū durante festo paschali iuxta illud Matthæi. Dicebant autē, Non in die festo, ne forte tumultus fieret in populo. Porro principes sacerdotū dicebantur & erant pontifices, & quāuis eodem tē Ibidem, pore vñus duntaxat princeps sacerdotū seu pōtīfex existēret, tamen pluraliter principes & pontifices nominātur, quoniā annuatū vñus alteri tunc succēsīt, & pontificiū à gentilibus emebant principiū: qd contra legē Moysi fuit, secundū quām filii patri succēdere in pontificatū debebat, sed tunc legitima illa defecit succēsio. Præterea narratur modus, quomodo Iudeorū pontifices & principales plebis illius, cōſilium & machinationē suam perduxerunt ad effectū, [Intrauit autem satanas,] i.aduersarius humanae salutis, pura diabolus, [in Iudea, qui cognominatur iſcharotes,] quia de vico sic dicto in tribu Iaphach ut dicitur existēre fuerat oriundus, [Prīmū de dodecim] [principalibus christi discipulis,] apostolis, de Ioa. 6, quo ait Christus, Nōne duodecim vos elegi, & vñus ex vobis diabolus es? Intrauit autē diabolus in Iudea, i. in mentē seu animam eius, nō ei essentialiter illabēdo, quoniā solus deus creator incircūscriptibilis & immēsus essentiā rerum illabitur, & omnia implet, penetrat, & excedit: sed intrauit per effectū függerendo Christi venditionē. Nec hac vice solū intrauit hoc modo in eum, fed & antea sepe, vt pote quotiescumque illū ad mortale induxit peccatum. Vnde apud Iohannē legitur, Cœna facta diabolū cum iā misifit in cor, vt traderet eū Iudas. Itaque nūne intrauit vas suum, illud plenius possidēdo. Hoc etiam modo diabolus intrat corda eorū, qui eius tentationibus, suggestionibꝫ, & confitentū. Non enī intrat cogendo aut necessitando ad culpam, sed suggerendo & alliciendo ad eānos autē ex negligētia nostra ei liberē aperimus, præhendo & conuenīm: contra quod hortatur apostolus Paulus, Nolite locum dare diabolō, Iacobus quoq; apostolus, Resistite (inquit) diabolō, & fugiet a vobis. Omni ergo impie cogi- Ephe. 4, tatiō, affectionē & suggestionē peruersiū iugiter atque viriliter reluetur, deo & eius mandatis ac te Iaco. 4, stimonis fortiter adhærentes, & quicquid veritati ac æquitati contrarium est responset. [Et abit] mētis auersione & corporis gressu à Christo, ceterisque apostolis, [Et loquens est cōm principibus sacerdotum,] quibus competit illud in Esdra, Manus principū fuit in transgresione hac prima, [Et magistris suis,] i.e. rectoribus ac senioribus plebi, [Theophilus autem per magistratus intelligit prepositos fabri] D cō templi, vel eos quos Romani præfecerūt Iudeis, ne se Romanis apponērēt, quia seditioni fuerunt, [Quemadmodum,] i.e. quo modo tradaret illum illis, Et gauis sunt, i.e. inuenta tam congrua occasione comprehendendi, occidēndi, i.e. Iesum, quibus competit quod in Proverb. Salomon loquitur, Lætantur cum malefecerint, & exultar in rebus pessimis, [Et patiunt,] id est, fecerūt suū pactū cum Iudea inierunt, Prouer. 26, [Pecuniam illi dare,] videlicet triginta argenteos, [Et populi sunt,] id est, promiserūt quod traderet eis Iudea, Alij Euāgelista factū hoc plenius descripterunt, nempe (vt refert Matthæus) Iudea præfatos ac- Marc. 14, cedens, dicebat, Quid vultis mihi dare, & ego eum vobis tradā? Et constituerunt, i.dare promiserūt ei Ioa. 13, triginta argenteos. Occasio quoq; qua motus est Iudas vendere Christum, fuit tristitia illa qua doluit Matth. 26, de vnguento super Christum effuso à Maria Magdalena in cena facta in domo Simonis leprosi in Bethania, sabbato ramis palmariū. Vnde tunc dixit, Quare vnguentū istud non veniit trecenti denariis & datum est egenis? Porro quilibet triginta argenteorum quos promiserunt traditor, valuit, vt fertur, decē nummos, seu denarios visuales, ita quod triginta argentei valuerunt trecenti denarios visuales, sicq; in venditione Christi recuperauit Iudas valorē effusi vnguenti. Hinc per Zachariam Christus prædixit, Appèderūt mercedem meā triginta argenteos, decorū pretiū quo appretiatus sum ab eis, [Et que Zacha. 13, rebus opportunitatē,] id est, apertum locum & cōgruum tempus, [vt tradaret illum sine turbis,] i.e. secrete & tēpore noctis, quando turba nō adfuit christo. Ex his patet, quod maximā passus est Christus vilipes G ij

sionem,dum à proprio discípulo pro tam vili venditus est pretio, ipse in quo est omnium bonorū atq; pulchrorū,ac desiderabilit̄ plena perfecta & infinita posseſſio. Insuper impietatē Iudez christum videntis sequuntur, qui pro temporali laude, lucro, aut comodo, iuſſitiam deserūt, falso ſtimoniuſum dicunt, aut contra veritatem ſcienter iudicium proferunt: itēq; ecclesiastica beneficia, ſacramenta vel iudicia vendūta: ſimilanturque eis, de quibus in Michæa fertur, Principes eius in muneribus iudicabant, & ſacerdotes eius in mercede doceabant, & prophetā eius in pecunia diuinabant. *Venit autem dies a zymorum, hoc modo expositum est, In qua necesse erat occidi pascha, i.e. agnum paschalem ad obſeruandum legis praeceptum in Exodo scriptū, qui agnus feria quinta occidebatur, ac edebatur, & christū eiūſque immolationem & occiſionem euidenter p̄figurauit.* *Et misit Petrum & Ioannem* quinta feria a Bethania in Hierusalem. *Dicem, Eunte!* Hierusalem versus, *[Parate nobis pascha,]* id eft agnum paſchalem, *[vt] illum secundum legem parite!* *Manducemus.* Christus enim nō venit legem ſoluere, ſed implere. Christus quoque discipulos ſuos confueuit mittere combinatos propter mutuā ſocietatis ſolatium, atq; ad ſocialis vita commendationem. Nam (vt Salomon loquitur) Frater qui adiuuatur a fratre, quaſi ciuitas munita. Porro per eſum agni paſchalii designabatur ſumptio christi in ſacramento altaris: per Petrum vero petra actua: per Ioannem contemplatiua. Quemadmodum ergo Petrus & Ioannes agnum p̄parauerunt paſchalem: ita & nos per actionē virtuofam, & cōtemplationem mysteriorum, beneficiorūque Christi & diuinitatis ſuā p̄parare corda noſtra debemus ad ſacram communionē. *[At illi dixerunt, Vbi viſ p̄arem pascha?]* id eft, in qua domo? *[Et dixit ad eos, Ecce introuentibus vobis in ciuitatem]* Hierusalem *[Occurrit vobis homo amphorā aqua portans]* qui homo ſecundum Origenem fuit mihiſter patris familiæ eius ad quem Christus direxit discipulos iſtos. *[Sequimini eum in domum in quam intrabit.]* Iſtud per naturalem rationem p̄ſcribi non potuit, quia futurorum pure contingentium non eſt determinata p̄cognitio, niſi diuinitus reueletur. Christus autem iſtud p̄ſciuit, tam per in-creatam ſuam ſcientiam ſecundum quod deus, quā per creatam ſcientiam inditam, & per gratiam prophetia quā habebat plenissime ſecundum naturam humanaum. *[Et dicitis patris familiæ domus, Dicitis ibi magister.]* Christus per excellentiam dictus magiſter, tanquam ſapietia patris ſecundum diuinitutem, & in quo lunt omnes theſauri ſapientie & ſcientie ſecundum humanitatem. Christus itaque ſeipſum vocauit magiſtrum, non vanitatis, ſed veritatis amore. *[Vbi eſt diuerſorium?]* id eft, locus ſecretus & quietus. *[Vbi paſcha?]* id eft, agnum paſchalem. *[Cum diſcipulus meus manducem?]* Et ipſe vobis offendit cenaculum magnum ſtratum, id eft, diſpoſitum & paratum, ſeu aptum ad eſum agni. cōmuniciter diridit doctores, q; domus patris familiæ huius fuit prope monte Sion, & iuxta templum, in qua domo fuit cenaculum iam p̄ſtatuum, in quo apostoli post christi resurrectionē foribus clauis latebant uſque ad pentecoste, tūq; in codē cenaculo impletū ſunt ſpiritu sancto. Quāuis autem beatus Ambroſius & glosa dicat hominem iſtum patrem familiæ pauperem, ignobilēm, uifile, aliū tam en probabilitate arbitrantur, quōd fuit homo multum potens, diues ac nobilis, in tantū quod non obſtante prohibitione pontificum, & Gſpreto timore principalium Iudeorū, auius fuit Christi & eius discipulos in domum ſuā ſuſcipere, at q; post Christi paſſione tam diu eius discipulos hospitari, quaſi Iudeos non metuens. Pauperes quoque habere non ſolent domū tā magnam, in qua ſit tā grande cenaculum, quemadmodum iſtud fuit, in que centū viginti homines pariter coſidentes, ſpiritum sanctum recepérunt. Denique aliqui putant, q; fuit uetus diſcipulorum Christi, ita quod nomine magiſtri cognovit magiſtrum ſuum dominū Iesum ſignificari. Habit etenim christus etiā quoddā diſcipulos diuities, à quibus voluit interduci ſe & ſuos diſcipulos pauperes. nam aptud Ioannem ſcriptum eft, quod multi ex principiis Iudeorū crediderunt in Iesum inſtantē hac cenā. *[Et ibi parate] nobis paſcha.* *[Eunte autem, inuenienti] hominem largenam aqua ferentē, eiūſque occurrentē, & domum atque cenaculum,* *[sic uixit illi]* Iesu, qui ſecundū qđ de eft veritas per eſtentiam, & vt homo conſirmatus fuit in bono ab incarnatione exordio, ita quod mentiri nō potuit. *[Et paraverunt paſcha, Et quum facta effet hora] veſpertina ferie quinque, in qua hora agnus paſchalii ſecundum legem manducabatur,* *[Discubuit, & duodecim apoloſi cum eo.]* Hinc Beda afſirmat, hora manducandi paſcha designat quartadēcimā diem primi mēſis perductā ad veſperam, & quintadēcima luna terriſ iam apparente. Circā hec queſit Theophilus, qualiter dominus diſcubere. Sed comedere dicitur, cū Iudei ſtantes paſcha coſidererent, ſicut lexi uixit? Ad quod (vt refert) H aliquid dicunt, quod agnū paſchale Christus atque apoloſi ſtando edebat, deinde accubuerunt ſecundū cōmuniū viū ſuam quodam cibos edentes. Aliqui etiam dicunt, quod mēſa fuit ſuper terrā poſita, & Christus cum suis apoloſis in terra conſedit, iuxta conſeruatiōne veterum. Rurſus aliqui dicūt, quod etiā ſeptuaginta duo diſcipuli aderant, ſaltē pro parte, & agnū in alia mēſa edebant. *[Et ait illis, Defiderio defideri au], i.e. intēſe ac feruide cōcupiui,* *[Hoc paſcha.]* videlicet agnū iſtum paſchalem *[Manducare vobis cum antequam patiar].* i.e. Iudei occidat. Hoc equidem christus ardentissime affectauit, non pri- paliter propter agnū illum legalē ac p̄figuratiū: ſed propter impletionē eius, quod ille agnus p̄figurauit, videlicet propter inſtitutionē ſacramenti nouae & euangelicae legis, cuius ſacramentū figura p̄ceſſit in agno paſchali & eſu, ac immolatione ipsius. Hoc enim ſuperdignissimū ſacramentū inſtituere christū ſumme & ineffabiliter cōcupiuit, ad dei patris eternū honorem & gloriā, & ad maximā fideliū uirilitatē, quemadmodum inestimabile dilectionē habuit ad patrem & ad nos. Rurſus defidera uit hoc paſcha nouissimū edere, vt legalibus obſeruantis finē imponeret, & veteris teſtamenti cōpletis figuris nouū inciperet teſtamentū, atque vt cetera faceret ac doceret, quę poſt coenā egit, ac docuit. Porro Theophilus ſic exponit, Defiderio defiderauit, &c. quaſi dicat, Hac ultima mihi cenā vobis ſuēt, propter quod singulariter amabilis eſt mihi, ſicut qui peregre profecti ſunt, ultima ſueta & verba affectuofius exhibent. Porro ſecundum cyrilli, christus ideo verbuſ hoc protulit, quo-

A niam Iudas avarus tempus proditionis explorabat: sed ne tradaret Christum ante completionem eius cenæ, non explicauerat Christus dominum aut virum penes quem pascha perageret, cuius causam per hæc verba ostendit. Quod vero præfata mandatio huius agni paschalis esset ultima christi cum suis discipulis cenæ, & ideo sibi præoptata, pandit subdendo, [Dico enim vobis, quia ex hoc,] id est, post hanc horam [Non manducabo illud] pascha seu agnum paschalem. [Donec impleatur,] id est, veraciter cœplerat, quod per agnum illum figuraliter significabatur, [In regno dei,] id est, in ecclesia militante, quæ in Evangelio frequentissime regnum dei vocatur. Legalis etenim ille agnus prefigurauit (vt dictum est) institutionem & eum sacramenti altaris, immolationemque Christi in ara crucis, quæ omnia post hæc verba implabantur; quia paulopost christus sacramentum noui testamenti instituit, fuisque dedit, & patribus obtrutus semetipsum. Vnde iuxta hæc expositionem, donec, sequens tempus excludit, quia post hæc horam Christus typicum agnum non manducavit. Vnde secundum Bedam, Christus his verbis prohibet agnum paschalem ultra carnaliter exhiberi, & assertit scilicet ultra nequaquam pascha. Mosaicum celebraturum, [Et accepto calice,] id est, vasculo ex quo biberunt, [Gratias egit,] Ideo patri secundum quod homo fecit, docens nos deo gratias agere pro viuieris beneficio eius, pro corporalibus etiam alementis: vel gratias egit de cœsummatiōne ac terminatione legalium horum ciborum, quia & calix seu potus iste ad vetus pascha, cui finē imponebat, spectabat. Bius quippe in cena hac legitur calice acceperit. Primus pertinebat ad vetus pascha, ac testamentum: secundus ad nouum, sicut dicitur. [Et dixit, Accipite & dimidiate inter vos]. i. successione & per ordinem de hoc potu potu vasculo bibite, prout moris fuit in eis agni paschalis potare, & potus ille sumptionem sanguinis Christi sub speciebus sacramentalibus figurauit: vnde in institutione sacramenti Eucharistie cessauerunt legalia quantum ad obligationem: & finis impostitus est typico agno ac potui. Veniente enim veritate & re figurata exhibita, cessant figuræ & typica. [Di coenam vobis, quod non bibam de generatione vite], i. de vino huiusmodi quod generatur in vite, & fructus est vinea, [Donec regnum dei veniat,] i. quousque post passionem immortalis surrexero, sicque in me adueniat & monstretur regnum militantis ecclesie, ita ut ego rex ecclie gloriosus appaream, & in electis aque fidelibus, per fidem & gratiam regnare incipiā, convertendo illos ad me, vel de novo aut magis perfecte. Luxa hanc expositionem insinuauit se Christus post passionem & resurrectionem suam cum discipulis bibitur, quod certum est cōtigisse. Vnde in Actibus apostolorum Petrus testatur, quod ipse ex actis apostoli manducauerunt atque biberunt cum Christo, postquam resurrexit a mortuis: nec dubium quin discipuli dederint Christo tunc bibere vīnum, scilicet optimū quæ habuerant potū. Vel sic, non bibā de generatione vite, i. typicum istum potum ultra non sumam, donec veniat regnum dei. fides ecclesie predicitur, ac recipiatur: sicque Christus in insinuauit legalem illam potum debere cœlare, & rem per eum figuratam esse de cetero celebrandam, videlicet sui sanguinis sumptionem. sic quoque donec accipi potest, vt ante, scilicet exclusive. Denique peractis & terminatis quæ ad agnum pertinebant legalem, complect & inchoato quod figurabatur per illum, insituens atque conficiens Eucharistie sacramentum, [Et accepto pane,] i. panē azymum ac triticum, quo tunc vescebantur, in manu sua benedicta accipiēs, [Gratias egit] ut homo deo patri pro viuieris beneficio eius sibi collatis, & quod per ipsum decreuit redimere genus humanū: specialiter vero tunc gratias egit de veteribus terminatis, & nouis mysteriis iam inchoandis, [Et fregit] panē iam cōsceratum, quoniam integrum panem in suum corpus transflubstantiavit. Tregisse autē dicitur panē, non quod tunc ibi esset substans panis, aut quia sūi corporis ibi existens confringit, sed quia species sacramentali, videlicet quantitas panis remans, sub qua corpus dominus continebatur, veraciter frangebatur, & diuisionis illius erat subiectū, sicut & modo in hostia fractione. [Et dedit eis dicentes, Hoc] quod vobis nunc porrigo, & ex summa dilectione, ac liberalitate tribuo, [Est corpus meum] vere non representatiue duntaxat, [Quod pro vobis datur,] i. pro vestra liberatione passioni & morti iam exponenti, prodiatore tridente, & me ipsōne ad passionē accedente. Vel, quod pro vobis datur, i. quod ego vobis nunc munificissime do edendū ad vestrum profectū & robur, ut gratia augeatur in vobis, [Hoc facite,] i. sacramentū istud suo tempore celebrate & confidite, date ac sumite, [In meam commemorationem,] i. in memoriam summae dilectionis mee ad vos, & amarissime passionis mee pro vobis. Itaque sicut legale pascha fuit figuratiū futuri: sic euangelicū istud pascha est rememoratiū præteriti: sed quoniam Christus sacramentū istud cōfecit, dicendo, hoc est corpus meū, ideo dixit hoc antequā porrigeret corpus discipulis alii qui tamen dicebant, quod porrigitur hæc verba. Sed huiusmodi difficultates prætermitto, quia hinc inde in diversis libris copiofissimè inueniuntur soluta. Deinde describitur institutio sacramenti Eucharistie sub specie vini, & specialiter cōsecratio sanguinis Christi, [similiter & calicem] sumptis in manibus, & dedit discipulis [Postquam canauit] i. agnū paschale comedit, [Dicens, Hic est calix nouum testamentum,] supple cōfirmandus ac lignans, [In meo sanguine] dedicatiū, confirmatiū & consecratiū. Ponitur autē cōtinens pro cōtentō, cum dicitur, calix in meo sanguine, ut sit sensus, sanguis meus existens in calice. Itaque nouū testamentū in Christi sanguine confirmatur, quia in cōfederatione sanguinis eius instituebatur, & in effusione sanguinis eius roborabatur. Testamentū namque in morte cōfirmatur. Præterea aduentēdum, quod dominici corporis ac sanguinis sacramētū institutiū est à Christo multis de causis. Primo, in recordatione sue passionis, & obediētia ei: & sicut ad mortē, ceterorūque mysteriorū & actuum eius, ut illa ad memoriam deuotissime reuocemus ac imitemur, sicut passio non cōfornmando per propriū corporis castigationē, & propriū voluntatis mortificationē. Nā, vitat Apostolus, Qui sunt Christi, carnē suā crucifixerūt cū vītis & cōcūpiscētiis. Princeps quoque apostolorū effatur, Christus passus est pro nobis, relinquens nobis exemplū ut sequamur vestigia eius. Secundo in signū atque memoriā charitatis sua ad nos. Hoc enim maxima charitatis extat indicium, quod propriū corpus & sanguinem nobis reliquit in cibum, potūmque Galat. 5. 1. Petri.

animæ salutarē, qui & illa est amoris, munificentissimaq; donatio, qua quis alteri dat seipsum: quod admodum Christus hoc in sacramento fuit, & est dator ac donum. Tertio, in alimētū vitæ spirituialis, quia in sacramento hoc fons gratiæ continetur, & præcipua gratiarum charismata dignè sumuntibus ipse largitur. Quartō, in robur mentalis confirmationis, quia hic cibus roboret animam, sicut alia esca corpus. Quinto, in viaticiū huic nescrptionis, ut virtute huic dignissimi clementi ex hoc

Reg. 19. et corporis. Quinto, in viatico huius peregrinationis, vt virtute huius dignissimi alimenti tendamus ac perueniamus vñque ad patria paradisi cœlestis, sicut Helias in fortitudine subincircij panis ambulabat vsq; ad montem Oreb. Sexto, in remedium satisfactionis pro nostris peccatis, quia hoc sacramentum multipliciter suffragatur sumentibus digne ipsum, & per ipsius oblationem ac sumptionem nostra relaxantur peccata, defunctis quoq; succurrunt. Septimo, in pign^o & arrham futurae hæreditatis exter-
næ. Beatificiæ enim fruitione in patria præfigurat, quia quos Salvator iam sui corporis & sanguinis sa-
cramento dignatur resuscitare, tunc suæ diuinatis specie resuscitat sine fine: & quod nūc mystice geritur,
tūc in veritate cōpabitur. ¶ Deniq; Chrysostomus ait, Vide ò homo qualis sis à Christo honoratus ho-
nore, quali & mensa poteris, quod angelii videntes horrescunt, nec sine reuerentia respicere audent, pro-
pter eam qua intus fertur coruſationem. Iterum ait, ostendens quanta sit charitas Christi ad nos, Quis
pastor propriis membris nutrit oues? sed & matres quoq; filios suos tradidit aliis ad alendum. Christus
verò ita nō egit, sed quos genuit per seipsum & seipso nutrit. Itaq; tanta charitati, liberalitatiq; Salua-
toris & dei nostri grati esse iugiter satagamus, & ei in omnib; ex purissima charitate fideliter obedi-
mus, nec sine debita præparatione ac deuotione celebremus aut cōmunicemus. Alioquin quanto ma-
ior est dilectio & beneficentia Christi ad nos, tanto grauior erit ingratitudo, peruersitas, & dānatio no-
stra. ¶ Postremo, quoniā Christus in cœna proprii manib; suis cōmunicauit discipulos, hinc in die
cœna religiosi de manu sui prælati corpus Salvatoris accipiunt. [Qui pro vobis fundetur]. i. pro vestra sal-
uatione sanguinem hunc effundant & effundit permittam: & per discipulos intellexit Salvator omnes
electos suo sanguine liberandos. Nempe pro vniuersis hominibus effusus est sanguis Christi quantum
ad sufficiēt, quoniā quantum in ipso est, idoneus est omnī auferre peccata, gratiamq; conferre, &
gloriam; fed pro solis electis effusus est, quantum ad efficientiam, quia ipsi duntaxat dominica passio-
nis fructū salubriter consequuntur. Itaque huius sacramenti institutione, institutionisq; cauſas quoti-
die cum debita attentione pensemus, & Christo vicem pro viribus rependamus. Dicit autem Chry-
soſtomus, Hic sanguis operatur in nobis imaginē regiam, nobilitatem animæ nō permittit marcescere,
protinus rigans animā magnāmque inspirans virtutem. Hic sanguis dæmones fugat, angelos aduocat,
mundus lauit, cœlum accessibile fecit, & per ipsum particeps eius fiunt, superius virtutibus amicti, re-
gio pallio, magis autē ipso rege induiti. Et sicut si mundus accesserit, salubriter accessisti: sic si induitus
conscientia prava, damnoſe acceditis in culpam atque supplicia. Nam si qui imperatoriā coinquiant
purpuram pari poena plectuntur cum eis qui illam diuellunt: absurdū non est, si & qui obſcenā men-
ti corpus Christi recipiunt, pari poena plectantur cum his, qui illud clavis confixerunt. Hoc quoque G
ſciendum, quod licet Christus post cœnam dedit corpus & sanguinem suū discipulis: deinceps tamen
ordinauit ecclesia facramentum hoc à ieuniis accipi, propter reuerentia eius, & vt deuotius accipiatū.
¶ Cōsequenter Christus traditionē suam prædictiſit: sicut & paſſionem suā frequenter prædictiſit, ne im-
prouifus & nescius æſtimaretur traditus & occiſus, atq; vt ſe ſponte manifeſtarer tradi, capi & crucifi-
gi. [Veruntamen ecce manus traditū me]. i. licet ego tāta vobis bona præſiterim, nihilominus manus illius
qui cito me tradet [Meum eſt in meſa]. i. traditor meus mecum quasi amicus māducat; quib; verbi chri-
ſtus quantum in ſe fuit admounit Iudam, qui ſibi de ſuo ſcelere cōſcii fuit, vt à malo defiſiteret, ſed pro-
ditorē non nominat, ne in cœna pacis grandis turbatio oriretur, & ne quis diſcipulorum in prodiſore
cōſurgere. Iſtud quoq; conqueritur Christus de ſacerdotibus immunde ac impie cōuerſationis, & ce-
teris indigne māducantibus, qui (vt ait a Ptolemaio) rei ſunt corporis & sanguinis Christi, & iudicium fi-
bi manducant & bibunt. ¶ Ex cœna ſc̄lū in ſecunda ſc̄lū. Gloriā ſecunda ſc̄lū. Sicut ſecunda ſc̄lū.

i. Cor. ii. *bi manducant & bibunt. [Et quidem filii hominis.]* felicit Christus filius virginis, & inter filios primi hominis summus, *[secundum quod definitum est]*, i. à patre aeternaliter praefum, ac præordinatū, atq; per prophetas predictū *[redit]*, de vita ad mortē, de exilio isto ad patriā, & de passione temporali ad gloriā sempiternam; quia & hoc deus per Prophetam prædictū, quod Christus a suo discipulo effet tradendus, sancto David in Christi persona dicente, Etenim homo pacis mea, &c. Hinc in A. cib. Petrus autem H. Iudeis, Iesum Nazarenū definito confilio, & præficiens de traditione in sermone, Deo enim sa-

Psalm. 40. ter per Christum passionem mundum salvare decreuit, quædmodum Esaïas dixit, Dominus posuit in eo iniuriam omnium nostrorum, cuius liuore sanati sumus. Et rursus ibidem loquitur deus, Propter Actu. 2. scelus populi mei percussi sum. *[Tunc venit et locutus est illi: Tu quoque nunc responde: Quis crederet ut regnare possem in terra mortali?]*

Esaïæ.53. bit, & eternam promeretur sortieturque pœnam: quo verbo Christus quantum in se fuit retraxit proditorē à tanto facinore, terrore, & cōminatione supplicij, circa quod fagaciter perpédamus, quāta fit fragilitas atque malitia mortali humani.

Ibidem. nibus & ausificationibus istis, aliisque beneficis à Christo susceptis, etiam in hac cena, in communione, & pedum suorum à christo lotione, tot demum visus christi miraculis, & in tam sancta ac electissima focio

tatis, nec in collegio unitatis, videlicet Christi, desuit casus, quis poterit securus esse in hoc loco horrif. & vasta solitudinis? Præfatis quoque verbis vt scribit Evangelista Matthæus addidit Christus, Bonum ci est, si natus non fuisset homo ille. [Et p]rofinocet Apostoli [C]onseruare inter se, quia esset ex eis q[uod] hoc facturus esset.] Vbi apparet ac cōmēdatur mirabilis sancte simplicitas apostolorum, qui licet nihil

A de magistris sui traditione vñquam cogitassent, magis tamē credebat Christo, quam sibi meti p̄s; ideo inter se conquirebant, quinam esset eorum tantum commissarius piaculum: imo de hoc querebant tripliciter. Primo, vñusquisque suam discussio conscientiam, an tale quid cogitasset. Secundo, inter se interrogauerunt. Tertio, vt ait Marcus Euangelista, singulatim sc̄iscibabantur à Christo, Nūquid ego sum? Etiam & Iudas dicebat, Nunquid ego sum domine? Cui Christus respondit, Tu dixisti. Circa p̄sribit Basilius, Sicut in corporalibus passionibus multæ sunt, quas nō sentiunt patientes, sed magis ad hibent fidem conjecturæ medicorū: sic & in animæ passionibus, si quis in se peccatum non sentiat, credere debet his qui plus possunt cognoscere eius peccata. [Fadū a est autem ex contentio inter eos,] puta Apostolos, [Quis eorum videtur esse maior,] hoc est, ceteris altior. Quamvis aliqui dicant, contentionem istam humilitatis fuisse, ita quid conabantur sc̄iuicem honore præuenire: verius tamen est, quod dicit Chrysostomus, asserens eam fuisse aliquantulæ elationis, quia humanum aliquid paſi sunt: quod patet ex increpatione & informatione eorum subiuncta: cuius occasio fuit secundum Gregorium, quoniam audierunt christum suam passionem iam prædictisse, moxque futuram. Ipsò autem eis ablato, debuit viuis eorum ceteris loco Christi præesse, ideo cœperunt contendere, quis eorum maior, seu aptior esset ad hoc.

B Porro Theophilus ait, Cum inter se quærerent, quis eorum esset dominum traditurus, consequens erat adiuicē sibi dicere, Es tu proditus? & ex hoc coacti sunt dicere: Ego potior, ego maior, atque similia. Quemadmodum verò Beda testatur, Sicut boni ex scripturis quærunt & sumunt quibus proficiant: sic peruersi & reprobi si quid reprehensibile in scripturis inuenient, hoc libenter amplectuntur, ut per hoc suas excusent aut regant nequitias. Vnde quidam ardentes legunt, quod facta est contumelio inter discipulos christi. Sed nos potius videamus & imitemur non quod adhuc carnales geserūt discipuli, sed quod iussit spiritualis magister. [Dixit autem eī] increpando eorum errorem, & ad humilitatem eos informans, Reges gentilium, hoc est, gentium [Dominantur eorum,] ita quod cum ambitione, & vano gloriatione sua excellentiae atq[ue] potentię pr̄sident suis. Vnde gentiliū meminit Christius, ut ambitionis detestabilitate demōstraret, gentiliū nanque est ambire primatum. [Et qui potestate habent super eos,] puta gentiliū pr̄incipes, qui in subditos suos potestate exercēt, [Benefici vocantur]. ita subditis vane laudantur, & bene agentes dicuntur, etiam dum agunt iniuste principibus etenim pluri mi blandiuntur, & laudatorios ac adulatorios offerunt sermones, ut eorum fauorem aut munera fortiuantur. [Pos autem non sic] id est gentiliū illis principibus nolite assimilari, aspirando ad principatum, quonia illi quasi carentes legibus sacris, pratactis subiacent moribus, vestrum vero culmen in vera humanitate fundatur & efftudo subditur, sed qui maior est vestrum, hoc est, sapientior aut virtuosior inter vos, [Fiat sicut minor] id est pr̄a ceteris humiliorem se prebeat, & tanto sit deo subiectior, & proximis in omni virtute exemplarior, quanto maiorem à deo adeptus est gratiam, & obligatiorem se conspicit.

Cad reddendam altissimo rationem. Propter quod in Ecl. legitur, Quand^o maior es, humilia te in omnibus, & coram deo inuenies gratiam. Rursusque scriptum est, Humilia valde spiritum tuum, quoniam vindicta impii, ignis & vermis. Signum enim veri spirituatus profectus, veraeque sapientie & per Ecclesi*s. 2.*
felicitationis, est vera stabilitas, ac profunda humilitas: iuxta illud Proverbioru*m.* Vbi fuit enim humilis, ibi & sapientia. Circa huc ait Chrysostomus, Principes mundi ideo fiunt, ut dominantur in minoribus suis: principes autem ecclesie, ut seruant minoribus suis, ut proprias virtutes negligant, & illorum procurant, ut nec mori timeant pro salute illorum. Principatum vero secularē appetere, & si ratio non est, vel causa est: principatum vero ecclesie concupiscere, nec ratio est, neque causa, quia nec iustum, nec vitale est. *Quis enim* sapiens sustinet se subiici feriutu*m.*, ac tanto periculo, nisi forte qui nō credit dei iudicium, vel qui deum non metuit impios puniturum? Hinc ait Basilius, Non ergo extollat praesidentem dignitas, ne ab humilitatis beatitudine corruat. Illud autem noverit, quod humilitas vera ministerium plurimum est. Sicut enim qui pluribus ministeriis vulneratis, & abstergit cuiuslibet vulneris sanie, non sumit ex ministerio illo causam elationis: sic & multo magis cui commissione sunt curae fraternorum languorum, ut omnium minister redditurum pro omnib*us* rationem, esse debet humiliis atque sollicitus. Veruntamen contra delinquentium vitia per zelum iustitiae debet esse eructus, ut humilitas sua difforet. *Sicut enim* Cuiusvis in Cuiusvis iustitia, ut Hebrei*s. 13.*

D tione regatur, nec ita subditis se supponat; vt in correctione erratiū pusillanimis fiat, siue remissus, sed
authoritate sua vt vicarius Christi fungatur, debitumque persoluit fui officij, quamvis in corde suo si
bi preferat eos quos corrigit. [Et qui praecepsor est], i.e. qui alios dignitate aut sanctitate excedit, fiat [sicut
ministrator], id est, obsequiōsum se praebeat, secundum exigentiam loci & causa, ac temporis, & humili-
liter sentiat de seipso. Ut autem Chrysostomus loquitur, Primatus fugientem se desiderat, desiderantē
se horret. Iterum ait, Homo quod membrū habeat honorabile, & quod in honestum agnoscit: ipsum
autem membrum hoc de se non agnoscit, ne sit schisma in corpore; sic differētiam inter sanctos huius
vita agnoscit Christus, cuius mēbra sumus: ipsi autē sancti non est concessum, ut cognoscant hic dif-
ferentiam suam adiuvinet. Veruntamen etiā si quis sciat per reuelationem esse alis virtuoforem,
nihilominus alii humiliiter obsequi debet, & humiliare se ceteris, quia secundum alias considera-
tiones, potest se aliis inferiorem veraciter iudicare, videlicet considerando se secundū id quod est, aut
habet, vel habuit à seipso, aut adhuc cito haberet, si reliqueretur à gratia: alios autē fecūdū id quod ha-
bent, habuerunt, aut forte habebunt à deo. Sic quippe dixit Apostolus, Venit Iesus peccatores saluos
facere, quorū ego primus sum. Deinde sic Christus secundū formā assumptam se humiliavit, ac mini-
strauit, quicq; excellentiū suam ignoraret: idcirco cōscētūr suo exēplo hortatur ad humiliatū. [Nam
qui maior est qui recumbit?] fedes ad mensam, [An qui ministrat] recubēti? [Nonne qui recumbit?] maior
& dignior est ministrante, secundū qualis talis est: quāuis frequenter aliunde corā deo sit maior in do-

nis gratia qui ministrat. [Ego autem] qui cōtrario modo ad mundum me habeo, [In medio vestrum sum] scicet qui ministrat; id est, cunctis vobis humiliorem me p̄babo quamvis maior sim vobis, & obsequio suis sum vobis. Nam & cena hac christus lauit pedes eorum, corpus quoque & sanguinem suum ministravit eis in sacramento, optima etiam spiritualia fercula gratia in presenti & gloria in futuro christus ministrat. Itaque constat ex dictis, & glossa hoc asserit, quia necesse est, ut rectorem subdit, & disciplina patrem, & pietas matrē, & humilitas seruum exhibeat, ne aut districcio rigida, aut pietas sit remissa, sed utrobiusque seruetur discrecio.

Prosecutio expositionis huius cap. à loco quo dicitur, [Vos autem effis qui permanefisti mecum in temptationibus meis.] Artic. xviii.

Aulo ante pradixit Christus infideli discipulo vñ & æternum, scilicet Iudea proditori, qui, cū ver-

Ioan. 13. ba sequentia dicerentur, exiit, quia apud Ioannem legitur, Cum accepisset bucellam exiit cōtinuo. Nunc ergo fidelis suis discipulis ceteris, scilicet Apostolis bona promittit, [Vos autem effis qui permanefisti mecum in temptationibus meis.] hoc est, ut tēpore aduersitatis & tribulationum, quas mihi intulerunt Iudei: qui Christum tentauerunt frequenter, nunc signum de cælo petendo, nunc an li-

Matth. 16. ceret tributum soluere inquirendo: propter quod dixit eisdem, Quid me tentatis hypocrite? nunc me lapidare volendo, & vsq; in hanc horā, in qua mihi grauissima tribulatio instat, mecum manifistis. Vnde iam ante Thomas Apostolus ad coapostolos dixit, Eamus & moriamur cum illo. [Et ego dispono ubi sicut dispositus mihi pater mens regnum]. i.e. in regno cælesti beatificā mansionem preparo vobis, & passionis meæ merito lanuam regni æterni iam vobis reserabo. Hinc apud Ioannem ait, Vado parare vobis locum. Hoc autem Christus peregit, sicut pater æternus sibi dispositus, i.e. per ipsum fieri decrevit & ordinavit: sicut in Matthæo proficeret, Sedere ad dexteram meam vel sinistram nō est meum dare vobis, sed quibus paratum est à patre meo, hoc est, non humana virtute, sed paterna ac iudicativa dispositio ne hoc p̄festo, vel sicut dispositus mihi pater, i.e. quemadmodum pater ex sua bonitate & charitate largitus est mihi secundū naturā humanā bona gloria, & eadē mihi ab æterno paravit, atque ab incarnationis exordio quantū ad esentiale p̄mū dedit: sic ex bonitate charitatē que mea ad vos bona gloria p̄p̄paro, ac tribuam vobis, [Vt edat & bibat]. i.e. spiritualiter, plene ac iucundissime reficiamini: iuxta illud Psalmi, Inebriabuntur ab vbertate domus tua, & torrente voluptatis tua potabis eos. Et in

Ioan. 13. Canticis, Comedite amici, & bibite & inebriamini charissimi. [Super men' am' me']. i.e. in diuinis fructione. Sicut enim super mēsam ferula collocātur, sic in superessentiali, superbenedicta ac supersimili

cūsima deitate est opulētia infinita, omnīsq; beatifici alimenti, videlicet omnis bonitatis ac pulchritudinis possēsio iucundissima & immēsa. Ipsa ergo spiritualiter est mēsa, simul esca & potus in regno meo cælesti. [Deniq; quidā exponunt hūc locū de regno militis ecclesiæ, in quo christus dispositus] apō G

Psalm. 35. stolis principiū super fideles, iuxta & scriptū est, Cōstiruit eos principes omniē terrā, vt ederet

Cantic. 5. & biberent super mēsam suā, i.e. in mēsa altaris sacramētu corporis & sanguinis sui acciperēt. Itaque verba inducta nō sunt carnaliter intelligēda, quasi in futura vita futurus sit alimētorū corporalium v̄sus, sed per corporalia spiritualia designātur, ut cōsuetudo est scripturā. Nā quia prerogativa magna apud reges funguntur terrenos qui corū sunt cōmēsales, Christus sic loquitur, vt innuat, quāta erit ceterū suorū felicitas: & plane hēc est mutatio dextre excelsi, vt qui nūc cū christo humiliari, subesse, ministrarēt; eligūt, postea taliter exaltentur, [Et sedeat super thronos duodecim]. Per thronos seu folia super quē fedebūt apostoli, possunt intelligi multitudines ab eis cōuersae, vel iudicaria potestas eis cōcessa, in qua felicitas conqueſcent, [Iudicantes] tanquā iudicis p̄cipui afflōres, nō quasi sententia prolatores, [Duodecim tribus Israel] dānando eos, qui in infidelitate manserūt. Nec soli apostolus, sed & cunctis perfectis, qui pro Christo omnia reliquerūt, & apostolicā vitā sequūtur, itud promittitur. Sed quomodo ait Saluator, Sedebitis super duodecim thronos, cū iā Iudas abisset, & reprob̄ esset? Ad qđ poteris respōderi, qđ idem quia loco eius alter successit, puta Matthias apostolus. [Dixit autem dominus] Iesus, qui secundū suā diuinitatē est omniū dominus summus, vniuersitatis, & authoritatis, [simoni] Petro, [simon, ecce satan expetiuit vos]. i.e. studiose quāsiuit, licetiaque à deo petuit, quia homines tentare nō valet, nisi inquantū à deo & angelis sancti permititur. [Vt cribaret]. i.e. tētationis suē impulsi agitaret, cōcuteret & turbaret, [sic ut triticum] cibatur in cribro, ita qđ paleæ remanet, farināque trāsistis Iudas vt furfur remansit diabolo ad tormenta, allii autem apostoli transferunt ad gloriā. Elucescit autē ex verbis his, qđ quanto diabolus videt quē magis in gratia dei proficere, seu ad meliora dipositū, tāto plus nititur eum tentamēti suis subvertēre, quia pl̄ inuidet ei, cū sit omnis boni & honesti perpetuus detestator. [Ego autem rogau pro te]. Christo nācē seculū naturā assūptum cōpetebat orare. Vnde apud Ioanem multa orat pro suis, ceterisque electis, dicēdo, Pater sancte ferua eos in nomine tuo quos dedi tibi mihi. [Vt nō deficiat fides tua], hoc est, ne penitus extirpetur aut finaliter deficiat, quāuis ad tēpus vacillet. Itaq; christus orauit pro Petro, nō vt nō tētaretur, sed vt in temptationis malo nō relinqueretur. Nec dubiū quin pro aliis quoq; electis apostolis christus idē rogauerit: sed idcirco hēc specialiter loquitur petro, quia inter apostolos principalior, feruētor, atque audacior erat, & quo niā in maiorem fuerat tētationem lapsurus, ac magis casurus, propter quod eum magis p̄auisare & p̄emunire dignatus est. Item quoniam petro specialiter fuit ecclesia cōmittenda. Vnde quod dicitur, vt non deficiat fides tua, exponit ut non deficiat fides ecclesia tibi committend, sicq; ex verbis his sumitur argumentum, quod fides Romanæ ecclesiæ, quem in ea Petrus plantauit, sit v̄sc; in finem seculi duratura. [Denique Christus hāc verba pronunciavit, vt A postolos ad considerationem propriæ fragilitatis, ac imminentis periculi prouocaret, ne ex laude & promissione ingenti p̄habita, ex

A tollerentur. [Et tu aliquando conuersus,] id est perfecte conuersus quod maxime fuit, accepto in die Pentecostes spiritu sancto, [Confirmā fratres tuos], id est proximos ac fideles, & omnes quos tibi committant regendos, quod quām fideliter egerit Petrus, partim patet in Actibus apostolorum, & in eius legenda, itinerariō que Clementis. Hēc loquitur Christus Petro p̄cipue, quia ipsi commissurus fuit ecclesiā, vt patet apud Ioannem vbi dicitur ei, Pasce oves meas; quasi dicat, Sicut tu à me speciale misericordiam consequeris, & post lapsum erigeris atque firmaberis; sic tu cōuersus perfecte misericordiam impende proximis tuis, & robora ac lūblea eos. Vnde hāc fuit una p̄cipua causa, cur Christus futurū ecclesiā suę pastorem cæteris electis apostolis grauius labi permisit, vt in propria fragilitate, culpa & reparatio p̄fissimā disperget, quomodo alii cōpateretur ac subveniret. ¶ Tētatio quippe electis ad plurimā prodest, videlicet vt propriā infirmitatem agnoscant, deum feruentis inuocent, cautores refurgant, & alii cōpati discant, sicq; coronā gloria adipiscantur. Hinc in Ecclesiā habetur, Qui non est ten Ecclesiā, tatus, quid scit? Vir in multis expertus, cogitabit multa; qui nō est expertus, pauca recognoscit. Et Iacobus, Beatus vir qui suffert temptationem, quoniam cum probatus fuerit, accipiet coronam vitæ. [Qui dicitur Iacobus, xiiii, quasi non metuens à tentatore deuinci, aut propria fragilitate succubere, Domine tecum paratus sum in carcere, & in mortem ire.] Hoc Petrus dixit incaute, de sua constantia presumendo, nec gratia debite innitendo, neque humanā defectuositatē pensando. Veruntamen p̄cipius quidam feruor amoris ad Christū, fuit sibi occasio tam cōfiderent loquendi, sed dilectioni illi fuit admixta inconfidēratio, seu indiscretio quodam, & ex illa loquitus est Petrus, quod se ex dilectione virtuosa dicere aesti maut. Virtute equidem nullus directe male viruit, quoniam actus virtutis elicitus semper est virtuosus. [Et ille dixit, Jn] cōscitam Petri locutionem reprimendo, Non cantabit hodie, hoc est in hac nocte, quē est pars naturalis diei horas vigintiquatuor continentis, Gallus, donet ter abneges, nos̄ me]. i.e. ter me abnegabis ore, non corde, antequam gallus canet. Veruntamen in Marco loquitur Christus Petro, In hac nocte Marci, 14. antequam gallus bis vocem dederit, ter me es negaturis. Vnde quod nūc ait, non cantabit, exponitur, i.e. non percantabit, seu cantum suum non consummabit, de hoc plenus scripsi super Matthæum. ¶ Porro (vtait Theophilus) ex his magnam doctrinā haurimus, qđ non suffici humanū propositum sine diuino auxilio. Petrus enim quamvis feruens exiterit, derelictus tamen à deo, supplantatus mox fuit ab hoste. Ait quoque Basilius, Deo permittente, timor interdum lapsus patiuntur, ad precedēti fastū remedium, sed quāuis idem videatur esse delictū timorati, & aliorū, refert tamē non modicum: nam tū moratus ex quibūdā in sūdis, & pene prout noluit, peccatualiter verò nullā geren do curā, nec dei nec fuit peccant, nō distinguentes inter peccare, & agere virtuose. [Et dixit ei], scilicet Christus apostolis, Quando misi vos, p̄cipare Iudei per loca diuersa, p̄cipiens vos ire [sine sacculo & p̄era]. i.e. repōstoris pecuniarum & alimētorum, vt in solo deo esset spes vestra, nec extēra adminicula portaretis vos. Cibū, [Et calcianētis], quia nudis pedib⁹ incēserūt, sicut & Xp̄s, in signū contēptus hui⁹ mūdi, [Nūquid aliq; necessariū viētū] Defuit vobis illi discerit, nihil. ¶ Tūc enim Christi cōcessit apostolis, vt alimēta sufficeret ab his quib⁹ euāgelizabāt, qbus & cōpētentia vīte suscepserūt. Natura enim modicis est cōtēta, sed humanæ voluntatis abuso multa querit superflua, & cito cōquerit, quāuis v̄tra naturalem habeat necessitatem, ac vtilitatem. [Dixit ergo ei, sed nūc qui habet saculum], in quo ferat pecuniam, Tollerat, hoc est secum portet, ac teneat, [similiter & peram], in qua alimenta deponet, secum conferat, quasi dicat, Ad hāc nūc vobis licentiam tribuo, quā ante prohibui, eo quod iam instet persecutio vobis magna, quā durante, non poteritis p̄dicare, neque ab aliis more solito sustentari, ideo vobis p̄uidere potestis. Leges nanque mutandæ sunt, dum necessitas exigit. [Et qui non habet] gladium, [vndat tunica suam, & emat gladium]. ¶ Si hoc de materiali gladio intelligatur, Christus propter mysticas rationes id ipsum p̄cipet apostolis. Primo, vt doceret, quod aliquando licita sit moderata sui ipsius atq; amici defensio. Secundo, vt animaret apostolos habere animū pr̄paratum ad sui magistrī defensionem ex zelo amoris atque iustitiae. Tertio, vt per gladiorū pr̄sentiam comprobaret sui discipulūs non defuisse facultatem resistendi hostibus eius, p̄s̄ertim hostibus diuina virtute prostratis. Quarato, vt per gladiū materialem, doceret ecclesiā necessarium esse gladium spiritualem, qui est verbum dei, lexque ecclesiā. Hinc ait Ambrosius, alioquens Christum, Cur gladiū emere iubes, qui ferire prohibes? Cur habere p̄cipis, quem extrahi vetas? nisi forte vt parat sit defensio, non necessaria vltio: D & videaris potuisse vindicare, sed noluisse. Ideo subdit causam huius p̄cepti, [Dico enim vobis, quoniam adhuc], id est tempore iam instanti, & p̄tēr cetera iam in me completa, Hoc quod scriptum est ad literārū [De me] per Esaiam, [Oportet,] necessitatem conditionata, Impleri in me, vt p̄tēre, [Et cum iniquis depunitur,] id est quippe de Christo sancto sanctorum Esaias p̄dictit, & Christus statim post verba hēc Exod. 21. eadem nonē tanquam latro est captus, & die sequenti inter latrones suspensus. [Etenim ea que sunt de Deut. 27. me], id est quā propheta de mea passione sunt vaticinati, [Etenim habent,] id est iam prope finem sunt, Esaias, 53: & protinus implebuntur, arque deinceps ad impossibilem vitam resurgam. [At illi dixerunt, Dominus coce duo gladiū bic] sunt, id est duos gladios iam in promptu habem⁹, tāquam parati ad tuam defensionem. [At illi dixerunt, satis est,] duo sufficiunt ad id propter quod iūsi gladios vos habere: vñ etenim gladi⁹ à Petro euaginatus, satis offendit promptitudinem Apostolorum ad defensionē sui magistrī, & Christi voluntariam passionem, qui gladij v̄sum vulneratum prohibuit, alius gladius non euaginatus, satis ostendit non permisso fuisse apostolos facere quod volebant, quōdque interdum virtuosus sit mortem patienter ferre pro deo & æquitate, quāne se defendendo resistere. Vt idem dixit, Satis est, quoniam duo gladij satis p̄figuraverunt duos spirituales ecclesiæ gladios, videlicet ius spirituale, ac seculare; quorum primum v̄titur gladio verbi dei, aliud gladio materiali. ¶ Porro Ambrosius tanq; aliquos modos exponendi hēc, videlicet de gladio spirituali, qui est verbum dei, seu sacra scriptu-

ra, quæ duplex est, scilicet noui, ac veteris testamenti. Est etiam gladius passionis atque martyrij, quæ emittur ponendo corpus in mortem pro salvatore. Corpus autem est quasi tunica animæ, sed gladius, verbi dei emitur, patrimoniu[m] vendendo, & omnia propter Christum deserendo. [Et egressus] de cœna calo in quo quæ iam scripta sunt, fecit ac protulit, [Ibat secundum consuetudinem in montem Olivarium.]

Nocturnis nanque temporibus confueuit ad locum hunc cū discipulis suis venire causa orationis, sed Matth. 26. & gratia hospitandi ibat frequenter per montem hunc Bethaniam versus. Matthæus quoque ait, quod hymno dicto exierunt in monte Oliveti. In hoc etenim monte crescebant abundantè que stabant oli uæ, per quas pietas designatur: ideo locus ille Christo totius pietatis ac gratiæ fonti purissimo cōgruebat. ¶ Porro Ioannes testatur, quod egressus est cum discipulis trans torrentem Cedron, id est, Cedrorum circa torrentem illum crescentium, qui torrens est inter Hierusalem & montem Oliveti, & ad radices montis huius fuit villa nomine Gethsemani, in quam Christus deuenit secundum Matthæum, eratque ibi hortus, in quem Christus introit & eius discipuli, qui hortus (vt aliqui dicunt) stetit in ea po iuxta villam præfamat. [secuti sunt autem illum & discipuli eius,] hoc est undecim apostoli simul cum magistro suo egressi sunt, & vt legitur gregatum prope eum iuerunt, sicut pulli iuxta gallinam. Vt autem Theophilus ait, Post ecnam nequaquam inertia & iocus ac somnis occupant dominum, sed oratio & doctrina: quod prælati præsertim est imitandum. [Et cum pernentissent ad locum,] puta in hortum prædictum, [Dixit illis, Orate ne intretis in tentationem.] Non ait, orate ne tentemini, quia haec vita sine tentatione non agitur, cum scriptum sit, Militia est vita homini super terram: sed ait, Orate ne intretis in tentationem, id est ne tentatio vos capiat, includat, seu vincat, ad confusum, vel opus, seu debiti operis omissionem vos pertrahendo. Initium quippe tentationis est suggestio culpa: medium eius est cōsensus in delectationem ad opus: consummatio est opus iniquum, aut debiti actus omissionis.

¶ Denique oratio est fortissimus contra tentationem clypeus & protector, cum oratio secundum Damascenum sit ascensus mentis in deum, sicque mentem eleuat à terrenis deoque coniunctis, & eius opere meretur. Ordinum est autem fiducialiter, feruide, & instanter, seu indeſinēter: quemadmodum enim fur audite clamore fugit, & amici atque vicini properant ad succursum: sic clamor orationis fermentis fugat diabolum, angelos prouocat ad iuuamen, atque à deo fortitur auxilium. [Vt annulus est ab eis quantum iactu est lapis,] id est tanto spacio ab apostolis recessit, quo lapis leuis projici posset: volens segre gatim orare, non quod eius mens per aliorum præsentiam à dei contemplatione & orationis attentione impediti potuerit, cum cerneret deitatem per speciem: sed vt suo nos informaret exemplo, tempore orationis libenter fugere publicum, & omnia quæ mentis recollectionem in deo impediunt, quoniam

Matth. 26. corde attento & mente tranquilla colloquendum est deo sublimi & benedicto. Insuper (testa Matthæo) Christus assumpit Petrum & filios Zebedæi Iacobum & Ioannem, cum eis ab aliis octo Apostolis parum procedens, copitque contristari, & mœstus esse, paucere etiam & tædere, secundum Marcum, & ait illis, Trifis est anima mea vsque ad mortem. Sustinet hic & vigilare necum, progressus quoque pusillum ab eis, videlicet quantum est iactus lapidis, procidit in faciem suam orans. Sed Lucas nūc subdit, [Postis genibus orabat, dicens:] idcirco dicendum, quod vitroque modo seu situ oravit. Et probabile est, quod primo genua flexit, deinde se in terram prostrauit, deo patri se summe humilians, ac intē fissime supplicans: quod tantum sibi competebat secundum naturam humanam, tunc mortalem, & paulopost dire passum. [Pater, si vis, transfer calicem istum à me.] Oravit christus, vt pater calicem istum, id est amarissimum hanc passionem auferret: à se: non autem oravit hoc oratione ab soluta, & secundum rationem deliberatiuam, aut voluntatem simpliciter dictam, sed conditionaliter, & secundum naturale, sensitu[m]que appetitum, quo mortem tam violentam, ac penalissimam natura eius tenerima inferior sensitu[m] naturaliter abhorrebat. Oratio quippe (vt ait Augustinus ac Damascenus) est interpres ac nuntia desiderii: ideo quod licet appetere, licet orare. Vnde eo modo quo Christus appetit non occidi, oravit calicem sibi auferri: non autem appetit hoc secundum voluntatem suam diuinam & incretam, quam habet vt deus, quæ in ipso & in patre, ac spiritu sancto una est numero, sicut in tribus personis est una essentia: nec appetit istud secundum voluntatem suam humanam deliberatiuam, superiore & intellectuam, quæ proprie atque simpliciter nominatur voluntas, nec secundum rationem. Hę enim voluntas & ratio animæ Christi fuerunt diuinæ & incretabiles voluntati semper conformes, tam in voluntate, quam in modo ac causa volendi. Talis nanque voluntas secundum se est indeterminata ad unum, & libere mouetur ad vitrum liber oppositorum: sed in Christo fuit à primo incarnationis instanti confirmata in bono, & diuinæ voluntati perfecte subiecta, ac cōfirmata, ideo Christus appetit istud solum secundum appetitum naturale, ac sensitu[m], qui est determinatus ad vnum oppositorum, in quantum est naturalis tantum, nec libere fertur in vitroque, idcirco non potest semper conformari voluntati diuinæ in volito, quia non potest velle nisi vnum, aut alterum oppositorum: nō tamen in Christo aut cæteris sanctis fuit omnino aut proprie loquendo voluntati diuinæ ac superiori cōtraria, quia appetit sicut deus voluit eam appetere. Itaque secundum hanc voluntatem naturalem & sensitu[m], quæ tamē improprie nominatur voluntas, optauit arque oravit christus calicem istū auferri à se, sicut ista ratio appetit sensu[m], vt mouentis ad proponendum, & rationis vt proponentis, quemadmodum allegatio aliqua coram iudice, dicitur partis vt mouentis, & aduocati vt proponentis.

¶ Deniq[ue] omnis oratio Christi, quam fudit ex ratione & voluntate intellectuali deliberatiua, fuit semper exaudita, & talis oratio dicitur proprie ac absolute oratio: oratio autem quam fudit ex appetitu naturali, ac sensitu[m], dicitur quodammodo non exaudita, scilicet quoad materiam, sed illa oratio nō fuit absoluta & simpliciter dicta oratio. Itaque pater q[uod] omnis oratio Christi proprie dicta oratio fuit exaudita. Propter quod ipsem ait in Iohanne, Gratias ago tibi pater, quoniam audisti me, ego autem scie-

Abam, quoniam semper me audis. Apostolus quoque ad Hebreos fatetur, quod Christus cum clamore Hebræ. 5. valido & lachrymis orationem offerens, exauditus est pro sua reuerentia. ¶ Sed obiici potest, quod in Psalm. 21: persona Christi fertur in P[ro]f. Deus meus clamabo per diem & noctem exaudiens. Ad quod respondendū, quod hoc intelligendum sit de petitione Christi secundum quid, scilicet de oratione eius, quae impro- prie appellatur oratio, & ex sensu appetitu originem sumpsit. ¶ Insuper Christus ita orauit, quod tamē nouerit fieri non debere. Primo, vt ostenderet in se veram esse humanitatem, & naturales eius affectiones. Secundo, vt demonstraret nobis licitum esse aliquid secundum naturalem appetitum opta re, quod deus non vult. Tertio, vt monstraret hominem debere suam voluntatem semper diuinæ volūtati subiucere. Quarto, vt doceret nos in omni necessitate ad deum orādo cōfugere. Quinto, quia quod alios docuit, ipsem facere voluit, puta orare. Dicit autem Chrysostomus, Considera quād magnum & mirum fuit audire, quod ineffabilis deus omnem intellectum transcendentis, voluit in utero virginis concipi, lac fugere, & humana quæque pati. quoniam ergo fere incredibile erat, quod erat futurum, pri mo præmisit prophetas hoc nunciantes, postea ipse induitus carne vienens, vt non phantasma putarentur, quod sic permittit carnem suam ferre naturales defectus, eluere, fistire, laborare, dormire, affici, & anxiari, ideo & mortem naturali horrore recusat, veram in se humanitatem demōstrans. [Peruntamen Matth. 4. non mea voluntas sed tua fias,] hoc est non implerat quod secundum sensu[m] appetitu[m] desidero, Lucae 4: sed quod tu vis. Vnde de voluntate inferiori & sensu[m] hoc dicit, secundum quam abhorruit mortem. Ioan. 4. Istud orauit Christus voluntate deliberata, & in hoc exauditus est absolute. [Apparuit autem illi ange- Matth. 8. lum de cælo, confortans eum.] Probabilis est angelum istum fuisse Michaëlem tunc principem synagogæ, cuius Christus fuit persona dignissima: apparuit autem angelus iste de cælo, hoc est, descendens de cælo, & prope ac ante Christum itans visibiliter in corpore aſſumpto, confortauitque eum, hoc est, verba conſolatoria & confortatoria laude plena loquebatur ad Christum, dicendo, O domine tu modo libera turus es totum mundum, hanc horam, tuāque saluberrimam passionem prophetæ prænunciauerūt, & sancti expectant in lybmo, haec siue similia dixit, per quæ ministerialiter tanquam servitor, & occaſionaliter quasi commemo[r]ans & proponens causam confortationis contra ingentem Christi tristitia[m] ac paorem, Christum confortauit, quantum ad partem animæ eius inferiorem ac sensu[m], secundum quam minor & inferior angelis fuit. Vnde ex verbis istis, Christus paulopost pœnales illas sensu[m] partiæ affectiones minorauit, siue removit: non quod indigeret confortatione aut ope angelica, vel quæ propriæ virtute ac potestate passiones, seu potius propensiones illas præfatas mitigare & remouere nequerit, inquit eas sponte & ex prælio rationis iudicio propter rationabiles causas assumptis, ita dum voluit propriæ virtute eas fecit cessare, sed voluit etiam ab angelo causam confortationis audire, & occasionaliter secundum sensu[m] suam partem confortari, ad ostendendum in se veritatem per omnia natura humana, item ad nostram instructionem, vt sciamus quod deuote & affectuose o- cantibus, angelii sancti assitant, & opem ac consolationem impendant. Itēque, vt aliqui dicunt, ad cōfolationem & confortationem apostolorum prope astantium: ex quo sequi videtur, quod apostoli an gelum istum corporaliter conseruerunt, præferti tres illi, qui Christo vicinius aderant. [Et factus in agoniam,] id est in quodam interiori certamine, seu relutacione, qua naturalis & sensu[m] appetitus ani ma Christi mortem abhorrebat, & ratio seu voluntas eius deliberata mortem acceptans & cupiens, inter se quodammodo decerbat. Nec tamen ab hoc fuit in Christo inordinatio aut voluntatum contrarietas, quia superior voluntas Christi tam diuina quād humana, voluit inferiorem anima siue appetitu[m] taliter affici ac moueri propter causas præfactas, ita quod affectiones partiæ sensu[m] rationem non preuenierunt nec impediuerunt, rationeque imperante cesserunt: sed in nobis aliter accidit, in quibus passiones præueniunt atque impediunt rationem, & eidem resiunt, etiam ea invita: vnde sepe ea ad lapsum perducunt, dum caro concupiscit aduersus spiritum, & econtra. ¶ Præterea hac agonia in Galat. 5. telligili potest vehemens illa mortis imminentis anxietas, quam Christus sibi in statu clarissime intellectu[m]que vidit, inquit & in vi imaginativa eam sibi intus determinate considerandam proposuit, qua considerata, tenerima ac nobilissima eius natura inferior ultra estimationem expauit, ideo dicitur in agonia fuisse, sicut infirmi in extremis laborantes. [Prolixius orabit] pro mīdi salutem, & in hoc patet sua D perfectio atque constantia, quod in tanta anxietae prolixius exorauit. [Et factus est sudor eius sicut guta sanguinis decurrens in terram.] Sicut, hoc loco dicit veritatem, non similitudinem tantum, quia veraciter fanguinem Christus sudauit: quod ex vehemens illa mortis imminentis anxietate, agonia, timoreque accidit, atque (vt aliqui probabiliter afferunt) de corpore Christi simul erupit sudor & sanguis, tingens sudorem. Insuper (vt aliqui dicunt) hoc supernaturale fuit & miraculorum, quod de corpore Christi sanguis pro sudore effluxit, quia contra naturam sit fanguinem sudare, vt feliciter Christus iam fanguinem suū effundere inciperet. Alij tamen dicunt quod fanguinem sudare posuit naturaliter esse, quamvis forte fuerit miraculosum, quod gutta sanguinis emanabat. Præterea tam vehementer tristitiam & timorē Christus assumpit, non solum ex consideratione passionis sibi instantis, sed etiam ex consideratione ruinæ & ingratiudinis, destructionisque Iudaorū, propter quorum salutem specialiter fuerat missus, & Matth. 15. quia videbat passionem suam tam multis nō debere prodeſſe, inquit magis obſeffe, propter eorum ingratitudinem & peccata. Itēque, vt aliqui dicunt, quia omnium electorum suorum futuras tribulationes, quas pro ipso passuri erant vñque in finem mundi in seculo isto prævidit, & intime eis condoluit, in quantum tribulationes sunt quedam mala pœnalia. Legitur autem Christus sanguinē fexies pro nobis effusisse. Primo, in circuncisione, cum esset octo dierum. Secundo, in hac sua feruentissima oratione. Tertio, in sua flagellatione. Quarto, in sua spinea coronatione. Quinto, in crucifixione, in qua vita Matth. 27. que ter sanguinem fudit, scilicet bis in manuum perforatione, & femeſ dum pedes sacratissimi pariter Marc. 15.

Iò ann. 19. fodiebantur. Sexto in lateris apertione. Veruntamen reor, quod etiam in nocte potestati tenebrarum B
Marci. 15. concessa, quando inquinati genas & os eius percusserunt, sanguinem fuderit: & rufus dum vestes eius exuerunt, cum esset crucifigendus. Hac omnia cum intima compassione & pia imitatione pensare debemus, & Christo grati existere, eius quoque exemplo in omni aduersitate patientiam obseruare, & te-
pore tribulationis deum seruire inuocare, tuncque prolixius exorare, cum maius instat periculum: no-
stram etiam voluntatem diuinam voluntati conformare, ac subdere, atque diuinam pietatem sapientissima-
ac paternae dispositioni nos ipsos fiducialiter, finaliterque committere. [Et quam surrexit ab oratione,]
videlicet à loco & actu huius orationis, [Et venisset ad discipulos suos,] Perrum, Jacobum & Ioánnem, qui

Matth.26. fibi redeunti primo in via obuiam fuerunt, [Inuenit illos dormientes p[er] tristitia.] Erant enim vehementer sine contristari auditis verbis Christi, quibus dixit, Tristis est anima mea vsque ad mortem. & visa tanta afflictione in eo, qui ipsos semper dulciter consolari solebat, & quia nouerunt eum mox occidentia. Apud Iohannem ait, Sed quia haec loquutus sum vobis, tristitia implevit cor vestrum. Tristitia ergo fuit causa dormitionis eorum. Alia causa fuit, torpor & negligenter ipsorum, ita quod anima eorum dormitauit p[er] tedium & quodam fastidio exercitij spiritualium, videlicet orationis. Ideo dicit Hie ronimus, quod dormierunt non somno naturali, sed etiam culpæ. Tertia causa somni eorum fuit naturalis, videlicet ascensus humorum ad cerebrum, & qui profunda nox fuit, fatigati que erant audiendo prolixum illum Christi sermonem, & ex occupationibus alius iam peractis. Vnde secundum Philosophum, somnus est impotentia sensuum. Sed miror si angelum discipuli isti viderunt, quod eo visum cito obdormierunt, cum ex angelica apparitione soleat hominibus incuti stupor & admiratio magna, grandisque alteratio corporalis naturæ, quæ somnum ad tempus impediunt, nisi forte oratio Christi fuerit tam prolixa, quod admiratione ac alteratione praefatis aliquatenus mitigatis, somno oppressi sint. [Et ait illis, quid dormitis?] Per quæ verba eos à somno suscitauit, vel forte ante horum prolationem verborum, eos aliquo motu, tactu, seu modo alio suscitauit, atque adiecerit, surgite. Quasi dicat, Instante vobis tanto periculo, & captione mea iam proxima, non est tempus ignauia & torporis vel somni, sed vigilantis & implorantis diuini auxilij, ideo surgatis tam à corporis prostratione, quam mentis vestra depressione. [Et orate] tanto ardenter, quo maior vobis incumbit orandi necessitas: nam iuxta me suram graviatus, magnitudinisque periculi debet esse orationis fervor atque instantia. [Ne intraret in tentationem], hoc est ne ab ea vincamini. Hos omnibus nobis dicitur, & implendum committitur, cum in medio laqueorum positi simus, & Petro apostolo protestante, Aduerfarioris noster diabolus tanquam leo rugiens circuit, querens quem deuoret. Propter quod ait Saluator, Oportet semper orare, & non

Petri. *autem, jace ut ab ea vici. quod enim natus habet, & impinguum committitur, cum in medio laqueorum positi simus, & Petro apostolo protestante, Aduersarius noster diabolus tanquam Lucæ, 18. leo rugiens circuit, quærens quem deuoret. Propter quod ait Saluator, Oportet semper orare, & non i. Thess. 5. deficere. Et Paulus, Sine intermissione (inquit) orate.*

Matth. 26. canendum est gratiosum per gloriam spiritus adiuventur: ideo tempore inuenientur auxilium. His dictis, iterum secundo abiit & orauit, Si non potest transire hic incessabile, continuumque auxilium. Matth. 6. rum ad discipulos suos, & inuenit eos dormientes. Erant enim oculi eorum granari, & secundum Marci 14.

cum ignorabant quid resp̄ōderent ei. Nō enim se poterant rationabiliter excusare. Deinde tertio abiit, cūdēmque orauit sermonem, & tunc (sicut Lucas descripsit) apparuit illi angelus, & factus in agonia orauit prolixius, sanguinem fundens sudorem. Et reueritus ad discipulos, inuenit eos dormientes, & ait, Quid dormitis? lūscit. Ecce venit hora, & filius hominis tradetur in manus peccatorum. Surgite, H eamus. Denique per hoc quid Christus toties ad discipulos rediit, dedit prælatis exemplum paternæ sollicitudinis de frequēti visitatione & exhortatione, ac iugi custodia proprij gregis, & ne tantū cōtemplationi ac propriis immortent profectibus, vt opera vita actiue omittant, aut subditorum direc̄tōrem relaxant. [Adhuc eo loquente,] hoc est Christo prædicta verba narrante. Tunc etiam Christus accessit cum prædictis tribus apostolis alias octo admonens omnes simul, vt secum obuiam irent aduerfari suis. Ecce turba, id est multitudine turbata, & iuris invenit. Pausa in tempore, & si quis dicit nos

Ioann. 18. illum quam Iudeorum magna cetera, iuxta illud Ioannis, Judas ergo cum accepisset cohortem, hoc est multitudinem militum Romianorum sub tribuno consistentium, & a pontificibus & pharisaeis ministros. Munivit enim se utriusque curia familia, ne quis Christo auderet aut posset succurrere. Tribunum autem qui erat princeps cohortis, & cohortem misit Pilatus ad instantiam Iudeorum. [Et qui vocabatur Judas, quasi indigenus nomine illo, nec veraciter Judas. Judas nanque interpretatur confessio, aut confessio domino: hic autem infelicissimus mercator dominum suum factio negavit ac vendidit.

Vnde de duodecim apostolis, vocatione temporali, non prædestinatione æterna, & numero, non merito Antecepit eos, ut signo magistrum suum illis ostenderet; [Ex appropinquauit Iesu] corpore, non mensibus deuotione, ut oscularetur eum] fraudulenter ac proditorio. Vnde Matthæus teflatur, Qui autem traxerat eum, dedit eum, dedit eis sionum, dicens. Quidcumque oscularis fuisse infra ab initio eius, etiam si Marcus

Ait, adiecit, & ducite caute. Sciebat equidem Iudas magistrum suū esse subtilem, & de manibus Iudeorum frequenter elapsum, ideo hortatur, ut comprehensum ducerent caute. Deinceps signum cognoscendi Iesum contulit turbæ, ne errarent in persona capiendo alium loco Christi, præsertim quoniam Iacobus minor simillimus fuit Christo in corporis dispositione. Secundo, quia nox erat, & quamvis lumina attulissent, facilius tamen decipi poterant quām in die. Tertio, quoniam Iudas timuit, ne Christus se inter alios occularetur. Rursus osculum dedit iniquis pro signo, quoniam Iesus discipulos à se recedentes, vel ad se redeuntes, in osculo pacis dimisit sive recepit: & item, ut minus suspectus à Christo atque apostolis de positione hac haberetur, quia (ut ait Cyrilus) Iudas immemor sapientiæ Christi, Cyrus putauit forsan posse se latenter hæc agere, scilicet Christo eius fallaciam ignorante. [Iesus autem dixit ei, Iuda, osculo filium homini tradis?] quasi dicat, o Iuda quam impie agis, quod signo dilectionis me filium virginis hostibus tradis ad occidendum? Hæc protulit Christus, ut ostenderet Iude ac ceteris se proditoris sui agnoscere dolum, atque ut Iudam ad bonam erubescientiam, pœnitentiâmque induceret. nam & ideo proprio nomine illum appellare dignatus est, vt animam induraram ad pœnitentiâ emolliam. Ubi ergo secundum Lucas omisit que Iohannes postmodum scribens, supplevit dicendo, Iesus o- Ioan.3.

liret. Hoc loco quedam Lucas omittit, quia locum non habet propositum. Et dicit ad eos, Quem queritis? Responderunt, Ie-
mnia scis quae ventura erant super eum, processit, & dicit ad eos, Quem queritis? Responderunt, Ie-
sum Nazarenum. Dicit eis Iesus, Ego sum. Stabat autem Iudas cum ipsis. Ut ergo dixit eis, ego sum,
B abierunt retrosum, & ceciderunt in terram. Iterum ergo interrogabat eos, Quem queritis? Respon-
derunt, Iesum Nazarenum. Respondit Iesus, Dixi vobis, quia ego sum. Si ergo me queritis, sinite hos
abire. Tanta itaque fuit omnipotentia Christi, quod vno verbo aduersarios suos prostravit; quod mira-
culo se accidit virtute diuina mediante hoc verbo illos terrente ac deiiciente, quae vim tantam voluit
in verbis Christi consistere, quae auribus impiorum ipsorum terribiliter insuenerunt. Denique sicut
Christus vultum suum ostendit Iudeis in terrore ac maiestate, egredientibus ex oculis eius igneis ra-
dis, atque diuino quadam fulgore in eius vultu mirabiliter radiante, quando omnes ementes ac ven-
dentes eiecit a templo, ita fecit & nunc, sicutque tam verbis quam apparatu sui vultus illos exterruit & Ioan. 4.
prostravit; quod secundum Origenem & Hieronymum maius fuit miraculum quam Lazarus suscita-
tio, quia tot hominum ingenia compescere, ac vires elidere mirabilissimum fuit. His peractis dum Chri- Marc. II.
sto permittente, turba surrexisset, Iudas tanto prodigo non correctus, accessit oscularum Iesum [Viden. Luca. 9:
tes autem hi qui circa ipsum erant, id est apostoli prope Christum stantes corde & corpore [Quod futurum Origenes
erat, id est quod Iesus capiendum esset ab impiis, Dixerunt ei, scilicet Christo, Domine, si percussimus in Hierony-
madio], id est nobis licentiam ledendi istos cum gladiis quos habemus: qui secundum Chrysostomum Chryso-

fuerunt magni cultelli, quibus in cōscissione pīcūm vti solent pīlatores. Sed quomodo apōtolī for-

midolos audebant hoc dicere, vel vnde confidebant se id facere posse, cum turba illa armata esset tam magna? Et resp̄ōdendum, quod apostoli vis̄a turbæ deiectione, & quod cum surrexisset à terra, adhuc tremula staret ac perturbata, sumperferunt audaciam, confidentes quod turba Christi virtute frenata, eis non posset resistere. [Et percus̄it unus ex illis,] videlicet Petrus, responsione Christi nō praestolans, ex ardenti fui magistrī amore aduerfariorū crimen exhorrens, ylcsisque cupiens, [seruum principis sacer Ioan. io. datum,] videlicet Malchum seruum Cayphā, qui pontifex fuit anni illius, [Et amputauit auriculam eius Chrysostomus Ambro dexteram.] Chrysostomus ait, quod intendebat ei amputare caput. Ambrosius asserit Petrum eruditū Nume. 2

fuisse in lege, ita quod nouerat Phinees filium Eleazar iacerdos unum suum coniunctum, et quod zelo dei accusens, perfodit peccantes, propter quod simili zelo voluit Petrus dei filium vindicare. Porro quod Malchum magis quam alium laesit, contigit quia hic Malchus praeceteris nitebatur mittere manus in Iesum, ad cuius latus stetit Petrus tanquam audacior & parator christi tueri quam apostoli alii. [Respondens autem Iesu ait, Sinite vsque huc.] Hoc dupliciter explanatur. Primo sic, Sinite vsque huc, id est, permitte hunc Malchum percussum appropinquare ad me, ut curem eum, sicutque Christus his verbis respondit, i. apte & correctius loquutus est ad factum Petri, innuens eum reprehensibiliter id egisse. Secundo sic, Sinite vsque huc, id est, turbam permittite venire vsque ad me, ut comprehendant me, & nolite refutare, sicutque Christus respondit questioni apostolorum querentium, Domine, si percutimus in gladio? Vr autem alijs Evangelistae confirbunt, cum Petrus seruū istum laesisset, loquutus est Petrus Christum, dicens, Tu es Christus, filius dei, et tu me redimis.

D stus, *Mitte gladium tuum in vaginam : calicem quem dedit mihi pater, non vis ut bibam illum id est,*
nō vis ut sustineam mortem, quā deus pater me sustinere decreuit & vult? Omnes enim qui accepterint
gladium, gladio peribunt. i. qui propriā & priuata autoritate arripit quocunq[ue] bellicum instrumē
tum, ut alterum lēdat, aut se vindicet, ipsa sua iniuriae quam hoc faciendo committit, spiritualiter in
terimit semetipsum, peccando mortaliter: iuxta quem sensum dominus in Genesi ait, Quicunque effu Gene. 9
derit sanguinem humanum, effundetur & sanguis illius. Et Salomon loquitur, Qui fudit sanguinem, inci- Proue. 1
det in eam: & qui dissipat sepe, mordebit eum coluber. Ex his patet, quod prauissima sit consuetudo Ecclesi. 1
multorum, qui aliquo suorum percuso, vel seipsis quid iniuriaē passis, statim propria autoritate nitū
tur vlcisci, & non potius secundum ordinem iuris suam prosequuntur. An putas, quia non pos-
sum rogare patrem meum, & exhibebit mihi modo plus quam duodecim legiones angelorum? Quo-
modo ergo implebuntur scripture? quasi dicat Salvator ad Petrum, Tua defensio non egere, qui tot
tempora regnabit, sed etiam post tempora, scilicet usque ad finem mundi, ut etiam in verba prophetarum de mea pas-

millium angelorum possem habere auxilium, & necesse est me pati, ut verba prophetarum in mea passione praedicta veriscentur & implentur in me. **[Et cum teigitur auriculam eius]** cœlum Malchi, **[sana ut eum]** restituendo auriculam pristino loco, & vulnus repente sanando. ¶ Propter easdem causas Christus hoc egit, propter quas turbam prostrauit, videlicet, primo, ad suæ potentiaë declaracionem, Secundo, ut tam pio miraculo daret impio quantum se in fuit occasione poniendi. Tertio, ut persistentes in malitia probris inexcusabiles fierent. Quarto, propter apostolorum in fide confirmationem. Quin

to, ad nostram instructionem. Consideremus in his, & imitari conemur ineffabilem pietatem, mansuetudinem, ac patientiam Christi, qui crudelissimum suum hostem tam benignissime tetigit & curavit, implens, implendumque docens quod iussert, Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos. Attende & Christiane, quia à Christo Christianus vocaris. Si ergo Christi virtutes fecutus non fueris, reprobabit te, & te non esse Christianum censabit. *[Dixit autem Iesus ad eos qui venerant ad se, principes sacerdotum, & magistratus templi, qui fuerunt officiales in templo, seu aliorum doctores, & seniores] qui erant iudices ordinarij plebis, succedentes septuaginta senioribus, quos Moyses ordinauit.*

Matth. 26. Isti tres gradus Iudeorum præcipui procurauerunt principaliter mortem Christi, quibus ideo specie Marci. 14. littero loquitur quæ sequuntur. Sed non videtur quod isti personaliter ibi adfuerint, in modo ministros misserunt, vt alii Euangelistæ fatentur. Ad quod primo respondeatur, quod venerunt, & adfuerunt, vt res diligentius atque audacius fieret. Certum est tamen quod nec Annas nec Cayphas ibi personaliter extiterint, sed forte quidam alij inter sacerdotes præcipui. *[Quasi ad latronem existit cum gladiis & fustibus,] in modo etiam cum laterinis & facibus secundum Ioannem, ad comprehendendum me inermem, aut innocentem, [Cum quotidie vobis sum fuerim in templo].* i. frequenter & diebus multis, seu omnibus ad hoc defuper præordinatis, *[Non extenditur manus vestras] facrilegas [in me],* sed iam tempore nocturno venitis ad me, quasi modo non queam eudere, qui vno verbo vos prostrauit. Hoc loquitur Christus probando iniustitiam & dolum illorum: quia vt alibi ait, Omnis qui facit veritatem, venit ad lucem: qui autem male agit, odit lucem, *[sed hoc est hora vestra]* i. vestro dolo, peccatumque congrua, scilicet tēpus nocturni, vel hora vestra, i. vobis concessa, seu permissa ad inaudendum me, *[Et potestas tenebrarum]* i. tyrannica violentia præcipuum vestrorum & demonum, quorum infestatione potestate hanc exercetis in me, vel potestas tenebrarum, i. vestra tenebrosa, ac vitiosa potestas, propter ei⁹ abusum in me.

Ioann. 18. *[Comprehendentes autem eum, duxerunt ad domum principis sacerdotum.]* Hoc Ioannes plenius exprimit, dicens, Cohors ergo & tribunus, & ministri Iudeorum comprehendenter Iesum, & ligauerunt eum, & duxerunt ad Annam primum, id est primo, antequam duxerent eum ad Caypham, quia (vt dicitur) pri mo occurrit eis in via domus Annae, & etiam ad complacendum ei, & propter reuerentiam eius, quia præcedenti anno extiterat pontifex, & socer Cayphæ fuit. Ligarunt autem Christum duris funibus fortiter atque crudeliter, & secundum Bernardum, ferream catenam miferunt in collo ipsius. Timebant enim, ne manus corum elaboraretur, sicut saepe fuit elapsus, & quoniam intendebant eum præfidi presentare, vt reum mortis: tales autem consueverunt ligare. Et hoc Christus pati dignatus est, vt nos à vinculis vitiorum, atque ab eternæ damnationis nexibus liberaretur. Tunc (vt ait Matthæus) discipuli omnines relicto eo fugerunt. Nec obstat quod subditur, *[Petrus autem sequebatur cum à longe.]* Primo enim fugit cum aliis apostolis, sed cum turba cum Christo aliquantulum processisset, Petrus sui magistri tractus amore rediit, & cum timore à longe est sequutus, non audens in via propria accedere, ne cognitus ca peretur. Marcus quoque affermat, quod adolescentes quidam sequerentur eum à longe, amictus syndo ne, id est alba ac linea veste super nudo, scilicet corpore, & tenuerunt eum. At ille relicta synpone, nudus, hoc est parum vestitus profugit ab eis. Et quamvis aliqui dicant adolescentem illum fuisse lacobum minorem, communī tamen & probabilius fertur, quod fuit Ioannes apostolus, qui de seipso testatur, Sequebatur Iesum Simon Petrus, & alius discipulus. Discipulus autem ille erat notus pontifici, & introiuit cum Iesu in atrium pontificis, scilicet Annae. Petrus autem stabat ad osium atrij foris non audens vel non permisus intrare. Exiuit ergo ille alius discipulus qui erat notus pontifici, vel quia pfectus ad domum eius aliquando ferre consuevit, vel quoniam pulcher ac nobilis prosapia fuit, quia de tribu Iuda & nomine David, & dixit ostiaria, rogando eam vt Petrum ingredi sineret, sicq; illa annuente introduxit Petrum. Itaque arbitror quod Ioannes & Petrus simul cœperunt ire post Iesum iam cō prehensum, deinde Ioannem tanquam minus timentem parum præfisi Petrum, & tunc ab impio tentum, sed euasisse, & velle sua recuperata, rursus ille post Iesum, ita vt usque ad crucem & mortem eius non discesserit ab eo. *[Accensō autem igne in medio atrio, & circumstantibus illis,] puta ministris pontificis ad ignem, quia (vt ait Ioannes) frigus erat, vt moris est in Martio post medianam noctem,* *[Erat Petrus in medio corum,] videlicet agnus inter lupos. Atrium autem est spaciū seu platea sub duō, inter primam portam & secundam. Optauit autem Petrus videre rei exitum, vt ait Matthæus, *[Quem cum vidi] set in H cilla quadam sedente ad lumen, & eum fuisse intuita,* diligenter considerans vultum eius, & apparatus ac habitum, vt coniceret an Petrus esset discipulus Iesu, *[Dixit] ceteris ad ignem sedentibus, [Et hic] vir cum illo,] scilicet Iesu [Era] id est ei ante suam captionem adhæsit, tanquam discipulus. *[At ille negavit eum dicens, Malum non nō illum,] in quo pater Petri fragilitas. [Et post pusillum,] videlicet modico tē pore interiecto, *[Alius] de ministris, Vides eum, dixit, et tu de illo es,] id est de societate & numero discipulorum Galilæi iusti. *[Petrus vero ait, O homo, non sum. Et interruo factio quasi hora vniuersitatis, alius quidam affirmabat, dicens, Et hic cum eo erat,] id est cum Iesu, Nam & Galileus est, sicut & Iesus: unde Matthæus dicitum affirmat, Nam & loqua tua manifestum te facit. Quamvis enim Galilæi essent Iudæi, sicut habitores Hierusalem, tamen in modo loquendi idioma Hebreum aliquatenus discrepabant, quemadmo dum videmus ciues verbū eiusdem prouinciae in loquendo aliquatenus discrepare, *[Et ait Petrus, O ho mo, nescio quid dico.] Porro secundum Matthæum, Petrus primo negavit simpliciter. In secunda interrogatio magis perterritus negavit cum iuramento. In tertia maxime territus, coepit detestari & iurare, quia non nouissimus hominem, in modo secundum Marcum, coepit anathematizare, hoc est cum execratio ne iurare, imprecando sibi ipsi mala, si meniretur negādō in quo patet magna eius infirmitas. Sed Christus non sine causa permisit tam præelectum apostolum taliter ruere & peccare, sed vt Petrus ex propria fragilitate & culpa disseret suo tempore aliis misereri, & item, vt nec ipse, nec ceteri fidelium ista******

A poscentes, de suis viribus vñquam præsumant. ¶ Præterea aduentum, quod circa descriptionem tri na negationis Petri, beatissimi Euangelista multum diuersimode loqui videntur, quamvis à veritate non discrepent: contrariari autem videntur. Primo, quia secundum Lucam secunda negatio Petri facta est viro eum interrogante: secundum Matthæum vero facta est muliere ei imponente, quod esset di Matth. 26. scipulus Iesu, sed (vt ait Ioannes) facta est ad plurium interrogationem & prope ignem, cum tamen Ioan. 18. Matthæus dicat esse factam Petro ianuam exente. Sed istud satis facile concordatur. Ancilla etenim Ibidem. Petrum accusante viri hoc audientes accurrebant, & verba feminæ confirmabant: ideo Ioannes dicit hoc ad vocem plurium accidisse, Lucas ad vocem vnius, qui fortè importunius institutus Petro. Insuper quod Ioannes assertus istud prope ignem peractum, Matthæus prope ianuam, concordatur dicendo, qd Matth. 26. Petro se vertente ab igne ad excendum, aliqui insequebuntur eum, imponentes ei quod esset discipul⁹ Iesu, sicquæ iuxta ignem negati quicunque incipit, & modica fuit distantia inter ignem & ostium: ideo Eu angelistæ non curauerunt locum tam determinate exprimere, sed præprincipaliter intenderunt ostendere Petrum ter negasse, sicut prædictus Saluator. Sed difficilius videtur posse concordare, quod secundū Ioannem prima negatio facta est in domo Annae, quam Matthæus factam affirmat in atrio Caiphæ. Ad Matth. 26. quod doctores diuersimode respöderunt. Augustinus enim tenet omnes tres negationes in domo An Augustin. ne completas, & quod alij Euangelistæ dicunt, per recapitulationem debere intelligi. Chrysostomus Chrysost. vero sentit, quod tres negationes facta fuerunt in domo seu atrio Caiphæ, & quod Ioannes ait de pri- Ioan. 18. ma negatione, per anticipationem esse intelligendum. Multa enim in scripturis per anticipationem & re capitulationem leguntur, quoniam gesta non semper recitantur eo ordine quo sunt facta. Alij dicunt primam negationem esse factam in domo Annae, alias duas in domo Caiphæ. *[Et continuo adhuc illo lo quente,] id est Petro in verbis negationis Christi occupato, [Gallus cantauit] secunda vice secundū Marci. 14. cum, ut tacitum est. [Et cōversus dominus] Iesu Christus ab æquitate qua Petrum negare permisit, opem gratia non praestando ad sui effectum clementia, [Reflexus Petrum,] id est mentem eius misericorditer tegit, illustravit, & ad sui excessus considerationem excitauit, compunctionis & penitentias gratiam dedit. Hic est respectus pietatis diuinæ, quem optat qui ait, Respic in me, & miserebis mei. *[Et recorda tuta est Petrus verbi domini quod dixerat, quia priusquam gallus cantet, ter me negabis,]* quod supra expositum est. *[Et egressus foras,] societatem & domum impiorum relinquens, quia ibi & inter tales non est aptus penitentias & fluctuam locus, Fleuit amare,] id est cum præcordialissime cordu dolore suum deplanxit peccatum, quod tam dulcissimum, charissimumque magistrum ac dominum toties & tam dire ne gasset. ¶ Refert autem sanctus Clemens, quod Petrus ex hac nocte traxit in confuetudinem, quod omni Clemens. ni nocte à primo gallorum cantu vñque ad horam matutinam stetit in oratione, suam vberimnegationem deplangens, ita quod facies eius ex lachrymis videbatur quasi exusta. Denique Lucas & alij E- angeliſtæ omittunt, quemadmodum Christus in domo Annae ab ipso Anna interrogatus sit de sua doctrina & de discipulis suis. Cui Christus nihil de discipulis suis respondit, quia iam fugerunt ab eo, nec erant laudandi pro tunc: de doctrina vero sua respondit, Ego semper docui in synagoga, & palam: quid me interrogas? Interroga eos, qui me audierunt. Hoc protulit Christus, quia sciebat quod Annas malitiosus, non animo addiscendi interrogauit. tuncque vñus ministrorum dedit alapam Iesu, & Annas misit ligatum ad Caipham. *[Et viri qui tenebant eum,] scilicet Christum custodientes eum ligatum, illi debant ei cedentes,] id est caput, collum, & genas ipsius impissime percutientes, *[Et velauerunt eum,] id est oculos eius velo operuerunt. Marcus vero ait, velauerunt faciem eius; quod fecerunt, Christum vehe- Marci. 14. mentissime despiciendo, & quasi indignus esset eos aspicere, aut videri ab eis, *[Et percutiebant faciem eius,] alaps ei dando. Matthæus autem plenius ait, Tunc expuerunt in faciem eius, & colaphis eum cecide- Matth. 26. runt, scilicet collum eius percutiendo: quod fuit ex maxima Christi apernatione, quasi vilissimum, ice ratissimumque omnium hominum extitit. Et ecce omnia propter nos pati dignatus est dominus vir P. Psalm. 23. tatum, rex gloria, vniuersorum creator, sanctus sanctorum, vt sua despectione, vilipensione, consputatione, percusione temporali, nos ab eterna reprobatione, apernatione, illusione, & tribulatione eripe ret, deoque patri honorabiles exhiberet beatos & glriosos. Itaque grati simus, & ista quotidie cum de- Marci. 14. pietate, compassione, gratiarum actione & imitatione sagaciter ac profunde pescemus. Horum intuitu, omnem inuriam, vilipensionem, ac vituperationem, quasi nihil cum gaudi sustinentes, & gratias Christo agentes, quod faltem in modico ei conformari, ac vicem rependere nunc valemus, quem- Actu. 5. admodum apostoli ibant gaudentes à conspectu concilij, quoniam digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati. *[Et interrogaverunt eum, dicentes, Prophetis a nobis, quis est, qui te percuſit?] Hoc similiter irritio, crudeliterque dixerunt, quasi oculis eius exterioribus velatis, interioribus oculis intueri non posset, à quo esset percussus: & quia se à populo prophetam dici permisit, istud inquirunt, volentes pro bare, quod percussores suum ignorans, non esset propheta. *[Et alia multa blasphemantes dicebant in eis,] Ioan. 7. id est verbis blasphemis quā plurimis non descriptis ei conuictabantur, vocantes eum seductorem, fa crilegum & blasphemum. *[Et ut factus est dies,] Multa hic omisit Lucas, quæ Matthæus & Marcus de- Matth. 26. scribunt, quemadmodum in ipsi nocte, seu ante mane Christo veniente ad Caipham, ubi tunc scribæ Marc. 14. & pharisaicæ seniores conuenerant, Christi præstolantes aduentum, Caiphas & omne conciliū qua rebant falsum testimonium contra Iesum, vt cum morti tradarent, nec inuenire poterunt, quamvis multi falsi testes contra ipsum testimonia fallā dixissent. Deinde duo falsi testes dixerūt, Hic dixit, Possum destruere templum dei, & post triduum redificare illud. Cūmque Christus ad omnia hæc tace- Ioan. 2. ret, Caiphas ira succensus, & surgens de folio adiurauit Christum, dicendo, Adiuro te per deum viuū, vt dicas nobis, si tu es Christus filius dei viuū. Ad quod cum Christus dixisset, Tu dixisti, & amodo vi debitis filium hominis sedentem à dextris virtutis dei, & venientem in nubibus celi. Caiphas scidit ve********

stimenta sua dicens, Blasphemavit. quid vobis videtur? Responderunt, Reus est mortis. & tunc pro Matth. 26. ut Matthæus & Marcus describunt) fecerunt Christo contumelias iam præfatas: deinde accidisse vide Marci. 14. tur, quod Lucas recitat, [Et ut fatus esset dixi,] scilicet clara manu, [Convenierunt seniores plebi, & principes sacerdotum & scribe, & duxerunt illum in concilium suum,] id est coram se præsentari iusserunt, [Dicentes, si tu es Christus, dic nobis palam.] Itaque iam plures conuerenterunt, quām in nocte, & Annas iam adiuit, sicque questionem à Caipha ante propostam, nunc coram omnibus repetierunt, vt auditu Christi re sponsione eum vnam miter accusarent. [Ait illi, si vobis dixeris] veritatem, scilicet esse me Christum, [Non credetis mihi] sicut nec ante mihi credidistis, quando per multa miracula probauit me esse Christum, quia non ad credendum & proficiendum, sed ad calumniam & accusandum me interrogatis, [Si autem interrogaueris] vos, [Non respondebitis mihi.] Hoc ait Salvator, quia iā ante interrogauit de loānis baptismo, an effet de calo, an ex hominibus. Item de Christo, quomodo David vocat eum dominū suum, si filius eius est. Et non responderunt ad ista, vel ex ignorantia, vel ne plebis offendam incurserent, ac redarguerentur ac conuincerentur à Christo: sicut & modo, si ad Christi interrogationem respondissent. [Nec dimitteris] habere vi innocentem, cum tamen sim innocens. [Ex hoc autem, id est post tempus istud, Erat filius hominis sedens a dextris virtutis dei,] id est in potioribus bonis dei patris: quod impletum est, cum in ascensione corpore glorificato ascendit ad calum empyreum, & perfectam beatitudinem secundum suam humilitatem fortitus est, etiam quo ad præmium accidentale: in essentiali autem præmio non proficit, sed ab incarnationis principio fuit in illo perfectus. Itaque dextera dei spirituiter intelligitur fructu optimorum bonorum ipsius, & beatifica via secum præcipua, Christu. quaque secundum diuinatum eternaliter sedet à dextris patris, id est in vera æqualitate, & eadem maiestate cum ipso quiescit. [Dixerunt autem omnes,] Aliquis enim elecentibus, ceteri consenserunt. [Tu ergo es filius dei?] Sciebant enim ex modo loquendi Christi, quod per hominis filium notaret scriptum, & quoniam dixit filium hominis sessurum ad dexteram patris, quod proprie conuenit Christo filio Psalm. 109 dei: iuxta illud, Dixit dominus domino meo, sede a dextris meis, conculcerunt quod leitus se dei filium Matth. 21. affirmare, [Qui ait, Vos dicitis,] quod verum est, [Quia ego sum filius dei, At illi dixerunt, Quid adhuc desiderat Luca. 20. ramus testimonium?] contra istum, quo mortis reus probetur. [Ipsenim audimus de ore eius,] quod se Christum filium dei nominavit, imò vtique, vt ex Euangelio Ioannis ostenditur, hoc Christus frequenter ac evidenter ante hunc diem protestatus est eis verbis & testimonis scripturarum atque miraculis, ita quod credere tenebantur. Vnde nunc impie concluserunt, quod ideo mortem promeruerit, quia Matth. 26. esse Christum dei filium confessus fuit. ¶ Porro aliqui putant hanc Christi examinationem & interrogacionem eße candem, de qua Matthæus & Marcus loquuntur, vt tacitum est: sed obuiare videtur Matth. 27. quod Matthæus, examinatione & interrogacione illa de scriptis, similiter Petri negatione & Christi ve latione, percusione, & consputatione, quia se Christū esse testatus fuit de scriptis, ait, Mane autē factō, consiliū inerunt omnes principes sacerdotū & seniores populi aduersus Iesum, vt eū morti traderent.

¶ Cap. xxxii. [Et surgens omnis multitudo eorum, duxerunt illum ad Pilatum.] Artic. xli.

Matth. 29.
Marci. 10.
Lucae. 18.

On sequenter describitur, quomodo Christus à Iudeis præsentatus sit præsidi gentili, & ab ipso ac iis ministris occisus, ac multipliciter tribulatus, secundum quod Christus predixit, Ecce ascendimus Hierosolymam, & filius hominis tradetur gentibus ad illudendum & flagellandum & confundendum, & occident eum, [Et surgens omnis multitudo eorum, id est omnes principes sacerdotū & scribæ ac pharisei & seniores, frequente eos populo copioso,] Duxerunt illum, Jvidelicet Iesum, [Ad Pilatum,] vt ait Matthæus, vinclum obtulerunt eum Pilato. Marcus vero ait, vincientes Iesum tradiderunt eum Pilato, non quod tunc pri mo vinxerint eum, sed forte ad tempus fecerunt eum à vinculis solvi, & iam iterum vinxerunt. vel vinxerunt eum iam magis ignominiose quām ante, manibus forsan retro ligatis, [Capernum autem accusare illum, dicentes, Hunc,] quem ex delpectu nominatio non expresserunt, [Inuenimus subuentem,] id est H male instruentem ac decipientem, [Gentem nostram] videlicet plebem Iudaicam, [Et prohibentem tributa dari Cæsari,] vt sic prouocaret Romanos aduersus nos, [Et dicentes se Christum regem esse,] quod aiunt Christum regem, quasi expiatorie dicunt, vt Pilatus clarus intelligeret eos. Ipsi autem nomine Christi intelligebant regem, imò & maximum regem, videlicet regem Messiam. Pilatus vero tanquam gentilis, non ita sciebat quid notarent per Christum, ideo addiderunt regem, vt Pilatus intelligeret Iesum voluisse usurpare regnum terrenum. [Pilatus autem interrogauit eum, dicens, Tu es rex Iudeorū?] Iudei isti tria obiecerant Christo, sed de primo non curauit Pilatus, scilicet an Christus bene vel male docuisse Iudeos: ipse enim fuit Gentilis, & legem Iudeorum velut superstitionem contempnit, sed alia duo videbant contrariari Romano imperio. Pilatus vero cognovit, quod primum horum duorum est falsum, quia iam ante percepit Iesum dixisse, Reddite quæ sunt Cæsari Cæsari, & quæ sunt dei deo. Idecirco de tertio sciscitur, quod magis videbatur derogare imperatori. Romani etenim præceperunt, ne quis absque eorum licentia seu consensu se regem vocaret: nam monarchiam habebant. Petuit ergo Pilatus à Iesu, an effet rex Iudeorū de iure, quia videbat, quod de facto non effet rex mun dialiter regnans. ¶ Porro Ioannes Euangelista hic aliqua addit, quæ Lucas non scribit. Aut quippe Ioannes, 18. dicitur regnans. Adducunt ergo Iudei Iesum à Caipha in pretorium, hoc est in domum vbi prætores seu prætores causas populi iudicantes sedes solebant. Et ipsi Iudei non introierunt prætoriu, vt non contami

A narentur, ingrediendo domū viri Gétilis, quia domus Pilati fuerat prætoriu: sed vt maducarent pascha iazymos panes, quibus immundi vesci nō poterat: immundos autem se reputassent, si cōtra legē domū intrassen Gétilis. Exiuit ergo ad eos Pilatus foras, & dixit, Quam accusationē afferitis aduersus hōminē hunc? Quasi dicat, Præsentatis cum mihi ita ligatum, quasi mortis sit reus. Quid ergo obicitis ei? consuetudo nēpō fuit Romanis non damnare hominē, nisi præsentes haberent accusatores, locū, defendendi acciperet ad abluenda criminā sibi imposta, vt in Actis habetur. Responderunt, Si non ei set hic malefactor, non tibi tradidissimus eum. Dicit ergo eis Pilatus, Accipite eum vos & secundum legem vestram iudicate eum. Dixerunt Iudei, Nobis non licet interficere quenquam. Hoc dixerūt, vel quia durante festo Paschali, hoc non licuit eis, ne sanguinis effusione tantæ solennitatis sanctitatem fecerant: vel quia Romani abstulerit eis iudicium sanguinis, quāuis minoria iudicia reliquerint eis, vt ali qui opinantur: vel collide hoc dixerunt, quatenus christo à iudicē Gentili damnato, ipsi videretur imunes. Introiuit ergo in prætorium Pilatus, & vocauit Iesum, vt ibi in loco quieto seorsum perfectius eum examinaret, & dixit ei, Tu es rex Iudeorum? Hoc interrogauit Pilatus post accusationem à Iudeis factam, quam hic Lucas describit. ¶ Denique Lucas subiungit, [At illi,] scilicet Iesus [Respondens Pilato, ait, Tu dicas,] quasi dicat, Ego nec nego nec affirmo hoc nūne, sed tu dicas quod verum est. [At autem Pilatus ad principes sacerdotum & turbas, Nihil inuenio causa in hoc homine.] Pilatus enim christi responsio, ita accepit, quasi diceret se non esse regem, scilicet temporalem. Vnde Ioannes plenius ista describens Ibidem, ait Iesum dixisse Pilato, Regnum meum non est de hoc mundo, hoc est, tale quale est regnum mundum, sed est cælestē ac spirituale. Quasi dicat, Non derogui imperatori, quærendo dominationē terrenam ac temporalem: imò (vt apud Ioannem habetur) cum Iudei voluerint eum facere regem, fugit. Vnde adiecit, Si ex hoc mūdo esset regnum meum, ministri vtiue mē decertarent pro me, vt nō tradirent Iudeis. Dicit ergo ei Pilatus, Ergo rex es tu? Respondit Iesus, Tu dicas, quia rex sum, ego, ego in hoc natus sum, & ad hoc veni in mundum, vt testimoniū perhibeā veritati. Omnis qui est ex veritate, hoc est, ex deo non solum per creationem, sed & per prædestinationem & imitationem, audit vocem meam. Dicit ei Pilatus, Quid est veritas? Et cum hoc dixisset, iterum exiuit ad Iudeos, dicens, Ego nullum in eo caufam inuenio, sicut nunc recitat Lucas, qui subdit, [At illi,] puto Iudei [in]nati[us]ebant, hoc est, impetuofius & fortius quām ante clamabant, audito quod præses Iesum excusaret, [Dicentes, Communiuit populū,] hoc est, suis doctrinis & falsis prodigiis plēbem nostram turbauit, subuerit, & ad illicita concitauit, [Docens per uniuersam Iudeam,] hoc est, per totam nostram regionē, [incipiens a Galilæa,] ibi enim primo exorsus est discipulos congregare, prædicare, atque miracula facere. In Galilæa nanque vocauit Petrum, & filios Zebedai, & in Chana Galilæa fecit primum suum miraculum, mutando aquam in vinum, [Vtque huc,] hoc est, pertinens ac vieniens, prædicando & alios subuertendo, vt huc Hierusalem ciuitatem, Iudea metropolitanam, seu principalem. Iudea autē interdū accipitur prout distinguitur à Galilæa & Samaria, sed nunc sumitur prout provincias illas includit. ¶ Omoia ista considerante sunt nobis ad compassionē, ac imitationē, & gratiarum actionē. Considereremus ergo quām opprobriosissimē fuerit Christus Pilato oblatus, quām falsissimē accusatus, quām mansuete, patienter, ac silenter se habuit, sicque omnem mundi vanitatem & gloriā contemnamus, verborum in iurias ac mendaces accusations equanimiter toleremus: tamen interdū propter scādalu[m] uitandū licet se veraciter excusare, [Pilatus autem audiens Galilæam] nominari, Interrogauit si homo Galilæo esset, id est, an Iesus de Galilæa oriundus cōsistret. Quamvis enim in Bethlehem Iudea fuerat natus, tamē in Galilæa fuit conceptus, & plurimum conuersatus, propter quod Iesu Nazarenus vocatus est. [Et Luke 2, vi cognovit] ex responsione eorum, quos interrogauit, [Quod de Herodis potestate esset,] id est, de prouincia atque dominio Herodis Antipæ, tetrarchæ Galilææ, qui decollauit beatissimum Ioannem Bapti, itam, & fuit maioris Herodis, sub quo natus est Christus, filius: [remisit eum ad Herodem] cupiens se exonerare ab eius iudicio, quem nō erat innocentem, mendaciter accusatum, & ex iuicia traditum, & ne Romanum suum mitteret in messem alienam: & sicut a Theophilus, in hoc egit Pilatus secundum legem Aetū. 5, Romanorum, quia iusit quilibet a sua editio[n]is principe iudicari, [Qui ex ipso,] scilicet Herodes, [Hic Luke 2, rofolymis erat illis diebus] solennitatis paschalis propter festum. Fuit enim Iudeus religione & natu, nam Marc. 6, & pater eius, quamvis esset natione gentilis, videlicet Idumæus, tamen profelytus factus est, id est, Iudea daorum ritum assumpit, & circuncidit se fecit amore coniugis suæ, quæ fuit Iudea, & vt dicitur etiam aliam habuit vxorem Hierosolymitanam, de qua genuit hunc Herodem Antipam, [Herodes autem viro Iesu ganis est valde,] non ex deuotione, sed curiositate: cuius gaudij causa subiungitur, [Erat enim ex multo tempore cupiens videre eum] id est, diu optauit Iesum videre, præsertim ex eo tempore, quo decolauit Ioānem, quia poft hoc ceperit Iesus magis publicē prædicare, ac miracula facere, ita quod fama eius ad Herodem peruenit: ideo sequitur, [Ex quod audiret multa de illo,] videlicet de Christi miraculis, eloquentia, & doctrina. Vnde Euangelistæ dicunt, quod statim in principio prædicationis Christi e- xuit fama eius in uniuersam regionem, [Et perabat signum aliquod videre ab eo fieri,] Naturale enim homi nibus est, libenter videre mirifica atque infolia: specialiter quoq; vt at Apost. Iudei signa petunt: & r. Cor. 1, supra scriptū est dixisse Herodem de Christo, Quis est iste de quo talia audio? [Interrogabat autem illū] Luc. 2, s. Iesum, [Multi sermonibus] hoc est, variae questio[n]es propositi christo, quæ non sunt ab aliquo Eu angelistarum de scripta, sed aliqui opinantur, quod interrogauit Iesum, an effet ille propter quem pa- ter eius fecit occidi infantes, atque similia, [At ipse Iesu nihil ei respondebat,] quia Herodes indignus fuit, eo quod ex curiositate fuerit motus, Christus quoque noluit per Herodem liberari à passione. Si autem fecisset corā eo miraculū, aut iuxta sapientiam suam respondisset Herodi, non permisisset Herodes eū occidi. Ideo quoque tacuit Iesus, vt daret exemplum vitandi ostētationē coram magnatibus, [stabant

etiam principes sacerdotum et scribere,] hoc est, legis doctores. [Constanter,] id est, audenter & pertinaciter, [Accusantes eum] Iesum forte causis, quibus & ante Pilatum accusauerant eum: sed Iesus nihil respondit, patientiam docens, & incorrigibilium cedens furori, præsertim quoniam opera eius quæ fecit, videlicet sanctas vitæ & miraculorum excellentias, quibus vñq; in hanc horam præfusit, eum etiam filent excausabantim ex sua taciturnitate mississima, patuit in terram eius. Vnde Pilatus maximè mirabatur de Christi taciturnitate, sciens quid vñco verbo portuisset se excusare. [spremit autem illum Herodes cum exercitu suo,] tanquam simplicem & fatuum, eo q; nec sibi, nec accusatoribus quippiā responderet. Vnde in Iob scriptū est, Deridetur iusti simplicitas. [Et illus, induitum ueste alba,] vt solent fatui deridiri: & si filius dei dignus est de iudice mitti, ac taliter derideri, ut nos rei à iudicio reprobatis ac dñationis aeternæ liberaremur, & ab æternâ cōfusione ac dñmoni illusione eriperemur, stolæq; immortaliitas ac glorie vestiamur, & merito Christi vera desuper sapientia cōsors, ac filii cōficiamur. Itaque gloriemur, quod despiciamur, nec vestiū pompa, superfluitate & curiositatē amemus: sed quid dominus & Saluator noster pro nobis passus est, perpendamus cū gratiarum actione efficacitatem imitationis, nempe scilicet filie, qui est increata sapientia, atq; omnipotens virtus dei patris, propter nos ita derideri dignatus est, cur nos infirmi ignorati pleni, & vittis obtenebatur, volumus sapientes & virtuosos reputari, & irrisoribus nostris protinus indignari? Non est seruus maior domino suo, nec discipulus sapientior suo magistro. [Et remisit,] Iesus [Ad Pilatum,] reputatus christū sua subuentione indignum, & vt Pilatus hominē in suo dominio captum iudicaret: quod & ideo fecit, quia p̄tifices & Iudeos nolbat offendere, Christū eripiēdo, sed potius illis placere, ipsum taliter deridendo corā tot milibus hominum, in regia vrbe & festo præcipio. [Et facti sunt amici Herodes & Pilatus in ipsa die,] Pilatus enim honorauit Herodem mittendo ad eum hominē suā prouinciæ, & causam illius discretionis Herodis cōmittens. [Nam antea inimici erant adiuvicem,] quia Pilatus occiderat iniuste quoddam Galileos, qui fuerant de potestate Herodis, in quo derogauit Herodi, subditos eius ita occidens, & manū suam in alienā messen extēdens. [Pilatus autem conuocat principibus sacerdotum & magistratibus,] i.e. rectorib; populij, & plebe, scilicet cōmunitate Iudeorū. Dixit ad illos, obtulisti mihi hunc hominē quæ auerterunt populum, i.e. vñtra lege & obedientia cæsars aruerunt fuos auditores. [Et ecce ego coram vobis interrogans,] i.e. hominē istum examinans, Nullam causam inuenio in eo ex his lex numero criminis, [In quibus eum accusatis: sed neque Herodes aliquem horū excessuum in ipso inuenit,] Nam remisi vobis cū Iesu [Ad illum,] i.e. Herodem, [Et ecce nōl dignum morte datum est ei,] hoc est, Herodes nullā illi penam aut sententiam inflixit, ex qua pateat quod existimauerit istū mortem promerusse. Nam illus in alba ueste non graue crīme, sed in sapientia designabat. [Emendatum ergo illum dimittam,] Quia morte non meruit, causa illi flagellari, atq; ludibriis affici, vt si forte excessit in verbis, ignoscatis ei taliter correcto, & ego sic etiū dimittam trāsi re. Deinde tñgitur alia occasio, quia Pilatus desiderauit Iesum de morte eripere, [Neccesse autem habebat per diem felum,] i.e. in solennitate paschali, [Dimittere ei,] puta Iudeis [vñrum] vñctū quæcunq; possident. Iudei enim anteq; essent Romanis subiecti consuetudine habuerūt in festo paschali dimittere liberti vnum ex viis, in signi atque memoriam liberationis patrū suorum ex AEgypto tēpore Paschæ: postea Romanis subiecti impetraverūt ab eis, vt hęc cōsuetudo eis obserueretur à iudice Romano eis p̄posito: video Pilatus à Romano Imperio Iudeis p̄fectus, neccesse habuit hanc cōsuetudinē obseruare, neccesse fidei cōditionata, videlicet si cōtentare deberet Iudeos, & obediere Romanis: attamē Beda affirmat, q; nō imperialis legis sanctiōne, sed annua Iudeorū consuetudine fecit hoc ad placendū eisdem. [Exclamauit autem finali vniuersitate turba, dicens, Tolle hunc,] i.e. Iesum interfice, quē ex contexto non exprefit hec turba, [Et dimisit nobis Barabbā, qui erat propter seditionem quādam factam in ciuitate,] Hierusalē, En homicidium, mis̄is in carcere,] vt post festū apto tēpore occideretur. Lucas istud breuiter tangit, quod à Mattheo nouerat plenus recitat. Ait enim Mattheus, Per diē autē soleannē confueuit p̄fes dimittere populo vñctū quæ voluerint. Habet autē tunc vñctū vñm insigni, i.e. in malitia famosum & singularē. Congregatis ergo illis, dixit Pilatus, Quem vultis dimittāt vobis, Barabbā, an Iesum qui dicitur christus? Sciebat enim quidē per iniudiā tradidissent illū. Cūq; Pilatus hac diceret, contigit qd̄ etiā ait Matthæus, Sedēte illo, puta Pilato, pro tribunali, i.e. in sede iudiciali ad iudicandū de christo, misit ad eū vxor eius, dicens, Nihil tibi & iusto illi, hoc est, nō agas aliquid contra eū, quia non spectat ad te, eo q; Hinnocens sit, multa enim passa sum hodie, i.e. hoc die naturali, videlicet in aurora, vt creditur, cū Pilatus surrexisset de lecto, quia doming, coniugesque magnatū solent ad tēpus manere in lecto post viros: vifionē & somno, propter eum, i.ad hoc, vt eius liberationem procurem a te: sed quod, vt creditur, diabolus illā feminā insiguit, iam quasi pro certo coniiciens, quidē Iesus esset Mefsis, qui videbat ineffabile manuverūdine, patientiam atque constantiam christi, in omni sua iniuriatione ac paſſione, & quia damnationem ludeā iam vidit, itēmq; consolationem sanctōrum in lymbo, vt fertur, ideo timuit expoliari, & vñciāt a Iesu, cū tamē paulo tamen Iudam ad eius traditionē atq; Iudeos ad eius occisionē incitasset. Matth. 27. Præterea ait Matthæus, Principes autē sacerdotū & seniores persuaserunt populis, vt peterent Barabbam, Iesum vero perderent, hoc est, occidi depositerent. Respondens autem p̄fes, dixit illis, Quē vñtis vobis de duobus dimitti? At illi dixerunt, Barabbam. Dicit illis pilatus, Quid ergo faciam de Iesu, qui dicitur Christus? Dicunt omnes, Crucifigatur, pilatus autē tertio dixit illis, Quid enim mali fecit? Nullā causam mortis inuenio in eo. Corripiā ergo illum, & dimitti. Hoc verbum asserit Lucas. Porro quod sequitur, scribit Ioannes, Tunc ergo apprehendit Pilatus Iesum, & flagellavit, hoc est, seruus suis præcepit Iesum nudare, columnæ alligare, & flagellis percutere. O quām erubescibile fuit in tot mihiū aspectu nudari, & quām penalissimū fuit tenerrimo ac nobilissimo corpori Christi, tam atrociter flagellari. Scribit enim sacratissima vidua sancta Brigida in reuelationibus suis, benedicta & glo-

A riosa virginē Maria sibi id enarrant, quid tam diu ac accrimē flagellauerunt Christum, quid costæ eius patebant, intantum quid vñs de aduersariis Christi abscidit funem, quo fuit ligatus, & flagellatoribus dixit. Nunquid interficietis eum nondum dijudicatum & condemnatum, & causam mortis eius faciet vestram? Deinde sancta Brigida scribit, quid caro & pelvis Christi tante tenebitudinis fuit, quod sanguis videbatur per eam. Item, quid in primo iactu flagelli, caro ei⁹ perforabatur, & sanguis exsiliit, & quod virgo Maria astabat, primūque ictum illum & filii sui vulnerationem inde sequente conspiciebat, ceciderit in terram vt mortua, nec rediit ad seipsum, nisi flagellatione completa, tuncque aperit corpus filii sui dilaceratum, & vñdice cruentatum. Deinde Iohannes & Matthæus dñeūt, Et Matth. 27. militis p̄fes, videlicet gratios: non enim erant nobiles viri, sicut iam milites sunt aurati: suscipio Ioh. 19. Iesum in prætorio, congregauerat ad eum vniuersam cohortem, & exuentis Iesum vestimenta sua, chlamydem coccineam circundederunt ei, hoc est, ueste rubea, ad similitudinem purpuræ induerunt eum. Vnde Iohannes ait, Veste purpurea circundederunt eum, & aliqui dicunt, quod fuit aliquid rubrum, sive simile purpuræ, & placentes coronam de spinis posuerunt super caput eius, & arundinem, id est, calamum in dexteram eius, videlicet pro sceptro regali, & genū flexo ante eum illudebant eum, dicens, Aue rex Iudeorū! Et dabant ei alapas, & expuentes in eum, accepserunt arundinem, & percussi, rūt caput eius. Exiit itaque iterum Pilatus, & dicit Iudeis, Ecce adduco eum vobis foras, vt cogito seatis, quia nullam causam mortis in eo inuenio. Exit ergo Iesus portans spineam coronam & purpūrū vestimentum, & dixit eis, Ecce homo. Cum ergo vidissent eum pontifices & ministri, clamabat, dicens, Tolle, tolle, crucifige eum. Dicit eis Pilatus, Accipite eum vos, & crucifigite. Ego enim non inuenio in eo cauam. Responderunt Iudei, & dixerunt, Nos legem habemus, & secundum legem debet mori, quia filium dei se fecit. Cum ergo audisset Pilatus hunc sermonem, magis timuit, vt pote ne forte sic esset, & sic grauissimè peccasset, dei filium taliter flagellari, coronari, illudi, & percuti faciendo: magis quoque quām ante timuit Iesum occidere, ne forte filium dei perimeret. Sed vnde Pilatus, cum esset Gentilis, atque idololatra, habebat notitiam veri dei? Et respondendum, quid inter Iudeos habitando, aliquid forte de omnipotentia & maiestate summi dei (quem Israhelite colebant) audiuit. omnibus quoque, vt loquitur Damascenus, naturaliter inserta seu indita est cognitio existendi Damasc., deum: sed & multi gentilium nouerunt esse unum deum altissimum. Et ingressus est iterum Pilatus in prætoriū, & dixit ad Iesum, Vnde es tu? Quamvis enim iam audisset, quid Iesus esset de Galilea, nunc tamen auditio quod dixisset se esse filium dei, diligenter quærit de loco & principio sue nativitatis, an scilicet vere de deo sit natus, an ex hominibus. Iesus autem responsū non dedit, sicut per Esaiam fuit prædictum, Quasi agnus torum tendente se obmutescet. Dicit ergo Pilatus, Mihi non loqueris? ne scis quis potestatem habeo crucifigere te, & potestatem habeo dimittere te? Iesus autem respōdit, Nō haberes potestatem vilam contra me, nisi datum tibi esset desuper, scilicet a deo, vel à Romano imperio. A deo enim est omnis potestas: sed potestatis abusio inest hominibus ex perverſa & propria voluntate. Propterē qui me tradidit tibi, mātis peccatum habet. Et exinde querebat Pilatus dimittere eū, videlicet Iesum, etiam magis quām ante. Considerauit enim innocētiā atque mōdestiā Christi, Iudei autem clamabant, Si hunc dimittis, non es amicus Cæsari. Omnis enim qui se regem facit, id est, propriā autoritate regem se asserit, contradicit Cæsari, qui prohibuit hoc. Potestque per cæsarem in telligi Tyberius, sub quo crucifixus est Iesus. Pilatus ergo cum audisset hos sermones, adduxit foras Iesum, & fedit pro tribunali. Erat autem parvæceps paschæ hora quasi sexta. Sed contra hōt videtur, q; in Marco legitur, Erat autem hora tertia, & crucifixerunt eum: ergo ante tertiam hōrām Pilatus sedidit pro tribunali, quoniam certum est Iesum primo fuisse iudicatum, quam cruci appensum. Infra quod, Marc. 15. ait Lucas, q; erat hora quasi sexta, quando crucifixerunt eū. Matthæus vero ait, quid ab hora sexta q; ad nonam tenebræ factæ sunt super vniuersam terram, & toto tempore illo peperit Christus in Marth. 17. ligno. Dicendum, quid hora sexta, vel parvum ante crucifixus est Iesus, vt afferit Lucas. Ideo dicit Ioannes, quid erat hora ferē sexta, quia fuit ante sextam: sed quod Marcus ait de tercia hora, hoc retulit ad Ioh. 19. animum Iudeorum, quia illa hora clamauerunt, Tolle, crucifige eum: vel ideo dicit hoc Marcus, quia Marc. 15. crucifixus est Iesus inter tertiam & sextam, medium autem per vñtrum extremerū significatur, quia aliud participat de vñtrō. Deinde scribit Iohannes, Et dixit Pilatus Iudeis, Ecce rex vestri. Hoc ad derisionem illorum dixit. Illi autem clamabant, Tolle, tolle, crucifige eum. Dicit eis Pilatus, Regem vestrum crucifigam? Responderunt pontifices, Non habemus regē, nisi Cæsare. Tunc, vt ait Matthæus, vident Pilatus, qui nihil proficeret, sed magis tumultus fieret, accepta aqua lauit manus suas corā p̄ Matt. 27. pulo, dicens, Innocens ego sum à sanguine iusti huius, vos videritis, hoc est, vos ipsi pensate quid agitis quia non ego, sed vos eum occiditis. Et respondens vniuersus populus dixit, Sanguis eius super nos, & super filios nostros, hoc est, nobis & filiis nostris imputetur effusio sanguinis eius. O obtemeratissimi crudelissimi que Iudei, qui non soli vñsp̄fios, sed & filios vestros tā incomparabili, atq; enormi peccāto inuoluitis, & christū vobis in lege ac prophetis p̄missum, tam irreuerenter tractatis. Deniq; exaudiāt eā est oratio vestra, & peruenit super vos ira dei vñq; in finē, sicut & Psalmista prædixit alloquēs dei, Psal. 66. Effunde super eos iram tuam, & furor ira tua comprehendat eos. Daniel quoque predixit, Non erit eius populus, qui cum, scilicet Christum, negaturū est, & finis eius vastitas, & vñque in finē per feuerabit desolatio. Igitur praedictis verbis à Luca omisīs, continuanda sunt quæ ipse nunc scribit, At illi,] puta Iudeis, instabant vocibus magnis, postulantes ut crucifigeretur. Et in malecebant voces eorum, Quod enim ratione & æquitate adipisci non poterant, sicut Christi crucifixionem, importuni clāmoribus, & postulationis iniqua obtinere conati sunt, quorū insolentia multi iniusti sequuntur, Et Pilatus adiuvavit fieri petitionem eorum, i.e. sententiam dedit, quid Iesus esset crucifigendus, sicut Iudei H. ij.

petebant, quare etiam magis petebant Christum crucifigi, quam alia morte occidi, quia mors confixorum in cruce ignominiosissima fuit apud Iudeos, & penalisissima patientibus eam. [*Dimitit autem illus eum, qui propter seditionem & homicidium misera fuit in carcere, quem petebant,*] qui etiam (vt ait Ioannes) fuit latro. Vnde & ideo Pilatus dedit Iudeis optionem inter Iesum & Barabbam, quia nequam putauit, quod paterent tam sceleratissimum hominem sibi dimitti magis quam Iesum, & vt reor si per rem vici habuisset Pilatus, quam Barabbam, illum proposuisset Iudeis. [*Iesum vero tradidit voluntati eorum*] ad crucifigendum, & in hoc dire peccauit, quāminus minus quam Iudei peccauit, & Iesum sic flagellando, & aliis modis puniendo, quāminus non fecit hoc animo persequendi, sed liberāndū dominum Iesum, ut scilicet furem Iudeorum sedaret, & si Christum abire permetteret. Etenim cum index effet, nullatenus debuit innocentem damnare, prēfertim cum pars aduersa in probatione deficeret, nec ex timore humano. Imperatoris debuit contra iustitiam facere, & innoxium flagellare. [*Et cum ducerent eum, jhoc est, dum ministri Pilati ac ceteri educerent Iesum ad locum crucifixionis.*] Prīmō tamen, vt alij Euangelistæ testantur, exuerunt eum chlamyde seu purpura, & induerunt eum vestimentis eius, & baulans crucem, exiuit in Caluarie locum. [*Apprehenderunt symonem quendam Cyrenensem, jhoc est, à Cyrene ciuitate Lybie, ut aliqui dicunt, quem quidā dicunt fuisse natione gentilem, sed ad iudaismū cōuersum.*] vel forte fuit de synagoga viris prefatis & natus Iudeus. Filij autem eius, secundū Marcum fuerunt Alexander & Rufus, quos aliqui dicunt fuisse discipulos Christi. [*Venientem de villa*] quadam extra Hierusalem, versus eā, ita quidā istis in itinere obviauit, [*Et impoferunt ei crucem portare post Iesum*] imò timore. & ministris cōpulerunt eum ad hoc. Ait enim Matthæus, Hūc angariauerunt, vt tolleret crudelissimi illi non fecerunt ex cōpassione aut pro reueamine Iesu, sed quia ex penitentiā valde lassatus fuit, timebant, ne forte sub onere crucis deficiens, moreretur in via, sicq; futuras penas leniori morte euaderet; vel vt citius venirent ad locum Caluarie, in quo desideriū suū de Christi crucifixione explerent, [*sequebatur autem illum multa turba populi;*] quidā cōpatiōne, sed multo plures deridendo, & crucifixionē eius optando: imò quo ante famosior fuit, eo iam plures fecuti sunt ad viden dū spectaculum. [*Et mulierum, quae plangebant eum & lamentabatur,*] hoc est, cordialiter tristabantur, & corporaliter flebant eum. [*Conversus autem ad illas Iesu facié suā vertens ad eas, qua visu plus flebant, vt moris est feminarū.*] Fuerū quoq; ibi viri discipuli, & amici Christi, vt Nicodemus, Ioseph, Ioānes apostolus, & forte Gamaliel ac alij, qui licet vehementer dolerēt, fletum tamen pro posse represe runt. [*Dixit, Filie Hierusalem.*] Aliquē enim feminarū istarū erant habitatrices Hierusalem, & aliae fuerunt de Galilæa, seu alii locis. [*Nolite flere super me.*] Non reprobat cōpassionem & fletū earū, sed horratur, vt non ita duxat plorent sicut plorabant: vnde admonuit eas, vt etiā propriam calamitatē, & filiorum suorū culpā, imminentēs, penas deplangerent. nam subditur. [*Quoniam ecce venient dies, in quibus dicent, habitatores & habitatrices Hierusalē ac Iudea, Beata steriles, feminæ, quæ nō conceperunt,*] [*Et beati ventres, qui non generunt, & vbera que non lactauerunt.*] hoc est, factus non haberunt, quibus lacerāt. Hoc christus prēdixit de tēpore obsidionis Hierusalem à Romanis, quæ facta est anno quadragésimo secundo post Christi passionē, fuitque in eis indicibilis calamitas, pressūra, atque incertitia Iudeorū, in tāq; parents suos pueros comedenter: ideo tūc felices reputabantur qui absque prole fuerunt, quā prole habentes: quoniam minor fuit eis causa mortis, cū sobolē nō haberent, cui intueretur miseras. [*Tunc incipient montibus dicere, Cadite super nos: & collibus, cooperite nos.*] Hoc quippe dixerūt vel ex desperatione, vel ad insinuandū magnitudinē sue calamitatis ac desolationis, vel ex desiderio ef fugiendi aduterios suos. Tūc quoque multi Iudeorū fugerunt ad cauernas atque speluncas. Nam & Iosephus scribit se tunc cū quadrangula viris in speluncā quādā fugisse. Simili sentiū scriptū est per Ozē, picēt montibus, operite nos: & collibus, cadite super nos: quod & de tēpore circa finale iudiciū intelligi potest, in quo maxima tribulatio erit. [*Quia si in viridi ligno hac faciūs,*] hoc est, si isti iniqui me ita occidunt & vexant, qui viridi ligno asimilior, quia iugiter plenus fui, & sum, omnī virtutū fructu & flore perfectionis, virorēq; gratiā, ita q; per mortē hanc violentā abscondi & tolli non merui, [*In virido quid fieri?*] .i. qualis erit puniō Iudea plebis me persequens, omnīisque iniqui, qui ppter virtutū parentiā & prauitatis infecunditatē ligno arido cōparatur. Hinc Salomon ait, Si iustus in terra recipit, quanto magis impius & peccator? [*Discubant autem & alij duo negram cū eo, ut interficerentur.*] Hoc iniquitatis Iudei procurauerunt, vt ex latronū illorū consilio Christus sceleratior appareret: nec legitur, quid illi nequā suam tulerint crucē vt Iesu. Sed Iesu hec passus est, vt nos merito huic confusionis, passionisque suā inter electos dei & angelos cōputarem. [*Et postquam venerunt in locum qui dicitur Caluarie,*] caluaria dicitur os capitū humani, carne, pelle, crinibūque nudatū. Quidā ergo, vt refert Hieronymus, afferbant ideo locū istum dictū locū caluarie, quia ibi sepultū fuerit Adā, cūstīque caput ibi conditū fuit: & q; ide ibi crucifigi voluit Christus, vt sanguis eius super primi hominis tumulū distillaret, eūque cū illa posteritate saluaret. Hanc opinionē reprehendit Hieronymus, dicens, Adam fuisse sepultū iuxta Ebrō, vt ex libro Iosue cōprobatur. Scriptū est enim in libro Iosue, Adā ma ximus ibi situs est, s. in speluncā duplicitate, ubi Abrahā suā coniugē legitur sepelliisse in Genesi, ppter q; Ebrō olim vocabatur cariotharbe, i. cuitas quatuor, eo q; ibi sepulti sint quatuor magni patriarchæ Genesi, 35, cum uxoribus suis, videlicet Adā cū Eua, Abrahā cū Sara, Iсаac cū Rebecca, Iacob cū Lya. Verunt̄ Thomas super Lucā scribit Athanasius dicens, quod Iudeorū doctores affirmāt Adā in loco caluarie esse sepultū: & forte aliqui Iudeorū doctores opinati sunt ita: verius tamē est locū istū dictū caluarie propter capita reorū ibi occisorū, quā capita tēpore procedure fiebant caluaria, hoc est, nudata ē carne, pelle, capillis. Vnde in tā ignominioso loco dignat⁹ est Christus occidi, vt nos merito sue vili pēsonis isti, ad honorabilissimos celi empyrei thronos subleuemur. [*ubi crucifixerūt cū*] hoc est, clavis

cruci affixerunt. ¶ Voluit autē Christus propter nos hoc genus mortis perferre: Prīmō, quia suspensiō in ligno fuit ignominiosissimū, execrabilissimū, reorū suppliciū: ideo Christus istud elegit, vt nobis copiosius subueniret, & patrē ēternū magis nobis placaret. Secūdō, vt perfectis Philip. & simū obedientiæ, fortitudinisq; præberet exemplū, dū patri obediuīt, non solū vīque ad mortē, sed & vīque ad durissimū atque turpisissimū genus mortis, & vt non solum non formidemus mortē pati ppter deum & æquitatē, sed nec aliquod mortis genus. Tertiō, quia per quatuor cornua crucis signatur quatuor partes mundi, quas Christus sua passione redemit. Quarto, quoniam Adā in ligno & eū fructus eius peccauit, mundūque perdidit, ideo Christus per lignum voluit redimere mundū: ideo ait Genesi, 3, Theophilus, Quia per lignū mors introuit, necesse erat, vt per lignum exterminaretur. Hinc in praefatione dicimus deo patri, Qui salutem generis humani in ligno crucis constituiſti, vt vnde mors oriebatur, inde vita resurgeret: & qui in ligno vincebat, puta diabolus, in ligno quoq; vincerebatur p Christum dominū nostrū. Eductis autē Christi ad passionē, eiūsc̄, passio prēfigurata fuerūt per educationē qua Cain eduxit Abel iustum in agrū, & interfecit eū ibidē: item per educationē Isaac vt immolaretur: & Genesi, 4, per serpentē aēneum, quē Moys erexit p signo, vt intuentes illum serpentinem, liberarentur à morti Genesi, 22, bus ignorantiū serpentum. Sic qui fideliter ac deuotè Christi passionem attendunt, eripiuntur à dēmoni Nume, 21, nū tentamentis, & mortibus vitorū. Deniq; in hac Christi educatione & crucifixione impleta sunt quē Ioān. 3, in Esaiā propheta furent prædicta, vbi legitur, Sicut quis ad occisionē ducetur, & dominus posuit in Esaiā, 53, eo iniquitatem omniū nostrū. Vere languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portauit. Hinc & David in Christi persona prædictis, Poderunt manus meas & pedes meos, dinumerauerunt omnia of Psalm. 21, fa mea. Tunc implētū est & illud Hieremī, Ego quasi agnus māsietus qui portatur ad vičimā. Itēm Hier. 11, que illud Danielis, Post hebdomadas sexaginta dies occidetur Christus, & non erit eius populus, qui Daniel. 9, eum negaturus est. Per Zachariam quoque Christus profatur, Aspicient ad me quem confixerunt. Et Zacha. 12, iterum fertur, Dicet ei, quid sunt plaga ista in medio manuum tuarum? Et dicit, His plagas sum in Zacha. 13, medio coram qui diligebant me, i. à posteritate patriarcharum, qui me dilexerunt: [*Et latrones, Jcruci fixerunt præfati ministri militēsque Pilati: fuerūntque quatuor, vt constat ex eo quod scriptum est a- pud Iohannem,*] Milites cum crucifixissent eum, accepérunt vestimenta eius, & fecerunt quatuor partes vñicuique militi partem. [*Vnum a dextris, Christi, & alterum a sinistris,*] vt Iesu in medio latronū suspe Ioān. 12, sus, quasi princeps latronū ac sceleratorum reputaretur: ad hoc enim Iudei procurauerunt id fieri: sed illud deus permisit, vt impleretur quod Esaias prædictis, Cum sceleratis reputatus est, & Christus hoc Esaiā, 35, pertulit, vt per hoc quod ipse sic inter iniquissimos reputatus atque suspensus est, nos militer peccato res a reproborū hominū ac dēmonū societate, tormentis, ac medio liberemur, & inter electos dei sanctosq; angelos feliciter colloquemur. ¶ Cōsideremus quotidie corde profundo, quantū regnatri tene- mur patrī ēterno, pro eo quod naturale & vñicū, ac superdilectissimū filium suū, quem vīq; nō mi- nus diligēt q; seipsum, permisit ita propter nos spēri, conculari, & acerbissima morte necari, vt ab æ- terna cōfūcione saluemur, & caleſitem recuperemus, verū, perpetuū, beatificumq; honorē. Non er- go negligamus nosipatos, pro quorū salute dei filius, deo patri vere & æqualis tanta pati dignatus est. cūm que (vt Seneca, fassus est) maxima ingratitudinis pars sit beneficiorū obliuio, maxima quoq; gratitudi Schēca, nis portio, beneficiorū recognitio, nequā obliuiscamus corum, quā propter nos passus est sanctus fāctorū: sed corde vero & opere eadem recognoscamus, nec illū per vitam iniquā in honoremus, qui nos tam incomprehensibiliter honorauit, ne vñiueris brutis viliōres deterioreſque simus. ¶ Porro, in hac Christi suspensione implētū est, quod prædictis Psalmita in Christi persona, Ego autē sum vermis & non homo, opprobriū hominū & abiectione plebis. Itēmque, Propter te sustinui opprobriū, operuit virtutū, mundi Salvator, filius dei, iudex viuorū ac mortuorū, vt solo aspectu in eius cōpassionē mol- cūsū, hoc cernere, aut iēcū illos audire. Quid nobis igitur incumbit nisi cordialissimē condole fālio dei & matris ipsius, omnīē; vanitatē & vilē delectationē despiciere? Sed hoc diligentissime debe- mus perpēdere, q; dolorissimā fuit Christo violentissima illa corporis sui sancti in cruce distēsio, ita q; oīsū eius dissoluebat cōpago, nullūq; membrū in naturali ac pristino loco seu situ permanisit, & nerui disrumpēbantur. Vere tam miserabiliter, tamq; penitentia pendebat rex glorie, dominus Psal. 23, virtutū, mundi Salvator, filius dei, iudex viuorū ac mortuorū, vt solo aspectu in eius cōpassionē mol- A Etū. 10, lescere potuerint corda lapidea. Nā & graue lassī sui corporis pondus, mēbra sua dignissima extractio ne violētissima dissecuit & cōtrīuit, eiūsc̄, vulnera dilatando pēnaliter amaricauit, ac neruos disrupti, ita q; ex toto corpore sanguis pene totus effluxit: prout in psalmo prēnunciauerat Christus, Sicut aqua effusus sum, & diuersa sunt omnia ossa mea. ¶ Postremō, pensandū quātū Iesu Christus sustinuit pē Psalm. 21, dū, dū ante crucifixionē rursus exuerūt eum, tūc nāq; & vulnera & dolor renouabantur. Iā enim ex sanguinis emanatione vestis interior carnī inhāsīt, & profundis quasi implicata fuit & coagulata vulneribus. [*Iesu autem dicebat, Pater dimittit illis,*] ita tam Iudei pēnam hanc procuratibus, quām cāgentilibus eam inferentibus clementer ignoscit, tam illud eorum supergrauiissimum scelus, quām cā- genitib; sua peccata: specialiter tamē orauit hoc Christus pro peccato quo tunc peccabant in eum. Nā sub dirū, [*Quia nesciunt quid faciunt.*] Non enim sciuerunt se dei filii trucidare, sed hominem impūissimū Ioān. 15, ac blasphemū se putabat occidere: & per ignorātiā hanc peccatū eorū, præsertim gentilium ac; simili- pliciū Iudeorū, aliqualiter alleuiabatur. Sed maiores & doctiores inter Iudeos excusationē nō habue S. p̄ien. 23, H iii

runt, quia iam dudum aut certitudinaliter aut probabiliter cognoverant Iesum esse christū, sed paula E tim inuidiofae corū malitia eos sic excecauit, quod iā repauerunt oppositū, & simplices deceperunt. Tanta quoq; mirabilia viderūt & perceperunt agi à Christo, quod credere tenebantur. Propter quod paſſione in ſtate, Christus dixit A poſtolis, Si opera non feciſem in eis, que nemo aliud fecit, peccatum non haberet. Nunc autē videunt & oderunt me, & patrē meū gratis. In hac oratione Christus perfec-
tiſime adimpleuit, quod ante docuit & p̄cepit; Orate (inquietis) pro perſequentibus & calumni-
bus vos. Et quod per Eſaiā erat de ipſo predictū, Ipſe peccata multorū tulit, & pro transgressoribus
rogauit. Deniq; hæc Christi oratio exaudita fuit prī multis milibus Iudeorū, imō pro omnibus, pro
quibus eā fudit ex ratione deliberata, de quorū cōuerſione in A&Cibis apostolorum habetur. Taliter
enim, s. ex ratione deliberata C hristus non orauit pro reprobis, sed pro electis duntaxat. Vnde & apud
Ioan. 17. Non pro mundo rogo, sed pro his quos dediſsi mihi de mundo, quia tui sunt. Di-
cit Ambroſi. q̄ Christus ascendit talis in cruce, quales nos formauit in natura, & qualis primus homo
in paradiſo fuit, videlicet nudus. Aliqui tamen dicit, q̄ benedicta virgo Maria, velū ſui locuſe
recundię filii ſui circuoluit. Sed sancta Brigidā ſcribit, q̄ Christus circa crucē crucifigendus ſede-
ret, quidā vir ex quadā cōpaſſione accēſit, & locū verecundiæ texit, & q̄ Christus ex factō vii illius
quandā conſolationē accepit, & virū illum adiuuit in ligando velū illud ad locū p̄fatum. Sic autem
Christus nudari dignatus eſt, vt nos mērito fuā nudationis induamur iam vēſtibus virtutū & gratia,
deinde in vita futura vēſtimentis gloriæ ſempiternæ. [Diuidentes vero vēſtimenta ſua, miſerūt fortes.] Quo
modo factū ſit hoc in Ioanne plenius legitur, vbi habetur. Milites cum crucifixiſſent eum, acce-
punt vēſtimenta eius, & fecerunt quatuor partes, vnicuique militi partem & tunicam. Erat autem tu-
nica inconsutilis, id eſt, non consuta, defuper cōtexta per totum, id eſt, artificioſe confecta opere reti-
culato, hoc eſt per modum retis atque cilicij, non incifa, quam virgo ſanctissima creditur propriis ma-
nibus ſuo dilecto fecit. Dixerunt ergo milites ad inuiuēt. Non ſcindamus eam, id eſt, non diuidam⁹
eā in quatuor partes ſicut alia vēſtimenta, ſed ſortiamur in illa cuius ſit, id eſt, forteſt mitramus ad quē
tota deueniat. ¶ Forte enim p̄p̄ter operis ſubtilitatem ac raritatem quivis militum deſiderauit tuni-
cam illam adipisci. Itaque patet, quod super ſolam tunicam inconsutilem miſſa ſit ſors, vt cō-
muniter dicitur, vt impleretur quod dictum eſt per Prophetam, dicentem in pſalmo in Christi perfo-
na, Diuiferunt ſibi vēſtimenta mea, & ſuper vēſtimenta mea, ſcilicet tunicam inconsutilem, miserunt for-
tem. [Et ſabat populus exp̄ans,] id eſt, exiuit rei videre deſiderans. [Et deridebant eum,] ſciliert. Christū
[Principes,] ſacerdotum [Cum eo,] id eſt, cum populo: aliqui tamen ibi fuerunt non mediocriter con-
dolentes, fed illi cōparatione aliorū tā pauci fuerunt, vt pro nihilo reputentur. Ideo Christus ait in pſal-
mo, Et ſuſtini qui ſimul cōtriftaretur, & non ſuit, & qui conſolaretur, & non inueni. Per Eſaiā quoq;
Circūſpexi & non erat auxiliator, quæſiū & non ſuit qui adiuuaret. [Altos ſaluos fecit,] i. à lāgu-
bus multis curauit, ſed plures ſpiritualiter ſaluos fecit, eos cōtuerendo ad deum. Ecce obtenebrati iſi
iniqui propria ſe condamnāt ſententia, & dum Christum ſe putant vtipuare, maximē eum commē-
dant, quod miraculorum ſit potens effector. De ingratisimis iſiſtis Iudeis Christus p̄dixit in Pſal-
mo, Pro eo ut diligenter detrahent mili, & poſuerint aduerſum me mala pro bonis, & odiū pro
diſtione mea. [ſeipſum ſaluum faciat] id eſt de penis iſiſtis eripiat, [ſi hic eſt Christus dei electus] id eſt, à
deo ſummè electus ſecundum natūram ſuam humānā: de quo per Eſaiā deus reſtaurat. Ecce ſeruus
Eſaiā. 42. meus ſuſcipiam illum, electus meus, complacuit ſibi in illo anima mea. Ecce quām ineffabilis fuit iſiſt
Iudeorum iſania, cēcitas & imperitia. Qualem enim conſequentiā habuit, vt Iesuſ ſe de penis illis
eriperet, ſi Christus eſt, & non potius eſas vñſ; ad mortem incluſive perferret? Nōnne prohetē chri-
ſti occiſionem apertissime p̄adixerunt? Nōnne Dauid in Christi perſona cecinerat, In puluerē mor-
tis deduxisti me. Et Eſaiā, Tradidit (inquit) in mortem animam ſuam? Daniel quoque, Poſt hebdomā-
das 62. occidetur Christus? [illudebant autem ei & milites accedentes] ad crucem, [Et acutum offenteret illi,
dicentes, si tu es rex Iudeorum, ſaluum te fac.] Iſiſt gentiles cōformabāt ſe loquutioni, irriſionīq; Iudeorū.
¶ O quām duriſima fuit omnium horum crudelitas, quod homini in tam incōparabili ſupplicio con-
ſtituto, non ſolum non condoluerunt, ſed & tam contempſibiliter illuſerunt, ſicut in pſalmo ſuit p̄r
dictum, Christo ad patrem loquente, Quoniam quēm tu percuſiſi, persequiſi ſunt, & ſuper dolorē H
vulnerum meorum addiderūt. De haſt Christi irriſione Matthæus effatur, Præterentes autem, id eſt,
Matth. 26. Per viam illam pergeſt, blaſphemabant eum, mouentes capita ſua, & dicentes, Vah qui deſtruſi tem-
plum dei, & in triduo illud readiſicas. Salua teipſum, ſi ſilius dei eſt. Deſcende nunc de cruce. Similiter
principes ſacerdotum illudentes cum ſcribis & ſenioribus, dicebāt, Alios ſaluſoſ fecit, ſeipſum non po-
teſt ſaluſoſ facere. Si rex Iſrael eſt, deſcendant, nunc de cruce, & credimus ei. confidit in deum, liberet
eum nunc, ſi vult. Dixit enim, quia filius dei ſum. Hæc omnis beatissimus ſecretorum dei contempla-
tor, ſanctus Dauid in ſpiritu clarissimē p̄truidit, & pulcherrimē prænunciavit, loquens in Christi per-
ſona, Omnes videntes me deriferunt me, loquuti ſunt labii & mouerunt caput. Sperauit in domino,
eripiat eum, ſaluſoſ faciat eum, quoniam vult eum. Itēmque, Ego factus ſum opprobrium illis, vide-
runt me, & mouerunt capita ſua. ¶ Præterea oblatione aceti p̄racta ſciendum, quod impij illi de-
pſal. 108. derunt bis Christo potum acetofūm, ſelleum ſeu amarum. Primo, circa cruciſionē, ſciliert antequam
crucifigeretur, vel ſratim cum fuerat crucifixus. Potius tamen reor, quod ante cruciſionē, cum di-
car Matthæus, Venerunt in locum qui dicitur Golgatha, quod interpretatur caluariaz locus, & de-
derunt ei viuum bibere ſelle mixtum, & cum guſtaſet, noluit bibere, deinde ait Matthæus, Poſt quam
autem cruciſerunt eum, deinceps pluribus interpoſitis verbis, addit, circa horam nonam exclama-
mauit Iesuſ, Heli heli, &c, & continuo currēns vñſ ex eis acceptam ſpongiam impleuit aceto, & im-

A posuit arundini & dabat ei bibere. Poſt hanc autem potationem Christus mox tradidit ſpiritum. Sub
dit enim Mattheus, Iesuſ autem iterum clamans voce magna, emiſit ſpiritum. Ioannes verò clarius ſcribit hæc, dicens, Poſtea ſciens Iesuſ quod iam omnia conſummati ſunt, vt cōſummaretur ſcriptura, di-
xit, Sitio. Vas ergo poſitum erat plenum aceto. Illi autem plenam aceto ſpongiam hyſſo po, id eſt, arun-
dini ſeu calamo circumponentes, obtulerunt ori eius. Cum ergo accepit Iesuſ acetum, dixit, Con-
ſummatum eſt. Vnde de potatione hac Lucas nunc loquitur, veruntamen Marcus dicit, quod non ac-
cepit potum hunc: ſed hoc facile concordatur. modicum enim accepit, vt impleretur ſcriptura: qđ au-
tem modicum eſt, pro nihilo reputatur: ideo ait Mattheus, Cum guſtaſet, noluit bibere: ex quo patet Psal. 68.
quod modicum ſumpſit, tuncque impletum eſt illud in Pſalmo. Et dederunt in eſtam meam fel, & in
ſiti mea potauerunt me aceto. ¶ Sed quāritur, quomodo Ioannes & Lucas vocant potum acetum, cū
Marcus nominet eum vinum myrratum, Mattheus vero primo vocat eum vinum felle mixtum? Et
respondendum, quod potus iſte ſecundum Auguſtinum fuit amariſſimum vinum, ita quod fuit ac- Ioan. 19.
toſum, propero quod vocatur acetum, & admixta erant ei myrra & fel. Infuper aliqui dicunt, quod
ministri p̄ſidis tamē potum dabant damnatis ad mortem, vt citius morerentur, & ſic ipſi de illorū
expeditur cuſtodia. Alii referunt, quod seniores Iudeorum ordinaverant, adiudicatis morti dari vi
num bonum ac aromaticum ad bibendum, quatenus ex potu huimodis exhiberati, in ſtātem mortem
minus attenderent, atque facilius ſuſtinerent: & hoc ideo ordinasse narrantur, quoniam in Prouer. Proue. 32.
Salomon loquitur, Date vinum mcerentibus, & ſiceram hi qui amaro ſunt animo, vt bibant & obliuſ
cantur egreſiſ ſuā. In Hieruſalem ergo (vt dicunt) fuerunt ſcenīq; pīz, q̄e pro Christo atque latro
nibus tamē potum p̄adieſerunt miniſtris, qui veneno inuidia pleni, pro tali potu dederūt Christo vi
num fellitum, cum protuliferet, ſitio, quia non ſolum ſpiritualiter noſtrā ſitiebat ſalutem, ſed & cor-
poralem ſitum habuit maximam ac p̄oſnam ex diuerna affliſtione, & vehementi labore ac copioſis
ſima ſanguiniſ ſemanatione, ex qua excessiſ ſiccitas ſuit in eo cauſans veheſtissimam ſitum, q̄a ſuit
maxima pena, unde Christus ait in Pſal. Arui tanquam teſta virtus mea, & lingua mea adhæſit fauci- Psal. 21.
bus meis. ¶ Sed cur tantam ſitum pati voluit Christus, niſi vt nos merito ſuę ſitis celeſtium deliciarum
ſuperabundanti affluenti, beatifice ac iucundissimē aeternaliter impleamur, ſicut in Pſal. p̄adictum
eſt. Inebriabuntur ab vberate domus tuae, & torrente voluptatis tuae potabis eos. Considereremus quo
tidie hanc nouiſſimam Christi mensam, qua propter nos cibatus eſt felle, & potatus aceto, ſicque diſ-
camus cibi & potus ſuperfluitatem ac voluptatem vitare, per abſtinentiam carnem libenter ac rationa
biliſ castigare, & de vietū ſuā tenuitate non murmurare, quod implere ad religiosos ſpectat poti-
ſum. [Erat autem & superscriptio ſcripta ſuper illum] id eſt, titulus exaratus, continens cauſam cruci-
ſionis Christi, ſuit iuſtu Pilati affixus cruci in parte eius ſuperiori. Crux quippe primo fuit trium bra-
chiorum, ſicut & litera tau. T. Pilatus vero addidit & ſuperpoſit quartam partem, vbi poſuit tabulā,
C in qua ſcriptis hunc titulum. Vnde Mattheus ait, Poſuerunt ſuper caput eius cauſam ipſius ſcriptam, Matth. 27.
[titeris gracia & latinitate] id eſt, tribus principalibus mundi id omniſbus ſcripſit hunc titu-
lum, vt legeretur ab omnibus, [Hic eſt rex Iudeorum.] Mattheus hoc plenius exprimit, dicens ſcriptum
fuſſe. Hic eſt Iesuſ Nazarenus, rex Iudeorum, id eſt, cauſa ob quam crucifixus eſt Iesuſ à Nazareth,
quia ſe dixit regem Iudeorum. Veruntamen Pilatus hi verbiſ non intendebat affirmare, quod Iesuſ
eſt rex Iudeorum, p̄aſſertim quod temporalē ac terrenū dominium, ne videretur Imperatori re
bellis, vnde cum quadam Iudeorum derifit ſic ſcripit, tanquam diceret, Ecce, qualem apparentia
habet, quod iſte voluerit eſſe rex Iudeorum: vnde pontifices lecto hoc titulo, indignati ſunt, di-
centes Pilato, Noli ſcribere rex Iudeorum: ſed quia ipſe dixit, rex ſum Iudeorum. Respondit Pi-
latus, Quid ſcripsi, ſcripsi. [Vnuſ autem de hi qui pendebant latronibus,] ſciliert à ſinistris ſuſpensu, [bla-
ſphemabat eum dicens,] ſi tu es Christus, ſaluum fac me temetipſum & nos] id eſt, à morte hac corporali nos fal-
lere. ¶ Porro ſecundum Mattheum & Marcus vterque latro conuictabatur christo, id eſt, verba impro Matth. 27.
peratoria ac blaſphemata dixit ad eum. Lucas vero non ait hoc niſi de vno latrone, quod dupliſerit con- Marc. 15.
D perauerint Christo, ſed vnuſ eorum viſis mirabilibus qua ſiebant in ſoliſ obſcuratione, terraq; mo-
tione, penituit, & ſocium ſuum in malitia perſiſtentem, redarguit. Aliqui dicunt, quod attēdens chri-
ſti patientiam & orationem qua dixit, Pater ignoſce illis, ſuit conuertus & penitēt factus, ſciliert an-
te ſoliſ obſcurationem, p̄aſſertim, quoniam Lucas, Mattheus & Marcus recitant factum iſtud latro-
num ante ſoliſ obſcurationem, alioſuſque mirabilium perpetrationem. Mirabilis autem fuit patien- Matth. 27.
tia Christi latroni non respondentis. Ait quippe Chryſoſtomus, Mirabilis eſt videre hominem con- chryſoſt.
uitia paſſum & non motum, quām hominem percuſſum ac vulnératum & non cadentem. [Reſpondens
autem alter,] ſciliert latro pendens à dextris, ſi inrepat cum, dicens, & que tu times deum,] quemadmodū
nec catéri Iudei & ferui Pilati illudentes, [Quod in eadem damnatione es] id eſt, non obſtante
quod nunc es in simili pena cruciſionis cum christo, adhuc tamen deum non metuis, cum iam
morti ſis proximus. quāli dicas. Eſti tempore ſanitatis ac propterſitatem deum non formidasti, nunc
merito eum timeres: ſquem ſi timeres, non iuſtum hunc blaſphemares, quoniam timor retrahit homi- Prouer. 15.
nem à peccato, ſicut Salomon ait, Per timorem declinat vno quisque à malo. [Et nos qui dem iuſte,] id
eſt, & ego iuſt hæc patimur, [Nam digna facta recipimus] id eſt, ſupplicia noſtris exceſſibus debita,
[Hic vero noli mali gemit,] ſicut in Eſaiā dicitur est, Iniquitatē non fecit, nec inueniuit dolus in
ore eius. [Et dicebat ad Iesum, Domine menēto me] id eſt, clementer ſuccurre, [Cum veneris in regnum tuum]
caleſte. Iam enim creditur latro Iesum eſte regem meliſſam in lege promiſum, cuius eſt regnum calo
H iiiij

rum. Hoc autem creditit ex mirabilibus quæ spexit, & ex ineffabili patientia, charitate & mansuetudine Christi: potius tamen ex supernaturali & gratissima illuminatione spiritus sancti, quia vas misericordie fuit. Vnde in conuersione, illustratione, ac saluatione latronis, datur omni peccatori & penitenti maxima spes salutis, omnisque desperandi occasio tollitur, cum latro iste in tot facinoribus deprehensus, tantum repente sortitus est charitatis feruorem, pénitentiam gratiam, venia plenitudinem, accelerationemque salvationis æternæ. Cum tanta etenim contritione & amoris feruore confessus est Christo duplice confessione, videlicet confessione bonitatis ac laudis diuinæ, & confessione propriæ culpæ, quod Christus eum ab soluit à poena & culpa. Charitas nœmper operit multitudinem peccatorum, & quo fuerit major contrito, eo plus auferunt de culpa & poena. *[Et dixit ei Iesu, Amen.]* id est, vere. *[Dico tibi, hodie mecum eris in paradiſo.]* id est, in statu & affluentia beatitudinis veræ, christus namque, quia pro originali satisfecit, pro cuius duntaxat reatu sancti in limbo patrum detinebantur, cum in infernum, id est, in lymbum patrum descendisset, mox animas ibi repertas beatificauit, dando eis præmium essentiale, videlicet beatitudinem diuinæ essentiae, cuius beatitudinis gloria iam nomine paradisi exprimitur. Latronis autem istius anima à corpore separata, statim ad lymbum defecedit, beatitudinemque præfata adepta est. Paradisus itaque modo non dicitur paradisus terrestris, aut cælum empyreum, sed participatio beatificæ visionis. Quemadmodum autem medicus corporum aliquem languidissimum & desperatum infirmum subito curâs, suam pandit peritiam, & magnam cōsequitur sanam: sic christus hunc salvans latronem, omnibus nobis suam declarauit ad ignoscendum atque saluandum clementiam, & pientiam atque potentiam.

*[Porro hoc loco omissit Lucas ac alij duo Evangelistæ, quæ de mutua compassione Christi & dilectionissimæ matris eius scribit Ioannes, dicendo, Stabat autem iuxta crucem Iesu mater eius. O affectuissimum, dolorosum, omnisque compassione dignissimum verbi. Et foror matris eius, videlicet Maria vxor Cleopha, mater Iacobi minoris. Cum ergo vidisset Iesu matrem suam & discipulum stantem, quem diligebat, dicit matri suæ, Mulier, ecce filius tuus, id est, Ioannem apostolum tibi assigno pro filio: quoniam ego nunc subtrahor tibi, ita quod de cætero tecum non ero in vita ista, mortalis & humano modo tecum conuersans. Deinde dicit discipulo, Ecce mater tua, id est, matrem meam tibi commendo, vt eam filialiter diligas, reuerenter custodias, ei assistas, obsequaris, prouideas. Et ex illa hora accipit eam discipulus in suam matrem, in suam fidem, in suam custodiam. Erat autem hora fere sexta,] quando videlicet crucifixus est Iesu: quod qualiter intelligendum sit, dictum est supra. *[Et tenebrae factæ sunt in uniuersa terra usque in horam nonam, & obscurans est sol,] non quod lux in sole esse deserit, aut in eo caligo extirrit, sed quoniam lumen non fudit in terram, nec apparebat, interposito medio quadam inter ipsum & incolas terræ, quemadmodum fit in eclipsi. dicitque Origenes, quod ista eclipsis seu obscuratio facta sit per interpositionem densarum multarumque nubium inter solem & terram. Hieronymus vero ait, quod facta sit per retraktionem radiorum solarium, quemadmodum in Aegypto tempore Moysi. Veruntamen Origenes atque Hieronymus opinatiue magis, quām assertive loquuntur, assignando modos, quibus fieri potuit illa eclipsis. Magis ergo credendum diuino & sancto Dionysio, qui in epistola sua ad Polycarpum scribit se eclipsim itam vidisse apud Heliopolim urbem Aegypti, vbi Dionysius tunc fuit ad vacandum astronomiæ obæcis serenitatem, & quietem ibi præcipuum. Afferit ergo Dionysius, quod vidit lunam ab oriente venire, sicut soli supponere, & obscuritatem causare.**

[Tangit præterea in prefata epistola Dionysius quatuor supernatura, quæ fiebant in illa eclipsi. Primum est, quoniam naturalis eclipsis solis, non fit nisi tempore coniunctionis, incensionisque lunæ, quando videlicet directe supponitur soli, tunc autem oppositio & plenilunium fuit, vt pote luna quin tadecima, quando Iudei celebrant pascha. Secundum est, quia cum luna fuisset supposta soli hora sexta in medio cali, tamen hora vespertina restituta est loco suo in oriente, ideo ordo temporis confusus non fuit. Tertium, quia eclipsis naturaliter inchoatur ab occidente, videlicet à parte solis, quæ respicit occidentem, quæ primo eclipsisatur, & peruenit usque ad orientem, quoniam motus lunæ in proprio orbe velocior est motu solis in circulo proprio, sicut pertransit solem ab occidente accedens: sed tunc luna iam pertransierat solem, distans ab eo per circuli medietatem, existens in oppositione ad solem: idcirco oportuit, vt ab oriente rediret ad solem; & primo attingeret eum à parte orientali, illamque primitus eclipsaret. Quartum est, quia in naturali eclipsi illa pars solis primo nudatur & cernitur, quæ primo fuerat obscurata. Sed tunc pars ultima obscurata primo apparuit, quoniam luna redibat ad orientem vnde aduenierat. Quintum miraculum circa illam eclipsim addunt Hieronymus atque Chrysostom. quoniam naturalis eclipsis modicum durat, puta quoquaque luna pertransit solem: tunc vero duravit tribus horis, luna tam diu sub sole manente. Præterea illa eclipsis fuit non solum in terra Iudeæ, cum Dionysius dicat eam in Aegypto fuisse, & apud Athenas, alij quoque historiographi scribunt eam fuisse in aliis terris. Denique videntes Athenienses philosophi tantæ mirabilia in illa eclipsi, dixisse leguntur. Aut deus naturæ patitur, aut elementa & sydera mentiuntur, aut machina mundi peribit. Attamen scientes illa mirabilia fieri virtute alicuius causæ non naturalis, sed supernaturalis, fecerunt altare in honorem causæ illius, vocabantque eam, scilicet causam, ignotum deum. Hinc in Actibus legitur Paulus apostolus inuenisse Athenis aram ignoto deo confectram, dixisseque Atheniensibus, Quod ignorantes colitis, hoc ego annuncio vobis. Vnde cum Dionysius a beato Paulo apostolo audisterat causam mirabilium illorum, citò credit. Præterea sicut refert Hieronymus, quidam contra euangelium Christi scribentes, dixerunt solem tunc naturale aliquid sustinuisse, quod discipuli Iesu ex imperitia propter passionem Iesu contigisse dixerunt:

[Actuū. 18.]

A quod quām falsum & fictum sit, patet ex dictis. Sed vt recitat Origenes contra præscripta, de ista eclipsi filii huius seculi dixerunt, quomodo nullus Græcorum aut Barbarorum tam mirabile factum descripsit. Ad quod Origenes responderet, quod quidam nomine Flegon in Chronicis suis deferipti sunt sub imperio Tyberij contigisse, non tamen scripti lunam fuisse plenam.

*[Postremo, si quod in textu habetur, in uniuersa terra, intelligatur de tota habitabili terra, non potuit fieri per lunæ suppositionem duntaxat, propter lunæ paruitatem, sed tunc addendus esset modus prætactus Origenis sive Hieronymi. *[Et velum templi scissum est per medium,]* id est in duas partes, à summo eius usque deorsum, vt ait Matth. *[Puit autem duplex velum templi tunc in Hierusalem existentis: vnu exterius in introitu templi, quod Remigius tunc diuisum testatur: aliud interius in ingressu sancti sanctorum, quod S. Hieronymus scissum effatur. Per velum autem scissuram, significabatur quod mysteria, sacramenta, & figuræ veteris testamenti in Christi passione impleta essent ac patefacta. Refert quoque Hieronymus se legisse, quod superliminare templi tunc scissum, diuisumque fuit. Sed & Iosephus ait, angelicas potestes, quæ usque & tunc præsidæ & custodes templi fuerunt, tunc paritor concilias, Transeamus ex his sedibus. Quod autem Lucas hic scribit de vel scissione, per anticipationem narravit: quia vt Matthæus apertissime dicit, velum scissum fuit in morte Christi cum spiritum tradidit. *[Matth. 27:17]* Ibidem. Denique secundum Matthæum & Marcum, circa horam nonam clamauit Iesus voce magna, dicens, Heli, heli lamazabathani, hoc est, deus meus, deus meus, vt quid dereliquisti me? Hoc autem proculi Christus inquantum homo, non ex impatientia, sed ad insinuandum ineffabilem acerbitatem personarum suarum: & derelictum se dixit à deo, non quod priuatus esset gratia aut gloria, aut à personali esse verbi aeterni sua humanitas fuerit separata, sed quia nulla pro tunc siebat redundantia consolacionis à superiori parte animæ suæ in partem eius inferiorem, corporeamque naturam. Sic autem non fuit in sanctis martyribus, quorum multi durante eorum passione tantam intra se consolationem sentierunt, vt exteriore vix sentirent dolorem. Ideo quoque se clamauit relictum, qui tam grauiter patiebatur, siquæ expofitus fuit voluntati sceleratorum, acsi peccator & à deo contemptus fuisset, quem admodum ab Esaiâ fuit prædictum, Nos putauimus eum quasi leprosum, & percutiūm à deo, & hu[m]ilitatem. Et christus in Psalmo ait ad patrem, Super me confirmatus est furor tuus, & omnes fluctus tuos induxit super me. Tunc enim vt Esaias prædictus dominus voluit eum conterere in infirmitate. Insuper ait Matthæus, Quidam autem illic stantes & audientes, scilicet qualiter Iesus clamasset, Heli, *[Psalm. 87:15]* Heli, dicebant, Heliam vocat iste. Istos aliqui dicunt suis gentiles non intelligentes perfecte idioma Esaiæ. *[53:7]* Hebraum, ideo per Heli putabant Heliam notari: & quia inter Iudeos morabantur, poterant aliquid scire de Helia. Alij dicunt quod fuerunt Iudei, qui ideo dixerunt Christum inuocare Heliam, vt eum de imbecillitate diffidarent, eo quod ab Helia peteret opem, qui pauloante se dei filium nominauit. Deinde Iesus dixit, Sitio. Et continuo currens unus ex eis, scilicet Pilatus minister, vt dicitur, obtulit ei acetum. Cæteri vero dicebant, Sine, id est, sustine paulisper, & expecta seu cessa, videamus si veniat Helias liberans eum. Hoc autem non confidendo, sed irritendo dixerunt, quasi dicant, Frustra inuocauit Heliam. Cum ergo accepisset Iesus acetum, dixit, Consummatum est, id est quæ de mea passione pronunciata fuerunt, & quæ pro hominibus facere, patfque debui, impleta fuit: nee aliud restat, nisi vt spiritum meum patri offeram & emittam. *[Et clamans vox magna Iesu.]* Vox illa magna fuit & valida, quia affectuissimæ mente, & forti & alta sonoritate prolata. *[Ait, Pater, in manus tuas.]* id est in tua potestate & aquitare. *[Commendo spiritum meum]* id est animam. Hoc autem dixit Salvator, non quasi anima sua alicui periculo exēundo esset exposita, à qui peteret eam præseruari: sed hoc dixit quasi cum gravitatem actione & laude eam patri secure committens. Denique aliqui dicunt Christū dixisse in cruce voce submissa Psalmum in quo versiculos iste conscriptos est, scilicet, In te domine speravi, à principio eius usque ad hæc verba inclusio, quæ alte depropnixit. Alij afferunt eum dixisse omnes psalmos ab eo loco quo alte clamauit, Deus meus, deus meus, vt quid dereliquisti me, quod est principium Psal. 21. usque ad hunc versum, In manus, &c. *[Et hec dicens, expirauit.]* videlicet capite inclinato, factus patri obediens usque ad mortem, & tunc Christus cum tam forti clamore spiritum tradens, apertissime verbum esse monstrauit, quod ante iam dixerat, Protestatorem habeo ponendi animam, & iterum sumendi eam. In hac itaque expiratione vere obiit Christus, ita quod anima eius separabatur à corpore, & descendit in lymbum patrum, tanquam glorioissima triumphatrix, & mox in eius aduentu sanctæ animæ ibi existentes perfusa atque impletæ sunt lumine gloria, & coperuntque deum videre per speciem, quia pretium iam solum solutum, & pro originali peccato fuerat satisfactum. Quamuis autem anima, corporisque Christi fuerint à se inuicem separata, vtrunque tamen manit verbo æternō vñitum, quia quod verbum semel assumpit, interim nunquam depositum. In hac Christi expiratione terra supernaturaliter mota est, & petræ scissæ sunt, & monumenta aperta sunt, ex vehementi terra tremore: & multa corpora sanctorum quæ dormierant, surrexerunt: non in hac hora, sed eadem hora qua Christus resurrexit: ideo ait Matthæus, Et exentes de monumentis post resurrectionem eius, venerunt in sanctam ciuitatem, puta Hierusalem, & apparuerunt multis ibi hominibus, protestantes Iesum esse Christum, & à morte veraciter suscitatum, sicutem resurrexisse, vt huius rei existenter testes. Qui autem fuerint sancti illi cum Christo surgentes, nescimus certitudinaliter. Hieronymus tamen ait, quod antiqui patriarchæ, Abraham, Isaac & Iacob tantam solicitudinem habuerūt, vt sepelirentur in terra promissionis, in qua nouerant christum nasciturum, passurum ac sepiendum, quatenus eius resurrectionis essent participes. Hinc aliqui putauerunt huiusmodi patriarchas & aliquos prophetarum, Adam quoque & Euam & David cum Christo resurrexisse. Rursus secundum Hieronymum incertum est an isti sic cum Christo suscitati iterum sint defuncti, vel in eis resurrectio sit completa, ita quod in corpore glori-**

[Psal. 30:1] Matth. 27:17. Psalm. 21. Psalm. 30. Philip. 2. Ioan. 10. Dicitur, quod Christus in illa expirauit, ut in hac hora, sed eadem hora qua Christus resurrexit: ideo ait Matthæus, Et exentes de monumentis post resurrectionem eius, venerunt in sanctam ciuitatem, puta Hierusalem, & apparuerunt multis ibi hominibus, protestantes Iesum esse Christum, & à morte veraciter suscitatum, sicutem resurrexisse, vt huius rei existenter testes. Qui autem fuerint sancti illi cum Christo surgentes, nescimus certitudinaliter. Hieronymus tamen ait, quod antiqui patriarchæ, Abraham, Isaac & Iacob tantam solicitudinem habuerūt, vt sepelirentur in terra promissionis, in qua nouerant christum nasciturum, passurum ac sepiendum, quatenus eius resurrectionis essent participes. Hinc aliqui putauerunt huiusmodi patriarchas & aliquos prophetarum, Adam quoque & Euam & David cum Christo resurrexisse. Rursus secundum Hieronymum incertum est an isti sic cum Christo suscitati iterum sint defuncti, vel in eis resurrectio sit completa, ita quod in corpore glori-

ficato regnent cum Salvatore. & appetat quibusdam magis probabile, quod taliter regnent cum Christo, aliter (vt dicunt) non essent idonei testes perfectae resurrectionis dominicae. Veruntamen in reuelationibus sancte Brigida legitur virgo benedicta loqui ad Brigidam, quod nullum corpus humanum sit in regno caelesti, nisi corpus filii sui & corpus suum. [Vides autem Centurio quod factum fuerat, glorificatus deum, dicens, vere hic homo iustus erat.] Hoc alii Evangelista plenius scribunt. Ait enim Matthæus, Centurio autem, id est, qui centum militibus presufuit, & fuit de Pilati familia. Vnde Centurio est nomen officii, non personæ, & qui cum eo erant, scilicet milites eius custodientes Iesum ne ante mortem raperetur ab aliquo, aut sine licentia præsidis deponeretur de ligno, viso terræmotu, & his quæ siebant in præfata eclipsi, & qui Iesus sic clamans expræsset, timuerunt valde, dicentes, Vere filius dei erat iste, id est mirabilis illa quæ vidimus protæstatur, quod veraciter fuit illius dei, sicut afferunt, & sicut ei impositum fuit. Lucas autem singulariter ait de Centurione, quod [Glorificauit] id est gloriosum & omnipotentem esse confessus est, atque laudavit ex consideratione tantorum mirabilium, sumnum deū, eius virtutis ista ascribens & dicens, Vere hic homo iustus erat, ita quod iniuste occisus est, eo quod veritatem protulerit. Ex his elicitor, quod Centurio & existentes cum eo timuerunt, & timendo glorificauerunt deum, atque utrumque dixerunt, videlicet, vere filius dei erat iste, & hic homo iustus erat. Sed quia Centurio principalior fuit, Lucas de ipso duntaxat hæc scribit. Perpendit quoque Centurio hoc penitus miraculosum fuisse, quod Iesus tantis, tamquam diuturnis excruciatuis atque exhaustus tormentis, totoque corpore dissipatis, in ipsa sua expiratione tam fortiter exclamauit, cum alij ita tractati, tunc vix parvulum sonum queant emittere. Aliqui autem legunt sic, Glorificauit eum, scilicet Christum, ut sit sensus, quod Centurio visus his, testimonium Christo perhibuit gloriosum. [Et omnis turba eorum qui simul aderant ad pectaculum istud,] id est ad mirabilem Christi occisionem, per quam mortem diabolumque prostrauit, & mundum redemit, ac viator ad immortalitatem profectus est. [Et videlicit quæ siebant,] videlicet solis obscurationem, terræmotum, & Christi validum in expiratione clamorem, Percutientes pectora sua, reverenter, ad propria. Per peccatoris percussionem insinuant, quod iniustissime actum esset cum Iesu, & quod preniterent de hoc, quod in eius crucifixionem confessissent; sed & plagam vltoris diuinæ verebantur, nam & ideo Centurio cum suis valde expauit. Vnde quod Lucas ait, Omnis turba, intelligendum est dici propter multitudinem eorum qui taliter redierunt: non tamen absolute omnes qui aderant ita egerunt, immo aliqui ipsorum tam Iudei quam Gentiles in pristina perfisterunt malum. [Stabant autem omnes non iei,] id est discipuli & amici ac consanguinei Christi, loquendo de his qui ibi fuerunt, [Et longe] à cruce, timore Iudeorum ac crucifixorum, non tamen steterunt multum remote à cruce, sed comparatione aduersariorum Christi prope crucem stantiam, a longo.

Psalm. 87. ge stabant, sicut in Pſalmo prædictum est, Elongasti à me amicum & proximum, & nos tuos. [Et mulieres qua sequuta eum erant à Galilea,] jetiam prædicto modo steterunt à longe. Nec obstat quod Ioannes testatur, Stabat autem iuxta crucem Iesu mater eius, & soror matris eius. Non enim (vt dictum est) steterunt remote, loquendo absolute, sed respectu, & forte nunc proprius nunc remotius stabant. Inter præfatas vero mulieres fuerunt secundum Matthæum, Maria Magdalena & Maria mater Iacobi minoris & Ioseph fratri eius, fuitque soror sacratissimæ virginis & Cleophae vxoris, itemque mater filiorum Zebedæi, fuit etiam ibi Ioanna, vt patet ex his quæ sequenti dicuntur capitulo.

[Et ecce vir nomine Ioseph.] Omitit hoc loco Lucas, quod post eum scripsit Ioannes, dicens, Iudei ergo quoniam parae erat, scilicet sexta feria proxima sabbato singulariter celebri, scilicet tam ratione paschalis solennitatis, quam ratione septimæ dici, quæ iussa fuit in lege veteri celebrari, vt non remanerent in cruce corpora crucifixorum, videlicet Christi atque latronum, sabbato: erat enim magnus, id est valde solennis dies ille sabbati, rogauerunt Pilatum vt frangerentur à crucifixoribus eorum crura, & tollerentur, id est corpora de cruce deponerentur, ne horrore sui diuturni supplicij, solennitatem ilius diei foedarent, incutiendo transseptibus tædium ac paurorem. Huic preci consensit Pilatus. Subdit enim Ioannes, Venerunt ergo milites, & primi quidem fregerunt crura, id est primi latronis ad dexteram Christi pendentes vel primi, id est, principalis latronis: vel primi, id est eius qui venientibus eis primo fuit in via: & alterius latronis, ad Iesum autem, id est corpus eius exanimé, ponendo partem pro tota, cum venirent, vt viderunt eum iam mortuum, non fregerunt crura eius, sed vnum militum lancea laetus eius aperuit. Miles iste (vt legitur) vocabatur Longinus, & erat cæcutiens, distillanteque aliqua parte sanguinis Christi super oculos eius, ceperit clare videre imd' & intus illuminatus est, atque conuertus, & postea diu vixit, & tandem martyrio coronatus migravit ad dominum, & continuo de latere christi exiuit sanguis & aqua, vera vtique aqua: quod non fuit naturale, sed miraculosum, & propter mysticas rationes peractum, videlicet ad signandum inuolabilem puritatem corporis Christi, & quod corpus eius vere compositum fuit ex elementis. Deinde cum fero factum esset, secundum Matthæum, contigit quod ait nunc Lucas, [Et ecce,] quia notabile est quod dicetur, [Vir] sexu, virtute, atque constantia animi, [Nominis Ioseph,] imitator perfectionis sancti illius Ioseph eximij patriarchæ, [Qui erat decurio,] id est potens ac nobilis, & etiam diues secundum Matthæum, erat à ciuitate Iudeæ nomine Arimathia, quæ alio nomine vocata est Ramatha, de qua (vt in libris Regum habetur) fuit Samuel & eius parentes. Dicitur autem decurio, quia de ordine curia fuit, & officium curia forsan aliquod Hieronymi. administrans: fuit enim consiliarius secundum Hieronymum: interdum tamen & etiam proprie appellatur decurio, qui decem præfæt militibus, sicut centurio qui centum, [Vir bonus,] id est pius ac deo devote intentus, [Et iustus,] ad proximos, quod ad curias officiales præcipue pertinet, quamvis haec raro inueniantur in eis. Itaque Ioseph iste similis fuit Cornelio Centurioni ac decurioni, qui fuit vir religiosus ac bonus & timoratus, vt dicitur in Actibus, [Hic non confinxat confilio & artibus eorum,] videlicet

A licet Iudeorum, qui inter se consuluerunt, quomodo Iesum occiderent, siisque mortem procurauerunt. [Qui expectabat & ipsa] per spem formata, quæ est theologica virtus, [Regnum dei,] i. felicitatem caelestem. Matth. 27. fuit enim discipulus Christi secundum Matthæum, occultus tamen, secundum Ioannem, propter metum Ioann. 19. Iudeorum, sed nunc timore illorum postposito, [Accedit ad Pilatum] audacter, vt ait Marcus, [Et petit Marci,] corpus Iesu, i. licentiam deponendi, sepeliendique illud. Nā & Iosephi tamen viis tot mirabilibus, animata^a fuit ad honorifice sepeliendu corpus Christi. Pilatus autem (vt ait Marcus) mirabatur, si Iesus iam obiit. Ibidem. Et cum cognovisset hoc à Centurione, donauit corpus Christi huic felici Ioseph, propter dignitatem & reverentiam eius, & quia agnouit Iesum innocentem fuisse, itemque quia à Centurione forte audiuit mirabilia illa esse facta, ad innundum, q. Iesu est inuste occisus, & filius dei, [Et depositum] corpus Christi de cruce, [Involuit] Ioseph [In syndone], sumpta ac linea vesta, [Et posuit eum in monumento exsisto] i. sepulcro lapideum in petra magna exciso, [In quo nondum quiescam positi] fuit, i. nullus fuit ibi ante sepultus. Si enim alius ibi fuisset ante sepulcrum, forte dixissent Iudei, non Iesu, sed illius corpus esse ablatum de monumento. Denique secundum Ioannem ista plenius descripunt, venit & Nicodemus serens Ioan. 19. mixturâ myrræ & aloës quasi libras centum, i. vnguentum ex talibus speciebus confectum. Accepunt ergo corpus Iesu Ioseph & Nicodemus, & ligauerunt eum lintheis, i. paninis lineis, scilicet linthamine atque sudario eius corpus inuoluerunt cum aromatibus. Vnde appareat q. non habuerunt clarum, perfidamq; fidem de Christi resurrectione cito futura, adhibentes ei hanus vñctionem contra putrefactionem. B [Erat autem in loco ubi crucifixus est Iesus horum,] i. prope locum Calvariae, [Et in horto monumentum] nouum, quod Ioseph sibi ipsi fecit excidi secundum Matthæum, & ibi posuerunt corpus Christi cum reverentia Matth. 27. grandi, & aduoluit sarcum magnum Ioseph cum adiutoribus suis ad ostium monumeti, quod (vt legitur) factum fuit ad modum domunculae, in cuius medio fuit sepulcrum, & habuit ostium parvum ad ingressum. [Et erat dies paschæ] i. sexta feria, quam sabbatum sequebatur, in qua die crucifixus est Christus, & populus eius saluatus. De qua die dominus ait per Zacharium de Christo, Auferam peccata ter Zachar. 3. ræ illius in die vna. Porro paracevit interpretari præparatio, quia in die illa præparabant cibaria pro sabbato subsequente, in quo nec cibaria præparari licet opinabantur Iudei. Ioc autem vocabulum traxerunt Iudei à Græcis, qui inter eos cōuerbantur. Non enim Hebraicū, sed Græcum est nōmē hoc. [Et sabbatum,] videlicet septima dies hebdomadæ, [In sabbato] i. lucere incipiebat, non q. sol tunc cœperit apparere, sed stellis in principio noctis sabbati apparere incipientibus. Iudei namque à vespera in vesperā solennia celebrabant: ideo sabbatum tunc illuccebat, quoniam prima sabbati illius vesperianam instabat. [Subsequently autem mulieres,] quæ de Galilæa cum sequente fuerunt, de quibus iam dictū est, consideraverunt attente proponentes cito reuerti, monumentumque ingredi ad corpus Christi vngendum: ideo subditur, [Et quemadmodum possum erat corpus Iesu,] vt illud ciuius attingere possent. [Et reuertentes] in Hierusalem cum benedicta virgine Maria, [Parauerunt aromata & vnguentum,] quibus post sabbatum corpus Christi condirent, quamvis Nicodemus hoc sat satis fecisset; C & vnguentum, i. quibus post sabbatum corpus Christi condirent, quamvis Nicodemus hoc sat satis fecisset; unde constat q. nec fæmina ista Christum die tertia resurrectum putabant, sed cōtra fætorem arogata, contra corruptionem parabant vnguenta feria sexta vsque ad solis occasum, scilicet quandiu eis licuit operari. [Et sabbato quidem sacerdoti] id est toto illo die sabbati præsolenni quieuerunt à præparatione aromatum & vnguenti usque ad vesperam, [Secundum mandatum] legis, quæ iussit, vt sabbati silentium, hoc est quies à vespera usque ad vesperam seruaretur, sed facta vesperi sabbati, in qua licuit ista pietatis opera exercere, quia secundum mulierum istarum estimationem non sufficiebant pro corporis Christi vñctione vnguenta adhibita, rursum emerunt aromata, & tota nocte illa, quæ inter sabbatum & dominicam fuit diem parauerunt ea, manéque ea secum tulerunt ad monumentum, vt venientes vngent Iesum. Porro, vt refert Matthæus, altera die quæ est post paraceven, conuenerunt principes sacerdotum & pharisaï ad Pilatum, dicentes, Do mine, recordari sumus, quia seductor ille dixit adhuc viuens in corpore, post tres dies resurgam, id est tertio die statim post eius inchoationem: iube ergo custodiri sepulcrum eius usque in diem tertium inclusive, ne forte veniant discipuli eius & furen- tum, & dicant plebi, surrexit à mortuis, & erit nouissimus error peior priore. Ait illis Pilatus, Habeatis custodiam, id est milites qui monumentum custodian, vobis prompte cōcedo. Ite, custodite, id est per milites custodini facite monumentum, sicut scitis esse expediti. Illi autem abeunt munierunt se pulcrum, signantes lapidem suo sigillo cum custodibus, id est militibus ad sepulcri custodiam deputatis. Sed vt Salomon protetatur, Non est sapientia, non est prudentia, non est consilium contra dominum. Hinc quanto Iudei callidi cogitaverunt nomen & famam, ac fidem Christi prorsus extingue- re, tanto plus eum glorificauerunt. Quod enim tam diligenter sepulcrum signauerunt, & custodiri fecerunt, certissimum signum est, corpus Christi furto non esse sublatum, sed diuina refuscatum virtute, vt super Matthæum clarius demonstrauit. Postremo, quia Ioseph & Nicodemus corpori Christi corporaliter exhibuerunt, nos Christo spiritualiter debemus impendere, & myrra ac aloë istud condire, id est vitiorum mortificatione, ac bona conuersationis dulci odore exemplarique fama venerari ac vngere, & in nouo ponere monumentum, id est in intimo cordis fundo virtutibus reformato ipsum sepelire, nostris eum cordibus imprimo, per sua diuinitatis contemplationem humanitatique suggestionem, atque per iugem suorum beneficiorum memoriam, per sua bonitatis ardensem anorrem, suaque virtus ac passionis cruciformem imitationem. Debemus etiam eum inuolere lintheis, hoc est synceritate cōscientiae, & animi puritate, cordisque vigilanti custodia, vt perseueret semper nobiscum, qui cum patre & spiritu sancto est vnuus deus super omnia sublimis & benedictus, Amen.

Lucas 23,

Ostquam beatus & lucidissimus Lucas euāgelistā Christi incarnationem atque in seculo isto conuersationem, prædicationem, & operationem, ac passionem gloriose descripsit, nunc in ultimo isto capitulo eius resurrectionem describit. In fine quoque capituli aliquid tangit de ipsius ascensione & sancti spiritus missione. Itaque ait, [Una autem sabbati] videlicet prima die post sabbatum, qui fuit dies festivus Iudeorū, id est die dominica[Valde diluculo] ut pote incipiente aurora, quando adhuc apparuit aliquid tenebrarum[Venerunt ex Hierusalem Ad monumentum] Christi, mulieres, de quibus in fine præcedentis capituli dictum est, portantes que parauerant aromata, dicitur est nanque in præcedentis capituli fine, Subsecutæ mulieres quæ cum ipso venerant de Galilaea, viderunt monumentum, & quemadmodum posuit fuit corpus eius. Et reuertentes, parauerant aromata, & vnguentæ. [Et inuenierunt lapidem revolutum à monumento.] Postquam enim de clauso sepulcro superpositum mox removit, vt dominum monstraret resurrexisse, sicut in Mattheo habetur, Angelus domini descendit de celo, & accedens reuoluit lapidem, & sedebat super eum. [Et ingressus] monumenti speluncam[Non inuenierunt corpus domini Iesu.] Iam enim surrexit. [Et factum est dum mense consernata effert de ihsu] id est animo deiectæ ac stupefactæ de dominici absenti corporis resolutioneque lapidis, de quo inter se dixerunt cum ingenti anxietate in via, Quis reuoluet nobis lapidem, ab ostio monumenti? Erat quippe magnus valde, vt in Marco legitur. [Ecco duo viri steterunt iuxta illas in veste fulgenti.] id est duo angeli in specie virorum, sicut & iuxta apostolos Christo ascendente in celum. Veruntamen Mathaeus & Marcus mentionem non faciunt, nisi de angelo uno. Sed maior numerus Marci. 10. dem ab ostio monumenti? Erat quippe magnus valde, vt in Marco legitur. [Ecco duo viri steterunt iuxta illas in veste fulgenti.] id est duo angeli in specie virorum, sicut & iuxta apostolos Christo ascendente in celum. Veruntamen Mathaeus & Marcus mentionem non faciunt, nisi de angelo uno. Sed maior numerus Matth. 28. merus minorem includit, & minor maiorem non excludit. Matthæus quoque & Marcus loquuntur de Marci. 10. angelo qui lapidem reuoluit, & ex parte amborum mulieribus loquebatur. Si autem obiciatur, quod secundum Ioannem, Maria Magdalena vidit angelos duos sedentes, vnum ad caput, & vnum ad pedes: Chrysostomus, quod primo federunt, deinde sc̄emini sanctis assurgentib; [Cum timerent autem & vultum declinarent in terram.] Mulieres istæ vixi angelis, valde pauebant, quia corum aspectus ex Matth. 28. rat ut fulgur, vt Matthæus refert de vno, nec dubium, qui idem sit intelligendum de alio, & cælesti claritate fulgebant. Et quia in specie iuuenium apparuerunt virorum, sc̄emina istæ deuotæ etiam erubuerunt, & facies suas depressoerunt deorsum, quasi illos aspicerent non audentes. [Dixerunt angelii ad illas.] Cōsuetudo scripturæ est, vt multitudo sive societas facere aut loqui dicatur, quod facit aut loquitur pars ipsius seu vnius ex ea. Si nunc angeli isti dixisset scribuntur, quod vnu dixit ex persona amborū, [Quid quæreris viuentem cum mortuis?] id est cur Iesum Christum secundum suam deitatem eternaliter in uariabiliterque viuentem atque secundum naturam assumptam iam suscitatum, queritis in sepulcro quafi vnum ex mortuis nondum resuscitatis? Veruntamen antequam angelus verba hæc protulit, consolabatur Marc. vlti. tur mulieres, dicendo, Nolite expauescere, scio enim quod Iesum queratis: & tunè inter cetera dixit verba praetexta ac subsequentia, [Non est hic secundum corporalem presentiam, qui omnia implet per diuinitatis suæ incircumscribilem maiestatem, sed surrexit] propria sua virtute diuina. [Recordamini quælibet] id est quam vere, & euidenter ac frequenter [Locutus est vobis cum adhuc in Galilaea esset,] dices, [Quia oportet,] id est opportunum est & conueniens, & secundum diuinam præordinationem necesse, [Filium hominis tradi in manus hominum peccatorum] videlicet Iudeorum ac Gentium, qui dei filium male tractando & occidendo, facti sunt antonomasticæ peccatores, id est sceleratissimi transgressores, ut propter deicida. Propter quod scelus machina mundi expauit, & vulnus naturæ discoloratus est, & ordo rerum confusus. [Et crucifixi.] Nam & si alio modo redimi potuit genus humanum, iste tamen conuenientissimum fuit. [Et tercia die resurgere.] ex quibus probatur, quod Christus non solum discipulis, sed & sc̄emini istis deuotis passionem & resurrectionem suam predixit. [Et recordatæ sunt] mulieres istæ [verborum eius] iam præactorum, quæ ex magnitudine compassionis & doloris fuerunt oblite. [Et regressæ à monumento, renunciaverunt hæc omnia,] quæ eis acciderant & verba ista angelica, [Illa undecim] apollolis, nam Iudas iam periret, [Et ceteris omnibus] Christi discipulis, ad suam societatem pertinentibus, [Et autem Maria Magdalena] quæ fuit familiarissima, fidelissima ac feruentissima Christi discipula, [Et Iohanna] coniux Chûsæ procuratoris Herodis, quam dominus Iesus sanavit, [Et Maria Iacobæ] mater, & Marc. 16. etiam Salome, vt in Marco legitur, [Quæ dicebant ad apostolos hæc] & item ad alios, sicut iam patuit, sed a apostolos tanquam principaliores iam repetit. [Et visa sunt ante illos sc̄i deliramentum verbis ista,] id est phantastica, abusiva, & sc̄emina levitas ea reputabant, nequaquam credentes Iesum resurrexisse, nec angelos sc̄emini istis vere apparuisse, sed eas esse illusas. Veruntamen beatissimus Petrus non penitus putauit sc̄eminas delirare, sed veritatem certius optauit cognoscere, sicut subiungitur, [Petrus autem sicut gen] à sua pusillanimitate, formidine & torpore, corporaliter quoque surgens, quia sedebat in terra mortisimis, [Cucurrat ad monumentum,] prout in Ioanne legitur, non solum Petrus, sed & Ioannes cum eo currebat ad monumentum: sed Petrum tanquam seniorē, feruienter & principaliorem exprimit Lucas, cuius exemplo cucurrit & Ioannes. Veruntamen iste cursus fuit ex denuntiatione solius Mariae Magdalena, vt Ioannes insinuare videtur, & ita Euangelista Lucas non videtur hic seruare ordinem rei gestæ. [Et præcubens,] id est ad inspiciendum se inclinans, [Vidit lintheamina sola posita,] lintheamina nanque quibus corpus Christi fuerat inuolutum, fuerunt polita sola, id est seorsum decenter composta seu plicata, & a sudario separata. Sudarium quoque fuit decenter conuolutum, & seorsum locatum.

A Quod tamen fuit angelico obsequio factum, ad declarandum, quod corpus Salvatoris non fuit ab eius discipulis fortuite sublatum, quoniam totis viribus festinavissent hoc faciendo, timore custodum praesentium, neque tandem aut curiose se occupassent cum huiusmodi lineorum compositione pano rum, immo eos simul cum corpore abstulissent. Veruntamen apud Ioannem scribitur, quod Petrus intravit locum sepulchri: idcirco dicendum, quod primo ad inspiciendum se inclinavit, vt recitauit Lucas. Deinde vt omnis diligenter consideraret, ingressus est. [Et abiit secum mirans quod factum fuerat] utpote quod Christus surrexit, vt quidam exponunt: vel potius quod corpus eius sic debeat, & lintheamina ita disposita erant, & tunc (vt creditur) Petrus à Ioanne diuertit se, & anxie cogitauit de ipsis, moxque Christus ei aperte paruit. ¶ Deinde describitur apparitio Christi facta duobus discipulis. [Et ecce duo ex illis] nō ex numero apostolorum, sed lepragintuorum discipulorum, vt dicitur, [Ibant ipsa die dominica resurrectio nis] in castellum quod erat in spatio stadiorum sexaginta ab Hierusalem, nomine Eman. Sedecim stadia faciunt leucam, & ita sexaginta stadia faciunt quatuor leucas, quatuor stadiis deficientibus. ¶ Porro stadii conti ncti passus centum vigintiquinque, passus vero est spatium quinque pedum. [Et ipsi loquebantur ad iniun cem de his omnibus que acciderant] circa Christum, & circa mulieres visitantes sepulcrum. Itaque de vi libus conferabant, in quo itinerantes sequi debent soldeni, & vana vitare colloquia, atque saepe oratio nibus, meditationib; que vacare in ambulando. [Et factum est dum fabularentur,] id est conferrent, sustendo verbum hoc fabulari prout deriuatur à verbo forsanis, non à fabula, [Et secum quererent,] id est inuicem interrogarent, qualiter gesta & narrata se possent habere. [Et ipse Iesus approquans,] id est per modum itinerantis & peregrinantis eis se applicans, [Ibat cum illis.] Ipse etenim dixit, Vbi fuerint duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum & quia de Christi passione contulerunt, Matth. 8. & ei pie compatiabantur, apti fuerint visitari & consolari ab eo. Specialiter etenim complacet Saluatoris, compassio & collatio de sua passione. [Oculi autem illorum tenabantur, ne eum agnoscerent,] quia (vt Marci. 16. cùs habet) in alia effigie apparuit eis, & hoc propter dubitationem & incredulitatem eorum: non tamē putandum, quod facie Christi dispositio fit mutata, quia vere fuit glorificatus, nec alia illa effigies fuit subiecti in facie Christi vt probabilius tenet opinio, quamvis aliqui dicant, quod Christus ad horam Matth. 17. mutauit vultus sui effigiem, sicut in transfiguratione. Verisimilis ergo fertur, quod altera illa effigies Marci. 9. fuit subiecti solum in oculis discipulorum, vel vt aliqui opinatur in aere. Potuit equidem Christus Lucae 9. visum discipulorum diuersimode immutare, per solam impressionem talium, aut talium visualium spe cierum seu radiorum. Hinc aliqui dicunt, quod erant percussi specie cæcitatibus que vocatur acrisis: quæ 4. Reg. 6. admodum Syri videntes Heliæum, nec tamen eum recognoscentes: & Sodomites, querentes domum Genet. 19. Loth, nec inuenientes. Est quippe acrisis quædam cæcatio, quia aliiquid confuse & imperfecte videatur, nec tamen sub propria specie apprehenditur. Vnde secundum Gregorium, Christus discipulis ipsis ip. Gregorii sum amantibus, & de ipso loquentibus, exhibuit se præsentem, & tamen de ipso dubitantibus sue cognitionis abstatuit speciem. [Et ait ad illos, Qui sunt hi sermones quos confortis ad inuicem ambulantes, & frateris?] Non ex ignorantia hoc quæsivit, sed vt eorum ratiōnē pōsonem eos congruerent in fruere. [Et respondens unus, cui nomen Cleophas] qui fuit de 72. discipulis, alter secundum Ambrosiū fuit Amous. Gregorius vero in prologo super moralia Iob dicit, quod creditur fusile Lucas iste euāgelistā, ita quod ex Ambro. humilitate suam subiectum nomen. [Dixit, Tu solus peregrinus es in Hierusalem, & non cognovisti que facta sunt in illa bis diebus?] Hoc totum non assertiue, sed interrogatiue protulit Cleophas, quasi diceret, Vnde tu solus in Hierusalem in hoc pascha, vt ignoreas que in ea contingere vno horum dierum, hoc est, in die Parasceus, & etiam ante, quando in die Palmarum, & postea multa prodigia fecit in Hierusalem Christus? Nam ita te habes nos interrogando, quasi solus peregrinus hic fueris, & idcirco ab aliis peregrinis nihil audieris, cum tamen certum sit, quod his dieb; innumerabiles fuerint in Hierusalem peregrini, à quibus merito percepistis, quæ in ea sunt facta, quoniā peregrini libenter inquirunt atque percepunt noua, [Quibus ille dixit, Quæ sit quænam sunt illa, quæ in Hierusalem his diebus sunt facta?] [Et dixerunt, de Iesu Nazareneno,] id est Iesum Nazarenum facta ista concernunt, & de eo ac in eo facta sunt, [Qui sunt viri] sexu & omni perfectione virtutum, propheta summus, omnium præciosus futurorum, ita quod gratia prophetæ fuit in eo per modum habitus fixæ, immo semper in actu & peracte, perfecte, [Potens in opere,] id est in omni actu virtuoso, perfecto, & in signis, prodigiis atque miraculis: vnde & dixit, Opera quæ dedit mihi pater, testimoniū perhibet de me. Itēneque, Si opera nō Iohann. 15. fecissem in eis quæ nemo aliud fecit, peccatum non haberent. [Et sermone] quia in verbis sapientissimus Iohann. 15. ac eloquentissimus fuit, iuxta illud, Diffusa est gratia in labiis tuis. Mirabantur omnes in verbis gratia Psalm. 44. quæ procedebant de ore eius. A duersarij quoque eius coacti sunt dicere, Nunquam sic locutus est ho. Lucare 4. mo sicut hic loquitur. Et recte nunc dicitur, quod fuit potens in opere & sermone, præmittendo in Iohann. 7. opere. Cœpit enim facere & docere, ita quod primo egit, quod postmodum prædicauit. Sed iam multo Actu. 1. tñ sunt quasi potentes in sermone, debiles vero in opere: qui de humilitate, patientia, mansuetudine, tē perantia, iustitia, charitate, copiose sermocinantur, & tamen faciliter à propriis passionibus superatur, inquinamentis carnis & animæ viliter, infelicitate que succumbunt. Itaque Iesus fuit potens in opere & sermone Coram deo, id est vere & infallibiliter, virtuoso & meritorie sibi ipsi, quantum ad præmiū accidentale, & aliis absolute, [Et omni populo,] id est secundum omnium, præfertim vulgarium, reputatiōnem, qui dixerunt, Nunquam apparuit sic in Israël. Et, propheta magnus surrexit in nobis. ¶ Porro, quidam sunt potentes in opere & sermone coram hominibus, sed non coram deo, sicut hypocrites. [Et quomodo,] id est quam iniuste, Tradiderunt cum summi sacerdotes & principes nostri] videlicet pontifices & seniores, [In damnationem morit,] id est morte dignum eum iudicauerunt, dicentes, Nos legem habemus, & secundum legem debet mori, quia filium dei se fecit. Importune quoque impetraverunt à Iohann. 19.

Præside sententiam condemnationis ad mortem aduersus Christum, [Et crucifixus erit enim cum te] quia eius crucifixionem procurauerunt. [Nos autem sperabamus] ante passionem ipsius, [Quia ipse est redemptor istud] hoc est liberatus Iraeliticum populum, tanquam verus Melisæ in lege & prophetis promissus, ab originali & omni peccato, & captiuitate diaboli, & seruitute peccati, quasi dicerent. Hoc sperabamus, sed modo non speramus. [Et nunc super hanc omnia, id est ultra ea quæ dixi, Tertia dies est hodie, quo] id est à die Parasceues in quo [Facta sunt ista,] quo scilicet Iesus mortuus adiudicatus & crucifixus est. [Sed et mulieres quædam ex nostris,] id est ad societatem nostram spectantes, quia nobiscum dominum Iesum sequebantur devote. [Tertiu nos, quæ ante lucem] id est valde diluculo, [Fuerunt ad monumentum, & non inuenient corpore eius] quia iam resurrexit [Venerunt] ad apostolos [Dicentes, scilicet etiam visionem,] id est visibilem formam [Angelorum vidisse,] ita quod angelos in afflumbris corporibus corporaliter conspexerunt, [Qui] angelii [Dicunt eum vivere,] id est Christum resurrexisse. Itaque discipuli verbis mulierum istarum auditus terrebantur, quia forsan metuebant, quod Iudei increduli imponerent eis quod corpus sui ab aliis magistris, & propterea eos persequerentur. [Et abiérunt quidam ex nostris ad monumentum] ut pote Petrus & Ioannes, vt dicitum est, [Et ita inuenierunt sic mulieres dixerunt] videlicet lapide revolutum, & lintheamina posita: [Ipsum vero,] id est corpus Iesu, [Non inuenierunt. Et ipse dixit eis, O fulvi,] id est scripturarum notitiam non habentes, & vera fides luco carentes, [Et tardi corde ad credendum in omnibus] verbis & vaticiniis, [Que loquuntur sicut prophetæ] de mea passione & resurrectione, cum tamen ha beatis sufficientia inducitu ad credendum, quod ego sum ille, de quo illa prædixerunt prophetæ, nō verbis & sufficientibus miraculis Christum me esse probauit. ¶ Quæritur, cur Christus discipulos istos vocauerit stultos, cum alibi dicat, Qui dixerit fratri suo fatue, reus erit gehenna ignis. Et respondendum, quod peccata verborum pensantur penes intentionem, affectionemque cordium, quoniam ea quæ sunt in voce, sunt earum quæ sunt in anima passionum, affectionum, intentionumque nostra. Christus ergo prohibuit dicere proximo fatue ex contemptu, derisione, aut simili vitiosa radice: non autem ex charitate, & zelo iustitiae, rationabili causa id exigente. [Nonne hec oportuit pati Christum,] propter exter ni patris præordinationem, & prophetarū verificationem atque humani generis saluationem, sanctorum de lymbo educationem, celestis patriæ apertione, celestis Hierusalem redificationem, [Et ita] puta per passionem, [Intra in gloriam suam?] id est in celum ascendere, & corpore glorificari, gloriamque coelestem plenarie possidere. Christus quippe sua humiliacione, passione, & morte promovit sibi ipsi præmium accidentale, atque dominium omnis creature, dicente A postolo, Humiliauit se, factus obediens usque ad mortem, propter quod & deus exaltauit illum, & tamen hac gloria debebatur Christo etiam aliunde, videlicet ratione hypostaticæ uniorum cum verbo, & propter plenitudinem beatissimæ visionis, seu essentialis felicitatis animæ eius, quæ redundasset in corpus ipsius, & impossibile illud fecisset, nisi deo dispensante, abundanter illa fuisset usque ad resurrectionem dilata, vt in epistola ad Diöscorū loquitur Augustinus. Et ita gloria illa fuit proprie gloria Christi: sed & vniuersa gloria curiæ coelestis, fuit & est gloria Christi, secundum quod deus est, tanquam domini ac datoris. Itaque Christus per passionem, & multiplicem tribulationem oportebat propriam gloriam ingredi, nos qui sumus, qui absque tribulationibus & aduersitatibus, pœnitentialibusque operibus gloriam voluntas, qui sumus, qui absque tribulationibus & aduersitatibus, pœnitentialibusque operibus gloriam voluntas ingredi alienam? Nunquid seruus maior est dominus suo, aut membrum capite suo præstatius, aut redemptus redemptore sublimior, aut fragilis creatura creatore suo dei unico filio? Merito ergo dicit Apostolus, Quia per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum cœlorum. Et item, Omnes qui volunt pie vivere in Christo, persecutionem patientur. [Et incipiens a Moyse & omnibus prophetae,] 2. Timo. 3, id est ex verbis Moysei sumpsit exordium, quia primus & principalis fuit inter eos, qui libros ad vetus testamentum pertinentes scriperunt. Deinde aliorum prophetarum allegauit oracula, [Interpretabatur illis,] id est expositionem fecit istis duobus discipulis in omnibus scripturis que de ipso erant loquentes, id est prophetias de ipso prædictas eis declarauit & allegauit, vel in generali, & multis in speciali, vel omnines ad propostum pertinentes ac sufficietes. [Et appropinquarent castello] Emaus, [Quo ibant. Et ipse] finxit longius ire. Secundum Gregorium fingere pro compone fumitur in hoc loco, vt sit sensus, quod dominus Iesus compositus seu dispositus se ad procedendum remotius. Potest etiam dici quod finxit, id est simulauit se longius ire, quia simulatio facta licita est & commendabilis, quando sit ex rationabili causa, & bono fine. Vnde & Iosua cum filiis Irael simulauit fugam. ¶ Christus autem sic simulauit multiplici ratione. Primo mystice, ad innundandum, quod adhuc longe fuit ab illorum nondum creditu mente. Secundo, vt per hoc daret eis occasionem operis misericordia, videlicet invitandi & cogendi se ad hospitium. Tertio, vt per hoc ipsum doceret nos vt & nos taliter faciamus. [Et coegerunt] hoc est multum instanter & quodammodo importune inuitauerunt illum dicentes, Mane nobiscum [coenam] & hospitium nobiscum sumendo, [Quoniam aduerseris sic, &] pro id est, [Inclinata est iam dies] sibi ad occasum tendente. Sic & nos quotidie Christum rogemus ac inuitemus, vt in cordis nostri cubiculo manere dignetur. Ipse etenim apud Ioannem loquitur, Qui manet in me, & ego in eo, hic fert fructum multum. Atque vt in libro Sapientie legitur, Neminem diligit deus, nisi qui cum sapientia inhabitat. ¶ Denique spiritualiter aduerseris, quoniam vita nostra ad occasum quotidie tendit, & inclinata est dies, quando tempus promoverit deficere incipit. Specialiter quoque aduerseris in anima, dum propinquat ad culpam, & inclinatur dies, quando elongatur à gratia, hoc est quando disponitur ad peccata. ¶ Præterea sicut prætactum est, ex hoc loco atque exemplo elicitor, quæm charitatiue, instanter, imò & importune peregrini ac pauperes ad mensam & hospitium sint vocandi. Hoc nanque est opus misericordia; opera autem misericordia ad Christianos potissimum pertinent, cum lex Christi sit lex totius charitatis & pietatis. Magna quoque est virtus hospitalitatis, de qua in veteri testamento Abrahæ.

A. & Loth specialiter commendantur. Vnde & sanctus Iob, Foris (inquit) non mansit peregrinus, ostium Iob. 37, meum viatori patuit. Et Christus in Euangeliō perhibet se in die iudicij esse dictum ad electos, Hos Matth. 25, p̄s fui & collegisti me, ad reprobros vero, Hos p̄s fui, & nō collegisti me. Hinc princeps A postolo rum hortatur, Hospitales inueniē sine murmuratione. Et Paulus, Hospitalitatem nolite obliuisci, per 1. Petri. 4, hanc enim placuerunt quidam deo, angelis hospitio receptis. [Et intravit cum illis,] in quo dedit exemplum obtemperati rationabili petitioni, ne quis in proprio sensu sit pertinax. [Et factum est dum recumbet,] id est quiſceret & manducaret, [Cum illis, accepit panem, & benedixit,] non tamen in suum corpus conuertit, sicut in cena, sed vt moris est benedicere cibum in quo instruxit nos, vt ante refractionem benedicatur cibus & potus, [Ac frigori, & porrigebat illis] panem iam fractum ad manducandum. [Et aperte sunt oculi eorum,] Non quod corporales eorum oculi hucusque fuerint clausi, sed quia nunc altera vide runt Christum quām ante. Nunc enim cooperūt eum in propria & cognoscibili ac determinata effigie cernere, quem ante viderunt confusa. Sic oculi primorum parentum dicuntur aperti post perpetratum peccati. Quantū ad alium modū videre, & in libris Regū legitur Heliſeū dixisse, Domine aperi oculos istorū (puta Syrorū) idcirco subiungitur, [Et cognoverunt eis in fractione panis,] vt paulo post subditur. Habuit enim Saluator cōsuetudinē sic accipidi, benedicēdi, frangēdi, distribuēdi, q; panē, vt ex Euā gelio cōprobatur, sicut dū turbas refecit ex quinq; panibus hordeaceis, & post modū ex panibus septē. B. Aliqui vero dicunt, quod Christus manibus fregit panem acī cultello suisset diuisus, & per hoc eum nouerunt. Potest quoque intelligi de interioribus oculis, qui aperti sunt, id est illuminati Christum cognoscendo. [Et ipse euauit tunc oculis eorum,] id est repete & quasi imperceptibiliter ac velocissime per dominum agilitatis ab eorum aspectu disparuit, per quod monstrauit se corpus glorificatum habere, non autem euauit tanquam phantasma. [Et dixerunt adhinc] duo isti discipuli, [Nōne cor nostrum] p̄fertim voluntas, [Ardens erat in nobis,] id est inflammatum desiderio veritatis, ac Christi. [Dum loqueretur in via] id est quando Christus increpauit ac informauit nos, ambulando nobiscum, [Et aperiret,] id est exponeat, [Nobis scripturas?] ¶ Posset hic querari, an discipuli isti in via fuerint vere charitatis seruores accensis? Et videtur quod imò nam glossa ait, quod cor eorum fuit igne spiritus sancti accensus & charitatis ardore. Sed videtur contrarium, qui non erant in fide, ergo nec in charitate. Ad hoc quidam respōdēt, quod non erant in charitate, nec vera charitatis seruorem habebant, & q; ardor iste erat à spiritu sancto, sed non cum spiritu sancto, quemadmodum timor seruialis. Et si obiciatur, quia de istis duobus discipulis dicit Gregorius, quod esse extranei à charitate non poterant hi cum quibus veritas gradiebatur. Respōdēt quod hoc propterea dixit Gregorius, quia habebant aliqui simile charitati & eius effectus. Et si, ¶ Porro si istud qui tenet, cogetur concedere, quod & sc̄mæ pergentes vngere corpus Iesu, erant extra charitatem atque in statu damnationis. [Et surgentes eadem hora] a mensa [Regrediuntur] in Hierusalem quia praे charitatis ardore, quem nunc cum fide vere habebant, quiescere & differre tam solum. Cberimini nunc non valebant, nec feruerunt via labore, dilectionisque ardor extinxit in eis servitum Iudeorum timorem. [Et inuenierunt congregatos vnde] apostolos in conclusi, [Et eos qui cum ipso erant,] videlicet alios quodam christi discipulos ex septuaginta duobus, aut sc̄mæ alias Christi discipulas. Itaque Thomas tunc aderat, & paulo post exit, non credens auditus, sicque defuit apparitione que conferuerunt describitur, prout in Ioanne legitur, [Dicentes quod surrexit dominus vere, & apparuit] Ioan. 20, Simon. ¶ Participium istud, dicentes, quidam referunt ad verbum inuenientur, vt sit nominatiū casus, eritque sensus, quod duo isti discipuli inuenientes vnde decim congregatos, dixerunt eis, quod dominus vere surrexit, & Petro apparuit. A prius tamen videtur, vt dictio ista, dicentes, referatur ad vnde decim congregatos, sitque accusatiū casus, vt sit sensus, quod duo discipuli inuenient congregatos vnde decim inter se recitantes, & etiam istis duobus dicentes, quod dominus vere surrexit, & istud ex duobus probatur. Primo, quoniam isti duo discipuli nondum sc̄iisse videntur quod Christus apparuerit Petro, sed Petrus hoc Apostolis retulit. Secundo, ex modo loquendi ipsius Euangelista, in loco præsenti, quia post verba prædicta mox subditur, [Et ipsi narrabant quæ gesta erant in via.] Ex quo appetet, quod participium illud, dicentes, & pronome hoc, p̄s, referenda sint ad diuersos, ita quod isti duo cum audissent verba apostolorum Christi resurrectionem & apparitionem Petro factam eis narrantium, tunc & ipsi D narraruerunt narrantibus sibi quæ gesta erant in via, scilicet qualiter Christus se eis in via affociauit, eosque interrogauit, increpauit, edocuit, & quomodo cognouerunt eum in fractione panis. ¶ Denique secundum gloſſam, inter viros, dominus Iesu primo apparuit Petro, nam sicut inter sc̄mæ post virginem gloriosam, Maria Magdalena fuit Christo deuotior, & in eius amore fuisse uictior, familiariorque eidem, sic inter viros Petrus. Item, quatenus tantam misericordiam exhibendo Simoni Petru, instrueret eum omnē misericordiam peccatoribus exhibere. Et rursus, ne Petrus abundantiori abstineretur tristitia, & ne ex tria negatione desperationem incurreret. Et fuit reuera ineffabilis pietas, quod illi discipulo primum ac specialiter se mōstrauit, à quo in honestius ac frequentius fuit negatus; & merito sanctus Petrus fuit postmodum aliis misericordissimus. ¶ Deinde describitur adhuc alia apparitio Saluatoris, quæ & à Ioanne est descripta, vbi quædam habentur, quæ hic omitiūtur, sicut & hic Ioan. 20, aliquæ describuntur, quæ ibi non recitantur. Non enim omnes omnia concrisperunt. [Dim autem hac loquerentur] apostoli & duo prefati discipuli, [stetit Iesu in medio eorum,] hoc est repente ianuis clausis intravit, atque in medio stetit, sicut promisit. Vbi fuerint duo vel tres congregati in nomine meo, ibi Matth. 18, sum in medio eorum. Stetit autem in medio ad literam, vt ab omnibus melius videretur & audiretur, sicut monstraret esse eundem, qui ante passionem in medio eorum consistere solitus erat. Spiritualiter vero, vt humilitatem commendaret, & virtutem magistrum se esse ostenderet. Nam virtus consilium in medio, & ipse ante passionem differuit, Ego in medio vestrum sum, sicut qui ministrat. Per hoc quoque Luke. 22,

que ostendit dilectionem suam ad discipulos. [Et dicit ei, Pax vobis.] hoc est pacem pectoris, quae est tranquillitas seu quietus mentis in deo, habete modo per gratiam, & pacem eternitatis habete nunc per spem & aliquam praestationem. Itaque sicut Saluator ante passionem praecepit discipulis, In quaenque domum intraueritis, primum dicite, Pax huic domui: sic ipsemet post resurrectionem visitando eos primum loquutus est, Pax vobis, quo constat quoniam magnum bonum sit pax vera, spiritualis & interna. [Ego sum] vere magister & dominus vester, pauloante crucifixus, & nunc vere resuscitatus, qui secundum deitatem sum eternitatis & perfecte, cuius esse est plenum, infinitum, simplicissimum, omniiformiterque perfectum, qui dixi ad Moysen, Ego sum qui sum. [Nolite timere] inquit timore, quia si velim vos fallere aut nocere. [Conturbati vero] præ admiratione, [Et contrarii,] sicut naturale est fragilitati humana, defunctorum apparitionem horrere, & insolitas expauscere visiones, sed & propter periculum, [Existimabat se spiritum videre,] videlicet animam Christi, aut alium spiritum forte fallacem in corpore assumptum. Sed mirum, quomodo hoc putabant, cum iam pauloante dixissent, quod surrexit dominus vere: quod audierunt a sanctis mulieribus, & a Petro, à duobus quoque discipulis, atque ut reor à Iacobino minore, cui ante hanc horam apparuit Christus. Et respondendum, quod ideo forsitan putabant spiritum se videre, non verum corpus, quoniā clavis introit ianuis, quod adhuc impossibile forsitan astimabant vero humanoque corpori. Veruntamen Petrus & duo prædicti discipuli, & Iacobus minor de resurrectione Christi non dubitabant, quamvis virtutem & dotes corporis glorificanti dum cognoscerent. [Et dixit ei, Quid turbasti me?] hoc est immoderanter inquietati, formidolosi & stupidi, [Et cogitationes] terreneas, [Accendunt in corda vestra] ex proprii intellectus imbecillitate, quia suspiccamini spiritum vos videre. [Videte manus meas & pedes] in quibus manent vulnerum cicatrices, ad insinuandum, quod vere in proprio corpore surrexi, [Quia ego ipse sum,] qui fui mortuus, & nunc corporaliter viuo atque apparet, [Palpate] vt certificemini etiam tactu, [Et videte,] exteriori, interiori, occupo me veraciter surrexisse & apparere, [Quia spiritus carnem & ossa non habet, sicut me videtur habere.] spiritus enim in sua natura est simplex. [Et cum hec dixisset ostendit ei manus & pedes] & cicatrices in eis, forsan etiam latus eiusque cicatricem. ¶ Voluit autem cicatrices in suo corpore referuare. Primo, ut tacitum est, ad probandum veritatem sue resurrectionis. Secundo, in signum victoriae. Tertio, ut per hoc eleatos & sanctos in patria in suo magis accendar amorem. Quarto, ut eas patri pro nobis presentet. Quinto, ad maiorem impiorum & ingratorum confusionem. [Adhuc autem illis non credentibus,] quod verum consiperent corpus Christi, ob causam præstatam: nec omnes erant aequi increduli, in quodam omnino credebant, & quidam nondum complete: ideo subditur, [Et mirabilibus præ gaudio,] quia ut apud Ioannem legitur, Gauisi sunt discipuli viso domino. Ergo aliquo modo credebant, sed mirabantur de tam noua & insperata consolazione & apparitione, de qua vehementer gaudebant, atque per gaudio mirabantur, quod & qualiter tam bene & optimè eis contigerit, qui pauloante desolatissimi erant, quia ut afferit Augustinus, quod multum leta sunt, vix creditur. Occulte enim metuit animus, ne Augustin. forsan contingat oppositum, & tunc duplex miceror nascatur. Sic Iacob patriarcha auditò à filiis, Iosephi Genes. 45. viuit, quasi de graui somno euigilans, non tamen credebat eis. [Dixit] non ex ignorantia querēs, sed sollicet loquendi modum obseruans, vt magis agnosceretur, [Habebis aliquid hic quod manducetur?] quatenus non tantum per visum, tactum, auditum, sed etiam per gustum meam vobis resurrectionem demonstrem. [At illi obliterunt ei partem p̄fici agi] cuius forsan partem iam comeduerunt, [Et fauum melliz.] Et cum manducasset coram illis, sumens reliquias dedit eis] ut secum comedenter: nec dubium quin & potauit cum eis, secundum quod princeps apostolorum dixit, Manducauimus & bibimus cum illo postquam resurrexit.

¶ Porro Christus comedit, non tamen aliquid conuertebar in corpus ipsius: sed potestatiue cibum & potum confumpit, quemadmodum aquam consumit radius solis calens. [Et dixit ad eos, Hoc sunt verba, quae locutus sum ad vos,] hoc est, isti effectus, videlicet apparitiones & mea resurrectionis probations sunt res significatae per verba, quae vobis prædicti, quando adhuc inter vos ante mea passionem palpabilis conuersabar, à quibus nunc carnis immortalitate & plena beatitudinis statu disto. Itaque verbi 4. Reg. 20. hic sumitur pro re verbo significata, sicut in libris Regum loquitur Ezechias, Non fuit verbum in domo mea, & in omni potestate mea quod non ostenderim eis, videlicet nuncis regis Babylonis. [Quoniam necesse est impleri omnia que scripta sunt in lege Moysi, & prophetis, & Psalmis de me.] Eoī modo necesse fuit illa impliri, quo necesse fuit Christum pati: quod qualiter oportebat iam dictum est. Itaque necesse fuit illa impliri necessitate conditionata, non absoluta, hoc est, necessitate consequentia, non consequentis, seu in sensu composito, non in sensu diuisio, non necessitate coactionis liber arbitrii, sed præordinationis diuini decreti. ¶ Porro in lege Moysi multa de Christi conscripta sunt, ut quod deus dixit ad Abraham, Isaac, & Iacob, In semine tuo benedicentur omnes familiæ terræ. Et Genes. 22. Prophetem suscitabit vobis dominus, &c. ¶ Insuper quamvis Psalista fuit propheta, tamen liber Psalmorum proprie inter agiographa computatur, & ita nunc Psalmi à scriptura prophetarum dignificantur. [Tunc aperuit illis sensum,] id est, intellectum eorum illuminavit, [Ut intelligent scripturas.] Deut. 18. Veruntamen nō tam perfecte eos iam illustravit, sicut in die pentecostes, quando simpidissimam scripturarum intelligentiam eis infudit: nunc tamen eos aliqualiter illuminavit, quia ut habet Iohannes, Ioan. 20. Insufflavit in eos, & dixit, Accipite spiritum sanctum. [Et dixit ei, Quoniam sic scriptum est,] hoc est de me passione & resurrectione prophetatum in Daniele, Ozeas, Psalmis, aliisque prophetis. Scrip. 9. primum est enim, Post hebdomadas sexagintaduas occidetur Christus. Et Ozeas ait, Viuuificabit nos post Sophio. 3. duos dies, in die tertia suscitabit nos. Sophonias quoque, Exspecta me, dicit dominus, in die refurrec. Psalm. 40. tionis meæ in futurū. Atque in Psalmo, Tu autem domine miserere mei, & resuscita me, & retribui

A eis. [Et sic oportuit Christum pati] pro mundi salute, quia ille fuit conuenientior modus humanæ redemptionis, & deus ita præordinauit, [Et resurgere a mortuis tercia die,] quia non decuit Christi resurrectionem ultra tertium diem differri, [Et prædicari in nomine eius paenitentiam & remissionem peccatorum in omnibus gentes,] hoc est, vniuersi mundi hominibus Iudaicis arque Gentilibus euangelizari, vt in fide Christi paenitentiam agant, atque per gratiam eius confidant se remissionem peccatorum suorum posse suscipere, virtute & merito passionis ipsius, per sacramenta eius, primo in baptismo, deinde in sacramento paenitentia, quae est secunda post naufragium tabula. Hinc in Actibus Paulus ait Iudeis, Per Iesum vobis remissio peccatorum annuntiata est omnibus, à quibus non potuistis in lege Moyse iudicari. Et rursus loquens Gentilibus, Tempora (inquit) prioris ignorantis de speciebus deo, nunc annuntiat hominibus, vt omnes ubique paenitentiam agant, eo quod statutum diem, in quo iudicatus est orbem in æquitate, in viro quem statuit, fidem præbens omnibus, resuscitans illum à mortuis. Et iterum loquitur, Primum deus suscitans filium suum, misit eum, vt conuertat se vnuisquis. Actu. 13. quae à nequitia sua. Itēmque, Non est nomen aliud sub celo datum hominibus in quo oporteat nos Actu. 4. filios fieri. De hac omnium gentium conuersione ad Christum, & diffusione ecclesiæ catholica per totum orbem terrarum copiosissime & apertissime predixerunt Prophetae. Scriptum est nam, Psalm. 12. que in Psalmis, Reminiscentur & conuertentur ad dominum vniuersi fines terræ, & adorabunt in Psalm. 70. confectu eius vniuersa familiæ Gentium. Itēmque, Benedicentur in ipso tribus terra, omnes gen. Esaic. 42. tes magnificabunt eum. Unde & per Esaiam loquitur Christus, Glorificatus sum in oculis domini. Et dixit, Parum est vt si misi ad suscitandas tribus Iacob, & facies Israël conuertendas, dedi te in lucem gentium, vt sis salus mea vsque ad extrellum terræ. Sed & in Daniele legitur, Omnes populi, Daniel. 7. tribus, & lingua seruent ei. Quod totum impletum est, quia & si nunc magna & latissima regna ad stolidissimam spurcissimam Mahometi legem, aliisque perfidias sint collapsa, longo tamen tempore in eis viguit religio Christiana, nihilominus ante finem seculi plenius implebuntur. ¶ Porro prædicatio ista facta est apostolis Christi, [Incepientibus eam,] & Hierosolyma, quia post christi ascensionem & spiritus sancti missionem, cœperunt apostoli in Hierusalem prædicare, prout per Esaiam fuit prædictum, De Sion exhibit lex, & verbum domini de Hierusalem. Atque in Psalmi, Esaic. 2. Virgini virtus tua emittit dominus ex Sion. Hierusalem nanque fuit metropolis Iudeorum, qui Psalm. 109. bus Christus fuit specialiter missus, de quoque & semine fuit natus, multisque donis fuit populus illi à deo ornatus: ideo decuit ei primo euangelizari, prout loquitur eis Paulus, Vobis oportebat primum loqui verbum dei. Hierusalem quoque fuit ciuitas sancta, in qua fuit templum dei, & viguit cultus eius, floruitque sacerdotium legis ac prophetarum, quam & Christus passione sue prælegit: idcirco decuit euangelicam prædicationem post Christi passionem inchoari ibidem, vt & Iudei increduli inexcusabiles redderentur, in quo etiam diuinus pietatis declaratur immensitas, quod illi voluit primo viam prædicari salutis, qui mortem procurauerunt Salvatoris, & dei filium occiderunt. [Vos autem testes horum,] videlicet resurrectionis meæ & aliorum mysteriorum meorum, qui & ante passionem meam tecum estis conuersati, & de mea resurrectione estis multipliciter certificati. [Et ego mittam promissum patris mei in vos,] id est, spiritum sanctum à patre procedentem, quem & pater per prophetas & me promisit se vobis daturum, mittam & infundam cordibus vestris, sicut in die pentecostes scimus peractum. Istud enim Christus in sermone post cœnam frequentier promisit, iuxta illud Ioannis, Cum venerit paracletus, quem ego mittam vobis à patre, spiritum veritatis qui à patre procedit, ille testimonium perhibebit de me, & vos testimonium perhibebitis, quia ab initio tecum estis, certumque est, quod Christo nequaquam competenter authoritas mittendi, dandique spiritum sanctum nisi ab ipso procederet spiritus sanctus, & verus confiteret deus, [Vos autem sedete in civitate] Hierusalem, in loco quo loquor hęc vobis, vbi vobiscum ultimam feci cœnam, [Quoadque in diuina virtute ex alto,] id est, vsque ad horam qua accipietis spiritum sanctum, qui corda vestrà inducit omnem perfectionem gratiæ ac virtutis ex throno celesti ac decreto patris eterni, sicque efficiet vos idoneos ad prædicandum ac testificandum de me, dando vobis sapientiam, constantiam & feruorem, omnium linguarum notitiam, totius scripturæ peritiam, ardenterisimam charitatem, insuperabile robur fortitudinis spiritualis. Hinc in Actibus legitur Christus dixisse discipulis, Accipietis D. virtutem spiritus sancti superuenientis in vos, & eritis mihi testes in omni Iudea & Samaria, & vsque ad ultimum terræ. Veruntamen non est intelligendum, quod Christus præcepit discipulis continue in civitate sedere, quia post verba hęc interduerunt pro rationabilibus cauis, scilicet ad pīcadū: sed intentio Christi fuit, vt non longe discederent, nec diu absent, sed frēquenter seu opportunis horis ibi manerent, præfertim post ascensionem, & per orationes, ieiunia ac alia devotionis exercitia se ad spiritus sancti parente susceptionem plenariam. Hinc scribitur in Actibus, Conuefecit præcepit eis, ab Hierosolymis ne discederent, sed expectarent promissionem patris, quam audistis (inquit) per os meū. Actu. 1. Vnde nunc subditur, [Eduxit autem eos foras in Bethaniam.] In die quippe ascensionis his eis apparuit. Primò in Hierusalem, & tunc eis præcepit, vt irent in montem Oliveti, qui est prope Bethaniam, in quo rursus eis apparuit, propterea dicit eos eduxisse in Bethaniam, quamvis corporaliter cum eis non erit, & quia mons olivarum prope Bethaniam est: sicutque duxit eos in Bethaniam, id est, in viam Bethaniam versus usque ad montem prædictum, [Et elevatus manibus suis, benedixit eis,] forsitan signum crucis super eos formando, & verba benedictionis aliquo proferendo, vt & ipsi sic facerent aliis, nam & prælati à suis subditis recedendo sic facere debent: inī cū actua benedictio dei sit collatio munerum gratiæ eius, & multiplicatio corundem, Christus secundum quod homo, manus levando, benedictionisque verba loquendo, secundum quod deus, incrementa gratiæ ac vir-

D. DIONYS. CARTHVSIAN.

Ioan. 20.

A&tu. 1.

Psalm. 33.

A&tu. 2.

A&tu. 5.

Theoph.

tutum cordibus infudit eorum. [Et factum est dum benediceret illis, recessit ab eis.] id est, eleuari coepit corporaliter in aere. [Et feriebatur, id est, propria virtute ascendit] In celum. Quod diuina virtute principaliiter fecit, & item per detem agilitatem, vnde in Actibus habetur. Cum haec dixisset, videntibus illis elevatus est, & nubes suscepit eum ab oculis eorum. [Et ipsi adorantes] Christum vt verum deum, sicut & Thomas evidenter veritatis conuictus dixit, Dominus meus, & deus meus. [Regrebi sunt in Hierusalem,] in cenaculum quod fuerat prope templum. [Cum gaudio magno,] tam de Christi sui predilecti magistris atque dulcissimi domini gloriose ascensione, felicitate & gloria, quam de beneficis dei eis datus ac dandis, ac totius mundi conuersione ad Christum instantie: nam & duo angeli Christo ascendente apparuerunt eis, dicentes, Viri Galilei quid statis aspicietes in celum, &c. [Et erant semper in templo,] id est, omni tempore opportuno, praesertim post susceptionem spiritus sancti: quia usque ad illud tēpus magis latebant in domo, quam se manifestabant in templo, ut pōndrum plene defuper cōfortati, [Laudantes & benedicentes deum,] eum de suis beneficiis ac promissis laudando, & propter propriam ac immenſam bonitatem, perfectionem, & beatitudinem eius, eum iugiter benedicendo, sicut ait Propheta, Benedic dominum in omni tempore. Hinc legitur in Actibus, Quod ille erant perdurantes vniuersitatem in templo, & frangentes circa domos panem, sumebant cibum cum exultatione laudantes deum. Et denuo, Omni die non cessabant in templo & circa domos, docentes & euangelizantes Christum Iesum: quę omnia post spiritus sancti in signo visibili susceptionem Lucas recitat contigisse. Veruntamē Theophilus dicit, eos etiam inter ascensionem & pentecosten cum aliis templum intrasse causa orationis & laudis diuinæ: quia ex ascensione Salvatoris erant aliquiter robورati, atque à pristina formidi ne subleuati: tamen quod primo dictum est, verius aestimatur, & his quę in Actibus scribuntur apostolorum magis concordans.

¶ Postremo, qualiter præmemorata dominica resurrectionis argumenta Christi resurrectionem sufficienter probant, Thomas in tertia parte summæ suæ magistraliter docet. Discamus ergo & nos cum sanctis apostolis in templo semper, vñanimitate manere per orationes, leiuinia, & alia exercitia virtuosa, ad quotidianum gratias ac virtutum augmentum nos præparare, omnipotentem iugiter benedicere ac laudare, qui est super omnia deus sublimis & benedictus, Amen.

¶ Finis Euangelij secundum Lucam.

D. DIONYSII CARTHVSIANI IN EVANGELIVM SECUNDVM IOANNEM, ENARRATIO.

PROOEMIVM.

Eccles. 24.

Go sicut aqueductus exiit à paradiſo, & fluuius meus propinquauit ad mare: quoniam doctrinam quasi antelucanum illuminio omnibus. Increata atque fontana sapientia dei, viagenitus filius patris aeterni, dominus noster Iesus Christus, ex quo humanam naturam supernaturaliter induit, suppositaliterque assumpit, homines mirabiliter sublimauit, atque ineffabiliter deificauit, supernaturalibus donis ac gratiis, humanæ fragilitatis conditionem profus transcedentibus, suos adimplendo electos. Inter quos gloriosi apostoli fortiuntur primatum, quoniam primitias spiritus receperunt. Hos tanta virtute, potestate & gratia decorauit deus sublimis & benedictus, vt sanctitate, sapientia atque mirabilitate intelli culis, vniuersos præcedere comprebentur; ipsi quippe etiam ordo rerum, naturalisque cursus mundi sunt di, & lex naturæ creatæ, inenarrabiliter extiterunt subiecti, instantum vt ea quę magni ac ingeniosi in commu philosophi æstimabant, nec diuina virtute, neque angelica potestate fieri posse, ipsi vberimè agnoscunt, quia ascensio fecisse, mortuos suscitando, cœcos & claudos a nativitate repente curando, demonibus impotestis nō perando, venena sine læsione bibendo, in igne nullum supplicium sustinendo, arcana cordium, supereruptura quoque pure contingentia, certitudinaliter cognoscendo, beatorum angelorum frequentes appetit virgini partitiones, alloquitiones, & administrationes habendo, imò ad libitum obtinendo. Denique cum gloriolæ, usque ad Christi passionem, rudes & formidolosi extiterint, subito omni scientia scripturarum, nec Ioanni nisi facultate linguarum, itemque insuperabili animi fortitudine, copiolissime sunt replete. Verum Baptista, si ita non est, si haec atque similia non fecerunt, ac passi sunt, quomodo ipsi tam pauci, impotentes, illiterati, ignobiles, totum pene mundum tam citò ad incomprehensibilem fidem, ad arduissimam legem conuertere, quomodo idolatriam extirpare, & damnum cultum destruere potuerunt? quos scimus omnem magicam artem, atque cum demonibus conuentionem sub aeternæ damnationis comminatione prohibuisse, & ad viuis summi dei syncerissimam dilectionem, & claram notitiam, vñiversa documenta sua & opera ordinasse. Hos ergo electissimos homines filius dei in terris ambulans, cum hominibus quoque conuersans, vocavit, collegit, instruxit, inter quos vnum in familiarissimum puerum, in prædictum discipulum, in sapientissimum Euangelistam elegit, cui tanquam charissimo filio, tanquam castissimo, atque pulcherrimo adolescenti, pio, dulcique iuueni, ampliora intime-

Rom. 8. ture, porestate & gratia decorauit deus sublimis & benedictus, vt sanctitate, sapientia atque mirabilitate intelli culis, vniuersos præcedere comprebentur; ipsi quippe etiam ordo rerum, naturalisque cursus mundi sunt di, & lex naturæ creatæ, inenarrabiliter extiterunt subiecti, instantum vt ea quę magni ac ingeniosi in commu philosophi æstimabant, nec diuina virtute, neque angelica potestate fieri posse, ipsi vberimè agnoscunt, quia ascensio fecisse, mortuos suscitando, cœcos & claudos a nativitate repente curando, demonibus impotestis nō perando, venena sine læsione bibendo, in igne nullum supplicium sustinendo, arcana cordium, supereruptura quoque pure contingentia, certitudinaliter cognoscendo, beatorum angelorum frequentes appetit virgini partitiones, alloquitiones, & administrationes habendo, imò ad libitum obtinendo. Denique cum gloriolæ, usque ad Christi passionem, rudes & formidolosi extiterint, subito omni scientia scripturarum, nec Ioanni nisi facultate linguarum, itemque insuperabili animi fortitudine, copiolissime sunt replete. Verum Baptista, si ita non est, si haec atque similia non fecerunt, ac passi sunt, quomodo ipsi tam pauci, impotentes, illiterati, ignobiles, totum pene mundum tam citò ad incomprehensibilem fidem, ad arduissimam legem conuertere, quomodo idolatriam extirpare, & damnum cultum destruere potuerunt? quos scimus omnem magicam artem, atque cum demonibus conuentionem sub aeternæ damnationis comminatione prohibuisse, & ad viuis summi dei syncerissimam dilectionem, & claram notitiam, vñiversa documenta sua & opera ordinasse. Hos ergo electissimos homines filius dei in terris ambulans,

A&tu. 3.9.

Baruch. 3.

cum hominibus quoque conuersans, vocavit, collegit, instruxit, inter quos vnum in familiarissimum puerum, in prædictum discipulum, in sapientissimum Euangelistam elegit, cui tanquam charissimo filio, tanquam castissimo, atque pulcherrimo adolescenti, pio, dulcique iuueni, ampliora intime-

IN EVANG. IOAN. ENAR. Art. I.

250

A dilectionis demonstravit indicia. Hic est sanctus apostolus, scilicet Euangelista, facet Joannes, cuius in Ioan. 2. hoc opere elucidandum vñcunque est Euangeliū, prout spiritus veritatis præstare dignabitur. Hic igitur tanquam aqueductus exiuit à paradiſo, tanquam præcipuus inter eos, qui non ex sanguinibus, sed ex deo nati sunt. E[st] Iesuſ est quoque à paradiſo, id est, à christi collegio, à primiuita ecclesia plena delitatis spiritus sancti. Præterea exiuit vt aqua ductus, quia per ipsum fluxerunt, fusi ac defuper proprii Eccle. 13. natuſ sunt nobis riui, seu aqua sapientie salutaris, fluenta doctrinæ cælestis, de quibus illustrissimus Eſaias prædictus, Haurietis aquas in gaudio de fontibus saluatoris.

¶ Iuuius autem huius aqueductus, fistula, seu organi spiritus sancti, est doctrina in Euangeliō sancti Ioannis contenta, que in star abundantisſimi fluminis caeterorum fideliū animas rigat, ab ignorātia ſiccitate, à vitiorum sterilitate, ab ardore libidinis eripit, radios sapientiae influendo, rorem gratiae imprimendo, cælestium contemplationum gustum dulcissimum (quo omnis caro desipiat) exhibendo. Porrò hic fluvius propter exundantium ac redundantiam suam appropinquauit ad mare, id est, ad abyssum sapientiae, ad eum de quo ait scriptura, Fons sapientie verbum dei in excelsis. Quemadmo[do] Ecclesi. 13. dum enim omnia flamina egreduntur à mari oceano, secundum quodam, & revertuntur in ipsum: sic omnis sapientia fluit à deo, & reddit ac terminatur in eum: idcirco deus comparatur mari immenso.

¶ Sapientia ergo Ioannis sanctissimi, quam nobis describit ac reliquit, huic mari propinquat. Primo, B quoniam reducit mentes nostras ad deum totius sapientiae splendidissimum fontem. Secundo, quia ob exuberantissimum plenitudinem suam, diuina increata sapientia assimilatur, præsertim cum sit super naturalis, aeterna lucis veritati inniens, & tanquam expresio atque impressio increata scientiae dei, quemadmodum imago apparet ac resultans in speculo, deriuatur à vultu insipientis. Tertiò, quia Ioannes præ cunctis sanctis theologiae scriptoribus, apostolis, euangelistis & prophetis, plenus, clarissimus atque profundius loquitur de diuinis, intantum vt de ipso deiformi euangelista Ioanne verisicetur ille in Ecclesia. Qui impletus quasi physon sapientiam, & sicut tigris in diebus nouorum: qui adimpleret quasi Euphrates sensum, & mitis disciplinam vt lucem, afflissentis quasi Gion in die vindemiarum.

¶ Doctrina ergo Ioannis propinquat mari, seu diuinæ sapientie pelago tanquam materia & obiecto, circa quod eminenter versatur, ac singulariter tractat. Propterea quoque doctrinam quasi antelucanum sive aurora illuminat omnibus, id est, docendo præbet vniuersis fideliibus. Quemadmodum enim lux aurora tenebras noctis propellit, atque ad meridianum iubar disponit: sic doctrina Ioannis ignorante & peccati abstergit caliginem, per lumen gratiae infusionem, sicutque ad claram ac beatificam dei visionem seu meridianum gloriarum lumen, adducit per euangelicorum documentorum custodiā. Et quoniam nunc per fidem ambulamus, non per speciem, cognoscentes per speculum in ægnitate, non facie ad faciem: ideo omnis illuminatio seu instrutio vita præsentis, potius comparatur aurore, 2. Cor. 5. quād luci meridianæ. 1. Cor. 13.

¶ De dignitate & excellentia sacratissimi Euangelistæ sancti Ioannis, & quod liber

Euangelij Ioannis vniuersos scripturæ canonice libros excedit. Artic. I.

H[oc] est discipulus intantum inter discipulos reliquos predilectus à Christo, vt hac circumloquū Matth. 9. tione, discipulus quem diligebat Iesuſ, significetur in præsenti Euangeliō, quasi ipsum solum Matth. 17. amasset. Ipse exitit vnius trium apostolorum, qui suscitacioni puella, transfigurationi domini Matth. 26. ca, atque orationi Christi tempore passionis interfuerunt. Denique ipse solus in cena supra peccati Iesuſ recubuit seu quieuit, reclinans se in sinu Iesuſ. Tuncque (secundum Augus. & Bedam) Matth. 27. ex fonte dominici pectoris bibit, quod postea in Euangeliō propinquat: quod non est intelligendum Ioan. 21. quasi in hora illa impletus sit spiritu sapientiae, & illustralis à Christo euangelica veritate, præserbitum cum ipso testante, dum post resurrectionem Maria Magdalena sibi retulit dominum à monumento sublatum, ipse sic esse crediderit: nondum enim scriebat (vt ipsemet ait) scripturas. ¶ Quomodo Augus. & Beda. ergo tunc bibit, nisi quod ille recubitus fuit signum ac dispositio, causa quoque meritaria, in quantum Iesuſ in vinum dico, futura illuminationis spiritus sancti? Hunc Christus à nuptiis, vbi aqua Iesuſ, in magna dilectione processit, futura illuminationis spiritus sancti? Hunc Christus à nuptiis, vbi aqua dico, in vino dico, vocatione, vt recitat Beda, eiisque tempore passionis matrem suam virginem ac super dignissimam commendauit. Hic sanctus apostolus in feruenti oleo missus, exiuit illiſus, quatuor mortuos suscitauit. Aīc rexit ac fundauit ecclesias. Ipse est præclarissimum iubar ecclesie, non Iesuſ, duntaxat Euangeliū, sed trium quoque epistolaram & Apocalypsiſ radios descriptor.

¶ Præterea quantus fuerit in corde diuini ac magni Dionysij, innotescit in ea quam Ioanni misit epistola, vbi inter certa loquitur, Ave verū dilectissime, verè amabilis & desiderabilis ac dilectorū valde dilectissime. Denique quamvis tota scriptura canonica tractet de eo tanquam de obiecto, specialiter quoque prophetarum & apostolorum & Euangelistarum loquuntur de Christo vt promissio vel missio, nihilominus euangelicum volumen sancti Ioannis, vniuersis scripturæ codicibus rite præfertur, quoniam de diuinitate ac trinitate, de diuinæ essentie unitate, de personarum distinctione, de eterna aetate diuina Christi generatione, & sancti spiritus processione, de duplicitate Christi natura, multiplici actione & una persona, plenus, clarissimus atque profundissimus scribit. Ea quoque suppleuit, que alii Euangelistæ omni ferunt, videlicet signa, documenta & opera facta à Christo ante incarcerationem Ioannis Baptiste.

¶ Insuper, de doctrina & sermonibus Salvatoris Ioannes valde sublimius scribit, quam ceteri Euangelistæ: propter quod designantur in prophetica quatuor animalium visione, Ezechiel ostensa per aquilam, que altius volat, solaréque lumen clarissimi inicit. Scriptit autem Euangeliū post alios Ezech. 10. Euangelistas. Cum enim demoraretur in exilio Pathmos, insurrexerunt in Asia & in Ephesio ha- Ezech. 10. retici, afferentes Christum esse hominem purum, nec tempore præcessisse Mariam. Cum ergo re- Iij

Diony. uersus esset Ioannes à Pathmos ad Ephesum (prout Areopagita Dionysius ei prophetauit) rogatus ab episcopis Asiae, ut de Christi diuinitate, de qua alij Euangelistæ pauci scriperūt, plenius scriberet, inquit Euangelium Christi plenissimè conscribendo elucidaret, quo tam præfates quam futuros damnaret errores, omniumque credentium instrueret animas; quod spiritu sancto inuocato, & communī ieuiuio ac prece præmissis, effecti dicimus Alcuinus, quid à tempore ascensionis Christi, per annos sexaginta quinque absque admixiculo scribendi predicauit.

Alcuinus. ac prece præmissis, effectis, dictisque Alcuinus, quod à tempore ascensionis Christi, per annos sexagintaquaque absque administricio scribendi predicauit.
¶ Ad huius igitur Euangelij sacrae scripturae elucidationem tanto accedo humilius, & sancti spiritus illustrationem in uoco affectuosis, quâto sublimior est eius materia, atque declinior ac insufficiëtor propria rationis intelligentia: sed nec intendo cur sorte pertransire, neque extranea introducere, sed textus declarationi ac moralitatibz viribus totis insistere.

**¶ Expositio primi capitii,
verbum.]** [In principio era
Artic. II.

C. I.

Oc inter theologicum , philosophicumque processum , seu inter theologia-
giam & philosophiam distat ac interest , quod theologia seu sacra scriptura
increase veritati innititur , atque per lumen gratiae reuelatur ; philosophia ve-
ro humanae rationi , seu naturali lumini inniti censemur , atque humano , ex con-
sideratione rerum creaturarum , studio inuenitur . Ex quo duæ aliae differentie or-
riuntur . Prima , quod theologia falsitas ad misericordiam non valet , quoniam infallibilis
in fundamento incumbit , & ab incomutabilis veritate infunditur ac docetur ;
idcirco in his quæ fidei sunt , diuersa opinari , vel dubitare prorsus illicitum est .
ueri miscentur errores , propter humanam rationis caliginem . Secunda , quod theo-

Philosophia vero diuersi miscentur errores, propter humanæ rationis caliginem. Secunda, quod theologia exordium sumit à summo, ab ente primo, à deo altissimo: philosophia autem ab infimis inchoat, & paulatim ad summam concendit, quoniam naturaliter intellectus cognitione ex sensitiva procedit, & immaterialia atque diuina per corporalia cognoscuntur, creator quoque per creaturas, quemadmodū ad Romanos fatur Apostolus, Inuisibilia dei per ea que facta sunt cognoscuntur, tēmpiterna quoque virtus eius & diuinitas.

Psalm. 70. que virtus eius & diuinitas.
¶ Hinc ergo excellentissimus euangelista, qui non cognovit literaturam, tanquam piscator & idiota, usque ad annum circiter x x x i.e. diuinis, non lumine naturali, nec prævia notitia sensitiua, vel ex sensibiliu[m] consideratione instru[er]tus, sed radiante spiritu sancto supernaturaliter & eminentissimè doctus, ab ipso vniuersorum sublimi principio deo sancto ac adorando exorsus est. [In principio (inquit) erat verbum.] Nempe cum eius intentio fuerit Ebionis atque Cherinti haereticorum, dicentium Christum esse hominem purum, haeresim reprobare, conuenienter incepit à Christi diuinitate, ostendens quod Christus non sit pura creatura, neque in tempore factus omnino, putat secundum se totū, sed verus de & creator eternus. Itaque in principio, id est, in exordio temporis quo facta sunt omnia: iuxta illud Eccl. Qui vivit in eternum creavit omnia simul, de quo principio accipi potest id Genesis, In principio

Ecclesi. 8. cle. Qui vivit in eternum creavit omnia simul, de quo principio accipi potest id Genesis, In principio
Genes. 1. ccreavit deus celum & terram. Erat verbum, id est, exigenitus filius dei, quasi dicat, Inter alios non est
creatum, sed illud per creationem in cincisibus in se ipso. Et hoc est quod dicitur in libro Genes. capitulo 1. Secundum

creatum: sed illis per creationem incipientibus, ipsius veraciter erat, & invariabiliter sublubefactus. Sic exponendo excluditur error dicentium, quod christus non fuit prior virginis matre. Hunc quoque reor fuisse intellectum Euangelistæ, qui primo Euangelij sui verbo intendebat Cherinti & Ebionis heresiarcharum sui temporis errorem destruere, afferentium Christum ex Maria sumpsisse totius sui esse initium. Vel si, In principio, hoc est, ante omnia secula, & ante tempora vniuersa in ipso æternitatis nunc atque momento, de qua principio scriptum est, dicente in his filio dei de patre æterno. Dominus pos-

Prouer. 8. ac quod monachus videt quo primi p[ro]p[ter]eum ipsum est, dicente ipso modo dei de patre & aeterno, Dominus port[er]t me ab initio viarum stuarum, antequam quicquam faceret a principio erat verbum, de quo Eccl[esi]a 1. saisticus dicit, Fons sapientiae verbum dei in excellis. De quo ait Apostolus, Ipsum est ante omnes, & Ecclesi. 1. omnia in ipso constant. De hoc verbo potest intelligi illud Esaiæ, Egregiebatur de ore meo iustitia ver Coloss. 1. bum, de quo per Psalmistam loquitur deus, Fructuauit cor meum verbum bonum. Itenque, Verbo deo Esaiæ 45. mini cali firmari sunt. Sic exponendo confunditur error filiorum perditionis elatisimis. Arrij atque Psalm. 44. Eunomij, affirmantium, quod licet filius dei sit pura creatura, nihilominus ante mundi creationem Psalm. 32. est genitus, & licet patri non fuerit coæternus, tamen natura, dignitate & reperie prior est omnibus ce-

Hilarius. pio erat verbum. Tertiò, In principio, id est, in deo patre, cui ratio principij appropriatur sicut eternitas, iuxta illud Hilarij, A Eternitas est in patre, species in imagine, visus in munere. Pater quippe est principium sine principio : filius vero & spiritus sanctus sunt principium, sed de principio. Ait enim filius, Ego sum a & o, principium & finis. Sciscitantibus quoque Iudeis, Tu quis es? respondit, Principium, qui & loquor vobis. Denique, pater, filius, & spiritus sanctus propter identitatem essentiae sunt unum principium, una causa, unus creator, una omnium beatitudine ac finis : que enim absolute dicuntur de deo, tribus personis communia sunt, nec multiplicantur in eis: unde trium personarum est unus numero intellectus, una voluntas, una potentia, iustitia, misericordia atque perfeccio. Itaque, In principio, deo patre erat verbum, quoniam sic procedit a patre per generationem & personalem distinctionem, ut tamen in ipso eternitate persueret per substantiam identitatem. Et ut Damascenus testatur, quilibet diuinarum personarum est in alia per circuminfessionem, ea quod vnaqueque earum sit infinita. Rursus, emanatio in diuisum, qua una persona proce-

A dībat alia, est emātio ad intra, quæ non terminatur in aliud ad extra, vel substantialiter distinctum à suo fonte; ideo filius dei invariabiliter manet in patre, præsertim cum sit verbum mentale, intellectus littera profluens à corde paterno, quemadmodum scriptum est. Eructauit cor meum verbum, bothum.

¶ Sed nunc de ipso verbo dei & æterna generatione eius, aliquid est loquendum, & primo inquiritur, cur Euangelista volens Christi diuinitatē ostendere, potius vitium nomine verbi quam filij? Huius duplex est ratio. Prima, ut insinuet generationem in diuinis non esse materialem, carnalem seu mutationi admixtam, sed intellectualem, invariabilem, immanentem ac simplicem: quoniam verbum propriè sumptum est interior ments conceptus, intelligibilis dictio, atque prolat⁹ intus notitia. Ali⁹ ratio est, quoniam nomen verbi magis pertinet ad propositionem quam nomen filij: filius namque dicit comparationi duntaxat ad patrem: verbum autem importat respectum, non tantum ad proferentem, sed etiam ad id quod per verbum exprimitur, ad vocem quoque quam induit, & ad instructionem que per ip-

sum in alio fit. Cum igitur Evangelista nunc tractet de filio, non duntaxat in ordine ad patrem, sed *Genes. x.* insuper per comparationem ad creatam, quae fecit & regit, praeferensque ad homines quos redemit, ad carnem quoque quam assumpit, & ad documenta quae dedit, constat quod conuenientissime nominis verbi omnia haec respiciuntur, nec aptius neque subtilius nomen ad vniuersa haec inserviatur. Qoeret autem aduertitur, quod verbum (secundum Damascenum) tribus mo^ris, m^ore, c^om^omodo

B *intendit. Portet autem aquila tere, quod verbum (secundum Damascinum) tribus modis. Damascinus accipiter. Primo, pro verbo vocali; sicque dicit Gregorius, quod nihil est instabilius verbo: est Grego, enim de genere successuorum, quibus idem est esse & fieri, quemadmodum motus & tempus: sic quo Basilius: que sit Basilius. Habet autem & verbum nostrum & externam diuini verbi similitudinem quandam.*

que at Batinus. Habet autem & verbum nostrum & exteriorum alium versi inimicorum quodam.
Nam verbum nostrum, totam declarat mentis conceptionem. Quae namque mente concipimus, ea ore proficerimus; & mens nostra quasi fons quidam est, verbum vero prolatum quasi riuiulus manans ex ipso. Secundo, pro verbo mentali, quod verbo vocali exprimitur & significatur, secundum quod ait Philosophus, Sunt ergo ea quae sunt in voce eartum quae sunt in anima passionum nota. Vnde & Platon afferit in Timeo. Ad hoc datus est nobis sermo, ut mutui atque interioris conceptus fiant indicia.

Tertio, pro imaginatione vocis. Antequam enim mentale verbum velatio vocali exprimitur, formatur Aristoteles in sensu interiori seu virtute imaginatio imaginatio quedam verbi vocalis, ex quia illud procedit, immo Plato. & antequam ex auditu verbi vocalis eius qui loquitur, verbum mentale in intellectu audientis conci-

et anteponit ex auditu verbis quia loquuntur, et in intellectu in modis diversis, ut
pictur, generatur in potentia imaginativa illius imaginatio verbi vocalis, ex qua verbum mentale pro-
cedit: quia secundum Boetium, sicut imaginata procedut ex sensatis, sic intellecta ex imaginatis. Quarum modum accipiendi verbum ad dit Thomas, videlicet ut verbum sumatur pro re significata, vel facta pro verbum, quemadmodum Daud dixit ad puerum Amalechitam, quod est verbum quod factum est. Sic ergo Erasimus dividit ad Esiatum. Non sicut verbum in domo mea quod non ostenditur eis.

CHoc modo cuncta creata dicuntur verba dei, qui interiori increato ac genito verbo, omnia intelligentia et quasi loquendo constituit, iuxta illud, Ioseph dixit & facta sunt. Porro eterna generatio verbi ac Ezechias dicit ad Eliam, Non fuit verbum in domo mea, quod non ostenderemus eis. **Ezeia. 39:2.** **Reg. 1:2.**

do & quan loquendo constituit, luxa inde, ipsa dicit & facit hanc. ¶ 1618. 22. Generatio veritatis
cipienda est ista, cum deus sit ens simplicissimum, nobilissimum, simpliciterque perfectum, oportet q.^{4 Reg. 20.}
sit intellectus nature, inquit intellectus purus semper in actu cōsistens. Deus ergo cognoscit seipsum
& cātera omnia, est ergo in seipso, sicut intellectum seu cognitūm in intelligentē. Intellectū vēro, seu
res intellecta, secundum esse quod habet in intelligentē, est ratio atque intentio intelligentis, & imago Psal. 32.
vel similitudo intellecti. Ratio autem & intentio seu dispositio, quām intelligens habet & cōcīpit de re
intellecta, vocatur verbum intelligentis, quoniam est & quidam cōceptus formatus atque expressio, qua
intra se dicit quod de re intellecta apprehendit, & hic conceptus est imago intellecti, quoniam actio in
tellectus perficitur in assimilatione intelligentis ad intelligibile.

¶Hoc ergo quod deus pater de seipso concipit, & intra se profert seu loquitur, appellatur verbum meum paternum & filius dei patris. Emanatio itaque verbi istius, generatio nuncupatur, & verbum emanans

vocatur filius intelligentis intellectualiterque dicentes: quoniam generatio proprie sumpta, et productio rei viuentis à viuo, quæ terminatur ad esse eiusdem naturæ, secundum rationem similitudinis aquata. Similiter ad rationem filij pertinet quod procedat ex generante vitali secundum similitudinem.

nam in identitate naturae latenter specifica; verbum autem mentis diuinus hoc modo producitur, & cum generante conuenit non solum in specifica, sed & in numerali seu individua identitate naturae propter quod generatio & filiatione propriissime atque verissimè habent locum in deo, ita quod ratio patris & filij prius ac perfectius competunt deo quam creaturis, in modo a deo deriuantur secundum quandam imitationem ad creaturas; prout apostolus dicit, Flecto genua mea ad patrem domini nostri Iesu Christi; Ephes. 5: ex quo omnibus paternitas in celo & in terra nominatur.

ex quo omnis paternitas in caelo & in terra nominatur.
¶ Prateret actua generatio verbi, est ipsa intellectio patris notionaliter sumpta, que terminatur ad verbi productionem, seu ad ipsum verbum intus prolatum: & quoniam pater uno simplicissimo actu se ipsum & cuncta intelligit, ideo unico actu intellectivo seu vna loquitione gignit ac profert perfectissimum verbum, in quo vniuersa resplendent, representantur & continentur, quae a patre noscuntur, & in eius sapientia elucescent, fulgent ac conspicuntur. Illud ergo unicum & simplicissimum verbum, est perfecta, itemque naturalis imago patris, & character substantiae eius, tanquam ad similitudinem eius productum, eumque plenissime representans. Est quoque exemplar, species ac ratio omnium creaturarum, quoniam omnes relinquent in verbo, atque ad eius imitationem productae sunt. ¶ Quoniam ergo tota perfectio & natura patris perfecte relinet in filio, quod esse non posset, nisi filius esset vere immensus, equalisque patri, & per consequentem verus deus, eandem cum patre habens essentiam: finitum namque a perfecta representatione infiniti, distat ad infinitum: propterea filius appellatur emanatio claritatis omnibotentis dei, candor lucis eterne, & speculum sine macula, maiestas Sapientie.

tis paternæ, atque imago bonitatis illius, quemadmodum de filio dei sub nomine sapientiæ scriptum est. Vnde ad Hebreos ait Apostolus, Qui cum sit splendor gloriae, & figura substantiae eius. Alibi quoque, Qui est imago dei inuisibilis. Insuper cum filius procedat ab intellectu patris, idcirco pertinetia ad intellectum potissimum competunt filio, quorum aliqua sunt ei propria, & aliqua appropriata; propria enim filio sunt, sapientia generata, ars genita, verbum, imago; quæ omnia accipiuntur in deo perfonaliter. Dum autem dicitur verbum seu filius dei esse sapientia patris, & exemplar creaturarum, non est sic intelligendum quasi pater non sit in se & per se sapiens, sapientia ingenita, quæ est ipsemet pater atque exemplar, species ac ratio vniuersorum, alioquin quomodo sapientem filium generasset? Nullus enim alteri confert quod ipse non habet. De hac æterna, diuina & inenarrabili verbi generatione habetur in Psalmo, Dominus dixit ad me, filius meus es tu, ego hodie genui te. Et denuo, Ex vtero ante luci serum genui te. In Proverbio, quoque, Ab eterno ordinata sum, & ex antiquis antequam terra fuerit. Non dum erant abyssi, & ego iam concepta eramante colles ego parturiebar, quando præparabat celos ad Eccle. 24. etiam scriptum est, Itenique Ecclesiasticus, Ego ex ore altissimi prodiui primogenita ante omnem creaturam. Hinc Micha. 5. etiam scriptum est, Egressus eius à principio, à diebus æternitatis. Enimvero quod deus ineffabilis habebat filium ineffabilem, & per cōsequens sibi æqualem, clarissimè innotescit ex hoc, quod in lib. Proverbiorum legitur, Quis suscitauit omnes terminos terræ, quod nomen eius, & quod nomen filii eius, si nos? Ostendo quando erat verbum, ostendit Euangelista ubi erat, Et verbum erat apud deum, id est F iuxta & intra patrem, tanquam individuum, inseparabile quæ ab eo: non enim distat loco, duratione, natura vel dignitate, sed ubi & quando pater ibi & tunc filius eius. Cum autem dicitur, Verbum erat apud deum, deus, accipitur relativè & personaliter, non absolute & essentialiter. Quemadmodum autem pater cum sit immensus, est illocalis & incircumscribibilis, vniuersa transcedens, implens, conservans ac ambens, ita & verbum eius. Vnde cum verbum dicitur esse apud patrem, non est ruditer ac cipiendum, quasi vnuus sit extra & prope aliud, in modo totus pater in filio, & econtrario vere, circum inffessibilitate consitit: sed ad designandum personalem distinctionem inter patrem & verbum, ait Euangelista, Verbum erat apud deum, quasi personaliter distinctum à patre. Nouerat quippe Ioannes, cui totus processus ac status militantis ecclesie fuerat in Apoca. descriptione reuelatus, futuros hereticos, qui dicenter patris & filij eandem esse personam, cuius perfidie princeps fuit Sabellius, afferens patrem, filium ac spiritum sanctum vnam esse hypostasim, tribus nominibus designata, propter diversas operationes, ita quod deus esset pater ratione creationis, idemque filius ratione incarnationis, & spiritus sanctus ratione sanctificationis, qua rationalem creaturam sanctificat. Vnde Sabelliani dixerunt patrem incarnatum ac passum, propterea dicti sunt Patris passiani. Non enim admiserunt veram in deo esse trinitatem, vel processionem personæ à persona, vel deum dici patrem propter relationem realis: sed eo modo quo nos afferimus superbenedictam trinitatem esse patrem, cui incessabiliter dicimus, Pater G ods noster qui es in celis. Horum errorem destruit Euangelista, dicendo, Verbum erat apud deum: quod ve rum non esset sibi pater & verbum essent una persona, cù nihil sit proprie apud seipsum. Oftento quādo & ubi erat verbum, declaratur quid erat, Et deus erat verbum. Hic sumitur deus substantialiter & absolute, ut sit sensus, Verbum erat deus, id est, veram habens deitatem, atque eiusdem cum suo genitore essentia. Vnde de filio dicit Apostolus ad Rom. Qui est super omnia deus benedictus in secula. Et in 1. Ioan. canonica legitur, Simus in vero filio eius Iesu Christo, hic est verus deus & vita æterna. Sicut autem in precedentibus clausulis designata est inter patrem & verbum personalis distinctione, sive verbo praesenti insinuat esse inter eos substantialis identitas, sive essentia vnitatis, cum nullum creatum sit deus, sed à diuinæ naturæ perfectione in infinitum deficit. Per hoc itaque reprobatur error Potini, Arrigi, & omnium afferentium filium dei esse puram creaturam. Quod autem filius dei sit verus deus, aperit simus pandit Psal. dum ait, Sedes tua deus in seculum seculi. Quod autem id dicatur de filio, patet ex verbis sequentibus, Virga directionis virga regni tui, &c. Vnde & Hieremias de Christo inducit, Sulcato D u David germe iustum, & regnabit rex, & hoc est nomen quod vocabunt eum, dominus iustus noster. Pro quo Hebraica veritas continet, nomen domini tetragrammaton, quod (telle Rabbi Moyses) ab solutissimum est, sibi vero deo conueniens. De hoc rege fatetur Psalmista, Audi filia, & concupiscet rex decorum tuum, quoniam ipse est dominus deus tuus, & adorabunt eum. Esaia quoque de christo filio dei, Parvulus (ait) natus est nobis, & vocabitur nomen eius admirabilis, consiliarius, deus, fortis, pater futuri seculi, princeps pacis. Horum verbum [Erat in principio], id est, ab eterno, in ipso æternitatis momento, vel in mundi exordio, [Apud deum] patrem, tanquam coeternum eidem, sicut si sol ab eterno fuisset, vel pes in puluere ab eterno stetisset, splendor atque vestigium æternaliter extitissent. In his quippe quæ naturaliter proficiunt, procedens seu causatum coeum est suo principio. Filius vero procedit à patre naturali emanatione, in modo à substantia patris immediate, sine actione intermedia, que sit realiter ab essentia patris distincta. His itaq; verbis innuitur coæternitas patris ac verbi, quam Psalmista quoq; euidenter ostendit dicendo, Et permanebit cum sole & ante lunam, in generationem & generationem. Itenique, Sit nomen eius benedictum in secula, ante solem permanet nomen eius. Hæc enim de nullo accipi possunt nisi de Christo filio regis æterni, de quo in exordio Psalmi illius cataruntur, Deus iudicium tuum regi da, & iustitia tua filio regis. Denique idem patenter ostendit per id quod scriptum est, Ego primus & ego nouissimus. Manus quoque mea fundavit terram. Non à principio in abscondito loquutus sum. Porro quæ ista dicantur de filio, pater ex eo quod subditur. Et nunc dominus misit me & spūs eius. Declarato quod, ubi, quid, & quomodo erat verbum, nūc manifestatur quod operatur, [Omnia per ipsum facta sunt] i.e. vniuersæ creature corporales & spirituales, cœlum, terra, mare, & quicquid celi ambitu cōtineatur creatura sunt immediate vel mediate ab unigenito filio dei, sicut à causa

A prima, principali & efficieti. Sciedū vero quæquodcumque dicitur aliquid fieri per aliud, præpositio, p. designat aliquod genus causæ in causalib. Dicitur autem aliquid fieri per aliud pluribus modis. Primo, sicut per causam instrumentalē, quemadmodum domus sit per securim & terebellum. Secundo, sicut per causam principalem, vt regnum gubernatur per eū quem rex fecit sibi consortem & comparem. Tertiò, sicut per causam extrinsecā, vt homo percūit per baculum. Quartò, sicut per causam intrinsecā, vel coniunctā, quemadmodum Petrus vivit per animā suam, & scribit per manū. Rursus cū aliquid dicitur fieri per aliud, intelligi potest duplicit. Primo, vt insinuetur mediatio quædā seu medium causans inter primum agens & effectū. Secundò, vt solū importetur processio vnius ab alio, sive quæ fieri per aliquid, est fieri seu produci ab illo, iuxta quæ modum dicit Apostolus, Apostolus Iesu christi per Colos. 1. volūtate dei, i.e. diuina volūtate constitutus Apostolus. Dū ergo dicitur omnia facta per verbū vtroq; horū modorū intelligi licet, videlicet per verbū, i.e. verbo, itaq; ab omnipotē creatore, & primo vniuersorū fontalib, atq; causalib principio: sic nāq; omnia facta sunt à supergloriosissima trinitate, & à qua libert diuina persona. Itē omnia facta sunt per verbū tanquā per id quod inter patrem & creaturas est mediū, non tamen quasi per causam instrumentalem ministratoriam, à patre separatam, sive extrinsecam ei, sed sicut per causam coniunctam, parem ac principale & effectuum. Quod rursus intelligentum non est, quasi creaturæ non sint immediate facta à patre, præsertim cum pater & filius sint vna causa, vnuus creator, vnuumque principium: sed quia filius procedit à patre, habens virtutem creativam ab ipso, secundum ordinem originis mediati inter patrem & creaturas, & quoniam pater nil oportet ad extra sine filio. Cum enim natura sit operationis principium, sicut trium personarum est vna natura, ita & vna individuā quæ actio ad extra. Sed cum pater & filius sint vnuus creator & vnuum principiū, quoniam pater dicitur aliquid facere seu creare per verbum vel filium? Et respondendum, quod pater operatur per verbum, sicut per causam exemplarem, non quod pater nō sit causa exemplaris, in modo quilibet persona diuina est omnium rerum causa efficientis, exemplaris atque finalis, sed quod filio appropriateatur ratio, causa exemplaris, eo quod sibi conueniant vi sue emanationis, ars, sapientia, & cetera quibus conuenit exemplariter agere. Quoniam ergo pater omnia efficit per intellectum atque intelligentem dicti, iuxta illud, Ipse dixit & facta sunt: dictio autem intus profata est verbum, idcirco ait Psalm. 32. februr omnia facta per verbum, quamvis & per suipius propriam atque ingenitam sapientiam cun Psalm. 48. & a creatori. Itaque omnia per verbum, non quod pater & verbum sint duæ causæ distinctæ, sed secundum sensum & modum præactos, & etiam quoniam in diuinis emanatio ad intra est causa emanationis ad extra. Cum vero dicimus deum omnia factile in sapientia, vel per sapientiam, intelligi potest Psalm. 103. tam de sapientia patris ingenitam, quonodo dicitur operari per ideam seu formam archetypam, quam de sapientia genita, quæ est vnuus filius eius. Postrem dicitur quod idcirco potissimum scriptura dicit deum operari per verbum & spiritum sanctum, vt scimus sanctæ trinitatis esse individuam actionem ad extra, & per consequens eandem essentiam, sive certissimè credatur esse vnuus verus simplusimilis deus. Et sine ipso factum est nihil, hoc est, nulla penitus res est extra deum, quæ non sit producta à verbo. Itaque per nihil, non debet intelligi creatura corporalis vel dæmō: quoniam quicquid entitatis & bonitatis habent, à verbo sortita sunt. Manichæus vero per nihil intellexit corporalia, quæ dicit deum operari per verbum & spiritum sanctum, vt scimus sanctæ trinitatis esse individuam actionem ad extra, & per consequens eandem essentiam, sive certissimè credatur esse vnuus verus simplusimilis deus. Postrem dicitur quod idcirco nullus penitus res est extra deum, quæ non sit producta à verbo. Itaque per nihil, non debet intelligi creatura corporalis vel dæmō: quoniam quicquid entitatis & bonitatis habent, à verbo sortita sunt. Manichæus vero per nihil intellexit corporalia, quæ dicit deum operari per verbum & spiritum sanctum, vt scimus sanctæ trinitatis esse individuam actionem ad extra, & per consequens eandem essentiam, sive certissimè credatur esse vnuus verus simplusimilis deus. Postrem dicitur quod idcirco nullus penitus res est extra deum, quæ non sit producta à verbo. Itaque per nihil, non debet intelligi creatura corporalis vel dæmō: quoniam quicquid entitatis & bonitatis habent, à verbo sortita sunt. Manichæus vero per nihil intellexit corporalia, quæ dicit deum operari per verbum & spiritum sanctum, vt scimus sanctæ trinitatis esse individuam actionem ad extra, & per consequens eandem essentiam, sive certissimè credatur esse vnuus verus simplusimilis deus. Postrem dicitur quod idcirco nullus penitus res est extra deum, quæ non sit producta à verbo. Itaque per nihil, non debet intelligi creatura corporalis vel dæmō: quoniam quicquid entitatis & bonitatis habent, à verbo sortita sunt. Manichæus vero per nihil intellexit corporalia, quæ dicit deum operari per verbum & spiritum sanctum, vt scimus sanctæ trinitatis esse individuam actionem ad extra, & per consequens eandem essentiam, sive certissimè credatur esse vnuus verus simplusimilis deus. Postrem dicitur quod idcirco nullus penitus res est extra deum, quæ non sit producta à verbo. Itaque per nihil, non debet intelligi creatura corporalis vel dæmō: quoniam quicquid entitatis & bonitatis habent, à verbo sortita sunt. Manichæus vero per nihil intellexit corporalia, quæ dicit deum operari per verbum & spiritum sanctum, vt scimus sanctæ trinitatis esse individuam actionem ad extra, & per consequens eandem essentiam, sive certissimè credatur esse vnuus verus simplusimilis deus. Postrem dicitur quod idcirco nullus penitus res est extra deum, quæ non sit producta à verbo. Itaque per nihil, non debet intelligi creatura corporalis vel dæmō: quoniam quicquid entitatis & bonitatis habent, à verbo sortita sunt. Manichæus vero per nihil intellexit corporalia, quæ dicit deum operari per verbum & spiritum sanctum, vt scimus sanctæ trinitatis esse individuam actionem ad extra, & per consequens eandem essentiam, sive certissimè credatur esse vnuus verus simplusimilis deus. Postrem dicitur quod idcirco nullus penitus res est extra deum, quæ non sit producta à verbo. Itaque per nihil, non debet intelligi creatura corporalis vel dæmō: quoniam quicquid entitatis & bonitatis habent, à verbo sortita sunt. Manichæus vero per nihil intellexit corporalia, quæ dicit deum operari per verbum & spiritum sanctum, vt scimus sanctæ trinitatis esse individuam actionem ad extra, & per consequens eandem essentiam, sive certissimè credatur esse vnuus verus simplusimilis deus. Postrem dicitur quod idcirco nullus penitus res est extra deum, quæ non sit producta à verbo. Itaque per nihil, non debet intelligi creatura corporalis vel dæmō: quoniam quicquid entitatis & bonitatis habent, à verbo sortita sunt. Manichæus vero per nihil intellexit corporalia, quæ dicit deum operari per verbum & spiritum sanctum, vt scimus sanctæ trinitatis esse individuam actionem ad extra, & per consequens eandem essentiam, sive certissimè credatur esse vnuus verus simplusimilis deus. Postrem dicitur quod idcirco nullus penitus res est extra deum, quæ non sit producta à verbo. Itaque per nihil, non debet intelligi creatura corporalis vel dæmō: quoniam quicquid entitatis & bonitatis habent, à verbo sortita sunt. Manichæus vero per nihil intellexit corporalia, quæ dicit deum operari per verbum & spiritum sanctum, vt scimus sanctæ trinitatis esse individuam actionem ad extra, & per consequens eandem essentiam, sive certissimè credatur esse vnuus verus simplusimilis deus. Postrem dicitur quod idcirco nullus penitus res est extra deum, quæ non sit producta à verbo. Itaque per nihil, non debet intelligi creatura corporalis vel dæmō: quoniam quicquid entitatis & bonitatis habent, à verbo sortita sunt. Manichæus vero per nihil intellexit corporalia, quæ dicit deum operari per verbum & spiritum sanctum, vt scimus sanctæ trinitatis esse individuam actionem ad extra, & per consequens eandem essentiam, sive certissimè credatur esse vnuus verus simplusimilis deus. Postrem dicitur quod idcirco nullus penitus res est extra deum, quæ non sit producta à verbo. Itaque per nihil, non debet intelligi creatura corporalis vel dæmō: quoniam quicquid entitatis & bonitatis habent, à verbo sortita sunt. Manichæus vero per nihil intellexit corporalia, quæ dicit deum operari per verbum & spiritum sanctum, vt scimus sanctæ trinitatis esse individuam actionem ad extra, & per consequens eandem essentiam, sive certissimè credatur esse vnuus verus simplusimilis deus. Postrem dicitur quod idcirco nullus penitus res est extra deum, quæ non sit producta à verbo. Itaque per nihil, non debet intelligi creatura corporalis vel dæmō: quoniam quicquid entitatis & bonitatis habent, à verbo sortita sunt. Manichæus vero per nihil intellexit corporalia, quæ dicit deum operari per verbum & spiritum sanctum, vt scimus sanctæ trinitatis esse individuam actionem ad extra, & per consequens eandem essentiam, sive certissimè credatur esse vnuus verus simplusimilis deus. Postrem dicitur quod idcirco nullus penitus res est extra deum, quæ non sit producta à verbo. Itaque per nihil, non debet intelligi creatura corporalis vel dæmō: quoniam quicquid entitatis & bonitatis habent, à verbo sortita sunt. Manichæus vero per nihil intellexit corporalia, quæ dicit deum operari per verbum & spiritum sanctum, vt scimus sanctæ trinitatis esse individuam actionem ad extra, & per consequens eandem essentiam, sive certissimè credatur esse vnuus verus simplusimilis deus. Postrem dicitur quod idcirco nullus penitus res est extra deum, quæ non sit producta à verbo. Itaque per nihil, non debet intelligi creatura corporalis vel dæmō: quoniam quicquid entitatis & bonitatis habent, à verbo sortita sunt. Manichæus vero per nihil intellexit corporalia, quæ dicit deum operari per verbum & spiritum sanctum, vt scimus sanctæ trinitatis esse individuam actionem ad extra, & per consequens eandem essentiam, sive certissimè credatur esse vnuus verus simplusimilis deus. Postrem dicitur quod idcirco nullus penitus res est extra deum, quæ non sit producta à verbo. Itaque per nihil, non debet intelligi creatura corporalis vel dæmō: quoniam quicquid entitatis & bonitatis habent, à verbo sortita sunt. Manichæus vero per nihil intellexit corporalia, quæ dicit deum operari per verbum & spiritum sanctum, vt scimus sanctæ trinitatis esse individuam actionem ad extra, & per consequens eandem essentiam, sive certissimè credatur esse vnuus verus simplusimilis deus. Postrem dicitur quod idcirco nullus penitus res est extra deum, quæ non sit producta à verbo. Itaque per nihil, non debet intelligi creatura corporalis vel dæmō: quoniam quicquid entitatis & bonitatis habent, à verbo sortita sunt. Manichæus vero per nihil intellexit corporalia, quæ dicit deum operari per verbum & spiritum sanctum, vt scimus sanctæ trinitatis esse individuam actionem ad extra, & per consequens eandem essentiam, sive certissimè credatur esse vnuus verus simplusimilis deus. Postrem dicitur quod idcirco nullus penitus res est extra deum, quæ non sit producta à verbo. Itaque per nihil, non debet intelligi creatura corporalis vel dæmō: quoniam quicquid entitatis & bonitatis habent, à verbo sortita sunt. Manichæus vero per nihil intellexit corporalia, quæ dicit deum operari per verbum & spiritum sanctum, vt scimus sanctæ trinitatis esse individuam actionem ad extra, & per consequens eandem essentiam, sive certissimè credatur esse vnuus verus simplusimilis deus. Postrem dicitur quod idcirco nullus penitus res est extra deum, quæ non sit producta à verbo. Itaque per nihil, non debet intelligi creatura corporalis vel dæmō: quoniam quicquid entitatis & bonitatis habent, à verbo sortita sunt. Manichæus vero per nihil intellexit corporalia, quæ dicit deum operari per verbum & spiritum sanctum, vt scimus sanctæ trinitatis esse individuam actionem ad extra, & per consequens eandem essentiam, sive certissimè credatur esse vnuus verus simplusimilis deus. Postrem dicitur quod idcirco nullus penitus res est extra deum, quæ non sit producta à verbo. Itaque per nihil, non debet intelligi creatura corporalis vel dæmō: quoniam quicquid entitatis & bonitatis habent, à verbo sortita sunt. Manichæus vero per nihil intellexit corporalia, quæ dicit deum operari per verbum & spiritum sanctum, vt scimus sanctæ trinitatis esse individuam actionem ad extra, & per consequens eandem essentiam, sive certissimè credatur esse vnuus verus simplusimilis deus. Postrem dicitur quod idcirco nullus penitus res est extra deum, quæ non sit producta à verbo. Itaque per nihil, non debet intelligi creatura corporalis vel dæmō: quoniam quicquid entitatis & bonitatis habent, à verbo sortita sunt. Manichæus vero per nihil intellexit corporalia, quæ dicit deum operari per verbum & spiritum sanctum, vt scimus sanctæ trinitatis esse individuam actionem ad extra, & per consequens eandem essentiam, sive certissimè credatur esse vnuus verus simplusimilis deus. Postrem dicitur quod idcirco nullus penitus res est extra deum, quæ non sit producta à verbo. Itaque per nihil, non debet intelligi creatura corporalis vel dæmō: quoniam quicquid entitatis & bonitatis habent, à verbo sortita sunt. Manichæus vero per nihil intellexit corporalia, quæ dicit deum operari per verbum & spiritum sanctum, vt scimus sanctæ trinitatis esse individuam actionem ad extra, & per consequens eandem essentiam, sive certissimè credatur esse vnuus verus simplusimilis deus. Postrem dicitur quod idcirco nullus penitus res est extra deum, quæ non sit producta à verbo. Itaque per nihil, non debet intelligi creatura corporalis vel dæmō: quoniam quicquid entitatis & bonitatis habent, à verbo sortita sunt. Manichæus vero per nihil intellexit corporalia, quæ dicit deum operari per verbum & spiritum sanctum, vt scimus sanctæ trinitatis esse individuam actionem ad extra, & per consequens eandem essentiam, sive certissimè credatur esse vnuus verus simplusimilis deus. Postrem dicitur quod idcirco nullus penitus res est extra deum, quæ non sit producta à verbo. Itaque per nihil, non debet intelligi creatura corporalis vel dæmō: quoniam quicquid entitatis & bonitatis habent, à verbo sortita sunt. Manichæus vero per nihil intellexit corporalia, quæ dicit deum operari per verbum & spiritum sanctum, vt scimus sanctæ trinitatis esse individuam actionem ad extra, & per consequens eandem essentiam, sive certissimè credatur esse vnuus verus simplusimilis deus. Postrem dicitur quod idcirco nullus penitus res est extra deum, quæ non sit producta à verbo. Itaque per nihil, non debet intelligi creatura corporalis vel dæmō: quoniam quicquid entitatis & bonitatis habent, à verbo sortita sunt. Manichæus vero per nihil intellexit corporalia, quæ dicit deum operari per verbum & spiritum sanctum, vt scimus sanctæ trinitatis esse individuam actionem ad extra, & per consequens eandem essentiam, sive certissimè credatur esse vnuus verus simplusimilis deus. Postrem dicitur quod idcirco nullus penitus res est extra deum, quæ non sit producta à verbo. Itaque per nihil, non debet intelligi creatura corporalis vel dæmō: quoniam quicquid entitatis & bonitatis habent, à verbo sortita sunt. Manichæus vero per nihil intellexit corporalia, quæ dicit deum operari per verbum & spiritum sanctum, vt scimus sanctæ trinitatis esse individuam actionem ad extra, & per consequens eandem essentiam, sive certissimè credatur esse vnuus verus simplusimilis deus. Postrem dicitur quod idcirco nullus penitus res est extra deum, quæ non sit producta à verbo. Itaque per nihil, non debet intelligi creatura corporalis vel dæmō: quoniam quicquid entitatis & bonitatis habent, à verbo sortita sunt. Manichæus vero per nihil intellexit corporalia, quæ dicit deum operari per verbum & spiritum sanctum, vt scimus sanctæ trinitatis esse individuam actionem ad extra, & per consequens eandem essentiam, sive certissimè credatur esse vnuus verus simplusimilis deus. Postrem dicitur quod idcirco nullus penitus res est extra deum, quæ non sit producta à verbo. Itaque per nihil, non debet intelligi creatura corporalis vel dæmō: quoniam quicquid entitatis & bonitatis habent, à verbo sortita sunt. Manichæus vero per nihil intellexit corporalia, quæ dicit deum operari per verbum & spiritum sanctum, vt scimus sanctæ trinitatis esse individuam actionem ad extra, & per consequens eandem essentiam, sive certissimè credatur esse vnuus verus simplusimilis deus. Postrem dicitur quod idcirco nullus penitus res est extra deum, quæ non sit producta à verbo. Itaque per nihil, non debet intelligi creatura corporalis vel dæmō: quoniam quicquid entitatis & bonitatis habent, à verbo sortita sunt. Manichæus vero per nihil intellexit corporalia, quæ dicit deum operari per verbum & spiritum sanctum, vt scimus sanctæ trinitatis esse individuam actionem ad extra, & per consequens eandem essentiam, sive certissimè credatur esse vnuus verus simplusimilis deus. Postrem dicitur quod idcirco nullus penitus res est extra deum, quæ non sit producta à verbo. Itaque per nihil, non debet intelligi creatura corporalis vel dæmō: quoniam quicquid entitatis & bonitatis habent, à verbo sortita sunt. Manichæus vero per nihil intellexit corporalia, quæ dicit deum operari per verbum & spiritum sanctum, vt scimus sanctæ trinitatis esse individuam actionem ad extra, & per consequens eandem essentiam, sive certissimè credatur esse vnuus verus simplusimilis deus. Postrem dicitur quod idcirco nullus penitus res est extra deum, quæ non sit producta à verbo. Itaque per nihil, non debet intelligi creatura corporalis vel dæmō: quoniam quicquid entitatis & bonitatis habent, à verbo sortita sunt. Manichæus vero per nihil intellexit corporalia, quæ dicit deum operari per verbum & spiritum sanctum, vt scimus sanctæ trinitatis esse individuam actionem ad extra, & per consequens eandem essentiam, sive certissimè credatur esse vnuus verus simplusimilis deus. Postrem dicitur quod idcirco nullus penitus res est extra deum, quæ non sit producta à verbo. Itaque per nihil, non debet intelligi creatura corporalis vel dæmō: quoniam quicquid entitatis & bonitatis habent, à verbo sortita sunt. Manichæus vero per nihil intellexit corporalia, quæ dicit deum operari per verbum & spiritum sanctum, vt scimus sanctæ trinitatis esse individuam actionem ad extra, & per consequens eandem essentiam, sive certissimè credatur esse vnuus verus simplusimilis deus. Postrem dicitur quod idcirco nullus penitus res est extra deum, quæ non sit producta à verbo. Itaque per nihil, non debet intelligi creatura corporalis vel dæmō: quoniam quicquid entitatis & bonitatis habent, à verbo sortita sunt. Manichæus vero per nihil intellexit corporalia, quæ dicit deum operari per verbum & spiritum sanctum, vt scimus sanctæ trinitatis esse individuam actionem ad extra, & per consequens eandem essentiam, sive certissimè credatur esse vnuus verus simplusimilis deus. Postrem dicitur quod idcirco nullus penitus res est extra deum, quæ non sit producta à verbo. Itaque per nihil, non debet intelligi creatura corporalis vel dæmō: quoniam quicquid entitatis & bonitatis habent, à verbo sortita sunt. Manichæus vero per nihil intellexit corporalia, quæ dicit deum operari per verbum & spiritum sanctum, vt scimus sanctæ trinitatis esse individuam actionem ad extra, & per consequens eandem essentiam, sive certissimè credatur esse vnuus verus simplusimilis deus. Postrem dicitur quod idcirco nullus penitus res est extra deum, quæ non sit producta à verbo. Itaque per nihil, non debet intelligi creatura corporalis vel dæmō: quoniam quicquid entitatis & bonitatis habent, à verbo sortita sunt. Manichæus vero per nihil intellexit corporalia, quæ dicit deum operari per verbum & spiritum sanctum, vt scimus sanctæ trinitatis esse individuam actionem ad extra, & per consequens eandem essentiam, sive certissimè credatur esse vnuus verus simplusimilis deus. Postrem dicitur quod idcirco nullus penitus res est extra deum, quæ non sit producta à verbo. Itaque per nihil, non debet intelligi creatura corporalis vel dæmō: quoniam quicquid entitatis & bonitatis habent, à verbo sortita sunt. Manichæus vero per nihil intellexit corporalia, quæ dicit deum operari per verbum & spiritum sanctum, vt scimus sanctæ trinitatis esse individuam actionem ad extra, & per consequens eandem essentiam, sive certissimè credatur esse vnuus verus simplusimilis deus. Postrem dicitur quod idcirco nullus penitus res est extra deum, quæ non sit producta à verbo. Itaque per nihil, non debet intelligi creatura corporalis vel dæmō: quoniam quicquid entitatis & bonitatis habent, à verbo sortita sunt. Manichæus vero per nihil intellexit corporalia, quæ dicit deum operari per verbum & spiritum sanctum, vt scimus sanctæ trinitatis esse individuam actionem ad extra, & per consequens eandem essentiam, sive certissimè credatur esse vnuus verus simplusimilis deus. Postrem dicitur quod idcirco nullus penitus res est extra deum, quæ non sit producta à verbo. Itaque per nihil, non debet intelligi creatura corporalis vel dæmō: quoniam quicquid entitatis & bonitatis habent, à verbo sortita sunt. Manichæus vero per nihil intellexit corporalia, quæ dicit deum operari per verbum & spiritum sanctum, vt scimus sanctæ trinitatis esse individuam actionem ad extra, & per consequens eandem essentiam, sive certissimè credatur esse vnuus verus simplusimilis deus. Postrem dicitur quod idcirco nullus penitus res est extra deum, quæ non sit producta à verbo. Itaque per nihil, non debet intelligi creatura corporalis vel dæmō: quoniam quicquid entitatis & bonitatis habent, à verbo sortita sunt. Manichæus vero per nihil intellexit corporalia, quæ dicit deum operari per verbum & spiritum sanctum, vt scimus sanctæ trinitatis esse individuam actionem ad extra, & per consequens eandem essentiam, sive certissimè credatur esse vnuus verus simplusimilis deus. Postrem dicitur quod idcirco nullus penitus res est extra deum, quæ non sit producta à verbo. Itaque per nihil, non debet intelligi creatura corporalis vel dæmō: quoniam quicquid entitatis & bonitatis habent, à verbo sortita sunt. Manichæus vero per nihil intellexit corporalia, quæ dicit deum operari per verbum & spiritum sanctum, vt scimus sanctæ trinitatis esse individuam actionem ad extra, & per consequens eandem essentiam, sive certissimè credatur esse vnuus verus simplusimilis deus. Postrem dicitur quod idcirco nullus penitus res est extra deum, quæ non sit producta à verbo. Itaque per nihil, non debet intelligi creatura corporalis vel dæmō: quoniam quicquid entitatis & bonitatis habent, à verbo sortita sunt. Manichæus vero per nihil intellexit corporalia, quæ dicit deum operari per verbum & spiritum sanctum, vt scimus sanctæ trinitatis esse individuam actionem ad extra, & per consequens eandem essentiam, sive certissimè credatur esse vnuus verus simplusimilis deus. Postrem dicitur quod idcirco nullus penitus res est extra deum, quæ non sit producta à verbo. Itaque per nihil, non debet intelligi creatura corporalis vel dæmō: quoniam quicquid entitatis & bonitatis habent, à verbo sortita sunt. Manichæus vero per nihil intellexit corporalia, quæ dicit deum operari per verbum & spiritum sanctum, vt scimus sanctæ trinitatis esse individuam actionem ad extra, & per consequens eandem essentiam, sive certissimè credatur esse vnuus verus simplusimilis deus. Postrem dicitur quod idcirco nullus penitus res est extra deum, quæ non sit producta à verbo. Itaque per nihil, non debet intelligi creatura corporalis vel dæmō: quoniam quicquid entitatis & bonitatis habent, à verbo sortita sunt. Manichæus vero per nihil intellexit corporalia, quæ dicit deum operari per verbum & spiritum sanctum, vt scimus sanctæ trinitatis esse individuam actionem ad extra, & per consequens eandem essentiam, sive certissimè credatur esse vnuus verus simplusimilis deus. Postrem dicitur quod idcirco nullus penitus res est extra deum, quæ non sit producta à verbo. Itaque per nihil, non debet intelligi creatura corporalis vel dæmō: quoniam quicquid entitatis & bonitatis habent, à verbo sortita sunt. Manichæus vero per nihil intellexit corporalia, quæ dicit deum operari per verbum & spiritum sanctum, vt scimus sanctæ trinitatis esse individuam actionem ad extra, & per consequens eandem essentiam, sive certissimè credatur esse vnuus verus simplusimilis deus. Postrem dicitur quod idcirco nullus penitus res est extra deum, quæ non sit producta à verbo. Itaque per nihil, non debet intelligi creatura corporalis vel dæmō: quoniam quicquid entitatis & bonitatis habent, à verbo sortita sunt. Manichæus vero per nihil intellexit corporalia, quæ dicit deum operari per verbum & spiritum sanctum, vt scimus sanctæ trinitatis esse individuam actionem ad extra, & per consequens eandem essentiam, sive certissimè credatur esse vnuus verus simplusimilis deus. Postrem dicitur quod idcirco nullus penitus res est extra deum, quæ non sit producta à verbo. Itaque per nihil, non debet intelligi creatura corporalis vel dæmō:

Diony.

Augusti.

Orige.

Genes. i.
Psal. 134.

Psal. 35.

Roma. 6.
Psal. 4.Genes. i.
Psal. 35.

speciem seu exemplar domus ac sanitatis, quod habet in mente. Vnde secundum Aristotelem septimo primae philosophiae. Et domus & sanitas quae sunt in materia, sunt à domo & sanitate quae præexistit in intellectu. Ex his patet error Procli Platonicus. Auicennus quoque Peripateticus, & sequentium eos, affirmantium quod creatura procedunt à primo principio per modum naturalis emanationis, vel essentia lis emicationis, ut splendor à luce, calor ab igne, lux à sole, & riuus à fonte. Esse igitur creaturarum, quod habent in verbo, immo in patre & spiritu sancto, totaque superbeatissima trinitate, seu in divina essentia, est esse increatum, exemplare, causale, ideale, atque vitale, vel (ut planius loquar) idea, vita & lux. Propter quod (secundum Dionysium) omnia sunt in deo per causam & exemplar. Nempe (vt scriptum est) in elementatione theologica Procli Platonicus, & in libro de causis. Quod est in alio, est in eo secundum naturam & modum eius in quo est, & non secundum proprium esse ac modum. Cum ergo deus sanctus & gloriōsus sit mens æterna & simplicissima, certum est, quod omnia sunt in eo per rationem & ternam ac simplicem, quæ appellatur idea & exemplar, quia per illam deus cognoscit & operatur creaturam est enim, quod deus cuncta & singula propriis rationibus & speciebus intelligat ac producat. Sed cum deus sit simplicissima via, quomodo potest in eo esse exemplarium rationum multitudine, & ideo pluralitas atque distinctio? Et respondentium, quod idea est divina essentia, à divino intellectu per modum imitabilis ac representativi intellectu. Divina quippe essentia cum si perfectio immensæ, omnium rerum perfectionem causaliter continens, & supereminenter complectens, ab omnibus creaturis, secundum aliquem gradum perfectionis, participatur & imitatur. Omnia quoque intellectualiter representant. In quantum ergo intellectus diuinus cognoscit diuinam essentiam, vel de seipsum, vel participabilem à tali ente creato, sive creabili vel creando, secundum hoc diuina essentia habet rationem ideae, & nuncupatur idea rei creatae, quæ per eam cognoscitur & causatur. Suntque in deo multæ atque distinctæ ideae, non quod in deo sit diversitas aliqua vel distinctio idealium ex parte dei, sed distinctio ista est ex parte rerū idealium, ad quas referuntur ideae: quæ tamē relatio realis non est, sed rationis ex parte ideae, quamvis ex parte idealium consistat realis. De his exemplaribus rationibus ac idealibus formis professus est Plato in principio Timæ, dicendo, Certe dubium non est ad cuiusmodi exemplum animaduerterit mundani operis fundamenta constitutus. Nā si (vt vtiue est) pulchritudine incomparabili mundus est, opifexque & fabricator eius optimus: perspicuum est, quod iuxta sincera & incommutabilis proprietatis exemplum mundi sit instituta molitus. Hinc denique Aug. in lib. 83. quæstio. Ideas (inquit) Plato primus appellasse perhibetur, nō tamē rem ipsam ipse primus cognouit, quoniam tanta vis constituitur in ideis, vt nisi his intellectis, sive piens esse nemo posset. Sunt namq; ideas principales formæ vel rationes rerum stabiles atque incommutabiles, quæ ipsæ formatæ nō sunt, ac per hoc æternæ sunt, semper eodem modo sese habentes, quæ diuina intelligentia continentur. Et cum ipsæ neque orientur, neque interantur, secundum eas tamen formari dicitur omne quod oriri & interire potest. Has autem rationes vbi esse arbitrandū est, nisi in mente creatoris? Non enim extra se aliiquid intuebar, vt secundum illud constitueret quod constituebat. Ex quibus constat, quod quidam dicentes ideam esse rem creatam, & cognitionem obiectualiter contemplatam, non rationem in luce diuina mentis existentem, contradicunt Aug. ¶ Insuper ait Orige, hic, quod potest & sic distinguui, Quod factum est in ipso: & postea dicatur, vita erat: vt sit sensus, Omnia p ipsū & in ipso facta sunt, & in ipso vnta sunt, & vnum sunt. In ipso enim erant, quia in ipso subsistunt causaliter priusquam sint in semetipsis effectiva. ¶ Sed si quæseris, quomodo & qua ratione omnia quæ per verbum facta sunt, in ipso vitaliter & uniformiter atque causaliter subsistunt, accipe exemplum ex creaturarum natura. Conspice quomodo omnium rerum, quæ mundi huius sensibilis globositas comprehendit, causæ simul & uniformiter in sole, qui est maximum mundi luminare, subsistunt, quomodo numerositas herbarum & fructuum in singulis seminibus simul continetur, quomodo multiplices regulæ in arte artificis vnum sunt, quomodo infinitus linearum numerus in uno puncto vnum subsistit. Ex his naturalibus exemplis, velut philosophicæ theorie pennis, poteris arcana verbi acie mentis inspicere, & quantum datur humanis rationibus videre, quomodo omnia quæ per verbum sunt facta, in ipso viuunt & facta sunt. ¶ Postremo sciendum, quod in tribus personis & vnaquaque earum sit eadem ratio exēplaris, atq; indistincta idea. Itaque omne quod factum est, fit vel fiet, est vita in verbo, i. secundum vita H

lumen ideam præexistit in ipso, & hæc vita est diuina essentia, quæ est vita & lux. [Et vita era lux homini.] Hic sumitur vita personaliter pro hypothesi verbi seu ipsu verbo subsistente vita, hoc est, verbi dei viuens, & vita principium, de quo legitur. Quoniam apud te est sors vita. Erat lux hominum, hoc est, datus luminis naturalis ingenij, atque infusor luminis gratia. Quicquid enim intellectualis claritatis, decoris, & perfectionis in hominibus reperitur, à verbo seu filio dei profluxit & datur, à quo dona naturæ & gratia deriuuntur. Dicitur ergo verbum lux nostra, quæ causa nostræ illustrationis, illuminans nos ad diuinorum cognitionem, atque perducens ad beatitudinem supernaturalem, per supernaturalia dona spiritus sancti: sicut ait Apost. Gratia dei vita æterna. Hinc dicit Psalmista. Signatu est super nos lumen vultus tui domine. ¶ Sed quoniam iuxta diuinum Diony, nulla creatura sit expers participatio lucis diuinae, cur verbum seu vita hæc appellatur specialiter lux hominum? Et respondentium duplice. Primo, quia in hoc libro tractatur de verbo, prout Saluator est generis humani, eripiens nos à tenebris ignorantiae & peccati, transferensque ad lumen gratiae in presenti, atque ad lumen gloriae in futuro. Secundo, quoniam inter omnes creaturas corporales & inferiores solus homo ad deum conuertitur, & pertinet per intellectum & voluntatem, idcirco specialiter illustratur à verbo, tāquam ad dei imaginem factus. [Et lux ista, videlicet verbum, de quo cantamus in Psalmo, In lumine tuo videbi. Psalmi 35. mus lumen,] In tenebris lucet, hoc est, inter peruerbos Iudeos, conuersatione, prædicatione, & signis re-

A splenduit. Vel, in tenebris lucet, hoc est, in cordibus impiorum gratia sua lucem diffundit, & per praedicatorum fidem hominibus excusat ac reprobis lumen Christianæ doctrinæ proponit. Potest quoque per tenebras omnis creatura intellectu intelligi, que comparatione lucis diuinae, potius reputatur caligo quam lux. Propter quod ait Psalmista, Deus meus illumina tenebras meas. [Et tenebrae eam Psalm. 17. non comprehendunt.] ¶ Infra ait S. Ioannes, quod cohors, & tribunus, & ministri comprehendunt Iesum, Non Actu. 1. ne & isti tenebrae extiterunt, quibus dixit Saluator, Hæc est hora vestra, & potestas tenebrarum? Luke. 22. Quomodo ergo tenebrae non comprehendunt hanc lucem? Sed hoc facilime solvit, quoniam illa de corporali comprehensione Christi intelliguntur, nunc autem de spirituali comprehensione fit sermo. Verum tunc rursus quæstio oritur, quomodo tenebrae non comprehendunt hanc lucem, Multi enim ad Christum conuersi sunt, eumque per fidem, spem & charitatem comprehendunt. Infra. 1. quibus dicit Apost. Fuisit aliquando tenebra, nunc autem lux in domino. Sed rursus apparet oppositum. 1. Joan. 4. tum, vt enim mox subiungitur, Deum nemo vidit vñquam: ergo multo amplius deum nemo comprehendit. 1. Timo. 6. bendit vñquam, cum spiritualis comprehensione sit perfectissima, interna, ac intima visio. Et respondet. Exod. 3. dum quod euangelista ad literam loqui videtur de obtenebratis Iudeis & comprehensione Christi, Iohann. 8. per fidem & charitatem. Sic enim excusat & indurat Iudei Christum non comprehendunt, vnde Ibidem. B Saluator ad eos, Sermo (inquit) meus non capit in vobis. Et iterum, Neque me scitis, neq; patrem meum. Præterea multiplex est comprehensionis. Prima est comprehensionis terminativa, qua res secundum se totam capit, videtur, sive cognoscitur tam perfecte, sicut cognoscibilis est, siveque infinitum à finito comprehendendi non valet. Vnde hoc modo deus est tam incomprehensibilis omni creatura, etiam sanctis in patria, quām immensus: ideo hoc modo ipse solus comprehendit seipsum. Secunda est comprehensionis claræ visionis, qua essentia rei vera conspicitur, & ita beati comprehendunt deum, quem facie ad faciem contuentes, propter quod comprehensores dicuntur. Tertia est comprehensionis certe adhaerentie 2. Cor. 13. per fidem, atque sincera adhæsionis per charitatem, & sic viatores comprehendunt deum, quod magis proprie dicitur apprehendere quām comprehendere. Tenebrae ergo, id est peccatores, quia in suis malitiis permanerunt, nullo horum modorum comprehendunt Iesum: qui autem conuersi sunt, comprehendunt eum tertio modo. ¶ Denique iuxta doctrinam magni Dionysi, deus cōparatur soli materiali: vnde & deus sol intelligentia atque iustitia appellatur: quoniam sicut sol iste visibilis vniuersa sua lucis susceptuia irradiat, atque ingenitæ propria lucis plenitudine, naturali que, proprietate sine pre- Sapi. 51. ratione ac prævia deliberatione cuncta disposita sua claritate perfundit, ornat, impléatque, & si quid est quod non illustratur hoc lumine, hoc non est ex solis defectu, sed ex propria in dispositione: sic deus sublimis & benedictus ex propria bonitatis infinita plenitudine, naturali inclinatione, & superliberalissima atque pīissima communicabilitate, omnem intellectualem creaturam illuminat, implet, ac perficit, si fuerit capax atque disposita. Quod si aliqua non illustratur, hoc est non ex parte dei, sed ob propriam indignitatem ac auersiōnem. Quoniam etiam sit deus vbiique omnibus verissime præfatis ac intimus, nihilominus passiones nostre & vites separant nos ab eo: vt per Esaiam inducitur, Iniquitates vestrae diuiserunt inter deum vestrum & vos, quæ vtiue impediunt nos à receptione gratiae, & illustrationis diuinae: secundum quod Hier. testatur, peccata vestra prohibuerunt bonum à vobis. Esaie. 59. bis. Remoueamus ergo obstacula ista, faciendo quod in nobis est, aptemusque nos in infusioni gratiarum celestium, & tunc illuminabimur atque implebimus mox à deo, iuxta illud Iob, Si direxerit homo ad Hieros. 5. deum cor suum, spiritum illius & flatum ad se trahet. Et per Zachariam, Conuertimini ad me, & conuertar ad vos, dicit dominus. Hinc Iacobus admonet, Appropinquate deo, & appropinquabit vobis. Iob. 34. ¶ Quaritur circa præhabita, an naturali ratione possit inueniri aut demonstrari pluralitas personarum Zachar. 1. in deo, & an gentiles philosophi habuerunt cognitionem de patre & filio per naturalē rationem. Quis- Iacob. 4. filio ista præcipue oritur, difficultatemque habet ex verbis Augustini, 7. Confessionum dicentis, ibi, vt pote in lib. Platonis, vel Platonorum: non quidem his verbis, sed omnino hoc idem quod his verbis significatur, multis ac multiplicibus rationibus reperi comprobatum, quod in principio erat verbum, & verbum erat apud deum, &c. vñque ibi, & vita erat lux hominum. Trismegistus quoque inuenitur dixisse, Monas gignit monadem, & in se suum reflectit ardore. Et videtur posse probari. Primo, ex immensitate diuinae bonitatis, quæ cum sit infinita communicabilitatis, processit in actum sibi proportionatum, producendo germen immensus, quod non potest esse nisi deus. Secundo, quia nullius rei possessio iucunda est sive confortio, & cum in deo sit amor perfectus atque immensus, habet deus aliquem quem diligit infinite amore, eo quod amor non sit proprie ad seipsum. Tertio, quoniam generatio est perfectissima productio, conuenit ergo perfectissimo enti deo altissimo. Quarto, quoniam quicquid perfectionis est in creaturis, reperitur in deo. Cum ergo in mente creatæ sit emanatio verbi ab intellectu, & amoris à voluntate, erit iam in mente diuina processus verbi atque amoris seu prolis spiritus sancti. Et respondentium, quod nunquam aliquis purus philosophus agnouit, quod in deo esset ei æquale & confubstantiale, immo hoc reputabant omnino impossibile, vt patet ex elementatione Procli summum Platonicum: sed nec possibile est naturali ratione demonstrare vel inuenire deum esse in personis trinum vel binum, & in essentiâ vnum, quia perfectio creatoris reluet in creaturis, eo modo quo procedunt à creatore. Cum ergo tres personæ sint vna causa creaturarum, ita quod creatio conuenit ei quantum ad id in quo conuenient, scilicet ratione naturæ atque potentia, palam est, quod earū distinctione ex creaturis nequeat elici, demonstret aut inueniri. Veruntur aduertendum, quod profundissimi philosophorum aliqua dixerunt, & in scriptis suis reliquerunt, in quibus videntur cognitionem diuinitatis patris ac filii habuisse, propter communionem verborum quibus vñtuntur, loquendo I v

deo & processione eorum quae producuntur ab ipso. Plato namque & eius sequaces, multi quoque Peripatetici differuerunt vniuersorum processum à primo principio fieri per quandam assimilationem, ita quod omnia profluxerunt à deo per rationem similitudinis, hoc est secundū similitudinem quandam: quoniam omne agens producit sibi simile, & effectus vocatur participata similitudo suæ causæ. Cum ergo deus sit lux pura, supersplendidissima & immensa, id quod immediate causatur ab eo, dixerunt et se ei simillimum. Vnde vocabant primam intelligentiam seu primam mentem creatam, signaculum lucis diuinæ, splendorem claritatem æternæ, itemque quod esset imago eidemissima ac præclarissima maiestatis diuinæ, speculimque perfectionis increatae. Et quoniam ratio filiationis in similitudine quadam consistit, idcirco dixerunt mentem illam immediate à summa diuinâque mente creatam, esse filium, in modo & vnigenitum & primogenitum dei. Vnde refert Macrobius super somnum Scipionis, quod Platoni ei posuerunt à summo deo immediate profluxisse ac conditam esse mentem quandam deo sublimi simillimum, omnium creaturarum speciebus ac rationibus plenam, à qua dixerunt cetera omnia esse creatæ. Hinc etiam Hermes Trismegistus, qui legitur fuisse Platonis discipulus, autem & aliis Hermes, qui scribitur præcessisse diluvium: ait igitur Hermes præfatus in lib. suo, quem intitulauit, de verbo perfecto. Sed antequam verba Hermetis commemorem, audiamus quid in lib. contra hereticos afferat August. Hermes qui latine Mercurius, scriptis lib. de verbo perfecto, magnum nomen lib. quoniam magnus de quo scriptis. Audiamus quid dicat, Dominus omnium factor deorum secundum fecit dominum. Quoniam ergo hunc fecit primum, & solum & verum, bonus ei viuis est, & plenissimum omnium bonorum, & latitudo est in eo, & valde dilexit eum, tanquam vnigenitum suum. Et post pauca, Hic est (inquit) filius dei benedicti, cuius nomen non potest humano ore narrari. Ex hoc ergo quod Hermes vocat hunc secundum deum, elucescit quod posuit eum substantialiter distinctum à summo deo, & per consequens puram creaturam. Itaque quod August. affirmat illum esse magnum, scilicet verbum dei perfectum, de quo scriptis Hermes hunc lib. indiget fano intellectu, & pia interpretatione, qui secundum veritatem lib. ille scriptus non est de filio dei vero, sed a estimato: præsertim, quoniam filius dei non est factus, quomodo Hermes dicit dominum omnium deorum fecisse secundum deum. Ex hoc dicto Hermetis & Plat. orta est heres Arrianae, afferentium filium dei esse puram creaturam, vt dicit S. Thomas in Summa contra Gentiles. Denique iuxta Thomam in prima parte summa, etiam Origenes dicit Plat. inbutus, dixit verbum dei esse puram creaturam: propter quod Tho. ait Origenem fuisse fontem Arrianæ perfidiae, quia secundum Orig. verbum dicitur in deo non proprie sed metaphori- ce, utpote non filius naturalis, sed imitatiuus. Verum qualiter intelligendum sit dictum hoc Thomæ, ignoro. Constat nempe, quod Origenes in multis locis testetur filium dei esse verum æternumque deum, imo in epistola sua ad sanctam Barbaram, quam instruxit, aperitissime dicit, quod parris & filii & spiritus sancti sunt una diuinitas, & vera æqualitas, & quod sunt tres personæ uniusque deus. Præterea Athanasius fidei propugnator, allegat Origenem pro confirmatione fidei trinitatis: nec dubium quin sanctissimus Athanasius, qui tanta autoritatis exitit in scripturis, quod nullus vnuquam ei contradicere ausus fuit, bene agnouit ac legit verba atque volumina Origenis, nec aliquo modo allegasset eum, dispounding contra Arianos, si putasset Origenem fuisse fontem Arriani impietatis. Veruntamen multa inueniuntur in dictis Origenis, ex quibus videtur verum esse quod afferit Thomas, videlicet quod filius dei non comprehendat patrem perfecte: itemque quod hoc est filius ad patrem, quod Petrus vel Paulus ad filium. Insuper super illud Esaia, Seraphim stabant super illud: per Seraphim intelligit Origenes filium ac spiritum sanctum, sicut innuit S. Hieronymus, quoniam non exprimat nomen Origenis. Ad hanc atque similia diuersimode responderunt. Quidam quod haeretici in seruerunt talia lib. Origenis, sicut lib. beati Ambrosij aliqua falsa inueniuntur inserta. Quidam quod fuerunt duo Origenes, unus catholicus, alter haereticus. Quidam quod Origenes scriptis aliqua quæ sibi inueniuntur contrariantur, sicut & August. propter quod tandem compulsi est facere lib. retractationum: sed de hac materia nihil definio. Origensem indiscretè defendendo, quem certum est in multis errasse. Nunc soluendæ sunt rationes, quibus videtur ostēdi, quod trinitas, vel parris ac filii deitas, possit naturali ratione probari. Primo itaque ad authoritatem August. dicendum, quod principium euangelij S. Ioannis inuenitur in lib. Platoniorum, non quantum ad verum ipsius intellectum, sed quantum ad aliquam communitionem verborum, & quantum ad apparentiam superficialiem. Posuerunt enim Platonici verbum in deo: vnde Avicebron Platon. in lib. suo de fonte vite affirmat, quod intellectus diuinus ac paternalis omnia agit per verbum intus conceptum, sed nomine verbi intelligent rationem idealē seu mundum archetypum. Quod vero Hermes ait, Monadem. i. vnitatem seu vnum deum genuisse Monadē. Thomas interpretatur sic intelligendū, quod vnum deus condidit vnum mundū, propter sui ipsius amorem: tamen intelligendum id reor de generatione prædictæ mentis creatæ, secundum Platonicos: & quod dicit Trismegistus, deum in se suum reflexisse ardorem, intelligit non de processione spiritus sancti, sed quod deus diligit se propter se, & ex amore sui ad seipsum conuertere diligit alia. Ad argumentum de immensitate diuina bonitatis, dicent naturales, quod quoniam sit communicabilitas immensa, non tamen produc germen sibi aequalis: non ex sua potentia, sed propter in capacitatem procedentis, quod dicunt non posse aquari suo causalī atque fontalī principio. Ad aliud diceretur, quod nullius rei possesso iucunda est sine consorte, in his quorum vnum indigeret altero, deus vero in seipso summe simpliciterque perfectus est. Ad aliud de amore diceretur, quod licet amor non sit proprie ad seipsum, nihilominus secundum Philosophum, amor ad alium oritur ex amore ad seipsum, & vnumquodque tantum vel plus diligit se, quantum aliquem alium conditum: ideo deus vere diligit seipsum infinito amore atque seruore. Ad aliud diceretur, quod generatio conuenit deo altiori modo quam creaturis, per hoc quod

Atribuit eis vim generatiuā. Ad aliud quoque responderetur, quod in creatis intellectibus est emanatio verbi ac amoris, quia in eis differunt essentia & actio: nec essentia eorum in seipso perfecta est, cum non sit actus purus, sed verbo atque amore perficitur in deo autem opposito modo est, quia in eo sunt penitus idem essentia, virtus & actio, estque deus in se absolute perfectus & purus actus, quicquid ad beatitudinem pertinet in se eminentissime comprehendens. Quamvis itaque præductæ rationes non sunt de monstratiua, pulchre tamen declarant, quod fidis trinitatis non sit aliquam irrationalitatem vel impossibilitatem complectens: nam licet sit supra rationem, non tamen est contra eam.

¶ Elucidatio huius cap. ab eo loco, [Fuit homo missus a deo.] Artic. III.

Vcusque tractauit sublimis Euangeliſta de diuinitate, diuinâque operatione, atque incommunabili subsistentia verbi: nunc vero subiungit de eius præcursoro. Quoniam enim diuturus mox est de verbi incarnatione, & aduentu eius in hunc mundum, ceterisque operibus atque dogmatibus Salvatoris, congruerent præmisit de eius præcursoro tractatum. Paucæ enim ponit de præcursoro, sciens Lucam glorioſo, sententiosōque filio descripsisse genealogiam, annunciationem, Lucae. 5. conceptionem, nativitatem, conuersationemque præcursoris: de cuius etiam parcitare in vita, & duritia in vestitu, Matthæus & Marcus scriperunt. ¶ Itaque ait, [Fuit homo missus a deo.] Nemo enim Matth. 3. sapienter agens, assumit sibi honorem, sed qui vocatur a deo, tanquam Aaron, quo contra dominus ait Marc. 1. B de præsumptuosis & falsis prophetis, Ipsi currebant, & ego non misi eos. Missio Ioannis intelligentia Hebreo. 5. si potest tunc facta, quando deo iubente exiuit à latibulis eremiti ad ripam Iordanis, quatenus illic baptizando populum congregaret, etesse de Christi aduentu prædicaret. Vnde Lucas ait, Anno quinto decimo imperij Tiberij Caesaris, factum est verbum domini super Ioannem Zachariæ filium in deserto. Fuit autem missus a deo, vel ex sola inspiratione interna, vel ex allocutione & apparitione angelica exteriori facta, quæ non est ab aliquo Euangelistarum descripta. Hanc missionem Ioannis deus prædictit per Malachiam, Ecce mitto angelum meum, & præparabit viam ante faciem meam. Dicitur Malac. 3. quippe Ioannes angelus ratione officij, non naturæ, & quoniam angelica conuersationis fuit. [Cui] Lucae. 1. nomen erat Ioannes. Sic nanque Gabriel archangelus iussit Zachariæ vocare filium suum: & congruit nomen istud præcursori, quia Ioannes interpretatur gratia dei, quæ præcipue fuit in homine isto, quo inter natos mulierum non surrexit maior seu sanctior: qui etiam primo prædicauit, Pœnitentiā agit, appropinquabit enim regnum celorum, hoc est, gratia Salvatoris. Cum enim alicui diuinitus nomine inponitur, insinuat, quod proprietas significata per nomen competit illi: quemadmodum Abram vocatus est Abraham, id est pater multarum gentium, & Jacob dictus est Israël, cum dei angelus vidisset. Hic venit à secretis locis deserti ad publica loca, [in testimonium] prohibendum, id est ad testificandum, non ad testificandum, non ad saluandum, videlicet [vt testimonium perhiberet de lumine], hoc est, Ioannes non fuit Christus, sed eius minister & præceptor, ordinatus ad hoc, vt christo testimonium Aet. 13. daret. Hoc fecit Ioannes dicendo, Venit fortior post me, cuius non sum dignus procumbens soluere Aet. 9. corrigiam calciamentorum eius. In Actis quoque Paulus ait dixisse Ioannem, Quem me arbitramini esse non sum ego. Peribuit etiam Ioannes testimonium christo operibus, utpote baptizando Iudeos in nomine Christi venturi. Forma enim baptismi Ioannis fuit, Baptizo te in nomine venturi: secundum quod in Actis tangit Apostolus, Ioannes baptizauit populum, dicens, In eum qui venturus est ut credenter, hoc est, in Iesum. Idcirco receptione baptismi Ioannis, erat quædam professio credendi in christum. ¶ Missus est ergo Ioannes ante Christum, vt homines ad christi susceptionem aptaret, docendo, baptizando, orando, exemplariterque viuendo. Erat nempe testis idoneus propter vitæ suæ sanctitatem omnibus manifestam, gratiam prophetalem, angelicam annunciationem, miraculosa conceptionem ac nativitatem. Necesse ferae fuit Iudeis præparatio ista: nam cum rudes fuerint, immediate capaces non erant supernaturalium atque celestium documentorum Christi, sed pedetentim inducendi erant ad sublimiora. Ioannes ergo inducendo eos ad peccatorum confessionem, baptismi receptionem, dicens etiam, Appropinquabit regnum colorum, cœpit eos à terrenis abstrahere, atque ad supernorū Matt. 1. amorem accidere, ac per hoc ad Christi legem & fidem aptare. [Erat lux vera,] hoc est non participata aut defectiva, sed plena & substantialiter clara, in qua natura lucis perfectissime reperitur. Vnde Ioannes in canonica sua scribit, Deus lux est, & tenebrae non sunt in eo illæ. Omne autem creatum habet 1. Ioann. 1. aliquid tenebrositatis admixtum, nam ipsa minoratio lucis, ipsa eius distantia seu dissimilitudo à luce diuina, est tenebrositas quedam: comparatione quoque lucis diuinæ ac infinitæ appellatur quasi caligo: ideo enim luna non splendet, & cœli non sunt mundi in conpectu eius. Quamvis vero istud de Iob. 15.

qualibet diuina persona sit verum, auctam de filio dicitur, cui lux appropriatur, quoniam lux spiritus ritualis præcipue spectat ad intellectum ac sapientiam. Cum ergo verbum seu filius sit emanatio intellectus, sic ei appropriatur [Lux] sicut sapientia, veritas, ars, splendor, & species [Quae illuminat] lumine naturalis ingenij [Omnem hominem venientem in hunc mundum.] id est qui per natuitatem ingreditur orbem terrarum, valleque lachrymarum. Vel, illuminat lumine gratiae omnem hominem venientem in hunc mundum, id est omnem qui illuminatur gratia spirituali, quam nullus fortitur nisi a filio. Iuxta Psalm. 44. hunc sensu habetur in Psalmo. Alleluia dominus omnes qui corruiunt, & erigit omnes elisos: non quod omnes corruentes & elisi alleuantur ac eriguntur, sed quod nemo talium alleuetur, aut erigatur, nisi a deo. Vel, illuminat omnem hominem quantum in se est, sicut vult omnes salvari, ita quod nemo excusat, si non fuerit illustratus. Illuminat quoque omnem hominem, dando uniuicuum angelum pro custode, qui a diuersis erroribus & peccatis retrahit hominem sibi commissum. Vel, illuminat omnem hominem, hoc est quosdam de omni genere hominum: nam post passionem & predicacionem apostolorum illuminat seculum uniuersum. Luxa quem sensu ait inferius. Si exaltatus fuero a terra, omnia trahad me ipsum. Et Psalmista, Benedicetur in ipso tribus terra: [In mundo era] hoc de Christo secundum utramque eius naturam accipi potest, sed differenter. Primo sic, In mundo, id est in totoente creato; eu uniuerso erat haec lux, id est totum mundum ab exordio sua creationis impletum, cum sit infinita. Proper quod ait per Hieremiam, Nunquid non cœlum & terram ego impleo? Deus enim ubi que est per essentiam, praesentiam, atque potentiam. Ipse siquidem omnia penetrat, sua quoque portentia ad omnia se extendit, & suo conspicuti omnia patet. Veruntamen iuxta Salomonem, Longe est dominus ab impiis, non utique loco, sed dissimilitudine, quia non est nec habitat in eis per gratiam. ¶ Fuit autem circa deum triplex error. Unus Manichaorum, dicentium ista corporalia & terrena deo lucis non fuisse subiecta. Contra hos dicimus deum esse ubique per potentiam. Alius fuit error negantius diuinam prouidentiam, de quibus dicit Psalmista, Dixerunt, quomodo fecit deus, & si est scientia in excelso? Contra hos dicimus deum esse ubique per præsentiam, ita quod omnia sunt aperta & nuda oculis eius. Tertius fuit error dicentium, quod deus immediate non condidit nisi primam intelligentiam, & illa creavit secundam, secunda quoque tertiam: cuius erroris origo secunda. Thomam fuit author libri de causis, quem errore Avicenna & Algazel sunt secuti. Contra istos assertimus deum ubique sensu quo iam dictum atque expositum est, Omnia per ipsum facta sunt. Et quoniam mundus seu omnis creatura per verbum facta est, idea de verbi cognitionem naturalem inducit, videlicet ad cognoscendum suum creatorum, quantum ad naturam, non quantum ad personam, secundum relatiuam proprietatem. Effectus enim repræsentat suam causam. [Et mundus cum non cognovit.] In hoc sancti Ioannis Euangelio, mundus diuersis modis accipitur. Quandoque pro tota creatura; quandoque indifferenter pro bonis ac malis hominibus in mundo degentibus: interdum specialiter pro electis, vt cum dicitur, Sic deus dilexit mundum, vt unigenitum suum daret. interdum pro reprobis, sicut ait Saluator, Me odi mundus. Nunquid ergo accipitur mundus pro peruersis ac caecis hominibus, qui Christum non cognoverunt per fidem formatam. Et licet aliqui tales agnoscant eum per fidem informem, factis tamen negant eundem. ¶ Denique Iudei increduli qui cum cognoverunt corporali intuitu, non cognoverunt cum interiori visu. Nunquid enim cognoverunt cum qui dixerunt, Nos scimus, quia hic homo peccator est? [In propria venit.] Hoc est in hunc mundum inferiorem a se creatum: vel in Iudeam, & populum Israëliticum sibi olim peculiarem per incarnationem descendit: quemadmodum Esaia orauit, dicendo, Utinam disperperes eglos, & defenderes. A summo etenim celo egredio eis. Psalm. 18. [Et sic] hoc est Iudei ad cultum dei specialiter deputati, de quorum semine natus est Christus, [Eum non receperunt,] per fidem: paucissimi enim Iudeorum crediderunt in Christum, comparatione incredibili. Esaia. 49. Iorum. Hoc apud Esaiam aperiissime inuenitur prædictum, loquente Christo ad patrem, Hac dicit dominus, formas me ex utero seruum sibi, vt reducam Iacob ad eum, & Israël non congregabitur. Hinc Hie. 5. dominus ait per Hieremiam, Praeuaricatione præuaricata est in me domus Iacob, & domus Israël. Ne gauerunt dominum & dixerunt, Non est ipse. Iudei igitur isti appellatur populus Christi, non ratione prædestinationis, sed creationis & temporalis electionis atque vocationis: de quibus ait per Esaiam, Filios enutriui & exaltaui, ipsi autem prevererunt me. Potest quoque generaliter de uniuersis infidelibus & peruersis exponi, qui dicuntur sui, quia ab ipso creati, & non receperunt eum, quia non omnium est fides, & nouit dominus qui sunt eius per prædestinationem. Verum vt Lucas ait in Actibus, Crediderunt quoquot præordinati erant ad vitam æternam: de quibus iam subditur, [Quotquot autem receperunt eum] per fidem formatam. Uniuersaliter loquitur, dicendo, Quotquot, quoniam non est personarum acceptor deus. [Dedit eis potestatem,] hoc est, idoneitatem, seu gratiam efficacem, [Filios dei fieri,] hoc est, per quam sunt filii dei adoptiui. ¶ Sed queritur, cum homines sint filii dei, eo ipso quod credunt in Christum, quemadmodum ait Apostolus ad Galatas, Omnes vos filii dei esitis, per fidem in Christo Iesu, quomodo recipientibus Christum per fidem, datur potestas filios dei fieri, & non potius ipsa filiatio adoptiua? Et respondendum duplice. Primo, quod licet homo dum convertitur ad Christum perfidem & dilectionem, efficiatur adoptiuis filius dei, hoc tamen non est, nisi inquantum habet proposalium recipiendi baptismum, in quo spiritualiter renascatur, & filiatio adoptiua perficitur. Omnibus ergo qui receperunt Christum, dedit ipsem Christus secundum quod deus, potestatem filios dei fieri,

A perfecte in fonte baptismati: quod non datur adultis, nisi credentibus, imo nulli nisi fidem profiteantur, vel per se si sit compos rationis, vel per alium, si sit infra annos discretionis. In baptismo autem gratia augetur, character imprimitur, & homo Christo perfecte conformatur, & incorporatur, atque ab omnibus qui Christum nunc per fidem recipiunt, datur potestas filios dei fieri, filiatione gloriae consummata in patria. Per fidem enim peruenit ad speciem. Filiatio quoque gratiae adoptionis ordinatur ad filiationem gloriae beatifica fruitionis. Filiatio autem fundatur in assimilatione. Quoniam ergo per Christi aduentum data est hominibus participatio diuini esse, & supernaturalis similitudo cum deo, idcirco recipientibus ipsum datur præfata potestas. Per fidem quippe inchoatur in nobis supernaturalis cognitionis patris, quæ quantum ad suam plenitudinem deo est propria. Per gratiam quodque gratum facientem, ponitur anima in esse supernaturali, diuino ac merito, tamque accepta ac similis deo efficitur, vt etiam vita æterna de condigno mereatur. [Hic qui credunt in nomine eius,] loquendo de nomine nominato, hoc est in ipso Christo fide formata. Cum itaque verbum sit filius naturalis, qui ei per fidem vniuntur, atque per charitatem incorporantur, efficiuntur filii adoptiui. Filiatio autem adoptiua quæ sit per gratiam, quis homines sunt participes hereditatis patris adoptati, est participatio filiationis naturalis. Hinc ad Romanos dicit. A postolo, Si filii, & heredes: heredes quidem dei, cohæredes autem Roma. 8. Christi. Et rursus, Nō accepisti spiritum servitus iterum in timore, sed accepisti spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus, abba pater. ¶ Deinde euangelista distinguens generationem spirituali, per quam filiatio adoptiua acquiritur, à generatione carnali, [Qui] credentes & filii adoptiui, [Non ex sanguinis], id est feminis viri ac foeminae. Semen enim est superfluum alimenti sanguinei & sanguis coagulatus. Itaque non ex sanguinis, id est feminis viri, in quo est virtus formativa, & semine mulieris, quæ præberet in generatione materiali, [Neque ex voluntate carnis], id est concupiscentia sensualitatis, vel foeminae quæ nomine carnis exprimitur, quoniam mollior, & in ratione debilior, [Neque ex voluntate], id est concupiscentia, viri, sed ex deo nati sunt, id est diuina virtute & gratia spiritualiter regenerati, ac diuinium esse fortiti. Nam loquendo de esse natura, tunc nati sunt ex feminis parentum sicut & infideles: sed loquendo de esse gratia, per quod constituti sunt filii dei adoptiui, nati sunt ex deo, tanquam ex patre principali, hominem sibi assimilante ac deificante. Porro in generatione carnali ac naturali, semen se habet per modum causæ materialis, parentes per modum causæ efficientis, concupiscentia vero mouet ad actum. Potest autem per voluntatem carnis & viri, intelligi appetitus superior seu intellectius, qui actum generationis imperat, vel ei consentit.

¶ Explanatio huius cap. ab eo loco, [Et in verbum caro factum est.]

Articulus. v.

C

Eclarauit supra Euangelista, quod verbum dei fuit ab eterno: nunc padit quod factum est in tempore, dicens, [Et verbum caro factum est.] Item afferuit, filios dei adoptiui natos non esse ex sanguinis, ne quis ex hoc opinaretur, quod multo minus filius dei naturalis natus est ex semine seu sanguine ideo docet, quod verbum factum est caro, nascendo ex semine patriarcharum, atque ex sanguine virginis. Iterum, quoniam dixit homines fieri filios dei, ostendit hoc non esse impossibile nec incredibile, cum filius dei factus sit filius hominis. Itaque verbum, id est unigenitus filius dei verus deus, in se æternaliter subsistens, caro, id est homo verus factum est, assumendo humanam naturam ad propriam personalitatem, utpote substantiando eam in semetipso, conferens ei subsistere in eodem esse, in quo & verbum subsistit, ita quod verbi atque assumptæ humanitatis est una hypostasis, eademque suppositualitas seu subsistentia personalis: nam & ipsum verbum est suppositum substantificans humanitatis sibi unita. Sumitur ergo hoc loco pars pro toto, videlicet caro pro homine, quemadmodum & in Psalmo, Ad te omnis caro veniet. In Esaia quoque, Videbit omnis caro, quod os domini loquuntur est. Itemque, Videbit omnis caro salutare dei nostri. Sic etiam infra ait, Saluator ad patrem, Dedit ei potestatem omnis carnis.

¶ Psalm. 64. Esaie. 40. Esaie. 52. Ioan. 17.

¶ Denique, verbum factum est homo, assumendo simul in eodem instanti animam rationalem tunc pri mo creatam, & carnem humana ex purissimis sanguinis sanctissimæ atque dignissimæ virginis sumptam, & à spiritu sancto formatam ac organizatam, rationalisq; anima informatam, sic quod in eodem instanti creata est anima Christi, & caro eius formatæ, ac animæ copulata, & utrumque simul à verbo assumptum: nunquam tamen caro & anima, vel humanitas Christi habuit propriam personalitatem aut subsistentiam, sed in momento suæ creationis ac partium suarum mutua vniuersis, assumpta est ipsa humanitas à verbo, & supposita in ipso: sic virgo vere concepit filium dei deum ac hominem, præbendo materiam anima Christi informatam, ac verbo immediate vnitam. Hoc est nouum & supernouum, omniumque nouorum ac mirabilium nouissimum ac mirabilissimum, de quo vaticinatus est Hieremias, Nouum (inquietus) faciet dominus super terram, mulier circundabit virum. Circundedit enim in vetero sacratissimo puerum Iesum, virum non aestate & quantitate, sed sapientia & virtute.

Hie. 31. 1. Tim. 11.

¶ Incarnatus est ergo filius dei, vt nos efficiamur diuinae consortes naturæ, percipiendo meritum Christi copiosissimam gratiam in presenti, æternamque beatitudinem in futuro. Inclinavit & humiliavit seipsum, seruimus formam accipiens, vt nos in cælestibus exaltaret, & angelis parificaret: similitudinem carnis peccati afflupset, vt nos ab omni macula culpæ purgaret. In quibus appetet magnitudo diuinae dilectionis, atque dignatio summae maiestatis ad genus humanum. Cum enim amoris sit amantem &

D. DIONYS. CARTHYSIAN.

amatum vniuersum in aliud transponere, eōsque inseparabiliter colligare, constat quod deus ineffabiliter nos amavit, quoniam nostram naturam sibi immediatisse copulauit, videlicet vniione hypostatica, cāmque in se quodammodo transformauit atque trasposuit, & sibi indissolubiliter coniunxit nam & in triduo mortis manserunt corpus & anima verbo unita. In Christo ergo sunt duas naturas, & una hypostasis seu persona: sunt quoque in eo duas generationes & una filatio, puta diuina. Generatio namque pertinet ad naturam, filatio ad personam. ¶ Per hanc verbi incarnationem, incomprehensibiliter prossimique inenarrabiliter honorificata ac sublimata est, non solum humanitas Christi, sed totum in super genus humanum. Quid enim tam gloriosum atque magnificum esse potest hominibus, ut hoc, quod deus noster factus est frater noster, quod creator noster factus est noster Salvator.

Psal. 27. Quod iudex noster factus est noster adiutor? Nōne perfectio creatura est assimilari suo creatori?

Marcht. 28. Per verbi autem incarnationem assimilati sumus nostro creatori, similitudine speciei specialissima. Imò, si rite intelligo, per incarnationem hāc benedictam, facti sumus naturales fratres naturalis filii dei, vt pote eiusdem naturae cum filio patri aeterni: non tamen sumus naturales filii patri verbi, quia non sumus naturales fratres verbi secundum naturam illam, qua conuenit ei esse naturalem filium dei, sed ratione naturae assumpti. Amplius autem incarnationis ista sanctissima maxime auget spem nostram, charitatem quoque summe inflamat. Quomodo enim diffidere possimus de misericordia, & benevolentia eius, qui propter nos intantum exinanuit seipsum? qui tanta dilectionis signa nobis ostendit? qui ita praeuenit nos in beneficioribus sua dulcedinis? Quid etiam ita charitatem accendere potest, sicut tantorum exhibito beneficiorum, & quod tantum dilecti ac ante dilecti sumus à deo nostro, quam propinquum ac intime ne nobis vniuit, quod una persona cum natura nostra effectus est, quod ultra omnem creaturam subcaelestem, caelestem, & supercaelestem nostram exaltauit naturam? Magna, ni fallor, & inestimabilis est virtus horum verborum, Verbum caro factum est: quæ decet nos cum omnibus, ut humilitate interiori, & exteriori, seu corporis prostratione, inclinatione, vel genuflexione proferre, ut humiliemus nos illi, qui propter nos humiliauit seipsum cum effectu altissimus: cum summa quoque reverentia & gratitudine cordiali ac mentis feruore, vt honoremus ac diligamus eum gratissimo animo, qui prior eatenus honorificauit atque dilexit nos. Queritur, cur potius verbum quam pater vel spiritus sanctus incarnatum est? Et respondendum, quod propter diuersas causas. Primo, nam verbo seu filio appropriatur similitudo patris cum patre. Homo autem peccauit, dei similitudinem inordinate appetendo, vnde peccatum hominis fuit quodammodo specialiter contra filium, propter quod pater zelans pro filio, hominem condemnauit: filius vero videntes patrem pro se zelatum, atque fui recuperandum patris honorem, hominumque salutem voluit incarnari. Secundo, quoniam homo habet speciem assimilationis cum verbo: nam verbo appropriantur ea quæ pertinent ad intellectum: homo quoque recipit speciem à perfectione intellectuali, videlicet ab esse rationali. Tertio, quoniam incarnationem ordinatur ad beatificam visionem, visio autem hāc respicit intellectum à quo profuit, & verbum ab intellectu procedit: sicque propter conuenientiam verbi cum visione beatifica, congruebat ei incarnationis ista saluifica. Quarto, quoniam verbum est media in trinitate persona, idcirco conueniebat ei incarnatione & ratio mediatoris, vt esset deus & homo.

Luc. 2. Postremo, protestante Symone iusta ac timorato, hoc verbum incarnatum propositum est in signū cui contradicitur. Propterea omnia loca sacra scriptura plena sunt scandalis secundum Hieronymū. Non quod electi qui sunt docibiles dei scandalizentur in verbis scriptura, sed reprobri volentes scrutari inscrutabilia dei, sacrāmque scripturam proprio intellectu metiri. Vnde ex hoc quod dictū est, verbum caro factum est, homines perditissimi in intolerabiles inciderunt errores. Arrius nanque & Eunomius afferebant, quod verbum dei sic factum est caro, quod solam carnem assumpsit, non animam. Dicebant enim quod verbum esset pura creatura, carni Christi loco anima copulata. A pollinatis hereticis dixit, quod verbum sic factum est caro, quod aliquid verbi in carnem mutatum est, & quod in Christo non fuit anima rationalis, quoniam vicem intellectuā suppleuerit verbum, fuerit tamen in eo anima sensitiua: quo concessio, Christus potius esset deus & bestia, q̄ deus & homo. Ebion autem, Cheritus atque Fotinus dixerunt, quod verbum factum est caro per solam gratiā vniōnem. H̄ Dixerunt enim, quod Christus esset purus homo, & non diceretur deus, nisi ob suā sanctitatis & gratiā excellentiam. Quorum errorem quantum ad hoc sequutus est inimicus dei Nestorius, dicens, quod deitas non fuit in Christo nisi sicut in templo, affirmans quod ex verbo & humana natura non constet una persona. Eutecus verò confinxit, quod verbum sic factum est caro, quod ex natura diuina & humana resulset in Christo una natura, sicut & una persona: quo dato, diuina natura esset mutabilis, & Christus non esset deus nec homo, sed aliquid habens naturā mixtā ex diuina atque humana natura. Sabellius dixit patrem incarnatum: Manichæus afferebat verbum carnem factum, non vere, sed tantumphantasticè. Valentinus autem dixit, quod verbum factum est caro, non assumendo corpus ex virgine, sed secum illud portando de celo, ita quod corpus Christi fuerit de natura caelestium corporum. ¶ Vniuersos errores istos stultissimos damnat ecclesia, afferens verbum veraciter assumptum totam natūram humanam, quatenus illa natura vinceret diabolum in Christo, quæ victa fuit ab eo in homine protoplasto. ¶ Denique hoc Christus assumpsit, quod sanandum redimendūque fuit. Quemadmodum ergo caro & anima rationalis infectæ erant peccato, ita utræque verbo vnitæ sunt, ita quod unius ista facta est in persona directe & immediate, tanquam in termino, non in natura hoc modo sicut utræque natura retinet suas proprietates naturales, & sine confusione, perturbatione, ac commixtione vniūta sunt, una manente persona. Cum autem dicitur, Verbum caro factum, passum ac mortuum, non in-

Genes. 3.

IN EVANG. IOAN. ENAR. Atti. V.

A sinuatur aliqua mutatio facta in ipso verbo secundum se, sed in natura assumpta, quæ tam propinquæ ac intime coniuncta est in verbo, vt quod est unius, prædicetur de alio, videlicet humana de verbo, & diuina de homine: sed quid propter quid dicatur, est attendendum.

¶ Postremo opinor quod spiritus sanctus non sine preceptis causis dixit per Euangelistam, verbi causa factum est, potius quam verbum factum est homo. Primo, vt magnitudo diuinæ inclinationis seu exinanitionis ostenderetur. Secundo, vt futurum Manicheorum errorem destrueret, incarnationisq; veritatem apertissime demonstraret. Itaque deus factus est homo, vt nos deificemur: illius ad imam descēt Ioan. 2. sio, nostra est ad summa promoto: [Et habitauit in nobis] id est in natura nostra quam induit, quæ fuit Ephē. 3. velut templum ac tabernaculum verbi affluentis atque diuinitatis intus latentes: vnde & dixit Iudeus, Solute templum hoc, quod dixit de templo corporis sui, prout Euangelista exposuit. In ceteris sanctis habitat verbum per fidem & gratiam, in Christo homine habitauit per hypostaticam vniōnem, & beatificam visionem, atque inseparabilem copulam. Vt sic, habitat in nobis, id est inter nos communari ac conuersari dignatus est, prout dictum fuit per Baruch, Post haec in terris visus est, & cum homi Baruch, 3. nibus conuerteratus est. Hinc quoque per Zacha, prædictum, Gaudet & latetare filia Sion, quia ecce ego venio, & habitabo in medio tui. Et per Esaiam, Propter hoc sciet populus meus nomen meum in die il- Zchar. 2. la, quia ego ipse qui loquebar, ecce adsum. [Et vidimus gloriam eius.] Gloria in scripturis diversis modis B accipitur, interdum pro maiestate, interdum pro clara cum laude notitia, interdum pro beatitudine seu letitia, interdum pro quacunque excellentia seu opere magno. Apostoli ergo viderunt oculo corporali gloriam verbi incarnationis, id est magnificentiam miraculorum ipsius, & claritatem quam habuit in transfiguratione viderunt Petrus, Ioannes, & Iacobus: claritatem vero & excellentiam eius post resurrectionem viderunt omnes apostoli.

¶ Porro maiestatem diuinitatis in carne latentes & beatitudinem animæ Christi deo semper frumentis Actu. 1. viderunt apostoli oculo intellectuali seu visu interiori per fidem, præsertim post resurrectionem, & spi- Matth. 7. ritus sancti missionem, excellentiam quoque eius in predicando & operando viderunt, quomodo erat Marc. 1. docens, sicut potestatem habens, & nouam ac propriam legem tradens, demones imperiali verbo efficiens, atque ad nutum propria virtute miracula faciens, cordium arcana aperiens, cuncta futura preno- Luca. 14. scens, post resurrectionem clausis ianuis intrans, spiritum sanctum insufflans, in conspectu discipulorum Lu. 24. ascens. Et quoniam omnia ista fuerunt supra hominem, & ultra omnem potestatem creatam, soli- Ioan. 20. que deo possibilia, ideo subditur, [Gloriam quasi vngeneri a patre] id est talis eius gloriam vidimus, qua- Actu. 1. lem decet videri & esse in vno naturali que filio patris eterni. Et ita quod ait, quasi, non denotat similitudinem, sed veritatem. Vnde Euangelista omnem excellentiam Christi breviter innuens, dicit; Vidi mus gloriam eius quasi vngeneri à patre: ac si de aliquo rege cum maximo apparatu intrante dicerem⁹, Matth. 13. ipse intravit quasi rex, id est, tam clare atque potenter vt spectat ad regem. Propter hanc visionem Christus dixit apostolis, Beati oculi qui vident quæ vos videris. Hinc per Esaiam fuerat prophetatum, Si luc. 10. mul laudabunt, quia oculo ad oculum viderunt. Et iterum dixit Esaias, Erunt oculi tui videntes pra- Esai. 12. ceptorem tuum, & aures tuae audient vocem post tergum monentis. Et Psalm. Viderunt ingressus Psalm. 67. deus, ingressus dei mei, regis mei, qui est in sancto.

¶ Postremo omnia etiam humana & insima quæ in Christo fuerunt, gloria & honore ornantur, imo supernaturalibus magnificentiis decorantur, diuinisque plena fuerunt praconis. Nam conceptus & Galat. 4. natus est ex muliere: sed mulier ista ante partum, in partu, & post partum virgo permanxit, omnisque Canti. 4. macula carui, tota pulchra, ineffabiliterque sanctissima: & hoc vtique gloriosissimum fuit. Denique hoc conceptionem ac natuitatem prædixerunt prophetæ ac patriarchæ, quam nunciauerunt & ange li: turpissima quoque & acerbissima morte occisus est, sed tempore passionis sola voce omnes aduersa Apoca. 5. rios suos deiecit in terram: & cum in cruce pederet supernaturaliter obscuratus est foli, mota est terra, Ioan. 18. & cum resurgentem multi sancti dum dñi mortui surrexerunt. Vidimus etiam eum, [plenum gratia & ie Matth. 27. ritate.] ¶ De plenitudine gratiæ Christi multa possem inducere, sed breuiter perstringendo sciendum, Marc. 15. quod, secundum doctores, fuit & est in Christo triplex gratia, ut pote gratia vniōnis, gratia habitualis, & gratia capitis. Alij diuidunt sic, quod in Christo fuit gratia vniōnis, gratia singularis personæ, & gratia capitis: sed reddit in idem, quoniam gratia singularis personæ fuit habitualis, sicut & gratia capitis: ideo illi per gratiam habitualem intelligunt gratiam illius personæ singularis hominis Christi: gratia autem vniōnis in Christo non est quid creatum, sed ipsem deus, gratiō, gratis & pie vniens naturā humanam diuinam, vel esse personale verbi humanitati vnitam. De hac gratia intelligendum est verbum Augustini, dicens, quod sola gratia factum est, vt homo sit deus, & quod humana natura vnta est ver Augusti. bo. Cum enim vno verbi ac hominis sit summa & propinquissima, scilicet personalis, certū est quod non sit facta per aliquam gratiam creatam ac habitualē intermedium. Gratia vero habitualis in Christo, est donum supernaturale, personalē, consequens vniōnem, operationes Christi perficiens: quæ gratia tanta fuit in Christo, quod maior gratia communicari non potest creatura. Tota nempe capacitas intellectus creaturæ vel rationalis, quantum ad gratiæ receptionem, fuit in anima Christi repleta, eratque gratia ista summe perfecta arque plenissima, ratione immediate ac hypostatica vniōnis hominis Christi cum verbo. Quanto enim intellectus creatura fonti gratiarum deo sublimi vicinius copulatur, tanto gratia ampliori perfunditur. Quemadmodum ergo humanitas Christi incomparabiliter pre ceteris omnibus vicinius vnta est verbo, sic gratia eius omnium electorum gratiam incomparabiliter penit, non tamen simpliciter infinite excedit.

¶ Insuper quoniam Christus est Saluator, mediator & caput totius ecclesiae militantis ac triumphans Tim. 2. tis, ideo habet omnibus de sua plenitudine communicare spiritualem fons, atque vivificum motum

Lucæ. 1.
Actu. 6.
Actu. 2.

Colo. 2.
Heft. 13.

Genes. 2.

Hebr. 5.

Lucæ. 2.

Matth. 28.

Psalm. 8.

influere: sicut & caput infuit membris sensum ac motū. Idcirco ponitur in Christo gratia capit, hoc est exuberans habitus gratiæ, ex cuius redundantiæ alij gratiam fortuntur, gratia tamen immediate à deo creatur: sed gratia Christi affertur causa gratiæ aliorum per modum caufa instrumentalis exemplaris seu meritoria. Vnumquidque autem operatur per id quod est in actu. Quoniam ergo Christus per gratiam habitualiæ seu personaliæ est in actu gratiæ perfectissimo, ideo per eandem gratiam influit alii. Vnde gratia habitualis & gratia capit, non distinguuntur in Christo realiter, sed gratia capit, supereradit gratia habitualiæ rationem superabundantia. Patet ergo quod gratia vniuersis in Christo sit similiter infinita, cum sit ipsem deus, qui est gratia effectiæ gratificans, sicut appellatur natura naturalis. A illa gratia, cum sit creatum, non est similiter infinita in Christo.

¶ Quæritur, quid magnum est Christo, quod dicitur plenus gratia, cum de Ioanne Baptista prædixerit angelus, Spiritu sancto repletus ex utero matris. Stephanus quoque plenus gratia & fortitudine fuisse describitur. Et de Apostolo legitur, quod repleti sunt omnes spiritu sancto. Dicendum, quod gratia dicitur plena duplicitate. Primo, ex parte gratiæ, cum tanta est intensiæ ac virtualiter, quod maior esse non valet; siquid plenitudo gratiæ est propria Christo. Secundo, ex parte subiecti, ut cum quis habeat gratiam tantam, quod operationes ad quas diuinitas ordinatur, facile exequi potest, & ita sancti dicuntur fuisse gratia pleni secundum exigentiam sui status ac propriæ conditionis. Tanto enim gratia dicitur plenior, quanto redundare potest in plures. Plenum autem opponitur vacuo. Vnde quemadmodum aliqui nutriciuntur diuersimode vacua, sic multipliciter plena dicuntur.

¶ Præterea fuerunt in Christo gratiæ gratis data, quæ ordinantur ad fidem manifestationem & aliorum utilitatem, videlicet gratia proprieæ & miraculorum, donum linguarum, & cetera. Dona vero spiritus sancti fuerunt in eo excellentissimo modo: virtutes quoq; morales & intellectuales, eo modo quo secundum Plotinum magnum Platonicum virtutes heroicæ insunt hominibus, purgati, defæcatisque animi. Quædam tamen virtutes imperfectionem includunt circa obiectu, & fides & spes: vel circa subiectum, & penitentiam. Fides namque includit defectum & obfuscatum notitiae: spes vero absentiam, & expectationem boni optati. Haec ergo virtutes non fuerunt in Christo, cuius anima à sua creationis principio vidit deum per speciem, plenamque sortita est felicitatem. Et veritatis. Verbum incarnatum plenum fuit veritate, id est diuinitate secundum Aug. & Bedam, quia in ipso habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter, secundum Apost. Veritas quoque increata appropriatur filio ab intellectu patris profundi. Fuit etiam plenum veritatis id est omni cognitione & sapientia, quia in ipso sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ absconditi. Fuit enim & est in Christo sapientia increata, quæ realiter idem est quod verbum ac diuina essentia. Item sapientia beatorum seu patriæ, quoniam anima eius videt semper deum per speciem, cognovitque omnia in verbo, quæ deus cognoscit notitia visionis, vide licet vniuersi præterita, præsenta & futura. Est quoque in Christo scientia indita seu infusa, quæ per species sibi concreatas agnoscit res in propriis naturis, ordinibus atque generibus, quemadmodum angelus secundum August. cognoscunt res cognitione vespertina, & Adam cognovit creatu in paradiiso ante ruinam. Præter istas scientias ponunt quidam in Christo scientiam acquistam, ita quod intellectus passibilis anima Christi ab intellectu suo agente species rerum sensatarum. Nulla enim naturalis perfectus deficit Christo: vnde ad eum perfectionem pertinet, quod easdem res diuersis modis atque scientias nouit. De hac scientia dicunt loqui Apostolum ad Heb. Didicit ex his quæ passus est obedientiam. Insuper Christus plenus fuit veritate vita, veritate doctrina & veritate iustitiae. Huic vero verbo Ioannis consonat illud Lucæ. Puer Iesus crescebat plenus sapientiæ, & gratia dei erat in eo: imò tam plenus fuit gratia à principio suæ conceptionis in virgine, quod nunquam profecit in gratia habituali, sicut nec in sapientia, nisi ponamus in eo sapientiam acquistam. Vnde quod Lucas dicit profecit se gratia & sapientia apud deum & homines, intelligendum est quantum ad manifestationem, sicut post resurrectiōnem dicitur ei data omnis potestas in celo & in terra, vel quantum ad vsum.

¶ Postremo dicitur Christus plenus veritate, quoniam impiebit & verificabit ea quæ scripta erant de ipso. Deinceps Euangelista confirmat quæ dixit de excellentiâ verbi incarnationi, testimonio præcursoris, [Ioannes] Baptista [Testimonium perhibet de ipso], quemadmodum diuītum atque expositum est. Hic ve nit in testimonium, vt testimonium perhibetur de lumine, [Et clamat] magno affectu, sublimi, voce, tanquam certus de veritate, nec metuens prædicare eminentiam filii dei. Dicit autem Euangelista de H præcursori principaliter, Perhibet & clamat, nam quamvis verba ore Ioannis Baptista, prolatâ diu trâlierint, tamen verba eius incessanter repetuntur, & ipsæ in Euang. indefiniter testimonium perhibet Christus & clamat. Quid ergo de Christo testetur, subiungit, [Hic] vniigenitus patris plenus gratia & veritate [Erat] ab æterni, quia in principio erat verbum, & etiam nunc est, semperque erit ille [Quem dixi] esse regem Messiam, Salvatorem mundi. Vel, quem dixi, id est futurum prænunciari, & de quo te stificatus sum verba sequentia, [Qui post me venit], id est post meam prædicationem ac baptismationem [Veneratur est] in publicum, manifeste docendo, miracula faciendo, atque per suos discipulos baptizando. Non vtiique loquitur Ioannes de aduentu Christi in mundum, quoniam incarnatione & nativitate Christi humana, iam diu fuerunt præterita: sed Christus qui vñque ad tricesimum suæ ætatis annum latuit, post prædicationem Ioannis venit in publicum, [Ante me factus est], id est mihi præpositus, & prelates seu dignior factus, etiam secundum naturam assumptam, cuius dignitas & gratia omnium creaturarum simul sumptarum, dignitatem, gratiamque excellit per hypostaticam eius vniuersem cum verbo: vnde ratio prælationalis subiungitur, [Quia prior mererat] secundum diuinitatem, in qua coæternus est patri. Quoniam ergo persona verbi æterna est, idcirco ipsa secundum naturam assumptam omni creaturæ preficitur. Nec oblitus illud Psalm. quod apostolus ad Hebreos allegat de Christo, Minuisti eum pau-

A lominus ab angelis. Quamvis enim Christus quantum ad corporis passibilitatem, & assumpta hu- **Hecbr. 5.**
manitatis naturalem seu specificam dignitatem, minor angelis fuit, absolute tamen loquedo, maior ex-
titit illis secundum suam humanitatem, imò secundum corpus & animam ut verbo vñta, omniumque
gratiarum charismatibus adimplita. **¶** Ex hoc verbo vitali quo ait Ioannes de Christo, ante me factus
est, sumpsit Arrius occasione m letalis erroris, afferens verbum secundum naturam verbi factum, cum cer-
tum sit, quod Ioannes præcessit ipsum verbum secundum quod incarnatum: vnde verbum nō potest dici fa-
ctum autem Ioannem, nisi secundum propriam naturam. Sed argumentum istud facilissime solvit, quia
laborat in æquocis non enim iam sumitur factum esse pro productione rei quantum ad esse de non
esse, sed sicut expositum est: iuxta quem sensum. Mansus primogenitus filius Joseph patriarcha dice-
re potuit de fratre suo Ephraim, Qui post me venit seu natus est, ante me factus est, quia sublimius be- **Genes. 48.**
nedictus, atque prepositus mihi à patriarcha Iacob, vt patet in Genesi. Iuxta huc modum Baruch ait,
Facti sumus subtrus & non supra. Potest nihilominus exponi de christo secundum assumptionem huma-
nitatem, & factione propriæ dicta, eritque sensus, ante me, id est, ante generationem seu nativitatē meā, **Baruch. 4:**
ex utero factus est, i.e. quantum ad corporis sui perfectam organizationem, quo ad lineamentorum distin-
ctionem, quamvis non quo ad debitam quantitatem: & item ante me factus est, quo ad animæ suę per-
fectionem in omni sapientia, dono, virtute & gratia spiritus sancti, christus enim in primo sua concep-
tionis instanti, habuit corpus & animam prædictis modis perfecta, & tunc Ioannes nō dum factus fuit
his modis. **¶** Porro quæ sequuntur, [Et de plenitudine eius nos omnes accepimus,] dicit Origenes esse verba **Origenes.**
Ioannis Baptista, & hoc videtur primo ex ordine vel serie textus: secundo ex parte coniunctionis copu-
latiæ, & concretiæ sequuntur præcedentibus tertio, quia post verba sequentia immediate subiungit, **Hieron.**
[Et hoc est testimonium Ioannis, quando misserunt Iudei ab Hierosolymis sacerdotes ad eum.] Secundū Hie-
ro, vero, Augustinus & Bedam sunt verba Ioannis Euangelistæ redeuntis, & exequentis post introduc-
tionem testimonij Ioannis Baptista quod supra dixit. Et verbum caro factum est, & vidimus gloriam **Augustin.**
eius. Itaque secundum istos Euangelista prosequitur, quid de Christi humanitate sentit, & quomodo **Beda.**
apostoli viderunt gloriam eius, cum dicitur, Et de plenitudine eius, id est, de plena & superabundanti
gratia Christi, nos omnes accepimus aliquam portionem seu gratiam particularem: quemadmodum
ait Apostolus, Divisiones gratiarum sunt, idem autem spiritus. Itemque, Alij datur sermo sapien- **2. Cor. 12:**
tia, alijs sermo scientia, alijs gratia sanitatum, &c. Et iterum, Vnicuique (inquit) nostrum data est gratia, **Ephes. 4:**
secundum mensuram donationis Christi. Accepimus ergo de plenitudine eius gratiam subsequen-
tem, & bene agendo adeptam ac meritam pro gratia primo infusa pure gratis collata. Nemo enim
primam gratiam gratificante valet mereri, cum sine gratia nihil sit meritorium, & tanta est di-
gnitas gratiæ, quod ex puris naturalibus mereri non potest, sed ea gratis accepta, potest homo per eam
adipisci gratiam ampliorem, imò de condigno mereri gratiam incrementum. Quoniam ergo gratia se-
quens seu maior vel aucha datur pro actu meritorio precedente à gratia prima, ob id dicimus accipere
gratiam pro gratia. Vel, accepimus de plenitudine eius, id est de sapientia, pietate & gratia Christi. **Gratia.**
In quo testamento, id est, euangelicam legem & gratiam, [Pro gratia] veteris testamenti, i.loco Mo-
saica legis. Vtraque autem lex, gratia appellatur, quoniam gratis & misericorditer data. Vel sic, accep-
imus gratiam membrorum, videlicet gratiam nobis concessam, pro gratia capit, id est merito & effica-
cia gratiæ Christi, qui quolibet vita sua factus, quem habuit ut viator, ex gratia proficiente meruit nobis
gratiam in præsenti, & gloriam in futuro. Sibi si enim nō meruit gratiam gratum facientem, nec bea-
tissimam visionem, sed membris suis, quæ participant gratiam capit per fidem & sacramenta ecclesiæ.
Secundum magistrum vero sententiarum, quoniam nostra merita & præmia sunt dei dona, eo quod
ex gratia sola liberalitate dei infusa dependant, ideo potest sic accipi, accepimus gratiam, id est, meri-
tum vel præmium pro gratia, quae est causa meriti vel mercedis. Cum ergo deus remunerat nostra me-
rita, remunerat sua dona, donatque gratiam super gratiam, iuxta illud, Habent dabitur, & abundabit.
Augustinus quoque & Beda exponunt sic, accepimus iam in spe gratiam pro gratia, id est, vitam æter-
nam pro fide. **¶** Quæritur, cum gratia Christi sit accidentis quod non migrat de subiecto in subiectum, **Psalm. 51.**
& cum solus deus sit gratia dator, quomodo dicimus de plenitudine gratiæ Christi accepisse? Rursum, **Matth. 25:**
quomodo gratia gratis confertur, si datur merito Christi? Et respondendum ad primum, quod non di-
cimus accepisse de plenitudine Christi, quasi particulari gratiae eius accepimus, ita quod gratia chri-
sti sit diuinißibilis, & eadem numero sit prima in christo, deinde in nobis: sed quia plenitudo gratiæ chri-
sti est causa instrumentalis, dispositiva ac meritoria, per quam singulis electis hominibus datur gratia
secundum aliquem gradum, sola vero diuinitas est causa efficientis gratiæ. De plenitudine autem gratiæ
Christi, homines, præfertim apostoli accepunt, accipiendo gratiam non dntataxat pro habitu gratiæ
gratiam facientis, quæ ponitur in essentiâ animæ, sed pro quoconque dono supernaturali vel super-
naturaliter dato, quamvis sit naturale in se. Nam de plenitudine sapientiæ Christi accepimus euangelicam
legem: de plenitudine vero sanctissime conuersationis suæ, accepimus boni exempli exhibitionem: de
plenitudine suæ gratiæ interioris, essentiam animæ perfruentis, accepimus gratiam pro gratia, id est gra-
tiam habitualem, deiforme esse præstante pro gratia, secundum modos præhabitos. Maximè autem
de plenitudine Christi receperunt apostoli, alijque cum eis in conclavi collecti, quando in die sancto
pentecostes receperunt spiritum sanctum in signo visibili, repletique sunt omnes, non soli gratia gra-
tificante, sed gratijs etiam gratis datis. Nec mirum si de plenitudine Christi dicimus accepisse, cum Pe-
trus vniuersi fideles horretur, dicendo. Vnusquisque sicut accepit gratiam, in alterutrum illam admi-
nistrande, sicut boni dispensatores multiformis gratiæ dei. Ad secundum dicendum, quod gratia fertur
dari sine præiūiis meritis, quoniam datur sine præiūis meritis recipientis, non sine meritis Saluatoris. vcl
K.

datur sine meritis quantū ad primā radicē, quia & Christo collata absque meritis eius. Sola enim bonitate dei datum est humanę naturę Christi, esse unum verbo, & gratia adimpleri. Et quoniam deus decreuit hominibus gratiam dare ex sua largitate per meritum Christi, sive futurum, sive praesens, sive præteritū: conseqüenter subditur causa, signum vel declaratio, quod de plenitudine Christi accepimus, [Quia lex] veteris testis, i. qua erant præcepta moralia, iudicia, ac cæremonia, [Per Moysen data est,] ita quā per seru populo Israël data est quoq; per angelos, quemadmodum in Actis loquitur Stephanus ad Iudeos incredulos, Accepisti legem in dispositione angelorū, & non custodistiſ. Vnde ad Galat. dicit Apost. Lex propter transgresiones posita est, ordinata per angelos in manu mediatoris. Ex quibus elicitor, quod data sit lex ministerio angelorū multorum, quāvis cōmuniter non fiat mentio nisi de angelis uno, qui frequentius apparuit Moysi. Lex ergo data est à deo principaliter, per angelum ministerialiter Moysi, & per Moysen tanq; per ministru secundarium data est populo Israël. [Graia]. i. liberatio a peccatis, iustificatio generis humani, supernaturale donū spiritus sancti perficiens animā, eam q; deo acceptā, & ad promerendū idoneam faciens. [Et veritas] i. doctrina euangelice legis, vel impletio legis ac prophetarū, [Per Iesum Christū facta est.] christus nāque ut deus, causa est principalia atq; efficiens gratię huius: sed vi homo talis, est causa instrumentalis ac meritoria eius: ipse quoq; per assumptā humanitatē impluit & verificauit, que de ipso prenūciabatur in lege & prophetis per figurā seu verba prophetica. **Luca. 24.** Ipse etiā expulit nobis scripturas vet. legis per seipsum, quando aperuit discipulis sensum ut intelligere F rē scripturas, & quomodo misit eis spiritū sanctū, prout apud Ioan. promisit, cū venerit, ille spūs veritatis, docebit vos omnem veritatem. ¶ Preterea Moyses dedit legē, multa iubēdo: sed non dedit gratiā, quā impleretur quia iusit. Lex quoq; Mosaica habuit umbrā futurorū bonorum, non ipsam imaginem rerum, vt dicit Apost. christus vero præstiterit gratiam adimplēdi quā iusit, & pro umbra legalium figurarū propositus lucem veritatis, atque imaginē rerum, i. euidentem similitudinem bonorū cœlestium. Propter quod secundum Diony. lex euangelica media est inter legē Mosaiac & statutum beatiorū in patria. Hinc tempus Christi nouaq; legis vocatur tempus gratiæ, quoniam lex noua dat gratiam, inquantū includit sacramenta ecclesiæ, quā faciunt quod designat, & propter copiosissimam gratiam quā Christus nobis promeruit, item propter ineffabilem magnitudinem beneficiorum dei, & prontitatem eius ad dādam gratiam tempore euangelica legis. Vnde philosophis dicitur innotuisse diuina maiestas, Iudeis iustitia, christianis vero misericordia innotescit, prout ad Titum protestatur apostolus. Apparuit benignitas & humanitas Salvatoris nostri dei. Et alibi, Apparuit gratia Salvatoris. Hoc per Zachariā legitur prophetatum, cū dicitur, Et erit qui ostenderit ex eis in die illa sicut domus David, domus David quasi dei sicut angelus domini. ¶ Deinde ostendit Ioannes certitudinem horū quæ hic recitat, [Deum nemo vidit unquam.] Verba euagelistæ Ioannis sicut in stylo simplicissima sunt, sic in sensu vere profundi extant. Sic nempe decuit scribi Euangeliū humillimi atque altissimi Iesu Christi, vt esset in G stylo simplicitas summa, & in sensu profunditas maxima, quatenus sermonis inculcta simplicitas correspondet tam humilitati, humanitati que Christi, de quo conscriptum est euangeliū, quam humiliati Euagelistarū scribentium, qui omnem curiositatem, stylisque pompa vitarunt: profunditas vero sententia correspondet tā maiestati ac diuinitate Christi, quam alta illuminatione Euagelistarū. Ait ergo nunc Euagelista aquilinus ac deificatus, Deū nemo vidit unquam. Quid quantum ad verba simplicius, quid in sensu profundius? Quomodo cuncti, enim exponatur habet instantiam, & requiri idonea response. ¶ Potest autem exponi quatuor modis, secundum quod quadriformis est visio, & etiā visio dei. Est enim corporalis visio dei, non tamen secundū diuinitatem, de qua ait S. Iob, In carne mea videbo deum salvatorem meum, quæ visurus sum ego ipse, & oculi mei conspecturi sunt. Ex qua autoritate ostendit Thomas in summa contra Gentiles, quod beatus Iob nouerat deū incarnandum. Alia est visio dei imaginaria, de qua cōmuniter eloquuntur prophetæ, vt Esaia, cum dicit, Vidi dominū sedētem super solium excelsum & eleuatū. Daniel quoq; Aspiciebam donec throni positi sunt, & antiquus die rum sedet. Tertia est visio dei per speciem, qua deum videt sancti in patria. Quarta est visio perfectæ cōprehensionis, qua res cognoscitur totaliter tāq; perfecte, sicut ex sua natura cognoscibili est, quia solus deus videt seipsum. Si ergo hæc verba exponantur de visione corporali, occurrit obiectio de Iacob, qui de visione tēpore vigilia habita, ait in Genesi, Vidi dominum facie ad faciem. Sed hoc facile solvit, vt dicamus cum Augustino, q; nō vidit deum in propria persona, sed per creaturam subiectā, hoc est, per angelum dei præconē. Quomodo Manue pater Sāpōnis viso angelo loquutus est cōiugi sua, Morte moriēmus, quia vidimus dominū. Sed tunc occurrit obiectio de his qui Christum in carne viderunt, qui vtq; diuinam personā verūm, deū corporali visu intuiti sunt, sicut Ioannes ait, Quod per spesimus oculis nostris, & manus nostrę tractauerunt de verbo vita. Sed hoc rursus de facilis solvit, quoniam non viderunt deum secundum diuinitatis essentiam, sed quo ad naturam assumptam: diuinitatem vero non viderunt, nisi per fidē. ¶ Porro si verba hæc exponantur de visione imaginaria, certū est quod propheta frequenter afferat se hoc modo deum vidisse. Si autem exponatur de visione cōprehensionis, habet instantiam de sanctis in patria, qui deū cōprehēdere perhibentur, vnde & comprehenses dicuntur. Si vero exponatur de cōprehensione omnino perfecta, occurrit instatia de Christo, qui cū homo esset, cōprehendit deum perfecte, quemadmodum ait Ioannes, Nemo nouit patrem, nisi filius. Verū breuiter respondendo dicendum, q; verbum Euagelistæ his quatuor modis intelligi potest. Primo, sic, Deū trinitatem, vel quamcumq; diuinam personam, nemo vidit, videt, videbit, videré potest unquam visu corporali, quantum ad diuinitatis naturam, cum deus secundum propriam essentiam sit incorporalis, incircumscribens, simplicissimum atque purissimum actus. Vnde dicit Apost. Quem nemo hominū vidit, sed nec videre potest. Secundū sic, Deū in sua essentia nemo vidit unquam, vidence imagine.

A ginaria. Quoniam enim in tali visione dicatur deus videri, hoc tamen non est nisi inquantum in sensu interiori formantur corporales similitudines, ad repræsentandum deum. Tertiū sic, Deū in sua essentiā. Timo. i. Tertio, sive per speciem, nemo, hoc est, nullus homo purus viator, viuens vita humana ac sensituā, vidi unquam. Sic enim deus videri non potest, nisi per speciem increatum, cum omnis species, forma ac similitudo creatā, in infinitum deficiat à clara repræsentatione diuinæ essentiæ, sicut & omnis creatura in infinitum deficit à plena repræsentatione perfectionis diuinæ. ¶ Denique cum secundum Philosophum intellectus noster se habeat ad cognitionem intelligentiarum, quicquidmodum oculus noctu ad intuitum lucis solaris, patet quod incomparabiliter impotenter sit ad claram ac immediatam diuinæ essentiæ visionem, loquendo de statu eius in presenti & naturali virtute. Hoc cognoverūt atque professi sunt omnes subtiliores philosophi. Vnde Alphorabius, Auicenna, Theophractus, alij quoque innumerabiles dixerunt, quod de deo melius cognoscimus quid non sit, quā quid sit: & quod de eo solum cognoscimus, quia est, non quid est. Hoc princeps theologorum beatissimus Dionysius plenus docet, affirmans, quod perfectissima cognitione quam habem⁹ deo in vita presenti, est per puram ac meram abnegationem omnium rerum à deo, ita ut vniāmur. Dionys⁹ ei tanquam prorsus ignoto: vnde tertio capitulo mysticæ theologiae, Hoc est (inquit) deum vere cognoscere, supersubstantialē supersubstantialiter per omnium entium ablationem laudare. Et in epistola ad Dorothem, Inuisibilis est deus, propter excedentem suā lucis claritatem. Lux autem diuina im- 1. Timo. 6. mensa & increata, secundum quod inaccessibilis sive in comprehensibilis, hoc modo vocatur à Dionysio diuina caligo, de qua in epistola sua ad Catum monachum contestatur. Diuina tenebra cooperiuntur omni lumini, & absconduntur omni visioni, propter incircumscribilem propriam claritatis splendorem. Omnia haec in elementatione theologica Procli, & in libro de causis, subtilissimè inueniuntur probata. Hinc quoque dominus ait ad Moyses, Non poteris videre faciem meam. Non enim videbit me homo, & viuet. Veruntamen quoniam in libro Nume. de Moys legitur, Palam & non per Exod. 33. Num. 12. anigrama & figurā videt deum: & quoniam Paulus de seipso fatur, quod raptus est usque ad tertium cœlum, audiuitque arcana verba, quæ non licet homini loqui: propterea Augustinus in libro de videndo deum, & Thomas dicunt, quod Moyes Iudeorum magister, & Paulus gentium doctor, videbunt deum in hac vita per speciem: sed hoc non est contra prædicta, quia pro tunc non vixerunt vita humana, nec quicquam senserunt. Quod ergo legitur Moyis negatum in Exodo, postea concessum Exod. 33. est ei, ut legitur in libro Numerorum. Quartū sic, Deū nemo, hoc est, nulla creatura vidi, visione per Num. 12. festæ comprehensionis unquam: sic enim nec anima Christi videt deum: qui sicut est infinita actualitatis, sic est infinita cognoscibilitatis, propter quod perfecte atque totaliter cognosci & comprehendendi non valet, nisi ad intellectu infinita virtutis. Hanc ultimam expositionem multi putant amplius ad propositionem pertinere. Sicque Damascenus in principio sui libri disserit, quod non solum nullus hominū, sed nec aliquis supermundanorum animorum deum vidi unquam. Damasc⁹

¶ Sed aduertendum, quod res dicitur à cognoscente comprehendendi dupliceiter. Primitū, quoniam eius essentia cernitur, & sic ipsa immediate attingitur. Hoc modo sancti in patria comprehendunt deum, & comprehenses dicuntur, quoniam vident, hoc est, intelligunt & agnoscent deum sicut est, secundū Ioannem, seu facie ad faciem, iuxta Paulum. Secundū, res dicitur comprehendendi, quia intantum cognoscit, sicut ex sua natura cognoscibilis est, ita quod nūl eius later, sed quasi infra certos terminos continetur in animo cognoscētis. Hoc modo infinitū à finito comprehendendi non potest: sicque Apostolus loquitur, Quæ sunt dei, nemo nouit, nisi spiritus eius. Præter modos commemoratos, videmus deū tripliter, per fidem, per naturalem rationem, per analogicam illustrationem. ¶ Consequenter pandit Euagelista, quis nos intrixit de inuisibilibus dei: [Vnigenitus filius] patri consubstantialis, consempiternus & coæqualis, [Qui est] inuariabiliter ab eterno, [In finu patris] id est, patri 1. Cor. 13. intime atque affectuōfissimè inseparabiliterque coniunctus, [Ipse enarravit,] id est, Euangilio docuit, quid de diuinitatis unitate, & per sonarum trinitate, quid de creatoris prouidentia, omnipotentia, cæteris secretis diuinis, & ad salutem pertinentibus, sentire debemus. Hinc infra loquitur, Pater manifestauit nomen tuum hominibus, quos dedit mihi de mundo. Et ait Ioannes, Scimus, quoniam filius dei venit, & dedit nobis sensum, vt cognoscamus deum verum. Hoc utique inseparabiliter ac ineffabiliter roborat fidem nostram, quod à filio dei vnigenito vero deo sumus educti. Itaque quod ait, filius 1. Ioan. 3. esse in finu patris, non est materialiter intelligendum, sed per finum intelligitur cor paternum, in quo verbum eternitatis manet. Loquitur tamen Euagelista more humano, quatenus per existentiam filii, in finu patris, insinuat superdulce affectū, amorisissimāque vniōne patris ac filii, sicut apud nos parentes ponunt filios in finu ex magno affectū. Quoniam ergo fides & lex Christiana ab vnigenito filio dei pronunciata, ac data est nobis, idcirco grauius est non credere & obedire Euangilio, quam olim fuit non credere ac parere Pentateuco & scripturis veteris testamenti: ad quod insinuandum dicit Apostolus ad Hebr. Si illi (puta Iudei) non esfrigerunt recusantes cum qui super terram loquebatur, Heb. 13. puta Moyses: multo magis nos qui de cœlis loquentem nobis auertimus, scilicet filium dei, non efficiemus. De hac sua enarratione Christus ait apud Esaia, Ad annunciatum mansuetis misit me, Elaia. 6.

¶ Deinde Euagelista prosequitur plenus testificationem Ioannis de Christo, ostendens locum & tēpus, vbi & quando perhibuit testimonium Christo, [Et hoc est testimonium Ioannis,] id est, verba Ioannis Baptista iam introducta sunt, quod testificando dixit de Christo. Aliqui referunt hoc ad verba sequentia, in quibus præcuror testifat veritatem de Christo, [Quando miserunt Iudei ab Hierosolymis] vrbe fæderatali ac regia atq; metropoli in Iudea, in qua studiū prophetarū ac legis vigebat, sacrificia quoq; siebat, & principes Iudeorū demorabātur, [sacerdotes & leuitas] videlicet nūcios solēnes & erit K. ij

ditos, qui magis videbantur zelare pro lege ac diuino honore, [Ad eum, ut interrogauerit eū, Tu quis es?] E id est, que vel qualis persona, cuius autoritatis aut dignitatis? Vnde moti fuerunt Iudei ad hanc legationem & interrogationem Ioannis? Nisi enim putassent eum esse aliquem magnum, non misserint ad eum tales legatos, nec tam magna petiverint ab ipso. Et respondendum quod Iudei baptizante Ioanne, magnam estimationem habebant quod Mefias venisset in mundum ex causis diuersis, videlicet testimoniis pastorum, Annae prophetissae, & iusti Symeonis, trium quoque magorum, & propter occisionem infantum, quorum testimoniorum memoria adhuc in Iudeis permanxit. Item quia viderunt fibi regnum ablatum, & alienigenae traditum, quod Jacob dedit eis pro signo aduentus christi, & quia Genes. 50. viderunt hebdomas illas impletas, de quibus cecinit Daniel, q. intra illas Christus veniret. Istud de Danie. 9. hebdomadibus dicit quidam, quod non videtur certum, vel multū probabilius, quia apud Matthæum chri- Matth. 26. stus impropriet pharisæi, quod ex vaticinio Danielis predicto, non aduerterunt tempus aduentus Mes Daniel. 9. siæ in stñe, Faciem inquit cœli iudicare nostris, signa autem temporum non potestis. Et in Luca planius ait, Hypocrite, faciem cœli & terræ nostris probare, hoc autem tempus quomodo non probatis? Luce. 12. Quoniam itaque estimabant tempus Mefias adesse, opinati sunt Ioannem esse christum propter miraculosam eius nascitatem, quæ super omnis montana Iudeæ diuulgabatur. Itē propter vitæ sua abstractionem, rigorem, ac sanctitatem, genealogia nobilitatem, cum enim fuerit natus de tribu sacerdotali, probabile est, quod etiam fuit de tribu regali vel Iudea, quoniam haec duæ tribus pene semper contraxerunt ad inuicem. Quærent do autem, Tu quis es? non intendebant sciscitari vel certificari de nomine & origine, hac enim sciebant, sed de dignitate & gratia. [Et confessus est] Ioannes veritatem, tanquam veritatis præco, amicus & paronymphus, [Et non negauit] sc̄. Os enim quod mentitur occidit animam. Et Psalmista ait deo, Perdes omnes qui loquuntur mendacium. Quāuis nanc̄ s̄pē sit lictum veritatem filere, propter audientiū improbitatem, vel propriam pacem, seu aliam piam seu rationabilē causam: iuxta illud Psalmista, Posui ori meo custodiām, dū consisteret peccator aduersus me, obmutui & humiliatus sum & filii a bonis: nunquam tamen licet veritatem negare, quamvis possit aliquando pia cautela abscondi. [Et confessus est, quia] id est, quod Non sum ego Christus, non iudex, non sponsus, non Salvator, non virginis filius dei, sed Christi minister, iudicis præco, sponsi paronymphus, Salvatoris præcursor, filii dei minister, Sacerdotes ergo primo quaerierunt explicite vel faltem implicite Ioannes an esset Christus, idcirco Ioannes respondit, vel ad verba, vel ad mentem eorum. [Et interrogauerunt eū, Quid ergo es?] & quid reftat? [Helias es tu?] Putabant autem Iudei Ioannem esse aliquem valde magnum. Cum ergo audirent quod non esset christus, sciscitari sunt, an esset Helias, qui fuit unus de maximis sanctis veteris testamenti. [¶] Multa vero induxerunt sacerdotes, atque Iudeos ad opinandum, quod Ioannes esset Helias, scilicet solitaria vita, duritia vestimentum, zelus iustitiae cōtra Herodē. Omnia enim hęc in Helia fuerunt. Item, quoriam aduentus Heliæ fuit Iudeis promissus per Malachiam: propter quod Malac. 4. discipuli dixerunt de christo apud Matthæum, Quomodo dicunt pharisæi, quod Heliam oportet pri- Matth. 17. venire? Sed quoniam isti Iudei sciebant Ioannem esse Zacharias filium atque Elizabeth, circa triginta annos habentem, intra quos ex infante crevit in virum, mirum est, quomodo interrogauerunt, an Ioan- 4. Reg. 2. nes esset Helias, qui per tot centenos annos transflatus fuit in paradiūm, & redditus est in forma ac sta- tu virili. Et respondendum, quod multi Iudeorum tunc, sicut & nunc, posuerunt animas transcorpo Num. 23. rari: sicut æstimare poterant, quod Ioannes esset Helias in alio corpore, sicut & multi alij eorum di- serunt Iesum esse Heliam, aliisque Hieremiam, aut unum ex prophetis, sic isti æstimabant de Ioanne. [Et dixit, Non sum] Helias in persona, quia non idem homo. Ioannes tamen dici potest Helias propter si milititudinem operationis, parilitatem officij, conformitatem conuersationis, sanctitatis & gratiae cum Helia. Præcessit enim primum Christi aduentum, sicut ille præcedet secundum redarguit Herodē & Herodiadē, sicut ille Achab & Iezabel, uterque eremita, & in aliis multis cōueniunt; propter quod ait christus discipulis, Helias iam venit, & si vultis scire, Ioannes ipse est Helias. Hinc Gabriel de Ioanne prædictis, Ipse præcedet ante illū in spiritu & virtute Heliæ. Tertio quæsierūt, [Propheta es tu?] Aliqui di- cunt, quod sacerdotes isti per prophetam intellexerunt nō simplicem vatem, sed prophetam quendam præcipuum, illum videlicet, de quo Moyses scriptis in Deutero. Prophetam suscitabit vobis dominus de fratribus vestris tanquam me: & dicunt quod Iudei per istum prophetam intellexerunt nō ipsum Christum, sed eius precursum. Hoc autē non videtur rationaliter dictum. Ioannes enim respondendo dicit non esse prophetā illum, de quo ipsi loquuntur. Si igitur ipsi nomine prophetē intelligunt prophetam illum præcipuum Christi præcessorem, negaret se esse quod veracriter erat. Et si quis dicat, quod negat se esse illū prophetā, de quo præallegata scriptura loquitur, quæ ad literā intelligēda est de Christo, tunc responsio Ioannis non abfolueret questionē interrogantiū, imo ipse & illi laborarent in equi uocis. Illi enim secundum istos quæsierūt an esset præcipuum prophetā Christi præcessurus: & ipse secundū istos respondit, se non esse prophetā, de quo Moyses loquitur secundum veritatem, scilicet q. non esset christus, sicut illi per prophetam intelligenter alium quām Ioannes, imo sic responsio ista Ioannis non differeret à prima, qua se dixit non esse christum, cum tamē Ioannes optimè sciret, quod sacerdotes in tercia quæstione nomine prophetē non intelligebat Christum. ¶ Denique ex textu pre- fenti elici nequit, quod sacerdotes intendebat querere de prophetā illo præcipuo, de quo Moyses fuit locutus, sed potius de aliquo prophetā inferiori Heliæ, quia paulatim descenderant. Nō est etiam cō- suetudo scripture noui vel veteris testamenti, vt nomine prophetē simpliciter pronunciari, intelligatur ille prophetā præcipius. Melius igitur reor vt per prophetam intelligatur quicunque prophetā indi- stincte, eo modo quo in veteri test. cōmuniter fit sermo de prophetā. ¶ Sed tunc dubitatio oritur, quo modo Ioannes negat se esse prophetam, cum certum sit ipsum fuisse prophetam, Zacharia testante, Tu

A puer propheta altissimi vocaberis. christus quoque vocat eum plus quam prophetam. Dicit enim de Matth. 11. eo, Maior inter natos mulierum propheta Ioanne Baptista nemo est. Ex quibus patet quod fuit pro- Luke. 7. pheta. Ad hoc respondent Gregoriū & Beda, quod quia Ioannes fuit plus quam propheta, non solū futura de christo prænunciando, sed etiam christū præstantialiter ostendendo dum dixit, Ecce agnus Io. dei: quantum ad id sc̄ negat prophetam, quo fuit plus, quam propheta. Aliter dicit poteſt, quod quia Io. annes fuit medius inter prophetas & apostolos, & quasi horizon ac medius vtriusque testimoniū, ita quod sua ultimata formalis ac propria gratia gratis data, non fuit cum prophetis veteris testamēti, Chri- tū futurum in mundum prædicere, sed eum iam demonstrare, & cum apostolis annuciare, quoniam venit: video negat se esse prophetam, non quia nequaquam propheta fuit, sed quoniam suum ultimatū formale ac proprium officium non fuit futura prædicere, sed Christum præcurrire, prædicando, baptizando, eisque semitas disponendo. Vnunquodque enim denominationē sortitur à sua formalī & propria ratione. Potest quoque alter dicit, videlicet quod Ioannes dicit se non esse prophetam, eo modo quo ait Amos Propheta, Non sum Propheta, & quomodo Christus dicit in Psalmo, Ego autē sum vermis, & non homo. [Dixerunt ergo ei, Quia es?] id est, cuius authoritatis, gratia vel officij. Nō enim quę rebant solum quis esset per naturam sive personam, sed quis esset per gratiam & missionem diuinam, [Vt responſum demus huius qui miserunt nos], ad te ad hunc finem, vt reportaremus eis certam responſionem de hoc quis sis, & fruolum esset nos sine absolutione quæſtionum & affirmativa responſione recerti. B [Quid dicas de teipso?] qui tantæ excellentiæ es, vt proprio testimonio tuo de teipso prolatu credendum. Quamvis secundum communem legem homo non reputetur idoneus testis de seipso, nisi forte cū iuramento. Vnde infra Iudei dicunt ad Christum, Tu de teipso testimonium perhibes, testimonium tuum non est verum. Hinc Paulus ad Corinthios cum sibi ipsi & propriæ gratiæ testimonium perhibuit, propria bona describendo, adiecit, Factus sum insipiens, vos me coegitis. [Ait] Ioannes sacerdotibus & leuitis ad se misis, Ego vox per proprietatem, non per essentiam, id est, præco & vociferator, [Clamat], id est, Christi vel spiritus sancti per me loquétis, [In defensa], hoc est solitudine Iudeg, Marci. in qua habitauit ac prædicauit Ioannes. Dicitur autem Ioannes vox secundum Gregorium, quia sicut vox præcedit verbum, vt audiatur: sic Ioannes præcessit Christum vt cognosceretur. ¶ Sed cum ver- Gregor. bum & vox sint idem realiter, quomodo vox dicitur verbum præcedere? ¶ Dicendum quod christus est verbum intellectuale. Quemadmodum ergo in nobis vox oris præcedit verbum mentis, vt audiatur: sic Ioannes Christum præcessit. Vel dicendum, quod licet verbum oris & vox item sint, vox tamen præcedit hoc verbum secundum rationem, eo modo quo secundum au- thorem libri causarum, genus præcedit speciem. Secundo, Ioannes Baptista appellatur vox christi, quo niam sicut vox rem ipsam significat, sic Ioannes christum ostendit. Tertio, propter efficaciam sue prædicationis altam atque tubalem, qua Christo testimonium perhibebat. Vnde vocatur non solum prædicator, sed etiam vox christi: sicut de homine multum dilecto dicimus, amor meus. Quid autem Christus clamauerit per Ioannem subiungitur, [Dirigite viam domini], id est, recte & vere exerceat opera bona, & sancta defiderit in vobis habete, per quæ deus ingreditur cor humanum, hoc est, vitiorum obliquitates fugite, vos ipsos ad gratiam præparate, atque ad Christi prædicationem ac fidem mētes vestras disponite, [Sicut dixit] hoc est, de me prophetauit [Esius prophetā], qui predixit de me, quod Esaïæ. 40. esset futurus vox clamantis, & prædicationem istam Ioannis Baptistæ Euangelista Ioannes non p- sequitur, quia Matthæus & Lucas plenius prosequuntur, [Et qui misi fuerant], id est, prædicti sacerdo- Matthe. 3. tes atque leuitæ, [Erant ex pharisæis], hoc est, de numero pharisæorum, mo & pharisæi: ex quo erant so- Marc. 1. lenissimi nunci. Tripli quippe existente secta inter Iudeos, videlicet Esæorum, qui rigorofissi- Lucae. 5. mam, castam & sobriam vitam duxerunt: Sadduceorum, qui dixerunt animas hominum esse mortales, & nec angelum, nec spiritum, nec resurrectionem esse: ac Pharisæorum, qui posuerunt animas immor- tales, & futuram esse resurrectionem viuens, & spirituales esse substantias, sc̄pta pharisæorum, de qua & Paulus se fuisse testatur, erat famosior. Videbant enim specialem zelum legis habere, & reli- giosè incedere. Aliqui autē sacerdotes, leuitæ, ac scribæ fuerant pharisæi: sicut nunc multi sacerdotes, clerici & doctores, sunt claustrales seu religiosi. ¶ Præterea aduentum, quod secundum sanctos do- ctores communiter, Gregorium, Chrysostomum, Bedam, & alios, nunci isti insidiater ac malitiosè in- terrogauerunt Ioannem, quærentes occasionem aduersus eum: ad quod insinuandum, afferunt nūc di- Gregor. chrysost. Beda.

D xisse Euangelistam, Et qui misi fuerant, erant ex pharisæis. Pharisæi namque quoniam foris sanctitatem prætenderunt, intus tamen replebantur hypocrisi, ambitione atque inuidia. Origenes vero dixit, quod simplici animo quæsierunt, optantes veritatem agnoscere. Primo, quoniam dictum est nunc quod ex dubitatione moti sunt ad interrogandum. Secundo, quoniam tam magnifice senserunt de Ioanne, q. suspicabantur eum esse Christum. Tertio, quoniam maximam reverentiam ei exhibuerunt in ipso interrogations processu. Quarto, quia Iudei communiter primo multum bene senserunt de Ioanne, sc̄i Luce. 3. tes mirabilem eius natuitatem, atque sanctissimam vitam. Vnde & apud Marcum habetur, quod exibat ad eum omnis Iudeæ regio, & Hierosolymitæ viuens, & baptizabantur ab eo. Sed & in Matthæo legitur, quod multi pharisæorum veniebant ad baptismum Ioannis. Postremo, quia Ioannes fuit de ge- Matth. 3. nere sacerdotali, & magni sacerdotis filius, non apparebat, quod sacerdotes prima facie insidiati sint ei: imo si Ioannes dixisset se esse christum, aliud nihil videtur, nisi quod credidissent sic esse. Quod ergo ait Euangelista, Et qui misi fuerant, additum est ad innundum solemnitatem ac idoneitatem nuncio rū. [Et interrogauerunt eum, Quid ergo Baptizas?], i. homines in aquis Iordanis lauas, [Si tu non es Christus, neque Helias, neque prophetā?]. i. cur nouum ritum presumis inducere, si non es aliquis horum? Nullus enī ante Ioannem auctor est baptizare: vnde Iudei videntes Ioannem aliquid noui inducere, voluerunt K ij

Cap. I.

D. DIONYS. CARTHUSIAN.

scire, quia auctoritate hoc faceret: & nunc quia se dixit non esse Christum, neque prophetam, incipiunt eum de prefiguratione notare. [R]espondit ei Ioannes dicens. Ego baptizo in aqua] id est, ex terius latu corpora vestra, non intus purgo a culpa, nec gratiam praesto: [Medius autem verbum stetit, id est, inter vos apparere, conuersari, & communiter vivere dignatus est, [Quem vos non scitis] id est non cognoscitis esse Christum filium dei, quamvis forte sciatis, quod sit filius Mariae. Non enim agnoverant Christum secundum suam diuinitatem, nec etiam secundum suam humanitatem, per comparationem ad unione cum verbo, atque ad cetera spiritus sancti charismata. ¶ Quæritur, quomodo Christus stetit medius horum, vel inter hos medius fuit, qui forsitan nunquam fuit inter nuncios istos, sacerdotes, & leuitas? Dicendum quod Christus secundum suam deitatem stat, id est, firmiter, invariabiliter que subtiliter medius omnium, quia in omnibus est. Dicitur enim stare: iuxta illud in Psalmo, Deus stetit in synagoga deorum. Et Esaias ait, Stat ad iudicandum dominus. ¶ Porro secundum humanitatem, stetit Christus medius horum dupliciter. Primo, quia in terra & populo eorum communiter vivit. Secundo, quia singulis annis ascendiens Hierosolymam in solennitate paschali secundum legem, intravitque templum, & ibi inter sacerdotes & alios stetit in templo. Nam & cum esset annorum duodecim, inuentus est in templo in medio doctorum. Sed non videtur Iesus corporaliter affuisse, & inter istos stetisse, quando locutus est haec verba Ioannes, [Ipse quem vos non scitis,] videlicet christus, [Eis qui post me venturæ est, qui ante me factus est.] Hoc iam pauloante expostum est. [Quis ego non sum dignus,] id est, cuius presentis & famulati dignus non sum in minimis rebus, videlicet, [Per solnam eius corrigiam calciamen] id est, in rebus corporalibus & vilibus ei deserui. Improprio[n]abiliter namque fuit Christus major Ioanne Baptista, multo minus dignus sum ipsum contingere, vel eius nomine appellari seu estimari, quod ego sim ille, videlicet Christus. Matthæus & Lucas plenius recitant verba Ioannis Baptista. Nam præinductis verbis suis adiecit de Christo, Ipse vos baptizabit spiritu sancto & igni, quæ verba apud Mathæum prout dominus dedit, diligenter exposui. ¶ Prædictis itaque verbis Ioannes Baptista satisfecit quæstiōni Iudeorū. Dicens enim se esse vocem domini, quemadmodum Esaias pronunciavit, & quod dominus, cuius ipse vox fuit, tantum excelleret eum, quod non esset dignus solvere corrigiam calciamen eius, fasilius est etiam esse Christi præcursorum. Item dicendo, quod baptizaret in aqua dunatissimam, ostendit insufficientiam sui baptismi, ita quod sicut prædicando disponebat homines ad Christi prædicationem salubriter audiendam; sic baptizando disponebat ad suscipiendū christi baptismi. Primo, quoniam susceptio baptismi Ioannes fuit quedam professio credendi in Christū. Baptizauit namque in nomine Christi venturi. Secundo, quoniam qui baptizabantur à Ioanne, confitebantur sua peccata, sicutque aptabantur ad fidem & gratiam Christi. Tertiò, quia Ioannes baptizando congregavit populum multum, & ita potuit pluribus annuciare Christi aduentum. Hanc rationem ipsammet sanctus Baptista post pauca commemorat, sicut patebit. ¶ Pater ergo quod Ioannes baptizando non usurpauit indebitum sibi officium, sed eius inspiratione hoc fecit, quem præcurrebat.

Psalm. 81.
Esaiæ. 3.Matth. 3.
Marc. 1.Matth. 3.
Lucæ. 3.

Esaiæ. 40.

Actu. 9.
Matth. 3.
Ibidem.
Marci. 1.
Lucæ. 3.Actu. 1.
Matth. 10.

1. Cor. II.

Ecclesi. 3.

Matth. 11.
1. Petri. 5.
Lucæ. 17.

D. DIONYS. CARTHUSIAN.

A ¶ Mystice per calciamentum intelligitur Christi humanitas à verbo induita; per pedem, diuinitas humilitate recta quodammodo, & velata: per corrugiam vero, vniuersitate. Ioannes ergo non fuit dignus corrugiam calciamentorum pedis Christi dissoluere, quia non potuit perfecte mysterium incarnationis, seu modum hypostaticæ unionis humanæ naturæ cum verbo explicare. Imo, hoc excedit intellectum, non solam omnium viatorum, sed & angelicorum spirituum. [Ecce] felicitet interrogatio Iudeorum, & responsio, testificatioque Ioannis de Christo. [In Bethania facta sunt trans Iordanem,] hoc est, in illa Bethania, quæ est ultra Iordanem, in terra duarum tribuum ac media. Estque Bethania illa supra Iordanem sita, [Vbi erat Ioannes baptizans] non in Bethania, sed in aqua prope currentibus. Hoc dicitur ad differentiam alterius Bethanie citra Iordanem, in qua Martha, Maria, & Lazarus commorati sunt. Ioan. II. Veritatem secundum Origenem, textus vitio scriptorum corruptus est, quia ut afferit, sic textus habet. Origine beret, Hæc in Bethabora facta sunt.

¶ Elucidatio huius cap. ab eo loco, [Altera die vidit Ioannes Iesum venientem ad se.] Articulus vi.

D Einde ostendit Euangelista lucidus, quomodo præcursor te[m]oniu[m] perhibuit Christo, in praesentia Christi & turbae, [Altera die vidit Ioannes Iesum venientem ad se.] Verba hæc à diuersis diversimode exponuntur. Quod enim hic dicitur, Altera die, referunt aliqui ad ea, quæ immedia te Euangelista narravit, de missione sacerdotum ac leuitarum ad Ioannem. Et sic quod subiungitur de accessu Christi ad Ioannem, intelligi posset de illo aduentu, quo Iesus venit ad præcursorum, vt baptizaretur ab eo iuxta illud dictum Luce, Venit Iesus à Galilea in Iordanem ad Ioannem, vt baptizaretur ab eo. Missio enim nunciorum illorum ad Ioannem, communiter ponitur præcessisse baptisatum Christi à Ioanne. Alij dicunt, quod iam non est sermo de aduentu Christi ad baptisatum, qui in baptismo Christi vidit Ioannes spiritum sanctum in specie columba super christum descendere, vt est apud Matthæum. Nunc vero post pauca subiungitur, [Testimonium perhibuit Ioannes dicens, Quia vidisti ritum descendente[m] de celo,] quasi columbam, [Et manu super eum.] Ergo hac dixit post christi baptisatum. Iste itaque sic exponunt, Altera die, id quodam die, non tamen immediate postquam facta sunt qua Euangelista modo de missione sacerdotum descripsit, sed postquam Iesus reueritus est à deferto. Mox enim vt baptizatus est, expulit eum spiritus in desertum, vt legitur apud Marcum. Vt, vt quidam dicunt, christus iam baptizatus, aliquanto tempore commoratus est iuxta Iordanem, & tunc quodam die accessit Ioannem. Prima vero exposicio videtur rationabilior, & textu magis consona. Vnde ad argumentum aliorum facillime diceretur, quod Ioannes Baptista non dixit omnia verba sequentia, sed quodam ante christi baptismum, & alia postmodum, sicut patet. Euangelistam tamen recipiat ea sub uno cōtextu, quia omittit, quæ nouit ab aliis tribus. Euangelistis descripta, videlicet, quomodo Ioannes christum baptizauit, & refert quæ illi omiserunt, putat verba Ioannis, quorum aliqua dixit christo ad baptizandum propinquante, alia vero eo iam baptizato. Vidit ergo Ioannes Iesum venientem ad se, videlicet dominum ad ministrum, cretorem ad creaturam, redemptorem ad redimentum, sanctum sanctorum ad hominem venialibus non parentem, cum ergo Ioannes vidisset altissimum, tam humiliter inter populares venientes, expauit, & tacere non potuit: sed humiliantem se exaltauit, & ait astantibus, [Ecce agnus dei,] hoc est, immaculata hostia, per agnum paschalem præfigurata, quam deus pater, seu trinitas pro mundo ordinauit sibi immolandi, quemadmodum ait apostolus, Pro omnibus nobis tradidit illū. Et christus in passione, calicem, inquit, quem dedit mihi pater, non bibam illū. Chri- Rom. 8. stus itaq; dicitur agnus per proprietatem, non per naturam, sicut dicitur lapis angularis, leo, vitis. Dicitur Ioan. 18. autem agnus, Primo, propter innocētiā. Secundo, propter mansuetū inēm. Tertiò, propter yllitatem, A&tu. 4. quoniam spiritualiter vestit & alit nos. Quartò, propter modū suę occisionis, quoniam Esia testat, Sicut Apo. 5. quis ad occisionem ducetus est, & quasi agnus coram tendente obmutuit. Quintò, quoniam sicut filii Is. Ioan. 15. rael liberabantur à tyrannide Pharaonis per agni immolationem, sic liberati sumus à potestate dāmo- Esaia. 53. dāni per christi oblationem, [Ecce qui tollit peccata mundi,] christus secundū quod deus abstulit peccata hominum, tāquam causā purgationis effectua ac principalis. Quia peccata dimittunt, gratiamque mū dantem ac iustitiam infundere, deo secundum propriam naturā est propriū: prout sanctus Iob pro testatur, Quis potest facere mundum de immundo, nōne tu qui solus es? Sed in quantum homo abstulit peccata, tanquam causa meritoria instrumentalis & mediataria, sic tamē quod idoneitas auferendi peccata cōpetebat Christo homini, ppter unione suę humanitatis cū verbo, ex qua unione habuit dignitatem & efficaciam quodammodo infinitam. Propter q̄ totius mundi vniuersa peccata potuit tollere, omnibus gratia in præsenti, & gloriā in futuro mereri, quod nulli cōpetit pura creature. Primo, quia pecatū est quodammodo infinita gratuitas, inquit, est contra dominū immēsa maiestatis. Secundū, quoniam natura humana in infinitum cōmunicabilis est, ideo totā redimere non potuit, nisi Salvator infinitę dignitatis. Tertiò, quoniam beatitudine ad quā ordinatur redemptio à peccato, est etiam quodammodo dignitatem immēsa, cum sit immediata fructu boni simpliciter infinita. Has rationes ponunt Anselm⁹, Thomas, & Bonaventura. Abstulit autē christus omnia peccata mūdi. Originale videlicet, actuale seu personale, quia pro omnib⁹ latifecit. Specialiter tamē ordinabatur passio christi cōtra originale, quia Bonavent. pro illo nemo satiscere potuit, sed omnes quantūcumque sancti, vñque ad christi passionē descendērū in lymbū. Originale quippe peccatum corripit atque inficit naturā communiter, quoniam erat priuatio originalis iustitiae, debita inesse, secundū Anselmum. Vnde sibi debebatur pro pœna, carceris via, Anselmus. diuinæ. Totam vero naturam, vel ipsam naturam redintegrare, sanare, reformatre, seu ad origi- nis diuinæ. K. iiiij.

D

nalis iustitia conformitatem ac statum reducere, non conueniebat nisi vniuersali redemptori gratiarum plenitudinem continentis. Hoc enim fieri non valebat per gratiam particularem. Absuluit ergo Christus vniuersa peccata, sed oportet ut meritum Christi hominibus per sacramenta, vel fidem, & charitatem applicetur, si eius effectum consequentur. Hinc apud Esaiam legitur, Dominus posuit in eo iniquitatem omnium nostrorum. Et rursus, Ipse autem vulneratus est propter iniquitates nostras, attritus est propter scelera nostra. Et ipse de se ait in Evangelio, Venit filius hominis querere, & saluum facere quod perierat. hoc est quod Petrus ait, Non corruptibilis auro vel argento redempti estis de vana vestra conuersatione, sed pretioso sanguine agni immaculati. Prædictis insuper verbis declarat Ioannes Baptista duplēm Christi naturam, putat humanam, dicendo, Ecce agnus dei: & diuinam subdendō, qui tollit peccata mundi. Dicitur quoque Christus agnus dei per excellentiam, tāquā penitus immaculatus & innocens. Et licet aliqui innocentes, mites, ac pīj, possint per imitationem quadammodo dici agni dei, quemadmodum infra Christus ad Petrum ait, Pasce agnos meos: de nullo tamen illorum dicere fas est, qui tollit peccata mundi. *Hic* id est, ista persona ad me venies, scilicet Christus. Vel, hic i. in hoc loco, nunc præsentialiter *Ego* per corporalem præsentiam, quem scui venturum ad me, *[De quo dixi]*, antequā ad me venire, *[Post me venit vir]* id est, homo vigore animi plenus natus est post me. Vel, venit, id est, ad publicum exit, & se hominibus manifestare incipit, post me, qui incepit prædicare ac baptizare ante eum. De hoc viro dictum fuit apud Zachariam, Ecce vir oriens nomen eius. De quo Paulus dicit in Actis, Deus iudicatur est mundum in viro quem statuit, *[Qui ante me factus est, qui prior me erat.]* Hoc supra expositum est articulo quarto. *[Et ego nesciebam eum.]* Hac sunt verba, de quibus Augustinus super Ioanen magnam facit difficultatem. Si enim Ioannes nesciit Christum, quomodo testis eius fuit? & quomodo alios ad eius agnitionem induxit? & quomodo modo nesciit eū quem nouerat clausus in utero? Sed ad hoc dici potest, quod nouit eum notitia intellectuali, sciens q̄ est deus & homo, salvator mundi, & natus de virginē, cito quoque venturus in publicum, prædicaturus & baptizaturus, atque pro omnibus moriturus: sed non sciuit vel nouit eum notitia faciali, sciendo per exteriorē phyoniam, q̄a est illa persona, q̄ia non habuit memoriter in virtute imaginativa certum phantasma seu idolum de dispositione vultus ac corporis Christi. Sed huic obuiare videtur, quod infra ait Ioannes, Et ego nesciebam eum, sed qui me misit baptizare in aqua, ille mihi dixit, super quem videris spiritum descendenter, hic est qui baptizat in spiritu sancto. Ex quo certis simile constat, quid descensus columbae in Christum fuit Ioanni datum pro signo cognoscendi Christum. Ideo nanque adiecit, Ego vidi & testimonium perhibui, quia hic est filius dei. Si ergo loqueretur Ioannes de notitia faciali, Christus fuisset ei hoc modo ignotus vñque post baptismum, quia secundum tres Euangelistas, Christo ascendentē de aqua, aperti sunt cœli, & descendit super eum spiritus sanctus. Vnde in Luca legitur, Factum est autem Iesu baptizato, & orante, apertum est cœlum, &c. Sed hoc dici non licet. Nam Christo ad Ioannem accedente, dixit Ioannes, Ego à te debeo baptizari, & tu venis ad me? Ergo tunc nouit eum secundum faciem. Ad hanc difficultatem est triplex responsio. Vna chrysostomi, qua tacita est nunc, scilicet, quod nouit eum facialiter, vñque ad horam baptismi. Hanc responsionem sequitur Thomas, adiiciens, quod Ioannes tempore pueritiae sua nouit Christum puerum, pote modum vero diu in solitudine cōuerſatus, oblitus fuit dispositionis vultus Christi: & forte quamvis non fuisse oblitus qualiter erat in pueritate dispositus, tamen ob hoc non nouisset eum iam crevit in staturam virilem. Ad instantiam vero nunc factam sequentes hanc viam respondent, quod deus reuelauit Ioanni duplēiter Iesum. Primum, in ipso accessu domini Iesu ad Ioannem antequam baptizaretur. Secundum, post baptismum per descensum columbae, & de hoc signo facit mentionem Ioannes, quia solennius fuit, & primo sibi promissum seu intimatum. Vnde secundum chrysostomum, Ioannes dicit se Iesum nescire, non quia penitus eum non nouit, sed vt ostē chrysost. deret testimonium suum de Christo non debere esse suspicere, eo quod esset consanguineus eius. Ideo dicit, nesciebam eum, quia non nouit eum tunc, nisi ex reuelatione divina: ex quo innotescit, quod testimonium Ioannis de Christo non fuit humanæ amicitiae, sed ordinationis divinae. Aliā est responsio Beda, quod ideo dicit se Ioannes Christum nescire, quia non nouit eum tam profunde ac plene ante descensum spiritus sancti, vt postea. Aliā est responsio Augustini, quod Ioannes ideo dicit se Christum nescire, sed per columbam didicisse, quia non sciuit ante descensum columbae quod Christus sibi soli seruaret, & nulli ministrorum suorum communicaret potestatem baptizandi, hoc est, potestatem excellētia in baptismo: quia secundum Thomam & alios consenserit in quatuor. Primum est quod solus Christus baptismum instituit. Secundum, quod effectum baptismi sine baptismō conferri potest. Tertium est, quod baptismus à merito passionis Christi efficaciam habet. Quartū quod baptismus interdum in nomine Christi datus est. Hac itaque didicit Ioannes esse futura, descendente super Christum columba. Porro potestas baptizandi & excellētia eius authoritatue non conuenit nisi deo trinitati. Deinde præcursor pandit vnam rationem sui baptismi, *[sed ut manifestaretur in Israēl]* id est, ut Christus agnoscatur a populo Israēl, *[Propterea veni ego (deo iubente) in aqua baptizans]*, id est, corpora lauans, non mentes sanctificans. Totum enim Ioannis officium in prædicando & baptizando ordinatum fuit ad hoc, vt homines inducerentur ad fidē, amoremque notitiā Christi, sicut ostēsum est plenius. De hac materia & baptismo dixi plura super Matth. Denique que sequuntur, Ioannes non dixit nisi Christo baptizato, *[Et testimonium perhibuit Ioannes dicens, quia vidi spiritum sanctum descendētē quasi columbam de celo]*. spiritus sanctus in forma columbae vñsibilis. Non q̄ spiritus, qui est verus, incircūscriptus, invariabilis atq; immobilis deus essentialiter mouetur sive descedat: sed quoniam signū vñsibile in quo apparet, descedit, sicq; spūs ratiōs sui effectus descedere phibetur. Dū enī creature subiecta ap-

A paret in persona dei, eum repræsentans, vel in eius persona loquens aut operans, hoc quandoq; ac scribitur deo, quod facit huiusmodi creatura, quemadmodum deus dicitur ore ad os locutus ad Mosen. Nume. 12. Conuenienter quoque spiritus sanctus, cui bonitas appropriatur, apparuit in forma columbae, quae est animal felle carens, simplices & innocens: & vt insinuaret spiritus sanctus, quod nemo possit eius donis impleri, nisi columbinam simplicitatem studuerit imitari. Qui enim ambulat simpliciter, ambulat confidenter. Et dominus protegit gradientes simpliciter. In columbarum etiam osculis crebris ac mutuis patet, quod spiritus sanctus in specie columbae rite apparuit, quoniam charitas appropriatur spiritui sancto, & illi spiritu sancto merentur repleti, qui fatigunt charitati atque pacifice conuersari. Non enim est deus dissensionis, sed pacis, secundum Apololum. *[Et mansit super eum]*, id est columba ista re praefertur spiritum sanctum, cuiusque habitationem in anima Christi ad tēpū sedet super caput Christi, ad insinuandum quod indefinenter, semp̄que actualiter & æque perfecte requiesceret spiritus sanctus in Christo homine, iuxta illud dictum Esaiæ, Requiescat super eum spiritus domini. Sic autem Esaiæ, 1r. non manet spiritus sanctus in aliis, quia mortali peccato perdere possunt spiritum sanctum, & venialibus culpis incurrit quotidie quandam debilitationem gratiae spiritus sancti, quamvis quotidie per opera sancta magis proficiant, quām decrescant. In Christo quoque mansit spiritus sanctus, ita q̄ Christus indefinenter potens fuit ad exercenda omnia opera, tam gratia gratum facientis, quām gratia gratia datae in vñiuersis signis, virtutibus atque prodigiis. Hoc autem nulli competit aliorum. Vnde & Hebrei 4. Reg. 3. lifaeus sentiens sibi abesse spiritum prophetale, iusit adduci psalmem. Nathan quoque putauit se lo- 2. Reg. 7. qui propheticō spiritu, quando consuluit regi David adificare templum, Omnia (inquietus) quae sunt in corde tuo sic, sed nocte sequenti instructus est a spiritu sancto, persuadere oppositū. Postremo putandum non est, quod in defensu columbae sit gratia aliqua infusa, vel aucta in anima Christi, qui ab instanti conceptionis plenus fuit simpliciter omni gratia spiritus sancti: fed̄ defensus, mansioque columbae in Christo, designauit perfectionem & efficaciam gratiae Christi. *[Et ego nesciebam eum]*, secundum sensus præt̄ctos, quia vt dictum est, hoc tripliciter intelligi potest. Expositio tamen Augustini Augusti. & Beda concurredit in idem. *[Sed qui misit me baptizare in aqua]*, id est deus qui mihi hoc iusit occulta in Beda inspiratione, vel manifesta atque sensibili apparitione angelica, *[ille mihi dixit]* per inspirationem internam, sive angelicam alloquutionem, *[super quem videris spiritum descendenter]*, id est spiritum sanctum in forma columbae venientem. *[Et manentem super eum]* ad tempus in tali signo visibili, sicut expositum est. *[Hic est qui baptizat in spiritu sancto]*, hoc est intus purgando a vitiis, prestante gratiam spiritus sancti. In baptiūtate enim quod Christus instituit, datur spiritus sanctus. Christus autem baptizabat efficienter & principaliter, sacerdos vero ministerialiter. *[Et ego vidi]*, corporalibus oculis spiritum sanctum, in forma columbae descendenter modo præfato, quia columba secundum quosdam doctores, fuit vera columba angelica famulatu subito tunc formata, completoque suo ministerio in præacentem matrem resoluta. Aliqui tamen dubitant an hoc angelus posset, quod relinquo disputantibus. *[Et testimoniūm perhibui (coram turba) quia hic est filius dei]*, naturalis & vnicus, non adoptivus. Itaque quod dicitur, super quem videris spiritum descendenter, dictum est Ioanni secundum Augustinum, ad agnoscendum q̄ Christo competere potestas excellētia in baptismo. Secundum Chrysostomum vero, ad agnoscendum determinate quod illa persona esse Christus in spiritu sancto baptizans. *[Altera die]*, id est una die sequente diem prædictum mediate vel immediate, *[iterum stabat Ioannes]*, ad fluentia Jordanis, tanquam paratus exequi officium sibi commissum in prædicando, baptizando & testificando de Christo. Spiritualiter quoque stabat in culmine perfectionis, in apice contemplationis, in stabilitate virtutū. Optimum enim est gratia stabili cor, secundum Apostolum. Et sapiens in sapientia permanet vt sol, Hebrei 13. stultus vero mutatur vt luna. *[Et ex discipulis eius duo]*, conformantes se suo magistro. *[Et respiciens Iesum ambulavimus]*, scilicet circa Iordanem. Christus namque suscepit baptismō, ad tempus commoratus est in locis illis, & cum Ioanne conuerſatus, ramen non diu, mansit enim vt Ioannes frequenter testaretur de ipso, & eum ostenderet, quatenus electi Iudei crederent, reprobi vero arque increduli inexcusabiles fecerint. *[Dicit, ecce agnus dei]*, qui vt in Esaiā scribitur, peccatum non fecit, nec dolus inueniunt est in ore eius. Qui etiam loquitur per Hieremiam, Ego quasi agnus mansuetus, qui portatur ad victimam. Hier. 11. D *[Et audierunt duo discipuli Ioannis loquente]*, id est Ioannem hæc de Christo testantem, *[Et fecisti sunt Iesum]* vt eius doctrina instruerentur, quem didicerunt maiores esse Ioanne. Cupiebat enim sortiri charismata meliora, & optimo adhærere magistro. Per quod instruimur, vt applicemus nos his, quos vide mus in sapientia & virtutibus præpollere. *[Conseruas autem Iesum]*, hoc est vultum suum dulcissimum ad illos convenerunt, imò & pietatis sua affectum super eos expandens, *[Et videns eos sequentes se]*, corporis gressu, & mente fideli, desiderio quoque proficiendi, *[Dicit eis, Quid queritis?]* id est quare venitis post me? Non quasi ignorans quārit, sed vt illorum responsioni conuenienter respondeat, atque vt illi suum desiderium exprimendo amplius incalefant, & gratia præparations reddantur. Simili modo si nos cœperimus sequi & quārere Christum, conuerter oculum pietatis suæ ad nos, & imbecillitatem nostram iuabit ac perducet ad thronum gratiae suæ, si tamen constanter quāramus. Ideo monet Psalmus 104. misericordia, Lætetur cor quārentium dominum & cōfirmantim, quārite faciem eius semper. Et denuo, Ac Psalmi 33. cedit ad eum & illuminamini, *[Qui dixerunt ei, Rabbi]*, quod autem subditur, non est sermo corum, sed verbum Euangelistæ exponentis, quid significet verbum Hebraicū Rabbi, *[Quod dicitur interpretatum]*, id est latine expositum vocatur, *[Magister, ubi habitas?]* quasi in hospitio alieno, nō quasi in propria do- Psalmi 23. mo. Christus enim non habuit propriam domum, quantum ad vñsum, quanvis ipsius esset terra & plementum eius, orbis terrarū, & vñiuersi qui habitat in eo. Propter quod ait apud Matthæum, *Vt p̄p̄les fo Luca 9. ucas habent, & volucres cœli nidos: filius autem hominis non habet vñi caput reclinet*. Hoc Hieremias Hier. 14.

prænoscens & vehementer admirans ait, Quare quasi colonus venturus es in terra, & quasi viator de clinans ad manendum? quare venturus es velut vir vagus? Quæ fierunt autem vbi Iesu habitaret, quo niam secum pernoctare optabant, quatenus eius colloquio, præsentia, & familiaritate fruerentur. Per quod simpliciter Christo responderunt, quid quererent: quærebant enim instructionem salutarem & gratiam Salvatoris, scientes magistrum suum Iohannem non mentiri, à quo audierunt, quod Iesu esset agnus dei, tollens peccata mundi, baptizans in spiritu sancto, & filius dei. Tota equidem vita Christi fuit satisfactoria pro piaculis mundi, & meritoria gratia cunctis hominibus, quanvis satisfactio illa & meritum terminabatur & consummabatur in passione & morte Christi. Propter quod Iesu pendens in cruce, & morti iam proximus, dixit, Ideo Iohannes non dixit, Ecce agnus dei qui tolleret, videlicet in passione, sed qui tollit continuo peccata mundi. Pariformiter & nos cum sponsa quæramus vbi habitet Christus, dicentes illud in Canticis, Indica mihi quæ diligit anima mea, vbi pafcas, vbi cubes in meridie. Studeamusque stabiliter Christo vnir, imò & actualiter ei quantum possebile est adhædere, exemplo dicentis, Vnam petij a domino, hanc requiram, vt inhabitem in domo domini. Et item, Adhæsit anima mea post te, Rurisque, Benedic dominum in omni tempore, semper laus eius in ore meo. [Et dicit eis Iesu, Venite (post me) & videte,] vbi habitem. ¶ Moraliter secundum Originem, Venite, bene agendo, ac de virtute in virtutem proficiendo, & videte deum de ornis sua, uiter contemplando. Quia in vita actiuæ & via purgatiua bene exercitati ad vitam contemplatiua, seu viam illuminatiua, vnitiamque cum deo perfectionem, sunt apti. Vnde & ait illustrissimus Pater noster Iohannes Casianus, Oportet ethicam seu moralem prære theorican. [Venerunt duo iſi Iohannes discipuli, Et videbunt (vbi maneret Iesu) & apud illum manserunt die illo,] id est, ab illa hora dico, quæcum Iesu domum intrabant, vsque ad mane dei sequentis. Intrauerunt tamen cum Iesu circa occasum solis, sicut subiungitur, [Hora autem erat quasi decima,] scilicet circa vesperam. Sic & nos si venimus bene agendo, & venimus fideliter contemplando, vbi habitet Christus, manebimus cum illo die æternitatis. [Erat autem Andreas frater Simonis Petri vna ex duobus (discipulis) qui audierunt ab Iohanne,] testimonium de Iesu, videlicet, Ecce agnus dei, [Et sequunt fuerunt eum,] utpote Iesum. Quidam affirmant, quod alter fuit Iohannes Euangelista, sed nomen suum subtilius, quoniam consuetudo scripturæ est, vt scriptores eius proprium nomen non exprimant, vt frequenter. Vel exprimit nomen Andreas, quoniam principalior extitit alio. [Inueni hic (Andreas) primum fratrem suum simonem.] Hoc quod ait, primum, intelligi potest duplicitate. Primo sic, primum, id est, primo. Secundo sic, primum, id est, maiorem & seniorem fratrem suum, Simonem Petrum, qui fuit Andreas antiquior. [Et dicit ei Andreas, Inuenimus Meſſiam,] quid autem hoc significet, subdit Euangelista. [Quod (nomen Meſſie) est interpratum Chriftus,] Meſſias quippe est nomen Hebraicum, quod græcæ dicitur Christus, & latine vñctus, & competit Saluatori, qui vñctus fuit oleo spirituali, tanquam rex summus, & sacerdos æternus, non oleo corporali. Vnde Psalmista, Dilexisti iustitiam, & odisti iniuriam, propterea vñxit te deus deus tuus oleo iætitia. Et Christus per Esaiam, Spiritus (inquit) domini super me, eo quod vñxerit me. Quemadmodum autem Andreas inuenit Iesum non casualiter, sed eum diligenter sequendo: sic inuenit Symonem fratrem suum, non fortuito, sed post inquisitionem sollicitam. Sentiens enim Andreas fructum & gratiam Christi, desiderauit fratrem suum carnalem, quem spiritualiter diligebat, participem facere gratia sibi concessa, vt essent fratres non duntaxat carnis propagine, sed fide quæque & religione. Et hæc est bona fraternalitas naturæ, quam perficit gratia, & in qua spiritualis dilectio carnalem amorem extinguitur, naturaliæ affectionem vincit ac ordinat. [Et adduxit eum,] videlicet Andreas, Symonem [Ad Iesum,] Sic & nos solliciti esse debemus, secundum exigentiam nostræ vocatio[nis] & veræ charitatis de salute confratrum & proxinorum nostrorum, præcipue parentum, fratribus, sororum, & cognatorum. Sicut &

in semine, qui non sunt digni vocari filii Abrahæ, quod verum est de filiis secundum carnem duntur, puta Iudæis incredulis & perueris. Alij vero sunt filii Abrahæ spirituales, per fidem imitationem, qui dicuntur vere filii Abrahæ seu Abrahelitæ, quales sunt omnes gentiles electi tempore gratia. Sic quidam sunt filii Israhel secundum carnem tantummodo, qui non sunt vere Israhelitæ. Alij autem secundum fidem & gratiam, qui sunt vere Israhelitæ, videlicet omnes electi, deum fide formata ac lucida intentuentes. Elechi quoque Iudei sunt filii Abrahæ & Iacob seu Israels, secundum carnem & spirituale imitationem. Inter quos unus de præcipuis fuit felix iste Nathanael, cui tam singulare atque magnificum testimonium perhibuit filius dei. Vnde & subditus, [In quo dolus non est.] De Christo testi sunt Esaïas & Petrus, quod non est inuenitus dolus in ore eius. Quantus ergo fuit iste Nathanael, quem Christus eisdem verbis laudauit, quibus ipse propheticus fuit ore laudatus, apostolicus; laudandus? Non itaque fuit frus, simulatio, hypocrisis, circumuentio in isto Nathanael, sicut communiter in aliis scribis. Nouerat quippe sanctus Nathanael, quod simulatores & callidi prouocant iram dei. Et quod testis Esaïas, fraudulenti vasam fuit pessima. Imò quod iuxta Malachiam prophetam, Maledictus dolosus. Siquidem virum sanguinum & dolorum abominabit dominus. [Et dicit ei Nathanael, Vnde me nosti?] non solum secundum faciem, sed insuper secundum interiora mea, & secundum cordis mei simplicitatem, atque propositum. Forte Nathanael putauit se nunquam visum à Iesu corporali intuitu, & forsitan sic erat. Verum audiens Christum de sua interiori dispositione ea afferere, de quibus ipse conscius fisi fuit, miratus est, dicens, Vnde me nosti, id est, quis tibi hæc reuelauit de me? Nam quis scit quid agatur in homine, nisi spiritus eius, & deus, & illuminatus a deo? [Respondit Iesus, Et dicit ei, Prinzipium tuum Philippus vocare], vt venires ad me, [Cum esses sub sicu], ubi te Philippus inueniuit alloquutusque fuit, dicens do me esse Meliam à Moysi & prophetis prænuntiatum, [Vidi] id est, cognoui te, & secreta cordis tui perspexi. [Respondit ei Nathanael, Et ait, Rabbi, tu es filius dei, tu es rex Israël], id est, ex istis signis agnosco, quod sis Christus rex Israhelitæ plebis. Nam cordium secreta, & absentium verba nullo narrante cognoscere, eos quoque & facta eorum spiritualiter cernere tam perfecte, qui corporaliter non videtur, deo est proprium. Idcirco profiteor te filium dei, & regem Israël, id est, deum & hominem. Scivit namque Nathanael quod Christus non vidit eum sub sicu oculo corporali, nec verba eius atque Philippi audiuit auribus corporis; scivit quoque quod nemo nunciavit ea Christo, idcirco auditus verbis Christi, confessus est quod effet filius dei. Quidam dicit quod iste Nathanael, dicendo Iesum esse filium dei, intellexit hoc de filiatione adoptiva per gratiam excellentem, ita quod diuinitatem Christi non videatur intellexisse. Item quod digendo, Tu es rex Israël, existimauit eum temporaliter regnaturum, sicut communiter opinantur Iudei. Sed si Nathanael tam inconveniente, imò & false sensisset de Christo, nequaquam meruerit audire à Christo, Ecce vere Israhelita, in quo dolus non est, tunc enim fuisse carnalis Israhelita, aliosque decipiens, docendo de Christo futuro, quod effet purus homo, & rex temporae regnaturus. Fuit enim legis doctor. Denique cum fuerit valens legis doctor atque eximus, secundum Bedam, scrutabatur scripturas de Christo. Quoniam ergo prophetæ manifeste describunt Christi diuinitatem, ut cum ait Hieremias, Hoc est nomen quod vocabunt eum, dominus iustus noster, in Hebreo autem habetur nomen domini tetragrammaton, quod non conuenit nisi vero deo. Et Esaïas, Vocabitur (inquit) nomen eius admirabilis, consiliarius, deus fortis, pater futuri seculi, princeps pacis. Describunt quoque primum Christi aduentum in omnimoda paupertate, dicente Zacharia, Ecce rex tuus venit tibi mansuetus, ipse pauper. Et Hieremias, Quare quasi colonus venturus es in terra? Hinc igitur non est verisimile, quod Nathanael exsismauit Messiam purum hominem, atque temporaliter regnaturum, sicut nunc sominant obtenebrati Iudei. Argumentum autem illius quo arguit, quod si Nathanael credidisset eum esse filium dei naturalis, non dixisset, Tu es Israël, sed totius mundi, non conuinicit, nec apparentiam habet, præsertim cum in Esaïa etiam deus secundum naturam deitatis frequenter dicitur rex Iacob seu Israël. Vnde in Esaïa dicitur in persona Israhelitici populi, Dominus index noster, dominus legifer noster, dominus rex noster, ipse veniet & saluabit nos. Quod ad literam dicitur est de Christo filio dei. [Quoniam enim sit omnium rex, ramei specialiter appellatur rex Israël. Primo, quoniam ex semine regum Israhel natus, Secundo, quia populo illi specialiter promissus ac missus. Quemadmodum ait, Nō sum missus nisi ad oves perdidas domus Israël. Ideo in Zacharia habetur, Exulta satis filia Sion, ecce rex tuus, non ait, rex totius mundi, sed rex tuus. Et quid est, rex tuus, nisi rex Israël? Respondit Iesus, Et dicit ei, Quidam dixi tibi, vidi te sub sicu,] Secundum sensum iam explanatum, [Credis] me filium dei, & regem Israël. Manus his, i.e. signum evidenter meæ diuinitatis, [Videbitis] quām sint duo signa prædicta, videlicet q̄ te vocauit vere Israhelitam, dolo carētem; & quod dixi me te vidisse sub sicu. Nam ceteris prophetis s̄pē concessum est deo illuſtrante, quod interiorum hominum dispositionem, actusque exteriores, certitudinaliter cognoverunt. Discipuli autem postea viderunt signa diuinitatis Christi multo maiora, ut erat suscitatio mortuorum, obscuratio solis tempore passionis, ingressus Christi in conclave ianuis clausis, ascensio Saluatoris, & missio spiritus sancti. Specialiter vero subiungitur de uno signo maior, [Et dicit ei Iesus, Amen amen dico vobis,] videlicet tibi Nathanael & fratri tuo Philippo, [Videbitis calum apertum,] non per scisuram aut diuisionem, vel aliquam corruptionem, cum corpora cælestia sint naturaliter incorruptibilia, sed per aliquam refugientiam lucis, ob quam cælum quali apertum appareat, vt in coruscatione: vel dicitur cælum apertum, propter exitum ciuium supernorum. [Et angelos dei ascendentes & descendentes] in corporibus assumptis, in quibus videri dicuntur, cum in propria natura incorporei, inuisibilis & s̄cōnstant. [supr. filium hominis,] quasi ad eius famulatum parati. Sed vbi viderunt istud discipuli? Dicendum q̄ in ascensione, quando cū Christo multi angeli ascenderūt, quorum duo astiterunt discipulū dicentes, Viri Galilæi, quid statis aspiciētes

Ait cælum? Multa quoque fecit Christus miracula, & diuersæ circa ipsum visiones apparuerunt, quæ non sunt ab aliquo euangelistarum descripta. Circa præinducta monemur aduertere dispensationem sapientiæ dei in electione apostolorum, quomodo Christus sapientia patris, attingens à fine usque in finem fortiter, & disponens vniuersa suauiter, potius elegit Petrum, Andream, Philippum, & alios idio. 1. Cor. 1. Ita in apostolos, quām Nicodemum & Nathanael, qui erant doctores & legisperiti, ne prædicatio euangelicæ legis videretur virtute humana sapientiæ, seu authoritate magnatū inualuisse. Nam teste Apo. 1. Cor. 1. stolo, quæ stulta sunt mundi electi deus, vt confundat sapientes. Item ne propter excellentiam suā vi. derentur ad gratiam apostolatus promoti.

¶ Explanatio ii. Cap. [Et tertia die nuptie facta sunt.]
Articulus vii.

Hristi miraculum subinde describitur, quo cōuerit aquam in vinum, [Et tertia die nuptie facta sunt in Chana (villa) Galilæa.] Quidam exponunt hanc tertiam diem, de die sequente vocacionem Philippi & Nathanaelis. Sed obuiat, quod secundū patres sanctos communiter creditur, quod Christus eodem die quo baptizat⁹ est, cōuerit aquam in vinum, anno uno elaps⁹. Vocatio autē prædictorū discipulorum facta est statim post redditum Christi à deserto, in quod fuit ingressus statim suscepit baptism⁹. Propterea alij sic exponunt, Tertia die, id est, die qui post dies prædictos tertio loco exprimitur, [Et erat mater Iesu ibi] videlicet iniuncta atque profecta ad nuptias istas. Hieronymus enim sentit quod sponsus fuit Ioannes Euangelista, filius sororis beatissimæ virginis genitricisque Christi. Sicque mater Iesu iuit ad nuptias sui nepotis, Hieronym⁹. [Vocatus est autem]. i.e. reuenerter inuitatus, [Et Iesus & discipuli eius,] qui iam cœperant eius magisterio adhaerere, partim propter testimonium Ioannis Baptiste, & partim propter sapientiam & sanctitatem, efficaciamque verborum domini Iesu, itemque propter signa eius occulta; quemadmodum in praedicti capitulo dictum est de Nathanaele, quod creditur Iesum esse Christum filium dei, quoniam arcana sui cordis, & gesta, ac verba sua in absentia Christi patrata ac dicta, ipse Christus manifestauit ipsi Nathanael, [Ad nuptias] quibus Christus interesse dignatus est. Primo, vt laudabilem cōsuetudinem, Ioan. 1. que habet vim legis, qua consanguinei & vicini tendunt ad nuptias cognatorum ac vicinorum suorum, approbat. Secundo, vt demon frater nuptias esse licitas atque diuinitatis institutas, cuius contrarium Tartianus & Martianus haeretici affirmabant, dicitur, q̄ essent malæ, & à diabolo traditæ. Tertio, vt occasione futuri defectus operaretur miraculum, ad propria maiestatis declarationem, & discipulorum suorum confirmationem. Quarta (vt dicitur) quatenus nepotem suum Ioannem à statu coniugali ad statum sublimiore vocaret, vnde & pro lege seruat, vt vterque coniugum libere posset religione intrare, matrimonio nondum cōsummatum, videlicet ante coniunctionem maritalem, [Et deficiente vino,] vel quia totum fuerat epotatum, vel quia parum remansit, ita quod mox vinum omnino deesset, & sponsus de inopia confundendus exiferet, [Dixit mater Iesu ad eum, Vnum non habent] ad sufficiētiā, sponsus & sponsa ad ergondum, & alij ad bibendum. Comparsa est enim verecundia sponsi ac sponsa, atque penuria, seu indigentia cōfūcentum, pūissima, affectuosisima atque dulcisima virgo: & si illorū corporali inopia condolebat, & succurrebat, etiam non rogata; quanto magis nostræ spirituali indigentia compatietur, auxiliūque præbebit, si fuerit fideliter inuocata; quod vtique facit libertim nondum petita. Porro, cum pudicissima ac prudētissima esset, paucissimis vñā est verbis, & in volūtate filij ac domini sui relinques quid agere vellet, de cuius bonitate & charitate eatenus cōfidebat, quod sciuīt desiderium suum ac precem nō ab illo repellit posse. Quo docemur, causam & indigentiam nostram superioribus nostris similiter atque modestè insinuare, & in eorum potestate quid faciendum sit relinquere, [Et dicit ei Iesus, Quid mihi & tibi est mulier?] Quoniam dura viderur ista responsio, Manicheus dixit, quod Christus nō fuit verus filius Mariæ, nec habens corpus verū, sed phantasticū. Quod si ita se haberet, non subderet Euangelista. Dicit mater eius ministeris. Cur ergo loquitor ita? Nūquid, D quoniam verba Mariæ reprehensibilia erant, quam scimus nec mortaliter, nec venialiter vñquam peccasse? Non vtique. Denique si reprehensibiliter est locuta, cur filius eius mox fecit, quod ipsa petuit? Sed loquitor sic docēs nos, ne habeamus affectum nimis carnalem & mollem ad carnales parētes. Exponitur autē locus ille dupliciter. Primo secundum Augustinum hoc modo, Quid mihi & tibi est mulier, id est, nihil commune est mihi & tibi, cuius virtute conuenient mihi miracula facere, quia istud cōvenit mihi ratione diuinæ naturæ, quā non sumpsi ex te. Ideo quantum ad hoc, videlicet ad facienda opera supernaturalia, nō tenetur tibi parere, [Nondum venit hora mea,] i.e. tempus persecutionis & passio Ioan. 16. nis, in quo agam & patiar quē mihi conuenient ratione naturæ ex te sumpta, & tūc ero sollicitus de te, cōmittendo te discipulo prædilecto. Sed ista expositio videtur satis obscura. Secundo ergo exponitur sic secundum Chrysostomum, Quid mihi & tibi est mulier, id est, in isto quod petis à me fieri, non conuenit mihi ratione diuinæ naturæ, quā non sumpsi ex te. Ideo quantum ad hoc, videlicet ad facienda horam huiusmodi. Nondum venit hora mea, id est, adhuc non est tempus faciendi miraculum, mutationis aquæ in vinum, seu alio modo supernaturaliter prouidendi de vino sufficienti. Virgo nanque beata secundū Chrysostomum, timens de futuro defectu vini & verecūdī sponsi, optauit vt Iesu prouideret de vino sufficienti, antequam vinum residuum eberetur. Christus vero sciuit hoc non expeditre, quia tunc miraculum fuisse minus notum & gratum. Quoniam ergo voluit suam diuinitatem ostendere, discipulorūque fidem robore, expectauit quousque nihil de vino permanisit: quo factō, mīdere, discipulorūque fidem roborare, expectauit.

raculum prouisionis de vino fuit magis gratum vescentibus, magis quoque manifestum praesentibus. Haec exposicio videtur aliquid ambiguatis continere. Maria enim absolute dixit ad Iesum, vitum no habet. Vnde dubium est, si aliquid vini superfuit; propter quod videtur & sic exponi posse. Expositio nes tamē practicas nequaquam redarguo, Quid mihi & tibi est mulier? id est, quid ad nos duos qui pauperes sumus, & temporaliū rerum sollicitudinem nō habemus, intantum pertinet prouidere istis de vi no? Nondum venit hora mea, id est, necedum impletum est tempus ut manifeste ac pafsim agam mitacula. Quanuis enim Christus ante incarcerationem Ioannis Baptista predicauit, baptizauit salte suos apostolos, & alios per illos, atque miracula aliqua fecit; hoc tamen non fecit ubertim, manifeste & paf sim, sed raro & coram paucis. Propter quod Matthaeus, Marcus & Lucas talia omiserunt, incipientes ab operibus Christi, & doctrinā post incarcerationem Ioannis incepit, prout manifeste patet in Matthaeo, & Marco & Luca. [Dicit mater eius ministris,] qui potum præbabant edentibus, Quodcumque dixerit vobis (filius mens i. sicut fecit.) Certissima equidem fuit amabilissima virgo, se tantū amari ac honorari ab unico pignore ventris sui, à dilecto suo, à dilecto veteri suo, à dilecto votorum suorum, à quo nūquam ali quid austerioris vel repulsa fuit experta, quod in cunctârē ageret id quod ipsa suggestis. Nō enim accipit verba eius quasi increpatorie dicta, quia & quod ait, Mulier, nō sonat dure secundū idiomā Hebreum, in quo omnis persona feminī sexus mulier appellatur. [Erant autem ibi lapides hydriæ,] id est, vrnæ seu vase pro receptione aquæ apta [secundum purificationem Iudeorum,] id est, secundum consuetudinem, ritum feri obferuationem, quam habebant Iudei in purificando, seu lauando scipios & vtesilia sua; quoniam aliquam immundiciū incurrebat secundum legem, vel secundum seniorum suorum traditionem. Habetur enim consuetudinem ex traditione seniorum frequenter lauandū manus, & vasa, ac cetera multa. Propter quod posita erant ibi hydriæ, vt haberent aquam in promptu. Vnde apud Marciū legitur, Pharisei & omnes Iudei, nisi crebro lauent manus, non manduant, tenentes traditionem seniorum. Et a foro venientes nisi baptizentur non comedunt. Et alia multa sunt, quæ tradita sunt illis seruare, baptismata calicum & vrceorum, & æxamentorum & lectorum. [Capientes singulis,] id est, quælibet hydria capiebat [Metretas,] id est, mensuras decē sextariorū [Binas vel ternas.] Secundum Isidorū metretæ est mensura continens decē sextarios. Sextarius vero continet duas libras. [Dicit eis (puta ministris,) tēs, implite hydriæ aqua.] Forsan aliiquid aquæ erat in hydriis, sed non erant replete, quia fortassis aliud inde fuit sublatū, pro lotione vaforum vel discubentium. [Et impleuerunt eas usque ad summum,] earum, ita quod plus capere non valeant. [Et dicit eis Iesu, haurit,] id est, vinum de hydriis sumite [Tunc,] quoniam diuina virtute iam in instarī cōuersta est aqua in vīnū, [et fert,] id est, de vino isto portate [Architriclinio.] Triclinium est locus, seu domus sublimata, secundum Bedam, trino discubitum ordine distincta, videlicet in quo sunt tres ordines mensarū. Architriclinus vero nominatur principalis inter cōuiūa, vcl disp̄sator ac ordinatur cōuiūi. Iuxta Chrysostomum, voluit Christus vt ei primo vīnū istud præberetur gustandum. Primo, quia vīnū quisque honorandus est secundum exigētiam gradus atque officij sui. Secundo, quoniam Architriclini iudicio magis credebatur ab omnibus. Tertio, quia fortassis Architriclinus propter curam suam in dispositione conuiuij, parum comedit ac bibit, sicutque propter sobrietatem suam, aptior fuit aliis ad iudicandum de valore vīni. [Et tulerunt] ministri vīnum ad Architriclinū. [Vt autem,] id est, postquam [Guitauit Architriclinus aquam vīnū factū,] id est, vīnum in quo aqua fuit conuera: ex aqua enim fuerat factum hoc vīnum, quasi ex causa materiali, forma aquæ corrupta. [Et non sciebat] Architriclinus [Rude eſſe,] id est, à quo adductum esset tam nobile vīnum. [Ministri autem sciebant (vnde effe) qui hauserant aqua] in hydriis fusam atque in vīnū mutatam. [Vocat sponsum] Architriclinus (vt arguat eum) & dicit ei, Omnis homo primum vīnum ponit, & cum inebriati fuerint, tunc id quod deterius est. [Distributio ista nō est intelligenda simpliciter de vīnūs hominib; quia nec omnis homo habet vīnum, nec omnis homo habens vīnū ponit illud ante alios, nec omnis qui ponit ante alios vīnum bonum ponit bibentibus inebriatis vīnum deterius. Est ergo distributio accommoda & sermo secundum consuetudinē loquens, vt sit sensus, Omnis homo ponēt vīnum ante alios, primum, id est, in principio potationis, & antequā aliud vīnum ponat, bonum vīnum ponit, dummodo humānē, prudenter & rationabiliter agat, id est, sapienter, & charum vīnū ponit corā bibentibus, ne reprehendatur ab illis de malitia vīni. In principio enim epulationis sunt homines apti ad discernendum de vīni valore. Et cum inebriati fuerint, conuiciantes, tunc omnis homo ponit id quod deterius est, id est, vilius vīnum. Quia sensus gustus est viuacior in sobrio, quām in ebrio. Si autē quis ponat vīnū deterius ante inebriatos, vt inordinatum lucrum feceretur, ebriosque decipiāt, sumēdo tamē pecuniam pro vīno deteriori, sicut pro meliori, non excusaretur à culpa. Si vero sic faciat ad præcaūendum ampliore bibentum ebrietatem, nec querat superfluum premium pro vīno, nō facit male. [Tu autem seruasti bonum vīnum usque adhuc,] hoc est, contra laudabilem consuetudinem hoc fecisti, & incurristi redargui. Sic enim putauit Architriclinus. Vnde perpenditur quod vīnum istud peroptimum fuit. Opera quippe Christi erant perfecta. Nam quos sanauit corporaliter, sanauit & spiritualiter. Et in ceteris actibus Christi fuit eminentia quædam, ita quod terminabantur ad aliquid perfecti, quām possit natura producere. Propterea hæc supernaturalis mutatio aquæ terminabatur ad vīnum præualidū. [Hoc fecit initū signorū Iesu,] i.e. prædicta mutatio aquæ in vīnū fuit primū miraculū Christi, quod fecit in carne: factumq; est [In Chana] quæ est villa Galilæa, [Et manifestauit], i.alii, notificauit [Gloria suam] i.e. excellētiā, vel omnipotētiā, seu diuinitatē suā in carne latentē. ¶ Quæritur, an mutatio aquæ in vīnū fuit primū miraculū factum à Salvatore. Et apparuit primo quod non, per ea quā in Euāgeliō Nazaræorum, & in libro de infantiā Salvatoris scribuntur. Secūdo, nam Christus miraculose exiuit de vīro virginis. Dicitur quoque apparuisse tribus Magis in somnis, admonuisseque eos vt per aliam viā

Matth. 4.
Marci. 3.

Marci. 7.

Isidorus.

Beda.
Chrysost.

Deut. 32.

Luc. 2.
Matth. 2.

Ioan. 1.

A reuerterentur in terrā suā. Denique in præcedēti capitulo patuit, quod prædixit Petro prophetice, Tu vocaberis Cephas. Philippum quoque supernaturaliter intus attraxit vt sequeretur se. Et Nathanael cōfessus est Iesum esse filium dei, propter duo signa. Primo, quoniam secreta cordis sui cognovit. Secundo, quoniam absens verba cognovit & dixit. Antequā Philippus vocaret te, cum esses sub arbore sibi, vidi te: ēque prophetando prædixit. Videbitis angelos dei ascētēs & descendētes super filiū hominis, quæ omnia erant supra naturam, & secundum Apostolū, prophetæ in signū sunt infidelib;. 1.Cori. 14^a. Ieiunauit quoque Saltator quadraginta diebus & noctibus, nihil prorsus manducans. Sed & in Luca ha. Matt. 4. beatur, quod Iesus cū esset annorū duodecim, sed in medio doctorū interrogans illos & audiens, cū Lucae. 4. tamen literas non didicerit. Et tam sapienter respondit, vt afferit Euangeli sta, Stupebant omnes super Lucae. 2. prudentia, & responſis eius. Ad hanc questionem dicendum, quod potest faciendi miracula inerat Christo a principio suā incarnationis. Cum autē afferit euangelista Ioannes, prædictum opus fuisse initium signorū domini Iesu, non est sic intelligendum, quod Christus non habuit, nec egit aliquē actū supernaturale ante hoc signum: sed quod non fecit in aliis rebus opera supernaturaia per seipsum immediate, quibus ratio miraculi proprie sumpti conueniat, videlicet prout miraculū dicit quid manifestatiū. Miraculum quippe sic debet esse opus evidens, valens ad fidēi confirmationē. Propter quod patet ad argumenta solutio. Liber autē de infantiā Salvatoris reprobatur in decreto Gelasij papæ, tandem quām ab hereticis editus & cōfictus. Similiter Euāgeliū Nazaræorum inter falsa à doctoribus cō. putatur. ¶ Circa moralisationem Euāgeliū huius multa pulcherrima posuit Augustinus, nec tanta di August. ca sunt, quin plura dici possint. Fit enim mētio in scripturis de multiplicib; nuptiis, scilicet carnaliib; quæ dum legitime sunt, sacramentales dicuntur, & in ecclēsia celebrātur. Secundo, de nuptiis spiri tualib; quæ duplices sunt, videbuntur verbū cum humana natura, quæ dicuntur nuptiæ incarnationis, ce Psaltri. 18. lebratæ, sunt in vtero virginis. Vnde & dicitur, Ipse tāquā sponsus procedēs de thalamo suo. Et item Ephe. 5. Christi cū militati ecclēsia, quæ secundū apostolū est Christi sponsa, quæ dicuntur nuptiæ spiritualis cōiunctionis, celebranturq; in cubili conscientiæ purioris. Tertio, de nu ptiis beatificæ fruitionis, quæ dicuntur æternales, & celebrantur in palatio maiestatis. Vnde habetur in Apocalypsi, Beati qui ad cœnam nuptiarū agni vocati sunt. Celebremus ergo spirituales nuptias in conscientia nostra, vniendo & Apoc. 19. intime copulādo animas nostras verbo, seu filio dei, sponsō animarum sanctorum, qui ait per Ozean, Sponsabo te mihi in fide: vt anima nostra fecundetur & imprægnetur celesti semine, id est, lumine Ozeg. 2. gratia copiosa, quatenus indefinēter producant fructus spirituales, seu actus virtuosos. Si hoc facim⁹, celebrabimus nuptias in Chana Galilæa, hoc est, in zelo transmigrationis, seu desiderio eundi, ac perueniēdi ad nuptias æternales. Chana enim zelus, Galilæa autē transmigrationis interpretatur. Debemus igitur zelum feruentem habere transmigrandi de via ad patriam, de exilio isto ad paradisum cœlestem.

¶ Porro celebrādo has nuptias, aderit mater Iesu dulcis & mitis Maria, tūc vocabimus magno seruore C potius quām oris clamore Iesum, nō quasi absentē cū ipse sit sponsus, sed quasi nondum perfecte præ sentē, atque per speciē apparentem. Rogabimus itaque eum vt de his nuptiis imperfētis, interruptis & suspicioſis, perducat nos ad nuptias consummatas, continuas, gaudie plenas, vbi non est desideriū boni futuri quo ad præmū essentialē, sed perfectissimus amor præsentis. O quām libēter, & quām super liberanter celebrat Christus modo in anima deuota nuptias spirituales. Ipse nempe est qui ait per Salomonem in Prouerbiis, Delitiae meæ esse cum filiis hominū. Et in Apocalypsi, Ego sto ad ostiū & pul. Proue. 8. so, si quis aperuerit mihi, intrabo & cenabo cum illo, & ipse meū. Dicat ergo anima nostra Christo, Proue. 3. sponsō celesti illud Canticorum, Veniat dilectus meus in hortū suū, & comedat fructū pomorū suo. Canti. 5. rum. Et illud, Omnia poma noua & vetera dilecte mi seruauit tibi. Poma ista sunt sancta desideria pa Canti. 7. triæ, feruidi mortis in deum, contemplationes sincere cœlestiū, quibus certum est Christum præcipue delectari. Quemadmodum autē in nuptiis illis corporalibus, deficiente vīno dixit mater Iesu ad eū, vīnum nō habent: sic in præmemoratis animis nuptiis, deficiente vīno, hoc est, spirituali consolatione, devotionis sapore, mystico intellectu, perfectionisq; gratia, aduocata ac domini nostra intercedet pro nobis ad Christum, vt desideratur dulcedinis suæ præsentiam, cōsolutionem internam, solidū cibam, stabilem puritatē, nobis conferre dignetur. Si autē fecerimus quod dixit virgo beata ministris, quod D cunque inquiēs dixerit vobis facite, tunc Iesu faciet nobis quicquid mater eius pro nobis rogauerit. Per sex quoque lapideas hydriæ, intelligo sex principales animas vires, quarum tres sunt in parte intel lectuā, videbuntur ratio, memoria, & voluntas: & tres in parte sensitua, scilicet appetitus concupiscibilis, ira, cibilis, & virtus cogitativa, quæ dicitur à Philosopho intellectus pafsius & ratio particularis. Aristote. Ita quippe potentia sunt subiecta scientiæ, seu virtutum, idcirco implenda sunt aquis scientia fal taris, & humore ac rore virtutum, vt omnes in suis actionibus ordinate se habeant, rationis censuram sequendo, ne passiones appetitus concupiscibilis & ira, cibilis rationi repugnant, & præualeant, sed sensualitas rationis imperio semper subiecta. Tunc Christus cōuerstet has aquas in vīnum, infunden do anima septē dona spiritus sancti cū exuberantia quadam, ita vt ratio & voluntas quæ sunt subiecta septē donorum, sint prompte ac delectabiliter mobiles à spiritu sancto, præfertim in actibus theologicis virtutum, in ordine ad ultimum finem, qui est beatitudo supernaturalis. Tunc per donū sapientiæ sortiatur anima dulcem gustum in contemplatione diuinorum, & impellente eā amoris sancti. Eti feruore, faciet corde promptissimo, qui quid noverit creatori placere, & pro eius reuerentia esse. Sic animalis homo fit spiritualis, introductus in cellam vinariam, atque inebriatus vīno spiritus sancti, Canti. 12. ita vt memoriam abundantia suauitatis dei eruget, dicens, quām magna multitudo dulcedinis tuæ do Psal. 144. mine. Postremo post descriptionem miraculi præinducti, subdit Euāgelistā, [Et crediderunt in eī] post Psal. 30. ta in Iesum, [Discipuli eius,] qui secum fuerunt vocati ad nuptias. Sed quoniam testē Philosopho, addicē Arist.

hæc verba, nec prophetarum eloquia, tamen credebant ea vera esse: sed post resurrectionem idem credebatur magis perfecte, tanquam notitiam verborum fortiorum. [Cum autem esset Hierosolymis in pascua (videlicet) in die festo] paschali. Nō solū die vno, sed ultimo festivitatis paschalis quæ septē durauit diebus, sed forte toto tempore illo, vel pluribus diebus ibi fuit. [Multi crediderunt in nomine eius,] id est, in ipso per nomen nominans designato, credeperit quod esset Christus, vel saltē vir sanctus atque propheta: non tamen crediderunt, nec suspicabantur quod esset filius dei naturalis, verūque deus, nisi forte ante agno uissent per scripturas, quod Christus in lege promissus esset deus. Causa credulitatis subiungitur, [Vide testima eius que faciebat.] tempore isto, quæ non sunt in speciali descripta, nisi quod eiecit vendentes in templo, &c. Fecit tamen magna miracula, propter quod Nicodemus dixit ad eum, Nemo potest hæc signa facere quæ tu facis, nisi deus fuerit cum eo. Supernaturalis quippe doctrina, supernaturalibus argumentis, seu diuinis miraculis fuerat comprobanda, vt tam certa sit fidei veritas, quam certum est, deū falsitatis non esse confirmatorem, cooperatorem vel assertorem. [Ipse autem Iesus nō credebat semetipsum ei.] Hoc quæ ad superficiem literæ sonat, ac si Iesus dominus virtutum, cui potestate omnis carnis dea Augustin. dit pater, timuerit aliquid mali sibi posse ab istis inferri. Sed certum est, quod non timuit hoc, nec eos qui corpus occidunt. Augustinus ergo & Beda exponit hoc modo. Quod ideo Iesus non creditit eis, quoniam nondum baptizati, & plena fide imbuti fuerunt, gerentes formam catechumenorum: quibus Christus dicitur seipsum non credere, quia non datur eis sacramentum corporis Christi. Hæc autem expositi videtur tendere ad moralitatem, & possit aliquis ei obiciere, quod discipuli Iesu neccdi fuerant baptizati, vt patet in sequenti capitulo, nec plene credentes saltem explicite. Lyra vero exponit, af firmans, quod Iesus non se creditit eis, quia nō reuelauit eis altiora mysteria fidei, eo quod essent incapaces. Verum ne discipuli capaces iam fuerant mysteriorum sublimium, quibus infra ait Saluator, Multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modo. Et tamen Iesus credebat se eis. Apparet igitur quod possit literaliter sic exponi, Iesus non credebat, id est, non committebat semetipsum eis tanquam fidelibus, constantib[us]que amicis, nec voluit conuersari inter eos quasi inter veros discipulos, quia nō bene sensit de eis, nec ipsi habuerunt fidem formatam, aut stabilem, ideo non credebat se eis: non quia verebatur circumueniri vel patiab eis, sed quoniam sciuat, quod non adhærerent sibi constanter, & nec cor eorum rectum fuerat cum ipso. Illi enim sic credebat in Iesum, quemadmodum illi de quibus infra habetur, Ex principiis multi crediderunt in eum: sed propter phariseos non confitebatur. Dilexerunt enim gloriam hominum magis quam gloriam dei. Tales autem non credunt vere atque salubriter. Sicut ait Saluator, Quomodo potestis vos credere, qui gloriam ab inuicem queritis, & gloriam quæ a solo deo est non queritis? Loquitur ergo Euangelista secundum communem modum loquendi, quo aliquis dicitur seipsum alteri credere, quoniam fidei illius se committit, certus de fideliitate vel amicitia eius. Si vero sumatur credere, prout est actus fidei, quæ est virtus theologia, sic christus non creditit, nec aliquis debet sic in purum hominem credere. Denique huic expositioni cōcordant sequentia, in quibus tangitur ratio quare Christus non credebat se illis, [Eo quod ipse nosset omnes,] id est, certitudinaliter cognoscet omnium corda, & per consequens corda istorum, sciens quanta effet eoru interna defectio, [Et quia opus,] id est, necesse [Ei non erat, ut quis testimonium perhiberet de homine,] quoctūq[ue] ad manifestandum Christo aliquid prius ei ignorat: [Ipse enim scribat] preferunt per scientiam incretam, secundū quod deus, & item per scientiam insusam, vt homo, vel in verbo, [Quid esset in homine] hoc est, omnia interiora secretaque, hominis cuiuscunque, videlicet desideria, cogitationes, intentiones. Per quod innuit Euangelista diuinitatem Saluatoris, quia scriptura testantur deo proprium esse universorum cordium scire arcana. Nam licet Christus sciuat illa etiam vt homo per scientiam concreta ut dictum est, hoc tamen non fuit, nisi secundū quod homo talis, vt pote habet humanitatē verbo hypothistica vniōne cōiunctam. Hinc in libris Regum Salomon loquitur, Tu domine solus nosti corda omnium hominū. Et in Apocalypsi dominus protelatur. Scripta omnes ecclesiæ, quia ego sum scruatas corda & renes. [N]unc aliquid de moralitate huius euangelicae lectionis tractādū est. Instante festo paschali Iudeorum, ascendit Iesus Hierosolymam, Sic & nos appropinquante pascha Christianorū, qui sumus veri Iudei, nō carne & litera, sed spiritu cōfidentes, ascendere debemus ecclesiæ, toto tempore quadragesimali, preparando nos ad deuotam paschalis festivitatis celebrationē, per opera penitentia, & exercitia devotionis, atq[ue] compunctionis internæ. Quotidie quoq[ue] visitat Christus ecclesiæ, quæ per Hierusalem designatur, & inuenit ibi vendentes oves & boues, id est, clericos tēporalibus negotiis implicatos, sacerdotes, religiosos, atque prælatos, avaritiae deditos, propria lucra, non Christi honorē & gregis dominici salutem quærentes. Que contra dicit A postolus, Nemo militias deo implicar se fecularibus negotiis. Demum colubas vendunt, qui spiritualia bona pro tēporalibus exhibent, qui nō excusant manus suas ab omni munere. Contra quos ait Saluator, Gratis accepisti, gratis date. Omnes tales eiiciunt christus de templo, i.e. à corpore suo mystico, à consortio electorum separat eos, nūc voto ac merito: postea vero separabit istos ab illis loco & p[ro]m[oti]o, sicut segregat pastor oves ab hædis, quādo h[ab]ebunt in igne æternū, illi vero in paradisum cœlestē. Eiicit autem, flagellat, & punit eos christi, flagello facto de funiculis, i.e. p[ro]cēna quam merētur propriis vitiis, quæ sunt funes seu vincula, quibus imp[er]iū irretitur, ligatur, atque constringitur, ne deum sequatur, ne in viā vīte proficiatur, sed de monis potesta, iugo & obseqio subditus maneat: prout ad Timotheū ait Apolitus, Respicant a laqueis diaboli, 2. Timo. 2. à quo captiuū tenetur ad ipsius voluntatē. De talib[us] nempe funiculis Salomon loquitur in Proverbiis, Proverbiis, 5. Iniquitates suæ capient imp[er]iū, & funibus peccatorum suorum constringentur. Talibus funiculis se constringunt, & restem infernalis suspensionis fibimet textunt, quicunque in vitiis perseverat, qui adiiciunt Psalm. 73. ad peccandum, quorum iniquitates sicut onus gravaūt super eos, qui non eleuant oculos suos

Avt videant calū. Quibus dictum est per Esaiam, Vx qui trahitis iniquitatē in funiculis vanitatis, & Esaiæ, § quasi funiculum plāstri peccatum. ¶ Possumus insuper per templum intelligere animam rationalem, quæ capax est dei per cognitionem ac dilectionem, in qua habitat deus per fidem, charitatem, & gratiam. Hanc visitat Christus sapientia patris, quum in animas sanctas se transfert, statque ad ostium cor dis & pulsat: sed dum anima concupiscentiis superatur, dum iumentis insipientibus comparatur bestia Ephes. 3. 1. Cor. 1. les motus sequendo, peccatis & passionibus seruiendo (à quo enī quis viētus est, huius & ferus est) Sapien. 7. tunc vendit oves & boues, videlicet stultos, ac irrationalibus motus diabolo, cui talia seruendo imp[er]it Apo. 3. dit, vt per hæc volupates consequatur, quas velut pretium pro fine intendit. Sed vitam Christus faciat nunc flagellum paternæ correctionis, omnēque huiusmodi motus & vicia expellat ab anima nostra, corripiendo nos temporaliter, vt resipiscamus, nec æternaliter pereamus. Qui dam enim non corriuntur nisi flagellis, seu aduersitatibus, qui quodammodo compellunt intrare, & dicere possunt, Ca. 1. Petri. 2. litigans castigavit me dominus, & morti non tradidit me. Sic conuersus est Paulus. Præterea nō faciam Luc. 14. Psal. 113. domū dei, puta ecclesiam materialē, nec animam propriā, domum negotiationis, confabulationis, distractionis, secularia in eis tractando: sed potius emundemus nos ab omni inquinamento animæ & spiritus, & alibi, Pro. 26. 4. Petri. 2. vt mente quieta, tranquilla ac pura Christū suscipere, retinere, & possidere mereamur. Ipse etenim dicit, Super quem requiescit spiritus meus, nisi super quietū & humilē. Que madmodū aut Ludej à Chri. 2. Cor. 7. 2. Cor. 7. sit correpti dixerunt, Qd signum ostendis quia hæc facis, quasi dicant, quis te constituit principē aut iudicē super nos? si multi impatientes, & inuercuti, duri atq[ue] rebelles, & animosi, dū fraternaliter ad Esaiæ. 66. B monentur, vel paternaliter arguuntur, aut iuste corruguntur, indignando seu murmurando respōden, Quod signū ostēdis, i. quid ad te pertinet, & nunquid ego tibi cōmissus sum? corrigere temetipsum, nec Exod. 24. ingeras te factis aut sermonib[us] meis. Tales vero miserrimi sunt obtenebatur, & vitiōsi. Vnde in proverbiis loquitur Salomon, Viro, qui corripiēt dura ceruice cōtēnit, repētit ei supu[n]et interī, & alibi, Pro. 26. Qui abiicit disciplinā, despicit animam suā: qui autē acquiescit increpationib[us], possessor est cordis. Pro. 15.

Expositio cap. III. [Erat homo ex phariseis Nicodemus nomine.]

Articulus. VIII.

Vangelista post hæc plenus profequitur atque describit doctrinam & prodigia Saluatoris, ea præsternit quæ ab aliis Euangelistis erant omisa. Et quia in fine Ioan. 2. precedens cap. dixit multis Iudeorum credidisse in nomine Iesu, nūc specia liter tractat de vno illorum, [Erat homo] rationabiliter agens, dignus nomine hominis, tanquam rationis iudicē, non sensualitatis imperii sequens. Optimum enim hominē est esse secundū rationem, iuxta Dionysium, [Ex pharisei], i.e. de se Dionys. cōdemnus nomine, i.e. & numero phariseorū, quorum secta fuit solennior, eratque homo iste, vii. cōdemnus nomine, i.e. & nomine phariseus, hoc est, ab aliis diuisus, tanquam veraciter religiosus in anima, sicut nomen & habitus eius exterior prætendebant: sicut nūc aliquis dicitur veraciter monachus, qui soli deo & sibi ipsi digne intendit, atq[ue] sacerditer vacat. Ceteri vero phariseoram, vt cōmuniter, erant solo nomine, habitu & apparenti cōflitante, seu simulata & uitiate pharisei, sicut nūc sunt multi claustrales solo nomine, apparatu & habitu monachi, religiosi, ac spirituales. [Principes Iudeorum,] id est, vnius de principalibus doctribus atq[ue] rectoribus Iudaicæ plebis, quæ primo regebatur per iudices, deinde per reges, vsque ad captiuitatem Babyloniam: exinde per doctores & sacerdotes, quorum multi fuerant pharisei. Non tamen fuit hic Nicodemus summus princeps vel pontifex Iudeorū. [Hic venit ad Iesum,] cuius iam signa vidit, & documenta audiuit, & ex vtroq[ue] perpedit aliquid magnæ excellentiæ esse in Iesu, cuius tantā potestatē & sapientiam, tantā demum iustitiam, imperitatemq[ue] constat, nūc fuit expertus, ita vt nemini metuens, & pro deo zelans, omnes vendentes in templo expelleret, suāq[ue] doctrinā confirmaret miraculū. Hinc Nicodemus zelo agnoscendē veritatis & Ioan. 2. spirituali profectus accēsus, venit ad Iesum, vt plenus doceretur ab eo. Venit autē [Noe,] vel quia a Iudie, 6. Iudeorū phariseorū ac facerdotum offensam incurre formidauit. Quemadmodū Gedeon nocte cōfredit statuā Baal, timens suos concives, & hic timor fuit imperfectionis, quæ plena dilectio mittit foras. 1. Ioan. 4. D vel quia cū esset nominatus doctor, ac magister in Israēl, aliquiliter erubescet publice se submittere informationi Iesu, qui sciebat literas nō didicere. Et hoc fuit scilicet elationis, vel vt secrete, filē Ioseph. 10. Ioseph. 10. iuter, ac libere loqueretur cū Iesu. Cōuenit quoque tēpus cū mysterio, nam quia in tenebris mentis quo dāmodō fuit, imperfecte credendo in christum, & spiritualiū mysteriorum notiū nō habendo, recte affluit nocte venisse: quæ admodū Maria Magdalena venit ad monumentū cū adhuc tenebrae essent, putans Christū nō resurrexisse. [Et dixit ei, Rabbi, scim̄ quia a deo tēnisti]. i. diuinis missis ei in mundū Ioan. 2. [Magister] veritatis, de quo magistro dicitur in Oſcia, Tēpus requirēdī dñm cū venerit, qui docebit nos Ioseph. 10. Ioseph. 10. iustitiam. Et per Iōelē, Exultate in dño deo vestro, quia dedit vobis doctore iustitiam. Per quid vero Nico Iōelis. 2. Iōelis. 2. Matth. 10. dāmodō scierat, subditur, [N]emo enim potest hæc signa facere quæ tu facis, nisi fuerit deus cū eo] cooperādo, & Psalm. 71. gratiā miraculorū p[re]stando. Solus quippe omnipotēs deus facit miracula proprie dicta tanquam principi Matth. 9. palis effector: seru autē ipsius faciūt ea soli ministerialiter: iuxta illud in Psalmō, Benedictus domin⁹ Marci. 5. de Iſraēl, qui facit mirabilia solus. Porro miraculū propriæ dictū est effectus totā virtutē & legem na turā creatæ excedēs. Et talia erant aliqua Christi miracula, vt illuminatio ceci nati, suscitatio mortuō. Luc. 7. rum, eclipsis soli in plenilunio tempore passionis. Et ista miracula sunt certa, ac sufficiētia argumen Ioan. 11. ta, quād actor corū sit vera docens, & diuina virtute agens. Vnde ait infra, Si opera non fecissem in Luce. 23. eis, quæ nullus alius fecit, peccatū non haberent. Aliqua vero miracula fieri possunt cooperatione dia- Ioan. 11. L. ij

boli, sicut de Antichristo dicit Apostolus, Cuius aduentus est secundum operationem Satani in omni seductione, virtute, in signis & prodigiis, quoniam autem talia sunt miracula quantum ad modum agendi, non tamen excedunt facultatem totius naturae creatae, sed per occultas naturalium rerum virtutes aguntur: quemadmodum magi Pharaonis, Iamnes & Mambres proiecerunt virgas suas, que mox in dracones conuerterunt. Producerunt etiam ranas, & maleficis suis conuerterunt aquam in sanguinem, ut legitur in Exodo. Talia vero miracula etiam multa fecit christus, conuertendo aquam in vinum, quod facit natura paulatim in vitibus, & illuminando caecos, quod interdum fit arte medicinae. Et ista non sunt sufficientia argumenta fidei & cooperationis diuinæ, cum sint bonis malisque communia. Verum tamen eo modo quo à Christo, & eius ministris peracta sunt, sunt viro sufficiencia fidei argumenta. Christus enim fecit ea imperialiter & in instanti. Fideles quoque faciunt ea per invocationem nominis dei, cum execratione omnis communionis diaboli. Prout præterea deus quædoque signa per reprobos seu iniustos, quæ licet non probent, quod operatores huiusmodi sint boni, & deo accepti, probant tamen quod vera sit fides, qua invocant deum, & vera doctrina, ad cuius confirmationem efficit deus illa signa. Propter quod dicit Saluator apud Matthæum, Multi dicent mihi in die illa, Domine, domine, nōne in nomine tuo prophetarimus, & in nomine tuo dæmonia eiecimus, & virtutes multas fecimus? & tunc confitebor illis, quia nunquam noui vos. Et quoniam Christus nouit intentionem ac desiderium Nicodemus, qui venit ut instrueretur, idcirco incipit etiā instruere. Et primo instruit cum de primo sacramento nouę legi maxime necessario, videlicet de baptismō, quod est spiritualis regēratio, porta-vita, [Respondebat Iesus et dixit ei, Amen amen dico tibi.] repetitio confirmationis indicium est & provocatio adiutoria diligentis, [Nisi quis natus fuerit denuo,] id est, regeneratus, videlicet per spiritualē generationē esse gratiæ, charitatis & fidei, puta esse supernaturale ac deiforme adeptus, [Non potest videre] oculis cordis clare, per speciem [Regnum dei], id est, patriam beatorum, seu deum regnante in celis. Cum enim ultimus finis hominis, seu ipsa felicitas, quæ est visio dei per speciem, sit supernaturalis, nullus potest ad eam pertingere per pura naturalia, sed oportet naturam adiuuari ac perfici per fidem & gratiam, ceteraque dona spiritus sancti. Quemadmodum autem dicitur homo primo nasci, quod per generationem carnalem, ac naturalem parentum producitur in esse naturali specifico, contrahendo à parentibus esse natura: si dicitur nasci denuo vel renasci, quando per operationem diuinam acquirit esse gratiæ, quod est esse diuinum, supernaturale & meritorium. Quia ve dicit Dionysius, Sicut intellectus creatura ponitur in esse specifico per naturam, per quam est apta ac potens ad operationes naturales, sic per gratiæ ponitur in esse diuino, per quod, id idonea ad operadū opera meritoria. Si sic accipimus, nasci denuo, tunc nunquam potuit aliquis saluari, nisi rursus nascendo. Omnes nati sunt filii iræ, contrahendo peccatum originale, secundum cōmūnem legem: sicut oportebat eos intus renasci, recipiendo gratiam reformantem & conferentem esse diuinum. Verum quia Saluator ad literam loquitur de regeneratione baptismatis, vt patet in subditis, idcirco quod dicit de regeneratione ista, intelligendū est pro tempore noui testamenti. Temporibus vero legis natura, & legis scripta fuerunt alia contra originale peccatum remedia, scilicet circuncisio & fides parentum. [Dicit ad eum Nicodemus] arguens contra verba Christi, quæ male atque carnaliter intellexit, quia in lege afflatus non sicut spiritualibus modis loquendi, [Quomodo potest homo nasci, cum sit id est, quando est] senex.] Christus non dixit simpliciter, nisi quis natus fuerit, non potest videre regnum dei, sed nisi quis natus fuerit denuo. Sed quia renaci includit nasci, & Nicodemus non nouit nisi vnam natuūtatem, ideo sic resumit, Quomodo potest homo nasci cum sit senex? Quod non est sic intelligendum, quasi secundum intentionē Nicodemus infans vel iuuenis possit renasci, sed quoniam de seipso sollicitus fuit & ipse iam verius extitit, idcirco sic fatur, Quomodo potest homo nasci cum sit senex? Et probat quod non possit, [Numquid posset in ventrem matris sua seruo introire et renasci?] præsertim cum matres communiter mortuae sint tempore senectutis natorum. [Respondebat Iesus,] soluendo instantiam Nicodemus, & expōndo verba quæ dicit, [Amen amen dico tibi, nisi quis renatus fuerit,] id est, spiritualiter regeneratus in fonte baptismatis, [Ex aqua,] quæ est materiale elementum corpus lauanum, & dispositio regenerans, [Et spiritus,] sancto, qui est invisibilis actor intus mentis purificans, & efficiēter regenerans gratiam influens, quæ est res sacramenti, & causa formalis intrinseca huius regenerationis. [Non potest introire in regnum dei,] quod est triūphans ecclesia, vita æternæ, seu patria electorum. Quod intelligendum est, dummodo adiut facultas recipiendi sacramentū baptismi, alias sufficeret baptismus flaminis, id est, interior mundatio sancti spiritus, & baptismus sanguinis, puta martyriū cum voto seu desiderio baptismi fluminis. In baptismō quippe confirmamur christo, & ei incorporamur, quemadmodum ad Romanos testatur Apostolus, Quicunq; baptizati sumus in Christo Iesu, in morte ipsius baptizati sumus. Cōsepulti enim sumus cum illo per baptismū in mortem, vt quomodo resurrexit Christus à mortuis per gloriam patris, ita nos in nouitate vita ambulemus. Sed cum baptismus detur in nomine sancte trinitatis, à qua est effectus baptismi, seu gratia sacramentalis, cur potius dicit Saluator, Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu, quā ex aqua & patre, vel ex aqua & filio? Dicendum, quod baptismus est effectus præcipue liberalitatis ac pietatis diuinæ. Liberalitas vero & pietas appropriantur spiritui sancto, quemadmodum amor & bonitas. Deinde Christus ostendit ordinem spiritualis regenerationis, cāmque à carnali generatione distinguit, [Quod natum est ex carne, caro est: & quod natum est ex spiritu, spiritus est.] Verba haec intricata & difficultus sunt, & multipliciter intelligi possunt. Primo sic, quod natus est ex carne, i.e. corpus filij propagatū ac natum ex semine patris, caro est; & quod natus est ex spiritu, i.e. anima rationalis creata à deo, qui spiritus appellatur, spiritus est, i.e. spiritualis substantia. Hoc tamen nō sic accipiendū, quasi corporalia nō sint immediate creata à deo: sed in homine sunt duas partes, quarū una est caro à patre carnali contra-

Acta, alia est spiritus à patre spirituali producta. Iuxta hunc sensum dicit Apostolus ad Hebreos patres cat. Hebri. 13: nis noītræ habuimus eruditores, & reverebamur eos: non multo magis obtéperabimus patri spiritu & viuemus? Secundò sic, quod natum est ex carne, i.e. à carnali parente, caro est, id est, res carnalis; non habens nisi esse carnale ac naturale, virtute generationis carnalis, vnde vt talis non potest saluari. Et quod natum est ex spiritu, id est, spiritualiter regeneratum ac positum in esse spirituali, vitaq; grata, ex aqua & spiritu sancto in baptismatis lauacro, spiritus est, i.e. spirituale efficitur, scilicet homo inuisibiliter in. Cor. 6: tūs renatus & deo cōiunctus, cū quo secundū Apolitolū vnu est sp̄s. Ex quo patet, q̄ ista regeneratione non sit impossibilis, sed necessaria, & à carnali generatione distinguitur quia ait Ioan. in sua canon. Omne quod natum est ex deo, vincit mūndū. Hinc subdit Saluator, [Non mireris] eo modo quod hucusq; miratus es, videlicet admiratione incredulitatis, vel ex malo intellectu procedentis, vel animu[m] op[er]imentis, ac tñdō aſſicti[us]. Sic enim mirabatur Nicodemus, quasi sermo Christi impossibilitatē cōtingit. Poteſt tamē de doctrina Christi admiratio ordinata haberi, cum dicat Psal. Mirabilia testimonia Psal. 118: tua. Non ergo inordinate mireris, [Quia dixi ibi, aperies] necessitatē cōditionata, non absolu[ta], videlicet si debeatis saluari, [Pro]p[ri]etate denuo] secundum modum nunc præostensum. Insuper Christus ostendit ordinem spiritualis regenerationis per simile, [spiritus] (spiritus spiritus, ubi vult, spirat). i.e. potest latire ac libere gratiam præstat cui placuerit, scilicet fateretur Apost. Omnia operatur vnu atque idem spiritus, diuidens singulis prout vult. Deus nanque operatur in creaturis, non necessitate naturæ, sed liberrima voluntate, prout ad Ephes. ait Apost. Qui omnia operatur secundum propositorum voluntatis suæ: [Et vobis] com eis audi] i.e. verba facræ scriptura diuinus revelatæ. Vel vocem eius, internam allocutionem auctoris, eo modo quo ait Psalmographus, Audiā quid, loquatur in me dominus deus. Est enim auditus interior, quo diuinus in instanti percipitur, dū sentit se homo interior tangi, doceri, accendi, rapi, resolu[ti] & absorberi. Vnde ait dominus per Oscar, Ducam eum in solitudinem & loquar ad cor eius. Nunq; Nicodemus salubriter venisset ad Iesum, nisi hanc vocē sp̄s sancti interna audisset. [Sed non sic vnde veniat] spiritus sanctus, i.e. quomodo mente eius vbi spirat & loquitur ingrediatur, non percipis, [Aut quo vadis,] id est, qualiter recedat, ignoras. Vnde per Iob inducitur, Si venerit ad me, non videbo eum: Iob. 9: & si recesserit a me, non intelligā. Imo nullus viator scit certitudinaliter absq; reuelatione, an sp̄s sit in ipso per gratiā gratiū faciente, quia tūc sciret se dignum amare. Ideo modo spiritus, imperceptibiliter venit, imperceptibiliterque recedit. Vel sic, vocē ei⁹ audis, sed nō scis unde veniat vox ista, aut quo vadat ipsa. i.e. id à quo inspirata est, scilicet principiū ei⁹, quod est spiritus sanctus quicunque ad qđ tñdit, videlicet æternā felicitas, quæ est finis in qđ tendit. seu ordinatus scriptura, sunt tibi ignota, quoniam sola fide tenetur, nec possunt in hac vita secundū essentiā sciri, cū tamen vox ista sensibiliter percipiatur. [Sic est omnis qui natus est ex spiritu] i.e. in homine spiritualiter renato, est aliiquid scitum ac manifestū, videlicet ipsa persona secundum se: & aliiquid ignotum, quia intus in uisibiliter reformatur, & de carnali ac perdito spirituali & filius adoptivus efficitur imperceptibili gratiæ infusio[n]e. Quod enim aliquis in baptismō sic melioratur, sola fide tenetur. Vel sic, Sic est omnis qui natus est spiritu, i.e. in regeneratione hominis talis est aliiquid euidentis. S. aqua & forma verboru[m], & aliiquid abditu[m], putat principiū effectuum regenerationis, quod est spiritus sanctus, & itē finis eius, quæ est beatitudo æternæ, itē expositiones procedunt secundū intentionē Aug. Chrysostomus vero exponit de vēto, ita q̄ secundū cū christus inducit exemplū sensibile ad intelligentiā prædictori. Spiritus, i.e. vēto, de quod in Psal. Flabit spiritus Psal. 147: eius & fluit aqua. Et rursus, Et stetit sp̄s procelle, vbi vult, i.e. in quod inclinatur, spirat, flat, & vocē Psal. 106: sonum eius audis, sed non scis unde veniat, aut quo vadat vēto, ut certum locū vbi flare incipiāt vel desistat. Hæc expositiō nō videntur multū cōueniens alii. Primo & maxime, quoniam Christus hoc loco frequenter per spiritū intellexit spiritū sanctū, vel spiritualē essentiā. Vnde nō est verisimile q̄ nunc in eodem loco nomine spiritus designet rē materialē, seu vēto. Secundō, quoniam vento nō cōpetit proprie voluntas. Tertio, quoniam vento proprie non cōuenit vox, cū sit res inanimata, sed sonus. Quarto, quoniam scimus q̄ ventus venit ab aquilonē vel austro, & recte procedat, nō tendēs in partē oppositā? Veruntamen ista tria argumēta solui possent, qui scriptura frequenter ascribit voluntatem rebus inanimatis, vt cum dicitur Iosue, Quid sibi volūt lapides illi? Similiter vocem, vt cū ad corin. dicit Apo. Iosue. 3: stolus, Quæ sine anima sunt vocem dantia, Irenē nescimus determinatum principiū, certumque finem ICor. 14: D unde incipit & vbi definit ventusflare, quāvis sciamus in generali quod ab aliqua parte plaga austri vel alterius inchoetur. [Respondebat Nicodemus et dixit ei, Quomodo possunt hæc] quæ de spirituali regeneratione, & spiritus libera spiratione differuerint, [Fieri?] id est taliter se habere ut affiserit. Nicodemus in literali sensu legis ac prophetarum instructus & vñstatus, ad spiritualem ac mysticū intellectū erigit facile nō valebar. Quoniam vñs est velut altera natura. Ideo sati audacter sciscitur, quomodo queant hæc fieri. Christus vero qui corda cognoscit, cernens doctorem de suo magisterio aliqualiter tumidum, ad humilitatem eum reducit, quatenus instrui mēreatur. Quemadmodum enim superbia execrationem diabolicam, si humilitas illuminationem diuinam meretur: propter quod Solomon protestatur, Vbi fuerit humilitas, ibi & sapientia. [Tu es magister in Israhel (i.e. doctor Iudeorum) & hac] de baptismō prolata, [gnoras,] quæ tamē in lib. Moysi & prophetarū figuratal & literaliter describitur. Ideoq; cū sis legis doct̄or, deberes hæc scire, vel saltem facile intelligere. Doct̄or quippe est mysteria & figuræ atque difficillima loca scripturarū sicut& cognoscere. Baptismus autē Christi per transitū maris ru- Exod. 14: be, & per ablutiones legales præfigurabatur, dicēte Apolito, Omnes in Moysi baptizari sunt in nū- 2. Cor. 10: be & in mari. Prophetæ vero ad literā locuti sunt de Christi baptisme, vt cum per Zacha. dicitur, In Zacha. 13: illa erit fons patens domini David, & habitantibus Hierusalem in ablutione peccatoris, de quo ac- Ioel. 2: cipi potest & illud Iocelis, Fons de domo domini egreditur, & irrigabit torrentē sp̄naru, videlicet cor. Eze. 47: L. iiij

- E** dicitur deus spiritus ac tribulis spiritualibus plena. Hinc per Ezech. multa dicuntur de aquis redundantibus templi, quia de aquis baptismatis exponitur. Quod ergo ait Salvator, Tu es magister in Israël, & hæc ignorans nō dicit insultando, sed potius misero, eumq; humiliando, & ad meliora prouocando. Deinceps pandit Salvator, quam certa sit sua doctrina, propter quod ei humiliiter est credendus. [Amen amēdico ibi, quia quod sumus.] nos rex Messias, unigenitus filius dei, dominus vniuersorum, quod inquam scimus. clare cognouiū ab æterno secundū quod deus. Eadē em̄ est sapiētia, idēque numero intellectus patris & filii, [Loquimur] nunc vobis Iudeis de sacramentis & documentis euangelicis legis. [Et quod vidimus] Joculo mentis, id est, certissime nouimus, [Testamur], id est, firmiter affirmamus, hominibus predicando. Potest quoque intelligi de scientia Christi creata, per quam omnia sciuit ab instanti incarnationis, quæ sit deus scientia visionis, sicut christus secundum quod homo, vidit in verbo, & itē per species concretas, omnia que predicauit. [Et testimonium nostrum non accipit,] recte credendo atque humilitate sermonibus consentiendo. Quamvis enim quidam Iudeorum crediderunt, illi tamen cōparatione incredulorum fuerunt paucissimi. Vnde per Osseam Christus predixit, Recesserunt à me, & ego erudiui eos, & in me cogitauerunt malitiam. [Si terrena dixi vobis, & non creditis: quomodo si dixerim vobis etiā credere?] Quia fuit ista terrena quæ christus dixit Nicodemo atque Iudeis. Secundum Aug. & Bodan ista terrena non sunt aliqua dicta in isto cap. sed quod supra in praecedēti capit. fertur Christus dixisse Iudeis, Soluite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud. Hoc enim differuit de proprio corpore adhuc corruptibili, terreno ac mixto: tanquam dicat, Si non creditis quod possum propriū corpus diuina virtute suscitare à morte, quomodo credetis quod homines valeā ex aqua & spiritu sancto regenerare? Alij referunt ad baptismum, qui dici potest terrenus, quoniam visibiliter exhibetur in terra, in aqua visibili, sub sensibili forma verborum. Est itaque sensus, Si terrena dixi, id est, de sensibiliibus Iebus loquutus sum vobis, videlicet de baptismo, & suscitate corporis mei, & non creditis vera esse quæ dico, eo quod sint supra naturalem rationem. Quod ait, & nō creditis, non est referendum ad Nicodemum, sed ad Iudeos incredulos, quos Christus sub persona Nicodemi affatur, de quibus paulo ante loquutus est. Testimonium nostrum non accipit, quomodo si dixerim vobis cælestia, loquendo de invisibilibus dei, de visitate trinitatis, & trinitate vinitatis, de emanatione diuinarum personarū ad intra, & inmediata visione diuina essentiæ, de hierarchiis, aliisque secretis cælestibus, de quibus parum habetur in lege, ac prophetis, creditis? quasi dicat, difficulter, vel nequaquam crederetis, cum sint incomprehensibilia & supernaturalia prædictis terrenis. Necesse est ergo proprium intellectum authoris Christi subiungere, & his quæ rationē transcen-dunt, fidem præbere. Præsertim cum deus per sufficiētissima argumēta ostenderit Iesum esse Christum filium dei. Propterea dicit Apostolus ad Corinthios, In captiuitatem redigētes omnem intellectum in obsequium Christi. Veruntamen quoniam quedam secreta atque cælestia ad Christū pertinentia cunctis fidelibus sunt scienda, videlicet vnitatis persona dei, & hominis in Christo, mysterium dominice passionis, & amor dei ad genus humanū, idcirco Christus de talibus cōsideretur instruit Nicodemum. [Et nemo ascendit in cælum] Empyreum, quod est locus & mansio beatorum, sicut ecclesia fertur locus orantium. Nihilominus, sicut fideles orare possunt extra materialem ecclesiam, sic beati deum clare conspicunt vibicunque extiterint. [Nisi qui descendit de cælo] humanam naturam assumendo, videlicet [Filius hominis qui est in cælo]. Verba hæc aquilina sicut in stylo simplicia atq; facilis sunt, sic in profunditate sensus prorsus cōprobantur altissima, difficilima, ni mihi diuina. Quid enim est quod ait, Nemo ascendit in cælum? &c. Nonne homines sancti à pœna & culpa purgati mox ascendunt in cælum, dicēte Apostolo ad Corinth. Scimus quoniam si terrena domus nostra huius habitationis dissoluatur, quod edificationē habemus ex deo, domū non manu factā, æternam in cælo, certū est quod nunc quidam sanctorū hominū ascenderunt in cælum, non solū quā tum ad animā, sed etiā quantum ad corpus, vt certū est de virginē glorioſa, & de his qui cū Christo surrexerunt, apparueruntque in sancta ciuitate q; plurimis, pie creditur à quibildā. Sed pēfēmus quando Christus verba hæc protulit, vtq; ante passionē quanto loquebatur in Hierusalem cū Nicodemō: quod autē nullus electorū introierit regnum calorū ante Christi passionē, cognoscimus. Itaque quod ait, Nemo ascendit in cælum, verum est pro tempore illo sumēdo verbum, ascendit, vt est præteriti tē poris siue præsentis. Sed tunc quæstio oritur, quomodo verba sequentia verificantur. Subditur enim, H Nisi filius hominis, ascende quippe competit Christo ratione naturæ assumptionæ, secundum quam pro tunc nō dūm ascendit. Non ergo exceperit seipsum, si prædicto modo sumpsisset hoc verbum, ascendit. Quæstio ista dupliciter solvit. Primo, vt solus filius hominis ascendiſſe dicatur, quoniam solus propria potestate, iure, ac merito ascendebat. Alij vero virtute & merito Christi, cuius passione fuerūt ab originali peccati absoluti reatu. Secundo, vt nomine Christi intelligatur nō solū Christi persona, sed & myſticum corpus ipsius, puta ecclesia patrum, quæ detinebatur in lymbo, ceterique electi omnino mundati, de quibus specialiter ait, Veniam & assūmam vos ad meipsum. Et iterum, Pater volo vt vbi ego sum, & illi sint mecum, vt videant claritatem meam. Luxa hūc sensu dicit Salvator, Ego sum os ſuum oīum. Omnes quotquot venerunt fures sunt & latrones. Sic igitur lucet quomodo nemo ascendet in cælo, nisi qui descendit de cælo. Sed quomodo incircucriptus & incommutabilis filius dei de ſeculō aſſeritur, qui locum non mutat, secundum quod deus reponſio plana & facilis est. Quoniam ſic defecdit de cælo, quomodo venit in mundum, vt pote non locum mutando, aut ſcīpsum mouēdo, ſed noſtrā naturam induendo, ac visibiliter appārēdo. Mansit ergo vnde defecdit. Porrō, quod ſubditur, filius hominis qui est in cælo: maiore habet difficultatem. Si enim filius hominis defecdit de cælo, videtur ante incarnationē ſuisse in cælo: sed filius hominis est homo, ergo ante incarnationē ſuſſet in cælo. Item ſi ita est, videtur quod Christus ſecum portauit corpus de cælo. Adhuc autē quando
- F** A Christus dixit verba hæc, erat cum Nicodemo in terra: quomodo ergo pro tunc fuit filius hominis in cælo, ita vt diceret de ſe ſtante in terra, filius hominis qui est in cælo? Et respondendū, quod Christus hæc dixit, ad inſinuandum vnitatem personæ vtriusq; naturæ in ipso. Tanta est enim vno diuinæ naturæ ſeu verbi, atque humana in Christo, vt humana deo, & diuina homini vere cōueniat: Sed pēnſandum quid propter quid dicatur. Dicendum ergo, quod Christus ſeu filius hominis fuit ante incarnationem in cælo, ſecundum naturam diuinam, deſcēditque de cælo, non corpus cæleſte ſecum ferendū, vt dixit Valentinus hærefiarcha, ſed quia eadem eft per ſona dei hominis in Christo. In talibus enī locutionibus, Iesu ſeu Christuſ vel filiuſ hominiſ, ſemper ſupponit per ſonam diuina, increata hy poftalma, vt pote verbum æternū: ideo iſtā ſunt veræ, Iesu eft æternū, immēſus, omnia implens: Chriſtus eft verus deus, immortaliſ, omnipotens: Deus eft paſſus, occidiſ, ſepulcrus, cauſa veritatis harum atque ſimilium locutionū eft vnitas personaliſ preefa, & ſuppoſtio increata hypoftaſis. Idcirco de puero qui natus eft nobis, & filio qui datus eft nobis, Esſas preeſtit, quod vocaretur deus fortis, pater futuri ſeculi, &c. Vnde de puero Iesu exiſtente in vtero, iacente in preeſeo, pendente ad vbera, verū ſuit Luca.2:1 dicere, Iste puer creauit cælum & terram, & vbiq; eft per effientiam, p̄fentiam atque potentiam. Ad quod inſinuandum dicit Apoſtolus, Iesu Christuſ heri & hodie, ipſe & in ſecula. Iudas quoque apō- Hebræ.1:2 ſtolus in ſua epiftola, Iesu, inquit, populum ſuum ſaluans de Aegyptō ſecundo, eos qui nō crediderūt Iudea.1:1 B perdidit. ¶ Porro de Christi ascētione prophetæ ſufficiēter loquiti ſunt, vt eft illud in Pſalmo, Pſallit Num.14:1 alium, cepisti captiuitatē. Prædictis conſonat illud Apoſtoli, Qui deſcendit, ipſe eft, & qui deſcendit ſu Pſalm.67: per omnes cælos. ¶ Deinceps preeſtit Salvator ſuam paſſionem in lege per ſeruentem æneum preeſtu Pſalm.67: ratam. [Et ſicut Moys exaltauit,] id eft, in loco alto erexit, ac poſuit ſerpentem æneum, id eft, ſimilitudi- Ephesi.4: nem ſerpentis factam de ære, [In deserto] Aegypti. Quomodo factum ſit hoc, ſcriptum eft in lib. Num. Num.2:1 Cum enim tædere coepiſſet populum Iſrael itineris, ac laboris, murmurantesque coitra dominum ac Moys dixiſſent, Anima noſtra nauſeat ſuper cibo iſto leuiſimo, miſit dominus in populum ſerpentes ignitos, à quibus cū mulci occiſi vel laſi fuſſent, peneiſt populus, dixiſq; domin⁹ Moys, Fāc ſerpentem æneum, & poſe eum pro ſigno, qui percuſſiſt aſperxit eum, viuet. [Ita exaltari (id eft, in cruce leuari) oportet] neceſſitate cōditionata, non abſoluta, vel oportet, id eft, decēs & vtile eft. Christ⁹ enim oblatuſ eft quia voluit, non quia neceſſitate fuſt aſtrictuſ: oportuit tamen, quia praordinatiū à deo, & vt implerentur ſcriptura, [Filium hominis,] ſapient nominat le Christuſ filiu hominis q; filiu dei, vt humi Eſaiæ.53: litatis preeſtar exemplū. Ratio quoque finalis exaltationis christi in cruce & fructus dominice paſſio Matth.8:1 nis ſubiuitur, [Et omnis qui credit in eum] fide formata, ac operatoria, i. charitati vnitā & procedente in Matth.20:1 opus, dūmodo operandi opportunitas ad h̄. Charitas nanq; eft forma, ſeu decor, atque perfeſſio fidei, Matth.24:1 propter q; fides charitati cōiuncta vocatur formata, [Non pereat,] incurruendo morte ſpiritualē, dānatō- & 26. C nemq; perpetua. Sed quia nō ſufficit liberari à mālo, ſed indigem̄ apprehendere bonū, ſubiungitur, [sed habeat vita æterna] i. ad beatificā dei viſionē pertingat, que nūc habetur in ſp, ſed poſt habetur in reab Marc.14:1 purā mentē habentibus, vt apud Matth. promittitur, Beati mundo corde, quoniam ipſi deū videbunt, de Luca.6:9 qua inſra habetur, Hæc eft vita æterna, vt cognofcant te verū deū. ¶ Eluēſit igitur quod ſerpens ille Luca.12:1 fuit figura Christi, & hoc propter cauſas diuersas. Primo, quoniam ſicut ſerpens illi habuit figuram fer- Psalm.36: pentis & ſimilitudinem venenati, nō autem naturam ſerpentis, nec veritatē venenati: ſic Christuſ habuit Luc.18: ſimilitudinem carnis peccati, & inter peccatores cōmuniter vixit, non tamen habuit culpam, nec com- 21. & 22. munione peccati cum impiis. Secundo, quoniam erectio illius ſerpentis figurauit suspensionem Christi Matth.9: in ligno. Tertiō, quia quemadmodum Iudei corporaliter laſi intuendo illum ſerpentem ſanabātur à Ioan.17: moriū ignitorū ſerpentū: ſic fideles fide intuendo Christi paſſionem, ſeu Christuſ in cruce expāſum, ſanatur ab omni ardore incētū peccati, ab omni tētatione diaboli, ab omni pigritia. Animantur quoq; ad fortiſer preeſtādum, ad patientiam veram, ad omnem virtutem, optantes ſequi veſtigia Christi. Vnde Baruch.3: ad Hebreos monet Apoſtolus, Curramus ad propositū nobis certamē, aſpiciētes in authorem fidei Eſaiæ.53: & consummatorem Iesum, qui proposito ſibi gaudio ſuſtinuit crucem, confuſione contempta. Tanto p̄ræterea dignior fructuſiorq; cōſiſit erectio Christi in cruce, quam ſerpentis illius: quāto melius eft liberari à vulneribus animq; qui corporis, & adipisci vitam æternā quam temporalem.
- D Postremo paſſio Christi vocatur exaltatio. Primo, quia in aere eleuat⁹ eft Christuſ. Secundū, quia Matth.27: per ſuam paſſionem maximē honorauit deum patrem, obediendo ei viſque ad mortem. Propter quod Philip.2:2 ait, Ego non quāro gloriam meam, ſed honorifico patrem meum. Tertiō, quia per ſuam paſſionē ex- aluit genus humanum, reducendo illud ad regnum calorū. Quartō, quoniam ſuam paſſione me- Ioan.8: ruit ſibi ipſi accidente p̄ræmium, omnis videlicet creaturæ p̄rælationem, & corporis ſuī glorificatio- nem: ſecondū, quod dicit Apoſtolus ad Hebreos, Videamus Iesum propter paſſionem mortis gloria Hebreos.2: & honore coronatum. Et alibi, Humiliavit ſemetipsum factus obediens viſque ad mortem: propter Philip.2: quod deus exaltauit illum, & dedit ei nomen, quod eft ſuper omne nomen. In libris Regum ſcriptum 4. Reg. 18: eft, quod Ezechias fregit ſerpentem æneum, quem fecit Moyses, quod fecit Ezechias zelo diuini ho- noris, ad vitandam omnem ſpeciem idolatriæ, quia (vt illic ſubiungitur) filij Iſrael viſque ad illud te- pus adolebant ei incenſum.

¶ Prosequitio preſentis capituli, ab eo loco, [sic enim deus dilexit mundum, & filium ſuum unigenitum daret.] Artic. IX.

H Vnicque deſcripta ſunt verba Christi ad Nicodemum. Sed an verba ſequentia viſq; ad id, Poſt hæc L iiiij

Iohannis Euangelista, exponentis & declarantis præinducta eloquia Saluatoris, certum non habeo: veruntamen quomodo cuncte dicatur ad hoc, sensus est idem. Dixit quippe Saluator in verbis immedia te præhabitis, atque in articulo præcedenti expositis, quod exaltari oportuerit filiu hominis, hoc est, mori pro mundi salute: nunc ostendit cauam beneficii tanti, quæ non est meritum nostrum, sed grata tua dei dilectionis. [Sic enim deus dilexit mundum] id est, tam ardenter deus pater dilexit genus humanum, præsertim homines prædestinatos. [Et filium suum unigenitum] non adoptiuum, sed naturalem, consubstantialem, & unicum. [Daret] hominibus, in filii sui incarnatione, ac passione. Dedit enim eum nobis, quemadmodum eccepsit Iesaias, Puer natus est nobis, filius datus est nobis. Et Apostolus, Proprio (inquit) filio suo non pepercit, sed pro omnibus nobis tradidit illum. Dedit ergo cum nobis in incarnatione, faciens eum filium nostrae sororis, videlicet sacratissimam virginis, fratrem nostrum mediatorem, ac filium nostrum. Qui enim ante incarnationem erat deus & dominus noster, per incarnationem factus est frater & socius noster. Dedit quoque cum nobis in tota conuersatione eius in seculo isto. Nam quiquid Christus fecit, prædicavit, & pertulit, ordinavit pater & etiam filius ad nostram salutem, & nobis meritorum fuit, non ipse Christus, quantum ad præmium essentiale: quia hoc habuit anima Christi à primo suæ creationis instanti. Dedit etiam eum nobis in sacramento altaris, quemadmodum infra testatur, Pater meus dat vobis panem verum. Postrem dedit eum nobis in passione, exponens filium suum dilectum tantis tormentis pro nostra salute: quemadmodum Iesaias prenunciavit, Propter scelus populi F mei percussi eum. Et filius tempore passionis, Calice, ait, quæ dedit mihi pater, non biba illū? In passione enim creator noster factus est saluator noster: iudex noster, factus est recociliator noster, aduocatus ac mediator. Sed quid retribuemus deo patri pro omnibus quæ retribuit nobis? Benedic anima mea domino, & noli obliuisci omnes retributiones eius. Quid enim, quale vel quātum bonū dedit nobis? Nōne filium suum charissimum, sibi coqualem & coimmissum, quem ex proprio corde aeternaliter genuit, quæ ex sua substatia peperit, quæ non minus diligit quam seipsum? Porro, secundum Philolophum, diligere est alicui bonum velle. Vehementer ergo nos amat pater, quibus dedit hoc bonū imēnum. Quomodo etiā non omnia nobis cum illo donauit. Quid negabit potentibus, qui non petenti bus dedit unigenitum filium suū? Hinc ait Iohannes in sua epistola, In hoc apparuit charitas dei in nobis, quoniam filium suum unigenitum misit in mundū, ut viuamus per eum. Et ne putemus nos proper merita nostra à deo dilectos, adiecit, In hoc est charitas, non quasi dilexerimus deum, sed quoniam ipse prior dilexit nos. Hinc & Paulus ipse ad Ephesios differuit, De⁹ qui diues est in misericordia, propter nimia charitatem suā, quæ dilexit nos cum essemus mortui peccatis; conuiuificauit Christo, cuius gratia estis saluti. Non ergo contemnamus, neque negligamus nosipso, non vilificemus animas nostras, summa trinitatis imagine in signatis, rebus terrenis, caducis aut carnalibus inhærendo, sed intensissima mente pensemus, quanti estimati simus à deo nostro, quanta pro nobis fecit & passus est filius dei, quanta nunc dedit, quanta se daturum nobis promisit: & dicamus deo corde feruenti cū illustrissimo Iesaiā, Nomen tuū & memoriale tuū domine in desiderio animæ. Animæ mea defiderauit te in nomine, sed & spiritus meus in præcordiis meis. De mane vigilabo ad te. Et cum Psal. Diligā te domine fortitudine mea. Ad hoc enim deus suā nobis dilectionē manifestauit, vt eū remaremus, eisq; amore sue celi ampliora beneficia perciperemus. Quadruplex nobis causa est amandi deū. Prima, quoniam in se naturaliter bonus est. Secunda, quoniam prior dilexit nos. Tertia, quia iam multa nobis bona largitus est, videlicet bona natura & gratia. Quarta, quia maiora promisit, præparauit, & dare paratus est. Nobis anima, quæ suū diligit creator, & tanto nobilior, quāto in eius amore feruētior. Illustrissima creatura quæ igne diuinī amoris flammescens in dilectū, super omnia in deū transformatur, & vnu cū illo spiritus efficitur. Conuenientissime demum ait Euangelista, Sic deus dilexit mundum, ut filium suum unigenitum daret: ad insinuandum quod dilectionis Dei est causa fontana omnium beneficiorum nobis diuinis præfitorum. Amor nanque secundum Theologos est primum donum, in quo omnia dona gratuita gratis donantur. Propter quod donum appropriatur spiritui sancto, qui est amor patris & filii. Quæritur, si deus pater sic diligit mundum, cur scriptum est in Iohanne, Nolite diligere mundum, neque ea quæ in mundo sunt, quia si quis diligit mundum, non est charitas patris in eo. Et Iacobus in sua satetor Canonica, Si quis voluerit amicus huius mundi fieri, inimicus Dei constituetur? Dicendum est, quod in scripturis sacris, mundus accipitur pro hominibus in terra degentibus, & hoc tripliciter. Primum, pro mundanis & vitiosis hominibus, de quibus Paulus ad Galatas testatur, Si hominis placet, Christi seruus non essem. De hoc mundo scribit Iohannes in sua Canonica, dicens, Ipsí de mundo sunt, & de mundo loquantur, & mundus eos audit. Itē est mundus pertinens ad malam perditionis. Secundum, accipitur mundus pro hominibus prædestinatis, in mundo isto sensibili peregrinantibus. Huius mundi dicitur Christus esse Saluator, quemadmodum loquitur Paulus ad Corinthios, Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi. De quo mundo prouissum est Abraham. Beneficentur in te omnes tribus terræ. Vnde secundum Apostolum ad Romanos quarto capitulo, Abraham factus est heres mundi. Tertium, sumitur mundus indifferenter, pro quibuscunque hominibus in terra viuentibus, electis & reprobis. Sic quoque accipi potest nunc, & in verbis immediate sequentibus dicitur, Non misit deus filium suum in mundum, ut iudicet mundum, sed ut saluerit mundus per ipsum. Deus enim (vt dicitur Sapientia vndecimo capitulo) diligit omnia quæ fecit, quanto magis rationalem creaturam? Vult enim omnes homines saluos fieri, voluntate antecedente: & secundum hoc diligit omnes, & quantum in ipso est neminem vult perire. Sicque pro vniuersorū salute misit pater filium suū, ut omnes conuerterantur: & pro omniibus passus est Christus, quantum ad sufficiantiam, sed quantum ad efficaciam, pro solis electis sustinuit omnia. Ideo Christus passione instanti dixit ad

A patrem, Non pro mundo rogo, sed pro his quos dedisti mihi de mundo, quia tui erant. Hoc diuersa Ioh. 17. acceptio mundi memoriter est tenenda, quoniam ad intelligentiam dicendorum necessaria est. Denique ad hunc finem dedit pater omnipotens filium, [Vt omnis qui credit in eum,] fide per dilectionem operante. Nam fides sine operibus mortua est. [Non pereat,] hoc est, non damnetur, [sed habeat vitam eternam,] qua est visio summa Trinitatis per speciem. Vnde apud Marcum dicit Saluator, Qui crederit & baptizatus fuerit, saluus erit. Et in Actibus apostolorum Paulus ait Iudeus, Per hunc vobis remissio peccatorū annuntiatur, ab omnibus à quibus nō potuistis in lege Moysi iustificari. Hinc legi tur Christus in Euangelio saepē dixisse, Fides tua te saluam fecit. Per fidem enim primo coniungitur anima Christo, & ei incorporatur ad cognoscendum, & recte sentiendum de ipso, ut sit participes meriti & gratiæ Christi. Primo siquidem vnit homo deo per intellectum illuminatum lumine fidei, deinde per voluntatem sine affectum, diuina charitate formatum. Propter quod Abacuc in secundo capitulo dicit, Qui incredulus est, nō erit anima eius recta in semetipso. Iustus in sua fide viuet. Credimus autem in Chiristum secundum quod deus est, quia obiectum fidei est veritas prima & increata. Consequenter declarat Euangelista, quod missio filii Dei sit effectus paternæ atque diuina dilectionis ad nos, [Non enim misit] per incarnationem [Deus] pater [filium suum in mundum,] hoc est, in terram Iudeæ, seu inter homines. Deus in hoc Euangelio frequenter accipitur personaliter, scilicet pro certa persona diuinæ: quandoque vero essentialiter, vt cum dicitur, Spiritus est deus. Nunc vero sumitur personaliter, [Vt filius iudicet mundum,] hoc est, homines, iudicio condemnationis, iustitiam exercendo, & poenam infligendo, [sed ut saluerit mundus per ipsos,] videlicet merito conuerstationis & passionis Christi, cuius virtute & merito purgatur à culpa, & gratia adimplitur. Propter quod Petrus in Actibus apostolorum ait, Non est (inquit) aliud homen datum hominibus, in quo oporteat eos saluos fieri. Præterea cum Iacobus & Iohannes, cuius est hoc Euangelium, zelantes pro Christo, contra quosdam qui eum non receperunt, dixissent, Vis dicimus ut descendat ignis de cælo & consumat eos? Christus respondit, Ne fecit cuius spiritus estis. Filius enim hominis non venit animas perdere, sed salvare. Videtur autem huic obiectu, quod infra ait Saluator, Nunc iudicū est mundi, & alibi, In iudicium ego in hunc mundum veni. Ei ait quoque ait, Non secundum visionem oculorum iudicabit, sed iudicabit in iustitia pauperes, & arguit in aequitate pro manuetis terra. Et sicut alij Euangelista testatur, Christus in primo suo adventu dure & efficaciter redarguebat sacerdotes, scribas, ac phariseos. Talis autem redargutio non fit sine iudicio, præstertim cum saepē dixerit, Vt vobis. Et denuō, Publicani & meretrices præcedent vos in regno calorum. Dicendum quod duplex est Christi aduentus, videlicet, Primus, quo venit occulte, & in humilitate, vt iudicaretur, & liberaret. Secundus, erit manifestus & in maiestate, vt iudicet & que remuneret. De quo fertur in Psalmo, Deus manifeste veniet, deus noster & non filius. Ignis in conspectu eius exardecet. Iudicium quoque est duplex. Est enim iudicium discretionis, C quo boni à malis secessuntur, malique viruperantur, & pretiosum à vilis separatur voto aut merito. De quo Iob ait, Nunquid qui non amat iudicium sanari potest? In hoc iudicio impii non resurgent, quia non surgunt à ruina peccati ad gratiam, iudicando hoc modo seipsum. Istud iudicium fuit & fecit Christus in primo suo aduentu. Multipliciter enim discernit inter electos & reprobos, quosdam misericorditer vocando ad suum discipulatum & gratiam, quosdam iuste deserendo, qui non erant ex oibis suis: de quibus & dicit, Sinite illos, cæci sunt & duces cæcorum. Aliud vero est iudicium remuneratio nis & condemnationis per poenam iallationem. Hoc Christus non fecit in primo suo aduentu, sed in die iudicij faciet id communiter, & in morte singulorum faciet ipsum particulariter. Per has distinctiones faciliter concordant authoritates, quæ repugnare videntur. [Qui credit in eum] perfeueranter vñque ad finem, fide & opere manens fidelis, [Non indicatur] iudicio reprobationis, sed approbationis, de quo dicit Apostolus, Qui iudicat me, dominus est. Vnde in Apocalypsi legitur, Esto fidelis vsq; ad mortē, & I Cor. 4. dabo tibi coronā vite. [Qui autem non credit, tam iudicatus est,] hoc est, diuinus reprobatus, de quo reprobationis iudicio Paulus testatur, Eos qui foris sunt dominus iudicabit. Quaratur, quomodo insidiat iam iudicatus dicatur, cū adhuc viator existat, necdumque oblatus sit tribunali iudicis Christi? Et respondēdum quod dicitur iā iudicatus tripliciter. Primo, quoniam pro iudicato & reprobato habetur. D Secundo, quoniam habet in se causam damnationis adeo evidentē, vt non sit dignū discussionē de ipso peragere. Cū enim caret fide, certū quod nil meritorū habeat, sed mortali subiacet culpa, dummodo sit adultus, præstertim cū dicat Apostolus, Quicquid nō est ex fide, peccatum est. Iuxta hunc modum loquēti dicimus de homine agonizante vel veneno infecto, quod sit mortuus homo. Tertio, quia futura sunt deo quasi præsentia, qui omnia cōspicit atque præsentialiter cernit in ipso aeternitatis momēto. Veruntamen in hora mortis iudicabitur, quantū ad remunerationē, seu poenā iallationē, quantū ad animā, & in die nouissimo quantū ad corpus & animā, quando erit vnu eorum quibus dicetur, Itē maledicti in ignem aeternū. Iudicantur insuper infideles post hanc vitam quo ad hoc quād non omnes æqualē fortiuntur miserā: sed vnu quique iuxta mensurā sui delicti, penitentia maioribus vel minoribus deputetur. Causa autem cur iudicatus iā sit infidelis, subiūgitur, [Quia non credit in nomine unigeniti filii dei,] hoc est, in ipso filio dei naturali & vnicō, & per consequens mendacē facit deum patrem, secundum quod Iohannes habet, Qui non credit in filium, mendacē facit deum, quia nō credit in testimonium quod testificalis est deus de filio suo. Istud si vniuersaliter atque simpliciter intelligatur, cōsequēs est, quod I. Ioan. 5. nemo vnu salutis est sine explicita fide Christi futuri, præfatis, vel misis: cuius cōtrariū tenet doctores, adhucētēs quod ante Christi aduentū simplicibus sufficiebat implicita fides de Christo, cum obseruantia legis naturalis quo ad Gentiles, vel scripturā quo ad Iudeos, qui secundum quosdam tenebātur ad explicitā fidem de Christo in generali, ita quod sufficiebat credere esse vitam post hāc vitā, &

Act. 10.

quod deus haberet prouidetiam atque iudicium aetuum humanorum, & saluti hominum prouideret secundum modum sibi placentem, & ab ipso praeordinatum. Vnde Cornelius Centurio tali fide placuit deo. Erat enim vir religiosus & bonus, cuius orationes & eleemosynae commemorare fuerunt coram deo, & tamen nondum scivit determinate aliquid loqui de Christo. Et respondendu, quod si verba Euangelista intelligantur de explicita fide filii dei, non erit de omnibus hominibus intelligenda, sed de maioribus, puta prophetis & patriarchis, & eruditis ab illis pro tempore legis scriptae. Tempore autem euangelicae legis omnes tenentur ad explicitam fidem de Christo & Trinitate. Idcirco iam nemo valet saluari, nisi explicita fide de vniogenito filio dei. [Hoc est autem iudicium.] Hoc est, istud quod subditur, est causa meritoria iudicij reprobationis infidelium, omniumque peruersorum. [Quia lux] hoc est, Christus lux vera illuminans omnem hominem qui illuminatur. De quo dicit Micheas propheta, Quum federo in tenebris, dominus lux mea est. Et Apostolus dicit, Quum sit splendor gloriae, imo pater & filius, & spiritus sanctus, sunt una lux. Lux ergo, videlicet verbū, & sapientia patris, [venit in mundum,] per incarnationis mysterium, & in terris visa, atque cum hominibus conuersata est lux ista, assumpta humanitate velata. Christus quoque secundum naturam adsumptus, est lux ineffabiliter clarior apostolis, quibus dictum est, Vos estis lux mundi. [Et dilexerunt homines] pro maiori parte, non tamens omnes simpliciter, [magis tenebras,] hoc est, passiones, & vitia ratione obtenebrantia, atque ad infernales tenebras perducentia [quam lucem,] hoc est, Christu seu eius doctrinam, & virtutum splendorē de qualibus scriptum est in Iob, Ipsi fuerunt rebelles lumini. [Quicunque præfert concupiscentiam rationis, carnalem voluptatem spirituali consolacioni, bonum creatum, caducū & variabile bono diuino, aeterno & infinito, iste diligit tenebras magis quam lucem. Et qui peccata commissi potius vult occultare & profsequi, quam humiliiter confiteri, præfert absconzionem tenebrarum suarum manifestationi lucis] & confessionis. Ideo Salomon in Proverbiorum testatur, Qui abscondit sceleris sua, non dirigetur: qui autem confessus fuerit, & reliquerit ea, misericordiam consequetur. Et sanctus Iob, Vias (inquit) meas in conspectu ei⁹ arguam, & ipsa erit saluator meus. [Erant enim eorum mala opera,] hoc est, vitiosa, si que ex electione mali, & habitu viuendo peccabant gloriantes in malis, siue iniquitatibus firmiter adhaerentes. Sed cum dicat Dionyssius, Nemo respiciens ad malum operatur, & nihil appetitur nisi bonū, quomodo potest quis plus diligere tenebras quam lucem, seu virtutē quam virtutem? Et respondendu, quod nemo respiciens ad malū, operatur illud, hoc est, non perpetrat, nec appetit malū, nisi sub ratione aliquius boni appetitis, vt potest delectabilis vel utilis: propter quod Salomon ait, Via stulti recta in ocu lis eius. [Omnis enim qui male agit] Non solum ex infirmitate, vel ignorantia, sed ex certa malitia, seu habitu prauo [odio lucem,] i. iustitia, veraque doctrina, & etiam Christū aliquando, quē vellet non esse, vt post sit peccata futuras evadere. [Et non venit ad lucem,] hoc est, ad peccatorū suorum salutare ac lucida confessionem. Vel, non venit in publicum ex verecundia aut timore peccarū, [Et non arguantur] i. reprehendantur, seu corriganter a prelatis & iustis hominibus, [Opera eius] tenebrosa. Sed his contrariari videatur, quod adserit Elia, Peccatum suum quasi Sodoma prædicauerunt nec abscondetur. Et obstinato populo loquitur Hieronimus, Frons mulieris meretricis facta est tibi, non iustitia erubescere. Tales vtique testante Salomon, Lamentant cū male fecerint, & sine vlo timore perpetrāt mala. Veniunt ergo ad publicum, & in præsentia hominum peccare non erubescunt. Et respondendu, q̄ verba prædicta vniuersaliter vera sunt, sed de diversis generibus male agentiū, diuersimode verificantur. Aliqui enim adeo mali sunt, vt resipiant incepari, iuxta illud Amos, Odio habuerunt corripientem, isti publice peccant, & s̄pē peccasse se iactant. Alij sunt hypocrita, simulatorē, & callidi, humana vituperia magis quam diuinum iudicium formidantes, isti peccant in abdītis, dicente Apostolo, Quia in occultis sunt ab ipsis, turpe est dicere. Alij sunt famuli dei, sed imperfecti, non ambulantes timorate, & satis solicite corā deo, sed cū obseruāti debitorū, seu præceptorū contēti: isti multa venialia faciunt in secreto, quæ nequaquam faciēt præfentibus aliis, & interdum non veniunt ad lucem ex verecundia, ne confundantur. Vnde quicunque peccat, aliquo modo odit lucē, & refugit eam, loquēdo de peccatis à quibus homo merito denominatur peccator. Nihilominus sunt aliqui viri virtuosi tam feruentes & humiles, quod semper parati sunt increpari, & cupiunt sua peccata manifestare, correctionemque pati prōptissimi sunt. [Qui autem facit veritatem] doctrinā & vita atq; iustitia, hoc est, qui vera loquitur, & eadem operatur, iustitiamque sectatur. Triplex enim est veritas, scilicet doctrinā, vita, & iustitia, & qualibet harū est sūo modo facienda. [Venit ad lucem,] hoc est, apparet non erubescit, lucem sequitur, & corā aliis exemplarē se exhibet. [Et manifestetur opera eius (ad gloriam dei, & adiunctionē proximi)] quia in deo sum facta, i. secundū voluntatē dei, quæ nobis in scripturis declaratur. Istud præcipue verū est de operib⁹ bonis, ad quæ aliquis obligatur, quæ nullā singularitatē prætendunt, & sine nota vanitatis possunt manifestari. De his enim ait Saluator, Sic luceat lux vestra corā hominibus, vt videant opera vestra bona, & glorificant patrem vestrū, qui in celis est. Sed si omnis qui facit veritatem venit ad lucē, vt manifestetur opera eius, quid est quod aliqui de bonis actibus verecundantur? Sunt enim nonnulli, qui si à suis cōsortibus inueniātur orare, cōfiteri, vel aliquid devotionis peragere erubescut, cupientes latere, non tam ex humilitate, quæ ex humano rubore. Deniq; sunt aliqui solitarii & inclusi, optimā vita, qui nunquā in publicum veniūt, & multi ex vera humilitate abscondunt bona quæ operātur. Vnde & Christus iubet in cubiculo, i. in loco absconditō orare. Et rursus, Vide te (ait) ne iustitia vestra faciat corā hominibus, vt videamini ab illis. Dicendum q̄ verba hac euangelica verissima sunt, atq; pulcherrimā sed de diuersis iustorū generibus verificantur variis modis. Primo enim vniuersaliter verum est, quod quicunque facit veritatem, i. meritorie operatur, venit ad lucē, quæ Christus est, vt manifestetur a Christo opera eius in die iudicij, quando laus erit vniuersaliter a deo, & vt Christus confiteatur cum coram patre suo cœlesti. Rursus qui-

A cuncte sic agit, venit ad lucem, i. ad rectā rationis iudicium, vt manifestetur opera eius, pro loco, causa, & tempore, scilicet quando ratio dictat, & charitas exigit. Qui vero de actibus bonis non excedentibus cōmunem deuotionem verecundantur, sunt homines pusilli & imperfecti, qui apprehendunt bonum honestū sub ratione rei turpis, inquantū formidant propter bona opera derideri. Solitarij autem veniunt ad lucem interiorē, quanvis non veniunt ad humanos aspectus. Porro, verba Salvatoris intelligenda sunt quantum ad intentionem, videlicet, vt non oremus, nec bona agamus ad hunc finē, quantum videamur & cōmendemur a proximis, sed ad gloriam dei, propriamque salutem, & proximorū adiunctionem. Elucescit ex his quod iustitia est regina audax, secura, fiducialis, iocunda, & victoriosa. In iustitia vero cōtrario modo se habet. Propter quod scriptum est, Cum sit timida nequitia, dat testi- monium condemnata; semper enim præsumit ſeu, perturbata conscientia. Hinc enim Iob ait, Sonitus Iob. 15, terroris semper in auribus impij, & cum pax sit, ille insidias suspicatur. Nec dissonat quod Salomon Profe. 28, Proverbiorum vicefimo octauo aſtruit, Fugit impius nemine persequente, iustus autem quasi leo conſidens absque terrore erit, id est dicit Apostolus, Vis non timere potest, fac bene, & habebis laude Rōma. 13, ex ea. Propterea quoque ait Philosophus, quod qui bene se habent in diuinis, sunt melioris fiduciae. Eſa. 50, Audiamus vocē iusti venientes ad lucem, & iſiemus quanta sit ſecurā mentis fiducia. Ecce apud Elia ait vir iustus, Iuxta est qui iustificat me. Quis cōtradicit mihi? Stenius simul. Quis est aduersarius me⁹? B Accedit ad me. Ecce dominus deus auxiliator meus. Quis est qui condemnet me? Tales fuerunt martyres sancti, qui facientes veritatem legis & fidei Christianae, venerunt ad lucem, quoniam non erubuerunt Christum eiusque sermones, sed confessi sunt eum coram hominibus: ideo Christus confitetur eos coram patre suo, licet manifestat eorum opera bona.

[Explanatio residuæ partis huius capituli, [Post hæc venit Iesu & discipuli eius in Iudeam.] Articulus x.

D Scripto sermone quē habuit Christus cum Nicodemo, aliquibus forsan verbis ab Euā gelaſta adiectis, nunc consequenter ostendunt exordium vii baptismatis euangelicæ legis, & quid Ioannes Baptista de Christo perhibuit, plenius edoceatur, [Post hæc,] videlicet consummato sermone præscripto, quem habuit ad Nicodemum Salvator, [Venit Iesu & discipuli eius in Iudeam terram,] hoc est, ad alia loca Iudææ. Postquam enim fuit in ciuitate Iudeorū metropoli, puta Hierusalem, ubi Nicodemum intrixit, procelſit ad alia loca eiusdem prouincie, vt ibi prædicaret.

Sed cum Hierusalem sit principalis vrbs Iudææ, quidam dixerunt, quod Christus venit post prædicta in Iudeam non statim & immediate, sed postquam Galilæam intrauit, & illi demorabatur cum eis in domibus alienis, tanquam pauper & hospes, quia non habuit vbi caput reclinaret. [Et baptizabat,] Secū dum Chrysostomus, Christus in propria persona non baptizauit: quia sequenti capite scribitur, Quāquam Iesu non baptizaret, sed discipuli eius. Dicitur tamen baptizasse, quia discipuli suis officium baptizandi cōmisit, quēadmodū rex facere dicitur, quod facit per suos ministros. Dicit quoque Chrysostomus, quod discipuli baptizabant non baptismatē Christi, sed Ioannis: quia secundū positionem hā baptismā Christi nondum fuerat institutum. Habet enim efficaciam à merito passionis dominice, quæ tunc nondum erat peracta. Et apostolis dixit Christus post resurrectionem quando ascendit, Ioannes baptizauit aqua, vos autem baptizabimini spiritu sancto. Si autem Christus propriis manibus non baptizauit apostolos, ergo nec aliquis alium. Sed melius videtur, vt cū Augustino dicamus, quod Augustinus Christus primus per seipsum baptizauit, præsertim apostolos, aliosque discipulos suos: nec dubiu⁹ quin proprio baptismatē gratia conferente baptizauerit. Instituit enim sacramenta nouæ legis per seipsum, & exercuit ea, saltē quādam eorum: postmodum vero commisit apostolis baptismatē sui exercitiū, & ipse alioribus intendebat, videlicet doctrinā & prædicationis officio, quod & apostoli post resurrectionem sūpe fasciē leguntur, quando multos conuerterunt, ne per baptizati officium, quod ab inferioribus atque indoctioribus fieri potuit, verbo prædicationis impedirentur. Vnde ad Corinthios Paulus testatur, Nem in vestrum baptizauit nisi Crispus & Caius, & Stephanus domū. Non enim misit me Christus baptizare sed euāgelizare. Nec obstat quod ait Salvator apostolis, Docete omnes gētes, baptizantes eos in nomine patris & filii & spiritus sancti. Hoc quippe intelligendum est, quod baptizarent eas per se, vel per suos adiutores atque discipulos. Postremo quod obicitur, de facili solvit. Pascio enim Christi hoc contulit futura, quod præstat iam facta. Tota enim efficacia acidoneitas meriti Christi fuit a persona verbi præsentialiter, quæ æterna est & vnius potestatis ante passionem & postea. Quod vero apostolis dictū est, Vos autem baptizabimini spiritu sancto, intelligitur de interiori perfusione gratiae spiritus sancti, sub signo visibili. [Erat autem Ioannes baptizans in Ennon (id est, loco sic dicit) iuxta salim] vrbe sitam prope Jordanem, [Quia aquæ multæ erant illæ,] videlicet iuxta Salim. Erit enim ibi lacus secundum Bedam, & ideo fuit locus ad baptizandum conueniens. [Et venabant] Iudei ad Ioannem, [Et baptizabantur ab eo,] nondum enim missus fuerat Ioannes in carcerem, ab Herode Tetrarcha, qui ad Herodiadis suggestionem in carcereauit Ioannem, vt Marcus refert. Per hoc innuit Euā gelaſta, quod omnia a se hucusque descripta de actibus Christi sunt ab aliis euangelistis omisla, qui sic loquuntur de christo, ac si post incarcerationem Ioannem incipisset prædicare, & signa peragere. [Fuit ergo questo,] hoc est, ex quo Christus baptizabat per se & per suos apostolos, idcirco mota est quaſilio contentioſa ex indiscreto zelo procedens [Ex discipulis (id est, ab aliquibus de numero discipulorum) Ioannis (Baptiste) cum Iudeis] qui baptizabantur a Christo, [De purificatione,] hoc est, de baptismo, qui est lotio purgans. Baptismus autem Christi vere intus purificatio appellatur.

Eſaie. 3, Hier. 3, Prou. 2, Eccle. 8, Ephes. 15, Mich. 6, Iob. 9, Matth. 5, Matth. 6, Lucx. 12.

C dum Chrysostomus, Christus in propria persona non baptizauit: quia sequenti capite scribitur, Quāquam Iesu non baptizaret, sed discipuli eius. Dicitur tamen baptizasse, quia discipuli suis officium baptizandi cōmisit, quēadmodū rex facere dicitur, quod facit per suos ministros. Dicit quoque Chrysostomus, quod discipuli baptizabant non baptismatē Christi, sed Ioannis: quia secundū positionem hā baptismā Christi nondum fuerat institutum. Habet enim efficaciam à merito passionis dominice, quæ tunc nondum erat peracta. Et apostolis dixit Christus post resurrectionem quando ascendit, Act. 1. Ioannes baptizauit aqua, vos autem baptizabimini spiritu sancto. Si autem Christus propriis manibus non baptizauit apostolos, ergo nec aliquis alium. Sed melius videtur, vt cū Augustino dicamus, quod Augustinus

Christus primus per seipsum baptizauit, præsertim apostolos, aliosque discipulos suos: nec dubiu⁹ quin proprio baptismatē gratia conferente baptizauerit. Instituit enim sacramenta nouæ legis per seipsum, & exercuit ea, saltē quādam eorum: postmodum vero commisit apostolis baptismatē sui exercitiū, & ipse alioribus intendebat, videlicet doctrinā & prædicationis officio, quod & apostoli post resurrectionem sūpe fasciē leguntur, quando multos conuerterunt, ne per baptizati officium, quod ab inferioribus atque indoctioribus fieri potuit, verbo prædicationis impedirentur. Vnde ad Corinthios Paulus testatur, Nem in vestrum baptizauit nisi Crispus & Caius, & Stephanus domū. Non enim misit me Christus baptizare sed euāgelizare. Nec obstat quod ait Salvator apostolis, Docete omnes

gētes, baptizantes eos in nomine patris & filii & spiritus sancti. Hoc quippe intelligendum est, quod baptizarent eas per se, vel per suos adiutores atque discipulos. Postremo quod obicitur, de facili solvit. Pascio enim Christi hoc contulit futura, quod præstat iam facta. Tota enim efficacia acidoneitas meriti Christi fuit a persona verbi præsentialiter, quæ æterna est & vnius potestatis ante passionem & postea. Quod vero apostolis dictū est, Vos autem baptizabimini spiritu sancto, intelligitur de interiori perfusione gratiae spiritus sancti, sub signo visibili. [Erat autem Ioannes baptizans in Ennon (id est, loco sic dicit) iuxta salim] vrbe sitam prope Jordanem, [Quia aquæ multæ erant illæ,] videlicet iuxta Salim.

Erat enim ibi lacus secundum Bedam, & ideo fuit locus ad baptizandum conueniens. [Et venabant] Iudei ad Ioannem, [Et baptizabantur ab eo,] nondum enim missus fuerat Ioannes in carcerem, ab Herode Tetrarcha, qui ad Herodiadis suggestionem in carcereauit Ioannem, vt Marcus refert. Per hoc innuit Euā gelaſta, quod omnia a se hucusque descripta de actibus Christi sunt ab aliis euangelistis omisla, qui sic loquuntur de christo, ac si post incarcerationem Ioannem incipisset prædicare, & signa peragere.

[Fuit ergo questo,] hoc est, ex quo Christus baptizabat per se & per suos apostolos, idcirco mota est quaſilio contentioſa ex indiscreto zelo procedens [Ex discipulis (id est, ab aliquibus de numero discipulorum) Ioannis (Baptiste) cum Iudeis] qui baptizabantur a Christo, [De purificatione,] hoc est, de baptismo, qui est lotio purgans. Baptismus autem Christi vere intus purificatio appellatur.

- ¶ Ista quæstio fuit cuius baptismus esset præstantior, Christi vel Ioannis. Ioannis nanque discipuli volentes magistrum suum preferre, dixerunt quod eius baptismus dignior esset. Iudei autem baptizati à Christo dixerunt oppositum, scientes quale testimonium perhibuisse Ioannes Christo, dicens, Ego baptizo vos aqua, ille baptizabit vos spiritu sancto: & etiam quia Ioannes venientes ad se misit ad Iesum, ut baptizarentur ab eo, non autem misit Christus venientes ad se ad Ioannem. [Et venerantur discipuli Ioanni] ad Ioannem, ut quæstionem hanc solueret, propriumque baptismi honorem defenderet, [Et dixerunt ei] dolentes & querulantes quod honor magistri ful, & per consequens honor eorum minueretur. [Rabbi, qui erat tecum trans Iordanem] sicut superius dictum est, cui testimonium perhibuit, [dicens, Ecce agnus dei, ecce hic baptizat] [per se & suos discipulos] & omnes venient ad eum, [hoc est, tam multi, ut penitus nulli videantur qui te accedunt, quia & tu ipsi mittis tuos ad eum; quasi dicunt, Ibi frequenter, his paucitas illi honor impenditur, tu incipis partuipendi, & tu ipse es in causa, quia sic illi verbis tuis magnificasti.] ¶ Ipsi discipuli Ioannis nondum perfecti fuerunt, sed aliquid inuidentia inerat eis aegre fertibus quod Christus & eius discipuli Ioanni & eius discipuli præferebantur. Vnde sæpe coniuxerit se pharisæi, quos nouerant amulos Christi contra Iesum, sicut Matthæus habet, Accesserunt ad Iesum discipuli Ioannis, dicentes, Quare nos & pharisæi ieiunamus frequenter, tui autem discipuli non ieiunant? Deinceps Ioannes Baptista benigne docet & corrigit suos discipulos. [Respondit Ioannes, et dixit, Non potest homo accipere quicquam,] hoc est, nihil boni habere, vel acquirere potest, [Nisi fuerit ei datum a calo,] hoc est, a deo concessum, mediate vel immediate. Omnia enim bona, cuncta dona naturæ, vniuersa munera gratia a deo sublimi & benedicto fontaliter profluent. Propter quod dicit Apostolus, Quid habes quod non accepisti? Et, Non sumus sufficiens cogitare aliquid ex nobis, quasi ex nobis, sed sufficientia nostra ex deo est. Et apud Ozeam loquitur deus, Perditio tua ex te, in me tantummodo auxilium tuum, Quanum homo vniuersaliter ita sit, tamē Ioannes id dicit de semetipso: tanquam dicat, Ego cum homo sim, potestatem baptizandi non habeo, nisi ex deo: ille cum deus sit, propria auctoritate baptizat video mihi non derogatur, dum ille pro me honoratur, nec debetis hoc impatienter accipere. [Ipse vos mihi testimonium perhibuit] qui verba mea de Christo dicta audistis, [Quod dixerim in audiendis vobis coram turba] Non sum ego Christus,] non sum filius naturalis, & vnicus, magnum mihi est esse filium adoptiuum, non sum finis, sed via & medium ad finem deducens, non sum Salvator, sed seruus gratia eius indigens, cui & dixi, Ego à te debeo baptizari, & tu venis ad me? sed quoniā missus sum ante ipsum tanquam præcursor & præaco, ut prædicando ac baptizando disponerem homines ad doctrinam, gratiamq; illius. De hoc superius multa iam dicta sunt. ¶ Insuper ponit Ioannes Baptista copiam differentiam, grandemque distantiam inter Christum & se, & quia discipuli sui minus sublimiter fenserunt de Iesu, ideo Ioannes eius magnificentiā fidelissime atque clarissime pandit, non breui verificulo, sed longo sermone, Qui habet sponsam sponsus est. Amicus autem sponsi qui stat & audit eum, gaudio gaudent (id est, intime, cordialiter exultat propter vocem sponsi) cui congratulatur. Hoc ad literam in hominibus ita est, spiritualiter quoque sic fuit inter Christum & eius præcursorum. Per sponsum ergo Ioannes intelligit Christum, cuius sponsa est ecclesia, quam sibi in incarnatione, baptismo & passione despofauit, eam sibi incorporando, per gratia secundando, spirituales filios ex ea generando. Cum enim sponsus ex sponsa generet prolem, conuenit Christo procreare in baptismo filios spirituales per ecclesiam, quasi per matrem fidelium, quæ virtute & gratia sui sponsi regenerat. Ioanni ergo non conueniebat spiritualiter regenerare, sed ad regenerationem disponere. De hoc sponsu & sponsa ait Apostolus ad Ephef., Christus dilexit ecclesiam, & tradidit semetipsum pro ea, ut illam sanctificaret. & ideo Ioannes in Apocal. Veneratur (inquit) nuptiæ agni, & vxor eius præparauit se, & rursus, Vidi Hierusalem, id est, ecclesiæ à deo paratum quasi sponsam ornatum viro suo. De hoc sponsu & sponsa cantatur canticum canticorum. Habet autem Christus triplicem sponsam, videlicet vniuersalem, quæ est ecclesia omnium electorum, quam sibi ab origine mundi desponsare exorsus est per fidem & charitatem: sponsam particularē, quæ est anima sancta, quam sibi quotidie despontat, quosdam ad se conuertendo per gratiam: sponsam singularem, quæ est virgo beatissima, quam sibi despontauit in vtero sive matris. Verum haec duæ sponsæ continentur in prima, ut pars in toto, propter quod dici potest, quod Christus non habet nisi viam sponsam in terra, sicut & viam duntatax ecclesiam habere asseritur, quoniam sint multæ particulares ecclesiæ non discordantes ab ecclesia vniuersali. Cum itaque sit filius dei sponsus noster seu animalium nostrarum, constat, quod fornicatur adulteriumque cōmittit, qui magis adhaeret rebus H terrenis, variabilibus, & caducis, quam sibi: hoc est spirituale adulterium, de quo Psalmista loquitur deo, Ecce qui elongant se à te peribunt. Perdidisti omnes qui fornicantur abs te. De quo scriptum est apud Ozeam, Nulli latari Israël, qui fornicatus es à deo tuo. Magna plane nobilitas atque ineffabilis dignitas animæ, immo totius ecclesiæ esse sponsam sui creatoris, cuius semine imprægnatur, videlicet lumine gratiæ californis, ut sit fuscunda in fructibus spiritus sancti. De quibus ad Galatas dicit Apostolus, Fructus spiritus est charitas, gaudium, pax, patientia, longanimitas, bonitas, fides, modestia, ¶ Denique, per amicum sponsi intelligit Ioannes seipsum, quem certum est in Christi amore ardenter si sum extitisse, qui stet corporaliter iuxta Iesum circa Iordanem: spirituualiter quoque stetit tāquam in omni virtute erectus, in Christi charitate perfectus, nec ad dexteram, nec ad sinistram destitutus animæ gressus, quia non erat arundo vento agitata, audiuitque verba sponsi cælestis, quæ non sunt in toto descripta: nec dubium, quin in verbis Christi cordialissime delectabatur, ideo subditur, [Hoc gaudiū meū impletum est] de assistentiæ & audientiæ qua sponso ecclesiæ astiti, eiusq; vocem audiui, iam vehementer latratus sum, excellentiæ christi mentaliter congaudendo. Fuit autem Ioannes non solum sp̄sī huius amicus, sed etiam paronymphus: quoniā inter Christum & homines fecit copulam spiritualem, spon-

A sām spōso coniungens. Sed si Ioānnes ita dilexerat Ch̄ristū, nōnne mirum est quōd nunquam corporaliter securus est eum, sicut discipuli? p̄fserit cū teste diuino Dionyſio amor sit virtus vniuersitatis? mō istud in tantū dīplūciū Manichæiū vt dicērēt Ioānnes esse damnatum. Et respondendum est, quōd amor Ioānnis fuit veraciter spiritualis, idcirco in spirituali coniunctione quieuit contentus quae fuit: per quod docemur de corporali coniunctione seu p̄fserentiā non debere curare, nisi ad spiritualē p̄fseptū fuerit opportū. Caro nempe (vt ait Saluator) non prodeft, sed sp̄ritus est qui vivificat. Vnde apostolis in corporali p̄fserentiā Christi minus ordinate dilectionem habentibus professus est Christus, Expedit vobis vt ego vadā: si enim non abiero, paracletus non veniet ad vos. Si autem abiero, mittam eum ad vos. Spiritualiter ergo amandus & contrectandus est non solum Christus, sed & quilibet proximus. Idcirco enim dicit A. p̄fpolitus, Etsi nouimus secundum carnem Christum, tamen iam nūc non nouimus. Itēmque, Itaque nos iam neminem secundū carnem nouimus. Deficata nanque & sp̄iritualizata erat affectio sancti Apostoli, cuius se ceterum vestigia. Quārētur, eur & quomodo Ioānnes qui superius dixit se esse indignum soluere calciamēta Christi, nunc appellat se eius amicū? Dicendum, quōd ibi loquebatur turbæ, quæ Christi maiestatem non nouit: idcirco se ibi maxime humiliauit & christum exaltauit. Nunc vero loquuntur suis discipulis inuidia taciti, & inter Iesum ac Ioānnum auerſiūnēt quādā facere cupientibus. Hinc Ioānnes dicit se amicum illius, vt & discipulos suos ad christi prouocet charitatem: sic & nos facere par est, dum sentimus seminatorem discordiæ nos affari, dicendo verba inuidia prouocatiua, tunc ergo charitatibus loquamur de eo, inter quem & nos nititur seminarē discordiam. Vterque autem sermo Ioānnes est verus, quia Ioānnes quātum ad id quod fuit per naturam & propriam fragilitatem, dignus non fuit soluere calciamēta christi: quantum vero ad id quod fuit per charitatem, & gratiam Salvatoris, erat p̄cipiūs eius amicus, non minor quām Euangeli. Ioānnes, [illum oportet crescere, me autem minui.] Quando Ioānnes hoc dixit, fuit christus perfectæ quantitatis in corpore, & perfectæ sanctitatis sapientia & gratia in anima, secundum diuinitatem vero in sc̄ipto omnino incommutabilis permanet. Quod ergo ait Ioānnes, Ipsū videlicet christum, oportet crescere, sic intelligendum est, quomodo deus dicitur magnificari & exaltari à nobis, non quod in sc̄ipto maior fiat vel altior, sed quod eius magnitudinem & sublimitatem agnoscamus, profitemur, laudamus: sic christus creuit, quantum ad magnitudinem famæ & hominum estimationem. Ioānnes vero minoratus est hoc modo, populus enim putauit Ioānnum esse christum, & Iesum esse propheta, non Messiam: sed tempore procedente radiantibus signis documentis que Iesu, & testimoniis Ioānnis cooperante, cœpit populus Iesum tenere pro christo rege Melfia, Ioānnum vero pro varo, p̄cursori, ac nuncio Iesu Christi. Augustinus tangit alium sentum, referendo verba Ioānnis ad passionem vtriusque, vt Christus dicatur creuisse, quia distensus in cruce, Ioānnes vero minorus, quo nūm decollatus: sed quia discipuli Ioānnes cōquerebantur de hoc quōd multi accesserunt Iesum, & pauci Ioānnerū, poterū ita intelligi, Illum oportet crescere, acquirēdo plures discipulos spiritualēs que filios in baptismo, me autem minui, quantum ad numerum discipulorum, quia nonnulli ex discipulis Ioānnis adhāserunt christo. Huius incrementi & decremēti ponit Ioānnes Baptista aliquas rationes. Primam tangit, dicendo, [Qui de s̄eruū venit] id est, christus unigenitus dei, cuius à summo calo fuit egredī, quantum ad diuinitatem, quoniam natus à patre aeterno: & quantum ad humanitatem, quoniam supernaturaliter conceptus & natus ex virgine, spiritu sancto corpus eius formante, [super omnes] s̄. Id est, omnibus creaturis sublimior est, quantum ad vtrāque suam naturam. Nam quo ad diuinā, cunctis p̄fstantior est in infinitum. Hæc ergo ratio excellētæ christi sumpta est ex parte suæ originis: secunda vero accipitur ex qualitate suæ sapientiæ & doctrina. Vnde subiungitur, [Qui de terra est] id est, ex humanis parentibus viro & femina natus est, de terra est, quantum ad generationis origine, [Et de terra loquitur] id est, de inferioribus & terrenis tractat, quantum est ex parte suæ terræ originis. Nihilominus loquitur de diuinis atque cælestibus, sicut per naturalem rationem sicut philosophi, s̄ue per gratias infusionem, & supernaturalem illuminationem, quemadmodū Prophæt & Apostoli, ipse quoque beatus Ioānnes Baptista, quem certū est hoc loco de cælestibus farū, mō de supercælesti bus eloqui, scilicet de patre & filio, [Qui de calo venit] humanam naturā assumendo & visibiliter apparet, supernaturalique modo nascendo, [super omnes s̄.] perfectione naturæ, quo ad suam diuinitatem: & excellētæ gratiæ, quo ad humanitatem allumptam, [Et quod vidit et andini hoc testatur, et testimonium] Supra huius nemo accipit. Hoc verbum p̄cursoris alludit ei, quod supra Christus dixit ad Nicodemum, Amē dico tibi, & quod scim̄ loquimur, & quod vidimus testam̄, & testimoniu mō nostrū nō accipitis: quod b. quomodo intelligendū sit, pauloante expositum est. Ea enim quæ Christus docuit, vidit oculo intellecūtiū secūdū vtrāq; naturam: cognoscendo videlicet omnia per scientiā increatā, vt deus, & per scienciam infusam, vt homo. Denique vt homo audiuīt auribus cordis à deo trinitate in primo instanti incarnationis quicquid deus sibi revelauit. Sed quomodo secūdū naturam diuinam audit aliquid à patre, cū ipse sit sermo patris? Dicēdū, quōd filio dei idem est generari à patre & audiēre à patre. Nascendo quippe à patre recepit plenitudinē deitatis, & per cōsequētā sapientiā, omnemque perfectionē à patre: idcirco dicitur audiēre à patre, non quasi primo subsistens, & postea audiens, vel à patre distans, sed eadem sapientiam atque essentiam recipiendo à patre, quam habet pater: audit ergo, id est, intellectualiter percipit à patre, quicquid intelligit pater. Sed quomodo dicit p̄cursor de Christo, Testimoniu mō eius nemo accipit: cum in Daniele scriptum sit, Omnes populi, tribus & lingue feruent ei, H̄em̄ Psal. Reminiscentur & conuertentur ad dominum vniuersitatem familiæ gentium, sed & quando Ioānnes hæc dixit, habuit Christus non nullos discipulos, & ipse quoque Baptista viue testimoniū christi accipit. Et respondendum, quod Ioānnes hoc assertit, ad insinuandum paucitatem Iudeorum in christum Daniel, Psal. 21.

Philip.
Mich.7

i. Ioan. 5
Marc. i.

Matth.
Lucas

Sup. co.
loan.r.

Jou. I.

Ephes. 4

Coloff:

Sapien.
Marci.
Ioan.

Matth.

Ioan. io
Hebræ.

Esa. 45.

2000.2

Lepid.

Apoca.

credentium: iuxta quem modum dicit Apostolus, Omnes quæ sua sunt queruntur, nō quæ Iesu Christi. Sic etiam Micheas dicit, Perijt sanctus de terra, & rectus in hominibus nō est. [Qui autem accepit eius testimonium] verbis Christi credendo, [signavit] id est, considerauit, & suo actu monstrauit ac indicauit. Quia deus (pater seu trinitas) verax est in seipso in verbis suis atque operibus, qui per diuersa argumenta probavit quod Iesu sit Christus filius dei, videlicet in baptismo per defecsum spiritus sancti in forma columbae, & per vocem quam dixit pater, Hic est filius meus dilectus . per miracula quoque in Hierusalem facta, de quibus confessus est Nicodemus, Nemo potest hæc signa facere, nisi fuerit deus cum eo. Verus etiam ostenditur deus, quia in Iesu impluit quæcumque per Prophetas prænunciavimus de Christo. Quem enim misit deus, verba dei loquitor. Iquæcumque hoc verum sit de ipso Baptista, de quo dictum est supra, Fuit homo misericordia à deo, atque apostolus, inquit vniuersis prædicatoribus sanctis, qui sunt missi à deo, & verba dei hominibus prædicant: hoc tamen de Christo antonomatice dicitur, cū ipse sit omnium missorū atq[ue] diuina loquentiū summus. Præterea ostendit Baptista excellentiā Christi ex parte gratiæ sibi conceitæ. [Non enim ad mensuram] id est, secundum determinatum gradum, & particularem perfectionem, [Dat deus spiritum sanctum] id est, gratiam eius, supplendum est Christo homini, de quo Ioannes nunc loquitur. Ex his autem quæ dicta sunt in expositione primi cap. super illud, Plenū gratiæ & veritatis, patet, quomodo gratia Christi sit perfecta, summa & multiplex, neq[ue] resumenda sunt illa: sed quia præcursor iam astruit quodd sine mensura deus præstítit gratiam Christo , oportet fateri, quod gratia Christi sit aliquo modo infinita. Gratia autem Christi habitualis, nō est secundū essentiā infinita, cū sit pura creatura, quæ nō potest simpliciter esse infinita, sed necessario est determinatio perfectionis & limitata capacitas. Gratia vero vniuersis in Christo est simpliciter infinita, cum nō sit quid creatum, sed ipsum verbum humanæ naturæ gratiis vnitum : nihilominus gratia habitualis in Christo est quodammodo infinita. Primo, quia idonea est ad omnes gratiarū effectus. Secundo, quoniā maior gratia nulli cōmunicari potest. Tertio, quia tota capacitas animæ Christi repleta est gratia. Quarto, quoniam plena atque sufficiens est alii influerent inceſanter. Aliis vero datur gratia secundum aliquę gradum & determinatę perfectionem, prout Apostolus dicit, Vnicuique nostrū data est gratia secundum mensuram donationis Christi. Infinita est ergo gratia Christi, quoniam verbum tantam gratiæ influxit animæ Christi, quātam capere potuit, eratque paratū plus dare, si illa potuisset plus capere. Vno enim verbi cum humana natura, non est facta per gratiā habitualem intermedium, sed gratia ita consecuta est hypoſtatice vniōnem, tanquam effectus ipsius. Et quoniam vno hypoſtatice seu personalis, est summa ac propinquissima, ideo ex ea derivata est tanta gratia ad animam Christi, quod tota eius capacitas fuit repleta. [Pater enim diligit filium] amorem immenso omni creature in experto, supererstanti ac superdulcissimo quantum ad filij diuinitatem. Propter quod dicit Apostolus ad Colos. Gratias agimus deo & patri, qui nos transstulit in regnum filij dilectionis sua. Cum autē dicitur, pater diligit filium, non est simpliciter accipieſendum, cū deus diligit cuncta quæ fecit: sed innuitus, quod incomparabilis sit dilectio patris ad filium: secundum quod apud Marcum ait pater, Hic est filius meus charissimus. Diligit quoque pater filium secundū naturam assumptam amore finito, sed singulare & ampliori quam totum vniuersum, quoniam maius bonū dedit ei soli quā omnibus simul, videlicet personalē vniōne cū verbo. [Et omnia dedit in manu eius] id est, in potestate filij secundum vranquilem eius naturam. Pater enim dedit omnia in potestate filij, secundū naturam eius diuinam, in quantum dedit eandem essentiā atque potentiam quam habet pater. Dando equidem ipsi potentiam istam, dedit ei omniū potestatem, ita q[uod] filius est vniuersorum dominus per autoritatem potens creare, annihilare, & quicquid voluerit facere. Denique secundū assumptam humanitatē dedit omnia in manu eius, quoniam omni creature præposuit Christum, prout Matth. ait, Data est mihi omnis potestas in cælo & in terra. Vi enim Damascenus testatur, Dato Christo homini quod maius est, etiam datum est ei quod minus est. Quoniam ergo datum est ei personale esse verbi, vt sit filius naturalis, quia humanitas Christi subſiftit in increato, personalique esse verbi, imo ipsum verbum est persona seu personalis subſiftientia naturæ assumptæ, ideo datum est ei omnibus creaturis præsidere ac dominari. Sed contra hoc videtur esse illud Apostoli ad Hebr. Non dum videmus omnia ei subiecta. Dicendum, quod nondum sunt omnia Christo homini subiecta, quātum ad sua potestatis plenaria exequitionem & vniuersalem manifestationem: sed hoc fieri in die iudicii, quando ad eum venient & confundetur omnes qui repugnant ei, vt Eſaias dicit. Per hoc itaque pater dedit omnia in manu filij secundū suam diuinitatem, quod genuit filium sibi equalē, omnipotens omnipotentem, vt qualis & quantus est pater, talis ac tantus sit filius: ita quod dare, aliud nō sit q[uod] generare. [Qui credit in filium] fide formata, perseveranti & operatoria, [Habet vitam eternam]. i. beatitudinem sempiternam, nunc in spe, in merito & in radice: non enim inaniter eam preſtolatur, sed habet causam adiſcendi eam, quæ est actio bona ex charitate procedens in adultis. In infantibus vero sufficit fides formata sine opere proprio cum merito christi. [Qui autem incredulus est filio dei, non videbit vitam eternam]. i. diuina visione priuabitur quantum ad peccatum damni, quemadmodū scriptū est, Tollatur impius ne videat gloriam dei, vnde & de Eſaias habetur, Qui incredulus est infideliter agit. Sed cum vita eterna sit visio dei, quomodo infidelis dicitur non visurus vitam eternam, quasi fideles sint ei visuri? Et respondentum quod intellectus reflectit super proprium actū, idea sancti in patria sua beatificam visionem vident, hoc est, cognoscunt. Potest quoque per vitam eternam intelligi beatitudinē obiectalis quæ est deus, quem increduli nō videbunt per speciem. [Sed ira dei] id est, iusta vindicta manet super eum, jid est, eternam damnationem incurrit, quantum ad peccatum damni. Omnes quidem, teste Apostolo, nascimur filij ire, sed ira dei nō manet super electos atq[ue] fideles. Super infideles vero in sua perfidia persistentes sine fine manebit, vnde in Apocalypsi inducitur, Timidis autem & incredulis &

A excretatis pars illorum erit in stagno ardenti igni & sulphure. Ex praefunditis verbis & factis Ioannis moraliter edocemur ne indigne feramus, dum alij nobis praeferuntur, quibus maiores aestimabamur, nec aliquid boni propriis viribus ascribamus: quia non potest homo habere vel accipere quicquam, nisi fuerit ei datum de celo. Patet quoque ex his quanta sit certitudo fidei christiana, quia data est ab unigenito filio dei, qui non alia nobis narravit quam que vidit in patre & audiuit ab eo. Propterea Ioh. 19. multo dannabilius est non recipere legem euangelicam, quam fuit non credere legi Mosaicæ, prout ad Hebreos plenius docet Apostolus.

¶Elucidatio. Cap. IIII. [*Et autem cognovit Iesus quia audierunt pharisaei.*] **Articulus xi.**

Et loco describit Euangelista in estimabilem, prorsusque ineffabilem dignationem filij dei, que manifestatur in praesenti capitulo variis modis, videlicet quod non nostrae prauitatis defectus, laboresque sustinuit; quod mulieri peccatrici a pie, diffuse ac dulciter loqui dignatus est, quod ignorantes tam charitatibus instruxit, quod pro conuersione gentilium tanta prodigia fecit. Dicit igitur beatissimus Euangelista, *[Pr autem i.e. postquam cognovit]* hoc est, se cognoscere demostrait Iesus, qui secundum quod deus nouit omnia ab aeterno, & ut homo talis cognovit omnia quae fuerunt, sive vel erunt a primo instanti creationis animae suae: vel simpliciter, ut cognovit Iesus, hoc est, ex aliorum relatu percepit, *[Quia audierunt pharisei, & Iudei, & Christi redeuentibus suscepto eius baptismo, Quod se plures discipulos facit ex baptizantem]* quam Iohannes id est, maiorem partem Iudaeorum suo magisterio subdit atque baptizat, quam fecit Iohannes Baptista. Fecit enim Christus discipulos non per hoc duntaxat, quod alii fortis verbu dei propo fuerit, sed quia eis intus gratia aduertendi, cōsentendi & obedienti infudit, idcirco ratio magisteri sibi praecipue competit: iuxta quod ait Marthae, *Nolite vocari Rabbi, vnum est enim magister vester christus,* quoniam Iesus non baptizavit, sed discipuli eius. *[Præcedenti capite dixit Euangelista, quod Iesus baptizauit, quomodo ergo nunc dicit, quod non baptizauit? Et respondendum quod Iesus primo ad tempus baptizauit non quoslibet, sed suos discipulos propria manu: quo facto commisit eis baptizandi officium, & ipse vacabat doctriñam, vt dictum est supra: quod ergo nunc dicitur quod non baptizauit, referendum est ad tempus sequens. Augustinus, Beda, & alii multi sic soluti, quod Iesus baptizauit, & non baptizauit. Baptizauit nepe intus a culpa laudato, non baptizauit autem fortis corpora aquis tingendo: verum quia mox subditur, sed discipuli eius,]* constat Euangelistam loqui hoc loco de exteriori baptismate. Discipuli enim non mundabant a culpa, nisi instrumentaliter, ideo prima solutio planior est: quæ tamen ab intentione istorum non discrepat. *[Reliquum Iudeam]* id est, illam partem terra promissionis, in qua habauerunt tribus Iudeæ & Benjamin atq; Leuitica. Ab eo tempore quo decētribus a domo David diuise sunt, & virtuosos aureos adorauerūt, cōstruxerūt sibi sacerdotes de extremitate populo, filii Lili venerūt & habitauerūt in regno Iudeæ, ubi fuit templū & locus sacrificiorū, & cultus dei permanit, vt pater in libris Regū. Tota autem prouincia illa vocabatur Iudea à tribu Iuda, quoniam principalior fuit ac maior, sicut & Iudas inter fratres suos fortissimus extitit, vt habetur in lib. Paralipomenon. Imò ante predictā divisionē tota terra promissionis nominata fuit Iudea, propter regiam excellētiā tribus Iudea: iuxta illud in Psalmo, *Facta est Iudea sanctificatio eius.* Cur Christus reliquit Iudeam, nūquid timore per illorum quos solo nutu destruere potuit? Non utique: sed propter alias rationes. Primo, cedens perueritatem & rancori eorum ex cōpassione, ne eū persequendo grauius peccaret. Secundo, dans exemplum fugiēdi persequētes pro loco, causa & tēpore, quādo videlicet potius expedit fugere quam manere. Vnde & alibi loquitur, *Cū persecuti vos fuerint in vnam ciuitatem, fugite in aliam Tertio, ad insinuandum, quod Matigratis saepe subtrahēdū est verbū dei propter indignitatē illorū, & reuidentem verbi diuinī, ne vili-pendatur. Propter quod Salomon dixit, Qui erudit derisorē, ipse sibi iniuriā facit.* Et denuto ait scriptura, *Vbi nō est auditus, nō effundas sermonē.* Propter simile causam Paulus & Barnabas reliquerūt Iudeos, vt in Aethibus apostolorū habetur. Vobis oportebat primo loqui verbū dei, sed quia repulisti illos, cōuerterūt ad Gētes. *[Et abiit iterū in Galilaeam]* de qua natus fuit, & à qua abiit primo in Hierusalem. *[Oportebat autem cum transire per mediū Samariam,]* i.e. per terram Samariæ, quæ inter Iudeam & Galilæam sita fuit, siquæ ex cōgruitate viæ oportuit, id est, conueniens fuit Iesum ire per terram illas, sed quod non oportebat ex necessitate palā est. Poterat quippe dominus Iesus ductu angelico ferri de loco ad locum: sed nec tali famulatu indiguit, quoniam poterat dotem agilitatis afflumere, & per eam in breuissima horula longissima spacia petrare, imò præter hos modos potuit propria potestate, puta virtute verbi, velocius moueri quam corpore glorificata per dotem agilitatis. Porro, in scripturis per Samariam quādoque definatur principalis vrbs terra illius, à qua tota prouincia appellatur Samaria: tamen vrbs illa cū destrucca fuisset & reparata, dicta fuit Sebaste. Quandoque autem per Samariam signatur prouincia illa, vt nunc. *[Venit ergo Iesus]* cum discipulis suis *[In ciuitatem] Samaria,* *[Quæ dicunt sibi,]* quæ in Genesi dicitur Sichem. Istud dicit Euangelista per anticipationem, quia *(vi infra habetur)* Iesus nondū introit ciuitatem, sed foris permanit, & postmodū sibi ingressus: propter quod subditur, *[Iuxta predium]*, i.e. agrum qui fuit extra & prope hanc vrbum, *[Quod (predium) dedit Jacob (mortuus) Ioseph filio suo.]* Vnde in Genesi ait ad Ioseph, *Do tibi partē vnam extra fratres tuos, quam tulisti de manu Iudei Amorræi in gladio & arcu meo.* Vrbs ista cecidit tribui Manasse filii Ioseph. *[Erat autem ibi] Juxta præ Iudeum istud, [Fons] Iacob, i.e. puteus quæ habuit Iacob, quādo habitauit iuxta huc locū, quādo videlicet à Genesim*

iam putatur esse vir tuus legitimus. [Non est tuus vir.] Hoc videlicet, non habeo virum, vere dixisti.
¶ Posset hic disputatione lôga induci, quomodo intelligenda sint hæc. Mulier equidem ista fuit cù adultero, quem tamen ipsa dixit esse suum maritum, & alij sic credebat, sicutque notoriū in ciuitate Sichar quod mulier hæc fuit cù viro isto, vt cōmuniter assurserunt expositoris. Dum ergo mulier dixit Christo, Non habeo virum, si per virū intellexit virum legitimū, publicauit propriū crimen quod infidebat ab scondere: si vero per virū intellexit quemlibet masculū, negauit quod erat notoriū. Nō ergo Christus dixisset, bene dixisti, non habeo virum. Ad hoc respondendum videtur, quod mulier more adulterari loquebatur sophistice, dicens, Non habeo virum, nomine viri intelligens viri legitimū, & ergo verū dicebat materialiter: sed nomine viri voluit Iesum intelligere quamlibet masculū, vi ipsa continebat deretur, sicque neptebeatur formaliter, quoniā fallere fatigebat, nec verebat alieno veritate abscondere, quem putauit secreta sua latere, mōxque recedere. [Dicit ei mulier, Domine video] hoc est, ex reuelatione secrorū meorum confidero. [Quia propheta es tu.] ¶ Sed cum prophetia sit de futuris contingentibus, quomodo sequebatur Christum esse prophetam, quia præterita & præsentia occulta cognouit? Dicendum, quod licet prophetia propriissime sumpta recipiat futurum contingens, est tamen, secundum dum Gregorium, etiam de præteritis & præsentibus diuina revelatione patefactis. Mulier ista nūccepit cognoscere excellentiam Christi, videlicet quod esset propheta, sed nondum sciebat, quod esset filius, impletor, ac dominus prophetarum: quoniā itaque vidit eum in diuinis illuminatum, proponit sibi questionē, vel potius obicit sibi argumentū ad probandum errare Iudeos, qui dixerunt, quod in Hierusalem adorare oportet. [Pateres nostri] videlicet Iacob & filii eius, & filii Israël egredientes ex Aegypto, Genesi.33. [In monte hoc, id est, in monte Garizim huic loco propinquop] Adorauerunt, quod Iacob habitauit apud Sichem, quia in locis altis seu montibus orare & sacrificare solebant Iudei & patres eorum, templo nondum constructo, secundum quod dominus dicit ad Abraham, Tolle Isaac & offer illum mihi super vnum montū quem monstraueri tibi. Sed & sex tribus Israël stabant in monte Garizim ad benedicendum, & alia sex in monte Hebal ad maledicendum, quemadmodum in Deuterio iussicerat dominus. Deute.3. Sed quomodo mulier ista nominat sanctorū patriarchas patres suos, cum non esset de semine illorū progenitor? Samaritani qui ppc fuerunt natione Gentiles, quia Salmanasar rex Assyriorū decem tribus parum occisis, partimque capti ac translati, posuit Medos in terra decem tribuum, qui cum deuorarentur à leonibus eo quod deum Israël non colebant, misit eis rex Assyriorum vnum de facerdotibus populi Israël, vt doceret eos liturgiam dei terræ Israël: quo factō, cetero per colere dominum, recipientes dunataxas quinque libros Mosis, & idola sua non relinquentes, prout in libris Regum plenius recitatur. Dicendum quod mulier vocat illos suos seu Samaritanos patres, quia Samaritani sequebantur cultū & ritum illorū in multis, & propter reverentiam patriarcharum. [Et vos (Iudei) dicitis quia Hierosolymis est locus] hoc est, templum in monte Sion, [Vbi adorare oportet?] id est, expeditius est quam in monte Gerizim. Iudei autem non dixerunt quod oportet de necessitate adorare in templo Hierusalem, quasi deus alibi non caudiret, nam in synagogis suis orare conueinerunt: sed afferebant conuenienter locum orandi esse in Hierusalem: quod & verum fuit, quoniā deus specialiter elegit locū illum procul suu, præsertim ad sacrificandum. [Dicit ei Iesus, Mulier cede mihi,] que vides esse prophetā. Nisi enim Esaia.44. credideritis non intelligetis, & accedentem ad deum necesse est credere. [Quia veniet hora, quando neque Hebria.11. in monte hoc (caro) in que in Hierosolymis adorabitur patrem.] Hoc intelligi potest duplicitur. Primo, q̄ conuersi ad Christū non adorarent patrem calestem in prædictis locis eo modo quo ante, videlicet extimando quod determinatio & distinctio locorum tam multū prodeſſent ad effectum orationis obitū, nōdum, sed spiritus effecti spiritualiter adorant, scientes quod virtus & valor orationis nō principiā liter cōſitit in loco, sed animo. Secundo sic, veniet hora, &c, quod impletū videtur tempore deſtructio-nis Hierusalem à Romanis, qui & tunc plurimi Samaritani crediderunt in Christū, atque in ecclesiis adorare curabant. [Vos (samaritani) adoratis quod nescitis.] Adorabant enim deū omnium creatorē quem nesciebant, id est, male & false de ipso senserunt, purantes deū esse corporeum, circuſcriptum, & linea-mentis corporalibus figuratum. Adorabant quoque & idola que nescierunt, putantes aliquid diuinitateis illis inesse, que plena fuerunt demoniis. [Nos (Iudei) adoramus] quod scimus, id est, deūnūm quem vere Psalm.95. cognoscimus. Christus cognovit eum per speciem, cateri per fidem. Notus enim in Iudea deus. Ceteris enim nationibus ad diuersos errores ruentibus, remanist in populo Israëlitico vera cognitio dei. H [Quia falsus ex Iudeis est,] hoc est, ex populo Iudeorum Saluator mūdi incarnatus & ortus est: vel, falsus ex Iudeis est, hoc est, falatio gentium ex Iudeis depedit, puta à christi passione, & apostolorū predicatione. [Sed venit hora, & nunc est.] Videlicet tempus euangelie legis, [Quando venit] hoc est, fideles, synce-ri, atque deuoti. [Adoratores adorabunt patrem] id est, deū trinum ac simplicē, cui dicimus, Pater noster qui es in celis. [In spiritu] hoc est, corde interno, in spirituali intellectu, in spiritu sancto, non solū in locis determinatis, in grossa imaginatione, in proprio sensu, [Et veritate] id est, si de illuminata in vera iustitia ad dei honorem, & propter veram beatitudinem adipiscendā. Denique secundum Augustinum, patrē in veritate adorat, qui patrē aeternum in nomine filii inuocat, hoc est deū veraciter inuocare, id est intus & ex corde vocare: quod quā salubre fit, pandit Psalmista dicendo, Prope est dominus omnibus inuocatibus eū in veritate. [Nam & pater (calix) tales querit] id est, veros adoratores requirit & approbat. Vult enim nos esse tales, [Qui adorant eum in spiritu & veritate,] vt dictum est, cuius ratio subditur, [spiritus est deus] id est, spiritualis, incorporalis & simplex essentia, vt pote actus purus, mēs separata: est tamen honoratus similitudine in tellebus. [Et eos qui adorant eum] adoratio latraria, quæ soli deo debetur, [In spiritu & veritate] secundum sensum inductum, [Oportet adorare.] si debeat exaudiri. Actio quippe rationalis creaturæ per hoc cōplacet deo, quod per eā asimilatur atq; vnitur sue creatori. Per adoratio-

A nem autem in spiritu & veritate factam, assimilatur & coniungitur deo. Per hanc enim simplificatur, & recte ascendit in deum, transcendendo cuncta terrena, omnesque distractiones, & seipsum pure elevando in creatorum. Vnde oratio, dicitur ascensus mentis in deum, quasi dicat Saluator, si deo localis, corporalis, materialis esse in propria natura, adorandus esset in determinatis locis dunxtat & ritudibus phantasias. Nunc vero cum sit spiritus simplicissimus, in interiori adorandus est templo, ut anima redat ad seipsum, & collecta, atque in deum forti stabilitate erecta inuocet deum, quemadmodum in Ecclesiastico legitur, Ante orationem prepara animam tuam, & noli esse quasi homo tentans deum. Hinc dicit Apostolus, Si ore lingua, mēs mei sine fructu est, quid ergo orabo spiritu, orabo & mente. Itaque non vaga & hue illucque discurrere nōtē imploranda est gratia dei, vt omni custodia custodiatur oratio, cor siū, occasione euagationis vitando, & cū feruore incipiendo, quod nō est modice laboriosum secundū quod Abbas Agathon dixit, Non est labor sicut orare deum. Porro Saluator dicens, veri adoratores, innuit esse quosdam adoratores falsos, videlicet qui vel male sentiunt deo, sicut haeretici, vel propter humana præconia, seu carnalia commoda, aut temporalia lucra otant, sicut hypocritæ, vel deum quem oranda honorare videntur pessimis moribus in honore orant, de quibus deus ait per Esaiam, Esaiæ.29. Populus hic labiis me honorat, cor autē eorum lōge est à me, propter quod in vanū colunt me. isti nō exaudiuntur. Qui enim declinat aurem suam ne audiat legē, oratio eius erit execrabilis. [Dicit ei mulier, Marc.7. scio] ex communi fama vel autoritate scripture, Quia Mēsias venit id est, mox vēturus est, [Qui dicitur Prouer.28. Christus.] Samaritanis nanq; nouerant, vt in Genesi predictum est, Non auferetur sceptrum de Iudea, & Gene.49. B dux de memoribus eius, donec veniat qui mittendus est, & ipse erit expectatio gentium. Quoniam ergo viderunt iam regnum à feminis Iudea ablatum, atque Herodii Ascalonitarum alienigenæ datum, poterant scire quid tēpus aduentus Mēsiae instaret, & hoc erat tunc publica fama apud Iudeos, vnde miserunt ad Iōanem sc̄iscitantes, an esset Christus. [Cum ergo veniret ille, nobis annūciabit omnia] id est, certificabit nos de questionibus vniuersis, & carteri ad salutem spe etatibus, quasi diceret mulier ista, Tunc plenius instruēmentum de omnibus istis. Omnes autem Iudei, & carteri de Christo aliquid loqui scientes, exspectabant eum, quasi sapientissimum magistrum, summiūque prophetam. [Dicit ei Iesu,] dominus in estimabilis dignationis, Ego sum (Christus) qui loquor tecum.] quoniā enim Iesu vidit hanc sc̄eminam de cognitione diuinorum sollicitum, reuelauit ei seipsum. [Et continuo venerantur discipuli eius] redeutes de civitate Sichar, in qua emerat escas, vt venientes manducaret eum Iesu supra puteum, vt opinor, prout solent pauperes facere. [Et mirabantur quia cum muliere loquebatur.] Nihil mali suscipiantur, sed mirabātur vel magnitudinem dignitatis Christi, quid cū muliere infidelī tā familiariter cōferebat, vel quia cōsuetudinem loquendi cum mulieribus seorsum ac priuatim non habebat. [Nemo tamen (ex discipulis) dixit,] Christo Quid quavis, aut quid loqueris cum ea? Propter reverentiam enim magistri sui nō tale dixerunt, certi quid non sine ratione afflatus fuit hanc sc̄eminam. [Reliquit ergo hydriam suam mulier] ad puerum. Præ admiratione enim eorum que audiuisti, & dilectione quam concepit ad Christum, qui etā dignanter ac dulciter fuerat allocutus, quod Iudei non sc̄essint: præ desiderio quoque salutis populi sui, oblita est aquā corporalem secū deferre, aqua sapientiae degustata. [Et abiit in ciuitatem (Sichar) & dicit illis hominibus] suis conciubus, Venite & videte hominem qui dixit mihi omnia quæcumque feci. hoc est, opera mea præcipua: vel mulier dicit hoc per hyperbole, seu excessum, ad innuendū quod Christus dixit sibi multa occulta de suo statu. Homines enim in admiratione magna positi & amore accensi frequenter per excessum loquuntur, non intēdentes aliquid falsi asserere, sed rei magnitudinem aperire. [Numquid ipse est Christus?] Tranquā dicit, videtur per tantū miraculū quod sic.] Mulier ita impleuit quod ad monet Petrus dicendo, Vnde quisque sicut accepit gratiam in alterutrū illam administrantes, & talētū sibi concessum studuit fructuose expendere. Ad literā quoque reliquit hydriam suam, quia intēdebat statim reuerti, & plenius informari, sic & nos dū illuminationē & gratiā Christi experimur, hydriam nostram, id est, ventris curam, voluptatē, omnēmq; terrae substantiam paruipendere vel abiectare debemus, aliisque ad similem gratiā pro posse adducere. Vnūcūq; enim mādauit deus de proximo lūo, quē admodū in Ecclesiastico legitur, Et exterrit nō citate, habitatores eius, nouitatem rei permot, & ad crendum dispositi, Et venerantur ad eum: sic & nos salutaribus exhortationibus acquisierē par est, quoniam egestas & ignominia ei, q; deserit disciplinā, vt scribitur in Prouerb. [Interea] id est, inter hac, ut pro D te inter recessum mulieris, & Samaritanorū accessum, Rogabant eum discipuli eius dicens, Rabbi, manduca.] cōpatiebant enim fatigationi sui magistri, & propriā fami confulere quæsiuerat. Ipsi nanque elūebant, & quia non præsumebat comedere nisi magistro iubente, incipiente, & escam benedicente, idcirco rogabāt vt māducaret. [ille autem dixit ei, Ego cibum habeo manduare] id est, spirituali alimonia animā meam reficer, sc̄ilicet opere virtuoso, quod menem alit atque delectat: quemadmodū scriptū est, Cibabit illū pane vitæ & intellectus. [Quem vos nescitis,] qui nondum cognoscitis mysteria mea. [Discibant ergo discipuli,] verba magistri de materiali cibo intelligentes, [Admissum,] quia ex reuertenſis quam habebat ad magistrum suum, non audebant faciliter alloqui cum. [Numquid aliquis attulit ei manducare?] Non uerant siquidem quod nihil alimenti attulit sc̄ens. Non mirū quod mulier non intellexit verba Christi de aqua, cum discipuli non intellexerint verba eius de esca, [Dicit ei Iesu,] seipsum exponēs plane & cito, non per ambages atque circuitum quo loquutus fuit ad sc̄eminam. Discipulis enim tanquam familiaribus patefecit mysteria, carteris tanquam extraneis loquebatur obſcurius. [Mens cibis,] præcipiūs, id est, in quo magis quām in corporali cibo delector & recreor, [Est ut faciam voluntatem cibis qui misit me,] i. facere opera deo patri placentia, [Vt perficiam opus eius,] singulare & maximū, id est, hominū conuersiōni intendam, atque humani generis liberatiōne cōsummē, de quo opere ait infra Saluator, Opus consummaui quod dediūt mīni ut facerem. [Hic docuit nos Christus suo exemplo, ut spiri- Psalmo. Eccle.18. 1.Cor.14. Prouer.4. Ioan.1.1.

tualem refectionem aliorum propriè corporali refectioni præferamus, potiusque escam cordis q̄ corporis requiramus. Loquitur autē scriptura de cibo multiplici, ut pote de cibo seu pane beatorū regnum, qui est ipsa diuinitas vel eius fructus, qua dulcissime atque firmissimè sustentatur comprehensores. Vnde in Luca loquitur Christus discipulis, Ego dispono vobis, sicut dispositus mihi pater, vt edatis & bibatis super mēsam meā in regno. Et alibi scriptum est, Beatus qui manducabit panem in regno dei. Secūdo, de cibo sacramentali iuxta illud, Caro mea vera est cibus. Tertiō, de cibo interne coniunctionis, ut est illud, Fuerunt mihi lachrymæ mēas panes die ac nocte. Itēmq; Cibabis nos pane lacrymarum. Quartō, de pane bonæ ac meritaria operationis, ut habetur in Ecclesiastico, Ante obitū tuum operare iustitiam, quoniam non est apud inferos inuenire cibos. Quintō, de pane corporalis refectionis. Deinde ostendit Christus per simile, quod iam adfuit tempus prædictarū operationis, videlicet conuersionis hominum, [Nōnne vos dicitis, quatuor mensis] lunares, quibus vtuntur Iudei in cōputando, sunt id est, restant, [Et mensis venit] id est, antequam corporalū visualiſque mensis seu frugum collectio implatur. [Ecce dico vobis, levate oculos vestros, & videat regiones, quia ita alba sunt ad messem.] Si adhuc quatuor mensis restabant ad messem, palam quod verba ista nō possint de corporali messe intelligi. Est igitur sensus, Leuate oculos vestros mentales, i. corda considerando erigite, & videat regiones, id est, habitatores terræ interiori viu apicite, quia ita alba sunt ad messem, id est, tempus est ut congregentur in horreum meum, & perducantur ad fidem. Nunc enim venit tempus miserationis & gratiae: pōrest autē specialiter referri ad Samaritanos Christo propinquantes, qui dispositi erāt ad fidei receptionem, quasi dicat Salvator, Istos Samaritanos coniunctos quæ peccatores oculo compunctionis apicite, & magis curate ut eorum cōuersione quām corporali comeditione intendant. Dicitur vero collectio hominum mensis, per similitudinem: quemadmodū enim in messe colliguntur fructus terra in areā, sic electi congregantur intra ecclesiam. Insuper aduertēdū, q̄ scripture loquitur de dupli messe spirituali. Vna, quam homines spiritualiter cōgregantur per fidem & gratiam intra ecclesiam militantem, Vnde in Matthæo habetur, Rogate dominum mensis, ut mittat oportarios in messem suā. Alia est mensis, qua electi colliguntur per gloriosam resurrectionem intra ecclesiam triumphantē ac patriā, de qua aī Christi in Matthæo, Mellores sunt angelii, mensis vero cōsummatio mundi. Deinceps subditur de mercede messe mēs, videlicet de præmio doctorum & prædicatorū, [Et qui metit,] hoc est, falce seu verbo prædicationis homines ad fidem gratiāmque inducit, [Mercedem accipit,] ut pote gloriā regni cælestis, præmium essentiale, quod est visio dei, atque aureolam quæ martyribus, virginibus, & doctōribus est promissa, [Et cōgregati fructū] hoc est spiritualis filios sua prædicatione conuersos, [In vitam æternam,] quia ad eam finaliter dirigit eos. Vel cōgregat fructum, hoc est, meritum copiosum, pertingens in vitā æternā, quæ est finis & præmium. Omnim quippe diuinarum perfectioni alitissima est dei cooperatōrem existere, in reductione hominum ad suum principium, finēmque ultimum, secundum Dionysiū de quorū præmio scriptū est in Danieli, Qui multos erudiunt ad iustitiam, fulgebūt quasi stellæ in perpetuas ēternitatis, [Et qui seminat,] i. chorus sanctorū patriarcharū, & veterū prophetarū, qui primo, ceperunt verbū dei in cordibus hominū seminarū, atq; principia fidei tradere. In qualibet enim facultate seminarū, qui dat prima principia, secundum Originem, [stimul gaudet (i. cum electis & a se conuertis in celo laterit) & qui metit,] i. chorus A postolorum & prædicatorū, qui homines ad fidem dispositos ex doctrina patriarcharum ad fidem catholica & christi gratiam suis sermonibus perduxerunt, etiam cū patriarchis in celo exultent, [In hoc enim (hoc est, in factō isto spirituali mensis) est verbum verum] hoc est, verificatur, & locum habet illud communе prouerbium, quo vtebantur Iudei, dicendo, [Quia (hoc est, quod) aliis est qui seminat, & aliis qui metit,] Hoc dicebant de messe corporali, quād alius seminarū, sed alius fructum collegit: quod & in spirituali messe interdum contingit, ut dictū est: non tamē semper fit ita, imò sicut in corporali messe sāpē idem est seminarior & messor, seu fructus pectoris: sic in messe spirituali frequenter idem est qui seminarū, inchoando cognitionem fidei Christianæ in aliquo, & qui metit perducedo eum ad plenam conuersiōnē. Sic enim gloriatur Apostolus Paulus ad Romanos le prædicasse Christum, vbi ante non fuit annuntiatus, ne super alienum fundamen-tum fabricare videretur. Sed quantum ad Iudeos, qui Moysen & prophetas receperunt, & quantum ad Samaritanos Moysen recipientes, tenet verbum Christi, quia in illis priores sancti seminauerunt, apostoli vero messerunt, [Ego misi vos mettere] hoc est, ad fidem colligere, [Quod non laborasti,] hoc est, po-pulum Iudeorū quem veitris prædicationibus, scripturis, & laboribus non dispositus ad fidem recepcionem, [Alii laborauerunt] hoc est, prædicti seminariorum patriarcharū, ac vates non sine labore, populu Iudeorū ad Christi receptionem preparauerūt, prænunciando eius aduentum, docendo vniuersitatis cultum, & vitia populi extirpando, [Est vos in labores eorum introiisti,] hoc est, populū ab illis sanctis prepara-tū, cultū, & doctūm conuertisti: quod dictum est pro toto tempore quo apostoli in Iudea prædicau- runt. Non enim tot milia Iudeorū conuertisti, & spiritualiter posse distinxi, nisi per scripturas prophetarum ac patriarcharum dispositi fuissent ad Christianam fidei susceptionem. Vnde & Petrus in die pentecostes, allegando Ioēlem, conuertit tria milia Iudeorū. Postremo, quamvis prædicatio Aposto-lorum fuit mensis, respectu prædicationis præcedentium patrum, fuit tamē semen & seminatio per cōparationē ad fidem, & opera meritoria auditorū, & etiam quo ad propriam remunerationem in patria: secundum quod dicit Apostolus, Qui seminarū in benedictionib; de benedictionibus metet vitam eter-nam. [Ex ciuitate autem illa] nomine Sichar, Multū crediderunt in eum Samaritanorū (credentes quod est Christus) propter verbum mulierū testimoniū perhibentis, quia dixit mihi omnia quæ cunque feci: quod nō potuit fieri virtute humana. [Cū venissent ergo ad illū Samaritanū, rogauerūt eū, ut ibi maneret] in Sichar, cupiebat enī plenū informari de fide à Christo, [Et māsi tibi duos dies,] ¶ cur christ⁹ qui cœpit facere & docere, ibi sic

A mansit inter Samaritanos tam diu, cum dixerit alibi, In ciuitates Samaritanorum ne intraueritis? Dicent. Acto. 11 dum, quod Christus legislator non fuit sub lege hac generali. Cœpit autem facere & docere, ea quæ ad Matth. 10 præcepta speclant moralia. Item, quod modicum est, pro nihilo reputatur; christus vero nō fuit mul. Actu. 11 tum cum Samaritanis, [Et multo plures (ex Samaritanis) crediderunt, propter sermonem eius] tanquam ob eau-sam persuasoriā ad fidem aliquo modo inducentem. Erat enim docens sicut potestatē habēs, quia Matth. 7, diffusus est gratia in labiis eius. Propter sapientiam igitur reliquem in verbis Christi, & efficacissimā Psalm. 44 eloquentiam eius crediderunt in eum. Nunquam enim sic loquutus est homo, sicut hic loquebatur. Ioan. 4, [Et multici (Samaritanæ) dicebant, quia iam non propter tuam loquaciam,] id est, testimonio oris tui [Credimus] tanquam proper causam solam siue præcipuum. Nihilominus crediderunt etiam propter testimonium eius, sed non propter hoc solum aut principaliter, [Ip̄s enim audiuimus,] id est, audiendo verba eius sapientia, p̄fissimā considerauimus, [Et cōfimus,] id est, certe cognoscimus. Quamvis enim maior sit certitudo eius, mē verita-dentia in scientia quām in fide, tamen maior est certitudo adhærentis in fide quā in scientia. Fides quo tū adhæret, quae innititur certiori fundamento, videlicet in creaturā & incommutabili veritati scientia autem natura Genes. 1, rationi, quæ frequenter decipitur, [Quia hic est vere salvator mundi] hoc est, vniuersalis redemptor to-tius generis humani. Noverant enim Samaritani ex libris Mosi, humānū genus à paradiſo expulsum propter originale peccatum, à quo liberari indigebat per Christum, [Pst̄ duos autem dies] quibus man-
Luca. 4, sit cum Samaritanis in ciuitate Sichar, [Exit inde,] quia iam robortor erant in fide, [Et abiit in Galileam,] Matth. 13. Aliqui tamen dicunt, quod diuerterit à Nazareth in qua erat conceptus, nutritus, ac demoratus. Voluerunt enim eum concives sui precipitare, ut dicit Lucas. Vnde subiungitur, [Ip̄s enim Iesu testimonium per-hibuit, quia propheta in sua patria honorem non habet,] quasi dicit Euagelista, Ideo recessit à Nazareth, quia spreuerunt eum contributes ipsius. Alij vero affirmant oppositum, & quod ait, Non est propheta sine honore, referunt ad tempus præteritū, quando habitatores Nazareth spreuerunt eum, quoniam nondū viderant signa eius, que postmodum in Hierusalem conspicerunt, sicut patebit. ¶ Porro quod dicit, Mar. 6, Non est propheta, &c. Marcus plenius recitat hoc modo, Non est propheta sine honore, nisi in domo Reg. 20: sua, in cognitione sua, & in patria sua. Quod nō est intelligendum pro omni tempore & singulis com-patriotis. Interdum enim propheta seu alius quicunque excellens, à suis cōpatriotis cōtemnitur, & in-terdum ab eis honoratur, ut patet de Esaiā, quem Hierosolymite tempore Ezechiae honorauerunt, tē-pore vero Manasses spreuerunt & occiderunt. Sed hoc vniuersaliter verum est, quod conterranei atq; concives eum muniter priores sunt ad contēndendum prophetam, seu alium eminētēm inter eos na-tum, & conuerteri, quā extraēti, quod certum est oriri ex superbia atque inuidia: quoniam homines mā-le ferre possunt, q̄ cōpares sui eis preferantur, & concipiunt excellentiā illorum quasi minoratiā pro prię dignitatis, ita q̄ comparatione illorū viliores videntur & minus reputantur, de quo dolēt, & ad de-C trahendū aut persequendū prouocantur. Compatriotē quoque melius sciunt mutua imperfectionē quām alij, & vberitatem conuertunt oculū mentis ad considerandū alios, secundū id quod erant tempo-re p̄pūrūt, vel quando eos non excellebat. Sed vera charitas exigit, ut de perfectione & gratia compa-triotarum, domesticorum, & vicinorū, amplius gaudeamus, eōsque, lm̄ deum in eis, puta in donis suis veneremur. [Cum ergo venisset (Iesus) in Galileam (patriam suam) excepserunt eum] Galilæi cū honore, cuius ratio subditur, [Cum omnia vidissim quæ fecerat Hierosolymis in die festo,] videlicet multa & magna miracula que fecit in Hierusalem in festo paschali, ut dictū est in Ioanne. Propter qua credidit Nicodemus & Ioan. 22 dixit, Nemo potest hēc signa facere quia tu facis, nisi fuerit deus eum. eo. Quo modo autē Galilæi vide runt hēc signa, subiungitur, [Et ip̄s enim (Galilæi) venerunt ad diem festum] paschæ, quando Iesus operatus est illa. Tenebatur enim præcipue in solēnitate paschali oblationem facere in templo Hierusalem. [Pe-rit ergo Iesus iterum in Chana (villa) Galilæa] prouincie, [Vbi fecit aquariū vinum,] vt dictū est secundo capi-te. Secundum August., & Bedam Galilæi accepserunt Iesum cum honore quodā superficiali, non ex dilectione vel fide, sed curiositate, propter signa prædicta alij tamen aliter sentiunt.

¶ Prosequutio huius capitū, [Et erat quidam Regulus, cuius filius infirmabatur.]

Articulus duodecimus.

D
Actu. 2.
2. Cor. 9.
E

t erat quidam Regulus, cuius filius infirmabatur ēpharnāum. In hac enim ciuitate, quæ fuit metropolis Galilæa, habitauit Regulus iste cum filio suo febricitate. Denique secundum Bedam, Regulus iste vocatur diminutus quasi parvus rex. Chrysostomus vero dicit, quod non erat parvus rex, sed Regulus nominatur, quoniam regiæ stirpis erat; alij dicit quod vocatur Regulus, quia officialis erat Cæsar, deputatus ad custodium viris Capharnaūm, quos sequitur quidam, repro-bans dictum Beda per hoc quod Romani volentes frangere superbiam Iudeorū, abstulerunt eis regiam dignitatem, ita quod pro tunc nullus rex fuit in Iudea. Sed istud non videtur resolutum. Herodes enim sub quo natus est Iesus qui occidit infantes, rex fuit, ut dicitur in Matthæo. Similiter Herodes qui decollauit Ioannem, sub quo passus est Christus, dicitur rex apud Matthæum & Marcum, & Matth. 14: tamen regnauerunt in Iudea. Quemadmodum ergo nominati sunt reges, sic iste Regulus dici posset. Marc. 6: Abstulerunt autem Romani regiam dignitatem à Iudeis, quantum ad hoc, quod nullus de semine eo rum regnauit, sed alienigena. Romani quoque iussérūt, vt sine eorū consenserūt nullus assumeret nōmē Iesum, propter quod infra habetur, Omnis qui se regem facit, contradicit Cæsari. Quicquid autem ho rum dicatur, certum est, quod regulus iste fuit excellens persona, vnuus de principalioribus terra. [Hic (regulus) cū audiret quod Iesus adueniret a Iudea (per Samariū) in Galileam,] Iē enim famosus fact⁹ fuit Iesus p̄pter miracula sua, & p̄pter baptismū, quo per se & p̄ discipulos baptizauit, itēq; p̄pter Ioānis Baptis-tē M. iii

- Matth. 3. stificationem, ideo fama eius praecurrebat eum. Vnde in Matthaeo legitur, Quia abiit opinio eius in totam Syriam, quæ vtique fuit grande regnum. [Abiit ad eum in Chana Galilee, ubi repeterit Christum] & rogabat eum, ut descendet in Capharnaum, quæ fuit in situ basiori q̄ Chana, [Et sanaret filium eius] quæ Hebreæ. 1. Putauit non posse sanari à Christo, nisi corporaliter præsente. Nōdum enim agnouit Iesum esse verū deū, vbique præsentē, & quod angeli sancti eius essent ministri, quorū ministerio potuit omnes egros curare: quod cognovit venerabilis ille Cœturius, qui dicebat, Domine, nō sum dignus ut intres sub tectū meum, sed tātū dic verbo, & sanabitur puer meus, &c. [incipiebat enim mori.] Hoc dicit Euangelista, Primo, ad in sinuādū, cur regulus tātū festinauit a d Iesum, eūmq; tam obnoxie deprecabatur. Secundo, ad ostendendū miraculi magnitudinē, quia eiusdem potentia est mortuū suscitare, & letali infirmitate laborantē seu agonizantem sanare. [Dixit ergo Iesus ad eum, Nisi signa, i.e. miracula diuina potentia ostendit] hoc est, miracula aliquid in longum & posterum indicantia, secundum Bedam. Vel potius miracula, virtutem diuinam procul a sensu positam signantia, [Videritur, non creditur.] me esse omnipotentē filium dei, qui corporaliter absens, secundum diuinitatem omnīa impleo, & cuncta vbiq; facere quo. Hiere. 23. Occasione huius verbi Augustinus dicit, quod regulus iste accessit ad Christum, non credens, sed tentans, volens experiri, quis aut qualis esset, & quantum posset. Gregorius vero dicit opositionem, puta quod credit, alias filio suo non peteret ospitatem. Cur ergo dicitur ei, Nisi signa videritis non creditis? Respondet Gregorius, quod aliquid credit, scilicet Iesum posse ægrum sanare, & aliquid non credit, scilicet quod absens posset hoc facere. ¶ Porro, secundum Theophilum, regulus iste interfuit nuptiis, in quibus aquam mutauit in vinum, ideo creditit Iesum posse agonizanti succurrere. Hoc tamē non apparebat aliis probabile, quoniam nuptiæ illæ pauperum erant, nam & vinum defuit ibi, & secundum Hieronymum, Ioannes euangelista extitit sponsus. Regulus autē iste potens valde præcipuus fuit in populo: vnde potius reor quod illud miraculum factū in nuptiis percepit auditum, propterem cōcepit fiduciam orandi pro salute filij sui. ¶ Denique cum dicat Apostolus, Iudai signa querunt, Iesus nunc ait, Nisi signa & prodigia videritis, nō creditis. idcirco author scholastica historiæ dicit, quod regulus iste creditur fuisse de plebe & femme Iudeorum: quod alii non concedunt. [Dicit ad cum regulis, Domine descendere prius quam moriatur filius meus.] Imperficiō fidei reguli elucescit, non tantum in hoc corporalem Christi præsentiam credit necesse, sed etiā quia non cogitauit vel credidit, quod posset fuscitare defunctionem: nempe sic orat, Defendere priusquam moriatur filius meus, quasi putet quod mortuum etiam descendendo ad eum, fuscitare non posset. [Dixit ei Iesus, Vade, filiu tuus viuit] vita naturali & conuenienti, id est, in hoc momento, me operante atque secundum corpus absente sanatus est. [Credidit homo sermone quem dixit ei Iesus, & ibat ad filium suū. Iam merito reguli appellatur homo, id est, vvens ratione, ac rationabiliter agens, dum credit Christo, & vocis eius obedit, eundo non solum gressibus corporis, sed & mentis profecti præfiscens, videlicet ab imperfecta fide, ad fidem perfectam. ¶ Iam autem ex descendente, serui occurserunt ei, & nuncianerunt ei dicentes, quia filius eius viuere,] id est, incolu[m] effet. ¶ Tribus de causis obviauerunt serui hi reguli. Primo, vt bonum nuncium apportando eu[er]tis, & mentis repugnans, intantum quod actus interioris hominis proper ardore sensuali concupiscentia, cetera que passiones quasi febricitet. Accedat ergo Regulus iste humili, affectuosa, iugisq; prece ad Christum, dei sapientiæ & virtutem, vt filium suum à prædictis incōmodis curet, auferendo ab anima obstacula contemplationis cœlestium, impedita amoris seruidi diuinorum, omnēmque intabilitatem & passionum inordinationem ac impetum, quatenus reuelata facie gloriæ domini speculetur. 2. Reg. 8. Et vtique, cum intellectualitas nostra sit naturaliter tam imperfetta, obscura, atque fallibilis, indigens continuo, clementissimōque diuinæ bonitatis succurru, quatenus nec ad momentum r elinquamus a deo & gratiæ eius influxu, ab illustratione diuinæ sapientiæ, ab inflammatione ignis spiritus sancti, à conseruatione potestatis suprema: alias intellectus noster errabat, voluntas frigescit, memoria quoque nutribat, & pleni erimus calamitate, passionibus, distractionibus & peccatis. Qui ista intelligit Galat. 6. ac perpendit, nequaquam gloriatur in seipso, non de seipso præsumit, aliis se non præferit, p̄sens illud Apostoli, Qui se putat aliquid esse cum nihil sit, ipse se seducit, & quod apud Hieremiam legitur, Scio Hiere. 10. domine quia non est hominis via eius, nec viri est vt ambulet & dirigat gressus suos. Petat ergo Regulus iste seu intellectus noster, vt ipse metet Christus descendat ad sandum filium suum, videlicet a cūm intellectuam quoniam peccata auferre, gratiam dare, in voluntatem directere immediateque agere, solius est dei. Nec curet si sibi dicatur a Christo, nisi signa videritis, non creditis: quoniam fides quamvis sufficiens sit, tamen per experientiam diuina miserationis & gratiæ, per evidentiam diuinæ præsentiæ, roboratur atque perficitur. Non ergo sufficiat intellectus noster præfata angelis, immo nec sola diuina præsentiæ Christi, sed corporalem eius acquirat præsentiam in sacramento: quatenus corpus & sanguinem dei proper se incarnati deuotissime amplectatur, epuletur, continueat. Dicat igitur nos ex incredulitate, sed feruila dilectione, quæ inquit, et, donec adit dilectus, Domine, descende priusquam moriatur filius meus, hoc est, antequā actus intellectuus à sensualitate vincatur, tētationibus surretur, & antequā amorosa contéplatio diuinorū in interioribus extinguitur. Oremus itaq; christū, vt per sacramēti exhibitionē introeat spiritū nostrū, omnēq; effictū superdignissimi sacramenti illuc diffundat. Deniq; Moyses nō contetus de ducatu angelico, ipsius dei personalē requirebat præsentia, dicens, Si nō tu ipse præcedes nos, ne educas nos de loco isto. In quo enim scire poteris inuenisse nos gratiæ in conspectu tuo, nisi ambulaueris nobiscū? Sic & Esaias clamauit, Utinam disrūperes calos & descenderes. ¶ Porro, cū Christus viderit spiritū nostrū tā frequenter instantēq; precantē, dicit per effectū, Vade, filius tuus viuit, hoc est, exaudita est deprecation tua; quo facto, tota domus spiritus nostri, videlicet omnia interiora anima, cogitationes & affectiones, credent virtuose agēdo, quoniam rationis imperio omnia subiiciuntur, & deo obediunt. Quod autē in fine huius capituli subditur, Hec iterū secundum signum fecit Iesus, cum venisset a Iudea in Galilæam, nō est intelligendū, quæ hucusq; non fecit nisi duo miracula, quia (vt dicitur) in Hierusalē multa fecit miracula, sed quod istud fuit scilicet signum dū. Primò, quoniam puer Centurionis laborat paralyticus, iste filius febribus tabescet. Secundo, quoniam ille fuit seruis secundum Lucam, iste filius fuit secundum Iohannem. Tertiò, quoniam Centurio rogauit Iesum in capharnaum existentem secundū Matthæū, Regulus vero rogauit eum in Chana. Quartò, quia Regulo tanquam defectuoso in fide dicitur, Nisi signa videritis non creditis. centurionis autem fides excellentissimè cōmendatur, christo dicente, Non inueni tantā fidē in Israēl. Quinto, quia centurio christi maiestatē intelligēs, dixit, Domine nō sum dignus ut intres sub tectū meū. Regulus eccl.

- A triuo ait, Domine descendere priusquam moriatur filius meus. Sex to, quia ad seruum Centurionis ire paratus fuit Saluator dicendo, Ego veniā & curabo eum; ad filium vero Reguli ire non ac quæ euit. Quoniam ergo filius dei venit in mundum ostendere nobis viam ascendendi in cælum per veram humilitatem, idcirco obtulit se paratum proficiēti ad famulum Centurionis, ad filium vero Reguli ire nō voluit: non vtiquæ ex contemptu personæ, sed vt doceat nos, quæ alia sunt iudicia dei, atque alia iudicia hominum: & vt potius pensum in hominibus naturam qua ad dei iugis facti sunt, quām accidentalia bona, quibus in hoc mundo præfulgent: item ne dedignemur abieciā visitare personas, & vt agnoscamus, quod tanto quis à deo plus reputatur & sublimatur, quanto ab hominibus magis despicitur. Hinc scriptū est, Quod hominibus altū est, abominatio est ante deum. De hoc multa conscripta sunt in canonica Iacobi, quorum hoc vnum est, Nōne deus elegit pauperes in hoc mundo, diuities in fide. Lucæ. 16. Et illud, Si personas accipitis, peccatum operamini. Verutamen secularis potestas aspernanda non Iacobi. 2. est, sed honoranda, dicente Apoltole, Non est potestas nisi à deo, & qui potellati resistit, dei ordinationis resistit. Vnde quantum ad exteriorem reverentiam magis honorare oporteret prælatos ac principes, rectores & officiales, quam personas priuatias ac inopes: sed quantum ad reverentiam interiorem Secularis ceteris paribus, possimus plus honorare, hoc est, reputare ac beatificare abieciōs, egenos & simplis, non alperces, quam sublimes, quia similliores sunt Christo, & eorum est regnum celorum. Præterea, de moralitate huic euangelicæ lectionis multa dici possent, & plurima dicta sunt: nec opus est ea quæ ab aliis testas. B plenissime dicta sunt, huius loco inserere atque repeteret, sed breuem tangam moralitatem, quæ videtur Roma. 13. congruenter posse aptari. Itaque per Regulū designatur spiritus rationalis seu intellectus, qui in re- Matt. 5. gno animæ præfidel, omnēque potentias dirigit & gubernat: qui potius dicitur Regulus quam rex, quia in ordine intellectuālium essentiarum tenet intimum locum, intantum vt naturaliter sit vñibilis corpori. Vnde, secundum philosophos, sicut se habet materia prima in genere entium, sic anima rationalis in ordine intellectuālium substantiarum. Filius huius Reguli, est speculativus intuitus diuinorū, qui est velut verbum, proleque mentis, qui infirmatur in Capharnaū. I.e. in sensualitate & carne mortali multipliciter obfuscat, impeditur, interrupitur, deficit, languescit, quoniam deprimit terrena habitatio sensu multa cogitantem. Et secundum Apostolum, inuenitur alia lex in membris nostris Sapien. 9. legi mentis repugnat, intantum quod actus interioris hominis proper ardore sensuali concupiscentie Roma. 7. tis, cetera que passiones quasi febricitet. Accedat ergo Regulus iste humili, affectuosa, iugisq; prece 1. Corin. 3. ad Christum, dei sapientiæ & virtutem, vt filium suum à prædictis incōmodis curet, auferendo ab anima obstacula contemplationis cœlestium, impedita amoris seruidi diuinorum, omnēmque intabilitatem & passionum inordinationem ac impetum, quatenus reuelata facie gloriæ domini speculetur. C Et vtique, cum intellectualitas nostra sit naturaliter tam imperfecta, obscura, atque fallibilis, indigens continuo, clementissimōque diuinæ bonitatis succurru, quatenus nec ad momentum r elinquamus a deo & gratiæ eius influxu, ab illustratione diuinæ sapientiæ, ab inflammatione ignis spiritus sancti, à conseruatione potestatis suprema: alias intellectus noster errabat, voluntas frigescit, memoria quoque nutribat, & pleni erimus calamitate, passionibus, distractionibus & peccatis. Qui ista intelligit Galat. 6. ac perpendit, nequaquam gloriatur in seipso, non de seipso præsumit, aliis se non præferit, p̄sens illud Apostoli, Qui se putat aliquid esse cum nihil sit, ipse se seducit, & quod apud Hieremiam legitur, Scio Hiere. 10. domine quia non est hominis via eius, nec viri est vt ambulet & dirigat gressus suos. Petat ergo Regulus iste seu intellectus noster, vt ipse metet Christus descendat ad sandum filium suum, videlicet a cūm intellectuam quoniam peccata auferre, gratiam dare, in voluntatem directere immediateque agere, solius est dei. Nec curet si sibi dicatur a Christo, nisi signa videritis, non creditis: quoniam fides quamvis sufficiens sit, tamen per experientiam diuina miserationis & gratiæ, per evidentiam diuinæ præsentiæ, roboratur atque perficitur. Non ergo sufficiat intellectus noster præfata angelis, immo nec sola diuina præsentiæ Christi, sed corporalem eius acquirat præsentiam in sacramento: quatenus corpus & sanguinem dei proper se incarnati deuotissime amplectatur, epuletur, continueat. Dicat igitur nos ex incredulitate, sed feruila dilectione, quæ inquit, et, donec adit dilectus, Domine, descende priusquam moriatur filius meus, hoc est, antequā actus intellectuus à sensualitate vincatur, tētationibus surretur, & antequā amorosa contéplatio diuinorū in interioribus extinguitur. Oremus itaq; christū, vt per sacramēti exhibitionē introeat spiritū nostrū, omnēq; effictū superdignissimi sacramenti illuc diffundat. Deniq; Moyses nō contetus de ducatu angelico, ipsius dei personalē requirebat præsentia, dicens, Si nō tu ipse præcedes nos, ne educas nos de loco isto. In quo enim scire poteris inuenisse nos gratiæ in conspectu tuo, nisi ambulaueris nobiscū? Sic & Esaias clamauit, Utinam disrūperes calos & descenderes. ¶ Porro, cū Christus viderit spiritū nostrū tā frequenter instantēq; precantē, dicit per effectū, Hec iterū secundum signum fecit Iesus, cum venisset a Iudea in Galilæam, nō est intelligendū, quæ hucusq; non fecit nisi duo miracula, quia (vt dicitur) in Hierusalē multa fecit miracula, sed quod istud fuit scilicet signum dū. Primò, quoniam puer Centurionis laborat paralyticus, iste filius febribus tabescet. Secundo, quoniam ille fuit seruis secundum Lucam, iste filius fuit secundum Iohannem. Tertiò, quoniam Centurio rogauit Iesum in capharnaum existentem secundū Matthæū, Regulus vero rogauit eum in Chana. Quartò, quia Regulo tanquam defectuoso in fide dicitur, Nisi signa videritis non creditis. centurionis autem fides excellentissimè cōmendatur, christo dicente, Non inueni tantā fidē in Israēl. Quinto, quia centurio christi maiestatē intelligēs, dixit, Domine nō sum dignus ut intres sub tectū meū. Regulus eccl.

Ioan. 4.

Exod. 34.

Vnc rufum Euangelista commemorat signum magnificum à Christo peractum, ab aliis Euangelistis omisum, & de indiscretō zelo Iudeorum: quomodo etiam in Christus occasione huius prodigijs, magna & profunda ad Iudeos locutus est. [Post hoc] quē in praecedenti capitulo gesta narrantur, [Et at dies festi Iudeorum.] Non exprimitur quo fuit ista festivitas, sed certum est, quod fuit vna de festivitatibus Iudeorum principis: & communiter dicitur, quod erat solennitas pentecostes, videlicet festum nouorum, quando domino offerebatur primitia frugū. [Et ascendit Iesu Hierosolymam] quæ erat altior iu Galilæa. Ideo christus eundo illic a Galilæa ascendit. Iuit igitur vt legē Mosaicā approbarer, & impleret, huī militisq; & obediens exemplū nobis relinqueret, salutaribus documentis atque miraculis populū Iudeorū, ad quē fuerat specialiter missus, conuerteret. Dictum est enim qd Iudei secundū p̄ceptū legis tenebantur in tribus p̄cipuis festis coram domino apparere, hostiamq; offerre in loco diuinī cultus diuinitus p̄electo, qui fuit Hierusalem à tempore David, vel cōstructione tēplo. [Erat autem Hierosolymis probatica id est, onus onera seu onus piscina, que cognominatur (hebreus) Bethesda]. i. domus ouium vel pecorū. Hac enim piscina prope templū fuit, in qua colligebant aqua pluviales, vt hostiæ tēpli quæ communiter erant de oibus, lauantur in ea, antequā in molarentur in tēplo corā domino: probatica autē dicitur à probato grēce, quod latine dicitur ouis. [Quinque porticus habet] in gyro, videlicet quedā edificia per quā Nathimej accedebant ad aquā causā lauādi hostias offerendas, quæ etiā iacebant in porticibus istis, quoque effēt lata. Circumspita itaq; fuit piscina tā multis porticibus, vt ministri per plura loca haberent accessum ad aquam, & loca illa sufficerent ad continentia hostias domino immolandas. [In his porticibus] iacebat mulier magna languentium diuersitatem infirmitatis tabefētiū, vt p̄tote [Cacorum, claudorum, aridorū seu contrariorum] expectantium aquā motū ab angelo fiendū, infirmitatis curatiuum. [Angelus autem domini descendebat secundū tempū]. i. determinatis temporibus, tamē incertis & interrupis. [In piscinam, & mouebat aqua] ab angelo motu forti ac turbulentio, ita quod certum fuit motū illum ab angelo factū, non à vento, vel causa naturali: & quoniam hora angelica: descensionis fuit incerta, ideo languidi iacebant ibi continuo quā semper parati, & optantes se inuenire in ingressu piscine: cuius ratio subinfertur. [Et qui prior descendebat in piscinam post motionē aquā] piscina dici potest, vel ipsa aqua, vel receptaculum aquæ. [Sanus fieberat, a qua quinque detinebatur infinitate] efficienter & principaliter à deo, cui soli cōpetit à qualibet inualitudine propria virtute liberare, instrumentaliter vero ab angelo, dispositio ab aqua, quæ ex descensu motionēq; angeli quandā fortibatur efficaciā ad curandū. Sed cur dominus tantā reuerentia & virtutē contulit huic aqua? Ad hoc aliqui dicunt, qd propter lignū dominicæ crucis, quod in ea natasse, & circa passionē enatalse afflīmat. Alij dicunt, qd ad p̄figurandā virtutē baptismatis Christi tunc propinquantis, in quo omnis qui descendenter ab omni peccato purgatur. Quidā vero dicunt, quod propter dignitatem legalium hostiarum, quæ ibi laubantur, & p̄fserint inquantū hostia illę immolationē Christi in cruce p̄figurabant, per quā totum genus humānū redemptū est. Mibi videtur conuenienter dici, quod deus ex sua misericordia, propter p̄dictos infirmos ac inopes fecit hanc gratiā. Mystice, per piscinam intelligere possumus fontē baptismatis, vel sacramentū confessionis, in qua omnia lauantur, vel quotidianiū baptiū lachrymarū sanctarū. Per descentum vero angelij, operationē & influētiā Christi, qui est magni consilij angelus, & in quolibet trium p̄dictoriū principaliter operatur, vīmq; curandi largitur, sed figura non adequatū figurato. Idcirco Christus agit in baptismō & confessione non solū sēpē, sed indefiniter quotidie: nec solū curatur vñus, videlicet primus, sed omnis quinque sacramēta ista digne suscepit. [Erat autem quidam homo ibi trigesima & octo annos habens in infirmitate sua.] Species huius infirmitatis non explicatur, sed creditur fusile paralyticus, nam homo iste iacebat in lecto. [Hunc cum vidisset Iesu] oculo corporali, & cōpassionis affectu, [Et cognovisset, quia iam multum tempū haberet] i. diu infirmatus fuisse: hoc enim Iesu in seipso à principio suā incarnationis cognovit futurum, quod nūc videt in præsenti. [Dicit ei, tu sanus fiesi]. Certum est, quod illa questio non processit ex ignorātiā, imò quicunque alius scire potuit, quod omnes ibi iacentes & aquæ motu p̄fstantes, cupiebant sanari: sed querit, vt in ego desiderium recipienda curationis prouocet: sicque dignior sit ad beneficium familiis sumendi. Denique, specialiter hunc vñum affatur & curat, quia miserabilior fuit, & iā pro pectus suis longissima molestia fuerat castigatus: ideo dominus qui vulnerauit, medetur: & qui percusit denuo sanat. Scriptū est enim in Tobia, Cū iratus fueris, misericordiam facies. Longanimite ergo & patienter est sustinenda castigatio dei, imò omnis molestia corporis atque aduersitas: iuxta quod scriputum est in Judith, Non vñscamur nos pro his quæ patimur, sed reputantes peccatis nostris, hæc ipsa supplicia minora esse flagella domini: quasi serui qui corripiuntur ad emendationē, & nō ad perditionem nostram eveniente credamus. [Respondit ei languidus, Domine, vocat Iesum dominum, quasi venerabilem virum, sed aliud nihil sciuit de eo, Hominem seruientem s. u. adiuvantem] non habeo, vt cum turbata id est, ab angelo vehementer concussa & mota, [Fuerit aqua, misit] (id est, ante alios deferat) me in piscinam: dum cum venio ego, qui p̄r languore cito ire non valeo. [Alius languidus] ante me descendit (in aquam,) Dicit ci Iesu (cuius dicere est facere) surge, tolle grabatum tuum, & ambula, & statim sanus factus est homo. In quo ostendit omnipotētia Christi, tam inueteratum languorem in instanti imperiose curat. Virtus nempe diuina cum sit infinita, operatur in instanti: quod natura non conuenit, qui in transmutationibus rerum de contrario in contrarium agit successiue. Vnde secundum Dionysium, Natura non

Esaie. 9.

Deute. 32.

Tobiæ. 3.

Iudich. 8.

Dionys. 2.

A transit à distanti in distans, nisi per media. [Et sustulit grabatum suum & ambulanū.] Per languidum istū ambulare non valentem, intelligitur piger & negligens mala consuetudine pressus, qui in delectione vitiōsa, & vñi peccati, quasi in grabato iacet. Huic, imò & omni peccatori dicitur Christus quotidie, per admonitionem sacræ scripture, vis sanus fieri? Cum enim dominus ait per Ezech. Nolo mortem pecatoris, sed vt conuertatur & viuat. Et per Zacha. Conuertemini ad me, & conuertar ad vos. Itēque Ezech. 33. per Iōelēm, Omnis qui cunquā inuocauerit nomen domini, saluus erit. quid aliud loquitur, nisi, vis Zachar. 1. sanus fieri? tanquam dicit, Ego sum medicus animarum, fac quod in te est, acque sce monitis meis, & Iōel. 2. sanabo te: surge à ruina peccati, tolle grabatum tuū, id est, delectationē peccati, in qua quietis, aufer, & porta super te per cōpunctionem & satisfactionē, quatenus quantum glorificasti te, in delitifisque Apoc. 8. fuit, tantum imponas tibi luctū & afflictionem, ex ēplo prophetę dicentis, Laborauit in gemitu meo, Psalm. 6. lauabo per singulas noctes lectū meū, & ambula, regia via in diuinis preceptis, de quibus in lib. Pro. 3. uer. legitur, Via eius via pulchra, & omnes semitæ eius pacifice. Imò viā mandatorum dei percurre, Psalm. 18. implens illud Iosue, Seruite domino corde perfecte arque verilissimo: quanto enim animo promptiori Iosue. 24. ac feruentiori fecerimus opera dei, tanto amplius promeremur. [Erat autem sabbatum]. i. quies & cessa- tio ab operibus servilibus, in die illo, imò hēc dies fuit sabbatum. i. dies septima ac festiva. [Dicebant ergo Iudei illi qui sanus fuerat factus, sabbatum est, non licet tibi tollere grabatum tuum.] Si Iudei putauerunt eum lectum suū portare sine speciali dei cōmissione, & necessitate seu dispensatione, excusabiles erāt, tamen ad minus materialiter falsum locuti sunt: labo exterior ad diuinū honorem directe ordinatus, seu pertinens, licebat in sabbato, quēadmodū sacerdotes sabbatis templū ornabāt, hostias aptabant, ac immolabant. Baiulatio autem lecti ab isto sanato, fuit ad ostētionē diuinæ potentiae & gloria Christi, velut si quis die dominica miraculose liberatus a carcere, deferat ad ecclesiā vincula sua ad glorificandū deum. Fuit quoque ex disp̄atione summi dispensatoris, qui legē dedit, & ad spiritualē Exod. 20. legis intelligentiā introdūxit. Vnde subiungit, Respondit eis iste sanatus, [Qui me saluū fecit] à pa- ralyſi, imò à labo peccati: quoniā Christus, cuius perfecta sunt opera, sanauit in anima quos curauit in Deute. 32. corpore. [ille mihi dixit, tolle grabatum tuum & ambula]. i. ea potestate, qua me miraculose curauit, eadē au thoritate mihi p̄cepit quod facio. [Interrogauerunt ergo eū, qui est ille homo qui dixit tibi, tolle grabatum tuum & ambula?] tanquam dicant, ostende nobis talē tam malū, & legis contemptorē, vt culpā tuā puniamus in eo. Iste qui curatore huius paralyticū purū hominē astimabat, homines erant eo modo quo dicit Apst. Cū sit inter vos zelus & cōtentio, nōne carnales estis & secundū hominē ambulatis? Is au tem qui sanus fuerat effectus, ne sciebat quā esset. i. nomē & famā Christi ignorauit, nec quicquā audiuit de eo, & forte oblitus fuit dispositionis Christi in vultu ac habitu, ira quod neque per circumloquitionē & signa indicare potuit quis nā esset. Quomodo Ochozias rex Iſraēl cognovit Heliam, audito quod homo pilosus & zonā pelliceam circa renes habens famulis suis obuiaret, vt legitur in lib. Regū. Iesu enim statim recessit ab homine isto, sicut subiungit, [Iesu autē declinavit a turba constituta in loco.] vbi paralyticum istū sanauit, vel vbi turba eum de grabati baiulatione redarguit. Declinauit autem à turba erudiens nos, vt post perpetratiū excellentiū operum, fugiamus humanū honorē, hominūque aplausum, amantes nesciri. Secundo, quia interdū ad tēpus diuertendū est à calūniatoribus, & ingratis cedendum: item vt quietum locū quāramus ac vacandum deo. In turba enim plurima occurrit deuotionis ac puritatis obſtagula, & forte ad literam Christus recessit à turba, habens aliud salutare opus alibi expedire. [Postea in unū eum Iesu in templo,] ad quod sanatus iste conuenit vt deo ageret gratias: sic & nos si Iesum inuenire, & ab eo inueniri optamus, intremus templū eius materiale ac spirituale, visitando ecclesiā, & redeundo ad propriam mentem, per contemplationē & vitā nostrā discū Psalm. 10. sionem, atque internā in omni virtute exercitationem, dominus enim in templo sancto suo. [Et dixit Ioan. 8. illi, Ecce sanus factus es (mente & corpore) iam noli peccare.] id est, propositum habe cauendi omne peccatū pro posse, [Ne deterius tibi aliquid contingat] id est, ne maior pēna tibi in præsenti vel aeterna damnatio infligatur, quoniam reciduantes arque ingratī grauiorē pēna merentur. Ex quibus elicitor, quod ager iste propter peccata sua incidit languorem präfatum. Quomodo autē deus diuersis de causis homines nūc flagellat, infra deo p̄stante dicetur, vbi de cæco nato agetur, [Abi ille homo & nunciavit Ioann. 9. Iudea, quia Iesu esset qui fecit eum sanum.] dicūt aliqui quod malitiosū hoc fecit, tanquam ingratū: & hoc viderit ex eo quod Iudei eum increpabant de lectū sui portatione, & cum se excusasset per cōmissionem sui sanatoris, Iudei dixerunt, vbi est ille: ex quibus coniūcere potuit quod Iudei volebant culpam retorquere in illum: propter quod publicando Iesum, exposuit eū calūniatorū prosequitioni. Alii dicunt oppositū, quod simplici animo hoc egit, ne effet ingratus, & vt Christū glorificaret: & D probant per hoc, quod Iesus sanauit istum in mente sicut in corpore, ideo non fuit tā improbus: sed quicquid sit de veritate rei, istud argumentū facile solueretur per euangelicam veritatem, quia vt legitur in Luca, cū Iesu decem leprosus curauit, vñs duntaxat reuersus est gratias agens, & aliū factū fue runt ingratī, propter quod Christus dicebat, Nō est inuentus mundus sūt, & nouē vbi sunt? Nō est inventus qui rediret & daret gloriam deo, nisi hic alienigena. Nihilominus omnes illi etiā mente fanati fuerūt, sed rursus in culpā prolapsi sunt, & forte à sacerdotibus subuersi. sic dici posset de isto, potius tamē arbitror, quod nō malitiosū, sed bona intentione fecit quod dicitū est, putans Iudeos agnitos actores miraculi meliorandos. [Propterea persequabantur Iudei Iesum,] detrahēdo & cōminando, [Quia haec faciebat in sabbato,] scilicet, quod hominē curauit, & ei lectū ferre p̄cepit. [Iesu autem respondit ei,] ostendens sē nō esse legis vel sabbati transgresor, sed patri eterno conformēt in operādo: quemadmodum Marc. 2. enim apud Matth. excusat discipulos, sabato spicas euellentes & confricantes, à transgressione sabbati, per hoc quod pater eodē Luca. 6. Dionys. 2. R̄eg. 21.

modo operatur ut ipse. [Pater meus] cœlestis & naturalis, [Vtque modo operatur], i.e. à principio mudi vñq; E in pñsens, imò & vñque in sempiternum indefinenter agit in rebus, totum vñiuersum in eis conferuando, gubernando, corrupta restaurando: agit quoque animas rationales quotidie creando, impios iustificando, purgatos ab omni reatu in celis beatificando, panem & vinum in corpus & sanguinem Christi transubstantiando, & alia ineffabilia iugiter operatur, præfertim in ecclesia triumphantem, quæ ignoramus. Pauca quippe videmus operum eius, vt dicitur in Eccles. vbi & scribitur, Multa sunt abscondita maiora his, quod vero in Genesi legitur, Requieuit deus ab omni opere, quæc patravit, intellegendū est quantū ad productionē nouarū specierū entis. [Et ego operor], sicut & pater, imò eadē quæ pater, quia indiuis ab illo in natura & opere, quemadmodū ergo deus pater prædicta omnia operas, etiā sabbato, nō arguitur quasi sabbati violator: ita nec ego argui debeo, qui cōfractū restauravi, & ad demonstrationē diuine virtutis, eidē præcepī grabatū baularū. Ad intelligendū hęc vñpū sublimia, oportet aduertere, q; aliquid est causa alterius duplicitē. Primo, quantū ad illius inceptionē, & quo ad esse ipsius, sed non quoad permanentiā eius: quemadmodū homo generans est causa filii sui, & artifex causa adiūcī. Vnde si pater vel artifex moriatur, nihilominus filius & qdūcī permanent atque subflit. In talibus ergo causarū non depēdet à sua causa, quantū ad permanentiā. Secundo, vñpū est causa alterius, quantū ad inceptionē & permanentiā eius, quemadmodū sol est causa luminis & diei, vnde si ad momentū sol dēcesserit, dies desiceret, & hoc modo est deus causa rerū creaturæ enim plus depēdent à creatore, quæ aliquid creatū à causa creatæ: propterea, si deus relinqueret ens creatū sibi ipsi, sūe omnipotentiē manutententiā in īctu oculi subtrahendo, seu suspendendo, mox vñiuerfa mundanæ machinae fabrica in nihil deciderit, atq; in seipso annihilata desiceret, sicut ex nihilo in esse surrexit. Et hoc ipsum, si non in entitatem Albertus, scriptis & docuit Aristoteles in epistola de principio vñiueris. Hinc quoque non solū secundū Platoni & Proclum, sed etiā teste principe theologorū sacratissimo Dionysio, Deus est causa rerū, nō solū quasi nūc causans, sed quali incessabiliter eas producēs, propter incessantē suę cōseruationis influentiā, inde finitamque illarū dependentiā. Hinc igitur afferit filius dei, pater meus vñq; modo operatur. Non enim minoris potentia est creatæ manuteneare in eis, & totū vñiuerum cōseruare in nihil (quia nihil est extra vñiuerum fulcens ipsum, nisi deus) quæ eadē produxisse, atque in nihilo collocaſſe. Hinc Proclus subtilissimus Platonicus, scriptis in elementatione sua theologicā, Toton mundus ab intellectu substantiā habet, & si perpetuus sit, nō propter hoc nō procedit ab intellectu, sed & procedit semper, & conuerſus est semper, & perpetuus secundum essentiam, & inſolubiliſ secundū ordinem. Iudei ergo ex verbis Christi iam præinductis, intelligētes quod Iesus comparasset se deo in virtute & operatione, dixissetque se esse naturalem filium dei, patri æqualem, putauerunt cum blasphemū, & fecerunt quod subditur, [Propterea ergo (videlicet, quia æquauit se patri) magis querelam eum interficere (Iudei, quia nos solū solvēbat sabbatum,) secundū falsam opinionē, sed & patrem sūm dicebat dñm, equalē se faciens (id est, se dicens) deo,] patri. Sæpe in scripturis & etiā in cōmuni modo loquēdi, sumitur facere pro dicere vel cogitare. Quoniam ergo secundū legē grauior, grauitū que puniuntur sicut blasphemia, quā transgressio sabbati, ideo Iudæi quærebāt Iesum quasi blasphemū occidere. Sed quia Iudæi vñsum fuit, quod Iesus derogauit honori diuino, quādō se patri æterno, idcirco Christus ostendit quod per hoc non derogauit patri. [Respondit itaque Iesus, & dixit ei, Amen amē dico vobis, non potest filius a se facere quicquam, nisi quod viderit patrem facientem.] Sed ex hoc Arrius & Eunomius arguerunt, quod filius esset ex se infirmus, & per consequens minor patre, & pura creatura, & satis difficult̄ apparuit, quomodo sit verus deus atq; omnipotens, quia à se non potest quicquam, sed nō est impossibile ista diffoluere. Ut enim ostenderet Christus se à patre esse, recipere, & habere, quicquid est & habet, ita dicit. Non potest filius à se facere quicquam, tanquam dicat, à meipso non sum, sed esse & potest ē accepi à patre. Itaque nō potest à se, id est, virtute nō accepta, vt in eo est, facere quicquam, quia filius non haberet nisi virtutē acceptā, hoc est, à patre sibi cōmunicatam. [Deniq; secundum Hilariū & Thomam in summa contra gentes, quamvis filius non potest à se quicquam facere, potest tamē per se omnia facere, vt propria virtute, quæ cū sit vna numero in patre, & filio, ac spiritu sancto, est causa quod qualibet diuina nature est causa omnīi rerum principalis atque omnipotens, & nulla est instrumentalis respectu alterius. Quod vero adiecit, nisi quod videbitur patrem facientem, non est sic H intelligendum, quasi alia sit visio seu intellectus cognitio filii, & alia patris: imò sicut in patre & filio est vñs numero intellectus, ita & visio vñs. Nihilominus pater videt filium, eiusque opera, & contra, quoniam in vtrōq; est plenitudo diuinitatis, quæ omnē perfectionē & actualitatē supersimplificisime, prorsusq; incoprehensibiliter cōprehendit. Neq; sic enim filius videt patrem & opera eius, quasi aliquid aliud sit visio illa quā filii deitas atq; essentia. Quemadmodū ergo per eandem essentiam pater, filiūque subsistit, & deus sunt: sic eadē visione filius videt patrem & opera eius, pater quoque filiū & opera eius. Hæc est vna interpretatione huius loci: potest autē & ita exponi, Non potest filius à se facere quicquam, nisi quod viderit patrem facientem, tāquam diceret, hoc quod filius videt patrem, hoc etiam potest ipse filius facere à se, i.e. per se, propriāq; (quamvis collata) virtute alia vero nō potest facere filius: & sic Christus per verba hæc probat se non posse peccare, quod ei imposuerunt Iudei. Si enim filius nihil potest facere, nisi quod viderit patrem facientem: tunc proculdubio, sicut pater non potest peccare, ita nec filius. Postremo verba ista intelligi possent de Christo, secundū assump̄am naturam, secundū quā certū est, q; nō potest facere quicquam à se. Insuper Christus testatur, quod pater nō est factor principalior nec vñiuerſalior filio, & quod opera amborum sunt indiuisa, itaque pater & filius sunt vñs factor, creator & gubernator, non duo factores: per quod hæc sim Arrianorum confundit. [Quæcumque ille enim (videlicet pater) fecerit, (hæc eadem opera) & filius,] secundum naturam diuinam.

A [similiter facit], i.e. que principaliter & authoritativer, non instrumentaliter & ministratiue. Per hoc ergo quod ait, quæcumque ostenditur, quod operatio patris non extenditur ultra operationem filij, propterea filius est prima & vñima causa, prout in Apocalypsi loquitur, Ego sum a, & o, primus & nō Ápoca 26: uissimus, principium & finis. Vnde in Michea habetur, Et tu turris gregis nebulosa, ad te veniat pote Mich. 4: stas prima regum filiæ Hierusalem, vbi per potestatem primam ad literā intelligitur Christus, qui testis Apostolo est virtus & sapientia patris, portas omnia verna virtutis sua. Hoc quoq; in Prouer. manif. 1. Cor. 1: feste ostendit, vbi Sapientia deo effatur, Quādō præparabat cœlos aderant, quando appédebat funda Prouer. 8: menta terra, cū eram cuncta cōponens. Per hoc autē q; ait, hæc, docet quod eadē numero sunt opera patri & filii. Cūq; natura sit operationis principiū, sequitur quod patris & filij sit vna natura vna vñq; numero, non genere vel specie, quia diuinā natura multiplicari non potest. Per hoc vero quod subditur, [similiter facit], pater quod pater operatur per verbū seu filiū, non sicut artifex per ministrū vel instrumentum, sed sicut amicus per amicum, rex per regem, iudex per iudicem, non subalternatum, sed comparē. [Pater enim diligit filium], hoc supra scriptū atque expoſitū est, & nunc addi potest, quod dilectionē nō est principiū emanationis filij à patre, quia nō procedit à patre per voluntatē, aut liberteate cōtingētiæ, vel ad vtrūlibet, sed naturali emanatione. Nihilominus pater diligit filiū, vere & intensive, infinite, fumendo dilectionem absolute, ita quod habet se quasi concomitantem ad emanationem. B [Quoniam multa sunt rationes dilectionis, quæ maxime & superexcellenter inueniuntur inter patrem & filium, imò inter tres superflumes, eternas, increas peras, hoc est, in ipsa trinitate, vna superflentia, simplicissima deitate. Interdum enim dicimus quod cognitio est causa dilectionis, videlicet vt via ad dilectionem. Interdum quod bonum est causa dilectionis tanquā obiectū: interdum vero similitudo appellatur causa amoris, sed & communicatio est causa amoris: saepē dicimus, quod nihil sic attendat amorem, quomodo si quis sciat se amari ab alio. Cum ergo pater & filius se inuicem perfecti fine comprehendant, & filius patris omnino similis sit, vtque quoque infinita bonitatis & sanctitatis existat, paterque dederit filio totū quod suum est, puta diuinam essentiam quā transfudit in eum, & filius tantum bonum à patre suscepit, pater etiam sciat se amari à filio immenso amore, & contra, hinc constat, quod in diuinis personis sit quomodoliber, omniformiterque plenissima ratio mutua dilectionis, quæ cum sit infiniti ardoris, & rei summa præsentis, perfectissime quoque coniunctæ, palam quod dilectionis triūm personarum ad inuicem sit, vt in immē dulcedinis, infinita quoque pacis: & dulce, sanctum, ac deiforme est, hoc nunc fideliter contemplari, sincere aspicere, atque in contemplatione tā alta cordialiter affici, diuinæ beatitudini cōgratulari, à sensibilius rapi, in diuitias gloriae abforberi. Beatus qui sic gustat quād dulcis & felix est deus: beati mūdo corde, studiosi & affectuosi in i. Petri. 2: obsequio dei, feruentes atque solliciti quomodo creatorem suum honorent, cumque ab aliis honorari Matth. 5: conficiant. Maledictus vero qui facit opus dei negligenter, qui intimorat ambulat coram altissimo. C [Et omnia demonstrat ei quā ipse fecit], i.e. deus pater dat filio, notiā omnīi operū suorū: generando enim Hier. 48: filiū, dat ei diuinā essentiam, & per cōsequens eternā & infinitā sapientiā omnīi intuitiū: si ergo pater demōstrat filio, nō quā ignoranti aut præexistēti, & demū instructo, sed quasi suum esse, posse ac nosse à patre suscipiēti. Quicquid enim patris est, cōmunicatū est filio, & resplendet in eo sicut in naturali & plena imagine patris. Et quoniam filius propter nos instruēdos ac redimēdos homo factus fuit, & inter homines socialiter vixit, idcirco altitudinē sapientiæ suæ aptavit, & proportionavit capacitatē intelligētiæ noſtra, loquēdo nobis de rebus incōprehensibilibus ac diuinis humano modo, quantum sic ea aliquiter capere possemus. Vnde de aternis loquitor nobis per verba téporalia, secundū omnes differētias téporis, quia & ipsa aternitas cōprehendit ac cōtinet omne tempus, sicque loquendo nunc subditur, [Et maiora his demonstrabit et opera], i.e. mirabilia excellētiora signis quæ hucūque in Hierusalē feci: nā illuminatio cæci nati, & suscitatio Lazari, maior fuit q; curatio paralyticī. Cōuenientius tamē opera ista maiora intelliguntur spiritualia miracula Christi in cōuerſione hominū facta, secundū quod maius dicitur impū iūtificare, q; mundū creare. Christus enim quosdā omnino mirabiliter cōvertit & sibi attraxit, sed & miracula facta in passione, in resurrectiōne, ascensiōne, & spūsmissione, magna nimis fuerunt. Itaque per hoc quod ait, demōstrabit, non datur intelligi, q; filius secundū diuinam naturam aliquid accipiat in futuro, imò nec secundū humanam naturā hoc ei proprio cōpētebat, præfertim cum anima Christi à sua cōditionis exordio plena fuerit sapientia, virtute, & gratia: sed loquitur sic propter duo. Primo, quia (vt dictum est) aternā emanatio verbi seu receptio filij à patre, omne tempus includit. Secundo, quoniam in scripturis dicitur aliquid fieri, cum aliis innoteſcit: quoniam ergo postea innoverunt Iudei maiora opera Christi, quād hucusque, propterea dixit filius, quod pater demōstratus esset sibi opera præclariora: vt sit sensus, Maiora his demonstrabit, i.e. se ei demonstrat̄e ostēdet opera, quādō videlicet talia fēt, [vt vos mirerēti]. Si admiratio accipiat secundū se, filiū edo in ea, tunc nō fuit finis huiuscmodi demonstrationis, miraculorūque Christi, sed cōsecuta est opera Christi: sicque, vt, ponitur cōmōditer, nō caſaliter, iuxta quā sensum dicit. A poſt. Mittet illis deus spiritum erroris vt credant mendacio. Et Psal. Tibi soli peccavi, & malū coram te feci, vt iust. 2. Thess. 2: ser. tuis. Si autē sumatur miratio, prout inducit ad fidē, videlicet vt est via ad cōuerſionē, sic potest dī. Psal. 50: ei finis mirabilium operum Christi, sic tamen vt ista miratio conuersiōnem mirantis includat. Ad hōc quippe fecit Christus miracula, vt Iudei videundo, admirādōque crederent. [Aduertendū quoque q; licet ea quā dīcta sunt ab illo loco, pater diligit filiū, accipi possint de filio etiā secundū humanitatē assumptā, secundū quam pater notificauit seu demonstrauit filio omnia opera sua: quoniam quicquid deus cognoscit scientia visionis, videlicet omnia quæ vñquam fuerunt, sunt vel erunt, cognoscit & anima Christi: illud tamen, quæcumque ille fecerit, scilicet pater, hæc & filius similiter facit, non conue-

nit Christo, nisi ut vero deo simus per illud verbum aperte confunditur hæresis Arrij dicentis, quod si filius sit pura creatura: sic enim pater fecisset filium: si ergo quæcumque facit pater, fecit & filius, sequitur quod filius fecisset seipsum, loquendo semper de filio secundum naturam suam superiorem.

[Prosequitio Cap. huius ab eo loco quo dicitur, *sicut pater suscitat mortuos & viuiscitat*.] Artic. xiiii.

- D**ixit iam Christus paulò antè, quia quæcumque facit pater, facit similiter filius, & quod maiora pater opera demonstraret filio, quam hucusque fecit filius coram Iudeis. Nunc Christus declarat hoc quasi exemplificando, [sicut enim pater suscitat mortuos] morte naturæ, & morte culpæ, hoc est, mortuos corporaliter per discessum animæ, & mortuos spiritualiter per amissionem charitatis & gratiæ, [et viuiscat] eos. Mortuos namque corporaliter suscitat atque viuiscitat pater, animæ corpori reuniendo, vt totum compositum habeat vitam naturæ, sicut & ante mortem habebat. Vnde in lib. Regum inducitur, Dominus mortificat & viuiscitat, deducit ad inferos & reducit. Deus enim habet imperiū vitæ & mortis. Mortuos vero spiritualiter, (de quibus ait Salvator apud Matthæum, Dimittite mortuos sepelire mortuos suos) suscitat, itemque viuiscitat pater culpæ delendo, & gratiam restituendo: prout ad Ephe. A. apostoli dicit, Cū effemis mortui peccatis, cōuiuiscerunt nos Christo, [sic & filius quis vult viuiscat,] nō vtiq; alios, aut pauciores quam pater, sed eisdem, & æque multos: quoniam operatio patris & filij ad extra est penitus lādiuia. Et idem dicendum est de spiritu sancto, de quo fatur Apostolus, Hæc omnia operatur unus acq; id est spiritus, diuidens singulis prout vult. Vnde de filio nō dicitur, quos vult viuiscitat, ad insinuandum, quod filius agit sponte, imperialiter & propria autoritate, tanquam verus deus. Secundum quod dicit Apostolus, Omnia operatur secundum propositum voluntatis sua. Quod autem filius spiritualiter suscitet, claret ex verbo Apostoli, Surge qui dormis, & exurge à mortuis, & illuminabit te Christus. Sed cū de patre dictu est, Sicut pater suscitat mortuos & viuiscitat, quare de filio nō subdicit, si & filius quos vult viuiscitat, nisi quia suscitatio in viuiscitatione includitur. [Neque enim pater iudicat quenquam, sed omne iudicium dedit filio.] quomodo verū est hoc si enim iudicata sunt opera patris ac filij, quæcumque iudicat filius, iudicat pater. Iterum quomodo pater non iudicat, sed filius, cum infra filius dicat, Ego non iudico quenquam, est qui querat & iudicet, scilicet pater, & si pater non iudicat quenquam, quomodo verū illud Iob, Absit à deo impietas, & omnipotere iniquitatis opus enim hominis reddet ei, & iuxta vias singulorum restitueret. Denique quod cōuenit deo absoluere secundum naturam diuinitatis, cōuenit cuilibet diuinæ personæ: iudicare autem homines vaueos coquenit deo, secundum quod deus, videlicet secundum propriam naturam, atque vane cōstituit filios hominum, quod pro inconvenienti habet Pſalmista, & contrariatur his quæ in lib. Iob cōtinuerunt, videlicet viuersorum finem ipse considerat. Rursumque, Omnipotens causas singulorū intuebitur. Hinc quoque per Hieremias affterit, Domine deus fortissime, magnus cōfilio, & incōprehensibilis cogitatio: cuius oculi aperti sunt super omnes filios Adam, vt reddas viuicuq; secundum vias suas, & secundum fructū adiunctionum suarū. Verum omnia ista atque familiæ vna solutione solvuntur & concordantur. Oportet ergo adutertere, quod in iudicio quatuor cōsiderantur. Primo, authoritas iudicandi, seu iudicaria potestas. Secundo, ipsa discretio boni à malo, videlicet interior approbatio boni atque interior detestatio mali: quantum ad hæc duo, iudicium conuenit toti trinitati, singulisque personis. Tertio, ipsa prolatio sententiæ sensibili atque exterior: & quo ad hoc, pater non iudicat quenquam, sed solus filius secundum naturam assumptum, inquit hoc modo deus trinitas iudicabit authoritatē, per Christum hominem executiū iuxta illud Actuū, Deus statuit diem in quo iudicaturus est orbē terra in æquitate, in vīro quæ statuit. Tunc enim manifeste veniet deus noster, & non silebit, quando in die iudicii videbunt in quem transfixerunt. Quarto, consideratur in iudicio ipsa retributio pœnæ vel glorie: & sic quoq; soli deo principaliter secundū diuinā naturā iudicū cōuenit, præterea quantū ad gloriam collationem. Porro, quod filius ait, Ego non iudico quenquam, intelligendū est de iudicio retributiois, quantū ad primum Christi aduentū, in quo non venit iudicare, sed iudicari: sic ergo pater non iudicat quenquam, i.e. non profert iudiciale sententiā modo prædicto, sed omne iudicium, i.e. viuersalem executionem iudicium dedit filio secundum naturam quā induit, sicut infra plenus ostendetur, vnde habetur in Pſal. Deus iudicium tuū regi da, & iuxta Apostolū, Omnes nos stare oportet ante tribunal Christi. Hunc autem honorem pater impendit filio incarnato, *Vt omnes intellectuiales creaturæ honorificent filium*, exhibendo ei cultum & adorationem latræ cultum soli deo debitam, [sicut honorificant patrem] impendendo ei latræ cultum: sed & honoratio ista nō cōuenit filio secundū illam naturā quæ conuenit ei prædicta executio iudicij, sed secundū naturam qua consubstantialis & coæqualis est patri. Nihilominus pater dedit filio secundum naturam assumptam hoc iudicium, vt per hoc innotescat omnibus, quod homo ille est verus deus, sicut honorificet sicut & pater. Vnde verbum istud consonat dicto Apostoli ad Phil. loquétis de filio secundū naturā humana, Humiliavit semetipsum, factus obediens vñque ad mortem, propter quod & deus exaltavit illum, vi in nomine Iesu omne genu flectatur, cælestium, terrestrium, & infernorum. Quæritur, si pater non iudicat quenquam, sed omne iudicium dedit filio, quomodo verū est Iob, Quem posuit alium super terram, aut quæ cōstituit super orbem, quem fabricatus est? Et respondentum, quod pater non sic constituit Christum iudicē, ac principem mundi, quasi ipse desierit habere prouidentiam rerū: sed pater, seu deus trinitas est principalis prouisor, iudex & rex viuisceris. Christus vero secundum quod homo prelatus est omni creaturæ quasi minister dei, & executor. [Qui non honorificat filium] per latræ cultum. Est autem latræ virtus, quæ deo cultū & cærementiam afferit. [Non honorificat patrem qui misit illum.] Cū vtriusque sit vna maiestas, & tanta dilectio, concordia, atque iustitia, ac sanctitatis conformitas, vel potius vñitas & identi-

- A tas, quod qui vnum offendit, offendit & alium, præsertim cum sit amboru vna volūta. Præterea qui non credit in filium, mendacē facit patrem, & spiritui gratiæ ingerit contumeliam, quia non credit in testimoniu quod testificati sunt pater & spiritus sanctus de Christo in baptismo & transfiguratiōe in Matth. 3: diuersis miraculis & distributionibus gratiarum, in scripturis vtriusque testamenti, & in omni sancti. Lucæ 3: diuinitate & excellentiā Christi. Honoris causa est ergo filius interiori, exteriori, latræ cultu, videlicet re. Matth. 16: verentia cordiali, oratione, & laude, præceptorumque observatione. Omnes itaque qui patrem filio Marc. 9: assererunt maiorem, non honorificaverunt patrem, cuius filio dilecto ac vnicō derogauerunt, cuius Lucæ 9: contumelia redundat in patrem: præsertim cum hoc maxime ad commendationem bonitatis, potestatis, & sapientiæ dei pertinet, quod filium sibi prorsus æquale producere & nouit & potuit, quanvis (vt dixi) voluntas non præcessit generationem verbi, quasi origo ipsius, sed potius concomitans: se habet ad eam. Imò spiritus sanctus qui est amor, & emanatio volūtatis, nō sic procedit à volūtate, quasi libere a vtrumlibet effluit atq; spiretur. Sic enim nō posset procedere, haberetque esse contingens: sed procedit per modū naturalis emanationis, secundū quod voluntas patris ac filij est quædā natura. Deinde filius dei ostendit quomodo spiritualis viuiscatio fiat, [Amen amen dico vobis, quia qui verbum meum audire,] non auribus corporis tantum, sed etiam cordis: de quibus dicitur alibi, Qui habet audire, audiatur. Itaque qui verbum meū audit, id est, sermonibus meis cōsentit, [Et credi ei qui misit me,] i.e. patri cælesti, recipiendo testimonium quod ipse perhibet mihi, vel credendo ei fide formata; hoc est, credendo in ipsum, [Habet vitam eternam] iam in spe & in merito, atque in dispositione propria, Matth. 13: qua, & cito soritus ac possessor est eam in re, in mercede, in actu. Hoc enim modo viatores diciuntur beati, quanvis variis persecutionibus concutiantur, prout scriptum est in Matth. Beati pauperes spiritus, Matth. 5: ritu, beati qui lugent, beati qui persecutione patiuntur propter iustitiam. [Et in iudicium non venit,] id est, 1. Cor. 11: iudicium damnationis non incurrit, de quo fatetur Apostolus ad Corinthios, Si nos ipsos dijudicaremus, nō vtique iudicaremur. Omnes tamē iudicabimur iudicio retributiois, [sed transiit à morte] corporali, quā omnes quasi debitu soluunt propter originale peccatum, [In viam gloriæ semperiterna,] cum fuerit liber ab omni reatu: de qua dicit Apostolus, Vita vñstra ab initio est cum Christo in deo. Talis etiā liber ab omni reatu: de qua dicit Apostolus, Vita vñstra ab initio est cum Christo in deo. Talis etiā in præsenti transit per cordis salutem immutationem, à morte culpa ad vitam virtutis & gratiæ. Nā & prudentia carnis mors est. Et si secundū carnem vixerimus, moriemur. Qui ergo carnalem prudentiam Romæ 8: deferit, & verā sapientiā recipit, transit à morte in vitā, [Amen amen dico vobis, quia venit hora & nunc Galat. 4: est,] vt pote tempus gratiæ, de quo dicit Apostolus, Cum venerit plenitudo téporis. Et Petrus in Actis, 1. Tim. 5: Omnes (inquit) prophetæ annuncianterunt dies istos, [Quando mortui,] id est, peccatores vita gratia de fluit, de qua deo Paulus testatur, Vidua quæ in delitis viuit, viuens mortua est. [Audient] exteriōri auditu [Vocem eius], i.e. prædicationē filij dei. Multi enim Iudæorum per verba Christi correcti atque cōuersti fuerunt, præsertim post eius passionē & ascensionē. Quotidie quoque mortui seu iniusti au- Matth. 24: C diō verbū Christi ab eius vicariis ac ministris, spiritualiter reuiuscuntur, sicut subiugitur, [Et qui audierunt (verbū Christi modo iam dicto) vivent,] vita gratia in via, & vita gloriæ in patria, dummodo perseveret usque in finē: quoniam sola perseveratia coronatur. ¶ Et hoc sciendum, q; nemo audit salubriter verbū dei, nisi Christus per inspirationē spiritus sancti cor eius tetigerit, & erudierit mentem eius, fundendo radium sapientiæ in intellectum ipsius, propter quod in Esaiā scribitur, Erigit mane, mare erigit mihi Esaiæ, 50: aurem, vt audiā quasi magistrum. Deus deus aperuit mihi aurem, ego autem non contradico. Secundo, exponi potest hic locus de particulari corpori resurrectione, secundum quam Christus suscitauit filium viduam, filiu archisynagogi, & Lazarum. ¶ Sed tūc quæstio est, quomodo corporaliter mortui di- Lucæ 8: cantur audire vocem filij dei, quod enim nō viuit, nō vtique audit. Et respondentum, q; dicuntur au- Matth. 14: dire vocem Christi metaphorice, quoniam ad imperium Christi sic corpus extinctum & anima separata, quasi obediente reassociantur, & componuntur: sicut obediens qui realiter imperat eloquium Pſal. 113: audiunt, & tanquam iuisionem Christi vere audissent. Sic quippe dicitur, quod mare cognovit Chri Pſal. 103: flum, quando sub pedibus eius mansit indiuisum. Sic quoque ait Pſal. Mare vidit & fugit, & sol cognovit occulatum suū. Insuper declaratur, q; Christus ad vtrangue hanc viuiscationē idoneus sit tanquam fons vita, [sicut enim pater habet vitam] in intellectu, non vegetatiuam, sensitivā, vel secundum locū D motiuam, [in sensu,] sic dedit, id est, generando communicauit naturali diffusione, seu originatione, nō libera ad vtrumlibet [Et filio vitam,] non solum similem, sed numero eandem, [Habere in semetipso.] Pater nempe sic habet vitā in se, quod ipse est hæc vita, quæ etiā vita est in seipso omnino perfecta, omnem Ioan. 14: nobilitatem, beatitudinemq; viuendi cū incomprehensibili simplicitate, cōpletēt, ita q; est vita superessentialis, fontana, superiucunda, & superbeatissima, vita vere purissima, viuacissima, prorsusque superplenissima, omnis vita fontale principium, in quo est omnium honorū atque pulchrorum ac defiderabilū superdilecta potestis. Simili modo habet filius secundū diuinā naturā vitam in semetipso, quoniam ipsa est vita hæc, sicutque pater & filius vna vita, quæ diuina est essentia, prout est actus pulsus: pater ergo generando cōmunicans filio diuinā essentiam, cōmunicauit & dedit ei vitam, & sapientiam. Cum ergo sit filius tam superexuberans fons vita, palā est, q; posuit viuiscare quoscūque voluerit, [Et potest dedit ei, & indicium facere.] Cū filius à patre habeat quicquid habet, constat quod filius etiā vt deus habet à patre iudicari potestat, sed de huius potestatis datione nō est nunc sermo. Subditur enim, [Quia filius homini est,] ergo intelligendū est de potestate subauthoritatis in iudicando, videlicet potestate exequendi iudicium, prolatione sententiæ, quæ potestas data est à tota trinitate Christo homini, quia filius homini est: quod dupliciter intelligi potest. Primo sic, quia filius homini est, id est, merito suæ humiliationis, incarnationis, humanæ conuerstationis, ac passionis. Christus enim per ita meruit fibi ipsi iudicari potestatem in exequendo. Nec obstat, quod habuit ea ab instanti suæ incar-

nationis, propter hypostaticam unionem cum verbo: non enim est inconveniens aliquid alienum deberi & conuenire ob causas diuersas; quemadmodum etiam corpori Christi debebatur, vel cōpetebat glorificatio ratione beatitudinis animæ suæ, nihilominus per suam passionē promeruit eam, & sepe oravit pro ea. Secundo sic, qui filius hominis est, id est, propter conuenientiam quam habet ad exercendum iudicium ex parte humanitatis assumptam. Decet enim iudicem ab omnibus iudicandis manifeste videri, ut stent coram eo & loquantur pro se si poterint. Nulla autem diuina persona secundum propriam naturam apta est iudicare hoc modo: non enim videri potest manifeste nisi à beatis, immo à quocunque manifeste videtur, beatus est. Cum ergo persona filii sit secundum humanam naturam à bonis, malisque visibilis, ideo datum est iudicium facere, quia filius hominis est. Ideo Petrus loquitur in Actis apostolorū. Ipse est qui constitutus est à deo iudex viuorum & mortuorum. Et David ait de Christo, Iudicabit in nationibus, implebit ruinas. Hoc S. Iob cognovit a futurum, cum dixit, Credo quod redemptor meus vivit, & in nouissimo die de terra surrecturus sum, & in carne mea videbo deum salvatorem meum. Videamus enim in carne propria ipsum deum, non videtur propriè posse intelligi, nisi de deo incarnato atque visibili, præsentem cum sanctis Iob subiecerit. Quem visurus sum ego ipse, & oculi mei cōspectui sunt, quod de corporalibus oculis dictum videtur: quoniam Iob loquitur de vera corporum relificatione atque perfecta membrorum reparatione. Et ne Iudei verbis istis admiratione discredenter, addidit filius dei aliud mirabilium, quatenus mirabilia reddantur credibilia per facta mirabilia, [Nolite mirari (admiratio inordinata, deictiva, incredula) hoc,] quod dixi mihi datam postulatam iudicandi, cum maiora auctus sum, Quaenam venies horum, videlicet dies iudicij, de qua alibi legitur. De die illa & hora nemo scit. [In qua omnes qui in monumentis sunt, id est, omnes defuncti quantum Matth. 24. ad corpus in sepulcris locati, quātum vero ad animā, in inferno, in lymbo, purgatorio, vel in cælo existentes; ynde dicuntur esse in monumentis ratione partis per synecdochen, quemadmodum Abraham dicitur sepultus in spelunca duplice. Et Maria Magdalena, Tulerunt (inquit) dominum, id est, corpus domini de monumento. [Audent vocem eius,] id est, ad imperium Christi resurgent, quemadmodum per Daniel. prenunciatur alii, Qui dormiunt in pulvere terræ, euigilabunt. Esiās quoque prædictus, Vident mortui, interfecti que met refurgēt. Ista est vox Christi, de qua dicit Apostolus, Quoniam ipse dominus in iussu & in vocē archangeli, & in tuba dei descendet de cælo. De qua apud Matthæum prædixit Saluator, Media nocte clamor factus est, ecce sp̄s venit, exite obuiā ei. Qualiter vero, quanque celeriter fieri resuscitat corporum, pandit. A postulo, In momēto, in iictu oculi, in nouissima tuba. Canit enim tuba & mortui resurgent incorrupti. Quomodo autem mortui dicantur audire, iam patuit, [Et procedit qui bona fecerunt, s. finaliter consummari atque innuentur in operibus meritoriorum] in resurrectionem vitæ, id est, felicem immutationem consequentur. Omnes enim resurgent, sed non omnes immutabuntur. Nam immutabuntur, qui mutabuntur in melius, adipiscētes resurrectionem pertingentem in vita glorioſam atque cælestem. [Qui vero mala egreditur,] id est, in iniquitatibus deprehēti, & in vitis mortaliibus hinc sublati, qui sibi finem ultimum constituerunt in rebus caducis, adhærentes creaturæ potius quam creatori, procedent [In resurrectionem iudicij,] id est, resurrectionem habebut damnosam, ac misericordiam, pertingentem ad reprobationis iudicium: de quo dixit Apostolus, Eos qui foris sunt deus iudicabit. In quali enim dispositione seu affectione anima recedet à corpore, in tali aeternaliter permanet, & secundum eam iudicabit, præmiumque aeternū sortitur à deo iustis angelis apostolatæs, inconvertisibiliter manent in dispositione illa mentali, ac virtutis, in qua erant cum decinerent à cælo: propter quod afferit Esaïæ 14. Damascenus, quod in angelis est casus, hoc in hominibus est mors. Et Salomon in Ecclesiaste, Si ceciderit lignum ad austrum aut ad aquilonem, in quoconque loco occiderit, ibi erit. Postremus per hoc quod ait Euangelista vel potius Christus per eum, Qui bona fecerunt, & qui mala egerrunt, &c, patet infamia & stimulant fidem sine operibus posse salutare. Nec tamen putandum quod illi duntaxat salubrunt qui opera charitatis vel saltem interiori eius actum habuerunt: salubrū enim infantes baptizati & naturaliter stolidi baptismatis fonte renati. His vero, quæ de distinctione resurgēt, dicta sunt, consonat illud Dan. Euigilabunt alii in vitam aeternam, alii in opprobrium ut videant semper. Matth. 28. Quoniam ergo filius dei qui factus est caro, & frater noster, adiutor, propitiator & proximus noster, habet vitam fontalem, supereffluentem & indefectibilem in semetipso, accedamus semper ad eum cum plena fiducia, ut gratis viviſſet nos, & de plenitudine torrentis suæ dulcissimæ vite corda nolitis. H. 1. Ioan. 2. falso perfundat, et si nondum inebriat. Denique vox eius terribilis, quam omnes mortui audiunt, & totus tinniet mundus, & tartarea claustra patebunt, iugiter infonet auribus nostræ mentis, & cogitemus quām horrendum sit incidere in manus dei viventis, quām metuendum erit illud iudicium, quām inestimabilis angustia impiorum,

Explanatio residua partis huius Cap. [Non possum ego à meipso facere quicquam.] Articulus xv.

Odo multa magnifica perhibuit Christus de semetipso, videlicet quod pater nō iudicat quā, sed filius oēs, & q̄ quos vult, viviſſat, omnesq; in sepulcris repositos suscitabit: ne ergo videatur inaniter loqui, vel patri derogare, vel secundū personarum acceptiōne & inordinatam aliquam affectionem iudicare, refert omne boni suum ad deū patrem, quasi ad fontē deriuatē, nō deriuatum: & dicit se omnia agere prout à patre accepit, cuius in omnibus querit gloriā, promouetq; honore. Itaque ait, Non possum ego à meipso facere quicquam, hoc est, quod iam isto cap. paulò ante locutus est, Non potest filius à se facere quicquam, & quod nunc adiecit, [sed sicut audio, iudico] Ialud Jacob. 2.

A nihil est, q̄ quod ibi subiecit, nisi quod viderit patrem faciētem. Quæ verba iam ante satis prolixè tractata sunt, & nunc breuiter perstringā. Non possum à meipso facere quicquam, id est, nil valeo virtute non accepta, secundum quod est in me, quia cum sim à patre, nō habeo potestatē nisi ab eo, ideo nihil possum nisi virtute mihi cōmunicata à patre: sed sicut audio, iudico, id est, secundū sapientiā infallibilē mihi à patre per generationem aeternā collatam, in iudicando procedo, idcirco errare nō valeo: vnde subiungitur, [Et iudicium meum iustum est.] Iustus enim dominus, & iustitas dilexit, equitatem vident vul Psal. 10. tu eius. Itaque filio dei secundum naturam diuinam, idem est videre opera patris & audire à patre: per hoc enim q̄ pater generando transfundit in filiū totam sapientiā suam, filius vident patrē & opera eius. Audireq; dicitur a deo patre, cum ramen totū sit ibi super simplicissimum & superineffabile modo. Possunt quoque ista magis propriæ, quāuis non magis literaliter exponi, de filio secundū naturā assūptam, sic enim palam est, q̄ nō potest facere quicquā à seipso, sicut nec ceteri homines. sola equidem gratia differt humanitas Christi ab aliis, secundū quod dicit Augustinus, Tolle gratiā, quid est ille homo nisi quod tu? sicutque iudicat per executionē, [sicut audiuī,] id est, sicut per scientiam infusam interiori auditu diuinitus didicit. At ergo, [Iudicium meum iustum est (quoniam do vnicuique sicut meretur)] quānon quero voluntatem meam, sed voluntatem eius qui misit me, Nonne iuxta praedicta, patris & filii Psal. 61. est vna voluntas, quomodo ergo filius querit voluntatem patris, non suam? Et respondentum, quod B sicut in Christo est duplex natura, puto diuinā & humana sic voluntas duplex in eo cōsistit. Quod ergo nūc est de voluntate sua, intelligentiā est de voluntate sua humana. Et quia humana natura consistat ex intellectu, ac sensitu, seu anima rationali & parte sensitiva, propterea ponitur duplex voluntas hominis. Vna superior, ut pote appetitus intellectuus, qui propriè appellatur voluntas, & de hac intelligi potest, quod filius nō querit voluntatē suā, quoniam ista voluntatē immobiliter à principio sue creationis subiecta voluntati diuinā, & quoniam ordinavit eā, omnemq; actū eius ad voluntatē diuinā & eius honorē, sicut ad ultimum finem. Alia est voluntas domini nō inferior, quæ dicitur appetitus naturalis & sensitivus, quo Christus abhorruit mortem: de qua voluntatē accipi solet, quod ait in passione, Non Luca. 22. mea voluntas fiat, sed tua, & de ista magis proprie accipi potest quod dicitur est, [Non quero voluntatē meam,] id est, aliquid priuati amoris, & ad se reflexæ affectionis, [sed voluntatem patris,] id est, ea quæ placa cit ait sunt, Vnde a postulo dicit, quod Christus non placuit sibi, id est, in suipius complacentia non quietuit, secundum quod homo: nec quasius beneplacitū sua voluntatis humana, inquantum humana, sed vt deo subiecta, & in omnibus ei conformata, quod non est aliud nisi querere voluntatē dei. Ioh. 15. Imò sic & nos querere & implere possūmus propriā voluntatem, non inquantum est nostra, & ad se conuersa, sed vt est diuina charitate & lege euangelica informata. Neque enim opus est meritorium, nisi fuerit voluntarium: & quanto opus bonum sit promptiori voluntate, tam est deo acceptius, & præmij amplioris, eo quod deus respiciat effectum potius quam effectum, [Si ergo testimonium perhibeo de meipso, testimonium meum non est verum,] Infra ait Saluator, cum sibi dixissent Iudei, Tu de teipso testimoniū perhibes, testimonium tuum non est verum. Et si ego (inquit) testimonium perhibeo de meipso, Ioh. 7. testimonium meum non est verum? Et nonne ipse est veritas, que nec fallit, nec fallitur? Secundum Ioh. 14. assumptū quoque humanitatē confirmatus fuit in bono, ita quod mentiri non potuit, nec peccare. C Denique tēpore passionis perhibuit de seipso testimonium corā Caiphā & Pilato, cum dixit, Amodo videbitis filium hominis venientem in nūbis cæli. Itemque, Ego in hoc natus sum, & ad hoc veni in mundum, ut testimonium perhibeam veritati. Ad hoc quidam respōdēnt, quod Christus dixit interdum testimonium suū de seipso non esse verum, ad ostendendum assumptā carnis humanitatē: interdum vero dixit illud ēste verū ad insinuandum sui cū patre æqualitatē, ita quod testimonium Christi de seipso fuit verū, & non verū. Verū quidem secundum diuinitatē, sed nondum verū secundū humanitatē. Quomodo autem hoc stare posit non video, nisi intelligatur, q̄ testimonium Christi de seipso secundum humanitatē prolatum non est verū, loquēdo de humanitatē eius seorsum, seclusa de diuinitate & gratia. Sic enim fortasse potuisse esse errore atque inefficax. Facilius ergo & aptior videtur esse exppositio Chrysostomi sic exponentis, Si ergo testimonium perhibeo de meipso, testimonium meū non est verum, secundum vestram estimationem: quanvis secundū existentiā sit verissimum, ac sufficiensimum, [Alius q̄ qui testimonium perhibet de me, & scio quia verum est testimonium quod perhibet de me,] per hunc alium intelligi potest pater, qui in baptismo testatus est, hic est filius meus dilectus, 2. Petri. 1. qui etiam per miraculū Christi in nomine patris facti, testimonium præstans filio. De testimonio etenim patris scriptum est in epistola Petri, Accipit a deo patrem honorē & gloriā, voce ad eum delapsa à magnifica gloria, Hic est filius meus dilectus, i. quo mihi complacuit, ipsum audite. Sed & spiritus sanctus testimonium Christo perhibuit, iuxta illud Ioh. Spiritus enim qui testificatur, quoniam Christus est veritas. Potest quoque per hunc alium intelligi Ioh. Bapt. qui fuit verus testis Christi, secundum quod pater eius Zach. plenus spiritu sancto prædictus, Tu puer prophetā altissimi vocaberis, &c, de cuius testimonio Christo exhibuit, iam multa praeterea pulcherrima atque sublimia dicta sunt, pri Luc. 1. mo, tertioque cap. [Post missis ad Iohannem Baptistam] sacerdotes & leuitas, ut interrogarent an esset Christus, & medius vestrum stetit, cuius ego non sum dignus ut soluam corrigiam calciamenti eius, pri Ioh. 14. vt dictum est. Vel testimonium perhibuit veritati, id est, quod verum fuit, vel veritati propositiona Ioh. 1. li, videlicet se esse vocē clamantis in deserto, & Christi præconem, me vero esse Christum, in spiritu sancto baptizantem, Ego autem ab homine testimonium nō accipio, id est, testimonium humanum non requiro, quasi indigens illo, vel vt ex hoc mihi aliquid accrescat, maiorisque authoritatis existam quantum

ad me, sicut homo indiget testimonio dei, [sed hac dico videlicet, quod deus pater & Ioannes mihi testimoniū prabuerunt] ut vos fidem sit credendo in me per testificationem illorum, non enim ob suam indigētiā, vel profectum, sed propter nostram salutem voluit Christus testes habere, vt sic crederemus in eum. ¶ Insuper Christus ostendit, quod testimonium Ioannis fuit idoneū, propter ipsum magnam perfectionē. [Ile erat (per similitudinē quādā) lucerna ardens ex lucens.] Primo enim fuit similis lucernā, quoniam sicut lucernā nō est essentialiter lux, nec lucet per se, sed per lumen constitutum in ea: sic Ioannes non erat lux per essentiam, nec splēdebat ex se, sed ex participatione lucis diuinā, videlicet per gratiam Christi sibi infusam, quā fulsit per corpus Ioannis, in verbo & opere, sicut lumen lucernā fulget per cornua eius. Et sicut lucerna cum lumine suo obfuscatur superueniente luce diei, sic Christo verbis atque miraculis radiante cœpit obfuscari Ioannes: secundū quod ipse prædictis, Illum oportet creſcere, me autem minui. Fuit quoque Ioannes lucerna ardēs igne diuinī amoris, ex qua cōgratulatus est excellentiā Christi: sicut ait, Amicos sponsi qui stat & audit ei, gaudio gaudent propter vocem sponsi. Arit etiam Ioannes zelo iustitiā, quo increpauit Herodem, & flamma dilectionis proximorum, habuitque verba vehementer ignita, dicendo, Genimina viperarum, quis ostendit vobis fugere à ventura ira facite ergo dignos fructus penitentia. Fuit insuper luce radius sapientia, exemplari, & optima conuersatione, prædicatione que splendida: sic & quilibet nūt debet ad hoc, vt sit lucerna ardens & lūtens, quatenus & lumen gratiae aptum in eo locū inueniat, & ipse in seipso diuina charitate ferueat, atque in contemplatione sapientia fulgeat, proximos quoq; ad dei amorem, & veritatis notitiā, conetur inducere: sicutq; gratia anima sue redūdet, manifestetur, ac emicet in vultus grauitate, in morum probitate, in totius corporis gressu, omnīque actu. Beati qui tales sunt, à quibus plus disto quām oriens ab occasu. [Vos autē vobis suis exultare (spiritualiter) ad horā (id est, ad tempus modicum) in luce eius,] id est, in perfictione & gratia, & sanctitati, & doctrina Ioannis, gaudēdo de hoc, quod habuisti tam sapientē prophetam: sed non diu durauit exultatio illa, quia cū capitur increpare via tua, dixisti, daemonium habet, noluisq; credere verbis eius, quibus mihi testimonium reddidit: & vt multi affirmant, Herodes etiam ad suggestionem Iudeorum, clausit, ac decollauit Ioannem: vel ideo dicit Saluator, quod Iudei voluerunt ad horam exultare in luce Ioannis, quia parati fuerunt eum pro Christo recipere, & in principio multi eorum obediērunt Ioanni. [Ego autem habeo testimonium maius Ioanne,] id est, dignus testificatione Ioannis facta de me: & quod sit testimonium istud maius subiungitur, [Opera enim que dedit mihi pater ut perficiam ea,] id est, miraculōsi effectus totā potestatem naturae excedentes, quos pater facit per me, & vult eos perfici, id est, perfecte & excellētissimo modo fieri à me, [Ipse opera] quā ego facio, propria virtute, secundū quod deus, & in quantum homo facio ea virtute patris, imò totius trinitatis, cuius est una potestas. [Testimonium perhibet de me, quia (id est, quod) pater me misit,] videlicet quod à deo veni, & recta ago & prædico. Sicut enim veritas naturalis scientia probatur per rationis discursum, ex principiis per se notis: sic supernaturalis veritas fidei demōstratur per opera soli deo possibilia, qui cum sit veritas, nunquam facit opera talia ad conformatiōnem erroris: quoniam ergo talia multa fecit Iesus, certum est, quod à deo missus sit, verūque doctōr constitat. [Et qui misit me pater.] ¶ Duplex est missio filii dei. Vna inuisibilis, quia pater à principio mundi misit aeternam sapientiam ad mentes electorum, per hoc quod illuminauit eas gratia sua sapientia increata, & genita. Cū enim in patre sit authoritas quo ad filium, atque in filio subauthoritas quantum ad patrem, conuenit patrem mittere filium, etiam secundum diuinam naturam. Simili ratione, pater & filius mītunt spiritū sanctū, quia in ipsis est authoritas, quo ad spiritū sanctū, & in spiritu sancto subauthoritas ad patrem & filium, quasi ad unum principiū, unumq; spiratorem, ac fontem. De hac pempe spirituali & inuisibili missione verbi habetur in libro Sapientia, Mitte illam de cœlis sanctis tuis, & à sede magnitudinis tue, vt mecum sit & mecum labore. Alia est missio filij dei temporalis atque visibilis, quā dicitur incarnatione eius. Nec dubit, quia Christus in mundo cœtuersans mittebatur à patre ad omnia loca & opera quācunque accessit, aut fecit. Imò Christus secundum quod deus misit seipsum, secundū quod homo. [Ipse testimonium perhibuit de me,] hoc specialiter accipi potest de testimonio patris, quo in baptismo locutus est, hic est filius meus. Nihilominus à principio mundi perhibuit pater testimonium Christo per oracula patriarcharum, per vaticinia prophetarum, per diuersa sacramēta & gesta figurata. Vnde secundum Augustinum, nulla ètas vacuità a propheta Christi, propter quod apud Lucā Zacharias differuit, Erexit cornu salutis nobis, sicut locutus est per os sanctorum, qui à seculo sunt, prophetarum eius. Videtur autem Christus ad literā loqui de testimonio vocis paternæ præfato. Loquitur enim nunc distinctiō de triplici testimonio sibi perhibito, vt pote Ioannis & operum ac patris. [Nec vocem eius audistis vnguam.] Quæritur, quomodo Saluator dicat Iudeos nunquam audisse vocem patris: supra enim capitulō tertio dixit ad Nicodemum, Spiritus vbi vult spirat, & vocem eius audis, quod melius intelligitur de spiritu sancto, quām de vento: sicut ergo Iudei audiērunt vocem spiritus sancti, sic & patris. Denique Ioannes ait, Ego vox clamantis in deserto: ergo audiēdo Ioannem, audierunt vocem patris. Sed & Christus est verbum & sermo patris. De quo ad Hebr. dicit Apostolus, Vnuus est sermo dei, efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti. Quid enim id de increto dei verbo dicitur, elueſcit ex eo quod subditur, Et non est illa creatura inuisibilis in confectu eius, omnia autem nuda & aperta sunt oculis eius, ad quem nobis sermo. Itaque audiēdo Christum, audiērunt verbum sermonemque patris, & per consequēns vocem ipsius. ¶ Præterea, sacra scriptura nonne vox dei est? dicente Apostolo, Omnis scriptura diuinitus inspirata. Iudei ergo audiēdo eloquia prophetarum, ac Moyſi, audiērunt vocem dei. Moyſes quoque ait in Deuteronomio, Probauimus hodie, quod loquente deo cum homine vixerit homo, vocem eius audiuimus de medio

A ignis. Quidam exp̄ositores faciliter transuentē dicunt, quod ideo Christus dixit istis peruersis incredulis Iudeis, quod nūquā audierunt vocem patris, quia non audierunt præinductū testimonium vocis paternæ de filio in baptismo. Hic est filius meus dilectus. Atij dicunt, q̄ ideo Christus ait, neque Matth. 3. vocem eius vñ quam audistis, neque speciem eius vidistis, vt insinuet deum patrem esse omnino incorporalem, ac inconfiabilem, ita quod neque audit̄ p̄test, neque videri sensu corporeo, cum non habeat os, linguam, & cetera instrumenta loquendi. Et quamvis per subiectum creaturā loquatur, tamen non audit̄ vox eius, cū ipse sit immediatus propriusque formator huiuscenodi vocis. Sed quia Saluator duris, & perfidis loquebatur Iudeis, qui verba diuina tradita in scripturis non vere & spiritualiter intellexerunt, videtur sic exponendum, neque vocem eius, id est, scripturas sacras mihi testimonium perhibentes, à patre reuelatas, vñquam audistis, auribus cordis, sed groſse atque carnaliter, id est, secundū dum literā quā occidit, intellexistis eas. Iuxta hunc modum Moyſes locutus est Iudeis in Deuteronomio, Vos vidistis vñuersa magnalia dei, & non dedit, vobis dominus cor intelligens, & aures quā possent audire, q̄sque in praefectem diem. ¶ Huic expositioni sequentia quōque consonant, vt patebit. Neque speciem eius vidistis, hoc vñ modo intelligi potest, quod non viderunt deum per speciem, id est, diuinam essentiam, quomodo vident̄ eum beati in patria. Secundū, quod nec fide sincera, purāque B mente contemplati sunt deum: qui enim ait sc̄ nos esse deum, & mandata eius non custodit, mendax est: quomodo ergo patres & vates veteris testamenti speciem dei vidisse scribuntur? dicente patriarcha la 1. Ioannis. 2. cob, Vidi dominum facie ad faciem. Et Esaias, Vidi (inquit) dominū fēdēm super solium excelsū. Genesi. 22. Daniel etiam perhibet se vidisse antiquum dierum, & cuius capilli erant sicut lana alba. Et respondēt Esaias. 6. dum, quod non viderunt deum in specie propria, sed aliena, in imaginatione formata, vel ab angelo in persona dei apparente assumpta, vel alio modo consimili. Et verbum eius (scilicet dei patris) non habet in vobis manens. Quod primo accipi potest de vno filio patris, de quo dicitur est, In principio erat verbum: hoc illi increduli non habuerunt manens, id est, fixum, ac habitus in cōribus suis per fidem Ioannis. 1. & charitatem: vnde Apostolus afferit Christum habitare per fidem in cōribus nostris, propter quod Ephesi. 4. dicitur fū superius, Et sui eum non receperunt. Secundo exponitur sic, & verbum eius non habet in vobis manens, hoc est, diuinis sermonibus & scripturis non obeditis, sed vacui estis à cognitione formata, & salutari memoria diuinorum verborum: quo contra ait Psalmus 1. In corde meo abscondi e Psal. 1. loquia tua, vt non peccem tibi. Quemadmodum enim impij quamvis subtiles dicuntur non cognoscere deum, quoniam non honorant eum vt deum, sed factis negant: sic peruersi & perfidi, quamvis in Titum. 1. scripturis promptissimi, dicuntur tamen non habere in se verbum dei, quoniam abutūtur. Tertiō sic, Et verbum eius non habetis in vobis manens, id est, internam dei inspirationem non percipitis, neque per revelationem occultam filium dei cognoscitis. Omnisq; enim ex positionibus illis concordantē ē Adu. 17. C quentia. [Quia quem misit ille,] id est, mihi filio dei misso à patre cœlesti, Non creditis. ¶ Et quia Saluator Titum. 1. tetigit quod vocem patris, id est, scripturas de Christo loquentes, non recte ac spiritualiter intellexunt, sed superficialiter, ac ruditer nimis, idcirco subiungit ac hortat, [scrutamini id est, solerter diligite, inuestigate, adiuvite] scripturas legis, ac prophetarum. Est ergo quād scrutatio diuinorum bona, discreta ac salutaris, non ex curiositate, præsumptione vel infidelitate quadam procedens, sed ex auctoritate agnoscētē veritatis, propter dei amorem atque honorem: de qua in Actibus apostolorum Lucas testatur, de Thessalonicensibus loquens, Nobiliores ex eis suscepserunt verbum dei cum omni auctoritate, quotidie scrutates scripturas si hæc se ita haberent. Et Psalmista, Mirabilia testimonia tua, ideo Psal. 18. scrutata est ea anima mea. Alia est scrutatio curiosa & immoderata, qua quis difficilia ultra propriā pacitatem nititur discutere, incomprehensibilia capere, scripturas sacras proprio ingenio menfurare, ac Ecclesi. 3. iudicare: de qua Salomon falso est. Scrutator maestatis opprimetur à gloria. Et in Ecclesiastico, Fortio Esaia. 3. ra te ne scrutatus fueris. [Quia vos putatis in ipsis,] id est, in notitia scripturarum, [Vitanū aeternam habere,] id est, aeternam beatitudinem promereri, ac adipisci: quod & ita fuisset, si eas vere & efficaciter intellexisset. Sed quia oppositum contigit, propter Iudeorum duritiam, ap̄tissime dixit Christus, quia putatis, id est, inanitatem & astimatis, defraudati, nanque estis spe vestra. [Et illa] scriptura sunt, quæ testimonium perhibent de me. In libro etenim Moyſe & prophetarum, non solum prænuntiatur Christi aduentus, & in Esaia. 9. carnotio verbi, sed etiam determinatur tempus aduentus, locus nativitatis, modus conuersationis, & qua Gen. 49. litas passionis, sed & resurrectio, & ascensio Christi illuc prænuntiatur. De eius enim aduentu, cecinit Daniel. 9. Esaias, Puer natus est nobis, & filius datus est nobis. De tempore vero aduentus Christi locutus est Jacob in Genesi. Non auferetur sceptrum de Iudea, donec veniat qui mittendus est. Et Daniel, Septuaginta hebreos ad abbreviata, videlicet hebreos ad annorum lunarium, sunt super populu tuum, vt declaratur iniquitas, & impleatur visio & prophētia, & vngatur sanctus sanctorum. Modus quoque aduentus istius, videlicet quod Christus venit, & conuersatus est cum hominibus in maxima paupertate & Baruch. 3. humiliatē, descriptus fuit per Hieremiam, Quare quasi colonus vñtorū es in terra, & quasi viator de Hier. 14. elinas ad manendum? Et per Zachariā, Ecce rex tuus venit tibi mansuetus, ipse pauper. Itēmque Psalmus 87. 9. misit, Pauper sum ego, & in laboribus à iuuentute mea. ¶ Præterea, de loco nativitatis per Micheam, Psalm. 87. Ettu Bethleem Esfrata, ex te mihi egredietur, qui sit dominator in Israël. Modum quoque conceptio Miche. 5. nis Esaias deprop̄misit, Ecce virgo concepit & pariet filium, Rursumque Ascendet (inquit) quasi vir Esaia. 5. gultū coram eo, & quasi radix de terris sitienti, hoc est quod prophetauit Psalm. Descendet sicut plu Esaia. 53. uia in vellus, & sicut stūlūca stillatā super terram. De passione vero & tempore passionis Daniel di Psalm. 7x. xii. Post hebdomades 62. occidetur Christus. Et Esaias, Ipse vulneratus est propter iniquitates nostras, Daniel. 9. atritus est propter scelera nostra, & sicut ouis ad occisionem ducetur. Et summatim stringendo, vix Esaia. 53. aliquid in Euangelio continetur, quod non in veteri testamento inueniatur prædictum. Propter quod Rom. N

- Psalm. 33. ait Apostolus, se segregatum in euangelium, quod ante promisit deus per prophetas suos, in scripturis E sanctis de filio suo. *Et non vultis venire ad me* [per fidem & obedientiam] secundum quod Psalmista hor Deuter. 6. tatur. Accedite ad eum & illuminamini. propriè ergo voluntatis obstinatio est causa perfidie Iudeorum. Matth. 4. *[Vt vitam (spiritualem) habeatis]* in praesenti per gratiam, & in futuro per gloriam. Et quia Christus iā multata de propria excellencia reutuit, ne Iudei eum de iactantia increparent, subintulit. *[Claritatem ab hominibus non accipio]*, id est, humanam gloriam & laudem nō requiro. Sed nōne christus præcipit sibi à nobis seruiri? nōne iubet se adorari, omnibusq; preferri? quomodo ergo non querit claritatem ab homine? Et respöendum, quia secundū quod homo nō quæsivit, nec querit ista propter se, vel ex priuato amore, sed vt deus exigit ista, tanquam creator & princeps altissimus. Imò, vt homo vult honorari nō ex vanitate, sed zelo iustitiae, secundum ordinatio[n]em voluntatis diuinæ, sicut etiā iustus præfatus quā uis humili, vult zelo iustitiae propter honorem dei, cuius vices gerit, vt debita sibi à subditis reverentia impendatur. Omnis autē rationalis creatura, bene disposita, finaliter querit honorare deum per laudē & obedientiā, ex sincero amore, & honorari à deo per vniōnem cum ipso, & collocationē in suo cœlesti palatio. Si ergo Christus qui habet in vestimento & in fauore suo scriptum, rex regum, & dominus dominantiū, nō accipit ab hominibus claritatem, cur nos miseri vitis tabidi, ad omne malum proclues, vanitate feducimur, querentes sciri, reputari, honorari, præfessi? Odibilis coram deo & hominibus est ista superbia. Hinc ad Hebreos ait Apostolus, Christus proposito sibi gaudio, sustinuit crucis cōfusione cōtempta. *[Sed cognovi vos (cognitione reprobationis) quia dilectionem dei gratuitam, ac meritoria, quæ est virtus theologia & infusa, de qua dicit Apostolus. Finis præcepti est charitas, de cordē puro & conscientia bona, & fide non facta, [Non habeitis in vobis] videlicet appetitus intellectu, seu voluntate, quæ est charitatis subiectū. Nihilominus naturalem dei dilectionem impī aliqui habent, nō tamē damnati. Sine dilectione autem dei gratuita nihil est meritorium, prout Paulus testatur, Si linguis angelorum loquar & hominum, charitatem autem non habeam, nihil sum. Charitas est enim propriavitā animæ, sicut in prima sua Canonica docet Ioannes, Qui non diligit, manet in morte. [Ego veni in nomine patris mei.] id est, patre meo, hoc est, secundum voluntatem & ordinatio[n]em patris aeterni, ad honorem ipsius, cuius in omnibus dicitis meis atque operibus beneplacitum impleo, gloriāmq; requiro, [Et non accipis me (per fidem, dilectionem, & obedientiam)] si alius venerit (id est, quia & cum Antichristus venierit) in nomine suo,] hoc est, proprium honorem & gloriām querens, non missus à deo, sed seipsum inestimabili mentis tumore extollens, supra omne quod dicitur aut colitur deus. *[Illi accipiunt]* credendo quod ipse fit Mefisis in lege promisus: in hunc enim errorem caderे meruitis, verum filium dei spernendo. Itaque quod ait, si alius venerit, non dicitur dubitative, & quod addit, illum accipiens, non dicitur ad Iudeos, quos Christus tunc præstantialiter alloquebatur, qui iam diu occubuerunt, nisi sub persona illorum intelligendo communiter genus Iudaici populi, quod primo & maxime adhæbit Antichristo, donec per Enoch & Helianum conuertantur, & Antichristi falsitas detegatur. *[Quomodo positis vos credere (fide formata, vina & operatoria) qui gloriam ab inimico accipiatis,]* tunc affectū, & humānum fauorem, terrenum honorem, propriam laudem optatis, queritatis, & acceptatatis. *[Et gloriam qua a fido deo est (id est, veram atque aeternam felicitatem) non queritis?]* virtuose vivendo. Constitutis enim vobis finem in rebus caducis, & vanis, non in deo benedicto. Videmus enim multos ambitionis & arrogantes, fidem habere, & contra infideles armans, ergo loquitur Christus de fide informi & vacua, sed formata. Elucescit autem ex his, quod vanā gloria omne spirituale bonum impedit, & pestiferum valde quā crimen consit, propter quod dicit Psalmista, Quoniam deus dissipauit ossa eorum, qui hominibus placent, i. placere desiderant, confusi sunt, quoniam deus sprevit eos. Et A[postolus], Si hominibus placet, Christi seruus non essem. Omnis ambitionis & animosus similis est viro stulto qui adscit domum suam supra arenam. Specialiter autē ambitionis ista impedit Iudeos à fide Christi. Quoniam enim scripturas prophetarum solum literaliter intelligunt, putant quod Christus in primo suo aduentu, omnia regna mundi eis subiicit, sicut tempora[m] principatum, terrenum honore, humanam exaltationem sperant, & cupiunt. Vnde in Iesum paupertatis & humilitatis magistrū, omniumque temporalium contemptorū credere noluerūt, & nolūt. Itaq; soli deo placere, & ei duntaxat displicere formidemus, & in solo deo sit gloriatio nostra. *[Nolite putare, quia ego accusaturus sum vos apud patrem,]* hoc ait Saluator, non quod nequam accusabit Iudeos, cui ipse sit iudex & testis, qui alibi loquitur, Quoniam me erubuerit, hunc filius homini erubescet coram patre & angelis. Vnde per Hieremias ait, Attende domine, & audi voces aduersariorū meorum. Nunquid redditur pro bono malū, quia fodérunt foue anima[m] mea? Nōne Christus accusauit Iudeos cū dixit passione instantē, Nunc autē excusationem non habent de peccato suo, & oderūt me & patrem meum gratis. Per hoc quippe Christus eos accusat, quod propriis verbis & actibus, imo & vulnerum suorū cicatricibus, quas seruauit in testimoniu[m] contra ingratos, ostēdit eos damnatione dignissimos. Sed idcirco dicit, quod nō accusabit eos, quia non ipse solus hoc faciet: propter quod subditur. *[Est quivis accusatus]* id est, damnatione dignos affirmat in suis scripturis, *[Moysés in quo speratis,]* hoc est, per cuius legē saluari cōfidit, sine meritis Christi. Putat enim Iudei obseruationem legis sufficere ad salutem. Multa autē sunt verba in libris Moysi, quibus probantur Iudei damnationē mereri. Quod vero Moyses accusaturus est eos, christus subiūxit. *[Si enim crederetis Moysi, crederetis foris etiā mihi.]* Si interrogaremus Iudeos, an credant Moysi, constantissime responderent, quod imo, & tamen veritas hoc loco dicit cōtrarium. Simili modo si interrogaremus hereticos, ac credit̄ Christo, firmissime dicent̄, credimus, & tamen ita non est. Nunquid Arius, Eunomius, Fotinus, Sabellius, & similes eis, veram in deo Trinitatem personarum negantes, crediderunt sermonibus Christi? Et tamen Iudei atque heretici putant se credere istis. ¶ Sea dicen-*

A dum breuiter, quod Iudei credunt Moysi secundum eū intellectum, quo verba eius exponunt: & quo niā verba eius male intelligunt, ideo non credunt ei secundum veritatem, sed secundum ipsorum de ceptiorum opinionem, quemadmodum aliquis putat se videre colorem rubeum, cum vider album per pagrum. Quod vero christus ait, forsan, non dicit dubitando, sed humanam libertatem insinuando, & sobrium modum loquendi docendo. *[De me enim ille scriptus.]* Multa namque scripsit Moyses de Christo, & occulte de mysteriis Christi, & passione eius per sacramenta & cérémonialia legis insinuando. Primo modo, scripsit de Christo in Genesi, cum recitat deum dixisse ad Abraham, In semine tuo benedi Genesi. 22, centur omnes gentes. Et quomodo Jacob dixit, Non auferetur scepter de Iudea, &c. Itēmque, Salutare Genesi. 40, tuum expectabo domine. Et in libro Numerorum recitamus vaticinia Balaam. Secundo modo, scripsit Numeri. 23, de Christo in Deuteronomio, Prophetam suscitabit vobis dominus, &c. Accusat quoque Iudeos ad. & 24, iungens, Omnis qui non audierit prophetā illum, peribit de populo suo. Tertio modo, scripsit de Christo in Deuteronomio, atque Leuitico, loquens de ritu agni paschalis, & ceteris sacrificiis, per quae passio Christi. Exod. 21, sibi prefigurabatur. *[Si autem illius literis (id est, scriptis) non creditis]* quia nec intelligitis eas veraciter, *[Quo Leuit. 12, modo verbis meis creditis?]* Et hoc rursus ut ceteri Christi eloquia indigeret sano intellectu, quia sic sonat, quasi scripta, seu testimonia Moysi essent magis credibili atque autentica, quam verba Christi. Est igitur sensus, Si illius literis non creditis, quem aëltimatis maioris autoritatis esse quam me, & ad quem maiorem effectum habetis, quomodo verbis meis creditis? quasi dicat, quia illi nō creditis, mihi credere non potestis. Poteſt etiam absolute intelligi, ut dicat verba Moysi credibiliora quam sua, quoniam erant minus incomprehensibilia, difficultia, & supernatura[rum] quam verba Christi, que omnem penitū rationem trascendent.

Expositio cap. vii. [Post hac abiit Iesus trans mare Tyberiadis.]

Articulus xvii.

Onsequenter narrat Euangelista grande miraculum, quo omnipotētia Christi magnifice nōscitur demonstrata, eiūsque supernaturalis doctrina efficaciter Ioannis. 5, corroborata, ut supernaturalis assertio, supernaturali firmaretur argumento, *[Post hac]* quæ in præcedenti capitulo dicta, gestaque feruntur. *[Abiit Iesus]* à Hierusalem & Iudea. Abiit autē & inuiigavit *[Trans mare Galileæ (quod est mare) Tyberiadis]*, id est, mare istud dicitur mare Galileæ à prouincia in qua situm est. Dicitur etiam mare Tyberiadis, ab urbe nomine Tyberias, quæ sita est in litora huius maris. Abiit autem Iesus diuersis ex causis. Primo, secundum quod hic iniunquatur, cedens persecutioni Iudeorum, ne ante tempus præfixum ab eis occideretur. Secundū, cedens Matth. 14, furori Herodis, vt enim in Matthæo legitur, Iesus audita decollatione Ioannis, fecit quæ iam refert Evangelista. Tertiū, vt discipuli sui post laborem paululum repausarent, quia vt scribitur in Marco, E. Marc. 8, rānt qui ibant & redibant, & nec spaciū manducandi habebant. Vnde Christus ait discipulis, Venite forsum in desertum locum, & requiecite pusillum. *[Et sequebatur cum multisudo magna, quia videbant se]* enī, hoc est, miraculosa curationes, *[Quæ faciebat super hū (id est, in eis hominibus) qui infirmabantur]* hæc fuit una ratio, ob quā sequebatur eū: diuersi tamen diuersis de causis Christi corporaliter sequebantur. Quidā vt aliquid reprehēsiōnē in verbis aut actibus eius inueniērūt, quædam modū pharisaicū & scribentio. Quidā vt in strueretur & vitā suā corrigeret, vt studiō, ac pœnitētē. Quidā vt signa viderent & nouā audirent, vt curiosi. Quidā vt curarentur. Quidā vt suis sanitatem acquirerent, sicut de Re Iosue. 4, gculo dicitur est. Quidā vt corporaliter alerentur. Et quoniam dominus Iesus etiam secundum corpus speciosus valde & eloquissimus fuit, & optimè habitudinis, verisimile est, quod multi sequebātur eum delectati specie & eloquentia eius. *[Denique secundum Matthæum, prædicta multitudo de ciuitatibus secuta est Christum pedestris. Ex quo elicetur, quod egeni fuerunt pro maiori parte. Et vt Marcus testatur, cum cognovissent quod Iesus esset, de omnibus ciuitatibus cucurrerunt illuc, & præuererunt discipulos Christi, in quo patet feruens eorum ad Christum affectio ac prompta deuotio, fātem quorundam. [subi] ergo in montem Iesu] vt locus correspōderet locato. Christus enim propter sanctissimā vitā excellentiam, propter miraculorum eminentiam, propter contemplationis celitudo[n]ē, propter charitatis omniumque virtutum incomparabilem sublimitatem, mōs appellatur. De quo per Danielē asseritur, q[ua] lapis abscondit sine manibus, crevit in monte magnum, impletusque vniuersam futurā p[ro]ficiē terrę. Mons ergo ascēdit in monte, implēs ad literā illud quod dicitur per Esaiah, Super mō Daniel. 2, tem excelsum ascēde tu qui euangelizas Syon. Ascēdit ergo in monte, qui est locus orationis, contēplationis, Esaia. 40, tio, instructionis, aptus, v. & nos similiiter faciam tēpō opportunō. Opportunitas equidē loci, plū rimū consent ad deuotionem. A scēdit quoque in montem, docens nos suo exemplo terrena ista atque carnalia abiectare, & cœlestia ac diuina tota affectu requirere, quatenus cum Apostolo quā sursum fuit quā gramus, ac sapiamus, non quā super terram: & quē retro sunt obliti, in anteriorē extendamus nos ipsos, omnia sensibilia vana atque caduca arbitrantur, vt stercora, vt super inuisibili deo ardē Colloſſi. 3, ti desiderio vniuam. *[Et ibi sedebat cum discipulis suis]*, docens eos, & latitudinem terræ quam contigit circumposcens, magis autem habitatibus terræ compatiens, eisq[ue] auxiliari proponens. *[Erat autem proximum pascha dies festus Iudeorum]*, id est, de propinquo iam imminebat. Porro, vt Beda ait, inter decollationē Ioannis & Christi passionē, vni anni extitit spatium. Et sic istud fuit Pascha secundū circa Beda, qd decollat⁹ est Ioannes, in quo Christ⁹ nō fuit in Hierusalem, cedēs aduersariis suis. Nā sicut sepe observa Galat. 4,*

vauit legalia, ostendendo se hominem verum factum sub lege, sic interdum prætermisit ea, ostendens se verum deum ac legilatorem supra legem. Quia hic dicitur, Erat proximum pascha, Euangelium i- stud legitur in medio quadraginta propinquante pascuali solennitate. [Cum sableus affer ergo oculos te- fuis,] qui oculis vagus non fuit, sed summe compositus: nec sine ingenti causa circunspexit, sed in om- nibus vniuersa maturitatis & probitatis dedit exemplum, [Et vidisset quia multitudine maxima,] videlicet quinque milia virorum, preter mulieres & paruos, [Venit ad eum, dicit ad Philippum,] qui primo omnium dicitur à christo ad Apostolatum vocatus, [Vnde,] nunc forte propter familiaritatem & charitatis o- stensionem specialiter dirigit sermonem ad eum. Aliqui tamen affirmant, quod Philippus ceteris dis- cipulis rudior fuit, ideo magis indiguit informari, & hinc Christus cum interrogat, non quasi ignorans, sed informare intendens. Vnde [Ememus panes ut manducemus hi?], nouerat Christus non addesse pecuniam ad emendum tot panes sufficiens, quoniam pauper fuit, & parum vel nihil secundum deculit de argen- to, & auro. [Hoc autem dicebat tentans eum,] tentatione pia probationis ordinatae ad instructionem, qua tentauit & Abraham: non tentatione seductionis ordinatae ad confusione, de qua Iacobus ait in sua Canonica, Nemo cum tentatur dicat, quia à deo tentatur: Deus enim intentator malorum est. De pri- ma tentatione scriptum est in libro Sapientiae, Deus tentauit iustos, & inuenit illos dignos se. In Deute- ronomio quoque dicitur, Recordaberis cuncti itineris, per quod adduxit te dominus deus tuus, ut af- fligeret te atque tentaret. De secunda oramus, Et ne nos inducas in tentationem.

Genesi. 22. Iacobi. 1. **Sapien. 3.** Deuter. 8.

Matth. 6. **Iudicū. 3.**

Iob. 1. **Tobie. 2.** **Tobie. 12.**

Matth. 18. **1. Cor. 14.**

Num. 1.

Sed cum tentare sit experimentum de tentato accipere, quomodo deus aliquem tentat qui de nullo accipit experimentum, quippe cum ei omnia antequam fiant, patescant? Et respondendum, quod etiam in scripturis dicitur deus experiri seu aliqua facere ad experiendum, iuxta illud Iudicum, Dimi- fit dominus chananæos, vt in ipsis experiretur Israëlem, utrum custodiret mandata domini, an non. Dicitur itaque deus sumere experimentum, non vt ei aliquid innotescat, sed vt tentatus agnoscat seip- sum, vel alij ad eius notitiam perducantur. Sic ergo tentauit Philippum, eius ignorantiam demonstran- do, non solum ad instructionem Philippi, sed omnium discipulorum, quatenus miraculum magis o- stenderetur, & virtus Christi agnoscetur. Perfectos autem tébat deus, ut eorum perfectio aliis patet ad exemplum, vt Iob & Tobiam. Imperfectos vero, ut eorum imperfeciō eis clareat ad propriam hu- miliationem. [Ipse enim sciebat quid esset facturum,] ideo non sciscitabatur consilium vel auxilium postu- lando. [Respondit ei Philippus, Ducentorum denariorum panes non sufficiunt eis, ut vnuus quisque modicum quid accipiat,] id est, paruum frustum manducet, tanquam diceret, Non habemus pretium ad emen- dum, nec possumus eis prouidere, idcirco remitte eos ad loca habitablia ut sibi ipsi prouideant. [Dicit ei vnuus ex discipulis eius, Andrea frater Symonis Petri.] Ad laudem Andreae hoc pertinet, quod principis apostolorum extitit frater, vnde & Iudas in sua Canonica vocat se fratrem Iacobi, tanquam dignioris, non ad iactantiam, sed vt à fidelibus, quibus scriptis, diligenter audiretur. Quantii valoris fuerint isti de- narij, non exprimitur. [Est puer vnuus hic,] qui puer vocatur, non tam propter atatis paruitatem, quam propter puritatem & innocentiam, ad quam puritiam obligamus christo dicente, Nisi conuersi fue- rit, & efficiamini sicut paruuli, non intrabis in regnum celorum. Vnde hortatur Apostolus, No- lite pueri effici sensibus, sed malitia paruuli estote.

Denique in scripturis dicitur aliquis puer tripliciter. Primo, propter stoliditatem & inconstantiam, Esiaia teste, Puer centum annorum morietur, hoc est senex fatuus. Secundo, propter puritatem & in- nocentiam, vt ibi, Laudate pueri dominum. Tertiò, propter atatem permodicam, secundum quod Lu- cas ait, Puer Iesus proficiebat. [Habens quinque panes hordeacos,] Ecce qualis cibo vti solebat christus cum suis discipulis, condemnata est ergo delitio sitas, gulosis, atque carnalitas, [sed hoc quid sunt inter- tantos?] id est, parum vel nihil prouiderunt multitudini tanta. Ioannes qui ultimo scripti euange- lium atque historiam istam, in aliquibus videtur ab aliis Euangelistis discordare, sed illa facilimē sol- uuntur, quia Ioannes magis determinate & particulariter recitat factum istud, quam alij: ideo di- cit dictum ab uno discipulo, puta Philippo vel Andrea, quod alij Euangelistæ scribunt à discipulis communiter dictum. Tota enim societas fertur facere, pati vel dicere, quod facit, sustinet, vel dici- pars eius. [Dicit ergo Iesus, Facite homines discubere,] id est, ad manducandum ordinate sedere. vnde

Matth. 14. in Marco habetur, quod præcepit vt facerent eos accumbere, secundum contubernia sua. [Erat autem fenum multum in loco,] & sic locus mollior & aptior fuit ad sedendum, atque vescendum. Fuitque vi H

Lucæ. 9. **Marc. 6.**

Marci. 6.

Marci. 6. Alij tamen Euangelistæ simpliciter afferunt, quod erant quinque milia, non curantes de tali exces- fu, vel defecitu tantillo. Consuetudo enim scripturæ est, vt ponendo notabilem quantitatem in ma- ginitudine, vel multitudine, non curet de modico, quod forte superflui aut defuit. Sic enim in veteri testamento dicuntur homines tot vel tot annis vixisse, & raro vel nunquam fit mentio nisi de annis, cum tamen non sit verisimile, quod omnes illi vixerunt tot annis præcise, quasi eodem die morientes quo nati fuerunt. Præterea, dicuntur viri omnes: masculini sexus, à viginti annis & supra, valentes ad bella procedere. De mulieribus vero & paruulis, qui forsitan numerum vi- rorum vicerint, non fit mentio, quia secundum consuetudinem legis, foli viri numerari conser- uerunt. [Accepte ergo Iesu panes,] quinque in sanctas & venerabilis manus suas, organa vnitæ dei- tatis, [Et cum gratias egisset,] secundum quod homo, deo patri, vel summa trinitati, à qua omne bonum ex tempore sibi collatum accepit, [Distribuit discubentibus,] id est, per discipulos an- teponi præcepit turbis illic sedentibus, non iam duntaxat quinque panes, sed & illud quod & ipse

A sua diuina potestate vel creando, vel multiplicando adiecit. [similiter & ex piscibus,] duobus, iam mul- tiplicatis, vtque ad quātitatem quasi innumerabilium piscium, distribut per manum discipulorum dif- cumbentibus, [Quantum volebant,] id est, optabant discubentes, videlicet sufficienter, vtque ad satia- tem ipsorum. **Vt autem impleti sunt,** id est, discubentibus copiose refectis ac saturatis, [Dixit discipulus Iesu, Colligite quæ superauerunt fragmenta,] id est, famem seu appetitum comedentium vicerunt, ita quod am- plius manducare non poterant, vel quæ superauerunt, id est, superfluxerūt edentibus, [Ne pereat,] sed pauperibus remeantibus pro viatico conferantur. Vnde Christus docuit hoc exemplo, reliquias alime- torum prudenter seruari, utiliterque expendi. [Collegunt ergo (Apostoli præcipue) & impluerunt duode- cim cophinos fragmentorum,] videlicet quilibet Apostolus cophinus suum, si tamen soli apostoli college runt: quod apparet, quia propter multitudinem manducantium diu occupati fuissent in circumeundo & congregando.

Sapien. 8.
Sapien. 11.

Sed nunquam increata dei sapientia Christus attingens à fine vtque ad finem, & in numero, mensura ac pondere cuncta constituens, sine alto mysterio ordinavit, vt duodecim cophini fragmentorum se- cundum diuodenum numerum Apostolorum remanerent. Cum ergo sic contigit, non plane à casu, sed eo moderante, quo operante facta est multiplicatio præmemorata. Palam est enim, quod per panem Prover. 12. designetur salutaris doctrina, ad cuius gustum inuitat sapientia dicens, Venite, comedite panem meū.

B Per fragmenta autem patrum, signantur participations imperfectæ ipsius doctrinæ perfectæ. Perfecta verò doctrina conuenit Christo. Apostoli verò participando doctrinam Christi, quasi & partes perse- & doctrinæ, à fonte sapientiae colleguntur. Horum fragmentorum vasa seu cophini, erant corda apo- stolorum, in quibus per totum mundum fragmenta sapientiae Christi tulerunt, disperserunt & com- municauerunt: vnde ad præfigurandum tantum mysterium, impleti sunt duodecim cophini frag- mentorum, iuxta numerum beatissimorum apostolorum. Collegunt ergo tantas reliquias, Ex quinque panibus ordeacis, id est, ex panibus in quos multiplicati fuerunt quinque panes prædicti, qui erant quasi semina omnium panum antepositorum edentibus. Quinque enim panes non habuerunt imme- Marc. 6.

diate tanta fragmenta: apud Marcum adiungitur, Et ex piscibus, ex quo perpenditur, quod etiam ex duobus piscibus tanti cibi piscium processerunt, quod discipuli Christi congregauerunt reliquias inde, quamvis non fiat plena narratio de hoc. Sed quid biberunt he turba? certum videtur, quod si non habuerunt aliunde potum, quod Christus dedit cibaris iñis virtutem agendi quod effectu potus, ita quod sitim perfessi non sunt. Opera nem- pe Christi summi opificis, perfecta fuerunt, quos ergo refecit perfecte refecit. Illi ergo homines cum vi- dissent, limo & manducando expensi sibi sunt, Quod fecerat signum, dicebant, quia hic, tanti miraculi fa- citor, Est vere propheta (non qualisunque sed) qui venturus est, id est, venturus esse prænunciatus est per alios prophetas, In mundum hunc inferiorem ad saluandum cum, id est, ad homines redimen- dos. Non ergo solum confesisti sunt Iesum esse propheta, sed veraciter esse summum illum pro-phetam, de cuius aduentu alij cecinerunt, de quo & Moyzes dixit, Prophetam suscitabit vobis do-

Deuter. 32. minus.

Quaritur an Christus fuit propheta? videtur quod nō, quia vt homo, erat præ vniuersis electis excel- Deute. 18. lentissimus comprehensor, comprehensoribus autem seu beatis in patria non conuenit ratio prophe- An Chri- tii, propter perfectionem eorum. Propheta enim, vt Thomas & multi secum testantur, imperfectus fuit nem comprehendit. Et respondendum, quod Christus fuit vere & verus propheta, quia secundum ali propheta, quid fuit viator & hominum conuerator, prædicens eis, cum quibus conuersabatur, futura contingen- tia atque præsentia eis ignota. Propheta enim dicitur quasiproficipli videns, id est, ea agnoscentes atque an- nunciantis his inter quos habet vitam communem, quæ procul sunt ab aliorum notitia, puta futura vel præsentia, quæ in præsencia vel quæ in absentia horum quibus loquitur sunt, vt si quis in Episcopatu Leodiensi confisens, dicat illuc præsentibus quæ sunt in Asia domino reuelante. Quamvis autem de & beati talia sciunt atque denuncient, non tamen prophetae dicendi sunt, quoniam cum hominibus co- munem non habent conuersationem, quamvis vere intellectus cognitio Christi fuit perfecta, non proprie propheticus: tamen secundum notitiam imaginatæ potentia habuit conuenientiam cum pro-phetis, quia in imaginatione animæ Christi formari poterant formas sensibiles, per quas occulta atque futura repræsentabantur animæ suæ, vt viatrici, secundum partem suam inferiorem. Postremò, de mo-ralitate huius euangelica lectionis tanta ab expositoribus dicta sunt, vt non videatur opus aliquid ad- dere, nec illa repete. Sed quoniā scriptura est veluti infinita abyssus, atque inexhaustibile pelagus, ita quod de eius expositione præsertim morali, tanta dici non possint, quia in infinitum plura dici præ- ceantur, nunc aliquid moralitatis tangendum est. In primis ergo, quod Iesus factus ad Iudeos sermone, & illis non creditibus abiit trans mare Galilææ, hoc figuraler signat, quod Iudeis in sua prauitate atque perfidia obstinatis transit Iesus ad gentes, illas per apostolorum prædicationem vocando ad fi- Mar. 1.

D dem. Per locum enim desertum, quem Iesus ingressus est per mare, significatur gentilitas olim à deo re Esaiæ. 35. licta, iteris, & vitoia. De qua Esaias prædixit, Lætabitur deserta & inuia. Et rursus, Multi filij deserte Esaiæ. 34. magis quam eius que habet virum. Porro, per mare figuratur abundantia persecutionum, atque amaritudo passionis Christi. Vnde ait in Psal. 87. Psalmo, Omnes fluctus tuos induxisti super me. Itēmque, Saluum me fac deus, quoniam intrauerunt aquæ vtque ad animam meam. Per mare ergo, hoc est, per passionem Christus transiit ad ḡetes. Et cō-uenienter per mare Galilææ, quæ interpretatur trāsmigratio, quia per passionem migravit à synagoga, Psalm. 68. defendo sibi Ecclesiæ ex gentilitate conuerſam. Nā ante passionem iussit Christus apostolis, In viā gentiū ne abieritis, sed ite ad oves que perierunt domus Israël. Ad has quippe & ipse primo ac speciali Matth. 10. N iiij

- ter missus fuit, secundum quod profitetur. Non sum missus nisi ad oves quæ perierunt domus Israël. Post passionem autem mandauit dñscipulis, Euntes in mundum vniuersum, prædicate Euangelium omni creature, & docete omnes gentes. Cum itaque Iesus hoc modo ad gentes processisset, secuta est eum maxima multitudo, quia innumerabiles gentes ad fidem conuersæ sunt, Christi vestigia imitantes, atque per fidem, dilectionem, & opera bona, post ipsum euntes, tendendo de via ad patriam, de exilio ad paradisum, de terra ad cælum. & hoc quia viderunt signa quæ fecit dominus Iesus, per suos Apostulos, ceterosque discipulos, in his qui infirmabantur, quos spiritualiter corporaliterque curauit. Innumerabilia namque miracula fecerunt prædicatores Christi inter gentes. Nam & per contactum sudario rū Pauli sanabantur ægri, per superpositionē baculi Petri ac vestium Euangelistæ Ioannis suscitabantur defuncti. Propter quod dicitur in Marco, Illi profecti prædicauerunt ubique domino cooperante & sermonem confirmante sequentibus signis. Subit ergo in monte Iesus, hoc est, in die ascensionis, dato apostolis præcepto prædicandi Genitibus, Eritis (inquiens) mihi testes vsque ad ultimum terræ. Tunc ascendit super omnes cælos, quemadmodum in Aetibus plenus edocet. Et Psalmista predixit, Ascendisti in altum, cepisti captivitatem. Et, Psallite domino qui ascendit super cælum celi ad orientem. A summo etenim cælo egressio eius, & occursum eius usque ad summum eius, & ibi sedebat ad dexteram patris, eum discipulus suis, id est, vniuersis beatis angelis, animabiliq; glorificatis. Omnes nati que ciues regni caelestis, tam angelii quam animæ gloriose purgantur, illuminantur, & perficiuntur a Christo etiam secundum naturam assumptam, secundum diuinum Dionysium: merito ergo nuncupantur discipuli eius. Tunc denique [subleuauit Iesu oculos] suæ inexcogitabilis pietatis, [Et] vidit quia multitudo maxima venit ad eum, quia in omnibus finibus terra innumerabiles gentes conuertebantur ad ipsum. Vnde & Paulus in Epistola ad Colossenses testatur, euangelium suo tempore esse prædicatum in omni creatura qua sub cælo est.
- Matt. 5.** Cumque vidisset eos spirituali alimonia indigentes, & iustitiam esurientes, dedit atque proposuit eis quinque panes, animam viaticum dulciter atque fortissime reficiens. Primus panis est ipsa superbenedicta diuinitas, quæ sicut comprehensores alti per speciem, reficitque indesinenter per suuipsum sua uisissimam fructuositatem alit viatores per fidem, & roborat per contemplationem, ac futurorum gaudiorum piissimam prælibrationem. Secundus panis, est corpus Saluatoris sub specie sacramentalibus testatum, panis viuis, verisque cibus, de quo infra plenisimus erit sermo, de quo ait Apostolus, Panis quem sumimus, nonne communicatio corporis domini est? Hinc itaque panem, qui est viaticum nostrum, Christiani tanto ardenter cupiunt, quanto deuotiores ac sanctiores extiterint. Tertius panis, est diuina scriptura canonica viri que testamenti quo in Ecclesiastico legitur, Cibavit illum patre vita & intellectus. Et alio loco, Sapientiam omnium antiquorum exquirit sapiens, & in prophetis vacabit. Hic panis adeo dulcis est, ut hominem studiosum faciat omnem corporalem cibum, atque carnales delicias fastidire ac aspernari. Quomobrem dicit Hieronymus, Ama studia scripturarum, & ventris delicias non amabis, & Apostolus, Quæcumque (inquit) scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt, ut per patientiam & consolationem scripturarum spem habeamus. Hinc nempe in libro Machabæorum Jonathas fassus est, Nos nullo horum indigemus, habentes solatio sanctos libros, qui in manibus nostris sunt. Quartus panis, est gratia gratum faciens, cum spiritualibus bonis sibi inseparabiliter annexis, quæ sunt tres virtutes theologicæ, septem dona spiritus sancti, ceteræque virtutes infusa, & fructus spiritus, quibus anima spiritualiter impinguatur, armatur, secundatur, inuincibilisque efficitur. Vnde secundum Apostolum, Optimus est gratia stabiliti cor, & peccantis ait, Percussus sum ut scenum, & aruit cor meum, quia oblitus sum comedere panem meum. Hic panis gratia in anima nostra spiritualiter vitam incitat, deformem similitudinem praefat, at que ad omne bonum facit idoneum. Ideo incessanter orare debemus dominum pro gratia incremento, quia que illa magis in mente perficitur, tanto ad omnes operationes meritorias reddimur fortiores atque prouiores, ita ut laborem vix sentiamus. Quintus panis est promissio futurorum bonorum, qui facit nos agiles, & animo infatigabiles in cultu divino, scientes quod non sunt cōdignæ passiones ad mercedem nobis promissam, patratam, mox dandam. De hoc pane dicit Archiæpostolus in sua canonica, Videntes Iesum exultabitis latitia inenarrabili, & glorificata, reportantes fructum fidei vestre salutem animalium vestrarum. Et ipse Saluator, Fulgebunt iusti sicut sol in regno patris eorum. Ioannes quoque in sua Epistola, Chorisimi, nunc filii dei sumus, & nondum apparuit quid erimus, scimus quia cum apparuerit similes ei erimus, quia videbimus eum sicuti est. Quicunque manducat hunc panem, considerando futura atque coelitia præmia mente peruigi ac profunda, non succumbit laboribus, non deficit in aduersis, non frangitur prosperis, nec querit laudes humanas, non pigritus, sed viam mandatorum non solum ambulat, sed percurrit.
- Præterea, prædictis quinque panibus adduntur duo pisces suauem gustum præstantes. Primus pisces est actualis experientia diuinæ dulcedinis, quæ gustata desipit omnis caro: ad quam hortatur Prophetæ, Gustate & videte, quoniam suavis est dominus. Vnde & Paulus testatur ad Corinthios, Sicut abundant passiones christi in nobis, ita per christum abuadat consolatio nostra. Et Psalmista, Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo, consolationes tuæ latificauerunt animam meam. Secundus pisces est absorptio, refolutio, seu salutaris illa defectio mentis in deo, de qua loquitur Hieremias, Factus est sermo domini in corde meo quasi ignis exuestans, & defecit, ferre non sufficiens. Itemque Psalmographus, Defecit caro mea & cor meum, deus cordis mei, & pars mea deus in æternum. Sponsa quoque in Cantico, Anima mea liquefacta est, ut dilectus loquutus est. Hunc pescem gustamus, dum anima nostra supra se rapta, atque in diuinitas creatoris expansa, ac

A dilatata, reuerberatur: præ affectu dissoluitur à seipsa, omnib; q; creatis alienatur, & in solo deo sensificatur. Dum ergo fideles his panibus ac piscibus fuerint satiati à Christo supra scenum, hoc est, in carne ista mortali, de qua Esaias effatur, Omnis caro scenum. dicunt, quia hic est vere propheta, impletor Esaiæ. 40: & finis, ac dominus prophetarum, qui venturus est in mundum, ecclesiam suam usque ad finem secundi spiritualiter visitando, & in fine seculorum visibiliter descendendo, & viuos ac mortuos iudicando. Ex huiuscmodi enim refectione interna certissime noscunt, laudent, ac diligunt clementiam atque potentiam Saluatoris. Quemadmodum dicit Propheta, Duo hæc audiui, quia potestas dei est, & tibi Psalm. 51. domine misericordia.

¶ Prosecutio explanationis huius Cap. ab eo loco quo dicitur, [Iesus ergo cum cognovisset, quia venturi essent ut raperent & facerent cum regem.] Artic. xvii.

- B Andit deinceps gloriissimus Euangelista effectum præinducti miraculique panum, duorumque piscium, & cætera signa ac documenta Christi describit, [Iesus autem cum cognovisset, id est, se cognoscere demonstrasset. Omnia quippe ut deus cognovit a principio eternitatis. Omnia quoque ut homo cognovit ab exordio incarnationis. Sed dicitur aliud quasi de novo cognovisse, quando per effectum aliquem demonstrauit se hoc ipsum agnoscere, [Quia venturi essent] Matthe. 8. illi quos tam miraculose pauit de quinque panibus, piscibusque duobus, [vt raperent & facerent cum regem.] Lucæ. 9. Cur aut raperent, quasi violentiam illaturi? prout quod ideo, quoniam Iesum præsumebant, quem nouerant humilitatem ac paupertatem docere, nō debere acquiescere eis in accipiendo dominum. Propreterea decreuerunt eum quamvis nolentem ac renientem facere regem, vel ideo dicit, ut raperent, quoniam cum ingenti tumultu, affectu & gaudio, voluerunt eum sibi in regem præficere. ¶ Sed quomodo hoc audebant, cum Romani quibus erant subiecti, iam sub periculo mortis prohibuissent, ne aliqua plebs affumeret sibi regem præter Imperatorem, vel sine Romanorum consensu? Et etiam quia Iudei isti Iesum regem facere voluntates, sciebant, quod principes sacerdotum, scribæ ac pharisei, oderunt iam Christum, & agre acciperent, quod aliqua pars Iudeorum præficeret eum sibi in principem. Dicendum quod isti viso prescripto miraculo multiplicationis panum ac piscium, confesi fuerunt Iesum esse præcipuum illum prophetam ab aliis prænuntiatum, quod esset Saluator mundi. Sicque considerabant quod esset Christus in lege promissus, & per consequens regnaturus, atque hereditarius rex Israël. Quemadmodum per Hieremiam fuit prædictum, Ecce dies veniunt dicit dominus, & suscitabo David gerumen iustum, Hieræ. 23 & regnabit rex, & sapiens erit. Et per Esaiam, Super solium David, & super regnum eius sedebit. Esaiæ. 9. Voluerunt ergo scripturas illas implere, & Iesum super se temporaliter, corporaliterque regnare, errantes in hoc, quod putabant scripturas illas de temporali, carnalique regno intelligendas, quasi primus aduentus Mesiæ promissus esset in maiestate & gloria, ut dominaretur, & non potius in omnimoda abiectione, paupertate, & humilitate occideretur. ¶ Quaritur, cum Christus etiam secundum natum assumptam fuerit rex & sacerdos a principio incarnationis, tanquam omni creatura prælatus, atque inter deum & homines mediator constitutus, incipiens ex utero virginę genitricis scipsum offerre pro nobis, quomodo voluerunt eum facere regem? Dicendum quod a principio fuit rex auctoritate ac potestate, sed voluerunt eum facere regem, quantum ad usum seu executionem potestatis. Denique voluerunt eum facere regem specialiter, propter tria quæ considerauerunt in ipso, & specialiter spectant ac requirunt ad regem. Primo, quia viderunt eum pium, compassiuum ac liberalem, sicut in satiatione sua fuerunt experti. Secundo, quia viderunt eum valde sapientem in omnibus. Tertio, quia viderunt eum potenterem supra naturam, sicutque credebant se defendendos ab ipso. Idcirco nec Romanos nec pontifices proprios attenderunt. ¶ Fugit (id est, fessilanter recessit) iterum in montem in quem primo accedit, ut dictum est, & a quo descendit, occurrendo turbæ quæ pauit, [Ipse solus,] ut nemo sciret ubi esset, & ut quietius oraret: non quod multitudo potuit eius contemplationem impedit, vel solitudo iuuare, sed ut nos uis informaret exemplum, videlicet ut poit occupationem quamvis diuinam cum aliis habitam, fessiliter solitarium locum expetere, illisque nosipios recolligere, venialia commissa abstergere, contemplationi & orationi vacare. Ascendit etenim Christus in montem orare, secundum Matthæum & Marcum. Præterea, quod Christus promovendus in regem fugit, quæsusus vero ad crucifigendum paratum se obtulit, confundit superbiam, ambitionem, molitatem nostram: ipse enim idcirco hæc fecit, ut doceat nos honores, prælationesque fugere, aduersa autem æquanimiter sustinere. Sed heu pauci videntur, qui non malentes præesse Hebre. 5. quam subesse, iubera quam obedire, honorari quam sperni, qui ingerunt semetipso non vocati à deo, tanquam Aaron. Pauci aduersitatibus gaudent magis quam prosperis. In istis nondum extensus est amor priuatus, nondum veraciter & perfecte se diligunt, nondum uirtutur hoc mundo vel exilio, hac vita ut via, præsentibus in ordine ad futura. Veruntamen scimus teste Apostolo, Quia qui sunt Christi, carnem suam crucifixerunt cum virtutis, & concupiscentiis. ¶ Præ autem factum est, descendentes discipuli eius ad mare. Jhoc quod iam hic recitat de navigatione discipulorum, in aliquibus differre videtur à navigatione, quam alii Euangelistæ describunt post miraculum panum. Hic enim habetur, quod discipuli eius descendentes ad mare, quasi proprio motu hoc facientes: sed apud Matthæum legitur, quod Christus iussit eos ingredi nauim. Et apud Marcum, quod coagit eos ad Marci. 6. Matthæum legitur, quod Christus iussit eos ingredi nauim. Et apud Marcum, quod coagit eos ad N. iiiij

D. DIONYS. CARTHUSIANI

hoc itēmque hic dicitur, quod Iesus & discipuli venerunt Capharnaum; ibi vero habetur quod venerunt in terram Genesaret, Rursumque hic dicitur, quod cum discipuli voluerint lesum in nauim accipere, statim fuit nauis ad terram: ibi autem, quod introiit nauis. Ob hāc dicit Chrysostomus, quod non sit eadem res gesta, de qua loquuntur Matthēus & Ioannes, quamvis in multis conueniant. Augustinus vero dicit oppositum, & hoc verius puto, vt patet ex circumstantia euangelicæ narrationis. Rationes vero Chrysostomi soluerentur dicendo ad primam, quod quamvis discipuli iniuste separabantur à Christo, libenter tamen secundum rationem obediebant, & ergo descendebant ad nauim secundum imperium Christi. Ad secundum dicendum, quod Genesaret quandoque est nomen ciuitatis, & quandoque regionis, in qua, vel iuxta quam est ciuitas Capharnaum sita. Sicque veniendo Capharnaum, venerunt & Genesareth, id est, in illam prouinciam. Vel dicendum, quod primo applicuerunt Capharnaum, postea Genesaret. Ad tertiam dicendum, quod quamvis Ioannes dicat nauem statim fuisse ad terram, non tamen negat Iesum nauem intraisse. secundum hanc ergo positionem expponenda est litera hæc, vt dicit Matthēus ac Marci concordet. [Et cum ascendit (discipuli) nauem (iuxta praeceptum Christi) venerunt trans mare Tyberiadum (prememoratum) in Capharnaum.] hoc secundum Bedam dicitur per anticipationem, vnde infra recitat Euangelista ordinem facti, quomodo illuc venerunt, [Et tenser iam facta erant,] id est, principium noctis, [Et non venerant ad eos Iesum,] videlicet ad discipulos suos in nauem. Vnde secundum Matthaeum vespere facto, fuit adhuc Iesus solus in monte. Et secundum Marcum, cum sero factum esset, fuit nauicula in medio mari. Si spiritualiter, dum Christus qui est lux vera non adest, tenebre adiungunt, caligo ignorantie & peccati, tribulatio, atque tentatio. [Mare autem vento magno flante,] & aquas agitante seu commouente, [Exurgebat] intumescentibus fluctibus eius intantum, quod nauis factabatur in fluctibus. Parviflitter absentे auxilio atque presentia Christi, motus vitiosi insurgunt in nobis. [Cum remigasset ergo (discipuli) quasi stadia viginis quinque aut triginta,] causa remigrationis secundum alios Euangelistas fuit, quoniam ventus fuit eis contrarius, propterea non poterant procedere, sed nitabantur ad Christum redire. Sic viri deuoti, dum tempestibus persecutionum, variisque tribulationibus agitantur, conuertuntur & reuertuntur ad Christum, ut cius gratia praefonta consolentur, dicentes cum Psalmista, Vsquequo domine obliuisceris me in finem, vsquequo auertis faciem tuam à me? Vnde & in Iona habetur, Cum angustiarerit in me spiritus meus, domini recordatus sum. Stadium dicitur octaua pars miliaris. [Vident Iesum ambulantes super mare, circa quartam vigiliam noctis,] videlicet in ultima noctis parte, propinquante aurora. Ex quo patet, quod discipuli tota noce in labore & periculo erant. Ambulauit autem Iesus super mare, per dotem agilitatis secundum Hugonem, quod communiter non tenetur: sed quod diuina virtute Danielis, sic incescit, grauitate sui corporis non agente in aquam eam diuidendo, sicut diuina virtute ignis interdum non agit suo calore in corpus humanum, vt patet in Daniele, de tribus pueris, & aliis multis in novo testamento. [Et proximum nauis fieri,] id est, appropinquare nauicula. Sic vtique quando in maximis tribulationibus sumus, ita vt viae euationis speremus, si suspiramus ad Iesum, mox experimus piissimum eius occursum, fitque proximus nauis, id est, ecclesiæ aduersitatibus laboranti: propter quod dicit Apostolus, Fidelis deus qui non patierit vos tentari ultra id quod potestis. Unde orat Propheta, Cum deficiat virtus mea, ne derelinquas me. Inconcessibiliter ergo speremus in eo, dicentes cum sancto Iob, Etiam si occiderit me, in ipso sperabo. Imò in tribulatione deus precepit adebit, quamvis non sentiat, sed quasi abscondit se, apicione nostrum certamen. Dum ergo affligimur, impugnamur, tentamur, pensemus deum praesentem, & nostrum conflictum considerem, sicque animemur, viriliter militantes, & de subdio dei certissime confidentes, scientes verum. Psalm. 90. esse quod ait Psalmista, Cum ipso sum in tribulatione, eripi aum & glorificabo eum. [Et timuerunt] propter nouitatem rei, & quia putabat esse phantasma, secundum alios Euangelistas. Timebant enim ne forte esset spiritus maligonus in specie Christi, & ne laderentur, aut mergerentur ab eo: vnde & prætimore exclamauerunt, deum inuocando. [Ille autem dixit eis, ego sum,] qui video esse, videlicet magister quem queritis, quem amatis, qui possum succurrere, [Nolite timere] inordinatum timore, nimis timendo propriæ pelli, & de illusione phantastica. Sed est timor diuinus ac salutaris, quo timemus culpam incidere, deum offendere, gloria spoliari: de qua ait scriptura, Qui H fine timore est, non potest iustificari, & beatus homo qui semper eis pauidus. [Voluerunt ergo cum discipuli accipere in nauem.] Amor est enim virtus vnitiva, ideo magistro suo charissimo cupiebant corporaliter quoque adesse. Cum autem dixerat Christus, ego sum, statim post hoc, non tamen immediate, iussit tempestatem cessare. Omitit hoc loco Ioannes, quod alii Euangelistæ scripserunt, videlicet quod cum Iesus dixisset, Ego sum, Petrus dixit, Domine, si tu es, iube me venire ad te super aquas. Cui respondit, Veni. Cum vero Petrus tenderet super aquas, videns ventum validum, timuit: & cum mergi copisset, clamauit, Domine salua me. Dixitque Iesus, Modica fidei quare dubitasti? & apprehendens manum Petri, intravit cum eo nauiculam, & protinus ventus cessauit. [Et statim fuit nauis ad terram,] id est, iuxta Capharnaum, [Ad quam ibant] nauigio, non pedestres. Christo enim nauem ingresso, nauis diuina virtute, ductu forte angelico, in breuissimo, & quasi imperceptibili tempori spacio peruenit ad litus.

Sic itaque fecit Christus quatuor magna miracula uno tempore. Primum, quod ipse super vn das incescit. Secundum, quod eius virtute Petrus similiter fecit. Tertium, quod tempestatem tam subito fecit quiescere. Quartum, quod nauem tam repente fecit ad litus pertingere. Sic spiritualiter dat Christus famulis suis electis virtutem ambulandi atque calcandi super aquas tribulationum presentium, & vincendi cuncta aduersa, ita vt omne gaudium existimat, cum in diversis tentationes

A inciderint. Cum vero Iesus ingreditur nauem, hoc est ecclesiam, seu corda fidicium, statim cum insperata celeritate est nauis ad terram optatam, qui tunc subito consolantur, & patriam contemplantur. [Philip. 3, 17] tur, eamque desiderio sancto introeunt, habentes conuersationem in celis, qui paulo ante fluctuantur in inisis: etsque haec mutatio dexteræ excelsi, qui vulnerat & medetur, & tunc, & quomodo ei placet. [Psal. 76, 1] hoc est, ex opere opere, ex viro, ex urbem Capharnaum, circa locum quo die precedentem a Christo passa fuit. Reddit enim ad illum Deuter. 32, locum ut quereret & regem faceret Iesum. [Vidit quia nauicula alia non erat ibi nisi una,] id est, die precedentem non fuit ibi nisi una nauis, in qua nauigauerunt discipuli, [Et quia non introiit cum discipulis] fuit Iesus nauis] præfatum, quæ sola extitit ibi, [sed sibi discipuli eius abiissent] in illa naui. [Alio verso superuerunt naues a Tyberiadæ (urbe prædicta) iuxta a locum, (id est, usque ad locum) ubi manducauerunt panem] turba quinque milium virorum, [Gratias agentes] domino, qui eos tam mirabiliter pavit. Itæ naues venerunt postea, scilicet post recessum discipulorum. [Cum ergo vidisset turba, quia Iesus non esset ibi] hoc est, in loco manducacionis iam dictæ, [Neque discipuli eius, ascenderunt in nauiculas illas que superuerunt] & venerunt Capharnaum, quærentes Iesum. Et cum inuenissent eum] trans mare in Capharnaum vel prope, [Dixerunt ei (cum admiratione) Rabbi, quando hoc venisti?] id est, quando & quomodo transtulisti hoc mare sine nauigio, vel per quem modum venisti ad locum hunc, cum sciamus te non intraisse cum discipulis tuis vnicam illam nauiculam? [Respondit eis Iesus,] nō ad interrogationem eorum, vel quia indigni erant audire tantum mysterium, vel quia nō credidissent, vel quia non fuit eis necesse hoc scire. Idcirco primo redarguit carnalitatem eorum, & deinceps moralē doctrinam propositum, [Et dixit, Amen amen dico vobis, quoniam me, non quia videtis me,] id est, non propter spiritualē rationem, non ex admiratione sincera, ac vera dilectione mirabilium operum dei, [sed quia manducavistis ex panibus, & saturati esis,] hoc est, ex affectu carnali, & auiditate alimoniae corporalis, cupientes frequentius satiari à me sine vestro labore.

B [Dominus Iesus scrutans corda & renes, discretor intentionum, vidit interiorum imperfectionem] 7, 11, istorum, qui voluerunt eum regem facere propter corporalia commoda, vt otiosam, delitiosamque sub eius dominio agerent vitam, putantes quod semper posset eos usque ad satietatem nutrire fine ipsorum solitudine ac labore, qui semel tam mirabiliter pauerat ipsos, ideo eum quærebant, atque redargui meruerunt. Non est tamen putandum, quod omnes fuerint tales, quia nonnulli ex deuotione, pīisque causis eum comitabantur. [Operamini,] hoc est, operando acquirere & adipisci stude, [Non (solum vel principaliter) cibum qui perit,] hoc est, escam corpoream, quæ in substantiam alimenti transmutatur, amittendo propriam formam, sicque corrumperit, [sed qui permanet in vitam eternam,] id est, manducantem confortat, in ipsoque permanet ad patrem, [Quem] Matth. 6, cibum spiritualem animas vitaliter reficiem, [Filius hominum dabit vobis.] Cibus iste intelligi potest ipsum verbum incarnatum, vel corpus dominicum, vel actio virtuosa, & quicquid spiritualiter alit mentem, perducens eam ad vitam beatam. Primo enim quærendum est regnum dei & iustitia eius: & deinde licitum est cum moderata solitudine ac labore honesto, quærere sustentaculum vitæ, elcam, porum, vestitum & domum, præsertim cum dicat Apostolus, Qui non laborat non manducet. Et Psalmista, Labores manuum tuarum, quia manducabis, beatus es & bene tibi erit. 2, Theff. 2, Huic vero quod nunc loquitur Christus, Operamini non cibum qui perit, concordat quod ait a Psal. 27, pud Matthæum, Ne solliciti sitis animæ vestre quid manducetis, neque corpori vestro quid induamini. Et aliud nihil intendit per hæc, nisi vt tanto sollicitiores simus pro interna refectione, spirituali conformatio, gratijs pinguedine animæ quam corporis: quanto præstantior est immortalis anima summa trinitatis imagine decorata, vili isto ac corruptibili corpore. Et quanto maius damnum imminet, si anima negligatur, quam si corpus maceretur.

C Denique sicut peccatores non contentantur qualicunque alimento, sed delicatissima fercula quaerunt: sic nos si veri religiosi sumus, non debemus inferiorum virtutum actionibus animas nostras tantum vel præsertim reficere, sed nobilissimorum virtutum epulas degustare, insistendo præcipue actionibus fidei, spei, & charitatis, deinde actionibus latræ, aliarumque virtutum cardinalium. Sed ad talia nemo idoneus est, nisi per virtutes morales fuerint in eo passiones reformatæ, vitaque extincta. [Eunus enim] cibum spiritualem, [Pater signauit domi,] hoc est, deus pater præcipue requirendum ostendit. Vel, hunc filium hominis pater signauit deus, id est, hominibus per incarnationis mysticæ demonstrauit, quatenus cibum spiritualem nobis conferret. Signauit quoque pater filium suum in baptismo. Hic est, inquiens, filius meus dilectus. & per columbam, atque per alia testimonia, quibus probatur Iesus esse Christus filius dei. [Dixit ergo ad eum Iudas, Quid faciemus vi operemur opera dei?] id est, quid agendo erimus deo obedientes, seu opera ei placentia exequentes, vt prædictum panem spiritualem consequi mereamur? [Respondit Iesus et dixit eis, Hoc est opus dei,] hoc est, actione placita deo, & donum ipsius, quo panis iste acquiritur, [Vi credatis in eum quem misit ille,] id est, credere in me. Ieclum Christum missum à deo patre seu trinitate. Sumunt itaque hoc loco facere & operari, multum late atque communiter, prout omnem actum interiorem & exterioriem includunt, ita quod interior fidei actus, vocetur opus & factio dei, quoniam donum ipsius est, qui fidem ipsam infundit, & omnia opera nostra operatur in nobis. [Dixerunt ergo ei, Quod tu facis signum, vi videamus & credamus tibi?] hoc est, quod miraculum tam præclarum ac singulare operaris, vt illo cōspecto, credamus tibi tanquam regi Messia, & Christo filio dei? [Quid operaris?] id est, nil tale facis propter quod dignum sit tibi sic credere. Superius dictum est, quod crediderunt in Iesum, viso miraculo quinque panum: quomodo ergo nunc reprehenduntur de incredulitate? Et respondendum,

quod loquuntur sicut homines passionati, qui secundum omnem ventum mutatur: unde satiati quae blandiendo dixerunt. Hic est vere propheta, qui venturus est in mundum, nunc vero increpati dicunt. Quid operaris? Imperfector ergo atque instabilis fuit fides eorum de Christo: & forte quae dicta sunt de creditibus, & itis, non sunt referenda ad eosdem. In tanta enim turba erant diuersi, diuer simode sentientes. Quod autem Christus nil operetur comparatione Moysi probant. *[Pater nobis frater]*

Psalm. 77. na manducarum in deserto, scriptum est in Psalmo: quantum ad sensum, *[Panem de celo dedit ei manducare]*, tanquam dicerent, Tu nos semel satiasti multiplicando panes hordaceos: sed quid est hoc respectu cibationis patrum nostrorum egreditur de Aegypto? qui quadriginta annis refecti sunt pane celi sub Moy si principatu, secundum quod Exodi sextodecimo dominus dixit, Ecce ego pluam vobis panes de celo. *[Dixit ergo ex iesu, Amen amen dico vobis, non Moyses dedit vobis,] hoc est, patribus vestris, [Panem de celo.]* Hoc tripliciter verum est. Primo, quoniam Moyses non dedit eis hunc panem, sed deus omnipotens ministerio angelorum formauit, dedit ac pluit manna. Secundo, quoniam panis ille non descendit de celo proprio dicto, videlicet de celo empyreto, sydereo, seu aliquo orbe celesti, altioris naturæ præ elementis, sed de celo aereo. Tertio, quoniam manna non fuit panis verus, sed figuralis ac typicus. Sed secundum, quod verum quandoque distinguitur contra fictum seu falsum, & sic fuit verus panis. Quandoque autem contra figuratum, sic non erat verus panis, sed typicus, prafigurans panem celestem ac spiritualem, qui datur nobis in sacramento, de quo subditur, *[Sed pater meus dat nobis]* quantum in se est, hoc est, paratum ad dandum se exhibet, *[Panem de celo verum,]* non figuralem tantum. Et quis sit panis ille subiungitur, *[Panis enim dei,]* hoc est, à deo pater datum, *[Est ille qui descendit de celo,]* id est, unigenitus filius dei, seu verbum incarnatum, *[Et dat vitam gratia mundo,]* hoc est, hominibus in ipsum credentibus. Ipse igitur Christus est verus panis mentem reficiens, tam ratione sua diuinitatis, per quam reficit angelos, & gratiam causat in nobis, quam ratione sua humanitatem, cuius virtute & merito omne spirituale bonum consequimur, quasi per causam mediatarum ac instrumentalem: quia de plenitudine eius omnes accipimus, gratiam pro gratia, ut dictum est primo capitulo. Denique, panis iste descendit de celo empyreto, in quo deus specialiter habitare censemur, non locum mutando, sed nostram naturam induendo, sique hominibus visibiliiter ostendendo. Et quoniam anima Christi fuit creata à deo, & corpus eius immediate formatum à spiritu sancto, potest dici quod etiam secundum assumptum humanitatem descendit de celo, secundum sensum expositionis. *[Dixerunt ergo ad eum, (carnales Iudei) Domine, semper da nobis panem hunc.]* Non perierunt panem cælestem, de quo Christus loquebatur, sed corporalem, de quo eum loqui putabant. Optabant enim corporaliter refici pane meliori quam fuerat manna. Et sicut mulier Samaritana non intellexit Christum loquentem de aqua spirituali, sed dixit, Domine, da mihi hanc aquam, ut non veniam huc hauiire nec sitiam: sic isti non intellexerunt Christum loquentem de pane spirituali, sed dixerunt, da nobis semper hunc panem, videlicet ut sine labore & cura tam optimo pane veserentur. *[Dixit autem eis Iesus, Ego sum panis vita,]* hoc est, conferens vitam gratis in via, & vitam glorie in patria. Nec solum conseruo ac roboro vitam istam, sicut cibus corporeus conseruat atque fortificat vitam naturæ præsentem, sed etiam causa vitam hanc spiritualem cum deest, quod cibus corporalis non valet efficere, quantum ad vitam naturæ. *[Qui venit ad me, non sibi: & qui credit in me, non siti in eternum.]* Huic simile est quod supra dixit Salvator, Qui biberit ex aqua quam ego dabo, non siti in eternum, quod illuc prolixè, diuersisque modis exppositum est: quibus perleatis, pater intellectus loci præsentis. Qui enim venit ad Christum per charitatem & gratiam, non esuriet post hanc vitam, quoniam satiabitur satietae æterna, cum viderit deum per speciem: nec sitiet in eternum, Match. 5. quamvis ad tempus sitiat durante vita præsenti, in qua beati sunt qui esurient & sitiunt iustitiam. In **Psalm. 35.** futuro enim seculo incessanter potabit torrente voluptatis dei, vbi fluminis impetus lætitiat ciuitatem dei. *[Quomodo autem intelligi posit quantum ad vitam præsentem, quod scilicet veniens Psalm. 4. ad Christum & credens in ipsum non sitiat neque esuriet in præsenti, & quomodo hoc non discor det ab eo, quod in Ecclesiastico inducitur, Qui edunt me, adhuc esurient, & qui bibunt me, adhuc sient, elucescit ex dictis in expositione quarti capituli.]*

¶ Deinde Christus ostendit, quod quantum in se fuit, ipse obtulit panem vitæ Iudeis, sed ipsi propter suam incredulitatem eum non gustarunt. *[Sed dixi vobis, quia id est, quod] ex videtis me oculo corporali secundum quod homo sum, [Et non credidistis]* verbis meis, nec in me, quod sum unigenitus filius dei, & Christus vobis promissus. Obtulit ergo vobis hunc panem, ostendendo vobis meipsum, sed non manducasti, quia non credidisti: qui enim credit manducat. Sed ne putaremus omnes Iudeos deserentes, vel propter illorum incredulitatem, misericordiam dei euacuandam, declarat quibus dandus sit panis iste vitalis atque viuificus. *[Omnem genus humanum] quod dat mihi pater,* id est, quos pater per inspirationem internam inclinat ad me. Vel quos ab æterno elegit, ac predestinavit in me, Ephe. 2. vt pote quos decrevit per meam incarnationem ac passionem salvare, *[Ad me veniet,]* nunc per fidem & gratiam, in futuro autem per beatificam visionem, imò & per localem sui exultationem vsque ad celum empyreum. De his nempe dicit Apostolus ad Ephesios, Deus elegit nos in Christo ante mundi confutacionem, ut essemus sancti & immaculati in conspectu eius. Et in Psalmo ait pater ad filium, Postula à me & dabo tibi gentes hereditatem tuam, &c. *[Et eum qui venit ad me]* per mentis sue conversionem, fidem & charitatem, vel qui facit quod in se est, quamvis nondum gratiam habeat, *[Non enim foris,]* id est, non separabo eum à gregi electorum meorum, nec à pietate mea eum excludam, sed incorporabit mihi. Et si pater meus dedit eum mihi modo prædicto, finaliter saluus erit. Non enim est Christus personarum acceptor, sed in omni gente qui timet eum & operatur iustitiam accep-

Aptus est illi. Ecce quanta est misericordia Saluatoris. Nullum quantumcunque abiectum vel impium despicit, aut relinquit, si conuertatur ad ipsum, faciendo quod in se est. Cuius ratio subditur, *[Quia descendit de celo]* humanam naturam assumendo, ut dictum est plenius, *[Non ut faciam voluntatem meam,]* id est, propriū benelicitum, *[sed voluntatem eius qui misit me,]* puta patris cælestis. ¶ Quomodo intelligendum est hoc? Nonne patris & filij secundum naturam diuinam, est una numero voluntas, sicut & una essentia? Quid enim dicitur absolute, in tribus personis non numeratur, sed voluntas Christi humana, sicut diuinæ voluntati inflexibiliter subiecta, unita, & conformata, non solùm propter beatificam fruitionem animæ Christi, sed insuper propter hypotheticam humanae naturæ unione cum verbo. Et respondendū, quod Christus loquitur de voluntate sua humana, quæ licet fuerit deo semper consors, non tamen Christus fecit eam inquantum fuit sua, sed inquantum erat voluntati paternæ subiecta. Idcirco formaliter dicitur voluntatem patris fecisse, quoniam illa fuit ratio ob quam fecit quod sua voluntati humanae complacuit. Vnde Christus loqui videtur secundū generalem modū loquendi, secundum quem aliquis subditus vel amicus dicit de suo prælato vel dilecto, Non facio quod mihi placet, sed quod illi: quanu[m] quicquid placuerit illi, sibi quoque summe complacet. ¶ Quæritur, cū deus sit sua voluntas, quomodo potest quis facere voluntatem dei, cum nullus possit facere deum? Et respondendū, quod voluntatē dei dicimus facere, dum eius preceptis paremus, vel consiliis acquiescimus. Frequentur enim sumitum voluntas pro signo voluntatis, videlicet pro præcepto vel consilio, vel pro re volita.

¶ Denique, verbis istis incomparabilis nobis commendatur humilitas Christi, qui cum sit verus deus, patti æqualis, tam humiliter afferit se venire, non ut propriam impleat voluntatem, sed patris. Confunditur ergo & condonatur superbia nostra, rebellio nostra, duritas nostra, qui ad murmurandū, repugnandū, & tumultuandū, tam proni consistimus. Contéplumur igitur effusaciterque se & temur caput non stru, propriam voluntatem penitus abnegantes, secundum quod ipse alibi docet, Qui Luce. 9. vult venire post me, abnega semetipsum, & tollat crucem suam quotidie, & sequatur me. Quo enim sincere propter deum propriam voluntatem magis relinquimus, frangimus, abnegamus, eo amplius deus seipsum ingerit nobis ita quod eum possidere incipimus, & nostris desideriis acquiescit, offerens Esaiæ. 53. se copiosissime mentibus nostris. Vnde Esaias inducit, Si glorificaueris dominum, dum nō inuenitur voluntas tua, tunc delectaberis super domino, & sustollam te super altitudinem terra, ait dominus, Dionys. Hanc abnegationem efficit vera charitas dei, quoniam amor, secundum Dionysium, non sinit amantē esse suipius, sed amat. Hæc est autem voluntas (hoc est, res placens ac volita) eius qui misit me patrem, ut omne quod dedit mihi modo iam explanata. *[Non perdam ex eo,]* hoc est, nullum electorum perire permittam: Psal. 36. quia etsi ad tempus errauerit, finaliter perire non valeret. Propter quod fertur in Psalmo, Cum ceciderit Psal. 117. non collidetur, quia dominus supponit manum suam. Rursumque, Impulsus eversus sum ut caderem, & dominus suscepit me. Sed refusitem illud in nonissimo die, *[I]hoc est, in die iudicij vniuersalis.* De quo Iob. 19. sanctus Iob ait, In nonissimo die de terra surrectus sum. Omnes quippe resurgentur: nec dubium quin l. Cor. 15. per omnipotentiam Christi in momento, in ictu oculi, in nonissima tuba, secundum Apostolum. Dies autem iudicij appellatur nonissimus, quia ex tunc motus cœli cessabit, & per consequens tempus, quod est mensura motus cœlestis. Tempore autem cessante, cœlastibus dies & non proprie sumpti. *[Hæc est enim voluntas patris mei, qui misit me, ut omnis qui videt filium (per contemplationem fidem) & credit in eum]* per fidem formatam. Loquitur autem de visione anigmatica, non de visione clara per speciem. Visio enim dei per speciem fidem excludit: De visione vero ista obscura dicit Apostolus, Videamus nunc per 1. Cor. 13. speculum in anigmate. Et Nunc cognoscere ex parte, *[Habebit vitam æternam,]* pro mercede in patria, id est, clarum notitiam dei. Visio enim per speciem est tota merces. Pater ergo quod voluntas patris est salus, conseruatio, atque redemptio nostra. Vnde etiam protestatur Apostolus, Hæc est voluntas dei sanctificatio vestra, sed quia vita ista æterna, est subiecta in anima, idcirco de corporis glorificatione adiecit, *[Et ego resurrexi abo eum]* hoc est, de morte naturæ seu somno mortis ipsum excitabo, corpus resolutum, in cineresque redactum redintegrando, eique animam copulando, ut beatitudine animæ mox redundet in corpus, & tristitia pariter glorificetur. *[Murmurabant ergo Iudei de illo, quia dixisset, Ego sum panis qui de celo descendit, & dicabant, Nonne hic est Iesus filius Ioseph, cuius nos nouimus patrem & ma- Exod. 15.* D trem? Quomodo ergo dicit, quia descendit de celo? Ipsi Iudei increduli multipliciter errauerunt. Primo, quia Exod. 19. murmurabant, in quo imitati sunt patres suos, qui deum grauissime offendisse leguntur, murmurando Exod. 17. contra eum in solitudine. Verba enim quæ isti intelligere propria subtilitate non poterant, debebant Nume. 16. humiliiter ineftigasse ac didicisse, nec debuerunt ambigere de veritate loquentis, cuius in tantis miraculis experti erant sanctitatem atque potentiam, alſitentiamque diuinam. Secundo, quia putabat Iesum naturali ordine ex commixtione viri ac foeminae natum. Et ergo putabat quod Ioseph esset pater eius carnalis, Mariam quoque à viro cognitam reputabant. Tertio, quoniam estimabant Iesum esse purum hominem, idcirco non descendisse de celo, quia natus in terra ex homine. *[Respondit ergo Iesus ex dicit, Nolite murmurare in iustitiam,]* quoniam grande peccatum est. Itaque nolite murmurare quia aliquid falsi dixerim. Nec tamen mirum si murmuratis: & vtriusque ratio subditur, scilicet quod verba Christi nullam falsitatem continebant, & quod mirum non fuit murmurare Iudeos, *[Nemo potest venire ad me,]* id est, non solum non venit, sed nec potest venire ad me interiori accessu per fidem & charitatem, *[Nisi pater qui misit me traxerit eum,]* hoc est, per suam charitatem & pietatem inclinaverit atque perduxerit mentem eius ad me, infundendo ei fidem & gratiam, quibus mibi spiritualiter vniatur & incorporetur. Non est enim volentis neque currentis, sed dei misarentis, cuius donum est omne bonum quod inest nobis. ¶ Tractus iste interior est, non violentus neque coactus, sed amoro-

D. DIONYS. CARTHUSIAN.

sus atque spontaneus, ex diuina charitate procedens. Deus namque mouet vnumquodque secundum E propriae suam naturam. Rationalem ergo creaturam convertit & mouet ad Christum intellectu-
ter, sponte ac libere. Denique tractus iste, inter charitatem trahentem & vnonem tracti, cum ipso est
medius, sine quo tractu nihil possumus; quia cum Christus sit finis noster, seu terminus supernatura-
lis, non possumus ad ipsum moueri sive pertingerem, nisi aliunde trahamur, puta a patre cælesti, imo a
tota trinitate, cuius iudicata sunt opera, sicut nec terra potest ascendere, nisi ab alio eleuetur. Et cu homo
mo sit grauis, quia corpus quod corruptitur aggrauat animam, & potestas eius infirma, quia non su-
mis sufficiens cogitare aliquid ex nobis quâsi ex nobis: via quoque longa, periculosa atque diffi-
cili, nam & arcta est via, angustaque porta, que ducit ad vitam, patet quod maxime indigemus hoc tra-
ctu: ideo semper dicamus cum sponsa, Trahe me post te. ¶ Præterea, tractus iste ex diuina, ut dictum
est, charitate procedens, iuxta illud Hieremie, In charitate perpetua dilexite, ideo attraxi te miserans:
¶ Triplex est. Quosdam etenim trahit deus flagellis, que tam ex dilectione infliguntur, domino co-
testante. Ego quosamo, arguo & castigo. Propter quod ait Oseas, In funiculis Adam traham eos in
vinculis charitatis. Iste funiculi sunt penitentias origine peccatum sequentes, quibus affligimus, &
ad deum cœpti impnemur. Quosdam vero trahit deus beneficiis, ut eum qui dixit, Cantabo domino
qui tribuit mihi bona. Et, Quid retribui domino pro omnibus quae retribuit mihi? Esaiam quoque
audi dicentes: Misericordiam domini recordabor. Laudem domini super omnibus quae reddidit nobis
dominus, & quæ largitus est nobis secundum indulgentiam suam. Quosdam vero trahit promisus, ut
qui contemplatione præmiorū cœlestium cœurtuntur, quemadmodum de Mose dicit Apostolus ad
Hebreos, quod apergit in remuneratione. Et Psalmista, Inclinaui (inquit) cor meum, ad faciendas iusti-
ficationes tuas in æternum, propter retributionem. ¶ Aliqui insuper trahunt solo amore dilecti: à
quibusdam additur quintus modus trahendi, qui est per occultam virtutem spiritus sancti, & inspira-
tionem internam. Sed iste modus generalis est omnibus preinductis, quoniam sine occulto influxu,
sive in spiritu sancti, nec flagellis, nec donis, neq; promissis, nec aliquo alio modo traheremur
ad Christum. Illa autem tractio qua trahimur ad deum, solo eius amore præstator est arque diuinior,
imo omnino deifica est, quia per eam ad deum convertimur, eumque diligimus, honoramus, exquiri-
mus, quoniam in seipso naturaliter atque totaliter boni, sancti, summi, perfecti. Vnde hoc ipsum, F
ad filios speciat charissimos. [Et ego rescribabo eum in nouissimo die.] Quid est hoc? Nonne & eos quos
pater non trahit suscitatur est filius? Cur ergo quasi pro præmio spondet tracto, quod suscitabit
eum in die nouissimo? Et respondendum iuxta Apostolum, quod omnes utique resurgent, sed non
omnes immutabitur. Nunc ergo loquitur Christus de suscitate beatæ immutationis, hoc est glo-
rificationis in carne: quoniam anima propter naturalem inclinationem ad corpus, non est perficie beatæ,
donec corpori glorificando reunatur: vel potius glorificato fuerit copulata. ¶ Insper, probat Chris-
tus testimonio prophetarum, quod multi sint patre trahente convertendi ad ipsum, [Est scriptum in
proprietate, id est, in libro eorum] Erunt (tempore gratia, omnes (homines) docibile dei,] id est, apti doceri, vel do-
cti a deo. Sic tamen, ut si distributio pro generibus singulorum, non pro singulis generum: quomodo
alibi dicitur, Et benedicentur in ipso omnes tribus terra. Et item in Daniele, Omnes gentes, tribus &
linguis seruent eicunque tamen cōparatione aliorum pauci sint qui Christo veraciter seruūt, sicut sunt
pauci cœlesti. Vnde ad insinuandum, quod post incarnationem filii dei, per prædicationem euangelij,
essent incomparabiliter plures diuinitus illustrandi atque ad Christum convertendi, quam ante, dicta
sunt verba præallegata, & quod nunc Christus allegat, Erunt omnes docibile dei. ¶ Quocirca sciendu-
m, quod Christus, Apostoli, & Euangelistæ frequenter allegant scripturas veteris testameti, potius
quantum ad sensum, quam quo ad formam verborum. Vnde quod dicitur nunc, Erunt omnes docibi-
les dei, inuenientur non solum in uno propheta, sed in multis, quantum ad sensum, quâno in nullo inue-
niatur quo ad formam sermonis. Scriptum est enim in Esaia, Replete est terra scientia domini, quasi
aque maris operentes. Et rursus, Ponam omnes filios tuos doctos à domino. Hieremias quoque, Omnes
à maiore eorum usque ad minorem cognoscet me. [Omnis (homo viator) qui audiuit (auribus cordi)
a patre,] intus loquente, id est, diuinitus instinctum aduertit, [Et didicit] per inspirationem internam,
id est, quem pater docuit de his quæ spectant ad fidem, qualis fuit qui ait, Audiam quid loquatur in
me dominus deus, [venit ad me] per fidem & operationem, per charitatem & obedientiam. Ideo dicit H
propheta, Beatus homo quem tu erudieris domine, & de lege tua docueris eum. Non ergo ad conuer-
sionem hominis sufficit vox prædictoris, nisi fuerit deus interius instruens.
¶ Deinde, Thomas in summa contra Gentiles, redarguit Originem dicentem, quod deus dicitur cau-
sa bonorum nostrorum solum, quia est causa habituum insulorum, per quos meritorie operamur, vi-
delicit, g. actæ habitualis, fidei, spei & charitatis. Dicit itaque Thomas, quod etiam quandoque deus
est proxima causa actionum nostrarum interiorum, Esaia testante, qui ait, Domine dabis pacem no-
bis. Omnia enim opera nostra operatus es in nobis. Et item Apostolus, Deus est qui operatur in vo-
bis & vobis & perficeris pro bona voluntate. Hoc est ex sua pietate voluntaria, voluntateque pia, non
meritis vestris. Dicit insuper Thomas, quod semper acquiescimus actuali inspirationi, quæ nobis à
deo infunditur. Et fundatur hoc verbum Thomæ in autoritate Augustini, dicentis, Gratia quæ oc-
culte humanis cordibus diuina largitate tribuitur, à nullo corde duro respuitur, quoniam ideo datur,
ut duritia cordis penitus auferatur. Ad propositum igitur, Omnis qui audiuit, didicisse à patre, hoc
est, actualem illuminationem immediate à deo percepit, venit per consensum ad Christum, quoniam
omnis talis veraciter acquiescit, non tamen omnis talis salutari, sed qui prædestinatus est finaliter per-
seuerans. Sed ne ex verbis inductis aliquis estimaret deum patrem esse oculo carnis visibilem, vel intel-

IN EVANG. IOAN. ENAR. Artic.

XVIII.

A lectu comprehensibilem, addidit Christus, [Non quia patrem (eternum) vidit qui/quam] hominum, oculo
corporali, vel etiam intellectuali, loquendo de visione comprehensionis perfectæ, quia sic solus deus
comprehendit seipsum, immensus immensus. Loquendo autem de visione dei per speciem quâ ha-
bent sancti in patria, sic nullus purus viator vidit deum visione fixa ac cæliformi, quanvis Moses &
Paulus creduntur deum in hac vita vidisse per speciem in raptu quadam, non diu durante. De hoc di-
ctum est plenius primo capitulo, super illud, Deum nemo vidit vñquam. Sed quoniam Christus hec
proficeret homo fuit, ne Iudæi putarent eum non vidisse patrem, subiecit, [Nisi quis est à deo,] hoc est, Sup. ca. 1.
filius natus à patre, vel missus à deo trinitate. Filius enim in quantum homo, missus ac originatus est à
seipso secundum quod deus, [Hic vidit patrem,] visione perfectæ comprehensionis, in quantum est deus,
& item visione beatificæ fruitionis, secundum quod homo ab incarnationis exordio. Et hoc sequi vi-
detur, quod Christus non loquitur de visione corporali, quia sic nec ipse videt patrem. ¶ Porro per
hoc quod ait, Nisi qui est à patre, non excluditur spiritus sanctus, quin & ipse comprehendat patrem,
cum dicat Apostolus, quod spiritus scrutatur profunda dei. At quæ dei sunt, nemo nouit nisi spiritus
eius. [Amen amen dico vobis, qui credi in me,] sive charitate ornata, [Habet (nunc) vitam æternam] in spe, in 1. Cor. 2.
merito, in radice, in dispositione propinquâ. Habet enim causam meritoriam, sive quæ idoneam ingre-
diendi vitam æternam, seu obtainendi beatificam diuina essentiæ visionem. Vel habet vitam gratiæ rea-
diens in præsentis. Qui enim credit in Christum, habet Christum. Et utique Christus est vita æterna,
quemadmodum contestatur. Ego sum via, veritas, & vita. Ioannes quoque in prima sua ait Canonica, Ioan. 14.
Ego est verus deus & vita æterna. [Ego sum panis vita] substantialiter atque causaliter. Panis sum omnia 1. Ioan. 5.
pascens, non tamen in quenquam conuerto, aut mutor, sed fideliter manducantem conuento in me:
sum etiam panis vita, quia sumens digno de vitam gratia in præsenti, & vitam gloria in futuro.
De hoc verbo superioris dicta sunt plura. Deinde inanem gloriationem Iudæorum de manna præfumé
mentum Christus evacuat, [Pates vestri manducaverunt manna in deserto, & mortui sunt.] Palam est, quod
mortui sunt morte naturæ. Sed quia mox subditur, [Hic est panis de cœlo descendens, ut si quis manducae-
rit ex ipso, non moriatur,] certum est, quod loquitur de morte culpæ. Hoc enim Christus adiecit, distin-
guendo inter panem vita quem ipse dat, & manna. Sed nunquid omnes patres Iudæorum, qui manna
edebant, mortui sunt morte culpæ? Non utique. Quia nec Moses, nec Aaron, nec Ioseph, nec ceteri iu-
sti illius exercitus. Loquitur ergo Salvator de patribus Iudæorum, quorum vestigia isti sectabantur, Num. 21.
Sapien. 16. puta incredulus seu peruersis, qui dixerunt, Anima nostra nauusat super cibo isto leuisimo. Illis quip-
pe fuit panis ille insipidus. Iustis vero optime sapiebat, quemadmodum in libro Sapientiae scribitur,
Panem de cœlo præstisti eis, omne delectamentum in se habentem, & omnis saporis suavitatem: ad
quod enim quisque volebat, conuertebaratur. De illis vero carnalibus tantum, non carnalibus simul &
spiritualibus patribus loquitur Christus Iudeis alio loco, Murmuratores filij murmuratorum, im-
plete mensuram patrum vestrorum. Subditur ergo de pane vero vitali, non figurali duntataxat, quanvis Matth. 23.
C & panis vita quem dat Christus fit aliquo modo figuratius illius panis cœlestis in patria, de quo in
Luca habetur. Beatus qui manducabat panem in regno dei. [Hic] panis vita, de quo dictum est, vt pote Luca. 14.
verbū incarnatum, vel corpus dominicum, [Est panis de cœlo descendens.] Verbum enim descendit per
incarnationem, & noui effectus productionem. Corpus autem descendit, quia virtute spiritus sancti
formatum, non qui de cœlo allatum. Descendens inquam ad hoc, [Et si quis manducaerit ex ipso] man-
ducatione sacramentali & spirituali simul, vel spiritualiter duntataxat: de quibus in sequenti articulo ple Apoc. 20.
nius dicam, deo præstante, [Non moriatur] morte culpæ in præsenti, vel morte damnationis æternae in
futuro, quæ est mors secunda.

¶ Elucidatio residuæ partis huius Cap. ab eo loco quo dicitur, [Ego sum
panis viam, qui de cœlo descendit.] Articulus. x viii.

Acramentum Eucharistie instituit Christus duplicitate. Primo, verbo, seu assertione. Secun-
do, factu, seu consecratione. De prima autem institutione nunc agitur. Et quoniam sacra-
mentum istud incomprehensibilissimum, ut illicimur, constituit, idcirco ad excludendum omnē Sacramen-
tum errorem ac dubitationem, Christus apertissime tractat de sacramento hoc ipso. [Ego sum panis viam,] tu euchi
quia secundum naturam diuinam essentialiter vita sum, viuens in meipso, & vitam gratia, vitamque stia
gloriaris causa in aliis, omnes electos reficiens & confortans. Porro, secundum naturam assumptam sum Christus
panis viam, quoniam propter unionem cum verbo habeo plenitudinem omnium gratiarum, & glo-
riam perfectissimam fruitionis in deo, atque per corpus & sanguinem meum fidelium animas alo ac po-
to, gratiam illis præstanto, per modum causa instrumentalis ac meritoria. Humanitas etenim Chri-
sti, est instrumentum animalium coniunctum ac proprium verbi, per quod & cuius virtute ac merito
omnia diuina nobis præstantur gratiarum charis: sicut & corpus nostrum est instrumentum ani-
matum, ynitum, & proprium animæ rationalis, per quod anima agit & effluit. [Qui de cœlo descendit,]
per incarnationis mysterium, & noui effectus productionem, non per localē defensionem, sed dictum
est sacerdos. [Si quis manducaerit,] non sacramentaliter tantum, sed sacramentaliter & spiritualiter, vel
ad minus spiritualiter, cum proposito manducandi sacramentaliter, cum fuerit opportunus. [Ex hoc pane,
vici in eternum,] vita spirituali, quæ nunc in ipso inchoatur, & virtute sacramenti perficitur, atque in
patria consummatur. Nunc enim viuit bene agendo per gratiam, & in futuro viuet, deum videndo per
gloriam lumen, dummodo finaliter perseveret in huius manducationis effectu. Viuet itaque in æternū,

D. DIONYS. CARTHVSIAN.

quantum est ex parte sacramenti, quod tanta efficacia est, ut possit vitam aeternam influere. ¶ Cum quilibet communicans recipiat panem istum totum ac integrum, non partem duntaxat, cur ait, si quis manducauerit ex hoc pane, & non potius, si quis manducauerit hunc panem? Dicendum, quod ad insinuandum quod panis iste inconsumptibilis est, nunquam deficiens.

In sacra-
mento Eu-
charistiae
qua sunt.

¶ Præterea, ad intelligendum omnia que de isto sacramento iam afferuntur, oportet scire, quod in sacra-
mento altaris sunt tria. Primum est sacramentum tantum, videlicet species panis & vini post consecrationem. Secundum, est res & sacramentum, videlicet corpus & sanguis Christi. Tertium, est res tantum, ut pote gratia sacramentalis, vel unitas corporis mystici. Species itaque panis & vini dicuntur sacramentum, quoniam rei sacre sunt signum, videlicet corporis & sanguinis Christi: corpus vero est sacramentum respectu sui effectus, qui est gratia, vel respectu sui signati, quod est corpus mysticum, puta ecclesia. Cum igitur aliquis accipit corpus & sanguinem sub speciebus sacramentalibus, & non participat sacramenti effectum, scilicet gratiam, atque ecclesia incorporationem, propter suam incapacitatem, indignitatem, & prauitatem, quia ponit obicem gratiae, dicitur manducare sacramentaliter tantum. Cum vero sumendo sacramentum, recipit eius salutarem effectum, manducat sacramentaliter & spiritualiter: dum autem sortitur effectum praesumatum, nec tamen suscipit sacramentum, manducat spiritualiter solum. [Et panem quem ego dabo] per meipsum in cena, hoc sacramentum instituendo, discipulisque tradendo, & in arca crucis panem hunc patri offerendo, & deinceps per meos ministros, videlicet sacerdotes, quibus conuenit sacramentum istud consecrare, atque porrigeare aliis. [Caro mea est,] quae alit mentem fidelium, tum quia verbo unita, tum quoniam gratia plena per redundantiam, & quia diuinitas gratiam creantis est instrumentum, itemque merito lue actionis ac passionis, [Pro mundi vita,] id est, pro spirituali vivificatione hominum viatorum in mundo degentium. Ad hunc enim finem ut a morte culpas ac miseras eriperemur, vitamque gratiae & gloriae cosequemur, dedit Christus corpus suum in cruce in precium, & in sacramento in edulium, atque medium. Quotidie quoque dat panem istum pro vita nostra, hoc est, ad hoc ut in vita gratiae roboremur, ac perficiamur. Veruntamen non est sic intelligendum quod ait, pro mundi vita, quod per receptionem huius sacramenti vita gratiae in homine inchoetur, immo qui sine vita gratiae ad hoc sacramentum accederet, amplius moreretur in anima, reusque fieret corporis domini. Cum enim sacramentum istud sit cibus spiritualis, ideo sicut cibus corporalis non datur, nec prodest, nisi viuenti vita naturae: sic cibus hic spiritualis non conuenit, nec proficit, nisi viuenti vita gratiae. [Litigabant ergo,] id est, verbis contendebant, [Iudei] haec ab ore Christi audientes, & carnaliter ac ruditer capientes, [Ad inuicem dicentes,] ex infidelitate, inordinata admiratione, [Quomodo potest hic,] quem tenemus pro puro homine & filio Ioseph, [Carnem suam nobis dare ad manducandum?] quasi dicant. Hoc impossibile est atque inutile. Christus vera testatur hoc esse non solum inutile, sed insuper necessarium ad salutem ipsorum. [Dixit ergo ei Iesus, Amen amen dico vobis, nisi manducaveritis carnem filii hominis,] in sacramento sacramentaliter & spiritualiter, vel spiritualiter ad minus, per fidem & votum accedendo, gratiamque Christi participando: [Et liberis tuis una sanguinem] modo praedicto, [Non habebitis vitam] spiritualem, [In vobis] sed carebitis gratia in praesenti, & gloria in futuro. Quemadmodum enim membra corporis naturalis moriuntur ac pereunt, nisi capitum concomitantur, & ab eo motum sensumque participent: sic homines ex quibus quasi ex membris constitutus mysticum corpus Christi, vita gratiae destituantur, nisi capitum, quod est Christus, per sacram communionem necantur, recipiendo ab illo vitam spirituali, & motum meritorum.

2. Cori. 12.

Col. 1.

H

¶ Præterea sicut corpus sine corporeo cibo non sustentatur, nec permanet in vita naturali: sic anima sine hoc cibo viuifico non perficit in vita gratiae spirituali. Sed verba inducta intelligenda non sunt quasi sanguis Christi seorsum sumendus sit a vulgo communicante. In primitiva tamen ecclesia hoc siebat, sed nunc ordinatum est alter propter effusionis periculum. Sanguinem ergo Christi accipit populus spiritualiter, & etiam aliquo modo realiter, quia in sacramento corporis continetur & sanguis, sicut econtra. Licet enim transubstantiationis panis directe terminetur ad carnem Salvatoris, & conuersio vini ad sanguinem eius, ex naturali tamē cōcomitantia sub utraque specie sunt quatuor. Quia sub specie panis est corpus Christi, vi conuersio: anima vero, sanguis, & verbum sunt ibi ex naturali sequela, cum non sunt separata ab inuicem. Pariformiter sub specie vini est sanguis directe, puta ex vi conuersio: caro autem, anima & verbum concomitantur. [Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem,] non sacramentaliter tantum, sicut iam dictum est, [Habet vestam aeternam,] quoniam habet ipsum, & habet vitam gratiae, quae virtute huius sacramenti continuatur, donec ad vitam gloriae semper terna pertingat. Futuram quoque beatitudinem iam habet in spe, virtute & gratia huius sacramenti. [Et ego resuscitabo cum in nouissimo die,] ut me deum & hominem videat oculis carnis & cordis per propriam speciem, quem nunc certit per fidem. Carnalibus enim oculis videbimus Christum in humanitate, mentalibus vero in diuinitate. [Caro mea vere est cibus, & sanguis meus vere est potus.] Hoc ait Salvator ne putaretur parabolice loqui more consueto, ita quod carnem suam diceret panem, quia signaretur per panem, & esset sub forma panis solum sicut in signo, vel propter aliquam proprietatem cum pane cibus diceretur, quomodo dicit Apostolus, Petra erat Christus, quoniam figurauit Christū. Et Esaias, Vere sc̄enū est populus, propter conuenientiam quandam. Et infra ait de seipso Salvator, Ego sum vītis vīra. Ad insinuandum ergo quod caro sua sit vere & substantialiter sub specie panis, veracitatem Esaias, 40, que sumatur a communicante: sanguis quoque ipsius vere sub specie panis contineatur & recipiatur, Infra. ca. 15 adiecit, caro mea, id est, corpus. Sumitur enim nunc caro, non prout ossa excludit, sed pro toto corpo-

A re, inertios, venas ac ossa habente; vere est cibus anima, non corporis, quia non visibiliter, nec corporaliter sumitur, quamvis verum corpus sumatur. Et potius dicit caro quam corpus, quia nunc loquitur de corpore suo in quantum est almonia spiritus, caro autem magis dicit quid coramstib[le], quam corpus: & sanguis meus vere est potus refrigerans, rigans, inebrians mentem, non ventrem. ¶ Omnia quippe sacramenta nouæ legis ordinantur ad spiritualem vitam. Spiritualis autem vita per baptismum acquiritur, quia baptisma est regeneratio spiritualis, & per confirmationem augetur. Oportet ergo ut per aliquod sacramentum nutritur, & hoc est eucharistia, quae est spirituale alimentum huius vitae. Cibum autem oportet realiter addi, atque vnri cibato, idcirco in sacramento hoc. Christus realiter continetur, substantialiterque communicanti vnitur. Et simile est de sanguine, qui est potus. ¶ Præterea quoniam sacramentum istud est cibus, ideo quicquid operatur cibus materialis in corpore manudicantis, hoc agit hic cibus materialis in anima digno recipiens. Quemadmodum ergo cibus corporis naturalis vitam sustinet, confortat, ad perfectionem deducit, desperdit reparat, delebat, impinguat: sic cibus iste viuificus vitam spiritualem ac deiformem in anima fulcit, roborat, perficit, amifabia restaurat, exhilarat, & impinguat, diuinitas gratiae accumulando in anima. Vnde effectus sacramenti istius sunt collatio gratiae, adeptio gloriae, remissio peccati mortalium ac venialium, diminutio pena, mitigatio fornicis, præseriat a malis futuris, secundum quod dicit Chrysostomus, Sicut leones flammam spirantes, sic ab illa mensa discedimus terribiles facti diabolo. Voluit quoque Christus in hoc sacramento veraciter contineri ac suscipi, ad ostendendum perfectum feruorem suæ incomprehensibilis charitatis ad nos, & propter nostram utilitatem: quia ex reali præsencia atque immedia-
ta unione Christi nobiscum, consequimur maxima bona, sicut subiungitur, [Qui manducat meam carnem,] sacramentaliter, & spiritualiter, [Et bibit meum sanguinem] eo modo, [In me manet,] per charitatem & gratiam, & mihi incorporatur. Talis virque habitat in adiutorio altissimi, & protectione dei celestium comoratur. [Et ego in eo] permaneo, per salutares huius sacramenti effectus, per gratias custodiā, per inhabitacionem benignam. Nam & per eadem dona quibus deus ad nos conuerit & in nobis esse ac habitare quasi in templo afferit, in quantum ea infundit atque conseruat, nos quoque ad eum redimus, & in ipso subfistimus ac manemus. Palam est, quod speciebus sacramentalibus iam consumptis, definat Christus esse in comunicante per præsentiam carnis & sanguinis: permanet tamen in eo per præsentiam suæ diuinitatis, & per effectus sacramenti prædictos. Communicans ergo manet in Christo, sicut membrum in capite, recipiendo influentiam eius, & Christus manet in illo, sicut caput in membro, influendo in illud. Ecce quanta beatudo, dignitas, & gloria deuotorum, qui tam præstantissimo alimento vescuntur, & Christo tam intime copulantur, tantisque gratiae donis deificis adimplentur, quanta denique est dilectio, dignatio, liberalitas & misericordia Christi veri dei, qui nobis pauperibus & indignis sic præstat, sic vnit, sic ingerit semetipsum. Nonne veraciter demonstrat, quod deliciae eius sunt esse cum filiis hominum? Et quam paratus est dare nobis omnem gratiam suam, quibus tam ineffabiliter præstat seipsum. Non ergo sumus ingrati tanto benefactori, & tam incomprehensibilibus beneficiis eius: sed seruado animo, sollicita mente, reverentique corde ei ministerem, ad eius mensam nos præparamus, ad eius mansio[n]em in nobis nos dignificemus, venialis cuncta pro posse vitando, mentem ad Christum frequenter erigendo, cordis custodia iugiter insistendo. Tunc enim poterimus fructum multiplicem huius sacramenti percipere, etiisque dulcedinem mirabiliter degustare, quod aliter non contingit. Quamvis enim venialis & distractio improuisa, sacramenti huius principales effectus non impediant, impediunt tamen experimentaliter gustum suavitatis ipsius. Dicamus ergo mente intenta ac grata cum Propheta, Benedic anima mea domino, & noli obliuisci omnes retribuções eius: immo totum psalmum, in quo continetur iste versiculos, quia præcipue applicabilis est ad regatianandum Christo pro beneficiis suis, [sicut misit me vitum pater,] id est pater aeternus, omnis vita fontale principium, qui est substantialiter sua vita. [Et ego vivo propter patrem.] Hoc præcipue intelligendum est de Christo secundum naturam assumptam, ut sit sensus. Et ego vivo propter patrem, id est vitam meam refero ad patrem, videlicet ad honorem & gloriam eius, sicut ad superiorem & ultimum finem. Imo sic christus retulit vitam suam ad totam trinitatem, quae est omnis creatura naturæ ultimus finis. Pote quoque exponi de Christo secundum naturam diuinam hoc modo. Dicamus ergo propter patrem, id est à patre vitam accepi, non aliam, sed eandem quam possider ipse. [Et qui manducat me,] sacramentaliter ac spiritualiter, [Et ipse vnit,] per charitatem & gratiam, [Propter me,] id est ad honorem & gloriam meam ordinabit vitam suam, quemadmodum ait Apostolus, Omne quodcumque facitis in verbo vel opere, in gloriam dei facite. Vel, viuet propter me, id est à me Col. 3. spiritualis vita augmentum recipiet, & viuificabitur quotidie magis perfecte. In hoc enim sacramento continetur fons gratiae, qui communicantem perfundit, atque viuificat, nisi obicem ponat. [Hic est panis] supersubstantialis, [Qui de celo] summo, [Defendit,] in quo pater nobilitas ac deffiderabilitas eius. Quomodo autem christo secundum utramque naturam conueniat esse panem, & descendisse de celo, iam dictum est sepius. [Non sicut manducauerunt patres vestri manna,] id est, panis iste præstantior & efficacior est quam manna, cum sit verus cibus, non figuratus, gratiam conferens, non promittens. Manna autem fuit figura huius panis, nec contulit gratiam, sed præfignauit. Per hoc enim quod omni delectamentum continebat, figurauit, quod sacramentum Eucharistia omni spiritualem dulcedinem, virtutem, & gratiam cōtineret. [Et mortui sunt.] Omnes enim illi qui manna comedebūt, mortui sunt morte naturali ac corporali: sed quidam eorum quib[us] isti increduli Iudei similes erant, mortui sunt morte culpæ. [Qui manducat hunc panem] digne, cū debita reverentia & deuotione, in memoriam dominica passionis atque eximiae charitatis Christi, diuidicantis corpus domini. Matth. 26.

1. Petr. 2.

Instituit enim Christus hoc sacramentum in memoriam suæ amarissimæ passionis & ardentissima dilectionis, quatenus toties sua dilectionis nos flamma accenderet, & ad eum secundum vestigia propinos efficeret, quoties sacramentum istud super dignissimum angelis adorandum suscipieremus. [Vine*in eternum*] in anima, per spiritualem virtutem & gratiam huius panis, imo & tandem viuet vita beata ac mortali in corpore & anima suscitatus, atque feliciter immutatus a Christo. [Hac verba] præinduta, [Dixit Iesu in synagoga, doctens in Capharnaum,] metropoli Galilææ. ¶ Potest autem per synagogam intelligi, vel congregatio Iudaorum, vel domus in qua ad audiendum atque orandum confluereant. Quamvis enim Iudei non poterant immolare, nisi in templo Hierusalem, in singulis tamen verbis habebant domum vel synagogam, in qua conuenerunt ad audiendum verbum dei, & lectionem legis ac prophetarum, & ad deprecandum dominum. Docuit ergo Christus in ciuitate præcipua, in loco patenti, in populo magno, quasi non timens reprehendi, nec falsa annuncians. Vnde in passione respondebat, Ego palam loquutus sum mundo, ego semper docui in synagogis, &c. Omnis enim qui facit veritatem, venit ad lucem. [Multi ergo audientes ex discipulis eius,] id est, multi discipulorum Christi audientes Christum tam alta & incomprehensibilis de seipso, & corporis sui edulio, ac sanguinis pocula prædicantem, [Dixerunt, Dicitur,] id est, ad intelligendum difficilis, & rationi vel veritati contrarius. [Est hic sermo,] ille præcipe, quo dixit, Panis quem ego dabó, caro mea est, &c. [Quis potest cum audire?] cum sonet tam male. Quasi dicunt, Blasphemare videtur, & obduranda sunt aures. Verba si quidem Christi de comeditione sua carnis, potuque sanguinis carnaliter intelligebant, putantes quod sic promitteret se daturum suum corpus ad manducandum, sanguinemque ad potandum, quomodo F alii cibi ac potu apponuntur. [Sciens autem Iesum apud semetipsum] id est, in luce propriæ notitia, absque exteriori perceptione, [Quia murmurarent de hoc,] quod dixit se panem viuum descendente de celo, vel de hoe, quod dixit se præstitorum carnem suam ad manducandum. [Discipuli eius,] non veri ac humili, sed superbi, [Dixit ei, Hoc vos scandalizat,] id est, ad ruham peccati, ad murmurationem, perfidiamque inducit, non ex parte mei, sed ex vestra imperfectione. Fuit ergo ibi scandalum pauciūm, non actuum. [Si ergo videritis filium hominis ascendenter,] in corpore glorificato, [Vbi erat prius] id est, ad celum, in quo fuit ante incarnationem, non secundum naturam humanam, sed diuinam. Vnde, ad insinuandum uitatem personæ virtusque naturæ in Christo, dicitur filius hominis fuisse in celo, antequam descendit in virginem. His verbis Christus euacuauit atque dissoluit scandalum discipulorum. ¶ Per hoc enim quod prædixit se in conspectu ipsorum, si secum manerent, ascensurum in celum, patre potuit, quod descenderit de celo, & quod non daret corpus suum ad manducandum carnaliter, eo modo quo alia carnes edunt, non sine carum divisione, laceratione, & consumptione, quoniam naturale est vnumquodque redire ad locum suæ originis: imo secundum philosophos, vnumquodque convertitur ad id à quo processit. Caro quoque sic comesta non potuerit ascendere. [spiritus] id est, spiritualis intellectus verborum, quæ dixi de manducatione corporis mei, [Est qui vivificat] animam G vita gratia: [Caro autem] carnaliter intellecta, & per se [Non prodest quicquam] communicanti, imo qui verba inducta carnaliter accipit, & carnem non nisi sacramentaliter edit, non solum non vivificatur, sed animæ mortem illabitur. ¶ Verumtamen verba prædicta ad literam, non mystice intelligenda sunt de vero corpore Christi, sed ipsum verum corpus spiritualiter contemplandum est, atque suendum; quoniam modus quo est in sacramento, est supernaturalis & incorporalis. Hinc quoque dicit A postolus, Litera occidit, spiritus autem vivificat. Quemadmodum ergo scientia sine charitate non prodest, sed obest, cum inflet, non quia in se mala, sed propter abusum habentis: & sicut corpus naturale sine anima mortuus est: sic caro sine spiritu non prodest quicquam, etiam nec caro Christi, quia sine gratia spiritus sancti, & spirituali intellectu, non confert quicquam, sed communientem damnationi facit obnoxium, eo quod carnem tam sanctam sumat indigne, non spiritualiter ac discrete. Verum, sicut scientia maxime prodest si adsit dilectio, sic caro Christi adiunctor spiritu: sic etiam caro Apostolorum prædicando & discurrendo profuit nobis, operante spiritu sancto. Unde quod ait, spiritus est qui vivificat, accipi potest de spiritu sancto seu gratia eius. [Verba que ego loquutus sum vobis,] de corpore & sanguine meo, [spiritus et vita sunt,] id est, spiritualem intellectum requirunt, quantum ad modum intelligendi, siccique vivificant memorem per gratiam, & sapientiam lucem. Corpus quippe Christi est in sacramentio per modum incorporalem ac indivisiabilem, quoniam H non est ibi sicut in loco, vel per propriam dimensionem, sed per dimensionem panis, quoniam propria dimensiones eius sunt ibi concomitant, sicut & cetera quedam accidentia Christi, quia non minus splendor in manibus sacerdotis, quam in throno maiestatis. [sed sunt quidam ex vobis] discipulis meis, [Qui non credunt] verbis quæ dixi, cum tamen tot, tantisq; testimonis scire possint me esse Christum; & per consequens, falsa docere non posse. Et quia non credunt, non sunt veri discipuli. Addiscientem enim oportet credere. Nec valent verba prædicta spiritualiter intelligere, cum Esias testetur, Nisi credideritis, non intelligetis. [sciebat enim ab initio] eternitatis, & a principio incarnationis [Iesus, qui essent credentes,] futuri, [Et quis tradidurus eum esset.] Iesus, secundum quod deus, nouit ab aeterno per scientiam increatum omnia occulta, contingentiaque futura; secundum naturam vero assumptionem sciuit huiusmodi per scientiam infusionis, ab exordio incarnationis. Ista sunt verba Ioannis Evangelista, qui consequenter recitat verba Christi, [Et dicebat Iesu] auditoribus suis, [Proprietas,] id est, quia futura agnoscit, & quosdam vestros credere præuidebam, [Dixi vobis, quia nemo potest credere ad me,] id est, per fidem conuerti ad me, [Nisi fuerit et datum a patre meo,] Non enim omnium est fides, & nouit dominus qui sunt eius. Atque ut Lucas profitetur in Actibus, Crediderunt quotquot præordinati erant ad vitam eternam. Hoc enim dixit Christus superiorius quantum ad sensum, Nemo

Ioan. 18.

Ioan. 3.

2. Cor. 3.

Iacob. 3.

Aristote. Esiae. 7.

2. Thess. 3.

2. Tim. 2.

Act. 31.

Iacob. 1.

A (inquietus) potest venire ad me, nisi pater qui misit me traxerit eum. Omne etenim donum optimum, & o*Iacob. 13.*
mne datum perfectum, est descendens a patre luminum. ¶ Sed dicit aliquis, Si nemo potest venire nisi
deus dederit, ergo qui non venit per impotentiam, excusat. Deus namque ultra vires nil exigit. Et re-
spondendum, quod à nobis si non possumus, & tamen possumus quicquid deus præcepit nobis, quia
secundum Philosophum, id dicimus posse per nos, quod possumus per amicos. Quoniam ergo deus, quā
tum in se est, paratus est opem impendere, imo & gratiam influit, dummodo fecerit homo quod in se
est, ideo per impotentiam nō excusat, sed possumus quod iubemur. [Ex hoc,] id est, iustis auditis, pre-
fertim ob id quod dixerat Christus, Nisi manducaueritis carnem filii hominis, &c. [Multi discipulorum
eius,] non duodecim apostoli, nec septuagintaduo discipuli, [Abierunt] mente per infidelitatem & apo-
stasiem, & corpore per localem recessum, [Retro] Satanam, non post Iesum, nolentes intellectum suum
subiiciere incōprehensibilibus testimonis Christi ac fidei. Quo contra dicit A postolus, In captiuitate *cof. 10.*
redigentes omnem intellectum in obsequio Christi. Et iam cum eo non ambulabant, Dicit ergo Iesu ad
duodecim (apostolos), Nunquid et vos vultis abire? Non quasi ignorans sciscitur, sed vt illorum fides ma-
nifestaretur, nobisque imitanda proponeretur, & vt ostendat quod coacta obsequia non acceptat. [Re-
spondit ergo ei Symeon Petrus] pro omnibus, quia feruentur ac principalior ceteris, unde & solito feruore
nūc respodit pro sociis, [Domine, ad quem ibimus?] hoc est, si te relinquimus, alium tibi similem, verū
B que saluatorem inuenire nequaque valebimus. Tu sufficiis nobis, propter quem cuncta reliquimus.
[Per vita eterna habes,] id est, doctrina tua cælestis est, & obedientes tibi ad vitam eternam perducit.
Non enim tempora bona, vt Moyses & prophetæ, sed eterna promisit. In his verbis ostenditur ve-
& feruida charitas Petri ad Christum, à quo nullatenus voluit separari. Amor nemp̄ n̄ cessit aman-
tem amato, tanto inseparabilis, validius atque intius, quō fuerit maior. Propter qđ ait Paulus, Quis
nos separabit à charitate Christi? [et nos credimus,] fide formata, quamvis nōndum perfecta & stabilita. *Roma. 8.*
[Et cognovimus,] per donum intellectus, quod inest omnibus formatam habentibus, & per illud
perpicit anima ea quæ fidei sunt, videns per aliquam rationem quā fides ostenditur esse à deo, quod ve-
ra sint quæ afferit fides, & congrue ait, credimus & cognovimus, quoniam credere præcedit intellige-
re. [Quia tu es Christus] spirituali oleo, id est, gratiarum plenitudine vñctus, quantum ad naturam af-
sumptam, in regem & fæderatem altissimum, [Filius dei] non adoptius, sed naturalis. Hoc frequen-
tes confessus est Petrus, & in verbis istis tangitur duplex natura, vnitaque personæ in Christo. Ve-
rum quia responsio Petri quātum ad Iudam claudicauit, de quo tamen Petrus n̄ malī præsumpsit,
ideo subditur, [Respondit ei Iesu, Nonne ego vos dyodecim elegi?] id est, præ ceteris ad gratiam apostola-
tus vocauit, [Et vobis ex vobis diabolus est?] non per essentiam, sed mutationem, hoc est, diabolus pro-
pter malitiam, sicut Ioannes Baptista dictus est angelus. Et alio loco Salvator vocat diabolum ho-
minem, dicens, Inimicus homo hoc fecit. [Dicebat autem Iuda Symonis Ischarioti.] Fuit enim oriun-
C dus de vico nomine Ischariot. Ista sunt verba Ioannis Evangelista, non Christi. Christus enim
exprimit Iudam, quia occultus fuit, & ne diffamatus fieret peior. Vel potius, vt per eius præditionem
implerentur scripture prophetarum de traditione Christi à suo discipulo. [Hic enim erat traditurno
cum, et set vobis ex duodecim.] Implicite ergo Christus admonuit Iudam, qui sibi de propria prau-
itate conscius fuit. *Augustinus.*

¶ Circa hunc locum aliqua dicunt Augustinus & Beda, quæ sicut non audeo reprobare, ita nec ap-
probare, quoniam aliqui reprobent ea. Dicunt ergo, quod Christus elegit Iudam, vt per eius prædi-
tionem compleret nostram salutem: non tamen excusat, Iudas à culpa, quia non ideo tradidit, qui
electus, sed quia tradidens fuit, electus est. Quemadmodum enim iniqui male vtuntur beneficis
dei, sic deus bene vtitur maleficis hominum, & sic Christus bene vñs est malitia Iudæ. Ego puto
quod Christus elegit Iudam ad apostolatum, vt videns tantam pietatem Christi, penitenter, & aposto-
licum officium proferueret. Sed quoniam Christus nouit alter esse futurum, sustinuit Iudam
propter melius, scilicet vt per eum impleretur propheta de christi prædictione. Tanta quippe est boni-
tas dei seu christi, quod non sustineret neque permitteret malum, nisi posset & vellet inde elicer bo-
Marc. 2. num. Prædicta autem assertio Augustini & Bedæ fundatur in hoc, quod dicit Iudam à principio sua *Lucus 5.*
vocationis malum fuisse, & in malitia persistisse, cuius oppositum tenet & probat Lyra, quia distribu-
tio bonorum pertinet ad iustitiam communitatiæ, secundum Philosophum, vt pote vt melioribus Matth. 7.
major honor impendatur. Non ergo Iudas vocatus fuisse ad apostolatum, nisi tunc dignus fuisse, vel Nume. 23.
iustificatus à christo: sicut Matthæus, vt esset dignus tanto honore. Quicquid autem fit de veritate af-
fertionis Augustini & Bedæ, tamen ratio ista nō obtinet. Primo, quoniam apostolatus, sicut & proprie-
tatis, pertinet ad gratias gratis datas, quæ sèpè impiissimis dantur. Vnde de facientibus miracula multa,
& prophetaribus in nomine christi, dicitur est christus, discedit à me, quoniam nunquam noui-
vos. Et Balaam perseveranti in malo datus est spiritus prophetæ. Rursus, quoniam communica-
tio bonorum à deo liberrima est, sine præiuis meritis, idcirco non propriè pertinet ad iustitiam
communitatiæ, immo nec ad iustitiam. ¶ Insuper quidam imponit Bedæ, quod dicat Iudam
non esse electum ad apostolatum, sed ad prædicationem. Diligerent ergo inspiciens verba Bedæ super
Ioannem, inueni aliter. Dicit enim Beda quod vñdecim erant electi, vt in apostolica dignitate perse-
verarent, & per eos fides prædicaretur vñbique: per quod Beda dat intelligere, quod Iudas non fuit elec-
tus, vt in apostolica dignitate maneret, sed non negat eum ad apostolatum fuisse electum, imo si Be-
da hoc diceret, satis male fons est, qui apud Matthæum Iudas Ischariot vocatur apostolus, & in Mar-
co legitur, quod christus vocavit eum cum aliis vñdecim, scitque eū apostolum, committens ei sicut
& aliis prædicationis atque curationis officium. In Actis quoque loquitur Petrus de Iuda, Connume *Acto. 1.*

ratus est in nobis, & sortitus est fortis ministerii huius. Et post paucula leguntur apostoli exo-
Chrysost. rasse, ut deus offendere quis inter Matthiam & Joseph acciperet fortis apostolatus, de quo praevaria-
Math. 22. catus est Iudas. Vere igitur electus fuit in apostolum. Chrysostomus vero dicit, quod Iudas tempore
sue vocacionis fuit bonus. ¶ Quæritur, cum in scripturis communiter electi accipiuntur pro praefestis
natis, iuxta illud, Multi votati, pauci vero electi: quomodo Christus dicit se elegisse duodecim, quorum
1. Reg. 9. vnum fuit praescitus? Et respondendum, quod in scripturis interdum electi dicuntur ad aliquam gratia-
& 10. particularem gratis datum, vel etiam gratum facientes ad tempus durantem promoti. Vnde Saul vo-
Psalm. 77. catur electus. Et in psalmo cantamus, Elektos Israël impedituit. Et Salomon appellatus est amabilis do-
2. Reg. 12. mino. In Esai quoque dominus ait de Cyro rege Perferam, viro gentili atque damnato, Elegi te, &
Esaie. 45. non cognovisti me. ¶ Postremo, omnino certum est, quod Iudas fuit malus tunc, cu[m] Christus hec ver-
Matth. 27. ba de eo pronunciavit. Et forte ex tunc permanxit in malo, quo usque prodito Christo suspendit seip-
sum. Nos ergo cum beatissimo principe apostolorum certissime credentes & cognoscentes, quod Ies-
sus est Christus filius dei, dicamus semper ad Iesum, Domine verba vita æternæ habes, non me permit-
tas abire à te. Integerrima itaque, deuotatque fide suscipiamus corpus & sanguinem salvatoris, in quo
est falsus, vita, & resurrexio nostra.

¶ Declaratio cap. vii. [Post hac autem ambulabat Iesus in Galileam.]
Articulus. xix.

F

Iohannis. 6.

Vid post mirabilem passionem quinque milium virorum de quinque panibus
duobusque piscibus, & cætera documenta Christi in precedentibus recitata cap. ge-
stis sit, pandit Euangelista. [Post hac autem] quæ in cap. præcedenti descripta sunt,
[Ambulabat Iesus in Galileam]. i. per diuersa loca huius prouinciae, predicando
in synagogis Galilæorum. Sermonem quippe immediate præhabitu fecit in sy-
nagoga Capernaum metropolis Galilææ, & inde egressiens perambulabat urbes
& villas Galilææ, faciendo diuersa miracula, plurimaque docendo, quæ iste Eu-
angelista omisit, quia ab aliis tribus Euangelistis nouit esse sufficienter conscri-
pta. [Non enim volebat in Iudeam]. i. in terram duarum tribuum, scilicet Iuda & Beniamini, ubi facerdo-
tes, scribæ, ac pharisei amuli Christi communiter habitabant. [Ambulare] passim ac publicè. [Quia que-
rebant cum Iudei interficer] Idcirco declinavit ab eis, non quasi mortem, vel eos qui corpus occidit for-
midans, cum fuerit in omni virtute perfectus, & solo nuto omnes aduersarios suos occidere potens:
sed ut daret exemplum sepe pro cau[a]lo & tempore fugiendi persequitores, cedendo furori co-
rum, he grauius peccent, vel bono communi inferant nocumentum. Noluit autem Christus in omni-
bus supernaturali modo procedere, ne putaretur incarnatione eius phantastica, & ne viri religiosi sine
magna causa querant miraculum effectum à deo, sed in aliquibus processit, & habuit se modo hu-
mano, ut sciatuer veraciter homo factus, & vt nos faciamus quod in nostra situm est potestate, non tenu-
tantes deum. [Erat autem in proximo] id est, de propinquio imminebat. [Dies festus Iudeorum] videlicet, [Sechephogia], id est, festiuitas tabernaculorum, quæ septem diebus durauit. Hanc celebrauerunt
Deuter. 6. Iudei in Hierusalem decima die mensis septimi, in memoriam, quod post egressum de Aegypto ha-
bitauerunt in deserto in umbra culis, tentoriis, tabernaculis leu papilionibus per annos quadraginta.
Ecclesiæ. 7. De hac festiuitate præcepit Moyses in Deuteronomio. [Dixerunt autem ad eum fratres eius,]
Matth. 4. id est, consobrini sive affines. Non enim erant, secundum Bedam, filii Ioseph ex alia coniuge, qui cre-
ditur virgo mansæ, vt purissimæ ac pudicissimæ virginis esset custos, atque minister condignus: sed
Cor. 10. Exod. 13. Deute. 19. erant cognati domini Iesu, non tamen de numero eorum quos Christus iam ad apostolatum vocauit,
Beda. quia post pauca subiungitur, quod isti fratres eius non credebant in eum, apostoli autem credebant.
[Trans hinc, & vade in Iudeam,] præsertim in Hierusalem Iudeæ regionis metropolim, [vt & discipu-
litui] quos habet in Iudea, vel nunc ascensiuri sunt in Hierusalem. [Videant opera tua] id est, miracula
[Quæ tu facis,] Habit enim Christus in diuersis locis quosdam discipulos, qui cum corporali non se-
quebant, & de illis iam agitur. [Nemo quippe in oculo quid] id est, aliquid magnum, seu opus miraculo
sum. [Facit, & querit ipse in palam eje] i. talia operando desiderat apparens, & in manifesto coram aliis o-
perari. Miracula enim ordinantur ad declarationem diuinæ potentiae, atque ad conuersionem videntium, ideo in manifesto agenda sunt. Hæc sunt verba hominum adhuc carnalium, humana laudemamantium, qui sic de omnibus iudicant, quales ipsi intra se sunt. Vani enim & ambitiosi arbitrantur facile alios omnes eis esse conformes. Cæterum verba istorum vniuersaliter vera non sunt, quia non solum Christus suscitauit filium archisynagogi occulite, multisque se curatis præcepit ne publicarent ipsum, sed Helias quoque & Helias suscitauerunt pueros defunctos in cubiculo. [Si haec facis,] quæ
tibi suggerimus, eundo Hierusalem versus, illi que signa agendo in festiuitate iam imminentem, coram omnibus qui ibi nunc confluent, [Manifesta te ipsum mundo,] id est, hominibus potentiam tuam ostendis, & quod si Christus opere monstras. Quid autem verba prædicta inordinata fuerunt inuit Euange-
lista, subdendo, [Avon enim fratres eius] iam dicti, [Credebat in eum,] quia non est propheta sine honore, nisi in domo sua & in cognitione sua. Vnde & isti dubitabant, an miracula Iesu essent vera mira-
cula, facta virtute diuina. Vel si hoc crederunt, non tamen tenerunt eum pro Christo vngenito
dei, veroque deo, sed pro homine puro & propheta. [Dixit ergo eis Iesus, Tempus meum,] id est,
tempus manifestandi meipsum, eo modo quo vos desideratis, videlicet ad capiendum honorem, ac glo-

Marcii. 5.

Lucæ. 8.

riæ ab hominibus, quia non veni ministrari, sed ministrare, & ad dominandum in mundo, [Non dñs aduenit,]
Matth. 10. ria ab hominibus, quia non veni ministrari, sed ministrare, & ad dominandum in mundo, [Non dñs aduenit,]

A Primus enim Christi aduentus usque ad passionem debuit esse occultus, & in abiectione ac humiliata, vt iudicaretur, non in omnimoda manifestatione, vt quasi rex regum ab omnibus honoraretur: quoniam si sic, tunc utique nemo ausus fuisset iudicare, siue occidere eum. Sed post passionem fuit tempus glorificationis, manifestationis, dominationis, quæ extincionem per prædicationem & signa apostolorum, aliorumque predicatorum, ceperit Christus suam maiestatem ostendere, & ubique regnare, vt omnes agnoscerent & adorarent sublimitatem ipsius. Ideo itaque dicit, Tempus meum nondum aduenit. Nouis enim Christus intentionem fratrum suorum, quod non invitarent eum ad ascendendum Hierusalem versus, & ad signa illæ agenda ex devotione, sed vanitate, vt scilicet ipse Jesus eorum cognatus, & ipsi propter eum, tanquam cogniti eius humanam laudem, saueri, & commodum, ex perpetratione miraculorum conficerentur. ¶ Potest quoque ita exponi, Tempus meum, id est, hora eius, di ad Iudeam & prædicandi, & faciendo illæ miracula, nondum aduenit, quoniam a deo præordinatum non est, vt in principio huius festiuitatis ibi sim, sed in medietate ipsius adueniæ, [Tempus autem vestrum semper est paratum.] Tempus dicitur bonum & malum, paratum & imparatum, propter ea quæ sunt, vel sunt in tempore. Vnde ait Salvator, Sufficit diei malitia sua. Et Apostolus, Reditum tempus, quoniam dies mali sunt. Et tamen rufus dicit apostolus, Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis, & utique tempus acceptabile, ac salutare non est malum; nihilominus, unum & idem tempus di-

Matth. 26.
Epheſi. 6.
Cor. 6.

B citur malum, propter mala peccata & culpa, quæ sunt vel sunt in eo: & acceptabile propter misericordiam dei, & cetera dona gratia, operaque virtutum quæ sunt in ipso. Simil modo dixit Salvator, tempus fratrum suorum esse semper paratum, quoniam quod quererant, videlicet laus vana & sauer manus, a cōmodum temporale, quotidie inueniuntur, exhibentur, & acquiruntur. Vel ideo dicit, tē pus suum nondum venisse, sed tempus illorum semper est paratum, quoniam habuit multos insidiosos resiliens vero sine periculo aduersarios ascendere poterant. Et huic consonant verba sequentia, [Non potest mundus] id est, homines mundani vobis similes in peccatis, [Offerte vos.] Odium enim ex dissimilitudine oritur, & amor ex conformitate, ideo mali & seculares se inveniunt amant carnal & cœco amore. Veruntamen similitudib[us] est causa odij indirecta, sua per accidentem, inquit vnu similiū impedit alium à cōfessione rei optare. Propter quod filii inuiti litigant, & homines eiusdem offici libinuicem inuidet. Vnu quoque multum eruditus, conatur deprimerre alii sibi similem. Hinc inter superbos semper sunt iurgia, & inter iracudos discordia. Mundus ergo persequitur mundum: immo vnu peruerus ostendit atque intermit alium. Sed verum est quod Christus nunc loquitur, quoniam mundanus homo secundum & talis, non potest direcōne odio habere, ac detestari similem sibi, quia affectu & opere sunt cōcor-dest: tamen indirecta & per accidentem contingit oppositum, secundum quod vnu secularis cōciperit alii quasi suo voto vel studio contrarium, aut nocivum. ¶ Denique, cum in diuinis scripturis dicitur, Hominem malum non posse corrigi vel facere bonum, & hominem bonum non posse perueri, vel face- Eccles. 13.

Proverbi. 13.

C re malum, intelligendum est de hominibus bonis & malis formaliter, hoc est, secundum quod tales sunt, Hicrie. 13. non materialiter, quia persona tales cum sint liber arbitrio possunt mutari, durare statu vite presentis.

Eccl. 13.

In talibus quoque loquitionibus frequenter accipitur impossibile pro difficili, quemadmodum pecca-tum in spiritum sanctum dicitur non posse remitti. Et Hieremias ait, Si mutare potest Aethiops pelle- Matth. 13. suam, & pardus varietates suas, & vos poteritis bene facere. Et Christus in Euangeliō, Nō potest arbor Marc. 3. bona fructus malos facere, neque arbor mala fructus bons facere. Certumque est hoc de hominibus Luca. 13. dici. Sic verisimile dicimus, impossibile est superbum deo placere, homicidium saluari, iracundum à sp[iritu] Hiere. 13. ritu sancto inhabitari: sed & peccata quæ talibus determinantur, intelligenda sunt sub conditione, vide- Matth. 7. licet nisi penteat, vel per modum cōminationis, vel quia frequenter sic accidit. Secundum hunc itaq[ue] sensum dicit nunc Christus fratribus istis mundanis, Non potest mundus odire vos. Hic dicit Ioannes in sua epistola, Nolite mirari si odit vos mundus, hoc dicit de iustis. De impiis vero adiecit, Ipsi de mū i. Ioan. 3. do sunt, & de mundo loquuntur, & mūdus eos audit. Merito ergo amicitia huius mūdi inimica est deo, i. Ioan. 4. intantum quod deus disispuit offi[ci]a eorum, qui hominibus placent. At autem odit mundus, id est, homi- i. Jacob. 4. Psal. 52. nies virtiosi, præsertim principes sacerdotum cum suis favoribus, quibus grauius fuit Christus ad viden- tiam, quia ego testimonium perhibeo de illo, quia id est, quod [Opéra cuius mala sunt] i. peccata eorum aperi-te redarguo. Veritas autem odium parit. Propter quod Salomon loquitur, Ambulans recto itinere, & ti Sapien. 2. mens deum, despiciunt ab eo qui in fama graditur via. Et denuo ait, Non amat peccatores eum qui se cor- Prove. 14. ripit. De talibus scribit Amos, Odio habuerunt corripiens, & loquenti perficie abominati sunt. Amos. 5.

Hæc fuit prima atque præcipua causa odij & persequitionis Iudeorum in Christum, quia increpauit prauitatem eorum. [Vos autem ascendite ad diem festum hunc] hoc est, ad principium solenitatis præfata se- cundum legem: [Ego autem non ascendam ad diem festum istum] id est, ad exordium festiuitatis istius, sed postea veniam. Itaque non ascendum, eundo vobis cum & publico veniendo, [Quia tempus meum nondum impletum est] secundum sensum expositum. [Hæc cum dixi] ipse manistrat Galilæa. [Vt autem,] id est, postquam [Ascenderunt fratres eius] ad Hierusalem, [Tunc & ipse ascendit] post paucos dies, quia (vt cito patet) ipse venit in templum quartæ die festiuitatis prædictæ. Fratres vero ipsius interfuerunt primo festiuitatis huius diei, [Non manifeste, sed quasi in occulto] quia, vt dictum est, adhuc declinauit à suorum aduersariorū aspectu, vt dare exemplum aliquando fugiendi persequentes, & ne dare illis incitamē tum amplioris rancoris. Venit itaque non manifeste, vel quia sine magno comitatu processit, vel quia per rara itinera iuit, vel quia compici noluit: per quod dedit exemplum, vt interdum humiliter latemus, atque occulite agamus bona quæ agimus, ne alij contra nos prouocentur. [Iudei ergo que-rebant eum in die festo] in Hierusalem, quoniam solitus fuit ibi adesse in præcipuis festis, [Et dicebant, vbi est] famosus, qui omnibus notus est, quia in omnibus singularis, in pulchritudine vultus, in habitu- O ij

D. DIONYS. CARTHUSIAN.

dine corporis, in rectitudine & equitatis, in doctrina, in eloquentia, in miraculis. Hinc ergo non exprimit nomen ipsius, & forte quod quidam eorum ex contemptu, vt mali, quidam vero ex reverentia, E. vt credentes, hoc fecerunt. [Et murmur mulier, id est, magna contentio & ingens confabulatio, Erat de eo in turba,] sicut de absentibus magna reputatio esse solet: cuius ratio subditur, [Quidam enim dicebant, quia bona est,] id est, vera docens, & iuste viuens. Nullus tamen eorum estimauit eum essentialiter bonum, tanquam verum deum. [Alii autem dicebant, Non est bonus, sed seducit turbas] per simulatam iustitiam, falsa miracula, pestiferamque doctrinam. [Nemo tamen] istorum [Palam loquebatur de illo,] aliquip diffiniendo de bonitate vel prauitatem ipsius in auditio publica, [Propter metum Iudeorum.] Itud. duplicitate potest intelligi. Si enim quod ait, propter metum ludorum, intelligitur de Iudeis, qui querabant Christum occidere, tunc id quod dictum est, Nemo palam loquebatur de eo, intelligentum erit duntaxat de his qui dixerunt de Iesu, quia bonus est. Illi enim ne offendenter, tacuerunt. Si vero q. ait, propter metum Iudeorum, accipiatur simpliciter de Iudeis, inter quos multi etiam magni, atque potentes fuerunt, qui bene seruerunt de Iesu, tunc quod dictum est, Nemo palam loquebatur de eo, intelligentum erit de omnibus qui murmurauerunt & loquuntur de Iesu, dicentes, Vbi est ille? Nam aliqui male sentientes de Iesu, non audebant coram omnibus Iudeis detrahere ei. [Nam autem die festo mediante] id est praedicta festivitate tabernaculorum septem diebus durante, iam pro media parte elapsa, videlicet quarta die eius. Sumir ergo in illo capitulo dies festus, non pro uno die duntaxat, sed totalitate dierum solennitatis istius. [Ascendit Iesus in templum] Hierosolymitanum, [Et docebat.] Superius dixit Euangelista, quod noluit Iesus in Iudeam transire, quia querabant eum Iudei occidere. Quo modo ergo nunc referit eum templum coram viuenter intrasse manentibus Iudeis in voluntate tamen impia? Et respondentium, quod propter predictam causam distulit Christus quandoque intrare Iudeam, non ex timore, vt dictum est, non tamen semper, vt instruat praedicatorum, ne gregi sibi commissio subtrahant verbum salutis in necessitatibus articulo: itemque, vt declarat Iudeos nil posse contra ipsum, nisi quantum ipse permisit. Docuit ergo Iesus in templo, introducendo documenta legis, ac prophetarum, & illa perfecit per propria documenta. [Et mirabantur] Iudei, [Dicentes, Quomodo hic literas satis] id est, scripturas legis, ac prophetarum, [Cum non audieritis?] eas ab homine. Audierunt namque excellentissima documenta Christi, testimonis scripturarum firmata: & patuit eis quod Iesus non frequentauit, neque ab hominibus instructus fuit, ideo mirabatur. Admiratio quippe consurgit, cum aliquid noui appareret cuius causa nescitur. Itud. vero nouum, atque insolitum fuit, & nescierunt quod Iesus esset ille de quo Esaia propheta predixit, Requiesceret super eum spiritus sapientia & intellectus, spiritus consilij & fortitudinis, &c. Latuit eos quod Iesus esset deus & homo, in quo sunt omnes thesauri sapientiae & scientiae absconditi, qui secundum naturam assumptam accepit a deo trinitate omnium praesentium, praetitorum, ac futurorum plenam scientiam, ab incarnationis principio. Veruntamen, admiratio horum patrum ruditus fuit & incredibilis. Cum enim videntis plura signa per Iesum fieri, quam fecerunt prophetae, debebant attendere, quod qui prophetas docuit per inspirationem internam, docuisse & Iesum Christum. G Simile huic est, quod Matthaeus & Marcus referunt dixisse Iudeos, Vnde huic sapientia & virtutes. Nonne hic est filius fabris? [Respondit en Iesu, et dixit, Mea doctrina non est mea, sed eius qui misit me.] Iuxta dialecticos nulla propositione anterior est, quam in qua id est predicator de seipso, & nulla falsior quam in qua idem de seipso negatur. Quomodo ergo ait, Mea doctrina non est mea? Si enim sic est, ergo doctrina Christi non fuit Christi, & ceteraria simul stabilit. Dicendum, quod doctrina Christi fuit aliquo modo sua, & aliquo modo non fuit sua. Est igitur sensus, Mea doctrina, hoc est, predicatione evangeliaca, que est mea, tanquam loquentis, ac recipientis, non est mea, tanquam a seipso eam habentis. Christus enim non secundum naturam assumptam, sed insuper secundum naturam diuinam accepit a patre quicquid habet & est, puta essentia atque scientia. Vel sic, Mea doctrina, que est mea tanquam docentis, non est mea per studium instructionis humanae, quia per infusionem ea accepit. Augustinus & Beda videtur subtiliter tangere intellectum, tamen obscurum & pia interpretatione agentes. Pro quo sciendum, quod sicut Christus dicitur verbu & sermo patris quo omnia loquitur: sic dici potest doctrina patris, quia per ipsum instruit omnes. Itaque ait, Mea doctrina, hoc est, sapientia quae ego sum, non est mea, hoc est, a meipso: sed ei qui misit me, s. patris, tanquam primi eternique fontis atq; datoris. Sic quilibet nostrum cõsiderans se ex se nihil habere, sed totum quod habet vel est, diuinum receperisse, dicere potest ac debet, Mea anima, mea virtus, mea scientia, non est mea, sed creatoris mei. Vnde secundum Augustinum, Doctrinam appellat hic Christus, non doctrinam volubilem & sonoram, sed essentialē, seu increataē scientia. Istā expositionē non arbitror literalē, quia secundū eā Christus non dñe soluisset questionem Iudeorum dicentium, quomodo hīc literas sicut [si quis voluerit] voluntate efficaci, procedēte in opus cu poteſt, [Voluntatem eius facere] hoc est, deo patri obediens eius precepta seruando, atque in me vnicum filium eius credendo: passionēque propriā voluntatem, ac vitia, rectum iudicium impeditientia abiiciendo, [Cognoscet] per donum intellectus, per experientiam quandam, & item per admirabilem certitudinem ex diuina illustratione manentem, [De doctrina] hoc est, euangelica disciplina quam doceo, [Vtrum ex deo si] id est, an vera & mihi a patre collata constat, [An ego a meipso loquar,] hoc est, ex proprio corde eam confingam, & non misfus à deo, sed meipsum ingerens, predicem. Per fidem enim peruenit ad intellectum, iuxta illud Esaie, Niſi credideritis, non intelligetis. & per obedientiam peruenit ad gustum, per opera quoque ad illuminationem. Qui ergo voluntatem dei facit modo praetexto, meretur dono intellectus impleri ad cognoscendum ea quae fidei sunt: meretur quoque supernaturaliter consolari, ineffabiliterque delectari in domino, & certificari ab ipso, per que sit in omni veritate fidei prorsus certissimus, ita ut nihil ei videatur rationabilius, certius, pulchrius, assertioribus fidei benedictis. Talis quoque certissime scit,

IN EVANG. IOAN. ENAR. Arti. XIX.

191

A quod in Christiana lege maxime condemnatur omne pactum cum dæmoni, omnis operatio magica artis, omnis simulatio atque calliditas. Sicque cognoscit miracula a Christianis uberrime facta, non esse facta opere diabolica, arteque magica, aut circumventione & calliditate humana, sed potest est diuina, quae falsam doctrinam miraculus non confirmat. ¶ Denique talis scit, quam sancta, perfecta, simplicia, & pura sit Christiana religio, in qua omnia ad priuati amoris plenam extirpatiōnem, & ad diuini amoris perfectionem, per ordinatissima media ordinantur: scit etiam quam virtuosi fuerunt patres, qui fecerunt miracula, quam patientes, casti & humiles, quam charitati, contemplatiui, veraces, atque pacifici. Ex quibus cognoscunt, quod diuina sit Christi doctrina. Hinc ergo viri interni, virtuosi, & contemplatiui, sunt in fide certissimi atque immobiles. [Qui a scipio loquitur] hoc est, proprias adiuuentiones, non veritatis desuper reuelatas docet & praedicit, [Gloriam propriam querit.] Operatus enim ex amore priuato, non diuino, & vanus est, ac superbus. Tales fuerunt haeretici, & malarum legum doctores, vt Mahometus, qui lieet dixerint se querere dei honorem, tamen mentiti sunt, nam que hierunt se ipsum, cupientes ab hominibus honorari. Vel sic, Qui a semetipso loquitur, hoc est, ex proprio spiritu, non ex inspiratione diuina, propriam gloriam querit, quamvis praedicit vera, ac sancta. Tales sunt modo innumerabiles, qui querunt videri, reputari, promoueri, præesse, & ad hanc obtinenda, laborant studendo, decendo, & multa specietibus bona agendo. Est enim qui nequiter se humiliat, & interiora eius plena sunt dolo. Veruntamen, tales primo & maxime fallunt seipso. [Qui autem querit gloriam eius qui mihi] Eccles. 19. sit illum,] hoc est, ego & qui mea sectantur vestigia, qui quārum us gloriam dei patris, [Hic verax est] vere ritate doctrina & vita, quia deo instruēte profatur. [Et iniurians] hoc est, mala intēcio, seu peccatum reprehensione dignum, [In illo non est.] Hoc certum est quārum ad Christum, sed quantum ad famulos eius non est sic intelligendū, quod sint omnia a culpa immunes, sed sunt sine peccato mortali. Et quārum ad hoc, quod gloriam dei querunt, iniustitia carent. Soli enim deo debet honor & gloria: idcirca 1. Tim. 1. co, qui querit gloriam propriam, furum committit, subripies deo quod eius est. Per hec ergo probat Christus suam doctrinam esse a deo. Non enim quāsunt gloriam propriam inordinatē, sed totius pau- Eccles. 30. pertatis & humilitatis præbit se in exemplum, nemini blandiens, neminem palpan, sed vsque ad modum pro iustitia certas, ita quod verissime dicere potuit illud beati Iob, vigesimo septimum capitulo, Do nec deficiam, non recedam ab innocentia mea. Iustificatione quam cōspicere tenere, nō deferam. Sed quia Iudei obiecērunt Christo, quod legem Moysi non seruaret, dictum est enim quinto capitulo, quod persequebantur Christum, eo quod paraliticum curaserit in sabbato, idēo subdūr, [Nonne Moyses dedit vobis legem?] ita quoniam minister dei, non sicut principalis legislator, quomodo Christus dedit nobis quā gelicata legem, [Et nemo ex vobis facit] hoc est, obseruat [Legem] in omnibus. Hoc afferit Christus cor dium iudex & cognitor, vel quia in turba quam alloquebatur, nullus fuit iustus, legisque factor, vel quia tam pauci fuerunt, quod comparatione aliorum quasi nulli videbantur. Per hoc innuit Christus, C quod digni non erant eum arguere de sabbati transgressionē, quārum si fuisse: quia quā in maioribus vel paribus culpis sunt, non habent faciem alios increpandi, præferunt si ex officio eis non incumbat. Charitas enim debet esse ordinata, vt vnuquisque in primis corrigit semetipsum, deinde & proximū. [Quid me queritis interficeret?] quod est contra legem, quae prohibet innocentē occidi. Hoc Christus dixit, vt ostenderet se illorum machinationes cognoscere, & vt eos ad emendationē induceret, non tam in mortem imminentē euaderet. [Respondit ei turba] multitudine illa turbata, [Et dixit, Demonium habes] hoc est, quasi insensatus & malitiosus loqueris, malum suspicando de nobis. [qui] nostrum [Te queris interficeret?] quasi dicant, Nullus. Et virunque mentiti sunt, imponentes filio dei infaniam, atque mendacium. Nam in principio hiūus capituli dixit Euangelista, quod Iudei querebant Iesum occidere. Et quid tam irrationabile, vt Christo, qui est sapientia & veritas patris, qui & dæmones expulit verbo, regnūque diaboli disipavit, idololatriam deltrudo, imponere tantam dementiam & falsitatem. [Respondit Iesu et dixit eis, Vnum opus feci.] Non vnum duntaxat, quoniam omnia facta Sup. cap. 1. sunt per me. Pater quoque meus vsque modo operatur, & ego operor: sed vnum. opus feci, cuius occasione contra me murmuratis, mīhius legis transgressionē imponitis. Opus istud est curatio patylici, cui iussit Iesus ferre grabatum suum & ambulare, quod factū est sabbato, quemadmodum dictum est quinto capitulo, [Et omnes miramini] admiratione turbante, ex malitia procedente. Miramini hī iniquum] quod ego qui video, religiosus & zelum dei me habere ostendo, hoc feci in sabbato. Qui enim odit alium, facta illius faciliter interpretatur in peius, & ea quā vel in se bona sunt, vel modice culpabilia, adeo magnipendit, ac reprobat, vt apud se miretur quod illi talia operatur. Hoc modo Manichaeus atque Montanus mirabantur, quod deus legis & prophetarum præcepit plebi Iſrael spoliare Aegyptum. In verbis iustis commendatur nobis ineffabilis patientia, mansuetudo, atque tranquillitas Christi, qui ad tantam contumeliam tam benignè, mititerque respondit. Discamus ergo Christi exemplo iniurias verborum & quānimite ferre, aduersa tranquillo animo sustinere, non redere malum pro malo, nec vineā à malo, sed vincere malū in bono. Ideo nempe dicit Psalmista, Posui Psalm. 38. oris meo custodiā, dum confiteret peccator aduerfum me. Et Salomon in Proverbiis, Non respon- Prover. 26. deas stulto iuxta stultitiam suam, ne efficiaris ei similis. Alibi quoque hortatur, Ne dicas reddam ma- Prover. 20. lum pro malo, expecta dominum & liberabit te. Et ne dicas, quomodo fecit mihi, sic faciam ei. ¶ Deni Prover. 24. que, induratis istis ludis, qui tam faciliter proruperunt in verba contumelio la atque blasphemā, alii militant homines passionati, vitiosi, & impatiens: qui licet foris aliquid boni agere videantur, iustus tamen languorib⁹ anima pleni sunt, præcipue morbo qui dicitur, noli me tangere: vnde cum parti pulsant, tanguntur, vel exercitatur, cuomodo quo replerunt. Proterū enim in verba malitia & nequitia, in verba fœcida, pugnitua, & inordinatisima. [Propterea] hoc est ad p̄figurādū ope mea, qui spūaliter cit O. iii

circuncido, [Moyser] deo iubente [Dedit], hoc est, in scriptis rededit, atque propositus, [Pobis circumcisio] E hoc est, praeceptum circuncisionis masculorum in præputio, dicens, Mafculus cuius præputio caro cir cuncida non est, delebitur anima illa de populo suo. [Non quia ex Moyse] hoc est, circuncisio originata dea ac iussa non est Moyse, [sed ex patribus] hoc est, patriarchis data est primo. Primo enim data est Abraham, vt patet in Genesi, deinde Isaac, Iacob, & duodecim patriarchis. Propter quod ad Romanos testatur Apostolus, Dico Iesum Christum ministrum fuisse circuncisionis, ad confirmandas promissiones patrum. Hoc christus adiecit, ad declarandum magnitudinem præcepti circuncisionis. [Et in sabbato] hoc est, septima die qua celebris est [Circumcidit dominus] i[n]fantem. Præceptum equidem fuit ut infans o[ste]ratur die circuncideretur. Dum ergo nascebatur in sabbato, circuncidebatur sabbato subsequenti. [Et circumcisio accipit homo in sabbato,] limo quia sic est. [Et non solutur lex Moyse.] hoc est, absque transgressione præcepti de celebratione sabbati per Moysem dati, [Mibi indignatio, quia totum hominem,] hoc est, paralyticum illum in corpore & anima, [sanum feci in sabbato,] quasi dicat, Hoc valde absurdum est; cum major atque utilior sit curatio totius hominis quam circuncisio corporis. Sed & cunctatio illa miraculosa facta solo verbo, sine labore, magis confert ad gloriam dei quam circuncisio. In hoc verbo Salvator quis dicit, Totum hominem sanum feci, fundatur illud dictum communis, quod Christus sanavit in anima, quos curauit in corpore. Dei nanque perfecta sunt opera, & iniquis potius obest sospitas carnis quam pro sit, dum exhibent membrorum sua arma iniquitatis peccato. [Volite indicare secundum faciem] superficialiter, secundum solam apparentiam, secundum signa incerta, secundum sensum exteriorum. Tale nanque iudicium semper fallit. [sed iustum iudicium indicate,] hoc est, iudicando discernere, ac proferte, iudicando secundum rationem informatam prudencia, regulatam iustitia, procedentem secundum ordinem iuris, & veritatem rei diligenter penantem.

[Præcipit ergo Christus ut iudicemus eo modo quo Esaias predixit de ipso, Non secundum visionem (inquit) oculorum iudicabit, neque secundum auditum aurium audierit, sed iudicabit in iustitia. Quod igitur in Matthæo ait Salvator, Nolite iudicare vt non iudicemini, dictum est de iudicio inordinato, videlicet usurpatorio, suspiciose, peruerto. Denique, ad rectitudinem seu veritatem iudicii multa exiguntur. Primo, ut procedat ex lumine rationis, non ex impetu passionis. De hoc multa dicuntur in libro Iob, vt est istud, Nunquid sapiens respondebit, quasi in ventum loquens, & impletbit ardore stomachum suum? Et illud, Quid perdis in furore animam tuam? Et, Respondete absque contentione. Passiones quippe actum rationis impediunt. Secundo, ut sit sine personarum acceptione, quæadmodum Moyse loquitur in Deuteronomio, Dux principib[us] & iudicibus, quod iustum est iudicare, siue peregrinus siue ciuius, nulla erit distantia, ita paruum audietis vt magni, nec accipietis ciuium quam personam. Oportet ergo priuati amoris affectionem, amorem, odiūmque abiucere, ne iudex sit partialis. Tertiò, ut clamori vel fauori plurimorum non cedatur: iuxta illud Exodi, Ne sequaris turbam ad faciendum malum, nec in iudicio acquiscas sententias plurimorum, vt a vero deuies. Quartò, ut causa ignota seu dulcia debite inquiratur, prout Iob ait, Causam quam ignorabam, diligenter inuestigabam. Quinto, ne propter timorem & quietas deseratur. Propter quod scriptum est, Noli querere fieri iudex, nisi valeas virute irrumperem iniurias, ne forte extimescas faciem potentis. Sexto, ne in iudicando plus quam oportet vel decet iudicans aliqui compatiatur, secundum quod dominus præcepit in Exodo, Pauperis non misereberis in iudicio. Et rursus, Non declinabis in iudicio pauperis. In Leuitico quoque, Non conside res personam pauperis, nec honores vultum poteris. Septimo, ne dona accipient, iuxta illud Exodi, Non accipias munera, quæ excæcant etiam prudentes, & subvertunt verba iustorum. Octauo, ne preces admittatur in præiudicium aduersarii partis. Nono, ut altera pars audiatur, & quilibet & quanimitate suam causam proponere permittatur, iuxta quod legitur in Actis apostolorum, Non est confutetudo Rōmanis damnare aliquem hominem, priusquam si qui accusatur præsentes habeat accusatores, locutusque defendet di accipiat ad abluenda crimina. Decimo, ne pœna excedat mensuram culpe. Propter quod Moyse dicit, Iuxta mensuram culpæ, erit quantitas plagarum. Undecimo, ut iudicium ordinetur ad bonum eius qui iudicatur. His itaq[ue], obseruat, erit iudicium verum, veritate iustitia, & doctrina, hoc est, & quæ & sapientiale. De hac materia multa iam dixi Matthæi septimo, & ad Romanos secundo, idcirco celerius atq[ue] facilius tranfio. [Diebant ergo,] videlicet, quoniam Iesus dixit, Quid me queritis interficeret? [Quidam ex Hierosolymis,] hoc est, ciues Hierusalemque, melius quam alii ponuerat machinationem sacerdotum, scribarum, ac phariseorum, qui maxime morabantur in Hierusalem contra Iesum, [Nemne hic est quem querunt interficeret?] tanquam dicentes. Vtique iste est, [Ecce palam loquitur] contra illos dico, Nemo ex vobis facit legem. Et quid me queritis interficeret? Icque impossuit eis grauissima criminis in templo coram omnibus plebis. [Et nihil ei dicunt,] quod videtur procedere, vel ex timore, quasi timetes Iesum, vel ex scientia, quasi scientes nunc eum esse christum: ideo addunt, [Numquid vere cognoverunt principes,] hoc est, principales in populo, scilicet sacerdotes, scribæ, pharisei, ac seniores, praesertim pontifices. [Quis hic est christus?] quasi dicant, Hoc apparebat ex eo quod silent. Ita ciues ignorabant Iesum esse tantam potentiam, quod sine eius virtute ac permissione nemo loqui potest, aut agere quicquam. Idcirco quod principes tacuerunt, retulerunt ad eorum scientiam, cum potius referendum fuerit ad Christi dispensationem, ac ordinationem, qui quando voluit, seu permisit, persequitionem sustinuit. Ita tamen dixerunt dubitando, non affirmando. Vnde mox arguunt ad oppositum, [sed & hunc sciunt] hoc est, cognoscimus, [Vnde sit] hoc est, de qua progenie, & de quo loco, videlicet, à Nazareth Galilææ: [Christus auctem cum venerit nemo scit] hoc est, scit, [Vnde sit.] Quomodo verum est hoc, cum vulgatum fuerit apud Iudeos Christum nasciturum de tribu Iuda, per David in Bethleem? Dicendum, quod Iudei propter diuersa loca scripturae ambigunt erant de qualitate aduentus Christi. & forte quod ideo, quia non in-

A tellexerunt ex scripturis, quod in Christo esset duplex natura, puta diuina & humana, idcirco non poterant concordare scripturas. Porro quod aiunt, Christus cum venerit, nemo scit unde sit, habere poterant ex eo quod scriptum est apud Esaiam, Generationem eius quis enarrabit? Et Malachias, Quis Esaiæ, 53, (inquit) poterit cogitare diem aduentus eius, aut quis stabit ad videndum eum? Ipse enim quasi ignis Malac. 3, conflans. Hieremias quoque ait, decimoquarto capitulo, Quare venturus es, quasi vir vagus? Et item, Hiere. 14, Quare venturus, quasi colonus in terra? Verum est ergo quod nemo scit, hoc est, comprehendere potest unde sit Christus, id est, a terrena atque diuinam eius originem: sed nec generatio eius de virgine comprehendi potest a nobis, quantum ad modum eius. Quis enim capere queat, qualiter de clauso dulcissimas virginis utero exiit verum corpus Christi? [Clamat ergo] ex magno affectu salutis Iudeorum & voce sonora, sicut Esaias prædictus, Clama, ne cesses, quasi tuba exalta vocem tuam. Quod sanctus Hieronymus exponit de Christo ad literam, [Iesu in templo docens & dicens.]

[Quomodo nunc dicitur Iesus clamasse, cum in Esaias sit prophetatum de eo, Non clamabit, nec audietur foris vox eius? Et respondendum, hoc dictum esse de immoderata seu passionata vociferatione, de Esaiæ, 42, qua dicit Apostolus, Omnis clamor, & amaritudo, & indignatio tollatur a vobis. Porro, de ordinato Ephes. 4, Christus clamore fertur in Psalmis, Deus meus clamabo per diem, & non exaudies. Et laboravi clamans, Psalm. 21, rauca facta sunt fauces meæ. [Et me scitis, & unde sim scitis.] Infra ait Christus Iudeis, Neque me scitis: Psalm. 68, B Et in Matthæo, Nemo nouit filium, nisi pater, neque patrem quis nouit, nisi filius. Quomodo ergo nunc Infr. c. 8, asserit, Et me scitis? Responsio plana est, quoniam aliquo modo nouerant eum, videlicet secundum Matthæum, sensitum cognitionem, & quantum ex illa intellectu elicer poterant. Nouerant eum secundum suam humanitatem quodammodo, sed multum imperfecte. Purabitur quippe, quod naturali ordinis genitus est, & in esse creato subsisteret. Et unde sim scitis, hoc est, ortum & patriam meam. Hoc loquutus est Christus, quantum ad id quod dixerunt Iudei, Hunc scimus unde sit. Sed quantum ad id quod dixerunt, Christus eum venerit, nemo scit unde sit, respondit, Et a meipso non veni,] hoc est, originem a vobis ignoratum habeo, qua a patre per generationem æternam egressus sum, & ille me misit. Denique quod ait, à meipso non veni, si sic intelligatur, propria voluntate non veni, verū erit de Christo secundum quod homo, quia voluntas eius humana, non fuit causa quod venit in mundum per incarnationem, sed in incarnatione voluntas illa creata est, voluntas vero patris fuit causa huius aduentus: Christus autem ut deus habet candem nuptiæ voluntatem cum patre, idcirco quod ait, A meipso non veni, non est accipendum de Christo secundum naturam diuinam, nisi in hoc sensu. A meipso nō veniam, hoc est, à patre voluntatem & potestatem acceperit, per quam veni in mundum, assumendo naturam humanam. Nihilominus Christus ut deus propria voluntate venit, ac potestate: imo & misit seipsum secundum quod homo est, sed est verus qui misit me,] hoc est, Deus pater, qui est substantialiter verus versus essentia in seipso, & verax in verbis, atque operibus, [Quem vos nesciatis.] Certum est quod Iudei C non sciebant deum patrem per speciem sicut beati in patria, nec per comprehensionem plenariam, quia sic non cognoscit deus, nisi ab intellectu infinita virtus & capacitas, videlicet à seipso duntataxat. Sed quæstio est, an sciebant eum per fidem? Et respondendum, quod non omnes Iudei habuerunt explicitam fidem de superbenedicta Trinitate, idcirco nō patrem nouerunt per fidem explicate. Noterunt tamen eum secundum esse absolutum, in quantum est deus, per fidem, vel etiam per naturalem rationem. Si vero loquuntur de notitia formata non informi, sic mali Iudei non nouerant eum, sicut nec exterii impii, quantumcumque subtile & erudit. Qui enim se dicit noster deus, & mandata eius nō contulit, mendax est, [Ego autem scio eum,] quia vt deus comprehendo eum plenarie. Secundum naturam 1. Ioan. 2, vero assumptam, vidi eum per speciem ab incarnationis principio, clarissime quam aliquis beatorum, [Et si dixero, quia non scio eum, ero similis vobis mendax,] quod impossibile est, cum veritas non possit mentiri, nec creator creaturis in virtutis conformari. [Sed scio eum,] scientia invenit, seu comprehensionis & creativa, vel fruitura, [Quia ab ipso sum,] hoc est, ab eo acceperit esse, & idem numero, non diversum, per generationem æternam, [Et si me misisti,] per incarnationis mysterium, hoc est, me incarnari, hominibusque appetere, mundumq[ue] salutare constituit. Scientia autem comprehensionis perfectæ competit filio, ratio in generatione diuina. Scientia vero insula, fruitura, & in genere notitia creatæ, summe perfecta, conuenit Christo, ratione etiæ missus est ad salvandum genus humanum, data est ei omnimodo plenitudo gratiae atque scientiae inditæ, [Querebant ergo] principes & sautores eorum, [Eum apprehendere,] hoc est, capere ad occidendum, non amplecti ad perfruendum: de qua apprehensione loquitur sponsa in Cantico, Quis mihi det te fratrem meum, vt inueniam te foris & deo culer, ac apprehendam te? Nos quoque quia non possumus Iesum comprehendere, studeamus saltem apprehendere eum, hoc est, per fidem & charitatem attingere eum, cùque intime quantum fieri potest vniuersi. Cur voluerunt apprehendere eum? Primo, quia tam dure ac iuste corripuit eos. Secundò, quia tam magna asseruit de seipso, [Et nemo misit in illum manus] violentias, [Quia nondum venerabat hora eius,] hoc est, tempus sua passionis in quo mori decrevit, non ante, nec postea. Hoc quod nondum venit hora eius, sicut causæ, signum, non efficiens quod non capiebatur: diuina vero voluntas atque potentia, erat causa efficiens quod captus non fuit, qui refrenauit malitiam Iudeorum, non pertinens eam in actu procedere. Præterea quia in Evangelio sepius legitur, Nondum venit hora eius, vel aliquid simile, quidam hæreticorum dicere ausi sunt, quod Iesus natus est sub certo fato, vel cō 1. Ioan. 2, stellatione, cuius virtute fecit quæ fecit. Sed quā falsum sit hoc, non oportet probare, cum certum sit ipsum supernaturaliter esse conceptum ac natum, [De turba autem multi crediderunt in eum] p[ro]fetet Mesias, [Et dicebat Christus cū venerit, nūquid plura signa faciet, quā quæ hic facit?] Ex quo hi qui ista dixerūt, erat credentes in Iesum, videtur sic exponēdū, christus cū venerit, hoc est, si ponatur secundū aliorū estimatio O iiiij

Item, quod Christus nondum aduenit, tamen cum, et si venerit prout illi expectant, non faciet plura miracula quam efficit ister; ideo est credendum quod sit Christus, in cuius aduentu dixerunt prophetæ multa signa esse facienda. Vnde habetur apud Esaiam. Ecce deus vester veniet, & saluabit vos. Tunc aperiunt oculi cœnorū, & aures surdorum patebunt, tunc salient sicut cœrus claudis, & aperta erit lingua mutorum. Nullus quippe ante aduentum Christi tanta fecit miracula sicut Christus, & omnes qui post eum fecerunt vera miracula, non nisi in nomine eius ea fecerunt, sed qui scire desiderat quam innumerabilia, præclaræ & glorioſa prodigia operatus est Christus, aliorum trium euangelistarum euangelia legat. Verum, quoniam fides istorum non fuit multa perfecta, idcirco quod aiunt, Christus cum venerit, nunquid plura signa faciet? intelligi potest per modum cuiusdam inquisitionis. Quantitas enim miraculorum fiendorum à Christo in eis aduentu, non fuit in scripturis determinata, ideo inquirebat inter se, an ne plura signa fierent in Christi aduentu, quamque viderentur à Iesu produci. [Audierunt pharisei] præcipuiq[ue]muli Christi [Turba] credentium [Murmurantem] hoc est, suppressa voce dicentes. [De illo h[ab]et bona. Non enim audebant palam cōfiteri magnificetiam Iesu, timore phariseorum, scribarum atque pontificum,

[Prosequitio huius cap. ab illo loco quo dicitur, Misérum principes & pharisei minifros, ut appreherenderent eum, &c.] Art. xx.

*T*misérunt principes & pharisei minifros, ut appreherenderent eum.] Pharisei liuore cōtra Christum accenti, ac tabefacti, audito quod turbæ confiterentur, glorificaréntque Iesum, asserendo, quod esset Christus, & plurimæ facerent signa, timuerunt quod recipereb[er]et Iesum pro rege Messia, idcirco collocuti sunt cum principibus sacerdotiū, vel principioribus Iudaicorū de occisione Christi. Et inito patro, misérunt ministros, ut caperent Iesum. Aliqui dicunt, quod personaliter hoc facere non audebant, timore turbæ credentis, sed misérunt legatos viros periculis se tradentes, & quod legati isti fuerunt Gētiles. Verum ex consequentibus magis appareat, moxq[ue] patebit, quod fuerunt Iudei. [Dixit ergo eis,] videlicet, ministris se a capiendum missis, [Iesu, Adhuc modicum] tempus [vobis sum] hoc est, non diu ero, nec conuersabor sensibiliter inter vos. [Et rido] hoc est, tempore hoc paucō expletō, ibo per passionem, resurrectionem & ascensionem, [Ad tum qui mīsi,] hoc est, ad patrem cælestem, ut sedeam ad dexteram eius. Tanquam diceret, iam nunc non apprehendar à vobis, quia non volo, eo quod tempus meum nondum aduenierit; sed adhuc parumper ambulabo in populo ad docendum eum, & ad cōplenda opera quæ pater dedit mihi ut faciam ea: quod facta, faciatis, me permittente, quod nunc facere cupitis, sed non potestis me prohibente. Hæc omnia vt pote modicū manere in mundo, ire ad patrem & capi) conuenient Christo secundum naturam assumptam. Nempe secundum diuinitatē manet æternaliter in patre, non recedens neq[ue] reuertens ad eum, & totū mundum invariabiliter implet, permanens vbiq[ue]; & in omnibus, per essentiā, praesentiam atq[ue] potentiam, [Queretis me, & nō inuenietis,] Hoc à diuine Ḡsis variis modis exponitur. Primo sic, Queretis me, post resurrectionem, hoc est, ad me conuertemini per fidem in die Pentecostes, vel postea, quando videritis per apostolos tantā mirabilis fieri in nomine meo. Vnde in Actibus apostolorū habetur, Compuncti sunt corde, & dixerūt, Quid faciemus viri fratres? Iuxta hunc sensum infra loquitur Christus. Cum exaltaueritis filium hominis, tunc cognoscetis, quia ego sum, & non inuenietis me, præsentia corporali, atq[ue] sensibili sicut modo. Secundo sic, Queretis me, hoc est, auxiliū meū implorabis, & nō inuenietis me ad libitū vestrum, tēpore destrunctionis Hie rufalè Romanis. Tunc enim (vt dicitur) multi Iudorum noquerūt se vaffari à Tito prout occisionē Christi, & tunc Christum habere liberatorem optabant, sed nō obtinuerūt. [Ista expositiō modici est valoris, cum sit incerta. Beda vero exponit sic, Quod quiescerunt Iesum post resurrectionē, quando viderunt tot milia cōuerterti ad Christum, sed non inuenierūt eum spiritualiter, quoniam magnitudinem sui peccati, quo Christū occiderūt, penitentes, nō vere penituerūt, sed barathrum desperationis incidērūt. Videatur autē sic conuenienter posse exponi, Queretis me, ante passionem, & post hanc vicē ad capiendum, vt si quis sciret vbinam esset Iesus, indicaret. Ex quo elicitor, quod sapienter eū ad capiendum, sed non inuenierūt. [Et vbi ego sum] nunc secundū diuinitatem, videlicet in summo celo, in spiritu patris. Vel, vbi sum, hoc est, vbi post passionē mox ibo & ero, videlicet ad dexteram dei, [Vus non patet] propter peccata vestra, vel propria potestate: tamen per gratiam meam, si pœnitentiam verā egreditis, inuenietis illuc, & eritis mecum. [Dixerunt ergo Iudei,] hoc est, ministri prædicti, & alij forte qui aderant, [Ad semetipsos]. i. vnu ad alium, non intelligentes verba prædicta, sed inter se cōquirentes, quomodo effent intelligenda. [Quo hic iturus est, quia nō inuenietis eū?] Christus aperte dixit, Vado ad eū qui me misit, & tamen non intellexerunt quod prædicti se iturū ad patrem cælestem. [Nunquid in dispersionem Gentium iturus est?] hoc est, ad Gentes vbiq[ue] dispersas, & per sectas ac loca diuinas. Sic enim contēpilibiter loquebantur de Gentibus, quos multum spernebant propter peccata eorum, & dilectionem suā, ac patrum suorum. [Et doctri[n]a Gentium?] videlicet corporaliter recessurus à Iudea, & cōgregaturus multos discipulos ex Gētibus. [Quis est?] hoc est, quoniam intelligendum est [Hic sermo, quem dixit, Queretis me, & non inuenietis; & vbi sum ego, vos non potestis venire?] Hoc forsitan repetebant ad innundū, quod secundū cōrūm estimationē verba Christi nō erant intelligēda de recessu eius ad Gētos, quoniam per verbū de presenti dixit, Vbi ego sum, vos nō potestis venire. Ignorabat itaq[ue] quid notauit per hoc. [In nouissimā autem die magno,] hoc est, multum celebris Festivitatis tabernaculorum durans septem dies, ut dicitur est. Primus enim & ultimus dies huius festiū itatis fuerant celebriores. [stabat Iesu,] tanq[ue] Numinis confirmatus in bono, erectus in omni virtute, & paratus ferre subsidiū cunctis ad ipsum confugienti-

A bus. Potest quoque per suam stationē diuinitatis ipsius invariabilitas designari. [Et clamabat,] affectuo se, eloquentissime, ac secure prædicando, [Si quis sit] hoc est, spiritualia bona desiderat, gratiam cupit, fluenta doctrinæ, aquā sapientiæ appetit. De qua sita scriptum est in Ecclesiastico, Animæ vestrae fit. tuit vehementer. Apud Esaiam quoque ait, Omnes stientes venite ad aquas. [Veniat ad me] non cor. Eccle. vlt. porali gressu duntaxat, sed & mentis humili præparatione, faciendo quod in se est, fide quoque nō h[ab]entanti, & oratione constanti. Vnde scriptum est in Iacobō, Si quis vestrum indiget sapientia, postule a deo, qui dat omnibus afflueret, & dabitur ei. Postule autem in fide, nihil habet. Ideo subditur, [Et bibat,] hoc est, desideratam gratiam hauriat, spiritualiter recreetur, & refrigeretur à me. Omnis qui pe qui petit, accipit. Propter quod in Apocalysi dicitur, Qui sit, veniat: & qui vult, accipiat aquam vi. Iacob. ii. tristibus indiget subventione, recurrat integra fide, ac humili mente ad Christum, non cessans spe Apoc. vlt. rare in eo, & procul dubio auxilium sortietur. Ipse enim verissime ait, Venite ad me omnes qui labo- ratis, & onerati estis, & ego reficiam vos. [Qui credit in me,] fide formata, ac plena. Loquitur autem Chri Matth. ii. stus ad literam de his, qui suo magisterio stabiliter adhærebant vsc; ad passionē & Pehtecosten, sicut patebit, [sicut dicit scriptura,] In Prouerb. quantum ad sensum, non quantum ad formam verborū. Ita Prouer. 5. allegatio referunt ad sequentia, Flumina de ventre eius fluent aquæ vivæ.] ¶ Quomodo autem inteligen- dum sit hoc, Euangelista subiecit, nec debemus anticipare expositionem tanti interpretis. [Hoc autem B dixit de spiritu quem accepti erant credentes in eum,] Est igitur sensus, Flumina aquæ vivæ, id est, dona spiritus sancti, fluenta doctrinæ cælestis, & gratia copiosa, ac multiformis, emanabunt de corde ipsius ad alios. Sed de habitu & interiori actu ad opera exteriora. Itaque per flumina designantur dona spiri- tū sancti: p[er] aquam vivam ipse spiritus sanctus. De quo dicitur est, Qui biberit ex aqua quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam. Per ventrem, vero mens ipsa interna, in qua habita spiritus sanctus per dona sua: de huiusmodi etenim ventre ait Salomon in Prouerbii, Fili suscipe Proue. 22. sapientiam, quæ pulchra tibi erit, cum suscepseris eam in ventre tuo. Et Esaias, Venter (inquit) meus qua- Esaia. 16. si cythara ad Moab sonabit. Ex mentibus ergo apostolorum & aliorum, qui cum eis in die Pentecostes Actu. 1. spiritum sanctum receperunt, fluxerunt prædicta flumina per euangelicam prædicationem ad totum 1. Petr. 4. mundum: quoniam gratiam sibi diuinitus communicatam in alios administrauerunt, sicut optimi di- spensatores multiformis gratia dei. ¶ Præterea quod prædicta intelligenda sint de effusione spiritus san-cti in signo visibili super apostolos, & cum eis consistentes in die Pentecostes, pandit Euangelista subdendo, [Nondum enim] quod Christus hæc prædicavit, [Erat spiritus sanctus datum] fidelibus, scilicet Acl. 2. in tanta plenitudine, tamq[ue] euidenter, vt post resurrectionem, quando Christus dedit spiritum sanctum in signo visibili. Primo, per insufflationem ante ascensionem. Secundo, per ignearum apparitionē Acl. 2. Ioan. 20. linguarum in die Pentecostes. Fuit autē spiritus sanctus datum à principio mundi vniuersis electis, qm Acl. 2. nullus sine gratia eius, sine donis eius, sine fide & charitate saluatus est, & sancti patriarchæ atque pro- Cphetæ in magna copia gratiam spiritus sancti sortiti sunt: quemadmodum Petrus dicit, Non voluntate humana allata est aliquando prophetia, sed spiritu sancto inspirati locuti sunt sancti dei homines. N. i. 2. Petr. 1. hilominus apostoli primitus spiritus sancti receperunt, quia præ cæteris sanctis antiquis exuberantius evidentiusque replete sunt spiritu sancto, & de mysteriis Christi excellētissime illustrati. Porro quod Acl. 2. subditur aduentum est diligenter. Cauam enim cur spiritus sanctus nondum datum fuit, hoc modo Roma. 8. assignans adiunxit, [Quia Iesu nondum fuerat glorificatus,] id est, à morte resuscitatus, atque in corpore gloriatus effectus. In anima enim fuit glorificatus à principio incarnationis, præsertim quantū ad par-tem animæ superiori. ¶ Cur ergo spiritus sanctus datum non est plene, & in signo visibili ante Christi resurrectionem? Relpōderet Chrysostomus, quoniam talis communio non debuit fieri, nisi per Christi passionē humano genere reconciliari. Augustinus vero dicit, quod ideo, vt per tam copiosam spiritus sancti receptionem, certissime suscipiemus ad patrem, ad futuram resurrectionem, ad beatam immortalitatem. Cuius Christus in scipo monstrauit exemplum, apprendens discipulis in vero corpo re veraciter glorificato. Sed literalis, vt arbitror, ratio est, quoniam ad hoc datum est spiritus sanctus tā Acl. 2. copioso in ligno visibili, vt apostoli omni notitia scripturarū, omnisque vsu linguarum impleti, Chri- sti euangelium vbiq[ue] & constantiōne prædicarent, & item, vt per igneas linguas figuraretur, quod igneā legem effent prædicaturi, omniumq[ue] linguarum nationes doctri. Hæc autem agenda nō ex- D Distant, nō post resurrectionem: nam ante resurrectionem dictum est eis à Christo, In viam gentium ne abieritis. Christus etiam noluit suam maiestatem tam euidenter ostendere ante passionem, vt postea, Matth. io. ne sua passio impeditetur. Potest quoque alia ratio addi, quia nō decuit membra tanta gratia decorari, nisi capite totaliter glorificato, omnisque gratia accidentalis præmixto adornato. [Ex illa ergo turba cum au- difent hos sermones eius] qui erant pulcherrimi, atque vehementer notabiles, [Dicabant quidam] Hic est ve- rō propheta. Secundum Lyram, per prophetam intellexerunt prophetam illum antonomatice dictum, de quo Moyses scripsit, Prophetam fulciturat vobis dominus de fratribus vestris, tanquam me. Sed cum hoc dictum sit de Christo ad literam, & Euangelistā nunc subdat, [Aly dicebant, Hic est Christus,] Deut. 18. sequitur quod illi per prophetam non intellexerunt Christum dominum prophetarum, sed prophetā Deut. 18. simpliciter, quem vocabant vere prophetam, id est, diuinitus illuminatum. Qui autem dixerunt, Hic est Christus, melius considerauerunt verba & opera Iesu. Qui vero dixerunt, hic est vere propheta, et rauerunt, si prophetam lumpererunt in specie, distinguebat prophetam contra dominum prophetarū Christum Iesum, qui fuit propheta, & comprehensor, Salvator, & finis prophetarum. [Quidam autem] increduli, volentes probare testimonio scripturarū quod Iesus non esset Christus, [Dicabant, Nunquid à Galilæa venit Christus?] quasi dicat, A prouincia Galilææ Christus non est descensurus, nasciturus, seu O v

- aduenturus. [Nonne scriptura dicit, quia ex semine David & de Bethlehem castello.] id est, modica virbe, vel cā stello, id est, domo [vbi erat] id est, habitauit & ortus est, [David, venit Christus] Christum nasciturū es fe de semine David prænuntiatum fuit in Psalmo, De fructu ventris tui ponam super sedem tuam. Et apud Hieremiam, Suscitabo David germen iustum. Apud Esaiam quoque, Egredietur virga de radice Iesse, &c. Certum est enim, quod Christus non descendit de stirpe Iesse, nisi per David. Præterea & Christus nascetur in Bethlehem, per Micheam prædictum erat, Et tu Bethlehem Ephrata, ex te nūhi egreditur qui sit dominator in Israēl. Quoniam ergo nouerant Iesum nūtritiū in Nazare vībā Galilæa, putabant quod ibi natus fuisset, & per consequens Christus. [Diffusio itaque facta est in turba propter eum] diuersis diversa sentientibus atq; dicentibus. [Quidam autem ex p̄s voluerunt apprehendere eum,] putantes quod nec propheta, nec Christus esset, sed seductor. Erant enim obstinati & pessimi, lumini que rebellis, [Sed nemo misit super illum manus,] quia voluit Christus, & eorum prauitatem reprobavit. [Peruerunt ergo ministri] qui misi crant, vt caperet Iesum, [Ad pontifices & phariseos] à quibus fuerunt miseri. [Et dixerunt eis] id est, ministri illi, Quare non adduxisti eum (captum & vinculum?) Responderunt ministri, Nunquam sic locutus est homo, sicut hic loquitur. id est, tanta est sapientia atque facundia oris sui, tam propte, ordinate, & doctrinaliter loquitur, quod nemo ei similis fuit. Nec mirum, cum ipse sit vincum dei verbum quod non laborat in verbo. Hinc ait Psalmista, Diffusa est gratia in labijs tuis. Et in Luca legitur, Omnes mirabantur in verbis gratia quæ procedebant de ore eius. [Respondeunt pharisei, Nunquid & vos seducti estis?] id est, decepti estis, putantes propter pulchritudinem verborum eius, quod sit propheta, aut Christus. Aliqui dicunt quod isti ministri, quamvis mala intentione accesserunt ad Christum, tamen audiendo efficiacissimam prædicationem ipsius, immutati fuerunt à malo proposito, incipientes aliquiliter bene sentire de eo. Vnde pharisei hoc attendentes, voluerū eo à fide Christi proficis auertere, adiungentes, [Nunquid aliquis ex principibus,] id est, sa cordotibus & scribis, per quos tunc regebantur Iudei, & doctores, & exteris doctiores fuerunt. [Credidit in eum, aut ex phariseis?] qui ceteris religiosiores videbantur, tanquam dicat, Nullus ex doctis & magnis atque deuotis credit ei. [sed turba haec currēs post eum] quæ non nouit legem (id est, vulgus in doctum & ignobile) maledicti sunt id est, miserabiliter fallit, facile credens proprii insipientiū suū & ruditatem. Totū mentiuntur pharisei, quæ adinimum moris est inuidiorum, quis in tantum excusat inuidia, vt siue per vera, siue per falsa nō cefsent auertere alios ab eo quem odiunt. Nam & aliqui ex principibus crediderunt in Iesum, scilicet, Nicodemus & Nathanael legis doctor. Infra quoque legitur quod multi ex principibus crediderunt in Iesum, sed & deuotissimi Iudeorum iam crediderunt in Iesum: Pharisei quoque plenū erant hypocriti, auraria, ambitione, inuidia. Turba quoque non fuit maledicta, sed præfecta, quemadmodum fatur Apostolus, Quæ stulta sum mundi elegit deus, vt confundat sapientes: & infirma mundi elegit deus, vt confundat fortia. Hoc ipsis Saluator perpendens exultauit spiritu sancto, vt apud Lucam introducitur, & ait, Confitebor tibi pater domine cali & terræ, qui abscondisti hæc à sapientibus & prudētibus, & renelaſti ea paruulis. Et Psalmista, Testimonium (inquit) domini fidei, sapientiam præstans paruulis. Quanto ergo quis minus de seipso presumit, quanto minus in propria subtilitate & scientia gloriat, quanto minus alios vilipendit, tanto copiosius meretur illuminari à Christo. Hinc quoque simplices & fœminæ sunt frequenter deuotiores quam multum literati viri, quia quo minus habent de excellentiā in naturalibus, eo humiliores sunt, & per consequens pleniores sunt vera sapientia, illa videlicet, quæ est primum donum spiritus sancti, & intima deuotione. Vnde Solomon ait, Cum similibus sermocinatio dei, [Dicit Nicodemus ad eos, illo qui venit nocte ad eum (puta ad Iesum, vt dictum est) qui erat unus ex ipso?] id est, de numero principum & phariseorū, vt patuit, [Nunquid lex nostra indicat,] hoc est, iudicandum per approbationem vel condemnationē docet. [Hominem, nisi audierit ab ipso prua] id est, verba de ore eius audierit, [Et cognoverit (per certitudinem) quid faciat?] Vberum enim in lege præceptum fuit, vt causa iudicandi inuestigaret, audiaret, discuteret, & vt ipse qui eaufam habuit fratret coram senioribus, facerdotibus vel iudicibus (quorum fuit indicare) audiaret, utrumque ab eis, scilicet opera eius vere cognoscerent: hocque Nicodemus inservit, ne incaute damnarent Iesum, vel aliquem ab ipso auerterent, & induceret eos ad diligentem aduertentiam, atque presentialem audientiam Christi, confidens eos si hoc facerent conuertendos ad Christum, sicut ipse iam fuit cōuersus ad eum, cuius tantam expertus fuit virtutem, sapientiam eminentiamque in sermone, [Respondeunt pharisei, & dixerunt ei] ipso Nicodemus Nunquid & tu Galilæa es? id est, à Iesu Galilæo deceptus, discipulūque illius effectus, [scrutare scripturas,] id est, tu qui legis doctor es, scripturas Mosei & prophetarum diligenter inquire per actualem considerationem, quas nosti per habitualem notitiam, [Et vide,] id est, si hoc feceris, ex scripturis oculo interiori videbis, [Quia propheta a Galilæa,] id est, à tā vili terra & plebe Non surgit, id est, non nascitur, non procedit, non accedit. Mirabilis cæcitas phariseorum, qui sic loquuntur accl̄ deus eligere gentem propter locum, & non potius locum propter gentem: & quod afferunt à 3. Reg. 19. Galilæa non resurrexisse prophetam, patet falsum, de Heliaco propheta & Delbora prophetis. Tobias quoque (quem conitit fuisse de Galilæa) propheticō spiritu fulsit, imò deus frequenter in vilioribus locis efficit opera magis præclarā, vnde & Nazareth ciuitatulam Galilæę elegit pro loco cōceptiōnis & educationis. Bethlehem quoque ciuitatulam Iudea pro loco nativitatis, non Romam caput mundi, neque Hierusalem Iudea metropolim, ne exaltatio Iesu in diuulatio fidei Christiana ascribereatur potentia ciuium, vel eminentia loci, aut alicui cause naturali, sed in omnibus agnoscat operata diuinitas, cuius virtute & cooperatione scimus inualuisse fidem catholicam, Christianamque legem. [Et reuersi sunt uniusquisque in dominum suum.] Nam propter prædictas dissensiones solutum est corū consilium.

¶ Elucidatio Cap. v 11. [Iesus autem perrexit in montem Oliveti.]
Articulus xxi.

A

Vid post facta ac documenta in precedenti capitulo recitata egerit atque docuerit Christus, Euangelista explanat, [Iesus autem perrexit in montem Oliveti,] qui ppter olius illic nascentes & abundantes sic dietus est. Apud Lucam haberur, [Iesus exiens noctis morabatur in monte qui dicitur Oliveti. Apud Matthēum vero & Marcum legitur, quod egressus à Hierusalem abiit in Bethaniam, cum duodecim. Quod ergo nunc dicitur perrexisse in montem Oliveti, intelligentum est, vel quia intrauit domum Marthæ in Bethania, quæ fuit iuxta præfati montis radices, vel quia ad tempus morabatur in monte hoc, vacando orationi in loco quieto & separato, non quod indigeret huiusmodi administriculō, sed vt cūtis fidelibus, & pressertim prædicatoribus daret exemplum quārendi locum solitarium, orationi contemplationisque aptū, Ibidem, post prædicationem, vt ibi recollegent semetipos, & quæ in strepitu populi minus recte egissent discuterent atque corrigerent: idem quoque facerent ante prædicationem, quoniam ordinatus modus prædicandi consistit, primo per orationem ad deum recurrere pro illustratione sapientiæ suæ, & omnium vanitatem & imperfectionum evitandise; vt quod orando hausserunt, prædicando diffundant. [Et dulciter iterum venit in templum,] quia vt alibi ait, in his quæ patris suis erant oportuit eum esse, in quo patet zelus sua dilectionis quem habuit ad salutem Iudeorum, quemadmodum ait, Hierusalem Hierusalem, quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas. [Et omni populus venit ad eum] maxime vulgus. Iam enim celebrerim a fuit fama Iesu in doctrina & eloquentia, in sanctitate, in signis. [Et sedens in templo] docebat eos. Adducunt autem scriba, qui doctores fuerunt, [Et pharisei,] qui videbantur religiosiores: vnde & isti cum fuerint vani, nomen scientiæ & sanctitatis affectantes, specialiter Christo inuidenter, eo quod in sapientia & sanctitate eos excederet, non solum secundum veritatem, sed & secundum populi reputationem. Amatores etenim excellentiæ ac laudis humanæ inuident iugiter his qui eis excellentiores vel pares videntur, timentes ne sibi præferantur. Adducunt itaque Mulierem in adulterio deprehensem. [Cur non adduxerunt adulterum, cum eandem pœnam meruerit?] Dicunt aliqui, vt facerent populo estimationem, quod fuit discipulus Iesu, fed hoc est magis in contrarium. Cum enim studerint Christum diffamare, si inuenissent aliquem discipulorum eius in tāto facinore, illum maxime publicasent, & produxissent in medium, quatenus crimediscipuli in magistrum redundaret. Quemadmodum enim filius sapiens est gloria patris, si bonus discipulus est honor magistri. Forstā ergo adulterer easif manus eorum, vel munieribus eos placauit. Sed potius reor, quod idea fœminam adduxerunt, non virum, quia optabant ut Iesu parceret delinquentiū, iūdicando vt dimitteretur adulterans, sicque accusarent eum de legis transgressione, quoniā lex iustitiae huiusmodi lapidare. Confuetudinarium est iudicibus, fœminis magis compati, faciliusque indulgere quam viris, quia & ceteris paribus minus peccant in eodem genere culpæ quam viri, cum sit in eis fragilitas maior, cernitalitas fortior, intellectus debilior, propter quod mulier nomine carnis frequenter exprimitur in scripturis. [Et statuerunt eam in medio (templo vel populi coram Christo) & dixerunt, Magister,] blande & reuerenter fraudulente corde loquuntur, vt Iesu minus caueat se ab eis: magistrumque non minant, cuius noluerūt esse discipuli. Tales sunt multi vulpini obseruatores deo odibiles, à quibus tūc magis caudendum est, dum amplius se humiliant, arrident, & applicant: vnde scriptū est, Ne credas iniunctio tua in æternum, quoniam septem dol in corde eius. [Hac mulier modo deprehensa est in adulterio,] id est, inuenta in crimen, propter quod excusationi locus non patet. [In lege autem Moys mandauit nobis huiusmodi lapidare,] id est, iactibus saxorum occidere. [Tu ergo,] qui in aliquibus non feruas legē, quā si vim dispensandi habens, & dominus legis, [Quid dicas?] esse agendum cum ista nefaria? [Hac autem dicebant tentantes eum,] id est, intentione fallenti, expirri volentes quid diceret, vt possent accusare eum. Proposuerunt enim sibi quæstionem, cuius responsio pro vtrâque parte increpabilis videbatur, quia si respondisset quod dimitteretur, accusaret eum de Mosaicę legis destructione. Si vero iudicasset quod occidetur, obiicerent ei, quod contra propriam faceret prædicationem, quia in omnibus misericordiam docuit, non rigorem iustitiae: magis tamē optabant, quod iudicaret eam dimitti, quia sic grauius videretur redarguedūs. [Iesus autem inclinans se deorsum, dixit scribent in terra.] Per hoc designauit quatuor. Primo, quod ad mulierem peccatricem inclinat suam elementiam. Secundo, quod à malitiosis accusatoribus auerteret sua pietatis refectionem, quasi defensans eorum colliditatem. Tertio, quod sententia non sit subito & improuise promenda, sed cum deliberatione matura. Quarto, quod iudicium perferendum sit secundum scripta, vel primo scribendum, deinde publicandum, quod in pluribus locis ac populis obseruatur. Quid autem scriperit non refert. Euangelista sed aliqui dicunt, secundū quod tactum est, quod scripsit, id quod postea protulit. Alii dicunt, quod scriptū eorum peccata, vt propria peccata videntes erubescerent. Quidam affirmant, quod scripsit hæc verba, terra iudicat terram, id est peccator peccatorem. [Cum autem peruerarent (in studio decipiendi) interrogantes eum (quid indicaret) erexit se,] non corporaliter tantum, sed & spiritualiter ab humili taciturnitate ad magnæ authoritatis sublime ac judiciale eloquio. Porro, si Christus à deo iudex omnium constitutus, tam morosus fuit ad iudicandum de aliis etiam in manifestis, cur nos tam proni sumus ad iudicandum de aliis etiam non commis̄is & subditis, & hoc in causis incertis paruissimque rebus? [Et dixit eis, qui sine peccato (mortali) est revertri,] Sine venialibus enim nemo est, nisi forte ad horulam. Propter venialia quoque nō fit homo ad iudicandum seu puniendum magnos excessus indignus. [Primum in illam lapidem missat]. i. si imò vultis

B

C

D

E

F

G

H

I

J

K

L

M

N

O

P

Q

R

S

T

U

V

W

X

Y

Z

AA

BB

CC

DD

EE

FF

GG

HH

II

JJ

KK

LL

MM

NN

OO

PP

QQ

RR

TT

UU

VV

WW

XX

YY

ZZ

AA

BB

CC

DD

EE

FF

GG

HH

II

JJ

KK

LL

MM

NN

OO

PP

QQ

RR

TT

UU

VV

WW

XX

YY

ZZ

AA

BB

CC

DD

EE

FF

GG

HH

II

JJ

KK

LL

MM

NN

OO

PP

QQ

RR

TT

UU

VV

WW

XX

YY

ZZ

AA

BB

CC

DD

EE

FF

GG

HH

II

JJ

KK

LL

MM

NN

OO

PP

QQ

RR

TT

UU

VV

WW

XX

YY

ZZ

AA

BB

CC

DD

EE

FF

GG

HH

II

JJ

KK

LL

MM

NN

OO

PP

QQ

RR

TT

UU

VV

WW

XX

YY

ZZ

AA

BB

CC

DD

EE

FF

GG

HH

II

JJ

KK

LL

MM

NN

OO

PP

QQ

RR

TT

UU

VV

WW

XX

YY

ZZ

AA

BB

CC

DD

EE

FF

GG

HH

II

JJ

KK

LL

MM

NN

OO

PP

vt secundum legis rigorem puniatur, puniatur secundū congruū ordinem juris. Decet enim iustitiam à iustis exequitioni mandari. Si igitur aliquis vestrum est, qui legem transgressus non est, ab illo praevaricatrix legis debitam penam recipiat. ¶ Ineffabilis prudentia & responsum, ex ore eternæ sapientie profluentem, in qua recte response sic temperata est iustitia per misericordiam & econtra, q̄ nullatenus potuit iudicans reprehendere. Quod enim dixit, qui sine peccato est vestrum, primus in illam lapidē mittat, ad iustitiam pertinebat: quod vero per talen sententia peccatricem de manu illorū eripuit, misericordia fuit. O q̄ facilime sapientia dei Christus dominus latuos sibi expansos dissoluit, secundū quod Salomon ait, Non est sapientia, non est prudens, non est consilium contra dominum. [Et iterum se inclinans scribat] in terra, reiteratio facti confirmationis extat indicium, seriositatēque signum. An vero secundo scriptis idem quod primo, non penitus certum est. Et aliqui dicunt, quod pri mo scriptis sententia Secundo, scribarum ac phariseorū peccata, vt considerantes propria criminia distinxerint à lapidatione adulterā, atque seipso corrigenter. Dicitur quoq; quod non scriptis omnia hęc quasi per singula verba, sed aliquem tractū seu figurā depinxit in terra, in qua illi viderunt sua peccata representata quasi in signo. ¶ Queritur, quomodo Iesus scriptis in terra, cum fuerit in templo pavimentum habente? Et respondetur, quod terra frequenter accipitur pro qualunque re terrestri, in qua elementum terrae prædominatur, quemadmodū olim homini dictum est. Terra es. Si ergo super lapides scriptis, quomodo scriptis in tam dura materia cœsis, et vel quod ali quid humoris ac pulueris superiacuit pavimento, in quibus scriptis. Secundū Bedam, ideo Christus se rursus inclinauit & scriptis, vt vultū ab illis sua responsione confusis divertendo, daret eis excusū libertatem. Denique iuxta Bedā, per hoc q̄ Christus ante prolacionem sentītā, & statim post eam scriptis in terra, do cœmū, ut antequā fratrem vel proximū iudicemus, & postquam eum corripimus, ad nos ipsos mentis oculū conuertamus, discutiendo conscientias proprias, ne forte in similibus, vel grauiorib; vitiis simus culpabiles. [Audientes autem scribat & pharisei (sententiam Christi), unus post alium exhibuit] de templo: nam voce Salvatoris velut telo quadam percutta, confusa, & vieta erant corda eorum agno scenium propria scelerā, ideo verecundia quadam perfusi cū se inuicem aspergunt, deictio capite egrediebantur. [Et remansit solus, & mulier in medio stans.] Quomodo solus remansit, cum nec discipuli eius, nec populus videatur egressus, nisi cum eo vel post eum? Dicendū, quod manit solus, id est, sine praedictis infidiliis, & mulier in medio stans, quia incerta fuit adhuc quid Iesus iudicaret de ea. [Ergo genit autem se Iesu], pro quam unctionem sua pietatis designatus respectus. Dicit ei, interrogando, nō ex ignorantia, sed ut ad verba mulieris conuenienter respoderet, [Mulier, ubi sunt qui te accusabant? Nec te condemnavit?] i. lapidandā determinauit. ¶ Quod dixit, Nemo domine, i. quia confusi abiérunt, qui eam accusauerunt. [Dixit autem Iesu], cuius unctiones super omnia opera eius, qui venit quædere & saluū facere quod perierat, [Nec ego te condemnabo]. i. lapidandā dictabo: & si penitentia egeris, non te condemnabo in hora mortis tua, nec in die iudicij. [Vide] non solum corporaliter recedendo, sed a pristinis malis te elongando, statū immutando, de virtute in virtute eundo. [Et amplius noli pecare]. i. peccato non consentias, sed firmū propostū non peccandi habeto. Vnde ait alibi Salvator, Non veni vocare iustos, sed peccatores in poenitentia, Itaque quod dixit, nec ego te condēnabo, misericordia fuit: quod vero adiecit amplius, noli peccare, fuit iustitia. Dimisit ergo Salvator pūlissimus mulieri huic penam & culpā, sicut & latroni in cruce. Veruntamen ista forma absoluendi non est ad imitationē trahenda, sed satisfactio imponenda est cōfidenti secundū exigentiam culpæ. Christus autē habuit potestatē excellētia in sacramētis, potuſque sine exteriori satisfactione tante contritione gratiā peccatrici huic infundere, quod sufficiebat ad remissionem culpæ penēq;. Et forte præuidit, quod mulier tam efficaciter emendatura fuit vitā suam, quod non oportuit ei speciale satisfactionē imponere. [Iterum ergo loquens est ei], putra discipulis, populo & cunctis qui aderāt, [Ego sum lux mundi]. Hoc Christus adiecit ad ostendendū, quod sua absolutoria, qua absolvit adulteram, fuit idonea, eo quod ipse sit lux mundi intuitus purgans, illuminans atq; perficiens. ¶ Denique Christus, secundū quod deus, est lux inveniens, eterna, infinita, superefficiens, fontana, omnem mentē creatam intus illustrans lumine naturæ gratiā, vel gloriā, Secundū naturā quoque assumptam est lux mundi. i. hominum vniuersorū, lux inquam participata non substantialiter, sed propter plenitudinē gratiā sapientiæ & sanctitatis sibi infusa, de cuius plenitudine accipiēt illuminantur ab eo. Illuminavit autē mundū dñm, conuertendo, miraculā faciendo. Apostolis quoque ait Salvator, Vos estis lux mundi, sed illi erant lumina particularia & ministerialia seu instrumentalia, quoniam vnuſquisque eorū aliquā partem hominū illustrauit, tanquā minister summe lucis. Christus vero est lumen vniuersale ac principale, tamen vt homo fuit lumē instrumentalis, sed alter, quam cæteri sancti, quia humanitas Christi est instrumentū diuinitatis propriū & coniunctū, quemadmodū caro est instrumentū animæ eam informantib; alii autē sancti sunt instrumenta separata diuinitatis atque cōmuni, sicut securis est instrumentū artificis. [Qui sequitur me] per fidem, dilectionē, & operum exhibitionē, quod ad omnem pertinet Christianū: iuxta illud, Qui ē dicit in Christo manere, debet sicut ille ambulauit, & ipse ambulare. Et Paulus ad Ephes. Imitatores dei esto, & ambulate in dilectione, sicut & Christus dilexit nos. [Non ambulat] i. non conuersatur, nec vivit, nec oblestat, [In tenebris] ignorantiæ & peccati: de quibus vobis habebit in Psalmo. Fiant via illorū tenebre & lubricū. Hinc itaque via, id est, conuersatio impiorū dicitur tenebrosa, via autē iusto rum clara & luminosa, secundū quod Salomon afferit, Via impiorū tenebrosa, nesciunt ubi corrūti: iustorum autē semita quasi lux splendens procedit, & crescit vñque ad perfectam diem. [sed habebit] pro premio huius imitationis [Lumen vita]. i. lumen gloriæ sempiternæ in patria, de quo canit Psal. In lumi ne videbimus lumen. Habebit quoque in patria pro obiecto & præmio obiectū lumen increatum,

A sanctam & superbenedictam trinitatem, quæ est origo omnis vita naturalis, gratiosa & glorioſe. ¶ Insuper qui Christum sequitur nunc, habet vitæ lumen, videlicet Christū, per fidem, spem & dilectionē, quem in patria habiturus est per speciē, id est, per claram visionem, tentionem & fruitionē, quæ sunt tres dores anima correspondentes tribus virtutibus theologicis. His namque virtutibus & dotibus habemus, tenemus & possidemus deū in præsenti & in futuro: quoniā deus sublimis & benedictus, tam bonus, amorus & liberalis consitit, q̄ praetendo nobis dona sua præstat seipsum, ita vt fiducialiter, veracriterque dicamus, deus noster, & deus meus. Itaque qui non sequitur Christū, currit, & pertinget ad tenebras gehennæ: qui vero sequitur eum, currat atque perueniet ad lumen vitæ, claritatēque patrī: quæ ad modū Eſaias promisit, Nō erit tibi sol amplius ad lucendū per diem, sed erit tibi dominus Eſaiæ. 6: in lucē sempiternā. Quoniā Christus hoc loco afferuit, Ego sum lux mundi, Manichai dixerūt, quod Christus esset sol ille visibilis, quod quam stultū sit, non oportet probare. ¶ Postremo sciendū, quod cum ratione luminis fit manifestare seu clarificare, iuxta illud Apostoli, Omnia que arguuntur, à lumi manifestantur: idcirco lumen seu lux proprie dicitur in spiritualibus ac diuinis, quoniā manifestatio maxime spectat ad intellectū, in quo est veritatis in specie. Hinc ergo deus dicitur lux per essentia, quia ab ipso omnis deriuatur cognitio, & nulla creatura est lux secundū perfectam lucis proprietatē ac rationē, sed solus deus. Omnis enim creatura habet aliquid tenebrofatis, defectibilitatis & imperfectionis admixtum, cum sit dependens, finita & indigens: Deus vero gloriös & fortis sic lumen est, vt non sit in eo aliquid nō luciditatis seu imperfectionis vel ignobilitatis. Propter quod ait Ioan. in prima sua cano, Deus lux est, & tenebra non sunt in eo vñlæ. [Dixit uero ei pharisei.] Nam dictū est, quod scri, & phari, qui adulterā adduxerunt egesi sunt. Iste igitur pharisei, de quibus nunc agitur, alij fuerunt ab illis, Tu de teipso testimonium perhibes laudando tuā personā sublimi præconio, quasi nullus propheta vel patriarcha commendavit seipsum, [Testimonium tuum non est verum], i. ratum & efficax, sed incripabile & suspicibile, cum homo non sit bonus iudex sui ipsius: nec morale est, laudare seipsum, cū Salomon protestetur, Laudet alienus, & non os tuum, extraneus & non labia tua, vnde Apostolus, Nō qui seipsum commendat ille probatus est. Idcirco cum Paulus cōmendasset quodammodo fēmetipsum, subiunxit, Factus sum iniſiens, vos me coegisti. Ego enim à vobis debui commendari. Sed cum hac ita se habeant, quomodo salvatur q̄ Christus (cuius omnis actio nostra est instrucción) recōmendauit seipsum? Et respōdendū q̄ nō solū Christus, sed & multi sanctiorū Christi vtriusque testimoniū perhibuerunt de se, & laudauerunt seipsum, non propter laudē humānā & gloriam vanā, sed ad dei honorem, & aliorum instructionem. Sic namque prophetæ scribunt revelationes sibi diuinis factas, & quomodo deus vel angeli eis loquuntur sunt. Et tale testimoniū efficax fuit, quia ex multis aliis patuit verū esse quod asservantur, videlicet ex sanctitate conuersiōnē & miraculis, ex affectu impletionis, aliq; diuersis indiciis certis: & ita nō ipsi dimitaxat, sed & deus perhibuit testimoniū eis. Simili modo testimoniū Christi de seipso efficacissimum fuit, quia ex eminentia sua sapientiæ, ex magnis ac infinitis suis prodigiis, ex sanctimonia vita, multisque aliis patuit eum esse virum sanctum & iustum, omni fide dignissimum. Authoritatis vero præmemorata intelligenda sunt secundum cōmunem cursū, & de hisibus aliunde testimonium sive præconium non perhibetur: itēmque de laude ad seipsum non ad dei honorem, proximorumque utilitatem relata. Talis etenim laus procedit ex vanitate, non ex charitate. ¶ Præterea ratio cur testimoniū & præconū à seipso prolatum non est i-doneum, hæc est, quoniam cognitionis hominis de seipso est sēpe incerta & fallax propter inordinatū atque privatum affectum ad se, propter quod homo in multis complacet sibi, in quibus displaceat aliis. Et quamuis cognitionis sui sit aliquando certa, tamen iudicium ex affectu præfato frequenter peruerit: iuxta illud, Amor & odium perpertuum iudicium. Illud ergo iudicium firmum est, quod ex certitudine notitiae & rectitudine affectionis emanat. Christus autē virtus & sapientia patris perfecte cognovit, & iuste amauit seipsum in omnibus video testimoniu suū de se exitit firmum, propter quod subditur, Respondit Iesu & dixit ei, Eſi, id est, quamvis vel quidam testimonium perhibeo (id est, do) de meipso, verum est: testimonium meū, quia scio scientia increata cōprehēnsive, atq; creatæ apprehēsiōne, [Vnde, i. quo] veni, & vtpote deū patrē à quo natus sum ab æterno, & à quo sum missus in tempore. [Et quia vado] i. eundē patrem ad quē cito reuertar, ascendēdo ad cælum: & per consequens cognoscō meipsum, nec inordinate ad meipsum afficior, quia cognitionis ista non est informis, nuda & defectuosa. Dum enim principium rei & finis eius cognoscitur, ipsa quoque cognoscitur. ¶ Oportet scire, quod Christus secundum vtrāque naturam exiuit & venit à patre, ita quod pater secundū vtrāque naturam est principiū Christi, origo, & fons: sed reuertit ad patrem tanquam ad finem non competit Christo, nisi secundum naturam humanā, qua minor est patre, & distabat ab ipso quantū ad corporis passibilitatem, rediūtq; ad eum à quo secundum diuinitatem nūquam recessit. Nihilominus virginis filius secundum diuinitatem quoque ad patrem conuertitur per contemplationem ad dilectionē, sed non per dependētiam: sicque conuertitur ad patrem, tanquam ad obiectum ēquale, non tanquam ad finem superiorem: sed ipse & pater ac spiritus sanctus sunt vnuſ finis, in quem ordinanda sunt omnia, quoniā omnia propter seipsum operatus est dominus, vt Salomon ait, [Vos autem nescitis vnde venio] patrem à quo eternaliter Proue. 16: gignor, & per incarnationem missus sum, imo continuo mitto, quoniā quicquid ago, ex eius inspiratione inclinationēque ago. Fuit quippe anima Christi donis spiritus sancti summe repleta, per quæ in omni actione mouebatur à deo, [Aut quo vado] i. terminum ad quem tendo nescitis, videlicet patrē, seu corporis glorificationem, & sessionem ad dexteram patris, regnatiōnēque in cælis. Idcirco non potestis bene iudicare de me, cum non agnoscatis me quem purū hominē estimatis: propterea sequitur, [Vos secundum carnem indicatis] i. secundū ea quæ foris appetit, secundū sensum carnalē & vitiosum.

- Ioann.7. affectum, non secundum rectam rationem, & spiritus sancti directionem, vnde superius dixit, Nolite E
Esaie. 53. secundum faciem iudicare. Quoniam enim viderunt Iesum hominibus similem foris, quantu[m] ad cor-
poris veritatem, pa[ci]abilitate, cetero[rum]que inderetribiles defectus, putabant quod esset homo purus, ne-
que liceret sibi de se testimonium ferre. [Ego non iudico quenquam.] Quid est hoc? Nonne dicendo, Ego
sum lux mundi, iudicatur seipsum iudicio approbationis & discretionis? It[em]que dicendum, Vos secun-
dum carnem iudicatis, iudicavit phariseos iudicio reprobationis seu redargutionis? Superius quoque
dixit Saluator, Pater non iudicat quenquam, sed omne iudicium dedit filio. Sed horum solutio aliquo-
liter patet ex his que dicta sunt super illud, Non enim misit pater filium suum in mundum vt iudicet
mundum, sed vt saluerit mundus per ipsum. In primo enim suo aduentu non exeruit Christus iudi-
cium condemnationis & remunerationis, sed discretionis & incréptionis ordinatae, ad emendationem,
non ad peccatum. Itaque ait, [Ego non iudico quenquam] in primo meo aduentu, iudicio finalis reproba-
tionis ac remunerationis, quia hoc fiet in secundo aduentu. Quidam exponunt sic, ego non iudico quen-
quam, eo modo quo vos & pharisei, puta secundum carnem. Quod autem Christus aliquo modo iu-
dicauerit, constat ex eo quod subditur, [Et si, id est, quamvis & quia] iudico ego, id est, sententiam dif-
finitiū profero de meipso ac aliis, id est, quā iudicium discretionis enunciō inter bonos & ma-
los discernendo, [Iudicium meum] (ale) verum est, (id est, rectum & efficax) quia non sum solus, id est, sine te-
ste, & coniudicante, [sed ego sum testans ac iudicans] & qui me misit pater, id est, deus pater mecum, & in
me est mihi confitans, atque coniudicans. In trinitate enim non est solitudo, quoniam unaquaque
persona est in alia circuinseparabiliter, & inseparabiliter, & opera trinitatis sunt indiuisa. Omne quo-
que quod egit Christus secundum naturam a summum, egit virtute dei, patris in domo trinitatis o-
perantis per ipsum. Sic ergo deus pater approbavit, & contestabatur verum esse quicquid filii in hu-
manitate iudicavit: propter quod filius in iudicando non fuit solus, nec sine teste & coniudicante. Ex
his Christus ostendit autoritatem legis, & per locum a maiori, quod testimonium suum fuit idoneum.
[Ex in lege vestra, id est, a vobis per Mosen data] scriptum est, quia duorum hominum testimonium verum est,]
Deut.19. id est, verum reputatur, & firmatum sortitur. Hoc sumptū est ex eo quod Moses ait, In ore duorum
Matth. 12. vel trium testimoniū stabit omne verbum. In rebus enim requirenda est certitudo secundum qualitatem
2. Cori. 13. materiae subiectae, secundum Aristotelem & Boetium. Vnde in actibus humanis vbi non est certitu-
Hebre. 10. do demonstrativa, sufficit vt sint duo testes. Quamuis enim duo mentiri possint in testificando, hoc
3. Reg. 21. tamen non contingit de facilis & frequenter: propterea quod ait, duorum hominum testimonium ve-
rum est, non est sic intelligendum quod sit semper verum, sed quia reputatur idoneum. Neque enim
Daniel. 13. verum fuit testimonium duorum filiorum Belial, ad quorum testimonium lapidatus est Naboth, ne-
que duorum fennū contra Susannam, neque duorum qui in passione contra Christum testati sunt di-
centes. Nos audiuius eum dicēmus, Possum destruere templum dei. [Ego sum qui testimonium perhibeo
demeipso] Iego inquiens, sum lux mundi, [Et testimonium perhibet de me qui misit me pater,] qui in baptismō G
Matth. 3. & transfigurationē dixit de me. Hic est filius meus dilectus, & per opera miraculosa in nomine eius fa-
Marci. 1. cta testimonium perhibet mihi. It[em]que per prophetarū scripturas, & alios pluribus modis. [Dicabant
Marci. 9. ergo ei, vbi est pater tuus?] Putabant Iesum loqui de patre carnali, ideo ex cōtemptu cum irrisione inter-
Luca. 3. rogant, vbi nātū sit, quali dicat. Tū scis, quod pater tuus sit tecum, & nos non videmus eum hoc loco, ne
ergo videaris mentitus, dic vbi nūc sit. Sed quoniam malitios & infideliter quāsierunt, ideo do-
minus non respondit ei directe ad interrogatorū, præstertim, quoniam deteriores facti fuissent ex re-
sponsione aperta, sicut infra patet. [Respondit Iesu, Neque me feci,] id est, non vere & intellectu alteriter
me cognoscitis, præcipue secundum diuinitatem, nec etiam secundum humanitatem vt à verbo assū-
ptam, quia putatis me purum hominem ex carnali commixtione progenitorum, & vietiis subiacentem ad
instar ceterorum. Nō uerunt tamen Christum quantum ad physiognomiam, seu facialem notitiam, si-
cūt superius dixit, & me scitis, & vnde sis scitis, sed hæc erat omnino incompleta notitia. [Neque pa-
trum meum.] quamvis enim Iudei noscerent patrem per fidem secundum rationem deitatis, vel quo ad
id quod est deus, non tamen secundum proprietatem paternitatis, hoc est, sub ratione relativa. Non e-
nim habuerunt hi expressum fidem de trinitate, & quoniam pater & filius sunt correlatiua, quorū
vnū per aliud diffinītur atque cognoscitur, idcirco qui nescit filium, nescit & patrem, & viceversa. H
[si me scireti] fidei ac interiori notitia sentiendo de me quia sum filius dei ac virginis, [Forſitan & patrem
memor scireti] codem modo quo me. Cognitio nāque vniū correlatiua depender ex cognitione al-
terius, quoniam per se inuicem distinūntur: sicut dum dicimus, pater est res habens filium, vel qui de
sua substantia genuit filium. Filius quoque est res habens patrem, vel ex substantia patris genitus.
[Quod ait, forſitan, non dicitur dubitative, sed ad designandum arbitrii libertatem in credendo, & vt
discamus sobrie, non pertinaciter loqui. Imò hæc dīctio, forſitan, sepe ponitur in scripturis incrépati-
ve, non dubitative, vt cum dicitur in Iob, Tu forſitan cum deo fabricatus es cælos. Hi ergo Iudei nul-
lam diuinam personam nouerunt secundum esse relativum, sed secundum esse absolutum, quoniam no-
uerant deum per fidem, qui est substantialiter quilibet diuina persona, ac trinitas tota; propter quod
fuerit in Psalmo, Notus in Iudea deus. [Hac verba loquuntur est Iesu in ḡazophylacio.] Gazophylacium
aliquando sumitur pro arca, in qua oblationes pro ministrorum templi sustentatione, ac templi re-
formatione ponebantur. Aliquando vero, pro loco vel ædificio, in quo fuit repositorium tali, sic mo-
do accipitur. [Docens in templo,] quod est aptus locus pro cultu, operi & éque diuino. [Et nemo (aduersario-
rum) apprehendit eum,] quamvis hoc sāpe proposuissent, [Quia neclam uenerat hora eius,] id est, tempus
passioni dominica præordinatum, ante quod Iesu noluit comprehendendi. Sicut enim oblatus est, quia
volut: sic ante prædictum tempus captus non est, quoniam noluit.
- Iob. 37. Psal. 37.

[Expositio sequentis partis hujus Cap. [Ego vado & quereret me.]

Articulus xxii.

- A
- D
- Ixit iterum eis Iesu, [Ego vado,] id est, per passionem, resurrectionem, & ascensionem reuer-
tor ad patrem, secundum naturam assumptam, cui competit ire atque redire, [Et quereris me,] Esaie. 52.
id est, sape ante tempus passioni præfixum quereris me capere & occidere. Vel, quereris, i. no-
men meum, & fidem Christianam quereris extingueri, secundu[m] quod dictum est à Hieremia in per-
sona vestra, Eradamus eum de terra viventium, & nomen eius non memoretur ultra. vel quereris me
i. m[em]bris meis persequuntur eftis post passionem, tribulando apostolos, ceterosque primitivis Act. 9.
ecclesiæ filios: vnde & Paulo persequenti loquutus est Iesu, Quid me persequeris? [Et in peccato ve-
stro moriemini] formaliter, id est, peccatum vestrum contra me erit mortis anima vestra, quia mortale fuit,
& causa damnationis vestram, vel in peccato vestro moriemini, morte corporali i. v[er]isque in finem per-
seuerabit in peccatis, tanquam indurati in malo, vel in peccato vestro moriemini, id est, propter pec-
cata vestra perfida & persequitionis in me occidemini à Romanis, quemadmodum factum est tem-
pore Titi & Vespasiani. [Quo ego vado,] puta ad patriam, patrisque dexteram, sessurus in throno gloriae
eius, [Pos non potestis venire] quandiu eftis tales quales nūc eftis. Peccata enim vestra separant inter deū
& vos, & ipsa prohibent bonum a vobis. [Dicabant ergo Iudei, Nunquid interficiet s[ecundu]m metipsum, quia dicit, ego
vado, quo vos non potestis venire?], i. tā stulte loquitur, vt verisimile sit, quod occidet seipsum. Ecce quā-
ta perueritas atque insania. Quid enim consequentia habet, vadit quo nos non possumus eum sequi,
ergo interficiet s[ecundu]m interficiētem se poterant sequi, inferendo sibi ipsi mortem nephariam. Pas-
sionati enim & inuidi omnia interpretantur in peius. [Et dicebat eis, vos deorsum eftis,] id est, de massa ori-
ginali peccato infecta, de semine libidinoso, de conuersatione terrena, & in infimis rebus in hæretis. vel
deorsum eftis, id est, ex diabolo nati, non per creationem vel susceptionem naturæ ab illo, sed per imi-
tationem sua malitiae. Vnde prima Ioannis dicitur, Qui peccat, ex diabolo est. Et per Sapientem, Imi-
tantur autem illum, qui sunt ex parte illius. Ipse nempe est pater super omnes filios superbiæ. [Ego de
superbiæ,] id est, natus à deo patre, & per incarnationis mysterium descendit à summo calo. Corpus
quoque meum supernaturaliter a spiritu sancto formatum est ex purissimi virginis sancte sanguini-
bus. [Vos de mundo hoc eftis,] id est, dē numero hominum mundanorum, de generatione malorum & per-
Iacob. 4. inetas ad corpus diaboli, de quo mundo Iacobus dicit, Amicitia huius mundi inimica est deo. Et Ioā-
nes, Mundus (inquit) totus in maligno positus est. Nō uerat enim Christus, quod hi pertinebant ad va-
sa iræ, non ad numerum electorum, secundu[m] quod infra restatur, Ego scio quos elegim. [Ego non sum
de hoc mundo,] id est, ad secularium hominum societatem non pertineo, nec aliquid mundana vanitatis
aut prauitatis in me habeo. Denique Christus secundum quod deus non est de mundo, sumendo mū-
dum pro toto vniuerso creato, cum non sit pars eius, sed conditor: sed & secundum humanitatem ver-
C bo vnitam, nō est de mundo, id est, aliqua naturali virtute conceptus & genitus, sed de spiritu sancto.
Cæteri quoque electi non sunt de mundo, ita quod ad mundanorum ac reproborum non pertinent
fortem: secundum quod infra loquitur Christus, Quia de mundo non eftis, sed ego elegi vos de mū-
ndo, propterea odit vos mundus. [Dixi ergo vobis, quia moriemini in peccatis vestris,] id est, quia ad re-
probus pertinet dixi, quia in peccatis finaliter perseuerabit atque peribitis: quod dictum est quan-
tum ad certitudinem prædestinationis, per quam non auferetur libertas hominibus, vnde ne omne spē
eis auferret, conditionalem adiecit, [Si enim non credideritis,] fide per dilectionē operante, [Quia ego sum] Galat. 5.
qui verum plenūque esse habeo, id est, deus verus, cuius principium ac propriū nomen est eftis: vel Psal. 101.
quia est, qui olim dixit ad Mosen, Ego sum qui sum: haec dices filii Israël, Qui est, misit me ad vos. Exod. 3.
Deus namque eftum esse id ecale separatum, in quo est omnis plenitudo, perfeccio, nobilitasq; eft. Hebre. 1.
sendi. [Moriemini in peccato vestro,] quoniam sine fide impossibile est placere deo. Vel sic, Si non credi-
deritis, quia ego sum, quem me esse dico, videlicet Christus vobis promissus, moriemini in peccatis ve-
stris, quemadmodū Mōses ait, Omnis qui nō audierit prophetam illū exterminabitur de populo suo.
[Dicabant ergo ei, Tu quis es?] id est, cuius autoritatis, qualis & quantus, vt in te credamus? Non enim o-
mnī spiritu est credendum. Et qui cito credit, Iesu est corde, falliturque frequenter. [Dixit ei Iesu, Prin-
cipium, qui & logos vobis,] i. ego sum primum vniuersorum principium secundum naturam diuinam,
tanquā creator omnipotēs, qui cum patre & spiritu sancto sum vnum principiū, vnuſq; i. Ioān. 4.
finis omnium rerū, qui loquitur in Apocal. Ego sum alpha & omega & nouissimus, principiū & finis, Eccle. 19.
qui loquitur vobis per humanitatem assumpta. Quamvis enim pater sit principiū filii, filius quoq; prin-
cipium spiritus sancti, sumendo principiū personaliter: pater tamen, filius & spiritus sanctus, sunt vnuſq;
principiū totius creature, sumendo principiū essentialiter seu absolute: quia in tribus personis est
vna natura, quæ est operations origo, & vna potentia quæ elicit actū. His verbis ostendit Christus a-
perte suam veram diuinitatē. Et quia ratione diuinitatis competit Christo iudicaria potestas, ac iudi-
care per authoritatē: ratione vero assumpta humanitatis per sententia prolationem, seu iudicaria po-
tentias exequitionē, ideo addit, Multa habeo de vobis loqui] opéra vestra increpando & publicando [Et
iudicare] vobis reprobando, nisi conuerſi fueritis ad me. Hoc erit in die iudicii, quando omnes sta-
bunt ante tribunal Christi, qui tunc illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cor-
diuum, atque de omni verbo otioso exiget rationem, nil indiscutibilum relinquent. Veritamen an omnia
ista fient vocali alloquitione, vel mentali duntaxat, extat incertum. Per hoc autem quod ait, multa ha-
beo de vobis iudicare, insinuat quod iudicium distillūt v[er]que ad secundum aduentū, quia in primo ve-
nit faluare, non reprobare, seu condemnare. Denique, quoniam paulo antē iam dixit, Ego non iudi-

co quenquam in nunc vero afferuit, multa habeo de vobis iudicare, ne Iudei obiicerent. Verba tua sibi inuicem contraria sunt, & mendoza, subdidit, [sed qui me misit (videlicet pater aternus) verax est] in scipo tāquār̄ essentialiter veritas exemplaris prima ac pura, verax quo que in verbis & promissis. [Et ego que audīui ab eo,] hoc est, veritatē quam ab ipso accepi, [Hac loquor in mundo,] i.e. hominibus prædicto: dicere non mentior. Audire autem magis proprie competit Christo secundū humanitatē, quam diuinitatem. Nam vt homo audiuit à patre, id est, ex interna patris inspiratione, aure cordis percepit, aduerit, ac dicit quicquid sent. Est enim loquitor interior quæ interior auditu percepitur, quæ deus & angeloi loquuntur hominibus, vnde & Zacharias ait, Angelus qui loquebatur in me, regrediebatur. Nihilominus audire competit Christo secundū diuinitatem immaterialiter, & vere incōprehensibiliter: sic enim audire filii, est per generationem à patre accipere totam sapientiam patris. [Et non cognoverunt Iudei] quia patrem eum dicebat deum, sumendo deum personaliter, nō essentialiter, per quod Euangelista declarat ruditatem & cæcitatē illorū. Carnales enim erant & animales, nō percipientes ea que de sunt. [Dixit ergo ei Iesus,] hoc est, illos quos nouit conuertendos ad fidei. In hac enim turba fuerunt nonnulli electi, quibus prædicti ordinem conuersationis eorum. [Cum exaltauerit filium hominis,] i.e. postquam exerxerit & confixerit me in patibulo crucis, [unc cognoscetis, quia ego sum] Christus filius dei. Mox enim dū chri- stus spiritum tradidit, vīsis mirabilibus quæ tempore sua suspensionis fiebant in celo & in terra ab hora sexta vsque nonam, multi compuncti sunt corde, & conuertebant Iesum fuisse verū & sanctum. Vnde legitur in Luca, Omnis turba eorum qui aderant viso terramotu, & his quae fiebant, percutiētes pectora sua reuertebantur. similiter in die pentecostes, & postea multa milia Iudeorum per predicationem apostolorū conuersa sunt, instantum quod etiam multa turba sacerdotum obediens fidei. [Et à meis facio nihil]. i.nil penitus ago, nisi per virtutem mihi à patre collatam, à quo h̄ebo quicquid sum, & habeo secundū vranque naturam. [sed sicut me docuit pater (id est, secundum sapientiam mihi à patre communicatum) huc loquor] quæ loquor. ¶ Doceri autem magis conuenit Christo inquantū est homo, quam secundū diuinitatis naturam, quamvis & secundū hanc aliquo modo sibi conueniat. Filius enim dei, qui ad hoc rōstrā allumpfit naturā, & inter nos conuersari dignatus est, vt nos ad superbenedictā trinitatis cognitionem perduceret, iuxta illud, Scimus quoniam filius dei venit, & dedit nobis senum, ut cognoscamus deū verū, diuina & incōprehēnsibilia, quæ in sua puritate capere, nō valemus, dignatus est nobis exprimere modo humano, nobis proportionato, & cōtemporato, siccū emanations diuina- rum personarum ad intra, & ternas ac simplicissimas reseruant per verba præteriti, præsentis, futuriq; temporis, quæ tamen aliquam imperfectionē includunt ac innuant in eo cui attribuuntur: sed dū talia ad deum transferimus, debemus omnino auferre ab eis quicquid imperfectionis includunt. Itaque dū filius secundū naturā diuinā dicit se audisse, vel quod pater docuit eum: nō debemus putare quod filius sit aliquid aliud quam sapientia ipsius; vel quod sit secundum se quasi insipiens & indoctus, vel ante fuerit genitus, & postea doctus; sed ideo pater dicitur eum docuisse, quoniam generando eum, cōmu- nicauit omnem ei sapientiā suam, quæ est vna numero in tribus personis. Verū in omnibus locutioni- bus talibus cauētū est, ne aliquid potentialitatis aut dependentiæ existimetur esse in filio vel spiritu sancto, quoniam vnaquaque diuina hypostasis est actus purus ensque simpliciter perfectū, & emanatio quæ est in deo, non est nisi effluxio lucis a luce, actus ab aetu, & deī a deo: in qua nullo modo nō esse præcedit esse, sed est ibi processio entis perfecti ab ente perfecto. [Et quia me misit, mecum est.] Pater enim inseparabiliter est in filio secundum vtranque eius naturam. Est quippe in filio secundum quod filius est deus per identitatem essentiæ: sed inquantū est homo, est pater in eo per specialissimā inhabitationem & singularissimā gratiam, ac inseparabilem gratiæ vniōnem, atque beatificam fruitionē. [Et non reliqui me solus,] quoniam inseparabiliter adest mihi: cuius causa vel potius signū subiungitur, [Quia ego qua placita sunt ei facio semper.] Filius etenim dei secundū naturam diuinā, fecit indefinenter quæ co- placent patri à principio mundi, quoniam operatio patris ac filij à dextera est indiuisa, estque amborum vna voluntas atque potestas, vnde quicquid facit vnu, facit & alias, & summe cōplacet alteri: propter quod supra locutus est Christus, Pater meus vñque modo operatur, & ego operor. ¶ Porro, secundū naturam assumptā fecit filius à principio incarnationis quæ complacent patri, quia obediensissimus fuit voluntati diuinæ, & in nullo discordabat voluntas humana à diuina in Christo: propter quod ait in Psal. 39. Psl. In capite libri scriptum est de me vt facere voluntatem tuam deus meus, volui & legē tuā in me- dio cordis mei. Et infra restatur, Sicut mandatum dedit mihi pater, sic facio. Factus est enim obediens vñque ad mortem, secundū Apostolum. Et quoniam incarnationis verbi ordinatum fuit ad humani generis redēptionem, fecit Christus iugiter quæ sunt placita patri, quoniam totum quod gesit ad nostrā salutem, secundū patris prædispositionē affectuissime ordinavit. Hinc pater ait per Esaiam de Christo, Ecce Ieruus meus fuscipiam eum, electus meus, cōplacuit sibi in illo anima mea, dedi spiritum meum super eum. ¶ Hoc quoque sciendū, quod filius dei secundū naturam diuinā agit, non facit externaliter quæ placita sunt patri, quia cum patre spirat spiritum sanctū, um, contemplatur & amat patrē amore debito, diligētque spiritum sanctū amore gratuito, secundū Richardū. Quomodo cūque autē accipiatur quod ait Saluator, Ego quæ placita sunt ei facio semper, certū est, quod factio ista non est causa à priori, hoc est, causa agens principaliter seu meritorie, q; pater est cum filio, nec eum solū reliquit. Nā pater est cum filio externaliter, ante omnem factiōnem seu operationē ad extra, loquendo de filio secundū naturā diuinā. Secundū naturam vero humanā, inseparabiliter vnitus fuit Christus patri totiq; supergloriosissima trinitati, ante omnem operationē ac meritiū eius, loquendo de prioritate nature, nō temporis. Itaque factio beneplaciti patris est causa à posteriori, vel signum quod pater est cum filio, nec eum solū reliquit. Concordia nanque in opere vñionis & amoris exat indicū. [Hac] tam pro-

A funda pulchra ac divina[illo loquente, muli (iudeorum audientium ed) crediderunt in eum.] Erat enim docens sicut potestatē habens vñtuſ cuiusque magister, qui nō solum aures impleuit, intellectūque excita uit, sed etiam gratiam intelligendi infundere potuit, & infudit. [Dicebat ergo Iesus ad eos qui crediderunt ei iudeos,] Superioris dixi, quod licet secundum Augustinum distinctio sit inter credere in Christum, & credere Christo, tamen Euangelista Iohannes talem distinctionem non obseruat. Cū enim dixisset, muli si crediderunt in eum, de eisdē protinus addidit. Dicebat Iesus ad eos qui crediderunt ei iudeos, si vos manseritis in sermone meo, id est, perseveranter credederis, speraueritis, dilexeritis, atque feceritis quæ prædicto, iubeo, vel consulo, [Vere (non ficte) discipuli mei eritū] mihi acquiescendo ac obediendo. Verum Iōan. 14: enim discipulū oportet acquiescere ac parere. [Et cognoscetis veritatem,] id est me qui sum via, veritas, & vita cognoscetis in futuro per speciem, quem nunc cognoscitis per fidem. Perseverantia quippe me Iōan. 14: retur hoc præmium seu coronam. vnde infra promittit Iesus. Manifestabo ei meipsum. Nunc enim co 1. Cor. 14: gnoscamus per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem. Vel, cognoscetis veritatem, id est ea quæ spectant ad fidem, videlicet testimonia scriptura, atque præcepta legis diuinæ, quæ nunc per fidem aliquiter cognoscere incepisti, in processu temporis plenius cognoscetis per dona spiritus sancti, & merito iustæ conuersationis, quæ speciale à deo illuminationem merentur, quemadmodum scriptū est, Fili concupiscens sapientiam, conserua iustitiam, & deus præbebit illam tibi. vel cognoscetis veritatem Eccl. 1: B tem, id est, quæ cognoscitis in via imperfecte, solaque fide, cognoscetis in patria perfecte, claraque spe- cie, vt pote superbenedictam trinitatem, verbi incarnationem, & cetera quæ sola nunc fide cognoscuntur: propter quod dicit Apostolus. Nunc cognosco ex parte, tunc autem cognoscam sicut & cognitus sum. [Et veritas,] id est, formata seu charitativa cognitione veritatis sub fide cadentis nunc, [Liberabit (id est 1. Cor. 13: liberos faciet) vos] à seruitute peccati ac demonis, & in resurrectione liberabit à seruitute peccata & mortali- litatis, quando, vt ait Apostolus, ipsa creatura liberabitur à seruitute corruptionis, & immutabitur ele- cti. Hinc Salomon ait, Per fidem purgat̄ur peccata, & deus in Psalmo, Protegant̄ eum, quoniam cognoscit Roma. 8: uit nomen meum. Quid enim est purgari à vitiis, & defendi à deo, nisi à seruitute peccati & diaboli liberari? Ita veritas, id est, veritatis notitia, liberat per modū causæ formalis informantis ac meritorie, si- cut scientia liberat ab ignorantia; veritas autem quæ Christus est liberat tanquam causa efficiens, gra- gitiam influens. Nihilominus Christus vt homo, liberat vt causa meritoria extrinseca: sed cognitio veri Iōan. 14: tatis, vt causa meritoria intrinseca seu inhærens. ¶ Veruntamē est seruitus charitatis, à qua nulla redimi- tur creatura, quoniam vera libertati non derogat, imò deo seruire regnare est. Et sicut dixit beatissima Agatha, Summa ingenuitas est seruitus christi. His auditis Iudei qui de generis sui nobilitate tumebat indignati sunt. [Et responderunt ei, semen Abrahā sumus,] id est, filii tanti tamque liberi patriarchæ, [Et ne- mini feruimus vñquam.] Secundum expōtores communiter falsum dicunt, quoniam patres eorum ser- uierunt in Aegypto, & in propria terra diuersis nationibus, vt patet in libro Iudicium. Iu. Exod. 32: C dæi quoque qui ista dixerunt, seruerunt: nec eū eos mendacio excusare, qui Christo summe ve- Num. 16: ritati contradixerunt: tamen quia Christus non redarguit eos in hoc quod afferabant, nemini serui- uimus vñquam, posuit forsitan dici, quod loquebatur de seruitute naturali. Quod enim nationibus ser- 4. Reg. 25: uierunt, fuit propter peccata eorum. [Quomodo tu dicis nobis, liberi eritis?] Hoc enim Christus dixit; quan- tum ad sensum, dicendo, veritas liberabit vos, tanquam dicent, in verbo tuo supponitur, quod simus serui, quod ita non est. Carnales nempe putabant Iesum de temporali & exteriori libertate profari. Ideo Iesu exponit eis de qua loquutus sit libertate, prout recitat Euangelista. [Respondit ei Iesus, Amen amen dico vobis, quia omnia qui faci pccatum] mortale. De veniali nanque non loquitur, quoniam charita- tis libertatem non tollit. [seruum est peccati,] i.e. peccato subiicitur, à vito vincitur, secundum impetum pra- ue inclinationis mouetur, quasi ab extraneo, quemadmodum seruus mouetur à domino cui subiicitur. Vnde Petrus afferit, Iniqui seruuntur corruptione. A quo enim quis victus est, huius & seruus est. Et 2. Petri. 2: Apost. hortatur, Non regnet peccatum in vñtro mortali corpore, vt obediatis concupiscentiis eius. Deni Roma. 5: q; seruēdo peccatis seruitur diabolo, & ab eo quasi à domino peccator ligatur, agitatur ac regitur; ideo dicit Apostolus, Resipiscant à laqueis diaboli, à quo captiū tenentur ad ipsius voluntati. De huiusmo 2. Tim. 2: di liberatione loquit̄ est Esaias, Iugū oneris eius, & virgū humeri eius, & sceptrū exatoris eius supra Esaias. 9: sti. ¶ Est ergo beata & appetenda libertas, quia ab huiuscmodi vinculis liberamurde quibus & Salo- mon fassus est, Iniquitates sua capient impium, & vinculis peccatorum suorum constringetur. Est Proter. 5: quoque infelix libertas, quæ est vera ac miserabilis seruitus, per quam à vinculis legis diuinæ, & iu- go sanctorum obedientiæ nolipos eruimus, sicut cantatur in Psalmo in persona impiorum, Dirumpa- mus vincula eorum, & proiciamus à nobis iugum ipsorum: & in Hieremia dominus ait populo Iudeorum, A feculo confregisti iugum meum, rupisti vincula mea, & dixisti, non seruam. [seruum autem Psalm. 2: non manet in domo in eternum, filius manet in eternum.] Hoc frequēter sic est in hominib; quod seruus cō- ductitius nō manet in domo domini sui toto tempore vitæ sue. Et quāuis interdum permaneat, nō tamē habet ius naturale ad hoc. Filius vero manet in domo parentum quādū vivit si velit, quoniam habet ius naturale ad hoc, & post mortem parentum possidet domum. sed iste non est sensus à christo intentus. ¶ Est igit̄ intellectus, Seruus autem seruitus peccati, non manet in domo, id est, in ecclesia militan- ti, de qua dicitur, Scias quomodo oporteat te cōuersari in domo dei, quæ est ecclesia dei viui, columna 1. Tim. 3: & firmamentum veritatis in eternum: quoniam licet modo ad tempus mali commisceantur bonis in ecclesia, finaliter tamen præfert in die iudicij separabuntur ab iniuiciū loco & præmio, quando hi ibunt in suppliciū eternum, illi vero in vitam æternam. Nunc quoq; qui in peccato mortali est, quantu- diu huiusmodi est, non manet spiritualiter in ecclesia, quia per charitatem non vñtit membris ecclie, nec ad mystici corporis pertinet actualiter vñtitate, si tamen est de numero electorum pertinet ad Matth. 25:

mysticum corpus Christi, secundum prædestinationem diuinam, & conuertetur, æternaliterque manebit in domo dei. Nam antequam moriatur incorporabitur Christo atque ecclesiæ, & sic pertinet ad triumphantis ecclesiæ perpetuam mansionem. Denique seruus seruitute timoris pure seruulis, non manet in domo seu congregatione electorum filiorum in æternum, nisi ad seruitutem amoris se transferat. Talis enim non est in charitate, nec aliquid promeretur, quamvis quæ agit ex genere bona sint. Filius manet in æternum. Certum est quod Christus dei filius naturalis & vincus maneat in domo ecclesie, siæ triumphantis æternum. Militanti quippe spopondit, Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus vestigia ad consummationem seculi. Et ad Hebreos Apostolus dicit, Christus tanquam filius in domo sua, quæ domus sumus nos. Potest ergo vniuersaliter accipi, vt sit sensus, Filius enim quicunque à seruitute peccati liber, & alienus, qui spiritum adoptionis accipit, in quo clamat, abba pater, manet in domo ecclesie in æternum, quia per fidem & charitatem, quibus nunc manet in ecclesia militanti, perueniet ad visionem & fruitionem, per quas sine fine manebit in ecclesia triumphantib. Est autem & seruus seruitute charitati, qui manet in domo in æternum, cui dicitur, Euge serue bone intra in gaudium domini tui, & est filius sola vocatione & nomine, qui non manet in domo in æternum: iuxta illud, Filii regni efficiuntur in tenebris exteriores, & illud, Filios entriui & exaltaui, ipsi autem spreuerunt me. [si ergo filius] dei naturalis, qui solus est inter mortuos liber, & libere potuit dicere, Venit ad me princeps mundi huius, & in me non habet quicquam, [nos liberauerit] à seruitute peccati, non corruptibilibus auro & argento, sed precioso sanguine suo, [vere liber eritis], id est, ab omni violâtae atque extranea dominatione immunes, & soli deo per charitatem subiecti, immo & filio naturali per gratiam adoptionis conformes, quoniam filio adoptiu naturalis filiationis est similitudo. Hæc libertas in prædestinatis nunc inchoatur per recessum à corruptione peccati, & in future perficietur atque complebitur, quando natura humana perfecte reformatur, ablatis ab ea vniuersis malis, penitentia ac misericordia propter originale peccatum inductis, quæ vixque sunt grava iugum, de quo habetur in Ecclesiastico, Occupatio magna creata est hominibus, & iugum grava super omnes filios Adam, à die exitus de ventre matris eorum, vsque in diem sepulturæ in matrem omnium. In resurrectione ergo futura consequentur electi merito Christi perfectam in anima & corpore integratam, libertatem, & in corruptionem, quæ facit proximum esse deo, vt Sapiens ait. Propter quod etiam dicit Apostolus, Saluatorem expectamus, qui reformatum corpus humilitatis nostræ. Sed si vere liberi erunt quos filii dei liberauit, ergo omnes liberi erimus, quia pro omnibus mortuus est Christus. Et respondendum, quod Christus liberauit omnes sufficienter, id est, quatum in se est: scilicet vero prædestinatos liberauit efficaciter: propter quod ait, Animam meam ponō pro omnibus meis. Hi enim finaliter cōsequuntur fructum, virtutem ac meritum dominicae passionis, sicut veraciter liberi sunt. Veruntamen ista libertas non auferit fidelibus seruitutem exteriorē & subjectionem corporalē sub principibz terra: video enim iubet Apostolus, Cui tributum, tributum: cui vextigal, vextigal. Itēmque, Serui subditi estote dominis carnibus cum omnini timore. [scio quia filii carnales] Abraham est, sed queritis me interficere.] Superius dixit Euangelista, q[uod] multi crediderunt in Iesum, & quod Iesus locutus est ei, Si manseritis in sermone meo, veri discipuli mei eritis, & cetera nunc commemorata: quomodo ergo nunc ait ad eos, queritis me interficere? Dicendum quod inter predictos credentes erant aliqui non credentes, ad quos sermo iste dirigitur. Sæpe enim scriptura loquitur quasi ad eosdem, & tamen ad diuersos referri oportet, sicut ait Apostolus, In omnibus diuinis factis estis in illo, ita quod nihil vobis desit in vila gratia, post pauca quasi eisdem locutus est, Cū sit inter vos zelus & cōtentio, nō carnales estis? sed hoc refertur ad alios. Simili modo ait Psalmista, Cū occideret eos, quærebāt eum, & reuertebantur, & diluculo veniebant ad eū, qui enim occidebantur nō reuertebantur diluculo. Ideo vero queritis me interficere, [quia sermo meus non caput in vobis], id est, cor da vestra nō apprehendit, conuertendo illa ad me, nec operatur in vobis propter vestram malitiam, qui meam prædicationem humiliiter nō auditis, neq[ue] reuerenter suscipitis. Beati quorum mētes capit & furtatur sermo diuinus, tráferēdo animas ardientiū extra se vñq[ue] in deū. [Ego quod vidi apud patrem meum loquor]. i. veritatē quā in patre cognoui, quæ videndo omnia æternaliter video, vobis annuntio: vel, quod vidi apud patrem, i. meipsum qui sum verbū quod erat in principio apud deū, predico vobis. Quælibet diuina népe persona conspicit nō solum in se, sed etiam in alia seipsum, & cūcta creata & creatilia. [Et vos quae vidistis apud patrem vestrum]. i. mala quæ diabolo suggerente concepistiſ, [Facit] nō refistēdo diabolis tēmatēs. Quāuis ergo iniqui nō aduertat se à diabolo agitari, tentari seu inclinari, dicuntur tandem in diabolo male videre, quoniam interior oculo inspiciunt & approbat, quæ diabolo suggerit, proponens ea cū aliqua persuasio ne sub specie boni, in tantum, vt homo sepe existimet talia non à diabolo, sed ab angelo inspirata, [responderunt ei, Pater noster] Abraham est, quasi dicā, faciendo opera patris tam sancti non erramus, nec increpari meremur, sed potius tu, qui nobis impropertas, q[uod] opera facimus que scimus facta ab illo. [Dicit] ei Iesu, si filii, Abraham est, Secundū perfectā rationē, proprieatatem, filii, cuius est patri assimilari. i. si filii Abraham est, nō solū carnales per feminis propagationē, sed insuper spirituales per morū mutationem, [Opera Abraham facite,] māsuete, patiēter, charitatiue atq[ue] humiliter cōuersando vt Abraham, qui testimonio libri Genesios, probatur fuisse valde māsuetus, patiēter, charitatiue & humilis. Maxime tamen Salvator intendit hortari Iudeos ad imitandum fidē, & obedientiā Abraham, qui teste Apostolo, contra spem in spem credidit, & non hesitauit in fide, & vsque ad amatiissimi innocētisq[ue] filij occisionē paruit deo. [Nunc autem queritis me interficere hominem, qui uenit in locutum sum vobis, quā audiuī a deo: hoc] id est, simile huic, Abraham non fecit, nō enī voluit ex malitia ali quæ innocentē vel nūtūm dei vera prædicatē occidere: sed hospitalis fuit, & plen us operib[us] charitatis, [Vos facitis opera patris vestri]. i. opera vñtioſa dæmoni placita, cuius malitiam imitamini, quasi filii eius.

A [Dixerunt itaque ei, Nos ex fornicatione non sumus, vnum patrem habemus deum.] Hoc dixerunt de fornicatione spirituali, fidolatria, per quam anima sponsa verbi separatur a sposo cælesti, vnde dominus loquitur Moysi, Populū iste fornicabitur post deos alienos. Et in Ozea habetur, Fornicati sunt à deo suo. Osea. 64. Vidētes ergo Iudei, quod Iesu loquebatur eis de alio patre, quām patre carnali, videlicet de patre qui propter operis qualitatem asseritur pater, voluerunt ostendere quod essent filii dei, non dæmonis. Itaque dicunt, [Nos ex fornicatione], i.e. idololatria [Non sumus nisi] loquendo de nativitate, quæ in operū imitatione consistit, vt possimus dici filii diabolos, cui idololatria seruunt, vnde & filii eius dicuntur. [Vnum patrem habemus deum] creatorē, & prouisorem nostrum, cuius legem carimoniamque seruamus, de quo Moses testatur, Nūquid nō ipse est pater tuus, qui posedit te, & te cit & creauit te? Dei igitur no Deuter. 32. minant patrem, non solum ratione creationis, sed propter specialem prouidentiam, qua gubernauit populum Israël tanquam electū & peculiarem, & propter cultum latræ quem ei soli imp̄ederunt: propter quod in Esaia inducitur, Et nunc domine pater noster es, nos vero lutum. Et in Hieremia domin⁹ contestatur, Factus sum Israël pater, & Efraim primogenitus meus. [Dixit ergo eis Iesu, si deus pater ve Esaia. 64. fier effet] eo modo quo dicitis, s. per cultum ei placentem ex charitate procedentem, & operum imitationem, quomodo fuit pater sanctorum patriarcharum ac prophetarū, [Diligeretis vique me] quem ex olio vultis occidere, [Ego enim ex deo processi & veni.] Si loquamur de deo personaliter, tūc Christus pro B celsit ex deo, i.e. parte per generationem æternam manauit: iuxta illud Micheæ, Egressus est à principiū Miche. 5. Mih. 5. a debus æternitatis. Et in Psalmo, Ex vtero ante luciferum genui te, & veni ab eo, id est, per incarnationis mysterium descendit in mūdū missus à patre. Si vero loquamur de deo essentialiter, sicut loquebantur isti Iudei, qui trinitati notitia caruerunt, tunc Christus secundum naturam assumptam processit ex deo trinitate per anima suæ creationem, & corporis supernaturem informationem, & venit tanquam minister illius, de quo deus ait, Ecce intelliget seruus meus, & exaltabitur, & eleuabitur, & sublimis erit valde. [Neque enim a meipso veni] i.e. propria voluntate dūtaxat, vel voluntate humana tanq[ue] causa prima ac principali. Nihilominus Christus secundū quod deus misit scipsum secundū quod homo. Incarnatione enim facta est tota trinitate. Incarnatio autē est missio filii, hoc superius dictū est plenus, [sed ille memisi]. Qui autem diligit patrem, diligit filium, & qui amat mittentem ac dominum, amat missum atque ministrum: quoniam ergo Iudei non dilexerunt Christum dei filium legatum & seruum, palā, quod nec patrem vel deū dilexerunt. [Quare loquiam meam non cognosuit] id est, cur nō intelligitis ver Ioan. 7. ba mea? Cur ex qualitate prædicationis meæ, ex profunditate & efficacia cloquij mei non attenditis, q[uod] vere sim missus à deo, & loquēs verba illius? Solet enim homo cognoscī ex verbis suis, & quoniam nū quam loquuntur est homo sicut Iesu, debent auditores illius loquela eius pensare, quod non effet, nisi diuina ac regis Mesiā. Hoc Christus interrogavit increpando Iudeos, móxque responderet instruēdo eos, [Quia non potis audire sermonem meum], id est, idcirco non intelligitis verba mea, quoniam propter rancorem & displicientiam quām concepistiſ aduersum me, eo quod increpem vitta vestra, sic obcācati, induratique estis, quod non potestis æquanimiter audire, & recte iudicare verba mea, sed statim dum loquor, passiones oririunt in vobis, & induratores vestrum, ne humiliet penset quæ pre-dico. Qui enim odit alium odio magno, quicquid agit vel loquitur ille, displicer odit. Propter quod legitur in Micheæ, Nunquid vestri est scire iudicium, qui odio habet bonus? Et Sapiens ait, Excepta Miche. 3. uit eos malitia eorū. Deinde Christus aperte ostēdit, quid per patrem Iudeos peruersorum intellexe Sapien. 2. rit, [Vos ex patre di abolo effis] non per creationem vel generationem, vt Manichei mēntiti sunt, sed per malitiam imitationem. Diabolus enim est pater super omnes filios superbia, vt dicitur in Iob: Iudei autem valde pōpōi fuerunt, præsertim propter generis dignitatem, & quia p[ro] ceteris gentibus legem à deo accepérunt: vnde alios populos reputaverūt pro nilio. Similiter diabolus est pater sup omnes filios inuidie. Inuidia nempe diaboli mors introiuit in orbē terrarum, & imitatur eū qui sunt ex parte illius. [Et deßideria partis vestri vñlis facere] id est, malas affectiones diaboli quas habet in se, quas etiam ingerit Sapient. 2. vobis, vultis perducere ad effectū, persequendo & occidendo me, ceteraque peccata patrādo, q[uod] Apololus vocat opera carnis, vt sunt fulta, adulteria, blasphemia, cōtentiones, ira, rixa, emulationes atque similia, quæ ad Galatas Paulus enumerat: de quibus ait Ioannes in prima sua canonica, In hoc apparuit Galat. 5. fili⁹ dei, vt disoluat opera diaboli. Deinde Christus declarat mala diaboli, & ostēdit quare & qualiter, I. Ioan. 3. Iudei imitati sunt illū, [Illi: puta diabolus primus seu lucifer] homicida erat, id est, spiritualis occisor interoris hominis, s. animarū primorum parētū. [Ab initio, id est, à principio operum sex dierum, videlicet à tempore formationis Adæ & Èvi: a: quia vt patet in Gen. serpens, hoc est, diabolus, p[er] serpentem decepit Èvam, & per illam induxit Adam ad inobedientiam, sicquæ vterque eoru peccauit mortaliter, Genesis. 3. & tota posteritas infecta est, & quadammodo interfecta operante diabolo. q[uod] Est enim homo exterior, & homo interior, dicente apostolo, Licet is qui foris est noster homo corrumpatur, tamen is qui intus est renouatur de die in diē. Si ergo homicida est, qui vile & corruptibile corpus occidit, auferēdo vitā naturæ, quanto amplius homicida censendis est, qui animam immortalē, nobilem, dei imagine resulgentē interficit, auferēdo vitā gratiæ? Vnde quicquid, prauo exemplo, vel suggestione peccifera, aut alio modo hominē inducit ad peccatum mortale, homicida vocatur, præsertim cū anima sit principalior pars hominis, p[er] quā ponitur homo in specie, vivificatur, gubernatur, & à brutis diffigitur. q[uod] Preterea elucescit ex his, quod toties homicidiū facimus, manūq[ue] sacrilegas in nosipso inuicim⁹, quoties peccamus mortaliter, quia tot letalia vulnra animabus nostris infligimus. Nec solum homicida vocat scriputa, qui corpus interimit, ināmālēve occidit, sed etiā vt ait Ioannes in sua canonica, Omnis qui odit fratrem suum homicida est. Deinde ponit aliud malū diabolus, [Et in veritate nō stetit,] id est in veritate iustitiae, in recta ratione, in vera obedientia non permanit. Statim enim vt creatus est, cernens se tantæ I. Ioan. 3. p[er] ij

excellenter & decoris prae aliis angelis, intumuit, aliosque quos potuit sibi attraxit, & contra creatorē E
Esaia. 14. fe erigens. In calum (inquit) descendam, supra astra celi exaltabo solium meum, ascendam super altitudinem nubium, similis ero altissimo. Fui equidem creatus in magna perfectione & dignitate, in maxima sapientia, in naturali iustitia, imo & in gratia secundū opinionē, probabile, & per cōsequens in charitatē: sed non stetit in his, vietus propria elatione ex consideratione eminentiā suā, & quia p̄c cunctis angelorum ordinibus eminebat, sed non vidit deum per speciem, aliter fuisse confirmatus in bono. Non uit tamen deum esse unum ac trinum, non naturali ingenio, sed per fidem secundum quodam. Fuerū enim angeli omnes creati in fide, secundum Thomam. Hinc per Ezechiem apostata angelo dicitur, Tu signaculum similitudinis, plenus sapientia, & perfectus decoro, in delitiis paradisi dei fuisti. Omnis lapis pretiosus operimentum tuum. Tu Cherub extensus & protegens, & posui te in mōte sancto dei. Eleuatum est cor tuum in decorē tuo, repleta sunt interiora tua iniquitate, & eieci te de monte sancto dei, & perdidī ḥ Cherub de medio lapidum ignitorum, & in terram proieci te. De casu quoque angelorum scribitur Iudea primo, & secunda Petri. [Quia veritas] iustitia, id est, aequitas seu vera notitia, per approbationem virtutis, & veritatis ipsius amorem, [Non est in eo], id est, diabolo, & a satellitibus eius à momento quo peccauerunt. A veritate enim auersi sunt ipsone, & falsitati iniquitatis inhaeserunt. Fuit tamen & est in eis veritas naturae, quoniam naturaliter malii non sunt, & teste sancto atque diuino Dionysio, naturalia in dæmonibus integra permanerunt: propter quod veram cognitionem etiā vehementer profundam habent deo, & creaturis, sed omnibus bonis abutuntur, & veritatem secundū se non amant: quin potius conuertunt eam ad hominum seductionem, quia & si bona veraque dicant, propterea dicunt, vt tandem mala & falsa ingerendo seducant: transfigurant quippe se in angelos lucis: id & quod egemus gratia discretionis spirituum, ne ignoraremus cogitationes & machinationes eorum. [Cum loquitur (diabolus) mendacium, ex propriis loquitur, id est, ex malis habitibus atque nequitii, quibus in se plenus est, & quos primus inuenit, concepit, & in alios genuit. A deo nanque fortis est esse & intelligere, sed peccatum propria voluntate incepit, nō aliunde inductus ad malum, vt dæmones inferiores, & primi parentes, [Quia mendax est]. Mentiens est enim dicendo, Similis ero altissimo. Itēmque dicens ad mulierem, Nequaque moriemini: sed eritis sicut dij, sc̄ties & bonus & malum. [Et pater eius] i. primus inuentor & actor mendacij. Menta est autem iniquitas sibi, & ipse ad falsitatem angelos hominesque induxit. Quemadmodū vero triplex est veritas, vtpote vite, iustitia, doctrina: sic est triplex mendacium triformaliter oppositū, scilicet mendaciū pravae actionis, iniustitia, & error, omniumque mendaciorum istorū pater extat diabolus primus. Manichæi ponentes duo principia rerum, videlicet deum lucis, & deū tenebrarū, dixerunt, quod diabolus esset mendax, & pater eius, id est, creator diaboli etiam esset mendax, sed ita intelligendū nō est verbum Euagelistæ. [Ego autem quia veritatem dico,] vera docendo, & vestra facinora veraciter arguendo, [Non creditis mihi,] in quo patet, quod sitis ex patre diabolo, qui in veritate non stetit, & mendacia ex propriis loquitur, cui & consentit.

¶ Explanatio residuæ partis, [Quis ex vobis arguet me de peccator?]
Articulus. x x i i .

Vperius redarguit Christus Iudeorum incredulitatem & vitia, eo quod sibi non crediderint, S neque obediunt voluerint. Nunc ostendit se fide dignum, eo quod culpam non habeat, [Quis ex vobis (è scribe & pharisæi, & sacerdoti) arguet me (veraciter) de peccato?] quoque, magno vel paruo, mortali vel veniali, originali vel personali. Frequenti vtiq; arguerunt Iesum de peccato dicentes, quod sabbatum violaret, & de seipso mendoſum testimonium perhiberet, sed mendaciter id fecerunt. Innuit ergo Saluator vitam suam fuisse proflus irreprehensibilem, s̄que omni peccato carere. Christus enim secundum naturam diuinam essentialiter sanctus est, virtus virtutum, & puritas infinita, tanquam candor lucis æterna, & speculum sine macula maiestatis paternæ. ¶ Porro, secundum naturam afflumptam confirmatus fuit in bono ab incarnationis exordio, non solū propter beatificam anima suā fruitionem in deo, sed multo amplius propter hypostaticam unionem cum verbo, propter quam habuit omnium diuinorum charismatum plenitudinem, gratiamque tam perfectam, quod maior creatura communicari non potest. Vnde secundum vtrāque naturam dici potest sanctus sanctorum, quia & sanctitas eius creata omnium creaturarum sanctitatem simili sumptum excedit: propter quod de ipso legitur apud Esaia, Iniquitatem non fecit, nec inueniens est dolus in ore eius. Decuit autem Christum vt hominem esse sine omni peccato, nō solū propter unionem cum verbo, sed insuper quia salvator, mediator, & adiutor totius generis humani. Si enim & ipse peccatum haberet, non esset idoneus omnes deo reconciliare, & per seipsum immediate ad deum accedere, sed mediatore egeret. Idem quoque decuit propter priuilegium sacerdotij eius. Fuit enim primus & summus sacerdos, cuius hostia & obsequium non fuissent deo perfecte accepta, & ad satisfaciendum idonea, si & ipse subiacuissest peccatos propter quod Apostolus, Talis decebat vt esset nobis p̄t̄fex sanctus, in innocens, impollutus, segregatus a peccatoribus, & excelsior cælis factus. [Si (pro quia) veritatem dico,] euā, gelicā legem præ dicando, & vētra piacula increpando, futura atq; secreta elucidando, [Quare (vos) non creditis mihi?] quali dicat, in hoc irrationaliter facit, cum scriptum sit, Cum videris sentiatū statim euigila ad illum, sicut autem levitatis est statim credere indifferenter, sic duritiae est nō credere dū sufficiens signa veritatis apparēt. Quāuis vero doctrina christi fuerit omnino in solita atq; incōprehensibilis, propter quod nec faciliter recipienda fuit, tamen tanta, tamque evidentissima argumēta

A partierunt, quod ipse esset verus Christus, verus magister & sanctus, puta testimonium Ioannis Bapti- Lucæ. 3° stæ, vaticinia prophetarum, miracula Christi, discipulorumque cius, cōstantia eius pro veritatis defen- Marti- 3° sione, & zelus iustitiae, quod inexcusabiles erant Iudei de sua perfidia, [Qui est ex deo] per prædestinatio- nem eternam, per gratiæ reformationem, per bonitatis diuinæ imitationem, [Verba dei audiunt,] non so- rum auribus corporis, sed etiam mentis, id est, verba diuina libenter audit, memoriter tenet, diligenter adimpler: quemadmodum ait Psalmista, In corde meo abscondi eloquia tua, vt non peccem tibi. Et Psalming, rursus, Bonum mihi lex oris tui super milia auri & argenti. Hinc scriptum est, Ego mansuetus ad audiendum verbum dei. & iterum, Sit omnis homo velox ad audiendum, [Propriera vos non auditis] verba dei auribus interioribus, id est, humiliiter, reuerenter, & affectuose non recipitis verba diuina quæ lo- quor, [Quia ex deo non es] modo præacto. Omnes quidem, imo & omnia sunt ex deo, tanquam ex cau- Ecclesi. 5° sa efficienti, exemplari atque finali, dicente Apostolo, Ex ipso, per ipsum, & in ipso sunt omnia. sed Iacob. 1° non omnes sunt ex deo per spiritualem reformationem, per gratiæ conseruationem, per diuinam ele- Rōma. 8° gitionem. Qui enim sic est ex deo, manet in eo, secundum quod ait Joannes in sua Canonica, Qui natus est ex deo, non peccat, quoniam semen dei manet in eo. ¶ Denique, vñusquisque libenter audit loqui de re quam diligit. Qui ergo diligit deum, & vitam beatam, verba dei libenter audit & affectuose con- 1. Ioan. 3° seruat: & in hoc salus nostra consistit, secundum quod ait Saluator, Beati qui audiunt verbum dei, & Lucae. 13° custodiunt illud. Debemus ergo verba sacra cum magna attentione, intima affectione, humili reueren- Ecclesi. 6° tia legere, audire, profere, tanquam epistolas nobis diuinitus missas. ¶ In his verbis dedit nobis Saluator saluberrimum documentum, maximam consolationem, grandemque penitendi occasionem. Dicēdo enim, qui est ex deo, &c. inter bonos & malos, electos, reprobosque distinxit. Fidelibus quoque & ti- 1. Rom. 8° minoris, qui licet certitudinaliter neficiantur sint digni amore vel odio, contulit magnam spem confi- dendi, quod sint in statu salutis & filij dei, quia experientur se verba dei libenter audire, frequenter re- noluerē & evitare, propter quod probabiliter scire possunt, quod sint in charitate & gratia, secundū quod ait Apostolus, Ipse spiritus testimonium reddit spiritui nostro quod filij dei sumus. ¶ Præterea ex verbis his datur vñicuique nostrum aperta & prompta occasio discutiendi seipsum an ad eum pertinet. Dum enim audimus Christum dixisse, qui ex deo est, verba dei audit, protinus admonetur nos ipsos inuestigare, & solicite indagare, an verba dei audimus amando & obediendo. ¶ Postremo, quām diligenter & indefiniter conservanda sint verba dei, patet ex eo quod Moses scri- Deuter. 6° psit, Erunt verba domini in corde tuo, & narrabis ea filiis tuis, & meditaberis sedens in domo tua, & ambulans in itinere, & dormiens atque consurgens, & ligabis ea quasi signum in manu tua, eruntque & mouebuntur inter oculos tuos, scribēsque ea in volumine, & ostiis domus tuae. ¶ Respondērunt iugur- Iudei. 6° tū, & dixerunt ei, Non bene dicimus nos, quia Samaritanus es tu (id est, hereticus quidam) & dæmonium ha- beris, cuius reuelatione & adiutorio dicens & facis alia ac mira, quæ alij te facere & dicere putant virtute C diuina. ¶ Samaritani erant natione gentiles, sed cōuersatione semiuidæi, quoniam liberos M ovis receperunt, & se circunciderunt. Noverant autem isti Iudei quod Iesus esset natione Iudeus, sed ex contem- pru appellabant eum Samaritanum, id est, in parte legis obseruator, & in parte transgressor: sicque repabant eum hæreticum: velut si nunc aliqui diceremus, Husita es tu. ¶ Secundum Gregorium, Christus non negauit se esse Samaritanum: sed hoc verum est, quantum ad nominis interpretationem: non tamen admisit se esse Samaritanum eo modo quo Iudei sibi id im- posuerunt. Samaritanus quippe interpretatur cūstos. Christus vero est cūstos electorum suorum, de quo Psal. 114° Psalmista testatur, Cūstodiens parvulos dominus. Et Esaia, Cūstos quis de nocte? Dixerunt quoque Esaia. 21° Christum habere dæmonium, non quod esset obsecrus & amēs, sed quod haberet occultum fædus cū Matth. 12° aliquo dæmoni, imo cum summo diabolo, puta Beelzebub, secundum quod alii dixisse leguntur. In Beelzebub principi dæmoniorū eiicit dæmonia. Hoc ergo peruersi dixerunt, quoniam aliter salvare non poterant, quomodo tot mirabilia facere, tñque secreta & futura referare, & tam subtilia ac pro- funda docere, non instructus ab homine posset, nisi quod vel à deo vel à diabolo hæc haberet. Noluerunt autem credere, quod haberet ea à deo propter nimiam displicētiam atque inuidiam quam conce- perunt in eum, ideo omnia talia deputabant diabolo, quæ admodum magi & arrepiij atque phytōnes mira aliqua & occulta operantur ac pandunt. Sed in hoc elucescit Iudeorum intoleranda peruersitas. D Nam multa miracula Christi omnem naturalem poteftatem transcenderunt, & tota doctrina & con- uersatio eius repugnabant diabolo: propter quod subditur, [Respondit Iesus, Ego dæmonium non habeo] co- operatorem & familiarem. Omnia tamen dæmonia mihi subiecta sunt. [Sed honorifico patrem meum], id est, verbo & opere, in omnibus exhibeo honorem, cultum & obediētiam deo patri, secundū quod ho- mo sum ex quo patet sanctitas vita mea, & quod cum dæmonibus non concordo, sed eorum cultum destruo, idolatriam reprobo, vitia damno, hominesque ad deum conuento, vt eum in omnibus tota corde diligent ac honorent. [Et vos in honore meo,] id est, contemptis, & falsa mihi impostis, ope- ra dei ascribentes diabolo, & in hoc peccauerunt in spiritum sanctum. ¶ Ecce quām patienter & man- suete filii dei tanta accepta iniuria respondebat, quia (vt Petrus testatur) cum malèdiceretur, non ma- ledicebat. Discamus & nos eius exemplo non reddere malum pro malo, nō vinci à proprio animo, nō 1. Petri. 2° passionari. Hoc facit facile, qui non querit propriam laudem, gloriāque mūdanam, qui priuatum ex 1. Petri. 3° tinxi amorem, & gaudet aduersis. Nempe vt ait S. Hieronim, qui non querit gloriam, non sentit contu- melia. Magnum est de nullo gaudere, nisi per quod promouemur apud deum de nullo quoq; dolere, nisi per quod à deo abducimur. Et ne Iudei dicent Christo, inaniter te excusas, adiecit, [Ego non qua- ro gloriam meā] simile est quod supra ait, Claritatē ab hominibus nō accipio. qđ quomodo verū sit, il- 1. Ioan. 5° lic diligenter tractatū est. certum est enim, quod Christus iubet se adorari, honorari, suisq; verbis in o- P iii

minibus obediri, trium enim personarum una est gloria. Verum Christus, secundum quod homo, non est quia sicut gloriam secularem, mundanum honorem, vel aliquam vanitatem, sicut opinabantur Iudei. Incomparabiliter igitur minus spectat ad nos vilissimos peccatores querere gloriam propriam, velle dominari, praesertim glorificari; unde ex animo dicamus cum Apostolo, Soli deo honor & gloria. [Et qui Iohannis. 5. querat & iudicet, id est, deus pater vel trinitas requiret a vobis quod non glorificasti me tanquam verum filium dei, et de hoc iudicabit vos iudicio condemnationis. Pater enim requirit & vult filium suum glorificari ab omnibus. Idcirco qui non honorificat filium, non honorifica patrem. Vnde in Daniel. 7. Iohannis. 5. scriptum est, quod antiquus dierum, videlicet pater aeternus dedit epoptestatem, honorem, & regnum. Superior dixit Saluator, Pater non iudicat quenquam, quomodo ergo nunc ait de patre, est qui querat & iudicet? Respondendum quod in iudicio duo considerantur, videlicet ipsa discretio boni a malo, & prolatio sententiae. Quantum ad primum iudicat pater seu trinitas tantum per autoritatem: quantu[m] ad secundum iudicat Christus secundum naturam assumptam, vt dictum est plenus supra. [Amen amen (id est, vere vere) deo vobis.] Ingeminat amen, ad ampliorem certitudinem, [si quis sermonem meum seruauerit] per fidem & charitatem, id est, verbis meis fideliter obedierit. [Mortem non videbit in eternum,] id est, nunquam experietur seu sentiet mortem spiritualem, quia nec in praesenti priuabitur vita gratiae, nec in futuro vita gloria, & nec preuenientia tenus nec preuenientia damni in inferno habebit. Iusti enim in perpetuum viuent, ut Sapiens ait. Vide in scripturis ad omnes sensus refertur, & ad sensitivam atque intellectuam notitiam. Vnde nunc sumitur pro gustare vel experiri seu pati, sic quoque accipitur in Psalmo, quod dicitur, Non debitis sanctum tuum videre corruptionem. (vt habetur in Lucae. 8. Luca) Semen est verbum dei. Quemadmodum ergo in corporalibus rebus, qui semen custodit in terra, pertinet ad fructum feminis huius, qui est vita aeterna propter quod Salomon admonet, Serua mada ta & legem quasi pupillam oculi tui, ligam eam in digitis tuis, & in tabulis cordis tui scribe eam. [Dixerunt ergo ei Iudei] carnales, praedicta verba de morte naturali ac corporali intelligentes. [Nunc cognoscimus, quia demonium habes,] id est, tam insensate, tamque manifeste mendaciter loqueris, quod qui paulo ante opinabam te demonium habere, illorumque infestigata stultissime loqui, nunc certi sumus de hoc. Et hoc probant, [Abraham mortuus est,] morte corporali, cum esset centum septuaginta quinque annorum, sepelienturque eum Isaac & Ismael filii eius, vt in Genesi dicitur, [Et propheta] mortui sunt, quasi dicant, tam sanctus patriarcha, beatissimus que prophetae, qui sermone de implevunt, mortui sunt, id est, sanctior, [Et pater nostro Abraham] qui amicus dei vocatus est, sicut per Esaiam dominus loquitur, Semen Abraham amici mei, quasi dicant, nequaquam. Loquitur ergo de spirituali magnitudine, quae praesertim in sapientia & virtute consistit. Vnde in spiritualibus idem est esse maiorem & meliorem: deus, in quo nulla est quantitas, maior est omnibus rebus in infinitum. Mira cæcitas Iudeorum. Experimentaliter enim constabat, quod Jesus in gratia prophetæ, in altitudine sapientie, in efficacia miraculorum, in conuersatione spiritualium operum excelsit Abraham patriarcham, sed omnia ista ascripserunt diabolo, cum tamen nec diabolo constent future pure contingentia, cordiumque secreta, sed soli deo, quae Christus vertit prædictum ac referavit. Vnde per Esaiam dominus ait, Quae veritate sunt annunciate, & scientiam quia dixi vobis. [Et propheta mortui sunt,] id est, quomodo tu qui inferior es Abraham & prophetis defunctis, citio que morituras, alii immortalitate promittere audes? [Quem te ipsum facis?] id est, qualem vel quantum affirmas & reputas te, quem videmus esse hominem mortalem similem nobis? quasi dicat, Multum inaniter magnificas te ipsum. [Respondit Iesus] excusando se de tanto facinore, Si ego glorifico, id est, gloriosum seu magnum dico [Me ipsum] inordinate atque carnaliter, non sub ordine, sapientia dico, secundum quod mihi imponitis, [Gloria mea] i. dignitas quam mihi scribo, [Nihil est,] id est, nullius reputationis, vana & falsa. Christus vixit dicendo, Ego sum lux mundi, & multa similia, glorificauit se, sed non inordinate, prout Iudei ei impoferunt, idcirco respodet ad intentionem ipsorum. [Et pater meus (caelitus) qui glorificat,] id est, gloriosum est edidit [Me,] dicendo. Hic est filius meus dilectus, & per opera miraculosa, prophetarum quoque eloquia. Denique, pater glorificauit, id est, beatum fecit Christus secundum naturam assumptam, conferendo anima eius beatificam fruitiōnē. Nec mirū si filius afferat se glorificari a patre, cum infra filius dicat ad patrem, Ego te glorificauit super terram. Et in libro Regum deus loquitur eis, Qui glorificauerit me, clarificabo eum. [Quem (id est, de quo pater meo) vos dicitis quia deus noster est,] per creationem & per dilectionem, & honorationem nostrā ad eum. Quamvis enim Iudei trinitatis mysterium ignorantes, non dixerint deum patrem esse deum ipsorum, loquendū de patre secundum quod pater, tamen id quod est pater, videlicet deum absolute acceptum, dixerunt esse deum suum. [Et non cognovistis eum,] quoniam patrem non cognoverunt secundum proprietatem relatiām, & propriam patris rationem: nec deum cognoverunt cognitione formata, sed informi, non enim obedierunt eius preceptis, ideo factis eum negabant. Quemadmodum de impiis dicit Apostolus, Cōfidentur se nosse deum, factis autem negant, cum sint abominati & reprobi. Vnde Iohannes in sua epistola, In hoc scimus, quoniam cognovimus deum, si mandata eius obseruamus. De tali forma notitia dicit Apostolus, Si quis ignorat, ignorabitur. Porro, de cognitione informi ait, Cum cognovissent deum, non sicut deum glorificauerunt aut gratias egerunt, sed euauerunt in cogitationibus suis. [Ego autem non cum] secundum ytranque meam naturam, quia vt deus cognosco eum

A per comprehensionem perfecta me, & vt homo cognosco eum notitia beatæ fruitionis per speciem. Tali nempe notitia nouit anima Christi deum patrem seu trinitatem indefinenter in somno & vigilia: quia per somnum, aliasque corporales occupationes, actiones, & passiones, non impediebatur anima Christi ab interiori cognitione ac dilectione dei, sed iugiter erat in actu. [Et sermonem eius seruo] memoriter & obedienter, secundum naturam humanam. Non enim negligenter vel obliuio locum habebat in Christo. [Et si dixeris, quia non scio eum,] id est, quod patrem non cognosco, quod impossibile est me dicere, sicut impossibile est me mentiri, [Ego similis vobis mendax,] qui multi mendacis singitis contra me: [sed scio eum, & sermonem eius seruo], vt dictum est. Paulo ante dixerunt Iudei, Nunquid tu maior es patre nostro Abraham? ad hoc Christus modò respondet, [Abraham pater vester] secundum carnalem propagationem, non secundum fidem atque virtutum parilitatem. [Exultauit] id est, spiritualiter letabatur, [Vt videret,] id est, de hoc quod visurus erat. [Diem meum,] id est, tempus aduentus mei seu incarnationis. Facta enim sibi promissio, quod Christum in spiritu cerneret, eiisque mysteria nosceret, cor dialiter exultauit. [Vt dicit, per spiritum prophetia cognovit] diem aduentus mei, vel me tunc venturum. Cognovit enim filium dei in fine seculorum incarnandum, cum dictum est ei. In nomine tuo benedictus omnes gentes. Nec dubium quin ipse, aliisque prophetæ & patriarchæ, multa nouerunt per revelationem diuinam de Christo, eiisque aduentu atque mysteriis, quæ non sunt descripta. An tamen Abraham non habuit determinate tempus aduentus Christi? vt Daniel qui determinauit hebdonadas dominicas passionis certum non habeo. Potest quoque intelligi de die æternitatis Christi, quæ dies ali- Daniel. 9. ud non est nisi ipsa æternitas, seu deus eternus. Huius diei beatissimam visionem in claritate patriæ ele- Hebrei. 1. Et hoc deus promisit Abraham, Ego (inquietus) protector tuus & merces tua magna nimis. Hanc diem Gene. 14. vidi Abraham in via per fidem, tendebat ad eum per spem, exultauit in eius præstolatione per charitatem. Hinc quoque dicit Apostolus, Expectabat Abraham fundamenta ciuitatem, cuius artifices & conditor deus. [Sed his obuiare videtur, quod Christus alibi ait discipulis suis, Multi prophe- Matth. 13. ta & iusti cupierunt videre quæ vos videtis, & non viderunt. Hoc enim apparet tam benedictum de Abraham, sicut de aliis prophetis ac iustis. Et respondendum, quod Christus loquitur ibi de visione intellectuali coniuncta visioni exteriori, quemadmodum plenus demonstrauit super Matthæum. Sic autem Abraham non vidit diem & opera Christi, seu Christum in carne, nec alij prophetæ ante Christi incarnationem defuncti. [Dixerunt ergo Iudei ad eum, Quinquaginta annos nondum habes, & Abraham vidisti.] Christus dixit quod Abraham vidit diem suum, & ipsi sic repetunt, Abraham vidisti? quia quatione verificaretur vnum, verificaretur & reliquum: quasi dicunt, Si Abraham vidit diem suum, ergo contemporanei extitisti; & vos inuenisti conspexitis, quod patet falsum, cum nondum sortitus sis annos quinquaginta. Potius autem dixerunt, Abraham vidisti, quam Abraham vidit te, quasi magnum effet Iesu vidisse Abraham patriarcham; & non econtra, reputantes Abraham multo maiorem Iesu. C ¶ Quæritur cur nominauerunt annos quinquaginta, cum Iesus multo iunior esset: Aliqui dicunt, quod a calu, quia sic occurrebat eis. Alij dicunt, quod propter reverentiam iubilei, qui fuit quinquagesimus annus, quasi dicant, necdum attigisti vnum iubileum, & Abraham vidisti, qui pene per duo milia anno rum dormiuit cum patribus suis. Quidam dicunt, quod Christus propter ieiunia & labores, & propter niimatim maturitatē videbatur multo senior, quam fuit. Vnde ait in Psalmo, Genua mea infirma fuit a ieiunio, & caro mea immutata est propter oleum. Ego opinor, quod ideo tantum extrémum annorum expresserunt, vt insinuerint, quam plane ac facile possent falsificare verbum Christi, quia si dicant, Dato, quod haberes multo plures annos quam habes, nihilominus falsum esset, quod dixisti Abraham te vidisse. ¶ Errauerunt autem isti obtenebrati Iudei dupliciter. Primo, quod verbum Christi de corporali visione intellexerunt. Secundo, quod solum in Christo humanam nativitatem pensabant, putantes, quod nequaquam fuisse prior sua matre. Huius secundi falsum est reprobatur Christus; [Dixit eis Iesus, Amen, amen dico vobis,] Miti humilisque magister semper patienter cum tranquillitate respondet, non commotus illorum iniurias. Hoc enim præcipue pertinet ad prædicatorem sive doctorem verbi dei, quia vt Salomon loquitur, Doctrina viri per patientiam noscit. Et, Non contristabitur iustum quicquid ei acciderit. Propter ea apud Gregorium, Tanto convincitur quisque minus doctus, quanto minus patiens: [Antequam Abraham fieret] id est, crearetur, turbarit, quod ad animam, vel generaretur quantum ad totum compositum. [Ego sum] in natura diuinitatis æternaliter, invariabiliterque subsisto. ¶ Porro dicendo, ego sum, ostendit suam æternitatem, quæ nec præteritum habet, neque futurum: sed omne tempus ambit, includit, excedit. Ipse est qui olim locutus est Mosi, Ego sum qui sum. Vnde ad Hebreos legitur, Iesus heri & hodie, ipse & in secula. Ipse namque est sapientia quæ in Ecclesiastico protostatur, Ego ex ore altissimi prædiui, primo genitus ante omnem creaturam. [Tulcunt ergo lapides ut facerent in eum] obruerunt eum lapidibus tanquam blasphemum. Lex quippe præcepit blasphemos lapidari. [Iesus autem abscondit se,] non retro tracierat seu columnam, sed abscondit se, id est diuina potestate præbuit se inuisibilē Iudeis: nō discipulis suis, quia secuti sunt eum. Potest autem abscondit ista dupliciter intelligi. Primo, quod percussit eos cœcitate quæ dicitur auris, quia aliquid non videtur, cum tam alia videantur: vel si videtur, non tamen cognogetur: quia percussi fuerunt Sodomites, & Syri ad instiatim Helis, vt legitur in Genesi, & in libris Regum. Secundo, quod Iesus diuina virtute fecit, ne color corporis sui immutaret visum Iudeorum: nō hoc potuit virtute animæ suæ quæ habuit perfectū do- 2. Reg. 6. miniū supra propriū corpus. Nani & animæ beatorū corporibus glorificati vñta facerē possunt pro pria corpora visibilia vñ, & inuisibilia alteri corpora enim huiusmodi sunt in plenissima obedientia animarū deo frumentū. [Et exiit de templo] Hierusalē. Exiit autem per ergo per medium illorum, quem admodum transit per medium ciuium suorum eum præcipitare volentium, vt Lucas recitat. Noluit

Lucas. 4. enim adhuc occidi, quoniam nondum venit hora qua propria passio praedita, prefixit, elegit per E

Ioan. 2. quod dedit exemplum fidelibus, quod sepe possunt se persecutoribus suis occulare, quod videlicet fides aliorum non periclitatur, nec grande scandalum oritur pusillorum, nec iustitia ipsa extinguitur.

[Explanatio cap. ix.] [Et præteriens Iesus vidit hominem cœcum a nativitate.]

Articulus XXIIII.

Via in su periori capitulo multa incomprehensibilia ac diuina Christus de scipso afferuit, que Iudei non intelligentes voluerunt cum quasi blasphemum lapidare, idcirco non inconvenienter recitat miraculi omnino diuinum, quod naturali virtute effici nequit, quatenus per hoc confirmetur supernaturalis doctrina iam praedicta. Præmissæ enim correspondere & proportionari debent conclusioni, propterea supernaturalis veritas fidei per supernaturalia argumenta, hoc est, per opera miraculosa ostenditur. [Et præteriens Iesus] hoc est, locum circa templum pertransiens, [vidit] diligenter intuitu oculi corporalis, pio quoque respectu diuine miserationis, [Hominem cœcum a nativitate] nomine Cedonium, qui postea cum Maria Magdalena, Martha, Maximino, & Lazaro, à Iudea expulsus est, sicut habetur in legenda Maria Magdalena. Cœdus autem à nativitate non potest de coloribus iudicare: quia orbatus à natuitate aliquo sensu, carèt notitia sensibilium illius sensu, ex quo concludit Aristoteles quod nostra notitia intellexiva non est concreta, sed à sensu originata, atque ex prævia cognitione sensuca causa.

¶ Mystice, quando Iudei increduli Christum repulerunt, eius discipulos atque apostolos à suis finibus expellendo, conuerlus est Iesus, & oculo pietatis apexit populum gentilem penitus cœcum, & in te nebris natum ac enutritum, cùmque per apostolorum prædicationem & gratia infusionem edocuit: propter quod Paulus & Barnabas dicunt Iudeis, Vobis oportebat primum locum verbū de, sed quoniam repulisti illud, ecce conuertimur ad Gentes, sic enim præcepit nobis dominus. In Esaïa quoque dominus ad Christum ait, Dedi te in lucē gentiū, vt aperires oculos cœcorum, [Et interrogauerunt eum discipuli sui.] Ex quo videbunt Iesum diligenter intueri hunc cœcum, quasi aliquid circa eum esset acturus, sciscitati sunt magistrum discipuli, [Rabbi, quis peccauit, hic (cœcus) an parentes eius? vi.] hoc est, appter quod peccatum [Cœcus nascetur]. Discipuli iti preßupponerant quod pena non infligitur rationali creaturæ nisi propter culpam, cum pena sit præmium culpae, & hoc aliquo modo verum est, quia nisi originale peccatum præcessisset, sequentes penas hominibus infligere non essent: non tamen omnis pena propter originale peccatum inducitur, quasi in vindictam illius, nec propter actuale peccatum patientis, sed & propter alias causas, vt iam dicetur. ¶ Videbunt autem discipuli interrogasse, ac si putassent hominem antequam nascetur peccasse, quemadmodum Platonici & Origenes dixerunt animas hominum simul creatas à principio mundi in celo, illisque peccasse, & ob id corporibus quasi carcerebus al ligatis in vltionem peccatorum vitæ alterius seculi. Sed hoc discipuli non putabant, neque à Christo hoc dicerunt, sed cum essent rudes & simplices, simpliciter querierunt. ¶ Porro tamen eorum inquisitio colorari do pliceret. Primo, vt intelligantur quæsse de peccato originali ipsius cœci. Secundò, vt intelligantur interrogasse de peccato eius futuro, videlicet, an deus vnuersa præfoscens, fecerit eum et cum propter iniurias eius futuras. Est namque quorundam opinio, quod deus interdum dat præmium ante meritum futurum. ¶ Considerandum vero, quod punitio consistit in subtractione alicuius boni, & infiſione mali. Bonum autem est duplex, & malum similiter. Est enim bonū spirituale ad animam pertinet, scilicet gratia, virtus & dona spiritus sancti. Aliud est bonum corpore, vt sanitas, diuitiae. Vnus ergo non punitur propter peccatum alterius in priuatione spiritualium bonorum, & infiſione oppositorum malorum, sed in priuatione corporalium bonorum: cuius ratio est, quoniam unus punitur propter peccatum alterius, in quantum est aliquid eius, ita quod pena eius redundant in illum propter quem punitur. Sicut punitur populus propter regem, & filius propter parentes. Quemadmodum in libris Regum & in Paralipomenon legitur populus Iudeorum percussus, propter numerationem factam seu fieri iussam à David. Vnus autem non est aliquid alterius, quantum ad animam, quoniam anima simplex est, & immediate à deo creatur atque infunditur. Vnde per Ezechielem dominus loquitur, Omnes animæ meæ sunt, sicut anima filij, sic anima patris. Sed quantum ad corpus filius est aliquid parentum, tanquam de eorum femine natus, & populus est aliquid principis. Ideo propter peccatum unius, alter quandoque punitur, vel in corpore per infirmitatem, vel in membris per monstruositatem. Quandoque enim nascuntur filii monstruosí propter peccata parentum, qui in filiis talibus affliguntur ac puniuntur, vel in exterioribus bonis, vel in subditis. ¶ Per hanc distinctionem concordant scriptura, quæ prima facie videntur contraria; illæ enim quæ afferunt filios puniri propter parentes, intelligende sunt de priuatione in corporalibus bonis, quæ subtrahuntur, & corporalibus malis quæ infliguntur: vt cum Moyses ait in Exodo, Dominator domine, qui reddis iniuriam patrum filiis, ac nepotib[us] in tertiam & quartam generationem. Et apud Hieremiam, Domine deus qui facis misericordiam in milibus, & reddis iniuriam patrum in sinum filiorum post eos. ¶ Porro authoritates Hierei, 32. quæ dicunt oppositum, intelliguntur de priuatione in spiritualibus bonis. Talis enim punitio non ordinaretur ad bonum puniti, vt per Ezechielem inducitur, Filius non portabit iniuriam patris, & pater non portabit iniuriam filii. Hinc apud eundem dominum increpat filios Israël, dicens, Patres commederunt vnam acerbam, & dentes filiorum obstupuerunt. [Respondit Iesus, Neque hic peccauit, neque parentes eius,] peccato de quo vos inquiritis, i.e. tale crimen non commiserunt, propter quod iste natus est cœucus. Non ergo vult Christus dicere, q[uod] nullatenus peccauerunt, quoniam Salomon testante, Non

A est homo super terram qui faciat bonum, & non peccet. Et Iacobus, In multis (inquit) offendimus omnes. sed intentioni discipulorum respondit, qui de certo peccato interrogauerunt, [sed ut manifestetur opera dei in illo,] id est video natus est cœucus, vt miraculosa opera à me in eo fiat, ad manifestationem diuinæ potentie, atque ad gloriam creatoris. Ponit autem Salvator plurale pro singulari, quia per opera dei designat supernaturem illuminationem cœci istius. Vel potest pluraliter accipi, intelligendo per opera omnia quæ ad illuminationem huius cœti concurrebant, videlicet litionem oculorum eius ex sputo, &c. ¶ Denique secundum doctores, sex modis flagellar dominus hominem. Primo, propter meritorum augmentum, & ad virtutis probationem seu manifestationem, quemadmodum Iob & Tobiam, secundum quod Iob ait, Probauit me dominus quasi aurum, quod per ignem transi. Iob. 2. Et Tobias dicit, Quia acceptus eras deo, necesse fuit ut tentatio probaret te. Secundò, propter virtutem Tobiae, 2. spiritualiumq[ue] bonorum custodiam, ne propter superbiam amittantur, vt Paulus qui proficitur, Ne Iob. 32. magnitudo revelationum extollat me, datum est mihi angelus satana. Tertiò, ut virtus diuina manifestetur ad gloriam creatoris, vt hunc cœcum & Lazarum, qui ideo obiit, vt à Christo ad gloriam dei su. 3. Cor. 12. se feratur, sicut infra Salvator testatur, Infirmitas hæc non est ad mortem, sed pro gloria dei, vt clarificatur Ioann. 11. ceteri filii hominis per eam. Quartò, propter peccata: vt per pecnam inflatae purgantur, expientur, Ioann. 14. seu dimittantur, vt paralyticum, de quo dictum est quinto cap. & Mariam sororem Mosi, filios quoq[ue] Num. 12. Israël in deserto, vt aliqui dicunt. Quintò, propter nimia sceleræ, vt futura arque æterna pena in præ-1. Mach. 9. senti quodammodo inchoetur, vt Antiochum, & Herodem, Sodomitas, Daniel, & Abiron, & Chorazim. Sextò, propter diuini consilij dispositionem, ad satisfaciendum pro aliis, sicut Christum, iuxta illud Gene. 19. Esaïa, Propter scelus populi mei percusi eum. [Me oportet] non aliqua coactione, sed magna utilitate Num. 16. atque immobili complacenti, & propter invariabiliter dispositionem ordinationis diuinæ, à qua de- Esaïa. 53. viare nō possum, [Operari opera eius qui me misit,] hoc est, opera dei patris, quæ per me fieri decrevit, quæ ordinantur vñl pertinent ad humani generis liberationem, videlicet signa per quæ homines sciunt me esse filium dei, & cōuertuntur ad me, cetera quoque opera sancta & virtuosa, quæ pro nostra salute Christus fecit docendo, orando, discurrendo. Opera autem miraculosa sunt opera patris vel trinitatis, tanquā principali actoris, de quo cantatur, Benedictus dominus deus Israël, qui facit mirabilia solus. & sunt opera Christi hominis, tanquam instrumentaliter exequitatis. Vnde infra ait, Pater in me manes, ipse facit opera, [Donec dies est,] hoc est, quandiu in mundo visibiliter maneo, cum hominibus cōuer- Psalm. 71. fando. Quemadmodum enim sol materialis sua præsentia causat diem, & sua absenta noctem: sic Christus præsentia liter existēdo in mundo in humanitate afflumpa, tanquā foli intelligentiæ solum iultitie facit diem specialis gratia spiritualiæ, de quo die loquitur Esaïa, In die illa erit germen domini in gloriæ & magnificientia. Et Zacharias, In die illa applicabuntur gentes multæ ad dominum, dies iste preferat. Zacha. 2. Consilium confitit in cordibus diuini lumine illustratis: durauitque à Christi nativitate visque ad eius aſcenſionem. ¶ Verū, quoniam Christus etiam post ascensionem operabatur opus nostræ salutis mittendo. Act. 2. C paracletum, & per apostolos faciendo miracula, imo per eos carerōque discipulos atque vicarios suos, multos illuminando, & conuertere, quod & nūc agit, & vñq[ue] ad seculi finem facturus est: ideo potest hoc modo exponi, Me oportet operari opera eius qui me misit, hoc est miseris subuenire, peccatores conuertere, infirma sanare, debilita confortare, electos custodiare, donec dies est, hoc est, durante tempore re gratiæ seu vita præsente sub euangelica lege: de quo tēpore per Esaïam dominus afferit, Tempore accepto audiui te, & in die salutis adiunxi te. Et Apostolus, Ecce nunc tempus acceptable, ecce nunc dies salutis, [Venit], incelsabiliter appropinquat, [Nox], i.e. finis vitæ præsentis, vel hora iudicii, [Quando nemo potest operari], i.e. meritorie agere, quoniam via finita est status. Cum ergo hæc vita sit via, & cursus ad aliam vitam, nemo potest post hæc vitam mereri vel pénitentie. In hora quoque iudicii erit tempus Eccle. 9. præmiorum, non meritorū. ¶ Non ergo inducta pénitentia tempora negligamus, non diem aliquem infructuose perdamus; sed iuxta Salomonis doctrinam, quodcumque potest manus nostra in stante oremur, quoniam citè erit terminus vita istius. [Quando in mundo sum], i.e. inter homines corporaliter viu & ambulo, [Lux sum mundi] id est, hominum corda illustrando, verbo prædicationis, exemplo cōuer- Matth. 29. sationis, signis diuinæ virtutis. ¶ Sed nōnne Salvator semper in mundo est, vel post ascensionem defit. Iohann. 16. esse lux hominum? Non vtique, quoniam ipse ait apud Matthæum, Ecce ego vobis sum omnibus diebus, vtique ad consummationem seculi. Est autem Christus in hoc mundo inferiori, & cum fidelibus per maiestatem deitatis, per sacramentum proprii corporis & sanguinis, atque per spiritualem inhabitationem, qua mentes deuotas per charitatē, & cetera gratia dona inhabitat. Denique post ascensionem magis illuminauit mundum quam ante, tam apostolos, quam alios per apostolos. Dixit enim apostolus ante passionem, Expedite vobis vt ego vadam. Si enim non abiiero, paracletus non veniet ad vos. Si autem abiiero, mittam eum ad vos. Ante ascensionem quæque non illuminauit nisi Iudeos, & aliquas gentes illis vicinas, post ascensionem vero viuimus mundū. Nihilominus quandiu fuit in mundo pre tacto, fui lux mundi specialiter, vt pote per seipsum immediate homines illustrando. [Hec cum dixisse Iesu, expuit in terram, & fecit lutum ex sputo (& terra seu pulvere) & linuit lutum super oculos eius], i.e. super organum clausum huius cœci. ¶ Et dixit ei, Vade hanc oculos, in natatoria, i.e. piscina vel aqua, [Syloe, quod non men Hebrei 14. interpretatur myrus]. Syloe fons fuit oriens in pede montis Sion, descendensque in valle Iohaphat, cuius aqua in quadam stagno recepta atque collecta, non longe à monte Sion vocata est natatoria Syloe, id est, piscina ex fonte illo collecta. ¶ Quarēndū est diligenter, cur Christus sapientia patris, nihil sine legitima causa efficiens, qui potuit solo nutri, solo verbo, solo imperio cœo huic viuī praestare, ita non fecit: sed iuxta ordinem explicatū, expuendo fecit lutum, quo vnxit oculos cœci, quæ misit ad aquas Syloe ad lauandū. Et respondendū, quod non sine grandi mysterio, non sine myifica

- ratione id contigit, nempe per exteriora ista quæ fecit, insinuavit quo modo & ordine exterior oculis illustratur. Expulso ergo in terram figurauit effusionem diuinæ sapientie super corda humana. Quoniam per saluam, qua gustus cibos iudicat, & lingua verba pronunciat, sapientia designatur, quæ præstat in rebus diuinis saporem, & linguam erudit ad loquendum quæ dei sunt cum discrecio-
ne rectissima, prout docet Apostolus, Sermo vester semper in gratia fale sit conditus. Lutum vero est
cor humanum, quoniam sensus & cogitatio hominis proni sunt in malum, & ad terrena iugiter incli-
natur, nisi cor ipsum diuina gratia perfundatur ac eleuetur. Propter quod mentes peccatorum dic-
turi carnales, non per essentiam, sed inclinationem & hæficationem. Præterea per linitionem luti istius
Psalm. 83. super oculos eæc, designatur vñctio spiritualis, qua verbum incarnatum, vel homo quicunque diuina
sapientia illustratus, docer intellexit fratris sui proximi sui, applicando radium sapientie dei ad cer-
tati personam: quo facto, iuberetur homo ire, id est, à virtutis ad virtutes migrare, atque de virtute in virtu-
tem procedere, ne infusam sapientiam perdat: & lauare oculos suos in natatoria Syloe. i.e. cor suum ab
Col. 4. omni vitorum caligine, atque ignorantiae cæxitate in fonte sapientie, scilicet Christo purgare, quatenus sciat se sine virtute & gratia Christi, & sine dominice passionis merito nil posse: secundum quod
Gen. 8. infra testatur, Sine me nihil potestis facere. Christus enim cum sit sapientia incarnata missa in mundu, recte per natatorium Syloe (quæ interpretatur missus) exprimitur. ¶ Potest quoque per natatorium hæc
Ioann. 15. fons lachrymarum ex vera compunctione vel patriæ desiderio emanantium designari, in quibus anima ab omni macula purificatur: vel certe baptismus, quantum ad catechumenos bene instruëtos arc-
Chrysost. contritos. ¶ Ad insinuandum ergo quod ista ad interioris oculi perfectam illustrationem requiratur,
Gene. 1. fecit Christus quæ dicta sunt. Alii dicunt (vt Chrysostomus) quod fecit lutum, ad ostendendum, quod
ipsum sit, qui in exordio mundi operatus est hominum de limo terra. Saluum quoq; emisit, ad declarâ-
dum quod virtus curativa esset à diuinitate, que est caput Christi hominis, tanquam à principali prin-
cipio, & ab eius humanitate, quasi ab instrumento. Salua quippe fuit à capite, & caput Christi deus,
Ephes. 5. secundum Apostolum, Christus quoque secundum naturam assumptam caput est omnium electorū, siue per expunctionem saliuæ descendenter à capite signatur, quod potestas sanatrix esset à diuinitate
& Christi humanitate, sicut ostensum est. Oculos quoque eæc linitur, ostendens se humanoru corporum formatorem & reformatorem, qui reformabit corpus hamilitatis nostræ, configurabit corpori claritatem suæ. Iusit autem cæcum sic luto linitum ire ad natatorium Syloe, vt obediendo aliquid mereretur, eiusque fides & obedientia notificaretur, & ipsum miraculum amplius diuulgaretur. { Abiit er-
go, Jacobus natus, [Et] luit oculos suos in natatoria Syloe, lутum ab sterendo ab oculis, in quo cõm-
datur fides, ac obedientia eius, [Et] venit videns, Nam obediendo Christo in ipsa piscina visum recepit: quo significatur, quod qui deo obedit, copiosius illustrari meretur. [Itaque vicini (cæci) simus] & qui vi-
derant cum prius antequa visum recepit, [Quia mendicus erat]. i.e. ideo eum frequenter inspexerant, qm mo-
re debilius sedit in publico, eleemosynâ prætergredientibus postulando. [Dicebat, Nonne hic est qui
fidebat] in loco pauperum, [Et] mendicabat? quai dicant, Vtique ex longe enim experimentaliter no-
titia certi erant de hoc. [Alij diceant, quia hic est] iusti consenserunt iudicio vicinorum. [Alij autem (di-
cebant) nequam (id est, non est sic) sed similis est eius.] Hoc dixerunt dupli ratione. Primo, quoniam pos-
sibilius reputabant, duos esse in omni dispositione corporali simillimos, ita vt discerni nō possent, quæ
cæcum à nativitate visum recepisse. Secundo, quia & cæcus iste in vultu aliqualiter fuit mutatus pro-
pter oculorū apertione, oculisque vicina alterationem & relaxationem. [Illi vero,] quia teipsum opti-
me nouit, quantu ad identitatem personæ [Dicebat, quia ego sum. (voluit enim suum curatore magnificare aique
honore) dicebant ergo ei, Quomodo ergo aperti sunt tibi oculi? Respondit, ille homo qui dicitur Iesus.] Nōdum agnouit hic cæcus Christi diuinitatem, sed humanitatè, enīque nomen ex aliorum relatu didicerat. [Lo-
tu sefit,] nō dicit, quomodo, utpote ex sputo & terra, quia forte nō sciuit hoc, quia nec vidit illud, [Et] un-
ix oculos meos (videlicet pellæ extrinsecus) & dixit mihi, vade ad natatorium Syloe, & lava oculos, & abi, & laui,
& video] poftquā illi obediēto, oculos aquis riquai. [Dixerunt ei, Vbi est illus?] Hoc forte quærebāt, vt tra-
derent Iesum phariseis & scribis, eo quod sabbato hæc egisset. [Ait, nescio.] Iesus nanque recessit à lo-
co illo, antequam cæcus illustratus reuersus fuit, nec audiuit quo abiferet, nec sciuit quod Iesus per di-
uinitatem immensitudinem esset vbique. [Adducunt eum ad phariseos qui cæcus fuerat,] vt ipsi tanquam maiores ac religiosiores iudicaret de opere isto, remq; diligenter examinarent. Vel vt Iesum de violatio-
ne sabbati corà phariseis accusarent. Vel vt placent phariseis ad quibus nouerunt Iesum odiri. [Erat
autem sabbatum (videlicet sepius dies festina) quando lutum fecit Iesus, & aperuit oculos eius.] Hoc inserit Eu-
angelista, vt pandat causam adductionis cæci ad phariseos, & dissensionis phariseorū adiunxit. [Ite-
rum ergo interrogabat eum pharisei, quomodo vidisset,] vt posset aliquam calumniâdi occasionem ex verbis
caci illuminati elicer. [Illi autem dixit eis, lutum posuit mihi super oculos, & laui oculos,] in præfata piscina,
Lucæ. 6. [Et] video. Dicebat ergo ex phariseis quidam] induratus & excæcati, festucam in aliis, non trahem in seipsis
pensantes, atque ex beneficio dei peiores effecti. [Non est hic homo à deo] per vite bonitatem, hoc est se-
cundum dei beniplacitum nō operatur, neque à deo missus est, nec eius adiutorio, sed dæmonis agit sub-
sidio. [Qui sabbatum non custodiit.] M' entiti sunt, dicendo quod Christus sabbatum violauit, faciendo quæ
dicta sunt. Quoniam opera exteriora ad diuinam maiestatis honorem & declarationem directe pertinentia,
Matth. 12. licita erant in sabbato, utpote occidere & excoriare pecora immolanda, templi ornare, atque similia.
Marci. 2. Factura autem luti, & vñctio oculorū prædicta, ordinabantur directe ad gloriam dei, eiūsq; omnipotenti sublimitatē declarandā, itēmque ad glorificationē filii sui, vt Christus esse sciretur. ¶ Præterea,
Psal. 83. Christus cum esset dominus sabbati, & legislator, non tenebatur ad literalē sabbati obseruationē. De
Ioann. 5. hoc dicta sunt plura quinto capitulo. [Alij dicebant] qui magis veritati propinquabāt, minùsque Chri-

Asto inuidebat, [Quomodo potest homo peccator] legis transgressor, & sabbati violator [Hæc signa facere?] que
facit iste, lanaando paralyticum, natumque cæci. Isti videntur melius intellexisse præceptū de sabbati
custoditione, quæ illi, quia non reputabant Iesum peccatorem. [Et] sibi erat inter eos,] videlicet inter
phariseos, loc est, diuisi atque discordes erant, diuersa loquendo ac sentiendo de Iesu. Huic qd dictū
est, Quomodo potest homo peccator hæc signa facere, cōsonat quod christo locutus est Nicodemus,
Scimus quia à deo venisti magister. Nemo potest hæc signa facere quæ tu facis, nisi fuerit deus cū illo.
¶ Quæritur ergo, an vera sit hæc? & apparent quod non, quoniam operatio miraculorum pertinet ad
gratias gratis datas, quæ bonis malsque cōmunes sunt. Christus quoque affirmat apud Matthæum se, Matth. 22.
primo capitulo. Multi (inquieti) dicent mihi in illa die, Domine domine, nōne in nomine tuo prophe-
tavimus, & in nomine tuo signa multa fecimus? & tunc (inquit) confitebor illis, quia nō noui vos. Dis-
cedite à me operari iniquitatis. Oppositum vero arguitur, quia si miracula fieri possunt à malis, perit
firmitas fidei Christianæ, quæ miraculus præsertim innititur quod enim à malo homine fieri valet, nō
videtur sufficiens fidei argumentum. R uis miracula sunt diuina virtute. Deus enim preces malorū
non audit, faciendo prodigia ad corum instantiam. ¶ Respondendū, quod miracula proprie dicta sunt
effectus totam virtutem creatam excedentes. Vnde à solo deo finit. Idcirco, id ad cuius confirmationē
fit tale miraculum semper est verum, cum deus non sit confirmator erroris, nec testis falsitatis. Miracu-
la vero diuinum facta quandoque sunt ad testificandū de veritate doctrinæ, & tunc illa doctrina im-
mobiliter vera est, à quounque doceatur, vel quantumque peruersus sit doctor: non tamē confe-
quens est, quod docens sit iustus, vel deo placens, sicutque per malos predicatorés frequenter sunt facta
quædam miracula ad fideli confirmationē, exaudiuitque deus precem illorum, nō propter illorū meri-
ta, sed propter ecclesiæ utilitatem, & ad insinuandum efficaciam fidei Christianæ: cuius tanta est virtus, vt
per eam fiant miracula iam à malis. Interdum vero miracula sunt, ad testificandum de bonitate docē-
tis, & tunc doctor huiusmodi versatibus & iustus est. Miracula autē Christi facta sunt à deo, p-
pter vtrūque, videlicet ad ostendendum quod vera sit eius doctrina, & quod ipse sit verus Christus lan-
cetus sanctorum, & iustus in omnibus. Imò si quis dixerit, quod miracula Christi facta sunt ad suæ do-
ctrinæ confirmationē, sequitur quod etiam facta sunt ad suæ sanctitatis testimonium. Docuit enim se esse Psal. 144.
Christum, sanctū & iustū, omni peccato parentem, quæ doctrinam deus nequaquam miraculis cōfirmas-
set, nisi ita fuisset. Sed hoc in aliis nō sequitur, qui non propriæ, sed Christi legem prædicant & doctri-
nam. Siue ergo à bonis, siue à malis sunt propriæ sumpta miracula, demōstratur fidei veritas, tanquam a
deo data, atque firmata. Verum, quoniam ad credendum multum cōlert iustitia afferentis, idcirco de-
centius est miracula fieri à iustis quæ impis, quod & ita fit. [Dicunt ergo caco (sed nunc videnti) ierū phar-
isei, Tu quid dicas de eo, qui aperuit oculos tuos?]. i.e. Quale testimonium perhibes illuminatori tuo. Aliqui di-
cunt hanc quæstionem factam ab illis qui dixerunt, non est hic homo à deo, qui sabbatum non custodit, ad
hoc vt vel terredō, vel circumvenientē inducerent cæcum à perfrēndū aliquid mali de Iesu. Vel vt ce-
cum ex sua responso arguerent, atque de synagoga eicerent. Hoc afferit Augustinus & Beda. Théo-
philus autē & alii dicunt, quod facta sit à fatoribus Christi, diecibus, Quomodo potest peccator hæc
signa facere? Quoniam verisimile erat, quod cæcus bona de suo curatore cōtestaretur. Potius tamē vide-
tur facta ab ambabus in se discordantibus partibus, qui cum inter se discordarent, recurrerant ad testi-
moniū eius qui expertus fuit Christi potentiam, si forte ex eius responso posset aliquā inenire cō-
cordiam. [Illi autem dixit, quia propheta est.] putauit enim quod Iesus fuisset solum propheta, nō finis &
dominus prophetarū: simpliciter tamen creditur eum esse Christum, quoniam firmiter tenuit, q; effet
homo iustus & verax, & per consequens talis, qualē ipse esse perhibuit. ¶ Sed contra hoc videtur, quia
quæ Christus fanauit in corpore, curauit in anima: ergo & cæcum iustū tali errore curauit. Dicendū,
quod cæcus pro tunc nō tenebatur ad explicitam fidem de hoc, quod Iesus esset Christus. Vnde pre-
dictus error excusabatur à culpa, maxime quia non fuit per absolvitam affirmationē. Quidam dicit quod
cæcus iste dicēdo de Iesu, propheta est, nomine propheta intellexit Christum, ita quod cæcus affuerit
Iesum esse Christū. Sed huic obuiat, quod post pauca cæcus hic ait de Iesu, Si peccator est, nescio. Si
autē tenuisset eum pro Christo, sciuisset, quod nō esset peccator. Istud tamē satis faciliter solvi potest.
Nō tamē dicendū est, quod nomine propheta intellexerit Christū, quia nō fuit consuetudo Iudeis
in communī modo loquendi, per prophetā intelligere Christum. [Non crediderunt ergo Iudei,] quidam
de quibus dictum est, quod dixerunt istum similē esse cæco nato. Vé pharisei opera Christi calumni
antes. [Quia cæcus fuisse (a nativitate) & vidisset] beneficio Christi, [Donec vocauerunt parentes eius, & inter-
rogauerunt eos, dicentes, Hic est filius vester, quem vos dicitis (id est, de quo affirmatis) quia cæcus natus est, quoniam
de ergo nunc videt?] ¶ Tria inquirūt. Primo, an iste sit filius eorum. Secundo, an cæcus a nativitate, l'ertia,
qualiter vñctum recepit, si natus est cæcus. Et qui ad duo prima poterant parentes sine periculo respō-
dere, nō autem ad tertium: idcirco respōderent ad duo haec, quæ ad modū subditur, [Respondent eis paren-
tes eius, & dixerunt, scimus quia hic est filius noster (de prole cuius sit, certior est mater quia a pater) & quia cæcus
natus est: autem nunc videt, nescimus (id est, modum & ordinem facti ignoramus) aut quia eis aperuit
oculos,] iustū est, authorem tamē prodigiū. [Nos nescimus, ipsi sumus interrogati, etatem habet id est, annos disre-
ptionis. Ipse de se loquatur (quoniam nemo certior eo).] Hæc dixerunt parentes eius, quia timebant Iudeos,] hoc est,
principales Iudeos, videlicet phariseos, scribas & sacerdotes, inordinato & carnali timore, ex quo &
impediti sunt, & opera Christi pia atque præclarā maluerunt tacere, quam à Iudeis persecutionem sus-
ferre. Vnde non excusantur à culpa. Causa timoris subiungit. [Nam enim confirauerant Iudei (principa-
les de quibus iam dixi) ut si quis eum confiteretur Christum, extra synagogan fieret,] id est, quicunque dicere
Iesum esse Christum, excluderetur à populo Iudeorum, tanquam excommunicatus & perfidus, quod Ioann. 12.

erat tunc grande opprobrium. [Propterea,] scilicet ne de synagoga expellerentur. [Parentes eius dixerunt, quia etiam habet ipsum interrogare.] Et in hoc multum errabant, magisq; dixerunt gloria hominū quā diuinam. Nonne salubrīus eis fuisset à Christo recipi, qui propter se expulsos clementer recepit, quam in synagoga manere, in qua erant amuli filii dei? [Vocaverunt ergo pharisei rursus hominem qui fuerat causa.] Inuidia enim non quiescit, sed indefessō animo molitur malū ei quem odit, & qui veritatem nū tur ubruere, variis, exquisitis, falsofimis que cautelis vtuntur. [Et dixerunt ei, da gloriam deo,] hoc est, deū honora nobis religiosis consentiendo, & tuam curationē non huic Iesu, qui diuina potestate agenti ascribendo, sed q; aliquo modo visum recepisti. [Nos scimus, quia hic homo peccator est.] I. aspidius in peccato, seductor plebis, & simulator, magicis artibus vtens, nec diuina virtute te illuminauit. Ecce quomo do malitia excœaut eos, & quam studiose fatigabant decipere cœcū istum; quāvis dicāt, ex quo nos do ēti & religiosi hoc scimus, tu simplex & idiota non debes cōtradicere nobis. [Dixit ergo ille cœcus, nondū in anima perfecte de Christo illustratus, si peccator est nescio.] dubius sum vel incertus, an aliquo fuerit interdū peccato saltem veniali obstric̄tus, quemadmodū ceteri prophetarū. Nemo enim mundus à forde, & iustus septies cadit in die. Alii exponunt sic, Si peccator est, nescio. i. ego non scio verū esse, quod vos dicitis vobis esse notoriū, vt pote quod sit peccator, quin potius oppositū fentio. Cœcus iste non dubitauit de sanctitate Iesu, quē dixit esse prophetā: sed an fuit prius ab omni culpa immunitis, non scivit, quoniam nondū scivit eum esse Christū filium dei. [Primum scio, quia cœcus cum esset paulo ante] nunc video, (securus & imperturbatus fuit hic cœcus) Dixerunt ergo illi, Quid fecit tibi, quomodo aperius tibi oculos? Hoc rursus quarebant in fidiose, vt possent aliquid reprehensionis elicere, tantumque; miraculum obſcurare: timebant enim si miraculum istud diuulgaretur, q; propter nouitatem & magnitudinem eius, multi aciperent Iesum pro Christo. [Respondit ei, Dixi vobis tam] quid fecerit mihi, & quomodo dede- rit mihi viſum, [Quid terum vultis audire?] quāvis dicāt, nō bono animo querātis, quatenus cognita veritate credatis in illum; sed vt aliquam obſectionē singulis. Ideo subditur, [Nunguid & vos vultis discipulis eius feris?] cuius ego iam discipulus fieri cupio: tanquā dicat, Scio quod nō. Magna fuit cōſtantia huius cœci, qui tam pertinenter arque ad auctōrē respondit pro suo benefactore. Nec dubium, quin Christus hanc ei concessit constantiam. [Maledixerunt ergo.] i. malum imprecati sunt, [Et (videlicet cœco huic phari- sei) & dixerunt, Tu discipulus illum sis.] Hoc narrat Euangelista secundū intentionem illorum, qui reputabant discipulatum sub magisterio Iesu esse miseriā, sed utiōnē, & perditionē: cum secundū veritatem fuerit benedictio, salus, & gratia magna: [Nos autem Moysi discipuli sumus.] Nec hoc vere locuti sunt, quoniam mandatum dei, de honoratione parentū per Moyen datum, per suam traditionē irriuit fecerūt, vt probat Christus apud Matthæū. Scriptū quoq; Moy si nō vera expōserūt, ppter quod su- pra dixit eis Saluat. Si crederet Moy si, crederetis & mihi. De me enim ille scripsit. [Nos scimus] autho- ritate scriptura, [Quia Moysi loquutus est deus] per angelū in persona dei loquēt̄. Vnde in Exodo scriptū est, Loquebatur dominus cum Moysi facie ad faciem, sicut loqui solet homo ad amicum suum. [Hunc autem] iſum nescimus unde sit.] Paulo ante locuti sunt pharisei isti increduli, Non est hic homo à deo. Et, Nos scimus, quia hic homo peccator est. Opinabantur ergo se scire quod non esset à deo: patriam quoque eius & genus nouerunt, vnde superius locuti sunt Nicodemo, Scrutare scripturas & vide, quia à Galilæa propheta non surgit. Quomodo ergo nunc dicunt, Hunc nescimus unde sit, prēfertim cum putarent eum à diabolo esse, & magicis artibus inhārere? Dicendū quod ex magno contemptu sic lo- quebantur, ad insinuandum vilitatem Iesu, tanquam dicerent, velut invenientium hunc reputamus, cum ignoremus eum à deo misum, vel dicendū, q; loquebantur, sicut homines passionati, & ideo mirū nō est, si verba corum sint falsa, atque adinūce repugnantia. [Respondit ille homo (mente & corpore illustratus) & dixit ei] increpando eorū duritiam, perfidiāque reprobadō, [In hoc enim mirabile est] àn eo quod dicam patet mirabile esse, [Quia, i. quod] vos nescitis unde sit. i. quod Iesus iste à deo sit. Deinceps ponit, in quo patet q; miraculo laiti gororū phariseorū, [Et aperuit oculos meos] i. per quod aperuit oculos meos à nativitate clausos & cœcos, m̄rito agnoscere eum esse à deo, cuin hec fit supernaturalis ef- fectus, soli deo posibilis, qui & fecit istum effectū in testimonio veritatis sanctorūque Iesu: & mirū quod non attendit hoc, cum consuetum semper fuerit populo Iudæorum signa querere, illisq; credere. Propter quod dicit Apostolus, Iudæi signa querunt. [scimus autem quia peccatores deus non audit.] Omnia verba cœci hic introducta vno modo exponunt determinate, ad probandū suum propositum, & sic vera sunt. Alio modo exponuntur cōmunitas, sicq; secundū Augustinum sunt verba cœci nōdū perfecte interius illustrati. Vnde nec vera sunt absolute. Primo sic, Scimus autē ex scripturis, quia peccatores in vitis permanentes deus non audit, propter preces eorum faciendo miracula, ad testimoniū bonitatis ipsorum: tamen, vt dictum est, interdum per malos sunt vera miracula. Nam & ad instantiā Alexandri Magni, legitur deus maximis fecisse miracula. Denique, licet quis sit in statu salutis, raro ta- men vel nunq; facit miracula modo prædicto, nisi sit vir heroicus & perfectus. Vnde per peccatores intelligi possunt insipientes, animales, & imperfecti, quāvis sunt pœnitentiae, propterea subditur, [Sed si quis dei cultor est] i. deo deuotus per interiores latrīas actus, [Et voluntatem eius facit] diuinis præceptis & admonitionibus obediendo in omnibus, [Hunc exaudi] faciendo ad precem eis miracula, pro testimoniō virtutis talis cultoris. Sic autem maxime exaudiuit deus Iesum, sicut cœcus subiungit, [A seculo non est audiutum] i. nunquā contigit, vel perceptū est, [Quia aperuit quis oculos eaci nati] In nulla enim scri- ptura hoc legitur factū, nisi hoc loco. Ex his infert cœcus suum intentū, [Nisi effet hic à deo] quasi missus ab illo, eiusque gratia iuaretur, [Non poterat facere quicquam] i. aliquid tale quale facit in me. ¶ Pro se- condā explanationē huius scripturā, sciendū, quod aliquis dicitur peccator multipliciter. Primō, quia aliquando magna peccata commisit, quāvis postea perfectus & virtuosus sit factus: sic Paulus vocat se

A peccatore, dicendo, Venit Iesus peccatores saluos facere, quorum ego primus sum: nihil omnibus de seipso fatetur, Nihil mihi conscius sum. Secundō, quia de peccatis suis nō satisfecit, quāvis pœnitentia. Sic publicanus peccator fuit, cum dixit, Deus propius esto mihi peccatori. Tunc enim dimisla erant ei peccata, quantum ad culpam. Tertiō, quoniam in peccatis mortalibus est, habet tamen propositum se emendandi, habētque sēpe motum attritionis, quāvis non habet veram contritionē. Quartō, quia in vitis accepit, nec pœnitentia: fed in prauo manet proposito & effectu. Itaq; quod ait, Scimus quia peccatores deus non audit, verū est de peccatoribus quarto modo, vt pote quod non exaudintur ad utilitatem, quandiu sunt tales, ideo enim Sapiens dicit, Qui declinat aurem suam ne audiat legem, oratio eius erit execrabilis. Et apud Esaiam dominus loquitur, Cum multiplicaueritis preces, non exaudiā: manus enim vestræ sanguine plena sunt. Et pene innumerabilia sunt loca scripturā, hoc idem testantia, vt cū in libro Proverbiorū dominus afferit, Tunc inuocabunt me, & non exaudiā: mane cōsurgent ad me, & non inuenient me. Nihilominus verum est, quod dominus ait per Ezechielē, In quacunque hora peccator ingemuerit, omnium iniuritatum eius non recordabor. Elucescit ergo quod peccatorē secūdo modo dicitū, videlicet pœnitentē exaudiat dominus, dummodo deo salubriter & instanter pro seipso orauerit: sed de peccatore tertio modo, maior est difficultas, an exaudiatur in spiritualibus bonis. Et dicendū, quod non exauditur de condigno, sed de congruo, maxime si faciat quod in se est. Certū est autē, quod qui in peccato mortali est, non potest aliquid promereri, seu de condigno exaudiū, nisi misericorditer preueniat a deo gratiam gratiā facientem infinitē: qua adepta, habet homo motū contritionis: meritoria actionis, & digna atque idonea orationis, [sed si quis dei cultor est, ex voluntate eius facit]. i. signa diuinæ voluntatis implet, videlicet præcepta & hortamenta, [Hunc exaudi] ad utilitatem, quāvis non semper ad libitum: imò quandoq; negando quod postulatur, dat meliora ac viciniora salutē. Hinc scriptū est, Si dilucido conseruixeris ad deū, & omnipotē fueris deprecatus, si mundus & rectus incessanter, statim euigilabit ad te. Itēmque, Deus non prolixit simplicem, nec porriger manū suam malignis. Si ergo a deo exaudiū optamus, si aliquā specialem gratiā adipisci appetimus, non contradic operatio orationi, nec ostendamus per opera iniqua nos amare id quod per orationē dicimus nos odire: sed faciamus quod in nobis est, laborem debitu continuāque diligētē apponendo, & effectū effectū confirmando, tunc deus protinus aderit, nostrūque imperfectū supplebit, optatam perfectionē virtutū praestando. Ideo quippe in Iob legitur, Si iniquitatē quae est in manu tua abstule, tunc leuare poteris faciem tuā. Et in Psalmo, Voluntatē timimentiū se faciet, & depreciationem eorū exaudiēt, & saluos faciet eos, [Respondentē pharisei] & dixerunt ei, In peccatis natus es totus. i. in originali peccato quantū ad animam, & in speciali pena peccati quantū ad corpus, videlicet in cæcitate tibi cōgenita, sicutq; innubecit eum cœcum natus propter peccatum parentū, vel propriū: cuius contrariū dixit Saluator. ¶ Monstruositas autē prōlis, quāvis interdū sit propter culpā parentum, vel vniuersitatem eorum, cōmunitati tamen procedit ex causa naturali, puta ex disproportionē materiæ, superfluitate, vel prauitatem, aut ex debititate virtutis formatiue in semine. Sicutq; monstruositas est à casu quo ad naturā creatā, sed quo ad diuinā prouidentiam est ordinata. Quandoque enim (vt dicitū est) ordinatur ad manifestationē diuinæ potentie in opere miraculo. Semper quoque valet ad ampliorē declarationē naturalis perfectionis in rebus eiusdem speciei non monstruosis, in qua perfectione repræsentatur diuina sapiētia, atque potentia, quoniam oproposita iuxta se posita clarius elucescent. ¶ Sed cum originale peccatum sit vnum, quonodo pluraliter dicunt, In peccatis natus es totus. Et respondendū, quod originale peccatum formaliter seu essentialiter vnum est, scilicet carentia originalis iustitiae debita in se, secundū Ansel- sum: materialiter autē est multa, quoniam multas animæ vires inficit, & alia peccata virtualiter cōtinēt, præcipue vero propter quatuor vulnera animæ ex originali peccato inflicta, secundū Bedam, quae sunt ignorātia existens in ratione, malitia existens in voluntate, concupiscentia, quae est in appetitu cōcupisibili, sumendo concupiscentiā pro pronitate ad concupiscentū inordinate, & infirmitas quae est in irascibili. Hæ enim quatuor vires animæ sunt subiecta virtutū. [Et tu doces nos,] hoc est, cum lis tam viles, præsumptuōsum est nimis, quod per modū docēs & redargūtēs alloqueris nos, qui seniores & maiores sumus in populo. Solent enim superiorēs ac doctiores inferiorū informationē despicer. Verūtamen veraciter sapientes & docti diligenter arque humiliter pensant quae eis dicuntur, infor- marique appetunt, nec propter dicensis prauitatem contēnunt quod prædicatur. Quoniam veritas propter seipsum digna est acceptance. Ideo Salomon ait, Argue sapientem, & diliget te: doce iustū, & fe- stinabit accipere. [Et eiecerunt eum foras] i. ex templo & synagoga, seu populo expulerunt, & tanquā excommunicati habuerunt. Et sic paulo ante nescientes benedixerunt eum verbis, dicendo, Tu di- scipulus illius sis, sic modo ignorantes benedicunt eum factis, expellendo eū à synagoga satana. Quos enim ipsi expellebant crudeliter, Christus recepit clementer. [Audiret Iesu] à narrantibus, quod tamē antequā fieret nouit futurū, & dum siebat inspexit, & antequā sibi recitaretur, scit iam accidisse, [Quia eiecerunt eum foras]. i. quod pharisei cœcum à synagoga sequestrauerunt. [Et cum inuenisset eum,] secundū Bedam, Iesu quāsi iuavit eum, [Dixit ei] jam inueni. [Tu credis in filium dei?] Nō quasi ignorans id querit, sed vt cœcum ad perfectiorē sui agnitionē promovet. Quāto enim quis magis opprimitur propter veritatem, tanto apud deum meretur ampliorē exaltationē & gratiā. Cœcus iste nondū deter- minatē credebatur in filium dei, sed paratus fuit ad hoc. Ideo interrogatur à Christo, quia qui boni pro- positi sunt, merentur gratiā dei auxiliatricem, per quam deducantur in executionē salubrem, [Respondit ille (cœcus) Quis est (de) domine filius dei, quod querō] vt credam in eum? Nōndū enim cognovit Iesum secun- dum faciem, quoniam cœcus ab eo receperit, & nondū ad eum reveritus fuit: & si cognovisset eum secū- dum faciem, non tamen sciuisse quod esset filius dei, quia vt dictum est, tenuit eum pro prophetā. [E]

dixit ei Iesu, Et vidisti eum (nunc ad me accedo) et qui loquitur tecum ipse est.] id est, ego ipse quem nunc inspexisti oculo corporali, qui praesentialiter tecum loquor, sum filius dei. [Et ille ait, Credo domine] in filium dei. His nempe verbis auditis cognovit, quod is qui eum alloquebatur fuit Iesu oculorum suorum avertor, & quia tenuit eum pro vero propheta, iustusque viro, credidit omnia verba eius esse vera. Idcirco, cum audisset ab ore eius quod esset filius dei, mox credidit, sciens deum esse cum illo, cui credebat. [Et procedens adorauit eum.] Si credidit explicite, quod esset filius dei naturalis, adorauit eum adoratione latræ. Si vero credidit quod esset filius dei per gratiam singularem, adorauit eum adoratione duliae. Paucissimi autem discipulorum habebant explicitam fixamque fidem, de hoc quod Christus esset dei unigenitus, verusque deus: sic tamen dispositi erant, quod mox fidem talem reciperent. [Dicit ei Iesu, In iudicium ego in hunc mundum veni.] id faciendum iudicium discretionis, hoc est, discretionem iudiciale inter electos ac reprobos: de quo iudicium infra habetur. Nunc iudicium est mundi. In primo ergo suo aduentu venit Christus discernere inter electos ac praescitos: illos gratios & pie conuertendo, hos iuste deserendo. In secundo autem aduentu veniet facere iudicium retributionis: de quo dixit, Non misit deus filium suum ut iudicet mundum. Et, Ego non iudico quenquam, [pi qui non vident] i.e. simplices & indocti, quales fuerunt discipuli Christi, & cœci iste [vident]. i.e. spiritualiter illuminantur a me, meoque lucem mundi fidei oculis contemplantur: [Et qui vident] i.e. scribæ & pharisei, ceterique in propriis oculis sapientes, literati, ac prouidi, [cœciant] i.e. lumine fidei ceterisque donis gratiae spiritus sancti priuentur, & grauius quam ante obtenebrentur, propter corum superbiam atque demerita. Huic verbo Christi consonat quod Symeon iustus praedixisse legitur, Ecce positus est hic in ruinam & resurrectionem multorum in Israhel. Christus quoque alio loco ait concorditer isti, Confitebor tibi patre, quoniam abscondisti haec a sapientibus, & prudentibus, & reuelasti ea parvulis. Possum quoq; per non videntes intelligi peccatores vitiis offuscati, sed praedestinati, vt Matthæus, Zachæus, Magdalena, qui per Christum illustrati sunt corde. Per videntes vero, hi quos inflavit superbia intantum, vt Christi praedicatione deriderent presumperint. Tertio, & cœminus, per non videntes intelliguntur Gentes, vnius veri dei agnitione carentes. Per videtes vero, iudei diuina lege instruti. In Christi autem aduentu & deinceps coepit populus Iudeorum excœari, atque gentilites illustrari, praesertim post passionem apostolis vbiique docentibus. Propter quod Christus dixit Iudeis, Auferetur a vobis regnum dei, & dabitur genti facienti fructus eius. Hinc in Esaiā ait Christus, Et nunc haec dicit dominus, formas me ex utero seruum sibi, vt reducam Iacob ad eum, & Israhel non congregabitur. & dixit dominus mihi, Parvi est, vt sis Esaiā 49. milii ad suscitandas tribus Iacob, dedi te in lucem gentium, vt sis salus mea visque ad extremum terræ. [Et audierunt ex phariseis qui cum ipso erant,] hoc est, aliqui phariseorum existentium cum Iesu, quando haec proculis, [Et dixerant ei ex superbia murmurando,] Nunquid & nos cœci sumus? et cœcitate, quæ dicit futuram quibusdam videntibus. Hoc est, Nunquid & nos cor excecatum habemus? Suspicabatur enim pharisei, quod verum fuit, videlicet quod Iesu more solito tetigis eos. [Dicit eis Iesu, si cœci sis] hoc est, si similiter agnosceritis in sapientiam, inquit, quæque vestras, & me doctori iustitia audiatis, [Non haberes peccatum,] quoniam velutrum imperfectum confitendo, mereremini indulgentiam, & gratiam iustificationis: [Nunc vero dicitur, quia (id est, quod) videmus.] hoc est, quia vos ipsos iudicatis de etsi ac sapientes, [Peccatum velutrum manet] in vobis inseparabile atque damnamendum. Vel sic, Si cœci es, habendo ignorariam inuincibilem, non haberetis peccatum: quoniam talis ignorantia omnino excusat à culpa. Vel, si cœci es, cœcitur, seu ignoranciam facti. Ignorantia vero quæ contigit ex negligencia quadam, excusat à tanto, non à toto. Plus igitur peccat, qui scripturas cognoscit, quam aliis ceteris paribus, vtpote si ignoranciam alterius excusabilis est in tanto, vel in parte. Propter quod Iacobus protestatur, Scienti bonum & non facienti, peccatum est illi. Et Petrus in secunda sua Canonica, Melius erat non cognoscere viam iustitiae, quam post agnitionem retrorsum reverti. Denique, seruus sciens voluntatem dominii sui, & non faciens, plagiis vapulabit multis. Qui autem non cognovit & fecit digna plagiis, vapulabit paucis.

¶ Elucidatio Cap. x. [Amen amen dico vobis, qui non intrat per ostium in ouile omium.] Art. x. v.

Ioann. 9.

Venadmodum in fine praecedentis capituli patuit, pharisei iactabant se esse videntes, hoc est, eruditos & dignos aliorum rectores, non tamē credebat in Christum, sed eum negabant: idcirco Saluator in exordio huius capituli pandit eorum ac falso statum illorum per quandam parabolam, quam ipse met post pauca partim exponit. Ait ergo, [Amen amen dico vobis] id est, pharisei, [Qui non intrat per ostium in ouile omium, sed ascendit alium, ille sur est, & latro.] Hoc totum in corporalibus rebus ita se habet. Sed ista exponenda sunt spiritualiter secundum sensum à Christo intentum. In locutione quippe parabolica, qualis est ista, sensus principalis ac literalis non est qui immediate per verba significatur, sed qui per ipsas res vocibus designatas insinuat. Est igitur intellectus, Qui non intrat spiritualiter seu corporaliter introitu per ostium, i.e. ordinate per Christum, videlicet secundum christi voluntatem, licet ac honeste, vel per fidem catholicam, atque individualiter charitatem, in ouile omium, hoc est, sibi ipsi afflum honoré, non vocatus à deo, tanquam Aaron, idcirco ascendere dicitur, i.e. superbe intrare per ambitionem propriam, per aliorum intrusionem, per simoniacam prauitatem, per corruptam & non canonicas electionem, non sequens Christi vestigia: de quo ad Hebreos dicit Apostolus, quod non semetipsum clarificauit, vt pontifex fieret sed qui locutus est ad eum, Tu es sacerdos in eternum. ille sur est & latro: furem appellamus, qui rapit aliena. Indignus ergo praefatus, qui per

A Christum non intrat ad praesidendum fidelibus. Vel, quicunque deceptor falsisque docto credentium est fur, quoniam populum dei subtrahit deo, & quoniam suo pestifero documento, seu prauo exemplo, ac aliis modis auertit fideles à deo, & subiugat eos sibi, atque in suum commodum redigit eos, bona eorum consumendo, eorum feruuntur vivendo, & ipsos tanquam mancipia possidendo: quemadmodum de his phariseis loquitur Christus, Vt vobis scribæ & pharisei hypocritæ, quia comeditis domos viduarum. Huiusmodi itaque ascensor ouilis & ouium docto, seu indignus praefatus, & rector gregem sibi conformat, & maximum damnum infert Christo, cuius praedictam substantiam, pro qua ipse sanguinem fudit taliter dissipat. Vnde in Ecclesiastico legitur, Secundum iudicem populi, sic & ministri eius: & qualis est rector ciuitatis, tales & inhabitantes in ea. Hieremias quoque, Quoniam (inquit) Eccl. 10. stulte egerunt pastores, & dominum non exquisierunt, propterea omnis grex dissipatus est. Hier. 10. ¶ Denique talis etiam dicitur latro, quoniam gregem fidelium spiritualiter strangulat, vitam gratiæ suscendi in eis, atque diaboli deuotionibus exposcit, imo ad mortem æternam ducento. Indicit enim eos ad vita, quibus occiditur anima gratiam amittendo, & dæmonum dentes incurvando. Ad 1. Pet. 5. uerius enim noster diabolus tanquam leo rugiens circuit, querens quem deuoret. [Qui autem intrat (presumit ouile) per ostium] id est, per Christum, videlicet ordinante, charitatue, humilitate, non querens praesente vel dominari, sed prodesse & auxiliari, non querens ut propria libertate, sed pro aliorum salu fatigabiliter laborare, [Pastor est omnis] hoc est, fidelium re & nomine, quoniam verbi & opere Hiere. 3. pascit, confortat, & recreat eos. Tales pastores deus promisit apud Hieremiam, Dabo vobis pastores Hier. 3. iuxta cor meum, & pacem vos scientia & doctrina. Ad hanc veram pastoralem perfectionem hortatur princeps Apostolorum in prima sua epistola, dicens, Seniores obsecro pascite qui in vobis est gem dei, prouidentes non coacte, sed spontaneum secundum deum: non turpis lucri gratia, neque ut dominantes in cleris, sed forma gregis facti & ex animo. [Hic (tam fructuoso pastori) ostiarium aperit,] id est, spiritus sanctus diuinis veritatis reuelat, modum regiminis manifestat, & de omnibus necessariis instruit. Vnde de ipso infra habetur. Cum venerit ille spiritus veritatis docebit vos omnem veritatem. Ipse 1. Tim. 3. igitur spiritus sanctus admittit, vel potius introducit timoratum, ac diligentem pastorem in sanctuarium sapientia sempiterne, ut discat, & sciat, quomodo oporteat se conuersari in domo dei, & illic dat Psalm. 30. ei gustare multitudinem dulcedinis sua, ita vt redies ad gregem dominicum sibi comissum, eructet Psalm. 44. illis memoriam abundantie sua uitatis diuinæ, sieque de plenitudine sibi collata illuminat & accendit corda suorum. ¶ Hac apertio spiritus sancti maxima indiget omnis pastor, & tanto amplius, quanto pluribus pascit. Cum enim nemo sui ipsius possit operari salutem, sine speciali, atque continuo auxilio spiritus sancti, quomodo poterit suam & aliorum operari salutem sine ingenti, singulari, iugis que operare paracleti? ¶ Propterea oportet pastorem frequenter nimis ad deum recurrere, cius auxilium cum humili prostratione requiri, vt in omnibus dirigatur, mouetur, & reguletur ab ipso, itemque vt spiritus sanctus corda subditorum docibilis faciat, tangat, gubernet. Vt ergo dissolutis & intmoratis præstat, qui se ad exteriora imprudenter effundunt, qui non ponderant quam graue onus ipsis impositum Lucae. 11. sit, neque præcogitant, quam Christo pro se susque ouibus tribuant rationem. Iste non pensant illud. Sapientia, iudicium durissimum in his qui præfuntur. Ideo bene ait Chrysostomus, Quis est qui defudit prædestinationem & curam animarum, nisi qui non timerit iudicium dei? [Et oues vocem eius audiunt] id 1. Pet. 4. est, eleci subditu qui sunt oues, per prædestinationem æternam talis pastoris doctrinam suscipiunt, ac sequuntur. Humiliter enim & devote audiunt & obseruant verbum sui prælati tanquam vicarium Christi: quemadmodum Apostolus in suis epistolis saepius gloriatur in domino de suis discipulis, seu populis a se conuersis, quod suam prædestinationem cum omni attentione & reverentia percepérunt, quod utique oportet omnem subditum diligenter implere. Quoniam prælates loquitur Christus apud Lucam, Qui vos audit, me audit: & qui vos spernit me spernit. [Et proprias oues vocat nominatim,] id est, si gulos subditorum suorum determinate cognoscit, ad meliora hortatur, ad felicitatem inuitat, omniū mores pensando, quid singulis expediat perpendendo, cunctis familiariter condescendendo, vnicuius secundum propriam capacitatem, ac indigentiam prouidendo, subueniendo & influendo, quemadmodum Salomon admonet in libro Proverbiorum, Diligenter agnosce vultum pecoris tui, tuosque greges considera. Quemadmodum enim medicus corporum dispositiones, complexiones, atque morbos Druum diuerstas in languido penſat, quatenus vnicuique medicamentum sua dispositioni ac morbo proportionatum apponat: quod enim vni prodefter, obesse alteri: sic præfatus & pastor, cum sit medius animarum, attendere debet inclinationes, motus, & studia singulorum, sic vnumquemque à malo retrahere, & ad virtutes prouehere per media aptiora, quod non est per partem difficile: propter quod conuenienter ait Gregorius, As artium est regimen animarum, & magna valde perfectio, exercitatio, vno, discretio exigunt ad bonum prælatum: vnde in Deuteronomio loquitur Moses, Date ex vobis sapientes & gnaros, quorum cōuersatio sit probata in tribibus vestris, & ponam eos vobis principes. [Et educit eas] de via ad patrion, de carne ad spiritum. Educit insuper eas ad pacem alimonias spiritualis, ad panem vite & intellectus, ad panem sacramentalem, ad diuinorum contemplationem. [Et cum proprias oues emi erit,] i.e. prædicto modo eduxerit, atque de tenebris ignorantiae & peccati in lucem veritatis, ac splendorem virtutum transfigurabit, [Ante eas vadi] i.e. in via dei ipsas exemplariter prætit, & in virtuosa conuersatione antecedit, faciendo quod docet, & non verbo duntaxat, sed opere quoque viam monstrando: quemadmodum ad Timotheum Paulus ait, Ego exemplum fidelium in verbo, in cōuersatione, i.e. Timo. 4. in charitate, profectus tuus manifestus sit omnibus: hæc enim faciens, ticipum saluum facies, & eos qui te audiunt. Denique cum præfatus sit quasi signum ad quod omnium subditorum oculi dirigitur, ideo nihil tantum edificat subditos, vel tantum conferit ad omnem profectum virtutum, vt bona

Deut. 16. & irreprehensibilis vita pastoris. Frequens namque occursum & quotidianus aspectus in habitum veritatis atque in cordibus subditorum veram in virtutibus constantiam operatur. Oportet ergo præstatum in virtute & sapientia stabilem esse, ne passionibus agitur, ne personarum acceptor sit, ne vnum pro alio palpet, vel tribulet, ne priuato amore vel odio corrum patetur, sed deum semper pro oculis habeat, iugiter formidet, ne per suam imperfectionem aut iniustiam aliquem ex sibi commissis scandalizet. Prælatus quippe est iudex & caput, sive principium gregis sui. Iudex autem secundū Philosopha, debet esse quasi animata iustitia, viuāque lex, nusquam ab aequitate trāmite devians. Primum quoque in omni ordine est mensura, & regula posteriorum. Mensura vero & regulā necesse est esse univoca ac simplicē, aliter nō possent alia per eam mensurari, ac regulari. Sit ergo prælatus vñiformis, fixus & simplex, non simulator & callidus, sed mitis & humilis. *[Et oves illum sequuntur]* tanquam ducē prædignū, id est operibus illius se conformant, eiusque verbis obtemperant, quemadmodū ad Hebreos docet Apostolus, Obedite præpositis vestris, & subiacete illis. Ipsi enim perugilant, tāquā rationē pro animabus vestris reddituri. Bonus ergo pastor bona efficit oves, ouimq; via & deī. Etus maxime accidunt ex negligientia atque insufficientia præsidentis. Propter quod maximum dei donū est, habere virtuosum prælatum. Vnde videmus, quod in veteri testamento tempore iudicū & regū, quando iudex vel rex bonus fuit, populus Israēl domino ministravit: sed rego vel iudice impie conuerante, populus quoque cōministravit inique, insitendo frequēter idololatria. *[Quia sciant vocem eius]*, doctrinā eius per ap. probationē cognoscunt. *[Alienum autem]*, i. seductorē, peltifē, tūque doctore, schismaticum, sive hæreticum, vel impium Christianū *[Non sequuntur]*, i. eius doctrinis non acquiescent, nec opera sequuntur, *[sed fugiunt ab eo]*, i. animo illum detestantur, vel etiā interdū corpore se elongant ab ipso, ne cum peruerso peruerterat. Qui enim tergerit piecm, inquinatur. Et Apostolus, Exite (inquit) de medio illorū, & immundū ne tergeritis. *[Quia non nouerunt]* per approbationē & imitationē. *[Vocem alienorum]*, i. verba fallacium. Totū hoc intelligendū est de ouibus, non solum secundū præsentem iustitiam, sed & secundū prædestinationē diuinā, & de auditu seu figura vel cognitione finali. Certū est enim, quod mulcēt ad tempus errant, & hæreticorū vel aliorum deceptorū doctrinas aduertunt, sed finaliter cōtent, & in Christi sermone diem claudunt extremum. Similiter multi præsciti ad tempus verba bonorum aduertunt pastorum, & alienorum vocem abhorre, sed non perseuerant vsque in finem, nec implet illud Apostoli, Doctrinis variis & peregrinis nolite abduci. Et, Optimū est gratia stabiliri cor. Velo loquitur Christus de ouibus formaliter, hoc est, inquantū sunt oves, non materialiter. Formaliter enim de eis loquendū non errant, quemadmodū arbor bona non potest facere fructus malos. *[Hoc propter ubi]*, i. similitudinem istam vel sermonem hunc parabolicum *[Dixit en Iesu]*, illi autem (pharisaei) non cognoverunt quid loqueretur eis, quid per verba prædicta significaret. Certi enim fuerunt, quod intentio eius finalis non erat de pecoribus. *[Dixit ergo ei iterum Iesu]*, qui nouit ignoranti illorū. Expositus ergo proverbum istud pro parte. Expeditio namque non intelligentibus est necessaria. *[Amen am in dico vobis, quia ego sum ostium ouium]* hoc est, porta secundum proprietatem quandam, per quā electi intrant in societatem ecclesie militantis, & deinceps ad consortū ecclesie triumphantis. Christus quoque est ostium per quod intramus ad patrem, nunc per fidem & gratiam, tunc vero per speciem, propter quod Hebreos 13. ait, Ego sum via, veritas & vita: nemo venit ad patrem nisi per me. Itēmq; Apostolus, Per ipsum, inquit, accessum habemus ad patrem. Et rursus, Per ipsum offeramus hostiā laudis deo semper. Christus est ostium, quia per eius baptismū, per eius passionem & gratiam, per eius auxilium incorporamur ecclesia, ad patriam deuenimus, deo immediate vniur. Propterea Petrus testatur, Neque enim datū est hominibus aliud nomen sub cælo, in quo oporteat eos saluos fieri. Dicitur autem Christus ostium per se milititudinem quandā, quomodo dicitur, agnus, leo, petra, lucerna. *[Omnis quotquot venerunt, fures sunt & trones.]* Non absolute de omnibus loquitur Christus, quia superius laudauit Ioannem Baptitum & Ioann. 5. Mosen, sed de quibusdam p̄fudō prophetis, qui non longe ante Christi aduentū venerunt, quales fuerunt Theodas & Iudas Galilæus, de quibus scribitur in Actib⁹ apostolorum. Vnde de omnibus qui sine Christo (hoc est, sine dei verbo) venerunt, non mis̄i à deo, sed proprio sensu se ingenerentes: de quibus dominus ait per Hieremiam. Ipsi currebant, & ego non mis̄i eos. *[sed non audierunt eos oues]*. i. finaliter ipsis non consenserunt, quamvis forte ad tempus decepta sint. Ego sum ostium, sicut nunc dictū est. *[Per me si quis introrsit]*, i. qui secundū doctrinam & vitā mēā conuersatus fuerit, qui per fidem & gratiam meā congregatio fidelium se iuxterit, si quis mihi iurata charitate inhæserit, *[salvabitur]* hoc est, eternam beatitudinem consequetur, nuncq; à peccatis purgabitur: aliter Christus non est saluator. Vnde in Actis Petrus differuit, Per gratiam domini nostri Iesu Christi credimus saluato. *[Et ingreditur, & egredietur]*, i. in latitudine charitatis, & spiritus libertate versabitur, quia lex Christi, est lex amoris: & vbi spiritus domini, ibi libertas. Itaque ingreditur, redeundo ad propriam conscientiam, examinando scipium, atque interioribus virtutib⁹ theologiarū actibus insistendo, & egredietur de habitu virtuoso in opus moritorū, de cognitione ad operationem, de via ad patriam. Egredietur quoque ad proximos illis misericorditer condescendendo, consulendo, subueniendo: quemadmodū dicit Apostolus, Alter alterius onera portate. E. Nō quā sua sunt singuli considerātes, sed quā aliorū. Egredietur de Threno. 3. sum quotidie, levando se super se, vt sit conuersatio sua in cælis, omnib⁹que terrenis ac sensibiliibus rebus transiens, sola cælestia, spiritualia & æterna contempletur, amet, recogiter, omnia arbitrans ut stercora, propter eminentem scientiam Christi. *[Et pascua]*, i. spiritualia alimenta copioſe *[Inuenit]* in p̄salm. 36. cōsolatione interna, riui sapientiæ, ceterisq; donis & charismatisbus spiritus sancti. His bonis anima se Esiae. 64. ipsam diligenter custodiens, vt sponsō suo cælesti se incontaminatam exhibeat, feliciter impinguatur

A & confortatur, ita vt cibum fastidiat corporalem, omnēmque cōsolutionē carnalem & secularem. *[cor. 2]* Porro in patria inueniet pascua illa vberaria, quā oculus non vidit; nec auris audiit, nec in cor homi Ephe. 1. nis ascenderunt, vbi deus est omnia in omnibus, omnēsque beati de eius frumento contentantur, & fu- per dulcisime satiantur. *[Fur nos venit]* id est, seductor, indignusve pastor non accedit fideles, *[Nisi ita furetur]* hoc est, oves christi subtrahat christo, & officium libi indebitū præsumptuose usurpet. Quāuis enim dicat se hoc non intendere, tamen male agendo, & debita omitendo hōc facit. *[Et mactet, & perdat]* id est, spiritualiter occidat, atque ad sempiternum perdutum interitum. Tales sunt negligētes p̄ Ezech. 34. lati, carnales, avari & ambitiosi, quibus dominus ait per Ezechielem, Ve pastoribus, qui pascebant fe- metiposiac comedebatis, & lana operiebamini, gregem autem meum nō pascebatis. Ego dominus re- quiram gregem meum de manibus eorum. *[Ego veni]* in mundum per incarnationem, & in publicum Esaia. 37. per prædicationem, *[Pr̄(ous) vitam (gratia) habeant in p̄senti] & abundanter habeant* id est, plenam felici- Esaia. 35. citatem, seu vitā gloriæ fortiantur in patria, de qua abundantia, abundantisque gloria cecinit Esaia, Gau. Esaia. 61. dū & lātitia inuenient in ea, gratiarūmque actio & vox laudis. Itēmque, Lētitia sempiterna super ca- pita eorum, gaudium & lātitiam obtinebunt, & fugiet dolor & gemitus:

[Prosecutio huius capituli, Ego sum pastor bonus.] Artic. xxvi.

B

Oquatus fuit ī dominus Iesus in præcedenti lectione de pastore in generali, nunc tractat de paatore in speciali, videlicet de seipso. *[Ego sum pastor bonus.]* Secundum vtrunque suam natu- ram est christus paator, & paator bonus. Secundum diuinitatem quippe pascit, non solum in tellectuales creaturas spirituali alimento, sed & omnia animata. Hæc inferiora pascit corporeo nutrime- to, quemadmodū ait Psalmista, Oculi omnium in te sperant domine, & tu das escam illorum in tem- pore opportuno. Aperis tu manū tuam, & imples omne animal benedictione. Rursumque, Qui dat iu- mentis escam ipsorum. Hinc ait Saluator, Respicite volatilia celi, quoniam non ferunt, neque metunt, Psal. 144. & pater vestre cælestis pascit ea. Quod vero christus vt deus sit hornū pastor in spiritualibus escis, Matth. 6. constat ex eo, quod aptū apud Ezechielem, Ego ipse pascam oves meas. Sic quoque est christus paator es- tentialiter bonus, & pura infinita que bonitas. Secundum naturam vero affluptam, est paotor instrumē talis, per excellentissimā diuinā bonitatis participationem bonus. Est igitur paotor bonus, quoniam iuste & charitatue, ac saluberrime alit fideles, sanctitatis exemplo, sapientiæ verbo, oratione, & signis. Denique tam affectuofus, liberalisque paotor est, vt scipsum p̄fester in cibū, per quem consequimur vitam æternam. Est autem Christus paotor summus, iuxta illud Petri, cum apparuerit princeps paoto- rum, percipiet immarsibilem gloriæ coronam. Est quoque paotor maximus, secundum illud Pau- li ad Hebreos, Deus pacis, qui eduxit de mortuis pastorem magnum dominum nostrum Iesum Chri- stum, aptet vos in omni bono. Est etiam paotor vnicus, summe singularis & potētissimus, cui nullus ad uerfarioris valet resistere id quo deus per Ezechielem ait, Suscitabo super gregem meum pastorem vñ, Eze. 34. qui pascat eum, David seruum meum, id est, Christum. Pascit itaque Christus suos electos in vita p̄fæ- senti, pane lacrymarum, pane eucharistie, pane iustitie, seu obedientia, de quo dicitur est ante, Meus Psalm. 41. cibus est, vt faciat voluntatem patris, qui misit me. Deinde Christus distinguit inter bonum & ma- lū, Ioan. 6. lum pastorem, *[Bonus paotor]* qui ex charitate p̄fæst & fouet sibi commissos, vt eorum cooperetur fa- luti & simili cum illis falutem, *[Animam suam]* id est, vitam animalem, naturalem, seu corporalē, *[P̄t]* id est, morti exponit *[Pro ouibus suis]* id est, pro defensione atque salute gregis sibi commissi, id cujusli Eze. 34. bet eorum in certo casu, videlicet quādo gregi imminet falutis periculum, vt si hæretici vel pagani, aut tyraanni irrupant ecclesiam, conantes Christianā plebem à fide vel equitate auertere, & nemo sit qui possit populū dei confirmare in fide, vel aequitate, si paotor abierit. Cum enim anima sit p̄fæstantior vita corporali & corpore, debet prælatus qui paotor est animarum, pro salute sui gregis ad mortem ef- fe paratus. Si autē sola tēporalia subditorum querantur ab aduersariis, non oportet vt exponat sé mor- ti. Talis paotor fuit Paulus qui dixit, Ego ipse liberant impendam, & superimpendar pro animabus ve- stris. Nec solum paotor, sed & quilibet Christianus tenetur in casu animam suā pro quoconque proxi- mo ponere, vt pote si proximus aliter peccatum mortale non posset euaderē. Quilibet enim tenetur plus 2. Cor. 12. diligere animā proximi quānam propriam pelle. Vnde apud Ioanēm scriptum est, In hoc apparuit cha- ritas dei, quoniam ille pro nobis animam suam posuit, & nos debemus pro fratribus animas ponere. Si i. Ioan. 3. ista est ratio veri, seu boni paotoris, nullus prælationē seu curans animarū p̄fsumat optarevel adipisci, nisi se tāte perfectionē inueniat. *[Mercenarius autem, & (pro id est) qui nō est paotor]* verus, & ex consequen- ti, nec paotor itaque mercenarius, falsus paotor qui temporalis utilitatē intuita, seu proprij lucri affi- cti, qui proper dicitur, atque delicias, vel mūdi honores ac vanitates facit ea, quā facit in pastorali of- ficio, non sincero amore animarū proprij gregis ad obtinēdā vitam æternā, *[Quis non sunt oves propria]* id est, ad quem non pertinent per dilectionem & debitam sollicitudinē, quia non querit principaliter atq; finaliter bonum ouium fuarum, sed proprium emolumentū, carnalēque commodū, vitā lau- tam, quietam & mollem, *[P̄der]* id est, considerat, percipit vel corporaliter consipit, *[Lupum vēnient]* id est, hæreticum, tyrranum, persecutorem, vel seductorem, qui querit animas falsa doctrina infice- re, vel corpora violēnter occidere, aut gregē ad peccata inducere. De talibus equidem lupis dicit Salua- tor, Attendite à falsis propheticis, qui veniunt ad vos in vestimentis ouium, intrinsecus autē sunt lupi ra- paces. Persequutores vero & tyraanni, potentes & diuites huius mūdi sunt lupi aperi. *[Et dimisit oves]*, Matth. 7. i. gregi suo debitum auxiliū nō impendit, nec aduersariis ouium debito ordine se opponit, illos exco- Q.

municando, & improbando eorum falsam doctrinam, irrationabilissimumque errorem monstrando, *[Et fugit,] vel locum mutando, vel solatium subtrahendo, quod valde absurdum est. Si enim non potest oves à corporali læsione vel damni illatione protegere, debet tamen eas ad patientiam animare exē plis sanctorum, qui multo grauiorā perpessi sunt, consolari, futurā vitā beatitudinem commemorare, siue subditos suos ab interiori læsione ac morte eripere, atque in omnibus seipsum illis fortitudinis exemplū præbère. [Et lupus (iam dictu) rapi] id est, fug voluntati ac malignitati subdit, [Et dispergi] id est, ab ecclesiastica vnitate, charitate, atque iustitia diuidit, [Oves:] si tamen hinc oves per prædictinatum, tandem reuertuntur, nec pereunt. Hinc per Ezechiel dominus loquitur, Dispergunt sunt oves meæ, eo quod non esset pastor. Et Salomon profitetur, Vbi non est gubernator, populus corruet. [Mercenarius autem fugit (modus præfatus) quia mercenarius est,] id est, ea ratione competit sibi imminentē periculō fugere, quoniam temporalia commoda, non spiritualia subditorum lucra seu emolumenta requirit, [Et non pertinet ad eum de ouibus,] id est, ordinatum affectum, debitamque diligentiam non habet ad eas. Pertinet vii que ad eum de ouibus, quoniam eas pascere obligatur, & ratio de eis ab ipso requiriatur: sed non pertinet ad eum de ouibus, id est, pertinenter se non habet ad eas. Pertinet ergo ad eum de ouibus secundum iustitiam dei, sed non pertinet quantum ad debitam curam. His itaque verbis docet Salvator, quod pastor habere debet fortē ac stabilem mansionem cum ouibus suis, vt protegat eas ab occurrū hōfili, metuēs ne ep absente lupus, id est, hostis inuisibilis siue visibilis dispergit & rapiat oves, vidēnsque lupum venientem, clamiter contra eum, & quicquid valet pro gregis faciat custodia. Hinc contra indignos, mercenariosque pastores, contra negligentes, carnales, ac pigros prælatos scribitur apud Esaiam, Speculatorēs cæci, canes muti, non valentes latrare, videntes vana, & dormientes. Zacharias quoque ait, O pastor & idolum, dērelinquens gregem, brachium eius ariditatem siccabitur. Oportet ergo prælatum vehementer esse sollicitum, vt sit Ierius fidelis & prudens, quem constitutus super familiam suam. Est enim custos eorum, pro quorum salute vñigenitus filius dei verus deus incarnatus atque occisus est: idcirco non minus solerter, affectuose, atque solicite custodiare debet animas sibi commissorum, quam sanguinem Christi, si illum in propria specie haberet aliquo vase inclusum. Vnde in Actis Paulus hortatur prælatos, Attende vobis & vniuerso gregi, in quo vos spiritus sanctus posuit episcopos, regere Ecclesiām dei, quam acquisivit sanguine suo. Nō igitur intumescat prælaus superbia, sed ornetur atque immobilitetur iustitia, in modo tanto extet humilior, quanto ampliori indiget gratia ac misericordia dei, tantōque iustior sit, quanto expressius dei similitudinem gerit, & locum ipsius supplet. Hinc in Deuteronomio Moës præcepit, Nō eleueretur cor eius in superbiā iuper fratres suos, neque declinet in partem dexteram vel sinistram.*

¶ Præterea qualis debet esse pastor, docet Gregorius in pastorali, dicendo, Oportet vt solicite metiri se studeat, quanta tenenda rectitudinis necessitate constringitur, sub cuius estimatione populus grecus vocatur. Sit ergo prælatus cogitatione mundus, actione præcipius, discretus in silentio, vtilis in verbo, singulis compassione proximus, præcunctis contemplatione suspensus, bene agentibus per humilitatem sicuti, contra delinquentium vitia per iustitiam zelum erexit, internorum curam in exteriorum occupatione non minuens, exteriorū prouidentiā interiorū solicitudine non relinquens. Hucusq; Gregorius. De indigno demum pastore ait in homilia, Mercenarius est, qui locum prælationis in ecclesia tenet, sed lucrum animarum non querit, tertenis commodis inhiat, honore prælationis gaudet, impensa sibi ab hominibus reuerentia lētatur.

¶ Postremo, prælatus sic debet esse mitis, non iracundus, vt tamen non sit remissus, sed strenuus: penitans illud Apostoli ad Ephesios, Pàtres, nolite ad iracundiam prouocare filios vestros, sed educate illos in disciplina & correctione domini. ¶ Scindum quoque, quod secundum Augustinum tunc ministri ecclesiæ seu pastores fugere possunt, quando eorum duntaxat persona queruntur, vel eorum locum ac ministerium alii possunt supplere, quibus non est causa rationabilis fugiendi. Cum autem omnium commune extat periculum, seu generalis persequitio, clericorum videlicet & laicorum, vel singulariter laicorum seu subditorum, nec est qui plebi remanenti sufficienter ministret, nullo modo debent ministri ecclesiæ fugere, nec illos deserere qui indigent ipsis. Præterea docet Salvator proprietates boni pastoris sibi inesse, *Ego sum pastor bonus,* sicut nunc dictum atque exppositum est, & consequenter expoñitur. *[Et cognosco meas,] id est, oves electas, quarum nomina scripsi habeo in libro vita.* H. Vnde ad Mosen loquitur, Noui te ex nomine. *[Et cognosco,] id est, cognoscendo sequuntur [Me,] misericordia per charitatem obediunt [Me,] id est, oves electas, obediunt enim antequam moriantur, quamvis interdum diu rebellēs sint. Palam omnino est, quod Christus secundum vñtranc naturam cognoscit oves suas dupli cognitione, vt pote contemplatiua, de qua fatur Apostolus, Omnia nuda & aperata sunt oculis eius. de qua etiam in Ecclesiastico legitur, Dominō deo antequam crearentur omnia sunt cognita. Et item cognitione operatiua seu approbativa, qua prouidet suis de omnibus necessariis ad salutem, de qua cognitione Paulus testatur, Si quis diligit deum, hic cognitus est ab illo. *[sic ut nouit me pater, & ego agnosco patrem.]* ¶ Verba ista duplicitate expontuntur. Primo, vii in eis determinetur modus, quo Christus cognoscit oves suas, atque ab eis cognoscitur. Erstque sensus, sicut nouit me pater, notitia amorosa & approbativa, & sicut æqualiter ego agnosco patrem, eodem modo, imo & eadem numero notitia, secundū quod deus sum, sic enim triū personarū est vna notitia. subaudiendum est, sic ego cognosco oves meas per amorem & approbatōnem: & cognosco eis ab eis, quoniam grata sunt mihi, & obedientes. Hoc loco dictio, sicut, dicit similitudinem aliqualem, non veram æqualitatem. Filius enim vt deus cognoscit patrem, & à patre cognoscitur, notitia comprehensiva, æterna & infinita, quæ nulli est communicabilis creaturæ: iuxta illud, Nemo nouit filium nisi*

A si pater, neque patrem quis nouit nisi filius. Filius quoque vt homo nouit patrem beatificæ fruitionis Matth. 11. notitia, quæ nō competit viatoribus. Amor etiam electorum ad Christum non est æqualis amori Christi ad eos, nec mutuæ dilectioni patris ac filii. Designat ergo similitudinem quandam: iuxta quem modum ait Iohannes in sua canonica, Sicut pater est, & nos sumus in hoc mundo. Paulus quoque, Tunc co. 1. Ioan. 4. gnoscam sicut & cognitus sum. Et item Salvator apud Matthēum, Estote perfecti sicut pater vester c. 1. Cor. 13. Iesu perfectus est. Secundū exponitur, sicut nouit me pater, & ego agnosco patrem: i quod ideo dico, Matth. 5. vt pateat ex quo fonte procedit, quod oves cognosco & diligo. Ex amore enim mutuo patris & filii factum est, vt filius pro hominibus moreretur: ideo subditur, *[Et animam meam pon] id est, pœnis mortis expoñit: vel animam, id est, vitam corporalem pono in arā crucis pro ouibus meis, vt à morte peccata Esaia. 53. at inferi liberentur. Vnde Esaias dicit, Tradidit in mortem animam suam. Et Hieremias ait, Dedi dilectionem animam meam in manum inimicorum meorum. In his vero & similibus verbis per animam suam intelligit Christus se totum, perfectumque hominem, quemadmodum dicit Apostolus, In fide viuo si Iij dei qui dilexit me, & tradidit semetipsum pro me. Denique Christus non ait, Animam meam pono pro omnibus, sed pro ouibus meis, puta electis, nam licet Christus pro omnibus passus sit & satisfecit Galat. 2. sufficienter, non tam efficienter, quia in solis electis passio Christi fructificat, per consecrationem sui finalis effectus, qui est salus æterna. Hinc Christus dixit in ecclēa discipulis, Hic est calix sanguinis mei, qui pro vobis & pro multis effundetur in remissionem peccatorum. Et in Esaias scriptum est, Ip- Psalm. 26. se peccata multorum tulit. Ait igitur filius dei, Sicut nouit me pater, &c. hoc est, moriendo pro ouibus Matth. 26. ostendo quantum patrem ovesque diligo, quia pro patris honore & gloria homines redimo. Et, Maio Esaias. 33. rem charitatem nemo habet vt animam suam ponat quis pro amicis suis. *[Et alias oves habeo,] hoc est,* multi gentilium ad me pertinent, meisque sunt secundum prædestinationem æternam, quamvis secun Ioan. 15. dum præsentem iustitiam needum sint oves, sed hoedi ac ludi de quibus alibi ait Christus, Multi ab oriente & occidente venient, & recumbent cum Abraham in regno celorum. *[Quae non sunt ex hoc ouibus,] id est, de synagoga seu numero Iudaorum, [et illas oportet me,] non per coactionem, sed immobile beneplacitum, [Adducere,] id est, per apostolicam prædicationem, & spiritus sancti illustratio-* Matth. 8. nem ad fidem colligere, & de erroribus variis in quibus errauerunt ad catholicam veritatem atque ecclesiasticam vnitatem perducere. Errabant enim alienati à vero pastore, & luporum dentibus patuerunt. Propter quod in prima sua canonica assertit Petrus, Eratis aliquando sicut oues errantes, sed cōuersti eis suis ad pastorem & episcopum animalium vestrarum. Et Esaias, Omnes (inquit) nos quasi oues errantes, vñus quique in viam suam declinavit. *[Et vocem meam,] id est, euangelicam legem atque internam allocutionem, [Audient,] credendo & obediendo, iuxta illud in Psalm. 100. Populus quem non cognovit seruuit mihi, in auditu auris obediuimus mihi. Et Paulus, Norum (inquit) sit vobis quia Gentibus misum est hoc salutare dei, & ipsi audient. Hoc Christus prædictus verbis adiecit, ne pro solo Iudaorum sicut passus vel misus, eo quod alibi dixerit. Non sum misus, nisi ad oues quae perierunt dominus Israhel. *[Et si et vnum ouile,] id est, vna ecclesia seu vna fideliū congregatio ex electis Iudaicis atque conuersis gentilibus constans: quæ dicitur vna, propter fidei, spei, charitatisque vnitatem. Ipsa enim est vnum mysticum corpus Christi: quod ab uno capite, scilicet Christo gubernatur, uno spiritu sancto vivificatur, una lege regulatur, uno fonte purificatur, uno pane reticetur, ab uno patre regeneratur, ad vnam patriam proficiscitur. Huic ouili prælati præsident, hoc dæmones obdident, angeli protegunt, Christus triumphat.***

¶ Christus ergo ex duabus populis nunc fecit vnam ecclesiam: propter quod dicitur lapis angularis, quoniam sicut in lapide anguli vniuntur deo parietes, sic in Christo tanquam in capite coniuncti sunt duo populi: propter quod Paulus ait, Ipse est pax nostra, qui fecit vtraque vnum. Et apud Zachariam prædictum est, Ipse ædificauit templum domino, & consilium pacis erit inter duos illos, puta Iudeos & gentes. Hinc gentibus conuersis loquitur Paulus, Iam non etsi hospites & adueniæ, sed etsi ciues fæcilius & domestici dei. Et post pauca, Ipso (inquit) summo angulari lapide Christo Iesu, in quo omnis ædificatio constructa crescit in templum sanctum in domino, in quo & vos coædificamini. Ephe. 2. in habitaculum dei, in spiritu sancto. *[Et si et vnum pastor,] id est, christus qui fuit pastor Iudeorum sicut pastor Iudaorum ac Gentium. Et qui multos atque diuersos habuerunt pastores, vel potius dissipatores, quantum ad gentes, quæ seruierunt dæmonibus, convertantur ac sororiantur vnum verum ac summum pastorem, videlicet Christum, de quo per Zachariam dominus dicit, Frama suscitare super pastorem meum. Et Micheas ait, Ipse stabit & pascet in fortitudine domini. Christus autem est solus & vnicus pastor, eo modo quo ait, Nolite vocari Rabbi, vnuus Miche. 3. est enim magister vester Christus. Nam alij non sunt pastores vel magistri, nisi sub christo & eius vicariis. ¶ Porro quod ait, Fiet vnuus pastor, non est factum nec fit per mutationem in Christo factam, sed in ouibus, quæ feliciter immutatae ad Christum conuersa sunt. Sic enim deus dicitur factus, non quasi in seipso mutatus, sed propter nouam habitudinem nostri ad eum, iuxta ilud in Psalmo, Domine refugium factus es nobis. Et quoniam præhabita verba Christi nunc aliqua Psalmo. 93. littera sint impleta, tamen in fine seculi plenius implebuntur, quando detecta Antichristi perfidia, totus mundus, paucissimis Antichristi ministris exceptis, convertetur ad Christum. Tunc enim idolatria penitus destruetur, & omnes Iudei fidem Christianam amplectentur. *[Propterea me pater diligat, quia ego pono animam meam pro ouibus meis.]* Palam quod dilectio patris ad filium secundū eius divinitatē sit æterna, nec aliquid eius causa est, vel eī præcessit. Similiter dilectio patris ad filium secundū eius humanitatem præcessit omne opus ac meritum christi hominis. Ob id ergo quod christus animam suam pro ouibus dedit in passione pater non diligit eum, quasi illa oblatione seu passio sit causa mea.*

ratoria, ob quam filium diligit primo pateris, nec nos diligit deus propter merita nostra, quasi merita dilectionem praecesserint, sed dilectio dei, quia a deo preuenti sumus, est causa omnis boni in nobis. Itaque quod Christus animam suam posuit, est causa a posteriori, id est, signum ostensuum dilectionis patris ad filium secundum eius humanitatem, quia & pater ex sua dilectione praestit Christo homini affectum atque constantiam morienti pro nobis. Secundum hunc sensum infra ait Salvator, Ipse pater amat vos, quia vos me amatis, propterea me secundum naturam assumptam pater diligit, in modo & tota trinitas, id est, diligere se ostendit, quia ego pono animam meam, id est, passioni expoно, vel a corpore proprio separari non interficiendo meis, sed sponte moriendo, & aduersarios meos non prohibendo, *Vt iterum sumam eam*, id est, corpori meo eam tertia de reuniem, *Nemo tollit*, id est, tempore passionis a ueret eam a me, quasi ab impotente & mori hollente, Nihilominus Iudei & milites intulercunt Christo mortem, & ex vulneribus quae ei inflixerunt, confecuta est separatio anima Christi a corpore eius: sed hoc non fecerunt, nisi Christus volente & permittente, qui vnioco natus potuit eos prosterre ait occidere, sicut in passione dicendo, Ego sum, proiecit eos retrorsum, & cederunt in terram. Hinc scriptum est, Oblatus est, quia ipse voluit, & non aperuit os suum, Ideo subditur, *Sed ego pono ea a meis*, id est, a corpore meo eam tolli permitto. Non enim separata fuit anima Christi in quantum a verbo, nec etiam in hora mortis Christi ablata est anima eius a corpore suo, propter vim tormentorum, ex necessitate, sed ex christi voluntate. Potuit enim non obstante doloris vehementia animam suam corpore continere quandiu volebat. Vnde ad ostendendum, quam potestatiue ac sponte spiritum tradidit in ipso momento mortis, que alij taliter cruciati vix halitum trahere valent, ipse magna voce clama uit, Pater in manus tuas commendo spiritum meum. Quod pensans Centurio non esse naturale, dixit, Vere hic filius dei fuit, *Potestatem habeo ponendi eam*, id est, animam meam modis praefatis passionibus exponendi atque a corpore separandi, *Et potestatem habeo iterum sumendi eam* in resurrectione reassicando eam cum corpore. Haec potestas competit Christo secundum naturam diuinam. Ipse enim ut deus, suscitauit seipsum a morte ut hominem. Praterea oportet agnoscere, quis secundum Damascenum, id quod verbum assumpsit, nunquam depositus. Idcirco in triduo mortis erant corpus & anima christi verbo vinta, non tamen verbum fuit tunc homo, quia fuerunt a se inuicem separata, corpus eius & anima. Quamuis ergo christus, ut deus, potuit animam & corpus suum a verbo separare atque deponere, secundum potentiam suam absolutam: non tam secundum potentiam ordinatam: quia non conueniebat sapientia & iustitia verbi, ut naturam semel assumptam deponeret, *Hoc mandatum*, vide licet ut ponam animam meam pro oibis, *Accipe a patre meo*, qui per meam passionem & obedientiam decrevit redimere mundum. Pater autem praecipit christo secundum quod homo est diuinam voluntatem & praeordinationem circa humani generis liberationem implere. Propter quod ait in inferius, Sicut mandatum dedit mihi pater, sic facio. Et a postolo, *Proprio inquit*, filio non pepercit, sed pro omnibus nobis tradidit illum. Et Petrus ait Iudeis, *Huc definito consilio & scientia dei traditum interemisti*, *Quod* secundum passionem seu mors sit poena debita culpe, quomodo iustus pater voluit innocentem filium omnini culpa carentem pati tantum supplicium? Dicendum, quod pena non solum pro culpa infligitur, sed pro aliis quoque causis diversis vult deus hominem pati, ut dictum est plenius praecedenti capitulo, *Dissentio iterum facta est inter Iudeos proprios hos sermones*, christi altos, & insolitos. Quomodo autem facta sit ista discordia subditur, *Dicebant autem multi ex ipsis*, penitus exasperati & indurati, ex beneficiis, signis ac sermonibus christi detinorebant effecti, *Demonium habet*, id est, arreptius & obsessus est, sicutque inspiratione diaboli loquitur ista profunda & rara, *Et in sancto*, id est, amens est, non compos propria mentis, *Quid eum audire*? quasi dicant, Fallimini eum audiendo. Ecce quid sapientia dei & sancti fanerorum tolerauit pro nobis. Imponitur ei amentia, cuius sapientiae non est numerus: imponitur ei quoque demoniaca obsessio, in qua habitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter, qui peccatum non fecit, nec inuenitus est dolus in ore eius: nec legitur Christus hic respondisse. Discimus ergo verborum iniurias, detractiones, irrisiones, subfannationes & quanmitem ferre, *Aly* veritati propinquiores, qui forte post passionem ad christum conuersti sunt, *Dicebant, haec verba*, tam docta, ordinata ac moralia, *Non sunt demonium habentes*, id est, hominis obsessi & insani, quod probant, *Nunquid demonium potest eorum oculos aperire?* Jeorum videlicet qui connaturale lumen non habent in oculis, qualium christus aperuit oculos, quorum vnu fuit cæsus sic natus. Quam vero mira atque stupenda fieri possint a demoni, etiam quasi in imperceptibili tempore, patet in operibus magorum Pharaonum: sed quæ tota facultatem & legem naturæ transcendunt, facere nequeunt demones, cum enim sint agiles & subtilissimi, possunt celerrime naturalia, & tua & passiva applicare, ad inuicem proportionare, sicutque producunt effectus mirabilis his qui causam & modum operationis ignorant. Denique sicut Iob ait, Operante satan ignis descendit de celo, deuorauitque oues & pueros custodientes. Possunt igitur demones quorundam cæcorum oculos aperire, corum vtique qui interdum arte medicina curantur. Sed tales cæci non sunt penitus naturali visus lumine destituti, vnde de talibus modo non agitur.

¶ Explanatio residuæ partis cap. x. [Facta sunt autem encnia
in Hierosolymis.] Articulus xxxvii.

Ioan.8.9.
Ioan.10.9

O Mnia quæ in isto capitulo, duobusque præcedentibus de christo narrantur, in Hierusalem contigisse videntur: ubi cum christus caco nato visum dedisset, multumque ad inde eos habuisset sermonem ac disputationem, [Facta sunt encenia,] hoc est, legimus.

A dedicationis templi, [in Hierosolymis.] Vrbem Hierusalem Salomon appellauit Hierosolymam. [Et h[ab]et. 1. Mac. 43
ems erat,] ex quo patet, quod nunc agitur de solenitate dedicationis ordinata à Iuda Machabæo & fra 3. Reg. 8:
tribus eius. Triplex quippe fuit ordinata dedicatio templi. Prima à Salomone in autumno decima die 1. Efr. 6:
Septembbris. Secunda à Neemia atque Zorobabel, ubi Iesu filio Isedechae sacerdote magno in veru domo Neem. 1.
decima die Martij. Tertia à Iuda Machabæo, qui templum secundum ab Antiocho prophapanit, mun. 3. Efr. 7:
dauit, consecravit, & dedicavit, hoc est, diuino usui applicavit tempore hyemis, quartadecima die Sep. 1. Macha. 4:
tembris. Dicit quoque plraliter encyclopiam, quoniam octo diebus durauit solenitas ista. Vnde scriptum
est, Statuit Iudas & fratres eius, vt agatur dies dedicationis ab anno in annum per octo dies. [Et ambula-
bat Iesu in templo,] hoc est, in quadam parte pertinente ad templi integratem, videlicet, [in portico sa-
lononis,] sed eft, in ambulatorio facto ad similitudinem oratori, in quo Salomon orauit in primo tem-
plo, ab ipso constructo. Hac enim porticus non fuit eadem cum illa, qua fuit tempore Salomonis, 4. Reg. 25:
quoniam illam cum templo combusserunt Chaldaei, sed alia similis, propter quod antiquum no-
men retinuit. In hac itaque portici, in qua & populus orare solebat, ambulabat Iesus, de quo canta-
mus, Dominus in templo sancto suo: Simili modo, si anima nostra qua est templum spiritus sancti de-
gat encensia, id est, commemorationem & invocationem consecrationis sua, qua in fonte baptismi de-
dicata & consecrata est deo, eo modo quo monet Apostolus, Expoliare vos veterem hominem cum a-
ctibus suis, & renouaminis spiritu meutis vestrae, ambulabit Iesus in intellectu animæ, qui est porticus
B veri Salomonis, utpote Christi, quia in intellectu est oratio interior, quo anima invocat Iesum. Ambu-
lar autem Iesus in anima, dum in latitudine charitatis familiariter conuerteretur & operatur in ea, sicut
per Mosen loquitur, Quia inhabebit & ambulabit in eis. Denique, deus immensus & incomparabili-
lis pergit nobiscum, quando custodit introitum & exitum nostrum, quemadmodum ait ad David, Fui
tecum in omnibus, vbiunque ambulasti. Et Iosue, Noli timere, quoniam tecum est dominus deus tuus
in omnibus ad quæunque perrexeris. [Circundederunt ergo eum iudei,] quod isti circundatores fuerunt
obstinati, infideles & reprobri, statim patebit in texu, Ideo circundederunt Iesum mala intencion, ut a-
liquid raperent de ore eius, quo eum accufarent. Vnde cum multitudine & impetu accesserunt, vt in-
ducerent Iesum ad incitam responsonem, quasi circumiectum atque turbarunt. Hinc ait in Psalmi,
C Circundederunt me canes multi. Et Circundederunt me sic ut apes. [Et dixerunt ei,] quasi veritatem sci-
re optantes & adulantes, cum tamen insidiandi quererent occasionem, [Quoniam que anima nostram tollit?] id est, corda nostra affligit, & in suspenso tenet, imò à nobis quodammodo auters, dum iugiter occupa-
tur circa te, considerando & inquiringo a te sis Christus, Defidicerunt enim noscere veritatis cruciat-
mentem, quoque ad illam pertingat. [si tu es Christus dic nobis palam.] Iudei tamen carnales prestola-
bantur, & posteri eorum hucusque expectant Christum in primo suo adventu sic futurum, quod es-
set rex potentissimus & mundi monarca, atque omnia regna subiecturus Iudeis, allegantes illud E-
saie. Gen. & regnum quod non seruerit tibi, peribit. Et illud Danielis, Omnes populi, tribus, & lin-
guæ seruent ei, illud quoque Zacharia prophetæ, Poteris eius à mari usque ad mare. Cui consonat illud Psalmistæ, Et dominabitur à mari usque ad mare, & à flumine usque ad terminos orbis terrarum. Si ergo Iesus aperte difixit se esse Christum, statim accusassent eum Iudei, ut appareret apud Pilatum, tanquam aduersarium Caesaris & Romanorum, qui tunc mundi monarchiam tenebant. Si vero dicerebant quod non apponenter ei, q[uod] propriis contradiceret verbis. Frequenter enim insinuauit se esse Chri-
stum: sed Christus sapientia patris, corda viuensorum consciens, & intentionum discretor, secundum
Apostolum, sic temperat responsonem, quod eorum machinationem facilime demolitur. [Loquitur vo-
bu,] multa de meis, quod sum Salvator mundi & filius dei, aliaque diuersa, ex quibus sequitur quod
sum Christus, [Et non creditis mihi,] sed demoniacum me vocatis. [Opera que ego facio in nomine patris mei,] id est, diuina miracula, omnem creatam potestatem excedentia, qua facio secundum deum, & deu[m] pa-
turem inueniendo, [Hæc testimonium perhibent de me,] hoc est, manifestant quod sum missus à deo, & quod
deus operetur per me, atque talis sum, qualem me esse affirmo. Christi nempe miracula fiebant ad suæ
confirmationem doctrinæ, & ad testificationem sanctitatis sua præcipuum: tanquam diceret, Vos
quereritis an sis Christus, quasi parati credere soli verbo quod loquer, sed ego ad opera vos remi-
to, qua firmiora sunt verbis: & quoniam operibus non creditis, patet quod nec verbis crederetus,
D sed animo calumniandi interrogatis, ideo subditur, [Sed vos non creditis, quia non esis ex oibis meis,] id est, de numero electorum, videlicet pii, innocentes, & simplices. Non enim omnium est fides,
sed electorum duntaxat, quoniam sine fide impossibile est deo placere, & teste Esaia, Qui incredulus est, in-
fideles agit. propterea in Actis scripsit Lucas, Crediderunt quotquot præordinati erant in vitam
eternam. Actu. 13.
¶ His verbis Christus ostendit se scire qui essent electi, & qui præsciti, secundum quod infra testatur, Ioan. 13.
Ego scio quos elegerim. Osl edit quoque, quod non sit alicui salus nisi in ipso, videlicet per hoc quod
est ouis ipsius, per quod implicite significavit se esse Christum. Queritur, quomodo verum est, q[uod] veri-
tas asserit, Vos nō creditis, quia non esis ex oibis meis? Nā esse ouē Christi, est esse prædestinatū, vel
ex prædestinatione esse fide & actu fideliæ ergo ne ouē, est esse præscitum seu reprobatum. Quoniam au-
tē prædestinatione diuina sit omnis bona causa in anima, reprobatio tamen diuina non est causa malorū
nostrorum: ergo non esse ouem Christi seu esse præscitum, non est causa non credendi. Dicendum,
quod prædestinatione non est ex meritis nostris, sed reprobatio est ex nostris demeritis: ideo reprobatio
non est causa per se & immediata non credendi, sed propria culpa. Est tamen signum & causa per acci-
dens non credendi, quemadmodum gubernatoris absencia, est causa submersio[nis]. [Quies mea in oīcē meā ut
O. iii]

dinti.] Si de solo corporali loqueretur auditu, isti quoque Iudei, quibus praesentialiter respondebat, o-
ues fuissent. Loquitur ergo praeipue de interiori auditu, id est, obedientia & cōfessu, ut sit sensus. O-
ues mea, id est, homines quorum corda per gratiam nutrio, atque multiplici spiritualis alimonie cibo
conforto: vocem meam audiunt, hoc est, verbis euangelicæ legis, vel inspirationi internæ, quæ ver-
ba audiunt immediate à me vel à prædicatoribus meis, obediunt, sūltum antequam de hoc seculo au-
rantur. Qui enim ex deo est, verba dei audit. Et auris bona, cum omni concupiscentia audier sapientiæ.
[Et ego cognosco eas] cognitione dilectionis & approbatu, de qua dicit Apostolus, Noui dominus qui
sunt eius. [Et sequuntur me,] id est, vias à me tritas, vt pote per opera mea incedunt, discut à me quia mi-
ris sum & humiliis corde. Ambulat in dilectione ad proximos suos, sicut & ego eos dilexi, implent, quod
dixi. Qui vult venire post me, abneget semetipsum, & tollat crucem suam quotidie, & sequatur me. Se-
quuntur in super Christum transeundo de via ad patriam, vt vbi est Christus, & illi sint secum. [Et ego
vici aeternam do ei,] putu meipsum, & gratiam, atque opera meritoria, quibus ad futuram beatitudinem
perducentur, quam nunc habent in spe, in radice, & merito, habituri tunc eam in re & premio. [Et non
peribunt in eternum,] licet ad tēpus variis persecutionibus, tentationibus, atque molestiis fatigentur, quæ
admodum scriptum est, Omnes qui volunt pie viuere in Christo, persecutionem patientur. His enim
omnia cooperantur in bonum, & omnia quæcumque faciunt prosperantur. Finaliter ergo saluantur, &
tanto pleniori beatitudine perfunduntur, felicissimi que requiescent in patria, quanto nunc amplius vili-
penduntur, tentantur, ac tribulantur: quod cerneret reprobi dicent in fine seculi illud Sapientiæ, Nos
in sensati vitam illorum estimabamus infaniam, & finem sine honore. Quomodo ergo computati sunt
inter filios dei, & inter sanctos sors illorū est? [Et non rapiet eos qui quam de manu mea,] i. nullus hostis, siue
visibilis siue inuisibilis, poterit electos meos mihi auferre, vel de potestate atq; custodia mea per violé-
tiā tollere, auertēdo eos finaliter à me, quāuis ad tempus possit seduci ac deuiri. De hoc multa intro-
ducit A postolus ad Romanos, Quis, inquit, accusabit aduersus electos dei? Et quis nos separabit à chari-
tate Christi? Et certus sum, quia neq; mores, neque vita, neque angeli, neque principatus, neque insti-
tutio, neque futura, neque creatura alia poterit nos separare à charitate dei, quæ est in Christo Iesu. Præ-
destinatio equidem includit omnia, quæ electis necessaria sunt ad salutem. Ideo comprehendit auxilia
quibus indigent predestinati ad hoc quod nō vincantur, neque à Christo finaliter separantur: manus
enim seu pores Christi protegit eos, quemadmodum per sapientem inducitur. Quoniam dextera sua
teget, & brachio sue defendet illos. Quod autem nullus valeat eos rapere de manu Christi, est quoniam
Christus omnipotens est sicut & pater, idcirco ei præuale nullus potest: propterea quod sequitur, Pa-
ter meus quod dedit mihi. Id est, diuina essentia, & deitas vera, quam pater generando mihi comunicauit.
Pater enim totam diuinatis plenitudinem transfundit in filium. [Maius omnibus est,] hoc est, yniuersa in
infinitum excedit: non quantitate corpora, sed dignitate atque potentia, immo omni perfectione simpli-
citer dicta. In spiritualibus nāque idem est esse maius, & esse melius, dignus siue perfectius. Pater ergo
totum quod habet filio cōmunicauit, secundum quod infra filius protestatur. Omnia quæcumque ha-
bet pater, mea sunt. Superius quoque dixi, quod deus pater seu trinitas maius bonum dedit Christo, se-
cundum naturam assumptam, quā toti vniuerso, videlicet esse vnitum verbo hypostatica vniōne, &
tantam habere gratiam, & charitatem, & fruitionē, quod maior creaturæ cōmunicari non potest. Nūc
tamen est sermo de datione generationis aeternæ, atque diuina essentia communicatione. [Et nemo po-
test rapere,] id est, nullus aduersari valet oues violēter auferre. [De manu (id est, potestate) patris mei,] de quo
scriptum est, Cogitationē eius nemo auertere potest, & anima eius quæcumque voluit fecit. Vnde Hie-
remias ait, Quis similis mei, aut quis sustinebit me, & qui est iste pastor, qui resistat vultui meo? Ipse
est deus gloriōsus & fortis, terribilis, atq; liberrimus, qui cuius vult miserebitur, & quæ vult indurat. qui
ait per Esaiam, Consiliū meum stabit, & omnis voluntas mea fiet. Ipse est qui aeterna suos custodit vi-
gilia, & per angelos ac homines sanctos plebē suā gubernat, qui vasa misericordiæ preparauit in gloria.
Psalm. 114. [Quoniam interea patris & filij sit vna manus seu diuina & increata potestas, ob quam quæcumque fa-
cit pater, hæc & filius similiter facit, tamen ipse filius solet dici manus & brachium patris, quia per filium
omnia facit pater: nam in communī modo loquendi, ille dicitur manus alterius, per quem frequentius
operatur sic spiritus sanctus asseritur digitus dei, quia per spiritum sanctum indicantur seu reuelantur
diuina secreta. Hinc loco præsenti per manum patris, quidam intelligi sūlum, de quo cecinī Esaias,
Esaie. 52. Paruit dominus brachium sanctum suum in oculis omnium gentium. Quod vero vtriusque sit vna
potestas seu omnipotētia, pandit adiiciens, [Ego (secundum naturam verbi) & pater, vnum sumus,] hoc
est, substantialiter idem, & in personis distincti, dicendo, vnum, notatur essentia vnitatis individualis,
non genericæ siue specificæ, sed mera naturæ identitas: per quod confunditur heresis Arrianorum, di-
centium, filium esse puram creaturam, & substantialiter à patre distinctum. Dicendo autem, sumus,
insinuat distinctionem personæ. Per quod reprobatur Sabelliana loquacitas, dicens, eadem esse per
sonam patris ac filii, vt deus dicatur pater ratione creationis, filius ratione incarnationis, spiritus san-
ctus ratione sanctificationis, quia per gratiam sanctificat rationalem creaturam. His auditis, [susti-
lerunt lapides Iudei,] lapidea corda habentes, [Vt lapidarent eum,] tanquam blasphemum, quoniam
lex præcepit lapidari blasphemos: æmulatores autem legis erant, & æmulationes dei habebant,
sed non secundum scientiam: quoniam Christus tot argumentis monstrauit se esse deum, quod ei
in hoc contradicunt non fuit, præfertim, quia prophetæ manifeste prædixerunt Christum deum
fore & hominem, sicut vberitatem ostensum est ante. [Respondit ei Iesus,] non ex eorum apparatu
perterritus, sed ipsorum insania blande referens ac differens, [Nulla opera bona ostendis vobis
ex patre meo,] id est, coram vobis feci, docendo, atque miracula perpetrando, & ægros curando,

A [propter quod eorum opus me lapidatis?] id est, lapidum istib⁹ occidere vultis. Nam & istud documentum,
quo dixit, Ego & pater vnum sumus, fuit utique bonum opus, quia articulus fidei. [Respondeuit ei Iudei,]
lapides habentes in manibus, & brachia ad proiecendum in Iesum extenta, [De bono opere non lapidamus
te.] Quamvis enim nondum lapidare ceperint Iesum, tamen tam firmum propositum habuerunt hoc
protinus faciendo, quod iam se illum lapidare dixerunt. [Sed de blasphemia.] Mentiuntur, quia quod ipsi
blasphemiam reputabant, fuit actus virtutis, & protestatio veritatis. Cur autem blasphemasse dixerunt
Iesum, subiungitur, [Et quia tu homo cum sis factus,] id est, esse affirmas [Tibi sum deus,] id est, dei filium,
deo patri consubstantiale, Ego (inquiens) & pater vnum sumus. Hoc verum fuit, sed ipsi id falsum re-
putabant, ignorantes scripturas prophetarum, quæ duplice in Christo docent esse naturam, Esaia di-
cente, Puer natus est deus, & vocabitur admirabilis, deus, foris, pater futuri seculi. Hieremia quoque,
Hiere. 23. Hoc est nomen quod vocabunt eum, dominus iustus noster. Iste Iudei concesserunt Iesum opera bo-
na facere, & tamen esse blasphemum, quæ simul nequeunt stare. Si enim fuisset blasphemus, deus eius
doctrinam & conuersationem non confirmasset & approbasset miraculis. [Respondit ei Iesus,] ostendens
se nō malis dixisse, sed illos errare, [Nonne scriptum est in lege vestra,] id est in libro Psalmorum pertinen-
te ad veteris legis scripturas?

¶ Lex quandoque accipitur solum pro quinque libris Mosi, vt cum ait Saluator, O portet impleri om-
nia quæ scripta sunt de me in lege, & prophetis, & psalmis. Quandoque vero accipitur pro pentateu-
cho & libro psalmorum, vt ibi, Lex & prophetæ utque ad Ioannem. Interdum pro tota serie scriptura Ioan. x.
rum veteris testamenti, vt nunc. [Quia ego dixi, ad vos ô iudices & prophetæ, [Dy. filii] non natura, sed Psalm. 81.
gratia: non essentialiter, sed participantia. [Sed pro quia illos (homines) dixi] deus vates per Psalmistam, [Dy.
os] per participationem & imitationem perfectionis diuinæ, sicut ad Moysen loquitur in Exodo, Ecce Exod. 6.
constitutus te deum Pharaonis. [Ad quos sermo dei factus est] videlicet patriarchas, prophetas, & iudices san-
ctos, de quibus ad Hebreos. Multi variis multisque modis olim deus loquens patribus in prophetis. Et Amos. 5.
Amos, Nō faciet dominus verbum, nisi revelauerit secretum suum ad seruos suos prophetas. Quod e-
nim isti dixi vocentur, patet ex eo quod Moysen ait in Exodo, Diis non detrahas. Itēque, Dominus do Exod. 22.
mus applicabitur ad deos, hoc est, ad iudices. [Et non potest solui,] id est, corrumpti seu falsificari, [Scripta Ibidem.
ra.] Cælum enim & terra transibunt, verba autem dei, puta scripturæ, non transibunt, vt Christus testa-
tur apud Lucam: qui denuo ait, Vnus apex, vel vnum iota non præteribit de lege, donec omnia fiant. Lucae. 21.
Propter quod ait Psalmista, Initio cognoui de testimonio tuis, quia in aeternum fundasti ea. [Quem pa- Mar. 5.
ter sanctificauit, & misit in mundum, vos dicitis, quia blasphemas,] hoc est, mihi quem pater aeternus sanctifi- Luce. 16.
cauit, id est, fatus fecit, secundum quod homo sum, implendo animam meam plenitudine gratiarū, Psalm. 118.
donorum, atque virtutum, & ab omni culpa præteruando, vel sanctificauit, id est, substantialiter san-
ctum genuit, secundum quod deus sum, quoniam generando me, cōmunicauit mihi eandem sancti-
tatem quam haber ipse, quæ est diuina essentia, puritas supersplendidissima, fontana & infinita, & mi-
C sit in mundum, per humanæ naturæ assumptionem, visibilem apparitionem, a nocturno effectu pro Roma. 8.
ductionem, quoniam secundum diuinatem faciem suam, ante incarnationem in mundo, impletis, cōseruatis,
& ambiens mundum: vos blasphemati dicitis, quia blasphematis, id est, quod dei est, puræ creature acri-
bis, [Quia dixi filius deus sum,] naturalis & vnicus. Nam deum vocando patrem, declarauit se esse filium, tā
quā dicit. Si illi ad quos sermo dei factus est, sine blasphemia dī feruntur: multū erratis, qui mihi san-
cto dei, sanctificato à patre, & specialiter in mundum misso, imponitis crimen blasphemie, eo quod di Marci. 1.
Ioan. 1. xi me esse filium dei, cum certum sit me esse maiorem illis ad quos factus est sermo dei, quoniam ego
sum verbum & sermo dei, & de me diuinitate sunt loquuti prophetæ. Adiuentum, quod aliquid
dicitur deus multipliciter. Primo, propter naturæ veritatem, sic sola trinitas est deus, de quo legitur, Vi
deut. 31. grati e eminentiam, quemadmodum scriptum est de apostolis, Quoniam dī fortis terra vehementer Psalm. 46.
elevarunt, Tertio, propter mirabilem efficientiam, & potentiam magnitudinem, sicut ad Moysen dici-
tur, Confisiū te deum Pharaonis. Quartio, propter sapientia profunditatem, si homines contempla- Exod. 17.
vni, multū erudit, & de diuinis alte scribentes, dī dicuntur, vt Dionysius, Hierotheus, ceterisque excel- Hierony-
lentes doctores. Quinto, propter hominum erroneam estimationem, qui idolis & dæmonibus diuini Psalm. 95.
Deitatē ascriperunt, iuxta illud in Psalmo, Omnes dī gentium dæmonia. Porro philosophi, intelligenti-
tis, stellis, & orbibus, quos animatos ponuebant diuinitatem participatum, attribuebant, propter simili-
tudinem cum perfectione diuinæ, in sapientia, potestate, causalitate & gubernacione. Vnde Plato in Ti. Plato.
meo inducit summum deum loquenter ad illos, O dī deorum, quorū pater opifexque ego. Aristoteles,
teles quoque facit, quod homo solus est deus vel bestia: non utique per essentiam, sed imitationem, August.
hoc est, diuinus vel bestialis. Veruntamen secundum Augustinum, sacra scriptura non attribuit ange-
lis nomen diuinitatis, ne derur hominibus idolatriæ occasio. [Si non facio opera patris mei,] id est, opera 4. Reg. 16.
miraculosa, sicut diuinæ virtutis possibilia, sicut sunt cordium arcana referare, mortuos suscitare, cæcum
natum illustrare. Nolite credere mihi, dī dicunt quod sim Christus filius dei. Non enim omni spiritu est
I. Ioan. 4. credendum. Et qui cito credit, leuis est corde. Possunt autē per opera patris facta à Christo, intelligi san- Eccle. 19.
ctissima conueratio eius, qua semper patrem honorificauit, & eius placitum adimpliebat, inenarrabilis I. Ioan. 8.
quaque patientia eius in omni aduersitate. Hec omnia protestantur, quod vera sint verba ipsius: quia
secundum philosophos operatio arguit formam, & qualis quisque est, talia operatur & loquitur: pro-
pter quod ait Saluator, A fratribus eorum cognoscetis eos.

¶ Denique, in miraculis Christi duo mira & incōparabiliter digna pensantur. Primum, quod ea egit pro Matth. 7.
pria potestate, idō imperio, in instanti vt Iep̄ius, quāuis interdum patrem inuocauerit, & mora aliqua
Q. iiiij

- Ioan. ii.** fuerit vsus, ad ostendendum suæ incarnationis veritatem, & patris authoritatem. Secundum, quod discipulis tradidit potestatem faciendo miracula, etiam maiora quam ipse per se in mundo conuerteret. **E**
- Matth. io.** Hoc enim nequaquam humana, in quo nec angelica est virtutis, dare aliis potestatem atque dominum quoddam super naturas creatas, & ultra omnem naturalem rerum facultatem, legem, ac ordinem.
- Ioan. 17.** Dixit nempe apostolis apud Matthau, Infirmos curate, mortuos suscitate, dæmones cincite. Hæc sunt opera patris, in quo totius trinitatis, cuius duntaxat est creaturis talem conferre virtutem. [Et autem, id est, quia] facio opera patris coelestis, [Et si mihi non vultis credere,] quasi propter reuerentiam personæ meæ, vel propter nuda verba, [Operibus credite,] & mihi propter opera. Maius ergo ac certius est testimonium operis, quam sermonis, [Et cognoscatis,] nunc per donum intellectus, & in futuro per speciem, [Et credam tuam per fidem formatam,] per circumfessionem, atque essentia identitatem, & maiestatis aequalitatem ac unitatem, [Et ego secundum quod deus sum] in patre] eodem modo, quo ipse in me. Pater quoque & tota trinitas, est in filio secundum naturam humanam, per singularem & summam gratia inhabitationem, immobilem in bono conserationem, atque præcipuum familiaritatem: itenque filius secundum naturam hanc est in patre seu trinitate, per maximam dilectionem, beatissimam fruitionem, & plenam in bono confirmationem. [Quarebam ergo (increduli isti) Jeni apprehendere] ad occidendum, de tam rationabili refensione non emendata, nec persuasi, sed peiores effecti. Non enim recipit stultus verba prudentiæ, & impius cum in profundum peccatorum venierit, contemnit.
- Proue. 18.** [Et exiui de manib[us] eorum,] transiendo per medium ipsorum, factus unusquisque eis, quemadmodum in fine octauo capituli elucidatum est plenus. [Et abiit trans Iordanem in eum locum ubi erat Iohannes Baptista baptizans primum,] id est, antequam a Herode incarceraretur, vel primum, id est, proutquam Christus & eius discipuli baptizauerunt, [Et manus] illuc, id est, in loco illo, videlicet heremo, Iordanum vici- fias cum apostolis. [Et mulierum] venerant ad eum, forsitan recordati verborum Ioannis, qui ibi dicit de Iesu, Ecce agnus dei. [Et dicebant,] ad probandum, quod Iesus esset maior Ioanne, & verus Mefias, [Quia] Ioannes quidem signum fecit nullum. Non enim fecit aliquid miraculum, ne populus habebat nimiam occasionem reputandi, quod Ioannes esset Mefias, sicque difficiliter conuerteretur ad ipsum.
- Esaiae. 35.** ¶ Sed Christo reseruata sunt signa, quemadmodum Esaias prædixit, Ecce deus vester ipse veniet, & salubrit vos. Tunc aperientur oculi cæcorum, & aures surdorum patebunt. Tunc saliet sicut cerus claudus, & aperta erit lingua mutorum. Ex hoc autem quod Iohannes (quo inter natos mulierum non surrexit maior) nullum operatus est signum, docemur non habere inanem ad miracula latenti nascitur vanitate atque superbia. Vnde quidam sanctissimi patres, qui facillime poterant maxima operari miracula, vt Abbas pastor & Sylos, omni modo refugiebant occasionem huiusmodi operi, haud dubium, quin propter eximiam humilitatem dixerint quoque, [Omnia autem quacunque dixi] Ioannes de illis, id est, vniuersa qua Iohannes Baptista de Iesu isto prædixit & docuit, [Vera erant,] id est, illa impleta videmus, vel mox implenda sunt. Ex hoc arguebant, quod Iohannes fuit verus propheta, & per consequens standum esse verbis eius de Iesu, quod esset Mefias, sicque credebat: propter quod subditur, [Et multi credebant in eum.] Hoc intelligi potest dupliceriter. Primo sic, Multi, hoc est, omnes isti venientes ad Iesum, qui multi fuerunt, credebant in Iesum. Secundo sic, Multi, id est, magna pars eorum. Prima tamen exppositio videatur literæ magis consonare. Quamvis autem Iohannes nullum molitus est signum, tamen propter manifestam atque eximiam eius sanctitatem, idoneum reputabant testimonium eius, in quo conceptione & nativitas, totaq; insuper conuersatio eius mirabilis, supernaturalisque fuit.
- Declaratio cap. x i. [Erat autem quidam languens Lazarus a Bethania.]**
Artic. xxviii.

- Ioan. ro.** Abiit est in fine præcedentis capituli, quod Iesus relinquent Hierusalem, & Iudeos, qui eum comprehendere & lapidare moliti sunt, abiit trans Iordanem in locum quo baptizauit præcursor. Cumque illic cum suis maneret discipulis, contigit quod in huius capituli narratur exordio, [Erat autem quidam languens (nomine) Lazarus (orinus) a Bethania] villa, inter quam & Hierusalem medius fuit mons Oliuettus: in quam, [De castello Mariae (Magdalene) & Matthei sororis eius,] quia in villa illa fuit castrum, in quo feminæ illæ demorabantur cum fratre suo. Solet autem languor accipi pro graui inuisceratique morbo: ex quo elici potest, quod infirmitas Lazarus naturaliter incurabili fuit, quemadmodum rei exitus demonstravit, eratque magnus honor Lazarus, quod talium ac tantarum exitit frater sororum. ¶ Deinde Euangelista eternat, quæ fuit ista Maria, [Maria autem erat que vinxit dominum (Iesum) vnguento,] quod fudit super caput & pedes ipsius, pro reue rentia & refrigerio & caloris atque laboris ipsius: qui propter nostram salutem discurrebat per loca, prædicando, & signa agendo hyeme ac aestate. [Et extensis pedes eius capilli suis,] Nam lachrymis contritionis pedes Iesu rigauit, eosque crinibus suis siccavuit. [Cuius fratres Lazarus infirmabatur.] An ista Maria sit illa de qua scribit Lucas, que ibi appellatur peccatrix, diffensio est inter sanctos. Hieronymus enī & chrysostomus dicunt quod nō: Augustinus vero & Gregorius dicunt quod ino: sed de hoc transeo nunc, quia super Matthæum capitulo vicesimo sexto longa disputationem induxi de hoc, tenuique cum Augustino & Gregorio, quod sit eadem Maria, & quod bis

- A vxix Christum vnguento, semel in Galilæa, vel in Hierusalem secundum quoddam ex contritione, **Matth. 26.** vt recitat Lucas: & semel in Bethania ex reuerentia & deuotione, quemadmodum frequenter patebit capitulo. [Miserunt ergo sorores eius ad cum dientes,] per internuncium, [Domine, ecce quem amas infirmatur.] **Marcii. 14.** tanquam dicerent, Quomodo poteris sustinere, vt amicus tuus tan prædictus labore, vel quomodo poteris differre siue negare, quin ad eum curandum accedas? Non explicant quid affectent, sed ex verbis præhabitis sciunt Iesum considerare quid cupiant. Et quoniam de eius familiaritate ac amici- **Ioann. 2.** tia præsumebant, arbitrantur sufficere vt causam insinuent: & talis insinuatio ponitur species orationis: sicut cum virgo benedicta dixit ad filium suum, virtutum non habent, nec decuit eas personaliter ire ad Iesum, tum quoniam feminæ erant, quas non decet discurrere, dummodo per alios queant sua ne- **Matth. 27.** Marci. 15. goria expedire: tum quoniam frater languidus indigebat earum consolatione, obsequio atque presen- **Luce. 27.** tia, nec ipse liberet recessisse a fratre tam charissimo, qui fuit strenuus ac nobilis miles, diuines & **Ioann. 19.** iustus, ac Christi discipulus, eo modo quo Joseph ab Arimathea & Nicodemus. Non dicunt cum Re- **Ioan. 3.** gulo, Domine, descendere antequam moriatur, credentes quod absens posset curare: nec cum Centu- **Ioan. 4.** rione, Domine ne intres, sed tantum dic verbo: fed modum subueniendi Christo committunt, tan- **Luce. 18.** quam sapientiori. Ita & nos facere per est, cum a superioribus aliquid postulamus, videlicet vt mo- **Matth. 6.** dum exaudiendi committamus bonitatem atque discretiōne eorum, nisi forte ex hoc immineret peri- **Colum.** Porro si soles illi & suissent perfectae in fide, sciuissent Christo cuncta constare, tanquam deo Hebre. 13. & homini, nec opportuisset ei nuncium mittere, (videtur quippe putasse quod Christum latuerit in- **Deut. 13.** firmitas Lazari) sed flexis genibus, clauso cubculo, exor assent Iesum vniuersa cernentem dicentes, **Eccle. 39.** Domine, qui absconditorum es cognitor, ecce quem amas infirmatur. Nec mirum, si nondum talentum habuerunt, quia nec apostoli habuerunt pro tunc huiusmodi fidem de Christo. Tuntur de- **Apoca. 30.** dum verbo tam affectuo ac blando, Ecce quem amas, vt Iesum ad misericordiam inclinent, quæ nouerant pietatis visceribus plenum. [Audientis autem Iesum] verba sororum per nuncium, [Dixit eis,] id est, per eundem nūc respondit, mandauitque Maria & Martha, [Infirmitas hac non est ad mortem,] solito modo durantem, vt ibi sisstat, id est, principaliiter non est ordinata ad vitæ extinctionem, quamvis per eam fuerit vita corporalis extincta. Infirmitas quippe dicitur esse ad mortem, non ideo solum, quoniam mortem inducit, sed quia ad mortem usque ad futuram in fine seculi resurrectionem Iob. 14. durantem operatur: iuxta illud beati Job, Homo cum dormierit, non resurget, donec atterratur cœlum non euigilabit. [sed pro gloria dei,] id est, ad manifestationem diuinae potentiae ordinatur: vel pro gloria dei, id est, ad gloriam seu miram resuscitatione defuncti soli deo posibilem, vt in illa de- **Luce. 7.** claretur excellētia dei, qui haber imperium vitæ ac mortis, [Vt glorificetur,] id est, gloriosus apparet verusque Christus esse noscatur ac honoretur, [Filius dei per eam,] tanquam per viam ac medium, & per preparationem eius, hoc est, per miraculosam resurrectionem morientis, tanquam per causam materialem, in qua potestas & veritas Iesu filii dei demonstrabatur. Suscitatio etenim Lazari adeo fuit miraculosa, quod non potuit esse, nisi a deo: idcirco deus qui per Iesum eam effecit, ostendit veram esse doctrinam Iesu, & per consequens quod esset Mefias & filius dei naturalis, patri consubstantia- **Lucas. 8.** lis, sicut personaliter docuit. ¶ Primo dixit Iesus, quod infirmitas ista fuit pro gloria dei, moxque adiecit, vt glorificetur filius dei per eam: quibus utique verbis duo ostendit. Primo, quod una ac eadem sit gloria dei & filii dei. Secundo, quod filius dei sit deus. Et sicut huius Lazari languor fuit pro gloria dei, vt glorificaretur filius dei per eam: sic & infirmitas filii videtur, agitudo quoque filia Iairi fuerunt non ad mortem, sed pro gloria dei, vt glorificaretur filius dei per eam: magis infirmitas Lazari quam illorum, quia per resuscitationem Lazari excellentius, latius, & evidenter clarificatus est Iesus. Fuit quippe suscitatio ista mirabilior quodammodo atque famosior: mirabilior, quoniam quatuor dies habuit Lazarus in monumento: alii duo eodem sunt die suscitiati, quo moriebantur: quod certum est de filia Iairi, non tamea certum est de filio videtur: item quoniam prodit de sepulcro ligatus manus & pedes institis: sicut quoque famosior, propter dignitatem personæ defuncti, qui fuit notissimus & præclarus, & propter locum qui fuit vicinus Hierusalem, & propter multitudinem notabilium Iudeorum qui aderant. [Dilegebant autem Iesus Martham (hos pitam suam) & sororem eius Mariam] discipulā suam præcipuum, [Et Lazarum] in exterioribus strenuum, interioribusque deuotum. ¶ Nonne Iesus omnes Iudeos præfertim electos dilexit? ergo dicitur hos tres amissi: Dicendum primo, vt patet so- **D** rores veraciter dixisse ad Lazarum, domine ecce quem amas infirmatur. Secundo, vt insinuetur Christus non solum communiter vt ceteros, sed singulariter dilexisse tres istos. [Vt ergo,] id est, postquam Iesus, [Audirebat quia Lazarus infirmabatur, tunc quidem mansit in eodem loco prope Iordanem duobus diebus,] quatenus ante suum aduentum in Bethamam Lazarus moriatur, sepeliretur, & quadrigatus efficeretur, sicutque miraculum gloriosius fieret, nec dæmoni ascribi valeret: obstinati quoque Iudei inexcusabiles redderentur, & discipuli ceterique electi roborentur in fide, ino & plures Iudeorum viso tanto prodigio conuerterentur ad Christum, sicut & factum est. [Deinde post hæc,] scilicet tertio die, [Dicit discipulus suis,] id est, A apostolis, qui sibi inseparabiliter adharent: quemadmodum Lucas testatur, Vos estis qui permanistis mecum in temptationibus meis. [Eamus in Iudeam,] id est, in terram duarum tribuum Iudeæ & Benjamin, [Iterum, (scilicet ad Bethaniam,) dicunt ei discipuli, Rabi nunc,] ante paucos dies, [Quarebant te Iudei lapidare,] nam lapides sumpererunt in manibus, vt dictum est in fine præcedentis capituli, [Et tu iterum vadis illic?] quasi dicant, Incutie- **Lucas. 22.** facis in hoc, & confutimus tibi oppositum. ¶ Multis de cautiis apostoli hoc dixerunt. Primo, quoniam magistrum suum, quem non satis spiritualiter, sed aliqualiter sensualiter dilexerunt, nequaquam mori volebant, nec eius corporali præsentia volebant priuari: vnde alio loco, cum passionem suam prædi-

Matt. 16. xisset eis Petrus cœpit increpare cum dicens, Domine, propius esto tibi, nam hoc non erit. Secundo, E Marci. 8. quoniam sibi p̄fis metuebant, ne cum magistro suo caperentur. Sed imperfecta fuit fides eorum. Si enim nouissent Christum esse dei virtutem & sapientiam, atque ob id venisse, vt pro hominibus moretur, sciuissent quod Iudei ei inuiti nil facere potuissent, præfertim cum iam toties elapsus fuerit manus eorum, & quod tempore præordinato passus esset, non fugitus: item quod nullus eis posset no cumentum inferre, quandiu protegerentur a Christo: quemadmodum ait Psalmista, Do minus protector vita meæ, à quo trepidabo? Et Hieremias, Dominus mecum est, quasi bellator fortis, idcirco qui me persequuntur, cadent & in firmi erunt. [Respondit Iesu, Nonne duodecim sunt horæ diei?] artificalis, præ fertim tempore æquinoctiali, id est, secundum temporum variationem, & horarum diuturnarum distinctionem atque successionem, variata humana voluntas & opera diversificantur. tanquam dicere, Quamvis hoc tunc volebant, tamen nunc aliter fieri, potestque propositum esse mutatum. Iste est modus loquendi proverbialiter, vt cum de mutatione propositi seu nouitate effectus aliquid fieri intendimus, sic loquamur, Nonne duodecim sunt horæ diei? id est, quælibet hora suum habet opus atque propositum? Origenes & Augustinus aliter introducunt. Discipuli enim cum essent homines instrutione indigentes, volebant dare consilium Christo, deo sapientia sempiterna: ideo audiunt, Nonne duodecim sunt horæ? hoc est, ego sum dies, vos quasi horæ diei, qui aliquid lucis sortiti estis à me, & membra mea constititis. Quemadmodum ergo hora sequuntur diem, non dies horas: sic vos meo consilio acquiescere debetis, non ego vestro. [si quis ambulauerit in die, non offendit, quia lux huius mundi videt. si autem ambulauerit in nocte, offendit, quia lux non est in eo.] Hoc in exterioribus ad literam sic est. Qui enim in die incedit, non pede impingit, quoniam solis conspicit claritatē: qui vero ambulat nocte, impingit faciliter, quoniam lux solis non est in eo, id est, oculus eius illuminans, per quod Christus mystice innuit, quod is qui ambulat in luce iustitiae, vel in puritate conscientiae, non impingit opere vel effectu, nec habet timere, sed esse debet securus: quoniam nulla nocebit aduersitas, si nulla dominetur iniquitas: nec deus deserit tales, quia & si aliquid patiuntur propter iustitiam, copioſa valde & infinita est merces eorum, iuxta illud Sapientie, In paucis vexati, in multis bene disponuntur, ideo formidare non debent aduersarios, fed de divina protectione & gratia esse securi. Qui autem ambulat in nocte, id est, caligine ignorantiae & peccati offendit, cadit, conteritur, quia lux gratia non est in eo, nec sol intelligentia fulget anima eius. Vel sic, Si quis ambulauerit in die, id est, mecum, qui sum dies spiritualis illuminans mentem, non offendit, sed tutus est, qui lucem huius mundi videt, id est, me, qui dixi, Ego sum lux mundi. Qui enim corde apiscit ac sequitur Christum, non deuiat. Si autem ambulauerit in nocte, id est, priuatione gratiae atque presentiae meæ, offendit peccando, quia lux non est in eo, id est, splendor gratiae deest anima eius. [Hoc ait Iesu] ad instruendum & confortandum discipulos puillanimes & indoctos. [Et post hoc dicit eis] cauam itineris sui ad Iudeam, [Lazarus amicus noster,] quoniam Lazarus tantum dilexit Iesum, quod omnes quoque discipulos eius amauit, [Dormit dormitione mortis,] id est, defunctus est, & a mundi huius tumultu quietescit. Omnium hominum mors dormitio dicitur, quoniam in die nouissimo tam malum quam boni suscitabuntur atque resurgent. Vnde in libro Regum & Paralipomenon etiam pessimi homines, vt Roboam, Achas dormisse cum patribus suis scribuntur. Precipue tamen mors iustorum vocatur somnus sive dormitio, quia in spe futurae resurrectionis & glorificationis dulciter conquescent. Sic igitur Iesu dixit Lazarum mortuum dormire, quoniam mox fuerat suscitandus ab ipso, obdormiuit quoque in domino. [Sed video] ad Bethaniam. Vado autem secundum formam humanitatis, qui ibi sum secundum essentiam deitatis, [Vi a somno] mortis Exsūcitem illum, qui facilius à morte resuscitum, quam aliquis dormientem à somno. Hæc suscitatio conueniebat principaliter Christo virtute divina. His verbis Christus dupliciter roborauit ac lætificauit corda discipulorum. Primo, quoniam dixit se ire ad domum familiarium amicorum, videbilec Marthæ, Mariæ, ac Lazari, non ad Hierusalem, ubi præcipue morabantur amuli eius. Secundo, quoniam dixit se ire ad suscitandum defunclum, non ad disperandum cum scribis ac pharisæis. Iucundum vero est videre tale ac tantum miraculum, maxime quando amicus resuscitatur. Verum discipuli verba Christi non intelligentes, ne cum confenserunt ire versus Iudeam, sicut subditur, [Dixerant ergo discipuli eius. Domine, si dormit somno naturali) saluus erit,] id est, convalescat, nec oportet te illuc procedere, quia ab aliis potest à somno huiusmodi suscitari. Somnus autem frequenter est signum curacionis, cum sit refutatio virium, ac releuamen naturæ: non tamen est certum indicium, nec semper sic accidit. [Dixit autem Iesu de morte eius,] id est, nomine dormitionis mortem Lazari designauit. [Illi auem putaverunt, quis de dormitione somni diceret,] quod ierit ad suscitandum Lazarum à somno: in quo elucescit discipulorum simplicitas, qui putabant Christum tantum iter velle arripere, vt suscitere dormientem à somno naturæ, nempe (vt dicitur) per dieram, vel circiter, diffabat Bethania loco trans Jordanem, quo tunc extitit Iesu. Veruntamen arbitror, quod non æstimabant Iesum ob hanc solam causam profici sci illuc: sed insuper, vt aliquid consolationis ac releuaminis impenderet ægroti, Leuit. 26. & vt sororum eius satisfaceret preci. Aduertendum, quod somnus in scriptura diuersis modis accipiatur. Primo, pro somno naturæ, qui est exteriorum sensuum quædam clausura, quies & vacantia, si Epict. 5. cut in Leuitico, Dormietis, & non erit qui exterreat. Secundo, pro dormitione peccati, iuxta illud A. 1. Theſſ. 4. postoli, Tempus est iam nos à somno surgere. Et rursum, Surge qui dormis. Tertio, pro somno mortis. Et ibi, Nolumus vos ignorare de dormientibus. Quarto, pro tempore ignauis seu negligientia, vt Pſal. 120. Elias habet, Speculatoræ cæci videntes vana & dormientes, atque in Psalmo, Ecce non dormitabit, 1. Petr. 5. neque dormiet, quo contra admonet Petrus, Sobrii estote & vigilate. Abacuc quoque propheta, Super Abacuc. 2. custodiām (inquit) meam stabo, & figam gradum meum, & contemplabor quid dicatur mihi, & quid

A respondam ad arguentem me. Quinto, pro quiete contemplationis, sicut in Genesi, Misit dominus Gene. 2. soporem in Adam. Et in Cantico, Ego dormio, & cor meum vigilat. Sexto, pro requie beatorū. [Tunc Cant. 5. ergo dixit eis Iesu manifeste.] Quare primo non dixit manifeste? vt illorum ruditatem ac simplicitatem ad nostram ædificationem ostenderet, quatenus agnoscamus quales fuerunt magistri & principes nostri. Ioann. 14. tri sancti apostoli ante aduentum spiritus sancti, & quales pofta, sicutque solidemur in fide, scientes quod post dominicam passionem fuerint illuminati, prout Christus eis spopondit. [Lazarus mortuus est, & Gaudeo propter vos,] id est, propter fructum, quem consecuturi estis occasione suæ mortis, videlicet ex sua suscitacione. Confirmati enim fuerunt in fide, viso tanto miraculo. [Præ credatis iam plenus quam ante, Sunt enim gradus in fide sicut in charitate. Quoniam non eram ibi,] secundum naturam aſſumptum, id est, idcirco credatis quia videtis me scire quod obit, cum tamen non fuerim ibi, nec aliquis hoc mihi intimauit. Sōores enim nunciauerunt, quod in firmaretur, non quod obiit. Vel quod ait, Quoniam non eram ibi, refertur ad illud quod dixit, Gaudeo, eritque sensus, Gaudeo propter vos, id est, ob vestrum profectum & utilitatem, vt credatis perfectius: & ideo gaudeo, quoniam non eram ibi, id est, Lazarus corporaliter non affui, dum infirmabatur: quoniam si ibi fuisset, curassem eum antequam mortem incurrisse, propter instantiam suarum fororum, & quia non decuvit amicum meum mori me (qui vita sum) assisteret. Si autem eum curassem, non fuisset sic edificati in fide, sicut nunc adificamini. [Dixit ergo thomas qui (agnomine) dicitur Didymus.] Sic enim dictus est secundum Bedam, quoniam diu haſtitauit in fide. Sed quo diutius dubitauit, eo post profundius credit. [Ad condicū pulos (ceteros apostolos) Eamus & nos, & moriamus cum eo,] id est, fideliter magistro nostro usque ad mortem adhucramus: forte quod Thomas audita vidēti tam gloriosum miraculū animatus fuit, tamque secure locutus. Hortabatur Thomas condicūlos ad commoriendum pro & cum Christo, quasi paratus & potens ad hoc, non attendens propriam fragilitatem: & tamen si periculum moriendo sibi occurrisset, fecisset quod fecit tempore passionis, quando relicto magistro fugit cum ceteris. Chrysostomus dicit Thomam hæc verba dixisse ex infirmitate & timore sua diffidens quadam: tanquam diceret, Sicut ipse exponit se periculo mortis eundo Iudeam versus, sic & nos cum ipso tendamus, exponentes nos eidem discrimini, à quo verisimiliter non euademus, sed occidemur. Nondum penſerunt apostoli potentiam Christi, quam toties erant experti. [Venit itaque (cum discipulis) in Bethaniam, & inuenit eum,] scilicet Lazarum, intelligendo per Lazarum corpus eius extinctum, quem admodum Iesu dicitur à sepulchro sublatum. Frequenter enim ponitur totum pro parte, & econtra. [Quatuor dies iam in monumento habentur.] Vnde primo die sic uita mortis videtur sepulcrus, quoniam infra vocatur quatridianus mortuus. Hoc Euangelista adiecit, ad certitudinem & commendationem miraculi, ut sciamus, quod vere mortuus exitit, & quod nunquam antea simile factum est. Quamuis enim Helias & Heliseus suscitauerint mortuos, non tamen quatridianos. Valer quippe talis pro 3. Reg. 17. tractio temporis ad magnitudinem miraculi, quia quo corpus extinctum diutius ab anima permanet 4. Reg. 4. Separatum, eo indispositus est ad anima informativam receptionem, quia putrefactioni, resolutioni, seu corruptioni subiacet a pliiori: anima vero rationalis, cum sit nobilissima, naturaliter non vnitur nisi materia optime qualificata, videlicet nobilis complexionata, quam aliorum mixtorum materiarum. [Erat autem Belania iuxta Hierosolymam,] id est, vicina ei, seu distans ab ea duntaxat [Quasi stadiis quindecim,] quæ constituent foris leucam, vnde stadio dempto. Hoc addit Euangelista ad declaracionem subsequentium, scilicet quod multi Iudeorum ad Marian & Martham confluxerunt, & quod quidam eorum Lazarus suscitationem in Hierusalem publicauerunt. Itēmque quod pontifices tantum miraculum mox percepérunt, atque consilium inierunt contra Iesum. ¶ Bethania quæ interpretatur domus obedientiæ, tenet figuram ecclesiæ militantis, quæ nunc diuinis pareat præceptis. Hierusalem quæ interpretatur visio pacis, significat ecclesiam triumphantem, de qua ad Galatas dicit Apo. Galar. 4. stolus, Illa quæ sursum est Hierusalem libera est, quæ est mater nostra. Bethania igitur distat à Hierusalem quindecim stadii, id est, per quindecim gradus virtutum, de quibus tractant quindecim psalmi gradiales, pertinat viator ab ecclesia militante ad triumphantem. Prolixum eset hos gradus iam prosequi. Possunt quoque per quindecim stadia intelligi tres virtutes theologicæ, duodecimque morales, per quarum actus pertingimus à via ad patriam. Virtutum enim moralium opera non sunt exteriores vita meritoria, nisi theologicarum virtutum actibus imperentur ac regulentur. Nam sine fide Hebreæ. 11. impossibile est deo placere. Et charitas est forma virtutum, origo & finis, ac vita carum, intantum vt si linguis angelorum loquamur & hominum, omnemque habuerimus fidem, ita vt montes transferamus, corpora quoque dederimus ita vt ardeamus, charitatem vero non habuerimus, nil nobis proficiunt omnia illa. Rursus per quindecim stadia intelligi possunt septem dona spiritus sancti, & octo beatitudines, quibus ad eccliam triumphantem perducimur. [Multi autem ex Iudeis venerant ad Martham & Mariam, ut consolarentur eas de fratre suo,] id est, de eius interitu. Multi conuenerant, quia de magna progenie fuerunt hæc feminæ, & propter suam bonitatem amabantur à multis: vnde non solum cognati earum atque vicini, sed multi quoque Hierosolymitarum accelerant eas: & forte multo plures venissent ad ipsas, nisi tam familiares fuissent Christo, propter quod multorum indignationem incurserunt. [Martha ergo ut audiuit quia Iesu venit,] Ipsa equidem tanquam prudens matrona rexit domum, ideo aliquis præcurrens, & forte a Christo misitus, primo indicauit ei Christi aduentum. Vnde enim fuisse nuncius ille bonus & credens, quia occulte intimauit Marthæ de Christi accessu, detur enim fuisse nuncius ille bonus & credens, quia occulte intimauit Marthæ de Christi accessu, sciens eum Iudeis odibilem, vnde nec eis indicauit. [Occurrit illi,] deute propter tanti viri reuerentiam, & magnum amorem ad eum, nec assumpsit Mariam secum, sed sola profecta est, cupiens Iesum singulariter alloqui & precari, & ne Iudei domino aduersantes, notarent aliiquid de Christi præsen-

- tia, sicque recederent. [*Maria autem domi sedebat*,] cum Iudeis consolantibus eam. ¶ Martha vitam sicut actuum, Maria contemplatum. Martha ergo Christo foris occurrit: quoniam actuum vitam ducentes Christo obuiant in exterioribus praedictarum virtutum operibus, proximis ministralibus, & misericordia exercitii intendentes, quemadmodum Petrus hortatur, *Hospitales inuicem sine murmurazione. Contemplati vero domi resident, quoniam in solitudine atque silentio vacant deo, tanto virtute purius, stabilius, dulcior & quietius, quanto ab omni strepitu secularium negotiorum, omnique tumultu hominum mundanorum fuerint remotiores, non loco tantum, sed etiam voto: video ait Psalm. 30. Abscondeos eos in abscondito vultus tui, à conturbatione hominum. Proteges eos in tabernaculo tuo, à contradictione linguarum. Et Esaias, In spe (inquit) & silentio erit fortitudo vestra. Nihilominus sicut patebit, Maria cum euocasset eam Martha, exiuit obuiam Iesu, quoniam contemplati, quando eis intungitur à prælati, qui simul esse debent actiu & contemplati, quemadmodum Martha: vel quando ab indigentibus id rogantur, vel si non rogentur nec iubeantur, tamen conspicunt proximum necessestis hoc ipsum erige, tunc vtique contemplatione paulisper suspensa, opera vita exercent actiu, quamdiu ratio dicit, necesis est, vel obedientia sancta requirit. [*Dixit ergo Martha ad Iesum, Domine si fuisses hic*,] id est, in domo & apud lectum fratris mei, antequam obiit, [*Frater meus non fuisse hic*.] Certa sum enim, quod tantæ sis potestatis, quod potuisses eum curasse: tanc quoque bonitatis, quod eum curasses. Quantum ad hoc, magna fuit fides beatissimæ Marthæ, prælectæ ab eterno matronæ ad hospitandum ac nutriendum filium dei incarnatum deum & hominem: F sed quo ad hoc, fuit (vt appareat) fides eius incompleta, quod non nouit Iesum secundum diuinitatem suam fuisse præsentem, tantumque potuisse & cognouisse absentem quantum præsentem, sicut fides Centurionis eius fidei præferretur, quoniam ille Christi diuinitatem perpendens credidit eum ministerio angelorum posse curare, quamvis corporaliter non adesset. Nec hoc absurdum putetur, quia de Centurione protestatus est Iesus, Non inueni tantum fidem in Israël, vnde & consequenter Martha alloquitur Christum, tanquam virum sanctum & virtuosum, deo charissimum, non quasi filium dei naturalem, verūque deum, [*sed ex nunc scio*] per fidem certissimam, quantum ad hoc, & item per multam experientiam, quoniam tot miracula vidi, & percepi fieri per te. [*Quia que cunque posseris a deo, dabit tibi deus*.] Nam certa sum, quod nihil irrationali petere potes, & quod deo omnia quantumcunque magna, difficulta, & supernaturalia, possilisti sint, imò facilima & æqua facilita. Si habuisset Martha fidem explicitam de Christi diuinitate, æstimabo quod dixisset, Quicquid iussi, fieri. Matth. 10. [*Dicit illi Iesu, Resurget frater tuus*.] Non aperte dixit, nunc eum sufficiabo, sed indeterminate ait, Resurget, vt occasione responsonis Marthæ aliquid de sua diuinitate asserteret: non solum ad Marthæ, sed insuper ad omnium informationem fidelium. [*Dicit ei Martha*,] quæ verba præfata penitus posse intelligi duplicer, scilicet de resurrectione iam perpetranda, & de illa qua fieri in die nouissimo, [*sic*] ex tua frequenti predicatione, & prophetarum doctrina, [*Quia resurget in resurrectione*] formaliter. Re. G surreccio namque est causa formalis inhærens, per quam mortuus dicitur resurgens. Vel in resurrectione, hoc est, in numero resurgentium, [*In nouissimo die*.] Audiuimus enim Marthæ, quod Iesu prædicauit generalem resurrectionem futuram. Vnde superius sibi dixit de quo cunque fidei & digne communicati, Ego resuscitabo eum in nouissimo die. Ex doctrina quoque prophetarum idem agnouit: & etiam, quia in hoc sequetur doctrinam Pharisæorum, non Saducæorum resurrectionem negantium, quam Pharisæi concedunt.*
- ¶ Denique, scio, hoc loco significat credo, duplicerit nempe scientia sumitur. Primo, pro notitia naturali, quæ humana ratione potest inueniri, seu cōprobari. Secundo, pro qua cūq; agnitione, sive habeatur ex revelatione, sive ex naturali ratione: sic modo accipitur. Et Iob, Scio (inquit) quod redemptor meus vivit, & in nouissimo die de terra surrecturus sum. [*Dicit ei Iesu, Ego sum resurrectio*.] i. causa resurrectionis omnium mortuorum, potens suscitare defunctos. Secundum vtrangue naturam est Christus causa tertiarer resurrectio. Secundū diuinā, quoniam diuina virtute fieri in die iudicii generaliter, & interim facta est particulariter resurrectio mortuorum. Secundum humanam naturam quoque, inquantum resurrectio Christi ponitur causa exemplaris nostræ resurrectionis. [*Ei vita*] per essentiam, id est, in eius secondeum propriam naturam sum substantialiter purissima vita, infinita, simpliciterque perfecta, intellectus, & incorporeæ. Sicut enim pater habet vitæ in semetipso, sic dedit & filio vitæ habere in semetipso: sum quoque fontalis origo, atque causale principium omnis vita, naturæ, gratia, & gloria. Vnde dictum est, Vita erat lux hominum. Sic etiam Christus est vita nostra causaliter, quemadmodum ad Colossenses dicit. Apostolus, Cum autem apparuerit Christus vita nostra, tunc & vos apparetis cum ipso in gloria. Et in Deuteronomio loquitur Moyses, Ipse dominus est vita tua, & longitudo dierum tuorum. Cum ergo sim essentialiter vivens, ac vita fontana, possum mortuis vitam conferre. Quid enim est tale per essentiam, est causa eorum qua sunt talia per participationem, secundum philosophorum doctrinam. [*Qui credit in me*] fide formata, quæ tempore opportuno per dilectionem operatur, & vtique in finem perficiatur, [*Eiam si mortua fuerit*,] corpore, id est, quamvis contingit eum de hoc seculo emigrare, sicut nunc Lazarus mortuus est, [*Vivit*] in anima vita gratiæ in purgatorio, quo usque purgetur, & euulet, vitamque gloria fortiori, vel si nihil purgandum haberit, viuet mox vita gloria euolando à corpore ad patriam. Iusti enim in perpetuum viuent. Et si coram hominibus tormenta passi sunt, spes illorum immortalitate plena est. ¶ Insuper, talis viuet tandem vita corporali & glorificata in corpore, quia non solum resurget, sed & immutabitur. Vel sic, Qui credit in me, fide formata ex prædestinatione causa, id est, tali fide qualem deus prædestinat largitur, & ex prædestinatione se daturum dispositus: etiam si mortuus fuerit, id est, sicut ad tempus in peccatum mortale

- A corruerit, per quod vita gratiæ tollitur, viuet, id est, per misericordiam meam preceitabit, & penitendo vitam gratiæ recuperabit. [*Et omnis qui vivit*] in seculo isto vita naturæ, [*Et credit in me*] perficieatur, quod non est sine gratia gratum faciente, quæ est vita animæ, [*Non morietur in eternum*,] id est, si Sapiens, naliter non peribit, neque eternam damnationem (quæ est mors secunda) incurret, quamvis in seculo isto corporaliter sustineat mortem. Iustorum enim animæ in manu dei sunt, & non tangit illos tormentum mortis. Vel, non morietur in eternum, id est, nunquam morietur, spiritualem vitam amittendo, dum in fide formata manserit constans. Iustus quippe in sua fide viuet, quo usque ad speciem veniat. [*Credis hoc?*] O Martha. Ideo querit quod nouit, ut illa confiendo maiorem gratiam mereatur. Ore enim cōfessio fit ad salutem, vt eius fides nobis innescat, & in exemplum proponatur. [*Art illa (Martha), utique domine,*] imo quicquid afferis credo, & iam fidem magis explicitam de te habeo ex hac tua instructione quæ ante. Impossibile enim arbitror te posse falsum afferere. [*Ego credidi (iam dudum) quia,*] (id est, quod tu es Christus,) id est, rex Messias, & sacerdos secundum ordinem Melchisedech, mundi saluator, vnum cū deo in regem & sacerdotem spirituali vocatione, seu omniū diuinorum charismatum Psalm. 44 plenitudine, iuxta illud in Psal. Vnxit te deus tuus oleo latititia præ confortibus tuis. Christus quippe interpretatur vocatione. Saluator autem per excellētiam Christi vocatur, non ob corporalem vocationem, Esaiæ. 61. sed spiritualem, de qua ait Esaias, Spiritus domini super me, eo quod vnxerit me. Et Petrus in Actis. Vnxit eū deus spiritu sancto & virtute. [*Filius dei*] paulo antè iam dicitum est, quod Martha de Christi diuinitate non habuit fidem explicitam. Quod ergo nunc ait se credidisse, quod sit filius dei, non videtur intelligentium de filiatione naturali, sed communī, non determinando se ad hanc vel illam. Vel si de naturali filiatione accipiat, referendum erit ad tempus huius informationis suæ à Iesu, in qua Christus suam diuinitatem explicitauit duplicer. Primo, per hoc quod ait, Qui credit in me. Cū enim fides sit virtus theologicæ, habens deum pro proprio ac immediato obiecto, non credendum est in aliquem, nisi in verum deum. Secundo, per hoc quod ait, Non morietur in eternum, quibus verbis constituit nostram salutem in ipso. Salus vero hominū nō cōsistit, nisi in vero deo. Propter quod Hieremias, Hier. 17. Maledictus (inquit) vir qui confidit in homine. Et iterum, Vere in domino deo nostrō salus. Hinc Hier. 3. Oſcar. 13. quoque dominus protestatur per Osam, Ego dominus deus tuus, & salvator non est præter me. Dicunt ergo nonnulli quod Martha prædicta verba attendens, atque Christo intus radiante intelligens, nunc explicite credidit, quod sit dei filius naturalis. [*Qui in hunc mundum veniſti*,] per humanitatis assumptionem, visibilē apparitionem, & nouorum documentorum ac operum productionem. [*Et cum hoc dixit (Martha), abiit*] non sine commissione vel licentia Christi. Non enim a tam dilecta & reuerendo magistro se irreuereret, vel ex abrupto auerterit. Dixit itaque ei Iesu, Vade voca Mariam, tunc abiit, [*Et vocavit Maria sororum suam silentio, dicens, Magister adeſt, & vocat te,*] id est, vocari te iussit per me, ex quo constat, quod Iesu facit eam vocari, quamvis Ioannes gratia breuitatis non scripsit, sed his verbis intelligi dedit. ¶ Queritur, si Martha loquebatur Mariæ dicendo, magister adeſt, quomodo C vocavit eam silentio? Dicendum, quod vocavit eam silentio, id est, voce submissa, & forte in aure prolatâ, vel primo vocavit eam aliquo nutu sine voce, & cū ad eam veniret, dixit ei verba præhabita, quæ noluit ei alte proferre, propter Iudeos præsentes Christo insidiates. Magister adeſt, vtique magistrorum magister singularis, summus, vnicusque magister, qui solus intus informat propria potestate salubriter, de quo apud Esaiam legitur, Dominus deus aperuit mihi aures, vt audiam eum quasi magistrum. Vnde in Matthæo loquitur, Neque vocemini magistri, vnuſ est enim magister vester Christus. Matth. 23. stus. Cur Iesu vocavit Mariam? Non dubium quia ad consolationem ipsius, & quoniam eam dilexit, & vt in præsenti eius ac Iudeorum fieret miraculum mox futurum. [*Illa vi audiuit;*] se vocatam à magistro suo charissimo atque dulcissimo quem præ toto mundo amat, surrexit cito, tanquam obediens, seruidique discipula, dans obedientiae formam, vt cito & feruide obediamus. Nec sit enim tarda molimini sancti spiritus gratia, teste Ambroſio. Vehementer quoque fuit gaufa auditio Christi aduentu, præsertim quoniam vicit sororem suam Martham & equanimiore effectam, & gaudio quodam perfusa, & venit ad eum. ¶ Quotidie & indeſinenter vocat nos Christus ad se, per sacram scripturam, per angelicam directionem, per pastorum exhortationem, per diuinum instinctum, dicens per Zacharias, Zacha. 23. Cōueritimi ad me, & conuerter ad vos. Faciamus ergo quod fecit Maria. Cito surgamus ab o-
- D mni ignavia & torpore, à carnali affectu, vitorumque pondere, & veniantus ad Iesum, per morum nostrorum conuerionem, per diuinorum contemplationem, atque cælestium bonorum desiderium amorum. [*Nondum enim venerat Iesu in castellum*,] videlicet domum Marthæ, sed erat adhuc in loco, ubi occurserat ei Marthæ. Noluit enim se sine causa aduersariorum præsentare aspectibus, ne peccarent. [*Iudei ergo qui erant cum ea in domo, ex consolabantur eam, cum videnter Mariam, quia cito surrexit & exiit, sequi sunt eam dicentes, quia rati ad monumentum*] Lazarus, [*Et plorat Iob,*] & plorando ore pro anima fratris defunctorum. Iudeisisti verba Marthæ non audierunt: propero quod astimabat Mariam ex subita recratione sui fratris dolore affectam, & ire ad tumulum, vt ibi per exteriore lamentationem quereret suæ desolationis internæ solatium, dilectoque fratri, quantum possibile fuit, coniungeretur. Dolor nanque interior per lachrymarum effusionem, & externam lamentationem mitigatur ac minoratur: quoniam intentio animæ ad plura diffunditur, & quod quasi violenter inclusum fuit, erumpit. [*Maria ergo cum venisset ubi erat Iesu, videntis eum,*] oculis carnis ac fidei, [*Cecidit ad pedes eius.*] Hoc Marthæ fecisse non legitur: vnde probatur Maria fuisse feruient, & maiorem ad Christum reuarentiam habuisse, cui vtique nihil in toto vniuerso putauit comparabile. Multum dilexit, quia multa ei peccata fuerunt dimissa, verāque à suo magistro didicit humilitatem, nec verecundata est se illi prostertere. Luca. 7. in conspectu aduersariorum illius. Quidam vero sunt, quorum humilitas modica est vel nulla, quo-

niam licet & equanimiter tolerent quod increpantur secrete, tamen si coram multis humiliantur, vel ar-
guantur, impatientia agitantur. [Et dixit, Domine si suissis hic, non essem mortuus frater meus.] Hęc verba Mar-
tha quoque loquuta est, & nunc elucidata constiunt. Forte Maria dixit alia, pluraque verba, quae di-
xit & Martha, quae Euangelista non recitat, eo quod semel descripta sint. Communiter tamen tene-
tur, quod non dixit plura verba, propter doloris vehementiam de fratribus interitu, & gaudij exuberan-
tiam de Christi aduentu. Quemadmodum enim magnus dolor, sic & magna letitia verba abrumpit
atque præscindit, vel quoniam iacuit super terram, non erat disposita ad loquendum prolixè, quem-
admodum Martha sicut stetit. [Iesus ergo ut vidit eam florarent, & Iudeos qui venerant cum eam florantes,
fremuit spiritu,] id est, ex rationis iudicio, & potestate animæ impetum quandam affectuofum, vel po-
tius dolorofum & indignabundum emisit, indignans peccato & actori peccati diabolo, cuius inuidia
mors introiuit in orbem terrarum. Indignabatur igitur contra diabolum, eo quod sua perfusione in-
dixit protoplastos parentes ad culpam, sicque toram infect posteritatem, & genus humanum tot po-
nis, miseriisque addixit, ita ut Lazarum quoque suum amicum mors ipsa, quae est poena peccati, pro-
stravit. [Et turbauit seipsum,] id est vehementer commouit, & quodam dolore affecit suam sensuila-
tem, ex prædeliberato rationis iudicio atque voluntatis imperio. Hęc enim & similes passiones fuerunt
in inferiori parte animæ Christi, non ex subreptione, necessitate, vel infirmitate, nec aliquam imperfe-
ctionem causabant in Christo, actum rationis aliqualiter impediendo: sed erant ibi ex prævio rationis
iudicio & voluntatis decreto spontaneo propter rationabilis causas: propter quod erat actus virtutis
& meritorii, quia ex charitate, pietate atque iustitia processerunt. Quemadmodum enī motus pa-
ssionum sunt vita, nisi rationis censura per virtutes mortales regulerunt, ita sunt actus virrum, si de-
bite dirigantur. Notanter itaque ait Euangelista, quod Iesus turbauit seipsum, ad insinuandum, quod
potestatim, non solito modo aliorum orta fuit in ipso turbatio talis. ¶ In fremuit ergo spiritu, & turba-
uit seipsum. Primo, ad insinuandum veritatem humanae naturae in ipso. Secundo, in exemplum, vt do-
ceat nos cōtra vitā atque diabolū fremere & moueri. Tertio, vt formā cōpassiōnē præberet. Quartio,
vt dilectionem suam ad Lazarum, eiusque sorores ostenderet. Nam post pauca fleuit, ut sequitur. Ita-
que fremitus iste & turbatio nequaquam diminuebant pacem & tranquillitatem mentalem animæ chri-
sti: propterea, secundum Hieronymum, fuerunt portius proprias quam passiones.
¶ Porro, quod turbatio Christo conueniat, frequenter testatur Psalmista, vt cum ait in persona Chri-
sti, Pauper sum ego, & in laboribus à iuuentute mea, exaltatus autem humiliatus sum & conturbatus.
Sed his videtur obuiare quod Esaias de Christo afferit, Non erit tristis neque turbulentus. Et per Hie-
remiam ait, Ego non sum turbatus te partorem sequens. Dicendū quod talia intelligenda sunt de in-
ordinatis motibus passionum, videlicet immoderate turbatione & apparatu distorto, quae in Christo
totius mansuetudinis, modestie, ac probitatis exemplo nullatenus fortita sunt locum. [Et dixit, Vbi posui
fis eius?] id est, locum sepultura mihi ostendite. Non quasi ignorans id sc̄icitur, sed vt ordinate ad
perpetrationem procedat miraculi, atque humano modo se hominibus applicer. [Dicunt ei] sorores La-
zari, & etiam sororēs alii, [Domine, veni & vide sepulchrum.] Et lachrymatus est Iesus ex compunctione so-
rorum, & alii causis, vt dixi. Veruntamen secundum Hieronymum fleuit Iesus Lazarum, non quia
mortuus fuit, sed quia ad huius vitæ ærumnas quae sine peccatis non agitur, fuerat revocandus. ¶ Fre-
quenter legitur Christus planxit, nusquam vero risus, in quo leuita nostra & dissolutio condem-
natur. Vnde apud Lucam testatur, Vt vobis qui ridetis nunc, qui plorabitis & flabitis. Et Ecclesiastes, Melior (inquit) est ira risu, quia per tristitiam vultus corrigitur animus delinquentis. Denique pro-
bable reor, quod Iesu amicus humanae naturae, non Lazarum tantum, sed totius humani generis mul-
tiplicita mala deplanxit, præcipue mala culpe, & futuram damnationem multorum. [Dixerunt ergo Iu-
dei, Ecce quomodo amat eum.] Iquasi dicant, multum, quem tam affectuose deplorat. Verum dixerunt,
tamen in parte errabant, videlicet quoniam reputabant eum præcipue lachrymari propter mortem
Lazari corporalem, quod ita non est. Nam illam poterat solo imperio impeditre: inī gaudebat de ea,
secundum quod ordinabatur ad gloriam dei, vt dictum est. [Quidam autem ex ijs dixerunt, Non poterat
hic qui aperuit oculos cæcini facere, vt & hic non moreretur?] hoc dixerunt præ admiratione, quasi dicant,
Videmus per experientiam, quod multum dilexit Lazarum, & dolet de eius interitu: ex quo appetit,
quod si potuisset, eius mortem impediuisse. Et rursus mirum, si hoc non potuit, qui potuit cæcum na-
tum illuminare, quod nunquam legitur accidisse. Cur non dixerunt isti Iudei, Non poterat hic qui
aperuit oculos cæci nati facere, vt & hic resuscitetur? Puto quod ideo, quoniam reputabant hoc im-
possibile, præsertim propter hoc, quod Lazarus tot diebus mortuus fuit. [Iesus ergo rursus tremens in
semetipso,] eadem ratione qua primo. ¶ Scindendum tamen quod, secundum Augustinum, per Lazarum
mortuum, sepultum & quadrupedum, figurantur peccatores grauiissimi, habituati in malo & pessima
confuetudine presi, qui de confusione venerunt in actum, & de actu in habitum, quo se peluntur in
malo. Ad declarandum ergo quod tales raro ac difficillime emendantur, ipse Christus ante quam La-
zarus suscitavit, multa fecit, que difficultatem causat ostendunt. Tremuit quippe & turbauit seipsum,
deinde lachrymas fudit, locum questuit, denuo fremuit, lapidem iussit auferri, tuncque clamauit vo-
ce sublimi. [Venit ad monumentum. Erat autem sepulcrum] id est, cœnæ & fœni magna pretiose & arti-
ciose constructa, iuxta consuetudinem Iudeorum, qui sumptuosissimas sepulturas face re consueve-
runt, occasione patriarcharum Abraham, Isaac & Jacob, qui pro sepultura sua ac suorum adeo erant so-
liciti, vt patet in Genesi. [Et lapis grandis superpositus erat ei. Ait Iesus, Tollite lapidem] quatenus resuscita-
do pateat exitus. [Dicit ei Martha, soror eius qui mortuus fuerat, Domine, jā fæset, quadrupedus enim est,] id est,
quatuor dies haber in monumento vel morte: sicque cadaver ex resolutione, exhalatione, & putrefac-

A fitione, malum fundit odorē, quem nō decet sentiri à te magistro ac domino meo. Secundum Bedam
Martha non dixit hęc verba ex incredulitate vel diffidencia resuscitationis sui fratris. Theophilus
vero dicit oppositum, quod ex verbis sequentibus apparentia habet. Subditur enim responsio Christi Marci. 9.
quodammodo incrépatoria. [Dicit ei Iesus, Nonne dixi tibi, quoniam si credideris, videbis gloriam dei?] quasi
dicau. Noli propter temporis diuturnitatem diffidere, quoniam omnia possibilia sunt credenti. Dicen-
dum ergo, quod licet Martha paulo ante crediderit, tamē videns apparatus rei tam admirandæ facie-
dā, iamque præsentem, passa est aliquem motum hæsitationis præ admiratione, raritate, & inaudita
talis miraculi nouitatem, in modo & præ vehementi desiderio vt sic fieret. Sic nempe accidere sole homi-
nibus ex quadam debilitate rationis. Vnde & multum latè via creditur, & quotidie experimur, quod
licet narrantibus: magnam prosperitatem affuturam credamus, tamen cum in proximo est vt sic eu-
niat, hæsitare incipimus. Dixit ergo Iesus Martha, Nonne dixi tibi, quoniam si credideris firmiter vi-
debis gloriam dei? gloriosum & miraculosum diuinæ potestas effectum, videlicet fratris tui vi-
uificationem, in quo diuinæ maiestas agnosceret ac honorabatur. Hęc verba Christus nō legitur supra
dixisse ad Martham, quantum ad formam verborum, tamen quo ad sensum protulit ea, dicendo, re-
fugiet frater tuus, &c. Et post pauca, Credis hoc? Nos quoque si fide formata crediderimus perfe-
ranter, videbimus gloriam, id est, beatitudinem dei in patria, in modo beatitudinē merito fidei sortiemur.
¶ Tulerunt ergo lapidem (de monumento). Iesus autem eleuatis sursum oculis dixit. ¶ Cui oculos in cœlos leua-
vit. Primo, vt ostenderet se operari non arte magica, sed opere diuinum. Secundò, vt nobis formam daret.
3. Pat. 26. & sensibilia relinquent, fortisque conatu diuinis memoriter insistende. Vnde in Threnis dicitur, Le-
Thre. 3. uemus corda nostra cum manibus ad deum in cœlos. Tertiò, vt in orando, laudādōque deum vt am-
bonis industriis, ad acquirendam, conseruandam seu inflammandam deuotionem conferētibus, vt sun-
tus tuis pectoris, expansi brachiorum, erectio oculorum: quae tamen sine rationabili causa fieri non
debent in publico. Veruntamen eleuatis huiusmodi oculorum nil contulit Christo ad mentis profe-
ctum seu erectionem in deum, quoniam anima Christi non proficit in talibus, sed à principio suæ
creationis vidit deum per speciem. [Pater gratias ago tibi, quoniam andisti me,] id est, rationem meam in-
ternam, seu desiderium pro Lazari suscitate acceptasti, & mihi reuelasti, quod facturus sis id quod
opto. ¶ Non legitur hoc loco Iesus orasse explicite, sed quia si assister exauditum, certum est, quod mē
tali saltem prece deprecatus sit patrem pro Lazari suscitando. Perhibet quoque se auditum, non quod
effectus impletus est, sed quoniam certificatus fuit de eius impletione. Et gratias agit patri, docens nos
omnia bona deo cum humili ac ferueati gratiarum actione asserbere: quod si fecerimus, beneficia am-
pliora suscipiemus. Præterea palam est, quod gratias agere & orare conueniant Christo secundum na-
turam assumptam. ¶ Sed cum Christus sit vere omnipotens, tanquam verus deus, cur secundum quod
homo patrem potius orauit, quam seipsum secundum quod deus est? Dicendum quod ideo, vt mor-
C straret se à deo patre habere quicquid habet & est, & quod in patre sit authoritas. Sed tūc rursus que-
rendum est, quomodo Christus orauit pro faciendis miraculis, secundum quod homo est, cum pater
omnia dederit in manu eius, vt dictū est; & infra dicetur, desisti ei potestatē omnis carnis. Res pōden-
dum, quod christo, etiam secundum assumptam humanitatem, datus est omnium creaturarum domi-
nium & miraculorum potestas, ab incarnationis principio. Nihilominus potestas ista fuit in Christo vt
homo est, tanquam in causa instrumentalis, & dependebat à virtute patris seu trinitatis, tanquam à cau-
sa principali ac conferenti: ideo patrem orauit, non quod potestate careret ipse Christus sic orans, sed
quia virtus eius creata, virtute patris increata operabatur & permanebat, & quoniā yūs collata potes-
tatis fuit secundū voluntatem & ordinacionem patris seu trinitatis. [Ego autem sc̄ibam, quoniam sem-
per me audi,] id est, quicquid ex deliberata ratione postulo fieri, facis: quoniam ratio & voluntas ani-
me meæ est diuinæ voluntati magis conformata, quam affectus beatorum in patria, quorum precies
non repelluntur. ¶ Sed contra id videtur quod ait in Psalmo, Deus meus clamabo per diem & nō ex-
audies, & nocte, & non ad insipientiam mihi. Itēque, Vt quid domine repellis orationem meam, a-
vertis faciem tuam à me? Respōndendum, quod autoritates ille atque confimiles, loquuntur de ora-
tionibus Christi secundum naturalē appetitum, & sub quadam conditione formati, vt fuerint ora-
tiones Christi tempore passionis, Pater si fieri potest, trāñeat à me calix iste. Veruntamen quia in tali
bus precibus Christus finaliter & absolute subiectum fuit inferiorem ac naturalem appetitum volun-
tati diuinæ, dicendo, Non quod ego volo, sed quod tu: propterea tales orationes simpliciter loquen-
ti sunt exauditæ. Vnde Apostolus cum dixisset, quod Iesus cum clamore valido & lachrymis preces
fudit in eum qui posset illum à morte saluum facere, mox adiecit, quod exauditus est pro sua reueren-
tia. sed propter populū qui circumstāt (id est, Iudeos præsentes) dixi, Tibi gratias quod exaudissem me. ¶ Vi-
tus tua misericordia, qui tu me misisti, id est, audiendi quod inuoco te, sciant me non in principe dæmoniorū seu ma-
gicis artibus operari, sed tua virtute, & per consequens quod sim misitus à te: verus in sermone, & iu-
stus in opere. [Hec cum dixisset, voce magna clamauit, Lazarus veni foras.] Similiter legitur alibi dixisse, A-
Psalm. 21. dolescens tibi dico surge. Et, Puella fungē.
¶ Sed dum Christus dicere ceperit, Lazarus venuit foras, nondum anima Lazarus fuit corpori reunita. Cui
ergo dixit, Lazarus? Dicendū, quod dicere Christi fuit facere. Vnde eodem momento reuixit, quo chri-
Luca. 7. stus verbum finivit, ideo reuixit, qui fuerat mortuus. [Et statim prodixi, id est, foras exiuit] qui fuerat mor-
tuus. ¶ Virtus nempe diuinæ cum sit immensa, operatur in instanti. [ligatus pedes & manus insitū,] hoc
hoc est, habens manus colligatas & pedes similiter fascis iuxta patriæ morem. [Et factus illius sudario erat li-
gata.] Vnde patet eundem fuisse suscitatum qui obiit. Quod autem sic egrediebatur & ambulabat li-

gatus, fuit miraculum, præsertim si ligatio pedum fuerat stricta sive compressa. Potuit enim ligamen diuina virtute laxari. [Dixit eis Iesus, solvite eum,] auferendo ligamina atque sudarium. [Et sinit eum abiire,] hoc est, libere procedere, & opera vita exercere, vt ostendatur veraciter resuscitatus. Non exprimit Euangelista, quibus Iesu dixit, vt soluerent Lazarum, scilicet an sororibus eius, an Iudeis, vel discipulis. Tamen secundum Augustinum, hoc dixit discipulis, ad figurandum, quod sacerdotes qui sunt Apostolorum successores, absoluunt confiteentes, quos Christus intus, per gratiam suscitauit a morte peccati statim dum penitentem. [Multi ergo ex Iudeis qui venerant ad Mariam & Martham, & viderant qua fecit Iesus,] in Lazari suscitate, videlicet quomodo oculos erexit in cælum, & deo gratias retulit. Lazarum que vocauit ac suscitauit, [Crediderunt in eum,] quoniam istud miraculum non potuit esse nisi diuina virtute, quæ doctrinæ & conuersationi Christi testimonium perhibebat in illo prodigo. Itaque non omnes Iudei qui aderant crediderunt, quia non omnium est fides: & quantacunque miracula fuisse videntur, & ostenduntur, nullus tamen ad fidem conuerteritur, nisi deus tangat eum per instructionem & operationem internam: quamvis possit quandam opinionem concipere de veritate, quæ miraculus approbatur. [Quidam autem ex ipsis abierunt ad phariseos, & dixerunt ei quæ fecit Iesus.] Hoc intelligi potest dupliciter. Primum sic, Quidam autem ex ipsis, id est, alijs à prædictis credentibus, puta increduli, qui fuerunt de numero Iudeorum visitantium Mariam & Martham, abierunt eodem die ad phariseos, & dixerunt eis quæ fecit Iesus, mala intentione, vt sollicarent eos contra Iesum, & tantum miraculum offuscarent. Secundo sic, Quidam ex ipsis, id est, de numero credentium, abierunt ad phariseos, & dixerunt eis quæ fecit Iesus, bona intentione, quatenus pharisei cognito miraculo cessarent perseguiri Iesum, & conuerterentur ad ipsum. Prima tamen exppositio magis literalis videtur. Nemo itaque coqueratur, quod suo tempore non fiant vt olim multa miracula, quasi videre miracula sanctificet hominem: quanta miracula viderunt obstinati Iudei à Christo, & Iudas prodiator, & tam ex hoc obstinatiores effecti sunt, sicut & patres eorum in Aegypto viderunt maxima illa mirabilia Mosis, & tam quid p̄fuerit eius

¶ Expositio sequentis partis huius Cap. xi. [Collegerunt ergo pontifices & pharisaici consilium.] Articulus xxxix.

Reditus auter Lazarus suscitatus per quindenam ante dominicam passionem, seu diem par-
rasceus, scilicet sexta feria ante dominicam in passione, quando & Euangeliū de Lazari sus-
citatōne legit Ecclesiā eodem quoque die nuntiatum fuit pharisæis hoc hgnū, qui & ipsi in-
timauerunt pontificib⁹, statimq⁹ decreuerunt celebrare consilium contra Iesum. Vnde sequū die
fecerunt quod nunc recitat Euangeliſta, [Colligant ergo,] id est, ob id quod audierunt Iesum suscitasse
Lazarum quadriduapm, [Pontifices,] qui autoritate & scientia eminebant, [Et pharisæi (qui religiosiores
putabantur) consilium,] hoc est, feipſos & ceteros cōſiliarios conuocauerunt in unum, [Et aicebant] con-
quiriendo adiuniciem, [Quid facimus,] hoc est, quid incumbit vel restat nobis ad agendum in tanto ne-
gocio? [Quia hic homo quem ex contemptu & iniuria proprio nomine exprimere non volebant, [Mul-
ta leges facit etiam plura quam Moses, Helius & Helianus,] si dimittimus eum sic libere ire, prædicare, & ope-
rari, [Omnis credunt in eum,] Iste perditissimi arque incorrigibilis homines, multo peiores quam patres
eorum in Aegypto, vīsis tot signis non confubebant de hoc, an erendum esset in Iesum, in quem na-
turalis ratio tot signis conuicta diſtabat, & diſtat credendum: sed quasi pro vero supponentes, quod
quicquid faceret Iesus, non tamē ei esset adharendum. Tantam enim auerſionem habuerūt ab eo, ob
quam non poterant recte iudicare de ipso. Sed ad hoc tendit eorum conquisitio, vt inueniant modum
prohibendi Iesum in solitis signis, siue interficiendo eum, siue includendo, & cetera. Dixerunt, Si dimic-
timus eum sic, multa inconvenientia se querunt. Primo, quod omnes Iudei credent in eum, propter
miracula. Secundo, quod [Venient Romani] contra genus nostrum, reputates nos Imperatori rebelle, eo
quod præter ipsius cōſensum populus noster accepit Iesum hūc pro rege Messia: & in vltionem hu-
ius rei, [Tollent,] id est, destrueri [Locum nostrum,] id est, vrbem Hierusalem, templum, & reliquias vrbes
viciulōrumque Iudear̨, [Et gentes,] id est, populum Iudaicum nobis subiectum, de quorum numero su-
mus. Prohibuit enim senatus & Cæsar, ne aliqua gens aliquem principem regem vocaret, vel pro rege
fusiceret sine eorum conſenu. Et quoniam sancti prophetæ prædicterunt Christum fore regem, Iudei qui Iesum pro Christo acceperant, tenuerunt cum pro rege. Timebant ergo pontifices & phari-
sei, quod Romani percepto negotio isto, venirent contra eos: erantque Romani tunis tam præpoten-
tes, quod nulla gens potuit eis resistere. [Vnde autem ex ipſis Caiphas nomine, cum esset pontifex anni illius,] id
est, summo sacerdotio fungens præ anno illo. Quamvis enim fecundum legem nō habuit eis nisi vnuſ
funimus sacerdos, qui toto tempore vita sua præcesset, eoque mortuo succederet alter: tamen Iudei na-
ti de genere sacerdotali, vel etiam alii quidam cum effrent avari & ambitioni, acceſserunt ad principem
Romanum, & qui maiorem pecuniam summatum dedit, sacerdotium sumnum obtinuit, quo usque alius
plura dando eum extrusivit: vel ut alii aſtrurint, isti de genere sacerdotali inter se statuerunt, quod quo-
libet anno præcesset vnuſ recens. [Dixit enī] Nam quia maioris extitit authoritas, securius loquebatur,
& attentius audiebatur. [Vos neſtitis quicquam,] hoc est, nihil attenditis eorum quæ in isto negotio sunt
pensanda, [Nec cogitatis quod merita cogitaretis,] quia expedit vobis pro conſeruatione vita præsentis,
& poſſessione terra ac templi, [Vt unus moriat in homo pro populo,] id est, pro erēptione gentis nostræ de ma-
nibus Romanorum, & non tota gens pereat, [Ilo est, non vniuersum genus nostrum occidatur a Romanis
militibus, quasi dicat, Mirum quod tam leges estis in considerando, quod non perpenditis, pro-
pter bonum reipublicæ, atque totius communitat⁹ utilitatem, occidendum esse hominem vnu, qua-

A liscūque existat & quicquid operetur. Consiliū huius pontificis multipliciter fuit erroneum. Non enim facienda sunt mala, vt cœniant bona: nec interficiendus est innocens timore humani periculi, imò per talia, tota cōmunitas deum offendit, atque ab eo plagatur, & aduersariorū potestati subiicitur, quē admodum etiam contigit his Iudeis. Ideo enim Iesum occiderunt, ne à Romanis vaſtarentur: sed ideo sunt vaſtati, quoniam Iesum occiderunt, prout apud Danielē fuit prædictū. Occidet Christus, & Daniel. p. 5
 nō erit eius populus, qui eum negaturus est, & ciuitatem & sanctuarium dissipabit populus cum duce venturo, & finis eius vaſtitas, & v̄isque in finē perseverabit desolatio. [Hoc autem] videlicet, expedit vobis vt vius moriatur pro populo, &c. [A seipso id est, proprio fratre non dixit] quantum ad verā & spirituali ſignificationem horum verborum intentam à spiritu sancto, qui Caiphā lingua mouit ad proferendum hēc verba. Nihilominus Caiphā dixit hēc verba à ſeipſo, imò & à diabolo eum ad malam instigante, quantum ad ſignificationem intentam à Caiphā, quā nūc poſta eſt. Sic nempe verba hēc falsa fuerunt, & ipſe peccauit ea proferendo. Intendebat enim dare consilium pro morte christi, dixitque ut ilius eſt occidere Iesum, quām incidere manus Romanorum. [sed cum eſt pontifex anni illius (id est, ex dignitate ſui officij, non merito vite) prophetauit.] hoc eſt, verba prophetica pronunciauit, quā non erat prophetica quo ad ſenſum à caiphā intentum, vel intellexit, ſed quo ad ſenſum quem verba iſta faciunt in animo audiētis, ex vera, spirituali, ac propria ſignificatione, quā competit eis ex intentione spiritus sancti, cuius operatione prolata ſunt quo ad ſenſum hunc prophetalem ac verū, vt pote quād expediens fuit Iesum occidi pro ſalutē Iudeorū, ne tota gens illa in æternū periret: imò mors christi tam meritoria fuit, quād diluit quantum in ſe fuit etiam peccata eorum, qui eam Christo inculerūt. Pro omni eternū peccato ſatisfecit christus in cruce. Prophetauit igitur caiphā, hoc eſt, per verba prophetica ab ipſo non intellexit, et designauit hiſ qui bene intelligunt verba prædicta, non consilio ſecum collecto, quod intellexit verba Caiphā ſecundum quod ipſe met intendebat. [Quia id eſt, quod] Iesu moriſturus erat pro gente, hoc eſt, Iudeorū ſalute, ad quos ſalutando ſpecialiter missus fuit. Porro, quod subditur, additum eſt à Ioanne, [Et non tantum pro gente,] hoc eſt, non ſolum pro aeterna Iudeorū ſalute moriſtus fucrat Iesuſ, [sed (in ſuper) ut filios dei,] hoc eſt, prædestinatos quamvis iniquos, qui erant filii dei ſecundum prædestinationem diuinam, non ſecundum præſentem iuſtitiam, [Qui erāt diſperſi,] id eſt, per varias ſectas & ritus perditionis diuini, atque à deo vadique elongati, per idololatriam, aliaque peccata, [Congregare] ſpirituali collectione per prædicationem apostolorum, & sancti spiritus illustrationem, [In vnum,] id eſt, ſub una fide atque in diuidua charitate, vel in vnum myſticum corpus, ſeu in vnum ouile ecclesiæ, vt eſſent vniuersi veri dei cultores. Vnde ſuperius dixerat christus, Alias oves habeo quā non iunt ex hoc ouili, & illas oportet me adducere, & fiet vnum ouile. Sic communiter litera iſta exponitur. Sed quoniam Euangeliſta exponit verba Caiphā non eo modo, que Caiphā ea intellexit, ſed ſecundum ſenſum quem habent, in quantum prophetica ſunt, tanquam à spiritu sancto prolati, hoc eſt, ſecundum ſenſum, qui ex eis elici potest ex ipſa ordinatione verborum: deo poſſunt alio modo expoñi, eritque ſenſus, Iesu moriſtus erat pro gente, i.e. pro gentiliū redemptiōne, iuxta illud Eſaiā, Ecce gentem quam nesciebas, vocabis. Et non tantū pro gente hac, de qua deus ait ad Christum per Eſaiam, Dedi te in lucē gentium: ſed vt filios dei, hoc eſt, electos Iudeos vniuersi dei cultores, qui erant diſperſi per mundum, habitantes non ſolum in Iudea, ſed in ceteris gentium diueraſtū pro vincīci, vnde in Actis apostolorum habetur, quod erant in Hierusalem habitantes Iudei, viri religiosi, ex omni natione, quā ſub caelo eſt. Cōgregaret in vnum, id eſt, in eandem fidem Christianam, atque ecclesiasticam unitatē, quod factum eſt quando Paulus & Barnabas in diuerſis prouinciis prædicabant foliū Iudeis, multoſque conuerterunt ad fidem. Ceteri quoque apostoli plurimos conuerterunt Iudeo Ioan. rū. Hinc Iacobus ait in exordio ſuæ epiftola, Duodecim tribus, quā ſunt in diſperſione ſalutem. Petrus quoque in principio primā ſuæ canonicae, Electis (inquit) aduenis diſperſionis Ponti, Galatiz, Cappadociaz, Aſia, & Bithyniaz. De huiusmodi ſpirituali Iudeorū congregatiōne multa vaticinati. Petri. 2. ſunt sancti prophetæ, maxime Eſaias: quā carnales Iudei de corporali congregatione intelligent, afflentes quod in aduentu Mefſiæ, vniuersi Iudei totū orbe terrarum diſperſi aduidentur in terram pro missionis & in Hierusalem. ¶ Præterea aduertendum, quod licet Euangeliſta teſtante, Caiphā prophetauit, non tamen fuit, nec dici debet prophetā. Ad rationem nanque prophetā maxime pertinet D cognitione occultorum, iuxta illud Danielis, Intelligentia eſt opus in viſione. Caiphā vero (vt dictum eſt) non intellexit propheticum ſenſum verborum ſiotorum. Quemadmodum ergo Pharao qui dixit prophetica verba, videlicet, Vidi ſep̄tem boues, &c. Et Nabuchodonofor, qui vidit ſtatuum: Balthasar quoque qui vidit articulos manus ſcribentis, non fuerunt prophetæ, quia non intellexerunt illa: ſed Joseph & Daniel exponentes fuerunt prophetæ: ſic Caiphā non fuit prophetā, ſed Ioannes Evangelista, cui ſpiritus sanctus reuelauit, quomodo Caiphā protulit illa. Et ſi dicatur quod prophetare eſt actus prophetæ, ergo Caiphā prophetans fuit prophetā. dicendum, quod prophetare proprium ſumptum, videlicet pro cognitione futurorum, occultorum, & contingentium preannuntiationis, eſt actus prophetæ. ¶ Denique in Ecclesiastico habetur, quod corp⁹ Helſei mortuum prophetauit: nū quid & illud cadaver fuit prophetā? Quod autem Caiphā non fuit prophetā, non erat ex ſanctitatis defectu, vel ob ſuam malitiam: quoniam Balaam ariolus & malignus fuit verus prophetā: ſed quia nō Eſele. 48. intellexit ſenſum ſpiritus sancti vt Balaam, qui ſciuit ſe loqui ex inspiratione diuina, & illuminatione angelica: iuxta quod ſcriptum eſt in libro Numerorum, Balaam irruente in ſe ſpiritu dei ait, haud du Num. 2. 20. biū quin de ſeipſo, Dixit homo cuius obtutus eſt oculus, dixit auditor ſermonis dei, qui viſionē Num. 2. 24. omnipotens intuitus eſt, qui cadit & ſic aperiuntur oculi eius. [Ab illo ergo die cogitauerū interficerē eū] citi quo valerēt, ſed & ante hoc cogitauerūt, vt patuit. Nūc vero coſfirmati in ſuo proposito pōtificis

fui cōsilio, quod eis rationabile apparebat. Qui enim alium odit, facilius persuaderet ad persecutionē E*ip̄siūs*. Decreuerunt per diffinītiā sententiam, quod non quiescerent, donec occiderent Iesum. [E*sū ergo*] sc̄ens cogitationē illorū, qui putabant Iesum secreta eorum ignorare, [Iam in palam,] hoc est, in locis manifestis per aliquot dies circiter octo, [Non ambulabat apud Iudeos,] qui suam necē querebāt, [sed ab i in regionem iusta desertum, in cimitatem quā dicitur Efferia,] in qua etiam habitauerunt Iudei, sed non aduersari Christi, [Et ibi morabatur cum discipulis suis,] hoc est, apostolis paucis diebus, ut dictū est. Nam in principio sequentis capituli fertur, quod ante sex dies Paschā venit Bethaniā. Nūc quoque subiungitur, [Prōximum autem erat pascha,] hoc est, paschalis festiuitas Iudeorum. ¶ Cur autem Iesu aduersarios suos fugiendo declinavit, dīcūm est sp̄ius. Nondum enim venit hora eius, nec suam potestatem ostendere voluit, sed exemplum fugiendi præbere pro causa, loco, & tempore, prout frequenter expositum est. Dicit autem Origenes, quod sicut hōcstūm & iūstūm est gratia veritatis, & pro Christi confessione mortem subire, quando ad aliquo requiritur cōfessio veritatis, vel fidei, scilicet, an sit Christiaus: sic nullus debet se tentationi ingerere, propter propriā virtutis inexperimentiam, & quoniam ignoratur rei eventus, itēmne ne det alteri occasionem peccandi. [Prōximum autem erat,] i.e. de propinquō imminebat [Pascha Iudeorum]. i.l. iota festiuitas in qua crucifixus est Christus. [Et a cēderent multi Iudeorum Hierosolymā de regione,] i.tota terra Iudeæ. Ante pascha, quia secundū legem tenebantur in ipsa festiuitate paschali esse in Hierusalem. Prævenuerunt autem festiuitatem, [Vt sanctificarent se ipsos,] id est ad eum agni paschalis disponerent se secundum legem. Nam immundi purificabat se rafuse pilorum, certis lotionibus, ieiunii & quibusdam oblationibus. [Querebant ergo Iesum,] quidam bona intentione, vt eius prædicationem audirent, quidam peruerteria, [Et colloquabantur adiuvantem in templo sancte, Quid putatis,] cause esse, [Quia non venit in diem festum,] more solito, vt in tanta multitudine doceat atque miracula faciat. Certum est, quod Iesu interfuit festo paschali vnde nunc agitur: imo in die Palmarum, duobusque diebus sequentibus venit Hierusalem, secundum quod alijs Euangelista testantur. Quod ergo Iudei dicunt, quid putatis, quia non venit ad diem festum, sic intelligendum est. Quid ergo Iudei dicunt, quid putatis, quia non venit ad diem festum, vt felix imminentis interfit? Putabant enim Iesum non esse venturum ad festiuitatem instantem, eo quod nondum aduenient cū aliis. Cur autem mali quæsierunt Iesum, subiungitur, [Dederunt autem pontifices & pharisei mandatum,] cui obediendum non fuit. Quamvis enim obediendum sit malis prælati, non tamen in malo altero interfectores martyrum excusarentur, qui ad imperia principium martyres occiderunt, [Vt si quis cognovit vibis, indicet] alij acu sacerdotum vel phariseorum, vt pontifices & pharisei [Apprehendans id est, capi faciant eum] id quo locutus est Hieremias, Christus dominus captus est in peccatis nostris, cuius apprehensio nostrorum dissoluit vincula peccatorum.

¶ Declaratio cap. xii. [Iesu ergo ante sex dies Pascha venit Bethaniā.]
Articulus xxx.

G

Rediens Christus ab urbe Efrē, appropinquate hora suę passionis, accessit Hierusalem versus, vbi se passurum sc̄ivit, & s̄pē prædictit. Non capit (inquietus) prophetam perire extra Hierusalem. Et, Ecce ascendimus Hierosolymā, & filius hominis tradetur principib⁹ sacerdotum, &c. Rediens ergo non iam occulte, sed apertissime processit, multa prodigia agens in via, decem leprosos curando, cæcos illuminando, cūmque exsisteret de Hierico, accidit quod nunc recitat Euagelista, [Iesu ergo ante sex dies pascha,] id est, sabbato ramis palmarum, quod fuit sex diebus ante primum diem festiuitatis paschæ instantis. Incepit enim festiuitas paschæ feria quinta sequenti ad vesperas, duravitque diebus septem. [Venit Bethaniā ubi fuerat,] id est, pro tūc habitauit, præsensque fuit [Lazarus] paulo ante Mortuus, sed nunc viuus, vel vbi fuerat Lazarus mortuus, & in loco quo obiit, [Quem suscitauit] i.nouem diebus, vel circiter, ante reditum istum in Bethaniā. Suscitasse enim creditur Lazarum quidecum diebus ante diē parœcues, in quo occisus est. [Fecerunt autem ei canam ibi,] quia fortasse tarde intravit. Ioannes non dicit à quibus, & in qua domo facta sit christo hac cenam: sed quoniam sequitur, [Martha ministrabat, & Lazarus una erat ex discubitu,] Origenes aſteruit cenam istam christo exhibitam in domo Martha, ab ipsa Martha fororēque eius, ac Lazarus: sed hoc tenendum non est, quoniam apud Matthæum & Marcū manifeste describitur quod cena præsens (in qua, sicut patebit, Maria fudit vnguentum super Iesum) facta sit in domo Symonis leprosi, qui tamen pro tunc non erat leprosus, sed à christo ante curatus. Fecerunt ergo habitatores Bethaniæ, scilicet Symon & eius familia cenam ibi, id est, in domo Symonis, Iesu, & Martha ministrabat, quāuis enim iniuitata fuerat ad conuēndū, tamen propter reuerteriā magistri sui, de quo dixit, Ego credidi, quia tu es Christus filius dei, maluit ministrare, & forte propter prudentiam suam rogata fuit à Symone, vt disponeret negotia domus sua, quantum ad mensē prouisionem. Est quoque cōfuetudo, vt amici interdum ministrent in domibus familiarium amicorum & consanguineorum, præserūt, atq; magni & multi hospites affūt. [Lazarus vero unus erat ex discubitu] (ad eft, manducantibus) cū eo, hoc est, cū Iesu. Sedit enim in eadē mēla cū Christo, & forte ad latus eius, in signū amoris, & præteriti signi cōmendationem, aliorūq; consolationē. Voluit autē Christus primo introire Bethaniā ante quā ingredieretur Hierusalim, vt memoria suscitacionis Lazari renouaretur, & Iudei vndiq; ad ipsum cōfluenter, occasione Lazari apſciendi: sicq; dominus Iesu die sequenti cum solennissima processione viris ex omni parte vallatus intraret Hierusalem, tanquam verus rex Irael, prout Zacharias predixit,

A & infra clarebit. Item ad consolationē Mariæ, Marthæ, ac Lazarī, qui de eius recessu paulo antē nō mē diocriter tristabantur. ¶ Præterea, secundum Augustinum, in illa cena interrogatus Lazarus à coniūā tibus de statu animali post vitam præsentem, de penitētū inferni, de expectatione iustorū, omnia per ordinem diligenter narravit. Per hoc quoque quod Lazarus discumbebat, ostendebatur nō phantastice, sed veraciter resuscitatus. [Maria ergo accepit libram]. i. vas talis mēlūrā. Per libram enim quantitas defi Matth. 26: gnatur vnguenti, vnde secūdū Matthæum & Marcū accept alabastrū, id est, vas de alabastro forma Marc. 14: tum. Sumpit ergo librā [Vnguenti nardi]. i. exp̄ressi seu confecti de nardo. Nardus vero dicitur frutex, seu herba aromaticā partia, pinosa, magni; odoris & calida, vnguenti inquā, [p̄fici], i. fidelis, puri, nō mixti, aut sophisticati. In Marco legitur, Nardi spicati. i. spicas habentis, de quibus extrahitur liqvor aromaticus, efficiturq; vnguenti. [Pretioſi,] nam valuit trecentos denarios secundum Marcum, [Et vñzit] Ibidem. (.i. vnguento ipso perfudit, ac rigauit pedes Iesu,] secundum Matthæum & Marcū, Maria fudit vnguentū su per caput Iesu recubētis. Elucescit ergo, q; vnxit caput & pedes Christi, qui nudo capite nudisq; pe- Matth. 26: dibus legitur incēſſe. Probabilē est, quod vnguentū hoc fuit subtile velut liquor, vel lachryma de re Marc. 14: aromaticā fluēs, quoniam indecens videretur vnguentum grossā materiā super caput hominis fundere. [Et exterrit capillis suis pedes eius,] Creditur in primo pedes Christi lauiss & exterisse, ac postea vnguentū per difſūdiū. [Domus impleta est ex odore vnguenti,] in quo patet valor pretiositatisq; vnguenti, liberalitas quoq; reuerētis & deuotio Mariæ ad Iesum. Fuit quippe vnguentum istud refrigeratiuum, confortatiū, uum, ac odoriferum. ¶ Myſtice, dum Iesu venit Bethaniā, ecclesiam, visitat corda fidelium per gratiā infusionem clementē intrando, Bethania autē quā interpretatur domus obediētis, signat ecclesiā. Tunc mentes fideliū faciunt ei cenam. i. simul cū christo manducant panē cœlestem, ac spiritualē, qu 1. Petri. 2: stādo q; dulcis est dominus, qui est cibus atque interna refectio electorū, actib⁹ quoque iustitie insitē do, de quo cibo ait Salvator, Meus cibus est, vt faciam voluntatē eius qui misit me. Talia nanque opera Ioan. 4: Christum delectant. Propter quod ait in A pocalypsi, Ego sto ad ostium & pulso, si quis aperuerit mi Apoc. 3: hi, intrabo, & cenabo cum illo, & ipse mecum. In hoc coniuio Martha ministrat, hoc est, anima chri- stum intra se habens opera misericordiæ exercendo reuerenter obedit, & Christo defertur: Lazarus ve-ro, qui interpretatur adiutus à domino, hoc est, spiritus rationalis à morte peccati per gratiā suscitatus, vñs est ex discubentibus cum Iesu, qui nō vult mortem peccatoris, sed ouem perditam & inuētam Ezech. 18: imponit humeris suis gaudens. Vbi enim abundauit iniquitas, superabundat & gratia. Ideo talis in acti Matth. 12: bus virtuosis epulatur cū Christo. Tunc Maria, hoc est, anima cōtēplatiua charitatis feruore ignita, ac Luc. 15: sancte deuotionis dulcedine liquefacta & lachrymosa, accepit libram vnguenti pretiosi, hoc est, bona & exemplaris vita famam sive odorem, vnguenti caput & pedes Christi, hoc est, Christum secundum Rom. 5: diuinam atque humanam naturam sapienter contemplans, honorans, ac diligens, etiāque mēbra adi- cans, vt sit christi bonus odor in omni loco, & dicere posse cum sponsa, Cū esset rex in accubitu suo, 2. Cor. 2: nardus me dedit odorem suum. Tunc demum tota domus, hoc est, vñuersa fratrum collectio, vel ani Cant. 1: ma quā est tēplū dei, impletur odore vnguenti illius; quoniam spirituali hilaritate perfundūtur gloriā Sapient. 7: tes in domino, gratias referendo, cantando, & psallendo deo in cordib⁹ suis semper. [Dixit ergo vñus ex Ephe. 5: discipuli eius Iudas Ischariotis,] hoc est, de vico nomine Scharioth oriundus, [Qui erat eum traditor, Quia Matth. 26: re hoc vnguentum non vñyti, id est, venditum non est] trecentis denariis.] In Marco legitur discipuli cōmū- Marci. 4: nter murmurasse atque dixisse, Vt quid perditio ista? Potuit enim vnguentum istud vñundari plus q; trecentis denariis. Sed maior quantitas non excludit minorem. Et confuetudo scriptura est, imo & v-sus loquētiū, vt toti communitatē vel societati ascributur, quod à parte eius cōmittitur. Vt si alij quo que discipuli murmurabant, nō eadē ratione murmurauerunt quā Iudas, sed ex pietate quadā, & cito cōfessabant à murmure, christi respōsitione auditā. Iudas vero suā malitiam palliavit pauperū cōpassione, subiugēs, [Et datum est egenis] hoc est, cur preciū vnguenti non est conseruatū, vt erogetur pauperibus? [Dixit autem hoc, non quia de egenis pertinebat ad eum,] id est, veram curam & charitatem nō habebat ad pau-peres, [sed quia fur erat, & loculos (i. repofitoria) habens, ea quae mittebantur,] hoc est, eleemosynas quæ Christo dabuntur ad sustentationem sui & discipulorū suorum, vel vt ipse illas vñterius distribueret in pau-perum vñsus. Multa quippe dabuntur Christo ab auditoribus suis & fœminis religiosis: & quod Christo eiūsque discipulis superfluxit, fecit christus dari egenis, propter quod & inopes multi eū comitabātur. Christus quoque officiū procuratoris & dispensatoris cōmisit Iude, tanquā minus spirituali & in superioriā & inter apostolos vñtūs cōparatur. Talia ergo quæ sic mittebantur in sacculos, quos Iudas portauit, ipse Portabat,] hoc est, in alios vñs cōvertit & occultavit, decimū (vt dicitur) nummū furā. ¶ Quāuis autē alij dicant Iudeā à principio sua vocationis malū fuisse probabilius tamē videtur dicitū aliorum dicentium, quod quando à Christo in apostolum promotus fuit, exitit bonus, sed post ea à tentatore vñctus, & in avaritiam est deiectus. Nec puto quod Christus cōmisit sibi prædicatio- Matth. 10: nis officium, nisi pro tunc dignus fuisset. Misit enim illum prædicare quemadmodum apostolos. Qui Lucae. 9: vero in virtutē iacet, peccat mortaliter, docēdo quæ non facit. Christus autem nulli prece pit facere quæ non licet. Peccatori vero dixit Deus, Quare tu enarras iustitias meas? [Dixit ergo Iesu,] qui suam præ-dilectionem Magdalena frequenter excusauit fideliter atque benigne, [Sine illam,] hoc est, Marię non sis molestus, nec eā prohibeas facere, quod nūc facit, [Et in die sepulcrū a mea seruit illud,] i. quatenus tūc re-seruet vnguentum, quod mibi sepulcrū superfunderet, si me tunc inuenirent. Loquitur ergo Christus de vnguentū, quod Maria fecū portauit in die dominicæ reūrēctionis, vñgneret corpus Iesu, q; Marc. 16: vnguentū tunc seruauit, nec in Christū illud expendit, quoniam tunc surrexit. Dicit ergo Christus Iude Luc. 24: vt permittat Mariam nunc facere, quod tunc faceret si valeret, quatenus tunc reseruet vnguentū, cuius si milie nunc effudit. Verba Euagelistæ sunt intricata, sed quod iste sit fenus, patet ex eo quod scriptū Ioan. 20: R. ij

Marci. 14. est apud Mārcum, Præuenit vngere corpus meum in sepulturam, i. nunc fecit corpori meo quod face Eret ei in monumento si posset. Vnde in Matthæo habetur, Mittens hæc mulier vnguentum hoc in corneum, ad sepeliendum me fecit. Aliqui textus habent, Sinite illam, & sic Christus discipulos affatur pluraliter ex quo elicitur, quod non solus Iudas murmurauit, propter quod nunc pluraliter subditur, [P]asperes enim semper habebit vobis cum, quædiu estis in vita præsentis, & ita poteritis eis quotidie benefacere, atque id danni quod in huius vnguenti effusione perpepsi sunt, eis recuperare; [Mc autem non semper habebit] corporaliter, visibiliterque præsentem vt modo, idcirco non potest mihi quotidie fieri, quod nunc factum est mihi. ¶ Veruntamen, Christus secundum suam diuinitatem omnibus adest, imò in omnibus est per essentiam, potentiam atque præsentiam. In bonis quoque per gratiam: secundum quoque naturam assumptam adest nobis iugiter, atque quotidie per sacramentalia præsentiam, secundum quod ait apud Matthæum, Ecce ego vobis cum sum omnibus diebus, vsque ad consummationem seculi. [Cognovit ergo turbula multa ex tude, quia illic est,] hoc est, plurimi Iudeorū, præsertim eorum qui in Hierusalem habitabant, vel illuc conuenerant ad diem solennem instantem. Hierusalem enim prope Bethaniam sicut ad quindecim stadia, sicque faciliter perceperunt Iesum aduenisse, præser-tim, quia secundum alios Euangelistas, magna quoque turba venit cum Iesu vsque ad Hierico, & ultra forte usque ad Bethaniam. [Et veneruntur] ex Hierusalem, locisque vicinis ad Iesum, vel ad Bethaniam, [Non propter Iesum tantum, sed ut Lazarum videarent quem (Iesu) suscitavit] a mortuis. Dupli ergo de causa venerunt. Vna propter Iesum, vt eius prædicationem audirent, eis que personam visitarent, & opera cernerent. Alia, propter Lazarum, vt tam mirabile factum experimentaliter intueretur, atque de personis gehennæ, & Ita alterius vita aliqua sciscitarentur vel docerentur. Homines quippe audeo currunt ad videndum mira & inconsueta. Erat autem mirabile valde, itemque succundum cernere quadrupenum mortuum resuscitatum, cum hominibus de uno conuersantem, manducantem, bibentem, loquenter, & cetera vita opera exercentem. Legitur tamē, quod Lazarus post suam suscitionem non risit. Augustinus dicit, quod isti venerunt in Bethaniam ex curiositate, non charitate. Est tamen probabile, quod multi eorum ex devotione venerunt: quod ex duabus elicitor. Primum, quoniam statim subiungitur, quod propter Lazarum multi credebat in Iesum. Secundū, quia sequenti die solennissime ac deuotissime perduxerunt Iesum in Hierusalem. [Cogitauerunt autem,] hoc est, cogitando decrueverunt. Cogitare vero malum sine consensu, non est a deo malum: sed isti cogitationi malignæ adiecerunt consensum. cogitauerunt ergo [Principes sacerdotum,] qui videbantur regere populu, i.e. subditos peruerterū, quia secundum iudicem populi, sic ministri eius, [Et co- Lazarum interficerent:] in quo patet eorum intolleranda peruersitas, summaque cæcitas. Primo, quod illum voluerunt occidere, quem deus tam supernaturaliter vivificauit. Secundū, quod putabant Iesum non posse suscitatre occisum, quæ suscitauit per quatuor dies sepultum. Causa vero quare hoc statuerunt, annescitur, [Quia multi propter illum abibant,] i.e. multi Iudeorū, & ex consideratione tanti miraculi, & ex visione sensibili Lazarī, loco & voto, seu corpore & mēte segregauerunt se à Iudeis incredulis. [Et credebant in Iesum,] quod esset Christus & filius dei. ¶ Hoc quippe miraculum fuit sufficiens testimonio quod vera esset prædictio Christi. Ne ergo hi crederent, & vt tanti miraculi memoria sopiretur, voluerunt perimere Lazarum, quem deus ideo suscitauit, vt homines fidem adhiberent domino Iesu. Sed non est sapientia, non est prudentia, non est consilium contra dominum: & verum, atque in istis sacerdotum principibus constat impletū, quod ait P̄l̄mographus, Dominus disipat cōsilia gentiū, reprobat autē cogitationes populorū, & reprobat cōsilia principiū, cōsiliū autem domini in eternum manet. ¶ Porro, qui cōtra iustitiam machinatur, & veritate opprimere nititur, quo profundius modos excogitat, studiosiusque laborat, eo amplius præcipitatur, & in falsitatis tenebris prauitatisq; abyssum demergitur. ¶ Quæritur, cū superioris dīcti sit, quod multi Iudeorū crederūt in Iesum, propter natūrā cæcum, quem illustrauit, cur principes potius proposuerūt interficere Lazarum, q̄ cæcum illum illuminatum. Dicendum quod propter caulas diuerias. Primum, quoniam miraculū illud factū in cæco, quodam palliationis colore diffamauerunt, eo quod factum fuerit sabbato: hoc autē non poterant facere in Lazari suscitione. Secundo, quoniam cæcum illū, quasi vilem inopemque personam pharisei eicerunt de synagoga: Lazarus vero potes, diues, & nobilis fuit, id circa eū suscitatio multo famosior erat, plurēq; ad eū ierūt. Tertio, qm̄ suscitatio ipsa miraculosior fuit, quā illuminatio illa, propter quod plures crediderunt in Iesum propter Lazarū, q̄ propter cæcum illū. Et quāvis scriptū non sit, q̄ principes sacerdotum cogitauerunt cæcum illum occidere, nō est tammen incredibile, quod cogitauerūt hoc ipsum. Nullum tamē miraculum fecit illos si furere, sicut suscitatio Lazarī, quoniam nulla tergiuersatione poterat negari, vel accusari. [In crastinum,] id est, die sequenti, seu de Palmarum [Turba multa (non solum Iudeorum, sed et genitilium ut patet) que venerantur] ad Hierusalē. ¶ Ad diem festum, hoc est, ad hoc, vt immunitati solenitati intercesset paschalī. [Cum audissent, quia venit Iesus Hierosolymā, acciperunt ramos palmarū, et processerunt obviā ei.] Alij Euangelistæ testātur, quod multi ex turba cedebat ramos de arboribus, & sternebat in via. Solus Ioānes scribit, q̄ cū ramis palmarū in manibus obviauerūt domino. Certū est ergo quod vtrūq; fecerunt. Et ip̄si quidē ad literam hoc fecerūt ad reuerentia saluatoris, diuina vero inspiratione ideo factum est, vt victoria Christi, qua mox superatus erat diabolū, vicitur usque morte, & suos ex lympbo erepturus, præfiguraretur. Sic enim ob viati victoribus solitū fuit. Rami quoq; palmarū antiquitus dabatūr victoribus in p̄leis prægumentis. [Et clamabant, Osanna (id est, obsecro salua) benedictus (id est, sanctus) et laudans] si quis venit in nomine domini, i.e. in deo, & secundum voluntatem, præordinationēque dei: quēadmodū ut Christo per prophetas prædixit. Isti solā Christi humanitatem nouerunt, sicque putabant esse purum hominem, sanctissimum tamē & mādi saluatorem, ac regē Mesiā: ideo dicunt eū venire in nomine domini, id est, missum esse à deo, &

A secundum deū omnia facere, atque ad eius honorem venire. Et verū fuit, quod Christus venit in nomi Ioan., ne domini, quia & ipse iā dixerat, Ego veni in nomine patris mei. imd secūdū quod homo venit in nomine cuiuslibet diuinæ personæ. [Rex Irael] id est, verus rector, & summus princeps Israëlitæ plebi promissus, & nobis iam datus, de quo Esaias prædictis, Super solium David, & super regnum eius sede Esaiæ. 9. bit, vt confirmet illud, & corroboret in iudicio & iustitia. Et Ozeas, Reuertentur filii Israël, & querēt Ozeas. 9. dominum deum suum, & David regem suum, id est, Mesiā, vt omnes exponunt. David siquidem tē pore Ozeas diu mortuus fuit. Prophetæ enim concorditer dixerunt Christum fore regem Iudeorum. Et quidam Iudeorum intellexerunt verba huiusmodi prophetarū carnaliter, de solo regno terreno, ac temporali. Alij spiritualiter de regno verā obediēt, quod inchoatur in via, & consummatur ac perpetuatur in patria: ita quod Christus dando legem perfectam, suis spiritualiter præfideret, regnando in cor de eorum per fidem & obedientiam nunc in via, deinceps transferret eos ad regnum cœlestis paradisi, regnando in eis per glorię cōmunicationem. Hoc quippe dominus prænūciat per Ezechielem, Salua Eze. 34. bo(iniquis)gregem meum, & suscitabo super eum paſorem vñū qui pascat eum David seruū meū. Ego dominus ero eis in deum, & seruū meū David princeps eorū. ¶ Præterea quāvis prophetæ specia liter differuerunt Christum fore Israëlitici populi regem, nihilominus prænuntiauerunt eum omnīū gentium regē esse venturū, iuxta illud Zacharia, Potestis eis à mari vsque ad mare, & à fluminibus vñū Zacha. 9. que ad fines terra. Et in Psalmo, Adorabunt eum omnes reges, & omnes gētes seruent ei. ¶ Porro, hāc Psalm. 71. laudem turbæ Christo oblatam aliij Euangelistæ plenius descripserūt. Dicitur enim apud Lucā, Cū ap̄ propinquaret Iesus in descensum montis Oliueti, cōperit omnes turbæ descendētū gaudētes lauda re deum super omnibus quas viderāt virtutibus, dicētes, Benedictus qui venit rex in nomine domini. Pax in cælo, & gloria in excelsis. Ex quib⁹ verbis & ceteris que Lucas præmisit probatur, quod nō solū turbæ ex Hierusalē & ceteris locis Christo obuiātes, fed multi quoq; eū sequētes, & cū eo de Bethania Matth. 21. exētēs cecinerūt cantici illud. In Mattho legūtur dixisse, Osanna filio David: benedictus qui venit Marci. 11. in nomine domini. Osanna in altissimis. Marcus vero sic refert, Osanna benedict⁹ qui venit in nomine domini. Benedictū qđ venit regnū patris nostri David. Longū esset omnia ipsa exponere, sed breuiter Psalm. 117. perstringendo, petierūt saluari à Christo salute illa que habetur in altissimis, hoc est, in cælo. Prescrip-sit autē hanc laudē Psalmista, dicēdo, O domine saluum me fac, ô domine bene præparare, benedict⁹ qui venit in nomine domini. [Et inuenit Iesum,] nō à casu, sed per discipulos suos sibi iussit adduci, [A-fellum], i.e. pullum asinū subiugalis, cui pullū tūc vñq; nullus hominū fedit, [Et sedis super eñ,] discipulis ve Matt. 10. stimēra sua supponentibus Christo insidēti. Quomodo facta sunt hēc, qui cupit plenius scire, aliorū in Marc. 10. spicier Euangelistarū volumina. Ioannes enim talis prætermisit, quia ab aliis nouit satis descripta. [sic] Lucae 19. scrip̄t⁹ ej⁹] per Zachariam quātū ad sensum, [Noli timeres] carnali, humano, & inordinato timore, de quo Zacha. 9. scrip̄t⁹ est in Ecclesiastico, Qui timet dominū, nihil trepidabit. [Ella sion] i.e. populus Israël. Prophetæ Eccle. 34. C enim nomine filii totā plēbē soliti sunt designare, quēadmodū Esaias ait, Sede in puluere filia Babylō. Esaiæ. 47. Et Sophonias, Exulta in omni corde filia Hierusalē. Sion vero est nomen montis, in quo erat templū, Sopho. 3. ac regis palatiū: vnde per Sion frequēter totū Iudaicus populus explicatur. [Ecce rex tuus venit super pul lum asinæ.] Nostra translatio habet, Exulta satis filia Sion, iubila filia Hierusalem. Ecce rex tuus venit ti Zacha. 9. bi iustus & saluator, ipse pauper, & ascends super asinam, & super pullum filium asinæ. Vnde apud Matthæū inducitur Iesus vtrūq; animal infedisse, videlicet asinam & pullū successiue. Hoc testimoniū prophetale Euangelista adiecit, vt fidem corroboret, eo quod Christus prophetarū vaticinia ad-implevit: & item, vt innuat cōfidentes & scribē, qui erant eruditī in lege, ex hoc factō merito atten-dissent Iesum esse Christū. ¶ Præterea quod turbā præsta christo corporaliter semel exhibuit, nos de Cant. 8. bēmus ei quoq; spiritualiter exhibere. Dum ergo cognoscimus quod Iesus Hierosolymā venit, id est, floride opera cha-ritatis dēi, ac proximi. Palma enim est arbor & state ac hyeme florens. ideo charitatē (qua nunquā exci-1. Cor. 13. dit) figuraliter exprimit, de qua in canticis sponsa. A quā multe non poterunt extinguere charitatem, nec flumina obruerūt cā. idcirco estate & hyeme, hoc est, in prosperis atq; aduersis permanet florens, & fru-tus salutis producens, quēadmodū ait A postolus, Charitas patientis est, benigna est, sicq; Christo ob Amos. 4. uiare corde deuoto, ius aduentum cordialiter suspirando, ius presentiam amoroſe amplectendo, eiūs Matth. 22. q; voluntati in omnibus cū congrua reuerentia obediendo, iuxta illud Amos, Præparare in occursum Psalm. 17. dei tui Israël. Tunc quoque debemus Christū orare & collaudare, dicentes, Osanna in excelsis. Oratio nanc; præconiis mixta, cōficiacisima est ad impetrādū, prout fatetur Psalmista, Laudās inuocabo domi-nū, & ab inimicis meis saluus ero. Et est Christus laudandus in omni loco propter sūrā maiestatis præ-sentia atq; dominij vniuersalitatē: propter qđ fertur in Psalmō. Benedicite domino omnia opera eī, in omni loco dominationis eius, itē in omnib⁹ horis, pp̄ter incessabilē sūrā pietatis super nos effusionē gra-Tob. 4. tie influentiā, omnīūq; rerum conseruationē. Vnde Tobias filii hortatur, dicens, Omni tēpore benedic Psalm. 33. deo, et in Psalmō, Semper laus eius in ore meo. In Ecclesiastico quoq; Laudabo nomē tuū assidue, & lau-dabit vñq; ad mortē anima mea dominū. Laudandus vero est Christ⁹ rex immortalis, & verus deus, nō pigra irreuerētīq; mēte, sed corde sincero, ignito, ac stabilito, secūdū illud Ecclesiastici, Et nūc in o-1. Josue. 2.4. mini corde & ore collaudate & benedicite nomē domini. Vnde vberi ait ardētissim⁹ ille Psalmista, cōf Eccl. 30. siterebō tibi domine in toto corde meo. Tūc Iesu inueniens asellum, i.bumile mancipiū, iugo legis di- Psalm. 9. uine subiectum, qđ dicere potest, Ut iumentū factus sum apud te, & ego semper tecū, sedebit super ille Psalm. 85. ludi, i.e. in omnibus dirigat animā eius, omnēmq; alienū dominatorex exclut. [Hac nō cognoverunt dīci Psalm. 110. puli eius] i.e. cur christ⁹ asellū sibi iussit adduci, & super illū sedit, & q̄ in hoc implebatur prophetia de Psalm. 137. christo prædicta, non intellexerūt apostoli [Primum] i. ante passionē, & tunc qñ fiebant. Erat enim ad- Psalm. 72. R. iii

huc mirabiliter simplices, rudes, & ineruditissimæ (vt infra I oannes de seipso testatur) in die dominica re surrectionis nondum scivit quod oporteret Christum à mortuis surgere, quod tamē Christus sibi & coapostolis tam vberim prædixit, & prophetatum edocuit. [Sed quando glorificatus est Iesus], i. post resurrectionem, quando corpus impassibile & glorificatum resumpsit, [Tunc recordati sunt], i. attenderūt, non quod prius illud scierint, & post obliuionem tradiderint, rurisusque pensauerint, sed recordatio sumitur nunc extense, pro consideratione. [Quia haec scripta erant de eo] in Zacharia, vt dictum est. Tunc enim ape ruit illis sensum, vt intelligerent scripturas, insufflavitque in eos & dixit, Accipite spiritum sanctum, in die quoque pentecostes docuit eos spiritus veritatis de omnibus plene, ac euidenter. [Et hoc fecerint ei], i. tunc quoque recoluerūt, quod turba fecit Christo quæ dicta sunt, vt impleretur vaticinū Zacharie. [Testimonium ergo perhibet turba qua erat cum eo, quando vocauit Lazarum de monumento, & suscitauit eum a mortuis]. Hac turba contestabatur quod vidit, videlicet quod Lazarus vere mortuus fuit, atque veraciter à Christo resuscitatus, [propriece & obuiam venit ei turba], non illa de qua iam dictum est, quæ interfuit suscitioni Lazari, sed illa quæ id percepit ab alia. Subditur enim, [Qui audierunt eum scripsi hoc signum]. Hac turba & illa fuerunt una turba totalis, cuius partes turba dicuntur. Quidam enim eorum qui occurrerunt Christo, affuerunt quando Lazarus suscitauit, & alii non affuerunt, sed ab illis hoc dicidicunt. sicque simul obuiauerunt Saluatori, tanquam excellenti viro, mirabili, potentiique homini, ac regi Messiae. [Pharisæi ergo dixerunt ad semetipos], i. adiuuicem inuidentes gloria Christi, [Vide quid nihil proficiunt], i. negligenter & pigre habemus nos in exequendo propositum nostrum de interfectione hominis huius, & non obtinimus quod proponebamus. Proposuimus enim impeditre conversionem hominum ad ipsum, & oppositum contigit. ideo subdit, [Ecce mundus totus], i. magna pars hominum in mundo viventium [Post eum aby], i. ei adhæret, credit, obsequitur. Vnde quod dicunt, mundus torus, accipiendum est per hyperbole, quæ est figura habens locum cum aliquid dicitur per excessum, ad insinuandum magnitudinem rei, quemadmodum in Genesi Pharao loquitur ad Joseph, Abs que tui oris imperio nemo mouebit manum vel pedem in omni terra Aegypti. Chrysostomus & aliij quidam expoununt hunc locum de pharisiæ creditibus, alijs quæ à prosequutione christi detraherere peroptabitibus, vt sit sensus. Videntis quia nihil proficiunt, id est, quicquid fecerimus, vel molimur contra Iesum, nil prodest, nec eius magnificentiam impeditre valemus, vt patet ad sensum: Nam ecce mundus torus post eum abiit. Erant autem gentiles quidam ex his qui affererant Hierusalem vi adorarent, deinceps Israël in quodam loco templi ad hoc deputatum. Non enim ingredi poterant ipsum templum. Vnde in Actis Iudei leguntur Paulo imposuisse, quod locum sanctum violasset gentiles inducendo in templum. [In die festo] paschæ, quia non solum templum à Salomone constructum, sed & illud quod edificauit Zorobabel, tantæ fuit famæ & excellentiæ, quod gentiles ex diuersis mundi partibus cōfluxerunt in Hierusalem, vt deum Israël adorarent in loco ad diuinam sacrificia atque obsequia præcesto, præsertim in festiuitate paschali. Hoc in libris Machabeorum plenus recitat. Vnde in Actis apostolorum scriptum est, quomodo quidam eunuchus potens Cædæcis regina Aethiopum ascendit adorare in Hierusalem, qui cum rediret, sedens in curru legensque Esaïam à Philippo diacono est conuersus. Quidam ergo gentiles vnius dei cultores, quibus etiam ad salutem sufficiebat fides christi venturi cum lege naturali, ascenderunt cum Iudeis Hierusalem versus. [Hi accesserunt ad Philippum (apostolum) qui erat (orïndus) a Bethsada] vrbis Galilææ, de qua civitate fuerunt Petrus & Andreas. ¶ cur portius accesserunt Philippi? Quia aliud apostoli? Forte quod maiorem cum eo habuerunt notitiam, vel ex circumstantia loci poterat cum facilius alloqui: vel quia speciale pietatem, ac mansuetudinem cōsiderauerunt in eo, propter quæ assati sunt eum prius atque audiuerunt. [Et rogabant eum, dicens, Domine], i. dominum vocant Philipum, propter reverentia sui magistri, & quia videbant quod esset honesta, ac religiosa persona. [Volumus te ipsum videre]. Sedit enim Iesus super animal parvum, vnde turbis vallatus, ita quod abvniuersis nō poterat confisci. Hi ergo quoniam famam operum christi audiuerunt, ipsum quoque auctorem optabant videre, eiisque colloquo frui, vel verbis doceri. [Venit philippus & dicit Andreas], desiderium gentiliū, in quo patet Philippi humilitas, quod per se non presumptum hæc Christo intimare, magna quoque reverentia quam habebat ad Christum: & qui Philippus inferior quodammodo erat Andrea, monstratur quod inferiora per superiora ad deum sint reducenda, vt sit ordinatus processus, inferiora quoq; ad superiora per media. [Andreas rursum, & philippus dixerunt Iesu], i. unus protulit verba, & alius cōfirmit, seu annuit, vt in ore duorum staret firmum verbum. [Iesu autem respondit ei, dicens, Venit hora], id est, iam partim adest, & cito plenius erit in passione, & post passionem, [Ut clarificetur], id est, clarus & magnus, verusq; Christus esse mōstretur, seu agnoscatur, ac per hoc in hominum cordibus clarificeetur, exaltetur, seu honoretur. [Filius hominis], vt enim post pauca subiugitur, eadem hora qua christus hæc dixit, venit vox de celo, dicens, Et clarificauit, & iterum clarificabo: quo factò dixit turba (in cuius mente iā aliquater clarificatus fuit Iesus) Angelus ei loquutus est. ¶ Porro, in passione clarificatus est in cordibus assentiunt cruci, qui cum vidissent solis obscurationem, terremotum, & cætera quæ fiebat, percutientes pectora sua reuertebatur, quemadmodum apud Lucam legitur. In resurrectione autē clarificatus est Iesus, id est, proprio corpore glorificatus, atque in ascensione super cælos eleuatus, secundū quod ait Apostolus, Humiliauit semetipsum, factus obediens usq; ad mortem, propter quod & deus exaltravit illum. Deinde missò spiritu sancto clarificatus est per apostolorum prædicationem, ac multa miracula. Primo in Hierusalē, vbi maxime in honore ratus extiterat, ita vt non esset ei species neq; decor. Deinde in tota Iudea, Galilæa, atque Samaria. Postremò, maxime clarificatus est per prædicationem apostolo rū in vniuerso mundo, seu gentibus vniuersis, quæ vbiq; terrarū ad Christū conuersi sunt, prout per Psal. 2. Esaïam prædictum fuit, A finibus terræ audiuiimus laudes, gloriam iusti. Et in Psal. Reminiscuntur &

A conuententur ad dominum vbiueri fines terræ. De hac clarificatione expónit Augustinus verba induit, ita quod Christus his verbis conuersione m̄ prædixit gentilium, quæ figurabatur per conuersiōnē Psalm. 56. horum paucorum gentilium, qui Christum videre oportabant: de qua etiam clarificatione accipit Augu. Psal. 107. stinus illud Psalmista, Exaltare super cælos deus, & super omnem terram gloria tua.

¶ Prosequutio huius cap. [Amen amen dico vobis, nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit.] Artic. XXXI.

X decreto æternæ sapientiæ summae trinitatis debuit passio Christi eius glorificationem ḡetiū. Phil. 2.

E que conuersione præcederet: quoniam Christus patri visque ad mortem obediendo meruit sibi ipsi præmium accidetale, videlicet corporis glorificationem, atque iudiciorum potestatem: omnibus quoque hominibus meruit non solum veniam culpæ, sed etiam conuersioñis, iustificationis, que gratiam: propter quod ait apud Lucam, Nōne hæc oportuit pati Christum, & ita intrare in gloriam Luke 24. suum? Et iterum, Oportebat Christum pati, & resurgere tertia die, & prædicare in nomine eius pacem. Ibidem. tentiam in remissionem peccatorum in omnes gentes. Porro, quod ita sit, Christus ostendit per apertum Hebre. 9. exemplum, [Amen amen dico vobis, nisi granum frumenti cadens in terram, i. feminatum mortuum fuerit,] id est, corruptum & resolutum, [Ipsum solum manet,] id est, fructum non afferit, nec multiplicatur. Corruptio quippe vnius, generatio est alterius, propter hoc vnum non generatur ex alio, nisi illud primo cōt. Psalm. 71. rumpatur. [Si autem mortuum fuerit (id est, putrefactum in terram) multum fructum afferit,] quia generat spicam granis plenam. ¶ Per granum Christus seipsum signat, qui ex cœlesti area in hunc mundum per incarnationem feminatus est, vnde de ipso habetur in Psalmo, Erit firmamentum in terra in summis montibus. Translatio Hieronymi iuxta Hebreum sic continet, Erit memoriale triticum. Et Zacharias ait, Quid bonum domini, & quid pulchrum eius nisi frumentum electorum? Vult ergo Saluator afferere. quod sicut granum non corruptum nequaquam fructificat, sic ipse non fructificaret in gentibus, illas, per apostolos conuentudo ad fidem, nisi prius à Iudeis occideret: quod per Esaiam manifeste inuenitur predictum, quo scribitur, Si posuerit animam suam pro peccato, videbit fenen longævum, & vobis luntas domini manu eius dirigetur. Per fenen longævum intelligitur plebi fidelis credens in Christū, que visque in finem seculi perdurabit. Denique, per voluntatem domini designatur conuersio gentium, secundū quod Thessalonicensibus scribit Apóstolus, Hęc est voluntas dei, sanctificatio vestra. hæc in manu christi directa est, id est, ad bonum finem, atque fabulum effectū produsta, eo quod possuit animam suam pro peccato generis humani delendo. [Qui amat animam suam, perdet eam.] ¶ De mul- 1. Cor. 13. tiplici amore loquitur sacra scriptura. Primo, de vero, diuino, ac spirituali amore, qui fundatur in bono honesto: cuiusmodi sunt bona anima, virtus, sapientia, gratia, beatitudo. De hoc amore dicit Apóstolus, Si linguis angelorum loquer, &c. Et Petrus, Autem omnia (inquit) mutuam in vobis charitatem continentur habentes. Huic amori opponitur odium, quod est summum peccatum. Secundū, de amore carnali mordacitate & seculari, qui fundatur in bono temporali, delectabiliter, vel vtili saletem apparente, de 2. Tim. 3. quo amore dicit Apóstolus alloquens Timotheum, In nouissimis diebus instabunt tempora periculo- Psalm. 128. fa, & erunt homines seipso amantes. Huic amori opponitur odium bonum, de quo Psalm. Perfectio. (ait) odio oderam illos. Porro, iuxta philosophum amare est aliquid bonum velle. Dupliciter ergo intellegi potest presens scriptura. Primo, Qui amat animam suam, qui vere ac spiritualiter diligit eam in seculo isto, bene volens libiphi, & eupiens persecutus bona, honesta, spiritualia, ac diuina, perdet ea. i. in seculo exponet eam propter deum atque iustitiam aduersis, ac mortis periculis, preponētque Matth. 7. dura corpori delectabilibus mundi, incendis per arcana viam, hec timens eos qui corpus occidunt. Hęc Matt. 10. est salutaris perditio, quæ est effectus sancti amoris, estque perditio ista suis abnegatio, propria crucis portatio, & Christi imitatio: de quibus apud Matthæum ait Saluator, Si quis vult venire post me, ab Matth. 16. neget semetipsum, & tollat crucem suam quotidie, & sequatur me. Secundo, Qui amat animam suam, Luc. 9. carnali & vitioso amore, ambulando in concupiscentiis propriis, & temporalibus potius quam æternis inhærendo: perdet eam, id est, aeternam damnationem incurrit, & seipsum vera felicitate post hæc vitam priuabit, iuxta illud Ecclesiastici, Si præstiteris animæ tuae concupiscentias eius, facient te in gaedium inimicis tuis. Talsis vere odiunt semetipos, dicente scriptura, Qui diligit iniquitatem, odit animam Psal. 10. suam, vult enim ei quæ nocent. De talibus ait Iudas in sua canonica, Hi sunt in epulis suis conuiantes sine timore, semetipos pascentes, nubes sine aqua, quæ à ventis circuperunt, quibus procella tenebrarum conferuata est in aeternum. Huic autem secundū expositione concordant sequentia, Et qui odit animam suam in hoc mundo, i. delectabilis mundi & carnis ei subtrahit, eamque quotidie propter christum, mortificat: & si occurrat articulus, pro fide & iustitia mortem amplectitur temporalem, In vitam aeternam hæc dicitur, id est, merito odij huius, de quo odio dicit Saluator apud Lucam, Si quis ve- Luc. 14. nit ad me, & non odit patrem suum, & matrem, & fratres, & sorores, & filios, adhuc autem & animam suam, non potest meus esse discipulus. Fugiamus ergo delectabilis vita presentis, omnemque mundi honorem, famam & gloriam cordialiter aperiemus, crucifigentes, iuxta doctrinam Apóstoli, Galat. 5. carnem nostram eu vitis & concupiscentias, si quis mili ministrat, obediendo meis preceptis, vel acquiescendo consilio euangelicis, Me sequatur, id est, patiente aduersa, me æquanimiter, fortiter, atque stabilitate imitetur, nō recedendo a via iustitiae propter tormenta. Vnde admonet Petrus, Christus paclus est pro nobis, vobis relinquens exēptum, vt sequamini vestigia eis. Hoc est quod Ioanés in sua docet episto- 1. Petri. 2. la, qui se dicit manere in Christo, debet sic ut ille ambulavit, & ipse ambulare. Paulus quoq; Omnes (in 1. Ioan. 2. quæ) qui volunt p̄c vivere in Christo, p̄sequuntur eum patiētur. Quid tam iustum, decēs & sanctum, quæ 1. Tim. 3. R. iii;

- Apoc. 3. vt discipuli imitentur magistrum, servi dominum, membra quoque caput. [Et ubi sum ego,] in uiolabili E
ter secundum diuinam naturam, semper quoque post ascensionem, id est, in regno celorum, in patria bea torum, [Illic & minister meus erit] post vitam praesentis occasum, & plenam satisfactionem, hic, vel in pur gatorio factam. Vnde in Apoc. loquitur Christus, Qui vicerit, dabo illi sedere mecum in throno meo, huc & ego vici & sedi cu[m] patre meo in throno eius. Et apostolus, Cupio/ait dissolui & esse cu[m] Christo. Hinc iterum dicit ad Timotheum, Si cõmortui sumus & conuiuemus, si cõpatimur & conregnabi mus, [si quis mihi ministraverit] per leueranter vsque in finem, declinando ab omni peccato mortali, iux ta illud in Psalmo, Ambulans in via immaculata, hic mihi ministrabat. [Honoris facit eum]. i. honorabilis eum faciet, magnam que ei reverenter exhibebit, [Pater meus qui est in celo], i. in cœlesti palatio, in angelorum consilio, in cœlesti paradisi delitibus constituit eum pater aeternus, sed & diuina essentia vniuersitati eius, ut videat deum sicuti est clare per speciem. Sepe insuper deus exaltat seruos suos fideles in vi ta praesenti & post mortem, propter quod dicit propheta, Mihai autem nimis honorati sunt amici tui deo, Magna honorificatio filiorum adoptiorum est eis cum filio naturali, cohæredesque christi, de quo Psal. 138. honorare in inferius, Pater quos dedisti mihi, volo ut vbi sum ego, & illi sint mecum, ut videat claritate meam. [Nunc anima mea turbata est] id est, vehementer mota, non tam inordinate affecta. Turbatio ita fuit in anima christi, quantum ad inferiorem eius partem & appetitum sensituum, non ex infirmitate, sed prævia rationis deliberatione, abfque superioris partis animæ inquietudine: vnde nomine perturba tionis aliud nihil designatur, nisi ingens commotio appetitus sensitui, instantem passionem naturaliter abhorrentis, ex prævia imaginatione illius, ipsa ratione talen passionem imperante, ad insinuandum ve ritatem humanae nature in Christo, talis quoque turbatio fuit meritoria nobis, sicut & ceteræ afflictio nes, passionesque Christi, & item consolatoria, vtpote ne desperatione vel pusillanimitate frangamus, dum necessitate, vel infirmitate turbamur. In nobis tamen turbatio solet mentis tranquillitatem auferre. Denique, quod turbatio non semper sonet in vitium, sed magnam motionem signifcat, patet ex hoc quod inanimatis quoque solet ascribi, quemadmodum dictum est supra, Cum tui bata fuerit aqua mitrat me in piscinam. Et in Psal. Qui cõturbas profundum maris, Qualiter vero turbatio & ceteræ pas sionis fuerint in Christo, dictum est in praecedenti capitulo. [et quid dicam?] id est, ex turbatione pre dicta senti in me diuersos effectus, ex quibus diuersæ process procedere possunt: ideo quæro quid dicam, non quod ignorem quid dici expiat, vel præ angustia spiritus loqui non valeam: sed vt arduta tem cauæ, siue negotii pandam, quia secundum appetitum sensituum refugio morte, sed secundum rationem & voluntatem desidero mori pro beatitudine mundi. Veruntamè appetitus animæ Christi non fuerunt sibi inuicem inordinate repugnantes neq; cõtrarij. Inferior enim permittebatur naturaliter agere quod suum erat sub moderamine rationis, [Pater saluficia me ex hac hora,] ¶ Hoc exponi potest dupliciter, Primo, vt sit ratio deliberata rationis quæ semper exaudiebatur in Christo, eritque sensus, Pater saluficia, id est, saluum fac me, ex hac hora, id est, passione instanti, & turbatione atque paurore praesenti: non ut non moriar, vel vt non turber & pauem, sed vt per acceleratum resurrectionem, ab omnibus penitentias his liberer, simque impassibilis corpore & anima. Iuxta hunc sensum orat Christus frequenter in Psalmo, vt cum ait, Tu autem domine ne elongaueris auxilium tuum, erue à fratre deus animam meam, salua me ex ore leonis. Hieremias quoque, Confundantur (inquit) qui me persequuntur, & non confundar ego, pauem illi & non pauem ego. Secundum exponitur, vt sit ratio animæ secundum sensituum appetitum, secundum quem dixit, Transeat à me calix iste, Pater saluficia me ex hac hora, id est, à malis poena libus temporis nunc instantis, videlicet à morte & afflictionibus ceteris, quas naturaliter horreo. Verum quoniam Christus hoc absolute non potuit, sed simpliciter, hoc est, ex liberata ratione & voluntate rationali, diuinæ voluntati perfectissime subiecta & cõformata pati optauit, propterea subditus, [sed pro pereat,] id est, vt patiar ista pro tuo honore, hominumque salute, [veni in hanc horam]. i. humanam natu ram assumpsi, & mortal is a temporalis fieri volui, atque hucusq; perueni, ducens vitam perfectionibus atq; laboribus abundantem. Deinde subiugitur, deliberata rationis petitio, [Pater clarifica tuum nomen,] id est, te ipsum manifesta, tuam bonitatem, maiestatem ac omnipotentiam per meam passionem declarat. Virtute quippe & merito passionis Christi pater totum mundum illuminavit, siue nominis notitiae gentibus per apostolorum doctrinam patefecit. ¶ Ex hoc enim quod pater tradidit filiu[m] suu[m] pro nobis in mortem, ostendit misericordia atq; dilectionis eius ad nos, & item iustitia eius, qua tanta est, quod maluit v nigenitum suu[m] occidi, quam peccatum manere expiatum, in ultum, immunitate, sapientia quoque, quod tam admirabilem & conuenientissimum modum inuenit. Itaque mors Christi fuit clarificatio patris, in modo pafatio martyrum clarificatio nominis est diuinum, quoniam moriendo pro veritate deum honorant, & verum ac iustum ostendunt. Propter quod dicit apostolus ad Ephesios, In omni fiducia magnificabitur Christus in corpore meo, siue per vitam, siue per mortem. Infra quoque de Petro habetur, Hoc autem dixit, significans qua morte clarificatus esset deum. [Venit ergo vox de celo,] id est, in aëre formatus est sermo cœlesti virtute, videlicet à deo ministerio angelii loquentis in persona dei patris, quemadmodum in Christi baptismo & træfiguratione. Quæ autem fuerit vox ista, subiungitur, [Et clarificauit, & iterum clarificando.] hoc quidam exponunt de clarificazione filij à patre, vt sit sensus, Et clarificauit te o[ste]r vni genite, & iterum clarificabo te: potestque clarificatio ista exponi de Christo secundum vtrisque viuunturam, quia secundum diuinitatem pater clarificauit, id est, ab aeterno clarum, gloriolum que genuit filium quem produxit sibi ipsi æqualem, cõmunicando ei eandem numero claritatem, quam habuit & ipse secundum humanitatem vero pater clarificauit, id est, clarus fecit, ac propalauit Christum in omnibus mirabilibus quæ circa eius humanitatem ostendit, prænunciando eius incarnationem per prophetas, an nunciando eius conceptionem virginis sanctæ per angelum, educendo eam de clausa virginis vtero, & ca-

- A tera miracula facienda per Christum, in testimonium quod fit christus: & iterum clarificabo te, in paf sione, per mirabilia quæ tunc fiunt, in resurrectione, ascensione, spiritus sancti missione, apostolorum prædicatione, & miraculorum per eos eorumque sequaces perpetratione. Vnde in Actis loquitur Pe trus, Deus patrum nostrorum glorificauit filium suum Iesum, sed quoniam Christus immediate ante haec verba orauit, dicendo, Pater clarifica tuum nomen, videtur clarificatio ista referenda ad patrem, Ioan. 11. qui dicendo, Et clarificauit, & iterum clarificabo, ostendit se exaudiens precem filii sui dilecti, qui pa uolo ante afferat, Ego sciebam, quoniam semper audis. Pater ergo clarificauit se ipsum in filio & per filium, quoniam quicquid communicauit filio ab aeterno per generationem diuinam, vel in tempore per miraculorum operationem, totum cessit ad clarificationem patris, cuius tota perfectio reluet in filio: imo cum patris & filii sit una substantia, eorum est vna clarificatio. Quod enim est ad gloriam unius diuinarum personarum, est ad gloriam singularium. Propter quod dicit Salvator, Qui non honorificat Ioann. 5. filium, non honorificat patrem qui misit illum, [Turba ergo qua fabat,] ex quo patet, quod domino fe su stante & verba ista loquente, populus quoq; substitut, & spexit, atque aduertit, [Et audierat vocem,] præstatam de celo allata, [Dicebat tonitruum factum esse, Alij dicebant, Angelus ei loquitus est.] Per turbam intelliguntur rudiores, qui vocem predicant nec intellexerunt, nec deererant, sed sonum cōfusum Reg. 12. iudicauerunt: & forsitan existimabant quod tale factum esset miraculose, quale in libris Re gumi factum legitur, vbi habetur quod Samuele orante, dedit dominus voces & pluvias. Per alios in telliguntur subtiliores, qui vocem predicatorum attendebant esse articulatam & significatiuam. Et quia credebant eum esse regem Israël & Messiam, putabant angelum ei loquutum, quemadmodum in scri pturis veteris testamento leguntur angelii prophetas affati. ¶ Sed multum mirandum videtur, quod vo Chrysostomus, cem prædictam non intellexerunt, quæ (vt arbitror) facta est in Hebreo idiomatica. Chrysostomus autem testatur circa hunc locum, quod aperta quidem & bene significativa erat vox ista, sed cito ab eis euoluuit, quasi à grossioribus, carnalibus, & disdeiosis, & hi sonitum tantum retinuerunt, Alij vero, & articulata vox erat nouerant, quid autem significaret ignorabant, sed nec verba haec satisfaciunt dubitationi meæ. Si enim vox ista in Hebreo facta est, intellexerunt eam Hebrei, quantum ad sensum superficialiæ, præsertim cum dubium nullum sit, quin vox ista multu[m] fuerit altisona & distincta. Quomodo ergo turba dixit factum esse tonitruum, cum turba esset Hebreæ lingua non ignara? Si aliquis dicat, quod ideo dixit factum esse tonitruum, quoniam facta fuit vox magna tonitruo similis, quomo do Iannes ait in Apoc. Audiui vocem quasi tonitrui magni. Et apud Iob inducitur, Cum vix paruā stillam sermonem eius audierimus, quis poterit tonitruum magnitudinis eius intueri? Si inquam hoc Apoc. 14. aliquis dicat, tunc turba ista non differebat ab aliis, quoniam vox angelorum assimilatur tonitruo. Puto ergo, quod turba quæ dixit tonitruum factum, maxime fuit gentilis. Dictum est enim, quod multi gentilium aderant. Hi enim, quoniam linguam Hebream non intellexerunt, putabant factum esse tonitruum, sicut in passione Christo clamante, Heli heli lamazabathani: quidam audientes dixerunt, Ec. Psalm. 21. ce Heliam vocati ste. Illi enim, secundum Hieronymum, fuerunt gentiles & ministri Pilati, qui lingua Matth. 26. Hebream non intellexerunt perfekte, sed nomen Heliæ sæpe audierunt: propter quod Iesu dicente Heli, putabant quod inuocaret Heliam. Sic isti prædicta verba nequaquam intelligentes, dixerunt factum esse tonitruum. Alij vero, puta Iudei, intellexerunt verba quantum ad sensum superficialiæ: quæ admodum simplex clericus legens verba haec, significatiuem corum superficialiter concipit, sensum tamen intentum atque latenter non intellexerunt: idcirco dixerint, Angelus ei loquitus est: & hoc verum fuit, quantum ad hoc quod immediatus formator vocis angelus fuit: sed quod ad hoc verū non fuit, quod angelus in propria persona, vel tanquam superior loqui putabatur: putabant tamen, quod vox illa aliquid magni notauit, ad declarandum quod Iesus esset verus rex Israël. [Respondit Iesus & dicit, Non proper me,] id est, non ad meam instructionem vel utilitatem, aut necessitatem [Hac vox venit, sed proper vos,] id est, ad vestram informationem atque salutem. Christus nempe perfecte cognovit se Ioann. 9. metipsum, nec eis beatitudine ex nostra conuersione auget, sed populus ille & nos indigenus instru ctione angelica, & conuersione mentis nostræ ad Christum. Nihilominus vox illa venit propter clarificationem Christi, vt dictum est, [Nunc iudicium est mundi.] Superiorus dixit filius dei, Ego non iudico quenquam. Et, Non misit deus filium suum ut iudicet mundum: quæ intelligenda sunt de iudicio di Ioann. 3. scutionis, & reprobationis finalis seu condemnationis. Quod ergo iam afferit, Nunc iudicium est mu di, accipiendum est de iudicio discretionis, vt sit sensus, Nunc, id est, tempore euangelicæ legis, & nunc in praesenti atque post passionem meam, iudicium est mundi, id est, iudicialis discretio hominum agitur, vt propter predestinatiorum clemens ad Christum conuersio, & reprobatorum iusta relictio. Ex tempore enim predicto deus maxime demonstrauit, qui essent electi, & qui praesciit, per hoc, quod aliquibus magnis largitus est gratiam, alioquin deseruit, sicque iudicauit discretione prudenti inter electos: & reprobatos, illos vocando, istos derelinquoendo. [Nunc,] virtute passionis meæ, & per apostolorum prædicationem, sancti spiritus illustrationem, [Princeps huius mundi] id est, diabolus, rector & dominus hominum mundanorum, qui à diabolo superantur, propter quod eius serui dicuntur: iuxta illud Petri, A quo quisquam superatus est, huius & seruus est. Nec mirum si diabolus appelletur princeps mundi, 2. Petr. 2. cum de ipso dicat apostolus, Deus huius seculi excaecauit mentes infidelium, que verba male intel. 2. Cor. 4. ligentes Manichæi, dixerunt diabolum dominum esse substantiam mundialis: secundum quod alibi sp. Matth. 4. det Christo, Hæc omnia dabo tibi, si procidens adoraueris me. Itaque nunc princeps huius mundi [Ei, Matth. 1. ciatur foras,] id est, à cordibus hominum expelletur, quia in toto mundo innumerabiles qui seruerunt peccatis, idolis, siue dæmonibus, conuertentur ad me, & sicut templum spiritus sancti, in quibus paulo ante habitauit diabolus. Hoc statim post passionem spiritus sancti coepit vehementer impleri. Primo, Act. 6. R. v

in populo Iudeorum, quando ad prædicationem Petri tot milia Hebreorum conuertebantur, ita ut etiam multa sacerdotum turba obediret euangelio, sicut in Actis scribit Lucas. Deinde in omni terra gentilium, quando cœpit copioso impleri illud in Psalmo, Et benedicentur in ipso omnes tribus terræ. Omnes gentes magnificabunt eum. Sed nonne per gratiam dei à principio mundi electus est diabolus à cordibus hominum electorum? Vtique. Quomodo ergo ait, nunc euictetur, quasi ante electus non fuerit? Dicendum quod ideo, quoniam tunc electus fuit à paucis, nunc vero cœpit ab innumerabilium cordibus euici. Simili modo dictum est ante, Spiritus nondum erat datus, quia Iesus nondum erat glorificatus. [Et ego si exaltatus fuero à terra,] id est, in cruce leuatus. Quod ait, si, non est intelligendum dubitatuer, sed afflueret, sicut ī dixit de grano frumenti, si mortuū fuerit, multi fructū afferat. Et Amos dicit, Si erit malum in ciuitate, quod dominus non fecit. Sic etiam ait Job, Si contempserit iudicium subire cum seruo meo, que omnia certitudinaliter non dubitaverit dicuntur. [Omnia] genera hominum, id est, quosdam de omnibus, scilicet iuuenes & virgines, Iudeos & paganos, doctos & simplices, pauperes & diuites, &c. [Traham ad meipsum,] non violenter, sed amoroſe, id est, per fidem & charitatem conuertam eos ad me; christus enim moriendo fasiscerit pro omnibus quantum fuit in ipso, & merito sua passionis, infusit electis in toto mundo gratia, per quam audita euangelica prædicatione, ad christum conuersi sunt, secundum quod Esaïas prædicti, Gentes quæ non cognoverunt te, ad te current. Et Psalista, Adorabunt in conspectu eius vniuersæ familiæ gentium. ¶ Deinde ponuntur verba Euangelistæ exponentis præinducta Christi verba, [Hoc autem,] videlicet si exaltatus fuero à terra, [Dicitur, significans qua morte,] id est, quali modo seu genere mortis, [Et si moritur,] quia per exaltationem in celis exaltari suam crucifixionem. [Respondit ei turba,] id est, pars turbae, que non credidit, sed Christo se operauit, in turba nanque multi fuerunt, qui cœderunt, videlicet qui dixerunt, Benediccius qui venit in nomine domini rex Israël, aliqui quoque fuerunt ibi qui inuidabant gloriam Christi, præsertim scribæ & pharisei, ac fautores eorum. Hi ergo dixerunt, [Nos andinimus tibi,] id est, ex scripturis veteris testamēti sumunt enim legem pro libro Mosis & prophetarum. [Quia Christus manet in eternum,] id est, immortaliter subsistit, & incorruptibiliter perseverat. Cognoverunt ergo isti Iudei aliquid de Christi æternitate, de qua Daniel ait, Potestas eius potestas æterna, quæ non auferetur, & regnum eius quod non corrumperet. Et in Psalmo, Tu es sacerdos in æternum. Arque in Esaïas, Multiplicabitur eius imperium, & pacis non erit finis. [Et quomodo tu dicas, oportet exaltari filium hominis?] Christus non dicitur iam dixisse, oportet exaltari filium hominis; sed, ego si exaltatus fuero à terra, omnia traham, &c. Cui ergo sic reperunt, Quomodo tu dicas, oportet exaltari filium hominis? Dicendum, quod isti Iudei memoriter tenuerunt, quod Christus communiter appellauit se filium hominis, & paulo ante iam dixerat, Venite hora ut clarificetur filius hominis. Ideo sensum potius quam verba Christi resumunt. Attenderunt quoque quod Christus non dubitanter, sed certitudinaliter dixit, si exaltatur fuero: propriez quod dicunt eū dixisse, oportet exaltari. Sed unde sciebant quod Christus per se à terra exaltationem, intellexit suam crucifixionem? Ad hoc quidam respondent, quod apud Iudeos erat prouerbium, per exaltationem designari crucifixionem: velut si aliquis ei quem cupit suspendi, dicat, eleueris in altum. Sed si hoc ita esset, tunc vtique verbum Christi valde manifestum fuisset, nec Euangelista indiguisset illud exponeare tanquam obscurum. Vnde secundum Augustinum verbum illud exaltationis adeo fuit obscurum, quod nec discipuli pro tunc illud intelligebant: ideo secundum Augustinum & Bedam Iudei illud intellexerunt non vigore sapientiae, sed peste ac stimulo inuidentia. Iam enim decreuerunt crucifigere Iesum, propterea stimulata eorum inuidia dedit eis facilem intellectum sermonis eorum propositum designatis. Itaque dicunt, Quomodo tu dicas, oportet exaltari filium hominis? tanquam dicant, verba tua contraria sunt. Dicis enim, quod tu filius hominis sis Messias, & item quod sis crucifigendus, hæc autem similiter non valent, quoniam non audiuimus ex lege, quod Christus manet in eternum, ideo diligenter scienciamur a te, [Qui est iste filius hominis?] quem dicas crucifigendum, quasi dicant, Tu ille esse non potes, cum te Christum esse in finibus. Magna proculdubio cœctas atque peruersitas Iudeorum istorum, volentium demonstrare quod ideo Iesus non sit christus, quoniam dixit se occidendum. Cum Daniel qui prophetauit de Christi æternitate, apertissime vaticinatus sit de eius passione, Post hebdomadas (iniquiæ) sexaginta duas occidetur Christus. Et Esaïas, qui de Christi interminabili passus predixit, de eius quoque amarissima passione prescripsit, Nos putauimus eum quasi leprosum, & percutiū a deo, & humiliatum. David quoque eodem Psalmo quo dixit de æternitate Christi, de passione adiecit, De torrente in via biberet. Et alibi dicit Psalista, Arit tanquam testa virtus meus, & lingua adhærit fauibus meis, & in puluerem mortis deduxisti me. Itaque, simul stant mors Christi, & eius eternitas duplicitur. Primi, quoniam mors conuenit ei ratione naturæ humanae, æternitas ex parte diuinæ naturæ. Secundò, quoniam licet secundum assumptionem humanitatem occisus sit, & homo esse ad tempus defisi, tamen post triduum glorificatus est in carne assumpta, & secundum humanitatem ad vitam impassibilem suscitatus, siquæ æternitas competit ei etiam quo ad naturam assumptionam à parte postiuxa illud Apostoli ad Hebreos, Christus eo quod maneat in eternum, semper in eternum habet sacerdotium, semper viuens ad interpellandum pro nobis. [Dixit ergo eis Iesus,] Adhuc modicum lumen in vobis est, hoc est, non penitus caretis notitia veritatis, sed de luce cognitionis Christi parum habetis, videlicet quia cognoscitis, quod maneat in eternum. Imperfecta vero est veltra cognitione, quoniam ignoratis quomodo passio & eternitas Christi sibi inuicem non repugnat, quia non referuntur ad idem secundum idem, sed eodem modo, ut dictum est. Vel sic, Adhuc modicum, id est, modico tempore seu paucis diebus, lumen in vobis est, hoc est, ego qui sum lux mundi, inter vos conuersor atque deabulo, ideo [Ambulate,] id est, de imperfecta notitia Christi ad eius perfectiore cognitionem procedite, &

A totum intelligite, scilicet Christum esse crucifigendum, & in æternum victum, [Dum lucem habet,] Hebrei 12. id est, dum me splendorē lucis æternæ præsentem conspicis, qui vos instruere sum paratus. [Præ nos tenet vos comprehendant,] id est, ne caligo vitiorum, & cœctas ignorantiae atque perfidiae animas vestras capiant, illaqueant, seu constringant, secundum quod Salomon ait in Proverbis, Iniquitates suæ cœcient impium, & funibus peccatorum suorum cōstringetur. [Et qui ambulat in tenebris erroris & culpa] nescit quo vadit, id est, in ordinate & errabunde incedit, nec proprios actus intelligit, neque ad finem salubrem peruenit, sed tendit periculosis, & perit magis quam arbitratur. Omnis enim qui peccat est ignorans, secundum philosophos & theologos, quoniam acquiescit malo sub specie boni, & operatur illiciua tanquam bona. Vnde Salomon in Proverbis loquitur, Via stulti recta in oculis eius. Deinde, & nique, & nos ambulare debemus per semitas æquitatis, & via mandatorum caelestium currere, dum lucem gratiae, & veritatis notitiam habemus, quemadmodum dicit Apostolus, Dum tempus habemus, Galat. 6. operemur bonum ad omnes. Et Noli negligere gratiam dei, que data est tibi. [Dum lucem id est, me Christi,] Timo. 4. sum habeat (presentem) cœdite in lucem, Jnigenitum filium dei, ad quem pater ait per Esaiam, Dedi te in Esaiam 49. lucem genium. Et Populus qui ambulabat in tenebris vidit lucem magnam, [Pro filii lucis filii,] id est, Esaiam 9. filii Christi, per fidem, dilectionem, & imitationem ipsius, quemadmodum ad Galatas dicit Apostolus, Galat. 3. Iustus, Omnes vos filii dei estis per fidem. Vel filii lucis, id est, gratiae & sapientiae, [Hoc locutus est Iesus obstinatis Iudeis,] & abiit, extra Hierusalem, [Et abscondit se ab eis,] transfuero per medium eorum, cedet Ioann. 7. furor eorum, quoniam nondum venit hora suæ passionis: dancé exemplum sapientia humiliiter declinandi ac fugiendi, potius quam po tenter resistendi, vel seipsum perfectionibus ingerendi, secundum Matth. 21. quod dictum est plenius circa finem octaui capituli. Veruntamen agnoscentur, quia vt alii tres Euangelistæ concorditer referunt, Iesus antequam se abscondit, intravit in templum, eiicens inde ementes Lucæ 19. & vendentes. Cumque cum sacerdotibus, scribis & phariseis, acriter disputatione, relictis illis, discensit & introiit Bethaniam. Nihilominus, seria secunda & tertia reuertebatur, & prædicauit in templo.

¶ Explanatio residuae partis huius XII Cap. [Cum autem tanta signa fecisset Iesus coram eis.] Articulus XXII.

D Einceps ostenditur Iudeorum obstinata perfidia prophétice prænunciata, [Cum autem tanta signa fecisset Iesus coram eis.] Joann. 11. annes non recitat. Vnde apud Matthæum inducitur, quod cum esset in templo accesserunt ad eum cœci & claudi, curauitque eos. [Non credabant in eum (mo nece ti) ut ferme Esaïas impleveret quem dixit,] Quod ait, vt ferme Esaïas impleveret, intelligendum est, concomitant, non causuliter. Non enim ob hoc fit de Iesu spreuerunt, vt verificarent verba Esaïas. Sic enim nouissim Esaïam de eorum execratione prenuntiaſe, & quod Iesus effet Christus quem Esaïas prædicti non recipiendum a populo Iudeorum, pro maiori parte eorum, sed ex incredulitate ipsorum consecuta est impletio vaticinii Esaïe: nec solū Esaïas, sed insuper Dauid & Hieremias, ac Danielis. Scriptum est enim in libr. Psalmorum, Obscuratur oculi eorum ne videant. Et Hieremias ait, Reliquum domum meam, diuini hæreditatem meam, dedit contra me vocem suam, video oculi eam. Daniel quoque dixit, Non erit eius populus qui eum negaturus est. Deinde ponuntur verba Esaïas in persona prophetarum loquentis, [Dominus quis credidit auditui nostro?] Prævidens enim Esaïas in spiritu sancto, quam pauci Iudeorum reciperent Christum, admirando inquirit, Domine, quis Iudeorum, quasi dicat, modica pars eorum creditur auditui nostro, id est, verbis ac mysteriis Christi, quæ tu nobis reuelasti de Christo, & quæ audiendo à te didicimus. Auditus quippe est sensus disciplinae, secundum Philosophum, & iuxta Apostolum, Fides est ex auditu. Vel, Quis creditur auditui nostro, id est, verbis propheticiis quæ audiuimus à te? Quamvis enim Iudei dicant prophetis se credere, tamen secundum veritatem eis non credunt, quia non recipiunt veram eorum expositionem, sed literalem, carnalem, & superficiem quæ occidit, Vnde Saluator locutus est Iudeis 1. Ioann. 3. incredulis, Si crederetis Mosis, crederetis forsitan & mihi. [Et brachium domini,] id est, filius, virtus & faciens pars, verbū omnipotens, per quod facta sunt omnia, [Cui reuelatum est?] id est, paucis Iudeorum, 1. Cori. 1. Eccle. 1. notificatum est per illuminationem internam, prout in Actis Petrus testatur, Deus dedit eum manifestum fieri nō omni populo, sed testibus à deo præordinatis. Dicitur autem filius dei brachium patris, quia per ipsum facta sunt omnia. De quo Esaïas, Parauit (inquit) dominus brachium sanctum suum in oculis omnium gentium. [Propterea non poterant credere, quia iterum dixit Esaïas,] quantum ad sensum, non quo ad formam verborum. ¶ Dicit aliquis, Si non poterant credere propter prophetiam Esaïas, ergo ipsi excusantur a culpa, cum omne peccatum sit voluntarium, & Esaïas prænuntiatio erit causa incredibilitatis ipsorum. Dicendum, quod prænuntiatio Esaïas non fuit causa effectiva vel à priori, sed causa, signum, & à posteriori, perfidiae Iudeorum. Ex illa etenim prophetia agnoscitur & probatur, quod causatur Iudeorum oblitio atque perfidia. ¶ Porro, quod ait, non poterant credere, non est intelligendum de impossibilitate absoluta, quoniam liberi arbitrii permanerunt, nec præscientia dei necessitatuit eos ad mala, sed de impossibilitate ex suppositione, ita quod impossibilitas haec non refertur ad eorum voluntatem secundum se assumptionam seu simpliciter consideratam, sed vt talem, videlicet vt induramat, & habituatam in pessimis: iuxta quem sensum, arbor mala non potest fructus producere bonos, nec superbus potest saluari, nec iustus dñari. De hoc superius dicta sunt plurima, propter quod transco. Veruntamen Augustinus non posse intelligit non velle. Quemadmodum Apostolus ait de deo, ¶ scipsum negare non potest, id est, non vult. [Excusat oculos eorum,] i.e. deus exigentibus Iudeorum pec

catis subtraxit, seu non infudit intellectui eorum lumen fidei, & sapientiae salutis. [Et indurauit cor eorum.] id est, voluntatem eorum indurari permisit, gratiam mollificantem, & anima conuersiua iuste subtrahendo. [P(i) hoc per modum sequitur, non causa sumendum est] non videt oculis.] interioribus, ea quae fidei sunt, [Et intelligent corde, & conuertantur, & sanem eos.] Negatio illa proposita verbo, videant, ad alia tria referenda est verba, vt sit sensus. Excœsauit illos, vt non intelligent corde per donum intellectus penetrando, & clare contemplando ea quæ spectant ad fidem catholicam, secundum quod dictum est per Prophetam, Si non credideritis, non intelligetis. hic sumitur cor pro intellectu, & conuertantur ad Christum, & sanem eos à vulneribus anima seu peccatis. ¶ Hoc ultimum verbum dicitur in persona dei, qui solus potest mentem sanare. Vnde loquitur Hieremias, Sana me domine, & sanabor. & Psalm. 40. Sana animam meam, quia peccavi tibi. Quoniam ergo Iudei non crediderunt in Christum, non sunt intrus à deo curati, præfertim cum sine fide & merito Christi nemo posset saluari, purgari aut iustificari. Propterea in Actis apostolorum Paulus dixit Iudeus, Per Iesum vobis remissio peccatorum annuntiatur ab omnibus, à quibus non potueritis in lege Moysi iustificari. Itaque deus dicitur excœsare & indurare, non influendo malitiam, sed non dando subdolum: iuxta quem modum scriptum est in Deuteronomio, Noluit Seon rex Ezebon dare transitum filii Israël, quia indurauit dominus deus spiritum eius, & obfirmaverat cor illius, vt traduceretur in manus Israëlis. Haec verba nūc elucidata, [Dixit Esaias] id est, dicenda & scribenda accipit a deo, qui sibi per reuelationem angelicam ea monstrauit, [Quando vidit gloriam eius] id est, quando in spiritu via imaginaria præagnouit excellentiam Christi, qui est verus deus & dominus, [Et locutus est de eo] i.e. de Christo prophetauit, quod in eius aduentu excœsarentur, & indurarentur Iudei. Nam vbi Esaias ait verba præallegata, præmisit, Vidi dominū sedentem super solium excelsum, & eleuatum, & plena erat domus à maiestate eius. Et quod ibi per domum ad litteram intelligendus sit Christus filius dei, probat gloriösus Hieronymus authoritate Ioannis Euangelista, hoc loco manifeste dicentes, quod Esaias dixit haec, vt ipse quod Iudei non poterant credere in Christum, quando vidit gloriam eius. Palam est autem, quod per gloriam iam non intelligitur increata beatitudo, vel diuina essentia filii, quam nullus in hac vita potest conspicere per speciem, vt dictum est plenius super illud, Deum nemo vidit vñquam, sed magnificatio Christi, quam deus Esaias per spiritum prophetæ ostendit. Vel si per gloriam accipiatur increata felicitas, & natura filii dei, tunc visio præinducta accipi debet de visione per fide. Nouerat enim Esaias Christum filium patri esse æqualem, [Peruntamen & ex principib] id est, de numero principalium Iudeorum, videlicet scribarum & phariseorum, magnorumque ciuium, [Multi crediderunt in eum] id est, Iesum credebant esse Messiam & verum doctorem proper miracula eius, & quia crediderunt scripturas prophetarum in ipso impleri, non tam sic crediderunt, quod credendo obedirent dogmatibus Christi, vel quod eius diuinitatem per fidem agnoverint. Fuitque fides eorum informis, & plurimum incompleta, nec ad salutem sufficiens: Matth. 5. subditur enim, [sed propter pharisæos (hoc est, timore incredulorum phariseorum) non cōfitebantur] hoc est, verbis non exprimabant, nec opere demonstrabant fidem suam etiam tunc, & ybi, quando, & quomodo debuerunt, [P(i) de synagoga non cōficerentur] id est, ne ab ingressu templi & societate Iudeorum tanquam excommunicati repellerentur, quod valde opprobriosum censemper: nec tanta fuerant perfectionis, quod propter iustitiam voluerunt perpeti persecucionem. [Dilexerunt enim gloriam hominum] id est, tempore honorem & famam laudis humanae, [Magis quam gloriam dei] id est, celeste præmio, quod pro merito persecutionis atque iustitiae datur a deo. Vel gloriam dei, id est, diuinum honorem, quoniam magis voluerunt se ab hominibus honorari, quam ut ipsi deum honorarent, quod esse non potuit sine peccato mortali, quia ex necessitate precepti tenetur vñquisque plus amare deum, quam seipsum, & vniuersa creatura plus quoque appetere bona celestia & eterna, quam temporalia, humana atque terrena. Exod. 20. Et item plus appetere honoris & gloriam dei quam suam. Tenerunt (inquam) plus desiderare, quod Deut. 6. deus ab omnibus glorificetur & honoretur, quam nos: video dici solet, quod principes isti non confitentio fidem suam peccauerunt mortaliter. Primo, quoniam ex officio habuerunt vulgum instruere, quod non fecerunt debito tempore, sed permisérunt plebem seduci, & christi mortem expeterunt. Secundo, quoniam honorem deo debitum omiserunt timore humano. Tacendo enim dabant alii occasio- Marci. 12. l. Joann. 5. ne putandi, quod fides Christi esset falsa, & deo contraria, ex que multa diuino honori contraria sequebatur. Qui enim non credit in filium, mendacem facit patrem. Confiteri quippe fidem, pertinet ad præceptum affirmatum. Ideo quoniam non obliget ad semper, obligat tamen semper, videlicet pro loco & tempore: idcirco mortale peccatum incurrit, quando omittitur contra charitatem dei vel proximi. Veruntamen aliquis forsitan probabiliter affirmaret, quod aliqui principum credentium ex diuina dispensatione si cœterunt, quia videbant se nihil posse proficere: sed hoc nihilominus certum est, quod illi qui plus dilexerunt gloriam hominum, quam dei, erant extra statum salutis. ¶ Posset interea dubitari, quomodo nomine principum credentium intelligatur & pharisei, cum subdatur, quod propter pharisæos non confitebantur. Rursus, quomodo pharisei poterant principes de synagoga cœtere, cum principes fuerint sacerdotes, quorum fuit de synagoga repellere? Dicendum, quod aliqui phariseorum credebant, quorum unus exitit Nicodemus, sed maior eorum pars fuit incredula, qui vel propria potestate, vel sua suggestione poterant credentes de synagoga cœtere, accusando eos apud Pontifices, qui erant de secta phariseorum. Plurimi quoque sacerdotum fuerat pharisei, [Iesus autem clamavit & dixit,] Euangelista non exprimit locum & tempus huius prædictationis Christi, nec aliquid suum, per hoc legi. Sed quoniam paulo ante Euangelista differuit, quod Iesus abiit, & abscondit se, puto quod Marci. 11. ita de qua nunc agitur prædictatio, non si facta in die palmarum, in qua Iesus facta processione, miraculorum operatione, & fermocinatione prolixa, abiit atque abscondit se, sed die sequenti, quando se-

A secundum alios Euangelistas reddit in Hierusalem & prædicauit in templo, nisi forte ista dicatur per re capitulationem. Dixit igitur Iesus, [Qui credit in me] secundum quod deus sum, quoniam sola diuinitas fidei est obiectum, [Non credit in me] iuxta quem sensum dictum est supra, Mea doctrina non ⁷ Ioan. 7. est mea, sed eius qui misit me. Vnde nunc subditur, [Sed in eum qui misit me] id est, in deum patrem, imo in totam superbenedicātrā trinitatem, quæ est vna fidei obiectum & causa, & trium personarum est vna fides. Vel sic, Qui credit in me, secundum quod deus sum: sic enim credendum est in me: non credit in me, secundum quod homo sum, quia sic non sum fidei immediatum propriumque obiectum, [sed in eum qui misit me] quoniam licet ex verbo & humanitate constet vna hypothesis Christi, tamen verbum & pater plus coheruerint in hoc propter quod aliquid est obiectum fidei, quam verbū & natura assumpta. Fidei nempe obiectum est veritas prima. Pater autem & verbum, sunt vna prima exemplarissime veritas. [Et qui videt me] oculo interiori nunc per fidem, & speciale contemplationis gratiam, vel in futuro per gloriam, seu facie ad faciem, [Videt eodem modo eum qui misit me.] Pater enim & filius sicut sunt inseparabiles in essentia, sic & in cognitione idcirco qui noscit vnum, noscit & aliud, ^{1. Cor. 13.} præfertim cum pater & filius correlati dicatur. Cogniti autem uno relativorum, cognoscitur reliquo, cum vnum sit de propria ratione alterius. Tanta quoque est similitudo patris & filii, vt cognitio filio, agnoscat & pater, quia & filius est naturalis & perfecta patris imago, in quo quicquid patris est, plenissime lucet. Propter quod infra testatur discipulis, Si cognovissem me, & patrem meum vtiq; cognovissem, ¶ Denique, vna est iam fides supersancta & trinitatis: sic in patria est vna beatifica visio eius ^{t. Cor. 1.} fidei correspondens atque succedens. [Ego lux] per essentiam tanquam sapientia patris verusque Deus, ^{Baruch. 3.} Ioan. 1. qui sum lux vera, illuminans omnem hominem venientem in hunc mundum, [In mundum venu] id est, per incarnationis mysterium inter homines apparui, atque in terris esse cœpi per humanitatem, qui ante fui in terra per solam diuinitatem. Hoc Christo est proprium, nec aliquis sanctorum vñquam hoc dicere ausus fuit. Quamuis enim sancti sint lumina quadam, habent tamen aliquid tenebrositatis vel Galat. 5. defectibilis admixtum, [P(i) omnis qui credit in me] de formata, quæ dum opportunitas adest, agit per ^{43.} directionem, [In tenebris non maneat] id est, in vitiis & ignorantia nebulis. Vnde per Esaiam pater ait ad Proverb. 3. Christum, Dedi te in lucem gemitum, vt aperires oculos eorum. Fides igitur illuminationem & purificationem meretur, prout in Proverbis legitur. Per misericordiam & fidem purgantur peccata. [Et si quis audierit verba mea] id est, præcepta & documenta, & non custodit ea, memoriter recolendo, rite credendo & obediendo, [Ego non iudico eum nunquam] in primo meo aduentu iudicio condemnationis, [Non enim vnius ut iudicem] id est, condamnam & perdam mundum id est, habitatores terræ, sed ut saluficiam mundū pro hominum culpis satisfaciendo, eisque aeternam beatitudinem promerendo, atque faciliter indulgendo, de hoc dicta sunt multa in superioribus, maxime capitulo tertio, [Qui perficit me,] hoc est, non obedit, vel ex infidelitate vilipendit me, tanquam purum hominem, vel ne reputat seductorem vi in- ^{Ioan. 3.} fideles Iudei, [Et non accipit verba mea] credendo & obediendo, habet qui iudicet (id est, condemnat eum), ^{7.} et in tempore suo, [Sermo quem locutus sum] id est, doctrina mea, [Iudicabit] hoc est, condemnabilem demoni rabit, seu penit & reprobatione dignum ostendet, [Eum in nouissimo die] sicut lex ciuilis iudicare dicitur future. Vel sermo quem locutus sum, id est, ego ipse qui sum verbum, & sermo patris, secundum quod scribitur ad Hebreos, Vnuus est sermo dei. Christus autem expressis seipsum, quoniam docuit se esse hominum salvatorem, [Quia ego ex meipso non sum locutus,] quia ut homo acceperit a deo trinitate sapientiam, & quicquid habeo ex tempore, faciliter ab incarnationis exordio. ¶ Porro vt deo aeterniter generatus sum, & sic ex meipso non sum locutus, quia a meipso non sum: sed qui per generationem aeternam dedit mihi esse, dedit etiam loqui & sapere, posse & agere, [Sed qui misit me pater, ille mihi mandatum dedit,] id est, secundum assumptionem humanitatem præcepit, [Quid dicam, & quid loquer] prædicando in publico, vel seorsum docendo. Pater ergo vel trinitas in incarnatione ostendit, reuelauit, & iussit animæ Christi, quicquid postmodum dixit. Hoc ait Salvator, ad ostendendum quod predicationis sua sit vera & sancta, quia diuinitus iussa. Propter quod qui eam non seruat, in die nouissimo damnabuntur ab ipso Christi sermone, [Et scio, quia mandatum eius,] quod mihi dedit, & quod ego mundo proposui, [Vita aeterna est] id est, ad felicitatem aeternam perducit, iuxta illud quod apud Matthæum habetur, Si vis ad vitam ingrredi, serua mandata. Et Baruch, Hic liber mandatorum, & lex quæ est in eternum, omnes qui tenent eam ad vitam, [Quia ergo ego loquer] docendo & prædicando, [Sicut docuit (id est, reuelauit & iussit mihi, secundum humanitatem assumptam) pater sic loquer] id est, obediens, iuste & vere, non dcuians aliquo modo a regula æquitatis diuinæ, cum humanitas mihi vñita sit instrumentum animatum, coniunctum, inobliquabile, & proprium verbi seu deitatis.

¶ Declaratio Cap. xiiii. [Ante diem festum paschæ sciens Iesum quia venit hora eius.] Artic. xxviii.

Mittit hoc loco, & translit Euangelista Ioannes magnam partē doctrinæ Christi & operum eius, scilicet prædicationem eius, quam fecit in Hierusalem feria secunda & tertia post palmarum, & quomodo insidioso interrogabatur à Saducæis & Pharisæis. Et qualiter durissime redarguebat phariseos a scribas, sicut etiam instruxit seorsum discipulos suos de consummatione seculi, de persecuzione Antichristi, iudicioque finali. Hec & multa huiusmodi pulcherimæ omisit Ioannes, sciens ea ab aliis euangelistis sufficienter descripta. Festinat autem ad describendum præclarissimum illum Christi sermonem factū in cœ

Matth. 24.
Marci. 13.

- na, quem alij euangelista omisserunt, & ab ipsa cena sumit amorphum exordium, sicque exorsus est, [Ante diem festum pasche,] id est, proxima die ante paschalem solennitatem, scilicet luna seu die 14. primi mensis apud Iudeos, qui ab Aprili incipiunt menses, in quo patres eorum ab Aegypto educuti sunt, hoc est, feria quinta proxima diei parastaeus, in cuius quintae feriae vespere incipiebat paschalis festi uita, offerebaturque & edebatur agnus paschalisch, ita quod dies parastaeus fuit prima dies paschalisch celebritatis, loquendo de integris festi diebus, non tamen fuit celeberrima, sed sabbatum sequens. Parastaeus quippe vocabatur, quia in ipsa parabant cibos pro illa die, & sabbato subsequenti: quod adeo celebre fuit, ut nec cibos pararent in eo. [Sciens Iesus, quia venit hora eius,] id est, quod tempus sua passionis diuinum praesertim de proximo immineret, [Et transcat ex hoc mundo ad patrem,] id est, de loco huius terrenae habitationis atque humanae conuersationis, tendat per passionem, resurrectionem & ascensionem, ad patriam beatorum, & regnum celorum: in quo pater specialiter esse & habitare assertur, quamus ubique vere & substantialiter sit, quoniam ibi evidenter se ostendit & excellentius operatur. Transiit autem Christus ad patrem secundum naturam assumptam, & quoniam non transiit ad patrem directe per loci mutationem, eo quod pater ubi que sit, nec distat ab aliquo locali distantia, sed per diuinam atque paternam gloriam ampliorem participationem, id est, per corporis sui glorificationem: transiit tamen ad locum ubi pater esse dicitur, puta ad celum empyreum per loci mutationem, & corporalis atque sensibilis presentia subtractionem. Porro secundum naturam diuinam, nunquam recessit de sinu, nec ex corde patris: & quo iuvit per humanitatem, semper fuit per diuinitatem, secundum quam manit & hic unde transiit. [Cum dilexisset hos qui erant in mundo,] id est, electos & predestinatos discipulos ceterosque suos fideles, illos praecepit viros ac feminas, quae eum corporaliter sequebantur, quibus & misit spiritum sanctum in die pentecostes. Hos utique omnésque predestinatos viatores Christus dilexit secundum quod deus est dilectione eterna & increata; quantum vero est homo, dilexit eos dilectione charitatis infusa. Denique, naturali amore diligit omnes, quo ad id sicut sunt ex deo, sicut & deus diligit omnia quae sunt, & nihil odit eorum quae fecit, vt ait Sapiens. Hos Christus dilexit singulariter & perfecte, sicut infra loquitur eis, Sicut dilexit me pater, & ego dilexi vos, in vita quoque sua Christus exhibuit eis signa seu opera sincerasimam dilectionis, instruendo, consolando, & pharisaeis defendendo, maximis gratias conferendo, vt praedicaret & curaret infirmos, dæmonesque fugarent: & breuiter dici non potest, nec excogitari, quam affectuose & dulciter, quam pie & familiariter inter eos conuersabatur, souens eos corporaliter & spiritualiter, vel ut nixus foecuat lactetem infantulum, idcirco traxit & transformauit totum affectum eorum in se, ita quod de eius passione & corporali discessu audire nil poterant, immo nec cogitare. [Vtque in finem,] id est, perseveranter usque ad mortem: nec dubium quin & post mortem. [Dilexit eos,] quod maxime patet ex hoc, quod animam suam posuit pro eis, & dum ipse capiebatur a Iudeis dixit, Sinite hos abire. Vt vscui, in fine dilexit eos, quia in ultimo die quo fuit cum eis, passibili modo demonstrauit ipsiis precipua signa amoris, & maxima munera contulit, tradens eis sacramentum corporis ac sanguinis, sacramentumque ordinis: vel in finem, id est, ad hoc ut veram beatitudinem (quae est finis nostra) eos perduceret. [Et cana fa schalis forsan erat comedens.] id est, ad effectum non ad finem perducta. Nondum enim erat finita, vt infra patebit, sed agnus paschalisch forsan erat comedens. [Cum diabolus iam mississet in cor id est, dudum cordi proditoris se gerendo infi ras,] ut tradiceret eum Iudas Symonis Iscarioth, proditor iam praefatus, qui fuit de vico nomine Scarioth oriundus, & forte dictus est Iudas Symonis, quia filius viri nomine Symonis. Diabolo nempe suggerente, concepit Iudas propositum vendendi tradidique Christum, & die praecedenti vendidit eum, atque exinde quærebatur opportunitatem ut traduceret eum Iudeis sine turbis. Vnde in Luca habetur, Intravit satanas in Iudam, qui cognominabatur Iscarioth. [Sciens Iesus (scientia a increata ut deus, & infusa ut homo) quia omnia dedit ei pater in manus,] hoc est, quod deus pater omni creatura cum præpofuit, & super omnia potestatem ei concessit, etiam ab incarnationis principio: quoniam eo ipso quo Christi humana verbo suppositualiter est uita, est omni creatura prælata, & habet potestatem super vnuersa creata, quemadmodum dicit Apostolus, Omnia subiecti sub pedibus eius. Et Christus apud Matthæum, Data est mihi omnis potestas in celo & in terra. Christus ergo cognovit bona sibi diuinitus præsta, immo & quilibet nostrum scire & aduertere debet beneficia dei quae fortis est, vt sit gratus deo datori. Propter quod ait Apostolus, Nos non spiritum huius mundi acceperimus, sed spiritu qui in deo est, vt sciamus quae à deo donata sunt nobis. [Et quia à deo exiit,] id est, sciens, quod per incarnationem misericordia tua fuit à deo in mundum. Exiuit quoque à patre per generationem eternam: iuxta illud Michæi, Egredens eius ab initio à diebus eternitatis. Sciens insuper, [Et (quod) ad deum vadit,] id est, ad patrem iam reuerteretur per passionem & ascensionem, vt dictum est plenius praecedenti capitulo. Hinc ait Psalmus, A summo celo egredio eis, & occursus eius usque ad summum eius, [surgit à cana (manducationem interrupendo),] et ponit, id est, depoluit vestimenta sua (vt congruentius obsequium sequens impenderet.) Et cæ accepit linteum, quo erat lauandorum pedes terfuris, [Præcepit se, Deinde misit aquam in pelum,] Omnia ista fecit per se, vt perfecta humilitas præberet exemplum, [Et cepit lauare pedes discipulorum,] qui forsitan satis irrumdi atque lutosi fuerunt, quoniam nudis pedibus incesserunt discipuli sicut Christi, qui cum esset rex regum, & dominus dominantium, pauperum, simpliciumque illorum discipulorum pedes lauare, & ante eorum genua se inclinare dignatus est. Denique, vt Euangelista magnitudinem dignationis & humilitatis istius insinuaret & exaggeraret, præmisit de Iuda, & de excellenti scientia atque potestate Christi: quia ex hoc quod talis ac tantus, tam potens ac sapiens, non solum fidelium discipulorum, sed & agniti proditoris voluit pedes lauare, innotescit huius humilitatis profunditas. [Vt-

- nit ergo ad symonem Petrum,] Origenes ordinem verborum istorum attendens, dicit quod Christus ultimo lauit Petrum, ita quod ab inferioribus ceperit. Sic enim verba Euangelistæ sonare videntur. Nam dicit quod coepit lauare atque extergere, & sic venit ad Petrum, quasi accedendo, ita quod lotio fuit inceptra antequam venit ad Petrum. Sed istud Augustino non placet, quoniam non est probabile, quin & aliqui aliorum discipulorum expauissent, & Christi obsequium humiliter recusasset, quemadmodum Petrus, quos viisque Christus informasset, sicut informauit postea Petrum: quo auditio, Petrus non recusat, sicut nec alii recusauerunt, in structione Petri audita, chrysostomus autem sentire videtur, quod Iudas ex sua impudentia se primo ingessit, nec renuit, quo loto, Christus venit ad Petrum. Sed melius est, vt cum Augustino dicamus, quod Christus incepit à Petro, nec aliquis se ingessit, sed à principio rī discipulo rōfus est Christus. Ad argumētū igitur Origenis dicendum, quod Euangelista primo Matth. 19, recitat factum in generali, dicendo, ceperit lauare: deinde explicat idem in speciali, eo quo auctum est or. Ioan. 12, dicens, Venit ergo ad Simonem Petrum, & talis modus loquendi frequens est in scripturis. [Et dicit ei Petrus,] ex magna humilitate & reverentia Christi, [Domine, tu mibi lauas,] id est, lauare disponis [Pedes?] quia dicat, Tu talis es tantus, cui dixi, Tu es Christus filius dei viui, cui & turba paulo ante clamauit, Benedictus qui venit in nomine rex Israël, O lanza in altissimis: tu tantus sapientia, sanctitatis, & potestatis, qui solus sine peccato es inter viros, cuius vestimentorum contactu sanati sunt aegri, qui mortuos suscitasti, mihi pascatori & peccatori, mihi idiotæ, impotenti ac fragili, in tam abiecto & infimo actu ministras, ante genua mea te prosternis, tuis sanctis ac venerabilibus manibus pedes meos immundos ac sordidos tangere vis & purgare. Hoc nullatenus decet. O quam magnus fuit Iesus in oculis Petri, cum dixit, Tu, & quam parvus fuit Petrus in oculis propriis quando adiecit, mihi, [Respondit Iesus & dixit ei, Quod ego facio (id est, facere volo) tu nescis modo,] id est, causam huius humilitatis atque obsequii nondum intelligis, ideo opus istud non fuis: quoniam scire est rem per causam cognoscere. [Sciens autem postea,] quia haec facio, scilicet ut humilitatis exemplum exhibeam, vobisque ista imitanda relinqua. Infra enim Christus hanc rationem asserit, video etiam Christus lauit pedes discipulorum ante Eucharistie communionem, vt insinuaret, quod spiritualis lotio affectuum animarum, praecedere debet sacramenti perceptionem. [Dicit ei Petrus, Non lauabis mibi pedes in aeternum,] id est, nunquam hoc sustinebo, vt tantum coram me humilieris, qui non sum dignus contingi à te. Simili humilitate dixit Petrus in sua vocatione, Exi à me, quia homo peccator sum domine. Denique Petrus ista dicendo, habuit zelum dei & Christi eius, sed non secundum scientiam. Debuit enim magistro infallibili & non erranti protinus acquiescere & parere, maxime post viuam admonitionem, & viro quod magister in proposito perseverauit: sed nimis feruor amoris ad Christum fuit ei saepe erroris occasio: vnde cum Christo passionem diffuderet, meruit mox audire, Vade retro me satana, quia non sapis quae dei sunt: simili modo nunc audit incriptione ministraria. [Respondit ei Iesus, si non lauero te, non habebis partem mecum,] Hoc de locatione corporali & spirituali potest intelligi. De corporali sic, Si non lauero te, id est, nisi obedieris mihi in hoc, vt lauem tibi pedes, non habebis partem mecum, id est, non eris participes gloriae meæ in celo, non eris haeres dei, cohaerēsque Christi. Petrus enim peccasset mortaliter, nisi Christo consenseret in isto. Nam licet lotio pedum non sit de iure naturali vel diuina simpliciter, fuit tamen de iure positivo & diuino, propter Christi præceptum: sicque fuit necessaria ad salutem, non ex sua natura, sed quoniam iusta: sicut primis parvibus necessarium fuit non gustare fructum ligni scientia boni & mali. Si autem quis instet & dicat, quod Petrus potuisset saluari, quoniam Christus non lauisset pedes ipsius, quoniam poterat postea penitentie de inobedientia illa. Responderi potest, quod si Petrus nullatenus obedisset in lotione præfata, meruisset indurari, siue setque relictus tanquam incorrigibilis & rebellis. Vt verbū Christi, Non habebis partem mecum, intelligentem erat conditionaliter, scilicet si Petrus in tali voluntate persistaret. Secundo, Si non lauero te per sanguinis mei effusionem & aspergitionem: de qua lotio ne scriptū est in Apocalypsi, Quia dilexit nos, & lauit nos à peccatis nostris in sanguine suo. Si (inquā) ita non lauero te à reatu originali peccati, & à peccatis mortalibus, quæ incidere poteris, immo & incides me ter abnegando, non habebis partem mecum. Lotio ista pertinet ad animam, per hoc quod gratia ei infunditur. Præterea aduertendum, quod quando Christus verba hæc protulit, fuit Petrus sine peccato mortalium, quoniam paulo post subditur, Et vos mundi filii: non tamen poterat beatitudinem adi pisci, nisi per christi passionem à reatu originali peccati eriperetur. Quoniam autem beatitudo patriæ sit bonum spirituale & indiuisibile, perfectum, totum & integrum: sancti tamen dicuntur habere partem cum Christo, quia confortes sunt beatitudinis sua, & minus habent de felicitate quam ipse, ipsumque præmium celeste quod sortiuntur, est pars eorum, quia est bonum quod inter omnia bona prouenit eis. Sic enim & deus dicitur pars iustorum: iuxta illud Threnorum, Pars mea dominus dixit anima mea. Et in Psalmo, Dominus pars hereditatis meæ. Itemque, Deus cordis mei, & pars mei deus in eternum. Vnde ad Mosen ait de Leuitis, Ego pars eorum. De prædicta vero parte electorum cū christo, dicit Apostolus ad Colossenses, Dignos nos fecit in partem sortis sanctorum in lumine. [Dicit ei y mon Petrus, Domine, non tantum pedes meos,] ita lauandos expono, [sed & manus & caput,] id est, totu cor pus. Totu enim malo lauari a te, quoniam prorsus indignus sim, quam separari a te, maxime in futuro. [Dicit ei Iesus, Qui lotus es,] ita in baptismo purgatus, [Non indiget nisi vt pedes lauer] id est, affectiones purificat, ne circa terrena & caduca inordinate afficiatur, [sed est mundus totus,] Hoc dupliciter accipi potest. Primo sic, sed est mundus totus, id est, in baptismo ab omni peccato originali, actuali, mortali & veniali omnino mundatur, quantum ad culpam & penam, ita quod euolaret si statim decederet: tamē si ad tempus notable superuixerit, non potest esse sine venialibus: quæ quoniam singula possint vitari, non tamen omnia, propter sensualitatem fomitem, & cetera vulnera animarum: propterea indiget pedes

- Proue. 34 lauare, id est, se ab affectibus venialiū emūdare quotidie, quoniā iustus septies cadit in die. Et in multis offendimus omnes. Secundo sic, Sed est mundus totus, i. si lauerit pedes suos modo iam dicto, tunc est omni culpa liber ac purus, saltem frequenter, & ad aliquod tempus. Talis ergo nō indiget lauare caput, i. rationem superiorē, quoniam illa non consentit peccato, sed inheret vacatq[ue] diuinis; nec manus, i. opera virtutis, cum sint virtuosa in se, dūmodo affectiones cordis sint lota: sed quoniā corrupibili circundatus est corpore, & terram calcat, indiget iugiter pedes lauare. De quibus in Canticis dicitur, Laii pedes meos. Vel sic, Qui locutus est, i. per gratia infusionem purificatus à mortali, nō indiger nisi ut pedes lauet, i. ab istis terrenis infirmis que affectibus se expediatur, sed est mūdus totus. i. si hoc fecerit, mundus est corde & corpore: secundū quod dicit Apost. Mundemus nos ab omni inquinamento carnis & spiritus, [Et vos discipuli mei mundi estis], i. à labe peccati mortalis iam alieni, habētes simplicem oculū ordinatāmque voluntatē. Veruntamen perfecti nō erant, neque in passionibus plenarie reformati, quia in ipsa ecēa facta est inter eos cōtēto quis eorū videretur esse maior, [sed nō omnes], quia vnuus vestrum scleratissimus est. Cur autem Christus exceptionē hanc fecerit, subditur, [scilicet enim quisnam est qui tradaret eum,] Omnis enim præsentia, præterita, & futura distincte cognovit secundum vtranque suam naturā. [Proprieta dixit, Non estis mundi omnes. Postquam ergo lauit pedes eoru, accepit (i. reinduit) vestimenta sua: & cum recubuit iterum], i. iterum ad mensam sedisit, & ab officio qui eiusfet. My stice quando Christus lauit nos à peccatis nostris per passionem & sanguinem suū, depositus vestimenta, i. corpus suū aduersariis tradidit, vt per mortē separaretur ab anima: de quo in Esaiā dicitur, Quare Esaiā. 53. rubrum est indumentū tuum, & vestimenta tua sicut calcantium in torculari? Postquam vero passio ne cōpleta nos lauit, recepit propriū corpus, quia diuina potestate suscitauit. Tuncq[ue] recubuit, quia ad dexteram patris se collocauit, non amplius visurus corruptionem, nec experturus labore, [Dixit ei, Psalm. 15. scilicet quid fecerit vobis], i. quid per istam lotionem pedum prætendo. Non querit ex ignoratiā, sed vt discipulos reddat intentos, [Vos vocatus me magister (propter doctrinam & sapientiam) & domine] propter p[ro]fessiōnem & prælationem, [Et bene dicitis quia sic est] unum etenim: Iūmō Christus est summus, solus, vnicūs. Psalm. 23. que magister, secundū perfectā rationē magistri, quoniā solus intus illuminat effectiue & principaliter. Propter quod alibi dicit, Vnus est magister vester. Denique, ipse est vniuersalis dominus, ad quē omnes prælati & principes cōparantur, sicut ministri ad regem, sicut media ad finem, sicut instrumenta ad artificem. [Quomodo autem Christo indifferenter conueniat ratio magistri, & domini, secundū eius diuinam natūrā atque humānā, tactum est sapiens. Nec mirum, si Christus nuncupet se dominum ac magistrū, cum & Paulus doctorē se gentium appelle, & multi sanctorū patrum propria bona inter- Proue. 27. dum propalauerint. Non enim sine idonea īd causa fecerunt, sed ad dei honorem, & proximorū adificationem. Quod vero Salomon ait, Laudet te alienus, & non os tuum, intelligendum est, q[ui] homo nō debet seipsum inaniter cōmendare, nec sine efficaci, multūmque proficia causa sibi in virtutibus testimonium perhibere, cum sit periculōsum, & sāpe speciem malū habens. Porro apostoli appellādo Iesum dominū ac magistrū bene dixerit: non solum quoniā Christus magister & dominus est, sed etiam quia eius doctrinā discipulariter audierunt, & humiliiter eius iussiōibus paruerūt. Qui vero nō acquiescunt doctrinā Christi, neque obediunt, inaniter vocāt eum magistrū & dominum. Ideo alibi Malach. 1. loquitur Christus, Quid dicitis mihi domine domine, & non facitis quā dico? Et Malachias, Filius honorat patrem suum, & seruus timet dominū suum. Si ergo pater ego sum, vbi est honor meus? & si dominus ego sum, vbi est timor meus? De hoc magistro, & domino Christianorū Esaias pulcherrime protestatur, dicens, Dominus iudea noster, dominus legifer noster, dominus rex noster, ipse veniet & saluabit vos, [si (pro quia) ergo ego laui pedes vestros dominus & magister, & vos debetis alterius lauare pedes], i. in corporalib[us] ministrare, & ad literām pedes inuicem, pro loco, causa, & tempore lauare. Istud enim est preceptū affirmatiū: sicut & illud quod est in Deute. Per nomen domini dei iurabis. Quē admodum ergo ad iurandū non tenemur, nisi in casū necessitatis: sic nec ad pedum fratrū lotionē. Veniuntamen extra casum necessitatis implendum est præceptum huiusmodi lotionis ad literā ex debito congruenti & honestatis, quando rationabilis se offert occasio, vel laudabilis cōsuetudo. Spiritualiter vero implendū est quotidie, vt pote vt vnuus studet affectum alterius purificare orando, docendo, hortando, increpando, exemplariter cōuersando. Voluit autem christus pedes discipulorū lauare, ne de dignemur fratribus (quāmuis in inferioribus & abiectis) in vilibus & despiciēsimis ministrare, portādo, tergo, & cetera similia exhibendo. [Exemplum enim dedi vobis, vt quemadmodum ego feci, ita & vos faciatis], i. non verbo duntaxat, sed opere docui vos quid agatis. Nā in moralibus plus mouent facta quā verba. Vnde in Āctis dicitur, cœpit Iesu facere & docere. [Expedit igitur pedes aliorū lauare multis de causis. Primo, vt Christo conformetur. Secundo, vt humilitatis Christi memoria cordibus nostris fortiter imprimatur. Tertio, vt alii nostrae humilitatis obsequio ædificantur. Quarto, quia huiusmodi lotio & corporis coram alio inclinatio, disponit & excitat ad humilitatem. Deinceps probat Saluator, q[ui] Christiani debeant eum imitari in obsequio sancte humilitatis & lotionis, Amen amen dico vobis, non est seruus maior domino suo,] loquēdo de seruo ac domino formaliter, vt pote inquantū sunt tales. Loquēdo autem de eis materialiter, planum est, quod sāpe seruus sapiētor, fortior atque nobilior sit domino suo: quemadmodū Daud Saule, Saul quippe percutit mille, & Daud decē milia: fuitque Dauid de tribu Iuda nobilissima, Saul de genealogia Beniamini inferiori. [Neque apostolus, i. legatus seu missus] maior est (i. dignior est) eo qui misit illum,] Vnde nec vos duodecim quos misi ad prædicandū, & apostolos appellauit, maiores me etis. Nō ergo debetis abhorre, aut verecundari in faciendo quā ego feci. Simili intentione dicit Saluator apud Matthæum, Non est discipulus super magistrū, nec seruus suū per dominū suūm, [si haec scitis,] si opus humilitatis quod feci, istamque doctrinā recte intelligitis,

- A [beati eritis (in patria) si (nunc) feceritis ea,] imitando vestigia mea, meisque obtemperando doctrinis. H[oc] quippe scientia cum fit præctica & moralis, ordinatur ad opus, id est beatificat scientem & operantem: scientem vero & negligenter condemnat: quemadmodum Iacobus ait, Scient bonum facere & non facient, peccatum est illi. Hinc ait Psalmista, Iustitia illius, scilicet dei in filios filiorum his, qui seruant testamentum eius, & memores sunt mandatorum eius ad faciendum ea. Vnde secundum philosophos, Quid est virtus scrutamus, non finaliter vt noscamus, sed vt operando boni efficiamus. Sed heu multi curiosi & vani plus student & appetunt scire quām facere, apparere quām esse, reputari quām operari. [Non de omnibus vobis dico,] quid eritis beati, vel quid doctrinam meam implebitis. Hoc addidit propter Iudam proditorem, quem noverat fore damnandum, propter quod subditur, Ego scio quos elegi. id est, ad vitam æternam præordinauerim seu prædestinauerim. Sic autem non fuit Iudas electus. Veruntamen superiorius dixerat Christus, Nōnne ego vos duodecim elegi? quorum vnum constat fuisse Iudam, sed ibi accipitur electio communiter pro vocatione dei ad aliquam gratiam gratis datum, vel gratum facientem, sive finaliter consummetur, sive temporaliter amittatur, quemadmodum ibi dicitur est plenius. [Cur tamen Christus sustinuerit Iudam præscitum & reprobum, patefacit,] sed vi impletatur scriptura, psalmi 40, cuius exordium est, Beatus qui intelligit super egenum & pauperem, Qui mandat panem meum, id est, domesticus, commensalis atque discipulus meus, qui de eleemosynis mihi dat, nisi nutriebatur, qui etiam panem Eucharistie in cena de manu mea accepit, Leuitus calcaneū (id est, plan tam pedis sui) contra me, id est me conculcare, suppeditare seu opprimere fatagat, tradendo me manibus aduersariorū meorum. Loquitur autem Christus secundum communem modum loquendi, quo dicimus opprimenti, quid me suppeditas? Vnde per pedem hoc loco spiritualiter designatur animositas, vel audacia cordis, qua se Iudas Christo opposuit. Allegat autem Christus non verba sed sensum scripturam. Nostra vero trāflatio habet sic, Etenim homo pacis me in quo speravi, qui edebat panes meos, magnificauit super me supplantationem. In alio quoque Psalmo idem aliis atque prolixioribus verbis exprimitur, Etenim si inimicus meus maledixisset mihi, sustinuissest vtique, & cetera. Porro præallegatus Psalmus 40, de Christi præditione, passione, resurrectione, Iudæorumque deiectione, aperte cōscriptus est, sicut in expositione libri psalmorum ostendit. Loquitur igitur Christus secundum communem modum loquendi, asserendo se supplantatum à Iuda, quemadmodum & in Esaiā habetur, Incurvare vt transfamus, & posuisti dorsum tuum viam transeuntings. Calcaneū quoque sumit pro planas, & Solomon dicens, Oculi sapientis in capite eius, oculi vero stulti in calcaneo, Amen dico vobis, istud de mea prædicatione, & proditoris damnatione, Prins quam fiat, vt cum factum fuerit, id est, cū me tradidit, & illum noverit a seipso suspensum, Creaturā, quia ego sum, id est, quod ego sum, quem me esse affirmo, videlicet Christus filius dei, quoniam futura pure contingenti certe prædicere, cordiūque arcana cognoscere, ac denudare, non competit nisi deo, & illuminatis ab ipso. Talia autem deus nō revelat hominibus ad confirmandū errorem, sed talia Christus cognovit, atque prædictit. Hinc Esaias ait, Quā ventura sunt annuntiate, & sciemus quia dij estis vos, Amen amen dico vobis, qui accipit, id est, charitatū & piē tractat, alit seu hospitat, si quem misero, id est, aliquem ministrorum meorum, Me de cipit, id est, mibi ministrat, méque in membro meo suscipit & honorat, id rem mihi tam placitam facit, ac si mihi in propria persona talia exhiberet. Frequenter scripture loquitur de capite & membris quasi de eodem: vnde & Paulo dicitum est, scienti, Quid me persequeris? Et Zachariā dominus loquitur, Qui tetigerit vos, tanget pupillam oculi mei. Hinc apud Matthæum ait Saluator, Quā diu feci, fuis vni ex his fratribus meis minimis, mihi fecit. Qui autem me accipit, per fidem & charitatem, debi tamque obedientiam, vel per gratia infusionem, & spiritualem inhabitationem, Accipit eum qui me misit, id est, deum patrem, imo & spiritum sanctum. Qui enim credit, amat se veneratur vnam personā diuinam, rotam super sanctam trinitatem honorat, credit ac diligit, honōrque vnuis redundat in alium; nec trinitas (quantum ad inhabitationem in cordibus electorum) separabilis est, cum omnia opera eius sint indiuīdū. Postremo penitendum, quod Christus in cena præcipue dedit & docuit duo documenta, hæc quē docebat factis & verbis, videlicet humilitatem & charitatem. Docuit enim humilitatem factō, pedes discipulorū mundando & extergendo, deinde verbo, adiiciens, Et vos debetis alterius lauare pedes. Et, Non est seruus maior domino suo: multaque talia, quae alii euāgelistē describunt, vt est illud apud Lucam, Qui maior est vestrum, fiat sicut minor: & qui præcessor est, sicut ministrator. Rur sūspicere, Ego (inquit) in medio vestrum sum, sicut qui ministrat. Secundo docuit charitatem, primō in operē, donans corpus suū & sanguinē in spiritualem animę refectionem, deinde in verbo, Mandatum iniquitatis nouū dō vobis, vt diligatis inuicem, sicut dilexi vos. Et, In hoc cognoscet omnes, quia discipuli mei estis, si dilectionē habueritis ad inuicem. Quoniam ergo christus in nouissima cena hæc duo tantum singulariter commendauit, debemus præcipue ad humilitatē & charitatem studere, ac tēdere: quoniam totius spiritualis edificij basis est sancta humilitas. charitas autem est turris structuræ virtutum.

¶ Prosecutio huius cap. [Cum h[oc] dixisset Iesu turbatus est spiritu,] Articulus XXXIII.

Ost manifestationem proditoris obscuram, pandit Christus apertius proditorem, Cum h[oc], quā in præcedenti articulo exposita sunt, scilicet, Qui manducat meum panem, leuat contra me calcaneū suū, Dixisset Iesu, turbatus est spiritu, id est, in anima, quantum ad partem sensituum vehementer affectus, seu naturali timore in instanti passionis commotus, atque dolore compassionis miserrimi Iudæ concussus. Hæc autem turbatio non fuit inordinata, nec rationem

præueniens, sed potestatiū assumpcta, nec fuit in superiori animæ parte. Quomodo autem & cur Christus tales passiones assumpserit, in duobus præcedentibus capitulis plene tractatum est. Quod enim nunc ait, quod Iesus turbatus est spiritu, eundem habet sensum cum verbo quod dixit præcedenti capitulo. Nunc anima mea turbata est. ¶ Si vero queratur, an fuerit turbatus anima & corpore: dicendum, quod passiones naturales cum sint in appetitu sensitivo, sunt communes animæ & corpori, & in vultu apparent. Sic & in isto turbatio fuit in anima & corpore: sed sicut in anima non fuit interior deordinatio, sic in vultu non fuit in honesta distortio: fuit tamen ibi congrua quædam immutatio, interioris dolorosa affectioñis indicium, eratque discipulis vehementer pœnoscum & graue huiusmodi afflictionem & mœstitudinem videre in prædicto magistro, qui se semper habuit ad eos tam solatiose, gratiose & dulciter. [Et protestatus est] veritatem de sua productione, [Et dixit, Amen amen,] hoc est, vere, vere. Replicatio quoque ista certitudinis signum est, & excitatio mentis ad aduentum. [Quia vnuſ ex vobis me tradet] hac nocte. [Appiebant ergo adiunictem discipuli,] id est, vnuſ in sexporealium ex admiratione, si forte vnuſ eorum posset alteri aliquid certi de hoc intimare, [Habstantes,] hoc est, dubitantes, [De quo dicitur,] id est, quem discipulorum notaret dicendo, vnuſ vestrum. Quilibet enim eorum præter Iudãus sibi certe non debet esse. Secundum igit̄ secundum illud, quod dicitur.

Matth. 26. **scipulis exstinxerunt.** Verumtamen certi de veritate verborum Christi, & quod magna esset fragilitas infirmitatis humanae, putabant sic futurum, sed dubitabant per quem: inquit secundum Hieronymum **Luce.** 22. **hunc enim sine ipso Christo non potest esse.**

Luc. 22. quilibet eorum timuit libmetipfi. Puto quod Iudas ne notaretur, etiam aspergit ad alios quasi attonitus, cum tamens sciret se tangi atque notari: imo ut alij euangelista testantur, cum discipuli valde confristati dicerent Christo fineulatim. Nunquid ergo sum dominus? etiam Iudas interrogatus ait: Tu es Christus.

[Vnu ex discipulis eius in sinu Iesu.] nam brachium huius discipuli erat in sinu Iesu, & caput eius fuit ad pectus Christi, ad cuius latus sedebat, unde infra mox dicitur, Cum recubuisse illi super pectus Iesu. [Quem diligebat Iesus,] id est, amicabilius, familiariusque se habebat ad eum, ostendendo ei specialia ligna amoris, quorum praecipuum fuit, quod fecit eum recumbere super pectus suum & in sinu, quemadmodum fieri solet charissimis pueris. Denique per hanc circumloquitionem intelligit euangelista Iohannes seipsum. Est enim consuetudo actorum scripturarum canonicae, ut loquantur de se quaque de aliis. [Innuis ergo huic (discipulo) Symon Petrus, & dicit ei,] id est, innuendo dixit, vel potius sine prolatione verborum, quadam signo exteriori indicavit, [Qui est de quo dicit] quod tradet eum? Si non tu, indica mihi, ut impediatur tantum piaculum: vel si ignoras, quare silenter a magistro, & tunc milie reuelas. Petrus in omnibus inuenitur in Christi amore feruentior, propterea & nunc prae ceteris solicitatur, angustatur, & sciscitur immo secundum Augustinum, si sciuisse proditore, dentibus eum dilaniasset, quod intelligentem est, si potuisset, quia & Iudas erat robustus, si Christus permisisset, qui hoc nequaquam admisisset. ¶ Quare Petrus more solito non interrogavit per seipsum? Dicunt aliqui, quod non audebat, quoniam increpatus iam fuit de inculta loquitione, Non lauabis mihi pedes in aeternum, forte non seddit tam apte ad inquirendum occulte sicut Iohannes: vel quia plus confidebat de familiaritate Iohannis, quam sua. [Responsum Iesu (Iohanni silenter,) Ille est cui intinximus panem ego porrexiro.] Iste panis non fuit consecratus, ne sub eius speciebus fuit corpus Christi, sed sub nomine eius.

Matth.26. Euangelista, consecratio corporis Christi, & communicatio discipulorum praesens verbo Christi d-

Marci. 14. proditore. Sed secundum ordinem recitationis Matthæi & Marci aliter fuit, ynde non videtur certum quid heros præcesseris factum in ista causa.

quid horum præcesserit, & cum minus si se panem, id est, paruum frustum panis in calice vel catino, ¶ *De dit Iuda simonia & chariois.* Ioannes tamen Christo sic ordinante non aperuit Petro, quod didicisti, ne in mensa pacis oriretur grandis turbatio. ¶ *Et post buccellam.* Id est statim post prædicti panis intincti sumptionem à Iuda, tunc *[introiit in eum satanas]* id est, aliquid de nouo, & abundantius, quam ante operabatur in proditore. Nam ante buccellam introiit Iudam, sicut in principio huius capituli dictum est, sed nunc totaliter occupauit eum, ita quod à proposito pessimo non poterat reuocari. Nec dubium, quin etiam dæmon intrauerit Iudam, quâdo corpus & sanguinem Christi sumpsit indigne. ¶ Dicitur autem diabolus hominem introire, non quod illabatur essentia eius, sed ubi operatur ibi est: estque in loco diffinitu[m], & infra terminos hominis dimensiu[m]os continetur, atque in sensibus interioribus operatur, non autem directe in intellectu, secundum Thomam. ¶ Præterea Satan intrauit in Iudam, non propter buccelle[m] malitiam, sed propter ipsius Iudae ingratitudinem, incorrigibilèmque duritiam, qui tot beneficis & obsequiis libi a Christo impensis, toties quoque à Christo modeste, occulte, & patientissime increpatus, non pœnituit, neque cessavit, quoque conceptum malignitatis affectum deduxit in opus: vel forsan Iudas considerauit se per buccellam referari à Christo ipsi Ioanni, quo viso, exasperari coepit & indignari, sicque dæmon plus quam ante posedit vasculum suum. ¶ *Et dicit ei*

Matth.26. *Iesu, Quod facie, id est, facere intendis & optas, [Fac anima] Jeundo ad principes sacerdotum, ut me tradas eorum ministris, quos intendis tecum adducere. Hoc Christus dicit non exhortando, consulendo, vel impetrando, sed permissando & permittendo, scilicet dicens: Sit. An. 10:10*

Psal.78. imperando, sed permittendo & prænunciando: sicut se proprisime ait in psalmis, Appone iniquitatem super iniquitatem ipsorum. &, Obscurentur oculi eorum ne videant. Item quod ait, citius, non dicit desiderado festinatam iniquitatem Iudea, sed celerem redemptionem natura humanae, & quoniam hora passioni praefixa iam proxima fuit. [Hoc autem nemo scivit discubentium], i. discipulorum, qui cum christo edebant, & adhuc ad mensam sedebat, [Ad quid Christus dicerit ei] videlicet Iudea, nullus discipulus intellexit sensum horum verborum, præter Iudam. Et mirum si Ioannes, cui Christus proditorum pro palauit, non intellexit haec verba. Ad quod dici solet, quod Ioannes auditis verbis Christi, & cognito

A proditore tam tristis fuit atque attonitus, quod nō adiuit verba sequentia; vel forte Iohannes dicēdo, ne
mo discubentium excipit sc̄ipsum sicut & Iudam, quia nunc dixit, quod Christus sibi ostendit prodi-
torem, per quod innuit se verba sequentia intellexisse. [Quidam enim (discipulorum) putabant, quia loculos
habebat Iudas,] id est, repositoria, in quibus posuit & portauit elemosynas Christo datae. De loculis i-
-Ioan. 12.
flis dictum est plenius in praecedenti capite. [Quod dixi] id est, verbi preinducit significasse. Et re-
sūs. Eme ca que opus sunt nobis ad diem festum,] id est, virtualia pro die paschæ necessaria. Aut ut egenis a-
liquid darei. Quoniam enim Iudas procurator Christi habuit loculos, Christus ad hæc duo voluit ele-
mosynas capere, secundumque deferre, & vt ipse atque discipuli eius ex eis vescerentur, & de reliquo pau-
peres alerentur, seu vestirentur.

¶ Queritur, quomodo discipuli ista putabant, cum Christus eis prædixerit, quod sexta feria occidetur, ianque protelatus fuit, quod ab uno eorum esset tradendus? Dicendum, quod præ tristitia, turbatione, atque angustia vix spiritum habebant, nec pensabant, quæ audierunt. Non tamen putabat verba Christi fibi inuenire esse contraria, aut non vera: & forte q[uod] Christus nondum determinauit eis certam horam tempore huius conæ, vel quod in nocte instat caperetur, sed hoc postea retulit eis, sicut post

B patua tubiungit. *Cum ergo accepit me proator, non volebat inveniri in Cœlo, et cum dicitur, quod tamen dicunt, quod accipit eam dum taxat in manu. Exiit continuo agitante diabolo, qui animam eius penitus indurauit & excœauit. Vnde ait Psalmista, Egrediebatur foras, & loquebatur in idipsum. [Erat autem nox,] quæ est tempus magis aptum ad huiusmodi operæ proditionis, quam dies: erat quo dēfissima nox in corde Iudei, tanta caligine impietatis & faltitatis erat repletus: & certum est, quod ecce celebrata poterat esse nox. *Cum ergo exiisse Iudas ad prepondendum Iesum, Dixit Iesus, Nunc clarifi-**

[Hoc quadrupliciter accipi potest. Primum, de filio hominis, quantum ad corpus eius my sc̄iū, vt sit sensus. Nunc clarificatus est filius hominis; id est, per recessum filij perditionis, seu Iudei à societate mea purgatum est corpus my sc̄iū, collecti discipulorum meorum, hac

Iudæ a societate mea purgatum est cu[m] p[ro]p[ri]etate, & ceteris, &c. mea ecclesia, id est à commissione pestiferi emendata. Decor autem & in puritas discipulorum, redundat quodammodo in magistrum, ideo falsis discipulis abdicatis, clarificatur magister. Secundo sic. Nunc clarificatus est, i. verax & iustus ostensus est filius hominis, per hoc q[uod] virtuosum discipulum à sermo-
uir, dicendo, Quod facit cuius. Tertiò, secundum August. & Bedam, Nunc clarificatus est filius ho-
minis, i. per separationem Iudæ ab electis discipulis, præfigurata est clarificatio Christi quam habebit
M

in die iudicij, quando separabit predestinatos a reprobis, sicut separat pastor agnos ab hædis: per quam segregationem omnibus declarabitur veritas atque iustitia Christi. Quartò fit, Nūc clarificatus est, id est, in proximo est, vt per passionem & resurrectionem ac diuersa miracula clarificetur, seu vere ac subli miter agnoscatur filius hominis, sicut nūc siue præhabitur est. [Et deus] pater vel trinitas. [Clarificatus est in eo]. I. Christo, quoniam quicquid Christus vt homo fecit, dixit & pertulit, totum retulit, totum cef- fuit in eo. Vnde ergo iudicatur. Ego non querere gloriam meam sed ho-

C sit ad honorem & gloria patris ac trinitatis. Vnde superius dixit, Ego non quero gloria meam, sed ho-
norifico patrem meum. Et iterum, Ego que placita sunt ei facio semper. ¶ Dicitur autem deus pater vel tri Ios-
nitas per Christum hominem clarificatus non in se, sed in cordibus hominum, qui per Christum ad dei verum non-
titia, cultum, deuotum perduci sunt: similiter modo dicitur deus ab omnibus sanctificari, magnificari, seu Deo
exaltari. Si vero aquila deus pater (triunitas) clarificans est in eo, i.e. per Christum modo iam dicto, [Et deus] pa. 2.

exaltari. *[Sed] eis qui in Christum non credunt, et non sunt in eis, non habent gloriam in se. Et si quis dicit deus est in eis, et non videntur operari opera misericordia eius, dicit deus non est in eis.* *[I]nquit Ihesus: Verum est quod dixi vobis: Vos non habetis in me gloriam.* *[T]er ter seu trinitas [clarificabit]. i. gloria immortalitatis ornabit Eum* videlicet Christum quantu[m] ad corpus Iu[m] assump[ti]o[n]em, *[In] semetip[s]e*, i. in se deo patre, vel trinitate, in quo consistit beatitudo Christi, secundum Ez[ekiel] q[uod] homo est. Vnde dicit in semetip[s]o, ad innundandum calestem ac sempiternam glorificationem corporis E[st] Christi, quam glorificationem promeruit Christus, honorando & glorificando deum secundum modum Z[acharias] præfati: *uxi illud Apostoli, Fa[ct]us est obediens usque ad mortem, propter quod & deus exaltavit il[le] Ph[ilemon]*

lum, & dedit illi nomen, quod est super omne nomen, [Et continuo clarificabit eum] . statim tertia eum die resuscitabit, corpore glorificabit, & hominibus reuelabit. Hoc conitat impletur in die paschæ, sicut Christus prædictus in psalmo, Non derelinques animam meam in inferno, nec dabis sanctu[m] tuum vide re corruptionem. Et in Aetis Petrus, Deus (inquit) patr[u] nostror[u] glorificauit filium suum Iesum. Per Esaïa quoq[ue] Christus testatur, Glorifica[re] sum in oculis domini, [Filioli] filios vocat discipulos, quia

D adhuc pueri fuerunt, seu imperfecti; vel ad inlinandum teneritatem dictionis sua ad eos, *[Vobis]cum sum* id est, paucum tempore, *[Vobis]cum sum* geo modo quo nunc, puta in carne passibili, & conversatione confusa ac naturali. Sic enim non fuit cum eis, nisi usq; ad horam suam captionis seu mortis, Secundum hunc modum existendi Christus post passionem discipulis. Hæc sunt verba quæ locutus sum vobis, cum adhuc essent vobis. Sed quoniam in Actis habetur, qd Christus post passionem sua

Apparuit fuis per dies 40. potest sic accipi, Adhuc modicū, videlicet vñq; ad ascensionē, vobisctū sum vi
fibiliter, quamvis imp̄fabiliter. *Et fecit dixi Iudaeis, Quo ego vado*, i.e. ad patrem & regnum cęlestē, *Vos non
potestis venire*, quamvis sitis in statu salutis, quia nunc dixi quo mundi effis, nisi ego primo intrauerō,
& ianua m̄ regni aperuero, seu moriendo vos à reatu originalis peccato fecero liberos. Hæc verba, vide
licet, que ego vado, nō potestis venire, dixit Saluator Iudeis, quæ illi nō intelligētis dixerūt, Nunquid
vobis est factum, ut non credatis? *Sicut est factum*, *sicut dixi*.

interficiet sicut ipsum? [Et vobis deo modo] pro speciali & maximo documento, [Mandatum nostrum] id est à vetustate peccati eripiens animam, eamque spiritualiter innouans, [Do vobis (videlicet) ut diligatis inuicem, sicut dilexi vos,] id est, spiritualiter, sancte & ordinate, non carnaliter, nec lingua duntaxat, sed opere & veritate. ¶ Christus autem dilexit nos ordinatissime, & efficacissime ac feruentissime. Sic ergo virus nostrum aliam debet amare ordinata, vt pote ad ultimum finem, qui est aeterna felicitas, efficaciter subueniendo ei in omnibus necessariis atque utilibus, praesertim in spiritualibus, immo ponen- H. S. 10

do animam suam pro proximo suo in certo casu, ut dictum est, item feruerunt, vt magis efficiatur desiderer omne bonum alterius. Denique ad insinuandum, quam diligenter sit obseruandum istud praeceptum, Christus repetuit, [Et vos diligatis inuidem.] Hinc Petrus exhortatur, Ante omnia mutua in vobismetipsis charitatem continuam habetis, quoniam caritas operit multitudinem peccatorum. De hoc charitatis precepto multa pulchra atque magnifica scribit Iohannes in prima sua canonica, ut est, Qui diligit, in lumine permanet. Qui odit fratrem suum, in tenebris est, & in tenebris ambulat, & nescit quod erat, quoniam tenebrae obscerauerunt oculos eius. Qui non diligit, manet in morte. Itaque praeceptum de dilectione proximi nouum a Christo vocatur, non quantum ad tempus, quia in veteri testamento traditum fuit. Vnde cum scriba interrogasset, Quod est mandatum magnum in lege? Christus respondit, quod primum, maximumque mandatum fuerit legis, Diliges dominum deum tuum ex toto corde tuo, &c. Secundum autem (inquit) simile est huic, Diliges proximum tuum sicut teipsum. Sed dicitur nouum, quoniam renouauit obseruantem. Vel dicitur nouum, quantum ad modum tradidit, quia in novo testamento praecepitur frequentius, excellentius & latius, quam in veteri lege. Nihilominus Christus dicit ante eam dedit istud praeceptum, videlicet in sermone quem fecit in monte: vt patet in Mattheo, Ibi enim praecepit inimicos amari. Quarerit, cum praeceptum diligendi deum sit summum, prius & maxime renouatum, cur de dilectione proximi ait Saluator, praeceptum nouum do vobis ut diligatis inuidem? Dicendum, quod ideo, quoniam dilectio dei & proximi inseparabiles sunt. Eadem nepe est charitas habitualis qua deus, proximusque diligitur, quoniam ratio diligendi proximum est deo.

Roma. 13. Vnde scriptura quandoque constituit perfectionem in dilectione dei, ut omnibus constar, quandoque in dilectione proximi, vt cu[m] dicit apostolus, Qui diligit proximum, legem implevit, quodquoque in dilectione proximi, vt cu[m] asserit veritas. In his duobus praeceptis tota lex pendet & prophetæ. Verum hæc intelligenda sunt, in quantum in dilectione dei includitur dilectio proximi, & econtra. Absoluta vero loquendo, summa perfectio consistit in actu charitatis, maxime dei, propter quod dicit Apostolus, Finis præcepti est charitas, de corde pure, & conscientia bona, & fide non facta, [In hoc cognoscet] i.cognoscere poterunt, [Omnes] scire considerantes, et si non certitudinaliter, tamen cœlestialiter & fastis probabilitate, [Quia discipuli mei sunt] i.e. veraciter Christiani, & meis sermonibus obedientes, [si dilectio nostra] non carnalem vel naturalem, sed diuinam & spiritualem, infusam & meritioriam, puram, atque gratitatem, [Habueritis ad inuidem.] Quamuis enim per alias quasdam virtutes hoc possit cognosci, videlicet per humilitatem & veram patientiam, per audienciam verbi dei, maxime tamen per dilectionem cognoscitur, cum ipsa sit vita anime, origo, forma, & finis virtutum, pertinens maxime ad gratiam gratum facientem. Denique sicut apud Mat. loquitur Christus, Discite a me, quia mitis sum & humilius corde: nec ait, Discite a me mundum creare, miracula facere, demonibus imperare, cordium arcana cognoscere, sic loco presenti differuit. In hoc cognoscunt omnes, quia discipuli mei sunt, si dilectionem habueritis ad inuidem: & non ait, si miracula feceritis, si omnium gentium linguas noueritis, si dona propheetiae, sapientie, scientie fortis fueritis, vel alia quelibet bona ad gratiam gratis datum spectantia, quoniam omnia haec bonis & malis extant communia, quo docemur super omnia & in omnibus dilectionem exquirere, custodire & consummare, sine qua nihil nobis prodest, vel sufficit ad salutem. Propter quod dicit Apostolus, Si habuero prophetiam, & nouerim mysteria omnia & omnem scientiam, & si habuero omnem fidem, ita vt montes transferam, charitatem autem non habuero, nihil sum, [Postremus, & hoc intuendum, quod qui vnum hominem odit, nec deum, nec aliquem alium, neque seipsum veraciter diligere] est enim in mortali peccato. Ideo omnem hominem quātumlibet aduersantem, amare necesse est. [Dicit ei Simon Petrus, Domine quo vadis?] Hoc Petrus interrogatus ex furore & p[ro]p[ri]a presumptione: nō & paulo antea audierat a Christo, Quo ego vado, vos non potestis venire. Petrus ergo ex furore cupiens ire cum suo magistro, & ex p[ro]p[ri]a (quamvis incauta) presumptione, arbitrans se potenter ad omnia sustinendā propter Christum, sciscitatur Christum quod ierit, tanquam diceret, Sequar te per ignem & aquam, solaque mors auferet me a te in vita presenti: & per huiusmodi mortem, merebor tecum eterniter per manere in patria. Christus autem nō directe respondebat Petro, sed cogitationi eius occurrit, presumptione neque reprimis, subdicens, [Quo ego vado non potes me sequi modo] id est, nondū tantę perfectionis es, vt post sis propter iustitiam mori, vel per mortē martyrij patriā ingredies: sed oportet vt ego pro te & ante te moriar, atque moriendo tibi gratia perfectionis merear, quam cōsequeris, cum misero tibi spiritum sanctū, & extunc vere paratus eris mori pro me, & ingredi regnum cœlestis post me, vnde subiungitur, [sequeris autem postea] Nam postea crucifixus est propter Christum Rom. [Dicit ei Petrus] ex indiscreto furore, & cōfidentia propriarum viri inordinata, [Quare non possum te sequi modo?] q.d. Vtique possum, ideo addit, [Animam meam pro te ponam] id est, meipsum, seu vitam corporalem pro tuo amore & pro te finaliter possum, id est morti exponā. Quāuis hoc falsum fuerit materialiter pro tempore dominice passionis, quia oppositū accidit, tamen formaliter verum fuit, quoniam Petrus sic intēdebat. Sed quomodo auctor tam aperte contradicere verbis Christi? Nunquid voluit christum probare mendacem? Nō vtique, sed forte putauit verba Christi myōstice intelligēda, vel præauisando prolatā, ita q[uod] pertineret quasi ad prophetiam comminationis, quā aliquan do non impletur. [Respondit Iesus, Animam tuam pro me ponas] hac vice. Hoc dicit Saluator, non affirmando, sed pie insultando & abnegando, propter quod subditur, [Amen amen dico tibi, non cantabit gallus hac nocte, donec] id est, quousque [Ter me negabis]. Idem dicit Matth. 26. & Luc. sed videtur contrarium quod apud Marcum legitur, In hac nocte, antequam gallus bis vocem dederit, ter me es negaturus. Dicendum quod per gallum intelligitur totum exercitum galli in cārto, videlicet cantus eius usque ad consummationem, seu cantus sui terminationem.

Matth. 28. & Luc. sed videtur contrarium quod apud Marcum legitur, In hac nocte, antequam gallus bis vocem dederit, ter me es negaturus. Dicendum quod per gallum intelligitur totum exercitum galli in cārto, videlicet cantus eius usque ad consummationem, seu cantus sui terminationem.

Luce. 22. & Marc. 14. dicit Matth.

[Declaratio cap. xiiii. [Et ait discipulis suis, Non turbetur cor vestrum.] Art. xxxv.]

Nsuper videns christus animas discipulorum vehementer desolatas, primò, quoniam se mox moriturū afferuit. Secundò, quia ab uno ipso se dixit tradendū. Tertiò, quia Petri negationem prædictum, imo (vt alij referunt Euang.) quando Petro hoc dixit, ceteris quoque discipulis loquebatur, Omnes vos scādalū patiemini non esse ista in me. Hinc igitur turbabantur vehementissimè, intimeq[ue] dolebat, præsertim quoniā christi mox futuram resurrectionem, suāque ab illo consolationē non attenderunt. Mitigans ergo Christus eorum mōrem, [Et discipulis suis, Non turbetur cor vestrum.] Supra dixit Christus, Nū anima mea turba est, & in cœna turbat e[st] spiritu quomodo ergo nunc ait discipulis, nō turbetur cor vestrum, præseruit, & cœpit facere & docere? Dicendum quod ibi dictū est de Ioan. 13. turbatione inferioris partis anima sponte assumpta, quæ sequitur rationē, nec auctū intellectuē partis obfuscat, nec mentis tranquillitatē diminuit. Christus vero nunc admonet de turbatione inordinata, rationē præueniente & impediante, quæ paci & tranquillitatē opponitur: quæ turbatio consurgit ex passione animi immoderata, puta tristitia, dolore, ira. Talis igitur turbatio est abiecta in omni aduersitate per veram ac stabilem patientiam, & studiū est paci interna. [Crediti in deum,] verum & viuū, omnium creatorem. Forte discipuli nondum habuerunt explicitam, resolutamque fidem de trinitate: si cut nec de diuinitate christi, quāuis christus vtrunque frequenter insinuauerit eis: rudes quippe fuerunt, non intelligentes quæ dicebantur, [Et in me credite] quoniam ego sum deus. consequens enim est, vt qui credunt in deum, credant in me: imo qui nō credunt in christū, non habent fidē formata[m], nec Psalm. 45. credunt in deum, sed infideles censerunt, [His verbis christus suam diuinitatē demonstrat, quoniam nō est credendum in aliquid, nisi in verum deū, cum fides sit virtus theologica, cuius obiectū est deus seu veritas prima, quamvis aliquivel per aliquem possit credi, quemadmodū de præcursorē induitum est, x. Ioan. 1. Hic venit in testimonium, vt omnes crederent per illum. Denique his verbis ostendit se Christus sic occidendum, vt tamen incessanter permaneat viuis, potens seipsum suscitare, suōque discipulos, quos corporaliter deseruit, conseruare, per quod consolatur mōtus discipulos: quos rursus confortatur, cōmemorazione & pollicitatione futura felicitatis. [In domo patris mei] id est, i.e. ecclesia triūphantē, in cœlesti beatitudine, in patria beatorum, [Mansiones multe sunt] id est, diuersi gradus præriorum, variae dignitates & distinctiones in participando truitionem bonitatis diuinæ, secundum quod in præsenti vita fuerint gradus atque distinctiones meritorum, quibus præmia correspondunt. Et charitatis feruori correspondet ac datur præmium essentialē, quod est visio dei per speciem, propter quod visio dei in membris comprehensorum distinguuntur quantum ad gradum perfectionis, secundū quod unus in via feruentius dilexit deū quā alter. Unus enim clarius intuetur, ac dulcius atque perfectius fruatur Deo quā alter, quoniam charitatis affectio aperit, capacēmque efficit mentem amantis amāti. Vnde qui ardentiū deum dilexit, plenius eum participat, possidet, retinet.

¶ Oportet scire, quod beatitudo ista seu diuina fruictio duplice consideratur. Primo, per comparationem ad suum obiectū, quod est deus, & sic una est qualis & indistincta, quæ ex parte dei nō habet gradum aut differentiā. Vnde omnibus in vinea dei laborantibus, dicitur idem denarius dari diurnus, Matth. 20. per quem vita designatur æternā. Secundo per comparationem ad subiectū, quod est mens creatæ deo unita, sicque diuersificatur, multiplicatur, distinguuntur, secundum modum prædictum. Porro in patria ex spiritibus angelicis & humanis, seu angelis & hominibus, una constat & resultabit ecclesia, quæ vocatur triumphans, ita quod singuli hominum electorum ad aliquem pertinebunt chorūm seu ordinē angelorum: sicque secundū differentiam angelicorum ordinum accipi potest diuersitas cœlestiū mansionum, quæ non est corporaliter accipienda. Vbi vitandus est error Eustachij, qui dixit ex hominibus prædestinatis decimū chorūm constitui, ita quod præter Christum & eius beatissimā genitricem, nullus hominum possit ad angelicā beatitudinis paritatem, immo nec ad angelorum infimi ordinis equalitatem pertingere, quantumcunque proficeret. De his differentibus mansionibus domus patris cœlesti accipi potest quod dicit Saluator, Facite vobis amicos de manna iniquitatis, vt cum defecerit, recipiant vos in æterna tabernacula. Quemadmodum enim viatores, in quibus deus per fidem & gratiam habitat, dicuntur domus, templum & ecclesia dei, dicentes apostolo, Templum dei sanctū est, 2. Cor. 6. quod estis vos. Rurisque, Christus fidelis fuit in domo sua, quæ domus sumus nos, si comprehenso Hebræ. 3. res, i. quibus habitat deus per gloriam, dicuntur domus & templum, atq[ue] triumphatrix ecclesia patris, de qua in Apoc. habetur, Ciuitas non egit sole neque luna, nam claritas dei illuminabit eam, & lucer- Apoc. 21. na eius est agnus. Et ad Galatas A. post. ait, Illa que sursum est Hierusalem libera est, quæ est mater nostra Galat. 4. stra. Ita domo multæ sunt mansiones, quoniam mentes istorum deus diuersis modis inhabitat. Nihilominus potest per dominum patris intelligi ipsum cœlum empyreum, quod est summi regis palatiū, locūque beatorum, in quo sunt multæ mansiones, quia in ciuib[us] huius loci sunt distinctæ præmiorum participationes, [si quo minus] id est si aliter esset, seu minus quam vobis nunc dixi, videcerit, si iam in domo patris mansiones multæ non essent, [Dixi] vobis quod subditur, [Quia (id est quod) vado vobis parare locum] i.e. mansionem in domo patris cœlestis. Sed hoc dicendum non fuit, quoniam iam parate sunt mansiones istæ ex parte dei, qui tātæ bonitatis, potestatis, & sapientiae est, quod paratus est omnibus cor mundū habētibus dare mansionē in domo sua cœlesti. Hinc in Matthæo inducitur, Ve. Matth. 23. nite benedicti patris mei, possidete paratum vobis regnum à cōstitutione mundi. [Et si abiiero] i.e. in ascē S. iii

D. DIONYS. CARTHUSIAN.

fione à vobis corporaliter recessero cœlum introeundo. [Et preparanero vobis locum.] Quomodo intellegendum est hoc? Iam enim dixit mansiones esse paratas; qualiter ergo vadit ut preparat eas? Dicendum quod mansiones parat quantum est ex parte dei: sed qui ad eas peruenient, indigent præparari à Christo, ut digni sint ad illas perduci. Est itaque sensus, [Et preparanero vobis locum] i.e. spiritum sanctum misero vobis, per cuius virtutem & gratiam præparabimini ad accipitescendum locum mansionis cœlestis. Vel

Rom. 8.
Hebre. 9.
Ioan. 3.

praeparat Christus locum electis, interpellando, secundum quod homo est, id patre pro ipsis, quemadmodum ad Hebreos dicit Apostolus. Non in manufacta sancta sanctorum introiti exemplaria verorum, sed in ipsum cœlum, ut appareat nunc vulnus dei pro nobis. Et alibi, Qui etiam inquit interpellat pro nobis. [Item venio] id est, in morte cuiuslibet vestrum redibo ad vos saltem inuisibiliter seu per effectum, & per angelos quos mittam, ut animas vestras adducant ad meum tribunal. [Et accipiam vos ad meipsum] id est, mihi vos copulabo loco & gloria, transferendo animas vestras de via, peregrinatione, atque exilio ad patrem, [Prætibz ego] id est, in regno cœlesti, in quo ego iam sum per diuinitatem. Nemo enim ascendet in cœlum, nisi qui descendit de calo filius hominis, qui est de cœlo. Vel, vbi ego sum, id est, in tali beatitudine, quem anima mea nunc habet videntem deum per speciem, [Et vos sicut] quantum ad animam ante diem iudicii. Animæ enim cum fuerint ab omni reatu immunes, mox perducuntur ad patriam: iuxta illud dñi Pauli, Scimus quoniam si terrestris domus nostra huius habitationis dissolvatur, quod ædificationem habemus ex deo, domum non manu factam æternam in cœlis. Quidam exponunt sic, Item venio, i.e. in fine mundi visibiliter redibo, secundum quod in Actis apostolorum angeli dicunt, Quæ admodum vidisti cum cœtum in cœlum, sic veniet. [Et accipiam vos ad meipsum] id est, in corpore & anima glorificatos transferam vos ad aulam cœlestis palati. [Et quo vado,] id est, terminum ascensionis meæ, videlicet patrem, [scilicet] salem per fidem implicitam, in modo explicitam, loquendo de paternitate in generali. Sæpissime enim apostoli audierunt ab ore Christi, quod vocavit deum patrem, dicendo, Pater meus, qui est in cœlis. Et, Gratias ago tibi pater Et, Pater clarifica nomen tuum. Sed quod deus esset pater Christi paternitate naturali, ita quod Iesus esset filius dei naturalis & unicus, verusque deus, & patri consubstantialis, nondum stabiliter cognoverunt. [Et viam scitur] id est, viam qua itur ad patrem, aliquo modo, quamvis imperfekte cognoscitis, scilicet me, vel passionem meam, per quam vado ad patrem. [Dicit ei Thomas] loquens in persona sui & condiscipulorum, saltem quorūdam, [Domine nescimus quo vadis] id est terminum tuae abscessions à nobis. [Et quomodo possumus viam (qua itur ad patrem) scire?] Videtur Thomas verbis magistri directe contradicere. Non tamen putauit Iesum aliquid falsi dixisse, nec intedebat verba eius reprobare, sed existimauit dictum Christi & suum posse simul stare, quoniam Christus sapientia loquebatur figuraliter & obscure. Denique utrumque verum fuit. Sciebant enim viam & terminum confuse & incomplete, nesciebant autem determinate & proprie. Rursus, sciebant viam & finem seu terminum materialiter, non formaliter. Sciebant enim ea per fidem quo ad id quod sunt, non tamen sub propria eorum ratione formalis qua huiusmodi sunt. Sciebant nempe, sed nesciebant se scire. Nam nouerant Christum & patrem, eo modo quo dictum est, sed quod Christus esset via, & pater terminus itineris Christi, ignorauerunt. [Dicit ei Iesus] ostendens quod utique nouerant viam, quoniam nouerant Iesum. [Ego] secundum quod homo, dei & hominum mediator, adiutorius & pôtis, hominum & dei placator, [sum via] qua itur ad patrem spirituali affectu, amando, cōtemplando & obediendo, [veritas & vita] secundum naturam diuinam. Ego enim & pater sumus una, æterna, infinita, exemplarisque veritas, qua est diuina essentia, omnis veritatis creatæ origo fontana, mensura, finis & causa: sumus quoque una vita supersubstantialis, superplena, incomprehensibilis & perfecta. Ergo cognoscendo filium, cognoscetis quodammodo patrem, qui est id quod filius. Ex quo ultra elicitor, q[uod] Christus sit terminus nostræ tenditæ, ut pote finis nostri, & vera felicitas, in modo quemadmodum iuit ad patrem secundum naturam assumptam, à quo missus fuit: sic iuit ad seipsum, secundum q[uod] deus est, quoniam & à seipso ut deus missus est. Luit nempe ad patrem quasi festurus ad dexteram eius, in potiorib[us] bonis patris. Illa autem sunt etiā bona filii secundū eius diuinitatē, quæadmodum infra testatur, Omnia quæcumq[ue] habet pater, mea sunt. Itaq[ue] Christus est via quia imus, veritas in qua ambulamus, vita ad quam pertingimus. Via est in quantum nos deo reconciliari, veritas in quantum nos sua visione felicitat, vita in quantum nos sua fruitione perfundit. ¶ Deinde ostendit quod sit via, [Nemo venit ad patrem] in praesenti per gratiam, nec in futuro per gloriam. [Nisi per me] i.e. me Salvatorem mundi credendo & imitando: in modo non quam aliquis adulst est salvatus, nisi habendo fidem salte implicitam de Christo. Vnde superioris dixit se ostium oviūm & pastore. Ipse ergo Christus est dux noster, ipse porta, via & ianua, ipse medium inter patrem & nos, per cuius incarnationem deificamur, per cuius passionem & mortem vivificamur, cuius merito, virtute & gratia deo patri coniungimur. [Si cognovissem me, & patrem meum utique cognovissem.] Iam dixerat Christus, Et quo ego vado scitis, & viam scitis, videlicet quia patrem & filium cognoscetis; quomodo ergo nunc ait, Si cognovissem me, & patrem meum utique cognovissem, quasi nec filium nec patrem cognoverit. Dicendum, quod aliquo modo nouerunt, & aliquo modo non nouerunt, ut sit sensus, Si cognovissem me, fide illuminata atque distincta secundum deitatem meam, & patrem meum utiq[ue] cognovissem, eodem modo, & tā clare, ut me, primo propter patris & filii substantialiter idem tamem seu unitatem. Secundo, quoniam pater & filius sunt correlativa, quoru[n] natura est, ut uno cognito, cognoscatur & reliquæ. Tertiò, quoniam pater & filius adeo similes sunt, ut uno cognito, aliis cognoscatur. Quarto, quoniam filius est naturalis & perfecta patris imago, in qua quicquid patris est, plenissime splendet. [Et amodo] i.e. ex hoc tempore, post passionem meam [Cognoscetis eum] magis perfecte q[uod] modo, præsertim cù misero vobis spiritum sanctum, in patria vero cognoscetis eum sicuti est, [Et vidistis eum]

Ioan. 10.
Hiere. 3.
1. Tim. 2.
1. Ioan. 3.

visione interiori, confusa & imperfecta, eo modo quo vidistis me secundum naturam diuinam. credide

A runt enim apostoli omnia verba Christi esse vera, & quoniam Christus dixit se patri consubstantiale, di Ioan. 10. cedo, Ego & pater vnu sum, ac multa similia, idcirco discipuli coghouerūt alio modo Christū secundum diuinitatem, quamvis illa cognitio fuerit instabilis, imperfecta, obscura. [Dicit ei Philippus (frater Nathanaelis) Domine, ostende nobis patrem] quem dicit iam vnum à nobis. q.d. Tu dicas, quod vidimus Ioan. patrem, quod intelligi non potest nisi de visione imperfecta notitia, ideo precor, ostende nobis patrem, i.e. ad perfectam & clarā perduc nos ad patris notitiā, [Et sufficit nobis] i.nihil amplius appetemus: quoniam vnu ista est finis nostræ ac vera felicitas, nec pater seorsum cognoscitur, sed vna diuina persona nota, tota superbenedita agnoscurit trinitas. ¶ Quidam asserunt, quod Philippus putabat, patrē posse corporalibus oculis conspicere, quemadmodum Christus sensibiliter videbatur, sed non puto hoc vere. Sic enim Philippus fuisse de numero hæreticorum, qui posuerunt deum in sua natura esse corporeum: nec opinor quod Christus tantam dei ignorantiam inesse permisit cordibus discipulorum suorum amantissimorum, præsertim cū superius dixerit mulieri Samaritanæ, Spiritus est deus, & eos qui adorant, in spiritu & veritate adorare oportet. Talem vtique modum orandi instruxit apostolos. [Di cit ei Iesus] Tanto tempore vobis sum, i.e. tandem conuersatus sum inter vos, & multa de deo vos docui, [Et nos cognovissemus me?] distincte, scilicet quod sum deus dei vngeneratus & homo in una persona, quod

B tortiens vobis insinuauit, in quo patet maxima ruditas vestra. Sed cum Philippus dixerit, Ostende nobis patrem, cur Christus increpat eos de hoc q[uod] ipsum n ecclum cognouerunt? Dicendum quod ideo,

Baruch. 3. quoniam causa ignorantiæ patrē fuit ignorantia filij, qui ideo venit in mundū, ut homines ad dei patris cognitionem perducere, iuxta illud Ioannis, Scimus, quoniam filius dei venit & dedit nobis sensum, vt cognoscamus verum deum, & quia per idem est ignorare filium & patrē, propter quod subditur, [Phi. 1. Ioan. 5. lippe qui videt me]. i.e. vere cognoscit me secundum diuinitatem, [Videt & patrem] oculo mentis, eo modo quo conficit me: qui enim videt me per fidem, videt & patrem per fidem, & qui videt me per speciem, videt & patrem per speciem. Hoc est, quod iam paulo ante differuit, Si cognovissemis me, & patrem meū vtique cognoscetis. Rationes autē huius iam assignatae sunt quatuor, quā vna solam tangit Aug. 1. quod istud dictum sit propter omnitudinem similitudinem filij cum patre, sicut de duobus valde similibus dicimus, Vidistis istum, illum vidistis, [Quomodo tu dicas (in persona discipulorum) ostende nobis patrem?] quia nullo modo videritis eum, & quasi seorsum cognoscetis sine me, & quasi cognitio patris dignior est q[uod] notitia mei. Hæc quippe videtur Philippus in sua prece præsupposuisse, quæ erronea sunt: ideo plus magister increpat discipulum sic precantem. Ostende nobis patrem, non q[uod] hoc orandum non sit, sed quia orandum non est secundum existimationem qua id orauit Philip. [Non credis quia ego] secundum diuinitatem sum [In patre, & pater in me est?] per identitatem substatiæ. Cū enim pater sit sua essentia, filius quoque sit eadē essentia, vbi est essentia patris, & ibi pater: & vbi essentia filij, C ibi & filius. In tribus vero diuinis personis est vna essentia, ideo singulæ earum in singulis sunt. Hunc modū ponit vir magnus S. Hilarius. Damascen⁹ sit vna quæque diuinæ personæ esse in alia, per circūinfessionem. ¶ Insuper palæ est, quod pater in filio sicut in naturali imagine, patrē perfecte representante: filius quoque in patre tanquam in proprio sempiterno fote, à quo immanenter egreditur, & inegreditur, certū enim est, q[uod] quelibet diuina persona est in alia, sicut amatū & cognitio in amante & cognoscētē: sed quia hoc creatis prædestinatisq[ue] mēti usb & deo cōmune est, idcirco dicēdū, q[uod] quelibet diuina persona est in alia, sicut amatū & cōprehēsum in amante & cōprehēdere plenarie, ita q[uod] quelibet diuina persona cognoscit ac diligit alia, quanti amabilis cognoscibilisq[ue] cōficit, ut propter amorem infinito, immenſum ardore habente, & cognitione claritatis immense: propter quod quelibet est in alia incōprehēbiliter, intime & superintimissime, quia quo amor feruētior, eo intimior rem efficit vniōnem. [Verba que loquor vobis (per corpus assumptum) & meipso] secundū naturam assumptam, [Non loquo], i.e. nō sensu vel adiunctiōne humana, sed ex inspiratione & regulatione æterna & increta sapientia, q[uod] per meā humanitatē loquitur & operatur, sicut per instrumentum vnitum, animatum & proprium, quod deviare non potest. Vnde sicut lingua Christi mouebatur ab eius anima ad loquendū, sic anima eius in omnibus dirigebat à diuinitate ad intelligēdū, & ad cetera omnia quæ pergit. Vel q[uod] ait, A meipso non loquo, intelligi potest de Christo secundum diuinitatem, vt sit sensus, A meipso non loquo, i.e. a meipso non habeo potestatē & sapientiam loquendi & operandi, quoniam D a meipso non sum: sed quicquid habeo & sum, accepi per generationē æternā à patre. Vnde superius dixit, A meipso facio nihil, sed sicut docuit me pater, hæc loquor. [Pater autem in me manens, ipse facit opere me] ¶ Pater mansit in filio secundum naturam assumptam, quia per summā singularēq[ue] gratiam habens, bitavit in eo sicut in tēplo. Vnde superioris dixit Christus de corpore suo, Solute templu hoc. ¶ Porro, secundū filii diuinitatē, ipse pater māsit & manet in filio, quia innvariabiliter perseverat, & est in eo Ioan. 2. per identitatem naturæ & circuminfessionem, sicut nunc dixit filius, Ego in patre, & pater in me est. ¶ Pater igitur facit opera, i.e. miracula & cetera vniuersa Christi gesta, & hoc dupliciter. Primo, quia per Christū ut hominē operabatur & agit, sicut per instrumentum atque ministru[m], ita q[uod] quicquid Christus homo fecit, fecit virtute patris, patre operante tanquam causa principalis, & Christo homine tanquam causa intrumentali. Secundo, quoniam pater omnia fecit per filii secundum diuinitatem ipsius, iuxta illud, Ioan. 10. Omnia per ipsum facta sunt. Itaque per hoc q[uod] ait filius, Pater in me manens, ipse facit opera, innuit q[uod] sua ac patris tāta est similitudo & vnitas, atque tā intima vnius in alio, q[uod] opera eorum sint eadē, seu operatio diuinis. Ex quo sequitur, q[uod] amborū sit vna potestas, & vna essentia. Quæ enim substantialiter distinguuntur, in opere diversificantur. Hinc dictū est supra, Quæcumque facit pater, hæc & filius similiter facit. Deinde Christus assurat discipulos in cōmuni, [Non creditis] q.d. Hoc imād Ioan. 3. S iiiij

credere debetis, [Quia ego in patre & pater in me est? Alioquin]. i. si propter verba mea non creditis hoc, E [Propter opera ipsa credite] id est ex consideratione totius vita meæ, quam scitis fuisse sancta & irreprehensibilem, & miraculorum meorum, quoru aliquæ tota facultate naturæ excedunt, ceteroruque magnalium meorum, & quod futura pure contingentia prænūcia, cordiūque reseraui arcana, credite qd ego in patre sum, & illi in me, ita quod amborum sit vna essentia & potestas, indiuīsque opera. [Amen amen duo vobis qui credit in me (per fidem perfectam), opera (miraculosa) qua ego facio, & ipse facies] similia eis, nō sua virtute, sed mea. Vnde Marcus ait, Signa eos qui crediderint hæc sequentur. In nomine meo dæmonia eiiciunt, linguis loquentur nouis, &c. [Et majora horum faciet.] Hoc constat in apostolis adimpletū, quo Marth. 15. nra sua prædicatione plureis cōuerterunt qd Christo. Ipsi quoque cōuerterunt eos, nec legē scriptā rece Psal. 104. perut. Ruris Christus prædicauit in vna plebe, & vno idiomate secundū qd ait, Non sum mihi nisi ad oves, &c. A postoli vero trāferūt de gēte in gentē, & omniū loquēbatur gētiū linguis. Iterū Christus nō legitur fuscatise nisi tres mortuos, aliqui autē discipulorū plures fuscatauerūt. Iterū præcipiū quoddā inter opera Christi fuit, qd atq̄ tūctū vestim̄ eti ei⁹ sanabatur infirmi: sed de Petro inducitus, qd eiiciebat infirmos in plateis, quatenus Petro veniente, umbra eius obubraret quenq̄a ex illis, & curaretur. Denique qd apostoli dicuntur maiora fecisse, qd Christus, secundū Aug. intelligēdū est, nō quo ad opus operatum, quoniam Christus fuscauit mortuos quod est maximū, nec maius miraculū fecerūt apostoli, sed quo ad modū agēdi. Causa vero cur credētes operarētur maiora quā Christus, à Christo subiungitur, [Quia ad patrem vado], i. quia ad patrem ascendo, plenarie glorificabor in meipso, & in omnibus gentibus, ad quorum conuerſionem decet maiora fieri a vobis, qd ego feci: & item decet ut cū glorificatus fuero in corpore, maiora fiant in nomine meo, quā feci ego cū esse mortalib. Velsic, quia ad patrem vado. i. per hoc quod ascendō, fieri vt mittam vobis spiritum sanctū, quem ante ascensionem meam nō potestis recipere, secundum quod dictum est, Spiritus nondum erat datus, quoniam Iesu nondum erat glorificatus. Et infra dicetur, Si non abiiero, paracletus non veniet ad vos: si autem abiiero, mittam eum ad vos. Cum vero spiritum sanctū in tanta plenitudine receperitis, facietis maiora quam ego per me feci; nō quod maior erit virtus & gratia spūs sancti in vobis qd in me, sed quoniā decens est, vt cum ad patris dexteram ascendens perueniō, per maiora signa glorificer per meos fides, quā ante per meipsum. Sed cum Christus simpliciter dicar, Qui credit in me, opera quā ego facio & ipse faciet, & maiora horū faciet, videtur qd nullus sit veraciter christianus, nisi miracula ope retur, & maiora quā molitus est Christus. Et respondendum, qd Christus ad literā loquitur, maxime de perfectis fidelibus tempore primitiū ecclesiæ, ceterisq̄ perlonis credētibus, electis ad hoc, vt grātiam signorū fortiantur, sicq̄ per eos alii conuentantur. Si vero vniuersaliter accipiatur sententia christi, intelligenda est spiritualiter, quoniā deuoti spiritualiter agunt miracula, que Christus corporaliter gesit. Mortuos nempe resuscitant, dum mortalibus vitiis implicatos cōuentant ad Christum, reducēdo eos ad vitam gratiæ in praesenti. Talib⁹ enim dicit Apostolus, Filioli quos iterum parturio. Et hoc quodammodo maius est, qd corporaliter fuscauit defunctū, vt afferit Aug. quod maius est impūlū iustificare, qd cœlū & terrā creare. Et iuxta Gregorii, miracula ista spiritualiter exhibita, tanto sunt ampliora, quanto & spūaliora. Melius tamen puto dicēdū, qd verbū Christi quo ait, Qui credit in me, &c. intelligendū sit particulariter, tam de credib⁹ qd de operibus. Præterea rationabiliter dici potest, qd Christus hac dixerit, ad insinuandum inestimabilem potestate fidei christiani, si fuerit consummata, quia vt alio in loco ait Salvator, Omnia possibilia sunt credenti. Et, Si habueritis fidem sicut granū finis, dicetis monti huic, Tolle te, & iacta te in mare, &c. Tantā nanque efficacia contulit deus catholica fidei, vt sciam qd christi doctrina sit vere diuina, quia in seipso tam pura est, atque perfecta, vt digna sit fide absque miraculis. Sed ne ex hoc qd ēst, maiora horū faciet, crederet aliquis discipulos Christi Christo posse æquari, vel propria potestate operari, adiecit Salvator, [Et quoniamque petieris patrem in nomine meo]. i. per me, seu per virtutem & merita eorum, qua pro humana salute afflūpsi, feci, & pertuli. Nomē autē Christi est Iesus, quod interpretatur salvator: idcirco in nomine filij dei & Christi patrem petere, est illa rogare, quæ vere expeditum animæ, scilicet bona spiritualia & honesta, quæ sunt virtutes, & dona, & gratia, vel etiam corporalia, in quantum necessaria sunt ad spiritualia bona adipiscenda, augenda, conservanda, aut consummanda. Quoniamque ergo sic petieris, Hoc faciam, i. exaudiā precem vestrā, & implebo quod postulatis. Nō dicit, Hoc faciet pater, sed hoc faciā, vt ostendat se simul cum patre exaudire, gratiāque cōferre, iustificare & saluiscare, ita qd ipse & pater sunt vnu exauditor, in quo declarat se esse patri æqualem, consubstantalem, verūnam deum: quoniam preces fidelium exaudire, iustificare, & saluare, deo est proprium. Interea, si quis rite cōsideret, sciet quod ineffabilis, prorsusque incōprehēsibilis sit profunditas sacra scriptura, præserit in euangelio excellentissimi euageliste deificati Ioānis. Nā vbiunque aliud de Christi humilitate in verbo vel facto ait scriptura, mox aliud de eius sublimitate annēscitur, & econtra frequenter, ne vel homo pūrus, vel deus pūstastice incarnatus putetur. Paris enim periculi est secundū Leonem papā, si illi vel nostrā naturā humilitate, vel diuinā naturā maiestas inesse negetur. Quoniā ergo Christus nunc dixit, quod credentes in ipsum maiora facturi essent qd ipse, ne ex hoc aliud quipiam minus dignū sentiret de filio dei, subiecit. Si quid petieris patrem in nomine meo, hoc faciam, & non dixit, Hoc faciet pater: & tamen hoc infra ait, Si quid (inquiens) petieris patrem in nomine meo, dabit vobis, [vt glorifice patrem in filio], i. ad hunc finē principaliter vos exaudiā, quatenus de pater gloriōsus, plus atq; omnipotens agnoscatur, & a fidelibus digne honoretur in filio. i. per gratiam a filio dāta. Sed quoniā exaudiē copetit Christo, ratione diuinā nature, in qua patri æqualis est, aduertendū qd Christus sic exaudit, vt pater per filium glorificetur, i. ad gloriam patris, vt etiam exaudiāt ad gloriam suipius ac spūs

A sancti. Nam quicquid fit ad gloriam vnius diuinæ personæ, ad totius supergloriosissimæ fit gloriam trinitatis: & quicquid vna diuina persona agit ad gloriam alterius, agit ad gloriam propriam. Non enim sic operatur ad gloriam alterius, quasi vna sit dignior alia: sed quicquid efficit deus, facit & ordinat ad gloriam suam finaliter, vt eius perfectio in creaturis respendeat, vt ipse honoretur ab intellectu actualibus rebus. Hinc scriptum est, Omnia propter seipsum operatus est dominus. Et per Ezechielē Prole. 16. dominus ait, Non propter vos ego faciam, dicit dominus deus, non ut sit vobis, sed propter nomen sanctum meum. ¶ Præterea, Christus resumit quod dixit, aitque, Si quid, id est, aliquid dignum, quod in ordine ad ultimum finem aliquis dignitatis valeat reputari, [Petreris in nomine meo]. Hic non exprimit patrem, quia iam eum expressit: & item, quia à quacunq̄ diuina persona petatur, filius exaudit & tota trinitas. [Hoc faciam]. ¶ Posset hic multa inquiri, quomodo intelligenda sint hæc, cū Paulus ter orauerit stimulum carnis sibi auferri, & exauditus non sit: sed legio dæmonum quae petuit in porcos, cognoscitur exaudita. Ad hoc autem & similia breuiter respondendum, quod quando omnibus debito modo, seu cum conditionibus tribus ad orationis exaudibilitatem requisitis, indubitate exaudimur, quae conditiones sunt tres. Prima, vt petamus instanter, seu incessanter: iuxta illud Lucæ. 8. Luce. 18. cæ, O portet semper orare, & non desicere. Secundo, vt petamus salubriter, prout Iohannes habet, Hec Prole. 28. est fiducia quam habemus ad deum, quia quocunque petierimus secundum voluntatem eius audit nos, vnde nunc dicitur, in nomine meo. Tertia, vt petamus pro nobis metipis, quia pro aliis non semper audimus, eo quod obicem ponant gratias deī. Posset autem & quartū addi, videlicet vt orans obediat deo, seruando præcepta. Qui enim declinat aurem suam ne audiat legē, oratio eius erit execrabilis, idcirco ait in prima canonica sua Iohannes, Charissimi, si cor nostrum non reprehenderit nos, fiduciam habemus ad deum, & quicquid petierimus, &c.

¶ Prosecutio huius Cap. si diligis me, mandata mea seruate.

Articulus x x v.

C Matth. 5. Vt ipsis literis, nunc vero denuo consolatur eos, promittendo ipsis consolatore perpetuum atque dulcisimum, scilicet spiritum sanctum, cuius delectatio seu cōfusio folatio omnem corporalem consolationem vehementer excedit, [si diligis me] Marci. 5. Deut. 5. 1. Ioan. 3. 1. Ioan. 5. 1. Ioan. 2. 1. Ioan. 7. 1. Ioan. 15. Qui seruat verbum Christi, vere in eo charitas dei perfecta est. Non enim otiosa est charitas, sed vo- Lucae. 6. 1. Corin. 1. 1. Corin. 2. 1. Corin. 3. 1. Corin. 4. 1. Corin. 5. 1. Corin. 6. 1. Corin. 7. 1. Corin. 8. 1. Corin. 9. 1. Corin. 10. 1. Corin. 11. 1. Corin. 12. 1. Corin. 13. 1. Corin. 14. 1. Corin. 15. 1. Corin. 16. 1. Corin. 17. 1. Corin. 18. 1. Corin. 19. 1. Corin. 20. 1. Corin. 21. 1. Corin. 22. 1. Corin. 23. 1. Corin. 24. 1. Corin. 25. 1. Corin. 26. 1. Corin. 27. 1. Corin. 28. 1. Corin. 29. 1. Corin. 30. 1. Corin. 31. 1. Corin. 32. 1. Corin. 33. 1. Corin. 34. 1. Corin. 35. 1. Corin. 36. 1. Corin. 37. 1. Corin. 38. 1. Corin. 39. 1. Corin. 40. 1. Corin. 41. 1. Corin. 42. 1. Corin. 43. 1. Corin. 44. 1. Corin. 45. 1. Corin. 46. 1. Corin. 47. 1. Corin. 48. 1. Corin. 49. 1. Corin. 50. 1. Corin. 51. 1. Corin. 52. 1. Corin. 53. 1. Corin. 54. 1. Corin. 55. 1. Corin. 56. 1. Corin. 57. 1. Corin. 58. 1. Corin. 59. 1. Corin. 60. 1. Corin. 61. 1. Corin. 62. 1. Corin. 63. 1. Corin. 64. 1. Corin. 65. 1. Corin. 66. 1. Corin. 67. 1. Corin. 68. 1. Corin. 69. 1. Corin. 70. 1. Corin. 71. 1. Corin. 72. 1. Corin. 73. 1. Corin. 74. 1. Corin. 75. 1. Corin. 76. 1. Corin. 77. 1. Corin. 78. 1. Corin. 79. 1. Corin. 80. 1. Corin. 81. 1. Corin. 82. 1. Corin. 83. 1. Corin. 84. 1. Corin. 85. 1. Corin. 86. 1. Corin. 87. 1. Corin. 88. 1. Corin. 89. 1. Corin. 90. 1. Corin. 91. 1. Corin. 92. 1. Corin. 93. 1. Corin. 94. 1. Corin. 95. 1. Corin. 96. 1. Corin. 97. 1. Corin. 98. 1. Corin. 99. 1. Corin. 100. 1. Corin. 101. 1. Corin. 102. 1. Corin. 103. 1. Corin. 104. 1. Corin. 105. 1. Corin. 106. 1. Corin. 107. 1. Corin. 108. 1. Corin. 109. 1. Corin. 110. 1. Corin. 111. 1. Corin. 112. 1. Corin. 113. 1. Corin. 114. 1. Corin. 115. 1. Corin. 116. 1. Corin. 117. 1. Corin. 118. 1. Corin. 119. 1. Corin. 120. 1. Corin. 121. 1. Corin. 122. 1. Corin. 123. 1. Corin. 124. 1. Corin. 125. 1. Corin. 126. 1. Corin. 127. 1. Corin. 128. 1. Corin. 129. 1. Corin. 130. 1. Corin. 131. 1. Corin. 132. 1. Corin. 133. 1. Corin. 134. 1. Corin. 135. 1. Corin. 136. 1. Corin. 137. 1. Corin. 138. 1. Corin. 139. 1. Corin. 140. 1. Corin. 141. 1. Corin. 142. 1. Corin. 143. 1. Corin. 144. 1. Corin. 145. 1. Corin. 146. 1. Corin. 147. 1. Corin. 148. 1. Corin. 149. 1. Corin. 150. 1. Corin. 151. 1. Corin. 152. 1. Corin. 153. 1. Corin. 154. 1. Corin. 155. 1. Corin. 156. 1. Corin. 157. 1. Corin. 158. 1. Corin. 159. 1. Corin. 160. 1. Corin. 161. 1. Corin. 162. 1. Corin. 163. 1. Corin. 164. 1. Corin. 165. 1. Corin. 166. 1. Corin. 167. 1. Corin. 168. 1. Corin. 169. 1. Corin. 170. 1. Corin. 171. 1. Corin. 172. 1. Corin. 173. 1. Corin. 174. 1. Corin. 175. 1. Corin. 176. 1. Corin. 177. 1. Corin. 178. 1. Corin. 179. 1. Corin. 180. 1. Corin. 181. 1. Corin. 182. 1. Corin. 183. 1. Corin. 184. 1. Corin. 185. 1. Corin. 186. 1. Corin. 187. 1. Corin. 188. 1. Corin. 189. 1. Corin. 190. 1. Corin. 191. 1. Corin. 192. 1. Corin. 193. 1. Corin. 194. 1. Corin. 195. 1. Corin. 196. 1. Corin. 197. 1. Corin. 198. 1. Corin. 199. 1. Corin. 200. 1. Corin. 201. 1. Corin. 202. 1. Corin. 203. 1. Corin. 204. 1. Corin. 205. 1. Corin. 206. 1. Corin. 207. 1. Corin. 208. 1. Corin. 209. 1. Corin. 210. 1. Corin. 211. 1. Corin. 212. 1. Corin. 213. 1. Corin. 214. 1. Corin. 215. 1. Corin. 216. 1. Corin. 217. 1. Corin. 218. 1. Corin. 219. 1. Corin. 220. 1. Corin. 221. 1. Corin. 222. 1. Corin. 223. 1. Corin. 224. 1. Corin. 225. 1. Corin. 226. 1. Corin. 227. 1. Corin. 228. 1. Corin. 229. 1. Corin. 230. 1. Corin. 231. 1. Corin. 232. 1. Corin. 233. 1. Corin. 234. 1. Corin. 235. 1. Corin. 236. 1. Corin. 237. 1. Corin. 238. 1. Corin. 239. 1. Corin. 240. 1. Corin. 241. 1. Corin. 242. 1. Corin. 243. 1. Corin. 244. 1. Corin. 245. 1. Corin. 246. 1. Corin. 247. 1. Corin. 248. 1. Corin. 249. 1. Corin. 250. 1. Corin. 251. 1. Corin. 252. 1. Corin. 253. 1. Corin. 254. 1. Corin. 255. 1. Corin. 256. 1. Corin. 257. 1. Corin. 258. 1. Corin. 259. 1. Corin. 260. 1. Corin. 261. 1. Corin. 262. 1. Corin. 263. 1. Corin. 264. 1. Corin. 265. 1. Corin. 266. 1. Corin. 267. 1. Corin. 268. 1. Corin. 269. 1. Corin. 270. 1. Corin. 271. 1. Corin. 272. 1. Corin. 273. 1. Corin. 274. 1. Corin. 275. 1. Corin. 276. 1. Corin. 277. 1. Corin. 278. 1. Corin. 279. 1. Corin. 280. 1. Corin. 281. 1. Corin. 282. 1. Corin. 283. 1. Corin. 284. 1. Corin. 285. 1. Corin. 286. 1. Corin. 287. 1. Corin. 288. 1. Corin. 289. 1. Corin. 290. 1. Corin. 291. 1. Corin. 292. 1. Corin. 293. 1. Corin. 294. 1. Corin. 295. 1. Corin. 296. 1. Corin. 297. 1. Corin. 298. 1. Corin. 299. 1. Corin. 300. 1. Corin. 301. 1. Corin. 302. 1. Corin. 303. 1. Corin. 304. 1. Corin. 305. 1. Corin. 306. 1. Corin. 307. 1. Corin. 308. 1. Corin. 309. 1. Corin. 310. 1. Corin. 311. 1. Corin. 312. 1. Corin. 313. 1. Corin. 314. 1. Corin. 315. 1. Corin. 316. 1. Corin. 317. 1. Corin. 318. 1. Corin. 319. 1. Corin. 320. 1. Corin. 321. 1. Corin. 322. 1. Corin. 323. 1. Corin. 324. 1. Corin. 325. 1. Corin. 326. 1. Corin. 327. 1. Corin. 328. 1. Corin. 329. 1. Corin. 330. 1. Corin. 331. 1. Corin. 332. 1. Corin. 333. 1. Corin. 334. 1. Corin. 335. 1. Corin. 336. 1. Corin. 337. 1. Corin. 338. 1. Corin. 339. 1. Corin. 340. 1. Corin. 341. 1. Corin. 342. 1. Corin. 343. 1. Corin. 344. 1. Corin. 345. 1. Corin. 346. 1. Corin. 347. 1. Corin. 348. 1. Corin. 349. 1. Corin. 350. 1. Corin. 351. 1. Corin. 352. 1. Corin. 353. 1. Corin. 354. 1. Corin. 355. 1. Corin. 356. 1. Corin. 357. 1. Corin. 358. 1. Corin. 359. 1. Corin. 360. 1. Corin. 361. 1. Corin. 362. 1. Corin. 363. 1. Corin. 364. 1. Corin. 365. 1. Corin. 366. 1. Corin. 367. 1. Corin. 368. 1. Corin. 369. 1. Corin. 370. 1. Corin. 371. 1. Corin. 372. 1. Corin. 373. 1. Corin. 374. 1. Corin. 375. 1. Corin. 376. 1. Corin. 377. 1. Corin. 378. 1. Corin. 379. 1. Corin. 380. 1. Corin. 381. 1. Corin. 382. 1. Corin. 383. 1. Corin. 384. 1. Corin. 385. 1. Corin. 386. 1. Corin. 387. 1. Corin. 388. 1. Corin. 389. 1. Corin. 390. 1. Corin. 391. 1. Corin. 392. 1. Corin. 393. 1. Corin. 394. 1. Corin. 395. 1. Corin. 396. 1. Corin. 397. 1. Corin. 398. 1. Corin. 399. 1. Corin. 400. 1. Corin. 401. 1. Corin. 402. 1. Corin. 403. 1. Corin. 404. 1. Corin. 405. 1. Corin. 406. 1. Corin. 407. 1. Corin. 408. 1. Corin. 409. 1. Corin. 410. 1. Corin. 411. 1. Corin. 412. 1. Corin. 413. 1. Corin. 414. 1. Corin. 415. 1. Corin. 416. 1. Corin. 417. 1. Corin. 418. 1. Corin. 419. 1. Corin. 420. 1. Corin. 421. 1. Corin. 422. 1. Corin. 423. 1. Corin. 424. 1. Corin. 425. 1. Corin. 426. 1. Corin. 427. 1. Corin. 428. 1. Corin. 429. 1. Corin. 430. 1. Corin. 431. 1. Corin. 432. 1. Corin. 433. 1. Corin. 434. 1. Corin. 435. 1. Corin. 436. 1. Corin. 437. 1. Corin. 438. 1. Corin. 439. 1. Corin. 440. 1. Corin. 441. 1. Corin. 442. 1. Corin. 443. 1. Corin. 444. 1. Corin. 445. 1. Corin. 446. 1. Corin. 447. 1. Corin. 448. 1. Corin. 449. 1. Corin. 450. 1. Corin. 451. 1. Corin. 452. 1. Corin. 453. 1. Corin. 454. 1. Corin. 455. 1. Corin. 456. 1. Corin. 457. 1. Corin. 458. 1. Corin. 459. 1. Corin. 460. 1. Corin. 461. 1. Corin. 462. 1. Corin. 463. 1. Corin. 464. 1. Corin. 465. 1. Corin. 466. 1. Corin. 467. 1. Corin. 468. 1. Corin. 469. 1. Corin. 470. 1. Corin. 471. 1. Corin. 472. 1. Corin. 473. 1. Corin. 474. 1. Corin. 475. 1. Corin. 476. 1. Corin. 477. 1. Corin. 478. 1. Corin. 479. 1. Corin. 480. 1. Corin. 481. 1. Corin. 482. 1. Corin. 483. 1. Corin. 484. 1. Corin. 485. 1. Corin. 486. 1. Corin. 487. 1. Corin. 488. 1. Corin. 489. 1. Corin. 490. 1. Corin. 491. 1. Corin. 492. 1. Corin. 493. 1. Corin. 494. 1. Corin. 495. 1. Corin. 496. 1. Corin. 497. 1. Corin. 498. 1. Corin. 499. 1. Corin. 500. 1. Corin. 501. 1. Corin. 502. 1. Corin. 503. 1. Corin. 504. 1. Corin. 505. 1. Corin. 506. 1. Corin. 507. 1. Corin. 508. 1. Corin. 509. 1. Corin. 510. 1. Corin. 511. 1. Corin. 512. 1. Corin. 513. 1. Corin. 514. 1. Corin. 515. 1. Corin. 516. 1. Corin. 517. 1. Corin. 518. 1. Corin. 519. 1. Corin. 520. 1. Corin. 521. 1. Corin. 522. 1. Corin. 523. 1. Corin. 524. 1. Corin. 525. 1. Corin. 526. 1. Corin. 527. 1. Corin. 528. 1. Corin. 529. 1. Corin. 530. 1. Corin. 531. 1. Corin. 532. 1. Corin. 533. 1. Corin. 534. 1. Corin. 535. 1. Corin. 536. 1. Corin. 537. 1. Corin. 538. 1. Corin. 539. 1. Corin. 540. 1. Corin. 541. 1. Corin. 542. 1. Corin. 543. 1. Corin. 544. 1. Corin. 545. 1. Corin. 546. 1. Corin. 547. 1. Corin. 548. 1. Corin. 549. 1. Corin. 550. 1. Corin. 551. 1. Corin. 552. 1. Corin. 553. 1. Corin. 554. 1. Corin. 555. 1. Corin. 556. 1. Corin. 557. 1. Corin. 558. 1. Corin. 559. 1. Corin. 560. 1. Corin. 561. 1. Corin. 562. 1. Corin. 563. 1. Corin. 564. 1. Corin. 565. 1. Corin. 566. 1. Corin. 567. 1. Corin. 568. 1. Corin. 569. 1. Corin. 570. 1. Corin. 571. 1. Corin. 572. 1. Corin. 573. 1. Corin. 574. 1. Corin. 575. 1. Corin. 576. 1. Corin. 577. 1. Corin. 578. 1. Corin. 579. 1. Corin. 580. 1. Corin. 581. 1. Corin. 582. 1. Corin. 583. 1. Corin. 584. 1. Corin. 585. 1. Corin. 586. 1. Corin. 587. 1. Corin. 588. 1. Corin. 589. 1. Corin. 590. 1. Corin. 591. 1. Corin. 592. 1. Corin. 593. 1. Corin. 594. 1. Corin. 595. 1. Corin. 596. 1. Corin. 597. 1. Corin. 598. 1. Corin. 599. 1. Corin. 600. 1. Corin. 601. 1. Corin. 602. 1. Corin. 603. 1. Corin. 604. 1. Corin. 605. 1. Corin. 606. 1. Corin. 607. 1. Corin. 608. 1. Corin. 609. 1. Corin. 610. 1. Corin. 611. 1. Corin. 612. 1. Corin. 613. 1. Corin. 614. 1. Corin. 615. 1. Corin. 616. 1. Corin. 617. 1. Corin. 618. 1. Corin. 619. 1. Corin. 620. 1. Corin. 621. 1. Corin. 622. 1. Corin. 623. 1. Corin. 624. 1. Corin. 625. 1. Corin. 626. 1. Corin. 627. 1. Corin. 628. 1. Corin. 629. 1. Corin. 630. 1. Corin. 631. 1. Corin. 632. 1. Corin. 633. 1. Corin. 634. 1. Corin. 635. 1. Corin. 636. 1. Corin. 637. 1. Corin. 638. 1. Corin. 639. 1. Corin. 640. 1. Corin. 641. 1. Corin. 642. 1. Corin. 643. 1. Corin. 644. 1. Corin. 645. 1. Corin. 646. 1. Corin. 647. 1. Corin. 648. 1. Corin. 649. 1. Corin. 650. 1. Corin. 65

Si verba ista ad apostolos referatur, possimus dicere quod Christus his verbis promisit atque prædictum apostolis, quod per aduentum spiritus sancti in die Pentecostes confirmandi essent in bono, sic quod deinde nunquam peccarent mortaliter, & per consequens nunquam amitterent gratiam gratiæ facientem, spiritus scilicet seu spiritum sanctum: qui tunc amittit atque recedere peribetur, dum eius dona perduntur; illa præcipue quæ gratum facientem concernunt, & per peccatum mortale tolluntur. Si vero generaliter referantur ad omnes, dicendum quod deus pater quantum in se est, dat omni fidei spiritum sanctum quatenus in eo permaneat in eternum, id est, habendo gratiam spiritus sancti, crescat, maneatque in eo quoque perducatur ad gloriam. [spiritum veritatis.] ¶ Spiritus scilicet dicitur spiritus veritatis. Primo, quia est spiritus filii, cui veritas appropriatur. Procedit quippe à filio sicut à patre. Vnde ait Apostolus, Si quis spiritum Christi non habet, hic nō est eius. Rursumque, Misit deus spiritum filii sui in corda nostra clamantem, abba pater. Secundo, quoniam spiritus sanctus est substantia trinitatis ipsa. Nam tota trinitas est una summa simplicitate veritas. Tertio, quoniam instruit veritatem, omnemque errorem repellit. [Quem mundus non potest accipere,] id est, amatores mundi, homines carnales, vani & ambitionis, qui terrena magis quam celestia amant & agunt. Talius enim amor contrariatur spiritui sancto, iuxta quod scriptum est, Adulteri nescitis, quia amicitia huius mundi inimica est deo? [Quia non videret eum] oculo mentis, id est, cordis intuitum ad eum non dirigit, disponendo se ad gratiam eius, sed sensibilius istis immergitur, [Neque scit eum] cognitione diligenter, vel per gustum diluviorum & experientiam spiritualium exercitorum. Animalis enim homo nō percipit ea quæ sunt spiritus dei, secundum Apostolum. Nihilominus multi sunt subtile & eruditæ in theologia, qui vtique vident & sciunt spiritum sanctum, fide informi: sed non recipiunt eum, quia nō vident eum per cor. Psalm. 84. dis sui ad eum directionem, nec sciunt eum per diligenter ac debitam considerationem. Nec enim convertuntur ad cor, & deum quem se dicunt cognoscere, negant operibus. Qui ergo vult spiritu sanctu recipere, vel seruare, affectum suum à mundo, & his quæ sunt in mundo auertat, non se per exteriora diffundat, non circa vanam & curiosam cognoscenda se occupet, sed redeat ad seipsum, diuina studeat vivere & scire. Hinc Ioh. ait, Nolite diligere mundum, neque ea quæ in mundo sunt, quia si quis diligit mundum, non est charitas patris in eo. ¶ Postremo, quamvis spiritus sanctus non semper maneat in electis & virtuosis hominibus, quantum ad gratias gratis dataas, quia nō sunt de necessitate salutis, cuiusmodi sunt propria, gratia miraculorum: iugiter tamen manet in eis, quantum ad dona gratiam facientem concernientia, ut sunt charitas, humilitas, mansuetudo. Per hoc quod dictum est, quæ mundus non potest accipere, non est intelligendum quod peccatores & seculares nequaquam possint accipere spiritum sanctum: sic enim conuerter non possent, efférteque desperandum eorum de salute; sed sic intelligendum est, quod inquantum tales non sunt capaces spiritus sancti, quamvis spiritus sanctus possit eos misericorditer præuenire, incapacitatem auferre, seipsum in fundere. Sic enim pater dat spiritum sanctum, ut spiritus sanctus præstet seipsum, [Pos autem cognoscetis eum,] id est, spiritus sanctus se ipsum vobis reueiabit, agnoscerisque eum, non solum per fidem illuminatam & sapientiam specialem, sed insuper per suę dulcedinem gustum, per suę potestatis & pietatis experientiam. Nonne Paulus cognovit spiritum sanctum, de quo tam multa conscripsit? Alii (inquiens) per spiritum datur fermo sapientie, alii sermo scientie, alii gratia sanitatum, alii operatio virtutum, &c. Ratio huius cognitionis subiungitur, [Quia apud vos manebit,] tanquam familiaris director, [Et in vobis erit] quasi gratiosus inhabitator. [Non relinquam vos orphanos,] id est, patre priuatos, hoc est, quamvis ad modicum tempus recedat à vobis, ego qui sum non solum dominus & magister vester, sed etiam pater, quia paternam solicitudinem gero de vobis, paterno affectu vos diligo, paterna vos pietate cultiodio. Nisi enim Christus esset pater fideliuum, & fuorum discipulorum pater suis, nō diceret apud Matthæum, Nunquid possum filii sponsi lugere, quamdui cum illis est sponsus? quamvis inquam sic recedam à vobis, & interim similes orphanis, quia mea præfentia atque solatio destituti, non tamen diu sic definiam vos. Proprius quod subditur, [Veniam ad vos] post resurrectionem persensibilem apparitionem, spiritualem cōfessionem, internamque visionem, [Adhuc modicum (temporis restat) & mundus me iam non viderit,] id est, illo tempore consummato, homines mundani me ultra non videbunt in seculo isto. Hoc modicum fuit vtque ad sepulturam, quoniam Christo sepulco amplius non viderunt eum amatores mundi. [Vos autem videbitis me] post resurrectionem oculo corporali & intellectuali. Hoc dicit Christus, quia post resurrectionem apparuit solis discipulis: propter quod Petrus ait, quod deus dedit eum manifestum fieri, nō omni populo, sed testibus præordinatis a deo. Ideo autem videbitis me, [Quia ego viuo,] id est, statim post passionem ad immortalem vitam resurgo, & indesinenter viuo secundum diuinitatem, per quam possum suscitare meipsum, & ostendere vobis. [Et vos viuetis] id est, interim non occidemini: tunc quoque reuiuscet spiritus vester, sicut de Iacob in Gene. legitur, quod audiens Ioseph viuere, reuixit spiritus eius. Vel, viuere per gratiam specialem, per quam digni eritis me videre. [In illo die] videlicet post resurrectionem, cum spiritum sanctum receperitis per influxionem meam, & aperuero vobis sensum ad intelligendum scripturas, [Pos cognoscetis per fidem] quia (id est, quod ego) secundum diuinitatem [sum in patre meo] per consubstantialitatem & circuminfusionem, & seipius dictum est, [Et vos in me] sicut membra in capite, sicut contentum in continente, ut palmes in vite, ut amans in dilectione, ut effectus in exemplari atque fontali principio. Electi autem sunt in Christo secundum vtrancius, eius naturam, & inquantum Christus est homo, fumus in eo per communionem naturæ: inquantum vero est deus fumus in eo, sicut in cauâ saluante & conseruante, & sicut in ultimo fine. [Et ego in vobis] per charitatem & gratiam & gloriosam inhabitationem, quasi in templo & sede. Nam anima iusti est Sapient. 7. fides sapientiae, & congregatio electorum est templum, domusque Christi. Hinc secundum Aposto-

lum, Christus per fidem habitat in cordibus nostris. Et in Deuter. Moses ait, Amantisimus domini hababit confidenter, & in eo quasi in thalamo tota die commorabitur, & inter humeros illius requiescet. Præterea Christus secundum diuinitatem est in patre ingressibiliter, sicut riuis in fonte, sicut verbum in dicente, sicut conceptus in intelligentia. Secundum humanitatem quoque est in patre sicut in 1. Cor. 11. capite, Caput enim christi deus, iuxta Apo. Est etiam Christus in nobis per sacram eucharistia com= Psalm. 1. munionem. [Qui habet mandata mea,] id est, diuina precepta cognoscit, [Et facit ea] per obedientiam, sicut deo in Psalmo. In lege domini voluntas eius, & in lege eius meditabatur die ac no[n] ēte. [ille 1. Ioann. 5. est qui diligit me,] quoniam argumentum dilectionis est operatio, cum charitas non sit otiosa, aut negligens. Vnde Ioan. dicit, H[oc] est charitas dei, ut mādata eius custodiamus. [Qui autem diligit me] sicut vt hominem pro se passum, sicut vt deum pro se incarnatum, atque salvantem, [Diligetur a patre meo,] id est, merito sua dilectionis dona patris recipiet, esque placebit. ¶ Aduerendum quod dilectio trinitatis ad nos est aeterna, idcirco per omnem differentiam temporis explicatur. Nam supra dictum est, verbo præteriti temporis, Sic deus dilexit mundum, ut filium suum unigenitum daret. Et Paulus, Propter nimiam (inquit) charitatem qua dilexit nos pater. Infra quoque ait Christus per verbum temporis praefensis, Ipse pater vos amat, nunc vero futuro vtitur, dicens, Diligetur a patre meo. Omnes autem praedestinatos diligit deus aeternaliter, atque simpliciter, etiam nunc quando non diligunt, sed iniqui sunt. Nam ipse prior dilexit nos. Diligit inquit eos secundum suę prædestinationis intuitum: cum aeternum conuertuntur & diligunt, impedit eis suę dilectionis effectum, quem plene ac finaliter impedit, cu[m] caelestem beatitudinem fortuntur. Non praedestinatos autem nō diligit absolute vel simpliciter, quia non vult eis simpliciter gloriam felicitatis aeternæ, sed cum diligunt deum & in statu salutis sunt, diligat eos secundum præsentem iustitiam. Cum ergo ait Salvator, Qui diligit me, diligetur a patre meo, intelligi potest vel de electis, qui perseverant & consummuntur in bono, atque in Chilli dilectione discedunt, & hi diliguntur a patre simpliciter, atque finaliter, a quo veram beatitudinem consequentur: vel de praesatis, qui diligunt Christum ad tempus, & tunc diliguntur a patre secundum præsentem iustitiam. Veruntamen verba ista hoc loco sic intelligenda non sunt, sed de praedestinatis duntur, qui diligunt usque in finem. Subiungit enim Salvator, [Et ego diligam eum] id est, aeternaliter cum amabo, & verę dilectionis signa ei ostendam, dando ei gratiam salutis in praesenti, gloriāque in futuro. Custodit enim dominus omnes diligentes se. Et in Proverb. Salomonis, aeterna sapientia loquitur, Ego diligentes me diligio. Deinde Christus declarat sua dilectionis primum ultimum, [Et ego manifisto ci meipsum,] id est, dabo ei claram diuinitatis meę notitiam, seu beatificam visionem, quæ est tota merces, ut infra habetur, H[oc] est vita aeterna, ut cognoscant te verum deum, & quem misisti Iesum christum. Potest tamen referri ad apparitionem Christi post resurrectionem, qua se manifestauit discipulis in humanitate glorificata, quamvis non manifestauerit se in specie corporis glorificati. Sed prima expressio aptior est, quoniam Christus generaliter loquitur de amante, & mercede amantis. [Dicit ei tu das, non ille i[st] caro] hoc est, non oriundus de vico nomine Scarioth, qui tradidit dominum, sed Iudas frater Iacobi minoris, cuius Iuda est ultima septem Canonarum epistolarum, consanguineus christi, quoniam filius materteræ eius. [Dominus quid factum est? id est, cur accidit? quia manifestatus es nobis teipsum, & non mundo] hoc est, cur tantum præfers nos careris, cu[m] simus abiecta persona? Mirabatur hinc Iudas, quia humilius mirum videtur, dum alii præferuntur, eum ipsi aliis præferant sibi. [Respondit Iesus, & dixit ei,] sic ut patet, causa huius fuit, quia discipuli in spiritualibus bonis excellentiores fuerunt mundo, qui pertinet ad massam perditionis. [si quis diligit me] non sola dilectione naturali, qua & reprobi diligunt deum, & angeli apostatae deum dilexerunt ante ruinam, etiam plus quam scipios secundum Thomam & Scotum, imò secundum Augustinum, qui dicit quod intellectus creatura naturali dilectione plus diligat deum, quam seipsum: aliter quid naturale esset inordinatum, cum tamen peccatum non sit, nisi recessus ab eo quod est secundum naturam, secundum Damascenum: vel recessus ab ordine, iuxta magnum atque diuinum Dionysium; sed qui diligit me dilectione gratuita & infusa, quæ est actus virtutis theologicæ, quæ charitas appellatur, quandoque tamen dilectio pro habitu presumitur, id est, pro charitate. [sermonem meum scrutabis] hoc est, euangelicam doctrinam cultodiet, precepit obtemperio, testimonio credet. Amator enim voluntati dilecti seipsum conformat: idcirco qui vere diligit christum, approbat qua approbat Christus, odit qua reprobavit ille: facit quod Christo placet, vitat quod displaceat illi. Vnde in Proverbis dicitur, Seru mādata, & legem, quasi pupillam oculi tui. Et Psalmista, In corde meo abscondi eloquia tua, ut non peccem tibi. Et certe quicunque cordialiter diligit aliquem, verba eius memoriter retinet, eius sermonibus in licetis acquiescit. Ex charitate ergo procedit obediencia. [Et pater meus diligit eum,] Qui enim diligit vnam diuinarum personarum, diligit omnes tres: & qui ab una illarum diligitur, simul a tribus amatur: quia sicut nos diligimus Trinitatem, eadem dilectione, ita à singulis diuinis personis eadem charitate amamus. Quomodo autem amans christum, & ei obediens diligitur a patre, iam dictum est plenius super illud, Qui diligit me, diligetur a patre meo. Dominus enim diligit iustos, imò secundum Aristotelem, Vir contemplatius, atque theologicus est amantis deo. [Et ad eum veniemus] non per loci mutationem, vel corporalē accessum, sed per gratiae augmentationem, per dilectionis incrementum, per omnium spiritualium bonorum multiplicationem. ¶ Istud enim intelligendum est non de primæ aduentu patris & filii ad cor amantis, quoniam nemo diligit, vel obedit, nisi primo tota Trinitas eum præueniter, & per gratiae infusionem mentem eius intrauerit: sed qui diligit, gratias potioribus adimpleret. Habenti enim dabitur. Et amor Matth. 13. facit omnia esse communia. Vnde quo deum amamus ardētius, eo omnia bona sua copiosius nobis cōmunicat & infundit. Et si timentibus deū nihil dicit, quid poterit dæsse amati, vel quid poterit deus Psalm. 33.

1. Cori. 6. negare suo feruido amatori? cum iuxta Apostolum, *Qui adhæret deo, vnum spiritus est.* ¶ Porro si ali-
quid negat, hoc facit ex magna charitate, videlicet quia videnti non expedit impetrare quod orat, vel
ipsa dilatio vitis ei consitit. *[Et mansionem apud eum faciemus]* hoc est, mentem eius gratiore & pie inha-
1. Cori. 13. bitabimus. Si enim teste Apostolo, Corpora nostra sunt templum dei, quanto magis anima? Et si de-
1. Córin. 6. bemos deum glorificare, & portare in corpore nostro , quanto magis in anima per iugem memoriam,
Lucas. 8. verum amorem, contemplationemque sinceram? Preterea ubique & in omnibus est deus, sed illos in-
Apo ca. 21. habitat in quibus est per dona gratie datum faciens, & tam diu inhabitat quandiu perseverat in gra-
tia. Qui autem tempore tentationis succumbunt, non stabiliter inhabitantur a deo. Hinc in Apocalypsi
Ioannes ait. Ecce tabernaculum dei cum hominibus, & habitat cum eis. *[Qui non diligit me, sermones*
meos non servat.] Interdum tamen seruat eos memoriter, nec ut obediat, sed ut predicando, loquendo,
docendo, seu disputando, doctus appareat, vel temporale lucrum fortioratur. Et quia non seruat per obe-
Esaia. 9. dientiam verba mea, idcirco non diligitur a patre meo, nec veniemus ad eum. *[Et sermonem quem audisti]*
Ioan. 7. ex ore meo. *[Non es meus,]* secundum quod homo sum, tanquam principalis doctoris vel locutoris, *[sed*
Ioanin. 1. *eiua qui misit me patri]* qui per me loquitur tanquam per legatum & magni consilii angelum, secundum
1. Cor. 1. quod homo sum. Simile est quod supra dixi. Mea doctrina non est mea, sed eis qui misit me. ¶ Au-
gustinus & Gregorius sic exponunt, *Quoniam Christus est verbum & sermo patris, ideo sermo que*
loqui tur Christus, non est christi, sed patris qui genuit verbum. Sed hoc verum est de verbo increa-
to & sermone aeterno, non somanti vel transitorio. Christus autem nunc maxime loquitur de sermone
quem protulit, & aures discipulorum immutauit, tanquam obiectum auditus immediatus ac proprius.
Persona vero loquens non auditur per se, vel tanquam obiectum auditus, sed mediata fono. *[Hac locu-*
tus sum vobis, apud vos manens] corporaliter & visibiliter: *[Paracletus autem id est, adlocutus est, consolator*
propter causas paulo ante indicatas] spiritus sanctus.] Constat quod unaquaque hypostasis sit spiritus & san-
1. Ioan. 4. ctus, sed cum tercia persona dicunt proprio nomine spiritus sanctus, hoc quod dicitur spiritus sanctus, pro una dilectione accipitur. *[Quem mittet pater]* non missione locali, vel motu corporali, cum spiritus
sanctus sit deus immensus, omnia implens, nec loco, nec tempore, nec actione mutabilis, sed missione
spirituali per infusionem donorum paraclet, ut mitti dicatur ratione sui affectus, quem patre volente
causat in rationali creatura. *[In nomine meo]* id est, in me, per me, & propter me. Pater enim omnia ope-
ratur per filium secundum filii divinitatem, & per filium secundum naturam assumptam, id est, per me-
rita vnigeniti filii sui dat nobis virtutem & gratiam, & dona spiritus sancti ad gloriam Christi, & vt per-
ducamus ad Christum nostrae beatitudinis fontem. *[ille vos docebit omnia,]* non simpliciter omnia, sed
omnia de quibus subiungit: *[Et si ergo vobis omnia quecumque dixerim vobis,]* id est, vniuersa que vobis
nunc praedico vel praedicaui proprio ore, quae non potestis modo intelligere, propter eorum profun-
ditatem, & vestri ingenii tarditatem, vestrae animae multiplices passiones, actionem intellectus im-
2. Timo. 2. pedientes, videlicet propter magnam tristitiam, timorem, dolorem, instruit vos spiritus sanctus per su-
pernaturalē metis vestrae illuminacionem: quemadmodum dicit Apostolus. Dabit tibi dominus de o-
mniibus intellectum, & suggesteret, id est, commemorabit, seu ad memoriam deducet vobis omnia que-
cumque dixerim vobis. Hac enim pro maxima parte oblii erant apostoli, quia & cum dicebatur, non in-
tellexerunt ea perfecte, nec sifmiter impresserunt memoria, variis afflictionibus impediti, sed veniens
Ioan. 2. in eos spiritus sanctus, reduxit oblitia ad eorum memoriam, adiiciens oblitorum & rememoratorum
intelligentiam luculentam. *[Pacem] internam & spiritualem, pacem gratiae, pacem viae, non perfectam,*
Philip. 4. neque continua, sed perficiendam & perpetuandam *[relinquo vobis,]* id est, habendam & custodiendam
Col. 3. præcipio, immo & confero, & si non modo, tamen post resurrectionem, quando dicitur sum Pax
vobis: unde seipsum expponens, adiecit, *[Pacem meam,]* id est, veram mentis tranquillitatem *[Do vobis] tunc*
inchoato, quam dabo vobis in patria perfectiæ, seu consummate: de qua pace dicit Apostol. Pax Christi
stet, que exuperat omnem: sensum, custodiat corda vestra, & intelligentias vestras. Itemque, Pax Christi
exultet semper in cordibus vestris,
¶ Denique, pax est tranquillitas ordinis, que consistit in hoc, quod caro obedit spiritui, sensualitas
rationi, & ratio deo. Dura ergo anima ab inquietudine passionum est libera, & divisa regi rite subiecta,
pacem habet in se, & cum deo, immo cum proximo quantum in se est. Non enim contra aliquem pa-
fitionibus agitur, non inuidia stimulatur, non ira turbatur. Interdum tamen proximus cum homine
Roma. 12. tam pacato atque pacifico pacem non haber propter suam perueritatem. Vnde ad Romanos dicit Ap-
postolus, Si fieri potest, quod in vobis est, cum omnibus hominibus pacem habentes. Vel sic, Pacem
gratia reliquo vobis in via, pro dono præcipuo, pacem gloriae do vobis in futuro pro premio. Hinc enim
secundum Augustinum, dicens, Pacem relinquo vobis, non addit, meam, quia pax electorum in via, est
multis tribulationibus & peccatis admixta: qualis non fuit pax Christi, qui caruit omni culpa: sed dicit
do, pacem do vobis, addit meam, quoniam pax sanctorum in patria assimilatur perfectæ paci Christi,
quoniam caret omni malo culpe & poenæ. Tunc nempe perfecte implebitur quod per Esaiam domi-
nus pollicetur, Sedebit (inquietus) populus mens in pulchritudine pacis, & in tabernaculis fiducia, &
Esaia. 52. in requie opulenta, *[Non quomodo mundus datur,]* id est, non pacem carnalem & seculararem , qualem dant
& procurant seculi huius vanissimi amatores, *[Ego do vobis.]* Illa etenim pax est quieta quadam frui-
tio temporalium diuitiarum, carnalium, deliciarum, & ceterorum bonorum mundi huius, qualem ha-
Matth. 10. bet anima virtuosa cum propria carne: de qua apud Matthæum ait Saluator, Non veni pacem mittere in
Lucas. 12. terram, sed gladium. Hic male paci opponitur bona discordia, quam inter Pharisaos & Saddu-
A. C. 24. ceos misit Paulus. De hac inordinata, pernicioseque pace, quae est consensus aliquorum in malo, ait
Psalm. 72. Psalmista, Quia zelavi super iniquos, pacem peccatorum videns. ¶ Porro de pace ordinata iam dicta.

A quam ad Galatas ponit apostolus inter fructus spiritus, quum è regione scriptum sit. Non est pax im- Galat. 5.
piis dicit dominus. Hæc etenim pax ex charitate procedit, quoniam charitas ordinat hominem ad deum & proximum, & sic facit concordiam. Propter quod dicit Prophetæ, Pax multa diligētibus legem tuā. I. Cor. 11.
Pax ista maxime appetenda & obleranda est famuli Christi. Beati enim pacifici, quoniam filii dei vo- Matth. 5.
cabuntur. Et iuxta Apostolum, In pace vocavit nos deus. Et, Non est deus diffensionis, sed pacis. Hinc 1. Cor. 7.
ad Ephesios hortatur, Solliciti seruare uitatem spiritus in vinculo pacis. [Non turbetur cor vestrum] id est, Matth. 10.
non inordinate afficiatur affectione pacem internam impidente. [Neque formidet] humanum, vel carna- 1. Cori. 14.
litimore, de quo dicitur, Nolite timere eos qui corpus occidunt. Et Salomon in Proverbiis, Iustus Matth. 10.
quasi leo confidens, absque terrore erit. De quo rursus dicit scriptura, Qui timet deum, nil trepidabit. Proue. 28.
Est autem alius timor bonus & virtuosus, de quo in Proverbiis habetur, Beatus homo qui semper
est pauidus. Apostoli autem habuerunt inordinatum timorem. Metuebant namque Iudeæ, non Chri- Eccle. 34.
stum & ipsos occiderent. Admonet igitur Christus eos ad fortē & inconclusam cordis consti-
tutum B Cur autem ex sua passione turbari non debeant, neque paucere, subiungitur, [Audisti quia ego dixi vobis, Vado,] id est, per passionem secundum humanitatem à vobis recedo ad modicum tempus. [Et venio ad vos,] id est, cito post resurrectionem vos denuo visitabo. [Si diligitis me] dilectione pura, spirituali, &
perfectione, qualem non est dilectio vestra ad me, sed est pro magna parte sensuallis & naturalis. Vnde &
spiritum sanctum nō potestis recipere nisi à vobis recessero. [Gauderet virgines quia vado ad patrem] per passionem, id est, congratularemini mihi propter glorificationem corporis, quam acquirio per mortem: quoniam moriendo, mereor mox resurgere, glorificari in corpore, ad celos ascendere, ad patris dexteram restituere. Quamvis ergo de passione secundum se accepta, non sit gaudendum, tamen inquantū est causa tantæ felicitatis, est utique causa, materiâque latet: ad amicitudinem pertinet, vt de bono dilecti, eiisque prosperitate cordaliter iocundemur. [Quia pater maior me est.] Hoc verbum vivisimum, sicut inimico filii dei superbissimo Arrio occasio mortis, ita vt diceret filium dei puram creaturam à patre substantialiter differentem: cum tamen ex circumstantia textus aperiisse pateat, quod Christus hoc loco dicat patrem ipso maiorem, secundum id quod competit sibi mori. Est igitur sensus, gauderetis, quia vado ad patrem, quia pater maior me est, secundum naturam assumptam, idcirco eundo ad eum, glorificor magis quam ante: cui glorificationi congaudere debetis. Philip. 2.
¶ Porro, quod filius sit patri vere æqualis, constat ex eo quod ait Apostolus, Qui cum in forma dei es set, non rapinum arbitratus est esse se æqualem deo, sed seipsum exinanivit, formam serui accipiens. [Et nunc dico vobis,] quod mihi futurum est in passione, & resurrectione, & ascensione, [Vt cum factum fuerit,] id est, cum verba mea videritis vere implita, [Credatis] quod ego sum Christus filius dei, quem me esse affirmo, quoniam nisi sis essem, non possem vobis futura pure contingentia, & supernatura, quæ fieri nequeunt nisi à deo, qualia sunt resuscitatio & glorificatio mortui, tam vere ac certe prædicare. Matth. 16.
C [Iam non multa loquar vobis] in carne ista mortali ante passionem: cuius causa annexitur, [Venit enim princeps mundi huic,] id est, diabolus dominus iniquorum, qui mundi nomine designatur: vnde de ipsis mundi iniquis aposto. ad Eph. Nō est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus principes & potestates, contra spiritualia nequitæ in cœlestibus, contra mundi rectores tenebrarum harum. Venit quippe diabolus, quia iam infligitur Iudam, vt tradaret Iesum, & principes sacerdotum, Ioan. 13. vt eadem nocte facherent eum comprehendendi, & die sequenti. Venit quoque (vt reor) ad tentandum Iesum, si forte esset Christus, vel ad peccandum posset induci. Nondū enim diabolus certus fuit de hoc, Matth. 4. aliter non instigasset Iudeos ad Christi occisionem. Quod autem diabolus post tentationem factam in deserto, in pinnaculo, & in monte, redierit ad tentandum Iesum, elici potest ex hoc, quod scriptum est apud Lucam, Consummata omni tentatione, diabolus recessit ab eo ad tempus. [Et in me non habet Marci. 1. quicquam,] id est, nihil culpe inuenit in me: de quo scriptum est per Esaiam, Iniquitatem nō feci, nec Luca. 4. inuentus est dolus in ore eius. Vel, in me non habet quicquam, id est, aliquid potestatis, vel iuris, quia Esaiæ. 53. nil documenti vel poena potest mihi inferre per suos, vel per se, nisi quantum ego ipse permisero, præfertim cum poena infligatur pro culpa, & mors sit poena peccati. Sed quia ex hoc dubitari posset, cur Christus pati voluerit, qui non habuit culpam, adiecit, [sed ut cognoscat mundus, quia diligo patrem,] id est, ideo pati volo, vt innotescat hominibus, quantum diligo patrem: propter cuius honorem recuperandum mori volo pro hominum salutione, vt redempti atque salutati laudent & honorent patrem, Hest. 13. seu totam trinitatem in præsenti, & in futuro. [Et sicut mandatum dedit mihi] secundum quod homo sum, [Pater (vel trinitas) sic facio.] Præcepit enim deus Christo homini, vt omnia illa faceret, prædicaret & cōfumaret, per quæ deus ab æterno decreuit salvare genus humanum. Huic autem præcepto, christus Philipp. 2. vt homo plenissime atque promptissime obediunt, dicente Apostolo, Factus est obediens vsque ad mortem. Hinc beatissimus Dionysius operationem Christi appellat theandricam, id est, dei virilem, quoniam quicquid fecit vt homo, fecit quasi diuinatus instrumentum. [surgite a mensa] Ieuan. 1. ¶ Solet queri, quorum tunc iuit Christus cum apostolis. Ad quod respondent Hilarius, Beda, & alii sancti, quod iuit ad locum in quo fuit tradendus: fed hoc improbat Lyra, quoniam infra in principio capituli 18. habetur, Hæc cum dixisset Iesus, egressus est cum discipulis suis trans torrentem Cedrō, Ioan. 8. ubi erat hortus, in quem introuit Iesus cum discipulis eis, & ibi captus est Iesus. Verum istud facile soluitur, vt dicamus, quod Iesus cum discipulis surrexit à loco coniuii, & iuit versus villam & hortū, vbi noscevit comprehensus. Non tamen peruenit ad locum illum, nisi sermone isto (qui usque ad 18. capitulum protractabitur) consummato, quem fecit in via, vel stando, vel procedendo, & forte nunc stan- do, nunc ambulando. Denique aliqui dicunt, quod Iesus videns discipulos timore mortis sic concus- fos, quod non adiungerunt sensum verborum suorum, quia erant in ciuitate aduersiorum etiam tem-

pore noctis, sicque continue direxerunt oculos suos ad ianuam, timentes ingressum Iudeorum, ideo E
Marci. 14. eduxit eos ad locum securiorem, qui ignoratur: quod non videtur multum probable, quia ut alii refe-
runt euangelista, Petro dicente, *Etsi oportuerit me mori tecum, non te negabo: & omnes discipuli si-
milter dixerunt. Ex quo patet, quod erant quasi animati ad moriendum cum magistro, quamvis po-
stea instantे & viso periculo succubuerint.*

¶ Expositio Cap. x v. [Ego sum vitis vera, & pater meus agricola est.]
Articulus xxxvii.

1.Cori.ii.

[Ego sum vitis vera, & pater meus agricola est.] Christus se dicit vitem per similitudinem propter multa. Primo, quoniam sicut vitis habet ramos, seu palmites multos; sic Christus cum sit caput ecclesiae, habet membra quam plurima, putat fideles, quorum collectio est mysticum corpus. Secundo, quoniam sicut viti est arbor optimus fructus producens; sic Christus merito sua cōuerteris & passionis, copiosissimum protulit fructum, innumerabiles salvans & convertentes ad deum: quemadmodum ad Hebreos dicit Apostolus, quod multis filios adduxit in gloriam. Et Psalm. Benedicetur (inquit) in ipso omnes tribus terra. Vnde F

Esaïæ. 49. ad insinuandum innumerabilitatem eorum, qui per Christum salvantur, qui sunt quasi botri & ger-
minis eius, deus pater vel trinitas ait ad eum per Esaïam, Parum es, ut sis mihi ad suscitandas tribus Isra-
el.

Esaïæ. 46. el, & facies Israēl conuertendas. Dedi te in lucem gentium, ut sis salus mea usque ad ultimum terræ.

A ct. 10. Tertio, quoniam sicut lignum viti est despectum, & tamen perutile: sic christus despexit fuit, cum esfer om̄nium salus. Et non solum Christus, sed & ipsa ecclesia dicitur vinea, cum sit secunda in bonis,

Esaïæ. 5. & multis continens filios; est quae boni odoris atque saporis, laudabilem famam habendo, & diuina gu-
stando, ac filios suos spiritualibus poculis reficiendo. Vnde Esaïas dicit de synagoga, Vinea domini Sa-

Oseæ. 10. baeth domus Israēl est, & vir Iuda germen delectabile eius. Et in Osea, Vitis frondosa domus Israēl.

Matth. 21. Vnde apud Matthæum dicit Saluator, Homo erat pater familiæ, qui plantauit vineam, &c. Sed cum Christus non sit viti, nisi per similitudinem, quomodo loquitur, Ego sum vitis vera? Dicendum quod

dicitur vitis vera, propter veram similitudinem, non propter veram naturam communionem cum vite: Esaïæ. 40. sicut in Esaïa inducitur, Vere sicut est populus. Et item, ut se distinguit a prava ac sterili vinea: cui apud Hieremiam dominus protestatur, Ego te plantauit vineam electam, quomodo ergo cōuersa es mihi in praua vinea aliena? Non enim est viti vera quae talis est: de qua per Esaïam ait dominus, Expecta-
ui ut faceret vitas, & fecit labruscas. Sic ergo Christus dicitur vitis, quomodo appellatur agnus, leo, pa-

Ioann. 1. Porro, cum viti & palmites sint eiusdem naturæ, ipsa que viti sit sub agricola, indigenus eius cultura, vel influentia: constat quod Christus dicit se vitem secundum naturam assumptam, secundum quā

A poca. 21. ait, Pater maior me est: secundum divinitatem vero agricola est, quemadmodum pater: in tota trini-
tatis superbenedicta & superdignissima est unus agricola. Subdit ergo, *Et pater meus agricola est.* id est, agricola similis. Primo, quoniam sicut agricola mittit semen in terram, & plantat arbusta: sic deus infudit animæ Christi gratiam, quæ est quasi semenvirtutum: plantauit quoque in ea om̄nem scientiam, ac virtutem. Secundo, quoniam collit corda fidelium, ea à fermentis vitiorum purgando, per gratiam fecundando, semen verbi cœlestis in eis spargendo, & tandem in horre patriæ introducendo. Hinc Cor-

I Ibidem. Corinthi scribit Apostolus, Dei agricultura estis, dei adificatio estis. *[Omnen palmitem in me non ferentem fructum]* id est, omnem in fructuosa fidelem, qui fide informi, non charitate & bonis operibus mihi coniungitur, vnde non fert fructum in me, id est, opera bona & sancta desideria non produc in charitate, & gratia mea. Tolle! id est, à consorio electorum separabis. *Eum* pater, nunc gratiam subterádo, fer non influendo, & in futuro gloria eum priuando. Huius simile est quod Ioannes baptista asserit, Omnis arbor quæ non facit fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur. Quod sic sola stetilitus condemnatur, ipsa iniurias exequio quantum torquebitur?

H Stud intelligendum est de his, qui in negligientia finaliter perseuerant. *[Et omnem qui fert fructum]* id est, omnem fidelem, qui habet fidem quæ per dilectionem operatur, & deo obedit, ac profert fructus: de quibus ad Galatas dicit A-

Galat. 5. apostolus, Fructus spiritus est charitas, id est, actus charitatis, gaudium, pax, patientia, longanimitas, bo-
nitas, mansuetudo, &c. *[Purgabit eum]* pater, saltem à venialibus, & à reatu præteriorum mortalium, si habuit ea. In multis enim offendimus omnes. Et, Iustus septies cadit in die. Omnes quoque iustitia nostræ sunt quasi pannus menstruatae. Purgat etiam deus iustos in via ab habitu dissimilitudinis, & minoratione perfectionis: quemadmodum iuxta Dionysius angelii inferiores dicuntur purgari per hoc

Esaïæ. 64. quod lumen intellectuale in eis augetur, seu confortatur. Purgat autem deus diuersis modis fideles: videlicet per penitentiam, per lacrymarum effusionem, per aduersa, videlicet per tentationes, perse-
quitiones & infirmitates: nec dubium, quin per charitatis seruorem, qui operit multitudinem pecca-

Petr. 5. torum, continuamque in diuinis diligentiam maxime deleantur peccata, quantum ad maculam, & rea-
rum. *[Ut fructum plus affera]*, id bonis operibus magis abundet. Nam in via dei non proficeret, est defi-
ce. Vnde oportet incessanter agere bona, & de virtute in virtutem procedere. ¶ Sed si ita est, quid est,

Daniel. 7. quod multi cum ceperint agere bona, mox decidunt, & non solum non purgantur, sed pristinam gra-
tiam perdunt? Dicendum quod Christus loquitur de proficibus & electis: vel distributio præinduc-
ta intelligenda est pro generibus singulorum, non pro singulis generum: sicut & illa quæ est in Da-

Iacob. 3. niele, Omnes populi, tribus & linguis seruent ei. *[Iam vos mundi effici]* à labore mortalium vitiorum, & ab

Psal. 84. incredulitatis errore, *[Propter sermonem]* id est, audiendo & obseruando doctrinam euangelicam, *[Quem*

A locutus sum vobis.] Beati enim qui audiunt verbū dei, & custodiū illud. Et verba Christi animam pur-
gant, illustrant, perficiunt, propter quod scriptum est, Beati sumus nos, quia quæ placita sunt deo, ma-
nifesta sunt nobis, *[Mane in me]* per fidem & charitatem, perseuerando usque in finem: quod si fece-
ritis, *[Et ego maneo in vobis]* per gratiosam inhabitationem, benignari custodiā, & singularem prou-
dentiam. Nunquā enim deus recedit à nobis, nisi primo recesserimus ab ipso. Et cum auersi fuerimus,

inuitat vt redeamus, semp̄er paratus est p̄cipientes fuscipare. Idcirco impenitentium prauitas nullum habet excusationis colorē. *[sicut palmes non potest facere fructum (seculi vias) à semine ipso, nisi man-
ferit in vita]* non preciſus, sed humorem atque pinguedinem à stipite vitiis trahens, *[sic nee vos]*. A postu-
li, nec aliquis alijs, potestis in bonis & meritoris actibus fuscificare, *[Nisi in me manferitis]* per fidem & gratiam, non innitentes propriis viribus, sed pietati & gratia mea, præfertim cum suis membra mea. Quemadmodum ergo si palmes vel membrum absceduntur, statim arescit, pretuscit, & pristina virtute, fecunditate & operatione priuatur, sic fideles nisi Christo per charitatem inhærent, nil possunt meritorie operari, sed peccati vetustate corrumptur, vitiis implicantur, temptationibus superantur.

Cum enim beatitudo homini sit omnino supernaturalis, videlicet vi sibi de per speciem, nō potest intellexualiter creatura ex suis naturalibus aliquid agere, quod sit meritorum beatitudinis huius, sed indiget supernaturalibus mediis, quibus ad finem hunc perducatur. In quo damnatur hæresis Pelagi, as-
serentis hominem propriis viribus posse iustificari, & promereri. *Quo contra dicit Apostolus, Fidu-
ciam talem habemus ad deum, non quod sumus sufficietes cogitare aliquid ex nobis, quasi ex nobis,* sed sufficientia nostra ex deo est. Et iterū, Deus est qui operatur in vobis, & velle, & perficere pro ho-
na voluntate, hoc est ex sua voluntate benigna. Hinc apud Oseam perhibet dominus, *Perditio tua d* Oseæ. 13. *Ista ex te, in me tantummodo auxiliu tuum. Nemo ergo præsumat, nullus se iactet, vel alteri pra-
ferat, aliūme contēnat.* Vnde monet Apostolus, Itaque qui stat, videat ne cadas. *[Ego sum vitis, vos pal-
mitæ]* Non per essentiam, sed per similitudinem: sicut olensum est.

C Denique sicut fidelis dicitur palmes & arbor, sic appellatur oliua: iuxta illud Hieremie, *Oliuā vbe-
ram, pulchram, fructiferam, speciosam, vocavit dominus nomen tuum.* Et in Psal. Ego quasi oliua fru-
tifica in domo dei. Hoc quoque sciendum, quod sicut palmes quæd manet in vita, pretiosus, spe-
ciosus, ac nobilis est: si vero præcidatur, vilissimus est, ad nullum usum conueniens, nisi vt combura-
tur, prout dominus ait Ezechiel, *Fili hominis, quid fieri ligno vitis, &c.* Sic Christianus quam diu ma-
net in Christo per charitatem & gratiam, cūctis rite ḡtibus præfert dignitate & merito. Quid enim christiano tali felicitate, cui regna sunt parata celorum, qui christo incorporatus est, & deificatus in eo?
si vero se auerterat a Christo, & euangelica legis obedientiam deserat, fit prorsus contemptibilis, atque vilissimus. Hinc Christianorum dignitatem insinuans Petrus, *Vos (inquit) genus electum, regale sacer-
dotium, gens sancta, populus acquisitionis.* De aueris autem & reciduantibus ait, *vilitatem eorum* declarans, *Contigit illis illud veri prouerbi, Canis reuerlus ad vomitum, & sus lota in volutabro luti.* Proue. 26.

C *[Qui manet in me]* modo iam dicto, cuius videlicet intellectus mihi vnitur per fidem, voluntas per dile-
ctionem, memoria per stabilitatem, *[Et ego in eo] permaneo, conseruando dona gratiae meæ in anima
eius.* *[Hic fert fructum multum]* id est, operibus bonis abundat, & crescit in gratia. Quemadmodum enim caput influit membris vitam & motum, & sicut vitiis suis palmitibus influit pinguedinem & humorē:
sic Christus fidelibus influit vitam gratiae, & motum actionum sanctarum, humorē recepta dona a-
lentem, itēque charismatum diuinorum pinguedinem. Vnde orat Psalmista, *Sicut adipe & pingue-
dine repletar anima mea,* *[Quia sine me]* id est, fine gratiae meæ gratia faciente, *[Nihil (meritorum) po-
tentis facere.]* Propter quod dicit Apostolus, *Gratia dei sum id quod sum.* Et, *Omnia possum in eo qui* 1. Cor. 15. *me confortat.* Hinc apud Hieremiam legitur, *Scio domine, quia non est hominis via eius, nec viri est Philip.* 4. *vt ambulet, & dirigit gressus suos. Nemo ergo sibi blandiatur, vel in seipso glorietur, cum nil ha-
bet boni a se, & hoc ipsum quod habet, nec ad momentum potest seruare, ni conseruetur a Christo.*

C Denique ipsa prima mentis ad deum conuersio, dei donum est & a deo. Propter quod Hieremias 2. Petr. 2. precatur, *Conuerte nos domine ad te & conuertemur,* *[si quis me]* id est, in fide, charitate, & obedien-
tia mea, *[Non manferit, mittetur foras]* id est, ab electorum grege segregabitur, nunc voto & merito, & in Exod. 19. futuro, loco, & præmio, atque in tenebris exteriores mitteret: quemadmodum scriptum est, *Tollatur Threno. 5.
impius, ne videat gloriam dei.* *[sicut palmes (mutila) & arescer]* per sterilitatem ab opere bono, id est, hu-
more gracie, rorēque gloriae defitetur, nec erit tanquam lignum, quod plantatum est iuxta decursus Matth. 25. aquarum, sed sicut arbor quæ aruit, quoniam non habebat humorē, *[Et colligent eum]* id est, reprobis Matth. 13. adunabunt eum angeli sancti, executores diuini iudicii: de quibus scriptum est, *In consummatione se-
culi exhibent angeli, & separabunt malos de medio iustorum, & mitent eos in caminū ignis.* ideo sub-
ditur, *[Et in ignem mittent]* id est, in ignem infernalem profligent, eum dixerit iudex, *Ite maledicti Matth. 11. in ignem aeternum.* *[Et istud quoque particulariter admpletur in morte singulare de quo igne ait pre-
cursor apud Lucam, Paleas comburet igne extinguibili.* Esaias quoque ait, *Vermis eorum non morie-
tur, & ignis eorum non extinguetur.* *[Et arde,]* cur non ait, & ardebit? quod si dixisset, verum dixisset, Matth. 13. *Esaias. 66.* sed verbo præfatis temporis vobis est, quoniam id quod fieri, deo præstantialiter cōflat: & in eius pra-
scientia iam fit, quod in executione futurum est, Ardebit ergo, & non consumetur, optabit mortem, &
eternaliter punietur: quemadmodum in Apocalypsi dicitur, *Crucibuntur iniqui igne & sulphure in* Apoca. 9. *conspicu angelorum sanctorum & agni, & fumus tormentorum eius ascender in seculo seculorum.* Apoc. 14. *Et Psalmista, Cadent super eos carbones: in ignem deiicis eos, in miseriis non subsistent.* *[si manferit Matth. 13. in me]* conformato voluntatem velstram voluntati meæ, per charitatem & obedientiam veræ, *[Et ver-
ba mea in vobis manferunt]* per iugem memoriam, & stabilem verborum adimpletionem, *[Quodcumque vo-*

luritatis petetis] id est, quicquid placuerit anima vestra postulabitis a patre, vel a me. [Et sicut id est, dabitur vobis] dummodo orando maneat in me, oratio vere salubria, prout mihi est placitum, oratio quoque instanter. Sed quoniam iusti non exaudiuntur semper pro aliis, quamvis petant salutem & instanter pro illis, ideo ait, [Fiet vobis,] quia non semper fit alii, eo quod ponant gratias obicem. [In hoc glorificatus est pater noster.] id est, in hoc patris celestis honor consistit & gloria, non ob suam indigentiam, sed ad nostram utilitatem, [Vt fructum plurimum afferatis.] id est, multa opera meritoria perpetratis, alioque conuertatis ad deum, vt sint filii vestri in Christo renati. ¶ In fructificatione ergo, & optima conversione fidelium glorificatur deus, quoniam honoratur in eis, eiusque maiestas & sanctitas in tali conversione relinet, & tales deus ad gloriam suam creavit: secundum quod ait apud Esaiam, Omnis qui invocat nomen meum, in gloriam meam creauit. [Et efficiemini mei discipuli] credendo & obediendo, nec solum seruando precepta, sed etiam adimplendo caritatem, & in hoc consistit glorificatio patris. Qui enim honorificat filium, honorificat patrem. [Sicut dixit me pater, & ego dilexi vos.] Pater diligit filium secundum utramque eius naturam, quia secundum naturam diuinam diligit eum tam perfecte & seruide, sicut seipsum, videlicet amore immenso: secundum naturam vero assumptam, diligit eum amore praecipuo, magis videlicet quam cuncta similitudinem. Amare quippe est alicui bonum velle. Maius autem bonum dedit & voluit deus Christo homini, quam toti vniuerso, ut pote personalem unionem cum verbo, Christus quoque diligit nos secundum utramque suam naturam, quia vt deus diligit nos a amoreaterno, non tamen immenso, sed ampliori quam aliqua pura creatura diligit aliam. Porro ut homo diligit nos amore creato, infuso, valde ardenti, atque praecipuo, quoniam animam suam posuit pro nobis, & tantum nostram concipiuit salutem, quod ad eam retulit quicquid fecit aut pertulit. Quemadmodum itaque pater diligit filium, sic filius diligit nos, quoniam ut amor patris ad filium est gratuitus, sic amor filii ad nos gratuitus est. Rursus quemadmodum pater diligit filium, ut hominem, sic filius diligit nos. Sic enim pater diligit filium, volendo ei felicitatem aeternam. Filius quoque nos amat ad id. Esaias, 33. Iterum, Sicut pater diligit filium, non tamen pepercit ei, sed manibus impiorum tradidit eum: sic filius diligit suos fratres, non tamen parcit eis, sed quanto sunt chariores, tanto pluribus tribulationibus illos exercet: prout Sapiens ait, Tquam aurum in fornace probauit electos. Et Iudith, Omnes qui placuerunt deo, per multas tribulationes transferunt fideles. Propterea non debemus in adversitatibus contristari. Prouerbius, 3. r: sed iuxta Iacobi documentum, Omne gaudium estimare, cum in diuersis tentationis incidentibus. Hinc nempe in Prouerbiis Salomon loquitur, Disciplinam domini filii me ne abicias, & ne deficias cum ab eo corriperis. Quem enim diligit dominus, corrigit, & quasi pater in filio complacet sibi. [Manere in dilectione mea,] que est anima vita, in qua perseverandum est iugiter, quoniam sola perseverantia coronatur: nec aliquid praeferrendum, aut comparandum est diuino amori, sed deus praecreaturis amandus est in infinito. Idcirco secundum doctores potius deberet homo mortem corporalem subire, quam vnum veniale committere. Quam autem beatum & sanctum sit in diuina dilectione manere, patet ex verbo Iohann. in sua canonica, Deus caritas est, & qui manet in caritate, in deo manet, & deus in eo. [Si precepit me seruauerit, manebitis in dilectione mea,] & tandem in dilectione amemus, quodammodo edimus: quemadmodum etiam obseruato praeceptorum procedit ex caritate, sic confesserat candem: quoniam operatio perfecta habitum, gratiamque in eretur maiorem, qua habitus caritatis confortatur, sicut & ego precepit patris mei seruaci, secundum quod homo sum. Nam que placita sunt illi facio semper, & quicquid iussi mihi per inspirationem facere pro hominum salvatione, feci hucusque, eroque ei obedies vobis ad mortem, [Et maneo in eius dilectione,] plenissima, quia plus diligo eum, quam omnes electi. [Hoc (moralia documenta) locutus sum vobis, ut gaudium meum in vobis sit,] id est, spiritualiter Philip. 2. gaudieatis in deo, quemadmodum ego. Vel, ut gaudium meum in vobis sit, id est, beatitudine & gloria mea vobis communiceatur in patria: prout Apostolus dicit, Si compatimur & regnabimur. Vel, ut gaudium meum in vobis sit, id est, ego de vobis, quasi de bonis filiis glorier, qui beneplacitum est dominio in populo suo. Et, Gaudium domini est fortitudo vestra: quod non est sic intelligendum, quasi Neemias, 8. gaudium dei aut Christi ex nobis augeatur: sed quod deus vel Christus in se delectetur propter seipsum, approbans bonum nostrum, & gaudiendo in nobis gaudium suum infundens, ac tribuebas nobis. Psalm. 16. Et gaudium vestrum id est, spiritualis consolatio cum habetis in via, [Inpletatur] in patria. Luxa illud, Psalms, 15. Satiabor cum apparuerit gloria tua. Et adimplebis me latitia cum vultu tuo. Nec enim aliud impletum nisi intellectus capacitem, & sciendi auditatem, nisi veritas prima, immensa, per speciem cognitam: aliud quoque non impletum nostra voluntatis desiderium, nisi bonitas summa, & infinita, per fruitionem possessa. Patet ergo quod finis nostrae creationis est gaudium plenum, tamquam exuberans & perfectum, ut eo adepto, manus non cupiat. [Hoc est preceptum meum] id est, preceptum praecipuum, quod specialiter recolo, & diligenter seruari volo, [Vt diligatis in me] dilectione diuina, infusa, & spiritualis, [Sicut dilexi vos] id est, ordinante ad adipiscendum vitam eternam, & item seruenter atque stabiliter. Nullus tamen diligere potest aequaliter Christum. Qui autem si diligit proximos, propter nullam iniuriam ad odium occitatur, nec ob aliquius rei temporalis damnum sibi illatum charitatem relinquit, cu[m eius omisso sit maximum damnum]. ¶ Quamuis ergo multa sine Christi precepta, & preceptum diligendi deum sit primum & maximum: tamen de praecerto mutua dilectionis proximorum ait Salua Exod. 20. tor, Hoc est preceptum meum, quoniam dilectio proximi includit dilectionem dei, cum deus sit causa & finis diligendi proximos. Et teste Apostolo, Qui diligit proximum, legem implevit. Nam, Non Deut. 5. adulterabis, non mcechaberis, non furtum facies, non falsum testimonium dices, & si quod est aliud Leuit. 19. mandatum, in hoc verbo instauratur. Dilige proximum tuum sicut teipsum, ¶ Deinde christus ostendit quod sit summa dilectio proximi, & quomodo quis diligit proximos sicut Christus dilexit nos,

A [Maiorem hac dilectionem nemo habet, ut animam suam (id est, vitam corporalem, aut se totum) ponat.] id est, mortuus est corporaliter exponat. [Quis pro amicis suis?] Vita enim est maxime appetibilis, atque amabilis. Mors autem est omnium horribilium horribilissimum. Ideo vitam propriam contemnere, mortemque subire pro proximorum salute, est maxime charitatis effectus, ac signum. Cum enim sint quatuor ex charitate a mandata, quorum unum alio extat praestans, scilicet deus, anima propria, proximus, & proprium corpus: ideo propter deum despicienda & exponenda sunt alia tria, & proprium corpus pro proximo. Veruntamen nemo debet animam suam spirituali morti exponere, vel eius salutem post ponere propter proximorum profectum, aut felicitatem, quoniam opera bona non debita sunt saepe omittenda ad vitandum scandalum pusillorum. Vnde apud Matthaeum dominus ait, Quid prodest homini, si vniuersum mundum lucretur, anima vero sua detrimentum patiatur? aut quam commutationem dabit homo pro anima sua? Hanc autem dilectionem habuit Christus, qui pro suorum electorum salute, mori ex charitate dignatus est. ¶ Sed videtur, quod pro amicis animam ponere non sit dilectio maxima, quoniam pro inimicis mori maius censor. Rursus videtur Christus passus pro inimicis: quorum Roma, 5. vtrunque patet ex his quae ad Romanos dicit Apostolus, Commendat autem charitatem suam in nobis deus, quoniam cum adhuc peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus est, & cum adhuc inimici essemus, reconciliatus sumus deo per mortem filii eius. Dicendum, quod quicunque pro alio moritur, maxime diligit illum, quoniam odio habeatur ab eo, & sic est amicus eius ex parte sui, quoniam diligit eum: sicut loquitur Christus, ut per amicum intelligatur quilibet proximus dilectus, quoniam non diligens. Vnde dicendum, quod dilectio, quia quis animam ponit pro inimico, non est maior quam illa qua moritur pro amico, quantum ad interiorem affectum, cum inimicus non sit amico plus diligendus, quoniam maior appareat, seu evidentius ostendatur in effectu. Ad secundum dicendum, quod pro omnibus amicis, & inimicis, reprobis & electis occisus est Christus, eosque redemit sufficienter, seu quantu[m] in se fuit: pro solis vero electis efficaciter, qui fructum dominice passionis consequuntur, qui licet fuerint inimici secundum presentem dei iustitiam, & propriam culpatum, erant tamen amici secundum aeternam predestinationem. [Ros amici metu] id est, mihi dilecti, & dilectores mei estis, [Si feceritis qua ego praecipio vobis,] ut non solum amicos, sed & inimicos in me & propter me cordialiter diligatis, optate do eis saltum in generali bona anima. Impletio enim praectorum est amicitia certum indicium. [Nam non dicam vos seruos,] seruitute procedente ex timore casti, & filiali, qui charitatem consequitur, vel ex ipsa charitate. Ad quam seruitutem pertinet illud Matthaei, Euge serue bone & fidelis, intra in gaudium domini tui. Hic seruus est amicus, & filius. De illa prima seruitute, atque timore seruuli, scribit Apostolus ad Romanos, Non accepisti spiritum seruitus iterum in timore, sed accepisti spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus, abba pater. De hac seruitute caritativa, & sancto timore, dominus ait apud Esaiam, Ecce serui mei laudabunt praexultatione cordis. Et alibi, Ad quem respiciam nisi ad tremorem sermones meos? Cur autem apostoli non dicantur serui, subiungitur, [Quia serui (seruitute timoris seruuli) nescit quid faciat dominus eius,] id est, secretaria facta domini sui. Hoc nem pe videmus quotidie, quod homines in potestate & dominio constiuiti, non reuelat serui, qui puri servi sunt, sua secreta: serui tamen fidelibus, quorum probitatem experti sunt, committunt, panduntque secreta. Tales enim serui non sunt puri servi, sed aliquid de proprietate filiorum participant, cum amo Eclesie, 33. rosi sint ad dominos suos. Vnde in Ecclesiastico dicitur, Seruus fidelis sit tibi quasi anima tua. Et alibi, Seruus sapientis dominabitur filii stultus. [Vos autem dixi amicos] dei & mei, hoc est, dilectos, familiares, & comunicantes bonis nostris, [Quia quecumque audiuit a patre meo, nota fecit vobis.] Certe est, quod Christus quando haec dixit, nondum patet apostolis omnia quae audiuit a patre, cum infra testetur, Multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modo. Augustinus ergo exponit haec verba per modum propheticæ denunciationis, ut ponatur praeteritum pro futuro, ut sit fons, Omnia illi nota feci, id est notificabo vobis in patria, quando venierit quod perfecit est, & evanescatur quod ex parte est. Tunc est, ibidem, non videbamus deum per specie, & in illo cetera omnia conficiemus. Porro superius dictum est, sepius 1. Cor. 13. D quomodo christo secundu[m] utramque naturam coueniat audire, seu audiuisse a patre. ¶ Quod autem nulla præcreatura omnia noscat quae Christus cognoscit, vel a patre audiuit, secundu[m] quod deus, certissimum est. Sic enim cognoscit aequaliter infinita, immo & infinites infinita. Rursus, Nulla intellectus creatura citra christum cognoscit distincte & particulariter omnia quae Christus, ut homo: quia quecumque cognoscit, vel notitia visionis, cognoscit anima Christi. Itaque quod ait, Omnia quecumque audiuit a patre meo, nota feci vobis, intelligendum est, non de omnibus absolute, sed de omnibus quae Christus a patre audiuit notificanda esse discipulis secundu[m] exigentiam status eorum, & secundum utilitatem ecclesie, iuxta quem modum scriptum est in prima Iohannis canonica. Non necesse habetis, ut aliquis doceat vos, sed vobis docet vos de omnibus, & nostis omnia. Talis namque distributio accomoda frequens est in scripturis, ut cu[m] ait Psalmista, Nihil deest timetibus deus. Et in libro Sapientie legitur, Venerit mihi omnia bona simul cu[m] illa, puta cum sapientia: & tam paucia sunt omnia bona vita presentis, iuxta ille luc, Quia super pauca fuisti fidelis, supra multa te constituta. Sic quoque ait Apostolus, In omnibus dilectiones facti estis in Christo, ita ut nihil desit vobis in illa gratia. [Non vos me elegistis, sed ego elegi vos.] Siue intelligatur hoc de electione aeterna, quae est predestinatione, quae christi secundum naturam diuinam quosdam ab eterno elegit: siue de electione temporali, quae christi in mundo couerfans quosdam ad gratiam & apostoli latum vocavit, verum est, quod ipse nos elegit antequam eum elegimus, sicut & nos dilexit antequam

1. Ioan. 2. Psalm. 33. Sapient. 7. Matth. 23. Luc. 19. 1. Cor. 13.

D. DIONYS. CARTHUSIAN.

Eum dileximus. Elegit ergo apostolos, ceterosque salvandos, id est, ex sua liberalitate praeterea ordi-
nari eos ad vitam eternam, & de gratia ad hoc necessaria ipsi praevidit quodammodo quoque ex multitu-
dine discipulorum suorum elegit in apostolos, ex quo sequitur, quod gratia dei non est ex meritis praetere-
ius, nec ideo deus quenquam elegit, quoniam vidit illum esse electurum, cum nemo possit Christum me-
ritore eligere, sine praevia fide quae est donum dei, & mentis suae auersione a rebus caducis, eiisque co-
uersione ad deum, quod non sit sine gratia speciali & gratum faciente. Propter quod frequenter orat Psalmista,
Domine deus converte nos. Et apostolus ad Ephesios, Gratia salutis est per fidem, & hoc non
ex operibus: de enim donum est, non quis glorietur. Itemque ad Titum, Apparuit benignitas & huma-
nitas Salvatoris nostri dei, non ex operibus iustitia quae fecimus nos, sed secundum suam misericordiam
saluos nos fecit. Et posui, id est, ad hoc institui atque paravi, vos, ut eatis (per totum mundum) & fructum
afferas, id est, spirituales filios generetis, baptizando, docendo, edificando, quatenus impleatur quod
dictum est, In omnem terram exiuit sonus eorum. Et fructus vester maneat, id est, ecclesia per vos com-
paterat, atque in Christo renata, vnde in finem seculi persevereret, & deinde ad eternam hereditatem per-
tingat. Vel spiritualiter sic, Posui vos in vita presenti, in via huius exilii, in corpore isto mortali, ut eatis
de bono in melius, de fide in opus, de statu animali ad spiritualem, & fructum afferas, id est, tanquam
bona arbor secunda sitis in actibus virtutis: iuxta illud in Psalmo, Iustus ut palma florebit. Et illud O-
sage, Israël germinabit sicut lumen, & fructus vester maneat, id est, eterna mercede premitur. Opera ca-
rissima illorum sequuntur illos. Ut quodcumque vere expediens & salubre, Petieritis patrem meum in nomi-
ne meo (influster) det vobis. Superioris dixit, Quodcumque perieritis patrem in nomine meo hoc faciat: hic
dicit, Quodcumque petieritis patrem in nomine meo, det vobis: ex quo coeluditur, quod pater & filius
sunt idem dator gratiarum, vniuersus auditor precum nostrarum, & per consequens unus deus. Quorum
enim una est operatio, eadem est natura.

¶ Explanatio sequentis partis huius x. v. cap. [Hec mando vobis ut diligatis
inuicem.] Articulus XXXVIII.

Requerenter magister unitatis, totius charitatis exemplar, dominus Iesus suos discipulos, & sub il-
lorum persona totam ecclesiam prouocat ad charitatem fraternalm, propter rationes premem-
otas, [Hec mando vobis, ut diligatis inuicem.] Qui enim diligit fratrem suum, ipse lumine permanet.
[Si mundus] id est, homo mundanus & impius, vel congregatio talium, [Vobis] id est, quia sic est. Nunc
enim odiunt vos aduersarij mei, scribæ & pharisei: & post meam ascensionem, cum predicare coepi-
tis, magis vos odient, deinde principes terra & multi gentilium odio vos habebut. Vnde apud Matthœum
ait Salvator, Eritis odio omnibus hominibus propter nomen meum, [scire] ad consolationem vestram,
& vt seruatis patientiam, [Quoniam me priorem vobis odio habuit.] Hoc dupliciter intelligi potest. Primo
sic, me priorem, qui prior ac maior sum vobis, odio habuit: vnde superioris dixit Salvator, Me odit mu-
ndus, quia ego testimonium perhibeo de illo, quoniam opera eius mala sunt. Et in Psalmo, Multiplicati
sunt (inquit) super capillos capitum mei, qui oderunt me gratis. Secundo sic, Me priorem vobis, id est, me
prius quod vos odio habuit mundus, id est, populus iste Iudaicus, carnalis, ac reprobus. Nam ex odio quo
odit me, concepit rancorem aduersum vos, [Si de mundo fuisset] per imitationem culpas, ad societatem
secularium hominum pertinet, & illis in vita conformes essetis, [Mundus quod fuimus erat diligere,] hoc
est, tunc isti terrenorum amatores vos amarent carnali & vitorio amore, tanquam aliquid fui, & quasi
ad eandem perditionis massam, seu idem corpus diaboli pertinetes. Similitudo enim est causa amoris,
& omne animal diligit sibi simile: siquaque amatores mundi amant suos amatores. Veruntamen non
est sic intelligendum, quod quilibet mundanus amet quemcumque mundanum, praesertim, cum in-
ter superbos semper sint iurgia, & filii huius seculi iugiter contra se dimicent, eo quod unus habeat
quod appetit alter, sed mundanus amat mundanum sibi conuenientem. Et quamvis similitudo sit
per se causa amoris, per accidens tamen est causa rancoris. [Quia vero de mundo non es tu,] id est, ad grecum
reproborum non pertinet, [Sed ego elegi vos de mundo,] hoc est, a mundanis & vanis homini-
bus vos gratio, & pie separavi, [Propterea odit vos mundus,] tanquam sibi disfimiles, & suis des-
ideriis contrariantes. Veruntamen non omnes mundani odiunt bonos. Videmus quippe, quod mul-
ti secularium libenter conuersantur cum deuotis, & eleemosynas eis communicant, nec tamen corri-
gunt vitam. Christus ergo loquitur de hominibus prorsus mundanis, in quibus ratio penitus excœ-
catur, & induratur voluntas intantum, vt odiant religionem, & quicquid religiosum asperxerint, qua-
si superiuicium iudicant. De talibus dicit Ioannes, Propterea mundus non nouit nos, quia non no-
uit deum. Et iterum ait Ioannes, Nolite mirari si odit vos mundus, nos scimus quoniam translati su-
mus de morte ad vitam, [Memento sermonis mei, quem ego dixi vobis.] vt ait Ioannes, Non est seruus ma-
ior domino suo. Hoc Christus commemorat, vt discipuli, omnésque Christiani exemplo Christi dic-
cant pati aduersari, & in omni tribulatione gaudere. Propter quod Petrus hortatur in prima sua epistola,
Si exprobramini in nomine Christi, beati. Et deinde, Communicantes Christi passionibus gaudent,
vt in reuelatione gloria eius gaudeatis. Non ergo se putet regnaturum cum Christo, qui iam non vult o-
dio haberi, & tribulari a mundo. [Si (pro quia) me persecuti sum] Iudei verbis, & factis, dicentes, insani, de-
monium habet, blasphemat, & nunc me precipitare, nunc lapidare volentes, [Et vos persecutur.] Hoc
patet implens in actibus apostolorum, quomodo clauserunt & flagellauerunt apostolos, [Si sermonem meum
fernauerunt, & vestrum feruadum], i. sicut predicationem meam spreuerunt, quia nec credere, nec obedire vo-
lebat, sic velut despiciunt pro maiori parte. Quoniam enim nonnulli Iudeorum per Christum, & multi per aposto-

A los sunt conuersi, tamen comparatione aliorum, quasi nulli fuerunt. Propter quod ait Christus per Esaiam, Hoc dicit dominus ad me, vt reducam Iacob ad eum, & Israhel non congregabitur. O se quoque Esaias, 49: Ego (inquit) erudiui eos, & in me cogitauerunt malitiam, reuersi sunt, vt essent absque iugo. [sed hec o-
mnis facient vobis,] id est, odio vos habebunt, persecutur, sermonem vestrum despiciunt, [Propter no-
men meum] extinguedunt, i. vt fidem & famam meam extinguant, iuxta illud Hieremias, Nomen eius & 24:
non memoretur ultra. Vel, propter nomen meum, quasi ob causam meritoriam tantæ persecutionis, i. Luc. 6:
propter fidem, cōfessionem, & prædicationem nominis mei, [Quia ne scirent eum qui misi me,] id est, dei Marc. 10:
patrem. Quamuis enim diuinatus vnitatem agnoverunt, secundum illud Psalmi, Notus in Iudea deo, Hier. 11:
non tamen cognoverunt personam trinitatem, nec patrem sub proprietate relativa, sed nec deum co-
gnoverunt formata notitia: de qua dicit Ioannes, Qui se dicit nos esse deum, & mandata eius non custo-
dit, mendax est. ¶ Hoc vero ignorantia nequaquam excusat, cum sit affectata & iuris, atque ex odio e-
manauit. Sæpe enim prædicauit eis Christus de patre cælesti, sed noluerunt attendere. Similiter genti-
les Christianorum persecutores non excusantur per nescientiam, quoniam prædicatores Christi perti-
naciter repulerunt, & à veritate auerterunt aures, quasi aspides surdae, [Si non venissem] in propria perso-
na per incarnationis mysterium ad Iudeos, prout prenuntiavserunt prophetae, [Et locutus es non fuisse
(proprio ore) peccatum non haberent,] tam enorme ac multiplex vt nunc. Iraque dicendo, Peccatum non ha-
berent, non abnegat cætera peccata: sed peccatorum tam grandem enorimatatem: quemadmodum supra
dixit de cœco, Neque hic peccauit, neque parentes eius. Augustinus tamen exponit sic, Peccatum, id est
infidelitatis culpam, quæ est magnum malum, & virtualiter omne peccatum, non haberent. Christus enim
fuit eis specialiter promissus, idcirco non poterunt de perfidia Christi redargui, nisi Christo eis
missis, atque loquitur, [Aucti autem excusationem non habent de peccato suo,] i. infidelitatem, & ceteris excessi-
bus in me commisisti: quoniam tot vilis miraculis, & prophetarum scripturis tam euidenter impletis, Ephes. 5:
crederet contemplerent ex sua malitia, quæ eorum animas obnubilavit: propterea venit super eos ira dei
vique in finem, secundum Apostolum, Qui me odis, & patrem meum odis. [Quoniam patris & filij est una
essentia, vna voluntas, vnaque veritas. Qui igitur odit Christum propter opera eius, ac documenta, odit
& patrem, cuius sunt opera illa, & documenta, quemadmodum filii: id est, qui non credit in filium, me-
daciem facit patrem. ¶ Insuper adhuc ostendit Christus grauitatem & inexcusabilitatem peccati Iudeo, Josue, 10:
rum, [Si operas non fecissem in eis,] hoc est, supernaturalia facta, omnem creatam potestatem transcendens, Exod. 7.8:
[Quia nemo aliud fecit,] id est, tam magna & multa, quanta & qualia nullus præcedentium prophetarum 9.10:
vel patriarcharum peregit. Quamuis enim quidam illorum magna fecerit, scilicet Moses, Iosue, Helias, 3. Reg. 17:
& Helias, non tamen comparari queunt Christo, qui de quinque panibus, tribusque pescibus quin-
que milia satiauit: de septem quoque panibus, ac paucis pesciculis 4. milia, qui cæcum à nativitate illustra-
uit, quadrangulari mortuum reduxit ad vitam, super pelagi vndas transiit, & alia innumerabilia fecit pro 5.6. & 7.
C digia in cuius passione supernaturaliter eclipsatus est sol, & luna solitu cursum vehementer mutauit, & 8.
cū quo multa sanctorum (qui dormierant) corpora surrexerunt, & venientes in sanctam ciuitatem, ap-
paruerunt multis, [Nunc autem & viderunt] me presentem quem expectabant futurum, & opera mea Lucæ, 9:
miraculosa, sicut Elias predixit, Erunt oculi tui videntes preceptorem tuum, [Et oderunt me, & patrem Ioan. 6:
meum.] Me enim voluerunt, & volunt occidere, patrisque æterni honorem & cultum auferre. Cur au-
tem deus permisit tantum malum, & quid boni consecutum sit illud, subiungitur, [sed ut,] dicitio ista, Ioannis, 9:
vt, sumiuit iam concomitantem, non causaliter, [Adimplatur sermo propheticus qui in lege eorum,] scilicet Ioannis, 11:
in libro Psalmorum, Psalmo qui incipit, Saluum me fac deus, quoniam intrauerunt aquæ: qui Psal-
mus ad literam scriptus est de Christi passione, & Iudeorum execratione, [scriptus est (hic sumitur) ex Esaias, 30:
pro tua veritate testamento (scriptura) quia odio habuerunt me gratis,] dupliciter. Primo, quoniam sine rationa-
bili causa oderunt me. Ego enim multa beneficia contuli eis, sed retribuerunt mihi mala pro bonis, o-
dium pro dilectione, perfectionem pro liberatione, mortem pro veritatis testificatione. Secundo, quo Psalm. 43:
est sic intelligendum, nullum consecuti sunt commodum, sed maximum detrimentum. Illud au-
tem gratis oditur, ex cuius odio nullum emolumentum acquiritur. Vnde & Hieremias prædixit, Atte-
de domine, & audi voces aduersariorū meorum. Nunquid redditur pro bono malum? Porro in Psal-
mo præallegato sic scriptum est, Multiplicati sunt super capillos capitum mei, qui oderunt me gratis. Id est
quoque habetur in Psalmo, i. quo legitur, Non supergaudeat mihi qui aduersarii mihi inique, qui
oderunt me gratis, & annuent oculis, ex quo in expositione libri Psalmorum probauit, q. Psalmus ille,
cuius exordium est, Iudica domine nocent me, sit ad literam exponentem de Christo. Lyra vero ex-
ponit eum literaliter de David, & tamen hoc loco dicit Christum allegare scripturam huius Psalmi, Psalm. 34:
quo dato Psalmo iste exponentem est ad literam de Christo, cum probatio non valeat, nisi ex sensu lite-
rali, secundum Aug. Illi ergo oderunt me gratis, quasi non sim Christus, sed sequitor, [Cum autem ve-
nerit] non locum mutando, sed in signo visibili de nouo operando, & maximam gratiam insundendo,
[Paracletus,] hoc est, consolator spiritus sanctus, qui spem venienti imprimo latifundat penitentem, &
diuinorum lapidam cognitionem præstante exhilarat contemplantem, [Quem ego mittam vobis] dando /
& influendo mentibus vestris munera eius: id est, ipsum, iuxta illud Apofolii, Charitas dei diffusa est
in cordibus nostris per spiritum sanctum qui datus est nobis. ¶ Porro per hoc quod Christus asservit, Rom. 3:
quem ego mittam vobis, ostendit, quod spiritus sanctus ab ipso procedat. Non enim vni diuinarum
personarum competit dare, vel mittere aliam secundum naturam diuinam, nisi ratione originis, seu
authoritatis ad illam: deo nunquam legitur pater missus a filio, vel spiritu sancto, sed econtra. Non
itaque congrueret filio mittere spiritum sanctum, nisi esset in filio authoritas respectu spiritus sancti, vi
delicit nisi a filio emanaret. Quod vero adiecit, à patre, accipi potest dupliciter. Primo sic, quem mis-
tij

tam vobis à patre, quasi à fonte, de quo profluit spiritus sanctus: vel quem procedentem à patre, mittit eum vobis. Secundo sic, quem mittam vobis à patre, hoc est, virtute diuina quam suscepisti à patre, à quo habeo quod spiritus sanctus procedit à me processione eterna, & mititur à me missione temporalis. [spiritum veritatis] Hoc est, spiritum meum, qui sum veritas, & sapientia patris: vel spiritum, qui est exame& doctor totius veritatis. Dicit enim A postolo de spiritu sancto ad Romanos, Si quis spiritum Christi non habet, hic non est eius. [Qui à patre procedit.] Hoc addit Salvator, ne putaremus, quod à filio dūtaxat procederet spiritus sanctus, eo quod dixit, Quem ego mittam vobis. Procedit ergo à patre & filio, non quasi à distictis personis, sed in quantum sunt unus in natura & voluntate. Est namque spiritus sanctus amor. Amor vero est germen atque processio voluntatis. Que madmodum ergo mundus creatus est à tribus personis, non in quantum sunt distincta supposita, sed ut sunt unus deus in essentia, atque potentia indistincta, ita quod tres personae sunt unus creator: sic spiritus sanctus procedit à patre & filio, per id in quo idem sunt, scilicet per voluntatem, propter quod sunt unus spirator, unus fons, unus principium spiritus sancti. [ille testimonium perhibebit de me] per opera sua miraculosa. Hoc autem in die sanctorum pentecostes constat impletum. Per hoc siquidem quod spiritus sanctus infudit formidolos illis idiotis, rudibusque discipulis, inuincibilem, fortissimamque constantiam, diuinarii scriputuram copiosam notitiam omnium quoque linguarum notitiam, aperte monstravit, quod Iesus pro cuius honore hoc factum fuit, est verus Christus. unde tam forte testimonium perhibuit Christo spiritus sanctus, quod multi qui ante crucifixionem eum oderunt, post viso predicatione operis spiritus sancti compunctioni sunt corde, & conuersi ad Christum: quemadmodum in Actis apostolorum plenius recitatur, vbi legitur, Cœperunt loqui variis linguis, prout spiritus sanctus dabit eloquii illis. Facta autem hac voce conuenit multitudine, & mente confusa est. Stupebant autem omnes, & mirabantur ad iniucice dicentes, Quidnam vult hoc esse? Et post pauca, His auditis, compunctioni sunt corde, & dixerunt ad Petrum & ad reliquos apostolos, Quid faciemus viiri fratres? Et vos testimonium perhibebitis, Ide me, virtute spiritus sancti efficaciter predicando. Unde in Actis probat Petrus, in hac missione spiritus sancti impletam esse prophetiam Iohannis, per quem dominus ait apud Iohannem, Effundam de spiritu meo super omnes carnem. Hinc Petrus & Iohannes, qui in passione fugerunt, accensi spiritus sancto, principibus sacerdotiis, Christi testificationem prohibentibus, cum ingenti autoritate dixerunt, Obedire oportet deo magis quam hominibus. Non enim possumus quæ audiimus & vidimus non loqui. [Quia ab initio me cum essemus] i. ab exordio prædicationis meæ, vel cōversationis vestrae ad me, mihi inseparabiliter adhaesistis, propter quod etsi idonei testes, quasi certissimi de re gesta, & digni etsi recipere gratiam testificandi de me. Hinc apud Lucam Christus ait apostolis, Vos etsi qui permanestis mecum in temptationibus meis, Iohannes quoque in principio prima sua canonica, certitudinem apostolicam prædicationis insinuans, tamen exorsus est, Quod audiuius, quod vidimus oculis nostris, quod perspexit, & manus nostra trahauerunt, de verbo vita, quod vidimus, & audiuius, annunciamus vobis. [sed haec] de aduentu spiritus sancti & ceteris multis, [Locutus sum vobis, ut non scandalizemini] id est, ne tempore persecutionis calcatias per impatientiam, vel infirmitatem, cedendo tormentis. Per prædicta enim confirmauit eos in fide, suruera que mala seu aduersa prædicti, argu exemplum sui discipulos ad patientiam incitauit, quæ omnia præseruant se scandalizatione: quia & iacula præuisa minus lacerunt, & qui ante persecutionem sagaciter pensat quanta sine tribulatione fructus, merces atque utilitas, cum omni alacritate ipsas amplectiuntur, eo quod purgant à culpa, disponant ad gratiam, Christo conformati, ab aternis penitentia eripiunt, purgatorij penas abbrevient, & ad gloriam introducant celestem. [Abigne synagogi faciant vos, id est, infideles Iudei à societate sua & communione, ac materialibus suis synagogis vos repellent, tanquam excommunicatos, & hæreticos. Hoc in actibus Apostolorum legitur adimpleti in Paulo & Barnaba. [sed venit hora, id est, tempus propinquat, & prope est] Ut omnis qui interficit vos, arbitretur obsequio se praestare deo] i. rem deo placita facere. Si hoc quod ait, deo, intelligatur de deo vero, locus iste de solis Iudeis, persecutoribus discipulorum Christi erit intelligendum. Sola enim plebs Iudeorum habuit veri dei nouitiam. Infideles ergo Iudei, quoniam Iesum pro seductore, & eius discipulos pro hypocritis tenerunt, quasi sub specie boni vellet cultu dei Israël impedire, legem destruere, homines ad plœdochristolus cōuertere, ideo existimabant occisionem discipulorum esse sacrificium deo. Si vero quod ait, arbitretur obsequio se praestare deo, intelligatur de quocumq; deo persecutorum, intelligi potest hic locus cōmuniter: quia quicunque tyranni & amuli fidei christiana occiderunt discipulos Christi, putabat se suo deo rē gratissimā facere. [Queritur, cū dicat Ambrosius, Intentio imprimis specie operi tuo: est quæ cōmune dictū, Si finis sive intentio bona sit, opus est boni: quomodo persecutores apostolorum, qui persequendo eos putabat se obsequi deo, & ei honorē facere intendebant, nō excusantur à culpa?] Dicendū, quod verbū Ambrosij intelligendū est de intentione operi correspōdente, nō de intentione operatis dūtaxat. Quod admodum ergo non excusat qui hostiē occidit ut viuas pacifice, sic nō excusantur prædicti. Porro cōmune dictū intelligendū est, de fine proportionato, nō extorto & abusivo. Hinc patet error, periculumque multorum delinqüentium, qui quædam illicita perpetrantes, excusant se, dicentes, Nil malū intendim⁹, cū tamen opus eorum sit tale, ut bono fine fieri nequeat, loquendo de fine proportionato ac proprio. [Et haec (malū) facient vobis, quia non nouerunt patrem,] secundū proprietatē relativam. Nō enim nouerūt generationē eternam, vel emanationē diuinarii personarum admītra. Vel, nō nouerunt patrem, notitia salutari, quæ charitate ornatur, & obedientia cōprobatur. [Neque me] vñigenitū patris secundum naturā meam diuinā & propriam. Vel, neque me, secundū naturā humanam vt a verbo assump̄ta, quamvis facientem nos īcūt me. Qui enim ignorat patrem, & filium nescit: cum pater & filius sint correlati, quorū vnum diffinitur per reliquū. Hæc tamen ignorantia non eos excusat, cum fuerit affectata & iuris, procedens

A ex obstinatione vel peruersitate, qua veritatem recipere contemperunt. Hæc dicta sunt sapientie, idcirco illa præterea, sed hæc de vestra futura persecuzione locuta sum vobis (præsumiendo vos contra mala futura,) ut cum venerit hora eorum, hoc est, tempus persecutorum quo vos aggredientur, [Reminiscentiam, quia id est, quod] ego dixi vobis, ista antequam facta sunt, hæcque recolendo confirimemini in fide, & talia non velut inopinata & improuisa vos obruant, sed tanquam diu præcognita, æquanimiter tolerentur. [Hæc autem vobis initio,] quo mecum conuerfari ceepitis, [Non dixi.] Quid saluator dixit, Hæc vobis &c. non est referendum ad immediate præcedentia, scilicet ad prænuntiationem persecutionum, quia vt alijs Evangelistæ testantur, Christus diu ante hoc tempus prædictis apostolis suis ipsius, ac ipsorum multiplicem persecutionem futuram: sed referendum est, secundum Augustinum, ad ea quæ paulo ante præmisit de aduentu, & consolacione spiritus sancti. De talibus enim nunc primo edocuit eos: cuius subditur causa, [Quia vobis cum eram,] per corporalem sensibiliterem præficiam, ex qua magnam consolationem habuistis, & adeo magnam, sed sensualem partim, & imperfectam, quod spiritualis consolationis non fuistis capaces, nec vobis tam necessaria vt modo, ideo nunc ista retuli vobis, quatenus de meo corporali recessu seu passione non nimium doleatis.

¶ Expositio cap. xvi. [Et nunc vado ad eum qui me misit]

Articulus xxxix.

D sempernam salutem, [et ego vadam ad patrem modo praeparando .] si enim non absentes perierit, ad vos in tanta plenitudine, atque in signo visibili, vt in die pentecostes. Nam tamen apostoli quibus dicitur, Vos mundi estis, habebant paracletum secundum quod requiritur ad salutem. [si autem altero, miti tam cum ad vos], copiosissima dona eius vobis infundam. ¶ Cur autem spiritus sanctus hoc modo mitigatus non fuit, nisi post Christi ascensionem, præhabitum est, scilicet, quia apostoli christum aliqua liter sensualliter diligebant, quandiu cum ipso corporaliter conuercebantur, quia reuera etiam in naturalibus pulcherrimus atque dulcissim homo fuit, & valde affectuose, suauiter, ac humiliter habuit se ad apostolos, quasi sponsus ad filios suos. Quantum autem affectio hominis habet de carnalitate, tantum impedit de spiritu sancti receptione. Hinc Paulus perfectionem sortiti, Christumque purissime amans, ac speculans, Et si nouimus (inquit) Christum secundum carnem, tamen nunc iam non nouimus^{z. Cor. 6.}, Secundum, quoniam spiritus sancti tam eximia plenitudo danda non fuit, nisi reconciliatis per passionem dominicam. Tertio, quoniam christus rex noster tam excellenter dona distribuere non debet, nisi cum reuersus fuit ad patriam suam, & seddit in sede regni sui. Quarto, quoniam membra tanta gratia adoranda non erant, nisi ipsi capite glorificato: propter quod dictum est, Spiritus nondum erat datus, quia Iesus nondum erat glorificatus. Et cum venerit id est postquam spiritus sanctus vobis cum tanta plenitudine fuerit datus, ita quod abstulerit vobis omnem inordinatam formidinem, atque in infuderit ^{Actu. 2. Tui}

veram animi libertatem in concussum constantiam, iustitiae tenacitatem, & feruidam dei ac proximi dilectionem; quod totum factum est in die pentecostes. [Illi arguit mundum, id est per vestram predicationem increbat mundanos, & reprobos, [De peccato] infidelitatis, quod habuerunt, [Et de iustitia] quam omiferunt; id est, de contemptu & omissione iustitiae. Iustitia nempe non increpationem, sed laudem meretur, verum omissione & contemptus iustitiae meretur redargui, [Et de iudicio,] eorum temporario, vel de iudicio diuino, quod timuerunt. Arguit ergo mundum de iudicio, id est, de temeritate sua præsumptionis, qua non timuerunt diuinum iudicium. Erant enim mundani homines his tribus vitiis specialiter implicati, quoniam infideles, iniusti, & temerarij extiterunt. Deinde Christus verba sua exponit, [De peccato quidem] arguit spiritus sanctus mundum, [Quia non crediderunt (anatores mundi) in me,] primo Iudæi, deinde quidam gentilium, cum tamen tanta signa à me, vel à vobis fieri confixissent, propter quod sunt inexcusabiles, [De iustitia vero (omissa ab eis arguit eos) quia ad patrem vado,] propter quod mihi glorificato, & super omnes caelos exaltato, magis quam ante obdiren debuerant, cuvidissent atque audirent sufficiens fidei argumenta de mea ascensione. Post ascensionem enim per apostolos demonstravit deus trinitas hominibus excellentiam Christi, videlicet, quod data ei esset omnis potestas in cælo & in terra, & quod non esset in aliquo alio salus, ideo obediendum fuit ipsius preceptis. Vel sic, Arguit mundum de iustitia Christi, quoniam non acceptauerunt iniqui: quia ideo ad patrem vado, per quod patet iustitia mea, videlicet, quod dicta prophetarum verificauit, patri in omnibus obediui, irreprehensibiliter vixi: video acceptanda & imitanda fuit iustitia mea, videlicet iusta conuersatio mea. Tertio sic, Arguit mundum de iustitia credentium præsertim apostolorum, id est, comparatione iustitiae fideliū magis damnabilēs erunt, & ideo arguentur, quod iustitiam credentiū non sunt secuti, quia ego ad patrem vado, id est in vestro conspectu ascendo, propterea imitari debebant iustitiam fidei vestrae. Omnes expositiones istae videntur satis redire in idem. [Et iam non videbitis me,] ad tempus, nec eo modo vt nunc, scilicet in carne mortali: nec tam frequenter & continue ut ante, quando conuersatus sum inter vos. [De iudicio autem,] discretionis quod abiecerunt, vel diuinæ discussionis, quod non timuerunt, arguit eos, [Quia princeps huius mundi,] id est, diabolus cù fatellitibus suis mundanis hominibus prævalens ac dominans, [Iam indicatus es,] id est, reprobatus atque damnatus à me, & item de corde fideliū electorum eius, & hoc iudicium homines debuerunt attendere cum vera discretio ne, itēmque diabolo tanquam electo & victo fortiter relutari, diuinū quoque iudicij rigorem ac potestatem vereri, eo quod deus principem huius mundi tam potentem, fortē, armatum, regem filiorum superbiæ, cuius potestati non est potestas aliqua super terram comparabilis, tam districte damna urit. Ex quo patet quid fragiles, imbecillesque homines facilissime positis damnare: & vtique si penitus quām horrente & festinanter deus à principio principem dæmonum cum suis sautoribus deiecit, & condemnauit, propter vnum cogitationis tumorem, valde debemus diuinæ iustitiae iudiciale rigorem. Hinc enim Petrus habet, Si deus peccantibus angelis non pepercit, sed rudentibus inferni detracitos in tartarum tradidit cruciando, nouit dominus iniquos in diem iudicij crucianos seruare.

Denique licet diabolus à principio suæ ruinae sit iudicatus, & in fine seculi quodammodo iudicandus, specialiter tamen iudicatus fuit à Christo conuersante in mundo, qui cum tentaretur, dixit diabolus, Vade retro satana. Et alias, Si fortior illo superuenerit, vniuersa vasa eius diripiet. Rursusque, Nunc princeps huius mundi eiūcūt̄ foras, [Adhuc multa] de credendis, & obseruandis, de mysteriis Christi & ecclesiæ, de statu futuri, confirmationeque mundi, [Habeo vobis,] quasi futuris totius mundi doctribus, [Dicere (et posuisse & alios informare) sed non potest (omnia illa) portare] in corde, id est, capere, intelligere, retinere, [Modo,] quoniam tristes, & paupidi etiis Passiones enim cum fuerint vehementes, actum rationis multum impediunt, vnde anima quiescēdo fit prudens. Et Iob ait, Neque possum metuens respondere. Ideo quoque nō poterant capere, quoniam carnales & rudes fuerunt, & impræparati, [Cum autem vinerit ille spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem,] non simpliciter omnem, sed omnem de qua nunc loquor, videlicet omnia quæ habeo vobis dicere ad vestram salutem, atq; ecclesiæ instructionē, quomodo dixi capitulo præcedenti, Omnia quæcumque audiui à patre meo, nota feci vobis. Hoc fuit in die pentecostes impletum, quād spiritus domini repleuit primitiuan ecclesiæ in omnibus ad ipsam spectantibus. Deinceps Christus ostendit, cur spiritus sanctus sit ad instruendum tam perfecte idoneus, [Non enim loqueretur a semetipso,] hoc est, non vos illuminabit per allocutionē internam, viruite aut scientia non recepta, sed libi à patre communicata, ita quod locutio eius erit tā vera, sicut locutio patris, vel potius eadem numero cum locutio patris, eo quod operatio trinitatis sit in diuina. Itaque spiritus sanctus non loqueretur à semetipso, quia non est à semetipso, sed potestatem atq; scientiam, mō quicquid habet, & est, recepit à patre & filio, tanquam ab uno principio, [Sed quæcumque audiuit, loquetur.] Verba hæc sanū ac sobrium exigunt intellectum. Cum enim spiritus sanctus sit verus deus, & per consequens infinita plenitudine scientię habens à patre, & filio, non est opinandum, quod reuelauit aliqui hominū absolute omnia quæcumque audiuit, hoc est, per spirationem passiuā, seu procedendo cognouit à patre & filio. Rursus, Cū spiritus sanctus sit deus, & per cōsequens simplex, & per nitus immaterialis, nō est putandū, quod aliquid corporaliter audiat. Iterū autem sit deus æternus, nō est arbitrandū, quod aliquid auditur sit, auditur usus fuerit in futuro. Est igitur sensus, Quæcumque vobis necessaria seu utilia ad informationē ecclesiæ audierit, i.e. se per æternitatem tempus includente audit, seu spirando cognoscit. cū enī processio spiritus sancti sit æterna, per verba omniū tēpō explicatur, quoniam omne tēpus comprehendit æternitas, [Loquetur,] i.e. cordibus vestris inspirabit locutione interna: de qua ait Propheta,

A Audiatur quid loquatur in me dominus deus. Et Iob, Semel loquitur deus, & secundo id ipsum non re Psal. 84^a petit, [Et quæ ventura sunt, annunciat vobis.] Ex quo constat quod apostoli erant prophetæ, in dō sum Iob. 33^b mi prophetæ, quod maximè patet in euangelista Ioanne, qui in Apocalypsi describit totum militantis ecclesiæ processum à tempore apostolorum, & que in finem mundi. Prædicti quoque spiritus sanctus apostolis futura quæ erant pro Christo passuri, itēmque præmia quæ fuerant fortituri: sed & catēris credentibus nunciauit futura gaudia electorum, atque supplicia reproborum. [Illi clarificabit] hoc est, spiritus sanctus per vestra documenta, atque miracula, me clarum, gloriosum, & sanctum esse ostendet, dando hominibus veram notitiam de me secundum vtrisque naturam. Tanta enim gratia decorauit spiritus sanctus apostolos, quod per eos totus pene mundus conuersus est, & Christi claritatem non uit, ac honorauit, [Quia de meo accipiet] id est, essentiam & sapientiam à me procedendo habet. Sic enim de spiritu sancto per modum futuri ait, accipiet, cum tamen ab eterno suscepit à filio quicquid habet, & est, sicut iam paulo ante predixit, quæcumque audierit, quia cum sancti spiritus processio sit æterna, per verba omnium temporum designatur. Graci dicunt, quod Christus idcirco non ait, de me accipiet, sed de meo, quia spiritus sanctus non procedit à persona filii, sed ab eo quod est filii, puta de substantia patris, quæ communicata est filio. Hoc autem confingunt, quoniam in verbis sequentibus christus probat, quod spiritus sanctus à se vere procedit, [Et annunciat vobis] futura, & cetera nunc commemorata. [Omnia quæcumque habet pater, mea sunt,] nō solum per fruitionem, vt dixerunt heretici, sed & memorata. [Omnia quæcumque habet pater, mea sunt,] nō solum per substance, continentiamque realē, hoc est, totam suam essentiam, potestatem, & perfectionem pater mihi communicauit: ita quicquid conuenit patri, competit filio, sola relatione seu proprietate notionali, in qua distinguuntur, excepta, ideo virtus spiritalia communicata est, & competit filio, [Propterea dixi, quia de meo accipiet] hoc est, de plenitudine diuinitatis mea, seu de me procedit, quasi dicat, Cum in patre & in me sit via essentia, vna voluntas, vnaque virtus: quemadmodum spiritus sanctus procedit à patre, sic & à me, quoniam id per quod competit patri spirare, est in me, sicut tres persona sunt unus creator, quoniam id per quod cōpetit patri creare, est in filio & spiritu sancto, nec aliud obstat. ¶ Porro, spiritus sanctus est amor, ideo procedit à voluntate. Voluntas autem in patre & filio est via numero. De hac materia multa inducit A nūlē^c in libro de processione spiritus sancti. [Et annunciat vobis,] que dicta sunt per se, vel per angelos sanctos. [Modicum & iam non videbitis me,] id est, paucō tempore tollar à vestro aspectu, videlicet ab hora comprehensionis iam imminentis, vñq; ad diem resurrectionis, in quo vobis denū apparebo, [Et iterum modicum & videbitis me,] hoc est, prædicto tempore passionis, ac sepulturæ meæ completo, rursus modico tempore ero vobis cum corpora Acto. 1^d li præsentia, scilicet à die resurrectionis vñque ad ascensionem: propter quod subditur, [Quia vado ad patrem,] id est, cœlos mox ascendam, ubi deus pater specialiter est, ac habitare afferitur, ideo videbitis me, sed non diu corporali intuitu. Vel sic, quia ad patrem vado, id est, per passionem tendo ad plenam glorificationem, ideo modico tempore nō videbitis me. [Dixerunt ergo tū discipulis eius adiuicem.] Per hoc quod Euāgelistā ait, ex discipulis eius, videtur innuere, quod non omnes apostoli, sed quidam eorum dixerunt quæ sequuntur, & puto quod illi qui tardiori erant ingenii, præfertim cum verba hæc Christi sine multum ad intelligentiam faciliā. [Quid est hoc quod dicit nobis, modicum & non videbitis me, & iterum modicum & videbitis me, & quia vado ad patrem?] Dicēbant ergo, Quid est hoc quod dicit nobis modicum? quid intelligit, dicendo nobis, modicum, cum additione oppositorum, quasi dicant, Videtur contrarie tas esse in verbis eius, [Ne scimus quid loquitur,] forsitan ex reverentia Christi, vel timore non audebant Christum interrogare, sed inter se quæ secrete conferabant, & cōquirebant, si forte unus eorum posset satisfacere alteri. Verum cum hoc non possent, decreuerunt interrogare magistrum: qui sciens secreta cordis eorum, præuenit eosdem, quemadmodum subditur, [Cognovit autem Iesus quia volebant cum interrogare,] Christus non solum vt deus, sed insuper vt homo cognovit vniuersorum cordium abdita, & quicquid in tota creatura vñquam fuit, est, aut erit. [Et dixit ei, de hoc queritis inter vos, quia dixi, modicum & non videbitis me, & iterum modicum & videbitis me,] id est, horum verborum intellectum inuestigatis: ad quod Christus respondet, [Amen amen dico vobis, quia plorabit, & flebitis vos,] id est, intus & foris planget illo modo tempore quo non videbor à vobis. tanquam dicit, Per id quod dixi, modicum & non videbitis me, significo tempus passionis meæ, & sepulturæ. [Mundus autem gaudebit,] id est, mundani Iudæi, sacerdotes, scribæ, & pharisei gloriabantur de mea occisione, & sepulturæ, militumque custodia, quasi certi de hoc, quod resurrexiturus non esset, qui Psalm. 38e tanto lapide fuerat clausus, militibusque vallatus. Vnde fertur in Psalmō, A duerunt me letati sunt, & conuenerunt, congregata sunt super me flagella. [Vos autem contristabimini] triduo mortis meæ, propter meam occisionem, vestram à me separationem, & desolationem, in honestamque fugam. Hæc tristitia non fuit illicita, quamvis quantum ad aliquid fuerit inordinata, videlicet, qui de corporali recessu Christi nimis dolebant, nec eius passionem considerabant, quasi salutem mundi, atque introitum vita æternæ. [Sed tristitia vestra vertetur in gaudium,] id est, prædicto mortori succedit consolatio magna in die resurrectionis, & deinceps cum apparuero vobis. ¶ Gaudium quoque infelicitum Iudæorum cito versum est in mortore & luctum, quoniam vehementer doluerunt, & eruuerunt, quando in die pentecostes, & postea coepérunt apostoli in nomine Christi tam insuperabili prædicare, tot milia Iudæorum conuertere, tanta quoque prædigia operari: postea à Romanis de cœli sunt penitus, tandemque in æternam prolapsi sunt pœnam. Denique non solum apostoli, sed cieti electi sunt penitus, tandemque in æternam pœnam. Denique non solum apostoli, sed cieti electi sunt in hoc mundo plorant, & flent, amore dilecti super omnia Iesu christi. Itē p̄ deside Psalm. 4^f rō existendi cū deo, & ex gloriæ dilatione, propria insuper, & super aliena defens peccata, & ita sunt Psalm. 6^g eis lachrymæ panes die ac nocte, & lauant cum David per singulas noctes lecū suū. Mūd^h vero videli Prover. 2ⁱ

D. DIONYS. CARTHVSIAN.

Iob. 11. cet reprobis modo gloriatur cum maleficerit, dueunt in bonis dies suos, & in puncto descendunt in infernum, quibus ait Saluator. *Va* vobis qui ridetis, quia plorabitis, & flebitis. Electorum quoque tristitia ciso in gaudium conuerteret, iuxta quod dicunt in Psalmo, Transiutum per ignem & aquam, & eduxisti nos in refrigerium. Hinc scriptum est. Post tempestatem tranquillum facis, & post fletum exultationem infundis. Et Naum primus, Bonus dominus, & confortans in die tribulationis, & sciens sperantes in se, Magis ergo optemus nunc cum electis viliter contristari, & plangere, quam cum mundo inaniter iucundari, intimirataque mente redire. Melius enim est ire ad domum luctus, quam ad domum conuiuij. Præterea adducit Christus exemplum ad hoc, quod dixit discipulos contristandos, & cito latificandos. *Mulier cum parit, tristitiam habet,* Iex dolore qui infat, *[Cum autem peperit puerum, jam non me minet pressuræ.]* id est, pœna ac tristitia precedentis, quoniam non attendit, nec curat ea, *[Propter gaudium]* id est pro gaudio concepto ex hoc, *[Quia natus est homo]* id est filius, *[In mundum.]* Magis enim solet parentis exultare nato filio, quam filia. *[Et vos igitur nunc quidem tristitiam habetis]* id est recessu, & paſſione: *[sterum avenem]* post resurrectionem *[Praebebo vos,* ita quod simul à vobis videbor, *[Et gaudebit cor vestrum.]* mihi congratulando, & de propria consolatione, ac salutatione latendo. Quemadmodum infra habetur, Gauſi sunt discipuli viro domino. Moraliter, Mulier est ecclesia vel anima, fidelis quis cum parit, id est, opera penitentia facit, vel aliorum conuersioni intendit, tristitiam habet de suis, & alienis precatis, & propter labores & afflictiones vita praesentis, prout. A postolus testatur, Nullam requiem habuit caro nostra, sed supra modum grauati sumus, ita vt taderet nos vivere. Cum autem peperit puerum, id est, aliquem ad Christum conuerteret, vel ad regnum celorum præmerit, vel opus bonum p duxerit ad perfectionem, vel scipsum perfecte reformatuerit ad Christi imitationem, non meminit pressuræ prehabita, propter gaudium fructus cōsequuti: quoniam natus est horum, id est, per gratiam reformatum, spirituale vitam sortitus, vel esse gloriam sempiternam adeptus. Vnde Paulus filii suis, quos spiritualiter peperit, scribens, *Quia est, inquit, gloria nostra? Nonne vos?* Potest quoque moralitas ista referri ad primitivam ecclesiam, collectionem videlicet apostolorum, quae tunc peperit cum tristitia, quando de Christi passione ingemuit: postquam vero peperit puerum, id est, flendo & eiulando Christi purissimi presentiam fuit adepta, non meminit prioris tristitia, propter gaudium, quod habebat, quia natus est homo in mundum, id est, Christus ad immortalem vitam fuerat suscitus, & mundo exhibitus. *[Et gaudium vestrum]* spirituale, *[Nemo tollerat a vobis,*] quia non solum in prosperis, sed etiam in aduersis gaudebitis, sicut in Actibus dicitur, quod ibant gaudentes in conspectu concilii, quoniam digni habitu sunt pro nomine Iesu cōtumeliam pati. Et Apostolus, Quasi trifiles, semper autem gaudentes, Veruntamen Christus ideo dicit hoc, quoniam gaudium apostolorum, omniumque deuotorum felicitatem, licet in hac vita interdum interrumpatur, & mœroris commisceatur, non tamquam auferatur omnino, sed cito post hanc vitam perficitur, atque internam stabilitatem sortitur. *[Et in illo die me non interrogabis quicquam.]* Si per hoc quod ait, in die illo, intelligatur totum tempus à resurrectione usque ad ascensionem, non videtur posse salvari hoc verbum: nā inter diē resurrectionis, & ascensionē dominica, apostoli interrogauerunt: quia & Petrus dixit ad Christū de Ioanne, Domine, hic autē quid? quando Christus apparuit eis ad mare Tyberiadis: in ascensione quoque qui conuenierant, interrogabant, dicentes, Domine, si in tempore hoc restitues regnum Israël? Si autem textus dicitur habere, In illo die in nomine meo petetis: nec dubium quin inter resurrectionem & ascensionem apostoli deprecati sint patrem in nomine Christi. Si vero, quod ait, in illo die, referatur ad diē determinatum, probabile videri potest, quod aliquo certo die, quo Christus eis apparuit, vel alio eum interrogauerunt: nam & Euangelistæ non referrunt a postolos interrogasse Christum, nisi quod apud Ioannem legitur Petrus interrogasse, & discipuli in Actis apostolorum. Secundum hoc sensus est, In illo die tanta illuminatione vel certitudine dobo vobis de mea resurrectione, quod non erit necesse aliquid interrogare. Quidam vero referunt ad diem æternitatis, in quo gaudium electorum consummatur, nec aliquid ultra molestia patitur. Tunc enim beati nihil interrogant, neque rogant, quantum ad ea quæ ad essentiale præmium pertinent: orat tamen pro aliis, & quibusdam operibus dei vnu alium, & omnes Christum interrogare possunt, quem admodum Christo ascendent, angelii inter se cōquirebant, *Quis est iste qui venit de Edom?* Et, *Quis est iste rex gloria?* Christum quoque interrogabant, Quare ergo rubrum est indumentum tuum? &c. *H*

Esaiae. 63. secundum, quod Dionysius & Hieronymus verba Esaiae exponunt.

Expositio residua partis, [Amen amen dico vobis, si quid petieritis patrem in nomine meo, dabit vobis.] Artic. XL

Men amen dico vobis, si quid salubre & decens [Petieritis] instanter, & pro vobis [Patrem] cœlestē [In nomine meo], id est, per me dei ac hominum mediatorem, per virtutē passionis meā, & merita omnium quæ pro humana salute assumpsi, tecum, ac pertuli, per incarnationem, cōuerlationem, obedienciam, patientiam meam, *[Dabit vobis,*] & si non statim, tamen tempore opportuno, vel si non id quod petitis, tamen aliquid melius. Ad exaudiabilitatem nempe orationis (vt dictū est) hæc tria requiruntur, atque sufficiunt. Primo, vt vere salutaria requirantur: vnde secundum Damascenum, Oratio est petitio decentium a deo. Secundo, vt indefinenter cum plena fiducia oret quis, dicente Apostolo, Sine intermissione orate. Et Iacobus, Postulet (inquit) in fide nihil habitans. Tertiō, vt oret pro se, quod dicō, non quasi non sit orādum pro aliis, quum Iacobus dicat, Orate pro inuicem, vt saluemini, sed quia oratio etiam iusti, quoniam salutaris atque aſſidua, interdum non exauditur pro aliis, propter indignitatem & incapacitatem eorum, quoniam indefinenter obicem ponunt gratia dei: propter quod dominus

IN EVANG. IOAN. ENAR. Artic. XL.

Ait ad Hieremiam de populo Iudeorum prauissimo, Si steterint Moyses & Samuel coram me, nō est anima mea ad populum istum. Oremus ergo cum omni reverentia deum patrem per unicum filium eius, certissimi quod exaudier nos ultra, & amplius quam meremur, quum sit nostræ salutis amator. Si consideremus quanta pater fecit pro nobis, quantum dilexit nos, quanta beneficia contulit, quanta promissa spopondit: dubitare nequaque poterimus, quin libenter preces nostras suscipiat: sed oratione decens & iustum est, vt cum cordis custodia, cum ingenti diligentia, cum puritate mentis & stabilitate dominum maiestatis oremus, ne quem orando mitigare studemus, impie conuerfando exacerbemus. Veruntamen, hoc implere maximo eget labore, ad refrémandum animi euagationem, propter quod abbas Agathon dixit, Non est labor, sicut orare deum. Itaque quantumcumque videmur à deo repelliri, non exaudiri, non aspici, nullatenus desperemus, nec frangatur spes nostra, sed veritatem scripturarum pésantes, scimus sperantem in domino non posse repelli. Ideo dicit Psalmista, Lætetur cor querentium dominum, querite dominum, & confortamini, querite faciem eius semper. *[Vtque modo non petisti quicquam in nomine meo.]* Supra orauit Philippus, Domine, ostende nobis patrem, & sufficit nobis. Porro (vt in aliis Euangelistis inuenitur) discipuli ante hanc cenan multa saluberrima deprecati sunt Christum, dicendo, Adauge nobis fidem. Filii quoque Zebedaii petierunt, vt vnu corum ad dexteram Christi, alias que ad finitram sedaret in regno. Orationem quoque dominicā legerunt frequenter. Quomodo ergo hucusque nil petierunt in nomine Christi? Dicendum, quod nullus petit in nomine Christi, nisi Christum vere cognoscat, eumque salvatorem esse perpendat. A postoli autem hucusque nullam fidei stabilitatem habuerit de Christi diuinitate, & de ceteris eius mysteriis, præterea Christus non negat se exoratum ab apostolis, sed quod nil petterunt patrem in nomine suo, quia non recte senserunt de Christo in omnibus, præfertum quantum ad eius diuinitatē. *[Petite]* in nomine meo indeſinenter, *[Et accipiteris]* quod petitis. Omnis enim qui petit, accipit: & qui querit, inuenit, & pulsati aperietur, Hinc fertur in Psalmo, Sperent in te qui nouerunt nomen tuum, quoniam non dereliquerunt te domine. Sic veraciter est, si nosceremus nomen dei nostri, id est, formatam, expertam, Marci, & illuminatam notitiam de eo haberemus, nullatenus diffideremus, nec fatigaremur, aut ceſſaremus. *[Lucas]* scientes sua bonitatis abyssum, sua misericordia pelagus, sua charitatis ardorem. Hoc itaque postulat, *[Et gaudium vestrum]* spirituale, quod post resurrectionem habituri estis de me, *[su plenum,*] id est, perficiatur in patria, vt gaudieatis de me, non solum secundum quod homo sum, paſſus pro vobis, sed insuper vt deus creator vester & beatificator, vt bonitas infinita, deus immensus, fons totius beatitudinis vestra. Nunquam poterit gaudium nostrum esse plenum, nisi primum veritatem per speciem contempletur, atque diuina bonitate in seipso immediate fruatur, ex qua contemplatione & fruitione tanta dilectio oritur, quod in auctoritate sanctorum in patria nequeunt affectare. Habent enim & possident possessione secura ac sempiterna quicquid absolute desiderant, quum felicitas sit bonum perfecte contentum, atque quietans, ut pote status omnium bonorum aggregatione perfectus. *[Hec in proverbiis locutus sum vobis,*] id est, cum quadam obscuritate, & similitudine parabolica. Sic enim christus loqui solitus fuit ante passionem. Vnde & nunc similitudinem mulieris parientis induxit, *[Venit hora]* id est, tempus propinquat, *[Cum iam non in proverbiis,*] id est, obscuræ, sicut hucusque, *[Loquar vobis.]* Quāuis autem Christus discipulis loquebarat hoc modo obscure, nihilominus exposuit eis sensum: propter quod ait ad eos, Vobis datum est nosse mysterium regni dei, ceteris autem in parabolis. Ideo Marcus testatur, Seorsum discipulis suis differebat omnia: non tamen tam clare, vt post resurrectionem: id, circa nunc subditur, *[sed palam de patre meo annunciendo vobis,*] id est, clariorem quam ante dabo vobis notitiam dei patris: quod factum est in die pentecostes, quando apostoli recepto spiritu sancto, limpidi, quadam acie mentis cognoverunt de patre, totaque superbeatissima trinitate, quæ ante audierunt à filio, sed parum, vel nihil intellexerunt de eis. Veruntamen quod ait, palam, non est intelligentia de visione clara, & immediata per speciem, sed singulariter evidenti per fidem: de qua dicit Apostolus, Nos autem reuelata facie gloriam domini speculantes. Denique ante diem pentecostes Christus proprio ore clare docebat discipulos de duinis, quando aperuit illis sensum, vt intelligerent scripturas, insufflavitque in eos, & ait, Accipite spiritum sanctum. *[In illo die in nomine meo petitis,*] id est, patre per filium vere ac rite orabitis, quia tunc cognoscetis filium spiritualiter, ac sincere, quomodo sit dei & hominum mediator, per quem omnia gratia dona hominibus impartiuntur à patre seu trinitate. *[Quidam exponunt hunc locum ab illo verbo, Venit hora cum iam non in proverbiis loquar vobis,* de visione & illuminatione sanctorum à Christo in patria, vbi omnia vident in verbo, & deum palâ conspicunt, non per speculum in ænigmate, sicut modo: quam expositionem reprobavit Augustinus per id quod adiectum est, In illo die in nomine meo petetis. Sancti autem in patria non petunt, vt dicunt, cum petitio sit indigentia, quæ in patria locum non habet. Ad quod dici potest, orant pro aliis, & pro certis punctis ad accidentale præmium pertinentibus, *[Et non dico vobis, quia ego rogabo patrem de]* id est, prof vobis. Quomodo in telligendum est hoc, cum supra in hoc ipso sermone dixerit Christus apostolis, Ego rogabo patrem, & alium paracletum dabit vobis? Rursus sine mediatore christo nullus habet accessum ad deum, nec aliquid promeretur, vel exaudimur, nisi virtute & merito Christi? Ad hoc quidam respondent, quod Christus rogat vt homo, & non rogat vt deus. Quamvis autem hoc verum sit, tamen non videtur ad propositum satisfacere, quoniam Christus causam, cur non rogabat patrem pro discipulis suis, assignat adiectum, *[Ipse enim pater amat vos, quia vos me amatis.]* Insuper paulo post in hoc ipso sermone Christus rogat patrem pro apostolis, Pater (inquietus) serua eos in nomine tuo. Et, Pater sanctifica eos in veritate. Non ergo vult dicere, quod nequam orabit, propter eos, sed quod tantæ perfectionis & gratia erunt, quod non indigebunt deo reconciliari, sed si amantissimi erunt, familiares,

& praecepit, tanquam conformati in gratia, ita quod post spiritus sancti susceptionem nunquam peccabunt mortaliter, ideo actus & preces ipsorum erunt deo placentes sine speciali adiutorio intercessionis recōciliatoriae: non tamen excludit Christi subsidium, fed in sinistrum quam familiariter & securè possint patrem accedere, ideo addit. [Ipsē enim pater amat vos] amore xterno, [Quia,] cuius causa à posteriori, vel signum est, quod [Pro me amasti] actu charitatis infusa. Certum, sapientia dictum est, quod amor dei praeuenit & causat omne meritum nostrum, & quicquid boni habemus: idcirco amor difficiliorum ad Christum, nō est causa à priori quod pater diligit eos, sed signum, quoniam amor eorum ad Christum, est effectus amoris dei patris, vel trinitatis ad eos. Propter quod in epistola Iacobi habetur, Nos ergo diligamus deum, quoniam ipse prior dilexit nos. Quia igitur pater nos primo amauit, idcirco amamus vnicum filium eius. [Et credidisti] fide formata, [Quia a deo exiui,] id est, à patre eternaliter genitus sum, sicutque exiui ab eo emanatione immanente, sicut egreditur notitia à mente, & verbum ab intelligenti: vel, exiui, id est, in mundum directus sum à deo trinitate, qui me hominus visibilem praebuit, ac socium dedit. [Exiui a patre,] iuxta illud Ecclesiastici, Ego ex ore altissimi prodiui primogenito ante omnem creaturam, [Et veni in mundum] per humanę naturę assumptionem, atque cum hominibus piam couerstationem: [Iterum relinquo mundum,] id est, ab hominibus, & loco terrestri recessi, quātum ad naturam assumptam, per victoriōsissimam ascensionem. Qui enim descendit ipse est & qui ascēdit super omnes celos. [Et vado ad patrem] per humanę naturę collocationem in cælo empyreo, in quo pater specialiter esse, & commorari censetur, quoniam ibi excellētius operatur, & seipsum clarius manifestat: quanvis secundum se nullam habeat habitudinem, vel determinationem ad locum: sed in se ipso invariabiliter, eternaliterque substat, tanquam vere incircumscripsum, simpliciterque, & perfectius infinitum. [Dicunt ei discipuli eius, Ecce nunc palam loqueris,] dicendo quod pater amet nos, quia dileximus te, &c. [Et prouerbium nullum dicu,] loquendo de exitu tuo à patre, & aduentu in mundum, sed ipsam veritatem nude sine parabola loqueris. ¶ Christus nanque non semper parabolice loquebatur discipulis: & licet paulo ante iam dixerit, Venit hora cum iam non in prouerbii loquar vobis, quod ad tempus post resurrectionem relatum est, nō tamen negavit, quin etiam ante passionem loqueretur eis quādam deo sine prouerbii. [Nunc scimus] per fidem & experientiam quandam, [Quia scis omnia.] Hoc ideo afferunt, quoniam Christus praeuenit interrogationem eorum, & cogitationes eorum cognovit, sicut iam paruit: id ex diversis verbis & factis Christi cognoscere poterat, quod nil eum lateret. [Et non opus est ibi,] id est, ad hoc quod respondeas non oportet nec indiges, [Vi quis te interrogat,] quia tu nosti dubitationes, atque proposita cordium, vnde nō oportet tibi aliquid notificari, sed vniuersalē mentium noscīs arcana. [In hoc credimus quia a deo existi,] vt dicas per generationem eternam, ita quod omnia scis quae sit pater, sisque deus: quoniam omnia noscere modo iam dicto, deo est proprium. ¶ Secundum Augustinum apostoli nō intellexerunt verba Christi, quibus se dixit exsile à patre, sed putabant se scire quod ignorabant. Veruntur certum est, quod credebat eum exisse à patre, ita quod diuinus directus seu missus esset in mundum: sed an verba præinduta de exitu generationis diuinæ accepterint, non est adeo certum. [Respondit eis Iesus, Modo creditis,] clarus, & magis explicita quam ante: tamē & ante crediderunt. Sed ne Apostoli de sua quasi perfectione gloriari inciperent, quoniam dixit eis, quod pater ipsos amaret, nec ipse pro eis regaret, eo quod essent deo amabiles: mox de eorum ruina, & instabilitate adiicit, [Ecce venit hora,] id est, indefinitē propinquat, [Et iam venit,] id est, in proximo est, vnde quasi prefens reputatur, quia quod modicum est non computatur, [Vt diligamini vobis] queque in propria, id est, fugiatis à me, & quilibet suum latibulum, vel commodum quarat, quomodo posset salvare seipsum de manibus Iudeorum: quod in comprehensione Christi impletum est, quando disci puli relicto eo, omnes fugerunt, quemadmodum per Zacharium fuit prædictum, Percute pectora, & dispergentur oves gregis, [Et mihi solum relinquare,] id est, vestro consortio destitutū, atque humana operatione, iuxta illud in Psalmo, Longe fecisti notos meos à me, & elongasti à me amicū, & proximū. [Et non sum folia,] id est, sine consorte, leuē pari natura, nec sine assistente, & adiuuante, [Quia pater mecum est,] Pater enim & filius inseparabiles sunt natura, & operatione: loquendo de filio secundum diuinam naturam, si quoq; sunt naturę confortes seu pares. Sunt enim nō soli vnius essentia, sed & vna essentia, vnuūque esse. Loquédo autē de filio secundū naturā assump̄ū, sic pater fuit cum filio tempore passionis tanquam adiutor, & liberator, animam eius in omnium virtutum stabilitate conservans, eumq; à morte celeriter ad immortalem vitam resuscitans. Propterea apud Esaiā, Dominus (inquit) deus auxiliator meus. [Hoc] omnia quae in hoc sermone effatus sum, [Logutus sum vobis, ut in me pacem habeatis,] id est, veram anima tranquillitatem, & pacem internam, ac spiritualem: de qua dicit Apostolus, Pax Christi exultet semper in cordibus vestris. Hanc pacem habemus in Christo, id est, in contemplatione, & in dilectione ipsius, quoniam Christum eiusque opera & persecutiones, beneficia, & propria missa pensando, pacem cordis habemus, quantumcunque foris turbemur. Sed & pax multa diligentibus legem dei. Idcirco dicit Psalmista, Tribulatio & angustia inuenierunt me, mandata tua meditatio mea est. Hoc nempe est sanum, optimumq; cōsiliū, vt in omni persecutione seu tribulatione demus nos ad considerationem legis diuinę, & eorum quae Christus pro nobis sustinuit. [In mundo pressuram habebitis,] id est, persecutions, tribulationes, & aduersitates innumerās. Omnes enim qui volunt pie vivere in Christo, persecutionem patientur: quod maxime verū fuit in primitiva ecclesia, præfertim in apostolis, quando omnis qui occidit Christianum, arbitrabatur se obsequium præstatre deo. [sed confitebitur,] id est, spem præualendi per gratiam meam habete, nam [Ego vici mundum,] id est, amatores terrenorum, persecutores iustorum, videlicet sacerdotes, scribas, ac phariseos, quos verbis & factis confundi, & vici, quia nec sapientia mea potuerunt resistere, nec miracula abnegare, nec me à via

æQUITATIS auertere: sed & per patientiam vici vniuersam eorum malitiam. Imd tunc Christus vicit mundum, cum eum mundus occidit: tunc sapientia vicit malitiam, & ipse sua morte meruit mundi principatum, atque iudicariam potestatem, deditque suis militibus fiduciam, formam, & potestatem vincendi hunc mundum. Meruit enim per suam persecutionem cunctis fidelibus gratiam superadi ac triūphandi in omnibus, quam deus per Christū nobis largitur, dicente Apostolo, Gratias agimus deo, qui dedit nobis victoriam per Iesum Christum. Itemque, In omnibus (ait) triumphat nos in Christo Iesu, & omnia possum in eo qui me confortat. ¶ His verbis consolatur nos Christus, ne in aduersitate pusillani mes, aut debiles efficiamur, sed clamemus in cælum ad eum qui pro nobis vicit mundum, & misericordia nostra deus noster, pugnans & expugnans pro nobis. Rūrsum, quoniam Christus vicit mundum, debilitas est mundi potestas, nec plus potest in nos quam Christus permiserit. Hinc ergo monemur in omni aduersitate esse constantes, confidendo in Christo, vt eius persecutions considerando, quæ admodum ad Hebreos scribitur, Per patientiam curramus propositum nobis certamen, sufficientes in 1. Cor. 15. authorem fidei & consummatorem Iesum, qui proposito sibi gaudio, sustinuit crucem. Et Petrus, chris- 2. Cor. 2. tolo (inquit) passo in carne & vos eadem cogitatione armamini. Hic finitus est præclarissimus, admirabilis & prolixus Christi sermo, factus, vel potius inchoatus in cena. Post hanc Evangelista describit orationem & gratiarum actionem Christi pro suis discipulis, & vniuersis fidelibus.

¶ Elucidatio Cap. xvi. 1. [Hac loquutus est Iesus, & sublevati oculi in calum, dicit, Pater venit hora.] Artic. xlii.

Ompleto sermone profundissimo, doctrinali atque propheticō, subiungit fratilius dei orationem sublimem pro sui ipsius glorificatione, quantum ad premiuū accidetale, pro dei patris clarificatione in cordibus hominum, pro apostolorū, omniumque credentium salutē & conseruatione. Et quia orando debemus dei laudem & gratiarum actionem misericordie, ipse Salvator orando ad patris sui laudem, itemque gratiarum actionē sacerdotē convertitur. Ait itaque sanctissimus Euā gelista, [Hec,] id est, sermonem in quatuor præcedentibus capitulis iam deseriptum, [Logutus est Iesus,] apostolis, partim sedendo usque ad id, Surgite eamus hinc: partim stando vel ambulando usque ad locum præsentem, quem plane sermone in fecit non solū ad apostolorum, sed vniuersorum quoque in fructuō fidelium, quanvis hic sermo pro magna parte ad solos sit referendus apostolos. [Et sublevatis oculis] corporalibus [In calum,] de quo in Genesi habetur, In principio creauit deus cælum & terram. ¶ Verum siue hoc intelligatur de cælo visibili seu stellato, quod dicitur firmamentum, siue de cælo empyreo, quod est locus & mansio beatorū, & vnuū de quatuor coæquuis secundum Strabon, & Bedam, cur Christus, qui secundum naturam assumptus vidit indestinenter deum patrem, & trinitatem æque perfecte per speciem clarius quam omnes electi, cur inquam oculos corporales leuauit in cælum? quasi per hoc oculi sui interiores iuarentur, vel excitarentur ad contemplationem sublimiorem, aut seruentiorum affectionem ad deum. Et respondendum, quod fecit hoc non ad suum profectum, necessitatem, vel indigentiam, quia quo modocunque corpus eius fuerat situatum, anima eius semper æque perfecte cerebatur ad deum, non in vigilia tantū, sed & in somno, qui contemplationem, dilectionemque animæ Christi nequaquam impediuit: sed ad nostram informationem, vt edoceret nos, quod in orando debemus oculum mentis ad deum dirigere cum magna intentione: atque vt hoc perfectius faciamus, debemus & oculos corporales ad calum materiae leuare, quatenus inspicio magnificum opus dei, & habitaculum eius, excitemur ad speculationem diuinę creatricis, atque in cælo habitantis maiestatis, cælestium gaudiorum memoriam, quia ad mentis nostræ elevationem ad deum, plurimum conferit industria exteriorum actuum, situum, applicationum, quoniam corporalia ad spiritalia ordinantur, & bonus corporalium vii spiritualibus suffragatur. ¶ Porro inter hæc corporalia ad internam deuotionem prouocantia, sunt oculorum elevatio, pectoris tensio, corporis prostratio, genu flexio, brachiorum extensio, manus complicitio, multiformis inclinatio. Propter quod in Thren. loquitur Hieremias, Léuamus corda nostra cum manibus ad deum in celos. Et Psalmista, Leuau oculos meos in montes. Denique publica- 3. Rcg. 8. Dūs percutebat pectus suum. Et Salomon in libris Regum fertur orasse genibus flexis, & manibus in 1. sal. 24. cælum leuatis. Erigamus ergo cum Christo oculos cordis ad deum vberum, secundum quod scriptū est, Oculi mei semper ad dominum: quia oratio est auctor mentis in deum. Vnde qui orat corde va- 2. Ezech. 3. go, intimorato, & dissoluto, nō orat veraciter, nec exauditur. Hoc egit Ezechias, qui ait, Attenuati sunt oculi mei sufficiētes in excelsū, [Pater] naturalis, & cōsubstantialis, à quo omnis paternitas in cælo, & Ephe 1. 5. in terra nominatur, cui nomen & ratio patris propriissime ac verissime competit, [Venit hora,] passio- 1. Joan. 18. nis meæ: vel, venit hora, id est, tempus iam imminent faciendo quod precor, videlicet clarificāti me: quā horam tu ipse, & ego ab aeterno determinauimus atque præfiximus, [Clarifica filium tuum,] Tripli citer pater clarificauit Christum post hanc orationem. Primo, per signa facta in passione, videlicet quod ad vnam Christi responsionem, omnes aduersari eius qui venerant capere eum, abiérunt retrorsum, & ce- 3. Matth. 37. ciderunt in terram: item per solis obscurationem tam longam, & supernaturalem, per terræ motū, vel templi scissionē, & suscitacionem multorum sanctorum in die paschæ, qui venerunt in sanctam ciuitatem, apparueruntque multis. Secundo, per glorificationem corporis Christi, quæ facta est per resur- 4. Matt. 26. rectionem, ascensionem, & quatuor dotum collationem, videlicet impossibilitatis, claritatis, subtilitatis, & agilitatis. Tertio, clarificauit eum in cordibus hominum, quos conuertit ad Christum, ita quod

eius maiestatē cognoscere, ac venerari cōperunt. Pro omnibus classificationibus istis oravit nūne chri-
stus. Sed cur ista precarus est Iesuſ, quū ſciret certissime patrē ſic decreuifſe, vt clarificaret taliter filiū
ſuum? Dicendum, quod non eſt inconueniens ea poſtulare a deo, quā ſcimus danda eſte ab eo, quia &
deus ſic p̄edestinatur, vt daret ea per preces ſeruorū ſuorum. Quoniam vero glorificatio Chrifti ho-
minis ordinatur finaliter ad gloriam patris, ſubiungit, [P̄t̄ filiuſ tuuſ clarificet te,] per p̄adicationē A-
poſtolorum claram te faciat in cordib⁹ hominū, dando eis notitiam & venerationem nominis tui
altissimi. Nisi enim pater clarificaret Chriftum, muudus non eridiffert in eum, & per conſequēs nec
patrem cognouifſetideo Christus petit ſe clarificari, quatenus homines credant Euangeliuſ eius, ſicq; 3.
Christus per ſui Euangeliuſ annunciationem clarificaret & patrem, [ſicut dediſti ei] ab incarnationis prin-
cipio, [Poteſtatem omniſ canis,] id eſt, virtutem & dominationem ſuper totum genus humānum. Pon-
it, Psal. 63. tur ergo pars pro toto, videlicet caro pro homine; quādmodum in Pſalmo, Ad te ommis caro veniet.
Eſaiæ. 40. Atque in Eſaiam, Videbit omnis caro, quod os domini loquutum eſt. Denique (vt diſtum eſt ſapē) eo
ipſo quo Chrifti humanitas unita eſt verbo hypostatica vniōne, p̄alata eſt omni creaturæ. Potest
quoque ad Chriftum ſecundum diuinitatem referri: quia per hoc quod pater dedit filio diuina eſten-
tiam, dedit etiam ei omnipotētiam, ſeu poteſtatem omnis carnis, omniſque naturæ, hoc eſt, poteſta-
tem per quam ipſe viñgenitus filius vniuerſa creauit, gubernat, & poſſidet. Itaque, ſicut dediſti ei po-
teſtatem omnis carnis, ſic clarifica eum, [P̄t̄ omne] genus hominū, [Quod dediſti ei] per p̄adefinizio-
nem aternam, per temporalem vocationem, & fidici ſynceritatem. Quos enim p̄edestinavit, hos &
vocauit, ſecundum Apoſtolum: qui iterum ait, Elegit nos in ipſo ante mundi conſtitutionem. Nemo
quippe venit ad filium, niſi pater traxerit eum. Illos ergo pater dat filio, quos decreuit ſalari per eum,
& conuerſit ad fidem catholicam viuam, & perſuerantem, [Dei eſt vitam aternam] pro corum ſalute
moriarū, eisq; aternam beatitudinē mereat ut homo, & largiatur ut deus. Ex hoc innoſcitur, quod
Chriftus nūne loquitur de datione poteſtatis omnis carnis temporali, quā competit ſibi ſecundum
natūram aſſumptam: quoniam illa finaliter ordinatur ad redēptionem humānam. Datio vero huius
i. Cori. 13. potestatis aternā, competens Chriftuſ ſecundum diuinanū natūram, non ordinatur ad aliud creatū-
rum, ſed potius finis eſt omniſ creaturæ. [Hac eſt autem vita aternā,] id eſt, vera atque celeſtis felicitas con-
ſiftit in hoc, [P̄t̄ cognoscant,] clare per ſpeciem, quod Apoſtolum dicit, facie ad faciem, [Te] p̄atrem [ſo-
lum deum verum,] qui eſt deus verus, p̄t̄rēt quoniam non eſt aliud deus: ita quod dictio illa exclusiva, ſo-
lum, determinat deum, excludens omnēm aliam deitatēm: quoniam non eſt deitas p̄aeter eam quā eſt
in patre, & pater quā eadem numero eſt in tribus personis, quā ſunt vnuſ ſolus verus deus: neque hoc
modo vnaquæque earum ſolus deus verus, ex quo elueſcit perfidia Arrii, atque Eunomii, arguentū
ex hoc loco, quod filius & ſpiritus ſanctus ſint pura creatura, quasi ſolus, determinat personam, &
perſonā excluderet conſortium. Sic ergo cognoscant te [Et] item [Quem miſisti iſi ſum Chriftum,] id eſt,
in claro & fruituo aspectu patris, & filii, ſecundum eius diuinitatem, haud dubium quin & ſpiritus fan-
eti, beatitudo omnis mentis creaturæ eſſentialiter ſita eſt. Trinitas nanque ſuperbeneſia eſt vnuſ
beatificum obiectum omniū beatorum: in cognitione autem Chrifti ſecundum ipſuſ humānitatem,
beatitudo conſiftit, quantum ad p̄aemum accidentiale, & ex conſequēt, vel ſecundario. ¶ Ex his cō-
ſtat, quod beatitudo conſiftit in actu intellectus eſſentialiter ac directe, ita quod cōtemplatio ſummae
ac primæ virutis clara, & immediata eſt eſſentia beatitudinis, ſeu ipſa felicitas: tamen in quantum con-
templatio habet fruitionem adiunctam. Non enim cognitione ſine dilectione atque fruitione perfecta
eſt. Hinc dicit Auguſtinuſ, quod viſio eſt tota merces, in qua viquā Ioannes noſtrum deſormem, &
ſumman perſectionem, & per conſequēt veram felicitatem conſtituit, dicens in prima ſua Canonica,
Charifim, nunc filii dei ſumus, & nondum appaſuit quid erimus. Scimus, quoniam appaſuerit, ſimi-
les ei erimus, quia videbimus eum ſicuti eſt.
i. Ioan. 3. ¶ Præterea omnes sancti dei viſionem quā ſumma, finalēque bonum deſiderauerūt. Hinc Moyses
domino loquens, Si inueni (inquit) gratiam in conſpectu tuo, offende mihi faciem tuam, vi ſciām te. Et
Pſalmiſta, Oſtēde faciem tuam, & ſalui erimus. Sed & Aristoteles naturali ratione inducetus io. Ethic.
felicitatem conſtituit in ſpeculatione optimi ſpeculabilis, Ex quibus patet, quam rudiſ ſit Saraceno-
rum, Iudeorūque cæcitas, qui felicitatem ponunt in exterioribus bonis, deliciisque carnalibus, ſcili-
cet in voluptatibus gulfus & tactus, atque ſimilibus. Corporalia enim non ſunt bona ſimpliſter, ne-
que finalia, ſed ad ſpiritualia ordinantur. Carnales inſuper voluptates nobis & beſtias ſunt communes,
& in ſe viles ſunt. Beatitudo autem conſiftit in ſummis, honestiſque bonis, & felicitas eſt bonum p̄e-
digndum, ſpirituale, diuīnum, videlicet optima operatio optimæ potentiae, ſecundum virtutem perfe-
cti. Phil. 2. Baruca. 3. Etiam. [Ego te clarificau] ſanctum & ſummuſ oſtendi, ac honoraui, [ſuper terram,] id eſt, inter homines
Aet. 1. viatores habitantes in terra: quibus maniſtatiuſ tam uocem docendo, ſigna agendo, omne bonū
tibi attribuendo, alios ad cognoscendū ac honorandū inducendo, tibi viſque ad mortem obedien-
do, item in omnibus ſanctissime cōuersando. [Opus conſummauſ quod dediſti mihi ut faciam,] id eſt, quic-
quid ad humani generis redēptionem p̄acepſi me facere, docendo, inter homines conuersando,
perſequitiones ferendo, nunc ad effectum perduxi, & quod reſtat, videlicet, vt mortem crucis ſuſti-
neam, nūc tam prope eſt, vt quā ſactum reputetur: de quo opere ait Chriftus per Eſaiam, Opus meū
cum deo meo. [Et nunc clarifica me tu pater apud temetipſum,] id eſt, in conſpectu tuo glorifica me,
quantum ad p̄aemum accidentiale, & ad dexteram tuam exalta, & pone me ſecundum natūram aſſum-
ptam, [Claritate quam habui priua quam mundus ſieret apud te,] beatitudinem meam, ſeu gloriam ſem-
piternam, que competit mihi ſecundum diuinitatem, cōmunicia corpori meo per redundantiam, quan-
dam. Vel ſic, clarifica me in cordib⁹ hominū apud temetipſum, id eſt, vere ſicut bonum & iultum

A videtur in oculis tuis, claritate quam habui prius quam mundus fieret, aternam beatitudinem meam
reuelando hominibus. Vel ſic, clarifica me apud temetipſum, in patria collocando me ſuper omnem Ephesi-
principatum, potestatem, virtutem, & dominationem, claritate quam habui, id eſt, gloria iſta acciden-
tali, quam habui ſecundum quod homo ſum ante mundi creationem, in tua diſpositione invariabili,
arque eterna, hoc eſt, fac & da mihi nūne quod in aternitate dare & facere decreuifſe.
¶ Porro Saluator dicendo ad patrem, Igo te clarificau, & opus conſummaui quod dediſti mihi, oſtē-
dit orationem ſuam exauditione condignam. Deus enim glorificant, obedientes remu-
nerat, voluntatem iſtorum faciet, exaudiens depreciationm eorum iuxta Pſalm. 3. Reg. 2.
Pſalm. 144. quoniam mundus fieret apud te, ſi intelligentum eſt, ab aeterno antequam totum vniuerſum crearetur,
vt eſſet in eſſe rato, ſeu create ac propriæ ſubstantiæ, ybi tu aternaliter eſt, qui cælum & terram im-
plies. [Manifestau nomen tuum,] id eſt, recipiūm [Homini] ſper fidem [Quos dediſti mihi de mundo,] id puta
diſcipulis meis, quos de mundo eduxiſi, id eſt, de vita & communione hominum impiorum, & con-
uerſiuti eos ad me, quos viquē deceutuſi ſalare per me. Vnde Paulus teſtatur, Eripuit nos de praefen-
ti ſeculo nequam, & tranſlit in regnum filii dilectionis ſuę. Horum corda Chriftuſ edocuit verbiſ
de signis atque operibus diuiniſ, de trinitate, de patre cæleſti. Et quamuis apostoli ante quām Chri-
ſtū adhærent, habuerunt notitiam aliquam de deo patre, ſecundum ea quā dicuntur absolute de
ipſo, vt quod eſſet verus deus, creator omnipotens, &c. non tamē cognoverunt eum ſecundum pro-
prietatem relatiuam, per quam dicitur pater naturalis viñgeniti filii dei. Primam quoque notitiam pa-
triſ perfecit in eis Chriftus, ſic manifestauit eis patrem, ſecundum ea quā ei absolute conuenient, ma-
gisclare quam antea cognoverunt, de quibus Chriftus ait per Eſaiam, Ecce ego & pueri mei quos de-
dit mihi dominus. [Tu erant] per creationem, gubernationem, & p̄adefinitionem, [Et mihi eſt de-
diſti] per temporalem vocationem, ſeu piam eorum conuerſionem, infundendo eis gratia meritis meis,
vt ſiat membra mea, fructuque paſſionis meæ finaliter fortiantur, [Et ſeronem tuum ſeruauerunt,] id eſt, doctrinam tuam memoriter tenuerunt, & impluerunt quantum requiriſt ad ſalutem: vel fer-
monem tuum, id eſt, me verbum tuum ſeruauerunt per fidem, & charitatem, [Et nunc cognoverunt] per
fidem, quoniam nondum perfectam: vel ſecundum Auguſtinum, Chriftus ponit præteritum pro fu-
tuſo, dicens tales ſuſſe & eſſe apoloſos, quales erant futuri recepero ſpiritu ſancto. [Quia omnia que dediſti mihi,] hoc eſt, vniuerſa quā habeo, [Ab te ſunt,] id eſt, mihi à te collata ſunt, ita quod non operor
arte magica, nec ope diabolica, prout impoſuerit mihi Iudei, ſed virtute diuina, [Quia verba que de-
diſti mihi,] hoc eſt, quā anima meæ inſuſisti, ac reuelasti ſuæ creationis principio: vel quā mihi ver-
bo tuo dediſti per generationem aternam, per quam dediſti mihi vniuerſorum ſcientiam, omniumque
verborum intellectum, & exemplarē rationem de omnibus, quoniam ſim ars rationibus plena, [Di-
di eis] praedicando eis documenta cæleſtia, [Et ipsi accepérerunt ea] diligenter aduertendo, atque credendo,
[Et cognoverunt vere, quia a te exiui] per generationem aternam: ſic tamen, quod maniſt in te per sub-
itatię identitatę, [Et credidirunt] ſide formata ac viua, [Quia tu uie miſisti] de cælo ad homines per incar-
nationis myſterium. [Ego pro te] tanquam charifim, [Rogo] tuam paternam bonitatem, oratione ex-
deliberata ratione procedente, quam ſemper exaudiſt ex me: ſicut ſuperius dictum eſt, Ego ſci-
bam, quoniam ſemper me audis. [Non pro mundo,] id eſt, reprobiſ amatoribus huius ſeculi [Rogo], id eſt
quo mundo dicit Iacobus. Quicunque voluerit amicus huius mundi fieri, inimicus dei conſtruetur. Iacob. 4.
Iacob. 11. ¶ Si Chriftus non orauit pro mundo, quoniam dixit in cruce pro crucifixoribus suis, Pater, ignoſce
illius! Et in Pſalmo, Pro eo vt me diligenter, detrahebant mihi, ego autem orabam. Itēmque Hieremias,
Recordare[inquit] quod ſteterim in conſpectu tuo, vt loquerer pro eis bonum, & auerterem indigna-
tionem tuam ab eis. Quod apud Eſaiam legitur prophetatum, Ipſe peccata multorū tulit, & pro trans Pſal. 108.
gressoribus rogauit. Ioannes etiam profiteretur in prima ſua Canonica, Ipſe eſt propitiatio pro peccatis Hiere. 18.
noſtris: non pro noſtris tantum, ſed & pro totius mundi. Dicendum, quod Chriftus non ſolū ut deus Eſaiæ. 53.
per ſcientiam increatam, ſed item ut homo per ſcientiam inditam, nouit diſtincte, & plene, qui " 1. Ioan. 2.
effent ſaluandi, qui etiam & quot effent damnandi. Rursus, quoniam Chriftus ut homo comprehen-
ſuit quo ad ſuperiorem anima partem, voluntas anima eius ſuperior erat voluntati diuinae per-
fectissime conformata. Quemadmodum ergo sancti in patria non orant ſimpliciter pro eorum ſalu-
te quo deo reuelante ſciant p̄aefitos: in modo nec absolute, atque ſimpliciter deſiderant eorum ſalutem:
ſic Chriftus non orauit oratione ex delibera ratione prodeunte pro reprobiſ: fecit tamen pro eis,
quod in ſe fuit, ex naturali amore, & pietate, vel affectione forte, vel alio modo orauit pro eis in gene-
rali, vel in ſpeciali, ſicut & aliquo modo voluit eos ſaluari, horras eos ad penitentiam: quemadmo-
dum ex naturali ac inferiori appetitu, quo refugiebat mortem, orauit. Tranſeat à me calix iste. Et per Matth. 16.
hanc diſtinctionem, faciliter foluerentur authoritates p̄aefigatae, quae & aliter ſolui poſſunt. Nam Marc. 14.
oratio eius fuſa in cruce pro quibusdam occiſoribus ſuis per conſentium, creditur exaudita: ſed illi nō Luc. 23.
erant finaliter pertinentes ad mundum perditionis. Similiter orationes eius ante paſſionem pro Iudeis
fuſe in aliquibus illorū ſoritate ſunt eſſetum, quando poſt reſurrecționem nonnulli conuerſi ſunt,
qui viſque ad Chrifti mortem contra eum ſeuerunt.
¶ Inſuper quod ait Ioannes in ſua Epifola, verum eſt, quod Chriftus quantum in ſe eſt, eſt propiti-
atio pro totius mundi dilectis, quoniam in multis non adipiſcatur effectum, quoniam ponunt obicem
gratia ſaluatoris. [Sed pro hiis quos dediſti mihi,] hoc eſt, quos per me ſalutare diſpuſisti, atque per gra-
tiam conuerſisti ad me, [Quia tu ſiunt,] id eſt, à te ab aternō dilecti, ac p̄adefiniti. De quibus ait Apo-
ſtolum, Nouit dominus qui ſunt eius. ¶ Sed si erant ſic patris, & a patre filio dati, ita quod perire nō po-
terant, quid neceſſe fuit orare pro eis? Et respondendum, quod sine p̄auis meritis erant p̄adefiniti:

sic tamen quod prædestinationis effectum sine meritis Christi & precibus obtinere non debuerunt. B
Prædestinatione nanque vniuersa includit, quæ ad salutem prædestinati concurrunt, ideo comprehendit & preces, quæ pro prædestinatione funduntur. *[Et omnia mea tua sunt, & tua mea sunt.]* Hoc dupliciter intelligi potest. Primo, de incrementis, & infinitis diuitiis patris, & filii. Pater enim se totum communicat filio, dans ei per generationem eternam diuinitatem plenitudinem. Est itaque sensus, Omnia mea, hoc est, quicquid absolute perfectionis, quicquid beatitudinis, essentia, & maiestatis in me est, vel comperit mihi, est in te, & conuenit tibi, quoniam vnum sumus, & indistincti in his quæ absolute dicuntur: per solam vero relationem distinguiuntur. Secundo, exponitur de bonis creatis: quia omnia creata sicut sunt opus, & possessio filii, ita & patris: inquit pater & filius sunt vnu possessor, factor, & dominus totius entis creati. Lyr exponit alter, dicens, quod propter inseparabilem unionem diuinitatis & humilitatis in Christo, sit idiomatum communicatio: quia humana ascribenda sunt deo, & divina homini Christo. I

[Quamvis autem hoc verum sit, non tamen videtur ad propositum.] Christus enim nunc loquitur patri: certum autem est, quod properit communicationem idiomatum, ea quæ sunt Christi hominis, non conueniunt patri, neque econtra. Non enim pater est passus, quamvis deus sit passus, nec pater est incarnatus, nec filius est innascibilis. *[Et clarificatus sum in eis.]* Hoc est, claritatem meam & dignitatem iam partim cognoscunt, dicentes, Nunc scimus, quia scis omnia, & credimus, quia à deo existi. Post effusione vero spiritus sancti plenus clarificatus est Christus in discipulis suis, & per eos, quando & Petrus dixit de Christo, Hic est omnium dominus, & non est in aliquo alio filius. *[Et iam non sum in mundo.]* Hoc est, propinquum est valde ut corporalem præsentiam subtraham hominibus, *[Et ego ad te venio]* per passionem & ascensionem secundum naturam assumptam, ideo indigent tua pia custodia. Propter quod oro, *[pater sancte]*, qui es essentialiter sanctus, purus, ac superpurissimus, sanctitas infinita, omnisque sanctitatis origine cauifalis, indeficiens, & fontana. *[scrna eos in nomine tuo]* id est, in teipso eos gratiosi custodi, ne pereant, quamvis ad horam cadant, fugiendo à me. Itaque serua eos in nomine tuo, in fide & charitate nominis tui, ut perseuerent in te, & quom ceciderint, non colliduntur, te manum supponente. *[Quos dedisti mihi]* conuertendo eos ad me, *[vt sint vnum]* per charitatem, sintque vnum mysticum corpus per sanctæ dilectionis coagulum: quemadmodum in Actis apostolorum habetur. Multitudinis creditum erat cor vnum, & anima vna. Vnde apud Hieremiam dominus prenunciavit, Dabo eis cor vnum, & animam vnam. Sicut enim inuidia coniunctos dislocat, sic caritas disiunctos unificat. *[sicut & nos]* id est, tu, & ego. *[Primum sumus]* in essentia, voluntate, & veritate, Itaque dictio illa, sicut, non denotat iam omnino modum parilitatem, sed aliquam aſimulationem, secundum quod dici solet, Omne simile est dissimile. Aliqui vero, ut abbas Iachim, verba hæc male intelligentes, dixerūt quod pater, & filius, & spiritus sanctus, sicut sunt tres persona, ita & tres substâlia, seu essentia, vnum per charitatē in volūtate. *[Cum essem cum eis]* corporaliter præsentis. *[Ego seruabam eos in nomine tuo.]* id est, in tua fide, & charitate, Christus nempe secundum naturam assumptam seruauit discipulos, quia instrumentaliter docendo, hortando, exemplariter conuersando, & increpando: secundum naturâ au- G

tem diuinam seruauit eos efficienter, ac principaliter, operando intus per gratiam: sed in hac seruatio- ne nō differt a patre, & spiritu sancto: quoniam tota trinitas est vnu electorum custos, & cōseruator: F

[de quo legitur, Custodiens parvulos dominus, &c. Quos dedisti mihi, ego custodi] id est, discipulos à periculis eruji, in bono retinui, atque hucusque perduxii, tanquam pastor bonus, pius magister, & do-

[minus potens. Et nemo ex eis periret, nisi filius perditionis.] Loquitur Christus, ac si nunc cum hæc dixit, cū discipulis corporaliter non fuisset, eo quod mox recessurus fuit ab eis: similiter loquens de Iuda, dicit

cum iam perisse, quamvis adhuc viueret, quoniam in proximo suspenſurus erat seipsum, eternaliterq; damnum: sive vel iam perficit, gratiam amittendo, mortem animæ incurriendo, atque eternam peccatum p-H

merendo. *[Dicitur autem Iudas proditor filius perditionis, hoc est, eternæ damnationis, quia tam co-*

[piso & enor]miter fecit digna morte eterna: vnde de Antichristo dicit Apostolus, Nisi reuelatus fue-

[rit homo peccat filius perditionis. Præscriptura] libri Psalmorum, loquens de proditore, & eius pe-

[ccna ac maledictionibus implatur.] Psalmus enim centesimus octauus, qui incipit, Deus laudem meam ne tacueris, de traditore conscriptus est. Vnde quod ibi habetur, Episcopatum ciuius accipiat alter, Pe-I

[tritus in Actis apostolorum allegat de Iuda. In hoc autem Psalmo de perditione proditoris multa scri-

[Prosecutio præsentis capituli, Nunc autem ad te venio, & ha-

[loqueris in mundo.] Artic. xlii.

[vnc autem ad te venio.] hoc est, tempus nunc imminet quo veniam ad te per corporalem ascensionem, & corporis mei glorificationem. *[Et haec]* videlicet sermonem præscriptum, & orationem præsentem, *[Logior in mundo]* inter discipulos meos, *[Præ habeant gaudium meum impletum in semetipsis]* id est, quatenus spiritualiter latitiam, veramque beatitudinem, quæ est gaudium consummatu, adipiscantur nunc inchoatiue, atque in patria plene. Hoc quippe est finis doctrina Christi, & omnium qua fecit, perutique pro nobis. Apostoli autem post resurrectionem, & spiritu sancti missionem vberitatem experti sunt quandam fu-H

turæ beatitudinis præbitionem, gustando quam dulcis est dominus: sed gaudium illud non potuit esse completum in vita præsenti, in qua omnes qui volunt pie viuere in Christo, persecutionem patiuntur. Ideo consolatio præfens tribulationibus permisetur. *[Ego dedi eis sermonem tuum]* hoc est, Eu-I

[angelice legis doctrinam docui eos, vt & ipsi eam obseruent, ac prædicent aliis. Misit enim Christus a-

A postolos prædicare regnum dei ante passionem, vt habetur apud Matthæum. *[Et misericordia odio eos habuit.]* Matth. 10.

id est, vitiosi scribæ & pharisei cum suis amatoribus. Oderant enim apostolos propter Christum: *nā Marci. 3.*

& timore Iudeorum sedebant apostoli clausi in conclavi, sed post resurrectionem dominicam, quan- *A&t. 1.*

do vbique prædicerunt euangelium Christi, odio habiti sunt à Iudeis, ac Gentibus: secundum quod Marci. 16.

Christus apud Matthæum legitur prædictus, Eritis odio omnibus hominibus propter nomen meum. Marci. 14.

Propterea dicit Apostolus, Si hominibus placarem, Christi seruus non essem, huus odii causam sub- *Galet. 1.*

iungit. *[Quia non sunt de mundo, id est, ad fortem, & societatem hominum mundanorum non pertinet,*

nec illorum conversioni se conformant, inquit, vbia detestantur & arguant, ideo odiuntur ab eis.] Amos. 5.

Nam disimilitudo parit rancorem, & peruersi odio habent eos, à quibus veraciter redarguntur. Ita- *Ephe. 1.*

que non sunt de mundo per operum secularium imitationem, quia per gratias aspirationem cor suum auerterunt ab istis terrenis, amantes cælestia, *[sicut & ego non sum de mundo]* id est, de numero hominum *Matth. 5.*

mundanorum, qui terrena cælestibus preferunt. *[Non rego vbi tollis eos de mundo]*, hoc est, de hac vita mox auferas eos, transferendo eos ad beatum patriam statim post resurrectionem meam. Primo enim oportet Christianam fidem prædicari per eos, & Gentilitatem conuerti, Ecclesiastique firmari, *Luca. 6.*

vnde mors eorum est in detrimentum ecclesie: ipsi quoque multo amplius promerebuntur manen- *Ioan. 13.*

do in mundo, quoque publicata si fides. Hinc Apostolus Paulus ad Ephesios primo capitulo, Per- *Ephe. 1.*

manere (dicit) in carne necessarium, est propter vos. *[Sed ut seruas eos a malo]* culpa secundum ordinem *Matth. 25.*

prædestinationis eternæ. Nō oravit Christus, vt a malis peccatis vbia seruarentur, quum hoc *Ioan. 20.*

saluti eorum non expedierit. Beati enim qui per seuationem patiuntur propter iustitiam: sed ne per *Roma. 8.*

impunitam, inconstantiam, vel timore deficerent in aduersis. *[De mundo non sunt, sicut & ego non sum de mundo]*. *[Id est, christus refutavit, ut nobis commendet gratiam dei, qui electos gratijs discernit, & se- *Phil. 1.**

parat à mundanis.] *[Sanctifica eos in veritate.]* Superius dixit Christus Apostolis, Vos mundi estis. Et, *Actu. 2.*

Ipse pater amat vos. Itemque, De mundo non sunt: cur ergo nunc deprecatur patrem, vt eos sanctifi- *Phil. 3.*

cet, quasi sancti non essent? Et respondendum, quod mundi erant, carendo mortalibus, & de mundo *Psalm. 118.*

non fuerunt per opera scelerata, non tamen sine venialibus erant, nec perfecti in gratia: ideo Christus petit, vt pater sanctificet eos, hoc est, ab omni immunditia, defectu, & imperfectione expurge, in gra- *Ioan. 14.*

tia quoque perficiat: quod post resurrectionem cœpit impleri, quando Christus insufflavit in eos, di- *Psalmista.*

cens, Accipite spiritum sanctum. In die autem pentecostes penitus purificati & confirmati fuerunt in bono, adeps primi spiritu sancti. Denique quis est in hac vita sic mundus, vt nō habeat amplius *Galat. 1.*

sanctificari? quom dicit Apostolus, *[Quæ quidem retro sunt oblitus, in antiora extendit me ipsum:]* idcirco precatur, Qui cœpit in vobis opus bonum, perficiet usque ad diem Iesu Christi. Itaque sanctifica eos in veritate, hoc est, veraciter dando eis puritatem mentalem, veritatemque triplicem, vt pote *Matth. 15.*

vitæ, iustitiae, & doctrinæ. *[Sermo tuus veritas est, id est, prædicatio quæ loquitur in nomine tuo, & ex- *Marci. 10.**

te, omni caret mendacio, estque tam pura, & sancta, vt potius dicenda sit veritas, quam vera. Vnde dicit *Psalm. 118.*

Psalmista, Principium verborum tuorum veritas. Increat etiam sermo dei, videlicet verbum æter- *Ioan. 14.*

num, & veritas, iuxta quod ait, Ego sum via, veritas, & vita. *[Superius Christus orauit, Sanctifica eos in veritate, moxque quasi expositio adiecit, Sermo tuus veritas est, tanquam dicat, Hoc est sanctificari in veritate, seruare, & opere adimplere sermonem dei, seu sacram scripturam.*

[P]reterea, sermo dei, sacra scriptura, Euangelium Christi, tantum est veritas, vt ad Galatas dicit A-

postolus, Licet angelus de celo euangelizet vobis præterquam euangelizamus, anathema est. Nil igitur fallis, nū prorsus detestabilis, quam quod fidei disfons Christianæ, *[sicut tu me misisti in mundo]* id est, ad populum Iudeorum, quia non sum missus nisi ad oues quæ perierunt domus Israël, *[Et ego misi eos]* puta Apostolos, *[In mundum]* id est, ad eundem populum instruendum, præcipiens eis. In via gentium ne abierint, sed ad oues quæ perierunt domus Israël. Quemadmodum ergo pater misit filium ex charitate, & pietate, vt hominibus eternam salutem annunciatet, sic Christus pietate & charitatib[us] de- *Matth. 28.*

stinauit apostolos ad prædicandum regnum cælestis. *[Quidam dicunt, quod Christus ponit hic præ- *Marci. 16.**

teritum pro futuro, quoniam ante passionem non misit apostolos in mundum, sed ad Iudeos dun- *2Cori. 11.*

xat. Sed hoc modici ponderis est. Sicut enim Christus dicit se misum in mundum, qui tamen perhibet se ad solum populum Israëliticum misum: sic intelligi potest, quod asserit se misisse apostolos in *Ezechias, 4Reg. 20.*

mundum, quia ad populum Israëliticum misit eos. Post passionem autem locutus est eis, Euntes in *Ephe. 5.*

mundum vniuersum, prædicate euangelium omni creaturæ. *[Et ego pro eis, id est, pro salute eorum, *Matth. 28.**

[sanctifico meipsum] id est, opera sancta facio, per quæ mereor eis gratiam, & gloriam, non mihi, nisi glo- *Marci. 16.*

riam præmiū accidentalis. Omnia enim opera sua, persequutiones & mortem retulit Christus ad no- *Matth. 16.*

nstrum profectum, atque subsidium: nec opera sua auxerunt gratiam, vel sanctitatem suæ mentis, sed *Matth. 16.*

nobis meritoria erant. Vel sic, pro eis, hoc est, ad ædificationem & informationem eorum sanctifico, *Matth. 16.*

id est, sanctus ostendo, & fateor meipsum: quia vt credant in me, dico, & factis ostendo, quod sim chri- *2Cori. 11.*

stus filius dei, sanctus sanctorum, & mundi salvator. Sancti enim frequenter suam perfectionem decla- *4Reg. 20.*

rant ad dei honorem, vel proximorum instructionem, vel ad propriæ spesi subleuationem: secundum *Ezechias, 2Cori. 11.*

quod Paulus ait, Nihil minus me arbitror fecisse ab his, qui sunt supra modum apostoli. Et Ezechias, *4Reg. 20.*

Memento (ait) domine, quomodo ambulauerim coram te in corde perfecto. Tertio sic, Ego pro eis *Ephe. 5.*

sanctifico, id est, sanctum sacrificium ago, & offero meipsum in aræ crucis: quemadmodum scriptum *Ephe. 5.*

est ad Ephefios, Christus dilexit nos, & tradidit semetipsum pro nobis, oblationem & hostiam deo in *Ioan. 14.*

odorem suauitatis. Cuilibet autem harum expositionum consonat verba sequentia. *[Vi] sint & ipsi san-*

ctificati, hoc est, ab omni macula culpæ mundati, *[In veritate, id est, in me, qui veritas sum. Vel, in ve-*

ritate fidei, quæ est fundamentum totius sanctificationis eternæ. Hanc quippe veram sanctificationem

meruit nobis Christus in sua conuersatione & passione, quam per sacramentum ecclesiae obtinemus: primo omnium in baptismo, deinde in pœnitentia. ¶ Deinceps orat Christus, non pro apostolis tantu, ut hucusque ab eo loco. Manifestauit nomen tuum hominibus quos dedisti mihi, sed pro omnibus mebris uis, seu vniuersis fidelibus. [Non pro eis autem] hoc est, apostolis, [Rogo tantum, sed & pro eis qui credituri sunt per verbam eorum in me, id est, pro cunctis ad fidem conuertendis, qui vel immediate, vel mediate conuerteruntur, & credent per predicationem apostolorum. Qui enim non audierunt immediate ipsos apostolos, audierunt successores vel discipulos apostolorum, sicut per verbum apostolorum crediderunt mediate. ¶ Sed si Christus orauit pro credituris, ergo non orauit pro ceteris discipulis suis, qui tēpore huius orationis defuerūt, & tamen credebat in eum; nec orauit p̄ Maria Magdalena, Martha, Iohanna, &c. Dicendum quod omnium horū fides in passione defecit. Vnde & postea quasi iterū credere incepérunt, et si non per prædicationem apostolorum, tamen per verbū dei quod cōmissum est apostolus, primo & maxime p̄ illud euangelizarent. [Vt omnes] credentes [Num sint] per fidem catholicis & individuum charitatē, per eiusdem finis appetitionem, sicut vnum mysticū corpus, vnu templum, & habitaculum spiritus sancti, quemadmodū Philippenses hortatur cum omni affectu sanctus Apostolus. Si qua consolatio in Christo, si quod solatium charitatis, implete gaudium meū, ut idē sapiatis vñanimes, idem sentientes. [Sicut tu pater es in me] sicut in naturali imagine, sicut in charissimo ac vnicō filio, sicut in verbo tuo cōsubstantiali, æquale & coeterno. [Et ego in te] in simu tuo, in corde paternō, in supersplendidissimo fonte, de quo sic emano, vt inuolabilitate perseuerem in eo, [Vt & ipsi in nobis vnum sint] non per consubstantialitatem, quemadmodū ego & tu vnum cōsistimus, sed per charitatem & gratiā, & item sicut media vniuentur in fine. ¶ Ecce quomodo magister charitatis & vnitatis finaliter cupit unitatē sancta dilectionis inesse suis fidelibus. Propter quod ait vas electionis, Id ipsum dicatis omnes, & nō sint in yobis schismata. [Vt mundus credat], i.e. ceteri qui nondū cōuersi sunt, quemadmodū isti. Nō enim omnes simul cōuersi sunt p̄ apostolos. [Quia], i.e. quod tu me misisti, hoc est, rogo, vt qui primo credent, tātam habeant unitatem & charitatem in omni perfectione & gratia, quod ceteri nondū credentes ex consideratione sanctitatis illorum conuertantur ad fidem. Tanta quippe debet in Christiano homine, præcipue religioso viro esse perfectio, vt quicunque, siue infidelis, siue iniquis conuersiorem illius inspexerit, fateatur veram esse fidem catholicam, & sanctam confidere euangelicam legem, que tales edocet vīta. Propter quod Petrus in sua mons epistola, Conuersationē vestram inter gentes habentes bonam, vt in eo quod detrectant de vobis, tanquam de malefactoribus, ex bonis operibus vos considerantes, glorificant deum. Hoc quoque in apostolis, & primitiva ecclesia adimplerum legitur in Actibus apost. vbi habetur, quod habebant gratiā ad omnem plebē, & beatificabat eos populus. [Et ego claritatem quam dedisti mihi, dedi ei.] Quidam per claritatem istā intelligunt immortalitatem, quam Christus iam dedit discipulis suis in spe vel ponit præteritum pro futuro, propter certitudinem prædestinationis diuinā. Alii nomine claritatis intelligent virtutem miraculorum, per quam clarificatur diuinitas, quam virtutē & gratiā dedit Christus discipulis. Ecce (inquietus) dedi vobis potestatem calcandi super serpētes, i.e. scorpiones. Videtur autem per claritatē hanc Christo collata significari perfecti scientiā, vel dignitas gratiā indita Christo, quā ipse suis iam discipulis ceperit cōmunicari, & plenius fuit cōmunicaturus: quemadmodū dixit superius, Omnia quācunque audiui à patre meo, nota feci vobis. Cui expositioni magis consonare videntur sequentia, [Vt sint vnum] per charitatem [Sicut & nos vnum sumus] per naturam. [Ego in eis] sicut caput in membris per influentiam vita ac motus: quia per fidem & gratiā mentes eorum inhabito, [Et tu in me] per consubstantialitatem & circummissionem, secundū quod deus sum, sed secundū quod homo es in me per gratiā summā & singularē. [Vt sint consummati in vnum] i.e. ad perfectionē mutuā vniōnis (qua habetur in patria) perducātur, vbi ineparabili charitate cōnexi sunt, & vbi est deus omnia in omnibus. [Et cognoscit mundus] per fidē in via, atq; per speciē in patria, [Quia tu me misisti,] ex qua cognitione maxime inſtituatur electorū dilectio ad patrē & filiū, eo q̄ pater vñigenitū suū miserit, p̄pter nos in huc mūndū: ipse q̄; filius in hoc & in aliis vñq̄ ad mortē patri consenserit, vel obediuit pro nobis. [Et dilexit eos] ab aeterno & gratis, [Sicut & me dilexi,] non tamē intantum vt me, quem secundū naturā diuinam diligis amore proflus immenso: secundū naturam autē assumptam ampliori quā vniuersitatem creaturarū. Vel, dilexisti eos sicut & me, i.ad eundem finē, seu beatificam dei fruitionē ad quam me dilexisti, secundū quod homo sum. Tertio sic, Dilexisti eos sicut me, i. quemadmodū diligis me, vt filium naturalē: sic diligis eos, vt filios adoptiuos. [Pater quos dedisti mihi,] hoc est, electos meos, quos meritis meis decreui filiū, [Volo] imperialiter secundū quod deus, & vt homo, volo, deprecor, atque desidero, [Vt vbi sum ego,] i.e. in patria, in qua nūc aequaliter sum, quantum ad naturā, atque hypothalamicū verbū: prout testatus sum Nicodemus, Filius hominis qui est in calo. Sic enim Christus omnia vere ac substantiale implieūt ualidū in Hieremia. Nunquid non cælū & terrā ego impleo? vel, Vbi sum ego, hoc est, in regno cælesti in quo statim per alçensionē futurus sum secundū naturā humānā: aut certe vbi sum ego, hoc est, in beatifica visione, seu vera beatitudine, in qua anima mea nūc actualiter est, [Et illi sunt mei] post vitā huīus curriculū. Quānū enim fideles sunt iam cū Christo per fidē & gratiā, quā ipse promiserit, Ecce Matth. 28. ego vobissem sum omnibus dictus vñque ad consummationē seculi: nihilominus aliquo modo nūc distat ab eo, dicente Apost. Dum sumus in hoc corpore, peregrinamur à domino. Per fidē enim ambulamus, & non per speciē, [Vt videant] oculis cordis [Claritatem], i.e. gloriā [Meam] videlicet in creatā beatitudinē, vñrā diuinitatem: vel gloriā meā, i.e. ceterā felicitatē animae meā, & corporis mei glorificationem, quā corporalibus oculis conspicietur, [Quam] claritatem increatā, [Dedisti mihi] ab aeterno per generationē diuinā: claritatem vero ceterā dedisti mihi in tēpore vt pote beatitudinē animae in incarnatione,

A glorificationē corporis in resurrectione, [Quia dilexisti me ante constitutionē mūndi] secundū naturā diuinā, tāq̄ ibi ēternaliter subsistēter p̄sensē, atque si nullū: secundū naturā vero humānā pater dilexit filiū ab ēternō, non quasi vt sic existentem, sed qui naturam huius humānam ad tantam beatitudinē præordinauit, volens ei tantū bonū, vt verbo vñretur, ac frueretur à sua creationis principio. ¶ Porro, si hoc p̄ait, quia dilexisti me, accipiat ut causa p̄prie dicta eius quod dixit, quam dedisti mihi, tunc verba p̄grediūcta, videlicet vt videat claritatē meā, non erunt intelligenda de in creatā claritatē Christi. Hac enim pater non dedit filio ob hoc, quia diléxit eū ante constitutionē mundi: quia non ex p̄œuia dilectione, sed naturali emanatione generat filiū. Si vero accipiat, ut signum, intelligi possunt verba p̄grediūcta de claritatē filij increata. [Pater in se] fons vñueritā iustitiae, regula æquitatis, atque mensura totius reūtudinis. Iustus enim dominus & iustitas dilexit. Vnde in Sapiente scriptum est, Cum sis iustus Psalm. 10. omnia iuste disponis. Virtus enim tua iustitiae initium est. [Mundus te non cognovit] innotitia salutari, for- Sapien. 12. mata. Euang. Iohannes accipit mundus nūc pro reprobis, ac mūndus hominibus. Vnde & apud Mat. Marth. 18. thēū dicitur, Vz mundo ab scandalis. Hic mundus in maligno positus est. Interdū vero pro elec̄tis in 1. Ioan. 5. hoc mundo versantibus, de quibus nūc dixit, vt cognoscat mundus, quia tu me misisti. ¶ Denique licet philosophi per naturalē rationē, Iudei quoque per scripturas, & mali Christiani per fidē informē agnouerūt deum: stamen philosophi non cognouerūt patrem secundū proprietati paternitatis, & rela- B tionē realem, neq; Iudei, nisi forte per fidem implicitā: tamē vt dicitum est, Prophet̄ & aliqui cruditiōes in lege, habuerūt noticiam trinitatis. Mali quoque Christiani licet agnoscant patrem & trinitatem Matth. 11. per fidē informē, non tamen habent de eo cognitionē formatā, quā requiritur ad salutē. [Ego autem co- gnoui te] comprehensiōe secundū quod deus sum. Nemo enim nouit filiū nisi pater, neq; patrem nisi Ioan. 20. filius. Cognoui etiam te secundū naturā assumptā, beatificiōe visione ab initio incarnationis. [Et hi] apo- A Actu. 2. stoliſ [Cognoverunt] iam, [Quia tu me misisti], i.e. in hunc mundum direxit, [Et notum feci eū nōmen tuum] per fidem, docendo eos, quod tu sis pater aeternus a quo exiūs, [Et notum faciam eū] nōmen tuū post re- surrectionem, cum per in sufflationē, & ignearum linguarum apparitionem infuderō eis spiritum sanctum, ad intelligendū scripturas, ac mysteriū trinitatis clarissime vero, seu p̄ sp̄eciē notificabo te eis, quum ad patrā perducētur, vbi omnia in tuebuntur in verbo. Ibi enim quilibet diuinā persona seip- C sam & singulare notificat facie ad faciē cuilibet beatorū. Nihilominus notificatio illa appropriatur filio 1. Cor. 15. quū ipse sit veritas, & sapientia patris. Vnde beati assertorū cūctā videre in verbo, quū immediate cōspiciat supergloriosissimā trinitatem, quasi vnum simplicissimum, beatificūmque obiectū. [Vt dilectio qua dilexisti me] Certū est, q̄ dilectio dei fit ipfmet deus diligens. Veritatem pater dicitur diligere filium cū spiritu sancto, secundū sensum quo hoc exponēdū est. Potest itaque sic exponi, vt dilectio qua dilexisti me, i.e. tu ipse me diligens, vel spiritus sanctus quo diligis me, [In ip̄sis] p̄ lumen gratiā in p̄e- fenti, & item p̄ lumen gloriae in futuro. Sic autē sit in eis, vt & ipsi diligantur a te, & tu seu amor tuus ad me diligatur ab eis. Ad hoc ordinatur cognitio, vt amemur a deo, ceterū atque amem⁹. [Et ego in ip̄sis sum] quasi in templo, inhabitando corda eorū, vt vñti suo capitū vitam gloriae fortiantur.

¶ Expositio cap. xvii. in quo incipit p̄fatio Christi Iesu, [Hec cum dixisset Iesu]

egressus est cum discipulis suis trans torrentem Cedron.] Artic. xliii.

Acte cum dixisset Iesu, egressus est cum discipulis suis trans torrentem Cedron. ¶ Pafionē Saluatoris, per H quam viuiscatus est mundus, singuli Euangelistarū describunt, tanquā vnu inter p̄cipua opera Christi. Mori nāque & ab impiis crucifigi dignatus est Iesu, vt merito obedientia sua ac mortis, totum genus humānum ab originali peccato, per inobedientiam contingente, & à morte a- Elaias 13. terna hinc consecuta eriperit: imd ab omni peccato saluaret, ab omni liberaret pena, atque miseria, tādēmque plenariam animā & corporis glorificationē p̄fæstaret: item vt sui dilectionis feruorem & immanisitatem nobis insinuaret, vt formam daret vincendi aduersa, & ab inordinata mortis curaret formidine, vt patientiam demonstraret. Rursum, vt innotescat quām enorme & graue sit peccatum, pro cuius expiatione oportuit pati vñicum filium dei: vt iustitiae dei appareat, qui maluit occidi filium suum dilectum & innocentem, quām peccatum manere inultum, aut inexpiatum: vt misericordia dei resplendeat, qui sic compassus est suā creaturā, quod pro eius saluatione proprio filio non pepercit. Roma 8. Et demum magnitudē diuini amoris ad nos elucescat, dum propter nimiam charitatem suā, qua dicitur, Ut duxit nos, filium suum sic affligi, sic turpisissima atque p̄cenalissima morte permisit occidi, vt nos semper Sapien. 24. ternam obtineamus lætitiam. Ait igitur felix Euangelista, [Hec] hoc est, sermonem & orationem p̄r̄ scriptos, & etiā alia multa quā ab aliis Euangelistis describuntur, [Quam dixisset Iesu,] partim in Ioan. 14. cœnaculo, ad minus vñque ad illud, Surgeamus hinc, & partim (vt aliqui dicunt) in via locum ver- Luce 22. sus captiōis, quibufdam vero appetet, quod omnia hac dixerit in cœnaculo, quia subiungitur, [Eges- tis est cum discipulis suis,] vñdecim apostolis, quibus & dixit in cœna, Vos estis qui permanisistis mecum in tentationibus meis. Iudas vero iam abiit, [Trans torrentem Cedron] ultra flumen sic dicitur. Luce 22. Et dicitur torrens Cedron, id est, cedrorum ibi crescentium, currēnsque per vallem Iosaphati, inter Hierusalem & montem Oliueti, [Vbi] id est ultra quem torrentem [Est hortus, in quem intravit ip̄s⁹ & discipuli eius,] Hortus iste fuit in villa Gethsemani, situs ad radices montis Oliuarum. Vnde Matthæus dicit Iesum venisse in villa Gethsemani. Lucas vero quod exiuit in montem Oliuarum: quā omnia simūl stant, quia per montem istum venit ad hortum. ¶ Convenienter autem dominus Iesus o- Luce 22. minium virtutum floribus adornatus, vigore & viriditate sapientiā decoratus, cuius anima a suo vigore & viriditate nunquam aruit, ingressus est hortum viriditatis vberatissime locum, cant. 5. Vtinam & cor nostrum sit hortus delitiosus, virtutum scientiarūq̄ graminibus plenus, redolens, 2. cor. 24. quasi Christi odor bonus, in quem Christus intrare dignetur: quemadmodū sponsa orat in Cant. 5. Veniat dilectus meus in hortum suum, [Sciebat autem ip̄s⁹ Iudas qui tradebat,] & tunc traditurus fuit Matth. 26.

D. DIONYS. CARTHVSIAN.

- Marc. 14. [Eum,] ut pote Iesum [locum istum,] videlicet hortū, nec latuit Iudā, quod Iesus iam illuc fuisset profectus, cuius causa subiungitur, [Quia frequenter Iesu conuenerat illuc cum discipulis suis] etiam tēpore nocturno, quoniā erat locus quietus, orationi contēplationi aptus. Ideo apud Lucam scriptum est, q̄t̄d exiuit lecundum consuetudinē suam in monte Oliuarū. Ex quo patet, quod Iesus tēpus nocturnū in oratione, & in actibus sanctis expendit, locumq; solitarii, & quietum a ciuitate competitor distantem expedit, non quōd indigeret aminicū loci, quem nil ab actibus intellectuā partis animæ potuit impeditre, vel ad eorum exercitium promouere; quoniā iugiter fuit in eadem perfectissima mentis dispositione subsistens: sed vt daret nobis exemplū sic faciēd, quatenus à spiritu hominum elōgati, deū libere & attente cum cordis stabilitate precerunt. Porro, in hoc horto fecit Iesu trinam orationem, factusque in agonia sudore emanauit sanguineum: vbi & angelus ei apparuit, ipsum confortans. [Iudas ergo cum accepit cohortem,] hoc est, multitūdinem militum Romanorū sub tribuno cōfistēti, [Et à pontificibus]. i. principibus sacerdotiis, [Et phariseis], haud dubiū quin & à scribis, [Ministris,] qui erāt Iudei. Muniuit enim se proditor familia vtriusque curiæ, ne quis auderet vel posset defendere Iesum. cohortem autem cum tribuno misit Pilatus pr̄fessas ad infantiam Iudeorū. [Venit illuc cum laternis & facibus, & armis,] videlicet lumine, gladiis, & fustib;. Erat enim profūda nox, ideo ne erraret in persona, & ne Ie sus latēter diffugeret, venerat cū lumine. [Profectus] obuiam eis intrepidus. Finite enim tria oratione, dixit discipulis, Surgite, eamus. Ecce appropinquaret qui me tradet. [Et dicit ad eos, Quem queritis?] Non quē rit quasi ignorās, sed vt ostendat se capi ac mori paratu: & ex illorū respōfione conuenienter respondet, ordināteq; veniat ad sequētē effectū. [Respondent ei, Iesum Nazarenū.] Non enim cognoverunt Iesum, quādis lumen adeset, & ante eū nouiscent: imo nec ludas eū cognovit, quousq; placuit Chri sto. Quādmodum enim diuina virtute fecit se sēpē inuisibilē hōlibus suis, quādo voluerit eū precipita re & lapidare: si nūc fecit se eis incognoscibilem, donec punctū suæ captionis instaret. [Dicit ei Iesu, Ego sum] Iesus Nazarenus: imo & verus deus, qui olim locutus sum Moysi, Ego sum q̄ sum. Hæc dices filii Istræl, Qui es, misit me ad vos, stabat autem & Iudas qui tradebat eum cum ip̄s in acie, quia dux fuit, atq; præcēsis, vt primitus accedēto & osculando, ostēderet virum quē querebant. [Vt ergo ei dixit Iesu, Ego sum, abiērunt retrosum, & ceciderunt in terrā,] nec surrexerūt, nisi domino Iesu annūtente. Ecce quanta est virtus Christi, qui vno verbo illos ita prostravit: qđ vtric; miraculo factū est diuina vir tute, mediante verbo quod dixit, Ego sum, quod terribiliter auribus illorū insonuit. Tanta nang; fuit vis verbi illius, quāta volui christus eā esse. Item mediante sui vultus apparatu, quem eis ostendit in tenebre & maiestate. Quādmodum enim eiecit de tēplo omnes emētes, & vendentes: quoniā terruit eos egreditibus ignes radii ex oculis eius, atque diuino quodā fulgore in eius facie radiat: sic nūc istos deicet in terram. Et si illa electio secundū Origenē & Hieronymū tā mira fuit, q̄ suscitatio Lazari ei vix præferatur: multo vtric; mirabilior extitit ista armatorū, pugnatorum, atq; turbarū tantarū deiectionē. Merito quoque cēdabat retrorsum, qui stabant ex aduerso Christi, & vt miserabiliores apparebāt, ac penitus vici, tanquā qui filio dei se opponere præsumperūt. [Iterū interrogauit eos, Quem queritis? Respondent ei, Iesum Nazarenū.] Non enim paenitentierunt viso tā insigni miraculo Christi, propriāq; in firmitatē experti, quoniā obtinati erāt: & quē deus cōtemnit, nemo corrigere potest. [Respondit ei Iesu, Dixi vobis, quia ego sum, si] pro quia[ergo me queritis] ad capiendū & occidendū, non ad contēplandū, diligēdū, & perfruendū: quomō me querunt electi, [sinite hos] discipulos meos. [Abire.] Omnia hæc operata est Christus. Primo, ad maiestatis sui declarationē, Secundo, ad infidelū illorū communio nē, videlicet vt suam infirmitatē, & christi virtutē attēderēt. Voluit enim christus eos quantū in se erat, cōmonere, vnde & auriculā amputatam restituit proprio loco. Tertio, vt penitus inexcusabiles fierent persistentes in malo. [Deniq; Christus dicendo, Si me queritis, finite hos abire, dedit hostib; suis licentiā quandam, hoc est, nō prohibitionē, sed permissionē, capiendo se: nō tamē dedit eis admonitio nem, vel iussionē faciendo tantū placulum. Iusit vero, vt deus ne caperet suos discipulos, & necessario obedierūt, non valētes voluntati ibentibus resistere: alias mirū esset, quōd non comprehēderunt apostolos, maxime Petrum, qui Malchum tā grauitate vulnerauit. Cur autē Christus iusit ne discipulos tā gerēt, subdit Euangelista, [Vt impleretur sermo quem dixit] Iesu capitulo precedingēti, [Quia quos dedisti mihi] pater [Non perdidi ex eis quenq;] nullū electōu apostolorū perire permisi. Hoc dixerat christus his verbis, quos dec̄isti mihi ergo cultodiū. [P]ossunt autem hac verba exponi duplicitē. Primo, de corporali conseruacione, eritq; sensus, Nō perdidi ex eis quenq; id est, nullū apostolorū meū occidi permisi, sed de manu hostiū illos eripiū. Secundo sic, Non perdidi ex eis quenq; i. nullū illorū dānari permisi. Si autē christ⁹ permisisset apostolos hac vice capi, perissem, secundū Augustinū, quia infirmi erant, & ad moriendū pro Christo imparati. Nā & princeps eorum sola interrogatione concussus, ter negauit. Dilata est ergo eorū occisiō, quoūq; confirmati fuerunt in fide, & euangelicā legem disseminauerūt: rūc que moriendo pro Christo nō perierūt, nec perdidit eos christus, sed ampliore sunt cō sequuti salutē. [Simon ergo Petrus habens gladiū,] Apud Lucā legitur Christus dixisse apostolis, Qui nō habet, vendat tunicam luā & emat gladiū, cui responderūt, Domine, ecce duo gladij hic. Horū duorū gladiorū vnu detulit Petrus. Porro gladii isti secundum quosdam fuerūt magni cultelli, quibus vti solent pīscatores resalij dicunt, q̄ erant gladii proprie dicti. [Edaxit eum] de vagina, [Et percussit pontificis serum,] ex magno amoris feruore, quo Iesum dilexit p̄r cāteris, volēs vīscī filium dei bono zelo, sed indūcreto, [Et absidū auriculam eius dexteram.] Forte putauit eū occidere, imo secundū Chrysostomū intendebat ei caput amputare. [Erat autem nomen seruo Malchus,] quem Petrus stans Iuxta Iesum nō magis laſs̄et q̄ alium, nisi ille primo cēpisset mittere manum facrilegam in filium dei. Hoc equidem fecit Petrus quando cāperūt comprehendere christum, qui secundum Lucam tetigit locum vulneris,

IN EVANG. IOAN. ENAR. Art. XLIII.

- A & restituīt aurem, atq; sanauit. [Dixit ergo Iesu petro, Misce gladiū in vaginam.] Christus patientiē do- Ibidem& cōtor, qui docuit & præcepit aduersarios diligi, & persequitorib; bona impēndi, impleuit qđ docuit: per quōd damnatur ira & impatientia nostra, qui nec vnum verbum duriū prōlatū possumus, vel po Matth. 5: tius nolumus sustinere, & interdū nec cōteriti sumus a quale dānum rependere, sed modice laſi volu Luc. 6: mus offensōrem nostrū prōfus deprimere: quo cōtra dicit apostolus, Non vinci a malo, sed vince in bono malū. Et Psalm. Si reddidi (inq) retribuebūt mihi mala, decidā merito ab inimicis meis manis. Rom. 12: [Calicem quem dedit mihi pater,] id est, morte quam pater vult me sustinere pro mundi salute, [Non vni Psalm. 7: vt bibam illum,] id est, mortem hanc guste: tanq; dicat, Erras hoc volendo. Vnde & alio loco quū Chri stus passiōnē suā p̄dixisset, cēpissetque Petrus increpare eū, dicas, Domine propitius esto tibi, nam hoc nō erit. Respō dūt ei Iesus, Vade retro me Satana, qui non sapis ea quae dei sunt, sed quē hominū. Matth. 16: ¶ Quærerit, si pater dedit Christo hunc calicem, quid peccauerunt Iudei, qui cū Christo dederunt, in tulerunt & propinauerūt. Dicendum quod pater ideo dicitur calicē Christo dedisse, quia per eius paf sionem decreuit humanū genus redimere, & quia permisit eū occidi. Voluit ergo christum morte pā tienter & charitatue suffere, non tamē voluit Iudeos tantum crīmē cōmittere, vnde nēc excusantur: quia nec ea intētione Christū occiderūt, qua pater voluit eū mori. Hinc in Actis Petrus testatur, A clu. 5: Deus qui prænūciavit per os omnī prophetā pati christū suum, impleuit sic. [Cohors ergo & tribus] priusq; duce philip. 3: princeps cohortis, qui erant Gētēles a Pilato trāmissi, [Et ministrū Iudeorū,] p̄fertim p̄tificū [cō prehēderunt Iesum,] violentiā inferentes ei, qui non habebat peccatum. ¶ Est autē & alia comprehēnsio Esaia. 53: Christi bona ac spiritualis per amorē & contēplationē, de qua dicit apostolus, Sequor autē, si quo mo do cōprehēndam, in quo & cōprehēnsus sum. Sponsa quoq; in Cāticis, Apprehendā(air) te & ducam in domū matris mee. [Et ligauerunt eum] in manibus. Fertur quoq; q̄ ferreas catenā mīferūt in collū eius. Dixerat enim eis Iudas, Dicite eū caute, [Et adduxerunt eum ad Annam primū,] i. priusq; duce rēt eū ad Caypham: nō primo occurrit eis ab extra veniētibus domus Anna. Voluerūt ergo eū latifi care, p̄sēntādo ei ligatum quē oderatitem vt ei reuerentia exhiberet tanq; affini Caypha, qui ad modū subducit, [Erat autē sacer] ipse Annas [Caypha,] quia habuit filiā Annā, [Qui] Cayphas Erat p̄tificē anni illius. [Quāuis enim secūdū legē debuit esse vnu summū sacerdos vñq; ad finē vite sua, cui succederet filiū eius, tā tamen p̄ ambitionē Iudeorū, quolibet pene anno mutabatū pontifices. Annas vero & Cayphas tanq; pecuniosores, frequentius presidebat vicibus alternatis, [Erat autē Cayphas qui cōfīlū dēdūt Iudei, qui expedit vnu hominem mori pro populo,] Hoc dicitū est supra. Hoc ideo puto re petere Euangelistā, vt christi occīsionē retorquet maximē in p̄ncipes sacerdotū, qui secundū Au Ioanni .11. gūt, voluerūt quāli immunes videri à morte christi, propter quod in Actis apōsto dixerūt apostolus, Impletis Hierusalē doctrina vestra, & vultis super nos inducere sanguinē hominis istius, sequelātur A clu. 4: autem Iesum simon, Petrus, & aliis discipulis, qui cōmuniter fertur suū Iudei. Sed si ita est, cur mori re solito nō adiecit, quem diligebat Iesu? Forstān ideo, quia nūc recitat factū in quo infideliter egit. Prīmo, fugiendo a Christo: deinde a longe sequēdo: propterea reputat se indignū solito titulo. Hī ergo p̄r cāteris sequuti sunt Christum, qui in eius amore magis arserūt, concūpīrāntque videre quē exitum res ipsa haberet. Quāuis itaq; primo cum aliis apostolis aufugissent, tamē assūpta quadā fidū cōfīlū, rursus sequuti sunt Iesum. Marcus Euāgelista de sequela Petri nil refert, sed air, quod adoleſcens Matth. 26: quidā amictus syndone sequutus sit christū, quem adolescentē aliqui aſſerunt suū Iudei, quamuis Luca. 22: postea de solo Petri dicat q̄ a longe sequutus sit eū. [Discipulus autem illi erat notus pontifici,] causam no Marc. 14: titū diuerſi diuerſimode tradūt. Quidam q̄ freqūēt portauit pīces ad domū Annā: alij q̄ propter nobilitatē p̄sēpāt fuerat ei notus, quia de tribu Iuda, & semine David. [Ei introluit cum Iesu in a- Matth. 26: trūm pontificis,] Annā vocat pontificem, nō quia tāc erat, sed quoniā & ante, & postea fuit. [Petru au- Marc. 14: tē stabat ad oīnū atrii] Forū [nō audēs, vel nō permīssus intrare,] Exiuit ergo ille alius discipulus qui erat no- Lūc. 22: tra p̄tifici, & dīxit ofīaria rogas ea, vt intromitteret Petru, [Et introduxit Petru,] annūtēt precibus suis ofīaria. Discipulū iste quando intrauit cū aliis, putauit quod Petrus se sequeretur: quem quā videret deesse, egressus est vt introduceret eū. [Dixit ergo Petro ancilla ofīaria, Nūquid & tu es discipulus es homi- nis istius?] Hoc mulier suspicabatur, quoniā videt Petru timide introcētē: & forte ex dispositiōe habitū fui notauit, q̄ effet de cōfīlō Iesu, videtur autē hēc multer quasi cōpāsiōe loquuta, dicēdo, hominis isti: qđ nūhilomin⁹ intelligi potest quasi despectiū dīctū. [Dixit ille, Non sum,] in quo pater infirmitas Petri, & verū eū qđ dixerat Christ⁹. Sine me nūhil potestis facere. Vbi enim o Petre, vbi iā verba tua, Iōan. 15: que pauloante tā ſecure dixisti, Quare nō possum te sequi mēdo? Anīmā mēa p̄ te ponā. Et si oēs sc̄a Iōan. 13: dalizati fuerit, ego nunquā scādalizabor. Itēmq; parat⁹ sum tecū & in mortem & in carcerē ire, & cō Matth. 26: ce una voce ancillā diecēt⁹ es! Nēmo ergo se iactet, nullū p̄sēpāt, nullū p̄pōris viribus innitatur. Luca. 22: [stabat autem Petru & ministri,] Hoc forstān dicit, quia & quidam de seruis tribuni aſſerūt & forte cū seruis Iudeorū ſteterūt. Ad primas, quia ſiḡua erat, quādmodum ſepe eft vernali in aequinoctio, [Et calefaciēbat ſe,] qui post media noctē tempus eft magis frigidū. Erat autem cūm ei & Petru ſans, & ca- lefaciens ſe, cui interior ignis ſancta dilectionis extinguebatur. Stetit autē inter ministros, quāsi auda- cēt, ne notaretur, [Pontifex interrogauit Iesum de discipulis suis,] cur vñ quōmodo eos collegiſſet, & vbi iā mansiſſet, qui & quales eſſent, [Et de doctrina eius,] Examīnatū itaq; Annas Iesum de duob; videli- cēt de discipulis suis, ac documentis, vt aliquid calunī īnueniret in Christi respōſis. Quārebat igitur Iesum quid docuīſſet, [Respondit Iesu, Ego palā loquutus sum mīndo,] Ad primā quāſtione nihil respōdīt, quia discipuli eius laude pro tū digni nō erāt: ad ſecundā vero respōdet, ego palā, i. in locis publicis vo ce expreſſa, in communi audiētis loquut⁹ ſum mīndo, videlicet bonis & malis, doctis, atq; indoctis, nō tamē loquebatur Christ⁹ ſemper palā, plane ad intelligentē turbis, quādmodū ait discipulis, Vobis Matth. 13: datū eft noſſe mysteriū regni dei, carteris autē in parabolā oīa ſtūt, vt vidētēs non videāt, & audiētēs, Marc. 4: V ij

Lucæ. 8. non intelligent. [Ego semper docui in synagoga & in templo, quo omnes Iudei conuenient.] His videtur contrarium, quod secundum alios Euangelista Christus frequenter docuit alibi, quam in synagoga & templo, puta in monte, in nau, in via, in domo Martha, aliisque locis diversis. Et respöndendum, quod per Matth. 24. synagogam intelligere possimus cōgregationem Iudæorum: Christus autem raro vel nunquam legitur docuisse aliquem solum priuate, quānus interdum hoc fecerit, vt quando loquutus est mulieri Samaritanæ ad puteum. Dum ergo predicauit discipulis, docuit in synagoga. Secundo, nomine synagogæ intelligi potest quælibet domus Iudæorum, ordinata ad cultum diuinum, nō ad sacrificia, in qua cōuenient ad orandum, ac audiendū lectionem legis & prophetarū. Et quamvis non habuerit nisi unum tēplum, in quo licuit sacrificia immolare, habuerunt tamen in singulis vrbibus synagogas, in quibus legitur Christus frequenter predicatur. Sit igitur sensus, Ego semper, temporibus apisis, quomo do alibi dicitur, Oportet semper orare. id est, omni tempore deputato, vel debito, docui, loquendo de prædicationib us magis solennibus & protractis, in synagoga, scilicet materiali vel cōgregatione populi, & in templo Hierusalem, quo omnes Iudei conuenient certis temporibus secundum legem, [Et in occulto loquutus sum nihil.] Quomodo verū est hoc, cum apud Marcum dicatur, Cum esset in domo singularis, interrogauerunt eum discipuli? Dicendū, quod sensus verborum est iste, In occulto, id est, suffractorie, seu latenter, animo occultati, quasi nō audēs apparere, & cōmunitate audiri, loquuntur, id est, predaici, nihil. Hinc enim dicit A postolus, Que dico vobis in tenebris, dicite in lumine: & quæ auditis in ore, prædicat super teat. Sed his rursus obuiare videtur, quod apud Esiam de Christo prædictū est, Nō clamabit, nec audiatur foris vox eius. Respöndendum, quod verbis illis auferitur à Christo inordinata elevatio vocis, & vana ad plebē vocatio: de quo clamore ait A postolus, Omnis ira, & indignatio, & clamor tollatur à vobis. Fuit ergo fermocinatio Christi modesta, non ex impetu passionis clamorosa. His verbis Christus ostendit veram esse suam doctrinam. Suspecta nāque & falsa documenta, prædicantur in angulis, atque latibulis: vnde suprā dictum est, Omnis qui male agit, odit lucem, & non venit ad lucē, ne manifestetur opera eius. Qui autem facit veritatem, venit ad lucē, vt manifestetur opera eius, quia in deo facta sunt. Quid me interrogas? Janimo reprehendens, nō proficiendi, cui nec credis, [Interroga eos qui audierunt quid loquutus sum ipissim] quasi dicat, Illorū testimonio volo stare: quod nō faciunt seductores, sed negat in manifesto, prefertim coram iudicibus, quod prædicat in secreto. Ecce hi scūnt qui dixerim ego, & ideo debes ab eis inquirere, quia plus creditis eis, quā mihi. Nō erat hic Annas dignus veritatem prædicat à ore Christi audire, quoniam ad calūniam quefuit. [Hec quā dixit] Iesus, [Vnde apud Iesum ministrorum,] pontificis, volēs placere domino suo, Dedit aliam Iesu, dicens, sic respondes pontifici? I.e. quomodo audes tam præsumptuof & reprehensiu respondere tāto patri, ac principi, non præmittēdo verba reuerentia. Videtur huic facinorissimo seruo, q̄ Christi nimis audacter respondisset summo sacerdoti, atque de imperio interrogatione reprehēdisset. Respondit Iesu, si male loquutus sum, i.e. false & indiscrete. Quādoq; enim aliquis loquitur male, nec loquens malū, aut falso, sed verū & bonū, quia quod bonū & verū est, non loquitur cū debitis circumstātis actus virtutū. [Testimonium perhibe de malo] I.e. ostende in quo male dixi; si autem bene, I.e. prudenter & iuste respōdi; [Quid me cadis?] quasi temerarium, quum peccata infligatur pro culpa. Ex hoc patet, quia quod alibi docet Saluator, Si quis te percuaserit in vñā maxillā, præbe ei alterā, intelligendū sit secundum animi præparationē, quando videlicet expedīt vel opertet ad dei honorē, vel proximorū edificationē, vel aliam pia causam, non secundū operis exhibitionem, nisi pro tēpore, loco & cauſa.

[Proseguuntur huius cap. xvi. i. [Et misit eum Annas ligatum ad Caiphū pontificem.] Artic. XLIII.

Ostquam Iohannes narrat quod alij Euangelistæ omiserunt, videlicet quid passus sit Iesus in domo Annæ, procedit ad ea quæ alij quoque descripserunt: quæ pro magna parte omittit Iohannes, tanquam sufficiens recitat per illos, [Et misit eum,] scilicet Iesum, [Annas ligatum ad Caiphū pontificem.] Præsentatus enim fuit Christus Annæ ligatus: vnde & Annas iudicans eum vinculis dignum, misit eum sic ad Caiphū, tanquam ad principalem, in cuius domo erat collecti sacerdotes, scribæ, ac pharisei & seniores, vt Christus in audenti talium examinaretur. [Erat autem Petrus stans & calefaciens se.] Secundū Augustinū & eius imitatores, qui dicunt trinā negationē Petri in domo Annæ cōpletam, Euāgelistā nūc reddit ad describendū quod cōcepit narrare de Petri negatione: propter quād verba pauloante inducta resumit, dicendo, Erat autem Petrus. Alij dicunt trinā negationem Petri factā in domo Caiphū, & per anticipationē esse intelligēda, quæ scribit Iohannes de negatione prefata: quorū assertio videntur alij tres Euangelistæ fauere, qui nil scribunt de perduktione Christi ad Annā, sed quod Petrus sequutus sit christū vsque in atrio caiphū, & ibi ter Christū negauerit. Quidā vero affirmant, q̄ Petrus negauit fēmel in domo Annæ, bīsq; in habitaculo caiphū, & ita quod nūc ait Euāgelistā referendum effet ad stationē Petri in domo caiphū. [Dixerunt ergo ei] ministri qui stabāt ad ignem, [Nunquid & tu discipulus eius es?] huius videlicet deceptoris: quod cōsiciebat forte ex dispositione ac habitu Petri, & quia cū verecundia, timore & cōfusione sedebat, [Negauit ille & dixit, Nō sum.] christus predixit Petrus, q̄ ter negatur se esse: nūc autē afferit Euāgelistā, q̄ Petrus negauerit se cōscilium Iesu, sed hoc negādo negauit & Christum. [Dixit unus ex Iesu pontificis, cognitus eius cuius abscondit Petrus auriculam, Non te vidū in horto,] quo cepim⁹ Iesum [Cum illo] qualiter dicat, Facialiter te cognosco, quoniā recolo q̄ vidi te in horto cū illo. [Iterum ergo negauit Petrus.] Postremo quomodo in descriptione negationis Petri differat inter se Euāgelistæ, dixi super Mattheū, idcirco nūc perturbatio. [Et statim gallus canit] secundū ducavice, quia secundū mīrcū chris̄i predixerat Petrus, In hac nocte artequā gall⁹ bis vocē dede rit, ter me es negatur. [Adducent ergo] Iudei [Iesum a Caiphū in prætorium.] Prætorium appellat sedes, vel domo in qua residebat ad discernēdas populi causas ipsi prætores, q̄ dicūtur quasi præceptores, quia præ-

A cepta dabant subiectis. Hoc loco multa omittit Iohannes, quæ alij Euangelista scripserūt, videlicet quo modo Cayphas Christum dicūs blasphemum, morteque dignum iudicauit. [Erat autem mane,] Nā Marc. 14. hora prima dominum Iesum ducebāt ad Pilatum. Ex audiitate enim sua occisionis tam manē obule Lucæ. 22. runt eum Pilatus vincitum: quoniam consuetudo eis fuit illos offerri præsidī vinclos, quos iudicabant morti obnoxios. [Et ipsi non introierunt in prætorium] præsidis, [Vi non contaminaverunt] ingrediendo domū viri gentilis contra legem, fierētque immundi ad edenq; cibum paschalem, de quo subiicitur, sed manducarent pascha, id est, azymos panes, non agnum paschalem, qui in vespere præcedēt diei fuit coonestus. [Graci vero putantes hoc loco per pascha intelligi agnum paschalem, dicunt quod Iesus pas fus sit feria quinta, in qua agnus typicus offerebatur, vt sit figuratum seu veritas correspōdens figuræ etiam quantum ad tempus. Sed hoc est manifeste contra alios Euangelistas, quæadmodum super Matthæum plenius declarauit. Ecce hypocritæ isti excoleti culicem, & camelum glutientes, timentes par uum peccatum, non maximum, formidantes maculari ingrediendo domum pagani, & non verentes effundere sanguinem christi. [Exiit ergo Pilatus ad eos foras,] in hoc cedēs observationi corum, [Et dixit, Quam accusationem affertis ad eum hominem hunc?] tanquam dicat, Præsentatis mīhi istum vincitum quā si morte dignum, quid ergo obiciunt ei? Pilatus quippe à rege Romanorū iudex Iudæi constitutus, voluit Romanorū legem seruare: quibus consuetudo nō erat quenquā damnare, nisi præsentes habet ret accūtatores, locūnque defendendi acciperet ad ablēndā criminā, vt habetur in Actis apostolorū, A. 25. F ita ligatū vt morti adiudicetur: quāsi dicent, Tales & tanti sumus, q̄ suspicari nō decet, velle nos innocentem morti exponere. [Dicit ergo in Pilatus, Accipite eū vos, & secundum legem vestram indicate eū] dānando eū ad mortem, si secundū legē vestram id meruit: vel dimittendo, seu minori pena torquento si morte non promeruit, iuxta legē, quasi dicat, Si tantæ authoritatis arque iustitia effit ut nūdis verbis vestris credendū sit, ergo iuste iudicete eū, & nolite me in tali negotio prægravare. [Dixerunt ergo in Iudei, Nobis non licet interficere quēquam.] Quidam dicunt quod Iudei hoc vere dixerunt, eo quod Romani abstulerunt eis iudicium sanguinis, quāis minori iudicia reliquerint eis. Sed huic dicto obuiare videtur, quod Iudei pauloante frequenter tentauerunt occidere Christū, lapidando, aut præcipitando: eodem quoq; anno occiderūt Stephanū. Denique, vt habetur in Actis apostolorū, principes facerendo, sū cogitauerūt interficere ipsos apostolos, quādo Gamaliel eos cōpescuit: idcirco Iudei lapidauerunt Paulum, & mortuū est. Probabilior ergo videtur assertio dicentium, videlicet quod nō licuit Iudei interficere quenquā in festivitate paschali, ne sanguinis effusione tāta solemnitatis fanētate fecerēt. A. 4. Vel potius opinandū est cum Augustino, quod callide hoc dixerunt, quatenus Christo à iudice reprobat, ipsi viderēt immunes. [Vi firmo teū impleretur quem dixit, significans qua morte effet moritūs,] id est ob hoc concomitante Iudei renuerunt propria autoritate occidere Christum, atque dixerunt, Non nobis licet interficere Iudei, nō licet interficere ipsos apostolos, quādo Gamaliel eos cōpescuit: idcirco Pilatus nō potens Iesum examinare in tanto tumultu, introiit in locū secretū in propria domo, puta prætoriū, vt potest, ibi quiete & diligēter inquireret facta Iesu, [Et dixit ei, Tu es rex Iudeorū?] vt dicunt te dixisse. i.e. Est ne Marc. 15. C bis non licet interficere quenquā, vt verbum Christi quo prædicti, qualiter & à quibus occideretur, fortiter efficiunt. Dicit enim apostolis, Ecce ascēdimus Hierusalem, & filii us hominis tradetur prīcipibus sacerdotiū, & scribis, & tradent cū gentibus ad illudēndū, & flagellandū, & crucifigendū: quib; Matth. 19. verbis significavit se à gentib; execuūtive interficiendū. [Introvius ergo iterum in prætorium Pilatus, & vos casuit Iesum.] Iudei enim cū clamore & strepitu magno instabat, vt Iesum dānaret: idcirco Pilatus nō potest, ibi quiete & diligēter inquireret facta Iesu, [Et dixit ei, Tu es rex Iudeorū?] vt dicunt te dixisse. i.e. Est ne Marc. 15. verū quod tibi obiciunt. s. quod dixeris te regem Iudeorū? Hoc nanq; imposuerunt Christo Iudei, imò & duo alia, iuxta illud Luce. 23. Cæperunt illū accusare, dicentes, Hunc inuenimus subuentē gentem nostrā, & prohibentē tributū dari Cæsari, & dicentē le christum regē esse. Pilatus autē duo prima Luce. 23. non adiudicat, quia quā effet gentili, nō curauit quomodo Iesus doceret Iudeos: secundū quoq; agno, agno, vidi falsum, quia percepti Christū dixisse, Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari, & quæ sunt dei deo. Tertiū vero, videbatur imperatori Romanorū contrariū, qui præcepit, ne quis sine suo cōsensu appellaret se regē, vt dicitur. Specialiter autem dicitur imperator abūtūs Iudeis regū nōmen, propter eorū superbi, atque frēquētē rebellionē. Hinc ergo Pilatus solicite iūcūtabatur, an effet rex Iudeorū. [Responso Matth. 22. dit Iesus, A temetipso hoc dixi,] videlicet quod sim rex Iudeorū, [An aly tibi dixerunt de me?] Nō ex igno Marc. 12. D ratiā querit hoc Christus, sed vt hac occasiōne responsionis Pilati aliquid dicat salubriter ad nostrā in Luce. 20. structionē proficiū. [Respondit Pilatus, Nunquid ego Iudeus sum?] tanquam dicat, A meipso ista nō querero, quia Iudeus nō sum, vnde nec curo de questionib; legis eorū: nec ista concipio ex me, quasi peritus in lege illorū, [Gens tua,] videlicet populus iste Iudei, de quorū numero atque progenie es, [Et pontifices tuū tradiderunt te mihi.] Ex quo appetit q̄ aliquid magnū sit in causa, eo quod tui traditū te alieno ad cōdemnandum. [Quid fecisti?] quasi dicat, Verba illorum, & quid tibi imponunt audiuī, sed eis non credo, sciens partim fallā esse quæ afferunt, & item quod per inuidiā tradiderunt te mihi: video tu ipse dic vere, paratus sum credere tibi, propter ea quæ audiuī de te, vt pote quod tanta mirabilia perpetrasti. [Respondit Iesus, Regnum meum non cōst ē de hoc mundo,] id est, mundiale, terrenum & temporale, sed cælestē, ac cōpītūle, per quod Christus satisfecit Pilato zelante pro cæsare. Per hoc enim quod Christus non quesiuit dominationē terrenam & temporalem, pater quod non derogauit imperatori, qui tunc munīcione monachiam tenebat. [Sed potest quis dicere, regnū Christi est ecclesia militans, degens in seculo isto, quomodo ergo regnum eius non est de hoc mundo?] Rursum, Christus est princeps regum terra, A. 20. vt dicitur in Apocalypsi, ergo & omnium terrenorum regnum. Iterum dictum est suprā, Pater dili git filium, & omnia dedit in manu eius. Itēmque, Dediti ei potestatē omnis carnis, ex quibus se quiritur, quod omnia regna mundi huius sūt eius. Regna autem mīdi sunt de mundo. Dicendū, quod V iii

Siue per regnum intelligatur principatus, seu gubernatio regis, siue subiecti illius: verum est quod regnum E. Christi non est de hoc mundo, id est, tale quale est regnum mundi huius, vel pertinens ad mundanorum sortem regnum. Gubernatio enim mundana est cum pompa, & gloria, cum diuitiis, atque deliriis: vel falso cum familia multa & magnificientia eorum, quae ad mundum respiciunt. similiter subdit mundorum regum secularibus occupatur negotios, & in exterioribus subiicitur regibus suis. Porro, gubernatio Christi est interna, per fidem, charitatem, seu gratiam, in cordibus electorum suorum: de quibus dixit supra, De mundo non sunt, sicut & ego non sum de mundo: intelligendo per mundum homines terrenos, carnales, in mundo. Christus quoque, in paupertate & humilitate, in afflictione & aduersitate prefiguit sui, qui potius sunt caelestes, quam mundiales, dicente Apostolo, Nostra cōuersatio in cælis est. Et, Qui in carne sunt placere deo non possunt. [si ex hoc mundo esset regnum meum, id est, mundanum & temporale, consistens in exterioribus, & dominatione terrena, ac virtute armorum, Ministrum utique mei,] quos tunc habere, sed modo non habeo, ut pote homines seculares, similes satellitibus atque militibus regum mundanorum: vel, ministri mei, quos nunc habeo, videlicet angelii sancti, cateriū: credentes, [Decertarent, id est, pugnarēt pro me, Vi nō tradieret Iudeos.] Tales etenim reges nolunt opprimi, capi, aut hostib[us] subiici: subditi quoque eorum vobis, ad mortem pugnant pro eis. [Nunc autem regnum meum non est hinc, i.e. de hoc mundo, vt patuit. Primus enim Christi aduentus promissus, preuentusque fuit in paupertate, abiectione & humiliitate, ut pateretur pro mundi salute. Secundus vero, erit in maiestate & gloria, ut iudicet mundū, & omnes aduersarios suos deiciat & condemnet. Ex quo elucescit cæcitas Iudeorum præstolantium primum Christi aduentū in tanta maiestate & gloria, quod omnia mundi regna ipsi subiiciunt, mundi; monachus consisteret, non attendentes quod Hieremias Christi alloquens prophetauit, Quare quasi colonus vetus rus es in terra, & sicut viator declinas ad manendum? Dicit ei itaq[ue], Pilatus, Ergo rex es tu.] Pilatus auditus Christi responsione, notauit quod admisit se esse regem, quāvis non terrenū, ideo solcite inquisivit de huius modi regno, quod secundū verba Christi non pertinuit ad Iudeos. [Respondit Iesus, Tu dicas quia rex sum ego, i.e. veritatem quam à me interroga, tu ipse profers, quia vere sic est, quod rex sum. Quāvis enim interrogatio interrogative proposita nō sit certa, nec falsa, tamen hoc ipsum quod significat est verū, vel falsum, si simpliciter proferatur, videlicet assertive, vel negative; sicutq[ue] verbū Pilati quo dixit, Ergo rex es tu, verū fuit simpliciter sumptū, seu assertive prolatū. Christus autē talem habuit modum respondendi. Nam quū Iudas dixisset, Nunquid ego sum dominus? Respondit, Tu dixisti. ¶ Porro, quod Christus vtriusq[ue] testamētū testatur scriptura. Scriptū est enim de eo apud Hieremiam, Regnabit rex & sapiens erit, Zacharias quoq[ue] ait, Ecce rex tuus venit tibi mansuetus. Item Lucas, Regnabit (inquit) in domo Iacob in eternū, & regni eius non erit finis. Iohannes quoq[ue] in Apocalypsi, Agnus dominus dominorū est, & rex regum, de cuius regno quod non est hinc, contestatur. A postolus, Cum tradiderit regnum deo & patri, Ego in hoc, i.e. propter hoc natus sum temporali nativitate ex virginē. De æterna quippe generatione modo non loquitur. [Et ad hoc veni in mundum] per incarnationem mysteriū, non per diuinā mutationem, vel descendū localem, [Et testimoniū perhibeo veritatem,] i.e. vera affirmat, veritatem predicem, falsa reprobē, iniusta cōdemnē. Venit enim filius dei, ut disfolluat opera diaboli. ¶ Perhibuit autem Christus testimoniu[m] veritati doctrinæ, euangelicam legē docēdo: veritati iustitiae, opera Iudeorum redarguendo: prius supra dixit, Me odiū mundus, quia ego testimonium perhibeo de illo, quia opera eius mala sunt. Veritati quoque vita, quia quod docuit, adimplevit. Denique testimoniu[m] perhibuit veritati, ut pote sibi metip̄si, ut dicū est supra, Ego sum qui testimonium perhibeo de meipso. Ipse autem est via, veritas & vita, [Omnis qui est ex veritate æternā & increata, nō solum per creationem ut omnia, sed per prædestinationem & imitationem, hoc est, quæ pertinet ad deum, quasi electus ab eo, & filius eius per adoptionem,] Audi vocem meam, i.e. doctrinæ meæ, tandem aliquando atque finaliter ante hinc recedat, credit, & acquiescat: & tales sunt regnum meum, hoc est quod alibi scriptum est, Qui ex deo est, verba dei audit, propterea vos non auditis, quia ex deo non esitis. [Dicit ei Pilatus, Quid est veritas?] Pilatus quia iudeus erat, audito nomine veritatis, cōsiderat quid sit veritas, quia maxime respicit iudices, quorū interest vera ac falsa discernere. ¶ Possunt autē verba Pilati dupliciter accipi. Primo ut intelligatur quæsi in cōmuni distinctione veritatis. Secundū, ut intelligatur specialiter interrogatio, quid sit veritas: de qua audiuit a christo, Omnis qui natus est ex veritate: ex quibus verbis pensauit quod veritas est quoddam principium hominū. [Et quoniam hoc dixisset, iterum exiit ad Iudeos.] non exceptauit Christi response, præ nimio desiderio liberandi & excusandi eum: iā enim percepit innocentiam Christi, & forte sic festinavit, quia repete occurrit memoria eius modus eripiendi Christū de manibus Iudeorum, qui modus subiigitur, Et dixit cū, Ego nullam in eo inuenio causam mortis, diligēti ac de bīta inquisitione premissa. [Est autē consuetudo vobis, ut vñū] reūm [Dimittam vobis,] i.e. ad vestrum honorē, atque instantiā, [In pascha,] i.e. in festiuitate paschalis. Hanc cōsuetudinem habuerunt Iudei, non ex legi præcepto, sed ex prædecessoribus suis, qui & hoc impetraverunt ab Imperatore, ut iudei ab illo constitutus in Hierusalē, & Iudea, dimitteret eis vñū vincitū in pascha quemcumque petissent, in recordatione liberationis patrum suorum de seruitute Pharaonis, quæ liberatio fuit in pascha. [Vultis ergo dimitem tam vobis regem Iudeorum?] Pilatus Romano Imperatori obediens, vocat Iesum regem Iudeorum derisorie & iocofere. Nō enim assertive dixit eum regem Iudeorum, quia Imperator prohibuit aliquē sine suo cōfēnu[m] Iudeorū regē vocari, & quia audiuit a Christo, Regnum meum nō est de hoc mundo: sed idcirco sic loquitur, ut ostendat quā vana & frivola fuerat Iudeorum obiectio, qui hoc christo imponabant, quod dixit se regem Iudeorum, quasi dicat, quālē apparentia habet hoc, quod iste paup[er] dixerit se regem Iudeorum, quantū ad regimē, de quo imperatori & mihi est cura. [Clamauerunt ergo rustici omnes] Iudei aduersori, Saluatoris, non tamē omnes simpliciter. Aliqui etenī aderāt amici christi, videlicet Nicodemus, Ioseph, &c. dicentes, [Nō hic, sed Barrabā] nobis dimitte. [Erat autē Barrabā latro,] q[uod] vt Lucas referit, ppter

A seditionē factā in ciuitate & homicidiū, missus fuit in carcere. Hūc locū ponit Ioannes trūcatē, sciens quod alii Euangeliſtæ eū deliſcriperint plenius. ¶ Adiuerterū ergo quod Pilatus ex corde cupiens Iesum eripere, excogitauit induſtrioſe, propositūque Iudeis duos, quorū alterū eligerent sibi dimitti: & ne alium magis, quam Iesum peterent sibi dimitti, propositū Iesum & Barrabam latronem seditionis & homicidiū, arbitrans quod nequaquam tam sceleratum ac odiosum eligerent. Pontifices vero & pharisei persuaserunt populo, vt eligerent Barrabam, & Iesum crucifiſi depositerent: quod & fecerunt. Ephe. 5. Vnde & merito venit super Iudeos ira dei vñque in finem, quia latronem p̄p̄suierunt filio dei.

¶ Declaratio Cap. x i x. [Tunc ergo apprehendit Pilatus Iesum.] Artic. x l v.

Mittit Euangeliſtarū vñus quādam quæ alii descriperunt. Ioannes itaque hoc loco omis-

O tit quod recitat Lucas: quomodo scilicet Pilatus misit Iesum ad Herodem, qui quum Iesum alba veste indutum, spretū, & illūsum remisifet, ipse Pilatus rursus instabat quomodo Iesum eriperet. Luca. 23.

eriperet. Cumque Iudeorum furore pensato, considerasset quod non posset Iesum omnino immunitē dimittere cum pace illorum, cogitauit eum castigare ad satisfaciendum illorum furori, nō vt Christū persequeretur, quem nouerat innocentem, sed vt cæsum dimitteret. Fecit ergo quod subditur, Tunc ergo, dum vidit se verbi nihil proficer, sed Iudeos latronem p̄ Christo eligere, Apprehendit Pilatus Iesum, & flagellavit eum, id est, per suos seruos fecit expolari vestibus, alligari columnā, flagellis crudeliter percuti, quod erat tenerissimo, naturalissimo, ac nobilissimo corpori Christi inæstimabiliter poenale. ¶ Nos quoque iugiter recordemur, quæ & quāta pro nobis sustinuit agnus sine macula, ciūsque exemplo discamus libenter ferre aduersa, pro eius amore omnia dura, ac aspera affectuose toleremus, corrigamus quoque & castigemus nosipso, meditemur quam erubescibile fuit in regia ciuitate,

in die solenni, in tot milium praesentiā, in aduersarijū conspectu, sic nudari, ligari, & cætera quæ subsequenter fuisse: sicque discamus contempnere omnem humanum honorem, & esse parati ad contumelias, irrationes, confusiones pro Christo. [Et milites (præsidii) plebētē coronam de spinis,] id est, iuncis marinis longis, acutis, & valde punctuatis, [Imposuerunt caput eius] cum illusione, quia dixit se regem, [Et] Lucae. 23. veste purpurea circundērunt, id est, vestiebant eum. Matthēus vocat chlamydem coccineam, & forte fuit aliquid rubē simile purpura. [Et] veniebant ad eum & dicebant (irridendo), Ave rex Iudeorum. Juxā Matthe. 27. dicērunt, O miser & stulte, qui te iactas̄ esse regem Iudeorum, propter hoc meruisti has penas. [Et] Ioh. 16. dabant ei alapas, quemadmodum Sibylla legitur prædictisse, Dabunt deo alapas manibus incelsis. Et in Iob, Aperuerunt super me ora sua, exprobrantes percuſſerunt maxillam meā, satiati sunt penis meis. Denique milites haec fecerunt congregata ac præsente vniuersa cohorte secundum Matthēum: ponentesque genua sua adorauerunt eum, & surgentes confuserunt vultum ipsius, percuſſerant quoque ea, Matthe. 27. propter eius benedictū arundine. ¶ Hac omnia intentissimā exigit meditationem, cruciformem immitationem, amoris inflammationem, itēmque perēnem gratiarum actionem. Ille coronatus est spinis, vt nos coronemur corona de lapide precioso, danda electis in patria: iuxta quod scriptum est, Accipient regnum decoris, & diademata speciei de manu domini. Ille purpureo indumento pro illusione indui nō negauit, vt nos vestibus gloria, duplice stola Iudeorum, inducit, Induit me vestimento iustitiae circundedit me. In Proverbis quoque, Omnes domestici eius vestiti duplicitibus. Denique tantas illusiones, computationes, contemptus sustinuit, vt ab illusione ciabo liā confusione æternā, à vilificatione perpetua liberemur. [Exiit iterum foras,] de prætorio ad Iudeos stantes ante domum suam, Pilatus, & dixit ei, Ecce adduco eum vobis foras, ut cognoscatis, quia nullam in eo eam, inueniō, propter quam occidi meruerit, quasi dicit, Educo eum castigatum, si forte in verbis offendit: ex quo potestis attendere, quod nullam causam mortis in ipso comprelio: quia si sic, non flagellasset eum, sed morti mox adiudicasset. [Exiit ergo Iesus portans (in capite) spinam coronam,] capitū sacratissimo dire infixam, Et purpureum vestimentum. ¶ O quantus dolor apprehendit & penetravit cor maternum dulcissimæ ac virginea matris, quum filium suum vnicum atque charissimum, quem plus amauit quam seipsum, sic vidit egredientes, taliter cruentatum in vultu, sic crudelissime contrebant, tam miserabiliter apparet. Non recedat à memoria nostra dispositio domini Iesu taliter egredientes. Tunc vñque speciosus forma p̄ filii hominum, visus est non habens speciem, neque decorem, cum vultus eius clarissimus sputo & sanguine fuit perfusus. ¶ Obscero te domine Iesu rex Christe, vt Esaie. 53. huius tuæ apparitionis merito, detur mihi nunc gratia taliter conuerſandi, vt post vitæ præsentis incomitatum tibi p̄fereſſer sine omni labore peccati, ornatus splendorē virtutum, ne tuo tribunali oblatus cōfundar. [Et dixit] Pilatus [Eis,] pura Iudeis, Ecce homo qui dixit se regem, id est, cernitis nunc, quam di re & superficienſer corruptiſt, quam miserabilis appareat, ita vt merito contentari & cōpati debatis, non grauiorem vindictam expetere. Hac nempe de causa eduxit Pilatus Iesum, tam lamentabiliter sauciatum, vt ad compassionem emolirentur corda Iudeorum, cesserentque persequi innocentē. [Cum ergo vñſerent eum pontifices & ministri] fautores eorum speciales, Clamauerunt, dicentes, Crucifige, crucifige eum. In quo pater, quam lapidea, ſæua, & inuidissima erant illorum corda, qui homini innocentia licet Ieso & deformata, quod adamante peccata in eius compassionē potuerunt mollescere, nequaquam compatisi sunt, sed voce repetita præ nimio desiderio clamabant, Crucifige, crucifige, quasi illa tormenta insufficientia fuerint. Et o beatissima genitrix dulcis Maria, quam penitissimum erat benignissimæ animæ & tuae audire verbum illud crudelissimum, atque apertrum. Tunc vere implutum est quod Pilafista p̄dixit, Exaucerunt vt gladium linguis suas. Et denuo, Filii hominum dētes eo- Psal. 63. rūs armis & sagittis, & lingua corum gladius acutus, [Dicit ei Pilatus, Accipite cum uos, & crucifigite. Ego non inuenio in eo causam,] necis seu crucifixionis. Illi qui dicit Iudeos vere dixisse Pilato, Nobis nō licet interficere quenquā, quasi omnino ablatus fuerit eis iudicium sanguinis, dicunt quod Pilatus ista re-

Psal. 20. Sapien. 3. Esaie. 61.

H

D

liā confusione æternā, à vilificatione perpetua liberemur. [Exiit iterum foras,] de prætorio ad Iudeos stantes ante domum suam, Pilatus, & dixit ei, Ecce adduco eum vobis foras, ut cognoscatis, quia nullam in eo eam, inueniō, propter quam occidi meruerit, quasi dicit, Educo eum castigatum, si forte in verbis offendit: ex quo potestis attendere, quod nullam causam mortis in ipso comprelio: quia si sic, non flagellasset eum, sed morti mox adiudicasset. [Exiit ergo Iesus portans (in capite) spinam coronam,] capitū sacratissimo dire infixam, Et purpureum vestimentum. ¶ O quantus dolor apprehendit & penetravit cor maternum dulcissimæ ac virginea matris, quum filium suum vnicum atque charissimum, quem plus amauit quam seipsum, sic vidit egredientes, taliter cruentatum in vultu, sic crudelissime contrebant, tam miserabiliter apparet. Non recedat à memoria nostra dispositio domini Iesu taliter egredientes. Tunc vñque speciosus forma p̄ filii hominum, visus est non habens speciem, neque decorem, cum vultus eius clarissimus sputo & sanguine fuit perfusus. ¶ Obscero te domine Iesu rex Christe, vt Esaie. 53.

Huius tuæ apparitionis merito, detur mihi nunc gratia taliter conuerſandi, vt post vitæ præsentis incomitatum tibi p̄fereſſer sine omni labore peccati, ornatus splendorē virtutum, ne tuo tribunali oblatus cōfundar. [Et dixit] Pilatus [Eis,] pura Iudeis, Ecce homo qui dixit se regem, id est, cernitis nunc, quam di re & superficienſer corruptiſt, quam miserabilis appareat, ita vt merito contentari & cōpati debatis, non grauiorem vindictam expetere. Hac nempe de causa eduxit Pilatus Iesum, tam lamentabiliter sauciatum, vt ad compassionem emolirentur corda Iudeorum, cesserentque persequi innocentē.

[Cum ergo vñſerent eum pontifices & ministri] fautores eorum speciales, Clamauerunt, dicentes, Crucifige, crucifige eum. In quo pater, quam lapidea, ſæua, & inuidissima erant illorum corda, qui homini innocentia licet Ieso & deformata, quod adamante peccata in eius compassionē potuerunt mollescere, nequaquam compatisi sunt, sed voce repetita præ nimio desiderio clamabant, Crucifige, crucifige, quasi illa tormenta insufficientia fuerint. Et o beatissima genitrix dulcis Maria, quam penitissimum erat benignissimæ animæ & tuae audire verbum illud crudelissimum, atque apertrum. Tunc vere implutum est quod Pilafista p̄dixit, Exaucerunt vt gladium linguis suas. Et denuo, Filii hominum dētes eo-

Psalm. 63. Pfal. 65.

rūs armis & sagittis, & lingua corum gladius acutus, [Dicit ei Pilatus, Accipite cum uos, & crucifigite. Ego non inuenio in eo causam,] necis seu crucifixionis. Illi qui dicit Iudeos vere dixisse Pilato, Nobis nō licet interficere quenquā, quasi omnino ablatus fuerit eis iudicium sanguinis, dicunt quod Pilatus ista re-

V iiiij

Spondit ex indignatione, & irrisorie, quasi dicat, Si audetis vel potestis, occidite eum. Alij dicit, quod Pilatus idcirco haec dixit, quod Iudei voluerunt immunes videri à morte Christi. Propterea committit eis iudicium, quasi dicat, Si imò iustum est eum occidi, facite hoc per vos, & non imponatis mihi hoc onus; ideo dixit ista Pilatus, vt acciperet Iesum, tenerentque ligatum vsque post festum, & tunc ficerent secundum quod vellent. [Responderunt ei Iudei, Nos habemus legem.] diuinitus datam, [Et secundum legem debet mori, quia filium dei fecit,] id est, esset perhibuit. Nam ipsa nocte passionis adiuratus à Caypha, an esset Christus filius dei benedicti, manifeste respondit, quod imò. Imposuerunt ergo christo, quod nomen & gloriam diuinitatibus sibi usurpauit, sicque secundum legem occidendum esset tanquam blasphemus. Lex tamen præcepit tales lapidari, non crucifi. Mira peruersitas ac cæcitas Iudeorum, quasi mentitus sit Iesus, quia sicut filium dei, quum tamen per scripturas & signa ostenderet se esse Christum, & per consequens filium dei. [Cum ergo audisset Pilatus hunc sermonem, videbat quod Iesus dixit se filium dei,] non propter legem Iudeorum, sed formidauit ne si esset, quemadmodum Iesus ferrebat dixisse, & per consequens grauissimum facinus commisseret flagellando filium dei, magis quoque quam antea timuit Iesum occidere, ne occidendo hominem, simul occideret deum. Sed quomodo Pilatus vir gentilis atque idololatralis, expers notitia veri dei timuit, audito, quod Iesus dixit se filium dei? Dicendum quod multi gentilium idololatrarum cognoverunt esse unum summum deum: imò secundum Damascenum omnibus naturaliter insitum est esse deum. Rursus probabile est, quod Pilatus inter Iudeos habitans, aliqua audiuit de deo Israël, & de iudicio eius, vnde & plagam dei potuit abhorrire. [Et ingressus est in prætorium iterum,] duicens Iesum secu, vt eū secretius diligenter, discuteret. [Et dicit ad eum, Vnde es tu?] Secundū quod recitat Lucas, antequā Pilatus flagellauit Iesum, audiuit quod Galileus esset, propter quod misit eum ad Herodem: cur ergo nunc sciscitur, & ait, Vnde es tu? Dicendum, quod quia audiuit Iesum dixisse, se esse filium dei, querit diligentius de loco & principio sua nativitatis, an scilicet vere deo natus sit, an ex hominibus. [Iesus autem responsum non dedit ei,] vt impleret quod de ipso cecinit Esaias, Quasi agnus coram tondente obmutesceret, itē, quia Pilatus capax non erat diuina generationis Christi. & rursus, quoniam Christus noluit passionem propriam impedire, quam facilime impeditset, si Pilato atque Herodi respondeisset ad singula. [Dicit ergo ei Pilatus,] Jvehementer admirans taciturnitatem Christi in tali articulo, & quia seipsum poterat faciliter excusare, arque ē manibus Iudeorum excutere, [Misi non loqueris?] tanquam dicat, Stulte & mirabiliter habes te in hoc, quod iudici non respondes, prout melius vales, loquendo mibi cum reverentia, & timore, vt moris est captiuorum iam iudicandorum. [Nescio quia potestatem habeo,] tanquam preses & iudex rite institutus [Crucifigere te, & potestatem habeo dimittere te?] Jimō per eandem potestatem possum vtrunque, & quia hoc scis, merito responderes. [Respondeit Iesus, Non haberes potestatem ad me ullam, nisi tibi esset datum desuper,] hoc est, à deo omnipotente, à quo deriuatur & datur omnis potestas, dicente Apostolo, Non est potestas nisi à deo. Ab ipso enim est omnime bonum, omnēque donum. Propterea nisi potestas iniquorum principium & iudicium esset à deo, scriptum non esset in libro Sapientia, Præbete aures vos qui continet multitudines, quoniam data est vobis potestas à deo, & virtus ab altissimo, qui scrutabitur cogitationes vestras cito, & horrende apparet vobis. Dat ergo deus potestatē etiam impiis per se, vel per alios, sed illi abutuntur. Potest quoque sic accipi, Non haberes potestatem contra me, nisi datum tibi esset desuper, à superiori principe, scilicet imperatore Romano. [Propterea,] quia hæc dicit studio dimittendi me, & ea quæ feci in me, fecisti humana timore, non ex inuidia vt Iudei, vel ex cupiditate vt Iudas, [Quia me tradidit ibi,] videlicet populus Iudeorum, maxime sacerdotum, vel Iudas originaliter, [Maius peccatum habet,] id est, gravius peccat in me quam tu, propter causam prædictam: & etiam quoniam prima causa, quæ alias mouet, & prouocat ad opera prava, plus peccat quam causa secunda & proxima. Itaque amplius peccat, qui tradit innoxium iudici scienter & ex rancore, quam iudex qui ex superiori potestatis timore illū dijudicat. Verumtamen Pilatus propriis verbis damnauit seipsum. Dicens enim se habere potestatem dirittendi Christum, nec tamen eum dimittens, quem sciebat innoxium, demonstrauit se potestate concessa absumi: nec debuit timore humano relinquere æquitatem, sed vñque ad mortem agonizare pro illa, præsertim quia iudex debet esse quasi animata iustitia. [Exinde querebat Pilatus dimittere eum,] etiam magis quam ante. Intellexit enim ex verbis Christi, quod non sine peccato posset occidere, quæ nouit innoxium. [Iudei autem clamabant, si hunc dimittas, non es amicus Cæsaris,] qui te ad istam præsidiam promovit: hoc est, honorem Cæsaris non defendis, nec eius præcepto obedis. Iudei videntes se non proficere per allegationem sua legi, quam Pilatus tanquam alienigena non curauit, astute obiiciunt ei transgressionem imperialium statutorum, scientes quod non auderet contra Cæsarem agere. Imperatores namque Romani prohibuerunt, ne aliquis fine eorum consenseret sibi regnum non men. Propterea subditur, [Omnis enim qui se regem facit,] propria authoritate, [Contradicit Cæsari,] qui possit opositum. Possimus autem per Cæsarem intelligere Tyberium, sub quo passus est dominus nihilominus Cæsares qui ante eum fuerunt, iussi sunt hoc ipsum. [Pilatus ergo cum audisset hos sermones,] timens offendere Imperatorem, & accusari apud illum, atque priuari officio, & in exilium mitti, [Adduxit eum pro foras] extra prætorium coram frequentia populi, [Et sedis pro tribunali,] id est, in sede ad iudicandum, [In loco qui] Græcè, [Dicunt Lithostratos, Hebreice autem Gabata,] Lithostratos, secundum Bedam, fuit locus sublimis, habens lapideum pavimentum. Vnde Lithostratos dicitur quasi lapide stratus. [Erat autem pars eis pascha,] id est, feria sexta ante solennissimum diem festiuitatis paschalis, quia fuit sabbatum. Vel, Paraseue Pascha, hoc est, sexta feria, quæ fuit vna ac prima dierum paschalium. Exod. 29. Paraseue autem est nomen græcum, quod interpretatur præparatio, quia in eo parabant Iudei duplices cibos, videlicet pro ipsa feria, & sabbato subsequenti, in quo secundum legem non licuit coquere,

A [Hora quasi sexta.] contrarium videtur, quoniam apud Marcum legitur, Erat hora tertia, & crucifixerunt Marci. 15. eum: ergo ante tertiam Pilatus sedis pro tribunali, quoniam certum sit primo iudicatum esse Iesum, quia Luca. 23. cruci appensum. Iterū in Luca dicitur, quod erat hora fere sexta, quando crucifixus est Christus. Mat. 27. theus autem scribit, quod ab hora sexta vñque ad nonā, tenebra factæ sunt super viuensam terrā, & in toto tempore illo pendebat Saluator in cruce. Dicendū, quod hora sexta eleuatus est Iesus in cruce vel parum ante sextam, vt innuit Lucas, ideo Pilatus sedis ad iudicandum, secundum Ioannē, ante sexā. Marcus vero qui dicit Iesum hora tertia crucifixum, retulit hoc ad animum Iudeorum, qui hora tercia clamauerunt, Tolle, crucifige eum: vel ideo dicit hoc Marcus, quia crucifixus fuit infra tertiam & sextam, mediū autem per vtrum extremorū exprimitur. [Et dicit Iudei, Ecce rex uester.] Quemadmodū tacitū est, hoc ait Pilatus derisorie, & ad verecundiam Iudeorum, quasi dicat, Quid apparentia habet hoc quod dicitis istum eum egenum & miserabilem voluisse vñpare regnum Iudeorum temporale cōtra Imperatoris decretum? illi autem] implacabili iniuria, ac furore repleti, quibus & gravis fuit ad vi. Sapient. 2. dendū, [Clamabant, tolle, tolle,] hoc est, à terra & consortio hominū aufer, [Crucifige eum.] quod genus Marci. 15. mortis ignominiosissimum fuit, & sceleratissimi deputatū. [Dicit eis Pilatus, Regem uestrum crucifigamus?] Luca. 23. quasi dicat, Hoc cedit in confusionem vestram, si illum suspendo in ligno, qui secundū populi opinionē fuit, & est rex uester. Tamen vñ dixi) Pilatus non vocat Iesum regem Iudeorum ex animo, ne contra cę Esaiæ. 33. farem agat. [Responderunt] pontifices, [Non habemus regem nisi Cæsare.] O infelices pontifices, nō pastores Psalm. 21. res, sed deuoratores gregis vestri. Si enim non habetis regem nisi Cæsare, vbi est quod loquitur Esaias, Zacha. 9. Dominus iudex noster, dominus legifer noster, dominus rex noster, ipse venies & saluus nos facies? vbi Esaiæ. 9. insuper est quod de Christo Psalmista prædixit, Et dominabitur à mari vñque ad mare. Et Zacharias, Sapient. 6. Exulta fatus sion, Ecce rex tuus venit tibi mansuetus, ipse pauper, Rursumque Esaias, Super solium David, & super regnum eius sedebit. Quomodo excœcutis vos malitia vera? Nōnne Cæsar rex alienus fuit & alienigena, opprimens vos & dominans vobis propter peccata vestra? Nōnne promissus fuit vobis rex verus ex populo vñstro surrectus rex Mefsias cui ergo alieni potestati subiectis vos in eternum, & verum promissum que principem abnegatis? Nunc impletum est illud Hieremij, Negauerunt Daniel. 8. dominum & dixerunt, non est ipse. Illud quoque Daniëlis, Non erit eis populus, qui cum negaturus est. Denique Christum respundo atque dicendo, Non habemus regem nisi Cæsare, meruerunt Daniel. 8. vsque in finem mundi Romano Imperio subiugari, prout videmus impleri, & Daniel prophetauit, Finis (inquit) eius vastitas, & vñque in finem peruerterat desolatio. [Tunc ergo,] quando videlicet vñdit se nihil proficere, & illos implacabiles esse, se quoque si non acquiesceret petitioni illorum, imperatorem posse offendere, & illos implacabiles esse, quoniam pontifices tantum honorauerunt, vt dicentes se regem nō habere, nisi illū. [Tradit Pilatus eis illum,] vt pote Iesum flagellis casum & spinis coronatum, [Et crucifigeretur,] auctoritate sue sententia late contra Iesum. Nam ante iam tradidit eis illū, dicendo, Accipite eum vos, & crucifigitis: sed hoc modo non dixit diffinendo iudicium contra Iesum: nunc vero adiudicavit fieri peti- C. tiones eorum, [Suscepserunt autem Iesum,] i. inlites præsidis in manibus suis nefariss, exuentes eum chlamydem coccineam, & propria indumenta eum induentes, [Et eduxerunt] eum extra Hierusalem: vel fu- Esaïæ. 9. scerunt eum Iudei, quia Pilatus tradidit eis Iesum, id est, suæ voluntati expositum acceptauerunt. [Et baulans] Iesum [sibi crucem,] propriis humeris, [Excusit] Tunc iuxta Esaiæ vaticinium, factus est prin- Matth. 27. cipatus eius super humerum eius, quoniam crucem propriam bauliente, meruit principatum omnis terra. Egrediendo itaque vñbem portauit crucem ad aliquantulum spaciū, postea dederunt crucem Matth. 15. Christi ad defundendum Symoni Cyrenensi patri Alexandri & Rufi discipulorum Christi, ne Iesu in Luce. 23. via moreretur sub onere crucis, sed vt eum diutius duriusque affligerent. Consideremus præterea malignantatem Iudeorum, quorum machinatione milites præsidis posuerunt lignum crucis super collū Christi, quod non fecerunt latronibus secum educitis. Turpisissimum enim, & acerbissimum ei mortem intulerunt: & quicquid confusione, contēptu & crudelitatis excogitare potuerunt, fecerunt in eum. Penitus quoque patienti & mansuetudinem Salvatoris, qui omnia ista patientiſsimē tulit, & sicut Hieremias prænunciavit, Quasi agnus innocens ductus est ad immolandum: qui cum malediceretur nō maledicebat, nec faciem suam auertit ab increpantibus, & conspuentibus in se. Attendamus etiā quare Psal. 37. hæc pertulit, scilicet propter nos, quorum iniquitatē supergressiæ fuerunt caput nostrū, & simus grati- Luce. 9. Matth. 16. Hebrie. 13. Galat. 5. D ei verbo ac opere, abnegando nosip̄sos, tollendō quæ crucis nostræ quotidianæ, quatenus impleamus qđ ad Hebreos monet A. p̄st. qui quā dixisset, Iesu vt sanctificaret populum, extra portam passus est, addidit, Examens ergo ad eum extra castra, improperium eius portantes. Nō enim habemus hic manē tem ciuitatem, sed futuram inquirimus. Crucifigamus carnem nostram cum vitiis & concupiscentiis. Exiuit ergo, [In eum qui dicitur Caluaria locum,] Caluaria est caput hominis mortui, vñde locus in quo crucifixus est Christus, ap̄ peregrinacione Caluaria: non quod caput Adē sit ibi sepultum, vt quidā fin- Matth. 27. Marc. 15. Luca. 23. Matth. 27. Luc. 23. Matth. 27. Luc. 23. Luc. 23. quent, quum Adam legatus sepultus in Ebron: fed quia damnati ibi occidēbantur, sicque locus abū- davit ossibus mortuorum. Sic ergo duxerunt Iesum in locū in honestum, atque turpisimum, in quo ipse mori elegit, vt nos ad empyrei calī splendidiſsimū mansionem feliciter transferamur. [Hebreice autem] vocatus est Col. ubi vñ crucifixus] milites ministri præsidis, erantque quatuor, [Et cum eo aliis duos,] hanc dubiū quin latrones secundū Matthæum, quos Lucas nominat nequā, Ducebant in- quians cum eo & aliis duo nequam, [Hinc & hinc,] i. ex vñroque latere Christi, [Medium autem Iesum,] quod idcirco fecerunt milites ex instigatione Iudeorum, vt Iesu impius videretur, quasi fuisse princeps latronū. Deo autē ordinante, seu permittente factū id est, vt impleret quod per Esaiā de christo inuenitur prædictum, Et cū sceleratis reputatis est, [scripti autem & titulu] Pilatus, i. scribi fecit sermo- nem, continentia causa crucifixionis Iesu, [Et posuit super crucem,] i. superiori partē crucis iussit affigi, forte cum aliquo affere. [Erat autē scriptū,] titulus verba hęc cōtinebat, [Iesu Nō dñe rex Iudeorū,] Luca. 23. .

Iesus est nomen personæ, Nazarenus est agnomen, locum conceptionis & nutritionis significans, rex Iudeorum est complexum explicans cur crucifixus sit dominus, videlicet quia dixit se regem Iudeorum, [Etunc ergo titulum multi iudeorum legerunt, quia prope ciuitatem erat locus,] Caluarie, [ubi crucifixus est Iesu, et erat scriptus, hebreo, græco, et latine], i.e. in tribus principalibus idiomatis mundi magis notis, atque communibus, ut legeretur ab omnibus. Hebraicus namque loquela eminebat, quoniam prima, & in ea scripta fuit lex & propheta, pertinuit ad vniuersi veri dei cultores. Græca vero lingua pollebat propter naturalem sapientiam, seu philosophiam, ingeniumque Grecorum, Latina vero propter dominum Romanorum. [Dixerunt ergo Pilato pontifices iudeorum, Noli scribere,] i.e. scriptū relinqueret [Rex iudeorum, sed quia ipse dixit, Rex sum iudeorum,] Videbatur enim Iudeus titulus praescritus in eorum verecundia redudare: qui tamen fuit verius simus, quia specialiter datus est Iesu in regem Iudeorum: quemadmodum ait in Psalmo, Ego autem constitutus sum ab eo super Sion montem sanctū eius. [Respondit Pilatus, Quod scripti, scripti,] i.e. firmū manebit, nec illud mutabo. [Milites ergo cū crucifixis est, accepserunt vestimenta eius, & fecerunt quatuor partes] de vestibus, [vniuersique militi partem, & tunicam] Superiorē accepserunt. Ex quibus primo elicetur, quod quatuor erant milites crucifixores. Secundo, quod Iesu nudus elevatus est in cruce, imdū tam nudus, vt venit ex vtero matris, & sic Adam quando pœcauit in paradiso secundum Ambrosium, vnde & mater eius creditur plenum sūtu inuoluius loco virilius. Omnia ista deuotā & grata mōmoriū exigunt, & piam imitationem. Ecce enim sanctus sanctiorū vnigenitus filius dei inter latrones suspenditur, cum sceleratis reputatur, nudus in cruce leuatur, vt nos impii iustificemur, & cum sanctis annumeremur, vestimentiq; virtutū induamur. Non ergo quāramus in hoc mōdo magnificari siue laudari, non inter doctos & eminentes locari, non pretiosis vestibus, atq; superfluis indui, sed Christū in vera humilitate & paupertate iugiter imitari, velle contēti, peccatores reputari. [Erat autem tunica inconsutile,] i.e. non cōfusa, [De super contexta per totum,] i.e. artificiose elaborata per modū retis, atque ciliicī, non incisa, quā virgo benedicta creditur suo dilectio propriis manibus operata. [Dixerunt ergo] milites quatuor [Adimicem, Non secundamus illā,] diuidēdo eā vt alias vestes, quoniam partes illius fuissent inutiles, & forte propter operis subtilitatē, raritatē seu specialitatem, quilibet militi desiderauit cā integrā adipisci, [sed fortiauit illa cuius sit,] i.e. fortē mittamus ad quē tota pertineat, vnde pater & super tunicam inconsutile dūntaxat missa sit fors. Quomodo autem soluēdum sit, quod huic videretur contrarium, dixi super Marcū. Hęc ergo fecerunt atque dixerunt, [Vt,] intelligendo per, vt, concomitantia, nō causam directā, [scriptura] Psalmi Impletetur, dicens in persona christi, [Partiti sunt vestimenta mea sibi,] faciendo quatuor partes de illis, [Et in vestem meam,] id est, super tunicam inconsutam [Miscent fortē,] Et milites quidem hac fecerunt, simplices ne scierent prophetarum eloqua.

Expositio sequentis partis huius Cap. xix. [Stabat autem iuxta crucem Iesu mater eius,] Articulus x. v. 1.

Dinceps agit Euangelista de misera compassione christi dei, eiusque virginē genitricis, quæ tandem intiuimor erat, cordialior atque pœnior, quanto feruentior erat amor vniuers ad alium. Certum est autem, quod incomparabilis dilectione amauerunt se mutuo ultra omnem estimationē. [Stabant autem iuxta crucem Iesu mater eius,] O verbum dolorosum & affectuosum. Quid enim sustinuit mēs illa dulcissima virginē matris, quando tam prope absistebat filio patientivnico, & prorsus charissimo, cuius teneritudinem ac innocentiam nouit: quem licet sciebat fructuosisime pati, citō que resurrectum, nihilominus vehementissime ei condoluit, instantē vt cōsideratio fructus dominice passionis & resurrectionis tolleretur ab inrelio iphius, quoniam vis doloris omnipino absorbit animam eius. Propter quod afferit Damascenus, quod dolor parturientū fuit tunc duplicatus in ea. [Et soror] matris eius, videlicet [Maria] vxoris [Cleophae,] quae fuit mater Iacobi minoris, [Et Maria Magdalene,] item mater filiorum Zebedæi secundū Matthæum: Matthæus tamen affirmit, quod mulieres istae erant de longe stantes. Et Lucas, Stabant (inquit) omnes noncius ius à longe. Ad quod dicendū, qd ad tēpus stabat proprius, deinde remotius vel stabant prope, & à longe respexit diuerorum. [Cum videsse ergo Iesu matrē et discipulum stantem, quem diligebat,] Per hanc circunlocutionē loquitur Ioannes de seipso quasi de alio, [Dicit matri sua, Mulier,] Non ait mater, ne illa auditio nomine tam suauis nimium erueretur atque deficeret. [Ecce filius tuus,] hoc aliqui referunt ad ipsum Christū, quod ostendit seipsum matri sua, tanquam diceret. Ecce quid patitur homo, quem peperisti: ecce quid cōuenit mihi ex parte naturæ, quā assumpti ex te. Sed quia mater piissima tota erat intenta ad cōsiderationem, & cōpassione filii sui, & filius eam cōsolari volebat, nō ad ampliore excitare dolorē propter alii magis appareret, quod Christus demonstrauit Ioannē dicendo, Ecce filius tuus, quasi diceret. Hucusq; me habuisti presentē, & de meo aspectu iugiter consolationē fortita es, fuique ad obsequiū tuum intentus: nunc subtrahor tibi, nunc vnioco dilecti, quæ natō orbaris, nec tecum ero vt fui mortalis, humanum tecum cōuerstatiōnē efficiēs; ideo ne penitus defolaneas, constituo tibi filium, qui sit loco mei, tibi obsequiosus, cōsolatius, familiaris, charissimus, vt virginī virgo cōhæreat atque deseruerat. Sed qualis est ista mutatio & domina benedicta, amantissima virgo Marie? Datur tibi pro filio creatoris, filius pescatoris: pro vero deo, p̄rā creatura: pro domino, seruus: pro filii naturali, adoptiuus. Veruntamen apior & dignior post Christum non fuit, qui tibi relinqueretur pro illo. [Deinde dicit discipulo, Ecce mater tua,] id est, tibi eam cōmittit vt ei filialiter semper aſſistas, obsequiaris, prouideas. [O sancte Iohannes, quantum tibi est honor & gloria, quod incomparabilis ille thesaurus, vas omnis sanctitatis, domina mundi, regina celi, quæ cū patre aeterno habet ac genuit vnum cūdemque filium, à quo spiritus sanctus vere procedit, & datur & mititur, tibi committitur, mater tua efficitor, & tu filius eius appellaris. Vere diligebat te Iesu, quē ad tantam gratiam prælegit. Denique ista commissio fuit Ioanni valde cōsolatoria, qui in matre domini sui dē cetero quasi in illo iactabatur. Ex hoc factō Christi docentur filii habere ordinatam, ac

A debitam curam suorum parentum, præsertim in tempore tribulationis & necessitatis. Propter quod dicit Apóstolus, Si quis suorum & maxime domesticorum curam non habet, fidem negavit, & est in Timo. 5ª fideli deterior. Infuper ex hac commissione quidam eliciunt, quod Ioseph sp̄s filius Mariæ iam obiit. Patet quoque ex hoc, quod mater Christi alii non habuit nisi dominum Iesum, vt confundantur haeretici. [Et ex illa hora accepit eam discipulus in suam] matrem, in suam fidem atque custodiam, obsequēs ei cum omni reverentia & amore. [Discipulus itē eleitus designat vñq; nōneque fidem. Quemadmodum ergo Christus dixit Ioanni, Ecce mater tua; sic vñcuique Christiano dedit matrem suā in matrem, ita quod ipsa est mater, & aduocata omnipotenti nostrū, quam post deum summe amare & venerari debemus. Denique, quotidie passionē domini recolentes, debemus simul reuoluere, quomodo christo compassa sit mater dulcissima: quomodo tunc gladius doloris profudit animam eius: secundū quod Symeon prophetauit. Pensamus ergo quid pala sit, dum vnicum suum percepit iam captum, dum videt eum prelēptari Pilato, quando audiuit eum tam mendaciter accusari, dū videt eum ab Herode alba veste illudi, à Pilati satellitibus flagellari, ad locum passionis cum propria cruce educi, in patibulo erigī, inter latrones suspensi. Dum insuper audiuit ab eo verba nūc memorata, Mulier, ecce filius tuus, & cetera, quæ alii Euangelista plenius recitant. [Postea sciens Iesu quod iam omnia consummata sunt,] Ici licet eloqua prophetarum de sua passione prædicta, pauca nempe restabant, quæ mox erant implenda. Ideo omnia tūc consummata dicuntur, sicut cōmuniter de re pene finita dicimus, factū est. Veritatem quod ait Euangelista, Postea sciens Iesu, non est sic accipiendū, quasi aliquid tūc ceperit scire, quod Psalm. 68. ante passionem nesciuit. [Et consummaretur scriptura] Psalmi quo legitur, Et cederunt in escam mā fel, & in siti mea potauerūt me aceto. [Dixit, sicut,] Ad literam Christi corporaliter sitiebat ex diuturna Psalm. 23. afflictione, vehementi labore, & sanguinis effusione, in tantum vt dicat in Psalmo, Lingua mea adhesit faucibus meis: quæ vtique sit pœnalisima fuit. Spiritualiter vero multo frequentius sitiebat nostrā salutem, pro qua omnia fecit, ac pertulit. [Vas ergo possum et plenum aceto.] Aliqui dicunt, quod pia mulieres ex consuetudine contulerunt vīnum clamantis ad mortē, & etiam Christo atque latronibus, dantes vaseculum vīni ductori eorum. Milites vero cederunt Christo acutum pro vīno huiusmodi. Quidā etiam afferunt, quod potus aceti accelerat mortem: & ergo cederunt Christo acutum, vt citius moretur, sicutque de eius in cruce custodia expedirentur. [Illi autem spongiā plenum aceto hyssopo circumponentes,] id est, ligno hyssopi, calamo siue arundini. Impulerunt etenim spongiā, & calamo eam impo- Matthei. 27. fuerunt, [Obtulerunt ori eius,] Quia enim erectus fuit in ligno, indigerunt huiusmodi instrumento, vt possebant eum attingere. [Cum ergo acceptisset Iesum acutum,] Marcus dicit, quod noluit bibere. Concordia tamē liquet ex verbo Matthei, ut dicunt, Quā gustasset, noluit bibere. Parū igitur bibit, sicutque accepit: Philip. 2. sed quia quod parum est, pro nihilo computatur, Marcus affirmat, quod noluit bibere. [Dixit, Consummatum est,] quod de mea passione fuerat prophetatum, mysterium quoque humanae redēptionis iam extat impletum. Mors etenim Christi erat vita saluēque mundi. [Et inclinato capite,] factus obediens vsque ad mortē, & quasi gratias agēs patri, [Tradidit spiritum,] id est, potestatim animam suam à proprio corpore separavit, clamans videlicet pote magna, Pater in manus tuas commendo spiritum meum. In quo innotescit, quam vere erat præfatus, Potestatem habeo ponendi animam meā, & nemo tollit animam meā à me, sed ego pono eam. [Tudie ergo quoniam parceret erat,] id est, feria sexta proxima sabbato præsolenni. [Et non remanerent in cruce corpora] crucifixorum, videlicet Christi atque latronum, sabbato viua. [Erat enim magnus,] id est, multum celebris, [Dies ille sabbatis] puta dupliciter. Primo, quia sabbatum in se celebre fuit secundum legem. Secundo, quoniam erat vna diuinū paschalium, idcirco noluerunt corpora illo die pendere in aris, ne diuturni, horrendique cruciatus suo horrore solennitatem diei secundari, incutiendo transeuntibus tādium ac paurorem. [Rogauerunt Pilatum, vt frangerentur] à suis militibus crucifixoribus, [Eorum crura, vt tollerentur] non crura tantum, sed tota corpora de patibulis. Huic preci consentit Pilatus, quia subiungitur, [Venerunt ergo milites,] famuli præsidis, [Et primi quidem,] id est, latronis pendens ad dexteram Christi, vel primi, id est, principalioris latronis, [Frēgērunt crura, & alterius qui crucifixus est cum eo,] qui pēdebat ex alio latere. [Ad Iesum autem cum venissent] id est, ad corpus eius exanimare, sumendo partem pro toto. [Et viderunt eum iam mortuum, nō frēgerunt crura eius,] Crura siquidem frēgēbantur, vt mors acceleraretur in eis qui erant suspensi. [sed vna lancea latus eius aperit,] De hoc milite multa dicuntur, vt constat. Cur autem aperit latus eius, diuerse causa redduntur. Vna, vt certificaretur de morte Christi. Alia, quia Iudei induxerunt eum ad hoc. [Et Apocal. 8. continuo] de latere Christi, non vtique naturaliter, sed miraculoſe, propter mysticas rationes. Primo, ad ostendendum, quod corpus Christi erat vere sumptum, atque compositum ex elementis, non de caro allatum. Secundo, ad designandum puritatem corporis Christi. Tertio, ad insinuandum, quod sicut redemit nos suo sanguine, ita & lauit nos aqua lateris sui. [Et qui vidit testimonium peribuit,] scilicet, ipse Euangelista Ioannes qui vidit omnia iam præfata, [Et testificans,] scripti hæc, & verum est testimonium eius, quum sit per sensum & experimentiam notum, [Et ille sit] deo reuelante, & scientia experimentaliter contestante, [Quia vera dicit, vt et vos credatis,] Cognitio enim euangelicae legis concessa Ioanni, ordinabatur ad totius ecclesiæ illuminationem, quæ habetur in via per fidem, in patria autem per speciem. [Facta enim sunt hæc,] videlicet quod venientes ad Iesum, non frēgerunt crura ipsius, [Et scriptura] Exodi, [Impletetur, Os non communies ex eo,] Nostrā translatio habet sic, Nec os eius confringet. Sed quum hoc ad literam dictum sit de agno paschali Iudeorum figuratio, quo modo Euangelista dicit hoc in Christi passione impletum? Iterum quomodo hac autoritate probat propositum suum, quum probatio non procedat, nisi ex sensu literali, secundum Augustinum? Dicendum, quod sicut apostolus Augustinus, ad Hebreos allegat de Christo, quod ad literam dictum est de Salomonē, videlicet, Ego ero illi in partem, & ipse erit mihi in filium: sic hoc loco Iohannes allegat de Christo, quod constat ad literam di- Reg. 7.

D. DIONYS. CARTHUSIAN.

Cap. 19?

1. Cori. 10. Etum de signo paschali. Vtraque tamen allegatio efficax est ad probandum. Creaturā etenim siue rationis siue irrationalis considerari potest dupliciter. Primo secundum se. Secundo prout est figura Christi, qui non solum per homines, sed etiā per irrationalia figura, imo & per inanima. Vnde dicit A. C. 4. Apolotus, Petra erat Christus, haud dubium quin figurative. & quod Christus ex Psalmo allegat de Apoca. 5. fe. Lapidem quem reprobarunt edificantes, quidam exponunt ad literā de lapide materiali in tēlo Salomonis. Hinc Christus dicitur leo, agnus, lapis angularis, vitis. Dum ergo aliquid in scripturis dicitur de huiusmodi creaturis secundū se, tunc talia principaliter exponuntur de eis. Cum vero literaliter dicuntur quādā de eis, vt sunt figura Christi, tunc talia principaliter, quamvis non primo, intelliguntur de Christo, & verificantur in eo: vt est illud de Salomone, & lapide ab edificantibus reprobato, similiter in praesenti. Quod enim de agno paschali dictum est, Os eius non confringetis, dictum est de eo in quantum fuit figura Christi ut immolatus quod spiritu sancto reuelante agnōcens Iohannes, dicit scripturam illam implētā in Christo, de quo vtique principalior est sumenda. Et iterum alia scriptura dicit, Videbunt in quem transfixerunt. Nostra translatio, seu textus Hieronymi talis est, Aspicient ad me quē confixerunt: sed reddit in idem. Propheta quippe loquitur in persona Christi: Iohannes autem sensum magis quam formam verborum allegat. Quod autem Zacharias dixerit verba illa nō de se, sed de Christo, patet per id quod protinus addit. Et plangent eum planētū quasi super vngenitum. ¶ Quāritur, quid allegatio huius autoritatis spectat ad id quod immediate p̄misit, quod non fregerunt crura Christi? Dicitur quod ista authoritas inducit ad approbadū quod dixit superius, Vnus militū lācea latus eis aperit, & quod crucifixerunt eum. Propheta nanque dicendo, Viderunt in quem transfixerunt, innuebat quod transfigerent Christum: & hoc Euangelista ostendit implētū. Videbunt ergo infideles Iudei in die iudicii Christum in quem transfixerunt, non per se, sed per milites pr̄fidiis & eum qui latus Christi aperit, quos induxerunt ad hoc. Ipsi quoque qui hoc fecerunt, conspiciēt Christum, qui cicatrices vulnerum conservauit in corpore, ad inflammationem electorum, & confusione reproborum. Videbunt igitur Christum in die nouissimo, iuxta illud Apocalypsis, Ecce venit cum nubibus & videbit eum omnis oculus, & qui eum pupugerit. ¶ Insuper tractat Euangelista de Christi sepultura, quam voluit Christus honorifice fieri. Primo, quoniam decūt ipso enim occiso, satisfactionē fuit plenissime pro totius generis humani peccato, video decens fuit; vt extunde inciperet glorificatio Christi, habetque post ignominiam mortem, venerabilem sepulturam. Secundo, vt impletur quod per Esaiam erat prae dictū. Erit sepulchrū eius glōiosum. [Post hec autem,] Christo iam mortuo, [Rogauit Pilatum] sine cuius licentia dāni & crucifixi non poterant sepeliri, [Ioseph] oriundus [Ab Arimathea] ciuitate Iudee. Arimathia secūdū Bedam ipsa est Ramatha, de qua fuit Samuel natus, vt legitur in libris Regum. Rogauit autem Pilatum, [eo quod esset discipulus Iesu] credens & partim obediens verbis eius: non tamen fuit perfectus discipulus, subditur enim, [Occulitus autem propter metum Iudeorum,] videlicet ne de synagoga expelleretur. Nondum ergo impletuit quod docuit Christus, Nolite timere eos qui corpus occidunt, Nithilominus Lucas Euangelista appellat eum iustum & bonū. Non dum enim requirebatur ab eo tota euāgelica legis perfectio, ¶ vt tolleret corpus Iesu] de cruce, & sepeliret illud: non ipse solus, sed adiuvantibus cum iustis qui aderant. [Et permisit Pilatum] hoc fieri, quoniam Ioseph iste notus fuit Pilato, & vir potens, diues, ac nobilis. Propter quod in Marco scriptum est, quod fuit nobilis decurio, idque propter reverentiam eius, & propter innocentiam Christi: itemque propter rūtorem redeuntū de loco dominicā passionis, percutientium pectora sua atque dicentiū, quod mirabilia illa facta fuerunt propter iniūstam Iesu occisionē, perfūtū cum & Cētūrio idipsum testarū, dedit Pilatus confusum. [Venit ergo Ioseph & tulit,] hoc est, de cruce depositū, [Corpus Iesu,] Venit autem Nicodemus, principes Iudeorū & Pharisaorū, [Qui venerat ad Iesum nocte, primū] i. tēpore iam elapo, videlicet circa principiū prædicationis Christi. [Ferens mixtūrā myrrā & aloës, quāt libras centum] id est, vnguentū ex talibus speciebus factū, quā corpora defunctorū cōdibantur, ne putreficerent. [Accepterunt ergo,] Ioseph & Nicodemus [Corpus Iesu,] & ligauerunt eum linthēw] id est, pannis lineis corpus eius inuoluerunt, scilicet lintheamine & sudario, &c. [Cum aromatib⁹,] iam praedictis. Vnde evidentur non habuisse plenam fidem de Christi resurrectione, adhibentes ei sanctam vñctionē cōtra putrefactionem: ignorantes illud propheticum in Iesu complendū, Non dabis sanctū tuū videre corruptionem. Ioseph ergo & Nicodemus quām vsque ad paſionē Christi fuerunt oculū eius discipuli: tamen in paſione viis mirabilibus que fiebant, animati fuerunt ad exhibendum corpori eius sepulturę obsequium, [sicut moris est iudeis sepelire] qui corpora defunctorū aromatibus cōdūnt, & sumptuosissimas sepulturas efficiunt: vnde patet quod in sepeliēndis mortuis obseruāda est patrie cōsuetudo, dum modo non sit contra fidem & æquitatē. [Eras autem in loco] i. prope caluaria locū, [vbi crucifixus est] Iesu, [Hortus, & in horto monumentum nosum,] quod Ioseph exciderat sibi in petra, secundū Matthæum, [In quo nondum quisquam posuit fūrat.] In tali enim sepulchro voluit Christus ponī, Exod. 29. quia si alii in eius monumēto iam sepulti fuissent, dixissent forstani Iudei, quod cadauer alterius esset sublatū, aut suscitātū, [ibi ergo propter paracētū Iudeorū] i. propter exigentia sexta serī, in qua non licuit operari, nisi vsque ad vesperam, in qua inchoabatur sequentis diei solēnitās, durans vsque ad vesperam subsequentem, [Quia iuxta erat monumentum,] hoc est, proximum loco paſionis, [Posuerunt Iesum,] id est, corpus eius. Iam enim dies cœperat occupare: propter quod non poterant corpus christi longe portare, vel eius sepulcrum differre, sed accelerauerunt, alias oportuisset expectare vñque ad finem festiuitatis instantis. ¶ Post remo, ex his elucescit, quam deuote & reverenter Ioseph & Nicodemus sepelierunt christum, sumptui non parcentes, & quia in monumento quod Ioseph sibi p̄fūti iūsū parari, posuit Iesum. Debemus autem & nos cum venerabilibus viis his Christum de cruce depone-re, hoc est, de fine sua paſionis gaudere. Quemadmodum enim in meditatione dominice paſionis

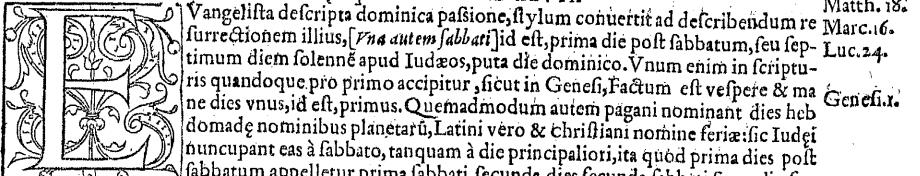
IN EVANG. IOAN. ENAR. Art. XLVII.

343

- A contristari & compati debemus domino salvatori: sic in meditatione finis huius paſionis, vel de hoc, quod terminata est paſsio christi, & eius humanitas à tanta afflictione erepta, lætari habem⁹, & hoc est christum à cruce deponere. Insuper debemus eum mixtū myrrā & aloës cōdire, id est, mortifica-tione vitiorum, & bono sancta cōversationis odore venerari & vngere, & intra nos sepelire, imprime-do eum nostris p̄cordiis per beneficiorum suorum amorem, iugēm memoriam, per suā diuitiatis contemplationē, per suā bontatis feruēt amorem, per suā conuerſationis cruciformē imitationē: quēdāmodū ait in canticis, Pone me vt signaculum super cor tuum. Debemus quoque eū inuoluere in Canti. 8: thesi, sinceritate conscientia & animi puritate, cordisq; diligēt custodia, vt peruerteret in nobis, sicut moris est Iudeis, i. veris confessoriis, qui corde credit ad iustitiam & ore confitent ad salutem, se. Rom. 10. pelire dominū Iesum. Hęc autem maxime spectat ad facerdotes, qui corpus & sanguinem christi quo tidie cōscerant, tractant, manducāt, vt sint purificati actu, ore & corde. Sed heu multi impudētissimi, ingrat, intmorati, irreuerēter nimis accipiunt filium dei ac virginis: nō solū spiritualibus vitiis impli-cati: sed turpisim quoque gula & luxuria culpis iniquitatis corpus suum & animam: nō attēctas, nec formidatēs verbū apostoli, Quicunq; māducauerit panē hunc, vel biberit calicē domini indigne, i. cor. 11. reus erit corporis & sanguinis domini.

¶ Explanatio Cap. x. [Vna autem sabbati, Maria Magdalene

venit manu.] Articulus XLVII.

- Matth. 18. Vangelista descripta dominica paſsione, stylum conuertit ad describendum re surrectionem illius, [Vna autem sabbati] id est, prima die post sabbatum, seu septimum diem solennē apud Iudeos, puta die dominico. Vnum enim in scriptu-ris quandoque pro primo accipitur, sicut in Genesi, Factum est vespere & ma-ne dies vnum, id est, primus. Quemadmodum autem pagani nominant dies hebdomadē nominibus planetarū, Latini vero & christiani nomine feriæ: sic Iudei nuncupant eas à sabbato, tanquam à die principaliori, ita quod prima dies post sabbatum appelletur prima sabbati, secunda dies sabbati secundi, sic que deinceps. [Maria Magdalene] Joror Marthæ ac Lazari, [Venit manu,] quāt adhuc essent tembra, ad motu. Marc. 16. [Occurrunt hic duo dubia, Primum, cur de sola Magdalena faciat mentionem Iohannes. Secū-dum, quomodo hic dicitur, quāt adhuc tenebrae essent, quāt apud Marcum sit scriptum, quod ve- runt orto iam sole? Ad primum dicendum, p̄ video, quāt Maria Magdalena feruētior erat atq; instātior, magisque operofa in isto negocio: ei quoque in primis apparuit Christus. Ad aliud respōdetur, Luca. 24: quod secundū Lucam, Maria Magdalena cum aliis beatissimis sc̄minis vénit ad mōnumentum summo diluculo, vt pote in aurora ī initio, in quo certum est aliquid lucis esse, & apparet in altioribus par-tibus terræ: aliquid quoque caliginis, præsertim in basioribus locis. Sic ergo ērtus fuerat sol quantum

- Ibidem: C ad apices montium, non tamē vñfū homini apparet, propter quod tenebre erant paucæ & tenues. [Et vidit lapidem retulatum à monumento], i.ā loco in quo iacuit corpus christi amotum. Monumentum autē quādōque accipitur p̄ domūcula illa in qua fuit petra in qua exciūm erat christi sepulchrū: interdū vero pro solo sepulchro, sic modo accipitur. Videlicet reuolutū lapidē nō à prædicta domūcula, imo adhuc erat intra domūculā. [Cucurrit ergo] recedens à mōnumento, [Et venit ad simonē Petrum,] tāquā ad principaliorē inter apostolos, cucurrit autē ex magna admiratiōe & desiderio, cupiēs aliquā certius de re ipsa cognoscere. Secūdū diuersas quippe affectiones paſsionisq; animæ, corpus diuersimode mouet. [Et ad alii discipulū quē diligebat Iesu], puta Ioannē p̄sens Euangelij descriptio Ioan. 18: rem. Hi enim duo apostoli inuicem familiariores fuerunt, & frequentius cōiuncti & combinati fūsse legūtur: vnde & christū comprehēsum simul sequuti sunt, simul quoq; principis sacerdotū respon-derū. Obedire oportet deo magis, quām hominibus: simul ascenderū in templū ad horam orationis Aclu. 3: nonam, simul mis̄i sunt ad Samaritanos orare pro eis ut acciperent spiritū sanctū. Denique secundū Aclu. 8: aliorū Euangelistarū doctrinam, etiā aliae mulieres venerunt cū Maria Magdalena ad mōnumentū, vii. delicet Maria Iacobī & Salome, itēq; Ioanna secundū Lucam: qua omnes secundū Lucam duos an-gelos conspexerūt, à quibus didicerunt Christū resurrexisse. Atque ex p̄cepto angelorū vñerunt, & nunciauerunt vñdecim apostolis quod audierunt ab angelo, scilicet quod Christus resurrexisse: Ioannes autē nunc solum exprimit Petru & seipsum sub solita circūlocutione. Hęc enim nūciatio Ma-riae Magdalene vi detur alia ab illa quā alij Euangelistę describūt, & prior illa, tamē quo ordine facta sint omnia quāe quatuor Euangelistę enarrat, & consonantia habeant, nō est facile declarare: propter quod expositoris varios modos aſignat circa hęc, quorū iudicū alii committit, vt teneat vñsquis quod quod in Euangelio magis cōcordat. [Et dicit ei, Tulerūt dominū de mōnumento,] putauit hęc Christi prædicta discipula, quod milites pr̄fidiis, vel Iudei abstulissent christi corpus de tumulo, & alibi posuissent illud, & forsitan contumeliam aliquā corpori irrogarent. [Et nō scimus ubi posuerūt eum]. i. corpus ipsius. [Exiit ergo Petrus] à loco quo se propter Iudeos abſcondit. [Et ille alii discipulū, & venerunt ad mōnumentū,] itā enim milites recessisse videntur, vel Maria annūciavit apostolis, quod iacuerunt ut mortui. Iste duo p̄e ceteris apostolis profecti sunt ad sepulchrū ex p̄cipua dilectione ad chri-stū, ardētissimē cupientes agnoscere, quid accidisset eorū magistro. Porro quod ait Ioannes, Venerūt ad mōnumentū, dicit p̄ anticipationē: vnde mox subdit quomodo vñerunt, [Carabant autē duo frātrū, & ille alii discipulū præcurrerūt cūtius Petruo.] Erat namque iunior atque agilior: & forsitan Petrus magis Matth. 26: timuit notari quām Ioannes, quia iam ante negauit se esse christi discipulum, [Et venit prius ad mōnumentū Marci. 14: tūm, Et quām se inclinat,] vt per ostium speluncæ in qua fuit sepulcrum introspiceret, & quid conti-gisset, intueretur, [Vidit lintheamīna posita,] i. pannos lineos quibus inuoluit fuit corp̄ dominicū, ordi-joan. 18: nate repositos & plicatos, ad ostendendum, quod corpus domini nō fuit furtū sublatū, vel ab aduer-

Cap. 20.

D. DIONYS. CARTHUSIAN.

satiis asportatum, quia secum tulissent huiusmodi pannos, sed diuina virtute resuscitatum. Angelus enim domini qui descendit, lapidemque revulxit, etiam pannos praefatos disposerit, quos Christus a suo corpore resurgens potestatice amovit. [Non tam intravit] dominiculam in qua erat sepulchrum, nolens ingredi ante Petrum etate & dignitate maiorem, forte propter reverentiam Petri, & ut ei nunciareret quod vidit. [Venit ergo Simon Petrus sequens eum, & introiuit in monumentum]. i. prememorata domum culum. Non enim sufficit ei a longe prospexisse, sed veritatē voluit certius perscrutari, locum quoque sepulchri intueri vacum. Cum enim noua ac mira contigisse audimus, licet credamus sic esse, nihilominus accurrimus, id est, quod gestum est, intueri satagimus. [Et vidit lintheamini posita], i. ordinata composita, quemadmodum dictum est de Ioanne, [Et sudarum quod erat super caput eius, scilicet Christi, non cum lintheaminibus posita, sed separata in solutum in unum locum,] quod totū factum est dispositione diuina, angelico famulatu ad declarandum quod corpus Christi non esset furtive ab eius discipulis de monumento sublatum, prout deus nouit Iudeos dicturos. Discipuli enim, vel quicunque alii virib⁹ festinassent in surando corpus, propter custodium præsentiam: vnde non occupassent se tam diu, & curiosi in remouendo & componendo lintheos, quibus ligatum fuit corpus dominicum. [Tunc ergo introiuit] dominiculam tumulū. [Et ille discipulus qui venerat primus ad monumentum,] animatus exemplo Petri, & conformans se maiori, inferior enim facile imitatur actum superioris, unus quoque amicorum & familiarium alium in suis operibus sequitur celeriter & frequenter. [Et vidit] que dicta sunt de positione lintheamini atque sudarum, [Et creditur nondum enim sciebat scripturas,] Hoc chrysostomus exponit dupliciter. Primo sic, Creditur Christum resurrexisse, cuius ratio subditur, Nondum enim, &c. quasi dicat, Ideo tunc creditur Christum resurrexisse vīsis his quae dicta sunt, & non ante creditur hoc auctoritate scripturæ, quoniam nondum sciebat scripturas prophetarum, quia oportere eum a mortuis resurgere: quas si sciueret, non tunc primo creditisset propter visa, sed ante propter scripturas.

Lucæ 24. De Christi autem resurrectione habetur in Psalmo, Tu autem domine miserere mei, & resuscita me, & retribua eis. Et iterum, Non derelinques animam meam in inferno: nec dabis sanctum tuum vide re corruptionem. Et Sophonias, Exspecta mei (inquit) in die resurrectionis meæ in futurum. Oseas quoque, Vixificabit nos post duos dies, i. die tertia suscitabit nos. Hanc expositionem Augustinus, Gregorius & Beda non acceptant, vnde alter exponunt: quā expositionem, etiam tangit Chrysostomus, Creditur quod à Maria Magdalena audiuit, videlicet quod corpus domini esset sublatum: idcirco autem hoc creditur, Nondum enim sciebat scripturas, quia oportere eum à mortuis resurgere: in quo vixique patet gradiis discipuli huius simplicitas, qui cum aliis apostolis tā frequenter audiuit a christo, quod cōfummentur iam omnia quæ scripta erant de filio hominis, quia tradendus esset g̃tibus ab illudēdū, flagellandū, crucifigendum, & tercia die resurgeret: in cœna quoque afferuit, Postquam resurrexero, procedam vos in Galileam. Vt enim frequenter prædictum est, magna erat apostolorum hebetudo & ignorantia ante spiritus sancti ostensionem. Quāvis ergo nequaquam putauerunt Iesum falsa dixisse, non tamen attenderunt verba ipsius: immo nec certam eorum cognitionem habebant. Ita exppositio melior est, textu quoque conformior. Denique Ioannes non videtur prius creditisse, quā Maria Magdalena: immo si ipsa vidisset Petrum & Ioannem credere, quod Iesus resurrexisset, protinus illorum fidē fuisse sequuta. Sed immediate dicetur, quod Maria haec necedum credebat, quin potius Iesu sibi appareret, Domine (inquit) si tu sustulisti eum, &c. sed & in Luca scribitur, quod Petrus vīsis que dicta sunt, abiit, sc̃cū mirans quod factum est, vnde videatur non creditisse. [Abierunt ergo iterum discipuli,] Petrus & Ioannes, Ad latibula, de quibus ad monumentū venerunt, vel ad cōdiscipulos, qui erant vnu cum eis in domino. Porro de moralitate huius scripturæ, quonodo per Petrum ecclesia ex gentibus congregata designatur, per Ioannē vero synagoga, multa iam dicta sunt: quæ quum sint notis illis, nunc relinquo, aliam moralitatem breviter tangens. Per Mariam itaque, quæ interpretatur amarum mare, exprimit peccatis, & penitentis anima: quæ quām fuerit gratiosa ac dulci christi presentia spoliata, feipsum affligit a marititudine cōpunctionis, & penitentis lachrymis, dicens cum Psalmista, Exiit aquarū deduxerunt oculi mei, qui non custodierunt ligeū tuam. Per monumentū figuratur mortificatio carnis, vel absconsio hominis, qua se retrahit & abscondit ab his quæ mundi sunt: iuxta illud psalmistæ in psalmo quinquagesimo quarto, Ecce elongati fugiens, & mansi in solitudine. Igitur anima nostra quæ deum frequenter offendit, querat Iesum in monumento, i. in vitiōrum mortificatione, & suū ipsius sepelitione a seculo isto: quemadmodum dicit Apostolus, Ego stigmata domini Iesu in corpore meo porto. Rursusque, Mortificata membra vestra quæ sunt super terrā. Qui enim sunt Christi, carnē suam crucifixérunt cum vitiis & concupiscentiis. Cū vero anima nō inuenient Iesum in tumulo isto, hoc est, quando in corporali afflictione, & cōtribus penitentiæ non inuenient consolationē & gratiam experimentalē, currat & nuntiet petro, qui interpretatur firmus, agnoscens vel principialis, i. viro fortis in fide, docto, & ad aliorum gubernationē idoneo: atque Ioāni, qui interpretatur gratia dei, i. ei qui verā sortitus est experientiā inter bonū & malū per gratiā speciale ac deuotionem frequentē. His igitur dicat, Tulerunt dominū de monumento, i. in penitentiæ cōtribus, ac lamentis Iesum nō inuenio modo iā tacto. Tunc iti hoc auditio admirates, currēt cursu mentali ad monumentū, considerando qualiter operū animæ talis: & non inuenio illi Iesu, videbunt lintheamini posita & sudarū in solutū, i. habitus gratiae & donorū cum laboriosis vitæ & cœtiæ operibus, quāvis præsentiæ domini Iesu non percipiatur per deuotionē experimentalē & cōsolationem internā. Solet nempe sepe huiusmodi presentia suam abstrahere, animaq; in afflictionib⁹ magnis, in cordis ariditate, roentis quoque duritas quæ dā relinquo, abſcondens ad tēpus faciem suā, vt queratur auditus, inueniatur afflūter, teneat habilius, possideatur feliciter. Veruntamen adeit in definerē per occultum gratiae habitum, per bona opera quæ necessaria sunt ad salutē, quāvis putatur abesse, & indignat⁹ abīscit. Interdū quoq; anima se affligit

Matth. 20. & non potius intus? Dicendum, vt oculos suos hincide circūducere, si forte videnti aliquid, de suo dilecto magistro perciperet, quemadmodum moris est his qui querunt amissum. [Dum ergo fleret, inclinatus & proflexit in monumentum.] Iam ante vident monumentum de minici corporis spoliatum thesauro, idque intimant discipulis, nunc rūris inclinat⁹, vt per oīstum dominiculam monumentum incipiat. Excessiū nanque dilectio rationem non pensat, sed impetuū sequitur affectionis impellentis, nec qui scenris. Ideo saepe querit amissum in loco ubi certissime vidi ipsum non esse, habens spem cōtra spē, & saepe formidans, ut visus in precedentibus inquisitionib⁹ sit deceptus. [Et vidit duos angelos in albis sedentes,] quos Lucas nominat viros, dicens, quod apparuerunt in vesti fulgenti, videlicet alba & candi. **Lucæ 24.** Vnde quibusdam videtur, quod Maria primo aspergū non sciuit, quod essent angeli. Apparuerunt ergo in splendidis stolis, quoniam gloriam resurgentis, claritatem supernā solennitatis, & gaudium magnum nunciauerunt. Huiusmodi quoque vestis puritati naturæ angelicæ, sanctitati mentis, supernorū spirituum correspontet. Sunt enim essentia simplices, in quibus nulla est labes peccati. [Vnu ad caput,] id est, ad superiore partem sepulchri dominici, [Et vnu ad pedes, vbi possum fūerat corpus Iesu.] Sic angelī sancti federunt propter reverentiam loci, & quoniam illū inveniuerunt, in quo est duplex natura, vna summa, & alia bassa, immo & insima in intellectuālium ordine naturarum. **Matthæus & Marcus** loquuntur de uno angelo. Vnde secundum Augustinum, apparuerunt ibi tres angelii, vnu extra sepulchrum, & duo intra illud. [Dicunt ei illi] duo angelii, vel vnu ex persona amborum, [Maliter quid plorat?] Non ex ignorantia querunt, sed vt consolentur Mariam, q.d. Potius gaudente decet, quam fletere, cum dominus tuus glorificatus resurrexit, & tibi mox apparet. Fletus autem Mariæ partim increpabilis extitit, quia processit ex fidei defectu atque errore, sicut subiungitur, [Dicit ei, Quia tulerant dominum meum,] id est, Iudei vel milites corpus domini mei hinc portauerunt. [Et nescio ubi posuerunt eū,] tanquam dicat, Si hoc scirem, aliquiliter consolari, quia afferrem corpus domini mei, & illud mecum iugiter conseruarem. [Hac cum dixisset, consors est retrosum,] id est, retrospexit, vel quia splendorem angelicorum vultuum atque vestitum diu ferre non poterat, vel vt ex impatienti amore hincide prospiceret, si quid de suo charissimo domino ac magistro possit percipere: vel quod potius credendum est secundum Chrysostomum, ideo retrospexit, quoniam angelos quorum colloquio fruebatur, vidit affliger, seu magnam reverentiam & inclinationem exhibere cūdā retro eam, videlicet Christo, qui retro accedit, & angelis in specie dominatoris apparuit. Volemus igitur Magdalena cognoscere, quisham ille esset, conuersa est retrosum, [Et vidit Iesum sicut antem.] Quoniam etenim perfeuerauit nullanique indigneationem admisit, meruit consolatorem & desideratum cordis sui inuenire ac cernere. Perseuerādū est ergo in opere bono vtque in fine m, est que implendum quod ait Psalmista, Renuit consolari anima mea, [Et nesciebat quia Iesus esset.] Quia enī affectuose querebat Iesum, meruit cum aspiceret, sed quia minus bene de eo sénit, meruit eius cognitione priuari. Fidem nanque Psalm. 76. resurrectionis illius non habuit, ideo ne eum cognovit, quia veraciter scriptum est, Nisi credideritis, non intelligetis. [Dicit ei Iesus, Mulier.] Confuctudo est Hebraici idiomatis quamcunque sceminei sexus mulierem vocari: vnde de virgine sancta dicit Apostolus, Misit deus filium suum natum ex muliere. **Hiere. 10.** [Quid ploras? quid queris?] Idcirco Christus interrogavit, vt sui amorem in corde Mariæ accenderet, **Marc. 4.** renouaret, augeret, tisque illa sui dilecti efficietur copacior, quoniam amor aperit cor amantis ad suum. **Lucae 8.** Læctionem amat. [Illi existimans quia hortulanus esset.] In specie enim tali apparuit ei Christus, vel ideo **Galat. 4.** hoc existimauit Maria, quoniam Iesus apparuit ei in horto, ad quem putauit neminem aduenisse, nisi horti cultorem vt illum excoleret. Spiritualiter quōque erat Iesus hortulanus cordi Mariæ, de ea era dicans germina mala dubitationis, & ignorantie, atque peccati, & in serenis ei semen virtutum, fiduci lu-men, & ceteros fructus spiritus sancti. Quemadmodum itaque Iesus apparuit duobus discipulis in specie peregrini, ita apparuit Magdalena in specie hortulanii. Habet enim glorificatus in corpore potestate exhibēti se visiblem & inuisibilem, cognoscibilem & incognoscibilem, vel in forma qua placet, Verum de modo qualiter fiat hoc, & in quo subiectū confitit huicmodi alia effigies, longa est disputation, quā relinquo. Hoc tamen certū est, quod corpus glorificatum perfecte subiectū est imperio **Luc. 24.** animæ, manūque iugiter clarificat⁹, quoniam docunque appearat, vīsus autē intuentis diuersimode immutatur. Potius autem christus similitudinem sibi placentem formare in aspicientiū oculis, non tam decepit eos, nec fuit ex parte eius illusio, sed nōdū credentes meruerunt eum sub alia intueri efficiens.

Galat. 6. Colossi 3. **Galat. 1.** & non inuenio illi Iesu, videbunt lintheamini posita & sudarū in solutū, i. habitus gratiae & donorū cum laboriosis vitæ & cœtiæ operibus, quāvis præsentiæ domini Iesu non percipiatur per deuotionē experimentalē & cōsolationem internā. Solet nempe sepe huiusmodi presentia suam abstrahere, animaq; in afflictionib⁹ magnis, in cordis ariditate, roentis quoque duritas quæ dā relinquo, abſcondens ad tēpus faciem suā, vt queratur auditus, inueniatur afflūter, teneat habilius, possideatur feliciter. Veruntamen adeit in definerē per occultum gratiae habitum, per bona opera quæ necessaria sunt ad salutē, quāvis putatur abesse, & indignat⁹ abīscit. Interdū quoq; anima se affligit

A hon intenit Iesum, vel magnum profectum in corporali exercitatione, in penitentiali labore, in via rigoris, quia non querit Iesum cum vera discretione, & sancta humilitate, quando videlicet non est rationabile, obsequium eius, vel propriis viribus & laboribus plus iusto innititur, non ponens totam spē suam in deo & meritis Christi, sed putans se aliquid fecisse aut esse, quām ita non sit. **Rom. 2.**

P̄fsl. 17. ¶ Præterea per cursum Petri & Ioannis designatur affectus os accēsus viri actiū ac contemplatiū ad Iesum, vt videant eum, qui est omnium finis. Currit autem Ioannes seu contemplatiū, citius Petro seu actiū, quia feruentior solet esse atque stabilior in diuinis, sed non intrat in primis, donec Petrus ingreditur, quia frequenter actiū ante contemplatiū pertinet ad finem. Abierunt ergo discipuli, non audentes diutius perseuerare iuxta sepulchrum propter Iudeos. [Maria autem] Magdalena [stabat ad monumentum foris,] id est, in horto proprie domūculam, in qua erat sepulchrum, [Plorans] in consolabilitate: quia non solum viuente magistro fuit priuata, sed & corporis eius solatio destituta, nec vidit modum recuperandi hoc dānum, & esse aut viuere sine Iesu, in quēm totaliter fuerat transformata per charitatem, erat ei tormentum. Stabat ergo ad monumentum, in quo elucescit eius constantia, ardēnsque dilectio, quia apostolus abeuntibus non recessit. Erat autem vñicum ei solitum, quod vel in loco esse potuit, in quo dominum suum reliquit, non valens ei amplius approximare. Hinc igitur misit in loco domini sepulture, beatam se reputans, si vel in tumulo illo mereretur sepeliri. ¶ Sed cur stetit foris, & non potius intus? Dicendum, vt oculos suos hincide circūducere, si forte videnti aliquid, de suo dilecto magistro perciperet, quemadmodum moris est his qui querunt amissum. [Dum ergo fleret, inclinatus & proflexit in monumentum.] Iam ante vident monumentum de minici corporis spoliatum thesauro, idque intimant discipulis, nunc rūris inclinat⁹, vt per oīstum dominiculam monumentum incipiat. Excessiū nanque dilectio rationem non pensat, sed impetuū sequitur affectionis impellentis, nec qui scenris. Ideo saepe querit amissum in loco ubi certissime vidi ipsum non esse, habens spem cōtra spē, & saepe formidans, ut visus in precedentibus inquisitionib⁹ sit deceptus. [Et vidit duos angelos in albis sedentes,] quos Lucas nominat viros, dicens, quod apparuerunt in vesti fulgenti, videlicet alba & candi. **Lucæ 24.** Vnde quibusdam videtur, quod Maria primo aspergū non sciuit, quod essent angeli. Apparuerunt ergo in splendidis stolis, quoniam gloriam resurgentis, claritatem supernā solennitatis, & gaudium magnum nunciauerunt. Huiusmodi quoque vestis puritati naturæ angelicæ, sanctitati mentis, supernorū spirituum correspontet. Sunt enim essentia simplices, in quibus nulla est labes peccati. [Vnu ad caput,] id est, ad superiore partem sepulchri dominici, [Et vnu ad pedes, vbi possum fūerat corpus Iesu.] Sic angelī sancti federunt propter reverentiam loci, & quoniam illū inveniuerunt, in quo est duplex natura, vna summa, & alia bassa, immo & insima in intellectuālium ordine naturarum. **Matthæus & Marcus** loquuntur de uno angelo. Vnde secundum Augustinum, apparuerunt ibi tres angelii, vnu extra sepulchrum, & duo intra illud. [Dicunt ei illi] duo angelii, vel vnu ex persona amborum, [Maliter quid plorat?] Non ex ignorantia querunt, sed vt consolentur Mariam, q.d. Potius gaudente decet, quam fletere, cum dominus tuus glorificatus resurrexit, & tibi mox apparet. Fletus autem Mariæ partim increpabilis extitit, quia processit ex fidei defectu atque errore, sicut subiungitur, [Dicit ei, Quia tulerant dominum meum,] id est, Iudei vel milites corpus domini mei hinc portauerunt. [Et nescio ubi posuerunt eū,] tanquam dicat, Si hoc scirem, aliquiliter consolari, quia afferrem corpus domini mei, & illud mecum iugiter conseruarem. [Hac cum dixisset, consors est retrosum,] id est, retrospexit, vel quia splendorem angelicorum vultuum atque vestitum diu ferre non poterat, vel vt ex impatienti amore hincide prospiceret, si quid de suo charissimo domino ac magistro possit percipere: vel quod potius credendum est secundum Chrysostomum, ideo retrospexit, quoniam angelos quorum colloquio fruebatur, vidit affliger, seu magnam reverentiam & inclinationem exhibere cūdā retro eam, videlicet Christo, qui retro accedit, & angelis in specie dominatoris apparuit. Volemus igitur Magdalena cognoscere, quisham ille esset, conuersa est retrosum, [Et vidit Iesum sicut antem.] Quoniam etenim perfeuerauit nullanique indigneationem admisit, meruit consolatorem & desideratum cordis sui inuenire ac cernere. Perseuerādū est ergo in opere bono vtque in fine m, est que implendum quod ait Psalmista, Renuit consolari anima mea, [Et nesciebat quia Iesus esset.] Quia enī affectuose querebat Iesum, meruit cum aspiceret, sed quia minus bene de eo sénit, meruit eius cognitione priuari. Fidem nanque Psalm. 76. resurrectionis illius non habuit, ideo ne eum cognovit, quia veraciter scriptum est, Nisi credideritis, non intelligetis. [Dicit ei Iesus, Mulier.] Confuctudo est Hebraici idiomatis quamcunque sceminei sexus mulierem vocari: vnde de virgine sancta dicit Apostolus, Misit deus filium suum natum ex muliere. **Hiere. 10.** [Quid ploras? quid queris?] Idcirco Christus interrogavit, vt sui amorem in corde Mariæ accenderet, **Marc. 4.** renouaret, augeret, tisque illa sui dilecti efficietur copacior, quoniam amor aperit cor amantis ad suum. **Lucae 8.** Læctionem amat. [Illi existimans quia hortulanus esset.] In specie enim tali apparuit ei Christus, vel ideo existimauit Maria, quoniam Iesus apparuit ei in horto, ad quem putauit neminem aduenisse, nisi horti cultorem vt illum excoleret. Spiritualiter quōque erat Iesus hortulanus cordi Mariæ, de ea era dicans germina mala dubitationis, & ignorantie, atque peccati, & in serenis ei semen virtutum, fiduci lu-men, & ceteros fructus spiritus sancti. Quemadmodum itaque Iesus apparuit duobus discipulis in specie peregrini, ita apparuit Magdalena in specie hortulanii. Habet enim glorificatus in corpore potestate exhibēti se visiblem & inuisibilem, cognoscibilem & incognoscibilem, vel in forma qua placet, Verum de modo qualiter fiat hoc, & in quo subiectū confitit huicmodi alia effigies, longa est disputation, quā relinquo. Hoc tamen certū est, quod corpus glorificatum perfecte subiectū est imperio **Luc. 24.** animæ, manūque iugiter clarificat⁹, quoniam docunque appearat, vīsus autē intuentis diuersimode immutatur. Potius autem christus similitudinem sibi placentem formare in aspicientiū oculis, non tam decepit eos, nec fuit ex parte eius illusio, sed nōdū credentes meruerunt eum sub alia intueri efficiens.

Iordan. 11.

Cant. 5.

Lucas. 24.

Matth. 23.

Psalm. 21.

Hebreos. 2.

Apoc. 2.

Psalm. 77.

3 Reg. 17.

Dionys. 2.

Ioan. 8.

gie, siueque à propria incredulitate oriebatur eorum deceptio. Christus vero talem se eis exhibuit, quia fuit in corde ipsorum, vt pote alterius dispositionis: sed ista alteritas ad veritatem ordinabatur, vt gradatim atque paulatim manifestaretur notitiam. idcirco non fuit ex parte Christi deceptio. [Dicit ei,] puta Maria Christo, quē hortulanū materialis horti putauit, errans in hoc, [Dominus.] Putto quod licet Iesus apparuit in similitudine hortuali, nihilominus in veneranda quadam effigie se presentauit Marie, idcirco quāuis ipsa esset diuina ac nobilis, tamen appellauit eū dominū, præsentim quā vere humili fuit: cuius humilitas in hoc ipso commēdatur, quod hunc quem putauit horticola, appellauerat dominū. [Si tu sis filius cum me] hoc est, si corp̄ Iesu hinc deportasti. ¶ Cur exiliavit hoc? Dicendum quod ideo, quoniam Iesus in forma hortulanū apparuit, forsan habens palam in manu. Quoniam ergo putauit curam illius horti pertinere ad eū, suspicata est, q̄ corpus domini aportasset, sātem cum adiutorio. Rursus inuestigatur cur de eo cuius nomen expres̄t, loquitur indistincte, si tu suffulisti eum? Respondendū secundum Gregorium, quoniam consuetudo est feruenter amantium, vt nullum putent ignorare, quod ipsi indefiniter reueluant in corde. Alter responderet, quod ideo nomen seu non exprimit, quia putauit illum cui loquebatur, ex circunstantia loci, temporis, causa; & aliorū signorū facillime posse coniūcere quem ipsa notauit: & forte dicēdo, cum, direxit oculos suos ad tumultum, quasi dicat, Illum nota quē scis ibi fuisse sepultum. ¶ Denique sicut Christus suscitauit scipsum, sic suffulit se de monumento, quia per diuinitatis naturā excitauit & abſtulit se de morte ac monume to quo ad naturā assumptam. [Dicit mihi ubi posuisti cum me] ego cum tollam, portādo corpus eius ad domum meam, vt ibi in loco seculo illud reponam. Maria hanc loquitur secundum feruētum amatorum morem, qui rationem & possibiliterātē parū attendunt, existimantes suā potestatē parificari dilectionis feruori. Si enim politum fuisset corpus Iesu in atrio principis sacerdotorum, vel in medio Iudeorū, quo modo illud tulisset Maria? Et si alibi, quomodo illud per se solā baiulasset? Sed forte dicere voluit, Ego eum tollam auxilio aliorum. Loquitur tamen hac beatissima Magdalena, quasi paratissima se expōre mortis periculo, vt corpus domini sui possit acquirere. [Dicit ei Iesus, Maria, Conuersa illa, dicit ei, Rabboni, quod dicitur magister.] Statim Iesus dixit, Maria, cognovit magistrum discipula. Sic nanq; cōfuecerat eam votare, & in ipso nominis sonu sensit Maria vim occultam, solitāque dulcedinem, quas experiri solebat ante passionem dum Iesus dixit ad eam, Maria. Sensit ergo Maria quām affectuose ac dulciter Iesus dixit ad eam, Maria, moxque audito hoc nomine, & magistro cognito, immutata sunt omnia viserā eius, liquescēta est quoq; anima eius, vt dilectus loquuntur est, & maximus dolor in ineffabilē gaudium repente mutatus est. Quantum enim doluit de sui amantissimi magistri, ac domini occisione, & sublatione, tantum gloriabatur de eius apparitione, resuscitatione, glorificatione. Conuersa illa, spiritualiter à mōrō ad gaudium, ab infidelitate quadam & dubitatione ad fidem ac certitudinem. Chrysostomus vero imaginat, quōd Maria putans Iesum hortulanū, viso co, mirabatur, cur angelus ei tantam reverentiam exhibuisset, idcirco conuerterit se ad illos, interrogare volens de hoc. Quod cum G facere ordiretur, Christus dixit ad eam, Maria, quo auditō agnoscens magistrum in vece, sicut discipuli in panis fractione, rursus conuerterit se ad eum, & dixit, Rabboni. Sic quippe consueverat eum vocare, ad cuius pedes tam libenter sedere, cuiūque verba tam diligenter audire solebat. Hoc dicit Maria ex vobemē amore, qui intimē & immediate eipit vñri amato, voluit pedes christi amplecti & osculari, procidens ante eum, quemadmodū ante passionem solita fuit: idem subditur, [Dicit ei Iesus, Noli me tāgere] ita corporeo, nec sp̄iali indigno, i. noli de me sentire nunc sicut hucusque, noli nihil vñri solūlum aut finaliter quo ad naturā mēa visibilem. [Nondum enim ascendi ad patrem meum], i. ad patris aequalitatem me peruenisse nō credis, sed hominē pūrum existimas, idcirco non debes tangere, sentiendo de me minus digne, armandōque me vt hominem tantum. ¶ Prohibuit ergo Christus à Maria se tangi, nō post resurrectionem tacitū mulierū vitavit, quāmē de duabus scriptū sit, Accesserunt & tenuerunt pedes eius: sed propter mysticā rationē, videlicet q̄ nemo debet eū spiritualiter tangere, nisi habeat verā fidem de ipso: quam nullus habet, nisi qui credit eū patri aequalē. [Vade antem ad fratres meos], i. apostolos: qui fratres Christi dicuntur propter naturā assumptionē specificam conuenientiā, conuersationis mutationē, amicitiē singularitatē, eternāque gloria habreditatem: de quibus ait in Psalmō, Narrabo nomen tuum fratribus meis. Vnde ad Hebreos ait Apostolus, Non confunditur fratres eos vocare. ¶ Preterea, multas ob causas nominat eos fratres. Prīmō, vt ostendat se veram carnem, integrā, totāque hu manā naturam habere post resurrectionem sicut & ante. Secūdo, vt det illis fiducia redēcūti ad ipsum, qui propter fugā ab ipso poterant nimī formidare. Tertiō, propter nostram instructionē, ne exaltati, despiciāsimus eos cum quibus tempore parvūtis nostra conuersabamur. [Et dicit ei, Ascendo] post dies paucos secundū naturam assumptionē, cui competebat ascēdere, non diuinā, [Ad patrem meum, et patrem vestrum.] Distinēte ait, patrem meum & patrem vestrum, quoniam pater eternus est pater christi per natūrā, aliorū vero per gratiam. [Deū meū] secundū quod homo sum, [Et deū vestrum] secundū quod per meā incarnationē & passionē reduc̄tis ad eū. ¶ Deus autē qui vtique omniū deus est, dicitur specialiter deus illius, cui specialiter prouidet, adeſt, cōmunicat, & à quo specialiter amat & honoratur, qui toto corde ad ipsum conuerſus est, omnēque spēm suā in ipso fundauit. Hinc sancti homines dicere cōſeuērunt, Deū meū, vt pater de Helia, quod imperfēctis non cōpetit. Propter quod beatus Dio nylius ex humilitate præcipua loquitur, Deus, & si fas est dicere, meus. Deus ergo pater vel trinitas specialis, me fuit deus Christi secūdū naturā assumptionē, quoniam gratiōfissime eū praeuenit, eīc; in omnib⁹ affuit, cooperabatur, & incōparabilita dona præstabat: maxime quoque diligebatur, a honorabatur à Christo homine, quād modū ait superius, Ego quā placita sunt ei, facio semper. Ascēde autē christus ad patrem motu locali, nō q̄ pater loco distabat ab eo vel eius humanitate, quem sit vere vbiq;: sed quia localiter ascēdebat ad cēlum empyreum, in quo pater specialiter esse & habitare cēfetur, quo-

A niam excellentius ibi operatur, siueque euideptius manifestat. Hac commissione fecit Christus Mariam apostolorum apostolam, mittens eam ad illos nūciare resurrectionem dominicam. Decuit enim, vt si Genes. 3, cut per foeminam oblata est viro mortis occasio, sic per foeminam nūciaret viris facta redēptio. Venit Maria iuſioni obēdens, [Annuntians discipulū, quia vidi dominum, et hec dixi mibi] Ioanni, qui recēdendo à monumento ante eam, non merui simul cum ea vel primus vide Chriftum resuscitatum. ¶ Denique, in expositione huius Euangelij pulchre, atque dulcissime, multūq; deute, & affectuose loquitur Origenes, & in fine sic exhortatur, Sequamur huius mulieris affectū, vt perueniamus ad effectū, ploret ynuſquisque ad Iesum, & querat fideliter Iesum, apparebitq; ei, quia nō celauit se querenti peccatrici. Disce peccator a peccatrice plorare propter dei absentiā, desiderare eius præsentiam, nullam consolationē extra Iesum recipere, nulla aduersa timere, & omnia mundi p̄spēra propter chrl̄fum contemnere. Audeo tibi confidēter promittere, si in his perseueraueris, Iesum quem quereras, inuenies & cognoscēs.

¶ Prosequitū præsentis cap. [Cum esset soro die illa vna sabbatorum.]

Articulus XLVIII.

H Oc loco describit Euāgelistā quintam christi apparitionem factam in die paschē, & etiam sextam quā facta est presente Thoma in octaua Pasche. Quinque enim apparuit Christus in die Pasche. Primo Magdalene, quemadmodum in Marco legitur, Surgens Iesu mane prima fabba ti, appāruit primo Maria Magdalene. Secundo, mulieribus redētibus à sepulchro: iuxta illud Marc. 16. Matthaei. Ecce Iesu occurrit illis, dicens, Auete, Tertio, Pētro, quāuis locū ignoretur, creditur tamen quod redeunt a monumento. Quartō, duobus discipulis euntibus in Emaus, secundum quod recitat Matth. 24. Lucas. Qui int̄, vndeclī apōstolis in conclavi, sicut nunc contestatur Iohannes, [Cum soro esset,] hoc est, hora vespertina & nocte incipiēte, [Die illa] in qua apparuit Magdalene [Vna sabbatorum], i. quā dies Lucae. 24. fuit vna dierū illius hebdomada, qui omnes dicebantur sabbata, quia festiū, [Et foris,] id est, ianuę, [Es sent clausa, ubi erat discipuli,] horū est, apōstoli, & etiā alij secundum Lucam, [Congregati propter metum Iudeorū,] in quo patet corum infirmitas, qui timebant eos qui corpus poterūt occidere. ¶ Dicunt qui clam, quod apōstoli erant dispersi in die propter metum Iudeorū, sed de sero conueniebant ad locū vnum. Euāgelistā vero nunc dicit, quod erant congregati propter metum prædictū. Lucas quoq; habet, q̄ mulieres regressātā monumento, nūciaserūt quā audierunt illis vndeclī, quod fuit clara die, qui post hoc Petrus & Iohannes cūcurserunt ad monumentum. Ex quibus pater, quod discipuli etiam in die sederunt collecti ianuę clausis, propter metum Iudeorū: imō minus audebant exire diebus quā noctibus, [Veni Iesu] iostio clauso, per penetracionem dimis̄ionum. Corpora enim glorificata omnia penetrant per dotem subtilitatis secundum quosdam, non tamē sine grandi miraculo, prot̄ Thomas super quartum sententiārū satī demonstrat. Quemadmodum igitur Iesu exiūt vterum matris, ea 1. Tim. 2. dico discipulorū.] Ipse nanq; est mediator, doct̄or, reconciliatōr que nō susterit, ideo cōpetebat ei esse in me dico: sicut & ante passionē locutus est, Ego in medio vestrum sum. Magister quippe virtutum mediū semper elegit, quia in medio virtus conflitit. Quomodo autē factū sit, quod nunc refert Iohannes, Lucas plenius edocet, quo legitur, quod qui letus cognitus suis est, duobus discipulis in fractione pānis, & disparuit, illi surgentes regresſi sunt in Hierusalem eadem hora, inuenienturque vndeclī cōgregatos, & eos qui cum illis erant, quibus dixerūt, quomodo Iesu apparuit eis in via, & qualiter eū cognoverunt, quibus ista narrantibus, venit Iesu, & stetit in medio discipulorū, [Et dixit ei, Pax vobis.] Quod docuit Christus hoc fecit. Præcepit autē discipulis, In quācūque domū intraueritis, primū dicite, Pax huic domui: hinc ipse domum ingrediens, in qua erant charissimi sui, eleictissimi discipuli, Matth. 10. ait, Pax vobis. Rursus sic eos salutavit, quoniam pauloante in qua nocte tradebatur, disseruit, Pax relin. Luc. 22. quo vobis. Quod igitur rūne reliquit, nūc atulit, dedit, & auxit. Discipuli quoque pace maximē indi- gebat, quoniam multiplicitē conturbati erāt, ac territi, videlicet propter præteritam Christi passionem, Ioh. 14. propter Iudeorū crudelitatem, & proprij cordis quandam hæstationem de Christi resurrectione, de cuius veritate nondum fuerant roborti. ¶ Insuper sic salutavit discipulos, quoniam pax est maximē bonum, omniq; Christiano præcipue appetendum, per quam homines sunt filii dei: quemadmodū scriptum est, Beati pacifici, quoniam filii dei vocabūtur. Propter quod ait Dionysius, quod omnia appetunt pacē, & propter hanc agūt omne quod agunt. ex quo cōcluditur, quod pax est vel ipsa beatitudo, Matth. 5. vel proxima ad beatitudinem dispositiō. Christus autem præfertim nūc loquitur de pace internā, quā est trāquilitas animi, vt pote quies ē moribus propriis inordinatis, videlicet a timore immoderauto, a tristitia ſeculi, quā secundum Apostolum mortem operatur, dolore rationēm impediēt. Non enim op̄erātūt discipulis quietem ab exterioribus persecutionibus ad tempus, quos in medio lūporum erat mil- surus, sed vt in omni turbationē extrinseca conseruarent pacem internā. Propterea ad Hebreos monet Apostolus, Pacē sequimini & sanctimoniā, sine qua nō deū videbit. [Et quoniam hec dixisset, ostendit eū manus & lāt̄a] Itaq; Luca testante, Christus discipulis dixit, Videte manus meas, & pedes meos, p̄alpate & videte, quo Luc. 23. nūc spiritū carnē & ossa nō habet, sicut me videtis habere, & alia multa in hac apparitione dicta & facta Ioh. 19. recitat Lucas. [Gauſi sunt ergo discipuli viso domino] dñorū, qui in semore suo scriptū habet, Rex regū, Luc. 14. & domū dominatiū. Gaudū nēpe est diffusio animi in cōceptiōe boni, oriturq; ex vnione potētia cū Apoca. 19. X iii

C integra remanente: sic intrauit & exiit domum non apertam, diuina omnipotētē virtute. [Et stetit in me dico discipulorū.] Ipse nanq; est mediator, doct̄or, reconciliatōr que nō susterit, ideo cōpetebat ei esse in me dico: sicut & ante passionē locutus est, Ego in medio vestrum sum. Magister quippe virtutum mediū semper elegit, quia in medio virtus conflitit. Quomodo autē factū sit, quod nunc refert Iohannes, Lucas plenius edocet, quo legitur, quod qui letus cognitus suis est, duobus discipulis in fractione pānis, & disparuit, illi surgentes regresſi sunt in Hierusalem eadem hora, inuenienturque vndeclī cōgregatos, & eos qui cum illis erant, quibus dixerūt, quomodo Iesu apparuit eis in via, & qualiter eū cognoverunt, quibus ista narrantibus, venit Iesu, & stetit in medio discipulorū, [Et dixit ei, Pax vobis.] Quod docuit Christus hoc fecit. Præcepit autē discipulis, In quācūque domū intraueritis, primū dicite, Pax huic domui: hinc ipse domum ingrediens, in qua erant charissimi sui, eleictissimi discipuli, Matth. 10. ait, Pax vobis. Rursus sic eos salutavit, quoniam pauloante in qua nocte tradebatur, disseruit, Pax relin. Luc. 22. quo vobis. Quod igitur rūne reliquit, nūc atulit, dedit, & auxit. Discipuli quoque pace maximē indi- gebat, quoniam multiplicitē conturbati erāt, ac territi, videlicet propter præteritam Christi passionem, Ioh. 14. propter Iudeorū crudelitatem, & proprij cordis quandam hæstationem de Christi resurrectione, de cuius veritate nondum fuerant roborti. ¶ Insuper sic salutavit discipulos, quoniam pax est maximē bonum, omniq; Christiano præcipue appetendum, per quam homines sunt filii dei: quemadmodū scriptum est, Beati pacifici, quoniam filii dei vocabūtur. Propter quod ait Dionysius, quod omnia appetunt pacē, & propter hanc agūt omne quod agunt. ex quo cōcluditur, quod pax est vel ipsa beatitudo, Matth. 5. vel proxima ad beatitudinem dispositiō. Christus autem præfertim nūc loquitur de pace internā, quā est trāquilitas animi, vt pote quies ē moribus propriis inordinatis, videlicet a timore immoderauto, a tristitia ſeculi, quā secundum Apostolum mortem operatur, dolore rationēm impediēt. Non enim op̄erātūt discipulis quietem ab exterioribus persecutionibus ad tempus, quos in medio lūporum erat mil- surus, sed vt in omni turbationē extrinseca conseruarent pacem internā. Propterea ad Hebreos monet Apostolus, Pacē sequimini & sanctimoniā, sine qua nō deū videbit. [Et quoniam hec dixisset, ostendit eū manus & lāt̄a] Itaq; Luca testante, Christus discipulis dixit, Videte manus meas, & pedes meos, p̄alpate & videte, quo Luc. 23. nūc spiritū carnē & ossa nō habet, sicut me videtis habere, & alia multa in hac apparitione dicta & facta Ioh. 19. recitat Lucas. [Gauſi sunt ergo discipuli viso domino] dñorū, qui in semore suo scriptū habet, Rex regū, Luc. 14. & domū dominatiū. Gaudū nēpe est diffusio animi in cōceptiōe boni, oriturq; ex vnione potētia cū Apoca. 19. X iii

bono conuenienti. Quoniam ergo discipuli viderunt Iesum summum et conuenientissimum bonum, E quem maxime diligebant, de cuius passione vehementer dolabant, cuius beatitudini cordialiter congratulabantur, ideo viso eo ultra quam existimari posset, aut exprimi, letabantur. Gauis sunt autem propter Iesum, & propter scipios, quia magistru suo intime cognoscerebat, & de suo profectu exilarati sunt, videntes se non esse deceptos, sequendo Iesum, propter quem omnia sua reliquerunt, & multa perpessi fuerunt ac patiebantur. [Dicit ergo ex iterum, Pax vobis.] Siquidem viso domino Iesu cōturbati fuerunt atque concitteri, iuxta Lucam, deo repetit, Pax vobis, quae etiam repetitio confirmationis in dicimus est, dilectionis que signum, & ad munitione discipulorum, ut pacem iugiter ap petant, praecepit, que exquirant. Vnde ideo his ait, Pax vobis, quia optauit eis pacem gratiae in praesenti, & pacem gloriae in futuro. [Sicut misit me pater, & ego mittit vos.] i. Quoadmodum pater misit me ex vera charitate & pietate, ad praedicandum euangelium vita Iudeis, a quibus multas varias persecutions, & tandem amarissimam perpessus sum mortem, quorum tamen hominum nonnullos conuersti, sic ego nunc mittit vos ad praedicandum euangelicaen legem iudeis, ac gentibus ex charitate et pietate ad vos, et ite ad illos, a quibus multa aduersa et mortem sustinebitis, quosdam vero eorum conseruent. [Hoc enim dixisset, insufflavit, & dixit ei, Accipite spiritum sanctum.] Postquam Saluator dixit discipulis, Sicut misit me pater, & ego mittit vos, infidus discipulus spiritum sanctum, quia officium praedicationis, quod eis commisit, hinc speciali gratia spiritus sancti expleri non valuit. Oportet enim ut predicatori verbi cœlestis in scipio abundet charitatis fero, et sapientia diuinorum, quatenus ignita proferat verba; motu et penetrativa, sitque sententiosus, discretus et instruictius in sermonibus suis. ¶ Denique per corporalem illam insufflationem & inspirationem euidenter signauit superintellecualem atque internam processionem seu inspirationem, qua spiritus sanctus ab ipso procedit; prout plenus probat Anselmus in libro de processione spiritus sancti. Rursus dicendo, Accipite spiritum sanctum, insufflauit se per autoritatem dare spiritum sanctum, quod nequaquam sic esset, nisi spūs sanctus ab ipso procederet. Sed nonne apostoli ante hanc horam habuerunt spiritum sanctum? Habuerunt vtique, non autem tam copiose & efficaciter, seu ad tot, tantosq; effectus ut ex hac hora, quia & nunc data est omnibus eis potestas ligandi atq; soluendi, sicut mox introduceretur. ¶ Augustinus facit hic grande questionem, cuius se solutionem nescire fatetur. Quærerit ergo, cur Christus dedit spiritum sanctu, semel in terra ante ascensionem, & semel de celo post ascensionem. Tangit a ute Aug. quandam solutionem sub dubio, puta qd ideo, quoniam duo sunt precepta charitatis, quam rationem Gregorius & Beda affirmant esse huius rei causa, videlicet qd in terra dedit, vt diligatur proximus, deinde de celo vt diligatur deus. Sed quia per eandem gratiam utrunque preceptum impletur, nec unum sine alio valet impleri, in dicitur & vnus est habitus charitatis, quia deus proximusq; diligitur, ideo potest alia ratio assignari. Ut enim Dionysius docet, Natura non procedit a distanti in distans, nisi per medium, quem pcessum auctor naturæ deus sublimis & benedictus Roma. 13. obseruat frequenter, præsertim, cum teste Apostoli. Quia a deo sunt, ordinata sunt; vnde & admeton, Omnia decenter, & secundum ordinem sicut in vobis. Hinc ergo Christus sapientia patris, disponens vniuersa sua uiter, suos discipulos paulatim ad sublimiora attollens, ac per detinentem ad perfectionem perducens, primo dedit eis spiritum sanctum in terra per insufflationem, non in tanta plenitudine, nec in signo tam euidenti ut postea, quatenus per ista ad illam exuberantissimum spiritus sancti susceptionem, que facta est in die sancto pentecostes disponentur. [Quorum remissio peccata] eos legitime absoluendo, & diuina virtute (qua sola dimittit peccata) vt causa principalis, instrumentaliter vi clavis cooperando, [Remittuntur eis] a deo, saltem quo ad culpam: non tamen semper aut totaliter quantum ad peccatum. Tamen per orationem sacerdotis virtutemque clavium, & per pudorem ac contritionem confidentis aliquid poena dimittunt, tanto vtique amplius, quanto pudor & contritus fuerint fortiores. Posunt enim esse tam magni, quod tota poena dimitteretur. [Et quorum] peccata [Retineruntur], id est, non dimiseritis, sed retinenda iudicaueritis, eo quod non vere peniteant, nec dignos se praebant ad indulgentiam obtinendam, [Retenta sunt] id est, deus illa imputabit hominibus talibus.

¶ Oportet itaque ut iudicium ecclesie conformetur diuino iudicio, seruando videlicet rectum proportionem, & debitum clavium vsum: vnde ultimo ecclesiastice hierarchia capitulo ait Theologus, Sacerdotes hierarchici sibi collatis virtutibus vti oportet, prout diuinitas mouerit eos. Agens enim instrumentale non sortitur efficaciam, nisi secundum quod a principali causa mouetur. Propter quod H. 2. Cori. 13. pfitetur Apostol secundum potestatem que data est mihi in edificationem, & non in destructionem. Itaque Christus nunc ait & cofert vniuersis Apostolis, quod ante passionem Petru singulariter dixit, Quod cūque, inquiens, ligaueris super terram, erit ligatum & in celis, & quodcumque solueris super terram, erit solutum & in celis. Ideo autem Petru tanquam princi paliori inter Apostolos, & capituli vniuersitatis ecclesiæ hoc dictum est singulariter, vt cum sit ordinatio in ecclesia, hec potestas creditur primo ac principaliiter residere in summo pontifice S. Petri vicario, atque ab ipso derivari in archiepiscopos & episcopos, & ab ipsis tanquam a mediis in simplices sacerdotes. Veruntamen quoniam omnis sacerdos in sua ordinatione ligandi ac soluendi potestatem recipiat, & licet secundum Thomam reguliter idem sint character sacerdotialis, & potestas predicta, quæ etiam clavis vocatur: non tamen habet huius potestatis executionem, nisi ei subiiciatur materia. s. homines super quos sibi iurisdictione detur, seu cura animarum committitur a superiori, qui sicut dat eam inferiori, sic potest eam ei auferre in toto vel parte legitima causa occurrente. Præterea, Christus dicendo discipulis, Quorum remissio peccata, &c. manifeste ostendit se esse verum deum, qui solum potest tantam conferre potestatem hominibus, quæ nec angelis data est. Decuit autem, vt postquam deus assumpsit humanam naturam, homines ab illo acciperent diuinam virtutem, & supernaturem quandam deificationem, quod maxime datum est sacerdotibus, per hoc quæsivit dispensatores sacramentorum nouæ legis, in quibus gratia continetur & datur.

A Omibus quoque fidelibus datur deificatio talis, per diuersa dona & gratia spiritus sancti: secundum 1. Cor. 4. quod in epistola canonica Petri inducitur. Maxima & precio sa nobis promissa donauit, vt per huc ef. 2. Petri 2. ficiamini diuinæ cōfortes naturæ. ¶ Postremo de hac materia, & quid sit clavis, & quomodo sacerdos euangelicae legis dicatur peccata dimittere, an si aliquid cooperando, vel duntaxat ostendendo, de verbis quoque Hierony, circa hoc, plurima dixi super Matthæu, quæ non sunt hoc loco repetenda, quan Matth. 6. uis ista sine illis plene intelligi nequeant. Dedit itaque Christus Apostolus, eorumque successoribus diuinam, & admirabilem potestatem, quæ alios possunt soluere & ligare, a regno excludere, & in illud in ducere. Sed videant ministri ecclesie, vt tanta virtute digne vtantur, existendo in gratia, causâque cōfitementum sapienter pensando ac discernendo, & priuatum amorem ac odium, ceterasque inordinatas affectiones penitus repellendo: quoniam si indignos absoluunt, vt dignos ligent, dicetur de eis illud Ezechielis, Interfecerunt animas quæ nō moriuntur, & viuificant animas quæ non viuunt. [2. hom. autem unus ex duodecim,] hoc est unus apostolorum, qui ante passionem Christi erant duodecim, quando Iudeus fuit vnus illorum. vel unus ex duodecim, quia dū Ioannes euangelium praesens descripsit, successus Matthias in locum Iudeæ, sicut Thomas fuit unus apostolorum, qui Matthia electo fuerunt duo decim. [Qui dicitur Didymus,] quod interpretatum est dubius, quia de Christi resurrectione præ ceteris fuit incredulus, [Non erat cum eis quando venit Iesus.] Hinc videtur contrarium quod Lucas habet, duos discipulos regredios à castello Emmaus, inuenientes congregatos vnde decim, quorum unus extitit Thomas. Recipiter August. quod Thomas affuit re deutibus illis duobus, quibus loquenteribus Thomas propter aliquam causam exiuit, & interim apparuit Christus. Potest etiā dici, quod iste sit sensus verborū Lucæ, inuenientes congregatos vnde decim, i. A apostolos, qui pro tunc vnde decim erant, quāuis nō fuerunt omnes collecti. Est quoque cōfuetudo scripture, vt aliud attributur toti communitat, quia maiori vel principaliori eius competet part. ¶ Quærerit, quum Thomas desuerit, quando Iesus venit, insufflauit, spiritum sanctum largitus est, & dicebat, Quorum remiseritis peccata, & can ipse spiritum sanctum bis recepit, & potestatem ligandi atque soluendi sortitus est. Dici potest quod post octo dies apparenti Iesu, Thomas recuperauit quod in die paschæ per absentiam suam non accepit. ¶ Insuper teſte Gregorio, diuina dispensatione factum est, vt Thomas tunc deseruit, videlicet, ad nostram informacionem, quatenus (Thoma dubitante) propter suam absentiam, Christus apparet frequentius, suamque resurrectionem probaret lucidius. [Dixerunt ergo ei] in domum regreso. [Alii discipuli, Vidi misericordiam dominum. Ille autem dixit ei, Nisi video in manibus eius fixiram clavorum, & mittam digitum meum in latus eius.] Matth. 26. hoc est in partes manuum clavis fixas, [Et mittam digitum meum in latus eius] tagendo lateris aperturam, [Non credim] iam durus ad fidem & grossus fuerat Thomas, quod nec tot tantisque testibus creditur, nec videre satis putauit, sed voluit etiam corpus manu tractare seu tangere. Non enim considerauit omnipotentiam dei, nec recordabatur verborum Christi, quibus prænunciauit se resurrecturum tertia die, sed quām impossibile esset naturaliter hominem pallium resurgere. [Et post octo dies,] hoc est die ostia inclusi uei, [Iterum erant discipuli eius intus,] i. in domo prædicta propter metum ludorum ut ante, [Et Thomas cum eis,] puto quod Thomas post præscriptam apparitionem magis qd ante mansit cum apostolis, timens ne Iesu denuo illis appareret se absente, [Venit Iesus ianis clavis,] Propter quod dixit Manichæus, qd Iesu habuit corpus phantasticum, nō attendens omnipotentiam dei, quia potest vnu corpus per aliud ducere, ambobus integris permanentibus. [Et stetit in medio] discipuloru, [Et dicit, Pax vobis,] ista iam semel exposita sunt. [Denide dicit Thoma,] ostendens se verba illius agnosceret, [Infer digitum tuum huc] in locu clavorum manuum mearu, & palpa fixuras earu, [Et vide manus meas] clavis perditas, [Et affer manus tuam, & mitte in latus meum,] tagendo aperturam illius, [Et noli esse incredulus, sed fieri delus,] quia dixisti te nō crediturum, nisi videris ac tetigeris ista. ¶ Ecce quanta fecit Christus pro conversione vniuersi, quām p̄e & charitati sibi ipsum exhibuit Thomæ discredenti, nam & si Thomas plura aut certiora resurrectionis argumenta perisset, nō denegasset ipsi ea Salvator. [Respondit Thomas, & dicit ei, Dominus meus & deus meus] es tu, in quo diuinitatem Christi fatetur. Tanta enim euidentia veritatis conuictus corde creditit, & ore confessus est qd Iesu cuius humanitatem vidit, est verus deus, quē admodum ante passionem ab ipso audituit. Ego & pater vnu sumus. ¶ Præterea, an Thomas tetigerit latus & manus Christi, an ex reverentia id omisit, non est certum, nec potest ex textu præsenti determinari; vnde diuersi diuersimode de hoc opinantur. [Dicit ei Iesu, Quia vidisti me Thome] oculis carnis, quātum ad naturam meam assumptam, [Credidisti,] quod non vidisti, videlicet quod sim deus. Aliud itaque vidit, & aliud creditit: vidit hominem, & creditit deum. [Beati qui non viderunt & credidérunt,] 1. Petri 1. Hoc aliqui afferunt dictum de aliis discipulis, sed non appetunt: nam discipuli qui aderant omnes iā vierantur Christum. Propterea August. dicit hoc dictum de nobis ac ceteris qui crediderunt, credunt & credent in Christum fide formata, quem nō viderunt oculo corporali: quemadmodum Petrus habet, In quem nunc nō videntes, creditis. Aetus enim fidei meritorius est, eo qd ex naturali ratione non habet certitudinem, sed diuinæ authoritati in initio, cui intellectus se subiecit. Qui autem Iesum oculo corporali nō viderunt, & tamē credunt, magis innituntur authoritati diuinæ atq; scripturis, qd qui oculo carnis eum intuiti sunt, ideo sunt nun beatores in spe ceteris paribus: quod addo, quia nō est arbitriū, qd aliquis præter apostolos, qui Christum nō vidit & credidit, sit simpliciter beator Thoma, quoniam quantu ad aliquid ei præferatur. [Multi quidem & alia signa fecit Iesu in confectu discipulorum] sicut signa, que non sunt scripta in libro hoc. Hoc intelligi potest tam de signis, quibus Christus se surrexit si se probauit, quorum multa omisit Iohannes, & aliqua illorum alij Euangelistæ scriperunt, qd de ceteris miraculis quæ operatus est ante passionem coram discipulis, quorum pauca scribit Iohannes: alij autem Euangelistæ multa illorum describunt signorum, singuli tamen & omnes aliqua omiserunt, tam de doctrina qd de miraculis Salvatoris, in quo patet insufficientia scripture Euangelistarum per comparatio X. iiiij

hem ad eminentiam operum, documentorumque Christi, quæ à nullo mortalium plene possunt describi secundum doctores. *Hac autem scripta sunt, ut credatis* fide per dilectionem operante, *[Quia Iesu est Christus filius dei]* naturalis ac viricus. Per supernaturalia enim opera sua ostendit Iesu se esse filium dei, ideo talia scripta sunt, vt qui ea non vidimus, audiendo seu legendio credamus quod Iesu sit filius dei. Potius quoque ea Euangelista, ut credatis quia Iesu est filius dei; quia filius virginis, quoniam principalis sua intentio in descriptione huius Euangeli fuit, ostendere Christi diuinatatem atque diuinam generationem, quia de Christi humanitate & generatione eius materna alii Euangelistæ satis scripsiunt. *[Et ut credentes vitam habeatis]* gratia in praesenti, & vita gloria in futuro. Cognitio enim fiduciæ ordinariæ finaliter ad vitam eternam, quæ est visio dei per speciem. Vnde Petrus, Videntes (inquit) exultabitatis lætitia innenarrabili & gloriosissima, reportates finem fidei vestrae salutis, fructum animarum vestiarum. Itaque vita habecitis, *[In nomine eius]*, i. virtute & gratia Christi, vel in ipso Christo tanquam in causa & obiecto beatitudinis nostræ, quia non est aliud nomen datum hominibus sub celo, in quo oportet nos saluos fieri.

¶ Expositio Cap. vii. terti, [postea manifestauit se iterum Iesu ad mare Tyberiadis.] Articulus xli. ix.

Luc. xii.

Ost hæc Euangelista describit aliam Christi apparitionem factam in Galilæa, *[postea]*, scilicet post aliquantulum tempus à præmemoratis apparitionibus in Hierusalem factis, *[Manifestauit se iterum Iesu ad mare Tyberiadis]*, i. iuxta litus maris situati prope urbem cuius nomen Tyberias, que in honore Tiberii Cæsaris sic vocata est, quod mare alio nomine appellatur stagnum Genezareth & mare Galilæa, quia in provincia Galilæa habetur. Perit ergo quod ista apparitione facta sit in Galilæa. Vt enim in Matthæo legitur, Iesu in die resurrectionis dixit mulieribus, Nunciate fratribus meis, vt eant in Galilæam, ibi me videbunt. Discipuli igitur ex precedentibus apparitionibus confortati in fide & animati, exierunt in publicum, & Galilæam ingressi sunt, vbi cum paucis diebus morarentur, contigit quod nunc attestatur Ioannes. Primo autem refert rem gestam summam, deinde refert ordinem quo sicut, secundum quod subditur, *[Manif. pauit autem si sic]*, modo qui sequitur, Christus nempè dū volebat repente disperire, & dū volebat subito rursus apparire, nec erat continuo cum discipulis, sed certis locis atque temporibus secundum præordinationem diuinam, prout vtile vel necessaria fuit in informationem & consolationem primitivæ ecclesiæ. *[Erant simili Symon Petrus]*, qui à nativitate vel circuncisione dictus est Symon, & à Christo nominatus est Petrus, ut patuit primo capitulo, *[Et Thomas, qui cognovit]* Dicitur Didymus, i. dubius, ut dictum est in præcedenti capitulo, *[Et Nathanael]* legis doctor, frater Iohanni Apostoli, *[Qui]* Nathanael, *[Erat] Jordanus, A Chana villa Galilæa,* ubi Christus conuertit aquam in vinum. Huius Nathanaeli perhuius Christus testimonium tale, Ecce vere Israhæla, in quo dolus non est, ut plenus dictum est primo capitulo, *[Et filii Zebedæi]* Iohannes & Iacobus, *[Et aliæ ex discipulis cius duos]*, quorum nomina retinentur. Omnes ergo simili septem fuerunt, *[Dicit eis Symon Petrus]*, qui in omnibus operosior atque seruentior comprobatur, *[Vado pescari. Dicunt ei, Venimus & nos tecum]*. Licuit autem discipulis ad tale officium reuerti propter viætus necessitatem, quia in se licitum erat. Matthæus vero ad teloneum nō rediit, quia huiusmodi opus raro vel nunquam exerceretur sine peccato, secundum Gregorium. Hieroglixi discipuli quoniam pauperes erat, & Iesu prouisor corum recessit ab eis, ad pescandum profecti sunt. In quo pater Nathanael magna humilitas, quia vir tantus ad humilem opus accedit, *[Et ascenderunt in nauim]*, ne forte accommodata vel conductam, cōmunem siue vacante. Proprias enim nauis & cetera omnia reliquerunt, *[Et illa nocte nō prevididerunt]*, hoc est, nullū pescem ceperunt: quod licet ex naturali causa accidisse potuerit, tamen diuina facta est dispensatio, vt mox futura captio miraculosior apparet, atq; ad chrl̄iū declaradū efficacior, *[Mane autē facta fletit Iesu in littore]*. Tota igitur nocte permisit discipulos instruuisse laborare, & fatigari, vt postea vix Iesu & pescibus copiosissimam cōprehensum, cordialius exultarent. ¶ Permitit namq; electos suos in nocte seculi huius, i. in tempore præsentis vite, que tribulationibus, culpis atque miseriis plena est, multipliciter tribulari, affligi, sudare, vt tandem quietem sortiti plenius inquietur: iuxta illud in Psalmo, Latati sumus pro diebus quis nos humiliavit, annis quibus vidimus mala. Porro, nāne factio appetet Iesu taliter labořatibus, id est, cōsummatu cursu temporis huius tenebroſi, quando traducit eos de hoc magno, turbulentoque seculo ad portum securitatis æternæ seu patriam electorum, vbi sol intelligentia incessibiliter oritur, nec dies tēdit ad occasum aliquando. Potest quoque per mane istud intelligi finis tētationis & persecutioñis cuiuscunq; in quo splendor gratiæ menti gignitur, spiritualis cōsolatio datur, & omnia interiora animæ renouantur. Tunc Iesu appetit his quibus tale mane conceditur, starque in littore, hoc est, in loco tranquillo, Psalm. 30. vbi flagellatum non approquinat tabernaculo suo, videlicet extra & supra hunc mundum inquietudinibus plenum, invitans suos ministros ut festinent venire ad ipsum, aspirando indefinenter ad patriam. Denique ad literā stetit Christus in littore mari, non supra aquæ fluenta, quia volebat discipulos suos paulatim ad suam cognitionem perducere: si autem stetisset supra aquam, ob stupefacti fuissent & territi, arbitrantesphantasma esse vel spiritum, quemadmodum ante passionem, quando ambulauit super mare.

Matth. 14. Tunc cuim præ timoris magnitudine clamauerūt. ¶ Mystice vero iterum in littore, ad insinuandū quod amplius cum eis non erat in aquis tribulationū, & fluctibus vita mortalís, sed ad impossibile, tranquillissimamq; vitam resuscitatus considereret: vnde ad innuendum quod hoc modo cum illis nō esset, quibus tamē præ sensus loquebatur, ait apud Lucam, Hac sunt verba quæ loquutus sum vobis, quum adhuc

Marc. 6. essent vobiscum, Non tamen cognoherunt discipuli, quia Iesu est. In alia nāque effigie apparuit eis, quemadmodum Magdalena, ut dictum est in præcedenti capitulo, vbi & declaratū est, qualiter factum sit hoc,

A Apparuit autem discipulis, secundum Chrysostomum, in specie viri volentis emere pisces, quod conuin- *Ioan. 20.*
cit ex eo quod subditur, *[Dixit ergo Iesu, pueri]*. Pueros vocat discipulos non erat vel indiscretione, Chrysostomus
sed simplicitate, puritate & innocentia, per quem modum Christus ait in Psalmo de seipso, Ne auertas *I. sal. 68.*
faciem tuam à pueri tuo. Et de ipso dixit primitiva ecclæsa, Conuenerunt ad eum sanctum puerum puerum *A. clu. 4.*
tuum Iesum, Pontius Pilatus & Herodes. De prædictis pueris suis atque discipulis ait Christus per E- *Esaia. 8.*
saianum, Ecce ego & pueri mei quos dedit mihi dominus. *[Nunquid palmentarium]* i. aliquid cibi quod decoctum apponatur ac manducetur cum pane ut lapidus sit, *[Habets?* quasi dicat, habetis aliquos pi-
sces? Quærerit, vt ex illorum responsione conuenienter consulat atque subinserat, *[Respondent ei, Non.*
*Dixit ei, Misi in dexteram nauigii rete, sed est, recte velstrum proicit in aquam ad dexteram partem na-
uiculæ, et inueniens]* quod quaruit, scilicet pisces in copia. Prædicti effectum futuru in se penitus cōtingentem, vt quam factum viderent quod prædicti, scirent eum esse Christum. *[Misericordia ergo rete in aquam]* designat, *[Et iam non volebant illud trahere præ multitudine pisium]*. Ex quo elici poterit, quod diuinum nutu pisces subito illuc adducti atque collecti sunt, vel fortassis diuina virtute producuntur. Non enim paulo ante ibi fuerunt, quia discipuli tota nocte circa locum illum erant pescari, *[Dicit ergo discipu-
lus ille quem diligebat Iesu Petro, Dominus est]*. Quemadmodum discipuli ante passionem vocabant Iesum, *Psal. 88.*
nunc magistrum, nunc deum, iuxtra illud, vos vocatis me magister & domine & post passionem. *Gene. 4.*
B Denique Iesu est ille dominus, de quo ait Psalmita, Tu dominaris potestati maris, qui in exordio *Psalm. 88.*
mundi quinto die fecit pisces maris, Loquitur autem Joannes specialiter Petro tanquam familiariori ac *Matth. 14.*
principaliori, Joannes vero cognovit Iesum per miraculosam pescationem, & quia vidit verbū *Marci. 6.*
cius tam copiose implente, vel Iesu primo ostendit ei specimen sui cognoscibilem, *[simon petrus, ut au-
diuit quia dominus est, tunis, succinxit se]*. Quod Petrus dicitur se tunica succinxisse, quia nudus erat, intelligi potest dupliciter. Primo, quod super simplicem vestem, qua erat induitus, succin-
xit se, quia discinctus fuit. Erat enim nudus, hoc est, parvus, ita quod comparatione solitæ vesti-
tionis dicitur nudus, quæ admodum ei qui parvus induitus est, dicimus, cur vadis nudus? Secundo, quod erat *Gen. 1.*
simpliciter nudus, scilicet vsque ad lineas vestes, & ergo tunica se succinxit illam induendo atque cin-
gendo, eratque nudus secundum consuetudinem pescatorum, vt expeditior esset ad opus. Porro succinxit se, propter reverentiam Christi, vt ad eum honeste veniret, dicitur Beda, quod venit nō ambulando *Matth. 14.*
super vndas maris, vt ante Christi passionem, sed natando vel peditando: quod improbat Lyra, quia si *Gen. 1.*
voluisset naturæ non succinxisset se tunica, nec poterat peditare propter profunditatem aquæ. Distabat *Marci. 6.*
nanque a littore quasi ducentis cubitis, & potuit ibi currere nauis. Videtur autem quod Lyra suffici-
ter probet quod Petrus non accedit natando, nihilominus puto cum Beda dicendum, quod non am-
bulauit super aquas, sed peditauit. Primo, quia hoc videtur euangelicæ veritati amplius cōcordare, se-
quitur enim in textu, *[Et misit se in mare]*. Ex hoc apparet quod aquam intravit usque ad magnam cor-
poris partem. Secundo, quia non est veritabile, quod Euangelista tantum miraculum tacuerit. Pro eo *Gen. 1.*
C enim quod ait, Misit se in mare, poterat dicere, ambulauit super mare, quod vero arguitur de aquæ pa-
funditate non cogit. Quamvis enim Euangelista appellere hanc aquam mare, nō tamen proprie fuit ma-
re, sed stagnum. Loquitur quippe secundum consuetudinem sermonis Hebraici, qui quamlibet con-
gregationem aquarum nobiliter magnam, nominant mare: iuxta illud Genesis, Congregations aquarum *Gen. 1.*
appellavit deus maria. Non ergo oportet asserere aquam tam profundam suisse. Misit se ergo Pe-
trus in mare, ex seruore & gaudio, cupiens celeriter venire ad supercharissimum suum magistrum ac *Chrysost.*
dominum, quem nunc totiens videt in dubium, quin multa ab eo audiuit, quæ non sunt conscripta. *[Alii autem discipuli nauigio venerunt]*, quia non adeo feruidi erant vt Petrus, nec indigebant se in aqua deponere. *[Non enim longe erat a terra]*, id est, littore in quo stetit Iesu, vel de prope, ideo poterat quasi tam cito venire ad Iesum vt Petrus, *[Trahens rete pescum per aquam, vt moris est pescatoribus]*, *[Vi-
ero descendunt in terram]*, aqua vel naui, *[Viderunt prunis positas]*, scilicet ignem carbonum, *[Et pescum super prupsum]* prunis, qui a stabatur, vt esset eius aptus. *[Et panem] iuxta prunas*. Viderunt ergo necessaria *Gen. 1.*
& prunas, alii quod de novo formata sunt ex præiacenti materia. Volevit autem Christus suæ resurre-
ctionis veritatem rursus ostendere per manducationem, idem tria hæc preparavit, sciens etiam discipu-
los fame confectos, vt pote qui tota nocte laborauerunt, *[Dicit eis Iesu, Afferte de pescibus quos prendidisti
nunc]*. Quamvis enim Christus potuit omnes satiare de pescis superposito prunis, voluit tamen vt de pescibus *Gen. 1.*
capti afficerent, quia dum alii habentur, non debemus ad miracula perpetranda confuge-
re, nec supernaturalia efflagitare prædicta, dū naturaliter habemus quod opus est. Hoc enim esset deū tentare, *[Ascendit Simon Petrus, pro aliis semper promptior atque ardenter]*, *[Et traxit rete in terram ple-
num magnis pescibus centum quinginta tribus]*. Magnitudinem pescum exprimit Euangelista, ad olten-
dendum excellentiam tantum miraculi: propter quod subditur, *[Et quum tanti essent, non est scism rete]*, quod naturaliter via triginta pescis poterat sustinere, vt putatur. Multa mirabilia ista apparitione per-
acta sunt. Primo, quod Iesu ostendit se in alia forma, qua cognosci non poterat. Secundo, quod tot pesci-
ses repente colle cœti & capi sunt. Tertio, quod pruna & pescis ac panis de novo formata sunt. Quar-
to, quod rete tot pescibus repletum manserit integrum. *[Dicit eis Iesu, Venite prandete]*. comedit autem Christus cum eis de pesciis allo nunc, quemadmodum ante in conclusi, quamvis Iohannes nō exprimat. *Lucæ. 24.*
¶ *[Et nemo audiebat interrogare eum discubentem, tu quis es? scientis quia dominus est]*. Quoniam ergo id no-
uerant, non audebant inaniter interrogare. Frustra enim perit, quod certitudinaliter agnoscabant.
*[Et venit Iesu, non a longinquuo tunc, sed iuit ad panem pro tunc, hic subiungitur, Et accepit panem
& dabit eis, & pescem similiiter]*, id est, cibos istos distribuit eis, vel anteposuit, & forte duxit, quemadmodum duobus discipulis, qui cognoverunt eum in fractione panis, *[Hoc] tempore [iam tertio]*, id est,

tertia vice, *[Manifestatus est Iesus discipulis suis, cum resurrexisset a mortuis,]* loquendo de apparitionibus in hoc libro descriptis & veris exhibitis, & prius tamen apparuit discipulis ante hoc tempus quam ter, vt patet ex dictis. Ioannes quoque iam supra descripsit tres manifestationes Christi post resurrectionem præter istam, sed prima illarum exhibita est, non ipsius discipulis, sed Maria Magdalena.

[Explanatio sequentis partis, [Cum ergo prandissent.] Artic. 1.

Acto itaque prandio Christi cum septem discipulis, *[Dicit Simon Petrus Iesus, Simon Ioannis.]*

F. Sic dicitur Petrus, quoniam pater eius vocabatur Ioannes, *[Diligis me plus his?]* Cum (Salomon te refaste) nemo sciat an amore vel dulcedo dignus sit, cuius Christus interrogat Petrum an se diligat, quod esse non potuit sine gratia gratum faciente, qui facit dignum amore? Rursus, cum (teste A-

Eccle. 9. postolo) nemo sciat quid agatur in homine, nisi spiritus eius, cur Christus sciscitatus est Petrum an diligenter eum plus his, id est, ardenter quam alii discipuli qui aderant, quasi Petrus scire posset quantum alii afficerentur ad Christum? Et respondendū, quod Christus interrogat non quasi ignorans, aut discens, sed docere intendens. Querit ergo an Petrus diligit eum plus quam alii discipuli, non quod Petrus certitudinaliter scire potuit sine reuelatione diuinā; quod amaret Christum per charitatem infusionem, quae est virtus theologiae, vel quod amaret eum plus quam alii: sed ut doceret, quod aliorū prælatus debet non solum diligere christū, sed etiā debet eum diligere magis feruenter quam alii: in omni perfectione & gratia debet abundare atque excellere, vt de plenitudine eius accipiāt vniuersi subditū sui: positiōne ad instar angelici hierarchie gregem sibi cōmīsum, & vnumq[ue] ēque subditorū suorū secundū suam capacitatē, proportionē & indigentia purgare, illuminare, perficere: vnde quāb[us] secundū iūra sufficiat eligere sufficiētem, bonū siue idoneū, nec oporeat eligere m[al]iore, vel sufficiētorē in foro contentiōlo, secundū Thomam, alteri electio posset pene semper cassari, & irrita fieri: propter qd[am] in foro contentiōlo, iudiciōque humano sufficit eligere personam idoneā: tamen in foro conscientiæ tenetur eligens meliorem eligere, eum videlicet qui omnibus p[ro]fāndis melior estimaretur pro honore & vtilitate ecclesiae. *[Dicit ei] Petrus, [Etiam domine, tu sis, quia amo te.]* Paulū antē dixerat Petrus incaute se præferens aliis, Et si omnes scandalizati fuerint, ego nunq[ue] scandalizabor: nunc autē propriam fragilitatē expertus, ampliorisque discretione & gratia decoratus, nō audet respōdere, quod plus amet Iesum quam condiscipuli: sed hoc quod sibi constabat, assertit, dicens, Tu scis quia amo te. Quasi dicat, Tu melius scis interiorā mea, q[uod] ego ipse, idcirco tuo iudicio sto: quod autem ignore, nō dico, neque determino, per quod docemur non præferre nos aliis, nec de illorū interioribus temere iudicare, sed in dubiis suspensus dare responsū. Dulcis certe & moderata sancti Petri respōsio. *[Dicit ei Iesus, P[ro]f[ess]o agnos meos,]* Itaq[ue] dicit Salvator, In hoc apparet quod diligas me, si digne paucis seruos meos, homines pios & innocentes, vel sic, Pasce agnos meos, quia me diligis, aptus es pascere gregem populi mei: nec aliquid maius requiro mihi dari à te ex dilectione tua ad me, nisi vt spiritualiter soues plebe cedentē. Zelus enim animarum est sacrificiū deo gratissimum. *[Debet autem prælatus pascere subditos suos verbo instrutionis, exemplo sancte conuersationis, temporali quoque subdicio dum ratio exigit. P[ro]f[ess]o, de hac materia, scilicet que modo prælatus pascere debeat gregem Christi sanguine libe ratū, dicit multa capitulo decimo. Possimus autē per agnos intelligere non solum innocentes, pios & puros, sed quoque quos deus prædestinavit ad gatiam talem, qui finaliter agnū erunt, & pascua A. Et. 2. vita possidebunt æternā. *[Dicit ei iterum, Simon roannis diligis me?]* *[Quæritur, an Petrus certitudinaliter sciret se diligere Christum. Dicendum quod apostoli plus post receptionem illam plenariam spiritus sancti, factam in die pentecostes, scierunt se primis spiritus esse fortitos, atque in bono confirmatos, ideo certitudinaliter sciebat se Christum amare]* *[ideo Paulus certissime loquitur, Q[ui] nos separabit à charitate dei? An vero post receptionem spiritus sancti per insufflationem Christi, que hanc interrogationem præcessit, apostoli certitudinaliter scierunt se esse in charitate & gratia indeſcēter, quoque spiritū sanctū plenius accepissent, non est adeo certū. Si autem Petrus hac vice scieuit certitudinaliter se Christum diligere, dilectione meritoria & insuſ, hoc fuit per reuelationem. Veruntamen palam est, quod Petrus certissime nouit, & vehementer experiebatur, seu sensit quod a matutis chriſtū, subiecti amore naturali & acquifito. Sensit enim se & stūrare in Christi affectu, atque memoria, praefertionis in eius aspectu. *[Ait illi, Eiam domine, tu sis, quia amo te. Dicit ei] Iesus, [Pasce agnos meos.]* Ita iam f[ac]el dicta sunt, atque exposta. *[Dicit ei terio, Simon Ioannis amas me?] T[er] Christus interrogat, & examinat Petrum de sua dilectione, quia prius diligere debet eis cordialiter affectu, affectuosis sermonibus, charitatiis operibus: & iterum, vt Petrus tria diuini amoris confessione, recompensam faciat pro tria Christi timorosa negari. Vel insinuandum quod promouendi ad prælationem, sapientia, ac diligenter discutiendi, seu considerandi sunt, an sint vere idonei, itemque in charitate precipui. *[Contrafatu est Petri, quia dicit ei tertio, amas me.]* Videbatur enim quasi Christus respōsionem suam nō ap̄probaret, nec crederet verbis ipsius, & forte timuit quod ideo Christus toties verba sua replicauit, quia veller ei aliquid prænunciare, in quo ostenderetur non diligere Christum: sicut cum fiducialiter dixit,***

1. Pet. 4. Eccle. 4. *[Explanatio sequentis partis, [Cum ergo prandissent.] Artic. 1.*

Matth. 26. *[Dicit ei] Petrus, [Etiam domine, tu sis, quia amo te.]* Paulū antē dixerat Petrus incaute se præferens aliis, Et si omnes scandalizati fuerint, ego nunq[ue] scandalizabor: nunc autē propriam fragilitatē expertus, ampliorisque discretione & gratia decoratus, nō audet respōdere, quod plus amet Iesum quam condiscipuli: sed hoc quod sibi constabat, assertit, dicens, Tu scis quia amo te. Quasi dicat, Tu melius scis interiorā mea, q[uod] ego ipse, idcirco tuo iudicio sto: quod autem ignore, nō dico, neque determino, per quod docemur non præferre nos aliis, nec de illorū interioribus temere iudicare, sed in dubiis suspensus dare responsū. Dulcis certe & moderata sancti Petri respōsio. *[Dicit ei Iesus, P[ro]f[ess]o agnos meos,]* Itaq[ue] dicit Salvator, In hoc apparet quod diligas me, si digne paucis seruos meos, homines pios & innocentes, vel sic, Pasce agnos meos, quia me diligis, aptus es pascere gregem populi mei: nec aliquid maius requiro mihi dari à te ex dilectione tua ad me, nisi vt spiritualiter soues plebe cedentē. Zelus enim animarum est sacrificiū deo gratissimum. *[Debet autem prælatus pascere subditos suos verbo instrutionis, exemplo sancte conuersationis, temporali quoque subdicio dum ratio exigit. P[ro]f[ess]o, de hac materia, scilicet que modo prælatus pascere debeat gregem Christi sanguine libe*

Matth. 26. *[Dicit ei] Petrus, [Etiam domine, tu sis, quia amo te.]* Paulū antē dixerat Petrus incaute se præferens aliis, Et si omnes scandalizati fuerint, ego nunq[ue] scandalizabor: nunc autē propriam fragilitatē expertus, ampliorisque discretione & gratia decoratus, nō audet respōdere, quod plus amet Iesum quam condiscipuli: sed hoc quod sibi constabat, assertit, dicens, Tu scis quia amo te. Quasi dicat, Tu melius scis interiorā mea, q[uod] ego ipse, idcirco tuo iudicio sto: quod autem ignore, nō dico, neque determino, per quod docemur non præferre nos aliis, nec de illorū interioribus temere iudicare, sed in dubiis suspensus dare responsū. Dulcis certe & moderata sancti Petri respōsio. *[Dicit ei Iesus, P[ro]f[ess]o agnos meos,]* Itaq[ue] dicit Salvator, In hoc apparet quod diligas me, si digne paucis seruos meos, homines pios & innocentes, vel sic, Pasce agnos meos, quia me diligis, aptus es pascere gregem populi mei: nec aliquid maius requiro mihi dari à te ex dilectione tua ad me, nisi vt spiritualiter soues plebe cedentē. Zelus enim animarum est sacrificiū deo gratissimum. *[Debet autem prælatus pascere subditos suos verbo instrutionis, exemplo sancte conuersationis, temporali quoque subdicio dum ratio exigit. P[ro]f[ess]o, de hac materia, scilicet que modo prælatus pascere debeat gregem Christi sanguine libe*

Matth. 26. *[Dicit ei] Petrus, [Etiam domine, tu sis, quia amo te.]* Paulū antē dixerat Petrus incaute se præferens aliis, Et si omnes scandalizati fuerint, ego nunq[ue] scandalizabor: nunc autē propriam fragilitatē expertus, ampliorisque discretione & gratia decoratus, nō audet respōdere, quod plus amet Iesum quam condiscipuli: sed hoc quod sibi constabat, assertit, dicens, Tu scis quia amo te. Quasi dicat, Tu melius scis interiorā mea, q[uod] ego ipse, idcirco tuo iudicio sto: quod autem ignore, nō dico, neque determino, per quod docemur non præferre nos aliis, nec de illorū interioribus temere iudicare, sed in dubiis suspensus dare responsū. Dulcis certe & moderata sancti Petri respōsio. *[Dicit ei Iesus, P[ro]f[ess]o agnos meos,]* Itaq[ue] dicit Salvator, In hoc apparet quod diligas me, si digne paucis seruos meos, homines pios & innocentes, vel sic, Pasce agnos meos, quia me diligis, aptus es pascere gregem populi mei: nec aliquid maius requiro mihi dari à te ex dilectione tua ad me, nisi vt spiritualiter soues plebe cedentē. Zelus enim animarum est sacrificiū deo gratissimum. *[Debet autem prælatus pascere subditos suos verbo instrutionis, exemplo sancte conuersationis, temporali quoque subdicio dum ratio exigit. P[ro]f[ess]o, de hac materia, scilicet que modo prælatus pascere debeat gregem Christi sanguine libe*

Matth. 26. *[Dicit ei] Petrus, [Etiam domine, tu sis, quia amo te.]* Paulū antē dixerat Petrus incaute se præferens aliis, Et si omnes scandalizati fuerint, ego nunq[ue] scandalizabor: nunc autē propriam fragilitatē expertus, ampliorisque discretione & gratia decoratus, nō audet respōdere, quod plus amet Iesum quam condiscipuli: sed hoc quod sibi constabat, assertit, dicens, Tu scis quia amo te. Quasi dicat, Tu melius scis interiorā mea, q[uod] ego ipse, idcirco tuo iudicio sto: quod autem ignore, nō dico, neque determino, per quod docemur non præferre nos aliis, nec de illorū interioribus temere iudicare, sed in dubiis suspensus dare responsū. Dulcis certe & moderata sancti Petri respōsio. *[Dicit ei Iesus, P[ro]f[ess]o agnos meos,]* Itaq[ue] dicit Salvator, In hoc apparet quod diligas me, si digne paucis seruos meos, homines pios & innocentes, vel sic, Pasce agnos meos, quia me diligis, aptus es pascere gregem populi mei: nec aliquid maius requiro mihi dari à te ex dilectione tua ad me, nisi vt spiritualiter soues plebe cedentē. Zelus enim animarum est sacrificiū deo gratissimum. *[Debet autem prælatus pascere subditos suos verbo instrutionis, exemplo sancte conuersationis, temporali quoque subdicio dum ratio exigit. P[ro]f[ess]o, de hac materia, scilicet que modo prælatus pascere debeat gregem Christi sanguine libe*

Matth. 26. *[Dicit ei] Petrus, [Etiam domine, tu sis, quia amo te.]* Paulū antē dixerat Petrus incaute se præferens aliis, Et si omnes scandalizati fuerint, ego nunq[ue] scandalizabor: nunc autē propriam fragilitatē expertus, ampliorisque discretione & gratia decoratus, nō audet respōdere, quod plus amet Iesum quam condiscipuli: sed hoc quod sibi constabat, assertit, dicens, Tu scis quia amo te. Quasi dicat, Tu melius scis interiorā mea, q[uod] ego ipse, idcirco tuo iudicio sto: quod autem ignore, nō dico, neque determino, per quod docemur non præferre nos aliis, nec de illorū interioribus temere iudicare, sed in dubiis suspensus dare responsū. Dulcis certe & moderata sancti Petri respōsio. *[Dicit ei Iesus, P[ro]f[ess]o agnos meos,]* Itaq[ue] dicit Salvator, In hoc apparet quod diligas me, si digne paucis seruos meos, homines pios & innocentes, vel sic, Pasce agnos meos, quia me diligis, aptus es pascere gregem populi mei: nec aliquid maius requiro mihi dari à te ex dilectione tua ad me, nisi vt spiritualiter soues plebe cedentē. Zelus enim animarum est sacrificiū deo gratissimum. *[Debet autem prælatus pascere subditos suos verbo instrutionis, exemplo sancte conuersationis, temporali quoque subdicio dum ratio exigit. P[ro]f[ess]o, de hac materia, scilicet que modo prælatus pascere debeat gregem Christi sanguine libe*

Matth. 26. *[Dicit ei] Petrus, [Etiam domine, tu sis, quia amo te.]* Paulū antē dixerat Petrus incaute se præferens aliis, Et si omnes scandalizati fuerint, ego nunq[ue] scandalizabor: nunc autē propriam fragilitatē expertus, ampliorisque discretione & gratia decoratus, nō audet respōdere, quod plus amet Iesum quam condiscipuli: sed hoc quod sibi constabat, assertit, dicens, Tu scis quia amo te. Quasi dicat, Tu melius scis interiorā mea, q[uod] ego ipse, idcirco tuo iudicio sto: quod autem ignore, nō dico, neque determino, per quod docemur non præferre nos aliis, nec de illorū interioribus temere iudicare, sed in dubiis suspensus dare responsū. Dulcis certe & moderata sancti Petri respōsio. *[Dicit ei Iesus, P[ro]f[ess]o agnos meos,]* Itaq[ue] dicit Salvator, In hoc apparet quod diligas me, si digne paucis seruos meos, homines pios & innocentes, vel sic, Pasce agnos meos, quia me diligis, aptus es pascere gregem populi mei: nec aliquid maius requiro mihi dari à te ex dilectione tua ad me, nisi vt spiritualiter soues plebe cedentē. Zelus enim animarum est sacrificiū deo gratissimum. *[Debet autem prælatus pascere subditos suos verbo instrutionis, exemplo sancte conuersationis, temporali quoque subdicio dum ratio exigit. P[ro]f[ess]o, de hac materia, scilicet que modo prælatus pascere debeat gregem Christi sanguine libe*

Matth. 26. *[Dicit ei] Petrus, [Etiam domine, tu sis, quia amo te.]* Paulū antē dixerat Petrus incaute se præferens aliis, Et si omnes scandalizati fuerint, ego nunq[ue] scandalizabor: nunc autē propriam fragilitatē expertus, ampliorisque discretione & gratia decoratus, nō audet respōdere, quod plus amet Iesum quam condiscipuli: sed hoc quod sibi constabat, assertit, dicens, Tu scis quia amo te. Quasi dicat, Tu melius scis interiorā mea, q[uod] ego ipse, idcirco tuo iudicio sto: quod autem ignore, nō dico, neque determino, per quod docemur non præferre nos aliis, nec de illorū interioribus temere iudicare, sed in dubiis suspensus dare responsū. Dulcis certe & moderata sancti Petri respōsio. *[Dicit ei Iesus, P[ro]f[ess]o agnos meos,]* Itaq[ue] dicit Salvator, In hoc apparet quod diligas me, si digne paucis seruos meos, homines pios & innocentes, vel sic, Pasce agnos meos, quia me diligis, aptus es pascere gregem populi mei: nec aliquid maius requiro mihi dari à te ex dilectione tua ad me, nisi vt spiritualiter soues plebe cedentē. Zelus enim animarum est sacrificiū deo gratissimum. *[Debet autem prælatus pascere subditos suos verbo instrutionis, exemplo sancte conuersationis, temporali quoque subdicio dum ratio exigit. P[ro]f[ess]o, de hac materia, scilicet que modo prælatus pascere debeat gregem Christi sanguine libe*

Matth. 26. *[Dicit ei] Petrus, [Etiam domine, tu sis, quia amo te.]* Paulū antē dixerat Petrus incaute se præferens aliis, Et si omnes scandalizati fuerint, ego nunq[ue] scandalizabor: nunc autē propriam fragilitatē expertus, ampliorisque discretione & gratia decoratus, nō audet respōdere, quod plus amet Iesum quam condiscipuli: sed hoc quod sibi constabat, assertit, dicens, Tu scis quia amo te. Quasi dicat, Tu melius scis interiorā mea, q[uod] ego ipse, idcirco tuo iudicio sto: quod autem ignore, nō dico, neque determino, per quod docemur non præferre nos aliis, nec de illorū interioribus temere iudicare, sed in dubiis suspensus dare responsū. Dulcis certe & moderata sancti Petri respōsio. *[Dicit ei Iesus, P[ro]f[ess]o agnos meos,]* Itaq[ue] dicit Salvator, In hoc apparet quod diligas me, si digne paucis seruos meos, homines pios & innocentes, vel sic, Pasce agnos meos, quia me diligis, aptus es pascere gregem populi mei: nec aliquid maius requiro mihi dari à te ex dilectione tua ad me, nisi vt spiritualiter soues plebe cedentē. Zelus enim animarum est sacrificiū deo gratissimum. *[Debet autem prælatus pascere subditos suos verbo instrutionis, exemplo sancte conuersationis, temporali quoque subdicio dum ratio exigit. P[ro]f[ess]o, de hac materia, scilicet que modo prælatus pascere debeat gregem Christi sanguine libe*

Matth. 26. *[Dicit ei] Petrus, [Etiam domine, tu sis, quia amo te.]* Paulū antē dixerat Petrus incaute se præferens aliis, Et si omnes scandalizati fuerint, ego nunq[ue] scandalizabor: nunc autē propriam fragilitatē expertus, ampliorisque discretione & gratia decoratus, nō audet respōdere, quod plus amet Iesum quam condiscipuli: sed hoc quod sibi constabat, assertit, dicens, Tu scis quia amo te. Quasi dicat, Tu melius scis interiorā mea, q[uod] ego ipse, idcirco tuo iudicio sto: quod autem ignore, nō dico, neque determino, per quod docemur non præferre nos aliis, nec de illorū interioribus temere iudicare, sed in dubiis suspensus dare responsū. Dulcis certe & moderata sancti Petri respōsio. *[Dicit ei Iesus, P[ro]f[ess]o agnos meos,]* Itaq[ue] dicit Salvator, In hoc apparet quod diligas me, si digne paucis seruos meos, homines pios & innocentes, vel sic, Pasce agnos meos, quia me diligis, aptus es pascere gregem populi mei: nec aliquid maius requiro mihi dari à te ex dilectione tua ad me, nisi vt spiritualiter soues plebe cedentē. Zelus enim animarum est sacrificiū deo gratissimum. *[Debet autem prælatus pascere subditos suos verbo instrutionis, exemplo sancte conuersationis, temporali quoque subdicio dum ratio exigit. P[ro]f[ess]o, de hac materia, scilicet que modo prælatus pascere debeat gregem Christi sanguine libe*

Matth. 26. *[Dicit ei] Petrus, [Etiam domine, tu sis, quia amo te.]* Paulū antē dixerat Petrus incaute se præferens aliis, Et si omnes scandalizati fuerint, ego nunq[ue] scandalizabor: nunc autē propriam fragilitatē expertus, ampliorisque discretione & gratia decoratus, nō audet respōdere, quod plus amet Iesum quam condiscipuli: sed hoc quod sibi constabat, assertit, dicens, Tu scis quia amo te. Quasi dicat, Tu melius scis interiorā mea, q[uod] ego ipse, idcirco tuo iudicio sto: quod autem ignore, nō dico, neque determino, per quod docemur non præferre nos aliis, nec de illorū interioribus temere iudicare, sed in dubiis suspensus dare responsū. Dulcis certe & moderata sancti Petri respōsio. *[Dicit ei Iesus, P[ro]f[ess]o agnos meos,]* Itaq[ue] dicit Salvator, In hoc apparet quod diligas me, si digne paucis seruos meos, homines pios & innocentes, vel sic, Pasce agnos meos, quia me diligis, aptus es pascere gregem populi mei: nec aliquid maius requiro mihi dari à te ex dilectione tua ad me, nisi vt spiritualiter soues plebe cedentē. Zelus enim animarum est sacrificiū deo gratissimum. *[Debet autem prælatus pascere subditos suos verbo instrutionis, exemplo sancte conuersationis, temporali quoque subdicio dum ratio exigit. P[ro]f[ess]o, de hac materia, scilicet que modo prælatus pascere debeat gregem Christi sanguine libe*

Matth. 26. *[Dicit ei] Petrus, [Etiam domine, tu sis, quia amo te.]* Paulū antē dixerat Petrus incaute se præferens aliis, Et si omnes scandalizati fuerint, ego nunq[ue] scandalizabor: nunc autē propriam fragilitatē expertus, ampliorisque discretione & gratia decoratus, nō audet respōdere, quod plus amet Iesum quam condiscipuli: sed hoc quod sibi constabat, assertit, dicens, Tu scis quia amo te. Quasi dicat, Tu melius scis interiorā mea, q[uod] ego ipse, idcirco tuo iudicio sto: quod autem ignore, nō dico, neque determino, per quod docemur non præferre nos aliis, nec de illorū interioribus temere iudicare, sed in dubiis suspensus dare responsū. Dulcis certe & moderata sancti Petri respōsio. *[Dicit ei Iesus, P[ro]f[ess]o agnos meos,]* Itaq[ue] dicit Salvator, In hoc apparet quod diligas me, si digne paucis seruos meos, homines pios & innocentes, vel sic, Pasce agnos meos, quia me diligis, aptus es pascere gregem populi mei: nec aliquid maius requiro mihi dari à te ex dilectione tua ad me, nisi vt spiritualiter soues plebe cedentē. Zelus enim animarum est sacrificiū deo gratissimum. *[Debet autem prælatus pascere subditos suos verbo instrutionis, exemplo sancte conuersationis, temporali quoque subdicio dum ratio exigit. P[ro]f[ess]o, de hac materia, scilicet que modo prælatus pascere debeat gregem Christi sanguine libe*

Matth. 26. *[Dicit ei] Petrus, [Etiam domine, tu sis, quia amo te.]* Paulū antē dixerat Petrus incaute se præferens aliis, Et si omnes scandalizati fuerint, ego nunq[ue] scandalizabor: nunc autē propriam fragilitatē expertus, ampliorisque discretione & gratia decoratus, nō audet respōdere, quod plus amet Iesum quam condiscipuli: sed hoc quod sibi constabat, assertit, dicens, Tu scis quia amo te. Quasi dicat, Tu melius scis interiorā mea, q[uod] ego ipse, idcirco tuo iudicio sto: quod autem ignore, nō dico, neque determino, per quod docemur non præferre nos aliis, nec de illorū interioribus temere iudicare, sed in dubiis suspensus dare responsū. Dulcis certe & moderata sancti Petri respōsio. *[Dicit ei Iesus, P[ro]f[ess]o agnos meos,]* Itaq[ue] dicit Salvator, In hoc apparet quod diligas me, si digne paucis seruos meos, homines pios & innocentes, vel sic, Pasce agnos meos, quia me diligis, aptus es pascere gregem populi mei: nec aliquid maius requiro mihi dari à te ex dilectione tua ad me, nisi vt spiritualiter soues plebe cedentē. Zelus enim animarum est sacrificiū deo gratissimum. *[Debet autem prælatus pascere subditos suos verbo instrutionis, exemplo sancte conuersationis, temporali quoque subdicio dum ratio exigit. P[ro]f[ess]o, de hac materia, scilicet que modo prælatus pascere debeat gregem Christi sanguine libe*

IN EVANG. IOAN. ENAR. Artic. L.

A instructione vocali, operatione vitali, triplici q[ui] cibo vt dictū est. Vl ideo, vt paulatim agnoscāt, quātam habeat Christus diligentia, dilectionē & curam pro suis fidēibus, quā sollicitate velit eos custodiri, quam directe requiret a pastoribus rationē de eis. Et quia prælati debent esse parati ad moriendum pro fide, p[ro] iustitia, pro Christo, pro grege cōmīsum, ideo cōsequenter Christus prædicti Petro de qualitate sui martyrii, *[Amen amen dico ibi, cum esses iunior]* annū quam nūc, quādo etiā morib[us] iunior eras quam modo, *[Cingebas te]* cingulo materiali ad lumbos, cingebas te quoque cingulo cōtinentez quātu[m] *[A. Et. 9.*

ad appetitū cōcupiscentiæ, & ab illicitū restringebas: unde in A. tib[is] apostolorū Petrus testatur, Nunquā comedī cōmūne quid aut immundum, *[Et ambulab[us] ubi solebas]* pergendo de loco ad locū ad libitum tuū, tanquā non ligatus ab aliquo: itemque prædicta faciendo propria libertate sine violē. *[Petr. 2.*

tia & cōpulsione, *[Cū autē seniūris]* etate & gratia, scilicet morte tua instantē quando dīetur es, Velox est depositio tabernaculū mīci. *[Extendens manus tuas]* ad brachia crucis cui appēderis: quod vtique Petrus promptissime fecit secundū rationē, & appetitū superiorē, *[Et aliis te cinger,]* hoc est, apparitor imperatoris Neronis manus tuas cruci alligabit, non enim clavis affixus, sed funibus alligatus fuit patibulo crucis. Ligauit etiam Petru[m] in vrbe Roma antequam educeretur ad mortē, *[Et ducet te quo nō vis,]* hoc est ad locum passionis, & ad amaritudinē mortis, quam secundū naturalē ac sensituum appetitū abhorrib[us], atque refugies, quāuis secundū appetitū intellectū eam libertissime petieris, cupiens dis- Philip. 1.

soluti & esse mecum in regno. Veruntamen appetitus iste inferior fugiens mortem, fuit in Petro finaliter subditus rationē iudicio, arti, imperio, ita quod nō timuit immoderate eos qui corpus occiderūt. Matth. 10. Sancti etenim & perfecti viri appetunt, & nō appetit mortē sive martyriū, quād modū æger vult & nō vult potum amarū. Aeger namque secundū sensitū intellexit refugit potionem amatā, præsertim si consideretur potis amara secundū se, inquantū est afflictiva. Porro, secundū rationē & voluntatem intellectū vult eam maxime prout est valetudinis inducit, sic virtus si appetunt mortē sive martyriū secundū rationē, inquantū est iunior quedam ad vitā beatam secundū appetitū vero sensitū refugit, *[Vnde]* secundū rationē & voluntatem intellectū vult eam maxime prout est ultimum, maximumque terribilem, secundū philosophū. Vnde hoc modo & Christus refugies mortem, Pater (inquit) transeat à me calix iste, sed in Christo ratio prævenient & imponerat hunc mortis timorē, in cateris autem mortus huiusmodi præveniunt rationē, quia & primi motus non sunt in potestate nostra, proper quod Paulus decollātus fecit sibi oculos circumligari, ne enem cernens venientem, pateretur subitum motu naturalis timoris. Deinde sequuntur verba Euangelista exponit verba Christi præhabita, *[Hoc autem]* i. per verba illa Christus in sinuauit quali martyrio Petrus honoraret deū moriendo pro fide & equitate ipsius. Quād modū enim rūstū clarificant detū recte conuersando, quāla in sua conuersatione testantur & pandunt quod deus sit sanctus, sublimis & iustus: sic pro iustitia moriendo ipsum clarificant, quāla testantur deū tantę Cesse, veritas, æquitas, & amabilitas, & amabilitatis, & appetitū recedendum, *[Eph. 4.*

pter quod ad Ephesios primo A. postolus loquitur, In omni fiducia magnificabitur Christus in corpore meo, sive per vitam, sive per mortem. Mihi enim vivere Christus est, & mori lucrum, *[Et quā hoc dixisset,]* hoc est, postquam Iesu prædictis Petrus, qua morte clarificant deū, *[Dicit ei, sequere me.]* Postquā enim Iesu præmemorata dixerit, surrexit de loco conuiuii, ceperitque abire, & dixit petro hortans eum ad corporalē sui imitationem proper mysticam significationē. Iam enim verbis rescrutuit petro, quod crucifigendū esset; volens ergo idipsum factu p[ro]p[ter]eā loquutus est ei, sequere me, tanquam dicar, per hāc materialē fequelam ad quā te moneo, hoc designo, quod spiritualiter imitaturus es me sustinendo mortem crucis propter iustitiam, sicut & ego. Iam nempe sāpe prædixi quod sicut prophete interdū p[ro]phetarū verbis, aliquād factis, pariformiter Christus, nūc verbis nūc factis aliqua prænūciauit. Ideo quoq[ue] ait, sequere me, quātū petrus exemplo Christi cōfortaretur ad sustinēndū crucis supplicium: quod cum faciat, p[ro]p[ter]eā retro aspiciens vidit quā es, sic ergo conuersus, *[Vidit illum discipulum quem diligebat Iesus sequentem,]* motu progressivo: quia vt innuit Augustinus, nec Petrus, neque Ioannes cognovit proper quid dixerat Iesu, sequere me, *[Qui & recipuit in cana super peccata eius, & dixit, Domine quis est qui tradet te?]* Per hanc circumloquitionē significat beatissimus Euangelista scīpīum: non enim ad scīpīum iactantiam totū cōmemorat sc̄e specialiter dilectionē A. tib[is] ut p[ro]p[ter]eā, sed vt tanto beneficio gratus consistat, & quia dulcissimum sibi fuit recolere quātam affectuose ac familiariter se habuit Iesu ad eum

& Enoch, cum quibus aliqui dicunt eum redditum & prædicatum contra Antichristum m^{at}que ab illo occidendum: quatenus sicut unus translatus est in paradisum ante legem, videlicet Enoch, qui fuit ante diluvium, & alter sub lege, puta Helias: sic unus sub gratia translatus credatur, ac per hos tres, vi-

Apoca. x. Apocalypsi multa dicuntur de his qui prædicaturi sunt contra Antichristum, qui non afferuntur nisi duo, de quibus in Apocalypsi dominus loquitur, Dabo duobus testibus meis, & prophetabunt diebus mille ducentis sexaginta: & cum finierint testimonium suum, bestia quæ ascendit de abysso, occidet eos. Alii vero dixerunt Ioannem dormientem iacere in monumento eius apud Ephesum:

Psal. m. 88. quia & in loco sepulchri scaturitio quadam percipitur & ebullitio terra, quod dicunt caufari ex eius anhelitu. Dicunt quoque quod in fine mundi morietur pro Christo, quia ut ait Psalmista,

Hebre. 9. Quis est homo qui vivet, & non videbit mortem? Itemque Apostolus ad Hebreos, Statutum est hominibus semel mori, post hoc autem iudicium. Has opiniones non approbat Augustinus, nō enim videtur quod Christus prædictum discipulū tam diu retardauit à gloria, maxime quod iaceat in sepulchro, vt dormiens. Cōmuniter ergo tenerunt, quod mortuus sit, & afferunt quidam quod in anima & corpore sit glorificatus in cælo, hoc tamen incertū est. [Exiit ergo sermo iste inter fratres, quod discipulus ille nō moritur.] Ita sunt verba Euāgelistæ narratis qualiter dicit ipsi tūc presentes intellexerūt verba Christi: putabant enim quod Iesus significaret Ioannem r^{et} se moritum, & quia errauerunt in hoc, id circa excludit Ioannes hunc sensum, [Et non dixit Iesus, quia non moritur,] id est, per verba sua nō significauit quod Ioannes moritus nō esset, [sed] dixit, [Si cum volo manere donec veniam,] secundū sensum prætractum, [Quid ad te?] Hæc enim fuerunt verba Christi quæ modo exposita sunt. Legitur autem in vita beati Ioannis Euāgelistæ, quod imminentे obitu eius, venit ad eum dominus Iesus cum apostolis, invitans eum ad felicissimam epulationē electorum in patria, ideo Christus dixit, Si cum volo manere donec veniam. [Hic] de quo Christus ista differuit, [Et discipulus ille qui testimonium perlibet de his] quæ in isto capitulo, seu in toto volumine isto contenta sunt. Perhabuit autem Ioannes testimonium de his quæ ad Euāgelistā pertinent legem, prædicando, docendo, miracula faciendo, irreprehensibiliter conuersando. Alios quoque magnos suos discipulos ad prædicandum mittendo, videlicet sanctū Ignatium, beatum Polycarpum, &c. Vnde in Apocalypsi afferit de seipso, Qui testimonium perhibuit verbo dei & testimonium Iesu Christi quæcumque vidit. [Et scripsit hec post redditū ab insula Pathmos, Et scimus quia verum est testimonium eius.] Loquitur sanctus Ioannes de seipso in tertia persona quasi de alio, & quod ait, scimus, &c. loquitur in persona sui omniumque perfectiorū fidelium. ¶ Denique Ioannes scripsit quæ audiuit, & vidit propriis sensibus immediate à Christo, saltē pro maxima parte, cetera audiuit à fide dignis, mō omnia scriptis inspirante ac dirigente spiritu, proper quod ait circa exordium primæ suæ epistolæ, Quod audiuimus & vidimus, annūciamus vobis, ideo testimonium eius certum idoneumque confitit, quoniam visa & auditæ certissime recitantur. **G** [Sunt autem,] hoc est, fuerūt, [Et alia multa quæ fecit Iesus] id est, signa & opera omni memoria ac descriptione dignissima, quæ Iesus à principio incarnationis & nativitatis fecit per se & per suos, usque ad ea quæ hic dicuntur, vel usque ad missionem paracleti, [Quæ si scribantur per singula,] hoc est, signatim, particulariter & seorsum, [Neo ipsum arbitror mundum capere eos qui scribendi sim libros,] si omnia illa taliter describerentur per singula, hoc est, omnium hominum in mundo hoc inferiori viuentium capacitatem transcenderent: si autem intelligatur de mundo & captione, quantum ad spatiū loci, videlicet quod mundus contineat non posset tot libros, tunc accipienda sunt verba ista per hyperboleū, seu excessum. Interdum enim homo aliqua dicit per excessum, ad designandum magnitudinem rei quæ recitat, vt dum in libro Iudicium scribitur, quod filii Beniamini sic ad certum iactabant funda lapidem, quod capillum tangere potuerūt. Itemque in Genesi Pharaon ad Ioseph, Absque tui, inquit, oris imperio nemo mouebit manus aut pedem in tota terra Aegypti. Talia autem sine mendacio afferuntur, quoniam narrans agnoscit quousque creditur, nec intendit decipere, sed veritatem ipsam evidenter referare: quod fieri nequit, nisi per sermonem figurale & hyperbolicum. ¶ Porro, quoniam Christus erat deus & homo, virtus omnipotens & sapientia increata operans per humanitatem assumptam, sicut per instrumentum cōiunctum, animatum, ac proprium, elucebat quod documenta & opera eius excellentissima erant.

Iudic. 20.

Gene. 4.

Corin. 1.

Finiunt enarrationes præclaræ Diui Dionyſij Carthusiani (ex cuius ore melle dulcior profluit oratio) in quatuor Euāgelistas, à doctissimis viris in hūc vique diem vehementer desideratæ, ac nunc demum, summo studio, extrema quoque & infallibili diligentia excusæ, à Roberto Masselin,